Universidad de Deusto
Biblioteca

Suarez.

Metaphysica

II

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

R. PATRIS,

FRANCISCI SVAREZ,

E SOCIETATE IESV,

METAPHYSICARVM DISPVTATIONVM,

TOMVS POSTERIOR.

NVNC PRIMVM IN GERMANIA AD PVBLICAM VTILITATEM IN LVCEM EDITVS.

28105

MOGVNTIÆ,

Excudebat Balthasarus Lippius,
Sumptib. Arnoldi Mylij.

Cum Gratia & Priuilegio Sacræ Cæs. Maiest.

ANNO DOMINI, clɔ. Icc.

ARNOLDI MYLII ARNOLDI FILII CARMEN APOBATERION

AD VTRVMQVE METAPHYSICES P. FRANCISCI SVAREZ TOMVM.

De hac editione, eiusque patronis.

TE ambo fratres, docti monumenta parentis,
Et patriam Hesperiam, extremosq; reuisite Gades,
Ne pudor esto nouos genitori ostendere cultus,
Quos, vobis oculum adiiciens, opibusq; paternis
Insigni circum Germania fudit amore.
Nec tacitum hoc abeat, quanta ambitione frequẽtet
Vos doctorum hominum vulgus responsa petentum.
Siue iuuet primo Rationem cingere vallo,
Seu cæcas Naturæ in Solem educere vires.
Siue ad Principia, atque Ducis pertingere signa,
Aut inibi ex adytis Fidei responsa manere.
Hi consultores vestra omnes ostia pulsant,
Substringuntq; aures velut ad commune tribunal.
Non tanta consulti olim Manlî, vt reor, vnda
Vnde petebatur latus vndique circumfluxit.
Cum positis in terra oculis, ceu publicus auctor,
Transuerso incessitue foro, solioue resedit
Pallentem sceptro dextram subnixus eburno:
Et Romæ vacuas tunicatæ præbuit aures.
Quàm se iam propiùs cœlos Plato tangere credat,
Si reliquos inter vobis ea cuncta Magistris
Accipiat pariter, qua totum sparsa per orbem
Naufragiis, vinclisque emit terraq; mariq;;
Pythagoras quæcunque fabis accuderat Ipse,
Quæue Paræmiis stabant celata figuris.
Quin etiam appositos vobis laudate patronos
Virtute & priscis illustria nomina ceris;
Pontificumque instar capita insignita tiaris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

O, facite vt Craz. Ifama æternanda Philippi
Voluatur vestras, longinqua per ora, per oras,
Vsq; Atlanteum finem, & Tarteßia regna.
Illum nempe Moguntiacena Eccleßia felix
Multarum mater, Rheni & Mœni arbitra diues
Præpoßitum optauit: fratrem optauere Nemetes.
Rhene pater, tibi Præpoßitos gens Cratzia præbet
Vna duos: atque iße quidem felicibus vßus
Curßibus ad ßummos paullatim eßt vectus honores.
Nam primum ingenio florentem & viribus æui
Scrinia per multos triuerunt Principis annos.
Hic finxit tam prudentem experientia mentem
Quam prudentem ætas fecit modo candida frontem.
Quid deinde? ipßeßui dedit illi clerus habenas.
Illa ße virtus in ßcena prodidit: illa
Relligio gaudens melius fulgere ßuperne,
Et quidquid ßpondet nomen tam grande, Decanus.
Nunc hoc Præpoßito vobißcum Eccleßia læta eßt.
CRONBERG? verò quantum & quam nobile nomen?
Quem non attonuit pridem virtute? quis vltrà
Spem iaculans non illum oculos deponit in vnum,
Ac veluti Solis radios orientis adorat?
Vidißis ßacro cùm aris aßtaret amictu?
Tunc pura Superos lenibat mente Sacerdos.
Vidißis ßacro faceret cum verba ßenatu?
Tunc prudens proceres tenuit docto ore Decanus:
Pectore fœcundo & facundo cui ßedet ore
Gratia, qua ßuperos, & gratia qua capit imos.
Quid memoro? quaßi verò alius Cronbergius eße
Poßit, cui multa monßrantur imagine patres
Lampada lucentes caro ad decus omne nepoti.
Quos inter, quantus meßes fuit ante trecentas,
Vangioni qui iura dabat, qui ßacra ferebat
Anno Dom. 1298. *Præßul EBERVVINVS CRONBERGIVS ille quieti*
Imperij exemplar ventura in ßecla futurus?
Ite ambo fratres, docti monumenta parentis,
Et patriam Heßperiam, extremosq; reuißite Gades.
Eßte illic veßtris monumenta æterna Patronis.
Et quorum tetigit virtus pridem agnita Gades,
Illorum facite, vt ßuperet modo gloria Gades.

Diß.

DISPVTATIO XXVIII.

DE PRIMA DIVISIONE ENTIS IN INFINITVM SIMPLICITER, ET FINITVM, ET ALIIS DIVISIONIBVS, QVÆ HVIC ÆQVIVALENT.

Connexio præsentis tractationis cũ præmissis.

HÆC est secunda principalis pars huius operis: in qua postquam in priori de communi conceptu entis, illiusq; proprietatibus, quæ de illo reciprocè dicuntur, tractatum est, ad definitas rationes entium descendere, quantum formale obiectum, & abstractio huius scientiæ permittit, necessarium est. Hoc autem non potest commodius fieri, quàm per diuisiones varias ipsius entis, & membrorum eius, eorumq; exactam considerationem. Diximus autem in superioribus disp. 4. sect. 4. primam & maximè essentialem diuisionem entis esse in finitum & infinitum, secundum essentiam seu in ratione entis, quod solum est propriè & simpliciter infinitum: & ideò ab hac diuisione partem hanc inchoamus, sub qua comprehendemus nonnullas alias, quæ re ipsa cum hac coincidunt, quamuis diuersis nominibus, vel conceptibus à nobis concipiantur, & explicentur. Et quoniam de diuiso huius partitionis dictum est in prima, & secũda disputatione, est enim illud ipsum ens, quod est adæquatum obiectum Metaphysicæ, ideò solum videndum superest, qualis sit dicta diuisio, & an rectè & sufficienter tradita sit.

SECTIO I.

Vtrùm rectè diuidatur ens in infinitum & finitum, & quænam diuisiones huic æquiualeant.

I. Rationes dubiam reddentes quæstionem.

RAtio dubitandi esse potest, quia finitum & infinitum solum habent locum in his, quæ aliquam latitudinem habent seu extensionem; & ideò solent hæc attribui quantitati, quia in propriis suis rationibus includunt habitudinem ad aliquem terminum: finitum enim dicitur, quod terminis clauditur, infinitum verò, quod non habet terminum: nihil autem dicit habitudinem ad terminum, nisi quod latitudinem habet, aut extensionem, quæ terminanda sit: sed non est de ratione entis habere aliquam latitudinem vel extensionem: ergo neque terminis claudi, vel non claudi: ergo neque esse finitum vel infinitum, non igitur rectè per hæc membra diuiditur. Declaratur & confirmatur, nam illud infinitum aut sumitur priuatiuè, aut merè negatiuè. Priori modo nihil re vera videtur esse infinitum, nam priuatiuè solum posset dici infinitum illud ens, quod, cùm sit aptum claudi terminis, eis actu non terminatur: nullum autem est huiusmodi ens, vt per se constat, quia nec Deus ipse hoc modo infinitus est, non est enim aptus claudi terminis. Si autem sumatur posteriori modo, sic omne ens indiuisibile erit infinitum, quia nullum tale ens clauditur terminis: non est enim capax alterius terminationis, quod in se est omnino indiuisibile. Prima.

Secunda difficultas circa hanc diuisionem esse potest, quia datur per quosdam modos, seu attributa entis valde obscura, & quæ vix possunt ratione naturali inuestigari, saltem quoad alteram partem: prima autem diuisio entis deberet esse clarissima, & si fieri posset, ex ipsis terminis per se nota. Antecedens declaratur, nam de Deo ipso vix ostendi, & fortasse demonstrari non potest, quod sit simpliciter infinitus. Deinde obscurius est ad explicandum, in quo talis infinitas consistat: non ergo conuenienter assignatur prædicta diuisio, præsertim primo loco, & tanquam fundamentum cæterarum. II. Secunda.

Circa hanc diuisionem principio declarandum est, quid per eam in re ipsa intendatur: atq; inde facilè constabit, partitionem esse optimam, conuenienti loco ac ordine collocatam. Quod igitur ad rem spectat, diuiditur hoc loco ens in Deum & creaturas, quia verò non possumus ea, quæ sunt Dei propria, prout in se sunt, concipere, imò nec per positiuos conceptus simplices ac proprios Dei, ideò negatiuis vtimur, vt illud excellentissimum ens, quod maximè à cæteris distat, minusque cum illis conuenit, quam ipsa inter sese, ab eis seperemus & distinguamus. Atque hoc modo conficimus prædictam diuisionem, sumendo aliquid in quo omnes III. Quid termini diuisionis de qua est quæstio significent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

res creatæ vel creabiles inter se conueniunt, & illud à nobiliori quodam ente remouendo, eò quod excellentiorem gradum essentiæ vel entitatis habeat; atq; hoc modo totam latitudinem entis ad duo illa membra reuocamus.

Resolutio quæstionis.

IIII. Diuisio dicta bona & apprime necessaria.

EX qua declaratione constat primò, diuisionem illam in re ipsa optimam esse, & maximè necessariam. Primum patet, quia illa diuisio est adæquata enti, nullum enim ens extra Deum vel creaturas excogitari potest, vt sect. sequent. magis declarabimus. Deinde, quia illa membra maximè inter se distant, vt suprà citata disputatione sectione 4. declaratum est. Atque hinc etiam constat necessitas huius diuisionis, quia præter ea quæ in superioribus tractata sunt, nihil est commune primo enti cum cæteris omnibus, cùm tamen reliqua omnia multa habeant, in quibus inter se conueniant. Nam primum ens nullam habet causam, cætera omnia illam habent: hæc in certa genera & species distingui possunt, illud extra omne genus existit: in illis omnibus B aliquis modus compositionis reperitur, hoc omnino simplex, & extra omnem compositionem existit. Necessarium ergo fuit, illud primum ens à cæteris seiungere, vt illius ratione separatim explicata, quæ cæteris communia sunt, distinctè ac perspicuè tractari possint.

V. Dicta diuisio prima & notissima.

Atq; hinc constat secundò (quod in prædicta etiam disputat. sect. 4. probatum est) prædictam diuisionem secundum se, & ordine doctrinæ primam esse, & notissimam, quanquam fortè quoad nos non sit ita nota, sicut est diuisio entis in substantiam & accidens, vel aliæ similes, quæ sensibus propinquiores sunt, & ideò à nobis facilius cognoscuntur: prædicta autem diuisio ex ea parte, qua includit Deum esse, & habere essentiam seu entitatem illimitatæ cuiusdam naturæ & perfectionis, difficiliùs à nobis attingitur ac declaratur. Quia tamen in tradenda hac scientia ordinem doctrinæ seruamus, idcò diuisionem hanc primo loco meritò constituimus.

Diuisio entis in ens à se, & ens ab alio.

VI. August.

TErtiò colligitur ex dictis, posse diuisionem hanc bimembrem multis aliis modis, seu sub diuersis nominibus, & conceptibus tradi, qui tam ad eam declarandam, quàm ad demonstrandam, deseruire possunt, quamuis in eandem rem omnia coincidant, vt ex ipsis terminis constat. Nam v.g. diuidi posset ens in illud, quod habet esse à se, & illud q̃ habet esse ab alio. Quam diuisionem attigit August. lib. de cognitione veræ vitæ c. 7. & ad ostendẽdum, Deum esse, eam primo loco constituit. Est enim sub illis terminis diuisio notissima & euidentissima, quia manifestum est, multa esse entia, quæ habent esse communicatum ab alio, quæ non existerent nisi ab alio esse reciperent, vt experientia ipsa satis probat. Rursus est euidens non omnia entia posse esse huiusmodi, nam, si omnia indiuidua alicuius speciei sunt ab alio, necesse est etiam totam speciem ab alio esse, quia nec species existit, nisi in indiuiduo, neque indiuidua habent alium modum connaturalem recipiendi esse, nisi quem species postulat. ergo, si omnia indiuidua talia sunt vt ex se nõ habeant esse, sed indigeant efficientia alterius vt illud recipiant, tota etiam species habet eandem indigentiam & imperfectionem. Quo fit, vt nõ possit A tota habere esse ab aliquo indiuiduo illius speciei, quia non potest idem efficere seipsum: debet ergo à superiori ente recipere esse. De quo rursus inuestigandum est an habeat ex se esse, vel ab alio; nam, si ex se habet, iam est completa diuisio quam intẽdimus: si verò habet ab alio, similiter oportebit totam speciem talis entis ab alio superiori trahere originem, non potest autem in infinitum procedi, tum quia aliàs vel nunquam incepisset dimanatio vnius ab alio, vel nunquam ad hoc ens producendum peruenisset post infinitas emanationes vnius ab alio, tum etiam quia non potest tota aliqua collectio effectuum esse dependens, quin supponatur aliqua res, seu causa independens, vt ostendetur disputatione sequenti, sect. 1. Sistendum est ergo necessario in aliquo ente, quod ex se habeat esse, à quo ducant originem omnia, quæ tantùm habent esse receptum. Et hoc modo est euidens prædicta diuisio, siue illud ens, quod non est alio, sed à se, sit vnum siue plura: hoc enim nunc non agimus, sed solum, quod omnia entia ad illa duo membra reuocentur, quæ manifestam oppositionem seu contradictionem inter se includunt; & ideò non possunt non esse, & distincta, & adæquatè diuidentia ens.

VII.

Nam quod dicitur ex se vel à se esse, licet positiuum esse videatur, tamen solam negationem addit ipsi enti, nam ens non potest esse à se per positiuam originem & emanationem, dicitur ergo esse à se, quatenus sine emanatione ab alio habet esse, per quam negationem nos declaramus positiuam & simplicem perfectionem illius entis, quod ita in se & essentia sua claudit ipsum existere, vt à nullo illud recipiat, quam perfectionem non habet illud ens, quod esse non habet nisi illud ab alio accipiat. Et in hunc modum exponendi sunt aliqui sancti, cùm dicunt Deum esse sibi causam sui esse, vel substantiæ suæ aut sapientiæ. Sic Hieron. ad Ephes. 3. ait, *Deus sui origo est suæq́, causa substantiæ.* Et August. libr. 83. qq. quæst. 15. & 16. ait, Deum esse causam sapientiæ suæ, & 7. de Trinit. cap. 1. loquens de Patre ait, *Quod illi est causa vt sit, est etiam causa vt sapiens sit.* Hæ namque locutiones omnes negatiuè interpretandæ sunt. Non videtur autem Lactantius, qui Deum ait se ipC sum fecisse lib. 1. de falsa religione cap. 7. prædictam expositionem admittere, dicit enim etiam ex tempore se Deum fecisse: & pro fundamento sumit fieri non posse vt id quod est, aliquando non cœperit: qui error in hoc sensu tam est absurdus, vt non egeat impugnatione.

Entis diuisio in necessarium, & contingens.

VIII.

RVrsus hinc facilè declarantur alii termini, sub quibus illa diuisio tradi potest: & in re est eadem, quamuis secundum rationem sub diuersa habitudine, vel negatione declaretur; sic ergo diuidi potest ens in id quod est simpliciter necessarium, & id q̃ est non necessarium, seu contingens latè sumptum. In quibus terminis aduertendum est primò, hîc non sumi necessarium & contingens, vt dicunt habitudinem effectus ad causam, naturaliter aut liberè agentem, vel quæ potest, vel non potest impediri: sub hac enim ratione dictum est de necessario & contingenti superiùs tractando de causis; sed sumitur necessarium absolutè in ratione existendi; quo modo ens necessarium dicitur illud, quod ita habet esse, vt non possit illo carere, cui condistinguitur seu opponitur illud ens, quod ita est vt possit non

non esse, vel ita non est, vt possit esse. Constat igitur A ex præcedenti diuisione, debere esse in entibus aliquod simpliciter necessarium, nam illud ens, quod ex se habet esse, & non ab alio, non potest non esse simpliciter necessarium, quia nec se ipsum potest suo esse priuare, vt per se notum est, neque etiam ab alio priuari potest, cùm ab alio non pendeat: nam qui ab alio esse non habet, à nullo alio conseruatur in esse; & hoc sensu dicitur ex se esse; ideoque omnino illi repugnat non esse. Et hinc vlterius fit, præter hoc ens, quod est simpliciter necessarium, esse alia non ita necessaria, atq; adeo contingentia, si latè loquendo, omne quod potest nõ esse, vocetur contingens. Probatur, quia præter illud ens quod est à se, sunt entia ab alio recipientia esse: hæc ergo, cùm ex se non habeant esse, ex hac parte non repugnat eis non esse: & aliunde, sicut ab alio pendent, à quo illud recipiunt, ita & possunt non recipere & consequenter non esse.

IX. Duplici obiectioni satisfit.

Dices: si fingamus, Deum agere necessariò ac sine libertate, res ab illo manantes essent entia ab alio, & tamen essent entia necessaria: ergo formaliter, & ex B vi terminorum non reciprocantur hæc duo membra. Et confirmatur, nam Verbum, vel Spiritus sanctus potest dici ens ab alio, quia non habet esse, nisi per emanationem ab alio; & tamen est ens simpliciter necessarium, quia nõ procedit per liberam productionem, sed naturalem & necessariam.

X.

Respondetur, incipiendo ab hac confirmatione quoniam Theologica est, hîc non vocari ens ab alio nisi quod est ab alio per veram causalitatem, nam lumen naturale ex quo nunc philosophamur, non agnoscit veram productionem & processionem realem sine vera causalitate, neq; sine distinctione in essentia & esse, inter rem producentem & productam. In diuinis autem personis non est hic modus emanationis, quia imperfectus est; & ideò sicut omnes sunt verus & vnus Deus, ita omnes sunt vnum ens à se, omnesq́; essentialiter constituuntur per essentiam, quæ est suum esse incausatum, & improductum atq; ita quælibet persona est ens necessarium, non solum quia necessariò manat, sed etiam quia essentialiter constituitur per esse & essentiam omnino improductam: quamuis enim persona diuina C producatur, non tamen eius natura, sed communicatur personæ per eiusdem personæ productionem. Non est ergo, quod ab illo mysterio argumentum ad res creatas desumatur.

XI. Licet Deus necessario agerer, aliqua entia essent non necessaria.

Ad argumentum ergo in primis dicitur, data illa hypothesi, adhuc non sequi, omnia entia esse necessaria, quia non omnia fierent à primo ente solo & immediatè ac tota virtute, & sine resistentia vel impedimento alterius causæ, ex quibus omnibus capitibus prouenire potest, vt res, quæ nunc recipit esse, posteà illud nõ recipiat, & è conuerso. Vnde, quamuis aliqui Philosophi errauerint asserentes, Deum agere necessariò, nullus tamen negauit dari multa entia non necessaria, cum id, vel experimento ipso, notissimum sit in rebus corruptibilibus, & successiuis. Et, quamuis ex illa hypothesi aliquod ens factum esset necessarium, non tamen ex intrinseca necessitate & quidditate sicut Deus, sed solum ex necessitate extrinseca agentis. Et ideò Auicenna libro octauo Metaphysic. cap. 4. & 6. dixit, tantùm illud ens esse necessarium, quod ex se est, non verò reliqua entia, etiamsi ab alio habeant necessitatem essendi, qui fortasse loquitur de necessitate non simpliciter, sed ex suppositione actionis primæ causæ.

Auicenna. Scot. 1. d. 8. quæst. 4.

Quocirca tãdem dicitur, illam Hypothesim falsam esse, nam illud ens quod est à se, non necessariò sed liberè se communicat extra se; & ideò præter illud nihil est simpliciter necessarium. De qua libertate primi entis in agendo, quantum vel Philosophorum authoritate, vel naturali ratione haberi potest, posteà dicemus.

XII. Incorruptibilia qua necessitate necessaria. Comment. D. Thomas.

Sed obiicies rursus, nam entia incorruptibilia, etiamsi sint ab alio libere agente, vocantur entia necessaria à Commentatore lib. de substantia orb. & libro 1. de cœlo text. 136. & libro 12. Metaphys. text. 41. Cuius sententiam in hac parte approbat Diuus Thomas quæstione 5. de potent. art. 3. Respondetur ex eodem Diuo Thoma 1. parte quæst. 9. art. 2. & 3. contra Gentes, capit. 30. & 55. æquiuocationem esse in voce necessitatis. Vno enim modo sumi potest pro incorruptibilitate, quo sensu creaturæ incorruptibiles dicuntur interdum entia necessaria, quia, ex quo semel sunt, non habent intrinsecam potentiam ad non esse, sed, quantum est ex se, perpetuò durant, quæ sine dubio est aliqua necessitas essendi, cùm excludit aliquam potentiam, scilicet intrinsecam, ad non essendum. Nihilominus tamen talia entia non sunt simpliciter, & omni modo necessaria, quia neque ex se, neque ex quidditate sua habent esse, neque ex necessitate absoluta illud recipiunt, aut conseruant. Cùm ergo distinguimus in præsenti ens necessarium à non necessario, necessitatem sumimus priori modo. Et hac ratione nullum ens, quod est ab alio, est necessarium simpliciter, quia, saltem per potentiam in alio existentem, potest amittere esse, quamuis in ipso non sit intrinseca potentia vera & realis ad non esse, quæ solum reperitur in his, quæ habent potentiam Physicam & passiuam ad aliud esse, repugnans & incompatibile cum proprio esse, in aliis verò sufficit potentia logica vt ita dicam ad non esse, quæ ex parte eorum solum dicit nõ repugnantiam, in causa verò extrinseca dicit potentiam ad suspendendam actionem, qua confert esse. Sic igitur constat, diuisionem hanc eandem esse cum præcedenti, quamuis priori modo detur sub rationibus notioribus, & quæ pauciora principia supponunt.

Diuisio entis in ens per essentiam, & per participationem.

XIII.

PRætereà solet eadem diuisio sub his terminis tradi, ens aliud esse per essentiam, aliud per participationem, qui re ipsa superioribus æquiualent: nam ens per essentiam illud dicitur, quod per seipsum, & ex vi suæ essentiæ essentialiter habet esse non receptum nec participatum ab alio: ens autem per participationem è contrario dicitur illud, quod nõ habet esse, nisi communicatum & participatum ab alio. Ex qua terminorum declaratione constat, diuisionem hanc æquipollere præcedentibus. Vnde Diuus Thom. 2. cont. Gent. capit. 15. ait, Deum esse D. Thom. ens per essentiam suam, quia est ipsum esse; & libr. 3. ca. 66. ratione 6. ait, solum Deum esse ens per essentiam suam; reliqua verò esse per participationem, quia in solo Deo esse est essentia eius, id est de illius quidditate, ita vt nec mente concipi possit essentia Dei vt Dei est, si solum vt in potentia, & non vt actu ens intelligatur: idem ergo est esse ens per essentiam, quod ex se & ex sua essentia habere esse, cui cõdistinguitur opposito modo ens per participationem. Vnde fit, eodem discursu probandũ esse hunc duplicem gradum seu ordinem entium, quo pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bauimus dari aliquod ens quod à se sit superius omnibus, quæ habent esse ab alio. Sicut enim in entibus, quæ habent esse ab alio, non proceditur in infinitum, ita neque in entibus per participationem. Vnde necesse est, ens quod est tale per participationem, reduci ad aliud quod habeat esse absque tali participatione: quod si illud habet aliud esse etiam participatum alio modo, seu alio participationis genere, illud erit ad illud reuocandum: atque ita tandem, ne procedatur in infinitum, sistendum erit in aliquo ente quod sit per essentiam ens. Neq; etiam è contrario possunt omnia entia esse per essentiam talia, tum quia ens per essentiam est ens simpliciter necessarium, cùm de essentia eius sit actu esse: constat autem non omnia entia esse necessaria: tum etiam quia ens per essentiam tantùm est vel potest esse vnum, vt posteà videbimus.

Diuisio entis in increatum, & creatum.

XIIII. VLteriùs solet hæc diuisio sub his terminis tradi, *ens vel increatum est, vel creatum*, quæ membra immediatam oppositionem præ se ferunt; & in re coincidunt cum præcedentibus, solumq; differunt, præsertim ab illis primis, scilicet à se & ab alio, quod illa verba magis generalia sunt, sumuntur enim ex habitudine ad dependentiam in communi: hæc verò sunt magis specialia, sumpta ex peculiari actione seu dependentia creationis: quia tamen creatio est prima emanatio ab alio cum dependentia ab illo, & generalis aliquo modo omnibus entibus, quæ ab alio dependent, vt supra à nobis dictum est, ideò re ipsa membra hæc cum illis coincidunt. Necesse est enim, ens quod à se est & non ab alio, increatum esse: nam si dependentia simpliciter negatur de aliquo, etiam hanc in particulari, scilicet creationem, negari necesse est: atque etiam è conuerso, si ens est increatum, necesse est à se esse & non ab alio, quia prima emanatio cum dependentia ab alio, & quasi fundamentum aliarum, est creatio: id ergo, quod absq; creatione habet esse, necesse est vt habeat esse prorsus independens, & consequenter vt sit ens per essentiam, & non ab alio. Quapropter, quo discursu probatur esse aliquod ens à se & independens, probatur etiam esse aliquod ens increatum: tum quia hæc duo in re idem sunt, vt ostendi, tum etiam quia eadem argumentandi forma facilè applicari potest. Quia, si dantur aliqua entia creata, ne procedatur in infinitum, necesse est sistere in aliquo increato, à quo illa manauerint. Quod autem dentur aliqua entia creata, ex eo probandum est, quod prima & fundamentalis dependentia rerum omnium est creatio, vt in superioribus declaratum est & probatum. Vnde, quia hoc non est per se tam euidens & notum, sicut quod dentur entia dependentia ab alio, ideò sub his terminis non est tam nota quoad nos hæc diuisio, nisi nomen creationis non ita strictè sumatur pro productione ex nihilo, sed latius pro quacunque vera effectione seu propria dependentia: quo sensu hi termini nihil ferè à primis differunt, vt per se manifestum est.

Diuisio entis in purum actum, & potentiale.

XV. PRæterea potest eadem entis diuisio sub his terminis confici. Ens aliud est omnino actuale, aliud verò potentiale, seu, aliud est actus purus, aliud verò potentiam seu potentialitatem aliquam includit. Quæ diuisio sub his vocibus non videtur esse ita apta, præsertim vt prima in ordine collocetur, propter nonnullam terminorum obscuritatem: tamen in re est optima, & eadem cum præcedenti. Nam in primis constat, membra illa immediatè oppositionem & contradictionem includere: nam esse actu & esse in potentia, sumpta cum proportione (vt sumenda sunt) & respectu eiusdem, priuatiuâ vel contradictoriam oppositionem important. Possunt autem ens actuale & potentiale dici, vel in ordine ad esse actualis existentiæ, vel in ordine ad potentiam aliquam passiuam, quæ propriè est potentia includens imperfectionem, & ordinatur ad compositionem alicuius entis imperfecti, quod ea ratione potentiale dicitur, nam potentia actiua vt sic neq; imperfectionem includit, neq; ex se ordinatur ad aliquam compositionem eius, cuius ipsa est, & ideò ab illa non denominatur ens potentiale. Prima igitur habitudo horum terminorum est propriissima, & secundum illam videtur præcipuè intelligenda data diuisio; sic enim perspicua est & facilis ex dictis. Necesse est enim esse aliquod ens ita actuale in existendo, vt secundum eam rationem sit omnino in actu, & nullo modo in potentia. Probatur, quia esse in actu sub hac ratione est actu existere: esse verò in potentia, est posse existere, quamuis actu non existat: sed necesse est dari aliquod ens per essentiam ita necessarium, vt nulla ratione possit non existere, neq; per potentiam intrinsecam, neq; per extrinsecam, neq; per physicam potentiam, neq; per eam, quam Logicam appellant: ergo necesse est tale ens esse omnino actuale in existendo, id est, excludens omnino omnem rationem & modum essendi tantum in potentia. Ex quo vlteriùs facile est concludere, omnia entia quæ huiusmodi non sunt, esse aliquo modo potentialia, quia, licet interdum actu existant, eis tamen non repugnat, interdum tantùm in potentia existere, siue propter intrinsecam potentiam passiuam, siue propter solam potentiam extrinsecam actiuâ cum potentia logica seu non repugnantia ex parte eorum. Constat igitur, omne ens aut esse omnino actuale, aut aliquo modo potentiale in sensu prædicto.

Duplici modo intelligi potest congrue diuisio sub his terminis.

Primus explicatur.

XVI. Hinc verò inferri vlterius potest, etiam in posteriori sensu, esse diuisionem illam vniuersalem, & superioribus æquialentem, nam illud ens quod est purè actuale in existendo, etiam est in se simpliciter purus actus, id est, in se, & in entitate seu constitutione sua nullam admittens admistionem passiuæ potentiæ, quia vbicunque est aliquod genus passiuæ potentiæ, est etiam aliqua ratio materialis causæ: materiali autem causæ, necessariò respondet causa efficiens, quæ ex illa vel in illam operetur, eamq; in actũ reducat, nam potentia passiua vt sic non potest se se in actũ reuocare: cùm ergo à primo ente, quod per se & essentialiter tale est in actu secũdum omnem perfectionem suam, longe absit omnis causalitas effectiua circa ipsum, necesse est, ipsum etiam carere omni potentia passiua: & consequenter esse purum actum. Ac simili discursu potest è contrario concludi (vt multi existimant) omne ens, quod est potentiale in ordine ad existendum, esse etiam potentiale vt aliquo modo constans ex potentia passiua. Sed hoc magna discussione & declaratione indiget, quam infrà trademus de esse & essentia creaturæ disputantes, nunc satis nobis sit, rationem factam non æquali proportione procedere, nam potentiæ passiuæ necesse est respondeat actiua, quia necesse

Declaratur secundus.

necesse est eam pati ab aliquo, potentiæ verò actiuæ simpliciter loquendo, nõ necessario respondet potentia passiua, quia non necesse est, agens agere in aliquo, vel ex aliquo, potest enim agere aliquid & ex nihilo; & ideò ex vi terminorum non videtur necessarium, vt omne ens quod est potentiale in existendo, sit constans ex potentia passiua. Nihilominus tamen in re verum est, omne huiusmodi ens esse potentiale ratione potẽtiæ passiuæ, siue hoc sit, quia dicit habitudinem ad illam, siue quia ratione illius potest cum alio actu componere, siue quia ipsummet componitur ex tali potentia & actu. Quomodo autem aliquid horum necessario sequatur ex priori potentialitate ad existendum, non potest hoc loco breuiter & quasi in transitu explicari, sed dicetur infrà declarando propriam rationem & imperfectionem entis creati: & ideò, quod ad hunc locum spectat, prior sensus huius diuisionis suprà dictis verbis traditæ est sufficiens & perspicuus.

Confertur prima diuisio cum cæteris, & ex illis magis declaratur.

XVII. VLtimò tandem colligere licet ex omnibus dictis, idem esse ferendum iudicium de hac diuisione sub illis terminis in quib. proposita est, nam in re æquiualet prædictis: illud enim ens est infinitum simpliciter, quod est primum & ex se est per essentiam suam: reliqua verò, quæ sunt entia per participationem, finita sunt, & ita est sine dubio optima diuisio, & in re non est dubium, quin illi duo gradus seu ordines entium reperiantur, & maximè inter se distinguantur. Et fortasse ideò sub his terminis à multis traditur hæc diuisio, quia per illos apertiùs significatur, illa duo membra esse maximè distantia ac primo diuersa, ideoq; ante omnia esse separanda ac distinguenda, quamuis alioqui difficilius sit quoad nos illam probare aut demonstrare, quia re vera nõ est per se & ex terminis, ita euidens dari in entibus aliquod infinitum (nam de finito non est difficultas) sicut est euidens dari aliquod ens independens ab alio. Neq; etiam est per se notum, illud ens quod est per essentiam tale, esse consequenter infinitum. Vnde hac de re ex professo agendum est infrà, demonstrando Dei attributa, quantum ex lumine naturæ colligi possunt.

XVIII. Finiti & infiniti rationes per Analogiam ad quantitatem explicantur. Augustin. Nunc solùm declaratur diuisio exponendo terminos, qui sumpti quidem sunt à nobis ex quantitate molis, translati verò sunt ad significandã quantitatem seu gradum perfectionis, quo modo dixit Augustinus lib. 6. de Trinit. cap. 8. *In iis quæ non mole magna sunt, hoc est maius esse, quod est melius esse.* Nos enim, quia res non concipimus nisi per sensus, ad modum corporum & per proportionem ad illa, apprehendimus & explicamus reliqua omnia. In corporibus autem intelligimus vnum esse finitum in quantitate, quatenus ad talem terminum peruenit, & vltra non extenditur: & inter quantitates finitas intelligimus, vnam esse maiorem alia, quia vlteriorem terminum attingit, & ad declarandam certam rei magnitudinem vtimur aliqua definita mensura, per cuius multiplicationem cognoscimus rem esse tantæ, minoris, maiorisue quantitatis. Simili ergo Analogia vtimur ad declarãdam perfectionem entitatiuam, & virtutem actiuam rerum: apprehendimus enim in rebus quandam veluti latitudinem perfectionis entis, in qua sunt varii gradus, & quasi partes perfectionis, & vnumquodque ens intelligimus esse finitum vel limitatum per quendam prorium perfectionis gradum, qui ita intra suam perfectionem terminatur, vt ab aliis præscindat, easque nullo modo in se includat, nec formaliter, nec virtualiter, & hoc modo vocamus omnia entia creata, limitata & finita: & inter ea vnum concipimus esse maius alio, quia intelligimus illud vel plures ex his perfectionibus participare, vel quasi maiorem quãdam partem perfectionis ex tota latitudine entis. Quoniam verò hæc omnia entia participant perfectionem suam à quodam superiori ente, intelligimus, necessariũ esse quoddam ens, in quo tota perfectio possibilis in latitudine entis aliquo modo cõtineatur, vel formaliter, vel eminenter: & hoc ens vocamus infinitum simpliciter, non in quantitate molis, sed in excellentia perfectionis. Vnde hæc infinitas non consistit in extensione aliqua non terminata, sed in tali perfectione entis, quæ, licet in se vna & indiuisibilis sit, non ita præscindat ab aliis entibus, quin omnium perfectiones aliquo modo in se contineat; atq; ita non partem perfectionis entis, sed totam eminenti quodã modo in se complectitur: & ideò quamuis in illa latitudine possint entia finita magis ac magis perfecta in infinitum multiplicari, illud semper omnia superat, & in infinitum superare potest: hæc ergo excellentia perfectionis in esse & entitate per hanc infinitatẽ declaratur. Vnde, sicut Aug. 5. de Trinit. c. 8. ait. *Non aliud est Deo esse, & aliud magnum esse; sed hoc idem illi est esse, quod magnum esse*: ita nos dicere possumus, nihil aliud esse Deo infinitum esse, quàm esse ipsum ens seu esse per essentiam, complectens in se quidquid perfectionis ab aliquo ente participari potest. Atq; in hunc modum declarata diuisio continet primam, summam, & maximè essentialem distinctionem entium; & in re coincidit cum præcedentibus, vt ex dictis satis constat. Quod autem sit aliquod ens, cui dicta infinitas conueniat, inferiùs, vt dixi, ex professo demonstrabitur. Nunc illud sufficiat, quod ex dictis satis colligitur, & attigit Aug. dicto lib. de cognit. ver. vit. cap. 7. quod necessarium est dari aliquod ens, de quo quasi de fonte cuncta profluant, & ideò oportet vt in illo cuncta contineantur; atq; adeò quod nõ hanc tantum vel illam, sed omnem sine termino habeat perfectionem. Vnde etiam est illud Augustini 8. de Trini. c. 3. *Bonum hoc & bonum illud, tolle hoc & illud, & vide ipsum bonum si potes, & Deum videbis, non alio bono bonum, sed bonum omnis boni.*

Augustin.

Satisfit argumentis in principio positis.

XIX. AD primam rationem dubitandi iam respõsum est hos terminos *finitum & infinitum*, non sumi in præsenti in ea proprietate, in qua conueniunt quantitati molis, sed secundum quandam proportionem ad illam: & ideò necesse non est, vt ens dicatur finitum vel infinitum propter intrinsecam extensionem terminatam, vel interminatam, sed propter perfectionem omnino præscindentem ab aliis, seu non præscindentem, imò continentem illas. Vnde ad confirmationem respondetur, infinitum ibi non dici priuatiuè propriè, sed negatiuè, id est, non priuatio. Infinitas in respectu illius entis cui attribuitur, in quo dicit perfectionem non limitatam absq; vlla aptitudine vt limitetur, quatenus talis est. Neq; hinc sequitur, omnem indiuisibilem perfectionem esse infinitam, quia, licet indiuisibilis sit, potest esse limitata & habere terminum, non qualis esse solet in quantitate molis, sed qualis designari potest in quantitate perfectionis; potest autem assignari vel intrinsecus, qui

Deo negatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

non est aliud, nisi ipsamet rei natura, tali differentia constituta, quæ ex se habet omnino præscindere à reliquis: vel extrinsecus; & hic est quælibet alia perfectio, & præsertim illa, quæ videtur esse maximè affinis & proxima, ad quam altera non pertingit, vt si dicamus rationalem gradum esse terminum ad quem non peruenit gradus sensitiuus.

XX. Ad secundam difficultatem respondetur, hanc diuisionem non assignari vt notiorem nobis, sed vt primam in se, id est, vt declarantem summam distãtiam vnius entis ab alio, & primos seu extremos gradus entis; & ideò, licet nonnihil difficultatis habeat, necessarium fuit eam ante alias præmittere, & variis modis declarare.

SECTIO II.

Vtrùm sufficienter & adæquatè diuidatur ens per finitũ & infinitum, & alia æquipollentia membra.

I. Prima dubitandi ratio. POtissimum solet hæc quæstio tractari propter entia relatiua, quæ, vt talia sunt, nec finita videntur esse, neq; infinita. Non infinita, vt per se est manifestum. Nec finita, quia nec quantitatem molis nec perfectionis habent. Quæ difficultas maximè vrgeri solet in relationibus diuinis, quia, si nullam perfectionem dicunt, iam datur medium inter illa duo membra, si verò dicunt aliquã, etiam necesse est, illam non esse finitam, quia est in Deo; neq; etiã infinitã, quia aliàs multiplicari non posset.

II. Secunda. Secundò. Diuisio entis in creatum & increatum non est adæquata: ergo neq; hæc de qua agimus, cũ æquipolleant inter se. Antecedens patet primum in ipsismet relationibus diuinis, quæ nec sunt entia creata vt constat, neque secundum proprias rationes dici possunt increata entia, cum sub ea præcisa ratione non sint Deus, neque diuinam essentiam includant. Secundò patet idem antecedens in Christo, qui nec potest dici ens increatum, cum fuerit in tempore productus, neque etiam creatum, cum sit Deus, & non sit factus ex nihilo. Tertiò potest adidem sumi argumentum ex illis entibus, quæ neque ex se habent esse, & ideò non possunt dici increata, neq; etiam habent esse per creationem vt creata dicantur. Quod maximè potest vrgeri in quibusdam entibus, vel modis entiũ, qui non possunt per creationẽ fieri, vt sunt v.g. motus, inhærentia, & similes.

III. Tertia. Tertiò. Diuisio entis in necessarium & non necessarium, non videtur adæquata, præsertim propter actus liberos diuinæ voluntatis, nam illi nec necessarii sunt simpliciter, quia hoc repugnat libertati, nec possunt dici non necessarii aut contingentes, alioqui essent quid creatum, & acciderent Deo. Et hoc argumentum fieri potest in aliis partitionibus suprà tactis, quia talis actus, nec potest dici ens increatum, quia non est omnino independens, cum absolutè posset non esse. Neq; etiam est creatum, cùm sit in Deo. Et eadem ratione non est ens per participationem, quia nimirum est intra Deum; neque etiam dici potest ens per essentiam, quia non est essentialiter Deus, cum possit non esse.

Opinio Scoti expenditur.

IIII. HÆc quæstio magna ex parte Theologica est, vt ex difficultatibus propositis intelligi facilè potest. Sed nihilominus prætermitti hoc loco non debuit, tum quia necessaria est ad doctrinæ complementum, & ad exhauriendum, vt sic dicam, totum Metaphysicæ obiectum; tum etiam quia ita intendimus in hac scientia res Metaphysicas tractare, vt fundamenta omnia ad res Theologicas necessaria aperiamus. In hac ergo quæstione Scotus quodlib. 5. in solut. vltim. argum. existimat hanc non esse diuisionem entis adæquatam, sed potiùs esse subdiuisionem entis, quod prius diuidendum esset in ens quantum & non quantum, & rursus ens quantum in finitum & infinitum: vnde superiori diuisioni addi posset tertium membrum, nempe ens quod nec finitum est, neque infinitum. Et eandem sententiam defendit Lychetus ibidem, & in 2. dist. 1. quæst. 4. & 5. vbi quartum etiam membrum insinuat, nam ens (inquit) quoddam est includens perfectionem, & nullam includens imperfectionem, & hoc est ens infinitum; aliud verò est includens perfectionem cũ imperfectione, & hoc est ens quantum finitum: aliud est ens nec perfectionem includens, nec imperfectionem; & hoc est propriè ens non quantum, neq; finitum, neq; infinitum. aliud deniq; est nullam includens perfectionem, non verò excludens omnem imperfectionem, & huiusmodi existimat esse relationem creatam: quam etiam putat comprehendi sub ente quanto, etiamsi nullam includat perfectionem, sed solam imperfectionem. Quod planè inuoluit repugnantiã in terminis, vt ab ipsomet Scoto in dicto quodlib. declarantur: nam ens quãtum, ibi declarat esse quod, habet quantitatem aliquam perfectionis: quod ergo nullum perfectionem includit, non potest verè ens quantum appellari.

Scotus. Lychetus.

V. Variæ diuisiones entis à Lycheto excogitatæ improbantur. Ex quo alia colligitur repugnantia in dictis huius authoris, nam repugnat esse non quantum & esse finitum: quia iuxta eorum doctrinam, finitum & infinitum supponunt quantitatem: vnde inferunt relationem diuinam non esse infinitum ens, quia non est quanta, pari ergo ratione inferre debent, relationem creatam non esse finitam, quia non est quanta. Rursus ex eodem principio facilè concludi potest, repugnantiam inuolui in illo membro, scilicet quod sit aliquod ens nullam includens perfectionem, & includens imperfectionem. Primo, quia vel illa imperfectio est priuatiua, vel negatiua tantùm. Primum dici non potest, quia imperfectio priuatiua est carentia perfectionis debitæ, sed in tali ente non potest esse carentia perfectionis debitæ, quia nulla perfectio ei debetur, quia dicitur, nullam ex se includere perfectionem. Negatiua autem imperfectio nulla potest excogitari maior, quam carentia omnis perfectionis, quam includit omnis res, quæ in sua entitate nullam includit perfectionem. Vnde loquendo de imperfectione negatiua, non potest excogitari ens, quod nec perfectionem, nec imperfectionem includat: ergo non potest intelligi ens, quod præter negationem omnis perfectionis, ex se dicat aliquam aliam imperfectionem. Alioqui interrogo vlterius quænam sit illa imperfectio. Respondet idem author esse limitationem. Sed contra hocvrget argumentum factum, nam limitatio est in aliqua quãtitate molis, vel perfectionis: ergo, si tale ens nullã includit quantitatẽ perfectionis, non habet in quo limitationem includat. Dicetur fortasse includere limitationem non in perfectione, sed in entitate. Sed contra, nam hoc modo etiam relatio diuina dicetur limitata in sua entitate

Obiectio dissoluitur.

entitate formali; & consequenter dicetur finita in entitate. Atque ita tandem, omne ens erit finitum, vel infinitum in entitate, quidquid sit de perfectione. Prima sequela (reliqua enim clara sunt) probatur ad hominem in doctrina Scoti, quia relatio diuina secundum suam formalem ac præcisam entitatem non includit entitatem essentiæ, neq; eminenter, neq; formaliter: ergo est limitata in entitate sua formali. Nec satis est quòd identicè includat entitatem essentiæ, nam vt ibidem Scotus latè contendit, hoc non sufficit vt dicatur infinita in perfectione, quamuis identicè includat infinitam perfectionem essentiæ: ergo neq; erit satis vt dicatur illimitata in entitate, quòd identicè includat infinitam entitatem essentiæ.

VI. Dicetur fortasse, ipsam relationem ex vi suæ entitatis formalis, esse aptam identificari essentiæ, & ideò ex se nec illimitatam esse, nec limitatam. Relationem verò creatam ex se esse incõpatibilem cum entitate infinita, neq; illam posse includere etiam identicè; & ideo non solum non esse ex se illimitatam, sed etiam ex se esse limitatam & finitam: & hãc esse imperfectionem quam includit, & in qua distinguitur a relatione diuina. Sed inprimis illa aptitudo, quæ dicitur esse in relatione diuina vt identificetur diuinæ essentiæ, non excludit quin absolutè illa relatio, quoad suam entitatem formalem limitata sit, quandoquidem non includit formaliter infinitam entitatem; & simpliciter minùs est esse aptum identificari entitati infinitæ, quàm formaliter esse entitatem infinitam. Ac præterea, si in relatione creata illa limitatio entitatis, ratione cuius non potest esse infinita nec formaliter, neque identicè, est imperfectio, certè in relatione diuina illa aptitudo vt possit identificari omnino secundum rem essentiæ diuinæ, est magna quædam perfectio: ergo illa relatio, quantumuis formaliter præscindatur, sicut intelligitur talis quæ possit identificari diuinæ essentiæ, ita intelligitur alicuius perfectionis, ac multò maioris quàm sit omnis entitas creata. Vnde etiam è conuerso in relatione creata, hoc ipso quòd limitatio illius ad creatam entitatem imperfectio quædam est in genere entis, necesse est, vt non sit mera negatio perfectionis, sed vt sit perfectio aliqua habens adiunctam illam negationem, vt suprà argumentabamur. Atque ita tandem concluditur, non oportere fingere aliquam entitatem carentem omni perfectione, quæ propriè possit esse medium inter ens finitum, & infinitum. Quod latiùs suprà tractando de Bonitate in disp. 10. prosecuti sumus.

Quæstionis resolutio.

VII. Diuisio hæc enti adæquata quibusuis terminis præced. sect. positis exprimatur. DIcendum ergo est, prædictam diuisionem sufficientem esse & adæquatam enti in quantum ens. Hæc assertio probari potest facilè ex his, quæ superiori sectione tractata sunt, præsertim si hæc diuisio sub illis nominibus tradatur, scilicet entis à se, & ab alio: nam cum hi termini includant immediatam contradictionem, non potest illud disiunctum non conuenire cuilibet enti: ergo est diuisio adæquata & sufficiens, quandoquidem non potest assignari aliquid sub diuiso contẽtum, quod non sub altero membrorum diuidentium constituatur. Idem manifestum est de illis duobus membris, ens necessarium simpliciter, vel non necessarium; & de illis, ens creatum vel increatum: ostendimus autem, omnibus his modis re ipsa eandem esse diuisionem, quamuis per conceptus nostros ratione distinguãtur: quæ distinctio non potest sufficere vt vllo modo sit diuisio adæquatè & non alio. Deinde specialiter probatur sub nomine finiti & infiniti, nam ens quantum, adæquatè diuiditur in finitum & infinitum: sed omne ens reale, hoc ipso quod reale est, quantum est quantitate perfectionis essentialis seu formalis, vt in rationibus paulò antea factis tactum est, & latiùs suprà est ostensum in dicta disputatione de transcendentali bonitate. Atq; hæc sententia euidentiùs confirmabitur, respondendo ad difficultates in principio positas.

Tractatur difficultas primi argumenti.

VIII. Relatio creata sub ente finito comprehenditur. AD primam igitur dubitandi rationem, negãdum est entia relatiua carere omni perfectione secundũ quam possint vel finita esse, vel infinita. Et quoad hanc partem nulla planè est difficultas de relationib. creatis: imò ab illis sumere possumus argumentum; nam nemo negabit (vt existimo) quin relatio creata eo modo quo ens reale est, sit finitum ens: vnde etiam Scotistæ id concedunt, vt vidimus; quis enim neget esse limitatum ens, & consequenter finitum? ergo finitam perfectionem habens: ergo aliquam perfectionem. Quòd si quis mordicus contendat, vocari finitum ens in entitate, non in perfectione, efficaciter potest retorqueri ad hominem argumentum; quia inde sequitur, finitum & infinitum non dici immediatè de ente quanto ratione perfectionis, sed de ente ratione entitatis. Ex quo vlteriùs fit, etiam relationes diuinas, ratione entitatis vt sic, esse finitas vel infinitas. Et ita saltem hac ratione diuisio erit immediata & adæquata: & procedent contra Scotum & alios argumenta, quibus probare contendunt, relationes diuinas nec finitas esse, nec infinitas, vt iam videbimus.

IX. Increata relatio infinita simpliciter, vt essentiam includit. De relationibus ergo diuinis iam suprà respondimus, illas quidem esse infinitas simpliciter & in genere entis, ratione essentiæ, quam includunt, & ideò sub hac ratione nõ multiplicari, sed esse vnum ens: nam de ente sic infinito verum est non posse multiplicari: secundum proprias autem rationes, in quib. opponuntur, sunt infinitę tantũ in tali genere seu quasi specie relationis, quomodo non repugnat plura infinita multiplicari, quia sub ea ratione opponuntur; & ideò distingui & multiplicari possunt. Sed vrgebit aliquis vt dicamus, an sub ista posteriori ratione illæ relationes sint entia simpliciter finita, vel infinita, nam si neutrum horum concedimus, iam admittimus medium in illa diuisione: non possumus autem dicere, illas esse entia simpliciter infinita, cum sub ea ratione multiplicentur, & non includant essentiam. Quòd verò sint entia finita, videtur repugnare perfectioni diuinæ: quia, vt Scotus suprà argumentatur, omne ens finitum, est quasi pars entis, nam solum ens simpliciter infinitum est veluti totum ens, quia totam perfectionem entis complectitur: ergo ens finitum comparatione illius est veluti pars entis: sed relationi diuinæ repugnat esse partem entis, tum quia alioqui esset ens per participationem, tum quia quod se habet vt pars, exceditur ab illo quod se habet vt totum: relatio autem diuina non potest ita excedi à diuinitate, cum realiter sint omnino idem.

X. Sed si hoc argumentum quidquam valeret, non solum probaret, relationem diuinã formaliter nullam dicere perfectionem, sed etiam formaliter nullam dicere entitatem. Alioqui interrogabo an illa entitas sit per modum totius entis, vel per modum

Universidad de Deusto
Biblioteca

partis. Primùm dici non potest, quia illa entitas relationis vt sic dicitur nõ includere entitatem essentiæ; & consequenter nec continere in se formaliter vel eminenter totum ens. Contra secundum verò eodem modo procedit ratio facta. Igitur in omni sententia soluendum est hoc argumentum. Respõderi ergo potest, relationem diuinam, v. g. paternitatem, quantumuis præcisè ac formaliter concipiatur à nobis, esse ens simpliciter infinitum, quia nũquam potest præscindi vel abstrahi, quin in suo obiectiuo cõceptu includat essentialiter totam essentię perfectionem. Quanquam enim mens nostra dicatur præscindere paternitatem in abstracto ab essentia, ex parte conceptus formalis, seu expressæ cõsiderationis, quia nimirum per illum actum mens non considerat paternitatem vt includẽtem essentiam, neque essentiam vt in relatione inclusam, nihilominus tamen non potest ita præscindi, vel excludi essentia ex parte conceptus obiectiui paternitatis, quin in illo essentialiter includat, ita vt, si mẽs reflectatur, & consideret quid in illa paternitate cõcepta includatur, necessario inueniat, ibi includi essentialiter totam Dei diuinitatem, & infinitatem, quia diuinitas est de essentia omnium quæ in Deo sunt. Quo fit, vt, licet paternitas sic concepta quoad modum concipiendi nostrum se habeat ad modum partis, quoad rem tamen conceptam sit ens totum, non minùs quam pater: sicut diuinitas etiam concipitur per modum partis, est autem totum ens æquè ac Deus.

Relatio diuina ex parte conceptus obiectiui necessariò includit essentiam.

XI. Ad argumentum ergo in forma respõdetur iuxta hanc sententiam, relationes esse entia simpliciter infinita, non tamen esse plura infinita, quia non habent hanc infinitatem, nisi vt includunt essentiam, in qua sunt vnum. Neque obstat, vt Scotus obiicit, quod solum includunt essentiam per identitatem, quia non includunt illam per idẽtitatem quasi materialem, sed etiam per formalẽ & essentialem, quia re vera diuinitas est de essentia relationis secundum rem cõceptam quomodocunq; concipiatur: & hoc satis est, vt non detur medium inter ens finitum & infinitum, cùm nullum sit ens, quòd secũdum suam totam entitatem essentialem finitum, aut infinitũ non sit. Dices, Esto non possit essentia excludi à relatione in sensu prædicto, nihilominus præcisè cõsiderari à nobis posse, quid habeat paternitas diuina secundum id tantùm, quod intelligitur addere vltra absolutam perfectionem essentiæ, an illud sit finitum, vel infinitũ. Respondeo illud esse infinitum in tali genere, scilicet relationis, vel paternitatis, nõ verò esse infinitum simpliciter in genere entis, quia hæc infinitas nõ potest addi, etiam secundum rationem, vltra perfectionem absolutam, sed potiùs per illam formaliter habetur. Nec tamen dicendum absolutè videtur, illud quod addit relatio vt sic, esse finitum, quia hoc denotat imperfectionem, scilicet limitationem & contractionem ad entitatem simpliciter finitam. Neq; hoc est contra sufficientiã diuisionis datæ, quia sensus eius est, omne ens ratione suæ entitatis esse finitum vel infinitum simpliciter, non verò quòd entitas vniuscuiusque rei habeat ex quocunque gradu vel modo in illa concepto quòd sit finita, vel infinita, sed satis est quòd habeat aliquid, quod ad eius entitatem finitam vel infinitam constituendam cõferat. Et, maioris claritatis gratia, possumus distinguere illum terminum *finitum*, nam potest, vel positiuè, vel negatiuè sumi; positiuè significat esse ita limitatum in entitate & perfectione, vt sit incapax infinitæ perfectionis: negatiuè autem significat, quod ex se non affert infinitam perfectionem, etiamsi non repugnet aliunde habere. Illud ergo, quod relatio vt relatio addit, non potest dici finitum positiuè, vt probat ratio facta, quia hoc dicit imperfectionem, & quia illud ipsum, licet non ex se, ex essentia tamen potest esse infinitum, sed negatiuè dici potest ex sua præcisa ratione non dare infinitatem simpliciter. Neq; hoc est inconueniens, quia nullam dicit imperfectionem; nõ est enim necesse, neque ad perfectionem rei spectat, vt ex quouis præciso conceptu habeat totam infinitatem simpliciter in genere entis, sed satis est quod habeat illã ex sua adæquata entitate; & quod ex aliqua ratione præcisè concepta habeat infinitatem in illo genere. Atque hoc modo optimè intelligitur, nunquã esse medium inter ens finitum & infinitum, si cum proportione sumantur.

Tres diuinæ relationes vt includunt essentiã sunt vnum infinitum simpliciter.

Quocirca qui existimant, relationes diuinas absolutè posse præscindi ab essentia, ita vt neque in ea formaliter includantur, neq; eam essentialiter includant, necessariò cogentur fateri, entitatem relatiuam sic præcisè & formaliter conceptam non esse infinitam simpliciter, vt ratio suprà facta probat. Cùm verò vlteriùs interrogari possunt an simpliciter dicenda sint entia finita, respondere debent, esse finita negatiuè non positiuè, iuxta sensum à nobis declaratum, qui ampliùs in hũc modum exponitur. Nam licet vox *infinitum* negatiua sit, per illam negationem nos circumscribimus summam quandam entitatem seu excellentiam, respectu igitur huius positiui potest dici finitum negatiuè, quòd ex se nõ affert totam illam excellentiam, quamuis illam non excludat, neq; illi repugnet. Hoc ergo modo dicere debent non esse inconuenieus admittere in Deo aliquid finitum secundum conceptũ à nobis præcisum. Imò qui putãt se euadere hanc difficultatẽ, negando relationib. diuinis omnem perfectionẽ, multò maiori ratione necesse est fateantur illas esse finitas negatiuè, quia, si nullã perfectionem conferunt, neque infinitatem ex se afferent. Si ergo non existimant incõueniens, quòd illæ nec perfectionem, nec infinitatem afferant, cur reputant inconueniens, & non potiùs necessarium, quòd afferant perfectionẽ ex suo genere infinitam, infinitatem verò simpliciter non ex se, sed ab essentia habeant?

XII.

Expeditur difficultas secundi argumenti.

C AD secundam difficultatem negatur ens non diuidi adæquatè per creatum & increatum, quod est ferè euidens, si termini illi cum proportione sumantur, cùm immediatam contradictionem includant. Ad primam verò instantiam negatur, relationem diuinam non esse ens increatum, etiamsi sub quacunq; præcisa ratione concipiatur. Neq; argumentum in contrarium iuxta nostram sententiã vrget, existimamus enim, nunquam posse ita præscindi relationem, quin essentialiter includat essentiam, & consequenter sit Deus. Imò hîc addi potest, relationem, etiam secundum id quod intelligitur addere essentiæ, ex se esse quid increatum, quia est talis ratio entis cui omnino repugnat fieri per propriam creationem aut effectionem: sed vel est omnino improducta, vt paternitas, vel, si est producta, aut (nostro more loquendi) comproducta, vt filiatio, illa productio, neque est creatio, nec propria factio, sed generatio, aut processio, longè superioris rationis, neque talis relatio est alio modo producibilis,

XIII. Relatio diuina quouis modo cõcepta, ens verè increatum.

cibilis, & hoc satis est, vt sub quacunque præcisione vel reduplicatione in quantum talis, re vera sit ens increatum.

XIIII. Christus an ens increatũ an verò creatum sit dicendum.

Ad secundam instantiam respõdetur, Christum absolutè esse ens increatum, nam est Deus, si verò addatur limitatio seu determinatio, *vt homo*, designando naturam, vel totum cõpositum ex natura & persona, sic est ens creatũ, nam sub ea reduplicatione non potest Deus appellari, sed homo & creatura, eum vt sic re vera sit factus, & in tempore procreatus. Ad obiectionem verò insinuatam, quia, etiam vt homo, non est factus ex nihilo: quia, licet humanitas sit ex nihilo, non tamen totum compositum, cum alterum compositionis extremum increatum sit, respondendum est ens creatum, dupliciter dici posse. Vno modo quòd secundum se totum productum est, vel est producibile ex nihilo, & hoc modo concedimus, Christum etiam vt hominem non esse ens creatum, vt argumẽtum probat. Alio modo dicitur ens creatum, quod est verè factum de nouo, quodq; aliquo ente creato constat, & hoc modo illud compositum, creatum dicitur, & Christus in quantum homo ens creatum. Atq; in tota hac amplitudine sumitur ens creatum, quando adæquatè distinguitur ab ente increato: nam, si priori & stricto modo sumatur, dari potest ens compositũ, quodammodo medium & quasi mistum ex creato & increato, quod tamen medium Philosophia non nouit, sed sola fides Christiana docet.

XV. Ad tertiam instantiam dicendum est, omnia entia extra Deum, & omnes modos entium esse quid creatum, non quia omnia fiant immediatè & per se primò ex nihilo, sed quia vel ita creantur, vel quia concreantur cum his quæ producuntur ex nihilo, vt potentiæ cum anima, vel certè quia concreari possunt, licet fortasse de facto non concreentur, vel denique (& in idem ferè recidit) quia fiunt ex his, quæ ex nihilo creata sunt.

Soluitur tertium argumentum.

XVI. IN tertio argumento tangitur grauissima difficultas Theologica de actu libero Dei, ad quam nunc ex professo diuertere non possumus, inferiùs vero agentes de attributis de Deo naturaliter notis, illam persequemur, quantum ad Metaphysicam spectat. Nunc breuiter dico, rationes in ea difficultate insinuatas apud me concludere, actum liberum vt liberum, seu vt libere terminatum ad aliquod obiectum, non addere Deo aliquid rei, quod nunc sit in Deo, & potuerit non esse in illo, alioqui non video quo modo illud possit dici ens necessarium aut per essentiam, cùm simpliciter potuerit non esse, & idem est de infinito in perfectione & aliis similib. attributis, vt ibidem apponitur. Quamuis ergo Deus alia à se libere velit, tamen ea nõ vult nisi per actum voluntatis sibi connaturalem ac necessarium, tanta enim est illius actus perfectio, vt possit per ipsum Deus velle aut nolle creaturam, sine vlla additione in eo actu facta. Cùm ergo est sermo de actu libero Dei, duo inuoluũtur nostro modo concipiendi & loquẽdi. Vnum est, actus ipse quo Deus vult, aliud, est respectus rationis ad obiectum volitum: illud prius est ens necessariũ, increatum ac per essentiam, vnde nullo modo potest non esse in Deo: hoc verò posterius nõ est aliquid reale, q̃ possit esse & non esse, sed rationis tantùm, & ideò nec creatum est, neq; increatum, neq; oportet sub illa diuisione comprehendi, cum ens reale non sit.

SECTIO III.

Vtrùm prædicta diuisio vniuoca sit, vel analoga.

Prima sententia diuisionem esse æquiuocam.

I. HÆc quæstio aliis terminis tractari solet, an ens dicatur analogicè de Deo & creaturis. In qua tres sunt sententiæ, duæ extremæ, altera media. Prima est, ens, neq; vniuocè, neq; analogicè dici de Deo & creaturis, sed merè æquiuocè. Hæc opinio solet tribui Aureolo in 1. d. 2. quæst. 1. sed ille nõ hoc asseruit, sed solùm ens non dicere vnum conceptum seu rationem communem Deo & creaturis, quod optimè consistere posset cum analogia, vt per se constat. Imò multi existimant illud esse de ratione cuiusçunque analogi vt statim videbimus. Refert igitur D. Thom. quæst. 7. de potent. artic. 7. eam opinionem tenuisse Rabbi Moysen, quia cùm ens finitum distet à Deo infinitè, nulla potest inter ea esse proportio, quæ fundet analogiam. Meritò tamen ibidem multis rationibus sententiam hanc, D. Thom. improbat. Quia aliàs nihil posset ex creaturis de Deo demonstrari, si sola nomina eis essent cõmuniaid est, non possemus vti nominibus communibus Deo & creaturis ad demonstrandum aliquid de Deo: quia medium esset æquiuocum. Consequens autem est satis absurdum. Item quia inter Deum & creaturam est aliqua similitudo, cùm se habeant vt causatum & causa: ergo maximè in ratione entis, quæ est prima omnium. Quocirca siue nominis impositionem & significationem, siue rationem illo nomine significatam spectemus, constat, illam non esse diuisionem solius nominis, neq; merè casu & fortuito ens dictum esse de Deo & creaturis, sed propter aliquam similitudinem, proportionem aut conuenientiam eorum inter se. Deniq;, vel ipsa experientia constat, non solum nomen, sed etiam conceptionem esse aliquo modo communem in hac diuisione.

Aurelius. Rabbi Moyses.

Secunda sententia diuisionem esse vniuocam.

C SEcunda sententia est, ens vniuocè dici de Deo & creaturis. Hanc tenuit Scotus in 1. d. 3. q. 1. & 3. & in 3. dist. 8. quæst. 2. quem eisdem locis Scotistæ sequuntur ac defendunt. Et probatur: quia ens immediatè significat conceptum vnum communem Deo & creaturis: ergo non dicitur de illis analogicè, sed vniuocè. Antecedens probatum à nobis est in disputatione prima huius operis. Consequentia verò probatur variis modis. Primo ex definitione vniuocorum, quam Aristotel. tradit in anteprædicamentis. Vniuoca sunt, quorum nomen commune est, & ratio substantiæ nomini accommodata est eadem: sed in præsenti non solum nomen est commune, sed etiam ratio substantiæ. Hæc enim respondet conceptui obiectiuo adæquatè significato per tale nomen: vnde, si hic conceptus est vnus & idem, etiam ratio substantiæ nominis erit eadem.

II. Scotus.

Secundæ sententiæ fundamẽta. Primum.

Secundò ex communi ratione nominis analogi, quod in hoc conuenit cum æquiuoco, quòd nõ vna impositione positum est ad significandum multa, sed pluribus, differentia verò est, quòd in æquiuocis casu accidat vt vnum nomen ad alias res significandas imponatur, in analogis verò priùs fit impositio ad significandam vnam rem, deinde per similitudinem vel proportionẽ extenditur ad aliam: in præ-

III. Secundum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in præsenti verò non ita est, sed vnica impositione A nomen entis id quod est significat, & ex vi illius cõuenit Deo & creaturæ, quia in vtroque illud commune significatum reperitur: nulla ergo potest analogiæ ratio excogitari.

IIII. Tertium. Tertiò id ampliùs declaratur ex distinctione analogiæ: duplex enim communiter distinguitur, vna vocatur à multis analogia proportionalitatis, & alia proportionis, alij verò priorem vocant analogiam proportionis, & posteriorẽ attributionis, quod solũ aduerto propter æquiuocationem terminorum, res enim eadem est. Quam Arist. apertè docuit lib. 1. Ethic. cap. 6. vbi analogiam attributionis vocat ab vno, vel ad vnum, aliam autem comparationem rationum appellat. Prior ergo analogia sumitur ex proportione plurium rerum in ordine ad aliquos terminos, & consistit in hoc, quòd principale analogatum denominatur tale à sua forma absolutè considerata, aliud verò, licet à sua forma similem denominationem recipiat, non tamen absolutè considerata. sed quia in ordine ad illam seruat quandã proportionem cum habitudine primi analogati ad suã B formã, vt homo dicitur ridere à proprio actu ridendi absolutè sumpto, pratum verò dicitur ridere à viriditate sua, non absolutè, sed prout seruat quãdam proportionem pratum viride ad hominem ridentẽ. Et, quia hæc est proportio inter duas habitudines, ideò solet proportio proportionum seu proportionalitas appellari. Posterior analogia sumitur ex habitudine ad vnam formam, quæ in vno est propriè & intrinsecè, in alio verò impropriè & extrinsecè, vt sanum dicitur de animali & de medicina, & vrina, quæ analogia propriè consideratur inter proprium analogatum, & quodlibet ex reliquis, vt inter animal & medicinam, vel inter animal & vrinam. Potest autem considerari etiam inter ipsa secundaria significata inter se, vt inter vrinam & medicinam: vtraq; enim sana dicitur & non merè æquiuocè vt constat, neque etiam vniuocè, quia non habent vnam omnino rationem vel conceptum commune: ergo per aliquam analogiam, quæ posset quidem aliquo modo ad priorem reuocari, quia, sicut se habet medicina ad sanitatem in efficiendo, ita vrina in significando, tamen re vera neutra earum C sumpsit hanc denominationem ex hac proportione ad alteram, sed vtraq; ex attributione ad animal sanum, cum quo habent immediatam analogiam in ratione sani, atq; inde resultat quasi mediata analogia attributionis earum inter se. Ex his ergo cõficitur argumentum, quia in ente neutra ex his analogiis reperitur respectu Dei, & creaturarum. De priori patet, quia creatura denominatur ens absolutè à suo esse, & non ex proportione aliqua quam seruet ad esse Dei. De posteriori probatur, quia creatura non dicitur ens per extrinsecam denominationem ab entitate Dei. In his autem analogatis attributionis secundum denominatur extrinsecè à forma, quę est in primo. Item propter hanc causam in his analogatis secundum definitur per primum: creatura autem in ratione entis non definitur per Deum. Tandem vtrumq; confirmari potest, quia ratio entis omnino absolutè & intrinsecè ac propriè concipitur in creatura: imò, si de nobis loquamur, prius ab hominibus concepta est in ente finito, quàm in infinito: ergo nullo modo tractum est hoc nomen per analogiam à Deo ad creaturas.

Tertia sententia, diuisionem esse analogam.

TErtia sententia negat ens esse æquiuocum, vel V. vniuocum, & cõsequenter ait, esse analogum nomenq; entis primariò dici de Deo, & secundariò de creaturis. Hæc est sententia D. Tho. 1. part. quæst. 13. art. 5. & dict. q. 7. de potent. art. 7. & 1. cont. Gent. cap. 32. & sequentibus, quàm latè defendunt Caiet. & Ferrar. his locis, & Caiet. de ent. & essen. c. 1. qu. 2. Capr. in 1. d. 2. q. 1. Soto in c. 4. Antepræd. Tota huius sententiæ vis consistit in secunda eius parte negatiua, scilicet, hanc diuisionem nõ esse vniuocam, nam prima pars, scilicet, quod non sit æquiuoca vt manifesta supponitur ex dictis, & inde necessario cõcluditur vltima pars, scilicet, analogiam constituens. Igitur ad illam partem confirmandam variæ rationes afferuntur. Quædam sunt generales, quibus in vniuersum probatur, ens non posse esse vniuocũ respectu quorumcunq; entium, quas non censeo esse posse efficaces, quia nihil vetat respectu aliquorum ens esse vniuocum, de qua re dicam infrà disput. 32. B tractando de analogia entis respectu substantiæ & accidentis, vbi illas rationes examinabimus. Aliæ rationes sunt propriæ & peculiares de ente ad Deum, creaturas comparato. Inter quas præcipua ac fundamentalis esse videtur, quam attigit D. Thomas suprà, nam, quando effectus non adæquat virtutem causæ, nomen vtrique commune non dicitur vniuocè, sed analogicè de illis, sed creaturæ sunt effectus Dei, qui non adæquant virtutem eius, ergo nõ sunt vniuocè sed analogicè entia cum Deo. Maior probatur, nam quando effectus non adæquat virtutem causæ, non recipit similitudinem eius secundum eandem rationem: ergo nec potest habere nomen commune secundum eandem rationem: ergo nec potest habere nomen vniuocum, cum illud sit huiusmodi, quod secundum eandem rationem dicitur.

D. Thom. Caiet. Capreol.

Hęc verò ratio diminuta & inefficax videtur. Cũ VI. enim dicitur, effectum, qui non adæquat virtutem causæ, non esse illi similem secundum eandem rationem, id est verum de ratione specifica & vltima, non verò de ratione communi generica, vel transcendentali, vt constat in omnib. causis æquiuocis, de quibus verum est, quod effectus non adæquant virtutem causarum, quia non recipiunt similitudinem specificam cũ illis, & nihilominùs potest in eis inueniri vniuoca similitudo in aliquo prædicato communi: sic enim ignis, aurum, & similia corpora, non adæquant virtutem solis & sunt effectus eius, ac nihilominùs vniuocè conueniunt cum illo in ratione corporis, substantiæ, &c. Et ratio est in promptu, quia vt effectus non adæquet virtutem causæ, satis est, quòd non perueniat ad specificã perfectionem eius. Quòd ergo in aliis prædicatis non sit conuenientia vniuoca, id per se non est necessarium ex vi talis causalitatis.

Respondetur, propositionem illam non de ratione specifica, generica, aut transcendentali esse intelligẽdam, sed præcisè ac formaliter de illa ratione secundum quam effectus procedit à causa. Et sic est ex terminis manifesta, nam, si effectus procedit à causa, non tantùm secundũ rationem vltimam, sed etiam secundum rationem communem, & in neutra effectus adęquat virtutem causæ, non potest nomen esse vniuocum, siue significet rationem vltimam, siue communem: nam tũc eadem est ratio de vtraque: sed creatura est effectus Dei non tantùm prout

VII. Effectus non adæquãs virtutem causæ in eo gradu in quo abilla pendet, non conuenit cũ illa vniuocè.

prout tale ens est, sed etiam prout ens est, quia ens A creatum secũdum omnem rationem suam pendet à Deo, & sub nulla ratione adæquat creatura virtutem, seu essentiam Dei: ergo sub nulla ratione potest aliquod nomen dici vniuocè de Deo & creaturis. Neq; hîc habent locum instantiæ adductæ, nam ignis verbi gratia & aurum non sunt effectus æquiuoci solis nisi secundum proprias rationes, secundũ communes autem, in quibus vniuocè cum sole cõueniunt, vel sunt effectus vniuoci, vel potiùs non sunt effectus per se: nam, vt alibi Aristoteles dixit, res non per se fit secundum eã rationem, secundum quam ex parte effectus seu subiecti supponitur, sed tantùm per accidens, per se autem fit secũdum eam tantum rationem quæ non supponitur, vt cùm ex aere fit aqua, non fit per se elementum aut corpus simplex, sed aqua, reliquæ verò rationes comitãtur per accidens. Sic igitur, quando sol generat ignem aut aurum, semper supponit rationem entis, substãtiæ, & corporis, & ideò non causat per se effectum secundum eas rationes. Quapropter nihil impedit, quòd in eis possint vniuocè cõuenire. At verò creatura est per se effectus Dei nõ solum secundum de- B terminatam rationem entis, sed etiam secundum ipsam rationem entis vt sic, prout in creatura reperitur: nullo enim modo supponitur in creatura ad actionem Dei, sed secundum omnem illam manat & pendet à Deo.

VIII. Nullã creaturam adæquare virtutẽ Dei demonstratur.

Secunda ratio sumitur ex eodem D. Thoma, & præcedentem confirmat, & specialiter ostendit, creaturã in nulla ratione qua à Deo procedit, adæquare virtutẽ Dei, siue illa sit ratio entis, siue substantiæ, siue quælibet alia. Quia in Deo ratio entis talis est, vt includat essentialiter omnem perfectionem entis, in creatura verò nõ ita reperitur, sed definita & limitata ad aliquod perfectionis genus: ergo non adæquat creatura Deum, etiam in communi ratione entis: ergo nõ dicitur ens de Deo & creatura secundum eandem adæquatam rationem, ergo nec vniuocè dici potest. Antecedẽs declaratur, quia Deus, cõ quòd sit ens simplicissimum, per essentiã, & infinitum, includit essentialiter & vnitè omnem perfectionem entis. Vnde ipsamet ratio entis prout in Deo est, essentialiter includit rationem substantiæ, sapientiæ, iustitiæ: atq; adeo (q̃ præcipuũ est) in- C cludit essentialiter ipsum esse omnino independẽs &à se, cùm tamẽ e contrario in creatura, ipsamet ratio entis sit omnino dependẽs & ab alio, & in vnoquoq; ente est limitata ad certum perfectionis genus. Et ob hanc causam ratio entis dicitur esse in Deo per essentiam, in creaturis verò per participationem. Item dicitur esse in illo quasi totaliter, id est, quasi vnitè complectens totum ens, in aliis verò quasi diuisa per partes: ergo longè inferiori, & inadæquato modo reperitur ratio entis in creaturis respectu Dei, & consequenter non dicitur de illis vniuocè, neq; secundum eandem omnino rationem: nam, si Deus & creatura definirẽtur, aut aliquo modo describerentur, longè alia ratione inueniretur Deus esse ens quàm creatura.

IX. Difficultas quam præcedentes rationes pati possunt.

Hæ quidem rationes, & similes, graues sunt & acutæ: illud tamen semper in eis difficile superest, quia vel nimiũ probant, vel efficaces non sunt, quia nimirum non solùm probarent ens non esse vniuocum, sed etiam non habere vnum communem conceptum obiectiuum Deo & creaturis, quod in superioribus probauimus falsum esse, & plures Thomistæ, qui illis rationibus vtuntur, id non admittunt, nec ipse D. Thomas, vt ego existimo & suprà ostendi. Sequela probatur, quia, si ratio entis, prout in Deo, aliud essentialiter includit, quàm vt in creatura, ergo non potest illa ratio ita esse vna, vt vno conceptu formali repręsentetur, & vnũ conceptum obiectiuum constituat: nam intelligi non potest q̃ in conceptu vno vt sic, sit varietas essentialis. Et declaratur in hunc modum, nam, cùm dicitur Deus includere in sua ratione essentiali totam perfectionem entis, creatura verò quasi partem, & ideò non adæquari, vel est sermo de Deo & creatura vt entia sunt, vel vt talia entia sunt. Hoc posterius dici non potest, quia nihil ad præsentem causam referret, tũ quia nunc non agimus de tali ente, nec de communitate quam habet vt tale est, sed de ente vt sic, & cõmunitate eius: tum etiam, quia id non satis est ad impediendam vniuocationem: nam eodem modo dicere possumus, aliquid includere animal essentialiter in homine quam in equo, ratione cuius equus nõ adæquat perfectionem animalis prout in homine, considerando scilicet vtrumq; vt tale animal est & non præcisè sub ratione animalis. Si verò est sermo de Deo & creatura vt ens est præcisè, sic falsum est aliquid essentialiter includi in ratione vnius, & nõ alterius, quia hoc ipso quòd aliquid huiusmodi includatur, iam non considerantur præcisè vt entia sunt, sed vt talia sunt. Vel certè, si, etiã vt entia sunt, habent illam distinctionem & varietatem, impossibile est vt vnum habeant obiectiuum conceptum.

Qualis analogia hîc possit interuenire.

VT ergo huius partis veritas, & prædictarum X. rationum probabilitas, quam magnam esse existimo, meliùs intelligatur, incipiendum censeo ab altera parte, affirmante ens esse analogum Deo & creaturis: quamuis enim, si neq; æquiuocum est, neq; vniuocum, à sufficiẽti partium enumeratione sequatur fore analogum, nihilominus hoc directè ostendere ac declarare oportet, vt inde meliùs constet altera pars, negans esse vniuocum. Ad hoc autem probandum, inquirendum est genus analogię, quod hîc habere possit locum. Quidam itaque opinãtur hîc intercedere analogiã proportionalitatis. Ita sentit D. Tho. quæst. 2. de verit. artic. 11. vbi etiam illam solam admittere videtur, & omnem analogiam attributionis excludere à prædicta diuisione, quod sentit etiam Caiet. opusc. de ent. & essent. qu. 3. Alij verò docent quidam hîc interuenire analogiam proportionalitatis, non tamẽ solam, sed simul cum analogia attributionis. Ita significat Ferrar. 1. cont. Gent. cap. 34. & clarius Fonseca 4. Metaph. c. 4. quæst. 1. sect. 7. Fundamẽtum esse potest, quia inter Deum & creaturam in ratione entis intercedit verè quædam proportio duarum habitudinum, nã, sicut Deus comparatur ad suum esse, ita suo modo creatura ad suum. Sed aduertendum censeo non omnem proportionalitatem sufficere ad constituendam analogiam proportionalitatis, nam hæc proportio habitudinum inter res vniuocas, vel omnino similes inueniri potest, nam, sicut se habẽt quatuor ad duo, ita octo ad quatuor, & sicut homo cõparatur ad suos sensus, vel ad principium sentiendi, ita equus ad suos, & tamen illa proportio non constituit analogiam, neq; aliquod genus nominis cõmunis, nam nomen vniuocum animalis vel dupli, non sumitur ex illa comparatione, sed ex vnitate rationis in singulis membris inuentæ.

Caiet. Ferrar. Fonsecas

Ad hanc ergo analogiam necesse est vt vnum membrum XI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Analogia proportionalitatis propria non est inter Deū & creaturas.

membrum sit absolutè tale per suam formam, aliud A verò non absolutè, sed vt subsistat tali proportioni vel comparationi ad aliud. At verò in præsenti hoc non intercedit, siue rem ipsam, siue nominis impositionem consideremus. Creatura enim est ens ratione sui esse absolutè & sine tali proportionalitate considerati, quia nimirum per illud est extra nihil, & aliquid actualitatis habet, nomen etiam entis non ideò est impositum creaturæ, quia seruat illam proportionem seu proportionalitatem ad Deū, sed simpliciter quia in se aliquid est, & non omnino nihil, imò vt infra dicemus prius intelligi potest tale nomen impositum enti creato, quàm increato. Deniq; omnis vera analogia proportionalitatis includit aliquid Metaphoræ & improprietatis, sicut ridere dicitur de prato per translationem Metaphoricā, at verò in hac analogia entis nulla est Metaphora aut improprietas, nā creatura verè, propriè ac simpliciter est ens: non est ergo hæc analogia proportionalitatis vel solius, vel simul cum analogia attributionis: restat ergo vt si est aliqua analogia, illa sit alicuius attributionis: atque ita tandem docuit D. B

D. Thom.

Thom. 1. p. q. 13. art. 5. & 6. & 1. cont. Gent. c. 34. qu. 7. de potent. art. 7. & in 1. Sententiarum, in Prolog. q. 1. art. 2. ad. 2.

XII.

Deus & creatura non dicunt analogiam attributionis ad vnum tertiū.

Sed superest inquirendum, qualis esse possit hæc attributio. In qua re inprimis certum est, hāc attributionem non esse plurium ad vnum, id est, Dei & creaturæ ad vnum tertium, quam attributionē nos suprà mediatam appellauimus, quia nihil potest excogitari prius Deo & creatura, vt per ordinem ad illud tam Deus quam creatura entia nominētur. Est ergo attributio vnius ad alium. De qua rursus est certum, hanc attributionem non posse esse Dei ad creaturam, sed è conuerso creaturæ ad Deum, quia non pendet Deus à creatura, sed creatura à Deo: neque ens dicitur principalius de creatura, quàm de Deo, sed è conuerso. In quo est præ oculis habēdum quod D. Thomas suprà notauit, tam hoc nomen, quàm cætera, quæ de Deo & creaturis propriè dicuntur, licet quoad nos prius significauerint creaturas, seu ad illas significandas imposita fuerint, quoad rem verò significatam primò ac principalius Deo conuenire. Homines enim naturæ lumine C philosophantes prius cognouerunt esse creaturarum, aut sapientiam, & alias similes perfectiones, & ideò eas prius nominarunt. Vnde, si mentem seu intentionem eorum spectemus qui hæc nomina ad significandum imposuerunt, prius hæc nomina significarunt has perfectiones in creaturis, tamen quia ipsa nomina ex vi suæ absolutæ impositionis nō includunt in sua significatione imperfectiones creatas, ideo ex vi ipsarum rerum significatarū prius & principaliùs significant easdē perfectiones in Deo existētes, quia huiusmodi perfectiones creaturarū, significatæ per has voces, ab ea perfectione manant quæ propriissimè & perfectissimè est in Deo.

XIII.

Deum Platonici qualiter dicant non ens, sed supra ens.

Ac simili modo distinguenda est absoluta & cōmunis significatio à modo significandi, nam, quia nos loquimur sicut concipimus, & simplicia concipimus ad modum compositorum, ideò ita etiam ea nominamus, & hoc modo distinguimus cōcretum nomen ab abstracto, quę, propriè loquendo, quoad hunc modum significandi in Deo locum non habent, & sic interdum dicimus, Deum potius esse ipsum esse, quàm ens, quia ens concretum est, & significat habens esse, ac si aliquo modo distinguatur habens ab ipso esse, & per quandam illius participationem sit ens. Et quoad hunc modum, significatio seu denominatio entis propriùs conuenit creaturæ, quàm Deo. Adeò vt in hoc rigore loquentes interdum sapientes dicant, Deum non esse ens, sed supra ens, vt egregiè declarauit Picus Mirand. opusc. de Ente & vno, cap. 3. & 4. ex nonnullis Platonicis, & Dionys. cap. 5. de diuin. nomin. & cap. etiam 5. de Mystica Theolog. Quem ex parte imitantur Augustl. lib. 5. de Trinit. cap. 10. in fin. Basil. lib. 5. cont. Eunom. cap. 13. Damasc. lib. 1. de fid. cap. 4. Boetius lib. 1. de Trinit. circa princ. Tamen, quia ille modus significādi re vera non refunditur in rem significatam, neque ei imperfectionem attribuit, ideò ens absolutè significat id quod est, & hoc modo propriissimè & principaliter dicitur de Deo, absque vllo ordine ad creaturam, sic Exod. 3. dicit Deus, Ego sum qui sum, vbi Septuaginta habent: ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, id est, *Ego sum ipsum ens*, quia scilicet (vt Dionysius suprà dixit) *Deus non quodammodo est, sed absolutè & liberè sine vllo termino, vniuersa illo quod est esse, in se comprehensa, & occupato.*

Mirand. Dionys. Augustl. Damasc. Boetius.

XIIII.

Duplex modus attributionis vnius, rei ad aliam.

Deinde obseruandum est, duobus modis, generatim loquēdo, posse aliquam rem denominari per attributionem ad aliam. Vnus est, quādo forma denominans in vno extremo tantùm est intrinsecè, in aliis verò solum per extrinsecam habitudinem, quo modo dicitur sanum absolutè de animali, & de medicina per attributionē ad animal. Alter est quādo forma denominans intrinsecè est in vtroq; mēbro, quamuis in vno absolutè, in alio verò per habitudinem ad aliud, vt ens dicitur de substantia & accidēte, accidens enim non denominatur ens extrinsecè ab entitate substātiæ, sed à propria & intrinseca entitate, quæ talis est vt tota consistat in quadam habitudine ad substantiam. Inter quos duos modos est multiplex differentia. Vna est, quòd in priori attributione, nomen attribuitur secundario significato solū impropriè & per Metaphoram, vel figuram aliam: in posteriori verò est propriissima, imò & potest esse essentialis denominatio, quia sumitur ab intrinseca forma, vel à propria natura. Alia est, q in priori attributione secundarium analogatum vt tale est, seu vt tali nomine significatur, definitur per primum analogatum, ita vt oporteat hoc poni in definitione illius: si. n. declarare velis quid sit medicinam esse sanam, dices esse effectricem vel conseruatricē sanitatis animalis. Cùm enim solum extrinsecè denominetur talis ab illa forma, nō potest nisi per illam definiri, vt notauit D. Thom. 1. part. quæst. 13. art. 6. At verò in posteriori attributione non est necesse vt posterius analogatum per principale definiatur, vt notauit Caietanus eodem artic. 6. ex D. Thom. quæst. 2. de verit. artic. 11. Et inductione probatur, quia, licet sapientia dicatur analogicè de creata & increata, non tamen definitur sapientia creata per increatam; & accidens, licet, in quantum accidens, definiatur per substantiam, non tamen in quantum ens. Et ratio est, quia forma, à qua sumitur illa denominatio, non est extrinseca, sed intrinseca, quæ vt illo nomine significatur, cùm abstractè ac præcisè significetur, non includit in sua ratione proprium modum, quo talis forma est in aliqua ex analogatis. Tertia differentia est, quòd in priori attributione non datur vnus conceptus communis omnib. analogatis, quia forma vnde sumitur, in vno tantum est extrinsecè ac propriè, in aliis per tropum & extrinsecā denominationem: at verò in posteriori attributione datur vnus conceptus communis

D. Thom.

munis formalis & obiectiuus, quia analogata propriè & intrinsecè talia sunt, vereque in tali ratione conueniunt, quam potest mens abstractè seu præcisè concipere vno conceptu omnibus communi. Vltima differentia addi potest, quod nomen analogum priori attributione non potest esse medium demonstrationis, quia non est medium ratione nominis, sed ratione conceptus. Vnde cùm nomen subordinetur pluribus conceptibus, non est vnum medium, sed multiplex & æquiuocum, secus verò est in posteriorib. analogis propter contrariam rationem.

XV.

In creaturis attributio ad Deum nō est vt non habētis intrinsecè formam ad id quod habet.

Ex his igitur constat, attributionem inuentam inter Deum & creaturam non posse esse prioris generis, scilicet in qua forma ad quam sit attributio in vno tantùm est intrinsecè & propriè, in aliis extrinsecè & per translationem, nam constat, creaturam non denominari ens extrinsecè ab entitate aut esse quod est in Deo, sed à proprio & intrinseco esse, ideoq; non per tropum, sed per veritatem & proprietatem ens appellari. Item cōstat, creaturam, vt ens est, non definiri per creatorem aut per esse Dei, sed per esse vt sic, & quia est extra nihil, nam si addatur B habitudo ad Deum, verbi gratia creaturam esse ens, quia est participatio diuini esse, sic nō iam definitur creatura vt ens est, sed vt tale ens est, nimirum creatum. Deniq; iam suprà ostensum est, ens vno conceptu dici de omnibus sub illo contentis, ideoque posse esse medium demonstrationis, & rationem entis in creaturis inuentam posse esse initium inueniendi similem rationem altiori modo in creatore existentem. Neque contra hoc obstat, quod nomen entis interdū tribuatur Deo vt illi singulare & proprium, vt constat ex citatis verbis Exod. 3. Quomodo etiam dicuntur interdum creaturæ non esse in conspectu seu comparatione Dei, Isaiæ 40. *Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei.* Quem loquendi modum etiam Plato interdum vsurpauit, vt August. refert lib. 8. de ciuit. Dei cap. 11. Et indicat in Sophista dicens, illud simpliciter esse, quod omnes perfectiones cōtinet, nihilque ei deest. Hęc (inquam) & similia non obstant, quia in eis non significatur quòd creaturæ non sint verè ac propriè entia, sed quòd infinitè distent à Deo, quodque Deus singulari, & excellen- C ti quodam modo sit id quod est, & fons totius esse, à quo habent cætera vt entia sint, & nominentur, vt significauit Dionysius citato loco, & eleganter Hieronym. ad Ephes. 3. tractans illa verba, *Ex quo omnis paternitas in cœlo & terra nominatur.* Vbi eodem modo exponit illa loca Scripturæ, in quibus solus Deus dicitur esse bonus, aut sapiens, aut immortalis. Marci 10. Lucæ 18. ad Rom. vlt. 1. ad Timoth. 5. Idemque significauit Augustin. 1. de Trinit. cap. 1. & lib. 5. cap. 2. & lib. 7. confess. cap. 11. & lib. 12. de Ciuit. cap. 2. & Hilar. 7. de Trinit. aliquantulum à princ.

Quæstionis resolutio.

XVI.

Qualis creaturæ ad Deū analogia.

RElinquitur ergo, vt hæc analogia seu attributio, quam creatura sub ratione entis potest habere ad Deum, sit posterioris modi, id est fundata in proprio & intrinseco esse habēte essentialem habitudinem seu dependentiam à Deo. De qua attributione duo ostendenda sunt. Primum, quòd talis attributio verè intercedat inter creaturam & Deum; secundum, quòd illa ad analogiam constituendam sufficiat. Illud prius optimè probatur rationibus ex D. Thom. superius adductis, quarum summa est, quia creatura essentialiter est ens, per participationem eius esse, quod in Deo est per essentiam, & vt in primo & vniuersali fonte, ex quo ad omnia alia deriuatur aliqua eius participatio: omnis ergo creatura est ens per aliquam habitudinem ad Deū: quatenus scilicet participat, vel aliquo modo imitatur esse Dei, & quatenus habet esse, essentialiter pendet à Deo, multò magis, quam pendeat accidens à substantia. Hoc igitur modo dicitur ens de creatura per habitudinem seu attributionem ad Deum. Quod non est ita intelligendum, vt existimetur creatura concepta sub abstractissima, & confusissima ratione entis vt sic, dicere habitudinem ad Deum, id enim est planè impossibile, vt rectè probant argumenta superiùs facta, cùm sub eo conceptu non concipiatur creatura, vt ens finitum & limitatum est, sed omnino abstrahatur & solum confusè concipiatur sub ratione existentis extra nihil. Est ergo ita intelligendum, vt in re ipsa creatura nō participet rationem entis, nisi cum subordinatione quadam essentiali ad Deum, quòd est per se euidentissimum, cum essentialiter sit ens ab alio, vt in superioribus etiam declaratum est.

XVII.

Vera analogia attributionis inuenitur in mēbris intrinsecè formam habentibus.

Bessar. D. Thom. Alens. Scotus. Aristoteles.

Altera verò pars, scilicet quòd hæc habitudo & subordinatio constituat aliquem modum analogię, probatur ex Aristotele lib. 5. Metaph. cap. 6. vbi ait, illa esse vnum secundum analogiam, *quæcunq; se habent vt ad aliud*: ita enim vertit Bessarion, Græca verò ad literam habent, *vt aliud ad aliud.* Vnde ferè omnes expositores existimant, Aristotelem loqui de analogia proportionalitatis, in qua hoc se habet ad illud, sicut aliud ad aliud. Tamen rectè possunt verba generaliùs intelligi: nam & D. Tho. & Alex. Alens. & Scot. intelligunt illa verba de his analogis quæ dicuntur ad vnum tertium, vt dicuntur vrina & medicina sanæ, per habitudinem ad sanitatem animalis, & eadem ratione possunt illa verba intelligi de his quorum vnum ad aliud dicitur: nam de his etiam verum est dicere, ita se habere, vt aliud ad aliud dicatur, sic autem se habet creatura ad Deum in ratione entis. Vnde idem Aristotel. 4. Metaphys. cap. 2. ait, *ens multipliciter dici, verum ad vnum:* & idem repetit lib. 7. cap. 4. vbi generaliter ait, omnia quæ ad vnum C dicuntur esse analoga. Et his locis comprehendit analogiam attributionis accidentium ad substantiam, quam constat esse talem, vt ratio entis propriè & intrinsecè omnibus conueniat. Quia verò verè accidentia non participāt illam rationem nisi per habitudinem ad substantiam, id satis est ad constituendam analogiam attributionis. Ergo eadem vel maiori ratione in præsenti sufficiet. Tandem ratione declaratur, quia ipsum ens, quantūuis abstractè & confusè conceptum, ex vi sua postulat hūc ordinem, vt primò ac per se & quasi complete competat Deo, & per illud descendat ad reliqua quibus nō insit, nisi cum habitudine & dependentia à Deo: ergo in hoc deficit à ratione vniuoci, nam vniuocum ex se ita est indifferens, vt æqualiter, & sine vllo ordine vel habitudine vnius ad alterum ad inferiora descendat: ergo ens respectu Dei, & creaturarum meritò inter analoga computatur. Atq; hoc magis constabit ex solutionibus argumentorum. Quanquam, vt verum fatear, inter eos qui admittunt vnum conceptum confusum entis, vix potest esse in hac quæstione dissensio de re, sed de modo loquendi: nam sine dubio habet ens magnam similitudinem cum terminis vniuocis, cùm medio vno con-

 ceptu

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceptu absolutè & sine addito de Deo & creatura prædicetur, quam solam conuenientiam considerarunt, qui illud vniuocum appellarunt, quo modo loquendi vsus est interdum Aristoteles, vt patet ex lib. 2. Metaphysicæ, c. 1. in fine, vbi ad literam Græca habent, *Vnumquodq; verò illud præ cæteris maximè tale est, secundum quod alius vniuocatio mest.* Vnde concludit illud esse maximè verum, vel maximè ens quod est aliis causa vt talia sint. Tamen, si attentè consideretur prædicta differentia, & modus, quo ratio entis in Deo & aliis reperitur, facilè intelligetur, multum deficere à vera vniuocatione, & veluti primum ordinem analogorum constituere.

Responsio argumentorum.

XVIII. AD fundamentum ergo secundæ sententiæ negatur illa consecutio. Ens dicit vnum conceptum communem Deo & creaturis: ergo dicitur de eis vniuocè. Ad primam probationem distinguunt aliqui de conceptu entis: aut enim sumitur vt includit proprias rationes inferiorum, aut quatenus illas excludit, seu non includit. Priori modo aiunt, ens esse analogum, quia includit plura habentia inter se ordinem, & sub hac ratione negant rationem entis esse eandem in creatura & creatore: imò etiam negant esse vnum conceptum entis, quia non possunt in vno conceptu includi illa membra secundū proprias rationes. Posteriori autem modo concedunt, ens esse vnum nomine, conceptu, & ratione, negāt tamen esse vniuocum, quia sub ea ratione nō dicit ordinem ad inferiora, non dicitur autem aliquid esse vniuocum vel analogum, nisi per ordinem ad inferiora. Hæc verò responsio supponit distinctionem quam suprà reiecimus vt inutilem ad explicandam significationem huius vocis *ens*, & vnitatem conceptus eius: nam ens, vt includens proprias rationes inferiorum, nec significatur hac voce *ens*, nec cōcipi potest conceptu proprio & adequato illi correspondente. Nam ens, prout includens inferiora secundum proprias rationes, non est ens tātùm, sed est ens finitum & infinitum, substantia & accidens, &c. quę, sicut non possunt secundum proprias rationes vno conceptu à nobis concipi, ita nec vno nomine significari: ergo illa distinctio de ente includente, vel non includente inferiora, nihil refert ad eius analogiam explicandam. Confirmatur ac declaratur, nam vel est sermo de ente actu & distinctè includente inferiora, & contra hoc procedit ratio facta, quòd huiusmodi conceptus nec correspondent huic voci *ens*, nec pertinent ad ens in quātum ens, sed in quantum substantia vel accidēs, &c. Vel est sermo de ente confusè tātùm & quasi in potentia includente inferiora, & sic falsum est, illi non respondere vnum conceptum communem, sed proprios conceptus Dei & creaturæ, substantiæ & accidentis, quia est manifesta repugnantia quòd in conceptu cōfuso includatur distincta conceptio particularium rationum entis. Tandem eadem ratione dici posset animal, prout includit inferiora, non esse vniuocum, id est, prout subordinatur propriis & distinctis conceptibus inferiorum, quia vt sic non habet vnum conceptum: esset autem inutilis & friuola responsio, quia nec illi conceptus respondent huic voci animalis vt sic, neq; illud est tantum animal, sed est homo, equus, &c.

Vide Iauel. 4. Metaph. q. 1.

Reiicitur aliquorum responsio.

XIX. Ex alia item parte falsum videtur quod in illa responsione dicitur, ens vt non includens inferiora neque esse vniuocum, neque analogum, quia, vt sic, non comparatur ad inferiora. Nam vel est sermo de actuali notitia comparatiua ex parte intellectus, & hæc non est necessaria ad vniuocationem: hominis enim conceptus est vniuocus, etiamsi actu non cōparetur ad inferiora per notitiam reflexam. Vel est sermo de comparatione aptitudinali ex parte ipsius conceptus obiectiui entis non includentis actu inferiora, & sic falsum est non comparari, seu non esse comparabilem ad illa, quandoquidem est prædicabile de illis, vt per se cōstat, nam, cùm dicimus creaturam, aut substantiam, vel accidens esse ens, non prædicamus ens, prout includit actu inferiora, sed solùm secundum confusam rationem entis: necesse est ergo vt secundum illum conceptum vel vniuocum sit, vel analogum.

XX. Alia responsio ad argumentum.

Aliter ergo respondeti potest, Aristotelem in Dialectica nūquam distinxisse analoga ab vniuocis, vel æquiuocis, ideoque, cùm analoga media sint inter illa duo extrema, ad illud reuocari cum quo magis conueniunt. Vnde Aristoteles dicto cap. Antepræd. analogum quod pluribus conceptib. significat inferiora, vt est animal dictum de picto & viuo, sub æquiuocis constituit. Sic igitur dici potest, iuxta illas definitiones ens potiùs reuocari ad vniuoca quàm ad æquiuoca, atque adeò in ordine ad vsum dialecticum dici posse vniuocum, quia & potest esse medium demonstrationis, & simpliciter ac sine addito dicitur de ente creato, & increato, & secundum nomen & conceptum commune est. Metaphysicè verò esse analogum, quia non æquali habitudine & ordine est in inferioribus, vt declaratum est. Quòd si dicas, iuxta hanc responsionem, ens æquè vniuocum esse ac quodlibet genus, nā genus, licet logicè vniuocum sit, Physicè seu Metaphysicè dici potest analogum, quia in eo latet inæqualitas, seu quia ad inferiora descendit cum quadam eorum inæqualitate, vt sumitur ex Aristotele 7. Physic. text. 31. & 10. Metaph. tex. 26. & clariùs ex D. Thom. in 1. distinct. 19. quæst. 5. art. 2. ad 1. Respondetur non esse similem rationem, nam sub genere est sola inæqualitas perfectionis inter ipsas species, proueniens tantum ex differentiis earum, non verò est inæqualitas ordinis proueniens ex ipsa communi ratione generica, quæ ex se postulet prius & absolutè esse in vna specie, & deinde in aliis per habitudinem ad primam, quæ posset dici inæqualitas essentialis dependentiæ, quæ reperitur in entis communitate. Et ideò, quamuis Physicè, & secundum esse quod species generis habent in re, dicatur genus quodammodo analogum, vel æquiuocum, non tamen Metaphysicè secundum conceptum obiectiuum & cōmunem. Ens autem est analogum etiam Metaphysicè secundum communem obiectiuum conceptū, quamuis secundum illas dialecticas definitiones videatur sub vniuocis comprehendi. Est ergo hæc responsio probabilis, nimium tamen fauet vniuocationi entis.

Expeditur prædicta responsio.

XXI. Tertia & vera responsio

Tertia ergo responsio sit, negando rationem entis esse omnino eandem in ente finito & infinito, nam hoc est ens, quia ex se est, illud verò est ens, quia est ab alio. Quòd si dicas, his verbis non explicari rationem accommodatam enti vt sic, sed proprias rationes talis, & talis entis. Respondetur in primis rationem entis esse transcendentem, & intimè inclusam in omnibus propriis ac determinatis rationib. entium, & in ipsis modis determinantibus ipsum ens, ideoq; licet ratio communis, vt abstracta, sit in se vna, tamen rationes constituentes singula entia esse

esse diuersas, & per illas vt sic constitui vnūquodq; absolutè in esse entis. Deinde (quod ad rem maximè spectat) ipsamet ratio communis ex se postulat talem determinationem cum ordine & habitudine ad vnum, & ideò, licet secundum confusam rationem sit eadem, sicut est vna, nihilominùs non est omnino eadem, quia non est ex se omnino vniformis, quam vniformitatem & identitatem requirunt vniuoca in ratione sua, & ita debet definitio vniuocorum exponi.

XXII. Secundi argumenti solutio.

Ad secundam rationem respondetur, illo argumento rectè probari, ens non esse ex his analogis, quæ per Metaphoram vel translationem dicuntur, non verò inde fieri, nullo modo esse analogum. Nā illa conditio nominis analogi, scilicet, quòd non sit commune multis ex vi vnius impositionis, non est de ratione omnium analogorum, sed illorum tantùm quæ per Metaphoram seu translationem dicūtur. Vnde attentè considerandum est, illam analogiam translatitiam seu Metaphoricam, quamuis aliquod habeat in rebus fundamentum, non tamen omnino ex illis oriri, sed ex impositione & vsu hominum. At verò hæc analogia entis omnino fundatur, & oritur ex rebus ipsis, quæ ita sunt subordinatæ, vt necessariò ad vnum referantur quatenus entia sunt, ideoq; non potuit nomen entis imponi ad significandum confusè id quod habet esse, quin cōsequenter habuerit significare multa cum habitudine ad vnum, atque ita fuerit analogum, non per translationem, sed per veram & propriam significationem. Atq; hinc etiam expedita relinquitur tertia probatio, in ea enim diminutè numerantur analoga attributionis. Nam præter ea quæ per extrinsecam denominationem dicuntur de secundariis significatis, sunt alia quæ intrinsecè & propriè dicuntur de omnibus significatis, quæ proprias habent leges & conditiones diuersas ab aliis analogis, vt satis declaratum est.

DISPVTATIO XXIX.

De Deo primo ente & substantia, increata quatenus ipsum esse ratione naturali cognosci potest.

I. Quamobrē hæc disputatio in hac sede collocetur.

SOlent Metaphysicæ doctrinæ tractatores hanc disputationem de Deo in postremum ferè locum reiicere, imitati Aristotelem qui lib. 12. suæ Metaphysicæ illam attigit, vbi simul & ferè indistinctè de Deo, & cęteris intelligentiis disputat. Quem in hoc etiam cęteri secuti sunt. Et ratio fuisse videtur, quia licet Deus ex se sit maximè cognoscibilis, tamē quoad nos minùs notus est, quā materiales effectus per quos à nobis cognoscitur. Quæ ratio cæteris etiam intelligentiis, seruata proportione, communis erit. Nos verò, quoniam in his disputationib. intendimus ordinem doctrinę seruare, quoad fieri possit, priùs de increato ente, quàm de cæteris in particulari disputamus, quia illud est primum ac præcipuum huius scientię obiectum, & ex se omnium dignissimum, eiusq; cognitio magnam lucem afferet, vt cætera entia non solum à posteriori, verū etiam, pro captu nostro, à priori cognoscere possimus. Et quamuis Deum non in se, sed ex effectibus cognoscamus ratione naturali, prout nunc loquimur, nihilominùs ad instituēdam hanc disputationem de Deo, sufficere existimo ea præmisisse, quæ in communi de ente, & de prima entis diuisione, & de causis, & effectibus tractauimus. Præsertim cū hæc doctrina, prout à nobis traditur, supponat ex Philosophia, & nonnulla principia quæ ad Deum cognoscendum iuuant, & sufficientem notitiam terminorum, quibus vti possumus ad diuinam perfectionem declarandam, saltem quoad significationem, seu quid nominis eorum.

Conuenienter igitur disputatio hæc in hunc locum cadit, in qua breuiter cōplectemur omnia, quę naturalis Theologia de Deo docet, abstinendo ab his, quæ sola reuelatione habentur aut haberi possunt: quæ eatenus solum attingemus, quatenus necessarium fuerit ad præfigendum terminum, ad quem naturalis ratio peruenire potest. Et quamuis in Deo idem sint esse, & quod quid est, & qualis est; tamen nostro concipiendi modo, distinctè & ordinatè de his disseremus.

SECTIO I.

Vtrùm esse quoddam ens increatum ratione Physica vel Metaphysica demonstrari possit.

DVo insinuantur in hoc titulo: primum an hoc possit demonstrari: secundum quo medio, physicone an Metaphysico, quę duo de Deo etiam inquiri possunt, & in re idem est quærere ens increatum, & Deum: nos tamē maioris claritatis gratia, & ad perficiendam commodius rationem hæc distinguimus, vt sect. seq. declarabimus. Circa priorem ergo partem Aliacus infrà citandus negauit hoc posse demonstrari, tamen de hac re satis ferè dictum est in præcedente disputatione: nam ostendēdo variis modis & sub diuersis terminis primam diuisionem entis, in infinitum scilicet vel finitum, creatum, vel increatum, multipliciter ostendimus necessarium esse in vniuerso aliquod ens, quod ex se habeat esse, vt ab illo possint manare cætera, quę habent esse receptum. Sit ergo ad hanc priorem partem breuis responsio, demonstrari posse ratione naturali esse in rerum natura aliquod ens increatum seu non factum. Probatur rationibus ibi factis, quæ inquirendo, & examinando medium huius demonstrationis, amplius declarabuntur & confirmabuntur.

I.

Variæ opiniones referuntur.

CIrca alterum ergo partem variæ sunt opiniones, vel extremè oppositæ, vel mediæ. Prima est, solum medio Physico posse demonstrari dari huiusmodi ens primum ac per se necessarium. Hanc tenet Commentator 12. Metaphys. text. 5. & 1. Physic. text. vlt. qui generatim loquitur de omnib. substantiis abstractis à materia, quia fortasse existimauit omnes immateriales substantias esse ex se entia necessaria. Fundamentum eius est, quia solum ex motu cœli æterno colligi potest esse aliquam substantiam æternam, & à materia abstractam. Additque illam rationem, quòd nulla scientia demonstrat suum subiectum esse, sed supponit illud vt per se notum, vel vt demonstratum in alia scientia: sed Deus, vel substantia immaterialis, pertinent ad obiectum Metaphysicæ: ergo nō probantur esse à Metaphysico: cùm ergo non sit per se notum, sumitur vt demonstratum à philosopho.

II. Prima Commenti.

Secunda opinio extremè contraria est hoc munus pertinere ad Metaphysicum, & non ad Philosophum naturalem. Ita tenet Auicenna lib. 1. suæ

III. Secunda. Auicenna.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Metaph. cap. 1. vbi econtrario inde concludit Deum non pertinere ad obiectum Metaphysicæ, quia hæc scientia probat Deum esse: idem lib. 8. suæ Metaph. cap. 1. & 3. Idem tenuit Alex. Aphrodis. 12. Metaphys. tex. 6. & Albertus Mag. 1. Physic. cap. vlt. & Scotus in 1, quæst. 2. prolog. ad 2. Fundamentum est, quia aliàs Philosophia esset dignior quàm Metaphysica, & hæc ab illa maximè penderet, si ab illa sumeret notitiam Dei, & substantiarum separatarum, etiam quoad esse existentiæ.

Aphrodis. Scotus.

IIII. Tertia. Tertia sententia esse potest hoc munus tam ad Physicum, q̃ ad Metaphysicũ pertinere posse diuisim, seu ad vnumquemq; eorum in solidũ. Hãc sententiã non inuenio expresè in aliquo authore, posset tamẽ fundari in Aristotele: ille enim in li. 8. Physic. & in 12. Metaph. probauit esse in rebus aliquod principium immobile, & à materia separatum; ergo ad vtramq; scientiam id pertinere cẽsuit: & sine dependentia vnius ab alia: nam cùm Metaphysica sit dignior, non potest in hoc pendere à Physica. Cum autem Physica sit prior ordine generationis, saltem in nobis, non potest etiam in hoc pendere à Metaphysica: nam suam demõstrationem complet priùs quàm Metaphysica acquiratur.

V. Quarta. Quarta opinio esse potest, hoc munus pertinere ad vtramq; scientiam, non diuisim, sed coniunctim, ita vt neutra possit demonstrationem complere sine consortio alterius: Physica enim inchoat, Metaphysica verò perficit. Ita ferè videtur sentire Soncin. lib. 22. Metaphy. quæst. 1. vbi, licet in prima conclusione asserat propriè pertinere ad Metaphysicum demonstrare substantias superatas esse: statim verò in secunda conclusione subdit omne medium quo hoc demonstratur, aut esse naturale, aut non concludere nisi in virtute alicuius medij naturalis. Aliter distinguit Iauellus eodem lib. quæst. 3. dicens demonstrare substantias separatas vt sic, seu in genere esse, pertinere ad Philosophum naturalem: ostendere autem inter eas esse vnam primam quæ est Deus, esse negotium Metaphysici. Et adducit D. Thom. 1. cont. Gent. c. 13. dicentem, Aristotelem in 8. Physic. solũ ad hoc peruenisse vt probaret in motu cœli distinguendum esse motorem à mobili, eũq; motorem esse separatum substantialiter à cœlo: deinde verò in 12. Metaph. ex hoc motore vlteriùs progressum fuisse ad demonstrandum Deum esse.

Soncin.

D. Thom.

VI. Iudicium de opinionibus allatis. Ex his opinionibus existimo secundam esse simpliciter veram, & quartam posse ad sanum sensum reuocari: nam prout à suis authorib. asseritur, absolutè probari non potest. Nulla autem occurrit conuenientior aut efficacior ratio confirmandi nostrã sententiã, quàm vsu ipso, & quasi experimento medij Physici, & Metaphysici, quibus hoc probari solet, & vtriusque efficaciam examinando. Duo ergo tantùm occurrunt Physica media quibus vti possumus ad ostendendum substantias separatas vel in genere, vel in particulari in primo ente increato.

Expenduntur rationes Physicæ, quibus probatur Deum esse.

VII. Primum de sumptum ex motu locali tractatur latè. PRimum medium sumitur ex motu cœli, quo vsus est Aristotel. 8. Physic. & illud etiam adhibuit 12. Metaph. text. 29. vbi ex motu cœli æterno peruenit ad demonstrandum primum motorem immobilem. Hoc autem medium p se ac præcisè sumptum multis modis inuenitur inefficax ad demonstrandum esse in rerum natura aliquam substãtiam immaterialem, nedum ad demõstrandam primam & increatam substantiam, & inprimis omitto, principium illud in quo tota illa ostensio fundatur, *Omne quod mouetur, ab alio mouetur*, adhuc non esse satis demonstratum in omni genere motus, vel actionis: nam multa sunt quæ per actum virtualem videntur sese mouere, & reducere ad actum formalem, vt in appetitu seu voluntate videre licet, & in aqua reducente se ad pristinam frigiditatem: idem ergo accidere potest in motu locali: atque ita dici posset cœlum non ab alio, quàm à se ipso moueri per formam suam aut aliquam virtutem innatam, ex qua talis motus resultat: sicut motus deorsum resultat in lapide ex intrinseca grauitate. Quo factum est vt adhuc sit sub iudice lis, an cœlum moueatur ab intelligentia nec ne. Quomodo ergo ex principiis tam incertis potest vera demonstratio confici, qua probetur Deum esse?

A

B

C

Deinde ponamus vt verum illud principiũ, *omne quod mouetur, ab alio mouetur* (est enim re vera probabilius rectè intellectum) & ex consequẽte ponamus cœlum ab alio moueri, qua, quæ so, necessaria aut euidenti cõsecutione inferri potest ex illo principio & motu cœli dari substantiam aliquam immaterialem? Aut enim id colligitur ex motu æterno, aut ex motu tantùm. Si primum, collectio inprimis sit ex falso principio, & ita nulla est demonstratio in re ipsa, quidquid Aristoteles senserit. VIII.

Responderi potest ex Scoto, & aliis, motum cœli de facto quidẽ non esse æternum, tamen ex se posse esse, nã cùm sit circularis, nec principiũ nec finem ex se habet, ideoq; motorẽ cœli ex se aptũ esse mouere motu æterno, & inde optimè concludi talem motorem esse substantiam spiritualem. Sed hæc respõsio supponit aliquid non solùm incertũ, sed etiã minus probabile, nimirũ motũ cœli potuisse esse ab æterno. Nam licet ex sua specifica ratione non postulet certum principiũ, vel terminũ, & ideò potuerit ante quodlibet instans incipere, & post quodlibet instãs durare, tamen ex generica ratione motus & entis successiui, repugnat illi æterna duratio sine principio, tum quia alias nunq̃ potuisset pertransiri, tum maximè quia omnis creatura ex æternitate existens, necessariò durare debet per æternitatẽ in ea dispositione in qua creata est, non q; in æternũ à parte post ita sit necessariò duratura: id. n. constat non esse necessarium, sed q; à parte ante per durationem infinitam & sine principio, necessariò sit in ea dispositione permansura, siue illa dispositio sit substantiæ aut existentiæ, siue qualitatis aut situs, vel alterius huiusmodi: quia si res creatur ab æterno in aliqua dispositione, etiam ipsa dispositio ab æterno condita est, ergo etiam ipsa dispositio habet durationem sine principio: talis autem duratio necessariò est infinita ex parte alterius extremi: nam si est finita, ita vt claudatur duobus extremis, iam habet principium & finem, & consequenter non est æternum: si verò dicatur illa dispositio solum durasse per vnum instans indiuisibile nostri temporis, hoc multò magis repugnat æternitati, quia multò breuior (si ita loqui licet) est talis duratio, quam quodlibet tempus finitum imò illa vt sic non est duratio propria, sed initium durationis. Vnde potiùs infertur illud instans esse initium extrinsecum motus immediatè subsequẽtis, atq; adeò talem motum non esse æternũ, sed tẽporalem, quia ergo res non potest creari etiam ab æterno nisi incerta ac determinata dispositione, & in illa necessariò permanet per aliquam infinitam durationem, ideò repugnat motum esse æternum quia

IX. Scotus.

quia per motum incipit res priuari ea dispositione in qua condita est. Quod exemplo in re ipsa de qua agimus, facilè illustratur, ponamus cœlum solis esse creatum ab æterno, necessariũ fuit astrũ solis creari in certo ac determinato loco, ponamus ergo fuisse creatum in nostro hemisphærio: necessarium fuisset vt per quandam æternitatem in illo loco, & in nostro hemisphærio duraret ob rationem factam: ergo non potuit cœlum illud ex æternitate moueri, alias nec per diem integrum aut horam, nec per durationem aliquam quæ diei aut horæ posset coexistere, durasset sol in eo loco, in quo creatus est. Propter hanc ergo causam, vt alias omittã, existimo æternitatem repugnare motui, & motũ includere repugnantiã cũ quadã immutabilitate q̃ includit æternitas: ideoq; nõ solũ de facto motũ nõ esse æternum, verum neq; esse posse; igitur ex motu æterno colligi non potest motor æternus, vel immaterialis.

A

X. Dices. esto repugnet motui ex parte eius fuisse æternũ, nihilominùs intelligi potest motor ex se aptus ad mouẽdum ęternè si ex parte mobilis, aut motus non repugnaret, & hoc satis est ad vim illationis

B

factæ. Hęc autem aptitudo ex parte motoris ex motu cœli colligi potest, quia durare potest in æternũ, cùm neq; habeat contrarium, neque ex se postulet certum tempus, ergo motor quantum in se est, habet vim ad mouendum æternè, ergo perinde id facere posset quãtum est ex se à parte ante, sicut à parte post, si aliunde ex parte effectus non repugnaret. Item duratio illius motus tam diuturni, & inuariabilis seu vniformis, apertè declarat motorem eius sine lassitudine aut defatigatione mouere, & consequenter, quãtum est ex se, posse semper ac perpetuo mouere, atque ita esse immaterialem. Sed inprimis non rectè sit collectio ex æternitate à parte post, ad æternitatem à parte ante. Motus enim in tẽpore inchoatus, ideò potest in æternum durare, quia motus qui in re ipsa ponitur, semper est finitus, & tota infinitas quæ in futuro motu apprehenditur, nunquam in re ipsa existet, ita vt aliquando sit verũ dicere totam iam existere aut extitisse, quòd secus erit si ponatur motus ab ęterno factus, iam enim tota eius infinitas in rerum natura extitisset. Vnde habere vim ad mouendum semper in futueũ, est solũ habere vim ad efficiendũ motum in infinitum: habere aũt vim ad mouendum ab ęterno, est habere vim ad efficiendũ motum infinitum, q̃ est valde diuersum, magisq; repugnãs. Non ergo ex efficacitate ad illud prius, rectè infertur potentia etiam ex parte motoris ad hoc posterius: maximè quia ad id quod in se inuoluit repugnantiam, nulla est potentia.

C

XI. Sed age demus ob illam probabilem coniecturã, motorem cœli habere vim ad motum ęternum efficiẽdum, vel etiam fingamus ab æterno mouisse cœlum eodem modo, & inuariabiliter: quo modo hinc recte infertur illum motorem esse substantiam immaterialem? Dices, quia non defatigatur mouendo. Sed quid si quis fingat non esse vnum & eundẽ motorem, sed plures qui vicissim moueant, & ideò nũquam ita lassari quin priùs requiescant, quàm necesse sit motum aut interrumpere, aut remittere? Quanquam enim hoc figmentum sit, ex solo tamen motu cœli, non potest demonstrari esse falsum, nisi eneruando illationem & rationem intẽtam, vt iam declaro. Quamuis enim sit verum, motorem cœli non defatigari mouendo: non inde sequitur illum esse immaterialem, sed solùm sequitur, & mobile non resistere, nec reagere dum mouetur, & motoXII. multò minus posse id colligi ex motu cœli, aut temporali, aut absolutè sumpto, quia motus æternus aliquid maius est quàm motus simpliciter. Sed argumentemur præterea ex propriis: duobus enim modis poni potest cœlum moueri ab alio. Vno modo vt ab imprimente internum impetum ꝓximè actiuum motus, sicut graue dicitur moueri à generãte. Alio modo vt à proximo mouente separato, sicut rota mouetur à manu. Neque. n. existimo hactenus esse demonstratũ quis horum modorum verior sit, quãuis coniecturis agendo posterior sit ꝓbabilior, & quia ille motus non videtur necessarius cœlo ꝓpter peculiarem naturam eius: nam cũ ipsum inanimatum sit, & in cõnaturali loco semper maneat, nõ est cur propter se motũ requirat, & ideò neq; internus impetus actiuus ad talem motum illi debitus est: est ergo motus ille necessarius propter huius mundi conseruationem, gubernationem, & perfectionem: ideoque probabilius est prouenire ab extrinseco motore. Veruntamen, quia hoc non est certum, de vtroq; membro dicere oportet.

Si ergo ponamus cœlum moueri ab alio, priori modo, nihil inde probari potest: nã licet rectè inde inferatur esse aliam substãtiam priorem cœlo, tamẽ hoc non tam probatur illo medio, q̃ supponitur: nã ille motor cœli non aliter dicitur mouere cœlũ, nisi quia impressit illi internum impetum intrinsecũ & connaturalem, qui non imprimitur nisi à generante, seu ab authore naturæ: supponit ergo illa ratio cœlum habere authorem, à quo procreatũ sit, hoc autem non demonstratur, illo discursu, neq; ex solo motu Physico demõstrari potest, sed solũ per Metaphysica media quæ posteà videbimus, nã ad motum localẽ cœli nil refert q̃ cœlum sit conditũ, vel sit ex se ens necessarium, ergo ex illo motu pręcisè nõ potest demonstrari cœlum esse ab alio conditum: sed ad summum potest immediatè inferri esse ens ex se XIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

imperfectum, cum sit capax talis motus, & inde poterit vlteriùs colligi non esse ens ex se necessarium, quia tanta imperfectio non coheret cum tali perfectione, tamen hoc iam spectat ad Metaphysicum, vt ex ipsis terminis constat. Igitur ex hoc motu ab alio non potest demonstrari quòd sit alia substantia superior cœlo, sed potiùs debet supponi. Multoq; minùs potest inferri quòd substantia immaterialis sit. Si enim quis fingat cœlum esse conditum à quadam superiori causa corporea, & materiali, & ab eadem recepisse intrinsecum impetum, quo continuè mouetur, quo modo posset ex vi solius motus localis & physici de suo errore conuinci?

XIIII. Atq; hęc ratio procedit, etiamsi supponamus cœlũ moueri ab alio extrinseco, & proprio motore ꝓximo: quid enim habet motus cœli propter ꝙ necessariũ sit illum motorẽ esse immaterialem: aut. n. illud est perpetuitas motus seu diuturnitas, quæ de se potest perpetuò durare, & hoc non, quia ad illud sufficit similis duratio & perpetuitas in motore, & in virtute eius, quam posset habere etiamsi esset corporeus, sicut cœlum ipsum, vel sol illam habet. Vel illud esset inuariabilitas motus, quæ indicat infatigabilem virtutẽ in motore, & hoc ad summum declarat motorẽ esse incorruptibilem, vt alia omittam quæ suprà tacta sunt: posset autẽ esse incorruptibilis, etiãsi esset corporeus, sicut est cœlum ipsum. Vel illud esset concentus seu ordo motuum cœlestium cùm admirabili proportione, & vniformi difformitate apta & accommodata ad huius mundi sublunaris conseruationem & regimen, & hoc quidẽ ostendit satis euidenter authorẽ vniuersi esse intellectualem, & summa sapientia omnia cõstituisse & gubernare: non tamen proximum motorem vniuscuiusq; cœli esse intellectualem, posset enim quis fingere vnicuiq; cœlo datum esse proportionatũ motorem agentem per modum naturæ, & ex plurib. motorib. diuersarum virtutum consurgere illum ordinem. Deinde licet demus inde colligi aliquo modo motores cœlorum esse intellectuales, nõ tamen incorporeos, nam, licet angeli essent aerei, vt multi posuerunt, possent mouere cœlos, neq; ex vi solius motus cœli potest conuinci quòd ille sit error.

XV. Dicunt aliqui, hoc ipso ꝙ cœlũ habet motorẽ separatũ, immediatè cõcludi esse incorporeum: quia C cœlum est primum corpus, aliàs procederetur in infinitum. Sed hoc nihil probat, tum quia sine probatione supponitur cœlum esse primum corpus, cùm tamen dici possit esse primum visibile, esse autẽ alia priora inuisibilia, vel esse primũ inter simplicia inanimata, esse autẽ alia animata intellectualib. formis simpliciter priora & nobiliora, quæ possent poni in numero finito, & ideò non oportebit procedere in infinitum. Sed vrgeri potest, nam ex motu cœli probatur ex vna parte motorẽ esse incorruptibilẽ, & ex alia esse intellectualẽ, inde tandem concludi potest esse immaterialẽ, quia incorruptibile corpus nihil deseruire potest ad intellectualem actum, ideoq; esse nõ potest principium intelligendi natura sua cõiunctum corpori incorruptibili; & ideò, si motor cœli est substãtia completa intellectualis, & incorruptibilis, necessariò esse debet à materia seperatus. Respõdetur hunc discursum esse satis probabilem, quem iterum & fusiùs persequemur inferiùs tractãdo de intelligentiis creatis: tamen ille discursus non fundatur iam in solo motu Physico & locali, sed partim iuuatur ex doctrina de anima, & partim ac præcipuè nititur in hoc principio, quod intellectualis A forma non vnitur materiæ, nisi vt iuuetur eius ministerio ad intellectuales operationes, quod principium Metaphysicum est: & ita illa ostensio, qualiscunq; sit, est Metaphysica, quamuis ad eam paretur via aliquo modo per discursus physicos, non quidem euidentes, sed ad summum probabiles, vt declaratum est.

Atq; hæc quidem generatim procedunt de sub- XVI. stantiis mouentib. cœlos: ex quibus à fortiori constat ex vi solius motus cœli, concludi non posse dari aliquod primum ens immateriale, & increatum, nã motus cœli de se solùm ducit vsque ad proximum aliquem motorem cœli, in quo ex se nõ requirit, & consequenter neque ostendit illas perfectiones, vt declarauimus: ergo neque ex illo motu, neq; ex aliquo effectu physico potest inuestigari, an ille motor sit vnus in omnibus cœlis, vel plures, & si sunt plures, an omnes reducantur ad vnum primum, à quo pendeant, vel aliquo modo moueantur, & quo genere motionis: ergo multò minus poterit ex motu cœli colligi esse aliquod primum ens, in quod pfectiones illæ conueniant: sed oportebit semper aliB quod medium Metaphysicum adiungere, quo id concludatur.

Quod ergo quidam aiunt, licet ex motu cœli ab- XVII. solutè non concludantur illæ proprietates in quocunque motore eius, concludi tamen in eo, qui ex se & virtute propria mouet cœlũ, quod enim ex se, & virtute omnino propria mouet, ex se etiam est & ideò increatum est, & consequenter immateriale, hoc (inquam) non est ad rem, nam hæc probatio, qualiscunq; sit, non est Physica, sed Metaphysica: nã tota vis illius probationis consistit in illo medio, mouens ex se, quod ex solo motu non habetur: nam motus quidem ostendit in motore virtutem mouendi, an verò habeat illam virtutem à se, vel ab alio, & an operetur per illam cum dependentia, vel sine dependentia ab alio, nõ ostenditur ex solo motu, & rursus quomodo ex illa proprietate mouendi ex se, colligãtur aliæ proprietates, multò minùs potest ex motu aut medio physico inuestigari, sed Metaphysicis principiis vtẽdum est: cuius signum manifestum est, quia ex omni causalitate effectiua potest eadem consecutio fieri ad causam ex se efficientem, quæ ex se abstrahit à Physico motu, & ab efficientia ex materia, vel sine illa. Igitur ex solo motu cœli nulla est sufficiens via ad huiusmodi demonstrationem conficiendam.

Aliud medium, seu alia via, sumi potest ex opera- XVIII. tionib. animæ rationalis, & cognitione substantiæ eius, quæ ab illis desumitur: in reb. enim quæ materiam concernunt, nulla est aut similior Deo, aut immediatiùs ab eo pendens in esse & operari, quàm anima rationalis: & ideò nullo physico medio videtur magis posse cognosci Deus, quã contemplatione animæ rationalis, & operum eius, constat autem hoc medium physicum esse: nam licet anima rationalis immaterialis sit, est tamen forma materiæ, & similiter operatio eius licet in se sit spiritualis, aliquo tamen modo pendet à corpore, & ideò consideratio animæ coniunctæ corpori, & operationum eius ad Physicum pertinet. Secundum medium desumptum ex operationib. animæ rationalis, & ipsius essentia.

Veruntamen hęc etiam via deseruire non potest XIX. ad demonstrandum aliquid de Deo, nisi supponendo aliquid in Metaphysica demonstratum, & vtendo semper mediis, & principiis Metaphysicis ad rem vltimò concludendam. Nisi enim supponamus rationalem animam habere authorem supremum, à quo

à quo procreata sit, non poterunt ex perfectionibus A animæ, similes aut meliores in Deo colligi. Quod autem anima habeat huiusmodi causam, non potest à Philosopho ex solis animę operationib. colligi, sed oportet vti aliquo principio cõmuni aliis agentib. vel effectibus creatis, de quo mox videbimus. Igitur ex hoc medio Physico, vt Physicum est, non demonstratur dari vnũ ens increatum. At verò, supponendo habere animam superiorem causam sui esse, quã primum ens, aut Deum appellamus, optimè quidem colligitur, si anima est intellectualis, libera, immaterialis, immortalis, & similia, quæ perfectionẽ simpliciter dicunt, multò magis hæc omnia in Deo reperiri: tamen hæc ipsa collectio fundanda est in medio Metaphysico, ac generali principio, ꝙ perfectiones effectus sunt nobiliori modo in causa principali, & præsertim in prima, demonstratio autem propriè ad illam scientiam pertinet, ad quam medium demonstrationis spectat. Adde, quod attinet ad attributum immaterialitatis, ex hoc præciso medio non posse inferri Deum esse omnino immaterialẽ, sed ad summum ad modum animæ rationalis. Con- B cludimus ergo omnia media Physica per se esse insufficientia ad demonstrandũ esse aliquod primum ens increatum: imò obiter etiam est ostensum per se non sufficere ad demonstrandũ, quid, vel quale sit illud ens, eo modo quo per effectus demõstrari põt, sed hoc semper ad Metaphysicum pertinere. Simul tamen est aliquo modo declaratum, quo modo Philosophia paret aliqualiter viam, & occasionem prębeat, & aliquos etiam effectus subministret, quibus ad huiusmodi conficiendam demonstrationem iuuet, quod magis in sequentibus exponetur.

Expenduntur rationes, & media Metaphysica.

XX. SVpereſt, vt secundo loco ostendamus, quomodo Metaphysica possit demonstrare esse aliquod ens increatum. Quod breuiùs insinuabimus, quia in præcedente disputatione, Sect. 1. ferè omnia tacta sunt, quæ hic dici possent. Primò igitur, loco illius principii Physici, *Omne quod mouetur, ab alio mouetur*, sumendum est aliud Metaphysicum longè euidentius: *Omne quod fit, ab alio fit*: siue creetur siue generetur, siue quacunq; ratione fiat. Quod principium ex eo demonstratur, quod nihil potest efficere se. Nam res quæ fit per effectionem acquirit esse: res autem quæ facit aut producit, supponitur habere esse, & ideò claram repugnantiam inuoluit, quod idem faciat se ipsum: prius enim quam res sit, non potest esse in actu formali vel virtuali ad faciendum se: & hac de causa est longè euidentius hoc principium, *Omne quod producitur, ab alio producitur*, quam de illo, *Omne quod mouetur, ab alio mouetur*: nam quod mouetur, supponitur esse, in quo esse potest intelligi actus virtualis ad se mouendum: quod autem efficitur, nõ supponitur esse, sed potiùs supponitur non esse, antequam fiat, in ipso autem non esse non potest esse virtus ad se efficiendũ. & ideò est euidens illud principium propriè intellectum de prima ac vera effectione, vt abstineamus nunc ab illa quæstione Theologica, an eadem res possit bis existere, & vt semel existens possit concurrere ad effectionem sui vt secundo seu alibi existentis: hoc enim miraculum etiamsi admittatur, nõ eneruat principium positum, tum quia hic agimus de naturali & propria rei effectione aut productione, tum etiam quia illa secunda effectio in prædicto casu non tam meretur nomen productionis quam conseruationis, cùm supponat rem iam existentem.

Hoc ergo posito principio sic concluditur de- XXI. monstratio: omne ens aut est factum, aut non factũ, seu increatum: sed non possunt omnia entia quæ sunt in vniuerso, esse facta: ergo necessarium est esse aliquod ens non factum, seu increatum. Maior est euidens cùm necesse sit ex duobus contradictoriis alterum cuilibet enti conuenire. Minor probatur, quia omne ens factum, ab alio est factum, vel ergo illud à quo factum est, est etiam factum, vel non, si non est factum, datur ergo aliquod ens increatum, quod intendebamus: si verò illud etiam factum est, oportebit ab alio esse factum, de quo vlterius idem inquirendum erit, & ita tandem aut sistendum erit in ente non facto, aut procedendum in infinitum, aut circulus committendus: non potest autem committi circulus, aut in infinitum procedi, sistendum ergo necessariò est in ente non facto.

Declaratur & probatur prior pars minoris, voco XXII. enim committi circulum, si quis dicat vnam rem produci ab alia, & hanc rursus produci ab ea, quam ipsa produxerat, vel immediatè, vel mediatè, & post multas generationes: ita enim fingere quis posset omnem rem produci ab alia distincta à se, & nullam esse improductam. Hunc ergo circulum dicimus esse impossibilem, & æquè repugnantem illi principio, omne quod producitur, ab alio producitur, sicut quod eadem res se ipsam producat: nam si res vna fit ab alia à se facta mediatè saltem, & quasi in virtute efficit se ipsam. Item quia in re quæ facit aliam, supponitur esse: ergo etiam supponitur quod sit facta si per effectionem habet esse: ergo non potest esse facta à suo effectu.

Dices hoc argumentum conuincere, rem quæ fa- XXIII. cit aliam, prout existit quando illam efficit, non esse factam ab eadem re quam efficit, quatenus ab illa recipit esse: nihilominus tamen intelligi posse, rem illam quæ alteram effecit, amittere illud esse, quod tunc habuit, & tamen posteà reproduci, vel ab eadem re quam ipsa fecerat, vel ab aliquo effectu eius, vt v. g. inter homines patrem mortuum regenerari à filio, aut auum à nepote, aut pronepote, aut post centesimam generationem: ita enim facilè philoC sophari poterant Pythagorici, qui reuerti easdem animas ad corpora existimabant.

Veruntamen euasio hæc non habet locum, nisi XXIIII. simul adiungatur processus in infinitum, nam vel in illis circulis seu conuersionibus generationum sistitur in aliquo primo producente non genito, & de illo nullo modo dici potest quod fuerit factus ab aliquo effectu suo, quia supponitur esse ante omnem suum effectum. Et tunc in illo fit argumẽtum, quia vel ille primus author generationũ, est simpliciter non factus, & ita concludimus quod intendimus, dari scilicet aliquod ens simpliciter non factum: aut ille etiam factus est ab alio, & de illo alio redit eadem inquisitio, quæ nunquam sistet, donec perueniatur ad ens increatum. Quod si in illis circulis & conuersionibus generationum nunquam sistitur in aliquo primo generante, iam adiungitur præter dictum circulum processus in infinitum, & præterea multiplicantur incommoda, scilicet, quod per naturales generationes eadem indiuidua reproducantur, & similia, sine quibus processus ille in infinitum sufficeret, si dari posset.

Universidad de Deusto
Biblioteca

In causis efficientibus, earumq; effectibus non posse in infinitum procedi.

XXV. SVpereſt ergo vt probemus alteram partem minoris ſuprà poſitæ, ſcilicet non poſſe procedi in infinitum in emanatione vnius entis ab alio, quod in omni genere cauſarum demonſtrauit Ariſt. lib. 2. Metaph. c. 2. Et præcipua ratio eſſe videtur, quia ex proceſſu in infinitum ſequitur tolli omnem cauſalitatem, quia in cauſis per ſe ordinatis poſterior pẽdet à priori, & omnes poſteriores ab aliqua prima: ſed poſito proceſſu in infinitum, nulla eſt prima: ergo nulla erit cauſalitas. Quod alii ita exponunt, quia ſi procederetur in infinitum, nunquam peruenireturad effectum, eò quod infinitum pertranſiri nõ poteſt. Quod vt declaremus, ſupponamus hunc proceſſum dupliciter fieri poſſe, ſcilicet, vel aſcendendo ab inferioribus cauſis ad ſuperiores, vel è cõtra, deſcendendo ab vniuerſalibus ad proximas cauſas. Hoc poſteriori modo euidens eſt, ſiſtendum neceſſario eſſe in aliqua cauſa vltima, ſeu proxima effectui, quia alias nunquam peruenireturad effectum, nec enim intelligi poteſt, quod effectus prodeat in eſſe, & quod non proximè & immediatè ab aliqua cauſa prodeat. Prior ergo proceſſus ſurſum verſus eſt, qui difficultatem habet, quiáque ad rem præſentem ſpectat. In hoc ergo progreſſu non videtur efficax ratio facta. Nam illa progreſſio in infinitum intelligi poteſt vel inter cauſas proximas, & magis ac magis remotas, quas vocant per accidens ſubordinatas, & has non oportet ſimul concurrere, imò nec ſimul eſſe, cum ſit effectus, ſed ſucceſſione quadam, vt filius eſt à patre, & pater ab auo, & ſic de cæteris: vel inter cauſas per ſe ſubordinatas, quæ ſimul, & vnaquæq; in ſuo ordine, immediatè influunt in effectum, vt cauſa prima & ſecunda. Priori ergo modo videtur non repugnare, maximè iuxta ſententiam Ariſtotelis, progredi in infinitum, quia ſi mundus fuiſſet ab æterno, neceſſarius fuiſſet ſimilis proceſſus. Hic autem proceſſus in infinitum ſufficit ad eludendam rationem factam, quia quælibet res dicetur facta ab alia, & nunquam ſiſtetur in re non facta. Poſteriori autem modo etiamſi daretur proceſſus in infinitum, peruenire poſſet ad effectum, quia cauſæ ita per ſe ſubordinatæ non operantur ſucceſſiuè vna poſt aliam, ſed ſimul: hoc autem modo non repugnat infinitas cauſas, ſi ſint, ſimul operari. Quod enim dicitur, *infinitum non poſſe pertranſiri*, verum eſt, quatenus hoc ſignificat ſucceſſionem: nã ſi vnum poſt aliud numeretur, aut agat, nunquam exhaurietur ex ea parte qua infinitum eſt. Quod autem totum ſimul, vel tota multitudo cauſarum ſimul exiſtentium, ſimul etiam agat, vel influat in eundem effectum, non eſt contra rationem infiniti. Denique, qui poſuerit hanc infinitam cauſarũ ſubordinationem, negabit omnes pendere ab aliqua prima, vnde Ariſtoteles dum contrarium ſupponit,

XXVI. videtur petere principium.

Nihilominus euidenter (vt exiſtimo) oſtendi poteſt, neceſſario ſiſtendũ eſſe in aliqua prima cauſa non facta: & incipiendo à cauſis per ſe ſubordinatis, quarum vna per ſe & actu pendet ab alia, vel in eſſe, vel etiam in actione. Primum afferri hic poſſunt rationes omnes, quib. probatur, non poſſe eſſe in rebus multitudinem actu infinitam, ſine qua multitudine non poſſit intelligi ille proceſſus in infinitũ in cauſis ſubordinatis: ſed illas omitto, tum quia generales ſunt, & remotæ, tum quia non ſunt adeò evidentes. Argumentor igitur in hunc modum ex propria ratione & ſubordinatione cauſarũ, vt Ariſt. argumentatus eſt: quia impoſſibile eſt totam collectionem entiũ, vel cauſarum efficientium eſſe dependentem in ſuo eſſe & operari: ergo neceſſe eſt eſſe in illis aliquid independens: ergo nõ poteſt in illo progreſſu in infinitum procedi, ſed ſiſtendum eſt in ente improducto, quod etiã in cauſando ſit independens. Primum antecedens eſt euidens ex dicto principio: *Omne quod producitur, ab alio producitur*: nam perinde eſt dicere, omne cp dependet, ab alio dependet: ſi ergo tota rerum collectio eſſet dependens, deberet neceſſariò pendere ab alio: id autem eſt impoſſibile, quia extra collectionem non eſt aliud; quod ſi tota collectio penderet ab aliquo ente intra ipſam comprehenſo, etiam illud penderet à ſe ipſo, quod eſt impoſſibile: ſic ergo impoſſibile eſt totam collectionem entium eſſe factam, aut totam collectionẽ cauſarum eſſe dependentem in agendo, propria dependentia, qua poſterior cauſa pendet à priori.

Dices. Nonne totum compoſitum pendet à parte? v.g. à forma, & tamen non propterea forma pendet à ſe ipſa. Reſpondetur in primis aliud eſſe de dependentia formali, vel materiali, aliud de effectiua, de qua loquimur: nam totum pendere à partib. nihil aliud eſt, quam componi ex illis: & ideò non eſt neceſſe in forma v.g. ſe ipſam componere, ſed ſolum vt ſuum proprium & intrinſecum eſſe conferat cõpoſito: dependere autem efficienter, eſt recipere ab alio ſuum eſſe, diſtinctum ab eo quod eſt in cauſa, & ideò ſi aliqua multitudo ſecundum ſe totam effectiuè pendet, neceſſe eſt vt pendeat ab aliquo non comprehenſo in illa multitudine: nam ſi ab aliquo in illa comprehenſo penderet, vel illud penderet à ſe ipſo, vel certè non tota multitudo adæquatè & ſecundum ſe totam erat dependens. Sunt autem conſultò poſita illa verba, *adæquatè & ſecundum ſe totam*, vt excludatur dependentia ſecundum quid, ſeu ſecũdum partem, qualis eſt, v.g. dependentia effectus à cauſa ſecunda, vt ignis ab igne genito: dicitur enim totus ignis genitus dependere à generante, quia ſine actione eius re vera non fuiſſet hoc totum: tamen illa dependentia eſt tantum ratione formæ & vnionis eius cum materia, non eſt tamen adæquata, ac per ſe primò, ſeu ſecundum ſe totam, quia entitas materiæ per ſe non pendet ab actione ignis. Cùm ergo dicimus, totam collectionem entium non poſſe eſſe dependentem, intelligimus hoc modo, ſcilicet adæquatè, & ſecundum ſe totam, nam ſecundum partem dici poteſt dependens, quia ablata vna parte, non eſſet illa collectio, formaliter loquendo. Et hoc modo etiam poteſt collectio ratione vnius partis pendere ab alio in illa comprehenſo, vt per ſe notum eſt, tamen hoc nihil obſtabit, quò minùs in illa collectione detur aliquod ens ſimpliciter independens, & non factum, quod nos deducere intendimus. At verò, loquendo de collectione entium ſecundum ſe totam, & adæquatè dependente, id eſt, ſecundum omnia entia quæ illam quaſi componunt, ſic impoſſibile eſt totam collectionem ſic dependentem, pendere ab aliquo in illa incluſo, ſed neceſſe eſt vt ſit extra illam, vnde è cõuerſo ſumendo totam collectionem entium, extra quam nihil fit, impoſſibile eſt totam illam eſſe dependentem, quæ erat propoſitio aſſumpta.

Deinde probatur prima conſequentia, quia, ſi omne ens diuiſiuè, ſeu diſtributiuè ſumptum eſſet dependens & factum, etiam collectio omnium entium eſſet dependens & facta, non quidem vna ſingulari dependentia aut actione, ſed collectione omnium dependentiarum aut actionum, quib. omnia entia dependent aut fiunt, non enim alia ratione poteſt eſſe dependens aliqua collectio entium, niſi quia in ea nullum eſt ens, quod non dependeat: ergo ſi tota collectio ẽt eſſe nõ poteſt eſſe dependens, vt oſtenſum eſt, neceſſe eſt eſſe in illa collectione aliquod ens omnino independens, & non factũ. Atq; eadem ratio eſt de toto ordine cauſarum, quarum vna ab alia pendet in eſſe, aut efficere, non enim põt tota cauſarum collectio eſſe dependens, quia extra illã nulla eſt cauſa à qua pendeat, vt declaratum eſt. Neq; etiã põt fingi mutua talis dependentia, ita vt in ea circulus detur, vt ſuperiori etiam diſcurſu latè probatum eſt, agimus enim de propria dependentia qua inferior cauſa dependet à ſuperiori, ita vt totũ illius eſſe, poſſe, & agere, in altera nitatur. Igitur neceſſe eſt vt in tota collectione cauſarum per ſe ordinatarum (quæcunq; illę ſint) detur aliqua independens omnino ab alia ſuperiori, quoniam aliàs tota collectio eſſet dependens, cp repugnare oſtenſum eſt.

XXVII. Obiectioni reſpõdetur.

XXIX. Deniq; hinc probata relinquitur poſterior conſequentia. Quod enim in cauſis efficientibus per ſe ſubordinatis detur proceſſus in infinitum, dupliciter intelligi poteſt. Primò, vt aſcendendo à cauſa proxima & particulari ad ſuperiores magis ac magis perfectas ſeu vniuerſales, nunquam ſiſtatur in aliqua, quæ à ſuperiori non pendeat, & in hoc ſenſu eſt euidenter impoſſibilis hic proceſſus, vt diſcurſus proximè factus probat, ſcilicet quia aliàs tota ſeries & collectio cauſarum eſſet dependens, vnde, ad probandum quod intendimus, ſufficit, vt in hoc ſenſu non poſſit dari proceſſus in infinitum in huiuſmodi cauſis. Et ita procedit ratio Ariſtot. quod omnes cauſæ præter vltimam, quæ immediatè coniungitur effectui, eſſent mediæ, & nulla eſſet prima, quod eſt impoſſibile, idem namq; eſt eſſe cauſas medias, quod eſſe dependentes. Et æquè repugnat omnes diſtributiuè eſſe dependentes, ac totam collectionem eſſe dependentem (vt rectè Scotus ibi notauit) nam tota collectio non poteſt eſſe dependens, niſi ratione omnium ac ſingulorum in illa contentorum. Et in eodem ſenſu facilè poteſt explicari illa ratio, cp aliàs nũquam poſſet ad actionem peruenire, nec poſſet illa infinita dependentia pertranſiri: nam actio primariò ac principaliter inchoari debet à cauſa ſuperiori, à qua inferior pendet, vnde impoſſibile eſt inferiorem inchoare actionem, niſi influente priùs ſuperiori ordine ſaltem independentiæ, & principalitatis, ſi autem quælibet cauſa habet ſuperiorem, & nunquam peruenitur ad ſupremam, nulla eſt à qua primò & per ſe inchoetur actio, erit ergo impoſſibilis omnis effectio. Vel aliter, ſi illo modo in infinitũ progreditur, fit vt tota ſeries & collectio cauſarum ſit dependens, ergo ab aliqua ſuperiori pendet, ergo ab illa principaliter inchoanda eſt actio, ſi ergo talis cauſa nulla eſt, nec poterit actio vlla inchoari. Hic ergo ſenſus, & verus eſt, & nobis ſufficit ad demonſtrationem intentam.

XXX. Alio tamen modo excogitari poteſt progreſſus in infinitum in cauſis per ſe ſubordinatis intermediis, ita tamen vt omnes ſub aliqua prima, ſeu prorſus independente contineantur. Probabile eſt enim quod inter cauſam proximam & primã ſint aliquæ cauſæ vniuerſales mediæ per ſe ſubordinatæ, vel ſaltem non repugnat ita fieri. Rurſus numerus cauſarum, quæ inter ſupremam & proximam intercedere poſſunt, non eſt omnino fixus & determinatus, præſertim in ordine ad potentiam abſolutam Dei: poteſt enim Deus facere, vt illæ cauſæ intermediæ ſint tres, vel quatuor, vel plures in quocunq; numero, licet in infinitum procedatur. Hinc ergo poſſet aliquis vlteriùs progredi, & dicere, poſſe Deum infinitas cauſas intermedias & per ſe ſubordinatas condere, à quibus effectus cauſæ proximæ pendeat, vt v.g. infinitos cœlos, aut angelos, atq; hoc modo non eſſe impoſſibilem proceſſum in infinitum in cauſis per ſe ſubordinatis ſub vna prima. Atq; in hoc quidem ſenſu difficile eſt probare hunc proceſſum eſſe impoſſibilem, maximè ex illa ratione, quod infinitum pertranſiri non poſſet, aut quod non poſſet inchoari actio. Contra hoc enim rectè videtur procedere ratio ſuperiùs facta, cp ſine ſucceſſione, per ſimultaneum concurſum ſimul poſſet actio progredi ab omnib. illis cauſis, maximè inchoante actionem prima quæ poſſet omnes alias ad operandũ mouere, vel adiuuare, etiamſi eſſent infinitæ. Neq; etiã ſufficienter oſtẽditur hoc impoſſibile, ex eo cp inter duos extremos terminos (quales ſunt cauſa prima & proxima) nõ videtur eſſe poſſibilis progreſſio in infinitum, aut multitudo infinita cauſarũ, cum finitũ ſit, cp terminis ſeu extremis clauditur: hoc enim eſt verum in magnitudine continua, non verò in multitudine, præſertim quando extrema ſunt diuerſarũ rationum, & maximè, ſi alterũ illorũ infinitũ ſit: ſic .n. certum eſt inter infimum angelũ & Deum poſſe in infinitũ ſpecies ſubſtãtiarum intellectualiũ multiplicari: vnde ſi tota collectio illarũ ſpecierũ fingatur in re poſita, eſſet infinita multitudo cõtenta inter illa duo extrema: contenta (inquã) non numero, ſed perfectione. Sic igitur excogitari poſſet infinita multitudo cauſarum per ſe ſubordinatarum.

XXXI. Veruntamen quidquid ſit de poſſibilitate huius fictionis, ea nihil obſtat demonſtrationi intentæ, quia iam illa ſupponit aliquam primam cauſam, ſeu primum ens independens. Deinde, etiamſi ille infinitus cauſarum concurſus eſſet poſſibilis, præter omnem rationẽ fingeretur de facto dari in cauſis per ſe ſubordinatis, quia nec poteſt oſtendi neceſſarius, neq; in rebus poteſt inueniri aliquod ſignũ aut veſtigium talis multitudinis aut influxus infiniti: maximè cùm valde probabile ſit, vt in ſuperioribus dicebam, non dari cauſas propriè per ſe ſubordinatas, id eſt totales in ſuo ordine, & immediatè influentes in ſingulas actiones, præter propriam ſeu proximam cauſam, & primam ſeu ſupremam. Deniq; licet illa multitudo cauſarum actu infinita ex præciſa ratione cauſandi fortè non poſſit demonſtrari impoſſibilis, ex ipſa ratione multitudinis actu infinitæ probabilius eſt eſſe impoſſibilem. Illud etiam difficillimum intellectu eſt, quod in eo caſu nulla poſſet aſſignari cauſa creata proximè ſubordinata Deo, id eſt, inter quam & Deum nulla perfectior intercedat: & conſequenter nulla etiam aſſignari poſſet, quæ à ſolo Deo in agendo penderet. Sed hæc & ſimilia (vt video) inſtari poſſunt in rebus ſeu cauſis poſſibilibus. Non eſt tamen eadem ratio, quia poſſibilia ſicut ſunt in potentia tantum, ita eſſe poſſunt infinita Syncategorematicè, vt aiunt, ſeu indeterminata: at verò quæ actu ſunt facta, debent eſſe determinata, & ideò impoſſibile eſt intelligere cauſas actu ſubordinatas ſub prima, quin detur in eis aliqua, quæ proximè procedat, aut pendeat à ſola prima, & ita non poterunt inter primam & vltimam eſſe infinitæ. Veruntamen hæc nos immergunt in

XXVIII. Vide Scot. 1. d. 2. q. 2. & li. 2. Met. q. 6.

mate-

Universidad de Deusto
Biblioteca

materiam de infinito, quæ infinita est, & ideò illa prætereo, ne à proposito diuertamur.

XXXII. Ex his vlteriùs facilè constare potest, quid dicendum sit in causis per accidens subordinatis: eadem enim distinctione respondendum est, nam si intelligatur de infinito processu non contento sub vna causa superiori, independente à tali serie causarum, est planè impossibilis ille progressus in infinitum, quod eadem ratione proportionatè applicata ostèdi potest, quia si nullus est hominum, qui non pendeat, & factus sit, ergo tota collectio hominum, seu tota species humana pendet & facta est, ergo necesse est vt pendeat & facta sit ab alia causa superiori non contenta intra speciem humanam, ergo etiam si fingatur, seriem hominum procedentium inter se esse infinitâ intra suam speciem, nihilominus sumpta tota collectione, necesse est habere causam superiorem. Atq; ita progrediendo, vel ab vno individuo ad aliud, vel ab vna specie facta ad aliam factam, tandem erit necessariò sistendum in re omnino non facta.

XXXIII. Quæ ratio euidentior adhuc est, quando hic processus in causis per accidens est inter individua eiusdem speciei, nam si vnum individuum tale est, vt ex se non habeat esse, nisi à causa agente illud recipiat, fieri non potest vt aliud individuum eiusdem speciei habeat ex se esse prorsus independens, & non communicatum ab aliqua causa agente, nam habere esse ex se, vel tantùm ab alio, sunt differentiæ seu modi entis pluſquã genere diuersi, nam si ens corruptibile & incorruptibile differunt essentialiter, & genere teste Arist. 10. Met. multò magis ens factum & non factum, pendens & independens, nam hoc simpliciter necessarium est, illud verò minimè, vt in disp. superiori declaratum est, cum ergo individua eiusdem speciei sint eiusdem essentiæ, fieri nõ potest vt vnum habeat esse receptum, & nõ aliud, ergo necesse est vt tota species, totaq; collectio individuorũ habeat esse receptum, ergo ab alio non contento in illa specie, ergo nõ potest in his individuis ita in infinitum procedi independentia, seu dimanatione vnius ab alio, sed sistendum necessariò est in aliquo non dependente, nec dimanante ab aliquo individuo illius speciei, & consequenter neq; à tota specie, quia species nõ agit nisi per individua. Et tunc procedendum vlterius erit de illa superiori causa interrogando, an sit simpliciter independens, nam si talis est, ipsa est illud ens increatum, quod inquirimus, si verò est dependens, vlterius inquirendum erit de causa à qua pendet, donec sistatur in causa omnino independente, quia non potest in infinitum procedi, propter rationem datam, quod tota collectio causarum aut rerum non potest esse dependens.

De causis per accidens subordinatis.

XXXIIII. At verò processus in infinitum in causis per accidens subordinatis, manantibus seu dependentibus ab vna superiori causa, iuxta Aristotelis sententiam, non solum non repugnat, verùm etiam necessarius est ad perpetuam generationum successionem & durationem, & iuxta multorum Catholicorum sententiam, licet non sit necessarius, nec de facto detur, est tamen possibilis. Quod licet admittamus, nihil obstat nostræ demonstrationi, quia in hoc processu supponitur superior causa, vel simpliciter non facta, vel saltem non tali modo, neque in tali serie generationum contenta, ex qua facile est peruenire ad causam simpliciter non factam, eadem argumentandi forma, vt sæpe dictum, & factum est.

XXXV. Ego verò (vt hoc obiter dicam, quod alibi tractandum est latiùs) existimo etiam hoc modo esse impossibile progredi in infinitum, etiam in causis per accidens subordinatis, & ab alia superiori manantibus. Quod ita breuiter declaro in specie humana & est eadẽ ratio de reliquis: nam si species humana talis est vt non potuerit esse in rerum natura, nisi recipiendo illud à superiori causa, v.g. Deo, ergo necesse est vt in aliquo certo & determinato individuo illud receperit, quod individuum à sola illa causa superiori processerit, & non ab alio individuo illius speciei. Ratio prioris partis huius consequentis est, quia actiones sunt circa singularia, & ideò non potest species fieri nisi in aliquo certo & determinato individuo: nam individuum vagum non est perfectè singulare, sed aliqua ex parte est quid commune & confusum. Ratio autem posterioris partis est, quia quãdo individuum procedit ab alio individuo eiusdem speciei, illa non est prima effectio talis speciei in rerum natura, quia iam supponitur facta in alio individuo, à quo alterum procedit: ergo in illa emanatione, in qua primò talis species fit in rerum natura, necesse est vt illud individuum in quo fit, non procedat ab alio individuo eiusdem speciei, sed à sola illa superiori causa, à qua species pendet. Rursus, vt daretur talis processus in infinitum, necessãrium esset illam speciem productam esse ab æterno, saltem in illo individuo, quod proximè & immediatè manat à solo Deo, vel causa illa superiori, quia successio generationum non potest esse infinita à parte ante, nisi sit ab æterno, vt per se notum est.

XXXVI. Ex his autem principiis apertè concluditur non posse in infinitum procedi in his causis per accidens subordinatis. Primò quidem, quia, quando hoc modo proceditur in infinitum, nunquam potest assignari prima causa in illo ordine, à qua reliquæ dimanauerint, at vero in hac serie causarum per accidens subordinatarum necessario peruenitur ad primum hominem v.g. à quo generatio hominum incepit, ad illum scilicet qui non ab homine, sed à superiori causa procreatus est.

XXXVII. Secundò, quia ab illo homine, quem fingimus ab æterno à Deo productum, non potuit alius homo ab æterno generari: debuit ergo necessario generari in tempore, & consequenter successio hominum non potest esse infinita, cùm in tempore cœperint multiplicari. Consequentia per se nota est, & antecedens probatur, quia non potuit homo productus ab æterno, simul ac creatus est, generare alium, nam generatio humana successionem requirit, ipse autem simul & sine successione procreatus esset, nec potuisset aliter ex æternitate produci: ergo necesse est vt homo genitus ab alio homine, etiam ex æternitate existente, sit duratione posterior illo. Vel ergo est posterior duratione finita, vel infinita. Primũ dici non potest, aliàs vel neuter esset ab æterno, quod est contra hypothesim, vel inter æternitatem & tempus esset tantùm finita distantia, vel vterq; esset æternus, & nihilominus vnus anterior alio duratione finita, quæ omnia inuoluunt claram & apertam repugnantiam: nam si duratio vnius hominis tantùm finitè superat durationem alterius, & illa quæ est minor, est finita, etiam altera quæ excedit, est necessariò finita, & consequenter non æterna, quia si finito additur finitum, non fit infinitum, sed finitum manet, & terminis clausum: si verò vtraque est infinita, impossibile est, quod vna excedat alteram ex ea parte qua infinita est, quia si vtraq; est infinita, vtraque est æterna, vtraq; sine initio, quomodo ergo vna est anterior altera, & excessu finito? Est igitur in omnibus his manifesta repugnantia, & ideò impossibile est, vt homo creatus ab æterno, non antecedat hominem à se genitum per infinitam durationem, & ideò series generationum ab illo procedentium, nunquam esse potest infinita, & è contrario, ascendendo à quolibet homine in tempore genito per omnes progenitores suos, qui sunt causæ per accidens subordinatæ, non potest progredi in infinitum.

XXXIIX. Omitto rationem aliam supra tactam, quod res successiua non potest esse æterna: omitto etiam alias quæ fieri solent in materia de æternitate mũdi, quæ sunt probabiles, non tamen æquè demonstrant: omitto deniq; responsionem aliquorum, qui putant euertere discursum factum, negando in eo casu, in quo generationes hominum essent æternæ, fore necessarium aliquem determinatum hominem esse creatum à Deo ab æterno, vel certè aliquos (quod perinde est) à quo, vel à quibus cæteri ducant originem, qui per humanã generationem procreati sunt: hæc. n. responsio, & mente concipi non potest, & ex superioribus satis refutata est. Vnde intelligi non potest infinitus progressus in humanis generationibus, nunquam deueniendo ad aliquem hominem qui sit veluti primus parens cæterorũ, nisi ponendo speciem humanã non productam à superiori principio, quia si producta est, re vera in aliquo determinato individuo necessario produci debuit: illud aũt consequens non solùm est in fide erroneum, sed ẽt euidenter falsum, vt probatum est. Si igitur probatum relinquitur (quocunq; modo ab effectibus ad causas, & à causis proximis ad remotas, per se vel per accidens subordinatas progrediamur) necessario sistendum esse in aliqua causa nõ facta vel tali modo, si tantùm in determinato ordine fiat progressio, vel simpliciter improducta, & quæ absolutè sit ens increatum, si ascensus fiat simpliciter in toto ordine causarum, vel in toto vniuerso.

XXXIX. Vlteriùs verò colligo ex demonstratione facta huiusmodi ens increatũ necessario esse debere substantiam aliquam: nam substantia ex se est prior accidente: semperq; accidens in substantia fundatur, vnde fieri non potest vt accidens sit primum ens increatum seu non factum, quia quodcunq; tale esse fingatur, necessariò esse debet in aliqua substantia: ergo multò magis ipsa substantia erit increata, & nõ facta. Itaq; manifestè probatur discursu facto, illud ens quod ex se habet esse sine effectione aut dependentia ab alio, debere esse substãtiam, an verò in tali substantia possit intelligi aliquod accidens, quod consequenter etiam increatum sit, vtpote existens in substantia increata, dicemus postea, inquirendo diuina attributa, & similiter postea videbimus, quo modo demonstrari possit hanc substantiam increatam esse immaterialem: nam ex solo discursu hactenus facto, sumpto ex connexione & subordinatione causarum, non videtur posse immediatè colligi illam substantiam increatam, esse omnino immaterialem & incorpoream.

XL. Posset quidem optimè ac facilè ex dictis inferri hanc primam substantiam non posse esse materialem tanquam compositam ex hac materia rerum generabilium & corruptibilium: nam omnes res, quæ ex hac materia componũtur, necessario requirunt efficientem causam, quia hæc materia non habet ex se innatam aliquam formam, cùm de se sit subiecta mutationi cuiuslibet formæ: vnde necessario recipit formam ab aliquo efficiente, quod est causa totius compositi ex tali materia & forma: cùm igitur omne huiusmodi compositum factum sit, rectè concluditur illud ens quod non habet causam efficientem, non esse compositum ex hac materia: an verò ipsamet materia facta sit, necne, non potest ex solo prædicto discursu definiri. Rursus, an illa substantia increata possit esse materialis vt constans ex alia materia: vel etiam an possit esse corporea, vt substantia simplex quantitati subiecta, sicut Auerroes de cœlo existimauit: ac deniq; an cœlum ipsum, quod ingenerabile creditur, & incorruptibile, sit substantia facta, necne, non existimo posse ex prædicto solo discursu definiri: sed vlterius progrediendum est, aliis principiis vtendo, vt postea videbimus: hactenus ergo solùm est demonstratum esse aliquam substantiam increatam, & immaterialem in dicto sensu.

Quid de opinionibus supra relatis sentiendum sit.

XLI. Tandem ex dictis constat veritas secundæ opinionis superiùs relatæ, & consequenter ostensum est, primam & tertiam absolutè falsas esse, quãtum ad id in quo conueniunt, scilicet quod per medium purè Physicum possit demonstrari substantia increata aut abstracta ab omnibus rebus materialibus. Quoad id verò in quo tertia cum secunda conuenit, scilicet demonstrationem Metaphysicam per se, esse ad hoc sufficientem, verum dicit: hoc enim est quod ipso vsu, & examinatione vtriusque mediũ à nobis est demonstratum. Quarta verò opinio, si intelligat Metaphysicam demonstrationem per se & intrinsecè pendere ab aliquo principio, vel medio purè Physico, vt Soncinas & Iauellus sentiunt, falsa etiam est, nam discursus factus nullam dependentiam habet ex Physico medio, vt constat ex dictis. Vnde etiam constat repugnantiam inuoluere, quod Iauellus ait ad Physicum pertinere demonstrare substantiam primam esse, ad Metaphysicum verò quid sit. Tum quia Metaphysicus non accipit à Physico suum primarium subiectum, tum maximè quia nos non possumus demonstrare Deum esse nisi demonstrando aliquo modo quid sit, vt ex dicendis clariùs patebit: demonstrando enim quædam attributa conuenire cuidam enti quod est principium cæterorum, demonstramus esse Deum: primum autem ex illis attributis, & maximè essentiale est illud quod hactenus demonstrauimus, scilicet esse à se, & sine efficientia ab alio, & cætera omnia in tantum ferè demonstrari possunt, in quantum cum hoc connexionem habent, vt videbimus. Vnde ad eum maximè pertinet demonstrare quid sit Deus, ad quem pertinet demonstrare esse ens à se, seu per essentiam, & non ab alio, & è conuerso ille propriè demonstrat Deum esse, qui demonstrat esse in rerum natura aliquod ens increatum: non enim possunt hæc munera inter se partiri Physica & Metaphysica, sed totum hoc negotium Metaphysicæ est. Physica verò (& in hoc sensu esset vera illa quarta sententia, & à secunda non discordaret) parat aliquo modo viam, & disponit ad prædictam demonstrationem conficiendam: tum quia ex motu & sensibilibus effectibus ascendimus ad considerandam rationem effectus & causæ secundum se, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

se, & ex dependentia in motu, ad dependentiam in esse & origine, per quam ad primum ens increatum peruenimus, tum etiam quia, si non omnino euidente, saltem probabilissimo discursu peruenimus per Physica.n viam ad motorem cœli ab eo separatum, ex quo faciliùs Metaphysicus discurrit ad inquirendum non iam primum motorem cœli, sed primum factorem rerum, sumendo proportionalia principia, tantò euidentiora, quantò abstractiora, vt satis declarauimus.

XLII. Ad fundamenta Commentatoris respondetur, & ad primum, Aristotelem in Physica non satis demõstrasse Deum esse, aut propria attributa Dei ex solo motu Physico, quod partim ostensum est, partim in sequentibus demonstrabitur, sed ibi satis probabiliter ostendit primum motorem immobilem. In secundo autem Metaph. rectè docuit, & probauit nõ dari processum in infinitum in causis efficientibus, ex quo principio euidenter concluditur necessarium esse aliquod ens non factum. Ad secundum respondetur Metaphysicam, cùm sit suprema scientia, probare posse suum obiectum esse, maximè cum nõ de adæquato, sed de primario obiecto sit sermo, & de demonstratione à posteriori, de quo suprà in prima demonstratione dictum est.

SECTIO II.

Vtrùm à posteriori demonstrari possit Deum esse, ostendendo vnum tantum esse increatum ens.

I. QVanquam discursu facto præcedente sectione, euidenter probatum sit, non posse omnia entia esse facta, sed aliquod esse non factum: quod verò hoc sit vnum, & non plura, nondum est illa ratiocinatione cõclusum. Dicere.n. posset aliquis omne quidem q factum est, ab alio factũ esse, & in hoc progressu sistendũ esse in singulis rerũ ordinibus in aliquo principio non facto, non tamen in vno & eodem, sed in pluribus pro rerum, & specierũ diuersitate, quo modo nonnulli gentium posuerunt diuersarum rerum principia, vt vnum Deum frumenti, alium vini, &c. Ex hæreticis etiam quidam posuerunt vnum principium spirituum, & aliud C corporum, vel vnum bonarum rerum, & aliud malarum, quæ summum bonum & malum appellabãt, vt Manichæi & similes. Iuxta quem falsum errorem nullum ens etiamsi sit increatum esset verus Deus, secundum illud quod per hanc vocem nos significare intendimus. Et fortasse in hoc sensu dixit insipiens ille in corde suo, non est Deus, quod tribuit Diagoræ Cicer. lib. 1. de Natur. Deor. & Aug. lib. 3. cont. liter. Petilian. c. 21. Lactan. lib. 1. c. 2. Theod. lib. 3. de curand. affect. Græc. Si aũt ostenderimus, hoc ens increatum ac per se necessariũ, tantùm esse posse vnum numero secundum naturam & essentiam, fiet planè consequens illud esse primam causam cęterorum omniũ, quæ sunt vel esse possunt, atq; adeò esse Deum, & consequenter esse verum Deum. Quapropter demonstrationes, quæ à Philosophis & Theologis afferri solent ad probandam vnitatem Dei ex infinita perfectione diuinæ naturæ, licet alias sint optimæ, vt postea videbimus, nunc tamen nobis deseruire non possunt, quia supponunt vt iam probatum, esse in rerum natura Deum, hoc est ens quoddam infinitæ perfectionis in essentia & natura, quod nondum nos probauimus, sed solum esse ens per se necessarium, vtpote ex se habens esse.

A Et ob hanc fortasse causam non defuerunt etiam II. ex Catholicis, & Theologis qui dicerent non posse demonstrari Deum esse, vt Petrus de Aliaco in 1. q. 3. art. 2. & 3. vbi primum nititur respondere ad demõstrationem, qua probatur dari aliquod ens à se, & increatum: sed nihil dicit apparens aut verisimile, cui respondere oporteat. Deinde ait, licet concedatur demonstrari, esse aliquod ens à se, non tamen demonstrari illud esse vnum tantum; & ideo nec demonstrari posse, Deum esse. Imò ait quod, licet demonstretur, vel admittatur dari vnum quoddã ens increatum, quod sit prima causa efficiens omnium quæ facta sunt, nihilominus non inferri euidenter illud esse Deum, quia inde non sequitur esse primã causam omnium quæ sunt: quia posset quis dicere dari plura entia non facta, & inter ea dari aliud ens superius, quod licet non sit efficiens, sit tamen finis alterius entis increati: & eadem ratione fingi possent plura entia increata nullum ordinem causæ inter se habentia, sicut sunt duo angeli, quos aliqui posuerunt entia per se necessaria. Et in hac opinione, scilicet, non posse demonstrari Deum esse, fuit etiam B Rabbi Moyses lib. 6. suæ Philosophiæ, cap. 6. & nonnulli etiam Philosophi, vt meminit D. Tho. 1. cont. Gent. c. 11. & 12. & q. 10. de verit. art. 12.

Aliis verò, ex fundamento extremè contrario, dixerunt etiam non posse demonstrari Deum esse, III. quia id est per se notum. Cuius sententiæ videtur fuisse Ansel. in Prosolog. ca. 2. & 3. & lib. contra insipientem. Et insinuatur in Commentariis Hieronymo attributis super Iob. cap. 36. circa illa verba: *Omnes homines vident Deum*; & super Psalm. 95. in ea verba, *Correxit orbem terræ, qui non commouebitur.* Fauet item Damascenus libr. 1. de Fide, capit. 1. & 3. vbi ait, Dei cognitionem naturaliter esse hominibus insertam: sed hoc à S. Thoma suprà, & 1. parte quæst. 2. art. 1. ita exponitur, quod homini sit naturaliter insertum aliquid, ex quo possit in Dei cognitionem deuenire, & eodem modo posset exponi Hieronymus. De Anselmo autem D. Thom. fatetur fuisse illius sententiæ, quem secutus est Abulen. in capit. 5. Exod. quæst. 2. Sed, quod hæc sententia falsa etiam sit, constabit ex discursu sectionis, vt in fine eius adC notabimus.

Resolutio quæstionis.

DIcendum ergo est demonstrari euidenter posse, illud ens quod est per se necessarium, esse IIII. fontem seu causam efficientem rerum cæterarum, ac proinde esse tantùm vnum. Atque ita euidenter demonstrari Deum esse. Vt intelligatur hæc assertio & consecutio inter partes eius, oportet supponere, quid omnes intelligant nomine Dei: quanquam enim Deus propter suam simplicitatem & infinitatem definiri non possit, nec etiam exactè à nobis describi, qui imperfectè illum concipimus, tamen vt de illo ratiocinari possimus, necesse est saltem præconcipere & præsupponere quid hac vocis significetur. Oportet tamen in explicanda hac vocis significatione duo extrema vitare; vnum est ne in tali descriptione ponamus omnes conditiones, seu attributa Dei, tum quia aliàs nunquam posset concludi Deum esse, nisi prius demonstrarentur omnia attributa Dei de aliquo ente, quod est contra omnium consuetudinem, & conceptionem: tum etiam quia multæ sunt proprietates Dei, quæ multo difficiliùs cognoscuntur, quam quod Deus sit.

Aliud extremum est, ne nomen hoc accommo- V. demus

demus cuilibet proprietati, quæ Dei propria esse videatur, vt v.g. proprium Dei est esse inter omnia entia maximè dignissimum: dicunt ergo aliqui, nomine Dei nihil aliud significari quàm ens perfectissimum omnium. Sed hoc non satis est ad rationem seu significationem Dei declarandam: nam etiamsi quis fingeret, tantùm esse in rebus hunc mundum corporeum, & in eo cœlum, vel hominem esse nobilissimum omnium entium, non statim existimaret cœlum aut hominem esse Deum huius mundi, nisi alias Dei proprietates in eis esse crederet. Similiter attribui potest Deo quòd sit primus motor cœli, non tamen propterea rectè dicetur nomine Dei solùm significari primum motorem cœli vt talis est: quia si nihil aliud haberet quam esse primum motorem cœli, non ideò Deus esset. Et idem dico de hoc attributo, quod est esse ens necessarium, aut ens à se, quia hoc etiam attributum per se sumptum, non satis est ad explendum conceptum quem nomine Dei significare intẽdimus: nam vt paulò anteà dicebam, si plura essent entia per se necessaria, nullum illorum esset tale ens, quale nos significare intendimus nomine Dei. Significat ergo hoc nomen quoddam B nobilissimum ens, quod & reliqua omnia superat, & ab eo tanquam à primo authore reliqua omnia pendent, quod proinde vt supremum numen colendum est ac venerandum: hic enim est vulgaris, & quasi primus conceptus, quem omnes de Deo formamus, audito nomine Dei. Et ideò ad demonstrandũ Deũ esse, non satis est ostendere, dari in rerũ natura ens quoddã necessarium, & à se, nisi etiã probetur illud esse vnicum, & tale, vt sit fons totius esse, à quo pendent, & illud recipiunt omnia, quæ ipsum esse quoquo modo participant. Hoc autem demonstrato, sufficienter ostenditur Deum esse: nam reliqua eius attributa, quæ cum huiusmodi ente necessariam cõnexionem habent, posteà demonstranda sunt.

VI. Quanta certitudo in præcedente assertione Roman. 1. Assertio igitur sic declarata non solùm vera, sed etiam ita certa Theologis visa est, vt doctrinam Aliaci, erroris damnent. Et non immerito, nam pugnat cum sententia Pauli ad Rom. 1. *Quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim ipsis manifestauit.* Vocat autem notum Dei, id quod naturali lumine de illo innotescere põt, quod saltem esse oportet ipsum esse: nam si hoc ignoretur, nihil prorsus de Deo cognoC scetur. Declarans autem hunc manifestationis modum, subdit: *Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus, & Diuinitas, ita vt sint inexcusabiles: quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt.* Ex quibus verbis manifestè colligitur, talem posse cognitionem Dei ex creaturis haberi, vt homines inexcusabiles reddat, si vel Deum esse non assentiantur, vel illum colere negligant. Quòd autem illa cognitio in se sit euidẽs, nõ videtur ex illis verbis, tam apertè colligi: nam sæpè minor cognitio, quàm euidens, sufficit ad obligandum hominem, & vt illũ inexcusabilem reddat, nisi iuxta illam operetur. Nihilominùs tamen, si verba Pauli attentè ponderentur, satis indicant euidentem cognitionem, vt sunt illa *Manifestum est in illis, & Intellecta conspiciuntur.* Et simile testimonium est apud Salamonem Sap. 13. vbi Sap. 13. reprehenduntur qui verum Deum ignorant: *Vani (inquit) sunt omnes homines, in quibus nõ subest scientia Dei, & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eũ qui est: neq; operibus attendentes, agnouerunt quis esset artifex:* & infrà: *A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator eorũ videri:* Idem indicatur verbis A illis Psal. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei*, vt latè exponit Chrysost. homil. 9. & 10. ad populum. Et eodem sensu declarat Gregor. verba illa Iob 36. *Omnes homines vident eum, vnusquisq; intuetur procul*, lib. 27. Moral. c. 2. Ac deniq; idem sentiunt Ecclesię Patres, quos nunc referre, videtur à Metaphysico instituto alienũ, insinuabo tamen nonnulla testimonia, probando rationem assertionem positam. Quæ non potest meliùs ostendi, quàm afferendo demonstrationes, quibus dicta veritas probetur. Psal. 18. Chrysost. Iob. 36.

Prima demonstratio, quòd Deus sit.

DVæ igitur occurrunt viæ præcipuæ ad hoc ostendendum. Vna est omnino à posteriori & VII. ex effectibus: altera est proximè priori, quamuis remotè sit etiam à posteriori, vt posteà declarabo. Prior via est magis vsitata à sanctis Patribus, magisq; cõsentanea Paulo, & Salamoni in locis citatis: & potissimè significatur in verbis illis Sapientis *A magnitudine speciei, & creaturæ*, id est, *à magnitudine & specie, seu pulchritudine creaturarum.* Ex quibus verbis possumus in hunc modum rationem formare: nam, licet singuli effectus per se sumpti & considerati, non ostendant vnum & eundem esse omnium factorem, tamẽ totius vniuersi pulchritudo, omniumque rerum, quæ in eo sunt, mirabilis connexio & ordo, satis declarant esse vnum primum ens, à quo omnia gubernantur, & originem ducunt. Hanc rationem attigit D. Thomas lib. 1. cont Gent. c. 13. ex Damasceno, lib. 1. de Fide c. 3. & Greg. 26. Moral. cap. 8. & Chrysost. homil. 4. & in Genesim, & expresse Dionysius Areopagita c. 7. de diuinis nominibus, dixit Deum cognosci ex creaturarum omnium ordinatissima dispositione: Quod vsurpauit etiam Aug. lib. 11. de Ciuit. c. 4. & Iustinus interrogatus quæst. 61. Gentium: *Vnde sciri potest sitne Deus omnino?* eleganter ac breuiter respondit, *Ex eorum, quæ sunt, concretione, constitutione, ac stabilitate.* Vnde optimè Eusebius Cæsariensis lib. 7. de præparat. Euang. cap. 2. *Sicut domus* (inquit) *sine artifice, aut pannus sine texente fieri non potest, ita neque vniuersum hoc sine authore.* Gregorius verò Nazianzenus orat. 2. de Theolog. exemplo vtitur cytharæ, aut concentus eius ordinatissimè ac pulcherrimè constituti. Nam sicut is non posset intelligi sine aliC quo authore, vel artifice, ita neque huius vniuersi aptissima constitutio sine Deo. Tandem rationem hanc insinuauit Philosophus lib. 12. Metap. cap. 2. in illis verbis: *Quo namque pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo, separato, ac permanente?* Eamque latiùs prosequitur, cap. 10. vbi etiam vtitur exemplo domus, & familiæ rectè ordinatæ & exemplo exercitus, qui sine duce ordinatus esse non potest. Eandem tetigerat lib. 1. c. 3. & 4. Damascen. D. Thom. Gregor. Chrysost. Dionys. Areopag. Eusebius Cæsarien.

Vt autem vis huius rationis magis perspiciatur, VIII. ampliùs expendenda est. Dicere enim posset aliquis ex hoc effectu ad summum haberi, vnum esse omnium gubernatorem, non tamen conditorem. Deinde dicere posset, illum esse vnum non natura, seu entitate, sed consensione, vt si plures artifices ad vnũ ædificium construendum conuenirent. Præterea hic discursus non habet locum in rebus purè spiritualibus, nam de illis nobis euidenter non constat, quãtã connexionem habeant, vel inter se, vel cum aliis rebus huius mundi visibilis. Deniq; si quis fingat præter hunc mundum visibilem, esse alium, nullam cõnexionẽ cum hoc habentem, eiusq; conditorem esse ẽt increatum ens, distinctum tamen ab eo qui hũc mundum cõdidit, ac gubernat, non poterit quidem Euasiones rationis factæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

prædicta ratiocinatione conuinci: ergo ex effectibus quos nos experimur, non satis possumus conuincere esse vnicum tantùm ens increatum, quod sit principium cæterorum omnium, quæ in rebus existunt, siue in hoc mundo, siue in alio. Ex horum itaq; expositione videtur pendere dictę rationis vis, vt vniuersè omnia entia comprehendat; & inter omnia vnum tantùm primum, & aliorum fontem esse concludat: huiusmodi enim ens appellamus Deum.

Prima euasio refellitur, & emanatio totius orbis sensibilis ab vno efficiente ostenditur.

IX. Lactan. AD primam igitur obiectionem, vel potiùs euasionem, inprimis respondere libet verbis Lactantij lib. 1. de falsa religione, c. 2. *Nemo est tam rudis, tam ferus moribus, qui oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat, cuius Dei prouidentia regatur hoc omne quod cernitur, aliquam tamen esse non intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate, pulchritudine, temperatione: nec possit fieri, quin id, quod mirabili ratione constat, consilio maiori aliquo sit instructum.* In quibus postremis verbis eleganter indicat, ex gubernatione rectè colligi procreationem, quia nō potest vniuersum gubernari, nisi ab eo, cuius consilio & potentia conditum fuit. Ideò enim mirabili modo & ratione constat, & mira rerum connexione & successione conseruatur, quia à sapientissimo artifice ita instructum fuit, prout ad talem gubernationē & conseruationem oportebat. Sic igitur ex connexione, mutuaque operatione rerum vniuersi, non tantum colligitur vnus vniuersi gubernator, sed etiam effector.

X. Quod præterea declaratur breuiter discurrendo per omnes res ex quibus hoc vniuersum constat. Et inprimis de speciebus omnibus rerum generabilium & corruptibilium suprà ostensum est, non posse existimari, quod à se habeant esse per solam successionem vnius indiuidui ab alio: sed necessarium esse vt vnaquæque species in aliquo indiuiduo ab aliqua superiori causa effecta sit. Quod saltem quoad ipsa composita, & quoad formas materiales, sit euidens ex dictis in superiori sectione: quoad ipsam verò materiam non procedit ratio ibi facta: sumitur tamen probatio ex dictis suprà de creatione Disputatione vigesima secunda, scilicet quia esse à se, est maxima perfectio: ergo si hæc non conuenit formæ nec C supposito substantiali, multò minùs potest conuenire materiæ primæ.

XI. Item, quia si nulla forma substantialis est ex se innata materiæ primæ absque vlla effectione, neque ipsa materia prima potest ex se habere actualem entitatem non receptam ab aliquo agente, quia natura sua postulat formam, & ab ea pendet: ergo non postulat esse nisi in composito, & sub forma: ergo non potest ex se habere esse, formam verò expectare ab agente. Patet consequentia, quia si ex se est, necessariò est, etiamsi agens nihil efficiat: posset autem agens nullam formam efficere, cùm liberè illam faciat, vt posteà dicemus. Imò si materia ex se haberet esse, necessariò esset æterna; agens autem extrinsecum non potuisset ab æterno formam aliquam rerum corruptibilium in illam inducere, nisi fortasse per infinitam durationem in ea conseruaret formā, quam ex æternitate in illam induxerat, vt patet ex dictis sectione præcedente: nullus autem sanę mentis excogitari potest, authorem huius mundi inferioris (quicunque ille sit) necessitari ad inducendam in materia ab æterno aliquam certam formam, quā per infinitam durationem in ea conseruaret: neq; vl- A lus Philosophus, etiam ex his qui existimarunt mūdum esse ab æterno, finxit ita fuisse æternum hunc inferiorem mūdum corruptibilem, vt in aliquo, vel aliquibus determinatis indiuiduis priùs per æternitatem durauerit, quàm inchoatæ in illo fuerint generationes & corruptiones. Si ergo nulla forma determinatè sumpta necessariò inest materię: ergo nulla necessariò fit in illa ab agente, præsertim ex æternitate: ergo neq; illa potest ex se habere esse necessarium, & æternum. Dices, rationem hanc procedere, supponendo, materiam natura sua pendere à forma, quòd tamen non est euidens. Respondeo, etiam seclusa rigorosa dependentia, hoc ipso quòd materia natura sua postulat formam, & sine illa esse non potest nisi in statu maximè prętenaturali (quod nemo negare potest) satis concludi, esse prorsus alienum à natura materię, habere esse à se, & expectare formam ab agente. Sicut in materia de anima rectè docēt Philosophi, non esse naturale animæ rationali esse ante corpus, quia natura sua postulat esse in corpore, quamuis à corpore non pendeat: vnde licet extra corpus manere possit, est tamen tunc in præternatu- B rali statu. Quo argumento rectè etiam concluditur, animam rationalem non habere esse ex se necessarium & æternum.

Obiectio satisfit.

XII. Ex prædicta elicitur conclusionis probatio quoad rem sublunarem.

Ex his ergo rectè colligitur res omnes sub cœlo contentas ab aliquo superiori authore esse procreatas. Vnde inprimis sit, quatuor simplicia elementa ab vno & eodem authore facta esse, ab eo scilicet, à quo ita sunt disposita & ordinata, sicut expediebat ad totius vniuersi cōseruationem & regimen. Nam, sicut propter hunc finem creata sunt, id est, propter bonum vniuersi, & propter mistorum etiam generationes, vt statim dicam: ita in ea proportione creata sunt, quæ illi fini esset consentanea: in proportione (inquam) non tantùm magnitudinis, sed etiam qualitatis, & naturalis conuenientiæ, vel diuersitatis; necessarium ergo fuit, vt idem esset author omniū, alioqui non posset illa proportio & connexio sub vnam intentionem cadere. Deinde etiam colligitur, eundem, qui fuit conditor elementorum, fuisse etiā non solùm gubernatorem, sed etiam conditorē mistorum, quæ ex elementis generantur. Non est quidem necessarium, vt mista omnia fuerint à solo au- C thore vniuersi immediatè producta, imo, si id intelligatur de productione per propriam & immediatā creationem, non solum necessarium non est, sed neque etiam verum, nam etiam iuxta diuinā Scripturam, ex elementis priùs creatis Deus mista produxit, quæ productio non potuit esse propriè creatio, cùm fuerit ex præsuppositа materia. Quin potiùs etiam de elementis ipsis non constat omnia fuisse immediatè creata, vel an vnum priùs creatum fuerit, & reliqua posteà ex illo formata, &, licet illud priùs sit probabilius, magisque sacræ historiæ consentaneum, non tamen potest ratione demonstrari; nec refert ad id quod agimus, dummodò constet, vnum & eundem esse horum omnium authorem.

XIII. Si autem illud de mistis intelligatur hoc modo, & sub hac amplitudine, scilicet de productione siue per propriam creationem, siue ex alio corpore priùs creato; adhuc distinctione & declaratione opus est, nam potest intelligi, vel de productione quæ à solo Deo immediatè fiat, vel quæ fiat per causas secundas. Rursus inter hæc mista, quædam sunt ita imperfecta vt possint ab occurrentibus causis generalibus fieri, absq; concursu causæ particularis, & eiusdem rationis, ad quā per se, & veluti ex instituto hoc

munus

munus pertineat. Atque hoc modo producuntur A non solùm mista, quæ propriè dicuntur imperfecta seu metheorologica, quæ in secunda regione aeris frequentiùs generantur, sed etiam metalla, quæ in viscēribus terræ virtute Solis producuntur, & viuentia multa, & animalia imperfecta. Et de his omnibus non potest (vt existimo) alia euidenti ratione ostendi esse immediatè producta à prima causa seu authore vniuersali, nisi illa qua in superioribus ostensum est, primam causam cōcurrere immediatè cum causis secundis, ad omnes actiones & effectus earū, quia non oportet vt prima causa maiorem adhibuerit cōcursum, cùm in vniuersalibus causis creatis, vel in concursu plurium causarū sit sufficiens virtus ad hos effectus producendos cum generali concursu primę causæ. Ad rem autem seu demonstrationem, quam intēdimus, satis est hīc modus emanationis harū rerū ab eodē authore, à quo elemēta facta sunt. Imò in rigore sufficeret demonstrare, hos effectus non habere aliū primum authorem, qui sit ens increatum, præter eum qui elementa, & alias res vniuersi procreauit, siue ab illo immediatè procedant, siue me- B diatè, scilicet, quia proxima causa eorum effectuum, ab illo primo ente dimanauit.

XIV. Alia verò sunt mista adeò perfecta, vt non possint immediatè à cœlo, vel aliis generalibus causis creatis fieri sine proprio ac determinato concursu causæ proximæ eiusdem rationis, sic enim homo non generatur, nisi ab homine, & leo à leone, & sic de aliis perfectis animalibus, & in quibusdam arboribus & plantis idem accidere videmus: non enim oritur triticum, nisi ex tritico, & in perfectis arboribus idem videmur experiri. In his ergo est multò euidētiùs, p- creationem eorū reuocandā esse ad aliquē superiorē authorē, quia nec tota species potuit à se ipsa dimanare, aut ex se ipsa esse, vt suprà ostensū est: neq; in omnibus his causis visibilibus est sufficiens virtus ad introducendas huiusmodi rerum species in vniuerso. Quòd autem harum rerum omnium idem primus sit author, siue inter se, siue cum elementis conferantur, constat ex connexione earum inter se, siue in ratione materiæ, siue in ratione efficientis, aut finis. Ita enim sunt elementa constituta, vt ex eis possint commodè hæc mista produci, aut nutriri, vel cō- C seruari, adeò vt à suis etiam naturalibus locis aliquātulum immutata sint in mistorum commodum & vtilitatem. Et inter ipsa mista quædam aliis deseruiunt in cibum, vel alias vtilitates, & vniuersa ferè seruiunt homini, propter quem proximè condita esse, intelligi potest, vel ex ipsis rebus, earumque diuersis qualitatibus, ac variis proprietatibus hominum vsibus accommodatissimis, quas proprietates à sua prima conditione receperunt: est ergo signum euidens hæc omnia non solùm ab eodem authore gubernari, sed etiam condita esse. Quod etiam declarat ipsa vniuersi pulchritudo, ad quam sine dubio tam varia mistorum procreatio ordinata est: & tam ordinatè dispositа, vt non potuerit casu aut fortuitò à diuersis authoribus ita fieri, sed ab vnico & vniuersali authore, qui hanc pulcherrimam vniuersi machinam intendebat.

XV. Quod cœlestia corpora probatur assertio.

Supereſt dicendum de corporibus cœlestibus, quorum origo obscurior naturaliter esse videtur, eò quod incorruptibilia sint. Vnde multi ex Gentilibus perspicuum esse crediderunt, cœlum non habuisse ortum, vt refert Iustinus in responsione ad quintam quæstionem Gentibus propositam. Verūntamen quòd cœlum etiam sit factum, ostendi potest inprimis ex imperfectione eius, est enim cœlum ens imperfectius homine: cum ergo homo non habeat esse nisi à superiori causa, quomodo existimari potest cœlum ex se habere esse? Dices primò non satis constare, cœlum esse imperfectius homine: nā multi existimarunt esse animatum anima intelligente. Respondetur, de propria animatione per informationem vix fuisse Philosophum aliquem, qui cœlum animatum esse existimauerit, nullum enim vitæ indicium, aut opus in illo corpore inuenimus: nam illuminatio & influentiæ omnes, naturales actiones sunt: motus autem localis per se solus, & maximè nō progressiuus, nullum est vitæ indicium, cùm ab impetu, vel naturali, vel extrinseco fieri possit. Qui ergo cœlum viuens aut animatum vocarunt, locuti sunt ratione intelligentiæ mouentis cœlum, quæ quia illi assistit, eoque quodammodo vtitur ad agendum secundum quandam metaphoram anima illius appellata est. Qui verò in sensu magis proprio id asseruerunt, improbabiliter locuti sunt. Contra eum nihilominus, qui in ea sententia persisteret, non esset efficax ratio facta, sed tunc eodem modo esset de cœlo, quo de aliis intelligentiis philosophandum, de quibus statim dicam. Atq; eodem fere modo occurrendum est, si quis dicat hominem solùm ratione animę intellectiuæ esse superiorem cœlo & de hac non satis constare esse factam: dicendum est enim satis constare intellectiuam animam factam esse, tum generali ratione, qua id potest de intelligentiis ostendi; nam cùm anima sit minùs perfecta, quàm intelligentiæ, si hæ factæ sunt, multò magis ipsa, tum speciali ratione, quia cùm ipsa sit forma corporis, & non tam sit propter se, quàm propter totum compositum, nec naturaliter existere potest ante corpus, nec habere ex se esse, si ipsum compositum efficiente indiget, vt paulò anteà declarauimus.

Cœlū animatum & qua anima aliqui crediderint.

XVI. Tandem dicere potest aliquis, etsi corpus cœleste sit minùs perfectum quoad gradum essendi, esse tamen perfectius in modo, cùm incorruptibile sit, ideòque fieri posse, vt etiam in perfectione essendi à se superet hominem, licet in essentiali gradu superetur. Respondeo, id esse impossibile, essēque longe diuersam rationē vnius & alterius attributi; nam rem esse incorruptibilem, prouenire potest aut ex carentia contrarij, aut ex conditione materiæ, vel quadam rei simplicitate: vnde hæc proprietas non semper indicat summam vel maximam essentialem perfectionem rei. At verò esse à se, & illa singularis necessitas essendi, quæ prouenit ex independentia ab omni efficiente causa, est manifestum indicium eminentissimæ cuiusdam perfectionis, non solùm in modo, sed etiam in gradu ipsius esse, quia per hanc perfectionem magis distat ens à nihilo, seu à non ente, quàm per quamcunque aliam, quę ab hac prescindat. Item, quia tale ens minùs habet potentionalitatis, quandoquidem nec in potentia obiectiua esse potest. Ac denique tale ens sub alterius dominium non cadit. Vnde singulari ac supremo modo est (vt ita dicam) sui iuris, & nulli alteri subiectum. Quæ omnia sine dubio longè excellentiorem perfectionem indicant, & ideò fieri non potest, vt res inferior in gradu entis hanc perfectionem habeat, quam superior attingere non potest.

XVII. Aque hinc confirmatur hæc ratio sumpta ex imperfectione cœli: est enim cœlum ens materiale, vel (vt extra omnem opinionem loquamur) corporeum, extensum, quantum, in qua proprietate, scilicet, quantitatis & extensionis cōuenientiam habet

Universidad de Deusto
Biblioteca

eiusdem rationis cum inferioribus corporibus, estq; in potentia passiua, saltem ad motum, & aliquas accidentales perfectiones, indigetq; motu, saltem vt ad agendum in variis locis applicari posset. Imò impotens est ad ita se mouendum & applicandum, nisi ab alio moueatur. Qui ergo credibile est vt à se sit, quod & motu indiget, & à se illum habere nõ potest? tanta ergo perfectio, quanta est esse ens independẽs, & necessarium absq; esse in potentia obiectiua, plane repugnat enti habẽti tot imperfectiones, quot in cœlo conspiciuntur. Non est ergo cœlum ens inproductum, sed factum.

XVIII. Probandum verò vlterius restat (simulque hoc ipsum confirmabitur) habere eundem authorem sui esse, quem elementa ac cætera inferiora corpora habent, quod facilè fiet, prosequendo & applicando discursum factũ de connexione & proportione horum corporum inter se. Est enim inprimis euidens, corpora cœlestia inter se habere summam proportionem, & debitam subordinationem, non solùm in figura, situ, & loco, sed (quod maximè ad rẽ spectat) in motu etiam & influentia, prout necessarium, vel conueniens est ad stabilitatem, & bonum regimen totius vniuersi. Signum est ergo manifestum, & omnes cœlos fuisse ab eodem authore conditos, & illum non esse alium à conditore totius vniuersi, seu ab eo, qui elementa & cætera inferiora corpora procreauit. Probatur consequentia quoad priorem consequentis partem, quia intelligi non potest, vel hanc cœlorum dispositionem & ordinem casu accidisse, vel cœlos prius fuisse ab aliquibus priuatis agentibus conditos; postea verò fuisse ita dispositos & ordinatos ab aliquo superiori agente, qui bonum totius vniuersi procurat. Nam & ipsa pulcherrima & aptissima varietas & dispositio cœlorum in magnitudine sicut figura & virtute, euidenter enarrat sapientiam conditoris, qui ex intentione alicuius finis, & vniuersalis commodi ita illos disposuit, & ipsa stabilitas, & natura cœlorum satis declarat, non post naturam, sed cum ipsa natura accepisse eam dispositionem, præsertim quoad illas quatuor proprietates quas numerauimus, scilicet, magnitudinem, figuram & situ, & innatam vim influendi, nam de motu alia est ratio quia & necessariò est posterior, saltem per instans, & & magis extrinsecus aduenit. Fabricator ergo Vniuersi non est fingendus ad modum humanorum artificum, qui res aliunde subsistentes iuxta finem à se præstitutum coordinant, & ita rem artificiosam cõponunt: sed tanquam diuersus artifex, qui condendo cœlos, eis dedit naturam accommodatam tali dispositioni, & ordini, quem simul cum illis procreauit.

XIX. Atque hinc vlteriùs facilè persuadetur altera pars consequentis, scilicet, ob eandem rationem, & colligationem illorum superiorum corporum cum inferioribus, necessariò fatendum esse eandem esse conditionem omnium. Quod præterea in hunc modum declaratur: duobus enim aut tribus modis intelligi potest constitutio Vniuersi ex cœlis & corporibus sublunaribus. Primo, quòd cœli iam existentes, aut ex se (quod iam improbatum est) aut ab aliquo efficiente, ipsi sua virtute & efficacia condiderint omnia inferiora, eaque conuenienter aptauerint ad huius inferioris mundi constitutionem, & conseruationem. Et hic modus est per se incredibilis. Primò, quia hic mundus inferior fieri non potuit, nisi per creationem: nullum autem corpus potest habere naturalem vim creandi, vt in superioribus dictum est.

A Imò licet fingeremus, Deum priùs creasse materiam non potuissent cœli ex illa statim producere omnia elementa ita distincta, & disposita, sicut natura eorũ, vel vniuersi vtilitas ac pulchritudo requirit. Cùm enim cœli naturaliter agant, & quantum est ex se, eodem modo, si cum eadem propinquitate vel distantia, & cum eodem discursu applicentur, non potuissent ex eadem materia ex se æquè indifferente tam varios, tamque ordinatos effectus efficere. Est itaque euidens, hoc non fuisse opus solius naturæ, sed intelligentiæ habentis vim eminentissimam, & multiplicem, quoad efficacitatem, & arbitrium operãdi iuxta finem intentum. Deinde quia cœli per te soli vix aliquid possunt efficere sine cõcursu inferiorum corporum: nam & debent præmittere lucem, vel aliam influentiam sibi proportionatam, & ad perficiendos effectus semper requirunt aliquam inferiorum causarum cooperationem. Cuius argumentum est quòd Sol, qui inter omnia astra videtur efficacissimus, minimè potest aut segetes procreare sine pluuia, & dispositione terræ aut aliquid simile per se solus efficere. Adde aliquos esse effectus in his inferioribus, qui B non possunt à cœlis fieri sine vniuocis agentibus, vt suprà visum est.

Alio tamẽ modo fingi potest, quòd cœlis iam exi- XX.
stentibus, & sic dispositis à sua efficiente causa aliud agens omnino distinctum, effecerit inferiorẽ orbem illumque disposuerit modo conueniente & accommodato, vt ab orbe superiori foueri & gubernari posset. Et hic modus est etiam per se improbabilis; nam si intelligatur id factum esse, quasi ex conuentione & pacto vtriusq; agentis, id pertinet ad secundam obiectionem statim tractandam: si verò sit sermo (vt in dictis verbis significatur) authorem cœlorum in illis ita creandis ac disponendis non respexisse mente & intentione sua ad commodum & vtilitatem inferioris orbis, id est manifestè falsum, vt satis ex dictis constare potest; nam ipsa cœlorum dispositio & influentia proclamat illos fuisse conditos *in ministerium cunctis gentibus*, vt Scriptura loquitur. Quod etiam manifestant ordinatissimi motus eorum, qui vniformi quadam difformitate ita sunt mirabiliter distributi, vt ad omnẽ vsum inferiori mũdo necessarium deseruiant, nimirum ad temporum C varietatem, ad generationes & corruptiones rerum, ac denique, *vt sint in signa, & tempora, & dies & annos*. Nec refert, quòd hi motus additi sint cœlis post creationem eorum, & quòd (vt est probabile) fiant à motoribus distinctis, & inter se, & à cœlorum conditore, quia nihilominùs ipsi cœli sunt conditi apti, & accommodati ad tales motus, vt declarat eorum figura, & influentia: signum ergo est eo respectu, & intentione fuisse conditos. Vnde, quamuis habeant suos proximos motores, non tamen independentes à primo conditore & gubernatore, & iuxta illius imperium, & intentionem mouentes, prout ad bonum totius Vniuersi, & commodum vsum inferiorum corporum expedit. Optimè igitur, ac planè euidenter ex fabrica & constitutione huius Vniuersi, & colligatione, proportione ac subordinatione partium eius, illatum est, vnum esse totius Vniuersi authorem.

Secunda euasio excluditur, & vera vnitas Primi authoris totius Vniuersi ostenditur.

SEd iam occurrit secũda euasio; nam duobus mo- XXI.
dis intelligi potest hæc vnitas; primò per naturalem & simplicem vnitatem eiusdem causæ. Secundò per aggregationem & consensionem plurium. Nos ergo priorem vnitatem intendimus: est enim necessaria ad concludendum Deum esse: discursus autem factus, licet ostendat vnitatem, non tamen videtur, illam ita perfectam demõstrare. Præcipuè enim fundatur in hoc, quod totũ vniuersum per modũ vnius adæquati effectus, cadere debuit sub intẽtione vnius agentis: hoc autem verum esse potuit, etiamsi concurrerent plura agentia quasi partialia, dummodo per modum vnius ad vnum effectum adæquatum efficiendum cõueniant, sicut plures artifices ad vnum ædificium. Vt ergo hanc fictionem excludamus, & ex hoc effectu ostendamus veram vnitatem primi agentis, inprimis supponere oportet, huiusmodi causam necessariò debere esse intellectualem, quod & infrà à priori ostendetur, & ex dictis de fabrica & dispositione vniuersi est euidens, & ex vno effectu, homine, videlicet, manifestè etiam concluditur, ac deniq; etiam iuxta illam fictionem est inprimis necessarium: nam duæ causæ partiales cognitione carentes & maximè si sint diuersarum rationum, non possunt per se & ex intentione conuenire ad vnum adæqua- B
tum effectum producendum, nisi alicui superiori causæ subordinentur, cuius sint veluti organa aut instrumenta.

XXII. Quot absurda sequantur ex assertione plurium causarum huius orbis sine subordinatione.

Vnde vlteriùs aduertendum est, duobus modis posse excogitari consensionem illam plurium causarum partialium ad condendum vniuersum. Primo quod omnes illæ sint subordinatæ vni superiori causæ, à qua esse receperint. Et hic sensus, licet falsam & erroneam doctrinam contineat, nihil tamen obstat aut refert ad rem quam nunc tractamus: nam iuxta illum sensum iam admittitur vnum tantùm increatum ens, à quo cætera processerunt, & totus hic mũdus primordialiter ab eo duxit originem, quod satis nobis est ad probandum Deum esse: illud enim primum ens Deum appellamus. An verò immediatè per seipsum mundum produxerit, vel per inferiorem causam sibi subordinatam vnam, vel plures, quod in in prædicto sensu tangitur, pertinet ad aliam quæstionem de creatione, quam in superioribus tractauimus, & iam nunc iterum occurret. Alio ergo modo intelligi potest, quòd plures causæ conuenerint ad producendum hunc mundum absq; subordina- C
tione, vel inter se, vel ad aliam superiorem, sed cum quadam æqualitate quoad independentiã in suo esse & agere, licet fortasse, quoad effectuũ productionẽ vna plus cõcurrerit, seu meliores etiam effectus effecerit, quàm alia: necessariò enim dicendum est aliam fecisse cœlum, aliam ignem, vel aquam, aut alio simili modo. Et hic est sensus illius erroris, qui sola declaratione absque alia impugnatione statim per se apparet improbabilis, atque ridiculus, quia frustra, & sine fundamẽto multiplicantur illa principia, & necesse est, quodlibet illorum imperfectum esse, & insufficiens ad suum effectum, vel alia esse superuacanea, & consequenter impossibilia.

XXIII. Argumẽtor igitur in hunc modũ, nã vel vnaqueq; ex illis causis requirit consortium aliarum, quia ipsa est impotens absque aliis ad producendum totum vniuersum, aut quia, licet singulæ possent producere totum & ex se essent in virtute æquales, nihilominùs inter se effectum hunc partiri voluerunt. Si primum dicatur, sequitur primò quamlibet aliarum causarum per se sumptam esse valdè imperfectam & limitatam in virtute. Vnde sequitur secundò esse etiam impotentem ad eum effectum, qui illi tribuitur: nam talis effectus non potuit, nisi per creationem fieri, verbi gratia, quodlibet cœlum, & quodlibet etiam elementum, quoad productionem totalem ac primariam includit: ostensum est autem in superioribus ad creandum per talem modum principalis causæ, requiri virtutem simpliciter infinitam: ostensum etiam est, causam habentẽ virtutem principalem creandi, posse creare quidquid credibile est: in dictis autem causis dicitur esse virtus limitata, & ad vnum vel alium effectum definita: non est ergo illa virtus creatiua, ergo neque est sufficiens ad primam vniuersi productionem, etiam ex parte, nisi priùs supposita fuerit ad actionem eius creatio materiæ. Quod, si tota materia priùs creata fuit ab aliquo agente, cum illa fuit concreata aliqua forma, quia materia non per se fit, sed cũ toto quod creatur: ille ergo est primus vniuersi conditor, quem Deum appellamus.

Tertiò sequitur ex illo errore, aggregatum ex o- XXIV.
mnibus illis causis esse finitum virtute, imperfectum Tertium.
sapientia, mutabile variis voluntatibus. Ex quo vlteriùs fit, prouidentiam & gubernationem vniuersi ab illo pendentem non posse non esse valdè imperfectam, & in multis deficientem, valdeque alienam ab infinita sapientia & potentia, quã vniuersi fabrica & gubernatio satis indicat. Sequela declarat: nam inprimis cũ singulę ex illis causis sint finitæ virtutis, nõ potest ex omnibus illis simul sumptis coalescere aliqua infinita virtus, nisi fortasse illæ partiales causæ dicantur esse infinitæ multitudine, quod quidem dici non potest de his, quæ actu produxerunt res vniuersi: nam cum hæ sint finitæ in multitudine, non potest causarum multitudo esse infinita, nisi dicatur plures, vel etiam infinitas concurrere simul ad singulas res producendas: quod quam sit absurdum, & ridiculum per se constat. Neque esset minus improbabile dicere, huiusmodi causas potentes hoc modo producere res vniuersi, esse infinitas, etiamsi non omnes actu operentur: nam, vt omittam rationes communes, quæ contra hoc infinitum fieri possunt, item, quod gratis & sine fundamento fingitur, si ex nulla operatione colligi potest: item quod nihil deseruit illa infinita multitudo ad condendum vniuersum, prout factum est, siquidem non tota illa ad ipsum concurrit: præter hæc (inquam) omnia, nõ esset in toto illo definito aggregato causarum vis agendi infinita, & omni ex parte perfecta, quia hæc perfectio magis consistit in intensione, quàm in multitudine.

Deinde potest similis discursus fieri de sapientia, XXV.
quæ est potissima perfectio rei intellectualis, & commensurata perfectioni essendi: si autem virtus limitata est & imperfecta, etiam essentia: ergo etiam sapientia. Vnde posset facilè de huiusmodi causis partialibus existimari, quamlibet earum multa ignorare, & præsertim futura, quæ pendent ex aliorum voluntatibus: qualis ergo posset esse prouidentia ab huiusmodi causis proueniens, etiamsi fingantur omnes simul inter se consulere, & sese mutuò iuuare, & altera alterius imperfectionẽ, & imbecillitatem supplere? Quid dicam de earum voluntatibus? essent enim planè mutabiles, cùm essent finitæ: facilè ergo possent inter se dissentire, & vna agere præter, aut contra voluntatem alterius. Vnde rectè, & ad rem de qua agimus, dixit Iustinus Martyr oratione exhortat. ad Gentes. Principatum plurium bellis & dissidiis esse expositum: vnius verò imperium esse ab his incommodis liberum. Et in eandem sententiã dixit Athanasius in oratione contra idola.

Primum.

Secundum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vbi princeps non est, ibi disturbatio nascitur, vnde cõcluditur, quod multitudo Deorum, nullitas est Deorum. Et Cyprian. lib. de idolorum vanit. *Ad diuinum* (inquit) *imperium etiam de terris mutuemur exemplum. Quomodo vnquam regni societas, aut cum fide cœpit, aut fine cruore defuit?* Et Plato in Politico vltra medium, multorum administrationem omnibus in rebus debilem, & infirmam esse dixit. Propter quòd ex Aristotelis 8. Ethico. cap. 10. & omnium Philosophorum, sententia monarchicum regimen cæteris omnibus præfertur. Propter q̃ meritò idem Arist. lib. 12. suæ Metaphysicæ ita concludit; *Entia nolunt male gubernari. Non est bonum pluralitas principatuum. Vnus ergo princeps.* Esset igitur imperfecta valdè vniuersi gubernatio, & prouidentia, si ex multis capitibus, multisque voluntatibus finitis & mutabilibus penderet sine subordinatione ad supremam quandam potentiam summam sapientiam, & voluntatem immutabilem, ac summè bonam.

XXVI. Adde, quod res vniuersi ita sunt inter se dispositæ, & connexæ, vt alię aliis omnino indigeant, vel ad suâ conseruationem, vel ad suas actiones peragendas, omnes etiam ita intendunt totius vniuersi integritatem & conseruationem, vt propria commoda interdum deserant propter illam tuendam, vt aqua ascendit ad replendum vacuum, & terra præter suam naturalem conditionem, altiorem locum occupat, quã aqua, vt est magis recepta sententia. Quod si (vt alij volunt) aqua simpliciter eminet, illud est mirabilius, quod semper continet tumentes fluctus suos, ne terræ pulchritudinem, omnesque eius habitatores obruat. Quæ ergo ex illis partialibus causis erit sufficiẽs ad suum proprium effectũ tuendum ac conseruandum? Nulla sanè. Sed oporteret mistorum vel animalium authorem rogare aquarum dominum, vt ipsas contineat, nẽ suos effectus destruant, & ad hunc modum vnaquæque postularet auxilium alterius, vt suum effectum tueri aut conseruari posset. Atque similia incommoda & absurda excogitari facilè possunt, quia re vera id, quod ex multis imperfectis coalescit non potest non esse imperfectum. Igitur tam mirabilis structura & diuersarum rerum mirabilis cõpositio, & ordo sine vno supremo architecto concipi non potest.

XXVII. Quod si quis alteram partem dilemmatis suprà positi eligat, & dicat esse quidem plura prima principia rerum vniuersi, singula tamen per se sufficientia ad totum gubernandum, & virtute ac perfectione æqualia, &c. Contra hoc inprimis est, quod sine fundamento dicitur huiusmodi causas diuisisse inter se vniuersi productionem per partes, nam ex quo effectu id colligitur? vel, si non colligitur, quis hoc reuelauit? Rursus rationes factæ absolutè concludunt esse necessariam vnam adæquatam causam per se intendentem, totum vniuersum, eiusq; commodis attendentem & non sufficere causas partiales, siue tales sint ex impotentia, siue ex voluntate. Præterea, contra eum qui hoc fingeret, sufficiens ratio esse deberet, quod superfluè, & sine rationabili motiuo tot principia introduceret. Nam, si vnaquæq; ex illis causis sufficiens ponitur ad producendum, & gubernandum totum vniuersum, prout nunc est, & secundum omnem perfectionem, quæ in eo desiderari potest, quid est, cur plures huiusmodi primæ causæ essẽ fingũtur? aut ex quo effectu talis multitudo inueniri aut credi potest? Fortasse quis respondeat, talem multitudinem non poni propter effectus, seu quia ad talem ac tantum effectum sit necessaria, sed quia per sese pertinet ad rerum perfectionem, vt res adeò perfectè multiplicentur. Sed contrà: nam potiùs vnitas & singularitas illius naturæ pertinet maximè ad perfectionem eius & aliorum. Quod ex professo probandum est infrà tractando de vnitate Dei, & attingetur etiam in posteriori puncto huius sectionis. Et nunc declaratur breuiter, prosequendo considerationem illius primi entis sub ratione causæ, & secundum habitudinem ad hunc effectum ădæquatum, qui est totum vniuersum, in qua consideratione, & ratione nunc insistimus. Igitur si hoc vniuersum haberet plura prima principia, nullum illorum haberet perfectum dominium in totum vniuersum, & consequenter nullum eorum posset perfectè illud gubernare: nam si vnum eorum vellet aliquid corrumpere, vel annihilare altero nolente nõ posset, quia ab illo solo posset sufficienter conseruari. Et similiter si vnum eorum vellet aut ventos, aut pluuias excitare, altero resistente non posset, quia essent vt minimum æqualis virtutis, & sic de aliis: igitur ad perfectionem talis causæ vt causa est, & sui effectus domina, & ad perfectam eiusdem effectus gubernationem spectat, vt tales causæ inter se æquales non multiplicentur. Hinc Aristoteles duodecimum librum suæ Metaphysicæ rectè concluſit verbis paulò anteà citatis. Hinc etiam est illud vulgatum Homeri libro secundo Iliados. Homerus.

Multos imperitare malum est: Rex vnius esto.

Vnde rectè Lactantius libro primo de falsa religione capite tertio, primùm improbat multitudinẽ principiorum & gubernatorũ vniuersi, qui inter se partiantur officia, quia necesse est, eos imbecilles esse, *siquidem singuli sine auxilio reliquorum tantæ molis gubernaculum sustinere non possent.* Deinde probat non posse plures tales esse, qualem nos *volumus vnum, quia singulorum potestas* (inquit) *progredi longius non valebit occurrentibus sibi potestatibus cæterorũ: necesse est enim, vt suos quisque limites aut transgredi nequeat, aut si transgressus fuerit, suis alterum finibus pellat*, & Hieronymus epistola quarta ad Rusticum, variis exemplis tam naturalibus, quàm politicis ostendit non posse regnum duos capere, & potestatem impatientem esse consortis. Lactantius.

Solum posset quis excogitare & dicere, hoc esse XXV. verũ in his, qui possunt habere repugnantes voluntates: hos autem mundi gubernatores aut procreatores habere illas omnino concordes. Qui autẽ sic existimat, vt perfectum dominatũ aut regimen vniuersi tueatur, cur non potiùs vnam tantùm voluntatẽ intelligat à qua omnia pendeant & gubernentur? Nam vt rectè dixit D. Thom. 1. p. q. 103. a. 3. *Illud quod per se vnum est, potest esse causa vnitatis cõuenientius, quàm multi vniti, vnde multitudo melius gubernatur per vnum, quàm per plures.* Deinde aut illæ voluntates essent concordes ex necessitate naturæ, aut ex libera consensione. Primum intelligi non potest, nisi voluntates illæ careant libertate, & semper ex necessitate naturæ operentur, quod de primo principio sentiri non potest, vt infrà ostendam. Assumptum vero patet, quia si vtraq; voluntas est libera, & neutra in alterã efficaciã habet, sed vtraq; est absoluta & indepẽdens, qua necessitate naturę fieri potest, vt quod vna vult, velit altera? Multò verò minùs id esse potest certum & infallibile per liberam cõsensionem, quia non est maior ratio cur vna alteri consentiat, quam e conuerso, neq; cur vna incipiat, & altera obsequatur: erit ergo veluti casu eueniens talis concordia, & eadem ratione posset sæpe interuenire discordia.

Occurri-

Occurritur tertiæ obiectioni, & agitur de causa efficiente intelligentiarum.

XXIX. QVæ hactenus diximus, euidenter (vt existimo) procedunt de illo primo ente, quod est causa huius vniuersi visibilis, quod nos experimur, & idcirco facilè possumus ex illo philosophari & discurrere, sed tunc occurrit tertia obiectio, quia ex hoc effectu & vnitate vniuersi probare non possumus intelligentias, & res spirituales non habere esse à se; aut esse creatas ab eodem authore, à quo vniuersum factum est. Quia ex effectibus vniuersi visibilis ostẽdere non possumus, intelligentias aut factas esse, aut habere aliquam connexionem cum cæteris rebus vniuersi, ratione cuius concludatur ab eodem authore factas esse, à quo vniuersum, seu corpora cœlestia. Accedit quòd ob hanc causam nonnulli ex Philosophis senserunt intelligentias esse per se entia necessaria, & à nullo fuisse productas, quam sententiam multi & Arist. & Commentatori attribuũt vt Greg. in 2. d. 1. q. 1. a. 1. qui tamen non aliter de intelligentiis, quàm de cœlis senserunt, vt dicemus. Gregor.

XXX. Ad hanc difficultatem dicendum est, aliud esse quærere absolutè & simpliciter an intelligentiæ sint entia ex se necessaria & independentia ab alio in suo esse, & quid absolutè possit circa hoc demonstrari ratione naturali, aliud verò esse inquirere, quid ex effectibus, quos in vniuerso experimur, possit circa hoc immediatè colligi, & hæc quæstio posterior tantùm est, quæ ad efficaciam præsentis rationis spectat. Vbi primum inquirẽdũ esset an ex effectibus naturalibus possimus cognoscere esse aliquas substantias separatas, vel superiores rebus omnibus sensibilibus præter vnã primã, quam necessariam esse ostendimus ad huius mundi visibilis productionem & gubernationem, & deinde vnde sint, seu quam originem habeant. Etenim si nulli sunt effectus in natura ex quibus tales substantiæ cognoscantur, nõ poterit ex effectibus immediatè elici an sint productæ, vel improductę. Demus enim esse aliquas substantias huiusmodi, quæ nullam in corporibus operationem habeant, quam nos experiamur, quo modo ergo poterimus nos ex effectibus immediatè elicere, an tales substantiæ sint ab vna prima substantia, necne, & an sint æquales illi, vel inferiores? Addo semper *immediatè*, quia ex proprietatibus Dei, quas ex effectibus eius elicimus, possumus nos posteà ratiocinari an tales proprietates sint ita propriæ vnius substantiæ vt sint incommunicabiles aliis, & hoc modo mediatè quidem ex effectibus: proximè aũt à priori demonstrari fortasse potest, si sunt aliæ intelligentiæ præter primam, illas esse effectiuè à prima illamque solam esse à se: de quo dicemus in seq. sect.

XXXI. Igitur generalis quæstio, An tales substantiæ sint, posteà ex professo tractanda est in propria disputatione, quàm de illis instituemus: nunc breuiter dico, Ex solis effectibus quos nos experimur non satis euidenter ostendi illas esse, quod si hoc aliquo medio Metaphysico probandum est, potius erit ex causa earum, quàm ex effectu: atque ita eo modo, quo demonstratur eas esse, simul demonstratur habere esse receptum à primo ente. Rursus assero ex effectu seu motu Physico fieri aliquam coniecturam, quòd huiusmodi substantiæ sint in rerum natura, eò quòd moueant cęlestes orbes, illam tamen solùm esse probabilem rationem non demonstrationem, vt infrà ostendam. Tandem dico, eo modo, quo possunt hæ substantiæ ex effectibus inuestigari, non cognosci vt ex se existentes, sed vt habentes originem effectiuè ab eadem prima causa, quæ vniuersum produxit. Et hoc modo est probabile Aristotelem, & alios Philosophos cognouisse intelligentias esse effectiuè à Deo. Ita enim sensisse Aristotelem indicat D. Thom. in 2. d. 1. q. 1. & lib. 8. Physic. & 12. Metaphysic. & Scotus in 1. d. 2. & quodlib. 7. circa finem, probantque ex professo Soncinas, 12. Metap. q. 16. Iauell. q. 28. Caiet. de ente & essent. capit. 5. q. 10. vbi magis directè probat hanc fuisse sententiam Commentatoris. Iauellus autem existimat potiùs Commentatorem in hoc errasse, & diuersum ab Aristotele sensisse, quod non multum refert, ex discursu tamen & ratione quam statim subiiciemus, fortasse constabit quid horum verius sit. Auicenna etiam 9. suæ Metaph. cap. 4. expresse ponit omnia tam corporalia, quàm immaterialia manasse à primo ente, non tamen immediatè, sed primam intelligẽtiam fluxisse immediatè à Deo, & à prima intelligentia manasse secundam, & sic vsque ad vltimam, à qua vniuersum immediatè factum est, quam doctrinam constat esse Platonicam, & ferè eadem habetur nomine Aristotelis in lib. 3. de secretiori parte diuinæ Sap. cap. 2. Ille tamen modus emanationis sicut omnino falsus est vt ex dictis superiùs de creatione facilè constat, ita etiam nullum habet indicium in omnibus effectibus, aut motibus, quos in cœlis, vel elementis, aut in nobis ipsis experimur, & ideò omittenda nunc est illa doctrina, de qua iam suprà dictum sæpè est, & aliquid in sequentibus dicemus. D. Thom. Scotus. Soncin. Iauel. Caietanus. Aristotel.

Probatur ergo assertio posita, quia in vniuerso XXXII. nullus est effectus aut motus, ex quo colligere possimus intelligentias esse, præter motus cœlorum: sed hic effectus eadem certitudine aut coniectura, vel probabilitate, qua indicat intelligentias esse, indicat eas vt subordinatas, atque adeò vt effectas ab eodem vniuersi authore, ergo. Maior constat, tum ex Aristotele 8. Physicor. & 12. Metaph. vbi ex motu cœli ascendit ad intelligentiarum contemplationẽ, neq; alibi vnquam adinuenit aliam viam ostendendi esse in mundo hoc genus entium, & cum ferè imitati sunt posteriores Philosophi, tum etiam quia discurrendo per omnes effectus vniuersi, nullus est ad quẽ necessarium sit hoc genus entium. Nam ad productionem totius vniuersi, tam quoad simplicia corpora, quàm quoad species mistorum perfectas sufficit virtus primi authoris, ad alterationes verò, generationes, & corruptiones, & elementorum mutationes sufficit virtus causarum secundarum proximarũ & vniuersalium, seu cœlestium cum generali concursu primæ causæ. Ergo si in re aliqua possunt hi effectus pendere ab intelligentiis, solum est in quantũ pendẽt à motu cœli, & eo mediante à motore cęli. Aristot.

Solùm videntur esse quidam effectus, quos in se ipsis homines experiuntur, possuntque dici morales potiùs quàm Physici, quia non pertinent, neque ordinantur ad Physicas generationes, & alterationes quæ in vniuerso fiunt, sed ad mores hominum. Huiusmodi autem sunt inferiores locutiones vel motiones, quibus ad bonum, vel malum inducimur, quas ab aliqua superiori causa, vel spiritu prouenire manifesta ferè experientia notum est, & sæpè etiam cõtingit, huiusmodi locutiones vel apparitiones esse visibiles, de quibus etiam apud Philosophos multa inueniuntur, qui hos spiritus interdum genios, interdũ dæmones, & Deos appellant. Veruntamẽ hic effectus, vel nõ satis ostẽdit esse superiores spiritus distinctos ab animis hominum, & à causa prima, vel

Universidad de Deusto
Biblioteca

si illos indicat, simul indicat eos esse creatos. Primum enim non est omnino euidens hos interiores motus, vel locutiones ab extrinseco agente intellectuali proximè prouenire, & non potiùs ab interna vt ipsius animi, mediis obiectis quæ illi occurrunt. Deinde, quamuis demus tales esse interdum huiusmodi motus, vel taliter fieri, vt si rectè perpendantur, satis ex eis intelligi possit ab extrinseco spiritu prouenire, nihilominùs si effectus est bonus, potest esse immediatè à Deo, & ita frequenter accidit in internis motibus & locutionibus: nam quòd hæ interdum proueniant à bonis angelis, magis doctrina reuelata, quàm experientia nobis constat. Quòd si aliquibus Philosophis hoc innotuit, fortasse aliqua traditione, aut communicatione cum fidelibus eorum temporum, v.g. Hebræis, id fuerunt assecuti, aut fortasse ex sufficiente reuelatione ipsorummet angelorũ. Quæ cognitio pertinet ad disciplinam, & fidem quandam humanam, potiùs quàm ad inuentionem & scientiã ex effectibus, de qua nunc agimus. Si verò effectus est malus seu inducens ad malum morale, vel ad deceptionem, sic non potest esse immediatè à Deo qui summe bonus est, non tamen est euidens non posse esse ab spiritibus humanis separatis. Et licet demus interdum talem esse effectum, vt satis ostendat esse à superiori, & efficaciori spiritu, tamen simul indicat, illum spiritum esse creatum: nam cum malus sit, mutabilis erit, & à bono deficiens, quia malum nihil est nisi defectus boni, vt suprà ostendimus: nihil autem est mutabile & defectibile nisi quod creatum est, sunt ergo illi spiritus creati. Ex ipsa item malitia talium spirituũ potest fieri optima deductio, quam sæpè indicat Augustinus agens contra Manichæos: nam si isti spiritus mali efficiuntur deficiendo à bono, hoc ipsum indicat bonam eorum naturam: non enim esset illis malum à bono deficere, nisi ipsa natura bona esset, non autem potest esse summum bonum, alioquí non posset à bono declinare, ergo est bonum per participationem: ergo est effectiue à sũmo bono. Omisso igitur hoc morali effectu, qui ad Physicam, vel Metaphysicam considerationem non spectat, ex effectibus naturalibus nullus est, qui ad aliquam intelligentiarum cognitionem nos inducat, nisi cœli motus.

XXXIII. Superest probanda altera propositio assumpta, videlicet, sicut ex hoc effectu colligimus intelligentias esse, ita etiam colligendum esse eas esse à conditore vniuersi. Primò quia non minùs pertinent ad constitutionem huius vniuersi, quàm cæteræ res quibus constat, quandoquidem sine actione earum, neque mundus hic naturaliter conseruari posset, neq; in eo esse possent generationes & corruptiones, ergo à quo est totum, est hæc etiam pars vniuersi. Secundò quia intelligentia mouens cœlum, ita mouet, sicut ad bonum vniuersi expedit, & propter hunc finẽ in ea motione perpetuò & sine variatione perseuerat; ergo signum est ab eodem conditore esse ad hunc finem procreatam, & ad hoc munus destinatam. Rursus hoc etiam est signum, intelligentiam hãc mouere propter finem intentum ab authore vniuersi, & cõsequenter mouere propter ipsummet authorem vniuersi, id est vel vt eius imperio obsequatur, vel vt ei ministret seu cooperetur ad consequendum finem ab ipso intentum, vel ei in agendo, & benefaciendo assimiletur: ergo signum est hanc intelligentiam esse subordinatam ipsi primæ causæ, & ab ea pendere, & consequenter ab illa factam esse. Atque hunc discursum significauit Philos. 12. Metaph. tex. 36. cum dixit, vnum esse motorem immobilem, à quo omnes aliæ intelligentiæ pendent: quia omnes pertinẽt ad ordinem vniuersi, atq; ita omnes mouentur à primo motore, saltem vt à fine & appetibili, ipse autem est mouens immobile.

Dices hinc solum haberi, cæteras intelligentias respicere primam vt finem, non verò vt efficientem. XXXIIII. Respondetur, ex causa finali colligi efficientem, quia quidquid habet finalem causam, etiam efficientem habet, vt in superioribus dictum est, & infrà iterum occurret. Deinde dicitur, iuxta discursum quem in tota hac ratione prosecuti sumus, ex connexione harum intelligentiarum cum vniuerso colligi dimanationem earum ab eodem authore, à quo manauit vniuersum. Non est enim existimandum, authorem vniuersi non potuisse illud condere integrum & omnibus suis causis absolutum, inter quas hæ intelligentiæ obtinent locum valde præcipuum. Neq; etiã est verisimile post cœlos conditos, aliunde quasi euocasse ministros quibus ad illos mouendos vteretur, & non potiùs propria vi & facultate eos de non esse ad esse sicut cœlos ipsos perduxisse, cùm non sit in vno maior quam in altero difficultas, deniq; quia si intelligentiæ essent entia tam necessaria ex se sicut Deus, non essent sub dominio eius, & consequẽter nec subderentur imperio eius, quo modo ergo posset Deus efficaciter eis vti ad ministerium vniuerso necessarium? Igitur ex huiusmodi ministerio rectè colligitur, has intelligentias esse creaturas authori vniuersi subiectas, & ab eo productas.

Respondetur quartæ obiectioni.

XXXV. Quarta obiectio erat, quia præter hoc vniuersũ existimari potest esse aliud factum ab alio primo ente non facto. Cui responderet fortasse Philosophus, impossibile esse dari aliud vniuersum, propter rationes quas habet in 1. de cœlo, cap. 8. & 9. Veruntamen illæ rationes nullius momenti esse debẽt apud Philosophũ Christianum, non est enim dubium quin potuerit Deus plures mundos efficere, quos si fecisset, in eis clarè deficerent omnes Aristotelis coniecturæ, quibus concludere vult, vel in hoc vniuerso esse totam materiam ex qua possint simplicia aut mista corpora constare; vel non posse elementa huius vniuersi quieta in suis locis manere, si aliud vniuersum existeret. Nihil tamen efficit, nam inprimis posset esse aliud vniuersum constans ex corporibus simplicibus specie diuersis, vel quoad species seu formas, vel etiam (quod minus certum est) quoad genus Physicum, seu materiam primam. Deinde quamuis non constet esse aliam materiam præter eam, quæ est in hoc vniuerso quia nullum nobis est indicium alterius materiæ, ideòq; nullus Philosophus possit affirmare illam esse: re tamen vera, & (vt sic dicam) positiuè, nullum est medium ad demonstrãdum totam materiam rerum corporalium, quæ est in rerum natura, esse in hoc vniuerso. Tandem, quod attinet ad loca, vel motus elementorum, cùm hæc sumenda sint ex naturali ordine ipsorum corporum inter se, corpora vniuscuiusq; mundi (si duo essent) in suis locis quieta manerent, & ad saluandum inter se debitum ordinem naturaliter mouerentur: corpora verò distinctorum mundorũ non haberent inter se ordinem, & ideò neutrũ appeteret sub alio, vel suprà aliud esse. Dicẽdũ est ergo quis, qui ad vitãdã vim rationis factę aliũ orbẽ esse cõfingeret, nihil sanè diceret impossibile, seu implicãs cõtradictionẽ: temere autem (vt omittã errorẽ cõtra fidẽ) affirmaret id, quod nulla ratione vel coniectura in suspicionem venire potest, & ideò euasionem illam nõ esse Philosophicam. Fateor tamen ex hac & præcedente obiectione conuinci, discursum factum ad probandum tantùm esse vnum ens improductum, & reliqua omnia entia ab illo facta esse, nõ concludere absolutè de omnibus entibus, sed de illis tantùm, quę in humanam cognitionem per discursum seu Philosophiam naturalem cadere possunt, & ideò vt ratio vniuerse concludat necessariò adhibenda est ostensio à priori, quam secundo loco promisimus, & in sequent. sect. persequemur.

SECTIO III.

Vtrùm aliquo modo possit à priori demonstrari, Deum esse.

I. VT de altero modo probandi propositam veritatem dicamus, supponendum est, simpliciter loquendo non posse demonstrari à priori Deum esse, quia neque Deus habet causam sui esse per quã à priori demonstretur, neque, si haberet, ita exactè & perfectè à nobis cognoscitur Deus, vt ex propriis principiis (vt sic dicam) illum assequamur. Quo sensu dixit Dionysius capite septimo, de diuinis nominibus, nos non posse Deum ex propria natura cognoscere. Quamquam verò hoc ita sit, nihilominùs postquam à posteriori aliquid de Deo demonstratũ est, possumus ex vno attributo demonstrare à priori aliud, vt si ex immensitate v.g. concludamus localem immutabilitatem. Suppono enim ad ratiocinãdum à priori modo humano sufficere distinctionem rationis inter attributa.

Resolutio quæstionis.

II. AD hunc ergo modum dicendum est, demonstrato à posteriori Deum esse ens necessarium & à se, ex hoc attributo posse à priori demonstrari, præter illud non posse esse aliud ens necessarium & à se, & consequenter demonstrari Deum esse. Dices, Ergo ex quidditate Dei cognita, demonstratur Deum esse, quia quidditas Dei est quòd sit ens necessarium & à se, hoc autem planè repugnat, quia quęstio quid est supponit quæstionem an est, vt rectè ad hoc propositum notauit Diuus Thomas. 1. part. quæst. 2. articulo secundo, ad secund. Respondeo, formaliter ac propriè loquendo, non demonstrari esse Dei per quidditatem Dei vt sic, quod rectè argumentum probat, sed ex quodam attributo quod re ipsa est essentia Dei, à nobis autem abstractiùs concipitur vt modus entis non causati, colligi aliud attributum, & ita concludi illud ens esse Deum. Vnde ad concludendum hoc modo esse Deum sub ratione Dei, supponitur esse probatum dari ens quoddam per se necessarium, nimirum ex effectibus eius & ex negatione processus in infinitum. Atque ita, quod primum de hoc ente probatur, est esse, deinde esse ab intrinseco necessarium, hinc esse vnicum in tali ratione ac modo essendi, ideòque esse Deum. Atque in hunc modum priusaliquo modo definitur quæstio an est quàm quid est. Quamquam, vt suprà dicebã, in Deo non possunt omnino seiungi hæ quæstiones, eò quòd & esse Dei sit quidditas Dei, & proprietates illius esse, quibus ostendi potest illud esse proprium Dei, constituunt (vt ita loquamur) ipsam quidditatem & essentiam Dei.

Cur ens per se necessarium non possit esse nisi vnum, ostensio prima.

III. EST autem difficile ex eo quod datur vnum ens necessarium à se, & ex se, efficaciter deducere nõ posse habere aliud simile in ea proprietate. Soncinas 12. Metap. quæst. 17. id probat hac ratione. Quia esse conuenit per se primo enti improducto, sed non potest per se primò conuenire duobus, ergo non potest esse nisi vnum ens improductum. Maior videtur per se nota, quia ens improductum non habet esse per accidens, sed essentialiter, neque habet esse per aliud, cùm sit omnino independens: ergo esse illi conuenit per se primò. Minor autem patet, quia illud dicitur conuenire alicui per se primò quod ei conuenit adæquatè ita vt illi semper ac per se conueniat, & nulli alteri nisi illi, vel ratione illius, aut mediante illo. Vnde primo Poster. text. 11. prædicatum per se primò conueniens, vniuersale vocatur, quia non per aliud, & adæquatè conuenit. Hic discursus sumptus est ex D. Th. 2. con. Gent. c. 15. licet diuersis terminis ipse vtatur, dicens, esse conuenire Deo secundum quod ipsum, res tamen eadem est, vt constat ex Arist. loco citato. Soncin. B

IIII. Videtur tamen inprimis in hac ratione peti principium: cùm enim dicitur esse conuenire Deo per se primò, illa particula, primò, sumi potest aut negatiuè, aut positiuè: priori modo sensus est Deo ita conuenire esse, vt nulli alteri priùs conueniat. Et hoc modo est per se euidens propositio, supposito quòd Deus sit suum esse per essentiam, & in hoc tantùm sensu probatur illa propositio ratione facta, scilicet quòd Deus habet esse, non per accidens, neque per aliud. Tamen in hoc sensu non sufficit illud principium ad inferendum nullum aliud ens habere esse ex se, quia etsi non priùs, tamen æq; primò posset habere esse. Posteriori ergo modo accipiendum est illud principium, & sensus erit, Deo conuenire esse priùs quàm omni alij enti, ita vt nulli conueniat æq; primò. Et hoc modo petitur principium in illa ratione: hoc enim ipsum est quod inquirimus: nec propositio illa in eo sẽsu satis probatur superiori discursu. Nam ex eo, quòd Deo conueniat esse, non per accidens, neque per aliud, ad summum inferri potest C nulli alteri conuenire priùs quàm ipsi, nõ verò quod ei priùs conueniat quam cæteris. Dicetur fortasse, principium illud assumi in priori sensu: in altera verò propositione subsumi & probari, id quod conuenit alicui per se primò hoc modo, non posse alteri conuenire nisi per ipsum.

V. Contra hoc verò obiicitur secundò ac præcipuè, quia in omnibus illis terminis, scilicet conuenire per se primò, ac per aliud, videtur cõmitti magna equiuocatio. Duobus enim modis potest aliquid conuenire multis per aliud priùs: vno modo realiter, & per veram causalitatem effectiuam, vt lucere, exempli causa, dici potest conuenire per se primò soli inter omnia astra: alio modo secundum rationem tantùm absq; Physica causalitate, sed Metaphysica tantùm ratione, quo modo risibile cõuenit per se primò homini, & per ipsum Petro & Paulo. Si ergo in præsenti propositio illa subsumpta, sumatur hoc posteriori modo, vt re vera sumitur ab Arist. in Posterioribus, est quidem vera, & rectè probatur ratione ibi facta, non tamen est ad rem, quia hìc inquirimus dimanationem effectiuam vnius ab alio, vnde in proportionali sensu negari posset prior propositio, vt iam dicam. Si autem illa propositio sumatur in priori sensu,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sensu, falsa inuenietur, vt patet in dicto exemplo de homine, vel in illo de triangulo, quod Aristotel. affert: nam, licet habere tres angulos æquales duobus rectis, per se primò conueniat triangulo, non conuenit per illum effectiuè isosceli. Atq; ita, qui crederet esse duo entia improducta, diceret quidem secundum rem vtrique conuenire per se primò esse, quia neutri per alterum, neq; vtriq; per aliud effectiue, & hoc modo non esse inconueniens vt idem prædicatum duabus rebus conueniat per se primò, quia non est necessarium vt tale prædicatum sit vniuersale, vel adæquatum respectu omnium, & singulorum, quibus dicto modo per se primò conuenit. Secundum rationem autem negaret, qui sic opinaretur, quòd esse conueniat per se primò Deo vt Deus est, seu vt tale ens est, sed enti improducto vt sic: cuius ratio (posita illa hypothesi) secundum intellectum abstraheret ab hoc vel illo ente improducto, & per illam secundum eandem distinctionem rationis conueniret esse huic, vel illi enti improducto. Vnde cùm in illo discursu dicitur Deo non conuenire esse per aliud, si intelligatur, id est, per causam efficientem, verum est, & rectè probatur ex eo quod est ens improductum, si verò intelligatur, id est non per aliam rationem abstractiorem secundum præcisionem intellectus, sic negabitur illa propositio ab eo qui posuerit duo entia improducta: nec in eo sensu probari potest ex discursu facto.

VI. Et declaratur ampliùs difficultas, nam vt ratio æqualiter & sine æquiuocatione procedat, loquendũ est de esse & ente seu eo quod est cum proportione. Aut ergo est sermo de tali determinato esse quod est in re, aut de esse vt sic secundum rationem abstracto. Priori modo verum est hoc esse particulare quod est in Deo, per se primò conuenire Deo vt Deus est, & adæquatè conuenire illi, & formaliter in nullo esse nisi in ipso, seu in eo supposito quod est Deus, participatiuè autem in nullo esse nisi per ipsum. Ex hoc autem inferri non potest efficaciter, nullum aliud esse posse alteri enti conuenire per se primò, nã potest cogitari aliud realiter distinctum ab esse Dei, & non participatum ab ipso. Neq; apparet quomodo ex dicto discursu hoc probetur impossibile. Si verò sit sermo de esse vt sic, & abstracto secundum rationẽ, sic negabitur, subiectum seu quasi subiectum eius, cui adequatè comparatur ac per se primò conuenit posterioristicè, esse hoc ens singulare, quod appellatur Deus, quia non est necesse, vt communis ratio per se primò dicatur de re singulari. Vnde si esse abstractissimè sumatur, vt est Analogum quoddam ad esse improductum & productum, non videtur per se primò conuenire Deo aut enti improducto, sed enti vt sic, vt est etiam quoddam Analogum ad ens per essentiam & participatum. Si autem minùs abstractè sumatur esse pro esse improducto, sic etiã dicetur esse quid commune secundum rationem, & ideò non comparari per se primò & adequatè ad hoc ens quod est hic Deus, sed ad ens improductum, quod etiam ponitur esse commune secundum rationem ad plura entia improducta, imò & vniuocum si cõsequenter procedatur iuxta illam hypothesim. Quæ licet sit falsa, & similiter falsa sint quæ ad illam consequuntur, tamen hoc ipsum non videtur posse cõuinci illo discursu, cuius efficacitatẽ inquirimus.

VII Dicetur fortè in ea ratione supponi ens esse Analogum, & ideò ipsum esse non posse reduci ad rationẽ communem cui per se primò conueniat, sed ad rẽ aliquam singularem, & inde consequenter inferri, A non posse per illam conuenire aliis formaliter & secundum rationem: ideòq; rectè concludi conuenire per illam effectiue. Item dici potest (quod ferè in idem redit) rationem illam supponere in Deo non posse abstrahi rationem quasi genericam, & specificam, communem, & particularem, & ideò perinde esse, quòd aliquid conueniat Deo vt tale ens est, vel vt ens improductum est. Veruntamen hæc responsio non videtur efficaciam præbere rationi factæ, nec satisfacere, duplici ex causa. Prior est, quia (vt omittam id quod dicitur de Analogia entis esse sub opinione, quod satis est ad infirmandam vim demonstrationis) ipsa Analogia entis rectè declarata supponit emanationem & dependentiã omniũ entium à Deo, vt patet ex superiùs dictis de Analogia entis ad Deum & creaturas: ergo si prædicta ratio supponit Analogiã entis respectu Dei, & omniũ aliorum quę habent esse, supponit quod probandũ est, sc. nihil habere esse nisi per dependentiã à Deo. Altera causa est, quia, etsi posita Analogia, non probatur, ex Analogia sequi emanationem, sed solùm inæqualitatem. Vnde dici facilè posset, licet esse secundum B principale ac primariũ significatum eius, per se primò cõueniat soli Deo, tamen secundum rationem aliquã minùs principalẽ conuenire aliis entibus improductis, quia non est necesse vt in Analogis secũdarium significatũ effectiuè manet à primario. Deniq; quia licet ens sit Analogũ respectu entis increati, & creati, vel substantiæ, & accidentis, nihilominus responderi posset esse vniuocũ ad plures substantias improductas, sicut de facto re vera est vniuocum ad substantias creatas, inter se tantùm comparatas. Vnde quod dicebatur, in Deo sc. non esse rationẽ communem, nec particularem, si intelligatur de ratione cõmuni Analoga, & abstrahibili secundum rationẽ nostram, falsum est. Si verò de ratione vniuoca, licet in re verum sit, tamen fortasse negaretur ab eo qui poneret plura entia improducta, & ideò nõ est supponendũ in prædicta ratione, ne petatur principiũ.

Secunda ratio cur entia per essentiam non possint esse plura.

AD hæc omnia responderi potest addendo rationem aliam ex D. Thom. 1. cont. Gent. cap. 42. XII. D. Thom. ratione 7. vbi sic argumentatur. C *Si sint duo quorum vtrumque necesse est esse, oportet quòd conueniant in intentione necessitatis essendi, oportet igitur quòd distinguantur per aliquid quod additur, vel vtrique, vel alteri, & sic oportet, vel alterum, vel vtrumque esse compositum, nullum autem compositum est necesse esse per se ipsum.* Atque ita concludit non posse esse plura, quorum vtrumque sit necesse esse. Hic autem discursus etiam est valde difficilis: nã si quid probaret, etiam conuinceret non dari vnum conceptum entis, vel substantiæ communem Deo, & creaturis. Item totus ille discursus applicari potest ad tres diuinas personas, quaten' in ratione personæ conueniunt: nam simili argumento concludi posset eas fore compositas ex communi intentione personæ, & aliquo addito, in quo distinguantur. Quòd si, non obstante, numero trium personarum, quispiam negauerit dari intentionem personæ communem illis, eadem ratione, licet admittantur plura entia improducta, negabitur intentio entis necessarij, communis illis. Vel è contrario si (quod probabilius est) intelligantur diuinæ personæ conuenire in communi ratione personæ, & distingui in propriis absq; compositione, quæ deroget simplicitati earum, quia illa cõmunitas solùm est per abstractionẽ & præci-

& præcisionem mentis, & determinatio non est per propriam compositionem etiam rationis, sed per simplicem modificationem, quasi trãscendentalem, ita eodem modo dici posset de duobus entibus improductis, quatenus cõuenirent in communi ratione entis necessarij, & distinguerentur in propriis entitatibus. Imò licet admitteretur, vel vtrũq;, vel alterum illorũ entium esse propriè compositum compositione rationis, non videtur talis compositio formaliter repugnare cum necessitate essendi, quia non includit propriam potentialitatem realẽ, neq; dissolubilitatẽ realem eorum ex quibus fit talis cõpositio. Nam cùm in re non distinguantur, sed sola ratione, non sunt in re propriè vnita, sed vnum, vnde neq; in re sunt separabilia, sed sola mente præscindi possunt, quod nõ repugnat necessitati essendi. Atq; hoc modo, & prædicto exẽplo conuenientiæ & distinctionis diuinarum personarum, videntur eneruari multę rationes, quę in hac materia fieri solent, & tanguntur à D. Thom. in prędictis locis, & in multis aliis primi & secundi lib. cont. Gent. quæ licet valdè subtiles sint & Metaphysicæ, & aptæ ad persuadendum intellectum benè dispositum, sunt tamẽ difficiles ad conuincendum proteruum & repugnantem. B

Tertia ratio ad idem.

IX. HViusmodi etiã esse videtur illa ratio quã decimo loco in c. 42. lib. 1. cõt. Gentil. ponit idem S. Doctor, scilicet, Ens, quod per se est necessarium, habet necessitatem essendi in quãtum est hoc singulare: ergo impossibile est entia per se necessaria esse plura: ergo non possunt esse plura entia improducta: ergo quidquid est, ab vno ente improducto trahit originẽ. Cõsequentia 1. patet, quia singularitas rei non est cõmunicabilis alteri, & ideò quod cõuenit alicui quatenus est hoc singulare signatum, non esse multiplicabile. Reliquę autem illationes per se notę sunt. Antecedens verò probatur, quia si ens necessarium non habet necessitatẽ essendi quatenus est hoc singulare individuum: ergo hæc singularitas non est per se necessaria enti necessario vt sic: ergo ex aliquo alio dependet, aut aliunde prouenit. Hoc autem inuoluit repugnantiam: nam ens per se necessarium maximè debet esse tale, quatenus singulare est, quia non est ens actu, nisi quatenus singulare est: ergo singularitas ipsa maximè debet illi conuenire ex intrinseca necessitate, & non aliunde, neq; dependenter ab alio. Si autem singularitas conuenit ex intrinseca necessitate essendi, non potest multiplicari, sicut si homo ex intrinseca ratione hominis necessariò secũ afferret singularitatem Petri, non posset multiplicari.

X. Est sanè ratio egregia & subtilis: posset autem aliquis persistens in prioribus solutionibus, respondere hoc ens singulare, quod est improductum, habere necessitatẽ essendi quoad totam suam entitatem singularem, & illam vt sic non esse communicabilẽ alteri, nihilominus tamen è contrario non conuerti, neq; ens necessarium vt sic, necessariò postulare hãc singularitatẽ, sed posse habere plures, & in vnoquoque singulari ente necessario habere singularitatem eius, non aliunde, neq; dependenter ab alio, sed ex intrinseca entitate & natura sua, non vt communi, sed vt propria. Illa enim communitas seu cõuenientia, quæ solum est secundum rationem, sæpe potest fundari in ipsis entitatibus singularibus, & in proprietatibus quas habent etiam vt singulares sunt. Sicut esse ens incorruptibile natura sua, cõuenit angelo etiam secundum vnamquamq; naturam singula- A rem, quamuis id nõ oriatur ex sola singularitate, sed absolutè ex tota natura & essentia. Ita ergo dici posset de pluribus entibus improductis & singularibus quoad necessitatem simpliciter essendi.

Quarta ratio ad idem probandum.

NIhilominus tamen illa ratio mihi valdè probatur, quam in hunc modum propono. Quia vbicunq; ratio communis est multiplicabilis secundum diuersas naturas singulares, esto non sit necesse singularitatem in re ipsa distingui à natura communi, oportet tamen vt aliquo modo sit extra essentiam talis naturæ, nam si esset illi essentialis, re vera talis natura non esset multiplicabilis, vt suprà dictum est, tractando de principio individuationis: in ente autẽ improducto intelligi non potest, quod singularitas sit extra essentiam naturæ eius: ergo impossibile est, vt talis natura sit multiplicabilis. Minor probatur, quia in ente improducto necesse est, vt ipsũ esse existentiæ sit de essentia eius, in eo enim eõsistit intrinseca necessitas essendi, quod ex vi essentiæ suæ habeat esse, ita vt essentialiter sit suum esse, sed esse non B est, nisi rei singularis vt singularis est: ergo necesse est, vt singularitas talis naturæ sit etiam de essentia eius, & consequenter, vt talis natura non sit multiplicabilis. Atq; hoc ipsum est quod D. Thom. ait illud ens, quod est improductum, seu quod est simpliciter necessarium, seu quod est essentialiter suum esse non esse hoc ens singulare per aliquid extra essentiã eius, etiam secundum rationem, quia nisi includeret in suo conceptu essentiali singularitatem, nõ includeret in suo essentiali conceptu necesse esse, quia esse actu includit esse singulare. XI. D. Thom.

Dices (vt obiicit Aurcolus in 1 d. 3.) hac ratione ad summum probari non posse dari duo entia improducta solo numero distincta: non verò quod nõ possint esse specie, seu essentialiter distincta, sic enim multi Thomistæ aiunt, naturas angelicas esse essentialiter individuas, & ideò nõ posse multiplicari numero, & nihilominus multiplicari secundũ speciem. Respondeo inprimis, probabilissimum esse nullam naturam, quæ propria sit specifica, & cum alia habeat genus commune, esse essentialiter individuam, C tum quia hoc ipso, quòd est specifica natura, est potentialis de se, & ideò non est cur illi repugnet multiplicari numero, tum etiã quia si illi non repugnat compositio ex genere & differentia specifica, non est cur ei repugnet compositio ex specie & differentia individuali. Deinde dicitur ex ratione factа cũ proportione applicata concludi, necessitati essendi intrinsecæ & essentiali, repugnare multiplicationem talis naturæ etiam cum diuersitate essentiali, vt in eodem cap. D. Thomas significauit ratione 8. Quia sicut in conceptu essentiali illius naturæ, quæ ex se necessariò est, includitur singularitas, etiam includitur tota essentia talis naturæ singularis: ergo impossibile est, quod hæc essentia entis necessarij sit alia & alia, siue in singularitate, siue in ratione essentiali, Vnde sicut non potest intelligi quòd talis natura fiat singularis per aliquid additum, quod sit extra essentiam eius etiam secundum rationem, ita non potest intelligi, quod veluti constituatur in tali specie per aliquid additum huic rationi communi entis necessarij, quod sit etiam secundum rationem extra essentiam eius vt sic. Nam hoc ipso quod intelligitur ens necessariũ, sicut necessariò intelligitur ens singulare, ita etiam intelligitur vt habẽs totam essentiam necessariam ad essendum, & ideò non potest cõstitui in tali, vel tali XII. Obiectio Aurcoli contra præmissum. D. Thom. rationem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel tali ratione essentiali, per aliquid additum, etiam secundum rationem. Ens ergo per se necessariũ non potest verè cõcipi vt commune siue specificum, siue genericum, siue analogum, sed tantùm singulare, ideòque nullo modo multiplicari potest.

XIII. Ex hac vltima ratione prima roboratur.

Quòd si hæc ratio solida est, vt re vera est, ex illa sumit vim prima ratio, quæ in eo fundatur, quòd esse conuenit Deo seu enti necessario per se primò, seu secundum quod ipsum. Intelligitur enim conuenire illi per se primò non sub aliqua ratione cõmuni, sed vt hoc singulare ens est, ita vt cùm dicitur huic enti conuenire esse non per accidens, neq; per aliud, non solùm est sensus, non per aliud, id est non per aliam causam efficientem, sed etiam non per aliquam rationem communem seu abstrahentem à singularitate: hoc autem verum esse satis probatum est superiori discursu. Et sanè videtur euidens ex propria ratione ipsius esse, nam primò & per se conuenit rei singulari, non communi: vnde etiam in his entibus, vel naturis, quę habent esse receptum, non potest esse per se primò communicari naturæ communi, sed singulari: ergo illa res, quæ essentialiter, & secundũ quod ipsa habet esse, proximè & immediatè habet illud, vt talis res singularis est, & non secundum aliquam rationem communem: ergo esse conuenit per se primò tali enti, excludẽdo omne medium siue extrinseci agentis, siue rationis formalis communis, ob quam secundum se ac abstractè sumptam illi conueniat necesse esse.

XIV. Ex hoc autem principio sic explicato optimè subinfertur, non posse conuenire esse alicui enti, nisi per effectiuam dimanationem à primo ente improducto. Nam licet habitudo illa seu prædicatio, *secundum quod ipsum*, non semper requirat hanc habitudinem causæ efficientis inter illud quod est tale per se primò, & reliqua quæ sunt talia mediante ipso, tamen quando illud prius est res singularis & omnino distincta ab aliis, eisque extrinseca, non potest alia ratio medij seu participationis excogitari. Et ideò nihil obstant exempla de rationibus communibus, quibus per se primò aliquid conuenit, vt homini esse risibilem, & triangulo habere tres angulos æquales duobus rectis: illę enim sunt quasi formale medium, quia natura communis comparatur, vt forma particularia. In præsenti verò ens per essentiam cui per se primò conuenit esse, est quoddam singulare ens, C quod non potest esse medium formale nec forma aliorum, & ideò non potest per illud conuenire esse reliquis, nisi vt per medium efficiens. Ratio enim finis nõ est per se sufficiens, quia finis proximè nõ dat esse, sed mouet metaphoricè agens vt det esse & ideò eius causalitas per se sola non est sufficiens, vt ea, quæ secundariò sunt entia, habeant esse mediante illo, quod per se primò, & secundum quod ipsum habet esse. Atque ex his facilè est respondere ad difficultates tactas circa prædictas rationes

Quinta ratio.

XV. POssumus tandem addere rationem aliam, quæ & per se sufficiat, & confirmet præcedentem, scilicet, quia si darentur duo entia improducta, aut illa essent eiusdem speciei, vel diuersæ. Neutrum dici potest: ergo. Probatur prior pars minoris, quia ens sũmè abstractum, non potest multiplicari secundum numerum, quia omnis multiplicatio numerica fit per materiam vel in ordine ad illam. Hæc verò probatio non est efficax, quia licet id sit verum de multiplicatione physica & naturali indiuiduorum, non A tamen absolutè de omni multiplicatione possibili, seu entitatiua rerum singularium. Melior probatio est, quę sumitur ex præcedente discursu, quia natura, quæ essentialiter est singularis, nõ potest secundum numerum multiplicari, sed natura Dei, seu entis per se necessarij est essẽtialiter singularis: ergo. Alia probatio non contemnenda esse potest, quia multiplicatio indiuiduorum est per accidens, & vbi est possibilis, potest quantum est ex se procedere in infinitum, quia non est maior repugnantia, quod sint possibilia duo indiuidua, quam tria vel quatuor, vel in quolibet alio numero: nulla est enim ratio necessariò sistendi in aliquo, cùm nullum per se ordinem seruent, sed cuilibet eorum accidat multiplicatio alterius: si ergo duo entia improducta, solo numero distincta, essent possibilia, essent & tria & quatuor, & sic in quolibet numero. Quot autem essent possibilia, tot necessariò essent; nam in his maximè verum habet illud axioma; *In æternis idem est esse & posse*: nam, si sunt per se necessaria entia, non est in eis posse esse, sed actu esse: non ergo sistere possemus in aliquo finito numero talium entium. In his enim indiuiduis, B quæ habent causam, licet ex se multiplicari possint, in infinitum sistitur in aliquo certo numero quoad actuale esse, vel ex voluntate causæ, vel ex virtute & modo agendi successiuè aut ex subiecta materia: in his verò entibus, quæ ex se haberent esse sine causa, nullo modo sisti posset in certo numero, quia non magis repugnaret maior numerus quã minor, & hoc ipso, quod non repugnaret, actu esset. Nemo aũt admittet dari entia improducta actu infinita: ergo sistendum est in vno solo ente singulari improducto.

Posterior pars de diuersitate specifica superiùs probata est, respondendo Aureolo, & declarãdo vim superiorum rationum. Nũc verò alio dilẽmate probanda est. Aut enim illa entia essent æqualia in perfectione, aut non: neutrum dici potest: ergo. Prior pars minoris probari potest primò ex recepta Philosophorum sententia, quod non possunt dari duæ essentiæ specie distinctæ æquales in perfectione, vt enim ait Arist. 10. Metap. tex. 5. differentię diuidentes genus semper comparantur vt priuatio & habitus, quia semper altera est minus perfecta, & ea ratione priuationi comparatur: vnde etiam ortum est illud axioma quod species sunt sicut numeri. Ratio autem esse videtur, quia si sunt entia æqualia, æquè distant à non ente: vnde ergo possunt habere essentialem diuersitatem aut dissimilitudinem. Et certè in omnibus rebus essentialiter diuersis quas nos experimur, videtur hæc inæqualitas reperiri, & ideò valdè probabile est illud principium. Non tamen est euidens: nam licet duæ res æquè distent à non ente, videntur esse posse dissimiles in natura: nã alia est relatio æqualitatis, à relatione similitudinis. Vnde in relationibus diuinis paternitas & filiatio vt relationes sunt, dissimiles sunt, seu disquiparantiæ vt vocant, & tamen in perfectione & entitate relatiua, vt sic censentur æquales, non solùm prout includũt essentiam, in qua sunt idem, sed etiam secundum proprias rationes relatiuas in quibus distinguuntur. Ad hunc ergo modum contendere quis posset non repugnare dari duas essentias improductas dissimiles & æquales.

Quamquã (vt hoc obiter dicamus) longè diuersa ratio est, quoad hoc in relatiuis & absolutis: nam relationes habẽt diuersitatem ex formalibus terminis cum ratione in qua fundãtur, & ideò faciliùs potest in eis intelligi diuersitas cum æqualitate, quia

æqualitas oritur ex gradu entitatis: diuersitas verò ex A mutua habitudine. At verò in entibus absolutis, qualia essent illa improducta, vix concipi potest, in quo essent dissimilia si essent æqualia, & secundum id totum, quòd in se haberent, per se necessaria. Et in his est etiã specialis ratio, quia esse ens à se seu necessarium, & independens formaliter & secundum præcisum conceptum est maxima omnium perfectionũ. Imò necessariò includit aliquo modo omnem aliam perfectionem, vt inferiùs declarabitur, sed vtrumq; illorum entium secundum propriam, & quasi specificam rationem suam includit hanc perfectionẽ quæ necessariò eiusdem rationis esset in vtroq;: non ergo in eis potest intelligi diuersitas perfectionum cum æqualitate. Hic etiam locum habet ratio facta de infinita multitudine talium naturarum, quia, si essent æquales, & dissimiles: nullum etiam haberent inter se ordinem, sed æquè diuiderent quamcunq; rationem communem illis, quæ concipi posset: ergo si in aliquo numero multiplicari possent, etiam in quocunque: nulla enim esset ratio sistẽdi in aliquo certo numero, neq; assignari posset repugnantia ob quam ille B numerus augeri nequiret, & ideò oporteret multitudinem talium naturarum esse infinitam.

XVIII. Neque est operosum has & similes rationes applicare ad probandam alteram partem dilemmatis, scilicet, quod nec possent illa entia esse plura & inæqualia in perfectione. Primò, quia hoc ipso q; talia entia secundum proprias rationes suas conueniunt in suprema perfectione essendi à se, quæ formaliter vel eminenter omnes alias includit, vt infrà ostendã, non potest inter ea inæqualitas intelligi. Secundò, quia vel inter ea daretur vnum summũ ens perfectius cæteris absolutè & simpliciter, vel non: si non datur, ergo nullus est terminus in ea multitudine, sed est planè infinita. Et adhuc illa posita, & actu existente, est planè intelligibile, q; in ea non sit aliquod ens perfectius cæteris omnibus, cùm omnia dicantur esse perfectione inæqualia. Rursus inde necessariò sequitur quodlibet ex illis entibus esse finitum in perfectione entitatiua, cum quodlibet ab alio, imò & ab infinitis aliis superetur: ergo etiã tota illa multitudo esset imperfecta, cùm ex imperfectis coalescat, & in tota illa C non possit esse infinita perfectio intẽsiua, sed solùm infinita multitudo finitarum perfectionum: repugnat autem non esse in entibus aliquod infinitę perfectionis intensiuæ, vt suprà tactum est agendo de creatione, & inferiùs etiam dicemus. Imò hæc ratio sumpta ab infinitate sufficeret ad demonstrandum quod intendimus, eam tamen prætermittimus, quia assumit duo principia inferiùs probanda, scilicet, ex eo, quod ens aliquod sit à se, & essentialiter suum esse sequi illud esse infinitum simpliciter in genere entis, & huiusmodi infinita entia non posse multiplicari, quæ duo in seq. disp. tractando de attributis diuinis demonstranda sunt.

XIX. Si autem in illa multitudine datur vnum summè perfectum, & superans reliqua, illud tamen non esset finitum, tum quia procedent rationes factę, tum ét, quia nulla ratio reddi poterit, cur vltra illud dari nõ possit aliud ens perfectius per se necessarium. Vnde enim limitabitur tota latitudo entium ad illum gradum finitum. Accedit enim ratio suprà facta de multiplicatione in infinitum talium entiũ: nam etiamsi essent essentialiter diuersa & perfectione inæqualia nulla esset ratio sistẽdi in aliquo numero finito, quia licet videretur esse aliquis ordo per se inter essentias distinctas: tamen etiam in hoc ordine potest in infinitũ procedi, vt in creaturis possibilibus constat, necesse est ergo in tota illa latitudine entium dari vnũ infinitum & perfectius cæteris omnibus. Illud ergo summum ens, cęteris perfectius, & infinitum simpliciter, nos vocamus Deum, & ex hac eadem eius perfectione colligimus cætera entia, quę cum illo annumerãtur, ab illo infinito ente esse effectiuè profecta. Primò quidẽ, quia illi primo enti conuenit infinitas hocipso quod est ens actu per essentiam; nã inde habet, quòd totũ esse aliquo modo in se claudat & contineat, quia nõ habet, vnde limitetur, neq; à quo participet hanc partem entis (vt ita dicam) potiùs quàm aliã: ergo e conuerso, hoc ipso quòd reliqua entia nõ habent summã perfectionem & totalitatem essendi (vt sic dicam) est manifestum signum, non esse entia per essentiã omnino improducta, sed esse entia per participationem, accipientia esse ab illo primo ente,

Secũdò, quia hoc modo intelligitur esse ordo per XX. se in tota latitudine entium, vel per subordinationẽ eorum inter se, vel saltem per reductionem omniũ ad vnum, vt ita non temerè & casu infinitè multiplicentur. Quod rectè declarat Theologicum exemplũ B (quo simul respondemus Philosophis, ne putent rationes, quibus vnitatẽ entis increati probamus, personarum Trinitatem improbare) in diuinis enim, quamuis fides Catholica ponat personarum multitudinem, non tamen sine ordine, quem originis vocant, ita vt & ascendẽdo sistatur in aliqua persona omnino improducta, quæ cæterarum fons sit, & descẽdendo, sit aliqua ratio in ipsamet natura talis entis fundata, ob quam vsq; ad ternarium numerum, & non vlteriùs fit multiplicatio, quia nimirũ in natura purè intellectuali non est alius modus internæ operationis seu emanationis, nisi per intellectum & voluntatem. Si autẽ in Deo multiplicari possent personæ improductæ, planè possent infinitæ personæ multiplicari, & ideò nec fides admittit plures personas improductas, nec ratio illas permittit, neque omnino plura entia sine reductione ad vnum primũ, à quo cætera manant.

Tertiò potest hoc ipsum probari ex efficacitate illius primi entis infiniti; nam, si primum est, & infinitum, erit causa cæterorum, iuxta illud vulgare axioma, quod sumptũ creditur ex Arist. 2. Metap. tex. 4. *Maximum in vnoquoq; genere est causa omnium quæ sunt illius generis*, quod maximè intelligitur de causa effectiua, quando in illa re perfectissima est sufficiẽs virtus ad aliorum effectionem. In hac verò probatione inprimis non rectè adducitur textus Arist. vnde sumptum esse dicitur illud principium. Nam, vt in indice circa illum textum notauimus, Arist. non dicit omne quod est maximè tale esse causam cæterorum, sed è conuerso, id quod in aliquo ordine est causa cęterorum, esse maximè tale. Ex hoc autem principio non potest inferri aliud, quia propositio vniuersalis affirmatiua non conuertitur simpliciter: quãuis ergo quod est causa cęteris vt talia sint, sit maximè tale, nõ sequitur, omne quod est maximè tale, esse causã cæterorum. Deinde, principium illud in se sumptum, non est ita euidens, vt ex illo possit demonstratio cõfici. Imò verum non esse docuerunt Durand. 2. d. 15. q. 3. & Aureol. apud Capreol. 1. d. 3. q. 1. Quia homo licet sit omnium animalium perfectissimus, non ob id est causa cæterorum, neq; albedo reliquorum colorum etiamsi perfectissimus color sit: vnde etiã Caietan. 1. p. q. 2. a. 3. sentit, axioma illud de propria causa, & præsertim efficiente, intellectum, non esse necessarium, neque verum. Alij verò illud exponunt de

Aristoteles.

Durandus. Aureolus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

causa latè dicta, vt includit extrinsecum exemplar, quod potiùs mensura, quam causa dici potest, quomodo Arist. lib. 10. Metaph. dixit, primum in aliquo genere esse mensuram cæterorum. Iuxta hanc verò interpretationē solum poterit ex illo principio inferri, cum inter entia, quædam sint magis, alia minùs perfecta, dari aliquod perfectissimum, quod sit mēsura aliorum, eò quòd per accessum, vel recessum ab illo magis vel minùs perfecta censeantur. Inde tamē non poterit concludi illud solum ens esse improductum, essēque causam efficientem omnium aliorum.

Ex Aristotelis sententia confirmatur eadem veritas.

XXII. QVocirca Aristoteles citato loco potiùs sumit, dari aliquod ens, quod sit causa cæterorum, vt inde concludat illud esse verissimum, ac perfectissimum, quod obiter notandum est vt constet Aristotelem veritatem hanc fuisse assecutum. Nam apertè dicit illud primum ens non solùm esse causam corruptibilium & contingentium, sed etiam eorum quę semper sunt, sub quibus cælos & intelligentias comprehendere videtur. Nec potest ille locus exponi de B sola causalitate finali aut exemplari, vt Iandunus ibi q. 5. & Greg. in 2. d. 1. quæst. 1. contendunt, tum quia apertè ponit Aristoteles exemplum de causa efficiente, tum etiam quia in præsenti materia non separatur causalitas finalis ab effectiua, vt suprà tactum est, & statim ampliùs declarabitur. Neq; etiā obstat quòd Aristoteles videtur loqui de effectibus qui vniuocè participant rationē causæ, hoc enim est quod ait: *Cuius causa aliquid idem, & nomine, & ratione conuenit*: vbi alia translatio habet, *secundum quod aliis vniuocatio inest*. Hoc (inquam) non obstat, sed potiùs ex hoc loco sumitur, Analogiam entis ad primum ens, & cætera, non excludere aliquam vnitatem rationis seu conceptus simul cum vnitate nominis, & ideò à Græcis interdum comprehendi sub synonymis, vt Fonseca etiam ibi notauit. Solùm ergo addit Aristot. illam particulam, vt excludat effectus æquiuocos, qui nullo modo conueniunt cum causa in nomine & ratione, nam in illis nō est necesse vt causa sit maximè talis formaliter, sed eminenter.

XXIII. Illud solùm posset scrupulum, vel dubitationem ingerere, quod Aristoteles in plurali concludit *prin-* C *cipia eorum quæ semper sunt, verissima esse*, vnde videtur sentire dari plura prima principia improducta rerū sempiternarum, vt exponunt, & attribuunt Aristoteli Iandunus & Gregorius suprà. Qui per ea *quæ semper sunt*, motus cœlorum intelligunt: per principia autem eorum omnes substantias separatas, quas putant secundum Arist. esse improductas. Sed ex hoc loco id certè sumi non potest, nam Arist. & priùs in singulari locutus fuerat, dicens, *Illud esse verissimum quod est posterioribus causa vt sint vera, & vnumquodque esse maximè tale, quod est causa cæteris*, &c. quod dictū esse propter primam causam Commentator notauit, & statim absolutè & indefinitè ait, *ea quæ semper sunt habere originem à primo principio*, illa autem locutio in doctrina tradenda æquiualet vniuersali. Et ideò sine causa ab aliquibus limitatur ad cœlestia corpora, ita vt Arist. senserit, cœlos, etsi æterni sint, habere causam non solùm sui motus, sed etiam sui esse, intelligentias autem vocari plura principia improducta. Sed hoc eisdem rationibus impugnatur. Et præterea quia apud Aristotelem eadem est quoad hoc ratio cœlestis corporis, & intelligentiæ mouentis illud, quia habent inter se maximam proportionem in æternitate, vel necessitate essendi. Item quia cœlum est omnino ingenerabile secundum Arist. Alij ergo putant Arist. locutum esse in plurali propter materiam primam, quam existimant secundum Arist. esse improductam & suo genere esse principium aliarum rerum. Sed hoc non rectè dicitur, aliàs debuisset Arist. etiam concludere materiam primam esse maximè ens, & illam esse principium omniū quæ semper sunt: vtrumq; autem est falsum, & contra eius doctrinam. Posuit ergo Arist. illud plurale pro singulari, vel propter eminentiam primæ causæ, vel quia in prima causa plures primæ rationes causarum conueniunt: est enim prima causa finalis, efficiens, & exemplaris. Has ergo causas nomine principiorum intelligit, quæ tamen in re nō sunt nisi vna prima causa. Atq; hęc obiter circa illam sententiam Arist. notata sint. Nunc verò in re ipsa conabimur probare in primo ente rectè sequi ex eo quod est maximū ens, esse causam cæterorum, esto id vniuersè non sequatur, hoc igitur in sequenti discursu præstabimus.

Arist. locus explicatur.

Vnde sequatur, id quod est maximè ens, esse causam cæterorum.

SIt igitur alia ratio, nam primum ens improductū est perfectione summum, & infinitum, est igitur ad agendum potētissimū: ergo potest producere omnia quæ participant seu habent esse: ergo producit omnia quæ sunt, neque aliquid præter illud est improductum. Primum antecedens sumitur ex discursibus præcedentibus, quibus ostensum est deueniendum esse ad aliquod ens improductum cæteris perfectius. Quod verò illud sit infinitum partim est probatum, quia ipsum esse per essentiam non habet vnde limitetur, partim sumi potest ex dictis suprà de creatione, quam ostendimus esse possibilem primo enti, & ad eam requiri virtutem infinitam, & ita etiam probata est prima consequentia. Secunda verò probari solet in hunc modum, quia omnis potentia habet aliquod adæquatum obiectū: & quò superior, & vniuersalior est potentia, eò habet obiectum vniuersalius, potentia autem actiua primi entis est suprema & vniuersalissima, quæ esse potest, cùm sit proportionata perfectioni eius: ergo comprehendit sub obiecto suo omne ens, ergo omne ens est producibile per illam potentiam, & consequenter nullum est ens possibile quod non sit producibile per illam potentiam, ergo nullum est ens per se necessarium præter ipsum primum ens: repugnat enim ens necessarium esse producibile per aliquam potentiam.

Sonc. in Met. q. [illegible]

Contra hanc verò rationem instari potest, quia non est de ratione potentiæ actiuæ, quantumuis supremæ & infinitæ, vt comprehendat omne ens sub obiecto suo, aliàs etiam ipsum primum ens comprehenderet; aliqua ergo limitatio ex parte ipsius potentiæ addenda est, quæ non satis declaratur dicendo obiectum illud esse ens possibile, nam vel illud possibile sumitur merè positiuè, seu vt sub se necessarium comprehendit, & sic etiam comprehendit Deum, nam quod est, potest etiam esse, iuxta Dialecticorum regulas: vel sumitur vt includit priuationem necessitatis essendi, & sic petitur principium, dum dicitur omne ens aliud à primo ente esse possibile, nam hoc est quod in quęstionem venit, scilicet, an sit aliquod necessariū. Qui ergo finxerit talia entia intrinsecè necessaria præter primū, dicet cōsequēter obiectum adæquatum huius potētiæ esse ens factibile. Quæ namq; potentia productiua vniuersalior excogitari potest, quā illa quæ se extēdit ad omne factibile? Ad entia autem necessaria non extenderetur talis potentia, quia illa producibilia non sunt.

XXV. Defenditur prædicta ratio. Sed nihilominùs dicta ratio quæ ex D. Tho. sumpta est 2. cont. Gentil. c. 15. multis modis defendi potest ex eiusdem doctrina, præsertim ratio. 3. 4. 6. & 7. Primò quidem, quia ad perfectionem primi entis pertinet, vt virtute seu eminenter contineat omnē entitatem, ergo primum ens ex se existens est potēs ad efficiēdam omnem entitatem à se distinctam: repugnat ergo perfectioni & omnipotentiæ primi entis vt præter ipsum sit aliquod improductum, & omnino necessarium. Vnde licet verum sit, obiectum adæquatum diuinæ potentię esse ens creabile seu factibile, tamen simul spectat ad perfectionem illius potentiæ vt omne ens quod non est ipsa, sit factibile ab ipsa, vtpote contentum eminenter in ipsa. Quod à contrario declarari potest, nam pertinet ad perfectionem illius potentiæ vt possit in nihilum redigere quamcunque rem à se distinctam, aliàs non haberet plenum dominium omnium, ergo repugnat perfectioni & vniuersalitati illius potentiæ vt aliquod ens præter ipsam sit simpliciter necessarium & independens. Et confirmatur ac declaratur ex parte ipsorum B entium distinctorum à primo, quæcunq; illa sint, nā ostensum est, nullum ens distinctum à primo posse esse illi æquale in perfectione & essentia, sed necessariò esse illo inferius, ex quo necessariò sit, omne tale ens esse finitum, & imperfectum, ergo ex parte illius non repugnat omne tale ens esse factibile, quia imperfectum semper ducit originem, quantum ad id quod habet perfectionis, ab aliquo perfectiori. Et similiter ens participatum ducit originem ab ente per essentiam, nec potest reddi aliqua ratio cur tali enti repugnet esse factibile, imò hoc est multò magis cōforme imperfectioni & limitationi eius, quàm quòd sit ens simpliciter necessarium: igitur omne huiusmodi ens includitur sub obiecto potentiæ effectiuæ primi entis, & ideò nullum est ens necessarium & increatum præter ipsum.

Vltima ratio ex causalitate finis.

XXVI. VLtima ratio sumi potest ex causalitate finis vltimi: nam in rebus vnum est ens perfectissimū quod est finis vltimus omnium aliorum, ergo illud ipsum est primum principium efficiens reliquorum: C atq; adeò illud solum est increatum ac verus Deus. Antecedens admittunt ferè omnes Philosophi, nam saltem in genere finis non negant esse ordinem inter secundas intelligentias, & primam. Et eadem ratio est de quibuscunque aliis entibus, omnia enim imitantur ipsum primum ens, & intendunt illi assimilari & quę ipsum aliquo modo possunt attingere, vt sunt entia intellectualia, in eo habent collocatā beatitudinem suam, neq; quiescunt donec ad illud perueniant, vt in nobis ipsis experimur. Deniq; magna esset imperfectio & confusio rerum, si non esset inter eas ordo, oportet ergo vt omnia ad vnum aliquem vltimum finem referantur. Quòd si aliquis est finis vltimus cęterarū rerum, esse non potest nisi primum ac summum ens. De qua re diximus plura suprà Disp. 24. Prima verò consequentia probatur, quia quidquid habet causam finalem, habet efficientem: nam, teste Arist. finis est propter quem aliquid fit: mouet enim finis efficientem causam ad agendum.

XXVII. Euasio eneruans prædictā rationē. Posset autem aliquis respondere, aliud esse habere finem, & aliud habere causam finalē, nam finis vt sic solùm dicit rationem termini, causa autem finalis dicit rationem principij & mouentis, potest autem A intelligi quòd aliqua res habeat finem priori modo, non tamen causam finalem propriè & in rigore, & tunc non valebit consecutio à fine ad efficientem causam. Et ad hunc modum videntur aliqui Philosophi intellexisse rationē finis inter proximos motores orbis, & primum motorem immobilem, absq; dimanatione effectiua. Quamuis enim existimarent intelligentias secundas ex se ac necessariò existere, nihilominùs tamen credebant quasi naturali impetu ferri in primam intelligentiam tanquam in finem, seu terminum suę naturalis perfectionis. Quòd si instet aliquis, quia repugnat habere hanc habitudinē ad aliud vt ad finē sine dependētia ab illo: omnis autem dependentia repugnat cum necessitate essendi, quia si vna res dependet ab alia, ergo si illa tollatur de medio, hæc etiam auferetur, & consequenter non erit simpliciter & intrinsecè necessaria: Respondent, ex habitudine vnius rei ad aliam vt ad terminum, vel finē, non sequi propriā dependentiam, sed solùm sequi connexionē necessariam vnius rei cum alia, qualis esse solet inter relationē & terminum sine propria dependentia vnius ab alio, vt nos dicere tenemur inter Patrem & Filium in diuinis. Neq; illa cōditionalis, quòd si vnum tollatur, auferetur aliud, est contra intrinsecam necessitatem essendi, quando illud alterum quod in conditionali ponitur, est etiam ab intrinseco necessarium, nam licet conditionalis sit vera, tamen sicut antecedens est impossibile, ita & consequens, & ideò oppositum vtriusq; potest esse simpliciter & ab intrinseco necessarium.

XXVIII. Confutatur. Sed quamuis hæc euasio habeat quandam speciem probabilitatis, re tamen vera est improbabilis. Primò quia inuoluit repugnantiam quod aliqua res sit à se & per se, & tamen non sit propter se, sed propter aliud, quia non est minor perfectio esse à se quā esse propter se, ergo sine causa attribuitur alicui enti prior perfectio, cui denegatur alia. Item quia natura quæ à se habet esse, est res absoluta omnino, & nullo indigens vt sit, ergo in suo esse non potest includere habitudinem ad aliud vt ad finem. Denique à posteriori declaratur, nam res quæ terminatur ad aliam vt ad finem vltimum, sese, totumque suum esse diligit propter illum finem: res autem quę ex se habet esse, non est cur referat illud esse in aliam, propter quam vel solùm, vel præcipuè se diligat. Præterea ex illa responsione sumitur occasio negandi omnem causalitatem finalem, & operationem propter finem nam similiter dicere quis posset omnia tendere naturali inclinatione in suos fines tanquam in terminos quosdam absq; causalitate finis: hoc autem absurdissimum est: quamquam enim res omnes habeant has inclinationes naturales in suos fines, tamen hæc eadem earum constitutio declarat, eas non esse à se, sed à superiori agente esse conditas, & propensiones in suos fines accepisse.

XXIX. Adhuc potest aliquis dicere, esto verum sit, quidquid habet causam finalem, habere efficientem, non tamen has causas semper incidere in eandem, sanitas enim est finis deambulationis, verbi gratia, non tamen est principium efficiens eius: sic ergo dici potest Deus finis intelligentiarum, licet non sit efficiens. Eò vel maximè, quòd dici potest, intelligentias secūdas non tam esse, quàm operari propter primam vt propter finem, & ita non tam substantiam, quam operationem earum habere causam finalem, & habere etiam efficientē, quamuis non eandem, nam efficiens operationum est substantia intelligentiæ operantis, finis autem est superior & prima intelligētia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondetur ab hac vltima parte incipiendo, eam e- A
uationem non habere locum iuxta Philosophorum opinionem, qui ponunt intelligentias esse entia ex se necessaria: illi enim consequenter aiunt operationē intelligentiæ esse substantiam eius. Putant enim, & quidem consequenter, esse actus puros, cùm putent eas esse suum esse per essentiam: igitur, si operatio intelligentiæ ordinatur in Deum vt in finem, & operatio eius est substantia eius, necesse est etiam substātiam ordinari in finem. Quod si operatio necessariò habet causam efficientem, quia habet finalem, idem necessariò dicendum erit de ipsa substantia, sicut autem substantia non potest esse causa efficiens sui ipsius, ita neque suæ operationis, si quidem ipsa substantia ponitur esse sua operatio. Denique, posita vera sententia quòd in intelligentiis secundis seu creatis operatio distinguitur à substantia, necessariò dicendum est, si operatio intelligentiæ est propter Deum vt finem, etiam substantiam ordinari in eundem finem: tum quia talis substantia est propter suam operationem, tum etiam quia non attingit seu consequitur suum finem nisi per operationem: non ergo sola operatio, sed etiam ipsa substantia instituta est B
propter talem finem.

XXX. Atque hinc fit, vt non possit referri in se ipsam tanquam in causam efficientem sui esse, sicut operatio eius, quia operatio iam supponit esse à quo possit effectiuè manare, ipsum autem esse non supponit se ipsum, neq; ipsam substantiam, & ideò tandem concluditur, reducendam esse illam substantiam in aliā causam efficientem. Quæ non potest esse alia nisi ipsummet primum ens, ad quod ordinatur vt in vltimum finem. Quocirca, quamuis non semper res quę est finis, sit etiam principium efficiens, præsertim quando finis ipse est producendus per actionem, & est finis quo, seu cuius gratia: tamen sæpè finis & efficiens in eandem rem coincidunt, præsertim quando finis est cui, seu qui: sic enim omnis operans, propter se ipsum aliquo modo operatur, & consequenter simul est & efficiens, & finis suæ operationis. In præsēti ergo, ex eo quòd Deus sit finis vltimus, infertur optimè quòd sit primum principium omnium tum quia est finis non efficiendus, sed obtinendus, imitādus, aut honorandus à suis effectibus, tum etiā quia institutio rerum in talem finem, non potest in aliam C
causam referri. Aut enim illa causa esset intra ordinem rerum effectarum, & sic etiā illa esset facta propter illum finem, & quærenda erit eius causa, vel est extra illum ordinem, & sic non potest esse alia nisi ipsemet vltimus finis. Estq; hoc per se consentaneū rationi, quia Deus non est finis cui aliqua vtilitas quæritur per actionem, sed qui intendit aliis suam bonitatem communicare, & quē omnia alia aliquo modo consequi aut imitari desiderant, vt rectè D. Tho. 1. p. q. 44. a. 4. & ideò non est Deus finis nisi vt prima causa operans propter communicandam bonitatem suam. Atq; hoc etiam modo optimè correspondet, & proportionatur finis principio: nam ordo agentium sequitur ordinem finiū, & ideò supremo agenti, supremus etiam finis correspondet, & ita in præsenti materia, ex eo quòd omnia ordinentur in Deum seu in primum ens; vt in finem vltimum, rectè sequitur ipsum esse primum principiū omniū.

XXXI. Ex his igitur omnibus sufficienter demonstratū est Deum esse. Quamquam enim nonnullæ fortasse rationes ex his, quæ tactæ sunt, per se ac sigillatim sumptæ, non ita conuincāt intellectum, quin homo proteruus, aut male affectus possit euasiones inue-
Ex dictis omnibus cōclusio.

nire, nihilominùs & omnes rationes sunt efficacissimæ, & præcipuè simul sumptæ sufficientissimè prædictam veritatem demonstrant. Quibus inferiùs addemus aliquas ex his quibus Dei vnitas ostēdi solet. Quòd si quis etiam rationes adductas attentè consideret, inueniet hac etiā in parte locum habere quod 1. sect. dictum est, videlicet. Sicut munus probandi dari aliquod ens increatum, ad Metaphysicum spectat, quamuis Physicus aliquo modo inchoet, vel paret viam ad talem demonstrationem, ita etiam probare illud ens improductum esse vnum tantùm, & esse principium reliquorū omnium quæ sunt, atque adeò esse verum Deum, etiā esse Metaphysici opus: per media enim Metaphysica perficitur demonstratio. Quod quidem in posteriori modo procedendi, quem diximus esse aliquo modo à priori, est per se manifestum, cùm potissima ac ferè tota vis demonstrationis nitatur in perfectione ipsius esse per essētiam. In priori autem genere demonstrationis, cùm videatur sumi ex effectibus sensibilibus, aliquid participari aut sumi videtur ex naturali Philosophia, & ideò in illo etiam verum habet, quòd Philosophia parat viam, & adiuuat ad illum demonstrandi modum: proprium tamen medium illius demonstrationis re vera est Metaphysicum, nimirum, vnitas finis, & mutuæ connexionis seu subordinationis quæ reperitur in rebus omnibus in rerum natura existētibus. Hæc enim ratio abstractissima est, & vniuersalissima, & ideò per se pertinet ad Metaphysicā, quāuis ad applicandam illam ad res singulas ministerio Philosophiæ sæpè vtatur.

Reiicitur secunda sententia superiori sectione relata.

VLtimò ex dictis omnibus quasi euidentissima XXXII
quadam experientia constare potest quam sit à veritate aliena sententia suprà relata, quæ asserebat ita esse per se notum Deum esse, vt ea ratione demōstrari non posset. Constat enim ex dictis, magna cōsideratione, & speculatione opus esse ad veritatem hanc efficaciter persuadendam: quo modo ergo existimari potest hæc veritas per se nota? Sapienter igitur D. Thom. 1 part. quæst. 2. a. 1. suppositā distinctione quæ in 1. Poster. traditur, & latè exponitur, de propositione per se nota, aut in se tantum, aut in se & quoad nos, affirmat, Deum esse in se esse per se notum, quia esse, per se se, & sine medio conuenit Deo, estque de primario conceptu, & ratione Dei. Negat verò esse per se notum nobis, quia neque essentiam illius entis prout in se est, concipimus, neque ex ipsis terminis est nobis euidens in ordine effectuum & causarum sistendum esse in aliquo ente increato, minùsq; per se notum est huiusmodi ens non posse esse nisi vnum. Vnde multi gentiles de hac veritate dubitarunt, aut etiam eam negarunt, & vsq; in hodiernum diem multi, non solùm gentiles, sed etiam hæretici post auditam vocem Euangelij, eadem insipientia laborant, & Athei sunt, & nonnulli etiam fideles, & docti, negant eam veritatem esse euidentem, hæc autem in rebus nobis per se notis non contingunt. Et in hac sententia, præter Heruæum, Capreolum, & alios Thomistas, concordant cum D. Tho. in 1. d. 3. Durand. q. 3 Richar. q. 2. D. Thom. Durand.

Alij verò licet posteriorem illius sententiæ partē XXXIII
amplectantur, quòd nobis satis est, n gant tamen priorem, quia non admittunt distinctionem illam, nec propositionem aliquam esse per se notam in se, quæ nō sit per se nota nobis, vt Scotus in 1. dist. 2. q. 2. Scotus.

Ocham

Ocham. Gabriel. Henric. Ocham dist. 3. quæst. 3. Gabriel. quæst. 4. Henricus in Sum. art. 22. quæst. 2. Veruntamen immeritò dicti authores laborarunt in re Dialectica, de qua vix potest esse in re controuersia. Nam quis dubitet esse quasdam veritates in se immediatas, quas nos nisi per aliquod medium intelligere valemus? Certè quantitatem, verbi gratia, esse entitatem accidentalem, si verum est, sine vllo medio inter prædicatum & subiectum verum est, & tamen à nobis non cognoscitur, nisi per media & valdè extrinseca. Cū ergo propositio per se nota & immediata idem sint, dubitari non potest, quin multa sint per se nota in se, quę non sunt per se nota nobis. Quòd si Scotus & alij dicant, se non loqui de rebus, sed de propositionibus, quæ intrinsecè dicunt ordinem ad conceptus nostros, qui non possunt distingui secūdum se, & quoad nos, respondebimus laborare in æquiuoco, quia non tractamus de signis ipsis, sed de re significata, nec de cōceptibus formalibus, sed de obiectiuis, & in hos optimè cadit data distinctio. Nam sæpe res illæ, quæ obiiciuntur conceptibus nostris, immediatam atq; adeò per se notā connexionem habent, quamuis vt obiiciuntur nostris conceptibus formalibus, & ab B
eis denominantur, non statim sit nota nobis eorum connexio. Est ergo optima illa distinctio, & ad rem præsentem cōuenientissimè applicata, vt satis declaratum est.

XXXIV. Addiderim tamen, quamuis in rigore non sit notum nobis Deum esse tanquam omnino euidens, esse tamen veritatem hanc adeò consentaneam naturali lumini, & omnium hominum cōsensioni, vt vix possit ab aliquo ignorari. Vnde Augustin. tract. 106. in Ioan. tractans verba illa: *Manifestaui nomen tuum hominibus*, inquit: *Non illud nomen tuum quo vocaris Deus, sed illud, quo vocaris Pater meus. Nam quo Deus dicitur, vniuersa creatura, & omnibus gentibus, antequam in Christum crederent, non omni modo esse potuit hoc nomen ignoratum.* Augustin.

Hæc autem notitia Dei dupliciter potest intelligi vno modo sub aliqua ratione confusa, & communi, vt sub ratione cuiusdam superioris numinis, quod possit nos adiuuare aut beatos efficere, vel aliquid simile, qui conceptus licet in verum Deum conueniat potest tamē etiam falsis diis applicari, & hoc fortasse modo dixit Cicer. lib. 1. de Nat. Deorum; *Nullam esse gentem, quæ non habeat aliquam prænotionem, quòd Deus sit.* Cicero. C
Alio modo id potest intelligi de cognitione veri Dei per conceptum supremi entis, quo maius esse non potest, quodque sit principium cæterorum, & hoc modo videtur loqui Augustinus citato loco. Vnde subiungit; *Hac est enim vis veræ diuinitatis, vt creaturæ rationali iam ratione vtenti non omnino aut penitus possit abscondi: exceptis enim paucis in quibus natura nimiū deprauata est, vniuersum genus humanum, Deum mundi huius faretur authorem.* Tertul. Cyprian. Et eodem sensu dixerunt Tertullian. in Apologet. cap. 17. & Cyprianus de idolo. vanit. *Summa delicti est nolle eum cognoscere quem ignorare non possit*: & in eodem dixerunt alij quos suprà citaui, hominibus esse naturaliter insitam cognitionē veri Dei.

XXXV. Hæc autem cognitio neque in omnibus prouenit ex demonstratione, quia non omnes sunt capaces eius, neque ex sola terminorum euidentia: nam licet demus nomine Dei significari ens per se necessarium, quo maius cogitari non possit, vt vult Anselmus, sumpsitq; ex Augustino lib. 1. de doctrina Christiana cap. 7. tamen non statim est euidens an significatum illius vocis sit vera aliqua res, vel solùm sit aliquid cōfictum, vel excogitatum à nobis. Duplici ergo ex capite oriri potuit hæc notitia; primo ex maxima proportione quam hæc veritas habet cum natura hominis: proposita enim hac veritate, & explicatis terminis, quāquam non statim appareat omnino euidens, statim tamen apparet per se consentanea rationi, & facillimè persuadetur homini non omnino praue affecto. Quia nihil apparet in ea veritate quod repugnet, aut difficilem creditu eam reddat: & è contrario multa sunt quæ statim inclinant ad assentiendum illi veritati: multa (inquam) non solùm Metaphysica vel Physica, sed etiam moralia, nec solū externa, sed etiam interna. Nam si homo in seipsum reflectatur, cognoscit se non esse à se, neq; sibi sufficere ad suam perfectionē, nec creaturas omnes quas experitur, sibi satisfaeere: imò agnoscit in se naturam excellētiorem illis, quamq; in suo gradu imperfectā, quia tam in cognoscendo verum, quàm in amando bonum, sese agnoscit imbecillem & infirmam. Vnde facillimo negotio homo sibi persuadet indigere se superiori natura, à qua ducat originem, & à qua regatur & gubernetur.

Secundo fundata est hæc generalis notitia in ma- XXXVI.
iorum traditione, & institutione tam filiorum à parentibus, quam imperitorum à doctioribus. Ex quo etiam generalis fama apud omnes gentes percrebuit, & recepta est, quòd Deus sit: vnde hæc notitia maiori ex parte videtur fuisse per humanam fidem præsertim apud vulgus, potius quàm per euidentiam rei: videtur tamen fuisse cum quadam euidentia practica & morali, quæ sufficere poterat ad obligandum tum ad assentiendum huic veritati, quod Deus sit, tum etiam ad colendum ipsum. Et iuxta hæc facilè intelliguntur omnia, quę de cognitione Dei naturaliter insita, à Doctoribus dicuntur.

DISPVTATIO XXX.

De primo ente, quatenus ratione naturali cognosci potest quid, & quale sit.

HActenus præcipuè ostendimus Deum esse, & ex parte declarare cępimus quid sit; nam, vt diximus, hæc duo in cognitione Dei non possunt omnino seiungi: nunc superest vt reliqua tradamus, quæ directè spectant ad cognoscendū quid sit Deus, simulque declaremus qualis ac quantus sit, nam in Deo non est aliud qualitas vel magnitudo, quam essentia. Supponimus autem non posse nos naturali lumine hęc de Deo cognoscere prout in se sunt, quia id fieri non potest, nisi per visionem claram ipsius, quæ non est homini naturalis, vt infrà etiam ostendemus. Neque etiam possunt hæc omnia simpliciter à nobis demonstrari à priori de Deo, quia solùm per effectus deuenire possumus in cognitionē eius: cognito tamen vno attributo Dei ex effectibus eius, interdum possumus ex illo colligere aliud à priori, iuxta modum nostrum concipiendi diuina, diuisim, & ex vno conceptu alium eliciendo, vt superiori disputatione tetigimus, & hi duo modi demonstrandi obseruandi sunt, & ad singula diuina attributa, quoad fieri possit, applicandi. Primum igitur quasi fundamentum & principium omnium, quæ attribuūtur Deo, est, esse ens per se necessarium, & suum esse per essentiam, quod demonstratum est disputatione præcedenti: ipsum ergo esse Dei est quidditas eius: quid verò in hoc esse includatur, quidue ex ipso esse per essentiam inferatur, videndum nunc est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTIO I.

Vtrùm de essentia Dei sit esse ens omnino perfectum.

I. REspondeo, de quidditate Dei est vt sit ens vndequaq; perfectum. Potestque hoc naturali lumine euidenter demõstrari. Vt hæc probemus, supponendum est, perfectum id dici cui nihil deest, ex 5. Metaph. Quod potest vel priuatiuè, vel negatiuè intelligi. Priori modo dicitur perfectum, cui nihil deest quod ei debitum sit natura sua ad suam integritatem seu complemẽtum, & hoc modo multa sunt entia perfecta in suis speciebus vel generibus, non tamen sunt perfecta simpliciter in tota latitudine entis. Posteriori ergo modo dicitur perfectum cui absolutè nihil perfectionis deest: atq; hoc modo illud ens dicitur absolutè perfectum cui omnis perfectio ita debita est, ac necessariò inest, vt nulla ei omnino deesse possit, nec priuatiuè, nec negatiuè, & vtroq; sensu dicitur esse de essentia Dei, esse simpliciter perfectum.

II. Nulla perfectionis priuatio in Deum cadere potest. Et inprimis quòd non possit Deus priuatiuè carere aliqua perfectione, est per se euidentissimum, quia, sicut Deus ex se est, ita ex se habet totam perfectionem sibi debitam. A quo enim superiori illam haberet, cùm ipse sit supremum ens? Habet ergo illam independenter ab omni alio, ergo à nullo alio priuari potest tota perfectione sibi debita. Nec verò ipse potest se ipsum illa priuare, tum quia omnis res naturaliter appetit & retinet perfectionem sibi debitam, nisi ab alio potentiori illa priuetur, tum maximè quia Deus non habet huiusmodi perfectionẽ à se effectiuè, sed formaliter seu negatiuè, quia scilicet non habet ab alio, sed ex formali eminentia suæ naturæ. Atq; hinc maximè confirmatur hæc pars ex actualitate ac simplicitate diuini esse, nam res simplicissima non potest aliqua perfectione priuari, nisi destruatur tota: esse autem Dei destrui non potest cùm sit simpliciter necessarium: ergo nec minui, cũ sit simplicissimum, & actualissimum: ergo nõ potest non simul habere totam perfectionem suæ naturæ debitam. Et in hoc saltem sensu attigit hanc veritatẽ, & rationem eius Arist. lib. 12. Met. c. 7. Quod autem

III. Aristotel. Imò nec Vlla negatio. omnis perfectio huic diuino esse debita sit, atq; adeò quòd non possit Deus omnino carere etiam negatiuè aliqua perfectione, probatur primò quia hoc indicat diuina scriptura, cum dicit, *Quæ facta sunt in eo vitam esse*, Ioan. 1. & cum ipsum appellat, *Omne bonum* Exod. 33. sic etiam de Deo docent sancti Patres, Dio. cap. 5. de Diui. Nomin. & Iren. lib. 4. c. 37. cum aiunt, *Deum continere omnia*, vel, *esse omnia*, vt loquitur Clemens Alex. lib. 1. Pedag. cap. 9. Sic denique (quod ad nos nunc spectat) senserunt Philosophi, vt de Herm. seu Mercurio Trismegist. refert Cyrill. lib. 1. contra Iul. sub fin. & Suidas in Mercurio, & Æsculap. ad Amnionem regem, qui sic ait. *Deum omnium dominum, factorem, Patrem, ac septum imploro, ac omnia vnum existentia, & vnum omnia existentem, nam omnium plenitudo vnum est, & in vno.* Multaque similia leguntur ex Trismegist. in Pimandr. præsertim in fine, capite 5. & 15. vbi habentur ferè omnia verba, quæ Cyrillus refert. Vbi ex Platone etiam & Porphyr. adducit nõ dissimilia.

IIII. Secundò probatur à posteriori ex dictis suprà de effectibus Dei seu primi entis: Omnis enim perfectio possibilis aut est increata, aut creata. Si increata sit, in solo primo ente esse potest, quia nihil est increatum extra ipsum. Siverò est creata, ergo necessario esse debet ab hoc primo ente vt à prima & principali causa, quia ostensum est nihil esse posse præter ipsum, nisi ab ipso: ergo necesse est vt omnis talis perfectio sit in ipso, nobiliori, & excellentiori modo. Quia perfectio effectus necessariò supponitur in causa, quæ ex se, & propria, ac sufficiente virtute potest talem perfectionem cõmunicare effectui. Quo modo enim dare posset causa quod nullo modo in se haberet? Atq; hęc ratio eadem proportione concludit de quacunq; perfectione possibili vera, ac reali, siue illa actu reperiatur in aliqua creatura siue nõ, nam si possibilis est, non nisi à Deo esse potest: ergo necesse est vt iam nunc sit aliquo modo in Deo, quia nihil potest esse ab ipso nisi quod aliquo modo est in ipso, est ergo de essentia Dei, vt in se includat aliquo modo omnem perfectionem entis.

V. Ratio à priori conclusionis. Secundò potest hoc à priori ostendi, quia Deus est primum ens, vt ostensum est: ergo est etiam summum & perfectissimum essentialiter: ergo de essentia eius est vt includat aliquo modo omnem perfectionem possibilem in tota latitudine entis. Prima consequentia ex terminis ferè per se nota est: nam si Deus est primum ens causalitate & necessitate essendi, necesse est vt sit etiam perfectione primum. Quod etiam probatum in superioribus est ex eo, quod omnia inferiora entia eò sunt magis vel minùs perfecta, quò magis vel minùs accedunt ad hoc primum ens: neq; potest in hac rerum inæqualitate ita procedi in infinitum, quin detur aliquod supremum ens, quod sit cæterorum caput & mensura, quod non potest esse aliud nisi ipsum ens primum. Est ergo illud summè perfectum. Secunda verò consequentia in principio facta, videri potest minùs euidens, quia rectè potest intelligi quòd sit perfectissimum omnium, & non contineat perfectiones omnium, sicut homo est perfectissimus omnium animalium, & tamen non continet omnium animalium perfectiones. Sed nihilominus cõsequentia illa probatur. Primò ex præcedente ratiocinatione, quia primum ens non vtcunq; est perfectius cæteris, sed tanquam primum principium eorum: vt autẽ res aliqua sit principium alterius, non satis est quod sit perfectior illa, vt per se constat, sed necesse est vt perfectionem illius in se contineat aliquo modo; si ergo primum ens est perfectissimum tanquam principium omnium, non solùm est perfectius cæteris, sed etiam omnium perfectiones in se præhabet.

VI. Deinde probatur à D. Thom. 1. part. q. 4. artic. 2. ex principio suprà probato, quod primum ens est ipsũ esse subsistens per essentiam, ergo claudit in se omnem perfectionem essendi. Quam rationem eiusque propriam vim commodius declarabimus assertione sequente. Nunc aliter probatur illa consequẽtia quia primum ens non solùm est perfectius omnibus quæ sunt, sed etiam omnibus quæ esse possunt: ergo necesse est quòd sit perfectius omnibus non vtcunque, sed vt continens in se perfectiones omnium. Antecedens probatum est, quia primum ens non solùm est primum inter ea quæ sunt, sed etiam inter omnia possibilia. Item quia si esset possibile aliud ens perfectius, vel illud esset ens necessarium, & sic iam actu esset, vel posset effici ab alio, & hoc non, quia non à primo ente, cùm non possit efficere aliquid perfectius se, ergo non est vllo modo possibile ens perfectius, ergo primum ens est perfectissimũ omnium possibilium. Cõsequentia verò probatur, quia dato quocunque ente quod excedat cætera in perfectione, non tamen contineat perfectiones omnium, illud non potest esse perfectius omni ente possibili, quia potest esse aliud quod non solùm sit perfectius, sed etiam contineat reliqua. Neque enim dici potest hanc continentiam inuoluere repugnãtiam, aut esse impossibilem, tum quia in rebus sensibilibus experimur qualitatem vel formam superiorem continere perfectiones plurium inferiorum, tum etiam, quia nulla ratio repugnantiæ, aut impossibilitatis assignari potest, vt magis constabit inferiùs declarando modum huius perfectionis. Vt ergo primum ens sit perfectius omni possibili, necesse est vt omnem perfectionem possibilem in se includat; nam si aliqua perfectio esset possibilis, & illi deesset, perfectiùs esset illud ens, quod illam perfectionem simul cum omnibus aliis haberet. Et propter hanc causam rectè dixerunt Augustinus & Anselmus, Deum esse tale ens, quo maius excogitari nõ potest. Et Gregor. Nissen. lib. de Opific. homin. cap. 1. *Deum esse tale bonum, quod omne bonum, quod intelligendo, cogitando ve comprehenditur, exsuperat.* Cogitando, scilicet tali cogitatione, quę in re cogitata non inuoluat repugnãtiam, sed sit de re verè possibili. Etenim si cogitatio non sit huiusmodi, res cogitata non erit maior, imò nec res erit, sed ens rationis & prorsus nihil: si autem aliquid maius verè cogitetur, illud erit ens possibile: ergo & necessarium, quia hæc est prima & summa perfectio entis perfectissimi: ergo illud ens erit Deus, & non aliud quod cogitabatur minùs perfectum: est ergo de ratione Dei, vt sit ens tam perfectum, quo maius excogitari non possit. Et consequenter vt in se includat omnem perfectionem possibilem, tota enim hęc perfectio verè ac rationabiliter cogitatur in aliquo vero ente.

VII. Tertiò potest eadem consequentia in hunc modum declarari & confirmari: nam primum ens non solùm excedit reliqua omnia sigillatim, sed etiam simul collecta, neq; vtcumq; illa excedit, sed optimo modo possibili in genere entis: sed optimus modus superandi reliqua omnia simul sumpta, est continẽdo eminentiori modo quidquid est in omnibus illis. Quod aliter declaratur: nam quando vna res est perfectior aliis, non tamen continet totam perfectionẽ illorum, quamuis absolutè sit perfectior: tamen secundum aliquam rationẽ contingit esse minùs perfectam, vt sol est simpliciter nobilior luna, & nihilominùs luna in aliqua dignitate vel virtute excedit solẽ. At verò primum ens ita excedere debet, & simpliciter & in omni nobilitate & perfectione reliqua omnia, vt neque absolutè, neq; secundum aliquam rationem ab aliquo superari possit, quem modũ perfectionis & excessus habere non posset, nisi omnem perfectionem in se contineret. Nisi autem ita excederet omnia, non esset primum ens sub omni ratione & perfectione entis, & consequenter neq; ab ipso posset omnis ratio & perfectio entis manare.

VIII. Obiectioni respondetur. Dices, hac ratione probaretur illud primum ens debere esse tale vt omnium entium perfectiones ita in se contineat, sicut in ipsis sunt, quia tota hæc perfectio cogitari potest in aliquo ente, & hic modus excedendi reliqua est perfectior. Respondetur negando sequelam, quia non omnes illæ perfectiones formaliter sumptæ, spectant ad consummatam entis perfectionem: neq; omnes inter se compossibiles sunt, neq; cum exacta ac summa rei perfectione. Vnde ad hoc declarandum rectè distinguunt Theologi duplices entis perfectiones, quasdam vocant simpliciter simplices: alias verò perfectiones secundũ quid, seu non simpliciter. Prioris generis sunt, quæ neque

A inuoluunt imperfectionem vllam, nec repugnantiã vel oppositionem cum alia maiori, vel æquali perfectione. Vnde de ratione perfectionis simpliciter in primis est, vt sit absoluta & non relatiua: nam perfectio relatiua excludit aliam sibi oppositam, quę quãtum est ex se, potest esse æquè perfecta. Deinde esse debet talis perfectio absoluta, quæ nullam includat imperfectionem, neq; alteri meliori opponatur. Vnde ex Anselmo in Monolog. c. 14. definiri solet perfectio simpliciter quòd sit illa *quæ in vnoquoque est melior ipsa, quam nõ ipsa*, id est, quæ in indiuiduo entis, seu in latitudine entis, vt sic melior est ipsa, quàm quælibet illi repugnans, vt benè exposuit Scotus in 1. d. 8. quæst. 1. ad 1. & Caietan. de ente & essentia, capite 2. Omnis autem alia perfectio, quę non est huiusmodi, dici potest secundum quid, seu non simpliciter, seu in certo genere. Anselmus. Scotus. Caietan.

IX. Omnes perfectiones simpliciter simplices in Deo sunt formaliter. De perfectionibus ergo simpliciter dicẽdum est, omnes esse in Deo formaliter, quia in suo formali conceptu nullam imperfectionem, sed puram perfectionem inuoluunt, neq; inter se repugnãtiam in- B cludunt. Vnde sic illas habere, id est formaliter, melius est, quàm aliqua earum carere, & ideò de ratione entis summè perfecti in tota latitudine entis est, vt has omnes perfectiones formaliter includat. Adde, in his perfectionibus non posse cogitari altiorem modum continẽdi illas quàm formaliter, quia intra suam formalem rationem, nec limitatione, nec imperfectionem includunt, neq; altior gradus entis excogitari potest, quàm ille, ad quem hæ formales perfectiones pertinent, quales sunt viuere, sapere, & alia huiusmodi. At verò de perfectionibus secundũ quid seu in certo genere, dicendum est, non pertinere ad cõsummatam perfectionem primi entis vt illas formaliter includat, vt rectè probat obiectio facta, quia aliàs repugnantia & opposita includeret. Item sæpe huiusmodi perfectio in suo conceptu formali includit limitationem, cõpositionem, aut aliam similem imperfectionem: ergo vt sic non potest pertinere ad consummatam perfectionem supremi entis. Pertinet ergo ad perfectionem illius entis, vt has omnes perfectiones eminenter contineat: estq; hic modus consentaneus excellẽtiæ illius entis, quod habet gradum & modum essendi eminentiorem, quàm omne ens in quo hæ perfectiones formaliter reperiuntur, & ideo eminentiori modo continere debet has perfectiones, quàm sint in entibus factis.

X. Quid sit vnã rem in alia & minenter cõtineri. Quid autem sit continere vnam rem eminenter aliam seu perfectionem eius, disputant Theologi cũ D. Thom. 1. part. quæst. 4. Breuiter tamen dicendum est continere eminenter, esse habere talẽ perfectionẽ superioris rationis, quæ virtute contineat quidquid est in inferiori perfectione, quod non potest melius explicari à nobis, quàm in ordine ad causalitatẽ, vel effectũ. Vnde perfectiones omnes creaturarũ, quatenus sunt eminenter in Deo, nihil aliud sunt, quàm ipsamet creatrix essentia Dei, vt dixit Augustinus lib. 4. Gen. ad liter. cap. 24. & sequentibus, & libro 4. de Trinita. à principio & tract. 1. in Ioan. Anselm. in Monolog. capite 34. & 35. & in Prosolog. capite 17. Dicitur autem creatrix essentia esse eminenter omnia, quatenus se sola & sua eminenti virtute rebus omnibus potest illas perfectiones communicare. Nõ quod formaliter loquendo, & secundum præcisionem rationis, posse res efficere sit eas eminenter continere: nos enim hæc ratione distinguimus, & causalem hanc locutionem veram esse credimus. Quia continet eminenter, ideò potest illas efficere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed explicamus illam continentiam per ordinem ad effectum, quia non possumus commodiùs & clariùs id præstare.

XL. Quod enim quidam aiunt continere eminenter perfectiones creaturarum, esse, continere quidquid est perfectionis in illis, seclusis imperfectionibus, obscurius est, nam cùm dicitur Deus cõtinere quidquid est perfectionis creaturæ seclusis imperfectionibus, aut subintelligitur eminenter, & sic nihil explicatur, aut subintelligitur formaliter, & sic inuoluitur repugnantia: nam seclusa omni imperfectione non remanet formalis perfectio creaturæ vt sic: quia in intrinseca formali ratione & conceptu creaturæ includitur imperfectio.

XII. Obiectioni respõdetur. Dices hinc sequi, nullam perfectionem creatam esse formaliter in Deo, quia nulla perfectio creata est, quæ formaliter sumpta non includat imperfectionem. Respondeo, verum esse nullam perfectionem creatam secundum adequatam rationem quã habet in creatura, esse in Deo formaliter, sed eminẽter tantùm: non est enim in Deo sapientia creata, nã vt sic est accidens & finita perfectio, & idem est de cæteris similibus. Dicitur ergo Deus quasdam ex his B perfectionibus continere formaliter, quia secũdum eas habet aliquam formalem conuenientiam cum creatura, ratione cuius illa perfectio secundum idẽ nomen, & eandem rationem seu conceptum formalem attribuitur Deo & creaturæ, salua Analogia, quę inter Deum & creaturam semper intercedit. Quãdo verò non est talis conuenientia, nec formalis denominatio, sed sola efficacitas diuinæ virtutis, tunc dicimus intercedere continentiam eminentialem. Atque ita in Deo nulla perfectio est formaliter nisi vel secundũ proprium conceptum Dei, vel saltem secũdum conceptum abstrahentem à Deo, & creaturis. Restabat hic alia difficultas, quia sequitur esse in Deo infinitas perfectiones: sed hæc facillimè expedietur ex dicendis in duobus punctis sequentibus.

SECTIO II.

Vtrùm demonstrari possit Deum esse infinitum.

I. INitum & infinitum teste Aristotele propriè dicuntur in quantitate molis: cùm ergo hæc in Deo non sit, vt supponimus, non potest esse hîc sermo de infinito secundum hanc proprietatẽ, C
Augus. sed secundum eam translationem qua dixit Augustinus 6. de Trinitate, capit. 8. *In his quæ non mole magna sunt, idem est maius esse, quod melius esse.* Rursus non intelligitur quæstio de sola infinitate durationis: nam euidentissimum est Deum esse æternum, & consequenter duratione infinitum. Quod tam ex effectibus, quàm ex dictis de esse Dei facilè conuinci potest. Nam vel mundus est æternus, vel cœpit in tempore, si est æternus, multo ergo magis Deus, qui est primus author & motor eius: si verò cœpit in tempore: ergo ab aliquo initium sumpsit, qui non potuit incipere, aliàs sumpsisset principium ab alio: cùm ergo non procedatur in infinitum, sed sistatur in primo ente vt ostensum est, necesse est illud esse semperque fuisse. Item quia ostensum est primum ens esse ens simpliciter necessarium, quia non est ab alio, sed ex se: non ergo potest habere initium vel finem existendi, est ergo infinitæ durationis. Igitur quæstio præcipuè intelligitur de infinitate in essentia & perfectione, & consequenter etiam in virtute agendi: nam hæc duo proportionem inter se seruãt: A vnde à priori ostenditur infinitas virtutis ex infinitate essentiæ, & à posteriori infinitas essentiæ ex infinitate virtutis. Quomodo autem hæc infinitas concipienda sit, & in quo consistat, præc. disp. sect. 1. sufficienter declaratum est.

Quæstionis resolutio.

II. DIcendum ergo est, Ratione naturali demonstrari posse, Deum esse infinitum. Hanc veritatem, scilicet, Deum esse infinitum, docet fides, vt ex Theologia constat, Psal. 144. Baruc. 1. & Concil. Later. sub Innoc. 3. in c. Firmiter de sum. Trin. Et apud sanctos Patres Dionys. c. 9. de Diuinis nom. Nazian. orat. 38. Et Philosophi subodorati sunt vt Arist. refert 3. Phys. cap. 4. licet de eorum sensu non satis constet, sicut de eodem Arist. statim dicemus. Potest autem probari hęc conclusio duplici modo suprà posito, scilicet vel ex effectibus vel à priori ex aliquo attributo priùs demõstrato de Deo. Priori modo probat Arist. 8. Phys. tex. 7. & 12. Met. text. 41. Deum esse infinitæ virtutis ex eo, quòd mouet tempore infinito. Quia ad mouendum (inquit) tempore infinito, requiritur infinita virtus. Quòd probat per deductionem ad inconuenies, quia aliàs duo mouentia æqualis virtutis alterum moueret tempore finito, & aliud in infinito. Quæ ratio multorum torsit ingenia: quoniam statim apparet omnino inefficax: nam ad mouendum tempore infinito, etiamsi gratis admittamus talem motum esse possibilem, sufficit finita virtus perpetuò durans, quæ non langueſcat, nec minuatur, aut lassetur mouendo: has autem cõditiones habere potest etiamsi finita sit, dummodo sit incorruptibilis. Sic enim idem manens idem semper est natum facere idem, vt sol perpetuò illuminaret si perpetuus esset. Imò, teste Aristotele, sol, seu cęlum est causa perpetuę successionis generationum, & corruptionum, & similiter omnes intelligentiæ infinito tempore mouent secundum ipsum, cùm tamen infinitæ non sint.

Mens, & ratio Aristotelis expenditur.

III. PRopter hanc difficultatem multi Doctores negant fuisse mentem Aristotelis asserere Deum esse infinitum in virtute, sed duratione tantùm: minùs enim incommodi existimant defecisse Aristotelem in conclusione, quàm in sua probatione. Ita sentit Greg. in 1. d. 42. q. 3. a. 1. Ocham quodlib. 3. q. 1. & quodlib. 7. q. 22. & 23. Marsi. in 1. q. 24. a. 2. & nonnulli alij. Veruntamen negari non potest quin Arist. eo loco agat de virtute infinita in vi agendi & mouendi, nam id planè constat ex discursu eius. Propterea enim probat Deum esse infinitæ virtutis, vt inde colligat eum carere magnitudine: at hæc collectio præcipuè in eius sententia nullius momenti est, cùm ipse ponat cœlum, & elementa corporalia, æterna, & infinita in duratione. Deinde probat virtutem infinitam non posse esse in magnitudine, quia aliàs moueret in non tempore, quæ illatio esset prorsus impertinens si de sola duratione sermo esset: nam virtus nõ ideò velociùs mouet, quod magis duret. Atq; ita intellexerunt Arist. D. Tho. Albert. Simp. & alij ibi. An verò Aristoteles locutus fuerit de virtute infinita intensiuè secundum quid tantumque in mouendo, vel simpliciter in agendo, non potest efficaciter probari ex illis locis. Quid verò sentiendum sit, dicam in fine huius puncti.

Expositio Greg. Ocham. Marsil. & cæterorum.

IIII. Aliter ergo Scotus in 1. dist. 2. quæst. 2. & in quodlib. quæstio. 7. respondet, medium Aristotelis in illa ratione

Scoti expositio.

ratione non esse, mouens tempore infinito vtcunque, sed à se & independenter. Sed quidquid sit de efficacia huius medij, quod infrà videbimus, certum est non fuisse hanc mentem Aristotelis, tum, quia nullam mentionem facit illius particulæ à se, seu independenter, tum etiã, quia illa ratio æquè procedit in motu finito, & in quacunque actione. Aristoteles autem non ex motione, seu actione, sed præcisè ex infinita duratione motionis probat intentionem suam. Ac tandem deductio illa ad inconueniẽs, quod mouentia æqualia mouerent tempore inæquali, non fundatur in modo mouendi à se, vel ab alio, sed solùm in quantitate effectus. Adde, Aristotelem ibi argumentari, ex medio purè physico, & in eodem lib. priùs probato: physicum autem medium est, quòd primus motor mouet tempore infinito, & hoc solũ fuerat ab Aristot. probatum: quod autem moueat à se, & sine dependentia ab alio non est medium physicum, sed Metaphysicum potiùs: nec de hoc Aristot. mentionem ibi fecerat. Maximè, quia ibidem apertè significat Aristoteles dari duo mouentia eodem modo ita vt alterum moueat finito tempore, aliud B
infinito: non possunt autem dari duo mouentia à se & indepẽdenter à superiori, non ergo facit vim Aristoteles in hoc mouendi modo. Deniq; esto verum sit ad mouendum à se requiri virtutem infinitam, id tamen neque est per se notum, neque ab Aristotele probatum, imò nec probari tentatum, neque insinuatum.

Emptobatur.

V. D. Thom. Expositio. Aliter D. Thomas ibidem exponit, Aristotelem loqui de motu infinito ex parte mobilis, non ex parte spatij. Ex parte mobilis vocat infinitum motum, illum in quo infinitum tempus consumendum est, priusquam totum mobile pertranseat quemcunque præfixum aut signatum terminum, vel partem spatij: motum autem infinitum ex parte spatij vocat illum, qui per continuam repetitionem eiusdem mobilis intra idem spatium infinito tempore durat. Ait ergo, principium Aristotelis esse, ad mouendum aliquod mobile tempore infinito ex parte ipsius mobilis requiri virtutem infinitam. Quòd si obiicias, Aristoteles non potuit subsumere primum motorem posse mouere tempore infinito ex parte mobilis, sed C
solùm ex parte spatij, quia ipse solùm agnouit motũ cœli, quem putauit durasse tempore infinito, & vt sic esse à primo motore: at verò ille motus solùm durare potest tempore infinito per repetitionẽ totius mobilis per totum spatium. Respõdet in Summa Diuus Thomas, directè & explicitè locutum fuisse Aristotelem de hoc tempore infinito: implicite autem ex hac infinitate intulisse aliam, quæ est ex parte mobilis. Ita vt ratio eius in virtute sit hæc, Deus mouet cœlum tempore infinito ex parte spatij: ergo de se potens est ad mouendum tempore infinito ex parte mobilis: ergo est infinitæ virtutis. Patet consequentia, quia infinitas motus per repetitionem spatij est per accidens, ex parte autem mobilis est per se: quod autem est per accidens reducitur ad id quod est per se: cùm ergo primus motor sit causa per se infinitatis motus, illi debet attribui infinitas per se, & non tantùm per accidens.

VI. Quæ difficultates in proximè relata expositione. In hac expositione multa occurrunt difficilia. Primum, quòd hæc fuerit mens Aristotel. quia nullam mentionem fecit duplicis infinitatis motus temporis, neque reductionis vnius ad aliam. Deinde, quia vt motus duret tempore infinito ex parte mobilis necesse est quod mobile sit infinitum: alioqui non posset infinito tempore durare sine repetitione & A
sine integro transitu totius mobilis per signatum punctum spatij: præsertim si idem motus semper perseueret, vt supponitur, & ita ponit D. Thom. huiusmodi mobile debere esse actu infinitum secundũ magnitudinem. At verò teste Arist. prorsus repugnat corpus infinitum moueri: quo modo ergo hîc potuisset assumere primum mouens posse mouere infinitum mobile? nam hoc ipsum est mouere corpus infinito tempore ex parte mobilis, præsertim quia expresse Aristot. in sua probatione ponit mobile finitũ: ait enim; Mobile illud quod mouetur tempore infinito, per ablationem æqualium partium tandẽ consumendum fore: quod non esset verum si mobile esset infinitum.

VII. Secundò, licet daremus Aristotelem intendisse illud probationis genus, non esset minùs difficile vim eius & efficaciam declarare. Nam in primis, quænam est vis illius illationis, *Deus mouet cœlum tempore infinito ex parte spatij: ergo potest mouere tempore infinito ex parte mobilis?* Nam perinde est ac si inferretur. *Potest mouere corpus finitum & infinito tempore continuare motum illum: ergo potest mouere mobile infimtum.* At hæc consequentia nulla ratione fundari posse videtur. Quia sicut est longè diuersum augmentum motus per repetionem & reuolutionem eiusdem mobilis in eodem spatio, vel per augmentum ipsius mobilis, ita est longè diuersum augmẽtum virtutis requisitum ex parte motoris, neq; ex vno licet inferre aliud cùm sint diuersæ rationis, imò cùm vnum non sit propriè augmentum, sed duratio eiusdem virtutis. Vnde illa reductio infinitatis per acccidens ad per se hîc nullum fundamentum habet, imò in virtute nihil aliud est, quàm inferre id quod est maius ex eo, quod est minus. Nam per se loquendo & (vt ita dicã) ex obiecto, minus est mouere idem mobile longiori tempore, quàm mouere maius mobile. Vnde in motibus finitis, non recta esset illatio ex maiori continuatione motus eiusdem mobilis colligere virtutem mouẽdi maius mobile. Deniq; instantia superiùs facta cõtra rationem Aristot. eodem modo procedit contra hãc interpretationem: nam angelus potest mouere cœlum tempore infinito ex parte spatij: & tamen non potest mouere aliquod corpus tempore infinito ex parte mobilis: ergo neque in primo motore licet vnum ex alio inferre.

VIII. Quod si fortè dicatur angelum non ita esse causam per se infinitatis motus, sicut Deum, si per causam per se intelligatur causa independens & à se operans, incidit in expositionem Scoti, & eisdem rationibus reiiciendae est: si verò intelligatur causa veè ac propriè influens in effectum, & propria virtute vt causa principalis proxima, sic immeritò negatur quod intelligentia sit causa per se infinitatis motus; nam propria virtute illum efficit, & in eo perpetuò durat. Neque explicari potest in quo consistat, quòd Deus per se causet infinitatem, & non angelus, quia non differunt nisi in eo, quod Deus efficit, vt causa prima, & angelus vt secunda, quæ differentia nihil ad præsens spectat, vt dictum est. Imo vix intelligitur cur infinitas motus ex parte spatij vocetur per accidens, & ex parte mobilis per se; nam si quæ infinitas potest esse in motu physico, solùm in circulari motu per repetitionem circa idem spatium, vt Arist. probauit in 8. Phys. & in 1. de Cœlo. Et sicut motus, vel tempus continuum, est per se vnũ continuatione, ita si infinitè duraret, esset per se infinitum circuitione continua. Motus aũt infinitus ex parte mobilis impossibilis est; nam si mobile est impossibile, etiam

Aristoteles.

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam motus 4. Phys. tex. 115. Cur ergo vocatur per se infinitus? aut cur ex potentia mouendi infinito tempore vno modo infertur potentia ad mouendū alio modo? Dices etiam iuxta nostram, sentētiam est impossibilis motus infinitus ex parte spatij. Respondetur, nos argumentari in principiis Aristotelis: si autem etiam est impossibilis motus infinitus illo modo erit Arist. ratio infirmior etiam dicto modo interpretata, quia neque antecedens verum est, neque illatio bona.

IX. Quocirca D. Thom. 1. cont. Gent. cap. 20. rat. 8. ad 4. obiectionem, aliter declarat hanc rationem, dicens, solùm probare, virtutem corpoream finitam de se non sufficere ad mouendum tempore infinito, quia non potest moueri, nisi mota, & ex se non habet vt perpetuò moueatur cùm sit in potētia ad moueri & non moueri, & ideò neq; ex se habet virtutem vt perpetuò moueat. Veruntamē neq; hæc interpretatio sufficiens apparet. Nam in primis Arist. non probat immediatè ex infinitate motus virtutē mouendi non posse esse corporeā, sed probat esse infinitā, & ex infinitate colligit posteà non posse esse corpoream, quam illationē posteà examinabimus: vnde Arist. hic non vtitur illo medio, quod corpus non mouet, nisi motum. Deinde hoc principium si intelligatur de motu actuali & proprio ac physico, vel locali, id est, quod corpus non possit localiter mouere, nisi localiter motum, neq; est demonstratum, neque verum, quia in motu attractionis sæpe vnum corpus manens immotum attrahit aliud, & in impulsione, seu expulsione id interdum accidit, licet rariùs, vt in viuentibus in virtute expulsiua excrementorum, & in repercussione pilæ est probabile impelli a pariete, quem vehementer tangit, licet ipse paries immotus maneat. Si autem principiū illud latiùs intelligatur de motione per auxilium, vel concursum superioris causę, sic non est principium Physicum, neq; est proprium corporum, sed commune omnium causarum secundarum. Ac denique in eo sensu idem est dicere virtutem corpoream nō posse de se mouere tempore infinito, quod dicere corpus non posse mouere sine concursu superioris causæ, & ita incidimus in sententiam Scoti, qui vim rationis ad hoc reducebat, quod nulla virtus finita agit independenter à superiori, & ita tandem Ferrara ibi ad hoc deducit, expositionem, quod sola prima causa per se primò & non per aliud, causat motum infinitum.

X. Tandem Caietan. in prolixo opusc. de infinit. Dei intens. vim huius rationis in hoc constituit, quòd Deus per se primò, id est ex vi propriæ & intrinsecæ perfectionis, causat infinitatem motus, ad causandum autem hoc modo infinitum motum requiritur (ait) virtus intensiuè infinita. Quod sic probat, quia duratio est ens: ergo alicuius perfectionis: ergo maior duratio maioris perfectionis: ergo infinita duratio infinitæ perfectionis: ergo qui causat illam ex vi proprię perfectionis, debet esse infinitę perfectionis. Hoc autem modo causat Deus infinitam durationē in motu: intelligentia verò, vel aliud agens finitum nō potest illam causare per se primò, id est ex vi propriæ perfectionis, sed ex conditione annexa, id est ex eo quòd infinitè durat, sicut calor vt octo ex vi suæ intensionis & perfectionis habet calefacere vt octo: calefacere autē per diem non habet ex vi suæ perfectionis, sed ex conditione annexa, scilicet, quia durat per diem. Sed contra hanc expositionem eędem difficultates occurrunt, quæ contra præcedentes. Et in primis, quod ad Aristotelem attinet, obiicere possumus Caietano, quod ipse meritò obiicit Scoto; *Mirum est, quòd Aristoteles medium suæ rationis non expresserit*: sicut autem Aristotel. non assumpsit pro medio causam mouētem à se, vt Scotus volebat, ita nec causam mouentem per se primò, vt Caietan. sumit, sed præcisè ex continuatione motus per infinitum tempus infert infinitam virtutem mouentis. Item deductio illa qua Aristoteles probat motum infiniti temporis non posse esse à finita virtute, longè diuersa est à discursu quem Caietanus facit, infert enim Aristoteles, quòd duo mouentia æqualia mouerent tempore inæquali. Quod argumentandi genus ad mouentia, quæ per se primò causant infinitatem, vel durationē motus eo modo, quo Caieta. loquitur, applicari non potest. Imò si res attentè consideretur, nulla virtus creata (etiam iuxta discursum Caietani) potest per se primò mouere per horam, nedum infinitò tempore, quia ex vi solius intensiuæ perfectionis nō potest vel durationem vnius horæ efficere mouendo, sed ex adiuncta conditione, scilicet quatenus ipsa etiam per horam durat.

XI. Caietani discursus inefficax ad infinitum probandum.

Vlterius verò addo, discursum ipsum Caieta. per se sumptum inefficacem esse. Nam in primis, quæ est causa quæ possit mouere infinito tempore ex vi solius virtutis intensiuæ, præscindendo illam ex propria duratione? certè nulla etiamsi maximè infinita fingatur. Aliàs si fingeremus per impossibile infinitam virtutem motiuam durare per instans nostri tēporis, illa vt sic esset potens ad mouendum infinito tēpore, quod est planè falsum. Et sequela patet, quia posita causa sufficiente, & per se, ac primaria, potest poni effectus. Quod si dicatur, durationem causæ esse conditionem necessariam ad perseuerandum in actione, etiam in causa infinitę virtutis intensiuę: ergo infinita continuatio motus nunquam ita fit per se primo ab infinita virtute, quin requirat, vt conditionem necessariam, durationem virtutis: sed hoc modo, & non alio suffi. it & requiritur perpetua duratio in virtute finita ad causandum motum infinitum: ergo in hoc nulla est differentia, & sine causa exigitur infinita virtus ad causandum infinitum motum per se primò. Nec declarari potest quid importetur per illam particulam per se primò, quandoquidem per illam excludi non potest duratio causæ vt conditio necessaria. Nisi forte dicatur, hanc durationem intrinsecè includi in causa infinitæ virtutis, & ideò in tali causa non annumerari hanc vt conditionem distinctam ab ipsa virtute. Sed hoc nihil refert ad rē, de qua agimus: nam etiam perpetua duratio potest esse connaturalis virtuti finitæ, hac solùm interueniente differentia, quod in re simpliciter infinita illa duratio est independens: in virtute autem finita est dependens, quæ differentia non refert ad præsentem discursum, nisi ad expositionem Scoti reuertamur, quam neque ipse Caietanus admittit.

XII. Præterea ascensus ille seu gradatio Caietani fallax est, tum quia licet duratio sit perfectio: maior tamen duratio non semper est maior perfectio. Tribus enim modis potest vna duratio esse maior: vno modo essentialiter, quo modo æuum, verbi gratia est maior duratio quàm tempus, & æternitas, quàm æuum. Et hoc modo maior duratio est etiam maior perfectio: vnde proprius diceretur melior duratio, seu altioris rationis: non exceditur autem hoc modo tempus finitum ab infinito, vt per se constat. Alio modo dicitur vna duratio maior alia, vel scipsa solùm per comparationem ad extrinsecam mensuram veram, vel imaginariam, quo modo dicitur angelus magis durasse hodie, quàm heri, & hoc modo maior duratio non est in se maior perfectio, sed eadem coexistēs maiori successioni. Atque ita ad causandam hoc modo maiorem durationem in angelo, non requiritur maior virtus, vt per se etiam constat. Alio modo cōtingit, vnam durationem esse maiorem alia per additionem realem partis ad partem eiusdem rationis. Et hoc modo annus est maior duratio, quàm dies, & infinitum tempus, quàm finitum, & sic maior duratio non est maior perfectio intensiuè, sed solùm extensiuè (si tamen motus localis vel duratio eius, nomen perfectionis meretur distinctę à suo termino) Et hęc comparatio est, quæ ad propositum spectat. Ex hoc autem augmento perfectionis in effectu, non potest colligi quod sit necessaria maior virtus, sed eadem magis durans, quia ibi solùm est multiplicatio successiua eiusdem vel similis effectus, verbi gratia similis circulationis, ad multiplicandum autem successiuè effectum non requiritur maior virtus, idem enim calor potest in infinitum producere calorem similem successiuè. Et confirmatur primò, quia ex infinitate effectus nō potest inferri maior infinitas in causa, quàm sit in effectu: ergo si effectus tantùm augetur extensiuè in duratione, ex hoc capite non requirit in causa infinitam virtutem intensiuam, sed virtutem infinitè durantem. Et confirmatur tandem, quia si ad mouendum infinito tempore esset necessaria infinita virtus, eò quòd infinita duratio sit infinita perfectio, nullo modo fieri posset infinitus motus à finita virtute, neque per se primò, neque à causa principali, & per se. Consequens est falsum, quia intelligentia finita efficere potest talem motum: ergo.

XIII. Cōclusio posita solo physico medio probari non potest.

Existimo igitur, conclusionem positam non posse efficaciter probari per medium purè physicum, seu ex motu. Primò quidem, quia non solùm est verū nullum motū durasse tempore infinito, sed probabilius etiam existimo non posse durare tempore infinito, quamuis possit in infinitum durare absque fine, non tamen absque principio, vt suprà tactum est. Secundò, quia licet daremus motum durasse infinito tempore, non posset inde colligi infinita virtus in motore, vt argumenta facta concludunt. Nec ratio qua Aristoteles conatur probare non posse finitum mouere tempore infinito quidquam efficit. Fundatur enim in hoc principio, quod si integra virtus mouet integrum mobile per infinitum tempus, pars virtutis mouebit partem mobilis minori tempore: atque adeò finito. Hoc autem principium falsum est; nam si pars virtutis mouet partem mobilis sibi proportionatam per idem spatium proportionatum, & eodem modo repetitum: seu toties illud pertransęundo, tanto tempore mouere illam poterit, per se loquendo, quanto tota virtus poterat mouere totum mobile. Quod in fine libri 7. Physicor. idem Arist. docuit, & est euidens ex commutata proportione, & applicando illam ad motum cœli, ferè ad sensum conspici potest. Nam, si fingamus vnum motorem mouisse ab æterno solùm astrum Solis, & alium mouisse reliquum corpus quartæ sphæræ, vterque moueret per infinitum tempus. Quod verò quidam aiunt, Aristotelem locutum esse de virtute, quæ mouendo minuitur, extra rem est: quid enim ad propositum inferret Aristoteles, si hoc supponeret? Non enim posset concludere, illam virtutem esse infinitam, sed non lassari, nec minui mouēdo. Quamobrem non vereor dicere, Aristotelem nō rectè argumentatum esse, vbi res est tam clara & manifesta. Atque hoc ipsum videtur sensisse Cano lib. 12. de locis, cap. 5. vbi inter errores Aristotelis ponit, quòd crediderit omnes intelligentias mouentes cœlos esse infinitæ virtutis, eò quòd infinito tempore moueāt. Vnde fit etiam mihi probabile Aristotelem, saltem illo loco non fuisse locutum de virtute actiua absolutè infinita in genere entis, seu in vi agēdi simpliciter: sed tantùm de infinita virtute in mouendo localiter, quæ solùm est infinita secundum quid. Nā, licet daremus ex illo effectu posse colligi infinitam virtutem, non excederet hanc infinitatem, & si omnibus motoribus cœlorum virtutem infinitam attribuit, non est credibile tribuisse maiorem: ipse autem illo loco æqualiter de omnibus loquitur; nā inde concludit omnes motores orbium esse incorporeos, vt ibi D. Thom. aduertit.

XIV. Dicet aliquis, esto non possit probari infinita virtus Dei ex infinita duratione motus, posse tamē probari ex augmento in infinitum in velocitate motus. Sic enim putat Gregorius in 1. dist. 42. quæst. 3. art. 2. posse demonstrari infinitatem Dei, ex eò quòd potest velocius, ac velocius in infinitum mouere cœlum. Quod autem hoc possit, probat, quia hic effectus non repugnat; ergo est possibilis: ergo per aliquam potentiam: ergo illa potentia maximè est in primo Ente. Et similiter argumentatur ex aliis effectibus, quos supponit esse possibiles, cùm tamen id non sit euidens, sed satis obscurum, vt infrà dicam, tractando de attributo *Omnipotentiæ*. Vnde aliqui etiam censent rationem factam non esse efficacem, quia non satis probatum, neque per se notum est, illum processum in infinitum in velocitate motus esse possibilem, seu non inuoluere repugnantiam. Sed quamquam demus hoc etiam esse euidens (vt certè videtur) nihilominùs non potest inde concludi virtus infinita simpliciter, sed secundum quid tantùm, id est, in mouendo, quæ efficacitas posset intelligi in virtute finita superioris ordinis, vt est vulgare in huiusmodi processibus in infinitum.

Proponitur alia ratio ex Creatione desumpta.

C ALia igitur ratio ex alio effectu desumpta, efficacior censeri solet & propria Metaphysicæ, nimirum ex creatione, quam solùm insinuabo, quia principia eius in superioribus probata sunt. Vnum principium est, Deum habere vim ad creandum, quod ex dictis est euidens, quia demonstratum est, de facto produxisse hunc mundum, qui non potuit produci, nisi per creationem, cùm & materia ipsa, & res omnes etiam incorruptibiles, ab eo effectæ sint. Aliud principium est, ad creādum requiri virtutem infinitam simpliciter. Quod non est tam euidens, sicut præcedens: est tamen satis consentaneum rationi, vt in superioribus probatum, ac declaratum est. Et præsertim est hoc indubitatum de virtute creandi, quæ ex se complectitur, vt obiectum adæquatum, omne creabile, quia hoc obiectum in infinitum extenditur, & quamcunque perfectionem finitam determinatè signabilem superat: requirit ergo in causa habente talem virtutem, infinitam vim & perfectionem. XV.

Quòd autem huiusmodi sit virtus diuina, multis modis ostendi potest ex rebus factis. Primò, quia in eis creauit Deus omnes gradus rerum, & in singulis varias species, ad quarum productionem non indiguit, vel aliqua materia, quæ actioni eius supponeretur, vel aliqua alia adiuuante causa, sed sola XVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sola sua potentia, supponendo ex parte effectuum
A tia receptum, sed per se subsistẽs. Cuius rationis vim
putant discipuli D. Thom. fundari in hoc, quòd in
Deo non distinguitur ex natura rei esse ab essentia;
in creaturis autem distinguitur. Existimantq; nullũ
esse finiri aut limitari, nisi quatenus in essentia finita
recipitur, & è conuerso essentiam esse finitam, qua-
tenus est capax finiti esse: nam & actus per potentiã,
& potentia per actum inuicem limitari possunt in
diuersis generibus causarum. Ita ergo concludunt,
esse diuinum, quod omnino irreceptum est, esse in-
finitum. Atq; hoc modo intelligunt hanc rationem
Caiet. ibi, & Capreol. in 1. d. 43. q. 1. a. 1. & Ferr. 1. cont.
Gent. c. 43. eamque defendunt ab impugnationibus
Aureoli dicta d. 43. & Scoti in 1. d. 2. q. 1. & in hanc
sententiam consentiunt Ægid. in 1. d. 43. q. 1. a. 1. Ri-
char. a. 1. q. 1.

Ego verò existimo rationem non esse efficacem, XIX
si in hoc fundetur, quòd essentia non potest esse fi-
nita, nisi sit potentia verè ac propriè receptiua ipsius
esse; & è conuerso, esse non posse esse finitum, nisi sit
verè receptum in essentia, tanquam in potentia pro-
priè passiua ac receptiua. Nam, etiam in creaturis,
B falsum esse existimo, essentiam & esse hoc modo cõ-
parari, vt in disputatione sequenti latè dicturus sum.
Vt ergo esse sit finitum, satis est vt sit receptum ab a-
lio in tanta ac tanta perfectionis mensura, etiamsi
propriè non sit receptum in aliqua passiua potentia;
& similiter essentia creata potest esse limitata per su-
am intrinsecam differentiam, etiamsi non compare-
tur ad esse per modum receptiuæ potentiæ. Nulla
enim sufficienti ratione adhuc probatum est, rem
non posse esse finitam, nisi illo modo: nam licet res,
quæ inter se habent mutuam habitudinem transcẽ-
dentalem actus & potentiæ, dici possint finiri ad in-
uicem, hoc sensu quòd habitudo vnius ex eo quòd
ad alteram determinatur, ita finitur, vt non maneat
indifferens ad alia; tamen in re absoluta, vt est es-
sentia angeli, v. gratia, optimè intelligitur posse esse
finitam sine tali habitudine, ex eo solùm quòd ta-
lem gradum entis habet receptum, & præscindit ab
alio.

Illa ergo consecutio: *Deus est ipsum esse per essentiam: ergo est infinitus in perfectione*: in hoc proximè fun- XX
dari videtur, etiam ex mente Diui Thomæ, quòd Quale sit eo quòd Deus est essentialiter esse infinitum
C esse infinitum in essentia, in quadam negatione cõ- se intelligatur
sistit, quæ absolutam rei perfectionem indicat, & nõ
imperfectionem vllam: primum autem ens hoc i-
pso quòd est suum esse per essentiam, perfectissimum
est: ergo includit etiam hanc perfectionem, quæ est
esse infinitum simpliciter. Vnde Diuus Thomas ea-
dem 1. P. quæst. 4. art. 2. ex hoc quòd Deus est ipsum
esse subsistens, infert ita esse summè perfectum, vt o-
mnem essendi perfectionem in se includat. Cuius il-
lationis vis in hoc potissimum sita esse videtur, quòd
cùm Deus à nullo participet esse, seu rationem entis,
sed ex se & ex intrinseca natura ac necessitate sit id
quod est, non potest in se habere diminutam, & so-
lùm quasi ex parte, rationem & perfectionem entis:
est ergo aliquo modo includens totum ens, totam-
que entis perfectionem. Ex eodem ergo principio,
& eadem ferè proportione, concluditur infinitas ta-
lis entis.

Primò quidem, quia hæc infinitas in nullo alio XXI
consistit, nisi in hoc quòd perfectio primi entis In quo sita sit infinitas Dei.
nec est ita præcisa, ac definita ad vnum genus per-
fectionum, quæ nos in creaturis distingui videmus, vt illud solùm includat, & non cætera omnia,
eo eminẽtissimo modo, qui ad summam perfectionem

XVII. Obiectio cõtra præcedẽtẽ rationem.

Dices, videri repugnantiam inuolui in hac ratio-
ne: nam si Deus non potest effectum sibi adæqua-
tum creare: ergo non potest facere rem simpliciter
infinitam: ergo ex obiecto illius virtutis non potest
B colligi, quod ipsa sit simpliciter infinita. Respondetur, negando vltimam consequentiam: Deus enim
non potest naturam, vel substantiam sibi æqualem
creare, quia id inuoluit apertam repugnantiam: nam
potissima excellentia naturæ diuinæ est vt sit increa-
ta, independens, & ens simpliciter necessarium, qua
perfectione necessariò caret quidquid creatum est.
Secluſa autem hac æqualitate, non repugnat in infi-
nitum fieri entia creata, quæ magis ac magis partici-
pent perfectionem Dei. Vnde neque ex parte Dei
potest deesse virtus, præsertim cum ostensum sit in
ipso eminenter contineri omnẽ perfectionem possi-
bilem. Atq; hoc obiectum satis est, vt illa virtus sit in
se simpliciter infinita, non tantùm ob modum agen-
di ex nihilo, sed etiam ob latitudinem rei creabilis,
quæ in infinitum extendi potest, seu augeri in perfe-
ctione. Vnde necesse est vt in causa supponatur infi-
nita virtus, tum quia est causa superior, & exce-
dens in perfectione totum suum obiectum; tum etia-
m, quia si esset finita, non posset vltra aliquem cer-
tum terminum in actione sua progredi. Hæc igitur
ratio sumpta ex effectu creationis nõ solum prout fa-
C cta est, sed etiam prout possibilis ostenditur vel ex
his, quæ facta sunt, vel ex modo quo facta sunt, est
satis efficax. At Scot. 1. distin. 2 quæst. 1. §. *Ostensis igi-
tur*. id probat ex his, quę Deus fecit, & continuo facit
adiungendo, quod in hac rerũ effectione posset per-
petuò durare. Durand. verò 1. d. 43. quæst. 1. addit
quod etiam posset ea omnia simul conseruare. Sed
hoc quod Durandus addit, minùs euidens est, & to-
to illo concesso, si totus processus sistat intra species
rerum, quæ factæ sunt, non potest ex eo concludi in-
finita virtus simpliciter, sed tantùm virtus finita su-
perioris ordinis, vt etiam Scotus vidit: nisi aliundè
ex modo creationis aliud inferatur, vt suprà di-
ctum est.

De modo demonstrandi infinitatem Dei à priori.

XVIII. SVpereſt dicendum breuiter de alia via demon-
strandi infinitatem Dei à priori ex aliquo eius
attributo priùs demonstrato. Et hoc modo probat
D. Thom. 1. p. quæst. 7. art. 1. Deum esse infinitum ex
eo, quòd est ipsum esse per essentiam, in nulla essen-

nem pertinere potest: neque etiam in singulis per-
A fectionum generibus ita est limitata ad certum ali-
quem, & definitum gradum, qui in participato ente
intelligi possit, quin habeat perfectionem illam no-
biliori & excellentiori modo, quam possit à creatu-
ra participari, etiamsi magis ac magis in infinitum
participetur. Sed hoc totum includitur in perfe-
ctione primi entis, ratione cuius dicitur omnem
possibilem perfectionem in se continere, vt ex di-
ctis in præcedenti assertione constat. Ergo ex illo
principio æquè infertur infinitas, sicut & summa
perfectio. Imò hinc fit etiam consequens, vt omnes
rationes, quibus supra probauimus perfectionem
primi entis, æquè probent infinitatem eius, quia &
modus perfectionis à nobis expositus conuertitur
cum infinitate recte declarata, & infinitas quatenus
sub illa negatione perfectionem indicat, pertinet
ad perfectionem simpliciter, atq; adeò ad summam
entis perfectionem.

XXII. Secundò potest probari eadem illatio, quia esse
per essentiam non habet vnde limitetur: esse enim
participatum limitari potest, aut ex voluntate dan-
B tis tantam perfectionem, & non maiorem; aut ex ca-
pacitate recipientis, siue illa capacitas intelligatur
per modum passiuæ potentiæ, siue tantùm per mo-
dum obiectiuæ, seu non repugnantiæ: in primo au-
tem ente, quod ex se est suum esse, nullum principi-
um aut ratio limitationis intelligi potest: quia sicut
nullam habet causam sui esse, ita non potest in illo
habere limitationem, aut ex parte dantis, aut ex alio
principio. Dices, sicut primum ens ex se est, ita ex se,
& sine alia causa esse posse limitatum, ac definitum
ad certum genus vel gradum perfectionis. Respon-
detur hoc repugnare enti necessario ab intrinseco,
& ex se habenti esse. Quod quidem à posteriori, &
ab incommodis facilè probari potest ex dictis, vel
quia illo modo non repugnaret dari multa entia
ab intrinseco necessaria, vel quia quodcunque ens
habens limitatam perfectionem, & quasi partem
entis, potest à primo ente manare, vel quia tale
ens non esset summè perfectum, quod vera &
non repugnante conceptione posset concipi, vt
possibile.

XXIII. A priori autem solùm potest probari per non re-
C pugnantiam, vel negationem omnis causæ, vel ra-
tionis, ob quam necessitas essendi vt sic potiùs limi-
tetur ad hoc genus perfectionis, quam ad aliud, & ad
hunc gradum quam ad meliorem. Et re vera est hæc
sufficiens demonstratio, nisi quis velit voluntariè
pertinax esse. Tum quia hîc non potest intercedere
alia ratio à priori per causam positiuam, cùm hoc
ens nullam habet causam: tum etiam, quia in omni
genere perfectionis possibilis necessarium fuit, vt
talis perfectio haberet in aliquo ente intrinsecam
necessitatem essendi: aliàs non haberet vnde initi-
um sumeret, aut ad alia entia dimanaret; & idem est
de quocunq; gradu possibili entitatiuæ perfectio-
nis: ergo ipsa ratio entis vt sic postulat, vt secundum
totam latitudinem perfectionis possibilem, aut ve-
rè excogitabilem, habeat in aliquo ente necessita-
tem essendi, vel formaliter, vel eminenter: non po-
test autem habere hanc necessitatem quasi diuisam
& partitam in plura entia necessaria, vt suprà probà-
tum est: ergo necesse est vt illam habeat quasi con-
gregatam totam in vno ente per se necessario. & hoc
ipsum est illud ens esse infinitum. Hoc igitur modo
ex eo quod Deus est ens per essentiam, rectè colligi-
tur esse infinitum in perfectione.

Sed adhuc supereſt vna difficultas tam circa as- XXIIII.
sertionem positam, quàm circa probationes eius: An sit possibilis, perfectionemque dicat infinitas, quam dicimus Deo conuenire.
nam omnes supponunt huiusmodi ens infinitum
esse possibile: hoc autem nec per se notum est, nec
probatum in omnibus adductis. Qui enim negaret
Deum esse infinitum, negaret consequenter hanc
infinitatem pertinere ad perfectionem entis, eò
quod possibilis non sit. Quin potiùs imperfectio-
nem quandam videtur includere, quia quod infiniti-
tum esse concipitur, apprehenditur vt quid confu-
sum & indeterminatum, & nunquam satis perfe-
ctum; & ideò videtur hæc proprietas repugnare en-
ti in actu, solumque attribui posse enti in potentia.
Et confirmatur, nam si daretur vnum ens actu infi-
nitum simpliciter; non possent intelligi possibilia
alia entia ab illo distincta, eò quod infinitum ens
totum in se claudit: sicut si esset corpus infinitæ
magnitudinis simpliciter, non posset extra illud in-
telligi aliud corpus. Vnde è contrario hoc ipso,
quod vnum corpus est extra locum alterius, intelli-
gitur esse finitum localiter: ergo hoc ipso quod v-
B num ens est extra entitatem alterius, est finitum
entitatiuè.

Respondetur rationibus factis non solùm pro- XXV.
bari esse possibilem hanc infinitatem primi entis,
sed etiam esse simpliciter necessariam, vt quæuis a-
lia perfectio entis finita sit possibilis: nec posse ra-
tionabiliter ens de se necessarium definiri aut limi-
tari ad certum perfectionis gradum. Neque est ve-
rum huiusmodi infinitatem inuoluere aut indica-
re imperfectionem aliquam, quia infinitas in præ-
senti non dicit negationem consummatæ perfecti-
onis, quomodo res inchoata, & nondum perfecta
dicitur non finita, hæc enim magna imperfectio
est, sed dicit negationem limitationis, & termini li-
mitantis rem. Rursus hæc non est infinitas quanti-
tatis, quæ est per modum extensionis aut multitu-
dinis, in qua carere termino, est quasi carere intrin-
seco complemento; & ideò non intelligitur sine
imperfectione, & confusione quadam seu indeter-
minatione: sed est infinitas perfectionis omnino
indiuisibilis, quæ in se est summè actualis & com-
pleta: de qua re in 28. disputatione dictum est. Ad
C confirmationem negatur sequela, quia infinitas
primi entis non consistit in multitudine entis tan-
tum, sed in eximia perfectione vnius entitatis; & i-
deò sicut non tollit vnitatem illius entis, ita non
impedit distinctionem eius à quolibet alio ente,
quod ad illam perfectionem non perueniat; & ideò
D. Thom. dem argumentum, nihil aliud respondet, nisi De- D. Thom.
um distingui ab aliis entibus, quia ipse est suum esse
subsistens, alia verò non. Alens. autem 1. part. quæst.
6. memb. 1. ad 9. rectè addit. *Non dici aliquid finitum,
quia sit hoc, & non aliud, sed quia terminatur ad aliud, vel
quia est propter aliud, vel quia perficitur ab alio.* Quibus
verbis non tam declarat propriam rationem for-
malem infinitatis, quam indicia eius; & in tertio
membro indicat rationem à nobis declaratam: se-
cundum verò est coniunctum cum tertio, nam res
quæ non habet causam efficientem, nec finalem ha-
bere potest, & è conuerso; & ideò ita non habet vn-
de limitetur, qui caret fine, sicut qui caret efficien-
ti. Primum autem membrum ad infinitatem loca-
lem spectat, vt ipse etiam declarat. Vnde ad primum
exemplum ex corporibus sumptum respondetur,
partim simile esse, partim dissimile. Similitudo in
eo est, quod si daretur corpus infinitum, ex hoc pre-

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse non repugnaret dari alia corpora distincta ab illo, quia eius infinitas non consisteret in multitudine, vel aggregatione omnium corporum, sed in sola vnitate suæ magnitudinis sine termino. Dissimilitudo verò est in eo, quod vnum corpus infinitum occuparet omnia spatia, vnde naturaliter non daret locum aliis corporibus: Deus autem nullam habet repugnantiam cum aliis entibus, quia est purissimus spiritus. In secundo autem exemplo nulla est proportio, vel similitudo, quare neganda est consequentia, nam de ratione infiniti corporis est vt occupet omnia spatia; & ideò si vno spatio finito corpus continetur, necesse est ipsum esse finitum: non est autem de ratione infiniti entis vt sit omnia entia formaliter, aut identicè, sed vt sit formaliter vnum ens eminenter continens reliqua. Hic verò statim occurrebat difficultas de multitudine perfectionum Dei, an finita sit, an infinita, cuius expositio constabit ex sectione sequenti. Aliæ verò difficultates, quæ oriri poterant ex infinita potentia Dei, tractabuntur meliùs sectione vltima.

SECTIO III.

An demonstrari possit Deum esse actum purum, & ens omnino simplex.

I. Affirmatiue respondetur quæstioni.

MItto in his omnibus quæstionibus opiniones eorum, præsertim Nominalium, qui negant, posse satis cognosci, vel demonstrari ratione naturali hæc attributa de diuina substantia, quia sufficere videntur, quæ de ea re tetigimus disp. præcedent. sect. 1. Et quia re ipsa, & probationibus eius satis impugnabuntur.

II. Quid nomine actus puri significetur.

Respondeo igitur ratione naturali demonstrari posse Deum esse actum purum, atque ens simplicissimum. Hæc assertio probanda est ex diuina perfectione in duabus præcedentibus demonstrata: & ideò priùs declarare oportet, quid his terminis significetur, & quomodo res per illos significata, ad perfectionem pertineat. Nomine ergo *actus puri* significatur res illa, quæ omni caret potentialitate, quæ actus dicitur quatenus includit esse, quod est C vltima, vel potiùs prima actualitas rei. Vnde hìc nõ dicitur actus, formalis vel actuans, sed in se actu existens, purus autem dicitur, tum ad excludendam potentiam obiectiuam, seu omnem statum existendi tantùm in potentia, qui repugnat enti ab intrinseco necessario, vt per se constat (vnde quoad hanc partem satis est hæc proprietas demonstrata) tum ad excludendam omnem potentiam passiuam, veram & realem: vnde quoad hanc partem coincidit hæc proprietas cum simplicitate; & simul probanda est. Non excluditur autem per illam vocem potentia actiua: nam potiùs vnumquodque agit in quantum est in actu: vnde ipsa vis agendi, actualitas quædam est, quæ potiùs virtutis, vel facultatis nomen meretur, quàm potentiæ. Quia tamen non semper actu agit, ideò potentia etiam proprie appellatur: huiusmodi autem ratio potentiæ non pertinet ad imperfectionem, quia actu agere non semper est perfectio agentis, vt latiùs declarabitur in sequentibus. Atq; ita constat, purum actum præter actualitatem primi entis solùm addere negationem, qua perfectio illius entis declaratur: de qua negatione nihil dicendum supereſt, præter ea quæ de simplicitate dicemus.

De simplicitate contendunt Scotus & Caietan. Scotus enim in 1. distinct. 8. quæst. 1. ad 1. & quodlib. 5. quem sequitur Soncin. lib. 4. Metaph. quæst. 14. docet simplicitatem esse perfectionem simpliciter. Caietanus verò de ente & essentia capit. 2. docet simplicitatem nullam dicere perfectionem, quia nihil dicit positiuum, sed negationem. Dissensio tamen videtur esse potiùs in verbis, quam in re. Certum est enim simplicitatem supra rem, quæ simplex denominatur, non addere rem aliquam, vel modum positiuum, sed dicere tantum negationem compositionis, quia intelligi non potest qualis sit ille modus positiuus, aut quæ sit necessitas fingendi illum. Item, quia simplicitas aut est idem, quod vnitas quædam perfecta & indiuisibilis; aut certè solum ratione seu habitudine proportionali distinguuntur, quia vnitas multitudini, simplicitas compositioni opponitur: sicut ergo vnitas non addit aliquid positiuum rei vni, sed negationem tantùm, ita nec simplicitas rei simplici. Nihilominus tamen verum est per hanc negationem circumscribi seu B indicari perfectionem, tum quia excluditur imperfectio compositionis, tum etiam quia, cæteris paribus, id quod est simplicius, perfectius est, quamuis absolutè non semper, quod est simplicius, sit melius: est enim simplicior pars quam totum, non est tamen perfectior: & similiter accidens sæpe est simplicius quam substantia, licet sit in inferiori ordine & gradu entis: sistendo verò intra eundem gradum, ac cæteris paribus, simplicitas perfectionem indicat.

III. Simplicitatem dicat perfectionem Scotus, Soncin, Caiet.

Ex his ergo facile est præsentem assertionem ex præcedentibus concludere: ostensum est enim Deum esse perfectissimum ens: sed longè excellentius est habere summam & consummatam perfectionem in simplicissima entitate, quam ex adunatione plurium: ergo hìc modus essendi tribuendus est primo enti. Dices, argumentum supponere esse possibile habere perfectiones omnes in summo ac perfecto gradu in entitate simplici: hoc autem demonstratum non est: posset que aliquis illud negare; & nihilominus dicere Deum esse ens perfectissimum, quia melius est habere perfectiones omnes cum aliqua compositione, quam esse ens simplex, & carere tot perfectionibus: vtrumque autem coniungere, esse impossibile propter varias rationes, ac ferè oppositas perfectionum entis. Propter hanc enim causam quidam etiam Catholici distinctionem formalem seu ex natura rei inter diuinas perfectiones excogitarunt.

IIII.

Respondetur, imò esse euidens non posse esse perfectissimum ens, si ex adunatione plurium perfectionum, seu rerum aut partium distinctarum coalescat. Primò, quia singula componentia essent imperfecta, tum quia nullum eorum secundum se includeret omnem perfectionem, tum etiã quia singula essent incompleta seu insufficientia in genere entis: ergo quod ex illis consurgeret, non posset esse vndequaque perfectum, quia scilicet hoc ipsum, nimirum constare ex imperfectis, est magna imperfectio. Secundò, quia tale ens esset dependens à suis componentibus: sed dependere ab alio, est imperfectio: ergo.

V.

Tertiò, quia in omni composito ex aliquibus re ipsa distinctis, possunt illa plura considerari, vt plura entia partialia & incompleta, vel saltem si vnum est completum, reliqua quæ illi adiungantur,

VI.

tur, erunt incompleta, & vnumquodque illorum A habebit etiam suum esse sibi proportionatum, quia (vt infrà latiùs dicam) hoc esse includitur intrinsecè, & cum proportione in omni entitate actuali: si ergo primum ens constat ex pluribus entitatibus partialibus, interrogo an quælibet earum sit simpliciter prima in ratione entis, id est, ex se omnino habens suum esse proprium, & non ab alia: an verò vna sit ex se habens esse per se primo, à qua aliæ fluant. Primum dici non potest: rationes enim quibus suprà probauimus non posse dari plura entia ex se necessaria, non solùm de entibus integris, sed de partialibus etiam conuincunt; imò tantò fortiùs de partialibus, quanto hæc imperfectiora sunt ex suo genere. Et similiter rationes quibus probauimus in ente, quod est ipsum esse per essentiam includi omnem perfectionem essendi, probant non posse intelligi plura entia à se, & singula imperfecta, & incompleta. Item, quia in omni compositione vnum componentium, vel supponitur alteri, vel est principium alterius, vel perfectius illo: ergo non potest intelligi, quod plura componentia per B se primo & ex se habeant esse. Denique in omni vera compositione saltem alterum componentium pendet ab alio; quod autem pendet, non potest habere esse à se; prima enim dependentia realis & Physica est ab efficiente, sub qua includo finalem, quia est magis Metaphorica, & quia efficiens propter finem operatur. Voco autem primam, tum conuertendi consequentia, nam quidquid pendet ab aliquo vt à materia, vel à forma, necesse est vt ab aliquo efficiente pendeat: non verò è conuerso; tum quia dependentia effectiua minorem imperfectionem dicit quam materialis, vel formalis: esse autem à se, dicit maximam perfectionem: & ideò si excludit dependentiam effectiuam, multò magis materialem, vel formalem.

VII. Atque ex hac vltima ratione facilè potest probari alterum membrum prioris disiunctionis, nimirum, non posse primum ens ita constare ex multis componentibus, vt vnum sit quasi primariò & ex se, reliqua verò sint ab ipso: quia iam totum illud compositum non est ens à se, neque independens, nec enim potest vnum ab alio dimanare sine aliqua C efficientia, saltem per naturalem resultantiam, supposita eorum distinctione absque aliqua simplici vnitate, vt excludamus processiones diuinarum personarum in Trinitate, de quibus alia est ratio. Denique id quod in illo ente intelligitur esse primum, & à se, vt sic necesse est esse simplex, & omnem perfectionem in se formaliter aut eminenter continere; aliàs non possent ab illo reliqua dimanare, nihil ergo ei per compositionem addi potest.

SECTIO IIII.

Qua ratione demonstretur non esse in Deo compositionem substantialem.

I. QVanquam discursus factus in abstracto & vniuersali sit efficax: fiet tamen res euidentior, si ad singulas compositionis species descendẽdo, perfectioni primi entis repugnare ostenderimus: quod, partim applicando factum discursum, partim aliis rationibus fieri potest. Cùm ergo supponamus ex dictis in prima sectione, disp. 28. primum ens esse etiam primam substantiam: posset in illo

fingi compositio, vel manens intra genus substantiæ, vel transiens ad genus accidentis, quæ sit substantiæ cum accidente: de compositione autem accidentis cum accidente nihil dicere oportet, quia excluso secundo genere compositionis, necessario exclusum manet hoc tertium, vt per se constat; de priori ergo puncto in hac sectione dicimus, de posteriori verò dicemus in sequenti. Compositio autem substantialis excogitari potest quadruplex realis, & vna rationis, scilicet ex esse & essentia, ex natura & supposito, ex materia & forma, ex genere & differentia specifica, aut (quod perinde est) ex specie & differentia indiuiduali, aut ex quocunq; gradu superiori & inferiori. Præter has autem compositiones nulla alia substantialis inuenta est hactenus, neque excogitari facilè potest, & quæcunque cogitetur vel fingatur, necesse est ad has reuocari, aut sub ratione actus & potentiæ, aut sub ratione partium integralium: his ergo exclusis, omnis fictio similis exclusa erit. Per has ergo breuiter discurrendum est.

B

Excluditur compositio ex esse & essentia.

DE prima, quæ est ex esse & essentia, nunc dicere non est necesse, qualis illa sit, vsque ad sequentem disputationem: qualiscunque enim sit, est euidens non reperiri in Deo: nam ostensum est, primum ens non aliunde posse habere esse, quam ab essentia sua, propter quod in Scriptura, ipse dicitur singulariter esse, imò & quodammodo solus esse, & cætera comparatione illius quasi non esse. Et declaratur ampliùs, quia Deus neque est, neque intelligi potest in potentia ad esse, quia ex necessitate simpliciter, actu est: ergo esse non intelligitur aduenire essentiæ Dei, vt existenti in potentia obiectiua ad illud. Nec verò comparari ad illam potest, vt ad potentiam receptiuam: ergo nullo modo potest compositionem facere cum essentia Dei, sed est formalissimè ipsamet essentia. Prior consequentia est euidens ex dictis, & posterior similiter ex sufficiente partium enumeratione. Minor verò propo- C sitio seu antecedens vltimæ consequentiæ primò in omni essentia, etiam creata, vt opinor, verum est, nulla enim essentia potest comparari ad proprium esse vt potentia receptiua, quia oporteret supponi in ratione entitatis actualis, quod inuoluit repugnantiam. Deinde specialiter in Deo est euidens, quia nulla potentia propriè receptiua potest esse in ipso: & maximè potentia ad esse: omnis enim potentia passiua vt sic reducitur in actum ab aliquo agente, vt circa tertiam compositionem latiùs declarabimus. Non potest autem in Deo potentia ad esse reduci in actum ab aliquo agente: nam vel illud agens esset extrinsecum, & hoc repugnat primo enti; vel intrinsecum, & hoc repugnat ipsi esse, quia non potest res aliqua esse sibi causa essendi. Et hanc rationem attigit Diuus Thomas 1. par. quæst. 3. articu. 4. & plura de hac re Theologicè à nobis disputata sunt in primo Tomo, tertia parte, disputatione vndecima.

II.

Excluditur compositio ex natura & supposito.

CIrca secundam compositionem vix possumus ex principiis naturalibus quidquam in parti- III.

Universidad de Deusto
Biblioteca

culari demonstrare, quia fides nostra docet cum naturæ vnitate esse in Deo Trinitatem personarum: quod mysterium non potest ratione naturali inuestigari. Vnde nec probari poterit, perfectam simplicitatem & identitatem inter naturam & personam diuinam, cum distinctione personarum inter se posse consistere. Nihilominus tamen certa fide credimus mysterium illud nihil simplicitati diuinæ derogare, neque esse contra naturalem rationem, esto sit supra illam. Quocirca abstrahendo ab vnitate, vel pluralitate personarum, seu loquendo sub nomine & ratione subsistentiæ, ratio naturalis docet Deum non esse subsistentem per compositionem, vel additionem alicuius rei, vel modi à parte rei distincti ab essentia eius, atque ita non posse esse in Deo compositionem ex natura & supposito. Nam si sit sermo de subsistentia vt sic, illa est de essentia Dei: ergo non facit compositionem cum ipsa essentia. Consequentia est clara, quia ibi solùm interuenit compositio ex natura & subsistentia, vbi subsistentia est extra rationem & essentiam naturæ subsistentis, vt infra ostendemus tractando de hac compositione in creaturis. Estque per se manifestum fere ex terminis, nam in omni compositione vera & reali vnum extremum non includitur in essentiali ratione, seu conceptu alterius. Antecedens verò ratione naturali constat ex dictis, quia Deus essentialiter est suum esse subsistens: nam cùm illud esse essentialiter ex se sit intrinsecè necessarium, est etiam essentialiter perfectissimum: optimum autem & perfectissimum esse, est esse subsistens: tantoque melius erit, quantò in suamet essentiali ratione essendi supremam rationem subsistendi, seu per se essendi incluserit.

IIII. Si autem sit sermo de personalitate, aut suppositalitate, prout includit omnia quæ in rigore sunt de ratione personæ, sic non habet locum ratio facta propter mysterium Trinitatis, ratione cuius plerique Theologi & Doctissimi existimant relationes non esse de essentia Dei, quanquam ob diuinam simplicitatem in re non distinguantur ab illa. Quod alio loco ex professo tractandum est. Quapropter ex generali ratione negandi in Deo C omnem perfectionem, hæc etiam compositio excludenda maximè est. Accedit præterea, quod si meram rationem naturalem spectemus, vix potest inueniri ratio ad cognoscendam huiusmodi compositionem etiam in creaturis: nec principium sufficiens ad distinguendam subsistentiam à natura, sed ex supernaturalibus mysteriis in illius cognitionem deuentum est, vt infra tractando de substantia creata videbimus. Multò ergo minùs posset naturalis ratio suspicari huiusmodi compositionem in prima substantia. Cùm ergo compositio ex se imperfectionem sonet, & huius compositionis nulla necessitas, nullumue indicium in primo ente inueniatur, euidens est non posse illi attribui huiusmodi compositionem, præcisè stando in ratione naturali.

V. Præterea in substantiis creatis cognoscitur natura facere compositionem cum personalitate creata & à propria personalitate distingui, quia natura creata ex vi suæ essentiæ est aliquo modo indifferens, vt sit per se, vel aliquo modo in alio, id est vt sit in proprio, vel alieno supposito: dico autem esse aliquo modo indifferentem, quia licet natura sua postulet proprium suppositum, tamen, salua tota essentia naturæ, potest illo carere, & esse in alieno, quod est manifestum signum distinctionis & compositionis: sed hæc indifferentia est potentialitas quædam, & magna imperfectio; vnde locum non habet in diuina natura, quæ propterea omnino determinata est, vt per se sit in proprio supposito, nec possit vlla ratione esse in alieno. Nam licet secundum fidem nostram diuina natura communis sit tribus personis, non tamen per modum indifferentiæ potentialis ad modum essendi per se, vel in alio, sed per modum infinitæ actualitatis, ratione cuius postulat tres proprias rationes subsistendi incommunicabiliter, ita vt neque sine illis, neque aliter quàm cum illis, esse possit: ergo ratio distinctionis & compositionis suppositi cum natura omnino cessat in diuina natura.

VI. Vltimò est optima ratio, quia vbicunque suppositalitas facit realem compositionem cum natura, non solùm secundum modum concipiendi nostrum, sed etiam in re ipsa suppositalitas est extra rationem essentialem talis naturæ, & natura est extra essentialem rationem suppositalitatis: vt in creaturis constat, & est manifestum ex generali ratione compositionis realis, in qua necesse est extrema distingui aliquo modo in re ipsa: quæ autem distinguuntur in re, etiam illorum quodlibet est extra rationem alterius in re ipsa, vt constat ex superiùs dictis de distinctionibus rerum. Sed diuina essentia non potest ita comparari ad suppositum suum, alioqui ipsum esse per essentiam non esset in re ipsa de essentia diuini suppositi, seu suppositalitatis diuinæ, & consequenter illa suppositalitas non esset essentialiter ens necessarium: esset ergo ens participatum, & fieret ab aliqua causa, vel saltem naturaliter manaret ac flueret ab ipsa essentia Dei, sicut in creaturis suppositum dimanat à natura: hæc autem est magna imperfectio, quia aliàs diuinum suppositum vt sic non esset increatum, neq; ens per essentiam, sed aliquo modo factum.

VI. Obiectio satisfit. Dices. Simili ratione probaretur, secundam vel tertiam personam Trinitatis, non esse ens per essentiam, quia sunt per dimanationem ab alio. Respondetur, negando consequentiam, quia vna persona diuina procedit ab alia in vnitate essentiæ, estque de essentia cuiuslibet personæ, & cuiuslibet personalitatis diuinæ esse ipsum esse per essentiam, saltem à parte rei, quidquid sit de modo concipiendi nostro; & ideò quælibet persona, & quidquid in illa est, est essentialiter ens per essentiam & necessarium: vnde dimanatio vnius ab alia non est per imperfectionem efficientiæ aut dependentiæ, sed per simplicem processionem ac mirabilem originem. At verò si personalitas in re ipsa distincta flueret à diuina natura, illa secundum rem non flueret in vnitate essentiæ, quia quod in re ipsa distinguitur ab essentia, est alterius essentiæ ab illa: & ideò secundum se non esset ens per essentiam, & dimanatio eius non esset sine aliqua efficientia & imperfectione. Neque circa hanc veritatem occurrit difficultas specialis, præter eas quæ spectant ad Trinitatis mysterium, quod Metaphysicam considerationem transcendit.

Excluditur compositio ex materia & forma.

VIII. DE tertia compositione res etiam est euidentissima: & inprimis à posteriori demonstrari potest, in Deo non esse compositionem materiæ & formæ,

formę, quia in eo non est quarta compositio ex partibus integrantibus seu quantitatiuis: omne autem ens ex materia & forma constans, habet etiam quantitatem & partes integrales, vt suprà Disput. 13. sect. vltima ostensum est. Quia verò (vt ibidem retuli) aliqui finxere aliud genus materiæ abstrahentis à quantitate, ideò generatim & à priori probandum est repugnare primo enti huiusmodi compositionem ex materia & forma. Quia cuiuscunque rationis aut modi fingatur esse talis materia, necessario debet comparari ad formam, vt subiectum vel potentia receptiua illius: alioqui nihil haberet commune cum ea materia, quam nos agnoscimus, neq; esset cur materia vocaretur, quia, *materia*, significat potentiam receptiuam actus substantialis. In primo autem ente non potest reperiri huiusmodi potentia, quia Deus est primus actus, seu primum actuale ens: ergo est etiam purus actus: ergo repugnat illi admistio talis potentiæ. Consequentia posterior patet ex terminorum expositione, nam id dicitur esse purum in aliqua ratione, quod non habet admistionem contrarij: cùm ergo potentia B opponatur actui, quod est compositum ex potentia & actu, non potest dici purus actus. Maior autem propositio satis probata est in superioribus: Minor verò probatur, quia, dato quolibet ente habente permistionem actus & potentiæ, intelligi potest aliud ens quod sit magis & prior actus, nimirum, si ab illa potentialitate denudetur: ergo quod est primus actus, oportet quod sit etiam purus actus.

IX. Obiectio. Dici potest, in hoc discursu æquiuocationem committi, variando à potentia receptiua ad obiectiuam, & è conuerso: nam ex eo quod Deus est primum ac necessarium ens, solùm inferri potest esse purum actum, id est, non habentem permistionem potentiæ obiectiuæ, nam tota eius essentia, necessaria est. Et hoc rectè probatur illa ratione, quia si haberet admistionem talis potentiæ, illud ens esset prius, magisq; necessarium, quod esset purum à tali potentia, imò illud solum posset dici secundum se totum esse ens actu. Ex hoc verò non rectè videtur inferri, in tali ente nullam esse compositionem ex potentia receptiua, quia vel committitur æquiuo- C catio, vel in antecedente sumitur, quod probandum est. Nam si dicatur, Deum esse primum actum, id est, nullam omnino receptiuam potentiam in se includentem, hoc ipsum est quod probandum erat. Neq; id sequitur ex eo, quod Deus est primum ens necessarium, quia etiamsi constaret materia & forma, posset intelligi totum illud ens secundum se totum, vel secundum vtramque partem, earumque vnionem esse ens necessarium, & actum purum à potentia obiectiua, non verò receptiua: sicut è conuerso materia dicitur potentia pura, non ab actu entitatiuo, sed à formali.

X. Dissoluitur. Respondetur non committi æquiuocationem, sed ex eo quod Deus est primum ens necessarium, & actuale, ipsumque esse per essentiam, inferri esse etiam talem actum, qui in suo essentiali esse non includat potentiam receptiuam. Primò, quia nulla talis potentia, præsertim substantialis, potest esse ens ex se necessarium: quod supra probatum est, tum quia est ens valde imperfectum, tum etiam quia est ens dependens ab actu: ergo ens constans ex tali potentia non potest esse actus purus à potentialitate essendi, neque secundum se totum, ens necessarium. Vnde sumi potest secunda ratio ex A parte alterius extremi; nam vel talis forma esset in suo esse dependens à tali materia, & sic esset valde imperfecta magis quam sit anima rationalis, & non magis posset esse ens necessarium, quam ipsa materia: aut est independens in suo esse à materia; & sic illa esset prior actus, & illa sola esset ens per essentiam, cui consequenter repugnaret esse actum materiæ, eadem ratione qua id repugnat Deo, vt statim declarabimus. Tertiò ex parte vnionis seu compositionis est optima ratio supra insinuata: nam talis vnio & compositio non potest esse ex se necessaria, sed aliquam causam efficientem requirit, quæ prior sit ente composito ex illa vnione resultante: vnde omnino repugnat tale compositum esse primum ens necessarium, & non factum. Assumptum (cætera enim clara sunt) declaratur, quia illæ partes non possunt habere ex se, & ex intrinseca ratione sua illam vnionem, quia cùm materia sit pura potentia, non potest ex se habere hanc vim supra formam, & ideò illa, quantum est ex se, semper indiget aliquo dante seu efficiente formam in ipsa. B E contrario verò forma, si talis fingatur, quæ ex intrinseca necessitate sit alligata materiæ, hoc ipso est valde imperfecta, & dependens, ideoq; non potest ex se habere, neque esse, neque vnionem: hæc enim compositio omnino repugnat primo ac perfectissimo enti. Huc accedere possent rationes quibus dicta Disput. 13. probabimus intelligentias creatas carere hac compositione; nam illæ à fortiori probabunt de prima intelligentia. Et ex illo effectu euidenter concluditur principium intelligentiarum esse simplicius & purius ab hac potentialitate, quàm sint ipsæ intelligentiæ. Et simile argumentum sumi potest ex simplicitate & immaterialitate animæ rationalis.

XI. Ex aliis verò inferioribus effectibus non video posse sumi aliquod argumentum efficax ad hanc veritatem confirmandam, quia in omnibus aliis hæc compositio reperitur; & ideò ex eis præcisè non videtur concludi, quod in eorum causa non reperiatur, nisi fortasse per modum negationis, scilicet, quia, cùm hæc compositio sit in his effectibus ob eorum imperfectionem, non debet suprema eorum causæ attribui. Denique, ex creatione materiæ potest naturalis ratio non contemnenda formari, nam si primum ens constaret materia & forma, non esset actiuum per totam suam entitatem, sed per formam tantùm, quia materia non est actiua: ens autem quod solùm est actiuum per formam, quam habet in materia, non est actiuum alterius, nisi inducendo formam in materia, vel potiùs educendo formam de materia: non est autem actiuum ipsius materiæ. Quod patet tum inductione Physica, tum etiam ratione, quia operatio est proportionata suo principio, & modus operandi modo essendi: cùm ergo Deus sit effectiuus totius entis, & tam materiæ, quàm formæ, non est actiuus per formam in materia, sed per actum purissimum, quo eminenter continet formam, & materiam.

XII. Aliam rationem affert Aristoteles. Ex eo enim quod Deus est æternus, infert carere materia. Sed si intelligat de duratione æterna quocunque modo, seu de quacunque rei incorruptibilitate, non rectè infert, nam ex illius sententia cœlum est æternum, & re vera esse posset, estque incorruptibile: nec tamen est immateriale. Si verò intelligat de æternitate propriissimè sumpta, sic falsò applicat rationem Arist. 12. Metaph. cap. 6.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illam ad omnes intelligentias, nam illo modo perinde est dicere rem esse æternam, ac dicere esse per se & ab intrinseco necessariam, prorsusq; immutabilem in suo esse, quod proprium est Dei: ratio ergo illa vt aliquid valeat, soli Deo applicanda est, & coincidit cum illa, qua ex eo quod Deus est suum esse per essentiam, infertur carere omni potentialitate.

XIII. Ex his ergo licet vlterius colligere, Deum nullo modo posse informare materiam verè ac propriè. Et ratio est, quia aut esset forma natura sua apta & propensa ad informandam materiam; & hoc repugnat euidenter diuinæ perfectioni, nam forma quæ huiusmodi est, est imperfectum ens & incompletum, natura sua institutum ad constituendum aliud ens, seu naturam completam; repugnat ergo primo enti esse huiusmodi formam. Aut esset forma voluntariè (vt sic dicam) informans & veniens sibi aliquam materiam, vel corpus, etiamsi natura sua illud non postulet: & hoc repugnat tum rationi formæ (substantia enim perfecta & completa non potest proprium munus formæ exercere, informando materiam, vt inferiùs etiam de intelligentiis dicemus) tum maximè repugnat diuinæ substantiæ, quæ cùm sit perfectissima essentia & natura, non potest vniri ad constituendam vnam naturam, vt latiùs tradunt Theologi in materia de Incarnatione: & ideò nec potest vniri in ratione formæ: quod Philosophi dicere solent, Deum non posse supplere effectum causæ formalis per se ipsum.

XIIII. Philosophi asserentes Deum mundi animam veram, errarunt. Democrit. Thales Miles. Varro. Virgilius. Plato. Abailard. Almaricus.

Vnde constat contra naturale lumen errasse Philosophos, & Gentiles, qui existimarunt Deum esse animam mundi, seu formale principium rerum omnium, aut hominis, vel alterius rei cuiuslibet, vt tribuit Democrito, & Thaleti Milesio, Eusebius lib. 15. de Præparat. Euangel. cap. 6. & ex Varrone refert August. 7. de ciuit. cap. 6. & 16. & lib. 4. cap. 11. & 12. Idem ex Virgilio & aliis refert, & lib. 13. cap. 16. & 17. & 18. idem Platoni attribuit. Imò & ex hæreticis Abailardus idem sensit, teste Bernardo epistola 190. dixit enim Spiritum sanctum esse mundi animam: & Almaricus dixit Deum esse ipsam essentiam rerum omnium, vt Turrecrem. refert in sum. de Ecclesia, lib. 4. 2. p. illius cap. 25. Hæc (inquam) omnia & similia, deliria sunt, si de propria forma isti sunt locuti: nam si per Metaphoram vocassent Deum animam, eò quod sit intimè in rebus omnibus, & quia omnibus conferat esse, & operari aut viuere, non formaliter, sed effectiuè, sic vera esset sententia quamuis verba essent corrigenda. Hic verò insinuabatur obiectio de mysterio Incarnationis, & quæstio an possit Deus in compositionem venire. Item de intellectibus Beatorum, an Deus vniatur illis vt forma; sed hæc ad Theologos spectant, nunc vt certum supponimus, in neutro ex his mysteriis Deum effici formam creaturæ.

Deum non esse corporeum, ostenditur.

XV. Vide D. Tho. cont. Gent. c. 21. August. de hæres. n. 50. & 86. Aristotel. Plato. Trismegist.

DE quarta compositione dicendum est, ex ipsis fere terminis, & ex rationibus hactenus factis euidentissimè constare, Deum non esse corpus, & consequenter neq; habere compositionem ex partibus integrantibus: hæc enim non est nisi in corporibus & rebus quantis. Hæc veritas nota fuit Philosophis, vt constat ex Aristotele 8. Physicor. & 12. Metaphysic. & ex Platone in Timæo refert Iustin. Dialog. cum Triphon. & ex Hermete Trismegisto Cyrillus libr. 1. cont. Iulian. sub finem. Et à priori demonstrari potest ex præcedente, quia compositio ex partibus integrantibus non est nisi in rebus compositis ex materia & forma: sed in Deo non est compositio ex materia & forma: ergo. Quia verò nonnulli censuerunt hanc compositionem reperiri posse in substantia carente compositione ex materia & forma, vt de cœlo dixerunt Commentator, & alii; addendum est, omnem substantiam, quæ ita est subiecta quantitati, vt partes habeat coextensas ad extensionem eius, esse valde imperfectam, eoque fore imperfectiorem, quò non tantùm secundum partem, sed etiam secundum se totam fuerit extensa. Vnde inter res corporeas minùs imperfectus est homo, quàm aliæ, quia licet sit extensus secundum aliquam partem, scilicet, materialem, non tamen secundum totam substantiam suam: habet enim formalem partem inextensam. Si autem fingatur aliqua substantia integra & completa simplex quoad compositionem materiæ & formæ, subiecta verò quantitati, & composita ex partibus integrantibus, necessariò illa esset secundum se totam extensa, atque adeò minùs perfecta, quàm sit hominis substantia: non ergo potest substantia primi entis, huiusmodi existimari. Adde, quod talis substantia non posset esse intellectualis, nam operatio intelligendi, necessario abstrahit à corpore & dimensionibus quantitatis. Quare, qui Deum fingeret corporeum, saltem existimare deberet (ne omnino esset irrationalis) habere Deum partem immaterialem, & intellectualem, coniunctam alicui corpori nobilissimo & incorruptibili; atque ita non potest Deus cogitari corporeus sine compositione alicuius formæ cum materia corporali, quia saltem cogitari debet Deus perfectior quam homo: non esset autem perfectior nisi formam saltem haberet immaterialem, & intellectualem.

XVI. Effugium præcluditur.

Sed adhuc posset quis fingere substantiam compositam ex partibus integrantibus merè substantialibus, non tamen habentem hanc molem quantitatis, nec natura sua illi subiectam, aut postulantem illam. Contra hoc tamen afferri possunt in primis rationes, quibus probetur talem modum substantiæ esse impossibilem, ex dictis suprà disp. 13. sect. vltim. Deinde quidquid sit de impossibilitate simpliciter, illud euidentissimum est, ex his substantiis quæ in nostram notitiam deuenerunt, nullam esse huiusmodi, sed substantialem compositionem & extensionem ex partibus integrantibus semper habere adiunctam quantitatiuam extensionem & corpoream molem. Ex qua Physica inductione saltem cõcluditur, esse vanum & prorsus irrationabile huiusmodi substantiam fingere, multoq; magis eam attribuere primo enti. Nam talis substantia non potest esse perfectissima: nam eo ipso quod sit diuisa seu extensa in partes, quælibet partium, & vnio earum erit imperfecta. Item, quælibet partium habebit dependentiam ab aliis, & totum à parte. Item, virtus eius etiam esset extensa, & consequenter minùs vna, seu minùs vnita, ideoq; non summè perfecta. Item, vel illa substantia esset in aliis rebus seu spatiis cum extensione locali, ita vt esset tota in toto, & pars in parte, vel esset sine tali extensione tota in toto, & tota in singulis partibus vel punctis. Si primum dicatur, sequitur in primis talem

talem substantiam non solùm esse extensam entitatiuè & in se, sed etiam in ordine ad locum; atque adeò esse quantam & corpoream; nihil enim aliud de ratione corporis esse intelligimus, nisi quòd habeat extensionem partium, diuersa loca seu spatia partialia ex natura sua replentium. Et deinde sequitur, talem substantiam non esse infinitam in perfectione, neque immensam, id est secundum se totam vbique præsentem: quæ omnia repugnare perfectioni primi entis facilè ex dictis colligi potest, & in speciali de immensitate ostendetur inferiùs.

XVII. Si verò tota illa substantia est in toto, & in singulis partibus, & hoc ex natura sua, & ex vi summæ perfectionis necessariò illi conuenit, vnde in ea fingi potest partium integrantium distinctio, & compositio? Cùm longè difficilius sit concipere talem substantiam ex partibus integrantibus compositam, & natura sua totam in toto, & totam in qualibet parte, quàm si intelligatur simplex & indiuisibilis: & aliunde nullum vestigium aut signum talis compositionis inueniri possit, neque ad perfectionem conferat, sed potiùs magnam imperfectionem præ se ferat. Et præsertim, quia specialiter repugnat rei intellectuali vt sic: nam intellectualis virtus tota est indiuisibilis, vnde requirit substantiam indiuisibilem: atq; ita fieret substantiam Dei non esse secundum se totam, intellectualem, sed tantùm ratione alicuius partis, vel ratione alicuius rei indiuisibilis, in qua sit virtus intelligendi. Est ergo prorsus absurda talis fictio aut cogitatio substantiæ Dei.

XVIII. An ratione puræ Physicæ demõstretur Deum non esse corporeum.

Aliæ rationes philosophicę afferri solent ad probandum, Deum non esse corporeum: nam, hoc probato, pro comperto habent omnes Philosophi sequi, non habere compositionem ex partibus integrantibus. Sed, vt in superioribus dixi, media puræ physicæ non sunt satis efficacia ad res diuinas demonstrandas. Huiusmodi est ratio illa, quod corpus non mouet nisi motum: Deus autem est mouens immotum: & ideò non potest esse corpus. In hac enim ratione Maior purè Physicè intellecta, nec est demonstrata, nec fortasse vera, vt suprà dixi. Minor autem ex solo motu Physico, absque ratione Metaphysica demonstrari non potest. Efficacior ratio videtur alia, scilicet, quòd Deus, cùm sit prima causa, influit in omnia: vt autem influat, oportet esse intimè in omnibus, nam mouens & motum debent esse simul: non posset autem Deus, si corpus haberet, esse intimè in omnibus rebus, quia non posset esse intimè in corporibus, cum non posset vnum corpus aliud penetrare. Quæ ratio si quid habet efficaciæ, ex medio Metaphysico, scilicet creatione, vel vniuersali conseruatione, & influxu illam sumit. Quanta verò sit eius efficacia, dicemus infrà agentes de immensitate Dei.

Ratio Aristotelis expenditur.

XIX. VNa verò supereſt ratio celebris & controuersa, propter authoritatem Aristotel. qui illa vtitur 8. Physic. text. 79. vbi primùm supponit Deum habere virtutem infinitam: quòd an rectè probauerit, iam vidimus, sed quoniam verum est quod sumit, supponamus illud, ac si esset demonstratum. Deinde supponit illam virtutem infinitam primi motoris, non esse in magnitudine infinita, quia impossibile est dari infinitam magnitudinem, vt probatum supponit 3. Physic. quod multis videtur non esse demonstratum: ego tamen & verum esse admitto, & sufficienter probatum esse existimo. Quòd ergo illa virtus infinita non possit esse in magnitudine finita, ita concludit Aristotel. quia sequeretur talem virtutem mouere in non tempore seu instanti, quod repugnat motui. Sequelam sic probat, quia necesse est virtutem infinitam citiùs mouere idem mobile, quàm virtutem finitam, quæcunque illa sit: ergo necesse est vt virtus infinita in suo motu nullum consumat tempus. Probatur consequentia, quia si aliquod tempus consumit, detur aliqua virtus finita quæ tardiùs moueat maiori tempore: erit ergo aliqua proportio inter illa duo tempora: augeatur igitur illa finita virtus mouens cum eadem proportione: & sic tandem deuenietur ad finitam virtutem, quæ tam breui tempore moueat, sicut infinita, vt ergo nulla talis proportio dari possit, nec vis finita possit æquare infinitam, necesse est vt infinita moueat in non tempore.

XX. Aliquot difficultates circa rationẽ Aristotelis inductam.

Contra hanc rationem occurrunt variæ obiectiones. Prima est, quia, si quid probat, non est Deum carere magnitudine, sed simpliciter impossibilem esse virtutem motiuam infinitam. Patet sequela, quia ratio illa ita applicari potest ad virtutem infinitam extra magnitudinem, sicut intra: scilicet, quia moueret in non tempore, quoniam aliàs actio virtutis finitæ æquaret velocitatem motionis virtutis infinitæ, quod tam esset inconueniens in virtute infinita immateriali, sicut in materiali. Responderi potest, non esse parem rationem, quia virtus extra magnitudinem non mouet quantum potest, sed quantum vult, vel quantum oportet: virtus autem infinita si esset corporea, ageret secundum vltimum potentiæ suæ. Sed hæc responsio inprimis non potest ad sententiam Aristotelis accommodari: ille enim existimauit Deum non agere liberè, sed ex necessitate naturæ, vt infrà videbimus: ergo ex sententia illius etiam primus motor incorporeus agit secundum vltimum potentiæ suæ: ergo etiam ille necessariò mouebit in non tempore. Hæc verò obiectio aliquam habet responsionem, quam insinuauit Soncinas 12. Metaphysic. quæstione 41. iuxta sententiam Aristotelis Deum agere ex necessitate naturæ, non modo merè naturali, instar rei inanimatæ, vel irrationalis, sed modo intellectuali, quia, nimirum, ex necessitate iudicat quid agere expediat, & quomodo, aut quantum, aut quando, &c. & eadem necessitate vult ita operari, sicut expedire iudicauit, & ideò licet ex necessitate naturæ operetur, non semper operatur quantum potest, sed quantum expedit. Sed, admissa etiam hac interpretatione, de qua posteà videbimus, an sit iuxta Aristotelis mentem. ex illa, ad summum, habetur, rationem Aristotelis suprà factam probare Deum non esse corporeum tanquam rem prorsus inanimatam, vel irrationalem, non verò quòd non habeat mentem corpori seu magnitudini coniunctam. Itaque esse posset motor corporeus & intellectualis, sicut de Angelis multi existimant: & tunc, licet esset infinitæ virtutis, non ageret quantum posset, sed quantum vellet, aut expediret. Et ita tandem fatetur Diuus Thomas 1. contr. Gentes c. 20. Ex quo planè fit, Aristotelem non probasse intelligentias esse immateriales & incorporeas. D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXI. Secunda difficultas circa eandem rationem.

Deinde est secunda difficultas circa illationem A seu conditionem illam: *Si virtus infinita esset in magnitudine, moueret in non tempore*: quia in rigore non videtur id sequi, etiamsi demus illam virtutem esse prorsus materialem. Et primò, si fingamus esse materialem & animalem, qualis est virtus motiua equi, aut leonis, non oporteret mouere in non tempore, quia huiusmodi virtus non semper agit quantum potest, quia mouet applicata per appetitum, & appetitus excitatur per apprehensionem: apprehensio autem non semper mouet quantum potest, sed quantum expedit, seu prout expedire representatur. Deinde, licet illa virtus esset materialis, & omnino naturaliter agens, adhuc non esset necesse vt semper ageret, quantum posset: quia posset non mouere immediatè, sed mediate: & ita posset eius actio modificari in proximiori causa: sic enim Commentator 12. Metaphysic. text. 41. dicit primum motorem non mouere primum mobile in non tempore, quia non immediatè mouet, sed mediante proximo motore, quem vocat animam cœli, & dicit esse finitæ virtutis. Quo modo putat se B sufficienter defendere rationem Aristotelis: nihil tamen efficit, nam sicut ipse hoc dicit de virtute immateriali, ita etiam dici idem posset de virtute corporea. Cur enim non posset etiam illa mediatè tantùm mouere, & eius motio limitari à mouente proximo? Imò faciliùs in illa hoc dici posset, quam in immateriali virtute, nam illa cùm sit merè naturalis, potest esse omnino determinata ad illum mouendi modum, scilicet mediante alio motore, & determinata iuxta capacitatem eius: virtus tamen immaterialis, licet de facto moueat mediante alio motore, tamen, cùm sit libera & indifferens, potens erit ad mouendum immediatè. Hæc tamen obiectio licet ad hominem sit efficax contra Commentatorem, simpliciter tamen non vrget, nec satisfacit responsio: tum quia omnis mediata motio reduci potest ad aliquam immediatam, tum etiam quia nulla ratio reddi potest, cur si illa virtus infinita est, non possit immediatè mouere. Aliunde verò est peculiaris euasio in virtute materiali & corporea, quia, cùm sit extensa, non æquè applicatur tota ad effectum, & ita non potest tota per se primò mouere, sed per partem propinquam, per quam remotiores agunt: & ideò non ageret secundum vltimum potentiæ suæ, sed iuxta rationem & modum applicationis, qui semper esset finitus, partesque remotissimæ nihil conferrent ad actionem. Veruntamen hæc etiam obiectio responsionem habet, vt ex dicendis constabit. Sed argumentor vlterius, quia licet daremus, totam illam virtutem esse æquè applicatam, non sequitur eam agere in non tempore, quia non oportet vt virtus infinita extendatur ad hunc effectum, sed satis est vt in infinitum possit minori & minori tempore mouere, ita vt in instanti non possit, & in quolibet tempore minori & minori mouere possit. Sicut virtus creandi licet sit infinita, non ideò extenditur vt possit creare rem infinitam, sed vt quamcunque finitam possit, etiamsi in infinitum augeatur. Quando enim in effectu infinito seu summo est aliqua repugnantia, vel contradictionis implicatio, non oporteret vt virtus, tametsi infinita, ad illud extendatur, quia (si ita dici potest) impossibilitas effectus ei resistit, vel proprius, quia non est de ratione potentiæ quantumuis perfectæ, vt extendatur ad impossibile.

Comment.

Ad hanc rationem, & in virtute ad omnes obiectiones factas, responderi potest absolutè esse impossibile mouere in instanti, tamen ex hypothesi, quòd detur virtus corporalis infinita in mouendo rectè sequi posse dari motum infinitum in velocitate, ideoque momentaneum, quod tamen non rectè sequitur, posita virtute infinita incorporea. Ratio autem discriminis reddi potest ex Diuo Thoma 8. Physicorum, text. 79. & 1. Parte quæstione 25. articulo 2. ad 3. *quia corpus mouens aliud corpus, est agens vniuocum, & ideò oportet vt tota potentia mouentis manifestetur in motu: mouens autem incorporeum est agens æquiuocum: & ideo non oportet vt eius potentia manifestetur in æqualitate effectus*, vt idem dicit ad secundum. Quam responsionem magni facit Caietanus opuscul. de infinit. Dei intensiua ad primum in secunda solutione, eamque in hoc fundat, quòd effectus non est dignior sua causa. Mihi tamen est difficilis responsio, quia vel fundata videtur in propositione falsa, vel omnino voluntaria: nam si supponat omne corpus esse agens vniuocum, falsum supponit, nam Sol est mouens hæc B Improbat. inferiora motu alterationis, & tamen non est agens vniuocum, & ideò non est necesse vt virtus eius actiua manifestetur in aliquo effectu summo, vel adæquato, vt in prædicta solutione ad secundum dicit idem Diuus Thomas. Vel solutio non fundatur in hac vniuersali propositione, sed in illa particulari, quòd corpus habens virtutem infinitam esset mouens vniuocum, & hoc sensu fundamentum est voluntarium, quia probari non potest ex generali ratione mouentis corporei, nec ex propria & speciali, nam illud corpus esset nobilissimum: & ideò, si quod esset mouens æquiuocum, maximè illud. Vnde mirum est, quomodo Caietanus ex illa propositione: *effectus non est dignior sua causa*, inferat, quòd si aliqua virtus est in magnitudine, eius adæquatum opus potest recipi in magnitudine. Quasi verò ex nobilitate effectus, aut passi eueniat, vt non sit capax perfectionis vel actionis adæquatæ virtuti causæ, & non potiùs sæpè proueniat ex ignobilitate. Quòd enim creatura non possit recipere esse adæquatum virtuti diuinæ, est, quia creatura est longè ignobilior.

XXII. Ad omnes obiectiones contra rationem qualis præadhibenda sit responsio D. Thom.

Caiet.

Sic ergo, quòd motus corporis non sit capax XXIII. infinitæ velocitatis, licet potentia motiua sit infinita, non est quia effectus sit nobilior, sed potiùs quia est ignobilior. Estque euidens dicta instantia de actione Solis, nam virtus Solis est virtus in C magnitudine, & tamen adæquatum opus eius non potest recipi in magnitudine, quia semper agit vt causa æquiuoca. Quòd si dicas Solem semper agere in corpus ignobilius se, idem dicetur facilè de primo motore, etiamsi corporeus esse fingatur. Adde quòd, in vniuersum loquendo, motus vt sic est ignobilior effectus sua causa, seu virtute mouendi, imò non tam est effectus, quàm via ad effectum, quæ ex suo genere est ens imperfectum, quia successiuum est, ex quo intrinsecè prouenit vt non possit esse totus simul seu in momento: virtus autem motiua est permanens, & ideò est tota simul: ideoque intelligi potest, quòd talis virtus sit actu infinita, siue extra corpus, siue in corpore, quamuis non possit conferre motui summam velocitatem. Et confirmo argumento proportionali, nam si infinita virtus motiua in corpore existens infert corpus debere esse capax infinitæ velocitatis: ergo eadem infinita virtus existens in spiritu, inferet talem virtutem posse mouere spiritum in instante, quod tamen Diuus Thomas non admittet, cùm neget angelum posse moueri in instanti, quòd, seruata proportione, verum est, vt statim dicam.

XXIIII. Materialis virtus infinita si moueret, quanta foret velocitate motura.

Dices. Quanta ergo velocitate moueret illa infinita virtus materialis? nulla enim certa aut determinata velocitas designari potest, alioqui non plus posset illa virtus infinita, quam finita, vt deducit Aristoteles. Respondetur primò in easdem angustias incidere Aristotelem, dum ponit Deum mouere ex necessitate naturæ, vt infrà ostendam. Secundò dici potest, quamuis illa virtus ex se non determinet absolutè certam velocitatem, determinari tamen ad mouendum vnumquodque iuxta capacitatem eius; & ita quasi passiuè determinari ex capacitate mobilis, sicut actio Solis determinatur ex passo: sic enim diceret aliquis Philosophus primum mouens determinari ad mouendum primum mobile viginti quatuor horis, quia ipsummet mobile talem motum postulat vt sibi proportionatum. Quam responsionem indicat Caietanus in dicta quæstione. Non tamen omnino satisfacit, tum quia naturale agens non moderatur actionem suam iuxta naturalem appetitum passi, sed agit quantum potest iuxta absolutam capacitatem mobilis; tum etiam quia responsio non est vniuersalis ad omnes motus, sed tantùm ad naturales, quia ad violentum motum, vel ad neutrum (si hic datur) non potest ex parte mobilis determinari certa velocitas. Et fortasse, si vnumquodque cœlum secundum priuatam naturam spectetur, non appetit tantam velocitatem potiùs quàm maiorem, vel minorem, sed solùm in ordine ad naturam vniuersalem, seu bonum vniuersi. Aliter ergo responderi posset iuxta suprà dicta, motorem corporeum non posse secundum se totum applicari, & ideò motionem eius determinari iuxta modum applicationis. Sed hæc etiam euasio non satisfacit, nam virtus, de qua loquimur, esse debet intensiuè infinita, & ideò non potest habere suam infinitatem ex sola extensione & infinita multitudine partium, nam potiùs supponitur esse in magnitudine finita, esse ergo debet infinita in intensione seu perfectione virtutis: quapropter licet esset extensa, posset secundum totam suam intensionem applicari: ergo ex defectu applicationis non posset determinari velocitas motus. Conuincit ergo argumentum, non posse talem virtutem determinari ad finitum effectum nisi ex voluntate, seu appetitu mouentis: sed hoc, vt dixi, non satis est ad concludendum, primum motorem esse simpliciter incorporeum, Et ideò saltem quoad hanc partem fateor non esse efficacem rationem illam.

XXV. Tertia difficultas circa eandem rationẽ Arist.

Tertiò potest vlteriùs circa illam rationem dubitari, admissa illa conditionali Aristotel. *si virtus infinita esset in magnitudine, moueret in non tempore*, quàm incommodi sit in illo consequenti. Aut enim Aristoteles infert, quòd moueret motu successiuo, & in instanti; & hoc modo inuoluit quidem consequens apertam contradictionem, sed non sequitur ex antecedente, quia differentia inter virtutem infinitam & finitam esse posset, vt quod hæc facit successiuo motu, illa faciat in instante, non tamen motu successiuo, sed mutatione instantanea. Quod si hoc tantùm Aristoteles infert, sunt aliqui Theologi qui id non reputant inconueniens. Et inprimis in motu alterationis, qui successionem habet ex resistentia passi, nullum est inconueniens quòd virtus infinita in instanti moueat, seu totam mutationem faciat, quam nulla virtus finita posset facere nisi successiuè. Quin potiùs Gregorius in 1. distinctione 42. quæstione 2. articul. 2. hoc argumento putat euidenter demonstrari, Deum habere virtutem infinitam, quòd potest in instanti transmutare calidum in frigidum. De motu autem locali sumi potest argumentum ex sententia multorum Theologorum, asserentium posse angelum moueri in instanti: ergo non inuoluit repugnantiam, quòd primus motor possit idem facere in corpore. Imò Gregorius suprà, inde etiam putat posse demonstrari virtutem infinitam primi motoris, quia & potest in infinitum velocitare motum; & præterea potest in momento totum vnum corpus ab vno loco in alium transferre.

In hac dubitatione de motu alterationis se- XXVI. cundum intensionem, verum quidem est nullam repugnantiam inuoluere, vt tota transmutatio ab B vno contrario in aliud fiat in instante, si non desit virtus in agente, quia gradus intensionis, per quos fieri solet successio alterationis, non repugnant in eodem subiecto, neque inde oritur necessitas successionis, sed ex sola resistentia: & ideò si hæc nulla sit, vel si à virtute agentis sine vlla proportione superetur, possunt omnes illi gradus in instanti fieri, sicut possunt simul esse. In hoc ergo motu non procedit ratio Aristotelis: neque ex illa probari potest esse impossibilem virtutem infinitam calefactiuam v. g. in magnitudine, vel extra illam. Nec tamen verum censeo ex possibilitate huius mutationis instantaneæ satis demonstrari infinitatem Dei, tum quia cùm de tali mutatione non constet experientia esse possibilem, potiùs est probanda possibilitas eius ex infinita virtute Dei, quàm ex possibilitate eius demonstranda infinitas Dei. Quod si per possibilitatem intelligatur sola non repugnantia, supponit illa probatio Deum posse facere quidquid non repugnat, quod est supponere ipsum esse infinitum simpliciter. Tum etiam, quia ex illa mutatione non C concluditur absolutè infinita virtus, sed solum secundum quid, v. g. calefactiua, vel potiùs infertur solùm virtus superioris ordinis, quæ non seruet determinatam proportionem ad virtutes inferioris ordinis.

Quod alterationis motum ratio Arist. expenditur.

Circa alteram partem de motu locali dicen- XXVII. dum est, Aristotelem loqui de tali mutatione physica, & locali, qua mobile per omnes suas partes pertransit omnes partes spatij, prout naturaliter fieri videmus, neque enim naturali lumine cognosci potest, esse possibilem corporibus alium modum mutandi locum, & ideò optimè infert Aristoteles vt impossibile, quòd talis motus fiat in non tempore, quia intrinsecè postulat successionem, eò quòd non possit eadem pars mobilis simul attingere distantem partem spatij, & pertransire propinquam. Vnde non est simile de motu rei spiritualis, quæ nullas habet partes, quidquid sit de veritate & intelligentia illius sententiæ. Quòd verò corpus in momento possit deserere totum locum, & acquirere totum aliũ potest (vt opinor) fieri virtute diuina, non tamen credo posse naturali ratione cognosci, nedum probari. Duobus enim modis id fieri potest; vnus est transeundo, vel secundum totum, vel secundum partes ab extremo in extremum,

Expenditur quoad locales motum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mum, non tangendo medium: alius est, si simul totum mobile existat in termino, & in toto spatio medio, & in singulis partibus eius: vterque autem modus adeò est supernaturalis, vt licet credentibus alia mysteria fidei, præsertim Eucharistiæ, & Virginei partus, & similia, non sit dubium esse possibilem, omnino tamen naturalem rationem superet. Quapropter immeritò Gregorius ex hoc effectu probat infinitam Dei virtutem. Et hactenus de hac ratione Aristotelis.

Excluditur à Deo compositio ex genere & differentia.

XXVIII. DE quinta compositione nihil inuenio specialiter de Deo dictum ab Aristotele, vel Commentatore: quid verò de intelligentiis in communi ipsi senserint, dicemus inferius. Ex Theologis verò quidam putant nihil derogare diuinæ simplicitati, & puræactualitati, quòd Deus sit ex genere & differentia compositus. Ita sentiunt in 1. distinct. 8. Gregor. Gabr. & alij Nominales, & Marsil. quæst. 12. articul. 2. Holcot in 1. quæst. 6. qui affirmant Deum constitui in prædicamento substantiæ, & sub illo genere generalissimo cum aliis substantiis conuenire, & per propriam differentiam ab eis differre, atque ita ex genere & differentia constitui. Quibus fauere videtur D. Augustinus 5. de Trinit. capit. 8. 10. & 11. dicens quædam Prædicamenta propriè de Deo dici: & Diuus Damascenus in lib. de Decret. primæ institut. cap. 7. vbi ait sub genere summo substantiam contineri Deum, angelum, &c.

Gregor. Gabr. Marsilius. Holcot. Damasc.

XXIX. Fundamentum esse potest, quia ex genere & differentia non fit vera & realis compositio, sed rationis tantùm, vt constat ex dictis in superioribus: ostendimus enim genus & differentiam non distingui ex natura rei in vna & eadem re, quam constituunt: vbi autem in re non est distinctio, nec compositio esse potest: compositio autem rationis, quæ verè non compositio, sed constitutio dicenda est, non repugnat simplicitati diuinæ, quia solum est extrinseca denominatio ex modo nostro concipiendi. Vnde, sicut distinctio rationis non repugnat perfectæ & summæ identitati, seu vnitati diuinæ, ita nec compositio rationis simplicitati; nulla ergo naturalis ratio afferri potest, ob quam hæc compositio neganda sit Deo: imò nec supernaturalis ratio aut authoritas. Quia ex his ad summum habetur Deum esse summè simplicem, vt traditur in cap. Firmiter de sum. Trinitat. & fid. cathol. hæc autem rationis constitutio non derogat diuinæ simplicitati. Vnde in aliis similibus necessariò admittenda est: docent enim Theologi personam diuinam constitui relatione & essentia ratione distinctis, quæ necessariò efficiunt rationis compositionem.

Fundamentum.

XXX. Contraria verò sententia est communis, & verior, quam tenet D. Thom. 1. p. quæst. 1. articul. 5. & lib. 1. contra Gent. cap. 25. & reliqui ferè Theologi in 1. distinct. 8. Albert. artic. 32. Argentin. Ægid. Bonauent. Scot. Richard. Durand. Capreol. ac denique Ocham, licet difficilem esse sentiat. Henric. in 1. p. artic. 26. quæst. 2. artic. 28. quæst. 3. & videtur esse clara sententia Anselmi in Monolog. cap. 26. dicentis: *Illa substantia nullo communi tractatu substantiarum includitur, à cuius essentiali communione omnis natura excluditur.* Et Cyrill. Alexand. lib. 11. Thesauri, negat in Deo esse differentiam substantialem, *Quia hæc (inquit) in compositis tantùm reperitur, Deus autem simplicissimus est.* Multi hanc sententiam in eo fundant, quòd genus & differentia in re ipsa habent aliquam distinctionem & consequenter faciunt compositionem non tantùm rationis, sed etiam ex natura rei. Quòd si verum esset, planè repugnaret simplicitati diuinæ, sed, quia id verum non est, ratio non est efficax. Quanquam eam indicat Auicenna 8. suæ Metaphys. cap. 8. dicens genus esse partem, & ideò non habere locum in Deo, quia Deus non habet partes. Responderi autem potest genus non esse partem, sed concipi vt partem: quamuis autem in Deo nulla sit pars, nihil tamen repugnare, concipi in Deo aliquid per modum partis. Aliæ afferuntur rationes à prædictis authoribus, præsertim à Diuo Thoma 1. cont. Gentes, cap. 25. & ab Scoto dicta distinct. 8. qu. 3. Duæ tamen sunt, quæ videntur habere vim aliquam.

Cyrillus.

D. Thom. Scotus.

XXXI. Prima ratio est, quia nullus est conceptus vniuocus Deo & creaturis; multò ergo minùs potest esse genericus. Si autem Deo & creaturis nullum est commune genus, non potest Deus habere aliquod genus, quia non potest habere illud commune sibi, & aliis diis. Hæc ratio optimè concludit de Deo vt Deus est, nonnullam tamen difficultatem habet in tribus personis diuinis, quatenus dari possunt aliqui conceptus communes illis, secundum rationes respectiuas, in quibus videntur vniuocè conuenire, vt ratio personæ, &c. nulla enim vera ratio analogiæ ibi excogitari potest, quidquid aliqui sentiant. Et ideò ratio generis ab illis communibus conceptibus excludenda est, vel quia ratio personæ nõ pertinet ad essentialem rationem rei, etiamsi in Deo in re non distinguantur; vel quia diuinæ personæ non distinguuntur essentialiter: vtrumq; enim horum est contra rationem generis, vel etiam ob sequentem rationem.

XXXII. Secunda ratio est, quia in Deo non potest esse aut concipi differentia propriè dicta: est enim de ratione differentiæ, teste Aristotele 3. Metaphys. vt sit extra rationem generis, id est, vt in suo conceptu præciso non includat genus: impossibile autem est ita præscindere in Deo rationem aliquam particularem à communi, vt neutra in altera essentialiter includatur. Nam si illa ratio communis, sit v. g. ratio entis, clarum est includi in quocunque conceptu particulari; si verò sit substantia, etiam quidquid in Deo concipitur per modum differentiæ, esse debet substantia. Neque verò potest existimari substantia incompleta, nam illud ipsum, quidquid sit, est ens increatum, & essentialiter suum esse, & ideò ex vi illius rationis formalis, quæ ibi concipitur, quantumuis præcisè sumptæ, est illud ens completum ac perfectissimum: ergo in se includit quemcunq; superiorem conceptum quantumuis perfectum. Quòd in hunc modum rectè declaratur, nam genus vt sic non potest dicere infinitam perfectionem, cùm sit quid informe, & potentiale. Rursus nec differentia propria potest dicere infinitam perfectionem, cùm non includat perfectionem generis, quæ necessariò esse debet simpliciter simplex, si tale genus Deum comprehendit: ergo ex tali genere & differentia non constituetur infinita essentia: ergo simpliciter repugnat infinitam essentiam vt sic ex genere & differentia componi. Quocirca, licet in Deo possit concipi aliqua ratio communis, saltem analoga, Deo & creaturis, & aliqua ratio determinata & propria Dei, non tamen

Aristoteles.

men possunt in Deo concipi ratio determinabilis & ratio determinans ita præcisæ, vt neutra in altera essentialiter includatur: est enim hic modus cõpositionis proprius rei finitæ, quæ ex vi suæ differentiæ constitutiuæ includit limitatam ac præcisam aliquam perfectionem, sed illa determinatio simpliciori modo concipienda est, ad eum videlicet modum, quo suprà explicuimus determinationem conceptuum trancendentalium ad conceptus magis determinatos.

XXXIII. Et iuxta hanc rationem (quæ pro capacitate materiæ est sine dubio sufficiens) explicari facilè potest quædam ratio, qua sæpè Diuus Thomas vtitur, quæ alioqui difficilis existimatur. Probat enim Deum non constare genere: quia si aliquod esset genus ad Deum, maximè ens: ens autem non est genus. Prior autem propositio facilè à nobis fundari potest, quia si aliquis conceptus esse potest communis Deo & creaturis, certè maximè ens, quod facilè ex suprà dictis de analogia entis ostendi potest: nam ratio in ente facta habet locum in substantia, & in quolibet alio prædicato communi; quòd si, ea non obstante, daretur aliquod genus vniuocum, etiam ens esset vniuocum Deo & creaturis. Rursus, sicut ens includitur in quocunque determinante ipsum, ita quilibet conceptus communis Deo includitur in quocunque determinante ipsum ad rationem Dei; vel ergo nullum est genus ad Deum, vel certè primum genus erit ipsum ens: D. Thom. autem solùm ex eo probat illam maximam, quòd esse est quidditas Dei: ens autem significat esse. De qua probatione Caiet. & & Ferrar. locis citatis, & Soto capit. de Substantia, multa dicunt: ego verò censeo in virtute continere rationem factam, & hoc modo habere efficaciam, nã esse Dei vt sic dicit totam quidditatem Dei, ita vt in quocunque proprio, & simplicissimo conceptu illius esse includatur tota perfectio essentialis Dei, & ideò si ens non est genus, nullum est genus ad Deum.

XXXIIII. Similiter iuxta prædictum discursum probabilitatem habet ratio, qua præsertim vtitur Durandus ad probandum Deum non esse in prædicamento, scilicet, quia Deus secundum propriam, essentialem, & constitutiuam rationem suam non dicit præcisam perfectionem vnius Prædicamenti, sed omnia includit, formaliter quidem rationes plurium, eminenter autem omnium. Non quòd rationes aliquæ Prædicamentales vt sic, in Deo formaliter reperiantur: nam vt constituuntur in Prædicamento, includũt limitationem & imperfectionem: quomodo dixit Dionys. cap. 1. de diuin. nom. Deum esse suprà substantiam, & August. 7. de Trinit. cap. 5. Deum dici abusiuè substantiam; sed quod formales rationes & denominationes aliquorum Prædicamentorum, secundum abstractiorem rationem, & analogam conuenientiam, tribuantur Deo cum proprietate. Quæ conuenientia analoga interdum est cum primis generibus Prædicamentorum, vt maximè constat in substãtia & relatione, interdum cum aliquibus speciebus. vt esse sapientem, iustum, &c. Quo sensu locutus est August. in priori loco citato ex 5. de Trinit. quòd latè prosequitur serm. 38. de tempore. Alia verò Prædicamenta, neque huiusmodi conuenientiam habent cum Deo, sed solùm eminenter in Deo continentur, solumq; per Metaphoram ei attribuuntur. Ob hanc ergo causam, & infinitam eminentiam illius rationis constitutiuæ

Ratio qua ad idem probãdum Durandus vtitur, probabilis iudicatur.

Dei, non potest definiri ad aliquod Prædicamẽtum, sed supra omnia, & extra omnia est tanquam fons omnium.

Denique ex eadem ratione facilè respondetur ad fundamentum contrariæ sententiæ: quamuis enim aliqua rationis constitutio possit in Deo cogitari, non tamen hæc, quę est per compositionem generis & differentiæ: non quia in rebus creatis genus & differentia ex natura rei distinguantur, sed quia dicunt rationes ita præcisas ac limitatas, vt repugnent diuinæ infinitati & simplicitati. Nam ex infinitate primariò prouenit, vt in Deo concipi non possit propria ratio generis, & differentiæ, & consequenter, quòd tanta sit Dei simplicitas, vt non solùm secundum rem, sed etiam secundum rationem, propriam compositionem excludat.

XXXV. Oppositæ sententiæ fundamentis satisfit

SECTIO V.

Qua ratione demonstrari possit non esse in Deo compositionem accidentalem.

I. In Deo nullum accidẽs esse potest.

DIximus de substantialibus, & essentialibus compositionibus, superest dicẽdum de accidentali. In qua re licet alqui Philosophi errauerint, tribuentes Deo quædam accidentia, vt refert D. Thomas 1. contra Gent. cap. 23. ex Commentat. 12. Metaphys. tex. 39. Nihilominùs euidenti ratione ostendi potest in Deo nullum esse accidens. Quod non solum Theologi, & Patres Ecclesiæ docuerunt, sed etiam meliores Philosophi, vt videre licet apud Cyrillum Alexandr. lib. 11. Thesauri, & Gregor. Nissen. homil. 5. in Cantica, & Augustin. 5. de Trinit. cap. 4. & sequentibus, & 7. de Trinit. c. 5. & serm. 38. de tempore, & Leonem Pap. epistola 93. cap. 5. Sumitur etiam ex Arist. & Commentatore, 12. Metaph. quos infrà citabimus, tractando de aliis intelligẽtiis. Vt autem ratione probetur conclusio, supponendum est, sermonem esse de accidenti Physico, & intrinsecè inhærente, nam denominationes extrinsecæ nihil ad rem præsentem faciunt, vt ex dicendis constabit.

D. Thom. Comment. Cyrillus. Nyssen. August. Leo Pap.

Prima ratio.

II. PRima ratio huius veritatis sumi potest ex iis quæ suprà diximus de perfectione Dei: nam ex eo quod Deus est suum esse per essentiam, ostendimus sequi ipsum esse summè perfectum ex vi talis esse: ergo non est capax accidentium quibus perficiatur. Vt enim rectè dixit Cyrillus suprà; *Perfecto ex se ipso nihil potest accidere*; substantia verò Dei ex se ipsa perfecta est: nihil ergo ei accidit, nam accidens ideò addi solet essentiæ, quia essentia talis est cui aliqua perfectio deest, quæ per accidens suppleatur. Dices, perfectiones aliquas esse in Deo tantùm eminenter, per essentiam Dei vt substantia infinita est, & ideò posse vlteriùs illam substantiam per accidẽtia perfici, vt illas perfectiones etiam formaliter habeat, in quo non augebitur perfectio diuinæ substantiæ intensiuè, sed extensiuè tantùm, quod non repugnat perfectioni diuinæ. Et confirmatur ac declaratur exemplo diuinarum relationum, quarũ perfectio tota relatiua eminenter continetur in diuina essentia vt sic: quia tamen non continetur in ea formaliter (quia aliàs non esset tota essentia absoluta communis tribus personis) ideò necessarium fuit, vt non obstante illa eminenti perfectione

essentiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

essentiæ diuinæ, illi adderentur (more nostro loquimur) formales perfectiones relatiuę, vt iam non tãtum eminenter, sed etiam formaliter in Deo reperirentur: ergo simile quid dici potest de accidentalibus perfectionibus.

Expenditur ratio facta, & inductione probatur veritas.

III. VT hanc euasionem & obiectionem excludamus, sumamus inprimis quod in ea dari videtur, nimirũ perfectiones illas, quæ formaliter sunt in Deo ex vi suæ essentiæ, & substantiæ, non posse in eo reperiri mediis accidentibus. Ad quid enim indiget Deus sapientia accidentali, si ex vi suæ essentiæ formaliter est summè sapiens? & idem est de cæteris similibus. Eò vel maximè quòd, si sumantur hæ perfectiones quatenus accidẽtales esse possunt, eadem ratio erit de illis, & de aliis, quæ tantum eminenter in Deo continentur: nam hoc ipso quòd sit accidens, iam non est perfectio simpliciter: ratio enim accidentis non dicit perfectionem simpliciter, B vt per se notum est. Obiectio ergo tantum procedit de his perfectionibus, quas Deus ex vi suæ essentiæ, solum habet eminenter: hæ verò aut sunt absolutæ, aut respectiuæ. Illæ quæ absolutæ sunt, ideò non sunt in Deo formaliter ex vi essentiæ, quia dicunt imperfectionem aliquam: vnde fit vt & inter se, & cum maioribus perfectionibus formalibus repugnent. Sed hæc eadem ratio obstat quo minùs diuinæ substantiæ formaliter addi possint, mediis accidentibus: ergo nulla perfectio absoluta accidentalis in Deo esse potest. Minor (cætera enim clara sunt) probatur primò, quia ob eam causam tales perfectiones formaliter sumptæ non spectant ad summam ac cõsummatam perfectionem summi ac perfectissimi entis: quia est de ratione illius vt nullam imperfectionem includat. Secundò, quia hæ perfectiones formaliter sumptæ, non amittunt imperfectionem suam, eo quod mediis accidentibus adiungantur, imò illo modo plures imperfectiones inuoluunt, tum in subiecto, quia requirunt illud potentiale, nam erit in potentia passiua ad talia accidentia, & ita non erit purus actus, tum in suamet entitate, habebunt enim illam imperfectam, nam accidentalis entitas ex suo genere imperfecta est; tum denique in intrinseca repugnantia, quam huiusmodi perfectiones formaliter sumptæ inter se habent: hæc enim nõ tollitur, propterea quod tales perfectiones sint accidentales. Adde, multas esse ex his perfectionibus, quas repugnat formaliter inesse per sola accidentia, vt v.g. perfectio quam formaliter dicit *homo* vt sic, nulli rei potest formaliter conuenire per accidentalem formam.

IIII. Relationes transcendẽtales an in Deo ad creaturas, & quid perfectionis dicant.

Si verò perfectiones illæ sunt relatiuæ, aut intelliguntur dicere respectum ad extra, seu ad creaturas, vel ad intra, id est, ad Deum seu personam Dei. De prioribus relationibus eadem est ratio quæ de perfectionibus absolutis, quia aut non sunt in Deo realiter ac formaliter, vel si aliquæ sunt formaliter, sunt ex vi solius substantiæ & essentiæ vt sic. Hæ namq; relationes intelligi possunt quasi transcendentales ad creaturas solum vt possibiles, vt sunt respectus *omnipotentiæ, scientiæ simplicis intelligentiæ*, & similes. Et hi respectus, qualescunque illi sint, conueniunt Deo ex vi suæ essentiæ & substantiæ: nam (si vt fortasse verum est) illi tantum sunt respectus secundum dici, id est, secundum modum concipiendi & loquendi nostrum, per eos solum explicatur aliqua absoluta perfectio simpliciter, quæ Deo conuenit ex vi suæ essentiæ, vt ostensum est. Si verò (vt alij volunt) illi verè sint respectus transcendentales, qui in rebus absolutis imbibuntur, & non semper requirunt actualem existentiam termini quem respiciunt, sic etiam tales respectus dicentur pertinere ad perfectionem simpliciter, seu in ea includi, v. g. in ratione potentiæ, aut scientiæ, absque vlla imperfectione, vel repugnãtia cum maiori, vel æquali perfectione, ideoq; etiam illi conueniũt Deo ex vi suæ essentiæ & substantiæ. Quia omnis perfectio simpliciter hoc modo illi conuenit, vt ostensum est: ergo etiam quidquid est de ratione talis perfectionis, seu quidquid in illa formaliter & essentialiter includitur.

V. Relationes quasi prædicamentales ad creaturas Deo attribuentes non conueniunt.

Si autem intelligantur in Deo relationes quasi prædicamentales ad creaturas vt actu existentes, vt relatio *creatoris*, *domini*, & similes, tribuuntur quidem Deo ad modum accidentium, re tamen vera nullam omnino perfectionem in Deo dicunt, neq; aliquid reale, quod in eo sit vltra perfectiones absolutas, sed solam denominationem extrinsecam, seu relationem rationis, vt frequentiùs Theologi docent cum Magistro in 1. d. 30. & D. Th. 1. p. q. 13. art. 7. contra Nominales, vt ex infrà dicendis in Prædicamento relationis cõstabit. Declarauit autem hoc eleganter Cyril. in dicto lib. 11. Thesauri dicens; *Sapienter certè dicitur nihil accidere substantiæ Dei, quoniam in se ipsa perfecta est: sed tamen cogimur nonnunquam quasi accidentia, etiamsi non omnino accidant Deo, hæc dicere, & mente accidentium modo concipere. Quid enim dicemus, intelligentes ante productionem huius mundi creatorem Deum fuisse, sed non actu? creato autem mundo, actu quoq; creatorem esse, idque modo quodam sibi accidisse, quamuis nulla mutatione sui, sed productione totius à nihilo ad esse, actu creator factus esse videatur: qui æterna incommutabilique tunc creandi voluntate, quando æternaliter voluit, omnia produxit? Multa huiusmodi sunt, quæ quasi accidisse Deo videntur.* Et similem doctrinam habet Augustin. 5. de Trinit. cap. 16. vbi latè & optimè declarat has denominationes de Deo dici per solam mutationem creaturæ, atque adeò per extrinsecam denominationem, sicut pecunia incipit esse pretium, aut res aliqua incipit esse pignus sine sui mutatione. Idem ferè habet Anselm. in Monolog. c. 24. & Dionys. cap. 9. de diuin. nomin. Ratio autem est eadem, scilicet, C quia vel hę relationes, & denominationes ex se nullam realitatem dicunt, aut perfectionem; & ita nullum accidens possunt in Deo ponere, vel si in aquibus rebus hæ relationes sunt aliquid, includunt in conceptu suo formali imperfectionem, ratione cuius in Deo non sunt formaliter ex vi solius essentiæ, & ob eandem causam esse non possunt mediis accidentibus, nimirum, quia eædem, vel maiores imperfectiones Deo afferrẽt, vt in aliis explicatum est. Et per hæc satis confirmata est & explicata ratio facta, & excluſa euasio, seu obiectio quæ in contrarium fiebat.

Magist. D. Thom. Cyrillus

VI.

Supererat verò dicendũ de relationibus ad intrà, quarum exemplo obiectio confirmabatur: sed quia earum consideratio Metaphysicæ terminos transcendit, breuiter dicendum est, perfectionem propriam, quam illæ relationes dicunt (suppono enim aliquam dicere) non includi formaliter & essentialiter in essentia Dei vt sic, seu vt absoluta & communis est, non ob imperfectionem talium relationũ, sed ob oppositionem, & incommunicabilitatẽ.

Non

Non potuisset enim essentia communicari Filio v. g. secundum totam suam essentialem rationem, si in ea paternitas formaliter & essentialiter includeretur. In essentia ergo vt essentia cõtinetur eminenter perfectio omnium illarum relationum. Nihilominùs tamen necessarium fuit illas perfectiones relatiuas formaliter esse in Deo, & quasi addi (vt nostro modo concipiendi loquamur) formali perfectioni essentiæ, non vt aliquid perfectionis ei accresceret, neq; vt aliquod accidens ei adiungeretur, sed vt in illa natura infinita, posset esse constitutio proprij suppositi incõmunicabiliter subsistentis, & ideò illa perfectio non est accidentalis, sed propriè dicitur personalis. Est enim tanta perfectio & eminentia illius naturæ, vt nulla perfectio absoluta potuerit in ea esse omnino incõmunicabilis, vt ergo quasi determinaretur ad incommunicabile suppositum, necessaria fuit relatio. Atq; etiam vt in illa natura esse posset suppositorum distinctio, & interna processio vnius ab alio, quod ad fœcunditatem, & infinitatem illius naturę pertinebat. Quanquam verò in illo ineffabili mysterio intelligatur relatio vt sic formaliter addere perfectionem relatiuam, quæ in diuina B essentia erat eminenter, non tamen cum distinctione aliqua actuali, quę in re ipsa intercedat, seu ex natura rei sit inter relationem & essentiam, sed cum perfecta identitate, vt probabilior doctrina Theologorum docet, quam licet humana ratio comprehendere non possit, est tamen magis consentanea veritati fidei. Et propter hanc etiam causam non potest illa perfectio accidentalis existimari, nam si in creaturis subsistentia, etiamsi in re ipsa distinguatur à natura, non est accidentalis perfectio, sed substantialis; quantò magis relatiua subsistentia erit substantialis, & non accidentalis perfectio, cùm & personam constituat, & in re non distinguatur à diuina natura, imò essentialiter in se illam includat.

Secunda ratio.

VII. NAm si in Deo esset aliquod accidens, oporteret illud esse, aut realiter, aut saltem modaliter à parte rei distinctum ab essentia diuina: hoc autem est impossibile: ergo etiam est impossibile esse in Deo aliquod verum accidens. Maior intellecta C physicè, & realiter, est clara, qui cum Deus sit perfectissima substantia, & in suo esse substantiali simplicissima, vt ostensum iam est, quidquid in eo realiter est, & à parte rei non distinguitur ab ipso, non potest esse nisi substantia. Quale enim accidens fingi potest, quod nullum habet esse nisi substantiale? Si verò sumat illa maior logicè, & in ordine ad prædicationes: & denominationes extrinsecas, seu rationis excludamus, etiam est euidens, quia cum Deus ex intrinseca necessitate sit, & duret, & alioqui sit immutabilis; nihil eorum quæ illi intrinsecè cõueniunt, potest de illo per modum accidentis prædicari, nedum esse verum accidens. Minor probari solet ab inconuenienti, quia aliàs sequeretur esse in Deo veram compositionem. Sed nos nunc vti non possumus illa ratione, quia hoc ipsum est, quod probare intendimus, scilicet, non posse esse in Deo talem compositionem. Probatur ergo aliter, quia si in Deo reperiretur accidens re ipsa distinctum à substantia eius, vel haberet illud ab aliqua causa extrinseca, vel à propria essentia per naturalem dimanationem ab illa. Primum est planè impossibile. Primò, quia est contra rationem primæ causæ, vt ab alia causa quidquam recipiat, aliàs illa alia esset superior, & prior, saltem secundum eam rationem. Secundò, quia, saltem quoad talem perfectionem, penderet Deus ab extrinseca causa. Tertiò, quia tale accidens esset commune, non proprium, vnde quantum est ex se, posset abesse & adesse; vnde secundum tale accidens Deus ex se esset mutabilis, quæ omnia sunt planè contra naturalem rationem. Secundum etiam dici non potest. Primò, quia illa interna emanatio reuera esset aliqua efficientia, quia per illam reciperet esse illud accidens, quod ex se non haberet esse: vnde esse talis accidentis, deberet esse participatum, & non esse per essentiam: esset ergo in Deo ab æterno quędam quasi mutatio seu receptio alterius rei seu entitatis participatæ & effectæ; hoc autem dicit manifestam imperfectionem.

VIII. Dicet fortasse aliquis, illud accidens nec fieri ab extrinseca causa, nec dimanare ab interna essentia Dei, sed per sese, & ex intrinseca necessitate esse cõiunctum cum substãtia Dei sine vlla efficientia. Sed hoc facilè etiam ex superiùs dictis refellitur, tum quia esse à se, & absq; efficientia, non potest conuenire duobus entib. omnino essentialiter distinctis, qualia essent tale accidens, & substantia; tum etiam quia illud accidens essentialiter esset ens in alio, quę est magna imperfectio: ergo non posset esse ens à se, quæ est summa perfectio. Denique est generalis ratio, quia substantia Dei respectu talis accidentis esset in potentia passiua & receptiua, quod repugnat primo ac puro actui: omnino ergo repugnat esse in Deo aliquod verum accidens.

IX. Sed occurrit statim difficultas, quia, licet in accidente, realiter distincto satis sint euidentes rationes factæ, de aliquo autem accidentali modo ex natura rei distincto non videntur habere posse tãtam vim, quia ad hos modos non semper requiritur efficientia, aut propria compositio. Et maximè auget difficultatem, quòd multi & graues Theologi sentiunt attributa diuina (præsertim intellectum & voluntatem, & perfectiones quæ ad hæc spectant, vt *sapientia, iustitia, misericordia*) distingui formaliter ex natura rei ab essentia diuina: qui tamen nullo modo admitterent compositionem in re, neque effectiuam denominationem attributorum ab essentia. Tribuitur autem illa sententia cõmuniter Scoto in 1. dist. 2. quæst. 7. & d. 8. quæst. 4. Tandem augetur difficultas ex actibus liberis diuinæ voluntatis, qui aliquam rem in Deo ponũt, nam verè in re ipsa Deus vult, quod liberè vult. Non potest autem Deus realiter velle nisi per aliquam rem, quæ in ipso sit: quòd si est res aliqua, etiam erit aliqua perfectio iuxta principia suprà posita de ente & bono: illa autem res & perfectio tam erit libera Deo, sicut ipse actus, quo liberè vult, cùm sint idem; libera autem perfectio non potest in re non esse distincta à perfectione necessaria. Ergo vel discursus factus conuincit in Deo non esse actus liberos, quod dici non potest, vt infrà ostendam; vel non probat, non posse esse in Deo perfectiones ex natura rei distinctas, & consequenter accidentarias.

X. Ad obiectionem respondetur, non tantum accidentia realiter distincta, sed etiam ea, quæ sunt modi verè distincti à rebus quas afficiunt, fieri in huiusmodi rebus per veram efficientiam, id est, per propriam actionem, si sint modi aduentitij & extranei, vel saltem quia cum ipsa re fiunt, ab ea fluunt per internam resultantiam, si sint modi intrinseci, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

quasi propriæ passiones. Primum ostendi facilè potest inductione, nam terminus motus localis per veram efficientiam fit, & rerum artificialium vera est effectio, & tamen per has & similes actiones non fiunt res distinctæ, sed modi; idemque multi existimant de qualitatum intensione, & de rarefactione quantitatis est id probabilius. Et ratio est, quia hi modi verè sunt aliquid reale: ergo si antea non erant, veram efficientem causam & actionem requirunt, vt esse incipiant. Et ex hac priori parte probatur facilè posterior, nam modus qui necessariò est coniunctus cum re, si per eandem actionem fit cum ipsa re, necesse est vt veram habeat causam efficientem, quo modo fit inhęsio accidentis cum ipso accidente: si verò non fit per eandem actionem: ergo ordine naturæ supponit factam rem, cuius est modus: ergo vt tali rei talis modus addatur, necessaria est aliqua efficientia.

XI. Hinc ergo ad diuina ascendendo, si intelligeretur diuina substantia vt sic per se existens sine vlla actione, quia est suum esse; non tamen ita ex se habere omnem intrinsecum, & realem modum essendi, sed aliquem adiungi illi posse, necessarium planè esset talem modum per aliquam efficientiam fieri, saltem secundùm naturalem resultantiam. Nec minùs necessaria est compositio, ac efficientia, nam compositio reuera nil aliud est, quam distinctorum cõiunctio per realem vnionem: modus autem vnitur rei cuius est modus, & est aliquod actualiter ab ipsa distinctum; ergo ex vtroque resultat aliquid in re verè compositum. Et confirmatur, quia si separetur talis modus à re quã afficit, vel re ipsa, vel cogitatione, intelligi non potest, quin illa res simplicior maneat, quam sit illud constitutum ex re & modo: ergo negari non potest, quin illa sit aliqua compositio in re ipsa, quamuis non sit tanta, quanta ex rebus distinctis: sicut distinctio modalis, vera distinctio est in re, quamuis non tanta, quanta inter res distinctas.

SECTIO VI.

An attributa Diuina sint proprietates Dei, vel de eius essentia.

I. ALtera obiectio duas petit & graues Theologicas quæstiones, scilicet, de distinctione diuinorum attributorum, & de actibus liberis Dei: hæc posterior infrà est latè tractanda in sect. 9. In præsenti dicemus de priori, quantum ratione naturali definiri poterit.

Resolutio.

II. OMnino ergo dicendum censeo, attributa Diuina, quatenus aliquid reale, & positiuum dicunt in Deo, neque inter se distingui actualiter in re ipsa, neque à Dei essentia. Quam sententiam D. Thom. docuit 1. p. q. 13. art. 4. & in 1. d. 2. q. 2. vbi etiam Durand. Richard. Ocham, & Gab. Capr. & Gregor. d. 8. Marsil. q. 12. Henr. quodlib. 5. q. 1. Et sine dubio est communis sententia antiquorum Patrum, Dionys. Leon. August. & Ansel. & aliorum quos citauimus: non enim solum negant esse in Deo accidẽtia, sed etiam docent hæc nomina, quæ in nobis significant accidentia, in Deo significare essentiam eius: & ideò etiam addunt non solum cõcreta, sed etiam

D. Thom. Durand. Richard. Ocham. Gabr. Capreol. Gregor. Marsil. Henric.

A abstracta talium nominum de Deo prædicari. Vnde eleganter Leo Papa, *Nemo hominum veritas, nemo sapientia, nemo iustitia est, sed multi participes sunt veritatis, sapientiæ, atq; iustitiæ: solus autem Deus nullius participationis est indigens, de quo quidquid dignè vt cunq; sentitur, non qualitas est, sed essentia.* Sic etiam Athanas. oratione contra idola in fine: *Per se est illa ipsa potentia Patris, illa lux, illa veritas,* &c. Et hic modus loquendi per abstracta, est frequentissimus in aliis Patribus, imò & in Scriptura, vbi Deus dicitur vita, veritas, sapientia, &c. Ioan. 14. 1. ad Corinth. 1. & 1. Ioann. 5. Ac denique existimo id planè sequi ex illa definitione fidei, quæ docet Deum esse omnino simplicem in ca. Firmiter. de summ. Trinitat. & fid. Catholic. Vide Dionys. 5. cap. de diuin. nominibus. Irenæum lib. 2. contra hæres. cap. 18. Iustin. quæst. 144. Cyrill. Alexand. 1. Thesauri, cap. 8. August. 11. de Ciuit. cap. 10. & lib. 12. c. 2. & 6. de Trinit. cap. 7. & 15. de Trinit. cap. 6. Bernard. lib. 5. de consid. ad Eugen. & serm. 80. in Cantica, vbi etiam refert Rhemense Concilium. Leo Papa

Sed omissis Theologicis fundamentis, existimo B rationibus posse euidenter veritatem hanc demonstrari. Primò à priori ex dictis de perfectione primi entis: ostensum est enim ex eo quod est suum esse per essentiã, & essentialiter esse summè perfectum, & in ipsomet suo esse omnem perfectionem claudere: ergo sicut perfectiones eminenter in Deo cõtentæ prout in ipso sunt, non sunt aliud ab eius essentia, ita perfectiones simpliciter, quæ in Deo sunt formaliter, & attributa eius à nobis dicuntur, non sunt aliud ab eius essentia. Quam rationem paulò inferiùs vrgebimus ac declarabimus. Secũdò ab inconuenientibus dictis, quia non possunt tales perfectiones conuenire Deo sine aliqua vera compositione & naturali resultantia, potentialitate & aliis imperfectionibus: nec video quid deesset his attributis ad veram rationem propriarum passionum, si ad hunc modum Deo adhærerent. Quapropter etiã Philosophi intellexerunt hunc modum distinctionis & compositionis alienũ esse à diuina perfectione; vt ex Arist. colligitur 12. Metaph. tex. 37. 39. & 51. quem Græci & Arabes secuti sunt, vt in sequentibus etiam videbimus. Idem senserat Plato in Phedone, C & in Timæo, & Alcinous ex doctrina eius scripsit illa verba egregia, quæ retulit Ludouicus Viues ad 6. capit. August. in lib. 8. de Ciuit. *Idem Deus ipse: supremus, æternus, ineffabilis, se ipso perfectus, diuinitas, essentia, ratio, veritas, harmonia. Neque verò hæc ita dinumero, vt inter se ipsa disiungam, imo vt vnum potius cuncta considero.* Quapropter credibile non est Scotum re ipsa ab hac certa doctrina discrepasse, sed alio sensu vsum fuisse nomine distinctionis formalis, & ex natura rei, vt superiùs tractando de distinctionibus indicauimus, & moderni eius discipuli latiùs tradunt, ad nos enim nunc non spectat quid ille senserit examinare. Argumenta verò, quæ de hac re à Theologis tractãtur, vel solum nituntur in nostro modo concipiendi, & soluuntur facilè ex his quæ suprà diximus de distinctione naturæ vniuersalis à particularibus, vel si quæ sunt propria & alicuius momenti, omnia attingunt Trinitatis mysterium, & ideò Theologis ea relinquimus.

III. Conclusio probatur ratione.

Aristot. Vide Cai. in 1. d. 8. art. 1. Plato. Alcinous.

Esse omnia attributa de essentia Dei.

POtest autem non immeritò dubitari, an hæc attributa non solum sint essentia, sed etiam de essentia

IIII.

A sentia ipsius Dei. Non sunt enim hæc omnia idem, nam relationes diuinę sunt ipsamet essentia diuina, iuxta sanam doctrinam, & tamen non sunt de essentia Dei vt sic, iuxta veriorem sententiam. Et in creaturis differentia indiuidualis in re non distinguitur à natura indiuidua, & tamẽ non est de essentia eius. Dicunt ergo quidam Theologi, attributa non esse de essentia Dei secundum rationes formales suas, quamuis in re ab ipsa non distinguantur. Quia hæc attributa conueniunt Deo ratione essentiæ, & ita verè demonstrantur de Deo per ipsam essentiam: ergo non sunt de essentiali ratione Dei. Item vnum attributum non est de essentia alterius, alioqui omnino inter se confunderentur: ergo neq; essentia est de ratione illorum: ergo neq; è conuerso ipsa sunt de essentia Dei vt sic.

V. Sed hæ rationes nullius sunt momenti. Vnde eodem modo certum existimo, & ratione naturali euidens, omnes has perfectiones absolutas prout sunt in primo ente, esse de essentia eius. Quod planè conuincit illa ratio, quia Deus ex vi sui esse necessarij, ex se ipso est ens essentialiter summè perfectum: B ergo præcisè conceptum hoc ens secũdum id quod est de essentia eius, includit omnẽ possibilem perfectionem: ergo attributa quæ significant has perfectiones simpliciter, ita in Deo continentur, vt sint de essentia eius. Confirmatur & declaratur hæc ratio, nam perfectiones illæ quæ sunt in essentia Dei tantùm eminenter, prout in ipso sunt, sunt formalissimè de conceptu essentiali Dei, quo modo dicebamus suprà cum Augustino, & Anselmo, ꝙ creatura in Deo nihil aliud est quam ipsa creatrix essentia, quia nimirum illa eminentia seu eminens perfectio, quam Deus in se habet, ratione cuius dicitur eminenter continere inferiores perfectiones, est ipsamet essentialis ratio Dei, atq; ita de essentia eius: ergo & perfectiones illę quę formaliter sunt in Deo, prout in eo sunt, sunt de essentia eius.

VI. Antecedens est cuidens, tum quia Deus continet inferiora omnia quatenus est primum ens de se necessarium, in quo essentialis eius ratio consistit; tum etiam, quia si illa eminentia non esset de essentia Dei, oporteret intelligere in Deo aliam rationẽ essentialem priorem secundum rationem quàm sit C illa eminentia, quia prima ratio vniuscuiusq; entis est illa quæ est ei essentialis. Interrogabo igitur an in illa priori ratione contineantur eminenter omnia, nẽne. Nam si affirmetur, iam in ipsamet essentiali ratione Dei admittitur continentia eminentialis talium perfectionum, & superfluè ac falsò fingitur alia eminentia, quæ non sit de essentia Dei. Si verò id negetur, sequitur rationem illam essentialem esse finitam in genere entis, quandoquidem ex vi illius nec formaliter nec eminenter omnia continentur in tali ente. Sequitur deinde nullo modo posse conuenire Deo talem eminentiam, quia nec conuenit formaliter ex vi rationis essentialis, vt dicitur. Neq; etiam potest conuenire consequenter, seu cõcomitanter, quia nihil hoc modo cõuenit alicui essentiæ intrinsecè & ex propriis, nisi quod in ipsamet essentia rerum eminenter seu virtute continetur. Non potest autem ipsamet eminentia iterum eminenter contineri, ne procedatur in infinitum, & quia in illa eminentia nulla est imperfectio aut ratio ob quam oporteat eminenter contineri, & non formaliter: fiat ergo est in ipsamet ratione essentiali, per quam Deus formaliter & essentialiter habet vt sit eminenter omnia, quæ sunt, vel esse possunt.

Prima verò consequentia eandem vim habet, & VII. simili ferè discursu ostendi potest. Primò, quia ita comparantur perfectiones simpliciter ad essentiam Dei, sicut illa eminens perfectio qua Deus eminenter continet inferiores perfectiones, nam eodẽ modo sunt formaliter in Deo, & æqualem identitatem & intimam coniunctionem habent cũ essentia Dei. Secundò, quia hæ perfectiones simpliciter vt sic nõ sunt priùs in Deo eminenter, quam formaliter, sed tantùm formaliter, quia nullam includunt imperfectionem, vel rationem quam abstrahere ab eis oporteat vt in essentiali ratione Dei cõtineantur, nec potest esse altior vel eminentior modus continẽdi has perfectiões quam formalis: ergo cum in prima, & essentiali ratione Dei sint necessariò cõtinendæ, quia alias non esset illa ratio simpliciter infinita, efficitur, vt in ea formaliter contineantur, ergo similiter cõcluditur esse de essentia eius. Vnde præterea confirmatur, nam Deus est perfectissimum ens, & perfectissimo modo quãtum excogitari potest; perfectior autem modus est si hæc omnia includantur B in essentia Dei tanquam de essentia eius, quam si solum sint adiuncta, vel concomitantia essentiam, nã priori modo ex vi præcisi conceptus essentialis intelligitur Deus infinitè ac summè perfectus, posteriori autem modo minimè, quia nihil intelligitur summè perfectum, nisi formaliter affectum sit omnibus perfectionibus simpliciter.

Vltimò declaratur in hunc modũ, quia hæ perfec- VIII. tiones non sunt in Deo vt aliquid accidentale, etiã per modum propriæ passionis, vt in superiorib. demonstratum est: sunt ergo de substantia Dei, quidquid autem est substantiale in aliquo, est aut natura ipsa, quæ maximè est de essentia, aut singularitas naturæ, quæ in Deo etiam est de essentia: vt suprà ostensum est, licet in creaturis non sit de essentia; vel personalitas seu propria ratio cõstituens personam vt sic. Hę autem perfectiones, quas per attributa significamus, non pertinent ad propria constitutiua personarum, nullus ergo superest modus quo possint esse de substantia Dei, nisi sint etiam de essentia seu essentiales Deo.

Atque hinc patet solutio rationis dubitandi in IX. principio positæ. Fateor enim, in vniuersum non conuerti esse in re idem cum essentia, & esse de essẽtia, nam ad illud priùs sufficit quòd in re non sit distinctio: ad hoc verò posteriùs necesse est vt nõ possit rei essentia esse plenè cõstituta, præciso eo quod dicitur esse de essentia; & consequenter vt hoc ipsum ita in eius ratiõe includatur, vt in nullo possit reperiri talis essentia, quin de eius essentia sit quidquid dicitur esse de essentia talis naturæ. Atque in hoc est magna differentia inter relationes diuinas, & hæc attributa; nam præcisis relationib. concipitur essentia Dei plenè constituta, & ideò quælibet persona sigillatim sumpta, per eandem essentiam absolutam formaliter & essentialiter constituitur plenè ac perfectè Deus absque aliis relationibus. Vnde fit, vt formalis perfectio relationis priùs secũdum rationem contineatur eminenter in essentia, quàm ei formaliter adiũgatur, quia, licet in relatione formaliter nulla sit imperfectio; est tamẽ aliquid quod ad perfectionem simpliciter nõ pertinet, scilicet oppositio cum alia relatione, & ideò in ea locũ habet continentia eminentialis præter formalem: hæc verò adiungitur ad constitutionem personæ, non ad complementum naturæ. Et ideò in ea rectè intelligitur quod non sit de essentia, sed inseparabiliter

Non omne quod est idẽ re cum essentia, est de essentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

biliter & cum summa identitate concomitans, & quasi terminans essentiam. Hęc autem omnia longè diuersò modo inueniuntur in attributis essentialibus, vt declaratum est, & ideò in eis non est aliud esse essentiam, quàm esse de essentia.

Omnia attributa esse de essentia singulorum.

X. EX quo vlteriùs concluditur has diuinas perfectiones seu attributa ita inter se comparari, vt omnia sint de essentiali ratione cuiuslibet, & tota essentia Dei sit de ratione singulorum: atque adeò, vt, licet plura à nobis ratione distinguantur, in re tamen solùm sit vna simplicissima perfectio, quę tota est adæquata essentiæ Dei. Quod eleganter declarauit Anselmus in Monolog. capite 16. dicens: *Quid ergo, si illa summa natura tot bona est, eritne composita tot pluribus bonis? an potius non sunt plura bona, sed vnum bonum tam pluribus nominibus significatum?* Et infrà. *Cùm igitur illa natura nullo modo composita sit, & tamen omnimodè tot illa bona sit, necesse, vt illa omnia, non plura, sed vnum sint: idem igitur est quodlibet vnum illorum, quod omnia sunt simul*: & cætera quæ latè prosequitur. Ratio autem clara est, quia non possunt omnia illa attributa in simplicissimam essentiam conuenire eo modo quo diximus, quin inter se eandem identitatem, & (vt ita dicam) eandem essentialem habitudinem habeant. Item quia quodlibet attributum est infinitum, non tantum in perfectione alicuius generis, sed simpliciter in genere entis: nam est ens ex se necessarium, & ipsum esse per essentiam: ergo necesse est vt in sua essentiali ratione includat essentiam, & omnia alia attributa: quod rectè notauit Caietanus de ente & essentia, capit. 6. quæst. 12.

Anselmus.

Caiet.

XI. Obiectio. Dices, aut loquimur de his secundum rem, aut prout concipiuntur à nobis. Priori modo vera quidem sunt hæc omnia, non tamen sunt locutiones propriæ, nam nos propriè loquimur de rebus prout illas concipimus. Alioqui etiam de relationibus dicere deberemus esse de essentia. Item fateri oporteret iustitiam vt iustitiam esse misericordiam, & Deum per iustitiam misereri, & per misericordiam punire; & (quod caput obiectionum est) Filium procedere per voluntatem, & Spiritum sanctum per intellectum. Si autem eligatur posterior modus, sic falsa videntur omnia dicta: nam iustitia vt à nobis concipitur, præscindit ab omni alia perfectione: quapropter non possunt in essentiali ratione iustitiæ vt sic conceptæ includi reliqua attributa. Similiter, in ipsamet quæstione quam tractamus, supponimus Deum, vt essentialiter conceptum præcisis attributis: cui posteà attributa adiungimus seu attribuimus: ergo concipimus essentiam vt priorem attributis, non ergo concipimus attributa vt de essentia illius.

XII. Quæ de Deo concipimus, qualiter Deo iure attribuenda. Respondetur, sermonem esse de rebus ipsis quę à nobis concipiuntur in Deo, & prout concipiuntur à nobis, ita tamen vt illa reduplicatio non designet modum concipiendi ex parte nostra, sed ex parte rei conceptæ. Est enim considerandum, quòd licet res perfectiores & diuinæ, imperfectè concipiantur à nobis, quia cõcipiuntur ad modum earum rerum à quib. cognitionem accipimus, non tamen concipiuntur cum errore & falsitate, quia non attribuimus rebus conceptis imperfectionem modi nostri concipiẽdi, sed potiùs sub illo modo veram earum perfectionem concipimus. Sic igitur talem concipimus esse naturã Dei, vt iudicemus, in re ipsa esse de illius essentia omnia attributa, & perfectiones quas diuisim & per varios cõceptus nos apprehendimus.

XIII. Obiectio falsa.

Ad priorem autem partem obiectionum, negamus ex dictis sequi, idem esse dicendum de relationibus, quia verè etiam iudicamus relatiões in re ipsa non pertinere ad constitutionem essentiæ, sed personarum, quod de attributis iudicare nõ possumus. Et similiter, cũ dicitur iustitia vt iustitia esse misericordia; aut intellectus vt intellectus esse voluntas, si sermo sit de rebus ipsis conceptis, verę sunt illæ locutiones: quia sensus est, rem illam, quæ concipitur sub ratione iustitię, aut intellectus, formaliter & essentialiter includere rationem misericordiæ, volũtatis, &c. Si verò sit sermo de rebus prout distinctè & expressè concipiuntur à nobis, sic illæ locutiones falsæ sunt: nam mens nostra per inadęquatos conceptus partitur rem in se omnino indiuisibilẽ; & tunc, quamuis res in se omnino sit eadẽ, tamen non cadit sub singulis conceptibus secundum totam adæquatam rationem suã, & ideò si reduplicatio fiat in ordine ad conceptus nostros, non potest vni attribui, quod attribuitur alteri, quia non concipitur idem & sub eadem expressa habitudine per vnum, & per alium conceptum. Et ob eandem causam illæ locutiones in omni rigore falsæ sunt, Deus per iustitiam miseretur, Pater per voluntatem generat.

XIV. Quomodo de vna eadẽque tate Dei plicissima oppositæ prædicentur.

Est enim animaduertendum, quòd, licet perfectio diuina in se vna omnino sit, non tamen operatur semper secundum adæquatam suam rationem. Sicut lux Solis licet in se omnino sit eadem quatenus eminenter continet calorẽ, siccitatem, & alios effectus, quando tamen calefacit, non operatur secundum adęquatam perfectionem suam; & ideò nõ potest verè dici tunc agere quatenus eminenter cõtinet siccitatẽ, vel alias qualitates, quia hoc est quasi per accidens ad illum effectum: per se autem est vt eminenter contineat calorem, & ideò verè ac propriè dicitur calefacere quatenus eminenter continet calorem. Vnde si ratione distingueremus in luce virtutem calefaciendi, exsiccandi, &c. eiusq; diuersa nomina imponeremus, verè diceretur lux calefacere per virtutem calefaciendi, non verò per alias virtutes; quia per eas voces & conceptus significatur lux, non secundum se, sed secundum inadæquatam habitudinem ad effectus, & prout illos virtute continet. Sic ergo intelligendum est quod de Deo dicimus. Quod in effectib. ad extra est clarum, quia nullus effectus est adæquatus virtuti diuinæ, & ideò verè dicimus Deum creare hominem per ideã hominis, non verò per ideam equi, non quia in re distinctæ sint hæ ideæ, sed quia licet sit vnum eminens exemplar ita repræsentans singula, ac si esset vniuscuiusq; proprium, tamẽ per se non agit vnumquodque, nisi quatenus repræsentat illud, quod autem repræsentet alia, est quasi per accidens ad talem effectum. Et hæc habitudo per se significatur in illis locutionibus. Vnde eadem ratio est de illis, *iustitia miseretur, & misericordia punit*, quia neuter effectus est per se adæquatus diuinæ virtuti.

XV. Filius diuinæ essentiæ communicatur per voluntatem, sed per intellectum procedit.

Atque (vt hoc obiter Theologis demus) idem dicendum est de originibus ad intra, nam cum in Deo Patre vna & eadem ratio sit intellectus & voluntatis, non est tamen principium alicuius originis seu personæ secundum totam hanc adæquatam rationem, sed est principium filij prout habet vim intelligendi, & illi virtuti vt sic, est adæquata illa origo, seu processio: principium autem Spiritus sancti est

cti est prout habet vim amandi. Quia ergo nominibus intellectus & voluntatis significatur illa virtus secundum has præcisas & inadæquatas rationes, ideò non potest voluntati attribui origo filij, nec intellectui origo Spiritus sancti. Et hoc idẽ est, quod aliis verbis dici solet, has scilicet virtutes seu attributa, licet non actualiter, virtualiter esse distincta, & vnum attributum esse principium vel rationem operandi seu producendi aliquid, prout virtute distinguitur ab alio: & ideò non posse formaliter & per se attribui vni quod est proprium alterius, vt virtute ab alio distinguitur. Nam, hęc attributa virtualiter distingui, nihil aliud est, quàm vel virtute continere distinctos effectus, vel vnitè & simpliciter in se habere, quæ in aliis distincta sunt, vel esse eminentem virtutem seu rationem, quæ potest esse principium quod, aut quo, diuersarum actionum, aut processionum. Vnde licet hæc virtualis distinctio in re non sit distinctio, sed eminentia, est tamẽ fundamentum respectu nostri distinctè concipiendi illam virtutem secundum proprias, & per se habitudines ad distinctos effectus seu terminos, & ideò est etiam sufficiens fundamentum diuersarum locutionum, vt declaratum est.

XVI. Iustitia Dei vt à nobis concepta, qualiter à misericordia præscindat.

Ad alteram partem obiectionum, cùm dicitur, iustitiam Dei vt à nobis concipitur, præscindere ab omni alia perfectione, respondetur id esse verum de præcisione simplici quoad expressam cognitionem seu considerationem concipientis, quia ille verè nil aliud expressè cogitat nisi rationem iustitiæ. Non est autem verum de præcisione exclusiua, quia ille qui sic cogitat, non existimat illam iustitiam, tãtùm esse iustitiam, aut in ratione sua essentiali nullam aliam perfectionem includere. Imò nec secundum abstractionem purè precisiuam ita abstrahuntur alia attributa à iustitia, quin in eius conceptu includantur saltem implicitè, quia si iustitia Dei concipitur, non sufficit conceptus iustitiæ in communi, sed aliquid adiungere oportet quo fiat conceptus proprius iustitiæ diuinæ: sit ergo iustitia per essentiam, aut simpliciter infinita: in hoc ergo conceptu implicitè continetur vt talis iustitia essentialiter sit omnis alia perfectio.

XVII. Attributa diuina quæ de essentia affirmantur qualiter ab illa præscindant.

Atque hinc facilè etiam intelligitur quo modo essentia Dei concipiatur præcisis attributis, quando eam cum illis comparamus, vel hęc illi attribuimus. Præscinduntur enim ab expressa & distincta perfectione talis essentiæ totiusq; perfectionis eius, non tamen ab implicita inclusione, vt sic dicam. Concipio enim essentiam Dei per communem cõceptum entis, vel essentiæ, adiungendo aliquam negationem, vel perfectionem qua fiat proprius Dei, vt cõcipiendo essentiam simpliciter infinitam, aut ex se actualem, per quem conceptum distinctè non considero, quæ perfectiones sint de ratione essentiali talis naturæ: & hoc modo dicuntur præscindi per talem conceptum; tamen implicitè seu confusè nõ possunt excludi aut præscindi, quia in perfectione illius rei conceptæ essentialiter continentur. Posteà verò per proprios conceptus iustitiæ & misericordiæ, &c. explicitè considerantur, & inter se, vel cum essentia comparantur, aut prædicantur, nam ad hoc satis est diuersus modus concipiendi noster. Vnde cùm dicimus de essentia Dei esse quòd sit iustus, aut sapiens, nihil aliud facimus quàm explicare quid in illo conceptu implicitè contineretur.

XVIII. Tandem hinc facilè expediuntur rationes contrariæ sententiæ: & declaratur quomodo attributa dicantur conuenire Deo ratione essentiæ, & quo modo vnum per aliud possit demonstrari, & qua ratione in hac essentiali continentia mutua attributorum & essentiæ nulla sit confusio, vel repugnantia. Essentia enim non dicitur esse ratio attributorum secundum se, sed secundum modum nostrum concipiendi; quia nimirum cum concipimus essentiam conceptu quodam inadæquato, adiuncta aliqua differentia seu modo saltem negatiuo proprio Dei, quatenus est primum ens necessarium ac per essentiam, ex hoc conceptu, seu ex tali modo entis colligimus, talem vel talem perfectionem illi enti esse necessariò attribuendam, quia illa ratio, v.g. entis à se, talem perfectionem requirit. Tamen sicut hoc modo colligimus attributum ex ratione essentiali, ita etiã colligimus illud attributũ non vtcunq;, sed essentialiter conuenire tali enti, & consequẽter etiã colligimus, essentiam non esse rationem attributorũ eo modo quo in creaturis essentia solet esse principium proprietatũ, sed solum quia in simplici ratione sua, quæ à nobis cõfusè concipitur, necessariò continetur quidquid perfectionis per varios cõceptus de eadem essentia nos posteà concipimus.

XIX. Vt per vnum Dei attributum à priori aliud demõstretur.

Et eodem modo demonstramus vnum attributũ per aliud, & illud apprehendimus vt prius, & vt rationem alterius, quod secundum se spectatum, & vt abstrahit à Deo & creaturis, habet aliquam rationẽ prioritatis, vel præsuppositionis ad aliud, vt videre licet in intellectu & voluntate & similib. Vnde nulla est in re confusio, sed summa & essentialis identitas & simplicitas. Neq; etiam est repugnantia, quia omnes hæ perfectiones secundum se sumptæ, & abstractæ à conditionibus creatis, non postulant necessariò distinctionem vllam, nec includunt aliquid ratione cuius repugnet omnia attributa esse de ratione singulorum. Vt autem minus incredibile vel admirabile videatur, hanc tantam vnitatem in diuina simplicitate reperiri, possumus ex creaturis aliquod exemplum sumere, quo rem hanc amplius explicemus, vel adũbremus. Nam rationale v.g. est differentia essentialis hominis, vna, & indiuisibilis, qua cõcepta vt adiuncta generi, tota hominis essentia concipitur. Ad explicandam autem hanc differentiam, possumus eam nos in plures conceptus diuidere. Concipiamus. n. hominem esse discursiuum (accepta hac voce proportionaliter, non vt sumitur à principio proximo, sed à radice essentiali, & vt significat habitudinem ad tertiam operationem intellectus) & rursus præcisè concipiamus hominem esse compositiuũ & diuisiuum; & rursus esse apprehẽsiuum simpliciter. Hi sanè omnes conceptus nil aliud explicant nisi quod formaliter cõtinebatur in rationali, sed explicant quasi per partes, quod in rationali est vnum, & simplex; declarantq; distinctè, quod à nobis confusè vno conceptu apprehenditur: idq; satis est vt vnũ ex alio ratiocinemur & colligamus. Ad hunc ergo modum concipienda nobis est distinctio attributorum Dei, & comparatio eorum ad essentiam quasi adæquatè confusè conceptam, vt satis declaratum est.

XX. Attributa Dei quæ per negationem circumloqui mur, quam in ipso dicãt perfectionẽ.

Solum superest aduertendum, omnia dicta intelligi de attributis Dei quatenus in ipso ponunt perfectionem positiuam, sunt enim multa attributa quæ per negationem à nobis declarantur, & ratione negationis solùm distinguuntur, vel inter se, vel ab essentia, & in his clarum est negationes ipsas nõ esse de essentia Dei, neq; vnam negationem propriè esse de essentia alterius: fundamentum autem harum

Universidad de Deusto
Biblioteca

negationum in se vnum omnino & idem est. Et perfectio quę per vnam negationem declaratur, eadem est cum perfectione quæ declaratur per aliam: atq; hoc modo est euidens talia attributa esse de ratione essentiali Dei, & singulorum inter se. Huiusmodi autem sunt omnia attributa Dei quæ nullam habitudinem dicunt ad actionem seu actum, sed solùm per varias negationes declarant eminentiam substantiæ diuinæ, vt sunt esse à se, actum purum, omnino simplicem, infinitum, immensum, incomprehẽsibilem, ineffabilem, & si quæ sunt similia, de quib. euidentissimum est dicere eandem perfectionem positiuam, & omnia in singulis includi formaliter ac essentialiter. Alia verò attributa quę dicunt ordinem ad actum, vt sunt quæ ad intellectum, voluntatem, & potentiam spectant, magis videntur significari per modum proprietatum; sed in eis etiam sunt vera quæ diximus, & constabit clariùs cùm de singulis in particulari aliquid dicetur.

SECTIO VII.

An Deum esse immensum demonstrari possit.

I. PRimùm quid immensitatis nomine explicetur, intelligere oportet, sæpè enim accipitur immẽsum pro eodem quod infinitum. In qua significatione iam satis dictum est de re ipsa significata. Immensitas ergo strictè sumpta dicit habitudinem ad vbi seu præsentiam Dei in rebus omnib. Et hoc modo est peculiare attributum ratione cuius dicitur Deus esse vbique. Et hoc sensu non videtur tam manifestum ratione naturali Deum esse immensum: nam multi ex antiquis Philosophis Deum ad certum aliquem locum definierunt.

Philosophorum variæ sententiæ.

II. ARistoteles enim 8. Physicor. cap. vlt. text. 84. indicat de loco vbi Deus est duas fuisse antiquorum sententias, scilicet aut esse in centro, aut in circumferentia, quia hæc (inquit) sunt quasi duo principia motus cœlestis. Et qui ponebant Deum in centro, fortasse existimabant illud esse accommodatum locum, vt inde veluti radios efficacitatis suæ vndique diffunderet. Ipse verò Aristoteles alteram sententiam huic præfert, & in eam planè descẽdere videtur. Et 1. de Cœlo cap. 3. tex. 22. sic inquit, *Omnes homines qui de Diis existimationem habent, & vniuersi qui Deos esse putant, tum Græci, quam barbari, ipsum supremorum locum Diis tribuerunt, propterea quòd immortale ad immortale est accõmodatum*, & 2. de Gener. c. 10. tex. 59. ait, *Hæc inferiora nõ posse perpetuo eadẽ conseruari, quia ab ipso principio longè absunt*, & non dissimilia dicit 2. de Cœlo cap. 12. tex. 66. Quæ loca si per se sola spectentur, facilè explicari possent de distantia naturæ, & non loci: obstat tamen alter locus (si tamen Aristotelis est) in libr. de mundo ad Alex. vbi expressè hoc explicatur de distantia locali, & dicitur, multò magis decere Deum, in cœlo residentem, inde omnibus salutem afferre. Et explicatur exemplo regis aut ducis humani, quem non decet per se ipsum omnibus locis aut negotiis interesse, sed in vno loco sistere, & inde vniuersa gubernare. Atque ita Iustin. Martyr in orat. Parœnetica ad Gẽtes, librum illum Aristoteli attribuens, hanc etiam sententiam illi ascribit, vbi etiam indicat Platonem in sphæra ignea Deum constituisse; Eusebius etiam lib. 3. de Præparat. refert Ægyptios cœleste habitaculũ Deo tribuisse. Denique Commentator in disp. 14. contra Algazel. ad vlt. dub. puerilem appellat eorum existimationem, qui Deum in omnibus rebus esse existimarunt.

Iustin. marr. Plato. Eusebius. Auerroes.

Vera quæstionis resolutio.

NIhilominus dicendum est, ratione naturali demonstrari posse Deum esse immensum, & consequenter esse vbique. Hæc veritas, sicut de aliis dictum est, ostendi potest, aut omnino à posteriori ex effectibus, vel à priori ex aliquo attributo priùs demonstrato. Priorem viam docuit D. Thom. 1. p. quæst. 8. art. 1. vbi ex vniuersali Dei influxu & actione infert Deum esse vbique realiter præsentem, & intimè in omnibus rebus. Nam omne agens debet esse coniunctum passo in quod operatur. Sed Deus est vniuersale agens efficiens omnia, & in omnibus quæ sunt: ergo est intimè præsens in rebus omnibus. Maior sumitur ex Aristotele 7. Physicor. capite 2. dicente mouens, & motum debere esse simul, B quod in omni agente, verum habet, vt suprà disput. 16. visum est. Minor autem constat ex disput. 21. & 22. vbi ostensum est, Deum & conseruare omnia continua actione, & agere immediatè in actione omnium agentium secundorum. Atque hanc rationem videtur insinuasse Paulus Actorum 17. in illis verbis: *Quærere Deum si fortè attrectent eum, aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoq; nostrum: in ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus.* & in Psalm. 138. eadem ratio insinuatur in illis verbis. *Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Nam his verbis voluit significare Dauid Deum ibi adesse, sicut in proximè præcedentibus dixerat, *Si ascendero in cœlum tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Perinde ergo existimauit dicere *Ibi ades, vel me adduces*, aut *ibi me tenebis*: non certè alia ratione, nisi quia operatio habet adiunctam realem præsentiam.

Act. 17. Psalm. 138.

Ratio D. Thomæ expenditur.

NIhilominus Scoto in 2. dist. 2. quæst. 5. & in 1. dist. 37. & ibi Ocham, Gabrieli, & aliis non solum illa non est visa demonstratio, verum nec sufficiens ratio. Primò, quia illud principium, mouens, & motum, debent esse simul; non est hactenus satis demonstratum, nam Aristoteles nullam eius rationem à priori, imò neq; à posteriori generalem C rationem adducit, sed solum id probat inductione quadam satis incerta, & quæ in nonnullis singularibus deficere videtur; & in aliis est tam occulta vt experimento non constet.

III. Qui & quo ter eandem pugnet Scotus. Ocham. Gabr.

Secundò ac præcipuè, quia, licet demus eam conditionem esse necessariam in agentibus finitis, in Deo, qui infinita virtute operatur, non est cur sit necessaria, nam sicut ex limitatione virtutis prouenit quòd agẽs finitum in sphæra limitata operetur, & non vltra, ita necessitas realis præsentiæ & coniũctionis cum passo potest ex limitatiõe virtutis prouenire. Vnde Aristoteles in dicto lib. ad Alexand. cùm retulisset nonnullos veteres sensisse Deum in rebus omnibus esse, ob hanc ipsam rationem, quòd scilicet omnia efficiat: hæc n. sunt Aristotelis verba, *Vetus fama est, & quidem hereditaria mortalium omnium, vniuersa à Deo, & per Deum nobis esse constituta. Nec verò vlla natura per se sufficit, orbata salute quam ille ferat. Quapropter* (nota illationem) *veteres nonnulli adducti sunt vt dicerent hæc omnia Deorum esse plena.* Cum igitur hanc

V.

hanc sententiam Aristoteles retulisset, subiungit A diuinæ excellentiæ magis conuenire, vt in vno ac supremo loco residens, omnia inde conficiat. Significat ergo, licet in inferioribus & imperfectis causis sit ea necessitas coniunctionis vel propinquitatis ad effectum, vt eum agere possint, in causa tamen eminente & infinita nullam esse huiusmodi necessitatem.

VI. Et confirmatur primo, nam in agentibus naturalibus potest intelligi hæc necessaria conditio vt antecedens ad actionem, eo quod semper supponant subiectum in quod agant, cuius propinquitas & applicatio necessario supponenda sit: at vero in Deo, saltem quoad primam & præcipuam actionem, eiq; propriissimam, quæ est creatio, non potest hæc conditio præsupponi ad actionem; quia ex parte effectus nihil supponitur in quo Deum esse oporteat ad agendum in illud: ergo ex hac actione vel effectu eius nõ potest à posteriori colligi hæc cõditio. Quod si dicatur, in hac actione Dei hanc conditionem esse consequentem, non antecedentem ad ipsam actionem, sequitur inprimis, ex hac diuina actione non B colligi existentiam Dei in rebus, sed aliunde ostendendam esse illam consecutionem. Nam vis illius illationis non posset sumi ex causalitate, neq; ex cõditionibus ad causandum requisitis: ergo medium aliud est quærendum, vnde probetur ex tali Dei actione sequi talem præsentiam.

VII. Confirmatur secundo Theologicè, quia nunc de facto diuina virtute fit vt aliqua causa immediatè operetur in distans, vt in materia de incarnatione, de Christi humanitate probaui: ergo non est hæc conditio ita necessaria ad agendum, vt prorsus repugnet sine illa operari: ergo si per impossibile fingamus Deum cum tota virtute actiua infinita intensiue, quam nunc habet, esse in vno definito loco, nihilominus posset agere in locis distantibus, quia talis modus agendi in se non inuoluit repugnantiam: ergo non repugnaret virtuti infinitæ si alioqui non esset immensa: ergo precisè ex actione Dei in aliquo loco non sequitur realis præsentia & existentia Dei in illo. Respondent aliqui, ex actione Dei inferri hanc præsentiam non vtcunque, sed adiunctis propriis conditionibus Dei in agendo, scilicet quod a- C git vt primum, principale & perfectissimum agens: nam inde sequitur agere infinita virtute, & consequẽter esse vbi operatur. Et in idem fere redit quod alii respondent, ex actione scilicet Dei in aliquo loco, immediate sequi aut Deum ibi esse, aut virtute infinita operari; quod si detur primum, habetur intentum: si autem detur secundum, ex hoc ipso infertur etiam aliud, quia virtus infinita non ex indigentia, sed ex perfectione secum affert hanc præsentiam ad rem in qua operatur. Veruntamen hæc responsio inprimis diuertit ab intentione proposita, quia non demonstrat vbiquitatem Dei ex actione, sed ex infinitate, quod pertinet ad posteriorem viã demonstrandi infra tractandam. Et deinde non est per se euidens illa consecutio, in qua ex infinita virtute ad agendum infertur immensitas: nam hæ sunt veluti quantitates diuersarum rationum, sicut intensio, & extensio: nam infinitas virtutis actiuæ est quasi intensiua, immensitas verò est quasi infinita extensio, vnde non est euidens hanc ex illa sequi, nisi ad aliud prius medium reuocetur.

VIII. Tertio principaliter augetur difficultas, quia, licet omne agens immediatum debeat esse coniunctum effectui, non tamen quodlibet eodem modo. A Est enim quoddam agens immediatum (vt aiunt) immediatione suppositi, aliud immediatione virtutis: de illo admitti potest debere per se ipsum esse cõiunctum passo: de hoc verò minimè: satis enim est, vt virtus eius sit passo coniuncta: ergo ex actione Dei non potest definitè colligi Deum per se ipsum esse immediate in omnib. sed vel per se, vel per virtutem suam. Nisi fortasse supponatur, Deum agere in omnibus immediate immediatione suppositi, q̃ non est euidens, imò à multis etiam Catholicis & Thomistis negatur. Respondent aliqui, etsi Deus agat immediatè immediatione virtutis, satis inde inferri per suam substantiam adesse suis effectib. quia virtus eius non est aliud à substantia eius. Sed contra, nam & est virtus propria seu innata agenti, & est virtus diffusa, vt in Sole lux est virtus innata, influentia vero aliqua est virtus diffusa. De priori verum est virtutem Dei esse substantiam Dei, tamen cum dicitur immediate agere immediatione virtutis, si distinguendum hoc est ab immediatione suppositi, *non potest intelligi de virtute propria & innata, sed de diffusa.* Hæc autem non est idem cum substantia Dei, vt B per se constat: ergo ex actione Dei non potest colligi Deum esse in omnibus per suam substantiam seu virtutem innatam, quod idem est, sed solum per virtutem diffusam.

IX. Quarto & vltimo, quanquam demus totum id, quod hęc ratio intendit, scilicet, Deum esse in rebus omnibus quas facit, adhuc non satis probaretur immensitas Dei, nam illo discursu ad summum probatur Deum esse in toto hoc mundo: hinc autem nõ fit Deum esse immensum: nam totus hic mundus finitus est; si ergo Deus illo concluditur, non est immensus, quod autem in illo non concludatur non potest ex actione Dei probari: ergo ex illa non satis probatur immensitas Dei.

X. Qualiter eneruanda sint ab Scoto & aliis. Scripturæ testimonia pro ratione D. Thom. adducta.

Ad testimonia autem Scripturæ, quibus ratio illa confirmabatur, respondere possunt authores huius sententiæ. Primo. esto Paulus, & Dauid illa ratione vtantur, non ideò esse euidentem, nam sæpe scriptores sacri vtuntur rationib. aut verisimilibus, aut frequentius receptis apud eos ad quos scribunt: nam in eodem loco Paulus testimonio etiam Arati vtitur, C quod infirmius est, vel certè, etiamsi gratis demus illam rationem fieri certam ex testimonio Scripturæ, non tamen sequitur esse euidentem. Rursus (q̃ ad rem magis spectat) non cõstat illum esse sensum illorum locorum, nam prior locus Actorum intelligi potest non de reali præsentia Dei in nobis per essentiam, sed de præsentia per potentiam, & prouidentiam, vt idem sit, non longe abesse à nobis, quod curare res nostras, & non habere illas, obliuioni traditas, quod recte probat Paulus, quia nobis vitam, motum, & ipsum esse subministrat. Et ad hoc etiam inducit illud Arati, *Ipsius enim & genus sumus:* quæ verba nullo sensu potuit inducere vt inde colligat realem præsentiam Dei in nobis. Quod autem nostri curam specialem & prouidentiam habeat recte colligit ex eo, quod diuinam eius naturam quodammodo participamus. Et hanc expositionem significare videtur Theophylact. in eum locum dicens. *Prouidentiam illius significat, & constationem, at q; exercitationem, nempe quod ab illo simus creati, &c.* Et Beda ibidem his verbis Augustini exponit Paulum, *Ostendit* (inquit) *Apostolus Deum in his quæ creauit indesinenter operari, cum enim aliud simus quam ipse, non ob aliud in illo sumus nisi quia id operatur, & hoc est opus eius quo continet omnia, & quo eius sapientia pertendit à*

Theoph. Beda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dit à fine vsque ad finem fortiter, & disponit omnia suauiter: per quam dispositionem in illo viuimus, & mouemur & sumus. Alter verò locus ex Psalm.138. minus vrgere videtur, quia ibi solum intendit Dauid ostendere, neminem posse effugere diuinum conspectum, sic enim paulo antea dixerat. *Quo ibo à Spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?* Quam præsentiam in omnibus rebus per cognitionem seu intuitionem omnium, immediate probat ex præsentia Dei per essentiam dicens, *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Nam licet ratio intuendi omnia in Deo non sit præsentia realis ad loca omnia: tamen respectu hominum erat euidentissimum, non posse Deum latere ea, quæ illic fiunt, vbi ipse est. Deinde illam probat ex efficacia diuinæ potentię in verbis citatis, *Si assumpsero pennas diluculo*, &c. Et tertio illam probat ex infinita Dei scientia, *Quia tenebræ non obscurabuntur à te*, &c. Ex eo igitur quod Deus operatur in nobis omnia, rectè infert Psalmista non posse nos Deum latere, cum Deus per scientiam suam operetur: non verò inde infert Deum esse in omnibus realiter præsentem. Neque in superioribus verbis hoc probat, sed affirmat tantum.

Defenditur ratio D. Thomæ primæ, obiectioni satisfit.

XI. His tamen nõ obstantibus, Theologi communiter rationem illam amplectuntur, in 1. d. 17. vbi Bonau. Alber. Dur. Ægid. Richard. Argent. Capreol. Henric. in summa art. 30. q. 5. & Ferrar. 3. cont. Gent. cap. 68. Quapropter dicendum censeo rationem illam esse satis efficacem, & magis consentaneam non solum Philosophis, sed etiam sanctis Patribus, & vero sensui Scripturæ (vt hoc interim Theologis demus) Hæc autem omnia constabunt discurrendo per singulas obiectiones factas. Vt verò respondeamus ad primam, recolendum est quod diximus disputando de causis, duob. videlicet modis posse intelligi nullũ agens posse efficere rem, vel in rem distantem. Primo, vt nihil omnino influat in rem distantem nisi per propinquam, ita vt immediate ac per se ipsum solũ agat in rem sibi proximam. Secundo, vt non possit inchoare actionem nisi à re propinqua, ita vt non possit agere in distans, nisi C quasi continuata actione per propinquum & totum medium vsq; ad extremum, repugnetq; agere immediate in rem distantem nihil agendo in totum medium. Prior sensus, siue verus sit, siue falsus, quod ibi definitũ reliquimus nihil ad præsentem demonstrationem attinet: non est enim fundanda in eo principio explicato in eo sensu, quia re vera esset valde debile fundamentum, & vt minimum valde dubium. Posterior ergo sensus est qui ad rem præsentem spectat, & in eo est illud principium Physicè satis certum, propter experientias & rationes, quas dicto loco adduximus. Et licet fateamur nondum id sit satis demonstratum, si de rigorosa demonstratione sermo sit: intentioni autem nostræ, & (vt existimo) doctorum omnium, qui illa ratione vtuntur, satis est, quod tam efficaciter probetur Deum esse vbiq;, sicut probatur efficientes causas non agere immediatè in distans in sensu explicato.

Ratio cur etiam agens infinitum esse debet coniunctum effectui, & soluitur secunda obiectio.

XII. Secunda etiam obiectio soluenda est ex dictis in citato loco: ibi enim ostendimus coniunctionem cum effectu, non fundari in hoc, quod agens est finitum, & limitatæ virtutis, sed in ratione agentis vt sic. Nam si fundaretur solum in limitatione virtutis, non esset cur omnia agentia finita æqualem propinquitatem passi seu effectus requirerent, quia non omnia sunt æqualia, licet omnia sint finita. Vnde, sicut omnia habent finitam sphæram actiuitatis, quia habent finitam virtutem, non tamen habent æqualem sphæram, quia non habent æqualem virtutem: ita etiam hic modus agendi in rem distantem, priùs attingendo propinquam non æqualiter conueniet omni agenti finito, sed ad summum erit commune omnibus non posse agere immediate ad quamcunque distantiam, sed ad finitam, & quod magis limitatum est ad minorem distantiam. Quod vero nihil omnino possit agere nisi inchoando actionem à re propinqua, non est cur conueniat necessario omni agenti finito, eo quod finitũ est, si ratio agentis vt sic id non postulat. Quod declaratur retorquendo rationem in hunc modũ, nam si causa efficiens, B vt sic non postulat hanc cõiunctionem cum effectu seu actione sua ex eo q; causa efficiens est, sed quia finita est: ergo si fingamus esse causam infinitæ virtutis in definito loco, illa posset immediatè agere in distans, nihil agendo in propinquum, quia nihil est q; obstet. Imo eadem ratione posset agere ad quamcunq; distantiam in infinitum, quia virtus infinita non debet habere limitatam sphæram, & aliunde supponitur, ex ratione causæ efficientis non esse necessariam illã immediationem seu propinquitatem, ergo ob eandem rationem seruata proportione agens finitũ, cum habeat certã sphærã extensam vsq; ad certã distantiam, poterit intra illã immediate agere in distans, quamuis non agat in propinquum.

Quanta ergo euidentia aut certitudine ex his, XIII quæ experimur in agentibus naturalibus, colligimus omnia sibi determinare hunc modum agendi, tanta certè colligendum est illam necessitatem non prouenire ex limitatione virtutis, sed ex ipsamet ratione agentis. Nam sicut forma vt forma est, requirit ad suũ effectum formalẽ, vnionem & indistantiã cum materia, nec posset forma aliqua, quãuis fingeretur infinita, dare suum effectũ sine illa propinquitate, vel sicut causa finalis ad suã causalitatem requirit propinquitatem per cognitionem, nec põt aliter illã exercere, etiamsi maximè infinita sit, ita agens vt agens requirit ad agendũ propinquitatem & immediationem cum passo vel effectu, sine qua non potest agere etiamsi infinitum sit. Addo multo minus id posse conuenire agenti infinitæ virtutis, quia agere in distans esto in aliquo agente possit videri perfectio, non tamen potest esse perfectio simpliciter, sed supposita imperfectione, absolute tamen multo melius est esse omnino indistãs à suo effectu, vt non solum ex virtute agendi, sed etiam ex modo & dispositione seu propinquitate habeat summam perfectionem in agendo, summumq; dominium in effectum. Vnde valde errauit author illius libri de Mundo ad Alexan. existimans ad perfectionem gubernatoris pertinere vt in vno tantũ loco existat, & efficacia sua etiã in distantia loca influat: hoc enim pertinet ad quãdam perfectionem hominum, supposita eorum imperfectione: absolute tamen non est perfectio, multoq; melius est per se ipsum adesse omnibus suis effectibus, si id possit sine distractione aut diminutione suæ virtutis. Ex his ergo sufficienter soluta est secunda obiectio.

An in

An in spirituali agente localis præsentia antecedat actionem.

XIIII. Scotus in 2. d. 2. q. 5. In prima verò illius confirmatione tangitur obiectio quam Scotus facit contra D. Thom. quod vel petat principium in sua probatione, si supponat Deum esse in rebus per operationem tanquam per rationem formalem existendi in illis, vt de spiritualibus rebus in vniuersum D. Thomas opinatur, vel nihil probet, nisi admittat aliam præsentiam Dei in rebus priorem operatione. Ad quod respondent Thomistæ, Deum quidem nullam habere præsentiam in rebus priorem operatione, & nihilominus non peti principium in dicta ratione, quia procedit vel à causa formali ad suum effectum, vel à fundamento ad relationem, vt si probemus aliquod corpus esse in loco, quia est quantum, aut esse simile quia est album. Contra hanc verò responsionem procedit difficultas tacta in dicta confirmatione, nam in naturalibus agentibus ex actione concluditur & demonstratur præsentia vel propinquitas agentis tanquam quid prius & præsuppositum ad a- B ctionem: ergo cum illa ratio sumpta sit ex proportione ad agentia naturalia, & ex his quæ nos in illis experimur, vel concludere debet præsentiam Dei, vt priorem & prærequisitam ad actionem, vel nihil certè concludit.

Responsio aliquorum.

XV. Aliorum responsio. Quare alii respondent & concedunt Scoto necessariam esse aliquam præsentiam priorem actione, illam verò non esse præsentiam ad res ipsas, nam cum res non sint nisi per actionem Dei, intelligi non potest præsentia ad res ante actionem, sed esse præsentiam ad spatium in quo sunt res, quas Deus efficit. Vnde in hac cõditione prærequisita intercedit quidem differentia inter Deũ & alia agentia naturalia, quod hęc prærequirunt realem præsentiã ad passum seu mobile, quam Deus non requirit, quia nullum passum necessario supponit ad actionem suam, seruatur autem proportio, quia sicut agens naturale requirit præsentiam ad passum, in quo operaturum est, ita Deus prærequirit præsentiã ad spatiũ in quo est creaturus. Sed huic responsioni obstare videtur, quia illud spatium nihil est, sed solum à nobis imaginatione fingitur, & ideo spatium etiam imagina- C rium illud vocamus, quomodo ergo fingi potest, q; Deus ante creationem rerum sit præsens huic spatio? alioqui erit etiam præsens ipsis reb. etiamsi nihil sint, quia tam nihil est illud spatium. Deinde, quę est necessitas huius præsentiæ ad spatium imaginarium, in naturalibus enim agentibus recte intelligitur, q; propinquitas ad mobile possit esse necessaria conditio ad agendum, quia & illa propinquitas aliquid reale est, & propterea agens operaturum est ex passo educendo formam de potentia eius: at verò præsentia ad spatium imaginarium nihil reale esse potest, sed solum aliquid tam imaginariũ sicut ipsum spatium: neq; Deus operaturus est ex spatio, educendo effectum de potentia illius.

XVI. Vera difficultatis resolutio. Respondetur, difficultatem hanc (de qua plura statim dicemus) magis videri sumptam ex modo loquendi nostro, & verbis, quam ex re ipsa. Nam de re dicendum est ante actionem Dei præsupponi necessario ex parte Dei talem modum existendi seu talem dispositionẽ (vt modo nostro loquamur) substãtiæ suę, vt ex parte sua ita existat, vt sine sui mutatione possit intime & realiter esse in quacunque re, si illam velit creare, & hunc modum essendi habet Deus ex vi suæ immensitatis. Quia verò nos nõ pos- A sumus hanc dispositionem in substantia spirituali concipere nisi per ordinem ad spatium, eo quod Deus ex vi prædictæ dispositionis de se aptus est ad existendum in quibuscunq; corporalibus spatiis, etiamsi in infinitum protendantur, ideò non possumus illam diuinæ substantiæ dispositionem & immensitatem concipere nisi per modum cuiusdã extensionis, quam necessario explicamus per ordinem ad corpora, & quando vel re ipsa, vel mente realia corpora seperamus, necessario apprehendimus veluti quoddam spatium aptum repleri corporib. cui tota diuina substantia sit præsens, & tota in toto, & tota in singulis partibus eius, per quam præsentiam nihil aliud significamus quam prædictam diuinæ substantiæ dispositionem.

Hinc ergo ad priorem obiectionem dicitur, quod XVII. licet spatium nihil reale sit, tamen eius apprehensio aut imaginatio nobis vtilis est ac fere necessaria ad declarandam prædictæ diuinæ substantiæ dispositionem, & hac sola ratione dicitur Deus præsens spatio priusquam rebus ipsis, quia nimirum prius in se habet illam dispositionem, quæ independens omnino est à rebus creatis. Vnde præsentia illa, licet vt concipitur & significatur per modum relationis nihil sit, & merè relatio rationis, illud autem absolutum, quod per hanc relationem nos volumus in diuina substantia declarare, re vera est aliquid in ipso Deo, quod immensitatem eius appellamus. Hanc verò dispositionem vel præsentiam, non ita nos cõcipimus & declaramus per ordinem ad res creabiles vt sic, sicut per ordinem ad spatia, & ideò non dicitur Deus esse prẹsens rebus possibilibus, sicut spatiis imaginariis, quæ ita apprehendimus ac si existerent non per deceptionem, quia non affirmamus ea existere, sed per simplicem apprehensionem, vt per comparationem ad spatia sic apprehensa, illam diuinæ substantiæ dispositionem, seu existendi modum declaremus.

Quod verò (vt ad alteram partem obiectionis re- XVIII. spondeamus) hæc dispositio diuinæ substantiæ, quã per præsentiam ad spatium declaramus, necessaria sit ad actionem, recte probatur illo principio, quod mouens & motũ debent esse simul, non prout Phy- C sicum tantum est, sed prout ad Metaphysicam rationem & amplitudinem eleuatur. Quia necessitas illa non prouenit ex peculiari ratione mouentis & mobilis, imò nec ex generali ratione agentis & passi, q; actioni supponitur, sed ex dependentia effectus & causæ, hæc enim est quæ requirit vt agens immediate coniungatur effectui in quem influit esse. Atque ideo, quamuis ad agendum non prærequiratur existentia causæ in effectu, quatenus hæc verba significant relationem mutuæ præsentiæ, nam hoc inuoluit apertam repugnãtiam, quia talis relatio consurgit ex actione: nihilominus supponitur in agente fundamentum ex parte illius necessarium ad talem præsentiam, & consequenter ad relationem, siue rei siue rationis, siue mutuam, siue non mutuã. Ex quo facile intelligitur quomodo præsentia vel coniunctio cum effectu sequatur, quomodoue antecedat actionem Dei, præsertim loquendo de actione creatiua, in qua posita erat difficultas. Nam si præsentia sumatur pro relatione ad ipsam rem creatã, vel prout inuoluit denominationem sumptam ab existentia seu consistentia eius in tali loco, sic cõsequitur actionem Dei: si verò sumatur solum pro fundamento ex parte rei necessario, vt posita existentia creaturæ sequatur illa relatio seu denominatio qua De-

Quæ præsentia prærequisita in Deo ad creationem, quæ subsequens.

dicitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicitur esse in creatura, & creatura in ipso, sic tale A fundamentum supponitur ad actionem.

XIX. Scoti obiectionis satisfit.

Atque hinc tandem responsum etiam est ad obiectionem Scoti, nam hæc ratio quodammodo à priori probat existentiam Dei in rebus creatis, & realem præsentiam, vt includit mutuam denominationem sumptam ab vtroq; extremo, quia hæc sequitur ad actionem vt dictum est. A posteriori verò probat esse in Deo talem modum existendi, quem ex se habet, ratione cuius, quantum ex se est, habet hanc præsentiam, si alia existant. Etsi hoc tantum vult Scotus cum dicit admittendam esse in Deo præsentiam priorem actione, non repugnamus, illa enim nihil aliud est, quam immensitas ipsius Dei, quam semper habuit etiamsi nihil aliud existeret. Quod autem admittatur in Deo talis præsentia, nil obstat rationi factę, imò hæc est quam potissimè demonstrare intendimus, nam hac posita, consecutio aliarum denominationum, vel relationum est per se euidens, si alia extrema ponantur.

XX. Instrumentũ Dei an agere possit in distans.

De alia confirmatione multa dici hîc possent ni- B si disputata essent in primo tomo 3. p. disp. 31. sect. 7. ideò breuiter respondetur, in principali agente requiri hanc cõditionem. Item etiam in omni instrumento quod agit modo connaturali. Tamen in instrumento quod agit modo supernaturali, & assumitur ad agendum ab agente infinito & immenso, quod per se ipsum adesse potest effectui efficiendo, nõ repugnat instrumentum eleuari ad efficiendum effectum à se distantem, cùm tamen ille à principali agente non distet. Neq; in hoc cõparandus est Deus cum instrumentis suis, quia Deus non potest agere nisi connaturali & perfectissimo modo. Atq; hoc sensu non est improbanda responsio ibi data, scilicet, quod præsentia Dei in effectibus non sequitur ex quacunque actione, sed ex actione principali, & connaturali, seu quæ in propria virtute nititur. Deductio autem quæ ibi insinuatur, quæq; vim huius rationis reuocat ad infinitatem Dei, re vera non est ad propositum huius rationis, maximè iuxta mentem D. Thom. & aliorum, sed est per se noua ratio de cuius efficacia dicemus posteà.

Ex qua Dei actione colligatur eius præsentia, & soluitur tertia obiectio.

XXI. CIrca tertiam obiectionem principalem aduertendum est, plures esse actiones Dei circa creaturas, ex quibus hoc attributum seu præsentia Dei colligi potest, quas ad duo capita reuocare possumus. Primum est actionis creatiuæ, sub qua conseruationem comprehendimus, quia est eiusdem rationis, vel potiùs eadem actio continuata seu perseuerans. Aliud caput esse potest actionis gubernatiuæ, sub quo comprehendimus omnem actionem qua Deus, vel solus, vel cum causis secundis aliquid influit in creaturas iam factas, vel ex eis aliquid operatur, siue actio illa pertineat ad primam rerum distinctionem, siue ad ornatum (vt Theologi loquũtur) siue ad mundi propagationem, & singularum rerum perfectionem, & operationem: quæ magis propriè gubernatio dicitur. Loquendo de priori genere actionum, & suppositis quæ de creatione suprà dicta sunt, cessat omnino illa tertia obiectio, quia Deus solus potest creare immediate per se ipsum, tam immediatione suppositi, quam immediatione virtutis, nulla enim virtute à se creata vtitur vt medio agente ad aliud creandum: necesse est ergo vt ratione solius creationis Deus immediatè sit per subsistantiam & virtutem suam in omnibus rebus creatis. Dices, Non omnia sunt per propriam creationem producta, sed multa sunt facta ex præiacente materia. Respondeo: licet hoc verũ sit, est tamen in omnib. aliquid, quod à solo Deo creatum est, saltem materia prima, ratione cuius necesse est creatorem eius esse in re, quæ cõstat tali materia. Atq; hinc etiam fit, vt hac ratione non solũ probetur, Deum esse prope res conditas (vt sic dicam) quasi superficie tenus eas attingentem, sed etiam intimè esse in omnib. illis quasi penetrantem illas, quia in omnib. & maximè intimis illarum partibus est aliquid à solo Deo creatum. Nam in rebus immaterialibus solùm est indiuisibilis substantia quæ tota à Deo creata est: in materialibus vero est materia, & quia forma intimè & secundum se totam illam penetrat, ideò agens quod creat materiam, necessario esse debet intimè præsens toti rei creatæ.

Atq; hæc ratio ex creatione sumpta, eò mihi videtur efficacior, quò verum existimo, nullam actionem Dei in creaturas esse tam euidentem, sicut creationem, quia nulla est magis necessaria ex his quæ soli Deo ascribi possunt, vt ex superiùs dictis tum in sect. 2. huius disputationis, tum in disputationib. 20. 21. & 22. ostendi potest. Quocirca si Arist. & alii Philosophi admittant, vt re vera admittunt illud principium, quod agens immediatum debet esse coniũctum effectui, non video quo modo negare potuerint hanc præsentiam Dei in toto hoc vniuerso, nisi vel negando vniuersum hoc esse creatum à Deo, sed gubernatum tãtum mediante motu cœli, vt multi, licet falsò, putant Aristotelem sensisse, vel certè existimando, Deum immediatè solum creasse aliquam rem, & illa mediãte aliam, &c. vt putauit Auicenna. Qui tamen non tribuit creationem corporibus, sed tantum intelligentiis, & ideò necesse est vt fateatur inferiorem intelligentiam, cui tribuit creationem totius mundi corporei, esse intimè præsentem in toto illo: non poterit ergo negare hanc perfectionem superioribus intelligentiis, multoq; minùs Deo.

XXI. Obiectio. Dices, quamuis Deus non creet vnam rem mediante alia, non satis inde colligi Deum esse immediatè per se ipsum in omnibus rebus quas creat, quia C non est de ratione agentis vt si agit in distans, agat per propinquum, tanquam per instrumentum, aut tanquam per virtutem agendi, sed solum necesse est vt agat per propinquũ tanquam per medium, quasi deferens actionem. At verò hoc modo rectè intelligi potest, Deum existentem in solo cœlo, inde incepisse actionem creandi, & quasi continuasse, & effudisse illam per omnia interiecta corpora vsq; ad terram, atq; hoc modo attigisse creando loca distantia, quamuis immediatè non sit in illis, sicut sol attingit illuminando vel calefaciendo. Respondetur, licet medium non sit tota ratio agendi, probabile tamen est, oportere vt id quod fit in loco propinquo, conferat aliquo modo ad agendum in loco distante, vt ita quasi deferat virtutem primi agẽtis, quod si hoc verum est, cessat obiectio, quia ad creandum nihil potest hoc modo conferre. Secundò quidquid de hoc sit, nemo potest rationabiliter existimare creationem illo modo fieri: nam res quæ creatur, per se & immediatè pendet à solo Deo, & non potest à corpore interiecto dependere, neq; vt à conditione necessaria, neq; vt à deferẽte talem actionem. Nam, cum illa actio sit ex nihilo, & infinita virtute fiat, nõ potest ex his cõditionibus dependere. Adde, interdum experimento constare actionem hanc priùs

natura attingere loca distantia, quam propinqua, & A consequenter non attingere illa mediantibus his, quod statim declarabo.

XXIIII. Vnde colligatur Deum non solum quando creauit, sed etiãnũc, totior. bi esse præsentem.

Dicet rursus aliquis, hac ratione ad summum probari, Deum in principio quando mundum creauit, fuisse præsentem rebus omnibus, non tamen semper ac perpetuo esse. Respondetur duobus modis posse hoc ex illo colligi, primo quia vbi semel Deus est perpetuo necessario manet: ergo licet ibi res aliæ mutentur, sibique inuicem succedant, semper Deus manet in illis. Assumptum sequitur necessario ex supra dictis, quia aliàs mutaretur Deus secundum aliquod accidens proprium & intrinsecum, quod declarabimus latiùs in assertione sequenti. Secundo, quia Deus in eadem actione qua res ab initio creauit, aliquo modo semper perseuerat, nam res immateriales aut corpora ingenerabilia eadem actione qua ea creauit, perpetuò conseruat, in aliis verò rebus corruptibilib. saltem conseruat materiã eadem actione qua illam produxit, ad eandem autẽ actionem eadem præsentia seu coniunctio cum effectu necessaria est: sicut ergo Deus ab initio extitit B in rebus omnibus quas creauit, ita perpetuo in illis existit conseruando illas, quod enim hæ res à Deo pendeant in conseruari, in superioribus probatum est. Et hinc declarari potest quod supra dicebam, nonnullo experimento ostendi posse, Deũ non diffundere actionem hanc creatiuam, vel conseruatiuam (quod perinde est) à loco distante per interiecta corpora, sed intimè esse in vnaquaq; re conseruando illam. Primò quidem, quia quantumuis varientur intermedia corpora, vel multiplicentur, actio illa nihilominus semper eadem est. Secundò, & fortiùs, quia quando corpus aliquod intermediũ, verbi gratia aer, aufertur & aqua ascendit ad replendũ vacuum, tunc non potest influentia conseruatiua Dei ad aquam descendere per intermedia corpora: ergo signum est non ita fieri, sed Deum esse intimè in ipsa aqua conseruando illam. Assumptum declaratur, nam aqua priùs natura conseruatur à Deo quam ascendat ad replendum vacuum, imò probabile est ab eodem authore naturæ à quo conseruatur, impelli vt ascendat ad replendum vacuum: ergo illa conseruatio non potest descendere ad aquam per corpus C illud, quo illud intermedium spatium replet.

XXV. Tertia igitur obiectio potissimum procedere videtur de altera actione Dei circa creaturas, nam cũ illa supponat subiectum ex quo fiat, quantum ex se est, non repugnaret fieri à Deo in locis distantibus per virtutem diffusam, mediis interiectis corporib. Qui modus dicendi insinuatur in libro illo de mũdo ad Alexandrum. Imò & Aristoteles eundem significat in locis citatis ex secundo de Cœlo, & secũdo de Generat. & ob hãc causam dicit, inferiora hæc corpora minorem influxum recipere, quia longiùs absunt à cœlo, & consequenter à primo motore. In quo etiam sentire videtur, primum motorem limitatæ esse virtutis, qui non possit æquè influere in distans ac in propinquum, vel saltem sentit necessario agere tali actione limitata & modo definito. Ac deniq; sentit, primum motorem non influere immediatè ac per se ipsum in hæc inferiora. Quæ omnia constat esse falsa, quidquid sit de mente Aristotelis, de qua inferiùs dicemus. Est igitur considerandum, duobus modis posse Deum agere in res quas condidit, primo, se solo, seu vt causa immediata & particularis, secundo, vt vniuersalis causa influens cum causis secundis ad actiones earum.

De priori modo actionis, existimo non posse rã- XXVI. tione naturali sufficienter probari, Deum immediatè & per se ipsum absq; causis secundis quidquam operari, vel operatum esse in res quas condidit, nisi per conseruationem, vel creationem nouam (quæ solùm contingit in anima rationali) quia in cæteris effectibus quos nos experimur, nullus est de quo euidenter cõstet, nõ nisi à solo Deo posse fieri. Quod si ab aliis causis fieri potest, vt ab elementis, vel à cœlis, vel etiam ab angelis, non potest sola ratione constare huiusmodi effectus non fieri mediante aliqua causa creata, sed à solo Deo, sed reuelatione opus est, vt in his quę fide tenemus. Atq; hinc videtur sequi, ex hoc genere actionis per se sumpto nõ posse probari præsentiam Dei in omnibus rebus seu locis. Sed quanquam non constet Deum ita operari, potest tamen euidenter probari, posse Deum immediatè operari hoc modo in quouis loco, & ex quacunque re, quia hoc pertinet ad omnipotentiam eius, de qua infrà dicemus. Atq; hoc modo ex hac actione non vt iam facta, sed vt possibili colligi potest dicta præsentia, nam Deus iam de facto habet quidquid necessarium est ex parte sua ad agendum quamcunq; actionem sibi possibilem, non enim indiget mutatione aliqua, vt potentiam illam aut cõditionem necessariam assequatur: sed vt actu agat hoc modo, est necessaria illa præsentia: ergo iam illam actu habet.

Posterior modus actionis diuinæ per vniuersa- XXVII. lem influentiam cum omnibus causis secundis notior est lumine naturæ, quia est simpliciter necessarius ad omnes effectus & actiones quas experimur, & quia necessario infertur ex dependẽtia quam res omnes habent à Deo in conseruari, vt in superioribus visum est. Ex hac igitur actione per se ac præcisè considerata sufficienter infertur prædicta Dei præsentia in rebus omnibus. Neq; cõtra illã procedere potest difficultas in tertia obiectione tacta, nã Deus non potest efficere hanc actionem media virtute à se diffusa, seu media aliqua re creata. Tum quia hic concursus est proprius primæ causæ vt sic, & ideò non potest per virtutem creatam fieri, nam hoc ipso deficit à propria perfectione & ratione talis concurC sus. Tum etiam quia quæcunq; fingatur esse talis virtus creata, illa etiã indigeret influxu primæ causæ, quia hoc est intrinsecum omni virtuti creatæ: ergo necessario sistendum est in aliquo influxu quem prima causa per se ipsam immediatè præbeat in omni actione creaturæ. Vnde propriissimè dicitur Deus in hac actione agere, immediatè immediatione tam virtutis, quam suppositi, vt suprà Disput. 22. latè dictum est, & vtraq; ratione requirit immediatam coniunctionem cum effectu, quia virtus illa non est diffusa, sed intrinseca, eiusq; subsistantia. Per hunc autem concursum non ita operatur Deus immediate, vt excludat omne aliud suppositum, immediate etiam influens in alio ordine, scilicet causæ proximæ & particularis. Hoc verò nihil obstat præsenti intentioni, quia vnaquæq; causa requirit ad influxum quem immediatè in suo ordine præbet, immediatam coniunctionem cum effectu, & proportionatam virtuti & supposito immediate influenti. Sic igitur, ex hac diuina actione necessario concluditur, Deum per virtutem sibi intrinsecã & per suam subsistantiam, suumq; suppositum, debere esse intimè præsentem omnibus actionibus, & effectib. causarum secundarum. Atq; ita satisfactum est ad omnia quæ in tertia obiectione insinuabantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Circa obiectionem quartam disseritur de præsentia Dei in spatiis imaginariis.

XXVIII. QVarta obiectio non multum negotium facesset his Theologis, quibus videtur Deus ita in hoc vniuerso concludi, vt extra illud non sit, imo illo argumento maximè vtuntur, quia substantia spiritualis non est nisi vbi operatur, sed Deus non operatur nisi in hoc mundo: ergo extra illum non est. Addunt etiam argumentum supra tactum, quia nulla res est in nihilo: extra hunc autem mundum nihil est, nam spatium imaginarium non est, sed imaginatione fingitur. Neq; putant hoc repugnare immensitati Dei, quia non pertinet ad immensitatem Dei vt sit in nihilo, aut in rebus fictitiis aut in entibus rationis: sed quod sit in omnibus rebus creatis: at verò dum nihil creat, non oportet vt sit in aliquo, vel alicubi, sed in se ipso, vt loquitur Augustin.lib.3.cont.Maxim.ca.21.& in illa verba Psal. 122. *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* Et hanc opinionem tenent in 1.dist.37. Capreol. quæst.vnic.art.3.& Scotus q. vnica, & insinuat Durand.q.1.& 2. Tenet etiam Bonauent.art.2.q.1.num. 22. Vnde ad tertiam obiectionem iuxta hanc sententiam dicendum erit, immensitatem Dei satis probari ex actione Dei, quia probatur Deum esse in omnibus quæ verè sunt, & hoc solum est de ratione diuinæ immensitatis.

Auguſt. Capreol. Scotus. D. Bonauen.

XXIX. Addendum verò necessario est aliquid huic sententiæ, nam certè si ita Deus concluderetur hoc mundo, vt in ampliori, neq; actu esset, neq; esse posset, non esset immensus, nam suo modo finitis terminis clauderetur. Imò non repugnat fieri creaturam spiritualem tam perfectam, quæ possit realiter esse præsens toti mundo, & cuilibet parti eius: nam vnus angelus nunc potest esse præsens verbi gratia toti huic ciuitati, & potest alius angelus fieri perfectior qui maiorem locum impleat, & in hoc augmento potest in infinitum procedi extra omnem proportionem: ergo deueniri poterit ad angelum qui toti huic mundo præsens esse possit: est ergo hæc perfectio finita, & non sufficit ad immensitatem Dei. Ergo necessario addendum est, ita Deum esse nunc in hoc mundo, vt quantum est ex se possit esse in maiori, & in pluribus rebus, & maioribus in infinitum. Et hoc est certissimum, tam secundum doctrinam fidei, quàm in ratione naturali, supposita infinita Dei virtute in operando. Si enim virtus eius operatiua nō est limitata ad hunc mūdum, neq; etiam realis præsentia esse potest. Neq; hoc negant aut negare possunt authores huius opinionis, imò Capreolus satis expresse id declarat. Quapropter necesse est vt aliquid amplius respondeant ad tertiā obiectionem factam, nimirum, ex actione Dei immediatè inferri actualem præsentiam in reb. factis, mediatè verò seu consequenter colligi potentiā seu aptitudinem ex parte Dei ad existendum in omnib. rebus, quas in infinitum facere potest, & in hoc cōsistere immensitatem eius. Atq; ita fit, vt ex actione, quamuis de facto versetur tantùm circa res finitas, colligatur tota immensitas, ampliando seu extendendo illam ad actionem possibilem.

XXX. Ex hac verò vltima responsione (quæ sine dubio vera est) videtur planè sequi, priorem partem huius sententiæ falsam esse: fatendumq; potiùs esse Deum nunc actu esse extra mundum in infinitis spatiis imaginariis. Quam sententiā alii Scholastici & Philosophi defendunt, vt Altisiodor. lib.1.summ. ca.16.

Altisiod.

& Maior in 1. distinct. 37. quæst. 2. & bene Richard. ibi, artic. 1. quæst. 4. Bona. num.1. quæst. 2. ad vlt. & quæst.3. Caiet.in id Ioan.12. *Ego lux veni in mundum*, & Ferrar.8.Physic.quæst.4.& indicat Soto 4. Physic. q.2.ad 4.& Marsil. Phicin. lib.2.de immortal.anim. cap. 6. vbi ait Platonicos id etiam sensisse, quod de Platone, Aristotele, & aliis Philosophis refert Eugub.lib.4.de peren.Philosoph.cap.1.& 2.

Maior. Richard. D. Bonau. Soto. Caiet. Marsil. Phicin.

Fauet etiam D.Thom. quodlib. 11.art.1.dicens, Deum non tantùm esse in his quę sunt, sed etiam in his quę possumus imaginari. Expresse etiam hoc docuit Augustin.11.de Ciuitate cap.5. vbi contra quosdam arguens, sic inquit, *An forte substantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec distendunt loca, sed de ea sicut de Deo sentire dignum est, fatentur incorporea præsentia vbique totam, à tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sumus, vt in vno tantum, atque comparatione ipsius infinitatis tam exiguo loco, in quo mundus est, occupatam? Non opinor eos in hac vaniloquia progressuros:* statim verò in fine capitis dicit, inane esse cogitare extra mundum infinita loca, sicut inane est ante initium huius mundi cogitare infinita tempora præcessisse. Quod ideò dicit, quia re vera est inane cogitare illa loca tanquam reale aliquid extra Deum, non verò quod sit inane cogitare Deum infinita duratione fuisse ante hoc tempus, & eadem ratione sua immensitate esse præsentem extra hunc mundum. Sic enim toto illo capite contendit Augustinus seruandam esse proportionem inter tempus & locum: vt, sicut negari non potest Deum fuisse ante omnia tempora, ita negari non possit esse extra omnia finita loca. Idem sentit lib. 1. Confess. cap. 2.& 3.& lib. 7. cap. 5. vbi diuinam substantiam comparat mari infinito, vndiq; per immensa spatia diffuso, & mundum dicit esse veluti spongiam finitam in eo inclusam.

D. Thom. Auguſt.

XXXI. Eodem fere modo declarant diuinam immensitatem reliqui Sancti Patres: & Scriptura etiam fauet, hac enim ratione dicitur Deus, Iob. 11. *Excelsior cœlo est.* Vbi Gregorius intelligendum esse dicit non propter quantitatem, neque etiam propter solam naturæ perfectionem, sed quia *in circumscriptione spiritus omnia transcendit*, vnde cap.22. eiusdem libri Iob dicitur, *Nonne cogitas quod Deus excelsior cœlo sit, & super stellarum verticem sublimetur?* & 3.Reg.8. *Cœli cœlorum te capere non possunt*, & Ecclesia canit. *Quem totus non capit orbis.* Vnde Dionys.de diuin.nominib. capit.1. ait Deum in cœlo esse, atque in terra, in mundo, circa mundum, supra mundum, & supra cœlum, & cap.9. Deus (inquit) extrinsecus super omnem magnitudinem funditur, & supra extenditur. Quod etiam ex professo docet Grego. Nazianzen.orat.34. quæ est 2. de Theologia. Vide Basil. homil.16. Athanasium in epist. Synodi Nicenæ, & orat. contra gregales Sabellii. Nazianzenum apolog.1. Hilar.1. de Trinit.fere in initio, & super Psalm.118. Damasc. lib.2.fid.cap.6.Origen. lib.7.cont. Celsum. Hieronymum optime in 66. cap. Isai. & in 40. Ezechiel. Greg.homil.8. in Ezechiel. Ambr. in id ad Ephes.3. *Vt possitis comprehendere quæ sit latitudo, longitudo*, &c. Bernard. libr. 5. de Consider. in sermon. de triplici cohærentia.

Iob 11. D. Greg. 3. Reg. 8. Dionys. Athanas. Nazian. Hilar. Damasc. Origen. Hieron. Ambro. Bernard.

XXXII. Ratio verò sumitur ex dictis, quia Deus potest operari extra mundum sine vlla mutatione sui: ergo iam actu est extra mundum. Antecedens est euidens ex dictis, & cōstabit ampliùs ex dicendis de potentia Dei. Consequentia patet primò, quia rem esse vbi operatur, nō est denominatio extrinseca resultās ex opera-

operatione aut termino eius, sed potiùs est aliqua proprietas vel conditio prærequisita ex parte causæ: ergo non posset hæc denuo conuenire Deo sine sui mutatione, solum enim denominationes extrinsecæ, vel relationes rationis, quæ in eis fundantur, possunt de nouo attribui Deo, quia nullā mutationem in eo ponunt: esse autem præsentem per substantiam suam vbicunque operatur, vel operari potest, non est denominatio extrinseca, cum sit veluti conditio in illo prærequisita ante actionem. Et declaratur in hunc modum, nam ante ascensionem Christi verbi gratia, non erat corpus aliquod extra vltimam sphæram, per ascensionem autem factum est (iuxta probabilem sententiam) vt Christi corpus sit supra illam sphæram, ita vt pedes Christi sint suprà conuexum eius, atque ita corpus Christi est (vel saltem non repugnat esse) extra totū hunc mundum, replens illud spatium quod antea non replebatur corpore. Nunc ergo etiam est ibi præsens Deus secundum substantiam suam: ergo & antea ex tota æternitate erat ibi præsens: ergo eadē ratione est extra cœlum in omnibus spatiis, quæ in infinitum ibi excogitari possunt. Probatur penultima consequentia in qua est tota vis, nam si antea non esset ibi præsens, non potuisset incipere ibi esse præsens sine sui mutatione, sicut Christi corpus non potuit incipere esse ibi præsens sine aliqua mutatione, quia antea nullo modo ibi actu erat. Est enim quoad hoc eadem ratio, nam, sicut corpus Christi non dicitur ibi esse præsens per denominationem à substantia Dei, sed per aliquid quod est in ipso, quidquid illud sit, quod nomine præsentiæ aut vbi significatur: ita etiam substantia Dei nō dicitur ibi esse præsens per denominationem à corpore Christi, vt videtur per se euidens, nam si cogitatione fingamus substantiā Dei in aliquo definito loco, verbi gratia in stellato cœlo inclusam, nō posset à Christi corpore extrinsecus denominari præsens ibi vbi est corpus Christi: ergo denominatur præsens ab aliquo quod est in ipsa: non posset ergo illud acquirere de nouo sine sui mutatione. Atque hæc ratio potest simili modo fieri de toto spatio quod nunc repletur corporibus huius mundi, nam Deus hic nunc est realiter præsens ergo & ab æterno fuit, propter eandē causam, quia scilicet non potuisset de nouo ibi esse incipere sine sui mutatione. Rursus potest simile argumentum fieri de alio mundo, quem Deus creare posset, nam ille mundus esset extra hunc, & ibi esset Deus: ergo esset tunc extra hunc modum: ergo etiam nunc est propter eandem immutabilitatis rationem.

XXXIII. Præcluditur effugium à præfata ratione.

Vim huius rationis aliqui se eludere putant hoc exemplo, nam Deus de nouo incepit esse in cœlo, & in quacunq; re creata, sine sui mutatione. Verūtamē nō est simile, quia esse in cœlo includit denominationem extrinsecam, vel habitudinem rationis, ortam ex præsentia cœli vt dimanantis à Deo, ex qua dimanatione vel præsentia solū resultat in Deo relatio rationis, vel denominatio extrinseca, esse autem ibi vbi est cœlum, vel quælibet alia res creata, nō includit denominationem extrinsecam ab illa re, sed solū id quod ex parte Dei præsupponitur necessario, vt hoc ipso & res alia ibi existit, & ab eo manat, dicatur Deus existere in illa: quod fundamē.ū nō posset Deo acquiri de nouo sine mutatione. Sicut Deū coexistere creaturis sub hac denominatione, pōt incipere de nouo quia includit existentiam creaturæ, & denominationē ab illa, seu relationē rationis ad illā: fundamentum autē quod ex parte Dei supponitur vt necessario coexistat creaturæ hoc ipso quod illa existit, nō potest de nouo cōuenire Deo sine sui mutatione, cùm nil aliud sit quam ipsum existere Dei.

XXXIV. Potestque amplius vrgeri, & confirmari ratio illa desumpta ex alio mundo possibili, nam posset Deus ita creare alium mundum extra hunc, vt non se contingerent, neque essent contigui, sed disiuncti & distantes: tunc ergo esset Deus in vtroque mundo: ergo in spatio interiecto. Quia nō possunt intelligi in Deo illæ duæ præsentiæ in duobus mundis tāquam discretæ. Si enim vnus angelus nō potest esse in duobus locis discretis, nisi aliquo modo sit præsens medio spatio, quo modo potest id tribui Deo, qui omnino est immutabilis, & maximè vnus & simplex? Sunt qui respondeant, fieri non posse vt alius mundus creetur extra hunc, distans ab isto, nisi aliquod reale corpus inter alios interfit, alioqui necessarium fore vt sint cōtigui, quia distātia est aliquid reale, & certam aliquam quantitatē & proportionem habet, vnde intelligi nō potest sine spatio reali intermedio. Sed hoc probari nō potest: nam si potest Deus creare duos mundos distātes p interiectū corpus: creet igitur illos, & statim annihilet corpus mediū immutatis manentibus duobus mundis: cur enim repugnaret hoc fieri. Manerēt ergo illi mūdi distātes sine interiecto corpore: possunt ergo codē modo creari, & in vtroq; casu procedit argumentū factū. Deinde, quis neget posse Deū, cōseruatis cœlis annihilare totam sphæram rerū generabilium, & elementorum, vacuo manente toto spatio medio. Tunc autē distaret luna, v.g. à centro mundi, vel ab alia stella aut parte cœli è regione sibi correspondente in alio hemisphærio; ergo distantia non requirit reale spatium interiectū, quāuis à nobis nō intelligatur nisi per ordinem ad quantitatem vel lineam, quæ vel interponitur, vel interponi potest, intrinsecum autem fundamentum distantiæ si per modum relationis declaretur, non est aliud nisi vnum extremum esse hic, & aliud ibi, circumscriptiuè, aut definitiuè.

XXXV. Inter relatas opiniones an & quanta possit esse discordia.

Hæc ergo sententia sine dubio vera est quoad id quod intendit; opinor tamē differentiam harum opinionū inter authores Catholicos esse posse in vsu terminorum. Quapropter, vt tollatur æquiuocatio, aduertendū est (quod suprà insinuaui) cum dicitur res aliqua esse alicubi, vel in aliquo loco, duo posse in hac locutione includi, vnum est intrinseca & absoluta præsentia, quam res ibi habet, aliud est habitudo ad rem aliam, quam contingit, vel quantitate molis, vel quātitate virtutis actiuę, vel relatiua præsentia substantiæ suæ, vel quantitatis. Hæc duo necessaria sunt in corporibus quæ circumdantur corpore continente: dicitur enim locatum esse in circumscribēte, medio contactu quantitatiuo, & præterea habet in se suam præsentiam intrinsecam, quę à nobis explicatur per habitudinem ad centrum & polos mundi, eademq; manet, etiamsi corpora circumscribentia mutentur aut fluant, imo etiamsi per diuinam potentiā omnia perirent. Et in cœlo empyreo inuenitur hæc præsentia sine corpore circūdante. Quia hæc præsentia non refertur ad alterum cui res dicatur præsens, vel per cognitionem, vel per loci propinquitatem: quo modo etiā solet illa vox vsurpari, sed sumitur absolutè, & (si haberet vsus) dici posset ad entia, quia nihil aliud est, quàm rem ibi adesse vbi esse dicitur, quod in corpore nō potest esse corpus extrinsecè circumdans, sed aliquid intrinsecū de quo latiùs dicemus circa prędicamentū Vbi. Ad hunc ergo modū intelligendū est in rebus spiri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tualibus, & præsertim in Deo, de quo nunc agimus, A seruata differẽtia & proportione, quia præsentia Dei spiritualis est, & omnino immutabilis, & indefectibilis, contactus verò Dei est virtualis per propriam actionem eius.

XXXVI. Quando ergo dicitur Deus esse extra mundũ aut in spatiis imaginariis, si intelligatur ibi esse quasi cũ habitudine ad aliquid aliud quod cõtingit, est planè falsum & impossibile, & hoc tantũ potuerunt intendere authores primæ sententię, neq; aliud probant rationes eorum. Nam cõtactus Dei virtualis est ad aliquam verã rem, quæ in spatio imaginario non est. Et eodem sensu verũ est Deum antequã mundũ creasset, nõ fuisse in aliquo loco sed in se ipso. Deniq; eodem sensu verum etiã est, non pertinere ad immẽsitatem Dei vt sit in loco infinito, imò nec omnino sic esse in loco, quia immẽsitas est attributũ intrinsecè & necessariò cõueniens Deo: sic autẽ esse in loco includit liberã actionem Dei. Si verò intelligatur Deus esse extra mundũ solum per realẽ præsentiam suã sine habitudine actuali (vt sic dicam) ad aliquã rem extra ipsum, sic negari nõ potest Deum esse extra mundum: id enim tam in doctrina fidei, quam in B naturali ratione conuincit secunda sententia.

XXXVII. Quod si eodem sensu dicatur Deus esse in spatiis imaginariis, verè etiam dicitur. In æquiuoco autem laborant qui putant illam particulam, esse in spatio, dicere habitudinem ad spatium tanquam ad aliquid distinctum quod contingitur, & ideo argumentantur hoc repugnare quia spatium est nihil. Non est tamen hic sensus illius locutionis sed intransitiuè (vt sic dicam) sumenda est illa particula: & declaratur optimè per ordinem ad cõceptionem nostram, quia vbi nos cõcipimus spatium per modum vacui apti repleri corpore, ibi est presentissima diuina substantia, totumque illud substantialiter replet. Nam, quia nos spiritualia hæc nõ possumus concipere nisi per ordinem ad materialia, vbi actu non est aliquod corpus, concipimus aptitudinem vt ibi sit, & ibi etiam intelligimus adesse Deum. Ad hunc autem præsentiæ modum non est necessarium vt spatium sit aliquid præter Deum ipsum, cum non fiat, nec realiter cõtingatur à Deo, sed satis est vt à nobis apprehendi possit per modum cuiusdã vacuitatis aptæ repleri corporibus, vt per habitudinem ad illam possimus prædictam Dei præsentiam concipere C ac declarare. Quod potest ex ipsis corporibus non obscurè intelligi, nam corpus Christi (prosequendo exemplum suprà positum) extra cœlum existens, ibi realiter est presens absque corpore circumscribẽte, & replet corporaliter illud spatium quod occupat, non quia spatium illud prout condistinctum à corpore Christi sit aliquid reale, sed quia per ipsius corporis præsentiam sit corporale spatium & reale, quod de se vacuum & nihil erat. Ad hunc ergo modum, vt substantia Dei esset ibi præsens antequam ibi adesset corpus Christi, non est necesse illud spatium esse aliquid reale distinctum à substantia Dei.

XXXVIII. Ex Dei æternitate aptissimè explicatur immensitas, & nostra conclusio.

Vltimo hoc declaratur per proportionem diuinæ æternitatis ad tempus, qua vsus est D. Augustinus citato loco, estque aptissima ad rem explicandã; ita enim comparatur Deus per immensitatem suam ad corpora, sicut per æternitatem ad tempora, nam æquè infinita est immensitas in ratione sua, ac æternitas in sua: sicut ergo æternitas est in omnibus finitis temporibus & infinitè excedit illa, ita immensitas est in omnibus finitis locis, & infinitè superat illa: sicut igitur Dei æternitas comprehendi non potest finitis temporibus, sed est etiam extra illa, id est ante illa & post illa, ita etiam se habet immensitas ad finita loca. Rursus hac ratione verè dicitur Deus extitisse ante reale tẽpus in omni tempore imaginario, etiamsi cum infinita successione apprehendatur, in quo non fingitur imaginarium tempus esse aliquid reale, aut Deũ esse in illo per aliquam realem coexistentiam aut habitudinẽ, sed solum vtimur illa cõparatione & apprehensione ad declarandã infinitatem diuinæ rationis, quia nos nõ possumus illam infinitatem nisi per ordinẽ ad quãtitatem & successionem declarare, & quia re vera ante quodlibet tempus intelligimus potuisse esse aliud, & tunc iam extitisse Deũ, semperq; idem esse etiamsi in infinitum procedatur: idem ergo eadẽ proportione & ratione in spatiis veris, vel imaginariis intelligendum erit.

XXXIX. Locutiones de æternitate & immensitate Dei proportionate explicantur.

Ex quo etiã intelligitur quid indicent illa aduerbia temporalia & localia, cum dicimus Deum fuisse ab æterno hic vbi nunc creatus est mundus, vel ibi vbicunque creari posset, aut tunc fuisse quando potuit à Deo creari ante totum tempus reale præteritum: nam sicut illud *tunc* nõ significat, aliquã durationẽ, quæ actu extiterit, distinctã à Deo, sed significat ipsammet durationẽ Dei vt aptã ad coexistendum tempori vel instãti quod ãtea esse posset, ita illud aduerbium *ibi*, aut *hic* non indicat locũ realem actu existentem, sed solam præsentiã Dei per immẽsitatem, vt de se aptam ad coexistendum localiter cuicunque corpori realiter ibi existenti.

XL. Elicitur ex dictis quid ad immensitatem Dei requiratur.

Concludimus ergo ex omnibus dictis verum esse, quod in illa tertia obiectione supponitur, ad immensitatem scilicet Dei non satis esse quod actu sit in rebus omnibus creatis, ideoq; ex sola actione quã actu exercet circa huiusmodi res, immediatè non satis colligi immensitatem Dei: Nihilominus tamẽ (vt suprà dicebã) extendẽdo proportionaliter argumentũ ab actione actuali ad possibilẽ, optimècõcludi Deum esse immẽsum, quia si necesse est Deũ actu esse præsentẽ vbi actu operatur, necesse etiam erit esse realiter præsentẽ vbicunq; operari põt. An verò dicendus sit esse localiter vbi nõ operatur, quæstio est de nomine, quam inferius breuiter expediemus.

XLI. Theophyl. Bedæ. Hieronym.

Superest vt nonnihil dicamus de testimoniis scripturæ. Et de testimonio quidem Pauli Actorum 17. probabilius est verbum illud *non longè est ab vnoquoque nostrum* intelligendum esse de diitantia locali, & non de prouidentia aut cura nostrarum rerum, vt apertè exposuit Theophylactus: cuius testimonium non integrum citatur: dicit enim in illis verbis *in ipso viuimus, mouemur, & sumus*, significari prouidentiam Dei erga nos, non tamen in illis: *Non longè est ab vnoquoque nostrum*: sed in his significari dicit non esse procul à nobis, quod asserit colligi ex actionibus ipsius prouidentiæ: explicatque exemplo corporali, quod sicut aer, in quo viuimus, & sine quo viuere non possumus, vndique debet esse diffusus, & non procul à nobis, ita (inquit) *Deus propè est, sine quo viuere non possumus.* Neque aliud sensit Beda in citato loco. Expressius verò Hieronymus Isaiæ 66. ait Paulum protulisse illa verba. *Vt Iudaicum conuincat errorem, qui putant inuisibilem, & incorporalem, & incomprehensibilem Deum templo Ierusalem posse concludi.* Vnde illa verba Pauli æquiualere dicit illis *Nonne cœlum & terrã ego impleo* & super Habac. 2. in fin. tractãs verba illa *Dominus in templo sancto suo*, post alias expositiones ait. *Aut certò iuxta illud quod cœlos & terras, & maria, & vniuersum mundũ Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus Mens agitat molem, & magno se corpore miscet: mundus*

mundus omnis, qui cœlo constat & terra, & cœlorum circulis clauditur, Dei domus esse perhibetur. Vnde & Apostolus confidenter ait, In ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Denique hæc interpretatio iuxta propriam significationem verborum est: altera verò est metaphorica, est ergo illa præferenda.

XLII. Apparentiùs quidem dici posset, illa verba *Non longè est ab vnoquoque nostrum*, referri ad cognitionem naturalem, quam nos possumus habere de illo. Dixerat enim Paulus, homines factos esse vt quærant Deum, & attrectent, nimirum cognitione & amore, & subdit: Quamuis non longè sit à nobis, id est à nostra cognitione, cum in ipso viuamus, & simus, ex quibus effectibus possumus in illius cognitionem deuenire. Quanquam verò hoc intendat Apostolus, tamen negari non potest, quin ad explicandam magis hanc facilitatem attrectandi Deum cognitione & amore illud etiam commemorare voluerit, quod intra nos ipsos illum habeamus, quia intimè in nobis est, nos viuificando effectiuè, & conseruando.

XLIII. Testimoniũ ex Psal. 138. ad idem roborandum explicatur.

Alter locus ex Psalm. 138. licet probabiliter possit exponi modo superiùs dicto, tamen probabilissimũ est, cum Dauid ait, *Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?* in priori verbo realem præsentiam substantiæ, in posteriori scientiam intelligere. Quæ expositio habetur ibi nomine Hier. & eandem habent incognitus, Ianſen. & alii. Cùm ergo subdit. *Si ascendero in cœlum*, respondet ad priorem partem, neminẽ scilicet posse effugere à spiritu Dei, quia vbique est præsens. Hoc autem probat cum subdit, *Si sumpsero pennas meas diluculo.* Inde enim probat Deum esse in omnibu locis ad quæ homo fugere aut auolare potest, quandoquidem nisi Deo adiuuante & sustentãte illuc peruenire non potest, vt ibi Ianſenius declarauit. Posset tamen nihilominus ad hæc testimonia responderi, hoc non affirmari in his locis per modũ illationis, seu approbando consecutionem, sed solũ affirmando ita esse. Vel etiam si admittatur illatio (quod videtur magis consentaneum literæ) posset fundari nõ in eo principio purè philosophico, quòd agens & patiens debent esse simul, sed in proportione vel paritate rationis, nam si Deus in omnibus operatur, ergo & in omnibus est, cùm nõ sit minus infinitus in existendo, quàm in agendo. Vtcunque tamen fundetur illatio, semper ex actione colligitur præsentia, & ex infinita actione possibili colligetur C immensitas, quod nos intendimus præcipuè. Atque hoc modo insinuãt, eandem rationem Anselm. in Monolog. capite. 22. in fine. Ambros. lib. 1. de Spirit. sanct. cap. 7. in principio, vbi probat Spiritum sanctum esse vbique, quia in omnibus operatur: quod etiam significat Hilar. 8. de Trinit. circa medium.

Ex alijs attributis diuinis probatur immensitas.

XLIIII. Alter modus probandi diuinam immensitatẽ sumi potest a priori ex aliis attributis diuinis. Quem vt declarem, suppono rem spiritualem, etiam si in se indiuisibilis sit, non limitari ad exhibendam præsentiam substantiæ suæ in puncto indiuisibili, sed posse habere substantiam suam realiter præsentem in loco diuisibili, & extenso, quod nobis experimento constat in anima rationali, quæ diffusa est p totum corpus, & necesse est vt tota sit in toto, & tota in qualibet parte: vnde facile intelligimus, hunc modum præsentiæ conuenire substantiæ angelicæ, quæ perfectior est, nam cum possibilis sit ille modus præsentiæ, & per se loquendo, ad perfectionem spectet, non est negandus superiori substantię, cùm inferiori conueniat. Ex quo tandem euidentius concluditur habere Deum hunc præsentiæ modũ. Addenda verò est differentia inter diuinam substantiã, & alias immateriales creaturas, q̃ creaturæ, etiam si possint diuisibilia spatia occupare, non tamen naturali necessitate determinantur ad existendum in locis adæquatis, sed sicut anima rationalis potest esse in maiori & minori corpore, & consequenter potest etiam esse præsens maiori, vel minori loco seu spatio, ita etiam angelica substantia potest intra suam sphæram maiori, vel minori loco adesse, sicut etiam potest pro sua libertate in maiori vel minori loco operari. At verò diuina substantia naturali necessitate definitur ac determinatur vt semper sit actu præsẽs, vbicunque esse potest, siue hæc presentia per ordinẽ ad loca realia, siue ad spatia imaginaria à nobis cõcipiatur & declaretur. Ita tamen vt respectu spatij imaginarij intelligatur simpliciter, respectu verò locorum realium ex suppositione, quod illa sint, possunt enim non esse pro Dei voluntate, quod si non essent, nec in illis esset Deus: si autem sunt, necessario in illis est Deus. Ratio huius est, quia hæc præsentia quatenus in Deo est aliquid reale, non est aliqua res, nec modus ex natura rei distinctus à substãtia eius, nã hoc repugnat simplicitati eius, vt ex superiùs dictis constat: ergo tam necessario cõuenit Deo sicut ipsamet substantia Dei: sicut ergo Deus naturali necessitate est æternus, & semper actu est in omnibus temporibus aut veris, aut imaginariis, seruata proportione: ita etiam naturali necessitate est semper actu presens vbicunq; esse potest. Pertinet etiam hoc ad ipsius immutabilitatem: Angeli enim ideo sunt loco mutabiles, quia naturali necessitate definiti ad certum locum, nec ad adæquatũ locum, hæc autem mutabilitas Deo repugnat, vt posteà videbimus: ergo necesse est vt semper actu habeat adæquatam præsentiam suæ substantiæ, quam ex parte sua habere potest ad quascunque res vel spatia.

XLV. Dei præsentia quæ à quouis spatio reali absoluta censetur, nullis est terminis clausa.

Reliquum est vt probemus hunc modũ præsentiæ, qui naturaliter cõuenit substantiæ diuinę, non posse esse limitatũ ad finitũ locum, vel spatium: nã hoc demonstrato, constabit illam substantiam esse ex natura sua immensam, quia, vt diximus immensitas nihil aliud est quam hæc præsentia quantũ est ex parte Dei, sine vllo fine aut termino. Illud autem euidenter sequitur ex attributo infinitatis. Potestq; illatio variis modis declarari, primo quia quò substantia spiritualis finita, est perfectior, eò aptior est vt se ipsam totã maiori spatio præsentẽ exhibeat, & crescente perfectione crescit sphæra huius præsentiæ: ergo, si substantia est infinitè perfecta, nõ potest naturalis præsentia eius limitari ad sphæram finitã: aliàs sequetur illud incõueniẽs quod suprà insinuabamus, scilicet, substantiã finitam & infinitã, esse æquales in huiusmodi sphæra, quia nullũ signari potest finitũ spatiũ, cui toti nõ possit esse præsens substantia immaterialis finita, cùm in perfectione huiusmodi substantiæ possit in infinitum procedi, vt suprà in simili argumentabamur.

XLVI. Talis præsentia infinitam perfectionem in Deo dicit.

Secundo, quia hæc ipsa præsentia est aliqua perfectio: ergo esse debet in Deo in summo gradu perfectionis illius ordinis, quia talis perfectio nõ repugnat alicui maiori perfectioni, sed summus gradus huius perfectionis est vt illa præsentia ex se nullũ habeat terminũ, sed sit sufficiẽs ad õnia spatia seu corpora replenda diuina substantia, etiã si in infinitum augeantur: ergo infinita Dei perfectio requirit hanc

Universidad de Deusto
Biblioteca

præsentiam in hoc supremo gradu perfectionis. Et cõfirmatur, nam cæteris paribus hoc ipso quod spiritualis substantia apprehenditur capax huiusmodi præsentiæ, cõcipitur perfectior, quã si ad finitũ spatium limitata intelligatur: ergo priori modo se habet diuina substantia, cum illa talis sit vt melior aut perfectior cogitari non possit. Quod si quis dicat, illam perfectionẽ, vel modũ illum infinitæ præsentiæ esse impossibilem, eodem modo respondere poterit de quacunque alia diuina perfectione, seu infinito gradu eius. Oportet ergo vt contradictio vel repugnãtia ostendatur, quæ re vera nulla est, imo intellectus facilè concipit hanc perfectionem vt possibilẽ, imo vt conuenientissimam naturæ infinitæ.

XLVII. Nullus tali præsentiæ potest terminus præfigi rationabiliter.

Tertiò hoc ipsum probari potest ex his, quæ præmisimus. Non enim posset diuina substantia ratione aliqua determinari necessario ad vnam & eandẽ immutabilem præsentiã, si illam solum posset finito spatio aut corpori exhibere, cum enim hoc spatium sit multiplex, & varium, nulla ratio esset cur potiùs ad vnum quam ad aliud naturaliter determinaretur. Aut enim cõcipimus illud spatium vacuũ, & sic est vniforme, & æquè inane, cur ergo definiretur substantia diuina ad exhibendam præsentiam suam in vna parte eius potiùs quam in alia? Si verò cõsideremus spatium reale & corporibus plenum, fingamus Deum creare duos vel tres mundos, cur naturali necessitate exhiberet potiùs præsentiam suam vni eorũ quam alteri? vel si supponatur esse in hoc mundo, cum non repugnet alium perfectiorem fieri, cur repugnabit illuc transferre præsentiam suam? Idemq; argumentum fieri potest inter corpora eiusdẽ mundi si fingatur hæc præsentia determinata & limitata ad aliquod illorum. Igitur naturalis illa determinatio oriri nõ potest nisi ex infinitate, nã quia illa præsentia immensa est, & infinito quodam ac ineffabili modo diuinæ substantiæ cõuenit, ideo semper eodẽ modo se exhibet præsentem omnibus vbicunq; & quomodocunq; sint. Quin potiùs si diuina substãtia tantum esset apta ad existendum in loco finito, magna esset imperfectio, esse quasi alligatam naturali necessitate illi loco, vel spatio, sed melius illi esset per voluntatẽ sibi determinare modũ præsentię, aut locũ in quo esse vellet. Hoc tamẽ aliunde derogat immutabilitati, & ideo nõ spectat ad pfectionẽ simpliciter, sed suppositã aliqua imperfectione. Et propter hoc in aliis substantiis immaterialib. suppositã imperfectione q̃ loca habẽt limitata, multò meliùs est posse se mouere, & ab vno loco in alium transferre, quam esse immutabiles, & alligatas singulis locis.

Quid Aristoteles & alij Philosophi de immensitate Dei senserint.

XLVIII. EX his ergo satis (vt existimo) euidenter demonstratur, ratione naturali cognosci Deum esse immensum. Nec mirandum esse antiquos Philosophos vim harum rationum non esse assecutos, quia fortasse de diuina causalitate & vniuersali actione & perfectione infinita nõ satis rectè senserunt, quãquam non omnes diuinam immensitatem ignorasse existimandum sit. Plures enim tam Philosophos, quam Poetas referunt Clemens Alex. lib. 5. Strom. prope fin. Lactant. lib. 1. diuin. instit. cap. 5. & Cyrill. Alexand. lib. 1. contra Iulian. versus finem, rectè de vbiquitate Dei sentientes. Inter quos præcipuus fuit Hermes Trismegistus, qui non solũ in hoc mundo, sed etiam extra illum sine vllo termino Deum esse agnouit, & ideo Deũ comparauit sphæræ perfectæ, cuius centrum est vbique & circumferentia nusquã. Ex Platone etiam & aliis Philosophis multa referũt Ficinus & Eugubinus locis supra citatis. Et Cicero in 1. Academ. hanc dicit fuisse Platonicorũ sententiam. Idemq; sensisse Thaletem Milesium sumitur ex Arist. lib. 1. de Anim. tex. 86. vbi refert illũ dixisse, omnia esse Deorũ plena. De ipso verò Aristot. quid senserit res est dubia, nam in locis supra citatis videt planè sentire Deum esse in circumferentia supremi cœli. Quod quidem D. Thom. interpretatur intelligendum esse ad eum modum, quo nos etiam dicimꝰ peculiari modo Deum esse in cœlo, quia ibi singulari modo ostendit se ipsum. Ita inquit D. Thom. dixisse Aristotelem Deum esse in loco cœli, quia ibi plus influit, & efficaciùs operatur. Quam expositionem aliqui etiam extendunt ad locum ex libro de mundo ad Alexand. Sed si quis locum illum attentè consideret, videbit esse violentam expositionem. Ad loca verò sumpta ex Metaphysica, & 8. Physic. faciliùs potest accommodari, & ideo multi etiam ex antiquis ita Aristotelem interpretati sunt, vt Simpl. 8. Phys. Themist. in Paraph. Metaph. Philopon. 1. de anima, textu 40. & ex modernis Eug. libro quarto de peren. Philos. capite 7. Vicomercatus in fine octaui Physicorum & ibidem Toletus. Quibus fauet q̃ idem Aristoteles 1. de cœlo cap. 9. significat, Deum esse etiam extra vltimam sphæram, ibique vitam agere fœlicissimam, quanquam ibi vniuersẽ de intelligentiis loqui videatur, de quibus infra videbimus. Fauet etiam quod idem Arist. primo de partib. animal. cap. 5. Heraclitum laudat, quod cum in furnaria casa caloris gratia sederet, ingredi amicos iussit, dicens, *Quoniam ne huic quidem loco Dij desunt immortales.* Denique fauet quod principia philosophica quibus probamus Deum esse in omni loco, in Aristotelis doctrina fundata sunt. Iuxta hanc ergo sententiam oportet negare librum illũ ad Alexandrum, esse Aristotelis, quod aliqui moderni facilè admittunt, nõ caret tamen difficultate, præsertim propter authoritatem Iustini grauissimi, & antiquissimi Philosophi, vt alij etiam plures satisque accurati antiquitatis inuestigatores obseruarunt: est ergo satis lubrica mẽs Aristotelis in hac parte.

Cyril. Clemens. Trismegist. D. Thom. Simpl. Themist. Philop. Eugub.

Explicatur difficultas de modo diuinæ immensitatis.

XLIX. VNa supereſt difficultas circã modum quo declarauimus diuinam immensitatẽ. Nam videmur attribuere diuinæ substantiæ dispositionẽ quãdam, seu modum existendi, habentem actu infinitã quandam quasi extensionem, quam nos per comparationem ad infinitum spatium imaginarium declaramus. Hic autem modus existẽdi videtur repugnare diuinæ simplicitati, quia nõ potest intelligi sine aliqua distinctione & cõpositione partiũ componẽtium illũ existendi modum, & consequenter necessariam esse aliquam distinctionem ex natura rei inter illum modum præsentiæ & substantiam cuius est modus. Quod declaratur per proportionem ad alias substantias immateriales: quando enim angelus habet totam suam substantiam præsentem in loco extenso, quãuis in illo modo præsentię non sit vlla extensio ex parte subiecti, q̃ indiuisibile est, est tamẽ necessaria aliqua extensio seu partium distinctio in tali modo præsentiæ in ordine ad diuersas partes loci seu spatij, cuius signum euidẽs est, quia põt angelus omittere præsentiam ad vnam partẽ spatij, & cõseruare ad aliam: ergo signũ est illas partes præsentię esse

esse in re distinctas, aliàs non posset à parte rei vna de A strui, conseruata alia. Sicut etiam in anima rationali toti corpori vnita, intelligimus modum vnionis ad totum corpus, licet non habeat partes ex subiecto, scilicet, anima, habere tamen illas per habitudinem ad diuersas partes corporis, signumq; est, quod cum vna pars abscinditur, verbi gratia manus, amittit anima partialem vnionem ad illam partem materiæ, conseruata vnione ad reliquas partes corporis: idem ergo proportionaliter intelligendum est in præsentia locali. Ex quo videtur vlteriùs colligi, hanc præsentiã ad spatium talis esse rationis & conditionis, vt non possit per indiuisibilem entitatem aut modũ adesse seu respicere diuersa spatia, aut diuersas partes spatij, sed necessario distingui aut variari præsentias partiales & totales per habitudinem ad spatia diuersa, totalia etiam, vel partialia. Imò hinc prouenit vt quotiescunq; mutatur habitudo ad spatiũ, mutetur modus præsentiæ, amittendo vnum & acquirendo alium, quia, scilicet, talis modus præsentiæ quasi coextenditur spatio, & habet suam entitatem quasi comensuratam illi. Hinc ergo ad Deum ascendendo, si diuina substantia intelligitur à nobis quasi diffusa p B totũ spatiũ extensum, oportebit etiã in illamet præsentia, quæ in Deo aliquid est, intelligere extensionem quãdam non ex parte Dei, sed p comparationem ad diuersas partes spatij, quia illa præsentia vt dicit habitudinem ad hãc partem v. g. vbi est centrũ terræ, non dicit habitudinẽ ad illam vbi est cœlum, neque è conuerso.

L. Discrimen inter modũ præsentiæ diuinæ & omnes alias creatas.

Hæc difficultas solum posita est ad declarandam eminentiam huius diuinę immensitatis, & differentiam inter illam & omnes præsentias rerum creatarum, tam corporalium, quam incorporalium, non solum in eo quod hæc præsentia Dei est in finita, alię verò finitæ, sed etiam in eo quod hæc est prorsus inextensa, & indiuisibilis, aliæ verò sunt diuisibiles & compositæ. Hoc enim posterius efficaciter conuincit argumentum factum, illud verò prius omnino necessarium est ob summam perfectionem & simplicitatem diuinæ substantiæ. Neque enim necesse est, vt in hac imperfectione præsentia diuina similis sit præsentiis finitis. Imò si in hoc esset eis similis, nõ posset esse infinita, in re enim formaliter extensa, & composita ex partibus non magis potest intelligi infinita entitas sine termino, quam possit esse magnitudo simpliciter infinita. At verò quia diuina præsentia in se omnino indiuisibilis est, & inextensa, siue in se absolutè concipiatur, siue p comparationem ad quodcunq; corpus vel spatiũ extensum, ideò facilè intelligitur illã esse posse simpliciter infinitã in intensione & perfectione sua, & eminenter in extensione, quia nimirũ indiuisibilis existens, ita constituit præsentem diuinam substantiam locis & spatiis extensis, ac si ipsis esset coextensa.

C

LI. Ex quo colligitur alia notanda differentia inter diuinam substantiã & alias immateriales, nã alię cum sunt in loco extenso, quamuis habeant totã substãtiam suam in toto & totam in qualibet parte, non tamen habent totam suam præsentiam in qualibet parte, & anima rationalis licet sit tota in toto, & tota in qualibet parte, non tamen habet totam suã vnionem cũ qualibet parte, quod satis conuincit argumentum suprà factũ, quia põt amittere partẽ vnionis, & tunc non amittit partẽ substantiæ: signum ergo est vbi habet totã substantiam, nõ semper habere totam præsentiam. At verò diuina substãtia ita est tota vbicunq; est, vt ibi etiam habeat suam totã præsentiam & immensitatem. Quod quidem sicut admiratione dignum est, ita etiam est diuina eminẽtia & perfectione dignissimũ, quia cũ in nulla perfectione sua partes habeat, non potest alicubi habere aliquid perfectionis suæ quacunq; ratione consideretur quin ibi etiam totum habeat, & ideo vbicunque se exhibet præsentem, totam suam immensitatem exhibet. Atque hinc etiam intelligitur quod, licet interdũ nos more nostro loquamur de hac præsentia diuina tanquam de modo vel dispositione diuinæ substantiæ, vt explicare possimus eius infinitã præsentiam & immensitatem, re tamẽ vera non est modus, sed ipsamet diuina substantia absque vlla distinctione in re. Et hæc est alia differentia inter hanc præsentiã, & omnes creatas, nã omnes aliæ sunt modi accidentales respectu substantiarum quib. insunt, q̃ motus localis euidenter manifestat, nam per illũ acquiri possunt & perdi, at verò in solo Deo hęc præsentia est ipsa substantia & essentia Dei.

LII. An Deus vbique localiter præsens.

Vltimò inquiri hic posset an ratione huiꝰ immẽsitatis dicendus sit Deus localiter existere vbicunq; est præsens. Sed suppositis quæ iam diximus, existimo quæstionẽ hanc tantùm esse posse de nomine, & ideo illam omitto, nam ex his quæ de prædicamento Vbi infrà dicemus, cõstabit quomodo in hoc tam de Deo, quàm de aliis rebus loquendũ sit: nam illa quæstio communis esse potest, & angelis, & aliquib. etiam corporibus. Solum aduerto, si illud esse localiter dicat intrinsecam & accidentalem denominationem, sic nullo modo posse Deo conuenire, vt ex dictis constat: & in hoc etiam differre Deum à creatura: si verò dicat tantùm denominationem extrinsecam sumptam ex contactu aliquo, vel proprio, vel metaphorico, sic verè dici Deũ esse localiter in toto vniuerso, non autẽ extra illud. Nam quatenus confert esse omnib. rebus, in omnibus esse dicitur tangendo illa, & replẽdo virtute sua, & hoc modo ait D. Tho. 1. part. q. 8. art. 2. ad 1. Deum esse in loco per cõtactum virtutis: hoc autem modo dicitur esse Deus localiter in rebus non circumscriptiuè, q̃ est proprium corporum, nec definitiuè, quod limitationẽ dicit, sed eminentiori modo, quem significamus, cũ dicimus Deum esse vbique. Deniq; si esse localiter, dicat solum intrinsecam denominationem sumptã à substantiali præsentia absolutè & simpliciter, nullũ inuoluendo accidens, sic dici potest Deus localiter esse per immensitatem suam, non solum in mundo, sed etiã extra mundum, nec solũ ex mundi creatione, sed etiam ex æternitate: hoc autem esse localiter, non est esse in alio quam in se ipso, declarat vero talem modum existẽdi illius substantiæ, vt ratione illius nata sit esse intimè præsens & indistans à quacunque alia re, vbicunque existat aut fiat & in quacunq; corporũ mole, etiãsi in infinitum augeatur. Sic adeò, vt si per impossibile res aliqua inciperet esse sine actione Dei, nihilominùs non posset esse distans ab illo ob immensitatem eius, sed necessario simul essent, & quasi penetratiuè secundũ substantiam & entitatem suam. Quanquam in eo casu nõ diceretur Deus esse in illa re localiter, quia nullo contactu, etiã metaphorico, contingeret illam, sed dicere reẽ esse ibi, vbi esset illa res, sicut si duo corpora se penetrẽt, vnũ quidẽ est vbi est aliud, non tamen vnũ esset locꝰ alterius, neq; vnum esset in alio propriè loquendo. Quia verò hypothesis est impossibilis, & non potest res aliqua esse nisi per actionem diuinam, ideo ex eo quod Deus absolutè & ex se est immenso modo localiter hac vltima acceptione, planè necessariò se-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quitur vt existente quacunque re alia, sit etiam necessario Deus in ea localiter priori acceptione. Vnde etiam fit vt, quamuis Deus alicubi nō operetur, neque vnquā operari decreuerit, nihilominus ex modo existendi suæ substantiæ habeat sufficienter applicatam virtutem suam vt operetur si velit, ob quā etiam specialem rationē illa postrema acceptio existendi localiter Deo attributa minus est impropria, quamuis prior magis vsitata videatur.

SECTIO VIII.

An demonstrari possit Deum esse immutabilem & æternum.

I. ONiungimus hæc duo, quia cum suprà ostenderimus Deum esse infinitū in duratione, ex carentia tam principij quam finis ob intrinsecam necessitatem essendi, si nunc probauerimus esse etiam immutabilem, cōcludetur definitio æternitatis, & quod tota perfectissimè in Deum conueniat. De qua æternitate quid sit, latiùs dicturi sumus inferiùs Disp. 50. vbi tractando de communi ratione durationis, & conferendo illam cum alijs, facilè intelligetur: & ideo de æternitate hic plura non dicemus.

Resolutio quæstionis.

II. DIcendum ergo est, posse ratione naturali satis demonstrari, Deum esse immutabilem. Hoc attributum secundum omnia quæ includit, non opinor posse ex aliquo effectu immediatè probari euidenter, sed ex aliis attributis quasi à priori demonstrandum est. Primò ex simplicitate Dei, nam omnis mutatio, si propriè sumatur, requirit aliquā compositionem, quia necesse est, vt aliquod subiectum sub vtroque termino mutationis maneat, quod per mutationem aliquid acquirat, vel amittat, quod fieri non potest sine compositione. Si verò mutatio latiùs magisque impropriè sumatur, ita vt creationem etiam vel annihilationem comprehendat, sic requirit saltem compositionem ex esse & essentia, seu ex actu, & potentia obiectiua, quæ (qualiscunq; illa sit) in Deum cadere non potest. Rursus hoc ipsum ostendi potest ex necessitate essendi, & perfectione talis esse: nam ex priori capite habet vt substantialiter mutari non possit, ex posteriori verò vt neque accidentaliter. Prior pars patet, nam cum Deus ex se necessario sit, per nullam actionē vel mutationem potest acquirere suum esse simpliciter, & cum à nullo pendeat, non potest illud admittere, non ergo potest substātialiter mutari. Posterior pars probatur, quia cum Deus eadem necessitate qua est, habeat omnem perfectionem essendi, non potest in ea diminutionem pati, cum verò in eo esse habeat plenitudinem omnis perfectionis, non potest secundum eam recipere augmētum: ergo non potest pati mutationē aut perfectiuam, aut corruptiuam, seu diminutiuam perfectionis: ergo nullam.

III. Denique potest hoc demonstrari discurrēdo per varia genera mutationum accidentalium, nam de substantialibus satis dictum est. Inter mutationes autem accidentales, quædam sunt corporeæ, quas constat in Deo non habere locum, cum demonstratum sit Deum non esse corporeum. Aliæ sunt mutationes spirituales, quæ vel ad locum rei spirituali conuenientem, vel ad qualitatem terminantur: omitto enim relationes, quæ eo modo quo sunt, ad alias mutationes consequuntur, omitto etiam actiones immanentes vt actiones sunt, nam ad eas non est mutatio, sed potiùs ipsæ sunt mutationes quædam (loquor de veris actionibus accidentalibus) quæ ad aliquas qualitates semper (vt opinor) terminantur. Mutatio ergo ad locum in Deo esse non potest ob immensitatē eius, quā ex intrinseca necessitate Deus habet sicut cæteras perfectiones, vnde neque habet quo denuo feratur, neq; aliquo loco se priuare pōt, magis quam suamet substātia vel immensitate.

IIII. Mutatio verò ad qualitatem spiritualem tantum habet locū secundum intellectum, vel voluntatem. Illa enim mutatio quę immediatè fieri pōt in essentia spiritualis substantię, non est naturalis, sed supernaturalis, vt est illa quæ fit per gratiam, & ita non est præsentis considerationis. Præsertim quia illa esse nō potest nisi per participationē alicuius esse superioris & supernaturalis ab aliquo superiori principio. Vnde etiam est euidens talem mutationem nō posse habere locum in substantia ipsiusmet primi principij. Rursus illa mutatio, quæ in diuina, vel potiùs per B diuinam potētiam fieri videtur, quando res aliquas ad extra producit, quas prius non producebat, non est mutatio in Deo, sed in creatura: est enim actio transiens aut formaliter aut virtute, quę per se loquēdo non facit, nec requirit mutationē in agente, sed in passo seu effectu, licet inde resultet noua aliqua denominatio extrinseca, quę ad mutationē non sufficit. Solū occurrebat hîc difficultas de incarnationis mysterio, sed illa nō ad præsentē doctrinā, sed ad Theologiam spectat, & in 1. tom. 3. p. latè tractata est. Quatenus verò hæc actio ad extra procedit ab aliquo actu immanente Dei, sic procedit ab actu æterno intellectus & voluntatis. De quib. inferiùs dicturi sumus. Nunc vt ab illis etiā excludatur ōnis mutatio, sufficiāt generales rationes, scilicet, q̄ omnis mutatio est imperfectio, & supponit imperfectionē, & q̄ in Deo nulla est qualitas, & quod etiā secundū intellectū & voluntatem est actus purus. Deniq; in omnibus quę Deus ex necessitate intelligit, aut vult, caret hoc omni difficultate: de liberis autē dicemus statim.

Ratio Aristotelis expenditur.

C DVæ verò difficultates supersunt declarandæ V. circa hāc assertionem. Vna est circa localē immutabilitatem. nō quoad assertionē ipsam, sed quoad physicam probationem, nam ea quā adduximus, metaphysica est. Dubitari verò pōt an medio physico demonstrari possit, & specialiter solet quæri an satis ab Aristotele demonstrata sit in 8. Physic. & 12. Metaph. Partē enim affirmantem cōfirmat eius authoritas, & ratio eius, quæ huiusmodi est. *Omne quod mouetur, ab alio mouetur: supremū cœlum mouetur: ergo ab alio, vel ergo ille motor etiam mouetur, & sic indigebit alio motore, de quo eadem redibit quæstio, cum ergo non possit in infinitum procedi, sistendum erit in primo motore omnino immobili, quem vocamus Deum.* Statim verò se offert responsio, q̄ non oporteat semper motorē esse suppositum distinctū, sed satis sit vt idem suppositū distinguatur in partē per se mouentē & partē per se motā, vt Arist. ipse cōcedit & in animalibus constat, & in his nō oportet motorē esse immobilē simpliciter, cū pars illa, v.g. anima moueatur per accidens ad motū totius: sic ergo dici posset de primo motore, maximè si cœlū sit animatū, vt locis aliis Arist. docere videtur. Huic verò obiectioni occurrit idē Aristoteles, quia motor infinito tempore mouens, mo- A ueri non pōt etiam per accidens: primus autē motor infinito tempore mouet primū mobile: ergo neque per accidens moueri potest. Maior probatur quia qui, dū mouet, p accidens mouetur, languescit mouendo, q̄ autem sic mouet, nō pōt perpetuo & vniformi motu mouere, cū eius virtus minuatur. hactenus Aristoteles.

VI. Prima difficultas in Aristotelico discursu. Veruntamen adhuc supersunt difficultates in eo discursu. Prima est, quia nō est satis probatū motorē per accidens motū, non posse perpetuo mouere, nā licet in mouentib. & motis corruptibilib. hoc experimento deprehendatur, non tamen licet inde argumentari ad incorruptibilia, qualia sunt cœlestia: est enim ratio lōgè diuersa. Nam res corruptibilis mouens ideo defatigatur mouēdo, nec pōt diu in ea motione perseuerare, quia talis motus est aliqua ex parte violentus, vt patet in animalibus, quib. licet naturalis sit motus progressiuus, quatenus animalia sunt: tamē quatenus corpora grauia sunt aliquid violentū in eo motu patiunt, ascendēdo, aut mēbra eleuando ipsis nitendo, aut recta sustentādo. Intercedit etiā alia ratio, scilicet, quia instrumēta huius motus alte- B rantur, & rapiūtur, dum mouēt, & ideo mouēdo defatigātur: dissipantur etiā & cōsumuntur spiritus animales, in quib. magna vis ad hūc motū perficiendum posita est. In motu autē rerū incorruptibilium cessant hæ rationes: est n. ille motus simplex & absq; vlla violētia, nullāq; alterationē causat in mobili aut in motore, etiāsi demus p accidēs moueri: ergo posset perpetuo mouere etiamsi tali modo moueretur.

VII. Secunda. Secūda difficultas est, quia proximi motores saltem inferiorum orbiū cœlestium sunt intelligentię finitæ, & teste Aristot. vnaquæq; est in determinata parte sui mobilis: ergo, quāuis talis intelligētia moueretur per accidens ad motum sui orbis, posset nihilominus illum perpetuo mouere, quia mouet sua voluntate, & sine vlla defatigatione, quam volūtatē posset perpetuo habere, etiamsi simul cū suo mobili ferretur. Neq; in eo motu passiuo magis lassaretur quam in actiua motione. Et confirmatur, nam iuxta doctrinam Aristot. 8. Phys. text. 52, hæ intelligentiæ mouentur per accidens saltē ad motum alicuius orbis superioris, & tamen perpetuo mouent. Dices ex eodem Aristotele, moueri per accidens ab alio non repugnare perpetuę motioni, moueri autem per ac- C cidens à se, impedire illā. Sed certè si cū eadem proportione hæc sumātur, eadem videtur esse vtriusq; ratio, nam si id q̄ mouetur ab alio per accidens, corruptibile est, & eo motu alteratur, & à naturali dispositione extrahit, non poterit mouēdo perseuerare diu, si autē è cōtrario q̄ à se ipso mouetur per accidens, incorruptibile sit, & per illū motū nihil alteretur, neq; aliis instrumentis indigeat ad illum motum perficiendum, quam voluntate sua, æquè poterit in eo motu perseuerare, ac si ab alio moueretur.

VIII. Vnde nullas etiam vires habet ratio quæ hic fieri solet, nempe: Quod est per accidens, contingit non esse, ergo quod mouetur per accidens, contingit non moueri: ergo non perpetuo mouebit, si, dū mouet, per accidens mouetur. Hæc enim ratio si valida esset, probaret etiam id quod ab alio per accidens mouetur, non posse sic perpetuo moueri, nam si aliquid quod per accidens est, perpetuo est, falsa est illa vniuersalis propositio, qua dicitur, omne quod per accidens est, contingere non esse. In qua videtur æquiuocatio committi in illa voce *per accidens*, quatenus enim significat idem quod *contingenter & casu*, verum est ea, quæ per accidens eueniunt, interdum non euenire: at verò quatenus illa vox significat non per se primo, sed per aliud fieri, seu cōsequi ad motum alterius, sic non est in vniuersum verum quidquid per accidens fit, interdum deficere, potest enim ex necessitate consequi ad motum alterius. Qui si perpetuus sit, etiam illud aliud perpetuo cōsequetur, etiāsi dicatur per accidens fieri.

IX. Sola Physica ratio insufficiens ad Dei immutabilitatem demonstrandam. Existimo ergo (quod etiam notauit Scotus in 1. distinctione 8. quæstione prima) ex solo physico motu probari satis non posse dari aliquem motorem cœli prorsus immobilem, quia nisi aliūde supponatur primum motorem esse immensum, nihil repugnaret esse in determinata parte cœli, eiq; suū impetum imprimere, & simul cum ipso mobili fieri, quasi insidens illi parti sui mobilis, sicut auriga in curru. Neque enim propterea languesceret, aut virtuti motrici destitueretur. Sicut angeli qui iuxta Theologicam doctrinam corpora assumunt, eaque mouent, & ad eorum motum per accidens mouētur, nihilominus etiamsi per quoduis tempus sine cessatione ea moueant, etiam motu quasi progressiuo, nihil diminuuntur in virtute & efficacia mouendi, quia non defatigantur, neque alterantur sic mouendo, nec indigent instrumentis corruptibilibus quę agendo hebetiora fiant. Addo præterea, illo discursu præcise sumpto non probari primum motorem cœli non posse moueri per se, nedum per accidens, ad eum modum quo angelus se ipsum mouet. Quia, nisi supponamus primum motorem esse immensum, sed loco finito existere, non solum per accidens, sed per se, posset se ipsum transferre ab vno loco in alium, & tunc moueret se per suam voluntatem, moueretur autem secundum substantiam suam, & satis esset hoc modo verificari in ipso illud principium: Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Neque propterea desisteret à motu cœli, quia simul posset & se, & suum mobile mouere. Maximè cum verius sit primum motorem nō immediatè mouere primum mobile.

X. Quapropter non existimo discursum illum efficaciorem reddi, etiamsi illi addatur, primum motorem talem esse vt propter se vltimatè moueat, vt videtur addidisse Aristotel. 12. Metaphysic. capite septimo, vbi transfert sermonem à motu physico ad C metaphysicum, qui est per intellectum & voluntatem, & concludit, Deum mouere vt desiderabile & amabile, & ideo esse mouens prorsus immobile. Et in virtute argumentatur in hunc modum. *Aut primus motor mouet propter se, aut propter alium: si propter alium, ergo non erat primus motor: nam prior est ille propter quē mouet: de quo eadē interrogatio fiet, & cum nō procedatur in infinitum, sistendum erit in aliquo mouente propter se ipsum: erit ergo ille omnino immobilis, cum iam non ab alio ad mouendum alliciatur.* Sed in hoc discursu non video vim & efficaciam huius vltimæ consequentiæ, neque quoad motum physicum, neque quoad metaphysicum, nam licet propter se moueat, posset se propter se mouere, si fingamus finito loco cōtineri, & sibi esse vel vtilem, vel iucundam præsentiam in alio loco. Similiter, quamuis ipse se ipsum alliciat, posset per veram mutationē volūtatis velle propter se mouere, quod sanè non repugnat ex eo præcise q̄ propter se moueat: ergo ex hoc medio, nec physica, nec metaphysica immobilitas colligitur. Et ratio à priori est, quia ex motu phys. aut ex eo q̄ primus motor moueat propter se, sicut non colligit efficaciter Deū esse simpliciter infinitū, ita neq; esse immēsum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& cõsequenter neque esse prorsus immutabilem, ad media ergo metaphysica recurrendũ necessario est. Et (vt in principio dixi) ex solis effectibus nõ potest immediatè cõcludi omnimoda immutabilitas Dei, sed demonstratione quasi à priori vtendum est ex aliis attributis priùs demonstratis.

SECTIO IX.

Quomodo cum diuina libertate stet immutabilitas.

I. Dubitandi ratio.

POterat hæc difficultas vsq; ad sectionem 16. differri, spectat enim ad libertatem diuinæ voluntatis, tamen quia ex materia illius loci solum supponit, Deum esse liberum in volẽdo res extra se, quod satis euidens est, & diuina immutabilitas nõ poterat sine hac difficultate exactè tractari, ideo visum est non ampliùs illam differre.

II. Ratio ergo præsentis difficultatis est, quia act⁹ liber, est aliquid in Deo, & hoc ipso quod liber est, põt non esse in Deo: ergo secundum illũ necessariò B est mutabilis Deus. Dicetur, quanquam possit Deus absolutè non habere actum liberum, tamen si illum habiturus est, ex æternitate habere, & si semel illum habeat, illo carere non posse, quod ad immutabilitatem satis est. Sic enim D. Tho. 1. part. quæst. 19. art. 7. declarat diuinam immutabilitatem in illius volũtate. Essetque responsio sufficiens si actus liber in Deo nihil adderet entitati necessariæ ipsius Dei, si verò aliquid addit, vt argumẽtum sumit, non videtur satisfacere. Primò, quia licet mutatio in toto rigore tunc fiat, quando secundum durationem res aliter se habet nunc quam priùs, tamen etiam est aliquis modus mutationis & imperfectionis, quando secundum diuersa signa naturæ, aliquid rei additur ratione cuius aliter se habet nunc, quam priùs natura. Sic enim iustificatio angeli, aut cognitio vel volitio, quæ in primo instante creationis eius in eo factę sunt, mutationes quædam fuere, etiamsi tantùm ordine naturæ posteriores fuerint. Sic igitur videtur accidere in Deo in his actibus liberis, nam volũtas eius ex se considerata nullum ex his actibus habet, & re ipsa potest quocunque illorum carere: ergo priùs natura caret diuina voluntas his actibus, & C deinde afficitur illis: ergo mutatur, & verè ei aliquid additur in æternitate, quod posset non addi, & aliquid etiam addi posset, quod non additur, quia ipse non vult.

III. Accedit, quod quidquid sit de nomine mutationis, tamen hoc exemplo eneruantur rationes omnes, quæ pro immutabilitate Dei fiunt, saltem quatenus mutationem accidentalem excludunt. Nam hìc interuenit vera additio alicuius rei, & consequẽter alicuius perfectionis: interuenit etiam aliqua potentialitas ad actum quem voluntas Dei habere posset, & nunquam est habitura. Vix etiam potest sufficiens ratio reddi, cur, si Diuina voluntas est capax huiusmodi actuum, non possit pro libertate sua ab æterno suspendere decretum aliquod liberum, & in tempore habere illud. Nam si est capax illius rei vel perfectionis quã habet actus liber, & suo arbitrio potest vel illam habere perpetuò, vel perpetuò illa carere, cur non poterit priùs in æternitate non habere illam, & postèà illam habere? Vel è cõuerso si ab æterno illam habuit, cur non poterit in tempore illam omittere, saltem postquam expleuit effectum, quem per illum actum voluit, vt si voluit rem creare, vel conseruare duobus annis, postquam id factum est, poterit cessare non solum ab effectu extrinseco, sed etiam ab actu illo quem in se habuit, quia nec per se est illi necessarius, neq; oportet vt ab æterno decreuerit in eo perpetuò durare.

Prima sententia, quod hæ sint extrinsecæ denominationes in Deo.

III HAEc difficultas vna est ex obscurioribus quas de Deo tractant Theologi, quia tamen non excedit naturalia principia, non potuit à nobis omnino præteriri. Prima igitur responsio est quorundam dicentium huiusmodi actus nihil in Deo dicere præter extrinsecas denominationes, quia Deum (inquiunt) velle aliquid extra se nil aliud est, quam in re illa aliquam mutationem facere pro aliquo tẽpore, vel aliquod esse illi conferre, quod est in potestate Dei facere vel non facere, & cùm facit, dicitur id velle, cum verò non facit, dicitur nolle, non quia ipse aliter se habeat, sed solum quia res ipsa aliter se habet.

Hanc opinionem refert Gregorius prima distinctione quadragesima quinta, & Capreol. quæstione prima, articulo secundo, indicatque eam Altisiod. 1. parte summæ capit. 13. Aureol. Altisiod.

V. Impugnatur. Nullo tamen modo defendi potest, primò iuxta principia fidei, quibus certum est Deum non metaphoricè, sed propriè amare & velle alia extra se, vt illi passim tribuunt Scripturæ sacræ, quæ non metaphoricè, sed propriè intelliguntur à Patribus, quos nunc referre, non est nostri instituti. Sufficiat illud Psalmo 113. *omnia quæcunque voluit, fecit*, vbi Psalm. satis distinguitur velle ab efficere, & vtrumque tribuitur Deo: Cui consonat illud ad Ephesios primo Ephes. 1 *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ*, & illud Sapientiæ vndecimo, *Quo modo posset aliquid permanere nisi tu voluisses?* Ex quibus testimoniis ratio etiam formari potest, nam verè dicitur Deus aliquid agere quia vult bona conferre quia amat, iuxta illud Ioannis tertio, *Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret.* & illud ad Galatas quarto, *Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos Deus, Filium suum misit*: ergo velle Deum aliquid, & illud facere, non sunt formaliter & secundum rationem idem, sed ipsum facere, quod extrinsecum est Deo, effectus est ipsius velle, seu amoris eius. Accedit, q̃ iuxta vera Theologiæ principia non omnis voluntas Dei quæ versatur circa obiecta creata vel creabilia, facit aliquam realem mutationem in ipsis formaliter ac immediatè, vt est voluntas efficax qua eligit prædestinatos ad gloriam, de qua redixi plura in primo tomo tertia parte, disputatione 5. sect. 1. Ioan. 3 Galat. 4

VI. Natura tionem ex tatur ge denominatio tis. Secundò etiam ratione naturali improbatur illa sententia, quia velle, amare, & similes denominationes, cum sint vitales, non possunt esse omnino extrinsecæ: ergo vel Deus non amat, vel amat per amorem qui in ipso est. Secundò, quia facere illo modo, cum indifferentia scilicet agendi, & non agendi, & nihilominùs determinare se ad agendum immediatè ac formaliter per ipsammet actionem extrinsecam, & est modus intelligibilis ac impossibilis, & quanquam esset possibilis, esset imperfectissimus & Deo indignus. Primum patet, qui enim intelligi põt Solem nõ esse naturaliter determinatũ ad illu-

illuminandum, etiam applicato passo, & concurren- A tibus aliis ad agendum requisitis, & tamen se se determinare ad illuminãdum solum per illuminationem quę in passo recipitur? Cur enim determinatus est nunc, & nõ antea? Sane non põt ratio reddi, quia nunc illuminat, huius enim rationẽ quęrimus, quã oportet ex parte ipsius agentis reddi, quia supponimus non determinari ab alio: per actionem autem merè extrinsecam non potest se determinare, si alioqui erat indifferens, quia per illam non potest velle, nec in se habere determinationem ad agendum. In quo est magna differentia inter voluntatem, & similia agentia, nam voluntas actione sua interna vult non solum obiectum, sed ipsammet actionem, & ideo potest per illam se determinare. Secundum patet, quia ille modus determinationis potentię indifferentis, re vera non esset per modum actus vitalis, sed solum per modum actionis extrinsecæ, hic autẽ modus imperfectus est. Prætereà non posset intelligi in tali modo actionis & determinationis, quod esset propriè ac formaliter propter finem, ex intẽtione & relatione agẽtis, nam illa relatio non est necessaria, sed libera: potest enim Deus vnum effectum propter varios fines operari: hæc autem relatio non est formaliter in ipsa actione extrinseca, imò nec sẽper in illa apparet: ergo non potest talis modus operãdi propter finem ex sola extrinseca denominatione Deo tribui, sed potiùs è contrario per denominationem ab actu interiori Dei, externa eius actio dicitur esse propter talem finem: ergo nullo modo defendi potest prædicta sententia.

Secunda sententia, quod sint in Deo liberæ perfectiones.

VII. SEcundò, alij conuicti rationibus factis, concedunt Deum denominari volentem ea quæ liberè vult, ab aliqua re quæ intrinsecè in ipso est. Vnde, cum illa denominatio respectu creaturarum non sit necessariò in Deo, consequẽter aiunt rem illam seu perfectionẽ, quę Deo tribuit talem denominationẽ, non esse simpliciter necessariam Deo, sed potuisse non esse in illo, quamuis postquam est, non possit à Caietanus. Deo separari. Ita tenet Caietanus 1. p. q. 19. art. 2. & 3. Fundamẽtum est iam tactum, & sanè difficillimum, quia impossibile videtur vt eadem forma secundum C eandem omnino rationem realem det aliquam intrinsecam denominationem, & quod eadem omnino manens, & eodem modo informans, seu quasi informans, aut coniuncta supposito possit non dare illam denominationẽ. Sed Deus denominatur volens creaturã ab aliqua forma, seu quasi forma reali, & intrinsecè existente in ipso: ergo impossibile est quod illa denominatio proueniat ex vi solius perfectionis formalis & essentialis necessariò conuenientis Deo. Probatur cõsequentia, quia hæc denominatio seu quasi effectus formalis non conuenit necessariò Deo: ergo non potest formaliter prouenire à perfectione simpliciter necessaria, nam hæc cum sit eadem, & eodem modo coniuncta Deo, non põt nisi eandem necessariam denominationem semper tribuere. Aliàs eadem forma eodẽ modo vnita posset nouum, vel diuersum quasi formalem effectum tribuere, q̃ intelligi non potest. Vt si voluntas mea habeat vnũ & indiuisibilẽ actum immutatũ, & sine vlla additione, & eodẽ modo illã afficientẽ, intelligi non põt, quod nunc cõstituat illã formaliter volentẽ tale obiectũ, & tamen q̃ eodem modo manens posſit non constituere volentem illud obiectum.

VIII. Et confirmatur, nam in ipsa æternitate voluntas diuina priùs ratione, quàm velit hoc vel illud obiectum extra se, intelligitur potens ad volendum, vel nolendum illud, alioqui non esset libera, & in illo signo intelligitur cum tota perfectione quæ necessariò est in ipsa, & deinde intelligitur actu volens tale obiectũ: ergo necesse est vt aliquid reale Deo addi intelligatur à quo talis denominatio & quasi informatio orta sit. Patet cõsequentia, quia illa denominatio non est rationis, sed realis, quia verè & in re ipsa Deus vult & amat tale obiectũ: neq; est extrinseca vt ostensum est, & est noua, si nõ durationẽ, saltem naturæ ordine & separabilitate, quia absolutè loquendo posset non esse in Deo: ergo necesse est vt proueniat à forma reali intrinseca, & ex se separabili ab omni re & pfectione quę necessario cõuenit Deo.

IX. Responsio quę redditur ad rationes pro Caietano factas. Ad hæc & similia argumenta responderi solet, Deum velle creaturam, partim esse denominationẽ rei, partim rationis, vt enim est velle, est reale quid, vt autem dicitur esse velle huius vel illius obiecti, solum additur relatio rationis. Priori ergo ratione sumitur illa denominatio ab actu reali, qui necessariò B est in Deo, posteriori autem ratione illa denominatio non est simpliciter necessaria, sed libera, quia ille respectus rationis non conuenit necessariò illi actui. Sed hæc responsio non expedit difficultatem tactam. Primò, quia respectus rationis propriè & in rigore sumptus, vt est quid fictum per intellectum, & in eo tantum obiectiuè existens, non est necessarius vt Deus verè dicatur aliquid velle liberè, nam licet nullus intellectus tale aliquid fingat aut cogitet, Deus verè & re ipsa vult quod liberè amat. Quis enim ponere potest illum amorem dependentem à tali fictione, vel respectu? Si verò respectus rationis latiùs sumatur pro illo fundamento, quod ex parte rei intellectui nostro datur ad cogitandas res cum hoc respectu, sic re vera non est aliquid fictum à ratione, sed aliquid reale, quod non potest esse nisi vel denominatio extrinseca, vel aliquid reale intrinsecum habens respectum transcendentalem ad aliud, quod noster intellectus concipit per modum veræ relationis. Sed in præsenti hoc fundamentum non est denominatio extrinseca vt ostendimus, oportet ergo, vt sit aliquid reale intrinsecum includens transcendentalem habitudinem ad tale obiectum: ergo aliquid huiusmodi additur Deo, cum dicitur velle liberè hoc obiectum. Et re vera huiusmodi denominationes volendi, amandi, sciendi, vt determinantur ad talia obiecta ex suo genere non dicunt relationes rationis, sed transcendentales habitudines, quæ in rebus ipsis existunt. Eneruatur.

Et confirmatur, nam si intellectus noster nunc X intelligit duas res sine relatione rationis, & sine fundamento illius, & deinde intelligit inter duas illas res aliquem respectum rationis, non merè gratis cõfictum, sed in eis fundatũ: necesse est vt aliqua mutatio vel additio in rebus ipsis fit facta, ratione cuius intellectus cõcipit illum respectum, ad res ipsas explicandas. Sed intellectus noster concipit Deum secundum omnia quæ necessariò illi conueniunt in sua æternitate se ipsum amantẽ, & vt sic non cõcipit in eo aliquam relationem rei, vel rationis, nisi fortè ad creaturas possibiles, deinde verò concipit Deum vt amantem, verbi gratia Petrum, quem ad æternam gloriam eligit, & tunc concipit relationem rationis ad illum, & prætereà concipit occasionem vel fundamentũ illius relationis non esse sumptã ex

Petro,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petro, qui ex se eodem modo semper manet, intelligit ergo esse fundatam in ipsomet Deo qui aliter se habet ad Petrum, quàm in priori signo se haberet: ergo necesse est intelligere aliquid rei esse additum Deo, in quo fundetur illa relatio rationis. Tandem explicatur in hunc modum, nam hæc additio, quę in æternitate intelligitur fieri in Deo per actum liberum secundũ diuersa signa rationis, talis est, quod si in tempore fieret, realiter mutaretur Deus: ergo non est tantùm additio rationis, sed vera & realis. Patet consequentia, quia per solam additionem relationũ rationis non mutatur Deus, vnde multi respectus huiusmodi illi ex tẽpore conueniunt. Antecedẽs verò patet, quia aliàs non esset inconueniens illam additionem fieri Deo ex tempore & cõsequẽter posset Deus incipere in tempore aliquid velle liberè: quia si aliquod esset incommodum, maximè quia mutaretur.

Improbatur dicta sententia.

XI. HAEc argumenta, si puram naturalem rationẽ spectemus, adeò sunt difficilia, vt partem hanc veritimilem & probabilem reddere videantur: tamen si verè & dignè sentiamus de Deo & maximè prout fide docemur, nullo modo possumus huic assentiri sententiæ, etiam si oporteret ignorantiã nostram, in omnibus his difficultatibus expediendis, confiteri. Atque ita Ferrar. primo contra Gentes capite septuagesimo quinto, & recentiores D. Thom. commentatores in prima parte grauiter hoc Caietani placitum reiiciunt, ac reprehendunt. Fundamentum est, quia ex illa Caietani sententia multæ imperfectiones attribuuntur Deo. Primùm, quòd sit capax additionis perfectionis realis, & quòd hæc additio ex parte facta sit in æternitate, ex parte verò non sit facta, sed maneat in Deo illa capacitas nõ reducta ad actum. Respondet Caietanus, hanc perfectionem non esse magnam, vel simpliciter simplicem, sed tantùm secundum quid, & ideo illa non esse inconueniẽtia, quia sine tali additione Deus manet summè perfectus, & cum illa non manet perfectior intensiuè, sed quasi extensiuè, quia in sua essentia continet eminenter totam illam perfectionem. Quæ responsio ex eo ab aliquibus improbatur quod absurdum esse censent ponere in Deo perfectionẽ aliquam diminutam, & secundum quid. Sed hoc nisi aliquid aliud addatur, non videtur esse magnum inconueniens, quia nos admittimus in Trinitate perfectiones relatiuas quæ formaliter non sunt perfectiones simpliciter simplices, sed tantùm in propriis generib. seu rationibus, & in eo sensu dici possunt perfectiones secundum quid.

Ferrar.

XII. Quanquam, cùm Caietanus hoc non admittat in relationibus, contra eum maiorem habet efficaciã argumentum. Et præterea censeo esse longè diuersam rationem de perfectionibus absolutis, & de relatiuis, perfectio enim relatiua ex intrinseca ratione habet vt non possit esse perfectio simpliciter, absq; vlla imperfectione, quia illa oppositio nõ est imperfectio, neque excludit à singulis relationibus omnẽ aliam perfectionem simpliciter, & infinitatẽ in genere entis, simul cum infinita perfectione in proprio genere. At verò perfectio absoluta ex hac generali ratione non habet, quod non sit perfectio simpliciter: aliàs nulla esse posset perfectio simpliciter. Quòd ergo aliqua perfectio absoluta non sit simpliciter perfectio, semper prouenit ex imperfectione admixta. Nam cùm ex communi ratione perfectionis absolutæ non habeat repugnantiam cum aliquâ alia perfectione maiori, vel æquali, quod secundum propriam rationem talem repugnantiam habeat, nõ est sine imperfectione. Maximè quia omnis oppositio inter absoluta semper includit imperfectionem, saltem ex parte alterius extremi quod imperfectum est.

XIII. Hæc autem generalis ratio magis declaratur, & roboratur, descendẽdo in particulari ad perfectionem de qua loquimur. Primò quidem, quia si actus liber volũtatis diuinę dicit aliquâ perfectionem, interrogo quænam illa sit. Respondet Caiet. esse perfectionẽ liberalitatis, misericordiæ, aut iustitiæ, aut alterius similis virtutis, quæ per actus rectissimæ voluntatis exerceri potest. At enim liberalitas, misericordia, & iustitia perfectiones simpliciter sunt, alioqui non essent formaliter in Deo. Quod si Caietanus dicat, liberalitatem, verbi gratia in actu primo esse perfectionem simpliciter, in actu autem secundo esse perfectionem, non tamẽ simpliciter, primũ, loquendo, vt loquitur, de actu secundo immanente, in terminis ipsis inuoluit repugnantiam, quia actus secũdus ex suo genere perfectior est quàm primus. Deinde, magnam imperfectionẽ tribuit Deo, ponens in illo actum primum proprium & separabilem à secundo, & actuabilem per illum. Nec satis est, si quis dicat, talem actum primum semper ac necessariò esse in aliquo actu secundo, vt verbi gratia liberalitatem in actuali & simplici affectu ad honestatem liberalitatis. Quia hoc non excludit quin respectu alicuius actus secundi sit verè actus primus, nam ad illum ex se est in potentia, & per illum constituitur in actu vltimo sub eà ratione. Denique, cur potiùs talis actus primus est perfectio simpliciter, quam talis actus secundus? Certè huius ratio reddi non potest, nisi ob aliquam imperfectionem adiunctam, & ea quæ in ipsismet terminis actus primi & secundi imbibitur, est sufficiens: illa tamen satis declarat, talem actum tam secundum quam primum non posse esse perfectionem simpliciter, quia neuter est actus purus, cum inter se comparentur vt potentia & actus.

XIII. Secundò ille actus liber, qui in suo ordine concipitur vt secundus & vltimus, ita vt secundum propriam realem perfectionem & entitatem possit non esse in Deo, & consequenter simpliciter non esse, hoc ipso includit magnam imperfectionem, quæ enim manifestior esse potest, quam posse non esse? Dices, Postquam semel est non potest non esse. Sed, quid hoc refert ad excludendam imperfectionem simpliciter? Primùm enim id non habet ex se, sed ad summum ex immobilitate, & constantia (vt sic dicam) diuinæ voluntatis, tamen si consideratur conditio & natura illius perfectionis liberæ, ei ex se non repugnabit iterum non esse, cùm absolutè non sit ens necessarium. Secundò hoc ipsum, scilicet non esse ens absolutè & intrinsecè necessarium absque illa hypothesi, est satis magna imperfectio, scilicet absolutè & simpliciter posse non esse. Quod tertiò euidenter inspici potest in actibus liberis, quos Deus habere potuit & non habuit, nec habebit vnquã: illi enim absolutè nihil sunt nunc, & cum esse potuissent, habent suam non repugnantiam ad esse ndum, atque adeò sunt simpliciter possibiles obiectiuè: hæc autem est quasi transcendentalis imperfectio creaturarũ. Imò Sancti omnes radicem omnium imperfectionum creatorum entium in hoc ponũt, quòd ex se sunt nihil. Quartò ex hoc necessariò consequitur quod isti actus quando sunt nonpossunt esse suum esse quidditatiuè & essentialiter, nam ens quod huiusmodi est, nunquam potest concipi aut esse sub nihilo: ens autem quod nõ est essentialiter suum esse, est ens participatum, finitum, & imperfectum.

XV. Quintò præcipuè ac principaliter necesse est vt talis actus sit actualiter in re ipsa distinctus à diuina voluntate, si non vt res omnino distincta (hoc enim neque ex necessitate sequitur, neque ab aliquo Catholico in controuersiam adduci potest) saltem vt modus verè distinctus in re ipsa à re modificata: hoc autem absurdissimum est. Sequela patet, quia hic actus dicitur realiter addi ipsi voluntati, additio autem realis sine distinctione in re intelligi non potest, tunc præsertim quando additio talis est, vt possit non fieri. Minor autem multis modis probari potest ex dictis supra de simplicitate Dei: illa enim distinctio modalis apertè excludit à Deo omnimodã simplicitatem. Quod ex terminis ipsis videtur euidens, quia simplicior est res nudè sumpta, quam affecta modo in re ipsa distincto, vel quam illud constitutum, quod ex ipsa & modo resultat. Item quia compositum nihil aliud est, quam constans ex extremis in re ipsa distinctis, vt suprà dicebamus.

XVI. Ex quo vlteriùs necesse est, vt voluntas diuina comparetur ad talem modũ vt vera potentia ad suũ actum distinctum, idque duplici ratione. Primò in ratione potentiæ elicientis ac verè efficientis, quid enim deest tali actui vt verè ac propriè fiat? Nunquid quod non realiter sed modaliter distinguitur? At hoc nihil refert, nam etiam modi ex natura rei distincti per veram efficientiam producuntur, præsertim quando non sunt cum ipsa natura coniuncti, per naturalem resultantiam. Aut verò obstat, quod tales actus quando sunt, ex æternitate sunt? Sed hoc etiam nil refert, nam creatio etiam vel illuminatio posset esse æterna cum vera efficiẽtia. Illud certè apparentiùs dici posset, illos actus nõ fieri, quia ex ipsa diuina substantia sunt, sicut Verbum diuinum nõ fit, quia producitur de substantia Dei. Sed licet hoc sufficiat vt talis actus non possit dici creari, quia re vera non fit ex nihilo, tamen id non potest obstare quo minùs per veram efficientiam fiat, quia non erit de substantia Dei tanquam de essentia, sed tanquam de subiecto.

XVII. Vnde hinc vlteriùs infertur, comparari voluntatem diuinam ad talem actum non solum sub ratione potentiæ actiuæ, sed etiam per modum potentiæ receptiuæ, & ferè passiuę, ex qua educitur talis actus, & quidquid propriæ entitatis in illo est. Quod quidem locum non habet in exemplo adducto de productione Filij, nam Filius ita producitur de substantia Patris, vt nõ fit aliquid distinctum ab illa substãtia, sed simplicissimum suppositũ in illa subsistens, & idẽ cum illa. At verò hic actus, de quo loquimur, producitur de substantia tanquã quid distinctum ab illa. Vnde intelligi nõ potest quin productio eius sit vera effectio, & cum non sit creatio, erit eductio ex præsupposito subiecto, intercedit ergo ibi vera ratio potentiæ actiuę & passiuæ. Et cõfirmatur, nam ostẽsum est illum actum non esse ens necessarium & per essentiam, omnis autem actio per quam fit, vel communicatur aliquod esse quod non est de essentia rei productę, est vera effectio, sequitur ergo esse in Deo aliquid verè factum, & quod non est Deus: nihil enim factum est Deus. Item quia ostensum est illum actum non esse ens necessarium, neque esse suum esse per essentiam: ergo non est Deus.

XVIII. Vltimò denique sequitur, talem actum esse verũ accidens diuinæ substantiæ, & productionem eius non solum esse effectionem, sed etiam imperfectã, nempe accidẽtalem. Sequelam probo primo ex definitione, quia ille actus potest adesse & abesse, & alioqui est extra totam substantiam rei, quæ sine illo esset integra, & consummata substantialiter. Dicent fortasse non posse adesse & abesse, quia si adest, non potest abesse, neque è conuerso. Sed hoc friuolum est, tum quia inde ad summum fit esse accidens inseparabile, tum etiam quia ad rationem accidentis necesse non est vt possit adesse & abesse in sensu compositionis, sed sufficit in sensu diuisionis, id est, q; quantum est vel ex se, ita sit extra substantiam rei vt possit adesse, vel abesse ab illa, siue possit vnum post aliud succedere, siue non. Aliter dici posset, hunc actum non esse accidens, quia non est res distincta, sed modus. Sed hoc etiam nullius momenti est, quia modus non est extra latitudinem accidentis, vt inductione facilè ostendi potest, & infra tractabitur. Vnde etiam de actibus nostræ voluntatis nondum est exploratum an sint res, vel modi distincti, cum tamen constet esse accidentia. Tandem ille actus liber prout est modus diuinæ voluntatis, aut est substantia, vel accidens, non enim est medium: non est autem substantia, quia increata esse non potest, cùm ab illa distinguatur, neq; etiam creata, quia non posset esse intra Deum, aut actuare diuinam voluntatem. Neque etiam esse potest substantia tanquam modus substantialis increatæ substantiæ, cum nullo modo ad constitutionem, vel complementum substantiæ pertineat, relinquitur ergo vt sit accidens.

Obiectioni satisfit.

Explicatur & defenditur aliter præcedens sententia.

XIX. Viderunt hæc incommoda nonnulli ex defensoribus opinionis Caietani, & iure veriti sunt illa admittere, ideoque ad illa vitanda conati sunt ita illam declarare, aut temperare, vt dicant hos actus seu perfectiones liberas aliquid quidem addere perfectioni necessariæ Dei, illud verò additum in Deo actu existens, nullo modo distingui ex natura rei à perfectione necessaria ipsius Dei. Quia hæc duo non videntur pugnantia, scilicet, quod addatur aliquid, & illud non sit distinctum, nam hoc ipso quod adiungitur substantiæ Dei, fit ipsa substantia Dei. Filiatio enim diuina verbi gratia aliquid perfectionis addit essentiæ Dei secundum se consideratæ, quod additum per filij generationem producitur, vel comproducitur, vt more nostro loquamur, & tamen non est distinctum vllo modo in re à substantia Dei: ergo, &c. Quod si hæc duo incompossibilia non sunt, vtrumq; asserendo, omnes difficultates optimè expediuntur. Nam, si huiusmodi actus liberi addunt aliquid reale, facile intelligitur quo modo formaliter constituant Deum volentem liberè, si autem illud quod addunt non est distinctũ in re à voluntate diuina, cessant incommoda quæ ex opinione Caietani inferri videbantur. Et ita etiam intelligitur optimè quo modo in his actibus sit immutabilitas: nam id quod addunt, ex æternitate additur voluntati diuinæ, quia, cũ Deus habeat infinitam scientiam nihil habet quod expectet ad omnem liberam determinationem, & cum voluntas eius sit infinitè perfecta, non debet manere suspensa, & quasi anceps per infinitam æternitatem, & ideo

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ideo ab æterno habet omne suum decretum libe- A rum. Et quia id quod addit tale decretum omnino identificatur ipsi Deo, ideo & sine vlla vmbra mutationis additur, & inseparabile, & immutabile manet.

Refellitur explicatio & defensio.

XX. VEruntamen hic modus dicendi & coniungit alia impossibilia ac repugnantia, & illis positis, non potest adhuc potissima incommoda illata euitare. Quapropter difficultatem non soluit, sed auget potiùs. Declaro singula, nam inprimis in vniuersum est impossibile, quòd aliqua duo absoluta ita se habeant, vt vnum possit existere alio non existente, & tamen quòd in re non distinguatur. Quod principium latè probatum est supra tractando de distinctionibus rerum, & in præsenti statim specialiter probabitur. At diuina voluntas, & hæc perfectio libera quæ illi addi dicitur, ita comparantur, quod voluntas diuina potest absolutè loquendo existere, non existente in rerum natura tali perfectione libera, ergo non potest mente concipi vt in re sint omnino idem sine vlla distinctione in re. Quod declaratur in actibus liberis qui esse possent B in diuina voluntate, & de facto non sunt. Necesse est enim voluntatem diuinam distingui ab illis tanquam ens à non ente, vel tanquam ens actu ab ente possibili: quæ distinctio non est certè conficta per intellectum, sed in rebus ipsis conspicitur. Vnde si illa duo considerentur secundum esse essentiæ, distinguûtur maximè ex natura rei, nam voluntas habet essentiam actualem necessariam, perfectio autè libera habet essentiam possibilem, vel contingentè (latè sumpto vocabulo contingentis prout omni necessario opponitur) hæc autem non solum est distinctio, verum etiá prima diuersitas quæ inter reales essentias reperiri potest, vt constat ex dictis in disputatione 28. Tota autem hæc diuersitas intercedit etiam inter voluntatem diuinam, & perfectionem liberam quæ de facto illi addita est: nam etiam hæc perfectio libera ex se prius natura fuit sub esse possibili, quam actuali, & habet essentiam possibilem, quæ, quantum est ex se, potuisset non actu esse; huiusmodi autem res eiusdem est essentiæ, siue actu existat, siue non, ergo eandem distinctionem retinet à quacunque alia essentia, à qua ex se distinguitur in esse essentiæ. Eo vel maximè, quod necesse est etiam C esse existentiæ esse distinctum à parte rei in huiusmodi rebus, nam esse existentiæ voluntatis diuinæ est esse per essentiam intrinsecè necessarium: esse autem existentiæ illius perfectionis liberæ non est ita necessarium, sed absolutè loquendo, potuisset nõ esse: ergo impossibile est quod tale esse sit vnum & omnino idẽ in re ipsa. Sunt ergo incõpossibilia & repugnantia illa duo, quæ simul coniungit illa sententia, scilicet, esse perfectionem liberam, realem, & quę absolutè posset non esse, & nihilominùs quãdo est, non esse in re distinctam à perfectione necessaria Dei, & voluntatis eius.

XXI. Iam verò facile est ex his elicere alteram partem quam proposuimus, & deducere eadem vel similia incommoda, quæ ex hac positione sequuntur. Vnũ & maximum est, aliquid quod ex se est nihil, & re ipsa posset mancre sub nihilo, esse verè, formaliter, ac essentialiter Deum: & è conuerso aliquid quod nũc est verè, & essentialiter Deus, tale esse, quòd absolutè loquendo, posset non esse: hoc autẽ maximè pugnat cum Deo. Sequela videtur euidens ex his, quæ docet illa sententia; nam si perfectio libera in re nõ distinguitur ab essentia Dei: ergo includit in se totam perfectionem diuinæ essentiæ: ergo est essentialiter Deus. Item quia vel illa perfectio est Deus, vel non: Si non est Deus, sequuntur multa inconuenientia supra illata, nimirum aliquid esse in Deo quod nõ est Deus, vel (quod mirabilius est) aliquid esse omnino idem cum Deo, quod tamen nõ sit Deus. Item si non est Deus, nec substantia increata erit: ergo vel erit substãtia creata, vel accidens, & nihilominus erit aliquid indistinctum à Deo: quę omnia, & similia, sunt absurda, & repugnantia. Si autem illa perfectio libera, est verè Deus: ergo est essentialiter Deus, quia non est Deus per participationem, sed verus Deus: nulla autem res potest esse verus Deus participatiuè, aut accidentaliter: ergo necesse est vt sit essentialiter Deus. Probatur iam falsitas consequentis, nam cum Deus sit ens per se necessarium, & hoc sit maximè proprium eius, & in quo primario distinguitur à quolibet alio ẽte, impossibile est quòd aliquod ens liberum, sit essentialiter Deus.

Et declaratur hoc ex quadam recepta doctrina XX Sanctorum & Theologorum omnium, qui docent B processiones diuinas ad intra, etsi voluntarię sint, non tamen posse esse liberas propria libertate indifferentiæ, quoniam quælibet persona procedens, est verus Deus, cui repugnat indifferentia ad essendum & non essendum, quia de ratione eius est intrinseca necessitas essendi. Vnde hæretici Ariani, vt docerẽt Filium esse creaturam, asserebãt voluntate Patris libera fuisse productum. Quam consecutionem Concilia & Sancti Patres existimarunt necessariam, & ideo antecedens illud, hæresis damnarunt, vt videre licet in Hilar. libro de Synod. anathemat. 24. & Hilar. in Concil. Tolet. 11. in confessione fidei, & Aug. 15. Tolet. de Trinit. cap. 10. & D Thoma 1. part. quæstione 41. Aug. art. 2. & aliis Theologis. Existimarunt ergo esse im- D. Thom possibile, aliquid quod ex voluntate libera habet vt sit, vel non sit, esse Deum. Et similiter existimarunt impossibile, aliquid re: le esse intra Deũ, quod simpliciter loquendo possit esse & non esse. Et in hoc cernitur euidens discrimen inter hoc additum liberum quod ab hac sententia fingitur, & id quod secundum rationem intelligimus diuinas relationes addere ad diuinam essentiam, nam hoc tam absolutè & simpliciter est ens necessarium, sicut ipsa essentia diuina, & ideo potest esse in Deo, & idem cum Deo, & essentialiter Deus, quod secus omnino est in illo libero addito.

Præterea sequitur ex illa sententia, perfectionem XXII diuinam realem prout nunc est in rerum natura, talem esse vt partim necessariò sit, partim potuerit non esse, quod admittere non minus est absurdum, in simplici entitate, quam per modum compositionis. Vtcunque enim intelligatur, includit imperfectionem, & diminutionẽ quandam in ipso esse quoad eam partem, vel quasi partem, quæ posset non esse. Vnde quo magis hæc imperfectio attribuitur ipsimet simplici entitati Dei, eò cum maiori absurditate & inconueniente illi attribuitur talis imperfectio. Præterquàm quòd maiorem inuoluit repugnantiam, quòd vna simpl. x entitas in vno simplicissimo esse includat illas duas conditiones, necessitatis essendi, & potentiæ ad non essendum. Nam, si illa entitas habet vnum simplicissimum esse, ergo totum illud est ab intrinseco necessarium, & prout tale est, est de essentia illius entitatis: ergo impossibile est vt illamet entitas secundum idem omnino esse reale, sit ens contingens quantum ad aliquid, quod

quod absolutè posset non esse & manere sub nihilo. A Atq; hoc modo facilè possunt applicari ferè omnes rationes suprà factæ; nã licet hæc euasio vnũ inconueniens euitet, nempe compositionem, tamen alia euitare non potest, & diuinæ entitati non solùm pugnantia tribuit, sed etiam multa quæ imperfectionẽ includunt, prout satis declaratum est, & in tertio membro magis explicabitur.

XXIV. Hinc ergo facilè ostendi potest, quòd vltimo loco de prædicta sententia diximus, nimirum augere potiùs difficultatem, quàm expedire. Primò quidẽ, quia è duobus alterum hic dicendum est, scilicet, vel Deum velle creaturam quam posset non velle, nihil reale addendo suæ voluntati, vel addere aliquid reale suæ voluntati, quod reipsa posset nõ addi illi, & illud quod additur ita trãsfundi (vt sic dicam) in diuinam substantiam, vt nullo modo ab ea maneat distinctũ in re: si autem hæc duo inter se conferantur, vt minimum æquè difficile intellectu est hoc posterius, ac illud prius. Imo hoc posterius videtur directè demõstrari impossibile, & inuoluens contradictionem, vt argumenta facta declarant: illud verò priùs licet fateamur, esse obscurissimum, non tamen positiuè de- B demonstratur impossibile, & conabimur respondere ad argumẽta, quibus id ostendi videtur. Aliunde verò illud prius nullam Deo tribuit imperfectionem, sed potiùs eminentiam quandam, quæ vel hoc ipso, quod humanum captum superat, est cõsentanea diuinę excellentię. Posterior autem modus includit sine dubio imperfectiones multas, vt paulò anteà declarabimus.

XXV. Quibus addo non vitari inconueniens suprà illatum, scilicet ad hãc realem additionem necessarium esse intelligere in diuina voluntate aliquam realem productionem, aut effectionem, aut quouis alio nomine nuncupetur. Quia realis additio, vel augmentum reale non potest intelligi sine productione reali: hîc autem sit additio realis, & augmentum reale extensiuum; nam in diuina voluntate secundum se non erat formaliter illa perfectio libera: ergo augetur extensiuè eius perfectio per additionem illius: ergo est necessaria aliqua vera actio, vel productio qua id fiat. Neq; obstare potest, quod illud augmen- C tum, vel additio fiat cum idẽtificatione, nam potiùs ad hoc videtur requiri maior efficacia; nam magis est facere, vt duo, quæ secundum se erant distincta, coalescant in vnum simplex, quàm quòd vniantur, in præsenti autem perfectio libera & necessaria secundum se, seu præcisa actione vel determinatione diuinæ voluntatis, ita sunt distinctæ, vt altera sit non ens seu ens possibile tantùm, altera sit ens necessariũ: ergo vt illud ens possibile sit non solùm ens actu, sed etiam sit ipsummet ens necessarium sine vlla distinctione ab illo, magna certè vis, & plusquam efficacia requiritur. Etenim si illa perfectio libera ex ente possibili fieret ens actu, vnitum tantum enti necessario, & non vnum cum illo, necessaria esset efficientia vel actio, multò ergo magis necessaria est vt non solùm fiat ens actu vnitum, sed etiam vnum. Et confirmatur exemplo filiationis diuinæ, nam quia persona filij ratione filiationis addit nostro modo intelligendi aliquid realitatis diuinæ essentiæ, necesse est, vt illud habeat per realem originem & productionem, etiamsi illud additum non fit in re distinctum ab essentia, & idem est de persona Spiritus sancti: ergo idem est in præsenti dicendum si actus liber vt sic addit aliquid realitatis, seu perfectionis realis. Dices, etiam paternitas intelligitur aliquid addere essentiæ, A fine vlla reali emanatione. Respondetur hoc verissimum esse, quia persona Patris non solùm secundum absoluta, sed etiam secundum relatiua, est omnino ens à se, quod declarant Theologi per notionem ingeniti: hæc autem conditio non potest conuenire actui libero, quia vt sic non est ens necessarium, nedum omnino à se, & ideò omninò necessarium videtur vt fiat ens per aliquam actionem.

Dices, esse aliam differentiam quod Filius est res XXVI. distincta à producente: actus autem liber, non est res distincta à voluntate diuina. Sed contra, nam hoc ipsum est quod ex argumẽto deducitur nimirum illũ actum debere esse distinctum, quia effectus, & productus, Filius enim non ideo producitur, quia est distinctus, sed potiùs è conuerso, quia producitur, ideò distinguitur: sic ergo in præsenti, si actus liber talis est vt suam actualem entitatem & perfectionem nõ possit habere in rerum natura sine aliqua actione, rectè concluditur esse distinctum. Vnde eum ei tribuitur aliquid quod sine efficacitate habere non potest, & simul dicitur in re non distingui vllo modo à suo principio, cõtradictoria dicantur. Ac præterea quacunque ratione asseratur esse in Deo aliquid factum B vel quasi factum per voluntatem liberam, est omnino absurdum, & à sana doctrina alienum. Accedit, quòd necessarium erit fateri, esse in Deo perfectionem aliquo modo pendentem ab actuali existentia creaturæ, aut facta, aut futura in sua propria duratione: illa enim perfectio libera, quam habet Deus ex eo quod liberaliter voluit mundum creare, ita dicit habitudinem transcendentalem ad creaturam vt existentem aliquando, vt nullo modo possit esse in Deo sine tali existentia creaturæ, at hoc certè absurdissimum est, quod nimirum indigeat Deus vllo modo creatura sua ad habendam aliquam perfectionẽ, siue magnam, siue paruam, siue intensiuam, siue extensiuam.

Denique addere possumus exemplum ex recepta XXVII. sententia inter graues Theologos. Illi enim absurdum existimant admittere in Deo relationes reales ad creaturas vt actu existentes, & ab illis vt sic depẽdentes, quia impossibile existimant aliquid reale esse in Deo, quod ab actuali existentia creaturę pendeat, C siue vt à termino, siue vt à cõditione necessaria, siue quacunque alia ratione, quia quidquid est in Deo, necessariò est Deus, & ideò nullo modo potest nõ esse; quãuis aliquo modo pendet à creatura, potest non esse, sicut illa. Si q verò sunt Theologi, vt Nominales, qui has relationes tribuant Deo, ideò id faciunt, quia existimant relationem nihil rei addere intrinsecè subiecto seu fundamento, sed solùm positionem, seu concomitantiam termini, omnes tamen pro cõperto habent nullam veram rem etiam respectiuam quæ in Deo sit, posse aliquo modo pendere ab existentia creaturæ: multò ergo magis id dicendum est dere, & perfectione absoluta, qualis est actus voluntatis.

Præterea, necesse est iuxta contrariam sententiam XXVIII. admittere realitatem quandam, seu realem perfectionem ex se indifferentem vt sit nihil, vel vt sit Deus, quod per se incredibile est, & grauiter offendit. Sequela declaratur; nam si cõcipiamus Deum in æternitate priùs ratione, quàm velit aut nolit creare mundum v.g. necessariò intelligimus Deum præcognoscere hunc actum volendi creare mundum, vt sibi possibilem, & non necessarium: cognoscit ergo illum actum, & realem perfectionem liberam eius, vt indifferentem ad esse & non esse: ergo vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

indifferentem vt sit Deus, vel vt sit nihil; quia si non sit, nihil erit, si autem sit, erit Deus, cum non possit esse nisi in Deo. Falsitas autem consequentis, & ex se nota videtur, & declaratur amplius: tum quia illamet indifferentia, est magna imperfectio, & consequenter repugnat rei quæ formaliter possit esse in Deo: tum etiam quia illa differentia repugnat cum esse Dei, de cuius intrinseco cõceptu est necessitas essendi. Vnde in ipsis terminis inuoluitur contradictio. Imò etiam generaliùs loquẽdo, impossibile est intelligere duas res ineludentes in suis propriis conceptibus oppositas ac repugnantes rationes, esse indifferentes vt distinguantur, vel identificentur: sed Deus & hæc perfectio libera habent omnino oppositas rationes, nam Deus est ens necessarium, illa autem perfectio dicitur esse ens non necessarium: ergo impossibile est vt in eandem omnino simplicem, & indiuisibilem entitatem coalescant.

Quarta & communis sententia.

XXIX. Est igitur quarta sententia, quæ affirmat actum liberum Dei, præter actum necessarium, qui est ipsum velle diuinum absolutè sumptum, solùm addere relationem rationis ad aliquod obiectum creatum; & quoad hunc respectum potuisse esse & non esse, licet actus ipse necessarius sit. Hanc sententiam docet Capreolus in 1. distinct. 45. quæstio. 1. articulo 2. ad argum. cont. 1. & 2. concl. Quamquam addat aliquid quod à nobis prætermissum est, quia nec in rigore verum, neque ad hanc rem explicandam necessarium videatur, dicit enim, diuinum velle addere inprimis directionem diuini intellectus ostendentis voluntati tale obiectum, & proponentis illud vt volendum, & quoad hoc dicit addere aliquid reale, non tamen realiter distinctum, sed secundum rationem. Possumus autem à Capreolo interrogare an hæc directio diuini intellectus, sit libera, vel necessaria: si enim est necessaria, ergo non rectè dicitur velle Dei liberum addere hanc directionem; nam determinatio libera non addit ea quæ necessaria sunt, sed potiùs illa supponit, & solum intelligitur addere id quod est indifferens. Si verò illa directio est libera, primùm augetur difficultas, nam de illa quærendum erit quid addat, quatenus libera est, & deinde interrogabimus vlterius an illa directio sit formaliter libera vt præcisè est ab intellectu; & hoc non admittet Capreolus, est enim falsum, & alienum à doctrina D. Thomæ, vt nunc suppono; vel est libera per denominationem à voluntate, & sic falsum est quod velle liberum addat hanc directionem, cùm potiùs ipsa directio denominetur libera ab eo quod addit velle liberum.

Capreolus quid addat communi sententiæ.

XXX. Omissa ergo hac parte, de qua etiam alij authores nihil dicunt, tractanda est altera de respectu rationis; quam ferè alij sequuntur, præsertim Thomistæ, vt Ferrar. 1. contra Gent. capit. 75. & 76. & alij recentiores 1. parte quæstione 19. artic. 2. 3 & 7. & Sylvest. in Conflato. 1. part. quæstione 19. artic. 2. vbi referens & declarans opinionem Caietani, nihil aliud de ea dicit, quam hæc verba, *Videant isti quid hoc importet*: & deinde aliter rem declarat. Solet hæc sententia tribui Scoto in 1. distinct. 45. sed ibi solùm dicit per volitionem liberam Dei consurgere relationem in re volita, quam dicit nec esse realẽ, nec rationis strictè, id est quę consurgat per actum intellectus, nam hanc dicit consurgere per actum seu comparationẽ voluntatis. Vnde quatenus voluntas est potentia rationalis, potest illa relatio dici rationis, quam dicit

Ferrar. Sylvest.

Scotus an nobiscum sentiat.

A Scotus terminari in Deo ad aliquid absolutum, non declarat tamen quid sit illud absolutum, nec quam relationem addat in voluntate Dei terminatio libera ad creaturas. Fauet autem huic sententiæ in 1. d. 39. vbi ait, libertatem Dei esse perfectissimam, & ideò non consistere in indifferentia ad actus diuersos, sicut est in nobis, sed in indifferentia eiusdem omnino actus ad diuersa obiecta. Vnde sentit, terminationem ad obiectum creatum nihil reale addere diuinę voluntati, aliàs libertas Dei consisteret in indifferẽtia non tantùm ad obiecta, sed ad perfectiones liberas, & inter se repugnantes ac contrarias. Atq; ita omnes Scotistæ in hanc sententiam inclinant, & expresè Lychetus eam tenet in d. 45. vbi Gabr. & Ocham, & alij Nominales docent, velle liberum Dei vt sic nihil rei addere supra velle necessarium, sed esse omnino idem: nihil autem dicunt de relatione rationis. Et videtur prædicta sententia necessariò sequi ex impugnationibus aliarum: cum enim verè ac propriè Deus velit liberè creaturas, & absolutè loquendo potuerit non velle, necesse est vt actu velle creatur am, aliquid addat præter posse velle, seu præter a- B ctum volendi necessarium quo Deus amat se ipsum, ostensum est autem non addere aliquid rei: ergo necesse est vt addat aliquid rationis.

Lychetus Gabriel. Ocham.

Proponuntur difficultates dictæ sententiæ præsertim quoad additionem rationis.

XXV. Sed hæc sententia habet etiam summam difficultatem, primò, quia relatio rationis aut sumitur in rigore ac formaliter, aut latè ac fundamentaliter. Priori modo est quid fictum, & solum est in intellectu considerante, & comparante vnum ad aliud per modum relati, quod in se relationem non habet: hoc autem modo non potest velle liberum Dei includere relationem rationis, quia etiamsi in nullo intellectu talis relatio consurgat, Deus in re ipsa verè & realiter vult tale obiectum. Nec quicquam refert quod Capreolus significat, & Scotus probabile censet, hanc relationem necessariò consurgere in intellectu diuino, tum quia satis incertum est an relationes rationis fabricentur suo modo per diuinam scientiam, quæ res prout in se sunt intuetur sine vlla improprietate, Analogia, aut fictione, tum maximè C quia, licet id gratis demus, non potest quidquam referre illa relatio vt consurgens per intellectum Dei ad complendum seu constituendum velle liberum Dei, vt actu terminatum ad creaturas. Quia prius secundum rationem Deus vult liberè creaturam, quàm intelligat se velle libere creaturam, & intelligendo fabricetur respectum rationis: ergo id quod addit velle liberum vt sic, non est ille respectus rationis, sed aliquid prius ipso. Et confirmatur primò, nam Deus per voluntatem vt sic vult liberè: ergo id quod addit velle liberè per voluntatem additur, non per intellectum formaliter loquendo: ergo respectus ille rationis qui consurgit per actum intellectus vt sic, non potest esse id quod formaliter addit velle liberum supra velle necessarium. Tandem confirmatur, quia ille respectus rationis, etiam vt dicitur esse obiectiuè in actu intellectus diuini, est quid confictum & nihil: ergo non potest constituere formaliter Deum volentem liberè creaturas, nec tanquam tota forma, nec tanquam aliquid cõplens vel vltimatè constituens illam. Vnde Capreol. supra expresè declarat, hunc respectum non constituere formaliter determinationem liberam Dei vt sic, sed consequi ad illam. Quod quidem erit

erit verum de respectu rationis in prædicto rigore sumpto, sed iuxta hanc expositionem nõdum est explicatum quod quærimus, scilicet, quid formaliter addat determinatio libera naturali actui voluntatis diuinæ, quia, si relatio rationis consequitur ex determinatione libera: ergo est determinatio libera ante illum respectum, quid ergo addit actui necessario vt sic?

XXXII. Si ergo dicatur addere fundamentum illius respectus, seu (quod idem est) addere respectum rationis fundamentaliter, quod erat alterum membrum suprà positum: tunc restat inquirendum quid sit hoc fundamẽtum. Fundamentum enim relationis rationis, quod ex parte rei sumitur, aliquid reale esse debet: nam si esset aliquid rationis, procederetur in infinitum, & totum esset mera fictio: aliquid ergo supponitur in re, quod occasionem præbet intellectui ad fabricandum respectum rationis, & illud vocamus fundamentum ex parte rei. Hoc ergo fundamentum in præsentia esse non potest, nisi vel aliqua res extra Deum extrinsecè denominans ipsum, vel aliqua res intra Deum ipsum. Primum dici non potest in præsenti, quia, vt contra pri- B mam opinionem ostendimus Deus non dicitur volens per extrinsecam denominationem. Nec cog tari potest à quo proueniat illa extrinseca denominatio; nam vel prouenit à creatura possibili vt sic, & hoc non, tum quia aliàs illa non esset denominatio libera, sed necessaria, tum etiam quia esset indifferens & communis omni rei possibili. Vel prouenit à creatura, vt existente, vel futura aliquando, & hoc etiam dici non potest, quia omnis creatura est, vel futura est, eò quòd Deus per voluntatem suam liberè vult eam esse: ergo relatio quam Deus, vt actu volens dicit ad talem creaturã, non potest fundari in denominatione sumpta ab ipsa creatura vt existente, vel futura. Vnde acutè Henricus quodlibeto 9. quæstione prima, distinguit in Deo duplices relationes rationis: quædam sunt, quæ secundum rem præsupponuntur aliquo modo in creatura, & per quandam correspondentiam (vt ipse ait) formantur in alio extremo, scilicet Deo, & huiusmodi sunt relatio creatoris domini, & similes, quæ actionem transeuntem consequuntur. Aliæ verò sunt, quæ per C se primò formantur in ipso Deo, vt relatio prædestinantis, eligentis, &c. In hoc ergo genere collocandus est hic respectus, quem intelligimus consequi ad determinationem liberam: fundamentum ergo eius non in aliqua re extrinseca, sed in ipso Deo quęrendum est.

XXXIII. Et sine dubio ita esse videtur: nam Deus ex se solo se liberè determinat vt hoc velit potiùs, quàm illud, & ideò non videtur ille respectus posse priùs in alio fundari, quàm in ipsomet Deo. In quo est magna differentia inter volitionem liberam, & scientiam, etiam quatenus dicitur scientia visionis, & dicitur aliquo modo contingens aut libera, quatenus posset sub tali ratione non esse, si res non essent futuræ. Intercedit ergo differentia inter hanc scientiam & voluntatem, quod scientia vt ex simplici intelligentia fiat visio, & præter res possibiles se extendat ad repræsentandas res existentes, supponit in obiecto aliquam varietatem pro aliquo tempore, cui æternitas coexistit, vel saltem supponit aliquod decretum liberum diuinæ voluntatis, & ita ibi intelligi potest extra ipsam scientiam aliquod fundamẽtum, vel principium illius relationis: at verò in voluntate nihil supponi potest, sed omnis varietas, quæ A in obiectis intelligi potest, ab ipsa voluntate trahit originem. Et ratio à priori est, quia scientia, etiam vt terminata ad talia obiecta contingentia, non est in se formaliter libera, sed necessaria ex præsuppositione talis obiecti existentis, vel futuritat verò voluntas vt terminata ad talia obiecta, est formaliter libera, & ideò illa relatio in scientia posset intelligi per modum cuiusdam respectus resultantis necessariò in ipsa posito altero extremo, scilicet, obiecto scibili, in esse veri seu scibilis: in voluntate autem non potest ita intelligi, sed primò ac per se originem trahit ab ipsamet voluntate, omnibus aliis eodem modo se habentibus: & ideò intimè in illa esse debet fundamentum talis respectus.

XXXIV. Tunc ergo vlteriùs inquirendum restat, quid sit in diuina voluntate tale fundamentum: Aut enim est ipsum velle Dei necessarium vt sic aut aliquid ei additum. primum dici non potest, tum, quia illud fundamentum semper ac necessario est: posito autem eodem fundamento & termino eadem relatio nata est consurgere, siue rationis, siue realis: esset ergo illa relatio non liberè, sed necessario: tum e- B tiam quia ex modo concipiendi nostro constat, ex solo velle Dei necessario vt sic nullam nobis præberi occasionem apprehendendi relationem aliquam, vel habitudinem ad obiecta creata, quia per illud velle vt necessarium solùm concipimus Deum vt se amantem: ergo in illo velle vt sic nulla relatio rationis ad creaturas, vt in se ipsis existentes fundari potest. Si autem dicatur secundum, inciditur in opinionem Caietani: illud enim additum, aliquid rei est, non rationis, quia est fundamentum ex parte Dei & volitionis eius, vt cum illo respectu concipi possit: ostendimus autem iam huiusmodi fundamentum non esse aliquid rationis, sed rei. Rursus illud non potest esse aliquid necessarium, tum, quia dicitur esse quid additum ipsi velle necessario, tum etiam, quia non magis posset esse fundamentum, quam ipsum velle necessarium vt sic: ergo erit aliquid liberum, quo Deus proximè ac formaliter constituitur actu volens creaturas: hoc autem ipsum est quod Caietanus asserebat. Et confirmatur primò, quia impossibile est transire à contradictorio in cõtradictorium, nisi facta aliqua mutatione, vel additione in altero extremo: sed Deus quatenus præcisè volens actu necessario, vt sic, non est volens creaturas (loquor semper de voluntate creaturarum in se, vt omittam complacentiam earum secundum esse, quod habent in Deo, quæ si in Deo est, necessaria est, & non libera) & deinde intelligitur volens creaturas: ergo necesse est aliquid esse additum, vel ipsi, vel creaturis, ratione cuius intelligatur inter ea esse illa habitudo, quæ anteà non erat, sed non potest additio intelligi facta creaturis vt ostensum est: ergo esse debet in voluntate diuina. Tandem, quia aliàs si Deus suo velle æterno sine vlla prorsus additione rei, sed rationis tantùm, posset velle liberè creaturas: ergo etiam in tempore posset incipere illas velle sine vlla sui mutatione, quia mutatio non fit sine aliqua additione, vel ablatione reali, sed quãuis Deus ex non volente inciperet esse volens creaturas, nihil reale ei adderetur, sicut neque in æternitate additur, etiamsi ex æternitate velit creaturas: ergo non mutaretur etiamsi inciperet amare creaturas in tempore, neq; etiam si amare desineret, quas antea amabat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Resolutio quæstionis.

XXXV. EX his quæ circa has opiniones dicta sunt, satis (vt opinor) declaratum est quãta sit huius quæstionis difficultas, faciliusque esse quamlibet eius partem impugnare, quàm aliquam probè defendere, aut explicare. Quapropter non vereor confiteri nihil me inuenire quod mihi satisfaciat nisi hoc solùm, in huiusmodi rebus id de Deo esse credendum, quod ineffabili eius perfectioni magis sit consentaneum, quodq; ab omni imperfectione alienum sit, etiamsi modum, quo id Deo conueniat non assequamur, ideò in hoc puncto hęc asserenda esse censeo. Primò, Deum verè, propriè, & sine metaphora velle, & amare ea, quæ liberè vult, vel amat, quæque potuit non amare. Hoc satis probatum est ex dictis contra primam sententiam. Et confirmari potest ex diuina scientia; nullus namque negabit, Deum propriè scire res creatas existere, id enim non solùm est manifestum in Scriptura; *Vidit* (dicitur) *Deus cuncta quæ fecerat*, & similia, sed etiam est ex se euidentissimum, vt infrà attingemus, & tamen de illa scientia est ferè eadem difficultas quid addat Deo, cùm potuerit non esse in illo, si res creatæ non extitissent: ergo,

XXXVI. Secundò dicendum est, Deum velle creaturas actu reali suæ voluntatis, seu potius, qui est sua voluntas, & sua essentia. Hoc probant quæ circa vltimam sententiam obiecta seu proposita sunt, quia Deus non potest esse volens, siue seipsum, siue quamcunque rem aliam per aliquid fictum, vel imaginarium, sed per aliquid quod in reipsa subsistat, verèque in ipso sit, quia verè & realiter vult & amat. Item, quia si Deus constitueretur volens per compositionem, constitueretur per formam realem illum in re ipsa afficientem, & non per ens rationis, neque totaliter, neque ex parte seu completiuè: sed omnino per realem formam & intrinsecam, quia totus effectus formalis esset intrinsecus & realis, vt est in nobis, & in angelis: ergo multò magis, cùm constituatur Deus volẽs creaturas simplicissimo modo, tanquam purus actus, solùm constituitur suo reali & intrinseco velle. Tandem hoc est euidentissimum in scientia; nam Deus non intuetur creaturas vt existentes in aliqua differentia temporis, nisi per scientiam suam, tanquam per formam (loquimur modo nostro) realem & intrinsecam sibi: & non per aliquid extrinsecum, vel per aliqua entia rationis, nam Deus verè & realiter iudicat de rebus creatis, vt existentibus, & apprehendit ac intellectualiter repræsentat illas; totum autem hoc est reale, absolutum & intrinsecum Deo: est ergo in ipso per aliquid reale & intrinsecum ipsi: ergo per intrinsecam scientiam ipsius.

XXXVII. Tertiò dicendum est, Deum eodem omnino actu simplicissimo, indiuisibili, & absque vllo reali augmento, vel diminutione eius, velle omnia quæ vult & nolle quæ non vult, siue necessariò, siue liberè ea velit. Hæc est mens authorum vltimæ sententiæ, eamque intendit Diuus Thomas prima parte quæstione 19. articulo secundo ad quartum, & articulo quinto, & maximè articulo tertio, vbi expresè ait, nihil perfectionis accrescere Deo ex eo, quòd velit alia se. Idem ex professo probat primo contra Gentes capite 76. & hoc ipsum præcipuè intendit Scotus in 1. distinct. 39. idem Heruæus quodlibeto 1. quæst. 1. Hancque assertionem conuincunt rationes factæ contra secundam & tertiam sententiam. Et quamquam modus quo id Deo conueniat, non A possit à nobis comprehendi, declaratur tamen aliquo modo; nam velle Dei est infinitũ, tam in genere entis, quàm in ratione appetitus, estque infinitum, non per modum potentiæ, nec per modum actus inchoati seu primi, sed per modum perfectissimi, & vltimi actus: ergo ille actus ex vi suæ simplicissimæ entitatis, quam totam necessariò habet est sufficiens ad attingendum omnia obiecta volibilia, vnumquodq; secundum rationem & capacitatem suam, in illo igitur actu est tota actualitas necessaria, vt amet Deus seipsum propter se, & alia propter ipsum, & se vt finẽ, alia vt media, & se necessariò, quia hoc exigit bonitas sua, & alia liberè, quia non amplius requirit finis, aut obiecti bonitas. Cùm ergo amat Deus alia à se, nõ alio actu, nec per aliquid additum actui, vult, sed illomet quo se amat, & quo posset non amare alia, si vellet.

In hoc ergo solùm consistit eminentia huius my- XXXVI sterij, quod hic actus apprehenditur vt forma quædam, quæ secundum totam realitatem suam necessariò est in Deo, seu est ipse Deus, & tamen non necessariò confert quasi adæquatum effectum formalem, quem conferre potest in ordine ad extrinseca obiecta, sed est in manu & potestate habentis talem actum, per illum tendere, vel non tendere in talia obiecta: & cùm tendit, verè illa amat & vult, & nihil ideò plus habet, quàm si non amaret. Hoc autem quod nos explicamus per modum formæ & effectus formalis, est in Deo longè eminentiori & altiori modo, & ideò licet in formis imperfectis nunquam possit accidere, vt eadem omnino forma necessariò existens in subiecto, non conferat illi totum effectum formalem suum, ac proinde in voluntate creata non possit intelligi, quòd necessariò habeat aliquem actum volendi, & nihilominùs sit in manu eius velle, aut non velle per illum actum aliquod obiectum ad quod potest terminari, quia actus existens in potentia, necessariò habet in illa totum suum effectum formalem, facitque eam actualiter rendere in totum obiectum suum, nihilominùs diuinum velle, quia non est forma informans, neq; actus actuans, sed actus purissimus, altiori modo intelligendum est constituere volentem & attingere obiecta cum eminenti quadam potestate ad attingendum, vel non attingendum secundaria obie- C cta, nulla in ipso actu mutatione, vel reali additione facta.

Accedit alia notanda differentia inter velle creatum & increatum: nam velle creatum est totum natura sua ordinatum ad obiectum, à quo sumit speciem, & ideò non potest esse talis actus in potentia, quin actu inclinet ad tale obiectum, & non per modũ potentiæ, sed per modum actus, & ideò necessariò constituit volentem, vel nolentem tale obiectum: velle autem increatum nullam speciem sumit ab obiectis creatis, neq; habet realem habitudinem ad illa, sed eminentissimo, & absolutissimo modo illa attingit, quando Deus illa vult: & ideò licet illud velle secundum totam suam entitatem necessariò sit, non tamen necessario attingit talia extrinseca, seu secundaria obiecta & cũ ea liberè attingit, nõ est necesse aliquid rei illi addere, sed seipso est volitio eorũ liberè volendo, & se determinãdo. Et hac ratione dicunt authores, hoc quod est Deũ attingere per suum velle talia obiecta, tantùm addere actui diuino relationem rationis, non quia Deus constituatur actu volens talia obiecta per relationem rationis, sed quia in ipso Deo nullam addit habitudinem realem, nec præ-

nec prædicamentalem, nec transcendentalem, sed A eminentiori modo illa attingit, quem modum nos explicare non possumus, nisi per relationem rationis.

XL. Tandem hoc confirmari, & declarari potest ex comparatione inter libertatem creatam, & increatam. Libertas enim creata est potentialis: increata verò est summè actualis, & ideò illa est per modum potentiæ actiuæ simul & receptiuæ: hæc verò est per modum purissimi actus: ex quo nascitur inter eas proportionalis quædam conuenientia, cum absoluta & summa quadam dissimilitudine ac differentia. Proportio consistit in hoc, quod sicut libera facultas creata, quæ actiua est, vt se determinet ad hunc actũ potiùs, quàm ad aliud agendum, non indiget alio determinãte actiuè, sed ipsa actiuè accomodat suam vim ad hunc actum, potiùs quàm ad aliud: ita libera facultas, seu potiùs actualitas increata, non indiget alio formaliter determinante, & quasi actuante, vt se se quasi flectat (vt sic loquar) ad hoc obiectum potiùs, quàm ad aliud, sed seipsa id præstat. Est tamen differentia manifesta, quod facultas creata, in qua B est formalis libertas, quia est tantùm in potentia, seu actu primo, indiget aliquo addito per modum actus secundi, quo formaliter determinetur: entitas autem libera Dei, quia non est potentia, sed actus purus, non indiget addito aliquo tali vt ad obiectum terminetur, sed seipsa formaliter id præstat. Ratio autẽ huius differentiæ non est alia, nisi summa actualitas diuini velle, & infinita eius perfectio, ratione cuius in se præhabet quidquid ad omnem actualitatem volendi necessarium esse potest. Vnde tota illa perfectio, quæ addi fingitur per illud liberum ac reale additum, in ipsamet infinita perfectione actualissimè cõtinetur, secluſa tamen quadam imperfectione: nam illud additum quod fingitur, tale est vt necessitate quadam coniungat voluntatem diuinam obiecto creato, postquã, scilicet intelligitur illi voluntati adiunctum esse illud additum. At verò infinita illa perfectio diuini actus nulli obiecto creato necessario coniungitur, sed ad illud seipsa terminari potest cum quadam indifferentia & dominio, non supra seipsum, sed supra obiectum.

Corollaria ex præcedenti resolutione.

XLI. EX quo intelligitur, aliter dici liberum amorem Dei, quàm dicatur amor creaturæ: hic enim dicitur liber quantum ad esse: non verò quantum ad terminari tali modo ad tale obiectum (loquor de amore, non vt cogitatione abstrahitur in communi: hic enim indifferẽs est vt ad hoc vel illud obiectum terminetur, quæ magis est indifferentia generis, quàm libertatis, sed loquor de actu amoris: vt realiter existente in particulari) hic ergo dicitur liber quoad esse, quia ita est à sua causa, vt ex vi eius posset non esse: non est autem liber quoad terminari, quia si est, necessariò terminatur ad tale obiectum, tali entitati actus adæquatum. At verò diuinus amor est liber non quoad esse, sed quoad terminari respectu creaturarum. Nam ille amor secundum suam totam entitatem & perfectionem, necessariò est, neq; in hoc potest habere indifferentiam, quia esset magna imperfectio, tamen in terminari habet indifferẽtiam, non quidem respectu primarij obiecti, quod est ipsemet, seu diuina essentia, quia necesse est vt ad aliquod obiectum necessario terminetur, ad illud scilicet cum quo habet intimam & necessariam coniunctionem, vel potiùs vnitatem; sed indifferentiam habet respectu secundariorum obiectorum, cum quibus non habet necessariam connexionem, neque ab illis vllo modo pendet.

Secundò intelligitur ex dictis, quàm sit eminens XLII. & excellens modus libertatis diuinæ, quamque ab omni perfectione semotus, vt vel ob hãc solam causam hic modus sentiendi de diuina voluntate præferendus sit omni alij, etiamsi humanum captum excedat. Sic enim optimè intelligitur illud, propter quod tota hæc disputatio hoc loco inserta est, quo modo occasione libertatis nulla sit in Deo mutatio, nõ solùm strictè secundum realem durationem, verùm etiam neque latè secundum diuersa signa rationis in ipso nunc æternitatis. Quia licet in primo signo rationis intelligatur diuinum velle vt indifferens ad hoc vel illud obiectum creatum: in alio verò signo vt terminatum ad hoc obiectum, tamen nulla in hoc est vmbra mutationis, quia nullum est vestigium realis additionis, sed formalis tantùm terminationis per seipsum, nouo tantùm respectu rationis inde resultante. Deinde intelligitur optimè quo modo diuina libertas sit absque vlla potentialitate. Vnde cũ dicitur Deus posse velle, & non velle, illud posse non dicit potentiam actiuam, vel passiuam, sed dicit solùm indifferentiam eiusdem actus, vt ad hoc obiectum terminetur, vel non terminetur. Quod iuxta secundam sententiam vix explicari potest sine potentialitate passiua & actiua in seipsam, vt suprà explicatum est. Necesse est enim fateantur voluntatem diuinam per modum actus primi esse indifferentem ad perfectionem liberam: vel ergo determinatur ad habendam illam efficiendo illam, & hoc est absurdissimum, vel formaliter per seipsam, & si ita dicant in eandem ferè difficultatem incidunt, quare id nos melius dicimus respectu ipsius obiecti, cui immediatè talis actus suo modo coniungitur per se ipsum formaliter absq; illo imperfecto addito.

Sic denique intelligitur optimè in libertate diui- XLIII. na distinctio, & oppositio actuum secundum rationem, sine vlla reali contrarietate, vel distinctione, quia nimirum idem est omnino actus secũdum rem, qui sine vlla additione ad varia terminatur: & sic ratione distinguitur, & prout terminatur ad hoc vt aliqua res sit, dicitur amor aut volitio: prout verò terminatur ad non esse talis rei, dicitur nolitio eiusdem rei, & metaphoricè odium, non inimicitiæ, sed abominationis. At verò iuxta aliam sententiam vitari non potest, vera & realis contrarietas & oppositio inter perfectiones reales liberas Dei: nam si voluntas creandi mundum addit Deo realem perfectionem, quæ in illo non esset si mundum creare noluisset, sed loco illius haberet aliam per voluntatem liberam non creandi mundum: ergo necessarium est illas duas perfectiones liberas esse inter se tam verè oppositas & contrarias, sicut sunt in nobis voluntas agendi & non agendi: nam etiam illæ perfectiones sese mutuò excluderent ab eadem voluntate diuina, & essent quasi actuales motus tendentes in terminos contrarios: quod certè indignum est attribuere Deo.

Tertiò constat ex dictis idem proportionaliter XLIV. dicendum esse de actu scientiæ diuinæ respectu earum rerum seu veritatum, quas ex parte earum non necessario repræsentat: ex parte (inquam) earum, quatenus, scilicet, illæ possunt esse & non esse, eò quòd contingenter, seu liberè fiant: nam ex parte Dei necessariò illas ita cognoscit sicut sunt, quia statim ac in aliqua differentia temporis futuræ sunt in

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuina essentia repræsentantur. Quòd si nunquam futuræ sunt, hoc ipsum in essentia diuina repræsentatur. Hæc autem repræsentatio & æterna est eò quòd æternæ scientiæ Dei omnia sint obiectiuè præsentia, & nullam rem addit ipsi diuinæ scientiæ, sed ipsamet scientia quæ necessaria est in Deo, & qua se necessariò comprehendit, hanc vim habet ob suam infinitatem, vt se ipsa, & sine vllo reali addito omnia infallibiliter repræsentet, quæ quouis modo vera sunt, aut intelligibilia. Quod eodem modo in scientia declarandum est quo id in voluntate declarauimus, & quodam modo faciliùs intelligitur in scientia, eò quod supponat obiectum ad alteram veritatis partem determinatum, vt etiam in superioribus declaratum est.

Ad primam difficultatem de libera denominatione.

XLV. VLtimò conabimur ex dictis satisfacere ad difficultates quæ in contrarium tactæ sunt. Sunt autem illæ tres præcipuæ. Prima est de illa denominatione, qua Deus dicitur volens creaturas, cum non sit rationis sed realis, à qua forma, seu quasi forma sumatur: & cum sit denominatio non necessariò conueniens Deo, quo modo possit à forma necessaria sumi, & non potiùs à forma seu reali perfectione libera. Responsio enim breuis, si ad solam rem spectemus, est, illam denominationem prout realis est, ab ipsamet infinita Dei entitate sumi quæ propter eminentiam suam per se ipsam potest quasi formaliter id totum conferre. Rursus respondendo in forma, quod ad scientiam attinet, potest facilè dici, quòd licet scientia secundum totam entitatem suam sit necessaria, non confert totam illam denominationem eadem absoluta necessitate, quia in obiecto nō semper est veritas absoluta necessaria: est autem de ratione scientiæ vt repræsentet obiectum tale esse, quale in se est: & ideò sufficit quod supposita obiecti veritate, Deus ex necessitate constituatur sciens illud per suam æternam ac necessariam scientiam: in voluntate verò neque hæc necessitas reperitur, nam etiam supposito obiecto creabili, bono in suo ordine ac diligibili non resultat (vt ita dicam) in Deo ex necessitate illa denominatio volentis: & ideò est C quodammodo mirabilius in illa quo modo liberè sit à forma seu actu simpliciter necessario quoad totum suum esse.

XLVI. Dicendum est tamen hanc esse præstantiam vel eminentiam potius illius actus, vt iuxta exigentiam obiectorum tendat in illa, & ideò licet sit necessarius in se, potest secundum tendentiam ad aliquod obiectum, liberam denominationem dare. Quod à nobis potest à posteriori amplius declarari, nam diuina voluntas circa obiecta creata inuoluit causalitatem, nam est prima radix vt illa sint, vel non sint: quamuis autem velle Dei sit necessarium in essendo, est tamen liberum in causando, & ideò est etiam liberum in volendo creaturas, seu (quod idem est) in tribuenda Deō denominatione volentis aut nolētis creaturas. Quod si instes, quia illa denominatio est realis, ergo est aliquid reale: rursus, est denominatio non necessaria sed libera, ergo est aliquid reale non necessarium, sed liberum: Respondetur distinguendo vltimum consequens, scilicet, est aliquid realenō necessarium quoad esse, negatur consequentia; non necessarium autem quoad terminationem, vel causalitatem, sic conceditur consequentia. Vnde licet illa denominatio, realis sit ex parte Dei, inuoluit tamē causalitatem seu terminationem ad creaturam, & ideò simpliciter non est necessaria: neque actus ipse quamuis in se necessarius, illam necessariò præbet, tum propter eminentiam suam, vt dictum est, tum etiam, quia, licet illa denominatio sit intrinseca, est tamen cum ordine ad extrinsecum, quod secum aliquo modo inuoluit, & ideò potest esse libera. Et in idem ferè coincidit, quod in simili respondet Mar- Marsil.
sil. in 1. q. 44. ad 3. vbi ait nolle producere mundum non necessariò fuisse in Deo, licet potuerit esse, quia nolle Dei non tantum dicit rem, sed actionem, quæ potuit non esse in Deo in esse actionis, id est quatenus ex illa aliquid in creatura resultat. Et in idem ferè redit quod respondet Gregor. in 1. distinct. 45. post concl. 7. & quod authores suprà citati in vltima opinione dicebant de respectu rationis. Omnes tamen pro comperto supponunt nullam rem esse in Deo, quæ potuerit non esse, aut è contrario nullam posse esse, quæ non sit.

Ad secundam differentiam de respectu rationis.

B SEcunda difficultas erat de respectu rationis qui XLVI
inuoluitur in hac denominatione seu terminatione, & de fundamento eius. In qua breuiter dicendum est hanc relationem rationis non cōstituere intrinsecè ac formaliter Deum volentem creaturam: hoc enim rectè probant, quæ circa sententiam vltimam diximus. Consequitur ergo, nostro modo concipiendi, ex hoc quòd Deus intimo & ineffabili modo amat creaturam: quia verò nos explicare aut concipere non possumus illam determinationem liberam Dei sine aliquo addito, aut sine aliquo respectu, ideò Theologi per huiusmodi respectum hanc rem explicarunt. Quod verò attinet ad fundamentum huius respectus, verum est, quod discursu suprà facto circa vltimam opinionem concluditur, tale scilicet fundamentum ex parte Dei aliquo modo sumendum esse, vt ante Henricum ibi citatum significauit D. Thomas 1. par. q. 14. a. 15. ad 1. Hoc au- D. Thom.
tem fundamentum, vt in eodem discursu significatum est, facillimo negotio declaratur in scientia, nā ipsamet scientia necessaria Dei est de se sufficiens C fundamentum illius relationis quam importat scientia libera seu visionis, si ex parte alterius extremi ponatur conditio necessaria ad terminandam talem relationem, scilicet, aliqua veritas, vel actualis entitas; & ideò nullum est inconueniens, quòd res simpliciter necessaria possit fundare respectum non necessarium, quia quod talis respectus necessarius non sit, prouenit solum ex parte termini. Vnde hoc ipso, quòd in termino est aptitudo ad terminandam talem relationem, intelligitur quasi necessariò consurgens talis relatio, quia diuina essentia naturaliter ac necessariò repræsentat omne verum omnēque intelligibile obiectum.

De voluntate verò dicendum est in re ipsa non XLVII
esse aliud fundamentum ex parte Dei ad talem relationem, præter actum ipsum necessarium voluntatis Dei, non tamen vt est tantum necessarius in esse, sed vt est etiam liber quoad terminationem, & aliquam causalitatem. Vnde hic respectus non intelligitur tanquam resultans posito actu necessario ex parte Dei absolutè & secundum se, & præintellecta creatura vt diligibili: nam his duobus stantibus stat non sequi seu intelligi respectū illū: intercedit ergo libera determinatio Dei, quæ licet in se ac formaliter non sit res noua in Deo, à nobis tamen concipitur per modum rei nouæ ad fundandum respectum. Vel certè illa terminatio in voluntate semper concipitur per modum alicuius causalitatis, per quā concipitur obiectum tanquam mutatū aliquo modo in ordine ad actualem existentiam sibi proportionatam, & ideò actus ille voluntatis in se necessarius, vt habens vim liberè causandi, intelligitur ex parte Dei vt sufficiens fundamentum talis respectus. Non intelligitur autem ipse respectus resultare, donec actus ille Dei exerceat suam vim liberā seu causalitatem circa tale obiectum, in quo non ipse actus aliter se habet, sed facit vt obiectum aliter se habeat, & tunc intelligitur quasi resultare huiusmodi respectus & in hoc differt hic respectus à respectu scientię visionis vt sic.

XLIX. Cùm autem dicimus, per voluntatem Dei fieri aliquam mutationem in obiecto vt talis respectus cōsequi intelligatur, non est intelligendum de reali ac physica mutatione, sed de obiectiua secundum habitudinem ad actualem existentiam, & ideò hic respectus intelligitur æternus in Deo, licet creatura realiter & in se non mutetur, nisi in tēpore. Quia hoc ipso quod Deus amat creaturam ab æterno, intelligitur creatura habere aliquam habitudinem ad existendum quam ex se non habebat: & hanc voco mutationem in esse obiectiuo. Quę etiam in rebus nunquam futuris suo modo intelligitur; nam hoc ipso quòd Deus decreuit vt illæ nunquam sint, intelligūtur habere aliquam habitudinem ad existentiam, quam ex se non habebant: nam ex se erant quasi indifferentes: per decretum autem Dei determinatur vt nunquam existant: & hæc sola mutatio sufficit, vt aliter etiam cadant sub scientiam, nam iam cognoscuntur per scientiam visionis vt nunquam futuræ: eadem ergo mutatio in obiecto sufficit ad vtramque relationem, sed differt quod voluntas facit illam, scientia verò visionis supponit factam, vel permissam per voluntatem. Nec mirum est, quòd talis mutatio obiectiua sufficiat, cùm totum esse horum respectuum obiectiuum sit.

Ad tertiam difficultatem de immutabilitate.

L. TErtia difficultas erat circa diuinam immutabi- C
litatem, quasi per oppositum extremum. Nam ex sententia explicata sequitur, Deum non fore mutabilem, etiamsi posset incipere velle quod nūquam voluit, vel desinere velle quod voluit. Ad quam respondent Ferrar. 1. contra Gentes capite 83. & Basolis, ac Lichetus in primum dist. 45. non posse desinere Deum velle quod voluit quin mutetur, quia respectus rationis quem velle Dei includit non potest mutari, nisi mutato aliquo extremorum: non potest autem hic respectus auferri per mutationem creaturæ, & ideò necessarium esset fieri mutationem in Deo. Sed hæc ratio, si consequenter loquamur, non est efficax, & contra illam procedit difficultas tacta, nam idem argumentum fieri potest de hoc respectu etiamsi ab æterno esse intelligatur, quia ex æternitate resultare non potuit sine aliquo addito, vel in Deo, vel in creatura, præter ea quæ sunt necessaria in Deo, vel possibilia in creatura. Quod si in æternitate ipsa non esset necessaria additio ex parte Dei, neque alia mutatio in creatura, nisi illa obiectiua, quæ à nobis explicata est, etiam in tempore non erit necessaria realis additio ex parte Dei, & consequenter nec mutatio, sed eodem simplicissimo actu poterit velle quod anteà non volebat, & causare præ- Ferrar. Lichetus.
dictam mutationem in obiecto, quæ sufficit ad nouum illum respectum.

Alij respondent, verum quidem esse nō fore mu- LI.
tandum Deum ex eo, quod aliquid de nouo incideret vel desineret velle, inde tamen sequi in eo vicissitudinis obumbrationem, quæ nō minùs repugnat Deo, quàm propria mutatio, vt dicitur Iacobi 2. Sed hæc responsio supponit vicissitudinis obumbrationem esse quid distinctum à mutatione, & aliquid minùs illa, quod tamen est præter mentem Iacobi & expositionem omnium. Nam vicissitudinis obumbratio nihil aliud est, quàm mutatio, quæ vmbræ vicissitudinem affert: sumpta metaphora à motu Solis: Nam quia Deum vocauerat Patrem luminum, subdit, non esse concipiendum Deum ad modum Solis in quo est perpetua mutatio, & vicissitudinis obumbratio. Quod vno verbo significauit August. in lib. de Speculo, dicens; *Apud Deum non est transmutatio, & ideò apud eum cursus temporis diei, noctisq; alternatione, nequaquam variatur.* Et sanè secluſa metaphora & loquēdi modo, non videtur posse medium reperiri inter B veram & realem mutationem ac immutabilitatem, quia illa quę dicitur vmbra vicissitudinis, vel est in aliqua vera re: & sic erit vera mutatio, vel est tantùm in respectu rationis, & sic non repugnat Deo, & consequenter non est vicissitudinis obumbratio, de qua Iacobus loquitur. Hęc vltima propositio patet in respectu creationis, vel domini.

Dices cùm D. Thom. 1. part. q. 14. art. 15. ad 1. hanc LII.
vicissitudinem respectuum habere locum in his re- D. Thom.
spectibus qui fundantur in actionibus ad extra: non verò in his, qui oriuntur ex actibus immanentibus. Sed esto hoc verum sit huius rei causam inuestigamus, nā si in ipsis actibus immanētibus nō est necessaria realis additio vt talis respectus resultet, neque etiam erit necessaria realis mutatio vt de nouo resultet: Neq; è conuerso, vt auferatur erit necessaria ablatio aut suspensio alicuius realis actus. Aliam responsionem adhibet ibi D. Thom. (quam ipse etiam non videtur probare, cùm post illam aliam adiūgat) nimirum hos respectus non terminari ad creaturas vt sunt in seipsis, sicut relationes domini, vel creatoris, sed vt sunt in ipso Deo, & ideò non posse mutari, nisi mutato Deo. Sed hoc inprimis locum non habet in voluntate libera; nam per eam vult Deus creaturā in seipsa: ergo respectus ille non terminatur ad creaturam in Deo, sed in ipsa. Idemq; est de scien- LIV
tia visionis de qua ibi est sermo, nā licet dicatur Deus videre res in se tanquam in causa, vel ratione cognoscendi, tamen intuitus Dei vltimatè fertur ad res prout sunt in seipsis, & ita respectus talis scientiæ ad illas in seipsis terminatur.

Igitur hæc difficultas aliter expediēda videtur in LIII.
scientia & aliter in voluntate. In scientia enim est res longè facilior; nam cùm ipsa in se non sit libera, sed necessaria, non potest in ea intelligi quòd de nouo aliquid sub eam cadat, vel sciri desinat, nisi facta aliqua mutatione in ipsa scientia: nam si supponatur obiectum scibile, diuina scientia talis, tam perfectaq; est, vt naturaliter ac necessariò repræsentet omne verum, seu omne scibile. Quapropter si in tempore Deus aliquid sciret, quod ab æterno non sciuisset, necessarium esset ei addi aliquam scientiam realem, quia nihil scire potest, nisi per realem scientiam, aut ergo illam non habuit ab æterno, & sic oportuit in tempore addi, aut si ab æterno illam habuit, ab æterno etiam illi repræsentauit tale obiectum, quia, vt diximus, naturaliter repræsentat: & eadem ratione,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod ab æterno repræsentauit, perpetuò repræsentat. Neque enim potest accidere variatio in tali respectu ex parte solius obiecti nam omnis res futura in aliqua differentia temporis, quantum est ex se, semper est scibilis, quia ex æternitate verum est dicere, illam fore in tali tempore. Et eadem ratione omnis veritas tam affirmatiua quàm negatiua, circa res futuras, aut non futuras, siue à nobis per modum futuri siue præsentis, aut præteriti significetur; ex se scibilis est obiectiuè seu terminatiuè; & ideò quòd non semper, sed de nouo sciatur, non potest prouenire nisi ex imperfectione scientiæ, quæ vel limitata est, vel à rebus ipsis est sumenda. Quare talis additio scientiæ non potest fieri quasi per extrinsecam additionem obiecti, sed per reale augmentum ipsius scientiæ, & consequenter per veram ac realem mutationem.

LIIII. Quapropter hoc ipso quòd diuina scientia infinita est, illi repugnat talis mutatio seu nouitas, quia illa scientia nec sumitur ab obiecto, nec ab illius reali existentia pendet sed ex se nata est repræsentare illud, etiamsi duratione distet: semperque ac naturaliter repræsentat quidquid in obiecto repræsentabile est. Et eadem ratione non potest tali scientiæ accidere diminutio; quia vnumquodque repræsentat pro eo tempore & modo quo futurum, vel non futurum est.

LV. Addunt aliqui immutabilitatem scientiæ visionis prouenire ex immutabilitate diuinæ voluntatis: nam quia eius decretum æternum est, & immutabile, & ab eo dependent res futuræ, ideò scientia earum immutabilis etiam est. Sed licet verum sit posita immutabilitate decreti, scientiam in eo fundatam, fore etiam ex eo capite inuariabilem, tamen per se loquendo, non fundatur inuariabilitas scientiæ in immutabilitate decreti liberi. Nam etiamsi per impossibile Deus de nouo aliquid inciperet velle, aut desineret, seu mutare posset voluntatem suam, nihilominùs scientia esset inuariabilis, quia ex æternitate repræsentaret tale decretum, vel mutationem in eo futuram pro suis temporibus, eo modo quo de voluntate creata hæc inuariabiliter repræsentat. Est ergo illa scientia ex se, & ab intrinseco immutabilis, ob infinitam ac naturalem seu necessariam repræsentationem suam.

LVI. De voluntate ergo est res difficilior, eò quòd etiam sufficienti proposito obiecto determinatio eius libera sit; & ideò quamuis actus eius sit infinitus & per se sufficiens sine vllo addito reali ad tendendum in obiectum creatum, nõ apparet vnde necessarium sit, liberam eius determinationem esse æternam, & ab æterno in re positam, si aliquando futura est, aut in æternum durare, si semel est. Dices, imò hoc ipso quòd Dei volitio & determinatio libera non est aliud quàm entitas eius, necessarium est vt quod semel vult, semper ab æterno, & in æternum velit: quia fieri non potest vt obiectum quod semel Deus vult pro aliqua differentia temporis, verbi gratia, pro illa non sit futurum, & consequenter quòd ab æterno & in æternum sit ita futurum, seu habeat eandem habitudinem ad existendum pro illa differentia temporis: ergo neque etiam fieri potest vt si semel Deus vult tale obiectum, non velit illud ab æterno & in æternum. Sed hæc ratio non videtur efficax: aut enim fundatur in hoc, quod volitio Dei libera est simplex eius entitas necessaria absque additione realitatis liberæ: vel in hoc quod posita veritate obiecti futuri pro aliqua differentia temporis, A fieri non potest vt non sit futurum eo modo, quo cadit in diuinam voluntatem. Primum non sufficit: nam hoc est cuius rationem inquirimus, cum Deus per eandem entitatem necessariam possit liberè velle res ad extra sine vlla additione, cur non possit id tam in tempore, quàm in æternitate præstare, cum non maior additio in vno quam in alio requiratur, & consequenter nec maior mutatio: vnde tantùm abest vt ex illo principio expediatur hæc difficultas, vt potiùs ex illo nascatur. Si verò adiungatur secundum de obiecto, videtur petitio principij: obiectum enim seu effectus volitus à diuina voluntate pro aliqua differentia temporis, ideò infallibiliter erit, quia voluntas diuina est efficax, & immutabilis: si autem decretum Dei esset mutabile, etiamsi ab æterno esset positum, non esset absolutè infallibiliter futurus effectus eius: sed tantùm sub cõditione, nempe si in eo decreto Deus persistat. Neque hoc erit contra efficaciam diuinæ voluntatis; sed potiùs ex illa nascetur, quod mutato decreto cesset effectus. Igitur principium petitur, dum immutabilitas decreti probatur ex immutabilitate obB iecti semel voliti. Responderi potest, rationem fundari in obiecti immutabilitate, hanc autem nõ fundari in immutabilitate diuinæ voluntatis, sic enim peteretur principium: sed fundari in æterna veritate propositionis de futuro, quæ mutari non potest ob necessitatem compositam, quam includit. Quia sicut id quod est, quando est, necesse est esse; ita quod futurum est, supposito quod futurum sit, non potest non fore. In omnibus autem quæ in re futura sunt, vel non sunt in aliqua differentia temporis, altera contradictoriarum est vera ex æternitate, vt ex alibi dictis nunc suppono. Igitur si ex æternitate est verum aliquid esse futurum, ergo non potuit Deus ex æternitate nolle illud, quia vel postea esset contra voluntatem Dei, vel omnino sine illa, quod est impossibile; vel postea inciperet Deus velle illud nulla facta mutatione in obiecto, & insurgeret nouus respectus rationis nulla facta mutatione in vtroque extremo, quod etiam esse non potest. Et eadem ratione, si ab æterno est verum rem non esse futuram, Deus ab æterno vult illam non esse, quia Deus potest id velle, & in obiecto non efficit aliam C mutationem volendo vt non sit, nec insurgit alius respectus: ergo talis respectus necessariò est æternus. Atque hoc modo, hæc ratio est probabilis. Semper tamen procedit ex modo nostro concipiendi ad rem; nam hi respectus rationis non sunt in re, sed finguntur à nobis, vnde dici posset, quòd licet nos non intelligamus nouum respectum, nihilominùs Deus de nouo vult. Deinde supponit hos respectus fundari tantùm in obiecto, cum tamen primam radicem habeant in voluntate Dei, non quidem in mutatione eius, vel re illi addita: sed in eminentia, & causalitate vt explicatum est. Vnde tandem dici posset, quòd licet res, quæ de facto est futura aliquando, ab æterno sit futura, id non habet ex eo, quod ab æterno voluit Deus vt esset, sed quia etiam fuit ab æterno verum Deum fuisse aliquando volturum, vt illa res esset. Et tunc licet intelligatur nouus respectus rationis in Deo volente ex tempore, ille posset fundari ex parte Dei in eminentia ejus: ex parte verò obiecti, in hoc solum, quòd prius erat futurum ex futura determinatione causæ, iam verò ex actuali, vnde ex vi prioris status potuisset non fore, quantum erat ex actuali statu causarum, non verò in posteriori statu.

Alia

LVII. Alia ratio reddi potest ex parte intellectus, fundaturque in D. Thom. 1. part. quæstione 19. articulo septimo, vbi probat non posse voluntatem mutari, perseuerante in obiecto eadem ratione boni, nisi quia mutatur cognitio, & cognoscitur bonũ quod antea ignorabatur. Cùm ergo ostensum sit, non posse hanc variationem accidere in diuina cognitione sine reali mutatione, fit, vt neq; in voluntate accidere possit noua determinatio libera sine mutatione. Qui discursus adhuc non probat, accidere tunc mutationem formaliter in voluntate vt volũtas est, sed ad summum quod in scientia præsupponatur. Deinde, etiam hoc non videtur sufficienter probari, nam stante eadem omnino cognitione potest volũtas pro sua libertate amare quod prius non amabat, vel non appetere quod appetebat, quia supposita quacunque cognitione voluntas manet libera. Et declaratur in præsenti, nam in æternitate, supposita tota scientia Dei merè naturali (quæ sola ad liberam determinationem voluntatis supponitur) voluntas mansit libera ad amandam, vel non amandam creaturam: ergo stante eadem cognitione potuit prius amare, & posteà nõ amare, quia cognitio ex se nõ magis necessitat ad perseuerandum in amore, quàm ad exhibendum amorem. Et eadem ratione, stante infinita Dei scientia posset voluntas pro sua libertate suspendere omnem determinationem liberam: ergo ex eadem libertate posset posteà, quam vellet partẽ, eligere: ergo si aliunde non interuenit mutatio in noua determinatione libera, ex parte scientiæ non esset necessaria.

LVIII. Quocirca ea responsio ad hanc difficultatem mihi semper maximè placuit, argumentum hoc concludere, ex huiusmodi variatione decreti, aut terminationis liberæ non inferri immediatè Physicã mutationem in diuina voluntate, inferri tamen quandam (vt ita dicam) animi inconstantiam, & imprudentem modum se gerendi in suis decretis: quæ imperfectiones nõ minùs repugnant Deo, quam Physica mutatio. Imò cùm Deus dicitur absolutè immutabilis, non minùs intelligitur de morali quàm de Physica immutabilitate; & in homine imperfectio existimatur quòd in suo proposito mutabilis sit, nõ solùm propter variationem entitatis actus, sed multò magis propter animi inconstantiam. Vnde, si per C impossibile per eandem actus entitatem posset homo variare propositum, & nunc velle, posteà nolle, magna esset imperfectio. Ex hac verò imperfectione immediatè inferri potest voluntatem sic mutabilem esse finitam, & non rectam per essentiam, & inde tandem mediatè concludi potest, nunquam accidere illam mutationem quasi moralem, sine mutatione Physica. Hic discursus totus videtur per se satis euidens: nam quòd sint quædam imperfectiones morales, ex quibus per locũ intrinsecum (vt aiunt) non sequitur imperfectio, vel mutatio Physica, est euidens. Nam velle mentiri, aut velle peccatum, non infert immediatè in Deo aliquam mutationem Physicam, nec compositionem, aut aliquid simile. Posset enim intelligi Deus ex æternitate id volens per simplicem determinationem liberam, prout supra explicata est: infertur tamen ex illa imperfectione talem voluntatem non esse per se rectam, & consequenter esse finitam, & inde quasi per locum extrinsecum concludetur talem voluntatem esse mutabilem Physicè. Sic ergo in præsenti procedendum existimo, nam quòd illa (quam sic vocamus) animi inconstantia imperfectio sit, & modus operandi, vel ex inconsideratione, vel ex imprudentia procedens, ex terminis ipsis per se notum est: nam si in hominibus hæc meritò censetur imperfectio, quantò magis in Deo. Item quia non implere promissum magna imperfectio est, nõ quidem formaliter ac præcisè propter mutationem Physicam, sed propter indecentiam, & moralem defectum, qui est in illo actu: & tamen totus ille defectus, etiam secluso mendacio, in hac mobilitate animi consistit: & ex ea oriretur, etiamsi absque mutatione Physica contingeret.

Qualiter autem hæc imperfectio in Deo sequeretur ex illo volendi modo, sic breuiter explicandum est. Considerando enim Deum vt habentem in æternitate sua præsentia per simplicem intelligẽtiam omnia obiecta creata diligibilia secundum omnes gradus, modos, ac rationes conuenientiæ quæ in eis excogitari possunt, necessarium fuit diuinam voluntatem non manere quasi suspensam in suis decretis liberis circa talia obiecta, sed in alterutram partem inclinari, aut volendo illa, aut definitè non volendo, seu volendo ea non esse, aut ea non amare, B vel non eligere. Primò quidem quia probabile est in omni voluntate esse id necessarium, postquam de re amanda, vel non amanda; agenda, vel non agenda plenum consilium aut iudicium habitum est. Deinde, quidquid sit de aliis, de diuina voluntate videtur hoc certũ, tum quia tam velle, quàm nolle, aut nolle, & tam non esse quam esse creaturæ est ex arbitrio Dei: debet ergo esse perfectè voluntarium: ergo directè per positiuum actum, & non tantum indirectè per suspensionem actus. Loquor autẽ de bonis obiectis, quæ cadere possunt sub diuinam voluntatem, applicandum autem est cum proportione ad mala, quæ licet non sint volita, sed permissa, per actum tamen positiuum permitti debent, quo Deus vult vel illa non impedire, vel etiam ad entitatem illorum concurrere. Præterea quia illa totalis suspensio decreti liberi re vera est imperfectio, & à D. Tho. 1. cõt. Gent. c. 82. vocatur potentialitas quædam. Duobus enim modis concipi potest illa suspensio; primo, vt includat voluntatem definitam nihil amplius in ea re vt sic proposita deliberandi aut definiendi; & hæc non est suspensio de qua agimus, sed est decretum C liberum, quod in Deo tam immutabile erit sicut alia, & re vera est voluntas non agendi id, quod ita relinquitur. Alio ergo modo intelligitur illa suspensio totalis, quia nec voluntas tunc alterutram partem eligit, nec decernit quid sibi posteà eligendum sit, & huiusmodi animi suspensio, sine dubio est magna imperfectio. Et videtur præterea ex imperfectione intellectus oriri, quia nimirum nondum plenè considerauit, aut iudicauit quidquid ad aliquid decernendum requiri potest: nam si omnia considerasset, & certus esset nihil amplius desiderari posse, non posset voluntas in ea suspensione manere: Dices, Ex libertate sua id posset. Respondeo, non habere locum libertatis vsum nisi vbi sub ratione boni repræsentatur, in ea verò suspensione, posito prædicto statu intellectus nulla ratio boni apparere potest: & maximè in Deo qui perfectissimo modo, & summo cum iudicio & ratione in omnibus se gerit. Vnde interrogabo rursus, an cùm fingitur Deus suspendere deliberationem suam quasi in futurum, præsciat quid posteà electurus sit, necne: nam si non præscit, illa est in intellectu imperfectio, & in voluntatem non posset inducere anxietatem, & solicitudinem de futura deliberatio-

LIX.

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

beratione. Si verò iam præscit ex æternitate futuram deliberationem suam, irrationalis, & impertinens est talis suspensio. Relinquitur ergo necessariò habere Deum æternum decretum in alterutram partem volendi, vel nolendi aliquo modo quodlibet obiectum sibi propositum, quæ necessitas non pendet ex eo quòd decretum liberum addat, vel non addat aliquid reale, sed absolutè sequitur ex plenitudine scientiæ, & ex perfecto volũtario, & perfecto modo quo Deus in omnibus se gerit, etiamsi simplicissimè & sine vlla reali additione voluntatem suam liberè determinet.

LIX. Ex hoc verò principio vlteriùs sequitur, tale decretum æternum non posse esse mutabile sine magna inconstantia, & imperfectione Dei volentis, quia duobus modis potest intelligi variari quod decretum est à Deo. Vno modo per propriam mutationem ipsius decreti, scilicet, quia talis mutatio intelligitur esse circa idem obiectum, & secundum idem pro eodem tempore, &c. Id est quòd priùs decreuerit Deus tali tempore Petrum creare, v. g. & posteà nolit pro eodem tempore creare illũ: & hæc est propria animi inconstantia, prudentiæ, & perfectæ virtuti repugnans: & ideò impossibile est in Deo reperiri: de quo propterea scriptum est. *Pœnitudine non flectetur, neque enim homo est vt agat pœnitentiam.* Idq; confirmari potest argumentis paulò antea factis; & declarari optimè in hunc modum. Nam vel Deus præsciret se mutaturum propositum, & illud prius nullũ effectum habiturum, & sic leuissimum esset habere tale propositum: imò vix posset esse efficax: vel non præsciuisset hoc Deus: & sic supponitur magna imperfectio in scientia, & maneret Deus quasi dubius & suspectus de sua constantia, & firmitate sui propositi, quæ est summa imperfectio. Alio modo accidere potest varietas circa rem decretam, aut amatam à Deo, non secundum idem, aut pro eodem tempore, sed pro diuersis temporibus, vt verbi gratia, si Deus hodie diligat Petrum, cras non diligat, &c. Et hęc varietas non infert mutationem in Deo, quia sine mutatione, vel inconstantia animi potest res vno tẽpore diligi, & non alio. Maximè quando id fit sine vlla nouitate ex parte amantis, qui simul vtrumq; decreuit, scilicet & pro tali tempore amare, & pro tali non amare: & vtrumque ex sufficiente causa & ratione. Ita verò se gerit Deus volens rerum varietatem sine vlla varietate in ipso, quia nec habet noua decreta, nec mutat antiqua, sed singula pro suis temporibus ex æternitate amat, disponit, aut permittit, & in eo quod semel proposuit, perpetuò durat. Igitur ad rerum varietatem & mutationem non est necessaria talis inconstantia in diuina voluntate, neque esse posset sine magna imperfectione. Et iuxta hunc discursum efficax manet illa ratio, quæ probat non posse esse talem mutationem in voluntate nisi præsupposita aliqua imperfectione, & mutatione in scientia, & cognitione: quia ostensum est semper antecedere huiusmodi imperfectionem ad omnem nouam deliberationem. Et præterea, quamuis fortasse mutatio propositi imprudenter facta, possit accidere sine augmento cognitionis, non tamen prudẽs: vnde cum in Deo nec imprudens mutatio esse possit, neque augmentum cognitionis, vt prudenter fieret talis mutatio, relinquitur nullo modo in Deo esse posse.

LX. Alia tandem ratio reddi posset huius immutabilitatis ex æternitate diuina: est enim tota æternitas vnum indiuisibile instans, multò magis si fieri potest quam instans nostri temporis: in vno autem & eodem instanti nostri temporis non potest intelligi quod Deus habeat aliquam liberam determinationem, & mutet illam: siue illa determinatio addat aliquid reale, siue tantùm respectum rationis, nam etiam in illis respectibus est talis oppositio quæ contradictionem includit ex parte obiecti. Igitur neque in instanti æternitatis potest esse in Deo talis mutationis modus. Et cõfirmatur, nam illa varietas in decreto libero, intelligi non potest sine successione vera per prius & posterius: in Deo autem non potest esse successio vlla. Veruntamen hæc ratio eludi potest, dicendo ibi non esse successionem rerũ in Deo, sed respectuum rationis, qui possunt variari, non variato realiter fundamentò: & consequenter dicetur in æternitate posse esse illam variationem respectuum: eò quòd licet sit realiter indiuisibilis sicut instans nostri temporis, est tamen eminentior, & permanentior, potestque cuilibet tempori coexistere. Contra hoc verò fieri posset ratio supra tractata, quod hæc variatio respectuum locum non habeat, quia in obiecto esse nõ potest mutatio, cò quod necessariò ex ęternitate aut est futurum, aut non futurum: sed de vi huius rationis iam satis dictũ est. Quocirca in ratione priùs facta persistendum est, quæ rectè probat hanc mutationem respectuum non posse prouenire nisi ex limitata perfectione tam in modo cognoscendi, quàm in modo deliberandi: & ideò sẽper fundari in reali aliqua successione: & inde rectè concluditur repugnare rei æternæ.

1. Reg. 15.

SECTIO X.

An esse tantùm vnum Deum demonstrari possit.

I. HÆC quæstio definita videri potest in superioribus, vbi ostendimus ens à se non posse esse nisi vnum: cùm enim de ratione Dei sit quod sit ens à se, inde necessariò concluditur non posse esse nisi vnum Deum. Nihilominùs tamen eam hoc loco addere visum est, tum quod formaliter sit hæc conclusio diuersa, diuersisque rationibus probari soleat, quas expendere breuiter oportet; tum etiam vt obiter Theologos moneamus, quomodo rationes quæ vnitatem Dei demonstrant, nihil Trinitati personarum aduersentur.

Ratio Aristotelis expenditur.

II. DEum igitur esse vnum ex Physico motu colligere conatus est Aristot. 8. Physicor. tex. 54. & sequentibus. Quia primus motor, vnus tantùm est: sed primus motor est Deus: ergo Deus est tantùm vnus. Maior constat, quia tantum est vnum primum mobile, & vnus primus motus: ergo tantum est vnus primus motor. Quæ ratio ampliùs declaratur ex his quæ ipse tradit in 12. Met. tex. 44. vbi ostendit tot esse intelligentias mouentes quot sunt cœli mobiles; & consequenter iuxta ordinem & dignitatem mobiliũ esse ordinem mouentium; sicut ergo inter corpora mobilia datur vnum supremum, ita & inter motores datur vnus tantũ primus, & ille appellatur Deus. Hic discursus Arist. habet quidem tantam probabilitatẽ, quanta ex medio Physico, & motu sensibili haberi potest; tamen, vt sæpè in superioribus dixi, hæc media Physica minùs efficacia sunt ad ea demonstranda quæ in Deo reperiuntur. Vnde, si, vt diximus, ex solo motu

motu physico non potest euidenter demonstrari Deum esse, multò minùs poterit concludi esse tantùm vnum. Primò igitur, licet illo discursu concludatur, in hoc vniuerso esse tantùm vnum primum motorem, non tamen simpliciter, quia ex motu demonstrari non potest, non esse aliud vniuersum, & aliud mobile æquè primum.

III. Deinde cùm intelligentiæ non sint per se primò propter motum cœli, omnis ratiocinatio, quæ ex motibus cœli fit, ad numerum, ordinem, & nobilitatem intelligentiarum inferendam, est valdè infirma coniectura, vt idemmet Aristoteles vidit, & infrà iterum dicemus agẽtes de aliis spiritualibus substantiis: ergo vnitas Dei non satis potest ex vnitate primi motus cœlorum demonstrari; nam suprà illũ motorem possunt esse aliæ superiores substantiæ. Imò iuxta veriorem sententiam, etiam philosophicam, proximus motor primi cœli non est Deus: ex ordine autem motuum ad summum concludi potest, illum proximum motorem primi orbis esse vnum tantum, esseque nobiliorem inferiorum orbium motoribus. Quòd verò vltra illum non sint alia nobiliora entia, aut quod non sint multa, sed vnum tantùm, non potest ex illo motu demõstrari. Quamquam neq; etiam possit ex physico motu aliquid amplius colligi, quàm vnus primus motor. Vnde ex illo discursu saltem sumi potest, ordinem rerum & motuum vniuersi indicare vnitatem potiùs, quàm pluralitatem Dei. Sumitur etiam argumentum proportionale, quod sicut omnes motus physici ad vnum primum motorem reducũtur, ita omnia entia ad vnum primum principium & causam, quam appellamus Deum.

Secunda ratio probabilis.

IV. HVc accedit alia ratio, quam tetigit Aristoteles in fine lib. 12. Metaph. vbi cùm intulisset contra Pythagoricos quod ponerẽt multa principia prima, addit; *At entia nolunt malè gubernari, non est bonum pluralitas principatuũ. Vnus ergo princeps.* Quam rationem sic proponit Diuus Thom. 1. contra Gent. cap. 43. rat. 3. Quod sufficienter fit vno posito, melius est per vnum fieri, quàm per multa: sed, rerum ordo est, sicut melius potest esse: non enim potentia agentis primi deest perfectioni rerum: optimus autem ordo est per reductionem ad vnum: ergo, &c. Quæ ratio est quidem bona coniectura, non potest tamen esse cõuincens demonstratio, quia esse Dei non est propter vniuersum, nec propter optimum ordinem, aut gubernationẽ eius, sed est per seipsum ob intrinsecam necessitatem essendi quam ex se habet. Quamuis ergo ordo & regimen vniuersi non requirat plura principia prima, tamen si aliunde non repugnaret esse plures Deos, inde concludi non posset illos non esse, quia dici posset esse ex se & propter se, etiamsi ad regimen vniuersi vnus sufficeret. Sicut de multitudine personarum in vna diuinitate nos dicimus, per se quidem non fuisse necessariã ad creationem vniuersi, nihilominùs tamen ex intrinseca necessitate, & infinitate, dari in Deo multitudinem personarum, non propter aliud, sed propter se.

V. Quocirca ex solis effectibus Dei non videtur posse immediatè demonstratiuè concludi esse tantum vnum Deum, sed solum quasi negatiuè, ex illis non ostendi, nisi vnum Deum, quia vnus ad omnia sufficit: non tamen hoc satis est ad positiuè demonstrandam vnitatem Dei, sed oportet ostendere repugnare diuinam naturam multiplicari. Vnde, quia hoc non videtur ex effectibus colligi, inde quidam Theologi sumpserunt occasionem negandi, posse hoc demonstrari ratione naturali, quia ratio naturalis solum ex effectibus sumi potest. Sicut in exemplo dicto de Trinitate personarum, ex effectibus naturalibus ostendi potest ad illos non esse necessariam multitudinem personarum in primo principio, inde tamen non rectè concluderetur talem multitudinem in re non esse. Sed hæc scientia meritò ab aliis Theologis reiicitur: eadem enim est ratio de esse, & de vnitate Dei: vnde sicut illa demonstrari potest, ita & hæc. Et præterea, quamuis demus ex effectibus immediatè non concludi, Deum esse tantum vnum, mediatè tamen concludi potest, quia nimirum ex effectibus demonstratur de Deo aliqua proprietas, ex qua concludi potest, repugnare enti haberi talem proprietatem multiplicari. Hæc autem proprietas præcipuè ac maximè est esse ens per se necessarium.

Ocham. Gab. & alij in 1.

D. Thom. 1. p. q. 11. art. 3. & 1. cõt. Gẽ. cap. 42. Durandus. Scot. & alij in 1 d. 2. Marsil. q. 5.

VI. Tertia ergo ac præcipua ratio sic formari potest, Deus est ens per se necessarium, vt ex communi notione Dei constat, & ex suprà dictis: sed enti necessario repugnat multiplicari: ergo & Deo.

VII. Dicetur fortasse ens ita per se necessarium, vt sit prorsus improductum, nõ posse multiplicari, & hoc ad summum probari ex superiùs dictis: ens autem simpliciter necessarium per productionem vnius ab ab alio non repugnare multiplicari, quia etsi vnum sit ab alio, si hoc ex necessitate producat, & illud ex necessitate producatur, vtrumq; erit ens necessariũ: hoc autem satis esse, vt detur pluralitas Deorum. Nam, si tale ens ex necessitate productum ab alio, sit infinitè perfectum, sicut illud, tam erit Deus sicut illud: non est autem demonstratum esse impossibile, huiusmodi ens dicto modo produci. Nam, licet demus Deum non producere necessitate naturæ inferiora entia, quod infra probabimus, tamen quod aliquod sibi æquale non possit necessitate naturæ producere, quasi ex naturæ fœcunditate, neq; ex Dei libertate, quæ satis exercetur circa inferiora entia, neque ex alio capite videri potest demonstrabile. Et confirmatur, quia secundum fidem nostram vna persona diuina necessitate naturæ producit aliam, cur ergo non poterit vnus Deus necessitate naturæ producere alium? Nã rationes quibus hoc probari solet, in illo mysterio deficere, & eneruari videtur. Vt, v. g. solet id probari ex attributo summæ & infinitæ perfectionis, quia oportet aliquam perfectionem esse in producto, quę non esset in producente, vel è contrario: & ideò neuter esset infinitè perfectus, & consequenter neque esset Deus. Quæ ratio eadem applicari potest ad personas diuinas, & responsio, quæ in eis datur, potest in præsenti dari. Nam si illi duo dij excogitarentur essentialiter & quasi specie distincti, diceretur aliquam perfectionem esse formaliter in vno, quæ non esset formaliter in alio: eas tamen esse eminenter in vnoquoque, idque satis esse ad infinitam perfectionem. Si verò excogitarentur isti dij eiusdem perfectionis, tũc negaretur, aliquam perfectionem esse in vno, quæ non esset in alio, quia in omnibus essent similes: & ita vnusquisque esset infinitè perfectus, quamuis singuli eorum non haberent omnes entitates indiuiduas talium perfectionum: hoc enim ad infinitatem intensiuam non est necessarium. Alia ratio sumi solet ex attributo simplicitatis, scilicet, quia tales dij conuenirent in genere, vel in specie, & consequenter differrent

etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam in specie, vel indiuiduo, & ita haberent in se compositionem ex gradu in quo conuenirent, & in quo differrent. Quæ ratio similiter instari potest in diuinis relationibus seu personis: illę enim conueniunt in communi ratione relationis, & distinguuntur in propriis, sine compositione in re, quia illa conuenientia est tantùm rationis: idem ergo dici posset in prædicta Deorum multiplicatione.

Quæstionis resolutio, propriaque demonstratio.

VIII. NIhilominùs dicendum est, ex vnitate entis per se necessarij euidenter inferri vnitatem Dei: nã implicat contradictionem ens illud quod ex se est necessarium, producere aliud à se essentialiter distinctum, quod possit esse Deus. Repugnantia autem quę in hoc inuoluitur, sumi facilè potest ex dictis suprà de vnitate entis increati, nam est ferè eadem quæ in multiplicandis increatis entibus reperitur. Prima sit, quia necessarium esset tale ens esse productum per veram creationem, quamuis necessariam & ęternam, quia esset productum ex nihilo: tota enim entitas talis entis tam quoad naturam, quàm quoad personam esset ex se non ens, nisi ab alio Deo produceretur; & hoc est produci ex nihilo, quia nihil illius entis ad ipsius productionem supponitur: esset ergo tale ens verè creatum, non posset igitur esse Deus: nam hæc duo Deus, & creatum ens, inuoluunt in suis conceptibus primariam diuersitatem, vt ex dictis suprà de prima diuisione entis facilè constat. Et declaratur breuiter, quia conceptus verus Dei est conceptus entis summè perfecti, quo non potest excogitari maius, vt suprà explicatum est: quolibet autem ente creato potest aliud maius excogitari; quia hoc ipsum, scilicet esse quid creatum, includit imperfectam originem, seu imperfectum modum habendi, vel recipiendi esse, quo facilè potest alius nobilior intelligi verè, ac sine repugnantia vlla.

IX. Secunda repugnantia est, quod ens increatum producat aliud essentialiter diuersum, & sibi æquale: nam hoc ipso quod habet essentiam, quæ esse non posset, nisi ab alio fieret seu produceretur, talis essẽtia est inferioris rationis & ordinis, quia esset essentia dependens & facta: essentia autem dependens, ex intrinseca ratione minus perfecta est quàm essentia ex se independens. Vnde vlteriùs sit, tale ens nõ posse esse infinitum in essentia, cùm non sit æquale illi à quo productum est.

X. Tertia repugnantia, quæ magis explicat præcedentes, quia vel tale ens esset in essentia dissimile, & quasi diuersum in specie: vel omnino simile & solum in indiuiduo distinctum. Neutrum dici potest sine repugnantia: ergo. Prior pars de specifica diuersitate probari solet, quia non possunt dari duo entia specie diuersa æquè perfecta: quod maximè videtur verum in entibus habentibus essentias summè perfectas, & includentibus in se omnem entis perfectionem; de quibus non potest concipi in quo sint dissimiles essentialiter, si vnumquodque talem habet essentiam quæ includat totam entis perfectionem. Sed hoc ipsum vrgentiùs declaratur, nam id quo constituitur essentialiter ens omnino increatum & improductum, oportet vt sit maxima perfectio simpliciter simplex, cum constituat ens summè perfectum, quod excogitari potest. Vel ergo talis perfectio inuenitur formaliter in alio ente producto, vel non. Si primum; ergo non est essentialiter diuersum, quia repugnat ens essentialiter distinctum, habere in se formaliter propriam differentiam constituentem aliud. Si secundum, ergo tale ens non est infinitè perfectum, cum in se non habeat formaliter perfectionem illam summam & simpliciter simplicem, qua aliud constituitur. Et inde etiam concludi potest, propriam rationem, & quasi differentiam vltimam essentialem, constituentem illud ens productum, non esse perfectionem simpliciter simplicem, quia repugnaret formaliter cum differentia propria alterius entis improducti. Atque ita non posset constituere ens summè perfectum essentialiter: nam constitui essentialiter, est constitui simpliciter in esse entis, & ideò intelligi non potest quod per differentiam quæ non sit perfectio simpliciter constituatur ens simpliciter infinitè perfectum. Tãdem declaratur in hunc modum, nam si illa duo entia essent essentialiter diuersa, compararetur producens ad productum sicut principium, vel causa æquiuoca ad effectum: ergo necessarium esset totam perfectionem entis producti contineri altiori & eminentiori modo in producente, quia non contineretur formaliter, cum ponatur specie diuersum: ergo eminenter: ergo illud ens productum non posset esse infinitè & summè perfectum, quia non potest tota perfectio talis entis eminentiùs in alio contineri, quia in ipsa summa & infinita perfectione includitur eminentissimus modus habendi illam.

Probatur iam alterum membrum, scilicet, identitatem specificam cum numerali distinctione essentiarum esse impossibilem, in natura infinita. Primò, quia ostensum est suprà essentiam entis increati esse essentialiter singularem, quia necessitas essendi ab intrinseco, non potest essentialiter conuenire nisi rei singulari: ergo impossibile est quod talis natura per aliquam productionem multiplicetur in indiuiduis, quia inuoluit apertam contradictionem quod natura essentialiter singularis multiplicetur in indiuiduis, siue per productionem siue quocunque alio modo. Secundò, quia impossibile est essentiam increatam & creatam seu productam, esse eiusdem speciei, quia sola hæc diuersitas essentialis est, nimirum quod altera essentia ex se talis est vt per se & sine productione vlla habeat suam entitatem actualem, & consequenter repugnet illi aliter illam habere: altera verò talis est vt non habeat suam entitatem actualem nisi ab alio: hæc enim tanta diuersitas in essentiis ipsis non potest intelligi cum specifica identitate. Huc accedunt aliæ rationes, quibus suprà probauimus non posse dari duo entia improducta solo numero diuersa, quia inuicem sese priuarent supremo dominio, & suprema potestate: illæ enim æq; probant, etiamsi talia entia suprema, & habentia essentias numero distinctas fingantur cum dimanatione vnius ab alio. Atque hoc modo etiam ex attributo omnipotentiæ potest hæc vnitas Dei comprobari. Et roborari etiam potest secunda ratio suprà adducta ex Aristotele, sumpta ex monarchia vniuersi, qua etiam vtitur Cypri. lib. de idolorum vanitate, quia si monarchia esse debet perfecta, vt in supremo principe esse oportet, non solum superfluum, sed etiam impossibile est, quod talis princeps habeat consortem, de quo satis in superioribus dictum est. *Cyprianus.*

Vltimò facilè est ex dictis explicare, quomodo hæ rationes ita sint efficaces ad probandam Dei vnitatem, vt tamen contra veritatem & personarum Trinitatem nihil obstent. Nam inprimis personæ, quæ

XI. *Quomodo rationes vnitatem probent.*

Dei propugnant, Trinitatem non impugnent.

quæ in Trinitate producuntur, non ex nihilo, sed de substantia diuina producuntur, quia non in essentia, specie aut numero diuersa, sed in eadem numero natura procedunt, atque subsistunt; & ideò neque creantur, neque fiunt, neque dependent, sed altiori origine procedunt, quàm naturalis ratio cognoscere valeat. Rursus hinc fit, vt persona procedens non sit essentialiter diuersa, à producente, quia licet altera producens sit, altera producta, neque aliter subsistere possint, tamen hæ proprietates non conueniunt illis ratione naturæ essentialis, sed ratione proprietatum personalium: vnde natura ipsa, neq; producit, neque procedit, sed in omnibus personis improducta est; quamuis in aliqua persona absque alterius communicatione sit, in aliis verò sit communicata per aliquam productionem. Quod non indicat diuersitatem in natura (sicut in diuersis diis argumentabamur) quia in diuinis personis eadem numero natura est, quæ in vtraque persona existit, in vna communicata per suppositi productionem, in alia ex se absque communicatione per aliquam originem talis personæ: & eadem natura postulat vtrumque existendi modum. At verò si vnus Deus ab alio procederet in distincta natura, necessariò altera natura esset independens, & altera pendens, quæ proprietates non tantùm personales essent, sed etiam essentiales, quia non conuenirent tantùm personis, sed etiam naturis. Impossibile autem est vt naturæ habentes tales proprietates sint perfectione æquales: imò necesse est vt illa quæ est dependens, sit imperfecta. Quod nõ habet locum in personis eiusdem naturę, quia si natura est eadem numero, non potest esse magis, aut minùs perfecta, & dummodo talis natura habeatur, æq; bonum est habere illam communicatam per aliquam productionem, ac habere illam sine origine.

XIII. Ex quo etiam obiter intelligitur, rationem suprà factam de carentia perfectionis optimam esse contra distinctionem Deorum, non tamen contra distinctionem personarum. Nam si vnus Deus ab alio procederet in distincta natura, necessariò deesset producto perfectio aliqua pertinens ad essentiã producentis; & aliunde haberet imperfectionem repugnantem perfectioni talis naturæ, nimirum esse creatum & dependens: at verò vbi origo est in eadem numero natura, nulla perfectio deesse potest quæ pertineat ad formalem constitutionem essentiæ; & ideò potest persona producta tam esse infinita sicut producens. Denique vltimum dilemma de distinctione specifica, vel indiuiduali cessat in productione distinctæ personæ eiusdem naturæ, quia talis persona producta non est Deus specie aut numero distinctus, sed idem numero Deus cum persona producente. Quod si illa interrogatio fiat de personis, vt personæ sunt, dicendum est personam, simpliciter loquendo, essentialiter constitui per naturam, & ideò personas illas, etiam simpliciter loquendo, non esse essentialiter diuersas. Imò nec quatenus personæ sunt, dici possunt habere distinctam essentiam, & consequenter, absolutè loquendo, non possunt dici essentialiter distingui, quia essentialem distinctionem ab essentia distincta sumi necesse est; essentia autem absolutè non dicitur de ratione personali; etiamsi cum reduplicatione sumatur. Latiús autem loquendo de ratione formali quasi specifica, dici possunt illæ tres personæ vt sic, seu tres relationes formaliter diuersæ secundum proprias rationes, in eis tamen vt sic non procedit argumentum factum de diuersis diis: quia in his esset absolutè & simpliciter diuersitas essentialis in tota vtriusque entitate, quia natura in eis esset diuersa: at verò in personis eiusdem naturæ solùm est distinctio in rationibus personalibus, in quibus tota perfectio naturæ intimè includitur, & ab illa habent infinitam perfectionem simpliciter. Sic igitur pro qualitate huius loci satis declaratum est, rationes factas & demonstrare optimè non posse esse distinctos Deos, & distinctioni personarum in eadem deitate nihil obstare.

XIIII. Sed quæret aliquis, si est naturaliter euidens vnum tantùm Deum esse, qui fieri potuit, vt ferè omnes homines in eo fuerint errore versati, vt plures existimauerint esse Deos; imò (quod mirabilius est) quod bruta animalia, volucres, & serpentes, imò & lapides vt Deos adorarint. Respondetur inprimis, ferè omnes viros in Philosophia eruditos vnum tantum agnouisse Deum, vt de Socrate, Platone, Aristotele, Cicerone, & aliis constat; & de Pythagora, Sophocle, Euripide, & de Orpheo, & antiquis poëtis refert latè Iustinus libro de Monarch. & in oratione Parœnetica, & Lactant. libro primo diuinar. institut. à capite quinto, & Arnob. libro tertio, contra Gent. Euseb. libr. 11. de præparat. Euangel. capit. 9. Tertull. in Apologet. cap. 10. 11. & 12. & Augustin. latè lib. 4. de Ciuit. Dei à principio vbi cap. 11. dicit, Philosophos ferè omnes de vnitate Dei rectè sensisse, quamuis plures Deos vt virtutes, vel partes vnius Dei colerent. Quod significauit Paul. ad Roman. 1. dicens de gentibus, *Cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt*, quia vel illum colebant vt animam mundi habentem in diuersis partibus eius diuersas virtutes, quas sigillatim eodem gradu honoris venerabantur: vel, quia licet vnum Deum cognoscerent, præsertim Philosophi (de quibus maximè videtur loqui Paulus) & existimationem plurium Deorum, vulgi errorem esse non ignorarent, quòd populari aut veteri consuetudine, vel mortuos quosdam homines, vel dæmones, deos appellabat, & vt tales venerabatur; non audebant autem veritatem profiteri, vt de Varrone indicat Augustin. dict. libro quarto, de Ciuitat. cap. 31. Quocirca ex errore Gentilium in pluralitate Deorum nullũ potest sumi argumentum, vt contraria veritas non censeatur demonstrabilis naturali lumine: tum quia ille erat error vulgi ignorãtis, quod humana opinione, & consuetudine ducebatur: tum etiam quia non satis constat quid nomine Dei intelligeret, nec an cognosceret aliquem Deum vt creatorem ac principium rerum, sed quamlibet superiorem causam aut virtutẽ, aut hominem insignem, Deum appellaret: quo autẽ sensu idola coleret, ad hunc locum non spectat. Dictum est à nobis de ea re tractando de imaginum adoratione, in 1.to.3.p.disp.54.sect.8. *Quare Dei vnitas tot nationibus incognita.* *Roman. 1.* *Augustin.*

SECTIO XI.

An Deum esse inuisibilem, demonstrari possit.

I. QVID sit Deus, nunquam satis explicare potest humana mens, quod acutè significauit Simonides apud Cicer. 1. de Natur. Deor. Qui interrogatus à Tyranno quid esset Deus, de die in diem procrastinabatur, semper nouum diem ad respondendum expostulans, quod semper res obscurior videretur. In quam sententiã dixit Plato in Timæo, *Quanta difficultas in Deo cognoscendo sit* *Philosophorum dictis probatur.* *Simonides.* *Plato.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

męo, Deum intellectu percipere difficile esse, eloqui autem impossibile. Quod dictum corrigens Greg. Nazianz. orat. 34. quæ est 2. de Theolog. non longè ab initio, dicit: *Ego verò ita potius dicendum censeo, Dei naturam nullis quidem verbis explicari posse, animo autem atque intellectu comprehendi multò minùs posse.* Hinc ergo factum est, vt ad explicandam aliquo modo excellentiam diuinæ naturæ variis negationibus, seu attributis à negationibus sumptis vtamur, eò quòd nec propriè, vel directè seu positiuè dicere possimus quid aut quale sit, neque etiam vna vel altera negatione id satis exprimamus. Hactenus ergo explicuimus attributa quæ ex negationibus imperfectionum creaturarum sumuntur, quibus indicatur, naturam diuinam omnem creatam naturam superare. Præter hæc verò adduntur alia attributa, quibus diuina excellentia per comparationem ad intellectum creatum, & eius capacitatem explicetur. Videtur enim plus esse quod in intellectum cadere potest, quam quod ipse intellectus est: & ideò magis etiam explicari videtur excellentia diuinæ naturæ per comparationem & excessum supra capacitatem intellectus, quàm per quemcunque positiuum conceptum, quem de Deo formare possumus. Hac ergo ratione dicitur Deus inuisibilis, incomprehensibilis, ineffabilis: de quibus attributis videndum est quid per illa importetur: & quo modo naturali ratione ostendi possint.

Nazianz.

A

B

C

Quot modis dicatur Deus inuisibilis.

II. QVod ergo Deus inuisibilis dicitur, primum referri potest ad corporalem visum: & sic difficultatem non habet: & facilè demonstrari potest ex superiùs dictis: nam ostensum est Deum esse incorporeum, ex quo euidenter sequitur non posse videri oculis corporis, saltem naturaliter: quo modo nunc loquimur: nam cum visus sit actus corporis, non potest vltra corpora extendi. Imò peritiores Theologi censent, etiam de potentia absoluta non posse visum corporalem ad incorporalia videnda eleuari, quia non potest extra obiectum suum ferri: quod indicasse videtur Ambrosius serm. 8. in Psalm. 118. Estque probabilius, quamuis interdum dubitare videatur Augustin. 22. de Ciuitat. capit. 29. Vnde cum in Scriptura dicitur Deus visus oculis corporis, intelligendum est non in se, sed in aliqua sensibili repræsentatione, vt latè Epiphan. hęret. 70. & Gregor. 18. mor. cap. 36. & August. epist. 111. & 112. Hoc autem attributum in hoc sensu declaratum, nõ admodum explicat perfectionem Dei: nam hoc commune est omnibus rebus spiritualibus, vt ex ratione facta constat.

Ambros.

August.

Epiphan. Greg.

III. Deus cognosci potest à creaturis, & euidenter.

Alio ergo sensu potest illa negatio ad intellectum referri: nam per translationem etiam illa videri dicuntur, quæ per intellectum propriè, & prout in se sunt, conspiciuntur. Vnde per hanc negationem nõ negat, aut impossibilis dicitur omnis cognitio Dei, alioqui falsò Deo attribueretur, cum ostensum superiùs sit posse Deum naturali lumine cognosci, imò & demonstrari. Vnde neque omnis cognitio euidens excludjtur per hoc attributum: non enim omnis cognitio etiam euidens, visio propriè appellari potest: nam visio intuitiuam cognitionem propriè significat: potest autem esse cognitio euidens abstractiua. Item visio dicit claram rei cognitionem in se ipsa, & prout in se est: cognitio autem euidens potest esse confusa, & per conceptus improprios seu connotatiuos, & negatiuos. Itaque per hoc attributum non dicitur Deus incognoscibilis (vt sic dicam) aut indemonstrabilis, sed tantum inuisibilis. Non potest autem hoc attributum in hoc sensu explicatum intelligi aut verè dici respectu omnium intellectuum, nam certum est Deum sibi ipsi non esse inuisibilem: quod ratione etiam naturali demonstrari potest, nam Deus est substantia intelligens & intelligibilis, cum immaterialis sit: ergo est sibi ipsi maximè proportionatus, vt se perfectè intelligat &c videat: non ergo dicitur Deus inuisibilis sibi ipsi: dicitur ergo inuisibilis respectu aliorum.

A

Potest autem Deus dici inuisibilis primò respectu intellectus humani, prout in hac vita existit, & cognoscit cum dependentia à phantasmatibus: & hoc modo est non solum certum secundum fidem nostram, sed etiam euidens, Deum esse inuisibilem ab homine mortali naturali virtute sui ingenij inquirente Deum, etiamsi illum inuenire & intelligere contingat cum summa perfectione quam humanum ingenium discursu, inuentione, doctrina, & quacunq; naturali intelligentia acquirere potest. Patet primò ipso experimẽto: nullus enim mortalium hactenus Deum vidit hoc modo, neque vllus Philosophorum infidelium de se, vel de alio sapientiori testatus est, quod ad huiusmodi Dei visionem peruenerit: neq; etiam fidelis aliquis Philosophus id testificari potuit, cum id fidei repugnet. Fuerunt quidem nonnulli hæretici, dicti Begardi, & Beguinæ, qui asserucrunt Deum posse naturaliter ab homine videri. Sed illi leuiter ac sine fundamento locuti sunt: & nullum possunt sui mendacij testẽ afferre, sed potiùs apertissimis Scripturæ testimoniis conuincuntur, & ideò ab Ecclesia damnati sunt: sed non est nostrum hæc nunc prosequi. Ratione item demonstratur, quia omnis cognitio nostra in hac vita, incipit à sensu, & pendet à phantasmatibus: Deus autem est supra omnia sensibilia, & supra omnia phantasmata: qua ergo via aut ratione ascendere poterit homo ad videndum Deum in se? Item ob hanc rationem non potest homo intuitiuè videre animam suam, quæ sibi videtur maximè coniuncta & proportionata, quia nimirum ipsa, & virtus eius intelligendi, in se immaterialis est: tamen vt est coniuncta corpori, per illud recipit principia proxima cognoscendi, quæ sunt species, & ita pendet in modo cognoscendi à corpore, vt nihil nisi ad modum corporum & phantasmatum concipiat: ergo multò minùs poterit homo in hac vita discursu naturali peruenire ad cognitionem Dei. Atque hæc veritas ex dicendis euidentiùs constabit: nam hoc solo modo, seu respectu, non declaratur propria inuisibilitas Dei, cùm hoc modo esse inuisibilem commune sit omnibus substantiis separatis.

B

C

IIII. Deus absolutè inuisibilis, & quatenus intuitiuè potest.

Dubitant autem Theologi an supernaturaliter possit anima coniuncta huic corpori eleuari ad visionem Dei, vel de potentia absoluta, vel ordinaria, & etiam an alicui hoc concessum sit: sed hæ quæstiones ad Metaphysicam non spectant: nihil enim existimo per solam rationem naturalem posse in illis satis definiri, vt statim in simili dicam. Secundum doctrinam autem fidei dubitari non potest de absoluta potestate, nec de aliquo actu eius, nimirum in anima Christi quamdiu vixit etiam in corpore mortali: aliis verò hominibus certum est secundum legem ordinariam non cõcedi hoc donũ: an verò aliquibus vel ad breue tempus ex priuilegio datum

V. Anima coniuncta huic corpori clarè videri an possit naturaliter ad Deum.

datum sit, incerta res est. Illud verò adnotauerim, cùm dicitur fieri posse vt homo in mortali corpore videat Deum, non esse intelligendum seruato modo cognitionis, connaturali ac proportionato statui animę humanę in tali corpore, aut quod medio corpore, seu cognitione & principiis ab illo acceptis Deus videatur: hoc enim inuoluit repugnantiã, eò quòd impossibile sit vt res materialis repræsentet Deum prout in se est, igitur in tantum id est possibile, in quãtum Deus potest ad alium cognitionis modum intellectum eleuare, cui modo omnino extraneum est & per accidens, quòd anima sit coniuncta corpori: de quo modo nihil, vt dixi, naturali ratione explicari potest. Alia quæ circa hoc desiderari possunt, paulò inferius attingemus.

A

Proprius sensus quæstionis.

VI. SEcundò potest hoc attributum accipi respectu intellectus humani à corpore separati, vel latiùs respectu cuiuscunque intellectus creati, virtute propria & naturali operantis, aut intelligentis: ita vt dicatur Deus inuisibilis, quia à nullo intellectu creato naturali virtute intelligente videri possit. Et in hoc sensu verè hoc attribuitur Deo; est enim id certum secũdum fidem, vt ex supra adducta definitione cõstat. Et ob hanc causam dicitur Deus in Scriptura habitare lucẽ inaccessibilem, imò & esse inuisibilis, Primæ ad Timoth. 6. vt notarunt Epiph. hæres. 70. Ambr. Luc. 1. An verò hoc attributum in hoc sensu possit ratione naturali inueniri aut demonstrari, difficile est. Et, quoniam difficultas eadem est de anima separata, & de qualibet alia intelligentia creata, simul vtrumque tractabitur.

B

1. ad Tim. 6. Epiphan. Ambros.

Hæretici hoc asserunt.

Isai. 45. 1. Ioan. 4. Clemens cum Victorino.

Quæstionis difficultas.

VII. MVlti ergo censent hoc non posse ratione naturali demonstrari, quia neque ex aliquo effectu Dei id colligi potest, neque etiam ex perfectione diuini esse. Quid enim ad illam perfectionem spectat q̃ ab alio possit videri, vel non videri? Quòd enim res aliqua ab alia imperfecta videatur, nullum argumentum est, ipsam quæ videtur, esse imperfectam: potest enim res inferior superiorem clarè videre, vt Angelus inferior superiorem, & anima separata ómnes Angelos; ergo licet Deus sit summè perfectus, inde inferri non potest esse inuisibilem omnibus intellectibus, qui creati sunt, vel creari possunt.

C

VIII. Secundò declaratur difficultas in hunc modum, nam dupliciter intelligi potest intellectum creatum peruenire naturali virtute ad visionẽ Dei: vno modo ex solis effectibus Dei, & eorum cognitione, inde eliciendo aliquam speciem, qua tandem directè videatur Deus in se clarè & distinctè. Alter modus esse posset si Angelus, verbi gratia, haberet innatam & connaturalem speciem ipsius Dei, sicut habet aliarũ rerum, qua videret Deum naturaliter, sicut videt superiorem Angelum. Priorem modum demonstrari posse impossibilẽ, facilè (vt opinor) suadebitur: quia nullus effectus Dei quãtumuis perfectus, præsertim naturaliter cognoscibilis, continet in se, aut adequatè participat perfectionem Dei. Item in nulla creatura est ipsum esse eo modo quo est in Deo, scil. per modum purissimi actus sine admistione potẽtiæ: ergo ex nullo esse creato vt cognito potest peruenire ad cognitionẽ Dei in se, aut elici species quæ repræsentet Deum prout in se est. Quomodo enim ex solo vestigio rei, aut ex imagine imperfecta, aut ex inadequato effectu elicietur species, quæ totam rei virtutem ac perfectionem, prout in se est, directè repræsentet? Est sanè id planè impossibile.

Dixi, præsertim naturaliter cognoscibilis, vt tacitè responderem aliquorum Theologorum opinioni, qui existimant visionem beatificam creatam talem esse effectum, vt, eo perfectè cognito, per illum possit videri Deus prout in se est: quamquam enim hoc totum admitteremus, nihilominùs inde nõ fieret posse per effectus naturaliter cognitos in Dei visionem deueniri, quia illa visio naturaliter cognosci non potest, sicut neque esse, vt infrà dicemus. Præterquàm quod opinio illa vera non est, nam licet actus ille sit proxima ratio videndi Deum; vt mediũ (quod vocant) incognitum: & quamuis etiam illa visio fortasse exactè videri aut comprehendi non possit, nisi viso Deo, & per visionem ipsiusmet Dei: nihilominùs tamen ipsa vt medium cognitum non potest esse ratio videndi Deum, quia etiam illa est effectus inadæquatus Dei, & longè inferioris rationis. Vnde si referatur ad Deum vt ad causam, non exactè repræsentat illum, si autem referatur ad Deum vt ad obiectum, sic non refert illud vt medium cognitum, sed vt formalis ratio cognoscendi, quam non exercet vt cognita est, sed vt formaliter constituit cognoscentem, vt alibi attigi. Igitur, quantum ad hunc modum cognitionis per effectum, rectè ostenditur non posse Deum per effectus suos videri ab aliquo intellectu creato virtute naturali.

IX. 1. tom 3. p. disput. 27. sect. 3.

X.

Hinc verò inferri non potest, alium modum visionis directè & immediatè tendentis in Deum ex vi alicuius speciei propriæ esse vltra naturalem virtutem & gradum intellectus creati. Nam vnus Angelus non potest per effectus deuenire in visionem claram alterius Angeli prout in se est, imò nec in visionem claram animæ rationalis, quia nullus est effectus ita adæquatus illi, qui eam prout in se est, repræsentet: & tamen per inditas species naturale est Angelo videre alium quantumuis superiorem; cur ergo non idem dici potest respectu Dei? aut quæ ratio afferri potest cur hoc sit vltra naturale debitum intellectus creati? Quòd enim Deus sit perfectius ens, non est sufficiens ratio, imò nec quòd sit infinitè perfectum: quia non obstante illa infinitate clauditur sub obiecto adæquato intellectus creati: ergo naturalis capacitas intellectus in hoc habet quandam infinitatem, & proportionem vt attingat obiectum etiam infinitum: ergo eadem ratione poterit esse naturaliter capax propriæ speciei & visionis eius. Et confirmatur, nam aliqui Theologi docent Angelis & hominibus videntibus Deum dari nunc de facto huiusmodi speciem Dei, & præter illam nõ indigere alio lumine, vel alia virtute intrinseca, vt connaturaliter videant Deum: est ergo in ipsis intellectibus creatis facultas, & virtus intrinseca ex parte eorum necessaria ad videndum Deum: & tota illa virtus est connaturalis illis: ergo tali virtuti est connaturalis species, qua intellectus creatus coniũgitur cum obiecto proportionato & connaturali suę virtuti: ergo & actus dicendus est connaturalis, & connaturaliter possibilis.

Tertiò non solùm videtur id non posse demonstrari ratione naturali, verùm etiam oppositum esse probabilius, si rationem præcisè spectemus. Primò quidem, quia, teste etiam Aristotel. 10. Ethicor. capite septimo, naturalis beatitudo nostra consistit in

XI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

contemplatione Dei: non consistit autem in contemplatione imperfecta, & confusa: illa enim non implet contemplantis appetitum: tum quia vnusquisq; viso effectu naturaliter desiderat videre causam, & quamuis per effectum cognoscat illam esse, non tamen quiescit, donec distinctè videat quid, & qualis illa sit. Tum etiam, quia si ad cõtemplationem adiungitur amor, prout ad veram fœlicitatem necessarium est, ipsemet amor excitat desiderium videndi: igitur naturalis fœlicitas in visione Dei consistit: ergo visio illa naturaliter haberi potest, quia naturalis fœlicitas haberi naturaliter potest: natura enim maximè inclinat ad naturalem fœlicitatem: non inclinat autem ad rem naturaliter impossibilem. Vnde etiam Philosophi lumine fidei carentes crediderunt intelligẽtias inferiores posse videre primam, & nos etiam post hanc vitam huiusmodi contemplatione illius primæ intelligentiæ futuros esse beatos. Quod significauit Auerroes duodecimo Metaphysicæ, comment. 17. & alij, quos infrà commemorabimus.

XII. Quartò argumentari possumus, quia, si esset demonstrabile, Deũ esse inuisibilem in prædicto sensu, esset etiam demonstrabile non solùm esse ita inuisibilem à creaturis iam factis, sed etiam non esse possibilem creaturam, quæ virtute sibi connaturali Deum videat: at hoc demonstrabile non est, quin potiùs multi Theologi putant, aut verum, aut saltem probabile esse, quòd sit possibilis creatura quæ connaturale habeat lumen, quo vtens clarè videat Deum: non esset autem probabile, si oppositum demonstraretur. Imò Durandus in quartum distinctione 43. quæstione secunda arbitratur, seclusis impedimentis quemlibet intellectum creatum esse natura sua aptum, vt ei fiat præsens Deus per claram visionem absque infusione alterius doni supernaturalis.

Quæstionis resolutio.

XIII. Nihilominùs dicendum est veritatem hanc posse sufficienti ratione suaderi, quæ licet non sit ita euidens demonstratio, vt intellectum reluctantem omnino cogat, satis tamen sit ad persuadendum intellectum benè dispositum. Et inprimis Diuus Thomas prima parte, quæstione 12. articulo 4. ex eo quòd Deus est suum esse, & purissimus actus, colligit C esse inuisibilem omni intellectui creato per naturales vires eius. Quam illationem probat eleganti discursu, quem latè declarant, & ab impugnationibus aliorum defendunt Caietanus ibi, Capreolus in 4. dist. 49. quæst. 4. ad argumenta contra 1. conclu. & ibi Soto quæst. 2. art. 2. & Ferrar. 3. cõt. Gent. cap. 52. Breuiter tamen existimo, efficaciam eius in hoc consistere, quod modus intelligendi & concipiendi sequitur modum essendi, estq; ita proportionatus illi, vt vnusquisque intelligens, alia concipiat iuxta modum suum. Ex quo principio ita concluditur ratio. Modus essendi Dei est superioris ordinis respectu omnis intellectualis naturæ creatæ: ergo nulla intellectualis natura creata potest suis viribus connaturalibus formare proprium conceptum Dei prout in se est: ergo nec videre illum clarè & in se. Hæc posterior consequentia est euidens ex priori, quia visio rei clara non fit nisi per proprium conceptum rei: prior verò consequentia est euidens ex principio posito, & propositione subsumpta. Quæ facilè etiam declaratur in hunc modum. Nam Deus ex eo quòd est suum esse per essentiam, habet quòd sit actus purissimus, & simplicissimus sine vlla admistione potentiæ: omnis autem natura creata habet suum esse cum aliqua compositione & potentialitate: habet ergo Deus superiorem quendam essendi modum incommunicabilem creaturæ prout in ipso Deo est. Si ergo creatura naturaliter intelligens omnia concipit & in se formet ad modum sui, omnia etiam concipiet, vel vt aliquo modo composita, vel per analogiam & proportionem ad suum esse, suamque compositionem: nunquam ergo poterit formare naturalem conceptum repræsentantem purissimam Dei actualitatem, & simplicissimam entitatem prout in se est.

D. Thom. Caietan. Capreol. Ferrar. Soto.

XIV. Et sanè qui attentè ponderauerit, hinc purissimam actualitatem diuinæ naturæ cum eius infinitate, & immensitate coniunctam, inde vero limitatas vires naturales cuiuscunque intellectus creati, & imperfectum modum illius, statim (credo) intelliget esse per sese valde verisimile, non posse tam imperfectam facultatem suis viribus formare proprium conceptum tam excellentis obiecti. Quod etiam aptissimè declarat sensibile exemplum, quo vsus est B Aristoteles cum dixit, sicut se habet oculus noctuæ ad lumen Solis; ita comparari intellectum nostrum ad manifestissima naturę. Addereque nos possumus, infinita inæqualitate seu disproportione distare magis quemlibet intellectum creatum ab increato lumine diuino, quàm oculum noctuæ à lumine Solis: si ergo non solum oculus noctuæ, verùm etiam multi alij perfectiores non possunt Solem in se directè intueri, quid mirum est, quòd sit Deus inuisibilis omni intellectui creato, propria & naturali virtute operanti?

XV. Modus cipiendi modo respon

Superest vt declaremus & probemus principium illud, quod basis est & fundamentum totius discursus, videlicet, modum concipiendi esse proportionatum modo essendi. Declarari autem potest primò ex his quæ in nobis experimur: nam sensus nostri eò quòd materiales sunt, solùm materialia indiuidua percipiunt: & (quod ad rem magis spectat) anima nostra licet in se immaterialis sit, quia tamen dum est in corpore, verè exercet officium formæ corporis, & habet modum essendi in materia, inde fit vt nihil proprio conceptu possit concipere, nisi rem materialem, & vt cætera omnia per aliquam analogiam, & proportionem ad illa concipiat. Huius autem euidentissimi experimenti non possumus aliunde rationem reddere, nisi quia modus cõcipiendi connaturalis rei sequitur modum essendi. Imò si hoc experimur in actuali modo essendi animæ, qui non spectat ad essentiam & substantiam eius, sed ad statum connaturalem & conformem essentię, multò magis habebit verũ in modo essendi omnino essentiali, qualis est potentialitas illa, & essentialis compositio, quæ in omni creata substantia reperitur.

Ratio animi pori ius quæ possit ad illa cog scere,

XVI. Quod si fortè dicatur id accidere in anima nostra coniuncta corpori, quia per illud sumit species mediis phantasmatibus: Respondebimus inprimis, hoc præcisè & solitariè sumptum non satis esse, nam experimur præterea, etiam post acceptas huiusmodi species non posse intellectum liberè eis vti, sine aliqua dependentia & consortio phantasmatum, cùm tamen anima separata à corpore liberè possit vti illis speciebus quas per corpus accepit: ergo signum est modum intelligendi accommodari modo essendi, non solùm quoad receptionem specierum, sed etiam quoad vsum earum, & modum formandi

mandi conceptus. Imò propterea animæ coniunctæ A nõ debentur naturaliter aliæ species, quia non potest naturaliter eis vti propter modũ essendi, quem habet. Sic igitur ex hoc experimento sumitur indiciũ, quod in omni re intellectuali, modus intelligendi est accommodatus modo essendi. Quod etiam propria ratione, & a priori confirmari potest, quia facultas intelligendi est proprietas consequens ipsum esse substantiæ immaterialis: ergo consentaneum rationi est vt modus huius facultatis, & vsus eius sit proportionatus modo ipsius esse. Itẽ species, quæ sunt principia proxima intelligendi, quando connaturales sunt, recipiuntur iuxta modum intelligentis, in quo recipiuntur iuxta vulgare axioma: ergo ex hoc etiam capite modus intelligendi erit accommodatus modo essendi intelligentis.

XVII. Quilibet intellectus aliquod sortitur obiectũ maxime proportionatũ.

Tandem ex eadem experientia intelligi potest, omnem intellectum habere aliquod obiectum maximè proportionatum suis viribus, suoque intelligendi modo, & idcirco per illud, vel ad proportionem eius, reliqua omnia percipere. Vnde si sint B inferioris ordinis, non solùm perfectè ea percipit, sed etiam aliquo modo ad altiorem ordinem ea eleuat, vt illa perfectè cognoscat: si verò sint superioris ordinis, ea sibi accommodat, & imperfectiori modo concipit, & si nimium improportionata sint, solùm per analogiam & proportionem ad propria & proportionata obiecta ea potest concipere, si naturali modo intelligat. Hoc autem postremo modo comparatur quilibet intellectus creatus ad diuinum esse: & ideò non potest naturaliter illud prout in se est videre. Assumptum declaratur in supremo, & infimo intellectu, ex quibus sumi potest argumentum idem esse, & proportionato modo in intermediis. Intellectus ergo diuinus suam substantiam & naturam habet vt obiectum maximè proportionatum: imò vt infrà dicemus adæquatum aliquo modo, quatenus in illo & per illud reliqua omnia intelligit: vnde quia reliqua omnia sunt illo inferiora, aliquo modo eleuantur ad esse diuinum, vt illud perfectè cognoscantur: respectu autem intellectus diuini, nullum est intelligibile obiectũ quod C sit ordinis superioris, & ideò in eo non habet locum imperfectus cognoscendi modus. Intellectus autem humanus corpori coniunctus, adeò est infimus, & potentionalis, vt nec seipsum, nec substantiam animæ suæ habeat pro obiecto proportionato, sed solùm materiale ens, quod per sensum aliquo modo percipi possit, quod est infimum obiectum intelligibile, & in potentia tantùm, & ideò nullum fingi potest obiectum minùs perfectum, quod ab hoc intellectu inferiori aliquo modo percipi possit: obiecta autem superiora non possunt ab hoc intellectu naturaliter cognosci prout in se sunt, sed tantum per analogiã & proportionem ad suum obiectum proportionatum.

XVIII. Spirituales substantiæ quod proportionatũ obiectum sibi vendicent.

Hinc ergo colligimus intelligentias separatas à corporibus, sub quibus anima rationalis separata comprehenditur, habere aliquod obiectum proportionatum, quod esse non potest, nisi propria substantia respectiuè, seu comparatione proprij intellectus. Nam cùm talis substantia sit actu intelligibilis, & intellectiua ratione suæ perfectionis, videtur in ratione obiecti intelligibilis maximè proportionata & commensurata suæ facultati intelligendi: est ergo omnis substantia separata obiectum quasi proprium & maximè proportionatum sui intellectus: ergo omnia superiora intelligit ad modum huius obiecti proportionati, & suæ capacitati illa accommodando: ergo si obiectum sit ita excellens, vt sit omnino superioris ordinis, sicut est Deus, & habens modum essendi omnino diuersum, non poterit illud prout in se est, naturaliter cognoscere. Et confirmatur hoc; nam multò magis excedit Deus in ratione obiecti intelligibilis omnem intellectum creatum, quàm excedant substantiæ immateriales creatæ intellectum corpori coniunctum: & similiter maior est improportio inter actualitatem diuini esse, & potentialitatem spiritus creati, quàm sit huius ad res materiales: sed propter has improportiones non potest intellectus corpori coniunctus videre aut concipere naturaliter substantias spirituales creatas prout in se sunt: ergo multò minus poterit intellectus creatus sua naturali vi cognoscere, aut videre Deum prout in se est.

Hic ergo discursus cum omnibus, quæ in illius XIX. declaratione diximus, satis videtur efficax ad prædictam veritatem confirmandam. Quæ verò contra B illum obiicit Scotus in secundum distinctione tertia, quæstione nona, & in quartum distinctione quadragesimanona, quæstione vndecima, & quodlibeto 14. articulo secundo omnia reducuntur ad duo incommoda, scilicet, quod eodem discursu probaretur & inferiorem Angelum non posse naturaliter videre superiorem prout in se est, & intellectum creatum etiam perfusum lumine gloriæ, non posse videre Deum. Hæc autem incommoda non sequuntur, vt constabit facilè ex solutionibus aliarum difficultatum, quæ propositæ sunt. Et inter easdem soluendas attingemus alias rationes, quæ ad dictam veritatem confirmandam ab aliis adduci solent: nobis tamen minùs efficaces esse videntur.

Responsio ad primam difficultatem.

XX. Ad primam ergo difficultatem respondetur, multum spectare ad excellentiam Dei, quòd sit hoc modo inuisibilis à creatura, quia hoc est argumentum ipsum habere nobiliorem quendam essendi modum, quem nulla creatura cum æqualitate, imò nec cum vniuocatione imitari potest. Quocirca quamuis posse videre alterum virtute naturali, non inferat æqualitatẽ perfectionis, vel imperfectionis inter videntem & visum, infert tamen saltem æqualitatem vel conuenientiam in gradu & modo essendi. Et ideò non sequitur inferiorem angelum non posse videre superiorem, quia conueniunt in modo compositionis, aut potentialitatis quam habent, solumq; differunt secundum maiorem, vel minorem perfectionem essentialem, & ideò quamuis inferior angelus concipiat superiorem ad modum suæ propriæ naturæ: nihilominus tamen format illum proprio conceptu, & prout in se est: nam ille modus est quodammodo idem seu eiusdem rationis in vtroque: sicut compositio materiæ & formæ eiusdem rationis est in rebus materialibus, quamuis formæ secundum speciem sint diuersæ. Ex illa verò inæqualitate perfectionis prouenit, quòd licet inferior angelus videat superiorem, non tamen comprehendat, quia hoc ipso quod concipit illum modo sibi proportionato, minùs exactè illum intelligit, quam secundum se intelligibilis sit, & ideò non comprehendit illum. Atque hoc totum applicari potest ad animam separatam respectu intelligẽ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiarum, quamuis de illa minùs certum sit, an possit distinctè videre angelos virtute naturali: multi n. inter quos videtur esse D. Thomas id negant: ex qua sententia si vera esset, optimè confirmaretur quod nunc tractamus, nam multò maior est improportio cuiuslibet intellectus creati ad Deum, quàm sit animæ separatæ ad quamlibet intelligentiam creatam: sed de hoc aliàs.

In secunda difficultate inquiritur, an propria Dei species sit connaturalis intellectui creato.

XXI. CIrca secundam difficultatem (omisso priori modo ibi explicato cognoscendi Deum quia clarum est, naturaliter esse impossibilem, vt satis ibi probatur) de secundo Scotus in secundum distinctione tertia, quæstione nona admittit, non solùm posse, sed etiam de facto esse in intellectu creato angelico speciem connaturalem, qua naturaliter cognoscit Deum distincta cognitione diuinæ essentiæ. Quia nec repugnat dari speciem, quæ ita distinctè repræsentet essentiam diuinam, neq; etiam est incõueniens affirmare hanc speciem esse connaturalem angelo: quia potest ei esse naturaliter debita, & in ordine ad actum naturalem, quamuis non possit ab alia causa fieri nisi à Deo. Addit verò (ne contra fidem loquatur) illam speciem non repræsentare intuitiuè, sed abstractiuè tantùm essentiam diuinam, quia non repræsentat Deum, vt præsentem, sed vt absentem: & ita non admittit, cognitionem per talem speciem elicitam, esse visionem. Vnde iuxta hanc declarationem, hæc sententia non est contraria iis quæ diximus: nam adhuc simpliciter fatetur Scotus Deum esse inuisibilem angelo per naturalia principia.

XXII. Sed nihilominùs illa sententia mihi semper vehementer displicuit, propter duo præcipuè. Primò quia impossibile videtur distinguere in Deo cognitionem seu repræsentationem distinctam diuinæ essentiæ ab intuitiua visione. Cum enim dicitur per illam speciem aut actum non repræsentari Deum, vt præsentem, sed vt absentem, aut est sermo de absentia secundum locum, aut secundum durationem seu existentiam, neutrum horum dici potest & aliud membrum fingi non potest, vnde neque hactenus excogitatum est; ergo non potest esse talis cognitio abstractiua, sed intuitiua. Maior constat à sufficienti enumeratione. Minor probatur quoad singulas partes; nam si illa species repræsentat essentiam Dei distinctè: ergo repræsentat illam vt immensam; ergo fieri non potest quin repræsentet illam vt præsentem per essentiam, seu vt in distantem, & intimè existentem etiam in ipso intelligente. Rursus necessariò etiam repræsentat Deum vt æternum, quia etiam æternitas est de essentia Dei: ergo nec potest illum repræsentare nisi vt duratione præsentem, quia æternitas tota est simul & semper præsens. Atque hinc tandem (quod ad mentem Scoti maximè spectat) concluditur non posse per talem speciem repræsentari essentiam diuinam distinctè, præscindendo ab actuali existentia, quia potissimum prædicatum essentiale diuinæ naturæ est ipsum actualiter existere ab intrinseco necessarium: ergo nisi huiusmodi esse actuale distinctè repræsentetur, non repræsentatur distinctè essentia Dei: si autem hoc esse repræsentatur, non præscinditur ab actuali existentia: ob hanc ergo causam licet in creaturis

Negatiuè respondetur.

A distincta repræsentatio essentiæ possit esse abstractiua, quia potest præscindi ab actuali existentia, & consequenter à loco & tempore: in Deo tamen est singularis ratio, quam non satis perpendit Scotus, nam cum sit ipsum esse per essentiam, non potest distincta repræsentatio essentiæ diuinæ ab actuali existentia præscindi, & consequenter neque à præsentia durationis, & loci per æternitatem & immensitatem suam.

Secunda ratio contra hanc sententiam Scoti est, XXI
quia si talis species est possibilis quæ repræsentet distinctè diuinam essentiam abstractiuè, vt ipse dicit, cur non etiam intuitiuè? An quia repugnat intuitiuam visionem fieri per speciem? At hoc si generatim dicatur, nec verum est, nec probabile: nam & visus corporeus intuitiuè videt, media specie impressa, & vnus angelus intueturalium per speciem eius; quod Scotus non negat. Si verò intelligatur speciatim de intuitione Dei, oportet specialem causam reddere; quæ referri non potest nisi in impossibilitatem talis speciei, quæ esset petitio principij: nam hoc est quod agimus, scilicet, si Scotus admittit speciem repræsentantem distinctè diuinam essentiam, immeritò negare, posse etiam dari speciem quæ intuitiuè illam repræsentet. Et fortasse id non negaret Scotus: nam in 4. dist. 49. q. 11. probabilius credit, dari in beatis speciem Dei, quam lumen gloriæ. Cogetur tamen dicere, talem speciem non esse naturalem, sed gratuitam, etiam respectu intellectus angelici.

Hoc autem dupliciter intelligi potest: primò, in XX
eo sensu quo idem Scotus in priori loco vocat supernaturalem illam speciem, quæ abstractiuè repræsentat distinctè essentiam Dei, quam dicit esse à Deo vt causa supernaturali supernaturaliter agente, solum ex eo quòd à solo Deo per liberam voluntatem infundi potest. Et hoc non satis est, primò quia ille modus loquendi in rigore, & consequenter est improprius & falsus, quia ipse concedit vsum talis speciei esse naturalem, & viribus naturæ fieri, & actum ipsum esse merè naturalem, vnde etiam necesse est fateatur illam speciem infundi angelo secundum capacitatem naturalem, atque adeo esse naturaliter debitam: alioqui quo fundamento asserere posset talem speciem esse concreatam angelo? cum simul ibidem affirmet talem speciem & actum eius non pertinere ad dona gratiæ, vel gloriæ, sed ad inferiorem ordinem, ad quem pertinent aliæ perfectiones naturales concreatæ angelo. Quod verò solus Deus infundat talem speciem, non satis est, vt illa dicatur supernaturalis, aut Deum illam efficere vt causam supernaturalem: nam etiam anima rationalis à solo Deo creari potest, & tunc Deus non operatur vt supernaturale agens: & aliarum etiam rerum species habet angelus à principio inditas à solo Deo, non vt ab agente supernaturali, sed vt à propria causa perficiente suum effectum iuxta naturalem capacitatem, ac debitum. Respondet Scotus, alias species esse naturales, quia possent fieri similes à propriis obiectis. Sed hoc in multis est incertum, vt in rebus spiritualibus, & in aliis clarè falsum, vt in materialibus: & præterea nihil ad rem spectat: nam potiùs inde fieret alias species esse aliquo modo supernaturales, saltem quoad modum, quia cùm habeant proprias causas, à quibus possint causari, Deus illas præuenit: sicut scientia humana per accidens infusa, supernaturalis dicitur quoad modum. At verò species illa repræsentans Deum,

Deum, cùm non habeat aliam causam magis propriam, à qua fieri possit, quam Deum, cùm ab ipso infunditur, sit modo sibi connaturali: vnde si alias est iuxta capacitatem naturalem subiecti, & naturale debitum, simpliciter erit naturalis, & à Deo vt operante intra ordinem naturæ.

XXV. Deinde, quidquid sit de illo modo loquendi, tamen cùm Scotus fateatur, illam speciem repræsentantem abstractiuè, non pertinere ad ordinem gratiæ & gloriæ, & actum eius ex viribus naturæ, suppositâ tali specie, non potest idem dicere de specie repræsentante intuitiuè: non ergo satis est, in prædicto sensu vocare hanc supernaturalem vel gratuitam. Oportet ergo fateri illam esse donum pertinens ad ordinem gratiæ & supernaturalis gloriæ, & non esse naturæ debitam, & actum eius esse simpliciter supernaturalem, etiam angelo. Et tunc redit argumentum superiùs factum. Quam enim rationem reddere potest Scotus, cur vna species, potiùs quàm alia, sit angelo connaturalis dicto modo, seu naturaliter debita? Fortasse dicet, illam quæ intuitiuè repræsentat, esse perfectiorem. Sed id non satis est, vt B
sit etiam superioris ordinis, & supernaturalis; præsertim quia ipse Scotus in secundo vbi suprà, vt concludat in angelis esse speciem illam distinctè & abstractiuè repræsentantem essentiam Dei, assumit hoc principium; *Rationabile esse tribuere angelis omnem perfectionem, quæ conuenit intellectui creato.* Sed hæc etiá perfectio conuenit intellectui creato; cur ergo non etiam tribuitur illi vt connaturalis? Vnde cùm Scotus ibidem subdit; *Nulla repugnantia occurrit, quod intellectus creatus habeat talem cognitionem per speciem distinctè repræsentantem diuinam essentiam, dummodo non intuitiuè*: non apparet, quo fundamento ab eo addita sit illa vltima limitatio, quia nulla specialis repugnantia apparet, aut ab ipso declarata est in repræsentatione intuitiua magis quàm in abstractiua. Accedit quod coniecturæ quas ibi adducit vt probet dari priorem speciem angelis, si quid valent, æquè ac meliùs procedunt de intuitiua specie, præsertim illa de cognitione matutina, quam probabilius est fieri per intuitiuam visionem diuinæ essentiæ. Fateor tamen coniecturas illas esse valdè
debiles ad vtrumque probandum: & ideò illas o- C
mitto.

XXVI. Denique addo rationes quibus idem Scotus in 4. probare conatur intellectum humanum, etiam separatum non posse suis connaturalibus videre Deũ, debilissimas esse, præsertim si ad intellectum creatum in communi applicentur. Prior est, quia nullus intellectus potest efficere visionem, nisi vel in se habeat obiectum, vel aliquid in quo obiectum eminentius contineatur: sed nullus intellectus habet in se Deum præsentem in ratione obiecti, neque aliquid quod tale obiectum eminentiùs cõtineat, quia Deus non potest in aliquo alio eminentiùs contineri: ergo nullus intellectus potest videre Deum ex suis viribus. Posterior ratio est, quia visio est cognitio intuitiua rei in se: sed natura humana seu intellectus creatus non potest ex se habere Deum præsentem in ratione obiecti, licet sibi præsens sit per illapsum: ergo non potest ex se habere visionem diuinæ naturæ. Sed in priori ratione maior propositio in rigore est falsa, nam ad eliciendam visionem alicuius obiecti, non est necesse habere in se obiectum per ipsummet, vel per aliquid in quo eminenter contineatur, sed satis est habere in specie intentionali, in qua sit repræsentatiuè, vel virtualiter tan-

A quam in semine, seu virtute instrumentali: hoc autem modo non repugnat Deum in ratione obiecti esse in intellectu creato, mediante aliqua specie. Posterior autem ratio assumit quandam minorem propositionem, quæ in re est ipsa conclusio probanda: cùm enim dicit, intellectum creatum non posse ex se habere Deum præsentem in ratione obiecti, vel loquitur de præsentia in actu secundo, & sic habere præsentem, idem est quod videre, vel loquitur de præsentia in actu primo, & sic habere præsentem Deum, nihil aliud est, quàm habere ipsum, vel per se, vel per speciem, sufficienter coniunctum, vel vnitum ad eliciendam visionem: & hoc est etiam quod inquiritur, cur scilicet non possit ita naturaliter haberi, præsertim si species distinctè repræsentans Deum, est possibilis, & connaturalis intellectui creato, vt ipse admittit de specie, quam abstractiuam vocat.

An species intelligibilis Dei sit absolutè impossibilis.

OMissa ergo hac opinione Scoti, alij respondẽt, XXVII.
illum secundum modum videndi Deum per speciem naturaliter inditam, esse impossibilem, quia talis species distinctè repræsentans Deum, siue abstractiuè, siue intuitiuè (hi enim duo modi in Deo non distinguuntur, vt diximus) impossibilis est. Hanc opinionem ex professo docet Henricus quod- Henric.
libeto tert. quæstione tertia, & quodliteto quart. quæstione septima, & sumitur ex communi sententia Thomistarum, qui putant implicare contradictionem, quòd detur creata species, qua possit videri Deus sicuti est, quam etiam videtur docere Diuus D. Thom.
Thomas, prima parte quæstione 12. articulo secundo & quæst. 56. art. 3. Fundamenta huius sententiæ latiùs ponuntur ab Henrico quam ab aliis, & ea refert Scotus & soluit. Summa omnium est, quia infinitum non potest repræsentari à finito. Quod si hæc sententia vera sit, optima ratio ex illa conficitur ob quam Deus sit naturaliter inuisibilis omni intellectui creato, quia nimirum non est repræsentabilis per speciem creatam. Quod enim ipsemet Deus per seipsum, & per suam essentiam vniatur intellectui creato, in ratione speciei, non potest esse intellectui creato naturaliter debitum, tum quia forma omnino superioris ordinis non potest esse debita potentiæ ordinis inferioris, tum maximè, quia cùm Deus sit actus purissimus, & propter seipsum tantùm, nulli rei creatæ deberi potest sub ratione formæ etiam intelligibilis. Et ad hoc confirmandum tẽdunt quatuor primæ rationes, quibus Diuus Thomas tertio contra Gentes, capite quinquagesimosecundo probat, Deum esse naturaliter inuisibilem omni intellectui creato.

Veruntamen hæc responsio, prout ab his autho- Dubiũ pro positum re-
ribus asseritur, mihi non satisfacit. Duobus enim soluitur.
modis intelligi potest huiusmodi speciem esse impossibilem. Primò simpliciter tanquam implicans contradictionem. Secundò ex natura rei, seu iuxta capacitatem naturalem creaturæ. Priori modo loquuntur dicti authores, quorum opinio probari mihi nunquam potuit, quia nullam afferunt satis probabilem rationem, qua talis implicatio contradictionis probetur; non est autem diuinæ potentiæ negandum quod impossibile non probetur. Antecedens facilè ostendi posset discurrendo per ra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiones singulas, & illis satisfaciendo; sed hoc fit à Theologis fusiùs, & materia hæc quoad hunc punctum, ad eos magis spectat; & ideò breuiter sic declaro fundamentũ, quo posito facillimum vnicuique erit omnes rationes dissoluere. Nam vbi in aliquo ordine possibilis est actus creatus repræsentans aliquod obiectum, & possibilis etiam est virtus creata intellectualis elicitiua talis actus in suo ordine, possibilis est etiam species intelligibilis creata eiusdem ordinis commensurata tali actui, & tali virtuti: sed possibilis est actus creatus diuini ordinis, quo videatur & repræsentetur Deus prout est in se: possibilis est etiam virtus intellectualis eiusdem ordinis elicitiua talis actus, quam Theologi lumen gloriæ vocant: ergo possibilis est etiam species creata eiusdem ordinis. Consequentia est euidens. Minor est certa ex doctrina vel fidei, vel recepta à Theologis vt magis sana, magisque consentanea fidei, quatenus fides docet, & Deum videri à beatis, & ad hoc illis infundi quoddam lumen gloriæ. Item ex generali doctrina fidei, quòd sunt in nobis quidam actus supernaturales, ad quos eliciendos supernaturales virtutes eiusdem ordinis nobis infunduntur: hæc enim doctrina potissima ratione locum habet in visione Dei. Maior autem, in qua est vis argumenti, primò suaderi potest inductione, quia extra exemplum de quo agimus, in omnibus aliis vera inuenitur: ergo sufficiens inde sumitur argumentum ad rem præsentem, nisi manifesta ratio differentiæ assignetur. Secundò, quia nulla ratio impossibilitatis fingi potest in specie, quæ in actu, aut virtute non procedat, & inefficax inueniatur. Si enim fiat vis in infinitate Dei, quòd non potest Deus, qui infinitus est, per finitam speciẽ repræsentari: interrogabimus quomodo repræsentetur per finitum actum, & in se ipso attingatur per finitum lumen. Responsio autem est id fieri posse, quia talis virtus & actus sunt diuini & superioris ordinis, & non infinitè ac comprehensiuè, sed finitè repræsentant Deum: & ideò ad illud munus potest esse sufficiens proportio inter rem finitam & infinitam in ratione obiecti & actus seu virtutis. Applicetur ergo eadem responsio ad speciem intelligibilem: nam loquendo in genere de tali specie, cuidens est iuxta principia Theologiæ, dari posse, species intelligibiles illius ordinis supernaturalis, & diuini, tum à paritate rationis, & quia ille ordo debet esse integer & completus in suis principiis: tum etiam inductione, nam gratia, vel charitas, &c. videri possunt per proprias species supernaturales, & eiusdem ordinis: & de facto ita videntur à Christo per scientiam infusam, vt alibi latiùs dixit: ergo ex hoc capite non repugnat dari etiam speciem eiusdem ordinis & eiusdem obiecti luminis, & visionis, scilicet, diuinæ essentiæ in se ipsa.

XXVIII. Obiectioni fit satis.

Dicent fortasse ex alio capite repugnare, quia non potest species finitè repræsentare sicut actus & lumen: nam si species repræsentat, necessariò debet adæquatè, atque adeò comprehensiuè repræsentare, quod repugnat in re finita respectu infinitæ. Sed cur hæc necessitas specialiter attribuitur speciei? non enim est gratis asserendum, aliàs qua facilitate dicitur, contemnetur. Respondebunt speciem naturaliter manare ab obiecto vt obiectum est; quod proinde vel nullam, vel adæquatam sui speciem communicat. At hæc ratio multipliciter, & facillimè refelli potest. Primò, quia non est necesse omnem speciem intentionalem causari ab obiecto vt obiectum, sed potest effici ab alia causa, vt manifestè constat in nostro intellectu agente, & in speciebus inditis angelis in eorum creatione. In quibus etiam cernitur non esse necessarium vt species semper sit adæquata obiecto, seu comprehensiua eius: angelus enim inferior sicut non comprehendit superiorem, ita nec habet speciem illi adæquatam, seu comprehensiuam eius. Quod enim quidam aiunt, speciem illam de se etiam esse adæquatam & comprehensiuam: defectu tamen potentiæ in qua est, non posse habere actum adæquatum: hoc (inquam) voluntariè dictum est, nam omne quod recipitur, est ad modum recipientis, & instrumentum est accommodatum & commensuratum virtuti principali: ad quid enim author naturæ daret angelo species improportionatas, & excedentes virtutem eius, quibus nunquam adæquatè vti posset secundum totam earum perfectionem? Neque enim Deus agit merè naturaliter, vt temperare non possit actionem suam iuxta capacitatem recipientis. Neque etiam speciei secundum se repugnat esse minùs perfectam, seu inadæquatam obiecto: nam etiam in speciebus sensibilibus experimur minùs perfectas, efficacesque fieri in locis distantibus quàm in propinquis, & in medio, vel organo prauè affecto, quàm in bene disposito: & præterea quia nulla est ratio cur hæc varietas, vel inæqualitas magis repugnet speciei secundum se, quàm actui. Si igitur, quamuis gratis concedamus Deum vt obiectum non communicare finitam speciem sui, nihilominùs idem Deus vt prima causa effectrix aliarum formarum, poterit etiam hanc efficere commensuratam lumini, vel actui, & non adæquatam sibi vt obiecto.

XXIX. Deinde, quamuis Deus vt obiectum efficeret hanc speciem, non esset necessarium illam effectionem esse merè naturalem, quia Deus quacunque ratione aliquid extra se producat, tota effectio semper est pendens ex libera voluntate eius. Quod etiam de angelis multi probabiliter opinantur, videlicet, cùm sint obiecta actu intelligibilia, posse ex se sui speciem emittere, & nihilominùs eam efficaciam habere suæ voluntati subiectam, iuxta quam doctrinam probabiliter declarant angelicam locutionem. Multò ergo magis Deus, etiamsi vt summum obiectum actu intelligibile posset se ipsum manifestare emittendo speciem sui, nihilominus talis actio esset illi libera, & ideò non oporteret talem speciem esse adæquatam ipsi Deo, quia non esset necessarium Deum vt obiectum agere quantum posset in talem speciem. Eò vel maximè, quòd licet obiectum naturaliter efficiat speciem sui, non esse necesse vt semper efficiat adæquatam, sed iuxta capacitatem talem subiecti, nam generale hoc est vt actio agentis naturalis ex capacitate seu dispositione passi limitetur, ac determinetur, nec enim Sol semper illuminat aut agit quantum potest absolutè, sed quantum potest circa tale passum. Et in obiectis sensibilibus quantum experientia constat efficere has species, tantùm certè constat non efficere semper adæquatas, seu quam perfectas possunt, sed iuxta recipientium dispositionem. Nulla ergo probabili ratione dici potest, fore necessarium, vt, si fiat species Dei, illa sit adæquata, & infinitè repræsentans. Est ergo etiam in hoc

in hoc eadem ratio de specie, quæ de actu & lumine: vt in vniuersum verum sit eius obiecti intelligibilis, cuius est possibilis visio & virtus visiua creata, esse etiam possibilem speciem commensuratam visioni, & facultati videndi.

XXX. Euasio præciditur.

Sed fortasse vis fiet in ratione repræsentationis, & imaginis: visio enim & lumen non sunt imagines repræsentantes Deum, sed visio est quædam actio, quæ versatur circa Deum, cuius principium est lumen, sicut dilectio & charitas: at verò species est imago, & propria similitudo obiecti: & ex hoc capite peculiariter repugnat dari speciem Dei, quia non potest creatura propriam imaginem & similitudinem Dei, prout in se est, gerere. Hæc tamen responsio multa ex philosophia peteret, si exactè examinanda esset. Videtur enim supponere speciem esse imaginem, & formalem similitudinem, quod falsum est: quòd si hoc non supponat, nullius momenti est ratio, & vim facit in verbis metaphoricis malè interpretatis. De formali ergo imagine & similitudine concedimus non posse creatam entitatem gerere propriam & naturalem similitudinem Dei, prout in se est, quia talis similitudo intelligi non potest nisi per vniuocam conuenientiam in ea forma in qua ratio similitudinis, vel imaginis constituitur. Loquimur autem de imagine propria, non de re, quæ propter conuenientiam Analogam potest dici facta ad imaginem, vt est homo respectu Dei. Hæc enim imago neque est medium incognitum (vt vocant) cognoscendi, sed ad summum potest esse medium cognitum, & non inducet cognitionem Dei prout est in se, sed imperfectam per effectum. Loquendo igitur de propria imagine, negamus esse de ratione speciei quòd sit talis similitudo, aut formalis imago. Primò ob eandem rationem, quia non est de ratione speciei vt habeat vniuocam conuenientiam cum obiecto, in aliqua forma, vel figura, vt patet in specie repræsentante substantiam angeli.

XXXI. Secundò, quia nulla est necessitas ob quam in specie requiratur talis similitudo formalis. Aut enim id est necessarium, quia species supplet vicem obiecti, & ad hoc non est necessaria talis similitudo, nam supplet per modum instrumenti, aut tanquam semen ipsius obiecti: non est autem necesse vt instrumentum, aut semen sit formalis imago primarij agentis. Vel illa necessitas oritur ex eo quod species ad cognitionem ordinatur, & cognitio sit per assimilationem: & hoc etiam non rectè dicitur, quia si cognitio ipsa non est formalis similitudo, cùm totum esse speciei quodam modo sit propter cognitionem, cur necesse erit speciem ipsam esse formalem similitudinem? Imò hinc conficitur dilemma, quo apertiùs ostenditur verum esse principium à nobis positum, eandem scilicet esse proportionem speciei, actus, & luminis. Nam vel actus ipse cognoscendi, & multò magis videndi est imago actualis obiecti visi per veram & formalem similitudinem, vel non. Si affirmetur esse (licet id sit falsum) negari non poterit ipsum actum videndi Deum, esse veram imaginem & formalem similitudinem Dei: vnde vel negandum est esse possibilem talem similitudinem in actu, vel admittendum est in specie. Friuolum enim est quod quidam dicunt magis hoc repugnare in specie, quam in actu aut verbo, quia verbum, vel actus fit ab intellectu eleuato per lumen, & habente essentiam vnitam per modum obiecti: species autem non ita fieret, sed à solo Deo. Hoc enim nullius momenti est, tum quia si quæ est repugnantia in hoc, quòd res creata sit formalis similitudo Dei, non est ex causa, vel modo producendi talem entitatem: sed ex hoc quòd repugnat finitæ entitati habere cum Deo eam conuenientiam formalem, quæ ad imaginem, & similitudinem formalem necessaria est; vel si formalis similitudo & imago in hoc rigore non sumitur, sed aliqua alia ratione, qua creaturæ vt creatura est non repugnet, neque etiam speciei repugnabit. Tum etiam, quia ob eam causam facilius ratio imaginis communicari poterit speciei, quàm verbo, seu actui, quia species fiat à solo Deo, actus verò medio intellectu: facilius autem videtur posse fieri vt Deus imprimat similitudinem sui, quam vt intellectus illam efficiat, vel saltem est æquè facilè, quod nobis perinde est.

XXXII. Si autem negetur, actum esse similitudinem formalem, maiori ratione id negandum est de specie; quia tota ratio concipiendi speciem per modum imaginis, vel similitudinis est, quia cognitio fit per assimilationem, quæ assimilatio per ipsum actum cognoscendi maximè perficitur: si ergo ipsa actualis cognitio non est formalis similitudo in prædicto sensu, non est cur species talis esse fingatur. Quòd si talis non est, ruit responsio, vel ratio in contrarium adducta, manetque firmum fundamentum positum, seruandam esse in hoc proportionem inter speciem, actum, & lumen. Et re vera ita est, nam vera repræsentatio, quæ per cognitionem fieri dicitur, solum est intentionalis, & in hoc solùm consistit, quòd res ita apprehenditur, vel concipitur, sicut est. Et à nobis ita explicari potest: quia per cognitionem ita inter nos ipsos res conceptas formamus, vt ex vi talis conceptus possimus res ipsas quasi depingere vel declarare quales sint. Hæc autem repræsentatio formaliter dicitur fieri per ipsum actum intelligendi seu verbum, non quia in eo sit formalis conuenientia, vt bene refutatum est, sed quia ipse actus est forma, quæ informando intellectum, intentionaliter seu intelligibiliter illi refert obiectum; & hoc est formaliter repræsentare illud: species autem intelligibilis in hoc genere, potiùs effectiuè, quàm formaliter repræsentare dicetur, quia est proprium principium efficiens actum, & determinans illum ad dictam formalem repræsentationem. Atque ita concluditur, intelligibilem repræsentationem, qualiscunque illa sit, vel magis, vel vt minimum æqualiter in actu ac in specie reperiri, ideòque ex hac parte repugnare non posse vt obiecti illius intelligibilis detur species creata, cuius proprius conceptus per visionem creatam, & creatum lumen illi visioni proportionatum dari potest.

XXXIII. Effugium aliud occluditur.

Denique hinc facilè excluditur quod quidam aiunt, ob summam Dei immaterialitatem non posse dari speciem creatam eius: quia si qualitas materialis non potest esse species intelligibilis ad repræsentandum angelum, multò minùs qualitas creata poterit esse species intelligibilis ad repræsentandum Deum, quia magis distat à purissima immaterialitate Dei quilibet spiritus creatus, quàm corpus à creato spiritu. Sed hæc ratio si efficaciam haberet, idem probaret de actu, & lumine: nam per lumen materiale & visionem

cor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

corpoream, non potest videri spiritus creatus: ergo per lumen, & visionem creatam immaterialem, non poterit videri spiritus increatus. Quòd si hîc argumentũ est inefficax, quia non seruatur proportio in ratione obiecti, & actus seu potentiæ, nam obiectum spirituale, siue creatum, siue increatum est omnino extra latitudinem obiecti actus aut facultatis corporeæ: spiritus autem increatus, non est omnino extra latitudinem obiecti potentiæ spiritualis, etiamsi creata sit: hæc eadem responsio applicanda est ad speciem intelligibilem, quæ accommodata semper est principio & actui intelligendi. Sicut ergo Deus, ex eo quod est actus purissimus, habet quidem vt in se attingi non possit per naturalem facultatem creaturæ, non verò excludit quin per lumen & actũ superioris ordinis in se ipso attingi possit, ita etiam non excludit speciem eiusdem ordinis. Neque enim necesse est, vt species semper sit omnino æqualis obiecto in immaterialitate, & puritate: sed satis est vt sit aliquo modo eiusdem ordinis. Sicut inter angelos inferior habet speciem propriam superioris, quamuis non cum æquali immaterialitate, quia in eo accommodatur subiecto in quo est: sufficit tamen quòd ad eundem ordinem pertineat, & quod proportionem seruet cum intellectu, quem connaturaliter informat, & actu quem elicit: idem ergo ad speciem Dei sufficiet. Atque ita semper relinquitur firmum fundamentum positum, scilicet, seruari semper proportionem inter lumen, actum, & speciem: ideoque non posse censeri simpliciter impossibilem speciem, vbi actus, & lumen possibilia sunt.

XXXIV. Species creata Deũ in se repræsentãs, naturaliter impossibilis.

In alio igitur sensu verè dicitur hæc species impossibilis, scilicet, iuxta ordinem connaturalem, & ex natura rei debitum intellectui creato, & hic sensus satis est ad expediendam secundam difficultatem in qua versamur. Ratio autem (quæ in ea postulatur) cur hæc species non possit esse connaturaliter debita intellectui creato, sumenda est ex fundamento demonstrato, quod scilicet species, actus & lumen inter se proportionẽ seruant, & ad eundem ordinem rerum pertinent: quia ergo visio & lumen, superioris ordinis sunt, & vltra naturę debitum, ideò C species non potest esse connaturalis intellectui creato. Ne autem videamur circulum committere, radix à qua prouenit quòd illa tria in præsenti supernaturalia sint, posita est in ratione, qua probauimus Deum esse naturaliter inuisibilem, scilicet, quia modus essendi Dei, est omnino alterius ordinis à modo essendi connaturali naturæ. Nec refert, quòd Deus contineatur sub obiecto intellectus creati: cõtinetur enim, quatenus per effectus naturaliter cognoscibiles manifestari potest, vel quatenus modo aliquo imperfecto, & naturæ intelligentis proportionato concipi potest: inde tamen non fit, vt maiori perfectione, aut per speciem propriam, possit naturaliter cognosci.

XXXV. Dei in se repræsentatiua species de facto nõ datur.

Alia verò opinio, quæ in confirmatione illius difficultatis tangebatur, quod de facto detur species creata ad videndum Deum, falsa est, vt ex sententia Theologorum iam ferè communi nunc suppono. Multò verò magis falsum est dicere, quod intellectus creatus informatus tali specie sola absque alia virtute supernaturali, possit connaturali modo elicere illam visionem. Nam hinc planè sequitur intellectum ex se habere omnes vires, seu actiuitatem ex parte intellectus necessariam ad videndum Deum, A solumque deesse illi speciem & concursum proportionatum: hoc autem falsum & absurdum est. Cur enim talis species non diceturconnaturalis, imò iuxta ordinem naturæ debita, etiamsi à solo Deo fieri possit? vt in simili dicebamus superiùs cum Scoto disputantes. Nam intellectui creato ex se sola illa actiuitas ab intrinseco conuenit, quæ ex parte potentiæ adhibenda est; nam illa quæ prouenire debet ab obiecto, ab illo communicanda est, vel per seipsum, vel per speciem. Vnde respectu potentiæ non potest actus videndi vel cognoscendi magis connaturalis esse, quàm si potentia naturaliter habeat totam vim actiuam necessariam ex parte facultatis intellectiuæ ad talem actum. Neque etiam potest ex alio principio iudicari, quod species sit connaturaliter debita, quàm ex eo quod potentia ex se habet connaturalem totam actiuitatem ex parte ipsius necessariam. Nullo ergo modo hoc affirmari potest de aliquo intellectu creato respectu visionis Dei. Et ideò Diuus Thomas, pluresque Theologi præter concursum diuinæ essentiæ in ratione speciei, requirunt lumen, B quod sit virtus intellectualis, supplens defectum virium naturalium intellectus creati, & ideò in superioribus non diximus speciem proportionari intellectui, sed lumini. Et eadem ratione intellectui secundum se non est debita hæc species: intellectui autem iam eleuato per lumen esset quidem debita nisi obiectum ipsum per se adesset, & necessitatem speciei excluderet. Et ideò talis species creata, quamuis possibilis sit logicè, id est non implicet contradictionem, nunquam tamen est possibilis physicè seu connaturaliter, quia intellectui secundum se est improportionata: intellectui autem eleuato per lumen non est necessaria, quia obiectum, eò quòd sit actualissimum, & summè intelligibile, & immensum, per seipsum intimè adest potentiæ. Plura de hac re dixi in tomo primo tertiæ partis, disputatione vigesima nona sect. 2.

Expeditur tertia difficultas, & aliquid de naturali fœlicitate tangitur.

TErtia difficultas amplissimam postulabat quæ- XXX
stionem, an fœlicitas illa, quæ in visione Dei consistit, naturalis dici possit, & consequenter an sit in creatura intellectuali naturalis appetitus ad illam, vel si ibi non est naturalis fœlicitas, vbi sit, vel in quo sistat naturalis appetitus fœlicitatis, quem in nobis esse certo certius est, cùm nihil magis naturaliter appetamus, quàm esse beati. Sed hæ quæstiones & maiori ex parte Theologicæ sunt, & non possent hoc loco sine magno incommodo tractari, & ideò breuiter dicendum est naturalem fœlicitatem creaturæ non consistere in clara Dei visione, tum propter rationem factam in tertia illa difficultate, tum maximè, quia aliàs debita esset intellectuali creaturæ ordinatio in talem finem, per proportionata ac sufficientia media, neque aliter eum illa agi posset, nisi prouidentiam naturæ illius debitæ ei denegando: hoc autem censeo esse magnum absurdum in Theologia, & pernicioſum fundamentum ad materiam de gratia explicandam. Sequela verò est manifesta, quia nihil magis pertinet ad prouidentiam vnicuique naturæ debitam, quàm ordinatio eius in connaturalem finem per conuenientia media. Quod si fœlicitas illa nullo modo naturalis est, nec naturalis & innatus appetitus ad illam esse

esse potest, quia, vt recte etiam tactum est in tertia A desiderium seu appetitus elicitus, eò quòd non censeretur possibilis & sibi debita perfectior cognitio: loquimur enim intra naturæ limites, & nulla reuelatione facta de superiori fœlicitate: tunc enim licet homo, vel Angelus naturaliter contemplans Deum ex effectibus, tuam cognitionem imperfectam esse cognosceret; & ideò excitari posset ad velleitatem aliquam seu desiderium conditionatum videndi Deum si fieri posset; non ideò tamen esset inquietus, & quasi solicitus, sed sua sorte esset contentus: & hoc satis esset ad beatitudinem imperfectam, vt dixi; proportionatam tamen naturæ imperfectæ.

difficultate, hic appetitus solùm est ad ea, quæ naturalia sunt. Item quia ille appetitus semper fundatur, seu potiùs est idem cum naturali potentia, vel actiua, vel saltem passiua, cui semper aliqua actiua naturalis correspondet, iuxta doctrinam Aristotelis 9. Metaphysicæ capite 1. & tertio de Anima, capite quinto. Cum ergo in creatura nulla naturalis potentia sit ad illum actum, nec naturalis appetitus esse potest.

XXXVII. Loquimur autem de appetitu innato, quem pondus naturæ appellant: nam ille appetitus propriè dicitur naturalis: appetitus autem elicitus, magis est voluntarius. Quomodo autẽ circa hoc obiectũ exerceri possit, statim attingemus. Intelligendum est etiam de appetitu illius visionis, seu fœlicitatis vt talis est, seu secundum specificam rationem suam: nam quatenus illa visio est quædam magna perfectio intellectus, & scientia quædam & fœlicitas perfectissima, homo naturaliter appetens scientiam, potest dici naturaliter appetere illam visionem, non vt visio talis est, sed sub communi ratione scientiæ, quod non est re vera appetere illam visionem, sed B scientiam vt sic. Imò si propria ratio illius appetitus spectetur, in scientia connaturali clauditur. Ex illo autem naturali appetitu nascitur, vt quacunque ratione homo apprehendat, vel sibi persuadeat illam visionem esse perfectionem sibi possibilem, illam possit aliquo actu elicito desiderare, quod desiderium si imperfectum sit, & improportionatum, poterit etiam viribus naturæ elici, & ea ratione dici potest appetitus naturalis, & quia est etiam conformis illi inclinationi naturali, qua homo generatim appetit suam perfectionem. Sed hic modus appetitus eliciti, non solum circa naturalia bona, sed etiã circa præternaturalia versatur. Imò si sit omnino inefficax, seu conditionatus, vel per simplicem complacentiam, potest interdum circa impossibilia versari.

XXXVIII. Creaturæ rationalis naturalis fœlicitas in quo & ẽu cõsistat.

Dicendum ergo est contemplationem Dei in qua consistit naturalis fœlicitas vniuscuiusque creaturæ intellectualis, esse actum cognitionis Dei summè perfectum, quem vnaquæque suo naturali lumine, & per media suæ naturæ proportionata con- C sequi potest. Nam esse debet actus naturalis vt argumenta facta probant: & aliunde debet esse perfectissimus, vt ratio fælicitatis postulat: nullus ergo alius actus excogitari potest. Vnde in intelligentiis separatis fœlicitas hæc erit cognitio illa Dei, quam vnaquæque per suam propriam substantiam habere potest, vt significauit Diuus Thomas prima part. quæstione 56. artic. tertio, & idem est proportionaliter de anima separata. Hominis verò in hac vita talis fœlicitas erit optima contemplatio qua Deum ex creaturis cognoscere potest, vt dixit Diuus Thomas prima part. quæstione 62. articulo primo, & est mens Aristotelis, quem ibi exponit. An verò cum hac cognitione oporteat amorem coniungi, vt nomen fœlicitatis obtinere possit, alterius est considerationis. Hæc autem contemplatio, quamuis in se imperfecta sit, comparata tamen ad talem naturam, est perfectissima, quantum iuxta naturalem eius capacitatem esse potest: & hoc satis est vt sit beatitudo naturalis eius: satis enim est homini, vt Aristoteles dixit, libro decimo Ethicor. quod sit beatus vt homo: & idem de Angelis dici potest. Quapropter tali contemplatione & satiaretur naturalis capacitas & appetitus, & quiesceret prudens animi

D. Thom.

De Philosophorum autem sententia circa visi- XXXIX.
onem claram primæ causæ, nihil certum inuenio, neque Aristoteles quidquam in hoc asseruit, nec insinuauit vnquam, præsertim agens de humana beatitudine. Auerroes autem citato loco, non tam de hominibus loquitur, quàm de illo intellectu agente, quem finxit esse substantiam separatam, nobis vnitam, de quo intellectu ait, vltimam prosperitatem esse intelligere per hunc intellectum, denudatum à potentia, & per intellectionem quæ sit substantia eius: non verò declarat quòd talis intellectio sit visio primæ causæ, sed potiùs sentit esse intellectionem propriæ substantiæ talis intelligentiæ seu formę. Deniq; si qui philosophi, præsertim Arabes, quos infrà commemorabimus, senserunt inferiores intelligentias pertingere ad visionem primæ, ideò est quia de omnibus locuti sunt, vt de rebus eiusdem ordinis, & tanquam de puris actibus: nec tamen, vt iam dixi, satis declarant qualis sit illa visio aut contemplatio.

Sit ne Deus naturaliter visibilis ab aliqua creatura possibili.

IN quarta difficultate omittamus inprimis opi- XL.
nionem Durandi, quę in ea tangitur, quia in Theologia est absurda: & in Metaphysica tam perplexa, vt nihil quod ad rem pertineat dicere videatur. Quid enim est Deum fieri præsentem alicui per visionem creatam? Aut enim est, quod Deus sua sola efficacitate in intellectu creato efficiat visionem sui: & ita continet duos errores, vnum in Philosophia, scilicet, quod videat aliquis nihil agens, sed tantùm recipiens. Alterum in Theologia, scilicet quod intellectus creatus ex sola sua natura sit sufficienter aptus & dispositus ad illam visionem, maximè cùm ipse aperte loquatur de aptitudine seu capacitate naturali. Aut fieri Deum præsentem est per seipsum concurrere cum intellectu creato ad visionem sui, & hoc modo omnino falsum est dicere, nullam aliam virtutem, nisi naturalem requiri ex parte intellectus vt Deus fiat illi præsens. Et quidem Durandus per hanc præsentationem obiecti, non visionem, sed aliquid prius visione intelligit: ait enim, stante virtute potentiæ, & præsentato obiecto per se & immediatè, & secluso impedimento, sequi visionem, & ita fieri dicit visionem Dei. Quid autem sit illa præsentatio obiecti, quæ antecedit visionem, neque explicat, neque explicare potest (maximè in Deo, qui de se semper est intimè in potentia) nisi per hoc solum, quod Deus quasi applicatur in ratione obiecti ad influẽdam visionem, & ita supponit totam virtutem necessariam per se ex parte intelle-

An Dei claram visionem aliqui Philosophi possibilẽ esse iudicauerint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

intellectus esse innatam, & connaturalem illi, quod A
est falsissimum.

XLI. Igitur hac opinione omissa, ad quartam difficultatem concedo rationem, quæ probat Deum esse naturaliter inuisibilem, vel hominibus, vel angelis iam creatis, æquè procedere de quacunq; substantia intellectuali, quæ à Deo creari possit. Quod satis constat ex discursu à nobis facto, neque ego rationem aliquam excogitare, aut inuenire potui, quæ magis procedat de intelligentiis iam creatis, quàm de creabilibus. Vnde consequenter concedo, eodem discursu sufficienter ostendi non posse lumen gloriæ esse connaturale alicui substantiæ creatæ. Imò ob eandem rationem existimo, idem satis probari ex eo, quod secundum fidem credimus, de facto nullam esse substantiam creatam, quæ talis sit. Quam illationem declarabimus plenius infrà tractando de intelligentiis creatis. Et quidem quod illudmet lumen gloriæ secundum speciem, quòd nunc extrinsecus communicatur hominibus & angelis, non sit connaturale alicui substantiæ creatæ, difficile creditu
B non est. Primò quia intelligi vix potest quòd intellectus secundum speciem, qui est connaturalis homini, & intrinsecus manat ab essentia eius, alteri substantiæ communicetur tanquam accidens extrinsecum, vt per illum intelligat: ergo è conarario, cùm lumen gloriæ communicetur hominibus aut angelis tanquam accidēs aduenticium, signum est hoc ipsum lumen non esse proprietatem connaturalem alius substantiæ creabilis, & quamuis daremus hoc non implicare contradictionem, esse tamen valdè monstrosum, & alienum omnino à perfectione operum Dei, quod illa proprietas semper esset in rerum natura in extraneo supposito, & nunquam in proprio.

XLII. Secundò, quia hoc lumen non est (vt ita dicam) plena potentia intellectiua, id est, per se sufficiens in ratione potentiæ ad intelligendum: alioqui non esset ponendum in intellectu, sed immediatè in substantia, neque etiam est purus habitus, quia non solùm dat facilitatem, sed etiam facultatem videndi: nulla autem qualitas huiusmodi est connaturalis alicui substantiæ intelligenti, sed, si qualitas
C ita est naturalis & fluens ab essentia, est plena potentia: si verò est connaturalis solùm vt consona & congruens naturæ, acquisita tamen, seu superaddita, est purus habitus, neque in qualitatibus connaturalibus innenitur illud medium. Quod ita in præsentiarum declaro: fingatur etenim substantia cui connaturale sit hoc lumen gloriæ: aut in illa substantia hoc lumen est verus intellectus, & integra facultas proxima intelligendi, & hoc repugnat huic lumini, vt ostensum est, aliàs non magis posset noster intellectus informari tali lumine, quam aliquo intellectu angelico. Vel illud lumen in tali substantia non esset intellectus eius, & sic necessario supponeret alium intellectum in tali substantia: cùmque aliàs supponatur hoc lumen esse connaturale illi substantiæ, necessarium esset, talem intellectum esse illius superioris ordinis, cuius nunc censetur esse hoc lumen: nam propterea nunc non est connaturale intellectibus de facto creatis, quia illi pertinent ad inferiorem ordinem: ergo vt esset proportio & connaturalitas, oporteret intellectum illum illum esse in ordine superiori. At hoc posito, non indigeret talis intellectus supperaddito lumine à se distincto, quod compleat potestatem eius: omnis enim intellectus in suo ordine & gradu, est sufficiens principium in ratione facultatis intellectiuæ omnium actuum sibi connaturalium, nec indiget lumine superaddito, nisi quando eleuatur ad actus supernaturales. His ergo rationibus (vt opinor) sufficienter probatur, hoc lumen gloriæ, quod hominibus vel angelis infunditur, secundum hanc eandem rationem & speciem, non esse qualitatem naturaliter inditam, aut fluentem ab aliqua substantia creata.

Quod verò nec possit esse substantia creata habens intellectum superioris ordinis & rationis, qui XLIII
haberet sufficientes vires connaturales ad eliciendam visionem Dei, quia eminenti ratione diceretur lumen gloriæ connaturale tali creaturæ: hoc (inquam) est quòd directè & à priori probat discursus Diui Thomæ superiùs fusè declaratus. Quia D. Tho.
talis intellectus esset connaturalis substantiæ à qua manaret, & potentialis sicut illa, quam respiceret vt proprium & proportionatum obiectum, ad cuius normam (vt ita dicam) conciperet quidquid conciperet: in hoc autem ordine sunt omnes intellectus de facto creati, & inde habent, vt non possint
B naturaliter videre Deum. Repugnantia ergo inuoluitur, cùm dicitur talis intellectus esse superioris ordinis. A posteriori autem, & ab incommodis declarari potest primò, quia talis substantia esset naturaliter perfectè beata. Secundò, quia necessitate naturali videret Deum, sicut nunc intellectus informatus lumine gloriæ naturali necessitate videt. Tertiò naturaliter esset omnino impeccabilis: quia visio Dei reddit impeccabilem. Quartò lumen gloriæ quod nunc datur hominibus vel angelis, proximè & immediatè non tam esset participatio increati luminis Dei, quàm creati luminis talis intellectus. Quintò, vel visio quam talis intellectus eliceret, esset alterius, & nobilioris speciei, quàm nunc sit visio beatifica, quod repugnat, vel nunc visio beatifica in tota sua latitudine esset extrà connaturale subiectum, cùm tamen posset illud habere, quę etiam esset magna imperfectio. Igitur illorum Theologorum opinio (si qui sunt) qui crediderunt lumen gloriæ esse posse connaturale creaturæ, non solùm non eneruat vim rationis factæ, verùm potiùs
C efficacia illius rationis in eo conspicitur, quod talis opinio à priori per eam improbatur, cùm tamen à posteriori & ab incommodis satis etiam cōstet illam esse falsam.

Discrimen inter lumen gloriæ, & lumen connaturale creaturæ.

ATque hinc etiam facilè responderi potest ad XLIV
instantias, vel obiectiones, quæ ex hoc lumine fieri solent contra discursum superiùs factum, quòd nimirum si ille efficax sit, æquè probet esse impossibile, videre Deum per hoc lumen creatum, quantumuis diuinitus infusum. Primò, quia intellectus affectus hoc lumine dicitur cōnaturaliter videre Deum: & tamen & ipsum lumen, & intellectus vt affectus illo, est ens potentiale, habetque modum essendi multò inferiorem, quàm sit modus essendi diuinitatis: ergo vel ex hoc modo essendi nihil concludi potest de cæteris intellectibus, & luminibus creatis, vel æquè probat de lumine gloriæ creato; nam quod illud supernaturale dicatur, & alia naturalia, nil refert, si quatenus creatum est, eandem improportionem, idemque impedimentum habet.

Dicendum

XLV. Dicendum autem est rationem esse longè diuersam, quia lumen naturale cuiuscunque intellectus creati, sicut intrinsecè manat ab essentia creata, ita commensuratur illi in virtute & modo agendi, eamque respicit vt primum & accommodatum obiectum: estque quasi coniunctum instrumentum eius ad omnes intellectiones eliciendas, quarum ipsamet essentia, quæ est radix illius luminis, est propria & principalis causa per suum proprium influxum. Lumen autem gloriæ, quod Theologi dicunt infundi beatis, sicut nullæ creaturæ esse potest connaturale, ita peculiari quodam modo & ratione ab essentia diuina fluit tanquam singularis participatio increati luminis eius: ideoque & ipsam primario respicit vt proprium & accommodatum obiectum suum, & modum operandi eius participat, & est proprium instrumentum eius ad visionem eiusdem efficiendam, cuius propterea visionis nulla creata essentia est principalis, & quasi radicalis causa, sed ipsamet essentia diuina. Quia sicut intellectus est instrumentum animæ, ita lumen est instrumentum Dei. Hoc autem modo dicitur instrumentum, B
non quia eo modo quo agit, non agat virtute propria & proportionata, nam re vera ita agit, & sub ea ratione dici potest causa proxima, principalis in suo genere; sed quia est virtus subordinata alteri, cui sub alia ratione principalius tribuitur operatio: sicut calor dicitur instrumentum ignis etiam ad calefaciendum, & intellectus instrumentum animæ ad intelligendum: ad hunc ergo modum lumen gloriæ nullius creaturæ instrumentum est, sed Dei: hac igitur ratione dicitur Deus esse illius visionis causa principalis.

XLVI. Intellectus creatus instrumentarie solū beatam visionē attingit.

Deinde, quia illud lumen non est tota virtus actiua illius visionis in ratione facultatis proximæ, sed necesse est vt intellectus etiam creatus, in quo est tale lumen, suam proximam actiuitatem adhibeat, partialem (vt aiunt) partialitate causæ, non effectus: illa enim omnino necessaria est vt actus sit vitalis. Eam verò actiuitatem non adhibet intellectus vt virtus naturalis, etiamsi per entitatem suam illam adhibeat, sed vt est virtus obedientialis, quia tota actio, totusque effectus supernaturalis est: agit ergo vt virtus subordinata Deo, atque adeò vt in- C
strumentum eius: vnde hoc etiam titulo dicitur Deus causa principalis. Tandem, quia in actione intelligendi (sicut in omni actione animali) præter actiuitatē facultatis proximè intercedit actualis influxus ipsiusmet animæ, vel essentiæ in qua radicatur talis facultas, & ideo illa cēsetur principale principium talis actionis, non denominatione tantum, sed causalitate vt supra disput. 18. tractatum est. Ad hunc ergo concursum præstandum circa visionem beatam insufficiens est omnis creata essentia: & ideo in hoc etiā operatur vt instrumentum Dei, qui propterea cum his principiis longe altiori auxilio concurrit, quam si in omnibus ipsis principiis esset connaturalis, & proportionata virtus ad talem actionem: & ideo hanc etiam ob causam est Deus principalis causa illius operis.

XLVII. Intellectus creatus non Deus beatifica visione videns denominatur.

Nec verò inde sequitur (vt quidam obiiciunt) Deum denominari videntem illa visione, eo quod actio præcipuè denominare soleat causam principalem: hoc (inquam) non sequitur, nam videre non est denominatio præcisè agentis vt sic, sed talis agentis qui in se recipiat, & informetur visione: propter quod Aristoteles dixit intelligere esse quoddam pati, sicut sentire. Deus autem ita efficit illam visionem, vt eam non recipiat, neq; illa informetur: homo autem vel angelus rectè dicitur videre illa visione, quia informatur illa; & quantum ad actiuitatem sufficit quod vitali modo ad illam concurrat, etiam vt instrumentum, vt latiùs declaratum est Tom. 1. 3. p. disp. 31. sect. 6. ad 4.

Est igitur longè diuersa ratio de lumine super- XLVIII.
addito rebus supra naturas earum, & de modo quo per illud operantur, quam de lumine & actionibus connaturalibus. Ex qua differentia nascitur, vt modus connaturalis actionis seu visionis regulandus sit, & commensurandus iuxta connaturalem modū essendi, vel luminis naturalis, vel principalius essentiæ creatæ, quæ est quasi primum fundamentum & principale principium illius actionis & ordinis: modus autem supernaturalis actionis seu visionis non sit regulandus quoad omnia ex modo essendi creati luminis, aut rei intelligentis per illam visionem, sed præcipuè ex diuina essentia, cui vt principali radici in tali actione hæc omnia subordinantur.

Vnde in forma concedo assumptum, scilicet, in- XLIX.
tellectum etiam informatum lumine gloriæ habere modum essendi inferiorem illi quem Deus in se habet, nego tamen simpliciter consequentiam, quia totum illud coniunctum nō concurrit vt organum alicuius essentiæ creatæ cui commensuretur. Et hoc ipsum est, lumen illud esse cuiusdam superioris ordinis, in quo talem dicit habitudinem ad Deum, vt nullam substantiam creatam possit respicere tanquam radicale principium, & fundamentum sui esse, & ideo non possit ei esse connaturale. Addo verò, etiam visionem illam quæ huic lumini est proportionata, habere in se inferiorem modum essendi, quam habeat visio increata ipsiusmet Dei. Est tamen singularis participatio illius visionis, & superat omnem visionem connaturalem creaturæ; eo quod immediate respicit ipsam Dei essentiam prout in se est, tanquam proprius conceptus eius. In quo habet etiam proportionem cum lumine supernaturali, quia illud, sicut immediatam originem suam habet à solo increato lumine, cuius est participatio, ita ipsam diuinam essentiam in se ipsa respicit vt proprium obiectum, prout explicatum est.

Ex his intelligitur, alio modo posse Deum dici L.
inuisibilem ab intellectu creato, quod nulla via aut ratione siue naturali, siue supernaturali conspici possit. Quo sensu interpretati sunt attributum illud quidam hæretici, qui negarunt nos aut angelos visuros esse Deum in se ipso, sed in aliquo splendore creato. Quorum sententia merito hæresis damnata est, vt apertè repugnans Ioanni dicenti, *Videbimus eum sicuti est*; & aliis locis quæ recensere, & interpretari, adductis sanctis Patribus, Theologorum est. Quanquam verò illa sententia tam falsa sit, non tamen censeo esse ex iis quę sola naturali ratione falsitatis conuinci possunt. Nam, si quę in superiori puncto diximus, vera & efficacia sunt, ex eis probabiliter colligitur, sola ratione naturali spectata, potius existimandum esse Deum simpliciter, & omni modo inuisibilem in se ipso, quā aliquo medio aut ratione visibilem. Primo quidem quia naturalis ratio per se sumpta, nō facilè sibi persuaderet esse possibilem effectū, qui iuxta naturalem cursum & virtutem fieri non potest. Secundo & maximè videri posset hoc repugnare in actu vitali, quem necesse est fieri à potentia quam informat, & versari circa obiectum eius; ex quo videtur sequi aut naturalem esse debere, aut nullo modo esse posse. Cum ergo na-

Quo alio modo Deus dici possit inuisibilis. Lege Bernar. Epist. 190. Concil. Floren. in liter. Vnionis. Cap. Damnamus de Hæreti. quatenus damnat errores Almarici. Vide Dicast. Inquisit. p. 2. q. 7. Turrecrem. in Summ. de Eccles. l. 4. cap. 35.

Universidad de Deusto
Biblioteca

turali ratione sufficienter probetur illum actum A non posse esse naturalem, sistendo intra limites eiusdem rationis naturalis, existimaretur potius talis actus simpliciter impossibilis, quam aliqua ratione possibilis. Vel ad summum, qui magno iudicio & moderatione ageret, iudicaret Deum quidem naturaliter esse inuisibilem: an vero ipse posset superiori aliqua ratione se manifestare, cognosci non posse. Est ergo hæc veritas quoad hanc partem, qua Deus dicitur supernaturaliter visibilis, ex his quæ sola fide tenentur. Ratio verò deseruit ad soluenda argumenta contraria, vel ex generalibus principiis per se credibilibus, quod multa fieri possint virtute diuina, quæ naturæ creatæ viribus non possunt; vel in particulari ostendendo hîc non esse repugnantiam aut contradictionem, eo quod Deus aliquo modo ad obiectum intellectus pertineat, quod satis est, vt idem intellectus eleuari possit ad perfectius operandum circa tale obiectum, quã naturaliter possit.

SECTIO XII.

An demonstrari valeat, Deum nec comprehendi, nec quidditatiue cognosci posse.

I. ALiud Dei attributum est, esse incomprehensibilem, quod partim in præcedente continetur, & necessario ex illo sequitur, partim aliquid addit, quod solum indicabimus, quia magis ad Theologos, quam ad Metaphysicos spectat. Constat igitur inprimis hoc attributum intelligendum esse comparatione intellectus creati, nam à se ipso comprehensibilis est Deus; si tamen Metaphora comprehensionis rectè eidem rei respectu sui ipsius accommodatur. Nam comprehensionis nomen secundum proprietatem suam à corporibus quantis sumptum est, in quibus non dicitur vnum corpus se ipsum comprehendere, sed aliud, quod ita circumdat seu complectitur intra se vt nihil extra maneat: & inde translatum est nomen ad comprehensionem vel visionem, vt illa vocetur comprehensiõ, qua obiectum videtur quantũ visibile est, ita vt nihil eius lateat videntem, vt August. dixit. Si C ergo proportio Metaphoræ in omnibus seruanda esset, non esset tribuenda eidem rei respectu sui ipsius: quia tamen intellectio reflectitur in se ipsam, seu in ipsum intelligentem, ideo sicut dicitur Deus videre se ipsum, ita etiã propriissimè dicitur adæquatè videre se ipsum quantum visibilis est; quia non minus intellectiuus est, quam intelligibilis: hoc ergo sensu verè dicitur comprehensibilis à se ipso: cùm ergo incomprehensibilis nominatur, comparatione intellectus creati intelligendum est.

Quomodo sit Deus incomprehensibilis.

II. POtest autem hoc intelligi respectu intellectus creati, vel vt operantis per vires suæ naturæ, vel absolutè & simpliciter, & omni ratione. Priori modo dicimus hoc attributum contineri in superiori, essequeeuidentius illo: nam comprehensio includit quidquid est de perfectione visionis, & vlterius addit adæquationem ad obiectum: nam dicit exactam & omnino perfectam obiecti cognitionem: si ergo visio non est possibilis naturaliter, multo minus erit cõprehensio. Item est hoc euidentius, quia cum Deus sit infinitus, intelligi non potest quod à finita potentia, & maximè naturali virtute cõprehendatur.

De posteriori autem sensu non est tanta euidentia, suppositа præsertim veritate fidei, quod Deus videri supernaturaliter potest, etiamsi sit naturaliter inuisibilis: dubitari enim potest nec immerito, an supernaturali virtute comprehendi possit ab intellectu creato, etiamsi naturaliter sit incomprehẽsibilis. Præsertim quia non est facile intellectu quomodo videatur Deus clare prout est in se, & non videatur quantum visibilis est, cum sit res simplicissima. Imo non defuerunt Theologi, qui existimauerint hoc esse vnum ex maximè reconditis mysteriis fidei; & propterea dixi disputationem de hoc attributo sub hac ratione non pertinere ad Metaphysicum. Existimo nihilominus certa fide tenendum esse simpliciter & omnino esse Deum incomprehẽsibilem ab intellectu creato, quantumcunq; ad intelligendum eleuetur, vt ex Scriptura, Conciliis, & Patribus, alibi probaui latius. Atq; incomprehensibilitas hoc sensu declarata, sequitur ad infinitatem Dei: nam quia infinitus est, ideò finita virtute comprehendi non potest: & quia intellectus creatus, B quantumuis eleuatus, semper est finitę virtutis, ideò respectu illius simpliciter & omnino est Deus incõprehensibilis: & quamuis videatur totus, quia simplicissimus est, non tamen videtur adæquatè seu totaliter propter eminentiam suam. Videantur quæ scripsimus 1. Tom. 3. p. disp. 26. fere per totam.

Positne Deus naturaliter quidditatiue cognosci.

III. SEd quæret aliquis, esto non possit Deus comprehendi, an possit saltem quidditatiuè cognosci. Potest autem id quæri in duplici illo sensu sæpe distincto, scilicet vel naturali, vel supernaturali virtute. Et de hoc posteriori modo nulla est quæstio, nam qua cognitione videtur Deus clarè, & prout est in se, eadem cognoscitur quidditatiuè: nam videtur secundum totam essentiam suam, quod à fortiori ex dicendis constabit. Vnde intelligitur, comprehẽsionem aliquid addere vltra cognitionem quidditatiuam, scilicet adæquationem, sicut de visione diximus. De priori autem sensu est quæstio propter Aliqui sentent. quosdam Philosophos, qui dixerunt posse nos cognoscere quidditatiuè substantias separatas, in illis Deum etiam comprehendendo. Ita tenuit Commentator 3. de anima c. 7. & refert in eam sententiam Auempace, Themistium, & Alexandr. qui maiori ratione concederent posse Deum ab inferioribus intelligentiis naturaliter cognosci quidditatiuè. Et Scotus, vt vidimus supra, affirmat angelos naturali cognitione cognoscere quidditatiuè Deum per speciem naturalem illis inditam. Imo in 1. dist. 3. quæst. 1. affirmat posse nos in hac vita naturaliter, & ex creaturis peruenire ad formandum talem conceptum Dei, qui nobis illum quidditatiuè repræsentet. Rationes fiunt plures, sed parum efficaces, & quæ vix indigeant responsione: quas melius attingemus infra tractãdo de intelligentiis creatis. Nunc vna sufficit, quia de Deo naturaliter cognoscimus id quod maximè est illi essentiale ac proprium, scilicet esse ipsum esse per essentiam, atq; ex se & ex intrinseca necessitate esse ens actu: ergo naturaliter cognoscimus illum quidditatiuè.

In hoc verò dubio, nisi equiuocatio aliqua in terminis misceatur, nulla potest nobis superesse quæstio quæ ad rem pertineat, suppositа doctrina data de visione. Potest autẽ æquiuocè sumi nomen quidditatiuæ cognitionis: nam vno modo dici potest quidditatiua cognitio, qua de re cognoscitur quid A sit, concipiendo aliquod prædicatũ quidditatiuum eius, non tantum vt commune, sed etiam vt proprium, siue concipiatur per positiuam rationem seu repræsentationem, siue per negationem. Alio modo dicitur quidditatiua cognitio illa, per quam cognoscũtur de re omnia prædicata quidditatiua vsq; ad differentiam, vel quasi differentiã vltimam, eam concipiendo proprio & positiuo conceptu. Priori modo vsus videtur nomine quidditatiuæ cognitionis Sçotus supra: posteriori autem modo vsi videntur Auerroes & alii citati, & D. Thomas 1. par. quæst. 88. art. 2. & 3. cont. Gent. cap. 45. vt illis locis Ferrara & Caietanus notarunt & iterum Caietanus in tract. de ent. & essent. cap. 6. q. 14. Vbi aduertit, Scotum in hac parte solum in vsu nominis à D. Thoma differre. Vnde ipse ad tollendam vocis æquiuocationem, distinguit, aliud esse cognoscere quidditatem rei, aliud cognoscere rem quidditatiue: vt primum horum solum significet cognoscere quodcunq; prædicatum essentiale: secundum autem sit cognoscere totam rei essentiam, vsque ad vltimum gradum seu B differentiam.

D. Thom.

VI. Dei quidditas potest à nobis in hac vita naturali modo cognosci.

Explicata igitur terminorum significatione certa res est, non solum intelligentias à corpore abstractas, sed etiam nos in hac vita, posse aliquo modo cognoscere naturaliter quid sit Deus, seu quidditatem Dei. Hoc probat argumentum in fauorem prioris opinionis factum: imo omnia quibus hactenus probauimus diuina attributa cognosci naturali ratione, hoc ipsum suadent: quia per illa omnia explicatur essentia Dei, & prout de illo dicuntur, essentialiter dicuntur, vt ostendimus. Item quia Deo tribuimus multa prædicata communia ipsi & creaturis, quæ secundum abstractissimam seu Analogam rationem, propriè de Deo dicuntur: vt esse ens, substantiam, spiritum, &c. sed hæc dicuntur essentialiter de creaturis: multo ergo magis de Deo. Rursus vt hæc Deo appropriemus, & aliquo modo proprium Dei conceptum formemus, id est, non communem aliis rebus, addimus quasdam quasi differentias vel modos, quibus singularem excellentiam quam in Deo habent talia prædicata, declaremus, vt cum dicimus Deum esse ens per essentiam, infini- C tum, actum purum, &c. ergo verè cognoscimus aliquo modo quidditatem Dei.

VII. Dicendum verò vlterius est, non solum hominem in hac vita, verum neq; vllam creaturam posse cognoscere Deum quidditatiue ex effectibus eius, & naturali virtute. Hanc conclusionem intendit D. Thom. 1. p. q. 12. artic. 12. & quæst. 88. art. 2. & Caietanus ac Ferrar. citatis locis: & Capreolus latè in 1. distinctione 2. quæst. 1. art. 1. à concl. 4. vsque ad 8. & in eidem dicit Scotus supra, quantum attinet ad cognitionem nostram, & angelorum per solos effectus: nam quoad aliam cognitionem quam tribuit angelis per propriam speciem abstractiuam, plane discrepat à D. Thoma, sed de ea iam satis dictum est. Ratio autem conclusionis est supra tacta, quia nullus effectus Dei ita adæquatur illi, vt propriam eius similitudinem referat: & ideò manifestare non potest propriam quasi differentiam, seu vltimum constitutiuum Dei prout in se est. Item quia modus essendi Dei est alterius ordinis ab omni creatura: magisque distat à creatura etiam spirituali, quam creatura spiritualis à materiali: ergo ex perfectione creaturæ nunquam potest perfectio creatoris quidditatiue concipi. Tandem, quod ad nos attinet, suffi-

D. Thomas. Caiet. Ferrar. Capreol. Scotus.

cienter hoc persuadet experientia ipsa; & inductio quam facere possumus de his, quæ de Deo cognoscimus seu prædicamus.

VIII. Quædam enim (vt distinxit Dionys. c. 2. de Cœlesti Hierarch.) negatiua sunt, alia affirmatiua, sub quibus ex vtrisq; composita seu mista comprehendũtur. Affirmatiua rursus, aut absoluta sunt, aut respectiua. Non oportet autem distinguere propria & Metaphorica prædicata: nam de propriis tantum agimus: cum Metaphorica solum tribuantur Deo quatenus per translationem significant aliquid eorum quæ proprie Deo attribuuntur: & ita solũ differunt in voce seu conceptu nominis. Prædicata igitur quæ absoluta sunt, prout à nobis Deo attribuũtur, non perficiunt quidditatiuam cognitionem eius: quia vel sunt Analoga & communia Deo & aliis, vel si fiant propria Dei, sunt confusissima, & vix fiũt propria nisi adiuncta negatione. Assumptum patet, quia hæc omnia, ens, bonum, perfectum, substantia, sapiens, iustus, & similia, quæ proprie de Deo dicuntur, communia sunt creaturis: quod si velimus ea B concipere vt propria sunt Dei, id facere non possumus nisi sub confusione quadam, vt cum dicimus Deum esse summè sapientem, aut ens complectens omnem perfectionem, vel quid simile. Plerunque autem id façimus adiuncta negatione illius imperfectionis, quam tale prædicatum solet in creaturis habere: vt aliquo modo explicemus id, quod confuse apprehendimus de tali perfectione prout in Deo est. Propter q̃ Dionysius in initio de Mystica Theo- Dionys. logia, & de Cœlesti Hierarch. cap. 2 cognitionem Dei per conceptus negatiuos præfert ei quæ est per positiuos: quod etiam docet Augustinus tractatu 23. August. in Ioan. & 5. de Trinit. c. 1. & sæpe aliàs. Quia facilius & distinctius concipimus quid Deus non sit, quam quid sit, si aliquid proprium, & absolutũ & non tantum commune & Analogum, vel respectiuũ, de Deo concipere cupimus. Per conceptus ergo positiuos & absolutos non cognoscimus quidditatiue Deũ: constat autẽ quod licet adiungantur conceptus negatiui, non possunt quidditatiuam cognitionem consummare, quia per illos directè ac formaliter potiùs cognoscitur quid Deus non sit, quam quid sit: quatenus vero per illam negationem declaratur aliqua C excellentia perfectionis diuinæ, manet cognitio in eadem confusione & caligine. Atq; idem est etiam si his omnibus conceptibus absolutis addantur respectiui, vt creatoris, & similes: tum quia illa prædicata de formali, aut dicunt denominationes extrinsecas, aut relationes rationis (nam relationes reales ad intra non sunt naturaliter cognoscibiles: neq; etiam sunt propriè de quidditate Dei) tum etiam quia proprietates reales quas per illas relationes cupimus declarare, vel sunt emanationes ad extra, quę non sunt in Deo, sed in creaturis: vel solum est principium seu potestas quæ in Deo est ad tales actiones & hæc etiam non concipitur à nobis nisi conceptu confuso vel negatiuo, sicut de aliis attributis declaratum est. Sic igitur constat per nullum conceptum nec simul per omnes quos de Deo naturaliter formare possumus, in quidditatiuam eius cognitionem perueniri.

IX. Atq; hic discursus applicari potest seruata proportione ad quemlibet intellectum creatum. Nam licet angelus, verbi gratia, possit distinctius & proprius concipere aliquas perfectiones, quæ propriè Deo tribuuntur, vt esse spiritum, intelligentem, &c. semper tamen infinitè distat à modo quo illæ perfe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctiones sunt in Deo, vel sistit in concipienda illa proprietate vt communi, & Analoga, vel, vt concipiat illam tanquam propriam Dei, adhibet negationem aliquam, aut respectum, vel quid simile. Et hac ratione dixit Dionysius in mystica Theologia capit. 2. Deum esse supra omnem cognitionem: & cap. 7. de diuinis nomin. *Veraciter* (inquit) *dicemus nos Deum non ex ipsius natura cognoscere: ignota enim est, omnemque superat rationem & sensum:* & Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Theolog. hoc sensu dixit, *non posse Deum ab vllo intellectu naturaliter comprehendi:* ibi enim comprehensionem latè sumit prout complectitur propriam & quidditatiuam cognitionem. Ratio verò à priori huius veritatis est illa eadem, qua probauimus Deum non posse naturaliter videri, addendo, non posse Deum quidditatiuè cognosci nisi videatur, vt contra Scotum etiam supra probauimus.

Nazian.

X. Nec ratio facta in priori sententia contra hunc sensum quidquam vrget: nam licet cognoscamus Deum esse ipsum esse per essentiam: tamen neque propriè concipimus quale sit illud esse, neq; etiam concipere possumus quid sit esse ipsum esse per essentiam, nisi per negationes, scilicet, quia ex se est ens actu, id est non ab alio, & propriam perfectionem illius esse etiam per negationem declaramus, quia est infinitum. Dices, ergo re vera non concipimus Deum: quia constitutum per illam negationem vt sic, non est Deus: quod autem concipimus vt substratum illi negationi, non est proprium Dei, nam seclusa illa negatione quod remanet, est commune. Et in nostro concipiendi modo videtur hoc esse difficilius, quia nihil concipimus nisi ad modum rei sensibilis vel materialis, qui conceptus non videtur posse Deum repræsentare. Si autem non formamus aliquem conceptum Dei proprium neque illum certè cognoscimus.

Explicatur modus, quo Deum concipimus.

XI. REspondetur negando primam consequentiam, quia licet non concipiamus Deum distinctè & secundum propriam repræsentationem eius, nihilominus vere concipimus ipsum conceptu directè & immediatè repræsentante ipsum, vel perfectionem aliquam vt propriam eius. Hic tamen conceptus si sit politiuus & absolutus, est valde confusus, non prout confusum dicitur de vniuersali seu communi, quod vocant totum potentiale, sed prout opponitur conceptui propriè, & clarè repræsentanti rem prout in se est. Si verò in illo conceptu includatur negatio, quamuis illa non pertineat ad quidditatem Dei: sub illa tamen intelligimus fundamentum seu radicem eius, quæ est propria quidditas Dei & non ratio aliqua communis, vel Analoga: vt cum concipimus Deum vt ens infinitum, non intelligimus subsstratum illi negationi esse ens, vt sic, sed quoddam singulare ens, tantam habens perfectionem, vt terminis non claudatur. Quod vniuersale est in nobis quandocunque vtimur differentiis negatiuis ad contrahenda genera positiua, vt cum dicimus animal irrationale, non concipimus animal vt sic tanquam fundamentum illius negationis, sed concipimus quandam differentiam contractiuam animalis, quam quia non possumus merè positiuè nisi confusissimè concipere, per illam negationem eam explicamus.

XII. Neque est verum omnem conceptum nostrum directe & immediate esse alicuius rei sensibilis: nam conceptus entis vel substantiæ, non est conceptus rei sensibilis. Ad summum ergo id verum habet in conceptibus, quos volumus distincte formare de rebus prout sunt in se ipsis, tunc enim verũ est semper talem repræsentationem esse rei materialis, vt sic, imò semper esse de re secundum aliquem modũ quo per sensum externum percepta est, vel componendo eam ex his quæ per sensus percepta sunt: Deum autem non ita distincte concipimus, sed confuse adiungendo negationem vel respectum: prout explicatum est. Quod si aliquando videmur concipere Deum ad modum rei sensibilis, vt ad modum lucis cuiusdam, vel nebulæ, vel hominis senis & grauissimi, &c. non est putandum hos conceptus repræsentantes sensibilia esse conceptus Dei, sed intelligendum est ibi interuenire duos conceptus, vnum illius obiecti sensibilis quod imaginamur, aliũ conceptum confusum quasi respectiuum, quo concipimus Deum vt quid simile, vel proportionale illi rei sensibili, quam præsentem facimus. Quod ex Metaphoricis locutionibus explicare licet: cum enim dicimus Deum esse leonem, immediate concipimus fortitudinem Dei, eam tamen apprehendimus, non quidem conceptu leonis aut rei materialis, sed ipsiusmet Dei, confuse tamen concepti, & cum quodam respectu similitudinis seu proportionalitatis ad fortitudinem leonis.

SECTIO XIII.

Possitne demonstrari, Deum esse ineffabilem.

I. Explicatur status questionis.

NOn est huius attributi sensus, Deum tale ens esse, vt nullo modo nominari, aut sermone exprimi possit: nam ipso vsu constat nos multa de Deo loqui, eiq; propria, & similiter constat Deum multa habere nomina, etiam in Scriptura sacra. Sensus ergo est Deum nec sermone declarari posse secundum totam perfectionem suam: neq; à nobis, vel ab aliqua creatura posse nominari tali nomine, quod naturam eius secundum quod in se est, exprimat. Et hoc sensu hoc attributum non declarat in C Deo aliam perfectionem, quam duo præcedentia: neq; alia ratione fundatur, nisi quia nomina sunt signa conceptuũ, & ideo sicut non possumus Deum satis concipere, nec prout in se est, ita nec nominare aut perfectionẽ eius sermone declarare possumus. Vnde non solum sancti Patres (quod in eis est frequentissimum) sed etiam Philosophi, hanc excellẽtiam Deo tribuerunt, esse scilicet ineffabilem, vt ex Platone refert Nazian orat. 2. de Theolo. & ex Hermete Trismeg. Cyrillus lib. 1. cont. Iulian.

Nonnulla inuestigantur de attributo ineffabilitatis.

II. SEd quæres, an sit Deus ineffabilis à nobis, vel etiam ab angelis. Item an naturaliter solum, an etiam supernaturaliter sit ineffabilis à creatura, scilicet à videntibus ipsum clarè. Item an etiam à se ipso ineffabilis sit. Deniq; an sit ineffabilis linguis hominum, seu sermone sensibili & humano, an etiam linguis seu verbis spiritualibus. Ad hæc omnia respondetur facilè incipiendo ab hoc vltimo, sermonem hìc esse de nominibus vocalibus, quæ ex impositione significant, nam spiritualia seu intellectualia repræsentant naturaliter, & non sunt aliud quam conceptus ipsi, qui à cognitione non distinguuntur. Vnde in hoc vltimo sensu non aliter est Deus ineffabilis, quam incognoscibilis, vel inuisibilis.

III. Angelis, hominibusque Deus naturaliter ineffabilis.

Ex quo facilè respondetur ad primam interrogationem, non solum esse Deum ineffabilem hominibus, sed etiam angelis naturaliter, siue intelligantur loqui ad homines sermone sensibili in assumptis corporibus, siue inter se angelicis linguis ac verbis, quia non possunt plus loqui, quam concipiant: non concipiunt autem naturaliter Deum prout in se est; igitur neq; illum effari possunt. Hæc autem ratio (vt de secunda interrogatione dicamus) videtur cessare in videntibus Deum: nam cum illi concipiant Deum, prout in se est, poterunt etiam vel illi nomen imponere, quod propriam eius naturam exprimat, vel illius quidditatem sermone explicare. Sed in primis, sicut perfectionem Dei non comprehendunt, ita nec possunt illam satis explicare dicendo: atq; hoc modo ita est illis ineffabilis Deus, sicut incomprehensibilis. Deinde, non possunt ipsi ita quid sit Deus, aliis explicare, sicut ipsi concipiunt, quia non possunt talia verba proferre, quæ in aliis generent talem conceptum qualem ipsi habent, quia similis conceptus haberi nõ potest nisi per visionem beatam, ipsi autem non possunt vllo modo efficere vt alii similem visionem forment. Imò, etiamsi spiritualiter seu mentaliter loqui vellent, non possent suammet visionem clare & prout in se est, aliis manifestare, quia visio illa cognosci nõ potest, nisi aut per similem visionem, aut saltem per species & lumen superioris ordinis, quæ solus Deus conferre potest. Et quamuis daremus per supernaturalem facultatem posse vnum beatum manifestare alteri suam visionem: non tamen propterea manifestaret Deum prout in se est, quia visio solius visionis creatæ, non est visio Dei. Sic igitur etiam beatis est ineffabilis Deus prout in se est: ineffabilis (inquam) respectu aliorum: nam respectu sui ipsius, & locutione mentali vnusquisque sibi loquitur & dicit quid Deus sit, proprium ipsius verbum formando. Sed hoc non est aliud quam formare conceptum quo Deum prout in se est cognoscit, & videt.

IIII. Deus nullo creato sermone se potest omnino eloqui.

Vnde ad tertiam interrogationem dicendum est C etiam Deum se ipsum satis eloqui non posse, non solum sermone sensibili & humano, sed nec etiam intellectuali & angelico. Omitto illam interiorem locutionem qua semel intra se ipsum locutus est: nã illa nõ est aliud à comprehensione qua ipse se ipsum comprehendit de qua quo modo rationem locutionis habeat, quatenus Pater Verbum producit, tractant Theologi explicantes mysterium Trinitatis quod ad Metaphysicũ nullo modo spectat. Omissa ergo illa interna locutione, extra se nõ potest Deus perfectionem suam satis eloqui: aut enim id faceret vno verbo & momento, aut longo sermone & temporis spatio. Primum dici non potest, quia nullum verbum fieri potest, quod totam Dei perfectionem exhauriat & comprehendat. Neq; etiã secundum, quia etiamsi per totam æternitatem Deus de se ipso loqueretur, nunquam satis totam suam perfectionem explicaret. Item non potest Deus se ipsum eloqui prout in se est alio sermone vocali aut mentali, præterquam visione beata quam hominibus vel angelis supernaturaliter infundit: per eam autem visionem nunquam satis se ipsum manifestat, nam etiamsi fingeremus Deũ magis ac magis perficere visionem aliquam sui, & in infinitũ in eo augmẽto durare, nunquã absolueret exactã sui manifestationẽ.

V. Atq; hinc fit multo minus posse Deum, si loquatur hominibus more humano, se ipsum satis eloqui, quia nullum sermonem formare potest, aut vllum nomen sibi imponere quod naturam & perfectionem eius prout in se est repræsentet, nedum exhauriat. Quo modo absolutè dixit Dionysius c. 1. de diuin. nomin. *Deum esse innominabilem*, adducens illud, Genes. 32. *Cur queris nomen meum quod est mirabile.*

Obiectiones aliquæ.

VI. DIces, cum Deus se ipsum comprehendat, cur non potest vocem aliquam ita ad significandum imponere, vt rem talis naturæ prout in se est significet? Et similiter, cum Christus vt homo videret Deum prout in se est, & posset nomina ad significandum imponere, cur non potuit similiter imponere nomen Deo, quo ipsius naturam prout in se est exprimeret? Ad hoc enim nõ est necessaria comprehensio, neq; ex parte nominis potest esse aliqua repugnantia: nam cum hæc significatio sit ad placitum, & per solam extrinsecam denominationem, B non requirit in re quæ ad significandum imponitur, determinatam perfectionem.

VII. Imo hinc vlterius colligit Scotus, Ocham, Gabriel, & alii in 1. dist. 22. nõ repugnare vt nos, etiamsi Deum prout in se est, non cognoscamus, imponamus nomen ad significandum ipsum prout in se est, & huiusmodi aiunt esse hoc nomen *Deus* apud Latinos, aut *Iehoua* apud Hebræos: nam licet fortasse quoad Etymologiam sumpta sint ab aliqua actione Dei, aut ab ipso esse vt sic, vt indicatur Exod. 3. *Qui est, misit me ad vos*, tamen imposita sunt ad significandam ipsam substantiã Dei, qualis in se est, quocunq; tandem modo à nobis concipiatur. Sicut hoc nomẽ *Angelus*, aut *Gabriel* tam propriè significat substantiam Angeli vel talis Angeli, sicut hoc nomen *Petrus* significat hunc hominem, etiamsi non æquè vtrunque nos concipiamus. Potestq; accommodato exemplo declarari, nam voluntas ferri non potest nisi in rem cognitam, & nihilominus dicitur in hac vita tendere in Deum prout in se est, etiamsi intellectus non concipiat illum prout in se est, quia licet affectus non tendat nisi in rem conceptam: aliter tamen quam ipsa conceptio, scilicet non repræsentando, sed inclinando, inclinat autem in rem ipsam in se, quamuis non repræsentetur prout est in se. Si igitur, quamuis nomen non imponatur ad significandum nisi rem conceptam; tamen quia non repræsentat naturaliter sicut conceptus, sed ad placitum, potest imponi ad significandum rem apprehensam, non tamen sicut apprehenditur, sed prout in se est.

Responsio ad obiectiones.

VIII. AD priorem partem respondetur, hæc nomina non imponi ad significandum nisi respectu eorum, qui per illa nomina peruenire possunt in rerum significatarum cognitionem: & ideo eorum significationem metiri non debere ex sola cognitione quæ in imponente supponitur, sed maximè ex illa quam in audientibus generare possunt. Vt enim Dialectici dicunt, signum est quod præter speciem quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire: vnde non plus, nec perfectius potest significare quã possit facere vt cognoscatur. Quod igitur ad Deum vel Christum, vel quemlibet alium videntem Deum pertinet, ex parte ipsius imponentis non repugnaret imponi nomen ad significan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum Deum prout in se est: quia tamen fieri non potest, quod nomen ita significet, vt audientem faciat peruenire in cognitionem propriam Dei prout in se est, ideo ex parte eorum pro quibus tale nomen imponitur, repugnat nomini talis impositio & significatio Dei. Ex quo constat, multo magis repugnare, vt tale nomen ex hominum impositione habeat illam significationem quia in eis est eadem difficultas & repugnantia ex parte eorum pro quibus nomen imponitur, & præterea est defectus ex parte ipsorum imponentium, qui non possunt res exprimere, nisi prout ab ipsis concipiuntur: imò interdum ac sæpe non possunt tantum exprimere quantum concipiunt, quod maximè accidit in sermone de Deo. Propter quod dixit Plato sæpius iam citatus difficile esse Deum intellectu percipere, eloqui autem impossibile. Augustin. verò seu Prosper sententia 61. *Verius* (inquit) *cogitatur Deus quam dicitur: & verius est quam cogitatur.* Et in Psalm. 85. ait idem Augustin. *quæris quid sit Deus; Quod oculus non vidit, neque auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Quid quæris vt ascendat in linguam, quod in cor non ascendit?* & similiter 59. de Trinit. ca. 10. significat nihil posse ore hominis propriè de Deo dici. Et eodem modo Dionys. cap. 1. de diuin. nom. & c. vlt. de mystic. Theolog. negat esse aliquod nomen proprium Dei, quod scilicet illum prout in se est nobis significet. Quod ergo ex Aristotele in lib. de Interpret. affertur verba significare res mediis conceptibus, verum est tam respectu imponentis seu loquentis, quam eius cui nomen significat: & ideò fieri non potest vt nominis significatio excedat conceptum tam imponentis, quam eorum pro quibus imponitur. Atque ita sentiunt D. Thom. 1. p. q. 13. art. 1. & frequentius Theologi in 1. dist. 22.

Prosp. Psal. 85. D. Thom.

IX. Ad Scotum ergo & alios respondetur, quanquam nomina significent res ad placitum, significare tamen illas mediis conceptibus nostris, seu in ordine ad conceptus quos auditis talibus nominibus de rebus formare debemus: & ideò non possunt etiam voluntariè imponi ad significandam rem aliter quam à nobis concipi possit. Nec verò propterea negandum est quin hoc nomen Deus aut aliud simile, significet diuinam substantiam, & naturam, C quia re vera id est quod per eam vocem significare intendimus, & id satis probant rationes & exempla in fauorem Scoti adducta: idque admittit etiam D. Thomas 1. part. quæst. 13. art. 2. dist. 2. & 3. & artic. 8. & 9. Hæc tamen significatio non excedit conceptum nostrum, quia etiam nos concipimus aliquo modo Dei naturam & substantiam: quamuis non formemus distinctum & proprium conceptum eius prout in se est: & ita potest etiam significari per nomen, quia non significatur nisi medio tali conceptu, & cum habitudine ad illum. Neque in significatione vnius nominis simplicis, cum tantum significet ex impositione, quæ est sola denominatio extrinseca, intelligi potest quod sit confusa vel distincta, aut magis vel minus pura, nisi in ordine ad conceptum, quem facit formare ex vi suæ impositionis.

X. Quod verò nonnulli cum Scoto affirmant, hoc nomen *Deus*, & similia, non subordinari in nobis vni conceptui incomplexo, sed alicui operationi cõplexæ, qualis his vel illis vocibus exprimitur: *ens infinitũ, prima causa, vniuersalis prouisor*, &c. hoc (inquam) incredibile mihi est, quod accuratè notauit Fonseca 2. lib. Metaph. cap. 1. quæst. 2. sect. 4. Cum enim

Voci Deus vnus simplex in mente correspondet conceptus.

A voces sint signa conceptum, quod simplici voce significamus, possumus etiam simplici conceptu cõcipere. Item, quia si audito nomine *Deus*, semper interius formamus conceptum ex duobus compositum, facilius poterimus conceptum illum exprimere vel termino complexo, vel oratione aliqua: interrogo ergo quænam illa sit? Erit sanè aliqua ex illis, *ens infinitum, prima causa*, vel alia similis. At constat hoc esse falsum, tum quia ferè euidenti experientia constat, aliter & distinctius concipere nos audita aliqua ex illis orationibus, quam audito solo illo nomine Dei, tum etiam quia ob eam causam merito non existimamus nos nugationem committere dicendo, Deus est ens infinitum, sicut dicendo, Deus est Deus: & idem est de quacunq; simili oratione: tum denique quia omnes qui rectè de Deo sentiunt, audito hoc nomine Dei, eundem conceptum formant, si eius significationem percipiunt; & tamen non omnes illum conceptum eadem oratione declarant. Quanquam ergo ad definiendum aliquo modo, vel describendum quid hoc nomen B significet, vel quid nos cõcipiamus illo audito, semper vtamur oratione aliqua, quod in omnibus etiam vocibus accidit; inde tamen non fit, vt proximus & immediatus conceptus, cui illa vox subordinatur, sit complexus: imò quia ille est simplex & confusus, ideò vt aliquo modo illum explicemus, vtimur oratione complexa: ac propterea in illa explicatione & oratione potest esse varietas, quamuis conceptus idem sit. Concipimus ergo Deum sicut nominamus, & nominamus sicut concipimus, nomine scilicet & conceptu simplici, confuso tamen & imperfecto ex parte nostra: in ea verò confusione inuoluendo in re concepta omnem perfectionem. Quo tandem fit vt sicut Deus est incomprehensibilis & inuisibilis, ita etiam sit ineffabilis, prout autem aliquo modo cognoscitur, ita etiã nominari possit.

SECTIO XIIII.

An Deum esse substantiam viuentem, intellectualem per essentiam, sibiq; sufficientem, demonstrari possit.

C VT more nostro explicemus amplius essentiam Dei per quandam imitationem generis & differentiæ, seu prædicati communis & proprii, sicut solemus creatas essentias declarare, visum est in hac sectione ostendere, quo modo ratione naturali cognosci possit, Deum esse substantiam viuentem vita intellectuali perfectissima, ac fœlicissima: attributa enim quæ hactenus explicuimus, conueniunt Deo secundum primam illam diuersitatem, quæ inter ipsum & reliqua omnia entia considerantur in ipsa ratione essendi seu entis: in hac verò quasi descriptione, quam nunc proponimus, explicantur attributa seu prædicata, in quibus quasi per rectam lineam Deus cum creaturis conuenit vsque ad gradum vltimum & quasi differentiam, in qua ab aliis differt.

I

Deum esse substantiam.

PRincipio igitur, quod Deus sit substantia, tanquam probatum in superioribus sumimus: nam, cum sit primum ens, constat non posse esse accidens, quod imperfectum est, & substantiam necessario supponit vt in ea sit. Quin potius ex eo principio demonstratum est, Deum tale esse ens, vt in

II

vt in eo nullum accidens esse possit: relinquitur ergo vt omnino sit substantia. Atque hoc est primum prædicatum sub ente contentum, in quo Deus essentialiter conuenit cum aliquibus entibus creatis, & in eo ab aliis distinguitur: est autem illa conuenientia analoga, non generica: & ideò nec ratione illius, nec ratione aliorum attributorum, quæ sub hac ratione substantiæ cõsiderantur, collocatur Deus in prædicamento substantiæ, vt satis constat ex his quæ suprà diximus de simplicitate Dei.

Deum esse viuentem.

III. RVrsus quòd Deus sit substantia viuens, non solum euidens, sed etiam per se notum videtur, si semel Deum esse in rerũ natura admittamus: nam incredibilius est aliquid inanime tanquam lignum, vel lapidem esse Deum, quàm nullum esse Deum. Vnde etiam de ignorantissimis Gentilibus, qui ligna & lapides tanquam Deos adorabant, ait Diuus Augustinus concione 2. in Psal. 113. eos non putasse esse sine aliquo viuo habitatore. Et à posteriori probatur facilè, quia quicquid est præter Deũ, B à Deo est: sed in creaturis multa sunt quæ vitam habent: ergo habẽt illam à Deo: multò ergo magis habet illam Deus: est ergo substantia viuens. Respondeti potest, rectè concludi habere illam eminenter, non tamen formaliter. Sed contra, quia gradus viuentis vt sic, est perfectior gradu non viuentis: ergo non potest gradus vitæ eminenter contineri in aliquo non viuente, si ergo Deus habet vitam, non potest illam continere eminenter tantum, sed oportet vt etiam habeat formaliter, quoniam aliàs formaliter esset quid inanime, & consequenter non posset eminenter gradum viuentis continere.

Augustin.

IIII. Circa quam rationem offerebat se occasio examinandi propositionem illam, *Viuens est perfectius nõ viuente*; & alteram, *Res non viuens non potest eminenter continere rem viuentem*: solet enim hoc in dubium reCœlian substantiæ viuẽtes. uocari propter cœlestia corpora, quæ cũ inanimata sint, nihilominùs videntur perfectiora viuentibus, eaq; eminenter continere cùm illa efficiant. De qua re multa à Philosophis dicuntur. Quidam enim asserunt cœlos esse verè animatos, & ita euertũt fundamentum dubitationis. Alij confitentur eos esse inanimatos, vt re vera sunt, & consequenter dicunt, in gradu & essentia formæ eos esse minùs perfectos quolibet viuente, nec posse illa eminenter continere, aut sua virtute sufficienti & principali illa effiC cere, sed solum vel per modum instrumẽtorum intelligentiarum, à quibus mouentur: vel (quod probabilius est) vt causas partiales concurrere ad dispositionem materiæ, concurrente alia causa perfectiori ad inductionem formæ, quæ causa regulariter est proxima & vniuoca; si autem hęc aut virtus eius desit, suppleri per aliquam superiorem, iuxta superiùs dicta de causis. Alij verò non existimant inconueniens admittere aliquod corpus non viuens posse esse perfectiùs multis viuentibus, eaque eminenter continere.

V. Sed, quidquid sit de his sententiis, dicendum est, demonstrationem factam non fundari in his incertis principiis, & opinionibus dubiis: sed in eo quod per se euidẽtissimum ac certissimum est, nimirum, gradum viuentis ex suo genere esse perfectiùs gradu substantiæ, quæ vitam non participat. Quod adeò est euidens vt à nemine vnquam in controuersiam adductum sit; sic enim distinguũtur ab omnibus quatuor gradus rerum, scilicet existentium, viuentium, sentientium, & intelligentium, & in his præferuntur viuentia non viuentibus, vt Augustin. dixit 11. de Ciuit. cap. 16. Quia viuentia vt sic, actualiora sunt. & nobiliori modo operatiua, minusque materialia. Atq; adeò, quia si vterq; gradus ad summum perfectionis statum ascendat in determinatis speciebus seu entibus, sine vlla controuersia excedit id quod viuit. Ex hoc autem principio euidenter sequitur, fieri non posse vt totus viuentium gradus cum tota sua latitudine eminenter contineatur in re aliqua quæ vita careat; quia non potest omnem perfectionem superioris gradus vsq; ad speciem vel rem summè perfectam in illo ordine in perfectione adæquare: ergo multò minùs poterit totam illam eminenter continere. Sic ergo euidenter concluditur Deum secundum suam formalem & essentialem rationem non posse contineri intra limitem perfectionis substantiarũ non viuentium. Et consequenter non tantùm continere eminenter omnia viuentia creata, sed etiam esse formaliter viuentem.

Quo modo Deus viuat.

VI. SEd adhuc superest difficultas, quia ratio vitæ non videtur esse perfectio simpliciter simplex: ergo non potest formaliter in Deo inueniri. Antecedens patet, quia vita in hoc consistit quod sit aut. operatio elicita à principio intrinseco actiuo eius in quo est, aut quod sit ipsum principium intrinsecum actiuum talis operationis, seu motus, quo se ipsum per se mouet, qui sic operatur. Vita enim aut sumitur in actu secundo, & sic dicit operationem, aut in actu primo principali & radicali: & sic est ipsa natura seu substantia rei viuentis. Neq; aliter nos possumus intelligere rem viuentem, nisi in ordine ad efficientiam, quatenus scilicet potest sese agere aut mouere aliquo modo: & tunc censemus rem aliquã antea viuentem amisisse vitam, quando omnem intrinsecam motionem amisit: ergo vita intrinsecè includit hanc imperfectionem, quæ est sese mouere, & intra se ipsum suammet virtutem actiuam exercere: ergo non dicit perfectionem simpliciter, nec potest formaliter reperiri in Deo.

VII. Hęc difficultas solum proponitur ad declarandũ quo modo vita reperiatur in Deo. Rectè enim ex hac obiectione intelligitur, esse lõgè diuersum modum viuendi diuinæ & creatæ substantiæ: & quod de diuinis attributis positiuis superiùs diximus, in hoc manifestissimum esse, scilicet, secundũ modum quo sunt in creaturis, nõ esse in Deo formaliter, sed eminenter: esse autem in Deo formaliter secundum modum altiorem, qui omnem imperfectionẽ creaturarum excludat. In modo ergo vitæ quem creaturæ habent duo considerare licet: vnum, quòd existentes in suo naturali statu sese actuant, vel aliquo modo se perficiendo, vel in se ipsis alia repræsentando per cognitionem, vel in ea tendendo per appetitum perfectum. Aliud est, quòd hæc efficiunt per veram causalitatem, & motionem, qua se ipsa mouẽt vel proprio motu, vel saltem mutatione perfectiua. Prius horum perfectionis est, & nullam includit, vel supponit imperfectionem, nisi quatenus includit posterius, id est quatenus illud actuare se est per veram causalitatem. Hæc ergo imperfectio tollenda est à vita Dei, & solùm id quod perfectionis est, illi est tribuendum: atque ita concipiendus est Deus vt actualissimè habens totam illam perfectionem, quam habet viuens cum sese actuat intelligẽdo, vel cognoscendo, secluſa illa imperfectione di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

stinctionis inter actum & potẽtiam, & causalitatis. Et simili ratione, quòd in vita creata distinguatur in re ipsa vita in actu primo, à vita in actu secundo: & quòd illa sit principium huius, hæc verò forma illius, non est perfectionis simpliciter, sed includendo imperfectionem. Illud verò est in priori vita perfectionis simpliciter, quod nimirum est substantialis vita: in posteriori verò quod est vita actualis: vtrumq; ergo horum vnitissimè & simplicissimè cõiungitur in vita Dei absq; vlla imperfectione: nam per suam met substantiam actualissimè viuit, & in eius vita non est actus primus aut secundus, sed purissimus actus: & ideò non est ibi vita accidentalis, sed per essentiam: quapropter non solùm est substantia viuens, sed ipsa substantialis vita.

VIII. D. Thom. 1.p.q 18. art.3.

Cùm ergo nonnulli Theologi more Platonico dicunt, Deum viuere, quia perpetuò se mouet per operationem immanentem perfectiuam, quam ex se, & ex interna natura habet, & non aliunde, loquũtur latè de operatione magis quantum ad modum significandi & concipiendi nostrum, quàm secundum rem, ita vt in operatione non includatur efficientia, nec realis dimanatio, sed solum illa actualis perfectio, quam non nisi per modum operationis, aut motus explicare nos possumus. Addere posset Theologus, etiam esse in Deo ad intra veras & reales processiones, quæ manifestissimè sunt actus vitę. Veruntamen illæ superant rationem naturalem, & per se non sunt necessariæ ad intelligendam essentialem vitam Dei. Nam hic Deus vt sic est essentialiter viuens, etiamsi vt sic nihil ad intra producat. Et similiter, si in tali essentia vna tantum persona subsistens intelligeretur, esset viuens ex vi talis essentię: sicut etiam nunc spiritus sanctus perfectissimè viuit, licet nihil ad intrà producat: & Filius intelligendo viuit, quamuis intelligendo non producat. Processiones ergo illę per se ac formaliter non erant necessariæ ad vitam, esse tamen non potuissent, nisi in natura viuente, & fœcundissima. Et ideò nobis qui eas credimus, rectè declarant perfectissimam vitam diuinæ naturæ.

Vitam Dei intellectualem esse.

IX. EX his facilè est probare alteram partem propositam, nimirum Deum esse substantiam viuentem vita intellectuali, quæ etiam facilè potest ratione demonstrari; & ita vtramque partem coniunxit Aristotel. 12. Metaph. in fine: imò ex hac posteriori parte colligit præcedentem, quem imitari videtur D. Thomas 1. part. quæst. 18. art. 3. Vbi ex eo probat, Deum viuere, quia intelligit: nam intelligere est actus vitæ, seu vitalis, quatenus est actus immanens, ab intrinseco conueniens, vel per efficientiam, vt in accidentali vita, vel per essentiam. Quòd autem Deus sit intelligens, probatur ab eodem D. Thom. in D. Thom. eadem 1. part. quæst. 14. artic. 1. ex eo quòd est spiritualis, seu immaterialis: quod probatum iam est suprà tractando de simplicitate Dei: & ideò hanc proprietatem, & quasi differentiam subalternam hic non numerauimus, quamuis in illa multæ substantiæ creatæ cum Deo aliquo modo conueniant, quia iam probata erat; & quia cum intellectualitate conuertitur. Nulla enim substantia viuere potest vita intellectuali, nisi spiritualis sit, vt in scientia de anima probatur fusiùs. Neq; etiam substantia spiritualis esse potest quin intellectualis sit.

X. Quia verò hæc vltima propositio non videtur esse adeò euidens, & in ea fundari videtur illatio à D. Thoma facta, ideò nonnullis Theologis visa non est illa ratio, sufficiens demonstratio, vt Gabr. in 1. dist. 35. quæst. 1. & ibid. Aureol. apud Capreol. quæst. 1. Dicẽdum verò est in primis, hanc propositionem, *Omnis substantia spiritualis, est intellectualis*, sufficienter posse lumine naturæ probari, vt commodiori loco infrà ostendemus tractando de intelligentiis creatis. Deinde addimus, illam propositionem absolutè summam, non esse necessariam ad efficaciam illius rationis & illationis. Nam, licet fingeremus Deum posse creare substantiam spiritualem non intelligẽtem, nihilominùs euidentissimum est in illo gradu perfectiorem esse substantiam intellectualem, quã eam quę aptitudine ad intelligendum careret. Constat autem Deum non solùm esse spiritualem substantiam, sed etiam summè immaterialem & spiritualem esse: & ideò summam perfectionem in eo gradu obtinere.

Atq; hoc modo hæc pars potest probari ex præcedente per locum à diuisione: nam cũ viuens intellectuale esse possit, & non intellectuale, perfectiùs est quod viuit intellectuali vita, quã quod irrationali, vt ex terminis est per se notum: neq; id negare posset nisi qui intellectu, & ratione careret. Sed rationes quę probant Deum esse viuentem, eądè probant perfectissimè viuere: ergo oportet vt vita eius, intellectualis sit. Præterea id ostendi potest ex effectibus Dei: idq; dupliciter. Primò ex rebus productis à Deo, nã inter eas quædam sunt intellectuales: ergo multò magis Deus. Antecedens est nobis euidens de hominibus. De angelis verò licet verum sit, non tamen est ita notum nobis: & ideò ad præsentem demonstrationem non potest idem sumi argumentum nisi ex suppositione quod tales sint angeli, quod vero tales sint, potiùs à nobis probandũ est ex eo quod Deus est intellectualis. Consequentia verò probatur ex eo, quòd illa est magna perfectio; quæ necessariò præexistere debet in causa, & non potest esse tantùm eminenter: tum quia est perfectio simpliciter, nullam includens imperfectionem, tum quia non potest eminenter contineri in re non intellectuali, vt ex dictis patet.

XI. Secundo idem colligitur ex effectibus, quatenus ordo & pulchritudo eorum satis manifestat nõ potuisse produci nisi ab agẽte per intellectũ, & voluntatem. Quod fuit dogma ab omnibus Philosophis C receptum, post Anaxagoram, qui fertur primus omnium illud docuisse, vt refert Plato in Theet. & Arist. 1. Metaph. cap. 3. Et facilè explicari potest discursu Disput. præced. facto, vbi ex connexione rerum omnium, & ordine earum inter se, ostendimus vnum esse omnium authorem, qui ex præconcepto exemplari tam pulchrum opus produxit: quiq; ad finem præstitutum omnia dirigit & ordinat: hic autem operandi modus est proprius naturæ intellectualis. Præterea ex eo, quòd res naturales operantur propter finem, vt secundo Physicorum demonstratur, & suprà Disput. 23. tactum est, euidenter sequitur Deum multò magis operari propter finem, tum quia perfectius est sic operari, quàm fortuitò, vel casu: tum maximè quia natura in rebus irrationabilibus non operatur propter finem, tanquam sibi finem proponens, sed vt directa in finem ab aliqua superiori causa, quę non potest esse alia ab authore ipsius naturæ, quæ est Deus. Ille autem nõ potest actionem suam dirigere in finem vt ab alio motus; ipse ergo formalissimè intendit & cognoscit finem

finem: quod est proprium intellectualis agentis, vi- A uit igitur Deus intellectuali vita.

XIII. Quam connexionẽ habeat intellectualis vita cum sensitiua & vegetatiua.

Dices. Vita intellectualis supponit sensitiuam, sicut hæc vegetatiuam; sed neutra ex his potest conuenire Deo: ergo neq; illa. Respondetur, vitam intellectualem vt sic, non ita comparari, & per se subordinari ad vitam sensitiuam, sicut hæc ad vegetatiuam: vita enim sensitiua & vegetatiua in hoc conueniunt, quòd amb̃e intra materialem gradum continentur: ideoq; ita inter se subordinantur, vt vegetatiua sit quasi fundamentum sensitiuæ, & necessaria dispositio ad illam, quantum à nobis ex rebus factis intelligi potest. At verò intellectualis gradus vt sic, non habet necessarium ordinem cum sensitiuo, quia non continetur cum illo in ordine rerum materialium: sed per se potiùs postulat abstractionem secundum esse à materia; & ideò solus gradus rationalis ob imperfectionem suam coniunctus est cum vita sensitiua, quia illa indiget aliquo modo ad suã operationem, saltem vt cooperante & administrante species: intellectualis autem gradus ex se, & in sua puritate sumptus, nullam habet connexionem cum B sensitiuo.

XIIII. Ex quo intelligitur, quando dicitur Deus viuere, & in eo gradu conuenire saltem analogicè cum omnib. creaturis viuentib. longè aliter accipi illud prædicatum *viuens*, quàm cum communiter sumi solet, vt species subalterna prædicamenti substantiæ sub corpore & supra animal cõstituta. nam hoc modo sumitur à peculiari gradu vitæ vegetatiuæ, quatenus omnibus corporalibus viuẽtibus communis est. Secundum quam rationem nullo modo conuenit Deo, quia in eo non est formaliter talis vitę gradus etiam secundum cõuenientiam analogam. Sumitur ergo viuens vt de Deo dicitur (& quoad hoc idem est de angelis) prout cõmune est & quasi transcendens ad omnes gradus vitæ, quatenus omnes illi in hoc conueniunt, quòd ab intrinseco operãtur in suo connaturali ac perfecto statu. Atq; hoc modo sumptum viuens, non diuiditur immediatè in sensitiuũ, & vegetatiuũ tantũ, vt in alia acceptione sed in intellectuale seu spirituale & corporale viuẽs. Vel etiã diuidi posset in cognoscitiuũ, & vegetatiuum tantũ, & rursus cognoscitiuum in intellectuale, & sensitiuum tantùm, & deinde intellectuale latè sumptum in rationale, & intellectiuum strictè sumptum, pro eo, quod sine discursu, sed simplici intuitu intelligit, atq; in hoc vltimo gradu constituitur Deus, & in hoc sensu dicitur esse substantia viuens intellectualis: sub hac enim quasi differentia, aliæ intermediæ, quæ à nobis facilè excogitari & multiplicari possunt, comprehenduntur.

XV. Addidi verò Deum esse intellectualem per essentiam, vt propriam, & quasi specificam rationẽ, quam in eo gradu habet, complerem. Nam cùm in eo aliquo modo conueniat cum intelligẽtiis creatis, necesse est concipere in Deo proprium & peculiarem modum habendi hũc gradum, in quo reliqua omnia intellectualia superet: hic autem modus non est alius, nisi ille qui explicatur per illam particulam *per essentiam*. Quæ eodem modo declaranda est sicut viuere Dei in cõmuni exposuimus, nimirum, Deum ita esse intellectualem vt tamen ad exercitiũ (vt sic dicam) vitæ intellectualis non indigeat aliquo accidente, vel operatione propriè dicta seu effectione aliqua, sed per essentiam suam habeat totam actualitatem huius vitæ. Quapropter non minùs dicitur Deus intelligẽs per essentiam, quàm intellectualis: quia licet intellectuale solam aptitudinem significare videatur, intelligens verò actum, Deus tamen actus purus est etiam in ratione intelligentis, est ergo intelligens, vel potiùs intellectio ipsa per essentiam. Quæ omnia in sequente sectione latiùs explicabuntur.

De fœlicitate Dei.

XVI. VLtimò addidi, Deum agere vitam intellectualem sibi sufficientem, vt ampliùs perfectionem & fœlicitatem illius vitæ explicarem. Hoc enim attributo illam declarauit Aristot. 1. de Cœlo Aristoteles. cap. 9. vbi generatim & in plurali ait, *ea quæ supra cœlum sunt, optimam in vniuersa sempiternitate vitam, & sufficientissimam habere*: Vbi ita loquitur, siue quòd ita sentiat de omnibus intelligentiis, siue quia in eo gradu est hæc vita fœlicissima, non tamen æquè in omnibus quæ illum gradum participant, sed absolutè & simpliciter in suprema substantia illius ordinis, quæ est suprema simpliciter: in aliis verò secundum maiorem, vel minorem participationem B perfectionis eius. Vnde idem Aristotel. 2. Magnor. Moral. cap. 15. *Est* (inquit) *iactatus de Deo sermo, quòd sit sibi satis neq; vllo indigeat: quoniã bona cuncta obtinet Deus.* Et 7. Polit. c. 1. ait, *Deum esse fœlicem atq; beatum, non per aliquid externorum, sed per se ipsum, quia talis est secundum naturam.* Quocirca optimè declaratur hęc singularis perfectio vitæ diuinę per hoc, q̃ est sibi ita sufficiens vt nullo alio indigeat, vel ad viuendum, vel ad fœliciter, beatèq; viuendum, quod nulli creaturæ communicabile est. Nam, inferiora & materialia viuentia, multis auxiliis extrinsecis indigent vt viuant, ea enim quæ vegetantur, indigẽt alimento, alteratione, & aliis simili b, motionibus. Quæ autem sentiũt, ad substantialem & radicalem vitam (vt sic dicam) indigent omnibus illis auxiliis, quæ ad vitam vegetatiuam necessaria sunt, & propriis præterea motionibus, sine quibus conseruari non possunt. Et præterea ad actualem vitam sensuum indigent obiectis extrinsecis, sine quibus actu viuere non possunt. Et idem proportionaliter est de vita hominis, quantũ ad inferiores operationes eius: nam quantum ad suprem am seu rationalem, intelligẽtias potiùs imitatur. Intelligentiæ igitur creatæ sibi non sufficiunt C vt viuant, multoque minùs vt fœliciter viuant: non solum quia Dei influxu indigent vt sint & operentur, sed etiam quia in se ipsis quiescere non possunt, nec suis propriis creatis bonis esse contentę, sed bono increato indigent vt obiecto, in quo viuant, & quiescant, intuendo scilicet & cognoscendo illud, & amando. Quia cum intelligentia creata non sit à se, nec summum ac perfectum bonum, non est finis vltimus sui ipsius, & ideò indiget aliquo alio extrinseco fine vltimo, quem suis vitalibus operationibus attingat, vt in eo fœliciter viuat.

XVII. Deus autem cùm sit summum bonum perfectũ, sub nulla ratione aliquo sibi extrinseco indiget, vt fœlicissimè viuat, quia nimirum neque principium efficiens habet à quo pendeat in esse aut viuere, aut aliquo alio modo, neque etiam finem habet extra se, imò ipse est finis omnium aliorum: sui autem ipsius propriè ac positiuè non est finis: sed negatiuè dicitur finis, quia non habet alium finem, sed in se ipso quiescit tanquam in suo summo bono. Et ideò neque etiam vt obiecto indiget aliquo extrinseco bono vt fœlicissimè viuat, quia ipsemet sibi sufficit, cum in ipso sint omnia bona. Nec denique indiget aliquo alio præter suam essentiã vt operatione, qua

fœliciter

Universidad de Deusto
Biblioteca

fœliciter viuat, quia, vt diximus, suamet essentia formaliter sumpta actualiter viuit, habetque vltimã vitę perfectionem. Ita ergo sit vt ad agendam vitam fœlicissimam, Deus essentialiter sibi sufficiat, & ideò tam essentiale est illi fœliciter viuere, sicut viuere, quemadmodum etiam tam essentiale illi est viuere, sicut esse. Quare sicut dicitur Deus ens per essentiam aut viuens per essentiam, ita est etiam fœlix & beatus ac sibi sufficiens per essentiam.

XVIII. Neq; huic veritati obstat, quod dici communiter solet, Deum esse fœlicem, videndo se ipsum, & cognoscendo suam sufficientiam in bono quo fruitur, nam per illam visionem quasi possidet vitaliter bonum illud, sine quo non posset intelligi beatus. Est enim hoc totum verissimum, sed non repugnat superiori doctrinæ, nam illamet visio non est extra essentiam Dei, sed est veluti vltimum cõstitutiuum essentiale ipsius Dei in tali gradu & perfectione entis, vt in superioribus insinuatum est, & magis explicabitur in sectione sequenti.

SECTIO XV.

Quid possit de diuina scientia ratione naturali cognosci.

I. QVamuis dictum sit in superiorib. hæc attributa positiua quæ dicunt formalem perfectionem absolutam, Deo necessariam, esse de essẽtia ipsius Dei: nihilominus hæc tria, scilicet, scientia, voluntas, & potentia, peculiari modo concipiuntur à nobis tanquam facultates vel operationes ipsius Dei, per analogiam ad res creatas, & ideò præter ea quæ de quidditate Dei considerauimus, oportet de his trib. in speciali dicere, quia in singulis nonnulla occurrunt consideratione digna, quæ non excedunt terminos rationis naturalis, & Metaphysicæ, in qua versamur.

II. Primò igitur, ne in æquiuoco laboremus, supponendum est quid nomine scientiæ significetur: non enim intelligimus qualitatem aliquam, vel habitũ, aut actum propriè factum seu elicitum à potentia, neq; etiam cognitionem per discursum comparatã, aut aliam similem imperfectionem includentem C in qua significatione videntur accepisse scientiam qui dixerunt non esse propriè in Deo, sed per Metaphoram, vel causalitatẽ illi attribui, id est quia causat in nobis scientiam, vt refert D. Thomas quæst. 2. de verit. art. 1. Hos enim non est verisimile intellexisse, Deum ita carere scientia, vt sit prorsus stolidus: nam cùm faterentur Deum esse fontem omnis scientiæ creatæ, non est verisimile credidisse Deum esse omnino insciũ. Igitur quia putarunt scientiam includere imperfectionem, ideò formaliter & propriè in Deo esse negarunt. Illæ autem imperfectiones quasi materiales sunt, inuentæ in scientia humana, vel angelica, non verò pertinent ad rationem formalem scientiæ vt sic, quæ hîc abstractissimè sumitur, præscindendo à creata, & increata, & solùm significat claram & euidentem ac perfectam cognitionem, seu perceptionem veritatis, seu obiecti scibilis, siue illa perceptio fiat per qualitatem, siue per substantiam, siue cum effectione & receptione, siue absque his imperfectionibus. Imò nec sumitur hîc scientia cum ea restrictione, qua nos illa voce vti solemus, pro cognitione veritatum demõstrabilium, quam in nobis ab habitu principiorum distinguimus. Neque etiam prout scientiam distinguere A solemus à sapientia, vel ab arte, & prudentia: sed generatim sumitur pro aperta & clara intelligentia cuiuscunque veritatis.

Quæstionis resolutio.

III. Auguſt. DIco iam primò, euidens esse naturali lumine in Deo esse scientiam. Hæc conclusio in sensu exposito tam est nota vt nullus Philosophorum, qui Deum agnouerit, illam negauerit, eamque probat Aristotel. 12. Metaph. c. 7. & 10. Ethic. c. 8. & satis probata est ex dictis in fine sectionis præcedentis. Ostensum est enim Deum viuere intellectuali vita, actuali ac perfecta: scientia autem nihil aliud est quàm huiusmodi vita.

Sítne in Deo scientia in actu primo vel tantum in vltimo.

III. EX his sequitur & dicitur secundò, in Deo non esse scientiam in actu primo proprio, sed in actu secundo. Hoc etiam planè docet Aristoteles citato loco, & consentiunt Commentator, & reliqui B interpretes, etiam ethnici. Et probatur, nam duobus modis intelligi potest scientia in actu primo. Vno modo, quòd re ipsa separatur ab actu secundo, quam Aristoteles comparat dormitioni, & hoc modo est euidentissimum scientiam Dei non posse esse in actu primo, quia huiusmodi status includit potẽtialitatem, & carentiam vltimæ perfectionis, & cõsequenter mutabilitatem, & alias similes imperfectiones.

V Dubium. Solùm potest in hoc dubitari, quia ratio facta nõ solùm probat, nõ posse Deũ esse in solo actu primo respectu omnium obiectorum scibilium, quod est euidentissimũ, quia saltem se ipsum necessariò scit, vt ex fine præcedẽtis sectionis constare potest, quia sciendo se ipsum, est fœlix & beatus: non potest autem non esse beatus. Verùm etiam probat circa nullum obiectum scibile posse Deum esse in solo actu primo, quia eadem inconuenientia sequuntur respectu cuiuscunq; obiecti. Hoc autem videtur dici nõ posse propter duo. Vnum est, quia sequitur Deum tanta necessitate scire alia sicut se ipsum, quod videtur repugnare vltimæ assertioni positæ in præcedenti sectione: nam si hoc pertineret ad perfectionem Dei, indigeret Deus creaturis saltem vt obiectis ad suam consummatam perfectionem, oppositum autem in superiori sectione demõstratum est. Aliud est, quia de obiectis contingentibus multa sunt quæ Deus posset scire & non scit, vt verbi gratia pluuiam esse futuram cras, quæ posset quidem esse, non tamen erit: ergo respectu horum, & similium obiectorũ scientia Dei est tantũ in actu primo.

VI Expon. Respondetur concedendo assumptum, nimirum respectu nullius obiecti esse diuinam scientiam solùm in actu primo propriè loquendo, quia ille status imperfectus est & potentialis, vt rectè probat argumentum. Ad primum autem inconueniens respõdetur, suppositis in obiectis creatis, vel creabilibus veritate vel cognoscibilitate, necessariò à Deo cognosci, non quia Deus illis indigeat, sed quia necessitate quadam naturali hoc consequitur ad diuinam perfectionem. Et quidẽ si sit sermo de creaturis possibilibus vt sic, illæ eatenus necessariò à Deo videntur, quatenus Deus necessariò comprehendit suam essentiam, qua comprehensa necesse est comprehendere quidquid in ea formaliter vel eminenter continetur, & quidquid ab illa dimanare potest. Atque hac ratione, quamuis, formaliter ac præcisè loquendo,

loquendo, non sit Deus beatus cognitione aut sci- A entia creaturarum, pertinet verò ad perfectionem & beatitudinem Dei habere talem scientiam, qua necessariò & veluti consecutione quadam sciat creaturas possibiles, earum possibilitate suppositа. Vnde hic etiam quadrat illud dictum Augustini 5. Cõfess. cap. 4. vbi agens de hominibus ait, *Infelix qui illa omnia* (scilicet creata) *nouit, te autem nescit, beatus autem qui te scit, etiamsi alia nesciat. Qui autem te & illa nouit, non propter illa beatior est, sed propter te solum beatus.* Si autem sit sermo de creaturis iam factis, vel futuris, posset quidem Deus nullam earum nosse sub ea conditione, vel statu, si nullam creare statuisset, & sine illis tam perfectus ac beatus maneret, & tam infinitam scientiam haberet, sicut modò habet. Ex quo planè constat nõ indigere creaturis ad perfectionem suam. Suppositо tamen quòd creaturę aliquando sint, pertinet ad perfectionem Dei ea actu scire, non quia eis indigeat, sed ex abundantia propriæ & intrinsecæ perfectionis.

VII. Vnde ad secundum argumentum respondetur, respectu eorum quę futura non sunt & esse possent, non esse scientiam Dei in actu primo tantùm, sed B esse in quodam actu secundo, de se sufficiente ad videnda illa omnia si futura essent. Quod verò nunc de facto illa non repræsentet vt existentia, non est ex eo, quòd illi actui aliquid entitatis, vel vltimæ actualitatis desit, sed solùm quia obiectum non habet, neq; habiturum est talem conditionem quæ in eo repræsentari possit. Vnde cùm dicitur Deus posse has res cognoscere si essent, illud posse non physicè, sed logicè sumendum est, quia non significat potẽtiam actiuam, vel passiuam, neq; actum primum, sed talem actum secũdum, qui de se sufficiens sit ad repræsentandas res illas si aliquando futuræ sint, ita vt, cùm illas non repræsentat, in se non minuatur, quãdo verò repręsentat illas, in se nõ augeatur realiter, sed solùm intelligi in eo possit nouus respectus rationis, iuxta dicta in superioribus de immutabilitate Dei. Atq; ita constat, nunquam posse scientiam Dei ita esse in solo actu primo, vt ab actu secundo in re ipsa separetur.

VIII. Alio tamen modo potest sumi scientia in actu primo, vt in re quidẽ semper sit coniuncta actui secundo, nihilominùs tamen diuersam actualitatem ha- C beat, & præbeat intelligenti, vt beatus videns Deum necessariò est semper in actu secundo, simul tamen habet actum primum illius scientiæ beatæ, qui est lumen gloriæ: & in naturali scientia angelorum, & infusa animæ Christi similia exempla sunt facilia. Atque in hoc etiam sẽnsu negamus esse in Deo scientiam in actu primo, sed tantùm in vltima & simplicissima actualitate scientiæ. Quæ assertio etiam sumitur ex Aristotele 12. Metaphysicæ citato loco, vbi sentit Deum esse suum intelligere. Idem sumitur ex D. Thoma 1. part. quæstione 14. articul. 1. ad 1. & 1. contra Gent. cap. 40. & aliis Theologis in 1. distinct. 35. vbi specialiter Capreol. quæst. 1. artic. 2. Ratione declaratur, quia actus primus respectu scientiæ duplex esse potest: alter per modum potentiæ passiuæ, alter per modum principij actiui: siue hæc duo semper inter se distinguantur in re, siue aliquãdo ratione tantùm. Prior ergo actus primus repugnat Deo: eò quod potentia passiua imperfectionem dicit: vnde formaliter repugnat esse in actu puro. Posterior verò actus primus in præsenti materia supponit priorem, vel includit illum: nam cum intellectio sit actus immanens, non potest dari actus primus qui sit per modum principij intellectionis, nisi detur etiam actus primus receptiuus intellectionis tãquam actus vltimi. Deinde huiusmodi actus primus, si verè est elicituus actus secundi, distinctus est ab illo, at hoc in Deo esse non potest. Tandem hoc principium in nobis triplex esse potest, scilicet potentia intellectiua, aut habitus facilitans illam, aut species intelligibilis coniungens obiectum potentiæ: discurrendo autem per singula ex his, constabit in Deo non reperiri.

IX. In Deo nõ est intellectiua potentia. Ex dictis ergo infertur primò non esse in Deo, si propriè loquamur, intellectiuam potentiam. Quod notauit D. Thomas 2. cont. Gent. cap. 10. quia intellectiua potentia formaliter dicit vim seu facultatem eliciendi, & recipiendi intellectionem, in Deo autem non est intellectio elicita aut recepta, sed est intellectio ex se necessaria ac per se subsistens: ergo non datur in Deo potentia intellectiua respectu talis intellectionis: neq; huiusmodi potentia dicit perfectionem simpliciter, sed imperfectionem includit, quare non est in Deo formaliter, sed eminenter tantum. Dicet Theologus, In æterno Patre est potentia proxima ad generandum: hæc autem potentia non est nisi ipse intellectus. Respondetur, po- Obiectioni satisfit. tentiam generandi vt sic, etiam secundum rationem conceptam in duobus differre à potẽtia intellectiua. Primò, quia non dicit potentiam recipiẽdi, sed producendi tantùm, secundò quia potentia intellectiua dicit habitudinem ad intellectionem tãquam ad quid productum & distinctum ab ipsa: potentia autem generandi non dicit habitudinem ad generationem, vel personam genitam, vt ad rem à se ipsa distinctã, sed vt ad terminum distinctũ ab ipsa persona generante. Vnde etiam potentia intelligẽdi solùm dicit absolutum, potentia autem generandi connotat relationem principij distincti à termino genito. Propter hæc ergo neganda est consequẽtia, in hoc tamen est aliqua similitudo, quòd sicut non datur in Deo realis potentia respectu intellectionis quam eliciat, vel recipiat: ita non datur potentia generatiua respectu generationis, quã realiter eliciat, sed tantũ respectu rei genitę, quę in re distinguitur à principio producente, non verò ab ipsamet potentia generandi, nisi quantum ad relatiõem quam connotat, sed de hoc latiùs alibi.

X. In Deo scientia non est habitus facilitans potẽtiam. Secundò sequitur, non esse in Deo scientiam quatenus dicit habitum facilitantem potentiam ad actum. Probatur primò, quia vbi non est talis potentia, nec dispositio eius esse potest. Secundò, quia etiam vbi est hæc potentia, non est necessaria talis dispositio nisi ob imperfectionem potentiæ, quia hæc dispositio media inter potentiam & actum, adiungitur ad confortandum & adiuuandum ipsum intellectuale lumen, quod proinde imperfectum supponitur, & ideò tales habitus non pertinent formaliter ad perfectionem simpliciter. Vnde est probabile etiam in angelis non reperiri quantum ad naturales scientias.

XI. Tertiò infertur non esse propriè in Deo speciem intelligibilem, quæ per modũ actus primi suppleat vicem obiecti. Probatur ex eodem principio, quia in Deo non est potentia cui obiectum vniatur per modum actus primi, sed species ad hoc solùm ponitur vt obiectum vniatur potentiæ prædicto modo: ergo non habet locum in Deo. Item species intelligibilis vt sic, ponit in ratione principij determinãtis potentiam ad eliciendum actum, sed in Deo non est actus scientiæ vt elicitus. Relinquitur ergo nullo modo

Universidad de Deusto
Biblioteca

lo modo esse in Deo scientiam quantum ad actum primum, sed per modum purissimi & vltimi actus.

XII. Dubiolum. Sed quæres an hæc intelligenda sint secundum rem, an etiam secundum rationem & modum intelligendi nostrum: priori enim modo non habēt difficultatem, & sufficienter probata sunt: posteriori autem modo nonnihil habent controuersiæ, quam disputat cum Aureolo Capreolus in 1. dist. 35. qu. 1. artic. 2. Aureol. Capreol. Ille enim contendebat etiam secundum rationem, & modum concipiendi nostrum vera esse: Capreolus autē oppositum defendit: cui fauet modus loquendi D. Thomæ, & reliquorum Theologorum, imò & Augustini præsertim in materia de Trinitate. Dicunt enim, Verbum procedere ex memoria fœcunda Patris, & essentiam diuinam quatenus eminenter continet omnia, esse rationē cognoscendi omnia per modum speciei. Aureolus autem vrget apparentibus rationibus, quia actus primus vt sic non potest verè Deo attribui, vt formaliter in eo inuentus respectu actus immanentis ipsius Dei: ergo neq; secundum modum nostrum concipiendi potest in Deo intelligi actus primus distinctus ratione à secundo. Probatur consequentia, quia hæc distinctio rationis, supponit ea quę sic distinguuntur, formaliter ac proprie reperiri in Deo, vt in reliquis attributis patet. Antecedens verò probatur ex dictis, quia actus primus in suo conceptu formali includit imperfectionem, & potentialitatem: imò & actus secundus si formaliter sumatur, etiam includit imperfectionem, scilicet habitudinem ad primum, vel vt ad principium à quo manat, vel vt ad potentiam quam actuat, & ideò ferè nunquam dixi, in Deo esse scientiam per modum actus secundi, sed per modum puri & vltimi actus. Et confirmatur, nā nostra actualis intellectio non potest intelligi per modum actus primi, quia essentialiter est vltimus: multò ergo minùs diuina scientia potest illo modo concipi, quia etiam est actus vltimus multò purior, & essentialior. Quæ argumenta non dissoluit Capreolus, sed fatetur conuincere rationem actus primi formaliter, & quoad omnia quæ includit, non posse verè concipi in Deo, neq; ei attribui. Sed nihilominùs ait aliquid perfectionis esse in actu primo, quæ formaliter reperitur in Deo, ratione cuius aliquid in ipso concipitur per modum actus primi.

XIII. Quam sententiam veram esse puto, & in re non differre à superiori. Eamq; ita declaro, nam intellectio diuina nō solum habet illud perfectionis quod nos intelligimus in intellectione vt sic, sed habet totam perfectionem quæ est in intelligente, nam ita est intellectio vt sit ipsa substantia intelligens, in qua esse intelligimus & vim penetrandi seu intuendi obiectum intelligibile, & rationem aliquam cōtinendi intentionali seu intelligibili modo res cognitas. Rursus duobus modis potest aliquid à nobis concipi per modum actus primi. Vno modo ex parte obiecti, & positiuè tribuendo illi formalem rationem actus primi: & hoc modo non tribuitur Deo, vt rectè probant argumenta facta. Alio modo tantùm ex parte intelligentis præscindendo solum vnam rationem ab alia, & hoc modo nos dicimur concipere in Deo aliquid per modum actus primi, concipimus enim in Deo esse vim intelligendi, præscindendo ab actuali intellectione, & ab hoc quòd illa vis sit actiua, vel ipsemet formalis actus. Et similiter concipitur esse in Deo sufficiens ratio ad repræsentandum intentionaliter omnia obiecta intelligibilia, præscindendo ab hoc quod formaliter seu actualiter repræsentet. Atq; hoc satis est vt sine falsitate, vel attributione imperfectionis dicatur aliquid concipi in Deo per modum actus primi. Neque quoad hoc est æqualis ratio de intellectione creata, quia hæc non includit omnem perfectionem & virtutem quæ ad intelligendum requiritur: quam tamen includit, vt diximus, intellectio increata.

Quomodo scientia sit de essentia Dei.

XII. Dico tertio. Diuina scientia non solùm est ipsamet Dei substantia, sed formaliter est de essentia ipsius Dei, & quasi vltimò constituens illam in ratione talis naturæ vel essentiæ. Hæc assertio nota est (vt existimo) lumine naturali, præsertim quoad priorem partem, quam etiam Aristoteles cognouit, vt patet ex 12. Metaph. Et probari potest ex dictis suprà de simplicitate diuinæ naturæ, & identitate attributorum eius inter se, & cum ipsa. De posteriori autem parte dubitari potest, nam aliqui Theologi non intelligunt scientiā Dei esse substantiam Dei, nisi per quandam identitatem, vel realem, vt sentit Scotus in 1. dist. 2. quæst. 2. vel etiam formalem veluti ortam ex simplicitate Dei, non ex formali constitutione ipsius, vt sentit Caiet. 1. part. quæst. 14. articul. 5. loquendo de Deo vt Deus est, nam de Deo vt causa aliter sentit, vt infrà sectione 17. attingemus. Ratio est, quia formaliter priùs intelligitur res essentialiter constituta, quàm operans, & esse, priusquàm intelligere. Nihilominùs assertio posita est magis consentanea D. Thomæ 1. part. quæst. 14. art. 1. ad 1. & art. 4. & sequentib. Vbi sæpè repetit, intelligere esse ipsum esse Dei: loquitur autem formaliter, aliàs non rectè procederet. Quod & indicauit Ferrar. 1. cont. Gent. c. 50. rat. 2. & alij. Probariq; potest sufficienter ex dictis in fine præcedentis sectionis, & ex superiori assertione.

Hæc enim prędicata *viuens & intellectuale*, substantialiter sumpta sine dubio sunt & concipiuntur vt essentialia, seu formaliter constituentia ipsam essētiam Dei. Nam de creaturis essentialiter dicuntur secundum communem & analogam rationem: ergo multò magis de Deo dicentur essentialiter: ergo necesse est concipi à nobis aliquid in Deo, ratione cuius habet illa prædicata modo essentialiter diuerso, & superiori quàm omnis creatura. Hic autem modus in hoc solùm consistit quod habet illam vitam intellectualem per essentiam, & non per participationem: habere autem per essentiam, non est aliud quàm habere ipsam intellectualitatē per modum puri & vltimi actus absque vlla effectione, vel causalitate. At hoc non est aliud quàm quòd diuina essentia sit intellectualis, non per modum principij aut radicis intellectionis, sed vt ipsamet intellectio subsistens, sed intellectio & scientia Dei idem formalissimè sunt: ergo actualis scientia per essentiam est veluti vltimum essentiale constitutiuum diuinæ naturæ. Itaque, cùm dupliciter concipiatur à nobis quòd aliqua natura sit intellectualis, scilicet quia habet intrinsecam habitudinem ad intelligere, vel quia est ipsum intelligere. Priori modo concipimus naturam creatam esse intellectualem: & quia hoc commune est omnibus, in vnaquaque concipimus proprium constitutiuum seu specificatiuum, per habitudinem ad proprium intelligere. Diuina verò natura est intellectualis posteriori modo, qui est proprius eius, scilicet, quia est ipsum intelligere purissimum & abstractissimum. Sic igitur scire Dei formalissimè constituit, & quasi specificat eius essentiam. Quocirca, quando concipimus Deum præcisè vt existentem, & non vt intelligentem, illa est vera conceptio, quia non excludimus, nec negamus, sed solùm ab explicita & distincta consideratione præscindimus. Re tamen vera in ipsa re cōcepta intrinsecè includitur vt proprium constitutiuum eius. Sicut etiam quando concipimus Deum vt substātiam immensam, non excludimus quin illa substantia essentialiter sit constituta in gradu viuentis, vita non aptitudinali (vt sic dicam) sed actualissima, hæc autem vita non est alia quàm intellectiua & intellectio ipsa: hæc enim est vita dignissima & honorabilissima. Quo argumento Aristoteles suprà probauit intelligere Dei esse de essentia ipsius Dei. An verò eodem modo philosophandum sit de voluntate & potentia, dicemus inferiùs. Rursus an diuina essentia sit de essentia ipsius scientiæ diuinæ, suprà satis definitum est tractando de simplicitate diuina.

Quanta sit perfectio diuinæ scientiæ.

XVI. Dico quartò. Ratione naturali constat hanc scientiam Dei esse perfectissimam, tam essentialiter, quàm intensiuè, ac extensiuè. Prima pars manifesta est, primùm ex generali ratione perfectionis diuinæ: nam omnia quæ in Deo sunt, sunt essentialiter summè perfecta: hoc enim pertinet ad cōsummatam Dei perfectionem. Item quia ostensum est Deum esse summè perfectum in gradu intellectuali: ergo & scientia eius est essentialiter summè perfecta in gradu scientiæ. Item primarium obiectū illius scientiæ, est infinitè perfectum, & supremum obiectum intelligibile: nam est ipsamet essentia diuina, & illa scientia est adæquata tali obiecto, nam est cōprehensiua illius: est ergo essentialiter summè perfecta. Deniq; illa sola est fons omnis scientiæ, iuxta illud, *Fons sapientiæ Verbum Dei in excelsis*: illa enim sola est scientia per essentiam: omnis autem alia est quædam participatio eius, est ergo illa scientia in specie sua (vt ita dicam) summè perfecta.

XVII. Atq; hinc etiam est facilis secunda pars: quæ non est intelligenda de intensione graduali, qualis esse solet in qualitatibus, nam constat hanc non habere locum in entitate simplicissima, & substantiali, sed per eam Metaphoram significare intendimus eximiam perfectionem, quam habet illa scientia in omnibus conditionibus seu proprietatibus perfectæ scientiæ. Est enim in primis clarissima & euidentissima, nam hæc perfectio maximè pertinet ad essentiā scientiæ, si ergo illa scientia in essentiali ratione scientiæ summè perfecta est, etiam in claritate necesse est esse perfectissimam. Vnde etiam sit, esse summè certam: nam certitudo comitatur euidentiam cum proportionata perfectione. Nam licet interdum certitudo sit sine euidentia: nūquam tamen est euidentia sine certitudine, & licet certitudo obscura excedat aliquam certitudinem euidentem, absolutè tamen & ex suo genere certitudo euidens melior est. Vnde si comitetur suprema euidentiam, est etiam suprema certitudo. Rursus hinc sit illam scientiam etiam esse summè infallibilem & maximè verā, quia attingit veritatem cum perfectissimo lumine, & simplicissimo intuitu, vnumquodq; verū intuendo prout in se est, & de vnaquaque veritate iudicando secundum mensuram eius, & in hoc consistit infallibilitas, quæ idem ferè est quod certitudo.

Vnde non refert quod veritates cognitæ per hanc scientiam in se non sint æquales, eo quòd quædam sint increatæ, aliæ creatæ, quædam immediatæ, aliæ mediatæ: quædam necessariæ, aliæ contingentes: tota enim hęc varietas vniformiter cadit sub hanc scientiam, quę sub eodem infinito lumine, & absq; dependētia ab obiecto vnamquamq; veritatem videt secundum statum in quo habet determinationem & certitudinem, & de vnaquaq; iudicat secundum gradum eius, & ideò omnibus est summè adæquata: atq; ita summè vera & infallibilis. Atq; hinc tādem fit vt sit etiam prorsus inuariabilis: nam, vt suprà dixi circa attributum immutabilitatis, in se non recipit reale augmentum nec diminutionem: imo neq; vt scientia est varietatem recipit in respectib. rationis: nam ex arce æternitatis omnia immutabili intuitu videt, etiam illa quæ in se variantur, & omnia respicit pro suis temporibus, & in illo respectu semper ac perpetuò permanet.

XVIII. Theologicæ aliquot quæstiones obiter expediuntur. Hic verò occurrebant disputandæ & declarandæ nonnullæ locutiones, de quibus Theologi disputant, an scilicet Deus de rebus contingentibus plura scire potuerit quàm sciat, vel an potuerit aliquid nescire quod sciverit, & similia, sed ea omitto quia nō spectant ad Metaphysicam, & magis consistunt in modo loquendi, quam in re. Constat enim in rebus contingentibus aliquas propositiones potuisse esse veras, quæ nunc nō sunt veræ, & econuerso aliquas nunc esse veras, quæ potuerunt esse falsæ, vt Petrum fore saluandum: & nunc Deus scit eas quę verę sunt, non aūt quæ sunt falsæ, scit tamē Deus illas esse falsas, & oppositas esse veras, & posset oppositum scire, si oppositum futurum fuisset in rebus. Per hæc autē non augetur, nec minuitur illa scientia, neq; secundum rem, quia hæc repræsentatio contingentium nihil rei illi addit, vt suprà tractatum est, neque secundum rationem, quia semper necesse est alterutram partem esse veram, scilicet aut rem esse futurā, aut non esse futuram, & Deus ex æternitate videt eam partem in qua veritas obiectiua est. Et ob eādem causam nunquam variatur secundum se, quia intuitum illum seu respectum aut conformitatem, quam ex æternitate habet cum tali re, semper retinet, & ideò simpliciter & ex parte ipsius Dei nihil nunc scit, q̄ antea non sciuerit, neq; è conuerso aliquid nunc nescit, quod anteà sciuerit, quamuis ex parte rerū, & in ordine ad successionem temporis & varia instantia eius, aliqua propositio nunc sit vera quæ antea non fuit vera. Legatur Augustin. 15. de Trinit. cap. 7. & D. Thom. 1. p. quæst. 14. art. 15. & 1. cont. Gent. cap. 67. & quæst. 2. de verit. artic. 13. præsertim ad 7. & reliqui Theologi in 1. distinct. 39. & Alensis 1. part. quæst. 24. memb. 7. Augustin. D. Thom. Alens.

XIX. Tertia pars conclusionis de perfecta extensione diuinæ scientiæ, non est intelligenda (vt per se clarum est) de extensione entitatiua ex parte ipsius scientiæ, constat enim indiuisibilem ac simplicissimam Dei entitatem non esse capacem huius extensionis. Dicitur ergo diuina scientia summè perfecta in extensione ex parte obiecti, quia in se simplicissima existens, omnia obiecta scibilia intuetur. Et hoc sensu probatur primo generali ratione infinitę perfectionis Dei. Est enim omnis perfectio eius infinita sub omni ratione, quæ ad perfectionem simpliciter spectat: sed habere hoc modo scientiam infinitā, & comprehensiuam omnis obiecti scibilis, pertinet ad perfectionem simpliciter, dicit enim perfectionem sine imperfectione, & cęteris paribus est maior per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

perfectio. Deinde potest sigillatim probari diuidendo obiecta scibilia in tres classes. In prima sit tãtum Deus ipse, & quæ intra ipsum sunt, in secunda creaturę possibiles, seu factibiles ab ipso Deo, in tertia res omnes existentes seu futurę in aliqua differẽtia temporis, seu in tota æternitate. De rebus primi ordinis est euidentissimum, & ideò neq; ab infidelibus philosophis in dubium vocatum est. Primò, quia Deus sicut est res summè immaterialis, ita est obiectum maximè intelligibile in actu: ergo per aliquam scientiam est scibile, ergo maximè per suam, quia nulla potest esse illi magis proportionata, neque vllum obiectum potest illi scientiæ esse magis proprium. Quo argumento non solùm probatur Deum scire se, sed etiam se comprehendere, vt suprà etiam tetigimus tractando de attributo incomprehensibilitatis: neq; in re clara oportet plures rationes multiplicare.

XX. Quod sit diuinæ scientiæ obiectum ac commodatissimum.

Solùm potest aliquis obiicere, nam hinc sequitur ipsummet Deum esse primarium & accommodatissimum obiectum scientiæ suæ, suprà enim generatim ostendimus vnamquamque substantiam intellectualem esse obiectum maximè proprium & proportionatũ sui connaturalis intellectus, quod in diuina substantia maximè necessarium est, quia seipsa contenta est ad omnem perfectionem suam: erit ergo obiectum maximè proprium suæ scientiæ, imò & quodammodo adæquatum, vt posteà dicemus. Hoc autem difficile intellectu est, quia vt diximus, scientia Dei est formalissimè ipsa essentia diuina, nõ potest autem intelligi, quòd scientia vt scientia se ipsam habeat pro primario obiecto. Sic enim D. Th. 1. 2. quæst. 1. artic. 1. ad 2. dicit impossibile esse quod primum visibile sit primum videre, quia omne videre est alicuius obiecti visibilis, & eodem modo probat fieri non posse, vt primum amabile sit ipse amor, & in omni intellectione creata idem in vniuersum reperitur, quòd nõ potest in se tanquam in primo obiecto sistere. Et ratio est, quia scientia cum sit actus immanens, directè tendit in aliquod obiectum, priùs quàm intelligatur reflexè tendere in se ipsam.

XXI. Respondetur, in actibus seu intellectionibus aut volitionibus creatis ita semper accidere, quia sunt actus aliquo modo effecti vel causati ab ipsis obiectis, & ad ea dicunt transcendẽtalem habitudinem, vnde necesse est vt ab ipsis ex natura rei distinguantur. Item reddi potest alia ratio, quia actus creatus non est ita immaterialis & purus, vt possit secũdum se totũ (vt sic dicã) esse reflexiuus in se ipsum: oportet ergo vt sit tanquam motus directè tendens in aliquem terminum à se distinctum. At verò vtraque ratio cessat in diuina scientia, quia non est causata, sed per se primò & ex se talis est, deinde est immaterialissima & purissima, & ideò se ipsa est contenta, & sibi sufficiens sub omni ratione tam formali quàm obiectiua. Ex quo obiter intelligitur, diuinam scientiam eminentissimo modo esse simul directam & reflexam, quod etiam est necessariũ in illa, hoc ipso quòd prima & perfectissima est. Nam ex eo quod est perfectissima, non potest esse ignorata ab ipso sciente, quia ille perfectè scit qui scit se scire: ex eo verò quod est prima, non potest esse scita per aliam scientiam, quia aliàs etiam illa esset scita per aliam scientiam, & sic procederetur in infinitum, quod cũ fieri non possit, sistendum est in scientia diuina tãquam in prima, quę se ipsam tanquam proprium & primarium obiectum intuetur. Neq; hoc est adeò difficile intellectu, cùm illa scientia sit subsistens, & substantia intelligens perfectissima.

A

B

C

De scientia Dei circa creaturas possibiles.

XXII. Dicendum iam est de rebus secundi ordinis, id est, de his, quas Deus potest facere solùm quatenus possibiles sunt, & de his omnibus est etiam euidens cadere sub diuinam scientiam. Ratio à priori est, quia Deus est infinitè intellectiuus: ergo habet vim cognoscendi omne intelligibile, sed huiusmodi res sunt intelligibiles, quia sunt entia saltem possibilia, & vnumquodq; sicut est ens, ita est intelligibile: ergo diuina scientia ob infinitatem suam omnia hęc complectitur. Secundò, quia Deus comprehendit suam essentiam, & potentiam, comprehendendo autem potentiam suam necessariò comprehendit quidquid in illa eminenter continetur, & ab illa fieri potest. De qua ratione latiùs dixi 1. Tomo 3. part. disput. 26. sect. 3. Tertiò est optima ratio à posteriori, quia impossibile est Deum ignorare rem quam possit creare, quia nihil operatur neq; operari potest nisi vt intellectuale agens: tum quia solus hic modus operandi est perfectus & dignus Deo, tum etiam quia potentia diuina, cùm sit infinita, nõ potest esse ex se determinata ad producendos omnes suos effectus, & ideò non potest determinari ad hos effectus producendos potiùs quàm illos nisi per intellectum & voluntatem. Repugnat ergo aliquid cadere sub diuinam potentiam, quod non cadat sub diuinam scientiam.

XXIII. Ex quibus rationib. intelligitur, Deum non tantùm cognoscere aut scire has res creabiles secũdum esse quod habent in ipsomet Deo: sed etiam secundum proprium & formale esse quod in se ipsis habere possunt. Itaq; diuina scientia non tantùm terminatur ad ipsam Dei essentiam, & ad eminentiam illam omnium rerũ creabilium quam in se formaliter Deus habet, sed etiã ad ipsas res creabiles, quæ in ipso non sunt formaliter, sed tantũ eminenter. Probatur, quia aliàs non cognosceret creaturas, sed tãtùm suam essentiam, quia creaturæ prout in Deo, non sunt creaturæ, sed ipsa creatrix essentia, iuxta illud, *Quod factum est, in ipso vita erat.* Item quia impossibile est comprehendere totam eminentiam creaturarũ, quæ in Deo est formaliter, distinctissimè & clarissimè non cognoscendo simul, & comprehendendo ipsas formales creaturas, quæ ibi eminenter continentur. Denique cum creaturæ non sint condendæ secundum esse eminens, quod habẽt in Deo, sed secundum esse formale quod in se recipiunt, cognitio earum secũdum prius esse si in eo sisteret, & ad posterius esse non transiret, nihil ad earũ productionem posset iuuare: cognoscit ergo Deus creaturas possibiles formaliter & in se ipsis.

XXIV. Sed videmur in hoc Theologis contradicere: cõmuniter enim dicunt Deum cognoscere creaturas in se ipso, non autem in se ipsis, vt affirmat Dionys. cap. 7. de Diuin. nominib. & c. vlt. de mystic. Theologia. August. lib. 83. qq. quæst. 46. & 15. de Trinit. cap. 14. D. Thom. 1. part. quæst. 14. artic. 5. & 1. cont. Gent. cap. 50. & quæst. 2. de veritate & reliqui Theologi in 1. dist. 35. Alens. 1. p. quæst. 23. artic. 1. & 3. Scotus in quodlib. q. 16. & quæst. 2. & 3. Prologi. Videtur etiam imperfectio quòd Diuina scientia terminetur ad creaturas in ipsis, quia sub ea ratione habebit trãscendentalem habitudinẽ ad illas. Et consequenter eius scientia sumet speciem ab illis vt ab obiectis, & ab eis sub ea ratione pendebit, & indigebit Deus

Deus creaturis ad aliquam perfectionem suam: quę omnia repugnant.

XXV. Dissoluitur. Respondetur ad priorem partem, Theologos affirmare quidem Deum cognoscere creaturas in se, non negare autem quòd eas etiam in ipsis cognoscat in sensu à nobis declarato. Quòd si interdum aliqui id negant, vt Aureolus apud Capreol. in 1. dist. 35. qu. 2. in argumentis cont. 2. concl. id solùm intelligunt in sensu contrario priori affirmationi. Duo igitur docere intendunt, quæ in ratione etiam naturali vera sunt, & satis nota. Vnum est, Deum non accipere scientiam quam de creaturis habet, ab ipsis creaturis, quòd est euidens, cùm illa scientia sit increata, & anterior omni creatura. Et hac ratiõe potest aliquo modo dici Deus cognoscere creaturas in se ipso, quia scilicet ex se habet scientiã, & quasi speciem intelligibilem repræsentantem sibi omnem creaturam. Quanquam in hoc solo sensu locutio sit minùs propria, nam ea ratione potiùs diceretur Deus cognoscere creaturas ex se, & per se, quàm in se. Secundum est scientiam Dei non respicere creaturas nisi vt obiectum secundarium: nam primariò solum versatur circa ipsum Deum, quem comprehendendo quasi per resultantiam quandam cognoscit omnes possibiles creaturas, & hoc sensu propriissimè dicitur illas cognoscere in se ipso, tanquam in causa. Ita enim loquuntur & declarant probatiores Theologi, quamuis nonnulli discrepent. Non tamen negant diuinam scientiam extendi (vt sic dicam) ad creaturas secundum proprium esse earum, quin potiùs aliàs docent, habere Deum proprias ideas omnium creaturarum, quæ nihil aliud sunt quàm ipsa intellectio seu conceptus Dei, repræsentans proprias naturas singularum creaturarũ. Vnde D. Thomas 1. p. q. 14. art. 6. ad 1. apertè declarat, Deum non dici cognoscere creaturas in se, quia solum cognoscat illas secundum esse quod habent in ipso, sed quia per illud cognoscit eas in propriis rationibus, & q. 20. art. 2. ad 2. dicit cognoscere Deum creaturas in propriis naturis, sicut nos. Idem quæst. 2. de verit. art. 4. ad 6. & 1. cont. Gent. cap. 48. & 49. In hoc ergo sensu verè dicitur Deus cognoscere creaturas in se ipsis, solumq; potest illa locutio negari, si per eam significetur, Deum sumere scientiam à creaturis, aut eas vt primarium obiectum respicere.

XXVI. Nulla imperfectio est in sciẽtia diuina attingere creaturas in se ipsis. Atq; hinc facilis est responsio ad alteram partem difficultatis: negatur enim, supponi vel sequi imperfectionem aliquam ex eo quòd Deus cognoscat creaturas in se ipsis modo iam explicato, aut ex eo quòd scientia Dei in eodẽ sensu terminetur ad creaturas. Quia hoc terminari non ponit depẽdentiam aliquam in illa scientia à creatura, sed solum eminẽtem & intellectualem repręsentationem, in qua nos fundamus denominationem seu relationem rationis, secundum quam dicimus illam sciẽtiam terminari ad tale obiectum. Neq; etiam sequitur scientiã illam habere propriam specificationẽ aut habitudinem transcendentalem ad talia obiecta, quia per se non ordinatur ad illa, neque est instituta (vt sic dicam) propter illa, sed ex se & propter se tantum est, illa vero omnia quę sunt extra se solum quasi consequenter & ex eminentia perfectionis attingit. Et in vniuersum scientia non accipit speciem à secundario obiecto, neq; ab illo per se pendet, sed à primario. Exemplum Theologicũ est in visione Dei creata qua fruuntur beati: nam licet per illam videant Deum, & creaturas in eo, non accipit speciem & rationem suam à creaturis, sed à Deo, quia Deus est primarium obiectum illius, creaturæ autem secundarium. Idem ergo multò maiori ratione intelligẽdum est in visione increata ipsius Dei, quæ simplicior est, magisq; absoluta & independens. Neq; tandem sequitur Deum indigere creaturis ad aliquam perfectionem suam, sed potiùs sequitur, creaturas indigere hac diuina scientia vt sint, vel actu, vel etiam vt sint possibiles, quia creaturæ sicut ex diuina efficacia habent vt sint, ita ex diuina eminentia & potentia, à qua non separatur scientia, habent quòd possibiles sint.

XXVII. Hic autem occurrebat quæstio Theologica, an hæc scientia Dei ponat vel supponat aliquod esse in creaturis vt cognosci possint, etiam vt possibiles, quam disputant Henric. in summ. quæst. 23. & 25. & quodlib. 8. quæst. 1. & 9. & quodlib. 9. quæst. 1. & 2. & quodlib. 11. quæst. 3. Scotus in 1. d. 35. & 36. & in 2. distinct. 1. q. 1. artic. 2. & in quodlib. q. 1. & 14. Capreol. in 1. dist. 35. Caietan. & alij 1. part. quæst. 14. art. 5. & 6. & quæst. 34. artic. 3. Sed non est quòd in ea immoremur hoc loco, quia de essentiæ creaturarum, antequàm sint, de quo disputat Henricus, dicturi sumus infrà tractando de ente finito, & de distinctione essentiæ & existentiæ in illo: de esse autem cognito creaturarum, de quo tractat Scotus, solum potest esse, & re vera est dissensio in modo loquendi, dicuntur enim creaturæ esse cognitæ ab aliquo esse reali, non quod in se habeant, sed in Deo: Deus enim cognoscendo creaturas habet illas peculiari modo in esse repræsentatiuo seu ideali, vt sumitur ex D. Thom. 1. p. q. 14. art. 1. & q. 15. per totam & q. 16. artic. 7. & August. 6. de Trinit. c. vlt. 5. Genes. ad lit. cap. 14. lib. 83. quæstionum, quæst. 46. & alios refert Waldens. lib. 1. doctrinalis fidei antiquæ cap. 8. Ab illo autem esse quod creaturæ in Deo habent, denominantur cognitæ, sed hæc solum est denominatio extrinseca in illis, solumque esse potest fundamentum alicuius relationis rationis. Neq; aliud esse fingi potest sine magno errore tam in fide, quàm in omni ratione naturali. Nec Scotus aliud intendit, vt ex citatis locis apertè constat, & iterum dicetur disput. sequenti.

Henric. Scotus. Caiet. Capreol. D. Thom. August. VVald.

De scientia rerum existentium.

XXVIII. Venio ad tertiam partem propositam, nimirum scientiam Dei extendi etiam ad creaturas factas, vel quæ in quocunque tempore fiunt aut fient. Quæ pars non solùm est de fide, iuxta id, *Vidit Deus cuncta quæ fecerat*, & alia innumerabilia quæ adduci possent, sed etiam est euidens naturali ratione, quanquam Nominales quidam id negent eò quòd existiment diuinam prouidentiam non posse ratione naturali probari. Sed errant valde, nam, vt rectè dixit Augustinus 5. de Ciuitate, vbi per totum fusè hoc disputat, nihil magis rationi naturali repugnat quàm admittere Deum esse, & tamen sentire eum insipientem esse. Itaq; scire etiam creaturas existentes, supposito quòd sint, vel futura sint, per se est magna perfectio, & in nobis reperitur, & ex se non repugnat cum quacunq; alia perfectione, pertinet ergo ad perfectionem simpliciter: est ergo formaliter in Deo. Item ratio in præcedente puncto facta de infinita vi intelligendi diuina hic etiam locum habet, quia res creatæ, etiam vt existentes, sunt peculiari modo visibiles, aut intelligibiles, & in eis fundantur propriæ veritates scibiles: ergo ad infinitatem diuinæ scientiæ pertinet vt hæc omnia complectatur.

Ocham & Gabriel in 1. d. 35. Augustin.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXIX. Prætereà ab effectu: nam Deus inprimis ignorare non potest ea quæ per se ipsum immediatè & solus facit: nam illa vult facere, & scit suam voluntatem esse potentem & efficacem, non ergo potest ignorare illum effectum vt à se factum. Deinde cætera omnia quæ à creaturis fiunt, ab ipso etiam Deo immediatè fiunt, quamuis non solo, vt in superioribus ostensum est: ergo nihil eorum quæ fiunt, potest à Deo ignorari. Dices. Quid de peccatis quæ à Deo non fiunt? Respondeo quidquid reale & positiuum sit in illis, vel circa illa, à Deo fit, & ideò non potest etiam defectus ab ipso ignorari: tum quia cognitis omnibus positiuis quæ sunt in tali actu, necessariò cognoscitur defectus, tum etiam quia licet ille defectus non fiat à Deo, non tamen fit nisi Deo permittente. Atque hinc etiam est efficax argumentum quod ex diuina prouidentia sumitur, quam falsum est non esse notam naturali ratione, tum quoad sufficientiam ex parte Dei, tum etiam quoad vsum seu exercitium. Quid enim indignius Deo cogitari potest, quàm esse ipsum insufficientem ad Vniuersum gubernandum? non esset autem sufficiès, nisi potens esset ad omnia quæ fiunt cognoscenda, vt iuxta exigentiam rerum eis prouideat. Quòd si potens est hęc omnia scire, actu omnia scit, quia scientia eius naturaliter repræsentat omnia quę repræsentabilia sunt, alioqui illa scientia esset mutabilis. Rursus ipse vniuersi ordo satis manifestat non esse sine vniuersali gubernatore, vt partim in superioribus ostensum est, & partim in sequentibus attingemus.

XXX. Atq; hinc sequitur Deum habere hanc scientiam creaturarũ omnium, quæ fiunt in tempore, ex æternitate sua, quia necesse est vt totam illam simul habeat sine successione, quia non potest in se variationem admittere, alioqui realiter mutaretur, quod est impossibile, vtrumque autem horum suprà demonstratum est. Item quia non posset Deus habere perfectam prouidentiam, & prudentiam in rebus administrandis, seu gubernandis, nisi haberet omnium præscientiam.

XXXI. Futura contingentia an Deus cognoscat.

Statim verò offerebat se hoc loco disputatio de cognitione futurorum contingentium, non enim potuit Deus ex æternitate scire omnia quæ in tempore fiunt, nisi etiam præsciuerit quidquid quocunque modo in tempore futurum fuit, si ergo aliqua contingenter futura fuere, etiam illa præsciuit. Hoc autem inuoluit contradictionem, tum quia q̃ contingens est, quamdiu factum non est, non habet determinatam veritatem scibilem, tum etiam quia ipsamet scientia Dei, cùm sit necessaria & causa rerum, tolleret contingentiam earum, tum denique quia nulla potest excogitari via aut modus quo hæc futura cognoscantur. Propter quas difficultates Cicero in lib. de Fato, & Diuinatione, negauit habere Deum hanc præscientiam, & vt Augustinus ait 5. de Ciuit. cap. 9. *vt homines faceret liberos, fecit sacrilegos.* Sed quoniam hæc difficultas latissimè à Theologis disputatur, & ex professo tractari nõ potest nisi adducendo multa de diuina prouidentia, prædestinatione, & gratia, quæ sunt propria Theologorum, ideo præter superiùs dicta de contingentia effectuũ in disputationibus de causis, hîc nihil adiungemus. Sed respondemus breuiter, verissimum ac certissimum esse illatum consequens, quod non aliis rationibus probandum est, nisi illis quibus probauimus assertionem positam, nam ex illa euidenter sequitur hoc consequens, vt deductum est.

Cicero. August.

Neque est verum implicari contradictionem in præscietia horum futurorum, quia licet in suis causis non habeant determinationem, id est in virtute & modo operandi causæ proximæ, tamen in re ipsa altera pars cõtradictionis futura est, quam licet nos ignoremus, Deus tamen ex sua æternitate intuetur. Neq; hinc etiam fit vt per hanc præscientiam Deus imponat necessitatem aliquam rebus sic cognitis, quia hæc scietia vt sic non est causa earum, imò supponit tam ex parte Dei, quàm ex parte cuiusuis alterius causæ necessariæ ad talem effectum, totam efficaciam seu concursum suo tempore futurum, & Deus per hanc scientiam intuetur res futuras vt suæ æternitati præsentes. Nec denique Deus ad hoc indiget aliquo medio extrinseco, sed suo infinito lumine & æterna visione attingit omnia tempora, & in singulis intuetur quidquid in eis est, quod respectu diuersarum partium ipsius temporis futurum, vel præteritum denominatur, respectu verò diuinæ visionis semper est ita præsens obiectiuè, ac si semper existeret. Vnde sicut nos ad videndam veritatem rei existentis nõ indigemus aliquo medio quo illa veritas demonstretur, sed immediatè videmus in se ipsa hanc veritatem, verbi gratia Petrum esse album, quia videmus albedinem coniunctam ipsi, non quia ex necessitate albedo illi coniuncta sit, sed solùm quia de facto ita se habet: sic etiam maiori ratione Deus non indiget medio aliquo extra lumen suum ad videndas has veritates in se ipsis, quia efficacius est ad intuendum omnia tempora, & omnia quæ in illis fiunt, sua æterna visione, quàm sit noster intellectus aut visus ad videndas res sibi coexistentes & præsentes. Verum quidem rationem naturalem non posse satis inuestigare quo modo hoc sit, satis verò percipit in hoc nullam esse repugnantiam: totumq́ esse consentaneum, imò & necessarium ad consummatam Dei perfectionem, ac prouidentiam.

Futura contingentia an Deus cognoscat.

Alia verò quęstio, quę hîc se insinuabat de cognitione futurorum contingentium quę conditionata vocant, quamuis Metaphysica re vera sit, tamen sine Scripturis & Patribus, & aliis principiis Theologicis, non potest pro dignitate tractari, & ideo illam omnino prætermitto. Solumq́; affero, si hæ conditionatæ locutiones, *si fuisset hic Petrus, peccasset*: vel aliæ similes, habent determinatam veritatem secũdum quam sint cognoscibiles, nõ posse à Deo ignorari. Esse autem multò probabilius habere has propositiones veritatem aliquam determinatam, non quidem fundatam in vi illationis aut consequentiæ (neq; enim in hoc sensu tales propositiones sumendæ sunt) sed in eo, quòd in tali euentu vna sola pars contradictionis determinate fieret. quę licet nos lateat, non tamen Deum, qui infinito suo lumine omnia penetrat, cuius signum certissimum est quòd non minùs hæc futura prædicit, quàm absoluta: sed de hoc aliàs. Satis ergo ex his probata manet assertio posita quoad omnia membra quæ in illa distinximus.

Quotuplex sit scientia Dei.

XXXII. Dico quintò. In Deo vna tantùm est scientia, eaque simplicissima, formaliter & eminenter continens omnem perfectionem simpliciter intellectualis virtutis, secundum quam in plures scientias per rationem, & conceptus inadæquatos à nobis distinguitur. Hæc assertio quoad rem præcipuam, quæ in illa intenditur, est euidens naturali

naturali ratione, nimirum, quòd scientia Dei sit maximè vna & simplex. Nam si inter diuina attributa non potest esse distinctio vlla in re, neq; in scientia ipsa esse poterit, præsertim cum ostensum sit, scientiam hanc esse quasi formale constitutiuum ipsius essentiæ Dei in esse talis naturæ, & essentiæ. Itè, quia hæc scientia Dei vt versatur circa ipsum Deum, quod est simplicissimum obiectum, vna est & simplex: eadem autem omnino est, quæ comprehendit omnes creaturas vt possibiles, quia has attingit secundariò ex vi comprehensionis suæ essentiæ, vt diximus. Rursus ostensum est in superioribus scientiam liberam Dei, quæ versatur circa creaturas vt existentes, nihil rei addere scientiæ necessariæ vt sic: ergo est illa scientia omnino vna & simplex.

XXXIII. Modus cognoscendi quem Deus habet vniuersalissimus est.

Ex quo intelligitur obiter, modum cognoscendi per illam scientiam, perfectissimum esse, & rectè etiam dici posse vniuersalissimum. Primum patet, quia in eo nulla est compositio, diuisio, aut discursus, sed simplex intuitus, quo simpliciter videntur, quæ composita sunt, & inuariabiliter, quæ variabilia sunt, & simul, quæ successiua. Lege Diuum Dionysium cap. 7. de diuin. nominib. & Augustinum 9. Genes. ad liter. c. 18. & Clement. Alexand. lib. 6. Stromat.

Dionys. August. Clem. Alex.

D. Thomas.

versus finem: vbi hoc sensu dicit, *Deum omnia intueri vnica applicatione*: & D. Thomas 1. part. quæst. 14. art. 7. 14. & 15.

XXXV. Secundum declaratur, quia scientia illa solet dici vniuersalis, quæ vnico principio vel actu multa & varia attingit: non enim fingi potest scientia vniuersalis prædicatione seu abstractione: omnis enim scientia rei singularis est. Neque etiam formaliter scientia vt scientia dicitur vniuersalis ob causalitatem: ergo sic denominatur propter attingentiam plurium rerum: vt scientia angelica dicitur vniuersalior quàm humana; & inter angelos, superiores dicuntur habere scientiam, & species vniuersaliores, quam inferiores: sic ergo ascendendo ad Deum eius scientia dicitur vniuersalissima; vt rectè

D. Thom.

notauit D. Thomas in secundo, distinct. tertia, quæst. secunda, artic. secundo, *Quia vna similitudine* (ait) *quæ est sua essentia, omnia cognoscit.* Verum est alibi Diuum Thomam dicere, illam scientiam Dei, neque esse vniuersalem, neque particularem, scilicet, 1. part. quæstione decimaquarta, articul. primo ad tertium, sed ibi loquitur in alio sensu, scilicet vt scientia vniuersalis dicitur de ea quæ attingit præcisè rationes vniuersales rerum, & non descendit ad particularia. Quo sensu (inter alios) nostra Metaphysica dicitur vniuersalissima scientia: è contrario verò singularis dicitur quæ solum versatur circa particularia; quomodo sensus dicitur esse singularium. Sic igitur dicitur scientia Dei neque vniuersalis, neque particularis, quia neutras rationes excludit, sed in omnibus rebus omnes attingit perfectissimè: & ob hanc eandem causam dicitur in alio sensu vniuersalissima.

XXXVI. Aliquot diuinæ scietiæ attributa declarantur.

Reliqua quæ in quinta assertione sunt posita, solùm ad explicandam eminentem multiplicitatem illius simplicissimæ scientiæ, & diuersos conceptus ac voces, à quibus nobis significatur, posita sunt. Est ergo inprimis considerandum, in nostro intellectu quasdam esse cognitiones quæ dicuntur virtutes simpliciter: quia in suo conceptu formali nullam includunt imperfectionem, vt sunt illæ quinque, quas Aristoteles distinguit in sexto Ethicor. scilicet, intellectus, sapientia, scientia, prudentia, & ars. Alia verò sunt quæ vel nullo modo sunt virtutes, vt opinio, & fides humana, quia non attingunt infallibiliter veritatem: vel non sunt virtutes sine aliquo defectu & imperfectione, vt fides diuina, Theologia in ea fundata: quatenus enim sunt infallibiles, virtutum rationem habent, deficiunt tamen in obscuritate. In hoc etiam genere poni potest scientia Quia; est enim aliquo modo virtus, sed imperfectionem includit. Diuina ergo scientia formaliter includit omnes priores virtutes simplicissimè vnitas in vnica perfectione sua. Est enim illa scientia clarissima cognitio omnium primorum principiorum, & iucundissima contemplatio primę ac supremæ causæ, & omnium rerum tam naturaliũ quàm supernaturalium. Est item ars omnium quæ fieri possunt: & prudentia, quæ rectissimè iudicat de omnibus quæ agere expedit. Sub his ergo rationibus & intelligentia, & sapientia, & scientia, & ars, ac prudentia nominari potest. Quæ omnia sola ratione distingui per inadæquatos conceptus nostros perspicuum est.

XXXVII. Posteriores autem proprietates non sunt in Deo formaliter, & in eius scientia. Neque enim Deus opinionem habet, quæ assensum dicit fallibilem, ideoque formidolosum. Nouit quidem Deus rationes omnes quibus homines niti possunt ad assensus probabiles eliciendos: sed hæc notitia in Deo scientifica est & euidens: qua nouit quod pondus habeat vnaquæque ratio ad probabilitatem generandam. Et ideò Deus etiam mutabiles res & contingentes, non cognoscit nisi quatenus euidentiæ & certitudinis sunt capaces, vt verbi gratia, si effectum contingentem in causis & circumstantiis contemplatur, solùm cognoscit causam esse sufficientem, sed indifferentem ad talem effectum, vel æqualiter, vel cum maiori propensione ad vnam partem quàm ad aliam, prout re vera fuerit: effectum autem esse futurum non iudicat, nisi intuendo causam vt suo tempore determinandam. Rursus nec fides locum habet in cognitione Dei, vt per se notum est, tum quia omnis obscuritas repugnat infinitæ claritati Dei; tum etiam quia nulla est authoritas cui ipse credere possit: nam sibi non credit, cùm locutio qua secum loqui potest, sit perfectissima sui & rerum omnium comprehensio: inferior verò authoritas, quæ ex se fallibilis est, non potest Deum ad assensum mouere, sed ipse euidenter videt quid ponderis habeat vniuscuiusque testimonium, vt humanum vel angelicum intellectum possit ad assentiendum mouere.

XXXVIII. Tandem nec scientia quia, seu à posteriori potest Deo formaliter tribui, quia talis scientia tunc est, quando cognitio effectus inducit ad cognitionem causę; vnde oportet vt cognitio effectus sit causa cognitionis causę: non potest autem hæc causalitas intercedere ex parte obiecti, vt ex ipsis terminis constat: ergo necesse est vt sit ex parte cognoscentis: at hoc repugnat Deo, quia manifestam includit imperfectionem. Nouit igitur Deus necessariam connexionem inter effectum & causam prout in se est: nouit etiam, eum, qui imperfectè cognoscat, posse ascendere ex cognitione effectus ad cognitionem causæ: ipse autem non ita ascendit, sed effectum potiùs in causa cognoscit; & ideò scientiam quia seu à posteriori non habet. Scientia autem propter quid formaliter ac propriè in Deo rectè concipitur, quia illa dictio *propter quid*, non indicat causalitatem

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex parte ipsius cognoscentis, ita vt cognitio causæ A sit causa cognitionis effectus: sed dicit tantùm causalitatem ex parte obiecti, quæ per simplicissimam cognitionem videri potest: & hoc modo videt Deus ex qua causa, vel ex quibus sit vnusquisque effectus: & ideò propriissimè dicitur habere scientiam propter quid, præsertim respectu creaturarum, in quo sine causa formidauit Durād. in 1. distinct. 35. quæst. 4. Aduertit tamen non absre, non habere Deum scientiam propter quid respectu sui ipsius, quia nullam habet causam: vnde dici potest habere perfectissimam scientiam quid, & eminenter propter quid: quia in simplicissima ratione sua cognoscit contineri rationes omnes, quæ aliquo modo à priori de attributis eius reddi possunt.

XXXIX. Quid considerādum in intellectualibus virtutibus vt Deo attribui possint.

Atque ad hunc modum discurrere possemus per omnes voces, vel conceptus cognitionum seu perfectionum intellectualium: sunt enim innumeræ. Et in eis est attentè cōsiderandum an dicant perfectionem simpliciter, an includant aliquam imperfectionem: vt illæ formaliter & propriè tribuantur diuinæ scientiæ, hæ verò minimè, vt verbi gratia, B cognitio apprehensiua, & iudicatiua, vt absolutè & formaliter dicunt perfectionem sine imperfectione, scilicet, repræsentare res intelligibiles, & assentiri veritati, meritò tribuuntur Deo. Si verò apprehensio sumatur non solùm cum præcisione iudicij ex parte nostra, sed etiam cum exclusione ex parte ipsius rei, id est, quòd talis conceptus sit verè apprehensiuus, & non iudicatiuus, sic non potest Deo attribui formaliter talis apprehensio, quia includit imperfectionem, scilicet quod per talem apprehensionem non cognoscatur res quantum cognoscibilis est: nam quando hoc modo concipitur, per talem conceptionem de illa iudicatur quidquid iudicari potest. Atque hac ratione omnes illæ voces, quæ videntur significare apprehensionem rei sine perfecto iudicio, non nisi Metaphoricè Deo tribuuntur: & huiusmodi videntur esse *cogitatio, consilium*, & similes. Rursus reperitur in nobis scientia intuitiua & abstractiua, quæ quatenus dicunt cognitionem rei existentis, vel non existentis, nullam includunt imperfectionem in ipsa cognitione, & hoc modo tribui possunt Deo: tamen si cognitio abstractiua dicatur propter absentiam, & distantiam localem vel temporalem ab obiecto, sic includit imperfectionem, & limitationem in tali cognitione, nimirum quòd non possit ad omnia tempora, vel ad omnia loca extendi: & hoc modo non reperitur in Deo formaliter: & si quæ sunt voces quæ hanc significationem inuoluant, non tribuuntur Deo propriè, sed Metaphoricè; huiusmodi autem esse videtur *recordatio*, quæ propterea solum per Metaphoram Deo attribui potest. Et iuxta hanc significationem, & consideration em data est celebris illa diuisio Theologorum scientiæ diuinæ, in scientiam simplicis intelligentiæ, & scientiam visionis: nam prior de se est tantùm rerum possibilium vt sic, & abstractiua: posterior verò dicitur de tota cognitione rerum, quæ existentiam habent, vel habituræ sunt in aliqua differentia temporis. De qua diuisione plura à Theologis traduntur, quæ ad Metaphysicum non spectant: satisque illi est significationem illorum terminorum nosse.

Quid Aristoteles de diuina scientia senserit.

SOlum potest Philosophus desiderare quid de XL diuina scientia Aristoteles senserit. In quo vnum ferè est controuersum: de cæteris enim bene sensisse constat. Nam apertè in 12. Metaphysic. ponit Deum intelligentem se ipsum tanquam purum actum, atque vnica ac simplicissima, perpetua, & immutabili intellectione, quæ est substantia eius, in quo principio cætera quæ superiùs diximus continentur, quæ licet non omnia sint ab eo declarata, nihil tamen dicit quod eis repugnet: illo tantùm excepto, de quo, vt dixi, est controuersia. Nimirum circa cognitionem quam Deus habet de creaturis: multi enim existimant docuisse Aristotelem Deum extra se vel nihil cognoscere, vel non distinctè, clarè, ac in particulari. Ita opinatur Gregorius in primo, distinctione trigesima Greg. Comm. quinta, quæstione prima, vbi adducit etiam Commentatorem 12. Metaphysic. text. 51. ita exponentem Aristotelem. Ex quo textu præcipuum sumitur fundamentum, nam ibi dicit Aristoteles Deum quædam non cognoscere, ne vilescat intellectus eius: nam quædam adeò vilia sunt, vt nobilius sit ea ignorare, quàm nosse: alia verò testimonia quæ ex Aristotele adduci solent, nullius sunt momenti. Eandem opinionem tribuit Auerroi, non tamen Aristoteli, Gabr. in primo, Gabr. distinctione trigesimaquinta, quæstione secunda. Auicenna etiam, vt idem Auerroes refert disputa- Auicen. tione 12. Destructorij, existimauit Deum non cognoscere singularia secundum existentias eorum, quia non intellexit quo modo talis scientia posset esse inuariabilis, & independens à rebus mutabilibus. Auerroes alias addit rationes, quas latè referunt Gregorius & Gabr. suprà, quæ in virtute sunt à nobis solutæ in superioribus, præter illam, quòd si Deus singularia cognosceret, infinita cognosceret, quod est impossibile. Denique ita sensisse Aristotelem, multi ex antiquis Patribus docuerunt, vt Clemens Alexandrinus libr. quinto Stro- Clemens Alexan. maton, Ambros. libro primo de Officiis, capitul. Ambros. decimo tertio. Gregorius Nissenus libro octauo Nyssen. Philosophiæ, capitulo quarto (vel Nemesius) & Theodoretus lib. sexto de curandis Græcanicis affectionibus. Theodor.

Sed rectius sentiunt qui ab hoc errore Aristote- XLI lem vendicant, quia in aliis locis rectè sentit, & il- Aristot. rectè sensit de scientia Dei circa creaturas. le textus Metaphysic. congruam habet expositionem, vt necesse non sit cum Durando dicere illum C contraria docuisse. Primum probatur ex variis principiis & testimoniis Aristotelis, quia in 2. Physic. demonstrat naturam agere propter finem directam ab authore suo; & ideò ait opus naturæ esse opus intelligentiæ: ergo supponebat Aristoteles authorem naturæ cognoscere actiones ac fines naturalium agentium, quæ circa singularia versantur. Vnde 1. de Cœlo, text. 13. Deum dixit & naturam nihil facere frustra; omnia ergo quæ fiunt, cognoscuntur à Deo. Deinde 12. Metaphysic. cap. 2. Deum facit causam & authorem omnium: est autem constans apud Aristotelem Deum non agere ignoranter, sed per intellectum & voluntatem, vt infrà videbimus. Quod latiùs & elegantiùs docet in libr. de Cœlo, & Mundo, ad Alexand. dicens: *Omnes aëris, terræ, & aquæ res, Dei opera dicere potes*: & inferiùs ait voluntate sua omnia continere & mouere. Rursus 10. Ethic. cap. 8. eum, qui fœlicitati A actiuæ contemplatiuam coniungit, Deo dicit esse charissimum: & lib. 2. Magnorum Moralium, cap. 8. ait, Bonam fortunam iniquorum hominum, non esse in Deum referendam. In quo quidem errat, in ratione tamen quam subdit, declarat quod intendimus. *Talium siquidem* (ait) *dominum præscimus Deum, vt bona malaq; meritis distribuat*. Et infrà. *Quòd si huiusmodi distributori Deo ascripserimus, malum ipsum iudicem faciemus*, & cætera, quæ in eandem sententiam subiungit. Item 1. libr. Oeconomicorum, cap. 3. ait. *Sic diuina prouidentia ordinatam esse vtriusque naturam* (id est, viri & mulieris) *ad societatem*. Præterea 3. Metaphys. tex. 15. & 1. de Anima, text. 80. ad hoc deducit Empedoclem tanquam ad maximum incommodum, quòd Deus sit insipiens seu ignorans aliquarum rerum. Constat igitur hanc fuisse Aristotelis sententiam. Atque ita censuit D. Thom. 1. part. quæstio. 14. artic. 11. & 1. cont. Gent. cap. 50. & Commentatores eius eisdem locis. Et Capreolus ac alii Scholastici in 1. distinct. 35. Marsilius quæstione 38. artic. 3. D. Thom. Capreol. Marsil.

XLII. Secundum patet, nam textus ille 12. Metaphysic. duobus modis exponi potest, quibus nos similia verba in sanctis Patribus exponimus. Primo enim, D. Hieronymus Habacuc. 1. simili modo dicit: *Absurdum est ad hoc deducere Dei Maiestatem, vt sciat per momenta singula quot nascantur culices, &c.* Cum tamen certissimum sit Hieronymum non ignorasse Deum omnia scire: loquitur ergo ibi non de qualibet scientia, sed de illa quæ habet coniunctam peculiarem curam & prouidentiam: non quod ea etiam omnia non cadant sub diuinam prouidentiam, sed quòd non eodem modo ac res humanæ quas Deus principaliter intendit, vt statim Hieronymus declarat. Quo modo etiam Paulus dixit: *Nunquid de bobus cura est Deo?* Sic ergo exponere possumus Aristotelem, quòd Deus quædam quæ sunt vilia nesciat, principaliter ea intendens, aut procurans. Secundo (magis ad mentem eius) etiam August. lib. 83. qq. quæst. 46. dixit, Deum nihil cognoscere extra se: non quia alia omnino nesciat, sed quia nihil nisi per se ipsum, & ex cognitione sui scit. Hoc igitur eodem sensu locutus est Aristoteles, vt Diuus Thomas eum in- C terpretatur. Et hoc solum probat ratio eius, scilicet, Deum non ita hæc cognoscere, vt ab eis perficiatur & pendeat: hoc enim esset vile, & indignum Deo. Cognoscere autem hæc quantumuis vilia, superiori & independente cognitione, & solum vt secundaria obiecta, id non solum non est indignum, sed est ex abundantia perfectionis. Atque in hunc modum facile etiam soluitur ratio Auicennæ: non enim sequitur variabilitas in diuina scientia, cùm sit independens, vt latissimè in superioribus declaratum est.

XLIII. Quid Auerroes senserit in hac re. Atque in hunc etiam modum aliqui voluerunt Auerroem interpretari, præsertim Palacios in 1. distinct. 35. & certè adducit probabilia eius testimonia ex disputat. 6. & 13. contra Agazel. & ex libro primo de generatione animalium. Sed quid Auerroes senserit, parum curandum censeo, & de illo facilè admitterem, quod Durand. ibi quæstione secunda dicit, non fuisse constantem in hoc, sed contraria scripsisse: præsertim quia ex professo, & in propria disputatione videtur illum errorem docuisse. Argumentum autem sumptum ab infinitate singularium, nullius est momenti: quia infinitus Dei intellectus hæc omnia distinctissimè capere

mouere. Rursus 10. Ethic. cap. 8. eum, qui fœlicitati A actiuæ contemplatiuam coniungit, Deo dicit esse charissimum: & lib. 2. Magnorum Moralium, cap. 8. ait, Bonam fortunam iniquorum hominum, non esse in Deum referendam. In quo quidem errat, in ratione tamen quam subdit, declarat quod intendimus. *Talium siquidem* (ait) *dominum præscimus Deum, vt bona malaq; meritis distribuat*. Et infrà. *Quòd si huiusmodi distributori Deo ascripserimus, malum ipsum iudicem faciemus*, & cætera, quæ in eandem sententiam subiungit. Item 1. libr. Oeconomicorum, cap. 3. ait. *Sic diuina prouidentia ordinatam esse vtriusque naturam* (id est, viri & mulieris) *ad societatem*. Præterea 3. Metaphys. tex. 15. & 1. de Anima, text. 80. ad hoc deducit Empedoclem tanquam ad maximum incommodum, quòd Deus sit insipiens seu ignorans aliquarum rerum. Constat igitur hanc fuisse Aristotelis sententiam. Atque ita censuit D. Thom. 1. part. quæstio. 14. artic. 11. & 1. cont. Gent. cap. 50. & Commentatores eius eisdem locis. Et Capreolus ac alii Scholastici in 1. distinct. 35. Marsilius quæstione 38. artic. 3. D. Thom. Capreol. Marsil.

Quid Plato & alii Philosophi.

comprehendere posset Deus. Denique alios Philosophos veritatem hanc assecutos fuisse, constat ex Platone lib. decimo de Legib. & ex Algazele contra Auicennam, vt refert Auerroes dicta disputat. 12. Destructorii, & ex aliis quæ tractat Eugub. lib. 6. de Peren. Philosophia.

SECTIO XVI.

Quid possit ratione naturali demonstrari de diuina voluntate.

DE diuina voluntate idem fere iudicium est quod de diuina scientia, & ideò illi fere applicanda sunt, quę in præcedente sectione sunt dicta, & pauca addenda quæ voluntatis sunt propria. I

Esse in Deo voluntatem.

B

PRimò igitur dicendum est, ratione naturali demonstrari esse in Deo propriam & formalem voluntatem. Omitto testimonia quibus constat, hoc etiam esse de fide, quia & vulgaria sunt, & non pertinent ad præsens institutum. Probatur ergo primò à priori, quia demonstratum est Deum esse viuens intellectuale perfectissimum, sed de ratione huiusmodi viuentis est vt habeat, non solum vim intelligendi, sed etiam appetendi vitaliter: ergo est in Deo huiusmodi vis appetitiua spiritualis, & vitalis: hæc autem appellatur voluntas propriè ac formaliter. Minor propositio demonstratur in Philosophia, quia ad omnem formam consequitur appetitus illi proportionatus: ad formam scilicet naturalem appetitus naturalis, & ad formam apprehensam appetitus vitalis, ad sensitiuam sensitiuus, & intellectiuam, rationalis seu intellectualis. Secundò principaliter potest à posteriori probari ex effectibus, primò, quia hic appetitus reperitur in creaturis perfectissimis, quæ sunt ad imaginem Dei, & ad magnam perfectionem earum spectat, & formaliter nullam includit imperfectionem: nam C quod motus huius appetitus in his creaturis sit accidens, aut quòd sit per efficientiam intrinsecam, vel informationem, & quòd similes imperfectiones habeat, non est de ratione voluntatis vt sic, abstrahendo à voluntate participata & per essentiam, sed consequitur ex eo quòd talis volùntas participata est, & imperfecta. II

De appetitu innato.

SEd quæret aliquis an in Deo sit appetitus naturalis, non sumendo naturale pro necessario, vt scilicet à libero distinguitur: nam hoc modo certissimum est esse in Deo naturalem appetitum, saltem quoad amorem sui: sed sumendo naturale vt distinguitur ab elicito, & dicitur pondus naturæ, seu appetitus innatus, de quo nonnulla attigimus suprà disput. 1. sect. vltima. Videtur autem non posse huiusmodi appetitus tribui Deo, tum quia talis modus appetendi videtur imperfectus: quia vt talis est, non includit vitam: vnde communis est rebus inanimatis, & in creatis viuentibus non videtur reperiri, nisi quatenus potentia appetitiua in eis antecedit vitalē appetitionem: in Deo aūt neq; est aliquid III. In Deo est naturalis necessariusque appetitus. Dubitandi ratio,

Universidad de Deusto
Biblioteca

imperfectum, aut non vitale, neque est facultas appetitiua quæ antecedat vitalem motum appetendi, vt infrà dicam. Secundò, quia appetitus naturalis videtur proprius earum rerum quæ per se ipsas non habent consummatam omnem perfectionem suam: nam si haberent, nil esset quod appeterent. Vnde communiter dici solet, hunc appetitum nil aliud esse præter capacitatem naturalem, Deus autem per se ipsum habet consummatam omnem perfectionem suam, nec verè habet capacitatem, sed actualitatem omnis perfectionis. Quòd si quis dicat habere Deum naturalem appetitum, non ad propria commoda, sed aliorum, contra hoc est tertiò, quia sequitur, vel Deum necessario se aliis communicare, vel appetitum Dei naturalem non expleri: vtrumq; autem est inconueniens.

IIII. Resolutio affirmatiua.

Nihilominus negandum non est esse in Deo appetitum naturalem: est quidem hic appetitus Metaphoricè sic dictus: id tamen quod per eam Metaphoram significatur, dicimus verè in Deum conuenire, quia nihil aliud est, quàm naturalis inclinatio, vel determinatio vniuscuiusque rei ad propriam perfectionem vel actionem. Non est autem de ratione huius appetitus, quòd sit per modum desiderii boni non possessi, sed etiam esse potest per modum amoris, & quietis in perfectione habita. Sic enim materia non solum appetit, quasi desiderando formam quam non habet, sed etiam quietè, & quasi delectabiliter possidendo quam habet: & visio creata beatifica, aut lumen gloriæ naturali pondere fertur in Deum, quamuis ab eo nunquam separetur. Neq; etiam est de ratione huius appetitus vt tendat in rem distinctam ab appetente, seu (quod idem est) vt terminus seu quasi obiectum, & subiectum eius in re distinguantur: nam potest esse appetitus quasi reflexus eiusdem rei ad se ipsam. Nam si in vitali amore propriissimè hoc reperitur, cur per Metaphoram non transferetur idem ad naturalem appetitum? Item inductione id constat: nam vnaquæque res dicitur naturaliter appetere suum esse, vel suam actualem entitatem, quæ non est aliud quam ipsa: dicitur etiam vnaquæque res appetere suam perfectionem, non tantùm eam, quæ sibi superaddi potest, sed etiam eam, quam in C sua entitate intimè includit: imò tantò magis illam, quantò magis est idem sibi: nam si vnicuique amabile est bonum proprium, cæteris paribus illud erit magis amabile, quod magis fuerit proprium.

V. Ex his ergo apertè concluditur esse in Deo appetitum naturalem etiam ad intrinseca bona, quæ in se ipso possidet: quamuis illa bona necessario habeat, & ab ipso non distinguantur: neque in re sit, nisi vnum excellentissimum bonum. Quia si aliæ res naturaliter appetunt se ipsas, & suam perfectionem sine distinctione aut carentia, cur non etiam Deus? Item per hanc Metaphoram appetitus naturalis nihil aliud significatur, quàm quod vnaquæque res ita est quieta & quasi contenta suo esse & perfectione, sicut solet appetitus vitæ quiescere in bono adepto, & quod habeat quasi intrinsecum vinculum cum sua perfectione, ratione cuius illam tuetur ac defendit si necesse sit: hoc autem totum in Deum propriissimè conuenit, etiamsi præcisè consideretur absque amore vitali. Adde quòd proprius vitalis amor in hoc appetitu naturali fundatur, supposita cognitione, id est, in illo naturali vinculo, quod res habet ad se ipsam. Et, inter alias causas, i- A deò vitalis amor sui maximè in Deo est necessarius, quia res est naturaliter determinata ad se ipsam, & in vniuersum amor elicitus connaturalis fundatur in aliquo appetitu naturali.

VI. Dubitatio ratio nis.

Nullam ergo imperfectionem includit hic appetitus, ob quam Deo denegandus sit. Quid enim refert, quod hic appetitus communis sit rebus inanimatis? multa enim prædicata sunt Deo & illis communia, vt esse substantiam, ens, &c. Quocirca non omnis ratio quæ abstrahit vel præscindit à vitalitate, imperfecta est: sed illa tantum quæ condistinguitur & opponitur vitæ, quæ verò est quasi transcendens, & intimè inclusa etiam in ipsa vita, perfectionem simpliciter dicere potest: ita verò se habet naturalis appetitus ad vitalem, & hoc modo solet distingui ipsamet voluntas in naturam, & voluntatem vt sic. Vnde non solum in voluntate creata, quatenus est potentia, sed etiam in ipsomet actu elicito, imbibitur naturalis appetitus: nam actus amoris, verbi gratia Dei vt est talis entitas, naturalem propensionem habet ad Deum, & ad suum B proprium esse, & ita appetit semper esse, & sic de aliis. Ergo quamuis in Deo nihil sit, quod non sit vita, imò licet nihil sit quod non sit vitalis amor, nihilominus in eo intelligitur includi ratio appetitus naturalis, non per modum desiderii, vt rectè probat secunda ratio dubitandi in principio facta, sed per modum vnionis, & quietis in propria perfectione, etiamsi sit maximè necessaria, imò in ea meliùs & securiùs quiescit. Quare, cum dicitur hic appetitus fundari in capacitate naturali, si propriè sumatur capacitas pro potentia passiua, solum habet verum in appetitu imperfecto, & creato in ordine ad propriam perfectionem: si verò sumatur latiùs pro quacunque naturali aptitudine seu proprietate, etiam hic appetitus in Deo fundatur in naturali aptitudine seu potius necessitate, quam habet ad suum esse, & suam perfectionem. Et ita præscindendo secundum conceptus dici solet, Deum esse capacem scientiæ, & sic etiam naturaliter scire appetit, & ad hunc modum loqui possumus de aliis attributis essentialibus. Et in personalibus id etiam facilè intelligitur: cur enim non dicetur æternus Pater naturaliter appetere Filium, & è conuerso? & diuina essentia naturaliter appetit esse in tribus personis, & sic de aliis.

VII. Et hæc quidem procedunt de appetitu innato ad internas proprietates seu perfectiones ipsiusmet Dei, de quo priores duæ rationes dubitandi procedebant: quod verò spectat ad naturalem appetitum rerum externarum, seu creatarum, quod in tertia ratione tangebatur, dicendum est, etiam ad alias res extra se ipsum habere Deum appetitum innatum. Primò quidem ac præcipuè, quia est summum bonum, bonum autem est diffusiuum sui, habet ergo Deus naturalem propensionem ad suam bonitatem communicandam, & ideò communicare se ipsum dicitur à Patribus & Theologis conuenienter Deo quatenus bonus est, non quia illi afferat aliquam perfectionem vel commoditatem, sed quia est consentaneum propensioni seu inclinationi bonitatis eius, vt tractaui cum Diuo Thoma 3. part. quæstio. 1. artic. 1. Hoc autem non potest intelligi de inclinatione elicita seu vitali: hæc enim non conuenit Deo necessario, sed liberè: propensio autem boni ad se communicandum, est naturalis & necessaria, quamuis eius executionem & vsum liberum

berum regat arbitrium intellectualis naturæ. Præterea omnis potentia actiua naturaliter inclinatur ad actionem suam, quia est consentanea naturæ eius: sed in Deo est potentia actiua perfectissima: ergo. Præterea in creaturis huiusmodi naturalis propensio ad benefaciendum aliis bona est, & participata à Deo: est ergo in Deo multò perfectior ac per essentiam. Adde, quod licet creaturæ nullam Deo afferant perfectionem, nihilominus sunt in eis quædam bona quæ censentur aliquo modo ad Deum pertinere, & esse quasi extrinseca bona eius, vt est gloria, cultus, honor, notitia, amor Dei, ac similia: sed hæc etiam sunt naturaliter appetibilia; & talis appetitus non est malus, sed bonus, quando ad verum & debitum honorem seu cultum tendit: est ergo in Deo naturalis appetitus etiam ad hæc bona. Non tamen hinc sequitur, Deum necessario hæc velle absolutè & simpliciter, actu quasi elicito, quia illa bona non sunt ei necessaria, & potest habere rationes alias ob quas illa nolit absoluta & efficaci voluntate. Et ideò non est etiam inconueniens, quod hic appetitus Dei ad res extra se non semper, B vel omnino expleatur, vel in opus prodeat, sicut non est inconueniens, quòd potentia eius actiua, non semper agat, vel non quidquid potest: nam cùm hæc naturalis propensio non sit ad propriam perfectionem, sed ad perficienda alia, est maior perfectio Dei, quod executio eius sit libera, vt paulò post dicemus.

Qualis voluntas in Deo sit.

VIII. In Deo est voluntas per modum actus vltimi.

SEcundò principaliter dicendum est ratione naturali constare voluntatem quæ est in Deo, non esse per modum potentiæ secundum rem, sed per modum actus vltimi & puri. Hæc assertio eodem modo probanda, & declaranda est, quo in intellectu & scientia. Nam voluntas quæ in re est potentia, habet eam rationem respectu actus, quem elicit, & recipit, non est autem in Deo potentia efficiens aut recipiens actum, quia nec est potentia vlla receptiua in Deo, cum hæc repugnet puro actui: neq; etiam est potentia realiter actiua seu productiua respectu attributorum, seu actuum essentialium, quale est ipsum velle. Prætereà, velle Dei non est aliud, quam eius substantia seu esse, sicut ergo ad ipsum esse, non datur in Deo potentia receptiua, nec actiua, ita neq; ad velle, non est ergo in ipso potentia volendi, sed volitio per essentiam.

IX. In actibus necessariis essentialib. probatur.

Atque in actu quidem necessario & essentiali, quo Deus se amat, non habet hæc assertio difficultatem vllam, sed rationem manifestam: nam omnia quæ sunt necessaria in Deo, tam actualia sunt sicut ipsa essentia, & tam pura ab omni potentialitate: sicut ergo in essentia non est potentia ad esse prior quàm esse, aut ab eo aliquo modo distincta, ita nec est potentia amandi se prior quàm amor sui, ab illo aliquo modo distincta. Et hoc quidem euidenter concluditur de potentia & actu secundum rem; dubitari autem posset secundum rationem, & modum concipiendi nostrum. In hoc tamen eodem modo loquendum est, quo de intellectu & scientia locuti sumus, quòd scilicet ex parte rei conceptæ non potest concipi potentia volendi in Deo, quia non potest concipi potentia agendi, vel recipiendi ad intra. Nec fingi potest, quod sit potentia ad agendum & recipiendum non secundum rem, sed secundum rationem, quia loquendo ex parte rei conceptæ, A inuoluitur repugnantia in his terminis: nam agere secundum rationem, non est agere, sed fingere actionem. Ex parte autem modi concipiendi nostri concipimus in Deo aliquid ad eum modum, quo in creaturis concipimus potentiam volendi, scilicet virtutem amandi se, vt sic, quam præscindimus ab actuali amore, sicut de actu primo & secundo in scientia diximus.

X. In actibus liberis probatur.

De actibus autem liberis dubitare quis posset, quia in his clariùs videmur distinguere potentiam volendi ab actuali determinatione. Sed cum ostensum sit, hos actus nihil rei addere actui necessario Dei, quod sit re ipsa elicitum, & receptum in Deo, necessario efficitur, etiam ad hos actus nullam esse in Deo veram potentiam, sed vsum ipsum libertatis esse in Deo per modum purissimi actus, vt iterum paulo post attingemus.

XI. In actibus etiam notionalibus.

Tandem dubitare quis posset de velle quod Theologi vocant notionale, quo Pater & Filius producunt Spiritum sanctum: nam ad illud videtur ponenda realis potentia in Deo, quam Theologi vocant potentiam spirandi. Sed hoc excedit limites Metaphysicæ, & ideò solùm dicendum est, ita esse in hoc loquendum, sicut de potentia generandi supra attigimus, nam eodem modo potentia spirandi dicitur, non respectu actus volendi, sed respectu termini seu personæ productæ. Nam quia illa est in re ipsa distincta à producente, ideò intelligitur in producente aliquid quod sit ratio spirandi, & hoc dicitur potentia productiua per modum principii, non respectu actionis, sed respectu termini, ad quem non comparatur vt potentia receptiua, sed vt principium quo productiuum. At verò respectu actus volendi vt sic non potest dari potentia, quia oporteret esse actinam & receptiuam eius. Quod expresè notauit Diuus Thomas 1. parte, quæstio. 41. artic. 4. ad tertium, & 2. cont. Gent. capit. 10.

XII. Velle diuinum quam habeat cum essentia vnitatem.

Sed occasione huius assertionis quæri hic potest, an voluntas Dei actualis, seu ipsum velle sit substantia Dei, non solùm identicè reali identitate: hoc enim extra controuersiam est, nec solùm omni- C no ex natura rei, seu absque vlla actuali distinctione in re: nam quoad hoc etiam eadem est ratio de voluntate, & de cæteris attributis; vnde etiam longè probabilius est hoc modo velle Dei esse substantiam Dei. Sed magis formaliter, an sit ita de essentia Dei, vt sit etiam constitutiuum eius, sicut diximus de scientia. Videtur enim esse dispar ratio, quia in omni re appetitus vt sic non pertinet formaliter ad esse rei, sed consequitur illud. Vnde in natura intellectuali creata principium intelligendi, vt sic primariò constituit essentiam eius: velle autem est tanquam quid consequens formam apprehensam: ergo ad eundem modum intelligendum erit in Deo, scientiam formaliter ac primariò constituere illam naturam in tali gradu viuentis intellectualis, voluntatem verò esse tanquam quid concomitans, quamuis propter simplicitatem sit in ipso absque vlla distinctione. Atque hanc partem eo libenter amplectuntur aliqui Theologi, quòd videatur apta ad reddendam rationem illius difficillimæ quæstionis Theologicæ, cur productio ad intra per intellectum, sit generatio, non verò productio per voluntatem: scilicet, quia illius principium est natura, vt natura secundum eam formalitatem, qua in tali gradu naturæ constituitur:

huius

Universidad de Deusto
Biblioteca

huius verò principium est natura, non vt natura, sed vt voluntas. Quæ ratio formaliter non pertinet ad propriam, & quasi specificam constitutionem naturæ.

XIII. In contrarium autem est, primo communis modus loquendi Sanctorum, & Theologorum, præsertim Augustini & Diui Thomæ, qui eodem modo de voluntate, quo de scientia loquuntur, dicentes, sicut scire, ita & velle, esse ipsum esse seu essentiam Dei, vt patet apud Augustinum 15. de Trinitat. capit. 7. & Diuum Thomam 1. par. quæst. 19. artic. primo ad quartum, & 2. cont. Gent. cap. 10. Secundo, quia rationes quibus supra probauimus attributa Dei esse de essentia Dei, non solum materialiter (vt sic dicam) seu identicè, sed vt formaliter constituentia ipsam Dei essentiam, illæ (inquam) rationes æquè probant de ipso actu volendi, quia hic etiam actus dicit perfectionem simpliciter, quæ formaliter sumpta, est de essentia entis infinitè perfecti. Nec sufficit eam includere eminenter aut radicaliter, quia debet includere optimo modo, vt sit optimum ens: optimus autem modus est vt includat formaliter, & essentialiter: ergo actus volendi hoc modo est de essentia Dei. Et confirmatur ac declaratur ex dictis de scientia: diximus enim duobus modis esse posse substantiam aliquam intellectualem. Vno modo vt radicem intellectionis: alio modo vt ipsam formalem intellectionem, & priorem modum diximus conuenire creatis substantiis, posteriorem increatæ. Hinc ergo argumentum conficio: nam illa natura quæ est intellectualis vt radix intellectionis, sicut essentialiter hoc habet, ita etiam quod sit radix volitionis, quia per eandem indiuisibilem indifferentiam vtrumque habet, sed denominatur ab intellectione, quia illa est prior operatio: ergo illa natura quæ actualissime est intellectualis tanquam ipsamet intellectio substantialis, æquè essentialiter est volens tanquam ipsamet volitio substantialis. Patet consequentia, quia quidquid perfectionis conuenit essentialiter naturæ creatæ vt intellectuali radicaliter, conuenit altiori modo, & actualissimè naturæ intellectuali per essentiam: vnde sicut illa essentialiter est radix volendi, ita hæc essentialiter est ipsa volitio. Denique ad perfectionem diuinæ naturæ pertinet, vt perfectiones simpliciter quas aliæ naturæ participant per quandam consecutionem, efficientiam, vel dimanationem ab essentiali ratione, ipsa præhabeat, seu formaliter includat in sua quidditatiua ratione: ergo voluntas seu velle, quod conuenit naturis inferioribus intellectualibus vt quid consequens ex scientia, vel intellectione, Deo non ita conuenit, sed vt aliquid formaliter existens de conceptu quidditatiuo Dei. Vnde, sicut supra dicebamus, intelligere diuinum esse quasi vltimum essentiale constitutiuum diuinæ naturæ in tali gradu, & excellentia illius gradus, ita nunc dicendum videtur illud intelligere per essentiam tale esse vt ex vi suæ rationis essentialis sit non tantum intelligere, sed etiam velle, quamuis nos per præcisos & inadæquatos conceptus illud diuidamus.

XIIII. Et sanè hæ posteriores rationes efficaciter concludunt actum volendi esse de essentia & quidditate diuinæ naturæ æquè ac sciendi actum, neque in re posse veram differentiam excogitari. At secundum nostrum modum concipiendi est aliquale discrimen, nam ipsum scire tale est, vt absque illo non intelligatur illa natura distincte, vt constituta in proprio gradu, & perfectione essentiali, & cum illo sufficienter intelligatur formaliter constituta in illo gradu, & in excellentia eius. Velle autem non intelligitur vt sic constituens naturam; nam iam præintelligitur constituta, ipsum autem velle intelligitur vt quid consequens: vel certè intelligitur tale esse quale extitit ipsum intelligere. Propter quod dixit Diuus Thomas 1. part. quæst. 70. artic. 3. appetitum non constituere specialem gradum seu ordinem entium. Ex quo etiam fit, vt scientia ex se, & ex summa excellentia in sua ratione formali habeat formaliter constituere ipsam essentiam Dei in propria & quasi specifica ratione: velle autem solum habet quod sit de essentia, vel ex generali ratione perfectionis simpliciter, vel certè quia ipsum intelligere adeo est perfectum, vt non consecutiuè tantum, sed formaliter secum afferat ipsum velle.

Quod sit obiectum diuinæ voluntatis.

B DIco tertio, Diuina voluntas, quamuis primario versetur circa Deum, & quæ in Deo intrinsecè sunt, non tamen in ipso solo sistit, sed secundario circa res alias extra Deum versari potest. In hac conclusione declaramus obiectum diuinæ voluntatis, quæ etiam est lumine naturali nota. Primo quidem, quia voluntas est vniuersalis potentia sicut intellectus: sicut ergo intellectus Dei non solum in ipso, sed etiam in rebus aliis versatur, quatenus alia etiam rationem obiecti intelligibilis participare aut inducre possunt: ita & voluntas non solum potest velle Deum ipsum, sed etiam alia quatenus rationem obiecti diligibilis participare possunt.

Secundo speciatim probantur singula membra, nam quod Deus se amet, & consequenter quod sit obiectum voluntatis suæ, euidentissimum est. Quia si in aliis rebus verum est quod Aristoteles dixit: *Amabile bonum, vnicuique autem proprium*, multo magis in Deo, cuius bonitas propria, est etiam summa, & maximè amabilis: est etiam vniuersalis bonitas, non solum quia omnem bonitatem modo quodam excellentissimo in se includit, sed etiam quia omnis alia bonitas ab illa pendet, & sine illa esse non potest. Ex quibus rationibus non solum concluditur Deum esse obiectum voluntatis suæ, sed etiam esse primarium obiectum: tum quia est maximè proprium, & proportionatum, tum etiam quia est summè bonum, & à nullo pendens, & à quo omnia alia pendent. An verò ratione aliqua sit etiam adæquatum, dicemus paulo inferius. Rursus non solum concludunt illæ rationes diuinam voluntatem posse amare hoc obiectum, sed etiam necessario illud amare: quod est certissimum iuxta veram Theologiam. Quæ inprimis docet Deum se amando, producere Spiritum sanctum, qui verus Deus est, & consequenter ens simpliciter necessarium: ergo necessario producitur: ergo per amorem necessarium. Item docet, summum bonum clarè visum ita voluntatem attrahere, vt non possit illud non amare: quod si hoc verum est in extraneis (vt ita dicam) videntibus, & non comprehendentibus, quid erit in ipsomet summo bono non solum se vidente, sed etiam comprehendente.

Metaphysica etiam habet sufficientia principia, quibus hoc demonstrat. Primò, quia actus voluntatis

luntatis diuinæ est ens simpliciter necessarium: nam ostensum est esse ipsum esse Dei: ergo circa aliquod obiectum necessario versatur: ergo maximè circa se ipsum, tum quia est sibi propinquior, tum etiam quia Deus est primarium obiectum talis actus: tum denique quia ostendemus posse non versari circa alia obiecta, quæ sunt extra se. Secundò, quia impossibile est quin Deus sit in statu fœlicissimo & perfectissimo: sine amore autem vel nulla est fœlicitas, vel non potest esse perfecta, vt est per se manifestum. Tertiò quia cessare ab illo amore non potest esse Deo voluntarium, nullam enim rationem boni in tali cessatione inuenire potest; nec verò cessabit inuoluntariè, quis enim ei vim inferet, vt à sui amore cessare compellat? Est ergo ille amor essentialiter & ab intrinseco necessarius. Dices, hæc ipsa necessitas amandi se videtur quædam imperfectio, tum quia est modus operandi similis modo operandi naturalium agentium, qui imperfectus est: tum etiam quia libertas & dominium operationis est maior perfectio, vt statim videbimus. Respondetur negando assumptum, nam potiùs necessitas in tali amore est summa perfectio, quia non est necessitas violenta, aut irrationalis seu inanimata (vt sic dicam) sed intrinseca, vitalis, & summè voluntaria cum perfectissima ratione. Vnde licet conueniat aliquo modo cum naturali actione in eo quod est non posse non esse, imò non solùm conueniat, sed excellentiori & maiori necessitate non possit non esse: quia hæc firmitas & stabilitas in esse, per se non pertinet ad imperfectionem, sed ad perfectionem potius: tamen in aliis conditionibus imperfectis non conueniunt, quia necessitas naturalium agentium est purè naturalis, & non vitalis, seu non intrinsecè voluntaria, sicut est necessitas huius amoris. Libertas autem non semper pertinet ad perfectionem, sed iuxta obiecti capacitatem, vt statim videbimus. Circa obiectum ergo summè bonum, summeque necessarium summa perfectio erit summa necessitate illud amare: & è contrario libertas in tali amore esset magna imperfectio, quia includeret potestatem carendi illa: loquimur enim propriè de libertate indifferentiæ, quæ necessitati opponitur. Adde, necessitatem C huius amoris non esse causalem (vt sic dicam) seu ex causa, sed formalem; quia sicut Deus necessario est, non ex causa, sed formaliter & ex se, ita hic amor eodem modo est necessarius, quia & essentialiter Deus est, & ipse est de essentia Dei, iuxta illud, *Deus charitas est*.

XVIII. Creaturæ aliquod diuinæ voluntatis obiectū. Supereſt dicendum de alia parte conclusionis, scilicet quod diuina voluntas etiam circa res alias extra Deum versetur. Quod in superioribus fere probatum est. Ibi enim, cum de immutabilitate Dei ageremus, ostendimus Deum non Metaphoricè, sed propriè velle alia à se: nec posse Catholicos in hoc dubitare, cum Scriptura sacra ita manifestè loquatur, tribuens Deo amorem proprium suarum creaturarum, & tribuens voluntati diuinæ quod sit principium & causa omnium operum Dei. Ex quo principio sumitur etiam naturalis ratio: nam effectus Dei sunt obiecta voluntatis eius: est enim Deus agens per intellectum & voluntatem: ergo & operatur quæ vult, & vult quæ operatur: sed non operatur, nisi res extra se: ergo eas verè ac propriè vult.

XIX. Ex quo intelligitur ita esse sentiendum, & loquendum in hac parte de voluntate, sicut de scientia, nimirum, quod sicut Deus scit creaturas non tantum in se ipso, sed etiam in ipsis; ita etiam vult creaturas in se ipsis, vt expresse docuit Diuus Thomas prima part. quæstione decima nona, articulo tertio ad sextum, & articulo sexto ad secundum. Quod quidem est certissimum respectu rerum existentium in aliqua differentia temporis: nam illæ in se ipsis habent esse distinctum ab illo esse quod habent in essentia Dei, & habent illud ex voluntate Dei: ergo Deus vult illas vt habentes tale esse, & hoc est terminari ad illas in se ipsis, id est, secundum proprium esse earum. An verò etiam voluntas Dei terminetur ad res possibiles quatenus possibiles sunt in se ipsis, posteà attingemus. Rursus an dici etiam possit Deus velle in se ipso creaturas omnes, etiam quas vult aliquando existere, dicendum est in aliquo genere causæ, vel rationis formalis eum loquendi modum admitti posse in voluntate, sicut in scientia, vt significauit Diuus Thomas, prima parte, quæstione decima nona, articulo secundo, & quinto. Nam ita Deus vult res extra se, vt tamen B velit omnia esse propter se ipsum, & propter bonitatem suam; ita vt licet velit bonitatem creatam quam rebus ipsis communicat, illam tamen non velit, nisi quatenus est participatio bonitatis suæ, & quatenus bonitatem suam decet se communicare. Hoc ergo modo dici potest Deus velle omnia in se ipso, seu in bonitate sua, tanquam in fine vltimo propter quem omnia vult: atque hac etiam ratione, vt suprà insinuabam, dici potest aliquo modo bonitas Dei adæquatum obiectum voluntatis eius, non vt obiectum volitum, sed vt ratio volendi. Atque hæc omnia clara sunt, & satis consentanea rationi naturali, & doctrinæ Philosophorum, præsertim Aristotelis.

In se ipsis vult propriè Deus creaturas. D. Thom.

De libertate diuinæ voluntatis.

XX. ILlud verò est circa hanc partem arduum & difficile dubium, quo modo Deus velit res alias extra se; an scilicet necessariò vel liberè; & quid in hoc Philosophi senserint. Et videtur sanè iuxta naturalem rationem dicendum esse, Deum hæc velle ex necessitate. Primò, quia libertas in volendo C non potest esse in actu, sed in potentia voluntatis: ostensum est autem in Deo non esse potentiam, sed solum actum voluntatis: ergo non potest in eo esse libertas. Maior patet, tum ex definitione Theologorum in superioribus declarata, liberum arbitrium esse facultatem voluntatis & rationis: tum etiam, quia actus est determinatus ad volendum, cum sit volitio actualis; liberum autem est quod est indifferens ad volendum, & non volendum: ergo formaliter liberum non potest esse actus, sed potentia: actus autem solum denominabitur liber, quatenus est à potentia libera, quæ potest velle & non velle.

Prima ratio suadens Deum creaturas velle necessario.

XXI. Secundò, quia aliàs sequitur posse Deum nihil extra se velle, nihilque creare aut efficere: consequens est falsum: ergo. Sequela probatur, quia non est maior ratio de vna re quam de alia, nec de tota earum collectione, quàm de singulis. Minor verò probatur, tum quia ad perfectionem Dei pertinet se communicare: hinc enim Diuus Thomas probat quòd velit alia à se; tum etiam quia aliàs posset Deus omnino velle contra suam inclinationem naturalem: hæc enim vt supra diximus est ad communicandam bonitatem suam: posset autem velle

Secunda ratio.

omni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnino se non communicare: ergo vellet omnino contra suam inclinationem. Vnde cõfirmatur, quia Deus non pôt non velle se perfectissimè: sed perfectius vult Deus se, si non tantum sibi velit intrinseca bona, sed etiam extrinseca, nec solum velit se, sed etiam aliquid aliud propter se: ergo ex necessitate ita vult: ergo non omnino libere vult cætera omnia extra se.

XXII. Tertia. Tertiò quia alias sequitur, Deum contingenter velle & operari: consequens est falsum: ergo. Sequela patet quia contingens opponitur necessario, sicut & impossibili: quia includit posse esse & posse nõ esse: liberum autem hæc includit, & opponitur necessario: si ergo Deus liberè vult, etiam contingenter vult, & operatur. Consequens autem esse absurdum constat, quia contingentia includit imperfectionem: tum quia includit potentialitatem; tum etiam quia videtur includere casum, & euentũ præter intentionem. Atq; hic adiungi possent omnia quæ de diuina immutabilitate sunt dicta: & quia non potest intelligi, voluntatem diuinam determinari, nisi ei fiat aliqua realis additio.

XXIII. Quarta. B Quarto, quia causa indifferens vt indifferens nihil potest operari nisi ab alio determinetur; sed diuina voluntas non potest ab alio determinari, ergo oportet vt ex se sit determinata: alias nihil posset velle, vel operari. Maior constat, quia in terminis includit repugnantiam quod causa indifferens ex se, operetur aliquid determinate.

XXIIII. Quinta ex principiis Aristotelicis. Tandem ita Aristotelem de diuina voluntate sensisse ex duobus eius principiis constat. Primum est Deum agere intelligendo & volendo, ex libr. 1. Metaph. ca. 2. & lib. 12. cap. 9. & lib. 2. Physic. cap. 8. & 9. & lib. 7. Ethic. cap. 4. Secundum est Deum agere ad extra ex necessitate naturæ: in hoc enim fundat suam positionem de mundi æternitate. Aut enim credidit mundum factum esse, aut non. Si primum, non alia ratione potuit existimare esse æternum, nisi quia naturali necessitate manat à Deo: nam si libere factus est, vnde probari potest ex æternitate factum esse? Si autem non credidit mundum factum, fiet idem argumentum de motu cœli, quem ipse non negat, nec negare potest esse factum, imo & continue fieri. Vnde 8. Physicor. capit. 1. sic argumentatur. Si primum mouens antea non mouebat: ergo aliquid erat quod ipsum à motu retardabat: supponens quidem ex necessitate natura mouere; nam si esset liberum, sine impediente potuisset solum arbitrio suo antea non mouere. Vnde capit. 6. text. 52. ex necessitate primi motoris probat æternitatem mundi, & motus.

Multiplici necessitate declarata diuina libertas comprobatur.

XXV. Nihilominus dicendum est euidenti ratione demonstrari posse, Deum velle res extra se libere, absolute & simpliciter loquendo, & oppositam sententiam, scilicet Deum agere extra se ex necessitate naturæ, esse errorem non solum in fide, sed etiam contra rationem naturalem. Sed quia in hac necessitate possunt esse gradus, oportet eos distinguere, & de singulis breuiter dicere. Primus est, si quis fingat Deum ita agere extra se necessitate naturæ, vt nullo modo per intellectum & voluntatem operetur, sed mera actione transeunte ab illo naturaliter dimanante, sicut illuminatio manat à Sole. Et in hoc sensu neque Aristoteles, A neque vllus Philosophus qui Deum cognouerit, ei tribuit quod ex necessitate naturæ agat: quia omnes fatentur Deum esse naturæ intellectualis, & per intellectum, & voluntatem operari. Dicet quis, etiamsi Deus habeat intellectum & voluntatem, nihilominus posse agere ex mera necessitate naturæ, voluntate & intellectu nullo modo ad actionem concurrentibus, sed ad summum concomitanter se habentibus, cognoscendo, & volendo id quod necessario manat à natura Dei: sicut Theologi dicunt, Patrem æternum generare Filium voluntariè concomitanter, non tamen antecedenter. Sed hoc etiam clarè repugnat perfectioni diuinæ, & effectibus eius: nam, vt constat ex dictis in disputatione de causis, causa efficiens agens perfecto modo agit, & iuxta exemplar præconceptum, & iuxta finem præcognitum, & intentum: ergo ad perfectum modum agendi necesse est, vt concurrant intellectus & voluntas, non tantum concomitanter, sed etiam causaliter. Hic autem modus agendi, tribuendus necessario est Deo. B Primò, quia in omnibus habet summam perfectionem. Secundò, quia est prima causa quæ non potest ab alia recipere finem suæ actionis, vnde necesse est vt ipsa illum concipiat, & sibi ipsi proponat. Tertiò, quia ob infinitam virtutem sunt etiam infinita quæ agere potest: vnde virtus eius est vniuersalissima, & indifferens ad multa, quæ non potest ab intrinseco agente, vel materia determinari, quia neque habet agens superius, neque indiget materia ad primam actionem suam: ergo solum potest determinari ab exemplari præconcepto, adiuncta voluntate seu intentione finis: ergo est euidens hunc modum necessitatis non habere locum in Deo.

Secundus modus, qui ad rem præsentem magis spectat, est, suppositio quod Deus operetur per intellectum & voluntatem, si voluntas eius existimetur natura sua determinata ad volendum res ad extra seu effectionem earum. Quæ necessitas adhuc potest duobus modis excogitari: vnus est si illa determinatio sit absoluta ad volendum agere quantum simpliciter potest sine vlla limitatione. Et hic C modus facilè etiam potest impugnari ex supra dictis: repugnat enim apertè cum infinitate Dei intensiua, tam in suo esse, quam in virtute agendi & mouendi. Quia impossibile est, vt virtus infinita agat secundum totam virtutem suam, & secundum vltimum potentiæ suæ. Quod probari potest primo argumento Aristotelis, sumpto ex motu locali, quia si primus motor habens infinitam virtutem, naturaliter ageret quantum simpliciter potest, moueret in non tempore. Propter quam rationem multi existimant non potuisse Aristotelem existimare Deum agere ex necessitate naturæ, cum alioqui posuerit ipsum habere virtutem motiuam infinitam, quia alias inuolueret contradictionem in dictis suis.

Secundò potest simile argumentum fieri ex omnibus fere effectibus diuinæ virtutis: maximè ex his quos immediatè & per se ipsum facit, quia si Deus creauit Angelos v. g. cur creauit illos in tali multitudine & non maiori, nec minori? aut cur in speciebus talis perfectionis, & non maioris neque minoris? Nulla certe ratio reddi potest, nisi quia aut aliud non potuit, aut quia noluit. Si primum dicatur, id est contra eius infinitam virtutem & excellentiam, & contra omnipotentiam, vt magis

magis ex sectione sequenti patebit. Si verò dicatur secundum: ergo non necessario vult agere quantum simpliciter potest. Simile argumentum fieri potest interrogãdo cur crearit hunc mundum, & non alium, vel in hac quantitate, & non maiori; vel nunc & non antea, supposito quod non produxit ab æterno, vt fides docet, & sufficienter probari credimus ratione, saltem quoad motum cœli, & successiones generationum, vt in superioribus attigimus. Nam horum omnium & similium ratio reddi non potest, si Deus ex necessitate operatur secundum totam potentiam suam, nisi ponendo illã potentiam limitatam & finitam quoad effectus sibi possibiles tam in multitudine, quam in magnitudine & aliis circumstantiis.

XXVIII. Tertiò argumentari possumus ex contingentia effectuum, quia si Deus ageret ex necessitate naturæ illo modo, nulli essent in vniuerso effectus contingentes: quod non solum est contra fidem, sed etiam contra veram Philosophiam, ipsumque Aristotelem, vt in superioribus visum est. Sequela verò probatur, quia si prima causa ex necessitate ageret quantũ posset, nulla causa secunda ei posset resistere: ergo tanta necessitate moueretur, quanta prima causa moueret: atq; ita absoluta necessitate vnũ ex alio sequeretur, de qua re in superioribus dictum est disput. 22.

XXIX. Tertio ergo modo intelligi potest, quòd Deus agat, aut velit ex necessitate naturæ, non absolutè & simpliciter, respectu potentiæ suæ, id est, necessariò volendo agere quantum potest, vel infinitè applicando infinitam virtutem suam ad agendum: sed duntaxat agere ex necessitate iuxta finem apprehensum, vel iuxta capacitatem naturalem subiecti, aut materiæ circa quam operatur. Vt verbi gratia si dicamus Deum ex necessitate mouere cœlum tanta velocitate, & non maiori, non quia absolutè non possit velocius mouere, aut maiorem imprimere impulsum, sed quia apprehendit hanc velocitatem esse conuenientem cœlo & mundo, & necessitate naturæ id operatur, quod necessitas finis exigit, & sic de aliis. Atque in hunc modum aliqui interpretãtur Aristotelis sententiam, vt Soncin. 12. Metaph. quæstione 39. & 41. Est tamen non minus erronea, in fide quam præcedens: quanquam nonnulli Catholici in eam inaduertenter incidant, vt statim declarabo. Est etiam contra rationem naturalem, primò quia si diuina potentia non est limitata ad definitum effectum, verbi gratia ad hanc motus velocitatem, neque voluntas diuina natura sua potest esse determinata ad volendam illam ex necessitate, & non maiorem, neque minorem. Cur enim, aut vnde talem determinationem habet? Dices, habere illã ex fine verbi gratia quia talis motus expedit ad bonum vniuersi, quod Deus intendit. Sed contra, nã de hoc ipso fine inquiram cur voluntas diuina sit determinata ad volendum ex necessitate hoc vniuersum, & bonum eius, cum potentia Dei non sit ad hoc limitata, sed possit aliud vniuersum, vel simile vel perfectius efficere. Deinde, in hoc eodem vniuerso posset diuina sapientia alios modos inuenire componendi motus cœlorum cum maiori vel minori velocitate, ex qua cõsurgeret proportio æquè vtilis ad conseruationem vniuersi, ac est illa quæ nũc in cœlis reperitur: est igitur ille modus determinationis diuinæ prorsus irrationalis, An verò sit sufficiens ad intentionem Aristotelis, infrà ostendam.

Secundò repugnat etiam diuinę perfectioni, nam ex illa positione sequitur Deum non tam velle & operari ex rationali voluntate, quam veluti naturali instinctu: quæ est magna imperfectio, multum accedens ad imperfectionem brutorum, & à perfectione intellectualis naturæ declinans. Declaratur sequela: nam Deus est potens ad producendos hos Angelos, & innumeros alios, & licet non necessariò determinetur vt velit creare omnes quos potest, nihilominus ex naturali necessitate determinatur, tum vt iudicet hos sibi esse creandos & non alios, & vt velit hos & non alios creare; hæc autem determinatio non oriatur ex ratione aliqua à Deo cognita, quæ illum ex necessitate mouere possit: nam sicut cognoscit creationem horum esse sibi possibilem, ita & aliorum: & sicut in his manifestat bonitatem suam, ita faceret in aliis, & fortasse perfectius, si illi essent perfectiores: ergo illa determinatio non potest reduci nisi in aliquem veluti naturalem instinctum diuinæ naturæ. Nec in hoc est simile de determinatione ad se amandum, quia illa re vera fundatur in obiecti dignitate, & necessitate ab ipso B Deo cognita, & ideo ita est naturalis, vt sit etiam rationalis & perfectissima: Quod in obiecto creato dici non potest, quia nulla maior necessitas reperitur in his Angelis, quam in aliis possibilibus.

XXX.

Atque hinc sumitur tertia ratio & maximè à priori, quia nullum bonum extra Deum cognoscitur ab ipso vt necessarium vel ad suum esse, vel ad suam fœlicitatem, vel ad suam consummatam perfectionem: ergo voluntas eius nullo modo determinatur necessariò ad volendum aliquod ex his bonis. Antecedens constat ex dictis in superioribus; ideo enim probauimus Deum esse bonum sibi sufficiens, nullamque veram perfectionem illi accrescere ex hoc quod velit creaturas. Consequentia autem probatur, quia motus voluntatis sequitur rationem: & ideo necessariò non amat nisi necessarium bonum; quamobrem dici solet, ex indifferentia iudicii oriri libertatem voluntatis: ex indifferentia (inquam) obiectiua, ita enim vno verbo rectè exponitur, id est ex eo quod obiectum volendum, indifferens seu non necessarium iudicatur. Vnde etiam intelligitur (quod maximè hanc veritatem confirmat) libertatem circa talia obiecta ad magnam perfectionem pertinere, quia posse C vnumquodque amare iuxta mensuram vel proportionem suæ bonitatis, magna est perfectio; sicut ergo necessario amare necessarium bonum magna perfectio est, ita bonum non necessarium non necessario amare, sed pro iudicio rationis & dominio libertatis, maxima perfectio est: non potest ergo Deo denegari. Eo vel maximè, quod creaturæ intellectuales hac fruuntur libertate & perfectione, quæ licet in eis habeat aliquas imperfectiones adiunctas, non sunt tamen de ratione libertatis vt sic: non potest ergo talis perfectio Deo denegari. A quo enim illam participarent creaturæ, si Deus illa careret, vt suprà argumentabamur? Et è conuerso nulla creatura rationalis habet illam naturalem determinationem ad volendum aliquod obiectum ex iis quæ ex se necessaria non sunt, sed vel æquè amabilia, si considerentur vt fines; vel æquè eligibilia, si considerentur vt media: cur ergo tribuetur Deo talis determinatio, cum ad perfectionem non spectet?

XXXI.

Quarta necessitas adiungi potest quæ dicitur immutabilitatis, quæ re vera non est necessitas ab-

XXXII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Necessitas immutabilitatis circa diuinam voluntatem conuenit.

soluta, sed secundum quid, scilicet ex suppositione; & hæc necessario admitti debet in voluntate diuina, vt in superioribus ostensum est. Hæc verò necessitas non repugnat libertati, imò intrinsecè includit vel supponit vsum eius, nam in eo quod Deus semel liberè decreuit, immutabilis permanet. Dices pugnare immutabilitatem cum libertate quia cum immutabilitas sit perpetua, nunquam relinquit vsum libertatis. Respondeo breuiter, vsum libertatis in Deo vnicum seu semel tantum esse, nimirum in æternitate ipsa, in qua simul de omnibus extra se deliberat, & in eo quod semel liberè decreuit, perpetuo permanet. Negatur ergo sequela, quia cum hoc vsu non repugnat immutabilitas, nam tam perpetuus est hic vsus, sicut ipsa immutabilitas, & quamuis simul duratione sint, ipsa tamen determinatio libera ordine rationis antecedit, & ipsam determinationem liberam antecedit eodem rationis ordine indifferentia voluntatis, seu potiùs volitionis diuinæ. Potestque declarari hæc necessitas iuxta illud Aristotelis dictum, *Quod est, quando est, necesse est esse.* Quod etiam in actu libero voluntatis nostræ verum est: nos enim non solum sumus liberi antequam velimus, sed etiam cum volumus, & actu quo volumus, simul est liber simpliciter, & necessarius ex suppositione: prius autem natura vel ratione fit, aut est, quam illam necessitatem habere intelligatur, & prius ratione vel natura, quam talis actus fiat, intelligitur voluntas pro eodem instante indiferens ad illum faciendum: quod autem in nobis est instans, est in Deo ipsa æternitas: & quod in nostro actu est necessitas ex suppositione pro illo instanti pro quo esse supponitur, est in Deo necessitas immutabilitatis pro sua æternitate.

XXXIII. Obiectioni satisfit.

Dices, ergo iam nunc Deus nihil vult liberè, aut saltem non est liber ad nolendum quod voluit. Respondetur ad priorem partem, negando absolutè sequelam, si de ipso secundum se loquamur: nam in eo secundum se non est propriè voluisse, sed velle, & in sua æternitate simpliciter liberè vult, & eadem libertate perpetuo permanet in eodem decreto: si tamen per comparationem ad nostrum tempus loquamur, verum est, necessario nunc velle quod prius voluit: tamen illa necessitas est tantum ex suppositione, quæ, vt diximus non repugnat libertati. Vnde ad alteram partem conceditur sequela in sensu composito, quem præ se fert: nam re vera in Deo non est potentia vt nolit quod voluit, ex suppositione quod voluit, & loquendo de eodem obiecto pro eodem tempore, & secundum idem: quia talis potentia esset ad mutationem, simpliciter tamen potest in sua æternitate nolle quod vult, in sensu (vt aiunt) diuiso; quod nos per præteritum melius explicamus, potuisse scilicet nolle quod vult: & hoc satis est ad perfectam libertatem. Ex his ergo (vt existimo) satis demõstratum est Deum habere libertatem in volendo quæ extra ipsum sunt: libertatem (inquam) tam quoad exercitium, quia scilicet potest ea velle, aut non velle, quam quoad specificationem, quia potest velle, & nolle, seu velle hoc aut oppositum eius, quod in sequente assertione amplius declarabimus.

Soluuntur difficultates contra diuinam libertatem suprà posita.

AD primum argumentum in principio dubitationis factum, responsio sumenda est ex dictis supra de diuina immutabilitate. Libertas enim creata formaliter esse non potest nisi in potentia voluntatis tanquam in principio efficiente proximo, à quo actus denominatur liber. Et de hoc libero arbitrio creato, imo & peculiariter de humano, dari solet illa definitio, quod sit facultas voluntatis & rationis. At verò in libero arbitrio increato libertas est non in potentia, sed in actu, quia indifferentia eius non est in ordine ad actus, sed immediatè ad obiecta secundaria, respectu quorum non est actus ille determinatus ad volendum, sed solum respectu sui primarij obiecti, quod est diuina bonitas, circa quam in se, & propter se amandam necessario habet actus ille totam entitatem suam, & per eandem potest reliqua obiecta amare, vel non amare sine augmento, vel diminutione entitatis suæ: & in hoc consistit libertas eius, admirabilis quidem, sed vera.

XXV.

An saltem in communi Deus velit necessario aliquid extra se.

B

IN secundo argumento petitur an voluntas Dei non solum sit libera ad volendum quodlibet bonum creatum in particulari, sed etiam in communi, ita vt non solum determinatè ac distributiuè nullum necessario velit, sed etiam confusè & collectiuè. Videntur enim rationes in illo argumento infinuatæ probare, quod licet Deus possit nolle hanc, vel illam creaturam, & sic de singulis determinatè, nihilominus non potuerit omnino creaturas nolle, & ab earum productione perpetuo abstinere: quia videtur hoc valde repugnans bonitati eius. Et aliunde non est necessarium ad libertatem eius: nam hæc satis saluantur, si Deus nullam creaturam determinatè sumptam, necessario velit. Nihilominus, si loquamur de voluntate efficaci, qua Deus vult aliquid extra se producere, dicendum est, non solũ esse liberum Deo velle quamlibet creaturam, sed simpliciter velle creaturam, seu communicare se ad extra: ideoque potuisse nihil omnino creatum velle producere. Ratio est, quia bonum creatum siue absolutè & simpliciter, siue in particulari sumatur, est bonum distinctum à Deo, & illi minimè necessarium, vel ad suum esse, vel ad suam beatitudinem aut perfectionem, ergo quacunque ratione bonum creatum sumatur, non est obiectum necessario determinans diuinam voluntatem ad sui dilectionem. Et confirmatur primò, quia alias Deus non esset bonum sibi sufficiens, sed indigeret cõsortio boni creati, seu communicatione bonitatis suæ cum creatura saltem confusè & indistinctè sumpta: hoc autem non minus repugnat Deo, quam quod aliqua creatura in particulari indigeat. Confirmatur secundo, quia, quando electio cuiuslibet medij in particulari est libera, non est necessarium velle aliquod eorum confusè & indistinctè, nisi intentio finis necessario præsupponatur: si ergo Deo est libera electio cuiuslibet creaturæ, non vero absolutè est liberum velle aliquid creatum, supponenda erit in Deo intentio alicuius finis necessaria, quæ necessitatem inferat volendi aliquam creaturam, saltem in confuso; nulla autem talis intentio in Deo fingi potest: quia perfectissimè potest amare bonitatem suam nihil extra se intendendo. Vnde Deus ad finem (si ita loqui licet) sibi

C

sibi necessarium nullis indiget mediis, nec determinatè, nec confusè sumptis, quia Deus nõ habet causam finalem; & consequenter nec finem sibi necessarium, quem per media cõsequi oporteat: quia naturaliter ac per se habet vltimam perfectionem suã: ergo intentio cuiuslibet alterius finis per media cõsequendi est sibi libera: ergo volitio mediorum tam determinatè quam confusè sumpta, est sibi libera, & non necessaria.

A

XXXVI. Communicare se creaturis an in Deo aliquã dicat perfectionem.

Ad secundum igitur argumentum conceditur sequela, quæ sufficienter ibi probatur. Ad primam autem improbationem consequentis iam suprà responsum est, communicare se actu creaturis nullam formalem perfectionem dicere aut addere in Deo, sed supponere, ac prouenire ex maxima perfectione Dei: & hoc modo exponendum est cum dicitur, ad perfectionem Dei pertinere se communicare, vt latiùs art. 1. de Incarnatione dixi. Ad secundam improbationem respondetur, quod etiamsi Deus nihil extra se vellet, non ideo propriè ageret contra inclinationem suam, sed solum non ageret secundum aliqualem inclinationem suam; quod nullum est inconueniens, quia illa inclinatio non est ad bonum ipsius Dei, sed aliorum: & quia non inclinat nisi cũ subordinatione (vt sic dicam) ad rationem & volũtatem. Neque propterea fruſtraretur illa naturalis inclinatio Dei ad se communicandum, quia tunc propriè aliqua inclinatio fruſtrari dicitur, quando caret actu vel perfectione sibi debita: bonum autẽ diuinum, etiamsi aliis extra se non communicetur, non caret statu, perfectione, aut actione sibi debita, sed solum actione sibi possibili, & consentanea suæ bonitati. Ad tertiam improbationem seu confirmationem, negatur, Deum perfectius velle se, cum vult se esse, & communicare creaturis, quam cum solum vult se esse: quia idem omnino est actus quo vtroque modo se vult, & idem omnino bonum in se habet vtroque modo se volendo: solumque ponit in creaturis aliquod bonum, quando vult se communicare illis, seu esse finis illarum: quod non poneret, si tantũ se absolutè vellet. Et hoc ipsum est quod aliis verbis dici solet, Deum necessario se amare perfectissimè intensiuè, non verò extensiuè: quanquã hæc verba minùs propria mihi videantur, & sano modo interpretanda de extensione purè obiectiua, & causali, non vero de entitatiua & formali in ipsomet actu Dei, vt Caietanus & alij intendisse videntur, cum quibus satis in superioribus disputatum est. Extenso enim obiectiua aut causalis nullam rẽ addit ipsi Deo, sed creaturæ in quam influit, & ad quam liberè terminatur actus necessarius Dei: propter hanc autem extensionem non potest dici perfectior actus Dei, etiam extensiuè, cùm perfectio eius nullo modo crescat aut multiplicetur.

B

C

An Deus necessario amet creaturas possibiles.

XXXVII. D. Thom.

DIces, Deus, comprehendendo se, necessario cognoscit creaturas, etiamsi creaturarum cognitio nullam illi perfectionem addat: ergo similiter Deus amando se necessario amat creaturas, quia non minus comprehensiuè amat se Deus quam se cognoscat. Hanc difficultatem attingit Diuus Thomas prima parte quæstione 19. articulo tertio ad 6. & constituit differentiam inter scientiam & voluntatem, quod voluntas fertur ad res in se ipsis: intellectus verò fertur ad res prout sunt in Deo. Res autem creatæ, vel creabiles habent necessarium esse, prout in Deo sunt, non verò prout sunt in se ipsis. Quæ responsio valde difficilis est, vt ex dicendis constabit: ex quibus fortasse aliquo modo explicabitur. Possunt itaque comparari scientia & voluntas diuina, primo ad creaturas prout existentes in aliqua differentia temporis: & sic de vtraque verum est, quod terminatur ad creaturas in se ipsis: nam sicut Deus vult creaturas esse in se, ita etiam intuetur illas in se existentes: & de vtraque etiam in alio sensu verum est, quod Deus scit & vult creaturas in se ipso, vt in superioribus explicatum est. Quo fit, vt sicut simpliciter necessarium non est diuinam voluntatem hoc modo terminari ad creaturas, ita neque in scientia est simpliciter hæc necessitas, sed solum ex suppositione, quod sint à Deo volitæ, seu quod futuræ sint in aliqua differentia temporis. Et in hoc est differẽtia inter voluntatem & scientiam: nam voluntas creaturarum existentium, est in se formaliter libera quoad talem determinationem, & non resultat necessario ex aliqua priori suppositione: scientia autẽ diuina, etiam prout terminatur ad creaturas existẽtes, non est in se formaliter libera, sed necessario conuenit Deo, suppositа futura existentia talis obiecti. Ex quo fit, vt omne obiectum scibile etiam creatum, necessario sciatur à Deo: non autem omne diligibile, necessario diligatur. Ratio autem huius discriminis propria est quia voluntas est formaliter libera, scientia verò non est formaliter libera: nam inde fit vt scientia naturaliter ac necessario repræsentet quidquid repræsentabile, aut scibile est: voluntas verò non necessario amet quidquid amabile est. Pertinet autem hæc libertas ad perfectionem in voluntate circa bona quæ nõ sunt necessaria diligenti, vt supra declaratum est: in intellectu verò libertas assensus vel cognitionis nunquam prouenit ex perfectione: nam si intelligatur talis libertas quoad specificationem actus, prouenit ex obscuritate aliqua: nam in euidente cognitione non habet locum talis libertas quia vbi interuenit euidentia, non potest intellectus dissentire. Libertas autem quoad exercitiũ in intellectu creato prouenit ex potentialitate, quia non semper potest esse in actu vltimo, & ideo indiget aliquo alio motore, à quo de actu primo in secundum reducatur, vel ex consideratione vnius obiecti, ad considerationem alterius transferatur: hæ autem imperfectiones non habent locum in Deo, & ideo scientia eius necessario repræsentat quidquid repræsentabile est. Ratio autem magis à priori huius discriminis est, quia voluntas Dei prout versatur circa creaturas existentes, est primaria & radicalis causa illarum, & ideo dicitur terminari ad illas in se ipsis, id est vt eis benefaciat, & in se existentes efficiat: hoc autem non potest esse necessarium Deo, quia ad eius commodum, & perfectionem non refert. Scientia autem visionis, de qua nunc agimus, quamuis intueatur res prout in se ipsis sunt, tamen non est causa illarum, nec confert illis vt in se sint, sed solum intuetur illas ex vi illius eminẽtiæ & perfectionis, qua illas in se continet; quod pertinet ad perfectionem Dei in se, & non ad perfectionem creaturæ.

Secundò comparari possunt scientia & voluntas Dei ad creaturas tantùm vt possibiles. Et hoc modo nonnulli Theologi admittunt illationem, & paritatem rationis quoad aliquem amorem, qui versari potest circa creaturas possibiles vt possibiles sunt. Dupliciter enim versari potest diuina voluntas

XXXVIII. Amor simplicis complacentiæ necessarius in Deo erga creaturas possibiles.

Universidad de Deusto
Biblioteca

biles aliqui asserunt.

tas circa creaturas possibiles. Vno modo efficaciter A volendo eas creare: & hic amor iam non terminatur ad illas simpliciter vt possibiles, sed vt existentes: & de illo procedunt quæ in priori membro diximus. Alio autem modo potest versari voluntas diuina circa creaturas possibiles per quandam simplicem complacentiã in essentiis earum, quatenus cognoscimus habere tantam ac talem perfectionem possibilem: & quoad hunc effectum concedunt, quod sicut Deus cognoscendo se, necessario cognoscit creaturas vt possibiles, ita amando se, necessario complacet in creaturis vt possibilibus. Nam hic amor non est causa efficax creaturarum, nec tendit ad illas in se, id est vt illis det esse; & ideo cessant differentiæ assignatæ in priori membro, & cogit similitudo rationis inter scientiam & amorem.

XXXIX. Alii negant. Aliis verò non placet admittere in Deo vllum amorem simpliciter necessarium, etiam per modũ simplicis affectus circa creaturas etiam vt possibiles. Quia amare creaturas quocunque modo, neque est necessarium ad perfectionem Dei, alias Deus indigeret aliquo modo creaturis; neque est necessario consequens ad aliquam diuinam perfectionem, B quia sicut diuina bonitas est omnino independens à creaturis etiam vt possibilibus, ita potest Deus illam amare, & in illa præcisè complacere, etiamsi nullum affectum habeat circa tales creaturas. Et confirmatur, quia liberum arbitrium creatum nihil necessario amat nisi Deum, & fortasse etiam se ipsum, alias vero creaturas nullo modo necessariò amat neque amore efficaci, neque complacentiæ: quod etiam in beatis videntibus & amantibus Deum, verum est. Nam licet fortasse, viso Deo, necessario videant in eo aliquas creaturas, non tamen, diligendo Deum, necessario amant creaturas etiam amore complacentiæ. Et ratio est, quia creaturæ nõ sunt summum bonum quantumuis in summo bono videantur, voluntas autem solum fertur necessario in summum bonum, & in suum esse quasi cõsequenter & propter summum bonum, quatenus est fundamentum fine quo non posset frui summo bono: cum aliis vero creaturis non habet necessariam connexionem, & ideo illas non necessario diligit, nec in eis complacet. Multò ergo minus potest Deus habere aliquem necessarium affectum, qui ad creaturas verè terminetur.

XL. Addunt etiam aliqui, hanc complacentiam, quæ non includat affectum ad actualem existentiam ipsius boni cogniti, vel esse fictam, vel non pertinere ad voluntatem, sed ad intellectum. Nihil enim aliud esse videtur, quam iudicium quo aliquis approbat talem rei naturam, aut essentiam quam cognoscit: si autem ex hoc iudicio non sequitur aliquis affectus, quo voluntas velit illam rem esse, & habere talem perfectionem, nullus verus amor intelligi potest, qui appelletur complacentia voluntatis in tali re. Quod ex his quæ in nobis experimur confirmari potest: nunquam enim aliquid amamus aut volumus nisi in ordine ad existentiam eius, siue appetamus rem vt in nobis sit, & nos perficiat, siue vt in se sit, suamque perfectionem habeat. Quod quidem in amore efficaci est euidentissimum; idem vero intelligere licet in simplici affectu, qui dupliciter in nobis intelligitur. Primo per actum inefficacem, quem per voluntatem conditionatam explicamus, scilicet vellem hoc bonum si fieri posset, aut si non esset tale impedimentum: qui affectus est clarum desiderium rei in ordine ad existentiam eius, quamuis non sit efficax & absolutum. Alter modus huius simplicis affectus est per complacentiam in re pulchra aut bona absque vllo desiderio habẽdi illam, vt quando quis complacet in pulchra imagine visa, aut in rosa, aut in Dei bonitate contemplata. Et talis complacentia esse non potest nisi vel delectatio quædam de proprio actu circa tale obiectum. Delectat enim nos pulcher aspectus, quia ipsemet actus circa tale obiectum est consentaneus nostræ naturæ; & illam delectationem vocamus simplicem complacentiam, quæ sine dubio est de illo obiecto seu aspectu eius vt existente in nobis. Vel potest esse illa complacentia per modum beneuolentiæ ipsius obiecti, seu rei visæ & contemplatæ: & sic nihil aliud est quam velle, vel gaudere quod res illa habeat illam pulchritudinem aut bonitatem quam in illa conspicimus aut consideramus: & ita hic etiam affectus fertur ad bonitatem in ordine ad esse eius. Sic igitur in Deo non intelligitur actus voluntatis qui sit verus amor ad creaturam nisi in ordine ad actualem existentiam eius. Et quia nulla res habere potest perfectionem actu existentem nisi ex voluntate Dei, ideo eas solas creaturas dicitur amare Deus, quibus vult dare esse: & si absoluta voluntate (quam consequentem vocant) id velit, dicitur amare efficaciter: si autem id tantum velit simplici affectu, seu conditionato (quem antecedentem voluntatem vocant) amor de se est inefficax; tamen vterque eo modo quo est, est de actuali existentia rei, & ideo est liber in Deo: ergo circa creaturas possibiles, quæ per voluntatem diuinam nullo modo ordinantur ad existentiam, non potest intelligi aliquis verus amor, qui dicatur simplex complacentia. Denique ob hanc causam multi Philosophi & Theologi, præsertim qui Di. Thomæ doctrinam sequuntur, hanc differentiam constituunt inter intellectum & voluntatem, quod intellectus versatur circa quidditatem rei, præscindendo illam ab actuali existentia: voluntas verò semper tendit in bonum in ordine ad esse actuale, vt patet ex Diuo Thoma prima parte quæstione octuagesima secunda, articulo tertio, ergo iuxta hanc doctrinam non potest intelligi verus actus voluntatis diuinæ circa essentias rerum possibilium, quas nullo modo ordinat ad esse. D. Thom.

C Iuxta hanc ergo sententiam, quæ satis probabilis est, constituenda est differentia inter scientiam simplicis intelligentiæ & amorem Dei necessarium, quod Deus per illam scientiam necessario comprehendit creaturas possibiles, quia comprehendit suam infinitam perfectionem & potentiam, cum qua creaturæ habent necessariam connexionem in esse possibili: & consequenter in esse scibili seu intelligibili: quia connexio effectus vt possibilis cum potentia est omnino necessaria: & ideo cõprehensa potentia, quæ sua sola virtute eminenter continet totum effectum, comprehenditur effectus vt possibilis, etiamsi nunquam sit futurus: nam, vt dixi, intellectus ex se præscindit ab actuali existentia. At verò amor Dei quantumuis perfectus, non habet necessariam connexionem cum amore creaturarum, quia actuale esse creaturæ non habet necessariam connexionem cum bonitate Dei: amor autem non est sine ordine ad actuale esse. Et hanc differentiam intendere videtur Diuus Thomas citato loco cum dixit, scientiam versari circa creaturas vt sunt in Deo, amorem verò circa eas prout sunt in se ipsis. Et eandem tradunt frequentius

XLI. Secunda sententia probabilior.

D. Thom.

quentius Commentatores eius prima parte quæst. A parte quæstione 19. articulo tertio ad 4. 5. & 6. Si autem contingentia præter indifferentiam includit aliquam imperfectionem ex his quæ in argumento notantur: hic clarum est non esse de ratione causæ liberæ: & ideo non sequi Deum esse causam contingentem, etiamsi libera sit. Atque hoc modo D. Thomas in 1. distinctione 43. quæstione 2. articulo 1. ad quartum dicit. *Non est dicendum voluntatem Dei esse contingentem, aut operationem ipsius, quia contingentia mutabilitatem importat, quæ in Deo nulla est.* Atque hic modus loquendi cautior est, quamuis inter homines doctos sæpe soleant effectus cõtingentes appellari propter solam indifferentiam causę. Reliqua quæ in hoc argumento tanguntur de immutabilitate, & quomodo possit esse determinatio libera sine additione reali, in superioribus sufficienter tractata sunt in attributo immutabilitatis.

XLII. Prioris sententiæ modus explicadi probabilis.

Quod si quis ita priorem sententiam interpretetur, quod Deus amando omnipotentiam suam, necessario amat & gaudet quod creaturæ sint possibiles, quia non potest ipse esse omnipotens, quin creaturæ sint possibiles; & hunc vocet simplicem amorem creaturarum possibilium, nihil dicet improbabile, sed re ipsa verissimum. Ille tamen amor non est sine aliquo respectu ad esse existentiæ, non quidem ipsarum creaturarum sed omnipotentiæ ipsius Dei: amatur enim possibilitas creaturarum solum quatenus connexa est cum actuali existentia omnipotentiæ Dei: & ideo necessario amantur vt possibiles, quia necessario amatur omnipotentia Dei. Tamen, si verè ac propriè loquamur, hic amor non tam est creaturarum, quam omnipotentiæ Dei, quia nullum actuale bonum amat creaturis, sed solum Deo. Et hoc sensu dixisse videtur Caietan. 1. parte B quæstione 34. articulo tertio, Deum necessario amare creaturas vt sunt in ipso, non vero vt sunt in se ipsis, quia vt sunt in Deo, non habent aliud bonum nec aliud esse nisi Dei; vt verò sunt in se ipsis, habẽt esse distinctum. Et propter hanc causam æquiparat amorem cognitioni creaturarum vt possibilium. In quo non omnino nobis placet, nam per scientiam verè cognoscuntur naturæ creabiles, vt sunt entia essentialiter ab ipso distincta: & ita terminatiuè sciuntur in se, & secundum suum esse essentiæ absolutum: at verò per amorem dictum re vera non amatur in se, sed solum in eo esse quod habent in omnipotentia Dei, à qua denominantur possibiles: quia non amatur in se, nisi quod ordinatur vt in se, & in proprio esse habeat aliquod bonum: scitur autem in se etiam quod præscinditur ab omni suo actuali esse: semper ergo intercedit differentia inter scientiam & amorem, ob quam potest Deus perfectissimè se amare, non amando propriè creaturas in se ipsis.

An Deus contingenter velit.

XLIII. Scotus. Gabriel. Palacios. Capreol. Caietanus. Ferrar. D. Thom.

C Tertium argumentum tangit controuersiam inter Scotum & Thomistas, an effectus procedentes ex libera voluntate Dei, dicendi sint contingentes, nec ne. Nam Scotus ita loquitur in primũ distinctione 38. & 39. quem Gabriel, Palacios, & alij imitantur: nec discordat Capreolus ibi distinctione 38. q. 2. ad argumentũ Aureoli cõt. 2. & 3. concluſ. Aliis vero Thomistis non placet hic loquendi modus, vt constat ex Caietano 1. parte quæstione 19. articulo octauo. Ferrar. 1. cont. Gent. 67. & 70. & insinuat etiam Cap. supra art. 1. & habent fundamentum in Diuo Thom. in primũ distinctione 43. quæstione secunda, art. 1. ad quartum. Ego vero existimo quæstionem esse de nomine: nam si contingentia solum significet indifferentiam quandam, quam effectus habet in ordine ad suam causam, in quantum ex vi eius potest esse & non esse, sic non est dubium quin tales effectus sint contingentes, quia hoc nihil aliud est quam nõ esse simpliciter necessarios. Constat enim voluntatem diuinam, etsi in se quoad suum esse necessaria sit, non tamen in ratione causæ, quia non habet necessariam habitudinem ad obiecta secundaria, vt rectè Diuus Thomas notauit 1.

XLIIII. Aliquorum sententia.

Capreol. Ferrar. D. Thom.

In quarto argumento latissima inculcatur materia de determinatione causæ liberæ, sed ea res, B quod attinet ad causas creatas, supra Disputatione decimanona, & vigesima secunda tractata est. Quod vero pertinet ad diuinam voluntatem, non desunt, qui in ea etiam quærant aliquod determinans, saltẽ ratione distinctum ab ipsa, propter illud axioma, Q causa indifferẽs vt sic, nihil potest determinatè vel le aut operari. Et quia hoc determinans non potest esse extra Deum, quia esset imperfectio, aiunt diuinam voluntatem determinari ab intellectu practicè iudicante quid velle conueniat. Ita sentit Capreol. in primũ distinctione 45. quæstione prima, articulo secundo ad argumentum Aureoli cont. 3. concluſ. & Ferrar. 1. cont. Gent. capite 82. vbi Diuus Thomas soluens quartam obiect. ita loquitur, dicens, voluntatem diuinam determinari ab intellectu proponente bonum quod ipsa velit. Verumtamen, ne in æquiuoco laboremus, supponendum est, duplex determinans solere distinguii in voluntate. Vnũ quoad specificationem actus; aliud quoad exercitium: de priori hic nulla difficultas est neq; in argumento facto quicquam de illo inquiritur, quia volitio Diuina non sumit speciem suam ab obiectis creatis, sed C ex se, & ex sua bonitate talis est, vt rectè notauit Ferrar. supra, vbi in hoc sensu negat dici posse, obiecta creata, vel intellectum proponentem illa, determinare voluntatem diuinam quoad speciem actus, sed solum, quatenus terminant seu sunt materialia obiecta secundaria, circa quæ diuinum velle vt liberũ versatur. Et hoc sensu dicetur intellectus diuinus determinare voluntatem diuinam, solum quia offert illi materiam, quæ possit terminare volitionem eius. Et Diuus Thomas quidem in hoc tantum sensu locutus est: & Capreolus ac Ferrara interdum eundem insinuant, licet postea aliud indicent, vt videbimus.

XLV. Vnde maioris claritatis gratia possumus distinguere hanc determinationem in sufficientem & efficacem, siue illa appelletur quoad specificationm, hæc quoad exercitium, siue ad quodlibet ex his membris illæ duæ voces applicentur, vt facilè fieri potest. Igitur determinationem sufficientem appello illam motionem metaphoricam, quæ de se sufficiens est vt ratione illius voluntas ad talem actũ determinetur: determinatio autem efficax erit illa motio, qua posita ita determinatur voluntas ad actum vt fieri nullo modo possit, quin posita tali mo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tione talis determinatio in volûtate sequatur. Prio- A
ri modo verissimum est, intellectum diuinum determinare voluntatem diuinam, etiam circa obiecta creata, quia illa proponit, & sufficientes rationes cõuenientiæ & bonitatis, ob quas determinetur voluntas, vel determinari possit ad talia obiecta volenda; ac denique, quantum est ex se, voluntatem ipsam sufficienter allicit vt talia obiecta determinatè velit. Quod genus determinationis sufficientis in omni intellectu & voluntate reperitur, & potest dici motio seu determinatio sufficiens non solum quoad specificationem, sed etiam quoad exercitium, quia in suo genere sufficienter trahit voluntatem vt exerceat talem actum, seu ad talem determinationem. Et hoc etiam modo potest optimè intelligi Di. Thom. primo contra Gentes, capite octuagesimo secũdo, & libro secundo capite vigesimo sexto. Veruntamen hoc genus sufficientis determinationis non sufficit ad soluendam difficultatem tactam in quarto argumento, quia si adhuc posita illa sufficienti determinatione ex parte intellectus, voluntas manet indifferens, vt possit non exercere actum ad quem allicitur, quærendum erit à quo determi- B
netur. Determinatio ergo efficax quoad exercitium erit, si ordine rationis præcedat in intellectu diuino aliquod iudicium, quo posito non possit nõ sequi determinatio voluntatis. Sic enim dici potest diuina voluntas determinari ad amorem sui à iudicio intellectus.

XLVI. Voluntas diuina nõ determinatur à diuino intellectu ad creata obiecta volenda.

De hac igitur determinatione loquendo, dicimus impossibile esse voluntatem diuinam determinari ab intellectu ad talia obiecta creata volenda. Probatur primò ratione iudicio meo efficacissima, quia hoc repugnat liberę determinationi voluntatis diuinæ, nam iudicium intellectus quod voluntatem antecedit, naturale est, & non liberum: ergo si posito iudicio voluntas non potest non sequi illud, & determinari sequendo illud: ergo nullibi est exercitium libertatis, sed per naturalem determinationem omnia ex necessitate consequuntur. Illatio est euidens ex prædicta positione. Neque audienda hic est distinctio vulgaris de sensu composito & diuiso, nam si sensus compositus est ex suppositione antecedente & naturali, & consecutio certæ volitionis & determinationis est ineuitabilis in sensu compositio, seu facta illa suppositione, simpliciter & in omni sensu est necessaria, & non libera. Cur enim amor Dei ad se ipsum est simpliciter necessarius, quamuis esse non possit nisi suppositi sui cognitione? Non certè alia ratione nisi quia & visio illa talis est, & illa posita non potest non sequi talis amor. Primum vero antecedens clarum est, quia intellectus non est formaliter liber, sed solum vt subest motioni volũtatis. Quod si quis cum Durando contendat iudicium ipsum intellectus per se ac formaliter esse liberum, præter illius sententiæ improbabilitatem, in eandem quæstionem incidet, à quo scilicet diuinus intellectus determinetur ad iudicandum verbi gratia hunc mundum esse creandum, cum ad hoc non sit natura sua determinatus. Quod si respondeat, ipsummet sua libertate se determinare, idem dicet de voluntate, secluſa illa falsa sententia de formali libertate intellectus.

XLVII. Aliter vero respondet Capreolus suprà, illud primum iudicium intellectus non esse merè naturale ac necessarium, sed liberum, non ex formali libertate intellectus, sed ex motione voluntatis liberè determinantis intellectum. Vnde hunc constituit ordinem, quod diuinus intellectus naturaliter ac necessario omnia intelligit & proponit volũtati: voluntas autem naturaliter ac necessario vult suum principale obiectum. *Quo* (inquit) *amato vult intellectum concipere & dictare aliquid producendum, in quo diuina bonitas in tali gradu eluceat. Quo facto intellectus diuinus dictat hoc vel hoc esse fiendum, & post ad hoc volendum voluntas determinatur.* Sed statim occurrit interrogandum à Capreolo an illa volitio qua voluntas vult intellectum concipere & dictare aliquid producendum, in quo diuina bonitas in tali gradu eluceat, sit necessaria, vel libera. Primum non dicet, alias quidquid ex illa necessario consequitur, esset necessarium, atque ita Deus necessario se ad extra communicaret in tali gradu. Si autem illa volitio est libera, quæram rursus an voluntas ad illam determinetur ab aliquo iudicio intellectus: nam si id affirmetur, aut tale iudicium est merè naturale, & ex illo ineuitabiliter sequitur talis volitio; & sic redit argumentum factum quo destruitur libertas. Vel illud iudicium est liberum; & sic oportebit antecedere aliam priorem volitionem à qua tale iudicium determinetur: quam tamen ipse non ponit, & meritò, quia alias procederetur in infinitum. Si autem dicatur, voluntatem non determinari ad illum primum actum liberum ab aliquo iudicio intellectus, sed ipsammet se determinare sua libertate, vt tandem videtur ipse Capreolus fateri, dicens: *Quoad exercitium actus determinatur voluntas diuina ex sua natura quantum ad principale obiectum, & quantum ad alta per libertatem suam. Et si dicatur quod in hoc saltem ipsa prius existens indeterminata se determinat, conceditur: nam non est determinata ad volendum vel nolendum, & tamen determinatè habet velle vel nolle.* Si hoc (inquam) dicatur de illo primo actu, idem eadem ratione dici potest immediatè de voluntate creandi mundum, & communicandi se in tali gradu: & superfluè fingitur ille circulus, seu multiplicatio actuum intellectus & voluntatis.

Addo vix posse intelligi, quis sit ille actus intellectus diuini, ad quem dicitur à voluntate determinari volentem intellectum concipere & dictare aliquid producendum, in quo diuina bonitas in tali gradu eluceat: nam si per conceptionem intelligamus apprehensionem intellectus, nihil potest intellectus diuinus concipere ex motione voluntatis circa creaturas producibiles, quod naturaliter ac necessario conceptum non sit per scientiam simplicis intelligentiæ. Quod si illa conceptio non sit tantũ rei vt producibilis, sed vt producendæ, iam supponit voluntatem producendi rem illam: ergo non potest diuina voluntas velle vt intellectus ita rem concipiat, nisi prius velit rem ipsam producere. Imo in nullo signo est necessaria illa formalis volitio circa conceptionem intellectus: nam, hoc ipso quod voluntas vult rem producere, naturaliter ac necessario concipitur ab intellectu vt producenda, vt suprà ostensum est: non est ergo necessaria specialis applicatio voluntatis ad illam conceptionem. Quod si sermo sit non de apprehensione tantum, sed de iudicio, quod idem est cum dictamine, interrogabo rursus quid noui iudicet aut dictet intellectus diuinus, vt motus per illam voluntatem, quod antea non dictabat. Aut enim iudicat productionem rei in hoc gradu esse possibilem: & hoc antea naturaliter ac necessario

sario dictabat. Vel iudicat esse conuenientem, & A
diuinæ bonitati consentaneam, vel aliquid simile. Et totum hoc necessario dictabat sine tali voluntate, vt per se notum est. Ac præterea stante toto illo iudicio, & dictamine, adhuc voluntas manet indifferens, & indeterminata. Vel iudicat, tale opus esse necessarium, seu necessario sibi agendum: & sic iudicium erit falsum, nisi supponatur alia prior volũtas ipsius Dei in qua talis necessitas fundetur, nam ex se & ex obiecto, tale opus seu productio talis rei non est Deo necessaria, aut necessario agenda, vel volenda. Quinimò si talis esset, naturaliter iudicaretur vt talis ab intellectu absque illa speciali applicatione voluntatis. Vel denique iudicat, tale opus omnino esse à se volendum & faciendum, non quidem ex necessitate, tamen de facto ita esse faciendum. Et hoc iudicium aut spectat ad præscientiam conditionatam, quam Deus habere potest, etiã de actibus suæ voluntatis, de qua est alia consideratio, quæ ad præsens non spectat: aut est impossibile, nisi supponat decretum diuinæ voluntatis liberum & absolutum de tali re facienda. Nihil enim Deus facit nisi quatenus vult illud facere: nihil er- B
go potest iudicari vt omnino ac certissimè faciendum à Deo, nisi prius secundum rationem Deus ipse decreuerit id facere: ergo non potest diuina voluntas velle, vt intellectus dictet aliquid vt à se producendum dicto modo, nisi iam ipsa decreuerit id facere. Ergo falso fingitur, hoc decretum aliquid faciendi fundari in voluntate illius dictaminis, seu in dictamine ipso. Quin potius, vt suprà in simili dicebam, posito decreto quo Deus vult aliquid producere, superflua est illa alia voluntas applicans intellectum vt dictet id esse faciendum: quia hoc dictamen naturali necessitate sequitur in intellectu, posito illo decreto libero de re facienda, vt obiecto scibili, vt sæpe in superioribus dictum est.

XLIX. Ex dictis primum corollarium.

Atque ex hoc discursu colliguntur duo valde necessaria ad hanc veritatem confirmandam. Vnum est iam suprà tactum, in diuino scilicet intellectu nullum esse iudicium in se liberum, vel formaliter, vel ex propria motione seu applicatione voluntatis, quia talis libertas nunquam est in iudicio nisi ex imperfectione & obscuritate eius: omne ergo iudicium ex parte diuini intellectus necessarium est. Aliquod vero iudicium denominatur liberum, solum C
quia obiectum eius supponit determinationem liberam voluntatis: illa vero determinatione supposita, intellectus necessario iudicat quidquid verum in illo obiecto reperitur. Ex hoc autem principio, quod certissimum esse existimo, plane sequitur, non posse diuinam voluntatem determinari à iudicio intellectus, quia non à iudicio omni ex parte necessario, alioqui determinatio voluntatis esset etiam necessaria, & non libera; neque à iudicio aliqua ex parte libero, quia solum potest esse liberum obiectiuè: tale autem iudicium vt haberi possit, supponit determinationem liberam, non ergo potest determinatio ipsa ex tali iudicio oriri.

L. Secundum corollarium.

Alterum quod ex dictis sequitur, est, voluntatem nunquam determinari efficaciter à iudicio intellectus nisi subaliqua ratione necessitatis. Itaque nisi intellectus iudicet hoc bonum seu obiectum diligibile esse necessarium, nunquam determinabit efficaciter voluntatem vt id velit. Quod patet à contrario, nam libertas voluntatis oritur ex indifferentia obiectiua intellectus, vt supra dicebam, id est ex eo quod intellectus iudicat tale bonum quod amandum proponitur, non esse necessarium: & licet rationem habeat ob quam diligi possit, non tamen deesse rationem ob quam etiam possit non diligi. Iam vero intellectus diuinus nõ potest iudicare aut proponere voluntati suæ aliquod bonum creabile, aut creandum vt ipsi necessarium ad operandum vel volendum, nisi ex aliqua determinatione libera in ipsa voluntate præsuppositа. Quod sic patet, nam duobus modis iudicari potest necessarium bonum voluntati propositum: vno modo absolutè & ex se, sicut proponitur Deus ipse sibi, & videntibus ipsum. Et hoc modo non potest intellectus diuinus bona creabilia vt necessaria concipere: esset enim iudicium erroneum, vt ex supra dictis patet. Alio modo potest iudicari obiectum necessarium ex præsuppositione prioris voluntatis, sicut iudicatur necessarium vnicum medium suppositа intentione finis. Et tale iudicium sumit totam suam efficaciam ex voluntate quam supponit. Vnde si illa voluntas sit per determinationem liberam, non potest tale iudicium esse prima ratio illius determinationis, cum illam supponat. Sic igitur, intellectus diuinus non potest iudicare aliquid ad extra vt necessario à se volendum, nisi supponat aliquid aliud liberè volitum, cum quo alterum habeat necessariam connexionem: ergo prima determinatio libera voluntatis Dei non potest esse ex determinatione iudicij.

LI. Quarti argumenti solutio. D. Thom.

Dicendum est ergo ad quartum argumentum, voluntatem diuinam non indigere alio determinante quoad exercitium præter seipsam, quæ ex vi suæ libertatis se quasi inflectit & determinat ad hoc obiectum potius quam ad illud. Atque ita docet expressè Diuus Thomas prima parte quæstione decimanona, articulo tertio ad quintum. Neque ratio in contrarium facta in dicto quarto argumento difficultatem habet: nam vt sumitur ex eodem Diuo Thoma primo, contra Gentes capite octuagesimo secundo, licet causa indifferens ob imperfectionem, id est, quæ nondum assecuta est totum id quod illi est necessarium ad determinatè operandum, non possit quidquam operari nisi prius in se determinetur, vel potius compleatur, causa tamen, quæ est indifferens per eminentiam, quia in se completa est, non tamen determinatur ad vnum vel aliud obiectum, seu effectum, quia omnia excedit, & per se omnia potest, rectè potest sese determinare, & vnum vel alterum effectum suo arbitrio ac voluntate producere.

Quid senserit Aristoteles de libertate Dei.

LII.

IN vltima obiectione petitur vt explicemus quid de hac re Aristoteles senserit. Testimonia enim ibi adducta videntur conuincere, Aristotelem hac in parte non rectè de Deo sensisse, eique naturalem necessitatem in agendo & volendo tribuisse. Et hanc fuisse eius sententiam opinantur communiter doctores, Scotus in primum, distinctione octaua, quæstione quinta, & in quodlibetis quæstione septima, Gregorius in primum, distinctione quadragesima secunda, Gabriel & Ocham distinctione quadragesima tertia, Marsilius quæstione quadragesima 2. & 44. Hæruæus quodlib. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Opinio Scoti, Gregor. Gabriel. Ocham, Marsil. Hernæi. Ferrar. Soncin. Soto.

quæstione quarta & in tractat. de æternitate mundi quæstione 4. Ferrar. 1. lib. contra Gent. cap. 23. & Iauel. 12. Metaphysic. quæst. 10. Soncin. 12. Metaphysi. quæst. 30. & 41. Soto. 3. Physic. 1. Hi omnes & multi alij docent, Aristotelem quidem credidisse Deum agere per intellectum, & voluntatem, esse tamen naturaliter determinatum ad iudicandum & volendū quod agendum est: Soncinas inter alios vero declarat, non sensisse Aristotelem, Deum ita agere ex necessitate naturæ, vt necessario velit agere quantum potest, sed quia necessario agit aliquid, quod iudicat esse melius aut conuenientius. Quod fecit, vt Aristotelem excusaret à contradictione manifesta, nimirum quod habens infinitam virtutem motiuam, ex necessitate naturæ agat quantum simpliciter potest: & quod solum moueat definita velocitate.

LIII. Quid habeat dubii præcedens opinio.

Sed iuxta hanc interpretationem eneruatur discursus Aristotelis, quo probat mundi æternitatem: hanc enim colligit ex eo, quod primus motor necessitate naturæ mouet. At si solum credidisset agere ex necessitate naturæ prædicto modo, responderi facilè posset ipsius discursui, quod licet Deus necessario voluerit creare mundum, illa tamen necessitate voluit illum creare in tempore, non in æternitate: quia fortasse id naturaliter apprehendit vt melius, & cōuenientius. Debuisset autem Aristoteles probare necessario iudicasse Deum, esse conuenientius mūdum ex æternitate creare. Ad hoc vero dici potest, Aristotelem præcipuè motum fuisse ad existimandum Deum agere ex necessitate naturę, quia non intellexit sine Dei mutatione fieri potuisse, vt prius nihil egerit, aut mouerit, & postea agere aut mouere inceperit. Quia ergo credidit Deum esse immutabilem, ideo credidit semper agere, & non posse non agere: quod est ex necessitate naturæ agere. Et ideo licet quantum ad magnitudinem, multitudinem, vel perfectionem effectuum, aut velocitatem motus fortasse non crediderit Deum necessario agere quantum simpliciter potest; tamen quantum ad durationem mundi, & earum rerum quas ipse immediatè facit, credidit necessario agere quantum potest, seu quamprimum potest ob immutabilitatē suam.

LIIII.

Atque hoc fuisse præcipuum Aristotelis motiuū, constat ex 8. Physic. textu nono & decimotertio, & textu 52. & 53. & libro nono Metaphysic. textu decimoseptimo, vbi dicit in æternis nihil esse in potētia, sed omnia in actu. Vnde infert non esse timendum, quod cœlum quiescat, quia neque ipsum, neque motor eius est in potentia ad non mouendum, vt ibi Diuus Thomas exponit. Et inde libro duodecimo Metaph. capite sexto concludit, non satis esse ponere substantiam æternam potentem mouere, quia alias posset etiam nō mouere. sed oportere vt sit actu mouens ex necessitate, ita vt motio eius sit substantia eius, & consequenter tam necessaria sit motio sicut ipsa substantia. Et libro secundo de Cœlo capite sexto, text. 35. probat motum cœli esse inuariabilem, quia motor eius immutabilis est. Ex quo vult inferri, semper eodem modo & ex necessitate moueri. Denique ex eodem principio colligit necessitatem generationum, & ad earum varietatem requiri varias lationes cœlorum, quia primus motor ex se semper eodem modo & immutabiliter mouet, vt patet ex octauo Physicorū, textu quinquagesimo tertio, secundo de Cœlo textu vigesimo primo. lib. primo de generatione, textu decimosexto, & secundo de generatone textu quinquagesimo sexto. Accedit quod idem Aristoteles libro secundo, Magn. Moral. capite decimoquinto, licet dicat Deum per se esse fœlicem, & externis bonis non indigere, nihilominus sentit non posse carere operatione, neqi aliquibus quasi amicis vel sociis, cum quibus suam fœlicitatem communicet. *Quid enim* (inquit) *faciet? Neque enim dormiet. Inspiciet aliquid, inquiunt. Quid igitur inspiciet. Nam si quidquam aliud melius, hoc absurdū est. vt se quidquam melius habeat Deus. Ipse igitur sese inspiciet. At hoc delirum, nam homini qui se suspiciat, vtpote attonito inclamamus.* Et in fine tandem concludit, opus esse amicitia, etiam ei qui sibi satis sit. Denique in hanc sententiam videntur descendere Auerroes 8. Phys. à tex. 6. & Simplicius 6. Physic. tex. 15. & Auicenna lib. 9. suæ Metaph. cap. 4.

Nihilominus sunt alia Aristotelis loca ex quibus oppositum colligi potest: præsertim in libro illo de Mund. ad Alexand. si Aristotelis est, vbi est expressū huius rei testimonium. Primò enim comparat eius author Deum imperatori, qui omnibus præst, & quæcunque voluerit conficit, atque ita concludit, *Ad summam quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in ciuitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus: nisi quod illis ipsis principatus laboriosus, perturbatus, & anxius est: Deo autem expers omnis mœstitiæ, laboris, nullamque corpori afferens imbecillitatē, nam cum in re immobili collocetur, omnia quæ vult mouet, arbitratuque suo in diuersis rerū generibus, & naturis versat.* Præterea 2. Physic. tex. 49. distinguit agentia propter finem in ea, quæ agunt ex necessitate naturæ, & in ea quæ agunt ex electione, id est, mente & ratione. Constat autem, Aristotelem in posteriori ordine primam causam collocasse, cum ei tribuerit, quod causas naturales omnes ad suos fines dirigat eodem 2. lib. Physic. cap. octauo. Rursus 8. Ethicorum capite 7. & clarius lib. 10. capite 8. dicit, virum sapientē & probum esse Deo amicum: & lib. 2. Magnor. Moral. capite octauo, Deo tribuit quod bona, & mala pro meritis distribuat. Hęc autem sine vsu libertatis intelligi non possunt. Præterea quarto Topicorum capite quinto ait, *Potest Deus & studiosus prauæ agere, non sunt autem praui, nam omnes praui secundum electionem dicuntur.* Vbi licet in eo erret quod Deo tribuit potestatem prauè eligendi, in eo verò veritati fauet quod Deo tribuit potestatem eligendi. Præterea refert Laertius in vita Aristotelis quod tempore mortis suæ misericordiam à prima causa postulauerit. Quod est argumentum, cum credidisse Deum posse precibus moueri ad beneficia præstanda, quod est proprium agentis liberi. Vnde Alexand. in libro de fato, ex Arist. sententia admonet, à Deo petenda esse beneficia, quod ea possit & non dare, & concedere. Vnde idem Alexand. in sexto Physicorum tex. 15. ait motorem cœli non mouere adductum necessitate. *Nam boni* (inquit) *non ita operantur, etiamsi semper eadem faciant, sed potestatem habent contraria faciendi.* Denique Commentator in lib. Destructionum, disputatione .3. & 11. ad 1. & 2. dubitationem ait, Deum, apud Aristotelem, neque agere ex necessitate naturæ, neque ex electione, sed alio eminētiori modo mortalibus incognito, quem ipse solus nouit. In quo indicat, Deo negari necessitatem naturæ quantum ad determinationem ad vnum, electionem verò quantum ad mutabilitatem, & alias imperfectiones: tribui verò illi eminentiorem modum operandi, ita simplicem & vniformem, vt indifferentiam & libertatem non excludat, & ita liberum, vt mutabilitatem non admittat.

Con-

LVI. Authoris hac super re iudicium.

Constat igitur ex his lubricam esse & obscurā in hac parte Arist. sententiam. Vnde aliqui existimāt eum credidisse, Deum circa vniuersale bonum vniuersi, & circa creationem & generalem dispositionē ac ordinem eius, quādam naturali determinatione & necessitate operari, in aliis vero particularibus operibus posse libertate vti. Sed si ita sensit, non satis cōstanter locut' est, quia si immutabilitas repugnat libertati, in omnib. effectibus repugnabit, si autem non repugnat, nec in creatione totius vniuersi immutabilitas excludet libertatē. Deinde nō potuit negare Arist. Deum multa in tempore facere, etiam se solo, vt saltem patet de creatione animarum. Nec refert si dicatur, non creare illas nisi occasione corporis iam dispositi, nam si ad nouā operationē, esset necessaria mutatio, etiamsi noua occasione oblata fieret operatio, cū mutatione fieret. Quod si fieri pōt sine mutatione, quia Deus ab æterno prævidens occasionem ita disposuit, & eodē modo se habens ita in tēpore exequitur, idē de motu cœli & de creatione mundi debuisset Arist. intelligere, nā sine externa occasione illa, æterna sua sapientia & voluntate potuit Deus disponere, quod in tempore fierēt sine vlla ipsius facientis mutatione. Non possumus ergo excusare Aristotelem, quin & modū operādi Dei ignoraverit, & infirma ratione ad æternitatem mūdi probandā vsus fuerit, & in rationib. suis ac sententiis non satis fuerit cōstans. Neque id mirum videri debet, quia modus operandi voluntatis diuinæ summè difficilis est, vt ex dictis supra satis constat.

De variis perfectionibus diuinæ voluntatis.

LVII.

VLtimò dicendum est, voluntatem diuinam in se vnicam esse ac simplicissimā, formaliter cōtinentem omnē perfectionem simpliciter rationalis appetitus, licet per conceptus nostros variè distinguatur ac nominetur. Hæc assertio eadem proportione explicanda est, & probanda, ac vltima conclusio præcedentis sectionis. Est enim quoad omnes eius partes eadem ratio de voluntate, quæ de scientia. Itaque, cum velle Dei sit ipsum esse eius, constat, sicut esse est vnum & simplicissimum, ita & velle. Itē actus voluntatis Dei, quatenus per illum se necessario amat, vnus est, adæquatus tali obiecto, ostensum est autem supra, actu illi prout liberè terminatur ad creaturas, nullam rem addi, est ergo in Deo vnica tantum voluntas, vel potius vnicū velle simplicissimum, iam enim ostendimus in Deo non esse volūtatem per modum potentiæ, sed tantū per modum actus.

LVIII.

Quod autem illud velle includat formaliter omnem perfectionem simpliciter in ratione voluntatis seu volendi, est etiam euidens. Primò ex generali ratione, nempe quod diuinum esse includit formaliter omnem perfectionem simpliciter, sed velle Dei essentialiter est ipsum esse Dei, ergo. Secundò, specialiùs ac formaliùs secundum nostrum concipiendi modum, illud velle est simpliciter infinitū in ratione actus intellectualis appetitus, ergo includit formaliter quidquid perfectionis simpliciter in tali appetitu intelligi potest, eminenter autem includet omnes alias perfectiones voluntatis, quæ aliquam imperfectionem inuoluunt. Ex quo intelligi potest quænam virtutes voluntatis propriè ac formaliter tribuantur Deo, & quo modo. Vtimur autē nomine virtutis non vt habitum, qualitatemque in nobis significat, sed vt dicit internam perfectionē voluntatis in actu amandi, seu volendi. Quo supposito attentè cōsiderandum est an talis virtus formaliter includat aliquam imperfectionem, nec ne: & secundum illum conceptum formalem, in quo nihil imperfectionis reperiatur, propriè ac formaliter tribuetur Deo, secundum alias vero rationes tantum metaphoricè.

LIX. Quæ virtutes sint diuinæ volūtati tribuendæ. Charitas.

Hinc charitas, quæ est potissima virtus voluntatis, propriissimè ac perfectissimè in diuina voluntate reperitur, præsertim si nomine charitatis solum amor aut beneuolentia erga intellectualem personam significetur. Nam hoc modo est euidens ratione naturali in tali amore vt sic nihil imperfectionis includi. Imò est euidens non posse esse in aliquo voluntatem, quin in eo sit amor, quia amor est primus voluntatis actus: si autem in Deo est amor, maximè sui ipsius, ergo est in eo amor intellectualis naturæ seu personæ: est ergo in eo charitas, vel potiùs est ipsa charitas per essentiam.

Sit ne amicitia in Deo.

LX.

SIverò charitatis nomine amicitia propriè dicta significetur, quæ est ad alterum: sic non est tam euidens naturali lumine in Deo esse charitatem cū omni proprietate. Nam potest primo dubitare Theologus, an Deus in se ipso sine consortio creaturarum habeat veram amicitiam: quod dubium ex sola ratione naturali non solum definiri, sed nec moueri posset: suppositā autem fide merito quæri potest, an distinctio personarum sufficiat ad veram amicitiam, an verò propter vnitatem voluntatis, non sit illa propria amicitia, sed aliquid maius amicitia. Quod videtur rectius dici, sed de hoc alias. Rursus dubitari potest an cum intellectualibus creaturis ineat Deus veram amicitiam. Aristoteles enim id negare videtur octauo Ethicorum capite septimo. Cui contradicunt Theologi, non tam loquētes de pura natura, aut fundati in sola ratione naturali, quam fundati in ordine gratiæ, quem naturalis ratio non attingit. Loquendo tamen de pura natura, non negat Aristoteles, quin Deus amet rationales personas, imo interdum id affirmat, vt supra vidimus, præsertim de studiosis, & sapientiæ deditis. Neque etiam negare potest, quin ab eis possit amari, cum id sit euidentissimum. Non loquor de amore super omnia, nam de hoc fortasse nihil Aristoteles, aut alij Philosophi excogitarunt sub hoc expresso & formali conceptu: sed loquor præcisè de amore Dei, vt est primum principium, & vltimus finis creaturæ intellectualis. Denique etiam videtur euidens, velle Deum amari à sua intellectuali creatura quam ipse amat: nam hoc honestissimum est, & maxime debitum. An verò hic mutuus amor sufficiat ad veram amicitiam, vel ab ea deficiat propter magnam inæqualitatem inter Deum & creaturam, quod Aristoteles intendit, quæstio est parui momenti, & de vsu vocis, & quæ ad rem præsentem parum refert: illud enim quod ad rem spectat, euidens est lumine naturali, scilicet, Deum & amare creaturam rationalem, cui benefacit, & quantum in ipso est, & iuxta dignitatem suam, omne officiū ac beneficium veræ amicitiæ in eā conferre, vel potius nihil boni posse habere huiusmodi creaturam, quod non ex hoc amore procedat: quia non potest illud habere nisi à Deo, saltem vt prima causa: Deus autem non causat illud nisi volendo: velle autē bonū, est amare. Quo discursu cōcludi proportionaliter pōt, Deū amare quidquid ab eo esse participat, iuxta illud: *Diligis omnia quæ sunt* Sapient.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sapient.2.quia non habent esse, nisi à Dei beneplacito, & amore deriuatum: sic igitur constat, charitatem, seu generalius perfectionem amâdi, propriissimè tribui diuinæ voluntati.

Sintne in Deo virtutes morales.

LXI. DE aliis autem virtutibus voluntatis dubitare posset Philpsophus, nam Aristoteles decimo Ethic. capite octauo, in vniuersum negat Deo huiusmodi virtutes morales. Distinguendum verò est de virtutibus quæ sunt ad alterum, vel ad se: seu (quidem est) de virtutibus quæ circa actiones, vel circa passiones versantur. De nonnullis ergo virtutibus, quæ sunt circa actiones ad alterum, non est dubium quin formaliter ac propriè in Deo inueniantur. Primò id constat de liberalitate, nam vult sua bona communicare aliis, non intuitu alicuius commodi, nullum enim aut desiderare, aut expectare potest: hæc autem est magna liberalitas, vt patet ex Aristotele quarto Ethicorum capite sexto. Vnde eleganter Diuus Thomas 1. contra Gentes capite 93. concludit cum Auicenna non solum esse Deum liberalem, sed etiam solum ipsum esse propriè liberalem. Nec in ratione liberalitatis aliqua imperfectio excogitari potest ob quam Deo formaliter negetur. Nam quod Aristoteles obiicit, ridiculum est: sic enim ait, *Quosnam actus tribuere illis* (id est Diis) *oportet? An liberales? At cuinam dabunt? Absurdum est insuper, si nummos etiam habeant, aut aliquid tale.* Hoc (inquam) si vt sonat accipiatur, ridiculum est, quia Deus non solum habet cui det, sed etiam nihil præter ipsum esse potest nisi ipse det. Et paulo inferiùs ipsemet Aristoteles ait, Deum maxima beneficia cõferre, iis præsertim qui ipsum amant, atque honorãt. Vnde D. Thom. ibi eum excusat, quod de liberalitate imperfecta & humana loquatur.

LXII. Rursus eodem proportionali modo ostendi potest esse in Deo magnificentiam, secundum formalem rationem eius, & seclusa imperfectione quam in nobis potest connotare. Nam magnificentia in eadem materia versatur in qua liberalitas, vt ait Diuus Thomas 2.2. quæstione 134. articulo quarto ad primum, solumque differt, quod magnificentia in magnis sumptibus seu bonis elargiendis versatur: in nobis tamen supponit quandam imperfectionẽ, quatenus magni sumptus per cõparationem ad hominis facultatem, & indigentiam quam timere potest, induunt rationem obiecti peculiari modo ardui ac difficilis: respectu autem Dei nulli sumptus sunt ardui ac difficiles. Neque enim est quod timeat indigentiam, etiamsi sumptus faciat quantumuis maximos, seclusa autem hac imperfectione, quæ materialiter potiùs, quam formaliter pertinet ad rationem magnificentiæ vt sic, reperitur in Deo hæc virtus in summa perfectione.

LXIII. Atque idem iudicũ est de virtute misericordiæ, hæc enim virtus inclinat ad subleuandam alterius miseriam; in nobis vero connotat quandam compassionem de proximi miseria & necessitate: vnde quoad hanc imperfectionem non potest in Deo reperiri, tamen illa imperfectio materialiter comparatur ad rationem misericordiæ vt sic: formaliter verò dicit voluntatem subleuandi miseriam alienã, & sic est in Deo. Imo quodammodo est propria virtus eius secundum omnem perfectionẽ suam, quia & ipse solus potest omnem miseriam subleuare, solusque est extra omnẽ miseriam; & alioqui est summè bonus, ex quo nascitur inclinatio benefaciendi, A & subueniendi aliis.

LXIV. Rursus propriè tribuitur voluntati diuinæ virtus veritatis, quæ etiam versatur circa actiones, quæ ad alterum ordinantur, nimirum circa locutionem, & inclinat ad dicendum verum, seu loquendum iuxta mentem. Supponendum est ergo, Deum ad alios loqui posse, scilicet, ad creaturas intellectuales vel rationales; quod non est difficile creditu, etiam stãdo in pura ratione naturali, nam posse loqui ad alterum, & mentem suam ei iuxta capacitatem eius manifestare, perfectio quædam est, & maximè consentanea intellectuali naturæ; cur ergo non conueniet diuinæ, & multò perfectiùs quam aliis? Hoc ergo supposito, euidens est in Deo esse illam virtutem: est enim per se honestissima, & vitium ei contrarium, quod est mendacium, adeo est intrinsecè malum, vt nunquam possit honestari: est ergo in Deo illa virtus, imo in solo illo habere potest summam illam perfectionẽ, quia solus ipse, nec falli potest, eo quod summè sapiens sit, nec fallere, eo quod sit summè bonus; & ideo non solum verax est, sed etiam ipsa prima B veritas.

LV. Et cum hac virtute coniuncta est alia quæ dicitur fidelitas, de qua eadem est ratio quæ de præcedenti. Est enim virtus inclinans ad promissa implenda: Deus autem sicut loqui potest, ita & aliquid promittere: decet autem maximè eius maiestatem & authoritatem, vt quæ promittit, impleat. Sequiturque id necessario ex eius veritate & immutabilitate: nam si verax est, non potest promittere sine voluntate & proposito faciendi quod promittit: quia verò immutabilis est, non potest non esse constans in ea voluntate, ac subinde fidelis in ea promissione. Hæ igitur virtutes & omnes similes propriè tribuũtur Deo, quia nullam imperfectionẽ includunt. Ratio autem à priori esse videtur, quod cum non versentur circa passiones, sed circa actiones, ex hac parte imperfectionem non includunt, quia actio vt actio, licet non addat perfectionem agenti, tamen nec imperfectionem dicit, sed potius est signum perfectionis. Aliunde verò omnes illæ actiones tales sunt vt possint à superiori circa inferiorem exerceri, vt sunt loqui, promittere, benefacere, donare, &c. & ideo rectitudo in his actio- C nibus vere ac propriè in Deum conuenit.

LVI. Ex quo fit primò, si quæ sunt virtutes quæ versentur circa actiones includentes in suo formali conceptu respectum inferioris ad superiorem, illas non posse Deo cum proprietate attribui, neque in eo esse formaliter, sed solum eminenter: huiusmodi est religio, obseruantia, & similes. Et ratio est manifesta, quia Deus nullum potest vt superiorem recognoscere. Et fortasse in hoc ordine constituenda est iustitia legalis, vt est specialis virtus: respicit enim Rempublicam vt se superiorem, seu bonum eius vt quid excellentius. Imo ex eodem principio sequitur, si quæ est virtus quæ respiciat alterum vt æqualem, illam non posse esse in Deo formaliter ac propriè, quia etiam Deus nullum habet æqualem. Et hinc oritur commune dubium de iustitia, an propriè Deo tribuatur. Quod Aristoteles suprà absolutè negat, *Ridiculi enim* (ait) *videbuntur* (scilicet Dij) *si commutent, & deposita reddant, & huiusmodi cetera agant.* Quæ ratio probat bene de iustitia commutatiua propriissimè sumpta: nam hęc videtur includere æqualitatem quandam eorum, inter quos versatur, saltem in modo dominij non

Non probat autem de iustitia distributiua, & ita D. A Thom.1.cont.Gent.cap.94. illam negat, hanc verò affirmat conuenire Deo, & ipse Aristoteles alibi Deo tribuit iustam distributionem, vt supra vidimus. Et re vera est hoc munus superioris: vnde ex hac parte imperfectionem nõ includit: nec verò ex alia. Quod idem est de iustitia vindicatiua formaliter sumpta, & quatenus veluti pars quædã est distributiuæ. Quæ res latiùs à Theologis tractatur: eamque attigit in primo tomo de Incarnatione disp.4.sect.5.

LXVII. Secundò, intelligitur ex dictis reliquas virtutes omnes, quæ circa passiones versantur: vel quacunque alia ratione imperfectionem includunt, non propriè, sed metaphoricè tantum Deo attribui, vt sunt fortitudo, quæ moderatur timorem, patientia quę tristitiam, & similes: constat enim huiusmodi passiones vel imperfectiones in Deo non habere locũ, sed per eas virtutes interdum metaphoricè indicari, vel Dei potentiã & efficaciam in operando, vel bonitatem seu bonam voluntatem qua differt supplicium, vt occasionem habeat remittendi peccata, vel aliquid simile.

LXVIII. Tertiò intelligi potest ex dictis, eas virtutes, quæ B sunt in Deo propriè, non esse cogitandas per modum habitus sicut sunt in nobis, sed solum per modum actus vltimi: nam habitus est quid medium inter potentiam & actum: vbi ergo non est potẽtia sed purus actus, non debet, nec potest verè concipi virtus per modum habitus, sed tantum per modum puri actus. Loquor autem ex parte rei conceptæ; nam ex parte concipientis fieri potest, vt hæ virtutes concipiantur in Deo secundum aliquam rationem actus primi, ac si essent habitus, ad modum supra explicatum in scientia, est enim eadem ratio. Ex quo facile soluitur obiectio, quæ statim occurrere poterat, nam formales perfectiones harum virtutum necessario sunt in voluntate Dei: pertinent enim ad infinitam perfectionem eius. Actus autem vltimi talium virtutum sunt liberi, cum includant, vel supponant actionem in creaturas: ergo vt sunt perfectiones necessariæ non sunt actus secundi, sed primi per modum habitus. Respondetur enim, hoc esse nobis fundamentum vt per modum actus primi illas concipiamus: re tamen vera non esse nisi ipsum esse Dei necessarium, quod per sese est rectis- C simum, & honestissimum, & actualis quidam affectus ad omnem rectitudinem actionum omnium quas exercere potest: quamuis exercitium talium actionum ad extra sit ei liberum, per quod exercitiũ nullus actus additur diuinæ voluntati, vt in superioribus vidimus.

LXIX. Quartò, intelligitur facile ex dictis, quo modo omnes hæ perfectiones, quæ à nobis vt plures concipiuntur & declarantur, in re fiat vna simplicissima perfectio diuinæ voluntatis, absque vlla distinctione actuali in re, quia nihil aliud sunt quam rectitudo essentialis diuini velle. Sicut in voluntate nostra radicalis illa rectitudo seu inclinatio, quam habet ad iustitiam, vel ad misericordiam, aut alias virtutes, in se vna est absque distinctione in re. Quod si esset tam perfecta, vt per solam entitatem potentiæ esset ita facilis & propensa ad actus virtutum, sicut nũc est per habitus omnium virtutum, tunc voluntas per se ipsam esset in actu primo sufficienter iusta, misericors, liberalis, &c. quæ omnia non essent ex natura rei distincta in ipsa voluntate, sed dicerent solum inadæquatos conceptus adæquatæ propen- sionis, & habitudinis perfectæ, quam talis voluntas haberet ad bonũ honestũ. Ascẽdendo ergo ad diuinã voluntatem, ipsa per se ipsam habet summã rectitudinem in omni honestate, non vt actus primus tantum, sed vt actus vltimus perfectissimus, & simplicissimus.

LXX. Vltimò facilè est ex dictis declarare, quo modo in illo vnico actu diuinæ voluntatis formaliter & eminenter cõtineatur quidquid perfectionis est in omnibus actibus voluntatis creatæ. In his enim quidam sunt, qui secundum suam abstractam rationẽ dicunt perfectionem simpliciter, & hi reperiuntur formaliter in Deo, vel necessario si abstrahantur à relatione libera ad creaturas, vt amor, gaudium seu voluptas. Si verò inuoluatur respectus ad creaturas vt existentes seu futuras, propriè quidem tribui possunt Deo, non tamen ex absoluta necessitate, sed liberè, vt intentio, electio, amor creaturarum in seipsis, gaudium de salute hominum, & similia. Et huc spectant multa quæ Theologi disputant de voluntate antecedente & consequente, præueniente aut permittente, beneplaciti, aut signi, de quibus omnibus quid significent, & quomodo propriè vel metaphoricè Deo attribuantur, non est præsentis loci exponere: excedit enim limites Metaphysicæ. Solum id sit certum, quandocunque in obiecto, vel modo talium actuum non includitur imperfectio, etiamsi modo nostro concipiendi inuoluatur respectus liber, nihilominus propriè ac formaliter Deo attribui, verè enim gaudet Deus de nostra, verbi gratia, salute, quanquam (quod mirabile est) ex illo gaudio nullum reale gaudium illi accrescat, præter illud quod de se ipso habet, sicut verè vult & amat nostram saltem sine augmento sui actus. At verò quando actus voluntatis non dicunt perfectionem simpliciter, sed admistam imperfectioni, tunc non sunt in Deo formaliter, sed eminenter tantum. Ideoque si aliquando ei tribuuntur, non propriè, sed per metaphoram intelligendum est. Quod quidem in quibusdam est manifestum, quia imperfectio eorum nota est, vt in tristitia, dolore, pœnitentia & similibus, in aliis verò non est ita manifesta imperfectio, vt in actu desiderij, & in actu voluntatis inefficacis, quam velleitatem vocant, & in actu odij, & similibus, de quibus Theologi disputant, an propriè, vel tantum metaphoricè Deo tribuantur, quod de singulis in particulari examinare non est nostri instituti.

SECTIO XVII.

Quid possit de diuina potentia & actione cognosci naturali ratione.

I. De qua potentia sermo fiat. SVppono sermonem esse de potentia operandi ad extra, nam ea quæ est generandi, vel spirandi ad intra, sub naturalem cognitionẽ non cadit, vt certa habet Theologorum doctrina, & est per se euidẽs. Nam effectus quos Deus extra se producit, præsertim illi qui ad ordinem naturæ pertinent, non manifestant illum vt trinum, sed vt vnum tantum, quia non habent ex se connexionẽ necessariam cum diuinis relationibus, sed cum diuina essentia, ac virtute, potentia autẽ generandi vel spirãdi includit aliquo modo has relationes, & ideo Metaphysi. consideratio ad illã non extẽditur, sed ad illã quæ absolutè & essentialiter Deo tribuitur.

Esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

Esse in Deo veram potentiam actiuam.

II. DE hac ergo potentia multa in superioribus tractata & demonstrata sumere possumus. Primum est esse in Deo veram & propriam potentiam actiuam. Hoc patet primò à posteriori, quia ostensum est præter Deum nullum ens esse posse nō effectum à Deo: ergo necesse est vt primum ens ex se necessarium sit effectiuum aliorum, quoniam aliàs nihil præter ipsum esse posset, cum ergo constet præter ipsum esse multa alia entia, hæc euidenter ostendunt, in Deo esse veram potentiam actiuam. Secundò à priori, quia hæc potentia pertinet ad perfectionem, & nullam includit imperfectionem. In quo est notanda differentia inter veram potentiam ad efficiendum ad extra vel ad intelligendum & volendum, quod illa ita est ad agendum, vt nullo modo sit ad recipiendum, quia quidquid per illam efficitur extra illam est, at verò potentia propria ad intelligendum & volendum non potest esse vere actiua quin sit etiam passiua: & ideo hæ potentiæ non sunt in Deo propriè, illa verò propriissimè ac perfectissimè. E contrario tamen actus intelligendi & B volendi necessario est in Deo vtpote dicens perfectionem simpliciter, attamen actio illius potentiæ actiuæ, vt propriè est actio ad extra, non conuenit Deo necessario, quia vt sic non dicit nudam perfectionem simpliciter, imo fortasse non est in Deo ipso, sed in effectu eius, vel si est in Deo, connotat respectum liberum ad creaturas, ratione cuius non pertinet ad necessariam perfectionem Dei.

Esse in Deo potentiam infinitam.

III. SEcundò sumi etiam potest ex superius dictis, hanc potentiam esse simpliciter infinitā. Quod etiam duobus modis probari potest. Primo à posteriori ex actione Dei, non tam ratione termini producti, cum semper finitus sit, quam ratione modi, quia scilicet ex nihilo totam hanc vniuersi machinam produxit, quod esse notū lumine naturali suprà probatum est Disputatione vigesima. Vbi etiam probabilius iudicaui, ad hunc modum productionis requiri virtutē simpliciter infinitam, nam quoad hanc partem non videtur esse tam euidens demonstratio. Secundo demonstratur à priori tum quia talis est potentia rei, qualis est essentia, probatum est autem in superioribus essentiam Dei esse C simpliciter infinitam in genere entis: ergo etiam eius potentia erit infinita simpliciter. Tum etiam quia potentia finita, ex ea parte qua limitata est, imperfecta est. Et potest facilè ac sine repugnātia concipi alia maior illa: sed in Deo neque vlla imperfectio esse potest, neq; aliqua talis perfectio, qua possit maior in illo genere concipi sine repugnantia: ergo non potest diuina potentia esse limitata & finita. Neque in his duabus assertionibus aliquid explicatione dignum occurrit, nam potentia actiua ad actualitatem, & non ad potentialitatem pertinet, & ideo ex se perfectionem importat, & nullam imperfectionē, præsertim si summa & illimitata sit, quod per se est satis euidens. Quod verò ad infinitatem attinet, satis declaratum est in attributo infinitatis essentiæ, & in sequenti assertione pauca addemus.

In Deo esse omnipotentiam.

IIII. TErtiò igitur ex dictis concludo, ratione naturali probari posse hanc potentiā Dei esse omnipotentiā, seu (quod idem est) Deū esse omnipotentem. Probatur primò ex præcedenti assertione, A nam potentia infinita simpliciter potest in omnem effectum possibilem, sed hæc est definitio omnipotentiæ: ergo. Minor constat ex terminis, Maior probatur. Primò quia potentia infinita simpliciter, est infinita omnibus modis quibus esse potest, est ergo infinita non solum in sua perfectione entitatiua, nec solum in modo agendi, sed etiam in obiecto, quantum ex parte illius esse aut intelligi potest infinitas: ergo includit sub obiecto suo omnia possibilia, etiamsi in infinitum multiplicentur seu concipiantur. Secundò, quia si aliquid est possibile, per aliquam potentiam possibile est, hæc enim duo correlatiua sunt: ergo vel illa potentia est in Deo, & habemus quod intendimus, vel est in aliquo alio ente, & inde etiam necessario concluditur, multo magis & perfectius esse in primo ente: quia non potest aliquod aliud ens illam habere nisi participatam à primo. Et præterea quia B illa est perfectio quædam: omnis autem perfectio est eminentiori modo in Deo: sicut enim in essentia Dei vt sic continetur omnis perfectio essendi, ita diuina potentia complectitur omnem perfectionē, sed vim agendi, formaliter quidem quatenus est pura vis agendi non inuoluens aliquam aliam imperfectionem, eminenter verò secundum omnem aliam inferiorem rationem.

V. Ex quo principio optimè intulerunt Theologi, quidquid possunt facere causæ secundæ, posse facere Deum sua sola virtute. Quia nimirum omnis vis agendi quæ est in aliis causis, perfectiùs est in Deo à quo manat. Et quia agere vt sic, si nihil aliud misceatur, dicit perfectionē sine imperfectione, ideo omnis vis agendi, altiori quidem modo, formaliter tamen ac propriè in diuina potētia continetur, quidquid ergo possibile est, sub illam potentiam cadit: est ergo illa potentia omnipotentia. Quam veritatem non solum fides docet, sed etiam Philosophi assecuti, vel suspicati sunt, Seneca lib. 4. de Beneficiis cap. 7. & 8. eam insinuat, & Cicero lib. 2. & 3. de Natur. Deorum *Nihil est* (inquit) *quod Deus efficere non possit, & quidem sine labore vllo.* Et poetæ Iouem frequēter omnipotentem vocant. Vnde, vt ex Porphyrio refert Viues in libro quarto de Ciuitate capite 17. Iouem pingebant sceptrum tenentem læua, dextra verò modo aquilam, modo victoriam, quia & omnia illi subiecta sunt, & nihil est à quo vinci possit. Et ita Seneca citato loco vim eius inuictam vocat. De Aristotele verò an hoc assecutus fuerit, mihi nō constat, nam licet Primo motori vim mouendi infinitam attribuerit, nunquam tamen declarauit habere vim infinitam agendi simpliciter, sed ad summum mouendi secundum locum, & alioqui videtur sæpe diuinam actiuitatem definire seu coarctare ad ordinem naturalium causarum: quanquam aliquādo aliquid amplius ei concedere videatur, non satis ergo declarauit quid in hac parte senserit.

Seneca. Cicero.

Difficultates circa præcedentem veritatem.

VI. SEd supersunt circa hanc & præcedentē assertionem nonnulla explicanda. Primum est, quo modo verum sit Deum esse omnipotentem, cū multa negemus illi esse possibilia, ita enim sæpè Theologi & Sancti Patres loquuntur: cum negant, vel Deum posse mentiri, vel facere vt præterita non fuerint. Vnde est illud Hieron. epist. 22. ad Eustoch. *Audenter loquar, cum omnia possit Deus, suscitare non potest virginem post ruinam*: & similem sententiam habet August. 26. cont. Faust. c. 5. Loquuntur enim de re præterita, ex suppositione quod præterita sit. Sicut enim non potest Deus facere vt res, dum est, non sit, ita neque vt præterita non fuerit. Nec solum Theologi, sed etiam 2. Ad Tim. 2. Paulus ita loquitur, *Deus fidelis est, se ipsum negare non potest.*

VII. Secundò est difficultas in concordia huius & præcedentis assertionis: nam si Deus potest facere omne possibile: ergo potest exhaurire potentiam suam efficiendo quidquid sibi possibile est, nam si esset possibile, & non posset actu fieri ab ipso, iam non esset omnipotens. At verò si Dei potentia faceret omnia sibi possibilia, hoc ipso esset finita.

VIII. Tertiò sequitur ex dictis, quacunq; creatura facta posse Deum facere meliorem, imò & posse facere creaturam infinitè perfectam: nam si hoc posterius non potest, iam non est omnipotens, multoq; minus B erit omnipotens, si non possit illud prius, imò nec infinitam potentiam habebit, quia terminabitur ad aliquem effectum finitum, quē producere possit, & non maiorem. Consequens autem videtur falsum quoad vtramque partem: nam si Deus posset facere creaturam infinitè perfectam, posset facere alium Deum, si autem posset semper facere creaturā meliorem, nunquam posset facere aliquid optimum, quod aliunde repugnat omnipotentiæ eius. Vnde videtur in his conclusionibus talis repugnantia inuolui, vt cùm volumus ex vna parte infinitatem potentiæ defendere, ex alia omnipotentiam diminuere videamur.

IX. Quartò si omnipotētia Dei potest lumine naturali cognosci, sequitur posse etiam cognosci lumine naturæ mysteria supernaturalia esse possibilia, vt v. g. hominem concipi ex fœmina sine opera viri; aut nasci ex virgine, aut post mortem resurgere, & similia. Probatur sequela, quia si semel homo sibi persuadeat, Deum esse omnipotentem, facillimè colliget hæc & similia posse fieri ab ipso. Consequens autem multum derogare videtur dignitati nostræ fidei, C quæ omnino supernaturalis est, & ideò mysteria eius sine ope gratiæ comparari non possunt.

De obiecto omnipotentiæ circa difficultates positas.

X. IN his obiectionibus illud inprimis petitur explicādum, nimirum quid intelligatur per omne possibile, cùm dicimus potentiam Dei extendi ad omne possibile, & ideò esse omnipotentiam: nam in his ipsis vocibus videtur circulus committi, aut idem per idem explicari. Quia possibile à potentia denominatur, hic autem non sumitur denominatio à potētia passiua, quia nulla præsupponitur potentiæ actiuæ Dei: sumitur ergo à potentia actiua, & nō alia nisi ipsiusmet Dei, quia nulla est prior. Sic igitur, potentiā Dei extendi ad omne possibile, nihil aliud erit, quàm posse id, quod ab illa denominatur possibile. Idem ergo per idem explicatur, & id æq; obscurum manet, quid sit illud quod est Deo possibile. Et iuxta illam explicationē etiam si quis negaret, Deum posse creare aliquid aliud præter hoc vniuersum, posset nihilominus dicere Deum esse omnipotentem, quia potest omne possibile: eò quòd nihil præter hoc vniuersum ab eius potētia possibile denominetur. Propter hanc ergo causam meritò Theologi ad declarādam omnipotentiam Dei, & adæquatum obiectum eius dicunt, quidquid non inuoluit contradictionē esse possibile per omnipotentiam Dei. Ita docet D. Th. 1. p. q. 25. a. 3. & 2. con. Gent. c. 25. Alex. Alen. 1. p. q. 20. & reliqui in 1. d. 42. Albert. art. 4. & 6. Capreol. Greg. & Dur. q. 1. Richar. q. 3. & 4. Scot. d. 44. Et ratio sumi potest ex dictis, nam possibile dupliciter dici potest. Primò positiuè, & sic denominatur à potentia, & ideò non potest in præsenti ita sumi, vt argumentum factum probat. Secundò per non repugnantiam: erit ergo necessariò in præsenti sumendū hoc modo, ergo omne illud quod repugnantiam nō inuoluit, est possibile respectu omnipotentiæ Dei. Et ita non petitur principium, sed explicatur infinita virtus seu capacitas (vt sic dicam) illius potentiæ, vt quidquid ex se non repugnat, sit possibile per ipsam. Cōstat autem, illud maximè repugnare quod contradictionem inuoluit, nam nihil magis repugnat enti quam non ens, & ideò quod inuoluit contradictionem, est extra latitudinem entis.

D. Thom. Alex. Albertus. Capreol. Greg. Durand. Richar. Scotus.

XI. Obiectio.

B Dices hinc rectè colligi, id quod inuoluit contradictionem non esse possibile, nec pertinere ad omnipotentiam Dei, vt possit illud facere, non tamen è contrario sequi, omne id quod non inuoluit cōtradictionem esse possibile, aut ex se non repugnans, nā possunt esse alij modi repugnantiæ præter contradictionem. Vnde Soto lib. 3. Phys. q. 4. dicit, non solùm ea quæ contradictionem implicant, esse ex se impossibilia, sed etiam aliqua, quæ lumini naturali intellectus proposita, statim ita apparent repugnantia, vt intellectus dissentiat ac resiliat, quia quod lumini naturali intellectus repugnat, meritò dicitur natura sua repugnare. Et confirmat primò, nam multa fatemur esse impossibilia Deo, quæ non præseferūt ita apertam contradictionem, vt quod Filius in Diuinis generet, vel quòd homo sit equus. Clariora exempla sunt, quod Deus non possit mentiri, aut non implere promissum. Confirmat secundò ex illo verbo Angeli Luc. 2. *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*: nam, *verbum*, significat id quod mente concipi potest vt factibile, & non repugnans. Luc. 2.

XII. Vera responsio.

Dicendum verò est cum D. Th. & omnibus Theologis citatis, solum id quod re ipsa implicationem C inuoluit, esse verè repugnans ex se ipso, & ideò solū illud esse extra obiectum diuinæ omnipotentiæ. Quod in primis æq; probat ratio superiùs facta, quia sicut solum illud est possibile, quod non inuoluit aliquid repugnans rationi entis creati, ita solum illud est impossibile quod inuoluit aliquid destruens rationem entis: quia quod huiusmodi non est, non excluditur à ratione entis ex vi suæ intrinsecæ rationis, & ideò ex se non est impossibile. Si ergo esset impossibile, solùm esset ex defectu extrinsecæ potentiæ: quod est contra infinitatem & omnipotentiam Dei. Igitur omne id quod ex sua ratione non inuoluit aliquid repugnans rationi entis, cadit sub omnipotentiam Dei: quidquid autem non inuoluit contradictionem, non includit aliquid repugnans rationi entis, quia enti vt sic nihil repugnat nisi non ens. Nā licet vnum ens possit repugnare alteri, non tamen repugnant in quantum sunt entia, neque aliquod eorum includit aliquid repugnans rationi entis, sed solum talis entis sibi repugnantis. Imò vbi nō interuenit contradictio, nulla est vera repugnantia, & ideò contradictio dicitur prima oppositio, quia in omnibus aliis includitur: nam priuatio manifestè in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

eludit negationem oppositę formę, relatiua verò vel contraria, in tantùm repugnantia sunt, in quantum vnum infert negationẽ alterius, & idem est de omni forma quæ alteri repugnare dicitur. Quòd si per diuinam potentiam impediri possunt, ne vna alteram excludat, vt sic non sunt pugnantia, sed potiùs in cõcordiam rediguntur. Igitur sola illa est vera repugnantia in re, quæ contradictionem inuoluit: ergo è conuerso quod non inuoluit contradictionem ex se non est repugnans, nec impossibile: ergo nec Deo esse potest impossibile, alioqui id esset ex defectu potentiæ ipsius, non ex repugnantia rei.

XIII. Deinde non potest naturale lumen intellectus nostri esse regula obiecti possibilis, vel repugnantis omnipotentiæ Dei: alioqui multa essent iudicanda verè repugnantia, quæ certa fide credimus non repugnare. Quid enim maiorem speciem repugnantię præ se fert, solo lumine naturali spectatum, quam quod tres res sint vna & eadem simplicissima res, & quod Pater Deus generet Filium Deum realiter à se distinctum, qui tamen sint vnus numero, & simplicissimus Deus? Idem est de mysterio Incarnationis, & Eucharistiæ, quæ si intellectui proponantur destituto lumine fidei, & auxilio gratiæ, statim resilit neq; ea valet concipere vt non repugnantia. Quòd si quis dicat hæc mysteria non esse contra rationem & naturam, sed supra, respondeo, hoc ipsum addisci à nobis auxilio fidei: idemque applicandum esse ad quodcunque opus non inuoluens contradictionẽ, nam etiamsi intellectus noster resiliat, & suis viribus non valeat concipere, quomodo id fieri possit, nihilominùs non habet sufficiens fundamentum vt existimet illud esse impossibile Deo, aut esse contra, sed supra rationem, vel naturam. Est enim nobis euidens res ipsas naturales imperfectè concipi à nobis, & ideò etiam est euidens non posse lumen nostrum naturale esse regulam eorum, quæ in re ipsa veram repugnantiam includunt, aut non includunt. Verum quidem est interdum non inueniri à nobis in aliquo opere aliquam definitam, certam, ac euidentem implicationem contradictionis, esse tamen tot signa repugnantiæ, & intellectum nostrum tot inuenire inconuenientia in tali opere, vt probabiliter credat illud esse impossibile, non tamen quia existimet hãc impossibilitatem esse sine implicatione contradictionis quæ in re sit, sed potiùs quia coniectat eam ibi latere, & multis indiciis aliquo modo manifestari.

XIIII. Quòd si fortasse hoc ipsum voluit significare Soto, nõ satis rem ipsam, aut mentem suam declarauit. Nec ratio eius sufficiens est, nam multa videntur repugnare secundum rationem nostram naturalẽ, quę verè & re ipsa non repugnant. Exempla verò, quæ in prima confirmatione afferuntur, potiùs rem confirmant: quid enim clariorem implicat contradictionem, quàm quòd homo sit equus? esset enim simul rationalis, & non rationalis. Quòd verò in Trinitate non possit esse nisi vnus filius, non est ex rebus & obiectis quæ pertinent ad omnipotentiã Dei, sed ad esse ipsius Dei, & in eo etiam est implicatio contradictionis, quamquam fortasse quia nos non comprehendimus Trinitatis mysterium, propriam causam illius repugnantiæ non exactè intelligamus, eam verò esse credimus, quia repugnat Verbum esse adæquatum, & multiplicari. Vnde si Verbum generare posset, sequeretur non esse adæquatum intellectui diuino, & consequenter non esse Verbum diuinum. Similiter si Deus mentiri posset, esset prima veritas, quia Deus, & non esset prima veritas quia A mendax, sicut si peccare posset, esset summum bonũ & prima regula honestatis, quia Deus, & non esset prima regula, quia defectibilis. Et similiter si posset non implere promissum, aut mendax esset, aut mutabilis, atque ita non Deus. Vnde Paulus hanc implicationem indicauit, cùm dixit, *Se ipsum negare non potest.* Dionys. Quod exponens Dionys. c.8. de diuin. nominib. inquit, *Se negare est à veritate cadere*, cùm autẽ Deus sit ipsa veritas, à veritate cadere, esset cadere ab esse Dei, vel (vt clariùs dicamus) se ipsum negare est opere profiteri se non esse Deum: semper ergo hæc impossibilitas in vera repugnantia & implicatione contradictionis fundatur. Nec denique verba illa Gabrielis angeli aliena sunt ab hoc sensu: nam, vt omittam *verbum* ibi sumi posse pro dicto, vel promissione Dei, vt sensus sit, non erit impossibile Deo facere, quidquid promiserit, aut dixerit se facturum. Itẽ sumi posse absolutè pro quacunq; re, quæ est vsitata phrasis Scripturę. Etiamsi referatur ad verbum vel conceptum mentis, non est limitandum ad intellectum humanum naturaliter concipientem, & iudicantem, sed absolutè sumendum de quocunq; intel- B lectu verè concipiente rem, prout ex se est possibilis, aut non repugnans.

Satisfit primæ difficultati.

X EX hac igitur explicatione facilè expedientur difficultates tactæ. Ad primam enim respondetur, propriè loquẽdo, nihil esse quod Deus non possit facere: nam si quid dicitur non posse, illud est ex se impossibile, & ita non est aliquid contentum in latitudine entis, non modo actualis, verum nec possibilis. Ambros. Vnde Ambros. lib. 6. epist. 37. *Quid* (inquit) *impossibile Deo? Non quod virtuti arduum, sed quod naturæ eius contrarium. Impossibile istud non infirmitatis est, sed virtutis & maiestatis.* Et Anselm. in Prosolog. capit. 7. similiter ait, *Hæc posse quæ repugnant non esse potentiam, sed impotentiam.* Et Augustinus id magis declarans 26. Aug. con. Faust. c. 5. ait, Deum, qui est summa veritas, non posse facere vt quæ vera sunt, sint falsa, & 15. de Ciuit. cap. 15. *Magna* (inquit) *potentia est non posse mentiri.* Itaque quòd Deus dicatur quædam, quæ ex se impossibilia sunt, non posse, non est contra omnipotentiam eius, sicut quod Deus non sciat ea quæ falsa sunt, C non est contra omniscientiam eius, imò eò quod exactam scientiam omnium habet, non potest scire quæ falsa sunt.

Possitne Deus simul facere omnia quæ potest.

XV. AD secundum fortasse aliquis admitteret Deũ posse simul facere omnia possibilia, & negaret id esse contra infinitatem potentiæ, quia illa essent infinita. Sed hæc sententia falsa est. Primũ quia probabilius est fieri non posse actu infinitum. Deinde, quia ad infinitatem potentiæ non solùm spectat posse simul facere quamcunq; rem possibilem, sed etiam non posse exhauriri, (vt sic dicam) sed posse semper efficere, quantũuis multa, vel magna priùs effecerit. Imò est clara repugnãtia q; potentia maneat integra & ex se sit sufficiẽs sine dependentia ab alio, vel à materia ex qua efficiat, & q; iam nihil possit efficere. Ad argumẽtũ ergo respondetur Deũ posse omne possibile, dupliciter posse intelligi, vno modo diuisim, seu sigillatim signãdo quãcunq; rem, vel ẽt finitã multitudinem possibilẽ, & sic est simpliciter verum absque vlla distinctione. Secundo potest intelligi collectiuè, & sic neq; est necessarium, neq; verum. Non quidem

quidem necessarium, quia vt verè dicatur Deus illa A quodlib. 9. a. 1. præsertim ad vltimum. Sed hanc cõtrouersiam Philosophis relinquimus.

omnia posse, satis est vt quodlibet eorum comparatum ad diuinam potentiam, possit ex vi illius ita in re constitui sicut dicitur esse possibile. Non verò necesse est vt possit quodcunque illorum facere simul cum omnibus aliis, quia in hoc potest repugnantia inuolui, quæ non inuoluitur in singulorum productione. Et ideò non solùm id necessarium non est, sed nec etiam verum.

XVII. Quòd si instes, quia totã collectio rerum possibilium verè concipitur vt possibilis, ergo illa cõceptio seu obiectum eius est vnum ex illis verbis, de quibus dictum est: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*: Respondetur eodem modo, illam collectionem esse possibilem secundum quamq; rem in ea contentam: quod satis est vt Deus habeat absolutam potentiam in totam illam: non tamen esse illã collectionem ita possibilem vt tota simul, seu quælibet res simul cum quibuscunq; aliis possit fieri, nam in hoc potest specialis repugnantia inuolui. Exemplum vulgare est in diuisione continui, omnes enim diuisiones eius sunt possibiles Deo, vel etiam angelo, si diuisim sumantur: collectiuè autem possibile non est omnes illas diuisiones in re poni, nec successiuè, quia nũquã finientur, nec simul, quia implicat continuum esse actu diuisum in omnem suam partem. Sicut etiã Deus habet potentiam, vel conseruandi vel destruendi rẽ quam creauit, non tamen potest simul vtrumq; efficere. Illa ergo omnium possibilium collectio, eò quòd infinita sit in potentia, & quasi adæquatum obiectum infinitæ potentiæ, non potest tota simul in actu poni.

De potentia faciendi infinitum, vel in infinitum.

XVIII. IN tertio argumento duo extrema vitanda sunt. Vnum est eorum qui admittunt, ad omnipotentiam Dei pertinere, vt possit facere rem infinitam. Quod quidem si intelligatur de infinito in essentia simpliciter & absolutè, est euidenter falsum: quia vt suprà ostendimus, de essentia infinitæ naturæ est vt sit independens, & dependentia est imperfectio repugnans infinitati simpliciter. Et ex hac ipsa omnipotentia quam tractamus, potest sumi euidens argumentum: nam de ratione infinitatis simpliciter est omnipotentia, si ergo Deus faceret creaturam C infinitam simpliciter, faceret creaturam omnipotẽtem: hoc autem multis modis repugnat. Primò quia talis creatura potens esset producere se ipsam, quia de ratione omnipotentis est vt possit in omne factibile: illa autem factibilis esset, vt supponitur. Secundò quia illa posset resistere Deo, quia esset æqualis virtutis cum ipso: vnde si ipsa vellet permanere in esse, necessariò permaneret, quidquid Deus vellet: nã de ratione omnipotentis est vt quidquid vult, possit, vt ait Augustin. in Enchir. capit. 96. si ergo creatura est omnipotens, & vult esse, assequitur quod vult. Vnde è contrario fieret vt Deus non esset omnipotens, quia volens vt talis creatura non sit, ei resisti potest ne id assequatur. Si autem non sit sermo de infinito in essentia, sed in intentione, aut magnitudine, vel multitudine, sic magis controuersa res est, an tale infinitum possit fieri necne, sed ad præsens nil refert, nam certum est absolutè & formaliter non pertinere ad omnipotentiam Dei vt possit facere tale infinitum, sed solum sub ea conditione, si illud ex se possibile est, seu non inuoluit repugnantiam. At probabilius creditur, illam infinitatem repugnare D. Thom. entiã in actu, vt notauit D. Thom. 1. p. q. 7. a. 3. & 4. &

XIX. Alterum extremum vitandum est quorundam Theologorum qui dixerunt diuinam potentiam nõ posse semper facere plures vel meliores species rerũ: sed posse ab ipso Deo cognosci aliquam speciem creabilem adeò perfectam, vt non possit Deus perfectiorẽ efficere. Quod sensit Durand. in 1. d. 44. q. 2. & Durand. Aureol. Scotus. 3. & Aureol. in eadem fuit sententia, vt ibidem refert Capreolus. Nec videtur repugnare Scotus in 3. dist. 13. quæst. 1. Qui solum fundantur in hoc, quod non potest dari processus in infinitum in perfectionibus specificis. Quod argumentis valde infirmis suadent: quæ propterea omitto, nam tacta sufficienter sunt in tertio argumento cui nunc respondemus. Contraria ergo sententia est longè verior, quam docuit D. Th. D. Thom. 1. part. quæ. 25. artic. 6. Nam præcedens opinio multum derogat omnipotentiæ Dei, quia signata aliqua substantia creata quantumuis perfecta, si Deus non possit facere meliorem, id non posset esse ex repugnantia rei, cùm enim illa sit finita, & imperfectè participans esse diuinum, nulla repugnantia inuoluitur ex parte rei in hoc, quod sit alia substantia creabilis perfectior, & magis participans esse diuinum: ergo, si illa fieri non potest, solum erit ex defectu diuinæ potentiæ. Et confirmo, nam si id esset verum, consequente ratione dici posset, Deum non posse creare alias species rerum, præter eas quas produxit: quod Durãdus censet probabile; at verò omnes qui rectè sentiunt, id erroris damnant in Petro Abailardo, Vviclepho, & aliis hæreticis, quòd dixerint Deũ non posse alia facere quàm fecit. Verum est, eos esse locutos tam de speciebus, quàm de individuis, & de omnibus omnino operibus: quod est multò magis iniuriosum Deo, & euidenter falsum, nã homo potest facere multa, quæ non facit, etiam bona, & aliter quàm facit, quid ni Deus? hæc enim potestas nõ repugnat immutabilitati eius, vt suprà ostendimus. Lege D. Tho. 1. p. q. 25. art. 5. Hug. Victor. libr. 1. de sacram. p. 2. c. vlt. Aug. 13. de Trinit. c. 18. Sed loquendo etiam de solis speciebus est intolerabile, ne dicam erroneum illud consequens. Quæ enim ratio afferri potest cur Deus non possit efficere angelum melioris naturę, quam sit Michael, vel Lucifer? cùm in cõceptu perfectioris angeli nulla inuoluatur repugnãtia, quæ aut destruat naturam supremi angeli iã producti, aut destruat rationem entis in illa superiori natura, quæ excogitatur vt possibilis. Nulla ergo ratio talis repugnantiæ aut implicationis ex parte ipsius rei ostẽdi potest, vnde necesse est vt talis impotentia Deo asscribatur. Cõfirmatur prætercà ac declaratur, quia omnis substantia intellectualis est ad imaginẽ Dei, & nulla est perfecta imago eius, sed infinitè distat: ergo quacunq; facta, quantumuis in se perfecta videatur, potest fieri alia Deo similior, & puriùs ac simpliciùs intelligẽs. Et idem argumentũ fieri posset in speciebus aliorum graduum quatenus participant esse diuinum, & sunt vestigia eius.

XX. Accedit, quòd fundamentum illorum authorum est valde infirmum: nulla enim repugnantia in eo inuoluitur, quòd in speciebus possibilibus in infinitum procedatur. Constat enim in numerorum speciebus posse in infinitum procedi: sicut & in diuisionibus continui. Item in magnitudine corporis possibilis: quis enim Catholicus audeat dicere esse posse corpus finitum tantę magnitudinis, vt Deus nõ possit facere maius? Nullum autem inconueniẽs maius sequitur ex processu in infinitum in speciebus possi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bilibus, quam in his rebus. Quod enim inferunt, in ea scilicet multitudine specierum possibilium dandã esse vnam speciem supremam omnium, quæ cæterarum omnium perfectiones eminenter contineat, & consequenter infinita simpliciter sit: hoc (inquam) multis modis deficit. Primo, quia non est necesse vt species superior cæteris, eminenter contineat inferiores: imò rarò id accidit, nisi in causis æquiuocis respectu suorum effectuum. Secundo, quia necesse etiam non est, vt species quæ sub se continet infinitas, sit infinita simpliciter, sed satis est, quòd sit alterius ordinis & rationis, vt suprà declaratum est tractando de causa formali. Tertio (& magis ad rem, de qua agimus) quia illud consequens non solùm non sequitur, verum etiam oppositum necessariò sequitur ex processu in infinitum. Nam quoties proceditur in infinitum, non potest deueniri ad supremum: aliàs peruenireturad terminum, quæ est implicatio in adiecto. In tota ergo collectione specierum possibilium, quam Deus habet præsentissimam, nullam cognoscit perfectiorem cæteris omnibus; neque id est incõueniẽs, quia nulla est: sicut etiam nõ cognoscit maximam partem continui, quia nulla est. Ille itaq; processus specierum possibilium non habet terminum intrinsecum (vt ita dicam) sed extrinsecum, ipsum nimirum Deum, qui cognoscit, se ipsum, aut aliquid sibi æquale non posse se creare: posse tamen quodlibet minùs perfectum; quod non est aliquid determinatæ perfectionis, sed est collectio quædam infinita syncategorematicè (vt aiunt) in qua non datur supremus terminus. Ex quo etiam sit, quod suprà dicebamus, totam collectionem simul produci non posse: neque etiam successiuè exhauiri.

XXI. Quædam notabilia circa præcedentia.

Oportet tamen aduertere primò, hæc omnia intelligenda esse de speciebus, non de gradibus seu ordinibus rerum, nam gradus sunt veluti capita, aut classes quædam, ad quas nos per intellectum reducimus omnium rerum species, secundum varias conuenientias vel operationes; & ideò non est inconueniens hos gradus esse finitos. Et sic distinguimus quatuor gradus entium, existentium tantùm seu inanimatorum, vegetabilium, sensibilium, & intellectualium: in quibus dari etiam potest supremus gradus possibilis, quia secundum genericam vel confusam rationem, non est inconueniens dari summam C conuenientiam, vel similitudinem ad Deum, quæ in aliquo ordine creaturarum esse potest, vt iterum dicemus infrà tractando de intelligentiis creatis. Secus verò est in speciebus vltimis, quia illæ habent determinatas & indiuisibiles essentias; & ideò fieri non potest vt detur aliqua species creata habens summã perfectionem, quæ in substantia creata esse potest.

XXII.

Secundò est obseruandum, doctrinam datã præcipuè intelligi de speciebus substantiarum: inde verò fieri, vt etiam verum habeat in accidentibus cõnaturalibus huiusmodi substantiis, quia sunt ipsis cõmensurata. Vnde stando in sola ratione naturali, nihil addere oporteret, quia ratio naturalis non cognoscit alia accidentia, præter ea, quæ substantiis sunt cõnaturalia, sub quibus omnia comprehendo, quæ per naturales causas fieri possunt. Theologia verò præter hæc agnoscit ordinem gratiæ sanctificantis, qui peruenit vsque ad visionem beatam; qui ordo est sine dubio supremus omnium possibilium inter perfectiones accidentales. Et in eo ordine fortasse dari potest aliqua species summè perfecta inter omnes species possibiles accidentium, eò quod sit suprema quædam participatio diuinæ naturæ, qua A nulla potest intelligi essentialiter maior, licet secundum intensionem possit ipsa recipere magis & minus. Rursus vltra hunc ordinem gratiæ accidentarię agnoscunt Theologi alium superiorem, quem vocant gratiæ vnionis in quo datur quoddam opus, quo maius Deus efficere non potest: quia per illud non solùm communicat Deus aliquid creatum, sed etiam se ipsum substantiali modo. Quæ in Theologia explicanda sunt latiùs.

Hinc verò sumi potest quædam responsio ad in- XXIII.
conueniens, quod in illo 3. argumento inferebatur, scilicet, nunquam posse Deum facere aliquid optimum: negatur enim sequela: potest enim facere Deum hominem, quod est optimum. Sed quia hæc respõsio Theologica est, ideò respondetur, Deum semper facere optimum secundum essentiam, comparatione facta ad rem quam facit, & ad proprium ac perfectum exemplar eius: secundum perfectionẽ verò accidentalem non semper facere optimam, sed prout illi placet. Comparatione autem ad potentiã suam, nunquam facit optimum simpliciter, imò nec facere potest secluſa vnione hypostatica: quod tantum abest vt deroget omnipotentiæ suæ, quòd potiùs ex illa necessariò sequitur, vt declaratum est. Et propter hoc etiam necessarium est, vt illa potentia diuina sit optima in modo agendi, scilicet per intellectum, & liberam voluntatem, vt electione sua possit facere quod voluerit: alioqui nihil determinatè posset operari: quod in superioribus etiam tactũ est.

Omnipotentia Dei quomodo ratione ostendatur.

IN quarto argumento petitur an diuina omnipo- XXIV.
tentia, prout eam declarauimus, possit ratione naturali cognosci: nam aliqui Theologi absolutè negant, Scotus, Gabriel, & alij in 1. distinct. 42. Nituntur autem quibusdam fundamentis in superioribus à nobis improbatis: scilicet, quia non est euidens ratione naturali Deum immediatè concurrere ad omnes effectus causarum secundarum. Sed hoc & non est ad rem, quia nunc non agimus an efficiat, sed an possit efficere: & est falsum, vt suprà in disput. 22. de causis visum est. Item argumentãtur, quia ratione naturali non potest probari Deum posse creare. Itẽ, quia iuxta principia naturalia Deus agit necessariò, quod repugnat omnipotentiæ. Sed vtrumq; assumptum est falsum. Maiorem difficultatem habent, quę in quarto argumento tetigimus: quia non potest ratione naturali cognosci, posse Deum ordinem causarum naturalium inuertere; aut sine illis quidquã agere, quòd per eas iuxta naturalem ordinem fieri debeat; & multò minùs cognoscere potest alia mysteria naturam superantia esse possibilia per diuinam potentiam.

Respondeo tamen dupliciter nos loqui posse de XXV.
omnipotentia Dei: scilicet formaliter solum, vel simul etiam materialiter. Cognoscere formaliter omnipotentiam Dei appello cognoscere illam secundũ præcisam rationem formalem eius, nimirum quatenus est potentia ex se habens efficaciã ad omne possibile, seu quod ex se non repugnat. Materialiter autem eam cognoscere erit, distinctè cognoscere eam rationem vt applicatã ad singulos effectus, qui possunt per omnipotentiam Dei fieri. Priori modo verius existimo posse ratione naturali cognosci Deum esse omnipotentẽ. Nam rationes superiùs factæ sufficienter hanc veritatem demonstrare videntur, & tamẽ omnes ex solis principiis naturalib⁹ procedũt.

Et alię

D. Thom. Aristotel.

Et aliæ videri possunt in D. Thom. 2. cont. Gent. cap. A 22. & sequentib. Quam veritatem in eo sensu videtur attigisse Aristoteles 6. Ethicor. cap. 2. approbans Agathonis carmina.

Hoc etiam ipse Deus, soloque carere videtur,
Infectum vt faciat, quod factum est, atque peractum.

In qua sententia confiteri videtur Deum posse omne id quod non repugnat: imò solùm videtur excipere vnum impossibile, scilicet facere vt præterita infecta sint, tamen sub illo intelligere possumus omnia, quæ similem contradictionem inuoluunt. Et ita interpretatur D. Tho. ibi Arist. sententiam, eam confirmans ratione superiùs tacta; quod potentia Dei est vniuersalissima, habens pro obiecto adæquato ens in quantum ens; & ideò solum illud ei subtrahitur, quod repugnat rationi entis: quale est illud tãtùm, quod implicat contradictionem. Sed de sententia Aristotelis plura inferiùs.

XXVI. Posteriori autem modo non potest diuina omnipotentia ratione naturali cognosci, vt rectè probat ratio facta. Neq; id mirum videri debet, quãdoquidem etiam post fidei reuelationem de multis operibus seu effectibus dubitamus an tales sint vt fieri repugnent per potentiam Dei absolutã: & (quod maiori admiratione dignum est) etiam credendo quædam supernaturalia mysteria facta esse à Deo, adhuc dubitamus an alia non multùm dissimilia, & interdũ minora fieri possint. Vt, credendo Eucharistiæ mysterium, sunt qui negent posse Deum constituere idem corpus in duobus locis proprio modo quãtitatiuo & sic de aliis. Multò igitur maiori ratione, naturale lumen adiutorio fidei destitutum, etiamsi assequatur Deum esse omnipotentem, errabit facillimè in particulari multa credendo esse impossibilia, quæ re vera non sunt. Erit autem error materialis, id est, non ex falsa existimatione limitationis potentiæ diuinæ, sed ex eo, quòd in obiecto existimatur esse repugnantia vbi non est.

XXVII. In quo est magna differentia inter naturale ingenium per se sumptum, aut fide illustratum, duplici ratione. Primò, quia per ipsam fidem credimus multa esse facta à Deo, quæ fide destituti sine dubio existimaremus esse impossibilia: præsertim mysterium Incarnationis & Eucharistiæ, & quæ illis annexa sũt. Secundò, quia illustratum per fidem circa quædam C mysteria ipsum naturale lumen nostrum, quasi concomitanter iuuatur & roboratur, vt meliùs concipiat & penetret ipsa naturalia principia, & ideò intelligat multa esse possibilia Deo, quæ per se solum non potuisset concipere. Et ratio à priori est, quia lumen naturale imperfectè concipit naturas & proprietates rerum, & quid propriè pertineat ad essentias earum, & inseparabile sit ab eis, quid verò tantùm sit annexum, & coniunctum essentiis. Vt verbi gratia, ratio naturalis per se sola non comprehendit essentiam accidentis; & ideò fortasse existimaret non posse accidens sine subiecto conseruari, quia putaret actualem vnionem, & dependentiam à subiecto esse illi essentialem: fide autem illustrati agnoscimus actualem vnionem non esse essentiam accidentis, sed aliquid annexum essentiæ, ideòque posse separari. Quia verò nondum credimus factam similem separationem materiæ à forma, adhuc multi dubitant, vel etiam credunt, dependentiam eius à forma esse omnino essentialem, ideòq; non posse separatam ab illa conseruari: quamquam qui meliùs ex creditis Philosophantur, non dubitent hæc & multò maiora opera esse Deo possibilia.

Ex his ergo facilè est respondere ad ea, quæ infe- XXVIII.
runtur in quarta obiectione negando posse solo lumine naturali cognosci, omnia mysteria supernaturalia ibi numerata esse possibilia: nam possent facilè existimari ex se inuoluere repugnantiam & contradictionem. Vt v. g. partus virginis integra manente virginitate crederetur repugnans, quia sequeretur corpora quanta non esse quanta, vtpote se penetrãtia in eodem loco: quod adeò apparet difficile humano intellectui, vt etiã post fidei illustrationem existimauerit Durand. fieri non posse, vt duo corpora se penetrent in eodem loco, sed partum Virginis aliter esse factum, sc. transiliendo ad locum distantem sine transitu per medium: in quo quidem errauit; eius tamen error indicat difficultatem mysterij; & quantũ distet à naturali lumine ingenij humani. Et hæc doctrina potest ad alia mysteria & exempla adducta accommodari, quamuis fotasse non ad omnia.

Probarine possit ratione, Deum aliquid supra naturam operari posse.

ADhuc enim inquiri potest, an saltem in com- XXIX.
muni cognosci possit lumine naturæ Deum posse aliquid supernaturale facere seu præter naturas rerum. Quod dubium latissimum est, & magna ex parte Theologicum: quare vt breuiter expediamus illud in propriis Metaphysicę terminis, supponamus Theologorum distinctionem, qui dicunt quędã esse supernaturalia quoad substantiam, seu tam in fieri quàm in esse: alia verò quoad modum, seu in fieri tãtum. Prioris generis sunt in primis qualitates omnes, quæ nulli creaturę possunt esse connaturales, vt gratia, lumen gloriæ, &c. Deinde omnes modi essendi qui in facto esse non possunt esse connaturales rebus quibus communicantur, vt vnio hypostatica, modus existendi corporis Christi in Eucharistia. Et de his omnibus existimo certum, non posse cognosci lumine naturę quòd Dei omnipotentia ad illa se extendat: quod à fortiori probant omnia, quæ in hac responsione ad quartam obiectionẽ dicta sunt. Vnde si humanũ ingenium solo lumine naturę discurreret, vel nunquam incideret in similes quæstiones de possibilitate horum mysteriorum, quia etiam in notitiam apprehensiuam eorum non deueniret: vel certè, si audiendo aliquid, vel alio casu in eas incideret, existimaret inesse repugnantiam & contradictionem, vel ad summum si aliquis esset nimium prudens & cordatus, intelligeret, se non posse de illis rebus iudicium ferre. Quia in natura non sunt vlla principia, quæ directè ostendãt in his rebus non esse repugnantiam: nec etiam sunt aliqua, quæ sufficienter repugnantiam ostendant.

In posteriori ordine sunt illi effectus qui in ter- XXX.
mino seu facto esse sunt naturales, fiunt autem à Deo modo præternaturali, vt dare visum cæco: & in hoc ordine est resurrectio mortui præcisè sumpta quoad naturalem vitam, & generatio hominis ex fœmina sine opera viri. Et in his adhuc obseruare oportet, in modo illo supernaturali faciendi tales effectus, interdum nihil aliud esse nisi quod sola diuina virtute, & imperio fiunt: aliquando verò adiungi aliquem alium modum aliunde superantem naturas rerum creatarum, vt quòd Deus voce hominis hominem resuscitet, aut quod per aquam v. g. aliquid efficiat in anima, aut quod per ignem cruciet spiritum. Et quoad hunc modum posteriorem, etiam existimo certum, non posse talem modum supernaturalem cognosci vt possibilẽ lumine naturę:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia licet respectu termini sit tantũ supernaturalis A in fieri, tũ respectu ipsiusmet actionis est ita supernaturalis, vt non possit esse vllo modo cõnaturalis illa actio creaturæ, seu ꝓximo principio à quo ꝓcedit. Quidquid aũt huiusmodi est, nõ põt solo lumine naturæ cognosci vt possibile, eadẽ ratione, qua neq; alia supernaturalia quoad substantiã cognosci possunt, quia illa actio secundum suam rationem & speciem dici potest quoad substantiam supernaturalis.

XXXI. Dubium de supernaturalibus solum quoad modũ quo fiunt.

Tota ergo quæstio reuocatur ad eos effectus, qui in se naturales sunt, & à Deo solo modo extraordinario fiunt. Qui effectus adhuc sunt duplices, quidam qui possent fieri cursu naturalium causarum, vt v.g. generatio hominis, effectio luminis, pluuiæ, vẽti, &c. Alij sunt, qui iam non possunt fieri cursu naturalium causarum, vt illuminatio cæci, resurrectio mortui &c. De prioribus præcipuè disputant quæstionem Ocham, Scotus, & alij suprà. Et in eo sensu definiunt, non posse omnipotentiam Dei naturaliter cognosci, id est, posse Deum per se ipsum solum efficere hos effectus sine interuentu causarum secũdarum. Qui à fortiori id dicent de posterioribus effectibus, Et, vt dixi, præcipuè fundantur in eo quòd B iuxta Philosophiam Deus agit ex necessitate naturæ. Quod fundamentum euersum à nobis est. At verò Sonc. lib. 12. Metaphysicæ quæst. 18. distinctione vtitur: ait enim, potentiam diuinam posse considerari, aut in sensu diuiso, aut in sensu composito. Sensus diuisus, quantum ex eo colligi potest, est, consideratio potentiæ diuinę secundum se, & ante omnem determinationem: sensus autem compositus est, si cõsideretur illa potentia vt iam necessitate naturæ determinata ad producendum hoc vniuersum, & hanc causarum connexionem. Priori modo ait, Deum ex se posse efficere hos effectus sine causis secundis: hocque naturali ratione cognosci posse. Imò addit Aristotelem id cognouisse: quod non probat aliquo eius testimonio. Rationes verò quas adducit, põtissimè fundantur in infinitate potentiæ diuinæ. Et quidem suppositis infinitate simpliciter talis potentiæ, vt à nobis probata est, optima est illatio, quam suprà variis modis deduximus ac declarauimus. An verò Aristoteles in eo sensu cognouerit infinitatem potentiæ diuinæ, non mihi satis constat: illud tamen certò scio, non satis illam probasse, vt suprà visũ est. C

Aliquorum sententia. Scotus. Ocham.

Aliorum sententia, Soncin.

XXXII. D. Thom.

Posteriori autem modo negat Soncinas iuxta sententiam Philosophi Deum posse immutare ordinẽ & connexionem causarum naturalium, aut quicquam agere nisi mediantibus illis: quia diuina potẽtia naturaliter iam determinata fuit ad producendũ hunc ordinem rerum & causarum; quem immutare non potest nisi ipsa mutetur. Vnde Arist. 2. Metaph. tex. 8. ait, hunc ordinem causarum esse essentialem seu immutabilem. Potestque hæc doctrina declarari ex alia, quam Theologi tradunt, distinguentes potentiam Dei in ordinariam & absolutam, vt est apud D. Thom. 1. part. quæst. 25. artic. 5. ad 1. Potentiam absolutam vocant potentiam Dei secundum se sine vlla alia suppositione, vel determinatione voluntatis, & sine vllo respectu ad naturas rerum vel alias causas. Potentia verò ordinaria duobus modis exponitur: primus est, vt potentia ordinaria dicatur ipsamet potentia Dei prout habet adiunctam scientiam & voluntatem qua Deus decreuit hos effectus & non alios facere, cuiuscunque ordinis sint, id est siue naturalis, siue supernaturalis. Alio modo & magis vsitato potentia ordinaria dicitur ipsa potentia Dei prout operatur secundum communes leges & causas quas in vniuerso statuit. Et iuxta hanc posteriorem explicationẽ multa facere potest Deus secundum potentiam ordinariam, quæ nunquam facit: iuxta priorem verò ea tantum dicetur posse facere secundum ordinariam potentiam, quæ aliquãdo facturus est. Et iuxta illam expositionem potentia ordinaria includit sensum compositum, quem Sõcinas dicebat, absoluta autem diuisum. Vnde perinde est ac si diceretur, ratione naturali cognosci Deum posse immediatè & per se solum facere illos effectus de potẽtia absoluta, non tamen de potentia ordinaria, id est, quę ad actum sit aliquãdo reducẽda.

XXXIII. Authoris opinio.

Veruntamen hæc distinctio Soncinatis mihi non probatur, quia tota fundatur in hoc, quod Deus agit ex necessitate naturæ. Et quod non potest mutare ordinem causarum naturalium in aliquo effectu, nisi ipse in se mutetur: vtrumque autem est falsum, & contra rationem naturalem, quidquid sit de mente Aristotelis, quod suprà visum est. Deinde in illis duobus membris, prout à dicto authore explicantur, inuenitur tam aperta repugnantia, vt nullo modo simul possint ratione naturali persuaderi, & ferè incredibile sit, Aristotelem vtrumque simul sensisse. Nam si potentia Dei secundum se spectata potens est ad hos effectus & alios, & ad operandum cum his causis, & sine illis; quo modo potest esse natura sua determinata ad hos effectus & non alios, & ad agendum mediantibus his causis, & non alio modo? Re vera est hæc contradictio, nam potentia de se propensa est & indifferens ad omnes hos effectus. Item quia si ex se determinatur ad agendum hos, & non illos, superflua & impertinens est talis potentia ad alios effectus, cum intrinseca necessitate & determinatione ad nunquam faciendos illos. Vnde hic sensus compositus longè diuersus est ab illo quem D. Tho. cit. loc. insinuat declarando potentiam ordinariam. Nam hic sensus cõpositus dicitur esse per determinationem intrinsecam ipsi potentiæ, & omnino necessariam ac connaturalem, & ideò hic sensus compositus destruit diuisum, quia talis determinatio re vera non est aliud, quam limitatio talis potentiæ ad hos tantum effectus. Alter verò sensus cõpositus est per determinationem liberam volũtatis, quę optimè admittit absolutam potentiam ad aliud, quia simpliciter posset Deus non determinare suam potentiam ad hos effectus, sed ad alios, quamuis in determinatione semel facta, immutabilis perseueret: & ideò in sensu composito non possit aliter operari.

XXXIV.

Dicendum ergo censeo, posse ratione naturali cognosci Deum absolutè esse potentem ad faciendum sua sola virtute omnes effectus, quos per causas secundas operatur, quatenus in eis pura efficientia interuenit seu consideratur. Quod ideò dico, quia si aliud genus causalitatis formalis vel materialis aliunde adiungatur, ex eo capite ignotum esse poterit lumine naturali an talis effectus possit fieri sine causa secunda, propter imperfectionem quam tales causæ includunt, & quia sunt magis intrinsecæ, ideòque magis obscurum est, magisque præter naturam, quòd per aliud genus causæ suppleantur. Huius rei exempla cerni possunt in actibus vitalibus, & in aliquibus propriis passionibus valde intrinsecis & similibus. Quibus omissis, stando in pura efficientia euidens esse censeo posse Deum & immutare ordinem causarum naturalium, & effectus earum sine illis producere. Primum patet ex libertate Dei, cuius arbitrio hęc omnia facta sunt & conseruantur; & vtrumque est notum naturæ lumine. Vnde sicut ab æterno statuit res facere tali tempore, & ideò id facit sine sui mutatione, ita potuit statuere eas

eas conseruare solùm vsq; ad tale tẽpus, & prout ipsi A placuit: ergo sine sui mutatione potest absolutè hũc ordinẽ immutare. Et hoc est quod dixit Aug. 26. con. Faust. c. 3. & ex illo D. Tho. 1. p. q. 105. a. 6. *Virtutẽ diuinam nõ subdi ordini causarum, sed eũ potius habere sibi subiectum.* Quod dictũ non solum creditum est, sed ẽt ratione naturali euidens, quia hoc pertinet ad perfectum dominium Dei: quod necessariò consequit ad infinitam perfectionẽ Dei, & omnipotentiã cum libertate coniunctã. Secundum etiã optimè probatur ex infinitate omnipotẽtiæ Dei, & ex ratione suprà tractata, quod virtus integra efficiendi respectu cuiuscũq; effectus dicit perfectionẽ simpliciter, quia efficere vt sic nullã habet admistam imperfectionem, & ideò formaliter reperitur in Deo, & non tantũ eminenter seu remotè. Adde contra hanc veritatẽ, & hãc demonstrationem nullam esse, vel apparentem rationem naturalem, quæ probet hoc esse impossibile.

XXXV.

Hinc vlterius dico, ratione naturali cognosci posse, Deũ esse potentem ad efficiẽdos effectus in se naturales, qui secundũ speciem suam possent per causas naturales fieri, quamuis in indiuiduo sint in co statu in quo iam non possent per huiusmodi causas fieri B quales sunt resurrectio mortui precisè quoad naturã & seclusis donis gratiæ, de quibus latè dixi in 2. tõ. 3. p. disp. 44. sect. 8. Et ratio breuiter est quia in hoc effectu nullum est vestigiũ repugnantię, aut contradictionis, neq; etiam in ipsa actione: nam licet non sit debita naturæ, nec sequi possit ex ordine causarum naturalium, & hoc respectu supernaturalis dicatur, tamen respectu diuinæ omnipotentiæ tam proportionata est illi sicut creatio, & ex parte termini non requirit aliam potentiam præter non repugnantiã, nam hoc ipso quod res nõ repugnat, est apta dependere à Deo per quamcunq; actionẽ consentaneã diuinæ potentiæ. Quod principium est valdè notandum, & fit euidens ex dictis de omnipotentia Dei, & obiecto eius: nã illa omnia fundata sufficienter sunt in principiis naturalibus. Et ex illis euidenter sequitur, si res quæ sit naturalis est, vt hîc esse supponitur, & in actione seu modo, quo à Deo solo fieri dicitur, non interuenit specialis repugnãtia & contradictio, Deũ posse illã efficere tali modo siue talis actio sit resurrectio siue illuminatio cęci, siue q̃libet alia similis. C

XXXVI.

Hinc rursus addo, ratione naturali cognosci posse Deũ esse potentẽ ad producẽdos effectus alios, præter eos, qui produci possent à causis naturalib⁹ huius vniuersi, tam secundũ speciem, quàm secundũ indiuidua. Probatur principiis suprà demõstratis: ostensum est enim Deum posse creare. Item potentiã eius esse infinitã simpliciter, etiam in latitudine obiecti. item operari libere. Ex his aũt principiis euidẽter sequitur posse facere alias res, præter eas, quę sunt in vniuerso, & quæ in virtute causarũ eius continentur. Atq; ita fit, vt distinctio ẽt illa potentiæ Dei in absolutã & ordinariã intra limites rationis naturalis locum habeat. Quamuis. n. naturalis ratio nõ possit cognoscere totã latitudinẽ (vt ita dicam) potentiæ absolutæ, vt suprà visum est, cognoscit tamen potentiã Dei ex se ad plura extẽdi quàm de facto operetur, vel operari decreuerit vel quàm mediis causis naturalib⁹ vniuersi operari possit. Cognoscit itẽ hãc limitationem (vt sic dicã) vel determinationem potentiæ diuinæ absolutę ad modum operandi secundũ ordinariã potentiam, non conuenire Deo ex necessitate naturę sed ex arbitrio suę volũtatis. Ex quo vlteriùs põt ratiocinari, interdum posse Deum præter ordinariã potentiã de facto operari, loquẽdo de ordinaria potẽtia in secundo sensu supra expositio, id est, nõ prout includit sensum cõpositũ diuinæ determinationis, sed prout dicit modũ operãdi Dei per naturales causas, & secundũ leges earũ. Potest enim Deus ab æterno decreuisse aliter interdum operari. Quæ potestas necessariò colligitur ex principiis positis, quamquã ꝙ interdum ita operetur, non satis possit ratione naturali demõstrari. Cùm aũt dicimus (quod semel pro tota hac materia animaduersũ volumus) hęc omnia posse ratione naturali cognosci, loquimur quãtũ est ex parte obiecti ac naturaliũ principiorũ & veritatũ, quę in eis continent, præsertim sigillatim de qualibet earum; nam ex parte subiecti, id est ipsius hominis, & ex difficultate ac morositate qua de his reb⁹ philosophatur, & ex impedimetis quę inquirẽdis & inueniendis his veritatib⁹ patitur, sępe deficit in eis intelligẽdis, & licet singulas possit assequi, nõ tamẽ oẽs sine speciali gratia Dei. Vnde ẽt fit, vt illuminati nunc seu roborati lumine fidei multas ex his veritatib⁹ intelligamus vt contẽtas in principiis naturalib⁹, quas fortasse nõ assequeremur, si in pura ratione naturali philosopharemur. Ita enim acutissimis etiam philosophis lumine fidei carẽtibus accidisse, perspectũ est.

Potẽtia quomodo distinguatur à scientia & volũtate in Deo.

XXXVII.

QVartò principaliter dicendũ est hãc diuinã potentiã non esse aliud in re, quã ipsam diuinã essentiam, scientiã & voluntatem, ratione tamen ab eis distingui. Hæc assertio quoad priorẽ partẽ est euidẽs ex dictis in superiorib⁹: ostẽsũ est. n. in Deo nullũ esse accidens, neq; vllam in reipsa compositionẽ: ergo potentia eius non potest esse accidens eius, neq; in re ab ipso distingui: alioqui cum in ipso sit faceret cũ eo cõpositionem. Ex quo fit, vt in re etiã non sit aliquid distinctũ à scientia & voluntate, cum scientia eius & volũtas non sint aliud ab essentia Dei. Ac deniq; omnes hæ perfectiones sunt de essentia substantiæ diuinæ, vt in superioribus visum est.

Tractatur opinio, quod scientia sit ipsa potentia operans per imperium.

XXXVIII. D. Thom.

SEd de distinctione rationis mouetur quęst. à Doctorib⁹, quæ necessaria est ad explicandũ formaliter ac præcisè quid sit potentia Dei. In qua re quidã sentiunt Deũ immediatè causare res ad extra per scientiã suã. Qui consequenter aiunt, potẽtiam ẽt secũdũ rationẽ esse ipsam scientiã: sub diuerso tamen respectu significatã: nam scientia dicitur solũ vt est cognitio: potentia verò vt est causa seu principiũ actionis ad extra. Quæ sententia duobus modis declarari solet. Prior (atq; adeò prima sententia absolutè) est, intellectum diuinum, præter actũ cognitionis rerũ creatarũ, qui est quasi speculatiuus, habere actũ practicũ imperij, qui in Sciptura explicari solet illis verbis, *fiat lux, fiat firmamentũ*, &c. Quo actu immediatè exequitur voluntatẽ, qua decernit aliquid facere, sicut homo imperando famulo, facit vt exequatur voluntatẽ suam. Deus aũt in rerũ effectione non imperat aliis vt ministris, sed imperat reb⁹ ipsis vt in lucẽ ꝓdeant, iuxta illud Psal. 148. *Ipse dixit & facta sunt, ipse mãdauit, & creata sunt.* Aiq; ita fit vt intellectus, quatenꝰ ad ipsũ imperare pertinet, teste D. Tho. 1. 2. q. 17. D. Thom.

XXXIX.

sit ipsa potentia, qua Deus producit res ad extra: ipsũ autem imperium sit actualis effectio ex parte Dei.

Fundamentum opinionis (in ratione standi) solũ est, quia hic modus agendi videtur perfectissimus & maximè cõsentaneus naturę intellectuali. Operatur. n. Deus, vt sępe dictum est, per intellectũ & volũtatem. Hę autem duę facultates in nobis ita sunt subordinatæ, vt licet in ordine intentionis seu effectionis internæ, intellectus antecedat & moueat voluntatem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatem, tamen in executione & actione externa volũtas antecedat eligendo & decernendo, quod faciendum est: intellectus verò subsequatur imperando executionem: ergo secundum rationem eundem ordinem seruant in Deo. Est tamen differentia, quia in in nobis imperium est imperfectum, & inefficax ad physicã executionem, & ideò solùm moraliter mouet: indiget quę aliis ministris vel potentiis proximè exequẽtibus. Dei autem imperium est perfectum, & ideò per seipsum est efficax, vt per se ac immediatè executioni mandetur, quod imperat.

XL. Iudicium de præcedente sententia.

Hęc autem opinio probari non potest, nam in intellectu nullus potest intelligi actus, etiam ordinatus ad opus per modum impellentis seu applicantis ad ipsum opus, nisi talis actus sit vel iudicium aliquod, si sit respectu ipsiusmet imperantis, vel aliqua locutio si sit respectu aliorum: nam prẽter hęc duo quidquid in intellectu fingitur tanquã impulsio ad opus, & sine causa vel ratione fingit, & intelligi ac explicari nõ potest quale illud sit. Nam in intellectu concipi non potest actus, nisi per modum cognitionis apprehensiuæ aut iudicatiuæ: est enim essentialiter & adæquatè cognoscitiua potentia, & ideò non potest in eo intelligi imperium, nisi aut per modum absoluti iudicij, si sit ad seipsum, aut per modum iudicij ordinati ad alios si imperiũ ad alios referatur, vt latiùs in prima secundæ & in scientia de anima explicatur. Diuinum ergo imperium, quod dicitur subsequi decretum liberum diuinę voluntatis de rebus faciendis, & exequi illud, vel intelligitur referri immediatè ad ipsum Deũ, ita vt intelligatur Deus sibi imperans vt creet, sicut homo sibi imperat vt ambulet: vel refertur immediatè ad creaturas, quibus Deus imperat vt sint. Primum non potest dici consequenter iuxta illam sententiam, tum quia tale imperium non erit immediata ratio agendi ad extra, sed erit quasi applicatio efficax, qua Deus se, vel potentiam suam applicat ad opus, sicut quãdo homo sibi imperat motum, imperium est applicatio efficax ad motum, nõ proximum principium illius. Tum etiam, quia post decretum liberum, non potest in intellectu diuino cõsequi aliquis actus eius, qui versetur immediatè circa ipsummet Deum, vel res eius, nisi vel cognitio, qua cognoscit se hoc iam decreuisse, vel iudicium quo iudicat sibi omnino esse agendum quod decreuit, nec posse iam aliud fieri: quod iudicium si quis imperiũ vocare voluerit de voce non contendam, quamuis sit satis metaphorica respectu Dei. Nemo tamẽ probabiliter cogitare potest, illam cognitionem vel iudicium esse proximam rationem per quam Deus extra se agit, cùm proximè solùm versetur circa decretum liberum ipsius Dei, & circa immutabilitatẽ & efficaciam eius. Præter hunc autẽ actum non potest fingi aut intelligi in diuino intellectu aliquis alius actus posterior secundũ rationẽ quàm decretũ liberũ voluntatis de rebus ad extra producendis: qui habeat rationem imperij Dei ad seipsum, quo practicè applicet se vel suam potentiam ad opus, quia nec declarari potest qualis sit talis actus aut quid per illum cognoscatur, aut iudicetur, aut quę sit necessitas eius cùm Deus per voluntatem suam sibi cognitã & manifestatam sufficienter applicetur ad opus.

XLI. Quod si altera pars eligatur, nimirum illud imperium immediatè ordinari ad creaturas ipsas producendas: primum id dici nõ potest de imperio in sensu proprio, sed tantùm in metaphorico. Nam creaturæ vt educuntur de non esse ad esse non sunt capaces proprij imperij, quod maximè patet in inanimatis. Est autẽ idem in omnibus etiam intelligentibus, quia vt terminant creationem, non exercent actum intelligendi: neque id est per se necessarium vt creentur, vt ex se est euidẽs: imò necesse est vt terminare creationem, antecedat actum intelligendi saltem ordine naturæ. Imperium autem propriè dictum ordinatur ad intelligentem vt sic: quod patet ex suo correlatiuo: imperio enim propriè dicto respondet obedientia: obedientia autem propriè dicta tantum est in rebus intelligentibus. Accommodantur autem hæc, scilicet imperium, & obedientia, per quandam imperfectam & quasi materialem participationem, quibusdam brutis, quatenus ex consuetudine quadam percipere possunt signa, quibus imperium seu motio intimatur. Per metaphoram verò dicuntur creaturæ obedire Deo, quando esse incipiunt, vel recipiunt ex efficacia Dei, & ad nutum voluntatis eius, quia ita se gerunt ac si intelligerent, & ad nutum obedirent. Vnde è conuerso, Deum imperare creaturis vt fiant, nihil aliud est, quàm ad nutũ voluntatis suæ efficaciter illas procreare. Quocirca B per illud locutionis genus non explicatur aliquis actus proprius intellectus Dei loquentis ad creaturas, sed metaphoricè declaratur efficacia diuinæ potentiæ operantis ad nutum voluntatis suæ. Quod genus metaphorę est frequens in Scriptura, vt Iob. 38. Deus dicitur loqui ad mare; *Vsque huc venies, & non procedes amplius*, &c. de quo dicitur Prouerb. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Sic etiã ad Rom. 4. dicitur; *Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*, quibus dicẽdi modis declaratur efficacitas diuinæ voluntatis, & potentiæ. Non est ergo in intellectu diuino aliquis actus qui sit proprium imperium respectu effectus producendi. Et ideò D. Thom. locis statim citandis imperium diuinum ad effectus producendos in vo-

Iob. 38. Prouerb. 8. Rom. 4.

juntate constituit.

Tractatur secunda sententia, scientiam per ideas esse proximam potentiam agendi.

XLII. SEcunda sententia esse potest diuinum intellectũ per ideas seu exemplaria rerum, quæ in se habet, esse proximam rationem agendi, atque adeò potentiam ipsam, per quam Deus res ad extra producit. C Deus enim vt supra tetigimus, in sua infinita scientia habet rationes seu exemplaria omnium rerum possibilium, quæ non sunt aliud, quàm ipsemet intellectualis conceptus, quem de singulis rerum naturis habet Deus, qui vt intentionaliter seu intelligibiliter repræsentat vnamquãq; naturam factibilẽ à Deo dicitur ratio, exemplar, aut idea eius. Hæc autem exemplaria diuina nihil extra se agunt necessitate naturę, sed per voluntatem determinari debent, & ideò secundum se, & vt anteriores voluntate nostro modo intelligendi, vocantur rationes rerum, postquam verò eis adiungitur voluntas, qua Deus vult iuxta hoc vel illud exemplar hanc vel illam naturam efficere, vocantur ideæ practicæ. Ab his ergo ideis vt applicatis & determinatis per voluntatẽ, dicit hæc opinio manare creaturas per se & immediatè, non medio alio actu immanẽte diuini intellectus: hic enim nullus excogitari potest vt contra priorem sententiam declaratum est, sed per immediatam efficientiam seu influxum in res ipsas. Vt, v. g. artifex humanus priùs in se concipit ideam domus, & deinde vult efficere domum conformem exemplari concepto: si ergo illud exemplar esset tam perfectũ & efficax, vt sine manibus & instrumentis statim efficeret tale artificium, quale voluntas vult, tunc intellectus per exemplar conceptum esset potentia immediatè exequens & efficiens res artificiales. Ad hunc ergo modum imaginatur hęc opinio diuinas ideas, & efficientiam earum.

XLIII. Et ex hac ipsa expositione persuaderi potest hæc opinio: nam hic modus agendi pertinet ad magnam perfectionẽ scientiæ & artis, vt in exemplo allato intueri licet: si enim intellectus hominis per sua exemplaria haberet illam efficaciam, altior & nobilior esset eius ars, quàm nunc est: omnis autem nobilitas & perfectio, est diuinę scientię tribuẽda. Maximè vbi nulla miscetur imperfectio, neque intercedit repugnantia: in hoc autem nulla imperfectio cogitari potest: quia habere vim efficiendi perfectio est. Neque etiam in hoc inuenitur repugnantia, quia licet actus immanens per se non requirat efficientiam extra intelligentem, tamen nihil repugnat, quod vt est forma quædam intellectualis, sit actiua sui obiecti, seu rei per ipsam repræsentatæ. Imò hoc est maximè consentaneum diuinis exemplaribus, tũ quia, sicut sunt perfectissima, ita etiam esse debẽt efficacissima: tum etiam, quia quæ in creatis artificibus B sunt diuisa, in supremo & simplicissimo debent esse vnita. Hanc sententiam attigit Duran. in 1. dist. 45. q. 2. & eam impugnat non admodum efficaciter: nam re vera prædicto modo explicata, nec improbabilis est, nec facilè impugnari poterit: quid autem de illa sentiam, statim aperiam.

Tertia sententia, quòd voluntas sit potentia.

XLIV. TErtia sententia est, ipsam voluntatem diuinam esse potentiam per quam Deus ad extra immediatè operatur, per absolutum velle, & efficax quòd talis creatura sit tali tempore, modo, &c. ab hoc enim velle immed. atè fluunt & recipiũt esse creaturæ, quę à Deo fiunt. Solet hæc opinio tribui D. Thomæ locis infrà citandis: sed aliam fuisse eius sententiam ibidem ostendam. In eam tamen inclinat Caietanus 1. p. quæst. 25. art. 1. dicens forsan esse veriorem. Ferrar. verò 2. contra Gentes, cap. 1. & 16. solùm ait, agere Deo ad extra, aut esse velle, aut intelligere: significat etiam Scotus in 1. dist. 37. Nec desunt Theologi qui hãc sententiam certam existiment propter modum loquendi Sacræ Scripturę, diuinæ voluntati tribuen- C tis efficaciam in operando, dicentis: *Omnia quæcunque voluit fecit*, & *Omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ*. Vnde Leo Papa serm. 2. de Natiuit. *Deus* (inquit) *cuius natura bonitas, cuius voluntas potentia, cuius opus misericordia est.* Et Augustin. in Meditationib. cap. 29. *Cuius voluntas opus, cuius velle, posse est. Qui omnia de nihilo creasti, quæ sola tua voluntate fecisti.* Ratio verò est, quia voluntas Dei est efficacissima: ergo ad eius perfectionẽ pertinet vt per seipsam sit operatiua eorum, quæ vult fieri, ita vt, licet præcisè intelligatur, secluſa omnia alia potentia, per seipsam sit potens ad exequendum quod vult: ipsa ergo est principium formale ac proximum omnis effectionis & actionis diuinæ.

Caietan. Ferrar. Scotus. Leo Papa.

Quarta opinio ratione distinguens potentiam à scientia & voluntate.

XLV. QVarta sententia est potentiam diuinam esse ratione distinctam ab intellectu & voluntate secundum suas præcisas rationes formales conceptis, nihilque aliud esse, quàm ipsammet diuinam naturam, quæ quatenus est ipsum esse per essentiam, est per se effectrix cuiuslibet esse participati seu participabilis, si accedat voluntas vt applicans, & scientia vt dirigens. Et hæc videtur esse sententia D. Thom. 1. p. quæst. 19. art. 4. ad 4. vbi ait; *In nobis scientia est causa vt dirigens, voluntas vt imperans, potentia vt exequens & immediatum principium operationis.* Et concludit. *Sed hæc omnia in Deo idẽ sunt*: significans re quidẽ esse vnum, secundum rationem autem distingui. Quod expressius declarauit inferiùs quæst. 25. ar. 1. ad quartum, dicens; *Potentia non ponitur in Deo vt aliquid differens à scientia & voluntate secundum rem, sed solum secundum rationem, in quantum potentia importat rationem principij exequentis id quod voluntas imperat, & ad quod scientia dirigit.* Addit verò deinde, etiam scientiam, & voluntatem diuinam secundum quod est principium effectiuum, habere rationem potentiæ: in quo non destruit, aut negat quod anteà dixerat, sed addit scientiam & voluntatem secundum suum causalitatis modum posse nomen potentiæ participare: nunquam tamen tribuit illis modum causandi, exequendo proximè, & quasi eliciendo actionem ad extra, sed imperando tantum, vel dirigendo. Vnde inferiùs eadem quæstione, articulo 5. ad primum iterum repetit; *Potentia intelligitur vt exequens, voluntas vt imperans, intellectus & sapientia vt dirigens.* Et in fine illius solutionis concludit. *Ideò Deus aliquid facit quia vult, non tamen ideò potest quia vult, sed quia talis est in sua natura.* Et hãc sententiam tenet etiam Duran. in 1. d. 38. quæst. 1. Durand.

D. Thom.

XLVI. Et potest ita suaderi; nam Deus non agit extra se quatenus est infinitus solùm in ratione scientis aut volentis, sed quatenus est infinitus simpliciter in genere entis: tota enim hæc infinitas necessaria est ad creandum, vt suprà diximus, & ad agendum sine dependentia à superiori, quo modo semper operatur Deus: ergo potentia conuenit Deo non formaliter ratione intellectus, vel voluntatis, sed ratione ipsius esse per essentiam, quatenus infinitum est & eminẽter includit omnem perfectionem participabilem ab ipso. Et confirmatur primo, quia Deus non est omnipotens eò quòd sciat omnia, sed potiùs scit omnia quia est omnipotens, & eminenter continet omnia: sic. n. suprà dicebamus cum Dionys. D. Tho. & aliis Deum comprehendendo se & potentiam suã cognoscere omnes creaturas possibiles: ergo scientia creaturarum ratione distinguitur ab omnipotentia, & illa scientia, vt determinata ad creaturas, supponit, modo nostro concipiendi, in diuina natura continentiam eminentialẽ omnium creaturarum, ratione cuius esse potest primũ principium earum. Et similis discursus fieri potest de voluntate; nam Deus non ideò potest rem creare quia vult, vt bene Diuus Thomas dixit, imò neque ideò potest creare, quia potest velle, sed potiùs ideò potest velle creare, quia est omnipotens ad exequendum: ergo voluntas etiam secundum rationem supponit omnipotentiam. Et confirmatur secundò, quia nulla est sufficiẽs ratio ob quam vis executiua, & elicitiua immediatè actionis ad extra, magis tribuatur voluntati quàm intellectui, vel è conuerso: ergo neutri attribuenda est. Antecedens patet ex dictis: nam ex vna parte scientia superat voluntatem, quia iuxta formalem suam rationem est excellentior perfectio, & formaliùs constituit seu pertinet ad esse Dei, & continet in se formas seu ideas rerũ agendarum, quod maximè necessariũ videtur ad earũ productionẽ. Aliunde verò superat voluntas intellectum, quia ad illam pertinet executio operum, quia est magis impulsiua quã intellectus. Prima verò consequentia probatur, tum quia nõ est absolutè loquẽdo, maior ratio de vna potentia quã de alia, tum ẽt quia in neutra est sufficiens

ratio

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratio vt ei executio tribuatur: quia neutra sine altera A est sufficiens ad efficiendum, & vnaquæq; in sua ratione habet proprium causalitatis modum, quē non transcendit, precisè stando in suo conceptu & ratione formali: sed in illo habet infinitatem sūam. Scientia enim vt scientia, quantumuis practica, solùm habet dirigere actionem: est enim scientia repræsentās, & quasi illuminans, vnde hoc munus habet in agente per intellectum, dirigit enim actionem eius. Quapropter etiamsi sit infinita, precisè stando in ratione scientiæ, solùm habebit infinitam perfectionem in dirigendo cum infinita claritate & infallibilitate. Voluntatis verò munus est diligere, intēdere, eligere & vti: & hac ratione applicare ad opus alias potentias eiusdē appetēris. Quod si infinita sit volūtas sub hac precisa ratione, habebit infinitatem in applicando, ita vt etiam infinitam potētiam possit efficaciter applicare ad opus si necessaria sit: & in hoc cōsistit efficacia diuinæ voluntatis, propter quam ei tribuuntur actiones ad extra; *Quia illi subest, cum voluerit, posse*, vt dicitur Sap. 12. ergo neque est sufficiens ratio extrahendi aliquam ex his potētiis ad alium causalitatis B modum, neque etiam est maior ratio de vna, quā de altera. Nec verò dici potest, quod quidam insinuant, intellectum & voluntatem simul esse ipsam potentiam executiuam: tum quia actio huius potentiæ vnius ac simplicis rationis à nobis concipitur: & ideò fieri non potest vt potentia precisè concepta includat intellectus & voluntatis actum. Tum maximè, quia discursus factus, & quæ statim attingemus, æquè procedunt de vtraque facultate simul, ac de singulis.

Approbatur quarta opinio.

XLVII. ATq; hæc sententia mihi simpliciter probanda videtur, quam vltimo ita declaro & confirmo. Aut enim hic inquirimus potentiam, quæ sit quasi principium proximum actionis distinctum à principali & radicali, vel vt solùm dicit ipsum principiū principale, quod sit etiam immediatum. Priori modo non oportet fingere aut concipere in Deo potentiam ratione distinctam ab essentia: posteriori aūt modo non potest esse scientia vt scientia, vel voluntas vt volūtas, sed essentia vt infinita entitas, & ipsū esse C per essentiam: ergo. Minorem ita declaro, nā in creaturis calor, v.g. quatenus est forma dans esse calidum & quatenus est principium calefaciendi, in re est vna & eadem forma, quæ ratione sui esse est actiua: vnde licet secundum has diuersas habitudines, vel causalitates possit à nobis diuersis conceptibus inadæquatis concipi, nō tamen ibi distinguitur ēt ratione potentia proxima & principalis calefaciēdi, sed ipsemet calor ratione suæ entitatis est proxima & principalis potentia ad calefactionem accidentalem, in ea precisè sistendo. Idem proportionaliter esset in forma substantiali ignis, v.g. si per seipsā esset productiua similis formæ. nunc verò si non potest esse principium proximum suæ communicationis, sed tantùm principale, ideò est, quia est limitata & finita forma indigens dispositionibus accidentalibus. In diuina autē substantia cessat hæc ratio, quia illimitata est, & omnem vim agendi in suo esse substantiali continēs. Igitur diuina natura vt sic, est sine dubio principium principale & radicale omnis actionis ad extra. Quod etiam concludit illa ratio, quia non est tale principiū nisi quatenus eminenter continet omnia: hoc autem non habet precisè ratione scientiæ, aut voluntatis, sed ratione totius infinitatis suæ. Item, quia in tantū est fons totius esse, in quantum est ipsum esse per essentiam: quod esse quatenus à nobis concipitur formaliter in ipso Deo, vocatur natura seu essentia eius: vt verò per seipsum est communicatiuum sui, dicitur principium seu ratio agendi ad extra.

Præter hoc autem principium nō oportet in Deo XL concipere aliud principium proximum etiam ratione distinctum, immediatiùs eliciens actionem, quia cùm illud sit illimitatum & infinitum, quamuis substantiale sit, & efficiēs etiam in ratione proximę virtutis non indigens media facultate. Nam in substantiis creatis distinctio horū principiorū ex imperfectione prouenit, & perfectius erit principium, si sub vtraque ratione sit sufficiens, quam si sub altera tantùm; Deo autem tribuendum est, quod est perfectissimum: ipsum ergo esse diuinū per seipsum est principium proximum, quasi eliciens & exequens omnē actionem ad extra: quod est esse ipsam potentiam. Quia verò hoc ipsum præstat perfectissimo modo, indiget intellectu & voluntate, illo vt dirigente, hac vt applicante. Quia verò ipsa scientia & voluntas nó sunt in Deo aliud, quàm suum esse, ideo per illud habet Deus quidquid necessarium est ad agendum perfectissimo modo. Atq; ita tandem diuina scientia & voluntas sunt causa rerū, in re quidem, per se ac propriissimè efficiendo illas, quatenus in re sunt ipsum esse, & ipsa omnipotentia Dei: secundum proprias verò rationes, altera dirigendo, altera verò applicando potentiam exequentem à qua secundum rationem distinguuntur.

Ex quo planè sequitur, actionem ad extra immeXLI diatiùs comparari ad potentiam vt sic, quàm ad scientiam, vel voluntatem vt sic, quia ad illam solam cōparatur vt ad principium eliciens. Vnde vlterius cōsequitur illam actionem debere esse transeuntem, quod est consentaneum his quę in superioribus, tractando de causis, diximus de creatione, & de concursu diuino, & illa etiam omnia melius intelliguntur iuxta hunc modum explicandi diuinam potentiam. Neq; est verum quod quidam obiicunt, huiusmodi potentiam, quę ita operatur quasi eliciens immediatè actionem transeuntem, esse imperfectam. Nam id solū est verū, quando talis potētia merè naturaliter agit sine intelligētia & libertate: at verò si hæc habeat intimè adiuncta, esse potest perfectissima. Vt si intelligeremus solem habere libertatem ad illuminandū, vel continendum luminis influxum, perfecto modo illuminaret, etiamsi lux eius esset immediatū principium eliciens illuminationem, quæ est actio transiens. Esset autem multò maior perfectio, si non tantùm sol, sed ipsa etiam lux solis intimè in se includeret illam libertatem & intelligentiam ad illam necessariam: ita verò se habet hæc diuina potentia, à qua proximè fluit exterior actio. Quæ secundum modū concipiendi nostrum ad diuinā scientiam & voluntatem remotè tantùm comparatur, scilicet, vt ad applicantem vel dirigētem potentiam exequentem.

Sed quęres, ad quam illarum remotius comparetur: Durandus in 1. dist. 45. quæst. 2. dicit ad scientiam remotiùs comparari, quia scientia mouet voluntatem, & voluntas potentiāexequentem. Sed Durandtātum meminit illius motionis, qua intellectus mouet voluntatem proponendo illi obiectum, secundū quam non est dubium, quin remotiùs concurrat scientia. Omittit tamē actualem directionem, quæ immediatè necessaria est ad rectam executionem, vt adpingendum non concurrit ars mouendo voluntatem, sed immediatè dirigēdo manum, quod propriè spectat

spectat ad causam exemplarem; nam alia motio magis pertinet ad causam finalem. Quapropter dicendum est, vtramque ex his potentiis immediatè concurrere, vnamquamque in suo ordine, voluntatem quoad applicationem & exercitium; nā hoc est munus eius, scientiam quoad directionem, & (vt sic dicam) quoad specificationem, quia exemplar est ratio efficiendi hanc vel illam naturam: loquor autem de scientia quatenus est practica: & habet rationem artis; nam quatenus voluntatem inducit vt efficere velit, sic potiùs habet rationem prudentiæ, & remotiùs concurrit, vt diximus.

Potentiam Dei vnam esse.

LI. VLtima assertio sit. Potentiam diuinam in se ac formaliter vnam esse & simplicissimam: continere autem omnem perfectionem potentiæ actiuæ, & ideò in ordine ad varias actiones posse à nobis per inadæquatos conceptus in plures secundum rationem distingui. Hæc conclusio quoad omnes partes est facillima, & iuxta ea, quæ de scientia & voluntate dicta sunt, explicanda & probanda est. Nā, quod in re sit omnino simplex, constat ex simplicitate na- B turæ diuinæ, cui in re hæc potentia nihil addit. Item ex vniuersalitate eius & sui obiecti, quod est ipsū ens participabile vt sic. Quod verò possit ratione distingui per inadęquatos cōceptus facillimū est; nam etiā finitam potentiam hoc modo nos partimur, v.g. intellectum nostrum in rationem superiorem, & inferiorem per varia munera eiusdem intellectus, sine distinctione quæ in re sit in ipsa facultate intelligendi. Sic ergo iuxta varias actiones distinguere possumus in Deo potentiam creatiuam, & generatiuam ad extra, seu effectiuam per eductionem formæ de potentia subiecti, quæ vlteriùs distingui potest in potētiam actiuam per modum causæ proximæ, vel per modum causæ vniuersalis tantùm, quia vtroq; modo potest Deus agere. Aliqui addunt potentiam cōseruatiuam, sed hæc non est propriè distincta ab effectiua secundum conceptum, sed secundum nomē tantum, iuxta supra dicta de effectione & conseruatione. Alij addunt potentiam annihilandi: hæc verò non tam est potentia agendi, quàm non agendi: vnde non addit etiam secundum intellectum propriā C rationem potentiæ, sed cōnotat libertatem seu subordinationem ad voluntatem. Iuxta hęc verò distingui potest Theologicè diuina potentia in naturalem & supernaturalē, sicut dicitur Deus prima causa naturalis, & supernaturalis. Sic autē denominatur potentia supernaturalis non respectu ipsius Dei: illi enim omnis eius potentia maximè connaturalis est, quia ex propria naturali perfectione illi cōuenit, sed denominatur supernaturalis in ordine ad actiones, quę sunt supra naturam rerum creatarum: de quibus disputare proprium est Theologorum.

De diuina prouidentia.

LII. ATq; hæc sint satis de diuina potentia: de actionibus verò eius nihil hîc occurrit addendum iis, quæ de causalitate causæ primæ in superioribus dicta sunt. Et ideò etiam hîc nihil specialiter addimus de diuina prouidentia, quia hæc præter scientiā, voluntatem & operationem nil addit, sed formaliter dicit rationem, qua Deus ab æterno decreuit res huius vniuersi gubernare, easque per media conuenientia in suos fines dirigere. Cùm ergo ostensum sit, & totum hunc mundum à Deo esse conditum, ordinando omnes partes eius ad vnum finem, seu commune bonum, & nihil in eo fieri sine Dei influxu ac voluntate, constat habere Deum in mente sua rationem æternā qua hic mundus regitur, quæ prouidentia dicitur. Quam licet nonnulli Philosophi, vel omnino, vel ex parte ignorauerint, vt Plin. lib. 1. cap. 7. & Cicero & alij, qui scientiam rerum particularium, aut contingentium, Deo denegarunt: grauiores tamen Philosophi eam agnouerunt. Præsertim Seneca lib. de Prouid. vbi ait, superuacuum esse ostendere tantum opus non sine aliquo custode stare. Idem lib. 1. Natur. quæst. Aristot. idem significauit in his quæ suprà retulimus, & 2. Phys. vbi ait naturam, vt est sub primo agēte intellectuali, operari propter finem, & 12. Metaph. cap. 10. inde concludit vnum esse principē, vt optima sit vniuersi gubernatio, & 10. Ethic. c. 8. Deo tribuit curam humanarum rerum. Plato etiam in Epimenide rectè sentit de prouidentia: quod etiam ex Plotino Platonico refert D. Aug. lib. 10. de Ciuit. cap. 14. vbi etiam Viues nonnulla congerit. Cicero etiam citra res humanas & liberas in reliquis non malè sentit de prouidentia, vt cōstat ex somnio Scipionis, & ex lib. 1. de natura Deorum. Vērum Philosophi præcipuè attigerunt prouidentiam quoad conseruationem huius vniuersi, & quoad cursum rerum, & corporalium effectuum, qui in eo fiunt. De morali autem prouidētia rerum humanarum pauca dicunt, & præsertim de præmio bonorum, & supplicio malorum, circa quas res versantur potissimæ difficultates, quæ de diuina prouidentia tractari possunt: sed illæ omnino coniunctæ sunt cum his, quæ ad diuinam gratiam, & supernaturalem prouidentiam spectant: nam de his quæ pertinent ad generalem concursum cum libero arbitrio, iam suprà dictum est, & ideò cætera Theologis relinquimus.

Plinius. Cicero. Seneca. Aristotel. Plato. Plotinus.

DISPVTATIO XXXI.

De essentia entis finiti vt tale est, & de illius esse, eorumq; distinctione.

POstquam dictum est de primo ac præcipuo ente, q; & est totius Metaphysicæ primarium obiectum, & primum significatum & analogatum totius significationis, & habitudinis entis, dicēdum sequitur de altero membro in prima diuisione proposito, id est de ente finito & creato. Quia verò illud non est vnum simpliciter, sed tantùm secundum abstractionem, seu communem rationem, pluresque ac varias rationes entium sub se comprehendit, ideò ad huius membri expositionem duo facienda sunt; priùs declarandum est in quo posita sit communis ratio entis creati seu finiti, quod in hac disputatione propositum est, deinde diuisiones, vel subdiuisiones eius tradendæ sunt vsq; ad vltimas rationes entium, quæ sub obiecto metaphysicæ superiùs posito comprehenduntur.

SECTIO I.

An esse & essentia entis creati distinguantur in re.

QVoniam vt in superioribus visum est, I ens, in quantum ens ab esse dictum est: & per esse, vel per ordinem ad esse habet rationem entis; ideò declarandum rationem entis creati à comparatione essentiæ, & esse, initium sumimus. De qua multa tractanda occurrunt, quæ ad intelligendam essentiam entis creati vt sic, & proprietates eius omnino necessa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

necessaria sunt; radix verò omnium est id, quod proposuimus, scilicet quomodo esse & essentia distinguantur.

II. Suppono autem per esse nos intelligere existentiam actualem rerum, ne sit æquiuocatio in verbis, nec sit necessarium posteà distinguere de esse essentiæ, existentiæ, aut subsistentiæ, aut veritatis propositionis. Nam esse essentiæ, si verè condistinguitur ab existentia, nihil rei addit ipsi essentiæ, sed solùm differt ab illa in modo quo concipitur vel significatur. Vnde, sicut essentia creaturæ vt sic ex vi sui conceptus non dicit quod sit aliquid reale actu habens esse extra causas suas, ita esse essentiæ vt sic præcisè in illo sistendo, non dicit esse actuale quo essentia extra causas constituatur in actu: nam si esse in actu hoc modo non est de essentia creaturæ, nec pertinere poterit ad esse essentiæ eius: ergo esse essentiæ creaturę vt sic ex se præscindet ab esse actuali extra causas, quo res creata sit extra nihil, quo nomine esse existentiæ actualis significamus. Esse autem subsistentiæ, & contrarius est, quàm esse existentiæ: hoc enim substantiæ & accidentibus commune est, illud verò est substantiæ proprium, & præterea esse sub- B stantiæ (vt suppono ex infrà probandis) distinctum quid est ab esse existentiæ substantialis naturæ creatæ, & separabile ab ipso, quia non constituit naturam in ratione actualis entitatis, quod pertinet ad existentiam. Esse autem veritatis propositionis, ex se nõ est esse reale, & intrinsecum, sed est esse quoddam obiectiuum in intellectu componente, vnde conuenit etiam priuationibus: Sic enim dicimus, cęcitatem esse, vel hominem esse cæcum, vt latiùs Arist. 5. Metaph. cap. 7. Est ergo sermo de existentia creata. De qua præterea supponimus, esse aliquid reale, & intrinsecum rei existenti, quod videtur per se notum. Nam per existentiam res intelligitur esse aliquid in rerum natura: oportet ergo, vt & ipsa aliquid reale sit, & sit intima, id est intra ipsam rem existens. Nec enim res esse potest existens per aliquam extrinsecam denominationę, vel aliquod ens rationis, alioqui quomodo existentia constitueret ens actu reale, & extra nihil.

Prima sententia affirmans distingui realiter.

III. DE hac igitur existentia creaturæ varię sunt opiniones. Prima est, existentiam esse rem quãdam distinctam omnino realiter ab entitate essentiæ creaturæ. Hęc existimatur esse opinio D. Thom. quam in hoc sensu secuti sunt ferè omnes antiqui Thomistæ. Loca D. Thomæ præcipua sunt 1. part. quæst. 3. art. 4. 2. cont. Gent. cap. 52. de ente & essentia cap. 5. 4. Metaph. lect. 2. Quæ sic interpretatur Capreol. in 1. dist. 8. q. 1. art. 1. Caiet. loc. cit. 1. p. de ente & essentia, Ferrar. dicto loco con. Gent. Soncin. 4. Metaph. q. 12. Iauellus tractatu de transcendent. Item Ægyd. in 1. d. 2. quæst. 4. art. 1. & latissimè de ente & essent. quæst. 9. & sequentibus, & quodlib. 1. q. 2. Citantur etiam Albert. sup. lib. de Causis propos. 8. Auicenn. lib. 5. suæ Metaph. cap. 1.

D. Thom. Capreol. Caietan. Ferrar. Soncin. Iauell.

IV. Argumenta quibus hæc sententia suaderi solet, multa sunt. Primum, quia prædicata essentialia conueniunt creaturæ absq; interuentu causæ efficientis: propter hoc enim ab æterno fuit verum dicere, hominem esse animal rationale, sed existentia non cõuenit creaturæ, nisi per causam efficientem, & ideò non põt creatura dici actu esse nisi facta sit: ergo esse creaturę est res distincta ab essentia eius, quia nõ potest vna & eadẽ res esse & non esse per efficientẽ cau- A sam. Quod si dicas, cùm sit creatura, non solùm fieri esse, sed etiam essentiam creaturæ, respondetur, non fieri essentiam, sed fieri essentiam sub esse, seu fieri essentiam existentem, & ideò non sequi, essentiam factam distingui ab essentia absolutè, nisi ratione existentiæ, quam illi addit.

Hæc prima ratio tractatur latè infrà sc. 12, in fine.

Secundò argumentor, quia esse creaturę est esse receptum in aliquo: ergo in essentia, non enim potest excogitari aliud in quo recipiatur: ergo est res distincta ab essentia: nõ enim potest eadem res in seipsa recipi. Primum antecedens probatur, quia esse irreceptum est esse per se subsistens ex vi suæ actualitatis; nam est omnino abstractum à subiecto vel potentia, in qua recipiatur: est ergo esse perfectissimũ & summum, atq; adeò purus actus, & infinitum quid in ratione essendi: ergo repugnat esse creaturæ esse omnino irreceptum. Et confirmat, quia tale esse nõ habet vnde limitetur: nõ enim limitatur à potentia in qua recipiatur, si illam non habet, neq; etiam ab actu seu à differentia, quæ se habeat per modum actus respectu existentiæ; nam cùm existentia sit vltima actualitas nõ constituitur per actum quo limitetur. Vt ergo esse creaturę sit finitũ & limitatũ, necesse est vt sit actus essentiæ in qua recipitur, & per quam limitatur. B

Tertia ratio sit, quia omnis creatura est composita vera & reali compositione, sed prima & generalis compositio realis solùm esse potest ex esse & essentia: ergo componitur omnis creatura ex esse & essentia, tanquam ex actu & potentia realiter distinctis. Maior constat, quia si daretur aliqua creatura, in qua nulla esset realis compositio, daretur aliqua creatura omnino simplex, vt substantia Angeli actũ existens, si non componeretur ex esse &, essentia, esset substantialiter & omnino simplex, atque ita quodammodo adæquaret perfectionem diuinam. Quod si dicas, in ea posse remanere compositionem ex genere & differentia, aut ex natura, & suppposito, & ex subiecto & accidente, nihil horum satisfacit, quia prima compositio non est realis sed rationis, vnde non excludit perfectam simplicitatem realem. Secundò verò compositio primùm non est vniuersalis omnibus rebus, quia non conuenit accidentibus, deinde eandem habet controuersiam, quam compositio ex esse C & essentia: si ergo illa admittitur in substantiis creatis, cur non etiam hæc? Tertia tandem compositio non est ad constituendam substantiam: nunc autem agimus dẽ compositione & simplicitate substantiali. Ac deinde sumitur ex his vniuersale argumentum; quia sequitur, saltem de possibili, non repugnare creaturę vt sic carere omni compositione reali, atq; adeò esse summè simplicem, quod est inconueniens, quia hoc videtur esse proprium Dei. Et sequela patet, tũ quia non est cur magis repugnet cæteras compositiones excludi, quàm hanc ex esse & essentia, tum etiã quia potest conseruari simplex natura substantialis sine vllo accidente.

De hac ratione infrà sc. 12.

Quartò in substantia composita ex materia & forma esse est quid distinctum à materia & à forma & à natura composita ex vtraq;: ergo est res distincta à tota essentia talis substantiæ: ergo idem erit in reliquis entibus creatis. Hęc consequentia est euidens quoad res minùs perfectas, quoad res verò perfectiores vt sunt substantiæ spirituales, videri potest infirma, quia illæ substantiæ sicut sunt perfectiores, ita possunt esse simpliciores. Nihilominus tamẽ iuxta subiectam materiam est optima illatio, tum quia si in aliqua re creata admittitur realis distinctio esse ab essentia, nulla potest ratio afferri, ob quam negetur

negetur distingui in aliis, quià si non repugnat distingui ex vi esse & essentiæ vt sic non repugnabit ex vi talis essentiæ, & talis esse creati. Tum etiam quia si in aliqua creatura reperiuntur distincta esse & essentia, non est ex eo quod talis est, sed ex eo quod creatura est, & quia in illa comparatur essentia ad esse sicut potentia ad actum: qui est extra quidditatem eius, & sine quo concipi potest, quę rationes communes sunt omni creaturæ. Superest vt probemus primum antecedens, quod probatur primò, quia vel esse naturæ substãtialis compositæ est vna simplex entitas, vel compositа, compositа esse non potest, vt ostendam: si autem sit simplex, non potest esse materia vt per se notum videtur, neque etiam forma, tum quia est ferè eadem ratio, tum etiam, quia iam concludetur, essentiam materiæ existere per existentiam à se realiter distinctam, cùm forma à materia realiter distinguatur, & tũc procedent omnes rationes factæ, vt idem dicendum sit de qualibet essentia creata. Neque etiam esse posset illa entitas idẽ cum tota essentia composita ex materia & forma, quia non potest simplex entitas esse & eadem res cũ re composita ex B rebus distinctis, nam inuoluitur aperta repugnantia: si ergo tale esse est simplex entitas, oportet vt sit res omnino distincta à tali essentia.

VIII. Quod verò illud esse nõ sit compositа entitas, sed simplex, probandum est primo, quia aliàs oporteret, in illo esse distinguere partes ex quibus componitur. Ex quo sequeretur primò, vnam ex illis partibus esse idem cum materia, & alteram cum forma, atq; ita non habebit materia esse à forma, sed ex se; vnde non erit pura potentia, sed ex se habebit aliquem actum contra communem Philosophorum sententiam. Sequitur secundò ex materia & forma non fieri vnum simpliciter, quia ex duobus entibus in actu nõ fit vnum simpliciter. Sequitur tertiò, materiam quãtum est ex se posse esse sine forma, & quamcunq; formã sine materia non modo de absoluta potentia, sed ex sua natura. Consequens autẽ quoad priorem partem est contra Philosophiã, quoad posteriorem verò etiam contra fidem: alioqui animæ brutorum essent immortales. Sequelà verò quoad primam partẽ probatur, quia si materia habet existentiam partialẽ, vel illa est sufficiens ad constituendam materiam extra causas suas; & sic habetur intentum, scilicet, quod licet desit forma; conseruabit illam. Vel est insufficiC entes, & sic re vera non est existentia, quia de ratione existentiæ est, vt sit sufficiens ad constituendam rem extra causas suas: sicut repugnat esse albedinem, & non esse ex se sufficiẽtem ad constituendum album. Item, quia si materia non potest existere, nisi dependenter à forma, & à toto composito, cuius existentia terminari & actuari potest, superfluum fuisset dari illi propriam partialem existentiam. Item quia si materia habet propriam existentiam, pel illam intelligetur priùs natura existere, quàm actuari per formã: ergo quamuis seperatur actualitas formæ, manebit materia ex vi propriæ existentiæ, quia prius non pẽdet à posteriori. Atq; hæ rationes probant etiam alteram partem, scilicet, quod omnis forma possit naturaliter manere existens, etiamsi seperatur à materia, nempe quia habet propriam existentiam sufficientem ad constituendum illam extra causas suas, per quam priùs natura, atq; adeò sufficienter existit. Vnde Theologi, præsertim D. Thom. inde præcipuè colligunt animam rationalem esse immortalẽ, quia secum affert proprium esse, quod primo illi conuenit, & per illam toti homini communicatur.

IX. Vltimò sequitur, ex his duabus partialibus existẽtiis vnam comparari ad aliam vt potentiam ad actũ: consequens est falsum: ergo. Sequela patet, nam præter illas partiales existentias necesse est constituere integram existentiam & totalem totius naturæ, quæ non potest esse simplex, & omnino condistincta à partialibus existentiis, vt per se est euidens ex omnibus dictis, & quia alias superfluę essent partiales existentiæ in homine est euidens non posse fingi talem existentiam totalem & simplicem omnino condistinctam ab existentia animæ, quia nec spiritualis esset nec corporalis, cùm ponatur vt adæquatè comitans & actuans substantiam ex cõrpore & spiritu constantem, & ab illa pendens. Oportet ergo vt talis existentia constet ex partialibus: ergo etiam necesse est, vt illæ partiales existentiæ per se vniãtur ad constituendam vnam existentiam totalem. Alioqui illa totalis non esset existentia per se vna, sed aggregatum pluriam: ergo necesse est: alteram illarum existentiarum partialium comparari ad aliam vt potentiam ad actum, alioqui non possent per se vniri. Hoc autem vltimum consequens esse falsum probatur, quia esse est vltima actualitas cuiuscunque rei: imò ex propria ratione est pura actualitas nullam habens potentialitatẽ admistam secundum se, sed solùm ratione essentię vel naturę cuius est esse. Propter quod dicitur existentia, perfectior esse omni forma substãtiali, quia plus habet actualitatis, quam ipsamet forma, vt sumitur ex D. Thom. 1. p. q. 4. a. 1. ad 3.

X. Quintò præter rationes metaphysicas adiungere possumus Theologicam rationẽ, quia essentia creata separatur in reipsa à sua existentia: ergo distinguitur realiter ab illa. Consequentia probatur ex dictis superius de distinctionibus rerum. Antecedens solet communiter probari, quia res creatæ cùm corrumpuntur vel annihilantur amittunt existentiam, non verò essentiam. Vnde per rei corruptionem separatur existentia ab essentia. Melius verò probatur illud antecedens ex duplici mysterio fidei. Vnum est Eucharistiæ, in quo per consecrationem quantitas amittit naturalem existentiam, per quam existebat in parte, & acquirit aliam, qua per se existit, & potens est reliqua accidentia sustentare. Aliud est incarnationis mysterium, in quo humanitas Christi propria & naturali caret existentia, & assumpta est vt per existentiam increatam diuini Verbi existat.

Dehac quinta ratione latè infrà sc. 12.

Secunda sententia ponens distinctionẽ modalem.

XI. SEcunda sententia est, esse creatum distingui quidem ex natura rei, seu (vt alij loquuntur) formaliter, ab essentia cuius est esse, & non esse propriã entitatem omnino realiter distinctã ab entitate essentiæ, sed modum eius. Hæc opinio tribuitur Scot. in 3. d. 6. q. 1. & Henric. quodl. 1. q. 9. & 10. de quorum sententia posteà dicam. Eandem opinionẽ tenuit Soto 2. Phys. q. 2. & in 4. sent. d. 10. q. 2. & nonnulli moderni eam sequuntur. Fundamentum eorum est, quia nonnulla distinctio ex natura rei inter esse & essentiam creaturę videtur omnino necessaria: non est autem necessaria maior, quam hæc modalis seu formalis: ergo non est maior asserenda, cùm distinctiones non sint sine necessitate multiplicandæ. Maiorẽ videntur primò conuincere omnia, quæ in fauorem primæ sententię adducta sunt. Secundò videtur probari efficaciter, quia quod est extra essentiam rei, necesse est distingui ex natura rei saltem formaliter ab essentia rei: sed esse est extra essentiam creaturę, & videtur euidens, cùm sit separabile ab ipsa. Vnde hæc

Scotus. Henric. Soto.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enunciatio, *Creatura est*, non est per se necessaria & essentialis, sed contingens: ergo. Tertiò, quia aliàs creatura esset suum esse, & cõsequenter purus actus, quod est creaturæ tribuere id quod est propriũ Dei. Vnde Hilarius lib. 6. de Trinit. Deo tribuit tanquam proprium illi, *quod esse non accidit illi*, sed est ipsum esse subsistẽs, & Boet. lib. de hebdom. cap. 1. *In rebus creatis* (ait) *diuersum esse id quod est, ab esse*. Minor probatur, quia hæc distinctio sufficit, vt vnum sit extra essentiã alterius, & ad veram & realem compositionem, quia vbicunque in rebus intercedit distinctio, fit ex extremis sic distinctis vera cõpositio. Item illa distinctio satis est, vt vnum extremum sit per diuinam potentiam separabile ab alio, quamuis non sufficiat ad mutuam seu conuertibilem separationem, vt in superioribus dictum est. Ex quo potest hæc sententia confirmari: nam licet essentia creata sit separabilis à proprio esse, è converso tamen ipsum esse non est separabile ab essentia creaturæ: hactenus enim factum non est, nec verisimile est fieri posse vt cõseruetur existentia albedinis non conseruata albedine, & homo habeat existentiam albi & non sit albus, & sic de aliis: ergo signum est non esse realem distinctionem inter essentiam & exstientiam, sed tantum modalem. Omitto rationes alias, quæ ad suadendas has sententias fieri solent, quia non habent peculiarem difficultatem, quæ in his quæ proposita sunt non contineatur.

Hilarius.

Tertia sententia ponens solam distinctionem rationis.

XII. TErtia opinio affirmat essentiam & existentiam creaturę, cum proportione comparata, non distingui realiter, aut ex natura rei, tanquam duo extrema realia, sed distingui tantum ratione. Ita tenuit expresse & optimè declarauit Alexander Alensis 7. Metaph. ad text. 22. Tenuit etiam Aureolus apud Capreolum in 1. dist. 8. quæst. 1. vbi Capreol. citat etiam Henricum, Godofredum, & Gerardum de Carmelo pro eadem sententia. Et ibi Durandus in 1. parte d. quæst. 2. eandem tenet, & Gabriel in 3. dist. 6. & ibi cæteri Nominales. Et Heruæus quodlibeto 7. quæst. 9. Gregorius in 2. dist. 6. quæst. 1. ad arg. Aureoli. Et hanc opinionem Scotistæ sequuntur, vt patet ex Anton. Andrea. 4. Metaph. quæst. 3. Lich. 3. dist. 6. Eandẽ tenet Alexand. Achillinus lib. 1. de element. dub. 3. Palacios in 1. d. 8. disp. 1. Ioan. Alens. in lexico Theologico verbo Esse. Hanc etiam opinionem in re tenet Niphus lib. 4. Metaph. disp. 5. licet in verbis differat, & in fine disputationis contendat controuersiam esse de modo loquendi. Rursus ibi distinguit, ex sententia Aristotelis & Peripateticorum, inter creaturas corruptibiles & incorruptibiles, vt in illis distinguatur existentia ab essentia: non verò in his, quod etiam tenet Ioannes Ganden. 4. Metaph. cap. 3. Hoc verò non est hoc loco examinandũ, quia pendet ex illa quæstione, an hæ res iudicio Arist. sint à Deo productæ, nec ne: de qua iam suprà dictum est. Videtur etiam Fonseca, libro 4. Metaphys. cap. 2. quæst. 4. nihil in re dissentire ab hac sententia, vt à nobis declarabitur, licet secundam se sequi verbis profiteatur. Possunt etiam in fauorem huius sententiæ adduci omnes Theologi, qui sentiunt, humanitatem non potuisse à Verbo assumi sine propria existentia: nam id rectè fundari non potest, nisi in identitate essentiæ & existentiæ naturæ creatæ, de qua re legi possunt quę in primo tomo tertiæ partis scripsimus.

Tertia sententia exponitur & approbatur.

HÆc opinio tertia sic explicanda est, vt comparatio fiat inter actualem existentiam, quam vocant esse in actu exercito, & actualem essentiam existentem. Et sic affirmat hæc sententia, existentiam & essentiam non distingui in reipsa, licet essentia abstractè & præcisè concepta, vt est in potentia, distinguatur ab existentia actuali, tanquam nõ ens ab ente. Et hanc sententiam sic explicatam existimo esse omnino veram. Eiusq; fundamentum breuiter est, quia non potest res aliqua intrinsecè ac formaliter constitui in ratione entis realis & actualis, per aliquid distinctũ ab ipsa, quia hoc ipso, q̃ distinguitur vnũ ab alio, tanquam ens ab ente, vtrũq; habet quod sit ens, vt condistinctum ab alio, & consequenter non per illud formaliter, & intrinsecè, sed quia vis huius rationis & plena decisio huius quæstionis, cum solutionibus argumentorum, pendent ex multis principiis, ideò, vt distinctiùs procedatur, & absque terminorum æquiuocatione, quam vereor esse frequentem in hac materia, paulatim procedendum est, & distinctis sectionibus singula sunt explicanda.

SECTIO II.

Quid sit essentia creaturæ, priusquàm à Deo producatur.

Resolutio quæstionis.

PRincipio statuendum est, essentiã creaturæ, seu creaturã de se, & priùs quàm à Deo fiat, nullum habere in se verum esse reale, & in hoc sensu præciso esse existentiæ, essentiam non esse rem aliquam, sed omnino esse nihil. Hoc principium non solùm verum est, sed etiam certum secundum fidem. Vnde Waldensis lib. 1. doctrin. fidei antiq. cap. 8. meritò ponit inter errores Wicleff, quod dixerit, creaturas habere ab æterno aliquod esse reale distinctum ab esse Dei, & Thomistæ grauiter reprehendunt Scotũ, quòd asseruerit, creaturas habere quoddam esse æternum, quod est esse diminutum earum, scilicet esse obiectiuũ seu essentiæ in esse cognito, vt videre licet in Caietano & aliis recentioribus 1. part. quæst. 14. art. 5. qui existimant illud esse cognitum ex sententia Scoti esse aliquod esse reale distinctum ab esse Dei, quod quidem meritò impugnant tanquam omnino falsum, & principiis fidei contrarium, immeritò tamen id Scoto attribuunt; nã ipsemet Scot. diserte declarat, hoc esse cognitum, quod veluti resultat in creaturis ex scientia Dei non esse in illis aliquod esse reale intrinsecum ipsis, neq; esse sufficiens ad fundandam relationem realem, sed rationis tantùm, vt videre licet in ipso Scot. in 1. dist. 35. 5. Ad ista & dist. 36. 5. Ad secundum dico. & in 2. dist. 1. quæst. 1. articulo 2. & in quodlib. quæstione 1. & 14. articulo secundo. Neque potuit Scotus aliud sentire; nam ponit hoc esse cognitum tam necessariò conuenire creaturis, quàm conuenit Deo ipsi scire creaturas: quod non pendet ex voluntate seu libertate Dei: esset autem erroneum dicere, Deum ex necessitate & absque libertate communicare creaturis aliquod esse reale participatum ab ipso quantumuis diminutum, cùm de fide sit, Deum operari omnia secundum consilium voluntatis suæ. Igitur hac in parte Scotus nobiscum conuenit in principio posito quod essentiæ creaturarum, etiãsi à Deo sint cognitæ ab æterno, nihil sunt: nullumque verum esse reale habent antequam per liberam Dei efficientiam illud recipiant.

II. Quin potiùs idem Scotus in allegata dist. 36. impugnat Henricum, eò quod variis locis asserucrit, essentias rerum ex se habere quoddam esse essentiæ, quod vocat esse reale, æternum & improductum, cõueniens creaturis independenter à Deo, quodque in eis supponitur, non solum ante efficientiam, sed etiam ante scientiam Dei, vt ratione illius possint esse obiecta illius scientię diuinę, quam Theologi simplicem intelligentiam vocant. Ita scribit Henricus in Sum. art. 3. quæst. 23. & 25. & quodlib. 8. quæst. 1. & 9. & quodlib. 9. quæst. 1. & 2. & quodlib. 11. quæst. 3. Cuius sententiam impugnant etiam Thomistæ, vt patet ex Heruæo quodlibeto 11. quæst. 1. & Soncinat. 9. Metaph. quęst. 4. & recentioribus D. Thom. expositoribus 1. part. quęst. 10. art. 3. quæst. 4. 6. art. 1. Quamquam à sententia & modo loquendi Henrici non multum discrepet Capreolus in 2. dist. 1. quæst. 2. art. 3. ad quartum argumentum Aureoli contra quartam conclusionem, vbi respondens Aureolo interroganti, an, cũ res creatur, fiat id quod omnino nihil erat: dicit, fieri quidem id quod erat nihil esse existentiæ, & addit; *Erat autem vltra nihilitatem, quæ est carentia actualis existentiæ, essentia in esse essentiæ, quæ, absolutè considerata, vt natura, vel quidditas, est subtrahibilis nihilitati existentiæ & aliquidditati existentiæ, hoc est ipsi esse vel non esse actualu existentiæ, & ipsa secundum se semper est aliquid in genere essentiarum, & in esse intelligibili, & in potentia actiua creatoris, licet nõ in esse reali actuali, vt declarant Henricus, Godofredus, & Bernardus de Gannaco.* Hoc verò esse essentiæ ita postea Capreolus declarat, vt ex parte creaturæ, antequam à Deo producatur, non existimet esse aliquam veram rem distinctam à Deo, quæ sit simpliciter extra nihil, sed vt ex parte creaturæ dicat quandam aptitudinem, sed potiùs non repugnãtiam, vt in tali esse à Deo producatur: in hoc enim distinguuntur essentiæ creaturarum à rebus fictitiis & impossibilibus vt chymera: & hoc sensu dicuntur creaturæ habere reales essentias, etiamsi non existant: dicuntur autem habere, non actu, sed potestate, non per potentiam intrinsecam, sed extrinsecam creatoris, atque ita dicuntur habere non in se, sed in causa sua, vel materiali, sicut res generabilis dicitur esse in potentia materiæ primæ, vel effectiua, quomodo totum ens creabile in potentia Dei continetur antequam fiat, de cuius essentia possibili in communi nunc agimus. Atque hoc etiam modo dicitur talis essentia, antequam fiat, realis, non propria ac vera realitate, quam in se actu habeat, sed quia fieri potest realis, recipiendo veram entitatem à sua causa, quæ possibilitas (vt statim latiùs dicam) ex parte illius solum dicit non repugnantiam vt fiat: ex parte verò extrinsecæ causæ dicit virtutem ad illam efficiendam. Atque eodem modo & ratione esse quod appellant essentiæ ante effectionem, seu creationem diuinam solum est esse potentiale obiectiuum (vt multi loquuntur, de quo statim) seu per denominationem extrinsecam à potentia Dei, & non repugnantiam ex parte essentiæ creabilis.

Henric. Heruæus. Soncinas. Capreol.

III. Nec potuit in mentem alicuius doctoris Catholici venire, quod essentia creaturæ ex se & absque efficientia libera Dei sit aliqua vera res, aliquod verum esse reale habens distinctum ab esse Dei, quod tandem fatetur expresse Capreolus citato loco, allegans verba Diui Thomæ, quæstione tertia, de potentia, articulo quinto ad secundum vbi sic ait; *Ex hoc ipso, quod quidditati esse tribuitur, non solum esse, sed ipsa quidditas creari dicitur, quia antequam esse habeat, nihil est, nisi fortè in intellectu creantis, vbi non est creatura, sed creatrix essentia.* Et ratione probatur ex principiis fidei, quia solus Deus est ens ex se necessarium, & sine illo factum est nihil, & sine effectione eius nihil est, aut aliquod esse reale in se habet. Vnde rectè dicunt sancti Patres, quidquid à Deo factum nõ est, vel Deum esse vel nihil esse. Iustinus in expositione fidei, Cyrillus libro 1. in Iohannem capite 6. Augustinus lib. 1. de Trinitate capite 6. Est autem de fide certum, Deum non fecisse essentias creatas ab æterno, quia neque ex necessitate (vt argumentabamur contra opinionem Scoto attributam) cum de fide sit Deum nihil agere necessariò simpliciter. Neque ex libera voluntate, sic enim de fide est, in tempore cœpisse operari. Et præterea est euidens, si essent factæ à Deo essentiæ rerum ab æterno, etiam ex tunc fuisse existentes, quia omnis effectio ad existentiam terminatur, vt infrà ostendam. Et confirmatur, quia aliàs non posset Deus rem aliquam in nihilum redigere, quia semper maneret aliquid rei, scilicet essentia. Et similiter non creasset Deus omnia ex nihilo, sed ex vno esse transmutasset illa ad aliud esse.

IV. Neque aliquid iuuat, quod Capreolus suprà ex aliorum sententia respondet; Deum creasse omnia ex nihilo existentiæ: non verò ex nihilo essentiæ. Aut enim quod nihil habet existentiæ, est simpliciter & omnino nihil, aut non. Si non, ergo absolutè & simpliciter non creauit Deus omnia ex nihilo, nec produxit omnia entia, seu omne id quod verè est aliquid reale, & consequenter nullum ens propriè creauit: sed vnum ex alio produxit, tanquam ex potentia reali receptiua & improducta, scilicet existentiam, seu rem existentem ex essentia reali, quæ dicitur esse potentia receptiua ipsius esse, & improducta. Vnde vlteriùs fit, creaturam posse quasi gloriari, quod ex se habeat aliquid, quod non habet à Deo, nec participatum ab illo. Hæc autem omnia & similia sunt contra fidem & naturalem rationem. Si verò tandem quis fateatur, illud, quod nihil habet existentiæ, esse simpliciter, & omnino nihil, relinquitur friuolam & vanam esse distinctionem de nihilo essentiæ, & existentiæ, quia quod est simpliciter & omnino nihil, non potest verè & realiter esse aliquid in aliqua ratione veri entis. Item quia remota existentia & efficientia primæ causæ nihil omnino manet in effectu vt ostensum est: ergo neque essentia manere potest sub aliquo vero esse reali distincto ab esse creatoris.

V. Quod tandem in hunc modum declaratur: demus enim essentiam creatam & existentem esse entitatem ex natura rei distinctam ab existentia & separabilem ab illa, & concipiamus illam entitatem essentiæ quæ est sub existentia, mente præscindendo vnam ab altera, vt, verbi gratia, humanitatem Christi, si illa est entitas tantùm essentiæ: nullus itaque Catholicus existimare potest, illam rem essentiæ humanitatis, secundum id totum, quod in ea concipitur præcisa existentia, ex æternitate habere actu illam entitatem, solumq; illi defuisse vnionem ad Verbum, & ad omnem aliam existentiam, alioqui daretur entitas æterna & increata extra Deum: fatendum ergo necessariò est, secluśa entitate existentię, quæ per effectionem aliquam com-

Universidad de Deusto
Biblioteca

municatur creaturæ, ipsam entitatem essentiæ omnino nihil esse.

Obiectiones contra positam resolutionem.

VI. Contra hanc tamen veritatem obiiciũtur nonnulla, quæ parui momenti sunt, sed, vt omnibus satisfaciam, indicabo illa. Primò, quod essentia creaturæ priusquam existat, terminat cognitionem Dei, vt autem terminet requirit aliquod esse. Secũdò, quia prædicata essentialia, ab æterno verè prædicantur aut prædicari possunt de essentia; omnis autem veritas fundatur in aliquo esse. Tertiò, quia res creatæ secundum esse essentiæ collocantur sub certo genere & specie, vnde eiusdem speciei est rosa siue existat siue non existat: imò eadem numero essentia est humanitas Petri creati & creabilis. Ergo in vtroque statu retinet aliquam entitatem essentiæ Quartò, quia si essentia creaturæ secundum se & vt obiicitur simplici intelligentiæ Dei, nihil reale est, erit ergo ens rationis, quo modo ergo verè dicitur esse aliquid creabile, cùm ens rationis nec sit aliquid nec creari possit? Quomodo item scientia est de ente reali, cùm sit propriè de essentia, & non de existentia? Deinde qualiter potest essentia habere in Deo verum exemplar seu causam exemplarem: nam in entibus rationis id locum non habet. Tandem communiter distinguitur in creaturis triplex esse, essentiæ, existentiæ, & veritatis propositionis: vt videre licet apud Diuum Thomam in primum distinctione 33. quæstione prima, articulo primo ad primum: ergo, secluſa existentia adhuc potest essentia retinere esse essentiæ, nam hoc non habet ab existentia, sed ex se: ergo secluſa omni efficientia extrinseca habet tale esse, & consequenter ex æternitate illud habet.

Prima. Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

Respondetur obiectionibus.

VII. Ad primum, omissis opinionibus Theologorum, quæ superiùs tactæ sunt, & latiùs 1. parte quæstio. 14. tractantur, concedo, essentiam creaturæ, sicut est obiectum secundarium scientiæ diuinæ, ita illam terminare: non est enim obiectum mouens, sed terminans tantùm. Ad hoc autem nullum reale esse quod actu habeat, necessarium illi est, quia *terminare*, neque est aliquid in ipsa, neque est aliquid ab ipsa, sed est sola denominatio extrinseca à scientia Dei, quæ denominatio in re denominata nihil ponit, neque etiam supponit per se loquendo, aliquod reale esse, sed tale quale per scientiam cognoscitur: nam hoc ipsum necessarium est ad scientiæ veritatem. Cum ergo Deus per scientiam simplicis intelligentiæ non cognoscat creaturas vt actu habentes esse aliquod reale, sed potentia tantùm, non requirit in illis aliquod esse reale vt terminent huiusmodi scientiam, sed sufficit esse potentiale quod vt sic solum est actu in causa, vt rectè dixit Diuus Thomas prima parte quæstione 14. articulo nono, & primo contrà Gentes capite 66. Quod si sit sermo de scientia visionis, qua Deus intuetur res existentes, illa quidem requirit existentiam in obiecto, in mensura (vt aiunt) æternitatis: tamen in propria & temporali duratione non est, nisi pro eo tempore pro quo existere cognoscitur. Atque ita ex vi terminationis scientiæ non requiritur in re scita aliquod esse reale, sed solum illud quod adæquatum sit scientiæ, ad veritatem eius. Quod est

Prima.

A euidens in scientia quam Angelus habet de rosa possibili aut de futura eclypsi.

Ad secundum dicam latiùs soluendo primam rationem positam præcedenti sectione, in fauorem primæ opinionis. Nunc breuiter respondetur cum Diuo Thoma prima parte, quæstione 10. articulo 3. ad tertium, ab æterno non fuisse veritatem in illis propositionibus, nisi quatenus erant obiectiuè in mente diuina, quia subiectiuè seu realiter non erant in se, neque obiectiuè in alio intellectu. Vt autem vera esset scientia, qua Deus ab æterno cognouit, hominem esse animal rationale, non oportuit essentiam hominis habere ex æternitate aliquod esse reale in actu, quia illud esse, non significat actuale esse & reale, sed solam connexionem intrinsecam talium extremorum: hæc autem connexio non fundatur in actuali esse, sed in potentiali. Dices, per illam scientiam non cognosci hominem posse esse animal rationale, sed necessariò esse animal rationale: ergo solùm esse potentiale non est sufficiens fundamentum eius. Respondetur negãdo absolutè consequẽtiam, quia illa necessitas non est absoluta essendi secundum aliquod esse reale in actu, sed quoad hoc est possibilitas tantùm, includit tamen necessitatem cõditionalem, quia nimirum, si homo producendus est, necessariò futurus est animal rationale, quæ necessitas nil aliud est, quàm identitas quædam obiectiua hominis & animalis, quam identitatem Deus simplicissimè cognoscit; nos autem per compositionem, quam significat verbum *est*, quando dicimus, hominem ex æternitate esse animal rationale, quod esse pertinet ad illum tertium modum, quo dicitur *esse* significare interdum veritatem compositionis.

B

Ad tertium dicendum est, eo modo collocari res possibiles nondum factas sub certo genere & specie, quo eis dicuntur conuenire aut verè attribui essentialia prædicata, scilicet, prout obiectiuè sunt in intellectu diuino, aut alio quopiam: hæc enim coordinatio seu collocatio sub certis generibus & speciebus formaliter non est in rebus, sed in intellectu: habet tamen in rebus fundamentum, vel prout actu existunt, vel prout existere possunt, & obiectiuè terminare scientiam, qua cognoscuntur, talis naturæ atque essentiæ esse debere, si fiant. Cùm ergo dicitur res possibilis, & facta esse eadem numero vel specie, si sit sermo de identitate reali seu positiua, falsum est, quia hæc non est, nisi inter extrema positiua & realia; negatiuè autem dicuntur esse vna res, vel vnius speciei, quia res producibilis & producta non sunt duæ res, sed vna, neque habent duas species, aut duas essentias, sed vnam: hæc autem vnitas, seu identitas negatiua apprehenditur à nobis ad modum positiuæ, quia comparamus rem positiuam obiectiuè existentem in intellectu ad rem actu existentem, ac si essent duo extrema positiua, cum tamen reipsa non sit nisi vnum, vt magis constabit ex §. sequenti.

C

Ad quartum respondetur, essentiam possibilem creaturæ obiectiuam diuinæ scientiæ, non esse ens confictum ab intellectu, sed esse ens re vera possibile & capax realis existentiæ, ideòque non esse ens rationis, sed sub ente reali aliquo modo comprehendi. Iam enim suprà declarauí essentiam creaturæ, etiam non productam, esse aliquo modo essentiam realem. Et in superioribus, tractando de cõceptu entis, ostendimus non solùm sub illo comprehendi id quod actu est, sed etiã quod aptum est esse.

Vnde

Vnde rectè Caietanus de ente & essentia capite 4. quæst. 6. ait, ens reale dupliciter accipi: vno modo vt distinguitur contra ens fabricatum ab intellectu (quod propriè est ens rationis) alio modo vt distinguitur contra non existens actu. Essentia ergo creaturæ, secundum se est ens reale priori modo, scilicet in potentia, non verò posteriori modo, & in actu, quod est propriè esse ens reale, vt ibidem Caietanus notauit. Quocirca si essentia creaturæ præcisè ac secundũ se sumpta & nondum facta, consideretur vt actu ens, vel ei tribuatur actu esse, sic vel non est cõsideranda in se, sed in sua causa. nec habet aliud esse reale ab esse suæ causæ, vel si consideretur ac in se habens esse, sic verum est, secundum eã consideratione nõ esse ens reale, sed rationis, quia non est in se, sed obiectiuè tantùm in intellectu. Dicitur tamen illa natura creabilis vel possibilis, quatenus secundum se realis est, & apta ad existẽdum, & eodem modo potest habere in Deo reale exemplar: hoc enim non semper repræsentat actuale ens, sed etiam possibile. Ac denique eodem modo, scientiæ, quæ considerant res abstrahendo ab existẽtia, non sunt de entibus rationis, sed de realibus, qui considerant essen- B tias reales non secundum statum quem habent obiectiuè in intellectu, sed secundum se, vel quatenus aptæ sunt ad existendum cum talibus naturis, vel proprietatibus.

XI. Quintæ. Quidnam & quotuplex sit esse essentiæ.

Circa quintum argumentum aduertendum est, æquiuocationem esse posse in primo membro, scilicet esse essentiæ. Duobus enim modis attribuitur rebus creatis. Vno modo secundum se, etiam vt nondum sunt factæ, neque actu existentes. Et hoc modo esse essentiæ non est verum esse reale actuale in creatura, vt demonstratum est, sed est esse possibile, & reuocatur ad illud tertiũ membrũ de esse veritatis propositionis seu cognitionis, nam vt ostendimus, essentiæ creaturarum hoc modo tantùm habent, vel esse in causa, vel obiectiuè in intellectu. Solùm potest constitui differentia inter illa duo membra, quod esse in veritate propositionis, non solum habet locum in essentiis realibus, sed etiam in entibus rationis & fictitiis: sic enim est verum cæcitatem esse priuationem, & chymeram esse confictum monstrum, & ideò peculiariter tribuitur rebus creatis es- C se essentiæ antequam existant, vt denotetur, illam veritatem fundari in esse potentiali apto ad existendum. Alio modo sumitur esse essentiæ, vt actu conuenit creaturæ iam existenti, & hoc esse est sine dubio reale & actuale, siue re, siue ratione tantùm ab existentia distinguatur, quod posteà videbimus, quia certum est, in re existente ipsam essentiam esse actu ens, & consequenter esse essentiale illius esse actuale esse. Hanc tamen actualitatem non habet, nisi per creationem, vel productionem agentis, & vt essentia reipsa coniuncta est existentiæ. Quocirca quamuis demus, esse essentiæ hoc modo sumptum esse actuale esse & distinctum ab esse existentiæ, nihilominus verum & certum est principium positum, quod essentia creaturæ non habet actu hoc esse essentiæ, nisi per effectionem, & consequenter quod secundum se & ex se, & vt improducta, nullum esse actu habet, neque essentiæ, neque existentiæ. Et hæc distinctio est præ oculis habenda ad tollendam æquiuocationem & intelligendam efficaciã rationum, quæ in hac materia fieri solent.

SECTIO III.

Quomodo & in quo differant in creaturis ens in potentia & in actu, seu essentia in potentia, & in actu.

I. In hac sectione aliud principiũ, & fundamentum eorum, quæ dicenda sunt, statuendum est, nimirum in rebus creatis ens in potẽtia & in actu immediatè ac formaliter distingui tanquam ens & & non ens simpliciter. Quæ distinctio ab aliquibus vocatur realis negatiua, quia vnum extremum est vera res, & non aliud; ab aliis verò vocatur distinctio rationis, quia non sunt duæ res, sed vna tantum, quæ per intellectum concipitur, & comparatur ac si essent duæ. Et hoc principium receptum communiter est etiam in Schola Diui Thomæ, vt patet ex Soncinate nono Metaphysicę, quęstione tertia Soncin. & aliis.

De potentia obiectiua, quid sit.

II. Vt verò hoc principium, quod valde necessarium est ad ea, quę dicemus, comprehendatur, aduertendum est, quoidam existimasse, ens in potentia dicere modum aliquem positiuum essendi eius rei, quæ in potentia esse dicitur, quod est esse diminutum & imperfectum, cõparatum ad illum statum, in quo res dicitur esse in actu. Iuxta quam sententiam dicendum esset, illa duo esse extrema positiua & realia. Solet hæc opinio tribui Scot. in 2. dist. 16. q. 1. §. Rationes istæ, quia distinguit potentiam, à qua denominatur ens in potentia, à potentia actiua & passiua, & ideò vocari solet obiectiua ex eodem Scoto in 2. distin. 12. quæst. 1. & secundum illum existimatur esse aliquid reale positiuum ex parte entis quod in potentia esse dicitur. Sed neque Scotus dixit hoc vltimum, neque vllam in se verisimilitudinem habet. Scotus enim nunquam intellexit, potentiam purè obiectiuam esse aliquid reale positiuum distinctum à causa producente, & præsuppositum ad actionem eius ex parte rei possibilis. Imò, si attente legatur, apertè id negat dicta d. 12. solum ergo vocauit ens in potentia obiectiua ipsum ens possibile, quia se habet vt obiectum potentię productiuę. Vnde solum in nomine differt vocando ens in potentia obiectiua quod nos vocamus ens potentiale, & de illa potentia obiectiua existimat loqui Aristot. 9. Metaphys. cum dicit, potentiam & actum esse in eodem genere; sed de sensu huius axiomatis dictum est suprà, & ad præsens nihil refert.

III. Igitur quod illud esse in potentia, seu illa potentia obiectiua non possit esse res aliqua vera & positiua in ipsa re, quæ in potentia esse dicitur, primò est euidens ex dictis §. præcedenti, quia vel illa potentia esset producta, vel omnino improducta, si est improducta, nihil est distinctum à creatore: si est producta, vel ab æterno & ex necessitate, & hoc dici non potest sine errore: vel liberè & in tempore, & sic, antequam produceretur, ipsa erat in potentia obiectiua, & consequenter res tota sine tali potentia in re producta erat in potentia obiectiua: ergo hoc esse in potentia obiectiua nullam dicit potentiam realem & positiuam, quæ actu sit. Secundò: nam vel talis potentia manet in re producta, vel non manet. Si non manet, nihil reale & positiuum esse potest: quomodo enim illud ens, qualecunque esse fingatur, si aliquid positiuum & reale esset, destrueretur per

Universidad de Deusto
Biblioteca

productionem entis in actu? Si verò illa potẽtia manet in re producta, iam illa potentia non est obiectiua tantùm, sed etiam subiectiua, nec res fierent ex nihilo, sed ex præsuppositа potentia, tanquam ex subiecto vel materia ex qua fit res. Tertiò suprà ostensum est, in essentia possibili priusquam fiat, nihil rei esse (propriè loquendo de re positiua & actuali) ergo non potest in ea esse potentia realis positiua: omnis enim potentia realis positiua est res aliqua vera, seu in aliqua realitate & entitate fundata. Quocirca vt rectè notauit Diuus Thomas 1.part. D.Thom. quæst.9.art.2. creaturæ non dicuntur possibiles, nisi per denominationem ab aliqua potentia actiua, vel passiua; quando autem hæc denominatio sumitur à potentia passiua, vel à potentia actiua causæ secundę, supponit iam talem potentiam ab alio productam; non potest enim vel causa secunda, vel aliqua potẽtia passiua realis esse prorsus producta. Quapropter (ait Diuus Thomas) *Omnes creaturæ antequam essent, non erant possibiles esse per aliquam potentiam creatam, cum nullum creatum sit æternum, sed per solam potentiã diuinam, in quantum Deus potest eas in esse producere.* Ex parte igitur creaturarum solum supponitur non repugnantia vt ita fiant, quia nihil rei in eis requiri aut supponi potest.

IV. Neque illa potentia respectu cuius dicuntur esse in potentia obiectiua, potest esse aliquid in ipsis, sed in causa à qua fieri possunt, quia esse in potentia obiectiua nihil aliud est, quam posse obiici alicui potentiæ, vel potiùs actioni aut causalitati alicuius potentiæ: non potest autem res obiici sibi ipsi, sicut non potest fieri à se, sed ab alio: dicitur ergo esse in potentia obiectiua in ordine ad alterius potentiam, & per denominationem ab illa dicitur res possibilis. Relinquitur ergo, ens in potentia vt sic non dicere statum aut modum positiuum entis, sed potiùs præter denominationem à potentia agentis includere negationem, scilicet quod nõdum actu prodierit à tali potentia; ideò enim in potentia esse dicitur, quia nondum exiuit in actum, & propterea etiam cùm res creatur desinit esse in potentia, non quia desinat esse subiecta diuinæ potentiæ & contenta in illa, sed quia iam non est tantùm in illa, sed etiam ab illa, & in se ipsa. Hunc ergo statum excludebat illud esse in potentia.

Quid addat essentia in actu essentiæ in potentia.

V. SEcundò principaliter obseruandum est circa aliud extremum, scilicet ens aut essentiam in actu frequenter ab authoribus dici, essentiam in actu addere existentiam ipsi essentiæ. Qui modus loquendi, iuxta sententiam eorum qui affirmant, essentiam existentem non distingui ex natura rei à suo esse, intelligendus necessario est de additione secundum rationem, aut impropriè dictam. Nam, si sit sermo de essentia in actu respectu essentiæ in potentia, minùs propriè dici videtur addere illi existentiam, quia additio realis non fit propriè, nisi enti reali; nam aliquid entitatis habet cui additio fit: diximus autem essentiam in potentia nihil habere entitatis: non ergo ei fit additio propriè loquendo: nisi fortasse secundum rationem, quatenus essentia in potentia obiectiua apprehenditur, per modum entis, propriùsque diceretur, essentiam vt actu ens, distingui per existentiam actualem à seipsa, vt est in potentia. Vnde si sit sermo de essentia in actu, nullo modo dici potest iuxta hanc sententiam, quod A essentia existens addat existentiam supra essentiam in actu, quia essentia, quæ est ens actu, formaliter & intrinsecè includit existentiam: per illam enim constituitur ens actu, & distinguitur ab ente in potentia, iuxta hanc sententiam, vt dictum est. Quapropter frequentius vtuntur illo modo loquendi authores, qui existimant, esse distingui ex natura rei ab essentia creaturæ, vt patet ex superiùs citatis, inter quos Ægidius quodlibeto 1. quæstione septima ait; *esse imprimi essentiæ dum creatur & fit existens.* Quod dictum si intelligatur de essentia in potentia prout erat, vel potiùs cogitabatur ante effectionem Dei, vel est omnino falsum, vel impropriissimum ac metaphoricum; quo modo enim potest actus imprimi ei quod nihil est? actus enim non imprimitur, nisi potentiæ receptiuæ: essentia autem sub ea consideratione non est in potentia receptiua, sed merè obiectiua. Igitur, vt illa locutio & similes aliquem verum sensum habere possint, iuxta prædictam sententiam, necesse est intelligi de essentia in actu, quæ comparata ad esse, est potentia receptiua illius, non B tamen est actualis essentia, nisi dum actu recipit actum essendi.

Ex hoc tamen necessariò sequitur, quamuis essentia actualis non differat à potentiali, nisi dum est, vel etiam quia est sub actu essendi: formaliter tamen ac præcisè non differre immediatè in actu essendi, sed in sua entitate essentiali, seu in esse essentiæ actualis. Hoc (inquam) necesse est dicere, distinguendo ex natura rei essentiam actualem ab existentia, tanquam realem potentiam ab actu. Quia ens in potentia obiectiua vt ostendimus, est simpliciter nihil, seu non ens actu: ergo quælibet actualis entitas per id formaliter, immediatè ac præcise differt ab ente in potentia, per quod est in suo genere entitas actualis, & desinit esse potentialis: sed essentia actualis in esse essentiæ differt ab esse tia in potentia, vt per se notum est, & non differt formaliter ac præcisè per existentiam, sed per actualitatem illam quam in se habet, ab existentia distinctam, quia illam actu non habebat dum erat in potẽtia: ergo. Item, quia secundum illam entitatem actualem, est in potentia receptiua existentia, in qua non erat prout considerata in sola potentia obiectiua. Præterea declaratur apertè in humanitate Christi, si supponatur existere per existentiam increatam Verbi, quia C nihilominus ipsa præcisè concepta est entitas actualis creata, & ideò etiam sic præcisè concepta differt à seipsa vt erat ab æterno in sola potentia obiectiua: & ideò concipitur nunc vt proximè apta ad hoc vt vniatur Verbo, quod ante creationem non habebat: illa ergo humanitas vt actualis entitas essentiæ differt à seipsa in potentia per suammet entitatem essentiæ creatam, & non tantùm per esse increatum Dei.

Quod declaratur ampliùs & confirmatur; nam, si essentia & existentia sunt res diuersæ, sicut essentia potest esse in potentia & in actu: ita existentia creata est in potentia & in actu: & sicut essentia non potest esse actualis, nisi coniuncta existentiæ, ita neque existentia potest esse actualis nisi coniuncta essentiæ; formaliter tamen & intrinsecè non differt existentia actualis à seipsa potentiali per essentiam, sed per suam actualem entitatem, quam actu nõ habebat, dum erat in potentia: idem ergo est de essentia, si secundum præcisam actualitatem essentiæ ad seipsam in potentia comparetur. Similiter non solum essentia præcisè & existentia præcisè, sed etiam totum cõpositum

situm ex esse & essentia, potest à nobis concipi, vt in A potentia, & vt in actu, vt per se notum est: hoc autẽ ens in actum non distinguitur adæquatè à seipso in potentia, quia addit existentiam essentiæ, nam in vtroq; statu includit existentiam proportionatè, sed differt per totam entitatem suam adæquatam, quia nimirum dum est in actu, habet actualitatem essentiæ & existentiæ, dum verò est in potentia, neutram habet.

VIII. Est ergo in vniuersum verum secundum principium suprà positum, scilicet ens in actu, & ens in potentia distingui formaliter immediatè tanquam ens & non ens, & non tanquam addens vnum ens supra aliud ens. Et consequenter etiam est verum, essentiam prout actuale ens distingui immediatè ab essentia potentiali per suammet entitatem actualem, siue ad habendam illam requirat aliam entitatem, vel alium modum, siue non: est enim eadem ratio de essentia in actu, quæ de quolibet ente in actu. Vnde, vt formaliter loquamur, & abstrahamus ab omni opinione, non est dicendum essentiam actualem distingui à potentiali, quia habet existentiam: nam, licet id etiam possit verificari, aut formaliter & proxi- B mè, aut radicaliter & remotè, iuxta varias opiniones: tamen formalissimè & immediatè in omni sententia separatur essentia actualis à potentiali, per suammet entitatem actualem, quam habet in ratione essentiæ realis.

SECTIO IIII.

An essentia creaturæ constituatur in actualitate essentiæ per aliquod esse reale, indistinctum ab ipsa, quod nomen habeat, & rationem existentiæ.

I. DEximus de essentia creaturæ vt possibili, & vt in actu, & de distinctione earum qualis sit: superest dicendum de esse, quo essentia in actu formalissimè constituitur.

II. Dico ergo primò. Essentia realis, quæ in se est aliquid actu; distinctum à sua causa, cõstituitur intrinsecè aliquo esse reali & actuali. Hoc sequitur apertè ex dictis, nam omnis entitas realis cõstituitur aliquo esse reali, cum ens ab esse dicatur, & ens reale ab esse reali: ergo dum entitas realis desinit esse potentialis, C & fit actualis, necesse est vt aliquo actuali esse reali cõstituatur. Rursus essentia actualis realis in suo genere est verum & actuale ens reale, differens iam ab ente in potẽtia: ergo necesse est illam formaliter cõstitui in tali actualitate aliquo esse reali actuali, ei communicato per efficientiam aliquam.

III. Dico secundò. Hæc constitutio non fit per compositionem talis esse cum tali entitate, sed per identitatem omnimodam secundum rem. Probatur primò ex dictis, quia essẽtia actualis differt à se ipsa potentiali immediatè per suam entitatem: ergo per illãmet habet illud esse actuale, per quod constituitur, &c. Secundò declaratur in hunc modum, nam vel essentia actualis distinguitur ex natura rei ab existẽtia; vel non. Si non, manifestum est, nullum habere esse distinctum quo in tali actualitate constituatur. Si verò distinguitur: ergo etiam distinguitur ex natura rei esse essentię actualis ab esse existentiæ actuali: ergo esse essentię actualis non distinguitur ex natura rei ab actuali essentia, alioqui in infinitum procederetur: ergo in omni opinione illud esse, quo constituitur essentia actualis vt sic, non potest esse distinctum ex natura rei ab ipsa.

Propria quæstionis resolutio.

DIco tertiò. Illud esse, quo essentia creaturæ formaliter constituitur in actualitate essentiæ, est verum esse existentiæ. Duæ propositiones præcedentes prout à nobis propositæ sunt, communes sunt in omni opinione, siue teneamus existentiam distingui ex natura rei ab essentia, siue non: hæc autem tertia admittitur quidem, imò necessariò asseritur ab his qui non distinguunt existentiam ab actuali essentia; ab his verò qui oppositum sentiunt, frequentiùs negatur. Imò, si consequenter loquantur, non video qua ratione possint eam admittere. Probatur autem hæc assertio variis modis. Primo, quia hoc esse præcisè sumptum satis est ad veritatem huius locutionis de secũdo adiacẽte, *Essentia est*: ergo illud esse est vera existentia. Consequentia est clara, nam iuxta communem significationem & conceptionem hominum, *est*, de secundo adiacente non absoluitur à tempore, sed significat actu esse in rerum natura, quod omnes intelligimus nomine existentiæ, seu per esse existentiæ. Dices, de actuali essentia semper verè dici, *est*, non tamen formaliter ob actualitatem essentiæ, neque ob illud esse quo in tali actualitate formaliter constituitur, sed quia nũquam habet hoc esse absque existentia, tametsi distincta à tali esse seu actualitate essentiæ. Contra hanc autem responsionem, probatur antecedens rationis factæ: nam per hoc esse essentiæ actualis formaliter ac præcisè sumptum talis essentia est ens in actu, & distinguitur ab ente in potentia: ergo ex vi illius esse talis essentia est: rectè enim infertur: est ens actu, ergo est: quia esse ens actu non diminuit rationem entis, quam includit verbum, *est*. Vnde, etiamsi demus, hoc esse essentiæ actualis pendere ab vlteriori termino, seu actu tanquam à conditione necessaria, vel ab aliquo huiusmodi, nihilominùs tamen illud esse ipsum formaliter constituet ens actu, & distinguet illud ab ente in potentia: ergo ex vi illius verè & absolutè dicitur res esse: sicut accidens ex vi sui esse dicitur esse ens actu, & absolutè esse, quamuis illud esse requirat inhærentiam in subiecto, ita vt sine illa naturaliter esse non possit. IIII.

Secundò argumentor tam simpliciter quàm ad hominem, nam huic esse actualis essentiæ conueniunt omnia quæ tribui solent existentiæ, imò & illa omnia propter quæ authores primæ & secundæ sententiæ existimant, existentiam distingui ex natura rei ab essentia, ergo est verum esse existentiæ. Antecedens probatur, nam primò hoc esse essentiæ actualis non est æternum sed temporale, nam, vt suprà ostensum est, creaturæ nullum esse reale ab æterno habuerunt; sed esse essentiæ prout distinguitur ab esse existentiæ dicitur esse æternum, quod non potest esse verum nisi de illo esse potentiali: ergo esse actuale sicut temporale est, ita etiam est vera existentia. Deinde, hoc esse conuenit creaturæ contingenter seu non necessariò, quandoquidem & priusquam fieret illud non habuit, & potest, postea quam illud habet, illo priuari: sed istæ sunt conditiones existentiæ, propter quas maximè censetur distingui ab essentia: nam essentia dicitur non conuenire rei cõtingẽter, sed necessariò, & inseparabiliter: ergo hoc esse actualis essentiæ habet conditiones omnes existentiæ. Dices, si hęc ratio est efficax, non solùm concludit, quod hoc esse sit existentia, sed etiam quod sit distinctum ab essentia, V.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondetur, in opinione aliorum ita concludi, tamen iuxta nostram sententiam, potiùs concludi, non rectè probari illis rationibus existētiam distingui ex natura rei ab essentia de quo plura inferiùs. Vnde vlteriùs huic esse actualis essentiæ conuenit, vt conferatur creaturæ per efficientiam creatoris; sed per efficientiam proximè confertur esse existētiæ: in hoc ergo etiam conuenit hoc esse cum existētia. Denique nulla potest excogitari conditio necessaria ad esse existentiæ, quæ non conueniat huic esse. Nisi fortè aliquis, petendo principium, dicat, vnam ex conditionibus requisitis ad existentiam esse vt distinguatur ex natura rei ab actuali essentia, quod sanè absurdè diceretur: nunc enim inquirimus conditiones, quibus cognoscere possimus quid existentia sit, & cur sit ab essentia distinguenda. Esset ergo voluntaria petitio principij, inter conditiones necessarias ad esse existentiæ ponere huiusmodi distinctionem. Eò vel maximè, quòd distinctio cum sit negatio vel relatio quædam non est conditio per se requisita ad esse rei, sed est quid resultās ex tali esse rei. Non est ergo distinctio ponenda inter conditiones necessarias ad esse rei, siue essentiæ, siue existentiæ: in reliquis autem nulla fingi potest conditio, quę constituat esse reale in esse existentiæ, quæ non reperiatur in esse actualis essentiæ. Est ergo hoc verum esse existentiæ.

VI. Tertiò declaratur hoc ipsum ex propria ratione existentiæ, nam esse existentiæ nihil aliud est, quàm illud esse, quo formaliter, & immediatè entitas aliqua constituitur extra causas suas, & desinit esse nihil, ac incipit esse aliquid: sed huiusmodi est hoc esse quo formaliter & immediatè constituitur res in actualitate essentiæ: ergo est verum esse existentiæ. Maior videtur esse per se nota ex ipsius termini significatione, & communi omnium conceptione. Item ex immediata & formali oppositione suprà declarata inter ens actu, & ens in potentia, nam ens actu idem est quod existens, alioqui dari posset medium inter ens possibile & ens existens, quod tamen in intelligibile est: ergo illud esse quo formaliter cōstituitur ens actu in se & extra causas, est etiam esse quo constituitur existens: ergo illud esse est verum esse existentiæ. Item quia huiusmodi esse, si per possibile vel impossibile intelligatur manere absque C quolibet alio esse distincto, est sufficiens ad distinguendam entitatem actualem à possibili; & consequenter ad constituendam illam in nouo ac temporali statu, quem ab æterno non habet, & ad terminādam actionem agentis, seu ad fundandam habitudinem & dependentiam realem à causa efficiente: ergo huiusmodi esse quo res formaliter constituitur actu extra causas, est existētia. Minor autem propositio scilicet, quòd illud esse quo intrinsecè & immediatè essentia possibilis intelligitur fieri essentia actualis, constituat essentiam extra causas, seu extra nihil, ferè est per se nota ex terminis, quia per illud esse est aliquid in actu. Est etiam demonstrata ex principiis positis, quia ostensum est, per hoc esse formaliter constitui essentiam extra possibilitatem quā ab æterno habeat nostro modo concipiendi: nam educi vt sic dicam à possibilitate, & extra causas constitui, idem sunt.

VII. Occurritur obiectioni. Nec refert si quis dicat, hoc esse actualis essentiæ pendere ab alio esse distincto quod ab aliis appellatur actualis existentia, tum quia, licet admittamus hanc dependentiam, illa esse non potest in genere causæ vel termini formalis intrinsecè constituentis essentiam in ratione essentię actualis; nos autem locuti sumus de esse sic formaliter & intrinsecè constituente actualitatem essentiæ, & de illo ostendimus habere veram rationem existentiæ. Assumptū probatum est à nobis, quia ostendimus, illud esse quo essentia in actualitate essentiæ constituitur non posse esse ex natura rei distinctum ab ipsa: si ergo illud aliud esse quod ab aliis vocatur existentia, est distinctum ex natura rei ab actualitate essentiæ, non potest illam formaliter constituere in tali actualitate: si ergo aliqua est dependentia actualis essentiæ à tali existentia, non erit vt ab intrinseco constitutiuo formali, sed vt ab alia causa vel conditione necessaria. Præterea quia, si hæc ratio attentè ponderetur, probat, nullam dari existentiam ita distinctam ab esse actualis essentiæ, & si fortasse datur aliqua conditio vel terminus aut modus necessarius vt talis essentia actualis existat, illam non esse nec vocari posse existentiam, sed subsistentiam, vel inhærentiam, nisi tota hæc controuersia ad quæstionem de nomine reuocetur. Quia verò magna ex parte hinc pendet intelligentia totius huius quæstionis, directè & B ex professo declarandum hoc est & probandum in sequenti sectione.

SECTIO V.

Vtrùm præter esse reale actualis essentiæ sit aliud esse necessarium, quo res formaliter & actualiter existat.

Declaratur munus existentiæ.

CErtum est apud omnes, existentiam esse id quo formaliter & intrinsecè res est actu existens, quamquam enim existentia nō sit propriè & in rigore causa formalis, sicut neque subsistentia aut personalitas: est tamen intrinsecum & formale constitutiuum sui constituti, sicut personalitas est intrinsecum & formale constitutiuum personæ; siue hoc sit per compositionem siue absque illa, nam cōstitutio latius patet quam compositio, vt Theologi latiùs tradunt 1. parte quæstio. 40. seu in 1. distinct. 26. & 33. hoc autem constitutum per existentiam, vt vno verbo significetur quod omnes admittant, nihil aliud est quam existens vt sic, quamquam sub hac voce æq; obscurū maneat quid illud sit; nisi ampliùs conceptus seu ratio existentis vt sic declaretur. Quidquid verò illud sit certum tamen est, existens vt sic per solam existentiam formaliter constitui; & in hoc genere quasi formalis causæ ab illa sola pendere: hoc tamen non excludit quin aliis modis, vel in aliis generibus causarum pendeat res existens ab aliis rebus in sua actuali existentia, quod est attentè cōsiderandum, quia aliqui Thomistæ videntur hoc aut ignorasse, aut dissimulasse, vt in argumentis primæ opinionis tactum est, & in eorum solutionibus videbimus. Est autem id euidens etiam in eorum sententia, nam si existentia & essentia sunt ex natura rei distinctę, & ex eis componitur ens existens tanquam ex actu & potentia, necesse est vt illud compositum in ratione entis existentis intrinsecè pendeat tam ab entitate essentię, quam ab entitate existentię, licet ab hac formaliter, ab illa verò materialiter: imò & necesse est, ipsam entitatem existentiæ pendere ab entitate essentiæ in genere causę materialis, sicut è cōtrario essentia pēdet ab existētia in genere formalis.

Rursus

II. Rursus in omni opinione necesse est vt existentia A rei creatæ pendeat ab existentia alterius rei, saltem in genere causæ efficientis. Quòd si res creata existens imperfecta sit, vel incompleta in genere entis, necesse est, vt tota entitas actualis, & ipsa etiam existentia talis rei, pendeat ab alio, vel tanquam à subiecto, vel tanquam à sustentante, vel tanquam ab vnione cum alio, vel tanquam ab vltimo termino completæ entitatis. Probatur inductione, quæ fieri potest variis exemplis, iuxta varias sententias: sic enim humanitas Christi, & existentia creata eius pēdet à Verbo vt à sustentante, & ab Incarnatione tanquam ab vnione qua coniungitur Verbo: sic etiam humanitas Petri, & existentia eius pendet à subsistētia tanquam ab vltimo termino complente subsistentiam: sicut etiam linea quantumuis concipiatur actu existens dici potest pēdere à puncto tanquam à termino suo. Vnum verò exemplum est ferè extra omnem controuersiam: nam forma accidentalis secum affert suam existentiam, quæ existentia naturaliter pendet à subiecto vt à causa materiali, & ab vnione seu inhærentia in subiecto vt à modo, quo mediante, sustentatur à subiecto (& quod certius est) forma B substantialis materialis, secum affert suam existentiam, quæ naturaliter pendet à materia vt à causa materiali. Ratio verò generalis est, quia omne ens, quod in suo ordine imperfectum & incompletum est, potest pendere ab alio ente vel vt à causa intrinseca, vel vt ab extrinseca, prout naturæ eius fuerit accommodata: hoc enim nullam repugnantiam inuoluit; & alioqui consentaneum est imperfectioni talis entis. Quòd si in entitate essentiæ actualis hoc facilè admittitur, & sine controuersia, non est cur in entitate existentiæ negetur, cum illa etiam imperfecta, & imbecillis ad se sustentandum esse possit, vt euidenter constat in omni existentia accidentis.

Punctus controuersiæ.

III. EX his ergo rectè concluditur, essentiam actualem vt sic, etiamsi in suo intrinseco & formali esse includat esse existentiæ vt probatum est, nihilominus posse naturaliter indigere aliquo vlteriori termino, vel modo, aut vnione, vt in rerum natura existat, vel simpliciter, vel connaturali C modo, vt euidenter declarat & confirmat discursus factus, & exempla, ac rationes in eō adductæ. Hinc ergo nata est quæstio proposita, dicunt enim aliqui, etiamsi essentia per suum esse reale essentiæ sit verum actuale ens, nihilominus indigere alia vlteriori actualitate distincta vt esse possit, & hanc vocant existentiam.

Resolutio.

IIII. DIcendum tamen est, essentiam realem, & actualem posse quidem naturaliter postulare modum subsistendi, vel inhærendi, vt sit: hunc tamen modum seu terminum vlteriorem non esse existentiam ipsius essentiæ, nec posse præter hos modos aut terminos excogitari alium, qui & sit distinctus ex natura rei ab essentia actuali, & sit vera existentia eius. Probatur facilè discurrendo per singulas essentias & modos earum. Et incipiendo à clarioribus, forma accidentalis præter entitatem actualem sibi essentialem, includit actualem vnionem seu inhærentiam ad subiectum, quam esse ex natura rei distinctā ab entitate formæ accidentalis satis declarauit mysterium Eucharistiæ, in quo separata est & destructa actualis inhærentia, conseruata entitate accidentis. Sicut etiam idem mysterium ostendit eandem actualem inhærentiam esse extra essentiam accidentis. Hæc autem inhærentia non est esse existētiæ accidentis: quis enim hoc vnquam dixit? Nam in sacramento altaris nō creatur nouum esse existētiæ, quo accidentia consecrata existant, vt omnes ferè Theologi docent: retinent ergo accidentia cōsecrata existentiam quam habebant in pane; & non retinent inhærentiam: non est ergo inhærentia existentia accidentis, sed modus quidam illius, quo mediāte illa existentia naturaliter pendet & cōseruatur à subiecto, quam dependentiam Deus supplet in accidēte separato. Idemque est proportione seruata in forma materiali respectu materiæ, & in materia respectu formæ, vt latiùs dicemus inferius.

V. Existentia substantialis distinctum quid à subsistentia.

Subsistantialis autem natura, quæ per se existit præter actualem entitatem essentiæ, includit vltimum quendam terminum, quo positiuè subsistit vt infrà suo loco dicemus contra Scotum & alios. Quem terminum nunc etiam supponimus ex natura rei esse distinctum ab entitate actuali totius naturæ, seu B essentiæ substantialis. Hunc item terminum negamus esse existentiam, sed subsistentiam naturę seu suppositi. Et quamuis fortasse qui ita loquūtur vt illū terminum seu subsistentiam, existentiam substantialē vocent, possint tantum in modo loquendi à nobis discrepare, tamen etiam potest esse realis differentia, & si sit tantum in voce, non rectè loquūtur. Etenim si subsistentiā ipsam existentiam vocent, quia re vera putant, essentiam substātialem primò ac formaliter cōstitui in esse entis in actu, & distingui ab ente possibili per subsistentiam ipsam vt sic, est planè falsum, vt etiam Thomistæ frequētiùs sentiunt, & infrà tractando de subsistentia videbimus. Et ex hactenus dictis conuinci potest. Ostendimus enim, illud esse, quo primò & formaliter constituitur essentia intra latitudinem entis in actu & distinguitur ab essentia possibili, non posse esse aliquid ex natura rei distinctum ab entitate actuali essentiæ: non potest ergo hic esse effectus formalis subsistentiæ, cum supponamus, hanc ex natura rei esse distinctam. Præterea sicut hic modus est distinctus ab entitate essentiæ, ita potest entitas essentiæ conseruari destructo tali modo: & tunc retinet totum illud esse intrinsecum C quo constituitur in tali actualitate seu entitate actuali: ergo non constituitur formaliter & intrinsecè in ea actualitate per subsistentiam. Antecedens supponitur ex mysterio Incarnationis & ex his quæ dicemus infrà de natura & subsistentia. Consequentia verò probatur primò, quia idem numero constitutum non potest conseruari destructo intrinseco & formali constitutiuo, sicut non potest manere eadē persona ablata personalitate, etiamsi maneat eadem natura. Secundò à simili, nam rectè probamus formale constitutiuum accidentis in ratione entis in actu non esse inhærentiam, quia ablata inhærentia, conseruatur idem numero accidens in ratione entis in actu: idem ergo est in præsenti. Igitur in hoc sensu non potest verè dici modus subsistendi, esse ipsum esse existentiæ naturæ substantialis.

VI. Alio verò sensu posset quis ita loqui, nimirum, quia entitas actualis essentiæ substantialis non potest in rerum natura existere sine tali modo; & quod propter hanc causam illud esse, quo essentia intrinsecè constituitur ens actu, non vocetur esse existentiæ, sed essentiæ tantum, quia per se non sufficit ad constituendā rem existentem, sufficit tamen

ad con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad constituendam essentiam rei, terminus autem seu modus subsistentiæ vocetur esse existentiæ, quia cõplet entitatem rei, & illo posito, sufficit vt res existat. Et hic quidem dicendi modus solum est diuersus à nostra sententia in vsu terminorum: nos enim hoc præcipuè contendimus, & in hoc totam rem sitam esse existimamus, quod in entibus creatis, præter actualem entitatem essentiæ, & modum existendi per se vel in alio, non fingatur aliud esse existentiæ distinctum ex natura rei ab entitate actuali essentiæ, & à modo per se existendi vel inhærendi alteri; quod iam nobis concedit illa sententia illo modo explicata. Displicet tamen valde ille modus loquendi. Primò propter abusum terminorum, quia per esse existentiæ nemo intelligit omne id sine quo actualis rei entitas conseruari non potest, sed quo formaliter huiusmodi entitas in ratione entis in actu, & extra suas causas constituitur: ergo, licet actualis entitas essentiæ substantialis non possit esse sine subsistentia, si per illam formaliter non habet quòd sit extra causas, non potest dici quòd per illam existat; & consequenter neque illa potest existentia appellari.

VII. Secundò quia aliàs subiectum accidentis dicendum esset existentia accidentis, quia sine illo non potest naturaliter existere. Imò materia posset appellari existentia formæ pendentis ab ipsa in esse, & forma materiæ. Et ampliùs, si consequenter ipsi loquantur, debent essentiam actualem appellare existentiam suæ subsistentiæ, quia subsistentia non potest existere sine natura quam terminat, & à qua pẽdet. Si ergo hæc omnia neganda sunt, solum quia illa dependentia in existendo non est vt à formali constitutiuo entitatis actualis, eadem ratione negandum est, subsistentiam esse existentiam illius naturæ quam terminat.

VIII. Tertiò, quia saltem supernaturaliter conseruatur natura existens ablata propria subsistentia, vt patet in mysterio Incarnationis. Dices, conseruari quidem sine propria, non tamen aliqua alia existentia, quæ vicem propriæ suppleat; quæ poterit etiam appellari existentia naturæ. Sed contra hoc est; tum quod adhuc est sub controuersia, an possit creata natura conseruari sine vlla subsistentia tam propria, quàm aliena; & Caiet. cum aliis tenet posse: & est probabile vt posteà videbimus, tum etiam quia, quamuis, ablata propria subsistentia, alia substituatur loco illius, semper natura manet eadem numero in ratione talis entitatis existentis, quod esse nõ posset si formaliter existeret per subsistentiam: quia variato formali constitutiuo necesse est constitutum variari.

IX. Quartò, quia subsistentia ita se habet ad naturam substantialem, sicut inhærentia ad naturam accidẽtalem: nam per se & in alio cum proportione sumpta opponuntur inter se, & versantur suo modo circa idem diuisum: vnde sicut actualis inhærentia est modus existentis naturæ, ita actualis perseitas, quæ est propria subsistentia; est modus naturæ existentis: nõ potest ergo rectè appellari existentia eius. Nec video qua ratione moueantur qui sic loquuntur, nisi vt verbis saltem defendant, existentiam distingui ex natura rei ab essentia, cum in re solum de subsistentia ita sentiant.

Assertio præcipuè intenta persuadetur.

X. SVpereſt vt probemus alteram partem à nobis præcipuè intentam, scilicet, præter actualem entitatem essentiæ & illud esse quo in ea constituitur quodq; ab ipsa in re non distinguitur, & præter modum subsistentiæ, vel inhærentiæ, non dari aliud esse existentiæ ex natura rei distinctum ab his. Sufficiès autem probatio huius veritatis esse videtur, quia omnis alia entitas, vel modus realis, est superfluus & sine probatione confictus: cur ergo est multiplicãdus? Antecedens declaratur, quia rationes quæ afferuntur ad probandam huiusmodi existentiam distinctam, vel probant solum de subsistentia in natura substantiali, & inhærentia in accidentali, vel sũt omnino inefficaces, quia supponũt nescio quod esse essẽtiæ ęternũ creaturę, q̃ re vera nullũ est. Quapropter illæ rationes æq; probarent, esse essentiæ actuale & temporaneum distingui ex natura rei ab essentia creaturæ, quod nullus asserere potest, quique his verbis significantur, mediocriter concipiat.

Et hinc satis etiam constat, huiusmodi entitatem vel modum esse superfluum. Primò quidem, quia si esset aliqua eius necessitas vel vtilitas, posset aliqua probabili ratione declarari ac suaderi. Deinde, quis quæso est formalis effectus talis entitatis seu modi propter quem à natura seu à Deo tribuatur? Non enim esse potest vt essentia fiat ens actuale, & extra causas suas constituatur: hoc enim formaliter habet per esse essentiæ actuale, vt sæpè probauimus. Neque etiam vt entitas essentiæ actu sit per se, vel in alio: nam hos modos essendi habet per subsistentiam vel inhærentiam: quid ergo confert alia existentia? Dices. confert existere, seu constituit formaliter essentiam non in ratione essentiæ, sed in ratione existentis. Sed hæc est petitio principij, aut idem per idem declarare: hoc enim est quod inquirimus, quid addit existere vltra esse actuale extrà causas, communicatum per effectionem causæ efficientis, quo verè constituitur essentia in ratione entis in actu, cum supponamus non esse sermonem de subsistentia, vel inhærentia: & similiter inquirimus, quid addat *existens* supra *ens actu* extra causas, suppositio quod non addit esse subsistens, vel inhærens. Quia ergo nulla ratio realis distincta à prædictis concipi potest, concludimus, ens actu & existens eandem rem & rationem formalem significare; ideòq; fingi non posse esse existentiæ, distinctum ab illo esse, quo vnaquęque res in actualitate suæ essentiæ constituitur.

Atque hinc vlteriùs inferimus, huiusmodi entitatem existentiæ dicto modo distinctam non solùm superfluam esse, sed planè impossibilem. Primò quidem quia hæc entitas non ponitur vt à Deo extrinsecùs addita ad maiorem aliquam rerum perfectionem, sed vt connaturalis & debita ac omnino necessaria, vt res sit extra causas suas. Si ergo necessaria non est, non est etiam hoc modo possibilis, quia natura non amat, neque postulat quod superfluum est. Secundò & à priori, quia vbi effectus formalis nullus est, vel non est possibilis, neque forma est possibilis: hîc autem nullus est effectus formalis, quem talis entitas dare possit. Quod patet facilè ex dictis, quia neque esse ens actu, neque esse tali modo, scilicet in se vel in alio, prouenire potest formaliter à tali entitate: præter hos autẽ effectus formales non potest alius excogitari conueniens enti creato, vt ens creatum & existens est.

Et in hoc cernitur aperta differentia inter subsistentiam & existentiam illam, quæ fingitur distincta ab essentia actuali, nam de subsistentia facilè declarari potest effectus formalis, propter quem est necessaria: non enim ponitur vt constituat naturam substantialem in ratione entis in actu, sed vt entitatem eius ita compleat, & terminet, & reddat illam ita in se & per se existentem, & quasi sibi sufficientem ad sustentandum intrinsecè suum esse, vt reddatur incapax alienæ subsistentiæ, vel vnionis ad illam vt per eam in suo esse sustentetur: sicut è contrario in forma accidentali facilè etiam declaratur effectus quasi formalis, quem inhærentia habet in essentia formæ accidentalis, qui non est illam constituere in ratione entis in actu, sed alicui vnire à quo sustentetur. At verò de existentia declarari non potest, quem effectum formalem habeat circa essentiam, nisi constituere illam in ratione entis in actu: qui tamen effectus non potest formaliter & intrinsecè esse ab existentia, quæ sit entitas distincta ab ipso ente, seu essentia quæ in actu constituitur, vt ostensum est, & iterum inferius probabitur, & ideò, licet facilè intelligatur modus ex natura rei distinctus ab essentia actuali qui sit subsistentia, vel inhærentia, non tamen qui sit existentia, & tam à subsistentia vel inhęrentia, quam ab actuali essentia distinguatur.

Satisfit obiectioni contra dicta.

XIIII. SEd obiicit quidã, nam videtur totus hic discursus supponere, totam actualitatem essentiæ prouenire formaliter ab existentia, quod tamen falsum est, quia intra latitudinem essentiæ inferior gradus est actualitas respectu superioris: & forma est actualitas respectu materiæ, non per existentiam, sed per entitatem essentiæ, quamuis existentia est conditio sine qua non, vt actuet illam. Et declaratur amplius, nam aliud est hominem esse, aliud est hominem rationalem esse, vel animal esse. Primum habet ab existentia, secundum ab entitate essentiæ; & in vtroque est sua actualitas proportionata.

XV. Ad obiectionem respondeo esse equiuocationem in voce actualitatis seu actus, potest enim sumi vel vt opponitur potentiæ obiectiuæ, vel vt respicit potentiam receptiuam: nos loquimur de actualitate in priori sensu, in quo verissimum est omnem actualitatem entis intrinsecè ac formaliter prouenire ab esse existentiæ, quia ens actu formaliter idem est quod existens. Obiectio autem procedit in posteriori sensu; forma enim est actualitas materiæ vt actus in illa receptus: differentia autem solum secundum rationem est actus generis, quia concipitur ac si in illo reciperetur: inter gradus enim superiorem & inferiorem non potest esse habitudo realis actus & potentiæ, cum in re actualiter non distinguantur. Actualitas autem prior seu entitatiua ita comparatur ad actum posteriorem seu formalem, vt interdum re ipsa distinguantur, interdum sola ratione: est enim actualitas illa transcendens, & participatur non solùm ab actu formali, sed etiam à potentia receptiua, cuius entitatiua actualitas realiter distinguitur ab actualitate formæ: in ipsa autem forma esse actum materiæ, saltem aptitudine, & esse tale ens actu sola ratione distinguuntur, quia vno conceptu explicatur propria habitudo ad potentiam receptiuam, quæ non explicatur per alium. Atque ita non solùm verum est, ens actu condistinctum enti in potentia constitui formaliter & intrinsecè per esse existentiæ, sed etiam est verum, omnem formalem actualitatem, vel potiùs actuationem vt sic dicam, sicut prouenit ab aliqua essentia actuali partiali, ita prouenire ab aliqua existentia, nam forma non actuat materiam nisi vt ipsa est talis actualis entitas, quod habet per suum esse existentię. Ad confirmationem respondetur, quòd secundum rem idem est hominem esse, & hominem esse hominem, si in vtraque propositione esse dicat actum, & non solam aptitudinem, aut veritatem propositionis. Et similiter re ipsa idem est hominẽ esse hominem, & esse rationalem, vel animal, &c. quia hæc omnia in re idem sunt. Quapropter ab eadem actualitate, & ab eadem re hæc omnia prædicata sumũtur, siue illa res vocetur essentia actualis, siue esse actuale eius, solumque per rationis præcisiones, & compositiones hæc omnia distinguuntur. Non est ergo in vna re nisi vnum esse, quo constituitur ens actu, & illud ipsum est esse existentiæ.

SECTIO VI.

Quæ distinctio possit inter essentiam & existentiam creatam interuenire, aut intelligi.

Excluditur distinctio realis inter actualem essentiam & existentiam.

SI ea quæ diximus, satis à nobis probata sunt, non est difficile ex eis colligere quid sit in proposita quæstione, & de opinionibus sectione prima relatis, sentiendum. Dicendum est enim primò, essentiam creatam in actu extra causas constitutam non distingui realiter ab existentia, ita vt sint duæ res seu entitates distinctæ. In hac conclusione suppono significationem terminorum, & distinctionem iam declaratam de essentia in potentia vel in actu. Suppono etiam non esse sermonem de subsistentia vel inhærentia, sed de proprio esse existentiæ. Probari igitur potest conclusio sic exposita ex Aristotele, qui vbique ait Ens adiunctum rebus nihil eis addere, nam idem est ens homo, quod homo, hoc autem cum eadem proportione verum est, de re in potentia & in actu, ens ergo actu, quod est propriè ens, idemque quod existens, nihil addit rei, seu essentiæ actuali, ex sententia Aristotelis, qui ita loquitur 4. Metaph. cap. 2. lib. 5. cap. 7. lib. 10. c. 4. Quem imitatur Auerroes eisdem locis, reprehendens Auicennam. C

Sed præcipuè demonstratur ratione, quia talis entitas addita actuali essentiæ, nec potest illi formaliter conferre primam (vt ita dicam) actualitatem seu primam rationem entis in actu, qua separatur & distinguitur ab ente in potentia: neque etiam potest esse necessaria sub aliqua ratione causæ, propriè, vel reductiuè, vt essentia habeat suam entitatem actualem essentiæ: ergo nulla ratione fingi potest talis entitas distincta. Consequentia est euidens à sufficienti partium enumeratione, quia neque hactenus excogitatum est, nec excogitari certè potest aliud munus talis entitatis. Primum autem membrum partitionis positæ, & admittitur ab omnibus authoribus, etiam ab illis, qui existentiam ab essentia realiter distinguunt; & est planè euidens ex ipsa ferè terminorum declaratione iam satis tradita in suppositionibus positis: repugnat enim, entitatem constitui in esse entitatis per aliquid à se condistinctum. II.

Quod ampliùs in hunc modum demonstro, nam omnis forma, realiter distincta à potentia quam actuat componit cum illa vnũ compositũ. Vnde talis III.

actus

Universidad de Deusto
Biblioteca

actus potest dici causa formalis, vel respectu compositi, vel respectu potentiæ seu alterius quasi partis componentis, si absque tali actu vel forma esse non possit. Respectu igitur compositi optimè & verissimè dicitur talis actus formaliter & intrinsecè constituere illud, non tamen potest omnino condistingui ab illo, sed necessariò includitur in illo, & distinguitur vt pars à toto, quia talis actus non potest esse tota entitas compositi, quod necessariò includit aliam compartem seu aliud componens. At verò si comparetur actus ad aliam rem vel potentiam cuius est actus, non potest intrinsecè & formaliter cõstituere propriam entitatem eius, quia illa entitas non est composita sed simplex: alioqui non esset altera pars componens, sed totum compositum, quod in reali compositione ex rebus distinctis prorsus repugnat. Item alioqui constaret illa entitas, seu pars quæ recipit actum, ex illo actu & aliqua alia re, de qua rursus inquiram an constituatur intrinsecè & formaliter per illum actum; nam, si hoc affirmetur, procedemus vlteriùs in infinitum; si verò negetur, concluditur intentum, nimirum, potentiam propriè componentem cum actu realiter distincto, non posse intrinsecè & formaliter constitui per ipsummet actum cum quo componit. Atque ita cum sit vltima resolutio ad prima seu simplicissima componentia, necesse est, vt illa entitas quæ ad alteram comparatur vt potentia, non constituatur intrinsecè & formaliter in sua entitate per alteram, quæ est actus, licet fortasse illam postulet vt sit, sicut materia postulat formam. Sic ergo philosophandum esset de entitate essentiæ, & entitate existentiæ, si essent distinctæ: componerent enim vnum, verbi gratia, hoc existens, respectu cuius existentia se haberet vt actus intrinsecus & formalis, tamen respectu entitatis essentiæ nullo modo posset intrinsecè illam constituere aut componere, quia vna ab alia condistingueretur, vt entitas simplex ab entitate simplici. Nec dici potest, quod entitas essentiæ sic concepta & condistincta non sit actualis, quia aliàs non componeret realiter, quia entitas in potentia obiectiua non facit realem compositionem cum actu. Sic ergo apertè constat, entitatem existentiæ distinctam ab entitate essentiæ, non posse requiri vt intrinsecè constituat ipsam entitatem essentiæ in sua propria actualitate.

A te dicitur, reiici debet. Addo vlteriùs ex superiùs dictis, quòd licet illa entitas esset conditio necessaria, non posset propterea appellari proprium esse existentiæ ipsius essentiæ actualis, quia non constitueret illam in ratione entis in actu. Alioqui omnis alia conditio, aut res, sine qua non posset in rerum natura permanere ipsa essentia, dicenda esset existentia eius, quia non est maior ratio de hac quam de cæteris. Ad hæc, esto illa entitas sit conditio necessaria ex natura rei, cum non sit causa formalis actualis entitatis essentiæ, cur non poterit saltem de potentia absoluta pmanere & cõseruari in rerũ natura entitas essentiæ in actualitate sua, ita vt sit verè ens actu, absque illa entitate vel conditione necessaria quam vocant existentiam? secluſa enim causalitate formali intrinseca, nulla implicatio afferri potest. Quod si hoc potest facere Deus, ergo tunc actualis entitas essentiæ habet proprium & intrinsecum esse actuale, quo est in rerum natura, & extra causas suas. Quid autem aliud est existere quam ita esse? Illa ergo alia entitas non est simpliciter necessaria ad existendum: ergo re vera non est existentia.

IIII. Alterum autem membrum, scilicet, talem entitatem distinctam non requiri in aliquo alio genere causæ, vt ipsa entitas essentiæ possit esse in rerum natura, satis (vt existimo) probatum est in superioribus, cum ostendimus, præter esse essentiæ actualis, & modum subsistentiæ, vel inhærentiæ, nullam esse necessitatem alterius existentię. Vel certè ostendatur nobis aut declaretur quæ sit ista causalitas, & ad quod genus reuocetur. Dicunt aliqui illam entitatem esse conditionem necessariam, sine qua entitas essentiæ in rerum natura permanere non potest. Sed inprimis hæc responsio, quæ facilè dicitur, non solùm in hac, sed etiam in aliis multis quæstionibus, non est admittenda, nisi & sufficiens ratio necessitatis reddatur, & modus vel causalitas talis conditionis declaretur: alioqui posset aliquis plures conditiones huiusmodi ad effectum aliquẽ gratis postulare, eò quòd non possit maior ratio de vna quam de pluribus tribui. Cum ergo in superioribus ostensum sit nullam esse vtilitatem, nedum necessitatem, ob quam hæc entitas multiplicetur, gratis dicitur esse conditionem necessariam; &, qua facilitate

Dici verò tandem potest, duplicem esse respectũ causæ formalis: vnus est ad compositum quod constituit; & hoc modo esse verum, entitatem existentiæ non esse causam formalem entitatis actualis essentiæ: & hæc potest dici causa formalis intrinseca, quia intrinsecè componit suum effectum. Habet autem alium respectum causa formalis ad subiectum quod informat, quia, si informando vel actuando illud cõfert ad esse eius; rectè dici potest formalis causa illius; & ad hũc modum in rebus naturalibus forma non tantum est causa compositi, sed etiam materiæ. Atq; eodem modo dici potest entitas existentiæ esse causa formalis entitatis essentiæ, quia constituẽdo cum illa ens existens, actuat illam, & ita formaliter facit illam permanere in esse. Et reddi potest ratio proportionalis, quia sicut materia est pura potentia in ordine ad actum formalem, ita essentia creaturæ est pura potentia in ordine ad existendum, & ideò sicut materia requirit formam vt sit, quamuis non componat illam, sed cum illa, ita essentia requirit entitatem existentiæ vt sit, quamuis non componat illam, sed cum illa.

Atque hic modus respondendi & declarãdi hanc sententiam est minus improbabilis quàm cæteri. Sed re vera habet eadem difficultates, & nullam sufficientem rationem reddere potest, cur sit necessarius ille actus formalis, si necessarius non est vt ipse intrinsecè constituat ens actu & extra causas. Itaque facilè admittimus illam distinctionem causæ formalis in bono sensu, iuxta superius dicta de causis. Veriſſimum etiam est existentiam non posse esse causam formalem intrinsecè constituentem actualem entitatem essentiæ. Hinc tamen concludimus, nullum posse assignari constitutum, propter quod talis entitas necessaria sit; & consequenter inferimus, non posse esse necessariam vt actum formalem, quasi aduenientem essentiæ & componentem cum illa quidpiam aliud. Prior illatio probata est in superioribus, nam constitutum intrinsecè per existentiam non posset esse nisi existens: existens autem & ens actu, id est, non in potentia, idem omnino sunt. Si ergo illa entitas non est necessaria ad constituendum intrinsecè ens actu, non est etiam necessaria ad constituendum intrinsecè ens existens: nullũ ergo proximũ constitutũ assignari põt, propter quod necessaria sit.

Atque

Atque hinc etiam patet posterior illatio, nam forma per se primo est propter compositum, & hinc consequenter esse potest necessaria propter alteram partem componentem, si illa talis sit vt extra compositum esse non possit. Si ergo nullum est compositum propter quod formalis actus distinctus necessarius sit, non potest esse necessarius propter alteram partem componentem.

VII. Præterea hinc constat, falsum assumi in proportione assumpta in superiori ratione, nam licet essentia creaturæ priusquam fiat, dici possit esse in pura potentia obiectiua ex parte sui, tamen essentia illa vt iam est actualis entitas per effectionem suæ causę, non est in se & ex parte sua pura potentia in ordine ad esse, sed intrinsecè, & omnino identicè habet aliquod esse reale, & actuale, quod esse est vera existentia, cum constituat formaliter & intrinsecè entitatem extra suam causam, quæ omnia in superioribus probata sunt: ergo sine vllo fundamento dicitur, illam entitatem pendere ab alio actu formali & distincto vt sit. Maximè quia rationes, quibus probari solet necessitas existentiæ distinctæ, omnes fundantur in hoc quod esse actu non est de essentia creaturæ, cum possit illa essentia intelligi in sola potentia obiectiua ex parte eius, & effectiua ex parte creatoris: ergo, si iam supponitur aliquod esse actuale & entitatiuum, quo illa essentia est extra potentiam obiectiuam, nulla supereſt ratio ob quam alius actus formalis requiratur distinctus à priori esse, cum etiam illud esse actuale non possit esse de essentia creaturæ. Cumque ipsamet entitas existentiæ possit esse interdum in potentia, interdum in actu, & consequenter etiam de illa necesse sit fateri, non esse de essentia eius actu existere, neque actu constituere rem existentem, quam rationem latiùs vrgebimus soluendo argumenta, & illa in contrarium retorquendo.

VIII. Præterea hic etiam habet locum ratio facta, quod saltem per diuinam potentiam posset conseruari actualis entitas essentiæ, sine illo vlteriori alio actu formali, quia, licet Deus non possit supplere causam formalem intrinsecè componentem, potest tamen supplere dependentiam vnius partis componentis ab altera, etiamsi illa actus formalis sit. Sicut licet non possit supplere causam materialem vt intrinsecè componentem, potest tamen supplere dependentiam formæ vel accidentis à causa materiali, vt latiùs in superioribus dictum est. Si autem Deus cõseruet essentiam actualem sine vlteriori actu existentiæ distinctæ, illa entitas sic conseruata est verè existens, & consequenter, quidquid illi addi fingitur, non potest veram rationem existentiæ habere, & sine causa dicitur esse naturaliter necessarium ad formalem effectum existendi. Atque ad vim huius rationis, sola præcisio per nostros conceptus sufficit: nam hoc ipso quòd intelligamus entitatem essentiæ actualis, factam à Deo, etiamsi non intelligamus illi esse additam aliam entitatem, sufficienter concipimus illam existentem, neque in hoc conceptu obiectiuo aliquid falsum aut sibi repugnans includimus: hinc autem rectè inferimus, nullam entitatem distinctam, & superadditam posse esse necessariam ad formalem effectum existendi, quia effectus formalis nec mente præscindi potest à causa formali. Quod si propter hunc formalem effectum constituendum illa entitas non est necessaria, nec verè appellari potest existentia, nec probabilis causa reddi, propter quam necessaria sit, vt conditio, vel causa posterior, & aliquo modo extrinseca.

Excluditur distinctio modalis inter essentiam actualem & existentiam.

IX. SEcundò dicendum est, existentiam non distingui ab entitate actuali essentiæ tanquam modum ex natura rei distinctum ab illa. Hæc conclusio sequitur, meo iudicio, euidenter ex præcedenti; & ideò existimo non loqui consequenter qui priorem distinctionem negando, hanc admittunt in præsenti materia. Nam, licet in communi loquendo, hæc distinctio quæ minor est, possit interuenire, vbi prior, quæ maior est, non intercedit, tamen in præsenti, rationes quæ probant, existentiam non esse entitatem distinctam ab essentia actuali, simpliciter probant, talem existentiam nihil omnino esse, seu (quod idem est) præter actualem entitatem essentiæ nihil vltra posse formaliter requiri ad existendum vt sic, sed solum ad subsistendum, vel inhærendum, aut aliquid simile. Quod facilè constabit applicando omnes rationes factas: ostendimus enim illud esse reale, quo actualis essentia immediatè ac intrinsecè constituitur ens actu, non posse distingui ex natura rei ab ipsa essentia prout est entitas in actu. Et præter rationes suprà factas sect. 3. facilè declaratur in hunc modum: nam distinctio ex natura rei positiua ex parte vtriusq; extremi nõ potest intercedere nisi inter duo extrema quorum vnum sit modus alterius, ita vt res vt præcisa à modo sit ens in actu positiuum & reale, alioqui distinctio erit vel rationis, vel qualis esse potest inter ens & nõ ens: si ergo essentia vt est ens actu, distingueretur ex natura rei ab illo esse quo primò & intrinsecè in tali actualitate constituitur, tanquam res à modo suo, ipsa essentia præcisè concepta & condistincta ab illo modo, esset verum ens actu: ergo vt talis entitas est, non posset intrinsecè constitui in tali entitate actuali per illum modum, seu per esse distinctum, sed potiùs cum illo componeret tertiũ quoddam compositum. Nam ex his quæ ex natura rei distinguuntur tanquam ens & modus, fit vera compositio realis: ipsa verò extrema ex quibus fit reale compositum, & in quæ resoluitur, ita necessario cõparantur vt vnum non cõponat nec intrinsecè constituat aliud, vt in principio superioris assertionis satis declaratum est: ergo non potest talis modus, ex natura rei distinctus, esse primum & intrinsecum esse reale constituens actualem entitatem ipsius essentiæ: ergo illud esse quo sic constituitur, quodcunq; illud sit, non potest esse ex natura rei distinctum ab ipsa entitate essentiæ actualis.

X. Et confirmo, nam entitas essentiæ, in angelo v.g. precisè concepta absq; vllo modo reali ex natura rei distincto ab illa, adhuc concipitur vt actualis entitas: nam concipitur vt aliquid temporale & extra nihil, & vt sufficiens ad componendum realiter cum alia re vel modo ei addito: quod non potest intelligi nisi in entitate reali: ergo essentia in sua entitate, non constituitur intrinsecè per modum à se distinctum ex natura rei: alioqui resolui posset in aliam entitatem & illum modum; & ita procederetur in infinitum donec sistamus in simplici entitate actuali non composita ex re & modo distincto ex natura rei; & illam vocamus entitatem essentiæ. Quæ in ang..lo, de quo loquimur, est simplex entitas, & similiter in materia & forma, licet in his sit partialis in ordine essentiæ vel naturæ; & ideò ex eis componitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

integra essentia rei materialis, quæ eadem proportione & ratione non includit in sua entitate essentię aliquod esse distinctum à se ipsa tota, seu à materia, forma, & vnione earum simul sumptis.

XI. Rursus ostendimus, hoc ipsum esse reale, quo essentia primò constituitur ens actu, esse verum esse existentiæ: ergo ex hac parte satis iam probatum est, tale esse existentiæ non distingui ex natura rei ab essentia actuali. Addidimus verò vlteriùs, præter hoc esse existentiæ nullum aliud esse necessarium vt res existat, quia ipsum esse intrinsecum & entitatiuum sufficit, eique solum addi potest modus vel subsistendi, vel inhærendi, & omnis alia entitas, vel modus realis institutus solum ad existendum est prorsus confictus. Atque ita relinquitur probatum, non solum non dari existentiam quæ sit entitas distincta ab entitate essentiæ, sed neque etiam quæ sit modus ex natura rei distinctus. Et confirmatur argumento suprà etiam insinuato, quia, si quid cogeret ad hanc distinctionem modalem, maximè quòd essentia creaturæ potest existere & non existere: sed ille etiam modus qui dicitur esse existentia distincta, potest actu esse, & in sola potentia obiectiua; quod est posse existere & non existere: ergo etiam in illo modo erit distinctio ex natura rei inter ipsum & suum actuale esse, quod est impossibile: aliàs fiet idem argumentum de esse existentiæ illius modi & sic procedetur in infinitum. Si ergo in ipsa existentia intelligi potest, quod interdum sit & interdum non sit, sine distinctione ex natura rei, cur non idem intelligi poterit in essentia actuali?

XII. Bannes 1.p. q.44. art.1. ad 4. arg. Scio, quosdam Thomistas negare, actum essendi quo essentia creata existit, esse suum esse. Sed non video quo sensu possit esse verum, loquendo de suo esse, solum quoad identitatem, seu indistinctionem, nam, si non est suum esse; ergo habet esse à se distinctum, & tunc de illo oportebit inquirere an sit suum esse. Nam, si ita est, cur non idem dicitur de primo actu essendi? Si verò non est, procedetur vlteriùs in infinitum. Nisi fortasse dicant, actum essendi essentiæ creatæ neque esse suum esse, neque habere vllum esse, sed solum esse quo aliud est. Sed hoc potius est vocibus ludere, quam difficultatem soluere: nam, licet existentia non dicatur esse vel existere tanquam suppositum quod propriissimè est, tamen nō est dubium, quin, generaliùs loquendo, ita verè existat, sicut existunt accidentia, vel partes & alia entia incompleta. Nam, si hæc existentia est ens ex natura rei distinctum ab essentia: ergo eo modo quo est ens, habet esse, nam ens ab esse dictum est. Item tale ens ante creationem rerum, erat tantùm in potentia; & post creationem est ens actu, ergo est extra causas seu in rerum natura: ergo necesse est vt habeat esse proportionatum, vel vt sit suum esse. Deinde, etiamsi ita loquamur, existentiam scilicet non existere, sed esse quo essentia existit, in hoc ipso considerare licet differentiam positam, scilicet, quòd interdum talis existentia actu constituit rem existentem, interdum solum in potentia obiectiua: vnde etiam licet argumentari non esse de essentia existentiæ actu constituere rem existentem, quia in existentia in potentia concipitur totum id, quod est de essentia existentiæ creatæ, etiamsi non concipiatur actu exercere, seu esse actum existendi, aut constituere rem existentem: & nihilominus non distinguitur ex natura rei existentia secundum suam rationem essentialem à se ipsa vt exercet actu A munus existentiæ ita vt concipiatur distinctio inter duo membra quæ sint aliquid actu: ergo idem est de essentia existente vel non existente. Atque hoc modo omnes rationes, quibus alii probare conantur distinctionem ex natura rei inter essentiam & existentiam creatam, planè eneruantur, & infirmæ redduntur instantia seu exemplo existentiæ creatæ, vt ex dictis satis patet, & in solutionibus argumentorum sæpiùs inculcabimus. Atq; hinc excluditur aliorum responsio dicentium, existentiam non indigere alia existentia qua existat, nam, cùm sit ratio existendi alteri, consequenter potest per se ipsam existere. Sicut actio per se ipsam fit, hoc ipso quòd per illam fit terminus, & duratio motus se ipsa durat, & quantitas se ipsa extenditur. Sed hæc responsio procedit, ac si vis rationis factæ fundaretur in hoc, quòd principium formale alicuius effectus nunquam posset per se ipsum participare aliquo modo illum effectum, quod nos non dicimus; neque est in vniuersum verum, vt rectè probat inductio facta. Non ergo in eo fundatur ratio, sed in eo, B quòd ex hoc quòd aliquid interdum sit, & interdum non sit, non potest colligi distinctio ex natura rei inter id quod existit, & quo existit. Quòd si ex hoc principio non colligitur, nullum est aliud vnde colligi possit. In exemplis verò adductis vel non semper est distinctio ex natura rei inter quo & quod, vt fortasse inter durationem, & quod durat, vel si est, aliunde est colligenda: & nunquam est admittenda sine sufficienti indicio, vt suprà tractatum est.

Quo modo essentia & existentia distinguantur.

XIII. Dico tertiò, in creaturis existentiam & essentiam distingui aut tanquam ens in actu & in potentia, aut si vtraque in actu sumatur, solum distingui ratione cum aliquo fundamento in re, quæ distinctio satis erit vt absolutè dicamus, non esse de essentia creaturæ actu existere. Ad intelligendam hanc distinctionem, & locutiones quæ in illa fundantur, oportet supponere (id quod certissimum est) nullum ens præter Deum habere ex se entitatem C suam, prout vera entitas est. Quod addo, vt tollatur æquiuocatio de entitate in potentia, quæ re vera non est entitas, sed nihil, & ex parte rei creabilis solum dicit non repugnantiam, vel potentiam logicam. Loquimur ergo de vera entitate actuali, siue sit entitas essentiæ siue existentiæ, nulla enim entitas extra Deum est nisi per efficientiam Dei. Quapropter nulla res extra Deum habet ex se entitatem suam, nam illud *ex se* includit negationem habendi ab alio, id est, dicit talem naturam quæ absq; alterius efficientia habeat actualem entitatem, seu potiùs sit actualis entitas.

XIIII. Atque hinc colligitur, quo sensu verissimè dicatur, actu existere esse de essentia Dei, & non de essentia creaturæ. Quia nimirum solus Deus ex vi suæ naturæ habet actu existere absq; alterius efficientia: creatura verò ex vi suæ naturæ non habet actu existere absque efficientia alterius. In hoc tamen sensu, etiam non est de essentia creaturæ habere actualem entitatem essentiæ: quia ex sola vi suę naturæ non habet talem actualitatem sine efficientia alterius: atque ita omne esse actuale, quo essentia in actu separatur ab essentia in potētia, dicetur non esse de essentia creaturæ, quia non conuenit creaturæ ex se sola, neque ipsa sibi sufficit vt habeat hoc esse,

esse, sed prouenire debet ex efficientia alterius. Ex A uire ad declarandum, quo modo distinctio rationis quo manifestè fit, vt ad veritatem huius locutionis non sit necessaria distinctio ex natura rei inter esse & rem cuius dicitur esse, sed sufficere vt illa res non habeat entitatem suam, vel potiùs, vt non sit, neque esse possit illa entitas, nisi ab alio fiat: quia per illam locutionem non significatur distinctio vnius ab alio, sed solum conditio, limitatio, & imperfectio talis entitatis, quæ non habet ex se necessitatem, vt sit id quod est, sed solum id habet ex influxu alterius.

XV. Atque hinc vlteriùs fit, vt intellectus noster, qui potest præscindere ea, quæ in re non sunt separata, possit etiam creaturas concipere abstrahendo illas ab actuali existentia, quia, cùm non necessariò existant, non repugnat concipere earum naturas præscindendo ab efficientia, & consequenter ab actuali existentia. Dum autem sic abstrahuntur, etiam præscinduntur ab actuali entitate essentiæ, tum quia neque hanc habent sine efficientia, aut ex se, aut ex necessitate, tum etiam quia non potest actualis entitas ab existentia præscindi, vt suprà probatum est. B Ex hoc autem modo concipiendi nostro fit, vt in re sic concepta præscindendo ab actuali entitate aliquid consideretur tanquam omnino intrinsecum & necessarium, & quasi primum constitutiuum illius rei quæ tali conceptioni obiicitur; & hoc vocamus essentiam rei, quia sine illa nec concipi potest: & prædicata quæ inde sumuntur, dicuntur ei omnino necessariò & essentialiter conuenire, quia sine illis neque esse, neque concipi potest, quamuis in re non semper conueniant, sed quando res existit. Atque ex opposita ratione, ipsum actu existere, seu esse actualem entitatem, negamus esse de essentia, quia præscindi potest à prædicto conceptu, & de facto potest non conuenire creaturæ prout tali conceptui obiicitur. Quæ omnia secus contingunt in Deo, quia, cum sit ens ex se necessarium, concipi non potest per modum entis potentialis, sed actualis tantum; & ideò actu esse verè dicitur de essentia eius, quia actu esse illi necessariò conuenit, & in re ipsa, & in omni vero conceptu obiectiuo diuinitatis.

XVI. Qualiter distinctio rationis inter essentiam & existentiam explicetur ab aliquib. Palacios. Ex his ergo breuiter res fere tota explicata est, & C ex eadem doctrina possunt singulæ partes assertionis positæ declarari & probari. Et inprimis nullus est Theologorum, qui distinctionem rationis inter essentiam & existentiam non admittat, quamuis non omnes eodem modo illam explicent. Quidam dicunt, existentiam dicere naturam indiuiduam, essentiam verò solum dicere naturam specificam ab indiuiduis præcisam, & ideò ait esse inter ea distinctionem rationis, qualis est inter speciem & indiuidua. Sed hi non attingunt, neque assequuntur sensum quæstionis. Est enim hæc quæstio diuersa ab illa de distinctione naturæ specificæ ab indiuiduo: nam essentia non tantum specifica, sed etiam indiuidua & singularis esse potest, sicut fuit in Christo essentia hominis, de qua inquiritur quo modo à sua existentia distinguatur; & similiter ipsa existentia potest in communi concipi, & singularis esse: alia enim est existentia Petri & alia Pauli; non ergo magis dicit existentia rem singularem quam essentia, neque distinguuntur essentia & existentia, tanquam commune & particulare; non est ergo eadem distinctio existentiæ ab essentia, quæ est indiuidui à natura specifica. Quanquam per modum exempli aut similitudinis possit illa distinctio deser-

XVII. Aliorum expositio. Henric. Alii dicunt, essentiam & existentiam creaturæ differre sola habitudine ad Deum, quia essentia vt sic non respicit Deum vt causam efficientem, sed vt exemplatem tantùm, existentia verò addit essentiæ respectum ad Deum vt causam efficientem, à qua participatur. Veruntamen hæc expositio, vel rem non declarat, vel multa includit falsa. Nam inprimis, quod attinet ad esse essentiæ, vel loquitur de essentia actuali, seu quæ includat veram realitatem essentiæ, vel de essentia potentiali. Priori modo plusquam falsum esset dicere, essentiam creaturæ non esse à Deo vt à causa efficiente, vt suprà probatum est. Posteriori autem modo gratis dicitur essentias creaturarum solum respicere Deum vt causam exemplarem, quia re vera essentiæ sic conceptæ B nullam causam habent in actu cum nihil actu sint: in potentia verò seu in actu primo & virtuali non solum habent causam exemplarem, sed etiam effectricem. Imò, secluſa causalitate, vel ordine aut applicatione ad causandum, potiùs dicitur Deus habere rationes rerum possibilium, quàm exemplaria nam illæ solùm indicant speculatiuā scientiam, hæc: verò magis denotant practicam habitudinem causæ. Rursus essentiæ creaturarum non ideo tales sunt aut talem habent connexionem prædicatorum essentialium, quia respiciunt tales rationes vel exemplaria diuina: sed potiùs ideò Deus cognoscit vnamquamq; rem possibilē in tali essentia, & natura, quia talis est cognoscibilis & factibilis, & non aliàs: ergo essentia hoc modo sumpta, licet in Deo habeat rationem vel exemplar, nō dicitur essentia ab hac habitudine sola ad exemplar vt sic. Adde, etiam existētiam creatam vel possibilem habere in Deo exemplar, quamuis non distinctum ab exemplari ipsius essentiæ. Nihil enim potest habere in Deo causam efficientem, quod non habeat exemplarem, quia Deus nihil operatur nisi vt intellectuale agens.

XVIII. Præterea, quod spectat ad alteram partem de existentia, quam dicunt supra essentiam solum addere respectum ad Deum vt ad causam efficientem, aut sentiunt existentiam consistere in hoc respectu, aut secum afferre hunc respectum. Primum est planè falsum, quia existentia rei absolutę non est respectus sed absolutum quid. Item, quia ille respectus vt actu sit in rerum natura, fundatur seu adhæret creaturæ existendi. Et quidem, si intelligatur esse relatio realis prædicamentalis, supponit creaturam iam factā, & existentem: si autem sit fermo de habitudine trāscendentali dependentię ad Deum, hæc non est existentia creaturæ, sed causalitas eius: vnde non tantum ratione, sed ex natura rei distinguitur ab existentia creaturæ vt ostensum est in disputat. 18. & infrà Disputat. 48. iterum attingetur. Secundum autem est verum, scilicet, quod actualis existentia creaturæ secum habeat coniunctum hunc respectum ad Deum, sed tamen eundem habet secum coniunctum essentia actualis, quæ talis esse non potest nisi per efficientiam Dei: non ergo rectè distinguitur essentia ab existentia per hunc respectum. Et præterea, si existentia habet coniunctum hunc respectum: ergo est quid distinctum ab ipso: de ipsa ergo existentia vt distincta à tali respectu, explicandum

Universidad de Deusto
Biblioteca

supereſt quo modo diſtinguatur ratione ab eſſentia: imò illud obſcurius eſt quod Henricus ait, nec diſtingui re, nec ſola ratione, ſed intentione. Quid enim eſt diſtingui intentione niſi mentis conceptione? Deniq; in illomet reſpectu creaturæ ad Deum poteſt diſtingui eſſentia ab exiſtentia vt ratione diſtincta, & non per reſpectum, vt per ſe conſtat.

XIX. Aliorum explanatio.

Alii diſtinguunt ratione eſſe exiſtentiæ ab eſſe eſſentiæ, quia vnum concipitur per modum concreti, aliud per modum abſtracti: ita ſentit Lychetus in 2. d.1.q.2.vbi inprimis ait de mente Scoti, eſſe exiſtentiæ, & eſſe eſſentiæ idem eſſe, & omnino inſeparabilia, quanquam Scotus ibi, §. *Quantum ad iſtum articulum*, non dicat eſſe idem, ſed eſſe eſſentiæ nunquam ſeparari realiter ab eſſe exiſtentiæ. Tamen ſatis probabiliter hoc colligitur ex mente Scoti, nam, cum ibi dicat, eſſentiam non eſſe ſeparabilem ab exiſtentia, & in 3. diſtinct. 6. ex profeſſo doceat, non potuiſſe humanitatem Chriſti eſſe vel aſſumi ſine propria exiſtentia, planè ſentit non diſtingui in re ipſa. Vnde Lychetus ſuprà in nota marginali, quæ eſt gloſſa eius, addit, *Eſſe eſſentiæ & exiſtentiæ dicunt vnum & eandem realitatem ſuntque idem realiter & formaliter: diſtinguunturque ſicut concretum & abſtractum, quæ tantum diſtinguuntur ratione.* Veruntamen in hac ſententia obſcurum manet, quomodo hîc habeat locum diſtinctio concreti & abſtracti. Nam, ſi loquamur de eſſentia & exiſtẽtia vt his nominibus ſignificantur, vtraque concipitur per modum abſtracti, ſicut materia & forma, vel ſicut actus & potentia: concretum autem erit ens creatum conſtans ex eſſe & eſſentia. Si verò loquamur ſub his nominibus, *eſſe eſſentiæ & eſſe exiſtentiæ*, vtrumque habet eundem ſignificandi modum, & ſubordinatur eidem modo concipiendi. Et interdum iuxta Philoſophorum vſum hæc vox *eſſe* ſumi ſolet in vi nominis abſtracti pro ipſo actu eſſendi, quam exiſtentiam etiam vocant, quæ vox apud Latinos non reperitur; interdum verò ſumitur in vi infinitiui, qui eſt proprius & latinus vſus illius vocis, & ſic non eſt propriè concretum neque abſtractum, magis tamen accedit ad ſignificationem concreti, quia ſignificat effectum formalem ipſius actus eſſendi, ipſum verò actum ſolum vt exercentem illum effectum: ſicut currere, ſapere & ſimilia.

XX. Auguſt.

Hinc vero ſumere poſſet aliquis occaſionem dicendi, eſſentiam & eſſe diſtingui ratione, vt illa ſit abſtractum per modum formæ, hoc verò quaſi concretum per modum effectus formalis exerciti: ens verò ſit propriè concretum, quaſi conſtitutum ex tali forma & effectu formali: ſicut ſe habent curſus, currere, & currens, ſapientia, ſapere & ſapiens. Iuxta quem modum diſtinctionis, eſſentia eſt propriè abſtractum, nam eſt quaſi forma, cuius effectus formalis eſt eſſe: conſtitutum autem per eam & eſſe eſt ipſum ens, quæ conſtitutio non eſt per rei compoſitionem, ſed per identitatem. Qui modus dicendi poteſt habere fundamentum in Auguſtino, lib.12. de Ciuitate capit.1. dicente. *Sicut ab eo quod eſt ſapere, vocatur ſapientia, ſic ab eo quod eſt eſſe, vocatur eſſentia.* Et lib. 2. de Morib. Manich. cap.2. *Ipſa natura* (inquit) *nihil eſt aliud, quàm id quod intelligitur in ſuo genere aliquid eſſe. Itaque vt nos iam nouo nomine ab eo quod eſt eſſe vocamus eſſentiam, quam plerumque etiam ſubſtantiam nominamus; ita veteres qui hæc nomina non habebant, pro eſſentia naturam nominabant.* Vnde Calepinus citans Auguſtinum ait, vocem eſſentiæ à Philoſophis vſurpari pro ipſo eſſe cuiuſuis rei. Iuxta hanc autem verborum proprietatem, licet eſſentia, & eſſe ſeu exiſtere diſtinguantur ratione prædicto modo, tamen eſſentia & exiſtentia nec ratione diſtinguuntur inter ſe, ſicut neque eſſe & exiſtere inter ſe. Eſſe enim ſimpliciter & ſubſtantiuè dictum, idem eſt quod exiſtere, vt in ſuperioribus dictum eſt, & ex communi vſu ipſorum verborum conſtat: & quia exponi non poteſt diuerſitas in rebus per illa verba ſignificatis, & in conceptibus vltimis quibus ſubordinantur. Sic igitur etiam eſſentia & exiſtentia idem erunt, ſolumque nominibus different: quia ſicut à verbo *ſum* & *eſſe* dicta eſt à Latinis eſſentia, quia per illam res eſt, ſeu quia eſt id quo aliquid eſt, ita à verbo *exiſto* & *exiſtere* ſumptum eſt à Philoſophis nomen *exiſtentiæ*, qua res exiſtit. Atque eadem ratione conſequenter aſſerendum eſt, eſſe eſſentiæ, & exiſtentiæ, ſi vtrumq; propriè ſumatur pro vero eſſe reali, non differre etiam ratione, ſed tantum in nomine: quia ita inter ſe comparantur eſſe eſſentiæ, & exiſtentiæ, ſicut eſſentia & exiſtentia inter ſe. Et in hunc modum ſenſiſſe videtur de his vocibus & conceptibus Gabriel citato loco, vbi ait, *eſſe*, *ens*, & *eſſentiam*, non differre ſecundum rem ſignificatam, ſed ſolum ſecundum modos Grammaticales, ſicut verbum, participium, & nomen: & ſimiliter, *eſſe* & *exiſtere* idem ſignificare, ideoque etiam *eſſentiam* & *exiſtentiam* idem eſſe. Et eundem dicendi modum amplectuntur alii ex citatis authoribus, & eſt ſanè probabilis. Solum neceſſe eſt declarare nonnullam maiorem differentiam ſeu diſtinctionem rationis inter eſſentiam & exiſtentiam prout his vocibus à multis Philoſophis ſignificantur, ratione cuius verè negatur exiſtentia eſſe de eſſentia creaturæ, quod de ipſa eſſentia negari non poteſt.

Addunt ergo alii, eſſentiam & exiſtentiam in hoc differre, quòd eſſentia non dicit rem extra cauſas, ſed abſolutè: exiſtentia verò dicit rem in ſe habentem eſſe & extra cauſas ſuas. Quem modum dicendi Fonſeca improbat, quia non declarat quid ſit rem eſſe extra cauſas. Nam, vel hoc eſt referri ad cauſas; & hoc non eſt exiſtere, vt contra Henricum probatum eſt. Vel eſt, accepiſſe eſſe à cauſis, & non amiſiſſe, & hoc quidem eſt quaſi præuium ad eſſe, non eſt tamen propriè & formaliter ipſum eſſe. Vel denique eſt rem non eſſe ſolum obiectiuè in intellectu, vel in poteſtate cauſarum, & hoc quidem declarat quid non ſit, non tamen quid ſit ipſa exiſtentia, aut quo modo ab eſſentia diſtinguatur. Sed reſponderi poteſt, rem eſſe extra cauſas, nihil eſſe aliud, quàm eſſe in ſe ens actu: dicitur autem extra cauſas, vt declaretur non habere à ſe illam entitatem actualem, ſed ab alio. Difficilius quidem eſt in ea ſententia, quòd eſſe & non eſſe extra cauſas commune eſt eſſentiæ & exiſtentiæ; nam & eſſentia extra cauſas eſt cum facta res eſt ſicut exiſtentia; & exiſtentia erat ſolum in potentia cauſæ, & obiectiuè in intellectu priuſquam res fieret: ergo in hoc non poteſt conſtitui differentia inter eſſentiam & exiſtentiam. Ad hoc tamen dicendum eſt iuxta diſtinctionem poſitam, aliud eſſe loqui de eſſentia & exiſtentia iuxta proprietatem & rigorem harum vocum, aliud vero extendendo prædictas voces ad eandem ſeu ſimilem ſignificationem. Hæc enim vox exiſtentia in rigore non ſignificat exiſtentiam (vt aiunt) in actu ſignato, ſeu vt conceptam & in potentia tantum, vt etiam Capreolus loco citato indicat, ſed ſignificat illam ſolum in actu

in actu exercito, ſeu vt actualem; nil enim repugnat hunc ſtatum exiſtentiæ aliqua voce ſignificari, & ad hunc finem videtur inuenta vox *exiſtentia*. Vnde hoc ipſo quod res abſtrahatur ab exiſtendo in actu exercito, iam non concipitur exiſtentia prout hac voce ſignificatur. Et quia hic ſtatus ſeu hoc exercitium exiſtendi, non eſt de conceptu eſſentiæ creatæ, vt hac voce ſignificatur, ideò rectè dicitur exiſtentiam addere eſſentiæ actum eſſendi extra cauſas ſuas: hic tamen ſtatus in re non differt ab ipſa entitate actuali eſſentiæ. Si verò nomen exiſtentiæ extendatur ad eam quæ eſt tantum in potentia ſeu obiectiuè, fatendum eſt, differentiam poſitam non habere locum, ſed proportione ſeruata, idem omnino eſſe exiſtentiam in potentia cum eſſentia in potentia, & exiſtentiam in actu cum eſſentia in actu.

XXII. Iuxta hanc verò doctrinam & rationem diſtinguendi eſſentiam & exiſtentiam, planè conſequitur ſolum diſtingui eſſentiam ab exiſtentia in eo rigore ſumpta, tanquam ens in potentia ab ente in actu: atque ita non ſolum diſtingui ratione, ſed etiam realiter priuatiuè, tanquam ens & non ens, quia ens in potentia, vt ſuprà dixi, ſimpliciter eſt non ens. Conſequens autem videtur falſum, quia nos diſtinguimus ſaltem ratione inter eſſentiam & exiſtentiam, tanquam inter duo extrema poſitiua & realia. Dices concipi quidem illa extrema tanquam poſitiua & realia, non tamen vt actualia, ſed abſtrahendo in ea latitudine, in qua ens abſtrahit ab ente in actu & in potentia. Sed cõtra hoc eſt, quia eſſentiam ſub propria ratione eſſentiæ non tantum vt potentialem, ſed etiam vt actualem concipimus, & ſic etiam illam ratione diſtinguimus ab exiſtentia. Cùm enim dicimus, rem habere in actu ſuam eſſentiam & ſuam exiſtentiam, non idem bis dicimus: non ergo ſunt illæ voces ſynonymæ: ergo ſignificata earum ſaltem ratione diſtinguuntur: vnde in Chriſto ſupponimus eſſe duas eſſentias, & quærimus an ſint duæ exiſtentiæ, & in humanitate ſunt duæ eſſentiæ partiales, ſcilicet anima & corpus, & controuerſum eſt an ſint duæ exiſtentiæ, aliquid ergo addere oportet ad hanc diſtinctionem rationis declarandam.

XXIII. Authoris explicatio.

Dicendum ergo eſt, eandem rem eſſe eſſentiam & exiſtentiam: concipi autem ſub ratione eſſentiæ, quatenus ratione eius conſtituitur res ſub tali genere & ſpecie. Eſt enim eſſentia, vt ſuprà diſputat. 2. ſect. 4. declarauimus, id quo primò aliquid conſtituitur intra latitudinem entis realis, vt diſtinguitur ab ente ficto, & in vnoquoq; particulari ente eſſentia eius dicitur id ratione cuius in tali gradu & ordine entium conſtituitur. Quomodo dixit Auguſtinus 12. de Ciuit. cap. 2. *Author eſſentiarum omnium, aliis dedit eſſe amplius, aliis minus, atque ita naturas eſſentiarum gradibus ordinauit.* Atque hac ratione ſolet eſſentia quidditatis nomine ſignificari, quia illa eſt quæ per definitionem explicatur, vel aliqua deſcriptione per quam declaramus quidnam res ſit, cuiuſue naturæ. At verò hæc eadem res concipitur ſub ratione exiſtentiæ, quatenus eſt ratio eſſendi in rerum natura & extra cauſas. Nam quia eſſentia creaturæ non hoc neceſſariò habet ex vi ſua vt ſit actualis entitas, ideò, quando recipit entitatem ſuam, concipimus aliquid eſſe in ipſa, quod ſit illi formalis ratio eſſendi extra cauſas; & illud ſub tali ratione appellamus exiſtentiam, quod, licet in re non ſit aliud ab ipſamet entitate eſſentiæ, ſub diuerſa tamen ratione & deſcriptione à nobis concipitur, quod ad diſtinctionem rationis ſufficit. Huius autem diſtinctionis fundamentum eſt, quòd res creatæ de ſe non habent eſſe, & poſſunt interdum non eſſe. Ex hoc enim fit, vt eſſentiam creaturæ nos concipiamus vt indifferentem ad eſſe vel non eſſe actu, quæ indifferentia non eſt per modum abſtractionis negatiuæ, ſed præciſiuæ, & ideò quamuis ratio eſſentiæ abſtè concipiatur à nobis etiam in ente in potentia, tamen multò magis intelligimus reperiri in ente in actu, licet in eo præſcindamus totum id, quod neceſſariò & eſſentialiter ei conuenit, ab ipſa actualitate eſſendi: & hoc modo concipimus eſſentiam ſub ratione eſſentiæ vt potentiam: exiſtentiam verò vt actum eius. Hac ergo ratione dicimus, hanc diſtinctionem rationis habere in re aliquod fundamentum, quod non eſt aliqua actualis diſtinctio quæ in re intercedat, ſed imperfectio creaturæ quæ hoc ipſo quod ex ſe non habet eſſe, & aliud poteſt ab alio recipere, occaſionem præbet huic noſtræ conceptioni.

Et hinc etiam patet vltima concluſionis pars, XXIIII. nam in hac locutione nomine creaturæ non eſt intelligẽda realis entitas actualis ſeu actu creata: nam, ſi cum hac reduplicatione vel compoſitione fiat ſermo, re vera creatura eſſentialiter petit, actu exiſtere vt ſit creatura. Atq; in hoc ſenſu, ſicut albedo eſt de eſſentia albi vt album eſt, ita exiſtentia eſt de eſſentia creaturæ vt res actu creata eſt: nam æquè vel magis formaliter illam conſtituit, quàm albedo album. Vnde ſicut eſt inſeparabilis albedo ab albo quin deſtruatur album, ita eſt inſeparabilis exiſtentia à creatura, quin deſtruatur creatura & ideò non rectè infertur, ſi exiſtentia ſit de eſſentia creaturæ prædicto modo ſumptæ, nõ poſſe creaturam priuari exiſtentia, quia ſolum ſequitur non poſſe illa priuari, quin deſtruatur & deſinat eſſe creatura, quod veriſſimum eſſe conſtat ex dictis, & ex dicendis amplius confirmabitur. Cauenda tamen eſt æquiuocatio in illa voce *de eſſentia*, nam vt in principio huius ſectionis dicebam, interdũ habere eſſe de eſſentia ſua ſignificat habere illud ex ſe & non ab alio, quomodo nulla creatura, etiamſi actu ſit, habet eſſe de eſſentia ſua: tamen nunc non ita loquimur, ſed prout dicitur eſſe de eſſentia, id quod eſt primum, & formale conſtitutiuum rei: quo modo albedo eſt de eſſentia albi vt ſic, quamuis non à ſe ſed ab alio illam habeat. Hoc ergo modo exiſtentia verè dici poteſt de eſſentia creaturæ in actu conſtitutæ, ſeu creatæ, vt talis eſt. Cùm autem negatur eſſe de eſſentia creaturæ actu exiſtere, ſumenda eſt creatura vt abſtrahit ſeu præſcindit à creatura creata & creabili, cuius eſſentia obiectiuè concepta abſtrahit ab actuali eſſe aut entitate, & hoc modo negatur eſſe de eſſentia eius actu exiſtere, quia non clauditur in conceptu eius eſſentiali ſic præciſo. Ad quę omnia ſufficit diſtinctio rationis, vel realis negatiua quę eſt inter eſſentiam potentialem & actualem.

SECTIO VII.

Quidnam exiſtentia creaturæ ſit.

I. Aliquorum ſententia.

EXpoſita diſtinctione, & intellecto quid ſit eſſentia, declarabitur facilè quid propriè exiſtentia ſit, & huius rei expoſitio doctrinam traditam amplius confirmabit. Quidam ergo ita loquuntur, vt dicant, exiſtentiã creaturę eſſe accidens eius: ita loquitur Auicenna lib. 5. ſuę Metaphyſicę, vbi ait, ens accidẽtaliter dici de creaturis, quia de for- Auicenna.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mali significat esse quod eis accidit, quem imitatur D. Thom. quodlib. 2. art. 3. citans Comment. 5. Metaph. Quod aliqui ex his qui opinantur existentiam esse rem vel modum ex natura rei ab essentia actuali distinctum, putant in omni proprietate verum esse, asserentes existentiam esse quoddam accidens pertinens ad certum prædicamentum, nimirum ad prædicamentum Quando vel Quantitatis. Quorum fundamentum est, quia duratio & existentia idem sunt: nam durare nihil aliud esse videtur quã existere: sed duratio est accidens rei quæ durat, & propriè collocatur in prædicamento Quantitatis sub specie temporis si duratio successiua sit, vel in prædicamẽto Quando si sit alterius rationis.

D. Thom. Comment.

II. Reiicitur.

Hæc verò sententia ab omnibus ferè doctoribus reiicitur: nam esse æquè patet ac ipsum ens, cùm ens ab esse dictum sit: vnde, sicut ens non pertinet ad certum genus, sed transcendit omnia prædicamenta, ita & esse. Item quia per se est incredibile existentiam substantiæ esse proprium accidens. Primò quia aliàs non esset esse simpliciter, sed secundum quid; vnde & generatio substantiæ non esset generatio simpliciter, sed secundum quid, quia terminaretur ad quoddam accidens, nam terminatur ad esse, vt dicitur 5. Physic. cap. 1. Secundò, quia si existentia esset accidens: ergo vel commune, vel proprium. Non primum, quia accidens commune potest abesse sine subiecti corruptione, & prouenit ab extrinseco subiecto præexistenti. Neq; etiam potest esse accidens proprium, quia proprium consequitur & resultat ex re iam existente; & ideò non per se primò fit per generationem vel creationem, sed resultat ex re producta per generationem vel creationem. Tertiò, quia aliàs deberet existentia esse inhærens subiecto, & ab illo pendens: vnde oporteret illud supponere existens. Quartò quia actus esse debet proportionatus potentiæ: essentia autem substantialis, præsertim iuxta hanc sententiã, est in potentia substantiali vt per existentiam actuetur, non potest ergo existentia esse accidens, sed actus substantialis eius. Tandem quia aliàs omnis essentia substantialis existens esset vnum per accidens & non per se, quod est valde absurdum. Et hæ rationes probant etiam existentiam vniuscuiusq; accidentis non posse esse rem alterius prædicamenti, sed existentiam quantitatis participare eandem rationem quantitatis, cum habeat per se extensionem proportionatam quantitati, & per se pertineat ad complendum effectum formalem quantitatis, qui est esse quantum, & idem est seruata proportione in qualitate & aliis. De duratione autem, vel negandum est esse in re idem omnino cum existentia, vel, si sunt omnino idem, negandum est durationem secundum rem esse accidens, sed solùm secundum quendam modum prædicationis aut denominationis nostræ, qui ad distinguenda prædicamenta sufficiat: de qua re dicemus infrà tractando de prædicamentis.

III. Sententia tenenda.

Quapropter qui meliùs sentiunt, etiam suppositã distinctione essentiæ ab existentia, dicunt existẽtiam esse quendam actum seu terminum essentiæ eiusdem prædicamenti cum illa, quamuis in eo non directè sed reductiuè collocetur. Ita sumitur ex D. Thom. q. 5. de potent. art. 4. ad 3. & latè Capreol. in 1. d. 8. q. 1. concl. 3. & Caiet. de ente & essent. c. 4. proximè ante q. 6. & c. 5. q. 10. ad 8. Quæ sententia suppositã distinctione facilè defendi potest. Nam quod aliqui obiiciunt, quia si existentia habet propriam entitatem aut modum entis, non est cur non sit ens completum, vel cur sub aliquo genere non directè collocetur: hoc (inquam) facillimè expeditur, & in simili quæstione ab omnibus necessario soluendum est, quoniam aliàs æquè probaret subsistentiam esse modum accidentalem, directè constitutum in aliquo prædicamento, & modum inhærentiæ suum etiam prædicamentum constituere. Dicendum ergo est in ea sententia, existentiam non esse ens completum, quia per se instituta est vt sit actus essentiæ vnum per se cum illa constituens; & eadem ratione ad idem genus cum illa pertinere, non tamen directè, sed per reductionem: quia est per modum partis, seu actus eiusdem generis, & componentis vnum per se cum illa. Et ideò contra prædictam distinctionem existentiæ & essentiæ, non sumus vsi huiusmodi ratione, quod existentia sit vel non sit accidens.

A

B

C

Solùm posset obiici, quia quando aliquid reducitur ad prædicamentum aliquod tanquam actus constituens, saltem necesse est vt ipsum cõstitutum directè collocetur in tali prædicamento: sed res existens vt existens, non collocatur in aliquo prædicamento, quia series prædicamentorum abstrahunt ab actuali existentia: nam in prædicamento solum collocantur res secundum ea prædicata quæ necessario seu essentialiter eis conueniunt: ergo existentia nec reductiuè potest ad prædicamentum pertinere. Vnde è contrario etiã argumentari possumus, nam res completæ constituuntur in prædicamento secundum totum complementum, quod in suo genere habent: non constituuntur autem prout existentes sunt: ergo existentia nõ pertinet ad complementum earum: ergo erit accidens earum, & non faciet vnum per se cum illis sed per accidẽs: nam quod facit vnum per se, pertinet ad complementum illius entis quod constituit. Dicunt aliqui (fortasse ad vitanda hæc & similia argumenta) existentiam correspondentem essentiæ vniuscuiusq; prædicamenti, non tam reduci ad illud prædicamentum, quam esse supra omne prædicamentum, & participari ab vnoquoq;, tanquam quid excellentius omni re, & omni essentia collocata in prædicamento. Ego verò existimo, existentiã vt actu exercitam non propriè collocari in prædicamento, non propter excellentiam eius, de qua infrà dicemus, sed quia talis existentia non est propriè alia ab existentia potentiali seu in actu signato concepta, quæ in prædicamento collocatur; sed vt est in actu dicit quendam statum minimè necessarium ad seriem prædicamentorum.

III. Obiectio.

Proposita ergo argumenta rectè declarant, quomodo existentia actualis non possit addere rem, aut modum realem supra totam entitatem essentiæ individuæ quatenus est substantia creata, & omnino completa, & collocata directè in prædicamento substantiæ sub specie vltima. Quia solæ res singulares per se primò existunt: ergo res actu existens nullam rem addit supra totam substantiam individuam in prædicamento collocatam. Patet consequentia, quia illa res neq; est accidens, vt probatum est, neque est partialis vel incompleta substantia: aliàs vlteriùs compleret substantiam cui adiungeretur, quod esse non potest, quia sumebatur substantia omni modo completa in suo genere. & vt sic collocata in prædicamento substantiæ. Dicendum ergo est, substantiam existentem collocari in prædicamento substantię, tamen, quia collocari in prædicamento non est aliquid rei, sed rationis, ideò non indigere actuali existentia in actu exercito, vt in prædicamento collocetur, collocari tamen nihilominùs prout quid existens est in actu signato, seu vt possibiliter existens. Ex quo necessariò sit, vt ipsa actu existens non addat rem nouam, seu nouum modum supra ipsam totam vt possibiliter existentem, ita vt additio fiat vnius rei vel modi actualis supra aliam rem actualem, sed addit potius (vt ita dicam) se ipsam totam, quia, cùm erat tantùm in potentia, nihil erat; &, cùm est actu, tota est aliquid.

A

VI. Atque hinc etiam sit, vt non possit existentia ita esse aliquod incompletum ens, vt sit ex natura rei distinctum ab alio reali & actuali ente cuius sit modus vel actus, & cum quo vnum completum ens, componat. Quia omne compositum seu completum ens creatum potest concipi cum toto suo complemento, & omni modo suo, vt præscindens ab actuali exercitio existentiæ, vel vt includens illam in esse possibili seu in actu signato. Quia ergo doctores citati in hoc sensu vocant existentiam substantiam incompletam, & modum vel actum substantiæ, ideò eorum sententia nobis non probatur. Si autem loquerentur tantùm secundum Metaphysicam abstractionem rationis, sic concedi optimè posset existentiam, vt à nobis concipitur ratione distincta ab essentia, esse quid incompletum, & concipi vt modum vel actum essentiæ. Sicut vocamus entia incompleta differentias quibus contrahitur genus, aut hæceitatẽ, qua determinatur species ad esse indiuidui, & modos quibus determinatur ens ad inferiora, quæ omnia non re, sed ratione distinguuntur à rebus quas contrahunt vel constituunt: & re vera multi authores citati pro secunda opinione in hoc tantum sensu aiunt existentiam esse modum essentię. Quod præsertim explicuit Fonseca, qui comparat hunc modum cum modis determinantibus ens ad genera summa, solumq; differt à nobis, quòd huiusmodi distinctionẽ ipse vocat formalem, & ex natura rei: nos autem solum distinctionem rationis fundatam in re. Citat q; Fonseca in suam sententiam Alexandrum Alens. 7. Metaph. text. 22. vbi in vltima quæstiuncula ex professo tractat præsentem quæstionem, & expresè docet nostram sententiam, & meliùs ac clariùs quam cæteri authores illam declarat.

Alexan. Alens.

B

VII. Existentia quonã sensu dicatur contingenter de creatura.

Et iuxta hunc eundem sensum exponendum est, quod interdum à grauibus authoribus dicitur, existentiam, seu existere, dici de creaturis contingenter seu accidentaliter: contingenter enim dicitur de creatura absolutè sumpta, quia de se præscindit ab hoc vt creata vel creabilis tantum sit; & nomẽ creaturæ, vt dixi, in ea locutione in hac latitudine est accipiendum. Nam si creatura sumatur tantùm pro re actu creata, illi vt talis est, non contingenter sed necessariò conuenit esse: illa verò necessitas non est absoluta, sed conditionata, secundum quam dixit Aristoteles, *Rem quando est, necessariò esse*. Accidentaliter verò dicitur existere de creatura, non secundum rem quæ prædicatur, sed secundum figuram prædicationis, quia creaturæ secundum se conceptæ potest conuenire existere, & non existere, quamuis, quando non existit, iam re vera non est creatura, nisi obiectiuè tantùm, seu creabilis potiùs. Hæc autem contingens seu accidentalis prædicatio non est signum distinctionis realis vel ex natura rei inter essẽtiam actualem & existentiam, quia prædicationes fiunt iuxta modum concipiendi nostrum, & ita, cũ prædicari dicitur contingenter existere de essentia creaturæ, non concipitur essentia vt actualis. Sicut etiam differentia diuidens genus dicitur accidentaliter prædicari de illo; & similiter indiuiduatio de specie; & dici posset contingenter ei conuenire, quamuis in re ipsa non distinguatur indiuiduum ab specie, vel differentia à genere, quia ad has locutiones sufficit modus noster concipiendi & præscindendi.

C

VIII. Arist. cur quæstionem an sit res distinctam esse voluit à quæstione quid est.

Atq; hinc obiter intelligitur, quomodo Aristoteles distinxerit duplicem quæstionem de rebus, scilicet, an sint, & quid sint: ex quo aliqui colligunt ipsum distinxisse existẽtiam, quæ inquiritur in quæstione an est, ab essentia, quæ per quæstionem quid est inuestigatur. Sed hæc nulla collectio est, quia Aristoteles non tãtùm in ente creato, sed in ente simpliciter illas quęstiones distinxit; & nos distinctè inquirimus de Deo an sit, & quid sit: ad hoc ergo sufficit distinctio rationis. Est autem discrimen quoad hoc inter Deum & creaturas, quòd in Deo distinguuntur hæ quæstiones solum ex nostro modo cõcipiendi habitudinem seu connexionem prædicati cum subiecto, scilicet confusè, vel distinctè: nos enim interdum concipimus aliquod prædicatum conuenire alicui subiecto, non distinctè concipiendo quo modo conueniat, an per se primò, vel secundò, an per accidens; & ideò de Deo ipso possumus priùs cognoscere quòd sit, & dubitare quomodo esse illi conueniat, & an sit de essentia eius. Atq; hac ratione distinguimus quæstiones an sit, & quid sit Deus, quãuis in re ipsum esse sit de quidditate Dei. At vero in creaturis maius est fundamentum ad distinguendas has quæstiones, si quæstio an est sit de actuali existentia. Duplex enim esse potest sensus quæstionis an res sit. Vnus an actualiter existat: alter an sit verum reale ens quod esse possit. In hoc posteriori sensu verè non differt quæstio an est, à quæstione quid est, nisi vt communis à particulari, quia esse in potentia sumptum, seu ens prout dicit id quod potens est esse, prædicatũ est essentiale, seu de quidditate creaturæ, vt in superioribus demonstratum est, quamuis, quia transcendens est, non ponatur in definitionibus rerum, vt dixit Aristotel. 8. Metaph. tex. 19. quia in omnibus, tam generibus quam differentiis, includitur. Et ideò, hoc modo sumpto ente, distinguitur quæstio an sit, in qua præcisa ratio entis includitur, à quæstione quid sit res, in qua propria rei essentia, & definitio inuestigatur. Alio verò sensu intelligi potest quæstio, an sit res, de existentia actuali; & sic multò maiori ratione, fundata aliquo modo in re ipsa, distinguitur quæstio an sit, à quæstione quid sit res creata, scilicet, quia actu existere absolutè loquendo non est de quidditate creaturæ. Tamen, sicut hoc verum est absq; distinctione à parte rei inter existentiam & essentiam actualem, ita etiam quæstiones illæ meritò distingui possunt absq; rerum distinctione.

SECTIO VIII.

Quas causas præsertim intrinsecas habeat creata existentia.

I. QVanquam ratio existentiæ, eiusque identitas cum essentia actuali, satis videatur ex dictis declarata, & probata, tamẽ ad huius materię cõplementum, maioremq; veritatis cõfirmationem, & solutionẽ fundamentorũ aliarũ opinionũ, quæ in prima sectiõe proposita sũt, oportet multa alia exactè

Universidad de Deusto
Biblioteca

tractare, quæ de creata existentia inquiri, ac desiderari possunt. Inter quæ primum locum tenet causarum cognitio, quam hic inquirimus.

II. Circa quam omnes philosophi, præsertim Catholici, in hoc conueniunt, Omne esse seu existere extra Deum indigere causa efficiente extrinseca, & consequenter finali, quia efficiens per se non operatur nisi propter finem. Neque oportet, etiam secundum Aristot. in hoc distinguere, inter esse corruptibile, & incorruptibile, materiale vel immateriale, quia quodcunq; illud sit, si non sit esse diuinũ, factum esse necesse est, etiam secundum Arist. mentem, vt suprà ostendimus, tractando de causis & de primo ente. Et ex ibi dictis etiam constat, hanc causam effectricem ipsius esse creati debere esse Deum, vel solum, vel cum alio. Nam cum ipse solus ex se habeat esse, alia non possunt illud habere nisi participatum ab ipso, & consequenter per effectionem eius. Quam rationem latè persequitur D. Thom. q. 3. de potent. art. 5. ex Aristot. 2. Metaph. cap. 1. & Auicenna lib. 8. suæ Metaph. cap. 7. & lib. 9. cap. 4. In hoc ergo omnes conueniunt. Dissentiunt verò in aliis causis, scilicet materiali, formali, & efficiente proxima, & dissensio oritur ex tractata diuersitate opinionum circa distinctionem existentiæ ab essentia.

De causa materiali existentiæ.

III. IGitur, quod spectat ad materialem causam, qui putant, existentiam in re distingui ab essentia actuali, tribuunt illi aliquam causam materialem, nõ quidem sumptam pro materia corporali & quanta, sed generatim pro subiecto recipiente, & in eo genere concurrente ad fieri & esse alicuius: sic enim aiunt essentiam esse proprium receptiuum existentiæ, extra quod neque fieri, neq; esse potest. Quòd si obiicias, inde fieri nullius rei existentiam creari à Deo, quia creationi repugnat concursus materialis causæ; respondent, non creari quidem, sed creatione suppositi existentis concreari; & hoc modo non repugnare aliquid incompletum & quasi partiale fieri, vel potiùs confieri per creationem cum concursu materialis causæ, sic enim forma cœli concreatur. At verò, ablata distinctione ex natura rei inter existentiam & essentiam, non est necessaria hæc causalitas materialis ad effectionem existentiæ, quia vbi non est distinctio, esse non potest vera & realis potentia subiectiua recipiens, & actus receptus, & cõsequẽter nec verus concursus causæ materialis. Neque ad hoc sufficit distinctio Metaphysica ex actu, & potentia ratione distinctis, quia causalitas materialis Physica est, & realis; & ideò nullus vnquam dixit differentiam fieri ex genere tanquam ex materiali causa, vel aliquid simile.

IIII. Neque, absolutè loquendo, potest satis intelligi illud causalitatis genus, quia illud non potest tribui essentiæ vt consideratæ in sola potentia obiectiua, sic enim, vt sæpè dixi, est simpliciter non ens & nihil: quod autem nihil est, secundum eum præcisum statum non potest habere influxum realem, nequo aliquid recipere, neq; aliud potest adhærere illi. Quomodo enim adhærebit ei quod nihil est? Neque etiam potest tribui illa causalitas essentiæ vt iam factę & constitutæ in ratione entis in actu, nam vt sic in se ipsa vt receptiua, seu vt condistinguitur alteri actui, includit intime aliquod esse actuale extra causas, quod habet totam essentialem rationem existentiæ vt suprà probauimus: ergo respectu illius non potest essentia comparari vt potentia recipiens, quia actus, qui recipitur in potentia non includitur intrinsecè in ipsa potentia, seu in entitate quam requirit vt sit receptiua, vt in superioribus etiam satis declaratũ est: ergo existentia creata vt sic non requirit hoc genus causalitatis ex parte essentiæ. Vnde cùm vna essentia non habeat nisi vnam existentiam, vt suprà etiam probauimus, nulla existentia creata requirit hanc causalitatem ex parte essentiæ.

Solum ergo potest aliqua existentia requirere causam materialem, quando essentia actualis illam postulauerit: nam, cùm in re sint idem, ex eisdẽ causis physicis oriantur necesse est. Ita fit, vt existentia substantiarum immaterialium nullam habeat materialem causam: existentia autem substantiarum materialium habet illam, eo modo quo earum essentia. Vnde, si sit sermo de substantia completa, esse eius habet causam materialem intrinsecè componentem illud; esse verò formę materialis habet similiter causam materialem, non quidem componentẽ: est enim illud semper simplex & partiale, sed sustentantem & recipientem illud. Quo etiam modo omne esse formæ accidentalis, siue spirituale sit siue materiale, habet ex natura sua materialem causam, à qua sustentetur. Esse verò formæ substantialis spiritualis, qualis est sola anima rationalis nõ habet causam materialem, non quia illud esse sit completa existentia, vt quidam dicunt, nam si existentia non est alia res ab essentia, cũ essentia animæ rationalis non sit completa in genere substantiæ, nec existentia eius potest esse completa: sed quia illud esse est spirituale, & ideò independens à materia; & cùm alioqui sit substantiale, & est etiam independens à subiecto, & ex natura sua aptum ad subsistendum in completa saltem subsistentia. Denique esse ipsius materiæ nullam habet propriam materialem causam, sicut neq; ipsa materia, cum sit primum subiectum, causam materialem habere potest.

De causa formali existentiæ.

V. RVrsus dicendum est de causa formali existentiæ. In qua re ferè omnes qui distinguunt ex natura rei existentiam ab essentia, dicunt formam esse causam formalem existentiæ. Putantq́ue esse sententiam Aristol. 5. Metaphy. c. 8. text. 15. dicentis: *Alia est substantia in rebus quæ est causa existentiæ, vt anima in animali*; & 2. de anim. cap. 4. text. 36. vbi ait, animam esse causam ipsius esse, seu cur sit animal; & 2. Physicor. cap. 1. text. 12. ait, res per materiam esse in potentia, & per formam esse in actu. Et Boetius lib. de vnitate & vno ait, omne esse fluere à forma. D. Tho. etiam fæpè ita loquitur, vt 1. p. q. 48. art. 1. 2. cont. Gent. c. 54. & 55. Commentator 2. Physicorum text. 12. & 2. de anim. text. 8. & ibidem Themistius c. 1. & 6. suæ Paraphras. Et deniq; tam vulgatum est hoc axioma inter Philosophos, vt minimè negari posse videatur: nam per formam constituitur res in actu, & omnis actus est à forma, existentia autem est potissimus actus. Item generatio est mutatio de non esse ad esse: sed generatio est ad formam: ergo esse etiam est à forma; ideò enim generatio est ad esse, quia est ad effectum formæ. Alij verò authores distinctione vtuntur, nam duplex est esse. Aliud entitatiuũ vocant, aliud formale: hoc posterius dicunt esse à forma, & ita intelligunt citata loca Aristotelis, illud verò prius negant semper esse à forma, quia materia habet suam propriam existentiam, quam non habet à forma.

VII. Ego verò, quãuis posteriorem sententiam in sensu quo ab authorib. traditur, veram esse existimem, nihilominùs cẽseo in vero & proprio sensu, simpliciter & sine distinctione dicendum esse, omne esse vel esse formæ, vel à forma in suo genere causæ. Quod vt declarem, suppono quęstionem esse de esse substantialis existentiæ, nam else accidentale certũ est esse à forma accidentali respectu subiecti, seu totius compositi, nam respectu ipsius formæ, nõ propriè est ab ipsa, per propriam, & realẽ causalitatem, cum in re sit ipsamet forma, in quo eadẽ ratio est, & proportio de forma substantiali, vt dicemus. Deinde suppono esse sermonẽ de esse in substantiis materialibus, nam in spiritualibus propriè non est forma substantialis, quæ causalitatem formalem habere possit: nam, licet illæ substantiæ dici soleant formæ subsistentes, non ita vocantur quia sint formæ informantes, sed quia sunt essentiæ perfectæ, habẽtes per suas formales differẽtias perfectum & completum esse essentiæ: in illis ergo substantiis existẽtia non habet causam formalem physicam, an verò ab ipsamet essentia dici possit esse formaliter oriri, constabit ex dicendis. Rursus formam esse causam totius existẽtiæ in causis materialibus quatuor modis potest intelligi. Primus est, quia forma complet formaliter proprium susceptiuum existentiæ. Secundus, quia à forma resultat existẽtia vt ab intrinseco principio formali. Tertius est, quia forma intrinsecè componit existentiam totius substãtiæ per modum actus. Quartus est, quia à forma pendet aliquo modo omne esse substantiæ.

VIII. Igitur qui putant, existentiam esse quandam entitatem simplicem re distinctam à materia, & à forma, & à natura ex vtraque composita, nec dicunt, nec dicere possunt formam esse causam formalem existentiæ tertio modo suprà posito. Neque etiam dicere possunt existentiam esse effectum formalem primarium formæ, tum quia talis effectus est inseparabilis à forma informante, existentia autem in eorum sententia est separabilis, vt in humanitate Christi: tum etiam quia hic effectus necessariò esse debet aliquo modo compositus ex ipsa forma, & intrinsecè includens illam: vnde non potest ab illa distingui vt simplex entitas à simplici entitate, sed vt totum à parte. Atque ita aiunt, esse essentiæ seu constitutionem essentiæ esse primarium effectum formę; existentiam verò esse secundarium, altero ex duobus primis modis superiùs positis. Ex quibus prior est magis receptus inter Thomistas, vt patet ex Capreol. 1. d. 8. q. 1. art. 3. ad 3. Henr. & ad 3. Gerard. cont. 1. concl. Soncinate 7. Metaph. q. 22. præsertim in solutionibus argumentorum, & Caietano in locis supra cit. de ente & essentia. Vbi comparat formã & existentiam diaphaneitati seu perspicuitati, & lumini; per diaphaneitatem enim cõstituitur aer formaliter in ratiõe proximi receptiui luminis: atq; hoc modo complet forma essentiam in ratione proximi receptiui existentiæ, quæ in tota essentia immediatè recipitur, & non in sola forma. Quod intelligunt, quando forma est materialis & inexistens; nam si sit spiritualis & subsistens, vt anima rationalis, priùs natura in se recipit existentiam propriam, & deinde illam communicat toti composito. Vnde talis forma non solum complet susceptiuum existentiæ, sed etiam ipsa est primum susceptiuum existentiæ iuxta mentem Diui Thomæ 1. part. quæst. 76. art. 4. & de ent. & ess. capit. 5. in fin. vbi Caietanus latè id defendit. Quo fit vt formæ angelicæ sint multò magis per se ipsas susceptiuæ existentiæ.

Veruntamen hic modus dicendi re vera non declarat causalitatem formalem, sed potiùs materialẽ formæ respectu existentiæ. Nam esse susceptiuum existentiæ, non est esse causam formalem eius, sed materialem potiùs; ergo quod cõplet susceptiuum existentiæ, etiamsi formaliter illud compleat, non potest dici causa formalis existentiæ. Item anima rationalis; vel essentia angelica, eò quòd per se ipsam sit susceptiua suæ existentiæ, non dicitur causa formalis eius: ergo multò minus inferior forma, eo quòd sit pars essentiæ susceptiuæ existentiæ formaliter complens illam, dici potest causa formalis eius. Præterea quis vnquam dixit, quantitatem esse causam formalem omnium qualitatum materialium, eò quòd formaliter constituat proximum susceptiuum earum? Aut perspicuitatem, vel lumen esse causam formalem specierum sensibilium, quarum proximum susceptiuum constituit. In quibus exemplis, & infinitis aliis, quæ afferri possent, forma constituens susceptiuum reuocatur ad causam materialem, vel vt potentia proxima recipiens, vel vt dispositio. Sic ergo dicendum est in præsenti. Et licet hoc videri possit ad modum loquẽdi spectare, tamen ad rem declarandam multum refert, nam hinc constat, hunc modum causandi existentiam non esse diuersum à præcedenti de causa materiali. Et consequenter non magis esse possibilem, aut verum, quàm præcedentem. Vnde, qua ratione ostendimus essentiam non posse esse causam materialem existentiæ; concludi potest, formam non posse esse hoc modo causam eius. Accedit, quod in hoc modo causalitatis supponitur, formam prius natura in re ipsa vniri materiæ, & habere in ipsa suum primarium effectum formalem, quam habeat existentiam, quod tam est intelligibile, quam quòd res sit, vel concipiatur esse in rerum natura præcisa existentia, de quo inferiùs iterum dicam. Deniq;, licet daremus, formam se habere hoc modo ad existentiam integram totius essentiæ, tamẽ hactenus probatum non est, non posse dari existentiam partialem, aut quamlibet partem essentiæ non posse esse per se ipsam susceptiuam suę accommodatæ existentię, sicut per se ipsam est capax sui proprij esse essentiæ, & suæ propriæ actualitatis. Propter hoc ergo censeo falsum esse, formam esse causam formalem existentiæ illo primo modo.

Alij ergo etiam Thomistæ addunt secundum modum, quem esse verum non aliter persuadent, nisi quia, cum esse inseparabiliter comitetur formã, rationi consentaneũ est vt dimanet ab illa. Sed contra illum vrgentiùs applicari possunt rationes factæ contra præcedentem. Primò, quia hoc genus causæ non est formalis, sed efficientis: sicut quamuis passiones manent à forma, nõ est causa formalis earum, sed efficiens. Et similiter natura substantialis, licet ab ea resultet subsistentia, nõ est formalis causa eius, sed efficiens per naturalẽ resultantiam; & idem est in omnibus similibus. Deinde, hinc euidentiùs constat impossibile esse, quod essentia creata, priùs natura quam intelligatur affecta existentia, intelligatur habere sufficientem entitatẽ, & sufficiens esse ad hoc genus causalitatis: quia, vt sic concepta, vel est ens in potentia, & sic non potest esse principium efficiens, nec se ipsam reducere in actum, vel concipitur vt ens actu, & sic iam concipitur vt includens actuale

Aristot. — Capreol. Soncin. — Boet. — D. Thom. — Themist. — D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

D. Thom. actuale esse extra causas, quod est esse existentię. Denique D. Thom. 1. cont. Gent. c. 22. & aliis locis, omneſq; eius discipuli ex professo probant non posse creaturam esse causam efficientem suæ existentiæ, quorum rationes, si attentè ponderentur, æquè probant de omni causalitate effectiua, etiam per naturalem resultantiam, quia etiam hic modus causandi supponit existentiam in suo principio: ideoque non minùs repugnat idem esse causam sui ipsius, hoc modo quam per propriam actionem, & per se efficiendo. Denique, licet admitteremus hoc genus emanationis existentiæ ab essentia actuali, nulla ratione est hactenus probatum, non posse à qualibet essentia partiali manare propriam, & accommodatam partialem existentiam.

XI. Propter nonnullas ergo ex his rationib. iam aliqui Thomistæ absolutè negant, formâ esse causam formalem vel efficientem existentiæ: quia nec duo illi modi eis probantur, neq; alij duo à nobis positi locũ habent, supposita distinctione reali existentiæ ab essentia, quam ipsi defendunt. Contraria verò sententia supposita, optimè & consequenter dicitur, formâ formaliter constituere & intrinsecè cõponere existentiã naturæ vel suppositi constantis ex materia & forma, quia formaliter cõplet & cõponit actualem essentiam eius, totamque eius entitatem. Sed vt formales sint locutiones, oportet in ipsa forma ratione distinguere essentiam ab existentia: nã, cum dicitur forma hoc modo componere existentiam, non est intelligẽdum de essentia formæ præcisè concepta, nam vt sic nihil actu causat, sed concipitur vt potens causare, intelligendum ergo est de essentia formæ actualis, & vt est suamet existentia. Atq; in hunc modum facilè constat, quomodo forma sit causa in suo genere existentiæ totalis rerũ naturalium, de qua non incommodè exponi possent dicta Arist. & aliorum authorum, nam sola hæc existentia est esse simpliciter, de quo ipsi loquuntur.

XII. Existentiam materiæ an causet forma. Non potest autẽ forma esse hoc modo causa formalis propriæ, & intrinsecę existentiæ materiæ, quia non est pars ipsius materiæ, neque illam intrinsecè componit in sua entitate & essentia actuali, in qua necesse est existentiam includi, vt suprà ostensum est. Nihilominùs tamẽ est forma aliquo modo causa formalis existentiæ materiæ, quia vt materia sit, indiget informatione formæ & ab illa pendet modo superius declarato, Disp. 15. & 28. & sic nullũ est esse existentię in composito, nec integrum, nec partiale, quod vel non sit esse ipsius formæ, vel à forma aliquo modo non pendeat. Nam ipsum esse partiale formę non pendet ab ipsa in genere causæ formalis, quia nõ est causa formalis sui ipsius, Physicè & secũdũ proprietatẽ causæ formalis loquendo, & ideò nõ dixi absolutè omne esse prouenire à forma vt à causa formali, sed vel esse esse ipsius formæ, vel dependere ab illa vt à causa formali. Metaphysicè autem aut secũdum rationem potest dici forma ratio formalis suæ propriæ existentiæ, quia per se ipsam seu per entitatem suam formaliter habet illam, quamuis effectiuè habeat ab alio; quomodo etiam formæ angelicæ per suam formalem entitatem existunt. Et iuxta hæc possumus etiam testimonia superius adducta generatim interpretari.

XIII. Obiectioni satisfit. Dices. Ergo etiam omnis existentia substantiæ materialis, vel est materiæ, vel est à materia in suo genere causæ: ergo non est cur hoc peculiariter tribuatur formæ. Respondetur concedendo priorem consequentiam, formaliter intellectam de existentia substantiæ materialis vt sic, vel de existentia materiali. Quod ideò addo, quia licet sola existentia animæ rationalis non pendeat à materia, tamen illa non est substantia materialis; & quatenus est forma materiæ, etiam pendet ab illa quantum ad actualem vnionem. Esse verò totius compositi ex esse materiæ intrinsecè constat; & esse omnium aliarum formarum ab ipsa materia pendet, & hoc modo est materia causa in suo genere omnis existentiæ substantiæ materialis. Nihilominùs tamen negatur posterior consequentia: peculiari enim ratione tribuitur esse formę, quia illa est actus complens ac perficiens esse simpliciter. Sicut etiam essentia vel esse essentiæ tribuitur specialiter formæ, quamuis materia sit etiam pars essentiæ, quia forma est quæ complet essentiam, & quæ determinat materiam vt sit pars huius essentiæ, cum ipsa de se indifferens sit vt sit pars huius vel alterius naturæ. Imò, si attentè legatur Aristoteles citato loco 2. de anim. clariùs loquitur de esse essentiæ quàm de esse existentiæ; cùm enim dixisset animam esse causam esse viuentium, subdit, *Viuere autem viuentibus est esse*. Constat autem quòd viuere in actu primo & radicali (de quo ibi est sermo) est esse essentiæ viuentium; & quòd etiã corpus est causa materialis vitæ viuentium, tribuitur ergo viuere ipsi animę quia complet illud, & distinguit ab alio esse, non quia consortium causæ materialis excludat. Idem ergo dicendum est, etiamsi per esse existere intelligamus, quod non nego Aristotelem intellexisse. Imò ex hoc loco colligo, ex sententia Aristotelis esse essentiæ actualis. & esse existentię re ipsa idem esse, nam Aristoteles solum loquitur de esse in actu, vt D. Thom. & omnes exponunt, quòd planè idem est quod existere; & tamen ait, viuere in viuentibus esse huiusmodi esse, quod est essentiale ipsi viuenti.

Sed obiiciet tandem aliquis, nam ex dictis sequitur essentiam nullo modo esse causam existentiæ propriæ & sibi adæquatæ, per quam immediatè ac formaliter existit: quia exclusimus omnem rationem causæ intrinsecę, & tamen constat, etiam esse non posse causam extrinsecam. Ad hoc quidã Thomistæ concedunt, essentiam nõ esse causam formalem, nec efficientem, nec finalem existentiæ: excipiunt autem materialem: In quo consequenter loquuntur supposita distinctione quam ponunt, non tamen consequenter loquuntur in rationibus quibus vtuntur ad excludendum genus causę efficientis, quia etiam essentia vt sit causa verè recipiens, requirit esse essentię actualis. Deinde non video cur excludant causam finalem, cùm existentia non ob aliud sit nisi vt ipsam essentiam in rerum natura cõstituat. Vnde ipsimet aiunt, existẽtiam non esse ens, quia non est id quod est, sed quo essentia est: est ergo (vt ita dicam) entis ens, & consequenter est propter illud, nempè propter essentiam saltem vt existentẽ. In principio autem à nobis posito concedendum quidem est essentiam non habere veram causalitatem realem circa existentiam propriam, quia, vbi non est in re distinctio, nec causalitas realis esse potest. Neque hoc est vllum inconueniens, quia nulla est necessitas quòd existentia creaturę habeat intrinsecum principium in ipsa, nisi in quantum ipsamet essentia potest habere tale principium, scilicet materiam vel formam, sed satis est, quòd sit ab extrinseca causa efficiente, de qua sola dicendum superest, quod sectione sequente præstabimus, vt distinctiùs procedamus.

SECTIO

SECTIO IX.

Quæ sit proxima efficiens causa existentiæ creatæ.

I. DE causa efficiente existentiæ earum rerum, quæ per solam creationem fiunt, nulla est quæstio, quia supponimus solum Deum esse causam illius, quia solus est omnium creator. De existentia autem rerum quæ generantur & corrumpuntur, sub his comprehendendo omnia quæ fiunt per mutationem ex præsupposito subiecto, siue substantiæ sint, siue accidentia, difficultas est an hæc etiam existentia fiat à solo Deo. De qua re tres reperio sententias.

Prima sententia soli Deo tribuens efficacitatem existentiæ.

II. ASserunt quidam noui S. Thomæ interpretes 1. p. q. 3. a. 4. solum Deum absq; propria efficientia vllius causæ secundæ principalis vel instrumentalis efficere existentias rerum omnium, & adducũt D. Thom. 1. p. q. 8. art. 1. q. 45. art. 5. 2. contra Gent. c. 21. & lib. 3. c. 66. Rationes eorum sunt. Prima, quia solus Deus est ens per essentiam, & omnes creaturæ habent esse participatum: ergo solus Deus est qui producit esse. Probatur consequentia, quia virtus causatiua existentiæ supponit ipsum esse in causa agente, sed creatura non habet per se esse, sed ab extrinseca causa: ergo non est per se causatiua existentiæ, sicut aqua quia per se non est calida, non est etiam per se calefactiua. Secunda, quia omnis creatura in sua actione supponit aliquid à solo Deo productum, quia non potest agere ex nihilo, sed ex præsupposito subiecto: ergo actio creaturæ supponit esse: ergo non est causa ipsius esse. Tertia, quia solus Deus dat existentiam materiæ primæ, quia à solo ipso fieri potest & conseruari: ergo causæ secundæ non faciunt existentiam qua materia prima conseruatur & existit: quia alias illam produceret & corrumperent, sed materia non existit nisi per existentiam totius: ergo causæ secundæ non efficiunt existentiam totius substantiæ. Quarta, quia non possumus alia ratione explicare, Deum esse causam totius entis, nisi quia ipse solus causat esse tam formæ, quàm materiæ totius. Vel si creaturæ hoc ipsum efficiunt, dicentur etiam causæ totius entis.

III. Quòd si inquiras, quidnam causæ secundæ efficiant si non dant esse, vel quo modo generent, cùm generatio tendat ad esse. Respondent, agentia secunda complere susceptiuum ipsius esse inducendo formam in materiam, & quia talis forma semper est determinata, ideò consequenter determinant & limitant existentiam seu actionem Dei vt talem & tantam (vt ita dicam) existentiam conferant, nam omnis actus receptus limitatur à susceptiuo. Vnde sequitur vlterius etiam efficere, vt existentia essentiæ vniatur, quia vltimo disponunt & determinant essentiam ad receptionem talis existentiæ. Atque ita tandem, licet non efficiant existentiam, efficiunt rem existentem, sicut homo generat hominem, licet non efficiat animam, quia vnit illam.

A *Secunda sententia quæ præter Deum solum admittit instrumentalem causam existentiæ.*

IIII. SEcunda sententia est, existentiam fieri à solo Deo vt à causa principali, concurrente autem causa secunda solum vt instrumento. Ita Ferrar. 2. contr. Gent. cap. 21. Cuius sententia duobus modis posset intelligi. Vno modo vtendo latè nomine instrumẽti, prout omnis causa inferior subordinata alteri, & indigens influxu illius ad omnem suam operationem, potest instrumentum illius appellari, & in hoc sensu loquitur Ferrar. suprà & ita in re non differt à vera sententia statim explicanda: ideoq; ibi carpit Scotum, eo quod D. Tho. imposuerit, quòd dixerit causas secundas non efficere esse. Alio modo potest intelligi illa opinio de instrumento proprio, prout distinguitur à causa principali, etiam secunda & proxima, & in hoc sensu referri solet hæc sententia, quòd asserat, causam secundam vt principalem & agentem propria virtute efficere essentiam sibi similem, existentiam verò solum vt instrumentum & in virtute Dei, quanquam in hoc sensu nullum memini me legisse huius sententię assertorem. Fundari autem solet in quibusdam locutionib. D. Thomæ 1. part. quæst. 45. artic. 5. quęst. 5. de veritate artic. 9. ad 7. & quæst. 3. de potent. art. 1. vbi ait, quòd nulla res dat esse nisi in quantum est in ea participatio diuinæ virtutis, & adducit propositionem tertiam ex lib. de causis, qua dicitur, *anima nobilis habet operationem diuinam in quantum dat esse*. Dicit etiam ibidem, solum Deum dare esse vt sic, causas verò secundas determinare illud ad hoc vel illud esse. Et adducit propositionem decimamoctauam libri de Causis, vbi dicitur, *Deum dare esse omnibus per modum creationis; agentia verò secunda dare viuere aut sapere per modum informationis*. Deniq; 3. cont. Gent. cap. 66. ex professo probat, *causam secundam non dare esse, nisi in quantum agit virtute diuina*. Rationes, quæ pro hac sententia fieri possunt, ad rationes factas pro prima sententia reducuntur.

Tertia sententia tribuens causis secundis propriam efficaciam existentiæ.

V. TErtia sententia est, existentiam quando per generationem fit, à causa proxima fieri vt à propria & principali causa in suo ordine, subordinata per se Deo vt primæ causæ. Hanc sententiam intendit D. Thomas citatis locis, & 3. contr. Gent. cap. 13. & 1. part. quæst. 104. articul. 1. & quæst. 7. de potentia artic. 2. & ita intelligunt, & opinantur omnes antiqui Thomistæ, præsertim Caiet. & Ferr. super D. Thomam locis citatis, & Scotus in 4. dist. 1. quæst. 1. ex professo, licet falsò putet D. Thomam sensisse contrarium. Estq; hæc sententia verissima, & euidenti ferè ratione vt opinor, demonstrari potest.

D. Thom. Caiet. Ferrar. Scotus.

Resolutio quæstionis, & vltimæ sententiæ confirmatio.

VI. DIcendum est ergo primò, causas secundas verè ac propriè efficere existentiam suorum effectuum prout ab ipsis fiunt. Hanc conclusionem ostendo primò demonstrando debilitatem rationum quibus oppositum probatur, nam si nulla est ratio ob quam hic effectus negetur causis secundis, nemo

Universidad de Deusto
Biblioteca

dis, nemo (credo) negabit esse illis attribuendum: nam Deus creauit illas cum omni virtute ad communicandum se, & producendos perfectè suos effectus, cuius erant natura sua capaces. Quid ergo est, ob quod creatura sit incapax virtutis ad faciendam existentiam? An quia ex se existentiam non habet, sed ab extrinseco agente Deo? At verò essentiam ex se non habet, sed ab extrinseco agente Deo: ergo neq; essentiam facere poterit, quid ergo facit? Igitur quòd ex se non habeat, nil refert, siquidem in se habet, vndecunq; habeat. Retorqueatur ergo prima ratio primæ sententiæ in hunc modum: Solus Deus est sua realis essentia per essentiam, omnes verò creaturæ habent essentiam participatam à Deo, vnde in lib. de Caus. propos. 18. sic dicitur: *Res omnes habent essentiam propter ens primum*: ergo solus Deus efficit omnem essentiam. Sicut ergo hæc consecutio nulla est, quia creatura per essentiam participatam quã à Deo habet, est effectrix similis essentiæ, ita in simili forma, applicata ad existẽtiam, nullam habet vim, sed solum concludit, creaturam nõ posse efficere esse nisi per esse receptum à prima causa, quod est verissimum.

VII. At (inquiunt) saltem creatura non per se efficit esse, sicut aqua calida non per se calefacit. Sed contra, nam licet aquæ nõ per se attribuatur calefactio, tamen & verè ac propriè calefacit, & quatenus calida est per se calefacit, etiamsi per calorem ab extrinseco agente receptum calefaciat: ergo creatura quatenus existens est, verè ac per se poterit efficere existentiam, etiamsi suum esse ab alio habeat. Vnde in hoc admittimus comparationem, in alio verò inter aquam respectu caloris, & creaturã respectu sui esse: nam aqua non solum ex se nõ habet calorem, sed etiam illum nullo modo includit, nec requirit vt sit aqua, nec per se habet illud adiunctum, sed omnino per accidens, & ideò actio caloris per accidens dicitur conuenire aquæ absolutè dictæ. At verò creatura, quamuis ex se non habeat esse, tamen vt sit actu creatura, necessariò ac per se illud includit ac requirit: non efficit autem existentiam creatura in potẽtia, sed creatura in actu: facit ergo vt causa per se, & ex vi propriæ & connaturalis entitatis quam à Deo recepit. Cõfirmatur, nam hic etiam applicari potest argumentum factum, quòd creatura non causaret per se in suo effectu essentiam seu esse essentiæ, quia neq; hoc efficit per essentiam quam ex se habeat, sed quam à Deo recipit, quod tamen falsum esse etiam alij authores non diffitentur. Constat igitur primam rationem ob quam hæc efficientia denegatur creaturæ, omnino inualidam esse.

VIII. Secunda ratio improbatur. Secũda verò ratio æquè est inefficax. Primo quia ad summum concludit creaturam nõ efficere illud esse, quod ad eius actionem supponitur: ex quo etiã rectè concluditur non posse creaturam efficere omne esse, nam aliquod supponi debet à solo Deo factum. Quòd verè creatura non efficiat aliquod esse, illud, scilicet, ad quod eius actio terminatur, seu quod conuenit effectui per illam producto, nullo modo potest illa ratione concludi, quia illud esse q̃ terminat actionẽ, diuersum est ab eo quod præsupponitur actioni: potest ergo creatura illud efficere quamuis hoc præsupponat. Et declaratur amplius hæc ratio, nam duplex subiectum intelligi potest supponi ad actionem creaturæ. Vnum remotum, quod nõ manet in termino actionis, & habet rationem termini à quo, vt est lignum ex quo ignis generatur. Aliud proximum manens sub vtroque termino, vt est materia prima. De priori verum est, naturaliter loquendo, præsupponi existentiam eius ad actionem causæ secundæ, illa tamẽ existentia destruitur per actionem eiusdem causæ: ergo hoc nihil obstat quo minus existẽtia rei genitæ fiat ab eadem causa. Imò vnum ex altero naturaliter consequitur, nã à quo est vnius corruptio, solet esse alterius generatio per se loquendo. De posteriori verò subiecto præcisè considerato vt per se supponitur actioni agentis, authores illius rationis dicere non possunt in eo præsupponi aliquod esse existentiæ ad actionem agentis naturalis, sed solum esse essentiæ, putant enim materiam primam, vt est in instanti generationis prius natura quàm accipiat formam per actionem agentis, nullam habere existentiam. Quòd aũt illam habuerit toto tempore præcedenti quatenus erat sub forma corrupti, & nil obstat, vt in priori membro declaratum est, & est per accidens ad effectionem existẽtiæ substantialis quæ fit in instanti generationis: ergo in eorum sententia, etiam non est verum, omnem efficientiam causæ secundæ supponere per se ac directè aliquod esse existentiæ ex parte subiecti. Vt si fingamus Deum in aliquo instanti creare materiam primam, & in eodem instanti causam secundam inducere formam in illam, cõcurrente Deo (vt fortasse fit in generatione vermium vel nutritione ex speciebus consecratis) tunc illa generatio substantialis (iuxta eorum opinionem) non supponit existẽtiam in materia, nec priùs tempore, nec prius natura: ergo quòd talis actio supponat subiectum, nil obstat quo minus per eam fiat existentia.

Dicent fortasse, obstare aliud quod in tertia ratione adiungitur, nimirum, quod tunc materia prima haberet à causa secunda existentiam per quam existit. At hoc in eorum principiis nullum incõueniens est, quia materia (vt aiunt) non habet existentiam immediatè per actionem, qua creatur, sed per actionem qua totum compositum recipit existentiam, siue illud creetur, siue generetur, quia non existit propria existentia, sed per existentiam totius: ergo nullum est inconueniens, quòd ab ea causa secunda habeat existentiam, à qua totum compositum generatur, quandoquidem ad effectionem illius existentiæ iam supponitur materia vt sufficiens subiectum, ex quo potest causa secunda aliquid agere. At, sequi inquiunt, materiam primam generari & corrumpi à causis secundis, quia per earũ actionem adquirit & amittit existentiam. Sed cur non, quæso, idem cum proportione inferunt, respectu Dei, si à solo Deo fit illa existentia, nimirum ab ipso Deo materiam corrumpi & generari, quia per actionem Dei amittit, & acquirit existentiam? Vtrumque autem constat esse æquè falsum, cum materia sit ingenerabilis & incorruptibilis. Respondent nõ esse parem rationem, quia terminus actionis diuinæ solum est esse, quod nunquam deest materiæ, causæ verò particulares determinant hoc esse, in q̃ aliud commutatur. Sed hoc & est impertinens, & falsum, nam, si vt res corrumpatur & generetur, satis est mutare esse existentiæ, nil refert quòd hoc fiat vno vel alio modo, & per hãc vel illam actionem, si verò id non sufficit, dummodo esse in communi non interrumpatur, sed quasi continuè idem esse essentiæ maneat sub vtraque existentia, etiamsi illa commutatio existentiarum fiat per actionem agentis naturalis, non propterea erit generatio & corruptio materiæ. Eò vel maximè, quòd negari non potest in

test in ea sententia, quin saltem dispositiuè ea commutatio existentiæ fiat per actionem agentis naturalis, quia dissoluit proximum susceptiuum vnius existentiæ, & componit seu disponit aliud: ergo, sicut hac ratione dicitur corrumpere vnam rem existentem, & generare aliam, dicetur etiam generare & corrumpere materiam primam. Vel si hoc dici non potest, quia obstat idem esse essentiæ materiæ semper manens, pari ratione id non sequetur, etiam si causa secunda efficiat existentiam. Est etiam falsum, actionem Dei solum terminari ad esse, vt sic, & non ad determinatum esse, nam licet virtus effectiua Dei ex se non limitetur ad hoc vel illud esse, sed se extendat ad omne esse, tamen cum in particulari operatur, efficit verè determinatum esse, & commutat vnum in aliud, & se solo potest corrumpere vnum & generare aliud. Vnde, licet iuxta prędictam sententiam determinatio ad tale esse in genere causæ materialis, vel dispositiuæ proueniat à causa secunda, tamen in genere causæ efficientis per se est à solo Deo, quia ipse solus efficit existentiam & talem existentiam: ergo ipse solus etiam generabit & corrumpet materiam primam, si ratio illa efficax est: nõ sunt ergo hę rationes solidę, neq; consequenter adductæ in eorum doctrina.

X. Simpliciter tamen loquendo, verum est, in proprio subiecto generationis, quod sub vtroque termino manet, quod est materia prima, supponi aliquod esse existentiæ à solo Deo factum ad omnem actionem agentis naturalis, quia supponitur materia prima creata, & habens suum propriũ esse essentiæ in se & extra causam suam efficientem, quod sine esse existentiæ intelligi non potest, vt suprà probatum est. Et eadem ratione fieri non potest, vt materia prima commutet propriam & intrinsecam existentiam, quin commutet propriam entitatem & actualitatem suæ essentiæ, & consequenter non solum generetur & corrumpatur, sed etiam annihiletur & creetur, vel transubstantietur. Ex hoc autem vero principio solum inferri potest, causam secundam non posse efficere totam existentiam entis, seu compositi, quoad omnes partes eius: poterit tamen efficere existentiam formæ in materia, & generare esse totius, non quidem nullam eius partem supponendo, quia hoc non esset generare, sed creare, sed componendo illud, vniendo partes ex quibus constat, & vltimum ac formale complementum ei addendo.

XI. Quarta ratio refutatur. Atque ita etiam constat, quartam rationem inefficacem esse, nam licet causæ secundæ efficiant existentiam generando totum, non tamẽ creando, neque directè efficiendo totum esse, quoad singulas partes eius, nullam præsupponendo, quod est proprium Dei, quomodo dicitur esse proprium illius efficere totum ens, vt paulò inferiùs declarabimus latè. Nulla ergo probabili ratione negatur causis secundis virtus ad efficiendam existentiam suorum effectuum.

XII. Secundò principaliter probatur conclusio, ostẽdendo falsum esse modum, quo prædicta sententia declarat, causas secundas concurrere ad esse. Nam quod ait, causam secundam efficere determinationẽ ad tale esse, non vero ipsum esse, vel est sensus, quòd causa secunda efficit in ipsomet esse aliquã differentiam vel modum intrinsecum quo determinatur ad tale esse, & hoc est impossibile, nisi efficiendo totum ipsum esse, quia actio Physica non attingit modum seu differentiam Metaphysicam, sed rẽ ipsam prout

A

B

C

A in se est, neq; dicti authores hunc sensum intẽdunt. Vel est sensus, quòd solùm ex parte subiecti causæ secundæ determinant esse, præparando subiectum susceptiuum talis esse & non alterius, vt planè dicti authores intendere videtur, & hoc falsum etiam esse ostenditur. Quia illa doctrina supponit, quotiescunque aliquis effectus à creatura procedit, duas actiones ibi interuenire, vnã quæ est à causa secunda inducente formam in materiam solum secundum esse essentiæ, aliam solius Dei conferentis existentiam. Hoc autem falsum esse multis modis demonstro. Primo illo vulgari axiomate, quod, sicut res, ita & actiones frustra multiplicantur, quando ratio aut necessitas non cogit: hic autem nulla est ratio ad multiplicandas has actiones vt ex præcedente discursu satis constat. Secundo, quia, si consideretur præcisè illa actio causę secundæ, quę dicitur antecedere ordine naturę ad actionem Dei qua fit existentia, necesse est vt per illam detur aliquod esse existẽtiæ, quia per illam datur aliquod esse reale, quo res quæ per illam actionem immediate fit extra causas constituitur, quod non potest esse nisi esse existentiæ, vt ex superiùs dictis patet, & à citatis authoribus cum quibus disputamus, concedi necesse est: aiunt enim ibidem, existentiam esse id quo formaliter res extra suas causas actualiter esse intelligitur, & probabile putant existentiam dictam esse ab *extra sistere*: quia per existentiam res sistit extra potentialitatem causarum.

XIII. Potestq; in hunc modum declarari & confirmari, nam per illam actionem primam, quæ propria dicitur causæ secundæ, educitur forma de potentia materiæ, hoc enim est munus & hæc actio naturalis agentis vt ex 1. Physicorum & ex dictis suprà disp. 15. & 18. satis constat. Non potest autem intelligi eductio de potentia, quin id quod educitur quasi extrahatur à potentialitate in qua antea erat, & in actum reducatur, non reducitur autem in actum nisi per esse, vt suprà ostensum est, & ideò generatio vt generatio terminatur ad esse, vt dicitur 5. Physic. c. 1. ergo ex vi illius actionis causæ secundæ datur effectui eius aliquod esse existentiæ: ergo superflua est alia actio solius Dei. Patet consequentia, tum quia necesse est, priorem actionem causæ secundæ esse etiam à Deo, quia omnis actio causæ secundæ essentialiter pendet à prima. Vnde fit, etiã illud esse quod per talem actionem datur, fieri à Deo. Ad quid ergo necessarium est vt Deus aliud esse conferat? Tum etiam, quia non repugnat Deum suspẽdere omnem aliam actionem, quam se solo facturus erat, si enim illæ actiones sunt distinctæ, cur non poterit Deus posteriorem suspendere? Vel certè (quidquid sit de possibilitate) licet concipiamus ita fieri, nihilominùs intelligimus, ex vi prioris actionis formam esse eductam de potentia materiæ, & actu illam informare, & consequenter aliam formam esse exclusam, & totam existentiam alterius rei corruptam: ergo, etiamsi intelligamus omnem subsequentem actionem suspendi, nihilominùs intelligemus, ex vi huius primæ actionis rem actu esse genitam, & extra causas: ergo etiam intelligitur ex vi eiusdem actionis recepisse existentiam: ergo superuacanea est omnis alia actio.

XIIII. Tandem declaratur in hunc modum, nam aut effectus recipit per illam actionem aliquod esse reale, vel non. Si nullũ recipit, quomodo esse potest actio realis, cùm omnis actio tendat ad esse? nam vbi non est esse factum, nec potest esse fieri. Vbi autem non

Universidad de Deusto
Biblioteca

est fieri, neque est facere, & consequenter neque est actio realis. Nec satis est si dicatur, in eodem instanti quo est illa actio dari esse effectui per aliam actionem: nam hinc solum fit, vt concomitanter cum priori actione detur esse effectui, nō verò quod per illam detur aliquod esse, de ratione aūt realis actionis nō est vt cum illa, sed vt per illam detur aliquod esse, quia aliàs per illam nihil fiet, aut factum erit. Si autem per illam actionem fit aliquod esse reale, interrogo rursus an illud sit esse existentiæ, vel essentiæ. Si primum, habetur intentum. Si secundum, vlteriùs rogo, an illud esse sit in potentia tantùm, & hoc dici non potest, quia hoc esse nihil est in re facta, neque est denominatio ab actione sed à potentia agēdi, vt suprà ostensum est, est ergo illud esse actuale, ac nouum seu temporale, quia illud denuo habet effectus in se, & extra causas suas: nihil ergo illi deest vt sit esse existentiæ. Et confirmatur, ampliusque vrgetur hoc ipsum, nam de illa met actione quæ est à causa secunda, interrogari potest an sit existens in rerum natura, néne, vt à causa secunda progreditur. actio enim suam proportionatam exi- B stentiam habet sicut alia accidentia, non potest autem vel mente concipi, quòd actio sit egressa ab agente & non sit suo modo existens, quia neq; actualitas actionis esse potest maior, neque aliter intelligi potest esse extra causas suas. Item quia aliàs oportet fingere aliam actionem solius Dei, per quam illi actioni detur existentia, quod omnino ridiculum est: sicut enim ad actionem nō potest esse alia actio, ita neque ad esse actionis, & quia actio & esse actionis dicunt habitudinem ad idem principium, sicut in vniuersum accidens & esse accidentis dicunt habitudinem ad idem subiectum, nā forma & esse formæ, proportionem seruāt inter se. Quòd si illa actio vt progreditur à causa secunda, est existens, iam inde inprimis colligimus, aliquod esse existentiæ manare à causa secunda, nimirum existentiam actionis eius. Deinde concludimus, per illam actionem fieri esse existentiæ in termino eius, quia actio existens vt sic terminatur ad rem existētem vt sic: totum enim esse quod est in actione, qualecunq; illud sit tendit ad terminum, & tale esse respōdet in termino in facto esse, quale est in actione in fieri. Si ergo causa secunda veram actionem realem & existentem exercet, per illam communicat effectui esse existentię, & consequenter superuacanea est illa alia actio quę dicitur esse à solo Deo.

XV. Atque hæ rationes obiter notandæ sunt, nam ex eis, vt existimo, manifestè concluditur in vniuersum omnem realem actionem, & efficientiam formalissimè tendere ad dandum aliquod esse existentiæ suo intrinseco termino, nam si rectè applicētur, æquè procedunt de omni actione. Et inde vlterius confirmatur identitas inter existētiam, & actualem essentiam, nam quæ eadem formali actione simul omnino ponuntur, & destruuntur, idem in re sunt, vt in superioribus tractatum est, sed hoc modo se habent existentia, & essentia, ergo in re non distinguuntur. Deinde, iisdem rationibus ostenditur, impossibile esse, quòd aliqua causa effectiuè disponat subiectum ad aliquam existentiam recipiendam, nō dando illi aliquam existētiam, tum quia in vniuersum ostensum est, non posse esse actionem realem, quę non det existentiam, tum etiam quia illa dispositio quæ antea erat in potentia, per illam actionem est actu: habet ergo suam essentiam in actu, & hoc est existere. Quod argumentum non solum simpliciter, sed etiam ad hominem est efficax cōtra dictos authores: nam ipsi aiunt, propriam passionem posse manare ab essentia, quia supponit essentiam in actu: existentiam verò non posse manare ab essentia, quia oporteret supponere essentiam in actu quod repugnat existētię. Simili ergo modo nos dicimus, repugnare essentiam disponi effectiuè ad existentiam, quia oporteret supponere essentiā in actu, nam effectio non versatur circa essentiam in potentia, sed circa essentiam in actu.

Vltimò ostendo, falsam esse illam doctrinam, ex parte alterius actionis quę soli Deo tribuitur, vt per illam solus efficiat existentiam. Et interrogo an illa actio sit propria creatio, vel eductio actus existendi de potentia subiecti seu essentiæ: nam inter hæc non potest medium excogitari. Non potest autem dici actionem illam esse propriam creationem. Primò, quia inde sequitur omnem existētiam creatam esse subsistentem, & independentem in esse & fieri ab omni receptiuo. Quod prædicti authores in vniuersum putant esse impossibile, & saltem constat esse falsum in existentia accidentium, & formarum materialium. Secundò, quia, si existentia nō distinguitur ab essentia, clarum est non posse ipsam creari, si essentia non creatur, si autem distinguitur, saltem est certum, existentiam non posse naturaliter fieri, neq; esse nisi in essentia sua & actuando illam; depēdet ergo ab illa in fieri, & in esse: ergo, quando fit cōnaturali modo, non fit per creationem. Tertiò, quia aliàs oporteret adiungere tertiam actionem, qua existētia vniretur essentiæ, sicut in generatione hominis, quia anima propriè creatur, præter creationē eius, & aliam actionem accidentalem qua disponitur seu organizatur corpus, necessaria est tertia actio substantialis, qua anima vniatur corpori, quæ est propria generatio: hāc autem multiplicationem actionum in præsenti fictam esse, & superfluam, à fortiori probatur ex dictis, & quia nullus Philosophus hactenus eas excogitauit.

Si autem altera pars eligatur, nimirum illā actionem non esse creationem sed eductionem, sine causa tribuitur soli Deo, & non etiam causæ secundæ. Probatur cōsequentia, quia talis actio neq; ex modo quo fit, neque ex termino ad quem tendit, superat vim agentis creati. Primum patet, quia est actio ex præsuppositio subiecto, hic autem modus agendi non excedit vires agentis creati. Secundum patet, quia quidquid est in termino seu effectu illius actionis, non excedit perfectionem agētis creati. Quod enim quidam aiunt, esse existentiæ esse quid perfectissimum, & ideò non posse fieri ab agente creato, nullius momenti est, nam licet esse existentiæ vt sic & ex suo genere sit fortasse summa perfectio (quod posteà videbimus) tamen hoc esse existentiæ quod fit in igne, vel in aqua verbi gratia non est perfectissimum, nec perfectius, quàm sit simile esse in igne vel aqua generante: ergo ex nullo capite excedit perfectionem agentis creati actio productiua existentiæ: Et confirmatur, nam aliàs agens creatum neque efficeret existentiam sui effectus, neque vnionem existentiæ cum essentia, vt prior opinio dicebat. Probatur sequela, quia quando forma vel actus fit per eductionem de potentia subiecti, seu receptiui, eadem actione fit & vnitur, quia non fit sine materiali concursu subiecti, & subiectum non potest concurrere nisi media vnione, vt in superioribus, & in 1. tom. in 3. part. latiùs declaratum est: ergo si existentia non fit per creationem, sed per eductionem, eadem actione vnitur qua fit: ergo si causa secunda non facit existentiam, neque etiam vnit illam.

XVIII. Directè ostenditur assertio nostra. Atque ex his tandem, quibus & fundamenta primæ sententiæ, & modus explicandi illam improbata sunt, est facilis directa probatio assertionis nostræ. Primò, quia vnica & eadem actione fit res existens & existentia eius, vt ostensum est, sed causæ secundæ efficiunt suos effectus reales & existentes: ergo efficiunt existentias eorum. Secundò, quia omnis vera efficientia terminatur ad aliquod esse existentiæ vt etiam probatum est: sed causæ secundæ verè efficiunt aliquid: ergo verè efficiunt in suis effectibus esse existentiæ. Tertiò & maximè à priori, quia existentia non distinguitur in re ab essentia actuali: sed causæ secundæ per suam efficientiam extrahunt formas, seu essentias, quas producunt, de potētia in actum, & ita dant illis aliquod esse actuale, seu entitatem essentiæ actualis: ergo dant illis existentiam.

XIX. Dico secundò. Existentiæ rerum quę generantur & corrumpuntur, non solum fiunt à causis secundis vt ab instrumentis, sed etiam vt à causis principalibus proximis, & in vniuersum ita fiunt existentiæ ab his causis, sicut essentiæ. Hanc assertionem nobiscum ex parte docent Authores primæ sententię, quatenus negant, causas secundas esse instrumenta propriè dicta ad producendam existentiam. Quæ pars intelligenda est respectu earum causarum quæ sunt principales in producendis effectibus quoad esse essentiæ. Nam si in hoc etiam sint tātùm instrumenta, vt est calor verbi gratia ad productionem ignis, vel semē ad productionem animalis, nil mirum est, quòd sint etiam instrumenta ad producendas existentias talium effectuum. Imò id est necessariò consequens iuxta vltimam partem conclusionis, & ideò cōclusionem proposui sub illis verbis, scilicet, causas secundas in efficiendis existentiis non tātùm esse instrumenta, sed etiam principales causas, vt hæc ad diuersas causas referantur, & sit veluti accōmoda (vt Dialectici loquuntur) distributio: non enim eædem causæ vtramq; rationem habent, sed diuersæ. Sic ergo explicata hæc pars non aliter probatur à dictis authoribus, nisi quia absurdum videtur, C vt causa secunda respectu eiusdem effectus sit principalis & instrumentalis. Addunt deinde, voluntarie dici, Deum conferre causis secūdis virtutem fluentem & instrumentalem, qua producant existentiam. Sed non video, cur ipsi possint illud primum reputare absurdum, cum dicant in eodem effectu creato esse essentiam & existentiam, & illam fieri ab agente secundo vt à causa principali, hanc verò fieri à solo Deo. Si ergo in eodem effectu sunt duæ res distinctę, quę diuersis modis dicuntur fieri à Deo, scilicet vel se solo, vel per causam secundam, cur non poterunt etiam fieri diuersis modis à causa secunda, scilicet vt principali agente, & vt instrumento? Aut, si actiones per quas fiunt essentia & existentia sunt diuersę, quid absurdi est, quòd idem agens proximū quod propria & principali virtute alteram elicit, assumatur vt instrumentum ad efficiendam alteram, si similem virtutem principalem ad illam exercendam non habet. Non est enim inusitatum, quòd agentia naturalia instrumentaliter operentur, quando non possunt principaliter.

XX. Quocirca, supposita illa doctrina, non potest satis efficaciter impugnari hæc alia de actione instrumentali. Tamen ex principio posito in præcedente assertione, euidenter infertur hæc secunda. Nam actio qua fit effectus causæ secundæ, eadem terminatur ad esse existentiæ illius: ergo, quandocunq; causa secunda est in suo genere principalis respectu sui effectus, necesse est vt eodem modo efficiat existentiam eius, quia nō potest respectu vnius & eiusdem actionis & termini esse causa principalis & instrumentum. Secundò, quia causa secunda effectiuè cōcurrit ad existentiam sui effectus, vt concedunt qui admittunt illam esse instrumentum: nam causa instrumentalis verè efficit, sed talis effectus non excedit virtutem talis causæ vt iam probatum est, quia neque in perfectione rei quæ fit, neq; in modo quo fit: ergo efficit vt causa principalis, & non vt instrumentum, nam causa principalis illa dicitur, quę agit propria virtute accommodata & proportionata effectui. Tertiò, quia non ob aliam causam producit ignis verbi gratia ignem secūdum esse essentiæ seu formam ignis vt principalis causa, nisi quia effectus non excedit virtutem causæ, neq; in se, neq; in modo quo ab agente fit, sed idem est de existentia talis B effectus: ergo. Quapropter etiam posita distinctione reali inter existentiam & essentiam, non video qua probabilitate possit hæc assertio negari. Est autem multò euidentior, supposita identitate existentiæ & essentiæ actualis, in qua vltima pars conclusionis fundatur, quia, si hæc in re sunt idem, non possunt ab vna & eadem causa diuersis modis fieri simul & vna actione. Item quia efficere rem seu essentiam actualem, nihil aliud est, quàm illi dare existentiam, vt satis declaratum est: ergo non potest agens proximum esse causa principalis vnius, & instrumentalis alterius.

Qua peculiari ratione tribuatur Deo effectio existentiæ.

XXI. Dico tertiò. In efficienda existentia aliquid proprium habet Deus, in quo superat creaturas: eundem tamen excessum habet in efficienda essentia creaturæ. Prior pars ponitur vt intelligantur & concilientur diuersa loca D. Thomæ suprà citata. Et in hūc modum declaratur: nam inprimis obiectum adæquatum diuinæ virtutis est ens creatum in quātum tale est, quod non potest esse adæquatum obiectum alicuius virtutis creatæ, cum non possit efficere se ipsam, neq; excellentiorem se: proprius autem & adæquatus actus entis est esse, & ideò Deus per se primò confert esse vt sic, creatura verò solum facit hoc vel illud esse. Non quòd vel Deus non efficiat in omni esse omnem determinatam rationem eius, vel quòd, cùm creatura efficit aliquod esse, non efficiat in illa omnem communem rationem essendi, quæ à nobis abstrahi potest, hæc enim impossibilia sunt vt per se constat, sed quòd ratio sub qua Deus attingit illum effectum, & adæquata virtuti eius, sit ipsum esse vt sic, respectu verò creaturæ sit tale vel tale esse.

XXII. Secunda differentia est, quia Deus potest conferre creaturæ totum esse, & totaliter vt sic dicā, creatura autem, non tam potest dare totum esse, quàm complere vel perficere inchoatum, adiungendo esse partiale vel accidentale. Hanc differentiam attigit Caietanus 1. part. quæst. 8. artic. 1. quia verò ipse Caiet. non admittit in substantiis esse partiale aut totale, sed solum vnum esse simplex totius suppositi: ideò eam declarat per causas vel conditiones ad existendum requisitas, nam Deus solus efficit in re totum id quod necessarium est ad existendum: nam si res

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit immaterialis, solus Deus facit totam rei substantiam, si autem sit materialis, saltem efficit Deus solus materiam. Quæ expositio veritatem habet, nos verò consequenter addimus, in omni re creata esse aliquid existentiæ, seu aliquam existentiam totalem vel partialem, quæ à solo Deo fit, nullam verò esse quæ à creatura fiat sine Deo, & hoc modo dicimus, Deum efficere totam existentiam totaliter. Dicimus etiam solum Deum in omni re ponere primum fundamentum existentiæ, sine quo creatura nō potest aliquid existentiæ efficere. Et ratio est, quia omnis efficientia terminatur ad existentiam, vt probaui, in omni autem effectu creaturæ supponitur aliqua efficientia solius Dei, ergo & aliqua existentia ab ipso facta. Minor simili inductione probatur, nā vt creatura efficiat existentiam accidentis, supponit existentiam substantiæ, quæ, si spiritualis sit, à solo Deo facta est, si verò sit materialis, saltem habet materiam à solo Deo. Vnde, si creatura efficiat esse substantiale, etiam supponit materiam effectam à solo Deo, & consequenter sub aliquo esse existentiæ, ad quod illa effectio solius Dei terminetur.

XXIII. Tertia differentia hinc sumitur, quod Deus facit existentiam ex nulla re creata præexistente, creatura verò nunquam dat esse nisi ex præsuppositione alterius esse. Vnde fit, vt etiam hac ratione dicatur Deus per se primò facere esse vt sic, creatura verò non nisi vt est tale, nam, vt cum Aristotele diximus tractando de causis, effectus dicitur per se primò fieri secundum eam rationem entis, quæ ex parte ipsius effectus non præsupponitur, vt cùm generatur ignis ex aëre, per se primò fit ignis, non verò elemētum aut corpus, quia hæ rationes iam præsupponebantur in aëre. Secundum has ergo rationes Dei proprias dicit interdum D. Thomas, Deum esse propriam & per se causam ipsius esse, non verò excludit propriam efficientiam causarum secundarum circa particulares existentias suorum effectuum, vt ex aliis suæ doctrinæ locis suprà citatis manifestatum est.

D. Thom.

XXIIII. Eo modo ad productionē essentiæ cōcurrunt creaturæ, quo ad productionē existentiæ.

Ex his verò rationibus, si rectè ponderentur, manifestum est, has differentias non solùm intercedere in effectione existentiæ, sed etiam in effectione essentiæ, etiamsi fingamus eas esse distinctas. Probatur, nam etiam solus Deus est effector omnis essentiæ creabilis, & consequenter solus ipse respicit essentiam factibilem vt sic, tanquam obiectum adequatum, & per se primò factibile ab ipso. Similiter solus Deus facere potest vt proprium & principale agens totam rei essentiam, totaliter seu secūdum id totum quod talem essentiam intrinsecè componit, vel aliquo modo constituit in esse essentiæ actualis, vt patet ex eadem inductione, nam, si essentia sit spiritualis, solus Deus illam facit, si verò sit materialis saltem quoad materiam fit à solo Deo, & secundum illam supponitur ad actionem causæ secundæ, quæ, ad summum, addit alteram partem essentiæ, & ita consummat illam. Dices. Esto ita sit in substantiis, non tamen in accidentibus, quia subiectum nō est pars essentiæ formæ accidentalis, & ita causa secunda omnino efficit totam essentiam accidentis. Respondetur, idem dici posse de existentia accidentis, quia etiam subiectum, vel existentia subiecti nō est pars eius, & vtrumq; applicari potest ad formam substantialem, quia etiam materia non est pars eius. Vnde vel dicendum est, sermonem esse tam de essentia quàm de existentia completa, nam illa quæ incompleta est, vel fieri non potest ab agente naturali vt materia prima, vel si fieri potest ab agente naturali, supponit aliam partem essentiæ factā ab alio, vt substantialis forma: aut certè si sit minoris entitatis, vt est accidens, supponit substantialem essentiam, à qua naturaliter pendet, & quamuis non sit de essentia talis formæ in abstracto sumptæ, pertinet tamen aliquo modo ad essentiam eius. Secundo verò dicitur, sicut non generatur propriè forma substantialis, sed compositum, ita nec fieri propriè formam accidentalem in abstracto, sed ipsum concretum, quod ex subiecto & forma intrinsecè componitur. Atque in hunc modum talis effectio supponit aliquid ex quo intrinsecè constat ipse effectus, siue in esse essentiæ, siue in esse existentiæ consideretur.

Atque hinc etiam facilè applicantur aliæ differētiæ, nam solus Deus facit essentiam nulla præsupposita essentia, & consequenter solus ipse facit per se primò essentiam creatam vt talis est. Dicent fortasse, licet Deus faciat esse existentiæ ex nulla existentia, quia facit ex nihilo, non verò facere essentiam ex nulla essentia, seu ex nihilo essentiæ, quia, nisi essentia supponatur non potest intelligi, quòd res sit factibilis à Deo. Qui verò sic respondent, planè in æquiuoco laborant, nam, si per essentiam intelligant rem in sola potentia obiectiua, nos de illa non agimus, quia illa vt sic nihil est, neq; verè fit, aut est terminus effectionis, nisi fortè dicatur terminus à quo quod nil refert, quia eodem modo dicetur existentia fieri à Deo ex non existentia in actu, & ex existentia in esse potentiali & obiectiuo; quia, nisi existentia esset possibilis, & vt talis præcognosceretur à Deo, non potuisset ab eo fieri. Si verò loquamur de essentia actuali, quæ verè sit aliqua entitas extra Deum, falsissimum est non facere Deum essentiam creatam simpliciter & absolutè ex nulla essentia, quia nec facit creatam essentiam ex suamet essētia, cùm id sit impossibile, sunt enim essentiæ primò diuersæ, neque ex alia essentia extra suam, cùm necesse sit omnem illam ab ipso creari. Constat igitur, eandem eminentiam & singularem rationem habere Deum in efficienda essentia, quam habet in efficienda existentia. Quod etiam necessariò sequitur ex identitate essentiæ actualis, & existentiæ, iuxta vltimam partem præcedentis assertionis. Nam, sicut ex illo principio ibi inferebamus, essentiam & existentiam eodem modo fieri à causa secunda, ita hîc dicendum est eodem modo fieri à causa prima: est enim eadem omnino ratio. Atq; hæc eadem doctrina de eadem efficientia existentiæ & essentiæ creatæ confirmat doctrinam superiùs datam de identitate earum inter se.

SECTIO X.

Quos effectus habeat existentia, & in quo differat in hoc ab essentia.

EXplicatis causis existentiæ, opportunè sequitur tractatio de effectibus eius, quoniam ex eis sumi etiam solent aliquibus indicia alicuius distinctionis realis vel ex natura rei inter essentiam & existentiā: nos autē è contrario existimamus, hinc posse confirmari doctrinam de identitate earum.

Exponitur quæstionis titulus.

POtest autem comparari existentia in ratione causæ vel ad essentiam cuius est existentia, vel ad res alias: hic non agimus de priori comparatione, sed de posteriori: nam de priori satis dictum est in superioribus, & omnes in hoc conueniunt, quòd existentia respectu essentiæ existentis, habet rationem actus, & causam formalem imitatur. Omnesq; similiter docent, non esse propriè & in rigore formalem causam. Quod nos facillimo negotio declaramus, quia propria causa formalis distinguitur ex natura rei à subiecto, in quo suum effectum formalem habet, & cum eo facit veram & realem compositionem: existentia verò ex natura rei non distinguitur ab essentia, & ideò nō potest esse vera forma: neq; actus physicus, sed Metaphysicus, & modus ita intrinsecus, vt non distinguatur à re, quam modificat, sicut differentia est actus generis, & nō est propriè forma eius. Qui autem sentiunt, existentiam ex natura rei distingui ab essentia, difficiliùs id declarant, tamen qui dicunt non distingui realiter, sed modaliter tantùm, dicere possunt modum rei latiùs patere quàm formam, quamuis se habeat per modum actus aut formæ. Habentque exemplum subsistentiæ, quo id declarent: est enim subsistentia modus naturæ ex natura rei distinctus ab illa, non tamen propriè forma, cùm neque sit accidens, nec possit esse forma substantialis, cùm supponat integram & completam substantialem naturam, quam modificat, vt latiùs infrà dicemus. Ad hunc ergo modum loqui debēt hi authores de existentia. Qui verò existimant actum existentiæ esse rem realiter distinctam ab essentia, difficiliùs possunt rationem reddere, cur nō sit propriè forma. Tamen etiā vti possunt argumento facto, quia non est forma accidentalis, vt ostensum est, & substantialis esse non potest cum supponat perfectam & completam formam. Item quia aliàs formaliter constitueret ipsam essentiam, & naturam. Item est argumentum Theologicum, quia iuxta eam sententiam actus existentiæ potest suppleri absque informatione, sic enim aiunt Verbum supplere existentiam humanitatis, cum tamen illam non informet: ergo existentia naturæ creatæ ex vi modi actuandi illam non petit vt sit vera forma. Nec verò id habet ratione suæ entitatis, quia non est accidens: ergo non est propriè forma, sed est quidam vltimus terminus & actus essentiæ. Dicitur tamen imitari formam, quia est id quo essentia sub tali ratione constituitur, & quia illam vltimatè terminat, & de potentia in actum reducit: sicut punctus dici potest comparari ad lineam per modum formæ, quatenus constituit illam terminatam, sub qua ratione actuat illam, non tamen est propria forma.

III. Potest verò obiici, quia essentia est causa materialis existentiæ: ergo existentia est causa formalis, nā hæc duo quasi correlatiuè se habent. Respondetur, in nostra sententia negando antecedens. Alij verò dicere consequenter debent cum eadem proportione essentiam imitari quidem causam materialem & receptiuam, non tamen esse propriè & in rigore materiam vel subiectum. Semper tamen eis relinquitur explicandum, quis sit hic effectus formalis, seu quæ formalis actualitas, quam det existentia alteri rei à se distinctæ, cum non possit esse ipsa actualitas entitatiua, & omnis alia superaddita, & distincta à subsistentia vel inhærentia, nec possit esse necessaria, nec intelligibilis, vt in superioribus fusè ostensum est.

IIII. Prius ergo sensus huius dubitationis est, de effectibus & causalitate quam existentia circa res alias habere potest, vel potius res existens ratione existentiæ. Et potest versari quæstio in omnibus generibus causarum. Omittamus tamen nunc causam finalem, eò quòd eius causalitas valde intentionalis sit, propter quod est Philosophicum dogma ab omnibus receptum, finem, vt causet, non requirere actualem existentiam, quia solum Metaphoricè mouet vt apprehensum, ideoq; sufficit illi esse obiectiuum in intellectu. Quanquam finis re vera nō causet nisi in ordine ad suam existentiam, & ea ratione posset attribui existentiæ boni apprehensi causalitas finalis: existentiæ (inquam) non iam exercitæ, sed apprehensæ in ipso bono quod habet rationem finis, quia bonum nō mouet nisi prout est in re, aut esse vel futurum esse vel posse esse apprehenditur, de qua re satis in superioribus dictum est, disput. 23.

Possitne existentia causalitate formæ aut materiæ quidpiam causare.

V. Prima sententia.

DE causalitate igitur materiali & formali ferè omnes, qui distinguunt realiter vel ex natura rei existentiam ab essentia, dicunt, existentiam formaliter ac propriè nunquam exercere circa aliā rem munus causæ formalis, vel materialis: imò neq; esse conditionem per se necessariam & ordine naturæ antecedentem ad causalitates harum causarum, quamuis secundum durationem temporis sit conditio necessaria, & secundum ordinem naturæ consequens ad prædicta causarum genera. Declarantur hæc & probantur simul. Nam materia prima, v.g. nō recipit formam per existentiam suam, sed per entitatem suę essentiæ, nam potiùs ipsa, mediante forma recipit existentiam, & similiter substantia non recipit accidentia in sua existentia, sed in entitate essentię, vt in Christi humanitate, si intelligamus eam existētem per increatam existentiam Verbi, intelligimus accidentia humanitatis recepta in ipsa secundū entitatem essentiæ, & non in increata existētia Verbi. Et ratione potest probari hæc pars, quia existentia vt sic dicit rationem actus, & non potentiæ, propter quod à multis vocatur actus vltimus: ergo existentia vt sic non potest esse ratio recipiēdi aliquid, quia hoc est munus potentiæ: ergo nec potest esse ratio alicuius causalitatis materialis. Atq; hinc constat altera pars de causa formali, nam hæ duæ causæ se mutuò respiciunt, & proportionem inter se seruant, si ergo materia non causat vel recipit per existentiam sed per essentiam, nec forma informat per suam existentiam, sed per essentiam.

VI. Ex quo vlteriùs necessariò sequitur, has causas nō indigere formaliter, neque secundum naturæ ordinem existentia ad causandū, quia materia non habet esse nisi per formam: ergo priùs natura recipit formam, quam existat: ergo etiam forma priùs natura informat, quàm ratione illius detur existētia materiæ, vel toti cōposito: ergo etiam priùs natura quam ipsa habeat existentiam, quia non habet illam nisi in toto composito. Quod saltem verum est in formis materialibus, nam anima rationalis priùs quidē natura habet existentiam quam informet, id tamen non est propter necessitatem informandi, sed propter excellentiam talis rei. Et cōfirmatur de formis accidentalibus, quæ sunt dispositiones ad formam substantialem, nam priùs natura disponunt ad illam quam existat, disponunt enim materiam & existunt in composito, & tamen disponere partim pertinet ad causam materialem, quatenus est quędam determinatio

Universidad de Deusto
Biblioteca

minatio materiæ, partim ad formalem, quatenus coarctatio materiæ ad hanc formam, fit per informationem caloris vel alterius similis dispositionis vltimæ.

VII. Refutatur. Hæc doctrina consistere non potest cum fundamento posito de identitate essentiæ & existentiæ, & ideò, vt veritatem declaremus, aduertendum est aliud esse loqui de re ipsa secundū se, aliud ꝓut voce existentiæ significatur, & vt concipitur abstracto & præciso conceptu illi correspondente. Rursus est aduertendum, aliud esse loqui de existētia vt sic, aliud de hac vel illa existentia, nam priori modo loquendo manifestum est, existentiam vt sic ex se non postulare causalitatem materialem vel formalem circa alteram rem, imò quo perfectior est existētia, eò magis abstrahit & separata est ab huiusmodi causalitatibus, vt constat non solum de existentia Dei, sed etiam de existentia angelica, & de quacunq; cōpleta substantiali existentia. Agimus ergo de existentia in tota sua latitudine, an scilicet intra illam sit aliqua existentia, quæ huiusmodi causalitatem participare possit, & consequenter an ratio existentiæ vt sic, licet non requirat, permittat saltem hoc causalitatis genus. B

VIII. Dico ergo primò. Existentia actualis est omnino necessaria ad exercendam causalitatem materialem, & formalem, non solum in duratione temporis, sed etiam in antecessione seu ordine naturę. Et primum quidem in duratione temporis omnes conueniunt, quia causalitas materię vel formę, si ad compositum referatur, consistit in actuali & intrinseca compositione eius, si verò referatur ad inuicem, consistit in hoc quòd materia sustētet formam, & forma actuet materiam, & ita sese mutuò foueant & conseruent in esse. Non potest autem intelligi, quòd hoc munus inuicem exerceant, vel totum componant nisi actu existant: alioqui neque compositum actu existet, sed erit possibile, vel in esse obiectiuo, & similiter causalitas non erit in actu, sed in potentia, & in esse obiectiuo.

IX. Atque hæc eadem ratio, si rectè ponderetur, probat, existentiam rei, quę actu est causa materialis vel formalis, prærequiri ex intrinseca ratione talis causalitatis actualis, & consequenter non tantum in eadem duratione, sed etiam in antecessione naturę esse necessariam. Primò quidē, quia, si causa actu causat, necesse est vt causalitas ipsa in rerum natura existat: ergo necesse est vt procedat à causa existente vt sic: ergo non solum secundum temporis durationē, sed etiam secundum naturæ ordinem prærequiritur existētia in causa, vt ab ea procedat actualis causalitas. Primum antecedens probatur, quia si causalitas iam est in actu, ex hoc præcisè est extra causam suam quantum esse potest: ergo ex hoc etiam est existens. Cæterę autem consequentiæ sunt euidentes, quia non potest aliquid existens nisi à re existente realiter causari.

X. Secundò, quia creatura nihil potest realiter causare nisi secundum ordinem naturę prius ipsa causetur, & fiat ab aliqua causa efficiente: ostēsum autem in superioribus est, omnem efficientiam terminari ad aliquod esse existentiæ, quia terminatur ad aliquod esse in actu extra causas, ergo etiam secūdum ordinem naturæ esse existentiæ causæ materialis & formalis supponitur causalitati earum. Maior videtur per se euidens, quia creatura, dum non intelligitur causata seu effecta, non potest intelligi vt ens in actu, sed tantum in potentia, vt sic autem nō potest intelligi actu causans. Quia, si ipsa nō est extra causas sed in earū potētia, quo modo potest aliquid extra causas eōstituere? Et, vt in particulari loquamur, & res sit euidentior, quomodo potest materia, actu vniri formæ, vel sustentare illam, si ipsa non est actu sed in potentia tantùm? non potest autem ipsa esse actu, si non fit actu effecta. Et similiter forma non potest actu informare materiam nisi creata sit, vel de potentia materiæ educta. Scio solere responderi, creari vel educi priùs natura quoad esse essētiæ. Sed iam suprà demonstraui, hoc esse essentiæ, cum non sit potentiale tantum, sed actuale & extra causas etiam esse verum esse existentiæ, neq; ens creatum requirere formaliter aliud esse ad existendum.

XI. Tertiò, quia actualis existentia materiæ (& idem est de forma) necessaria illi est ad causandum in eodem saltem temporis instanti, vt omnes fatentur, & non est necessaria vt consequens causalitatem eius, alioqui se ipsam causaret nam causaret suum esse: ergo est necessaria vt antecedēs causalitatem eius ordine naturæ. Patet consequentia, quia hęc necessitas non est per accidens & ex mera concomitātia, alioqui impediri posset saltem per diuinam potentiam, atque ita fieri posset vt materia esset actu vnita formæ, & forma materiæ extra causam efficientem, & tamen quòd nullam haberent existentiam, hoc autem nec mente concipi potest.

XII. Existentia materiæ & formæ est ratio id per quod causant. Dico secundò. Existentia materiæ (& idem proportionaliter est de forma) in re ipsa est id per quod materia causat in suo genere: secundum modum aūt significandi & cōcipiendi apprehenditur vt conditio necessaria, seu vt modus constituens rem in statu sufficiente ad causandum. Prior pars huius conclusionis sufficienter constat ex dictis de identitate existentiæ & actualis essentiæ: materia enim nō causat nisi per entitatem actualem suæ essentiæ: nam secundū eam est in potentia ad formam, & in ea recipit illam, sed in re essentia actualis materiæ non differt ab existentia illius, ergo realiter recipit formam in existentia sua, seu in se ipsa existente vt existens est. Confirmatur & declaratur, quia neutra ex his causis exercet suum munus, seu causalitatem nisi in quantum est ens actu, prout scilicet ens actu distinguitur ab ente in potentia obiectiua: sed huiusmodi ens actu formaliter & intrinsecè constituitur per esse existentiæ vt suprà probatum est: ergo vtraque ex his causis causat actu prout constituta per esse actualis existentiæ, illa autem constitutio est per omnimodam identitatem in re, vt ostendimus: ergo causat in quantum est suamet existentia. C

XIII. Obiectioni satisfit. Dices, materiam non causare in quantū ens actu, sed in quantum est ens in potentia. Respondetur, in his vocibus esse magnam æquiuocationem, tū à potentia receptiua ad obiectiuam, tum ab ente simpliciter seu cōpleto ad ens secundum quid seu partiale. Materia igitur causat quatenus est in potentia receptiua formæ, & consequenter causat quatenus formam materialem continet aliquo modo, scilicet, in potentia passiua, & ideò etiam dici potest esse ens simpliciter & completum, non in actu, sed in potentia. At verò non causat quatenus habet esse materiæ (quod est esse partiale & secundum quid) in potentia sed in actu, & ita non causat prout in suo gradu est ens in potentia obiectiua, sed vt in actu. Et hoc modo esse ens in actu, id est extra causas, & extra nihil, & esse in potentia receptiua alterius actus, non sunt opposita, sed potiùs per se subordinata: non enim potest potentia esse in proxima aptitudine, seu in

seu in statu in quo apta sit ad recipiendum suum actum nisi ipsamet aliquid habeat actuale entitatis, cum potentia ipsa realis ens reale & extra causas esse debeat, quæ omnia suprà Disp. 13. latè tractata sunt. Et confirmatur tandem hæc pars, nam causa debet esse proportionata effectui & causalitati suæ, sed causalitas materiæ vel formæ, eo modo quo ab ea progreditur, est aliquid existens extra causas, & terminatur ad rem prout est aliquid extra causas, vt suprà ostensum est: ergo etiam ipsa causat vt existens est: ergo causat quatenus in re est suamet existentia. A

XIIII. Existentia à nobis non concipitur nisi vt modus ad causandum requisitus. Altera conclusionis pars, quæ solum spectat ad modum concipiendi & significandi, declaranda est ex dictis suprà de distinctione rationis inter essentiam & existentiam: significatur enim existentia hac voce vt præcisa, & vt ratione distincta ab essentia: vt sic autem non concipitur vt sufficiens ratio causandi aliquid extra essentiam cuius est existentia, sed solum vt ratio seu modus essendi ipsiusmet essentiæ: neque enim potest forma, vel materia causare, nisi suammet essentiam communicando; & ideò existentia vt præcisè concepta, non est ratio proxima & Physica recipiendi, vel informandi, sed essentia existens. Propter hanc ergo causam meritò dicitur existentia, vt sic concipi & signficari potiùs vt conditio vel modus constituens rem in sufficiente statu ad causandum, quam vt causa, seu vt proxima ratio causandi. Et confirmatur, nam causalitas exercetur per Physicas entitates prout in re sunt, & non per gradus aut modos Metaphysicè conceptos aut præcisos, vt formalis causa Physicè constituens hominem, non est rationale, sed anima rationalis, quanquam Metaphysicè dicatur illam constituere. Sed existentia Metaphysicè concipitur, vt modus constituens essentiam in actu entitatiuo: ergo sub hoc præciso conceptu non apprehenditur vt Physica ratio causandi, sed vt modus vel conditio essentiæ causantis. Est autem sano modo intelligendum, cum existentia dicitur conditio materiæ aut formæ necessaria ad causandum, ne existimetur esse ex his conditionibus, quæ, licet necessariæ sint, non tamen per se concurrunt ad effectum, sicut est propinquitas seu approximatio v. g. quæ propterea conditio ex se considerata solet dici causa per accidens; non est tamen existentia hoc tantū modo necessaria, sed vt intimè, & indiuisibiliter (vt sic dicā) constituens rem, quæ per se ipsam est causa materialis & formalis & ita non per accidens, sed per se pertinet ad rationem causandi. B C

XV. Ad fundamentum contrariæ sententiæ, respondetur falsum esse, formam substantialem vel accidentalem recipi in entitate essentiæ præcisa ab entitate existentiæ, sicut etiam falsum est recipi in existentia præcisa ab essentia. Sed recipitur in essentia subiecti existentis vt existens est. Ad probationem de materia, negatur materiam propriè loquendo recipere existentiam mediante forma, sed sicut immediatè creatur, ita immediatè recipit existentiam, quamuis dependenter à forma, & ita eo modo quo in suo genere causæ supponitur formæ, supponitur existens, quia supponitur creata, & consequenter extra suam causam efficientem, quod est existere. Ad aliam verò partem de accidenti, respondeo falsum esse accidens non inhærere substantiæ vt existenti, & re ipsa existentiæ eius: alioqui inexistentia accidentis per se & intrinsecè non supponeret existentiam substantiæ, sed tantum per accidens: neq; existentia substantiæ sustentaret, seu esset ratio sustentandi existentiam accidentis, quæ falsa sunt. Neq; exemplum de Christi humanitate quidquam iuuat, nam assumit falsum: posset què argumentum illud retorqueri, vt sit indicium quod humanitas Christi non caret propria existentia naturę, sed subsistentia tantùm, vt suo loco latiùs tractauimus. Neque etiam est inconueniens, vnam existentiam in re ipsa actuari per aliam: quia hoc nihil aliud significat quàm quòd vna res existens sit potentia ad recipiendum actum existentem. Quo modo autem existentia dicatur actus vltimus, & quomodo ei non repugnet aliqua potentialitas receptiua, dicemus sectione sequenti. Ad vltimam denique confirmationem (reliqua enim omnia expedita sunt) respondetur falsum etiam in ea sumi, nam dispositiones, si sint præparantes materiam seu subiectum, sicut priùs natura disponunt, ita etiam priùs natura existunt: si verò sint tantùm consequentes, conseruantes seu ornantes compositum, sicut non priùs natura existunt, ita nec priùs natura disponunt, neque sunt propriè causa formæ aut compositi, sed proprietates eius.

De causalitate effectiua existentiæ.

XVI. EX his facilè constat quid dicendum sit de causalitate effectiua. Nam quæ diximus de materiali, & formali causa, possunt & debent ad efficientem applicari, nam maiori ratione in ea locum habent, pauca tamen sunt addenda. Nam authores, qui essentiam putant esse rem distinctam ab existentia creaturæ, dicunt existentiam per se nullum habere influxum in causalitate effectiua: requiri tamen vt conditionem necessariam. Et quidam ex eis docent esse ex his conditionibus quæ ordine naturæ necessario antecedere debent ad ipsam efficientiam. Alii verò negant hoc esse in vniuersum necessarium. Et quidem illi qui negant existentiam fieri à causis secundis, sed à solo Deo, consequenter loquuntur, dum negant existentiam causæ secundæ per se influere in effectum ipsiusmet causæ secundæ: nam, si causa secunda solū efficit in suo effectu essentiam, sufficiens illius principium erit per suam essentiam. Hi verò nullam sufficientem rationem afferre possunt, ob quam asserant existentiam esse conditionem necessariam ad agendum. Et multō minùs probare possunt, quod sit antecedenter secundum ordinem naturæ necessaria, cum tamen id etiam Bañes affirmet super 1. part. vbi suprà, concl. 5.

XVII. In cuius probatione rectè quidem ait causam efficientem operari, secundum quod est in actu per existentiam: non potest tamen hoc ipsum consequenti ratione ostendere. Vnde rationes quas subiungit, sunt quidem validæ, eius tamen sententiam planè destruunt. Prior est, nam causa non actuata per existentiam, est solum in potentia: ergo non potest tribuere actum effectui, nisi illa consideretur vt est sub consimili actu. Rectè quidem infert, sed interrogo, cùm sumit, *Causam non actuatam per existentiam esse solum in potentia*: an sit sermo de causa non actuata in duratione temporis; vel in ordine naturæ? Priori modo loqui non potest, aliàs non rectè probaret quod intendit, scilicet, existentiam non posse dimanare effectiuè ab essentia: nam de hoc satis esset antecessio secundum ordinem naturæ in actualitate essentiæ. Oportet ergo, vt propositio

Universidad de Deusto
Biblioteca

assumpta sit in posteriori sensu iam allato, in quo etiam est verissima, & euidenter (vt existimo) in superioribus à nobis probata. Tunc autem vlteriùs interrogo, si causa non actuata per existentiam solum est in potentia, quo modo actu materializet aut informet? Rursus, si causa creata non tribuit effectui nisi actum essentiæ, cur non satis est vt ipsa consideretur sub consimili actu, vt suum effectum efficiat; si ergo prius natura est sub actu essentiæ, quam sub actu existentiæ, vt ipsi dicunt, sine fundamento prærequirunt ordine naturæ actum existentiæ in causa secunda vt efficiat. Supponendo verò (quod nos ostendimus) nullam rem esse prius natura in actu essentiæ, quam in actu existentiæ, optimè infertur, indigere actu existendi ad efficiendum non solùm in duratione temporis, sed etiam in antecessione naturæ.

XVIII. At verò qui concedunt causam secundam influere, & efficere esse existentiæ in suo effectu, non video quo fundamento negare possint, existentiam causæ per se influere & efficere existentiam in effectu, quia nec rationi existentiæ vt sic repugnat esse effectiuam, neque etiam tali existentiæ eo quod talis sit. Quocirca idem nobis dicendum est de hac causalitate, quod de materiali vel formali diximus. Nam in re ipsamet existentia formæ actiuæ est ipsamet ratio seu principium per se agendi. Primò quia in re est ipsamet actualis essentia formæ, quæ est principium agendi. Secundò, quia simile optimè & accommodatè sit à suo simili, secundum id in quo simile est, sicut ergo esse existentiæ effectus est formalis terminus, ad quem effectio terminatur, ita simile esse causæ erit formale principium talis efficientiæ. Tertiò, quia Deus est summè effectiuus, eò quòd est ipsum esse per essentiam summum ac perfectissimum; ergo creatura erit effectiua ex aliqua perfecta participatione talis esse: ergo optimè potest existentia creata esse principium efficiendi: cur enim hoc illi repugnabit? Non enim, quia est esse existentiæ, cùm esse existentiæ Dei sit actiuum. Neque quia est esse existentiæ finitum, tum quia etiam esse essentiæ creaturæ est finitum, tum etiam quia ad agendum ex præsuppositio subiecto, non requiritur perfectio infinita. Neque, quia est esse receptum in essentia: tum quia etiam forma materialis est recepta in materia, & accidens in subiecto, & nihilominus sunt actiua: tum etiam, quia, secundum rem, esse non est propriè receptum in essentia, sed solum secundum rationem, de qua infrà dicetur. Vel denique, quia esse est actus ita imperfectus, vt non possit esse principium agendi; & hoc dicere non possunt, qui existimant existentiam esse rem distinctam & actum perfectissimum essentiæ: nam si res agit in quantum est in actu, & per existentiam constituitur in perfectissimo actu: ergo per existentiam constituetur in ratione principii actiui. At verò iuxta nostram sententiam existentia vt in re ipsa inuenitur, non tam est actus essentiæ, quam ipsa essentia in actu, & ideò ob imperfectionem actus non potest ei repugnare vt in re ipsa sit principium efficiendi.

XIX. Secundum rationem autem existentia vt sic abstractè & præcisè concepta non significatur vt formale efficiendi principium, sed vt constituens formam in statu apto ad efficiendum & operandum: proprium verò agendi principium est forma existens, seu forma quæ sit actualis entitas, vt in aliis causis explicatum est, & latiùs suprà disp. 18.

XX. Ex quo intelligitur, existentiam creatam ex communi, & abstracta ratione sua non vendicare sibi determinatum aliquod genus causalitatis, sed nulli eorum repugnare: iuxta determinatum autem gradum existentiæ seu iuxta perfectionem essentiæ, cuius est existentia, participare posse hoc vel illud causalitatis genus. Vnde, quia essentia materiæ imperfectissima est, etiamsi sit in actu constituta per existentiam, non est effectiua, sed receptiua tantum, & ideò existentia eius non participat genus causæ efficientis, sed materialis tantùm. Secus verò est de existentia formæ, & sic de cæteris philosophandum est.

SECTIO XI.

Quarum rerum sit existentia, & an simplex vel composita sit.

I. EXplicata communi ratione existentiæ & causis, & effectibus eius, dicendum sequitur de multiplici rerum creatarum existentia: simulq; obiter soluemus quartam rationem propositam sectione 1. in fauorem primæ sententiæ.

Sitne existentia rerum tantùm singularium.

II. PRimùm ergo dubitare quis potest an existentia sit rerum tantùm singularium, an etiam naturarum communium. Quidam enim dicunt, quamuis naturæ communes non existant extra singularia, in eis tamen habere suas peculiares & partiales existentias quibus formaliter existunt; ex quibus vnà cum existentia rei singularis vel potiùs singularitatis eius sit vna existentia singularis qua ipsum indiuiduum adæquatè existit. Qui dicendi modus esset satis probabilis, si natura communis esset ex natura rei distincta in re ipsa ab indiuiduo. Quia verò hoc impossibile est, vt suprà demonstrauimus, ideò etiam est impossibile distinguere existentiam naturæ communis ab existentia rei singularis, distinctione aliqua in re ipsa inuenta. Quod tam est per se notum vt non egeat probatione.

Eadem res plures existentias existunt gradus rei superiores, quo inferiores.

III. Addo verò subinde, neque etiam ratione debere aut posse distingui existentiam actualem & exercitam graduum communium existentium in re singulari à particulari existentia talis indiuidui. Potest quidem concipi natura communis abstracta ab indiuiduis, tamen vt sic non potest concipi actu existens, nisi ex errore concipiatur, vel tanquam aliquid imaginabile, non verò vt aliquid possibile; & quamuis possit concipi vt apta ad existendum, non tamen vt immediatè & secundum se habens talem ordinem ad esse, sed mediante indiuiduo, in quo existit. Quo sit vt non possit concipi existentia actualis, & in re ipsa exercita, vt actuans immediatè naturam communem vt sic, sed solum vt contractam, & factam indiuiduam. Probatur, quia natura communis præcisa indiuiduatione, non est proximè capax existentiæ, imò secundum illum statum repugnat ei actualis existentia: ergo concipiendo existentiam vt actum essentiæ; non potest secundum rationem concipi vt habens habitudinem immediatam ad naturam communem vt communem, sed solum ad rem indiuiduã; ad cõmunem verò solũ vt facta est singularis in re indiuidua. Ergo in Petro v.g. non

v.g. non potest distingui duplex existentia etiam secundum rationem, vna Petri & alia hominis, sed est vna tantùm, qua immediatè existit Petrus, & mediatè secundum rationem homo.

IIII. Obiectio. Dices. Existentia hominis vt sic potest abstractè concipi, sicut ipse homo, & ratione distingui ab indiuiduis existentiis singulorum hominum: ergo hoc modo potest distingui ratione existentia naturæ communis ab existentia indiuidui. Respondetur, negando absolutè consequentiam, quia cum existentia abstractè & vniuersè concipitur, non sumitur vt actualis & exercita, sed solum in actu signato. Quod ita declaro, nam homo non potest concipi vt actu existens per existentiam humanam in communi, sed per hanc vel per illam existentiam; & ideò, quando concipitur cum habitudine ad existentiam in communi tantum, concipitur vt quid abstractum ab actuali exercitio existendi. Actualis ergo existentia quæ in re ipsa hoc munus exercet, intrinsecè cõcipi debet vt indiuidua & singularis; & consequenter, vt habens immediatam habitudinem ad essentiam indiuiduam & singularem. & hoc modo nulla est existentia etiam ratione distincta, quæ immediatè respiciat naturam communem, sed solum vt existentem in indiuiduo, & in eo singularem effectam. Quapropter simpliciter dicendum est, existentiam propriè & immediatè solum esse rerum singularium: propter quod dixit Aristot. 1. Metaphysic. in procemio, effectionem solum esse rerum singularium, quia effectio tendit ad esse, quod solum est rei singularis, & ideo etiam in cap. de substant. dixit secundas substantias solum esse in primis. Et ratio constat ex dictis, quia nullum ens actu esse potest nisi indiuiduum & singulare: existentia autem in re nihil aliud est, quam ipsamet actualis entitas rei indiuiduæ. At verò si in vna & eadem re indiuidua ratione distinguamus indiuiduum speciei, ab indiuiduo generis, sic etiam ratione poterimus distinguere existentiam vnius ab existentia alterius: vtraque tamen concipietur vt existentia rei singularis & indiuiduæ, ad quam dicit immediatam habitudinem secundum rationem: omnis ergo existentia, tam secundum rem, quàm secundum veram rationem concipiendi, est immediatè alicuius rei singularis.

Dissolutio.

Sitne existentia solius suppositi, vel etiam indiuiduæ naturæ.

V. SEd tunc vlterius quæri potest, an in substantiis creatis existentia sit solius suppositi, vel etiam naturæ. Nam omnes Philosophi & Theologi qui putant, existentiam non distingui ab entitate essentiæ, consequenter existimant, non solum suppositum, sed etiam substantialem naturam indiuiduam habere suam propriam existentiam: atque ita in Christo Domino humanitatem eius retinuisse propriam existentiam naturæ, etiamsi proprium & creatum suppositum in ea non fuerit. At verò discipuli Diui Thomæ contrarium sentiunt, diuisi tamen sunt, nam Capreolus & alii docent quidem existentiam substantialem esse primò ac per se solius suppositi, ita tamen vt existentia non supponat ordine naturæ suppositum constitutum, & illud actuet in ratione existendi, sed formaliter ipsa constituat suppositum. Quo sit, vt iuxta hanc sententiam, si præscindamus id quod est quasi subiectum vel receptiuum existentiæ, re vera non sit suppositum, sed natura ipsa, nam suppositum potiùs est compositum seu constitutum ex natura & existentia, atq; ita existentia erit suppositi vt cõstituti, naturæ verò vt potentia actuabilis. Quæ sententia in eo falsa est, quòd confundit existentiam cum subsistentia, & non tribuit existentiæ proprium effectum formalem eius qui est constituere rem in actu in ratione entis actualis, quam rem suprà attigimus, & de ea latiùs dicturi sumus, infrà agentes de natura & supposito.

Capreoli opinio.

VI. Sententia Caietani. At verò Caietanus & alii docent, existentiam supponere suppositum constitutum in ratione suppositi, illudq; actuare, & primo ac per se constituere ens actu existens. Quorum fundamentum est, quia solum suppositum est id quod est, propriè loquendo; sicut solum suppositum est quod operatur: quia eius est esse, cuius est operari: ergo existentia primò & per se est actus suppositi: consequenter verò communicatur naturæ & partibus eius. Et esset quidem hæc sententia probabilis, si existentia esset res distincta à substantiali natura, quanquam ægrè possit explicari quid faciat subsistentia circa substantialem naturam præcisè consideratam vt essentia est, & priùs natura quam sit existens, de quo agemus in disputatione citata de supposito. Simpliciter autem loquendo, hæc sententia non loquitur de existentia accidentali, vt per se clarum est; de substantiali autem potest intelligi, vel de omni existentia cuiuscunq; entitatis actualis substantialis: vel solum de existentia omni ex parte completa. De hac igitur admitti potest, quod sit solius integri suppositi, vt mox explicabimus, tamen de omni existentia id verum esse non potest. Quia ostensum est, esse actuale naturæ seu essentiæ esse veram existentiam, sed suppositalitas non potest terminare & modificare naturam, nisi supponendo in illa aliquod esse actuale, & extra causas: ergo necessariò supponit in illa aliquod esse existentiæ: ergo non potest omnis existentia esse actus suppositi, sed datur aliqua existentia, quæ sit actus naturæ. Præterea, suppositalitas distinguitur ex natura rei ab essentia actuali, vt infrà ostendemus: propria autem existentia naturæ non distinguitur ex natura rei ab ea vt est quædam essentia actualis: ergo necesse est vt aliqua existentia sit propria ipsius naturæ, illa scilicet quæ in re non distinguitur ab eadem natura.

VII. Quapropter rectè diuisa est existentia: quædam enim est omnino completa in genere substantiæ, quæ solet dici per se existentia, & includit, non solum actualitatem essentiæ seu naturæ, sed etiam modum talis naturæ qui subsistentia dicitur, & actualitatem eius. Talis ergo existentia est solius suppositi, non vt actus simplex eius, sed vt composita ex existentia naturæ, & existentia ipsius suppositalitatis, de qua infrà dicetur. Et ratione huius existentiæ dicitur res simpliciter esse id quod est, seu completum ens, & ideo est propria suppositi, & hæc supponitur, per se loquendo, ad operationem, & ideo operari propriè tribuitur supposito, seu rei subsistenti. Alia verò est existentia substantialis non omnino completa, & terminata in suo genere, quia adhuc potest per subsistentiam terminari. Et hæc est existentia naturæ vt natura est, immediatiùs illi cõueniens, quam subsistentiæ: nam, sicut natura substantialis, etiamsi completa sit in genere naturæ, tamen simpliciter in ratione substantiæ non est omnino completa, donec sit subsistens. Potestque talis natura præexistere subsistentię ordine

natu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

naturæ, sicut in mysterio incarnationis præextitit A natura assumptioni : omne enim quod assumitur
D. Thom. præsupponitur assumptioni, vt dixit D. Thom. 3. par. q. 4. art. 2. & 3. & ideò quæst. 6. art. 4. ad tertium dicit, humanitatem Christi priùs natura fuisse ens, quàm fuerit Verbo vnita : loquitur autem de ente actu, nam ens in potentia ex æternitate fuit : constituitur autem ens actu per existentiam. Hanc igitur existentiam, quæ substantiæ præintelligitur, necesse est proximè & immediatè afficere naturam, & non suppositum.

Actuetne existentia immediatè partes vel tantum integram naturam.

VIII. TErtiò inquiri potest qualis sit hæc existentia naturæ, & an sit immediatè actus solius naturæ substantialis completę vel etiam partium eius. In qua re, omissa opinione eorum qui realiter distinguunt existentiam ab essentia, qui consequenter loqui debent iuxta dicta in superiori sect. dicendum nobis est, existentiam, generaliter loquendo, non esse actum solius essentiæ completæ, sed, sicut B distinguitur essentia in totalem & partialem, seu completam & incompletam, ita etiam distinguendam esse existentiam intra illum ordinem. Existentia ergo partialis immediatè conuenit parti essentię, quamuis integra existentia naturæ immediatè respiciat completam essentiam. Hoc planè sequitur ex fundamento posito, quòd existentia non distinguitur in re ab essentia actuali, nam, sicut tota essentia actuale ens est, ita & partes eius sunt actualia entia, licet partialia : ergo includunt proprias partiales existętias, quę ab ipsis partibus essentię in re non distinguuntur. Item quia materia prima, vt supponitur formę conseruata vel creata à Deo, est actualis entitas includens aliquod esse existentię, vt in superioribus ostensum est : ergo habet propriam existentiam partialem, quia sub ea ratione, & vt priùs natura supponitur formę, non potest existere per existentiam totius, vt per se manifestum est. Rursus, forma, cùm sit actualior quàm materia, multò magis secum affert suam propriam existentiam, quę adiuncta existentię materię, complebit integram existentiam totius naturę. Neque enim C potest existentia formę per se sola esse integra ac totalis ; tum quia non est forma sola tota rei essentia iuxta veriorem sententiam, tum etiam quia cùm existentia formę supponat existentiam materiæ, & illi vnienda sit, oportet vt non sit totalis, sed partialis, vt possit cum illa vnum per se componere.

IX. Atq; hinc colligitur, existentiam non semper esse entitatem simplicem, nec semper compositam sed talem esse, qualem exigit essentia. Itaque, si essentia sit simplex, simulq; sit completa ac integra, existentia similiter erit simplex & totalis in suo ordine, seu intra rationem naturę, & huiusmodi est substantialis existentia naturę angelicę. Si verò essentia sit simplex & partialis, existentia similiter erit simplex, & incompleta seu partialis in illo ordine; & huiusmodi sunt existentię materię, & formę substantialis. Si verò essentia sit composita ex forma & materia, sitque completa & integra : simili modo existentia erit composita ex existentiis materię & formę, & integra ac totalis in suo ordine. Deniq; si essentia sit composita quidem ex materia & forma, non tamen sit tota essentia, sed pars integralis alterius, similem seu proportionalem habebit existentiam : sic enim caput v. g. vel manus partialem habet essentiam ex sua materia & forma compositam, quæ ideò partialis est, quia ex materia partiali constat, & ex forma vel partiali, vel certè partialiter (vt sic dicam) & inadæquatè informante illam partem materiæ. Iuxta modum ergo essentiæ talis est existentia vniuscuiusq; , id quod planè sequitur ex posito fundamento, quòd essentia actualis & existentia in re idem sunt.

Contra hanc verò resolutionem multa solent X. obiici, sed ad tria præcipua capita reuocari possunt. Aliquot obiecta contra supradicta. Primum continet authoritates & rationes, quibus Primum. probari solet, materiam nullam habere existentiam sed totam capere à forma, quia ex se est pura potentia & prope nihil ; si autem ex se haberet existentiam, ex se haberet actualitatem, eamque perfectissimam, nam existentia est perfectus actus, & perfecta diuini esse participatio. teste Dionys. capit. 5. de Dionys. Diuin. nomin. Item quia sequitur, formam nihil causare in materia, quia neque essentiam, neq; existentiam illi confert. Tandem, quia aliàs posset materia esse sine forma, saltem de potentia absoluta, cuius oppositum docet sæpe Diuus Thomas, sed de his omnibus latè dictum est suprà, Disputat. 13. & 15. & ideò breuiter dicitur, dupliciter posse intelligi materiam nullam ex se habere existentiam, sed totam capere à forma. Primò quòd non habet illam Expeditur. nisi natura sua dependentem à forma, & hoc sensu concedimus materiam capere existentiam à forma, vt sect. 9. satis declaratum est. Alius verò sensus est, quod materia in entitate sua actuali nullam includat existentiam propriam, sed illam à forma omnino mutuetur, ita vt per ipsammet formam, vel per aliquid quod ratione formæ datur materiæ, ipsa formaliter & intrinsecè existat, & constituatur in esse entitatis actualis : & hic sensus est falsus. Ideoque in sensu opposito concedimus, materiam habere suam propriam existentiam, quam formaliter non habet à forma, quod satis in superioribus probatum est. Et ibidem etiam declaratum est, quomodo materia sit pura potentia receptiua in ordine ad actum formalem, non verò ad actum entitatiuum, seu existentiæ. Prope nihil autem esse dici- C tur, quia inter entia substantialia infimum locum tenet in perfectione, tamen hoc ipso quod dicitur esse prope nihil, consequenter dicitur habere aliquid entitatis, quo recedit à nihilo, & secundum id habet aliquid existentiæ. Quanquam autem ipsum esse vt sic dicatur nobilissimum, tamen non omne esse est perfectissimum, sed in eo reperiuntur gradus, iuxta rerum & essentiarum diuersitatem. Atq; ita quamuis materia habet aliquod esse proprium, tamen quia in genere substantiæ illud est imperfectissimum, ideò non obstante tali esse, potest materia esse imperfecta & prope nihil. Rursus licet materia habeat propriam existentiam, illam tamen habet dependentem à forma, & hoc modo dicitur forma conferre illi esse, vt in superioribus declaratum est. Quanta verò & qualis sit hæc dependentia à forma, dicto loco fusè est explicatum, & ideò plura hoc loco de illis obiectionibus dicere necesse non est.

Secunda obiectio principalis sumitur ex parte XI. formæ, & præcipuè ab anima rationali, cuius esse est Secundum obiectum. idem cum esse totius hominis, seu humanitatis : illud autem est esse simplex & non compositum, quia manet in sola anima, & consequenter est omnino spirituale : ergo quamuis humanitas sit essentia compo-

posita, nihilominus esse eius non est compositum; ergo ob eandem causam idem erit proportionaliter dicendum de qualibet substantiali natura composita. Antecedens est valde receptum in schola Diui Thomæ ex doctrina eius 1. part. quæst. 76. argum. 1. ad quartum, & de ente & essentia capit. 5. Caietan. Ferrar. Quibus locis id Caietan. latè defendit & declarat & Ferrar. libr. 2. cont. Gentes, capit. 63. prope initium. Et potest in hunc modum ratione suaderi, quia esse totius hominis non potest esse materiale, alioqui non posset per illud esse anima existere : ergo oportet vt sit spirituale, quia inter hæc duo non datur medium ; ergo secundum se est incorruptibile, & perpetuum, & per se primò conueniens animæ, & in ea post separationem manens. Secundò, quia anima dum est in corpore, existit per esse totius : ergo non habet esse distinctum ab esse totius, alioqui simul existeret per duo esse, quod est superfluum, & impossibile, ergo est idem esse animæ & totius compositi.

XII. Ad hanc obiectionem respondetur, eos, qui existimant existentiam esse rem distinctam ab essentia B satis quidem consequenter opinari, hoc esse in homine, immateriale esse, & consequenter primò conuenire animæ, & per illam communicari materiæ, & toti composito. At verò, supposito contrario fundamento, nimirum existentiam non esse in re distinctam ab essentia actuali, necessariò dicendum est, ita cõparari esse animæ rationalis ad esse hominis, seu humanitatis, sicut comparatur anima secundum suam essentiam ad essentiam hominis, seu ad humanitatem. Non est autem anima tota essentia hominis, neq; etiam ita conditur, nguitur ab illa, vt in illa non includatur : sed distinguitur vt pars à toto; ita ergo esse animę non est totum esse hominis seu humanitatis, neq; est ita conditinctum ab illo, vt in eo non includatur, sed est intrinsecè componens illud, & id quod est præcipuum in ipso esse hominis, quanquam non possit esse totum, quia ipsum corpus aliquod proprium esse habet, quod etiam humanitati communicat in suo genere causæ, scilicet, materialis. Atq; ita opinatus est Scotus in 4. d. 43. q. 1. & in quodlib. q. 9.

XIII. Scotus. Neq; D. Thom. expresè aliquando docuit, esse C solius animæ esse totale & integrum totius humanitatis, sed in citato loco de ente & essentia c. 5. ait, potiùs ex anima & corpore resultare vnum esse in vno composito, & loquitur manifestè de esse existentiæ. At verò si esse hominis non esset aliud quam ipsummet spirituale esse animæ, communicatum & quasi extensum ad corpus non propriè diceretur illud esse resultare ex anima & corpore. Quod verò statim addit Diuus Thomas illud esse prout est animæ non esse dependens à corpore, non habet illum sensum quòd totum esse hominis maneat in anima separata, sitq; à corpore independens, quia neq; verba ipsa hunc sensum præseferunt, neq; est aliquid quod nos cogat ad ita interpretandum. Optimus enim sensus est illud esse, *prout est animæ*, id est, quantum ad partem illius, quæ ad animam spectat, non pendere à corpore. Et in hoc constituit Diuus Thomas differentiam inter esse animæ rationalis & aliarum formarum, quòd aliæ formæ non habent esse nisi vt informant materiam, & pendent ab illa, anima verò habet esse independens, quod communicat materiæ, quando illam informat. Non quia per illud esse ipsa materia formaliter existat, sed quia per illud actuatur, perficitur, & fouetur seu conseruatur. Quando verò separatur anima, potest A illud idem esse in se retinere, quia est spirituale & subsistens, licet non omnino completum in genere substantiæ. Atq; hac ratione dicere potuit interdum Diuus Thomas esse quod erat compositi, manere in anima separata, vt patet ex citatis locis 2. cont. Gent. cap. 81. ad tertium quodlib. 10. artic. 3. & 6. quibus locis nunquam ait esse animę esse totum esse compositi, sed solum quod fit, vel est esse compositi, dum communicatur corpori : potest autem dici esse compositi tanquam actus & præcipua perfectio eius, quamuis non sit integrum & totale esse eius. Quod si quis tandem contendat, D. Tho. sensisse, illud ipsum esse immateriale, quod manet in anima separata, esse integrum & totale esse, quo totus homo existit, quia citatis locis & aliis id insinuat, vt videre licet in 1. d. 8. q. 5. artic. 2. ad 1. & 2. & d. 15. artic. 3. & sępe alibi : dicere consequenter debet Diuum Thom. procedere in ea sententia, quod esse sit res distincta ab essentia, quam nos nunc non defendimus.

B Ad primam rationem respondetur negando, es- XIIII. se hominis, esse omnino immateriale, sed potiùs appellandum esse absolutè materiale, sicut essentia hominis materialis est. Est autem materialis hominis natura non quia omnes partes, ex quibus constat, materiales sint, sed quia altera est materialis. Res enim immaterialis dicitur, quę ex materia non constat, negatio enim ibi inclusa compositionem ex materia excludit. Vnde omnis res, quę materia constat, quamuis aliunde spirituali & immateriali forma constituatur, materialis simpliciter existit, & appellanda est. Simili ergo modo esse totale hominis materiale est, nõ quia omne esse partiale ex quo componitur, materiale sit, sed quia ex esse corporis, quod materiale est, & esse animę consurgit. Cùm verò obiicitur quia anima non potest existere per esse materiale : Respondendum est adęquatè & tanquam per proprium actum, non posse existere per tale esse, tamen inadęquatè seu partialiter posse existere per tale esse, nõ quatenus constat ex parte materiali, sed quatenus aliam partem spiritualem includit ipsi animæ propriam & proportionatam. Est itaq; hoc integrum esse hominis adæquatũ toti homini, singulis autem partibus eius inadæquatum, id est excedens, & ideo non actuar singulas secundum se totum, sed secundum aliquid sui, seruans proportionem cum singulis partib. Vnde retorqueri posset argumentum, nam etiam non potest materiale corpus per esse immateriale formaliter, & intrinsecè existere, quia corpus ipsum est actualis entitas materialis & extensa quæ per aliquod esse actuale intrinsecè cõstituitur, quod necesse est etiam esse materiale & extensum, quod esse est vera existentia, vt in superioribus probatum est : non ergo potest ipsum corpus intrinsecè existere per esse immateriale : oportet ergo vt esse totius hominis sit materiale, tanquam compositum ex materiali esse corporis & immateriali animæ.

Atq; hinc facilis est responsio ad secundam ra- XV. tionem, quæ de materia ipsa & de omni parte existente in toto fieri potest. Vnde dicendum est, partem existentem in toto existere per esse totius, & per esse proprium, diuerso tamen modo, & ideò non existere per duo esse, sed per vnum & idem diuersis rationibus consideratum. Nam esse totius & partis non sunt propriè duo, sed comparantur vt includens, & inclusum : sicut ergo pars includitur in toto,

Universidad de Deusto
Biblioteca

in toto, ita existit per esse totius mediatè & inadæquatè, seu excedenter (vt sic dicam) immediatè autem & adæquatè existit per esse proprium, quod est partiale & in esse totius includitur. Vnde non existit per esse totius, nisi ratione illius esse partialis quod includit, & ita non existit per duo esse, sed per vnum & idem.

XVI. Tertium obiectum.

Tertia obiectio principalis est suprà in sect. 1. proposita, in ratione quarta primæ sententiæ quæ ad hoc tendit, vt probet, esse naturæ compositæ non posse esse compositum, in cuius probatione nonnulla attinguntur quæ iam expedita sunt. Primum est, quia alias materia haberet proprium partiale esse, & ita non esset pura potentia. Ad quod iã respondetur esse quidem puram potentiam in ordine ad formalem actum substantialem, quia ex se nullum habet, atq; ita esse puram potentiã receptiuam, non tamen obiectiuam, quia necesse est vt aliquam entitatem realem habeat, nam alias nec potentiam receptiuam realem habere posset.

XVII. Secundum erat, quia alias ex materia & forma non fieret vnum per se, quia ex duobus entibus in actu non fit per se vnum. Ad quod respondetur, si sit sermo de entibus in actu prout condistinguuntur ab entibus in potentia (nam hoc sensu nunc loquimur de ente in actu, sic enim per existẽtiam formaliter & intrinsecè constituitur ens in tali actualitate) hoc igitur modo loquendo de ente in actu, nõ solùm non repugnat ex duobus entibus in actu cõstitui vnum per se, verùm etiam impossibile est constitui nisi ex entibus in actu, quia ens in potentia, cùm sit nihil, non potest actu constituere aliquid, sed potentia tantùm: vt sæpius in superioribus dictum est. Deinde illud axioma in eo sensu intellectum nulla probabili ratione fundari potest. Cur enim ex duobus entibus, quæ in suo genere partialia sint, non poterit vnum per se in tali genere constitui, etiamsi ipsa habeant in actu, id est, extra causas suas partiales entitates, & per illas vniantur ad componendum. Prætereà etiam in aduersariorum opinione negari non potest, quin materia & forma in esse essentiæ habeant aliquam actualitatem propriam, per quam vniuntur ad componendam essentiam, quæ in esse essentiæ est per se vna, quamuis constet ex duobus entibus in actu in eodem esse essentiæ; idem ergo erit cum eadem proportione in esse existentię, imò in re idem omnino est, quia illud esse actuale essentiæ est verum esse existentiæ. Item, in entibus materialib. quoad compositionem ex partibus integrantib. negari non potest, quin sicut forma est extensa & diuisibilis, ita etiam sit existentia. Quis enim credat existẽtiam lapidis, aut arboris esse ita indiuisibilem, vt sit tota in toto & tota in qualibet parte? constat ergo partibus integrantibus talis existentia totius lapidis, vel arboris, ergo partes illæ vniuntur tanquam entia actualia partialia, & tamen ex eis componitur vnum per se. In hoc ergo sensu illatio illa neganda est, nam principium quo probatur, iuxta eundem sensum nullam apparentiam, vel probabilitatem habet.

XVIII. Cùm ergo dicitur, *ex duobus entibus in actu non fieri per se vnum*, intelligendum est de entibus completis, ex quibus vnum non comparatur ad aliud, vt potentia ad actum eiusdem generis, neque vt pars ad totum, vel ad compartem iuxta superiùs dicta de ente per se & per accidens. Et in idem redit, si dicamus, illud intelligi de entibus simpliciter quę per se sint entia & non instituta ad componenda alia entia. In hoc autem sensu non rectè accommodatur in præsenti illa propositio, nec rectè sit illatio, quia materia & forma non sunt entia simpliciter, neque completa, sed natura sua instituta ad complendum ens simpliciter, & ideò licet in eis intelligatur propria actualitas entitatiua, optimè ex eis componitur vnum per se, quod est simpliciter, & completum ens.

Tertiò inferebatur ex hac nostra sententia, omnem formam posse naturaliter esse sine materia, & materiam sine forma, quia si hæ partes habent proprias, partiales existentias, vnaquæque per suam existentiam existere poterit sine aliqua parte, vel sine toto. Respondetur tamen, negando sequelam, & ad probationem negatur etiam assumptum. Quia hoc ipso, quod existentia non est completa, sed partialis, potest pendere ab extrinseca causa formali aut materiali, si talis existentia materialis etiam sit. Cùm verò instatur, quia ratio existentiæ est vt sit sufficiens ad constituendam rem extra suas causas. Respondetur facilè, rationem eius esse vt sit sufficiens in suo genere, scilicet, in genere formalis actus, seu modi intrinseci: non verò est de ratione eius vt sit independens ab omni alia causa efficiente, vel formali, aut materiali. Et est euidens instantia in existentia accidentis, quæ formaliter facit illud existere, non tamen independenter à subiecto, vt in superioribus etiam tactum est. Quod verò ibidem additur, quia si materia vel forma non potest naturaliter existere nisi in composito, cuius existentia terminari potest, superflue daretur illi partialis existentia; hoc (inquam) iam est ex dictis solutum. Nam licet hæ partes non possint existere nisi in toto, tamen existentia totius nulla est, nisi constetur ex existentiis partium, nec partes possunt per existentiam totius existere, nisi in quantum illa includit partiales existentias singulis partibus accommodatas. Et ideò non sunt superfluæ existentiæ partiales, sed omnino necessariæ, vt partes habeant actualitatem sufficientem ad componendum totum, tum etiam vt ex eis componatur integra existentia totius compositi.

XIX. Cur aliquæ formæ nequeant naturaliter à materia separari.

Denique ad illam instantiam, quòd si materia vel forma haberent proprias partiales existentias, priùs natura existeret vna quàm alia, & consequenter posset naturaliter existere sine alia, dicendum est, materiam primam, eo quod per creationem fiat, & conseruetur, priùs natura existere, quàm formam, non tamen inde inferri, posse naturaliter existere sine forma, quia potest illam exigere vt conditionem & dispositionem necessariam, seu tãquam actum formalem, sine quo non debetur ei vt sit. Quo modo sæpè contingit, id quod est in aliquo genere naturæ prius non posse esse sine posteriori, de qua re latè in superioribus dictum est, tractando de causis, præsertim disput. 28. & in Tom. 1. 3. part. circa quæst. 2. & 17. multa de hac re attigi. At verò materialis forma, quæ de potentia materiæ educitur, non priùs natura existit quam materiæ vniatur quia actio per quam fit, essentialiter à materia pendet. Et in hoc est discrimen inter animam rationalem, & alias formas quòd illa priùs natura existit quam vniatur, quia fit per creationem, quæ est actio independens à subiecto, ideoque per illam fecipit esse, in quo ipsa priùs natura subsistit, quàm vniatur corpori, ac propterea illud retinere naturaliter potest, quamuis à corpore separetur. Aliæ verò formæ, quamuis propriam & partialem existentiam recipiant, nõ tamen aptam

aptam ad subsistendum in se ex natura sua, sed pendentem à materia vt ab ea sustẽtetur & ideo nec prius natura in se sunt, quam in materia, nec separatæ à materia conseruari possunt.

XXI. Existentia materiæ vt compatetur ad existentiã formæ.

Quartò inferebatur vnam existentiam partialem comparari ad aliam, vt potentiam ad actum, quod videbatur repugnare actualitati existentiæ. Sed ad hoc iam in superioribus responsum est; & declaratum quomodo aliqua existentia quamuis constituat rem in actu, id est extra nihil, & extra potẽtiam obiectiuam, nihilominus possit cõparari ad aliam existentiam, vt potentia receptiua ad actum, loquendo physicè, & secundum rem de existentia, vt supra declaratum est.

Exponitur quomodo existentia dicatur vltima actualitas.

XXII. D. Thom.

ATque hinc obiter infertur, quomodo intelligendum sit quod à multis dicitur, existentiã esse vltimum actum, seu vltimam rei actualitatem: sic enim loquitur D. Thomas quæst. vnica de Anim. articulo 6. ad 2. & Caietanus 1. part. quæstione tertia articulo quarto circa secundam rationem D. Tho. Alij verò etiam Thomistæ dicunt, existentiam potius esse primam rei actualitatem, quoniam esse potius est primus actus cuiuslibet rei, quam vltimus. Quæ varietas supposita doctrina à nobis tradita, in sola vocum significatione consistere potest. Nam existentia actualis dicitur esse actus vel actualitas essentiæ, non physicè, & secundum rem, sed metaphysicè, & secundum rationem, & hoc modo diuersis rationibus potest dici actus primus vel vltimus. Respectu enim prædicatorum essentialium, quatenus vnum comparatur ad aliud vt actus ad potentiam metaphysicam, dicitur existentia vltimus actus, quia constituit in actu totam essentiam includentẽ omnia prædicata essentialia, & est id quod nostro modo intelligendi vltimo aduenit essentiæ, in constituenda intrinseca & actuali entitate rei. At verò respectu eorum quæ consequuntur essentiam, siue sint proprietates, siue operationes, siue alia accidentia, existentia creaturæ habet potius rationem primi actus, quam vltimi. Quia iuxta doctrinam Aristotelis primo de anima, textu secundo, & quinto, *forma est actus primus*, quia confert esse ad quod sequitur operatio, quæ est actus secundus: eadem ergo ratione omne esse comparatum ad operationem vel proprietatem, quæ ex illo manat, habet potius rationem actus primi, quam vltimi. Quapropter quale fuerit esse, talis erit actualitas eius, & talem rationem primi actus habere poterit; nam si sit perfectum esse, erit actus per modum principij efficiẽtis, respectu eorum quæ ab ipso manant: si verò sit esse imperfectum, esse poterit actus primus per modum potentiæ receptiuæ. Non est ergo de ratione esse vt sic, quod ita sit pura vel vltima actualitas, vt non possit per vlteriorem actum perfici, sed illud pertinet ad esse summum atque perfectissimum. An verò existentia possit cum essentia in perfectione comparari, infra dicetur.

De existentia accidentium.

XXIII.

QVarto inquiri cõsequenter potest, vtrum formæ accidentales habeant & conferant subiecto propriam existentiam. Quidam enim recentiores Thomistæ verisimile credunt accidentia non habere aliam existentiam ab existentia subiecti in quo sunt. Et fundari videntur solum in hoc, quod esse subiecti sufficit, vt per illud existant omnia accidentia, quæ illi realiter coniuncta sunt; non est ergo cur plura esse multiplicentur in eodem subiecto. Accedit, quod accidens non tam est ens, quam entis ens, teste Arist. 7. Metaph. in princ. & ideo communiter dicitur, quod accidentis esse est inesse, quia nimirum, nec est ens, nec habet esse, nisi quatenus participat esse sui subiecti. Tandem existentia accidentis non est ipsa inhærẽtia, cum mutata inhærentia, possit accidens eãdem existentiam retinere, neq; existentia accidentis est sola essentia, nam essentia accidentis consistit in aptitudinali inhærentia non in actuali existentia, erit ergo ipsa existẽtia subiecti; nam præter hæc nihil aliud in accidente inuenitur.

Hęc sententia, nec firma ratione, neq; vlla authoritate fulcitur. Omnes enim authores, qui tenẽt existentiam non esse rem aliam ab essentia actuali, necesse est fateantur, accidentalem formam sicut propriam habet essentiam, ita propriam habere existẽtiam. Et ita docuit Scotus in 4. distinctione 12. quæst. 1. & alij communiter. Rursus, qui existimant existẽtiam esse rem distinctam ab essentia, nihilominus docent essentiam accidentis habere propriam existentiam sibi proportionatam, distinctam tum ab eius essentia, tum ab essentia, & existentia substantię. Ita tenent communiter Thomistæ, Soncin. septimo metaph. quæstione quinta, Fland. quæst. prima, art. 5. Caiet. cap. 7. de ente & essentia post quæst. 16. & 1. par. quęst. 28. art. 2. & sumitur ex D. Tho. 3. par. quæstione 17. art. 2. & 4. cont. Gent. cap. 14. & in 1. dist. 3. quæst. 2. art. 3. & dist. 20. quæst. 1. art. 5.

XXIV. Reiicitur. Scotus. Soncin. Flandr. Caietanus. D. Thom.

Dicendum ergo est, formam accidentalem habere suum proprium esse existentiæ, quod subiecto communicat cum illud informat. Hæc assertio vt dixi, est certissima, si existentia non est ab essentia distincta ex natura rei, vnde eisdem rationibus probari potest, quibus eam sententiam nos confirmauimus, scilicet, quia forma accidentalis vt cõdistincta à subiecto est actualis entitas, ergo in se intrinsecè includit existentiam à subiecto distinctam. Item quia forma accidentalis fieri potest in substantia noua propria actione, illa autem noua actio necessario terminari debet ad aliquod nouum esse existentiæ. Item hoc maximè confirmat mysterium Eucharistiæ in quo eadem numero accidentia conseruantur sine substantia, non conseruantur autem sine existentia. Quæ ratio etiam procedit in opinione, quę distinguit existentiam ab essẽtia. Nam quod quidam ausi sunt dicere, post consecrationem Eucharistiæ, quamuis non maneat essentia panis, manere tamen existentiam substantialem panis, vt per illam quantitas & alia accidentia existant: hoc (inquam) plus est quam falsum & improbabile in Theologia, quia iuxta sanam doctrinam, & definitiones Conciliorum sola accidentia manent in Eucharistia, consecratione facta: vt latius in tertio tomo in 3. part. D. Thom. tractatum est. Cum ergo existentia accidentis maneat, non manente existentia substantię, necesse est dicere, accidens habere propriam existentiam distinctam ab existentia substantiæ.

XXV.

Posset tamen responderi (si existentia & essentia distinctæ res sunt) non manere quidem existentiã panis, creari tamen aliam, qua accidentia conseruentur: sed hæc responsio ponit inprimis nouũ & inauditum miraculum. Deinde ponit, conseruari eandẽ numero entitatẽ actualem variata existẽtia, q., vt supra ostendimus, est impossibile, quia si manet eadẽ numero actualis entitas, ergo manet il-

XXVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lud esse à quo intrinsecè res habet talem actualitatẽ, A hoc autem est esse existentiæ. Ac denique de illamet existentia, quæ denuo creari dicitur, inquiram, an sit substantialis vel accidentalis? Primum dici non potest, quia secundum fidem æquè certum est, non manere in illo sacramento aliquam rem substantiæ cuiuscunq;, præter corpus Christi; acest certum non manere aliquid substantiæ panis. Si vero dicatur secundum, iam admittitur existentia accidentalis inferioris ordinis ab omni existentia substantiali, ergo talis existentia potest etiam esse naturaliter possibilis, & essentiæ accidentis connaturalis. Vnde vlterius argumentari possumus, quia talis est existentia rerum, qualis est essentia, nam siue re, siue ratione distinguantur, debent inter se seruare proportionem, sed essentia accidentis talis est vt natura sua pendeat à subiecto, ergo & existentia eius talis est vt ab existentia subiecti naturaliter pendeat: ergo oportet vt sit distincta ab existentia substantiæ, quia non potest eadem existentia esse pendens, & independens à subiecto.

XXVII. Et hæ quidem rationes efficaces sunt, suppositovero conceptu existentiæ, scilicet, quod sit, qua formaliter & intrinsecè constituitur ens actu vt sic. Si autem fingatur existentia esse aliquid aliud, verbi gratia conditionem quandam necessariam ad actualitatem essentiæ, distinctam tamen ab illa: nulla efficaci ratione probari potest, talem conditionem requiri ad esse accidentium præter ipsum esse substantiæ, nisi talis conditio dicatur esse ipsa actualis inhærentia, quam aliqui confundunt cum existentia accidentis; non considerantes, necessarium esse vt in re ipsa distinguantur, quandoquidem potest existentia accidentis sine inhærentia conseruari, vt supra tetigi, & iterum in sequentibus dicam. Præter inhærentiam ergo actualem intelligere oportet in accidente existentiam distinctam ab existentia substantiæ, & natura sua dependentem à substantia media actuali inhærentia, quamuis à Deo possit conseruari sine existentia substantiæ, & sine actuali inhærentia. Est autem per se incredibile, formam accidentalem ponere in subiecto præter suammet entitatem actualem siue essentialem, & inhærentiam eius, aliam entitatem distinctam, quæ sit existentia accidentis, quia nec concipi potest ad quid sit talis entitas, neque quid conferat subiecto aut ipsi acci- C denti.

XXVIII. Sic ergo, de existentia, quæ non sit res distincta ab actuali essentia accidentis, apud me est res certa & perspicua, accidens suam propriam habere existentiam à substantiali distinctam, & hoc ipsum valde confirmat sententiam positam de identitate essentiæ & existentiæ. Quod vero forma accidentalis conferat subiecto existentiam re ipsa à se distinctam, neque intelligo, nec fundamentum video cur credendum sit. Nam albedo, hoc ipso præcisè, quod inhæret subiecto, per suammet entitatem constituit illud album, & hoc est dare illi vt sit album: ergo omne aliud esse albedinis est superuacaneum, & sine fundamento confictum. Quapropter, qui realiter distinguunt existentiam ab essentia, nihil possunt in præsenti puncto constanter dicere. Hinc enim videbuntur non ineptè procedere, vnicam tantũ & simplicem existentiam substantiali supposito tribuendo, quæ primariò substantialis essentiæ, secundariò verò omnium accidentium dependentiam terminaret; ne cogerentur tot entitates sine causa multiplicare. Et quia, si quis negat materiam habere propriam existentiam propter imperfectionem suam, non video cur negare non possit formam accidentalem, quæ minus perfectum ens est quam materia, propriam & distinctam existentiam afferre. Aliunde vero satis constat hunc ipsum dicendi modum, & non esse satis constantem iuxta illam sententiam, quia non potest rationem reddere cur forma substantialis afferat existentiam distinctam, & non accidẽtalis seruata proportione. Nec magis potest explicare quid conferat talis existentia distincta formę substantiali iam prius natura informanti materiam, quam quid conferret existentia accidentalis distincta formæ accidentali iam inhærenti subiecto. Et præterea declarare non potest quid sit terminare dependentiam essentiæ accidentalis si iam prius natura illa essentia supponitur actualis, id est, in rerum natura iam effecta, & inhærens subiecto. Ac denique mysterium Eucharistiæ satis declarauit illam sententiam esse simpliciter improbabilem. Solum ergo hęc diximus vt ostẽderemus, quam sit veritati consentanea sententia, negans realem distinctionem existentiæ ab essentia actuali.

Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ, ne- XXIX. B gatur sufficere esse substantiale vt per illud existant accidentia, tum quia non est illis proportionatum, tum etiam quia, vt sæpè dixi, nulla res potest formaliter & intrinsecè constitui ens actu (quod est existens) per esse seu entitatem à se distinctam. Ad secundum respõdetur accidens dici entis ens, nõ quia in ratione entis intrinsecè constituatur per esse sui subiecti, sed quia totum suum esse habet cum quadã habitudine transcendentali ad subiectum, nam solũ est ad perficiendum illud, & quia tale est illius esse, tamque debile & imperfectum, vt non possit nisi in alio sustentari. Et in eodem sensu interpretandum est illud axioma, *accidentis esse est inesse*, nam si intelligatur de inhærentia actuali, illa formaliter non est esse accidentis, causaliter vero potest ita appellari, quia, naturaliter loquendo, non communicatur esse accidenti, nisi media inhęrẽtia. Si verò axioma illud intelligatur de inhęrentia aptitudinali; sic inesse dicitur esse ipsum esse accidentis, quia illud esse tale est, vt entitas actualis per illud constituta sit in proxima aptitudine ad inhærendum, & naturaliter postulet actualem inhæsionem vt esse possit. Ex quo C facilè respondetur ad tertiam rationem, existentiã accidentis non esse inhærentiam actualem, neque esse essentiam potentialem, seu obiectiuè tantum conceptam, sed esse ipsammet essentiam accidentis actualem & in rerum natura productam.

Accidentis esse qualiter ineſſe.

De existentia modorum.

QVintò & vltimo inquiri potest, an modus rei, XXX qui non realiter, sed ex natura rei seu modaliter ab ea distinguitur, habeat propriam & peculiarem existentiam, distinctam à re cuius est modus. Multi enim negantem partem defendunt, imò existimant in hoc consistere hanc distinctionem modalem diuersam à reali, quod licet modus habeat distinctam rationem formalem & essentialem, non tamen habet vllo modo distinctam existentiam. Veruntamen, suppositis principiis traditis, necesario dicendum est, eo modo quo vnumquodque est aliquid factum, vel productum in rerum natura, includere proprium esse, quo in illa actualitate constituitur, quod necesse est in re esse omnino idem cum suo constituto, & distinctum ab omni alio à quo suum constitutum distinguitur, & eo-

Vera ſententia.

& eodem modo: hæc enim omnia necessariò sese cõ- A sequuntur. Itaque si sit modus substantialis, vt verbi gratia substistentia, quæ (vt nunc supponimus) non realiter, sed modaliter tantum distinguitur, illa suum proprium esse existentiæ habet distinctum etiam modaliter ab existentia naturæ substantialis. Quod rationibus supra factis ostendi potest; videlicet, quia ille modus, qui est subsistentia, distinguitur in re ipsa à natura, tanquam aliquid actuale & extra suas causas positum ab alio enté etiam actuali, ergo necesse est, vt includat proprium esse eodem modo distinctum ab alio ente. Item, quia ille modus potest destrui conseruata natura cum sua existentia, & tunc amittit aliquod esse, & similiter potest fieri in natura iam existente: omne autem fieri terminatur ad aliquod esse existentiæ, vt supra probatũ est, ergo necesse est vt talis modus, sicut actu est in rerum natura, ita habeat proprium esse.

XXXI. Atque eodem modo Philosophandũ est de modo accidentali respectu illius rei cuius est modus, vt verbi gratia de figura respectu quantitatis, & de actione vel motu respectu sui termini; & sic de aliis: est enim in his omnibus eadem ratio. Dixi autem, B *respectu illius rei cuius est modus*, quia respectu illius, talis existentia est solum modaliter distincta, respectu vero aliarum rerum poterit etiam realiter distingui, sicut ipsemet modus distinguitur. Vt figura quæ à quantitate solum distinguitur modaliter, ab aliis rebus realiter à quantitate distinctis eandem habet distinctionem realem: de qua re late diximus supra Disput. 7. Vbi etiam ostendimus distinctionem modalem non in eo distingui à reali, quod non includit distinctam existentiam, sed in eo, quod existentia alterius extremi non est talis essentiæ, quæ se sola possit entitatem fundare, sed modi qui essentialiter & se ipso immediatè nititur in aliqua alia entitate, vt ibi latius declaratum est.

Corollaria ex superiori doctrina.

XXXII. ATque ex his intelligitur primò, quo sensu accipiendum est, quod supra diximus, existentiam non esse rem ab essentia distinctam. Duobus enim modis accipi potest essẽtia, vno modo in propria & maximè vsitata significatione, & hoc modo significat rei naturam, & sic dicimus humanitatem esse essentiam hominis, & Theologi dicunt in tri- C bus diuinis personis esse vnam essentiam. Alio vero modo sumitur latius essentia pro quacunque ratione essentiali, quomodo dicimus quidquid est eo modo quo est habere suam essentiam, quia esse potest absque sua propria & intrinseca ratione essentiali, quomodo etiam subsistentia habet suam essentiam, & figura, & alij modi, siue substantiales, siue accidentales. Cum ergo essentiam cum existentia cõparamus, in hac posteriori significatione & generalitate loquimur, sic enim nunc agimus de ente & essentia creatis in communi, atque ita etiã comparari debet essentia ad proportionatam existentiã. Nam vnaquæque essentia cum illa existentia habet identitatem, per quam in sua propria ac præcisa actualitate constituitur. Atque ita humanitas est idem cum sua existentia, qua præcisè constituitur in esse talis essentiæ seu naturæ actualis: si autem comparetur ad existentiam totius hominis non est omnino idem cum illa, quia homo non solum includit naturam, seu essentiam hominis, sed etiam subsistentiam, atque ita existentia adæquata hominis includit etiam existentiam totius subsistentiæ, secundũ quam distinguitur ab humanitate tanquam includens ab incluso. Vt ergo rectè fiat comparatio, debet præcisè fieri inter vnamquamque essentiam actualem cum illo esse, quo in tali ratione actuali constituitur. Et hoc modo est in vniuersum vera regula, vnumquodque ens actu esse idem in re cũ suo esse adæquato, & vnamquamque essentiam actualem cum sua existentia, substantialem cum substantiali, totalem cum totali, partialem cum partiali, accidentalem cum accidentali, & modalem cum modali.

Neque est, quod ab hac generali regula excipia- XXXIII. mus relationes, vt quidam existimant, qui licet doceant formam accidentalem afferre proprium esse existentiæ, & simul etiam doceant relationes creatas esse res, vel modos ex natura rei distinctos à fundamentis: nihilominus illas excipiunt, neque censent eas afferre propriam existentiam, sed existere per existentiam fundamenti, quia alias ipsa existentia relationis diceret habitudinem ad terminum, & consequenter ipsa existentia esset relatiua, vnde relatio vel bis diceretur ad terminum, si existentia est alia res ab essentia, vel si sunt idem, eadem relatio bis diceretur: semel ad subiectum ratione existantiæ, iterum ad terminum ratione essentiæ. Soletque hęc opinio tribui Caietano prima parte quæstione vigesima octaua articulo secundo, sed ibi potius docet relationem afferre secum proprium esse distinctum realiter à sua essentia, quamuis asserat, illud esse non respicere terminum, sed solum subiectum, ex Diuo Thoma in primum distinctione trigesima tertia quæstione prima, articulo primo ad primum. Hæc igitur exceptio vera non est, sed eo modo quo relatio habet essentiam realem, actualem, & propriam ac distinctam ab aliis essentiis rerum, ita necesse est, vt propriam habeat existentiam, ita distinctam ab existentia fundamenti, sicut ipsa relatio distincta fuerit. Vnde si relatio est entitas accidentalis realiter à fundamento distincta, necesse est habere existentiam etiam realiter distinctam, præsertim in nostra sententia, quod existentia est ipsamet actualis essentia. Et similiter qui putant relationem solum distingui vt modum fundamenti, eandem distinctionem tribuere debent existentiæ eius propter eandem causam, & quia generales rationes supra factę, in præsenti eandem vim habent ex dicta suppositione. Si vero relatio ratione tantum ratiocinata distinguitur à fundamẽto, eodem modo habebit distinctam ac propriam existentiam, propter eandem proportionalem rationem.

Quapropter consequenter fatendum est in no- XXXIIII. stra sententia, existentiam relationis eodem modo esse respectiuam, quo est ipsa relatio, si secundum rem loquamur, quia in re sunt idem omnino, & adæquatè. Item, quia relatio, vt actualis & in re posita, vtramque habitudinem essentialiter includit, scilicet ad subiectum cuius est forma secundum se totam, & ad terminum, ad quem refert subiectum quod informat; imo hæ non sunt duæ habitudines secundum rem, sed secundum rationem tantum, nam in re vna est completa habitudo seu differentia relationis, qua ita respicit subiectum, vt illud referat ad terminum, & ita respicit terminum, vt ad illud referat subiectum. Sicut habitus v. g. simul & eadem intrinseca & completa habitudine respicit potentiam cuius est habitus, & obiectum ad quod inclinat potentiam. Tota autem hæc habitudo

Universidad de Deusto
Biblioteca

conuenit relationi, nō solum secundum essentiam, sed etiam secundum existētiam, quia talis est actualitas relationis, vt in sua entitate actuali vtrumque includat. Habet ergo relatio propriam existentiam sibi proportionatam, neque inde sequitur, relationem bis dici seu referri ad terminum, quia non refertur actu, nisi prout est talis forma actu existens; & ita vna habitudine refertur, vel potius refert subiectum ratione suæ essentiæ, seu existentiæ actualis. Quod autem ad subiectum & terminum bis secundum rationem referatur, seu dicat habitudinē, nullum est inconueniens, imo est necessarium: quamuis illa habitudo, quæ est ad subiectum, præcisè considerata non sit propria relationis vt relatio est, sed communis cæteris accidentibus. Occurrebat autem hîc difficultas Theologa, quia sequitur etiam relationes diuinas habere proprias existentias: sed de hac re disputaui latè in tomo 1.3. parte Disputatione 11. sect. 2.

XXXV. Vna res qualiter vnum tantum esse habere dicatur.

Vltimo ex dictis omnibus intelligitur, quomodo verum sit, vnius rei vnam tantum esse existentiam, seu vnum esse. Est enim hoc verum de esse adęquato & proportionato illi rei cuius est esse, atque ita & B animæ & humanitatis & hominis vnum est esse respectiuè (vt sic dicam) quamuis absolutè & in se nō sit vnum & idem esse illorum omnium. Est enim anima vnum ens, & similiter humanitas, atque etiam homo, sed non eodem modo, neque idem omnino ens, nam anima est vnum ens partiale tanquam physica forma, humanitas vero est vnum ens tanquam quoddam totum respectu animæ, & tanquam vna natura completa, non vero tanquam omnino completum ēs, seu completa substantia, quia non est suppositum, sed natura seu forma metaphysica: homo vero seu Petrus vel Paulus, est vnum ens tanquam totum quoddam completum respectu humanitatis. Atque ita vnumquodque ex his habet vnum esse sibi proportionatum, non tamen in se omnino idem, quia plus includit esse humanitatis, quam esse animæ, scilicet, esse corporis, & vtriusque vnionem: & similiter esse hominis plus includit, quam esse humanitatis, scilicet, esse subsistentiæ. Vnde esse animæ est vnum vt simplex: esse vero humanitatis est vnum, vt compositum ex esse formæ & materiæ; esse vero hominis est vnum vt cōpositum ex esse naturæ & subsistentiæ. Ad hunc ergo modum in omni C re vna est esse vnum-completum & adæquatum, quod in rebus compositis includit plura esse partialia, vt rectè notauit Scotus in quartū distinctione vndecima quæstion tertia. §. Ad rationes, vbi etiam ait, se non intelligere istam fictionem, quod esse sit quid superueniens essentiæ, non compositum, si essentia est composita, quod ego etiam (vt verum fatear) non intelligo, imo sufficienter probatum esse existimo, verum esse non posse.

Scotus.

SECTIO XII.

Vtrum essentia creata sit separabilis à sua existentia.

I. Varii modi quibus excogitatur essentia separari ab existentia.

HAEc quæstio expedita fere est ex principiis hactenus positis: eam tamen propono, vt clarius ac distinctius soluam nonnullas difficultates, & rationes tactas in sectione prima. Variis ergo modis intelligi potest essentiam creatam separari ab existentia. Primo destruendo essentiam, & conser- A uādo existentiā, quod aliqui existimarunt fieri in sacramento Altaris, destructa seu transsubstantiata substantia panis quoad entitatem essentiæ, & cōseruata quoad entitatem existentiæ. Secundo modo intelligi potest, si destructa existentia conseruetur essentia, quod adhuc tribus modis excogitari potest. Vnus est, si ablata vna existentia connaturali, acquiratur alia, prout multi existimant accidere naturaliter in materia prima, quæ secundum entitatem essentiæ manet sub forma geniti & corrupti, mutat tamen existentiam. In forma vero, vel in composito ex materia & forma ferè omnes negant id posse naturaliter contingere, quia esse proximè ac per se consequitur formam, vnde non est separabile ab ipsa, nisi quatenus ipsa separatur à subiecto, à quo ipsa pendet, vt sumitur ex Diuo Thoma prima parte quæstione quinquagesima, articulo quinto & aliis locis. Non defuerunt vero, qui dicerent in intensione formæ fieri commutationem existentiæ: sed id improbabile est, vt infrà Disputatione quadragesima sexta videbimus. Alio modo potest hæc separatio excogitari, vt essentia creata sine propria existentia maneat sub alia superiori, & supernaturali existentia, quod constat naturaliter fieri non posse, supernaturaliter vero multi opinantur fieri posse, imo & factum esse in Christi Domini humanitate, quæ habere dicitur creatam entitatem essentiæ sine propria existentia, sed existere per existentiam Verbi increatam. Tertio modo potest intelligi essentiam & existentiam separari, dissoluta vnione, & vtraque in rerum natura conseruata. Vltimo potest quis excogitare essentiam creatam ita separari à propria existentia, vt sine illa & sine alia, quæ munus eius suppleat, in rerum natura conseruetur, & hoc etiam modo (quod mirabile est) dicunt quidam moderni expositores prima parte quęstione tertia, articulo quarto (*licet* sub particula fortè) posse Deum conseruare essentiam creatam extra suas causas, & extra nihil, absque vlla existentia. Vltimo dici potest essentia creaturæ separari ab existentia actuali, ita vt non maneat in rerum natura, sed ex existente fiat non existens, & non ens actu.

Non posse conseruari existentiam absque propria essentia.

II. Dico ergo primò, impossibile esse ita separari existentiam ab essentia, vt conseruetur existentia, destructa essentia. Non inuenio aliquem ex antiquis Theologis qui oppositum huius assertionis docuerit, sed vnum tantum vel alium ex modernis. Et in primis, supposita vera sententia de identitate essentiæ actualis & existentiæ, est euidens assertio, quia non potest idem à se ipso separari, & quoties vnum in re ipsa separatur, conseruato alio, est euidens signum alicuius distinctionis ex natura rei, vt supra ostensum est Disputatione septima. Rursus etiam illi Doctores, qui admittunt distinctionem aliquam ex natura rei inter essentiam & existentiam, non tamen realem, sed modalem tantum, consequenter docent hanc assertionem. Quia si existentia & essentia distinguuntur modaliter, non est essentia modus existentiæ, sed è contrario, vt est per se notum, quia existentia est vel concipitur vt actus essentiæ, & consequenter vt forma vel modus eius, modus autem non est separabilis à re cuius est modus, quia per se ipsum essentialiter illi coniungitur, vt dicta disputatione septima tractatum est: ergo A existentia, si tantum est modus essentiæ, nō est prędicto modo separabilis ab illa.

III. At verò qui putant existentiam esse rem omnino realiter distinctam ab essentia creata, licet communiter doceant non esse dicto modo separabilem, seu non posse conseruari sine illa, vix tamen possunt sufficientem huius dicti reddere rationem in ordine ad potentiam Dei absolutam. Naturaliter enim facile posset dici, non posse entitatem existētiæ conseruari sine entitate essentię, quia ab illa pendet, vel vt à subiecto recipiente, vel alio modo. Tamen, quod Deus non possit supplere illam dependentiam, certè non potest sufficienti ratione probari. Neque enim repugnat propter identitatem, quia supponitur distinctio realis, nec propter dependentiam, quia quamuis illa dicatur pertinere ad genus causæ materialis vel formalis, tamen in illo genere est aliquo modo extrinseca, id est, non per intrinsecam compositionem vnius entitatis ex alia, quomodo pendet totum à partibus, sed per influxum vnius entitatis in aliam, hoc autem genus dependentiæ Deus supplere potest, id enim tacit, cum B conseruat accidens sine subiecto: ergo ex hac parte non repugnaret in præsenti dicta separatio. Neque potest cogitari aliqua alia implicatio contradictionis, posito principio illius sententiæ. Quod ideo significo, vt ostendam quam sit difficile consequenter loqui in omnibus, quæ ad illud principium consequuntur. Nam quod simpliciter conclusio posita vera sit, ostenditur in hunc modum. Quia si in re existente destruitur & tollitur essentia, & separatur ab existentia: ergo destruitur in illa aliquod esse actuale & extra causas, quod antea habebat; ergo destruitur aliquod esse existentiæ: ergo non manet esse existentiæ talis rei: ergo est impossibile existentiam separari ab essentia prædicto modo. Prima consequentia est euidens, tum quia suprà ostensum est, omne fieri terminari ad aliquod esse extra causas, ergo eadem ratione destructio terminari necessario debet ad aliquod non esse actuale & extra causas, vel (quod idem est) per illam destrui debet aliquod esse actuale extra causas. Tum etiam, quia cum essentia destruitur, seu non conseruatur, non amittit esse in potentia C obiectiua semper enim in illa manet, saltem respectu diuinæ potentiæ: amittit ergo actuale esse, quod extra causas habebat. Secunda vero consequentia nititur in illo principio supra demonstrato, quod omne esse actuale, & extra causas, est esse existentiæ. Tertia verò consequentia est etiam euidens ex alio principio supra probato, quod in vna re tantum est vnum esse existentiæ, atque adeo præter illud esse actuale, quo primo ac intimè essentia fit ens actu extra causas, nullam aliam existentiam in ea inueniri. Atque ita tandem concluditur, esse apertam contradictionem, quod essentia actualis destruatur, conseruata existentia, alioqui idem esse destrueretur & maneret.

IIII. Dices, cum destruitur essentia, non necessariò destrui ipsum esse, sed separari ab essentia, quæ hoc ipso destruitur, si ei aliud esse non conferatur, sicut posset materia annihilari non annihilata, nec destructa forma, per solam formæ separationem, cui alia forma non succederet. Respondetur, impossibile esse essentiam destrui quin aliquod ens actu intrinsecè, id est, secundum propriam entitatem actualem desinat esse in rerum natura, ideoque non satis est, quod dissoluatur vnio duarum entitatum, quia ex hoc immediatè solum sequitur destructio compositi. In præsenti vero casu non solum dicitur dissolui compositum ex essentia & existentia, sed etiam ipsamet essentia actualis dicitur omnino destrui & non manere extra causas, neque ens actu sicut antea erat, ergo non solum amittit vnionem ad aliam entitatem, sed etiam amittit propriam entitatem & actualitatem, & hoc est amittere suum intrinsecum esse actuale, atque ita procedit ratio facta. Neque est verum huiusmodi separationem esse ab essentia, factam esse in mysterio Eucharistiæ, quia vt supra dixi, sicut in eo mysterio non manet post consecrationem essentia panis, ita neque existentia, & sicut conseruatur essentia accidentium, ita etiam existentia.

Essentiam conseruari sine vlla existentia prorsus repugnat.

V. Dico secundò. Fieri non potest etiam de potentia absoluta vt essentia creata conseruetur in rerum natura & extra causas sine vlla existentia. B Hæc assertio etiam est communis in omni sententia, quamuis efficax eius ratio non possit æquè ab omnibus dari, vt statim declarabo. Ratio itaque euidens est, quia si essentia in se & in sua entitate conseruatur extra causas, ergo existit. Quid enim aliud est existere quam extra causas esse? Si autem existit, certè existentiam habet, sicut si est album, habet albedinem: comparantur enim hæc vt forma & intrinsecus effectus formalis. Ridiculum ergo est, & planè inintelligibile, quod quidam dicunt, essentiam conseruatam in rerum natura sine existentia esse quidem ens & extra nihil, non tamen esse formaliter in genere existentium. Quanquam hi ex parte consequenter loquuntur, nam, cum supponant talem essentiam priuari existentia, dicunt consequenter illam esse extra numerum rerum formaliter existentium, ac proinde dicere etiam debent non existere, quia existere, & esse in numero rerum existentium idem sunt. Hoc tamen mirum est, quod non videant in eo esse apertam contradictionem, vt dicatur res esse in rerum natura, extra causas, & extra nihil, & non existere: cum hæc verba planè sint æquipollentia. Quid enim concipi potest addi rei, cum dicitur existere, si illa iam erat in C rerum natura effecta à suis causis? Aut, si fingamus essentiam realem ita conseruari per Dei omnipotentiam absque existentia superaddita, quid illi deest, quo minus dicatur existere? Illi enim conuenit, & fieri, & factam esse, & esse ens reale actu extra causas suas, & consequenter etiam conueniet illi causare in omni genere sibi accommodato, nihil ergo aliud desiderari potest ad existendum.

VI. Dicent fortasse, deesse illi rei actum seu terminum, quem vocant existentiam. Sed nisi explicent amplius necessitatem, vel effectum formalem talis termini, nullius momenti est responsio, sed hinc potius concluditur, huiusmodi terminum nihil esse, cum nullum habeat effectum, neque vtilitatem. Quocirca etiam in hac parte videntur mihi satis esse perplexi authores, qui existentiam credunt esse rem omnino distinctam ab essentia actuali. Hinc enim merito erubescunt admittere, posse in rerum natura conseruari essentiam actualem sine vlla existentia, quia impossibile est conseruari essentiam sine existentia & existens, & non minus impossibile est intelligere essentiam actu extra causas

Universidad de Deusto
Biblioteca

& non existentem. Aliunde verò, cum dicant essentiam & existentiam esse res condistinctas, nullâ rationem reddere possunt cur nõ possit Deus conseruare illam entitatem essentiæ nudam, & sine illo effectu formali quem ab existentia recipit. Quia, si illæ sint entitates distinctæ, non potest dependentia vnius ab alia esse ita intrinseca, vt vna sit constitutiua alterius, ergo nihil est ob quod non possit Deus entitatem essentiæ sine entitate existentiæ conseruare. Nam dicere confusè, habere inter se habitudinem & dependentiam essentialem, quam Deus supplere non potest: est principium petere, seu idem aliis verbis asserere, non vero explicare in quo consistat hæc dependentia, quia non est per modum habitudinis relatiuæ, vt per se notum est: debet igitur ad aliquam causalitatem reuocari, quæ non est omnino intrinseca, vt declaraui, ergo nulla est ratio, cur non possit Deus illam supplere. Ratio ergo reddenda est ex eo, quod hoc ipso, quod entitas est actualis & extra causas, intrinsecè & formalissimè est existēs, neque existentia vt sic, potest illi nouum aliquem effectum formalem addere, & ideo est aperta implicatio contradictionis, quod conseruetur essentia cũ actualitate, & absq; existentia. Hæc verò ratio sicut approbat nõ posse manere essentiam actualem sine existentia, ita probat in re non distingui ab illa.

Essentia & existentia non possunt distingui conseruari.

VII. Dico tertiò. Existentiam & essentiam creatam non posse ita separari, vt vtraq; à parte rei cõseruetur dissoluta tantum vnione earum inter se. Loquimur de potentia absoluta, nam secundum rerum naturas res est clarissima. Fundamentum autẽ est, quia inter actualem essentiam & existentiã non est vnio, sed identitas, quæ diuidi aut dissolui nõ potest. Item, quia rationes quæ probant existentiã non posse conseruari destructa essentia, neq; è contrario, consequenter probant, non posse conseruari separatas, & absque vnione inter se. Tum quia si semel intelligantur disiunctæ, & nihilominus conseruari in rerum natura, cum non se respiciant tanquam relatio & terminus, non potest ratio reddi, cur altera destrucia, non possit altera manere. Tum etiam, quia dissoluta vnione cessat omnis causalitas formalis, vel materialis vnius in alteram: ergo si absq; vnione possent conseruari, etiam posset vna conseruari non conseruata altera: nihil enim est cp obstet. Atque hinc declaratur ratio à priori iam sæpe inculcata, quia essentia actualis conseruari non potest sine intrinseco effectu formalis existentiæ, hic autem effectus necessario destrueretur, si per impossibile dissolueretur vnio essentiæ & existentiæ inter se, ergo non potest talis vnio dissolui, conseruato vtroq; extremo.

VIII. Et hæc ratio videtur quidem procedere etiam in opinione affirmante existentiam & essentiam esse res distinctas, & est quidem absoluta, & efficax: tamen, si eius vis attentè perpendatur, non potest esse efficax quin destruat illam sententiam, & probet inter essentiam & existentiam non esse vnionem, sed identitatem. Et existere, ita appellari effectum formalem existentiæ, vt non possit esse quasi effectus physicus, prouenies seu communicatus a re distincta, sed quasi effectus metaphysicus prouenies à modo intrinseco non re, neque ex natura rei, sed ratione distincto. Quod potest (præter rationes factas) ita declarari, & confirmari. Quia si essentia & existentia sunt res distinctæ, ergo vniuntur inter se, intercedente inter ipsas aliquo modo vnionis, omnes enim res distinctæ ita vniuntur, cur ergo non posset Deus dissoluere talem modum vnionis conseruando extrema? Certè non potest sufficiens ratio reddi, vt facilè probant discursus facti in superioribus assertionibus, qui æquè possunt hîc applicari. Et præterea interrogari posset de illa vnione, quam existentiam habeat: nam in illa est etiam aliquid essentiale, quod potest esse & non esse, vnde cum non sit formaliter ipsa existentia, oportebit vt habeat existentiam à se distinctam, quod est satis absurdum, sic enim posset ferè in infinitum procedere.

Non potest res existere per alienam existentiam absque propria.

IX. Dico quartò. Non potest de potentia Dei absoluta conseruari creata essentia existens per alienam existentiam, absque propria. Ita sentiunt omnes Theologi, qui affirmant in humanitate B Christi esse existentiam creatam, & propriam, & non existere formaliter humanitatem illam per existentiam Verbi. Non enim potuerunt hi authores in alio fundamento niti, nisi quia existimarunt esse impossibile aliter fieri. Alioqui cur id negarent? Cùm maxima vnio substantialis tribuenda sit humanitati Christi, quæ sit possibilis, salua veritate vtriusque naturæ diuinæ & humanæ. Proprium autem huius cõclusionis fundamentum esse debet, quod à nobis positum est de identitate existentiæ & essentiæ actualis. Nam si actualis existentia esset vel res, vel modus ex natura rei distinctus ab essentia actuali, nulla posset (vt sæpè dixi) sufficiens ratio reddi, cur non possit Deus actualem essentiam sine propria existentia conseruare, & alia via dependentiam eius supplere: sicut conseruat substantialem naturam sine propria subsistentia, & formam accidentalem sine propria inhærentia, quamuis tam subsistentia, quam inhærentia, solum sit modus quidam ex natura rei distinctus à natura. Si ergo Deus impedit hunc modum, & alia ratione supplet illum, cur non posset idem facere in existentia, si illa esset res, vel modus ex natura rei distinctus ab C actuali essentia?

X. Video dici posse, existentiam esse modum magis intrinsecum, quia primò & formaliter constituit rem extra causas suas. Veruntamen hæc responsio, aut probat quod intendimus, nimirum, existentiam separabilem non esse, propter identitatem: vel declarare non potest in quo consistat illud esse magis intrinsecum, aut quomodo existentia formaliter constituat rem extra causas, si iam supponit ordine naturæ entitatem actualem essentiæ factam à causis, & in ea actualitate non constitutam formaliter per existentiam. Nam respectu talis entitatis; tam extrinseca erit existentia, sicut subsistentia vel inhærentia, aut certè non magis intrinseca. Imò iuxta multorum Thomistarum opinionem subsistentia prius natura afficit actualem essentiam, quã existentia. Vnde in hoc videtur esse quodammodò magis illi intrinseca. Alij verò existentiam substantiæ idem esse putant, quod subsistentiam. Si ergo semel supponatur distinctio realis, vel ex natura rei inter existentiam & actualem essentiam, nulla potest efficax ratio reddi assertionis positæ. Et ideo dixi in superioribus, authores, qui negant potuisse humanitatem Christi assumi sine existentia creata, debere consequenter asserere existentiam nõ esse rem vel modum ex natura rei distinctum ab actuali essentia.

XI. Hoc ergo est totum fundamentum præsentis assertionis, quo posito est euidens consecutio. Quæ ex superioribus assertionibus illustratur & declaratur amplius, nam essentia actualis non potest in rerum natura conseruari sine propria & intrinseca existentia, hoc enim probant rationes factæ. Quia in re nõ distinguitur à sua existẽtia propria; vnde sicut cõseruari non potest sine se ipsa, ita etiã nec sine propria existentia. Item, quia ipsamet conseruatio essentiæ creatæ est quædam effectio eius, omnis autem effectio est communicatio alicuius esse, quem effectus in se recipit & habet extra suam causam, & consequenter est communicatio alicuius esse existentiæ, intrinseci & proprij essentiæ factæ. Item, quia actualis essentia necessariò debet constitui in ea actualitate, per aliquod esse reale indistinctum ab ipsa, vt supra probatum est: impossibile ergo est conseruari in sua actualitate, quin in ea conseruetur tale esse; sed ostensum etiam est suprà, tale esse veram esse existentiam, quia est esse temporale: ergo sine tali existentia omnino intrinseca & propria conseruari non potest essentia actualis.

XII. Hinc verò vlterius concluditur; non posse Deum conseruare vllam essentiam existentem per existentiam (vt ita dicam) extraneam & peregrinam illi. Primò quidem, quia non potest essentia existere per alienam existentiam nisi propria priuetur; non potest autem priuari propria, vt ostensum est: ergo. Secundò, quia rationes factæ probant, illum effectum formalem, quem concipere possumus dari ab existentia, non posse esse à re vel modo, distincto à parte rei ab ipsa essentia existente: non potest autem intelligi quod res fiat existens per rem extraneam, quin illa sit à parte rei distincta ab essentia, cui dicitur vniri, vt eam faciat existentem. Tertiò, quia non potest Deus facere, vt aliqua essentia creata sit actualis essentia seu actu ens extra nihil per actualitatem extraneam & distinctam ab ipsa: sed ex hoc præcisè, quod essentia creata est actu ens extra nihil, est existens: ergo non potest fieri existens per actualitatem extraneam ac peregrinam. C Consequentia est euidens. Maior autem & minor probatæ sæpè sunt in superioribus.

XIII. Obiectio. Contra hanc assertionem nulla naturalis ratio obiici potest, quæ alicuius sit momenti. Nam quod quidam argumentantur, existentiam non esse perfectionem essentialem naturæ creatæ, ideoque posse ab illa separari, & per alienam existentiam supleri, nullius momenti est. Primò, quia consequentia non est formalis, nam attributa entis non sunt prædicata essentialia, & tamen nec separari possunt, nec extrinsecus suppleri: sufficit ergo identitas sine vlla distinctione ex natura rei, vt separatio locum non habeat, etiamsi perfectio non censeatur essentialis. Imò sunt, qui existiment, aliquas esse proprietates neque essentiales, neque habentes identitatem, sed potius distinctionem ex natura rei ab essentia, quæ nec separari possunt, nec extrinsecus suppleri. Sed quam hoc sit probabile, alibi examinabitur. Optima vero instantia est, quia iuxta communem doctrinam, quam sic arguentes non negãt, principium indiuiduans vt sic, seu hæcceitas simpliciter non est perfectio essentialis indiuidui (Petri verbi gratia) & nihilominus, nec potest separari à Petro, nec extrinsecus suppleri, ita vt Petrus maneat. Quod si fortasse dicant differentiam illam indiuidualem licet non sit absolutè de essentia, esse tamen de essentia Petri, vt Petrus est: dicemus & nos existentiam actualem, & exercitam, non esse de essentia absolutè, esse tamen de essentia essentiæ actualis, prout est actu ens extra nihil, ideoq; quamuis possit intelligi essentia absolutè in esse potentiali, seu obiectiuo sine actuali existentia, non tamen posse intelligi essentiam factam ens actu & extra nihil sine intrinseca & propria existentia.

Diffoluitur.

XIIII. Aliquæ obiectiones Theologicæ. Ex principiis autem supernaturalibus solet aliud argumentum sumi, scilicet, quia subsistentia propria separari potest & per aliam suppleri, & similiter inhærentia potest separari, vel absolutè, vel per modum oppositum per se essendi: ergo & existentia. Sed hoc etiam expeditum est ex dictis, quia subsistentia & inhærentia sunt modi ex natura rei distincti ab actuali essentia, quia non constituunt illam in ratione entis in actu, nec primò ac formaliter eam distinguunt ab ente in potentia, & ideo B quamuis ab illa separentur, potest intelligi, quod maneat essentia actualis eadem, licet sub alio modo essendi, secus verò est de existentia, quia est primum formale constitutiuum actualis entitatis, & in re non distinguitur ab illa.

XV. Christi humanitas an existat Verbi existentia. Instant verò aliqui argumento Theologico, quia ex hoc principio metaphysico à nobis posito, sequitur Verbum diuinum assumpsisse humanitatem cum existentia creata eius, quod non solum videtur esse contra doctrinam Diui Thomæ, sed etiam aliorum Patrum antiquorum, præsertim Leonis, Sophronij, Fulgentij & Damasceni. Videtur etiam esse parum consentaneum aliis veritatibus, quas de illo mysterio fides Catholica docet, vt quod Beata virgo non solum humanitatem, sed verum hominem conceperit, & quod Christus non tantum est vnus, sed etiam vnum ens simpliciter, & quod humanitas Christi non in se, sed in Verbo existit, ac denique, quod humanitas Christi operari propriè non possit, sed Verbum per ipsam.

XVI. Hæc difficultas posset hoc loco prætermitti, tum quòd Theologa sit, tum etiam quod à nobis sit pro C viribus disputata in primo tomo tertia parte, disputatione trigesima sexta, vbi verum esse ostendimus, quod in propositа obiectione infertur, quia tamen nonnulli moderni scriptores acerbè ferunt doctrinam eo loco à nobis traditam, eamque impugnare conati sunt; non grauabor eis iterum respondere: quanquam nec noua testimonia, nec rationes nouas obiiciant, sed nouas tantum, & inusitatas exaggerationes. Quid est enim, cur doctrinam admirentur non nouam, sed à multis & grauibus Theologis, tam antiquis, quam modernis receptam? Altisiodoro, Alberto, Scoto, Durando, Gabriele, Bonauent. Almain. Heruæo, Paludan. & ab ipso Diuo Thoma in quæstione vnica de Verbo incarnato, articulo quarto. De quo non satis constat vnquam mutasse sententiam, vt citato loco fusè declaraui. Vbi etiam ostendi Sophronium, Leonem, & Fulgentium, nihil docuisse huic doctrinæ repugnans, quod latè etiam attigeram in eodem tomo, disputatione octaua, sectione prima. De Damasceno vero ostendi non solum non repugnare, verum etiam huic nostræ doctrinæ plurimum fauere. Vnde valde miror,

Altisiod. Albert. Scotus. Gabriel. Durand. Bonau. Palud.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioan Vine. lib. de grat. Christi q. 7. dub. de hac re, cõclud. 2.

quomodo grauis quidam author, qui sine dubio illa nostra scripta perlegerat, ausus postea fuerit scribere, & typis mandare Damascenum libro tertio de fide capite vigesimo secundo, expressè docere illam sententiam, quæ negat esse in Christi humanitate existentiam creatam, cum tamen in eo capite Damascenus nec verbum scribat de hac re, sed solum impugnet errorem asserentium Christum in in gratia & scientia profeciisse, quem his verbis confutat. *Qui autem eum progressus in sapientia & gratia perinde fecisse aiunt, ac si earum incrementum acciperet, non à primo illo carnis ortu factâ esse vnionem asserunt, nec personalem vnionem tuentur.* Et infra. *Nam si caro ab vltimo ortu Verbo vnita est, imo potius in ipso extitit, ac personalem cum eo identitatem habuit, quid tandem afferri potest, quin omnibus prorsus sapientiæ, gratiaque opibus affluxerit?* Quid quæso in his verbis inuenitur, quod illi sententiæ patrocinetur? aut quid ad institutum Damasceni spectabat, quod in humanitate Christi non sit existentia creata, dummodò à principio fuerit Verbo vnita, quod nemo Catholicus negat, neque habet repugnantiam cum existentia creata ipsius naturæ, quia potuit semper existere in Verbo, vt Damascenus ibidem loquitur. In quo nobis potius fauet, quia non ait extitisse Verbo, aut per Verbum, sed in Verbo.

XVII. Sed aiunt illam doctrinam esse parum consentaneam principiis fidei, at vero alij graues authores existimant hanc sententiam ferè euidenter sequi ex principiis fidei. Docet enim fides assumpsisse Christum veram & realem humanitatem, non habentem solum esse obiectiuum seu in potentia in causis suis, sed habentem aliquod esse reale & actuale, creatum extra causas suas, sed hoc est esse existentiæ, ergo assumpsit humanitatem cum aliquo esse creato. Consequentia euidens est & formalis. Maior autem est certa secundum fidem, quæ docet humanitatem Christi esse rem creatam, & à diuino Verbo distinctam, & assumptam in vnitatem personæ, & ab illa natura habere Christum esse humanum, quod est esse creatum, & consequenter esse actuale, & non potentiale tantum. Minor vero in superioribus est demonstrata & nobis videtur ferè euidens ex ipsis terminis, si probè intelligantur, quia esse actuale & extra causas nihil aliud est, quam existere, vt in superioribus latè declaratum est.

XVIII. Quapropter ex oppositа sententia sequi videntur hæc absurda; primum humanitatem nõ esse ens creatum, quod est apertè falsum. Probatur sequela, quia ens dicitur ab esse, & constituitur ens actu per esse: ergo si humanitas constituitur ens actu per esse increatum, non est ens creatum, sed increatum, sicut, quia Christus non constituitur in esse personę per creatam personalitatem, sed per increatam, non est persona creata, sed increata. Item vel humanitas dicitur ens creatum prout est actu existens, vel tantum prout est actu secundum esse essentiæ: primum dici non potest iuxta illam sententiam, quia ponitur humanitas actu existens per existentiam increatam, vnde necesse est vt hoc existẽs, vt sic, vel sit increatum, si formaliter & propriè loquamur, vel certè non purè creatum, sed constans ex creato & increato. Si vero dicatur secundum, interrogo an illud esse essentiæ sit tantum in potentia, & ita non est creatum, sed creabile, & in se re vera est nihil, in sua vero causa est ipsa creatrix essentia: vel est esse actuale in se & extra causas, & hoc necessario esse debet esse existentiæ, quia existere non est aliud quam actu esse extra causas, & quia creatio formaliter ad existere terminatur, vt supra probatum est, non potest ergo intelligi ens actu purè creatum sine aliquo esse existentiæ creato.

Secundo inferri potest, Incarnationem non fuisse veram & realem vnionem, & assumptionem: XIX.
quia vera vnio intercedere non potest nisi inter realia & actualia entia, quorum vnumnõ habet intrinsecè entitatem suam ab alio, quamuis posset vnum ab alio pendere; quæ omnia in superioribus latè declarata sunt. At vero, si humanitas Christi solum existeret per existentiã Verbi, intrinsecè cõstitueretur in esse actualis entitatis per Verbi existentiam.

Tertio inferri potest, Verbum fuisse vnitum humanitati vt intellectæ in esse essentiæ tantum, quod XX.
ab æterno habebat, quia præter illud esse non habet humanitas aliud, nisi esse existentiæ: si ergo hoc esse existentiæ in humanitate Christi non fuit aliud nisi esse Verbi: ergo illud esse fuit immediatè vnitũ humanitati; quæ secundum se æterna erat: igitur incarnari, nil aliud fuit, quam æternam essentiam trahere ad increatum esse Verbi. Hęc autem non est incarnatio, sed fictio, quia illa essentia æterna nihil fuit, nec est assumptibilis secundum id præcisè quod ex se & ex æternitate habet: ergo necesse est, vt aliquod aliud esse ei prius tribuatur prioritate naturæ, vel saltem rationis, quod satis est vt illud esse sit distinctum à subsistentia Diuina, quæ per vnionem communicatur.

Quarto inferri potest ex illa sententia, humanitatem non habere à Deo per efficientiam eius proximam capacitatem vt vniatur Verbo, quod est etiã XXI.
absurdissimum in doctrina fidei. Sequela patet, tum, quia illa capacitas non est in humanitate secundum aliquod esse existentiæ, sed tantum secundum esse essentiæ æternum, secundum quod essentia humanitatis non est effectiuè à Deo. Tum etiam, quia si illa capacitas est in humanitate per actualem efficientiam Dei: ergo existit ex vi illius efficientiæ; ergo habet aliquam existentiam factam & creatam; ergo hæc est existentia ipsiusmet humanitatis. Et hæc ratio etiam probat humanitatẽ illam prius natura habuisse existentiam, quam fuerit vnita Verbo, quæ nõ potuit esse nisi existentia creata, vt per se cõstat. Et sequela patet, quia illa humanitas prius natura fuit capax vnionis, quam actu vnita, proxima autem capacitas non est nisi in entitate iam effecta, & existente extra causas suas.

Sed videamus, quæ sint aliæ veritates fidei, quibus illa doctrina parum consona existimatur. XXII. Virgo Beatissima quoliter Christi existentiam attigerit.
Prima erat, quia beata virgo non solum humanitatem, sed Deum hominem concepit, cuius oppositum videtur sequi, si Christi humanitas habuit existentiam creatam. Sequela patet, quia tunc habuisset humanitas illam existentiam à matre, & cõsequenter tota efficientia vel causalitas matris, quæcunque illa sit, terminata fuisset ad illam existentiam creatam, & ibi stetisset: cum ergo illa existentia sit solius humanitatis & non Christi, Virgo solam humanitatem concepisset, & non Christum, neque Deum. Sed hæc difficultas (qualiscunque illa sit) multo magis vrget, si in Christi humanitate non est esse existentiæ creatum, sed tantum esse essentiæ. Nam inde sequitur, totam actionem seu causalitatem matris terminatam fuisse ad esse essentiæ humanitatis, & vltra non

fuisse progressam, ergo multo magis sequitur, concepisse solam humanitatẽ in esse essentiæ, & nõ humanitatẽ existentem, nedũ ipsum Christũ, aut Deũ. Antecedens patet, quia (vt supponimus) beata Virgo non concurrit immediatè ad vnionem illius humanitatis cum Verbo; ergo non concurrit ad actionem, qua illa humanitas facta est existens, quia illa fuit vnitio iuxta hanc sententiam; ergo tota causalitas virginis versata est circa esse essentiæ humanitatis, & in eo stetit. Et hinc patet secunda cõsequentia, tum ad hominem, quia eiusdem formæ est cum illa, quam ipsi contra nos inferunt, tum à fortiori, quia magis distat à Christo humanitas secundum solum esse essentiæ, quam humanitas iam existens; & nemo negare potest, quin ordine naturæ, saltem in aliquo genere causæ, scilicet materialis, prius natura habuerit illa humanitas saltem esse essentiæ, quam fuerit assumpta seu vnita Verbo.

XXIII. Ex hoc ergo argumento colligimus vnum principium necessario admittendum ab omnibus Catholicis, nimirum, Virginem, non dici matrem Dei, aut concepisse Deum, eo quod ipsa immediatè effecerit vnionem humanitatis cum Deo, quia constat non fecisse illam; neque vt principalem causam, neque vt instrumentum. Dicitur ergo concepisse Deum, quia causalitati eius, qua concurrit ad vniendum corpus & animam Christi, & humanitatem formandam, simul coniuncta fuit Spiritus sancti actio, qua illa humanitas in eodem instanti, quo formata est, vnita est Deo, quo factum est, vt tota conceptio, quæ vtramque illam actionem includit, terminata sit non ad solam humanitatem, sed ad Deum hominem. Atque hoc modo philosophare debent omnes, siue dicant actionem Virginis versatam esse circa humanitatem quoad esse essentiæ tantum, siue etiam quoad esse existentiæ. Imo qui solum illud prius affirmant, multo minorem concursum tribuunt Virgini in illa conceptione, vt ostensum est, & vix explicare possunt, quomodo sit vera conceptio & generatio, per quam nullum esse existentiæ communicatur; & ex hac parte illa doctrina minus est consentanea etiam huic veritati fidei.

XXIV. Nos igitur facili negotio respondemus, negando sequelam, quia illa conceptio absolutè fuit terminata ad Deum in eodem instanti, ac simul secundum durationem realem. Nec refert, quod actio Virginis & terminus eius ordine naturæ antecesserit quia id solum fuit in genere causæ materialis, & cum aliqua connexione, & dependentia ab altera actione, qua illa humanitas fuit in eo instanti vnita Verbo. Adde, probabilius esse, animam & Corpus prius natura vnita fuisse Verbo, quam inter se, & ideo, secundum communicationem idiomatum, propriissimè dicitur Beata Virgo concepisse Deum, quia concurrit ad vniendum inter se animam & corpus Dei, & quæ iam subsistebant subsistentia Dei, & ita necesario genuit Deum, quia generatio terminatur ad suppositum, & talis generatio non potuit tunc ad aliud suppositum terminari, quæ omnia in citatis locis ex primo tomo, tertia parte latius declarata sunt, & in secundo tom. disput. 1. sect. 1.

XXV. Aliud principium fidei, quod labefactari dicitur ex hoc principio metaphysico à nobis posito, est, quia Christus est vnus simpliciter, & vnũ ens, cuius oppositum sequi videtur, si in eo est esse existentiæ creatum humanitatis. Ad hoc verò respondetur, negando sequelam, dicitur enim Christus vnus simpliciter propter vnitatem personæ, est autem vna persona, quamuis habeat duas naturas reales & actuales, quod est habere illas cum propriis existentiis. Vnum autem ens dicitur Christus propter vnum esse completum & per se vnum: Christus autem vt Christus non est vnum ens simplex, sed compositum (est enim persona composita) & ideo non oportet vt habeat vnum esse simplex, sed compositum, iuxta doctrinam superius demonstratam. Habet ergo Christus vnum esse compositum ex esse humanitatis, & esse Verbi seu personalitatis eius. Vnde non impedit vnitatem entis duplex esse naturæ vel extremorum, si inter ea sit vera & realis vnio, præsertim substantialis, & quæ sufficiat ad componendum ens per se vnum. Atque ita præsens doctrina metaphysica nihil derogat, imò maximè consonat dictæ veritati fidei, & confirmat aliam quæ docet vnitatem Christi non esse simplicem, sed per compositionem, cui veritati minus consentanea est alia doctrina, quæ tribuit Christo vnum esse omnino simplex.

Tertium fidei principium est, quod humanitas non in se, sed in verbo existit. Ita enim loquitur Sophronius in sext. Synod. actione vndecima, & Damascenus supra citatus: & est res certissima. sed quænam (rogo) est illa consequentia? Humanitas existit propria existentia, ergo existit in se, & non in Verbo. Hæc enim est similis formæ, accidens existit propria existentia distincta ab existentia subiecti, ergo existit in se, & non in subiecto, & tamen hæc inualida est, nam antecedens est verum, & consequens falsum. Probant autem illam consequentiam, quia existere in aliquo, nihil aliud est, quam existere per existentiam eius, & dependenter ab ipso. Sed ex his duobus primum est falsum. Secundum verò est insufficienter dictum, & non satis declaratum. Prior pars probatur exemplo adducto de accidente, existit enim in subiecto, & non per existentiam subiecti, & forma præsertim materialis existit in materia, & ita omnes loquuntur, & tamen nemo vnquam dixit existere formam per existentiam materiæ, & ratio constabit ex dicendis. Posterior pars declaratur, quia inprimis, vt aliquid dicatur existere in alio, non satis est existere dependenter ab illo. Nam materia existit dependenter à forma, & tamen non existit in forma, & quælibet creatura existit dependenter à Deo, & tamẽ nõ existit in Deo, eo modo quo nunc loquimur. Igitur rem aliquam existere in alio in præsenti, dicit habitudinem ad terminum, vel suppositum, à quo sustentatur in sua existentia illa res quæ in alio existere dicitur: sicut accidens existere in subiecto, significat habitudinem & dependentiam ab illo in sua existentia in genere sustentantis, quamuis imperfectiori modo, & cum materiali causalitate. Sic igitur existere in aliquo, non est existere per existentiam eius, sed est habere existentiam suam sustentatam ab alio, & in eo genere dependentem ab illo. Vnde potius supponit vel includit existentiam propriam illius rei, addit vero vnionem, vel coniunctionem ad aliam rem, à qua sustentetur, vel vt à suppositо terminante dependentiam sine vlla propria causalitate, vel vt à subiecto, vt est in formis inhærẽtib. Prior autẽ modus conuenit humanitati Christi ratione

XXVI. Christi humanitas vt dicatur in Verbo existere, Sophron. Damasc.

hypo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

hypostaticæ vnionis. Et ideo eius existentia propria non dicitur esse per se existentia actualis, quia non est terminata per propriam subsistentiam, sed vocatur inexistentia, quia innititur Verbo Dei: quam denominationem non habet ex se ipsa, sed ex modo vnionis, quo mediante habet vt sit in Verbo.

XXVII. Si ergo existentia illa humanitatis præcisè consideretur secundum id quod habet ex se, non constituit rem actu existentem in se vel in alio, sed tantum existentem substantialiter in tali natura: illi enim modi existendi, qui indicantur per illa verba, *in se*, vel, *in alio*, non sunt essentiales tali existentiæ, sed adiunguntur illi ad constituendum vel complẽdum suppositum, quamuis non eodem modo. Nam prior modus existendi in se est connaturalis, & complet suppositum sine vnione ad alterum, tanquam proprius terminus, vel subsistentia talis naturæ, vt infra videbimus. Posterior autem modus existendi in alio est supernaturalis respectu naturæ substantialis completæ, & non constituit formaliter personam, sed vnit naturam personæ, vt inde resultet vna persona composita. Quia ergo humanitas Christi, licet habuerit existentiam propriam, non tamen habuit illam cum proprio modo existẽdi in se & per se, sed cum supernaturali modo vnionis ad suppositum Verbi Dei, ideo dici non potest existere aut extitisse vnquam in se, sed semper in Verbo.

XXVIII. Christi humanitas qualiter in nullo signo potuit operari, sed Verbum per ipsam. Supereſt dicendum de quarta propositione valde consentanea doctrinæ fidei, scilicet, quod humanitas Christi nunquam potuit operari, neque in instanti temporis, neque in signo naturæ, priusquã Verbum operaretur per ipsam, cuius oppositum videtur sequi ex nostra sententia, nam, si habuit existentiam propriam, prius natura extitit, quam fuerit vnita Verbo; ergo etiam prius natura operari potuit, nam operatio consequitur esse. Respondetur tamen, negando sequelam, quanquam non defuerint Theologi, & docti, qui consequens illud affirmauerint, vt tractaui latè dicto primo tomo tertia parte disputatione decima, sectione prima & secunda, sed in eo decepti sunt, vt ibi ostendi. Negatur ergo dicta consequentia. Et inprimis aliqui existimant quamuis humanitas habeat existentiam propriam, non inde sequi prius natura extitisse, quam fuerit vnita Verbo, quia potuit existentiam illam accipere per actionem dependentem à Verbo, vt à termino suppositali: sicut accidens habet propriam existentiam, & tamen non prius natura existit, quam vniatur subiecto, quia recipit existentiam per actionem dependentem à subiecto, vt à causa materiali. Qui modus dicendi non est omnino improbabilis, nobis tamen non videtur verus, vt latè disputauimus in dicto primo tomo, disputatione octaua, sectione prima. Concedo ergo humanitatem illam prius natura extitisse, quam fuerit assumpta, nego tamen prius natura operatam esse, aut operari potuisse, quam fuerit assumpta, quia natura existens non est capax operationis, donec per subsistentiam aliquam terminata sit, quod latè ostendi in dicto tomo disputatione decima, sectione secunda & tertia, quod hic repetere non est necesse.

XXIX. Solum addo, idem argumentum retorqueri posse in aliam sententiam, & eodem proportionali modo necessario esse ab aduersariis soluendum. Nam negare non possunt, quin humanitas Christi prius natura receperit esse essentiæ actuale, quam fuerit assumpta à Verbo, vt supra probatum est, & passim ipsi docent: inferam ergo similiter, potuisse in illo priori humanitatem operari per illud esse essentiæ actuale, nam illud est proprium esse, ex quo sequitur operatio tanquam ex principio formali, & sufficiens conditio erit, quod sit actu extra suas causas. Maximè, cum (iuxta eorum opinionem) etiam secundum illud esse sit natura capax propriæ subsistentiæ, prius natura quam existat. Respondebunt ergo, negando sequelam, quia ad operandum non satis est esse essentiæ actuale, donec terminetur per existentiam, cur ergo non admittent responsionem nostram, cum similem negamus cõsequentiã? quia existentia nõ proditin operationem donec terminetur per subsistentiam. Præsertim, quia ipsi nullam rationem sufficientem reddere possunt, cur essentia talem existentiam requirat ad operandum, si præcisa illa iam habet in actu totam suam perfectionem essentialem in se & extra suas causas, & maximè si illam habet etiam propria subsistentia terminatam, quia iam non intelligitur, quid addére possit existentia, quod ad operandum requiratur. Nos vero rationem reddimus, quia subsistentia est substantialis & intrinsecus terminus naturæ, pertinens suo modo ad substantiale rei complementum, & ideo est maximè intima, & primo resultans ex natura, vel saltem cum illa primum effecta: operatio vero est magis extrinseca vel accidentaria, & ideo secundum naturæ ordinem supponit subsistentiam, & in Christo supponit assumptionem, quia propria & creata subsistentia impedita est.

XXX. Non omittam vltimo loco aduertere, prædictũ tandem authorem non parum nostræ fauere sententiæ, dum post omnes illas impugnationes & verborum exaggerationes, adiunxit: Quanquam de facto Christi humanitas non habuerit existentiam propriam, potuisse tamen de potentia absoluta assumi cum propria existentia ad hypostaticam vnionem. In quo certè ingeniosè locutus est, quia in doctrina, quam ipse cum aliis sequitur vix poterit rationem reddere, cur id sit impossibile, cum nullam prorsus repugnantiam, aut contradictionem inuoluat, vt in superioribus à nobis satis superque probatum est. Docent enim ipsi existentiam & subsistentiam in natura creata esse res distinctas, & Verbum in humanitate Christi Domini vtramque impediuisse, & suppleuisse. Cur ergo non potuit impedire solam subsistentiam, & non simul etiam existentiam? Præsertim, cum iuxta eorundem doctrinam subsistentia sit prior natura quam existentia, & ideo, consequenter loquendo, vnio naturæ ad subsistendum sit prior natura, quam ad existendum, ac proinde, cum prius possit separari à posteriori (vt à philosophis communiter receptum est) si aliunde non oriatur specialis repugnantia, poterit vnio sistere in sola subsistentia, & non vlterius progredi, permittendo naturæ propriam existentiam.

XXXI. Itaque libenter hoc dictũ admittimus, miramur tamen non aduertisse hinc euerti (velint, nolint) totam sententiam, omniaq; fundamẽta, ob quæ negatur, humanitatem Christi de facto habere propriã existentiam. Primò quidem, quia si existentia propria non repugnat cum vera vnione hypostatica, & cum vnitate personæ in duplici natura, vnde, aut quo fundamento dici potest, non esse in humanitate Christi talem existentiam, propriam scilicet, & creatam? Quia fides nil aliud docet, nisi talem vnionem hypostaticam, qua vna persona in duplici natura reali subsistat. Imò præterea docet, per talem vnionem assumpsisse Verbum quidquid in humana natura plantauit, quod nimirum tali vnioni non repugnet, si ergo existentia naturæ, vt supra dictus author concedere non veretur, non repugnat vnioni, sed conseruari potuit in natura personaliter vnita, quo fundamento dici potest sublatum fuisse? Accedit, quod iuxta illam sententiam duæ sunt ponendæ vniones humanitatis ad Verbum, vna ad subsistentiam, altera ad existentiam Verbi. Nam licet ex parte Verbi non sit distinctio in re inter subsistẽtiam & existentiam, tamen ex parte humanitatis necessario est ponenda distinctio, cum dicatur vna esse separabilis ab alia in re ipsa, quod est euidens signũ alicuius distinctionis, saltem ex natura rei: sunt ergo duæ vniones distinctæ, quod est hactenus inauditum, & ipsi Thomistæ similem doctrinam in Durando grauiter reprehendunt, & meritò.

XXXII. Quod vlterius sic vrgeo, nam si illæ vniones in re sunt distinctæ: ergo sicut dicitur, posse Deum cõseruare vnionem ad subsistentiam sine vnione ad existentiam, ita dicendum erit posse conseruare vnionem ad existentiam sine vnione ad subsistentiam, est enim æqualis ratio, cum sit eadem distinctio, & non magis essentialiter pendeat vna ab altera, quam è contrario. Esset ergo tunc persona creata habens naturam existentem sola existentia increata, esset etiam tunc vnio substantialis inter naturam increatam & Deum absque vnione hypostatica, quæ sunt inaudita, & parum consentanea doctrinæ sanctorum Patrum & Conciliorum. Imò hinc vlterius concludimus, illã vnionem ad existentiã, neque hypostaticam esse, neq; in vnione hypostatica intrinsecè inclusam, ideoque gratis esse confictam in vnione quæ facta est, nam secundum fidem sola vnio hypostatica substantialis facta est inter humanitatem & Verbum.

XXXIII. Tandem, si illud est possibile, constituamus factum esse, nunquid tunc Christus non verè esset vnus & vnum ens per se, & simpliciter? Re vera esset, quia esset vna persona substantialiter composita, ratione cuius verè & propriè & homo esset Deus, & Deus homo. Et eadem ratione, dum ille homo cõciperetur ex matre, conciperetur etiam Deus, & humanitas eius, licet existeret existentia propria, non existeret in se, sed in Verbo, neque ipsa posset propriè operari, sed Verbum per ipsam, hic ergo casus apertè declarat, rationes superius contra nos factas, non esse efficaces. Atque hæc satis sint de hac digressione, quæ hic necessaria visa est, vt constet, ea principia metaphysica à nobis tradi, quæ veræ theologiæ deseruiant, hoc enim præcipuè intendimus & optamus. Iam ad inchoatam disputationem reuertamur.

Essentiam actualem posse omnino euerti, cum sua existentia.

XXXIV. Dico vltimo, existentiam actualem esse separabilem ab essentia creaturæ, ita vt cum existentia simul ipsa essentia pereat, seu destruatur. Hæc assertio est certa & euidens. Primo, quia creatura non habet existentiam ex se, sed ab alio, saltem à Deo, à quo semper in suo esse pendet, sed Deus sicut liberè dat esse creaturæ, ita etiam liberè conseruat eã in esse, potest ergo non cõseruare: ergo creatura potest priuari esse, si autem priuetur esse existentiæ, necesse est vt eius essentia simul destruatur ac pereat, quia ablato esse existentiæ, essentia nihil est, vt in secunda sectione declaratum est. Ex quo confirmatur posita assertio, quia omne generabile (teste Aristotele) est corruptibile, & eadem ratione omne quod incipit esse, potest desinere esse, & desitio est proportionata inceptioni, id est, illud ipsum per desitionem potest amitti, quod per inceptionem acquisitum est: sed quando creatura incipit esse, essentia eius incipit esse aliquid, quæ antea erat nihil, seu nondum erat, ergo simili modo potest ita desinere esse, seu separari ab esse, vt omnino suammet entitatem essentiæ amittat.

XXXV. Sed quæret aliquis, qui possit separari hoc modo esse ab essentia, si in re sunt omnino idem: cum planè repugnet idem à se ipso separari. In hoc enim magnam vim faciunt, qui contẽdunt essentiam debere distingui saltem ex natura rei ab essentia creaturæ, & præsertim AEgidius locis supra citatis, & maximè in suo opusculo de ente & essentia, contẽdens nec posse fieri creaturam neque destrui, nisi essentia eius sit aliquid distinctum ab eius esse cui possit & esse imprimi, & ab ea separari. Hunc autem dicendi modum ante AEgidium retulit Alensis septimo Metaphysic. textu vigesimo secundo, & eleganter refutauit. Quia esse creaturæ priusquã fiat, est purè obiectiuum, si absolutè de tota creatura loquamur. *& ideo* (inquit) *non oportet imaginari illud fieri ex hoc, aut quod ipsum imprimatur alicui*, puta *ipsi essentiæ: si enim ita esset, cum illud cui imprimitur res præcedat, & non fiat, per illud fieri, tota res non fiet.* Atque eadem ratio fieri à nobis poterit de desitione, si fit desitio simpliciter, per quam res in nihilum tranfit, & salua proportione applicari potest ad corruptionẽ, vt statim declarabimus. Alensis,

XXXVI. Ad difficultatem ergo posità respondet idem Alensis, fieri rei non esse imaginandum, ac si ipsum esse imprimatur seu coniungatur essentiæ, tanquam actus potentiæ, sed solum quod tota realitas essentiæ, quæ prius erat sub natura possibili, tota postea fit in actu. *Et quidam* (ait) *istam rationem vt præcedit, vocant essentiam, vt autem est terminus actionis diuinæ, vocant esse.* Simili ergo modo, non est imaginandum rem definere esse, eo quod esse separetur ab essentia, sicut actus à potentia receptiua, aut sicut vna res separatur ab alia, aut modus rei ab ipsa re, sed per hoc solum, quod tota res quæ erat ens actu, per actionem Dei suam entitatem amittit, & desinit esse ens actu. Cum ergo dicitur, non posse rem separari à se ipsa si nulla est distinctio ex natura rei, illud verũ est de propria separatione, qua id quod separatur non manet, & id à quo separatur manet, aut in eadem duratione, aut in eodem loco, iuxta modum separationis: at vero hoc modo non separatur esse ab essentia, vt diximus. Si autem idem dicatur separari à se ipso, quia totum definit esse & ab vno statu transit in alium, id est, ab statu essendi ad statum non essendi, vel ab statu actuali, ad potentialem, sic non magis repugnat idem separari à seipso, quam repugnet idem nunc esse, & postea non esse, vel idem nunc actu terminare actionem suæ causæ, postea verò solum manere in potentia seu obiectiuè in causa. Ad hunc ergo modum, & iuxta hanc postremam separationem essentia creaturæ dicitur posse separari ab esse, quia eadem essentia, quæ est actualis dum est, potest amittere totam illã actualitatem, & redire ad solum esse obiectiuum, seu potentiale.

XXXVII. Est autẽ hoc loco aduertendum, quòd licet de omni creata essẽtia verũ sit posse hoc modo separari ab esse

vel

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel potius priuari actuali esse, non tamen omnibus A
æquè vel eodem modo conuenit. Nam quædam
sunt, quæ postquam semel esse recipiunt, non ha-
bent potentiam intrinsecam vt illo careant, seu ab
eo separentur, sed solum per extrinsecam potenti-
am agentis, vt sunt entia incorruptibilia, vt supra
tactum est disputatione vigesima octaua. Alia verò
sunt entia, quæ per intrinsecam potentiam possunt
priuari esse, vt sunt entia corruptibilia quæ constãt
ex materia capaci alterius esse, ex quo sequitur cor-
ruptio vel desitio rei existentis. Rursus est no-
tanda differentia inter desitionem rei per corrup-
tionem, & per annihilationem: nam licet in vtra-
que essentia amittat esse, seu separetur ab illo, ta-
men diuerso modo. Quia in annihilatione omnino
destruitur essentia secundum se totam, & secun-
dum omnes partes suas, quia omnino priuatur esse,
hoc enim est de ratione annihilationis, vt nullum
esse relinquat, neque integrum, neque partiale,
& ideo nihil etiam essentiæ relinquit. Imo etiam
necesse est, vt nullum esse tali desitioni succedat ex
vi talis actionis, seu mutationis iuxta probabilio-
rem Theologorum doctrinam, quam in tertio to- B
mo, tertia parte latè declarauimus. At vero in cor-
ruptione quamuis essentia, quæ corrumpitur, sicut
amittit esse, ita etiam destruatur, vt tota iam non
maneat: non tamen ita destruitur quin aliqua pars
talis essentiæ manere possit, semper enim manet
subiectum, seu materia, & interdum etiam forma,
vt in hominis morte. Tunc autem quantum ma-
net de esse essentiæ, tantum manet de esse existen-
tiæ, quia non sunt taliter si parabilia, vt à nobis su-
pra abundè ostensum est. Quo fit, vt per solam
corruptionem non fit separabilis essentia ab esse, se-
cundum se totam & secundum omnem suam par-
tem, nisi corruptioni adiungatur annihilatio. Hoc
autem intelligendum est de propria corruptione
totius compositi, nam si loquamur de accidente, aut
de sola forma substantiali materiali, illius essentia
omnino separatur ab esse, seu destruitur, quando
totum corrumpitur, sed illa non propriè priuatur
esse, aut corrumpitur, sed concorrumpitur ad de-
sitionem totius. Atque ita facilè constat, quomo-
do actualiter existere, sit separabile à quacunque
essentia, siue integra, siue partiali, & quomodo,
ablato esse, simul etiam ac respectiuè essentia per- C
eat, quod est etiam magnum indicium, illa duo in re
non esse distincta.

*Tractatur obiectio de enunciationibus per-
petuæ veritatis.*

XXXVIII Occurrit tamen statim trita difficultas superi-
us tacta sectione prima ratione primæ opi-
nionis. Quia si, ablata existentia, perit essentia, er-
go propositiones illæ in quibus prædicata essentia-
lia de re prædicantur, non sunt necessariæ, neque
perpetuæ veritatis: consequens autem est falsum, &
contra omnium philosophorum sententiam. Quia
alias omnes veritates circa creaturas essent contin-
gentes, vnde nõ posset de creaturis esse scientia, quia
hæc solum est de veritatibus necessariis. Sequela
probatur, quia si ablata existentia, essentia nihil est:
ergo nec est substantia neque accidens, & conse-
quenter neque corpus neque anima, neque alia hu-
iusmodi, ergo nullum essentiale attributum potest
de illa iure prædicari.

XXXIX. Aliquorum opinio. Propter hanc difficultatem, quidam moderni
Theologi concedunt has propositiones creatura-

rum non esse perpetuæ veritatis, sed tunc incipere
veras esse, cum res fiunt, & veritatem amittere cũ
res pereunt, quia (vt Aristoteles dixit) *Ab eo quod
res est, vel non est, propositio vera vel falsa est.* Veruntamen hæc sententia non solum modernis philoso-
phis, sed etiam antiquis contraria est, imò & Patri-
bus Ecclesiæ, dicit enim Augustinus 2. de libero ar-
bitrio capite octauo, *Tria & quatuor esse septem, perpe-
tuo verum esse, etiamsi nihil sit quod numeretur.* Et in
eodem sensu dicit libro quarto Genesios ad liter.
capite septimo. *Senarius est numerus perfectus, non quia
Deus sex diebus omnia perfecit, sed potius e conuerso, ideo
Deus sex diebus omnia perfecit, quia ille numerus perfe-
ctus est, qui perfectus esset, etiamsi illa non essent.* Simili-
ter Ansel. in dialogo de veritate cap. 14. ex professo
cõtendit, veritatẽ harũ enuntiationũ esse perpetuã,
neque destrui, etiamsi res ipsæ destruantur.

Nec satis est, si quis respondeat cum Diuo Thoma 1. parte quæstione decima, articulo tertio, ad 3. XL.
quæstione decimasexta, articulo septimo, ad primũ
& quæstione prima, de veritate, articulo quinto, ad
11. & articulo sexto ad 2. & 3. destructa creaturarum
existentia, has enuntiationes esse veras, non in se, B
sed in intellectu diuino. Quia hoc modo non solum
huiusmodi enunciationes, in quibus attributa es-
sentialia prædicantur, sed omnes etiam accidenta-
les seu contingentes quæ veræ sunt, habent verita-
tem perpetuam in intellectu diuino. Quod si dicas,
esse differentiam, quia licet omnes sint perpetuo in
intellectu diuino, non tamen cum eadem necessi-
tate, nam illæ veritates, in quibus prædicatum es-
sentiale tribuitur subiecto, ita sunt in intellectu di-
uino, vt non potuerint non esse in illo, vnde sunt
simpliciter necessariæ, & absque vlla suppositione.
At verò aliæ veritates contingentes licet semper fu-
erint in diuino intellectu, non tamen cum absoluta
necessitate, sed solum ex suppositione, quod in a-
liquo tempore futuræ essent. Si hoc (inquam) di-
catur, inde magis confirmatur & augetur difficul-
tas contra præcedentem sententiam, quia propo-
sitiones illæ, in quibus essentialia prædicata dicun-
tur de subiectis, non ideo veræ sunt, quia ita futu-
rum est in aliqua differentia temporis, tum quia e-
tiam si Deus statuisset vt nihil in tempore fieret, ni-
hilominus cognosceret illas esse veras, tum etiam
quia non solum sunt veræ ab æterno, quatenus de C
futuro enuntiari possunt in ordine ad tempus, sed
simpliciter, & abstrahendo ab omni differẽtia tem-
poris, & in vtroque valde differunt à veritatibus
contingentibus, quæ solum in ordine ad existen-
tiam pro aliqua differentia temporis veritatem ha-
bent. Rursus neq; illę enuntiationes sunt veræ, quia
cognoscuntur à Deo, sed potius ideo cognoscũtur,
quia veręsunt, alioqui nulla reddi posset ratio, cur
Deus necessario cognosceret illas esse veras, nã si ab
ipso Deo proueniret earũ veritas, id fieret media vo-
lũtate Dei: vnde nõ ex necessitate proueniret, sed vo
lũtariè. Item, quia respectu harũ enunciationũ com-
paratẽ intellectus diuin⁹ vt merè speculatiuus, nõ vt
operatiu⁹: intellectus autẽ speculatiuus supponit ve
ritatẽ sui obiecti, nõ facit: igitur huiusmodi enũcia-
tiones, quę dicũtur esse in primo imo etiã quę sunt
in secundo modo dicendi per se, habent perpetuam
veritatem, non solum vt sunt in diuino intellectu,
sed etiam secundum se ac præscindendo ab illo.

Est igitur valde cõmunis ac recepta sententia, has XLI.
propositiones esse perpetuæ veritatis, quam docet Communis sententia.
cũ antiquis Arabibus Albertus Magnus in cõment.
libro

lib. de causis propositione 8. & in post prædicamentis A
capit. 9. & eam sequi videtur Diuus Thomas citatis
locis, quamuis totam hanc perpetuitatem referat ad
intellectum diuinum. Eandem sententiam ex Diuo
Alberrus. D. Thom. Capreol. Soncinas. Thoma & Alberto defendit Capreolus in 1. distin. 8.
quæstione prima, conclusione prima, & Soncinas
9. Metaphysicor. quæstione 5. vbi refert Henricũ
Quodlib. 10. quæst. 2. & 3. & Heruæum, Quodlib. 3.
quæstione prima, Scotum & alios authores in 3. d.
Caiet. Ferrar. 21. Tenet etiam Caietanus 1. Posteriorum capit. 9.
& Ferrariensis 2. contra gentes cap. 52. & videtur esse
sententia Aristotelis libr. 9. Metaphysicor. capit. 6. 7.
& 9. Hanc autem sententiam ita declarant multi ex
dictis authoribus, vt dicant, essentias quidem rerum
creabilium non esse æternas, simpliciter loquendo,
vt suprà sectione 2. à nobis probatum est: connexio-
nes autem prædicatorum essentialium cum ipsis es-
sentiis esse æternas. Item aiunt, quando res creantur,
essentias rerum creari & fieri, non tamen fieri præ-
dictam connexionem, nam aliud est essentiam fieri, a-
liud verò est fieri, vt talis essentia sit talis rei, v.g. ho-
minis, equi, &c. essentia. Primum enim est verum, nã
essentia creata, simpliciter loquendo, habet causam B
efficientem, quia non solùm sunt existentiæ rerum,
sed etiam essentiæ. Quòd verò essentia sit talis rei, nõ
habet causam efficientem, nec fit, quia de se est ne-
cessarium ac perpetuum: quod est dicere, hominem,
quidẽ, aut animal habere causam efficientem, quòd
verò Petrus sit homo, aut homo animal, non habere
causam efficientem, quia illa connexio de se est om-
nino necessaria. Vnde consequenter etiã aiunt, quã-
uis essentia creaturæ habeat causam, veritatem tamẽ
essentiæ non habere causam, quia consistit rei verita-
tis in illa necessaria connexione, quæ de se perpetua
est, & causam non habet, & hoc modo est scientia de
veritatibus necessariis ac perpetuis.

XLII. Ferrur de proposita sententia iudicium. Sed hæc etiam sententia, nisi ampliùs declaretur,
non videtur posse defendi. Primò, quia si connexio
illa talis prædicati cum subiecto æterna est: inquiro
quid sit extra Deum, nam vel est aliquid, vel nihil, si
aliquid, quomodo est æterna sine causa efficiente?
Si nihil, mirum quidem non est, quod efficientem
causam non habeat, mirum tamen est, quod possit
esse æterna, aut quòd sit realis connexio, si nihil est.
Item connexio nihil aliud est, quàm vnio, vnio au- C
tem res aut modus rei esse debet: si ergo nulla res est
æterna, neque etiam vnio rerum esse potest æterna,
quia modus rei non potest esse sine re. Præterea,
quomodo potest essentia habere efficientem cau-
sam, & non habere ab illa vt sit talis rei essentia? Nam
si essentia sit, in aliqua re seu entitate sit: ergo per e-
andem efficientiam habet, quod sit talis rei essen-
tia. Et confirmatur, nam sicut essentia Petri non
erat antequàm fieret, ita nec Petrus habebat esse-
tiam, antequàm crearetur, vel generaretur: vnde ne-
que erat homo, neque animal, &c. ergo totum hoc
accepit per generationem à sua causa efficiente, ergo
non solùm sunt essentiæ, sed etiam connexiones es-
sentiales. Confirmatur secundò, nam cùm forma
(verbi gratia anima) imprimitur materiæ, formali-
ter incipit dare toti composito non solùm vt sit, sed
etiam vt viuat, sentiat, &c. ergo causa efficiens, quæ
talem formam vniuit materiæ, non solùm fecit illud
totum, sed etiam fecit illud esse viuens, animal, &c.
ergo fecit vt talis essentia tali rei conueniret. Tan-
dem, aut, *esse*, in his locutionibus sumitur in eadem
significatione, vel in diuersa: si in diuersa, est aperta
æquiuocatio: & non est constans doctrina: si in ea-

dem, necesse est, vt eandem habeat causam efficien-
tem. Quod ita declaro, nam cùm dicitur essentia
simpliciter habere causam efficientem, necesse est,
vt dicatur illam habere in ordine ad esse, quia nihil
fit nisi vt sit. Vel ergo hoc intelligitur de esse in a-
ctu, & sic est verum: vel de esse in potentia, & sic est
falsum; si in rigore sit sermo de causa efficiente actu,
quamuis sit verum de causa potente efficere. At
verò idem prorsus est, cùm dicitur essentia ei⁹ talis
rei: nam, si sit sermo de esse actuali, non potest esse
essentia creata alicuius rei in actu nisi per causam
efficientem: quia quod actu non est, non potest esse
actu alicuius. Et hoc etiam probant rationes factæ,
quia sicut Petrus non est nisi fiat, ita neque actu est
homo, nisi fiat homo, sed est tantum homo in potẽ-
tia. Vnde si de hoc tantum esse sit sermo, verum est
non habere causam efficientem in actu, requirit ta-
men illam saltem potentem efficere. Quid est ergo,
quod affirmatur de vno, & negatur de altero?

Atque hinc falsum etiam esse videtur, quod dici- XLIII.
tur, essentiam habere causam efficientem, veritatem
autem essentiæ non habere. Nam veritas essentiæ
re ipsa nihil aliud est, quàm ipsa essentia, vel ad sum-
mum consideratur vt proprietas intrinsecè coniun-
cta cum essentia: ergo impossibile est, quin habeat
eandem causam, vel æquè primò, vel concomi-
tanter. Qui enim intelligi potest, vt aliqua causa
efficiat aurum, & non efficiat verum aurum?
Quòd si efficiendo aurum, efficit essentiam auri,
quomodo efficiendo verum aurum, non efficit ve-
ritatem essentiæ auri? Vnde eodem possumus vti
dilemmate. Nam vel est sermo de veritate in po-
tentia, vel in actu: quodcunque autem horum di-
catur, eadem est ratio essentiæ & veritatis in poten-
tia, vel in actu vt patebit facilè, applicando argumẽ-
tum factum. Denique, aut est sermo de veritate
complexa, quæ propriè est in intellectu componen-
te & diuidente, & hæc ita habet causam efficientẽ,
sicut ipsa compositio & diuisio nostri intellectus:
nam illi inest, & cum ea incipit, eo modo quo est, vt
dixit D. Tho. 1. p. quæst. 16. a. 7. ad 4. Et idem est (ser-
uata proportione) de veritate, quæ est in compositi-
one vocis, tanquam in signo. Aut est sermo de veri-
tate rei, quæ fundat intellectus veritatem, & hęc non
differt ab ipso esse. Vnde est illud Aristotelis: *Ab eo* C
quod res est, vel non est, propositio vera vel falsa est: ergo e-
andem habet causam, quam ipsum esse, & eidem
subest mutationi. Vnde ipsemet Diuus Thomas,
quæstione prima, de veritat. articul. 6. ad 4. Verita-
tem pronuntiatorum ait etiam quantum ad essenti-
alia rerum ipsarum, non esse omnino immutabilem,
nisi rebus manentibus.

Hæc verò controuersia (vt mihi quidem vide- XLIIII.
tur) tota consistit in varia significatione illius copu-
læ, *est*, per quam coniunguntur extrema in his enun-
tiationibus. Duobus enim modis accipi potest.
Primo, vt significet actualem & realem coniunctio-
nem extremorum in re ipsa existentem, ita vt cùm
dicitur, *homo est animal*, significetur re ipsa ita esse.
Secundo, solùm significet, prædicatum esse de ratio-
ne subiecti, siue extrema existant, siue non. In prio-
ri sensu veritas propositionum pendet sine dubio ab
existentia extremorum, quia iuxta illam significati-
onem verbum, *est*, non absoluitur à tempore, seu
(quod idem est) significat realem & actualem dura-
tionem, quę nulla est, ablata existentia extremorum,
& ideò talis propositio falsa est, nam est affirmatiua
de subiecto non supponẽte. Et in hoc eodem sensu,

Universidad de Deusto
Biblioteca

optimè probant rationes proximè factæ, veritatem harum enuntiationum pendere ex causa efficiente, à qua pendet existētia extremorum. Item probatur, non solùm essentiam creatā absolutè sumptam habere causam efficientem, sed etiam applicationem essentiæ (vt sic dicam) ad hanc rem habere causam efficientem, id est, nō solùm hominē vel animal habere causam efficientem, sed etiam, hominem re ipsa esse animal, habere causam efficientem. Quamuis.n. nō sit duplex actio vel efficientia: vna, qua fit homo, alia qua homo sit animal, tamen re vera vtrumq; fit, quando homo generatur: solùmque differt, quia his verbis, *homo est animal*, significatur complexè prout à nobis concipitur, re autem ipsa fit simplici actione, qua in re fit homo & animal, quatenus in talire idē sunt. Ita docuit latè Heruæus quodblib. 1. quæst. 10. quem defendit Iauell. 5. Metaph. quæst. 12. contra Soncin. eodem libr. 5. quæst. 10. qui planè in æquiuoco laborat, vt dictum est. Denique in hac eadem significatione procedit assertio nostra, quòd existentia non separatur ab essentia, nisi per destructionem & desitionem eiusdem essentiæ. Neque contra eam procedit obiectio facta: negatur enim, propositiones, in quibus essentialia prædicata dicuntur de subiectis, in eo sensu veras esse, ablata actuali existentia. Sic enim verum est illud Aristotelis in Prædicamentis, capit. de substantia: *Ablatis primis substantiis, impossibile est aliquid remanere*, & eodem modo dixit Auerr. 1. Physic. com. 63. *Quando res desinit esse, nomen perdere & diffinitionem.*

Heruæus. Iauell.

XLV. At verò in alio sensu, propositiones sunt veræ etiamsi extrema non existant: & in eodem sunt necessariæ ac perpetuæ veritatis, quia cum copula *est* in dicto sensu non significet existentiam, non attribuit extremis actualem realitatem in se ipsis, & ideò ad suam veritatem non requirit existentiam, seu realitatem actualem. Item, hoc declaratur ex prædictis authoribus, quia propositiones in hoc sensu reducuntur ad sensum hypotheticum seu conditionatū, cùm enim dicimus hominem esse animal, abstrahēdo à tempore, nihil aliud dicimus, nisi hanc esse hominis naturam, vt non possit fieri homo quin sit animal. Vnde sicut hæc conditionalis est perpetua, *si est homo, est animal*, vel, *si currit mouetur*, ita hæc est perpetua: *homo est animal*, vel, *cursus est motus*. Atque hinc etiam fit, vt hæ connexiones in hoc sensu, non habeant causam efficientem, quia omnis efficientia terminatur ad actualem existentiam, à qua dictæ propositiones in hoc sensu abstrahunt. Et hoc solum probant rationes aliæ, quas congerit Soncinas locis citatis. Imò in hoc eodem sensu non solùm non requirunt hæ cōnexiones causam efficientem in actu, verum etiam neq; in potentia videntur illam postulare, si formaliter ac præcisè sistamus in earum veritate. Quod potest declarari ratione facta de propositione conditionali, cuius veritas non pendet ex causa efficiente, vel potente efficere, & ideò æq; reperitur in rebus impossibilibus ac in possibilibus: eq; enim vera est hæc conditionalis, *si lapis est animal, est sensibilis*, ac ista, *si homo est animal, est sensibilis*: ergo etiam hæc propositio, *omne animal est sensibile*, per se non pendet ex causa, quæ possit efficere animal. Vnde, si per impossibile nulla esset talis causa, nihilominus illa enunciatio, vera esset, sicut hæc est vera, chymera est chymera, vel similis. Quāquā in hoc possimus discrimē assignare inter connexiones necessarias, conceptas & enunciatas, inter res possibiles seu essentias reales, & inter res fictitias vel entia rationis, quòd in illis ita est cōnexio necessaria secundum intrinsecam habitudinem extremorum abstrahentium ab actuali existentia, vt tamen sit possibilis in ordine ad actualem existentiam, & hoc totum potest significari per copulam *est*, etiam vt à tempore abstrahit, ita vt, cum dicitur, *homo est animal rationale*, significetur, hominem habere essentiam realem sic definibilem, seu (quod idem est) esse tale ens, quod non est fictum, sed reale, saltem possibile: & quoad hoc pendet veritas talium enunciationum à causa potente efficere existentiam extremorum. At verò in entibus fictitiis, solum fiunt connexiones necessariæ sine habitudine, etiam de possibili, ad existendum, sed solum per ordinem ad imaginationem, seu fictionem mentis. Denique iuxta hunc sensum cessat etiam obiectio facta contra assertionem nostram, quia, licet hæ connexiones sint necessariæ independenter ab existentia, nihilominus essentiæ, quæ per eas significantur, non sunt vera & actualia entia, si existentia priuantur.

Fonseca lib. 5. c. 5. q. 1. &c.

D. Thom. D. Anſel.

Soncinas.

Sed adhuc supersunt duæ instantiæ. Prior est, quia nondum est explicatum quid sit ista necessaria connexio extremorum non existentium: nam cùm nihil in re ponat, difficile est intellectu quomodo possit fundare necessariam veritatem. Neque enim satisfacit si dicamus, ablata rerum existentia, solum manere hanc connexionem in diuino exemplari & ab illo oriri talem necessitatem: hoc (inquam) non satisfacit, nam, licet veritas harum connexionum, vt est realis & actualis veritas, non maneat nisi in diuino intellectu (quo sensu locutus est D. Thomas citatis locis, præsertim 1. part. quæstione 16. artic. 7. & sumitur etiam ex Anselmo Dialog. de verit. cap. 7. & 8.) nihilominus necessitas huius veritatis, & prima radix ac origo talis connexionis non videtur posse referri in diuinum exemplar. Nam ipsummet diuinum exemplar habuit hanc necessitatem repræsentandi hominem animal rationale, nec potuit illum alterius essentiæ repræsentare, quod non aliunde prouenit, nisi quia non potest homo esse alterius essentiæ, nam hoc ipso quod sit res alterius essentiæ, iam non est homo: ergo ex obiecto ipso & non ex exemplari diuino prouenit hæc necessitas: semper ergo restat difficultas tacta quomodo, scilicet, si obiectum illud in se nihil est, possit ex se habere talem connexionem prædicatorum, vt fundet aliquo modo necessitatem talis scientiæ, & talis veritatis, ac talis exemplaris. Ad hoc dicendum videtur, hanc cōnexionem nihil aliud esse, quàm identitatem extremorum quæ sunt in propositionibus essentialibus & affirmatiuis (& idem dicendum est proportionaliter de diuersitate extremorum in negatiuis.) Omnis enim veritas propositionis affirmatiuæ fundatur in aliqua extremorum identitate, vel vnitate, quæ, licet à nobis concipiatur complexo modo, & per modum coniunctionis prædicati cum subiecto, tamen in re nihil est præter ipsammet rei entitatem. Identitas autem, cum sit proprietas entis (nam idem & diuersum ad vnitatem reducuntur, vt suprà diximus) in omni ente, seu in omni statu entis cum proportione reperitur. Vnde, sicut homo existens, & animal in re idem sunt, ita homo possibilis, seu qui obiici potest scientiæ aut exemplari hominis, identitatem habet cū animali proportionaliter sumpto: hæc ergo identitas sufficiens est ad fundandam illam necessitatem, & reperiri potest in ente in potentia, quamuis nihil fit actu, quia nihil addit enti in potentia, nisi habitudinem rationis in ordine ad conceptus nostros.

Sed

XLVII. Dubiolum tolollitur.

Sed tunc oritur secunda difficultas, nam sequitur hanc etiam connexionem esse necessariam, *homo est*, seu *existit*, aut *est existens*, & consequenter esse veram etiamsi actu non existat, quod est planè falsum, & contra omnem sensum, & verborum vim. Sequela autem patet, quia etiam homo & existens habent identitatem, vel obiectiuam & possibilem, vel actualem, si cum proportione sumantur. Item quia, si illa propositio reducatur ad conditionalem propositionem, reperietur vera & necessaria, quia non potest fieri homo quin sit existens, sicut nō potest fieri quin sit animal: tota autem necessitas huius propositionis, *homo est animal*, dicebatur esse, quia non potest esse homo sine animali, quæ necessitas dicitur ab aliquibus composita seu ex suppositione: eadem ergo est in illa, homo est existens, quia non potest esse homo sine existentia. Respōdetur, in re quidē, nullam ferè esse diuersitatem, si existens cum eadem proportione sumatur, vel in actu, vel in potentia, vt argumētū probat, & ex superiùs tractatis satis constat. Nihilominus tamē in modo loquendi est diuersitas, & ideò absolutè negāda est consequentia, quia verbum existendi simpliciter dictū non significat potentiā, sed exercitiū existēdi. Vnde illa locutio, *homo existit*, simpliciter dicta, nō reddit sensum compositum, id est, si est homo, est existens, sed simplicem & absolutum, & ideò si esset necessaria, significaret absolutam necessitatem existēdi, quæ homini cōuenire nō potest.

SECTIO XIII.

Qualis sit compositio ex esse & essentia, qualisue compositio sit de ratione entis creati.

I. HÆC quæstio necessaria est tum ad explicandas difficultates tactas in secunda & tertia ratione pro prima sententia propositis in sectione prima, tum ad examinanda vel declaranda multa, quę de hac cōpositione scripta sunt ab authoribus, præsertim à Caietano de ent. & essent. c. 5. paulò post quæst. 9. vbi per comparationem ad compositionē ex materia & forma declarat compositionem ex esse & essentia, quas in duobus conuenire dicit, differre autem in decem.

Collatio compositionum ex esse & essentia & ex materia & forma.

II. PRima conuenientia est, quia vtraque compositio est ex actu & potentia. De prima compositione hoc per se notum est: de secunda probat, quia quidditas quælibet ex eo ponitur in rerum natura, quòd existentiam acquirit. Quæ probatio valde debilis est, si sit sermo, vt re vera est, de potentia receptiua, quia essentia non dicitur acquirere esse, quia priùs fuerit in potentia ad recipiendū, & postea suspiciat actū, sed quia prius tota erat in potentia obiectiua seu actiua suæ causæ, & posteà fit ens actu. Secūda cōueniētia est, quod in vtraq; compositione actus & potētia reducuntur ad idem genus. Quæ vera est, intercedit.n. ēt inter compositionem realem, & rationis, seu inter cōpositionem Physicam, & Metaphysicam, vt patet in compositione ex genere & differentia. Quamquā in hoc obseruari possit nōnulla diuersitas, nam in Physica compositione vtraq; pars, scil. materia & forma, ponitur tantum reductiuè in prædicam. in Metaphysica autem compositione differentia tantum ponitur reductiuè in prædicamēto, genus verò, quamuis vt pars possit etiam reduci, seu ad latus constitui, tamen vt est quoddam totum, directè collocatur. Idemq; suo modo reperitur in cōpositione ex esse & essentia, quæ etiam Metaphysica est, vt infrà dicam: nam essentia integra directè collocatur in prædicamento, existentia verò concepta vt quidam modus, solum per reductionē, de quo in superioribus satis diximus.

III. Differentiæ legi possunt in prædicto authore: sex enim priores omnes supponunt distinctionem realem inter essentiam & existentiā, & quod existentia nō est actus nisi essentiæ completæ & compositæ ex materia & forma, & ideò neq; nobis necessariæ sunt, neq; oportet denuò impugnare multa, quæ in eis dicūtur. Vt quòd in cōpositione ex esse & essētia neutrū extremorū est pars substantiæ: est .n. hoc verum in cōpositione cōpleti entis, non verò in omni compositione ex esse & essentia: hæc .n. etiam in materia ipsa & forma, & in anima separata reperiē. Itē quod in secunda differentia dicitur, in cōpositione ex materia & forma alterū extremū esse puram potentiā, nō verò in compositione ex esse & essentia: hoc (inquam) inprimis non est generale, cùm ipsa materia cōstet ex esse & essentia, & præterea, si essentia præscindatur ab esse, magis potentiale ens est, quā materia præcisa à forma, seu vt supponitur formæ cū suo esse, quamquā illæ potentialitates sint diuersæ rationis, nam in essentia vt sic est obiectiua, in materia verò est receptiua. Et similia ferè notari possunt in quatuor sequentibus differentiis, quas omitto.

Consurgatne vnum per se ex esse & essentia.

IIII. QVod verò in septima dicit, ex materia & forma fieri vnum per se, non verò ex esse & essentia, falsum esse censeo, etiam in opinione, quod essentia & existentia realiter distinguantur. Primò, quia cōparantur vt actus & potentia eiusdem generis, quæ per se & ex natura sua instituta sunt ad cōponendum vnū, & essentia sine existentia non habet cōpletam actualitatem, imò neq; est ens in actu: cur ergo nō cōsurget ex eis ens per se vnum? Secundò, quia non fit ex eis vnū per accidēs: ergo fit vnū per se. Antecedēs admittitur & probatur ab eodem Caietano, quia vnum per accidens aggregat res diuersorum generū: C cōsequentia verò probatur, quia ex essentia & esse fit re vera vnū: nam realiter vniūtur inter se, imò (quod mirabile est) ipse Caietanus ibidem ait, *quod essentia per se adunatur cum esse*: inter vnū autem per se & per accidens nō potest mediū excogitari. Tertiò, quia aliàs nullum ens creatū esset per se vnū, quatenus ens actu est. Quartò, quia ratio Caietani est valde debilis sc. quia ens per se vnum solum fit ex partibus substātiæ, esse autē non est pars substantiæ: est .n. assumptio falsa, nam etiam fit per se vnum ex substantia & actu seu termino substantiali, alioqui ex natura & subsistentia nō fieret per se vnum, neq; suppositum substantiale, vt sic, esset per se vnum, quod planè falsum est. Vnde possumus Theologicè improbare illā doctrinam, quia ex ea sequitur Christum non esse vnū per se, quia constat ex humanitate & Verbo, non vt ex partibus substantialibus, sed vt ex natura & subsistentia, vel tanquam ex essentia & esse.

Compositionem ex esse & essentia esse compositionem ex his.

V. ATque hinc simili modo constat, octauam differentiam, quam idem author assignat, falsam esse, nimirum, quòd compositio ex materia & forma

Universidad de Deusto
Biblioteca

est compositio ex his, & ideò sit ibi vnum tertium: A compositio autem ex esse & essentia est compositio cum his, quia in ea non datur res quæ constet ex essentia & existentia propriè loquendo, sicut datur res constans ex materia & forma, sed essentia componit cum existentia, & è conuerso, & ideò (inquit) dictum est quod adunantur per se, non tamen componendo tertium. Sed hæc distinctio duplicis compositionis, ex his, & cum his (vt alibi in simili causa contra Durandum ostendi) confícta est: omnis enim compositio vera secundum diuersas habitudines est compositio ex his, & cum his, vel huius ad hoc, vt proprius Durandus dixit. Nam in ordine ad terminum qui ex compositione resultat, dicitur compositio ex his, quia compositum non componit cum componentibus, sed componitur ex illis, secùdum habitudinem autem componentium inter se dicitur compositio cum his, vel huius ad hoc, quia vnum cum alio componit tertium. Impossibile autem est dari aliquam veram compositionem, quin detur aliquid per illam compositum, quod vnitatem aliquam habeat compositioni proportionatam: ergo impossibile est dari veram compositionem quin sit B compositio ex his. Consequentia est euidens ex dictis, & ex ipsa terminorum significatione: quid enim aliud est esse compositionem ex his, nisi esse cõpositionẽ vnius rei constantis ex multis? Antecedens verò patet, quia omnis vera actio, præsertim transiens, habet aliquem adæquatum terminum: ergo & compositio habet adæquatum terminum, ad quem terminetur, qui esse non potest nisi compositum. Item quia omnis compositio fit per vnionem componẽtium, ex vnione autem resultat vnum, non simplex, sed compositum. Sic igitur, si compositio ex esse & essentia est vera compositio & realis, vt ipsi dicunt, negari non potest quin sit compositio ex his: negari etiam non potest quin ex ea resultet vna res composita, nam si hæc non datur, quid, quæso, est quod ex esse & essentia componitur? Item Caietanus nullam rationẽ affert, neque afferre potest, cur ex esse & essentia non cõponatur vna res. Item alioqui pari ratione diceret ex subsistentia & natura non fieri vnum quid, quod est planè falsum, quia suppositũ substantiale est verè vnum. Sequela patet argumento suprà indicato, quia etiam hæc compositio non est ex par- C tibus substantialibus, sed ex essentia & termino seu modo essentiæ. Vnde hic etiam vrget ratio Theologica, quia sequitur, incarnationem non esse compositionem ex his, quia est cõpositio ex natura & supposito, vel ex esse & essentia. Atq; ita etiam fit, Christum nõ cõstare ex natura diuina & humana, quod est cõtra modũ loquendi Conciliorum dicentium, Christum ex duabus & in duabus naturis subsistere.

VI. Omissis ergo iis differentiis, iuxta opinionem asserentem, esse & essentiam esse res distinctas, dicendum esset, compositionem ex esse & essentia cõuenire cum aliis vniuocè in communi ratione veræ & realis compositionis ex reali potentia & actu ad idẽ genus seu prædicamentum aliquo modo pertinentibus, ideòq; conuenire etiam in ratione compositionis, qua fit per se vnum ex multis. Differre autẽ quia actus huius compositionis non est propriè forma, nec substantialis, neq; accidentalis, sed simplex quidam terminus essentię, vel modus intrinsecus & proportionatus illi, & consequenter etiam differre ex parte alterius extremi, scilicet essentiæ, quia non est propriè materia, sed potentia receptiua alterius rationis, & proportionata tali actui.

Compositio ex esse & essentia Analogicè dicitur compositio.

AT verò iuxta nostram sententiam dicendũ est, VII. compositionem ex esse & essentia, Analogicè tantùm compositionem appellari, quia nõ est compositio realis, sed rationis: compositio enim realis non est nisi ex extremis in re ipsa distinctis: hìc autẽ extrema non sunt in re distincta, vt ostendimus: ergo compositio ex illis non potest esse realis. Sicut aũt ens rationis non est ens nisi Analogicè ac solo ferè nomine, ità cõpositio hæc non habet vniuocam cõuenientiam cum cõpositione reali materiæ & formę v.g. sed Analogam tantùm proportionem. Atq; hæc est prima & quasi generica differentia inter hanc cõpositionẽ & illam quæ est ex materia & forma. Cum hac verò coniuncta est alia differentia, quæ ad rem præsentem spectat, quòd cõpositio ex materia & forma reperitur tantùm in corporibus & sensibilibus rebus: hæc verò ex esse & essentia cõmunis est omnibus entibus creatis quæ sunt entia in actu, & ideò illa cõpositio Physica est, quia nõ abstrahit à materia se- B cundum esse: hæc verò est Metaphysica, quia abstrahit, & cõmunis est entibus immaterialibus. Ex quo etiã fit, vt illa prior cõpositio Physica fundamentum sit Physicę transmutationis: hæc verò minimè, sed ex se abstrahat à corruptione, vel transmutatione Physica, nisi quatenus adiungitur rebus, in quibus prior cõpositio reperitur. Ab aliis verò Metaphysicis cõpositionibus differt, generatim loquendo, quia ad diuersum terminũ & quasi formalem effectum ordinatur. In particulari verò differt à compositione ex natura & subsistẽtia, quia hæc realis est, illa rationis: ab aliis verò compositionibus rationis, vt ex genere & differentia, &c. quia illæ ex se abstrahunt ab existẽtia actuali, & cõsiderantur ẽt in ente in potentia: hæc verò consideratur tantũ in re vt actu existente.

Quomodo ex esse & essentia compositio sit ratio-nis tantùm.

SEd contra hanc explicationem occurrunt non- VIII. nullæ obiectiones, quarum solutionibus res hæc magis declarabitur. Prima est, quia si hæc est tantum rationis cõpositio, nõ potest dici esse de ratione creaturæ, quia vel non est communis omnibus creaturis, vel non propria earum: nam cõpositio rationis fingitur à ratione: ergo extrinsecùs aduenit creaturis: ergo non est de ratione earum, nec potest dici omnibus communis. Quòd si dicatur communis, non quatenus actu cogitatur, sed quatenus circa omnes creaturas excogitari potest, hoc modo non erit propria entis creati, sed in Deo etiam cogitari aut fingi poterit: nam cõpositio rationis nõ repugnat perfectæ simplicitati reali, & ideò non repugnat Deo. Sic enim dicunt Theologi, personas diuinas constitui relationibus, seu subsistentiis personalibus, quæ cõstitutio planè est quædam rationis compositio, nam relationes ratione distinguuntur ab essentia, & personæ relationibus & ipsa essentia constituuntur, & quasi cõponi intelliguntur, sic etiam Theologi nõnulli attribuunt Deo compositionem ex genere & differentia. Nec defuerunt etiam, qui putarent esse distingui ratione ab essentia, etiam in Deo.

Respondetur, hanc compositionem ex esse & es- IX. sentia ita esse rationis, vt nõ ab intellectu merè gratis cõficta sit, sed in re habeat aliquod fundamentũ. Dicitur ergo hæc cõpositio esse de ratione entis creati, nõ quatenus ab intellectu completur vel cogitatur, sed

sed secundum fundamentum quod in ipso ente cre- A tur tanquam entia realia actualia, præsertim præcisè ato habet: hoc autem fundamentum non est aliud, sumpta, & quatenus vnũ non includitur in cõceptu nisi quia creatura non habet ex se actu existere, sed alterius, sed satis esse, quòd extrema sint rationes aliquę reales aptę ad existendũ aliquo modo. Quod patet apertè in compositione rationis ex natura specifica & differentia indiuiduante: natura enim specifica vt præcisa per conceptum ab omnibus differentiis indiuiduantibus, non est ens actu, sed solùm ratio quædam realis apta vt sit actu in indiuiduis (loquimur autẽ de illa compositione vt rebus realibus attribuitur, seu vt habet terminum realem.) Igitur quòd extrema sint entia realia in actu, est quidẽ per se necessarium ad compositionem realem: ad compositionem autem rationis minimè. Vnde potest triplex compositio rationis distingui. Vna, quæ sit ex extremis vt in re ipsa sunt entia in actu, licet nõ sint actu distincta. Alia, quæ sit inter extrema realia quidem aptitudine seu formalitate reali obiectiua, abstrahentia tamen ab actualitate existentiæ. Alia deniq; quæ sit quasi media, ita vt vnum extremum eius sit solùm ratio aut essentia realis præcisè concepta, aliud verò sit existentia actualis. Et hæc responsio est B optima, & satis conformis modo concipiendi.

X. Compositio ex esse & essentia qualiter creaturarum propria.

Rursus ex dictis intelligitur facilè, quòmodo hæc compositio sit propria entis creati, & Deo attribui non possit, nam fundamentum eius includit imperfectionem repugnantem Deo, qui est ens actu per essentiam, & neq; est, neq; concipi potest vt ens potentiale, quia ipsa potentialitas essentiæ, Deo vt Deus est, repugnat. Quocirca, quidquid sit de compositione rationis in communi, an quatenus talis est repugnet perfectioni diuinæ (nam fortasse aliqua non repugnat, nisi sit quæstio de nomine, & ad vitandam vocis inuidiam vocetur cõstitutio & non cõpositio, etiam rationis) tamen cõpositio illa rationis, quæ in re habet fundamentum includens imperfectionem, Deo planè repugnat, & hac ratione, qui meliùs ex Theologis sentiunt, negant in Deo compositionem ex genere & differentia, tametsi rationis sit: quia requirit in re aliquod fundamentũ imperfectionem includens, sc. limitationem perfectionis, quæ possit genere & differentia circumscribi, vt præc. disput. tactum est. Sic ergo longè maiori ratione repugnat Deo compositio ex esse & essentia. Qui verò ei talem compositionem attribuunt, aut in eo esse & essentiã ratione distinguunt, vel non cõcipiunt quid sit Deus, vel non satis intelligunt, in quo ratio huius compositionis consistat, vel non loquuntur de distinctione rationis de qua nunc agimus, sed quæ excogitari C potest inter esse & essentiam in communi prout abstrahit à Deo & creaturis.

XI. Obiectio.

Secunda obiectio esse potest, quia iuxta nostram sententiam nec compositio rationis excogitari potest ex esse, & essentia. Nam compositio per se alicuius rei esse debet ex extremis realibus, quamuis ipsa rationis sit: non enim dicitur rationis, quia ipsa extrema per rationem ficta sint, sed quia, licet quid reale sint, tamen in re non sunt duo, sed vnum: at verò essentia & esse, neq; in re sunt, nec etiã concipi possunt vt duo extrema realia, quia, quando sunt duo extrema, eo modo quo sunt duo, vnum non includitur in alio: essentia verò nõ cõcipitur vt extremum reale nisi vt includens esse, vt à nobis suprà dictũ est: ergo nõ potest cõcipi per modum cõpositionis hæc actualitas, quã essentia intelligitur habere ab esse. Et vrgetur ampliùs hæc difficultas in ipsamet existentia creata: illa enim est ens creatum, vnde necesse est vt etiam in illa locum habeat hæc compositio: nam illa est potentialis & potest interdum esse, interdum nõ esse, & tamen in illa non potest intelligi compositio ex essentia & esse, aliàs procederetur in infinitum.

XII. Dissolvitur.

Respondetur primò, non esse necessarium ad cõpositionem rationis, vt extrema sint vel concipian-

XIII. Secundò verò dici posset, non omnem compositionem rationis esse ex extremis, quæ mutuòse excludunt, seu quorum neutrum includitur in conceptu alterius, sed satis esse vt vnum possit ab alio præscindi, quamuis alterum è conuerso non possit. Sic enim substantia est aliquo modo composita secundum rationem, quia resolui potest in duos conceptus, entis & modi per se, quamuis in conceptu modi necessario includatur ens. Sic ergo dicetur in præsenti. Et vtroq; modo potest confirmatio de ipsa existentia expediri: primo enim dici potest satis probabiliter, existentiam actualem hoc ipso quòd ab exercitio actualiter existendi abstrahitur, confundi cum ipsa essentia, & ideò existentiam vt exercitam non concipi vt compositam, sed vt simplicem modũ cõponentem ens in actu creatum. Quapropter, cùm dicitur hæc compositio esse de ratione entis creati, intelligitur vel de eo quod concipitur vt id quod est, & nõ vt præcisa ratio essendi, vel intelligitur cũ proportione, sc. compositionem hanc esse de ratione entis creati, vel vt compositi per illam, vel vt componentis. Vel secundo dici potest, in ipsamet existentia C posse concipi hanc compositionem sine processu in infinitum, quia ipsa, dum est ratio essendi essentiæ, etiam est ratio essendi sibi ipsi, vt in superioribus fusiùs tractatum est.

Quomodo esse creaturæ sit esse receptum.

XIIII. TErtia obiectio erat, quæ tacta est in dicta secunda ratione primæ sententiæ, quia ex dictis sequitur, esse creaturæ non esse receptum in aliqua potentia receptiua, sed esse subsistens: ex quo vlteriùs inferebatur esse perfectissimum & infinitũ, quia non habet vnde limitetur. Prima sequela probatur, quia si in re ex esse & essentia non fit cõpositio tanquam ex actu & potentia: ergo in re ipsum esse non est actus receptus in potentia: ergo est irreceptus & in se subsistens. Hæc difficultas in primis non procedit de esse accidentium: nam hoc est receptum in subiecto. Deinde non procedit de esse formæ substãtialis materialis: nã hoc etiam est receptũ in materia à qua limitari potest. Atq; eadẽ ferè ratione non procedit de esse animæ rationalis, quia, licet nõ recipiatur in materia vt pendens ab illa, tamen coaptatur illi & per habitudinem ad illam limitari potest. Ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo vlteriùs sit, multò minùs procedere rationem in esse ipsius materiæ, quod multò est imperfectius quã esse formæ, magisq; potest per habitudinem ad formam limitari, quàm esse ipsius formæ per habitudinem ad materiam. Vnde hoc ipsum ferè dicunt de essentia & esse qui realiter illa distinguũt: aiunt enim, esse limitari per essentiam cuius est actus, & essentiã per esse quia est potentia receptiua illius. Præterea hinc facilè cessat illa difficultas in esse totius substãtiæ compositæ: limitabitur enim ex partibus cõponentibus: non enim potest esse illimitatum, quod ex limitatis partibus constat.

XV. Solùm ergo restat esse angelorum: de quo fatendum est non esse propriè receptum in subiecto propriè sumpto, nec secundum partem, quia est indiuisibile, nec secundum se totum, quia est substãtiale & completum: dici tamen potest illud esse receptum in supposito ex natura rei distincto ab ipso esse essentiæ, idque satis esse vt sit limitatum & finitum. Quòd in hunc modũ potest declarari, nam aut loquimur de esse solius naturæ angelicæ, aut de esse subsistentiæ eius, aut de adequato esse totius suppositi. Esse naturæ recipitur in supposito ex natura rei distincto ab ipsa, & ex hac parte limitatur, quia in compositionem trahitur, & per talem subsistendi modũ limitatur ac determinatur. Esse verò ipsius subsistentiæ ex eo clarè limitatur, quia solùm est modus quidam talis naturæ. Deniq; completum esse totius suppositi, cùm compositum sit ex limitatis extremis, limitatum etiam esse necesse est. Sic igitur nõ oportet vt esse creaturæ illimitatũ sit, quamuis sit irreceptũ in subiecto.

XVI. Quòd verò infertur, fore subsistens, variis modis potest intelligi. Primo, quòd essentialiter & adæquatè ac per se ipsum sit esse subsistens. Secundo quòd sit subsistens quasi denominatiuè per aliquem modum seu terminum sibi intrinsecũ. Hoc posteriori modo in nulla sententia negari potest, quin esse creatum, si sit substantiale & completũ, natura sua sit subsistẽs, quia non est inhærẽs, nec ab aliquo alio sustentatũ, sed propria subsistentia terminatũ. Et quia hæc subsistentia ex natura rei distinguitur à tali esse, & ab illa habet quòd subsistat, ideò voco illud denominatiuè subsistens, & nõ essentialiter. Et hic modus esse subsistentis nullam indicat infinitatem vel illimitationem in tali esse, cùm sit imperfectus modus subsistendi, & cum compositione aliqua. Priori autem modo fatemur, solum esse Dei esse sic subsistens actu, se ipso essentialiter ac per se primò, quod habet ex vi suæ infinitatis. Neq; ex eo quòd in creatura cõpositio ex esse & essentia nõ sit realis, sequitur quòd illius esse sit subsistens illo modo: nam si sit sermo de esse naturæ substantialis, hoc non subsistit nisi per modum superadditum: si verò sermo sit de esse ipsius subsistentiæ, illud non est propriè subsistens, sed ratio subsistendi: si deniq; sit sermo de toto suppositо, illud quidem est subsistens, non tamen per se primò & adequatè, sed per quendam alium terminum seu modum suum. Atq; ita omnino satisfit difficultati propositæ, etiamsi admittamus nonnulla principia, quæ nondum satis demonstrata sunt, vt quod esse subsistens sit proprium diuini esse, vel quod requirat infinitam perfectionem.

XVII. Aliter verò posset responderi, dupliciter intelligi esse irreceptũ; vno modo, quod sit irreceptum tam in aliquo, quam ab aliquo; & hoc modo nõ sequitur ex nostra sentẽtia, quòd esse creaturæ sit irreceptũ, vt per se constat; & de tali esse rectè dicitur esse infinitũ, quia est esse independẽs; & non participatum, A sed potiùs fons totius esse participati: & tale esse meritò singulari modo potest appellari ipsum esse subsistens, quia, cùm non sit participatum ex se est ac subsistit cũ omni perfectione essẽdi: & hoc sensu rectè dicitur esse propriũ Dei quod sit ipsum esse subsistens. Alio verò modo dici potest esse irreceptũ in aliquo, quamuis sit receptum ab aliquo, & hoc modo conceditur, esse creatum posse esse irreceptũ: nego tamen inde sequi, quòd sit illimitatum ac infinitum. Tũ, quia licet sit irreceptum in subiecto, solùm est subsistens per compositionem aliquam cum ipsa subsistentia: ex quo non potest colligi infinitas, vt in priori responsione declaratum est, tum etiam quia non esset purus actus, sed per participationem. Sed inquiunt, si esse est participatum, ergo ab aliquo participatur, ergo participatur ab essentia, cuius est esse, ergo oportet esse distinctum ab illa, & realem cõpositionem cum illa facere? Respondetur ex Alexand. Alensi suprà, quando esse creatum dicitur esse per participationem, *non esse imaginandum quod vna res sit, quæ participat, sicut essentia, & alia, quæ participatur, sicut esse, sed quia vna & eadem res est realitas modo participato,* B *& per vim alterius, sicut per vim agentis; hæc enim realitas de se non est, nisi sub modo possibili, quòd autem sit, & possit vocari actus, hoc habet per vim agentis.* Et declaratur hoc ipsum in ipsamet essentia vel substantia creata; est enim essentia, & substantia per participationem, non quia ab alia re, vel substantia participetur subiectiuè (vt sic dicam) sed solùm quia effectiuè est à diuina substantia, cuius est quædam participatio.

Sed instabatur, quia esse non receptum in aliquo XVIII. non habet vnde limitetur, quia neq; à receptiua potentia, nec ab aliqua differẽtia contrahente. Ad hoc vno verbo sufficienter responderi posset, se ipso, & ex vi entitatis suæ esse limitatum, & finitum, neq; indigere aliquo limitante, vel contrahente in re distincto à se ipso, sed intrinsecè natura sua esse tantæ perfectionis per suam formalem entitatem. Extrinsecè verò limitari à Deo, vel effectiuè, quia ab eo recipit tantam perfectionem essendi, & non maiorẽ, vel vt à causa exemplari, quia commensuratur tali ideæ Diuinæ repræsentanti tantã perfectionem, & non maiorem. Vt verò hoc magis declaretur, distinguere possumus duplicẽ cõtractionem, seu limitationem, C vnam Metaphysicam, & alterã Physicam. Metaphysica contractio non requirit distinctionẽ actualẽ ex natura rei inter contractũ & contrahẽs, sed ad illam sufficit distinctio conceptuũ cum aliquo fundamẽto in re, & hoc modo (si velimus cum multis loqui) admittere possumus, essentiam finiri & limitari in ordine ad esse, & è conuerso ipsum esse finiri, ac limitari, quia est actus talis essentiæ. Nam sub distinctis rationibus, seu in diuerso genere causarum, nõ repugnat hic circulus: sicut in ipsamet essentia distinguimus genus, & differentiam, per quam species cõstituitur, ac limitatur ad talem, ac tantam perfectionẽ; & ipsa differentia, vt differentia est, dici potest limitari in ordine ad tale genus, cuius est actus, & e conuerso. At verò physicè loquendo, si essentia sit simplex, substãtialis, & cõpleta, vt est substantia angelica, re vera nõ indiget aliquo formaliter, ac intrinsecè limitãte, præter se ipsã; sed sicut substantia cõposita limitatur à suis intrinsecis cõponẽtibus, seu principiis (à quibus simul sumptis, & vnitis in re nõ distinguitur) quod nihil aliud est, quam per suammet entitatem intrinsecè limitari; ita substãtia simplex creata, Physicè, ac realiter se ipsa limitata est. Quã limitationem habet, vel in potentia antequam fiat, vel in actu.

in actu cum sit. Vnde cum existentia nihil aliud sit, A quam essentia in actu constituta, sicut essentia actualis per seipsam, vel per sua intrinseca principia est formaliter limitata, ita etiam existentia creata limitationem habet ex ipsa essentia, non vt est potentia in qua recipitur, sed quia in re nihil aliud est, quam ipsamet actualis essentia.

Inter existentias dari essentialem diuersitatem.

XIX. EX his intelligitur, sicut esse rerum creatarum differunt specie, ita etiam existentias, quod non negant etiam illi, qui opinantur essentiam & existentiam esse res distinctas. Nã potiùs asserunt differentias essentiarum, præsertim in substantiis immaterialibus, sumi per ordinem ad diuersa esse, vt sumitur ex Caietano de ente & essentia, cap. 6. quod non posset esse verum, nisi in ipsis existentiis esset diuersitas. Item, quia ipsi aiunt, existentiam comparari ad essentiam, vel tanquam ad principium intrinsecum à quo manat, vel tanquam ad proprium, & connaturale susceptiuum: ergo sub vtraque ratione necesse est, vt existentia sit proportionata essentiæ, & consequenter quod tanta sit distinctio inter existentias, quanta est B inter essentias. Hoc autem multò magis necessarium est iuxta nostram sententiam, quia si existentia in re nihil aliud est, quàm essentia actualis, sicut essentiæ actuales specie distinguuntur: ita necesse est existentias distingui. Dices: ergo sicut in essentiis distinguũtur genera & species, ita possunt in existentiis distingui; nam sicut omnes essentiæ creatæ conueniunt in communi, & transcendentali ratione essentiæ, ita existentiæ omnes in communi ratione existentiæ, & sicut quædam essentiæ magis inter se conueniunt, quàm cum aliis, & deinde inter se differunt, & inde sumuntur varia genera & differentiæ essentiarũ, ita plus conueniunt inter se existentiæ v. g. angelorum, quàm cum existentiis hominum, & rursus inter se essentialiter differunt: poterunt ergo ab eis abstrahi conceptus generis, & differentiæ. Respondetur in re quidem verum esse maiorem conuenientiam, seu similitudinem reperiri inter quasdam existentias, quam inter alias, imò in hoc eãdem ferè seruari proportionem inter existentias, & inter essentias, propter rationes factas. Vnde etiam Caietanus de ente C & essentia, cap. 4. paulò ante quæstionem 6. ait, actualem existentiam per propria principia ipsius entis constitui, & ideò non esse extraneæ naturæ ab ipso ente. Ex quo necessariò sit, habere eandem proportionem similitudinis, & differentiæ ad existentias aliarum rerum, quæ est inter ipsas naturas, seu essentias. Et Scotus in 2. distinct. 3. quæst. 3. ait, esse existentiæ eo modo, quo distinguitur ab esse essentiæ, non esse ex se distinctum, nec determinatum, sed determinari ex determinatione essentiæ. Ex quo etiam sit, vt tale sit esse quale est essentia, talemque proportionem seruare vnum esse ad alia, qualem habet vna essentia ad alias.

XX. Nihilominùs tamen (vt ibidem ait Scotus) non oportet distinguere differentias existẽtiarum à differentiis essentiarum, neq; prædicamentales coordinationes, quia hæc solum distinguuntur propriè in eo quod est, seu quod habet rationem completi entis in vnoquoque prædicamento, seu quod concipitur, vt ens completum: existentia autem non concipitur à nobis, vt id quod est, sed vt quidam simplex modus, quo essentia constituitur in ratione actualis entis. Sicut etiam inter ipsas differentias potest intelligi, maior aliqua conuenientia aliquarum inter se, quam cum aliis, & nihilominus non distinguimus in eis conceptum generis, & differentiæ, sed solùm simplices modos, quibus vnaquæque differentia determinatur ad propriam, & quasi specificam rationem. Sic igitur intelligendum est de existentiis, quatenus metaphysicè à nobis concipiuntur, vt modi essentiarum: possunt enim concipi sub ratione, seu conceptu magis, vel minùs communi, & proprio in particulari; tamen illi conceptus non habent rationem generis, & speciei propriè sumpti, sed vel ad hæc reducuntur, vel se habent potiùs, vt conceptus transcendentalis & modus eius. Atq; ita potest etiam metaphysicè intelligi, vnamquamque existentiam creatam limitari per proprium & particularem modum, per quem ad talem existentiam determinatur. Neque hæc abstractio & determinatio conceptuum repugnat actualitati existentiæ, quia quãuis existentia in ordine ad essentiam comparetur, vt actus ad potentiam obiectiuam, nihilominùs in ipsa existentia actuali potest concipi similitudo & diuersitas cum alia existentia, quæ sufficit ad fundandum prædictos conceptus cum sola distinctione rationis.

Vtra sit perfectior, essentia vel existentia.

XXI. ATq; hinc tandem intelligitur quid sentiẽdum sit in illa cõparatione, quę à multis controuertitur inter essentiam & existẽtiam, vtra illarum perfectior sit. Quæ collatio propriè solùm habet locum in opinione, quæ admittit distinctionẽ in re inter essentiam actualem, & existentiam: estq; diuersitas opinionum etiam inter authores, qui illam sententiã sequuntur. Quidã enim sentiunt in omni re existentiam esse perfectiorem essentia, quia est talis actualitas eius, sine qua essentia nullam haberet perfectionem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 4. art. 1. ad 3. D. Thom. *Quod ipsum esse est perfectissimum omnium; cõparatur enim ad omnia vt actus, nihil enim habet actualitatem, nisi in quãtum est.* Et in eandem sententiam trahitur Dionys. c. D. Dionys. 5. de diuin. nomin. dicens. Quod ipsum esse est maxima omnium perfectionum, quas à Deo recipimus. Et Aristot. 8. Ethic. c. 11. vocat ipsum esse maximum Aristot. Dei beneficium.

Alij verò contendunt entitatem essentiæ esse per- XXII. C fectiorem, quia est in vnaquaque re veluti substantia eius; nam existẽtia solùm est quidam modus, seu terminus eius. Et re vera per se est incredibile esse in homine entitatem aliquam ei connaturalem perfectiorem anima rationali secundũ essentiam eius, secundum quam est ad imaginem Dei, & per quam habet formalem, ac principalem virtutem efficiendi operationes suas perfectissimas. Item si Theologicè argumẽtari velimus, Verbum (iuxta eorum opinionẽ) assumpsit essentiã hominis, & non existentiã: ergo si existẽtia est id, quod est perfectissimũ in homine, sequitur assumsisse Verbum id quod in homine est minus perfectum: quod autem perfectissimum est, inassumptum reliquisse, quod est valde absurdum. Tandem (iuxta illam sententiam) necessariò dicendum est, essentiam actualem habere propriam entitatem qua formaliter & intrinsecè est extra nihil, & nõ per existentiã ipsam, vt in superioribꝰ ostensum est, quia aliàs non potest in essentia concipi propria entitas, in qua ab existentia distinguatur. Hoc autem posito, euertitur omnino fundamentum ob quod censeri posset essentia minoris perfectionis, quàm existẽtia, nimirum, quia ab illa habet omnem actualitatem in ratione entis; est enim hoc falsum, & non consequẽter dictũ in illa sententia, quia necessariò ponẽda est

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliqua actualitas in essentia secundum se: posset ergo in illa superare existentiam. Neque obstat, quod existētia ponatur vt terminus, vel modus essentiæ, quia inde solùm potest colligi excessus secùdum quid: sicut etiam subsistentia est modus, & terminus essentiæ, & nihilominus est simpliciter minùs perfecta, licet secundum quid eam superet; quatenus illum actuat, vt in seriùs videbimus.

XXIII. Sed quamquam hęc ratio ad hominem, seu ex cōcessis principiis vrgens sit, tamen absolutè loquendo, inuoluit contraria sententia aliam pugnantiam, nimirum, quod essentia actualis vt sic formaliter, & intrinsecè includat actualitatem in genere entis, sitque extra nihil, & quod non eodem modo includat existentiam cum proprius conceptus actualis existentiæ, nec intelligi, nec declarari possit, nisi per primam actualitatem, qua ens in actu distinguitur ab ente in potentia, vt in superioribus latè probatum est. Inuoluitur ergo manifesta repugnantia, cùm dicitur essentia præcisæ existentiæ includere actualem perfectionem, in qua potest existiam superare. Quapropter, licet hæc comparatio in reipsa propriè fiat, supposita in re distinctione, nihil tamen firmum aut constans in ea dici potest, iuxta prædictam sententiam. At verò supponendo existentiam in re non distingui ab essentia, constat non habere locum prædictam comparationem secundum rem ipsam, & de essentia actuali loquendo, quia cùm sint idem non potest vna esse perfectior altera, vel minùs perfecta. Quòd si secundum rationem, aut præcisionem mentis illa duo comparentur, præfertur existentia essentiæ, quia præcisa existentia non intelligitur manere essentia in actu, sed potentia tantùm, & quia nihil est actu perfectum, nisi quod actu est, ideò dicitur ipsum esse perfectio perfectionum omnium, & maxima omnium perfectionum. Et hoc modo interpretatur Dionysium D. Thom. quæstio. 20. de veritate, artic. 2. ad 3. vbi ait esse dici nobilius, quàm viuere, vel intelligere, si fiat comparatio, separato per intellectum esse à viuere. Quapropter, si cōparatio fiat inter existentiam præcisè conceptam vt modum & essentiam vt actu existentem, sic essentia concipitur vt quid perfectius, quia concipitur, vt id quod est, seu vt includēs totam perfectionem essentię & existentiæ.

Quæ compositio sit de ratione entis creati.

XXIV. QVarta obiectio erat, quæ in tertia ratione proposita est in sect. 2. in fauorem secundæ sententiæ. In qua petitur, an aliqua compositio sit de ratione entis creati, & quænam illa sit. In qua re breuiter notandum est, sermonem esse posse, aut de compositione secundum rationem, aut de compositione reali, quæ ex rebus realiter, aut ex natura rei distinctis consurgit. Rursus loqui possumus de ente creato, aut prout in reipsa existit, aut prout mente præscinditur secundum aliquam rationem, quæ præcisio interdū fundari potest in distinctione aliqua, quę in reipsa sit vt cùm præscindimus naturam à supposito, vel substantiam ab accidente: interdum verò fundari potest in aliqua conuenientia, vel proprietate, aut eminentia rei absq; actuali distinctione, vt quando præscindimus genus à differentia, & similia.

XXV. Dicendum ergo est, de ratione entis creati in reipsa existentis esse compositionem rationis, seu potiùs fundamētum eius: hoc enim modo compositio ex esse & essentia est de ratione entis creati, vt suprà declaratum est. Rursus dicendum est, nullum esse ens creatum, quod prout reipsa existit, non includat compositionem aliquam realem, ex natura rei loquendo: eam verò compositionem non esse ex esse & essentia, sed ex aliis rebus, aut modis realibus. Declaratur inductione; nam substātia creata prout naturaliter existit à parte rei, includit compositionem ex natura & supposito, de qua infrà dicendum: accidens verò, cùm naturaliter existat in subiecto, includit compositionem cum illo, & in sese includit compositionem cum ipsa actuali inhærentia, tāquam cum modo entitatis suæ (loquimur enim de proprio accidente realiter à substantia distincto.) Quocirca etiamsi consideremus substantialem naturam supernaturali modo existentem, vt est humanitas in Verbo: etiam in illa inueniemus realem cōpositionem, non tantum ex suis partibus, sed etiam cum Verbo, & cum modo vnionis, quem habet ad Verbum. Et similiter in accidentali forma supernaturali modo existente, vt est quātitas Eucharistię, inueniemus (iuxta probabilem sententiam) compositionem ex identitate accidentis cum modo per se existendi incompossibili cum actuali inhærentia.

B Rursus in omni ente creato necessaria est actualis XXVI.
dependentia à prima causa, quæ dependentia est ex natura rei distincta ab ente, quod per eam fit, vel cōseruatur, ideòque cum illo facit compositionem realem, quæ inseparabilis est ab omni ente creato actu existente, quia neque tale ens esse potest sine aliqua dependentia, nec ipsa dependentia esse potest sine aliquò termino. Tandem, probabile est nullum esse possibile ens creatum, quod in reipsa non habeat compositionem aliquam ex subiecto, & accidente, nam si tale ens sit accidens verum, aut modus realis accidentalis necessariò requirit subiectum, cum quo faciat compositionem, vt per se notum est: si verò sit substantia, cùm necessariò sit finita, necessario habere debet definitum locum seu vbi vel præsentiam localem, secùdum quam potest recipere mutationem, & idcò necesse est esse distinctam ab illa, & facere compositionem cum illa. Et eadem ratione potest habere compositionem cum accidentibus realiter distinctis. An verò hoc sit necessarium in omni substantia creata, vel creabili, non satis constat, nec videtur posse demonstrari ex sola ratione entis creati vt sic, quamuis probabilior sit sententia, quæ hoc affirmat, de qua nonnulla diximus suprà disp. 18. agentes de potentiis, quæ sunt principia proxima, per quę creaturæ agunt, & aliqua addemus infrà de quātitate & qualitate disputantes. Ex his ergo satis constat, in omni ente creato prout in re reipsa existit, inueniri compositionem realem, quæ non fundatur in distinctione esse ab essentia, sed fundatur in aliis distinctionibus rei existentis ab aliquo modo suo, vel ab aliquo accidente, quæ distinctio oritur quidem ex limitatione entis creati; à nobis autem cognoscitur ex separatione vel mutatione, quæ esse potest inter rem, vel talem modum. Hæc autem distinctio locum non habet inter esse & essentiam actualem, vt ostensum est, & ideò non est eadem ratio de hac & de aliis compositionibus ex natura & supposito, & similibus.

Atque hinc vlteriùs colligimus si loquamur de XXVII.
ente creato, quod in reipsa existit, non tamen secundum omnia, quæ in reipsa habet, secundum aliquam mentis præcisionem, sic non esse necessarium omne ens creatum includere aliquam realem compositionem. Quod etiam inductione demonstratur. Nam, si consideremus substantialem naturam immaterialem,

lem, vt præcisam ab accidentibus, & ab actuali subA sistentia propria, vel ab vnione cum aliena, sic nulla realis compositio in ea reperitur. In naturis verò cōpositis ex materia & forma, licet integra natura non possit à tali compositione præscindi, tamen in partibus ipsis præcisè conceptis non est talis compositio: atque hoc modo materia præcisè concepta est simplex entitas substantialis, & similiter forma: simplex (inquam) respectu essentialis compositionis; nam compositio ex partibus integralibus excludi non potest, propter imperfectionem materiæ. Atq; hac ratione forma accidentalis præcisè cōcepta simplex est, nisi materialis sit, & inde habeat compositionem ex partibus integralibus, vel nisi intendi possit & remitti, atq; ita habeat graduum latitudinem, & compositionem. Quæ sunt imperfectiones, seu compositiones prouenientes ex peculiaribus rationibus aliquorum entium; non verò ex ipsa ratione entis creati vt sic. Non ergo repugnat enti creato vt sic, quod sub aliqua ratione præcisè conceptum sit simplex, absque reali compositione.

XXVIII. Neque hoc inficiari possunt illi authores, qui esB sentiam creatam, & existētiam realiter distinguunt, quia necessariò fateri coguntur, ipsam existentiam præcisè conceptā esse simplicem entitatem, præsertim si spiritualis, seu Angelica existentia sit. Quia in ea non possunt excogitari partes, aut extrema ex natura rei distincta, ex quibus componatur. Et simili modo aliqua essentia creata præcisè cōcepta erit simplex absque reali compositione; nam vt sic non includit compositionem ex esse & essentia, cùm supponatur præscindi à suo esse, quod (iuxta illam opinionem) fieri potest non solùm mente, sed etiam reipsa. Vt, verbi gratia, si ponamus angelicam naturam assumi à Verbo, talis natura vt condistincta a Verbo, nullam realem & substantialem compositionem includeret, quia vt sic nec ex esse & essentia, nec ex natura & subsistentia cōstaret. Non est ergo de ratione entis creati, vt præscindi non possit à reali compositione, quando non integrè & adæquatè concipitur prout in re est, sed secundum aliquam præcisam vel essentialem rationem. Neq; contra hoc aliquid obiicitur in illa tertia ratione, quod difficultatem nouā ingerat, aut quod non sit necessariò soluendum in omni sententia, etiam ab his qui putant compositionem ex esse & essentia esse realem & ex rebus distinctis; nam illa compositio potest resolui in componentia, & de ipsis componentibus inquiram, an sint simplicia, vel composita: hoc posterius dici non potest propter rationes factas, & quia alias procederetur in infinitum. Si verò dicatur primum, habemus q̄ intendimus, quia ipsa essentia, quæ cum existentia componere dicitur, creata est, & actualis entitas.

XXIX. Quapropter addendum vltimo est, omne ens creC atum, quantumuis præcisè & incompletè conceptū, includere saltem aptitudinem ad compositionem, id id est, quod possit cum alio ente, aut modo entis vnū ens componere; imò includere etiā necessitatem, seu indigentiam alicuius similis compositionis cum alio ente, vel modo entis, vt in rerum natura possit existere, in quo necessariò deficit à perfectione puri actus, & diuinæ simplicitatis. Hoc totum patet ex dictis, quia nec substantia potest existere, nisi cum modo aliquo subsistendi, vel alioqui vicē eius suppleat, cum quo necessariò facit compositionem aliquam. Et eadem vel maior ratio est de accidente respectu subiecti, vel respectu actualis inhærentiæ. Et (quod certius est) omne ens creatum requirit actualem dependentiam, atq; adeò compositionem cū illa. Hæc igitur imperfectio satis est ad declarandam rationē, & imperfectionem entis creati vt sic, neq; ob eā causam necessaria est in creaturis realis compositio ex esse, & essentia.

SECTIO XIIII.

An de ratione entis creati sit actualis dependentia, & subordinatio ac subiectio ad primum, & increatum ens.

HActenus explicuimus rationē entis creati absolutè considerando intrinsecam cōpositionē, & entitatē eius per ordinē ad propriū actum essendi, à quo habet formaliter vt ens sit. Nūc explicanda & declarāda est ampliùs hęc ratio entis creati p habitudinem & comparationē ad primum, & increatū ens, nam cum cōparatione illius analogicè sit ens, optimè per collationē ad illud, ipsius ratio declarabitur. I.

Principio igitur supponendum est (id quod est II.
certum apud omnes) ens creatum quatenus tale est, essentialiter includere dependentiam à primo & increato ente. Quia hęc est prima ratio distinguens ens creatum ab increato, vt suprà tractando hanc diuisionem ostensum est. Item, quia saltem hoc modo est de ratione entis creati, vt habeat esse receptum ab alio, quod est habere esse dependens: ergo maximè à primo ente, quod habet esse ex se, non receptum ab alio. Deniq; omne ens huiusmodi est ens per participationē: ergo essentialiter pendet ab eo a quo rationē entis participat. De qua re fusè diximus in disp. 20. & 21. Vbi explicuimus quid sit hæc dependentia, & quomodo dicatur essentialis creaturæ, quia ex vi suæ essentiæ illa indiget, non quia ipsamet dependētia componat intrinsecè essentiam creaturæ. Quam verò relationem seu habitudinem ad creatorem includat ens creatum, vel ratione suę essentię, vel ratione suæ actualis dependentiæ, constabit ex dicendis infrà disp. 47. de habitudine transcendentali, & prædicamentali, & in disp. 48. de habitudinibus omnis dependentiæ, vel actionis.

Ex hoc ergo principio sequitur primò, omne ens III.
creatum esse sub dominio Dei, quantum ad suū esse, id est, ita esse subiectum Deo, vt ab illo possit in nihilum redigi, & priuari suo esse, per solam suspensionē illius influxus, quo ipsum conseruat. Probatur ex dictis, quia ens creatum essentialiter pendet ab increato, in sensu exposito: ergo ex hac dependentia necessario sequitur prędicta subiectio; nam hoc ipso quod creatura indiget diuino influxu vt sit de se est subiecta annihilationi, si tali influxu priuetur. Sed queres, an hæc ipsa subiectio in ordine ad annihilationem sit tam essentialis creaturæ, sicut est ipsa positiua, seu radicalis dependentia. Respondetur, quantum ad id, quod ponit in creatura, esse æquè essentialē: quātum vero ad id q̄ connotat, seu requirit ex parte Dei, non videri ita essentialē, si p̄cisè & formaliter loquamur. Declaratur: nam essentialis dependentia entis creati ab ente increato formaliter solum respicit ipsum increatum ens tanquam infinitum principium, & pelagus essendi, & efficacissimum vt possit sui participationem communicare, & hæc perfectio præcisè sumpta sufficiens esset ad intelligendam in creatura rationem entis creati. At verò prædicta subiectio eiusdem entis in ordine ad annihilationem, connotat in Deo libertatem in conseruanda creatura, quam semel produxit, quæ libertas, quamuis ipsi

Deo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deo essentialis sit, atque ita ex parte Dei sit necessarius vsus talis libertatis, vt creatura recipiat esse, & in eo conseruetur: tamen ex parte ipsius creaturæ, & ad rationem entis creati vt sic videtur hoc accidentarium; nam si per impossibile intelligeremus Deum non liberè, sed necessariò se communicare ad extra, nihilominùs intelligeremus in creatura veram rationem entis creati, absque subiectione ad Deum in ordine ad annihilationē. Quia intelligeremus in Deo potestatem efficiendi, & conseruandi ens creatum, quod satis esset ad intelligendam ex parte ipsius entis creati essentialem dependentiam à Deo; non tamen intelligeremus ex parte Dei plenum dominium supra esse creaturæ, quia tale dominium non est sine libertate: & ideò nec in creatura intelligeretur subiectio in ordine ad annihilationem, quia hæc subiectio & dominium sunt correlatiua, & vno ablato, alterū auferri necesse est.

IV. Et hac ratione dixi, hanc subiectionem quantum ad id quod connotat ex parte Dei, non includi in ratione entis creati præcisè, ac formaliter sumpti: quantum ad id verò, quod per hanc subiectionem importatur in ipso ente creato, & quantū ad id quod B ex parte eius requirit, essentialis illi est hæc subiectio & tandem omnino radicem, seu eundem gradum entis indicat, quem essentialis dependentia. Per hāc enim subiectionem nihil aliud significatur, nisi ens creatum, talis esse naturæ & essentiæ, cui non repugnat in nihilum redigi, si ex parte causæ non desit libertas ad suspendendum influxum, quo illi communicat esse. Atq; hoc sensu dici potest, hanc subiectionem esse essentialē enti creato vt sic. Præsertim, quia licet per nostros conceptus vnam perfectionem ab alia præscindamus, tamē absolutè est de essentia Dei, vt habeat plenum dominium omnium creatorum entium, vel actu, vel potestate, ita vt si velit illa producere, non possit extra suum dominium illa constituere; ergo è conuerso, seu eadem proportione est de essentiā entis creati, vt semper sit subiectum Deo, & sub eius dominio, ita vt ab ipso possit in nihilum redigi. Vnde ex hoc dominio; quod nobis notius esse videtur optimè confirmamus dependentiam, quam ens creatum habet à Deo, non solum in fieri, sed etiā in conseruari, quia si non ita penderet, non posset Deus ad nutum suæ voluntatis ens semel creatum in nihilum redigere, & ita non haberet plenum dominiū eius, quod diuinæ perfectioni repugnat. Quæ ratio in dicta disputatione vigesimaprima latiùs tractata est.

V. Ex quo vlteriùs colligere, seu addere possumus, aliam etiam subiectionem, seu dependentiam à Deo esse intrinsecam enti creato vt sic, scilicet in agendo, seu in causando. Potest autem hæc dependentia, vel subiectio duobus modis declarari. Primo absolutè & hoc modo videri potest non esse vniuersalis, quia nō est de ratione, vel essentia entis creati, vt aliquid agere possit. Alio modo potest hæc subiectio cōditionatè tantum, seu ex hypothesi intelligi, scilicet hanc esse conditionem entis creati, vt si quicquam efficere possit in ipsa effectione necessariò pendeat ab actuali concursu, & adiutorio primæ causæ, & entis increati. Et quidem si loquamur de propria efficientia, erit hæc posterior expositio adhibenda: si verò sermo sit de causalitate in genere, debet hæc conditio priori modo exponi, quia nullū est ens creatum, quod non habeat aliquod causalitatis genus; nam si est accidens vel est principium proximum efficiendi aliquid, vel saltem formaliter afficit subiectum: si verò est substantia, aut est materia, & illa habet causalitatem materialem, aut forma, & hæc habet causalitatē formalem, & fortasse nulla forma est, quæ non sit principium efficiendi aliquid: sicut etiam omnis substantia spiritualis & cōpleta habet aliquā operationē cuius est principium efficiēs. Itaq; in omni ente creato reperitur aliquod causalitatis genus, & aliquis modus communicandi suam perfectionem, in quo ab actuali Dei influxu essentialiter pendet. Quamuis diuerso modo; nam causalitas effectiua entis creati pēdet à Deo, etiam vt efficiente causa prima ac præcipua: aliæ verò causalitates, verbi gratia, materialis, & formalis non pendent in eodem genere, sed in genere efficientis causæ; nam quod materia materialiter causat, necesse est vt illud ipsum Deus causet efficienter. Quæ omnia suprà disput. 22. latiùs tractata, & declarata sunt.

Potest autem hîc etiam quæri, an hæc subordinatio in agendo, vel causando, formaliter pertineat ad essentialem rationem entis creati vt sic, vel potiùs sit tāquam proprietas eius. Videtur enim hoc posterius esse dicendum, quia causare, vel efficere, vel virtus etiam efficiendi non pertinent ad essentiam entis creati, sed ad proprietates eius: ergo dependentia in causando non pertinet ad rationem creati entis, sed ad summum, erit tanquam proprietas consequēs illud. In contrarium verò est, quia hæc dependentia non fundatur in aliqua qualitate, vel proprietate entis creati, quæ sit extra essentiam eius, sed in intrinseca limitatione illius; ergo hoc modo pertinet ad essentiam, non minùs quàm dependentia in esse. Atque ita sanè dicēdum est, aliud esse loqui de ipsa formali causalitate, seu dependētia: aliud de conditione entis creati, ratione cui' nihil pōt se solo efficere, vel causare, nisi cooperāte Deo. De priori clarū est non pertinere formaliter ad essentiam entis creati, vt ratio facta probat, & quia conseruari potest integra essentia entis creati absque actuali causalitate, seu actuali adiutorio Dei ad causandum. At verò de posteriori conditione, seu radice huius dependentiæ, dicendū est, in re nihil aliud esse præter essentiā ipsā entis creati vt sic, quia remoto etiam per intellectū omni alio superaddito tali essentiæ, inuenietur ex vi sua hanc habere limitationem & imperfectionem, vt se sola non sit sufficiens ad aliquid agendum vel causandum. Et ideò de potentia Dei absoluta fieri non potest ens creatum, quod huiusmodi subordinationem non habeat ad increatum ens: ergo signum est esse fundatam in ipsimet essentiali ratione entis creati. Quocirca quamuis per præcisionem rationis, & conceptus inadæquatos mentis, apprehendi possit dependentia in essendo, vt prior ratione, quàm dependentia in causando, & ideò possit etiam prior cōcipi vt primo constituens, & modificās communem rationē entis ad rationem entis creati: posterior verò concipi valeat vt proprietas, vel attributum creati entis, tamen in reipsa hoc non est attributum accidentale, sed quasi transcendentale, cùm in re nihil addat essentiæ entis creati, licet concipiatur per habitudinem ad aliquid extrinsecum, & sub ea ratione censeatur tanquam proprietas, metaphysica potiùs, quam Physica, ad eum modum quo transcendentalia attributa entis sunt proprietates eius.

VI.

VII. Vltimò dicendum est, de ratione entis creati esse, vt sit subiectum, vel subordinatum enti increato ad obediendum illi in recipiendo, & agendo, quicquid contradictionem non implicauerit. Hæc conditio entis creati magis ad Theologos spectat, quam ad Philosophos naturales: differt enim hæc proprietas à præcedenti, quod illa solùm consistit in dependentia entis creati quoad vim naturalem efficiendi vel causandi effectus suæ naturæ proportionatos, & ideò talis dependentia lumine naturali facile cognosci potest; hæc verò posterior conditio addit ens creatum ex vi suæ entitatis aptum esse obedire Deo in recipiendo, vel agendo quemcunque effectum possibilem, & non repugnantem, etiamsi naturalem virtutem, vel capacitatem talis entis excedat. Quod non potest tam facilè cognosci lumine naturæ, quia attingit aliquo modo, seu dicit habitudinem ad supernaturales effectus, quos creatura attingere nō potest, nisi vt eleuata per diuinam virtutem, quæ eleuatio magis est nobis manifestata per ea, quæ reuelata sunt, quàm naturali lumine. Ex his ergo, quæ vel per fidem reuelata sunt, vel reuelatis sunt magis consentanea, colligitur satis probabiliter hæc proprietas entis creati. Nam credimus hominem recipere à Deo supernaturales perfectiones, quas natura eius non postulabat, nec ei debebantur. Item, humanitas Christi eleuata est ad vnionem hypostati- B cam, cuius naturaliter capax non erat. Item, eadem humanitas & sacramenta, & alia huiusmodi eleuantur à Deo ad agendum aliquid vltra suam naturalem virtutem: hæc autem omnia supponunt huiusmodi creaturas ex se, & antequam eleuentur, natas esse obedire Deo volenti tali modo in illis, aut per illas operari: & quoad hoc est eadem ratio de his creaturis, & de omnibus: ergo dicendum est, ens creatum vt sic habere hanc subordinationem ad Deum, vt natum sit obedire illi in agendo, & recipiendo, quidquid nō repugnauerit.

VIII. Atque hinc nata est doctrina Theologorum de potētia obedientiali creaturarum respectu Dei, quā priùs indicauit Augustinus libro nono Gen. ad literam, capite decimo septimo, & inde Diuus Thomas prima parte, quæstione 115. articulo 2. & quarto, & in 1. distinctione 42. quæst. 2. art. 2. ad quartum, quem cæteri Theologi, præsertim eius discipuli, secuti sunt & apertiùs eam declarant in potentia passiua: est autem eadem proportionalis ratio de potentia obedientiali actiua vt late tractaui in primo tomo 3. part. disputatione 31. sectione 6. Denique ratio huius sub- C ordinationis à priori sumēda est ex pleno dominio, quod Deus habet in suam creaturam, vt ea vti possit in omnem vsum, quia non inuoluerit repugnantiam aut contradictionem. Huiusmodi enim plenum dominium ad infinitam Dei omnipotentiam pertinet; non enim est dominium omni ex parte perfectum, nisi includat potestatem ad omnem vsum possibilem. Huic autem pleno dominio Dei correspondet in creatura plena subiectio, nam duo hęc correlatiua sunt: ad hanc autem subiectionem necessaria est talis conditio ex parte creaturæ, ratione cuius apta sit ad exequendum quicquid Deus voluerit, vel recipiendo, vel agendo. Vnde, sicut non potest Deus ens creatum efficere cuius plenum ac perfectum dominium non habeat, ita non potest ens creatum fieri, quod non habeat prædictam conditionem & subordinationem, seu subiectionem ad Deum.

IX. Dices; Hæc conditio vel subiectio nec formaliter pertinet ad essentialem rationem entis creati præcisè conceptam, nec etiam est proprietas naturaliter, ac necessariò consequens illam: ergo nullo modo per se aut necessariò conuenit enti creato. Antecedens patet quoad priorem partem, quia essentialis ratio entis creati, in hoc præcisè consistit, ac sufficienter saluatur, cp sit ens essentialiter pendens à Deo. Quoad posteriorem verò partem probatur, quia illa subiectio est in ordine ad supernaturales actiones vel effectus, & ideò non pertinet ad naturalem ordinem, sed ad supernaturalem: ergo non potest consequi ex ratione entis creati vt sic: quia ens creatum abstrahit à naturali & supernaturali. Respondetur, huiusmodi conditionem entis creati quam per hanc vltimā subiectionem ad Deum declarauimus, non addere ipsi enti, cui conuenit aliquam rem, vel realem modum, ex natura rei distinctum ab ipso ente, sed explicare solùm ipsam intrinsecam conditionem entis creati, sub diuersa habitudine ad Deum & ad omnipotentiam illius, & supernaturales actiones eius. Quapropter per hanc conditionem in reipsa nihil aliud explicatur, quàm essentia entis creati: declaratur autē per modum cuiusdam attributi, seu proprietatis metaphysicæ, similis attributis entis, vt in proximo superiori puncto dicebamus.

X. Ad argumentū ergo respondetur, si de reipsa loquamur, essentialem rationem entis creati non declarari plenè & adęquatè per hoc solùm quod est ens dependens; nā licet in hac habitudine implicitè cōtineatur omnis alia subiectio ad Deum, non tamē explicitè declaratur, quod à nobis fit, cùm explicamus omnes prædictas subiectiones ad Deum. Inter quas, prout à nobis ratione distinguūtur per inadæquatos conceptus, quandam etiam rationem ordinis intelligimus, & vnam apprehendimus, vt primariam, & essentialem rationem: alias verò ad modum proprietatū. Vnde sub hac consideratione concedimus hanc esse proprietatem entis creati; negamus tamen per se & intrinsecè pertinere ad supernaturalem ordinem, quia non constituit modum, aut determinatum ordinem entium, sed talis est, qualis est entitas, in qua reperitur, vt latiùs in prædicto loco à nobis dictum est. Quin potiùs (quod aduertendum est) non tantùm hæc vltima subordinatio in ordine ad diuinam omnipotentiam vt operantem super legem naturæ, communis est naturalibus & supernaturalibus entibus, sed etiam prior, quæ est in ordine ad actiones vel causalitates vnicuique rei connaturales. Supponimus enim ex Theologia, quædam esse naturalia entia, alia supernaturalia, præsertim illa, quæ dicuntur supernaturalia quoad substantiam, quæ solum sunt accidentia quædam, quæ nulli substantiæ creatæ possunt esse connaturalia. Hæc ergo supernaturalia entia actiones habent, vel causalitates suis entitatibus proportionatas, in quibus etiam subordinantur Deo, & ab ipso pendent, in qua dependentia conueniunt cùm cæteris entibus naturalibus seruata proportione. Atque hac ratione dependentia entis creati à Deo in omni sua, ac propria causalitate communis est non solùm naturalibus entibus, sed etiam supernaturalibus. Possunt autem hæc supernaturalia entia eleuari ad agendum, vel causandum aliquid vltra causalitatem sibi connaturalem; nam in hoc non minùs subiiciuntur Deo, quàm reliqua entia ordinis naturalis, atque hac ratione omnis hæc subiectio, & dependentia respectu Dei abstrahit ab ente naturali, & supernaturali, & communis est omni enti creato vt sic.

XI. Per hæc igitur sufficienter videtur declarata communis ratio entis creati, & obiter & iam explicuimus causas effectus, & proprietates eius. Nam ens creatum, vt sic præcisè & abstractè sumptum, non requirit aliam causam, nisi ipsum increatum ens, in quo habet

Universidad de Deusto
Biblioteca

habet sufficientem causam efficientem, exemplarem & finalem: formalem aũt & materialem per se ac positiuè non postulat ex sola cõmuni ratione entis creati, sed admittit illas in aliquibus entibus, de quibus posteà videbimus. Et simili modo, licet quædã entia creata requirant alias causas efficientes præter Deũ, saltem vt connaturali modo fiant, vel existant, tamẽ ratio entis creati, vt sic illas non requirit. Simili modo philosophandum est de effectibus; nam ens creatum ex vi huius communis rationis, licet sit capax causalitatis, nullum tamẽ definitum causalitatis genus sibi determinat, sed hoc solùm, quod in omni causalitate sua, quæcunq; illa sit, Deo subordinatur, & ab illo pendet, prout iam declaratum est. Ex quo tandem proprietates entis creati vt sic sufficienter sunt etiam traditæ, nullas enim alias habet, præter communia attributa entis, quæ modo sibi accõmodato participat, & alia quę limitationem, & imperfectionem eius cõcomitantur, vt sunt compositio, dependẽtia, & subiectio, de quibus dictum est. Illa verò prima conditio entis creati, nimirum, quòd finitum aut limitatum necessariò esse debeat, explicari hoc loco fusius posset, tamen prætermittẽdam eam duxi, quia limitatio quoad perfectionem essentialem entis creati nullam habet difficultatem, cùm suprà demonstratum sit, non posse creaturam diuinam perfectionẽ adæquatè recipere; quòd si inferior sit, necesse est, vt infinitè ab illa distet: quia res simpliciter infinita (vt est Deus) non potest aliã superare excessu finito, aliàs per finitum augmẽtum possent ad æqualitatem peruenire. Si autem ens creatum necessariò distat infinitè à perfectione diuina, necesse est, vtipsum sit finitæ perfectionis essentialis. Quod verò spectat ad infinitatem entis, vel in quantitate molis vel intensione alicuius qualitatis, non est præsentis disputationis, cùm non pertineat ad ens creatum vt sic, sed ad determinatas rationes entis, de quib⁹ propriè disputant Philosophi in 3. Phys. & attinguntur à Theologis 1.p.quæst.7. & in.1.dist.43.

DISPVTATIO XXXII.

De diuisione entis creati in substantiam & accidens.

EXplicata communi ratione entis creati, sequitur declaranda eius diuisio, vt per eam ad pertractandas, & dignoscẽdas determinatas rationes entiũ, quantum ad Metaphysicum spectat, progrediamur. Solet autem huiusmodi ens proximè diuidi in decem prædicamenta, tamen diuisio à nobis proposita aptior visa est ad seruandum doctrinę ordinẽ, & explicandum rationes omnes communes, & quasi transcendentales, quæ sub ente considerari possunt. De hac ergo diuisione breuiter dicemus, quomodo membra eius opponãtur, & sufficienter diuisum exhauriant, & quomodo in illius communi ratione conueniant.

SECTIO I.

Vtrùm ens proximè & sufficienter diuidatur in substantiam & accidens.

I. DRima ratio dubitandi esse potest, quia substantia non solùm in entibus creatis, sed maximè in increato reperitur: non ergo rectè diuiditur ens creatum per rationem substãtiæ, alioquin continebitur aliquid sub membro diuidente, quod non continetur sub diuiso: vel saltem modus contrahens seu determinans diuisum, vniuersalior erit seu communior, quàm ipsum diuisum. Quod si forte dicatur substantiam in ea diuisione non sumi, vt abstrahit à creata & increata, sed definite pro substantia creata: oritur hinc alia difficultas, nimirum ens priùs fuisse diuidendum in substantiam & accidens: deinde verò substantiam in creatam & increatam: quandoquidem substantia creata non conuenit cum increata solùm in ratione entis, sed etiam in ratione substantiæ: ergo nullo modo potest præsens diuisio enti creato attribuj.

II. Secundò sunt aliæ diuisiones entis æquè vniuersales, & immediatè partientes ipsum ens: ergo nulla est ratio ob quam præsens diuisio cæteris præferatur. Antecedens patet, nam ens diuidi potest in absolutũ & respectiuum, quæ diuisio adæquata est enti cùm nullum excogitari possit ens, quod non sub altero membrorum contineatur. Vnde sit, hanc diuisionẽ esse proximam & immediatam ipsius entis, alioquin non possent membra diuidentia illud adæquatè diuidere. Item diuiditur ens creatum in actum & potẽtiam, quæ etiam est adæquata, & immediata diuisio. Item diuidi potest ens in completum & incompletum, dantur enim quædam entia integra, & totalia, vt sunt substantialia suppositа, quæ meritò completa entia nominari possunt: alia verò sunt, quæ sunt partes aut affectiones talis entis, quæ sub ratione entis incompleti comprehenduntur. sub quo membro non tantum accidentia, sed etiam partes substantiæ comprehenduntur. Vnde constat, hanc diuisionem esse valdè diuersam à præcedenti. Quod autem sit adæquata, per se notum est, quia membra immediatam contradictionem includunt, diuiduntque immediatè ipsam rationem entis, quia illi modi quasi transcendentes sunt, & proximè determinant, & quasi afficiunt ipsam rationem entis. Videtur autem hæc partitio aptior ad explicandam communitatem, seu analogiam entis, quia solùm ens completum esse videtur principale membrum, & per habitudinem ad illud, reliqua omnia entis rationem participant.

III. Tertiò hinc oritur precipua difficultas; nam videtur illa diuisio planè insufficiens: nam præter substãtiã & accidentia, datur aliquid quod participat rationem entis, & non est substantia nec accidens, vt, v.g. modus rei non est substantia rei, vt per se notum est, nec ẽt est accidens, quia non inhæret, sed per quandã identitatem afficit rem cuius est modus. Quod præsertim declaratur in dependentia creatiua, qua ens creatum producitur & conseruatur à Deo: illa enim aliquid rei est, & hoc modo sub ente continetur, & non est accidens, quia nõ est in subiecto, nec ex subiecto, sed est prior natura omni subiecto, cùm sit ex nihilo, nec etiam est substantia, quia ex natura rei distinguitur à substantia, quæ per ipsam producitur. Et confirmatur, augeturque difficultas ex quibusdam proprietatibus substantiæ vel entis, quæ secundum suas rationes formales non censentur esse substantiæ, sed proprietates substantiæ, & tamen non sunt etiam accidentia, quia in re non distinguuntur à substantia, nec realiter, nec modaliter, sed tantùm formaliter, ex mentis præcisione, quæ est rationis distinctio. Assumptum declaratur, nam est proprietas substantiæ esse aptam, vt substet accidentibus, quæ tamen proprietas neq; addit substantiæ vllum accidens, nec declarat ipsam rationem substantiæ. Simile est de

est de hac proprietate esse principalem virtutem operandi, & similibus. Idemque argumentum maiori ratione fieri potest de ipsis proprietatibus entis in communi, quæ nec accidentia esse possunt, nec substantiæ, cùm vtrisque communes sint, & tamen sunt entia, alioqui nihil essent: illa ergo duo membra non diuidunt sufficienter ens.

Quæstionis resolutio.

IV. NIhilominùs dicendum est, illam esse optimam, ac sufficientem diuisionem entis. Quæ sententia adeò est communis, vt tanquam res per se nota ab omnibus recepta sit: quapropter magis indiget terminorum explicatione, quàm probatione. Quod ergo in rebus creatis, quædam sint substantiæ, quædam verò accidentia, ex ipsa continua rerum mutatione, & alteratione manifestum est: mutatur enim aqua, v.g. ex calida in frigidã & è conuerso, & homo nunc sedet, nunc verò ambulat, per quas mutationes aliquid rei amitti, vel acquiri necesse est: alioqui non fieret mutatio realis: non amittitur autem, nec mutatur substantia, integra enim manet substantia aquæ, vel hominis, siue calefiat, siue frigefiat, sedeat, aut ambulet: est ergo accidens, illud in quo fit mutatio: dantur ergo in entibus quędam quæ sunt accidentia. Vnde vlteriùs necessariò concludit, aliquod esse ens, quod sit substantia; nã accidens alicuius est accidens, nimirum substantiæ. Quod si quis dicat etiam accidentis posse dari accidens. Respondetur, necessariò sistendum esse in aliqua substantia, quia licet vnum accidens alteri accidat, tamen cũ neq; in hoc ordine possit in infinitum procedi, neq; sisti in aliquo accidente, quod nulli subiecto accidat (alioquì iam non esset accidens, sed substantia) necessariò sistendum est in aliquo ente, quod sit substantia, quodq; sit primum, & quasi radicale subiectum & fundamentum accidentium. Quod etiam manifestant prædictæ accidentales mutationes, sub quarum terminis necesse est, vt idem subiectum maneat, quod non potest esse nisi substantia, siue sola, ac nuda, siue aliis accidentibus affecta. Sic igitur satis constat, conuenienter diuidi ens in substantiam & accidens.

V. Quod verò sufficienter etiam diuidatur, eodem ferè discursu concludi potest: nam vel ens tale est, vt nulli alteri accidat, vel est tale, vt alicui accidat, seu vt alicui enti adhæreat, illudque afficiat accidentaliter, seu extra essentiam eius. Quidquid priori modo se habet, sub ratione substantiæ comprehenditur; quod autem posteriori, sub ratione accidentis. Non potest autem inter hæc duo membra sic explicata medium inueniri; nam immediatam contradictionem includunt, vt ex ipsis verbis à nobis propositis satis constat. Coincidit autem hæc ratio cum illa vulgari, quod ens per se, & in alio habent inter se immediatam oppositionem, vnde necesse est alterutrum ex his modis omni enti conuenire: ens autem per se constituit substantiam: ens verò in alio constituit accidens: ergo adæquatè diuidunt ens. Quid autem per hos duos modos per se & *in alio* significetur, non potest breuiter explicari, sed in sequentibus disputationibus tractandum est: nunc tantum supponatur, vtrumque sumi, vt includit immediatam negationem alterius, ita, vt quidquid non est in alio, ad modum accidentis, id est inhærendo, & afficiendo extra essentiam rerum, per se esse dicatur, & sit substantia, & è conuerso quidquid per se non est, sed alicui adhæret, sit in alio, & accidens dicatur.

Quamquam ex his duobus modis meliùs modus per se concipiatur, & explicetur à nobis per negationem alterius, quia simplicior est, quàm modus existendi in alio. Atq; hoc nunc sit satis ad explicãdam sufficientiam huius diuisionis; nam exacta declaratio horũ modorum inferiùs tradenda est, vt dixi. Et respondẽdo ad difficultates propositas hæc diuisio ampliùs declarabitur.

Responsio ad primam dubitandi rationem.

VI. AD primam ergo rationem dubitandi, primò dicendum est, in hac diuisione, prout à nobis tradita est, membra diuidẽtia sumenda esse proportionata diuiso. Cùm ergo diuisum sit ens creatum, vtrumque membrum diuidens accipiendum est, quatenus per modum enti creato accommodatum constituitur. Et quidem in accidente hoc nulla indiget declaratione, quia iuxta sanam & Catholicam doctrinam nullum est increatum accidens, quia neque extra Deum est aliquod ens creatum, neque in Deo est aliquod accidens, vt suprà ostensum est. De alio verò membro, scilicet, substantia, fatemur quidem Deum esse substantiam increatam, atque ita posse abstrahi rationem substantiæ in communi à creata, & increata, tamen in hac diuisione non hoc modo sumitur, sed quatenus constituitur, per modum proprium substantiæ creatæ. Qui modus dupliciter explicari potest. Primo, vt substantia non tantum dicatur, quæ per se est, sed quæ accidentibus substat vel substare potest: quomodo videtur Aristoteles sumpsisse, & descripsisse substantiam in prędicamentis. Hæc verò explicatio supponit in primis omnem substantiam creatam, & creabilem aptam esse substare accidentibus, quod alicui fortasse non omnino euidẽs apparebit: mihi autem indubitatum est, vt ex dictis in disputatione præced. de compositionibus entis creati constare potest. Illa verò descriptio declarat rationem substantiæ creatæ per habitudinem ad aliquid extrinsecum, cum tamen illius ratio absoluta sit, & intra proprium genus contineatur.

VII. Secundo ergo modo explicari potest, ex eo quod modus per se essendi, qui essentialiter constituit substantiam creatam imperfectus est, vel quia aliquam compositionem includit in tali substantia, vel certè, quia licet includat negationem inhærendi, tamen non dicit ex vi suæ præcisæ, & essentialis rationis actualem modum subsistendi, quo vltimatè ac perfectè videtur substantia compleri ac constitui. Substantia itaque increata est per se ipsa substantialiter, atque essentialiter subsistens, atque ita ex vi suæ essentiæ habet completam rationem substantiæ: substantia verò creata si incompleta sit hoc ipso deficit à perfecta ratione substantiæ, & ex se, vel non subsistit actu nisi in alio, seu in toto, vel non perfectè subsistit, neque omnino absolutè, sed in ordine ad componendum aliquod totum, vt materia prima. Si verò sit completa substantia, quamuis subsistat actu: nõ tamen ex vi suæ essentiæ formaliter ac præcisè, sed per aliquem modũ & actum suæ essentię, & ideò substantialis natura creata, vt infrà dicam, non est essentialiter actus subsistens, sed aptitudine. Sic igitur constat sub hac diuisione prout in præsenti assignatur, non comprehendi substantiam increatam.

VIII. Neque necesse fuit prius diuidere ens in substantiam & accidens, & deinde substantiam in creatam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& increatam: quamuis enim negari non possit, quin talis modus diuidẽdi fundamentum habeat in re, & id. ò non sit reiiciendus tanquam includens aliquid falsum, vel rebus ipsis repugnans, nihilominus inde non sit, illũ diuidendi modum fuisse ordine naturæ præferendũ. Quin potiùs si attentè res consideretur, non possunt huiusmodi diuisiones quadam serie, & ordine à nobis concipi, & tradi, ita vt non possint secundum alias rerum cõuenientias, & differentias aliis etiam modis cõcipi, & coordinari. Vt (retorquẽdo argumentum) licet diuideretur ens in substantiã, & accidens, posset substantia non diuidi immediatè in creatam & increatam; sed in spiritualem & materialem, & deinde substantia spiritualis diuidenda esset in creatam & increatam. Vel aliter posset diuidi substantia in viuentem, & inanimem, & rursus substantia viuens in rationalem seu intellectualem, & irrationalem, ac deinde intellectualis in simplicẽ seu purè intellectualem, & cõpositam, seu diffusiuam, ac tandem simplex, & purè intellectualis in creatam & increatam. Atq; his & aliis modis possunt in infinitum hæ diuisiones multiplicari, quia conuenientiæ & differentiæ rerum infinitis pẽnè modis possunt à nobis concipi per habitudinem ad diuersas actiones, seu rerum proprietates.

IX. Quapropter ad constituendum aliquẽ diuisionis modum ordini doctrinæ maximè accommodatum, considerauimus, vt suprà notatum est summã ac primã entiũ distantiã, ac diuersitatẽ, quã inuenimꝰ inter ens creatũ & increatũ. Quãuis. n. ens increatũ põit sub aliis rationibus, præter cõmunem rationem entis cõuenire cum aliquibus entibus creatis, vt in ratione substantiæ, & aliis iam propositis, & in ratione entis absoluti vel respectiui, & similibꝰ, nihilominùs omnibꝰ pensatis maior est distinctio, ac diuersitas inter ens increatum, & quodlibet creatum, quam inter omnia creata inter se comparata, & ideò meritò priùs diuisimus ens in creatum & increatũ, quàm in substantiam & accidens. Præsertim, quia Deus extra omne genus seu extra omne prædicamentum existit: vnde licet aliquo modo conueniat in ratione substantiæ, cum aliquibus entibus creatis; non tamen vniuocè, sed analogicè, vt ex superius dictis de ente creato, & increato sumi facilè potest, & ideò ad constituendum sub ente decem genera summa seu prædicamẽta rerum, oportuit prius increatum ens à cæteris secernere, & deinde ens creatum in cætera mẽbra ordinatè distinguere. C

Responsio ad rationem secundam.

X. ATq; ex his patet responsio ad secundam rationem dubitandi, concedimus enim posse alias diuisiones entis creati excogitari, quibus, & immediatè, & adæquatè diuidatur, præterquam in substantiam, & accidens: hoc enim satis probant exempla ibi adducta & quoad hoc eadem est ratio de ente creato, quæ de ente in communi. Nihilominùs tamẽ hæc diuisio entis creati in substantiam & accidẽs cæteris à nobis prælata est, propter easdem causas suprà indicatas. Prima est, quia maior est diuersitas inter substantiam & accidens, quã inter quælibet alia mẽbra, quæ sub ente creato excogitentur, quia maiorẽ oppositionem includunt, & quia maior est analogia entis respectu illorum, vt statim dicetur, quod est signum minoris conuenientiæ, maioris q̃ distantiæ. Quod etiam ex ipsis exemplis in argumẽto adductis intelligi potest. Primum erat de diuisione in absolutum & respectiuũ, in qua si ens respectiuum sumatur pro respectu transcendentali, vix distingui potest in re ab absoluto, sed ratione tantũ, quia nullum est ens creatũ adeò absolutũ, vt non includat in sua entitate aliquẽ transcendentalem respectũ, vt suprà tactum est. Si verò sumatur propriè pro respectu prædicamentali, huiusmodi respectus, vel nihil rei addit entibus absolutis, vel si quid addit, multò minùs distat à cæteris accidentibus, maioremq; cum illis conuenientiam habet, quàm ipsa accidentia inter se. A

XI. Aliud exemplũ erat de actu & potentia: quæ si sumãtur pro ente in actu, & pro ente in potentia, non sunt propriè ac positiuè diuersa entia, sed indicant diuersos status eiusdem entis, vt suprà declaratũ est, & ideò illa diuisio in eo sensu nõ tam deseruit ad declarandas diuersas naturas entium, quod hic intẽdimus, quàm ad explicandũ ipsam cõmunem rationẽ entis creati, quod de se non habet esse actu, & ideò illa diuisio suprà est à nobis declarata, simul cum ipsa ratione entis creati. Si verò actus & potentia propriè sumantur, pro potentia agẽdi, vel recipiendi, & actu vtriusq;, sic illa membra, nec maximè inter se distãt; nã sæpe potentia, & actꝰ ad idẽ genus pertinent, nec ẽt illa duo membra in eo sensu sumpta adæquatè diuidunt ens: nõ enim omne ens est actus aut potentia in ea proprietate, quamuis si actus latè sumatur pro quocunq; formali cõstitutiuo, siue sit propria forma siue modus, aut terminus & potentia sumatur pro quouis principio agẽdi, aut recipiendi, sic re vera potest quodlibet ens ad aliquod ex dictis membris reduci. Tamen non ita declarant propriam & intrinsecam rationem vniuscuiusque entis, sicut ratio substantiæ, & accidentis, nec tantam diuersitatem inter entia ipsa constituunt, vt dictum est. B

XII. Aliud exemplum erat de ente cõpleto, & incompleto: quę duo membra fatemur adęquatè, & immediatè diuidere ens: nihilominùs tamen non est ita apta ad præsentem doctrinã, sicut diuisio entis in substantiam & accidens: quia tam in accidentibus, quã in substantiis dari possunt entia completa & incompleta respectiuè, & maior est conuenientia inter ens incompletum substantiale cum substantia cõpleta, quam cum quocunq; accidente, & è conuerso maior est diuersitas inter quamcunq; substantiam & accidentia, quam inter substantiam completã, & incompletam inter se. Accedit altera generalis ratio, quod hę diuisiones entis ordinantur ad distinguenda prædicamenta, seu genera rerum, & declarandas eorum essentias, & ad hunc finẽ longè aptior est diuisio entis in substantiã & accidens, quàm in ens cõpletum, & incompletum. Imò vix potest ratio entis cõpleti & incõpleti exactè declarari nisi suppositа priori diuisione; nã quod in vno genere est incompletũ perfectius ens esse potest, quã quod est completũ in alio, & q̃ in vno genere est cõpletũ in propria ratione illius generis, est simpliciter incõpletũ in ratione, seu latitudine entis. Non est ergo necessaria illa diuisio, sed in singulis generibꝰ entiũ cõmodius explicatur. C

Primum dubium de modis entium, circa tertiam dubitandi rationem.

XIII. IN tertia difficultate nõnulla breuia dubia insinuantur. Primũ est, an modus entis qui ex natura rei distinguitur ab illa re cuius est modꝰ sub hac diuisione cõprehendatur, & ad quod illius membrũ pertineat. Et quidẽ propter argumentũ factum existimare quis posset, hos modos non contineri sub diuiso huius diuisionis, & ideò necessarium non esse, vt aliquod ex membris diuidentibus illis conueniat. Hi enim modi non habent propriam entitatẽ & realitatem,

tem, & ideò neque entia dici possunt, sed solùm mõdi entium: cùm ergo diuisum huius diuisionis sit ens non complectetur hos modos, & ideò nec accidẽtia erunt, nec substantiæ. Veruntamen hic modus dicendi falsus est, nam constat, ab Aristotele, & aliis Philosophis multa inter accidentia numerari, quæ solùm sunt modi entium, vt figura, vbi, & alia huiusmodi, de quibus suis locis videbimus. Et ratio est, quia ens creatum prout absolutè distinguitur ab increato complectitur quidquid non est nihil, sed aliquam realem essentiam, seu formalitatem, habet in rerum natura: hoc enim totum complectitur ens creabile, transcendentaliter & in tota sua latitudine sumptum: ergo etiam ens creatum ambit omnia, quę non sunt omnino nihil, & extra Deum sunt: hi autem modi reales non sunt nihil, sed suas reales essentias habent sibi proportionatas: continentur ergo sub diuiso huius diuisionis. A

XIV. Aliter ergo dici potest, hos modos entium reuocari ad genera rerum, quarum sunt modi, & cum quibus habent realem identitatem, ita vt modus substantiæ reuocetur ad substantiam, & sit substantia saltem incompleta: modus verò accidentis sit accidens, & ad illud genus accidentis reuocetur in quo fuerit ipsum accidens cuius est talis modus. Sed neque hæc sententia in vniuersum verum habet; nam licet interdum ita contingat, quòd modus rei participet illam rationem substantiæ, vel accidentis, quæ est in re, cuius est modus: non est autem hoc semper verum; nam figura est modus quantitatis, & tamen non participat rationem quantitatis, sed qualitatis, & similiter vbi est modus quantitatis vel substantiæ, & tamen nec est substantia, nec quantitas, sed peculiare genus, ac prædicamentum constituit. Et idem multi censent de relationibus prædicamentalibus, si inipsâ substantia immediatè fundentur, non enim habent proprias entitates realiter distinctas ab aliis, sed ad summum sunt quidam modi entium, & tamen nouum genus accidentis constituunt. B

XV. Quocirca duo à nobis exponenda sunt, vnum est quando modus entis sit substantia, quando verò accidens: aliud est, quando ille modus, qui est accidens reuocetur ad prædicamentum alterius accidentis, vel nouum genus accidentis constituat. Circa primum dicendum est, in substantiis illum modum substantialem esse, qui ad constitutionem, & complementum ipsius substantiæ pertinet, e contrario verò illum esse accidentalem modum qui supponit substantiam completè constitutam, & illam afficit sub aliqua alia ratione. Exemplis declaratur; nam vnio materiæ cum forma substantiali, vel formæ cum materia per se ordinatur ad constitutionem substantiæ completæ, & in intrinseca ratione substantiæ compositæ includitur, & ideò talis modus substantialis est, similiter subsistentia est intrinsecus terminus substantialis naturæ, complens ac constituens substantiale suppositum, & ideò est etiam substantialis modus, idemque dicendum esset de existentia substantiali, si illa esset modus ex natura rei distinctus ab essentia actuali naturæ substantialis. Ac denique eodem modo dicunt Theologi, vnionem humanitatis ad Verbum, quamuis supernaturalis sit, nihilominùs esse substantialem modum, quia ad cõstitutionem vnius personæ compositæ intrinsecè concurrit. Altera pars declaratur etiam exemplis, nam in substantia, verbi gratia, Angelica iam completa in ratione suppositi per suam subsistentiam C

XVI. Ratio verò vtriusq; partis facilè reddi potest; nam substantia completa, cùm sit ens per se vnum, & in suo genere absolutum, non nisi ex substantia, vel substantiis constat: quidquid ergo intrinsecè cõcurrit ad constitutionem substantiæ, substantiam saltem incompletam esse necesse est. Item substantia incõpleta nihil aliud est, nisi vel substantia ista in aliquo esse imperfecto, vel id quod est pars, seu complementum substantiæ: ergo omnis modus qui ita concurrit ad constitutionem substantiæ est substantia incompleta, seu modus substantialis, & non est accidens. Denique de ratione accidentis est, vt supponat subiectum suum: ergo modus qui non supponit, sed complet substantiam non est accidens. Atq; hinc patet ratio alterius partis; nam postquam substantia iam est plenè in suo genere constituta, quidquid ei additur siue sit res, siue modus, est accidens eius, sed modus qui nullo modo spectat ad complementum substantiæ, ex se supponit illam plenè constitutam in suo genere: est ergo accidens eius. Maior constat, tum ex communi ratione accidentis, tum etiam, quia si modus adueniens substantiæ non est accidens, sed aliquid substantiale: ergo complet amplius, & quasi magis integrat ipsam substantiã cuius est modus: ergo talis modus non supponit substantiam plenè constitutam: ergo si eam sic constitutam supponit talis modus non erit substantialis, sed accidentalis. Tandem quia nulla alia ratio reddi potest, cur aliqui modi aduenientes substantiæ sint accidentales, nisi quia non pertinent vt modi ad constitutionem, vel complementum eius.

XVII. Solùm habet peculiarem difficultatem, quæ in prædicto argumento tangebatur, de dependẽtia substantiæ, & maximè de illa, quæ est per modum creationis; nam illa non constituit intrinsecè substantiam, neque pertinet ad complementum eius: ergo nullo modo erit substantia etiam incompleta, cùm tamen neq; accidens esse possit, propter rationẽ ibi tactã, scilicet, quia non est in subiecto. Hæc verò difficultas generalis esse potest de omni actione, seu dependentia, quãuis specialem rationem difficultatis habeat, in illa quæ non est ex subiecto, de qua re ex professo dicendũ erit inferiùs disputando de actione & de passione. Nunc breuiter dicitur, nullam dependentiam, seu fieri vt sic habere rationem accidentis respectu termini ad quem tendunt, seu esse modum

Universidad de Deusto
Biblioteca

quendam indirectè, seu reductiuè pertinentem ad prædicamentum sui termini: sub qua consideratione motus localis reducitur ad prædicamentum Vbi, alteratio ad qualitatem: & fortassis sub hac ratione Aristoteles de motu disseruit in postprædicamentis. Ratio autem huius est, quia de ratione accidentis est, vt supponat subiectum suum; de ratione autem dependentiæ seu fieri est, vt non supponat terminum suum, nam est via ad illum, & ideò non potest dependentia respectu termini habere rationem accidentis. An verò quando talis dependentia est in subiecto & de subiecto, respectu illius habeat rationem accidentis, in dicto loco tractabimus. Rectè tamen ex dictis colligitur, illam dependentiam, quæ & ad substantiam tendit, & in subiecto non recipitur, non habere rationem accidentis, sed modi substantialis. Vnde consequenter dicendum est, non esse de ratione substantialis modi, vt intrinsecè, & in facto esse constituat substantiam, sed satis esse, vt constituat illam tanquam via ad illam, seu vt intrinsecum fieri eius, & quod non aliter illam afficiat; sic enim omne fieri, vt sic nihil aliud est, quàm suus terminus in esse B incompleto, vt calefactio est veluti quidam incompletus calor, vt sic de reliquis.

XVIII. Ex dictis facilè est respondere ad aliam partem, quam secundo loco proposuimus, scilicet, quando modus, qui est accidens reducatur ad aliud genus accidentis, vel nouum genus constituat. Eadem enim ferè regula quam de modis substantialibus tradidimus, applicanda hic est. Nam interdum accidentalis modus solum est ad complementum alterius accidentis, seu ad exercendum effectum formalem eius, & tunc modus accidentalis non constituit nouum genus seu prædicamentum accidentis, sed ad illud reducitur ad cuius complementum pertinet; nam in eo genere quid incompletum est. Quando verò modus accidentalis non spectat ad complementum, vel constitutionem alterius accidentis, sed per sese peculiari modo afficit substantias, vel immediatè, vel medio aliquo accidente, tunc per se habet peculiarem rationem accidentis & nouum prædicamentum, vel proprium genus alicuius prædicamenti cõstituit. Exemplis res declaratur; nam actualis inhærentia quantitatis in substantia modus est ex na- C tura rei distinctus à quantitate, quandoquidem in Eucharistiæ sacramento ab ea separatur, qui tamen modus non constituit aliquod genus peculiare alicuius prædicamenti, sed ad prædicamentum quantitatis reducitur, quia intrinsecè pertinet ad constitutionem rei quantæ, & ad exercendum formalem effectum quantitatis. Et idem proportionaliter est de inhærentia qualitatis, quæ ad prædicamentum qualitatis reducitur. Item punctus tanquam incompleta quantitas ad genus quantitatis reuocatur, quia intrinsecè competit ad constitutionem ipsius quantitatis, cuius est modus, vel terminus, imò licet fortè punctus habeat suam entitatem, nihilominùs, quia solum ordinatur ad terminandam, vel vniendam quantitatem, ad illam reuocatur, multò ergo magis modus, qui est complementum alicuius accidentis ad illud reuocatur, neque constituet per se suum genus accidentis.

XIX. At verò figura, quamuis sit modus quantitatis, non reuocatur ad prædicamentum quantitatis, sed genus quoddam qualitatis constituit, & vbi similiter est alius modus quantitatis, qui non reducitur ad quantitatem, sed nouum prædicamentum constituit. Cuius rei causa non potest esse alia, nisi quia tales modi non conferunt per se ad effectum formalem quantitatis, neque ad integritatem, vel constitutionẽ eius, sed nouum & specialem modum afficiendi habẽt; idẽ ergo est in omnibus similibus. Ratio item generalis fere tacta est, nam quoad priorem partem eadem est ratio proportionalis in accidentibus, quæ est in substantia; nam sicut id quod componit, aut integrat substantiam est incompleta substantia, siue sit pars, siue modus eius, ita quod cõplet vel integrat aliquod accidens est quid incompletum in eo genere accidentis, siue sit pars, siue modus eius. Quoad posteriorem autem partem ratio est, quia si modus est accidentalis & non est pars, vel complementum accidentis in suo esse, necesse est vt habeat proprium modum afficiendi accidentaliter qui proprium genus accidentis constituet, quia in suo ordine est completum accidens, neque est aliquod genus accidẽtis ad quod reuocetur, tanquam quid incõpletum in eo ordine. Atq; hæc doctrina notanda est ad distinguenda prædicamenta accidentium, & eorum rationem, seu sufficientiam tradendam: de qua posterius disputabimus, & si quid difficultatis circa hanc doctrinam occurrerit, ibi melius expedietur.

Quæ distinctio necessario intercedat inter substantiam & accidens.

XX. IN confirmatione illius tertij argumenti indicatur aliud dubium, nimirum, quanta distinctio necessaria sit inter accidens & substantiam. Quidam enim existimant requiri disiunctionem realem propriam & rigorosam, qualis est inter res mutuo separabiles. Ita significauit Soncinas septimo Metaphysicæ, quæstione 36. & alij, vt videbimus tractando prædicamenta accidentium, præsertim relationis. Sed hoc non est in vniuersum verum, vt ex dictis in proximo puncto constat, euidentiusque costabit ex dicendis inferiùs de singulis Prædicamentorum, seu rerum generibus. Et ratio breuiter nunc est, quia ad rationem accidentis sufficit, quod sit modus ex natura rei distinctus à substantia, afficiens illam omnino extra genus substantiæ, vt est vbi, v.g. & si quid est aliud simile.

XXI. Alij è contrario sentiunt de ratione accidentis non esse, quod distinguatur à substantia ex natura rei, id est vel realiter vel modaliter, sed satis esse quod distinguatur ratione formali præcisa per intellectum, cum fundamento in re, qualis est in exemplis in prædicta comfirmatione adductis. Sic enim in materia prima distinguimus potentiam recipiendi à substantia materiæ, quia ratio potentiæ diuersam rationem formalem denotat, quamuis contingat à parte rei nõ distingui ab entitate in qua est. Itẽ interdum substantia est virtus proxima ad agendum, vel virtute naturali (vt est probabilis opinio) vel saltem virtute obedientiali, quæ virtus non est à parte rei distincta ab ipsa substantia, & tamen est formaliter accidens ad qualitatem pertinens; nam potentia species est qualitatis; virtus autem agendi nihil est aliud, quàm potentia quædam. Item, relatio identitatis substantialis specificæ est formaliter accidens, & tamen non est aliquid à parte rei distinctum à substantia. Denique est vrgens argumentum, quia, vt duo prædicamenta accidentium distinguantur, non est necessaria à parte rei distinctio inter ipsa, sed sufficit distinctio rationis formalis per intellectum, vt constat in actione & passione, & infe-

& inferiùs latiùs dicetur: ergo ad distinguendum ac- A cidens à substantia similis distinctio sufficit: est enim æqualis ratio, cùm non sit necessaria maior distinctio quàm Prædicamentalis.

XXII. Alij putant necessariam esse in re aliquam distinctionem, saltem modalem. Primò, quia ratio accidẽtis realis non constituitur mente nostra, sed in re esse debet, alioqui non esset ens reale, sed rationis: vbi verò non est distinctio in re ipsa, non potest verò ratio accidentis in re ipsa consistere: ergo ad veram rationem accidentis oportet, quod à parte rei sit aliqua realis distinctio inter illud & substantiam. Minor probatur, quia aliàs nulla ratio afferri posset, ob quã attributa Dei, aut actus voluntatis, vel intellectus eius, non sint vera, & realia accidentia, quia si entitas non obstat, nihil est quod obstet; nam etiam ibi est distinctio rationis formalis fundata in re, & completa per intellectum. Secundò, quia si in re nulla est distinctio, nihil est, quòd in re accidat alicui; nam idem non potest accidere sibi ipsi, cùm nihil possit cogitari magis essentiale, quam idem sibi: ergo sine distinctione in re non potest concipi vera ratio accidentis realis; nam de ratione accidentis est, vt accidat alicui. Vel potest aliter formari ratio, quia de ratione accidentis est aliqua realis inhærentia actualis, vel aptitudinalis, sed eiusdem ad seipsum non potest esse vera & realis inhærentia, sed omnimoda identitas secundum rem: ergo sine distinctione aliqua in re non potest vera ratio accidentis intelligi. Tertiò declaratur aliter, quia quando mens concipit diuersis modis seu conceptibus eandem substantiam, nullum format conceptum distinctum, & adæquatum essentiæ talis substantiæ: ergo quilibet ex illis conceptibus est inadæquatus substantiæ secundum rationem substantialem, & essentialem eius: ergo ratio formalis concepta in substantia, vt sola ratione distincta ab illa nunquam habet veram rationem accidentis. Primum antecedens patet, quia, si substantia quelibet cõcipiatur distinctè, & adæquatè, vt in se est solum vno conceptu concipietur, & secundũ vnam rationẽ formalem illi adæquatã & essentialem, quia nulla ratio formalis potest esse magis essentialis, quã illa, quæ est adæquata entitati rei, & ab illa in re ipsa non distinguitur: ergo nulla forma vel modus potest habere in re veram rationem accidentis, nisi vel realiter, vel modaliter ex natura rei à substantia distinguatur. Atque hoc modo intelligi videtur, quod D. C Thom. ait in primũ distinctione 33. quæst. prima, articulo tertio ad quartum, ea quæ sunt in genere substantiæ & accidentis, non esse in re idem, vt latiùs docet 4. cont. Gent. cap. 14.

XXIII. Alij denique distinctione vtendum putant. Aliud est enim loqui de accidente reali, & physico; aliud verò de accidente Logico, seu prædicamentali. Accidẽs priori modo dicitur, quod in re verè inest, & accidẽtaliter aduenit, & hoc sine dubio requirit distinctionem aliquam ex natura rei, vt argumenta proximè facta conuincunt. Posteriori autem modo dicitur accidens, id quod secundum modum prædicationis, & conceptionis nostræ accidentaliter, ac contingenter dicitur, secundum specialem aliquam rationem, quæ ad constituendam aliquam ordinationem prædicamentalem sufficiat, & huiusmodi accidens non semper requirit actualem distinctionem in re iuxta hanc sententiam. Quam existimo necessariò esse probandam, propter argumentum factum, quod ad distinctionem prædicamentorum, non semper est necessaria distinctio in re. Quod etiam verum esse de aliquibus generibus accidentium ad substantiam comparatis, præsertim Relatione, & Quando, ex discursu prædicamentorum constabit. Deinde, negari non potest, quin aliquæ denominationes Prædicamentorum accidentium à rebus, quæ sunt substantiæ desumantur, vt esse vestitum, deauratum, & aliæ similes. Præterea, Metaphysicè abstrahendo, ac præscindendo, aliqua sunt extra essentiam rei, quæ à parte rei non sunt actu distincta: ergo pari ratione poterunt aliqua prædicari accidentaliter, secundum prædicamentalem distinctionem, etiamsi in re non sint distincta à substantia. Et ita facilè possunt argumenta pro aliis sententiis adducta dissolui, quamquam non omnia exempla, quæ in eis sumuntur, vera sint. Quæ omnia ex discursu prædicamentorum accidentium euidentiùs, & clariùs intelliguntur. Nunc verò vt comparemus substantiam & accidens, præcipuè agimus de accidente vero & physico, ac reali, aliàs non poterit commodè fieri comparatio.

SECTIO II.

Vtrùm ens analogicè diuidatur in substantiam, & accidens.

I. SVpponimus, ens non dici æquiuocè de substantia & accidente, neque enim in hoc inuenio inter authores opinionum diuersitatem: estque expressa sententia Aristotelis quarto Metaphysicæ capite secundo, & aliis locis infrà citandis, & necessariò sequitur ex dictis suprà de vno conceptu formali, & obiectiuo entis: nam nomen æquiuocum subordinatur distinctis conceptibus. Item sequitur ex dictis de obiecto huius scientiæ; non enim posset ens in communi esse obiectum Metaphysicæ, si esset merè æquiuocum. Item hoc ipsum necessaria cõsecutione infertur ex dictis de diuisione entis in increatum & creatum: nam si respectu horum non est æquiuocum, multò minùs erit respectu substantiæ & accidentis: longè enim maior distantia est, minorque conuenientia entis creati ad increatum, quàm accidentis ad substantiam creatam. Vnde rationes ibi factæ, hic possunt eadem efficacitate applicari. Quod ergo Porphyrius ex sententia Aristotelis dixit XVI in cap. de specie, ens æquiuocè dici de primis decem generibus, primum Scotus in 1. distinctione 3. negat apud Aristotelem inueniri: de Porphyrij autem authoritate non curat. Deinde dicendum est ab antiquis authoribus analoga sub æquiuocis comprehendi, vt constat ex Aristotele in Antepræd. cap. 4. & ex August. in Categoriis cap. 2. Et hoc significauit Arist. locis infrà citandis de analogia entis, & præsertim 1. Elench. cap. 6. vbi agens de æquiuocis, exempla ponit in ente. Relinquitur ergo quæstio de analogia entis creati, respectu substantiæ, & accidentis.

II. Et quidem authores omnes, qui ens faciunt vniuocum ad Deum & creaturas, consequenter dicunt, ens creatum esse vniuocum ad substantiam & accidens, vt Scotus in 1. dist. 3. quæstione 1. & in 3. distin. 8. quæstione 2. & Gabriel in 1. distinctione 2. quæst. 4. & alij, tum Scotistæ, tum Nominales. Fundamenta huius sententiæ eadem ferè sunt in hac quæstione quæ in illa de Deo & creaturis, & immediate quidem probant ens creatum dicere vnum conceptum for- Prior sententia de vniuocatione entis creati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

malem & obiectiuum communem substantiæ & accidenti, quia contingit esse nos certos aliquid esse ens creatum, & posteà inquirere an sit substantia, vel accidens. Item, quia per accidẽtia inuestigamus substantias, quod non facimus, nisi incipiendo ab his, in quibus substantia formaliter conuenit cum accidente, & deinde distinctionem vel differentiam inuestigando. Si enim substantia & accidens in nullo conceptu formaliter conuenirent, ex vi accidentis nullum conceptum substantiæ formare possemus, quia neque proprium, vt per se constat, neque communem, si talis communis conceptus non admittatur: necessariò ergo admittendus est: si autem aliquis conceptus est communis, maximè conceptus entis. Item, quia substantia & accidens in ratione entis creati sunt aliquo modo similia: tam enim accidens ac substantia, habet suum esse, per quod est intrinsecè ens. Item, quia ens creatum potest esse obiectum scientiæ, & medium vel extremum demonstrationis, & ex illo confici potest vniuersalis propositio, & contradictio, quæ omnia sunt indicia manifesta vnius cõceptus communis formalis & obiectiui. Ex hoc verò vlterius cõcludunt dicti authores, ens creatum esse vniuocum, quia dicitur de substantia & accidenti secundum idem nomen, & eandem rationẽ, quæ est vniuocorum definitio.

Posterior sententia opposita.

III. COmmunior verò sententia est ens esse analogum ad substantiam & accidens. Hæc censetur esse sententia Aristotelis dicto lib. 4. Metaph. cap. 2. & 7. lib. cap. 1. & 4. & lib. 1. Ethic. cap. 6. Quibus locis D. Thom. Auer. Alexand. & alij idem docent. Tenet etiam Porphyr. in cap. de Specie, vbi idem sequuntur Albert. Ammonius, & alij. Et D. Thom. sæpissimè, & omnes eius discipuli hanc sententiam docent, vt suprà retuli. Atque hæc sententia, absolutè loquendo, probanda est. Rationes autem, quib⁹ multi ex Thomistis illam confirmãt, à nobis admitti non possunt, nam eo tendunt vt excludant vnum conceptum obiectiuum entis. Prima est illa quod ens dicitur immediatè de substantia & accidẽtibus omnibus, quod repugnat nomini vniuoco, quia terminus vniuocus significat immediatè vnam rationem præcisam & abstractam, & communem illis, de quibus vniuocè dicitur.

IV. Secunda ratio est, quia, si accidens esset vniuocè ens, non definiretur per substantiam, contra Arist. 7. Metaphysicæ, cap. 1. Sequela patet, quia quæ vniuocè conueniunt in aliqua ratione, conueniunt in eadem definitione, & ideò non potest vnum per aliud definiri.

V. Tertia ratio est, quia, si ens esset vniuocum respectu substantiæ & accidentium, posset in eorum definitionibus poni, quia semper licet in definitione ponere omnes rationes communes, in quibus propinquiora genera possunt vniuocè resolui; nam loco nominis positi in definitione, licet eius definitionem ponere, teste Aristotele 2. Topic. cap. 2. Consequens aũt est contra eundem Arist. 8. Metaph. tex. 16 & planè falsum, & contra vsum omnium. Ratio autem esse potest, vel quia ens non est genus, neque differentia, vel certè quia ens adiunctum cęteris prædicatis nihil eis addit, vt ait Aristot. 4. Metaph. cap. 2. vnde esset superuacanea nugatio addere ens, cæteris definitionũ terminis. Quarta ratio afferri solet, quia, si ens esset vniuocum, esset genus; nam esset vniuersale: esset enim vnum in multis, & de multis, & non A posset esse aliud vniuersale, quàm genus, vt patet facilè discurrendo per reliqua, & quia prædicaretur de pluribus differentibus specie. Consequens autem est falsum, aliàs prædicamenta non essent primo diuersa, neque darentur decem suprema rerum genera: possentq; dari differentiæ contrahentes ens: nam hoc est de ratione generis: hoc autem esse impossibile probat Arist. 3. Metaph. text. 10. quia genus est extra rationem differentiæ: ens autem esse non potest extra rationem alicuius.

Expenduntur rationes posterioris sententiæ.

VI. NIhilominùs hæ rationes mihi non videntur efficaces; nam prima, vt dixi, non solum procedit contra vniuocationẽ entis, sed ẽt contra vnitatẽ cõceptus eius: nam si ens habet vnũ conceptum, necesse est, vt illum immediatè significet, nisi fortasse sit sermo de medio in re ipsa præciso ab inferioribus, vel saltem quod ita possit ratione præscindi, vt habeat differentias contrahentes in quibus non includatur, quo modo conceptus entis non est præcisus ab
B inferioribus, vt suprà dixi, quamuis absolutè sit medium ratione distinctum à substantia & accidente. Quod si illo priori & stricto modo medium sumatur, negabitur facilè de ratione termini vniuoci esse vt significet immediatè aliquam naturam, illo modo abstractam & præcisam ab inferioribus; nam satis est quod significet rationem communem æquè inuentam in inferioribus, quomodocunque communis sit, nam ex ratione vniuocationi nihil aliud colligi potest, & ex discursu huius sectionis variis exemplis constabit, illum modum præcisionis & abstractionis non esse necessarium ad vniuocationem.

VII. Secunda ratio posset fortasse in aliquo sensu esse efficax, vt infrà videbimus, vt tamen proposita est, dissolui potest, distinguendo consequẽs ibi illatum, nam aut est sermo de accidente vt ens est, vel vt accidens est. Priori modo concedenda est sequela; nam verissimum est, in definitione accidentis vt ens est non cadere substantiam, sed solùm id, quod est de ratione entis in quantum ens. Quamuis Caietanus de ente & essentia, quæstione tertia contrarium sentiat, & citat Antonium Trombetam idem asserentem. Ex quo ad hominem quidem bene contra illum
C argumentatur, tamen absolutè id falsum est. Quia plus est de ratione accidentis in quantum accidens, quàm in quantum ens, sed habitudinem ad substantiam precisè dicit in quantum accidens: non ergo in quantum ens: ergo vt sic non definitur per substantiam. Item ens in quantum ens habet suam rationem in qua non ponitur substantia, vt suprà declaratum est, sed accidens præcisè sumptum in quantum ens, solum constituitur illa ratione formali entis: ergo. Denique hoc euidenter sequitur ex vnitate conceptus obiectiui entis, contra quam æquè procedit ratio illa in hoc sensu proposita. Hinc verò non sequitur vniuocatio, vt mox videbimus, & suprà latè declaratum est tractando de analogia entis ad creatum & increatum. Posteriori autem modo negatur sequela; nam accidens licet non ex communi ratione entis, tamen ex propria ratione accidentis vt tale est, indiget per substantiam definiri, eò quòd sit entis ens. Quod si dicas, etiam hoc repugnare vniuocationi entis; respondeo fortasse id verum esse: hac enim ratione dixi posse illam rationem esse efficacem, id tamen non rectè probatur ratione ibi facta, scilicet, quia

quia quæ vniuocè conueniunt, habent eandem definitionem: est enim hoc verum si definiantur præcisè sub ratione in qua conueniunt, non sub propriis rationibus.

VIII. Tertia ratio non solùm procedit contra entis vniuocationem, sed etiam contra vnitatem conceptus eius, vel potiùs (vt veriùs loquar) contra neutram earum procedit, sed difficultatem quandã proponit, quæ in omni sententia & opinione locum habet. Nam, siue ens sit vniuocum, siue Analogum, & siue dicat vnum conceptum, siue non, nihilominùs verum est substantiam esse ens per se, & accidens ens in alio. Cur ergo in definitione quæ datur per substantiam, vel accidens, non licebit ponere loco substantiæ ens per se, & loco accidentis ens in alio? Vt, si definitur Angelus quòd sit substantia creata intellectualis, cur non dici potest ens creatum per se, intellectuale? Rursus eadem difficultas est de nouem primis generibus accidentium: vnum quodque enim definitur, vel potiùs describitur esse accidens taliter afficiens substantiam: cur ergo non poterit definiri esse ens in substantia, taliter afficiens illam? & de inferioribus accidentibus similiter in-
B quiri potest, cur, sicut definiuntur per sua suprema genera, non possint per descriptiones illorum, in quibus ens vel accidens ponitur, definiri. Neque enim ea incommoda quæ in tertia ratione contra hunc definiendi modum proponuntur, videntur esse alicuius momenti, quia, licet definitio sufficienter detur per genus proximum & differentiam, tamen etiam potest dari per genus remotum & omnes differentias intermedias, & eadem ratione poterit loco supremi generis poni prædicatum transcendens cum modo determinante. Neque propterea committeretur nugatio, sicut non committitur, cùm dicitur substantia esse ens per se, sed distinctiùs explicatur quod substantia dicit confusiùs: & licet ens includatur in ipso modo per se, & in omnibus differentiis inferioribus, tamen vt non sit nugatio sufficit diuersus modus significandi, & concipiendi, per modum determinabilis, & determinantis.

IX. Hæc proposita sint, non vt concludamus, ens ponendum esse explicitè in definitionibus rerum, sed vt ostendamus, eandem esse difficultatem in
C quacunque sententia de Analogia entis. Nam, si ens non est ponendum in definitionibus, non ideò est quia est Analogum, sed quia est transcendens. Quocirca dicendum est, cùm Aristoteles negat ens poni in definitionibus, loqui de propriis definitionibus, quæ ex genere & differentia constant, in qua proprietate dicendum etiam est, suprema genera definiri non posse, ideòque transcendentia ad definitiones rerum non pertinere. Accedit quòd id censetur superuacaneum, quia quando res quælibet definitur, supponitur esse ens, nam quæstio quid est, supponit quæstionem an est. Quòd si quis vellet, vt rem totam distinctissimè explicaret, quoad posset, loco substantiæ (& idem est proportionaliter de accidente) illam qualemcunque eius descriptionem ponere, esset quidem prolixus & morosus, & misceret descriptionem cum propria definitione, nihil tamen falsum diceret, aut faceret absurdum, vt argumentum, mea sententia, conuincit, etiamsi ens Analogum sit, imò etiamsi vnum conceptum non diceret.

X. Ad quartam rationem neganda est sequela, quia, licet ens esset vniuocum, posset non esse genus, quia A non dicit conceptum vnum omnino præcisum à differentiis, sed in eis inclusum, & ideò non facit propriam compositionem Metaphysicam, cuius veluti potentialis pars est genus. Vnde multi probabiliter sentiunt, accidens esse vniuocum, & non esse genus, & motum similiter dici vniuocè de actione & passione, & ipsum ens esse vniuocum respectu aliquorum, licet non respectu omnium, de quibus exemplis posteà dicemus. Posset etiam in hoc numero poni persona, vel relatio increata, prout communis est tribus personis vel relationibus diuinis, dicitur enim vniuocè de illis: quæ enim ratio Analogiæ ibi excogitari potest? dicitur etiam in quid, si formaliter de quidditate personæ vel relationis vt sic loquamur, & tamen non est genus, cùm non possit habere differentias contrahẽtes: hæc enim duo quasi correlatiua sunt. Latiùs ergo patet vniuocum prædicatum, etiam in quid, quàm genus. Quare consequenter dicendum est, tale prædicatum vniuocum non esse vniuersale, eo scilicet modo quo Porphyrius de vniuersalibus tractauit, quæ in prædicamentis collocantur, vel ad prædicamenta coordinanda, &
B distinguenda deseruiunt. An verò tale prædicatum possit latiori modo dici vniuersale, quæstio ferè erit de modo loquendi, quæ ad rem præsentem parum, aut nihil referet.

Resolutio.

XI. IGitur ratio Analogiæ entis creati respectu accidentis & substantiæ sumenda est ex eodem principio, ex quo Analogiam entis ad Deum & creaturam declarauimus, nimirum, quia ens per se & essentialiter postulat hunc ordinem descendendi prius ad substantiam quàm ad accidens, & ad substantiam per se, ad accidens verò propter substantiam, & per habitudinem ad illam.

Qualis Analogia hic intercedat.

XII. QVod vt declaremus, dubitari potest primò, an hæc Analogia sit proportionalitatis, an proportionis. Multi enim existimant esse proportionalitatis tantùm, vt Caietanus, & alij. Et re vera qui negant vnum conceptum entis, coguntur ita sentire, nisi velint dicere accidens esse ens per solam extrinsecam denominationem, quod absurdissimum est. Alij verò vtrumq; Analogiæ modum hic admittunt. Ego verò idem censeo hic esse dicendum, quod de ente communi ad Deum & creaturas dictum est: hîc, scilicet, non interuenire propriè Analogiam proportionalitatis, sed attributionis tantùm. Nõ quòd non possit à nobis considerari illa proportio, quòd sicut substantia se habet ad suum esse, ita accidens se habeat ad suum: nã sicut re vera in re est proportio, ita etiam potest à nobis considerari: sed, quòd accidens neque sit, neq; denominetur ens propter hanc proportionem, sed propter intrinsecũ esse per quod
XIII. in ordine entium constituitur.

Quod eisdem argumentis confirmari potest, quibus suprà in explicanda Analogia entis ad Deum & creaturas vsi sumus. Nam vox Analoga secundum proportionalitatem duplici impositione significat iua significata. Vna propria, altera per translationẽ & Metaphorã, propter nonnullã similitudinẽ, vel ꝓportionẽ. Nomẽ aũt *ens* nõ significat hoc modo accidẽs, sed vnica impositione qua impositũ est ad significandũ quicquid aliquo mõ habet esse. Est ergo hæc ficandũ quicquid aliquo mõ habet esse. Est ergo hæc Analogia attributionis; atq; ita illã explicuit Arist. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ethicor. cap. 6. vbi ait, ens esse Analogum, & dici per prius & posterius, *quia quod est per se*, scilicet, substantia, *prius natura est eo, quod ad aliquid*, id est, ad substantiam ipsam, *dicitur*, vt est accidens: & 4. Metaphysic. capit. 2. ait, *Ens multipliciter dici, verum ad vnum*, & comparat cum sano, quod est Analogum attributionis. Atque idem repetit libr. 7. capit. 4. & libro 11. capite 3. & libro 12. capit. 4. vbi etiam declarat, reperiri quandam proportionalitatem inter principia accidentis & substantiæ, non tamen dicit, Analogiam entis positam esse in hac proportionalitate, sed in attributione. Et eodem modo intelligendus est D. Thom. in 3. distinct. 1. quæst. 1. artic. 1. vbi eandem proportionalitatem proponit: aliis tamen locis diserte explicat, hanc Analogiam solum esse proportionis, præsertim 1. con. Gent. c. 34.

Qualis attributio hæc sit.

XIV. SEcundò dubitari potest qualis sit hæc Analogia attributionis entis creati ad substantiam & accidens. Ad quod breuiter ex superiùs tractatis dicendum est, cùm duplex sit Analogia attributionis, vna quæ sumitur ab eadem forma quæ intrinsecè est in B vno Analogatorum, in aliis verò per extrinsecã denominationem: altera, quæ dicit formam seu rationem formalem intrinsecè inuentam in omnibus Analogatis cum aliquo ordine vel habitudine eorum inter se; dicendum (inquam) est, hanc Analogiã esse posterioris modi, non prioris. Nam accidens nõ est ens per denominationem extrinsecam à substantia, sed per intrinsecam entitatem suam, secundũ quam habet suum propriũ esse: est enim aperta repugnantia quod aliquid sit ens reale per extrinsecam denominationem, nam sola extrinseca denominatio nihil rei ponit in re denominata. Item, quia ostendimus suprà, ens immediatè significare vnum conceptum obiectiuum, cuius formalis ratio intrinsecè reperitur in omnibus entibus, & ex vi illius sub entis significatione seu Analogia comprehenduntur. Est ergo hæc Analogia cum intrinseca habitudine seu inclusione rationis formalis entis, tam in accidente, quã in substantia. Vnde fit, hanc Analogiã non posse in alio consistere, nisi in hoc, quod illamet ratio formalis entis, non omnino æqualiter & indifferenter descendit ad accidẽs, & substantiã, sed cum quodã or- C dine, & habitudine, quam per se requirit, nimirum, vt priùs sit absolutè in substantia, & deinde in accidente cum habitudine ad substantiam.

XV. Et ita soluitur fundamentum Scoti. Rectè enim probat, ens significare substantiam & accidens medio eodem conceptu formali & obiectiuo, negamus tamen, id satis esse vt sit vniuocum propriè, nisi sit etiam perfectè vnum in habitudine & in differentia ad inferiora. Et in hoc differt hæc vnitas conceptus entis ab vnitate generis, nam genus, licet in speciebus sit inæqualiter perfectum ratione inæqualium differentiarum, ex quo dici solet Physicè aut secundum rem esse æquiuocum, seu Analogum, tamen secundum se sumptum non solùm abstrahit ab illa inæqualitate, sed etiam ab omni ordine vnius ad alterum, quia non descendit ad vnam speciem mediante altera aut per habitudinem ad alteram, & ideò Metaphysicè est perfectè vniuocum: secus verò est de ente propter contrariam rationem. Accedit etiam, quod inæqualitas generis, prout existit in speciebus, prouenit solum ex differentiis contrahentibus, quæ formaliter ac præcisè genus ipsum non includunt, solumque consistit in diuersis gradibus perfectionis; at verò illi modi quibus ens creatum determinatur ad esse substantiæ, vel accidentis, intrinsecè includunt ipsum ens, & ideò dicitur ens quodammodo ex se habere illam inæqualitatem, quam habet in substantia, & accidente. Quæ etiam non consistit in qualicunq; diuersitate perfectionis, sed in participatione adeò diuersa, vt in substantia sit absolutè & simpliciter, in accidente verò solùm diminutè & per habitudinem ad substantiam.

Ex quo etiam intelligimus, hanc Analogiam esse XVI. diuersam ab aliis, quia in re ipsa existit, & ex vi eius deriuatur ad nomen absq; vlla negotiatione intellectus nostri, sed sola impositione talis nominis ad significandam talem rationem formalem; quæ ex se non respicit plura nisi cum ordine & habitudine eorum inter se: vnde nomen ideò est Analogum quia significat rationem Analogam seu nõ perfectè vnã, neque æquè indifferentem. Aliæ verò Analogiæ, in quibus secundaria significata solùm per denominationem extrinsecam talia sunt, fundantur potissimè in impositione & attributione intellectus nostri, nã forma significata per nomen ex se tantùm est in vno Analogato, & non dicit intrinsecam habitudinem ad aliud, sed intellectus noster considerans aliquam habitudinem extrinsecam, transfert nomen, & Analogiam complet.

Sitne accidens absolutè ens.

TErtiò dubitari potest, an hæc Analogia tanta XVII. sit, vt ratione illius absolutè negandum sit, accidens esse ens, nisi cum aliquo addito, scilicet ens secundum quid, vel entis ens, prout loquitur Aristoteles 7. Metaph. text. 2. & 15. Quidam enim videntur sentire, hanc locutionem absolutè prolatam; accidens est ens, esse falsùm: quod significat Soto in Antepræd. cap. 4. quæst. 1. in probationibus conclusionis tertiæ; & post concl. 4. soluens quoddam argumentum, nescio quam differentiam in hoc inuenit, inter Analogiam entis ad creaturam respectu Dei, & ad accidens respectu substantiæ: nam de creatura dicitur simpliciter, de accidente verò minimè, sed tantum secundum quid.

Sed nihilominus dicendum est, non obstante hac XVIII. Analogia, ens absolutè & sine addito prædicari posse C de accidente. Quod patet primò ex communi modo concipiendi, & loquendi omnium Philosophorum, qui absolutè dicunt sola entia realia constitui in prædicamentis, & quantitatem, vel qualitatem esse realia entia. Item hac ratione ens potest esse medium, & extremum demonstrationis, & ex eo potest confici verã distributio, & contradictio. Vnde ipsemet Soto in fine illius quæstionis, negat hanc propositionem; omne ens est substantia; & meritò, nam, si omne ens esset substantia, non rectè diuideretur ens in substãtiam & accidens. Hinc verò apertè sequitur, hanc esse verã, accidẽs est ens: nam, si non omne ens est substantia, ergo aliquod ens est non substantia: ergo aliquod ens est accidens; quid enim esse potest illud ens quod non est substantia, nisi accidens? ergo per simplicem conuersionem, accidens etiam est ens. Præterea, quænam differentiæ ratio potest in hoc assignari inter creaturam respectu Dei, & accidens respectu substantiæ? ideò enim absolutè dicitur creatura ens, quia habet intrinsecum esse suum quo formaliter existit, sicut Deus per suũ, quamuis nõ sit æquale, neq; ita independens, vt authores cõtrariæ sẽtentiæ docẽt: sed etiam accidẽs habet suũ esse intrinsecũ, quo formaliter existit, quãuis non æq; perfectè nec

nec independenter ac substantia: est ergo in hoc ea- A dem proportionalis ratio: sicut ergo homo est ens, non obstante Analogia ad Deum, ita & qualitas est ens, non obstante Analogia ad substantiam.

XIX. Neque Aristoteles vnquam hoc negauit, sed solum ait accidentia non habere quòd sint entia nisi in substantia, seu vt entis entia, vt Diuus Thomas in dicto loco 7. Metaph. declarauit. Cùm autem dicitur, accidens esse ens, non excluditur quòd sit entis ens, sed tantùm non eximitur. Dices, Analoga per se sumpta stare pro primario significato, cum ergo accidens dicitur absolutè ens, in rigore significatur quòd sit substantia. Respondetur, illud axioma habere locum in Analogatis, quæ per diuersas impositiones significant plura, vnum propriè, aliud Metaphoricè, vel vnum intrinsecè, aliud per solã extrinsecam denominationem; nõ verò in his quæ immediatè significant vnam rationem formalem intrinsecè inuentam in multis, vt patet in Analogia entis ad Deum, & creaturas. Et ratio est clara, quia cum talis ratio sit immediatum significatum talis vocis, & illa ratio propriè & intrinsecè reperiatur in omnibus Analogatis, de omnibus poterit simpliciter prædicari. Neq; obstare potest, quod non eodem ordine vel perfectione reperiatur in singulis, quia hoc non excluditur per illam prædicationem, sed solum affirmatur, talem rationem, scilicet entis vt sic in accidente reperiri, quod verum est.

Sintne accidentia inter se comparata vniuocè entia.

XX. QVartò dubitari potest, an ens creatum dicatur vniuocè de accidentibus inter se comparatis, esto sit Analogum ad illa comparatione substantiæ, videtur enim fieri non posse vt eadem vox ex vi eiusdem impositionis & significationis sit Analoga & vniuoca, etiam respectu diuersorum: ergo si ens absolutè est Analogum, non potest esse vniuocum respectu accidentium, etiamsi inter se comparentur. Atque ita multi sentiunt, & præsertim coguntur ita Philosophari qui negant ens creatum immediatè significare rationem aliquam communem vel substãtiæ & accidenti, vel accidentibus inter se, sed immediatè significare decem suprema genera: hinc enim apertè sequitur non posse esse vniuocum, etiam ad prædicamenta accidentium, quia de ratione vniuo- C ci est, vt significet immediatè aliquam rationem cõmunem. Quamquam Fonseca, qui in ea est sententia libr. 4. Metaphysicor. cap. 2. quæst. 1. sect. 5. affirmat, licet ens sit Analogum respectu eorum de quibus immediatè dicitur, esse tamen vniuocum respectu aliquorum, quæ sub eodem genere, vel specie cõtinentur, vt de homine & equo, vel de duobus hominibus: eadem autem ratio est de duobus coloribus, vel aliis accidentibus, & qualitatibus. Quòd si illi obiicias, quia, si ens absolutè sumptum non dicit vnam rationem, non potest esse eiusdem rationis comparatione quarumlibet rerum, ac proinde neque vniuocum. Respondet, negando assumptum, quia, licet ens non dicat vnam rationem, sed plures, per aliquam illarum potest esse vniuocum, v. g. per rationem substantiæ, aut qualitatis. Sed contra, quia inde non habetur ens esse vniuocum, sed substantiã, vel qualitatem. Neq; enim verum est, ens significare substantiam, vel qualitatem sub propriis rationibus earum. In quo non æquiparatur ens ad cætera Analoga, vel æquiuoca, sed est in eo longè diuersa ratio, nam alia non significant plura ex vnica impositione, sed ex pluribus, & idcò ex singulis impositionibus A significant singula significata secundum proprias rationes. At verò ens significat substantiam, qualitatẽ, &c. ex vi vnius impositionis; & ideò impossibile est vt significet singula secundum proprias rationes, quod etiam in superioribus aliis rationibus latè cõfirmatum est.

Quapropter aliter procedendum est iuxta prin- XXI. cipia à nobis posita, & dicendum, eam quidem sententiam esse veram, non tamen esse adeò restringendam. Ratio prioris partis est, quia quamuis ens respiciat substantiam & accidens cum habitudine & ordine, qui fundet Analogiam, duas verò substantias præsertim completas & integras æq; respicit sine tali ordine: ergo respectu illarum nullam rationem Analogiæ habet. Hæc autem ratio æquè procedit de duobus accidentibus, quæ inter se nullam habẽt habitudinem, quia eo modo quo vnumquodq; illorũ est ens, habet suum esse sine habitudine ad aliud: ergo nulla ratio Analogię excogitari potest in ente respectu illorum: cum ergo sit commune illis, & non Analogum, erit vniuocum.

Atq; hinc declaratur altera pars, cuius sensus est, XXII. B hanc vniuocationem non esse restringendam ad res contentas sub eodem genere vel specie, sed etiã posse habere locum in rebus diuersorum prædicamentorum, vt v. g. in quantitate & qualitate, quæ sub nullo communi genere continentur. Probatur eadem ratione, quia ens dicit rationem communem illis, & non per habitudinem vnius ad aliud: ergo æq; respicit vtrũq; ergo nulla ibi ratio Analogiæ intercedit. Imò etiamsi quis contendat, ens dici de qualitate & quantitate, non propter rationem communem nec propter attributionem, sed propter proportionalitatem, scilicet, quia, sicut quantitas se habet ad suum esse, ita qualitas se habet ad suum; licet (inquam) sic aliquis opinetur, non potest explicare Analogiam in ente respectu qualitatis & quantitatis inter Analogiam (inquam) veram ac propriam, in qua nomen per prius de vno dicatur quam de alio, quia nec quantitas, nec qualitas habet quod sit ens propter proportionem ad aliam, quia non est maior ratio de vna quàm de altera, sed vtraque absolutè est ens per suum esse, in quo fundatur quidem illa proportio tanquam relatio quædam, tamen hæc non sufficit ad C Analogiam nisi vel sit tam improprija vt non sufficiat ad formalem conuenientiam, vel nisi cum conuenientia formali (quæ hic negari non potest, vt suprà ostendi) alia habitudo vel dependentia intercedat. Quia similis relatio vel proportio etiam in vniuocis reperitur, imò tantò proprior & exactior, quantò maior est vniuocatio: nam sicut homo comparatur ad suam sensibilem differentiam, ita leo ad suam, & sic de aliis.

Posset fortè excogitare, aut respondere aliquis, in XXIII. hac comparatione entis ad quantitatem, verbi gratia, & qualitatem, nec vniuocationem esse, neque Analogiam, sed æquiuocationem: sumere eq; posset argumentum ab aliis Analogis tam attributionis, quã proportionalitatis, *sanum* enim quamuis Analogicè dicatur de vrina & medicina respectu animalis, tamẽ respectu earum inter se videtur æquiuocè dici, quia nec dicitur vniuocè vt per se cõstat, cùm nihil commune illis significet, neq; Analogicè, quia non dicitur de vna per habitudinẽ ad aliã. Sic etiã *leo* videtur æquiuocè dici de Christo, & de dæmone, quamuis de vtroq; dicatur Analogicè per comparationem ad verũ leonẽ. Et videtur illa Analogia esse proportionalitatis, quia illa vocis translatio fundata videtur in compa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

comparatione Christi, v.g. & leonis ad vtriusq; fortitudinem: nam, sicut leò se habet in suis actibus ad fortitudinem suam, ita Christus ad suam. Tamẽ quia hæc proportio longè diuerso modo & in diuersis rebus consideratur in Christo & in dæmone, ideò respectu illorum videtur vox æquiuoca: & idem falilè est considerare in aliis Metaphoricis translationibus.

XXIV. Sed quidquid sit de aliis Analogis impropriis aut Metaphoricis, in quibus verum sine dubio est, non esse vniuocationem respectu extremorum, quæ ex diuersis habitudinibus aut proportionibus idẽ nomen participant, & quæstio tantum de nomine esse potest, an illa sit dicenda æquiuocatio aut Analogia saltem mediata, quod magis videtur habere vsus; tamen in præsenti hoc dici non potest. Quia, vt dicebam, si proportionem seu proportionalitatem hic consideremus, non est impropria & Metaphorica, sed cum conuenientia formali, quæ sufficit vt nomẽ significet illa omnia sub eadem communi ratione. Si verò sermo sit de attributione, quamuis quantitas & qualitas diuersas habitudines dicant ad substantiam, tamen non denominantur entia ab illis habitudinibus vt diuersæ sunt, sed solùm vt in ratione essendi similes sunt. Quapropter accommodatius esset exemplum in *sano*, verbi gratia, quatenus de multis medicamentis dicitur, nam licet sit Analogum respectu animalis, est tamen vniuocum respectu diuersorum medicamentorum, quia eadem ratione & æquè primò de illis dicitur, & licet in eis diuersi sint modi efficiendi sanitatem, tamen non sumunt sani denominationem ex illis modis vt diuersi sunt, sed solùm vt conueniunt in communi ratione efficiendi sanitatem. Et confirmatur tandem hæc posterior pars, nam etiam albedo & nigredo, v.g. habent diuersas habitudines ad substantiam, imò & substantiæ ipsæ, vt homo v.g. & equus, habent diuersos modos essendi specificos, & nihilominus ens dicitur vniuocè respectu illorum, quia ratio entis vt sic neq; explicat, neque requirit illam diuersitatẽ, & ideò, illa non obstante, habet suam vnitatem formalem seu obiectiuam, quæ, si aliunde tollatur habitudo vnius ad alterum seu dependentia, sufficit ad vniuocationem: sed hoc totum reperiri potest in aliquibus primis generibus accidentium, si ens ad illa præcisè sumpta comparetur: ergo.

XXV. Ad rationem in contrarium factam respondetur, non esse inconueniens, idem nomen esse Analogum & vniuocum respectu diuersorum, vt dictum est de sano respectu animalis & medicamenti; vel respectu medicamentorum inter se. Et patet à fortiori, nam potest esse æquiuocum & vniuocum, vt canis respectu animalis & sideris, vel respectu plurium latrantium. Et ratio est quia quod respectu quorundam significat diuersas rationes, vel rationem communem cum habitudine & ordine, potest respectu aliorum significare rationem eandem, & sine ordine vel habitudine inferiorum inter se. Fateor tamen intercedere differentiam, quia in aliis æquiuocis vel Analogis, nomen nõ habet Analogiam & vniuocationem etiam respectu diuersorum ex vi eiusdem impositionis, sed ex vna habet vniuocationem, & ex pluribus Analogiam vel æquiuocationem, quia multiplex illa significatio solũ in multiplici impositione, vel Metaphorica translatione fundatur. At verò ens ex vi vnius & eiusdem impositionis habet vtrumq; respectũ cõparatione diuersorum. Ratio est, quia non significat plura ex vi plurium impositionũ, sed ex vi vnius A rationis obiectiuæ in multis inuentę, quę in quibusdã reperitur cũ ordine & habitudine eorum inter se, in aliis verò sine tali ordine vel habitudine. Sed quæres, an hæc vniuocatio entis respectu accidentium inter se sit vniuersalis respectu omniũ generũ accidentium, vel aliquorũ tantũ. Respondeo hoc pendere ex simili quæstione de accidente in communi an sit vniuocum ad omnia, quam infra tractabimus.

Sitne ens vniuocum ad omnes substantias.

QVinto potest dubitari, an ens dictum de sub- XXVI.
stantia, & de omnibus quæ sub substantia continentur, sic vniuocum respectu illorum, vel aliquâ admittat Analogiam. Ex cuius dubij resolutione pendet cognitio primi Analogati, seu principalis significati in hac Analogia entis creati respectu substantiæ & accidentis. Videri ergo potest ens esse vniuocum ad omnes substantias, quia substantia est primum Analogatum in ea partitione, quidquid ergo participat rationem substantiæ, participat rationem primi Analogati: ergo participat simpliciter, seu principaliter rationem entis: ergo vniuocè. In con- B trariũ verò est, quia ipsamet substantia, quæ ab accidente condistinguitur, nõ est vniuoca respectu omniũ quæ sub illa cõtinentur: ergo neq; ens potest esse vniuocũ respectu illorũ, cõsequentia patet tum à paritate rationis, tum etiam quia ratio entis creati primariò solum conuenit illis entibus quæ sunt substãtię simpliciter. Antecedens verò patet, quia substantia, prout condistinguitur in hac diuisione cõtra accidens, abstrahit à cõpleta & incõpleta, vt sic autem non est vniuocũ prędicatũ, sed Analogum, quia substantia incompleta tantum est substantia secundum quid, de qua re disp. seq. tractabimus. Atq; hęc posterior pars videtur veritati conformior. Ad quam cõfirmandam potest etiam accommodari fundamentum positum de substantia & accidente, nimirum quòd substantia completa primariò ac per se habet suum esse, substantia verò incompleta totum suum esse habet in ordine ad substantiam completam: ergo ens ex se postulat hunc ordinem, vt primariò in substantia completa, deinde verò in incompleta in ordine ad completam reperiatur: dicitur ergo de illis secundum eandem rationem Analogiæ.

Atque hinc consequenter existimare quis potest, XXVII.
primarium significatum huius Analogi nõ esse substantiam in communi vt abstrahit à completa, & incompleta, sed substãtiã simpliciter, quæ sola est substantia cõpleta. Quod quidem verum est, si sit sermo de tota latitudine entis creati absolutè sumpti. Si verò sermo sit de tota illa significatione prout ad hæc duo mẽbra reuocatur, sc. substantiam & accidens, vt in hac diuisione fit, necesse est dicere substantiam vt sic, in tota sua abstractione esse primum Analogatũ, quia aliàs non posset in hac bimembri diuisione vt talis est, primarium significatum designari. Ad hoc autem necesse non est, vt primum Analogatum in se sit vniuocum respectu omnium quæ sub illo comprehenduntur, neq; etiam quòd ens de illis vniuocè dicatur, sed satis est, quòd ens primariò dicatur de substantia absolutè & simpliciter comparatione accidentium: ita vt, licet comparatione substantiarum prius de vna quàm de alia dicatur, tamen ipsamet secundaria significatio in latitudine substantiæ sit primaria respectu accidentium.

Dices hinc sequi, comparando ens ad solas sub- XXVIII.
stantias incompletas & accidentia, de illis Analogicè dici, & primariò de substantiis incompletis. Consequens

sequens autem videtur falsum, primo quia substan- A
tia incompleta non est capax accidentis, vnde accidens non dicit habitudinem, nec per se pendet nisi à substantia completa: ergo solum comparatione illius est Analogatum sub ente. Deinde, quia aliàs sequitur, quodlibet accidens esse Analogicè ens respectu cuiuslibet substantiæ incompletæ; quod etiam videtur falsum, tum quia sæpè accidens nullam habet subordinationem & dependentiam cum hoc, vel illo modo, aut differentia substantiæ, tum maximè quia aliquod accidens videtur esse simpliciter nobilius ens, quam aliqua substantia incompleta, vt v.g. intellectus videtur esse perfectius ens, quàm materia prima, & quam forma lapidis, & gratia videtur longe nobilior.

XXIX. Responsio prima esse potest concedendo primam sequelam: non enim potest aliter intelligi Analogia inter accidens in communi, & substantiam etiam in communi vt abstrahit à completa, & incõpleta, nisi ratio entis primariò intelligatur conuenire substãtiæ, non solùm quatenus talis, vel talis est, sed etiã ex se, & ex sua præcisa, ac communi ratione. Vnde videtur fieri omne ens, in quo talis ratio substantiæ vt sic B
reperitur, esse principalius ens, quam accidens.

XXX. Ad primam autem impugnationẽ, negatur substantiam incompletam non esse capacem accidentis: anima enim rationalis incompleta substantia est, & in se recipit accidentia, & materia prima iuxta probabilem sententiam recipit quantitatem; quod si aliqua substantia incompleta se sola nõ est capax accidentium, id habebit ex proprio modo essendi, non ex communi ratione substantiæ incompletæ. Vnde dicitur secundò, quamuis substantia incompleta per se primò non recipiat accidentia, tamen substantiã completam non recipere illa, nisi quatenus ex incõpletis constat, vel Physicè, vel Metaphysicè, pro ratione compositionis suæ: & hoc satis esse, vt ratio entis per se primò respiciat substantiam absolutè, siue cõpletam, siue incompletam comparatione accidentis. Ad alteram verò partem conceditur sequela. Ad primam verò impugnationem respondetur, vt ens sit Analogum ad quoduis accidens, respectu cuiusque substantiæ, non oportere, vt tale accidens secundum peculiarem rationem dicat habitudinem ad talem substantiam sed satis esse vt ratio substantiæ in se sit C
prior, quam ratio accidentis, & quòd illa constituat ex se ens simpliciter, non verò hæc, licet in particulari hoc accidens dicat habitudinem ad hanc substantiam, & non ad aliam. Sicut *sanum* dicitur Analogicè de quolibet signo comparatione animalis, licet in particulari hoc signum indicet sanitatem in hoc animali, & non in alio. Adde idem argumentum fieri posse de accidenti respectu substantiæ cõpletę, quia non quodlibet accidens dicit habitudinem ad quãlibet substantiam completam.

XXXI. Secunda impugnatio videri potest difficilior, quia totus ordo accidentium nobilitate superat totum ordinem substantiæ creatæ, etiam complętæ, non quòd omnia accidentia omnes substantias superent, seu quòd quędã accidentia videãtur nobiliora quibusdã substantiis, sicut è contrario; imò, quia cõparando maximũ ad maximũ, nobilissimum accidens perfectissimã substantiã superare videatur. Vt enim Theologi docent, & in hoc opere nos sæpè iudicauimus, substãtia creata nõ potest esse supernaturalis, neq; ordinis diuini; accidens autẽ potest esse supernaturale, & diuini ordinis: tale ergo accidens superabit in perfectione supremã substantiam, etiam cõpletam. Et sanè, qui iudicauerit, intellectũ esse perfectiorem materia aut forma lapidis, facilè inducetur vt credat esse perfectiorem tota substantia lapidis. Quam ob rem posset esse alius respondendi modus generalior, nimirum quamuis accidens in cõmuni sit Analogicè ens respectu substantiæ, posse nihilominus dari aliquod accidens simpliciter perfectius aliqua substantia creata, sicut potest interdũ species cõtenta sub genere minus nobili esse simpliciter perfectior quàm ea quæ continetur sub genere nobiliori, vt ex Dialectica suppono, & in sequentibus attingetur, iuxta quam sententiã poterit esse Analogia ex vi imperfectionis & subordinationis sub ratione cõmuni, quamuis secundum particulares rationes sit excessus in perfectione in inferiori Analogato. Ita vt licet substantia vt sic sit nobilior accidente, non tamen omne contentũ sub substantia sit absolutè nobilius ens, quam omne cõtentũ sub accidẽte. Quę quidem responsio nõ videtur omnino improbanda, maximè si sub generali substantiæ appellatione etiam modi substantiales veniant. Quis enim dubitet gratiam esse perfectius ens, quam modum substan- B
tiæ, vel vnionis formæ substantialis ad materiam.

At verò loquendo de propriis, completis, & per- XXXII.
fectis substantiis, non videtur dubitandũ quin à toto genere substantia creata sit perfectior accidente, & consequenter quòd nobilissima substantia creata excedat nobilissimũ accidens, alias qualis erit Analogia? Vnde consequenter fit vt perfecta substantia, etiamsi sit ordinis naturalis, simpliciter perfectior sit quolibet suo accidente, etiam supernaturali, & perfectissimo in eo ordine, nã quantũuis tale accidens videatur magna perfectio, non est nisi quoddam ornamentum talis substantiæ, ad cuius perfectionem essentialiter ordinatur; & quia tota perfectio talis accidentis non transcendit ordinem qualitatis, qui imperfectus est comparatione substantiæ. Et ob eãdem rationem probabiliter existimo, quamuis tale accidens possit secundum quid superare substantias, vel omnes, vel plures, aut in modo essendi, aut in aliqua virtute agendi, vel aliquo alio effectu, tamen in gradu entitatis simpliciter esse perfectiorem quamlibet substantiam quolibet accidente, imò illam esse simpliciter ens, hoc verò secundum quid, quia esse C
substantiæ hoc ipso quòd est natura sua subsistens, nobilius est, magisq; participat perfectionem diuini esse, quàm esse accidens. Vnde quantamcunq; perfectionem accidens habere videatur, tamen semper habet illam commensuratam & limitatam ad imperfectum modum essendi accidentis.

Aliæ diuisiones entis creati declarantur.

VLtimò ex dictis de hac diuisione facilè iudicare XXXIII.
quis poterit, quid dicendum sit de aliis diuisionibus entis, quas superiori sect. attigimus: diximus enim posse diuidi ens in absolutum & respectiuum, in incompletum & completum, seu perfectum, vel imperfectum. De quibus omnibus dubitari potest, an sint vniuocæ diuisiones, vel Analogæ: nam quòd non sint æquiuocæ facilè constat ex dictis. Et breuiter dicendum est, omnes has diuisiones esse Analogas. Cuius rationem quidam reddunt, quia in illis omnibus diuisum non habet vnitatem in cõceptu formali vel obiectiuo sed in sola voce. Sed hoc falsum esse ostendimus. Alij reddunt rationem, quia in illis omnibus non potest diuisum cõtrahi seu terminari per differentias, in quibus ipsum nõ includatur. Sed hoc non semper impedit vniuocationem,

vt suprà

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt ſuprà oſtendi, & infrà dicam tractando de accidente. Ratio ergo ſumenda eſt ex dictis in præcedente diuiſione, quia in omnibus diuiſionibus numeratis includitur aliquo modo ſeu participatur prædicta diuiſio, aut fundamentum Analogiæ eius. Quod breuiter declaratur in vna vel altera illarum diuiſionum. Diuiſio enim entis creati in abſolutũ, & reſpectiuum, in altero membro includit ſubſtantiam cum multis generibus accidentium, in alio verò tantùm quoddam imperfectum accidentium genus. Sic enim intelligenda eſt illa diuiſio de prædicamentali & accidentaria relatione, alioqui nullum erit ens creatum omnino abſolutum à relatione tranſcendentali. Vnde ex eo ſaltem quòd ens abſolutum vt ſic perfectiſſimè reperitur in ſubſtantia, neceſſe eſt vt illa diuiſio ſit Analoga, & quòd ens natura ſua poſtulet prius determinari ad abſolutum, quàm ad reſpectiuum. An verò inter accidentia ipſa abſoluta & reſpectiua eadem Analogia intercedat, dicemus meliùs infrà tractando de accidente.

XXXIV. Rurſus in diuiſione illa entis in incompletum & completum, alterum membrum propriè & in rigore ſumptum pro ente eſſentialiter completo ſolã ſubſtantiam integram complectitur: aliud verò cõprehendit, tam accidentia, quàm incompletas ſubſtantias, quatenus in quadam negatione, vel imperfectione inter ſe conueniunt, & ideò non eſt dubiũ, quin per prius dicatur ens de ente completo, quàm de incompleto. Quòd ſi ens completum non ſumatur in eo rigore, ſed generaliùs pro ente completo quaſi reſpectiuè, id eſt habente complementum quod in ſuo genere vel prædicamento requirit, ſic etiam completum ens eſt per prius ens quam incompletũ, tum abſolutè, quia dicit rationem entis, quæ in perfecta ſubſtantia primariò ſaluatur; tum etiam reſpectiuè, quia totum eſſe entis incompleti eſt propter completum. In hoc tamen ſenſu eſt valde impropria diuiſio, nam ens completum illo modo ſumptũ non ſolùm non eſt vniuocum, cùm ex ſe ſit commune ad ſubſtantiam & accidens, ſed etiam videtur potiùs dicere Analogiam proportionalitatis, quàm proportionis, nam accidẽs non dicitur ens completum, niſi ex quadam imperfecta imitatione ſubſtantiæ, non per conuenientiam formalem propriã, ſed per proportionalitatem. Quòd ſi aliqua eſt ibi conuenientia formalis, magis eſſe videtur rationis quàm realis, nempe in Metaphyſica compoſitione ex genere & differentia: nam in Phyſico complemento, & perfectione re vera non conueniunt.

XXXV. Dices, quamuis hoc verum ſit de accidente in abſtracto ſumpto, tamen in concreto videtur eſſe ens completum Phyſicè, & habere realem ac Phyſicam compoſitionem: imò hac ratione videtur habere vniuocam conuenientiam cum ſubſtantia completa: nam includit totam perfectionem eius, & aliquid addit. Reſpondetur, ſi tale ens formaliter ſumatur vt accidentale, non dicit eſſe completum in genere entis, ſed incompletum & imperfectum. Si autem ſumatur vt conſtans ex ſubſtantia & accidente, & vtrumque includens, ſic deficit à ratione entis completi, quia non eſt vnum per ſe, ſed per accidens, & ex hac parte non habet vniuocam conuenientiam cum ſubſtantia completa. Sed de hac diuiſione multa alia dici poterant, quæ commodiùs tradentur, in particulari, diſputando de ſubſtãtia & de accidente. Et per hæc facilè erit de aliis ſimilibus diuiſionibus iudicium ferre.

A DISPVTATIO XXXIII.

De ſubſtantia creata in communi.

EXplicata diuiſione entis in communi, dicendum eſt de propriis rationibus ſubſtantię creatę, & accidentis; & quoniam ſubſtantia dignior eſt, prior etiã eſt illius conſideratio, de qua diſſeruit Ariſtoteles, partim in Dialectica, in prædicamento ſubſtantiæ, partim lib. 5. Metaph. c. 8. In quibus locis prædicamentum ſubſtantiæ conſtituit, & nonnullis adhibitis diuiſionibus, illius rationem declarat, & aliquas eius proprietates aſſignat. In 7. verò & 8. Met. multa diſputat de ſubſtantia, tamen in lib. 7. præcipuè agit de ſubſtantia vt ſignificat eſſentiã rei, ſub qua ſignificatione etiam accidentia Analogicè cõprehendit, ideòq; præcipuè agit Ariſt. in eo libro de ſubſtantia in ordine ad definitionem, quod ferè Dialecticis commune eſt, vt ipſe ibidem fatetur. At verò in lib. 8. agit de propria ſubſtantia, & præſertim materiali, & partibus eius, materia ſc. & forma. Nos verò prius dicemus de ſubſtantia in communi (agimus autem de creata, ne id ſemper repetere neceſſarium ſit;) deinde de ſubſtãtia ſpirituali, & poſteà de materiali, quantum ratio Metaphyſicę doctrinę permiſerit. Quia verò eſſentialis ratio ſubſtantię, in cõmuni declarari non poteſt à nobis niſi per ordinem ad ſubſiſtentiam, ſeu ad ſuppoſitum creatũ, eò quod & nomen ſubſtantiæ à ſubſiſtendo, vel ſubſtando ſumptum ſit, & ratio ipſa ſubſtantiæ non niſi in ipſis ſuppoſitis exercęatur & per illa à nobis cognoſcatur; ideò in præſenti diſp. ſolùm communem rationem ſubſtantię, traditis quibuſdã diuiſionibus, declarabimus, ea ferè exponendo, quæ Ariſtoteles in prædicamento ſubſtantię tradidit: in ſeq. verò diſput. dicemus de ſubſtantiali ſuppoſito, eiuſq; formali conſtitutiuo, nam his cognitis ipſa eſſentialis ratio ſubſtantiæ creatæ magis perſpicua fiet

SECTIO I.

Quidnam ſubſtantia ſignificet, & quo modo in incompletam, & completam diuidatur.

Etymologia vocis explicatur.

DVplex eſt etymologia huius vocis *ſubſtantia*, nimirum, vel à ſubſiſtendo, vel à ſubſtando: priorem tradidit Aug. lib. 7. de Trin. c. 4. in fine, vbi ait, *Sicut ab eo quod eſt eſſe, appellatur eſſentia, ita ab eo quod eſt ſubſiſtere, ſubſtantiam dicimus.* Indicat etiam Iſidorus lib. 1. differentiarum c. 4. vbi ait. *ſubſtantia eſt id quod non ab alio, ſed ſemper ex ſe eſt, id eſt quod propria in ſe virtute ſubſiſtit.* Poſteriorem verò ſignificauit Ariſtoteles in prædicamentis cap. de ſubſtantia, & 5. Metaphyſicæ, cap. 8. vbi ait, *Hæc autem omnia ex eo dicuntur ſubſtantiæ quòd non de ſubiecto dicuntur, ſed de eis cætera.* Vnde Iſidorus lib. 2. Etymologiarum, c. 26. qui eſt de categoriis Ariſtotelis, ex illius ſententia ait, *Subſtantia eſt, quæ propriè & principaliter ſubſtare dicitur*, & Auguſtinus lib. Categoriar. cap. 5. ait ſubſtantiã græcè dictã eſſe ὑποκείμενον. Poſſunt autem illa duo verba ſubſtandi & ſubſiſtendi in eadem & in diuerſis ſignificationibus accipi. Subſtare enim idem eſt quod aliis ſubeſſe tanquam eorum ſuſtentaculum & fundamentũ, vel ſubiectum, ſiue hoc ſit ſecundum rem, prout ſubſtantia ſubſtat accidentibus, ſiue ſecundũ ratio-

rationem, prout prima ſubſtantia ſubſtat ſecundæ, quod aliàs dici ſolet ſubiectum inhæſionis, vel prædicationis, & ad rationem ſubſtantiæ non ſufficit hoc poſterius ſine priori, nam etiam accidens ſingulare poteſt ſubſtare vniuerſali in prædicatione. Imò illud etiam prius oportet intelligi de ſubſtando accidentibus principaliter, ſeu vt quod, nam etiam vnum accidens poteſt ſubſtare alteri vt quo, non tamen vt quod: indiget enim ipſum ſuſtentari ab alio. Et hoc totum ſignificauit Ariſtoteles per illam negationem non eſſendi in ſubiecto: ſubſtantia enim ita ſubſtat accidentibus, vt non indigeat ipſa ſimili ſuſtentaculo. Id quod verbum etiam ipſum ſubſtãdi comprehendit, nam ſignificat rem ita eſſe in ſe firmam & conſtantem vt poſſit aliam ſuſtinere. Iuxtã quam interpretationem in verbo ſubſtandi, & in nomine ſubſtantiæ ab eo ſumpto, duæ rationes ſeu proprietates indicantur: vna eſt abſoluta, ſcilicet, eſſendi in ſe ac per ſe, quam nos propter eius ſimpliciratem, per negationem eſſendi in ſubiecto declaramus, alia eſt quaſi reſpectiua ſuſtentandi accidentia.

II. Et hæc quidem videtur prima nominis etymologia, ſi eius impoſitionem, quæ ex cognitione noſtra procedit, ſpectemus: nos enim ex accidentibus peruenimus ad cognitionem ſubſtantiæ, & per habitudinem ſubſtandi eam primò concipimus: ſi verò rem ipſam ſecundum ſe conſideremus, altera conditio ſeu ratio eſt ſimpliciter prior, imò ex ſe ſufficiens ad rationem ſubſtantiæ ſine poſteriori. Vnde in Deo perfectiſſima ratio ſubſtantiæ reperitur, quia maximè eſt in ſe ac per ſe, etiamſi accidentibus non ſubſtet. Imo ſi per poſſibile vel impoſſibile fieri poſſet aliqua res creata incapax accidentium, & natura ſua nullo ſubiecto indigẽs ad exiſtendum, illa eſſet perfecta ſubſtantia abſq; proprietate ſubſtandi, non tamen ſine conditione in ſe ſeu per ſe eſſendi. Eſt ergo hæc ratio prior & eſſentialis, quam in diſcurſu huius & ſequentis diſputationis declarabimus. Altera verò Metaphyſicè apprehenditur à nobis per modum proprietatis concomitantis omnem ſubſtantiam finitam ob ſuam limitationem & imperfectionem, vt in ſuperiori diſputatione tactum eſt. Quid verò in re ſit, tam in aptitudine, ſeu quoad potentiam recipiendi accidentia, quam in actu quoad vnionem ſeu ſuſtentationem ipſorum accidentium, dictum eſt ſuprà tractando de cauſa materiali accidentium, Diſp. 14.

III. Atq; hæc omnia ferè accommodari poſſunt ad alteram etymologiam à verbo ſubſiſtendi, quamuis huius vocis ſignificatio magis æquiuoca ſit. *Subſiſtere* enim in ſignificatione propriiſſima nihil aliud eſt quam immorari, vel pedem figere alicubi, quæ ſignificatio ad rem præſentem nil refert; inde verò deriuatum eſt hoc verbum ad ſignificandum idem quod exiſtere, ſeu permanere in eſſe, iuxta illud Iob. 7. *Si mane me quæſieris, non ſubſiſtam*, & cap. 8. *Tabernaculum impiorum non ſubſiſtet*, id eſt euaneſcet. Vnde apud Ariſtotelem interdum *ſubſiſtere* ſignificat idem quod verè eſſe, & opponitur ei quod eſt eſſe tantùm in ſpecie ſeu apparentia: ſic enim ſcripſit libro de Mundo ad Alexandrum, ea quæ in aere cernuntur partim ſpecie tenus eſſe, partim ſubſtantiam habere. Quanquam Alcionius per verbum ſubſtandi vertit hunc in modum, *Quæ ex aere nobis obuerſantur, alia apparent, alia ſubſtant*, vbi verbum ſubſtandi etiam poſuit in prædicta ſignificatione. Iuxta quam dixit etiam Dionyſius capit. 4. de diuin. nominibus, *malum non ſubſiſtere* ſeu *non habere hypoſtaſin*, id eſt aliquod verum eſſe. Vnde iuxta hanc ſignificationem non eſſe ab hoc verbo deriuatum nomen ſubſtantiæ, nam hoc modo ſubſiſtere commune eſt accidentibus quæ verum eſſe reale habent; magis tamen reſpondet huic ſignificationi nomen ſubſtantiæ in alia acceptione qua ſignificat generatim quamuis eſſentiam rei, vt tetigit Ariſtoteles dicto lib. 5. & latiùs libr. 7. Metaphyſic. & in Antepræd. cap. 4. cùm dixit, vniuoca conuenire non ſolùm in nomine, ſed etiam in ratione ſubſtantiæ, id eſt in ratione eſſentiali indicata per nomen: nunc vero non agimus de ſubſtantia in hac ſignificatione, ſed prout diſtinguitur ab accidente. Aliam igitur ſignificationem habere poteſt verbum ſubſiſto, quam ipſa eius compoſitio præ ſe fert, vt idem ſit *ſubſiſtere*, quod ſub aliis eſſe tanquam eorum fundamentum quomodo baſis dicitur ſubſiſtere columnæ, & hoc modo idem fere ſignificat verbum *ſubſiſto* quod *ſubſto*, & ita eadem eſt etymologia ſubſtantiæ ſiue ab vno ſiue ab altero ſumi dicatur, quamuis vox ipſa B propriùs videatur à verbo ſubſtandi deriuari. Nam à verbo *ſubſiſto* potiùs vox *ſubſiſtentia* quam *ſubſtantia* deriuata eſt, quæ vox licet non ſit adeo latina, à Philoſophis tamen & Theologis vſurpata eſt, de cuius ſignificatione, & de re ſignificata, infrà dicendum eſt latiùs, nunc ſatis ſit noſſe, per illam ſignificari propriam rationem eſſendi in ſe ac per ſe, per quam proprietatem propria ratio ſubſtantiæ à nobis declarata eſt. Et hæc videntur ſufficere de etymologia vocis. in quibus obiter declaratum eſt quid per ſubſtantiam intelligamus, ſaltem quoad quid nominis, nam res ipſa latiùs eſt paulatim explicanda.

Diuiſio ſubſtantiæ in completam, & incompletam.

IIII. DE ſubſtantia ergo in hac amplitudine ſumpta, prout diſtinguitur contra accidens, dubitari poteſt quam communitatem habeat, & quomodo aut per quid in diuerſa membra diſtrahatur. Et eſt ratio difficultatis, quia extra ſubſtantiam ſic ſumptam nihil manet niſi accidens: non poteſt autem C ſubſtantia per accidentia per ſe contrahi aut diuidi. Ad hoc ergo dubium explicandum inuenta eſt illa diuiſio ſubſtantiæ in incompletam, & completam: in qua partitione diuiſum eſt ſubſtantia in dicta ſignificatione latiſſima ſumpta, vt ex dictis conſtat. Diuiditur autem non ad modum generis: id enim fieri non poſſet, vt rectè probat argumentum factum, quia non poteſt habere differentias quæ ſint extra rationem eius, id eſt quæ ſubſtantiæ non ſint ſaltem incompletæ, in quibus communis ratio ſubſtantiæ, prout eſt diuiſum illius partitionis includitur. Diuiditur ergo ibi ſubſtantia ad modum tranſcendentis per modos intrinſecos, in quibus ipſa includitur, qui non indicant propriam compoſitionem etiam Metaphyſicam, ſed ſolùm expreſſiorem conceptionem huius vel illius rationis ſubſtantiæ, ad eum omnino modum, quo ſuprà declarauimus determinationem ſeu diuiſionem entis per varios modos intrinſecos.

V. Completa ergo ſubſtantia dicitur, quæ eſt aut intelligitur per modum totius ſeu integræ ſubſtantiæ, quæ ſola interdum quaſi per Antonomaſiam ſubſtantia appellari ſolet: ſic enim Ariſtoteles in cap. de ſubſtant. negat, differentias eſſe ſubſtantias: vt hoc modo aſſignari poſſit aliquod ſupremum genus

Universidad de Deusto
Biblioteca

substantiæ, quod differentias habeat in quibus formaliter non includatur. Incompleta verò substantia dicitur omnis illa quæ pars est substantiæ, vel ad modum partis concipitur, quo modo materia & forma substantiæ sunt, ex Aristotele 8. Metaph. cap. 2. & 2. de anim. cap. 1. & differentiæ etiam substantiales hoc modo substantiæ sunt ex eodem Aristotele. 1. Physicorum cap. 6. neque enim potest substantia ex his quæ omnino substantiæ non sunt, per se constitui.

De substantia Physicè completa vel incompleta.

VI. EX hac verò declaratione intelligitur dupliciter posse dici substantiam completam, vel incompletam, scilicet, Physicè, aut Metaphysicè. Physicè dicetur substantia incompleta, quę est pars Physica, vel substantialis modus aut terminus substantiæ, concurrens aliquo modo ad complementum eius. Sic inprimis dici potest substantia incompleta ipsa substantia in fieri, seu ipsum fieri substantiale, prout est via ad talem terminum, aut dependentia eius à B sua causa, sic enim omnis motus quatenus est via ad suum terminum, solet ens incompletum appellari, vt videre licet apud Diuum Thomam in 4. distin. 1. quæstio. 1. artic. 4. quæstiunc. 2. Deinde forma & materia quæ sunt partes Physicæ substantiæ, sunt Physicè incompletæ substantiæ. Tota item natura, vel composita ex materia & forma, vel simplex vt angelica, comparata ad suppositum, est incompleta substantia, nam comparatur ad illud vt pars seu forma, quæ per subsistentiam amplius completur & terminatur. Vnde & subsistentia ipsa, substantia est incompleta, seu aliquid incompletum Physicè in genere substantiæ. Verum est, posse in hoc vltimo exemplo esse diuersum vsum in vocibus, quia, cùm compositio ex natura & supposito Metaphysica soleat appellari & non Physica, possunt hac ratione natura, & suppositalitas dici substantiæ incompletæ Metaphysicè, potiùs quam Physicè, quo sensu hæc denominatio sumitur solum ex ordine ad scientiam: nam quia proprium est Metaphysicæ considerare compositionem ex natura & supposito, ideò compositio illa Metaphysica appellata est, nam ex C se abstrahit à materia, & communis est immaterialibus substantiis & eodem sensu dici possunt illa componentia Metaphysicè incompleta vt distinguantur à proprio modo, quo materia & forma incompletæ dicuntur. Nos autem aliunde sumimus denominationem illam: Physicum enim appellamus quidquid in re ipsa existit absque intellectus operatione. Atque ita substantiam Physicè incompletam vocamus, quæ ex sua entitate in re ipsa non habet quidquid ad substantiæ complementum intra ipsum substantiæ genus necessarium est. Contraria ergo ratione substantia Physicè completa vocabitur illa, quę omnem perfectionem includit ad integritatem seu complementum substantiæ necessariam, quod per negationes commodiùs à nobis explicatur, scilicet, illam esse substantiam completam Physicè, quæ per se ad alterius substantiæ realem compositionem seu constitutionem non ordinatur; nam hoc ipso necesse est vt talis substantia in se habeat quidquid ad completam substantiæ constitutionem necessarium est.

Substantia completa an semper composita.

VII. EX quo obiter intelliges primò, non esse de ratione substantiæ completæ vt sit composita, nam si aliqua substantia per suam simplicem entitatem habeat quidquid necessarium est ad perfectum esse substantiale absque dependentia vel habitudine ad alterum, talis substantia completa erit, quamuis non sit composita: imò perfectiori modo erit completa quàm si esset composita. Sicut natura angelica in ratione naturæ vel essentiæ completa est, perfectiùs quam humanitas, quamuis non sit composita sicut illa, sed simplex: ita etiam de substantia in genere intelligendum est. Quo fit vt licet substantia Physicè incompleta necessario dicat ordinem ad compositionem, seu ad substantiam, quæ per compositionem completur; ideò enim incompleta est, quia ad alicuius complementum ordinatur: è contrario substantia completa Physicè non dicat necessariò habitudinem ad incompletam, vt ex ea B constet, seu componatur, quia per seipsa per suam eminentem ac simplicem entitatem potest esse completa.

VIII. Sed hæc vera sunt de substantia completa abstractissimè sumpta, non de substantia creata. Nam solus Deus est substantia completa sine vlla compositione; quod non solùm de persona diuina, sed etiam de Deo, vt hic Deus est & abstrahi potest à tribus personis verum habet: est enim hic Deus substantia Physicè, seu re ipsa completa, quia per se ipsam est essentialiter subsistens, & ex se non indiget aliquo ad consummatam & absolutam substantiæ perfectionem, nam, licet tribus personis communicetur, tamen neq; ab eis in re distinguitur, neq; propter dependentiam aliquam, in eis subsistit, vel vt ab eis complementum accipiat, sed solum vt suam infinitam perfectionem eis essentialiter, & per summam identitatem communicet, vt latiùs disserui in primo Tom. 3. par. disp. 11. At verò in creaturis nunquam reperitur substantia completa sine reali compositione. Aliud est enim loqui de complemento substantiæ in ratione naturæ vel essentiæ; aliud verò C in ratione substantiæ secundum totum, quod intra genus substantiæ ad suum complementum requirit. Priori enim modo proprium est materialis substantiæ non habere completam essentiam sine Physica compositione ipsiusmet essentię, vt posteà videbimus. At verò substantiæ creatæ vt sic nõ repugnat habere complementum essentiæ sine reali compositione eiusdem essentiæ. Imò in omnibus immaterialibus substantiis, quæ non sunt formæ corporum ita reperitur. Secus verò est de complemento substantię absolutè & simpliciter in illo genere: hoc enim nulla substantia creata habet sine reali compositione, saltem ex natura & subsistentia. Cur autẽ hoc ita sit, non est facilè ad explicandum per naturalem rationem, conabimur autem aliquam rationem afferre in sequenti disp. inferiùs tractando de prædicta compositione. Quocirca, describendo substantiam creatã Physicè completam, optimè dici potest esse illa, quæ composita est ex completa natura & vltimo eius termino, seu quæ constat, & componitur pluribus vel omnibus substantiis incompletis, quibus indiget vt in suo esse sit consummata. Quæ autem sint hæc requisita ad tale cõplementum, & consequenter quid absolutè sit ipsa substantia cõpleta, exactè intelligi non potest, donec distinctionem naturæ

naturæ & suppositi, & vtriusq; propriam rationem A declaremus, & ideò omitto argumenta, & obiectiones quæ hìc fieri possent contra dicta, quia ibi melius proponentur.

Substantia completa & perfecta quo modo comparentur.

IX. SOlùm interrrogare potest aliquis, an idem sit substantia Physicè completa, quod substantia perfecta, & consequenter an substantia mutila seu diminuta in integritate quam in sua specie requirit, dicenda sit substantia completa necne. Et inprimis oportet excludere perfectionem accidentalem, à qua potest aliqua substantia denominari perfecta, nam cùm, teste Aristotele, perfectum sit cui nihil deest, tunc maximè substantia aliqua creata denominabitur perfecta, quando nihil vel substantiale vel accidentale ei defuerit. Et in hoc sensu clarum est non esse necessarium substantiam esse perfectam vt sit completa, quia complementum hoc solum requiritur intra genus substantiæ. Sistendum est ergo in perfectione substantiali, & hæc B duplex esse potest, vna propria essentiæ vel naturæ vt sic, alia suppositi, vel subsistentiæ; & vtraque est necessaria ad rationem substantiæ completæ vt dictum est: his verò addi potest tertia perfectio, scilicet integralis, quæ licet ratione quantitatis videatur accidentalis, tamen ratione partium substantiæ, quæ quantitati necessariò subsunt, substantialis dici potest. Et hæc perfectio non est debita ex communi ratione substantiæ vt sic, nam substantia vt substantia, etiam creata, de qua agimus, abstrahit ab hac compositione ex partibus integrantibus: vnde completa substantia vt sic, nullum complementum partium integralium positiuè ac per se requirit.

X. Imo neq; omnis substantia, quæ ex his partibus constat, determinatam aliquam perfectionem in hac integritate postulat, vt completa substantia sit, vt constat in substantiis materialibus homogeneis, quæ nullam petunt magnitudinem determinatam ad suam integralem perfectionem, & ideo substantiæ completę sunt, etiamsi sint minimæ. Solum quasi negatiuè requirunt vt non sint actu partes, inte- C grantes aliquam substantiam per se vnam: gutta enim aquæ, si disiuncta sit ab alia aqua, substantia Physicè completa censetur; si verò actu sit coniuncta, & componat aliam aquam, censetur incompleta, quia est tantùm pars. Requiritur ergo ad rationem substantiæ completæ, quod sit totum quoddam, non pars: atq; adeò quod sit veluti propriis terminis clausa, & terminata.

XI. Dices, ergo neq; gutta aquæ separata erit substantia completa, quia licet non sit actu pars, tamen est apta vt sit pars; quod sufficit ad rationem substantiæ incompletæ: anima enim rationalis, etiam separata, substantia est incompleta, quia licet actu non componat totum, tamen aptitudine de se est pars. Respondetur, negando sequelam, quia gutta aquæ separata, non est positiuè vt sic dicam pars, etiam aptitudine, sed tantùm negatiuè, quia ex natura sua, non postulat coniunctionem ad aliam aquam: in se enim habet integram aquæ essentiam, & proprium suppositum, & intrinsecum terminum suum, ei verò non repugnat coniungi alteri aquæ; & ideò, quamdiu alteri non coniungitur, retinet statum ac denominationem substantiæ completę. In anima verò secus res se habet, nam etiamsi sit separata est pars secundum positiuam aptitudinem & naturam, & non tantùm per non repugnantiam. Est enim pars non integralis, sed essentialis, habetque incompletam essentiam, natura sua institutam ad complendam aliam, & ideò semper est substantia incompleta.

XII. Dices, ergo Verbum diuinum licet ex se sit substantia completa, quia non postulat alteri vniri, vel cum alio componere, tamen dum est actu vnitum humanitati, non erit substantia completa, quia verè componit cum humanitate vnam substãtiam completam. Respondetur negando sequelam. Primò quidem, quia ita est vnitum humanitati vt ab ea nullo modo pendeat, neq; in suo esse, neq; in aliquo modo essendi. Deinde, quia, dum vnitur humanitati, in se non mutatur: atq; ita nihil amittit, ex quo esse desinat tam completa substantia, sicut antea erat: at verò aqua, dum aquę vnitur, in se mutatur, & amittit proprium intrinsecum terminum, quem antea habebat, & acquirit communem quo partes aquę aliquo modo à se mutuò pendent, & ideò mutat etiam statum, & amittit appellationem substantię completę.

XIII. Tantùm ergo superfunt materiales substantię heterogeneę, quę & certum partium numerum, & in singulis partibus determinatam magnitudinem requirunt, vt perfectam, & substantialem integritatem habeant. Et in his videtur quęstio de nomine esse, an substantia quę non est satis integra, aut aucta, dicenda sit completa substãtia in propria, & specifica denominatione. Hinc enim videtur dicenda substantia completa, quia directè in prędicamento collocatur, & quia est indiuiduum seu suppositum talis speciei. Atq; ita iuxta hanc rationem videtur non esse idem completa substantia, quod perfecta vel integra. Aliunde verò videtur talis substãtia esse incompleta, quia nõdum peruenit ad suum statum substantialem consummatum, quem ex natura sua postulat: vnde per se etiam ordinatur ad componendam, seu complendam vnam substantiam cum aliis partibus, quę sibi desunt. Fortasse non incommodè loquemur si dicamus, huiusmodi substantiam Metaphysicè, seu potiùs logicè esse completam: C Physicè autem incompletam. Ratio prioris partis est quia habet omnem compositionem Metaphysicam quę in substantia completa reperiri potest; & quia omnia substantialia prędicata, de illa simpliciter prędicantur. Et ita hanc partem rectè probant priores rationes. Posteriores verò probant partem alteram, quia re vera tali substantię aliquod substantiale complementum Physicum deest; & ideò Physicè incompleta vocari potest.

XIIII. Ex quibus obiter colligere & annotare oportet hoc prędicatum, scilicet, esse substantiam completam, non esse essentiale; nam licet includat & dicat essentiam completam, aliquid tamen vltra illam requirit, quod non semper est essentiale, qualis est vel subsistentia, vel modus existendi absque vnione ad aliud per modum partis integralis, vel certe habere complementum omnium partium integralium, iuxta hanc vltimam denominationem. Manet etiam ex his satis explicata diuisio substantię, quę frequens est apud Aristotelem in materiam, formam, & compositum, vt notaui circa librum 7. Metaphy. cap. 3. Est enim illa, quædam diuisio substantię in communi, non tamen secundum totam substantię communitatem, sed solius substantię materialis, si nomine formę, propriam formam informantem

Universidad de Deusto
Biblioteca

intelligamus, nam si extendatur ad formas subsi- A stentes generalior erit diuisio. Nomine etiam compositi intelligere possemus solam naturam compositam ex forma & materia, & sic solum erit diuisio substantiæ materialis, prout significat substantialem essentiam seu naturam completam, vel incompletam, vel potest etiam totum suppositum materiale comprehendi nomine compositi: & sic diuisum abstrahet à substantia completa, & incompleta, ita tamen, vt non comprehendat substantiales modos, sed solum entitates.

De substantia Metaphysicè completa, & incompleta.

XV. SVpereſt dicendum de alio sensu diuisionis, id est de substantia Metaphysicè seu logicè completa aut incompleta. Quæ distinctio propriè locum habet in solis substantiis creatis, de quibus nunc agimus, nam in illis solis reperitur propria compositio Metaphysica ex genere & differentia, ex qua illa diuisio orta est. Substantia ergo Metaphysicè incompleta est illa quæ concipitur per modum partis Me- B taphysicæ, vt est v.g. differentia. Completa verò dicitur quæ est integra & totalis substantia, vt species vltima v.g.

XVI. Vt autem vtriusque ratio melius declaretur, dubitari potest in primis, an genus ipsum generalissimum substantiæ censendum sit completa vel incompleta substantia Metaphysicè loquendo, neque enim potest ab his abstrahere, iam enim ostendimus substantiam, sic abstractè sumptam, non posse esse genus. Videtur autem illud primum substantiæ genus non posse vocari substantiam Metaphysicè completam, nam idem esse videtur substantia sic completa, quod substantia Metaphysicè composita ex genere & differentia: sed illud genus non constat genere & differentia. Secundò, quælibet differentia substantialis ideò est substantia incompleta, quia non dicit conceptum Metaphysice compositum sed simplicem, aptum ad componendam per modum formæ substantiam completam Metaphysice: sed simili modo substantia, quæ est generalissimum genus, dicit conceptum simplicem aptum de se ad componendam substantiam Metaphysice comple- C tam, per modum potentiæ: ergo etiam est substantia incompleta. Quod declaratur tertiò in hunc modum, quia nulla substantia contenta directe sub illo supremo genere, habet quod sit substantia completa, ex vi illius generis solius, sed necesse est vt adiungatur differentia, qua compleatur: ergo signum est, illud genus præcise sumptum non esse substantiam completam: alioqui ex vi eius tantùm haberet quælibet substantia rationem completæ substantiæ.

XVII. Atque hinc vlteriùs dubitari potest, an genera intermedia, seu species subalternæ substantiæ, debeant substantiæ completæ censeri. Nam ratio facta æque de illis videtur procedere, ac de supremo genere, quia nulla substantia inferior censetur cõpleta ex vi solius generis, etiam proximi, nisi adiungatur differentia. Et declaratur ampliùs, nam licet genera intermedia sint composita ex genere & differentia, in quo differunt à supremo genere, tamen non sunt complete composita vt sic dicam, sed constituuntur in quodam gradu, in quo per se ordinantur ad vlteriorem compositionem, & ad substantię complementum: ergo non sunt formaliter substantię completę. Patet consequentia, tum ex dictis de substantia Physicè incompleta, seruanda est enim eadem proportionalis ratio: sicut ergo omnis substantia quæ per se ordinatur ad Physicum complementum alterius, Physicè incompleta est, ita quæ per se ordinatur ad constituendam substantiam Metaphysicè completam, Metaphysicè incompleta est, tum etiam quia si substantia ex genere & vltima differentia constans est completa: ergo illæ ex quibus componitur, incompletæ sunt: nam, sicut totum ex partibus, ita substantia completa ex incompletis constat. Et declaratur tandem exemplo Physico, nam, si fingeremus veram esse sententiam asserentem materiam priùs componere cum forma corporeitatis, & deinde actuari per aliam formam, sine dubio dicendum esset, illud compositum ex materia & forma corporeitatis esse substantiam Physicè incompletam. Atque idem dicendum esset de composito per animam sensitiuam, si fingatur in re distincta à rationali: sed ad hunc modum se habet quoad Metaphysicum complementum genus intermedium respectu vlterioris differentiæ seu speciei, ergo est substantia Metaphysicè incompleta.

XVIII. Quòd si hæc ratio vim habet, ex ea vlteriùs sequitur, neque speciem vltimam, sed solum indiuiduum esse substantiam Metaphysicè completam: nam licet species vltima, vt homo, possit fortasse dici completa substantia quoad complementum naturæ vel essentiæ, non tamen simpliciter & omnino in ratione substantiæ, quia indiget vlteriori complemento Metaphysico, vt sit absoluta, & consummata in ratione substantiæ. Item quia etiam indiuiduum Metaphysicè ac per se componitur ex specie vltima & differentia indiuiduali substantiali: & vtraq; ex his partibus per se ordinatur ad complemẽtum indiuidui: ergo vtraq; etiam est substantia Metaphysicè incompleta simpliciter loquendo.

XIX. Propter hæc argumenta opinabitur fortasse aliquis, solam primam substantiam esse completam Metaphysicè. Quam sententiam ex parte indicat Fonseca lib. 5. Metaph. ca. 7. q. 7. sect. 2. vbi ait, solum Fonseca. indiuiduum esse ens simpliciter completum: genera autem & species esse quidem completa, quia præ- C dicantur in quid de indiuiduo, tamen solum esse secundum quid completa, quia ad ipsius indiuidui constitutionem per se pertinent. Cùm autem dicit hæc esse completa secundum quid, videtur sentire esse potiùs incompleta. Et hoc videtur probare illa ratio, scilicet, quia ad alicuius compositionem per se, pertinent. Quòd autem prædicentur in quid, nihil referre videtur, vt completa etiam secundum quid dicantur, quia ens non dicitur completum per respectum ad aliud, de quo prædicatur, nec propter modum prædicationis, sed propter id quod in se est. Vnde si in se sit planè constitutum in ratione substantiæ, erit simpliciter substantia completa, sin minus erit incompleta. Vnde etiam in illis duobus terminis, *completum & secundum quid*, videtur inuolui repugnantia, nam ipsum *secundum quid* destruit rationem completi. Aut enim particula illa aliquid tollit, vel diminuit de vero complemento substantiæ, vel nihil. Si non minuit, erit substantia completa simpliciter, & non tantùm secundum quid. Si verò minuit, erit substantia simpliciter incompleta: quia ratio incompleti immediate constituitur ex carentia cuiusuis requisiti ad complementum. Vnde ille modus loquendi solùm videtur inuentus ad reddendam aliquam rationem, ob quam hæc genera po-

ra ponantur in recta linea prædicamentali, cum ta- A men differentiæ non ponantur: huc enim spectare videtur illa differentia quod genus prædicatur in quid, differentia verò in quale: quod discrimen ad explicandam rationem entis completi vel incompleti nihil referre videtur.

XX. Quapropter dicendum est, species & genera substantiarum simpliciter esse substantias completas. Hoc videtur supponere Aristoteles in cap. de substantia, vbi priùs distinguit substantiam in primam & secundam; posteà vero tex. 5. differentias excludit à ratione substantiæ, quod non alia ratione facere potuit, nisi quia sunt substantię incompletæ: supponit ergo primas & secundas substantias esse substantias completas. Deinde hoc cõfirmat illa ratio, quia genera & species ponuntur in recta linea prædicamenti substantię, non verò differentię: ergo signum est illas esse substantias completas. Tertiò, quia si discursus superiùs factus esset efficax, probaret omnem conceptum substantiæ abstractum ab indiuiduis esse conceptum substantiæ incompletæ: ergo esset implicatio in adiecto, diuidere substantiam in B incompletam & completam, quia diuisum necessariò esse debere substantia incompleta, cum abstrahat ab indiuiduis: repugnabit ergo illi alterum ex membris diuidentibus; vel oportebit dicere solam nominis significationem diuidi. Imò in ipso etiam conceptu substantiæ completæ inuoluetur repugnantia, quia ille etiam conceptus communis est. Sed hæc ratio fortasse dissolui posset, vt in simili videbimus sectione sequenti, vbi efficacia eius magis declarabitur. Quartò substantia, quæ est genus generalissimum, est substantia completa: ergo multò magis omnia inferiora. Antecedens probatur, quia nisi ita sit, non põt esse genus, quia nõ poterit habere differentias extra sui rationẽ, quia differentiæ per

XXI. quas contrahitur etiam sunt substãtiæ incompletæ. Quintò declaratur res ipsa, nam omnis substantia, quæ ponitur in recta linea prædicamentali, concipitur per modum substantiæ totalis & integræ, & includit vel distinctè vel confusè quidquid ad complemẽtum substantiæ necessarium est: ergo est substantia completa. Dices, Confusè continere est con- C tinere tantùm in potentia: ad rationem autem substantiæ completæ non satis est continere in potẽtia complementum substantiæ, sed in actu: aliàs materia prima esset substantia completa. Respondetur, includere in confuso non esse includere in potentia Physica & reali ac verè passiua, qualis est materia prima: sed dicitur esse in potentia logicè, aut secundum rationem, quæ potentia non excludit quin res concepta actu sit completa substantia, & actu includat quidquid ad tale complementum necessarium est, quamuis illud totum non concipiatur distinctè tali conceptu, sed confusè, per modum tamen totius: atq; adeo per modum substantię completæ. Quia substantia completa nihil aliud est, quam substantia totalis, & integra: antecedens patet ex modo ipso cõcipiendi, & prædicandi, nam homo nihil aliud est, quam ipsa indiuidua vt inter se similia, confusè cõcepta per modum vnius; & ideò saltem confusè includit totam substãtiam indiuiduam, & idem est de superioribus prædicatis proportionaliter. Et ideò possunt superiora de inferioribus prædicari, quia dicunt totum quod in illis est. Vnde cum aliàs dicant illud ipsum totum per modum subsistentis, seu existentis vt id quod est, dicunt etiam illud per modum substantiæ completæ, & totalis.

Ex quo facile est intelligere discrimen inter hæc XXII. genera substantialia, & differentias substantiales, nam differentia concipitur per modum formę, & ideò non prędicatur in quid, sed in quale, & potiùs per modum adiacentis, quàm per modum substantię; & ideò licet in re sit substantia completa, quia non est aliud ab ipsamet specie, tamen Metaphysicè, & secundum modum concipiendi nostrum meritò excluditur à ratione completę substantię. At verò genus concipitur per modum totius subsistẽtis, & ideò per modum substantię propriissimè prędicatur, & confuse saltem dicit totam substantiam rei, & ideò nõ excluditur à ratione substantię completę; nec Physice, quia in re non est aliud ab integra substantia rei, nec Metaphysice, quia sufficienter concipitur per modum totius. Atq; hoc modo explicata hęc sententia nõ differt ab opinione Fonsecę, quanquam enim ratio entis completi non cõsistat in eo quod prędicetur in quid, tamen ex modo prędicationis rectè colligitur, illud quod sic prędicatur, concipi per modum totius & completi entis. Dicuntur autem hæc genera vel species completa secundum quid, nõ quia sint incompleta simpliciter, sed quia in eorum conceptibus confuse tantùm, & non distinctè & expresse includitur totum substantiæ complementum; & ita illa particula *secundum quid* non diminuit, nec tollit rationem entis completi, sed solum indicat nõ esse perfectissimum, quod esse potest. Quapropter non est ita sumenda, vt negetur, secundas substantias simpliciter & sine addito esse substantias completas.

Ad argumenta in contrarium facile ex dictis re- XXIII. sponderi potest. Ad primum negatur assumptum, scilicet, idem esse substantiam Metaphysicè completam, ac substantiam compositam ex genere & differentia: nam etiam potest esse substantia simpliciter concepta, dummodo concipiatur per modum totius integræ substantiæ. Ad secundum, iam assignatum est discrimen inter conceptum differentiæ & generis substantialis. Ad tertium concedo, nullam substantiam particularem esse substantiam cõpletam ex vi solius generis præcisè sumpti, siue illud sit genus supremum, siue intermedium, aut proximum: imò neque ex vi solius speciei, quia nullum prædicatum commune potest constituere substantiam completam absque inferioribus contrahentibus vsque ad indiuiduationem: imò neque existere potest ratio communis nisi contracta, & indiuidua effecta. Nego tamen inde sequi, hæc prædicata non esse substantias Metaphysicè completas, quia non est necesse vt huiusmodi substantia actu in conceptu suo includat, quidquid in re ipsa ad complementũ substantiæ necessarium est, sed satis est quod confusè, & in potentia illud includat per modum totius subsistentis. Quapropter, sicut Dialectici dicunt genus conceptum per modum partis præcisè non prædicari de specie, sed per modum totius, ita nos possumus concedere hæc genera præcisè concepta per modum partium, non esse substantias cõpletas, prout verò concipiuntur per modum totius, esse substantias completas: hoc autem modo communiter & absolutè loquendo concipiuntur, & cõstituuntur in linea prædicamentali. Atq; hoc solum conuincunt reliqui discursus, qui prædictæ rationi adiunguntur, omnes enim procedunt de genere præcise considerato vt est pars Metaphysica, non verò vt aliquo modo, saltem confuse, dicit totam rei substantiam, & per modum totius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qualis sit diuisio substantiæ in completam & incompletam.

XXIIII. EX dictis in declaratione huius diuisionis facile est intelligere qualis sit ipsa diuisio: aliter enim est de illa loquendum, si membra sumantur secundum Metaphysicam considerationem, aliter verò si sumantur secundum Physicas realitates. Priori enim modo non potest esse diuisio analogi in analogata, sed videtur esse quasi subiecti in accidentia rationis, seu per varias denominationes sumptas ex modo concipiendi nostro. Homo enim, & rationalis non sunt duæ substantiæ, sed vna, quæ sub conceptu hominis dicitur substantia cõpleta, & sub conceptu rationalis, dicitur incompleta Metaphysicè: non potest ergo ibi intercedere analogia in vera, & reali ratione substantiæ: intercedit ergo sola diuersa relatio rationis, seu diuersa denominatio ex modo nostro concipiendi. Quòd si interdum substantia completa & incompleta re ipsa differant, vt equus & rationale: hoc non est ex formali oppositione membrorum, sed ex materiali diuersitate entitatum. Atque hinc fit, vt aliqua substantia incompleta hoc modo sit multò perfectior in re, quã alia completa; quamuis modus concipiendi sit diuersus, & ex suo genere minus perfectus. Fit etiam hinc, vt substantia incompleta Metaphysicè, Physicè sit completa, vt rationale v. g. quia in re non distinguitur à tota rei substantia, sed solum in modo concipiendi.

XXV. At verò, si membra sumantur secundum Physicam rationem completæ & incompletæ substantiæ, sic videri potest diuisio analoga: iuxta ea, quæ in simili diuisione superius dicta sunt de ente completo & incompleto. Et in vno quidem sensu apparet hoc verum tamen in alio non videtur necessarium: est enim illa diuisio virtute multiplex & ambigua. Et ideò non potest simpliciter, & sine distinctione responderi. Nam substantia potest intelligi incompleta Physicè solùm ex defectu alicuius partis integralis; & hoc modo clarum est non intercedere analogiam inter illam, & substantiam completam. Rursus alio modo & satis vsitato dicitur aliqua substantia incompleta solum ex defectu alicuius modi C substantialis, vt humanitas v. g. carens propria subsistentia. Et substantiam sic incompletam, probabilissimum etiam est, non esse analogicè sed vniuocè substantiam, vt humanitatem v. g. respectu hominis, quia includit totam essentiam, & totam entitatem substantialem hominis, & est simpliciter ens per se, eo sensu quo illud *per se* dicit essentialem rationem substantiæ quod infra declarabimus: solumque illi deest complementum quoddam modale, quod non videtur satis esse ad constituendam analogiam. Obseruandum verò est, quòd, sicut humanitas non est homo, ita neque dici potest substantia eo modo quo substantia est genus generalissimum: sic enim sumitur in vi concreti, & prout significat rem subsistentem, saltem in confuso & in communi; & ideò non potest de natura abstractè concepta prædicari: tamen substantia prout diuiditur in completam, & incompletam latiùs sumitur. Et hoc modo dicimus probabile esse dici vniuocè de humanitate, & de homine.

XXVI. Denique substantia aliqua potest dici incompleta essentialiter, & in hoc sensu videtur diuisio analoga, & ex suo genere tenet infimum locum in A eo ordine id quod tantùm est substantialis modus, vix enim potest substantia appellari, vt dependentia seu fieri substantiale, modus vnionis, & subsistentiæ. Deinde comprehenduntur essentiales partes substantiæ vt materia, & forma, quæ magis participare videntur de entitate substantiali, tamen respectu completæ substantiæ videntur analogicè substantiæ propter rationem supra tactam de ente completo & incompleto, & de substantia & accidenti. Solum occurrit obseruandum, hanc analogiam talem esse vt ex genere suo substantia completa excellentior sit, quàm incompleta, & quòd hæc totum suum esse habeat propter illam, si respectiuè & cum proportione sumantur. Nihilominus tamen accidere posse, vt aliqua substantia incompleta sit simpliciter nobilior, & excellentior intensiuè quàm aliqua completa: anima enim rationalis simpliciter nobilior est, quàm terra, aut ignis, quamquam hæ sint substantiæ completæ, illa incompleta. Hæ namque substantiæ solum superant animam in materia, quæ imperfectissimum B quid est in ordine substantiæ; ipsa verò anima superat talia entia in differentia formali, & in gradu & ordine substantiæ, quoniam spiritualis est, & intellectualis, qui excessus multò præstantior est in perfectione intensiua.

Quin etiam probabile est, aliquem modum sub- XXVII. stantialem perfectiorem esse in sua entitate, quàm sit quælibet alia substantia completa purè creata, nimirum vnionem hypostaticam, quæ in natura humana solum est modus quidam substantialis, & maiorem excellentiam illi affert, quàm sit non solum in homine, sed etiam in angelo, non tantùm ratione ipsiusmet suppositi Verbi diuini, quod humanitati coniungit, sed etiam ex parte illius modi creati, & supernaturalis, quem ponit in ipsa humanitate. Qui tamen modus non est substantia completa, sed medium aut vinculum, quo cõsurgit substantia quædam completa, quæ est Christus Deus homo. Iuxta quam sententiam consequenter dicendum est, quod licet ille modus dicatur analogicè substantia quantum ad propriam rationem formalem per illam vocem significatã, nihilominus quoad rem ipsam est quid perfectius & nobilius quàm propriissima substantia creata.

Neque hoc est inconueniens, quia satis est quod XXVIII. sit minùs perfectum, quàm illa substantia completa, quæ mediante tali modo constituitur, quæ non est purè creata, sed ex re creata & increata mirabiliter composita. Et propter hanc causam non potest hinc argumentum sumi, vt idem dicatur de gratia vel alio accidente creato & supernaturali ad naturalem substantiam creatam comparato, quia medio accidente non consurgit aliquod ens per se vnum, neque aliqua substantia, & semper manet in ordine entis secundum quid. Sed quanquam hæc probabiliter sint dicta, non tamen sunt certa, nam omnis vnio hoc ipso quòd tantum est quidam modus rei quæ vnitur, videtur esse in se diminutæ entitatis & quasi respectiuæ; & ideò licet vnio hypostatica ratione termini ad quem terminatur, habeat infinitam quandam excellentiam & dignitatem, tamen in se se considerata in genere Physico, non videtur tam perfecta entitas, sicut est substantia completa, præsertim intellectualis. Sed hæc ad Theologicam considerationem magis spectant.

SE-

SECTIO II.

Vtrum rectè diuidatur substantia in primam & secundam.

I. HAnc diuisionem supposuit Aristoteles in prædicamentis cap. de substan. tradens rationem & differentiam vtriusque membri, & communem ipsius diuisi descriptionem, quam his verbis significauit, *Commune est omni substantiæ in subiecto non esse.* Oportet igitur in præsenti partitionem hanc diligenter declarare, vt per singula membra discurrentes, totam substantiæ rationem exactè explicemus.

Quod sit diuisum huius diuisionis.

II. DVbitari ergo in primis potest, vtrum diuisum in hac diuisione sit sola vox æquiuoca, vel analoga, vel aliquis conceptus obiectiuus communis substantiæ primæ & secundæ. Et ratio difficultatis est quia substantia prima nihil aliud est quàm B substantia singularis: substantia verò secunda est substantia vniuersalis, seu abstrahens ab indiuiduatione, sed substantiæ communi & indiuiduæ nullus realis conceptus obiectiuus potest esse communis præter ipsummet conceptum substantiæ communis: ergo in hac diuisione nullus conceptus obiectiuus & realis diuidi potest. Consequentia est cuidẽs, quia diuisum nõ potest cum altero mẽbro diuidente coincidere. Maior verò satis apertè colligitur ex Aristotele citato loco, & constabit amplius ex dicendis. Minor autem declaratur facilè inductione & ratione: nam Perrus & homo nihil habent commune præter conceptum hominis: neq; homo & animal præter conceptum animalis; & in vniuersum omne inferius & superius ita comparantur: & eodem modo subordinantur inter se substantia prima & secunda. Ratio verò est, quia conceptus inferior includit in se totum conceptum superiorem, additq; illi determinationem seu differẽtiam suam: ergo nullam habere potest cum illo conueniẽtiam præterquam in ipsomet conceptu communi, quæ C potiùs est identitas, quam conuenientia: conuenientia enim in præsenti dicit similitudinem, Petrus autem & homo non sunt similes, sed vnum. Et confirmatur, nam aliàs esset quidam processus in infinitum in his conceptibus, nam si homo & animal conuenirent in tertio aliquo conceptu, etiam ab illo conceptu, & conceptu animalis posset tertius distinctus abstrahi, nam comparari ẽtur etiam sicut superius & inferius, & idem argumentum fieri potest de quarto illo conceptu respectu tertij, & sic in infinitum.

III. Secundò hinc dubitari potest, an hæc diuisio sit rei, vel rationis; nam quòd sit rei videtur posse sumi ex ipsa communi ratione substantiæ, quæ est vel non esse in subiecto, id est per se esse, vel substare accidentibus, quæ est realis ratio: & ex ratione etiam primæ substantiæ, quæ est primò per se ac immediatè substare accidentibus. In contrarium verò est, quia prima substantia & secunda in re non differunt: non ergo potest diuisio esse realis. Item secunda substantia non est membrum diuidens vt substãtia, sed vt secunda substantia: vt sic autem nihil rei addit præter substantiam ipsam: non ergo esse potest diuisio rei, sed rationis tantùm.

A Tertiò dubitari potest cui horum membrorum IIII. ratio substantiæ primariò conueniat, nam Aristoteles significat primariò conuenire primæ substantiæ; illam enim *propriè, in primis, & maximè substantiam* esse dicit, quia illa est quæ primò subsistit, & substat, & quidquid aliquo modo subsistit, vel substat, in prima & per primam substantiam id participat. Propter quod (ait Aristoteles) *primis substantiis ablatis impossibile est aliquid remanere.* In contrarium verò est, quia secunda substantia essentialiter est substantia, ratio autem essentialis priùs conuenit speciei aut generi, quàm indiuiduo: sicut enim ideò Petrus est animal, quia homo est animal, & non è conuerso, ita etiam est substantia, quia homo est substantia: ratio ergo substantiæ per prius conuenit secundis substantiis, & nulli potest immediatius conuenire, quàm ipsi supremo generi. Imò etiamsi loquamur de substãtia sub ratione substãdi, videatur primo conuenire secundæ substantiæ, nam licet quoad communia accidẽtia prima substantia videatur primò substare, quia hæc accidentia non conueniunt speciei, nisi ratione alicuius indiuidui, tamen quoad accidentia propria videtur è contrario fieri, nam risibile v.g. prius conuenit homini, quàm Petro: ideò enim Petrus est risibilis quia homo est risibilis, non è contrario: cùm ergo accidentia propria sint omnium prima, & circa illa substandi munus primum exerceatur, fieri videtur, omnibus pensatis, vt hæc etiam ratio substandi primò conuenit secundæ substantiæ. Aliunde verò apparet vtramq; substantiam esse æquè primò substantiam, & non cum aliquo ordine, non solum quia in re idem sunt, sed etiam quia vniuocè participant rationem substantiæ, nam vtraq; substantia, tam prima quàm secunda directè collocatur in prædicamento substantiæ quod esse non posset nisi vtraque esset vniuocè substantia.

Circa primam dubitationem, nemo vt existimo V. opinabitur, hanc esse solius vocis merè æquiuocam partitionem, nam ex dictis, & ex ipsomet Aristotele constat, in ea non solum nomen, sed etiam rationem substantiæ aliquo modo esse communem vtrique membro. Quare quod Ammonius in Prædicamentis ait, illam non esse diuisionem, sed ordinem solum enumeratorum, vt si quis enumerando, dicat in oratione esse literas, syllabas, & dictiones, vel in exercitu esse duces, & milites, &c. ita (inquit) Aristoles non diuisit, sed enumerauit solum, in prædicamento substãtiæ reperiri primas, & secundas substantias. Hoc (inquam) non probatur, quia, vel rem non declarat, vel perinde eit ac si diceretur, partitionem esse solius nominis æquiuoci. Probatur, quia negari non potest quin nomen substantiæ commune sit primæ & secundę. Constat etiam, Aristotelem sub ea voce voluisse vtramq; substantiam comprehendere: ergo, si illa tantùm est enumeratio rerum sub eodem nomine contentarum absque alia diuisione, erit partitio nominis æquiuoci, quia huiusmodi partitio nihil aliud requirit: id autem falsum est, vt dixi, quod & ipse Ammonius confitetur propter rationem suprà factam, scilicet, quòd Aristoteles rationem nominis proposuit, quę vtriq; membro communis est.

Hoc ergo supposito dixerunt aliqui, primam & VI. secundam substantiam esse nomina secundæ intentionis, & de formali significare quoddam accidens rationis, nempe rationem subiecti, & prædicati substantialis, vt sentit Soto in Logica, cap. de substan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia, vel intentionem vniuersalis, & singularis substantiæ, vt volunt Caiet. & Louanienses. Qui consequenter aiunt, diuidi ibi accidens in accidentia, quod intelligendum est respectu subiectiæ, cui per rationem accidit esse vniuersalem vel singularem, aut in recta linea prædimentali collocari. Formaliter autem comparando diuisum ad membra diuidentia vt sic, potiùs erit diuisio generis in species, qualis est diuisio vniuersalis v. g. in quinq; vniuersalia. Nam, si accidens diuidatur in accidentia per se sub illo cõtenta vt coloratum in album & nigrum, diuisio erit per se, & essentialis, non accidentalis, aut per accidentia respectu diuisi. Soto verò indicat diuisionem esse subiecti in accidentia rationis, quia nulla intẽtio communis esse potest ad intentionem subiecti & prædicati. Sed quamuis demus diuisionem posse habere illum sensum, tamen quòd alter sit impossibilis, non est verum, nec rectè probatur illa ratione: nam, si ratio subiecti & prædicati propriè sumantur in ordine ad propositionem, habent intentionem communem extremi propositionis, quod in vocib. terminum appellamus, vel nomen: B si verò subiectum & prædicatum latiùs sumantur pro subiicibili & prædicabili, quæ proportionaliter se habent ad vniuersale & singulare, sic possunt habere intentionem communẽ correlatiuorum, quæ fundatur in tali abstractione, vel comparatione intellectus, quamuis fortasse non habeat terminum communem incomplexum quo significetur: & in præsenti appellari potest *aptum poni in recta linea prædicamenti substantiæ*, quod de formali significat intentionem rationis. Atque hoc modo facilè expeditur difficultas tacta in primo dubio, quia quòd prædicata inferiora & superiora inter se subordinata conueniant in aliquo ente rationis nulla est difficultas. At verò, si dicatur esse diuisio subiecti realis in accidentia rationis, vel dicendum erit diuisum non esse vnum, nisi aggregatione quadam, nimirum, res quæ ponuntur in linea recta prædicamenti substantiæ, vel certè declarandum adhuc superest, sub qua ratione reali & obiectiua, illud diuisum vnum sit.

VII. Præterea hæc interpretatio prædictæ diuisionis per secundas intentiones est probabilis, & accommodata dialecticis, tamen ad rem Metaphysicam, quam nunc tractamus, non est sufficiens. Neque etiam videtur omnino accommodata menti Aristotelis, nam ille non declarauit rationem substantiæ, quam in prima & secunda reperiri supposuit, per aliquam relationem rationis: nec similiter per denominationem aliquam sumptam ex cõceptibus nostris, sed per proprietatem realem subsistendi in se, quam per illam negationem declarauit, nõ esse (scilicet) *in subiecto*. Neq; enim dici potest, quòd illam etiam negationem sumpserit in ordine ad secundas intentiones, ita vt *non esse in subiecto* idem sit quod *non prædicari de subiecto*, nam in hoc sensu falsò diceretur commune esse omni substantiæ in subiecto non esse: secundis enim substantiis hoc non conueniret, cùm prædicentur de primis, vel de inferioribus substantiis. Vnde Aristoteles expresè distinguit, *esse in subiecto*, & *dici de subiecto*, vt hoc sit prædicari, illud inesse. Et de secundis substantiis ait non inesse in subiecto, licet dicantur de subiecto. Sumit ergo illam negationem ad describendam talem proprietatem substantiæ, quæ est per se esse. Deinde substare accidentibus proprietas est realis, & non secundæ intentionis, vt ex ipsis verbis per se notum videtur, ex textu Aristotelis: ideò enim dixit, *corruptis primis substantiis, impossibile esse aliquid remanere*, quia in eis realiter existunt secundæ substantiæ, & in sunt accidentia: substare ergo accidentibus sumitur in ordine ad existentiam realem, & vt proprietas realis. Item, quia substare relatum ad secundas intentiones seu ad opera mentis, nihil aliud esse videtur, quàm in propositione subiici: hoc autem modo non tantùm substantiæ, sed etiam accidentia quædam substant aliis accidentibus; & secundæ substantiæ non semper substant hoc modo propter primas, præsertim in propositionibus quæ non dicunt actualem existentiam, vt inferius declarabimus. Item ostensum est, esse in subiecto sumi ab Aristotele realiter & secundum reale esse: huius autem correlatiuum est, substare accidentibus quæ insunt: est ergo hæc proprietas realis: secundum hanc autem diuiduntur prima & secunda substantia, quatenus magis vel minùs, seu diuerso modo illam proprietatem participant: ergo non per secundas intentiones, sed per ordinem ad reales proprietates substantia prima & secunda distinguuntur.

VIII. Adde, quòd in ordine ad secundas intentiones, vix potest intelligi, quomodo prima substantia dicatur magis substantia quàm secunda, vt Aristoteles loquitur, nam, si prima substantia dicit intentionem subiecti, & secunda intentionem prædicati, vt ait Soto, in quo fit comparatio? nam hæc debet fieri in aliqua proprietate communi: ratio autem prædicati & subiecti sunt diuersæ, & ipse Soto ait nullam habere intentionem communem; & quamuis habeant, illam æquè participant, nam tam extremum propositionis est prædicatum sicut subiectum. Idemque argumentum fieri potest, si dicantur illæ intentiones esse vniuersalis, & singularis, aut prædicabilis & subiicibilis, diuidique sub intentione communi ponibilis in linea recta prædicamenti substantiæ: nam hæc etiam intentio æquè primò conuenit secundis substantiis ac primis. Vnde quoad hoc verisimiliùs diceretur, diuidi intentionem subiecti, & hanc magis & priùs conuenire primæ substantiæ quàm secundæ. Sed hoc etiam nõ est credibile, quia, esse subiecti prædicationis, solum C dicit intentionẽ rationis: at verò illa non est sufficiens ad explicandam rationem substantię, nam communis est accidentibus; quę ratio de omnibus intentionib. suprà numeratis fieri potest. Et prętera illa intentio subiecti non semper conuenit secundis substantiis per primas, pręsertim in propositionibus per se, quę abstrahunt ab actuali existentia. Igitur pręter intentiones rationis aliquid addere oportet ad explicandam prędictam diuisionem, & distinctionem, ac comparationem membrorum diuidentium inter se.

IX. Aliter ergo dici potest, in hac diuisione diuidi substantiam vt habentem hanc proprietatem realem per se subsistendi: diuidi autem per diuersos modos, quibus hęc proprietas primis & secundis substantiis conuenit. Quam opinionem etiam attigit Cajetanus in prędicamento substantię, tamen in sensu longè diuerso ab eo quem nos intendimus. Dicit enim, primam substantiam constitui per positiuum modum particulariter subsistendi, secundam verò substantiam non constitui per positiuum modum, sed per carentiam modi particularis subsistendi. Vnde non assignat diuisum commune secundum aliquam proprietatem realem, sed solum secundum proprietatem rationis, scilicet, vt est res

quę

quæ directè ponitur in linea recta prædicamenti substantiæ. Quę expositio mihi non adeò probatur, quia iuxta eam declarari non potest, in qua ratione reali conueniant prima & secunda substantia, secũdum quam vtraq;, *substantia* appellatur, & magis prima quàm secunda; & propter alias rationes quas statim indicabo. A

X. Aliter ergo dicitur, substantiam diuidi sub ratione per se subsistentis & subsistantis aliis, ab vtraque enim proprietate diximus suprà posse substantiam appellari. Vtraque ergo proprietas conuenire debet tam secundæ substantiæ quàm primæ, vt vtraq; substantia sit. Differunt verò in modo participandi illas proprietates, non quia vna participet illas, & alia non participet; nam hoc repugnaret diuisioni; esset enim excludere vnum membrum à participatione diuisi: sed quia vna, id est prima substãtia, primò ac per se habet illas proprietates, quod ex eo p̃uenit, q̃ substantia singularis ac indiuidua est, nam, sicut singularia sunt quæ per se primò existunt, ita etiam per se primò subsistunt, & sustentant accidẽtia: altera verò, id est secunda substantia, solum per primã illas proprietates participat. Quòd enim illas participet patet, tum quia est substantia, tum etiam quia sub se continet primam substantiam, & in ea intimè & essentialiter existit. Vnde necesse est, vt quod primæ substantiæ conuenit in re, conueniat etiam secundæ saltem mediante prima. Quòd verò B non aliter conueniant illæ proprietates secundæ substantiæ nisi per primam, patet, quia non existit nisi in prima, neque enim subsistit per se separata. Vnde rectè D. Thom. quæst. 9. de potentia, art. 1. ad 5. ait, subsistere attribui generibus & speciebus, nõ quia subsistũt (scilicet extra indiuidua) *sed quia indiuidua in eorum natura subsistũt*. Sic ergo facilè exponitur dicta diuisio, quę responsione ad dubia, & argumenta in principio posita magis declarabitur.

XI. Ad primam ergo dubitationem duobus modis responderi potest, primo, diuisum esse conceptum aliquem obiectiuum & realem communem primæ & secundæ substantiæ, non quidem secundum aliquem gradum essentialem specificum aut generi- cum: hoc enim modo nihil potest esse commune prædicatis per se subordinatis, vt rectè probat discursus ibi factus: sed est hic conceptus communis secundum participationem seu denominationem sumptam à quadam proprietate singularis substantiæ, quæ aliquo modo redundat in substantiam vniuersalem. Huiusmodi proprietas est subsistere, vel C substare, quæ formaliter non dicunt essentiam substantiæ, vt de ratione substandi superiùs indicatum est, & de subsistentia actuali inferiùs dicetur: sed dicunt proprietates quasdam seu conditiones substãtiæ, quę per se primò conueniunt singulari substantiæ, & suo modo illam afficiunt: consequenter verò etiam afficiunt genera & species substãtiarum, quatenus in singularibus sunt. Atque hoc modo non repugnat aliquid esse commune substantiæ singulari & vniuersali. Præsertim quia hæc communitas licet quoad distinctionem membrorum sit rationis, tamen quoad ipsam conuenientiam si attentè consideretur, non tam est rationis quàm realis, id est non est per solam similitudinem à qua abstrahatur conceptus cõmunis secundum rationis, sed est per realem participationem eiusdẽ subsistentię. Homo enim & Petrus ratione quidem distinguuntur, tamen eo modo dicitur homo subsistere in Petro quia eadem realis subsistentia Petri est etiam realis subsistentia naturæ humanæ: & similiter eadem capacitate seu virtute qua Petrus substat albedini, substat etiam homo. Sicut existere potest dici commune prædicatis singularibus & vniuersalibus, non communitate rationis & abstractionis, sed rei, quia eadem numero existentia qua singulare, existit & vniuersale. Iuxta hunc ergo modum non est difficile intelligere diuisum commune primæ & secundæ substantiæ.

XII. Dices. Istemet conceptus substantiæ hoc ipso quod communis est, est quid abstractum à singularibus, & consequenter est secunda substantia: repugnabit ergo illi diuidi in primam & secundam. Respondetur, etiamsi communis sit, non est substantia secunda, quia non est communis tanquam gradus essentialis specificus vel genericus, neque est abstractus secundum rationem ex aliqua cõuenientia essentiali inter completas substantias, quod est de ratione secundæ substantiæ, sed est communis per denominationem ab eadem p̃prietate, quod videtur pertinere ad quendã modum analogię, vt in secũdo & tertio dubio declarabo. Addo, etiam ipsum conceptum primæ substãtiæ communem esse ad omnes primas substantias, quia, licet prima substantia realiter singularis sit & indiuidua, tamẽ formaliter ipsa ratio primæ substantiæ potest abstrahi vt cõmunis, quanquam illa ratio cõmunis non sit secũda substã- B tia propter dictam causam. Simili ergo modo potest aliqua ratio substantiæ esse communis primæ & secundæ, neq; hoc contradicit rationi primę substantiæ, quia eius ratio formalis communicabilis est, licet res sit incommunicabilis. Eò vel maximè, quod singularitas primæ substantiæ non excludit cõmunicationem cum secunda substantia in eadem entitate & essentia: & cõsequenter in eadem proprietate quæ communicatio sufficit ad constituendum diuisum huius diuisionis vt declaratum est.

XIII. Atq; hic modus dicendi est facilis & verus, posset tamen etiam dici, diuisum esse substantiã cõceptam sub ratione essentiali substantiæ, quæ, sicut potest concipi aut singularis effecta, aut abstracta à singularitate, ita potest etiam diuidi in primam, & secundam substantiam. Sicut cõmuniter dicitur, naturam humanã secundũ se nec singularem esse nec vniuersalem: vnde diuidi potest secundum illum duplicẽ statum vel modum essendi, quorũ alter est rationis, alter realis. Dices primò: ergo substantia quæ hic diuiditur, erit ipsum genus generalissimum substãtię, quod est impossibile, quia genus generalissimũ tantùm est secunda substantia, non prima. Sequela patet, quia substantia quæ est generalissimum, nihil aliud dicit quam essentiam substãtiæ, seu quod habet essentiam substantiæ: sicut humana natura secundũ se concepta nihil aliud est quàm ipsamet species humana. Item homo licet possit secundum se seu singulariter concipi, non tamen potest diuidi in primum & secundum: ergo nec substantia poterit sic diuidi, si sumatur pro ipsa natura substantiali in cõcreto. Adde, quòd si diuidendus esset homo in primum & secundum, potiùs homo vniuersalis diceretur primus homo, quàm singularis, sicut idea Platonis si esset, esset priùs homo quam indiuidua. Respondetur ad primum negando simpliciter sequelam, nam, licet substantia quæ in primam & secundam diuiditur, non dicat explicitè nisi id quod habet essentiã seu naturam substantialem, quam rationem includit etiam in suo actuali conceptu genus generalissimum substantiæ: tamen diuerso modo, nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

do, nam substantia vt est generalissimum, non solum præscindit ab statu singulari & indiuiduo, sed dicit quandam vnitatem vniuersalem, ratione cuius substantia vt est generalissimum, non potest intelligi singularis: substantia verò vt diuiditur in primam & secundam dicit præcisè vnitatem formalem substantiæ, indifferentem ad singularitatem & vniuersalitatem. Sicut humanitas, quæ secundum se dicitur indifferens, & non vniuersalis nec particularis, non dicit aliam essentiam ab specie humana, dicit tamen alium modum concipiendi. Item substantia vt est genus, dicit conceptum præcisum ab omnibus differentiis substantiæ: substantia verò vt est diuisum, non dicit conceptum ita præcisum, sed potius vt resultat ex quacunq; differentia substantiali, quatenus omnibus commune est, constituet substantiam completam. Quo sensu essentia substantiæ est quasi transcendens à supremo genere vsque ad indiuidua substantiæ. Quo modo dixit D. Thom. in 1. d. 23. q. 1. a. 1. ad 1. *Omne quod est in genere substantiæ, potest dici vsia, siue sit substantia vniuersalis, siue particularis.* Ad alteram partem respondetur negando similitudinem, nam homo, & Petrus non habet aliquam specialē proprietatem, sub qua percipiant illam relationem, vel denominationem primi, & secundi, nisi in ratione subsistendi vel substandi, in ordine ad quam dicuntur prima vel secunda substantia, quia illa proprietas non pertinet per se primò ad hominem vt sic, sed vt substantia est. Et ideò dixi superiùs rationem primæ & secundæ substantię non satis explicari per relationem singularis & vniuersalis, nisi adiungatur diuersa habitudo ad hanc proprietatē subsistendi vel substādi.

Qualia sint membra diuidentia.

XIIII. AD secundam dubitationem dicendum est primò, hanc diuisionem quoad membrorum distinctionem esse rationis tantùm, & non rei. Quod satis conuincit argumentum ibi factum, quia membra in re non sunt distincta, nec realiter, nec ex natura rei, vt satis constat ex his quæ à nobis dicta sunt de distinctione naturæ vniuersalis ab indiuiduis. Deinde addo, non solum distinctionem ipsam esse rationis, sed etiam membra diuidentia aliquam includere relationem, seu intentionem rationis. Sæpè enim cōtingit distinctionem esse rationis, & membra esse omnino realia, vt de misericordia, iustitia, & aliis Dei attributis constat. Interdum verò accidit, membra quæ ratione distinguuntur, quamuis materialiter seu realiter à parte rei existant, tamen vt ratione distinguuntur, includere aliquam relationem vel denominationem, quam non habent, nisi per rationem. Ad hunc ergo modum dicimus sese habere primam & secundam substantiam in hac diuisione. Quod declaro primò ex ipsis vocib. nā prima substantia, vt prima, dicit relationem ad secundam, & econuerso secunda ad primam: hæc autē relatio non potest esse realis sed rationis tantum: est enim relatio ordinis cuiusdā: inter illa autem quę in re non distinguuntur, sed tantū ratione, non potest esse ordo realis, sed solùm rationis. Secundò ex re ipsa, & ex definitionib. primæ & secundæ substantię, dicitur enim prima substātia, quæ per se primò subsistit vel substat, secunda verò substantia dicetur, quę secundariò vel per primam subsistit, vel substat: quamuis autem subsistere vel substare realiter conueniant primæ vel secundæ substantiæ, tamen quod vni primariò alteri secundariò conueniāt, seu quod vni per se, alteri per aliam, hoc non est in re sed in ordine ad conceptus nostros. Quia in re non est vnum & aliud, sed vnum tantùm, neq; est mediatè & immediatè subsistere vel substare: quia vbi in re non est distinctio, non potest esse medium: ergo ratio primæ, aut secundæ substantię secundum totum quod includit, non est in re ipsa, sed completur per rationem.

XV. Dices. Ergo coincidit hæc expositio cum priori sententia supra improbata. Respondetur, ex parte quidem cum illa conuenire: & ideò non omnino illam improbauimus, sed diximus non sufficienter rē explicare, Deinde ab illa differimus, quia nec per intentionem singularis & vniuersalis, nec per intētionem subiecti & prædicati diuisionem explicamus, sed solum per relationem ordinis, seu per relationem primi & secundi in ratione substandi vel subsistendi. Vnde rationem subsistendi vel substādi non intelligimus in ordine ad solas intentiones seu prædicationes rationis, sed de reali proprietate substandi: intentionem autem seu relationem rationis solum ponimus in habitudine primi vel secun- B di substantis.

XVI. Vnde vlteriùs obseruare licet, substantiam dupliciter dici posse primam. Vno modo positiuè per relationem ad secundam, quo sensu procedunt quæ hactenus diximus. Alio modo negatiuè per negationem prioris; & in hoc sensu ratio primæ substantiæ realis est, nullamq; includit relationē seu intentionem rationis, &, Metaphysicè loquendo, hæc videtur satis propria & vsitata acceptio primæ substantiæ. Est enim illa quæ ita per se subsistit, vel substat vt nulla sit illa prior in subsistendo vel substando: hoc autem totum in re ipsa habet, & per illā negationem prioris declaratur illud positiuum, quod prima substantia habet, ex vi proprij & intrinseci modi essendi positiui. In secunda verò substantia nō habet locum illa duplex acceptio, quia nihil denominatur secundum per solam negationem, sed necessariò includit ordinem ad id quod est primum; & ideò, licet prima substantia sub aliqua ratione non impropriè possit dicere conceptum realem non includentem aliquam relationem rationis, tamen secunda substantia sub ratione secundę substantię necessariò completur per rationem, quia licet res illa quæ est secunda substantia sit realis, tamen quòd sit secunda non habet in re, sed in ordine ad modum concipiendi nostrum. Vnde ratio primæ substantiæ C verè ac propriè potest Deo attribui in aliquo sensu, vt sequenti sectione dicam: ratio autem secundæ substantiæ nullo modo in Deo locum habet, quia in eo non habet locum abstractio naturæ communis à proprio substantiæ indiuiduo. Quapropter consideratio secundæ substantiæ vt sic ad Logicum magis spectat quàm ad Metaphysicum; & ideò nihil amplius de illa dicemus. Præsertim, quia præter dicta suprà de vniuersalibus vix aliquid de illa dicendum supereſt. Dicemus tamen in vltima sectione Disputatione sequenti de essentiali ratione substantiæ, quæ tam in secunda, quàm in prima reperitur. Prius tamen considerabimus primā substantiam vt prima est, quoad negationem prioris, seu quoad positiuum modum, qui negationem illam fundat: hoc enim ad presentem doctrinam maximè spectat. De relatione autem rationis primę ad secundam nihil est quod dicamus, sed dialecticis remittendum id est, deseruit enim ad coordinādam lineam prędicamentalem, & varios prędicationum

tionum modos; & ideò Aristoteles, vt Caietanus A notauit, nihil de illa diuisione in Metaphysica dixit: nobis autem necessaria visa est ad declarandam rationem primæ substantiæ prout realis, & Metaphysica est.

Sitne prima substantia magis substantia quam secunda.

XVII. AD tertium dubium aperta est sententia Aristotelis rationem substantiæ prout hic diuiditur primò ac per se conuenire primis substantiis. Quomodo autem & sub qua ratione hoc intelligēdum sit, non ab omnibus eodem modo declaratur. Quidam enim distinguunt de substantia vt dicta à proprietate subsistendi, vel à proprietate substandi: & priori modo aiunt, rationem substantiæ prius conuenire secundæ quàm primæ, posteriori autem modo econuerso prius primæ quàm secundæ. Ratio est, quia prior proprietas est ipsa essentia substantiæ quæ conuenit primæ per secundam; posterior verò proprietas est accidentaria, & ideò per se primò conuenit primæ substantiæ & per illam secundæ: B Aristotelem autem aiunt locutum esse de substātia sub ratione substandi iuxta propriissimam nominis etymologiā, quia illa ratio notior nobis est; & propterea primam substantiam maximè substantiam vocari. Potestq; hæc sententia sumi ex Boetio lib. de duabus naturis aliquantulum à principio, vbi ait: *Genera & species subsistunt tantum, indiuidua verò non tā tum subsistunt, sed etiam substant*, quod videtur necessario intelligēdum secūdum primas rationes subsistendi vel substandi, nam secundariò etiam secundæ substantiæ substāt in primis. Vnde D. Th. 1. p. qu. 29. art. 2. ad 4. interpretās hunc locum Boērij ait, *Boëtius dicit genera & species subsistere, in quantum indiuiduis aliquibus competit subsistere, ex eo quod sunt sub generibus & speciebus in prædicamento substantiæ comprehensis.* Si ergo indiuiduis cōpetit subsistere quia sub secundis substantiis, per prius competet ipsis secundis substantiis. Vnde clariùs idem D. Thomas in 1. distinct. 23. quæst. 1. art. 1. ad 2. ait, *Quamuis genera & species non subsiant nisi in indiuiduis, tamen eorum proprie subsistere est; & subsistentia dicuntur, quamuis & particulare dicatur, sed posterius, sicut species substantia dicuntur, sed secundæ.* Et distinct. 26. quæst. 1. artic. 1. ad 4. ait *subsistentiam & essentiam per prius esse in generibus, & speciebus, quàm in indiuiduis secundum Boëtium.*

XVIII. Dicendum nihilominus est, primam substantiam esse maximè, & per priùs substantiam, non tantum in ratione substandi, sed etiam in ratione subsistendi, loquendo formaliter de actuali subsistentia, vt verbum ipsum subsistendi propriè sonat. Ita sentiunt omnes interpretes Aristotelis, & est manifestum, quia illi primò conuenit subsistere, cui existere & operari: sed hæc primò conueniunt singularibus, vt docuit idem Aristoteles in principio Metaphysicæ: ergo. Item ostendemus inferiùs subsistentiam propriè sumptam esse modum seu terminum naturæ singularis, & indiuiduæ, ita vt sicut accidens non potest afficere naturam communem nisi prout existit in natura singulari, ita nec subsistentia possit terminare naturam communem nisi vt singularem effectam: ergo sicut substare, ita etiam subsistere conuenit per se primò primæ substātiæ, & secundæ ratione illius. Vnde D. Thom. quæst. 9. de potentia art. 1. ad 4. simpliciter ait, *nihil subsistere, nisi indiuidua substantiæ*; & ad 5. ait Boëtium in loco suprà citato locutum esse secundum opinionem Platonis, qui posuit genera & species esse quasdam formas separatas subsistentes ab accidentibus denudatas. Et similiter in citato loco 1. p. ait, species & genera non subsistere nisi secundum opinionem Platonis, qui posuit species rerum separatim subsistere à singularibus. Sed illæ etiam propositiones negatiuæ sano modo intelligendæ sunt, nimirum, quòd genera & species non subsistant extra singularia, seu per se primò, non verò excluditur quin in ipsis singularibus subsistant.

XIX. Quocirca vix inuenio veram rationem explicandi differentiam, quam Boëtius posuit inter subsistere & substare, vt secundæ substantiæ subsistere dicantur & non substare: nam extra indiuidua nec subsistunt, nec substant, in indiuiduis autem, & per indiuidua, & subsistunt, & substant: in re ergo nulla est differentia. Secundum modum autem intelligendi dici potest quòd genera & species, quatenus abstractè ab indiuiduis concipiuntur, abstrahuntur à ratione substandi accidentibus, non verò à ratione subsistendi. Sicut enim Plato, vt Aristoteles eum interpretatur, posuit ideas subsistentes, nō verò substantes, ita mens cùm secundas substantias abstrahit, concipit illas per modum subsistentium, nō verò per modum substantium: nam abstrahit illas ab accidentibus & nudas essentias considerat: non tamen concipit illas sic separatas subsistere extra indiuidua: non enim tunc mens componit, alioqui falsum conciperet, sed simplici modo concipit hominem v.g. ad modum subsistentis, abstrahendo eum ab indiuiduo, & à particulari subsistentia. Mens autem Diui Thomæ satis clara est ex aliis locis citatis: videtur tamen interdum æquiuocè vti nomine subsistentiæ: propriè enim significat actualem modum per se existendi, seu terminum naturæ substantialis: quomodo de illa locuti sumus, aliquando verò significat naturam & essentiam quæ est radix talis modi subsistendi, in quo infrà dicemus rationem essentialem substantiæ consistere. Et hoc modo dicit interdum D. Thom. rationem subsistentiæ per se primò conuenire secundis substantiis, & per illas primis. Et hoc etiam probat ratio in contrarium facta, quòd essentialis ratio substantiæ per se primò conueniat secundis substantiis, non autem probat de ipso actu subsistendi, nam hic non est essentialis, vt infrà dicemus.

XX. Atque hoc quidem dicendum est de reali actu subsandi, etiam respectu propriarum passionum (quod in tertia dubitatione tangebatur) considerādo enim tantum necessariam connexionem, quę est inter essentiam & proprietatem, dicitur proprietas per se primò conuenire speciei seu secundæ substantiæ, & non primæ, cuius sensus est, adæquatam rationem talis proprietatis esse ipsam essentiam secundum se, & non ratione indiuiduationis, vel particularis modi subsistendi. Atq; eodem sensu dicimus Petrum esse risibilem quia est homo, & non econuerso: solùm enim per hanc locutionem significamus, hanc proprietatem esse communem Petro cum aliis hominibus, habereque necessariam connexionem cum essentia hominis vt sic. At verò loquendo de ipsa actuali inhęrentia seu sustentatione accidentis, etiam proprij, hæc semper conuenit per se primò substantiæ indiuiduæ ac primæ. Atque ita risibilitas in re ipsa priùs secundum rationem inhæret Petro, quàm homini, quia, sicut esse & agere, ita & recipere primò ac per se conuenit singularibus & subsistentibus.

Sitne

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sitne diuisio analoga.

XXI. SEd quæres (quod etiam in fine tertiæ dubitationis tãgebatur) an hic ordo, quo dicimus substistere vel substare primò conuenire primis substantiis, sufficiens sit ad constituendam analogiam, ita vt substantia secunda solum analogicè dicatur substantia. Communiter enim ita censetur: itaque opinatus est Albertus in Præd. tract. 1. cap. 3. quem secuti sunt Caietanus & alij. Et ratio est, quia hæc proprietas quæ est subsistere vel substare per priùs conuenit primæ substantiæ quàm secundæ. Sed cùm ostensum à nobis sit hunc ordinem non esse realem, sed rationis tantum, probabilissimum est non sufficere ad constituendam analogiam. Præsertim, quia non est necesse, vt id quod conuenit vni ratione alterius analogicè conueniat, si verè ac propriè, atque absolutè illi conueniat, vt albedini verbi gratia conuenit esse extensam ratione quantitatis, tamen non conuenit analogicè, sic ergo maiori ratione, quamuis substãtia secunda dicatur subsistere ratione primæ, nihilominùs vniuocè dicetur subsistere vel substare. Præsertim cùm illa ratio seu medium solum sit ratione distinctum: nam in re, sicut homo & Petrus idem sunt, ita æquè subsistunt, vel substant.

XXII. Nisi fortè quis dicat, quòd licet illa natura, quæ est secunda substantia, ratione substracti sit propriè & vniuocè substantia, tamen formaliter, & vt secũda substantia est, est analogicè substantia, quia vt sic neque subsistit, nec substat. Sed hoc non rectè dicitur, nam si sermo sit de intentione seu relatione secundæ substantiæ, & hæc reduplicetur cùm dicitur *substantia vt secunda*, illa non solum non est substãtia, sed neque est aliquid rei, esse ergo substantiam non dicitur de illa natura ratione intentionis, sed de illa quam nos concipimus sub tali intentione seu relatione, & hanc dicimus esse verè, ac propriè & vniuocè substantiam, neq; esse constituendam analogiam ob solam distinctionem seu habitudinem rationis, quamuis res sit parui momenti. Sicut etiam secundum rationem nos concipimus essentialem rationem substantiæ per se primò conuenire naturæ secundum se, & per illam indiuiduis: eundemq; ordinem apprehendimus in propriis passionibus quantum ad necessariam connexionem, & tamen non propterea concipimus ibi aliquam rationem analogiæ, idem ergo erit in præsenti. Item existere actu etiam conuenit secundis substantiis per primas seu in primis, tamen nullus dixit eis analogicè conuenire. Denique, nulla ratio veræ analogiæ hìc reperitur, quia secunda substantia non dicitur substãtia per proportionem seu habitudinem ad primam, sed quia per se est, seu non est in subiecto, vt Aristoteles dixit.

XXIII. Quod ergo Aristoteles ait, primam substantiam esse maximè & propriissimè substãtiam, non est necesse intelligi de analogia, sed solum quia primò & per se illi conuenit, etiam secundum conceptionem seu distinctionem rationis nostræ. Sicut etiam ait, inter secundas substantias species excedere genera, tamen non propterea intercedit analogia inter illa. Denique, si quis nihilominus contendat, his rationibus probari quidem ibi nõ interuenire analogiã quæ in ipso esse rerũ magis vel minùs perfecto fundetur, nihilominùs tamen intercedere analogiam secundum rationem, & primam nominis impositionem, non est cum illo contentiosè agendum, nam A vix potest in hoc esse quæstio de re, sed solum de impositione nominis substantiæ.

XXIIII. Vltimò inquiri hìc potest, an hæc diuisio locum habeat in solis substantiis compositis, vel etiam in simplicibus seu immaterialibus: nã ferè omnes Græci putant in solis compositis substantiis habere locum. Sed hoc esse falsum, constabit ex disputatione 35. vbi ostendemus substantias spirituales indiuiduas contineri sub genere substantiæ.

XXV. Rursus dubitari potest an in sola integra substantia vel etiam in partibus, materia scilicet & forma, prima & secunda substantia distingui possint. In qua re Simplicius in Prædicam. capit. de substan. refert cuiusdam Boeti opinionem dicentis, rationem primæ substantiæ competere materiæ primæ, & composito, non tamen formæ. Ratio eius erat, quia illi & non huic conuenit definitio ab Aristotele data, scilicet *substantia prima est quæ neque est in subiecto, neq; dicitur de subiecto.* Et potest confirmari hæc opinio, quia materia prima & est subsistens & substans tum formis substantialibus, tum etiam accidentibus.

B Forma autem est in subiecto, scilicet, in materia prima. Quæ ratio locum habet ad summum in formis materialibus: nam forma rationalis, cùm non pendeat à materia, non potest dici esse in illa vt in subiecto. Simplicius verò addit, etiã formas materiales non esse in subiecto, quia illud solum dicitur esse in subiecto, quod ita inest vt non sit pars, vnde ipse indicat etiã formam substantialem posse habere rationem primæ substantiæ, nam Aristoteles in Prædicam. subst. dicit partes substantiæ esse substantias. At vero scriptores Metaphysici absolutè negãt materiæ & formæ conuenire intentionem vniuersalis aut singularis, & consequenter negabunt in eis reperiri rationem primæ aut secundæ substantiæ, vt Soncinas 7 Metaph. quæst. 39. Cuius rationes omitto, quia solum pertinent ad modum loquendi.

XXVI. Quæstio itaque præsens potest esse de nomine, & de re. De re erit quæstio an materia & forma contineantur aliquo modo in prædicamento substantiæ. Et in hoc errauit Boetius, si verum est quod Simplicius refert: nam omnino excluserit formam à ratione & prædicamento substantiæ, dicens esse qualitatem vel aliquid huiusmodi, quod planè est contra Aristotelem lib. 7. Metaph. c. 3. & 2. de Anima cap. 1. vbi distinguit substantiam in materiam formam, & compositum, & disput. 15. ostendimus necessariam esse formam substantialem, quæ non sit accidens: &

C declarauimus in quo differat eius informatio ab inhærentia accidentis.

XXVII. Quæstio autem ferè de nomine erit, an diuisio substantiæ in primam & secundam locum habeat tantùm in composito, vel etiam in partibus. In qua dicendum est, loquendo simpliciter de substantia prima, & proportionaliter de secunda, solum dici de substantia completa, & quæ ponitur in recta linea prædicamentali, nam hęc diuisio data est ad illam lineam constituendam, assignato veluti fundamento eius quod est prima substantia. Itẽ quia substantia completa est quę propriè subsistit, operatur, & substat, & de qua propriè accidentia prædicãtur. At verò, latiùs loquendo de substantia non est dubium quin illa duo membra secũdum quandã proportionalem participationem in materia & forma inueniantur: nam anima rationalis verbi gratia substantia est, & simpliciter dicta nõ est individua substantia, & singularis. Vnde, licet in subiecto non sit, de subiecto dicitur, putà de hac, vel illa anima rationali,

nali, hæc autem anima ita est singularis, vt nec sit in A subiecto nec dicatur de subiecto: ergo seruata proportione habet in ea locum eadem diuisio. Atque idem est proportionaliter de materia, quæ sub ratione etiam vniuersali concipi potest; vel generica, vel specifica, & vt est hæc indiuidua materia seu hoc corpus. Atque hoc certè satis indicauit Aristoteles in prædicamento substantiæ, vbi cùm dixisset commune esse omni substantiæ in subiecto non esse, declarat, hoc etiam partibus substantiæ conuenire, quoniam substantiæ sunt, sub intelligit ergo eo modo quo sunt substantiæ, posse etiam primas & secundas appellari. Denique idem est de intentione vniuersalis & singularis, nam, licet vt sumuntur in linea recta prædicamentali tantùm sint in rebus cõpletis, latiùs tamen & proportionaliter loquendo, etiam in partibus reperiuntur, vt ex communi modo concipiendi, prædicandi, & diuidendi est per se euidens, & in superioribus etiam tactum est. Atque iuxta hunc modum loquendi prima, & secunda substantia non solum de completa, sed etiam de incompleta, dici potest: verum quidem est, minùs B impropriè tribui nomen primæ substantiæ materiæ primæ quàm formis materialibus, quia materia subsistit aliquo modo: formę autem materiales non subsistunt, vt infrà videbimus. Omissis autem his impropriis locutionibus ratio primę substantiæ declaranda nobis est in substantiis completis: & in hoc sensu semper hac voce vtemur. Obiter tamen explicabimus qualiter in partibus substantiæ eius ratio participetur.

Alcns.

DISPVTATIO XXXIIII.

De prima substantia, seu supposito eiusq; à natura distinctione.

EX his quæ in præcedenti disputatione diximus ferè omnia, quæ de substantiæ prædicamento Aristoteles vtique tradit præter quædam purè dialectica, quæ de prædicationibus substãtiarum secundarum de primis, in prædicamento substantię docet, quæ & difficultatẽ alicuius momenti non habent, & vt dixi dialecticorum sunt propria. Quę verò ibidem disserit de tribus proprietatibus substantiæ, quæ aliquo modo reales sunt, videlicet, non habere contrarium, non suscipere magis aut minus, C esseque contrariorum susceptiuam, hæc (inquam) omnia aliis locis à nobis explicantur. Nam de duobus primis ac negatiuis proprietatibus differimus infra Disput. 45. & 46. oppositas proprietates in qualitate declarãdo, & ibi etiam obiter attingimus quomodo idem sit susceptiuum contrariorum, sed præcipuè de hac re dictum est supra Disput. 14. tractando de causa materiali accidentium. Omissis ergo his omnibus grauior nobis hoc loco suscipitur disputatio, & maximè propria huius doctrinę, & ad plura Theologię mysteria inprimis necessaria. In qua primò explicabimus terminos, deinde propriam suppositi rationem, & distinctionem eius à natura declarabimus: ac tandem ad secundas substantias doctrinam applicabimus, communemq; rationem, ac coordinationem prędicamenti substantię concludemus.

SECTIO I.

Vtrum prima substantia sit idem quod suppositum, aut persona vel hypostasis.

I. SVppono sermonem esse de substantia creata, de qua est tota hæc disputatio. Nam de suppósito & subsistentia in diuina & increata natura, ex principiis merè naturalib. ferè nihil dici potest, cùm ex cognitione mysterij Trinitatis maximè pẽdeat. Diximus autem latè de hac re in primo tomo 3. part. Disput. 11. Vbi ostendimus, in diuina natura non esse omnino idem secundum rationem esse per se subsistens, & esse suppositum, nam datur in Deo natura per se subsistens, & communicabilis multis suppositis, de ratione autem suppositi est vt sit incommunicabilis alteri supposito. Secus autem est in natura creata vt ex dicendis constabit. Quia verò Theologicæ locutiones in hac materia lucem magnam afferre possunt ad intelligendos hos terminos in creaturis, ideò nonnulla breuiter circa Deum supponenda sunt.

Explicatur vsus harum vocum in rebus diuinis.

II. PRimò igitur statuendum est, dari in Deo vnam singularem substantiam communem secũdum rem tribus personis, ratione cuius tres personæ cõsubstantiales dicuntur, & in hoc sensu in Concilio Niceno definitum est Patrem & Filium esse ὁμοούσιον id est eiusdem substantiæ, & in symbolo Athanasij dicitur, *Non diuidentes personas, neq; substantiam separantes*, & ita loquuntur passim Concilia & Sancti Patres. Non potest autem admitti, quod sit in Deo vnum suppositum commune tribus personis, quia hoc esset confundere tres personas in vnam personam vel hypostasim, quod est etiam contra fidei definitionem. Vnde meritò inter Theologos reprehenditur Caietanus, quod aliquo modo admiserit vnum suppositum commune trib. personis, quam non simpliciter, sed cum addito id dixerit, scilicet suppositum incompletum, vel personã incompletam. Hæc enim locutio & Theologorum aures offendit, quia nõ solum inusitata est apud Patres, verùm etiam ab eorum modo loquendi aliena. Et in rigore est falsa, quia ratio suppositi repugnat cum communicabilitate diuinæ substantiæ, vt latiùs in prædicta disputatione contra Caietanum disserui.

VI. Synodus act. 4. & 11. Concil. Toler. XI. Bisc. I. & V Formatiſe in confeſſionib. fidei & alij Patres infrà referẽdi.

III. Nihilominùs etsi non ita certum sit, probabilius tamen ac verius existimamus illam substãtiam singularem, quæ communis est tribus personis, vt sic subsistentem esse ex se & essentialiter: habereque vnam subsistentiam absolutam & essentialem tribus personis communem: hæc enim sententia communiter recepta est à Theologis vtriusque Scholæ D. Tho. & Scoti, & ab aliis etiam. Et modus ipse loquendi magnum fundamentum habet etiam in antiquis Patribus dicentibus diuinas personas habere vnitatem in natura ex se subsistente, imò & in subsistentia naturę, vt loquitur aliquando Hilarius, & indicat Agatho P. iuxta lectionem antiquiorem, quę omnia cum multis aliis latiùs retuli in dicta disput. 11.

Hilar 7. de Trinit. Agatho in 6. Synod. act. 4.

IIII. Atque hinc fieri videtur concedi posse, & debere, Deum, seu hunc Deum qui communis est tribus personis esse primam substantiam non vt dicitur à

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſubſtando, ſed vt rem ſingularem per ſe ſubſiſtẽtem ſignificat, neque vt dicit relationem ad ſecundam, quomodo ſola ſubſtantia prædicamentalis, & finita eſt prima ſubſtantia, ſed vt dicit negationem prioris, & talem indicat ſeu deſcribit ſubſtantiam, quæ per ſe primò habeat per ſe eſſe, & nõ in aliquo à quo in ſuo eſſe pendeat: hoc enim tantùm propriiſſimè ſignificat prima ſubſtantia, atq; hoc totum conuenit diuinæ eſſentiæ in ſolis abſolutis & eſſentialibus præcisè conceptæ, vt in citato loco probatum eſt. Quo tandem fit vt in Deo non ſint omnino idem ſecundum rationem prima ſubſtantia, & ſuppoſitũ ſeu perſona, nam prima ſubſtantia vt ſic non includit neceſſariò incommunicabilitatem, ſed ſolum q̃ ſit per ſe ſubſiſtens, ſeu ſingularis, vel indiuiſa: ſuppoſitum verò addit incommunicabilitatem, & diſtinctionem ab aliis ſuppoſitis eiuſdem naturæ, vt notauit D. Thom. quæſt. 9. de pot. artic. 5. ad 13. & ideò, quamuis tres perſonæ non ſint vnum ſuppoſitum, poſſunt tamen dici vna prima ſubſtantia, quia ſunt vna ſubſtãtia completa & perfecta, ſingularis, indiuiſa, ac per ſe ſubſiſtens. Dices, vnaquæque perſona eſt prima ſubſtantia, & propriè ſubiicitur huic Deo prædicatione, vt cũ dicitur, Pater eſt hic Deus & Filius eſt hic Deus, ergo hic Deus eſt non eſt prima ſubſtantia, quia dicitur de ſubiecto, quod repugnat definitioni primæ ſubſtantiæ. Reſp. hunc Deũ non prædicari de diuina perſona: vt de ſubiecto, id eſt, vt de inferiori quidditatiue, ſed vt de habente eandem numero naturam, & ideo tam hic Deus quã perſona diuina eſt prima ſubſtantia. Verum eſt, hãc locutionem ſub nomine primæ ſubſtantiæ non eſſe adeò vſitatam in antiquis Patribus, tamen quia, dũ dicunt tres perſonas eſſe vnam ſubſtantiam ſubſiſtentem, non loquuntur abſtractè & confusè ſed de ſingulari ſubſtantia diuinæ naturę, in qua quidquid eſt, eſſentialiter ſingulare eſt & indiuiſum, ideò æquiualens eſt illa locutio. Quanquam expediens ſit illam vocem primæ ſubſtantiæ, quoniam æquiuoca eſſe poteſt, & pro ſuppoſito ſumi, vel vitare in ſimili locutione, vel aliquid ei addere quo æquiuocatio auferatur, vt ſi dicamus tres perſonas eſſe primam ſubſtantiam realiter communicabilem, vel aliquid huiuſmodi.

V. Atque idem conſulendum cenſerem de hac locutione, *In Deo eſt vna ſubſtantia*, ſeu, *Tres perſonæ ſunt vna ſubſiſtentia*, quia hoc nomen *ſubſiſtentia*, æquiuocum eſt, & interdum accipitur in vi abſtracti pro ratione ſubſiſtendi, etiam in Conciliis, interdum verò ac ſæpiſſimè in vi concreti pro re ſubſiſtente, & hoc modo frequentiſſimè ſumitur pro ſuppoſito incommunicabiliter ſubſiſtente, quod Græcè *hypoſtaſis* appellatur, atque ita Latinus interpres Conciliorum loco huius vocis *hypoſtaſis* ſubſiſtentiam ſæpiſſimè vertit. Quapropter ex Scholaſticis Capreol. in 1. d. 26. artic. 3. ad arg. Durand. cont. 1. concl. & ad arg. Aureol. cont. 3. concl. admittit in Deo vnum ſubſiſtere abſolutum, non tamen vnam ſubſiſtentiam abſolutam, quia ſubſiſtentia includit incommunicabilitatem, non verò ſubſiſtere. Quod non videtur mihi adeò conſequenter dictum, nam ſubſiſtentia à ſubſiſtendò dicta eſt. Vnde omnis res quæ per ſe ſubſiſtit, poteſt dici ſubſiſtentia, vt ait D. Thom. quæſt. 9. de potent. art. 1. ad 4. Vnde eadem ambiguitas quæ eſt in voce *ſubſiſtentia*, poteſt etiam eſſe in verbo *ſubſiſtere*: igitur, licet in Deo non ſit vna ſubſiſtentia ſumpta pro ſuppoſito: eſt tamen vna ſubſiſtentia abſolutè ſumpta pro re per ſe ſubſiſtente, etiamſi communicabiliter ſubſiſtat. Quam ſignificationem vel expreſſe vel tacitè explicare ſemper oportet, ne detur occaſio vel ſuſpicio erroris.

VI. Deniq; idem cenſendum eſt de nomine ſubſtantiæ in plurali dicto, ſcilicet in Deo ſunt tres ſubſtantiæ, vel tres primæ ſubſtantiæ: eſt enim æquiuocum hoc ſubſtantiæ nomen, & ſæpè ſignificat eſſentiam, vt in prima ſectione notauimus, & poteſt etiam ſignificare ſuppoſitum, & maximè ſi addatur prima ſubſtantia, quia ſuppoſitum maximè per ſe ſubſiſtit. Vnde in hac ſignificatione admitti poſſunt tres ſubſtantiæ in Deo, non verò in priori. Et propter hanc æquiuocationem vitandam multi ex antiquis Patribus negarunt hanc locutionem, ne viderentur Ario conſentire, qui eſſentias in Trinitate multiplicabat, quo ſenſu dixit Hieronymus ad Damaſum, *Quis audeat ore ſacrilego tres ſubſtantias in Deo concedere?* Et ita D. Thom. 1. part. quæſt. 30. artic. 1. ad 1. dicit iuxta conſuetudinem Eccleſiæ non eſſe abſolutè dicendas tres ſubſtantias propter nominis æquiuocationem: addendo verò aliquid, quod determinet ſignificationem, dici poſſe, vt ſi dicamus *tres ſubſtantiæ incommunicabiles, ſeu relatiuæ*. Et hæc de diuinis.

Legendus Lib. de Syn. contra Ari. & Arg. 3. de Trinit. c. 9. Tert. libr. cont. Prax. c. 12.

Explicantur dicti termini in rebus creatis.

VII. EX his ad creaturas deſcendendo, dicendum eſt primo, Primam ſubſtantiam ſolum dici de ſubſtãtia ſingulari, indiuidua, ac per ſe ſubſiſtente. Probatur ex dictis ſectione præcedenti: nam quod prima ſubſtantia dicat rem ſingularem & indiuiduam conſtat tum ex diuiſione in qua opponitur ſecundę ſubſtantię, quæ ſpecies & genera complectitur, tum ex illa particula definitionis primæ ſubſtantiæ, ſcilicet *quæ nec de ſubiecto dicitur*, nam per hanc particulam logicè deſcripſit Ariſtoteles ſubſtantiam ſingularem, quæ de nullo ſubiecto, vel ſuppoſito propriè ac per ſe prædicatur, propter ſingularitatem & incommunicabilitatem ſuam: propoſitio enim identica non eſt propria prædicatio. Deniq; illa particula *prima* prout includit negationem prioris in ſubſiſtendo etiam ſecundum rationem, ſatis declarat primam ſubſtantiam debere eſſe ſingularem, & indiuiduam. Quòd verò prima ſubſtantia requirat etiam rem per ſe ſubſiſtentem conſtat inprimis ex dictis in fine ſectionis præcedentis, vbi oſtendimus primam ſubſtãtiam propriè dictam ſignificare ſubſtantiam completam, nulla autem ſubſtantia ſingularis eſt completa niſi ſubſiſtens ſit. Item, teſte Ariſtotele, prima ſubſtãtia primò, præcipuè ac maximè ſubſtãtia dicitur: ſed ſolum id quod ſubſiſtit, maximè, ac propriiſſimè ſubſtantia dicitur: ergo. Deniq; prima ſubſtantia eſt quæ maximè ſubſtat, tum Phyſicè & realiter, tum etiam logicè: ſed hoc etiam propriè cõuenit rei ſingulari per ſe ſubſiſtenti: ergo ſola prima ſubſtantia per ſe ſubſiſtens poteſt propriè dici prima ſubſtantia.

VIII. Ex quo colligitur, ſubſtantialem naturam prout in abſtracto ſignificatur, etiamſi ſingularis ſit, vt hæc humanitas, ſeu Petreitas non eſſe primam ſubſtantiam, quia nec ſignificatur vt ſubſiſtens, nec re vera eſt formaliter ſubſiſtens, ex vi ipſius naturæ ſingularis præcisè ſumptę, vt infrà oſtẽdemus. Quin potiùs vniuerſaliter ſequitur, ſubſtantiam prout in creaturis ſignificat præcisè eſſentiam, etiam ſubſtãtialem & ſingularem non eſſe primam ſubſtãtiam, quia

quia ex vi ſolius eſſentiæ ſeu naturæ, etiam vt ſingularis & indiuiduæ, non eſt completa ſubſtantia neque ſubſiſtens. Quod fortaſſe vix poſſet intelligi aut credi intra limites naturalis luminis ſiſtendo, ex ſacro tamen Incarnationis myſterio ſatis nobis manifeſtatum eſt, vt ſequenti ſectione latiùs declarabimus.

Prima ſubſtantia & ſuppoſitum in creaturis conuertuntur.

IX. SEcundò dicendum eſt, primam ſubſtantiam & ſuppoſitum in creaturis reciprocè dici, imò in re idem omnino eſſe. Probatur, quia in rebus creatis non poteſt eſſe natura ſubſtantialis ſingularis, & indiuidua communicabilis multis perſonis: eſt enim hoc proprium naturę infinitæ. Multò ergo minus poteſt eſſe natura creata ſingularis & ſubſiſtens, & realiter communicabilis multis, quia cùm ſubſiſtentia creaturę ſit naturæ eius proportionata, ſi natura indiuidua incõmunicabilis eſt, etiam eius ſubſiſtẽtia. Imò ipſa ſubſiſtentia quodãmodo eſt magis incommunicabilis, vt ex dicendis conſtabit. Sic igitur omnis prima ſubſtantia creata incommunicabilis eſt: omnis ergo prima ſubſtantia creata, eſt ſuppoſitum. Et è contrario, etiam omne ſuppoſitum creatum eſt prima ſubſtantia, nam eſt ſubſtantia cõpleta ſingularis, ac per ſe ſubſiſtens: dicuntur ergo hæc reciprocè in creaturis. Quòd autem ſint idem re conſtat, quia ſubſiſtentia creata ab intrinſeco eſt incommunicabilis alicui perſonę præter eam quam conſtituit, propter rationem dictam, quia eſt finita. Atq; ita, dum conſtituit rem ſingularem ſubſiſtentem, conſtituit incommunicabilem: ergo dum conſtituit primam ſubſtantiam, conſtituit etiam ſuppoſitum: ſunt ergo idem in rebus creatis prima ſubſtantia & ſuppoſitum.

X. Dices, quamuis natura creata ſingularis ſit, naturaliter incõmunicabilis multis perſonis: ſupernaturaliter tamen cõmunicari poteſt, & in multis perſonis ſubſiſtere iuxta probabiliorẽ opinionẽ Theologorum dicentium poſſe plures perſonas diuinas eãdem naturam creatam aſſumere, ſuppoſitum autem creatum omnino incommunicabile eſt, etiam de potentia abſoluta: ergo ſaltem ob hanc cauſam non erunt omnino idem in creaturis prima ſubſtãtia & ſuppoſitũ. Reſpondetur negando conſequentiam, quia etiamſi vna natura creata aſſumeretur à plurib. perſonis, illa non eſſet prima ſubſtantia, quia non eſſet ſubſiſtens, ſed per aſſumptionem traheretur ad ſubſiſtendum: vnde argumentum ſolum probat, in rebus creatis ita diſtingui naturam & primam ſubſtantiam, ſicut naturam & ſuppoſitum, idemque argumentum ſumi poſſet ex ſola incarnatione vnius perſonæ, cui natura humana quodammodo communicatur, cum illi vnitur, cui tamen non poſſit vniri prima ſubſtantia, vel ſuppoſitum creatum.

XI. Dices rurſus, ſicut aſſumpta eſt natura ſine perſonalitate & ſubſiſtentia creata, ita poſſet etiam aſſumi natura cum ſubſiſtentia, & ſine illa incõmunicabilitate, quæ eſt de ratione ſuppoſiti, ſic ergo natura aſſumpta eſſet ſubſiſtens, & conſequenter prima ſubſtantia: & non eſſet ſuppoſitum, quia non eſſet incõmunicabilis alicui ſuppoſito: ergo diſtinguuntur in creatura prima ſubſtãtia & ſuppoſitum pluſquam ratione, eſto ſint naturaliter coniuncta. Reſpondetur aſſumptum eſſe prorſus impoſſibile propter duo. Primum eſt, quia ſubſiſtentia finita eſt incommunicabilis ex hoc præcisè quod finita eſt, & ex ſua quaſi eſſentiali vel ſpecifica ratione: fieri autem non poteſt vt talis ſubſiſtentia maneat in rerũ natura, quin ſit finita & creata. Imò fieri non poteſt vt conſeruetur in humanitate propria ſubſiſtẽtia, quin conſeruetur in eadem ſpecie, imò eadẽ numero: incommunicabilitas autem talis ſubſiſtentiæ non eſt aliquid ei additum, ſed eſt intrinſeca, & eſſentialis limitatio eius, & ideò apertam cõtradictionem inuoluit, quòd maneat talis ſubſiſtẽtia ſine incommunicabilitate. Secunda ratio, quæ præcedentem magis declarat, eſt, quia duobus modis poteſt intelligi ſubſiſtẽtia realiter communicabilis ſuppoſito: vno modo per intimam identitatem, & quaſi inclusionem in re vel rebus quibus communicatur, & hic modus communicationis repugnat omnino ſubſiſtentiæ creatæ, quia eſt contra limitationem eius: eſtque hic modus proprius ſubſiſtentiæ diuinæ abſolutæ, nam vni correlatiuæ conuenire nõ poteſt reſpectu alterius, propter oppoſitionem. Alio modo poteſt intelligi communicatio per aliquem modum vnionis, & hoc modo omnis ſubſiſtentia, hoc ipſo quòd ſubſiſtentia eſt, incommunicabilis eſt alteri perſonæ: quia ſic communicari inuoluit apertã contradictionem repugnantem ipſi rationi ſubſiſtentiæ, quæ eſſentialiter includit independentiam ab alio ſuſtentante, ſeu ſubſiſtente, vt in ſequentib. exponemus latiùs. Quia ergo natura creata non poteſt communicari vel aſſumi à perſona increata per intimam identitatem, vt per ſe notum eſt, relinquitur vt ſolum aſſumi poſſit mediante aliquo modo vnionis, & conſequenter vt non poſſit aſſumi, quatenus ſubſiſtens eſt. Nullo ergo modo fieri poteſt, etiam per potentiam Dei abſolutam, vt cõſeruetur in re ſingularis ſubſtantia creata in ratione primæ ſubſtantiæ creatæ, id eſt ſubſiſtentis creati, quin ſit etiam ſuppoſitum creatum: ſunt ergo hæc duo in re omnino idem. Dico autem ſemper *in ratione ſubſtantiæ creatæ*, quia iuxta probabilem opinionem poſſet hic Deus aſſumere humanam naturam ad ſubſiſtẽtiam eſſentialem præcisè, & tunc ille homo eſſet prima ſubſtantia, quia eſſet ſingularis homo ſubſiſtẽs, & vt ſic non eſſet perſona, quia eſſet communicabilis tribus perſonis: tamen ille homo ſimpliciter non eſſet prima ſubſtantia creata eadẽ ratione qua Chriſtus Dominus non eſt perſona creata, imò nec creatura, ſimpliciter loquendo.

XII. Sed quæres, An ſuppoſitum & prima ſubſtantia in rebus creatis diſtinguantur ſaltem ratione. Reſpondeo ſecundum rem conceptam propriè nec ratione diſtingui, quamuis ſecundum modum concipiendi aut explicandi aliquam proprietatem magis vel minùs diſtinctè aut cõfusè, poſſint diſtinguſi ratione ex parte concipientis. Declaratur, quia etiam ſecundum rationem nõ concipimus, per vnam formam aut modum vel terminum cõſtitui rem creatam in ratione primæ ſubſtantiæ, & per aliam, in ratione ſuppoſiti, ſed per eandem omnino, vt declaratum eſt. Illa verò res ſub conceptu primæ ſubſtantię concipitur quidem ſub ratione ſingulariter ſubſiſtentis, non tamen ita expreſſe ſub ratione incommunicabilis: vnde ille conceptus primæ ſubſtantiæ ſi nil aliud addatur de ſe abſtrahit ab incommunicabilitate, ſi verò addatur quòd creata ſit, implicitè quidem, & quaſi materialiter dicitur eius incõmunicabilitas, non vero tam formaliter & expreſsè, ſicut in nomine & ratione ſuppoſiti declaratur. Et in hoc conſiſtit propria differẽtia inter Deum & creaturas,

Universidad de Deusto
Biblioteca

turas, quia in Deo ita distinguitur ratione aliqua prima substantia à diuinis suppositis, vt in Deo intelligatur aliqua substistentia singularis & completa in tota sua ratione essentiali absque eo quòd in suo conceptu essentiali incommunicabilitatem includat, quod est proprium Dei propter infinitatem eius.

Quomodo comparetur persona ad suppositum, & primam substantiam.

XIII. Dico tertio. Persona idem est quod prima substantia vel suppositum, solumque determinat illam rationem ad naturam intellectualem seu rationalem. Sententia est communis Theologorum ex illa definitione Boëtij in lib. de duabus naturis, *Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia*, id est substantia prima talis naturæ, vt rectè declarat D. Thom. 1. part. q. 29. artic. 1. & 2. Vnde frequenter dici solet personam & suppositum differre quasi materialiter ex parte naturæ, non verò formaliter in ratione & modo incommunicabiliter subsistendi. Quod quidem est verum quoad generalem rationē primæ substantiæ vel suppositi: tamen quia intellectualis natura substistentiam habet sibi proportionatam, & altioris rationis ab inferioribus naturis: ideò dici potest persona differre à supposito etiam in ratione subsistendi, tanquam particulare à communi, seu tanquam dignissima species à communi genere. Non quòd propria ratio generis & speciei in his reperiatur, sed proportionalis, nā intellectualis natura, si sit purè ac perfectè intellectualis, habet subsistentiam omnino immaterialem, si verò sit rationalis, simulque sensibilis ac corporea, vel etiam habet subsistentiam spiritualem, vel saltem compositam ex aliqua re materiali & spirituali, vt inferiùs declarabimus: hoc ergo modo differt persona à supposito in communi.

De Hypostasi.

XIIII. Dico quartò. Hypostasis iuxta frequentiorem huius vocis vsum idem est quòd suppositum, vel persona. Hęc assertio solum pendet ex notitia & significatione huius vocis *hypostasis*, quæ Græca est, & varias habet significationes. Deriuata enim est vox illa à verbo græco, ἱστημι, vel, ἵστημαι: cum propositione, ὑπο quod subesse, vel substare significare potest, vnde hypostasis olim significabat id omne, quod aliis subsidet, vt feces, vel materiam crassam, quæ in liquorum fundo subsidet, quomodo intelligi potest illud psal. 67. *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia* græcè *hypostasis*, id est, & non est fundum, in quo consistam. Significat deinde rei fundamentum, vt de fide ait Paul. ad Hebr. 11. *Est substantia rerum sperandarum* græcè *hypostasis*, id est fundamentum. Verum quia subsistere propriè conuenit substantiæ, & illa est quasi fundamentum omnis rei existentis, ideò hæc vox deriuata est ad substantiam significandam, vel absolutè, vel specialiter substantiam singularem, & incommunicabilem, vt notauit Damasc. in sua Dialect. cap. 29. Vnde quia vox Latina, *substantia*, æquiuoca est, & essentiam interdum significat, ideo interdum vsurpata est illa vox ad essentiam significandam, vt notat Elias Cretensis in orat. 23. Nazianzen. §. Illud item præscribe, & constat ex Theodoreto lib. 2. histor. capit. 8. Et hac ratione D. Hieronymus citata epistola ad Damasum, recusabat tres hypostases in Trinitate concedere, quod etiam de Paulino refert Acacius in epistol. ad A Cyrill. Alexand. Iam verò ad tollendam hanc æquiuocationem tam vsu græcorum quàm latinorum harum vocum significationes definitæ, & distinctæ sunt. Substantialis enim natura, quatenus à supposito vel re vel ratione distinguitur, græcè vocatur vsia latinè essentia. Substantia verò singulariter subsistens, & incommunicabilis aliis similibus substantiis, sicut latinè dicitur suppositum & persona, ita Græcè vocatur hypostasis, vnde, sicut nos tres personas, ita græci tres hypostases in Trinitate admittunt, & hoc modo leuis discordia quæ ob vocabulorum inopiam inter Catholicos latinos, & græcos, oriri cepta est, cessauit, vt eleganter dixit Gregor. Nazianz. orat. 21. quæ est in laudem Athanasij circa finem. Iam ergo communi vsu, etiam Latinorum vox hypostasis in hac vltima significatione ferè semper vsurpatur. Et interdum generaliter accipitur vt significat rem subsistentem incommunicabiliter in quacunque natura, & ita idem significat quod suppositum, & hoc modo ait D. Thom. personam addere suprà hypostasim, determinatam naturam scilicet rationalem qu. 9. de potentia artic. 1. in fine corporis: aliquando vero, vt ibidem in solutione ad secundum addit, licet nomen hypostasis in Græco ex proprietate sermonis significat indiuiduam substantiam cuiuscunque naturæ, ex vsu B loquentium significat indiuiduum rationalis naturæ tantum. Sic igitur constat quomodo idem sit hypostasis quod persona iuxta varias significationes.

Addit verò ibidem D. Thom. hypostasim & subsistentiam esse idem secundum rem, differre tamen ratione: eadem enim prima substātia quatenus subsistit dicitur subsistentia, quatenus verò substat, dicitur hypostasis. Sed, quod ad nomen hypostasis attinet, licet fortasse ab illa habitudine impositum sit, non tamen illam significat, imò nec semper in re significata illā requirit: diuinæ enim personæ sunt priissimè hypostases, quamuis non subsistent. Imò etiam quoad etymologiam, quamuis hypostasis dicatur quasi *subitans*, nihilominùs dici potuit à subsistendo, nam, vt alibi dixit idem D. Thom. subsistere dicitur aliquid in quantum est sub esse suo, nō quòd habeat esse in aliquo sicut in subiecto, sed quòd cùm per se sit, & quasi in se sustentetur, ipsummet sit quasi primum subiectum, seu fundamētum sui esse. Quod verò attinet ad nomen subsistentiæ, iam dictum est suprà, si sumatur in vi abstracti, non significare ipsam rem subsistentem, sed rationem subsistendi, quæ si incommunicabilitatem includat, est etiam ratio constituens hypostasim, si verò sumatur in vi concreti, & incommunicabilis subsistentia sit, idem est quòd hypostasis, & suppositum. Alioqui ex vi significationis & rationis significatæ latiùs patet substistentia quàm hypostasis, saltem in Deo, in quo potest esse subsistentia communicabilis: in creaturis verò conuertuntur, & eodem modo inter se comparantur, quo prima substantia & suppositum, propter easdem rationes superiùs factas. C

SECTIO II.

An in creaturis suppositum addat naturæ aliquid positiuum reale, & ex natura rei distinctum ab illa.

Expli-

I. Explicatis terminis, de re ipsa dicere oportet, & quod de supposito quærimus respectu naturæ seu essentiæ substantialis, intelligendum est de persona respectu naturæ rationalis, & de cęteris eadem proportione, quibuscunq; nominibus significentur. A

Explicantur quæstionis titulus, & variæ quæstiones proponuntur.

II. Vt autem quæstionis titulus distinctiùs intelligatur, aduertendum est essentiam substantię creatæ variis modis concipi ac significari posse, scilicet, in cōcreto, & in abstracto, vt cùm dicimus humanitatem esse essentiam Petri, aut hominem. Item in communi, vt in dictis exēplis, vel in singulari vt cùm dicitur hæc humanitas esse de essentia huius hominis, Christi verbi gratia. Item vel cōceptu simplici & quasi confuso, vt cùm species dicitur esse essentia indiuidui, vt homo Petri, vel conceptu complexo & distincto, qui per definitionem declaratur, vt cùm dicimus essentiam hominis esse animal rationale. Ex quibus concipiendi modis variæ insurgūt B comparationes, & quæstiones. Prima est abstracti ad concretū in particulari & singulari, vt quomodo distinguatur hic homo Petrus ab hac humanitate. Secunda est abstracti etiam ad concretum in cōmuni, vt quomodo homo & humanitas distinguantur. Et similiter in cæteris prædicatis communibus cum eadem proportione. Tertia, comparando essentiam in communi ad indiuiduum & particulare vt quomodo distinguatur homo à Petro seu hoc homine. Et posset etiam hæc comparatio per concreta & abstracta variari, comparando nimirum concretum commune ad singulare abstractum vt hominem ad hanc humanitatem, vel è conuerso abstractum cōmune ad singulare completum vt humanitatem ad hunc hominem, vel abstractum ad abstractum, &c. Quarta comparatio fieri potest essentiæ distinctè conceptæ ad id de quo concipitur, id est definiti ad definitionem. Quo sensu existimant multi tractasse Aristotelē in lib. 7. huius operis quæstionem illam, *an quod quid est sit idem cum eo cuius est.*

III. Hæc ergo postrema comparatio aliena est à præ- C senti instituto, & quęstionem continet potiùs Dialecticam quàm Metaphysicam, & communem tam accidentibus quàm substantiis: eam tamen obiter attingemus, & definiemus, sententiā Aristotelis explicantes. Rursus tertia comparatio propriam quæstionem continet de distinctione naturæ vniuersalis ab indiuiduis, quę à nobis in superioribus tractata est, & eandem habet decisionem siue concretum ad concretum, siue abstractum ad abstractum comparetur, id est homo ad Petrum, vel humanitas ad hanc humanitatem. Alia verò duo membra huius comparationis nō addunt quæstionem nouam, sed miscent duas primas cum hac tertia: & ideò illarum quęstionum definitio, responsionem ad hæc omnia continebit. Prima ergo & secunda comparatio ad præsentem disputationem spectant, in prima verò maximè cernitur, & communiter tractatur eius difficultas, ideoq; de illa prius dicemus, & ex illa facilè in fine totius disputationis alteram definimus. Igitur naturæ nomine intelligimus singularem substantiam continentem integram & completam essentiam indiuidui seu suppositi in abstracto sumptā quæ à Metaphysicis dici solet forma totius, vt est hæc humanitas constans ex hac anima, hoc corpore seu his carnibus & his ossibus. Quid autem nomine suppositi intelligatur iam satis declaratum est.

Tractatur prima sententia de distinctione rationis suppositi à natura.

IIII. Prima igitur sententia est naturam & suppositum sola ratione distingui ex modo concipiendi nostro in abstracto vel in concreto. Hæc existimatur esse sententia Aristotelis 7. huius operis lib. cap. & 11. vbi definit, *quod quid est esse idem cum eo cuius est.* Et in primo lib. cap. 1. ait actiones esse singulariū, per singulare intelligens suppositum: vnde ex illo loco axioma illud sumptum est, *Actiones sunt suppositorum.* Atque idem sensisse videntur omnes Philosophi, qui nostræ fidei mysteria ignorarunt. Sed, quod mirum est, etiam ex Catholicis Theologis docuerunt hanc sententiam; Durandus in 1. d. 34. quæstione 1. & Henricus quodlib. 4. quęst. 4. Ex qua sententia planè sequitur has locutiones esse veras, homo est humanitas, & Petrus est sua humanitas, quas locutiones etiam Durandus admittit. Fundamentum eorum solum est, quia suppositum verbi gratia Petrus nihil aliud est quàm hoc compositum ex hoc corpore, & ex hac anima, & hoc ipsum est eius humanitas, & quidquid præter hoc cogitetur in substantia Petri, intelligi satis non potest, nedum probari aut persuaderi.

V. Sed hæc sententia quamuis fortasse sola ratione naturali non possit conuinci falsitatis, tamen supposito Incarnationis mysterio defendi nullo modo potest, quia secundum fidem in re ipsa humanitas singularis fuit assumpta, & vnita hypostaticè Verbo diuino, non fuit autem assumptum suppositum creatum & humanum: ergo necesse est vt in re aliqua intercedat distinctio inter hanc humanitatem & proprium suppositum eius, quādoquidem illa manet in Christo, hoc autem minimè, eadem autem est ratio de illa humanitate, & de omnib. creatis naturis, præsertim materialibus. Itē hæc humanitas, quæ est in Christo, est singularis natura creata, & non est suppositum creatum: ergo aliquid illi deest, quod suppositum addit vltra naturam singularem. Dices non deesse illi aliquid, sed potiùs aliquid habere ratione cuius non est suppositum creatum, nimirum, quia est in Verbo, quod propriè dicitur habere humanitatem: ipsa verò humanitas dicitur esse in Verbo tanquam forma in supposito, & ideò humanitas illa non potest dici suppositum, neque homo, quia habet alium modum essendi, ratione cuius est potiùs in alio, quam in se. Sed hæc responsio declinat in opinionem Scoti statim tractandam, quòd suppositum differat à natura per aliquid negatiuum, & non quia addat illi aliquid positiuum: nam hæc responsio supponit, ad rationem suppositi, præter totam entitatem naturæ, requiri negationem vnionis ad aliud, seu carentiam modi existendi in alio: hoc autem discrimen iam non est per rationem tantùm, sed in re ipsa, & statim probabimus hanc differentiam non tantùm esse positam in negatione, sed aliquid etiam positiuum includere.

VI. Adde, antiquos Patres sæpe docuisse hæreticos ideò in potissimis mysteriis fidei, Trinitatis, scilicet, & Incarnationis errasse, quòd inter naturam & personam non distinxerint. Ita significat Vigilius Pap. Vigil. lib. 2. contra Eutychen prope medium: clariùs Da- Damasc. mascenus lib. 3. de fid. capit. 3. & optimè Epiphan. in VII. Synod. act. 6. tom. 3. circa finem. *Ideo* (inquit) *hæretici errant, quia nihil aliud agunt quàm vt oštendunt*

Universidad de Deusto
Biblioteca

naturam & hypostasim idem esse, quæ sanè inter se differre veri Ecclesiæ Catholicæ alumni cognoscunt. Rursus docent sæpè Sancti Patres, proprium Dei esse vt sit essentialiter subsistens, & quòd ea de causa Deus & deitas sola ratione, & modo significandi seu concipiendi nostro distinguantur, vt Magist. & Theologi tractant in primum distinction. 8. & D. Thom. ac expositores eius 1. part. quæst. 3. artic. 3. & 4. & significat Leo Pap. Epistol. 93. cap. 5. August. libr. 11. de ciuit. cap. 10. & lib. 15. de Trinit. cap. 17. Ansel. in Monolog. cap. 15. & 16. & optimè Bernard. serm. 80. in Cantic. & Magister refert Patres alios, aliiq; sumi possunt ex his quæ disputauimus in 1. Tom. 3. part. disput. 11.

Leo.

Bernard.

VII. Nec fundamentum positum in contrarium vrget, nam si materia & forma sumantur præcisè vt sunt partes essentiales, negatur suppositum nihil aliud esse quàm compositum ex hac materia & hac forma, nam Christi humanitas est composita ex hac materia & hac forma, & non est suppositum: si verò materia & forma sumantur non solum vt partes essentiæ, sed etiam vt includunt vel secum afferunt subsistentiam, sic verum est, ex materia & forma vnitis consurgere suppositum: illud autem præter naturam includit subsistentiam, de qua quid sit, & quomodo possit & intelligi & probari dicemus in sequentibus.

Tractatur secunda opinio Scoti.

VIII. SEcunda opinio est Scoti in 3. distinct. 1. quæst. 1. & distinct. 6. quæst. 1. & in 1. distinct. 23. & quodlibet. 19. artic. 3. qui ait, suppositum creatum nihil rei positiuæ addere naturæ singulari, sed solum negationem dependentiæ actualis & aptitudinalis ad aliquod suppositū: humanitas enim Christi suppositum non est solùm quia substantialiter est vnita Verbo, & ab illo pendet: ergo negatio huius dependentiæ est de ratione suppositi. Addit verò Scotus, etiam esse necessariam negationem aptitudinalis dependentiæ propter animam rationalem, quæ non solùm dum corpori vnita est, non est suppositum, quia actu est in supposito, verum etiam dum est separata, suppositum non est, quia apta est pendere à supposito, seu potiùs illud componere. Quòd si obiicias, etiam humanitatem Petri non posse dici suppositum, quia apta est vniri, verbi gratia Verbo diuino, respondet Scotus, negando esse aptam, sed solum non repugnantem, quod est dicere non esse aptam potentia & aptitudine naturali, sed capacitate tantum obedientiali. Quando autem actu assumitur vel vnitur, quamuis re vera retineat eandem negationē aptitudinis naturalis, amittit tamen negationem actualis dependentiæ, per actualem vnionem, & ideò desinit esse suppositum vel persona. Et hanc opinionem sic expositam sequuntur Scotistæ in 3. distinct. 1. Bassolis quæst. 1. artic. 1. Maironis quæst. 11. Lychetus autem ibi quæst. 1. quamuis eam probabilem censeat, existimat tamen Scotum non omnino illi adhæsisse, & facilè solui posse argumenta, quibus nititur: ac denique oppositam re ipsa esse probabiliorem: in quo discedit apertè à mente Scoti, quamuis id fateri recusет: Aureolus etiam apud Capreolum in 3. distinct. 5. quæst. 3. multis argumentis contendit, non posse creatum suppositum addere supra naturam aliquid positiuum. Atq; idem sentit Gabr. in 3. distinct. 1. quæst. 1. vbi addit alias negationes, quæ sunt de ratione suppositi, scilicet, vt non sit actu pars integralis propter A partes aquæ & similes, item vt non nec constituat formaliter aliquod per se vnum, propter diuinam essentiam, & similes: quæ sumpsit ex Ochamo eodem 3. quæst. 1. & idem sentit Marsil. in 3. quæst. 1. artic. 1.

IX. Fundamentum horum authorum potissimum fuisse videtur, quia huiusmodi negationes sufficiunt ad constitutionem suppositi creati, & ad declarandum Incarnationis mysterium: ergo superuacaneum est aliquam realitatem positiuam fingere, quam suppositum creatum addat. Quia nec talis entitas est potest substantia, neque enim est materia, neque forma, nec compositum, neque accidens, quia alias suppositum creatum non esset per se vnū. Addit etiam Scotus, non rectè posse intelligi Incarnationis mysterium, & ea quæ de illo Patres docent posito illo positiuo: inde enim fieret, illud positiuum neque esse assumptum, neque assumptibile à Verbo, atque ita non assumpsisset Verbum omnem rem quam in natura humana plantauit contra Damasc. lib. 3. cap. 6. Sequitur deinde humanitatem B Christi carere aliqua perfectione maxima, connaturali homini, quod etiam videtur inconueniens. Sequitur denique non posse Verbum diuinum simpliciter dimittere humanam naturam, quin nouam aliquam rem illi addat. Ac tandem sequitur, humanitatem nunc violenter esse in Verbo, quia caret positiua perfectione connaturali.

X. Hæc sententia si attentè inspiciatur, solis verbis differt à præcedente: nam etiam Durandus fatetur in natura substantiali completa necessariam esse carentiam vnionis hypostaticæ ad alienam personam vt possit suppositum appellari. Quapropter non minùs falsam sententiam hanc esse iudico, propter rationes Theologicas, nam de Metaphysicis postea dicemus. Primò enim, Mysterium Trinitatis intelligi non potest si ratio formalis suppositi in negatione consistit: alioqui tres personæ diuinæ tribus negationibus constituerentur, quod tantum abest vt Scotus concedat, vt probabile censeat non solum esse necessarias tres relationes, sed etiam tres rationes personales absolutas quibus personæ illæ constituantur: sana autem doctrina docet illas personas realib. ac positiuis rationib. constitui, quamuis relatiuis: si ergo in diuinis persona addit naturæ aliquid positiuum, quamuis ratione tantùm distinctum: ergo etiam in creatura addet aliquid positiuum, in re tamen distinctum propter imperfectionem creaturæ. Patet consequentia, tum quia persona creata est quædam participatio increatę personę, tum etiam à fortiori, quia diuina natura est per se & essentialiter subsistens, & nihilominus secundum rationem ei addi potest aliquid positiuum incommunicabile, quod relatiuum esse oportet propter perfectionem Dei, in quo nihil absolutum potest esse omnino incommunicabile. In creatura verò natura non est per se & essentialiter subsistens, cum in Christo assumi potuerit sine propria subsistentia: ergo multo magis poterit ei addi aliquid positiuū, quo realiter subsistat, quod licet absolutum sit, sit incommunicabile propter suam imperfectionem, & ita constituat suppositum, id est, rem incommunicabiliter subsistentem.

XI. Secundò ostenditur falsa illa sententia ex mysterio Incarnationis, & primò ex parte Verbi, quia nisi Verbum constitueretur positiua personalitate seu subsistentia, non posset intelligi, quòd extrinsecam naturam ad illam assumeret, quia non potest

potest assumi natura ad negationem aliquam, negatio enim vt sic, non potest esse formalis terminus vnionis realis, vt per se notum est: abstractè ergo ac præcisè loquendo de personalitate, necessarium est vt eius ratio sit positiua ad intelligendum Incarnationis mysterium. Ex quo valde probabile sumimus argumentum simile præcedenti, etiam personalitatem creatam in ratione positiua ponitam esse. Et efficaciùs argumentari possumus ad hominem contra Scotum, & Nominales: ipsi enim tenent posse fieri diuina virtute, vt suppositum creatum alienam naturam terminet: inquiro ergo an eo casu posito terminetur ad negationem, vel ad positiuum aliquod. Primum dici non potest vt probatum est. Si autem dicatur secundum, necesse est etiam fateri illam vnionem terminari ad subsistentiam & personalitatem, alioqui non esset vnio hypostatica vel personalis: ergo subsistentia & personalitas creata est aliquid positiuum. Et confirmo ac declaro vim huius rationis, & interrogo an in Christi humanitate sit nunc illud positiuum, quo persona creata (secundum hos authores) potest terminare alienam B naturam, nam si non est, ergo iam deest humanitati Christi aliqua ratio realis positiua, quam addit persona creata supra naturam, & per illam formaliter constituitur in esse personæ. Si verò illud ipsum quidquid sit, est in Christi humanitate, sequitur in primis quod vel in Christi humanitate est subsistentia creata, vel quod vnio hypostatica non sit ad subsistentiam, vtrumque autem absurdissimum est. Sequitur deinde humanitatem Christi posse per se ipsam terminare vnionem hypostaticam alterius naturæ, supposito quod persona creata possit illam terminare. Patet sequela, quia illa humanitas retinet omnem rem positiuam ad quam potest talis vnio terminari. Consequens autem est planè intelligibile suppositis principiis fidei: nam quod non est persona creata, nec personalitatem creatam habet, quomodo potest personam creatam constituere? Vnde talis vnio, non esset immediatè inter naturam & personam, sed inter naturas substantiales & completas, quod repugnat substantiali vnioni, iuxta doctrinam Patrum, & Conciliorum.

XII. Respondebunt fortasse, humanitatem Christi fa- C ctam esse ineptam ad terminandam aliam naturam per vnionem ad Verbum. Sed hoc dici non potest consequenter, si per illam vnionem nulla re positiua priuata est, quid enim impedit vnio, si non impedit, vel aufert rem, quæ posset esse ratio terminandi? Nam, si solum aufert negationem actualis dependentiæ, hæc impertinens est ad terminandam alteram naturam, quia terminatio non fit per negationem, sed per positiuum, vt diximus. Possunt quidem mordicus dicere, illam negationem esse conditionem sine qua non: tamen hoc refugium est aperta petitio principii, & est gratis dictum, quando non redditur ratio talis necessitatis. Hanc autem rationem nos esse dicimus quia vnio impedit propriam personalitatem positiuam, quę est ratio constituendi personam creatam, vel propriam, vel etiam alienam, si possibile sit vt natura aliqua à creata persona aliena terminetur.

XIII. Tertiò argumentor ad idem ex parte humanitatis assumptæ: docent enim Concilia, & Patres, Verbum assumpsisse humanitatem, & non hominem, seu non personam creatam hominis: & eodem sensu aiunt, Verbum, assumendo humanitatem, consumsisse personam, non naturam. Huiusmodi au-

Lege D. Thom. 3. P. q. 4. art. 2. & 3. & quæ ibi notauimus, in commentariis, & dis-

put. 7. sect. 3. & disput. 8. sect. 4. disp. 15. in initio.

tem locutiones non possunt legitimè exponi, nisi quia in homine præter naturam humanam est aliquid reale, quod complet rationem personæ, quod impeditum est in Christi humanitate per vnionem Verbi, supplente Verbo in illa natura personalitatem humanam: vt loquuntur Theologi. Alioqui solum dicerent Concilia, Verbum assumendo humanitatem, impediuisse seu abstulisse negationem vnionis, vel cum dicunt non assumpsisse personam, solum dicerent non assumpsisse naturam, quæ manserit sine vnione, qui sensus reddunt vanas & ridiculas grauissimas Conciliorum locutiones. Confirmo vim huius rationis, nam sequitur ex opinione Scoti etiam Verbum ipsum vt sic, post vnionem non esse personam, sed solum compositum ex natura humana & Verbo, quod est apertè hæreticum. Sequelam probo, quia in humana natura manet omnis res, & omnis modus realis qui est in creata persona, & tamen desinit esse persona solum quia vnitur: ergo è contrario Verbum quia vnitur, non erit persona, etiamsi nulla re vel modo reali priuetur.

XIIII. Dicent, humanitatem desinere esse personam, non quia vnitur vtcunque, sed quia vnitur ita vt pendeat à Verbo, cùm tamen Verbum non pendeat ab humanitate. Sed iuxta hanc sententiam dici non potest quod humanitas pendeat à Verbo vllo modo in esse suo; quia illa humanitas ad existendum nihil vltra requirebat præter entitatem suam: vnde, si vnione careret, nulla addita causalitate aut realitate, conseruaret suum esse, quia per solam negationem vnionis habet quidquid necessarium est ad subsistendum in suo esse, vt ipsi etiam fatentur: ergo non humanitas sed compositum ex humanitate & Verbo pendet à Verbo; & ad summum humanitas vt vnita, vel potiùs vnio eius pendet à Verbo: sed hoc etiam suo modo dici potest de Verbo vt vnito, scilicet, quod quantum ad illam formalem denominationem pendeat ab humanitate. Fateor quidem hanc intercedere differentiam, quod vnio est aliquid in humanitate, non autem in Verbo. Sed hoc quid refert vt auferat denominationem personæ? cum maximè illa vnio secundum Scotum solum sit quædam relatio realis. Vt autem illa euasio tollatur, fingamus huiusmodi vnionem inter res creatas siue illa sit impossibilis, siue possibilis vt ipsi credunt: ponamus ergo Petrum terminare naturam Pauli, tunc ergo cum vtrumque extremum sit creatum, ex hac parte nulla est ratio ob quam vnio potiùs sit aliquid positiuum: vel relatio realis in vno extremo quam in alio. Rursus tota entitas positiua quæ antea erat in extremis, ita manet post vnionem in vno sicut in alio. Deinde ex vi vnionis neutrum pendet ab alio in esse suo, & vtrumque ab inuicem pendet in vnione. Quæ ergo ratio afferri potest ob quam post talem vnionem potius censeatur manere persona Petri quam Pauli? aut cur non mutuò persona consumet personam, cùm ab vtraque tollatur negatio dependentiæ quoad vnionem? vnde non magis potest dici Petrus assumere naturam Pauli, quàm è conuerso. Nec denique explicabile est qualis esset illa substantialis vnio: huc enim tendit tota vis huius rationis, quam alia via sic declaro.

XV. Quartò igitur argumentor, nam ex prædicta opinione sequitur, humanitatem Christi esse tam completam substantiam omni ex parte sicut est persona Pauli vel Ioannis. Hoc patet, quia substan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia in genere substantiæ non completur per negationem; humanitas autem illa nihil minus habet quàm persona Petri nisi negationem quandam: ergo non est minùs substantia completa quam persona Petri: quòd verò illi sit aliquid additum, non tollit complementum eius: nam res non fit incompleta per additionem, sed per ablationem: nam per additionem potiùs fit plusquam completa, si ita licet loqui. Ex hoc autem sequitur vlterius, non posse intercedere substãtialem vnionem inter talem substantiam, & aliam omnino completam: in hoc enim maximè verum habet illud axioma, ex duobus entibus in actu omnino scilicet completis, & perfectis, non fieri vnum per se: nam si vtrumq; componentium in genere substantiæ completum & integrum est, & per vnionem nihil amittit, quod necessarium sit ad illud complementum, intelligi satis non potest quo modo substantialis vnio inter ea fiat, & ad constituendam substantiam per se vnam ordinentur. Alioqui nulla ratio reddi potest, ob quam inter personas non possit immediatè intercedere substãtialis vnio, & similiter inter naturas substantiales & B completas vt naturæ sunt: tota enim ratio est, quia cum sint completæ in sua ratione, nec naturæ possunt vniri ad complendam vnam naturam, nec personæ ad componendã vnam personam: ergo in vniuersum duæ substantiæ omnino completæ, non possunt substantialiter vniri ad vnam substantiam complendam.

XVI. Quod si fortè Scotus neget humanitatem esse substantiam completam solum ex eo, quod careat negatione dependentiæ, efficitur planè iuxta sentẽtiam eius, hanc negationem esse de ratione substantiæ completæ: quod absurdissimum esse cõstat, quia negatio vt negatio nihil est: & ideò esse non potest de complemento substantiæ. Ex quo tandem potest ostensiua ratio contra Scotum desumi, nam id quod addit suppositum creatum indiuiduæ naturæ creatæ est de perfectione & cõplemento substantiæ creatæ: ergo nõ est mera negatio sed positiuum aliquid; quia negatio non dicit perfectionem, sed supponit. Antecedens verò probatur primò ex dictis, quia id pertinet ad rationem substantiæ completæ. Tum ex Aristotele dicente, primam substantiam esse maximè & perfectissimè substantiam, prima autem substantia non dicit solam naturam, sed suppositum naturæ. Tum denique, quia suppositum addit naturæ subsistentiam, vt ex principiis fidei constat: ideò enim humanitas Christi persona non est quia subsistentiam creatam non habet, subsistentia autem magnam dicit perfectionem. Nam si in sola negatione consisteret, quo modo posset natura ad subsistendum assumi, aut subsistentia propria per alienam suppleri?

XVII. Vltima ratio sit, quia negatio quasi intrinseca, & inseparabilis ab aliqua re semper fundatur in aliqua ratione positiua; & hac ratione ipsemet Scotus docet indiuiduum addere aliquam positiuam differentiam speciei, quia illa indiuisio seu incommunicabilitas, quæ est de ratione rei singularis, in aliquo positiuo fundatur: ergo illa negatio seu incommunicabilitas, quæ est de ratione suppositi, fundatur in aliquo positiuo, quo formaliter suppositum constituitur. Respondeti potest ex Scoto, hanc negationem, quam dicit suppositum esse, quidem inseparabilem à supposito vt suppositum est, quia suppositum sub hac voce, & conceptu illi correspondente, formaliter negationem includit, non tamen esse A inseparabilem ab illa re, quæ naturaliter habet coniunctam illam negationem, ipsa integra manente: quia substantia humanitatis, licet naturaliter habeat coniunctam negationem dependentiæ ab alio supposito, tamen nihil etiam habet illi repugnans, ideoque supernaturaliter potest illa negatione carere, & ideò necesse non est vt talis negatio in aliquo positiuo fundetur. Quia negatio quę non est omnino inseparabilis à re, non semper fundatur in aliquo positiuo, vt carentia visionis beatæ, quam habet intellectus creatus ex natura sua, non fundatur in positiuo, cum auferri possit nullo ablato positiuo, quamquam si vna voce significetur intellectus, vt existens sub tali negatione, inseparabilis sit negatio ab illo adæquato significato, quia si separetur, iam non manet illud significatum. Sicut ab aere tenebroso absolutè est separabilis negatio lucis, & ideò illa negatio non fundatur in aliqua positiua forma repugnante lumini: ab aere autem tenebroso vt tenebrosus est, non est separabilis illa negatio, quin amittat esse tenebrosum: sic ergo philosophatur Scotus de supposito vt suppositum est, & de re illa cui adiuncta est negatio quam suppositum formaliter dicit. In qua responsione loquitur quidem consequenter, tamen contra eam procedunt omnia superiora argumenta. Et præterea sequitur suppositum esse quoddam ens per accidens sicut tenebrosum. Ex quo etiam in rigore sequitur hoc nomen *suppositum*, esse quasi connotatiuum, & de formali dicere negationem, de materiali autem rẽ, cui conuenit talis negatio, sicut tenebrosum. Vnde, sicut absolutè concedimus tenebrosum aerem posse illuminari, & animam separatam posse vniri corpori, quia esse separatam dicit solam negationem, ita cõcedendum esset simpliciter suppositum posse assumi vel vniri alteri: hoc tamen vltimum consequens est contra omnes Theologos, imò contra Conciliorum doctrinam.

Quod si dicatur in prioribus locutionibus fieri XVIII.
sensum diuisum, in hac verò vltima fieri sensum compositum, hoc ipsum est manifestum indicium *suppositum*, non significare de formali negationem, sicut *separatum* aut *tenebrosum*, sed significare positiC uam formam constituentem suppositum, & fundantem illam negationem, ob quam suppositum dicitur inassumptibile, seu incommunicabile. Ob hanc enim causam, cùm dicitur suppositum non posse assumi, non significatur assumi nõ posse cum negatione assumptionis, seu manens separatum: quis enim hoc posset cogitare? sed significatur, non posse assumi cum illo positiuo quo constituitur in ratione suppositi, & nisi ita interpretemur, ridiculæ fiunt huiusmodi locutiones, vt suprà dicebam: perinde enim esset ac si quis diceret animam separatam non posse vniri corpori, intelligens non posse vniri manentem separatam. Illa ergo negatio incommunicabilitatis, cui repugnat separari à supposito vt suppositum est, non est inseparabilis propter solùm sensum compositum vt sic dicam, sed quia fundatur in aliquo positiuo, quod formaliter constituit suppositum, & inassumptibile reddit.

Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ, ne- XIX.
gatur suppositum creatum sufficienter cõstitui ne- Fundamentum Scotice sententiæ dissoluitur.
gatione, quid verò sit hoc positiuum quod suppositum addit naturæ, dicemus in sequentibus. Nunc verò fatemur non esse materiam, neq; formam, neque compositum ex illis vt sic, sed aliquem modum vel entitatem ei superadditam, quam vel Aristoteles non comprehendit sub illa diuisione, quia illam A non cognouit, vel ad illa membra reducitur tanquam modus illorum, vel totius compositi, vt postea declarabimus. Quod verò attinet ad mysterium Incarnationis, respondetur, non solum non esse inconueniens, verùm potiùs esse necessarium ad explicandam veritatem illius mysterii, quod Verbum non assumpserit in humana natura aliquam rationem positiuam constitutiuam personæ, siue illa sit res omnino distincta, siue modus tantum. Ex quo non sequitur illam naturam esse imperfectam in esse naturæ, sed tantum sequitur non esse personam. Et ita intelligendum est, quod Damascenus ait, nempe assumpsisse Verbum quidquid ad veritatem humanæ naturæ pertinet, & ad formalem hominis constitutionem, non vero quod spectat ad personam creatam vt sic. De quo etiam fatemur, aliquid Citata disp. 6. sect. 4. 1. Tom. 3. part. fuisse addendum de nouo humanitati Christi, si à Verbo separaretur vt posset subsistere modo connaturali. Neq; inde fit eam nunc esse violenter, cum nobiliori modo sit suppositata. Quę omnia latiùs in proprio loco prosecuti sumus.

Quæstionis resolutio.

XX. EX his ergo præsentis sectionis resolutio colligitur, nimirum, suppositum creatum addere naturæ creatæ aliquid reale positiuum, & in re ipsa distinctum ab illa. Quocirca si comparemus suppositum ad naturam, distinguuntur tanquam includẽs & inclusum, nam suppositum includit naturam & aliquid addit, quod *personalitas*, *suppositalitas*, aut *subsistentia creata* appellari potest, natura verò ex se præscindit ab hoc addito seu à subsistentia. Quo fit vt natura possit de potentia absoluta sine subsistentia conseruari, suppositum autem totum non possit conseruari sine natura, quia illam formaliter includit, & per illam in esse talis substantiæ essentialiter constituitur. At verò comparando subsistentiam ipsam ad naturam, condistinguuntur inter se tanquam duo extrema componentia suppositum creatum. Quanta verò sit hæc distinctio, & quid hæc subsistentia sit, declarandum superest.

SECTIO III.

An distinctio suppositi à natura fiat per accidentia vel principia indiuiduantia & ideò locum non habeat in substantiis spiritualibus.

I. IN hac sectione occurrit tractanda tertia opinio in hac materia quam docuisse videtur D. Thom. in illo difficili articulo tertio, quæst. 3. 1. p. vbi inquirit an sit idem Deus, quod sua essentia vel natura. Et in summa respondet in rebus compositis ex materia & forma distingui naturam & suppositum quia natura solum in se comprehendit ea quæ cadunt in definitione speciei, non verò materiam indiuidualem cum accidentibus designantib. illam: suppositum verò materiale includit hæc omnia, & ita distinguitur à natura. In substantiis verò quæ ex materia & forma non componuntur, quia materiam indiuiduantem non habent, suppositum non differt à natura, sed ipsæ formæ sunt suppositæ subsistentia. Et ex hac sola communi ratione concludit, Deum esse suã Deitatem, quod eodem modo posset de quouis angelo creato concludere. In hac ergo sententia duo puncta in titulo insinuata breD. Thom.

uiter tractanda occurrunt. Primum est, an id quod suppositum addit naturæ, sit accidens aliquod, vel ipsa differentia indiuidualis. Secundum est, an hæc distinctio naturæ, & suppositi communis sit omnibus suppositis creatis, etiam immaterialibus.

Addatne suppositum naturæ indiuiduantes conditiones.

II. CIrca priorem partem Sancti Patres interdum asserere videntur, suppositum addere naturæ singularitatem, seu indiuiduationem, vnde aiunt suppositum includere singulares proprietates quas non includit natura. Ita loquitur Basilius in epistola Basil. ad Gregor. de differentia naturæ & Hypostasis: & Damascenus lib. 3. de fide cap. 4. & 6. Veruntamen si Damasc. considerentur ea, quæ in principio sect. præced. explicando titulum diximus, nullus relinquitur huic quæstioni locus. Nam hic non comparamus naturam specificam seu abstractè conceptam ad indiuiduum seu ad suppositum, sed naturam singularem, & indiuiduam ad suppositum: impossibile ergo est, B vt suppositũ addat naturæ indiuiduationem. Nam vel hoc intelligitur de indiuiduatione ipsius naturæ, vel de indiuiduatione suppositi vt suppositum est; hic posterior sensus est verus, loquendo de singulis suppositis, nam clarum est vnumquodq; constitui in ratione talis suppositi per singularem & propriam substantiam suam, quam addit suę singulari & indiuiduæ naturæ. Hic tamen sensus nihil ad præsentem quæstionem refert, quia nunc non disputamus de indiuiduatione, aut singularitate suppositi vel naturæ, sed de eo quod addit vnumquodque suppositum supra suam singularem naturam. Adde, quod licet singula suppositа addant singulares subsistentias, tamen eo modo quo suppositum in communi consideramus ac definimus, non addit propriè supra naturam aliquam singularem subsistentiam, sed id quod pertinet ad communem rationem subsistentiæ personalis, vt in simili dixit D. Thom. 1. par. quæst. 29. art. 1. ad primum, loquendo ergo in communi, non addit suppositum supra naturam indiuiduationem subsistentiæ, sed addit subsistentiam, quæ in singulis personis indiuidua est: & C eodem modo comparatur ad sua indiuidua formaliter sumpta, quo aliæ communes rationes ad sua indiuidua.

Prior autem sensus est manifeste falsus, vt satis III.
probat mysterium Incarnationis, in quo non est assumpta humanitas in communi, sed in atomo, vt cum Damasceno dicunt Theologi: habet ergo Christi humanitas totum id quod ad indiuiduationem humanæ naturæ necessarium est, & tamen adhuc illi deest formale constitutiuum personæ creatæ: ergo id quod addit persona, non est indiuiduatio specificæ naturæ, sed aliquid aliud. Item ostensum est in superioribus, indiuiduationem naturę nõ esse in re aliquid distinctum à natura: personalitas verò ita est in re distincta vt sit etiam separabilis. Item de intrinseca ratione suppositi vt sic est subsistentia incommunicabilis: sed de ratione indiuiduæ naturæ creatę non est aliqua subsistentia: ergo indiuiduatio talis naturæ non est subsistentia eius: ergo non est indiuiduatio id quod suppositum addit naturę. Deniq; etiam in Deo, cuius natura per se & essentialiter maximè est singularis, & indiuidua, distinguitur saltem ratione id quod suppositum addit supra naturam singularem & indiuiduam: ergo multò magis in creaturis sunt hæc distincta.

Basi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

IIII. Basilius ergo & Damascenus in eis locis non potuerunt loqui in sensu quem nos tractamus; sed vel loquuntur de natura sumpta pro specifica essentia, vel saltem loquuntur indifferenter de natura prout communis esse potest multis personis, siue secundum rationem tantum vt in creaturis, siue etiam secundum rem vt in Deo. Illam enim doctrinam afferunt, vt declarent, posse diuinam naturam esse communem multis personis, quamuis ipsę personæ incommunicabiles sint: quia natura vt natura non includit proprietates incommunicabiles: vtuntur autem exemplo creaturarum, in quibus natura est cõmunis, personæ autem singulares. Quod exemplum non est accipiendum vt omnino simile, nam communitas naturæ in creaturis est rationis tantùm, in Deo autem realis: sed accipiendum tantum est, quantum deseruire potest ad explicandam distinctionem nominum communium vel proprium in diuinis. De D. Thomæ autem sensu dicemus inferiùs.

Suppositum non addit naturæ aliquod accidens.

V. Addendum verò vlteriùs est in hoc puncto, suppositum non addere naturæ singulari accidens aliquod, propriè & in rigore loquendo de accidente. Hoc etiam debet esse certissimum, primò ex mysterio Incarnationis, quia in Christi humanitate sunt accidentia omnia connaturalia humanæ naturæ, vel quæ ad eius perfectionem spectare possunt: hoc enim sensu Concilia definiunt assumpsisse Verbum humanam naturam cum suis proprietatibus connaturalibus, & nihilominus non est in illa natura personalitas propria hominis: ergo hæc personalitas non est aliquod accidens connaturale humanæ naturæ: ergo simpliciter non est accidens: nam si esset, non esset quidem extrinsecum & aduentitium, sed connaturale, & internum. Et confirmatur, nam Verbum diuinum assumendo humanitatem, non suppleuit in ea aliquod accidens: alioqui illa non esset vnio substantialis, sed accidentalis: imo nec potuisset Verbum per se ipsum ac formaliter supplere formalem effectum accidentis, quia ipsum Verbum non est accidens: potuit autem C supplere rationem subsistendi, quia est formalis ac perfectissima subsistentia. Secundò probatur ex re ipsa, quia suppositum vt suppositum est substantia completa ac per se vna: illud ergo quod addit suppositum naturæ pertinet ad substantiæ complementum: est ergo de genere substantiæ & non accidentis. Quod etiam posset facile ostendi discurrendo per singula prædicamenta accidentium: sed in re clara immorari necesse non est. Dixi autem, propriè loquendo de accidente, nam si latè vocetur accidens quidquid non est de essentia rei, sic potest subsistentia accidens vocari, quia, vt dicemus, simpliciter loquendo, non est de essentia substantialis indiuidui: ille tamen modus loquendi improprius est & vitandus, ne sit occasio alicuius erroris in Theologia.

VI. Atque hinc improbata manet opinio, quam Caietanus, & alii referunt, scilicet, suppositum addere naturæ affectionem qua subest accidentibus, ita vt suppositum dicat naturam vt affectam accidentibus. Nam contra hanc opinionem eodem modo procedunt rationes factæ, nam hæc affectio etiam est in Christi humanitate: est enim suis accidentibus affecta: atq; etiam hæc affectio est de genere accidentium: nam vel solum est vnio ad ipsa accidentia, vel est denominatio aut effectus formalis ipsorum accidentium. Quid enim est esse affectum accidente nisi esse informatum illo? Dixerunt verò nonnulli, vt Heruæ. quodl. 3. q. 6. licet suppositum non includat intrinsecè accidentia, tamen extrinsecè addere illa: sed quam falsum hoc sit patebit ex sectione sequenti.

De distinctione suppositi à natura in substantiis angelicis.

VII. Circa secundum punctum nonnulli existimant, in substantiis separatis creatis non distingui suppositum à natura re sed ratione tantùm, sicut distinguuntur Deus & Deitas. Quam opinionem ita clare videtur D. Thom. docere citato loco, vt vix possit aliquam interpretationem admittere. Nam si velimus exponere, eum loqui solum de specifica natura & indiuiduo, in contrarium est, quia inde immediatè concludit, Deum esse suam Deitatem: & eodem modo potuisset concludere Gabrielem esse B suam Gabrielitatem (vt ita loquamur) quod nõ recte sequitur ex sola identitate specificæ naturæ cum indiuiduo: nam cum indiuiduatio naturæ & suppositalitas distincta sint, potest suppositalitas distingui à natura quamuis indiuiduatio non distinguatur. Adde, quod aliàs non sufficienter D. Thom. excluisset omnem compositionem quæ in Deo cogitari posset: nec mouisset quæstionem an in Deo sit compositio ex natura & supposito. Addo præterea, quod alioqui nulla esset distinctio inter materiales & immateriales substãtias: nam etiam in substantiis materialibus indiuiduum, non distinguitur à natura specifica, si de sola indiuiduatione sit sermo, & non de personali subsistentia, quod in superioribus probatum est, tractando de principio indiuiduationis, & de distinctione rationis inter naturam specificam & singularem. Addo deniq;, quod aliis locis videtur clarè eandem sententiam docere idem D. Thom. vt D. Thom. 4. cont. Gent. capit. 55. ad quartum. & in 3. dist. 5. q. 1. artic. 3. vbi propriè agit de natura & persona, tractat enim de Incarnationis mysterio: item opusc. de ente & essentia cap. 5. vbi adducit Auicennam, qui C hoc sensit lib. 5. suæ Metaph. cap. 5. Et eandem sententiam videtur docuisse Albertus in 3. dist. 2. art. 2. vbi negat angelicam naturam esse assumptibilem à Verbo. Citatur etiam pro hac sententia Aristot. 7. Aristoteles. Metaphysic. cap. 11. tex. 41. & 3. de Anim. cap. 4. text. 9. vbi ait in rebus materialibus distingui quod quid est ab eo cuius est: in immaterialibus autem minimè.

Fundamentum in principio sectionis explicatum VIII. est, scilicet, quia materiale suppositum includit materiam signatam, quam non habet spirituale suppositum. Et potest declarari in hunc modum, quia natura materialis habet formam in materia, & ideò habet etiam naturam in supposito, & non per se actu subsistentem ex intrinseca ratione suæ: angelus verò totus est forma sine materia, & ideò est per se & essentialiter subsistens ex vi naturę suæ, ac proinde nõ est quod in illo distinguatur suppositum à natura. Confirmatur, quia nulla ratio afferri potest cur Deus de potentia sua absoluta non possit facere subsistãtiam, in qua natura & suppositum non distinguãtur: quæ est enim in hoc implicatio contradictionis? talis enim substantia finita esse posset, & in multis aliis Deo inferior. Quod si talis creatura fieri potest, vnde ostendi, aut credi potest non esse factam? Id enim reuelatum non est, neq; etiam ratione ostendi potest, cùm ex sola Dei voluntate pendeat: imò, supposita rei possibilitate, videtur satis congrua ratione ostendi posse factam esse talem creaturam, quia decuit facere Deum substantias sibi simillimas in gradu & modo essendi, quoad fieri possent. Quod si talis substantia facta est, non potest esse nisi angelica: nulla enim est altior vel simplicior inter creaturas. Et quamuis excogitare quis posset habere angelos hanc perfectionem, non tamen omnes, quia non omnes sunt æqualis perfectionis essentialis; tamẽ hęc etiam discretio sine sufficiente fundamento fieret, quia si hæc perfectio reperitur in angelico ordine, non prouenit ex speciali aliqua differentia, sed ex simplicitate & immaterialitate illius gradus.

Etiam in angelis addit suppositum aliquid in re distinctum a natura.

IX. Nihilominus dicendum est, etiam in angelis distingui ex natura rei personalitatem à natura singulari & indiuidua. Hæc est communior sententia Theologorum, tum in 2. d. 3. vbi tribuunt angelis compositionem ex natura & suppositо, tum etiam in 3. dist. 2. vbi docent, potuisse verbum assumere naturam angelicam, in quo supponunt distinctionem naturæ à supposito in angelis, iuxta superiùs dicta contra Durandum, quæ statim confirmauimus. Vnde necesse est vt D. Thom. in eadem sit sententia: nam 3. par. quæst. 4. art. 1. ad 3. concedit naturam angelicam esse assumptibilem à Verbo, posseque ita per vnionem hypostaticam præueniri, vt propria careat personalitate. Quod autem dicit Ferrarien. 4. contra Gentes cap. 55. posse hoc esse verum etiam sine distinctione naturæ à persona, est in intelligibile, & apertè incidit in opinionem Durandi supra impugnatam. Nam si natura angelica potuit præueniri, & priuari propria personalitate sine distinctione: ergo & humana natura potuisset præueniri, etiamsi à sua personalitate, non distingueretur: ergo ex vnione non probatur distinctio ex natura rei, quod Durandus contendit. Rationes autem contra ipsum factæ, sicut contrarium demonstrant in humana natura, ita etiam in angelica. Qui enim intelligi potest vt angelica natura maneC at, & non personalitas, & quod in re non distinguãtur? cùm hoc sit potissimum signum distinctionis ex natura rei, vt supra etiam est à nobis probatum. Expressiùs verò docuit illam sententiam D. Thom. quodlib. 2. art. 4. vbi licet etiam dicat in angelis non esse indiuiduationem, quæ sit extra essentiam speciei, ex eo tamen quòd in angelo sunt aliqua accidentia, quæ sunt præter rationem speciei, concludit esse in eo suppositum extra rationem essentiæ, atque ita distinctum in re ab ipsa natura. Et eundem discursum indicat 3. par. quæst. 2. art. 2. vbi ait, *in omnibus rebus in quibus inuenitur aliquid quod non pertinet ad rationem speciei*, scilicet, accidentia, & principia indiuiduantia, *secundum rem differunt natura & suppositum. sicut maxime apparet* (inquit) *in his quæ sunt ex materia & forma compositа*: sentit ergo hoc esse commune aliis, maximè tamen in compositis apparere. Vnde inferiùs expresse ait; *Et quod est dictum de supposito intelligendum est de persona in creatura rationali, vel intellectuali.* Et q. 17. art. 1. expresse ait, naturam non prædicari de persona nisi in Deo, *in quo non differt quod est, & quo est*, Atque ita hanc partem defendunt communiter sectatores D. Thom. cum Capreolo, in 1. dist. 4. q. 2. artic. 1. concl. 4. & Caiet. citatis locis 3. part. & de en-

A te & essent. Et est consentanea antiquis Patribus, qui sentiunt proprium esse Dei esse suam Deitatem, vt suprà vidimus.

Ratione non potest vt opinor conuinci hęc pars, X. absolutè loquendo, quia nec de aliis substantiis creatis existimo potuisse hoc sola ratione probari, nisi mysterium Incarnationis distinctionem hanc nobis declarasset. Vnde ex illo sumendum est à posteriori argumentum potissimum suprà insinuatum: nam quod fecit Deus in humana natura assumendo illam, potuisset facere in angelica: ergo est eadem distinctio. Antecedens quamuis expresse reuelatum non sit, insinuatum tamen est à Paulo ad Heb. 2. dicente, *Nusquam angelos apprehendit*, quod licet interdum, præsertim à Græcis exponatur de cura seu voluntate redimendi angelos, quam Deus neque suscepit, neque habuit: tamen de apprehensione per Hypostaticam vnionem, interpretantur multi ex patribus, neq; vna expositio alteram includit, nam perfecta & cõgrua redemptio includit, voluntatem suscipiendi Hypostaticè naturam eiusdem ordinis B cum redimendis. Supponit ergo Paulus hunc modum redemptionis & assumptionis, etiam in angelica natura fuisse possibilem: ex libera tamen voluntate Dei, & gratia fuisse factum in humana natura, & non in angelica. Præterea ex mysterio facto sumitur valde probabile argumentum potuisse Deum idem facere in natura perfectiori. Cur enim est hoc negandum diuinæ potentiæ cùm nulla implicatio contradictionis ostendi possit? Qui enim dixerit illud mysterium implicare in angelis, quia in eis non reperitur distinctio suppositi à natura, oportet vt sufficienti aliqua ratione hoc assumptum ostendat, quod hactenus factum non est. Præterea ex anima rationali separata sumitur non leue indicium: in illa enim distinguitur subsistentia partialis à sua partiali natura: hac enim de causa potuit esse in triduo assumpta sicut re vera fuit: ergo eadem ratione credendum est in superioribus spiritibus distingui completam subsistentiam à natura integra & completa.

Ratio denique à priori esse videtur nam hæc di- XI. stinctio quam cernimus in humana natura, non oritur ex peculiari conditione aut imperfectione eius, neque ex compositione materiæ & formæ: oritur ergo ex generali conditione substantiæ creatæ: est ergo angelis communis. Prima pars antecedentis est clara, quia nulla proprietas specifica & peculiaris assignari potest in homine vnde illa distinctio oriatur. Secunda pars declaratur primò quia compositio ex natura & supposito ex se prior est & abstractior, quam compositio ex materia & forma. Secundò, quia in ipsa materia secundum se & in aliqua forma secundum se priùs natura quàm ex ipsis componatur totum, reperitur illa compositio cum proportione, id est ex subsistentia & natura partialibus, vt de anima rationali ostensum est, & idem argumentum fieri potest de materia: signum ergo est, compositionem ex natura & supposito esse priorem & independentem à compositione ex materia & forma, & communem rebus simplicibus, atque ita non consequi ad aliam compositionem ex materia & forma. Tertiò, quia nulla est ratio cur hæc Metaphysica compositio ad illam Physicam consequatur, vt magis respondendo ad difficultates in principio positas, declarabimus.

Positne

Universidad de Deusto
Biblioteca

Possitne esse suppositum creatum in re non distinctum à sua natura.

XII. VT autem à potissima difficultate incipiamus, simulque hanc ipsam rationem expendamus ampliùs, iuxta illam consequenter fatendum est, non posse creari substantiam in qua suppositum à natura non distinguatur in re ipsa: hoc enim iudicio meo recte probat ratio vltima in contrarium facta. Neq; enim potest probabili ratione distinctio hæc affirmari in quibusdam angelis, & negari in aliis, quòd si in omnibus creatis admittitur, eadem ratione non poterit rationabile discrimen constitui inter hos & alios creabiles. Ratio autem cur hæc distinctio sit necessaria in omni substantia creata, hæc insinuatur à D. Tho. præsertim in dicto quodlib. & 3. par. q. 2. quia nulla est possibilis substantia creata, in qua non sit aliquid extra essentiam speciei: nam, licet in quibusdam substãtiis plura sint extra essentiam; quàm in aliis, tamen in omnibus reperiuntur aliqua, scilicet, nonnulla accidentia, & ipsum esse existentiæ: & ideò (inquit) necesse est, in eis distingui suppositum à natura.

XIII. Difficile autem est vim huius illationis intelligere & rationem eius reddere. Nam si D. Thom. intelligat, huiusmodi accidentia vel existentiam esse id quo formaliter distinguitur suppositum à natura, vel specifica, vel indiuiduata, falsum est quod assumit vt de accidentibus paulò antea ostendimus, & de existentia facilè colligi potest ex his, quæ de illa supra tractauimus, & dicemus apertiùs sectione sequente. Si verò intelligat, non esse quidem accidentia ipsa quibus suppositum distinguitur à natura; ex illis tamen sumi indicium, quòd illa res subsistens cui immediatè cõueniunt, aliquid addit supra naturam specificam extra cuius rationem sunt: si hic (inquam) sit sensus, est fortasse per se probabile illud indicium; nam vt tale videtur assumi à D. Thoma sine alia probatione, vel declaratione: non caret tamen difficultate illa connexio. Quæ est enim repugnantia in hoc, quod substantia aliqua, quamuis per se sit essentialiter subsistens, nihilominus sit capax accidentium? Cùm enim subsistentia, & potentia, v. g. intelligendi, sint perfectiones valde diuersæ, cur si potentia est accidens, etiam subsistentia esse debet extra naturam vel essentiam rei? Aut cur non potest res aliqua peruenire ad eum gradum perfectionis, in quo per suam essentiã solam habeat vim subsistendi, vim autem operandi non nisi per accidentia? Sicut ipse D. Tho. sentit materiales naturas substantiales, tam indiuiduationem, quam subsistẽtiam cum existentia, & accidentibus habere per aliquid vel aliqua, quæ adduntur vltra naturam specificam: de immaterialibus autem naturis ait habere indiuiduationem sine additione ad speciem, cætera verò per additionem: ergo simili modo posset excogitari alia nobilior natura quæ per se ex vi essentiæ habeat subsistentiam, & nihilominus indigeat accidentibus ad alia multa. Hoc ergo indicium vel argumentum ab accidentibus sumptum, est certè valde obscurum. Multò verò obscurius argumentum est, quod ab existentia sumitur, cùm hæc non sit aliquid additum supra essentiam actualem, vt supra tractatum est; & consequenter dicendum sit esse aliquid propinquius essentiæ, multoq; minus distinctum ab illa, quàm sit subsistentia.

XIIII. Hæc argumenta ostendunt, discursum illum non esse euidentem, sed ad summum probabilem conA iecturam: quam ego hac tantum ratione declarare valeo, quod si essentia substantiæ creatæ tam est imperfecta vt semper indigeat additamento alterius generis ad suum conuenientem statum, maiori ratione indigebit aliquo addito vel complemento proprii generis, vt in eo completè sit. Item hinc potest sumere robur argumentum illud, quia si in omni substantia reperitur inferior compositio, quæ est cum accidentibus, multò magis reperietur aliqua realis, quæ substantialis etiam sit. Atque hæc de accidentibus. De existentia verò fortasse ratio facta procedit iuxta aliam sententiam, quòd existentia sit res addita essentiæ. Iuxta nostram verè opinionem potest aliter conuerti ratio, nam probabile est omnem substantiam creatam, aliquam compositionem substantialem & realem in re ipsa includere, cùm infinitè distet à substantiali simplicitate Dei; sed compositio existentiæ cum essentia non est realis, neque etiam ex genere & differentia, nec supereest alia quæ in rebus immaterialibus quantumuis perfectis, locum habere possit: ergo verisiB mile est, hanc esse communem omnibus. Aliter etiam possumus ex proprietate existentiæ creaturæ argumentari: nam licet existentia non sit res distincta, tamen simpliciter non est de essentia creaturæ; quia non habet illam ex se, sed ab alio, & cum essentiali dependentia ab illo: si ergo existentia naturæ creatę talis est vt sit essentialiter dependens à Deo vt ab efficiente, probabile etiam est illam ab aliquo pendere tanquam à sustentante, scilicet à supposito. Rursus hinc etiam colligere possumus, talem esse omnem creatam naturam substantialem vt ei non repugnet sustentari à Deo vt à supposito, quia, cùm sit imperfecta, omnibus modis qui imperfectionem non dicunt in Deo, poterit sustentari ab ipso, cùm in essentiali conceptu naturę, aut existentię naturę vt sic, nihil includatur repugnans huic sustentationi, seu suppositationi. Quod addo, ne quis applicet similem rationem ipsi subsistentię creatę, in qua nõ procedit, quia ex peculiari intrinseca ratione illi repugnat talis suppositatio, eò quòd sit vltimus terminus.

XV. Atque ita tandem deuenimus ad argumentum C Theologicum sumptum à posteriori ex mysterio incarnationis, quia nulla est natura substantialis creabilis, quę diuinę personę in vnitatem suppositi vniri non possit: nam rationes supra factę de angelis creatis, probant de omnibus qui creari possunt: ergo nulla est possibilis substantia creata quę in re non sit separabilis à sua subsistentia, & consequenter nulla est quę nõ sit in re distincta ab illa. A priori verò ratio esse videtur, quia essentia substantię creatę vt sic non consistit in actuali modo per se essendi, sed in aptitudine, id est in hoc quòd sit talis natura, cui talis modus essendi debeatur: & ideò talis modus semper est aliquid additum, & in re distinctum à substantiali essentia. Sicut in accidente, quod propriam & distinctam entitatem accidentalem habet, quia essentia eius non consistit in actuali inhęrentia, sed in aptitudinali, ideò actualis inhęsio modus est ex natura rei distinctus ab essentia talis accidentis, nec potest fieri aliquod huiusmodi accidens in quo modus actualiter inhęrendi non sit aliquid diuersum ab essentia eius. Ita ergo philosophandum est de propria natura substantiali respectu modi subsistendi. Quod autem essentialis ratio substantię creatę non consistat in actu, sed aptitudine respectu subsistentię, colligitur à nobis ex omniex omnibus indiciis adductis, & ex mysterio Incarnationis, nam rerum quidditates non possumus nos nisi hoc modo inuestigare. Et hinc fit etiam verisimile, nullam posse fieri substantiam creatam, quę non habeat similem naturam, quia nulla fieri potest, quæ non sit vniuocè substantia cum his quæ facta sunt.

Difficilis Diui Thomæ locus tractatur.

XVI. EX his responsum ferè est ad rationes dubitandi in principio positas. De sensu autem Diui Thomæ in illo articulo 3. quæstione tertia, prima parte, probabile est ipsum fuisse locutum de distinctione naturæ communis ab indiuiduo, & non mouisse peculiarem quæstionem de identitate diuinæ naturæ singularis cum persona: vel quia hoc spectabat ad materiam de Trinitate, vel quia existimauit id satis definiri ostendendo statim Deum esse essentialiter suum esse, nihilque posse ei accidere. Quia verò in illo articulo concludit Deum esse suam Deitatem, negari non potest quin ibi etiam tractet de identitate suppositi vel subsistentis in Deitate, & Deitatis ipsius. Quomodo autem hanc identitaB tem colligat ex sola communi ratione substantiæ immaterialis, & consequenter in illa æquiparet omnes substantias non compositas ex materia & forma difficilem explicationem habet. Nam quod Caietanus ibi ait, æquiparare illas non simpliciter, sed in hoc quòd in substantiis spiritualibus suppositum & natura non differunt intrinsecè, sed extrinsecè: cùm tamen in materialibus vtroque modo differant; hoc (inquam) in primis non est dictum à Diuo Thoma, sed additum ab ipso sine fundamento. Deinde non satis fuisset vt Diuus Thomas absolutè concluderet Deum esse suam Deitatem: priùs enim probandum illi fuisset, neq; intrinsecè, neq; extrinsecè differre. Præterea falsum etiam est in angelis non differre intrinsecè suppositum & naturam, quia suppositum vt sic includit subsistere, non extrinsecè vt Caietanus ait, sed intrinsecè vt formam constituentem ipsum, vt infra ostendam. Deniq; in hoc nulla potest esse differentia inter materialia & immaterialia suppositа creata: nam, si subsistere est intrinsecum suppositо materiali, etiam immateriali, & si huic est extrinsecum, etiam illi. Quòd si CaietaC nus intelligat materiale suppositum includere intrinsecè principia indiuiduantia, & in hoc differre ab immateriali vt latiùs declarat de ente & essen. ca. 5. & Ferr. 1. cont. Gent. cap. 21. etiam hæc differentia falsa est, nam etiam in angelis suppositum includit naturam indiuiduam & propria principia indiuiduantia illam, de quibus in superioribus visum est. Denique, idem Caietanus 3. part. quæstione 4. articulo 2. etiam in angelis dicit suppositum intrinsecè distingui à natura, & ad hunc locum D. Thom. nihil respondet nisi quòd nondum tractauerat mysterium Trinitatis & Incarnationis, & ideò non plenè pertractauit distinctionem suppositi ab indiuidua natura in rebus immaterialibus.

XVII. Videtur ergo mihi Diuus Thomas reliquisse illo loco inchoatum discursum, quem tertia parte compleuit, & clariùs in illo quodlibeto declarauit. Supponit enim, distinctionem suppositi à natura colligendam à nobis esse, ex eo quòd singularis substãtia aliquid addat vltra naturam specificam, extrinsecum illi, siue hoc sit principium indiuiduans, siue accidẽs aliquod. Et deinde excludit à Deo principia indiuiduantia, quæ sint extra essentiam Dei, & quoad A hoc videtur æquiparare illi omnes substantias immateriales: & similiter quoad hoc seu ex hac parte, negat distinctionem naturæ & personæ in angelis. Quia verò manifestum est, & statim etiam erat ab ipso probandum in Deo non esse accidentia, ideò immediatè concluſit, Deum esse suam Deitatem, quod de aliis substantiis immaterialibus ibi non dixit: in aliis verò locis addidit, quia in angelis saltem sunt accidentia extra specificam naturam; ideò in eis distingui suppositũ à natura. Et hęc sanè est mens eius in qua illud solum difficile est, quod de indiuiduatione substantiarum creatarum immaterialium dicitur. sed de illa re quid verius videatur in disput. 5. diximus.

Locus Aristotelis in lib. 7. Metaphys. exponitur.

XVIII. AD Aristotelem dicendum est, illum nunquam tractasse hanc quæstionem, quam nos modo disputamus: nam si alicubi, maximè in dicto loco 7. Metaphysic. capite sexto vel 11. ibi autem non tractat hanc quæstionem, vt statim explicabo. Non habuit autem Aristoteles, vt ego opinor, principium aliquod ad distinguendum suppositum à natura B singulari: nec nos haberemus illud nisi mysteriis fidei edocti occasionem habuissemus inuestigandi illud: & ideò Aristoteles vbique eodem modo loquitur de indiuidua substantia, quidditate, ac natura, & de supposito. Nam quæ ex illo adduci solent *actiones esse suppositorum, non naturarum*, & quòd *humanitas non net, aut ambulat, sed homo*; aut quòd *alia substantia est quidditas, alia hypostasis*: hæc (inquam) & similia non reperiuntur apud Aristotelem his modis, sed 1. Metaphysic. capit. 1. dixit, *actiones versari circa singularia*, quod exponit quia medicus non curat hominem nisi per accidens, per se autem Calliam aut Socratem. Et 1. de Anim. text. 64. non de humanitate sed de anima dicit, quòd non net, aut ambulat. Denique 5. Met. c. 8. diuidit substantiam prout significat quidditatem, cuius ratio est definitio, vel prout significat substantialia suppositа seu indiuidua: inter significationem autem indiuiduæ naturæ, vel suppositi nunquam distinxit. Quidquid verò ipse in hoc senserit non refert, quia mysteria fidei, ex quibus hęc disputatio maximè pendet, ignorauit. Quod maiori C ratione de Auicenna & quocunque alio Physico dictum esse intelligatur.

XIX. In 7. ergo Metaphys. capit. 6. tractat Aristoteles quæstionem *an quod quid est sit idem cum eo cuius est*: per *quod quid est* autem intelligit definitionem rei, vt euidenter constat ex capit. 5. & ex capit. 10. 11. & 12. vbi de definitione & partibus eius latè disputat; & præmittit se velle Logicè de *quod quid est* tractare, quia definitio ad logicum suo modo pertinet. Comparat ergo in illo cap. 6. definitionem ad definitum, seu ad rem de qua definitum vel definitio datur. Et in hoc sensu respondet ad quæstionem, in his quæ per se dicuntur, idem esse quod quid est, cum eo cuius est: at verò respectu eius cui per accidens conuenit, non esse idem cum illo. Hoc posterius dixit Aristoteles propter concreta accidentium, quæ materialiter sumi solent pro ipsis subiectis seu suppositis, respectu quorum non est idem quod quid est accidentis cũ eo cuius est: album enim accipitur pro homine albo v. g. & de illo dicitur quod quid est albi, & tamen quod quid est albi, non est idem cum homine, vel è conuerso, quod quid est hominis albi, est ipsum quod quid est hominis, & tamen non est omnino idem, quod homo albus, nam homo albus aliquid

Universidad de Deusto
Biblioteca

amplius includit. Et hoc quidem est per se manifestum, quamquam propriè loquendo quod quid est albi non potest dici esse quod quid est hominis, licet de illo denominatiuè dicatur. Neque homo albus, quatenus est ens per accidens, habet propriè quod quid est, nisi etiam per accidens, nam quidditas hominis valde per accidens comparatur ad hominem album vt sic. Vnde comparando propriè & per se quod quid est ad id cuius est, in vniuersum verũ est, esse idem, siue definitum sit substantia, siue accidens, vt latè ibi prosequitur Philosophus, & est satis per se notum. Quia verò definitio datur de specie & nõ de indiuiduis, ideò addidit Aristoteles, quod quid est non solùm esse idem cum eo cuius est, sed etiam non esse separatum à rebus singularibus, de quarum essentia existit, quod latè prosequitur contra Platonẽ per sequentia capita.

XX. In fine verò capitis 11. iterum attingit, & in summam redigit hanc comparationem de quod quid est cum eo cuius est: vnde non est dubium quin eodem sensu de *quod quid est* loquatur. Addit verò ibi vnum, quod superiori loco prætermiserat, scilicet, *in primis substantiis quod quid est esse idem cum eo cuius est: in iis verò quæ habent materiam non esse idem*: per primas autem substantias intelligit ibi Diuus Thomas, substantias spirituales. Et fauet huic expositioni, quòd videtur illas distinguere à substantiis constantibus materia. Et iuxta hanc interpretationem nõ limitat Aristoteles superiorem doctrinam sed amplificat illam: dixerat enim quod quid est ita esse idem cum eo cuius est, vt non sit separatum à rebus indiuiduis de quarum essentia est, sed in ipsis sit: hic verò addit, aliter esse in immaterialibus, & aliter in habentibus materiam: nam in illis ita est in ipsis vt sit omnino idem cum ipsis indiuiduis, ita vt indiuidua nihil addant supra ipsum quod quid est: in materialibus autem indiuiduis ita est, vt tamẽ ipsa indiuidua aliquid addant; scilicet, materiam signatam. Ex qua interpretatione, non sequitur Aristotelem aliquid egisse de distinctione naturæ & suppositi, prout nos loquimur, sed ad summum de distinctione naturæ specificæ & indiuiduæ.

XXI. At verò iuxta doctrinam superius traditam Disp. 5. sect. 2. num. 21. & 36. nulla est hæc differentia inter materialia & immaterialia quoad distinctionem C indiuidui. Neque hæc interpretatio Aristotelis est necessaria, quia per *primas substantias* non intelligit substantias immateriales, sed vel ideas Platonis, vel nudas essentias rerum prout specificè concipiuntur. Et hoc explicuit ipse Aristoteles, cùm dixit. *Dico autem primam quæ non dicitur per aliud in alio esse, vt in subiecto, vel materia*, id est, quæ non dicitur talis per hoc quod ratio communis in ipso sit vt in subiecto, vel indiuiduo, sicut Petrus dicitur homo, sed per sese ac præcisè, sicut homo est homo. Respectu ergo huius primæ substantiæ, seu primi definiti, quod quid est, est omnino idem cum eo cuius est, ita vt nihil ei addat etiam secundum rationem. At verò si comparetur quod quid est ad id cuius est prout est in materia signata, & particulari (ita enim in eo capite sæpissimè vtitur nomine materiæ, vt ipse D. Thomas exponit) hoc (inquam) modo, licet quod quid est non sit separatum ab eo cuius est, vt suprà dixerat, non est tamen ita idem, quin indiuiduum aliquid addat supra speciem. Loquitur autem specialiter de rebus materialibus quia de his solis sermonem facit in toto illo libro. Nisi velimus per materiam intelligere quamcunque indiuiduam entitatem, quæ non est A de formali conceptu speciei; & quasi materialiter ad illam comparatur, vt Alexander Alens. & Scotus exposuerunt.

Aliud testimonium Aristotelis ex 3. de Anima in XXII. superioribus tractatum est, nam ibi etiam non agit Aristoteles de natura & supposito in nostro sensu, sed de quidditate in communi prout abstrahit ab indiuiduis, & de indiuiduis ipsis. Cætera etiam omnia quæ in secundo puncto afferebantur, satis expedita sunt.

SECTIO IIII.

Quid sit subsistentia creata, & quo modo ad naturam & suppositum comparetur.

I. HActenus solùm diximus, subsistentiã, quam suppositum creatum addit naturæ, esse aliquid positiuum in re ipsa à natura distinctum; superest vt distinctius declaremus quid illud sit, & quãta sit hæc distinctio, & qualiter ad naturam & suppositum se habeat.

B *Tractatur opinio dicens subsistentiam esse ipsam existentiam.*

II. VBi primum occurrit tractanda quarta opinio celebris in hac materia, quæ dixit subsistentiã nihil aliud esse, quam existentiam substantialem naturæ creatæ, & completæ. Fundamentum huius opinionis in communi est, quia existentia substantialis essentialiter est subsistentia; ergo illam solam potest addere suppositum naturæ. Antecedens probatur, quia existentia substantialis essentialiter est per se existentia: sed in hoc solo consistit ratio subsistentiæ, vt constat ex communi definitione & cõceptu eius: ergo. Maior patet, tum ex communi ratione substãtiæ, nam sicut substantia essentialiter est ens per se, ita existentia substantialis essentialiter est per se existentia; tum etiam quia in hoc solo differt essentialiter existentia substantialis ab existentia accidentali: tum denique quia talis existentia sufficit ad constituendam substantialem completam existentem extra causas, & independenter ab omni subiecto, vel sustentante: ergo illa etiam sufficit ad constituendum suppositum: & superuacaneum est alias entitates multiplicare.

Dicta opinio in duas subdistinguitur.

III. SVnt autem duo modi opinandi in hac eadem sententia, nam quidam dicunt suppositum addere quidem solam existentiam supra naturam, non tamen includere illam intrinsecè, sed tantùm extrinsecè, id est, habitudinem ad illam. Ita opinatur Capreol. in 3. dist. 5. quæst. 3. artic. 3. ad 1. contr. 2. concl. vbi non dicit satis apertè hoc esse quod addit suppositum naturæ, non esse intrinsecum supposito vt suppositum est, sed non esse intrinsecum naturæ, neque esse partem suppositi; neque intrare eius essentiam. Hæc autem sunt valde diuersa, nam etiamsi subsistentia sit intrinseca forma vel quasi forma constituens suppositum, non est intrinseca naturæ vt per se constat; & potest in vero sensu dici, quod non sit pars suppositi, nec de essentia eius absolutè, vel vt indiuiduum substantiæ est, vt inferiùs explicabitur. Nihilominùs tamen Caietanus & alij Thomistæ cõmuniter tribuunt Capreolo hanc sententiam in sensu dicto; sc. quòd existentia nõ cõstituit suppositũ intrinsecè, sed extrinsecè, ad eũ modũ quo

quo obiectum constituit potentiam, vt terminus A habitudinis potentiæ ad ipsum. Quem sensum indicat Capreolus in sequentibus verbis, cum ait, *existentia se habet ad suppositum per modum connotati, & importati, quasi dicatur suppositum esse idem quod indiuiduum substantiæ habens per se esse*, & ita sequitur hanc sententiam Iauell. 7. Metaphysic. quæst. 17. Fundamentum esse potest quoad hanc partem, quia sicut existentia est extra rationem substantiæ seu naturæ, ita & extra rationem suppositi: nam, sicut natura, ita & suppositum est indifferens ad existendum & non existendum.

Capreoli & Heruæi opinio de constitutione suppositi per aliquid extrinsecum reiicitur.

IIII. MEritò tamen Caietanus, Ferra. & alij Thomistæ reiiciunt sententiã hanc quoad hanc partem, nam est aperta repugnantia dicere, suppositum & naturam distingui à parte rei, & tamen suppositũ nihil addere naturæ, quod sit intrinsecum ipsi supposito, sed tantum aliquid extrinsecè connotatum. Nam, si in ipsa intrinseca constitutione seu cõpositione suppositi non includitur esse existentiæ (de hoc B enim est sermo in præsenti) inquiro, an in his quę intrinsecè includit suppositum, seu ex quibus intrinsecè constituitur, includatur aliquid, quod in intrinsecam constitutionẽ naturę non ingrediatur. Nam si hoc affirmetur, de hoc inquirimus quid illud sit, nã illud est per quod intrinsecè & formaliter distinguitur suppositum à natura, & non esse existentię, quod vtriq; est extrinsecum iuxta hanc sententiã; & respectu vtriusq; potest cõsiderari vt terminus habitudinis, vt iam dicam. Si verò negetur aliquid includi intrinsecè in supposito, quod non includatur intrinsecè in natura, vel è conuerso, apertè sequitur non distingui hæc duo in re ipsa: quia si distinguuntur, maximè vt includens & inclusum: at nihil amplius includit vnũ quàm aliud: ergo neq; illo modo distinguuntur. Dices, hoc discursu rectè probari non distingui intrinsecè naturam, & suppositum, nihilominùs tamen distingui extrinsecè. Sed quí potest intelligi distinctio in sola re extrinseca nisi ratione illius sit etiam distinctio in aliquo intrinseco? Nam distinctio in hoc immediatè consistit, quòd vnum nõ fit aliud: & ideò necessariò requirit vt extrema realia, C quæ in re distinguuntur, ita se habeãt, vt vnũquodq; aliquid rei intrinsecè in se ipso habeat quod non habet aliud: vnde distinctio per extrinseca semper immediatè est per aliquid intrinsecum. Vt v. g. si visus & auditus distinguuntur per colorem & sonum extrinsecè necesse est vt intrinsecè distinguantur realiter in entitatibus, quæ respiciunt colores vel sonos.

V. Dices ita esse in præsenti, nam suppositum distinguitur à natura per habitudinẽ ad existentiam substantialem: nam suppositum est cui debetur esse, natura verò non ita. Sed vel hæc tantùm est distinctio rationis, vel redit idem argumentum. Et inprimis id quod dicitur de habitudine ad esse, quòd conueniat supposito, & non naturæ, non est absolutè verũ, aut limitandum est & declarandum: nam, vt suprà ostendi, omnis essentia realis habet quòd sit huiusmodi per existentiam vel actu vel aptitudine, iuxta statum in quo fuerit, actu scilicet; vel potentia: igitur natura, vel essentia realis etiam dicit habitudinem ad esse reale: solum ergo differunt quoad hoc suppositum & natura, quod natura est quasi principium quo existentiæ: suppositum autem est id quod propriè existit. De qua differentia inquirendum re- stat, an suppositum præter existentiam includat aliquid in re distinctum à natura, ratione cuius dicitur esse propriè capax existentiæ vt quod, cùm natura tantùm sit vt quo, vel nihil huiusmodi includat. Nam si dicatur primum, declarandum restat quid sit illud quod suppositum addit, nam illud est priusquam ipsa existentia, & proprium ac intrinsecum cõstitutiuum suppositi, distinguens illud à natura. Si verò dicatur secundum, plane sequitur, naturam & suppositum solum ex modo significandi & concipiendi distingui vt quo, & vt quod in ordine ad esse: quia nihil amplius in re vnum quàm alterum includit, vt ita concipiantur, vel nominentur: ergo illa distinctio non est in re, sed per rationem cõficitur. Sicut etiam Deus & Deitas concipiuntur, & significantur vt quod, & vt quo; & tamen sola ratione distinguuntur: quia in re nihil est de ratione aut conceptu Dei quod in ipsa Deitate formaliter non includatur.

Et declaratur tandem ex mysterio Incarnationis, nam secundum fidem in Christi humanitate VI. non est suppositum creatum, & iuxta opinionem B Capreoli quam tractamus, hoc ideò est, quia non habet existentiam creatam: inquiro ergo, an præter existentiam desit humanitati aliqua alia entitas, vel realis modus, ratione cuius esset proximè capax existentiæ creatæ, cùm tamen modo non sit: nam, si præter existentiam deest hæc alia entitas, illa est intrinsecè constituens suppositum & distinguens à natura: si verò nihil deest præter existentiam, & ex vi ac præcisa carentia illius desinit esse suppositum creatum, sequitur apertè existentiam esse quæ formaliter constituit creatum suppositum: & consequenter intrinsecè & non tantùm extrinsecè & distinguere illud à natura. Nam, si extrinsecè tantum constitueret vt terminus alicuius habitudinis, separata existentia, maneret in humanitate tota illa habitudo: & consequenter maneret ratio suppositi, quæ per illam intrinsecè constituebatur. Dicetur fortasse, suppositum non dicere habitudinem potentialem (vt ita dicam) sed actualem ad ipsum esse: dicit enim naturam, connotando, quòd actu stet sub suo esse. Sed cõtra, nam hoc ipsum, scil. stare sub suo esse nihil addit naturæ præter ipsum esse, neq; ille ordo seu habitudo actualis, quę fingitur C in natura ad suũ esse, sub quo esse dicitur, est aliquid reale in natura præter ipsummet esse, terminans vel actuans illam (omissis relationibus prædicamentalibus, quæ nihil ad rem præsentem spectant) ergo re vera existentia iuxta hanc sententiam non potest dici extrinseca supposito, sed intrinsecè constituens illud. Sicut album verbi gratia, etiam dicit ex parte corporis quòd sit actu sub albedine; & nihilominus quia corpus non habet hanc habitudinem nisi quatenus informatur albedine; ideò album vt album intrinsecè constituitur albedine. Similiter linea terminata dicit coniunctionem actualem lineæ ad punctum terminantem: quia tamen hoc nihil addit ipsi præter punctum actu coniunctum: ideò, licet punctus terminans non sit absolutè de ratione lineę, est tamen intrinsecus lineæ terminatæ vt sic. Igitur si suppositum dicit naturam vt terminatam actu per existentiam, quamuis existentia non sit intrinseca naturæ, erit tamen intrinseca supposito vt suppositum est.

Atque hic discursus generaliter concludit con- VII. tra omnes qui opinãtur suppositum addere aliquid extrinsecum ipsimet supposito, siue illud sit ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse, siue aliquod accidens, vt opinatur Heruæus quodlibet. 3. quæstione sexta, vbi ait suppositum in re nihil dicere præter naturam : connotare tamen quòd habeat omnia necessaria vt sit in rerum natura, siue sit existentia, siue accidentia. Rationes enim factæ in vniuersum probant, id quod constituit suppositum vt suppositum est, esse intrinsecum illi, nam formaliter, seu quasi formaliter constituit illud. Vnde, si suppositum addit supra naturam hoc quod est habere omnia necessaria ad existendum, hoc ipsum habere, quidquid illud sit, est formale constitutiuum suppositi, & intrinsecum illi: habere autem esse nihil aliud est quàm actuari per illud; & habere accidentia non est aliud quàm illis affici, seu informari : in quibus effectibus formalibus ipsæ formæ intrinsecè includuntur. Hæc ergo opinio, & omnes similes, eisdem rationibus improbantur: & præterea improbabiliter adiungitur hoc, quod est habere accidentia, quia hæc omnino sunt extra rationem subſtantiæ: imò neque habitudo ad illa, vel denominatio ab illis prouenies potest per se pertinere ad constitutionem completæ subſtantiæ, quale est suppositum. Vnde si cogitatione fingamus (siue id possibile sit, siue impossibile) Deum conseruare subſtantiam completam cum sua existentia subſtantiali, & cum quocunque alio subſtantiali modo (si fortasse aliquis necessarius est ad complementum primæ subſtantiæ) illa esset suppositum, etiamsi non haberet accidentia naturaliter illi necessaria ad existendum. Et è conuerso humanitas Christi habet omnia accidentia necessaria ad existendum, & tamen non est persona, solum quia deest illi aliquid aliud subſtantiale. Igitur habere accidentia nullo modo pertinet ad rationem suppositi; sed ad summum est quid consequens naturaliter. Si autem habere existentiam est id quod præcisè complet rationem suppositi, quodque solum addit suppositum supra naturam, etiam ipsa existentia intrinsecè includetur in ratione & constitutione suppositi.

Tractatur alia opinio ponens suppositum intrinsecè constitui existentia.

VIII. Est igitur alius dicendi modus, & potest esse quinta principalis opinio in hac materia, existentiam subſtantialem intrinsecè ac formaliter constituere suppositum. Et consequenter suppositum nihil aliud addere naturæ præter huiusmodi existentiam. Hæc opinio est frequens nunc inter modernos Theologos; & quidem supposito priori dicto loquitur consequenter : nam, si existentia sola est quam suppositum addit naturæ, non potest per illam nisi intrinsecè constitui. Item quia iuxta hanc sententiam existentia est subſistentia ipsa; sed subſistentia creata intrinsecè constituit suppositum creatum: quia suppositum nihil aliud est quam incommunicabiliter subſistens: per subſistentiam autem creatam intrinsecè constituitur aliquid incommunicabiliter subſistens, ergo. Vnde posita hac subſistentia in natura, impossibile est non poni suppositum, & ablata illa, & manente quocunque alio in natura, impossibile est manere suppositum: ergo hoc est intrinsecum constitutiuum suppositi. Itaque in hoc optimè loquitur hæc sententia.

IX. Tamen in eo quod supponit, & in quo cum præcedenti conuenit, scilicet, quòd existentia subſtantialis, intrinsecè, formaliter, & essentialiter sit ipsamet subſistentia, impugnatur hæc opinio à Caietano 3. parte quæstione 4. articul. 2. & aliis, qui eum sequuntur : cuius rationes statim latiùs videbimus tractando eius sententiam. Summa omnium est, quia iuxta prædictam sententiam cogitatur natura tanquam immediatum subiectum susceptiuum existentiæ; & existentia ponitur vt actus immediatus naturæ : suppositum autem ponitur vt quid immediatè resultans ex esse, & essentia subſtantiali. Item iuxta illam opinionem confunditur in subſtantiis completis compositio ex natura & supposito cum compositione ex esse & essentia. Hæc autem falsa videntur, quia natura non est proximum susceptiuum existentiæ, sed suppositum, iuxta sententiam D. Thom. 3. parte quæstione 17. articul. 2. in corpore & ad 1. Et ideò (iuxta eiusdem doctrinam) solum suppositum est principium operationis, terminus generationis, vel natiuitatis, subiectum filiationis, & similia: ergo existentia non est actus immediatus naturæ, nec natura est proximum susceptiuum existentiæ, sed inter eas mediat subſistentia, quæ cum natura constituit proximum susceptiuum existentiæ.

X. Nihilominùs, si vera esset sententia, in qua omnes isti authores conueniunt, quòd existentia est res realiter ab essentia distincta, præferenda omnino esset hæc quinta opinio, opinioni Caietani, & aliorũ, qui tot entitates sine causa multiplicant, distinguentes personalitatem seu subſistentiam ab essentia, & ab existentia, & rursus existentiam & essentiam inter se. Nulla enim sufficiens ratio reddi potest, aut necessitas tot entitatum. Nam quòd in prædicta ratione tangitur de proximo susceptiuo existentiæ parui momenti est: quia licet admittatur illa distinctio, essentia per se ipsam est capax existentiæ, vt ex superiùs tractatis de essentia & existentia satis constat; & ita in communi modo loquendi dicitur res creata componi ex esse & essentia proximè, & immediatè, vel secundum rem, vel secundum rationem iuxta diuersas sententias: neque est vlla ratio cur, si essentia creata non est idem cum sua existentia, saltem per se ipsam non sit capax existentiæ. Modus autem ille loquendi, quod natura non est id quod est, sed suppositum, nihil obstat prædictæ sententiæ: quia natura C significata in abstracto præscindit ab existentia, à qua realiter distinguitur : & ideò non significatur vt habens esse, sed vt principium, & radix illius esse : at verò suppositum iuxta hanc sententiam significat totum ipsum compositum ex esse & essentia: & ideò ei propriè tribuitur habere esse, & naturam : sicut composito tribuitur habere partes seu componentia.

XI. In quo est rursus considerandum existentiam non esse actum accidentalem sed subſtantialem: & ideò, si perfecta sit, & talis vt nullo sustentante indigeat, ipsa constituit totum per se existens : & quia hoc significatur nomine suppositi, ideò existere vt quod, propriè tribuitur huic composito ex tali esse & essentia : naturæ autem propriè non tribuitur hæc denominatio, quamuis re vera immediatè actuetur per ipsum esse, quia esse non est forma accidentalis denominans subiectum quod proximè actuat nisi impropriè, & quasi concomitanter, sed est subſtantialis actus, constituens rem per se stantem, quam vt sic constitutam per se primò denominat suppositum subsistens, vel existens vt quod. Igitur si subſtantialis existentia distincta est realiter à subſtantiali natura, longè probabilius videtur, ipsammet esse subſistentiam seu proximam rationem intrinsecè constituentem suppositum, aut personam.

XII. Neque contra hoc obstat, quòd existentia iuxta hanc opinionem non sit intrinseca naturæ, aut quòd non sit de essentia individui subſtantialis: quia, vt dicebam, aliud est loqui formaliter de supposito vt suppositum est : aliud verò est loqui de natura ipsa, vel de supposito vt est tale subſtantiale individuum, sub tali specie subſtantiæ constitutum. Priori modo dicimus iuxta hanc sententiam, existentiam subſtantialem esse intrinsecam supposito & formale constitutiuum illius : non tamen esse intrinsecam naturæ, quia condistinguitur ab illa vt actus eius. Similiter non est intrinseca aut formaliter constituens suppositum in ratione huius subſtantialis individui, aut contrahens vel determinans speciem ad hoc individuum, sed hoc est proprium munus principiorum individuantium, & naturæ singularis, à qua habet suppositum vt sit individuum talis essentiæ, vel speciei, & non à personalitate. Vnde tres personæ diuinæ sunt vnus Deus, & hic Deus, propter eandem singularem B naturam Deitatis. Et Christus Dominus, licet sit hoc suppositum vt constituitur filiatione diuina, tamen est hic homo vt constituitur hac humanitate. Et si Pater, vel Spiritus sanctus illam humanitatem assumeret, esset semper idem homo, quamuis non esset eadem persona. Et hac ratione Christus est vniuocè homo nobiscum, licet non sit vniuocè persona nobiscum, nam cum sit persona increata, & admira- Zumel 1. p. q. 2. 1. conc. 5. bili modo ex duplici natura compoſita, non potest habere nobiscum vniuocam conuenientiam in ratione personæ, quidquid alij dixerint : tamen quia personalitas non pertinet ad formalem & intrinsecam constitutionem hominis vt homo est, vel vt hic homo est, ideò cum illa diuersitate in ratione personæ stat vniuocatio in ratione hominis. Denique ob hanc causam meritò dixit Diuus Thomas quodlib. 2. articulo 4. ad primum, & secundum, subsistentiam non esse determinatiuam essentiæ ad rationem individui : neque poni in definitione vel ratione huius hominis, etiamsi vt talis est definiretur. Quod non obstat quo minùs, formaliter loquendo de C supposito vt suppositum est, subsistentia dicenda sit de intrinseca ratione eius vt forma constituens illud: sicut relatio diuina constituit diuinam personam, quamquam ibi sine compositione, in creaturis autem cum compositione sit talis constitutio. Quæ omnia non solùm in hac opinione, sed in quacunq; vera sunt formaliter loquẽdo de personalitate, quidquid illa sit.

XIII. Illud autem maximè videtur huic sententiæ obstare, quòd suprà tactum est, quia suppositum non minùs abstrahit ab actuali existentia, quàm natura: ergo non magis potest per existentiam constitui quàm natura. Aut enim est sermo de supposito quod sit ens actu, aut quod sit ens in potentia. Priori modo, verum est constitui per existentiam actualem tali rei proportionatam : sed hoc ipsum verum est de natura vt est in actu. Posteriori autem modo, non constituitur suppositum per existentiam actualem seu exercitam, vt constat, nam repugnat habere actualem existentiam, & esse tantum ens in potentia. Vnde Antichristus nunc est quoddam suppositum in esse possibili sine actuali existentia : oportet ergo vt intelligatur constitui per ordinem ad illam seu per existentiam possibilem: idem autem est de natura sub esse possibili considerata, vt suprà visum est. Nec potest responderi, sicut existens vt actu existens cum hac reduplicatione nõ potest concipi tantùm sub esse possibili, quia hoc ipsum esse possibile excludit actuale exercitium existentiæ, quod inuoluitur in illa reduplicatione existentis, vt existens est, ita nec suppositum apprehendi potest tantùm sub esse possibili, quia suppositum includit illam actualitatem existentiæ: hoc (inquam) responderi non potest, quia est contra communem sensum & conceptionem hominum: quis enim dicat Antichristum non esse quandam personam futuram, & nondum existentem? aut supposita quæ nunc creata sunt, non fuisse possibilia antequam fierent, & multa alia esse possibilia quæ nõ fiẽt? Non est ergo dubium, quin suppositum abstrahat à possibili & existente.

XIIII. Aliter verò responderi apparentiùs potest, ipsãmet existentiam posse concipi vt actualem, & vt possibilem, & iuxta vtrumque statum posse etiam esse rationem constituendi suppositum, vel vt actu existens, vel vt possibile. At verò iuxta hanc responsionem, dici non potest, suppositum addere supra B naturam actualem istam existentiam, quia natura actualis, id est, quæ iam sit actualis entitas extra causas suas, includit existentiam, hic autem non inquirimus quid addat suppositum actu existens supra naturam possibilem, sed supra naturam actualem & extra causas. Quod si dicant suppositum actuale constitui per existentiam actualem, naturam verò etiam actualem non nisi per essentiam, simpliciter id falsũ est, nam suprà ostendimus actualem essentiam intrinsecè imbibere esse existentiæ. Et deinde non dicitur consequenter, cum tam in supposito quàm in natura distinguatur à nobis status possibilis, & actualis. Quocirca licet supposito illo principio de distinctione existentiæ ab essentia meritò hæc sententia non multiplicet alias entitates, tamen & illud principium simpliciter falsum est, & illo posito nulla potest ratio reddi cur similis distinctio non intercedat inter existentiam & suppositum.

Sic igitur contra illam sententiam absolutè concludimus. Existentia non distinguitur ex natura rei ab essentia actuali : subsistentia autem distinguitur C ex natura rei ab essentia actuali : ergo non potest esse omnino idem cum existentia. Vel è conuerso, essentia actualis, & eius existentia in re non distinguuntur, ergo, quantum distinguitur subsistentia ab actuali essentia, tantùm necesse est ab eius existentia distingui : nam, sicut quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se in rebus finitis, ita quæ sunt eadem inter se, æquè distinguuntur à quolibet tertio. Præterea, existentia naturæ non est separabilis à natura manente illa in rerum natura seu in ratione entitatis actualis, vt in superioribus demonstratum est: subsistentia autem est separabilis à natura permanente in sua actuali entitate, vt in Christi humanitate factum est: ergo. Tandem ex propriis rationibus existentiæ & subsistentiæ ostendi potest eas non esse idem, neque habere eundem quasi effectum formalem, nam ratio existentiæ est constituere id cuius est existentia in ratione entis in actu : subsistentia verò habet constituere ens per se independens ab omni sustentante: & ideò existentia dicit modum sola ratione distinctum ab entitate actuali, & non potest facere compositionem realem cum illa, quia oporteret supponere in alio extremo actualem entitatem, quod repugnat

Universidad de Deusto
Biblioteca

existentiæ: subsistentia verò supponit entitatem actualem naturę quam modificat:& ita potest optimè ab illa ex natura rei distingui, & cum illa compositionem facere:ergo ratio subsistentiæ ex natura rei distincta est à ratione existentiæ.

XVII. Loquor autem de existentia naturæ, nam in ipsamet subsistentia potest propria existentia considerari,sicut & propria entitas vel modus realis, quæ ab ipsa subsistentia in re non distinguitur. Et de hac existentia verum erit, suppositum addere supra naturam aliquam existentiam, non tamen illam qua existit ipsa natura, sed qua existit suppositum vt suppositum est, vel potiùs qua completur integra existentia totius suppositi: quo modo omnis forma, vel modus realis addit aliquam existentiam illi rei cuius est forma, vel modus. Atque hinc confici potest aliud argumentum, nam ratio existentiæ generatim sumpta latissimè patet, & communis est tam naturæ, quàm personæ, & ipsi etiam personalitati: non potest ergo suppositum distingui à natura per existentiam absolutè & simpliciter sumptã, cùm tam natura, quàm suppositum, existentiam includat sibi proportionatam, vel in actu, vel in potẽtia: nam in vtroque statu potest tam natura, quàm suppositum considerari: ergo vltra existentiam naturæ oportet vt suppositum aliquam aliam rem vel modum addat.

Opinio Caietani distinguentis realiter essentiam,existentiam,& subsistentiam.

XVIII. Cáiet. Ferrar. REfutatis igitur dictis opinionibus, Caietanus in dicto loco 3. p. alium adinuenit dicendi modum, qui placuit etiam Ferrariensi 4. contra Gentes cap. 43. & potest esse sexta principalis opinio in hac materia, quæ in his punctis consistit. Primò, subsistentiam creatam esse quandam entitatem omnino realiter distinctam ab essentia, & ab existentia naturæ substantialis. Hoc ferè non probatur à dictis authoribus aliqua ratione, quæ specialiter vrgeat de distinctione reali propriissimè sumpta, sed solum latè de distinctione ex natura rei. Neque amplius probat argumentum sumptum ab Incarnatione, nam vt humanitas Christi possit carere propria subsistentia,satis est quòd in re distinguantur distinctione modali, etiamsi non sit realis: nã optimè potest res sine modo suo cõseruari, præsertim de potẽtia absoluta. Quod si vrgeas, quia in Christo Domino subsistentia qua de facto terminatur humanitas, naturaliter distinguitur ab humanitate. Respondetur, ab illa mirabili compositione non posse sumi argumentum efficax ad declarandam naturalem compositionem vel distinctionem suppositi creati: illa enim subsistentia humanitatis Christi est supernaturalis illi & increata, imò est perfectum suppositum, cui quasi extrinsecus aduenit humanitas, licet intimo & substantiali modo ei vnita sit: & ideò necesse est illam subsistentiam esse in re distinctam ab illa humanitate. At verò subsistentia propria est eiusdem ordinis cum natura, & solùm quidam modus illius:ideòque non oportet vt tantum distinguatur à natura, quantum illa subsistentia increata à natura assumpta. Quomodo autem,hoc non obstante,potuerit subsistentia propria per subsistentiam Verbi suppleri, diximus in 1. tom.3. part.disputat.8.sect.3. dub.vltim.

XIX. Secundò ait hæc sententia, proprium munus, & quasi formalem effectum subsistentiæ esse constituere subiectum proprium existentiæ substantialis, & aliarum proprietatum personalium, vt sunt filiatio, operatio, & similes. Quod non aliter probat Caietanus nisi quibusdam testimoniis Diui Thomæ; & quia ex communi omnium consensu non est natura,quę propriè est,vel operatur,sed suppositum. Ex quo additur tertio iuxta hanc sententiam, personalitatem esse aliquid prius ordine naturæ quàm sit existentia,& à fortiori quam cęteri actus qui manant à suppposito, vel in eo recipiuntur. Ac denique (quod mirabile est) addit Caietanus hanc entitatem non facere compositionem cum natura, quia non est forma, neque accidens eius, sed purus terminus, & hoc vltimum approbat etiam Fonseca libr.5.cap.8.quæ.6.sect.vlti.ad vltimum, & necessarium existimat, vt suppositum creatum sit vnum ens per se.

Hæc tamen omnia falsa esse, facilè ex dictis probari potest. Et in primis, vt ab hoc vltimo incipiamus, manifesta est contradictio, quòd hæc entitas sit res distincta à natura, & quod ex illa & natura consurgat suppositum, quod est ens per se vnum; & quòd non sit per veram ac propriam compositionem. Quia necesse est vt inter ea realis vnio intercedat: alias non consurgeret ex eis vnum per se; quo modo enim erit vnum ex multis sine vnione eorum? ergo eodem modo necesse est vt intercedat compositio: quia compositio nihil aliud est quàm realis vnio rerum distinctarum. Secundò, suppositum creatum non est ens simplex ex vi suæ constitutionis: in hoc enim secundum omnes distinguitur ab increato suppposito: est ergo ens compositum, quia inter hæc non est medium: ergo est compositum ratione compositionis quæ sit ex natura & suppositalitate. Tertiò existentia si est res distincta (vt ipsi volunt) non est propriè forma neque accidens, sed terminus essentiæ vel suppositi: & nihilominùs facit veram compositionem cum essentia vel suppposito, consequenter loquendo in eadem doctrina. Imò ipsi ideò ponunt talem distinctionem, vt ponant omnem creaturam verè & realiter compositã ex esse & essentia: vt patet ex eodem Caiet. de ente & essentia quæst. 11. quamuis ibidem in cap. 5. vocet illam compositionem cum his, non verò ex his, quod iam supra etiam reiecimus, Disput.31. sect. 13. ergo, licet personalitas non sit forma,neque accidens,nec pars propriè sumpta,potest ex illa fieri realis compositio. Quod potest quarto confirmari ex mysterio Incarnationis, nã ex Verbo & humanitate fit propria quamuis ineffabilis compositio, vt latè probatum est in 1. tom.3. p.disp. 6.sectione 4.& tamen Verbum neq; est forma,neq; accidens,sed terminus naturæ assumptæ. Ratio ergo compositionis seu extremi componentis latiùs patet quam hæc omnia, quia ratio vnius realis, quę immediatè intercedit inter res diuersas, communior etiam est: & hoc solum requiritur ad compositionem realem. Vnde etiam in linea vera compositio fit ex punctis & partibus lineæ, quod non satis videtur Caietanus attendisse,nam,licet linea non componatur ex punctis, solis scilicet, aut immediatè inter se vnitis (ita enim illud principium intelligendum est) componitur tamen ex partibus & punctis, nam partes per puncta, partes autem & puncta inter se immediatè vniuntur & ita lineam componunt? Supposita ergo distinctione, siue reali, siue ex natura rei inter personalitatem & naturam, necessariò fatendum est ex eis fieri compositionem, tanquam ex termino & terminabili,nã hæc duo aliquo modo vt actus & potentia comparantur: si ergo distinguuntur & vniuntur, nihil est quod ad compositionem desideretur: & ita nihil est etiam frequentius in authoribus,quàm in substantiis creatis inter alias compositiones reperiri hanc, quæ est ex natura & suppposito.

XXI. Subsistentia nõ supponitur in natura ante existentiam. Ex hoc autem principio colligo, falsum esse tertium dictum huius sententiæ, nimirum,personalitatem comparari ad naturam vt aliquid prius existentia propria ipsius naturæ. Probatur, quia, si ita esset, non posset facere realem compositionem cum illa. Hoc enim argumento suprà probauimus existentiã non posse facere realem compositionem cum essentia,quia ante existentiam, neque ordine naturæ, neque etiam secundum modum concipiendi intelligi potest in ipsa essentia entitas sufficiens ad compositionem. Quia compositio quę in re fit requirit in extremis componentibus entitatem actualem, quam vnum non habeat ab alio formaliter: ante existentiã verò nulla talis entitas concipi potest: ergo multò minus potest intelligi realis compositio ex natura & personalitate, quæ omnem rei existentiam antecedat etiam ordine naturæ. Accedit, quod si admitteremus veram compositionem realem ex natura vtcunque pręconcepta in esse essentiæ, & ex existentia, iam tunc superflua esset hęc alia compositio ex natura in esse essentiæ,& ex personalitate,quæ ordine naturæ sit prior quam compositio cum existentia,quia natura per se ipsam, seu per principia intrinseca habet actualitatem essentiæ: & rursus adiungitur illi personalitas, quæ terminat illam, ita vt non innitatur alteri, sed per sese sit: quid ergo necesse est aliam rursus entitatem adiungi? quandoquidem iam intelligitur res extra causas,& per se, ac intrinsecè terminata.

XXII. Reiicitur Caietani opinio quoad munera quæ tribuit subsistẽtiæ. Atque hinc facilè improbatur secundum dictum huius opinionis. Non enim rectè declarat munus suppositalitatis, seu quasi effectum formalem eius, scilicet,consistere in hoc, quod est constituere proximum subiectum existentiæ. Nam in primis nulla est propriè potentia receptiua, aut susceptiua respectu propriæ existentiæ, sed tantum obiectiua: ergo ficta est talis entitas, quæ constituat proximum subiectum existentię. Deinde quia eo modo quo res potest dici capax existentiæ: vnaquæq; essentia creata, vel creabilis est per seipsam capax proprię & proportionatæ existentiæ. Deniq; argumentum illud sumptum ex illa locutione,quod suppositum est id quod est,nullius est momẽti vt suprà dixi, quia non oportet intelligi, esse id quod est, vt subiectum existentiæ,sed vt constitutum per existentiam completam, & vndique terminatam, seu vt habens existentiam terminatam per subsistentiam. Quod verò attinet ad alias proprietates personales accidentarias, vere dici potest personalitatem constituere proximum subiectum, vel principium earum, quamuis non constituat subiectum existentiæ, vt ex dicendis patebit.

XXIII. Vltimò contra totam hanc sententiam possunt varia argumenta desumi ex mysterio Incarnationis: ex illa primum sequitur humanitati Christi duas entitates deesse ex his,quæ in aliis personis humanis esse solent, videlicet personalitatem, & existentiam, quod Caietanus, & qui eum sequuntur, facilè concedent. Ex quo vlterius sequitur ex parte humanæ naturæ duplicem vnionem factam esse ad Deum: vnam ad constituendam personam, alteram ad existendum. Tertiò sequitur, primam ex his vnionibus factam esse ad proprietatem personalem Verbi, secundam verò factam esse ad proprietatem essentialem,quæ est existere,nam iuxta hanc opinionem existere solum dicitur de Deo essentialiter. Vnde fit quartò, licet prior vnio sit propria solius Verbi,posteriorem verò esse communem, quia fit in re communi toti Trinitati: quod esse omnino falsum ipsi meritò docent contra Durandum, qui similiter posuit duas vniones ex parte naturæ humanæ, ordine tamen commutato: dixit enim prius vniri humanitatem existentiæ, vel subsistentiæ essentiali; deinde verò proprietati Verbi:iuxta opinionem verò Caietani è contrario sequitur, prius esse vnitam humanitatem personalitati Verbi vt in illa, & per illam fiat capax existentiæ:deinde verò esse vnitam existentiæ, qua essentia diuina,& omnes relationes existunt. Vltimo potest probabiliter inferri, posse vnam ex his vnionibus separari ab alia de potentia absoluta: atque ita humanitatem personatam propria personalitate, posse vniri existentiæ diuinæ vt per illam existat, etiamsi non vniatur diuinæ personæ vt suppositetur. Quæ omnia partim sunt falsa, partim etiam noua, & superflua,& sine fundamento aut necessitate asserta, quæ hoc loco non latiùs prosequor, quia eadem ferè tacta sunt suprà in disp.de existentia.

Vera sententia & quæstionis resolutio.

XXIV. REiectis aliorum opinionibus superest vt nostrã sententiam aperiamus: & quoniam personalitas per modum actus & formæ à nobis concipitur, ex munere & officio eius optime intelligetur quid illa sit, & quomodo ad naturam comparetur. Dico ergo primo personalitatem ad hoc dari naturæ vt illi det vltimum complementum in ratione existendi, vel (vt ita dicam) vt existentiam eius compleat in ratione subsistentiæ, ita vt personalitas non sit propriè terminus aut modus naturæ secundum esse essentiæ,sed secundum esse essentiæ ipsius naturæ. Hęc assertio ferè probata est ex dictis contra Caietanũ,& alios. Vnde solùm indiget declaratione, quæ primo accipi potest ex ipsis terminis existendi & subsistendi:nam existere ex se solùm dicit habere entitatem extra causas seu in rerum natura: vnde de se indifferens est ad modum existendi inniitendo alteri vt sustentanti, & ad modum existendi per se sine dependentia ab aliquo sustentante: at verò subsistere dicit determinatum modum existendi per se & sine dependentia sustentante: vnde illi opponitur inexistere,vel inesse,dicitque determinatum modum existendi in alio.Igitur quamdiu existentia non est terminata per modum existendi in se, & per se, adhuc est incompleta, & in statu quasi potentiali, & ideò vt sic non potest habere ratonem subsistentiæ. Rursus si afficiatur modo existendi in aliquo, à quo sustentetur, & pendeat, etiam habet statum incompletum,quia est in alio à quo pendet, & ad compositionem alicuius completi entis ordinatur. Tunc igitur existentia naturæ substantialis erit completè terminata, quando fuerit affecta modo existendi per se:hic ergo modus complet rationem subsistentiæ creatæ: ille ergo habet propriam rationem personalitatis,seu suppositalitatis. Ideòque meritò dicitur esse terminus, aut modus naturę secundum esse existentię, quia secundum esse essentię, iam natura est omnino completa, neque indiget alia determinatione, præsertim cum iam supponatur

Universidad de Deusto
Biblioteca

contracta vsque ad indiuiduationem & singularitatem: sic igitur concepta secundum esse essentiæ proximè ac immediate indiget (vt modo concipiendi nostro loquamur) existentia qua fiat ens actu: postquam verò est essentia in actu, solum indiget modo existendi in se ac per se: hic ergo est vltimus terminus naturę secundum existentiam eius: & hoc est proprium munus suppositalitatis.

XXV. Secundò declaratur ex modo oppositо, qui est esse in alio. Nam in forma accidentali actu inesse alteri est quasi vltimus terminus, seu modus talis formæ secundum existentiam eius. Accidens enim quamuis ex vi suæ existentiæ sit aptum, & propensum ad inhærendum, non tamen est actu inhærens ex vi solius existentiæ, sed indiget speciali modo inhærendi, qui est veluti vltimus terminus existentiæ ipsius. Igitur oppositо quidem modo, tamen proportionabili intelligendum est in substantiali natura, quod, licet sit actualis entitas per existētiam suam, ex vi talis existentiæ præcisè sumptæ non est subsistens, sed indiget modo per se essendi, quo vltimo terminatur existentia naturæ, vt in se sit sine dependentia ab aliquo sustentante: ille ergo modus complet suppositum, & habet rationem suppositalitatis.

XXVI. Tertiò declaratur ex mysterio Incarnationis: nihil enim aliud intelligimus deesse humanitati Christi vt non subsistat subsistentia propria, nisi talis existēdi modus quo sit per se & non in alio. Nam in ea est integra omnis essentia actualis & creata, & consequenter est etiam substantialis existentia humanæ naturæ, tamen quia illa existentia ita est affecta vt innitatur Verbo, à quo sustentatur & pendet, ideò caret illa humanitas modo existendi per se: ergo solum ex defectu huius modi non est subsistens, nec persona creata: ergo talis modus est qui habet rationem personalitatis creatæ.

Satisfit obiectioni contra positam assertionem.

XXVII. ARgumenta quæ contra hanc assertionem fieri possunt, præcipua sunt duo, quæ in superioribus fere sunt tacta & soluta. Vnum est, quia hic modus per se existendi, non videtur esse talis vt in reipsa addatur existentiæ substantiali, sed solum vt secundum rationem contrahat existentiam in communi ad rationem existentiæ substantialis. Vnde licet existentia vt sic, sit indifferens ad modum per se vel in alio, non est tamen illa indifferentia per modum realis potentiæ passiuæ ad actus in reipsa distinctos, & physicè afficientes, sed est indifferens secundum rationem, seu est potentia Logica, qualis intelligitur esse in genere, vel in quocunque conceptu confuso, qui contrahi potest per inferiores modos ratione tantum distinctos, & Logicè vel Metaphysicè determinantes conceptum communem. Quocirca, si non loquamur de existentia in tota illa abstractione, & communitate, sed de existentia substantiali, illa non videtur indifferens ad perfeitatem essendi; nam per hanc distinguitur ab existentia accidentis: ergo nec necessarius est, nec potest intelligi talis modus superadditus existentiæ substantiali.

XXVIII. Respondetur tamen ex dictis, hunc modum, seu terminum, scilicet *esse per se*, esse æquiuocum: vno enim modo sumitur, vt distinguit contra accidens, & opponitur modo essendi in alio, prout est de essentia accidentis: & in hoc sensu verum est, substantialem existentiam non esse indifferentem ad hunc modum per se, sed per illum essentialiter constituti: & sic etiam est verum, existentiam in communi non esse indifferentem ad hunc modum tanquam potētiam realem, neque physicè per illum affici tanquam per actum re ipsa distinctum, sed solum abstrahi & contrahi per rationem, tamen *per se* hoc modo sumptum non dicit talem modum essendi actualem, qui actu excludat vnionem & dependentiam ab omni sustentante, sed solum dicit aptitudinem, seu existentiam cui ex natura sua talis modus, talisque independentia debetur: sicut è contrario, *esse in alio*, prout est essentialis modus constituens accidens, non dicit actualem dependentiam vel inhæsionem ad subiectum, sed naturam quæ illam postulat. Alio autem modo sumitur *per se*, vt dicit talem actualem essendi modum, qui omnino excludat dependentiam & vnionem actualem cum aliquo sustentante, & de hoc modo negamus esse essentialē existētiæ propriæ substantialis naturæ, quandoquidem ablato hoc modo potest existentia naturæ conseruari vt in Christi humanitate factum est. Et ideò non solum existentia in communi, vt abstrahit ab accidentali & substantiali, sed etiam existentia substantialis, non includit actu hūc modum, sed aptitudine tantum (loquimur semper de existentia creata, quæ ob suam imperfectionem hanc habet limitationem, nam in increata secus est) atque illa capacitas non est solum Logica potentia, sed Physica & realis, qualis est in re terminabili respectu termini ex natura rei distincti. Atque in hoc sensu dicitur existentia substantialis indifferens ad hunc modum, non indifferentia quasi neutra (vt sic dicam) quia talis existentia ex natura sua postulat definitè, ac determinatè hunc modum, & cum illo habet naturalem connexionem, sed indifferentia inprimis præcisiua, quia in sua essentia illum non includit, & deinde obedientiali, quia potest de potentia absoluta illo carere, & alio opposito affici.

Atque hinc obiter colligitur cur existentia substantialis naturæ creatæ, quamuis completæ, per se ipsam & ex vi suæ rationis formalis non sit subsistentia, qua nimirum non includit dictum *per se*, sed potiùs est indifferens in sensu dicto, vt possit inniti alteri sustentanti & ab illo pendere. Potest autem controuerti quid sit subsistentia creata, an scilicet ipsa existentia vtrumq; includat, & existentiam & modū: an verò solus ipse modus sit subsistētia, ita vt subsistentia dicatur addi existentiæ, & terminare illam. In qua re magis videtur esse dubitatio de significatione vocis, quàm de re ipsa: nam in re iam constat ad subsistendum necessaria esse illa duo, scilicet existentiam & modum, & quid vtrumque conferat: solùm ergo potest inquiri quid nomine subsistentiæ significetur. Videtur enim *subsistere* significare totum hoc scilicet, per se existere, & consequenter videtur subsistentia idem esse, quod per se existentia. Atque ita subsistentiam vtrumque directè includere, existentiam & perfeitatem. In contrarium verò est, quia humanitas Christi simpliciter caruit subsistentia creata, non tantum ob defectum alterius partis constituentis subsistentiā, vt sic dicam, sed simpliciter, quia totam entitatem subsistentiæ non habuit. Cuius argumentum est, quod Verbum diuinum ita suppleuit in humanitate illa totam subsistētdi rationem, vt nullo modo dici possit, subsistētiam Christi vt hominis intrinsecè includere existentiam creatam cum terminatione Verbi, sed simpliciter esse increatam. Et simile argumentum sumi potest ex mysterio Trinitatis

nitatis; nam relationes sunt verè subsistentiæ personales, etiamsi, propriè loquendo non sint rationes existendi ipsi naturæ diuinæ. Atque ita hæc posterior pars omnino probanda videtur. Neque obstat argumentum sumptum à significatione vocis; nam existere commune est, & naturæ, & personæ, imò & ipsi personalitati: si ergo sit sermo de existentia naturæ, de quà locuti sumus, illa non includitur formaliter in conceptu subsistentiæ, sed præsupponitur, & includitur tanquam additum, ita vt non dicatur subsistentia esse existentia per se, sed dicatur potiùs perfeitas existentiæ, seu modus per se naturæ existentis: si verò loqui velimus de existentia ipsiusmet personalitatis, illa intrinsecè includitur in cōceptu subsistentiæ actualis, sicut includitur in conceptu cuiuscunq; entitatis: & sic etiam in Trinitate subsistentiæ relatiuæ existētias relatiuas includunt, & in mysterio Incarnationis subsistentia humanitatis includit intrinsecè increatam existentiam relatiuam Verbi diuini.

XXX. *Altera obiectio soluitur.*

ALiud argumentū erat, quia suppositа existētia in substantiali natura, ille modus per se essendi sufficienter intelligitur per solam negationem essendi in alio, si natura illa quę talem negationem habet, completa sit, vt excludamus animam rationalem separatam, & partes etiam integrantes, quæ natura sua tales sunt, etiamsi actu separentur, vt esset manus aut pes si cum eadem materia & forma conseruarentur separata: idemque multi censent de sanguine: secus verò est de partibus homogeneis, quibus accidentarium est, quod sint partes: & ideò statim ac separantur, sunt integra suppositа. Vnde sumitur noua cōfirmatio; nam hæc pars per solam negationem vnionis cum toto sit suppositum: quid ergo necesse est nouos modos excogitare positiuos? Confirmatur tandem, nam fingamus naturam substantialem completam cōseruari à Deo sine tali modo positiuo cū sola negatione vnionis ad aliud suppositū, talis natura esset per se existens, quia esset existens, & non in alio, neque vt pars alterius, neque vt dependens ab aliquo sustentante: esset ergo existens in se ac per se: ergo totum hoc sufficienter concipitur per solam negationem.

XXXI. Ad argumentum hoc responsum fere est ex dictis superiùs contra Scotum: ostendimus enim, supposito Incarnationis mysterio, non posse intelligi, quod subsistentia creata in sola negatione consistat, aut quod addat solam negationem suprà existentiā naturæ: nam licet natura substantialis sit cōpleta in ratione naturę, non tamen in genere entis & substantiæ, & ideò indiget positiuo cōplemento. Ad confirmationem verò de partibus homogeneis sequenti sectione dicendum est latiùs, nunc breuiter respondetur, quando pars aquæ, verbi gratia, separatur ab aqua, vel nouam acquirere subsistentiam, vel certè nouum positiuum terminum, ratione cuius, quæ erat partialis incipit esse subsistentia integra.

XXXII. Ad vltimam confirmationem, aliud est quærere an ille casus sit possibilis, aliud quid esset dicendum de natura sic existente, data illa hypothesi per possibile, vel impossibile. De priori puncto dicemus inferius. De posteriori, qui in dicta cōfirmatione tangitur, dicendum est, in eo casu humanitatem sic existentem non fore personā, neq; subsistentē propriè, quia licet actu non esset in alio, tamen ex modo existendi non repugnaret illi esse in alio supposito, ciq; vniri secundum se totam, quod repugnat personæ vt persona est. Vnde de ratione personæ est non solum vt negatiuè non existat in alio, sed etiam vt contrariè (vt sic dicam) seu repugnanter positiuè ita existat, vt omnino ei repugnet esse in alio. Atque in hunc modum explicant aliqui effectū, quasi formalem subsistentiæ, seu personalitatis, scilicet, quod talis effectus sit reddere naturam quam terminat, vel potiùs personam ipsam quam constituit, prorsus incommunicabilem alteri personæ: quod quidem verum est, non tamen declarat directè & in se effectū personalitatis, sed à posteriori. Non enim potest forma, seu modus positiuus per se primò esse ad dandam solam incommunicabilitatem, quæ est effectus negatiuus: oportet ergo vt det aliquod esse talis cōditionis & naturæ, vt sit prorsus incommunicabile alteri personæ, cui innitatur, vel à qua sustentetur: hoc autem esse positiuum non potest à nobis aliter intelligi aut exponi, quàm per illum modum actualiter per se essendi, quē declarauimus. Sed de hac incommunicabilitate personæ & subsistentiæ creatæ dicemus plura in sequentibus.

Distinctio inter suppositum & naturā exponitur.

XXXIII. DIco secundò id quod suppositum creatum addit supra naturam, distinguitur quidem in re ab ipsa natura, non tamen omnino realiter tanquam res à re, sed modaliter vt modus rei à re. Priorem partem probant sufficienter omnia suprà adducta contra Durandum, & circa primum dictum opinionis Caietani. Et iuxta illam posset Diuus Thomas exponi, vbicunque ait suppositum in creaturis distingui realiter à natura: omnis enim distinctio, quę in rebus ipsis actu reperitur, solet latè realis vocari. Posteriorem partem sequuntur multi ex recentioribus discipulis Diui Thomæ, illi præsertim, qui existimant existentiam substantialem esse modum ex natura rei distinctum ab essentia separabilem ab illa, quo sensu videtur hanc sententiam tenere Soto in Dialectica quæst. 3. vniuers. & cap. de subst. quæst. 1. & 2. Physicor. quæst. 2. Potest autem hæc sententia tribus modis affirmari. Primo constituendo hanc distinctionem modalem, tam inter essentiam & existentiam, quàm inter existentiam & personalitatem inter se & consequenter etiam inter essentiam & personalitatem. Et hoc modo opinatur Soto, tamen & supponit falsum in ea distinctione existentiæ ab essentia, & illa suppositа distinctione, superfluè introducit aliam inter existentiam, & personalitatem, vt argumentis contra Caietanum factis, hîc cum proportione applicatis, ostendi potest. Alio modo potest hęc distinctio modalis poni inter essentiam & subsistentiam; non verò inter existentiam & subsistentiam. Et hic sensus supponit etiam sententiam Capreoli quam impugnauimus, & modalem distinctionem inter existentiam & essentiam actualem, quam nos negauimus. Tertio ergo modo nos asserimus distingui modaliter personalitatem, tam ab essentia, quàm ab existentia naturæ substantialis, quamuis hæ inter se non distinguantur. Et hoc sensu probatur primò, quia hæc distinctio sufficit ad saluandum omnia, quæ probant, hæc esse distincta ex natura rei, & maximè ad ea, quæ fides docet de mysterio Incarnationis, propter quæ præcipuè introducta est hæc distinctio: ergo non est cur maiorem distinctionem fingamus. Assumptum

D. Thom. 3. p. q. 4. a. 2. ad 3. a. 2. ad 3. & quodl. 2. a. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptum patet, quia hoc satis est, vt humanitas sine A tali modo subsistentiæ propriè conseruetur, & modo illi opposito afficiatur, scilicet, vnione ad aliam personam: facile enim potest res separari à modo, ex natura rei distincto: quæ res in materia de Incarnatione locis suprà citatis latè tractata est. Consequentia verò patet, tum ex illo generali principio, quod distinctiones nec multiplicandæ sunt, neque augendæ sine magno fundamento, & aperta necessitate: tum etiam, quia explicata hoc modo ratio subsistentiæ non est difficilis intellectu; illa verò entitas omnino distincta vix potest concipi quid, aut qualis sit, aut quomodo naturæ vniatur: oportebit enim vniri per alium modum ex natura rei distinctum ab extremis, prout contingit in vnione rerum realiter distinctarum.

XXXIV. Secundò declarari hoc potest proportionali exemplo suprà adducto de accidente, in quo actualis inhærentia ex natura rei est distincta ab existentia accidentis, non vt res distincta, sed vt modus rei: sic igitur è conuerso actu per se esse, & independenter ab alio sustentante erit aliquid distinctum à substantiali natura ciusque existentia, non tamen vt res, sed vt modus eius: sicut sedere & stare distinguuntur à quantitate.

XXXV. Tertiò, quia iuxta hanc sententiam expediuntur facilè omnia, quæ de hac subsistentia interrogari solent, & difficultates, quæ circa illam occurrunt. Vt, verbi gratia, an sit substantia, vel accidens; dicimus enim, esse substantiam quasi transcendenter sumptam vt distinguitur contra accidens: quia non potest substantia ab accidente formaliter accipere suum complementum; non esse tamen entitatem, sed modum substantialem, atque ita non directè, sed reductiuè poni in prædicamento substantiæ. Vnde etiam facilè respondetur illi interrogationi, quomodo subsistentia nō cōprehendatur in illa diuisione substantiæ in materiam, formam, & compositum: dicimus enim ibi diuidi substantiam prout dicit propriam entitatem substantialem: & ideò non includere modos substantiæ, nisi fortasse implicitè; nam vnio materiæ cum forma aliquid substantiale est, & non est materia, nec forma, nec compositum; implicitè verò in composito inuoluitur. Ad eundem ergo modum dici poterit de subsistentia, siue Aristoteles illam cognouerit, siue non. Rursus quæri solet in quo genere causæ subsistentia afficiat naturam. Et respondemus facilè affectionem modi nō semper includere propriam causalitatem, quamuis ad aliquam reduci possit. Id patet de vnione, de inhærentia, de dependentia & similibus: sic ergo dicimus, subsistentiam reduci quidem posse ad rationem formæ, nam est veluti vltimus actus naturæ, propriè tamen non esse causam formalem. Cuius argumentum est, quia potest suppleri à Verbo diuino, quod proprium rationem causæ formalis exercere non potest. Rectè ergo appellatur hæc subsistentia vltimus ac purus terminus naturæ, quia ante hunc modum existendi est natura, vt suprà dicebam, quasi in potentia, & in differentia quadam vt pōit in se esse vel alteri vniri: per hunc autem modum ita finitur & terminatur vt amplius indifferens non sit: idque absque causalitate, vel informatione, sed per intrinsecam modificationem. Quamuis autem nonnulla ex his possint aliquo modo declarari, etiamsi subsistentia fingatur res omnino distincta, tamen non omnia, neque cum eadem facilitate vel claritate.

Quartò, iuxta hanc etiam sententiam commodè XXXVI explicantur nonnulla quæ circa mysterium Incarnationis solent à Theologis disputari. Primum est, an possit humanitas terminata propria personalitate, etiam aliena terminari. Et communiter dicitur non posse, cuius ratio vix potest reddi, si personalitas propria est res omnino distincta. Si enim eadem humanitas simul vniri potest Patri, & Filio, vt probatiores Theologi docent, cur non poterit etiam vniri illi entitati, quæ est propria subsistentia, & filiationi diuinæ? Nam duæ vniones inter se non repugnant formaliter? At verò si subsistentia solum est intrinsecus modus per se essendi actualiter manifestam habet oppositionē proximam & immediatā cum modo essendi in alio vt in supposito: vnde conueniens redditur ratio ob quam non possit humanitas propria personalitate affecta simul aliena terminari.

Rursus quæri solet, an persona creata possit alie- XXXVII nam naturā terminare, & communiter creditur non posse. Huius autem ratio vix reddi potest, si personalitas est entitas distincta. Cur enim non potest Deus B illam in duabus naturis ponere, sicut potest idem corpus in duobus locis collocare, vel eandem albedinem in duobus subiectis? At verò si personalitas creata tantùm est modus naturæ, facilè redditur ratio, quia modus ita essentialiter definitur ad illam rem cuius est modus, vt nullam aliam possit afficere, nec simul, nec successiue, neque vllo alio modo: nam in suo essentiali modo afficiendi includit non tam inhærentiam vel vnionem, quam identitatem cum re quam afficit: & ideò non potest exercere effectum, vel quasi effectum formalem suum circa rem distinctam.

Præterea inquiri solet, cur non possit personalitas XXXVIII creata sine propria natura conseruari: sicut e contrario potest natura existere sine propria personalitate. Nam si personalitas est res prorsus distincta, nulla ratio sufficiens reddi posset cur non posset Deus illam seruare sine propria natura: tum quia nullum fere est sufficiens indicium huius distinctionis realis præter separationem mutuam: tum etiam, quia nulla implicatio contradictionis intercedit, neque es- C sentialis aliqua dependentia personalitatis ab actuali vnione cum natura, ob quam non possit ab illa separari, & separata conseruari. Quæ est enim hæc essentialis dependentia, si personalitas est res distincta? At si solùm est modus, facilis est ratio, quia de intrinseca ratione & essentia modi est, vt per seipsum sine alio modo vnionis intercueniente actu sit coniunctum, & modificet rem cuius est modus: & ideò conseruari non potest separatus à tali re: nam hoc ipso quod separatur, destruitur eius ratio formalis seu essentialis. Quod autē personalitas non possit sine propria natura conseruari, omnes supponunt: nam sicut intelligi non potest, quod conseruetur sessio sine sedente, aut statio sine stante, neque actualis inhæsio sine forma inhærente: ita nec per se esse sine natura existente. Omnes denique similes quæstiones optimè definiuntur iuxta hunc dicēdi modum, vt latiùs in 1. tom. 3. par. D. Thom. q. 2. 3. & 4. prosecutus sum, & in sequentibus nonnulla etiam attingam: est ergo hic dicendi modus probabilior, ac cæteris præferendus. Neque superest soluenda vlla ratio, quæ contra hanc conclusionem obiici possit, nam tractando opiniones Duran. Scoti, & Caiet, quæ sunt veluti inter se extremæ oppositæ, & inter eas hæc nostra sententia est media, omnibus est satisfactum.

Compo-

Compositio ex natura & subsistentia, qualis.

XXXIX. Dico tertiò. Personalitas creata veram facit compositionem cum creata natura, tanquam modus cum re modificata, seu tanquā terminus cum re terminabili. Hæc assertio satis probata est ex dictis contra Caietanum: & suppositis quæ diximus, est satis clara: nam compositio realis nihil aliud est, quam coniunctio eorum, quę in re distinguuntur, ad componendum vnum tertium: ita verò comparantur in præsenti natura & personalitas. Atq; ita satis declaratum esse relinquitur quo modo personalitas ad naturam comparetur, tam in modo afficiendi illam, XL. quam in distinctione, vel compositione cum illa.

Solùm posset inquiri de comparatione in perfectione, vtra scilicet perfectior sit simpliciter, vel in genere entis, naturane, an subsistentia eius. Nam si subsistentia est per se res distincta, videri potest res dubia, nam subsistentia est actus naturæ substantialis & vltimus, & si est propria entitas intelligenda videtur tanquam sustentans & fulciens ipsam naturā, meritò ergo existimari potest perfectior illa. Item a- B liqui ex his, qui existimant existentiam esse rem distinctam ab essentia, iudicāt esse perfectiorem, quia est actus eius: idem ergo fortasse iudicabunt de suppositalitate, quia etiam est actus, & terminus substātialis, præsertim cum, loquendo consequenter in illa sententia, probabilius sit subsistentiam esse omnino idem cum existentia substantiali.

XLI. At verò iuxta nostram sententiam absolutè verius est, substantialem naturam esse perfectiorem sua subsistentia; quia subsistentia tantum est quidam modus: natura verò est verè ac propriè substantialis entitas. Item, quia in substantia completa perfectior est essentia substantię, quam modus eius. Deniq; hoc confirmatur, quia alias Verbum non assumsisset præcipuam entitatem, quæ est in homine, quod est inconueniens. Imo Scotus, vt sectione præcedente vidimus, reputat inconueniens, quod Verbum non assumpserit aliquam entitatem positiuam & substantialem, quæ in nobis fit. Quod nos etiam facilè concedemus esse inconueniens de propria entitate: negamus autem esse inconueniens de modo existendi ipsius naturæ: quin potiùs est necessarium & aptissi- C mum ad explicandum mysterium. Nā hoc ipso quod humanitas nō fuit sibi relicta vt in se subsisteret, sed insita Verbo, necesse est, vt modum essendi mutauerit, non tamen quod entitatem amiserit. Sicut quantitas cùm separatur à pane per consecrationem, mutat internum modum essendi, sine ablatione alicuius entitatis propriæ & intrinsecæ. Vnde sicut in accidente, si comparetur actualis vnio quantitatis ad ipsam quantitatem, est quid minus perfectum, quàm ipsa quantitas, ita è conuerso in substantia modus subsistendi est quid minùs perfectum, quàm ipsa natura.

XLII. Vltimò potest inquiri, an personalitas comparetur ad naturam vt actus intrinsecus, vel extrinsecus eius. Ad quod facilis est responsio ex dictis: si enim actus intrinsecus dicatur actus essentialis, sic personalitas nō est intrinseca naturę, quia non est de essentia rei vt ostensum est, aliàs non posset ab illa distingui, quia nihil magis est idem cum re quàm essentia eius. Potest autem personalitas dici intrinseca naturæ, vel quia illi est intimè coniuncta, vel quia ex natura rei illi debetur. At verò respectu personæ dici potest intrinseca tanquam de intrinseca ratione, & constitutione eius, quia illam intrinsecè componit, vt superiùs contra opinionem Capreolo attributam satis probatum est.

SECTIO V.

Vtrùm omnis subsistentia creata indiuisibilis sit, & omnino incommunicabilis.

I. EX dictis in sectione præcedente colligi potest definitio, seu descriptio subsistētiæ creatæ, de qua sola nunc agimus, videlicet esse modum substantialem vltimo terminantem substantialem naturam constituentemq; rem per se subsistentem, & incommunicabilem. Cuius descriptionis omnes partes declaratæ à nobis sunt, præter vltimam de incōmunicabilitate: quamquam enim hæc non sit de ratione subsistentiæ vt sic, nam in Deo reperitur subsistentia communicabilis: est tamen de ratione subsistentiæ creatæ propter limitationem eius, vt in superioribus tactum est. Ac propterea omnis subsistētia creata est suppositalitas vel personalitas, de cuius ratione est incommunicabilitas, sine vlla cōtrouersia. Ad explicandum autem exactè hanc incommunicabilitatem, coniungimus aliam proprietatem de indiuisibilitate subsistentiæ, & ab ea incipiendum est quoniam eius cognitio conferet ad dictam incommunicabilitatem intelligendam. Non est autē quoad hanc partem difficultas de rebus spiritualib⁹, quia certissimum est earum subsistentiam esse indiuisibilem sicut & naturam: oportet enim, vt inter se proportionem seruent: vnde sicut vtraq; spiritualis est, ita etiam indiuisibilis.

Sitne subsistentia rerum materialium diuisibilis.

II. HInc verò nascitur difficultas quoad substantias materiales: nam cum earum natura diuisibilis sit videtur necessariò earum subsistentia esse etiam diuisibilis, propter rationem tactam, quia oportet vt inter se proportionem seruent, & declaratur in hunc modum, quia natura materialis dupliciter est diuisibilis, vno modo essentialiter, seu in partes essentiales vt humanitas in corpus & animam, & quælibet alia in suam materiam & formam, vel quantitatiuè, seu in partes integrales, vt vna aqua in multas, &c. Et ratione vtriusque compositionis, seu diuisibilitatis videtur necessarium vt subsistentia materialis diuisibilis sit: ratione quidem prioris compositionis, quia subsistentia non est entitas simplex distincta realiter à materia & forma, cùm non sit entitas distincta à tota natura composita, vt ex sectione præcedenti patet: est ergo modus totius naturę integrę proximè & immediatè totam illam vt sic, id est, vt completam & integram afficiens: ergo sicut ipsa natura non est simplex, sed cōposita, ita & eius subsistentia non est modus simplex, sed compositus: ergo est diuisibilis in ea ex quibus cōponitur. Et confirmatur; nam licet subsistentia sit modus ex natura rei distinctus à natura, tamen cùm non sit res omnino distincta, sed modus tantum: aliquam ēt identitatem habet cum ipsa natura, nō identificatur aūt cum aliqua parte essentiali naturæ, sed cū tota adæquatè: cùm ergo natura non sit simplex, sed composita & diuisibilis: necesse est vt subsistentia habeat similem seu proportionalem cōpositionem ac diuisibilitatem, quia intelligi non potest quod res aut modus simplex identificetur proximè & adæquatè cum re cōposita. Atq; hæc ratio cum proportione applicata etiam probat subsistentiā rerū materialium esse diuisibilē ex altero capite, id est

ob com-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ob compositionem ex partibus integrantibus. Et præterea est hic specialis ratio, quia materialis subsistentia non potest esse tota in toto, & tota in qualibet parte, quia hoc repugnat rei materiali: ergo oportet vt sit tota in toto & pars in parte, & hoc est esse diuisibilem.

III. In contrarium autem est, quia repugnat rationi subsistentiæ quod diuisibilis sit, eo quòd sit contra incommunicabilitatem eius. Nam si est diuisibilis: ergo pars subsistentiæ vnitur parti subsistentiæ: ergo communicatur vna subsistentia alteri per vnionem, quia nihil aliud videtur esse communicari, quam vniri. Et declaratur in vtroque membro suprà posito; nam si subsistentia est diuisibilis propter partes essentiales naturæ: ergo in supposito equi, verbi gratia, pars subsistentiæ est in materia, & pars in forma: ergo subsistit anima equi per subsistentiam partialem: ita vt sicut potest Deus conseruare animam equi separatam à materia, ita etiam posset conseruare subsistentiam partialem eius, quandoquidem in eo casu illam conseruaret subsistentem: consequens autē repugnat materialitati talis formę: alioqui etiam naturaliter posset in ea subsistentia permanere separata à materia. Cur enim potest rationalis anima sic cōseruari, nisi quia subsistens est? Rursus, si subsistentia esset diuisibilis ratione partium integrantium: sequeretur, duas partes aquæ inter se continuas esse duo suppositа partialia, nam habent partiales subsistētias & suppositalitates: consequens aūt est contra sensum omnium, & communem loquendi modum. Item sequitur aquam, quando actu separata est ab omni alia aqua, esse communicabilem secūdum se totam, & secundum subsistentiam suam, alteri aquæ seu toti ex vtraque composito: hoc autem est contra rationem subsistentiæ, vt dixi.

Prior sententia proponitur.

IV. IN hac re moderni Philosophi (antiqui enim nihil ferè de hoc disputarunt) sentire videtur subsistentiam omnem esse indiuisibilem, atque hoc esse de ratione illius ob incommunicabilitatem eius. Et qui ita sentiunt, consequenter negant, aut materiam, aut formam, materialem præsertim verè subsistere: de rationali autem anima dissensio est, vt dicemus. Negāt etiam partes integrales subsistere in toto, etiamsi separatæ possint per se conseruari, & subsistere. Vnde consequenter aiunt, quando aqua in duas partes diuiditur, totam subsistentiam aquæ diuisæ destrui, & duas alias de nouo produci: quia destruitur vnum suppositum, & incipiunt duo. Hic autem dicendi modus faciliùs intelligitur iuxta sententiam Caieta. asserentis subsistentiam esse entitatem omnino realiter distinctam à toto natura composita & consequenter à materia etiam, & à forma: nam suppositа illa sententia cessant multæ ex difficultatibus positis. Quia iuxta illam facilè dicetur in homine, verbi gratia subsistentiam esse quandam simplicem entitatē, eamq; fateri oportebit esse spiritualem, quia si simplex est non poterit esse composita ex spirituali & materiali, & quia formam consequitur & ad perfectionem pertinet potiùs spiritualis erit quàm materialis: atque ita fit vt sit indiuisibilis, & quod ex se primò afficiat animam & per illam corpus, vt ita tandē terminet totam naturam. In aliis verò rebus talis entitas materialis erit, & immediatè terminabit totam naturam, partes verò non nisi vt componunt naturam integram, & ideò, si illa natura dissoluatur, aut diuidatur, entitas subsistentiæ non manebit in partibus, sed destruetur, atq; ita est etiam indiuisibilis. At verò iuxta nostram sentētiam difficilius hæc doctrina defendi potest, & ideò absolute falsam illam censemus, & in omni opinione insufficientem ad hanc rem explicandam.

Quæstionis resolutio.

V. VT ergo rem totā declaremus, supponimus duobus modis posse aliquam rem dici indiuisibilem: vno modo quia omnino ex nullis partibus constat, vt angelus vel punct. s, alio modo quia licet cōposita sit, vel est indissolubilis, vt substantia cœli, vel si dissoluatur, extrema ex quibus componitur conseruari non possunt extra totum, quod interdum in vtroq; extremo cōtingit vt in minimo naturali; & in toto heterogeneo quoad aliquas partes principales: interdum verò in altero tātum, vt in brachio si à toto diuidatur, quia non manet idem quod anteà erat: omnibus ergo his modis intelligi potest subsistentiā esse indiuisibilem: quis autem illorum verus sit superest declarandum.

VI. B Dico primò, subsistentia rerum spiritualium est indiuisibilis priori modo. Hęc assertio per se nota est & satis probata in principio sectionis.

VII. Dico secundò. Nulla subsistentia materialis naturæ seu suppositi est hoc modo indiuisibilis. Hanc etiam conuincunt (vt opinor) rationes dubitandi priori loco factæ, & præterea declaratur: nam si subsistentia alicuius naturæ materialis esset hoc modo indiuisibilis, maximè propria subsistētia humanitatis: sed illa non: ergo nulla. Maior est euidens tū quia in cæteris euidentiùs procedunt rationes priùs factę: tum etiam quia in humanitate saltem anima est spiritualis. Probatur ergo minor, quia subsistētia hominis non est omnino spiritualis: ergo non potest esse priori modo indiuisibilis: neq; etiam est indiuisibilis vt punctus, vt per se notum est, & à fortiori patebit ex dicendis: ergo. Antecedens probatur primò, quia ostensum est subsistentiam non esse rem distinctam, sed tantùm modum naturæ cuius est terminus: ergo subsistentia totius humanitatis non potest esse spiritualis. Probatur consequentia, quia necesse est C rem spiritualem esse realiter distinctam ab humanitate: vel vt prorsus condistinctam ab illa, quod improbatum est, vel certe vt identificatam soli animæ, quod etiam repugnat principio posito, tum quia ostensum est, subsistentiam esse modum totius naturæ, atq; ita à tota illa distingui tantum modaliter, & non vt partem à toto: tum etiam, quia per subsistentiam humanitatis etiam materia ipsa terminatur, seu conterminatur: non potest autem sic terminari per rem omnino distinctam, qualis esset res spiritualis.

VIII. Secundò, quia, vt ostendimus, existentia humanitatis non est omnino spiritualis, sed composita ex partialibus existētiis, materiali & spirituali: ergo nec subsistentia est omnino spiritualis. Probatur consequentia, quia vt etiam ostendimus, subsistentia nihil aliud est, quàm modus existentiæ intrinsecus illi: ergo quando subsistentia est connaturalis, est etiā proportionata ipsi existentię, & consequenter composita ex aliquo spirituali & materiali, sicut ipsa. Tertiò probatur ex communi loquendi & sentiendi modo, quia homo non est spiritualis persona, sed materialis potiùs: at si personalitas eius esset spiritualis omninò dicenda esset persona spiritualis: sicut persona Christi hominis simpliciter dicitur increata, quia tota subsistentia eius increata est, licet natura humana in qua subsistit sit creata, sumit ergo persona vt persona huiusmodi denominationes potiùs à personalitate, quàm à natura: sed hoc ad modum loquendi spectat: priores verò rationes sunt, quæ rem declarant, quæ magis ex dicendis constabit.

IX. Dico tertiò. Omnis subsistentia rei materialis est dupliciter composita, scilicet integrali, & essentiali, vel quasi essentiali compositione. Prior pars probatur facilè ex conclusione præcedente: nā omnis subsistentia rei materialis est materialis: sed quidquid materiale est habet extensionem aliquam & consequenter compositionem ex partibus integralibus, quia nihil aliud est habere extensionem, quàm habere partes coextensas ad extensionem quantitatis, & hæ partes vocantur integrales. Hoc etiam probāt aliquæ ex rationibus in principio factis, præsertim illa, quod subsistentia totius aquæ, v.g. non potest esse tota in toto & tota in qualibet parte, cum non sit res spiritualis. Neq; etiam fingi potest esse in aliqua parte aut puncto indiuisibili totius aquæ: quis enim vel cogitare posset hoc figmentum? aut rationem reddere cur in vna parte, vel puncto potiùs sit, quam in B aliis? aut deniq; explicare quo modo in vno puncto existens totam substantiam reddat subsistentem?

X. Vnde contra hoc est etiam optimum Theologicum argumentum, quia Verbum diuinum, vt totum corpus humanum in se susciperet, & mirabili modo sustentaret, seu subsistens redderet, toti vnitum est, & omnibus ac singulis eius partibus, & sanguini, ac partibus eius, & simili modo vnitum manfit in triduo inanimato corpori: ergo propria corporis subsistentia, quam Verbum suppleuit, intimè etiam est in toto corpore, & singulis partibus eius, & non in aliqua determinata parte aut puncto illius. Cuius rei optimum etiam argumentum sumitur ab existētia: hæc enim intima est toti, & omnibus ac singulis partibus eius: sed subsistentia est intrinsecus modus, seu terminus existentiæ: ergo est quasi diffusa per totam illam, & intimè coniuncta singulis partibus eius. Sicut etiam actualis inhærentia formę accidentalis extensæ, & quantæ non potest esse in vna parte eius, sed in tota & in singulis partibus, in quibus est existentia eius, quia est intrinsecus modus & quasi terminus eius. Vnde sicut inhærentia accidentis materialis necessariò est composita ex partibus integrantibus, co C quòd talis forma ex similibus partibus constat, ita etiam subsistentia rei materialis ex eisdem partib⁹ necessariò componitur.

XI. Quocirca hæc pars huius assertionis non solùm procedit in nostra sententia, qua asseruimus subsistentiam esse modum & non entitatem distinctam, sed etiam in oppositа sententia, saltem quoad res omnino materiales (vt hominem excipiam) quod conuincit illa ratio, quæ generalis est in omni opinione, scilicet, quod talis entitas non potest esse tota in toto, & tota in qualibet parte cùm spiritualis non sit. Quis enim credat naturæ puræ materiali deberi spiritualem subsistentiam aut ex illa resultare? Quod si quis instet, entitatem materialem posse esse totam in toto, & totam in qualibet parte, vt multi sentiunt de animabus brutorum perfectorum: Respondemus inprimis, illam sententiam nobis non probari: nam forma quæ pendet à materia in fieri & esse, non potest naturaliter simul tota dependere à diuersis partibus materiæ. Deinde esto id concedatur in illis peculiaribus formis, non est extendendum ad entitatem materialem communem infimis materialibus substantiis, & quæ non solùm formam, sed etiam materiam suo modo consequitur, quia solùm debetur (maximè secundum illam sententiam) naturæ completæ, quæ in his rebus ex forma & materia constat.

XII. At verò in homine non procedit hæc pars iuxta prædictam sentētiam, nā consequenter dicere debet, subsistentiam hominis esse spiritualem: sed hoc iam est à nobis improbatū. Solum hoc discrimen nos cōstituere possumus, quod in homine subsistentia habet hoc genus extensionis seu compositionis solum ex ea parte qua includit materiam, & modum per se existendi, aut partialem subsistentiam materiæ, non verò ex parte formę, sicut in aliis rebus materialibus. Quæ differentia est per se satis nota, illa tamen non obstat, quo minus subsistentia propria humanitatis extensa seu composita ex partibus integrantibus dicatur: sicut etiam eius existētia vel ipsamet humanitas sic est composita, licet spiritualem formā essentialiter includat. Vt omittam esse in homine aliquas partes aliquo modo integrantes, quę non informantur anima rationali, vt sanguis & similes, quarū subsistentia (quæ non potest non esse materialis) ad cōpletam subsistētiam totius humanitatis aliquo modo pertinet, vt latiùs in q. 5. 3. p. tractaui.

XIII. Altera conclusionis pars, quę est de compositione ex partibus quasi essentialibus, proprie habet locum supponendo subsistentiā tantum esse modum naturæ: nā, si essentitas omnino distincta, licet fingi posset etiam composita, ita vt materia habeat suam entitatem partialem subsistentiæ, & forma suam, & ex vtraque componatur integra subsistentia, tanquam ex actu & potentia: licet hoc (inquam) fingi possit, tamen & nimis superfluum esset tot fingere entitates, & non esset id satis consequens ad ea principia in quibus illa sententia fundatur. Atque ita nec Caietanus, nec alij authores qui putant subsistentiam habere suam propriam entitatem, ponunt illam sic compositam, sed simplicem quoad hanc compositionem quasi essentialē, seu ex actu & potētia. In quo quidem loquuntur consequenter, patiuntur tamen difficultatem in explicanda subsistentia humanitatis quā necesse est, vt spiritualem esse fateātur, quod veritati consonum non videtur, vt in secunda conclusione probaui, vnde rationes ibi factæ ad hanc partem suadendam valere possunt. Præterea ex nostra sententia, quod subsistentia sit tantum modus, videtur necessariò inferri hæc pars vt in principio sectionis in prioribus argumentis sufficienter tactū est. Quia in vniuersum modus rei compositæ, qui ab illa tantum modaliter distinguitur, & adæquatè ac per se primo afficit totam illam vt sic, id est secundū se totā, & non ratione alterius partis: talis (inquam) modus necessariò participat compositionem proportionatam rei cuius est modus. Quia non potest aliter intelligi, quod modus intimè afficiat totam rem & omnes partes eius cum aliqua identitate reali, & sola distinctione modali: at in præsenti subsistentia ita modificat existentiam totius naturæ, vt tam existentiam materiæ, quàm existentiam formæ terminet ac modificet: ergo cū illis simul sumptis identificatur, & ideò necesse est vt cōpositionem includat, proportionatā compositioni ex materia & forma, quam essentialem vocamus.

Subsistantne res materiales ratione solius materiæ.

XIV. POsset tamen aliquis excogitare modum, quo intelligi pōit in rebus omnino materialib⁹ (hominem excludimus) subsistentiam carere huiusmodi compositione, nimirum, quia licet hæc subsistentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicatur esse totius naturæ, quia ex vi eius tota natura subsistit, non tamẽ per se primo afficit totã naturã vt sic, sed partem eius, sci. materiam primã. & ex vi illius subsistit totum seu ab illa redundat denominatio in totum. Quod in hunc modum potest declarari, nam ratio positiuæ subsistentiæ à nobis concipitur seu declaratur per illas negationes, per quas Aristoteles primam substantiam definiuit, quę sunt, *non esse in subiecto, non dici de subiecto*: hę autem negationes in rebus materialibus primam originem trahũt à materia prima, illa enim cum sit primum subiectũ, ex quo forma educitur, per se primò postulat non esse in subiecto, & consequẽter nec dici de subiecto si in individuo sumatur: forma verò quæ educitur de potentia materiæ, sicut ex subiecto fit, ita etiã est in subiecto: & ideò tota ratio subsistendi in huiusmodi rebus videtur existere in materia. Vnde Boëtius ille quem in 2. section. allegauimus, asserebat materiam primam esse maximè primam substantiã, qui errauit quidem in eo quòd aut existimauit materiã primã esse substantiam completã aut non aduertit sine completa natura nullam esse perfectè ac propriè primam substantiã: non tamen videtur errasse in eo, B quod materiæ primæ attribuit propriam ac perfectam rationem subsistendi ex se sufficientem vt ratione illius tota natura subsistat. Quod tandem cõfirmatur: nam materia propriissimè est per se, quia nulli subiecto aut sustentanti innititur, nec naturaliter inniti potest. forma autem materialis innititur ipsi materię vt sustentanti: ergo in tota natura materiali ratio & modus subsistendi est in ipsa materia, & non afficit formam in se ipsa: sed a materia redundat denominatio in totum.

XV. Quod si obiicias, cùm materia sit imperfectior quàm forma etiam materialis, videri inconueniens totam subsistendi rationem harum materialium rerum materiæ attribuere, & non formæ: Respõdetur, subsistentiam pertinere potiùs ad modum existẽdi, quã ad gradum entitatis, & ideò non esse inconueniens, quòd forma licet sit perfectior simpliciter in gradu entitatis, quàm materia, in quodam existendi modo sit minùs perfecta, quia depẽdet à subiecto, quod non habet materia. Et ideò fieri potest vt materia, licet sit minùs perfecta habeat subsistentiam, quam non habet forma.

XVI. Secũdò obiici potest, quia in humana natura subsistentia propria non est subsistentia solius materiæ: C ergo neq; in aliis rebus. Consequentia tenet à paritate rationis, antecedens verò certum videtur. Primò ex mysterio Incarnationis, nam Verbum diuinum solum illi rei fuit vnitum immediatè cui naturalis subsistentia vnitur: sed fuit vnitum immediatè non soli materiæ, sed etiã animæ vt certa fide constat; & in triduo declaratum est, mansit enim anima vnita Verbo ex vi prioris vnionis. Neque sola anima & caro secundum se, sed tota etiam humanitas fuit Verbo vnita immediatè: ergo propria subsistentia humanitatis non est tantum subsistẽtia materiæ, sed includit etiam subsistẽtiam animæ, & simpliciter dicit quandam completam subsistentiam totius humanitatis. Et confirmatur, nam hac ratione dicunt Theologi, Verbum diuinum non corrupisse subsistentiam præexistentem, sed impediuisse ne in humanitate fieret, vt patet ex D. Thom. 3. par. quæst. 4. art. 2. ad 3. si autem illa subsistentia esset solius materiæ, non tam fuisset præuenta quàm corrupta, præexistebat enim in illa materia, solumq; factum esset, ne materia illam haberet sub forma humana. Secũ- A dò probari idem potest ratione, quia in homine forma non solùm est perfectior quam materia in gradu entitatis, sed etiam in modo essendi, nam est tam independens à subiecto sicut materia, & ideò fieri non potest nisi per creationem sicut & illa: ergo est per se & consequenter tã subsistens sicut materia: ergo habet suã subsistẽtiam partialem, eò perfectiorem quo immaterialiorem, cùm ergo homo cõstet anima, & corpore, & principaliùs anima quàm corpore, magis subsistẽtia animę quàm corporis vel neutra propriè, sed subsistentia integra ex vtraq; compositi idem ergo erit suo modo in cæteris rebus.

XVII. Respondeti nihilominùs potest ad hanc obiectionem, negando consequentiam: de antecedente enim nõ videtur posse dubitari: imò vt suprà dicebam, si hominis subsistentia simplex esset, potiùs in anima, quam in materia ponenda esset. Non videtur autem esse eadem ratio de cæteris materialibus rebus, vt ex eadem ratione adducta colligi potest, nam in homine forma est independens à subiecto: in aliis verò forma est dependens, & ideò licet anima hominis terminetur per partialem subsistentiam, aliæ verò formæ non possunt tetminari, nisi per inhærentiam, vel quasi inhærentiam. Neque est inconueniens, sed videtur potiùs valdè consentaneum naturis rerum, vt natura hominis sit aliquo modo magis subsistens, quã omnes inferiores naturę: illa enim est secundum se totam, per se primò, & intrinsecè subsistens, quia cõstat ex duplici parte per se apta ad subsistendũ, & indepẽdente à subiecto: inferiores aũt naturæ solũ sunt subsistẽtes ratione vnius partis, & quasi per denominationẽ ab illa, quia habent alterã partem omnino dependẽtem à subiecto.

XVIII. Hæc sententia sic exposita (vt aliàs dixi) videtur aliquo modo probabilis, non tamen probãda vt vera. Nam in primis est aliena à modo loquendi & sentiendi Philosophorum & Theologorum: omnes enim sentiunt, quamlibet substantiam completã habere etiam suam completam subsistentiam, & ad eã non minùs, imò magis quodam modo concurrere formam quàm materiam, vt videre licet in authoribus suprà citatis, & in D. Tho. 2. cõt. Gent. c. 68. Vbi ait, substantiam compositam ex materia & forma esse vnam secundum vnum esse ex materia & forma constans, in quo tota substantia subsistit. Deinde argumentor vrgendo secundam obiectionem suprà factam, nam ex ea concluditur subsistentiam humanitatis componi aliquo modo ex modis partialibus animæ & materiæ, quos nunc breuitatis gratia subsistentias partiales vocamus (nam de hac appellatione & vero sensu eius infrà est dicendum) hinc ergo colligimus subsistentiam solius materię non esse cõpletam in ratione subsistentiæ, sed ad summum partialem, quia aliàs non posset componere cum subsistentia partiali animæ integram subsistentiam per se vnam: ergo illa subsistentia materię non potest esse sufficiens vt per illam subsistat quælibet natura integra substantialis. Patet consequentia, tũ, quia subsistentia debet esse proportionata naturæ, quam terminat: si ergo natura substantialis completa est: requirit subsistentiam completam, & non partialem, tum etiam quia aliàs sola existentia materiæ terminaretur per subsistentiam, & non existentia formæ, nec totius naturæ compositæ.

XIX. Ex quo præterea argumentari possumus: nam sequitur ex illa sententia, propriè & in rigore solam materiam esse substantiam in huiusmodi materialibus rebus, & no formam, & consequenter, nec compositum ex materia & forma. Patet sequela, primò quidem, quia substantia est, quæ habet esse substantiale: esse autem substantiale est illud, quod natura sua aptum est terminari p subsistentiam: sed sola existentia materiæ apta est terminari per subsistentiam, non autem existentia formæ, sed per inhærentiam tantum: ergo sola existentia materiæ est substantialis, non autem existentia formæ. Nec satis est, si dicatur, existentiam formæ terminari quasi mediatè per subsistentiam materiæ: nam hoc duobus modis intelligi potest. Primo quod subsistentia materiæ verè terminet, & quasi afficiat existentiam formæ proximè & in seipsa, & solùm dicatur mediatè hoc facere, quia prius natura afficit materiam: & hic sensus non habet locum in nostra sententia, tum, quia supponimus subsistentiam non esse rem distinctam, sed modum tantum eius existentiæ, quam proximè terminat, tum etiam, quia si existentia formæ est sic terminabilis, immeritò dicitur mendicare terminum à materia, & non habere illum ex se.

XX. Alter ergo sensus, & re vera in ea responsione intentus, est, existentiam formæ dici mediatè terminari per subsistentiam materiæ, quia talis forma inest materiæ subsistenti, & iam non indiget alio sustentante. Sed hoc non soluit argumentum factum, quia hoc modo etiam existentia quantitatis terminatur per subsistentiam materiæ, quia inest materiæ subsistenti, & iam non indiget alio sustentãte. Nec refert si dicatur indigere consortio formæ, vt esse possit, & in materia sustentari, nam etiam forma materialis indiget consortio quantitatis sine qua naturaliter, neque esse, neq; recipi posset in materia: ergo in hoc pares sunt. Imò hinc insurgit noua ratio, nã vix potest assignari differentia inter formam substantialem merè materialem & accidentalem, quia neutra confert formaliter per seipsam, seu modum sibi intrinsecum ad subsistentiam compositi, & vtraque confert materiæ aliquod esse actuale seu formale, in quo à materia pendet vtraque in fieri & in conseruari, quę ergo ratio vel differentia assignari potest cur vna potiùs substantialis dicenda sit, quàm altera? Neque enim satis est dicere, vnam habere entitatem substantialem, & aliam accidentalem, & inde esse petendam differentiam: nam genus entitatis non potest C aliunde sumi aut declarari, nisi ex ipso esse, & modo essendi: si ergo in modo essendi conueniunt, quia vtraq; æque pendet à materia vt subiecto, & non magis terminatur à subsistẽtia, vel ad illam confert vna entitas, quàm alia, non magis est substantialis entitas vna, quàm altera.

XXI. Vnde vlteriùs infertur ex illa sententia, res materiales non esse integra & completa suppositа, quod planè est absurdum: sequela verò patet, tum quia probabiliter ostensum est sequi ex dicta sententia in his rebus esse plus substantiæ quam sit in sola materia, tum etiam ad hominem, quia suppositum formaliter constituitur per subsistentiam: ergo si subsistentia est incompleta, non potest suppositum esse nisi incompletum. Vnde etiam confirmatur, nam, si subsistentia materiæ incompleta est, natura sua postulat compleri: ergo absurdũ esset, & præter naturę ordinem, quod in omnibus rebus naturalibus præter hominem, maneret sine complemento: sicut ergo essentia materiæ appetit complementum essentiæ, & existentia materiæ complementum existentiæ, ita etiam subsistentia materiæ complemẽtum subsistentiæ, nam ad hoc etiam natura sua ordinatur: ergo sub omni forma, sub qua naturaliter manet, habet A subsistentiæ complementum, sicut essentiæ, & existentię. Tandem ex mysterio Incarnationis argumẽtum sumitur; nam ex prædicta sententia sequitur formam sanguinis non fuisse immediatè vnitã subsistentiæ Verbi, sed solùm mediate ratione materiæ, seu subiecti, sicut accidẽtia quod est omnino falsum, vt constat ex D. Thom. 3. p. q. 5. & ex ibi tractatis. Sequela verò est manifesta, nam eo modo vnita est natura, vel pars naturæ Verbo, quo vniretur subsistentiæ creatæ, mediatè vel immediatè, si esset in proprio supposito.

Corollaria ex præcedenti doctrina.

XXII. EX his ergo omnibus concluditur omnem subsistentiam naturæ cõpletę & materialis esse aliquo modo cõpositam ex partibus seu extremis, quæ inter se comparantur ad modũ actus & potentiæ, & ad essentialem compositionem pertinent. Hoc sequitur manifestè ex dictis, quia ostensum est hanc subsistẽtiã non esse modum vnius tantùm partis, sed esse adæquatum modũ totius naturæ, per se primò terminantem illam, mediatè tamen afficientẽ aliquo modo singulas partes essentiales eius, scilicet, materiam & formam. Vnde necessariò fit, talem modum non esse simplicem, sed essentialiter compositum cũ proportione ad naturã & partes eius, quas affcit, omnis autem composito essentialis requirit extrema, quæ se habeant tanquam actus & potentia.

XXIII. Secundò colligitur ex dictis, huiusmodi subsistentiam includere & partiales modos ipsarum partium, & vnionem eorum inter se. Prior pars probatur, tum quia compositum includit extrema, ex quibus componitur, tum etiam quia subsistentia non est res omnino distincta, sed modus adæquatus naturæ compositæ. Posterior item pars est facilis ex dictis, quia subsistentia adæquata vnius naturæ, est per se vna, sicut & ipsa natura: oportet enim vt sæpe quod inter se seruent proportionem: ergo integra subsistentia totius naturæ non est tantum aggregatum quoddam partialium subsistentiarum, seu modorum materiæ & formæ, aliàs in ratione subsistentiæ non esset per se vna: includit ergo in suo genere vnionem aliquam illorum partialium modorum inter se, qua coniunguntur ad constituendam vnam adęquatam subsistentiam totius suppositi. Et confirmatur à simili, nam essentia vt sit vna, præter essentias partium materiæ, scilicet & formæ, requirit vnionem earum inter se, & idem est de existentia: ergo idem est de subsistentia. Tandem confirmatur, nam separata, verbi gratia forma hominis à materia, licet in singulis partibus maneant subsistentiæ partiales, non tamen manet subsistẽtia humanitatis, sicut nec humanitas ipsa: ergo sicut humanitas non est aggregatum materiæ & formæ (nam huiusmodi aggregatum manet dissoluta vnione, cùm tamen humanitas non maneat: ex quo necessario concluditur humanitatem per se & essẽtialiter includere vnionem) ita omnino de subsistentia philosophandum est, seruata proportione.

XXIV. Tertiò sequitur ex dictis, subsistẽtiam naturæ cõpletæ materialis non esse indiuisibilem priori modo suprà posito, vt in secũda etiam conclusione dictum est, id est simplicem, & incompositam. Nunc videndum superest, an sit etiam diuisibilis posteriori modo, id est resolubilis in ea, ex quibus componitur, conseruatis ipsis componentibus, vel vtroque, vel altero eorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Compositam subsistentiam in partes integrantes diuidi posse.

XXV. DIco quartò. Subsistentia materialis ratione cõpositionis ex partibus integrantibus, quantum est ex se diuisibilis est in partes, quæ post diuisionem conseruentur in suo esse, & incipiant esse integra suppositа seu integrę subsistentię. Dico *quantũ est ex se*, quia ex parte naturæ, seu subiecti potest interdum contingere, vt hæc diuisio non possit in actũ reduci, saltem naturaliter, vel quia substantia est incorruptibilis, vt in cœlo, vel quia est physicè indiuisibilis, vt in minimo naturali, vel quia substantia conseruari non potest sine tali partium integritate, vt quãdo animali caput abscinditur: tunc enim corrupta substantia, necesse est etiam destrui subsistentiam. At verò quoties substantia diuiditur in partes integrantes & retinẽtes eandem substantialem naturam, tunc etiam subsistentia totius diuiditur in partes integrantes, ex quibus constabat, quæ desinunt esse partes, non amittendo esse quod antea habebant, sed amittendo tantum vnionem, & hoc sensu dicimus subsistentiam materialem, quãtum est ex se, esse diuisibilem. Quod probatur, nam quando aqua quæ erat continua, diuiditur in duas partes, quę post diuisionem sunt duo suppositа aquę, subsistentia, quæ anteà erat vna & cõpositа diuiditur in duas: ergo subsistentię materiali quantum est ex se non repugnat hæc diuisio, si aliunde nõ repugnet ex parte formæ seu naturæ. Respondent aliqui tunc non diuidi subsistẽtiam, sed omnino corrumpi ac destrui quæ anteà erat, & duas alias generari. At hoc sine fundamento dictũ est, & ideò per se est incredibile: nam illa subsistentia imitatur substantiam cuius est subsistentia, sed substantia est diuisibilis, ita vt post diuisionem maneat in vtraq; parte diuisa eadem entitas substantiæ cum eadem singularitate, individuatione, & existentia, mutato tantùm modo vnionis seu terminationis: ergo idem erit de subsistentia. Respondent, non esse parem rationem, quia subsistentia est complementum suppositi: & huic complemento repugnat quod sit pars vnius totius complementi. Sed hæc responsio non potest cum superiùs dictis consistere: ostendimus enim, hanc subsistentiam rerum materialium non esse ita indiuisibilem, vt sit tota in toto, & tota in qualibet parte, & consequenter probatum est esse extensam, & habere partes: non ergo repugnat huic complemẽto totali habere partes inter se vnitas, & suo modo continuas.

Fonsec. lib. 5. Met. cap. 8. q. 6. sec. 5. ad 3.

XXVI. Neq; dicti authores afferunt rationem aliquam, quæ huiusmodi repugnantiam ostendat, neque re vera afferri potest, quia subsistentia est complementũ rei in ratione per se stantis & independentis ab aliquo sustentante, huic autem complemento non repugnat habere partes proportionatas rei cuius est complementum. Nam res ipsa, quæ per se subsistit, verbi gratia, tota aqua, constat ex partibus partialiter etiam subsistentibus, seu consubsistentibus cum toto & in toto, quia licet partes sint in toto componentes illud, tamen non sunt propriè in illo tanquã in sustentante, & ideò habere possunt in illo partem subsistentiæ, seu partialem subsistentiæ modum: nõ ergo repugnat huic complemento, quod constat ex partibus ipsius complementi inter se vnitis. Ergo pari ratione non repugnabit, quod dissoluta vnione conseruetur in vtraque parte substantię diuisæ entitas modalis vtriusque subsistentiæ, quæ anteà erat partialis propter vnionẽ & incipit esse totalis per diuisionẽ, neq; enim vlla vnio seu continuatio partiũ subsistentię magis est necessaria ad conseruationem subsistentiæ quàm ipsius substantiæ. Quocirca, sicut in huiusmodi subsistentia materiali intelligitur extensio partium, ita intelligi debet earum continuatio in aliquo termino communi sibi proportionato. Vnde cùm fit talium partium diuisio, solus ille terminus communis destruitur, & resultant noui termini extremi ac terminantes, & hac solùm de causa amittunt partiales subsistentię denominationẽ partialium, & incipiunt esse totales, sicut contingit in partibus quantitatis & materiæ seu substantiæ. Neq; affertur vlla ratio ob quam aliter sit philosophandũ de extensione, cõtinuatione & diuisione huius subsistentiæ, quàm aliarum rerum materialium. Neque sunt multiplicandæ sine causa generationes, & corruptiones rerum aut modorum realium. Ex vi autẽ solius diuisionis præcisè sumptæ non destruitur nisi sola continuatio, neq; insurgit quidquam aliud præter terminos terminantes loco termini communis, seu continuantis: non ergo destruitur tota entitas subsistentiæ quæ priùs erat, sed diuiditur in duas per solam earum discontinuationem.

Quomodo integra subsistentia hominis in partes quasi essentiales diuidatur.

XXVII. DIco quintò. In homine integra subsistentia totius humanitatis constat ex partialibus subsistentiis animæ & corporis, ita vt horum dissoluta vnione maneat in vtraq; parte compositi pars subsistentiæ, atq; ita fit vt subsistentia integra hominis sit diuisibilis quasi essentialiter sicut & natura. Hanc conclusionẽ indicauit Genebrar. lib. 2. de Trin. pag. 93. & 94. dicens, subsistentiam interdũ manare ab vno principio, vt in angelis, interdum à duobus, vt in hominibus animo & corpore cõstantibus. Et quoad eam partem, quæ ad materiam seu corpus spectat, communis est homini cum aliis rebus materialibus, & ideò in seq. concl. tractabitur & probabitur. Altera verò pars, quæ ad animã pertinet, est propria hominis, & in ea supponitur inprimis, animam hominis separatã à corpore verè subsistere, quod est certissimũ. Quod enim maneat verè existens de fide est, hinc autem ferè euidenter sequitur manere etiam subsistentem, quia per se existit indepẽdenter ab omni sustentante. Quod ẽt manifestè declarauit Incarnationis mysterium: nam anima Christi separata mansit Verbo vnita, & consequenter subsistens per subsistentiam Verbi: ergo signum est, ipsam ex se esse capacem propriæ subsistentiæ, quàm Verbum per vnionem impediuit, & altiori modo suppleuit.

XXVIII. De anima verò rationali corpori coniuncta solet esse quæstio, an pro eo statu subsistat: quidam enim simpliciter affirmant, quia etiam dũ est vnita corpori, non sustentatur, nec pendet ab illo. Caiet. 1. p. q. 76. art. 1. ad 5. & q. 90. art. 2. & Ferar. lib. 1. cont. Gent. cap. 68. fauet D. Thom. in 1. d. 8. q. 5. a. 2. Alij verò absolutè negãt, quia subsistere includit negationẽ existendi in alio ẽt per modum formæ. Caiet. 3. p. q. 6. a. 3. Alij verò (vt Fonseca lib. 5. c. 8. quæst. 5. sect. 4.) subdistinctione respondent, quia existimant subsistere vtroque modo accipi posse, scilicet, vt includit tantùm negationem dependentiæ à subiecto, vel sustẽtante, vel vt includit absolutam negationem existendi in alio etiam per modum partis aut formę. Et priori modo concedunt animam rationalem vnitã corpori subsistere, posteriori autem modo negant. Et-

Et idem ferè dicunt de anima separata, nã sub vna significatione fatẽtur eam subsistere, sub alia verò negant, scilicet, quatenus subsistere dicit negationem non solum actualis vnionis sed etiã aptitudinis existendi in alio per modum formæ vel partis. Sed hæc responsio multiplicando vocis significationes in eis sistit, & rem non satis declarat. Nos verò ad rẽ ipsam potissimum spectãtes, supponimus (quod suprà probatum est) rem non constitui subsistentem formaliter per negationẽ aliquam, sed per positiuum modum existendi, quem comitatur negatio omnis alterius modi illi repugnãtis, vt, v. g. negatio vnionis hypostaticæ ad aliud suppositũ. Nã sicut ex vnione hypostatica occasio sumpta est inquirendi & cognoscendi modum subsistentiæ naturæ creatæ, ita ratio huius subsistentiæ per negationem vnionis hypostaticæ, seu per immediatam repugnantiam inter modum per se subsistendi & modum vnionis hypostaticæ optimè à nobis declaratur. Sic igitur de anima separata nulla est dubitandi ratio, quin hũc modum positiuum habeat & consequenter subsistat, vt ostẽsum est. Difficultas ergo solũ esse potest, an ille modus positiuus & realis, à quo anima separata habet vt subsistat, illi de nouo acquiratur per separationem, an verò eundem habeat à principio creationis suæ in corpore. Nam si illum habet, ab illo denominabitur subsistens, nam hæc non est denominatio negatiua, sed positiua, si verò non habet, non erit subsistens, dum est in corpore: atq; ita, si rem spectemus, omnino cessat distinctio data.

XXIX. Existimo autem non posse satis demonstrari alterutram ex primis duabus sententiis. Quia vera resolutio ex hoc pendet, scilicet, an modus subsistendi animæ habeat formalem repugnantiam cum modo vnionis seu informationis corporis, nam vterq; modus est positiuus, vt partim ex dictis, partim ex disputatione de causis constat: si ergo formalem repugnantiam inter se habent, non poterit anima informans corpus habere simul modum subsistendi, atq; ita fiet vt anima in corpore non subsistat, si verò illi modi inter se formaliter non repugnãt, erit sine dubio subsistens anima, etiam dum corpus informat, quia talis anima nãtura sua capax est illius modi subsistendi, imò illum natura sua postulat, vel potiùs ab illa fluit statim ac non impeditur, vt patet in anima separata, si autem modus vnionis vel informationis nõ repugnat formaliter cum illo modo subsistendi, nihil habet anima humana, etiam dum est corpori vnita, quod propriam eius subsistentiam impediat: habebit ergo illam. An verò illi duo modi subsistendi & informandi habeant inter se formalem repugnantiam, in neutram partem inuenio sufficientem demonstrationem, aut ostensionem.

Animam rationalem etiam in corpore subsistere.

XXX. EXistimo autem probabilius opinari, qui dicunt, non esse inter illos duos modos formalem repugnantiam: ideoque animam hominis, etiam corpori vnitã, verè subsistere. Ratio est, quia licet anima informet corpus, nõ sustentatur à corpore, neq; ab illo pendet, ergo, quamuis informet, existit in se, ac per se ratione suæ independentiæ. Confirmatur primò, quia vnio illa informatiua, longe distincta est ab vnione hypostatica, vt per se constat: ergo non est necesse vt includat formalem repugnantiam cum subsistentia, quã includit vnio hypostatica. Dices, quãuis anima non vniatur hypostaticè corpori, vniri tamen hypostaticè toti homini seu personæ hominis, & ideò non posse habere propriã subsistentiam. Sed hoc potiùs confirmat oppositum, nam anima rationalis non vnitur personæ hominis tantum vt mendicans ab illa subsistentiam, sed potiùs vt constituẽs seu conferens illam, vel totam vt interdum videtur D. Thom. innuere, vel saltem ex parte seu partialiter, vt nos opinamur: hæc autem vnio in persona nõ excludit, sed potiùt requirit partialem subsistẽtiam, sicut etiam partes aquæ vniuntur in vno suppositо, componendo integram subsistentiam eius, suis partialibus subsistentiis.

D. Th. 1. p. q. 76. ar. 1. ad 5. li. 1. cõt. Gen. cap. 68.

Secundò confirmatur ac declaratur hoc ipsum ex mysterio Incarnationis: anima enim Christi à principio creationis suę & toto suo tempore quo fuit vnita corpori, fuit etiam vnita hypostaticè Verbo diuino propria vnione ex se independẽte ab vnione ad corpus, quæ in illa mansit etiam post separationẽ à corpore: ergo vnio hypostatica animæ ad subsistentiam Verbi, & vnio informatiua eiusdem animę ad corpus non habent inter se formalem repugnantiam; ergo nec propria subsistentia animæ habet formalem repugnantiã, cum actuali informatione: nam vnio hypostatica supplet vicem proprię subsistentię, & illam impedit. Simile argumẽtum sumpsimus alibi ad hominem contra Caiet. nam ille concedit animam rationalem post resurrectionem informantem corpus gloriosum, fore subsistentem in ipso corpore: ex quo planè conficitur, informationem & subsistentiam non habere inter se formalem repugnantiam: ergo idem dicendum est de informatione in corpore corruptibili: hæc enim eiusdem rationis est physicè & essentialiter cum informatione corporis glorioši, sicut & corpus ipsum essentialiter idem est, licet diuersis qualitatibus affectum. XXXI.

Primo tom. 3. d. disp. 17. sect. 1.

Vltimò confirmari potest, quia anima rationalis fit per creationẽ priùs natura quàm vniatur corpori: ergo fit subsistens in eo instanti in quo creatur: ergo manet subsistens dum informat corpus. Antecedens est certum, & posterior cõsequentia euidens, quia anima rationalis in eodem instanti temporis, quo creatur, informat corpus: si ergo in illo instanti creatur subsistens, simul habet subsistentiam cũ informatione, quia non potest in eodem instanti temporis prius natura recipere positiuum modum subsistentiæ, & illo priuari propter vnionem ad corpus, quia hoc inuoluit apertam contradictionem. Quod si in illo primo instanti habet anima vtrumq; modũ, subsistentiæ & informationis, etiam toto tempore, quo est in corpore habebit vtrumq;, quia tales modi non magis inter se pugnant in quouis tempore, quã in vno instanti. Prior verò consequentia probatur ex D. Tho. 1. p. q. 45. a. 4. vbi probat, creari esse propriũ rerum subsistentium: si ergo anima hominis in corpore creatur, etiã in eo subsistit. Responderi potest, creationem posse terminari ad existẽtiam absq; subsistentia. Sed quamquam supernaturaliter & miraculosè hoc verum sit, vt in creatione animę Christi cõtigit, naturaliter tamen non videtur id fieri posse, cũ non sit rerum naturis consentaneum, nã creatio natura sua tendit ad rem subsistẽtem: vnde eius efficacia non potest impediri ex naturali conditione rei quæ creatur. Ex quo potest noua ratio in hũc modũ formari; nã sicut anima rationaliter ex natura sua petit fieri per creationem, ita ẽt petit subsistere, ad q. vltimatè tendit creatio: cũ ergo petat ẽt informare corpus, signum est has duas cõditiones non esse inter se repugnantes: non enim potest anima ex natura sua simul repugnantes conditiones postulare. Quod si XXXII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

illę conditiones repugnantes essent, potiùs subsistę- A tia impediret informationem quam è cõuerso, quia illa est intimior creationi, concreatur. n. subsistẽtia seu intrinsecè consequitur ad terminum creationis: informatio verò seu vnio ad corpus fit per distinctã rationem extrinseci agentis.

XXXIII. Sic igitur satis probabiliter concluditur, animam rationalem, etiam dum est corpori coniuncta, habere positiuum modum subsistendi, & cùm separatur non acquirere nouum aliquem existendi modum positiuum, sed priuari solum positiuo modo vnionis ad corpus. Neque oportet vt loco illius positiuæ vnioni succedat in anima separata aliquis modus positiuus, formaliter repugnans vnionis ad corpus, sed sufficit sola carentia vnionis: estq; id magis consentaneum naturali conditioni ipsius animæ, quę ex se apta est ad vnionem, illamq; naturaliter petit, & ideò nunquam postulat modum aliquem existendi repugnãtem vnioni: non ergo est vlla ratio vel causa cur illi tribuatur etiãsi vnione priuetur. Et propterea etiamsi separata fit, quasi violenta manet, appetẽs corpus, quod certe non ita esset si vnioni succederet B alius modus existendi positiuus & connaturalis, & repugnans vnioni: sicut materia non manet in statu violẽto quãdo priuatur vna forma, quia illi alia succedit: esset tamen violẽter si omni forma priuaretur.

XXXIV. Ex his ergo probatã manet assertio posita: nam si anima rationalis in corpore suã habet subsistentiam partialem, quã retinet etiamsi à corpore separetur, necesse est vt integra subsistentia hominis ex partialibus subsistentiis animæ & corporis inter se vnitis componatur, & in easdem sit resolubilis seu diuisibilis per separationẽ animæ à corpore manente subsistentia partiali in parte separata. Et confirmari hoc potest ex mysterio Incarnationis: nam ad hunc modum vnio totius humanitatis componitur ex partialibus vnionibus animę, & corporis, & in eas fuit resolubilis: nam per separationem animæ à corpore sicut humanitas destructa est, ita & eius integra vnio ad Verbũ, manserunt autem partiales vniones in anima & corpore separatis, ita ergo censendum est de partialibus subsistentiis: nam vnio illa supplet subsistentiã propriã cum proportione. Neq; contra hanc assertionem occurrit noua difficultas ex parte ani- C mæ (nam de materia statim dicemus) quia cum illa subsistentia animæ incompleta sit, & partialis, nõ repugnat ei compositio integræ subsistentiæ, neq; etiam repugnat vt eadem res simul hoc modo subsistat, & sit pars, sicut de partibus aquæ supra dicebamus, quo exemplo vtitur ad rem præsentem D. Tho. 1. p. q. 75. art. 2. ad 1. & 2. ex quo loco planè constat illum fuisse huius sententiæ, quam etiã habet q. disp. de Anim. art. 1. ad 6.

De compositione, & dissolutione subsistentiæ in aliis rebus pure materialibus.

XXXV. Dico sextò. In aliis substãtiis materialib⁹ & corruptibilibus præter hominẽ, licet integra subsistentia totius cõponatur ex partialibus modis materiæ & formæ, & per eorum separationem dissoluatur, non tamen potest post separationem vterque partialis modus consequens esse, sed tantùm partialis modus materiæ, & ideò in his rebus sola materia habet partialem subsistentiam non tamen forma. In hac assertione explicamus modum compositionis subsistentię completę omnino materialis, quę res nõ est quidẽ facilis ad explicandum. Quod igitur huiusmodi subsistentia composita sit ex partialibus modis, qui per modum actus & potentię inter se cõparentur, in superiorib⁹ probatum est, atq; hos partiales modos materiæ & formæ attribuimus, quia cũ integer modus subsistentiæ realiter identificetur & adæquatè cum tota natura, necesse est vt partialiter cũ forma & materia idẽ sit, & consequenter, q⁹ materiæ & formæ partiales modi respondeant, ex quibus integra subsistentia componatur. Atq; hinc etiã necessariò fit, vt dissoluta vnione harum partium integra subsistentia dissoluatur & pereat: id enim cõmune est omni cõposito cuius partes separari possunt: constat autem in his rebus de quibus agimus, vnionẽ partium dissolui posse. Rursus in his rebus etiam est manifestum, dissoluta vnione non posse manere vtrumq; partialem modum, quia saltẽ ille non manet qui ad formam pertinet: cùm enim forma ipsa non maneat, nec modus eius conseruari poterit.

XXXVI. Quod verò ex parte materię idem maneat partialis subsistentię modus, non omnib⁹ probari videtur: nam cũ materia sit imperfectior quàm forma, videtur ab illa recipere modum & rationem subsistendi, & cõsequẽter mutata forma, necessariò debere mutari in materia partialẽ subsistentię modum. Deinde quia materia existens in toto, propriè non subsistit: ergo non habet propriũ subsistentiæ modum, quem retinere possit sub diuersis formis. Nihilominus tamẽ pars cõclusionis posita verior videtur, quia mutata forma, nulla realis entitas, vel modus substantialis mutatur in materia præter modum vnionis, qui longè diuersus est à modo subsistentiæ, etiamsi admittamus esse in materia talem modum vnionis distinctum ab vnione formæ, de quo suprà dictum est. Quod enim hi modi, scilicet vnionis & subsistentiæ, sint distincti, probatur primò à simili ex dictis de vnione & subsistẽtia animæ rationalis. Secundò, quia si Deus conseruet materiam sine forma vt facere potest talis materia careret omni modo vnionis ad formã, & nihilominùs esset subsistens: potest ergo conseruari modus subsistẽtiæ, sine modo vnionis: distinguuntur ergo ex natura rei. Tertiò idem colligi potest ex propriis rationibus taliũ modorum: nam modus vnionis est quasi respectiuus, essentialiter pendens ab altero extremo vnionis & compositionis: modus autem subsistentiæ est in se omnino absolutus; & ideò vix potest à nobis nisi per negationẽ declarari. Quartò ex mysterio Incarnationis, nã mod⁹ vnionis materiæ cùm forma non pugnat cum vnione hypostatica: nam materia actu vnita animę rationali, & formæ sanguinis, vel cadaueris fuit simul vnita hypostaticè Verbo diuino: at verò modus subsistentiæ propriæ directè repugnat vnioni hypostaticæ, vt ex dictis constat: sunt ergo illi modi diuersi.

XXXVII. Quod verò non repugnent hi duo modi simul esse in materia, probari potest eisdem argumẽtis quib⁹ hoc ipsum vel simile de anima rationali probauimus, scilicet quia materia non vnitur formæ & subiecto, vel vt sustentanti illam in suo esse: nam potiùs materia est primum subiectum formæ seu generationis, & ideò natura sua maximè postulat hunc modum existendi in se ac per se simul cũ vnione ad formam: ergo vtrumq; modum postulat, & vnus alteri non repugnat: neq; vlla probabilis ratio talis repugnãtiæ afferri potest. Item quia in mysterio Incarnationis corpus Christi Domini simul habuit vnionẽ ad animam, & vnionem hypostaticam ad Verbum loco propriæ subsistentiæ: ergo tale corpus natura sua haberet cum vnione ad animam proprium subsistentiæ modum, nisi per vnionem hypostaticam esset præuentum.

Deniq;

XXXVIII. Deniq; (vt ad id quod intendimus, deueniamus) A quod partialis modus subsistentiæ materiæ non ita pendeat à forma, vel ab vnione ad illam, vt necesse sit, mutata forma, mutari illum subsistentię modum probatur, quia nulla est ratio talis dependentiæ, nã ipsamet essentia seu existentia materiæ pendet à forma quatenus illam naturaliter requirit vt sit; & nihilominus mutata forma, non mutatur actualis entitas seu existentia materiæ, sed eadem numero perseuerat: ergo idem erit de partiali subsistentia ipsius materiæ. Probatur consequentia, tum quia subsistentia est proportionata existentiæ, tum etiam quia est tam absoluta sicut ipsa existentia: ergo non est cur magis pendeat ab hac indiuidua, & determinata forma, vel ab vnione ad illam, quàm ipsa existẽtia. Ex quo facile soluitur prior pars rationis in contrarium: est enim magna diuersitas inter formam materialem & materiam: quamquã enim forma sit absolutè perfectior quàm materia, in hoc tamen est secundum aliquid minùs perfecta, quòd plus pendet hęc determinata forma ab hac determinata materia quàm è conuerso: non enim potest eadem forma migrare à materia in materiam, sed eo ipso quòd B ab hac materia separatur, perit, materia autem migrat (vt ita dicam) à forma in formam, vel potiùs eadem manet sub diuersis formis in ea succedentibus. Quod prouenit vel ex diuerso modo dependentiæ: nam forma pendet à materia vt à propria causa, materia verò solùm pendet à forma vt à conditione requisita, ratione cuius ei debetur existentia, & eius conseruatio, & non sine forma: vel certè prouenit ex proprio munere primi subiecti: nam circa illam versatur actio agentis: & ideò necesse est vt sit apta permanere sub vtroq; termino: forma verò quæ est terminus actionis, non habet eam indifferentiam: & ideò si materialis sit, pendet in suo esse ab actuali vnione ad subiectum, quæ mutari non potest, manẽte & conseruata ipsa forma. Ex hac autem, eademq; radice prouenit altera differentia, scilicet, quòd materia mutata forma possit conseruari cum existentia & cum existendi modo: forma autem sicut non potest conseruare existentiam, mutãdo subiectum, ita etiam non possit existendi modum retinere.

XXXIX. Atq; hinc probata etiam relinquitur penultima conclusionis pars, scilicet, habere materiam suam C partialem subsistentiam, qua in suo genere concurrit ad componendam integram subsistentiam cuiuscunq; materialis substantiæ completæ. Nam habet proprium partialem modum existendi, quo cõponit subsistentiam totalem vt ostensum est: & ille modus talis est vt per illum habeat materia esse in se ac per se, & independens ab omni subiecto vel sustentante; & ratione eiusdem modi existendi potest eadem materia quasi in se manere sub diuersis formis, conseruato eodem existendi modo vt ostẽsum est: ergo ille modus existendi materiæ verè ac propriè est subsistentia saltem partialis. Respondent aliqui, hoc ipso quod materia pendet in suo esse, & modo essendi à forma absolutè seu in cõmuni sumpta, nõ posse habere talẽ existendi modũ proprium qui sit subsistentia. Et eadem ratione aiunt, materiã actu vnitã formę, multò minùs dici posse subsistere quàm animam rationalem vnitam corpori: nam anima rationalis ita est in corpore vt in suo esse simpliciter non pendeat, neq; ab hoc corpore, neque absolutè à corpore: materia autem pendet à forma, etiamsi absque hac vel illa forma esse possit. Alij verò vtuntur distinctione superiùs data, scilicet si subsistere solum dicat negationem inhæsionis in subiecto, sic materiam primam subsistere, si verò dicat, esse per se, id est non in aliquo à quo in suo esse pendeat, sic materiam primam non subsistere, quia est in composito, & ab eo pendet seu à forma eius.

XL. Sed, omissa vocis ambiguitate, quod ad rem spectat, dicendum est, dependentiam materiæ à forma nihil obstare quo minus in materia sit proprius modus subsistendi partialis: non enim omnis dependẽtia repugnat rationi subsistendi: omnis enim subsistentia creata pendet in primis ab agente, & præsertim à Deo: omne etiam suppositum materiale pendet suo modo à dispositionibus suis, sine quibus existere non potest: & consequenter ab eisdem pendet subsistentia talis suppositi: & ad hunc modum pendet materia à forma, veluti à substantiali dispositione ita intrinseca, & connaturali, vt sine illa esse non possit. Non ergo repugnat subsistentiæ huiusmodi dependentia, sed tantùm illa quæ est à subiecto vel supposito sustentante. Atque hinc fit (quod spectat ad vsum verbi subsistendi) verè dici posse materiam subsistere, quia hæc denominatio positiua est à mo- B do subsistendi, & non tantum negatiua, neq; includens (vt dixi) negationem omnis dependentiæ, aut omnis vnionis cum alio, aut essendi in aliquo tanquam in toto, cuius substantiam partialiter componat: sicut de anima rationali diximus, est enim quoad hoc eadem proportio. Veruntamen vt omnis tollatur æquiuocatio, addatur aliquid quo declaretur, materiam nõ subsistere vt integrum suppositũ, non enim nego quin *subsistere* simpliciter dictũ interdum in hoc rigore sumatur, vt colligitur ex D. Th. 1. p. q. 75. a. 2. ad 1. & 2. Dicatur ergo materia subsistere incompletè seu partialiter.

XLI. Superest vt dicamus de vltima conclusionis parte, quæ ad materiales formas substantiales pertinet, & si attentè considerentur quę hactenus diximus, videri potest obscura & non satis cum illis cohærẽs. Diximus enim subsistentiam suppositi purè materialis esse modum quendam compositum ex modis partialibus materiæ & formæ: diximus etiam modũ illum qui se tenet ex parte materiæ esse partialem subsistentiam: quo modo ergo intelligi potest alius modus partialis ex parte formæ, quin ille etiam sit C partialis subsistentia, cùm ex vtroq; resultet & cõponatur subsistentia completa? Aut si modus ille formæ subsistentia non est, quid, quæso, erit? Aut qualiter poterit ratio ei⁹ intelligi? Propter hoc ergo aliqui negãt illam partẽ cõclusionis positæ, & cõcedunt etiam formas materiales habere partiales subsistentiæ modos, & consequenter etiam fatentur illas subsistere, quamuis incompletè & in toto. Alij verò quoad hanc denominationem vtuntur distinctione superiùs adducta, scilicet, prout subsistere dicit solam negationem inhæsionis, sic dici posse has formas subsistere, non verò prout dicit negationem dependentiæ, & existentiæ in alio à quo pendeat. Veruntamẽ apud antiquos doctores nunquam appellantur hæ formæ subsistentes, neque dicuntur subsistere etiam incompletè. Imò expresè D. Tho. in loco proximè citato distinguens subsistens seu hoc aliquid in incompletum & completum, dicit priori modo excludere inhærentiam accidentis, & formæ materialis, posteriori autem modo excludere imperfectionem partis. In quo satis significat nõ posse formas materiales dici subsistere, etiam incompletè, seu eo modo quo materia vel anima rationalis subsistere dicitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Substantiales formæ materiales, nec partialem subsistentiam habent, nec subsistunt.

XLII. EX quo planè sit, non habere materialem formam proprium modum existendi qui sit partialis subsistentia: alioquí ab illo modo denominaretur subsistens, saltem incompletè. Vnde D. Thom. citato loco & cæteri Theologi tanquã proprium & peculiare attribuunt animæ rationali inter omnes formas informãtes corpus, quòd sit aliquid subsistens, eò quòd sit operans indepẽdenter à corpore vt organo seu instrumento; & in art.3. expressè negat Diuus Thomas animas brutorum animalium esse subsistentes. Et hoc sensu dicitur nomine Augustini in lib.de Ecclesiast.dogma.cap.16.& 17.solam hominis animam esse substantiuam,animas verò brutorum non esse substantiuas. Ratio verò est, quia subsistentia intrinsecè ac formaliter includit indepẽdentiam à sustentante, & maximè à materiali subiecto seu causa, à qua in suo esse res pendeat: sed in his formis materialibus nihil est (id est neque essentia, neque existentia, neque modus existendi) quod non innitatur materiæ vt sustentanti, quodq; ab illa non pendeat in esse, & conseruari in genere materialis causæ: ergo modus existendi talis formæ illi cõnaturalis, non potest habere veram rationem subsistentiæ partialis. Consequentia est per se euidens. Minor item est clara, satisque in superioribus declarata & probata,quia quidquid est in his formis est affixum materiæ: est enim commẽsuratum entitati & naturæ talis formæ, cui connaturalis est hæc dependentia.Deniq; nihil est in his formis quod nõ producatur, vel comproducatur per eductionem de potentia materiæ: nihil ergo in eis est quod non pendeat à materia vt à sustentante. Maior autem ꝓpositio etiam videtur satis constans ex communi omnium consensu: omnes enim per hanc negationẽ maximè declarant rationem subsistentiæ, & eam vt minimum ad subsistendum requirunt, licet multi aliquid vltra postulent vt vidimus. Item inhærentia directè opponitur subsistentię: omnis aũt dependentia à subiecto sustentante potest inhærentia appellari: atq; ita D.Thom. suprà,modum existentiæ formæ materialis, in materia inhærentiam appellat:

XLIII. repugnat ergo cum propria subsistentia.

Neque refert quòd in his compositis materialibus aliquid seu aliquis partialis modus ex parte formæ concurrat ad componendam integram subsistentiam totius. Non enim necesse est vt omne id ex quo aliquid componitur participet rationem vel denominationem totius: vt non quidquid componit lineam, est linea, neque omne id quod componit hominem est homo,si propriè loquamur: sic igitur non quidquid complet subsistentiam totius, est subsistentia etiam incompleta, sed est terminus quidam vel modus complens subsistentiam. Itaque fatemur subsistentiam integram naturæ omnino materialis, componi ex partialibus modis materiæ & formæ, dicimus tamen modum materiæ esse partialem subsistentiam, non tamen modum formæ, quia modus materiæ est quasi primum fundamentum seu basis totius subsistentiæ talium rerum, & nõ nititur priori fundamento aut subiecto. Vnde fit vt manere possit naturaliter quidem sine hac vel illa forma, vel quacunque determinata: supernaturaliter verò absq; omni forma, & absq; omni complemento quod ab illa prouenire potest. Modus autem formæ, licet sit complementum quoddam subsistentiæ totalis, non est autem propriè partialis & incompleta subsistentia,quia est talis modus,qui innititur priori subiecto & fundamento, à quo vt à sustentãte ita pẽdet vt sine illo sustineri aut esse non possit,non modo naturaliter, quod certissimum est, verum nec supernaturaliter. Quamquam enim materialis forma possit à Deo conseruari sine materia, modus tamen existẽdi quem habet, dum est in materia,non potest conseruari in illa forma separata à materia: tum quia per separationem intrinsecè mutatur modus existẽdi, tum etiam quia ille modus est quasi respectiuus, & dicens actualem habitudinem, & competit formæ non vtcunque,sed vt informanti,& componenti totum. Quod etiam optimè declarat, quantum ille modus deficiat à ratione subsistentiæ partialis. Vnde etiam constat differentia inter modum existendi animæ rationalis, & aliarum formarum; nam illa præter vnionem habet propriũ existendi modum independentem à materia. Atque ita sit vt homo nobiliori modo subsistat, quam omnes aliæ res materiales: subsistit enim & per se totus, & secundum materiam, & secundum formam, habetq; subsistentiam integram compositam ex partialibus subsistentiis, quam perfectionem non attingunt aliæ res materiales vt declaratum est.

XLIV. Sed quæres, an hic modus qui ex parte formæ materialis concurrit ad complendam subsistentiam totius, sit ipsamet vnio talis formæ cum materia,vel aliquis alius modus ex natura rei ab vnione distinctus.Videtur enim ex dictis sequi illud prius: diximus enim hunc modum talem esse vt sine materia conseruari non possit:huiusmodi autem dependentia seu tanta connexio videtur esse propria vnionis formæ cum materia.Item quia præter vnionem, quę includit substantialem inhæsionem, & dependentiã existẽtiæ talis formæ à materia, non videtur ad quid sit necessarius alius modus eiusdẽ formæ & existentiæ illius, aut quem effectum formalem habere possit circa existentiam talis formæ: non est ergo in tali forma alius existentiæ modus, nisi vnio seu adhæsio in materia.Sicut in forma accidentali actualis inhęsio in subiecto est modus existentiæ talis formæ, & quasi vltimus terminus eius, præter quem superuacaneum omnino esset alium fingere: idem ergo est in forma substantiali, quatenus cum accidentali cõuenit in informatione inhæsiua seu dependente à subiecto quod informat, quamuis differat in gradu seu perfectione talis inhæsionis. Quæ differentia optimè etiam declaratur iuxta eandem doctrinã, inhæsio enim formæ materialis differt ab inhæsione accidentis, quia illa prior talis est vt adiuncta incõpletæ subsistentiæ materiæ, cum illa compleat perfectam & integram subsistentiam in genere substãtię:ex quo constat illam esse substantialem modum: inhæsio autem accidentis nullo modo complet aut pertinet ad subsistentiã integræ substantiæ, sed est omnino extra genus & latitudinem substantiæ.

XLV. Quamquam hæc pars videatur specie probabilis, præsertim cum hæc pluralitas rerum aut modorum vitanda sit quoad fieri possit: nihilominùs tamen dicendum existimo hunc modum esse distinctum ex natura rei ab informatione, seu vnione, aut inhæsione formæ materialis in materia. Quod in primis declaro ex mysterio Incarnationis: Verbum enim hypostaticè sibi vniuit sanguinem (quem suppono habere formam distinctam ab anima rationali) & in triduo assumpsit cadauer, & iuxta veram & re-

& receptam sententiam potuisset assumere naturã leonis, & aliã similem: ex vi autem talis vnionis priuaretur natura assumpta integra atque totali subsistentia creata, & de facto ita contingit in sanguine, & in cadauere Christi iuxta sanam doctrinam: ergo priuatur tam incompleta subsistentia materiæ, quã omni cõplemento subsistentiæ, quod ex parte formę adiungitur, id est, illo partiali modo quem forma materialis secum affert ad complendam cũ subsistentia materiæ integram subsistentiam compositi:non priuatur autem forma sua informatione & vnione ad materiam propter assumptionem,vt per se notum est: ergo ille modus cõplens subsistẽtiam ex natura rei distinctus est ab actuali informatione, quia,vt in superioribus traditũ est, nullum est certius signum talis distinctionis quam realis separatio vnius ab alio, etiamsi mutua non sit. Nec video quo modo possit huic rationi satis fieri, nisi per assũptionem irrationalis, seu inanimatæ naturæ non vniri subsistentiam diuinam toti naturę creatę per se primò seu secundum se totam, sed tantùm secundum materiã. Veruntamen hęc euasio est in Theologia improbabilis,& plusquàm falsa, vt in libris de Incarnatione suis locis ostendimus. Et pręterea non soluit difficultatẽ: nam, si vnio sit ad materiã:ergo priuatur materia sua subsistentia partiali: ergo nõ potest in forma materiali manere aliquis modus qui ad rationẽ vel complementũ subsistentię pertineat, quia talis modus, directè ac pręcisè respicit modum subsistentię materię,& illum quasi actuat, & ab illo omnino pendet vt ostensum est: ergo reuoluimur cum eadem efficacia in rationem factam, scilicet, quòd talis modus est inseparabilis ab actuali informatione:& cõsequẽter ex natura rei distinct' ab illa.

XLVI. Atque hinc sumi potest Metaphysica ratio & ꝓpria huius rei,nam sicut in integra natura composita distinguimus entitatem naturę à completo modo subsistentiæ, ita in ipsa materia distinguimus essentialem entitatẽ ratione cuius est pars essentię seu naturæ compositę,& partialem modum subsistẽtiæ, ratione cuius componit integram subsistentiam totius. Sic ergo in substantiali forma intelligitur essẽtialis entitas formæ, quę est pars essentię & naturæ compositę; & hęc est quę informat materiam vt est etiam pars naturæ, & hęc actualis informatio nullo modo pertinet ad rationem subsistentię, sed pręcisè ad cõpositionẽ naturę, vt patet ét in Christi humanitate, quę includit informationem animę rationalis absq; vllo vestigio subsistẽtię creatę: ergo hęc informatio vt sic nullo modo pertinet ad complemẽtum subsistentiæ: ergo oportet aliquid aliud adiungere ex parte formæ. Alioqui sequetur,in materiali natura completa nihil esse, quod ad rationem subsistentiæ pertineat, præter incompletam subsistentiam materiæ, quod in superioribus improbatum est.

XLVII. Dicetur fortasse, his rationibus rectè probari aliquid aliud adiungendum esse ex parte formæ,præter vnionem cum materia, quatenus vtraq; est pars essentiæ,vel naturæ: hoc tamen nihil aliud esse præter vnionem existentiæ formæ ad subsistentiã materiæ. Nam, sicut in materia distinguuntur ex natura rei essentia & subsistentia partialis, ita in ipsa forma distinguitur vnio ad essentiam materiæ ab vnione ad subsistentiam, & per assumptionem hypostaticã vna separatur ab alia, nam forma sanguinis Christi vnita mansit essentiæ materiæ, non tamen subsistẽtiæ propriæ eius, cùm illam non habuerit:ergo hoc satis est ad efficaciã rationis factæ, & vt intelligatur subsistentia materialis naturæ compleri per solam hanc vnionem existentiæ formę ad subsistentiam materiæ. Sed hæc responsio nullo modo potest cõsistere: nam si rectè consideretur introducit in naturali compositione suppositi ex forma & materia quendam modum hypostaticæ vnionis, quod quã sit incredibile,& improbabile, per se satis patet. Declaratur autem assumptum, quia vnio hypostatica nihil aliud est quàm vnio vnius substantiæ seu existentiæ substantialis ad subsistentiam alterius vt per eam terminetur: hoc autem attribuitur formæ materiali cùm dicitur per suam existentiam vniri subsistentiæ materiæ,vt per eam terminetur.Nec refert quòd forma illa non sit integra substantia, sed partialis: nam etiam anima rationalis est partialis substantia, & nihilominùs vnio eius ad subsistentiam alterius est vera vnio hypostatica. Neque etiam obstat quòd subsistentia materiæ sit incompleta: imò tantò erit mirabilior vnio.

XLVIII. Vnde optimum conficietur argumentum. Nam subsistentia completa tãtùm potest naturaliter terminare completam naturam cuius est subsistentia, quam intimè afficit: ergo subsistentia incompleta tantùm potest naturaliter terminare illam incompletam naturam, quam intimè afficit vt modus eius intrinsecus, non realiter, sed modaliter tantùm ab illa distinctus:ergo subsistẽtia materię,ita adæquatè terminat intensiuè & extensiuè (vt aliàs Caietanus loquitur) partialem naturam materiæ, vt nõ possit, saltem naturaliter terminare existentiã formæ. Neque è conuerso existentia formæ possit quasi hypostaticè vniri subsistentiæ materiæ. Quin potiùs,si velimus argumentum retorquere, ex illa positione sequitur subsistentiam materiæ non esse incompletã, nam si talis est vt per eam terminetur existentia materiæ & formæ, & consequẽter existentia totius naturæ integræ, quid illi deest quo minùs completa subsistentia sit? Vnde ex illa sententia etiam sequitur,in toto materiali composito non esse aliam subsistentiam, vel complementum subsistentiæ præter subsistentiam materiæ: nam vnio existentiæ ad subsistentiam non est complementũ subsistentiæ, sed solùm via, vel quasi conditio necessaria vt existẽtia vnius per alienã subsistentiam terminetur, vt

C patet in Christi humanitate & vnione eius ad Verbũ.

XLIX. Quapropter nihil etiam obstat si quis respondeat, subsistentiam materiæ non esse alienam formæ substantialiter vnitæ ipsi materiæ; & ideò vnionem illam non esse similem hypostaticæ vnioni quæ est ad alienam subsistentiam: sicut è contrario multi cẽsent subsistentiam esse solius formæ præsertim in homine, & ad illam vniri essentiam & existentiam materię.Hoc (inquam) nõ obstat,nam cùm materia sit realiter distincta à forma, & imperfectam habeat subsistentiam: tantùmque sibi cõmensuratam,satis est aliena & extrinseca ipsi formę, vt non possit terminare subsistentiam eius,nisi intercedente aliqua pręternaturali vnione. Pręsertim cùm in superioribus ostensum sit subsistentiã vnicuiq; rei cõnaturalẽ non esse rẽ distinctam ab illa, sed modũ intrinsecũ illius. Illa verò opinio quæ tribuit formæ totam subsistentiã,supponit subsistentiã esse rẽ simplicem, & realiter distinctã,tam à materia,quàm à forma, & nõ esse terminum existentiæ, sed vel existentiam ispam,vel conditionem ad illam prærequisitam, quę principia nos non admittimus. Et iuxta illa magis consequenter attribuitur subsistentia formæ; vel vt radici respectu materialium formarũ, vel etiã vt

primo

Universidad de Deusto
Biblioteca

primo quasi subiecto respectu animæ rationalis: in nulla verò sententia dici probabiliter pōt, q; subsistentia materiæ terminet hypostaticè existentiā formæ, aut quod integra subsistentia totius compositi materialis, compleatur per solam vnionem existentiæ formæ ad materiæ subsistentiam.

L. Concludimus ergo sicut in materia præter entitatem essentiæ eius, quæ est quædam partialis natura, datur modus quidam partialis etiam, & incompletus, qui est vltimus terminus existentię eius, ita in forma materiali præter entitatem essentialem eius quæ est altera partialis natura, dari modum aliū partialem ex natura rei distinctum ab illa, qui est terminus existentiæ eius; & sicut ex essentiis partialibus materiæ & formæ inter se vnitis consurgit integra & completa natura, ita ex illis duobus modis materiæ & formæ, inter se etiam vnitis consurgere integram subsistentiam totius materialis naturæ. Rursus conueniunt in hoc illi duo partiales modi, quòd vterq; petit ex natura sua vnionem cum altero, adeò vt naturaliter neuter possit sine altero conseruari. Differunt tamen, quòd modus materiæ non innititur alteri vt sustentanti, sed solùm requirit illum quasi vltimum actum seu complementum suum. Vnde vlterius fit vt talis materiæ modus non requirat determinatè hunc vel illum modum formæ, sed quacunq; forma, vel modo formæ contentus sit, & successiuè possit idem permanere sub diuersis formis, & modis earum. Ex quo etiam colligitur, talem modum non terminare seu afficere materiam præcisè vt vnitam huic vel illi formæ, sed secundum se, quandoquidem variata quacunq; vnione ad formam ille modus existendi perseuerat in materia secundum se. Hęc verò omnia longe aliter contingūt in materiali forma. Nā inprimis sicut hæc forma habet entitatem innixam materiæ, ita modus existendi eius innititur modo existendi materiæ, & ab eo quasi fulcitur vel sustentatur. Ex quo fit vt sit ab eo inseparabilis, ita vt determinatè pendeat hic modus formæ ab hac subsistentia materiæ, nec possit aut variare hoc sustentaculum, & quasi migrare in aliud subiectum, aut omnino sine illo permanere. Rursus hinc coniectamus hunc modum formæ non afficere ipsam secundū se, sed tantùm vt vnitam materiæ. Non quòd non adhæreat (vt sic dicam) intimè ipsi formæ & existentię C eius quam terminat: id enim dici non potest: alioqui superfluus esset talis modus, neq; haberet proportionatam entitatem, quam immediatè afficeret, sed quòd non consequatur formam, neq; illam afficiat nisi vt vnitam materiæ: nam, sicut illa forma secundum se non est naturaliter capax existentiæ, sed tantùm vt vnita, ita etiam nec terminum seu modum existentiæ habet nisi vt vnita. Itaq; sicut materia prima ordine naturæ supponitur formæ, ita etiam eodē naturæ ordine in ea prę supponitur modus subsistētiæ eius: forma verò materialis primò intelligitur vniri materiæ, & in illa secum afferre modum quo cū materia componat rem completè subsistentē, quem modum habere non potest nisi prout vnita est tali materię, & ideò dicitur non afficere illam secundum se, sed prout vnitam.

LI. Et propter has differentias vocamus modum illū materiæ partialem subsistentiam, & materiam secūdum se subsistentem constituere dicimus: modum autem formæ non vocamus subsistentiam, etiam incompletam, & partialem, sed complemētum quoddam integræ subsistentiæ, quod non constituit huiusmodi formam secundum se subsistentem, sed cū A subsistentia materię complet integrum terminum totius suppositi completè subsistentis. Quòd si quis contendat, illum etiam modum formæ appellandum esse partialem subsistentiam, eò quòd sit quasi pars subsistentiæ totalis; primum infirma ratione nitetur, vt iam ostensum est. Deinde solum in modo loquendi à nobis, & à communi vsu Philosophorum discrepabit: nam (quod ad rem pertinet) negare non potest, quin ille modus innitatur materiæ, & ab illa pendeat. Ac denique absolutè ac simpliciter nemo potest dicere materialem formam subsistere ratione illius modi, sed solum esse in toto quod in ea subsistit. Declaratur hoc denique ex modo existendi quem haberet forma materialis, si per diuinam potentiam separata conseruaretur, & ex differentia inter modum quo tunc haberet, & quem habet vnita materiæ. Si enim Deus conseruet animam equi separatam à materia, & illi conferat positiuum modū per se essendi sicut confert quantitati consecratæ in Eucharistia: ille modus differet à modo existendi quem habet illa anima vnita materiæ in duobus. Primo, quia ille modus non habet ex se ordinem ad B materiam ratione cuius ab illa pendeat; secundo, quia directè repugnat cum vnione talis animæ ad materiam, quia talis anima non potest vniri materię nisi cum dependentia ab illa, quæ dependentia repugnat cum illo modo existendi, sicut modus quem habet quantitas separata repugnat cum actuali inhærentia. At verò modus existendi quem materialis anima habet naturaliter, non repugnat vnioni, & dependentiæ, seu inhęrentię in materia, imò natura sua illam postulat, & ideò talis modus non est subsistentia, ille autem quem haberet illa anima in prędicto casu separationis, re vera esset subsistentia. Quia esset modus substantialis, sicut & existentia, quam terminat: & esset modus per se essendi incompossibilis inhęrentię, quid ergo illi deesset ad rationem subsistentiæ?

LII. Dices, illa subsistentia essetne totalis an partialis? non enim videtur primum cum sit tantum in natura partiali, nec secundum, quia non est apta componere vnam subsistentiam totalem. Circa hoc multa dici possent, quę breuiter insinuabo. Primū est non repugnare partialem naturam subsistere per subsistentiam integram & completam, cum Christi anima subsistat per subsistentiam Verbi, quod saltem in triduo certissimū est; sic ergo dici potest illa subsistentia talis animæ esse quasi totalis, quia non est apta ad cōponendam aliam subsistentiā, sed in se est indiuisibilis. Secundū est, talem subsistentiam simpliciter in sua entitate esse imperfectā, & hoc sensu dici posse incōpletam, non quia ordinetur ad complendā aliam subsistentiam, sed quia tantum est apta ad terminandā incompletam naturam. Sicut modus per se quantitatis separatæ non est partialis propriè, quia non ordinatur ad componendū aliū, tamen est quid imperfectū, & incompletū in se, sicut etiā motus est in se quid incompletū, licet non ordinetur ad componendū aliū motū, & hæc duo vera sunt. Tertium verò posset aliquis addere, scilicet, posse à Deo fieri vt talis anima conseruata illa subsistentia vniatur materiæ, & tunc illa subsistentia cum subsistentia partiali materiæ componeret vnam: quod si hoc verum est, propriissimè dicitur illa subsistentia partialis. Hoc tamen mihi nō probatur, quia existimo materialem formam non posse vniri materiæ, nisi per vnionem includentem dependentiā à materia, & inhærentiam, quę subsistentię repugnat vt supra dixi.

For-

Forma enim non potest aliter informare, quam natura sua apta sit, quia causalitas formalis non potest suppleri, aut variari in eadem forma, at verò materialis forma non est apta informare nisi inhærendo suo modo, quare impossibile est vt informet subsistendo. Nisi fortasse adiuncto nouo miraculo, quod talis forma simul afficiatur modis oppositis, & ex natura rei repugnantibus, quod in his modis ita proximè oppositis, vt sunt per se esse, & inhærere, non existimo esse possibile, nisi constituendo eandem rem bis in rerum natura, seu in diuersis locis. Videantur, quæ de hac re tetigimus in tomo primo tertia parte disputatione decimaquarta sect. 1. & 3.

Satis fit argumentis in principio positis, & incommunicabilitas subsistentiæ declaratur.

LIII. ARgumenta, seu rationes dubitandi in principio sectionis positę priori loco non sunt à nobis soluendæ: probant enim & confirmant sententiam à nobis propositam. In his verò, quæ posteriori loco positæ sunt, attingitur difficultas alia, præciB puè intenta in hac sectione, scilicet quo modo subsistentia creata dicatur incommunicabilis: hoc enim esse de ratione suppositi certissimum est ex omnium Theologorum sententia in principio 3. lib. sentent. & 3. part. D. Thom. Quo sensu dixit etiam Boetius personam, esse rationalis naturæ indiuiduam substantiam, id est incommunicabilem, vt omnes exponunt. Subsistentia ergo creata, quæ suppositum semper constituit, incommunicabilis etiam esse debet: nam si ipsa communicabilis esset, quomodo posset rem incommunicabilem reddere. Hęc autem incommunicabilitas videtur repugnare cū his, quæ diximus de compositione subsistentiæ, & de vnione vnius subsistentiæ cum alia, quia omnis compositio fit per quandam communicationem: oportet ergo verum sensum huius incommunicabilitatis aperire.

LIV. Est ergo primò considerandum, varios esse modos communicationis, & non omnes excludi ex vi subsistentiæ seu suppositi. Est enim inprimis quædā communicatio extrinseca intentionalis, seu in genere causæ finalis, quo modo finis seu bonum dicitur communicare se ipsum, alliciendo ad sui dilecti C onem: & hoc modo constat subsistentiam & suppositum esse communicabilia, nam dicunt perfectionē aliquam per se amabilem. Alia est communicatio ēt extrinseca, sed realis, & effectiua, quomodo causa efficiens dicitur se communicare suis effectibus, & hoc etiā modo clarum est non esse de ratione suppositi vt sit hoc modo incommunicabile: imò verò ad suppositū maximè pertinet hoc modo se cōmunicare, nam (vt aiunt) actiones sunt suppositorum, & subsistentia quāuis non sit propria ac formalis ratio huius communicationis, non tamen excludit illam, imò est conditio necessaria ad hanc communicationem. Rursus est alia cōmunicatio intrinseca, & formalis: voco autem formalem, non tantùm illam quæ est in genere causæ formalis, sed omnem illam in qua res communicat, vel prębet alicui suammet entitatē seu formalitatem, quomodo etiam materia dicetur intrinsecè ac formaliter se cōmunicare cōposito. Hęc verò communicatio potest etiam esse multiplex, quędam est secundum rationem tantū seu cōmunitas rationis, quo modo species, genera, & alia superiora prædicata dicuntur communicari inferioribus. Et hanc communicationem excludit A inprimis incommunicabilitas suppositi & subsistētiæ, sed non est propria eius, sed communis cuilibet rei singulari, nam quælibet res singularis, siue sit natura, siue suppositum non potest pluribus inferioribus communicari. Imò ipsummet suppositum, vel subsistentia in tantum est hoc modo incommunicabilis, in quantum in re ipsa singularis est, nam ipsa ratio subsistentiæ, vel suppositi, prout abstractè cōcipi potest, communicabilis est secundum rationē, vt indicauit D. Thom. 1. part. quæst. 29. artic. 1. ad primum.

Alia est communicatio realis eiusdem rei singu- LV.
laris ad plura supposita, vel plura entia realiter distincta. Quæ potest dupliciter intelligi, scilicet vel per identitatem, vel per vnionē tantum. Priori modo nō reperitur talis communicatio extra diuinam naturam. Vnde incōmunicabilitas huic communicationi opposita, conuenit quidem omni subsistentiæ finitæ, non tamen ex eo præcisè quòd subsistentia singularis est, sed ex eo tantùm quòd finita est. Nam diuina natura, licet sit singularis & essentialiter subsistens, realiter communis est tribus personis realiter distinctis secundum totam suam perfectionem, & ipsammet subsistentiam absolutam: & è cōuerso omnis res finita, etiamsi non sit subsistens, est incapax huius communicabilitatis respectu pluriū & distinctarum rerum per identitatem, prouenit ergo hæc incōmunicabilitas ex limitatione. Quamquam autem hæc sit sufficiens ratio, & adæquata respectu creaturarum, non tamen respectu omnium rerum: quia diuinæ personæ secundum proprias relationes seu proprietates personales sunt hoc modo incommunicabiles per identitatem, non propter limitationem, sed propter relatiuam oppositionem, vel originis: ab hac enim prouenit distinctio diuinarum personarum, & consequenter incommunicabilitas vnius respectu aliarum, nam respectu inferiorum rerum potiùs prouenit ex eminentia, & infinitate, ratione cuius non possunt identificari cum rebus finitis & inferioribus, vt per se notum est.

Alia verò communicatio realis vnius & eiusdem LVI.
rei singularis respectu plurium & distinctarum, nō per identitatem, sed per vnionem tantùm, naturaliter saltem loquendo, repugnat suppositō & subsiC stentiæ creatæ: vnde hoc sensu etiam incommunicabilitas tali communicationi opposita, est de ratione illius. Imò iuxta probabilem opinionem Theologorum, etiam supernaturaliter seu per diuinam potentiam, omnis subsistentia creata est incommunicabilis, non solùm pluribus suppositis, quod indubitatum est, sed etiam pluribus naturis: subsistentia enim creata ita est alligata (vt sic dicam) proprię naturę quam terminat, vt nulli alteri cōmunicari possit, quod aliis verbis dici solet, suppositum creatū ita esse imperfectum, vt non possit alienā naturam assumere aut terminare. Quam incommunicabilitatem non habet diuina persona aut subsistētia: potest enim pluribus naturis communicari per hypostaticam vnionem saltem supernaturaliter: naturaliter enim id fieri non potest, nam licet esse hoc modo communicabilem cōnaturale sit diuinę personæ, vel subsistentiæ, ipsa tamen cōmunicatio nulli naturę creatę potest esse cōnaturalis, cumque fieri debeat per mutationem creaturę, & non Dei, necessariò sequitur vt per solam mutationem, vel actionem supernaturalem fieri possit. Vnde fit hanc incōmunicabilitatem absolutè sumptā nō esse de ratione suppositi vt sic, sed de ratione suppositi creati,

Imò

Universidad de Deusto
Biblioteca

Imò in ipsomet supposito creato non oritur ex aliqua conditione ad rationem suppositi pertinente, nam aliis etiam rebus conuenit, quę non sunt suppositа. Vna enim forma non potest naturaliter esse in diuersis materiis adequatè, nec vna materia sub diuersis formis inter se repugnantibus, neq; vnum accidens in distinctis subiectis, neq; vna natura in distinctis suppositis, & sic de aliis. Quòd ergo subsistentia creata non possit naturaliter communicari pluribus rebus, seu naturis, ex eo prouenit quòd limitata est & finita: ex eadem enim radice similis incommunicabilitas reperitur in omnibus exemplis adductis, & in aliis rebus aut modis similibus. Quòd verò etiam supernaturaliter eadem subsistentia creata incommunicabilis sit multis naturis, etiam existimatur prouenire ex limitatione eius, sed quia hęc communis ratio non sufficit, vt opinor, addendum est id oriri ex propria imperfectione subsistentiæ creatæ, scilicet, quia solùm est modus naturæ quam terminat, & non res omnino ab illa distincta. Est enim intrinsecum huic modo vt solam illam rem afficere possit quam modificat, quia in suo modo afficiendi dicit quandam identitatem cum re quam afficit. Vnde hoc non est proprium subsistentiæ, sed commune omnibus modis, tam substantialibus, quàm accidentalibus: quam rem latiùs tractaui in 1. to. 3. p. disp. 13. sect. 4.

LVII. Quid sit cōmunicatio formalis, & quibus rebus possit conuenire.

Porrò præter communicationē vnius rei respectu plurium, potest intelligi communicatio vnius rei respectu alterius per formalem vnionem, vel cōiunctionem aliquam, vt forma communicatur materiæ, & materia formæ, & sic de aliis. Atq; hoc modo nulla esse videtur res creata (vt diuina omittamus) omnino incommunicabilis: quamquam enim non omnis res omni modo cōmunicari possit, nulla tamen videtur esse res quæ nō sit aliquo modo communicabilis. Nam, vt dicebam, materia communicatur formæ, & forma materiæ, & accidens communicatur subiecto, & subiectum accidenti, & (quod ad rem præsentem spectat) subsistentia communicatur naturæ, cui intimè coniungitur, eam terminando, & natura communicatur supposito, cuius est forma & essentia, & ipsi etiam subsistentiæ communicatur, siquidem illi vnitur. Vnde concludi videtur, incommunicabilitatem absolutè sumptā nō posse esse de ratione subsistentiæ etiam creatæ, sed sub aliqua determinata ratione vel limitatione.

LVIII.

Quod vt declaremus, aduertendum est, aliud esse loqui de supposito, aliud de quacunq; re creata subsistente; aliud deniq; de subsistentia ipsa completa, vel incompleta. Suppositum enim absolutè dictum significat substantiam completam & totalem, atq; omnino determinatam in genere substantiæ. Vnde suppositum creatum vt tale est, omnino est incommunicabile, quia neque vlteriùs determinari pōt, aut quasi contrahi, vel modificari in genere substantiæ, & quamuis accidentia recipiat, quibus communicari videtur, non tamen recipit illa secūdum subsistentiam suam, sed secundum naturam, cuius signum est, quia ablata subsistentia, eadem accidentia manent; præterquàm quòd hæc communicatio accidentium est in alio genere, & valde extrinseca. Non potest autem suppositum creatum communicari secundum subsistentiam suam alteri naturæ substantiali, non solùm naturaliter, verùm nec supernaturaliter, vt diximus, atq; ita est omnino incōmunicabile. Formaliter autem ac propriissimè, & quatenus suppositum est, est incōmunicabile alteri A suppositо non solùm creato, sed etiam diuino, vt ab eo sustentetur seu terminetur: nam in ratione sua includit quòd sit vltimò terminatum: hæc ergo incommunicabilitas est propria suppositi vt suppositum est. Vnde etiam diuinis & increatis suppositis conuenit, nam licet suppositum diuinum communicabile sit creatis naturis, non tamen vt ab eis terminetur, sed vt eas terminet, & quasi in se sustineat.

LIX.

Neque huic incommunicabilitati obstat, quòd cùm vna aqua, v.g. vnitur alteri, ex duobus suppositis integris fit vnum; atq; ita videtur vnū suppositū substantialiter vniri & cōmunicari alteri ad cōponendum vnum tertium. Hoc (inquam) non obstat, quia cùm dicitur suppositum incōmunicabile, intelligitur formaliter seu cum compositione, id est manens suppositum: nam si amittat rationem seu complementū suppositi, id quod reliquum est, cōmunicari poterit, saltem vt pars toti, vel comparti. Atque ita contingit in prædicto exemplo, nam, cū aqua vnitur aquæ, vtraq; amittit aliquem vltimum terminum terminantem & complentem rationem totius, seu totalis substantiæ, quam suppositum significat, & ambæ acquirunt communem terminū, B in quo vniuntur per modum partium: & ideò quæ vniuntur, non sunt suppositа, sed potiùs vt vniantur, desinunt esse suppositа, atque ita semper verum est, suppositum vt suppositum esse incommunicabile, vel (vt ita dicam) inunibile substantialiter alteri suppositо. Diximus autem superiùs, substantias quæ sic vniuntur, non amittere totam subsistentiā quam antea habebant, sed solum indiuisibilem terminum eius; ex quo fit, vt partes aquæ post vnionem inter se possint dici subsistentes, non tamen suppositа: nam denominatio subsistentis indifferēs est ad totum, & ad partes, quæ participant subsistēdi modum, seu ad rem completam, & incompletam: denominatio autem suppositi, sicut & personæ, est solius substantiæ completæ, & plenè constitutæ in suo genere. Quod ex communi vsu horum nominū constat. Sic enim, vt notauit D. Thom. 1. part. q. 29. artic. 1. ad 5. anima rationalis etiam separata licet subsistat, non est persona, quia est subsistantia incōpleta, *sicut nec manus* (inquit) *nec quæcunque alia partium hominis*. Quod si quis dicat saltem posse vocari C suppositum incompletum, sicut nonnulli appellant animam semipersonam; respondendum est, id solum pendere ex vsu vocis, ideòque esse illam locutionem impropriissimam, & in rigore falsam: nam cùm dicitur suppositum incompletum, inuoluitur repugnantia in ipsis terminis secundum propriam significationem eorum, nam suppositum non significat nisi substantiam completam. Verum est, D. Th. interdum indicare illam distinctionem, non tamen sub nomine *suppositi, sed subsistentis, & hoc aliquid*, vt patet 1. part. q. 75. artic. 2. ad 1. vbi ait, *Hoc aliquid potest accipi dupliciter, vno modo pro quocunque subsistente, alio modo pro subsistente completo in natura alicuius speciei: primo modo excludit inhærentiam accidentis, & formæ materialis; secundo modo excludit imperfectionem partis: vnde manus posset dici hoc aliquid primo modo, sed non secundo modo, & idem est de anima.*

D. Thom.

LX. Subsistentia absolutè non reddit omnino incommunicabile naturam.

Quocirca, loquendo de subsistente vt sic, non includit eam omnimodam incommunicabilitatem quam includit suppositum. Nam in diuinis natura subsistens, etiamsi sit perfectum & completum ens, communicabilis est tribus suppositis, non vt ab eis pendeat, nec quia illis indigeat vt subsistat, sed propter suam infinitatē, ratione cuius communicatur multis

multis suppositis ineffabili quodā modo, per summam identitatem & simplicitatem. In creaturis autem non habet locum ille modus communicationis, & ideo si res subsistens sit etiam cōpleta, est omnino incommunicabilis, ac suppositum. Res autem incompleta subsistens potest esse communicabilis per modum partis, dummodo talis communicatio non sit per inhærentiam, nam hæc repugnat cum modo subsistendi vt dictum est: vnio autē per modum partis non repugnat rei subsistenti incompletæ seu partiali, cum possit dari subsistentia extensa, & constans ex partibus vt ostensum est.

LXI. Quæ incommunicabilitas de ratione subsistentiæ.

Atque ita facile cōstat quid dicendum sit de subsistentia ipsa in abstracto sumpta, nam, generatim loquendo, de ratione illius tantum est illa incommunicabilitas quæ opponitur inhærentiæ, seu inexistentiæ in alio sustentante: loquendo verò in particulari de subsistentia completa, quæ in rebus creatis semper est suppositalitas, vel personalitas, illa potest dici aliquo modo communicabilis vt quod, incommunicabilis verò vt quo, si Metaphysicorum more loquamur: illa enim quatenus est actus quidā naturæ, cui adiungitur, communicatur illi, & hoc B sensu dicitur communicabilis vt quod, constituit tamen rem omnino incommunicabilē, tū per modum formæ inhærentis quatenus subsistentia est, tū etiam per modum partis quatenus completa est: & hoc modo dicitur incommunicabilis, vt quo. Vnde consequenter habet vt etiam vt quod, sit incommunicabilis cæteris rebus, præterquam suæ propriæ naturæ; & vt illi etiam non sit communicabilis per inhærentiam, sed per intimam quandam modificationem & identitatem. Duobus præterea modis intelligi potest subsistentiam creatam, & cōpletam esse incommunicabilem vt quo, seu (quod idem est) esse rationem constituentem rem incommunicabilem. Primo respectu ipsius constituti per ipsam vt sic; & hoc est certissimum, quia illud constitutum est suppositum, quod vt tale est, omnino est incommunicabile, vt declarauimus. Secundo respectu naturæ quam terminat, id est, quod non solum suppositum ipsum, sed etiam naturam semel terminatam reddat incommunicabilem alteri suppositо, seu incapacem alterius subsistentiæ. Et hoc quidem, si solum secundum naturæ leges, & capacitatem naturalem intelligatur, est certissimum, & C per se notum. Si autem in ordine etiam ad diuinam potentiam, res est incerta, quamuis probabile sit hoc etiam modo reddi prorsus incommunicabilem naturam creatam, propria subsistentia terminatam. Quamuis nec de natura diuina, nec de creata terminata personalitate diuina, id verum habeat: de qua re dixi 1. tom. tertia parte disputatione 14. sectione secunda. De subsistentia denique incompleta dicendum est, constituere rem incommunicabilem per modum inhærētis, non tamen per modum partis: nam hoc ipso quod incompleta est, potest esse pars; & ideo illi non repugnat communicatio per modum partis, vt satis ex superioribus constat.

LXII. Duplex modus incompletæ subsistentiæ.

Solum occurrit vltimo aduertendum, dupliciter esse posse subsistentiam incompletam, scilicet, vel ex se & intrinsecè, vel ex accidente & (vt ita dicam) ratione status. Priori modo est incompleta subsistentia animæ rationalis, vel materiæ primæ; & ideo siue anima sit coniuncta, siue sit separata, semper subsistentia eius est incompleta, semperque est communicabilis, neque post separationem habet aliquem modum positiuum, communicationi A repugnantem; & propter hanc etiam causam non est suppositum. Posteriori autem modo est incompleta subsistentia partis aquæ quando vnita est alteri parti, quia solum propter statum non est terminata proprio & incommunicabili termino. Ac propterea si separetur, acquirit talem terminum, estque verum suppositum habens subsistentiam completam. Atque ita satis constat quo modo subsistentia incommunicabilis sit, & qua ratione hæc proprietas non repugnet diuisibilitati eius, seu compositioni ex partibus: & ita etiam sufficienter satisfactū est argumentis in principio sectionis positis.

SECTIO VI.

Quam causam efficientem, & materialem habeat subsistentia.

I.

EX his quæ hactenus diximus de formali ratione subsistentiæ, explicatæ sunt ferè omnes proprietates, & variæ diuisiones eius, nimirum in incōpletam & completam, in spiritualem & materialem, in simplicem & compositam, seu diuisibilem & indiuisibilem. Solum ergo superest dicendum in præsente sectione de causis eius, & in sequenti de eius effectibus. Inter causas autem subsistentiæ finalis declarata est, explicando munus & necessitatem eius: formalis autem nulla est, quia ipsa subsistentia est quasi forma, vel actus vltimus in suo genere: solum ergo dicendum superest de efficiente, & obiter aliquid attingemus de materiali.

II. Subsistentia omnis creata Deum requirit efficientem.

Duo ergo sunt incerta circa efficientem causam subsistentiæ. Primum est, necessariam esse aliquā causam à qua omnis subsistentia rerum creatarum fiat. Patet, quia hæc subsistentia est aliquid reale, & non est quid increatum aut æternum: ergo necesse est vt ab aliquo agente habeat suum esse qualecunque illud sit. Secundum est subsistentiam vniuscuiusque rei ab ea causa efficiente fieri, à qua fit res ipsa quæ subsistit, seu natura illa quam terminat subsistentia, itaque in angelis & rebus omnibus quæ per creationem fiunt, Deus ipse est causa efficiens subsistentiæ: in his autem quæ fiunt per generationem, generans ipsum à quo res genita fit, etiam confert illi subsistentiam. Hoc constabit magis ex dicendis, nunc breuiter probatur, quia tam creatio, quam generatio, per se primò & immediatè tendit ad rē subsistentem vt sic: ergo necesse est vt efficiens creationem vel generationem, efficiat aliquo modo subsistētiam sui effectus. Difficultas verò est etiā duplex: prima, an causa creans, vel generans rem subsistentē, se sola, & eadem omnino actione qua confert illi existentiam, cōferat etiam subsistētiam: secunda, esto actio sit aliquo modo diuersa, an sit immediatè à solo efficiente existentiam rei: vel an illam efficiat mediante ipsamet natura cuius est subsistentia.

Qua actione fiat subsistentia.

III. Aliquorum sententia. D. Thom.

CIrca priorem partem multi sentiunt eadem omnino actione fieri ab eodem agente totam rem subsistentem cum subsistentia ipsa, & existentia. Quæ sententia videtur sumi ex D. Thoma 1. part. quæstione 45. articulo quarto vbi ait, creari & fieri esse proprium rei subsistentis; quia eius est fieri cuius est esse: illius autem propriè est esse quod est subsistens: nam illud est quod habet esse: ergo sentit D. Thomas, vnicam esse actionem, qua fit res subsistens vt sic, per quam subsistētia ipsa comprodu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

citur seu concreatur. Quod testimonium non solã Diui Thomæ authoritatem, sed etiam efficacem rationem continere videtur. Et confirmatur, nam, quando accidens fit in subiecto, eadem actione fit entitas accidentis, & actualis inhæsio, vt nunc supponimus ex dictis in superioribus: ergo eadem ratione substantialis natura, & eius subsistentia vnica actione fit. Probatur consequentia, tum quia sæpe diximus eandem proportionem seruare modum subsistentiæ ad naturam substantialem, quam habet modus inhærentiæ ad naturam accidentalem: tum etiam quia sicut fit forma accidentalis inhærens, ita fit natura substantialis subsistens. Deniq; confirmatur, quia suppositum creatum est vnum ens simpliciter ac per se: ergo vna actione fit; ergo illa eadem actione & ab eodem agente consit, seu concreatur subsistentia.

IIII. Contraria sententia.

In contrarium autem sumi potest argumentum ex mysterio Incarnationis, in quo videmus animam rationalem esse creatam eadem actione, qua crearetur si non esset Verbo vnienda, & eiusdem speciei cum actionibus quibus aliæ animæ rationales creantur; vt suppono ex his quæ latè tractaui in primo tomo tertia parte disputatione 8. sectione 1. ergo creatio animæ vt talis est non terminatur ad subsistentiam animæ, sed ad solam existentiam: ergo oportet vt subsistentia, alia actione seu alio modo fiat. Simile argumentum fieri potest de effectione totius humanitatis, & ad res omnes potest applicari. Nam angelus verbi gratia posset nunc vniri hypostaticè Deo quoad ipsius naturam, vt supponimus, & tunc desineret esse, seu conseruari subsistentia angeli: conseruaretur autem natura eius eodem modo, & in eadem existentia in qua nunc conseruatur: ergo est actio diuersa illa qua conseruatur existentia ab ea quæ subsistentia conseruatur, quandoquidem vna cessante permanet alia: ergo etiam est diuersa actio illa qua res accipit existentiam, ab ea per quam subsistentiam recipit: nam actio productiua, & conseruatiua, eadem est per se loquendo, si agens non varietur. Et cofirmatur ratione physica, nam actiones variantur iuxta distinctionem, & necessitatem terminorum, eo quod actio nihil aliud sit quam dependentia termini ab agente, quæ formaliter est modus quidam ipsius termini, realiter verò est ipsemet terminus vt progrediens ab agente, C sed subsistentia est aliquid ex natura rei distinctum à re subsistente, & ab existentia eius: ergo habet diuersam dependentiam & emanationem ab agente: sit ergo per distinctam actionem.

V. Duobus modis intelligi potest actionem hanc esse vnam vel plures: primo quod ita sit vna, vt sit indiuisibiliter eadem, ita vt effectio subsistẽtię nihil in re addat effectioni naturæ & existentiæ eius, quæ per subsistentiam terminatur. Alio modo intelligi potest effectionem subsistentię aliquid addere actioni creatiuæ seu productiuæ existentiæ rei. Hoc autem subdistinguendum est, nam duobus modis potest accidere; primo vt id quod addit effectio subsistentiæ sit actio omnino distincta ab effectione existentiæ, quamuis ex natura rei sit coniuncta cum illa. Secundo vt non sit actio distincta, sed veluti pars quædam eiusdem actionis, ita vt vna tantum sit actio, quæ ad rem existentem & subsistentem terminatur, illa tamen non sit simplex, sed composita ex partiali modo seu dependentia terminata ad existentiam, & alio partiali modo terminato ad subsistentiam. Sicut actio qua continuè fit calor vt A duo, vel calor bipedalis, est quidem vna, non tamẽ simplex, sed composita ex partialibus actionibus terminatis ad diuersos gradus, & ad diuersas partes caloris. Imò hæc actionis compositio potest adhuc duobus modis contingere; vnus est vt compositio sit talis & cum tanta dependentia partium inter se, vt non possit vna pars sine alia manere aut fieri; & hoc modo censemus esse vnam actionem qua fit, & vnitur subiecto accidens, & omnis forma quæ educitur de potentia materiæ seu subiecto. Alter modus est vt compositio hæc sit sine mutua partium dependentia, ita vt possit manere vna pars actionis sine alia, quod interdum vicissim & indifferenter contingit in vtraque parte, vt quando inter eas & terminos partiales earum nullus est ordo per se, sicut in exemplo posito de calefactione bipedali, posset enim fieri in dimidia parte tantum, idque indifferenter in vna vel alia. Interdum verò non est mutua hęc indepẽdẽtia sed vna pars actionis per se supponit aliam, & non potest esse sine illa, vel saltem quin illa præcesserit, quamuis è conuerso ea quæ supponitur seu est prior, possit esse sine subsequenti, sicut in exemplo de actione productiua caloris B vt duo, actio qua producitur primus gradus, posset manere sine subsequente, non tamen è contra.

Authoris iudicium.

VI. ARgumenta igitur posteriori loco posita sufficienter probant, actionem, qua fit subsistẽtia cum existentia rei, non esse ita vnam vt sit omnino simplex & indiuisibilis, alioqui nullatenus posset illa actio terminari ad rei existentiam, & impediri ne ad subsistentiam terminetur. Quia si actio re ipsa exercetur, necesse est vt habeat suum terminum: si ergo attingit vnum terminum, & non alium, vel vnam partem termini, & non aliam, ideo est, quia impeditur vel vna actio, vel vna pars actionis, & non alia: ergo actio quæ sic minuitur vel impeditur vt sic dicam, non potest esse omnino simplex, & indiuisibilis, huiusmodi autem est actio qua fit res tota subsistens, quandoquidem potest manere illa actio vt terminatur ad rem seu existentiam naturæ, sine actione subsistentiæ, ergo. Probant præterea rationes illæ effectionẽ existentiæ, & subsistentiæ rei non habere inter se mutuam ac necessariam dependentiam, quandoquidem potest vna sine altera permanere. Exiltimo autem hoc non esse verum indifferenter, seu vicissim ac mutuo, nam actio qua fit natura existens, potest esse sine effectione propriæ subsistentiæ, vt ex mysterio Incarnationis constat: non potest autem è conuerso fieri vt effectio existentiæ maneat sine actione productiua, vel conseruatiua naturæ existentis. Et ratio est, quia cum subsistentia tantum sit modus naturæ, non potest esse aut fieri nisi in ipsa natura, & actu terminãs illam: ergo ordine naturæ essentialiter supponit existentiam, & consequenter effectionem etiam, vel conseruationem ipsius naturæ; iuxta principia ergo à nobis posita, ita Philosophandum est, etiamsi alij iuxta alia principia aliter opinari cogantur.

VII. Neque priores rationes quidquam contra hæc efficiunt, nam ad summum eò tendunt, vt probent hanc actionem esse vnam, non vero quod sit simplex & indiuisibilis. Sicut è conuerso, licet posteriores rationes probent, vt dixi, illam actionem non esse vnam simplicem, non tamen probant definitè esse duas, sed vel esse duas, vel vnam cõpositã a quæ

quæ diminui potest, & quasi mutila, vel dimidiata A manere. Quid autem horum verius sit, inquirendũ supersedeo: pendet autem hoc ex posteriori puncto suprà proposito. Nam si solum agens quod existentiam efficit, facit etiam immediatè subsistentiã, videtur sanè vtrumque facere vna actione totali: si autem ipsum solum confert existentiam, subsistentiam autem non per se solum, sed medio aliquo principio ipsius rei subsistentis, confert, erunt actiones duæ, quia in rigore sunt à diuersis principiis: ob hanc igitur causam simul hæc tractanda sunt.

Quod sit principium proximum à quo manat subsistentia.

VIII. Rationes dubitandi.

EST igitur præcipua huius sectionis difficultas, an subsistentia effectiuè sequatur ex intrinsecis principiis naturæ existentis: an vero à solo extrinseco agente detur natura solum passiua seu quasi passiuè se habente respectu illius. Et videtur quidem hoc posterius verum esse. Primum ob rationem suprà insinuatam, quod actio agentis per se primò tẽdit ad rem subsistentem vt sic: ergo ipsum solum B est quod dat effectui totam entitatem, vsque ad subsistentiam. Secundò ex illi simili de accidenti, nam quando accidens fit vnitum subiecto, modus inhæsionis non est actiuè ab ipsomet accidente quod vnitur, sed solum extrinsecum agens, quod efficit accidens confert illi actualem inhærentiam: ergo si seruanda est proportio, idem dicendum est de subsistentia respectu naturæ substantialis. Tertiò, quia alias sequitur materiam primam esse principium intrinsecum actiuum suæ subsistentiæ, quod est contra naturam materiæ, nam cum sit pura potentia, non est actiua. Sequela patet, quia tam intrinsecè comparatur, & tantum connexionem habet illa partialis subsistentia cum materia, sicut subsistentia animæ cum anima, aut completa subsistentia totius naturæ cum ipsa natura. Quartò, quia alias sequitur naturam violenter priuari sua subsistentia, quod non est consentaneum mysterio Incarnationis, quia alias dicendum esset humanitatem Christi esse nunc in statu violento. Sequela verò patet, quia illud est violentum, quod est contra internum impetum actiuum naturæ, ex 3. Ethicorum capite primo, si ergo natura esset intrinsecum C principium actiuum suæ subsistentiæ, priuari illa esset contra internum impetum actiuum, & consequenter esset violentum. Quintò, quia subsistentia non educitur de potentia naturæ seu alicuius subiecti; sed concreatur tantum: ergo à solo Deo immediatè fieri potest. Antecedens probatur, quia subsistentia non est aliquid inhærens subiecto, nam vt supra dicebamus, subsistentia est modus directè oppositus inhærentiæ. Consequentia autem patet, quia causa secunda nihil agere potest nisi per eductionem ex potentia subiecti. Et confirmatur, nam cum alio concreatur, non habet cum illo connexionem actiuam, sed formalem ac materialem, vel aliquam similem quæ ad has reducatur; & ideo eadem actione fit cum re quæ per se primo creatur, sicut materia & forma cœli concreantur cum cœlo, non propter actiuam connexionem vt notum est, sed ob formalem & materialem: ergo idem dicendum erit de re subsistente, & de connexione naturæ, & propriæ subsistentiæ eius. Sextò, quia alias sequitur, posse naturam existentem conseruari sine propria subsistentia, & absque A vlla alia, quod videtur intelligi non posse, quia si natura est à parte rei existens, & non est in alio supposito, intelligi non potest quin in se ac per se sit, & consequenter quod subsistat. Sequela probatur, quia si solus Deus efficit existentiam, & deinde subsistentia resultat à natura existente; ergo sunt diuersæ actiones: ergo potest Deus vnam separare ab altera, & priorem sine posteriori conseruare. Neque ad hoc erit necessaria noua actio, qua detur tali naturæ aliquis positiuus modus loco propriæ subsistentiæ, sed sufficiet suspensio diuini influxus, nam illa dimanatio propriæ subsistentiæ ab existente natura, pendet à concursu Dei: omnis enim modus realis, omnisque dependentia, qualiscunque illa sit, pendet magis & immediatius à causa prima, quam à secunda: ergo potest Deus suspendere illum concursum, nullum alium tribuendo: & conseruando actionem qua se solo producit naturam existentem.

Sententia authoris.

IX. HAEc sententia est probabilis, nec potest opposita sufficienter demonstrari. Nihilominus in primo tomo tertia parte disputatione octaua sectione tertia contrarium nobis visum est probabilius, propter authoritatem Diui Thomæ ibi quæstione D. Thom. secunda articulo quinto, ad primum, & quæstione decimasexta articulo 12. in corpore, & ad primum, quem eius discipuli communiter ita intelligunt, & ideo in hanc sententiam inclinant, quam etiam indicat Genebrardus libro secundo de Trinitate pa- Genebrar. gina nonagesima tertia, & nonagesima quarta. Ratio verò est, quia ex parte naturæ sunt omnia principia sufficientia vt ab ea actiuè resultet subsistentia eius: ergo non est negandum quin inter illa talis actiua connexio intercedat. Antecedens declaratur, quia, vt supra à nobis ostensum est, essentia substantialis cum sua existentia ordine naturæ antecedit subsistentiam, ergo habet omnia necessaria vt ab illa possit resultare modus subsistentiæ. Patet consequentia, quia ipsa essentia est nobilior quam subsistentia, & per existentiam constituitur in statu, in quo possit esse principium intrinsecum subsistentiæ per resultantiam saltem naturalem. Rursus videtur esse maximè proportionata, vt possit esse huiusmodi principium: tum quia ex nobilitate ac perfectione eius prouenit talis existendi modus, vnde in virtute potest illum continere; tum etiam quia ad perfectionem rei spectat vt possit esse intrinsecum principium sui modi essendi, præsertim quãdo ille modus est omnino intrinsecus & connaturalis, & naturaliter inseparabilis ab ipsa re. Atque hinc probata manet prima consequentia totius rationis, nam quando effectus, vel aliquis modus rei potest conuenienter reduci in causam secundam, non est soli primæ attribuendus; & similiter quando reuocari potest in internum principium, non est ad solam extrinsecam causam referendus; & præcipuè quando talis modus habet intrinsecam, & inseparabilem connexionem naturalem cum re cuius est modus. Et augetur vis huius rationis ex simili exemplo de dimanatione actiua propriæ passionis ab essentia, quam admittunt, & plures authores, & qui melius sentiunt: videturque satis probari experimento physico de reductione aquæ ad pristinam frigiditatem; & latius traditur à Philosophis in 2. de anima. Nullæ autẽ sunt rationes, quæ probabilius suadeant dimanationem illam effecti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uam passionum ab essentia, quâ sit ratio à nobis facta, imo omnes ad illam reducuntur, vt facile patebit consulenti authores, vel diligenter excogitanti huiusmodi rationes, & vim earum. Addo, maiorem vim habere dictam rationem in præsenti, quia maior est proportio inter naturam existentem cum sua subsistentia, & maior & intimior connexio, quam sit inter substantialem essentiam; & accidentalem proprietatem. Neque huic rationi obstat, quod subsistentia est tantum modus naturæ, proprietas autem accidentalis, est entitas distincta, imò hoc potius iuuat & confirmat rationem factam, quia facilius est intrinsecum modum fieri seu dimanare ab interno principio, quam entitatem distinctam. Atque hoc magis confirmabit responsio ad rationes dubitandi in contrarium positas.

Solutiones Argumentorum.

X. AD primam respondetur, actionem agentis vltimatè quidem tendere ad constituendam rem per se subsistentem (agimus enim de substantiali actione) proxime tamen & immediatè efficere rem seu naturam existentem, ad quam non impeditam naturaliter consequitur subsistentia, quam dicitur conferre ipsummet agens, eo modo quo is qui dat formam, dicitur dare omnia consequentia ad formam. Vnde creatio verbi gratia dicitur esse rerum subsistentium, non quia formaliter terminetur ad subsistentiam, nam re vera terminatur ad ipsum esse vt sic, vt sumitur ex Diuo Thoma prima parte quæstione quadragesima quinta per totam, & signatim articulo quarto ad primum, sed quia per se primo tendit ad tale esse, ad quod ex natura rei consequitur subsistentia, si sit creatio facta modo quasi connaturali ipsi termino. Quod ideo aduerto, quia potest Deus creare formam accidentalem, quæ ex se non habet esse ad quod subsistentia consequatur, tamen ille modus productionis est extraordinarius, & præternaturalis: & tunc necesse est vt Deus supernaturali modo sustineat accidens illud sine subiecto: & est probabile conferre illi per nouam actionem positiuum modum per se existendi, vt in materia de Eucharistia in simili dictum est.

XI. Ad secundam rationem negatur consequentia, & similitudo sumpta ab inhæsione accidentis: est enim dissimilis ratio. Nam cum forma accidentalis sit in subiecto & ex subiecto, non prius natura existit quam inhæreat, alias oporteret prius natura creari quam vniri, & ob eandem causam non potest seipsam actiuè vnire subiecto, quia nec potest se ipsam de potentia subiecti educere, neque ante vnionem etiam secundum naturæ ordinem habet esse existentiæ, vt possit esse principium efficiens suæ inhæsionis. Et ex eadem radice est, quod talis forma eadem actione, & ab eodem agente recipit inhæsionem, à quo recipit esse. Sicut etiam, qui existimant subsistentiam naturæ substantialis nil aliud esse quam ipsam existentiam substantiæ, rectè & consequenter dicent subsistentiam non resultare à propria essentia, sed conferri tantum ab extrinseco agente: quia existentia non potest prouenire ab intrinseco, neque ante existentiam habet res vnde possit esse principium efficiens. In eo tamen non loquuntur isti authores consequenter, quod admittunt essentiam substantialem prius natura habere entitatem actualem essentiæ, quam subsistentiæ, quia tunc necesse est vt admittant aliquam priorem actionem per quam essentia habeat illam actualitatem, quam antea non habebat, & separabilem de potentia absoluta ab actione qua fit subsistentia; & tunc sine causa negant essentiam constitutam per actionem agentis in illa actualitate, esse posse intrinsecum principium actiuum à quo manet subsistentia. Hic autem error sequitur ex alio suprà notato, nimirum quia falso negant, illud esse actuale essentiæ esse existentiam: & ideo falsum etiam dicunt, & vocibus abutuntur; quando subsistentiam, quæ non constituit formaliter actualitatem rei, sed afficit, vel modificat illam, vocant existentiam ipsius essentiæ: sed hæc satis sunt in superioribus tractata.

Hic verò inquiri potest circa responsionem datam, an in aliquo casu, vel supposito aliquo miraculo, possit forma accidentalis effectiuè se vnire subiecto saltem per resultantiam naturalem, vt verbi gratia supponendo quantitatem conseruari à Deo separatam à subiecto, vt in Eucharistia fit, & postea creari materiam vel substantiam intimè præsentem illi quantitati, & auferri ex parte Dei omne impedimentum, id est, suspendi omnem actionem qua Deus impediebat inhærentiam, & per se constituebat quantitatem. In eo igitur casu cessat responsio data, nam illa quantitas iam prius existebat quam esset vnita: ergo habet esse à quo possit effectiuè manere vnio, & aliunde est tam intima connexio inter quantitatem & actualem inhærentiam, sicut inter naturam substantialem & subsistentiam. Et confirmari potest ex quadam probabili opinione Henrici, asserentis animam rationalem, quia prius natura existit intimè præsens materiæ dispositæ, quam illi substantialiter vniatur, se ipsam actiuè vnire corpori per naturalem quandam resultantiam, seu actiuitatem. Quod si obiicias quia forma non efficit actiuè informationem sed formaliter, responderi potest, vtrumque concursum habere.

XII. Formæ accidentalis positiuus modus seruit ei efficiendo subiecto.

XIII. Hunc dicendi modum de quantitate in illo casu vt probabilem reliqui in primo tomo tertia parte loco citato, postea verò re magis considerata in tertio tomo disputatione 57. sectione tertia, probabilius censui & merito, inhæsionem etiam præexistentis accidentis nō manare actiue ab ipso accidente, sed ab aliquo extrinseco agente debere fieri. Et ratio est, quia licet accidens toto priori tempore existat absque inhærentia, & cōsequenter conseruetur in esse per actionem non eductiuam de potentia materiæ, sed alterius & superioris rationis, tamen in eo instante, in quo iterum vnitur subiecto, non prius habet esse quam vniatur, quia iam tunc non recipit esse per illam actionem superiorem & quasi creatiuam, sed per actionem eductiuam, seu (quod perinde est) conseruatiuam formæ in subiecto & ex subiecto, & nō alias: per quam actionē forma simul recipit esse, & inesse; & ideo non potest talis forma esse principium actiuū talis actionis, vel inhærentiæ quam per illam in eo instāte recipit. Atque hoc modo differentia assignata in superiori responsione locum habet, etiam in accidente quod prius tempore supponitur existere separatum. Nam illa præexistētia (vt sic dicam) tempore antecedēs, est per accidens respectu actionis quæ est in illo instāte, in quo tale accidens vnitur subiecto. Quapropter non est etiam simile exemplum ab anima rationali sumptum, nam

nam illa etiam prout existit in eo instanti in quo vnitur corpori, prius natura existit, & per actionem non eductiuam, sed creatiuam. Præterquam quod illa opinio Henrici satis dubia est, & incerta, vt notaui in secundo tomo tertia parte disputatione 44. sect. 5.

XIIII. Forma substantialis corporea an possit se actiuè vnire.

Hinc verò obiter infertur, idem quod dictum est de forma accidentali, dicendum etiam esse de materiali forma substantiali, quoad suam actualem vnionem, & quasi inhæsionem in materia. Quia etiā illa sit per eductionē, & ideo simul, & eadem actione existit, & vnitur; & ideo sicut non potest se ipsam efficere, ita nec potest se ipsam vnire. At vero si sermo sit non de inhæsione formæ substantialis, sed de illo modo partiali quo talis forma complet subsistentiam totius, rectè intelligitur resultare actiuè ab ipsa forma: nam ille iam supponit formam quoad suam entitatem essentialem, existentem, & vnitā materiæ, & in reliquis eodem modo ad illam comparatur sicut subsistentia ad essentiam.

XV. Secundo obiter etiam intelligitur ratio, ob quam actio per quam accidens vel materialis forma fit, & vnitur subiecto, non potest quasi partiri & manere dando esse tali formæ, & non dando illi inhærentiam seu vnionem cum subiecto. Sed quandocunque accidens separatur à subiecto, & sic cōseruatur, omnino cessat prior actio, & incipit noua, dans seu conseruans illud esse sine vnione, secus verò in actione vel actionibus per quas natura substantialis accipit esse, & subsistere, nam potest illa prior actio diuidi & separari à posteriori, vt dixi. Ratio autem differentiæ est, quia illa actio, qua forma accidentalis, vel materialis, recipit esse connaturali modo, est essentialiter pendens à subiecto, alioqui non esset actio eductiua; ablata autem vnione cessat concursus subiecti, & ideo necesse est vt talis actio cesset, & incipiat alia quæ sit quasi creatiua, & productiua. Actio verò per quam fit natura substantialis, non pendet essentialiter à subsistentia, cum hæc posterior sit quam ipsum esse, ad quod terminatur talis actio. De qua re dixi plura in primo tomo 3. partis disp. 8. sect. 1.

XVI. An à materia prima resultet subsistentia.

Ad tertium, quod erat de materia prima, aliqui putant inconueniens hanc actiuitatem, etiam per resultantiam naturalem illi tribuere; & ideo aiunt, huiusmodi actiuitatem subsistentiæ semper esse à sola forma, non solum in naturis simplicibus seu formis subsistentibus (quod per se clarum est) sed etiam in naturis completis constantibus ex materia & forma. Qui modus dicendi esset satis probabilis, si subsistentia esset simplex entitas omnino realiter distincta à materia & forma. Supponendo autem, quod supra docuimus, subsistentiam esse modum naturæ, habentem compositionem, vel simplicitatem proportionatam ipsi naturæ, esseque vel partialem vel integram, iuxta conditionem naturæ quam terminat, necessario dicendum est, subsistentiam consequi ad eam naturam, quam proximè terminat. Concedo ergo subsistentiam incompletam materiæ resultare ex ipsa. Neque enim potest resultare à forma, tum quia subsistentia consequitur naturam tanquam modus ad rem cuius est modus: subsistentia autem materiæ non est modus formæ, sed ipsiusmet materiæ, tum etiam quia illa subsistentia materiæ ordine naturæ supponitur ipsi formæ, quia vt materia sit primum subiectum generationis, supponitur subsistens, & sub diuersis formis eandem numero subsistentiam retinet. Neque est inconueniens attribuere materiæ hoc genus actiuitatis circa propriam subsistētiam, nam licet non sit actiua propria actione, quæ ordinetur ad communicationem sui esse, quia non potest sibi simile producere, neque ad illud disponere; tamen per quandam resultantiam circa aliquam proprietatem vel modum suum, nihil impedit quod sit actiua. Sic enim quantitas, quæ est proprietas materiæ, & illam semper concomitans, naturaliter manat ab illa iuxta probabilem sententiam, & idem multi censent de relationibus, quæ insunt in materia, & in illa resultant posito termino. Neque contra hoc obstat, quod materia sit pura potentia in ordine ad actum formalem, nam hoc non excludit quin habeat aliquam essentiam actualem, quæ satis est vt ex illa resultent aliquæ proprietates, vel modi essendi illi proportionati.

XVII. Subsistentia priuata sua subsistentia an sit in statu violento.

Ad quartum respondetur, difficultatem in eo tactam æquè procedere de essentia siue comparetur actiuè ad subsistentiam, siue passiuè tantum, quia violentum non solum est illud quod est contra principium actiuum internum, sed etiam quod est contra principium passiuum, Aristoteles enim loco ibidem citato solum ait, violentum esse quod est à principio extrinseco, nihil prorsus conferente passo, cui vis est illata: is autem qui aliquid ab extrinseco patitur contra naturalem appetitum passiuum nihil confert, sed potius repugnet. Restat ergo eadem difficultas, siue natura sit principium actiuum propriæ subsistentiæ, siue solum naturali aptitudine & appetitu passiuo illam postulet, quo modo non sit in statu violento si illa priuetur. De qua re disputant Theologi, partim in prima secundæ; quæstione sexta partim in tertia; parte quæstione secunda. Et quidam generaliter aiunt, quidquid creatura à Deo patitur positiuè, vel priuatiuè, non esse violentum, quia secundum potentiam obedientialem subiecta est suo creatori; & ad hoc est magis propensa, quam ad suam particularem perfectionem, sicut aqua quando ascendit ad replendum vacuum non violenter ascendit, quia licet motus ille sit cōtra appetitum particularem propriæ naturæ, est secundum generalem appetitum ad bonum vniuersi. Alij verò in particulari respondent, Christi humanitatem non esse in statu violento, quia, licet sit priuata propria subsistentia, euecta est ad altiorem statum, & ad vnionem cum nobiliori subsistentia, quæ virtute & eminenter continet quidquid perfectionis est in propria. Et hæc est vera sententia, quam latè tractaui in primo tomo tertia parte disputatione octaua sectione tertia.

XVIII. Quintum argumentum posset in contrarium retorqueri, saltem ad probandum, diuersum esse modum quo fit subsistentia, ab eo quo fit natura existens, & ideo ex hac parte potius posse concludi, actionem seu effectionem esse diuersam, & non repugnare quod subsistentia resultet actiuè ab ipsa natura, etiamsi natura secundum existentiam suam ab extrinseco agente creetur. Quia natura creatur simpliciter ex nihilo, vel generatur ex præexistente materia quæ ex nihilo creata est: subsistentia autem fit aliquo modo ex ipsa natura cuius est subsistentia: nam sicut in illa est tanquam modus eius, & ab illa essentialiter pendet in genere causæ materialis, saltem per reductionem, ita ex illa fit, nec potest aliter fieri nisi coniuncta ip-

Universidad de Deusto
Biblioteca

si naturæ, & in ea nitens, atque ab ea pendens: & hoc satis est vt ab ipsa natura possit actiuè resultare. Neque obstat quod subsistétia concreari dicatur, quãdo res creatur, quia concreatio, licet non semper requirat dimanationem vnius rei ab alia, vt bene declarat confirmatio illi quinto argumento adiuncta, non tamen semper illam excludit. Interdum enim dicitur concreari aliquid tanquam pars eius quod per se primo creatur, & tunc non oportet vt intercedat dimanatio vnius ab alio, sed sola compositio vnius integri termini, qui per se primo fit per vnam actionem compositam & proportionatam termino; & hoc modo creatur cœlum vna actione, & partes eius concreantur. Alio modo dicitur aliquid concreari, quia naturali necessitate coniunctum est cum proximo termino creationis, vt intellectus concreatur animæ, & huiusmodi concreatio non excludit, sed potius fere semper adiunctam habet dimanationem eius rei, quæ concreatur, ab existentia vel essentia rei quæ creatur: & hoc modo dicitur concreari subsistentia. Denique alio modo concreatio solum dicit concomitantiam cum creatione in eodem momento, absque intrinseca B vel necessaria connexione. Quo modo dicitur communiter gratia concreata Angelis, vel Adæ, & huiusmodi concreatio neque est eadem actio cum creatione, nec dimanatio necessario coniuncta cum illa, sed est actio omnino distincta, & coniuncta cum creatione, vel ex voluntate creatoris, vel ex concomitantia alterius agentis, vt verbi gratia lumen aeris potuit esse aeri concreatum ex præsentia solis, qui illum illuminauit in eodem instanti in quo creatus est. Igitur ex concreatione subsistentiæ non potest excludi dimanatio eius ab essentia.

XIX. Sed vrgebis, concreationem subsistentiæ non esse collocãdam in secundo ordine sed in primo, ideoque excludere prædictam dimanationem. Assumptum probatur, quia quod concreatur illo secundo modo, supponit constitutum integrum terminum creationis, & solum per accidens, & ad summum per se secundo coniunctum est cum termino qui per se primo creatur, & hoc modo intellectus concreatur animæ, vel angelo, & lux Soli, & quantitas corpori vel materiæ, & sic de aliis. At verò subsistentia non sic se habet; non enim supponit terminum creationis, & per se secundo illi adiungitur, sed formaliter includitur in adæquato ac per se primo termino creationis, nam quod creatur non est natura, sed suppositum, vel res subsistens vt sic: ergo subsistentia creatur vt pars formalis rei quæ creatur, quod spectat ad primum modum concreationis: non ergo potest concreari tanquam dimanans à termino creationis. Respondetur, obiectionem hanc solum fundari in illo communi modo loquendi suppositum esse quod generatur vel creatur, & non naturam. Quæ locutio eodem modo intelligenda est, quo altera similis, suppositum scilicet esse quod operatur, cuius sensus non est subsistentiam esse rationem agendi; sed esse quoddam complementum, quod ex natura rei præsupponitur in agente, ratione cuius dicitur ipsum suppositum esse quod operatur, quamuis ratio agendi sit ipsa natura vel forma, vt sectione sequente fusiùs dicemus. Sic igitur suppositum dicitur esse quod fit, vel creatur, non quia subsistentia ipsa sit ratio formalis (vt sic dicam) terminandi creationem, sed quia est subA stantiale complementum rei quæ creatur, naturaliter ac necessariò resultans ex formali termino creationis, quod est ipsum esse substantiale. Creatio ergo vi sua facit rem independentem à subiecto, & natura sua tendit ad producendam rem omnino completam in suo esse substantiali: completur autem per subsistentiam, vt dixi; & ideo creari dicitur res subsistens: quamuis creatio vt sic non attingat immediatè subsistentiam ipsam, sed illud esse ad quod sequitur subsistentia. Atque ita satis declaratum manet quo modo subsistentia dicatur concreari, non vt pars termini quem immediatè attingit creatio, sed vt modus naturaliter cõsequens talem terminum.

De materiali causa subsistentiæ.

XX. INsinuatur verò in illo argumento quædam difficultas pertinens ad alteram partem huius sectionis, quæ est de causa materiali subsistentiæ, an scilicet subsistentia propriè habeat materialem causam & quænam illa sit. In qua re primo comparari potest subsistentia ad illam naturam quam adæquatè terminat, id est, simplex & completa subsistentia ad proportionatam naturam, nimirum angelicam, simplex autem & incompleta ad materiam, vel animam rationalem; completa verò & composita ad integram & compositam naturam. Et secundum hanc comparationem certum est subsistentiam esse affixam, & intimè adhærentem naturæ quam terminat; & ita pendere ab illa in fieri & in esse, vt nullo alio modo fieri aut esse possit, quæ omnia in superioribus probata sunt.

XXI. Aliquorum sententia. Ex quo aliqui etiam ita loquuntur, vt dicant subsistentiam inhærere naturæ quam terminat, & ex illa fieri seu educi tanquam ex materia, quia omnis modus qui ordine naturæ præsupponit rem quam modificat, ita inhæret illi, & ex illa fit. Dico autem *qui præsupponit rem modificabilem*, vt excludam dependentiam creatiuam, seu creationem passiuam, quæ etiam est modus rei quæ creatur, non tamen est in illa, aut fit ex illa vt ex subiecto, quia non præsupponit illam ordine naturæ, sed C potius ad illam tendit: hoc autem est singulare in hoc modo propter specialem eius rationem, quæ est esse viam ad terminum: subsistentia autem non est huiusmodi: sed ordine naturæ præsupponit rem quam afficit ac terminat, & ideo comparatur ad illam vt ad subiectum & materiam, sicut omnes alij similes modi. Et confirmatur, nam hoc modo optime intelligitur, quo modo possit subsistentia fieri cum concursu ipsiusmet essentiæ, quia nimirũ educitur de potentia subiecti: sicut ob contrariam rationem creatio passiua, quamuis sit affixa termino non potest fieri ab agente creato, neque cum concursu ipsius termini, quia non est in illo vt in subiecto. Quod si obiicias, subsistentiæ repugnare inhærentiam; responderi potest, non repugnare illi inhærentiam, vt quod, sed vt quo, id est non repugnare illi esse inhærentem, sed constituere rem inhærentem; vel aliter (& eodem deuoluitur) repugnare illi inhærentiam, non ex parte sui, sed ex parte rei cui ipsa inhæret, vel quam constituit: ipsa enim subsistentia constituit subsistens, cui vt sic repugnat quod inhæreat; terminat etiam naturam, quam reddit ineptam ad inhærendum,

rendum, vel inexistendum alteri: sed hoc ipsum A suo esse, sed cum simplici vnione, quæ non repufacit subsistentia inhærendo tali naturæ.

XXII. Aliorum opinio. Aliis verò non placet hic loquendi modus: negantque subinde, subsistentiam inhærere naturæ. Cuius rei rationem aliqui reddunt, quia alioqui esset accidens; quæ ratio non concludit, quia non est sermo de inhærentia in eo rigore, sed vt ad substantialem vnionem cum dependentia extendi potest, & sæpè tribuitur formis materialibus. Alij reddunt rationem quia subsistentia non est forma propriè & in rigore: ergo nec natura quam terminat, comparatur ad illam vt materia vel subiectum: ergo neque inter illa intercedit inhæsio, sed aliud genus vnionis longè diuersum. Vtraque consequentia est clara, quia illa sunt quasi correlatiua, seu se mutuo consequuntur. Antecedens autem probatur à Theologis, quia alias Verbum diuinum non posset supplere vicem subsistentiæ, cum non possit esse forma. Item probari potest, quia neque est forma accidentalis vt suprà probatum est, nec substantialis, quia alias non posset informare, vel aliam formam, vel completam naturam subsistantialem.

XXIII. Indicium authoris. Hæc dissensio videtur magna ex parte esse in modo loquendi, nam in re constat esse inseparabilem vnionem inter subsistentiam, & essentiam seu naturam cum termino: ac subsistentiam ipsam creatam, quatenus est modus quidam ex natura rei distinctus à natura habere quoddam esse imperfectum & diminutum, quod nec fieri, nec conseruari potest nisi affixum tali naturæ: an verò illa coniunctio & dependentia dicenda sit inhæsio, nec ne, videtur pertinere ad modum loquendi. Mihi tamen posterior loquendi modus magis placet, tum quia omnis modus qui non distinguitur realiter, sed modaliter tantum à re cuius est modus, videtur habere cum illa vnionem alterius rationis quam sit inhæsio propriè sumpta, vt sumi potest ex his quæ supra dicta sunt de distinctione modali, & de causa formali: & dicemus iterum infrà, tractando de accidentibus. Quod si in modis omnibus hoc habet locum, multò magis in substantialibus, qui ad complementum substantiæ concurrunt. Et maximè hoc procedit in hoc modo, qui est subsistentia, cum ex se habeat complere suppositum C creatum in positiua ratione essendi per se. Tum etiam propter rationem factam, quod subsistentia non comparatur ad naturam vt forma, sed vt purus terminus: ergo nec natura comparatur ad subsistentiam vt materia, vel proprium subiectum: comparatur ergo vt terminabile ad suum terminũ, cum quo habet naturalem connexionem necessariam: & latè loquendo, seu reductiuè se habent vt actus & potentia. Atque hæc habitudo & connexio satis est, vt subsistentia possit à natura dimanare per resultantiam naturalem.

XXIV. Atque ex his constat, si subsistentia comparetur, non ad naturam quam terminat, sed ad aliud subiectum, non posse esse inhærentem alicui, quia hoc multo magis repugnat rationi illius; idque in omni subsistentia completa est per se manifestum. Item in subsistentia partiali materiæ primæ. De subsistentia autem partiali animæ rationalis verum est, aliquo modo esse in corpore, seu in subsistentia corporis, cum qua complet integram subsistentiam totius, tanquam vltimus actus eius, non tamen cum inhæsione, quia non pendet ab illa in

gnat subsistentiæ partiali, vnde non potest dici subsistentia corporis, esse causa materialis subsistentiæ animæ. In formis autem materialibus propterea negamus esse subsistentiam partialem, quia modus illarum verè est in materia cum causalitate materiali, & cum dependentia, & aliquali inhæsione.

Positne substantialis natura sine vlla subsistentia conseruari.

XXV. INsexta ratione attingitur alia difficultas, an scilicet fieri possit vt Deus impediat emanationem subsistentiæ à natura per solam suspensionem influxus: atque ita fieri possit vt natura conseruetur sine vlla subsistentia propria, vel aliena. Quæ difficultas, si attentè consideretur, multo magis locum habet in contraria sententia, asserente Deum solum efficere subsistentiam cum existentia: nam si potest suspendere suum influxum circa rem seu modum posteriorem, conseruando priorem, quando ille influxus est cum causa secunda, eadem vel B maiori ratione id poterit, si fit ab ipso solo. Quapropter illa difficultas non pendet ex præsente quæstione quam modo tractamus, sed communis est in omni sententia, asserente subsistentiam esse rem positiuam ex natura rei distinctam à natura. Quam attigit Scotus in tertium distinctione prima quæstione prima vbi, licet reputet inconueniens, quod possit natura existens conseruari sine propria subsistentia, & sine vnione ad alienam, existimat tamen id sequi ex illa sententia asserente subsistentiam esse rem positiuam ex natura rei distinctam, & Caietanus tertia parte quæstione quarta, articulo secundo, respondens Scoto, concedit id sequi, & non reputat esse inconueniens, vt per potentiam Dei absolutam natura conseruetur sine vlla personalitate propria, vel aliena.

Scoti opinio.

Sententia Caietani.

XXVI. Quæ difficultas in Caietani opinione. Hæc verò sententia est difficilis valde in opinione ipsius Caietani: nam ipse ait subsistentiam esse anteriorem existentia, & constituere proprium susceptiuum existentiæ: sed non potest natura conseruari sine existentia: ergo nec sine subsistentia, quæ est prior. Quod si dicatur, posse Deum inuertere hunc ordinem, & ponere existentiam in natura ante subsistentiam: contra hoc possumus ad hominem argumentari, Caietanus enim ait, Deum non posse conseruare materiam sine forma, quia non est capax existentiæ nisi per formam, eo quod forma constituit susceptiuum existentiæ: nec potest existentia constitui extra proprium susceptiuum: sic igitur non poterit natura conseruare sine subsistentia, quia non est capax existentiæ nisi per subsistentiam: nec poterit inuerti hic ordo, quia non potest existentia constitui extra proprium susceptiuum. Illud verò est mirabilius, quod quidam docent, subsistentiam nihil aliud esse, quam existentiam ipsam substantialem, & nihilominus admittunt posse conseruari naturam sine subsistentia propria vel aliena. Nam hic coguntur concedere posse conseruari essentiam in rerum natura sine existentia. Quod quam sit absurdum, ex ipsis terminis constat, & in superioribus latius tractatum est. In nostra verò sententia cessat hæc difficultas: existimamus enim essentiam existentem esse priorẽ ordine naturæ sua subsistẽtia, & ideo licet impediretur subsistentia, nõ priuaretur natura existentia sua;

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ita videtur probabiliter dici posse non implicare A contradictionem. Nam in eo casu talis natura diceretur esse per se merè negatiuè, quia non esset in alio, non tamen positiuè quia non esset ita terminata vt esset positiuè incapax vnionis ad aliud suppositum.

XXVII. Resolutio dubii, Fonseca. D.Thom.

Nihilominus tamen contraria sententia videtur probabilior, quam tenuit etiam Fonseca libro 5. c. 8. quæstione 6. sectione 5. ad 4. Scoti, citatque in eam sententiam D. Thom. in 3. distinct. 5. quæstione 3. art. 3. ad tertium. Vbi solum ait, quod si humanitas separaretur à Verbo, statim subsisteret. Sunt autem notanda verba Diui Thomæ, ex quibus ratio non infirma pro hac parte colligitur: *Separatio* (inquit) *dat vtrique partium totalitatem, & in continuis dat etiã vtrique esse in actu, vnde hoc ipso quod hominem deponeret, subsisteret homo ille per se in natura rationali, & ex hoc ipso acciperet rationem personæ.* Quando ergo id quod additur, vel resultat, est tantum intrinsecus terminus, non potest ita impediri vt res prorsus interminata maneat, vt probat exemplum de linea: intelligi enim non potest vt prorsus maneat sine termino, aut quod cum linea diuiditur, & punctus continuans partes aufertur, non resultent proprij termini in partibus diuisis, cum tamen eadem, vel maior distinctio sit inter punctum & partes lineæ, quæ inter subsistentiam & naturam. Est etiam optimum exemplum de quantitate & figura. Quis enim intelligat magnitudinem existentem in rerum natura, & figura terminabilem, & nulla terminatam figura? Id re vera intelligi non potest. Aut quod linea non sit recta aut obliqua, & superficies aut rotunda, aut singularis: est autem figura modus quantitatis ex natura rei distinctus ab illa.

XXVIII. Contingit ergo inter rem & modum esse tam intrinsecam connexionem, vt res non possit carere omni modo terminante: ergo si alicubi hæc connexio reperitur, maximè inter subsistentiam & naturam, quæ non solum comparantur vt terminus & terminabile, sed etiam subsistentia est talis terminus vt sit immutabilis ex natura rei, & magis vnum faciat cum natura, quam figura cum quantitate. Idemque argumentum sumi potest ex præsentia locali: fieri enim non potest, vt sit quantitas verbi gratia in rerum natura, & nullam habeat localem præsentiam, esto posset hanc vel illam variare, cum C tamen præsentia sit etiam modus ex natura rei distinctus, & inferioris rationis seu accidentalis. Atque hinc etiam intelligimus esse aliquos modos ita immediatè oppositos, vt non possit res vno priuari nisi ratione modi oppositi, non verò per puram vtriusque carentiam: huiusmodi sunt in linea verbi gratia esse rectam vel obliquam, in natura per se existere, vel inexistere alteri. Igitur propter hanc etiam causam non potest natura priuari propria subsistentia, nisi in aliqua alia persona constituatur, quod fit per modum quendam vnionis subsistentiæ oppositum.

XXIX. Ad argumentum ergo factum in sexta ratione dicendum est, quamuis absolutè possit Deus suspendere suum influxum; interdum tamen ex necessitate conferre vnum modum, supposita voluntate auferendi alium propter intrinsecam rerum connexionem, vt in dictis exemplis videre licet. Addo verò, licet non implicaret contradictionem, naturam priuari omni subsistentia, tam propria, quam aliena, negari tamen non posse, quin sit magis consentaneum naturis rerum, vt quotiescunque vel res priuatur aliquo existendi modo sibi connaturali, afficiatur modo oppositio quando inter illos est immediata oppositio: ita vt natura nõ priuetur subsistentia nisi per vnionem hypostaticam; & è conuerso, vt accidens quando priuatur inhærentia, accipiat aliquem modum positiuum per se essendi, inhærentiæ oppositum, vt probabilius iudicauimus in materia de Eucharistia, quia valde alienum est à natura, manere sine aliquo intrinseco termino. Vnde præter miraculum separationis, esset nouum miraculum sine vllo alio modo aut termino rem conseruari.

Fiantne vna actione existentia, & subsistentia.

EX resolutione huius puncti sequitur decisio alterius supra tacti, de vnitate vel pluralitate huius actionis. Dicendum est enim actionem qua fit subsistentia cum existentia rei non solum non esse simplicem, & indiuisibilem, verum etiam neque vnam compositam, sed esse efficientias distinctas, quamuis connexas. Patet ex dictis, quia vna est creatio verbi gratia in angelo, alia vero est (vt ita dicam) modificatio tantum rei iam creatæ, quæ est quasi quædam eductio de potentia subiecti. Item sunt à diuersis principiis, nam vna est à solo Deo, vel extrinseco agente, alia verò proximè est ab intrinseca natura; nulla est autem maior differentia inter actiones, vel efficientias, quam inter principia. Denique vna est propria actio, alia est intrinseca resultantia. Dici verò solet vna tantum actio, per quam fit essentia cum subsistentia, non quidem in eo sensu quem hactenus tractauimus, id est quod immediatè attingat ipsam subsistentiam cum existentia, sed quod resultantia illa subsistentiæ ex natura existente, non sit noua actio, eò quod ex vi propriię actionis resultet subsistentia. Atque hoc modo loquuntur multi de dimanatione passionum ab essentia. Veruntamen si hæc sententia rectè explicanda est, tantum in verbis potest esse diuersa, nam quod ad rem spectat, negari non potest quin aliqua efficientia sit necessaria, vt subsistentia quæ antea non erat, incipiat esse in rerum natura, vt in principio sectionis dicebamus, & est satis notum ex principiis philosophicis, quia quod prius non erat, non potest incipere esse, nisi ab aliquo agente, & per aliquam efficientiam: alioqui tollitur omnis via probandi necessitatem causæ efficientis. Rursus, quod hæc efficientia sit in re aliquo modo distincta, probatur facile, tum ex distinctione ipsarum rerũ quæ fiunt, tum ex separatione, quia potest fieri existentia seu entitas rei sine propria subsistentia, vt in Christi humanitate factum est. Vnde si Verbum diuinum humanitatem dimitteret, eiusque humanitas propriam subsistentiam reciperet, id fieri non posset sine noua efficientia, distincta ab illa, qua iamdudum creata est, quia est nouus effectus à priori distinctus. An verò hæc efficientia dicenda sit propria & per se actio, quæstio esse potest quę generatim tractata est supra, Disput. 18. sect. 3. & ibi dicta, hîc applicari possunt.

Tandem de hac dimanatione vel dependentia XXXI. subsistentiæ à natura quæri potest, an sit omnino essentialis ipsi subsistentiæ, vel sit aliquid ab ea distinctum, ad eum modum quo in superioribus diximus, actionem, seu dependentiam à causa efficiente distingui à suo termino. Quod idē est ac si quæratur, vtrum subsistentia ita postulet fieri per dimanationem

Quam actionem, vt sibi det subsistentiam.

tionem à propria essentia, vt aliter fieri non possit, A etiam per potentiam Dei absolutam: an verò possit Deus mutare modum efficiendi talem subsistentiam, ita vt non fiat ab ipsamet essentia, sed à solo Deo. Nam si hoc vltimum admittimus esse possibile, planè fit dependentiam seu dimanationem subsistentiæ propriæ ab essentia esse aliquid ex natura rei distinctum ab ipsa subsistentia, quia est separabile ab ipsa, quandoquidem supponitur posse fieri seu manere eadem subsistentia, sine dependentia à propria essentia per efficientiam solius Dei. Si verò hoc creditur impossibile, consequenter est probabilius iudicandum, ipsam subsistentiam per se ipsam essentialiter dependere à propria essentia: nam hæc inseparabilitas tam ex natura rei, quam in ordine ad diuinam potentiam, iudicat sufficienter indistinctionem seu identitatem ex natura rei, præsertim vbi nullum aliud iudicium distinctionis realis vel modalis inueniri potest, vt constat ex dictis suprà tractando de distinctionibus rerum. Sicut, quia subsistentia ita comparatur ad naturam, vt nõ possit conseruari subsistentia separata à natura, recte colligimus vnionem formalem quam habet B propria subsistentia cum sua natura, non esse modum ex natura rei distinctum ab ipsa subsistentia, sed ipsam per se ipsam essentialiter esse coniunctam suæ naturæ, & ideo non posse aliter conseruari. Si ergo similiter conseruari non potest subsistentia sine effectiua dependentia à propria essentia, signũ est illam dependentiam non esse modum distinctum, sed includi in essentiali ratione ipsius subsistentiæ.

XXXII. Posset autem aliquis rursus argumentum sumere à formali vnione ad dependentiam effectiuam, nam si subsistentia nullo modo esse potest nisi in sua natura, ergo pari ratione dicendum est nullo modo esse posse nisi à sua natura, sicut ergo dependentia subsistentiæ à propria natura tanquam à causa suo modo materiali, est essentialis illi, ita etiam dependentia ab eadem essentia tanquam à principio actiuo, erit essentialis. Veruntamen hæc collectio non est efficax, tum quia materialis dependentia ex suo genere magis intrinseca est, tum etiam quia subsistentia ex hoc præcisè quod tantum est modus, habet essentialiter vt per se ipsam absque interiecto alio modo vnionis sit vnita rei cuius est C modus: hoc enim commune est omnibus modis, vt supra dictum est, & patet in motu, figura, sessione & similibus. Dependentia autem essentialis modi à re cuius est modus tanquam à principio effectiuo, non est de ratione modi vt sic, imo sæpè distinguitur ex natura rei etiam in his modis dependentia à termino, vt præsentia localis, quæ solum est quidam modus, fieri potest per diuersas actiones, & à diuersis agentibus, quod est manifestum signum dependentiam esse extra essentiam eius, & ex natura rei distinctam ac separabilem: cum hæc sit variabilis circa eandem præsentiam. Igitur ex communi ratione modi non potest concludi, subsistentiam æquè essentialiter pendere à sua natura in genere causæ efficientis, ac in genere causæ materialis. Neque etiam est facile inuenire aliquod principium quo probetur id conuenire subsistentiæ ex propria & speciali ratione sua.

XXXIII. Item difficile est assignare implicationem contradictionis in eo quod Deus impediat naturalē dimanationem subsistentiæ à propria essentia, & sola sua efficacia & virtute illam producat. Cur enim non potest non dare concursum accommodatum & necessarium ad illam dimanationem, sed potentiori actione præuenire, & se solo subsistentiam efficere? Quod si quis respondeat, hoc fieri non posse, quia repugnat cũ essentia ipsius subsistentiæ, petet principium, aut circulum committet in præsenti dubitatione: hoc enim est quod inquirimus, vnde cõstet hoc includi in ratione subsistentiæ. Itaque existimo rem esse incertam, nullumque esse speciale principium vnde definiri possit. Vtendo autem generalibus principiis, qualia sunt dependentiam effectiuam regulariter distingui à termino, & Deum posse se solo efficere quidquid causa secunda potest, vbi specialis repugnantia non apparet; his (inquam) & similibus principiis vtendo, verisimilius dicitur hanc dependentiam non esse de essentia subsistentię, sed extra rationem eius.

SECTIO VII.

Vtrum subsistentia habeat aliquam causalitatem, & quomodo actiones dicantur esse suppositorum.

QVamquã omne causalitatis genus possit aliquo modo subsistentiæ attribui, præcipua huius rei difficultas versatur in causalitate effectiua, & aliquid etiã obiter attingendum erit de materiali. Nam de causalitate formali iam ex dictis constat, subsistentiam non esse formam propriè ac physicè loquendo, comparari tamẽ ad suppositum seu rem subsistentem vt sic per modum actus formalis constituentis suppositum & terminantis naturam; & præter hanc qualemcunque causalitatem Metaphysicam, nullam aliam habere causalitatem formalem, quia in nullo alio recipitur quod informare possit. Quod præsertim verum habet de quacunque completa subsistentia, & de subsistentia partiali materiæ, nam subsistentia partialis animæ rationalis comparari potest ad subsistentiam corporis per modum formæ, vt in superioribus dictum est. Præter hæc solet reduci ad causalitatem vel rationem formæ terminus specificans actionem, seu ad quem tendit actio; & hoc genus causalitatis tribui solet subsistẽtiæ respectu omnium vel plurium actionum; sed hęc est valde impropria causalitas, & vix potest attribui subsistentiæ, nisi respectu illius actionis per quam ipsa fit: nam respectu aliarum actionum potius quasi materialiter comparatur, vt ex fine totius sectionis magis constabit. I.

Rursus de causalitate finali nihil aliud occurrit dicendum, præterquam quod subsistentia propter se expetibilis sit. Quanquam, quia subsistentia semper ac necessario est cõiuncta cum existentia naturę, nec fit per se primo per aliquã actionem, sed necessariò manat posita creatione, seu generatione rei, iuxta sensum declaratũ sectione præcedẽte, ideo in ordine ad vsum seu consecutionẽ non exercet propriam causalitatem finis, præter eam quæ in ipso esse aut viuere reperitur: neque enim aliis mediis subsistentiam obtinere, aut potius conseruare curamus, quam illis quibus existentiam seu vitam tuemur. II.

Rursus causalitas effectiua duplex potest intelligi: vna vocari potest interna, seu quasi immanens, circa ipsummet suppositum constitutũ per subsistẽtiam, siue illa sit propria, qualis est efficiẽtia animæ circa actꝰ suos vitales, siue impropria seu per resultãtiam naturalẽ, qualis est animæ circa suas potentias, III.

vel

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel cuiuslibet formæ circa suas proprias passiones. A Alia est efficientia quasi extrinseca seu transiés omnino ad alios. Et de his omnibus dicendum est: incipiemus autem ab vltimo modo efficientiæ tanquam communiori, & clariori.

Variæ sententiæ circa modum, quo subsistentia est principium actionum.

IIII. Prima sententia.

INquirimus ergo an subsistentia sit principium actionum egredientium à suppposito. In qua re duo possunt esse extremi modi dicendi. Prior est subsistentiam esse principium per se ac formale omnium actionum suppositi, si non integrum saltem partiale, ita vt simul influat cum ipsa natura; & actio non minus immediatè ac per se pendeat à subsistentia, quam à natura. Ita videntur opinari noni quidam Theologi, explicantes Incarnationis mysterium. Vt enim defendant actiones Christi ab humanitate proficiscentes, esse aliquo modo diuinas, seu Dei operationes, existimant necessarium vt ab ipsa subsistentia Verbi per se ac proximè profluant: & ideo aiunt hanc causalitatem conuenire propriæ subsistentiæ, & idcirco eandem suppleri à B Verbo diuino. Atque hoc modo intelliguntillud axioma, Actiones sunt suppositorum, quoniam alias (inquiunt) si suppositalitas ipsa non per se influit in actiones, per accidens se ita habet ad illas: nō ergo erunt actiones suppositorum nisi concomitanter, & denominatione quadam valde accidentaria: quod est contra sensum Doctorum qui illo axiomate vtuntur, & contra Aristotelem à quo videtur desumptum in locis infrà citandis. Quod si hæc sententia vera est, non solum in actionibus transeuntibus locum habet, sed etiam in immanentibus, in suppositis quæ illas habent; nec solum in vna vel alia actione, sed in omnibus quæ propriæ actiones sunt, vt naturales resultantias omittamus. Subsistentia enim nunquam habet peculiarem aliquam actionem cuius ipsa sit proprium principium: in hoc enim omnes conueniunt, neque enim facile esset talem actionem fingere aut assignare: si ergo subsistentia prædicto modo ponitur principium agendi: esse debet ex aliqua ratione vniuersali & cōmuni omnibus actionibus, vel omnibus naturis, quæ ex se non sunt principia sufficientia actionum nisi à subsistentia iuuentur. C

V. Secūda sententia.

Alter modus dicendi extremè oppositus esse potest, subsistentiam nullo modo esse principium agendi, nec per se requiri & concurrere ad actiones, sed merè concomitanter. Quam doctrinam videntur amplecti multi Theologi, præsertim nominales, qui indifferenter admittunt naturam ipsam seu humanitatem operari, æquè ac suppositum. Potestque fundari in Aristotele 1. Metaph. capite primo ex quo loco multi sumunt illud axioma; actiones sunt suppositorum; & tamen Aristoteles non dixit actiones esse suppositorum, sed versari circa singularia. Ex quo potest confici argumentum, nam, secluſa subsistentia, natura ipsa est res singularis, & existens: ergo ipsa est sufficiens principium actionis, subsistentia vero est conditio concomitans omnino per accidens in ordine ad actionem. Et confirmatur, nam subsistentia, non potest per se immediatè influere in actionem, vt statim probabitur: concurrit ergo per accidens tantum. Potestque egregiè declarari exemplo Trinitatis, nam, licet actiones ad extra vt sunt creatæ &c. denominatiuè tribuantur Patri & Filio, & Spiritui sancto, tamen, quia illæ relationes, & subsistentiæ personales, non erant per se necessariæ ad talem actionem creandi, & similes, sed ipsa natura diuina erat per se sufficiens, ideo tam propriè tribuitur creatio diuinitati, sicut ipsis personis; & ipsæ relationes vt sic non sunt principia per se & immediatè influentia in tales actiones: ita ergo comparatur omnis subsistentia creata ad actiones suæ naturæ.

Ad quæstionis resolutionem assertio prima.

VI.

NIhilominus media via tenenda est, dicendumque est primo subsistentiam creatam non habere proprium & immediatum influxum in actiones suppositi. Hæc est communis sententia (vt opinor) inprimis enim necesse est vt ita censeant Scotus, & omnes qui rationem subsistendi ponunt in negationibus. Neque enim cogitare potuerunt negationem per se influere actiuè in positiuas actiones. Deinde Thomistæ qui aiunt etiam existentiam ipsam non esse principium per se & formale agendi, sed tantum conditionem necessariam, multo maiori ratione cogentur id dicere de subsistentia: imò quidam eorum id affirmant, etiamsi alias teneant, subsistentiam nihil aliud esse quam substantialem existentiam; quod nos probare non possumus, quia supra ostendimus existentiam formaliter ac per se includi in actuali principio agendi. De subsistentia verò nunc aliter sentimus, quia existimamus tantum esse modum ipsius existentiæ ex natura rei distinctum ab ipsa. Potestque inprimis probari concluſio argumentis seu exemplis Theologicis, nam in Deo tota ratio agendi est naturâ seu voluntas diuina, personalitates autem vt tales sunt, non habent proprium influxum in actiones ad extra, & ob hanc causam actiones ad extra dicuntur indiuisæ in Trinitate, sicut est etiam indiuisa natura, voluntas, & potentia. Dicet aliquis hoc esse peculiare in Deo, quia diuina natura per se est, & essentialiter subsistens. Respondetur inprimis multo certius esse totam rationem agendi ad extra esse naturam seu voluntatem diuinam, quam quod sit in Deo subsistentia essentialis ratione distincta à personalibus. Deinde si subsistentia personalis creata est per se actiua, non est cur subsistentiæ personales diuinæ non sint etiam actiuæ, quanquam subsistentia essentialis, vt est de ratione ipsius naturæ, sit etiam actiua: præsertim quia etiam de his actionibus diuinis verum est actiones esse suppositorum: ergo si in diuinis personis, vt ipsæ sint quæ operantur, non est necessarium vt personalitates ipsæ proprium influxum habeant, vel sint formalia principia agendi, neque in creatis personis id erit necessarium. Et (quod maximè vrget) etiam in productionibus ad intra, vt sunt generatio, & spiratio, aiunt graviores Theologi formale principium earum esse naturam, vel intellectum, vel voluntatem, relationem vero personæ producentis esse tantum necessariam conditionem; idque satis esse, vt solū talis persona dici possit generare, aut spirare & non diuina natura.

VII.

Aliud exemplum seu argumentum sumitur ex mysterio Incarnationis: Christus enim in humana natura subsistens habuit integrum ac totale principium humanarum operationum; & tamen non habuit subsistentiam creatam: ergo hæc subsistentia nō est pars illius principij, nec per se habet propriū influxū in operationes. Nec verò dici potest, in Christo nō esse solam humanitatem integrū principium formale actiuum humanorum, sed cōpleri per subsistentiam Verbi supplentem vicem subsistentiæ creatæ: nam subsistentia Verbi non supplet vicem subsistentiæ creatæ quoad aliquam actiuitatem, sed solum quoad terminationem assumptæ naturæ: alioqui aliqua actiuitas ad extra conueniret Verbo diuino per propriam relationem, quæ non esset communis aliis personis, quod est omnino falsum, & contra illud axioma; actiones Trinitatis ad extra, sunt indiuisæ. Neque etiam dici potest, hanc actiuitatem propriæ subsistentiæ, suppleri in Christo à Diuino Verbo, non per relationem, sed per voluntatem diuinā: nam hinc fieret humanitatem Christi non esse principium proprium & integrum humanarum actionum, sed illud esse diuinitatem simul cum humanitate. Sequitur etiam actiones humanas non esse proprias Christi vt causæ proximæ, sed ex parte fuisse communes Patri & Spiritui sancto: vtrumque autem est falsum, & valde absurdum in Theologia. De qua re in proprio loco dictum est tom. 1. 3. p. disputatione quarta sectione quarta. Fuit ergo humanitas Christi integrum formale principium humanarum actionum eius: eodem ergo mo- B do est in aliis hominibus. Et hoc etiam confirmat communis doctrina Sanctorum Patrum asserentiū ad plures naturas sequi plures operationes, etiamsi persona vna sit, quia nimirum formale principium agendi est natura, non personalitas.

VIII. Physicum argumētum.

Tertiò probari idem potest inductione physica, nam si discurramus per actiones merè accidentales & naturales, omnes illæ proximè manant à formis proportionatis, vt calefactio à calore, frigefactio à frigore, motio localis ab impetu, vel grauitate, &c. & similiter actiones vitales manant proximè à propriis facultatibus, concurrente anima vt principio principali. Vnde tantum abest quod hæ actiones tribuantur suppositis propter proprium influxum ipsius subsistentiæ, vt sæpe neque ipsa natura seu forma subsantialis habeat talem influxū proximum, sed actio tribuatur supposito solum quia in se sustētat formam accidentariam, quæ est principium agendi, vt aqua calida calorem. Quod si ad actiones vitales aliquo modo immediatè concurrit ipsa forma seu anima (vt est verisimile) id quidem conuenit animæ secundum suam entitatem essentialem, secundum quam est principium vitæ, non vero se- C cundum subsistentiam, cuius proprius & specialis influxus nulla ratione necessarius est ad tales actus. Vnde fit, idem iudicium esse ferendum de actionibus vitalibus suppositorum spiritualium, & de actionibus accidentalibus quorumcunque suppositorum. De generatione autem substantiarum iudicium sumendum est ex accidentali, vel quia nos non cognoscimus substantiam nisi per accidentia, vel quia agentia naturalia non attingunt generationem substantialem nisi media dispositione accidentali; vel certè quia talis actio generatiua tota versatur circa compositionem naturæ rei generandæ: subsistentia verò ex parte supponitur. ex parte verò naturaliter consequitur, vt in sequenti ratione declarabo.

IX

Quartò igitur argumentor ratione, quæ partim sumi potest ex propria ratione ipsius subsistentiæ, partim ex termino vniuscuiusque actionis. Subsistentia enim creata tantum est, vt diximus, quidam modus creatæ naturæ, supponitque in natura totam rei essentiam actualem cum sua existentia: principium autem operationum est essentia rei, vel per se ipsam, vel per facultates quæ ad ipsam consequuntur, modus verò existendi non est principium agēdi, sed ad summum esse potest conditio ad agendū requisita: imò in vniuersum omnes isti modi rerū qui propriam entitatem & realitatem secum non afferunt, licet sæpè sint conditiones, vel vtiles, vel necessariæ ad operationes, nunquam tamē sunt propria ac per se principia agendi, vt inductione potest facile ostendi. Ex parte vero termini probatur in hunc modum, nam in omni actione purè accidentali formalis terminus est aliquod accidens, quod non est subsistens: ergo ex parte illius non est necessarium vt subsistentia agentis, sit proximum principium talis actionis. Et quamuis per talem actionem non dicatur fieri forma, verbi gratia calor, sed compositum, scilicet calidum, quod ex parte subiecti includit suppositum subsistens, tamen hoc totum quod ex parte subiecti includitur, non fit per illam actionem, sed illi supponitur, & solum propter vnionem formæ cum natura existente in tali supposito, fieri dicitur per se primo illud compositum: ergo etiam ex parte principij non est necessa- B rium vt subsistentia sit proprium, per se, ac formale principium talis actionis, sed satis est vt supponatur in supposito operante tanquam necessaria conditio. In generatione autem substantiali inprimis supponitur materia subsistens tanquam primum subiectum: & ex hac parte constat subsistentiam rei genitæ non omnino fieri à generante, sed ex parte supponi. Rursus tota actio generatiua versatur in eductione, seu vnione formæ cum materia, ex qua resultat subsistentia iuxta dicta sectione præcedente: ergo principium formale illius actionis sufficiens est forma generantis, neque est cur requiratur proprius influxus subsistentiæ, cum actio agentis per se & immediatè non attingat subsistentiam rei productæ. Quin potius, vt sectione præcedente dicebam, tota actio generatiua potest manere, etiam si impediatur effectio vel dimanatio propriæ subsistentiæ, & proximè terminetur actio ad solam compositionem naturæ, vt in humana Christi conceptione factum est: ergo formale principium talis actionis est natura generantis ratione formæ, & non ipsa subsistentia.

Secunda assertio.

X.

DIco secundò. Subsistentia non merè concomitanter se habet ad actionem agentis, sed antecedenter; nec merè per accidens, sed per se ex parte agentis. Atque hoc modo actio propriè ac per se tribuitur supposito vt ei quod operatur. In hac propositione declaramus illud Axioma, *Actiones sunt suppositorum*, quod est cōmuniter receptum à Theologis, vt videre licet apud Diuum Thomam 1. part. D. Thom. quæstione 39. articulo quinto ad primum, & quæst. 40. articulo 1. ad tertium: & tertia parte quæstione 19. articulo primo, ad tertium & quartum, & in 1. distinct. 5. q. 1. art. 1. vbi cæteri Theologi, & in 3. distinct. 2. & sæpè aliàs tractantes de mysteriis Incarnationis & Trinitatis. Visum est enim illis hoc principium necessarium ad illa duo mysteria declaranda, & conuenienter in eis loquendum. Vnde in Concil. Conc. Flor. Florent. sess. 18. non longè à fine Ioannes Episcopus ad declarandum quod pater generat, & non essentia, subdit rationem, quia essentia non significat suppositum, & addit. *Porro autem actiones iuxta omnem Philosophorum Scholam, suppositorum esse videntur, vt in hominum genere fieri videmus: quātuis enim hic homo,*

hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc est persona, vel suppositum generet, eius tamen substantia generationis eiusmodi principium est, quandoquidem actiones suppositorum, vt diximus, sunt; quæ quidem substantia vel essentia in homine cum sit humanitas, humanæ generationis principiũ existit, quo generat hominem. Quibus verbis tam hæc, quam præcedens conclusio cõfirmatur.

XI. Aristot. Potestque hæc conclusio roborari ex Aristotele 1. de Anima, text. 5 exagesimo quarto, vbi ait *Melius dici animam non misereri, aut discere, aut rationari, sed hominem anima*. Ex quo loco solum sumitur argumentum à similitudine rationis: ideo enim animæ non tribuitur rectè operatio quia significatur vt pars, eadem autem ratio est de humanitate: loquitur verò de anima, vt est pars, seu forma corporis: nam, si sumatur anima rationalis vt subsistens, illi potest propria actio tribui, quia, licet nõ sit suppositum propter incompletam naturam: est tamen subsistens singulariter ac per se. Probari etiam solet ex eodem Philosopho libro primo Metaphysicæ, capite primo cuius verba sunt, *Actiones & generationes omnes circa singularia sunt*, seu, *in singularibus versantur*. Vbi primum considerandum est, quod licet Aristoteles non vtatur nomine suppositi, sed singularis, re tamen vera pro eodem sumpsit, vt patet ex ratione quam statim subiungit, *Non enim hominem, nisi per accidens sanat qui medetur, sed Calliam, aut Socratem, aut alium quempiam eorum qui sic dicuntur*: huiusmodi ergo suppositum intellexit nomine rei singularis, vel quia singulare absolutè dictum significat ens completum & singulare, prout in rerum natura existit: vel certè quia (vt verisimile est) Aristoteles non agnouit distinctionem inter singularem naturam substantialem completam, & suppositum. Deinde obseruandum est actionem triplicè habitudinem dicere posse ad huiusmodi rem singularem. Prima est vt ad principium, prout nũc dicimus, actiones esse suppositorum. Secunda vt ad terminum, prout dicimus Petrum, verbi gratia, generari, non humanitatem. Tertia est vt ad subiectum: omitto autem quartam, quæ excogitari potest ad obiectum propriè sumptum, nam hęc solum actibus immanentibus conuenit, quatenus actus, & tales qualitates sunt, non vero vt sunt actiones productiuæ, de quibus Aristoteles loquitur. Et ideo secundum hanc quartam habitudinem C fieri potest, vt actio versetur circa vniuersale, quia non versatur inhærendo illi, vel realiter efficiendo illud, sed extrinsecè denominando, seu attingendo, quod extra propositum est. Loquitur ergo Aristoteles de aliis modis, & expressiùs loqui videtur loco citato de tertia habitudine, quantum colligi potest ex exemplo quo vtitur: nam illa priora Verba; *Actiones circa singularia versantur*, indifferentia videntur ad secundam & tertiam habitudinem: propriè verò non possunt ad primam accommodari. Vnde non est dubium quin Aristoteles illo loco non posuerit illam formalem propositionem: sumitur tamen ex similitudine rationis, quæ est, eius esse fieri cuius est esse, vel actionem circa illud versari cui confertur esse, quia actio tendit ad aliquod esse: esse autem per se primò conuenit rei singulari, nam vniuersalia non sunt nisi in singularibus: & similiter esse propriè est singularis completi, seu suppositi, aut subsistentis, nam esse propriè conuenit ei quod est; solum autem suppositum propriè est id quod est: & ideo illud propriè dicitur fieri, seu circa illud versari actio. Hæc au- A tem ratio æquè procedit in prima habitudine: nam eius etiam est operari cuius est esse, quia sicut actio est ad esse, ità est ab esse: sed suppositum est id quod propriè est, seu quod habet esse: ergo etiam actio secundum primam habitudinem per se primo tribuitur rei singulari in prædicto sensu, id est supposito.

Atque ita non solum authoritate, sed etiam ratione, confirmatum est prædictum Metaphysicum dogma, quod amplius declarari ac confirmari potest discurrendo per singulas partes secundæ assertionis. Prima erat quod subsistentia non tantum concomitanter, sed antecedenter se habeat ad actionem agentis, quæ probatur, quia ex natura rei prius est quod res sit in suo esse cõpleta, ac plenè cõstituta, quam quod operetur: sed subsistentia pertinet ad complementum rei, & substantiæ eius: ergo ordine naturæ prius esse debet natura terminata propria subsistentia, quam possit in operationem prodire: ergo subsistentia, eiusque quasi effectus formalis, non tantum concomitanter, sed antecedenter se habet ad operationem naturæ. Et B confirmari potest à simili de accidenti, nam forma accidentalis (ex natura rei loquimur) prius habet quod insit quam quod ab illa manet aliqua actio, quia ille modus essendi est quasi intrinsecus terminus, & complementum talis formæ. Item est optima & sufficiens ratio, quia talis modus habet magis intimam connexionem naturalem cum tali forma, quam omnis actio quæ ab illa potest dimanare: sed eodem modo comparatur subsistentia ad substantialem naturam: ergo.

XII. Secunda pars assertionis colligitur ex præcedenti, nimirum subsistentiam non comparari merè per accidens ad actionem agentis: quia sicut esse agentis non comparatur per accidens ad actionem eius, ita complementum essendi omnino intrinsecum, connaturale, ac substantiale, non comparatur omnino per accidens ad actionem, sed est ordo per se requisitus vt res prius in se sit subsistens, quam quod operetur. Et hac ratione dico subsistentiam requiri per se ex parte agentis, nam præcisè ex parte actionis, vel termini proximi seu formalis eius non erat adeo necessaria subsistentia formæ seu naturæ, quæ est principium actionis, quia in ipsa natura est tota perfectio per se necessaria ad eliciendam talem actionem. Tamen ex parte agentis requirit talis natura proprium & completum essendi modum, vt sit cõstituta in statu accommodato ad operandum; & hoc modo dicimus subsistentiam per se requiri ex parte agentis vt necessariam conditionem ad operandum. Sicque dicere solent Theologi Trinitatem personarum in Deo per se nõ requiri ad creationem ex parte ipsius actionis, tamen ex parte Dei per se ac necessario supponi, quia pertinet ad personalem Dei constitutionem: & prius est, ac per se prærequisitum, vt Deus sit in se plenè ac perfectè subsistentialiter constitutus, quam vt ad extra operetur. Vnde etiam si singeremus, Deum ab æterno aliquid creare, nihilominus intelligeremus internas origines & constitutiones diuinarum personarum ordine naturæ antecedere creationẽ. Quod si hoc verum est in Deo, in quo natura diuina est essentialiter subsistens, multo magis in creatura, in qua subsistentia omnino est extra essentiam rei. Atque hinc tandem constat quo sensu operatio per se primo tribuatur suppposito, quod in tertia parte assertionis dicebamus, quia natura vt natura ante subsi-

subsistentiam, non est constituta in statu completo, & proximè accommodato ad operandum: & ideò meritò tribuitur actio suppposito, & non naturæ.

XIV. Fundamentus aliarum opinionum latius. Ex quo satisfactum est rationibus & fundamentis aliarum opinionum. Vtrisque enim simul respõdemus ad veritatem & proprietatem illius axiomatis; actiones sunt suppositorum; non esse necessarium vt subsistentia ipsa per se influat in actiones, neque etiam vt sit omnino per accidens, & concomitanter se habens: datur enim medium, scilicet vt sit conditio prærequisita ex parte agentis. Exemplum autem quod secunda opinio afferebat ex diuinis personis, potiùs suadet contrarium, vt à nobis declaratum est. Quòd verò in Deo creatio, & aliæ actiones ad extra non solùm possint tribui diuinis personis, aut huic Deo in concreto, sed etiam Deitati, prouenit tum ex eo quòd Deitas est essentialiter subsistens, tum ex perfecta identitate inter diuinam naturam & personas, propter quam identitatem admittitur illa locutio, quando alioqui nõ inuoluit errorem aliquem, vt contingit in actionibus ad extra, quamuis ex modo significandi terminorum non sit formalis, & propria; & ideo in creaturis, vbi B non est illa identitas inter naturam & suppositum, non admittitur illa locutio, neque in Deo extendi potest ad actus notionales: hæc enim propositio; essentia generat; erronea est: indicat enim distinctionem ipsius essentiæ à re genita, vt latiùs traditur in 1. part. quæst. 39.

An supernaturaliter possit natura operari absque suppposito.

XV. Quæ hactenus diximus, intelligenda sunt iuxta naturas rerum, & nullo interueniente miraculo. Quæri autem potest an de potentia absoluta, seu interueniente aliquo miraculo, possit aliter fieri. Et quidem si loquamur de completa natura substantiali, iuxta superiùs tradita consequenter dicendum est, non posse naturam per se primò operari, sed aliquod suppositum per illam. Nam, si natura non priuetur sua subsistentia, sed in proprio supposito relinquatur, fieri non potest quin subsistentia propria ordine naturæ antecedat actionem, quia subsistentia propria necessariò retinet eandem habitudinem ad suam naturam. Si verò supponamus Deum priuare naturam propria subsistentia illam constituendo in alio supposito, illud suppositum per illam naturam operabitur, & illi erit actio tribuenda, vt latiùs declaraui in 1. tom. 3. p. disputatione 10. sectione 2. & 3. Si autem supponeremus Deum conseruare naturam existentẽ sine propria subsistentia, & sine vlla aliena, tunc certè fieri posset, vt natura operaretur absque suppposito, quia in illa esset sufficiens virtus actiua; & conditio subsistentiæ non est adeò intrinsecè necessaria, quin si impediretur, & Deus alia superiori ratione naturam conseruaret, posset ab illa prodire actio, quia nulla in ea re apparet contradictio. Imò suppposito illo miraculo, non esset aliud miraculum necessariũ vt talis natura operaretur, sed cum concursu communi posset operari, quia in tali actione nihil esset supernaturale, cùm illa non habeat propriam & specialem habitudinem ad subsistentiam, vel peculiarem dependentiam ab illa. Ipse autem naturalis cõcursus ad operandum ex natura rei non est debitus ante subsistentiam, tamen data illa hypothesi quòd natura conseruaretur sine vlla subsistentia, A non esset priuanda omni concursu, & omni actione, & ideò etiam tunc esset illi debitus ex natura rei talis concursus, quia semper manet principium per se necessarium ac sufficiens ex parte actionis, quamuis aliunde ex parte agentis naturalis ordo ac perfectio immutetur.

XVI. Atque ad hunc modum loquendum est de forma substantiali separata à materia, necessariò enim retinet aliquam subsistentiam, vel propriam, vt ex natura rei contingit in solis animabus rationalibus, vel alienam & diuinitus datam, vt factum est in Christi anima supernaturaliter, & fieri posset in aliis formis; & ideò talis forma sic separata, & constitura operari potest ad modum suppositi. Si verò conseruaretur talis forma sine vlla subsistentia, idem de illa dicendum esset quod de natura completa: est enim eadem ratio: idemque proportionaliter est de accidente separato à subiecto: existimamus enim nunquam sic conseruari absque positiuo modo existendi per se, opposito actuali inhæsioni; & ideò accidens sic conseruatum; quamuis non sit suppositum, operari potest ad modum suppositi. Si tamen fingamus conseruari accidens separatum in suo esse existentiæ, sine alio positiuo modo essendi, similiter de illo iudicandum est, posse tunc habere omnem actionem suam, propter rationem tactam, quæ sumitur etiam ex Diuo Thoma 3. part. quæstione 77. articulo tertio.

An naturalis dimanatio possit esse à natura ante suppositum.

XVII. Rvrsus ex dictis constat quid dicendum sit de effectione latiùs sumpta pro naturali dimanatione (nam quæ diximus, communia sunt omnibus propriis actionibus, tam immanentibus, quàm trãseuntibus, neque aliquid inter eas distinguere oportet quoad doctrinam datam) de effectione autem per naturalem resultantiam distinguere oportet, nam quædam est ad ipsammet subsistentiam; aliæ verò esse possunt ad alias proprietates seu passiones. Inter quas existimo illam priorem esse etiam ordine naturæ primam, & quasi origine antecedere resultantiam omnium aliarum proprietatum. Ratio est, quia subsistentia est intimior, magisque per se coniuncta cum natura, quàm omnis alia proprietas. Item quia omnes aliæ proprietates sunt acC dentia: prior autem est integra constitutio propriæ substantiæ, quàm quod ei aduenient accidentia etiam propria. Hinc ergo fit vt emanatio omnium proprietatum seu propriarum passionum, etiam sit à suppposito vt principio quod, mediante natura vt principio quo, ita vt in hoc eadem sit ratio harum emanationum, quæ aliarum propriarum actionum, quia idem est ordo per se ex parte suppositi inter subsistentiam & subsequentes proprietates. Sola igitur naturalis dimanatio ipsius subsistẽtiæ est à natura vt natura est; & ratio est, quia illa tendit ad constitutionem suppositi, & ideò non potest supponere constitutum suppositum, vt ab eo manet. Neque est inconueniens quòd aliqua naturalis resultantia sit à natura vt natura est, quando illa est talis vt non dicat ordinem ad rem habentem iam statum omnino completum in genere substantiæ: tunc enim neque ex parte principij, neque ex parte termini supponitur subsistentia, sed sola existentia, vt ex superiùs dictis satis patet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

An subsistentia ad causalitatem materiæ sit necessaria.

XVIII. VLtimò constat ex dictis quid dicendum sit de causalitate materiali, quo modo scilicet subsistentia conuenire aut attribui possit: nam ferè eodē modo de illa philosophandum est quo de efficientia: subsistentia enim non est propria ratio seu potentia recipiendi aliquid, vt per se constat ex his quæ de illa diximus: est enim vltimus modus complens perfectam substantiam: vnde non ordinatur ad recipiendum aliquid substantiale. Excipio solam subsistentiam partialem materiæ, quæ, eò quòd incompleta & materialis est, ordinatur ad recipiendum formale complementum subsistentiæ totius suppositi materialis, vt in superioribus declaratum est. Proprietates verò vel accidentia, licet recipiantur in supposito non tamen ratione subsistentiæ, sed ratione naturæ: nā recipiuntur in entitate substantiæ, non in modo substantiæ. Cuius rei argumentum optimum sumitur ex mysterio Incarnationis, nam in Christo recipi potuerunt omnes proprietates, & perfectiones accidentales hominis non ratione subsistentiæ, neque attingendo illam quæ increata est, sed solam afficiendo naturam. Vnde quoad hoc eadem est ratio de natura & supposito quatenus sunt principia agendi, vel recipiendi accidentia: vtrumque enim attribuitur supposito vt quod, ipsa tamen natura est principium quo tam agendi, quàm recipiendi: agendi quidem per formam; recipiendi autem, vel secundum se totam, vel secundum materiam in quibusdam accidentibus materialibus, vel secundum formam in spiritualibus, quod latiùs hîc exponere aut tractare non est necesse. Hinc tamen fit, vt, licet subsistentia non sit ratio recipiendi, sit tamen conditio per se requisita ex parte recipientis; hac enim ratione dicuntur passiones propriè esse suppositorum sicut & actiones; & ita etiam loquimur in mysterio Incarnationis; est enim Christus passus & mortuus, & non propriè humanitas; & ideò sicut actiones, ita & passiones Christi fuerunt infiniti valoris, sicut ergo subsistentia est conditio agentis, ita & recipientis: atque hoc modo potest illi materialis causalitas attribui, sicut efficientia. Et hoc etiam confirmat testimonium Aristotelis 1. Metaphys. cap. primo, iuxta expositionem superiùs datam, nimirum actiones versari circa singularia, id est suppositа, Calliam scilicet, & Socratem, vt circa materiam subiectam.

XIX. Huic verò doctrinæ adhibenda est duplex limitatio; prior est vt intelligatur de subiecto actionis seu passionis accidentalis, non substantialis, vel si ad substantialem extendatur, id fiat cum proportione. Substantialem passionem voco generationem substantialem: omitto enim creationem, quæ non habet materialem causam, neque in subiecto recipitur: omnis ergo actio vel passio præter substantialem generationem rectè attribuitur supposito, & circa illud versatur vt circa materiam subiectam; & de hac posuit Aristoteles exemplum, cùm dixit: *Medicus non curat hominem, sed Calliam, aut Socratem.* Generatio autem substantialis non versatur circa suppositum vt circa materiam subiectam, sed circa materiam primam, in qua sola recipitur, destructo iam supposito ex quo fit generatio, & prius natura quàm aliud sit constitutum. Atque hac ratione non potest hæc passio propriè attribui supposito vt subiecto, vel causæ materiali. Potest autem cum quadam proportione id fieri, nimirum quòd actio seu passio etiam versetur circa rem singularem, & subsistentem, partialem tamen, in quo deficit à ratione suppositi: sicut superiùs dicebamus, quamuis actiones sint suppositorum, formam tamen subsistentem per se operari. Quo fit vt etiam ad ipsam subsistantialem generationem aliqua subsistentia saltem partialis, per se supponatur, & sit conditio necessariò requisita ex parte causæ materialis: nam ibi etiam habet locum ratio generalis, quod res priùs debet intelligi in se subsistens, quàm sit apta ad sustentandum, vel recipiendum aliud.

XX. Sed quid de illa actione, vel quasi actione qua resultat subsistentia ab ipsa natura: illa enim in natura recipitur, quam nullo modo supponit subsistētem? Respondetur actionem esse proportionatam termino; vnde sicut subsistentia ipsa non est propriè inhærens, sed altiori modo afficiens naturam, eique adhærens, ita dimanationem illam, si fit ex natura rei distincta ab ipsa subsistentia, non inhærere, neque esse in natura vt in subiecto, vel materia, sed vt in re terminabili per subsistentiam, cui intimè & per quandam identitatem coniungitur; & ideò non est necesse vt talis emanatio supponat rem subsistentem.

XXI. Vnde obiter intelligitur, quando generatio substantialis (& quoad hoc idem est de creatione) dicitur versari circa personam, vel suppositum, id esse intelligendum de termino, non de subiecto aut materia generationis, in quo sensu diximus posse etiam intelligi dictum Aristotelis, actiones scilicet versari circa singularia: & in hoc sensu propriissimè applicatur ad has actiones, quas substantiales vocamus: nam actiones accidentales propriè terminantur ad composita ex accidentalibus formis, ex 7. Metaphys. cap. 8. in quibus compositis suppositа ipsa includuntur: imò pro illis supponunt, & ideò etiam hoc modo dici possunt omnes hę actiones versari circa suppositа.

XXII. Posterior limitatio erat vt hæc intelligantur ex natura rei, & seclusis miraculis, nam interueniente operatione aliqua supernaturali, fieri potest vt aliqua res patiatur aliquid vel recipiat, quamuis non sit suppositum, vt de quantitate Eucharistiæ docent Theologi. Dici verò potest vlteriùs, in hac etiam exceptione seruari quandam proportionem, nam illa quantitas vt fiat subiectum accidentium aut mutationum, prius recipit modum per se subsistendi, & ita constituitur in statu simili, vel proportionali supposito. Addo tamen quòd si per possibile, vel impossibile Deus conseruaret naturam aliquam vel quantitatem separatam sine subsistentia, vel positiuo modo per se essendi, illa posset per entitatem suam esse subiectum mutationis sibi proportionatæ, propter eandem rationem qua idem suprà diximus de actionibus: atque ita in huiusmodi causalitatibus, materiali & efficienti, eadem fere in omnibus seruatur proportio, vt diximus.

SECTIO VIII.

Vtrùm in secundis substantiis concreta ab abstractis distinguantur, & quo modo in eis suprema ratio subsistētiæ & coordinatio prædicamentalis constituenda sit.

Ex-

L Expositum hactenus rationem primæ substantiæ, superest vt de secunda breuiter dicamus: & sicut primam substantiam seu suppositum cum singulari natura comparauimus, ita etiā nunc species seu genera substantiæ cum communibus naturis illis proportionatis conferamus, vt verbi gratia hominem cum humanitate, animal cum natura animalis, & de cæteris proportionali modo: huiusmodi enim comparationem diximus supra sect. 4. ad hanc disputationem etiam pertinere. Quā exposita, declarabimus tandem generalem rationem constituentem supremum genus prędicamenti substantiæ: eiusq; coordinationem insinuabimus, ac breuissimè attingemus, quoniam ea res magis ad Dialecticum spectat, quàm ad Metaphysicum.

II. Circa primā quæstionem quorundam opinio.

Dicunt ergo quidam abstracta hęc & concreta in vniuersalibus seu in secundis substantiis sumpta, nō eodem modo distingui & comparari inter se, ac in primis substantiis, id est, non ita distingui hominem & humanitatem, sicut Petrum & hanc humanitatē: nam Petrus distinguitur ex natura rei, vt visum est, à sua indiuidua humanitate: homo autem solum ratione, & modo significandi differt ab humanitate. Ita tenet Fonseca lib. 5. Metaph. cap. 8. q. 5 sect. 10. & quæst. 6. sect. 1. Fundamentum eius esse videtur, quia nomina concreta secundarum substantiarum de formali idem significant quòd abstracta: solùmque innuunt, & quasi connotant singularia suppositа in quibus subsistunt, pro quibus etiam supponunt seu accipiuntur, sicut concreta accidentium de formali tantùm significant formam accidentalem, connotant autem subiectum cui inhærent, & pro illo supponunt. Quod secus accidit in nominibus concretis primarum substantiarum: hæc enim non significant de formali aliquam naturam, & innuunt subiectum, sed per se primò significant ipsum suppositum, quod tanquam primum subiectum ad omnia superiora, & accidentia comparatur, vt constat ex definitione primæ substantię: & ideò non potest per hæc nomina aliud subiectum innui, alioqui procederetur in infinitum. Ex hac ergo nominum diuersitate videtur colligi, hominem, v.g. & humanitatem secundum se non differre formaliter ex natura rei, sed solùm in modo concipiendi, & significandi, ex quo prouenit vt homo accipiatur, & supponat pro suppositis, pro quibus non supponit humanitas. Et confirmatur, nam homo vt sic non includit subsistētiam quam includit Petrus, quia subsistentia est res incommunicabilis; homo autem dicit tantum rationem communem: ergo non habet homo in quo ex natura rei distinguatur ab humanitate, quandoquidem in primis substantiis concretum solum distinguitur ab abstracto per additionem subsistentiæ.

Fonseca.

III. Abstracta secundarū substantiarum à concretis quo modo differant. D. Thom.

Nihilominus dicendum censeo, æquè distingui in secundis substantiis concreta ab abstractis, ac in primis. Ita sentiunt frequentiùs discipuli D. Thom. locis superiùs citatis, & sumitur ex D. Tho. in opusc. de ente & essent. c. 3. ad finem, vbi ait, humanitatem & hominem differre, quia humanitas præscindit ab omnibus quæ sunt extra formalem essentiam hominis, homo verò implicitè, & in confuso includit rationes constituentes induiduа, seu suppositа humana. Et 3. part. quæst. 4. art. 3. dicit, quamquam hæc locutio sit vera, *Verbum assumpsit humanitatem*, hanc tamen esse impropriam & in rigore falsam, *Verbum assumpsit hominem*, *Nam hoc nomen homo* (inquit) *significat humanam naturam, prout nata est in supposito esse, quia, vt dicit Damascenus* lib. 3. de Fid. c. 4. & 11. *sicut hoc nomē Deus significat eum qui habet diuinam naturam, ita hoc nomen homo significat eum qui habet naturam humanam.* Ex quibus verbis hæc potest formari ratio, nam Petrus & hæc humanitas non alia ratione distinguuntur ex natura rei, nisi quia hæc humanitas solum significat indiuiduam naturam; Petrus verò dicit habentem talem naturam: sed eodem proportionali modo cōparantur homo & humanitas: ergo pariter distinguuntur. Et confirmatur ac declaratur, nam sicut hoc suppositum, seu hoc habens hanc naturam, addit aliquid determinatum huic naturæ indiuiduæ, ratione cuius ex natura rei distinguitur ab illa, ita habens humanitatem absolutè addit aliquid in cōmuni, seu in vniuersali, ipsi humanitati ratione cuius homo est habens naturam, & non humanitas: ergo est eadem distinctio.

IIII. Præterea declaratur in hūc modum, nam humanitas ex natura rei distinguitur à Petro, & Paulo, nā si hæc humanitas ex natura rei distinguitur à Petro, multò maiori ratione humanitas, quia minùs includit humanitas, quàm hæc humanitas, saltem actualiter & explicitè: at verò homo non distinguitur ex natura rei à Petro & Paulo, nec humanitas ab hac & illa humanitate, sed tantum ratione, vt constat ex suprà dictis de vniuersalibus: ergo homo & humanitas non sunt omnino idem ex natura rei, sed æquè distinguuntur ac suppositum & natura indiuidua. Probatur consequentia quia aliàs non posset Petrus magis distingui ab humanitate, quàm ab homine: nam quę sunt eadem inter se, eodem modo identificātur, vel distinguuntur ab eodem tertio. Atque hinc potest sumi ratio à priori huius sententiæ, nimirum, quod hęc prædicata vniuersalia solum ex modo concipiendi nostro distinguuntur à singularibus proportionatim sumptis, id est, concreta à cōcretis, & abstracta ab abstractis: ergo eodem modo distinguuntur, siue singulariter, siue vniuersè concipiantur, quia solus modus cōcipiendi non tollit distinctionem quæ ex natura rei in rebus ipsis reperitur. Et ideò æquè falsæ sunt hæ locutiones: homo est humanitas, & similes, sicut illa; Petrus est sua humanitas. Ac tandem declaratur in hunc modum, nā si homo & humanitas in re essent idem, hoc ipso quod intelligeremus addi humanitati differentiam indiuiduantem, intelligeremus constitui hunc hominem, sicut hanc humanitatem: & consequenter non distingueretur hic homo ab hac humanitate: ergo sicut hoc falsum est, ita etiam illud.

V. Contrariæ opinionis fundamentū euertitur.

Neque fundamentum contrariæ sententiæ difficilem habet responsionem. Nam in primis differētia illa inter nomina primarum & secundarum substantiarum non est necessaria, quia etiam hic homo dici potest formaliter significare hanc humanitatē, innuere verò seu consignificare suppositum in quo talis humanitas subsistit: cur enim id potiùs de homine, quàm de hoc homine affirmatur? Hoc enim non repugnat cum ratione primæ substantiæ: nam in ea non solùm insunt accidentia, & subsistunt secundæ substantiæ, sed etiam indiuidua & singularis natura suo modo est, seu subsistit in supposito: ergo non repugnat nomini primæ substantiæ vt formaliter significet singularem naturam, innuat autem suppositum. Neque ex hoc sequitur processus in infinitum, quia non dicimus nomen primæ substantię innuere subiectum, vel suppositum in quo sit tota ipsa prima substantia, sed in quo sit indiuidua natura

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsius primæ substantię. Quod ex mysterio Incarnationis & Trinitatis optimè declaratur: nam hic homo Christus de formali significat hanc humanitatem innuendo suppositum in quo subsistit. Vnde dicunt Theologi, frequentiùs quod licet illa humanitas mutaret suppositum, semper esset idem homo, vel licet assumeretur à tribus personis, esset tantùm hic homo. Sicut etiam hic Deus formaliter dicit hãc Deitatem, innuit verò personam in qua hæc Deitas subsistit; & ideò licet personæ sint tres, idem tamen est Deus, seu hic Deus. Verum est tamen esse quędã nomina primarum substantiarum, quæ formaliùs significãt rationẽ suppositi, quã indiuiduã naturã, vt *hoc suppositũ, vel hæc persona*. Alia verò esse possunt nomina singularia de quibus non satis constat quid formaliùs significent, vt sunt propria nomina indiuiduorum, *Petrus*, *Paulus*, &c. Veruntamen hoc parum refert ad rerum distinctionem, quam inquirimus.

VI. Vnde secundò dicitur, quamquam in nominibus concretis nos explicandi gratia distinguamus duplex illud quasi partiale significatum, formale scilicet, & materiale, vel quasi materiale, aut connotatum, tamen in re ipsa vnum esse adæquatum significatum, quod maximè cernitur in nominibus concretis secundarum substantiarum: sunt enim nomina absoluta, quorum adæquatum significatum est per se vnum. Quapropter ad distinguendum hominem ab humanitate parum refert, quòd in significatione huius vocis homo possimus nos distinguere formale significatum & connotatum, sed attendendum est adæquatum significatum, nam inter illud & humanitatem fit comparatio: vnde si in illo aliquid realiter includitur quod in humanitate non includatur, hoc satis est vt dicantur illa duo ex natura rei distingui. Atq; idem dicendum censeo de concretis accidentium, etiamsi in eis minor sit vnitas, & expressior sit connotatio, seu clarior distinctio formalis & materialis significati. Non enim verum cẽseo, quod quidam aiunt, in accidentibus concretum, & abstractum solo concipiendi modo distingui: nam
Durand. in re idem penitus significant; quod sentit Durand. in 1. dist. 34. q. 1. citans Aristotelem in prædicam. cap. de substant. text. 7. dicentem, album solam qualitatem significare sicut albedinem. Veruntamen negari non potest, quin album (& idem est de similibus) licet de formali significet solam albedinem, tamen adæquatè significet plus quàm albedinem, scilicet, compositum ex subiecto & accidente, alioqui quomodo posset pro subiecto accipi, vel supponere, nisi illud significaret, vel consignificaret, quod tam manifestum est ex communi modo concipiendi, vt vix possit in hoc dubitari. Nec Aristoteles dixit album solam qualitatem significare, sed solùm quale: & per illam particulam exclusiuam non excludit quin adæquatè significet compositum, sed excludit quale essentiale. Dixerat enim secundas substantias non significare hoc aliquid, sed quale quid; & ideò subdit, non significare quale perinde ac album, quod solum quale significat, id est, quale accidentale, quod non est quidditas rei; secunda verò substantia dicit quale essentiale & quidditatiuum. Cùm ergo hæc concreta accidentium adæquatè significent ipsa composita, dicendum est, non sola conceptione distingui ab abstractis, sed re ipsa sicut compositum à forma componente.

VII. Adde vltimò (vt ad confirmationem illius sententiæ respondeam) illud, quasi materiale significatum, quod innuere, vel consignificare dicitur hæc vox; homo, non esse Petrum vel Paulum secundum quod sunt talia indiuidua vel suppositа, sed solum secundum communem seu confusam rationem subsistentis in humanitate. Nam, sicut, homo de formali non dicit immediatè hanc vel illam humanitatem vt sic, sed humanitatem confusè, ita non innuit immediatè hoc, vel illud suppositum humanum, sed simpliciter subsistens in humanitate, sub quo mediatè & confusè complectitur singularia subsistentia in humanitate: totum enim immediatum significatum, & adæquatum huius vocis *homo* abstrahit secundum rationem ab indiuiduis, tam ratione formalis, quàm ratione materialis. Vnde intelligitur quod sicut Petrus præter hanc humanitatem includit subsistentiam eius, ita homo præter humanitatem includit subsistentiam humanitatis, non hanc vel illam, sed communem rationem subsistentiæ talis naturæ. Ita enim abstrahibilis est communis ratio subsistentiæ à singularibus, sicut communis ratio humanitatis vel hominis. Certum autem est perinde distingui ex natura
B rei subsistentiam hominis ab humanitate si in communi sumantur, sicut in indiuiduo hæc subsistentia ab hac humanitate: cùm ergo homo præter humanitatem includat subsistentiam humanam in communi, necesse est ab illa distingui tanquam includens ab incluso.

VIII. Dices. Ergo *homo & aliquis homo* idem significant: nam *aliquis homo* præter humanitatem non dicit nisi subsistens in humanitate, quod non designat in singulari, sed in communi tantùm; consequens autem non videtur verum, quia *homo* dicit tantum speciem humanam, at verò *aliquis homo* dicitur indiuiduum vagum. Respondetur, sub controuersia esse an *aliquis homo* sit propriè terminus vniuocus, supponendo autem pro nunc ita esse, concedo quod *quidam homo*, & *homo* in re idem significant, diuerso tamen modo quoad formalem modum significandi, nam *homo* formaliter significat humanitatem, & includit in suo immediato significato subsistentiam humanam in communi, indiuidua autem confusè complectitur, non tamen ea exprimit, vel in particulari, vel secundum aliquam rationem com-
C munem indiuidui humani: tamen *aliquis homo*, licet in communi etiam dicat subsistens in humanitate, tamen formaliter significat illud sub ratione indiuidui humani, non materialiter assignando illud, sed sub communi ratione indiuidui, sicut suppositum humanum significat etiam subsistens in humanitate, significando tamen de formali ipsam subsistentiam.

Corollaria ex superiori doctrina.

IX. primum. EX dictis colligitur primò, in omnibus secundis substantiis habere locum prædictam distinctionem concreti ab abstracto, proportionalem illi, quę in primis substantiis est inter suppositum & naturam: est enim omnium eadem ratio. Sicut enim in specie vltima distinguitur homo ab humanitate, & sic de cæteris, ita in proximo genere distinguitur animal, verbi gratia, ab animalitate (vt sic dicam) seu à natura quæ est principium sentiendi, & in generibus intermediis distinguitur, verbi gratia, viuens à natura vegetandi, seu à vita. Ac denique in ipsomet supremo genere substantiæ, distinguitur substantia finita (de hac enim semper est sermo) à substantialitate

litate seu substantiali natura. In his enim omnibus habet locum illa ratio, quòd concreta includunt rationem subsistendi in communitate seu vniuersalitate sibi proportionata, quam non includunt abstracta: & aliæ rationes factæ possunt eodem modo accommodari. Ac denique potest ita declarari in humanitate Christi: illa enim sicut essentialiter est humanitas, & includit specificam rationem talis naturæ, ita etiam includit essentialiter genericam rationem naturę animalis, viuentis & corporeæ, ac substantialis naturæ: & similiter sicut non est homo, ita neq; animal, neq; viuens, nec substantia, scilicet cõpleta, quam dicit genus generalissimum substantię. Et ratio est, quia sicut illi humanitati vt sic, deest aliquid ad complementum hominis necessarium, ita & ad complementum animalis, & aliorum superiorum: est ergo in his omnibus eadem proportionalis distinctio.

X. Secundum corollarium. Secundò sequitur, quod sicut suppositum, vel prima substantia præter essentiam rei includit modum subsistendi proprium, qui, licet pertineat ad complementum substantię, non tamen est de essentia eius, ita proportionali modo quælibet secunda substantia, præter rationem essentialem suam includit modum habendi talem essentiam vel naturam specificam, vel genericam, qui modus non pertinet ad essentiam, sed ad complementum talis secundæ substantiæ. Ratio est clara ex prædicta proportione, nam sicut de essentia Petri non est suppositalitas eius, ita nec de essentia hominis subsistentia humana, nec de essentia animalis subsistentia animalis, & sic de cæteris superioribus: est enim eadem omnium ratio. Item, quia quidquid est de essentia hominis, est de essentia Petri: ergo è conuerso quidquid non est de essentia Petri, non est de essentia hominis: sed de essentia Petri non solùm non est propria & indiuidualis subsistentia, verùm etiam nec subsistentia humana secundum specificam rationem eius: nam in Christo est tota essentia huius hominis, & non est subsistentia humana proprie dicta seu secundum specificam & creatam rationem eius: ergo talis ratio subsistentiæ non est de essentia hominis vt sic: & eadem ratio procedit in omnibus superioribus. Denique, hæc abstracta & concreta C licet distinguantur ex natura rei vt diximus, tamen propriè non distinguuntur essentialiter, seu in essentia, sed in modo quodam terminante & complente essentiam, quem includunt concreta, & non abstracta: ergo hæc omnia concreta præter essentiam includunt aliquid, quod propriè non spectat ad essentiam, sed ad complementum talis substantiæ in suo gradu.

XI. Quod sit in substantiis prædicamẽto generalissimum. Tertiò infertur ex dictis qualis sit ratio essentialis substantiæ simpliciter dictæ, id est, quæ est generalissimum in prædicamento substantiæ. Communiter enim describi solet quod sit ens per se; quæ descriptio, sicut & ipsum substantiæ nomen, ambigua esse potest. Nam si nomen entis generalissimè & transcendenter sumatur, & illud *per se* solùm denotet negationem inhærendi alteri per modum accidentis, sic non solum supremum genus substantiæ, & quidquid sub eo directè continetur, est ens per se, sed in vniuersum quidquid non est accidens; id est omnis substantia, siue completa, siue incompleta, vel Physicè, vel Metaphysicè, iuxta superiùs dicta in sectione prima huius disputationis. Alio modo sumi potest ens per se pro ente completo, quod per se subsistens esse potest. Et hoc modo describi-
A tur per illa verba essentialis ratio substantiæ prout est supremum genus: indigent tamen duplici annotatione. Prima est, substantiam quæ est supremum genus (& idem est de qualibet secunda substantia) non dici per se esse, seu subsistere, quia per se primò, seu præcisè, & prout secunda substantia est, possit in rerum natura subsistere: hoc enim pertinet ad opinionem Platoni attributam de vniuersalibus in re ipsa separatim existentibus; & ad hunc sensum excludendum dixit Aristoteles in prædicamentis capit. de substantia, secundam substantiam videri esse hoc aliquid, quia significatur per modum subsistentis, re tamen vera non esse hoc aliquid, quia non subsistit nisi in singularibus. Dicitur ergo substantia in communi per se esse, quia ex vi suæ rationis formalis postulat illum essendi modum, & quia in suo conceptu includit illum, secundum communissimam rationem suam, & maximè abstractam, quamuis in re ipsa non exerceatur nisi in singularibus. Altera animaduersio est, cùm ac-
B tualis subsistentia non sit de essentia substantiæ, vt diximus, essentialem rationem substantiæ, vt sic non consistere in esse per se, quatenus per hæc verba describitur ipsum subsistere in actu: sed in hoc quod habeat talem essentiam, & naturam, cui debeatur subsistentia, seu quæ ex se sit sufficiens principium illius.

XII. Quæ & quo ordine in prædicamẽto substantiæ sita. Vltimò licet ex dictis colligere, quæ res constituantur in prædicamento substantiæ, & quo modo. Primum enim veluti fundamentum & basis illius prædicamenti, est suppositum, seu prima substantia creata (nam increata non collocatur in prædicamento, vt ex his quæ de ente per essentiam diximus constare potest) & ideo ab Aristotele prima substantia dicta est, *præcipue & maxime substantia*. Supra illam verò in recta linea collocantur species eius & genera vsque ad supremum, eò quòd sint etiam completæ substantiæ, vt suprà vidimus, quia dicunt integram naturam substantiæ, cum modo subsistendi, & per modum totius, solumque differunt in maiori, vel minori abstractione seu in modo magis confuso, vel distincto concipiendi ipsam integram substantiam. Cætera verò omnia, quę
C primam aut secundam substantiam componunt Physicè, aut Metaphysicè, reuocantur ad prędicamentum substantię, non tamen constituuntur in recta linea. Ratio huius posterioris partis est, quia non sunt completę substantię. Prioris autem partis ratio est, quia non potest substantia completa, nisi ex incompletis constari, teste Aristot. 1. Physic. ca. Aristoteles, 3. & 6. Non enim potest substantia per se ex accidentibus componi. Neq; in vniuersum res vnius prædicamenti ex re alterius prædicamenti, vt testatur Arist. 9. Topic. cap. 3.

XIII. Huiusmodi autem sunt inprimis ipsæ naturæ substantiales prout in abstracto significantur & concipiuntur: nam licet hæ possint inter se concipi cum subordinatione, & quasi constituendo suam lineam, proportionatam illi quæ ex primis & secundis substantiis constituitur (sic enim concipitur hæc humanitas, & supra illam humanitas, & supra hanc natura animalis vsque ad substantialem naturam) tamen tota hæc linea, & series est secundum quid substantia, & ideò tantùm secundum quid seu per reductionem pertinet ad illud prædicamentum; & vnumquodque ex illis abstractis ad suum proportionale concretum reuocatur: id est, hæc humanitas ad hunc hominem, humanitas ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

hominem, & sic de reliquis. Vnde consequenter sit A vt alterum ét extremum huius compositionis, scilicet subsistentia, vel singulariter, vel vniuersè concepta, non possit directè in hoc prædicamento collocari, quia multo minus est completa substantia, quàm ipsa natura, reducitur tamen ad eadem composita cum prædicta proportione: nam componentia ipsa ad suum compositum reuocanda sunt. Atque idem iudicium est de partibus essentialibus substantiæ compositæ, quales sunt materia & forma, in quibus etiam potest intellectus suas lineas constituere, & maximè in formis, quas possumus vel in indiuiduo concipere, vel in specie, & à formis specie diuersis possumus etiam conceptum genericum abstrahere, qualis est conceptus formæ elementaris, vel animæ sensitiuæ: & in materia potest facile aliquid simile excogitari, præcipuè si verum est dari materias specie diuersas, quas in generica ratione materiæ conuenire necesse est. Veruntamen tota hęc coordinatio est secundum quid, & per reductionem, respectu prædicamenti substantiæ, quia nec materia nec forma est completa B substantia, neque indiuidua earum sunt primæ substantiæ aut hoc aliquid, vt sumitur etiam ex Aristotele secundo de Anima, capite primo & septimo, Metaph. cap. 3.

XIIII. Rursus idem fere dicendum est de partibus integrantibus, quæ, teste Aristotele 7. Metaphysicor. capit. 6. quamdiu actu componunt, non sunt actu entia sed potentia, non quod non habeant actualitatem entis, sed quod non habeant illam separatam & ratione sui, sed in toto, & ratione totius: & eodem sensu non sunt substantiæ actu, sed potentia, ac propterea non collocantur directè, ac per se sub supremo genere substantiæ, sed in toto ipso comprehenduntur; & ad illud reuocandæ sunt, etiamsi mente separatim concipiantur. Atque eodem fere modo Philosophandum est de differentiis substantialibus, quæ non sunt substantiæ, scilicet directè & completè, teste Aristotele in capit. de substantia: nulla enim differentia sub suo genere directè collocatur, repugnat enim hoc propriæ compositioni ex genere & differentia vt constat ex Aristotele 3. Metaphysicor. capit. 3. Alioqui & in tali compositione C procederetur in infinitum, & ipsa differentia esset species, & prædicaretur in quid; quæ omnia repugnant, vt indicauit etiam Aristoteles 1. Topicor. capit. 13. Ponuntur ego hæ differentiæ in prædicamento substantiæ reductiuè; quia nec sunt accidentia, vt ostensum est, nec possunt esse extra totam substantiæ latitudinem: inter quam & accidens non datur medium. Denique ob easdem rationes omnes modi substantiales, vel inchoationes ac viæ ad substantiam vt sic, vt passiua creatio, & similes, in hoc prædicamento collocantur per reductionem. Quæ tota doctrina communis est interpretum Aristotelis, partim 5. Metaphysicor. capit. 8. partim in prædic. cap. de substant. vbi de hac coordinatione prædicamentali fusiùs disseritur: illud enim proprium est Dialectici munus, ad Metaphysicam autem considerationem, ea quæ generatim dicta sunt, sufficere videntur, solumque superest vt de diuersis gradibus seu ordinibus substantiarum, quantum abstractio Metaphysica permittit, disseramus.

DISPVTATIO XXXV.

De immateriali substantia creata.

SVpponit hic titulus diuisionem substantiæ in immaterialem, & materialem, quam consultò prætermitto, quia per se notum ad sensum nobis est, esse aliquam substantiam materialem, & nemo vnquam dubitauit quin illa directè ac propriè in substantiæ prædicamento collocetur. Quapropter ad constituendam & declarandam dictam diuisionem, solum necesse est vt alterum membrum constituamus; quo posito, & eius ratione explicata, etiam illa diuisio declarata relinquetur, & facile erit eius rationem & sufficientiam intelligere. Disputant autem de substantiis incorporeis latissimè Theologi sub nomine angelorum: nos verò hoc loco non persequemur omnia quæ ab eis dicuntur, nec prolixam disputationem instituemus, B sed breuem ac concisam, ea solum attingendo quæ ex principiis & effectibus naturalibus, potest ingenium humanum, solo lumine naturæ vtens, de his substantiis inuestigare, scilicet, an sint, quid sint, & quas proprietates, & causas, vel effectus habeant.

SECTIO I.

Vtrùm possit ratione naturali probari, esse in vniuerso aliquas substantias spirituales extra Deum.

PRimum oportet quid nominis substantiæ spiritualis, seu immaterialis supponere: potest enim horum verborum esse multiplex significatio, vt postea attingemus, declarando ampliùs essentiam huiusmodi substantiæ. Nunc per substantiam immaterialem intelligimus eam, quæ non habet hanc corpoream molem, quam in his materialibus substantiis experimur, & à quantitate proximè credimus prouenire, quatenus per eam fit vt vna pars substantiæ sit extra aliam, ita vt non possint sese loco penetrare, quamuis radicaliter hoc proueniat ab ipsa substantia, quæ postulat quantitatem. Inquirimus ergo an sint in vniuerso aliquæ substantiæ creatæ, quæ neque huiusmodi habeant corpoream molem seu quantitatis extensionem, neque illam natura sua postulent.

Rationes dubitandi in negatiuam partem.

ET videtur id non posse ratione naturali ostendi, II. primo, quia nos non possumus substantias cognoscere nisi ex effectibus quos experimur: sed nullus est effectus naturalis, ex quo possimus colligere huiusmodi substantiam: ergo. Probatur minor, quia si esset aliquis effectus, maximè motus cœli: hoc enim solo vsus est Aristoteles in 8. Physic, & 12. Metaph. ad has substantias demonstrandas: sed illo non possunt sufficienter probari: tum quia incertũ est an cœlũ moueatur ab extrinseco motore, vel ab intrinseco potiùs & naturali impetu: tum etiã quia licet extrinsecus moueatur, potest à solo primo motore sufficienter moueri: tum deniq; quia licet admittamus habere singulos cœlos proprios & immediatos motores, non inde colligi potest illos esse incorporeos: cur. n. mouere nõ possent cœlos etiamsi corporei essent? Secundò argumentor, quia, si tales Secunda. substan-

substantiæ dantur, vel sunt omnino improductæ: & A hoc non, quia ostensum est solum posse dari vnum ens, quod ex se & essentialiter habeat esse absque effectione ab alio: si verò sunt factæ, aut per generationem, & consequenter necesse est vt habeant materiam ex qua generentur, non ergo erunt immateriales: si verò dicantur factæ per creationem, id superat naturalem cognitionẽ: est enim Philosophicum principium, ex nihilo nihil fieri: & consequenter creationem, iuxta meram rationem naturalem, Tertia. esse impossibilem. Tertiò, quia si esset aliqua substantia immaterialis, vel illa esset omnino indiuisibilis ad modum puncti, ita vt in indiuisibili tantùm loco aut spatio esse posset: & hoc est valde imperfectum: vnde videtur repugnare rei substantiali completæ & perfectæ. Vel talis substantia apta esset ad existendum in loco seu spatio extenso & diuisibili: & ex hoc necessariò videtur consequi vt talis substãtia in se diuisibilis sit, & consequenter materialis, & partibus constans, vt secundum vnam possit in vna parte spatij esse & secundum aliam in alia. Nam, si in se sit indiuisibilis, & adsit diuisibili loco, necesse est vt tota sit in toto, & tota in qualibet parte illius: quem modum existendi vix capit humana mens: & ideò licet illum in creatore admittat propter infinitam perfectionem eius, tamen vix potest suaderi vt creaturæ finitę id conuenire possit: neq; apparet naturalis ratio qua id possit demonstrari: nullo ergo modo potest ratione naturali ostendi dari aliquas substantias creatas hoc modo immateriales, & indiuisibiles.

Aliud est quærere aut probare has substantias esse possibiles, aliud esse de facto: illud enim prius pẽdet ex sola diuina potentia cum non repugnantia ex parte rei: hoc autem posterius præter potentiam requirit diuinam voluntatem, quę difficiliùs ostendi potest, quia eius decretum liberum est, cùm tamen facultas aut potentia sit necessaria.

Prima ratio à priori, immateriales substantias creari posse ostendens.

III. DIco ergo primò posse ratione naturali demõstrari esse possibiles substantias creatas immateriales, seu spirituales. Probatur primò à priori, quia non repugnat ex parte rei, neq; etiam ex parte causæ efficientis potest deesse virtus: ergo euidens est huiusmodi effectũ esse possibilem. Minor probata est in superioribus tractando de infinita Dei virtute intensiua, quæ vera est omnipotentia, quia vim C habet efficiendi quidquid in sese non inuoluit repugnantiam, seu (quod idem est) quidquid non excedit aut superat limites creaturæ. Maior verò probatur, quia quòd substantia simul sit creata & immaterialis, nullam inuoluit repugnantiam; neq; illud prædicatum, scilicet immateriale, excedit limites creaturæ: cur enim? nam non requirit infinitam perfectionem essentialem, quia, licet res immaterialis sit, potest esse dependens, atque adeò finita simpliciter in essendo, in operando, & in qualibet alia perfectione. Quin potiùs (si ita loqui licet) possibilius videtur dari immaterialem substantiam, quàm materialem. Quod in hũc modũ declaro: nam causa efficiens intendit sibi assimilare effectum suum: vnde quò effectus est similior causæ, eò aptior est vt ab illa fiat: cùm ergo Deus sit prima causa omnium, & ipse sit substantia spiritualis, possibilius quodam modo, & tali causæ magis consentaneũ est, vt à tali causa prodeant immateriales substantię, quàm materiales. Vnde quidam Philosophi opinati sunt materiam primam propter imperfectionem suam, & dissimilitudinem quam cum Deo habet, vtpote pura potentia cum puro actu, non esse à Deo: in quo quidem decepti sunt, in eo tamen quandam veritatem adumbrarunt, quòd substantia creata, quò actualior, & immaterialior, eò est Deo similior, & ideò conformior diuinę virtuti, & ex hac parte quodãmodo possibilior, si tamen in hoc potest esse magis, & minus: nam diuina potẽtia cùm sit infinita, ex se æquè potest omnia. Dices: hoc discursu probaretur substãtiam infinitè perfectam esse maximè possibilem, quia esset simillima Deo. Respondetur negando sequelam: talis enim substantia non potest esse effectus Deo similis, quia nõ potest esse effectus: nam hoc ipso q̃ sit effectus, est in essentia dissimilis Deo, de cuius essentiali ratione est vt nõ sit effectus. Item si est effectus, est dependens, si est dependens non est infinita per essentiam: quia hæc infinitas requirit esse per essentiam absq; dependentia. Repugnat ergo tanta similitudo ad Deum, seu potius æqualitas rationi effectus: similitudo autem in sola ratione immaterialis substantiæ non repugnat cum ratione effectus; & ideò supposita diuina omnipotentia, rectè concluditur talem effectum esse maximè possibilem. Et hic discursus est propriè Metaphysicus seu Theologicus.

Alia ratio ex effectibus.

SEcundò argumẽtari possumus ex aliis rebus fa- IIII. ctis, in quo necesse est vt Metaphysica aliquid ex Philosophia supponat, cuiusque ministerio vtatur. Præcipuum autem medium sumi videtur ex substantia animæ rationalis: datur enim quædam substantia immaterialis, incompleta, & pars alterius: ergo etiam est possibilis substantia completa omnino immaterialis. Antecedens supponitur ex philosophia: anima enim rationalis est substantia partialis, & forma hominis, & tamen illa est immaterialis, cum sit immortalis, & independens à materia. Consequentia vero probatur, primò quidem, quia imperfectior est substantia incompleta, quam integra, & completa: si ergo illa quæ minùs perfecta est, potest esse immaterialis, multò magis poterit illa quæ est perfectior. Dices id non inferri rectè, quia substantia incõpleta, interdum simplicior est quã completa, & ex hac parte potest esse immaterialior, nam etiam anima equi licet materialis dicatur quatenus pendet à materia, tamen re vera est minùs materialis, quam equus, quia non constat intrinsecè ex materia, sicut equus. Respondetur hoc rectè procedere quando substãtia incompleta comparatur ad completam cuius est pars: nos autem non ita argumentamur, sed ex vna substantia incompleta talis ordinis & perfectionis colligimus posse dari aliã in suo ordine completam, & quæ non sit pars alterius, in qua similis perfectio nobiliori modo inueniatur. Atque hoc modo videtur consequentia per se nota, quia si illa perfectio non repugnat rei minùs perfectæ, cur repugnabit ordini rerum perfectiorum. Item, quia in anima rationali est inchoatus ordo substantiarũ immaterialium, ergo possibile est talẽ ordinem compleri, producendo substãtias aliquas, integras & immateriales. Item hoc clarius apparet ex operatione intelligendi seu ratiocinandi: hæc enim consequitur ad immaterialitatem substantiæ, sicut autem anima rationali substantia immaterialis incompleta tantùm est, ita operatio intelligen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

di est in illa quasi inchoata & imperfecta,& admista A aliis inferioribus operationibus, & ab eis aliquo modo pendens,vel originem ducens: ergo non repugnabit dari substantiam creatam in qua illa operatio intelligendi sit perfectior,& abstractior à consortio corporis, & veluti completa in suo ordine, & adæquata tali substantiæ: illa autem substantia, quæ talem habuerit operationem, necessariò esse debet completa & immaterialis. Quæ ratio magis ex dicendis declarabitur.

Dari huiusmodi substantias eisdem ferè rationibus ostenditur.

V. Dico secundò ratione naturali posse sufficienter ostendi esse in vniuerso substãtias aliquas creatas omnino immateriales. Hæc conclusio est D. Thom. conformis doctrinæ D. Thomæ 1.part.quæst. 50. & 2.cont.Gentes à cap.46.alios authores omitto,quia de hoc nihil ferè expresè dicunt, quid verò Philosophi de angelis senserint, referam inferius. Nunc probatur assertio applicando ferè rationes factas in præcedente conclusione. Prima ergo ratio, & apud D.Thomam præcipua,est,quia ad perfectionem vniuersi pertinuit vt in eo esset hic gradus substantiarum immaterialium: sed Deus condidit vniuersum perfectum : ergo sunt in eo huiusmodi substantiæ. Maior probatur primò, quia ad perfectionem effectus pertinet vt sit perfectè similis causæ: ergo ad perfectionem vniuersi spectat vt sit simile Deo quoad fieri possit : cùm ergo Deus sit substantia immaterialis, & intellectualis, ad perfectionem vniuersi spectat vt in eo sint substantiæ immateriales,& intellectuales, ratione quarum sit simile Deo secundum hunc gradum. Minor verò per se & ex terminis videtur aut vera,aut valde verisimilis, tum quia à perfecta causa, & summè bona, quæ nulli inuidet, & potentissima, quæ à nemine impediri potest,non debuit effectus prodire nisi perfectus; tum etiam quia Deus in condendo vniuerso intendit & communicationem suæ bonitatis, & suæ perfectionis manifestationem; ideoque condidit vniuersum ex variis rerum gradibus, & ordinibus constans, quia nullus per se sufficiebat ad finem quem in rerum conditione, & vniuersi perfectione Deus intendebat; ergo debuit vniuersum constare ex hoc ordine rerum, qui maximè ad perfectionem eius,& ad finem prædictum conferre poterat. Hic discursus pro materiæ capacitate est sine dubio efficacissimus, & maximè à priori: nam, cùm Deus non operetur ex necessitate naturæ, sed libera voluntate, quòd tales substantiæ existant, ex diuina voluntate pendet, & ideò suppositæ effectus possibilitate solum ex ratione mouente diuinam voluntatem, & consentanea fini,& intentioni eius colligere possumus has substantias non solùm esse possibiles, sed actu reperiri.

Quomodo verum sit produxisse Deum vniuersum sibi perfectè simile.

VI. Aliquot difficultatem ingerentes rationes. Vt autem sensus & vis huius rationis ampliùs declaretur,nonnulla obiicienda sunt. Primum quia impossibile fuit Deum producere vniuersum sibi simillimum in summo gradu, quia nullus est huiusmodi gradus summus: ergo ex perfecta similitudine vniuersi ad Deum non potest colligi similitudo in substantiis spiritualibus. Secundò hoc ipsum declaratur,quia sicut Deus potuit vltra materiales substantias immateriales condere, ita vltra quascunque immateriales potuit alias excellentiores creare,& quibuscunque factis adhuc sunt possibiles aliæ perfectiores : ergo ex perfectione, aut excessu perfectionis, aut maiori similitudine ad Deum spiritualium substantiarum vltra materiales, non potest concludi condidisse Deum huiusmodi immateriales substantias, alioqui idem semper concluderetur de quacunque substantia perfectiori. Quòd si fortè dicatur rationem factam non fundari in quacunque maiori perfectione vniuersi, neq; tantum in maiori similitudine secundum quãcunq; speciem creabilem,sed secundum supremum gradum seu ordinem rerum ; contra hoc argumentor tertiò, quia hic gradus supremus consistere videtur in intellectu, & voluntate libera ; sed hic gradus intellectualis iam est in vniuerso ratione speciei humanæ, quam propterea dicitur Deus speciali consilio condidisse ad imaginem & similitudinem suam: ergo ob hanc causam non oportet superiores aliquas substantias fuisse conditas. Dices in homine esse illum gradum quasi inchoatum tantùm, & ideò necessarias esse immateriales substantias, in quibus sit completus & perfectus. Sed contra hoc obiicitur quartò nam hinc sequitur etiam posse ,pbari ratione naturali dari in vniuerso ordinem gratiæ & gloriæ, tum quia ille est nouus ordo rerum, constituens non tantùm perfectiorem speciem, sed etiam nouum gradum; tum etiam quia sine illo ordine inferior intellectualis gradus quasi inchoatus, & imperfectus manet ; & impotens ad obtinendam perfectam beatitudinem suam, & claram sui conditoris visionem. Imò vlteriùs obiiciet Theologus ex illo discursu sequi pertinuisse ad vniuersi perfectionem gradum seu ordinem vnionis hypostaticę. Posset ergo simili discursu naturali concludi esse in vniuerso huiusmodi gradum rerum , quia maximè pertinet ad vniuersi perfectionem. Similiter,si vera est quorundam Theologorum sententia, posse scilicet dari supernaturalem substantiam, cui connaturale sit suis solis naturalibus viribus videre Deum, sequitur ex eodem discursu concludi dari aliquam substantiam huiusmodi in vniuerso, quia sine dubio constituet nouum gradum rerum valde superiorem omni substantia naturali, & nouo modo ac singulari similem Deo. Tandem idem argumentum fieri poterit de quacunque substantia quæ & intelligatur esse possibilis, & habere singularem aliquem perfectionis modum alterius rationis & ordinis à cæteris substantiis, vt esset v. g. intelligere per suam substantiã, aut esse substantialiter omnino simplicem , vel aliqua huiusmodi : nam hoc ipso quòd talis substantia esset possibilis, concluderetur etiam esse, quia maximè pertineret ad vniuersi perfectionem.

VII. Positis dictis cuilatibus facilis.

Ad primam & secundam obiectionem rectè ibi responsum est hîc non esse considerandam perfectionem vniuersi quæ ex singulis rerum speciebus consurgit,nam hæc vt argumentum concludit, nõ habet certum terminum , & in infinitum progredi potest, & ideò non potest ex ea concludi aliquam speciem rerum esse factam, eò quòd perfectior sit. Consideratur ergo,vt rectè Caietanus notauit,perfectio vniuersi,quę consurgit ex gradibus rerum,in quibus non sit progressus in infinitum , sed peruenitur ad summum, qui in naturalib. est intellectualis gradus, quidquid nunc sit de supernaturalibus perfectionib.quas Deus illi adiungere potest,quod ad Meta-

ad Metaphysicã considerationem non refert. Quod A autem intellectualis gradus sit in supremo ordine naturalium rerum, & est communis omnium consensus,& videtur per se manifestum, quia Deus ipse intellectualis est, nec perfectior actus seu operatio in eo intelligi potest; & propterea creatura intellectualis singulariter esse dicitur ad imaginem Dei, quia repræsentat Deum secundum supremum vitæ gradum qui est in ipso. Ad primam ergo obiectionẽ, si in antecedente sermo sit de maxima similitudine secundum perfectissimam specificam naturam, verũ est hanc non requiri ad perfectionem vniuersi, cùm illa sit impossibilis vt rectè assumit obiectio secunda, loquendo de perfectissima possibili de potentia absoluta: sic enim loqui oportet vt ratio & discursus factus vim aliquam habeat : nam si esset sermo secũdum ordinariam potentiam,clarum est quacunque ratione constituatur vniuersum, necessariò esse in eo aliquam speciem secundum quam de facto, & de possibili secundum legem ordinariam maximè imitatur diuinam perfectionem. Non ergo loquimur de summa perfectione quę in speciebus rerum inue- B niri potest, sed de perfectione in gradibus rerum,& in hoc sensu negatur illud antecedens, scilicet non posse dari in reb* creatis supremum gradum in quo Deo assimilentur. Atque ita etiam soluta est secunda obiectio,vt ibi bene responsum est, quia apertè procedit de maxima similitudine in perfectionibus specificis.

VIII. Sed vrgebis. Ergo ad perfectionem vniuersi sufficeret gradus intellectualis, quia in illo solo saluatur perfectissima similitudo ad Deum. Respondetur inprimis in ipso consequente inuolui repugnãtiam, quia si esset solus gradus intellectualis, non esset vniuersum,nam,vt ipsum nomen præ se fert, vniuersum requirit, vt ex rerum varietate, distinctione,ac mira connexione resultet. Vnde vt sit consummatũ & perfectum,constare debet, saltem ex omnibus rerum gradibus,inter quos maximè postulatur is, qui perfectissimus est,magisque suum authorem repręsentans. Deinde non faciendo vim in nomine vniuersi,& loquendo de effectu Dei, respondetur,si solus intellectualis gradus à Deo esset productus, illũ in se habiturum maximam similitudinẽ intensiuã, C quæ nunc est in vniuerso, nihilominùs tamen in toto vniuerso esse maiorem similitudinem, quasi extensiuam propter quam tãta rerum varietas ad perfectionẽ vniuersi necessaria est. Nam,quia nulla creatura per se sufficit repræsentare Deum , oportuit vniuersum perfectum condi tanquam effectum adæquate intentum à Deo,vt saltem ex rerum multitudine & varietate hæc repræsentatio perficeret,quantum fieri posset aut oporteret iuxta diuinæ sapientię ordinem. Quamuis enim res perfectior ex se perfectiùs repræsentet Deum: sæpe tamen contingit vt res minùs perfecta,vel alio modo,vel secundum distinctam perfectionem Deum repræsentet.

IX. Ex suprema & infima intellectualitate materialis que angelorũ est, infertur. Ad tertium rectè ibi responsum est intellectualem gradum esse in homine inchoatum & imperfectum,ac propterà non solùm non inde probari non esse necessarias immateriales substantias, completas ac perfectè intellectuales, verum etiam oppositum posse inde cõcludi. Primò quidem quia non debuit tam perfectus ordo rerum in tã infimo statu ac perfectione relinqui: imò hoc ipso quod in homine est, secundum infimam rationem suam, & quasi admistus inferioribus,& velut extraneis naturis,oportuit vt in aliquibus substantiis esset purus & immistus,& secũdum completam ac perfectam rationem suam. Deinde,quia cùm dentur in vniuerso creaturæ omnino materiales,& creatura composita ex materiali, & immateriali,decuit vt etiã essent creaturę omnino immateriales,vt perfectio vniuersi cõpleretur. Præterea,quia cùm Deus sit substantia completa,immaterialis,& intellectualis, perfecta similitudo ad Deũ quam vniuersum requirit,non habetur sufficienter ex modo quo rationalis gradus ab homine participatur: præter humanã ergo speciem necessariæ sunt substantiæ completæ immateriales ac purè intellectuales. Tandem quia Deus & homo sunt quasi duo extrema, supremum & infimum , totius ordinis seu gradus intelligendi: debuerunt ergo esse in vniuerso aliæ substantiæ intelligentes mediæ inter Deum, & homines,vt ille gradus haberet in vniuerso completum statum , & conuenientem varietatem. Quod ex inferioribus gradibus rerum confirmari potest, nam in singulis est mira varietas sentientiũ,vegetantium,& aliorum corporum, quanta fuit expediens vt singuli rerum ordines completam perfectionem in vniuerso haberent : ergo maiori ratione idem cẽsendum est de intellectuali gradu. Imò si huiusmodi coniecturæ rectè ponderentur, non solum probant esse in vniuerso immateriales intelligentias sed etiam esse in maiori numero , & in maiori specierum diuersitate, quam sit aliquis ex inferioribus gradibus,vel etiam quam sint omnes simul sumpti, quod sensit Diuus Thomas prima parte quæstione quinquagesima,articulo quarto, & infrà iterum nobis occurret.

X. In quarta obiectione multa attinguntur, quæ, quoniam Theologica sunt, breuiter à nobis expedientur: nonnullam tamen lucem afferre possunt ad iudicium ferendum in aliquibus quæstionibus de possibili , ex his quæ iam sunt facta. Ad priorem ergo partem de ordine gratiæ & gloriæ , concedo vim illationis esse eandem: atque adeò si semel supponamus ordinem gratiæ & gloriæ esse possibilem, rectè infertur dari in vniuerso hunc ordinem rerum,pertinereq; ad complemẽtum operum Dei. Intercedit tamen duplex notanda differentia. Prior est q ordo gratiæ & gloriæ est supra totũ ordinem naturæ: substantiæ autem immateriales naturales sunt: vnde fit, magis quodammodo requiri has substantias ad perfectionem vniuersi quam ordinem gratiæ & gloriæ: illæ enim requiruntur ad naturalem perfectionem vniuersi,quæ ad supernaturalẽ supponi debet: gratia verò & gloria solum necessaria est ad supernaturalem perfectionem : tamen, quia hæc est perfectio simpliciter & consummata,& maximè consentanea fini diuinorum operum, & complens quodammodo similitudinem ad Deum in eius imagine, vt multi ex Patribus loquuntur exponentes; *faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, per imaginem , naturalem intellectualis naturæ perfectionem,per similitudinem, ornamentum gratiæ intelligentes; ideò considerando absolutam & consummatam perfectionem vniuersi, efficax est illatio facta,etiam quoad ordinem gratiæ & gloriæ. Est tamẽ aliud discrimen,quia non potest tam efficaciter probari naturali ratione esse possibilem ordinem gratiæ & gloriæ, sicut esse possibilem gradum substantiarum intellectualium, quia quidquid supernaturale est,difficilius cadit sub naturalẽ rationem, & quia si naturalis intellectus non potest vi sua clarã Dei visionem attingere,in qua totus ordo gratiæ fundatur, non potest facile intelligi quomodo possit ad tam excelsam

Universidad de Deusto
Biblioteca

excelsam beatitudinem eleuari: vnde multò minùs potest ratione naturali probari hoc esse possibile: & ideò simpliciter loquendo, probari non potest per solam naturalem rationem esse in vniuerso hunc ordinem gratiæ & gloriæ: sicut potest probari esse aliquas substantias immateriales.

XI. An etiam de vnione hypostatica.

Atque idem dicendum censeo de gradu vnionis hypostaticæ: supponendo enim esse possibilem, existimo efficaciter probari illo discursu, pertinere ad maximam perfectionem vniuersi, eiusque complementum, ideòque diuinæ sapientiæ & bonitatis fuisse non priuare vniuersum tanta perfectione, de qua re disputatur latissimè in 3. part. quæstione prima, articulo tertio. De substantia item naturali opinor efficaciter procedere eandem rationem: ideòque, quam est certum, Deum non fecisse talem substantiam, tam esse probabilius, & mihi fere certũ non esse possibilem. Etenim si talis substãtia possibilis esset, nulla alia creata esset per sua naturalia similis Deo in his quæ sunt maximè propria Dei nisi illa, quia per sua naturalia esset potens ad videndum Deum prout in se est: & consequenter necessariò videret illum, necessitate saltem naturali: sicut nunc intellectus illustratus lumine gloriæ necessariò videt Deum, & cõsequenter talis substantia ex natura sua semper esset beata & impeccabilis: atque ita esset similima Deo in propriissimis eius attributis: talis ergo substãtia maximè pertineret ad eam perfectam similitudinem cum Deo, quam perfectio vniuersi postulat: si ergo illa est possibilis, rectè concluditur factam esse, quod si facta non est vt re vera non est, magnum est argumentum non esse possibilem. Quod aliis etiam rationibus confirmari potest, sed non attinet ad hunc locum.

XII. Tandem idem sentio de quacunque substantia, quæ fingatur habere aliquod genus perfectionis alterius ordinis ab his omnibus, quæ communicatæ sunt substantiis de facto creatis, nimirum de tali perfectione ac substantia dicendum esse, aut non esse possibilem, aut in suo gradu factam esse, vel saltem, nulla sufficiente ratione ostendi posse, inter substantias creatas nullam esse, quæ talem habeat connaturalem perfectionem. Nam si hæc est possibilis, & illa perfectio talis esse ponitur, vt ratione illius nouus ordo rerum insurgat, cur non pertinebit ad perfectam vniuersi varietatem habere in se talem substantialem ordinem, vel qua ratione ostendi poterit non esse factum? Quòd si non ratione sed reuelatione & authoritate supponitur id factum non esse, censeo inde magna probabilitate colligi, non esse possibile. Quocirca, sicut de facto nulla est substantia creata omnino simplex, ita nec creari potest, & sicut nulla est quæ non sit capax accidentis, ita nec esse potest, & sic de aliis. Huiusmodi enim proprietates & similes inesse credimus substantiis creatis, non ex reuelatione, sed ratiocinatione colligendo eas ex ratione substantiæ creatæ, ac limitatæ vt sic, vnde recte concludimus, oppositas proprietates aut perfectiones excedere rationem substantiæ creatæ aut limitatæ: & ideò sicut de facto colligimus nullas esse tales substantias, concluditur etiam, esse non posse, vel e conuerso si quis admittat eas esse possibiles, non potest, secluſa reuelatione, cum fundamento negare eas esse: maximè quando talis est perfectio, vt substantia quæ illam habeat, nouum quendam rerum modum aut ordinem inducere videatur.

Discursus Aristotelis expenditur, & rationibus dubitandi initio positis satisfit.

XIII. AD primam rationem in principio positam in primis dicendum est, nos non tam à posteriori ex effectu, quàm à priori ex causa efficiente, exemplari, & finali, cum non repugnantia ex parte talium rerum spiritualium, ostendere illas esse possibiles, & de facto existere, & quoad priorem partem, demonstrationem esse simpliciter necessariam, quoad posteriorem autem non esse tam absolutè necessariam, esse tamen iuxta materiæ capacitatem, efficacem. Cùm autem dicimus hanc demonstrationem non procedere à posteriori ex effectu, loquimur de effectibus ipsarummet substantiarum creatarum ac immaterialium, non de effectibus ipsiusmet Dei. Vnde illa demonstratio mediatè est à posteriori, quia supponit cognitionem existentiæ, potentiæ, & causalitatis ipsius Dei, quæ omnia solum ex effectibus & à posteriori naturaliter cognoscuntur, illis tamen principiis cognitis, ex illis immediato discursu à priori procedimus ad probandum inter effectus Dei esse aliquos à materia separatos. Quæritur verò in illo argumento an à posteriori ex aliquibus effectibus angelorum possimus in eorum cognitionem naturaliter deuenire, & in particulari communiter id tractatur de motu cœli, quoniam de reliquis effectibus, quos homines experiri possumus, manifestum videtur, non posse ex eis inferri existentiam intelligentiarum. Ex motu autem cœli Philosophi, præsertim Aristoteles, deuenerunt in intelligentiarum cognitionem. An verò demonstratiuè, vel solùm probabiliter, non constat.

XIV. Ego verò existimo illam non esse demonstrationem: fieri tamen posse probabilem coniecturam, si aliqua alia principia aliunde sumantur. Duo enim in illa ratiocinatione ex motu cœli colliguntur: primum est, cœlum moueri ab aliquo motore distincto ab ipso cœlo, & à Deo primo & vniuersali motore. Quæ collectio multis capitibus est incerta. Primo ex opinione eorum, qui putarunt cœlum esse intrinsecè, propriè, & formaliter animatum: quam multi & graues Philosophi tenuerunt, vt de Platone refert Augustinus 1. Retract. capit. 11. & Aristotelem non omnino videtur alienus ab illa sententia, vt cõstat ex secundo de cœlo capite 2. & 12. Metaphys. capit. 7. quibus locis Aphrodisæus & Simplicius ita eum interpretantur & sequuntur: tenuit etiam Auicenna libro 9. suæ Metaphysicæ, cap. 2. 3. & 4. & libro de Anima, 1. par. cap. 1. Quæ opinio licet falsa sit, non tamen potest opposita veritas euidenti demonstratione conuinci: quod satis est vt alter discursus non sit demonstratiuus: necessario enim supponit cœlum non esse animatum, nam si esset animatum, posset ab intrinseca anima moueri: vnde non posset ex motu illo colligi extrinsecus motor. Quod enim Auicenna dicit, vnumquodq; cœlum præter intrinsecam animam intelligentem, & effectiuè mouẽtem ipsum, habere extrinsecum motorem, qui est intelligentia separata, quæ non effectiuè, sed finaliter mouet cœlum: hoc (inquam) qua facilitate dicitur, reiiciendum est, quia id ex motu cœli colligi nõ potest, neq; est vlla ratio ponendi illum motorem seu finem medium inter cœlum animatum & Deum. Posita ergo vera & propria animatione cœli sine dubio euertur omnino ille discursus.

XV. Nihilominus tamen illa suppositio, nimirum cœlum non esse verè ac propriè animatum, probabilissima saltem ratione colligitur. Quia in cælo non est anima vegetatiua, nec sensitiua: tum quia actiones harum animarum postulant corpora corruptibilia, & mista ex primis qualitatib⁹, tum etiam, quia ipsa figura, dispositio, & magnitudo cœli est improportionata his animabus. Substantia autem purè intellectiua non est apta ad informandum corpus, quia non potest illo vti vllo modo ad suam propriã operationem. Cùm autem materia sit propter formam, & corpus propter animam, si corpus nulli vsui animæ deseruire potest quoad proprias operationes eius, re vera non potest esse naturale corpus talis animæ: ergo & è contrario, si substantia purè intellectualis nõ potest vti corpore ad suam propriam operationem, non potest esse vera forma talis corporis. Vnde anima hominis ideò potest esse forma corporis, quia per sensus potest illo vti ad suam propriam operationem. Igitur forma cœli non potest esse anima purè intellectualis. At verò præter has tres animas nullam aliam agnoscimus, vt constat ex scientia de Anima. Nam si quis fingat animam purè localiter motiuam sine cognitione, & appetitione vitali, errabit manifestè, quia motio localis per se sola, si non procedat ex cognitione & appetitu, nõ est actio vitæ, cùm possit & ab extrinseco motore, & per naturalem dimanationem, & quasi per intrinsecum impetum fieri. Quo ferè discursu hanc veritatem probat Diuus Thomas prima parte, quæstione 70. articulo tertio, & Platonem, ac Aristotelem in eandem sententiam inducit, quam Patres etiam Ecclesiæ priori præferunt, vt Augustinus libro primo Retracta. capite quinto, & vndecimo, & libro de duabus animis capite quarto, vbi id insinuat, non tamẽ satis expresse loquitur. Clariùs loquuntur Basilius homilia tertia Hexam. Damascenus libro 2. de fide capite 6. Hieronym. Isai. 1. Et fauet definitio Ecclesiæ in cap. Firmiter, quæ non cognoscit aliam rationalem creaturam præter humanam & angelicam. Itaque, quod ad hoc caput attinet, satis probabilis est ille discursus, quia in cœlis nullum est vitæ indicium præter motum localem: motus autem localis per se non est indicium vitę, secluſa cognitione & amore, vt dictum est.

D. Thom. D. August. Basilius. Damascen. Hieron.

XVI. Secunda difficultatis ratio, in Aristotelico discursu.

Ex alio verò capite oritur difficultas, quia etiam inanimata solent localiter moueri ab intrinseco per impetum innatum, vt terra per grauitatem, & tunc non indigent extrinsecis motoribus: si ergo opinemur ita moueri cœlos, non poterunt ex eorum motibus abstrahi intellgentię colligi. Non apparet autem vlla ratio sufficiens cur dici non possit, cœlos illo modo moueri per intrinsecum & naturalem impetum absque extrinsecis motoribus. Dicet aliquis, quando inanimata sic mouentur ab intrinseco ponderc, aut alia qualitate, non mouere seipsa, sed moueri ab alio, scilicet à generante. Hoc verò nihil obstat, tametsi illum modum loquendi admittamus, eadem enim ratione dicemus cœlos effectiuè quidem & proximè moueri ab intrinseca & connaturali qualitate, illum verò motum, vt est ab illa qualitate esse solum instrumentaliter, principaliter verò attribui authori & creatori cœlorum, qui eam virtutem indidit. Neque etiam satisfaciet qui dixerit aliis reb⁹ inanimatis non esse impressum naturalem impetum ad aliquem motum, nisi pro eo tantum statu in quo sunt extra loca naturalia, vt ad ea reuerti possint, quod in elementis & mistis inanimatis notum est: cœlos autem nunquam esse in eo statu, sed semper esse in suis locis naturalibus, & in illis moueri. Hoc (inquã) non satisfacit, quia non est petenda omnimoda similitudo, sed proportio & ratio eius est attendẽda, nimirum quod naturalis perfectio consentanea intrinsecę naturę, & via ad illam, ab intrinseca etiam natura manant: vnde quia elementa naturaliter existunt, & quiescunt in suis locis, ab intrinseca natura habent vim vel permanendi in illis, si in eis constituantur, vel tendendi ad illa cùm extra ea existunt, nisi impediantur. Cœlo autem naturale est, & in suo naturali loco perpetuo manere, & intra illum perpetuò moueri vt operationem suam tanquam vltimam perfectionem assequatur, & ideò ad vtrumque etiam dicetur recepisse internum principium, seu quasi naturalem impetum.

XVII. Secunda difficultas soluitur. Nihilominùs tamen hæc etiam euasio non obstat quin discursus ille valdè probabilis sit: quia re vera motus cœli non est ita naturalis cœlo, vt spectata illius corporis priuata & propria natura, vel ab illa intrinsecè manet, vel ei sit debitus aut necessarius ad propriam & priuatam perfectionem. Motus enim cùm solùm sit via quædam, tantum propter terminum solet esse vel necessarius, vel vtilis, aut connaturalis, vt optimè ostendit Diuus Thomas 3. cont. Gentes cap. 23. & lib. 4. cap. vltimo, & quæst. 5. de potent. art. 5. Terminus autem proprius seu intrinsecus motus localis est vbi seu præsentia localis, quæ in motu circulari non immutatur vel innouatur nisi secundum partes, per motum ergo circularem solũ acquirit cœlum quod habeat interdum hãc partem, vel hoc astrum presens huic hemisphærio, interdum alteri, &c. hoc autem quid refert ad perfectionẽ priuatam ipsius cœli, cùm totum ipsum cœlum in eodem loco permaneat? Quod ergo sic moueatur, non est propter ipsum, sed propter actionem eius, scilicet vt applicetur ad agendum in diuersa loca seu corpora: ex qua actione, cùm sit merè transiẽs, nihil commodi aut perfectionis illi accrescit, sed rebus in quas influit, & toti vniuerso, quod illa influentia conseruatur. Quocirca motus ille est quidem naturalis ipsi vniuerso, & cœlo, quatenus est præcipua pars eius: non verò tanquam debitus cœlo secundum priuatã, propriamq; perfectionem & naturam: vnde quamuis aliquando quiescat, non violenter quiesceret, neq; carebit aliqua perfectione debita. Corpora autem inanimata non recipiunt internum impetum innatum ad aliquem motum, nisi quando ille motus vel terminus eius est ita naturalis secundum propriam & priuatam naturam, vt sit etiam debitus, & necessarius ad propriam perfectionẽ, & statum naturæ cõuenientem, vt inductione constat in omnibus aliis corporibus naturalibus. Atq; ita rectè concluditur, cœlos cum ab intrinseco non moueantur, indigere extrinseco motore. Quod etiam satis persuadet cõcẽtus ipse motuum cœlestium, & vniformis difformitas eorum: tota enim ita constituta est sicut expedit ad bonum regimen totius vniuersi, & ad eius cõseruationem per continuas temporum vicissitudines. Signum ergo est illos motus non esse propter ipsos cœlos, neq; esse opus priuatæ naturæ, sed mentis quæ prouidet vniuersæ naturæ.

XVIII. Tertia difficultas circa eundem discursum. Statim verò oritur tertia euasio, nam licet concedamus necessarium esse extrinsecum motorem cœli, non tamen ideò concluditur, illum esse intelligentiam creatam, nam potest cœlum à primo motore immediatè moueri, idq; dupliciter. Primò concreando & imprimẽdo a principio ipsi cęlo qualitatẽ aliquam per modum impetus habentis eam vim mouen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mouendi. Secundò per se ipsum & sua voluntate mouendo cœlos omnes: eadem enim facilitate qua eos sua sola virtute creauit & conseruat, potest etiam perpetuò mouere. Accedit, quod iuxta sententiam Aristotelis (si vera est Commentatoris expositio) primus motor immediatè mouet primum mobile, vt patet ex 12. Metaphysicæ textu 38. & 43. vbi ait primam substantiam immobilem efficere primam lationem: vbi etiam D. Thom. ita videtur exponere: ergo pari ratione dici potest moueri immediatè cœlos omnes: neque enim est maior ratio de vno quàm de aliis: neq; difficilius illi est omnes mouere, quàm vnum. Ac deinde, licet demus voluisse Deum non per se, sed ministerio alicuius intelligentiæ cœlos mouere, quid necesse est iuxta cœlorum numerum intelligentias multiplicare? Vna enim intelligentia sola habere potest virtutem ad omnes illos motus efficiendos. Estque magis consentaneum ordini & proportioni illorum motuum, quod omnes subordinati sint eidem voluntati eiusdem motoris. Deniq; quia numerus intelligentiarum, id est, quod sint tot & non plures, non potest colligi ex motu horum cœlorum: ergo nec quod sint tot & non pauciores: ergo & absolutè, quod sint intelligentiæ creatæ non potest colligi ex illis motibus.

XIX. Quanam ratione expediri possit posita difficultas.

Hæc obiectio seu euasio sufficienter declarat non esse demonstrationem discursum prædictum: nihilominus tamen ita potest illi satisfieri, vt ratio quantum est ex hoc capite maneat valde probabilis. Nam inprimis, licet Deus se solo posset illũ effectum efficere immediatè, tamen non est consentaneum suaui prouidentiæ eius, ad quam spectat ea quæ per se ipsum condidit, per creaturas sibi subiectas administrare, & hoc modo etiam ex doctrina reuelata habemus, Deum gubernare inferiora per superiora, & corporalia per spiritualia. Non ergo decet Deum esse immediatum motorem cœlorum, vel alicuius cœli corporei, siue credatur illud moueri immediate per voluntatem suam, siue per qualitatem aliquam impressam: nam vtroq; modo ipse esset principale mouens, immediatè, & imprimens qualitatem illam. Eò vel maximè, quod illa qualitas superuacanea esset in præsentia proximi motoris principalis habentis sufficientem virtutem ad mouendum per se ipsum: vnde, si Deus esset immediatus motor, non concurreret per qualitatem impressam, sed immediatè efficiendo, & imprimendo ipsum motum; hoc autem modo magis consentaneum est rationi, vt effectum illum faciat per subiectam sibi creaturam: ergo non est ille motus in Deum immediatè referendus: sed in aliquam mediam creaturam superiorem cœlis & inferiorem Deo, quæ non potest esse, nisi intelligentia. De quo discursu legi potest D. Thomas prima parte, quæstione 110. articulo 1. & dicemus plura infrà, tractando de vi agendi intelligentiarum. D. Thom.

De immediato motore primi mobilis.

XX VNde ad cõfirmationem de motore primi mobilis negandum cõsequenter est (quod ad rem attinet) primum mobile moueri immediate à Deo sed ab aliqua intelligentia superiori aliis motricibus aliorum orbium. Quod verò attinet ad mentem Aristotelis & Commentatoris, res est dubia quid ipsi senserint. Nam interdum Aristoteles significat primum mouens, id est, Deum mouere primum mobile immediatè, vt duodecimo Metaphysicæ tex. 38. A Vbi primo motori tribuit lationem primam, & text. 43. ait, *Primum principium mouere primo, sempiterno & vno motu.* Et declarat statim hũc motum primum, quem primus motor efficit, esse motum primi mobilis, & ad efficiendos alios motus cœlorum constituit alias intelligentias: vnde videtur eadem proportione loqui de proximis motoribus: nam si loqueretur de motione mediata vel vniuersali per generalem concursum, deberet eque tribuere primo motori motus omnium cœlorum. Vbi Diuus Thomas, & interpretatur ita Aristotelem & in eandem sententiam inclinare videtur, reprehendens Auicennam: & Commentator ibidem, qui clarius commen. 94. idem docet, quamuis aliter illum interpretetur Iandunus 12. Metaphys. quæst. 17. contra quem disputat Iauellus quæst. 15. sed parum nostra interest quid senserit Cõmentator. Aliis verò locis significat Aristoteles Deũ tãtum esse motorem vniuersalem, existentem supra totum ordinem vniuersi, & præsidentem illi, vt patet ex 12. Metaph. text. 38. & clarius toto capite vltimo, & ita illi attribuit Diuus Thomas 1. cont. Gent. cap. 13. & quæst. de spirit. creat. art. 6. ad 10. Et re vera est hæc sententia magis consentanea discursui & rationi quam Aristoteles intendit, quamquam si verba eius spectentur, magis oppositæ sententiæ fauere videantur. Quam, si quis vellet defendere, posset ad confirmationem factam respondere, negando consequentiam, quia motus primi mobilis est vniuersalior causa rerum sublunarium, & potuit primus motor peculiari ratione illum sibi vendicare, etiamsi aliis cœlis peculiares motores attribuerit: quam responsionem indicat Diuus Thomas citato loco 12. Metaphysicæ. B C

De numero intelligentiarum.

XXI AD aliam confirmationem, in qua petitur quis numerus intelligentiarum ex motibus cœlorum colligi possit, fateor quidem rem esse satis incertam. Coniectura tamen probabilis est vnicuique cœlo propriam intelligentiam motricem esse assignandam, ideòq; ex hoc sensibili effectu saltem hũc numerum intelligentiarum inuestigari posse. Quod verò singuli cœli singulos habeant motores, multi ex eo colligunt quod intelligentia mouens cœlum, quamuis non sit proprie anima informans illud, habet tamen cum illo quandam specialem vnionem, ratione cuius participat cœlum ab intelligentia non solum motum, sed etiam influentiã, imo & proprias, & internas passiones, & perpetuitatem: propter quã vnionem dicitur cœlum animatum, & seipsum mouere, & distingui in eo partem per se mouentem à parte per se mota. Ita philosophatur Auerr. 12. Metaphys. com. 36. & 37. & 2. de cœlo c. 61. Quia ergo vna intelligentia non potest nisi cum vno cœlo habere hanc vnionem, ideò necesse est iuxta numerum cœlorum multiplicari numerum intelligentiarum. Hic verò discursus non placet, quia illa vnio aut fingitur maior, quàm sit inter motorem localem & mobile, aut non. Primum intelligi non potest: quæ enim esse potest illa maior vnio? Nam substantialis esse non potest, cùm sit inter duo supposita integra & perfecta: accidentalis autem nulla intercedere potest, nisi media actione vel cõtactu virtuali: intelligentia autem non potest exercere circa cœlum aliam actionẽ, nisi motionem localem, neq; aliter cœlum recipit ab intelligentia influentiam, seu virtutem influendi, nisi in quantum actualis influentia cœli à motu locali pendet, de qua dependẽtia qualis sit non est hoc loco disputandum: sumi autem potest ex dictis de causa efficiente. Quod verò cœlum habeat ab intelligentia proprias & internas passiones, vt quantitatem, figuram, lucẽ, & alias innatas virtutes, fictitium est, quia hæc omnia vel oriuntur ex internis principiis rei, vel concreatur cum re, & ab eadem causa fiunt, à qua res ipsa creatur. Vnde in primo instanti creationis habet cœlum has omnes proprietates, cùm tamen in illa nondum moueatur, neque vnitum sit intelligentiæ vt efficiẽti aliquid in ipso. Ex quo etiam constat, nec perpetuitatem habere cœlum ab intelligentia, cùm ex natura sua sit incorruptibile, & à primo instante suæ creationis, duraturum habeat ex se perpetuam. Quin potiùs probabilius etiam est intelligentiã nullam qualitatem efficere in cœlo per quam agat in hęc inferiora, tum quia ad hoc sufficiunt cœlo qualitates innatę, quarum participationem possunt fortasse inter se ipsi cœli communicare, vt influentia varietur: tum etiam, quia, vt infrà dicemus, substantiæ separatæ non possunt imprimere qualitates in corpora.

XXII. Solùm ergo interuenit inter cœlum & intelligentiam vnio, vel potiùs propinquitas necessaria ad motum localem. Ex hac autem motione probabiliter colligi potest dictus numerus variis modis. Primo, quia cùm tanta sit magnitudo vniusciuisque cœli & tanta diuersitas in illis motibus, tam in velocitate & tarditate, quàm in terminis inter quos fiunt, non videtur verisimile, omnes fieri ab vno & eodem motore finitæ virtutis. Maxime cùm motor debeat esse propinquus mobili, & non possit eadem intelligentia finita esse præsens omnibus illis corporibus. Item, quia intelligentia mouet cœlum per intellectum & voluntatem: vnde necesse est vt perpetuò attendat, consideret, & velit illum motum, & ideò non est verisimile, quod simul attendat ad tantam motuum varietatem & multitudinem. Quæ rationes mea sententia, non conuincunt, creari non posse à Deo aliquam intelligentiam, quæ vnica specie & simplici intuitu attendere possit ad totam cœlorum, & eorum motuum varietatem, & vnico etiam actu velle efficere omnes illos motus, & omnes differentias eorum, & quæ potestatem etiam habeat ad huiusmodi voluntatem exequendam, ac denique quæ possit habere præsentiam seu propinquitatem ad omnem illum effectum sufficientem. Nam hæc omnia non excedunt capacitatem substantiæ finitæ in tota sua latitudine, neque in illis omnibus apparet vlla implicatio contradictionis. Nihilominus verisimiliùs de facto est quod dixi, quodque Aristoteles docet, & cum eo alij Philosophi & Theologi. Præsertim cùm angeli motores cœlorum non credantur esse ex supremis, sed ex inferioribus ordinibus angelorum. B

XXIII. Ex motibus ergo cœlorum similis numerus intelligentiarum colligitur, an verò maior sit numerus intelligentiarum quam cœlorum mobilium, non videtur posse ex effectibus colligi. Vnde Diuus Thomas prima parte, quæstione 110. articulo 1. ad 2. dicit Aristotelem posuisse numerum substãtiarum spiritualium iuxta numerum motuum, qui in cœlestibus corporibus apparent, quia ex solis illis motibus illas substantias inuestigauit, quas non putauit habere in vniuerso aliam actionem, vel præsidentiam præter cœlorum motiones. Auicenna verò libro nono, suæ Metaphysicæ cap. 4. addit illi numero quandam intelligentiam, quæ sublunari mundo præsit, & formas substantiales inducit in materiam dispositam. Sed hæc prælatio vel operatio, in sensu quem Auicenna intendit, non conuenit angelis, vt suprà in C

A disputationibus de causa formali & efficiente demõstratum est. Vnde ex hoc capite nõ est verum augeri intelligentiarum numerum. *Est autem* (ait D. Thom. suprà) *alia immediata præsidentia angelorum supra hæc corpora inferiora, quã Philosophi ignorarũt, quia ordinatur, non ad actiones merè naturales, sed ad supernaturales vel liberas vel quæ aliquo modo fiunt præter communem cursum naturæ,* & ex hoc rectè colligitur, multò maiorem esse angelorum numerum, quàm sit cœlestium corporum. Addendum verò est, quamuis ex effectibus non possit terminatè colligi, nisi tantus numerus intelligẽtiarum, non rectè tamen inde colligi non esse plures intelligentias, quam ad tales effectus sit necessariæ. Ita vt immerito dicat Commentator 12. Metaphys. comment. 44. *quod si aliquæ essent substantiæ immateriales non mouentes, essent otiosæ*: id enim est falsum, quia primarius finis intelligentiarum non est mouere corpora, neque habere aliquam aliam actionem, vel præsidentiam in res corporeas, siue cœlestes, siue sublunares. Quod ratione etiam naturali potest esse euidẽs quia substantiæ spirituales sunt nobiliores corporalibus, & habent suam absolutam perfectionem non solùm sine illis, sed etiam sine intrinseca habitudine ad illas, quia non sunt substantiæ incompletæ & partiales vt anima rationalis, quæ ob eam causam dicit intrinsecam habitudinem ad corpora, sed sunt substantiæ integræ & absolutæ omnino à corporibus, & superiores illis: ergo primarius finis earum non sunt corpora, vel actiones in corpora, sed sunt propter Deũ vt vltimũ finem, & extra illum nõ habent alium finẽ, sed sunt propter se, & propter suam perfectionem. Ex negatione ergo plurium effectuum vel motuum in corpora non infertur positiuè (vt sic dicam) non esse maiorem numerum angelorũ, sed ad summum potest negatiuè inferri ex eo capite non colligi maiorem. B

XXIV. Quod verò longè maior sit, præterquam quod ex diuina Scriptura & Patribus constat, ostendi etiam potest ratione naturali saltem probabiliter, quia perfectum agens res perfectiores sibiq; similiores, si cõmode potest, in maiori facit multitudine. Et plures alias congruentias adducit D. Thom. 2. con. Gent. c. 92. & 1. p. quæst. 50. art. 3. & alij Doctores in 2. dist. 2. & 3. Nec Philosophi videntur omnino ignorasse hunc angelorum numerum, nam Aristot. 1. de Cœlo c. 9. dicit suprà cœlum esse entia quædã sempiterna, nullis alterationibus vel passionib⁹ subiecta, quę optimã in vniuersa sempiternitate vitam, & sufficientissimã habent, & lib. 1. cap. 3. ait, tam Græcos, quàm barbaros, vniuersosque omnes, Deos esse putare, eisque supremum locum tribuere, eo quod immortale ad immortale sit accommodatum. Idem repetit lib. 2. c. 1. At verò lib. 1. de Anima cap. 5. & in fine, ex Thalete refert omnia esse Deorum plena, & lib. 1. de partib. animal. cap. 5. idem ex Eraclito refert, eamq; sententiam approbare videtur, & 12. Metaphys. cap. 8. declarat Deorum nomine primas substantias intelligendas esse, id est intelligentias separatas, dicitque à maioribus suis multa esse de Diis tradita fabulosè, & ad populi persuasionem & ad legum & rerum humanarum oportunitatem: *E quibus* (ait) *si quis hoc solum separaret & accipiat, scilicet, Deos esse primas substantias, diuinè dictum putabit.* De quibus item Diis 10. Ethicor. capite 8. dicit, eos putandos esse maximè beatos, atque fœlices, eorumque eximiam beatitudinem non in actione aliqua, sed in contemplatione positam esse. Addit verò 1. Politic. cap. 1. *Omnes gentes existimasse Deos habere Regem.* Indicans, quamuis intelligentiæ C

Daniel. 7. Apocal. 5. Iob. 25. Lucæ. 2. Matth. 25. Hieron. his locis, Dion. de cœlest. Hierar. cap. 15. Gregor. 17. Moral. c. 7. Thales. Eraclitus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dij appellentur, esse tamen inter eas vnum supremum numen, quod veram diuinitatem per essentiã habet. in septimo autem Polit. cap. 14 declarat, Deos manifestissimè differre ab hominibus, longéque antecellere, & ibidem etiam nominat Heroas, quos ab hominibus separat. Ac denique lib. 3. Rhetoric. cap. 18. ex Socrate & Melito refert, esse quasdam substãtias quæ dæmonia appellantur, quæ Socrates appellabat Deos. Melitus autem filios Deorum. Ex his ergo omnib⁹ colligitur Aristotelem agnouisse multitudinem intelligentiarum, quæ ad cœlos mouendos non sunt destinatæ. Eamque fuisse sententiam Platonis constat ex Dialogo 10. de Legibus, & ex Dialog. Critias, & ex Marsilio Ficino in argumento eius. De qua re plura videri possunt in Ploti. Ænead. 3. lib. 5. capite 6. & Alcinoo libro de doctrina Platonis cap. 15. & Proclo lib. de Anima, & dæmon. & Eugub. lib. 3. de peren. Philosoph. à cap. 12. ferè vsque ad librum quintum, & libro 8. cap. 1. & sequentib⁹. Vbi notat nomen Deorum à Gentilibus sæpe fuisse tributum hominibus mortuis, nonnunquam corporibus vel syderibus cœlestibus aut eorum motoribus, interdum verò substantiis separatis, quæ nulli corpori alligatæ sunt.

Plato.
Plotin. Alcinous. Eugubin.

XXV. Ex quo tandem coniectare licet, Philosophos nõ ex solis motibus cœlestibus peruenisse in cognitionem substantiarum separatarum, sed alia etiam via: alioqui non credidissent esse alias substantias huiusmodi præter motrices cœlorum. Qua autem via in hanc cognitionem peruenerint, nõ satis constat. Et Aristot. quidem interdũ insinuat, sola traditione, & quadam humana fide id receptum fuisse cuius traditionis nullum existimat fuisse initiũ. Vnde 12. Metaph. c. 8. verisimile putat, *sæpius quaque arte, & Philosophia quoad possibile fuit inuenta, rursusq; corrupta, has illorum opiniones quasi quasdam reliquias huc vsq; seruatas esse.* Alij verisimile putant, potuisse hanc cognitionem, vel potiùs suspicionem comparari ex aliquibus effectibus, quos homines experti sunt, vel circa seipsos, vel circa res suas, vt erant responsa idolorum, vaticinia, vel aliquæ extraordinariæ motiones factæ ab inuisibilibus motoribus, nam inde colligere potuerũt esse aliquas substantias inuisibiles & intellectuales, quæ inter homines versabantur. Et has appellarunt diuersis nominibus, scilicet Deos, dæmonia, Lares, Genios, Heroas, de quibus & de earum significationibus variis legi potest Eugubinus suprà, & Marsil. Ficin. Orat. 6. in Conuiuium Plat. & Ludouic. Viues in scholiis ad Aug. lib. 7. de Ciui. cap. 13. Verum quidem est potuisse Gentiles prædictos effectus tribuere animabus hominum mortuorum: sed multi illorum ignorabãt immortalitatem animarum: alij verò non existimarunt omnes illos effectus potuisse fieri ab spiritibus humanis separatis (& quod credibilius est) adiuncta traditione, quam de his Diis, angelis, aut dæmoniis habebant, facilè sibi persuaserunt, illos effectus à Diis prouenire.

A ratam. Disputãtes autem de primo ente demonstrauimus vnum tantum esse ens ex se necessarium: alia verò non esse nisi in quantum ab eo manant & efficiuntur. Sic ergo dicendũ est, substantias omnes spirituales præter primam nõ esse entia necessaria simpliciter, sed per effectionem & creationem Dei recipere esse: neq; hoc esse alienum à philosophia; ratio enim præcipua qua supra ostendimus has substantias esse, ex causa efficiente earum desumpta est: modus autem effectionis per creationem non solùm non repugnat, verum etiam ex aliis rebus ostẽdi potest necessarius, vt suprà ostensum est. De tertio argumento dicemus, in duabus sectionibus sequentibus, postulat enim vt explicemus modum essendi harum substantiarum

SECTIO II.

Quid possit ratione naturali cognosci de quidditate & essentia intelligentiarum creatarum. I.

B SOlet à Scriptoribus & Philosophis fusè disputari, an possim⁹ in hac vita substantias separatas quidditatiuè cognoscere: quam dubitationẽ videtur mouisse Arist. 3. de Anima, c. 7. dum dixit; *Si fieri possit, vt aliquam ipse, scil. humanus intellectus, non separatus à magnitudine separatarum rerum intelligat, nec ne, considerandum est postea:* vbi Commentator auertit, quæstionẽ ibi propositam nullo alio loco fuisse ab Aristot. definitã. Ipse autem cum Themistio, Alexan. & Auempace, quos ipse refert, eam definit, affirmans posse nos in hac vita ad eum statum perfectę contemplationis peruenire in quo possimus illas substantias quidditatiuè, & per seipsas cognoscere: quam sententiam fusissimè declarat.

Aristot.

Resolutio quæstionis. II.

SVperuacaneum autem existimo in ea vel exponenda vel cõfutanda operam perdere, nam si termini intelligantur, est per se euidens non posse nos in hac vita cognoscere quidditatiuè illas substãtias. Maximè quia Commentator non solum de creatis intelligentiis, sed etiam de Deo, imò de illo maximè C loquitur, quia in illius contemplatione, nostra beatitudo & perfectio potissimum consistit, teste etiam Aristotele 12. Metaph. cap. 7. & 10. Ethicor. capite 7. Est autem euidens non posse nos Deum in hac vita quidditatiuè cognoscere: imò etiam est certum non posse vllam creaturam suis naturalibus viribus talem cognitionem assequi vt in superiorib⁹ latè tractatũ est. Loquimur autẽ hîc de cognitione quidditatiua, eo modo quem ibi explicuimus, scilicet, protali cognitione essentiæ & quidditatis rei, quæ non tantùm prædicata communia, sed etiam propria vsque ad differentiam vltimam secundum propriã ac positiuam eius cognitionem manifestat, de hac enim loquitur Auerr. & hæc est propria significatio vocis quidditatiuæ cognitionis; nam quidditas rei non consistit tantum in communibus prædicatis, sed maximè in propriis. III.

De hac igitur cognitione loquendo, supponimus vt vel ipsa experientia satis notum non posse nos via aut modo naturali quidditatiuè cognoscere intelligentias, licet possimus quidditatem earum per conceptus negatiuos, aut connotatiuos vel confusos aliquo modo declarare. Prior pars est receptissima, vt patet ex D. Thom. 2. Metaph. lectio. 1. partic. 6. & 1. parte quæstione. 12. articulo 12. quæstione 88. art. 2. quibus

Caietan. Ferrar. Iauellus. Scotus. Aegid. Andr.

quibus locis videndus est Caietanus, & de ente & essentia cap. 6. quæst. 14. Ferrar. 3. contra Gentes cap. 45. Iauell. 2. Metaph. quæst. 3. Scotus. in 1. dist. 3. quæst. 1. Anton. Andreas 2. Metaphys. quæst. 3. Qui in modo quidem loquendi videntur differre, dicentes, posse nos comparare quidditatiuam cognitionem substantiarum separatarum: sed dum explicãt illam cognitionem, satis declarant in re non differre, quia cognitionem quidditatiuam vocant quamcunque quidditatis cognitionem, etiamsi sit per imperfectos conceptus, partim communes, partim negatiuos, vt Thomistæ etiam notarunt, & latè Fonseca 2. Metaph. cap. 1. quæst. 2. Ratio autem assertionis est, quia nos nullum habemus principium, quo possimus in huiusmodi cognitionem perfectam substantiarum separatarum peruenire naturaliter. Cognitio enim nostra aut fit immediatè per speciẽ rei, aut mediatè & per discursum comparatur ab effectis aut proprietatibus: rarò verò à priori procedimus ad effectus ex causis cognoscendos. Sed nos non habemus species proprias, per quas intelligentias quidditatiue cognoscamus, neque ex effectibus vel causis possumus illam acquirere: ergo nullo modo. Minor quoad priorem partem probatur, quia non habemus illas species à natura congenitas cùm intellectus humanus à principio sit tanquam tabula rasa in qua nihil est depictum. Neque etiam possumus ex sensibilibus illas recipere, quia in eis nullo modo cõtinentur, nec phantasmata sensibilia possunt deseruire ad efficiendas species rerum spiritualium prout in se sunt. Nec denique possunt huiusmodi species pro eo statu huius vitæ naturaliter comparari per influxum Dei aut intelligentiarum: quia pro statu isto nihil potest anima nostra concipere, nisi per cõuersionem ad phãtasmata: vnde influxus talium specierum omnino est præter, vel supernaturalis. Quod autem Auerroes comminiscitur de quodam statu in quo intellectus passiuus (vt ipse loquitur) vnitur intellectui agenti, & ex ea speciali vnione eleuatur ad cognoscendas substantias separatas, & fit (vt ait) intellectus adeptus, hoc (inquam) totum figmento simile est, & supponit errorem, quod intellectus tam passibilis, quàm agens, sint substantię separatæ, ac per eorum vnionem nos intelligimus absq; propria informatione animę intellectiuę. quod impossibile esse constat, ex scientia de Anim. Et deinde falso & cõtra omnem experientiam fingit, nos peruenire interdum ad tam perfectam vnionem cum illo intellectu agente, vel potius intelligentias separatas, vt perfectè cognoscamus alias substantias separatas: hunc enim statum neque ipse expertus est, vt eius errores satis manifestant, neque nos experimur, neque naturaliter cogitari aut intelligi potest. Vt omittam rationes alias, quas contra illam fictionem, & similes produxit Diuus Thomas 3. contra Gentes, à cap. 41. ad 45.

Fonseca.

IV. Rursus non est aliquis effectus in natura per quẽ possimus quidditatiuam cognitionem intelligentiarum comparare, quod à fortiori patet ex dictis sect. præced. Nam ex effectibus vix possumus probabiliter cognoscere has substantias esse, etiam in confuso & in communi: quo modo ergo cognoscemus per effectus earum quidditates, vsque ad proprias differentias? Quin potius licet essentia Dei incomprehẽsibilior nobis sit quam intelligentiarum, tamen per effectus notior nobis est, quàm aliæ intelligentiæ: nam ex effectibus euidentius cognoscimus Deum esse quàm angelos: quia effectus quos experimur, A essentialiter pendent à Deo, & non ab angelis. Et similiter plura essentialia attributa Dei cognoscimus quàm angelorũ, quia eius perfectiones & vires magis repræsentantur in effectibus sensibilibus, quã angelorum naturæ. Vnde etiam fit, vt illo imperfecto modo quo possumus spirituales res cõcipere ex creaturis, peruenianmus in conceptum magis proprium Dei, quàm alicuius intelligentiæ creatæ. De Deo enim multa cognoscimus ex effectibus, quæ in ipsum solùm conuenire possunt, vt est à se esse purum actũ, & similia, quæ suprà tacta sunt. De intelligentiis verò nihil assequi possumus, præsertim ex effectibus, nisi vel quod commune est omnibus entibus aut substãtiis creatis, vel ad summum quod commune est omnibus substantiis incorporeis. Nullus enim est effectus in natura pendens ab aliqua substantia immateriali, qui non posset ab alia perfectiori, vel etiam ab imperfectiori fieri: non ergo pendet à differentia specifica, vt ita dicam: vel à facultate omnino propria alicuius intelligentiæ, vt talis est: ergo ex effectibus B deueniri non potest in conceptus specificos, & proprios intelligentiarum, etiam negatiuos, & imperfectos, nedum in quidditatiuam earum cognitionem.

Atque hinc tandem facilè conuinci potest, non V. posse nos ex causarum cognitione comparare, huiusmodi notitiam, quia intelligentiæ non habẽt causam intrinsecam, præter simplicem naturam, quæ in se immediatè cognosci à nobis non potest, vt probatum est. Causam autem extrinsecam nullam habent nisi Deum, quem nos naturaliter non cognoscimus, nisi quantum ex sensibilibus effectibus, vel ad summum quantum ex anima nostra manifestari potest, vt attigit Augustinus 9. de Trin. c. 3. ergo impossibile est ex hac cognitione Dei peruenire ad quidditatiuam cognitionem intelligentiarum. Patet consequentia, quia illa cognitione nec possumus Deum cognoscere prout in se est, neq; prout eminenter continet hos effectus, neq; etiam ipsas emanationes singulorũ effectuum ab ipso. Vnde ad summum ex illa causa & potentia eius discurrimus, posse efficere gradũ quẽdam substantiarum incorporearum vel intellectualium, & fortasse in eo posse fieri plura genera & species substantiarũ: quales verò sint illæ species, & quæ sit vniuscuiusq; propria quidditas, nõ possumus cognoscere ex vi eius cognitionis quam de Deo naturaliter habemus. Nulla ergo ratione aut via naturali possumus quidditatiuam cognitionem harum substantiarum comparare.

Soluitur obiectio de anima rationali. VI.

VNa verò supereset difficultas, quia anima nostra C separata à corpore potest quidditatiuè cognoscere intelligentias separatas: esto non possit comprehensiuè (hæc enim duo distincta sunt, vt in superioribus, & alibi latiùs declaratum est) ergo etiam coniuncta corpori poterit in huiusmodi cognitionẽ peruenire. Patet consequentia, nam aliàs anima nostra ex vnione ad corpus priuaretur perfectissima operatione ad quam habet summam inclinationem, & ita esset in corpore violenter, & naturaliter appeteret ab illo separari, vt vltimam posset perfectionẽ assequi, hoc autem repugnat, cũ illa sit naturalis forma corporis. Hæc verò difficultas ex multis principiis pendet, spectantibus ad scientiam de Anima. Nã & antecedens quod sumitur incertum est, præsertim in doctrina Diui Thomæ, vt patet 1. part. quæst. 89. art. 2. Quod si illud antecedens concedatur, est etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

controuersum an anima secũdum superiorem gradum & intellectiuum informet corpus, nec ne. Vnde qui partẽ sustinet negatiuam, fortasse respondebit, animã ex vnione ad corpus nõ impediri, quoad eas operationes, quas potest habere vt forma corporis, posse verò impediri quoad alias quas habere põt secundum eum gradum quo non informat corpus. Veruntamen neque hæc responsio sustineri potest, neq; satisfacit, tum quia falsam sentẽtiam supponit, quia anima rationalis secundum totam suam substãtiam vsq; ad vltimum gradum & perfectissimum qui est in illa, est forma corporis, alias non cõstitueret formaliter hominem in specie humana & rationali: tum etiam quia non soluitur difficultas tacta; quo modo anima sit naturalis forma corporis & tamen ex eo impediatur à perfectissima operatione.

VII. Quare dicendum est, hanc esse animæ nostræ cõditionem, vt duplicem statum habere possit, vnum in corpore, & aliud extra corpus, & consequenter vt duplici via possit acquirere cognitionem intellectiuam, scilicet vel per corp^s, vel per influxum alterius causæ superioris. Quamdiu ergo anima est in corpore, solum potest per corpus acquirere cognitionem, naturaliter loquendo: ideoq; nec seipsã potest per se cognoscere, sed per aliquos effectus quos in se experitur, nec etiam superiores substantias, nisi per effectus sensibiles, vel ad summum per proportionem & analogiam ad seipsam, & ad effectus quos in se experitur. Quod verò vlteriùs ascẽdere nõ possit, est ex naturali imperfectione sua ex qua habet vt sit forma corporis, & quod pro illo statu eo vtatur vt organo ad acquirendam cognitionem, neq; propriè impedit illam corpus, sed iuuat potiùs ad cognitionem, quantum ipsum potest: altiùs verò nõ iuuatur, quia altior cognitio est omnino improportionata corpori. At verò postquam anima est separata habet alium modum acquirendi species magis immaterialem per influxum superioris causæ, habet etiam liberiorem vsum earum sine dependentia à phantasmatibus, & ideò potest aliquarum rerum perfectiorem cognitionem habere in eo statu. Quod in omni opinione necessariò asserendum est, nam saltem est extra controuersiam, quod separata anima potest se ipsam intuitiuè videre per se ipsam, quod nõ potest dum est corpori coniuncta, vt experientia euidente notum est. Quare difficultas illa non est specialis, sed communis in omni sententia, & ideò ab omnib^s solC uenda est, dicendo animam esse finitæ perfectionis, & habere limitatas vires, ideòq; non posse sibi coniungere perfectiones vtriusq; status: ac proinde mirum non est, quod, dum est cõiuncta, quoad aliquid non possit exercere tam liberè & perfectè illas actiones in quibus conuenit cum substantiis separatis: sicut è contrario etiã dum est separata priuatur multis perfectionibus seu operationibus & causalitatib^s quas habet corpori coniuncta, propter quod hic status est illi magis naturalis, quamuis alter non sit positiuè (vt ita dicam) violentus, sed præternaturalis.

VIII. Atque ex his, quæ in priori parte assertionis dicta sunt, obiter ferè probata est altera pars conclusionis nimirum posse nos in hac vita quidditatem intelligentiarum, aliquo modo intelligere, quia saltem in communi intelligimus eas esse possibiles, imò & esse de facto. Rursusque intelligimus esse similes Deo in gradu intellectuali, & spirituali completo, sed hoc est cognoscere aliqualiter quidditatem earum. Atq; hoc ad summum probãt testimonia & rationes, quæ ad confirmandã Auerrois sententiam adduci solent.

A Qualis est illa, quod huiusmodi substantiæ continẽtur sub adæquato obiecto intellectus. Ex hoc enim principio ad summum colligi potest intelligentias posse à nobis confusè cognosci sub ratione entis vel substantiæ: nam intellectus noster non potest æquè perfectè cognoscere omnia: quę sub latitudine entis continentur secundũ proprias rationes eorum. Nã vltra illam generalem rationem obiectiuam, requiritur proportio, tam inter naturales vires intellect^s & perfectionẽ obiecti, quàm inter speciem per quã potentia vnitur obiecto, & modum connaturalem obtinendi talem speciem, quæ omnia sunt in nobis improportionata respectu intelligentiarum, vt possint à nobis quidditatiuè cognosci: conducunt tamen ad aliqualem cognitionem, propter similitudinem aliquam vel connexionem quam habent illæ substantiæ, cum iis quæ nobis notiores sunt. IX.

Idem probat illa ratio quod naturalis beatitudo hominis in contemplatione substantiarum separatarum cõsistit. Nam in primis essentialis nostra beatitudo non consistit in cognitione intelligentiarum creatarum, sed solius primę increatæ substantiæ: sola B enim illa est vltim^a finis noster: cæterarũ verò intelligentiarum contemplatio, ad summũ spectat ad accidentalem perfectionẽ nostrę beatitudinis. At verò ad beatitudinem essentialem connaturalem homini non requiritur cognitio quidditatiua summæ ac increatæ intelligentiæ, quia illa non est possibilis homini per naturam, vt suprà ostensum est. Neq; est de ratione humanę beatitudinis quælibet perfectio cognitionis. sed illa quę naturali capacitati est proportionata: nam, vt optimè dixit eisdem locis Arist. homo solum potest esse beatus vt homo. Igitur ad accidentalem beatitudinem, quæ in aliarum intelligentiarum contemplatione sita est, non erit necessaria quidditatiua earum cognitio, aliqualis tamen quidditatis earum cõceptio necessaria erit. Atq; hoc fortasse sensu dixit Aristot. lib. 9. Metaph. cap. 12. tex. 22. ignorationem substantiarum immaterialium non esse in nobis vt cæcitatem, quæ consistit in priuatione ipsius potentiæ visiuæ, sed dicere tantum priuationem actus, quia nimirum in nobis est potentia ad cognoscendas illas, licet multi illas ignorent. Quod potest intelligi vel de cognitione imperfecta, ad quam est in nobis potentia pro statu huius vitæ, vel de cognitione quidditatiua, ad quã est potestas in anima nostra, eaq; vti poterit à corpore separata: etsi Aristot. nunquam hoc expresse declarauerit. Sed iam superest, vt in particulari explicemus quanta possit esse hæc cognitio substantiarum separatarum in nobis, pro statu huius vitæ, quod in sequenti sect. præstabimus.

SECTIO III.

Quæ attributa cognosci possint de essentiis intelligentiarum creatarum.

I. PRincipio certum est, cognosci de his substãtiis quod sint entia realia per se existẽtia, & cõsequẽter quòd sint substantiæ. Hoc per se clarũ est ex dictis: nam cũ demonstramus has substãtias esse, demonstramus esse entia: non autem sunt entia quæ alicui enti inhæreant, quia substantiæ materiali inhærere non possunt, cùm sint superioris, & perfectioris ordinis. Neq; inhærere possunt alicui substãtiæ immateriali, quia illa quæ increata est, non est capax alicuius entitatis sibi inhærentis: si aũt sit substantia

Intelligitur esse entia alia & habere rationes quas non cognoscimus posse.

stantia creata & immaterialis, hanc nos vocamus in- A telligentiam separatam, siue vna sit, siue plures, sicut iam dictum est. Vnde si in his entibus nulla sint accidentia, rectè concluditur, ea esse substãtias; si verò accidentia habẽt, inde etiã conuincitur in eis esse substantiam quæ talibus accidentibus subsistet: ipsa ergo intelligentia essentialiter est substantia: quoad hæc ergo prædicata communia satis cognoscimus quidditatem harum substantiarum.

II. Quæret verò aliquis an hæc ipsa prædicata, scilicet ens & substãtia, prout de intelligentiis dicuntur, cognoscantur à nobis quidditatiuè: nam Scotus in 1. dist. 3. q. 1. affirmat de ente, & negat de substãtia. Primò, quia conceptus entis est omnino simplex & vn^s: vnde non potest partim cognosci partim ignorari, & ideò si aliquo modo cognoscitur, quidditatiuè cognoscitur. Secundò, quia nos nõ cognoscimus substantiam per propriam speciem: ergo nec quidditatiuè. Alij verò econtra dicunt conceptum entis non cognosci quidditatiuè à nobis: cõceptũ verò substãtiæ ita cognosci. Ratio prioris partis est, quia conceptus entis non est vnus, nec præcisus ab inferioribus: B vnde non cognoscitur quidditatiuè, saltem adæquatè, nisi omnia inferiora cognoscantur, quod nobis possibile nõ est. Posterioris verò partis ratio est, quia si substantiam vt sic quidditatiue non cognoscimus, nihil prorsus quidditatiuè cognoscimus, quia ignorata substantia, non potest accidens quidditatiuè cognosci, & ignorato genere summo nõ possunt quidditatiuè cognosci, quæ sub illo continentur. Aliquis verò fortasse opinabitur, vtrumq; prædicatum quidditatiuè cognosci, propter vtriusque sententiæ fundamentum.

III. Ego verò opinor neutrum cognosci quidditatiuè, si de quidditatiua cognitione propriè loquamur. Nam ad cognitionem quidditatiuã nõ satis est quod sit cognitio propria alicuius rei vel prædicati, id est, non communi aliis, hoc enim modo essentiam Dei cognoscimus conceptu aliquo modo proprio, & tamen non cognoscimus eã quidditatiuè, quia non cognoscim^s illud ipsum, quod est propriũ Dei, eo modo quo est, sed per negationes vel habitudinem ad res creatas. Similiter in hac vita cognoscimus animã C nostram vsq; ad eius differentiam specificam aliquo modo, & tamen non cognoscimus quidditatiuè, iuxta veriorem sententiam, quia non concipimus illam per propriam substantiam ac speciem, nec modum intelligendi aut operandi eius satis perspicimus, nec deniq; modum substantiæ eius positiuè (vt ita dicã) sed per negationem apprehendimus. Sic ergo nec rationem substantiæ aut entis quidditatiuè cognoscimus, quia proprias rationes horum conceptuũ confusè tantum, & per negationes, vel habitudines quasdam explicare possumus.

IV. Quod in particulari declaratur ampliùs, nam de ente ad summũ cognoscimus esse id quod est, nõ cognoscimus aũt quidditatiuè quid sit ipsum esse: vnde alij opinantur esse actum re distinctum ab essentia: alij verò non distingui. Item incertum est, an illemet cõceptus quem hac voce explicamus, scilicet, *id quod est*, sit obiectiuè vnus, & habens vnam quidditatem: ergo signum non est cognosci à nobis quidditatiuè. Neque ad hoc satis est, quod illa ratio sit simpliciter simplex & aliquo modo vna iuxta nostram sentẽtiã, quia ratio quamuis simplex, potest confusè, & per improprios conceptus, vel negatiuos, vel connotatiuos cognosci. Hoc ipsum euidentiùs constat in cõceptu substantiæ, cuius rationem non concipimus, nisi aut per negationem nõ existendi in alio, aut per habitudinem substandi aliis, quæ non pertinent ad quidditatiuam rationem substantiæ. Rursus non cognoscimus quidditatiuè rationem subsistentiæ: imò si lumine fidei non cognouissemus Incarnationis mysterium, per solam naturalem cognitionem non distinxissemus subsistentiam ab essentia substantiæ, non cognita autem quidditatiue subsistentia, impossibile est quidditatiuè cognoscere substantiam. Præterea nec substantiam materialem, quæ magis proportionata nobis esse videtur, quidditatiuè cognoscere possumus, quia nec materiam quidditatiuè cognoscimus, sed per analogiam, vt Aristoteles dixit, & consequenter nec formam: quod satis etiam manifestat diuersitas opinionum in explicandis propriis rationibus & effectibus talium principiorum. Quid ergo mirum quod rationem substantiæ vt sic, & prout in intelligentiis reperitur, quidditatiuè cognoscere non possimus? Maximè cùm non sit ita certum, illarum rationem communem esse vnam & vniuocam, imò de ea re sint variæ Philosophorum opinio- B nes. Deniq; ratio Scoti est optima, quia non cognoscimus substantiam, vt sic per propriam speciem, vt constat ex scientia de anima, & attingemus paulò inferiùs comparando accidens ad substantiam.

V. Nec censeo inconueniens concedere, nullam substantiam cognosci à nobis quidditatiuè in hac vita: quin potiùs existimo sufficienti experimento id notum esse. Quod enim à tantis Philosophis, & tanta adhibita diligentia compertum non est, satis verisimile est excedere naturalem facultatem ingenij humani: non videò autem adhuc inuentam esse hanc quidditatiuam cognitionem alicuius substantię, quã enim maxime videmur cognoscere est humana species vel anima & illamet cognitio tam est imperfecta vt quidditatiua dici non possit. De accidentibus verò quæ non per se sentiuntur, idé dici facile potest: de iis verò quæ per se sentiuntur, maior haberi potest cognitio, quia per propriam speciem concipiuntur. Sed adhuc illa non videntur quidditatiue cognosci (tãta est humani ingenij imbecillitas) quis enim adhuc satis explicuit quid sit sonus, odor, & similia? Sed de his alibi latiùs: ex hoc tamen discursu confirmatur euidentius resolutio præced. sect.

Ostenditur, angelos intellectuales esse & carere materia.

VI. DIco secundò. Ratione naturali cognoscitur intelligentias esse substantias incorporeas immateriales, & intellectuales. Hæc conclusio sumitur ex Aristotele 12. Metaph. vbi solum loquitur de motoribus orbium cœlestium, sed est eadem ratio de reliquis, atque idem sentiunt Commentator, & alij posteriores Philosophi, & Aristotelis interpretes: Theologi etiam & antiqui Patres hoc expresse docuerũt quos infrà commemorabo. Omitto Scripturæ loca, in quibus angeli, spiritus vocantur: non communi appellatione, qua etiam aer vocari solet spiritus, sed propria, qua dicitur de re incorporea, vt sumitur ex cap. Firmiter de Sum. Trinit. & fide cathol. Ratione igitur tantùm agendum est, ad quam explicandam suppono, duobus modis posse substantiam esse corpoream: vno modo omnino, & quoad vtramq; partem, materiam scilicet, & formam, suppono enim ex supradictis de causa materiali omnem substantiam corpoream esse compositam ex materia & forma, quamuis si posset esse substãtia simplex & corporea, omnino necessarium esset illam secundum se totam

Aristot. Commentat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse extensam & diuisibilem in partes, quæ est conditio & imperfectio substantiæ materialis. Alio modo esse potest aliqua substantia corporea solum ex parte materiæ, id est, composita ex corpore & spiritu, sicut est homo. Atque eadem distinctio adhiberi potest de aliis duobus attributis, scilicet, esse immaterialem, & intellectualem: nam hæc tria attributa, vt in progressu dicam, in præsenti materia conuertuntur.

VII. Intelligentiæ non sunt corporeæ secundū se totas.

De primo ergo attributo, scilicet, *incorporeum*, si sumatur prout opponitur corporeo primo modo dicto, euidentissimū est intelligentias non esse corporeas illo modo, quia res totaliter & quoad vtramque partem corporea, est valdè imperfecta: nam in suo esse & operari nullo modo seiungitur à materia nec dominatur illi. At verò intelligentiæ ponuntur in vniuerso in supremo gradu & ordine rerum, & ita Aristot.11.de Cœlo c.8.ait esse supra cœlos entia sempiterna optimam vitam ducentia. Vnde sine vlla dubitatione perfectiores sunt intelligentiæ, quàm species humana. Quod etiam agnouisse Gentiles probat

Francis. Georg. latè Franc. Georg. in harm. mund. tom. 6 cant. 1. cap. 32. quem refert Ioan. Arbor. lib. 1. Theosoph. cap. 2. dicens illum sensisse oppositum. Quod tamē non solum est alienum à S. Patribus, & modo loquendi scripturæ, vt ibi Arboreus latè tractat, sed etiam à traditione omnium gentium, quæ de his substantiis locuti sunt, & ab omni ratione. Nam si qui sunt effectus, per quos in intelligentiarum cognitionem deueniamus, illi ostendunt seu indicant in intelligentiis maiorem, vel saltem non minorem vim, potentiaḿque inesse, quam sit in humana natura, vt patet de motibus cœlorum, & de aliis effectibus, quos in hominibus operantur, vt sunt prædictiones aut reuelationes occultissimarum rerum, &c. Ratio item præcipua, qua suprà probauimus intelligentias esse, ex perfectiori similitudine ad Deum, probat eas esse perfectiores omnibus rebus visibilibus etiā homine, perfectiusque participare intellectualem gradum: alioqui non fuissent propter eam causam in vniuerso necessariæ. Cùm ergo homo non sit substantia corporea illo modo, neq; illo modo erunt corporeæ intelligentiæ. Item quia inde colligimus hominem non esse corporeum illo modo, sed habere saltem formā spiritualem, quia participat intellectualem operationem, sed intelligentiæ sunt nobiliori modo intellectuales: ergo.

VIII. Ex ratione autem facta possumus vlteriùs progredi ad ostendendum, intelligentias esse altero etiam modo incorporeas, id est nullam in se habentes quātitatis molem aut extensionem. Nam Deus est hoc modo incorporeus: ergo ad perfectionem vniuersi pertinet vt sit aliquis creaturarum gradus Deo similis in hoc modo essendi: nam participatio diuini esse quoad similem substantiæ modum non videtur inuoluere repugnantiam, nec excedit limites creaturæ, & ideò ad perfectionem vniuersi spectat huiusmodi substantia creata: substantias autem huius gradus & ordinis intelligentias vocamus. Quæ ratio eadem est, & eiusdem efficaciæ cum illa, quæ sectione prima tractata est latè, & probat quidem dari aliquas substantias creatas hoc modo incorporeas, non tamen probat omnes illas quas intelligentias vocamus & superiores homine esse fatemur, esse illo modo incorporeas, quia similitudo ad Deum & perfectio vniuersi satis saluatur, si dentur aliquæ supremę intelligentiæ omnino incorporeæ, quamuis dentur aliæ inferioris ordinis habentes corpora. Imò si hu- A iusmodi varietas intelligentiarum possibilis est, pertinebit ad decorem vniuersi, vt in eo sit vterque modus & ordo intelligentiarum.

IX. Vnde non solum multi ex antiquis Philosophis, sed etiam moderni aliqui Philosophi, & Theologi videtur hoc modo asseruisse aliquos angelos, præsertim dæmones esse corporeos. Quod de motoribus cœlorum affirmat Caiet. in c. 4. Genes. & de dæmonibus in cap. 2. ad Ephes. vbi adducit rationem tactā de perfectione & complemento vniuersi, quod scil. oportet in eo esse omnes gradus rerum, quorum vnus est substantiæ corporeæ intellectualis non sentientis, sed tantùm se loco mouentis. Quod etiam tenuit Niph. lib. 3. de dæmon. capite 3. & sequent. idem latè Eugub. lib. 8. peren. Philos. c. 27. & 41. vbi non solum Plat. sed etiam Arist. in eam sententiam adducit. qui videtur fauere 5. Metaph. cap. 8. Imò D. Thom. quæst. 16. de mal. articulo 1. ad 2. dicit probabile esse Dionysium credidisse dæmones esse corporeos. Et Augustinus, quem ibidem refert libro 11. Genes. ad liter. cap. 13. & aliis locis in eadem videtur fuisse sen- B tentia.

Nullas dari intelligentias corporeas.

VT ergo ratio facta concludat vniuersaliter, alia via excludenda est illa distinctio intelligentiarum in incorporeas & corporeas. Et inprimis ostendere possumus hanc distinctionem nullaratione fulciri, neq; vllum indicium à nobis assignari posse, ob quod quosdā angelos iudicemus esse corporeos potiùs quàm alios. Nam quod quidam sint boni & alij mali, nullum argumentum est malos esse corporeos, bonos verò incorporeos, tum quia cùm omnes sint creaturę, omnes cuiuscunq; gradus & ordinis potuerunt ad malū declinare, & iuxta probabiliorē Theologorum opinionem angelus præstantissimus in natura cecidit, & dæmon effectus est, cum quo ex singulis ordinibus & Hierarchiis aliqui ceciderūt: ergo ex distinctione in bonitate vel malitia non potest sumi distinctio incorporei vel corporei in intelligentiis. Vnde Dionysius cap. 4. de diuinis nominibus di- Dionys. cit, inde constare corpus nō esse vitiorum propriam causam, quòd dæmones sine corpore lapsi sunt, & C Damascenus lib. 2. cap. 3. moribus non natura dicit Damascen. separari angelos bonos à malis. Quocirca trimembris illa distinctio veterum Philosophorum, qui animalia rationalia diuidebant in Deos, dæmones & homines, Diis corpora cęlestia, dæmonib⁹ aerea, hominibus terrestria tribuentes, prout meminit Augustin. lib. 8. de Ciuit. cap. 4. Hæc (inquam) diuisio & sine fundamento data est. & ex aliquo falso errore introducta, quod putabant animas rationales pro diuersitate meritorum diuersis corporibus vniri, vt ex Plotino refert idem Aug. lib. 9. de Ciuit. cap. 10. 11. & 12. Rursus neq; ex operatione discerni possunt angeli in incorporeos & corporeos: nam omnes sunt perfectæ intelligentiæ, quę ad vsum intelligendi non indigent ministerio corporis: neq; oppositū aliquo indicio de aliquibus probari potest. Omnis item actio quam extra se habent, est eiusdem rationis in omnibus, quia non transcēdit localem motionem quę ab agente incorporeo fieri potest. Quin potiùs de motoribus cœlorum, ex locali motu perpetuo conatur Aristoteles elicere, esse incorporeos, quod licet non satis euidenter colligat vt in superioribus visum est, certum est tamen illam motionem per se non requirere corpus & magis expeditè, vniformiter, & inuariabiliter fieri si fiat sine corpore.

Quod

XI. Quod verò spectat ad illas intelligētias, quas inter nos versari multi etiam ex Gentilibus intellexerunt, nullæ sunt actiones earum, quæ etsi frequenter fiant ab inferioribus, non possint etiam à superioribus fieri: ergo neque illæ actiones requirunt corpora substantialiter vnita, sed ad illas sufficiunt assumpta, vel localiter mota, vt Theologi latiùs tractant 1. p. q. 51. Denique neque ex sensibilibus & corporeis passionibus constare potest quosdam angelos esse corporeos potiùs quàm alios: quia nulla naturali ratione constare potest in aliqua intelligentiarum habere locū huiusmodi passiones. Illa enim præcipua passio, qua nos credimus dæmones pati ab igne corporeo, non potest ratione naturali cognosci, & certum est non fieri virtute naturali. Vnde licet procedat ab agente seu instrumento corporeo, non tamen est corporea in se, & ex parte recipientis: ideòque etiam in animabus separatis locum habet. Aliæ verò passiones animales interdum solent tri-
Augustin. bui dæmonibus, vt quòd delectentur odoribus sensibilibus, vt ex Gentilibus refert Aug. lib. 8. de Ciu. c. 16. ex Apuleio lib. de Deo Socratis, & lib. 9. c. 16. &
Cyrill. lib. 11. c. 1. ex Porphyrio epist. ad Anebundem, & similia refert Cyrill. lib. 4. con. Iulian. ex Porph. lib. 2.
Origen. Theodoret. de abstinentia animator. & ex Homero & aliis: referunt etiam Origen. lib. 7. con. Celsum, & Theodor. lib. 3. & 7. de affection. Græcan. Imò multi ex Patribus censuerunt dæmones rebus venereis delectari, quos referre nunc non est necesse: potest autem videri Pamel. in annotat. ad Tertullian. Parad. 1. Veruntamen, qui huiusmodi passiones dæmonibus tribuerunt, si id propriè & formaliter intellexerūt, errauerunt, existimantes eos esse animalia corpora habentia sensus: quod nullo sufficiente signo aut effectu cognoscere potuerunt, sed alioqui falso rumore, & humana traditione decepti sunt, qui ita sēserunt. Si verò obiectiuè tantùm id intelligatur, ad illum effectum non erit necessarium corpus: possūt enim dæmones intellectualiter percipere sensibiles odores, aut nidores sacrificiorum Gentilium, & in eis spiritali affectu complacere. Igitur ex effectibus nulla est ratio discernendi intelligentias corporeas ab incorporeis.

XII. Obiectio. Dicet aliquis, etiamsi à nobis ex operatione id nō percipiatur, & ideò in particulari non possimus di- C scernere quinam angeli corporei sint, qui verò incorporei, id est, an boni, vel mali, an motores cœlorum, vel custodes hominum, &c. ex ratione tamen à priori intelligere possumus dari illos duos ordines intelligentiarum: quia & possibiles sunt, & pertinet illa varietas ad perfectionem vniuersi, solùm-
Soluitur. que possumus in generali dicere intelligentias incorporeas, esse natura sua perfectiores. Sed nihilominus dicendum est, Philosophica ratione (etsi Mathematica demonstratio non sit) sufficienter posse ostendi intelligentias corporeas non esse possibiles, nec pertinere ad perfectionem vniuersi. Quod ita ostendo, nam vel illæ intelligentiæ talia habent corpora quibus vti non possint ad sentiendum, vel ad aliquem alium actum vitæ, vel habent organa & operationes sensuum in corporibus. Neutrum dici
D. Thom. potest: ergo. Primum probatur discursu D. Tho. 1. p. q. 51. a. 1. & q. 70. a. 3. quia forma quæ est purum intelligendi principium, & per corpus exercere non potest aliquem actum vitæ, non potest esse vera forma, & substantia incompleta, natura sua ordinata ad actuandum substantialiter corpus, & cum illo substantiam completam per se vnam constituens. Nam A cùm forma sit perfectior materia, non vnitur illi propter materiam principaliter, sed propter cōpositum, & propter se & suam operationē, si ergo nulla operatio propria talis formæ potest per corpus exerceri, esse talis formæ non est natura sua ordinatū ad corpus: nam operatio indicat ipsum esse, & modū eius, quia esse est propter operationē & operatio manat ab esse. Adde, quòd tale corpus nihil prorsus deseruiret ad operationē intelligēdi, quia corpus nō deseruit ad hāc actionē nisi mediis sensibus. Nec verò tale intellectiuū principiū vniendum est corpori propter solum localem motū: nam hic motus per se nō est actio vitę nisi quatenus procedit à cognitione & appetitu, & seruata proportione non est actio viuentis corporis nisi quatenus procedit à cognitione & appetitu habentibus organa corporea, vt sunt phantasia, & appetitus sensituus. Si autem procedat à cognitione & affectu purè intellectuali & spirituali, sufficienter sit in corpore ab extrinseco mouēte; ergo propter hunc solum motū nō potest principium intellectiuū substantialiter & vitaliter vniri corpori: ergo non possunt intelligentiæ esse B cōpositæ ex corporibus actionū vitę expertibus.]

XIII. Neque etiam possunt intelligentiæ habere corpora per quæ sentiant: nam talia corpora oportet habere organa sensibus accōmodata, inter quos primum locum habet sensus tactus: hæc autem organa requirunt corpus mistum, & ex primis qualitatibus temperatum, vt constat ex libris de Anima, ergo nō possunt habere intelligentiæ talia corpora. Nam intelligentiæ sunt substantiæ omnino incorruptibiles & incapaces alterationum naturalium, quæ ad corruptionem disponunt: huiusmodi autem corpora sunt natura sua corruptibilia, & alterabilia, cùm cōstent ex materia his elemētaribus qualitatibus subiecta. Dices, angelos non natura sed gratia esse incorruptibiles. Sed hoc esse falsum infrà ostendemus, & per se constat esse alienum ab omni ratione naturali. Vnde, etiam illi qui dicunt cœlos esse corruptibiles, ex parte materiæ, nunquā verò corrumpi, neq; in agentibus naturalibus esse vim actiuam in illos, ponunt in ipsis cœlis dispositiones aliquas non habentes contrarium, ratione quarum corrumpi non possunt: alioquin si in illis esset temperamentum caldi & humidi, nulla reddi posset ratio cur non posset corrumpi. Si ergo in angelis essent corpora sic disposita & temperata, naturaliter possent corrumpi & alterari. Maximè cùm illę nō sint substantię semper existentes in aliquo naturali loco ab his agentibus naturalibus remoto, sed quæ varia loca circūeūt, & per quælibet loca quibusuis qualitatibus affecta pertrāseūt à quibus nihil patiuntur: ergo signū est non habere corpora naturaliter corruptibilia.

XIV. Aliter respondetur posset ad argumentum, solùm concludere corpora intelligentiarum non habere talia organa & tales sensus, quales nostra habēt: habere tamen posse aliud genus sensuum, quod non requirat corpora corruptibilia, neq; organa ex primis qualitatibus temperata. Cur enim nō possit Deus huiusmodi sensus & corpora facere? Sed quamuis demōstrare apertè non possimus hoc implicare cōtradictionem, nobis tamen satis est non esse in natura principium ad fingenda huiusmodi corpora, neque ex naturalibus principiis intelligi posse quomodo sint possibilia, aut quales essent illi sensus, vel quos actus haberēt. Vnde qui tribuunt corpora dęmonibus aut angelis, nō tribuūt illis corpora organica, aut apta ad sentiendū, sed subtilia aut similaria,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ideò aëria illa vocant, quæ sanè non possent non esse imperfectissima. Ideòque longè verius est nulla esse in intelligentiis corpora, neque esse aliam naturam ex corpore & spiritu constantem præter humanam. Quòd indicauit Concil. Lateran. in cap. Firmiter. de summ. Trinit. dicens, *Deum ab initio temporis condidisse creaturam spiritualem & corporalem, id est angelicam & mundanam, & deinde humanam quasi communem ex spiritu & corpore constitutam.* Natura ergo angelica tota, & vt omnes intelligentias complectitur, non constat corpore & spiritu, sed spiritualis tantùm est. Atque hoc modo sentiunt de angelis, eosque in eo sensu spirituales vocant, Patres Ecclesiæ, vt Dionys. cap. 1. & 2. de Cœlest. hierarc. & 4. de diuin. nom. Ignat. epist. 2. ad Trallian. Damasc. lib. 1. de fid. cap. 17. & lib. 2. cap. 3. & Basil. homil. Quòd Deus non est author malorum. Chrysost. homil. 22. in Genes. & 44. in Matth. Cyril. lib. 4. in Ioan. cap. 10. Athan. orat. de commun. essen. Pat. & Filij, & Spiritus sanct. & in Psalm. 79. circa id. *Qui sedes super Cherubim*, prout refertur in VII. Synod. epist. Germani ad Thomam. Iren. lib. 2. contr. Hæres. capit. 54. & 55. Gregor. 2. Moral. cap. 5. Hilar. 8. de Trinit. Hieron. Isaiæ. 63. Leo Papa epist. 96. Et Augustin. licet multis locis videatur dubius, tamen 1. lib. Retr. cap. 11. & 13. & lib. 2. cap. 14. retractat quod alibi dixerat, angelos habere animas, aut esse animas, sed appellandos dicit creaturas spirituales & spiritus.

Concil. Lat.

Dionys. Ignat. Damascen. Basil. Cyrill. Irenæus. Gregor.

Leo Papa.

XV. Scio posse etiam in contrarium multa obiici ex Patribus Ecclesiæ, & ex antiquis Philosophis. Sed quòd Philosophi in re occulta, & à sensibus valde distanti errauerint, mirandū nō est. Patres verò Ecclesiæ interdum secuti sunt in his rebus quæ ad doctrinam fidei nō pertinent, antiquos Philosophos, præsertim Platonem: aliquando verò rem aliquam, materialem vel corpoream vocant non absoluta proprietate, sed comparatiua locutione: sic Damascenus suprà, simul dicit angelos esse incorporeos & immateriales in se, materiales autem respectu Dei. Et eodem modo exponi potest quod dicitur de Ecclesiast. dogmat. cap. 12. & 13. nihil esse incorporeū præter Deum, & ratio redditur, quia omnis creatura localiter circumscribitur: quod etiam lato modo intelligi potest, vt inferiùs dicam. Quin etiam Augustinus hæres. 86. referens Tertullianum asserentem Deum esse corpus, piè dicit posse exponi, vocasse Deum corporeū, id est, qui non est inane quid aut confictum, sed verum & perfectum ens. Quo sensu à nobis exponitur illud Pauli, *In quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter*, id est verè & naturaliter, & non tantùm figuratè. Multò ergo magis possunt angeli dici corporei, non propter corpoream molem & extensionem, sed propter compositionē aliquam & imperfectionem quam habent in comparatione Dei.

Patres dicētes angelos esse corporeos qualiter intelligendi.

XVI. Ex hac parte conclusionis colligitur alia, seu aliud attributum intelligētiarum, scilicet angelos esse immateriales, id est non compositos ex materia, seu ex partibus essentialibus realiter distinctis, quarum altera sit potentia, altera actus substantialis. Hæc illatio constat ex alio principio quod disputat. 13. probatum est, scilicet, hanc compositionem non inueniri nisi in rebus quantis & corporeis: cū ergo ostensum sit angelos non habere quantitatem molis, nec extēsionem partium, rectè concluditur eos esse immateriales. Et quia eo loco adduximus omnia quæ hîc desiderari poterant, nihil hoc loco addere aut repetere necesse erit.

Angeli sunt immateriales.

Angelos esse intellectuales.

XVII. VLtimò ex dictis attributis infertur aliud in tertia parte conclusionis positum, scilicet, angelos esse intellectualis naturæ, quod etiam est naturaliter euidens, & in fide nostra certissimum, vt Bernar. notauit lib. 5. de Confid. ad Eugenium. Nā angeli mali peccare potuerunt, & angeli boni *semper vident faciem Patris*, & vtriq; ad homines loquuntur, & eos docent, instruunt, tentant, &c. quæ omnia sine intellectu fieri non possunt. Denique, ipsum nomen intelligentiarū, quod Philosophi angelis imposuerunt, satis indicat eos sensisse angelos esse intellectuales. Præterea, ratio supra facta qua ostendimus intelligentias esse, conuincit eas debere esse naturæ intellectualis, quia Deus in hoc supremo gradu cōstitutus est, & ex similitudine ad ipsum, & ex perfecta participatione illius gradus quantum in natura creata esse potest, concluſimus necessarias esse in vniuerso huiusmodi creaturas: ergo tales creaturæ sunt substantiæ viuentes & intellectuales.

Bernard.

XVIII. Tandem hoc ipsum probare possumus ex priori-bus attributis: sic enim D. Tho. 1. p. q. 14. a. 1. probat Deum esse naturæ intellectualis, quia est incorporeus & immaterialis. *Nam immaterialitas* (inquit) *alicuius rei est ratio quod sit cognoscitiua & iuxta gradum immaterialitatis est gradus cognitionis*: & ideò Deus sicut est summè immaterialis, ita est summè cognoscitiuus: è contrario verò res corporeæ vsq; ad gradum plantarū propter nimiam materialitatem nullam participant cognitionē: animalia verò aliquā participant cognitionē, eò quòd aliquo modo incipiunt dominari materiæ, & esse capacia formarū seu specierū sine materia, anima verò rationalis iam attingit intellectualē gradū: quia licet informet materiam, subsistere tamē potest sine illa: ergo intelligentiæ quæ magis accedūt ad immaterialitatē Dei; quia nō solùm subsistūt sine materia, sed ēt illam nō possunt informare, neque ad eam habent essentialem habitudinē, neq; illa indigēt vllo modo ad suas proprias & vitales operationes, viuent vita purè intellectuali, vt etiam Arist. docuit 12. Metaphys. c. 8. & 1. de cœlo c. 8. Quòd autem immaterialitas sit ratio alicui rei quod sit cognoscitiua, declarat D. Tho. ex eo, quòd materia est quæ limitat & coarctat formam: natura autem rei cognoscentis postulat quandā habitudinem & capacitatem, ratione cuius possit superiori modo fieri ea, quæ cognoscit, ex 3. de anim. text. 37. Potest autem in hunc modū declarari, quia intellectualis vita est perfectissima, omnis autem vita actualis consistit in perfecto & interno quodā modo operandi, qui necessariò prouenit à forma & non à materia, quia materia non est actiua, sed purè receptiua. Ergo quò forma magis superat imperfectionem materiæ eò perfectiùs est operatiua, & ideò formæ inanimatorū, quia valde materiales sunt, licet aliquid extra se agere possint, nō tamē perfecto, & vitali modo operari. Reliquæ verò formæ, vel attingunt gradū vitæ, vel in eo tantò maiorem perfectionem participant, quantò in suo esse & perfectione magis distant ab imperfectione materiæ: ergo formæ omnino abstractæ & elongatæ à potentialitate materiæ, participabunt optimum vitæ modum, qui in intelligendo consistit.

D. Thom.

XIX. Sed obiiciet aliquis, totum hunc discursum supponere, omnem substantiam immaterialem esse intellectualem: hoc autem principium neque est per se notum, neque euidenter demonstratum. Quam enim

enim contradictionem implicat, creare Deum aliquam substantiam intellectualem non intelligēte? Si autem hoc non implicat, vnde constat nullam ex creatis esse huiusmodi? Deinde, quo modo potest immaterialitas esse ratio intellectualitatis cum illa sit negatio, hæc perfectio positiua? Quòd si per illā negationem aliqua positiua differentia circumscribatur, illa vel est communior quàm intellectualitas, & ita non potest esse ratio adæquata intellectualitatis, vnde dantur accidētia materialia, quæ nullo modo sunt intellectualia: vel si sumatur vt est perfectio substantiarum intellectualium, non dicit aliquid distinctum ab intellectualitate.

XX. Gabriel. Aureol.

D. Thom. D. Dionys. D. Augus.

Hæc & alia obiiciunt Gabr. in 1. d. 35. q. 1. & Aureol. apud Capr. ibidem. q. 1. Respondetur tamen, verius videri esse impossibilem substantiam creatam spiritualem & incorpoream quæ intellectualis non sit. Quod videntur D. Tho. & omnes Theologi supponere, & Dionys. toto libr. de Cœlesti hierar. Nam inde colligit angelos esse intelligentes, quia sunt similes Deo in esse spirituali, & immateriali, & quo in hoc puriores sunt, eò esse in intelligendo perfectiores. Et Aug. lib. 12. Genes. ad liter. c. 10. omnem substantiam actu intelligibilem ait esse intellectualem: & licet de facto loquatur, tamen sentit illam esse connexionem per se ac necessariam. Imò si huiusmodi non esset, nemo certè affirmare cum fundamento posset, omnem substantiam actu intelligibilem seu spiritualem esse intellectualem: nam cur Deus in illo ordine non fecisset substantiam cognoscentem, & non cognoscentem, si esset possibilis vtraq; differentia, sicut est in corporali? Ratio aūt cur hoc non sit possibile, tacta est suprà: & declaratur ampliùs, quia nō potest intelligi substantia præsertim actualis, & habens esse simpliciter, quæ non habeat operationem connaturaliter sibi proportionatam: ergo omnis substantia spiritualis necessario habebit huiusmodi operationem. Illa autem operatio non potest consistere in sola actione transeunte, tum quia huiusmodi actio, prout esse potest inter res creatas, supponit communicationem aliquam in materia seu in modo compositionis, vt infra dicam: tum etiam quia talis actio si non procedat ex operatione vitę, valde imperfecta est: substantia autem spiritualis, cùm sit in perfectissimo ordine rerū, participare debet ex natura sua perfectum operandi modum: ergo operatio substantiæ spiritualis, intrinseca & connaturalis est immanens. Et consequenter etiam erit operatio vitalis, quia actio per se immanens vt talis est, semper est vitalis, & quia gradus viuentis perfectior est quàm non viuentis. Ergo substantia spiritualis cùm sit perfectissimi ordinis, in eo gradu constitui debet. Denique, talis operatio necessariò erit spiritualis, cùm sit in substantia spirituali: operatio autem spiritualis vitalis, & immanens, tantum est illa quæ ad gradum intellectualem pertinet.

XXI. Capreol.

Ad alteram partem obiectionis respondet Capreolus, cùm esse immateriale dicitur ratio esse intellectualis, non sumi intellectuale pro differentia essentiali, seu (vt aiunt) radicaliter, sic enim ratio facta probat idem esse substantiam esse spiritualem & intellectualem: & ideò non posse vnum esse rationem alterius, sed sumi intellectuale pro facultate proxima intelligendi, & hoc modo clarum est, intellectum consequi ad talem substantiam eò quòd spiritualis sit. Addo verò, etiamsi sumatur intellectuale priori modo, posse verificari quod immaterialitas sit ratio eius, non quidem per mòdum proprij principij, & causæ, sed vel solum quatenus vna conditio infert aliam; vel ad summum quatenus vnus conceptus est ratio alterius: quo modo in Deo dicimus vnum attributū esse rationem alterius. Et quidem si immaterialitas sumatur pro negatione compositionis ex materia & forma in substantia cōpleta seu actuali, sic dici potest ratio intellectualitatis solū per modū conditionis sine qua non, qua posita, necessariò consequitur, talē substantiam esse intellectualem. Si verò sumatur pro perfectione positiua quā per illam negationem circumscribimus: sic licet in substantia spirituali non distinguantur spiritualitas (vt sic dicam) & intellectualitas, nihilominus nō possumus ea distinguere secundum præcisos & inadæquatos cōceptus. Nam sicut eadē forma secundum eandē omnino entitatē & rationem essentialem, & informat & est principium operandi, quāuis hęc duo per cōceptus à nobis distinguantur, ita eadem forma separata ex vi eiusdem differentiæ essentialis, & est in se talis perfectionis & ordinis, & est radicale principium talis operationis, quæ est intelligere, nos verò ea duo ratione distinguimus per inadæquatos cōceptus. De quorum priori (obiectiuè eos comparando) verissimè dicimus esse rationem posterioris: nam, quia forma in se talis est, vt gradū & ordinem substantiarum spiritualium attingat, ideò necessariò est intellectualis, id est, radicale principium intelligendi. Atque hoc modo sumpta immaterialitas non est quid communius quàm intellectualitas, nec è conuerso, sed conuertuntur inter se: & nihilominus vna dicitur esse ratio alterius propter dictam præcisionem intellectus.

A B

XXII. Vnde non refert quòd accidentia spiritualia, intellectualia non sint, quia non sunt immaterialia eo modo quo nunc loquimur de re immateriali, sc. put cōuenit enti per se. Et ratio est, quia sola substantia est primū operandi principium: accidentia verò sunt facultates aut operationes vel dispositiones substantiæ: & ideò, licet substantia immaterialis necessariò sit principale principium intelligendi, accidentia, licet spiritualia etiam sint, non participāt hanc perfectionē. Imò licet quædam sint principia proxima, nō tamen omnia, quia vel sunt operationes ipsæ & actus vltimi, vel sunt principia proxima aliarū actionū, quæ possunt etiam angelo conuenire, vt sunt appetere, mouere, &c. vel sunt tantū quidam modi ipsius substantiæ, vt localis præsentia.

C

Angelos esse finitæ perfectionis, & quomodo.

XXIII. DIco tertio. Naturali ratione cognosci, omnes intelligētias creatas esse limitatas & finitas in perfectione essentiali, & consequenter in omni etiam virtute, quæ ad eandē essentiam consequitur. Hæc assertio in se quidē omnino certa est: demōstrat. n. facilè ex principiis in superioribus positis, & demonstratis. Probatum est. n. omnes has substātias distinctas à prima necessariò fore creatas, quia ens necessariū ex se solū vnū esse pōt in rerū natura. Deinde ostensū est, de intrinseco & essentiali conceptu entis creati esse vt sit finitum essētialiter, quia de essentia eius est vt sit dependēs, inuoluit aūt repugnantiā quòd ens infinitū dependeat, vt suprà diximus: & inde ēt cōcluſimus fieri non posse vt Deus creet aliū Deū seu aliud ens simpliciter infinitū: ergo cōmune attributum omnium intelligentiarum à Deo distinctarū est, q̄ sint finitę & limitatę perfectionis essētialis, & in hoc omnes Philosophi catholici conueniunt.

Quid

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quid Aristoteles in hoc senserit.

XXIV. QVærunt tamen, an Aristoteles ita de his intelligentiis senserit, vel putauerit potiùs eas esse simpliciter infinitas. Et ratio dubitandi est, quia 12. Metaph. ex perpetua motione cœli colligit infinitam virtutem motoris: sed ipse sensit, vel omnes, vel multas intelligentias perpetuò mouere: ergo sensit omnes illas esse infinitas. Deinde non aliter probat immaterialitatem harum substantiarum nisi ex infinitate earum, vt patet ex 12. Metaphysic. text. 41. vbi ita ratiocinatur de primo motore, & text. 42. concludit plures esse tales substantias perpetuò mouentes, & text. 43. colligit omnes illas esse sempiternas, immobiles, & sine magnitudine. Vbi Diuus Thomas aduertit, collectionem Philosophi in eo fundari, quòd mouent tempore infinito, & consequenter virtute infinita. Nihilominus incredibile videtur Aristotelem existimasse, omnes intelligentias motrices orbium esse infinitas simpliciter & in essentia, prout nunc loquimur. Nam ipse, vt in superioribus probatum est; non ignorauit omnes esse creatas à primo motore, quem solum fatetur in fine Metaphysicæ esse vniuocum principem vniuersi: ergo existimare non potuit illas intelligentias esse infinitæ perfectionis simpliciter: cùm hæc planè repugnet cum dependentia ab alio, imo & cum inæqualitate. Quo modo enim possunt inferiores intelligentiæ esse inæquales Primæ, si sunt simpliciter & in genere entis infinitæ sicut Prima? Imò Aristoteles eas etiã inter se facit inæquales, ait enim lib. 12. Met. cap. 8. ita esse perfectione ordinatas, sicut sunt cœli quos mouent. Quomodo autem cum hac veritate consistere possit alter discursus Aristotelis, difficile est ad explicandum: quid verò à nobis dici possit, paulò post subiiciam.

Sintne intelligentiæ in essentia infinitæ saltem secundum quid.

XXV. QVæri etenim vlteriùs potest: esto intelligentiæ creatæ non sint infinitæ simpliciter in essentia seu in genere entis, possintne existimari infinitæ secundum quid, id est in aliquo genere vel specie, vel quoad aliquam proprietatem seu virtutem. Nonnulli enim putant non esse inconueniens attribuere huiusmodi infinitatem intelligentiis, quia, ex hoc quod aliqua creatura sit infinita hoc modo nullum sequitur inconueniens, quia nec sequitur, talẽ creaturam non dependere, neq; dari non posse plura entia tali modo infinita, & vltra illa aliud ens infinitũ simpliciter, quod sit causa illorum. Angelos autem sic esse infinitos inde fit verisimile, quòd quilibet eorum tam perfectus est, vt infra se continere possit rerum species infinitas, seu plures in infinitum. Itẽ quia vim intelligendi habent quodammodo infinitam, cùm ad infinitam rerum multitudinem, & ad infinitum etiam obiectum extendi possit.

XXVI. Verumtamen hęc infinitas secundum quid & benè & malè intelligi potest, & rectè declarata, ferè nulla est nisi nomine tantum. Duobus enim modis intelligi potest, rem creatam esse infinitam secundũ quid, formaliter scilicet, vel virtualiter tantũ. Priori modo esset infinitus calor, si formaliter & re ipsa haberet infinitos gradus intensionis, & similiter esset infinita linea, si secundum longitudinem haberet infinitas partes æquales, vtraque enim infinitas esset secundum quid, quia tantum esset in latitudine caloris vel lineæ. Hæc autem infinitas formalis repugnat (vt existimo) entitati creatæ: quia licet in genere entis dicatur secundum quid, tamen in aliqua ratione est infinita simpliciter, & constituit absolutè infinitum in actu, vel in intensione, vel in extensione, & vtrumque repugnat esse in rerum natura vt nunc suppono. Hæc ergo infinitas secundum quid, non potest angelis attribui, nec secundum qualitatem, quia nullam habent infinitè intensam: nec secundum multitudinem, quia non habent infinitam aliquam multitudinem perfectionum, aut principiorum operantium. Nec denique in essentia, quia hæc infinitas formalis intelligi non potest in re indiuisibili, quæ nullam habet latitudinem & quæ alioqui est simpliciter finita in perfectione sua, vt est substantia angelica: quia seclusa infinitate perfectionis essentialis non potest intelligi infinitas actualis & formalis nisi in re vel habente quantitatẽ, vel latitudinem proportionatam quantitati, vt est latitudo intensiua.

Dices. Sicut in essentia indiuisibili & perfectissima intelligitur formalis infinitas simpliciter in perfectione, vt patet in essentia diuina, ita in simplici substantia angelica posset intelligi formalis infinitas perfectionis, quamuis secundum quid, & in certo genere. Respondetur negando similitudinem, quia hoc ipso, quod huiusmodi essentia est finita simpliciter, & constituitur per finitam & limitatam differentiam, per eandem ita limitatur in omni genere, vt in nullo habeat totam perfectionem essentialem quæ in eo esse potest. Vnde discurrẽdo per omnes perfectiones formales & essentiales, in omnibus inuenietur finita, scilicet, in ratione substantiæ, spiritus, in bonitate, intellectualitate, &c. Secus verò est de essentia infinita simpliciter, quæ per nullã differentiam limitata est, & ideò in qualibet perfectione simpliciter, & in omnibus simul formaliter habet summam perfectionem simpliciter. XXVII.

Virtualis autem infinitas duobus modis concipi & declarari potest: primo per eminentiam quandã, & æquiualentiam ad res infinitas inferioris ordinis: quo modo facilè admitti potest infinitas secundum quid in angelica natura, nec solum in illa, sed etiam in natura humana, & in qualibet re perfecta superioris ordinis cõparata ad res ordinis inferioris: sic enim humana natura perfectior est qualibet specie bruti, etiamsi in infinitum multiplicẽtur: imò illa sola pluris æstimãda est, quantũ ad perfectionẽ naturæ, quã omnes aliæ simul sumptæ. Hæc tamen infinitas re vera nõ est infinitas nisi nomine tantùm: quia nihil aliud est quàm finita quædam perfectio sub qua possunt infinitæ, vel in infinitum multiplicari, eò quòd nunquam attingant illum gradum & ordinẽ in quo res perfectior cõstituta est. Atq; hoc modo quælibet species angelica potest dici infinita, præcipuè si ad res materiales cõparetur, nec in substantia angelica secundũ se sumpta potest alius modus infinitatis intelligi. Non desunt tamen qui aliũ etiam modum infinitatis intelligentiis tribuant, nimirum, quia vnaquæque continet totam perfectionem suę speciei, quę quodammodo est finita, quatenus in aliis speciebus potest ad indiuidua cõmunicari in infinitum. Ita tenent qui existimant in vnaquaque specie angelica vnum solum indiuiduum esse posse: de qua re latè Caietanus de ente & essent. capit. 6. Sed hæc infinitas (vt opinor) nulla est, falsumque fundamentum supponit, vt patet ex his, quæ de principio indiuiduationis suprà Disput. 5. diximus. XXVIII.

Alio

XXIX. Alio tandem modo potest illa infinitas virtualis declarari in ordine ad operationem vel effectum. & sic videtur virtus infinita quæ potest aliquo modo infinitum operari, & essentia secundum quid infinita dicetur illa, ad quam talis virtus consequitur. Non potest autem huiusmodi virtus attribui angelis nisi vel in ordine ad actus immanentes intellectus & voluntatis, vel in ordine ad transeuntem actionem, quæ (vt suppono) in intelligentiis creatis esse non potest nisi motio localis. Quoad primos igitur actus impropriissimè dicetur infinita virtus intellectiua, vel appetitiua angeli, quia simpliciter habet finitum operandi modum, & finitam vim seu attentionem in operando adhibere potest: vnde vnum tantùm adæquatum actum valet exercere, vel ad summum plures per modum vnius, qui vim finitam non excedat. Quòd verò sit capax plurium specierum intelligibilium etiam in infinitum, solum ad potentiam passiuam pertinet, quæ inde non augetur in perfectione. Rursus quòd successiuè possit plures actus in infinitum efficere, ad permanentiam tantùm eiusdem virtutis pertinet, non ad augmentum in virtute agendi. Denique quod possit attingere varia obiecta in infinitum & inter ea aliquod obiectum simpliciter infinitum, indicat quidem capacitatem aliquo modo infinitam, id est eminentem & vniuersalem, absolutè tamen non potest illa virtus propriè dici infinita, quia semper habet terminum in summo actu, quem potest efficere.

XXX. An potentia motiua angelorum infinita sit.

Quod verò spectat ad virtutem motiuam, duplicem infinitatem potest habere in effectu. Prior est continuationis & successionis perpetuæ, & hoc modo existimant aliqui sensisse Aristotelem omnes intelligentias esse infinitas, quia mouere possunt tempore infinito. Sed hæc infinitas in effectu non indicat infinitam virtutem in causa, sed solùm virtutem infatigabilem ac perpetuò durantem, vt suprà ostendimus, cùm de infinitate Dei ageremus. Ex hac ergo infinitate effectus non potest colligi infinita virtus intensiua, nec infinita essentia, etiam secundum quid. Nec etiam inde colligi potest, quòd talis virtus omnino sit separata à quantitate, vt dicto loco ostendimus. Alius modus infinitatis in hoc effectu esse potest quoad velocitatem motus; vt si dicamus intelligentiam quamlibet habere virtutem ad mouendum quodlibet corpus quacunque velocitate maiori & maiori in infinitum: talis enim virtus sine dubio esset infinita secundum quid, scilicet in genere virtutis motiuæ. Et hunc sensum aliqui Aristoteli attribuũt. Sed nec potest satis colligi ex discursu eius, nec sufficit intentioni eius. Primum patet, quia ipse solum colligit infinitatem intelligentiarum ex perpetuitate motus, ex hoc autem effectu nõ potest colligi quod motor habeat virtutem ad velociorem motum in infinitum efficiendum, quia potest esse virtus limitata ad tantam velocitatem efficiendam sine vlla defatigatione, & illa posset motum tantæ velocitatis infinito tempore continuare, & non augere seu intendere velocitatem eius. Secundum verò patet, quia etiamsi daremus intelligentias motrices orbium esse illo modo infinitas, inde per locum intrinsecum non sequitur, esse virtutes extra omnẽ magnitudinem, vt facilè patet ex suprà dictis de attributis Dei.

XXXI. Sed quamquam hæc non fuerit mens Aristotelis, posset aliquis probabiliter defendere intelligentias habere hanc infinitatem secundum quid. Quia ad eam non requiritur infinita essentia, nec qualitas aliqua formaliter infinita, sed solum virtus superioris ordinis, quæ propterea in effectu inferioris ordinis non habet supremum aut maximum terminum. Et confirmari hoc potest, nam iuxta probabilem sententiam angelus motu discreto potest in momento se ipsum transferre ab alio in alium, imò etiam in distantem locum (vt aliqui volũt) ergo & motu continuo poterit se ipsum quacunque velocitate mouere in infinitum: ergo similiter poterit mouere eodem modo quodlibet corpus. Si ergo hæc sententia vera est, poterunt intelligentiæ dici infinitæ secundum quid, seu in mouendo, quæ infinitas potest dici radicaliter esse in essentia, quatenus illa virtus in essentia ipsa radicatur. Quamquã verò hic modus infinitatis ex se non repugnet naturę creatę, incertũ tamen est an cõueniat angelis: quia nullus est effectus ex quo sufficienter colligi possit, & alioqui cùm omnis virtus eorum sit absolutè finita, verisimile est terminari ad maximum in quauis latitudine effectus quẽ potest efficere. Itaq; hæc res dubia est de qua iterum redibit sermo infra sect. 6. cùm de virtute actiua intelligentiarum agemus. Nunc quod ad essentiã, & substantiam earum attinet, constat eas esse omnino finitas, melùsque ac propriùs loquemur, si neque secundum quid infinitas eas appellauerimus.

Sed quid ad Aristotelem? Respondeo vix satis intelligi posse quid de his intelligentiis senserit, nam quoad hanc partem eodem modo loquitur & ratiocinatur de illis ac de primo motore, vt apertè D. Th. fatetur, & alij expositores. Potest autẽ dici, Aristotelem suo discursu probasse quidem in motoribus cœlorum esse virtutem infinitam: hanc autem non esse formaliter in omnibus, sed in aliquo primo & principali motore, in quo cæteri omnes aliquo modo nitũtur vt possint perpetuò mouere, & ideò necessariũ nõ esse vt affirmet Aristotel. omnes intelligentias motrices, quæ immediatè mouent cœlum, esse in se infinitas, sed mouere aliquo modo virtute infinita, id est niti ad mouẽdũ in aliqua infinita virtute. Sed, licet hoc verum sit, ægrè tamen aut nullo modo potest ad Aristotelem applicari. Primò quidẽ quia illa infinitas non potest colligi ex infinita duratione motus, ex qua Aristotel. argumentatur, sed ex subordinatione proximi motoris ad primum, seu causæ secundæ ad primã, quæ in actione seu motione ẽt momẽtanea interuenit. Secundò quia inde nõ potuisset concludi, omnes intelligentias motrices orbiũ esse incorporeas, quia licet essent corporeæ, possent niti in mouẽdo virtuti infinitę primi motoris seu ab illa pendere. Quare nihil inuenio, quod in hac parte ad explicãdũ Aristotelem mihi satisfaciat.

De simplicitate, & actualitate substãtiæ angelicæ.

XXXIII. DIco quarto. Intelligentiæ creatæ licet sint substantiæ simplices subsstantialiter ac Physicè non tamen sunt omnino simplices Metaphysicè vel accidentaliter, ideòque non sunt puri actus, sed potentiales aliquo modo. Hæc conclusio etiam est certa & demonstrari potest ratione naturali. Nam prior pars de substantiali simplicitate Physica ex dictis satis cõstat, quia in hoc tantùm consistit, quòd nec sunt cõpositæ ex materia & forma, nec ex partibus integrãtibus, quę nullę sunt sine quantitate: vtrũq; autem in superioribus ostensum est de huiusmodi substantiis. Metaphysica autem cõpositio substantia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

stantialis multiplex est: vna ex natura & supposito, alia ex esse & essentia: & hæ duæ qualescunque illæ sint, id est siue modales siue reales, siue rationis, in omnibus intelligentiis creatis reperiuntur, vt constat ex suprà dictis de existentia & subsistentia in rebus creatis.

Sintne intelligentiæ sub genere, ex quo & differentiis constent.

XXXIV. Cōmētator. Durand. Marsil.

ALia compositio est ex genere & differentia. Et hanc aliqui negant conuenire intelligentiis, quod significat Commentator 12. Metap. text. 26. & 2. de Cœlo tex. 49. quem sequuntur Durand. in 2. dist. 3. quæst. 1. & Marsil. in 2. quæst. 2. Fundamentum esse potest, primò quia genus sumitur à materia, & differentia à forma: ergo vbi non est materia ac forma, non erit genus & differentia. Secūdò, quia quod componitur ex genere & differentia collocatur in prædicamento: sed intelligentiæ non collocantur in prædicamento. Maximè enim in prædicamento substantiæ: in illo autem esse non possunt, quia cum substantiis corruptibilibus genere non conueniūt. Tum quia dicit Arist. 10. Met. c. vlt. corruptibile & incorruptibile differre genere. Tum etiam quia vnū genus dicit vnam naturam communem: non potest autem concipi vna natura communis, quæ nec corporea sit, nec incorporea, ergo neque vnum genus commune intelligentiis & cæteris substantiis.

XXXV. D. Thom. Capreol. Scotus. Heruæus. Ferrar. Soncinas. Auicenna.

Verior tamen sententia est, in angelis reperiri compositionem ex genere & differentia, quam tenent frequentiùs Theologi D. Thom. 1. p. q. 50. a. 2. & in opusc. de ent. & essent. 2a. 6. & in 2. dist. 3. q. 1. vbi Capreol. Scotus, Heru. & alij. Ferrar. 2. con. Gent. c. 95. Henric. quodlib. 7. q. 8. Alex. Alens. 5. Metap. tex. 33. Soncin. 12. Metaph. quæst. 47. & idem tenet Auicenna lib. 9. suæ Metaph. capit. 4. Ratio est, quia intelligentiæ constitui possunt in prædicamento, nam Deus ideò excluditur, quia est infinitus, & rationes omnium prędicatorum in se eminenter continet, neque habet conuenientiam vniuocam cum entibus creatis: sed hæ omnes rationes deficiunt creatis intelligentiis: sunt enim finitæ in essentia & virtute, & nullo modo continent in sola sua substātia omnes perfectiones prędicamentorum omniū, neque formaliter, neque priorè eminenter: ideòq; veris ac propriis accidentibus affici possunt, vt infrà dicemus. Habent deinde vniuocam conuenientiam cum cæteris substantiis creatis, tum quia conceptus substantiæ communis est illis, & nulla est ratio Analogiæ confingendæ, tum etiam quia in modo subsistendi seu subsłandi accidentibus propriam cōuenientiam seu similitudinem habent, absque dependentia & habitudine vnius ad aliud. Collocantur ergo intelligentiæ creatæ in eodem prædicamento substantiæ, in quo sunt cæteræ substantiæ creatæ: sicut etiam accidentia illarum substantiarum in propriis prædicamentis accidentium collocatur, vt infra videbimus. At verò quidquid est in prædicamento, cōpositum est ex genere & differentia, quia necesse est vt sub supremo genere cōtineatur: ergo erit tale genus in illa re cōtractū per aliquā differētiam. Item, accidés, licet sit forma simplex, potest esse cōpositum ex genere & differētia propter cōueniētiam aliquam inadæquatam, vt ita dicam, & dissimilitudinem quam habere potest cum aliis accidentalibus formis: sed hoc totum reperitur in intelligentiis, quamuis sint formæ Physicè simplices: ergo optimè possunt ex genere & differentia componi.

A Denique hæc compositio non præsupponit necessario compositionem ex materia & forma, quia, vt suprà diximus genus, nō sumitur à materia Physica, sed dicitur sumi per quandā proportionē ad illam, vel secūdum id quod in re tanquam potentiale quid, & actuabile concipitur. Et sanè cùm illa cōpositio ex materia & forma sit realis, & maxima quæ esse potest in essentiali compositione, non est cur necessariò præsupponatur ad compositionē ex genere & differentia, quæ minima est, & rationis tantùm. Solet autem D. Tho. fundare aliquo modo cōpositionem ex genere & differentia in compositione ex esse & essentia, quia essentia comparatur ad esse, sicut potentia ad actum. Veruntamen siid intelligatur de essentia & esse realiter distinctis, necessarium sanè non est, quia ad hanc compositionem rationis, neq; illa realis compositio ex necessitate præsupponitur. Quacunq; enim ratione intelligatur essentia finita, intelligitur capax alicuius propriæ differentiæ constitutiuæ, & alicuius conuenientiæ vniuocæ & limitatę ac determinatæ cum cæteris rebus, & hoc satis est ad compositionem ex genere & B differentia. Atq; hoc modo fundatur hæc compositio in limitatione essentiæ finitæ, vnde quia talis essentia semper est potentialis, & non necessariò aut ex se habet actualem existentiam, ideò in bono sensu dici etiam potest hæc compositio ex genere & differentia, supponere compositionem ex esse & essentia, qualiscunque illa sit.

Exponitur dictum Aristotelis, *Corruptibile & incorruptibile differunt genere.*

XXXVII. PRimum itaque fundamentum alterius sententiæ solutum iam est. Ad secundum etiam respōsum est negando assumptum: ostendimus enim intelligentias verè collocari in prædicamento substātiæ. Ad primam autem probationem in contrariū, communis interpretatio illius dicti Aristotelici, *Corruptibile & incorruptibile differunt genere*, est, debere intelligi nō de genere logico, sed physico. Ita D. Th. 10. Met. & opusc. 42. c. 6. & 7. & Alens. 10. Met. tex. 26. qui distinguit genus logicum, & genus naturæ, & Scotus ibidem. Alij respondent Aristotelem non esse locutum de genere prædicabili, sed de genere C subiecto, sic enim aliquando accipi apud Aristotelem nomen generis constat ex 4. Met. text. 2. & lib. 5. text. 33. & ex 1. Poster. tex. 19. Quæ respōsio non est diuersa à præcedenti, nisi in verbis, nam quod prior respōsio appellat genus Physicum, appellat posterior genus subiectum, vt apertè declarauit Alensis 5. Met. text. 33. Nam genus subiectum non est aliud, quàm potentia Physica ad varias mutationes suscipiendas: hoc autem ipsum est genus Physicum. Vnde in summa, vtriusque respōsionis sensus est, corruptibile & incorruptibile secundum Aristotelem differre non tantum forma, sed etiam materia vel materiali proprietate.

D. Thom. Alensis. Ferd. 1. dist. 8. c. 4. q. 1.

XXXVIII. Et est quidem respōsio consentanea menti Aristotelis, quod ita declaro. Posset enim aliquis existimare, Aristotelem pro eodem ibi capere differre genere & differre specie: ita enim ibi colligit. Contraria sunt specie diuersa: corruptibile & incorruptibile sunt contraria: ergo necesse est esse diuersa genere. Quæ collectio ineptissima esse videtur, & in quatuor terminis, nisi pro eodem sumantur differre genere & specie. Videtur ergo nihil aliud Aristoteles intendere, quàm quòd corruptibile & incorruptibile differāt essentialiter: quod verissimum est, præsertim

fertim in substantiis. Videturque id sufficere intenA tioni Aristotelis, qui inde deducit, Platonem nō recte posuisse ideas rerum corruptibilium separatas & incorruptibiles, quia non potest indiuiduum esse corruptibile, & species incorruptibilis, cùm species & indiuiduū non differant specie. Huic verò interpretationi obstāt vltima verba Aristotelis in illo capite, vbi sic cōcludit, *Quæ verò genere diuersa sunt, plus distant, quam quæ specie.* Vbi apertè declarat illa duo esse diuersa. Quocirca omnes interpretes aduertūt, Aristotelem in illa illatione à nobis inducta nō inferre corruptibile & incorruptibile differre genere ex eo solū quòd contraria differant specie, sed ex eo q̄ corruptibile & incorruptibile differunt secundum potentiam & impotentiam, seu secundum potentiam subiectam vel non subiectam priuationi.

XXXIX. Vnde sensus illius rationis est, cùm contraria soleāt differre specie, nihilominus corruptibile & incorruptibile, etiamsi sint, cōtraria, non tantùm specie, sed etiam genere differre: quia non solùm differunt ex parte actus, sed etiam ex parte potentiæ: q̄ est differre in genere subiecto. Quod deinde declarat Aristoteles, nam cōtraria quę sola specie, seu forma differunt, contingit esse in eodem, vel simul respectu speciei, vt homo est albus & niger, vel successiuè respectu indiuidui: at verò corruptibile & incorruptibile ita sunt contraria, vt neq; simul eidem speciei, neq; successiuè eidem indiuiduo seu subiecto conuenire possint: nam hæc prædicata non sunt ex eis quæ accidentaliter seu contingenter, sed ex eis quæ substantialiter & necessariò conueniunt. Atque ita fit vt corruptibile & incorruptibile non tantùm forma, sed absolutè in tota substantia, atq; adeò in materia differāt, quod est esse Physico genere diuersa. Loquitur ergo Arist. de genere Physico, non de prædicabili seu Logico.

XL. Ad alteram probationem illius sententiæ respōdent aliqui, non esse inconueniens dari vnum genus logicum commune substantiis materialibus & immaterialibus, quamuis non detur vna natura communis. Et hoc modo interpretantur sententiam asserentem dari vnum genus Logicum, non Physicū. Ita habetur nomine D. Tho. in opusc. 42. cap. 6. & 7. Quod non existimo esse illius. Nec satis intelligo quo sensu possit esse verum, dari commune genus C Logicum absque conuenientia reali in vna natura, prout in illis capitulis dicitur. Nam omnis intentio generis, & abstractio vniuoca nostri cōceptus fundatur in reali conuenientia specierum sub genere contentarum, & ideò vnitas vniuersalis, quæ concipitur in genere, supponit vnitatem formalem ipsius naturæ genericæ. Item si substantia est genus: ergo conceptus substantiæ vniuocus est: ergo per illum non repræsentatur immediatè substantia corporea vt sic, nec spiritualis vt talis est: aliàs neque esset vniuocus, neque communis illis: ergo repræsentatur ratio substantiæ vt sic, & vt æquè participabilis ab inferioribus. Sed nihil est illa ratio communis substantiæ nisi natura quædam realis habens ex se formalem vnitatem, & ex intellectu præcisionem & vniuersalitatem: ergo æquè datur in hoc genere vna natura communis sicut in aliis: solùmque interuenit differentia maioris vel minoris vniuersalitatis. Posset autem illa sententia in bono sensu exponi de natura reali non integra, sed partiali, & potentiali & Physicè vna: sic enim omnia generabilia dicuntur conuenire in genere non tantùm Logico, sed etiam in eadem Physica natura, saltem ratione materiæ, quæ genus Physicum, seu genus subiectum appellatur. Atq; hoc modo verum est non oportere, vt, quæ in vno genere Logico, seu Metaphysico conueniunt, conueniant in vna natura, cùm possint esse Physicè diuersa genere. Vereor tamen non fuisse hunc sensum authoris illius opusculi: est tamen sine dubio aliorum authorum, vt patet ex D. Tho. & A- D. Thom. lensi aliis loc. cit. & Sonc. 12. Met. q. 47. Heru. in 2. d. Alensis. 3. q. 3. & aliis Scholasticis ibi, & Hērico quodl. 7. q. 8. Soncinas. Heruæus.

Neque est inconueniens, per abstractionem mē- XLI. tis dari naturam substantiæ, quæ nec corporea sit nec incorporea, nec corruptibilis, nec incorruptibilis: quia licet in re nunquam possit separari natura per se existens ab vtraque differentia, potest tamen separari à singulis, & cùm singulis coniungi, & ideò potest mente ab vtraq; præscindi, aut confusè concipi vt potentia vtramq; includens, & actu neutrā. Atq; idem est de his duabus differentiis, scilicet, esse substantiam simplicem, vel compositam ex materia & forma: neutra enim ex his differentiis est de ratione substantiæ vt sic, & ab vtraque potest mente abstrahi, quia licet videantur inuoluere immediatam B contradictionem, tamen vt dicunt vel innuunt perfectionem positiuam, possunt conuenire in aliqua perfectione, quę ab illis oppositis modis abstrahat, quæ est esse per se. Vnde substantia corporea quatenus præcisè substantia est, licet in re non componatur nisi ex materia & forma, tamen neque hoc habet ex ratione substantiæ vt sic, neque sub ea ratione propriè componitur ex materia & forma vt tales sunt, sed vt sunt actus & potentia substantialis, vt in seq. disp. tractando de ipsa substantia materiali propriùs explicabimus.

An intelligentiæ differant essentialiter, & in quo genere conueniant.

XLII. EX his ergo satis probata relinquitur secūda pars conclusionis de compositione Metaphysica intelligentiarum. Quæri verò in hoc vlterius potest quanta sit hæc compositio, an scilicet sit ex vno tātùm genere & differentia, an ex pluribus. Quod dubium inprimis pendet ex alio, nempe an intelligentiæ creatæ differant inter se essentiali differentia an tantum numerica. Hoc autem vltimum dubium attingens Aug. in Ench. c. 58. & lib. con. Prisc illian. ad C Auguſt. Oros. c. 11. planè fatetur se illius resolutionem nescire, & eodem modo loquitur Bern. lib. 5. de Consid. Bernard. ad Eugen. & Damascenus etiam lib. 2. de fide capit. Damascen. 3. Qui tamen in lib. de placit. primæ instit. cap. 1. & 7. inclinat in sententiam affirmantem inter angelos esse personalem, non essentialem differentiā. Quod etiam docuit Atha. q. 3. & 4. ad Antioch. Ex quorum patrum testimoniis constat, ex principiis reuelatis certum non esse, interuenire in angelis specificam differentiam. Quòd si ex reuelatis non ostenditur, Opinio ne certè naturali ratione demonstrari non potest, nisi ganus. quis fortasse existimet esse impossibile dari in intelligentiis indiuiduorum multiplicationem sub eadem specie: quod verum non est, nec fortasse probabile, vt suprà tactum est inter disputandum de principio indiuiduationis. Vnde nō defuerūt Scholastici, quibus hæc sententia de vnitate specifica omnium intelligentiarum placuerit, vt Albert. in sum. 2. p. tract. 2. q. 8. Bonauen. in 2. dist. 3. part. 1. artic. 2. quæst. 1. Ex qua planè sequitur in singulis angelis solùm esse compositionem ex vno genere, & vna differentia essentiali, adiuncta in singulis indiuiduali.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XLIII. Affirmans opinio probabilior. D.Thom. D.Dionys. D.Isid. Aristotel.

At verò oppositа sententia est simpliciter probabilior,nimirum,esse inter angelos differentiam specificam & essentialem, quam communiter docent Theologi in 2.d.8.& D.Tho.1.p.q.50.a.4.& sumitur ex Dionys. toto lib. de cœlest. Hierarch. præsertim c.6.& Isidor.lib.1.de summ.bon.c.21.& lib.7. Etymolog.cap.5. Philosophi etiam magis inclinant in hanc sententiam. Aristoteles enim in 12. Met. vt minimum ponit eam coordinationem in intelligentiis,quæ est inter cœlos,quam probabilius est esse specificam & essentialem. Ratio autem naturalis afferri potest quia non repugnat dari in intelligentiis huiusmodi essentialem diuersitatem. Nam licet omnes conueniant in gradu intellectuali, cùm tamen illum non habeant in summa perfectione, possunt illum participare secundum varios & diuersos modos essentiales, sicut omnia bruta participant gradum sẽtiendi, & intra illum habent diuersitatem essentialem. Nec potest fingi vlla ratio, ob quam ista multiplicatio specierum intra gradum intellectualem repugnet: præsertim cùm in intelligentiis possint facilè intelligi varij operandi seu intelligendi modi, qui essentialem diuersitatẽ requirant, vt latiùs Theologi tractant. Deniq; suprà diximus ad omnipotẽtiam Dei pertinere, vltra quamlibet speciem substãtiæ posse producere aliam perfectiorem: certum est autem substantiam intellectualem esse perfectiorẽ quacunque materiali: si ergo in illo gradu tantùm posset dari vna species vltima, illa esset suprema omnium, quas Deus posset producere, quod repugnat omnipotentiæ Dei. Potuit ergo Deus in illo intellectuali gradu plures species essentialiter diuersas creare. Ergo longè verisimilius, & perfectioni vniuersi magis consentaneum est esse in eo gradu plures intelligentiarum species essentialiter diuersas: nã hæc varietas maximè spectat ad perfectionem & decorem vniuersi. Multiplicatio enim indiuiduorum, solet esse quasi per accidens: specierum autem varietas multò magis est per se, propter earum perfectionẽ. Et hac ratione in rebus corporalibus,quò est gradus perfectior, eò plures rerum species in illo multiplicantur: plures enim sunt species vegetabiliũ, quàm inanimatorum corporum, & plures differentiæ ac species animalium,quàm plantarum:sunt enim animalia terrestria, aquatilia & volatilia, & in vnoquoque horum ordinum sunt innumeræ species. Gradus autem rationalis, quia ita est superior cæteris vt attingat infimum supremi, non fuit multiplicatus, nec fortasse multiplicari potuit intra latitudinem specierum materialium, & ideò intellectualis gradus in sua puritate existens debuit per innumeras species multiplicari seu diuidi. Quem discursum attigit,& optimè declarauit D. Tho. q. de spiritualib. creatur. a.8.ad 10.

XLIIII. Hoc ergo tanquam veriori supposito, necessariò concluditur, vt minimum esse in angelis vnũ genus subalternum inter supremum & species infimas atq; adeò singulas species intelligentiarum constare saltem duplici genere,& duplici differentia, seu (quod idem est) constare genere supremo, & vna differentia subalterna,& alia infima. Patet, quia substantia est supremum genus commune omnibus intelligẽtiis. Deinde omnes conueniunt in ratione spiritus, quod est proximum genus corpori condistinctum. Vel(quod idem ferè est) conueniunt omnes in ratione substantiæ intellectualis: neque enim fingi põt ratio ob quam hæc differentia abstrahibilis non sit ab omnibus intelligentiis, quæ vniuoca sit & essentialis omnibus illis. Est autem illa differentia subalterna,& vlteriùs determinabilis per varios modos & differẽtias participandi intellectualem gradum. An verò illud genus,proximum sit omnibus intelligentiis,vel dari possint alia intermedia genera, incertũ est.Et D.Tho. quidem opusc. 42. (si tamen est eius) c.5.sentit esse genus proximum, & omnes intelligẽtias ita differre specie, vt solum in vnico genere proximo omnes conueniant: idemque sentit Albert. in summ.de quatuor coæqueuis 1.p. q.5.a.22.& inclinat Durandus in 2.distinct.3.quæst.1. Contrarium verò tenet Vvalricus lib.4.suæ summæ, & significat Henric.quodlib.7.quæst.8. Et sumi potest ex Alens.2.p. quæst.20.membr.6.artic.2. Sed vtrumque incertum est, nec existimo ratione naturali posse alterutrum sufficienter probari. Quid verò sit consentaneum principiis Theologicis, supposita distinctione hierarchiarum & ordinum, quam sancti Patres tradũt, à Theologis disputandum est. Rursus,an in singulis speciebus intelligentiarum dentur vel dari possint plura indiuidua, & consequenter sit etiam in intelligentiis compositio Metaphysica ex gradu specifico, & differentia indiuiduali, satis disputatum est suprà dum de principio indiuiduationis Disput. 1. ageremus, & ex principiis ibi positis constat, hanc etiam Metaphysicam compositionem in intelligentiis reperiri.

XLV. Ex his ergo satis probata est assertio, quantum ad substantialem compositionem. Quod verò spectat ad accidentalẽ, constabit latiùs ex iis quæ dicemus de intellectu, voluntate, & limitatione intelligentiarum,quoad defectum immensitatis: hæc enim tria accidentiũ genera maximè possunt in illis substantiis reperiri. Atq; ita fit (quod in vltima parte assertionis concludebamus)in his intelligentiis plurimũ esse potentialitatis,ideòq; nõ esse puros actus. Est enim inprimis in eis potentialitas obiectiua seu extrinseca,quatenus ex se non habent actu esse, sed solum non repugnantiam vt sint: & ideò solum sunt possibiles esse per potentiam extrinsecam, & per eãdem possunt non esse. Et hæc est maxima potentialitas,ad quam consequitur vt sint compositæ secundum rationem ex essentia & esse, vt in superioribus declaratum est. Et hinc etiam sequitur quòd sint compositæ ex genere & differentia, in quo includitur quædam (vt ita dicam) potentialitas Metaphysica,quatenus genus ad differentiam vt potentia ad actum comparatur. Rursus est in intelligentiis potẽtialitas realis passiua seu receptiua accidentium, nam vbicunque est verum accidens, oportet esse potentiam ad illud: non sunt ergo intelligentiæ creatæ puri actus. Quid verò in hac re senserint Philosophi, non potest vna quæstione tractari, quia plures includit. Nam inprimis hoc pendet ex illa an putarint has intelligentias esse creatas, vel carere potiùs principio efficiente, nam si hoc posterius existimarunt, necesse est vt crediderint eas esse puros actus, saltem quoad necessitatem essendi, quæ excludit omnem potentialitatem obiectiuam,seu omnem potentiam essendi & non essendi, etiam per potentiam extrinsecam. Et qui ita senserunt,re vera non sunt locuti de intelligentiis creatis, sed de increatis,qui in eo errarunt quòd plures esse existimarunt, contra quos suprà disputatum est, & ita ibidẽ est impugnata hęc sententia quoad hanc partem: & ostensum, Aristotelem & grauiores Philosophos in ea opinione non fuisse. Pendet etiam illa quæstio ex mutabilitate vel immutabilitate intelligentiarũ, & ex

Intelligentiæ creatæ non sunt puri actus.

Quales ponunt Philosophi intelligentias.

& ex modo intelligendi vel amandi illarum,de quibus in seq. dicemus.

Intelligentias creatas non esse immensas.

XLVI. Dico quinto. Omnes intelligentiæ creatæ carẽt immensitate: quapropter loco definitæ sunt, & consequenter etiam secundum locum mutabiles. Prior pars est non solum secundum fidẽ certa, sed Capitur Durand. etiam ratione naturali euidens. In quo malè audit Dur.in 1.distinct.37. 2. part.dist.quæst.2.eò quòd significauerit, quamlibet intelligentiam creatam esse vbique, licet diuerso modo id tribuat Deo,& angelis. Heruæus. In qua sententia fuit etiam Heruæus ibidem q. 2. artic.2. Nihilominus conclusio, vt dixi, est certa, nam, propriè & simpliciter loquendo, esse immensum, proprium est Dei, sicut esse infinitum: nam hæc duo se consequuntur, si cum proportione sumantur. Ostensum est autem omnem intelligentiam creatam, esse finitam simpliciter: ergo non potest esse immensa simpliciter. Hinc ergo necessariò sequitur, vt quælibet intelligentia creata limitatum terminum habeat in eo spatio cui potest esse præsens,& hoc est esse definibilem loco seu spatio. Quæ B omnia constant ex dictis suprà de immensitate Explicatur Damascen. Dei. Et iuxta hoc intelligendum est quod Damascenus ait lib. 2.de fide capit.3. cùm angelos circumscriptos vocat, nam perinde fuit ac dicere, esse loco definitos, quod declarans subdit. *Nec enim in terra versantur,cùm in cælo sunt:neque cum à Deo ad terram mittuntur,in cœlo remanent.*

XLVII. Est autem aduertendum,dupliciter intelligi posse angelum esse limitatum ad certum locũ, seu spatium. Primò formaliter seu in communi:secundò etiam materialiter seu in particulari. Intelligentia enim aliqua potest natura sua ita esse limitata, vt adesse possit spatio huius aulæ v.g. & non maiori: non tamen determinatur natura sua vt sit præsens tanto spatio in aere vel in cœlo,aut alio corpore, sed vbi vel quando voluerit, & hanc limitationẽ voco formalem,& in communi. Esset autem etiam materialis & in particulari, si natura sua determinaretur vt illam præsentiam semper haberet in tali corpore vel spatio:vt si quis crederet intelligentiam mouentem orbẽ lunæ natura sua determinari vt sit quasi affixa, & intimè præsens illi orbi,vel alicui parti eius. Cùm C ergo dicuntur intelligentiæ esse definitæ natura sua ad limitatum locum,priori,& non posteriori modo Quo loci determinatione sibi vendicent intelligentiæ. intelligendum est. Quia intelligentiæ cùm sint formæ abstractæ, nullo modo sunt alligatæ corporibus natura sua: ergo natura sua non determinant sibi vllum certum corpus cui necessariò sint præsentes: ergo nec etiam determinant in particulari aliquod spatium cui necessariò exhibere debeant præsentiã suam. Et confirmatur, nam corpus licet non possit esse simul præsens nisi loco finito & sibi æquali, tamen absolutè nõ determinatur vt semper sit in eodẽ numero loco:ergo maiori ratione angelus,qui liberior est, & perfectior, non est coarctandus ad vnum numero definitũ locũ. Imò, quãuis corpora postulent sibi certa loca naturalia, res spirituales ex sola naturali propensione nullũ certum locũ sibi determinant: licet ex quadam cõgruitate & decentia expediat eas esse in superiori & nobiliori loco,si nãturę dignitas spectetur, & nihil aliud obstet. Ratio aũt est, quia res spirituales neq; indigent loco naturali vt in eo cõseruentur, neq; etiam habent sitũ aut coordinationem in loco, vt ea ratione certũ ordinem appetant:id enim est proprium corporũ. Sunt ergo

XLVIII. Angeli sunt loco mobiles.

Atque hinc fit, vt sint etiam loco mutabiles, duplici enim de causa potest aliqua res esse immutabilis loco. Primo, propter immẽsitatem,quia cùm res immensa omnia occupet, & vbiq; adsit, non habet quo moueatur, & hæc radix immutabilitatis soli Deo conuenit,vt ostensum est. Secundo si ita sit affixa alicui loco, vt nec illum deserere, neque alteri adesse possit, & hoc etiam non conuenit intelligentiis creatis vt ostensũ est. Ergo nullo modo sunt immutabiles loco. Et confirmatur, nam suppositа limitatione & carentia immensitatis, ad perfectionẽ substantiæ spectat posse se mouere, vt in viuentibus perfectioribus constat,sed omnes intelligentiæ creatæ habent priorem imperfectionem:ergo(illa suppositа) ad earum perfectionem spectat vt possint se mouere, & diuersis locis applicare. Deniq; huic veritati concordat Scriptura sacra, quæ tribuit angelis motum,vt latiùs tractant Theologi 1.part.quæst.52. & 53.& in 1.d.37.Quod verò Augustinus 8.Genes.ad Augustin. expositor. literam capit.20.ait, Deum mouere creaturam corporalem per tempus & locum, creaturam autem spiritualem tantùm per tempus & non per locum, intelligendum est de motu Physico qui habet extensionem & diuisionem ex parte mobilis. Sed de loco angeli, & consequenter de motu eius fortasse dicemus plura inferiùs pertractando prædicamentum Vbi,in Disp.51.

XLIX. Contrarium huius assertionis docuisse Aristotelem & alios Philosophos,saltem quoad immutabilitatem intelligentiarum, tenent Soncinas 12. Metaphys.q.6.Iauell. q.4.& alij. Et sanè Aristoteles id significare videtur 12.Met.tex.43.vbi cõcludit,tot esse substantias natura sua sempiternas, & immobiles, quot sunt orbes cœlestes mobiles. Et potest hoc cõfirmari saltem de intelligentiis mouentibus orbes cœlestes, nam si illæ essent loco mobiles,etiam possent à suis orbibus discedere:id autem repugnat:aliquoti etiam possent à motione cœlorum cessare, cũ non possint illos mouere si ab eis loco distent: ergo probabile est, saltem de illis intelligentiis sensisse Philosophum, esse natura sua quasi affixas cœlis, & C inseparabiles ab illis, non propter vnionem seu informationem substantialem,sed propter accidentalem naturalis motoris ad mobile. Et ideò Aristoteles videtur posuisse illas immobiles localiter, tã per se,ne à suis mobilibus separarentur, & à mouendo cessarent, aut motum difformem & varium efficerent:quàm etiam per accidens propriè & secundum se,quia non sunt formæ illorum corporum,vt sumitur ex 8.Phy.tex.52.De aliis verò substantiis separatis quæ non mouent cœlos, vbicunq; Aristotel. aliquam mentionem facit, satis significat eas esse mutabiles, & inter nos versari, vt ex locis superioribus sectionibus adductis constare potest.

L. Nos autem dicimus etiam intelligentias motrices orbium, quamuis Physico & corporali motu dici possint immobiles,quia nõ sunt capaces illius motus, qui extensionẽ habet ex parte mobilis, per cõparationem partis mobilis ad partem spatij: nihilominus tamẽ secundũ suum proprium & spirituale præsentiæ modũ non esse penitus immobiles:neque esse ex natura sua affixas suis orbibus,sed speciali ordinatione primæ causæ illis semper assistere, quantũ necessariũ est ad cõtinuandum vniformem motũ. Et ideò in sensu(vt aiunt)cõposito nunquã possunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

deserere locum sibi necessarium ad illam actionem, quia Dei voluntati resistere non possunt. Præsertim, quia illæ intelligentiæ sunt ex numero angelorum beatorum, qui iussa Dei præterire nō possunt. Quanta verò sit illa assistentia, & an sit semper intra idem spatium, vel possit variari saltem secundum diuersos situs partiales eiusdem orbis, nihil ad præsentem quæstionem refert, sed in materia de Cœlo disputandum est, & nonnihil suprà tetigimus, tractando de propinquitate necessaria inter causam efficientem & suum effectum, Disp.8.

Intelligentias non esse æternas.

LI. DIco sexto. Intelligentiæ creatæ nō sunt nec esse possunt verè ac propriè æternæ, tametsi incorruptibiles sint, & ea ratione entia necessaria, & ab intrinseco immutabilia quoad esse existentiæ dici possint. Non disputamus modo an intelligentiæ fuerint ab æterno creatæ, vel creari potuerint: certa enim fide credimus non fuisse creatas ab æterno, & iuxta rationem naturalem hoc etiam existimamus esse magis consentaneum naturis earum, quamuis absolutè non implicet contradictionem eas creari ex æternitate: sed de hoc aliàs. nihil enim spectat ad naturam intelligentiarum declarandam, neque aliquid speciale habet in intelligentiis, magis quam in aliis rebus permanentibus, de quibus propriè disputatur in 8. Phys. & suprà nonnihil tetigimus Disput.20. Sensus ergo assertionis est, intelligentias non esse propriè æternas, hoc est durationem earū non esse æternitatem: quod verum esset etiamsi ex æternitate creatæ essent. Est enim æternitas duratio ab intrinseco necessaria, & prorsus immutabilis tam intrinsecùs, quàm extrinsecùs: at verò intelligentiæ creatæ nō sunt capaces huiusmodi durationis, quia licet sint aliquo modo substantialiter immutabiles, non tamen omnino. Maior constat ex dictis suprà de æternitate Dei, & ex communi conceptu æternitatis, & propria significatione illius vocis: nam licet interdum vulgari modo attribui soleat cuicunque rei, quę vel non est habitura finem, vel supponitur non habuisse durationis initium, tamen propriè significat perfectissimam durationem habentē prædictas conditiones: in qua significatione à nobis sumitur, & latiùs tractabitur infrà Disp.50.

Intelligentias esse incorruptibiles.

LII. D.Thom. VT minor propositio demonstretur, declarāda prius est postrema pars assertionis. Nam quod intelligentiæ incorruptibiles sint natura sua, certū est naturali ratione, magisque consentaneum est principiis fidei, vt rectè docuit D.Tho. 1.p.q.50.a.5. & cum eo cæteri Theologi. Et ex principiis Aristotelis probatur primò, quia si cœli sunt incorruptibiles, multò magis intelligentiæ quæ illos mouent: nā motor esse debet proportionatus mobili. Secundò, quia nihil est corruptibile, nisi quod habet materiā, vel quod à materia pendet: intelligentiæ autem omnino sunt abstractæ & independētes à materia. Tertiò, quia anima rationalis est natura sua incorruptibilis: ergo multò magis intelligentiæ. Antecedens suppono vt certum, non solùm ex fide, sed etiam ex ratione naturali: & (vt probabilius creditur) ex doctrina Aristotelis. Consequētia verò probatur, quia omnis ratio incorruptibilitatis quæ in anima rationali reperiri potest, perfectiori modo reperitur in angelis, nimirum esse res simplices, subsistentes, & à materia abstractas, à qua magis absolutæ sunt intelligentiæ quàm anima humana, quia non solùm non pendent ab illa, sed etiam non dicunt essentialē aut transcendentalem ordinem ad illam. Tandem, ex dictis de simplicitate angelorū sequitur eorum naturalis incorruptibilitas. Quia corruptio nō accidit nisi per separationem actus à potentia, seu formæ à materia: in re autem simplici non potest esse hæc diuisio & separatio, & ideò nulla res simplex est propriè corruptibilis, tanquam id quod corrumpitur. Interdum verò cōtingit rem simplicem esse (vt ita dicam) concorruptibilem ad corruptionē & dissolutionem eius cōpositi, quod cōponebat: quia nimirū extra illud naturaliter conseruari nō potest. At verò intelligentiæ non solùm compositæ nō sūt, verum etiam neque aliquam substantiam cōponūt, per cuius dissolutionē possint desinere esse: sunt ergo natura sua incorruptibiles. Atq; ita de intelligentiis senserunt nō solùm Arist.12.Met.tex.44.& 4.de Cœl. tex.36.& alij Philosophi quos refert Eugub. lib.8.peren. Philosoph. verum etiam antiqui Patres Ecclesiæ, vt constat ex Dionys.c.4.& 6. de diuin.nomin. & Sophron. in epist. quæ habetur in 6. Syn. act. 11.& Naz.orat.2.de Theolog. Aug.de Eccles.dog.c. 12.Greg.5.Moral.c.25. Dam. lib. de decret.& placit. c.7.Theod.in lib.diu. decret.c. de angelis. Eus.lib.3. de præp.cap.3.

Aristot. Eugub. Dionys. Sophron. Nazianz. Angel. Gregor. Damasc.

Sintne intelligentiæ entia necessaria.

LIII. D.Thom. EX hoc autem quòd intelligentiæ sint incorruptibiles, ita D. Tho. de eis loquitur vt ipsas etiā vocet entia necessaria, & ab intrinseco immutabilia, quoad substantiale esse: vt videre licet 1.p.q.9.& 2. cont.Gent.c.30.& 55.& q.5.de Potent.a.3.præferens in hoc sententiam Commentatoris 1. de Cœl. com. 136.& 11.Met.tex.41. & lib. de substan. orbis, sententiæ Auicennæ qui oppositum docuerat lib.4. suæ Met.c.4.& 6. Et ratio est, quia illud dicitur necessarium & immutabile quod non habet intrinsecam potentiam ad non esse; seu vt transmutetur ab illo esse quod habet: sed intelligentiæ, cùm sint incorruptibiles natura sua, non habēt potentiam intrinsecā ad non esse: ergo. Declaratur minor, quia nulla est potentia intrinseca ad non esse, nisi sit potentia ad aliud esse, quia nulla res inclinatur per se ad non esse sed tantùm per accidens & secundariò, in quantum inclinatur ad aliud esse incompossibile alteri esse; & ideò nulla est potentia intrinseca ad non esse substantiale nisi materia prima: & propter eandem causam sola materia prima est principium intrinsecum substantialis mutabilitatis: cùm ergo intelligentiæ careant materia, non possunt habere intrinsecam potentiam ad non esse: sunt ergo ab intrinseco entia necessaria, & substantialiter immutabilia.

LIV. Et in idem etiam tendit ratio, quam D. Tho. habet 1.part.q.50.a.1. scilicet, quòd angeli sunt tantùm formę, quibus per se primò conuenit esse, & ideò nō habent principium intrinsecum, ratione cuius, esse ab eis separetur: ergo sunt ab intrinseco entia immutabilia in esse, atq; adeò necessaria. Antecedens declaratur, quia esse completum & consummatum nulli rei conuenit nisi per formam: formæ autem non conuenit per aliud intrinsecum principium, sed per se ipsam, vel vt quo si sit forma inexistens, vel vt quod si sit subsistens: & hoc modo dicitur esse per se conuenire formæ. Illud enim *per se* tantundē valet quod *non per aliud*, excludit autem aliud principium intrinsecum, non verò extrinsecū. Hinc ergo fit vt res constituta per formam, ratione ipsius formæ

formæ non inclinetur ad aliud esse, nec sit capax eius, sed tantùm illius quod prouenit ab ipsa forma: & ideò res ratione formæ non potest habere potentiam intrinsecam ad non esse, sed solum ratione illius subiecti quod recipit formam. Ergo substantia illa in qua non est tale subiectum, sed est tantùm forma subsistens, non potest habere potentiam intrinsecam ad aliud esse: & consequenter neque ad non esse: erit ergo ens necessarium, & ab intrinseco immutabile in esse.

LV. Non desunt autem quibus hic modus loquendi non placet, quia angeli absolutè possunt desinere esse per Dei voluntatem: ergo non possunt dici entia necessaria; nam quod potest non esse necessariū non est. Quo sensu interdum dicere solent sancti, angelos non esse immortales per naturam, sed per gratiam, id est, per Dei voluntatem, vt patet ex Sophron. suprà. Iustino q.13.& 14. Orthodox. Damasc. lib.2.c.3. Iisd. lib.1. de summ. bon. c.12. Cyril.8. Thesaur. c.2. Respondetur, hoc argumentum probare priorem partem conclusionis & non repugnare posteriori. Probat enim intelligentias non esse entia necessaria necessitate absoluta (quam logicam necessitatem appellant) non verò non esse necessaria necessitate physica & naturali. Et idem est quod D. Tho. ait intelligentias esse mutabiles quoad esse per potentiam extrinsecam, non verò per intrinsecam. Quo sensu dixit optimè Method. apud Epiph. hæres. 64. *Solis creatori soluere etiam immortalia, possibile esse.* Sic etiam Damasc. lib.2.c.3. illa duo coniunxit, *angelicas substantias consecutas esse immortalitatem & naturā & diuinitus*. Possemus etiam dicere esse entia necessaria negatiuè, non positiuè, quia nimirum ex se non habent vnde amittant esse, quamuis nec ita ex se habeant esse vt non indigeant actione alterius qui illud influat, & conseruet: per cuius actionis suspensionē possent illud amittere, quod tantùm est per extrinsecam potentiam.

Sophron. Damasc. Cyrill. Solutur. D.Thom. Method. Epiphan.

LVI. Angelorum duratio cur non æternitas. Hinc ergo constat cur angelorum duratio non possit esse verè æternitas: nā hæc requirit omnimodā necessitatem essendi, non solum negatiuam, sed etiam positiuam, & immutabilitatem; non tantùm per intrinsecam potentiam, sed etiam per extrinsecam, quæ soli Deo conuenire potest. In quo sensu rectè intelligi potest illud 1.ad Timoth.6. *Qui solus habet immortalitatem*; vt Patres exponunt. Dices, discursum hunc solum procedere de æternitate per essentiam, de qua satis clarum est non posse intelligentiis creatis conuenire: quia includit durationem omnino independentem. At verò præter æternitatem per essentiā dari posse æternitatem participatā; de cuius ratione non sit tanta independentia, neque intrinseca necessitas. Quomodo aiunt Theologi visionem beatificam creatam mensurari æternitate participata. Respondetur, verum esse rationem factam directè procedere solum de æternitate per essentiam, de qua sola intelligitur conclusio posita: quia illa sola est verè ac simpliciter æternitas. An verò propria duratio intelligentiarum, cùm sit creata, & ex se necessaria, licet dependens ab alio, dicenda sit æternitas participata, vel tantùm æuum, fortasse solum est quæstio de modo loquendi, de quare dicemus inferiùs tractādo de rerū durationibus Disp. 50. Nunc iuxta cōmunem vsum vocis, & iuxta receptam descriptionē æternitatis, qua dicitur esse interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio, dicimus, intelligentias propriè nō frui æternitate ex natura sua, sed quo, nā æternitas requirit omnimodam immutabilitatem tam substantialem, quàm accidētalem, quam intelligentiæ creatæ non habent, vt ostensum est.

Intelligentias comprehensibiles esse.

LVII. VLtimò dicendum est non esse intelligentias creatas natura sua inuisibiles, aut incomprehensibiles, sed naturaliter videri ac comprehendi posse, nō solum à creatore, sed etiam ab aliis creaturis. Hæc assertio sequitur ex superioribus, nam ex eo quòd angelus infinitus in perfectione nō est, sequitur non esse incōprehensibilem, aut inuisibilē, quia vt suprà vidimus hæc duo conueniunt Deo ex eo quod infinitus est, & simplicissimus ac purus actus, ita vt illa sit adæquata ratio illorum attributorum: & ideò ex negatione vnius rectè infertur negatio alterius. Atq; ad eundem modum inferri potest de quocunq; alio attributo, quod Deo cōueniat ratione suæ infinitatis. Cùm autem dicimus angelū nō esse natura sua inuisibilē, loquimur de visione intellectuali nō corporea: nā respectu huius inuisibilis est, eò quòd extra & suprà obiectū corporalis oculi cōstituatur. Cùm ēt dicimus intelligentiā creatam cōprehendi posse non solùm à creatore, sed etiam à creatura, indefinitè ac proportione seruata, non absolutè & in vniuersum intelligendum est. Potest.n. intelligentia quæuis vel à se ipsa, vel à qualibet superiori cōprehendi, quia vis intelligendi vel æqualis, vel maior est quam sit eius intelligibilitas. At verò ab inferioribus intelligentiis cōprehendi non pōt, quia vires earū non adæquant perfectionē talis obiecti. Quæ omnia, seruata proportione, facilè constāt ex superiùs dictis de incōprehensibilitate Dei.

LVIII. Exponitur Damascen. Quòd si quis obiiciat verba Damasc. lib.2. de fid. c.3. vbi de natura angelica sic ait, *Cuius formæ substantiā ac definitionem solus Deus perspectam ac exploratam habet.* Respondendum est, illa verba vel esse per exaggerationem dicta, vel subintelligendum esse, solum creatorem habere ex se & natura sua illam cognitionē non communicatam ab alio. Vel certè dici potest, illam particulam *solum* non excludere ipsos angelos, sed alias naturas extraneas, præsertim humanā. Aut certè, solus Deus dicitur comprehendere illam naturam perfectè, tam quoad naturalia, quàm quoad libera, vel etiam quoad supernaturalia: nos autem de sola angelicæ naturæ comprehensione quoad naturalia locuti sumus.

SECTIO IIII.

Quid possit ratione naturali de intellectu & scientia intelligentiarum cognosci.

I. POstquam dictum est de substantia intelligentiarum, superest vt de earum virtutibus, seu facultatibus, aut proprietatibus, & operationib⁹ dicamus, quæ in tria capita distingui possunt, sc. intellectum, voluntatem, & externam actionem seu operationem. Quod ergo ad primum attinet, suprà demonstratum est esse intelligentias naturæ intellectualis: vnde fit esse in eis, & actum & virtutem intelligendi. Quæ autem sit hæc virtus in eis & quid sit intellectio, & qualiter fiat aut habeatur, adeo incertū nobis est sistendo in solo naturali lumine, vt vix aliquid affirmare possimus, nisi hoc solùm, quòd intelligentiæ intelligūt quidquid nos intelligimus, perfectiori modo quàm nos, & consequenter plura etiam quàm nos. Hæc enim facilè probantur ex eo

Universidad de Deusto
Biblioteca

quòd sunt perfectionis excellentioris in gradu intellectuali, & re ipsa separatæ à corporibus, quæ efficacitatem in intelligendo impedire solent. Quantum autem sit ille excessus, & quem gradum perfectionis attingat, ignotũ nobis est, quia neq; illas intelligẽtias in se ipsis intuemur, neq; est aliquis effectꝰ ex quo gradũ illũ perfectionis metiri possimus.

Quid de præsenti quæstione Philosophi senserint.

II. HInc facilè erratũ est à Philosophis, qui aliquid de hac quæstione definire voluerunt. Nam Arist. & Commẽt. sensisse videntur omnes intelligẽtias esse quodãmodo actus puros in intelligendo: & præsertim hoc sentiunt de qualibet intelligentia intelligente se ipsam: nã indicant vnamquamq; intelligere se ipsam per suam substantiam, non solùm tãquam per obiectum, speciem, vel principiũ, sed etiã tanquam per actum & intellectionem ipsam. Quod Aristotel. potest sumi ex Arist. 12. Met. tex. 51. vbi licet in particulari videatur loqui de prima & increata intelligẽtia, tamen si rationes eius expendantur, aut erunt inualidæ, aut æq; concludent de omnibus intelligentiis. Vt est illa, quòd, si intellectio non esset substantia eius, laboriosa esset ei continuatio intelligendi. Id autem expressiùs ibi docet Commentator, dicẽs, in abstractis à materia idem esse intellectum, id est rem intellectam, & intellectum, id est vim intelligendi, & intellectionem, id est actionem intelligendi. Idem sentit in com. 30. & 39. De intellectione autem qua vna intelligentia intelligit alias à se, Aristoteles nihil in particulari dicit de intelligentiis creatis: vnde significare videtur, quòd sicut intelligentia prima intelligendo se intelligit alia, ita etiam quælibet intelligentia. Quòd si hoc verum est, planè sequitur quòd sicut intellectio qua intelligentia quælibet intelligit se, est substãtia eius, ita etiam intellectio qua intelligit alia à se, præsertim alias intelligentias. Prætereà Arist. 12. Met. tex. 29. & 30. significat omnes substãtias immateriales esse puros actus, quoad carentiã potentiæ receptiuæ, & quoad cõpositionem ex illa & actu: ergo in vniuersum sequitur intellectionem non esse actum accidentalem intelligentiæ, sed ipsammet substantiam simplicem eius.

III. De Commentatore autem quidam ei imponũt, quòd senserit vnam intelligentiam intelligere aliã per substantiam intelligentiæ intellectæ: ita vt in vniuersum substantia intellecta, etiamsi sit aliena, sit intellectio alterius substantiæ intelligentis ipsam. Sed hoc non solùm in se est planè falsum, sed etiam falsò imponitur Commentatori, vt bene probat Sonc. 12. Met. q. 33. Et primum patet, quia impossibile est vnam substantiã cõpletam, subsistentem, ac separatam esse formalẽ perfectionem alterius, & maximè perfectionem vitalem, quæ si sit distincta à viuente, debet intrinsecè ab illo oriri: propter quod de ratione actus vitalis est quòd sit immanens: & de ratione actionis immanentis est quòd maneat in agẽte: sed intellectio est formalis perfectio intelligẽtis, & perfectio vitalis ac immanens: ergo. Adde, absurdum esse dicere tot substantias immateriales informare aliam ex eo quòd intelliguntur ab illa, aut intrinsecè & realiter vniri illi per se ipsas. Neq; Auerroes vnquam hoc monstrum confinxit, vt apertè constat ex 12. Met. à com. 30. vsq; ad 39. Potiùs ergo videtur Commentator intellexisse, in vniuersum intellectionem, qua vna intelligentia alias intelligit esse ipsam substantiam intelligentis, vt patet ex citatis locis, & ex textu 51. Vnde si interdum A significat intelligentiam per suam substantiam esse rem intellectam, vel loquitur respectu intellectionis sui, vel loquitur in esse intelligibili. Nam sicut in 3. de Anima dicit, intellectum dum intelligit, fieri rẽ intellectam, non realiter illam in se recipiendo, sed intentionaliter media specie vel actu, ita in proposito dicit, vnam intelligentiam esse actu alias quas intelligit, non realiter per ipsas sibi realiter vnitas, sed in esse intelligibili ratione suæ substãtiæ, quæ est sua intellectio. Atque hinc vlterius videntur sensisse Philosophi, omnes substantias separatas esse prorsus immutabiles in actu intelligendi, vt potest sumi ex 12. Met. tex. 7. & latiùs probat Son. 12. Met. q. 6. Iauell. q. 4. Heru. in 2. distinct. 14. q. 1. articul. 13. Tamen re vera Aristoteles id nunquam expresè docuit (quod ego viderim) sed solum hoc insinuat, quatenus de omnibus eodem ferè modo loquitur in 12. Metaphysicæ nihil ferè distinguens inter primam & cæteras.

De obiecto intellectus Angelici.

IIII. OMissis autem Philosophorum sententiis, vt de re pauca dicamus, quatenus hic locus patitur, B distinguenda sunt hæc tria, obiectum quod intelligitur, actus intelligendi, & principia talis actus, & de singulis breuiter dicendum est. Et primò constat quælibet intelligentiam posse intelligere se ipsam, & suum principiũ seu causam, & reliquas omnes intelligentias, & à fortiori omnes alias res naturales vniuersi. Hoc totum, vt existimo, potest sufficienter probari ratione naturali. Primo enim, cùm quælibet intelligentia spiritualis sit, de se est actu intelligibilis, & proportionata intellectui, qui est potentia spiritualis: ergo est maximè proportionata & cõmensurata suo proprio intellectui: ergo maximè poterit se ipsam intelligere, imò & intueri ac comprehendere. Deinde comprehenso effectu, necessariò cognoscitur aliquo modo causa eius: ergo si intelligentia cognoscit se perfectè per se ipsam, poterit cognoscere suum authorem. Etenim si nos ex effectibus deuenimus in cognitionem Dei, euidens nobis est perfectiori modo posse quamlibet intelligentiam creatam ex se Deum cognoscere. Loquimur autem de cognitione aut intellectione absolutè, non de comprehensione, aut intuitione, imò nec de quidditatiua cognitione: iam enim suprà probauimus Deum nõ posse hoc modo naturaliter cognosci à creatura. Alias verò intelligẽtias creatas nõ potest dicto modo cognoscere aliqua intelligentia per se ipsã, quia nõ est effectus aliarum: poterit tamen cognoscere intuitiuè ac quidditatiuè, quia quælibet intelligentia est finita & eiusdem ordinis ac compositionis cũ reliquis. Et ideò quælibet habet sufficientẽ virtutẽ intellectualem, vt quamlibet aliam prout in se est intueri possit. Quòd si ad hoc habet naturalem virtutẽ sufficientem, reliqua principia illi deesse non possunt, quia sunt illi naturaliter debita, eò quòd ad actionẽ connaturalẽ ordinentur. Loquimur autem de cognitione quidditatiua, vt dixi, quæ non semp est cõprehensiua: hęc enim requirit quandã adęquationẽ, quã non potest habere vnus angelus respectu omniũ aliorum, sed solum respectu æqualium, si illos habet, vel respectu inferiorũ, vt suprà tetigimus.

Et sermo est de cognitione naturę, aut proprietatũ naturaliũ, nõ de actibus liberis: de quibus ex doctrina reuelata habemꝰ vnũ angelũ nõ posse cognoscere suo arbitrio cogitationes alteriꝰ, sed depẽdẽter ab illius consensu seu locutione. Quid autem ratione naturali de hoc iudicari posset, non satis constat. Mihi autem satis probabile videtur, ratione naturali, & præsertim morali hoc ostendi. Quia ad conuenientem rationalium & intellectualium rerum societatem, & gubernationem non expedit vt vnus liberè possit alterius cogitationes liberas intueri. Vnde ẽt meritò cõiectamus, talem esse vniuscuiusq; intelligentiæ creatæ naturam, vt illi non debeantur absolute principia omnia necessaria ad aliarum cogitationes cognoscendas, sed cum aliqua dependentia, ab aliarum voluntate. Quæ aũt sit hæc dependentia & quid desit cuilibet intelligẽtiæ quo minùs hæc possit cognoscere suo arbitrio, qualisue sit locutio, qua vnꝰ angelus alteri has cogitationes manifestat, quamuis inter limites Metaphysicæ possit inquiri, tamen quia hæc inquisitio separari conuenienter non potest ab his quæ reuelata sunt, ideò meritò à Theologis vsurpatur, nec est in hunc locum transferenda. Quod in pluribus punctis huius materiæ obseruare oportet non enim pro sua dignitate tractãda sunt, sed pro loci capacitate.

VI. Res inferiores omnes angelus scire potest naturaliter. Denique ex dictis à fortiori constat, posse intelligentiam creatam cognoscere omnia inferiora intra B ordinem naturæ contenta, quia ad illa intelligenda & comprehendenda minor virtus necessaria est, quã ad intelligendas alias substantias separatas. Item quia hæc omnia comprehenduntur sub obiecto intellectꝰ quod est ens, & sunt in statu in quo per se aptę sunt vt cognoscantur: vnde ab homine intelligi & cognosci possunt: ergo multò magis ab intelligentiis. Prætereà, ratione naturali inuentum est intelligẽtias mouere cœlestes orbes per intellectum & voluntatem: ergo supponitur vt manifestum cognoscere cœlestes orbes, & loca omnia ad quæ seu per quæ mouentur, & consequenter etiam effectus propter quos mouentur, & à paritate rationis reliqua omnia.

VII. Hîc verò occurrebant statim variæ quæstiones, & tres præcipuè. Prima est an effectus contingentes etiam cognoscant: secunda, an cognoscant essentias rerum possibilium, quas Deus absolutè potest producere, nunquam tamen producet: tertia est de effectibus supernaturalibus seu mysteriis gratiæ. Sed hæc vltima quæstio purè est Theologica, & ideò nihil de ea dicendum est, sed supponenda pars negatiua: quia supernaturalia vt sic excedunt quamlibet capacitatem naturalem. Dico autem, vt sic, id est quatenus supernaturalia sunt, tum quia est ser- C mo de supernaturalibus quoad substantiam, quæ propriissimè sunt supernaturalia, & per se non cadunt sub cognitione naturali. Tum etiam quia ea, quæ sunt supernaturalia quoad modum, licet sub aliqua communi ratione, vel sub ratione possibilis attingi possint naturaliter ab angelo, non tamen secundum proprium modum supernaturalem quem habent, vt suprà tactum est tractando de omnipotentia primæ causæ. An verò & quomodo possint hęc supernaturaliter cognosci, nullo modo pertinet ad Metaphysicum, nec potest ratione naturali cognosci.

VIII. An essentias rerum possibilium. Secunda etiam quæstio extra limites est Metaphysicæ, imò nec Theologi aliquid certum in ea definire possunt, quia neq; in reuelatis, neque in euidentibus principiis cõtinetur. Nihil enim repugnasset, Deum dare angelis species plurium rerum possibiliũ, vel fortasse ẽt omniũ. Verisimilius tamen existimant Theologi non dedisse, neq; hoc esse debitum angelis, nã satis est creaturæ vt cognoscat directè ea quæ creata sunt, & quæ in illis continentur, & consequenter omnia possibilia contenta in his causis creatis: non verò quæ in sola Dei potentia continentur.

IX. An effectus contingẽtes. Deniq; de 1. quæst. dicendum est, demõstrari posse ratione naturali non posse angelũ naturaliter cognoscere certò & infallibiliter quinam futuri sint ex effectibus contingentibus. Et ratio est, quia non potest virtus creata euidenter cognoscere aliquid esse futurum nisi ex causis eius: ex causis autem non potest necessario inferri effectũ esse futurum, cùm tales causę eo ipso q̃ cõtingentes sunt, possint nõ efficere effectum. Alius autem modus altior cognoscẽdi futura, nec cognosci potest ratione naturali, nec possibilis est virtuti finitę, præsertim naturali, vt Theologi latiùs tractant. Loquimur autem de contingentibus quatenus contingentia sunt, vel quæ respectu omnium causarum simul sumptarum sunt contingẽtia: huiusmodi autem sunt sola illa, quę à causa libera aliquo modo pendent, vt in superioribus tactum est. Vnde illi effectus qui non dependent à causa libera quatenus libera est, & dicuntur contingentes solum, quia ab alia causa impediri possunt, licet vt contingentes, seu ex præcisa habitudine ad suã causam proximam non cognoscantur vt infallibiliter futuri, tamen ex contemplatione omnium causarũ cognosci possunt, quia respectu totius collectionis causarum non habẽt contingentiam, sed necessitatẽ, & hoc totũ videtur esse euidens ratione naturali. Rursus, licet contingẽtia aliquo modo libera, quę simpliciter cõtingentia sunt, nullo modo possint certo iudicio ab angelo naturaliter cognosci: possunt tamẽ verisimili coniectura ex aliquibus signis: & hoc modo interdum dæmones aliqua per diuinationem prædicunt, quamuis sæpè decipiantur, & homines decipiant ac illudant, vt rectè declarat Damasc. lib. 2. de fide, c. 4. & Athanas. q. 27. ad Antioc. Et hęc pro huius loci opportunitate & breuitate de primo puncto sufficiant; de quo plura apud D. Tho. & alios Theologos 1. p. q. 56. & 57. & in 2. dist. 3. & 6.

De actu cognoscendi intelligentiarum.

X. DE secundo, id est de cognitione intelligentiarũ, dicendum est non esse substantiam earum, sed aliquod accidens eis superadditum. Quod ferè vt certum receptũ est ab omnibus Theologis: estq; sine dubio magis consentaneũ principiis fidei, & ferè demonstrari potest ratione naturali. Quia intelligentia creata est mutabilis ab intrinseco in actibꝰ intelligẽdi, & non est mutabilis in substãtia sua ab intrinseco: ergo actus intelligendi non est substantia eius: est ergo accidens ei superadditum. Consequentia videtur clara, & maior probatur (nam minor iam suprà probata est) quia cùm angelus sit finitæ virtutis, non est possibile vt simul cognoscat omnia quę sub obiecto eius cadunt, quæ in puncto primo annumerauimus, præsertim superiora & inferiora, cùm non possit vnã rem superiorem exactè cõprehendere. Quod si fortasse aliquis est angelus qui de facto possit contẽplari simul omnia naturalia actu creata, nõ tamen omnia, quę suprà illum in infinitum multiplicari possunt: & ideò necesse est, vt habeat mutabilem intellectionẽ: non ergo semper & ab intrinseco necessariò persistit in vnius rei contẽplatione: ergo transfertur ab vnius ad alterius rei considerationem: est ergo mutabilis secundum actum intelligendi. Quo sensu dicit Augustinus. 8. Genes. ad liter. cap. 20. Creaturam spiritualem moueri per tempora, etiamsi nõ moueatur per loca, id est considerando præsentia, deinde præterita, & posteà futura. Vide Scotum in 4. d. 1. q. 2. 5. Secunda propositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XI. Obiectio. Durand.

Dices, rationem hanc ad summum concludere de illa intellectione secundum quam potest angelus mutari: si quæ verò in eo est immutabilis ab intrinseco, de ea nihil probat ratio facta. Vnde Durand. in 2. distinct. 3. quæst. 5. ad 1. significat, eam intellectionem, qua angelus se intelligit non differre à substantia eius. Respondetur primò, incertum esse an aliqua intellectio angeli, etiam illa qua se cognoscit, sit omnino immutabilis naturaliter & ab intrinseco. Deinde etiamsi demus naturaliter esse immutabilé, nemo tamen prudens negabit supernaturaliter fieri posse, vt licet angelus sit: non tamen actu se intelligat: ergo saltem hoc modo est mutabilis seu separabilis talis intellectio à substantia angeli, & consequenter aliquid est in re distinctum ab ipsa: nam quod non est in re distinctum, non potest per vllam potentiam separari. Præterea, etsi illa ratio immediate non concludat de tali intellectione, mediate tamen concludit, hoc modo: nam sialiæ intellectiones sunt accidentia angeli: ergo naturalis modus intelligendi eius est per compositionem & informationem accidentalem, & actualis vita eius consistit in intrinseca efficientia & receptione proprij actus: ergo semper & respectu cuiuscunque obiecti viuit & intelligit hoc modo: quia non potest simul habere duos modos intelligendi adeò diuersos sibi connaturales. Et hæc ratio maiorem vim accipiet ex sequente obiectione.

Solutio.

XII. Intellectio angelica an vera res, an tantum modus substantiæ.

Dicet enim aliquis rationem factam ad summum probare intellectionẽ esse modum ex natura rei distinctum à substantia angeli; non verò esse propriam formam & entitatem realiter distinctam. Respondetur primò concedendo, hoc posterius non esse adeò cuidẽs sicut illud prius. Deinde dicimus, admissa & probata distinctione ex natura rei, longè verisimilius esse, facilèq; persuaderi posse esse distinctionem realem, & non modalem tantum. Nam intellectio est forma perfecta: vnde non est tantum modus, sed vera forma. Item quia non nascitur ex solo intelligente, sed etiam ex obiecto, vel specie vicem eius tenente, à quo participat intentionalem repræsẽtationem eiusdem obiecti: hæc autem, cùm substantiæ angelicæ per se ipsam non conueniant, conueniunt per nouam formam accidentalem ab ea & ab obiecto manantem, quæ vix potest intelligi vt modus tantum distinctus: & ideò melius constituitur vt vera entitas realiter distincta. Et hoc confirmari potest ex principio fidei, quo credimus, esse in angelis sicut in hominibus aliquos intellectus supernaturales, & habitus seu principia per se infusa ad illos eliciendos, vt est visio Dei, vel actus fidei. Qui actus & similes sine dubio sunt propriæ entitates realiter distinctæ à substantia, vel intellectu angeli, neque aliter possunt conuenienter intelligi. Ergo similiter intelligẽdum est, quamcunque intellectionem elicitam, esse realiter distinctam ab angelo: nam ratio intellectionis vt sic sufficiens est ad constituendam propriam entitatem, & non est tantum ratio modalis: alias nunquam posset dari intellectio creata, quæ esset vera res distincta, sed tantum modus, & ideò quandocunque intellectio est distincta ex natura rei à substantia intelligente, distinguitur vt vera res, & forma perfecta in suo genere, & non tantum vt modus imperfectus.

XIII. Aliquot Philosophicis obiectionib. satisfit.

Neque contra hanc veritatem aliquid obiectum est à Philosophis quod difficultatem habeat. Nam quod ex Aristot. obiici potest, scilicet quod hæ substantiæ sunt perpetuò viuentes, & ideò perpetuò, & immutabiliter intelligentes: difficultatem non habet, nã & supponit falsum: non enim perpetuò mouent, sed ex tempore, & non rectè infert, nam licet intellectio sit accidentalis, potest intelligentia in ea perpetuò durare: quia non est illi laboriosa, aut in ea efficienda defatigatur, cùm illa actio neque sit contra naturam, neq; aliquo modo ei repugnet. Sed instabit aliquis, nam saltem poterit intelligentia cessare ab omni intellectione, & manere vt dormiens, q̃ Aristotel. reputat magnum inconueniens: quia tunc posset cessare à mouendo. Sequela verò patet, quia si intellectio est accidens eius: ergo est actus eius: ergo ipsa est in potentia ad illum actũ: ergo potest carere illo, ex alio principio in l. 9. posito, quod omnis potẽtia passiua est potentia contradictionis. Respondetur primò quod attinet ad intellectionem necessariam ad mouendum cœlum, posse quidem intelligẽtiã, si libertatem eius intrinsecam spectemus, cessare ab illa: de facto tamen nunquam esse cessaturam, ex imperio superioris causæ.

B Deinde generalius de omnibus intellectionibus respondetur, angelum non ratione potentiæ passiuæ, sed ratione libertatis posse suspendere, vel mutare intellectionem. Nam potentiæ receptiuæ non repugnat habere actum perpetuum & inseparabilẽ, sicut suprà dictum est de materia cœli, vbi declarauimus illud principium *(potentia receptiua est potentia cõtradictionis)* de potentia purè receptiua, quæ non habet actum congenitum, & ideò de se est subiecta priuationi. Ex eo ergo quòd angelus habet potentiam receptiuam suæ intellectionis non repugnat eũ perpetuo durare in intellectione: ex eo tamen quod est liber, habet facultatem mutandi illam. Probabile autem est habere aliquam intellectionem naturalẽ ita necessariam, vt nõ sit subiecta libertati, sed quasi resultans à natura, quia si omnes essent liberæ, posset pro sua libertate angelus ab omnibus etiam collectiuè cessare, quod est inconueniens: nam tunc non nõ posset ab intrinseco iterũ reduci in actũ, quia nec voluntas posset applicare intellectũ, cũ omnis actio voluntatis supponat aliquam actionem intellectus: neq; etiam intellectus posset applicare seipsum, quia non est liber. Hoc ergo modo inconueniens est admittere intelligentiam posse manere aliquando tantum in actu primo ad modum dormientis: tamẽ hoc non sequitur, quia non repugnat intellectionem esse accidentalem, & tamen aliquam esse vt proprietatẽ connaturalẽ & inseparabilem. Quod maximè videtur probabile de intellectione sui, tũ quia est de obiecto maximè proportionato & intrinseco, tum etiã quia hæc actio est veluti principium & fundamentũ ad liberum vsum aliarum, quia angelus intuendo se, intuetur aliquo modo omnes species intelligibiles quas in se habet, & ita potest libere vti illis sua voluntate.

C Addo etiam probabile esse, licet alias intellectiones possit intelligentia pro sua libertate interrumpere, & consequenter possit pro absoluta libertate omnes alios actus suspendere, tamen ex maiori perfectione, & rationabili vsu libertatis nunquam suspendere omnes illas simul, sed ab vna in aliam transmutari. De quo latiùs disputatur in 1. part. quæst. 58. vbi de qualitate & modo huius intellectionis alia multa disseruntur, quæ neque hic breuiter attingi possunt, neque ea fusè tractare præsentis est negotij: vix enim ex solis principiis naturæ satis potest aliquid de illis omnibus definiri: & quidquid coniectandum est, magna ex parte pendet ex his, quæ per reuelationem de angelis cognoscimus: & ideò illa omnia Theologis relinquimus.

De principio angelicæ intellectionis.

XVI. Quod sit principale.

VEnio ad tertium punctum de principio intellectionis angelicæ: quod triplex aut quadruplex esse potest, scilicet principale, proximũ ex parte intelligentis, quod est potẽtia, & proximum ex parte obiecti, quod est vel obiectum ipsum, vel species eius, quibus addi potest habitus, qui interdum adiungitur potentiæ. Quoad primum, certum est principium principale intrinsecum intellectionis angelicæ esse substantiam angeli, sicut in nobis est anima, & in aliis animalibus eorum animæ quoad cognitionem eis proportionatam. Et ratio est, quia substantia angeli non habet formam, sed est ipsa tota forma, & ideò ipsa tota est principium principale suæ propriæ operationis. De secundo, licet nihil sit euidens

Quod proximum. ratione naturali, probabilius existimamus contra Durand. in 2. distin. 3. quæst. 5. principium proximum intellectionis angelicæ esse potẽtiam realiter distinctam à substantia angeli; quæ est sententia D. Thomæ 1. p. quæst. 54. art. 3. & communior Theolog. in 1. distinct. 3. vbi Albertus artic. vlt. & Bonauent. quæst. 3. Alexand. Alens. 2. part. quæst. 65. memb. 1. Altisiod. libro 2. Summ. tract. 10. quæst. 6. Estque consentanea Dionysio de Cœlest. Hierarch. capit. 11. distinguenti in angelis essentiam, operationem, & virtutem. Et potest sumi ex Augustino 15. de Trinit. cap. 7. & libro 6. cap. 6. & Anselm. lib. de casu diaboli, & libro de concord. præsc. & prædest. capit. vlt. Ratio autem sumenda est ex his, quæ suprà tractauimus, disput. 18. sect. 3. vbi generatim hoc ostendimus ratione vniuersali, quæ intelligentias creatas comprehendit.

D. Thom. Albert. D. Bonauen. Dionys. August. Anselm.

XVII. De tertio principio, seu de speciebus intelligibilibus intelligentiarum nihil fere ex propria peculiari ratione dehinc possumus, sed solum per analogiam & proportionem ad ea, quæ de speciebus sensuum, aut nostri intellectus opinamur, philosophandum nobis est de speciebus angelicis, addendo in his illam maiorem perfectionem, quæ consentanea videbitur maiori perfectioni substantiarum separatarum, C quæ tamen non excedat limitationem earum, & separando ab illis eas imperfectiones, quæ in anima nostra ob naturalem coniunctionem ad corpus reperiuntur.

XVIII. Ad sui cognitionem non indiget angelus specie accidentali.

Ex quibus principiis hæc inferunt Theologi tanquam probabiliora. Primum, nullam intelligentiam indigere specie accidentali ad videndam se ipsam, sed vnamquamq; cognoscere se ipsam per suam substantiam tanquam per obiectum actu intelligibile sibi maximè proportionatum, & proprio intellectui intimè vnitum. Et in his verbis continetur ratio huius assertionis: nam species intelligibilis poni solet vel vt obiectum intelligibile in potentia, fiat intelligibile in actu, vel vt obiectum quod erat separatum aut distans & improportionatum, coniungatur vèl proportionetur potentiæ: sed in intelligentiis cessat omnis hæc necessitas respectu propriæ substantiæ: ergo non indigent specie accidentali ad intelligẽdum se. Et quoad hanc partem bene senserunt Philosophi qui dixerunt quamlibet intelligentiam intelligere se per seipsam, vt notauit Soncin. 12. Metaph. quæst. 59. Et hæc est magis recepta sententia inter Theologos, vt patet ex Diuo Thoma prima parte, quæst. 56. art. 1. vbi Caietan. & Capreol. in 2. dist. 3. quæst. 2. Ferrar. 2. contra Gentes, capite 98. & consentit Scotus in

D. Thom. Caietan. Soncin.

secundum distinctione tertia, quæstione octaua, Richardus articulo 6. quæstione 1. Quamuis non desint qui contradicant, sed nullam afferunt rationem efficacem. Vide Marsilium 2. quæst. 7. art. 1. Alens. 2. part. quæst. 24. Henric. quodl. 5. quæst. 14. & quæst. 15. quæst. 9.

XIX. Deum cognoscit angelus per suã substãtiam licet imperfectè.

Secundum est, angelum non posse alia extra se cognoscere propria cognitione per suam propriã substantiam, sed solum Deum, quem non cognoscit naturaliter propria cognitione, seu prout in se est, sed per effectus. Ratio prioris partis est, quia essentia cuiusuis intelligentiæ est finita, & non est causa aliarum, neque eas eminenter continet & ideò non habet vnde sit principium sufficiens ex parte obiecti ad res alias cognoscendas propria cognitione. Posterior autem pars constat ex superiùs dictis: ostendimus enim, Deum à nulla creatura posse naturaliter videri prout in se est, neque per suam essentiam, neque per propriam speciem: neutro ergo modo potest cognosci naturaliter ab intelligentia creata: multò autem minùs potest sic cognosci per propriam intelligentis essentiam, quia valdè imperfectè & analogicè diuinam naturam repræsentat. Quia verò est effectus eius ab ea essentialiter pendens, ideò intelligentia se cognoscens, per suam substantiam & potentias, tanquam per medium cognitum & nobilissimum effectum ad imaginem Dei factum, in Dei cognitionem naturaliter ascendit. Non quod per hunc solum effectum, Deum cognoscat, sed quod hoc sit primum medium & maximè accommodatum ad eam cognitionem, & quod per suam substantiam sine vlla specie superaddita illam cognitionem assequatur.

XX. Reliqua cognoscit angelus per species inditas.

Tertium est ad cognoscendas res alias indigere intelligentias speciebus intelligibilibus, eas tamẽ habere cum natura congenitas, saltem respectu naturalium rerum. Ratio prioris partis est sumenda ex illo principio generali, quod intellectio creata non fit sine concursu obiecti, per se, vel per suam speciem, eo quod fiat per repræsentationem intentionalẽ extrinseca autem obiecta non possunt cõcurrere per seipsa vna cum qualibet intelligẽtia ad intellectionẽ suam: ergo indigent intelligentiæ speciebus intelligibilibus. Minor quoad res inferiores & materiales notissima est, quoad ipsas verò intelligentias inter se potest aliquis de illa dubitare, eo quod sint res actu intellgibiles. Sed nihilominus etiam de illis est magis consentanea rationi, tum propter vitandam imperfectionem, quæ maxima esset si vnaquæq; intelligentia penderet ab aliis, vt posset eas cognoscere: tum etiam ob naturalem impossibilitatem: non enim potest substantia creata & finita illabi alienæ menti, & cum illa ita intimè coniungi vt fiat veluti forma intelligibilis illius: sed hoc proprium est diuinæ & simplicissimæ naturæ. Ratio verò posterioris partis est, quia ad maiorem perfectionem intelligentiarũ pertinet, vt sint semper in actu primo respectu earũ rerum, quas naturaliter cognoscere possunt. Quæ perfectio non excedit gradum & ordinem earum, sed potiùs est ipsis maximè consentanea. Vnde Aristoteles à toto illo ordine intelligentiarum videtur maximè excludere illam potentiam remotam ad actum primum, & puerilem (vt ita dicam) addiscentium statum.

XXI.

Accedit quod nulla est intelligentiis naturalis via ad sumendas species, ab obiectis, præsertim materialibus, quia non habent sensus, quibus mediantibus ab eis immutentur: immediatè autem immutari

Universidad de Deusto
Biblioteca

tari non possunt, cùm intelligentię sint omnino immateriales: hæc verò obiecta materialia sint. Quare nec intellectum agentẽ habere possunt, quo ab his obiectis species abstrahant, quia intellectus agens, nisi coniungatur phantasmatibus, non potest ad efficiendas, & abstrahendas has species deseruire. Et ideò necesse est vt intelligentiæ alio superiori modo habeant harum rerum species sibi connaturales. De immaterialibus autem obiectis non potest tã firma ratione probari, ex natura sua non sufficere ad communicandam vel efficiendam speciem sui in aliis: veruntamen, quidquid de hoc sit, si aliarum rerum habent intelligentiæ innatas species, multò magis naturale ipsis erit non carere speciebus rerum sui ordinis, quarum cognitio & societas magis eis consentanea est, & suo modo magis debita. Dixi autẽ habere species naturalium rerũ, tum quia de supernaturalibus specieb' ac illuminationibus hîc nulla sit mentio, tum etiam, quia de actibus liberis, & cordiũ cogitationibus probabile etiam est non habere congenitas species, de quo aliàs,

XXII. Quartum corollarium est has species perfectiores & eminentiores esse in intelligẽtiis, quàm in hominibus, tum quia habent nobiliores causas, tum etiã, quia sunt proportionatę nobiliori lumini intellectuali, & perfectioribus actibus. Quæ ratio ẽt probat, inter ipsas intelligentias esse varietatem & inæqualitatem in his speciebus intelligibilibus, pro varietate & inęqualitate naturarum, & specierum substantialium earundem intelligentiarum, quia nobiliori naturę, nobiliora principia operandi debentur. In quo autem consistat hæc maior nobilitas specierum intelligibilium, an scilicet tantum in modo, & (vt ita dicam) subtilitate, vel simplicitate, aut immaterialitate entitatis: an verò etiam in maiori vniuersalitate in repræsentationę seu efficacitate ad simul repræsentandas plures res seu naturas rerum, disputatur à Theologis latè cum multis aliis quæstionib', quæ éx illo principio pẽdet, & non possunt hoc loco pro dignitate tractari. Videatur Diuus Thomas 1. parte, quæst. 55. per totam, & quæst. 58. articu. 1. 2. 3. 4. & Commentatores ibi, & alij Theologi in secundum dist. 3.

D.Thom.

XXIII. Sintne in angelis aliqui intellectuales habitus. Vltimum principium intellectualis cognitionis esse solet, habitus, qui præter species adiungitur potentiæ, vt ei virtutem addat, vel inclinationem ad actum. De quo principio respectu intelligentiarum non solum Philosophi, verùm etiam Theologi pauca dicunt: illudque solum compertum est apud Theologos, quod sint angeli capaces infusorum habituum, quibus ad supernaturales intellectiones eleuentur: quod licet sit certum ad præsentem disputationem non spectat. De habitibus autem naturalibus seu acquisitis multi absolutè sentiunt, eos non esse in intelligentiis: quod ex Philosophis etiam, & Patribus refert D. Tho. 1. 2. q. 50. a. 6. vbi ipse non videtur ab eadem sententia alienus, nam licet dicat dari habitus in angelis, non tamen alios præter species intelligibiles: nos autem loquimur de habitibus distinctis ab speciebus, de quibus latiùs dicturi sumus infrà disp. 46. Quod ergo tales habitus in angelis nõ sint, etiam videntur supponere antiqui Theologi, cùm de his habitibus intelligentiarum nihil ferè dicant. Alij putant eosdem intellectuales habitus generari in intelligentiis, qui in hominibus.

XXIV. Ego verò distinctione vtendum censeo. Nam intellectuales virtutes, quæ versantur circa veritatem euidenter cognitam, non puto acquiri per actus ab intelligentiis, nec distingui in eis à naturali lumine & facultate intelligendi. Nam hi habitus solùm sunt necessarij, quia potentia, vel propter aliquam inclinationem oppositam non est satis propensa in actũ, vel propter aliquam imperfectionem non est sufficiẽs vt facilè & promptè exerceat actum, vt in nobis constat: nam si neutrum horum intercedat, nulla est ratio adiungẽdi habitum: aliàs ponendi essent habitus etiam in potentiis naturaliter operantibus. Nulla autem ex dictis causis reperitur in intelligentiis quoad prædictos actus virtutum intellectualium, quia earum intellectuale lumen omnino est propẽsum, imò ex necessitate (quoad specificationẽ) fertur in huiusmodi actum, & alioqui est omnino expeditum ad operandum: adeò vt in his rebus nõ indigeat discursu, aut compositione ad cognoscendã conclusionem in principiis, effectum in causa, proprietatem in essentia, & ideò neque indiget his habitibus, neque illorum est causa. At verò in his quæ angelus coniectura tantùm cognoscit, probabile est acquirere habitum per talem cognitionem, qui non est virtus intellectualis, sed similis nostræ opinioni, aut fidei humanæ. Hoc autem maximè accidere potest quando angelus suæ naturæ relictus coniectat aliquid de internis cogitationibus, aut de futuris contingentibus. Eademq; ratione probabile est acquirere aliquid per modum habitus, quo recordatur præteritarum rerum quas antèa cognouerat: sed de his plura in Theologia.

SECTIO V.

Quid possit de voluntate intelligentiarum ratione naturali cognosci.

I. Quotuplex sit appetitus. VM appetit' proprius & vitalis (vt demonstratur in scientia de Anima) non constituat peculiarem vitæ gradũ, sed ad principium cognoscendi cum proportione semper consequatur, eadem ratione, qua ostendimus substantias separatas esse naturæ intellectualis, constat in eis esse appetitũ vitalem intellectiuam cognitionem consequentem, quem volũtatem appellamus. De qua in primis possunt tria illa considerari quæ in intellectu distinximus, scilicet motũ ipsum seu actum appetendi, obiectum eius, & principium quibus possumus quartum addere, quod huius facultatis proprium est, scilicet modum appetendi.

II. Quod & in intellectiua natura sit voluntas ostenditur ex. De illis ergo tribus pauca dicere oportet, sed eadẽ proportione declaranda sunt, qua in intellectu processimus. Itaque obiectum voluntatis angelicæ tam latè patet, quam obiectum sui intellectus, quatenus sub ratione boni vel appetibilis ab ipsomet angelo naturaliter cognosci potest. Quia appetitus sequens potentiam cognoscentem, est illi proportionatus, & ideò, si potentia cognoscens, est vniuersalis in suo genere, etiam appetitus est vniuersalis in suo: atq; ita fit vt angelus possit & seipsum amare, & Deum, & alias intelligentias & reliquas creaturas. Vnumquodque secundum propriam rationem appetibilis, & secundum debitam proportionem. Qualis autem sit hæc proportio, quantaue appetibilitas in vnaquaq; re ad præsentem disp. nõ spectat, sed longiorem speculationem requirit, in qua eadem ferè ratio est de omni voluntate creata secundum se sumpta, siue sit angelica, siue humana, & ideò a Theologis in materia de gratia potissimum disputatur.

De actu

III. Quis actus angelicæ voluntatis. De actu huius appetit' in angelo, ratione naturali probabilius est iuxta superiùs tacta, esse motũ accidentalem reipsa distinctum à substantia intelligentiæ, & à potentia amandi. Quod eisdem argumentis probari potest, quibus de intellectione id probauimus, quia appetitus sequitur cognitionẽ, & est proportionatus illi: si ergo cognitio seu intellectio angeli est accidentalis, etiam erit appetitio. Quod etiã Philosophi cognouisse videntur, vt notat Soncin. 12. Metap. q. 6. §. *Quantum ad secundum*. Idq; colligit ex eo, quod Philosophus & Commentator aiunt, primum motorem effectiuè causare voluntatem mouendi in intelligentiis mouentibus orbes. Idem tamen Sonc. quæst. 33. ait, secundum Commentatorem volitionẽ intelligentiæ non esse aliud à substantia eius, neque aliter esse effectiuè à primo principio, nisi quatenus etiam substantia eius ab illo est effectiuè. Et hoc est magis consequens, si verum est eum existimasse intelligentias creatas per suam substantiam intelligere: tamen sicut principium illud falsum est, ita & cõsequens. Est ergo appetitio intelligentiæ accidens eius. Vnde fit multiplicari & variari posse secundum specificam distinctionem actuum, amoris, desiderij, gaudij, odij, fugæ, seu timoris, & tristitiæ, de quibus non possumus in intelligentiis philosophari, nisi ex nobis. An verò tanta sit distinctio inter hos actus in intelligentiis, sicut in nobis, non potest certa ratione demonstrari.

Soncin.

IV. Quod principium appetitum remotum & proximum in angelis. De principio huius actus constat, principale esse ipsam substãtiam: de proximo verò probabilius credimus esse specialem potentiam re distinctam à substantia, & ab intellectu intelligentiæ. Et primũ quidem, id est distinctio huius potentiæ à substantia eadem ratione, qua de intellectu, probandũ est: secundum autem, id est distinctionem voluntatis ab intellectu, ex magna actuũ diuersitate, & ex diuerso modo operandi colligimus, quantum rei materia patitur. In hoc enim nihil certa ratione demõstrare possumus, sed per quandam analogiã ad res nostras de intelligentiis philosophamur in his rebus, in quibus cum eis conuenimus, & nulla sufficiens ratio diuersitatis apparet. Aliam rationem adducit D. Thomas prima parte quæstione 59. articulo 2. quæ potest ad præcedentem reuocari, nam sumitur ex diuerso modo operandi intellectus & voluntatis, quia voluntas operatur per modum inclinationis, & tendentiæ in aliud: intellectus verò per modum assimilationis, & quasi trahendo res ad se. Et eodem ferè discursu concluditur huiusmodi potentiam vnicam tantum esse in vnaquaque intelligentia, quod Diuus Thomas ibidem docet articulo 4. quia si in nobis hæc potentia est vna, multò magis in angelis. Item, quia si intellectiua potentia vnica est, etiã appetitiua, quæ illi correspondet: nam est vniuersalis potentia sicut intellectus. Quocirca quamuis in intelligentiis possit esse concupiscentia & ira: prout hę voces significare possunt spirituales motus abstrahẽtes à passionibus corporalibus, vt sumitur ex doctrina Dionysij, cap. 4. de diuin. nomin. nihilominùs ab eadem potentia emanant, quia potentia est principium vniuersale comprehendẽs sub suo obiecto formali illorum actuum obiecta.

D.Thom.

Dionys.

V. Hęc verò potentia non indiget speciebus ad operandum, quia non operatur per assimilationem, sed per inclinationem: at verò supponit obiectum cognitum in quod tendat, de quo quomodo cõcurrat, vel ipsum, vel cognitio eius ad operationes voluntatis, idem iudicium est in intelligentiis, quod in anima nostra. De aliis verò habitibus, qui in voluntate esse possunt tanquam principia eam coadiuuãtia, vt facilius & promptius operetur, incertum existimatur an in intelligentiis locum habeant sistendo in sola ratione naturali, nam supernaturaliter loquendo de infusis habitibus, præsertim charitatis & spei, non est dubium quin angeli sint capaces eorum. De acquisitis verò res videtur dubia propter perfectam virtutem & naturalem inclinationem, quam intelligentiæ habent in sua voluntate ad actus eius, & quia non habent appetitus repugnantes sicut homines. Nihilominùs mihi probabilius est esse angelos capaces horum habituum: nam de dæmonib' non videtur dubium, quin habeant plures habitus vitiorum suis actibus acquisitos, & in puris naturalibus videntur capaces earum virtutum, quæ ad alterum aliquo modo ordinantur, quia hæ virtutes per se spectant ad voluntatem, & capacitas, seu necessitas eorum non oritur præcipuè ex repugnantia appetitus sensitiui, sed ex eo quod res non ita inclinatur ad alterum, à quo non essentialiter pendet, sicut ad se, & ex repugnantia, quæ esse potest inter bonum proprium & alterius, sed de hoc latiùs alibi.

De libertate intelligentiarum.

VI. QVarto loco dicẽdum occurrebat de modo quo voluntas angelica operatur. Circa quod breuiter dicendum est, ratione naturali esse euidens intelligentias esse liberas in operando. Hoc patet primò à posteriori, nam voluntas hominis est libera: multò ergo magis voluntas angelica, quæ perfectior est. Itẽ à priori, quia radix libertatis voluntatis est iudicium intellectus eo modo quem suprà declarauimus: ergo cùm in intelligentiis sit radix libertatis, erit etiã voluntas libera formaliter. Neq; in hoc est vlla difficultas, præter eas, quæ communes sunt libertati humanæ, maximè quatenus pendet ex gratia vel auxilio Dei, quæ à Theologis tractantur, & quatenus concernunt aliquo modo necessitatem diuini concursus naturalis in superioribus tacta sunt.

Dist. 22.

VII. Ad quos actus se extẽdat angelorũ libertas. Hic verò attingi poterant speciales quæstiones pertinentes ad libertatem angelorum quatenus ratione naturali cognosci potest. Prima an hæc libertas se extendat ad omnes actus voluntatis angelicæ, an verò habeat aliquos actus necessarios, & quinam illi sint, & an sint necessarij, quoad exercitium, vel quoad specificationem tantum. Secunda & præcipua an hæc libertas naturalis sit tantum inter actus honestos, an verò se extendat etiam ad actus prauos, quod aliàs Theologi quærunt, an intelligentiæ in naturalibus possint peccare. Et quidam negant, vt Durand. in 2. dist. 23. quæst. 1. & Capreol. dist. 22. art. 3. ad 1. Caietan. 1. part. quæst. 59. art. 3. & quæst. 63. art. 1. quibus fauet Diuus Thomas quæst. 16. de malo, artic. 3. Oppositum autem tenet Scotus in 2. d. 23. q. vnica. & magis in eam partem inclinat D. Thom. q. 63. artic. 1. primæ partis. Et quidem licet neutra pars possit ratione sola naturali satis conuinci, tamen Philosophi qui nihil de supernaturalibus intellexerunt, non omnino ignorarunt posse malitiam moralem habere locum in intelligentiis: distinctionem enim bonorum & malorum angelorum cognouerunt, vt ex Platone 10. de legibus refert Eusebius lib. 11. de præparation. euangel. capite 13. & libro 13. capite 7. & 9. & Cyprianus libro de idolo vanitat. poetas gentium ait malos angelos cognouisse, & dæmones appellasse: quod idem de Socrate refert, atque Platone. Ducti autem videntur ex effectibus

Durand. Capreol. Caietan. D. Thom. Scotus.

Plato. Euseb. Cyprian.

ac de-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac deceptionibus prauorum angelorum ad existimandum esse aliquas substantias separatas prauas in moralibus. Supponebant ergo hoc non esse repugnans etiam in naturalibus. Nec fortasse immeritò, nam cùm intelligentiæ habeant liberum arbitrium creatum, nihil est cur etiam intra obiecta naturalia non possint tendere in aliquod obiectũ sub vna ratione bonum, quamuis aliquã malitiam habeat adiunctam. Neq; ab hac sententia dissidẽt S. Patres, qui vbiq; censent, hanc esse sufficientẽ rationem, vt angeli peccare possint. Quod absolutè & sine vlla restrictione affirmant, præsertim Damascen. lib. 2. de fide, cap. 3. & 27. Gregor. 5. Moral. cap. 27. & August. lib. 5. contra Maximin. cap. 12. Anselm. de casu diab. cap. 4. & 5.

Damascen. Gregor. August.

VIII. Angelꝰ an & quo amore amet Deum necessario.

Ex quo fit, angelum non diligere Deum necessariò super omnia dilectione naturali perfecta, & obedientiali, quidquid sit de dilectione imperfecta, & concupiscentiæ. Quamuis enim illa dilectio sit valde consentanea inclinationi naturali, tamen cũ non supponat visionem claram summi boni, non est cur sit necessaria quoad exercitiũ, imò nec erit necessaria quoad specificationem, si supponat prauum affectum liberum sibi repugnantem. Sed hæc latiùs in Theologia tractanda & explicanda sunt,

SECTIO VI.

Quid possit ratione naturali cognosci de vi agendi, & efficacitate intelligentiarum.

I. Explicatur titulus.

CONstat ex duabus sectionibꝰ proximè præcedentibus in hac sermonem esse de actione transeunte, nam de immanentibus satis dictum est in præcedentibus. Hæc autem actio esse potest vel substantialis, id est ad substantiam terminata, vel accidentalis, quæ multiplex esse potest, tamen ad duo capita reuocantur omnes, scilicet ad alterationem, seu productionẽ qualitatis, vel motum localem. Potest enim hæc actio versari, aut circa corpora, aut circa spiritus, nimirũ animas vel intelligentias ipsas, circa corpora versantur proprij motus physici localis, & alterationis. Omitto autem augmentationem, quia semper fit media alteratione, & ideò eadem est ratio de illa, quæ de alteratione: in spiritibus verò esse potest vel motus localis illis proportionatus, vel qualitas aliqua quæ fit principium cognoscendi, & generali nomine, intentionalis appellari potest.

Intelligentias non posse, aut substantiam, aut qualitatem efficere.

II. Dico primò. Intelligentiæ creatæ nullam substãtiam efficere possunt, nec materialem corporum alterationem. Hæc assertio est contra Platonem qui posuit substantias has inferiores fieri ab ideis, si tamen id asseruit in eo sensu, quem Aristoteles illi imponit, nimirum, ideas esse quasdam substantias distinctas à Deo, & in re ipsa separatas à materia, & inducentes in materiam formas, & ita perficientes generationem substantialem. Est etiam contra Auicennam, qui secundum intelligentiam creatam à prima dixit creare tertiam & hanc quartam, & sic vsque ad vltimam, quæ omnes generationes substantiales perficit inducendo formam. Qui errores iam in superioribus tacti sunt, & reprobati. Vnde facilè probatur conclusio, quia omnis substãtia sit aut per creationem, aut per eductionem formę substantialis de potentia materiæ, aut in homine per solam substantialem vnionem formæ cum materia: sed intelligentiæ creatæ, nullo ex his modis possunt substantiam producere: ergo simpliciter nõ possunt. Minor quoad priorem partem de creatione secundum fidem est certa. Vnde Damascen. 2. de fide, cap. 3. in fin. sic ait; *Quotquot autem sunt, qui essentiam vllam, quæcunq; tandem illa sit, ab angelis procreatam esse contendunt, horum ore pater ipsorum diabolus loquitur.* Idem loquitur Augustin. lib. 12. de Ciuit. cap. 24. & lib. 18. cap. 18. & lib. 9. Genesi ad lit. cap. 18. & lib. 3. de Trinit. cap. 8. & Theologi omnes pro comperto id habent, vt constat ex 1. parte quæst. 45. & quæst. 61. & 2. contra Gent. cap. 21. & in 2. dist. 1. vbi latè Capreolus, Albert. Richard. Gabriel, & alij, quos suprà citauimus tractando de creatione.

Damascen. Augustin. Capreol. Albert.

III.

Ex quo loco petenda est ratio naturalis huius veritatis, scilicet, quia ad creandum requiritur infinita virtus, de quo ibi latè dictum est. Et ex eodem principio soluenda est obiectio, scilicet cur vna intelligentia non possit aliam sibi similem & æqualem producere, quia cùm ille effectus nõ excedat perfectionem talis causæ, non est cur excedat virtutẽ eius. Et alioqui videtur valde cõsentaneum rationi, cùm inferiores creaturæ possint producere sibi similes in specie, intelligentias, quæ perfectiores sunt, posse etiam sibi similes producere. Respõdetur enim, ideo non posse, quia virtus creandi non est communicabilis creaturæ, ob infinitam vim requisitam ad creãdum, quę licet non requiratur ob perfectionem termini producti, necessaria tamen est propter modũ productionis ex nihilo, vt ibidem dictũ est. Et hinc prouenit vt non possit angelus sibi similem creare, quod non enascitur ex imperfectione, sed potiùs, quia est tantæ perfectionis, vt non possit nisi per creationem fieri: sic enim cœlum, quamuis sit perfectius, quàm elementum, non potest producere aliud cœlum sibi simile, cùm tamen elementum possit, & similiter vna anima rationalis non potest efficere aliam.

IV.

Secunda pars minoris, quæ est de productione substantiæ per eductionem formæ de potentia materiæ, simul probanda est cum altera parte de alteratione materiali corporum, nam hæ duæ actiones ita sunt connexæ naturaliter, vt forma substantialis educi non possit de materia, nisi præuia alteratione: qui ergo non potuerit materiam alterare, & ad formam disponere, multò minùs poterit formam substantialem educere aut vnire. Quod ergo intelligentiæ creatæ neutrum horum possint, docet D. Thom. prima parte quæst. 110. articu. 2. Sicque interpretatur Augustinum 3. de Trinitate, capite 8. dicentem, materiam corporalem non obedire angelis ad nutum. Et eam sententiam cõmuniter amplectuntur Theologi, cui valdè fauet Concilium Bracear. 1. capite 8. & definitio, quam ex Concil. Ancyrano refert Gratian. in cap. Episcopi 26. quæst. 5. & Leo Pap. epist. 91. Ratio verò eius non est facilis, neq; vt existimo potest à nobis reddi demonstratiua. D. Thom. ergo solum hanc reddit rationem: Angelus non est compositus ex materia & forma: ergo nec potest producere compositum ex materia & forma: ergo nec potest educere formam de potentia materiæ. Hæc secunda consequentia probatur, quia cùm forma educitur non fit per se primò forma, sed compositum. Prima verò probatur, quia agens debet esse simile suo effectui, vel formaliter, vel eminenter: si ergo effectus est ex materia & forma compositus, causa debet esse, vel formaliter composita, vel eminenter continens totum compositum: angelus autem non est formaliter compositus ex materia & forma, neque eminenter continet totum compositum, cum certum sit non posse creare materiam: ergo nullo modo potest tale compositum generare.

D. Thom. Augustin. Concilium Leo Pap.

V. Hanc rationem impugnat Durand. in 2. d. 7. q. 4. ex eo quod, licet forma non producatur vt quod, tamen illa sola est terminus formalis generationis: ergo vt intelligentia possit efficere compositum ex materia & forma, non oportet vt virtute contineat materiam, sed satis est quod contineat formam. Et confirmatur, nam alias nec cœlum posset generare compositum ex hac materia rerum generabilium & forma. Patet sequela, quia cœlum nec formaliter est compositum ex tali materia, neque eminenter illã continet. Addo deinde, saltem illa ratione non probari intelligentias non posse immutare corpora ad qualitatem, nam in ipsis intelligentiis datur compositio ex substantia & qualitate. Neque obstare potest quod substantia illa sit alterius rationis, sicut nõ obstat quod substantia vel materia cœli sit alterius rationis. Affert ergo Durandus rationẽ aliam, quia in materialibus causis est sufficiens virtus ad educẽdas formas de potentia materiæ: ergo superuacaneum fuisset communicare illam virtutem intelligentiis: Deus autem nihil frustra facit: & ideo talem virtutem intelligentiis non indidit. Simili ratione

Durand.

Cõmẽtator.

vsus est Comment. 7. Metaph. comm. 21. ad probãdum contra Platonem, formas substantiales non infundi ab idea separata.

VI. Quæ quidem ratio, supposito antecedente est efficax ad probandum ideam non esse causam necessario requisitam ad talem effectum: quod Plato asserebat: absolutè tamen non est efficax ad probandum in intelligentiis non esse hanc potestatem. Primò quidem quia non constat esse in his causis inferioribus sufficientia principia principalia ad educẽdas omnes formas substãtiales de potentia materię, vt ex multis difficultatibus superius proprio loco positis constare potest. Secundò, quia non est superfluum, sed valde frequens in natura, & ad eius diuitias (vt ita dicam) & fœcunditatem pertinet, quod ad eundem effectum plures causæ habeant sufficiẽtem virtutem: alioqui cur Sol calefaceret, cum ignis sufficienter id agere possit? Quod si dicas ideo hoc prouidisse authorem naturæ, quia non semper adest C ignis, vel non semper potest accommodatè calefacere iuxta exigentiam rerum, vel effectuum naturalium: rectè quidem id dicetur, nam in vniuersum, si diuinam prouidentiam & intẽtionem spectemus, ideo variæ res conditæ sunt cum sufficiente virtute ad eosdẽ effectus, vt si vna desit, altera applicari possit: hoc autem modo etiam intelligentiis communicare potuit virtutẽ transmutandi corpora ad formas seu qualitates, etiam si in aliis causis naturalibus similis virtus reperiatur, non enim semper inferiores causæ adsunt, & ideo necesse est vt per superiores earum absentia suppleatur. Accedit, quod Deus vt author naturæ non concedit rebus virtutes agendi, vt alienas à propriis naturis, & quasi extrinsecus superadditas, sed vt intrinsecè comitantes naturas rerum. Vnde fit, vt sæpè creari possint plures res habentes virtutem ad eundem effectum non ex directa vel primaria intentione creandi plures causas, quarum singulæ, per se sufficiant ad talem effectũ, sed quia creando res illas propter proprium finem, consequenter fit vt habeant illam virtutem, vt verbi gratia, præter intelligentias mouentes orbes cœlestes, sunt innumeræ aliæ, quæ virtutem habent sufficientem ad eundem effectum, quæ non sunt superfluæ, quia non sunt creatæ propter illum finem, sed propter suam perfectionem, & vt Deo fruantur: inde tamen naturali necessitate consecutum est, vt omnes illa virtute polleant. Sic igitur in præsenti, non erit superfluum, cp Deus dederit intelligentiis virtutem ad transmutanda corpora ad formas, vel qualitates, si talis virtus potest esse connaturalis ipsis intelligentiis: quia non propter illam actionem præcipuè creatæ sunt, sed naturali quadam consecutione haberent virtutem ad illam. Quod si Durandus supponat talem virtutem non posse esse connaturalem angelis, bene quidem infert, superuacaneum esse dicere Deum virtutem illam præter naturæ debitum illis contulisse. Assumit verò quod probãdum erat, cuiusque rationem inquirimus, scilicet cur hæc virtus non possit esse connaturalis intelligentiis.

VII.

Diuus Thomas ergo sua ratione conatus est aliquam huius rei causam & radicem afferre: & sanè cum nobis sit ignota natura intelligentiarum, vix B potest alia ratio probabilior, aut congruẽtior excogitari. Quia intelligentiæ neque ob infinitatẽ virtutis, nec propter modum essendi habent proportionem ad transmutandam materiam ad formam, quia neque infinitam virtutem habent, neque sunt formæ corporum, sed omnino abstractæ, & habentes modum essendi longè diuersum à corporalibus rebus. Et confirmatur hoc ac declaratur, quia non est cur intelligentiæ contineant eminenter formas corporalium rerum, quia solum sunt species quædam; perfectiores quidem in essentia, tamen limitatæ & finitæ: vt autem vna species contineat eminenter aliam, non est satis quod sit perfectior illa, vt manifestè constat in speciebus rerum corporalium inter se comparatis, neque est vlla peculiaris ratio ob quam hæc eminentia intelligentiis tribuatur. Non est autem simile quod de corporibꝰ cœlestibus afferebatur, nam etiamsi cœli diuersa materia constent, tamen quatenus corporei sunt, & cõpositi ex partibus essentialibus, sunt aliquo modo eiusdem ordinis cum cæteris corporibus, vnde in aliquibus accidentibus specificam conuenientiam habent, vt in quantitate, situ, motu, & fortasse etiam in luce: ideoque maiorem proportionem habent cœli, vt per suas formas eminenter continere possint aliquas formas inferiorum corporum.

VIII.

Aliis rationibus vtitur Aristoteles contra Platonem in septimo Metaphysic. à textu 22. vsque ad 32. quæ si efficaces sunt eandem vim habent contra Auicennam, & ad confirmandam conclusionem positam. Summa rationum est, quia idea separata non potest immediatè transmutare materiam, nec aliqua intelligentia, sed solum mediante corpore cœlesti. Assumptum probat, quia idea separata est prorsus immobilis, quia est immaterialis & indiuisibilis: quod autem indiuisibile est, est per se immutabile ex sexto Physic. ergo si idea separata immediatè per se aliquid ageret, semper ageret idem, quia eodem modo manens, semper agit idem. Quod autem est principium generationis, & corruptionis rerum, oportet vt variis modis materiam immutet, & consequenter, vt in se aliquo modo mutari, atque aliter & aliter se habere possit. Vnde concludit intelligentias separatas nihil posse agere in hæc inferiora, nisi mediante motu cœli. Atque ita exponit eam rationem Soncin. septimo Metaphysicorum,

Soncin. Comment.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Soncin. Comment.

quæstione 25. ex Comment. septimo Metahysicorũ & D. Thomas quæstione sexta de potentia, articulo tertio. Mihi tamen non videtur efficax, primò quidem, quia licet ad hominem procedat ex concessis à Platone, qui ponebat ideas immobiles, vt refert Aristoteles libro primo, capite sexto, textu decimo tamen absolute supponit falsum, nimirum, intelligẽtias esse omnino immobiles: quamuis enim physico motu non mouentur, tamen motu sibi proportionato, & hoc satis est, vt nunc agant in vno loco, & postea in alio. Secundò, quia illud principium, idem eodem modo se habens semper facit idem, est verũ de agente naturali quantum est ex parte eius, non verò de agente voluntario, quod per solam voluntatem suam potest agere, vel non agere: ad quod ad summum necessarium est in agente creato, vt mutet voluntatem: sic autem euidentius est intelligentias non esse immutabiles quoad voluntatem. Tertiò etiamsi daremus esse immutabiles, & naturaliter agere, non concludit ratio contra ideas Platonis, quia ex parte passi posset oriri varietas actionis, nam idẽ agens naturale potest diuersimodè immutare passũ, si vario modo dispositum ei applicetur. Sic ergo dicent Plato, aut Auicenna motum cœli & inferiora agentia deseruire, vt ab eis proueniant variæ dispositiones materiæ, quibus positis vnaquæque idea, vel intelligentia influit formam iuxta exigentiam dispositionis, vel sua voluntate, vel naturali necessitate absque sui mutatione.

IX. Vnde non video qua consecutione inferat Aristoteles contra Platonem, quod ponens ideas immutabiles, abstulit illis efficientiam: ita enim argumentatur dicto capite sexto, libro primo textu decimo. Illatio autem nulla est, vt ex dictis patet. Nec maiorem vim habet contra ideas separatas, quam haberet contra illas prout sunt in mente diuina, sic enim etiam sunt immutabiles. Igitur contra ideas separatas efficax est illa ratio, quod non possunt esse eiusdem speciei cum formis indiuiduorũ materialium, & esse natura sua separatæ à materia: nam forma quæ natura sua est forma materiæ, & quæ natura sua est separata à materia, ita vt per se materiam informare non possit, sunt essentialiter diuersæ. Si autem non sunt eiusdem speciei: ergo idea non est ipsa natura specifica indiuiduorum, nec potest influere in materia formam talis speciei, generatione C vniuoca, vt Plato aiebat. Omitto rationes alias quibus probatur vniuersalia non posse esse in re separata à singularibus. Ex quo etiam euidenter fit, non posse esse causas efficientes illorum.

X. De intelligentiis autem ratio Diui Thomæ, prout explicata est & confirmata, videtur sufficiens. Item quia alias dici posset, quamcunque intelligentiam ad nutum suæ voluntatis posse producere ex materia, quamcunque rem & formam etiam possibilem, saltem extra speciem humanam, propter necessariam creationem animæ rationalis. Consequens autem est absurdum: ergo. Sequela patet, quia non est maior ratio de vna forma, quam de alia, cum quælibet intelligentia sit superioris ordinis respectu cuiuscunque rei generabilis, & respectu omnium graduum, qui ab illa participari possunt: si ergo hoc satis est vt possit sua virtute educere formas ex materia, satis etiam erit ad quamcunque formam educibilem de potentia materiæ. Falsitas autem consequentis constat, quia tum in naturali ratione, tum in fide nostra esset absurdissimum concedere, posse angelos quascunque res producere, & immutare ad nutum suæ voluntatis. Quomodo multi intelligunt id ad Hebr. secundo. *Non enim angelis subiecit Deus orbem terræ*. Satis enim esset illis subiectus si possent in hoc inferiori orbe quascunque res sua voluntate generare, aut corrumpere, vt rectè argumentatur Victoria, relectio. de arte magica numero 35. Vnde Diuus Thomas quæstione 17. de malo, articulo nono, ad cõuenientem ordinem vniuersi pertinere dicit, vt infima à supremis non transmutentur nisi per media, quod fit ab angelis, vt statim dicemus, applicando actiua passiuis, quem ordinem ipsi immutare non possunt. Victoria. D. Thom.

XI. Ex his ergo satis probata est assertio quoad omnem eductionem formæ de potentia materiæ & cõsequenter etiam est probata quoad substantialem generationem quæ fit per solam vnionem substantialem formæ cum materia, qualis est sola humana: quia illa vnio solum fieri potest aut ab agente disponente materiam, aut à creante animam, si vnio illa naturaliter resultat ex anima in tali corpore creata: intelligentiæ verò neutrum horum possunt in corpore naturaliter efficere: ergo nec possunt rationalem animam corpori suo vnire. Item quia alias B possent etiam hominem suscitare, separatam animã vniendo corpori. Denique, quia eadem est ratio huius vnionis, quæ productionis aliarum formarũ, quia nullo modo continetur in virtute intelligentiæ, nec formaliter, neque eminenter.

XII. Obiectio. Sed obiiciet aliquis, nam intelligentiæ creatæ nõ repugnat producere formas in materia, cò quod spiritualis sit: nam Deus est immaterialior, & tamen id potest: neque etiam repugnat quia finita sit, nam etiam forma cœli est finita, & multo minus perfecta, & tamẽ id potest: ex nullo ergo capite repugnat. Et confirmatur, nam intelligentia mediante cœlo, vt instrumento, producit aliquas formas viuentiũ: ergo etiam per se immediatè potest.

XIII. Solutur. Ad argumentum respondetur, ex neutro illorum capitum figillatim sumpto id prouenire, sed ex vtroque simul sumpto. Deus enim licet sit summè immaterialis propter summam eminentiam suam, sicut potest sua virtute materiam condere, ita potest illam formis actuare: intelligentia verò finita non habet illam eminentiam, & illa ablata non habet proportionem ad efficiendam formam in materia. Et ideo non satis est quod sit forma perfectior quã forma cœli: quia non est ita proportionata. Vnde ex eo quod sit forma perfectior, solum inferri potest habere modum operandi nobiliorem, intelligendo videlicet & amando, non verò quod per se possit efficere omnem operationem quam potest inferior forma.

XIIII. An mediante cœlo aliquis Angelus ducat Intelligentia. Ad confirmationẽ respondet Soncin. 7. Metaph. q. 25. negando consequentiam. Quia licet intelligẽtia, inquit, nõ possit efficere in materia formam in esse quieto & perfecto, potest tamen influere formã se habentẽ per modũ passionis intentionalis, sicut principale agens in instrumentũ, & huiusmodi formam, quæ potius est in fieri quam in facto esse, ait, fieri in cœlo ab intelligentia, & ideo mediãte illo vt instrumento posse efficere formas in materia, nõ autẽ immediatè. Quæ doctrina fundamentũ habet in D. Tho. variis in locis, præsertim in 2. d. 15. q. 1. art. 2. vbi citat etiam Cõmentatorẽ 11. Metaph. & Boetiũ 1. de Trinit. c. 3. in fin. Mihi tamen difficilis creditu est multis de causis. Primò, quia non loquitur cõsequẽter, nã si semel admittit intelligentiã introducere formas in materiã mediãte cœlo vt instrumento, necesse

necesse est fateatur principalem causam illius effectus esse intelligentiam: ex quo fit consequens vt intelligentia eminenter contineat talem effectum seu formam eius. Hoc autem semel posito nulla superest probabilis ratio cur intelligentia non possit per se ipsam immediatè talem formam efficere. Cur enim indigebit illo circuitu, seu illa virtute indita cœlo, si ipsa in se habet sufficientem virtutem? nam qua virtute sibi coniuncta efficit illam virtutem separatam in cœlo, & per illam agit formam, poterit ipsa immediatè agere formam. Quæ enim repugnãtia afferri poterit ob quam non possit agere formam in esse quieto (vt ait) possit autem efficere formam in illo esse fluente, cum tamen hæc sit actiua permanentis seu quietæ formæ? Accedit, quod illa qualitas fluens impressa cœlo ab intelligentia, gratis est conficta, nec satis explicari potest, cur vocetur intentionalis & fluens, nisi quia fortasse ponitur pendens in fieri & conseruari ab intelligentia: sed hoc non tollit veram rationem qualitatis realis, & permanentis. Quare si potest intelligentia hanc qualitatem in cœlo producere, poterit etiam quamcunq; aliam. Nam cur non? Et maximè poterit per se immediatè efficere lumen in aere, vel influentias cœlestes in terra: nam hæ qualitates etiam sunt quasi instrumentariæ & fluentes in illo sensu. Deniq; iuxta doctrinam in superiorib. datam, illa instrumentaria virtus accidentalis non sufficit, vt per se sola sine actuali influxu agentis principalis, vel alicuius qui suppleat vicem eius inducat in materiã substantialem formam: ergo si intelligentia per se ipsam nõ potest influere, sine causa fingitur illa instrumẽtaria qualitas superaddita cœlo omnino ab extrinseco. Respondeo igitur, negando antecedens, intelligentia enim nihil agit in cœlo nisi motum, neque aliter illo vtitur ad agendum quam applicando illud, vt suis naturalibus virtutibus operetur. Quod supra etiam tactum est disput. 18. sect. 3.

De virtute intelligentiarum ad mouenda corpora.

XV. Dico secundò. Intelligentiæ creatæ vim habent & efficaciam vt moueant corpora locali motu, & non alio motionis genere. Hæc posterior pars sequitur ex priori assertione à sufficienti partium enumeratione, quia præter motum localem, gene- C rationem, & alterationem, nulla est actio, aut mutatio propria præter augmentationem, de qua eadem est ratio quæ de alteratione, & generatione, tum quia etiam terminatur ad quandam formam: tum etiam quia augmentatio media alteratione & aggeneratione perficitur. Vnde mirum est, cum prior conclusio in doctrina Diui Thomæ tam certa sit, cur de hac exclusiua parte dubitent aliqui eius discipuli, dum agunt de modo quo angeli sunt in loco. Præsertim Ferrar. 3. contra Gentes capite 68. vbi Ferrar. affert testimonium Diui Thomę in primo distinctione tricesimaseptima quæstione tertia, articulo primo, dicentis, angelum efficere in corporibus vel lumen, vel motum, vel aliquid eiusmodi. Sed dubium non est quin aliæ partes huius disiunctionis retractatæ sint à Diuo Thoma, vbicunque nostram primam conclusionem docuit.

XVI. Prior autem pars certa est in Philosophia, & multò magis in Theologia. Philosophi enim docent intelligentias mouere localiter corpora cœlestia. Theologi autem docent intelligẽtias assumere corpora & mouere illa, & ex diuina Scriptura passim id constat. Neque oportet dicere angelos semper id facere virtute aliqua supernaturali, vt instrumenta Dei, tum quia neque effectus id postulat, neq; Scriptura semper id narrat, vt aliquid miraculosum & supernaturale, tum etiam quia non solum boni angeli, sed etiam mali id faciunt, quibus non datur ad hoc supernaturalis virtus, cum ea potestate frequẽtius vtantur ad decipiendos, & tentandos homines, vt ex libr. Exodi, Iob, & aliis passim constat. Ratio autem est, quia motus localis corporum non excedit virtutem actiuam intelligentiarum. Dices, si alteratio materialis excedit vim actiuam intelligentiæ, cur non etiam motus localis? Præsertim cum secundum Philosophos motus localis perfectior sit. Respondetur primò, motum localem dici perfectiorem, quia minus transmutat mobile: vnde fit, vt in perfectissimis rebus creatis etiam incorruptibilibus reperiri possit: non verò dicitur perfectior, quia semper maiorem afferat perfectionem mobili: nam per alterationem fieri potest qualitas aliqua, quæ maiorem perfectionem addat substantiæ, vel quantitati, quam præsentia localis quæ fit per motum. Vnde ex hoc capite potius sumi potest non- B nulla ratio differentiæ: primò, quia motus localis, eò quod minus transmutat materiam, facilius fieri potest quam alteratio: vnde videmus etiam ab homine posse aliquo modo fieri. Secundò, quia motus localis potest aliquo modo in ipsis etiam intelligentiis reperiri: vnde mirum non est, quod sicut habent virtutem ad se mouendum, ita etiam per eandẽ possint corpus de vno loco in aliũ transferre.

Præterea fuit necessaria hæc virtus intelligentiis, XVII. vt possent aliquam connexionem & societatem habere cum hoc mundo corporeo quod ad perfectam vnitatem, & conuenientem gubernationem eius fuit expediens. Maior declaratur, quia secluso motu locali, nihil omnino agere possent intelligentiæ in res corporales, neque etiam ab eis pati naturaliter. Rursus nec continerent illas, neque continerentur ab illis. Deniq; nullo modo possent eas administrare. Atque ita tollitur omnis connexio, & habitudo, quæ ad aliquam vnitatem, vel gubernationem pertineat. At verò mediãte motu locali habere possunt intelligentiæ aliquam causalitatem in res corporeas. Primò quidem mouendo cœlos: quorum varij mo- C tus & influentiæ sunt causa perpetuæ durationis generationum & corruptionum in his inferioribus. Secundò applicando actiua passiuis, secluſa enim virtute ad per se alterandum, vel generandum corpora, hoc tantum modo possunt rerum generationes & corruptiones procurare, aut etiam impedire. Qui quidem modus licet in genere physico pertineat ad causam per accidens, tamen in genere artificioso & morali reputatur aliquo modo per se, & ideo fuit valde necessarius in vniuerso, vt tam res naturales, quam humanæ possent aliquo modo per intelligentias administrari: de qua re legi potest D. Thom. 1. p. q. 110. & quæst. 113.

Corollaria ex præcedenti assertione de custodia angelorum.

XVIII. Atque hinc constat primò qua ratione verum esse possit, quod non solum Sancti Patres, sed etiam Philosophi cognouerunt, intelligentiis mandatum esse aliquo modo curam rerum huius vniuersi. Nam, vt omittamus motus cœlorum, diuersas rerum species custodiunt, & varias partes,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Plato. aut orbis regiones tuentur. Sic Plato in Timæo affirmat Deum vniuerso mundo præfecisse dæmones, id est angelos, qui regant tanquam ductores gregum, totum genus humanum iuxta distributiones suas, quas assignauit eis Deus: quod obseruauit Eugub. lib. 5. cap. 12. & multa similia refert Clemens Alex. lib. 5. Stromat. ex Orpheo, Menandro & aliis. Quos dicit agnouisse etiam singulis hominibus singulos angelos datos esse in custodiam, & libro sexto, in fine dicit per gentes & ciuitates esse distributas angelorum præfecturas. Similia de Socrate & Platone

Eusebius. refert Eusebius libro tertio de præparatione capite septimo, qui multa etiam de eadem re tractat libro quarto de demonstratione capite sexto, septimo, &

Epiphan. Chrysost. Damas. August. 9. & libro 7. capite 2. & Epiphanius, contra hæres. in 51. & Chrysostomus homil. 4. ad Coloss. Damas. libro 2. capite 3. *Prout à summo* (inquit) *illo opifice destinati, & collocati sunt, certas quisque terræ partes custodiunt gentesque & regiones tuentur, ac res nostras gubernant, nobisque opem ferunt.* Et Augustinus 8. Genes. ad liter. capite 24. & 3. de Trinit. capit. 4. & lib. 83. q. in 79. ita hoc confirmat, vt dicat, vnicuique rei visibili angelicam potestatem esse præpositam. Quod e-

Psalm. 33. & 90. Ad Hebr. 1. Daniel. 10. tiam confirmat Gregor. 4. dialog. capite 5. & Origenes homil. 13. in Numer. Qui patres aliquibus testimoniis Scripturæ moti sunt ad hoc dogma tradendum, vt Matth. 18. Apoc. 7. & 14. & aliis. Philosophi verò aliqua fortasse traditione, vel communicatione cum fidelibus sui temporis id receperunt: nam sola ratione naturali id sufficienter demonstrari nō potest: quamuis satis consentaneum rationi sit vt Deus hæc inferiora per superiora gubernet, ac regat, quoad commodè fieri possit.

XIX. Hæc autem administratio, quæcunque illa sit, nō potest ab angelis nisi medio locali motu exerceri, quia, vt ostensum est, aliam actionem in corpora nō habēt: hic autem motus sufficit, vt applicādo quasdam res, & remouendo alias, rerū cursum promoueant, aut impediant. Item mediante hoc motu interdum sunt ministri diuinæ iustitiæ, destruendo & cōburendo ciuitates, aut homines etiā occidendo. Legatur August. lib. 2. cont. aduers. leg. & Proph. c. 11. Præterea mediante hoc motu efficiunt quædam quæ apparent mirabilia: non quia sint vera miracula, aut supernaturalia opera, hæc enim excedunt naturalem facultatem, tam ipsarum intelligentiarum, quam omniū causarum quæ per illas applicari possunt; sed q̄ intelligētiæ naturali cognitione perspectam habeant vniuscuiusq; rei naturalis virtutē, & materiæ dispositionem, & omniū astrorum influxū, & aspectum: vnde si omnia obseruent, vt facillimè possunt, & citissimè omnia applicent, facere posśūt, vt inusitati effectus, vel in re, vel in modo, præter frequentem cursum naturalium causarum fiant, & ideo hominibus miraculosi videantur. Atque hoc modo magi ope dæmonum operantur effectus qui humanam facultatem excedere videntur, vt notat Augustinus 3. de Trinit. capite septimo, & octauo,

August. Origen. D. Thom. & libro 83. quæstione in 79. & 20. de Ciuit. capi. 29. & libro 11. capite 11. Origen. homil. 13. in Marc. D. Thomas quæstione 6. de potentia. articulo quinto. Nec mirum est, quod angeli hæc possint: nam homines etiam sapientes per veram artem applicando diuersas causas & materias interdum aliqua faciunt quæ aliis videntur prodigiosa: cum tamen veram habeant rationem naturalem: quanto ergo maior est angelorum scientia, & potestas velociter, & quasi inuisibiliter applicandi res naturales, tanto maior A est in hac parte eorum industria. Quanquam etiam meritò aduertat Diuus Augustinus libr. 18. de Ciuitate capite 16. 17. & 18. hæc opera quæ arte dæmonum fiunt, sæpè non esse vera, sed apparentia tantum, aut per imaginationem, aut per illusionem sensuum humanorum. Nam interdum effectus tales sunt, vt etiam per applicationem naturaliū causarum ab angelis fieri non possint, vt quod corpora humana in corpora brutorum conuertantur, quod cum Augustino notauit D. Thom. dicta quæstione sexta de potent. articulo quinto ad sextum & quæstione 16. de malo artic. nono ad secundum, qui etiam videri potest Secunda secundę, quæst. 95. & quę Victoria tractat resect. de Magia. Victoria XX.

Denique per hunc solum localem motum possunt intelligentię commercium habere cum hominibus mortalibus, eos alloquendo, vel ad bonum & malum incitando: quod quidem esse in potestate naturali intelligentiarū, apud omnes etiam gentiles receptissimum est, vt ex hactenus dictis satis constat. Quod verò id facere non possint nisi per localem motum, patet, quia cum non possint immedia-

B te imprimere corporib. formas aut qualitates, multo minus poterunt imprimere sensibus internis aut externis proprios actus, aut species, vel phantasmata, atque eadem vel maiori ratione non possunt in intellectu, aut voluntate immediatè imprimere actus, vel alias qualitates spirituales: ergo solum possunt ad homines loqui mediante motu locali, vel proponēdo obiecta sensibilia externis sensibus, vel interius excitando phantasmata, attrahendo sensitiuos spiritus, vel alterādo organum interioris sensus, applicando actiua passiuis, vel aliter immutando humores corporis, quibus mediantibus solent spiritus vitales, aut phantasmata excitari. De qua re legi potest Diuus Thomas 1. par. quæstione 111. & alij Doctores in 2. dist. 8.

Qualis facultas sit virtus motiua intelligentiarum.

EX his ergo satis constat quam sit intelligentiis necessaria virtus ad mouendum localiter corpora. Solet autem de hac virtute motiua queri quid sit in ipsis intelligentiis: multi enim censent nihil aliud esse quam voluntatem intelligentiæ, quæ per

C se ipsam efficax est vt volendo efficiat motum. Ita indicat Durandus in primo distinctione 45. quæst. secunda: tenet Soncin. 12. Metaph. quæst. 35. & probat, quia in re intellectuali non est alia facultas nisi intellectus & voluntas, quia in ea tantum sunt potētiæ rationales: sed intellectus non potest habere rationem potentiæ motiuæ, tum quia solum remotè concurrit dirigendo voluntatem, tum etiam quia non operatur quasi impellendo & tendendo ad rem prout in se est, sed trahendo rem ad se: ergo potentia motiua non potest esse alia nisi voluntas. Et confirmatur, quia alias in anima separata esset talis potentia motiua. XXI. Aliqurum opinio. Durand. Soncin.

Hæc sententia est probabilis, tamē suppositis quę suprà dicta sunt de omni potētia primæ causę, quod scilicet sit ratione distincta à voluntate eius, probabilius videtur hanc potentiam non esse voluntatem angeli, sed specialem virtutem actiuam talis motus per actionem propriè transeuntem. Nam si diuinū velle, vt sic præcisè conceptum, non operatur ad extra, nisi modo nostro intelligendi applicando potētiam quam ad operandum extra se habet: multò minùs poterit voluntas creaturæ per solum suum velle immuta- XXII. Iudicium authoris.

immutare res alias. Item, quia voluntas angeli nō ef- A ficit motum cœli, verbi gratia, per suum velle tanquam per actionem, quia illa actio est in passo, vt etiam ibi Soncinas admittit & alibi probandum est, nec tanquam per principium agendi, quia actus immanens vt Aristoteles docuit nono Metaphysic. nō est operatiuus extra operantem per se, & tanquam propria virtus agēdi: nec est cur hoc tribuamus huic volitioni magis quam aliis. Præterea anima rationalis non potest hoc modo mouere per suum velle proprium corpus sibi coniunctum: sed solum imperando, seu applicando potentiam motricem: ergo neque angeli poterunt hoc modo mouere externa corpora: nam licet simpliciter maior sit vis intelligentiarum quam animæ: tamen proportionate maius videtur esse dominium animæ in proprium corpus, vel certè nulla potest assignari sufficiens ratio ob quam voluntas animæ non habeat hanc immediatam efficaciam in suū corpus, nisi illa quæ sumitur ex diuersitate actionum, nam cum motio localis sit actio omnino diuersa ab appetitione, requirit facultatem distinctam. Hæc autem ratio cūdem locum habet in intelligentiis: est ergo in eis etiam hęc B facultas diuersa ab intellectu, & voluntate. Neque obstare potest, quod intelligentia per voluntatem efficaciter velit mouere, nam etiam per voluntatem efficaciter vult intelligere: ex quo nō sequitur quod per voluntatem intelligat, sed quod per voluntatem applicet potentiam intelligendi. Denique voluntas creata non est per se actiua alicuius effectus ad extra, sed solum in quantum habet potentiam, & facultatem proportionatam sibi subiectam. Vnde etiam ad se mouendum est mihi probabilius angelum habere propriam virtutem motiuam distinctam à voluntate propter eadem rationes.

XXIII. Quocirca licet in re purè intellectuali nulla sit potentia actiua actione immanente præter intellectū & voluntatem, tamen potentia executiua, & actiua actione transeunte esse potest distincta. Quæ potentia licet ex se non sit rationalis, tamen subesse potest in operando potentiæ rationali, & hoc satis est, vt in natura intellectuali locum habere possit. Atque hanc sententiam insinuare videtur Diuus Thomas quodlibeto non. articulo decimo, ad 2. cum ait, angelum mouere corpus per imperium, non tamen sine virtute actiua, & quæstione sexta, C de potentia articulo septimo, ad. 12. dum ait, imperium angeli requirere executionem virtutis. Et per hæc responsum est ad fundamentum Soncinatis. Ad confirmationem autem de anima separata respondetur, argumentum illud commune esse, siue potentia motiua sit voluntas, siue specialis potentia. Negatur ergo consequentia, quia anima est natura sua forma corporis: & ideo ad illud habet limitatam virtutem & proprium modum, scilicet, suppositā informatione: & ideo postquam est separata, nullum corpus mouere potest, sed se ipsam tantum, ad quod etiam habet potentiam à sua voluntate distinctam propter eandem rationem.

Imprimantne angeli impetum dum mouent.

XXIV. RVrsus verò inquiri potest circa hanc facultatem, an intelligentia ad mouendum corpus imprimat in illo impetum distinctū ab ipso motu. Aliqui enim sentiunt, sicut homo imprimit impulsum, dum mouet aliquod corpus, ita etiam angelū, quia motus localis non videtur aliter posse fieri. A Quod si obiicias, quia ille impetus est quædam qualitas: respondent, verum quidem esse, tamen esse totam ordinatam ad efficiendum motum localem, tanquam participationem quandam virtutis motiuæ existenris in principali motore, & ideo eiusdem virtutis esse posse producere hanc qualitatem, & motum localem, & quoad hoc esse diuersam rationem de hac & de cæteris qualitatibus. Et potest facile defendi hic dicendi modus.

Fortasse tamen non est necessarium, vt angelus XXV. quando immediatè mouet corpus, imprimat ei impulsum, sed immediatè ipsum motum & nihil aliud. Ratio est, quia impulsus solum ponitur vt sit instrumentum mouentis quando separatur à mobili: ergo quando mouens, immediate adest, & in se habet sufficientem vim motiuam, non indiget impulsu tanquam instrumento separato quo moueat. Nec verò talis impulsus est de necessitate motus localis: alias nec Deus ipse posset mouere corpus nisi imprimendo illi impulsum, quod videtur ridiculum & gratis dictum: cur enim non poterit Deus efficere in corpore solum localem motum absque

B alio nouo effectu? Si ergo hic impulsus ex parte ipsius motus non est necessarius, neque etiam erit ex parte mouentis: quia & in se habet sufficientem virtutem, & est immediatus mobili. Nulla est ergo ratio vel necessitas imprimendi talem impulsum. Sicut angelus mouendo se, non imprimit suæ substantiæ impulsum, sed motum: quid enim necesse est multiplicare entia, aut instrumenta sine causa? Idem ergo erit mouendo cœlum verbi gratia quia similiter habet proportionatam virtutem & præsentiam. Denique declaratur, quia cum angelus mouet, non est necesse vt velit imprimere impetum, sed tantum vt velit mouere, nam ad hoc habet sufficientem virtutem, & ille effectus motionis localis est de se factibilis absque alio: ergo tunc efficiet angelus solum motum absque alia priori qualitate vel impulsu: ergo verisimile est semper sic mouere: quia frustra faciet per plura, quod potest facere per pauciora. Imò verisimile etiam est non posse aliter mouere, quando immediatè per se mouet, nam si per vnum corpus moueat vel impellat aliud, per illud poterit imprimere impetum, quia hæc actio proportionata est corporibus. At verò quan-

C do angelus per se immediate mouet, videtur superflua, & improportionata illa actio, vt coniecturæ factæ suadent. Atque hoc etiam modo generalius defenditur angelos nullam qualitatem per se posse corporibus imprimere.

Quanta sit vis motiua intelligentiæ.

TAndem inquiri potest quanta sit vis motiua XXVI. intelligentiarum. Sed hoc dubium satis tactum est superius tractando de finita perfectione angelorum. Solum illud aduertendum est, hic posse nonnullam ingerere difficultatem, si fortasse appareat, tantam esse hanc virtutem intelligentiæ, vt per illam possit quascunque res corruptibiles destruere, vel applicando actiua possiuis, vel certè eas diuidendo aut conterendo per velocissimum motum. Ex quo fieri videtur, spectata sola natura cuiusuis intelligentiæ, esse in potestate eius destruere totum hunc mundum inferiorem, eiusq; ordinem immutare, & eleuare v. g. totam terram vsque ad cœlum, & cœlum ipsum velocius, vel tardius agitare, quæ videntur valde absurda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXVII. Ad hæc autem respondet D. Thom. quæst. 16. de malo art. 9. ad 7. licet angelus moueat per voluntatem, habere ex natura sua definitum modum ac potestatem mouendi, quam non potest excedere etiã si velit: & articulo 10. ad 8. addit, non sequi posse angelum mouere totam terram, quia non est proportionatum naturæ eius, vt mutet ordinem elemẽtorum mundi. Sed nihilominus negari non potest, quin nudè cõsiderata virtute intelligentiarum, sufficiens esset per motum localem ad euertendum totum vniuersum, quantum ad ordinem & compositionem eius. Considerata tamen illa potentia, vt est sub legibus prouidentiæ diuinæ, non potest eum ordinem immutare, vt verbi gratia non potest facere vt detur vacuum, quia licet possit remouere vnũ corpus à suo loco, non potest tamen simul impedire ne aliud illi succedat, non ex defectu intrinsecæ virtutis absolutè consideratæ, sed quia non potest non subesse legibus creatoris. Et similiter qua potestate angelus mouet primum mobile ab oriente in occidens, posset illud mouere ab occidente in oriens, nisi obstaret ordo à creatore positus. Atque hoc modo intelligenda est prædicta sententia, quam his verb. declarauit Augustinus 18. de Ciuitate capite 18. *Firmissime credendum est omnipotentem Deum omnia posse facere quæ voluerit, nec dæmonem seu angelum aliquid operari secundum suæ naturæ potentiam, nisi quod ille permiserit.*

XXVIII. Vltimo ex dictis facilè constat, posse etiam vnũ angelum efficienter mouere localiter alium angelũ virtute naturali. Quod addo, quia certum est, virtute supernaturali posse angelum beatum mouere vel detinere dæmonem, etiam natura superiorem: sicut è conuerso ex eodem ordine supernaturali oritur, vt prauus angelus nullam similem actionem possit habere in bonum, etiamsi in natura illo sit inferior. Sed hæc ad Theologos spectant. Considerãdo igitur intelligentias in pura natura, videtur certa assertio posita, quia qua virtute angelus mouet se ipsum, potest mouere alium, cum possit etiam mouere corpus: videtur enim esse maior proportio inter ipsas intelligentias inter se, quam cum corporibus. Item mouere possunt animas separatas: ergo & alias intelligentias.

XXIX. Loquimur autem de motione non solum morali, quæ est per imperium, sed etiã de illa quæ est per propriam efficientiam, & impressionem ipsius motus. Quapropter si intelligentia superior ad inferiores in natura comparetur, conclusio absolutè & sine restrictione vera est, quia non potest inferior superiori resistere, at verò è contrario de inferiori circa superiorem loquendo, limitatione indiget, nimirũ, si superior non resistat, sed moueri se sinat: nã si resistat, cũ sit superioris virtutis, nõ poterit ab alia vinci. Et hæc sint satis de hoc motu, de quo quid sit, latè tractant Theologi, & fortasse aliquid attingemus infra disputando de vbi, & quanto.

XXX. De alia verò actione intentionali certum est, non posse vnam intelligẽtiam immutare aliã ad formas intentionales pro suo arbitratu, & absoluta potestate: quod à fortiori probari potest ex dictis de immutatione corporalis materiæ ad formam. An verò per modum obiecti intelligibilis actu, possit saltem sui vel suorũ actuũ speciem imprimere, vel vna intelligẽtia in aliã, vel in animã separatã, res est quæ longa indiget disputatione, Theologorum propria, & à nobis aliquid supra tactum est disp. 18. sect. 5. Et ideo de intelligentiis creatis hæc dixisse sufficiat.

DISPVTATIO XXXVI.

De substantia materiali in communi.

SVbstantiæ consideratio, quatenus ad Metaphysicum spectare potest, in huius membri seu cõmunis rationis contemplatione terminatur: nam inferiora omnia quæ sub materiali substantia continentur, sunt infra metaphysicam abstractionem, & ideo non ad Metaphysicum, sed ad Philosophum naturalem pertinent. Imò, per se ac directè loquendo, etiam substantia materialis vt sic, cadit sub obiectum totius Philosophiæ naturalis: imò fortasse est proprium & adequatum obiectum illius scientiæ, vel partis philosophiæ, quæ in libris Physicorum continetur. Tamen, vt in disputatione proœmiali dixi, etiam est metaphysici muneris aliquid de substantia materiali secundum hanc præcisam rationem eius contemplari, tum vt perficiat & exactè declaret diuisionem substantiæ in immaterialẽ & materialem, quam solus metaphysicus tradere & explicare potest: tum maximè vt ipsam rationem quidditatis in hac substantia explicet, & fines proprios Philosophicæ considerationis præscribat, sumque obiectum illi tribuat, & principia quibus vti debet, ad propriam & specificam essentiam vniuscuiusque materialis substantiæ inueniendam.

Sunt autem tam multa à nobis dicta in superioribus de materiali substantia, vt vix aliquid dicendum superfit. Dictum est enim inprimis Disputatione 13. & 15. de principiis intrinsecis huius substãtiæ, quæ sunt materia & forma, quoniam hæc inter causarum genera computantur: nec potuit commodè vnius rationis consideratio ab alia seiungi. Dictum deinde est Disputatione 18. de vi agẽdi huius substantiæ, quia necessarium fuit ad plenè considerandam vim & rationem causæ efficientis, & ibi consequenter tactum est (quantum Metaphysica patitur) de modo generationis & effectionis talis substantiæ: quia hæc sunt quasi correlatiua, & necessariò connexa cum causarum cõsideratione. Dictum est præterea Disputatione 30. de existentia huius substantiæ, & quo modo ab eius essentia distinguatur. Ac denique dictum est de supposito eius, & de distinctione inter ipsum & naturam in materialibus substantiis in Disput. 34. De proprietatibus autem realibus huius substantiæ, quantum ad nos etiam spectat, dicturi sumus inferius cum de accidẽtibus disputabimus, vt in initio præcedentis disputationis tactum etiam est. Quocirca hîc solum pauca addemus, quæ ad essentialem rationẽ huius substantiæ magis declarandam pertinere videntur: nimirum, in quo hęc ratio essentialis consistat, & quid ad illam conferant materia & forma, vel sigillatim, vel simul sumptæ.

SECTIO I.

Quæ sit essentialis ratio substantiæ materialis, & an eadem omnino sit cum ratione substantiæ corporeæ.

I. Quid nomine substantiæ materialis.

QVod attinet ad quid nominis, constat substantiam materialẽ illam esse quæ materia & forma constat, siue forma illa materialis sit, siue spiritualis, dummodo sit vera forma materiæ. Substãtia verò corporea dicitur illa, quæ natura sua habet hanc

hanc corporeã molem, quæ à nobis nec cõcipi, nec explicari potest, nisi per hanc extẽsionem partium, quam experimur in substantiis sensibilibus, ratione cuius extensum locum occupant, & vna pars à suo loco alteram excludit, & vna substantia alteram. Et quia hęc extensio à quantitate prouenit, vt infrà videbimus, ideo substantiam corpoream vt sic per ordinem ad quantitatem definimus, dicentes esse illam substantiam, quæ est capax trinæ dimensionis, siue secundum se totam, id est secundum materiam & formam ita extendi possit, siue tantum secundum materiam.

II. Quomodo se habeant ratio substãtiæ materialis & ratio substãtiæ corporeæ.

Deinde, quod ad rem spectat, probatum est in superioribus, substantiam materialem & corporeã in re idem esse, & reciprocè dici: nulla est enim substãtia corporea, quæ ex materia & forma non constet, neque vlla est substantia, materia & forma constãs quæ corporea & quanta non sit, saltem ratione materiæ. Non possumus autem negare, quin secundum mentis præcisionem alia sit ratio substantiæ materialis vt sic, & substantiæ corporeæ vt sic: quia stante illo conceptu, & illa definitione substantiæ materialis, nimirum, quod constet materia & forma, seu actu & potentia substantialibus realiter distinctis, adhuc dubitat intellectus an omnis huiusmodi substantia corporalis sit, ita vt hoc sit de intrinseca ratione eius: nec solum in hoc reperitur præcisio intellectus, sed etiam inuenti multi sunt qui id negauerint. Et similiter è contrario, stante illo cõceptu substantiæ corporeæ supra à nobis descripto, adhuc etiam dubitat mens an omnis substantia talis constet materia & forma, nec defuerunt qui id negauerint. Sunt ergo illæ rationes saltẽ secundum mentis præcisionẽ distinctæ. Et hinc oritur dubitatio, quæ illarũ sit essentialis substantiæ materialis: essentialis (inquam) nõ tantum secundum rem, sed etiã secũdum nostrã rationẽ intelligendi. Dubitari etiã potest an vna illarum rationum sit de se abstractior, & vniuersalior quam alia, saltem secundum rationem.

III. In qua re varij possunt excogitari dicendi modi, vnus est rationem substantię corporeæ ex se vniuersaliorem esse, quia non repugnat intelligi substantiam corpoream absque physica cõpositione partium essentialium, etiamsi fortasse repugnet in re ipsa dari. Vel è conuerso substantiam ex materia cõstantem esse quid vniuersalius, quam substantiam quantam seu corpoream: quia ex vi cõceptus substãtię materialis vt sic, significatur aliquid cõmune & indifferens. Vtraq; pars huius sententiæ eam habet probabilitatẽ, quam habẽt sententiæ asserentes posse dari substantiã materialẽ & incorporeã, vel è cõuerso corporeã, & nõ constantẽ ex materia, tamen à nobis nulla probabilitate defendi potest, suppositis quę supra dicta sunt de necessaria connexione & reciprocatione materię & quantitatis, & quæ etiam diximus tractando de vniuersalibus. Repugnat enim rationem aliquã conceptã ex solo modo significandi & cõcipiendi esse vniuersalem, si tali rationi conceptæ repugnet cõmunicari pluribus: cum in opposita nõ repugnãtia ratio vniuersalitatis cõsistat, vel fundetur. Ideo enim vera ratio deitatis seu Dei non põt esse vniuersalis, quantumuis communi nomine significari videat, quia ei repugnat in multis speciebus aut indiuiduis reperiri. Sic igitur pari proportione repugnat, vnam rationem conceptam esse vniuersaliorem alia, si repugnat alicui rei communicari vnam, cui non communicetur alia, & è contrario, quia hoc est directè contra rationem maioris vniuersalitatis. Si ergo non solum de facto illæ duæ rationes semper reperiuntur coniunctæ, sed etiam de possibili habent illam intrinsecam connexionẽ, & reciprocationem omnino inseparabilem, nõ potest vna concipi vt vniuersalior alia, quamuis possit vna præscindi ab alia, quia vniuersalior conceptus non solum dicit præcisionem vnius ab alio, sed etiã aptitudinẽ & nõ repugnantiam essendi absque alio.

IIII. Propter hoc igitur dici aliter potest, licet conceptus substantiæ compositæ ex materia & forma absolutè non sit vniuersalior conceptu corporis, & quasi medius inter substantiam in communi & corpus: hoc enim tantum sufficienter concludit discursus factus, nihilominus tamen in hoc differre conceptum substantiæ materialis à conceptu corporis, quod substantia materialis vt sic solum dicat ipsam rationem substantiæ quæ est in corpore, quæ quodammodo medium quoddam est inter substantiam in communi & corpus. Nam substantia in communi dicit substantiam simpliciter abstractam & indifferentem ad materialem, & immaterialem: corpus verò dicit determinatè quandam substantiam vt constitutam per differentiam subalternam corporis, substantia verò vt coniuncta differentiæ corporis nec dicit substantiam cum totali indifferentia, nec formale illud constitutum per differentiã corporis, sed ipsam rationem genericam vt in tali specie existentem. Aliud est enim considerare animal in homine, & aliud considerare hominem vt sic, vel animal absolutè. Sed licet in communi verum sit, posse rationem genericam & specificam illis omnibus modis concipi: tamen in præsenti falsum videtur, substantiam materialem vt sic, significare solam communem rationem substantiæ illa media ratione conceptam. Primò quidem, quia genus quando illo modo concipitur, non concipitur vt totum aliquod vniuersale aut actuale, sed solum vt pars materialis Metaphysica substans tali differentiæ, & illi actu cõiuncta. Substantia autem materialis non dicit solam communem rationem substantiæ hoc modo conceptam, sed dicit quoddam totum seu actuale constitutum sub substantia in communi, per differentiam illam, scilicet *materialis* vel etiã dicit totũ vniuersale complectens sub se omnes substantias materiales, & confusè dicens totam essentiam earum: ergo. Secundo, quia ratio generica in specie aliqua cõsiderata non includit intrinsecè aliquam differentiã essentialẽ, quam non includat eadem ratio generica absolutè sumpta, sed cõnotat tantum coniunctionẽ ad talẽ differentiã: at verò substãtia materialis addit intrinsecè differentiã essentialẽ supra substãtiam in cõmuni, ergo non tantum dicit cõmunem rationem substãtiæ quatenus est in corpore. Minor probatur, quia substantia materialis intrinsecè & essentialiter cõstituitur p differentiã *materialis*, & per illam etiam differt à substantia immateriali.

V. Obiectio. Obiiciet aliquis, quia corpus metaphysicè cõponitur ex substantia & corporeo: ergo necesse est vt substantia quatenus est in corpore, & metaphysicè componit illud, dicat aliquod compositum ex materia & forma, ergo substantia materialis nihil aliud significare potest nisi substantiam in communi secundum esse quod habet in corpore. Prima consequẽtia approbatur, quia substãtia in cõmuni, quatenus est in corpore, est substãtia cõpleta, quia hoc est de ratione substãtię in cõmuni: ergo est substãtia cõposita, qa in corpore nulla est substãtia vel ratio substantiæ cõpletæ, quæ sit simplex, id est non cõposita

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex actu & potentia realiter distinctis: quia omnis A entitas hoc modo simplex quæ est in corpore est substantia incompleta: ergo corpus ipsum etiam quatenus est substantia, vel è conuerso substantia ipsa, prout hanc communem rationem habet in corpore, habet illam compositam ex materia & forma: ergo recte dicebatur, substantiam materialem vt sic in hoc differre à substantia corporea vt sic, quod nõ dicit intrinsecum gradum corporeitatis, sed gradũ substantiæ prout est in corpore. Et confirmatur, nã corpus de prædicamento substantiæ, physicè dicit compositum ex materia & forma substantialibus in communi, & illamet essentia metaphysicè componitur ex *substantia* & *corporea*, quæ ratio substantiæ, nec soli materiæ conuenit nec soli formæ, quia sunt substantiæ incompletæ, illa verò ratio dicit substantiam completam: ergo illa ratio substantiæ completæ prout est in corpore, est composita ex materia & forma: ergo hæc ratio substantiæ est quæ importatur nomine & conceptu substantiæ materialis.

VI. Respondetur, committi quandam æquiuocationem in argumentis, transeundo ab ipsa re prout in re existit ad rem prout conceptam seu præcisam per B intellectum. Nam in re concludit argumentum in substantia composita non reperiri rationem substãtiæ completæ vt sic, nisi per compositionem materiæ & formæ. Quo sensu verum est, ipsam communem rationem substantiæ completæ prout est in corpore, consurgere ex substantiis incompletis materiæ & formæ. Nihilominus tamen verum est, rationem substantiæ completæ vt sic abstrahere ab huiusmodi compositione, ita vt si præcise hanc rationem substantiæ consideremus, etiam in corpore non habeat ex hac communi ratione, quod per cõpositionem consurgat. Vnde hoc sensu negandum est, rationem substantiæ in communi includere in conceptu suo metaphysico compositionem materiæ & formæ. Quod patet, quia ex vi huius conceptus nihil amplius intrinsecè includit quam includat angelus quatenus substantia est: aliàs corpus & angel⁹ non cõuenirent vniuocè in ratione substãtiæ.

VII. Solutio. Vnde ad argumentum in forma respondetur distinguendo consequens primę consequentiæ, scilicet aut secundum rem, aut secundum præcisum cõceptum: secundum rem verum est ipsam rationem substantię completę quæ est in corpore, esse compo- C sitam ex materia & forma: quod bene ostendũt probationes ibi factæ. At verò secundum præcisionem nostri conceptus non est verum, rationem substantiæ cõpletæ, etiam in corpore, includere in suo præciso conceptu compositionem materiæ & formæ: alias nõ esset similitudo vniuoca inter corpus & spiritum secundum talem rationem. Neq; contra hanc partem vrgent probationes adductæ, nam apertè procedunt de re ipsa secundum se, non verò vt sic præcisè concepta. Vnde de illa sic loquendo, etiam concedimus talem rationem substãtiæ prout est in corpore non esse simplicem, negamus tamen vt sic esse compositam, ratione enim præcisionis nostri intellectus abstrahit ab vtroque, & solum dicit ratione entis per se completi: quod ex se nec compositionem habet, nec simplicitatẽ: licet in re semper habeat alterum horum iuxta differentiam cui adiungitur.

VIII. Quia vero negare non possumus quin communis ille gradus metaphysicus substantiæ adiunctus tali differentiæ, scilicet *corporea*, non solum ex physica compositione in re consurgat, sed etiam concipi possit secundum id quod in se habet, licet nõ ex se, sed quasi ex consortio talis differentiæ, idcirco addendum videtur, in gradu illo vt sic cõcepto in corpore includi quidem materiam & formam, non tamen vt materia & forma sunt, sed vt substantiæ incompletæ. Possunt enim hi duo gradus in materia & forma ipsa præscindi: conueniunt enim inter se in ratione substantiæ incompletę, distinguuntur tamẽ in propriis rationibus. Cum ergo substãtia prout est in corpore solum dicat rationem substantiæ completæ coniunctam differentiæ corporis, etiamsi intelligamus ibi non esse sine compositione materiæ & formæ, tamen in illa præcisa ratione nondum cõcipimus compositionem materiæ & formę vt sic, sed ad summum quod illa substantia coalescit ex substãtiis incompletis quæ in illa sunt. Atque ita etiam fit, vt substantia materialis non possit dicere solam illam rationem substantiæ secundum quod est in corpore, quia substantia materialis expresse & intrinsecè dicit substantiam compositam ex materia & forma vt tales sunt, quas non dicit ratio substantiæ sub illa ratione concepta, vt declaratum est.

IX. Sed vrgebit aliquis, nam saltẽ sequitur ex hac vltima responsione, inter substantiã in cõmuni & substantiam materialẽ seu corporeã, dari cõceptũ medium inferiorem substantia in communi, & conditinctũ à substantia spirituali, & diuersum etiã à cõceptu corporis, vel substantiæ materialis, q̃ est falsum, quia nullus talis cõceptus fingi potest, qui non cõuertatur cũ corpore. Sequela patet, quia substantia completa cõsurgens ex substãtiis completis realiter distinctis dicit esse conceptus magis præcisus & abstractus, quam conceptus substantię materialis, & tamẽ in illo cõceptu verè contrahitur & determinatur ratio substantiæ cõpletę in cõmuni ad peculiarẽ modum substantiæ completæ, qui in angelis non reperitur: ergo ille erit conceptus medius.

X. Respondetur dupliciter dici posse aliquẽ conceptũ magis præcisum. Vno modo quia absolutè sumptus sit vniuersalior, & hoc modo neganda est sequela, quia re vera conceptus substantiæ completæ constantis ex incompletis realiter distinctis non est vniuersalior, quã conceptus corporis aut substãtiæ materialis. Alio modo dici potest cõceptus magis præcisus, quia per rationes magis abstractas, vel de se magis cõmunes concipitur, & constituitur, quãuis cõceptus ipse⁹ ex omnib. illis constitutus vniuersalior non sit, & hoc modo conceptus ille substantiæ cõpletæ consurgentis ex incompletis põt dici magis præcisus, quam cõceptus substantiæ materialis: quia ratio substantiæ incompletæ vniuersalior est, quam ratio materiæ, & ratio compositionis vt sic ex se vniuersalior est, quam sit cõpositio materiæ vel formæ vt sic, & ideo potest dici ille cõcept⁹ magis præcisus, licet nõ vniuersalior, & vt propriis terminis vtamur, põt dici magis præcisus in modo, non in re. Est autem cõsiderandũ, dupliciter posse cõcipi substantiã vt realiter cõpositam ex actu & potentia substantialib. Vno modo, vt hęc sit differentia cõstitutiua talis substantiæ, & sic quacunq; ratione intelligatur talis substantia vt verè & realiter cõposita in essentia ex vi suæ proprię differẽtiæ cõstituentis, siue illa compositio intelligatur per habitudinem ad substãtias incõpletas in communi, siue ad partes substãtiales in communi, siue ad materiã & formã substantialẽ, iam non concipitur substantia in communi, etiam prout est in corpore, sed concipitur substãtia essentialiter inferior quã substãtia in cõmuni, &

& essentialiter condistincta à substantia spirituali. A Nam differentia quæ indicatur hoc ipso quod dicitur substantia realiter composita ex rebus distinctis, sufficit ad contrahendam rationem substantię, & distinguendam illam à substantia spirituali, quæ simplex est, id est, essentialiter excludens illam compositionem: quia non agimus de compositione substantiæ quoad suppositũ, sed quoad naturam, nec de cõpositione rationis, sed rei, & ex rebus distinctis. Alio verò modo intelligi potest compositio in ratione substantiæ non ex vi differentiæ constituentis, sed solum ex cõiunctione ad differentiã contrahentem: quomodo non cõcipitur inferior directè aliquis gradus substantię, sed cõcipitur ipsamet ratio substantiæ connotando coniunctionem ad inferiorem differentiam.

XI. Oportet enim aduertere, rationem generică non solum ita cõtrahi per specificã differentiam vt cum illa componat speciem subalternam vel vltimã, sed etiam in sese participare quodammodo illam perfectionem, & eleuari, vel deprimi ad ordinẽ ad quem talis differentia spectat. Sic genus animalis contractum per differentiam rationalis in ipso gradu sen- B tiendi & in facultatibus eius, quendam singularem modum perfectionis participat, & genus qualitatis contractũ per differentiam gratiæ eleuatur ad ordinẽ supernaturalem, ita vt ipsamet ratio qualitatis in tali qualitate supernaturalis effecta sit: & similiter contracta per differentias spirituales, est spiritualis & indiuisibilis: contracta verò per differentias materiales habet diuisibilitatem quandam, & partium extensionem. Et ita in vniuersum ratio generica ex coniunctione ad specificam in se participat nobiliorem modum essendi, vel minus nobilem: quod prouenit ex omnimoda identitate quam in re habet differentia contrahens cum genere per illam contracto, & quia in eisdem principiis realibus fundantur, saltem secundum realem identitatem. Et propterea etiam ille modus essendi quem genus participat ex coniunctione ad differentiam, non constituit aliam peculiarem differentiam, sed ex eadem differentia prouenit, & cum ea conuertitur, & suo modo pertinet ad effectum formalem eius, propter dictam identitatem, vt probatum est. Hoc ergo posteriori modo intelligi potest, rationem substantiæ prout est in corpore, esse compositam, & inclu- C dere materiam & formam, non quidem secundũ speciales rationes materiæ & formæ vt sic, sed secundum gradus substantiæ quos includunt, nam ratione illorum complent integram rationem substantiæ, quæ est in substantia corporea. Dicitur autem illa ratio substantiæ prout est in corpore, includere prædicto modo materiam & formam: quia physicè & secundum rem in his principiis fundatur, quamuis Metaphysicè ratio substantiæ etiam ibi concepta non dicat expresse compositionem & vnionem ex pluribus substantiis incompletis, sed absolutè substantiam completam. In his tamen omnibus eadem ratio est de substantia corporea vt sic, & de substantia materiali vt sic, quia in vtraque ratio substantiæ potest accipi, vel tantum vt communis ratio substantiæ ibi existens, vel vt propria ratio substantiæ materialis & corporeæ vt in specie subalterna constituta: nec magis sub vna ratione significatur nomine substantiæ materialis, quam corporeæ vel è conuerso.

Quæstionis resolutio.

XII. Dicendum ergo est, rationem substantiæ materialis & corporeæ essentialiter eandem esse, & in hoc consistere, quod sit substantia composita ex materia & forma. In qua descriptione substantia habet rationem generis, & reliquum ratione differentiæ, quæ illis verbis modo physico, potius quam metaphysico traditur. Tota verò illa essentialis differentia physica, metaphysicè comprehenditur per illam differentiam *materialis*, cum dicitur corpus esse substantiam materialem. Vnde differentia illa radicaliter fundatur in illis principiis physicis, materia scilicet & forma, quatenus ex eis consurgit vna substantia completa alterius rationis & modi à substantia simplici, qui modus substantiæ vel compositionis significatur per differentiam illam *materialis*. Eademque significatur per alteram differentiam *corporea*, quæ similiter partim in materia, partim in forma substantiali vt sic radicaliter fundatur, nam etiã de ratione corporis est vt sit substantia completa ex materia & forma composita. Solum videtur esse discrimen, quia differentia hæc, vt concipitur & significatur per *corporeum*, includit habitudinem ad quã- B titatem, vnde substãtia corporea definiri debet, substantia quę est capax quantitatis, atque hinc fit vt secundum modum concipiendi nostrum illa differentia, scilicet *materialis*, videatur prior, magisque essentialis quam altera, scilicet *corporea*: nam aptitudo illa ad recipiendam quantitatem, hoc ipso q̃ cõcipitur per modum cuiusdam capacitatis seu potentiæ receptiuæ quantitatis, concipitur vt proprietas quædam seu attributum supponens essentiam, quæ est ratio illius aptitudinis, quæ non est alia nisi compositio ipsa ex forma & materia substantialibus vt sic.

XIII. Atque ex his vltimo intelligitur, quomodo essẽ- tialis ratio materialis substantiæ sit omnino absoluta non includens essentialiter habitudinem aliquã ad accidens, etiam ad quantitatem, quod pertinet ad absolutam perfectionem substantiæ, vt infra dicemus. Vnde, licet materia & forma substantialis inter se includant essentialiter transcendentales habitudines, quibus vna ad alterã mutuo ordinantur: tamẽ hæ habitudines & termini earum in ipsa substantia cõpleta concluduntur: ipsa verò substantia tota nõ dicit essentialiter habitudinem ad formam accidẽ- C talem, quia non ad illam ordinatur per se primò, & quamuis sit capax illius, id tamen est quasi cõcomitanter ex absoluta perfectione suæ naturæ, nõ quia ad hũc finem primariò instituta sit, sicut declarauimus suprà tractãdo de materiali causa accidentium.

SECTIO II.

Vtrum essentia substantiæ materialis consistat in sola forma substantiali, vel etiam in materia.

I. Raito dubii. Ratio dubitandi est quia Aristot. multis in locis significat solam formã esse essentiã rei materialis, nam lib. 1. Metaph. c. 7. tex. 51. *rationem*, id est formã, dicit esse quidditatem & substantiam rei. *Necesse est* (inquit) *carnem, & cæterorum vnumquodq; rationẽ esse, aut nihil, nam propter hoc & caro est, & os & cætera, non propter materiã.* Et similiter lib. 7. c. 11. formã vocat quod quid erat esse rei; & ideo significat, illã solã poni in definitione, nõ verò materialẽ partẽ, & fortasse ob eã causã in aliis locis vtrãq; definitionis partẽ reuocat ad genus causę formalis, vt patet ex 5. Metaph. c. 2. & 2. Physic. c. 3. & 2. de Anim. cap. 2.

Opinię

Universidad de Deusto
Biblioteca

Opinio Auerrois.

II. PRopter hæc & similia Aristotelis testimonia Auerroes 7. metaphys. comm. 21. & 34. ait, materiam non esse de quidditate substantiæ materialis, etiamsi ad intrinsecam eius constitutionem pertineat, sed esse solum quasi vehiculum vel sustentaculum formæ, quę est tota quidditas materialis substantiæ. Et ante Auerroem insinuauit hanc sentẽtiam Alexander. 2. metaph. textu 12. & Themist. 3. de anim. textu nono, & 38. postea verò illam secuti sunt Iandunus 7. metaph. quæstione 12. Niphus disputatione 13. & sub probabilitate eam defendit Soncinas soluens argumenta in oppositum eodem libro septimo, quæstione 26. Et potest probari primò, quia vnaquæque res per suam entitatem est talis, & per eandem distinguitur ab aliis: sed substantię materiales non distinguuntur inter se per materiam, nam cum inter se specie differant, in materia non differunt: ergo materia nõ pertinet ad earum quidditatem. Et confirmatur, nam essentia hominis & equi specie differunt quoad physicam naturã & essentiam, sed non differunt nisi in formis: ergo in solis formis consistit eorum essentia, nam materia eadem est in vtroq;. Secundo quia si materia est de essentia: ergo pars materiæ erit pars essentiæ: ergo pars integralis, verbi gratia manus vel caput, erit pars essentialis, quia est pars quædam essentiæ. Consequens autem est falsum, quia alias homo mutilus non haberet totam hominis essentiã, & consequenter non esset homo. Tertio, quia si materia in communi esset de essentia substantiæ materialis: ergo in specie de essentia talis substantiæ esset talis materia, & in indiuiduo de essentia talis indiuidui esset hæc indiuidua materia: hoc autem est falsum, quia variata tota materia per continuam nutritionem semper manet idem numero homo. Et in resurrectione, quamuis animæ non detur idem numero corpus, quod antea habuit, sed ex alia materia confectum, erit idem numero homo qui antea fuerat.

Alexand. Iandun. Niphus. Soncin.

Vera sententia.

III. COntraria nihilominus sententia, nimirum, materiam esse de essentia materialis substãtię, vera est, & communiter recepta. Docuit eam Auicen. 5. metaphys. capite quarto, vbi dicit, quidditatem rei naturalis esse ex compositione materiæ & formæ, & eam vbique docet Diuus Thomas præsertim prima parte quæstione septuagesimaquinta, articulo quarto, & primo contra Gentes capite vigesimoprimo, & libro secundo capite 81. & de ente & essentia capite 2. vbi Caietanus quæstione 4. Capreolus in 4. distinctione 44. quæstione 1. articulo 1. Scotus in 3. distinctione 22. quæstione vnic. & 7. Metaph. quæstione 16. AEgid. 7. Metaph. quæstione 2. & alij ibidẽ. Sumiturque ex Aristotele lib. 2. Phys. cap. 1. vbi tam materiã quam formam dicit esse naturam rerum naturalium, in re autem idem est natura quod essentia, vt supra dictum est, quamuis Etymologia nominis sit diuersa. Vnde non satis sibi constat Auerroes, cum 7. Metaph. textu 27. fatetur, naturã quam habent species in rebus generabilibus, esse quid compositum ex materia & forma, quod est verum de natura integra seu totali. Sunt etiam alia testimonia Aristotelis & aliorum grauium authorum, quæ statim afferemus. Vt verò ratione hanc sententiam probemus, paulatim procedere oportet per nonnullas propositiones.

D. Thom. Caietanus. Capreol. Scotus. AEgid. Aristot.

Quæstionis resolutio.

1111 1. Concl. DIco ergo primò. Materialis substantia completa, sicut est verè ac per se vna, ita vnam habet quidditatem & essentiam. Quæ propositio videtur per se nota ex terminis, nam Vnum cõsequitur ens, vnde vnumquodque sicut est ens, ita est vnum ens: ens autem ab esse vel essentia dicitur: quod ergo est simpliciter vnum ens, vnum esse habere necesse est, & cõsequenter vnam essentiam, præsertim naturaliter loquendo, & de naturali vnitate: si ergo substãtia materialis est propriè ac per se vnum ens: vnam etiam essentiam habet. Certum est autem & indubitatum, substantiam materialem esse propriè ac per se vnum ens: ergo propriè ac per se habet vnam essentiam.

V. 2. Concl. Dico secundò. Substantia materialis vt est ens per se vnum, nõ est sola forma, nec sola materia, sed cõpositum ex materia & forma. Hoc etiam est certum ferè ex terminis, nam in nulla specie substantiæ materialis sola forma dicit esse tota species, neq; enim anima est homo, aut forma aquæ est aqua. De materia autẽ id clarius est, nisi quis erret cũ antiquis Philosophis, dicens totam substantiã rerum generabilium esse materiam, solisq; accidentib. differre. Hinc Arist. 7. Metaph. c. 7. negat formam substantialem generari, sed cõpositum, cum tamen certum sit generari substantiã materialem per se vnam. Hinc etiã D. Aug. 19. de Ciuit. c. 9. laudat Varronem dicentẽ, hominem nec animam esse solam, nec solum corpus, sed quid ex vtroq; constans: quod etiam asseruit Damasc. lib. 3. de fid. cap. 3. Eadem autem ratio est de omnibus substantiis materialib. & de substantia etiã materiali in communi. Deniq; id patet ex dictis sectione præcedente, nam substantia materialis vt sic est substantia completa: sed neque forma, neq; materia per se est substantia completa: ergo substantia materialis non dicit solam formam, nec solam materiam, sed compositum ex vtraque: nam quod hoc compositum sit per se vnum, supra satis declaratum est, cum de materiali ac formali causa ageremus, & ex statim dicendis amplius constabit.

August. Varro. Damasc.

VI. 3. Concl. Dico tertiò. Integra essentia huius substantiæ nõ est sola materia, neque sola forma, sed quædam natura ex vtraque composita, quæ per se vna est in ratione naturæ seu essentiæ. Hæc sumitur ex Aristotel. 8. Metaph. text. 15. dicente, quidditatem substãtiarum materialium esse per se vnam, quia constat ex actu & potentia, quæ per se vniuntur. Et ratione probatur primò, quia hæc substantia est per se vna compositione: ergo habet vnam essentiam: ergo illa non potest esse sola forma, neque sola materia: ergo est natura ex vtraque composita. Prima consequentia probatur ex prima conclusione, quia substantia per se vna est ens per se vnum: ens autem per se vnum, vnam habet essentiam. Sed instari potest, nam Christus vt est in duabus naturis subsistens est simpliciter vnum ens per se, & tamen non habet vnam tantum essentiã, sed duas. Respondetur instantiam non esse ad rem. Primo quidem quia ille modus vnitatis & compositionis plurium naturarum in vna persona, non est naturalis: hãc autem loquimur de ente per se vno, naturali modo: huiusmodi enim ens primariò habet vnitatem ex vnitate essentiæ. Deinde est differentia, quia Christus nõ habet vnitatem ex immediata vnione naturarum inter se, sed solum ex vnione earum in eadem persona: substantia autem naturalis primò & per se habet vnitatem ex

ex vnione materiæ & formæ inter se, & ideo si talis est illa vnio vt constituat ens per se vnũ, talis etiam erit vt constituat essentiam per se vnam.

VII. Vnde confirmatur illa prima consequentia, nam si substantia materialis est per se vna, cum in ea includantur materia & forma, vel id est propter solam vnitatem suppositi, vel etiã propter vnitatem essentiæ. Non primum: ergo secundum. Maior constat à sufficienti partium enumeratione. Neque enim satisfaciet qui dixerit, substantiam materialẽ esse per se vnam propter vnitatem cõpositi abstrahẽdo ab vno supposito vel essentia: nam licet hæc abstractio mente fieri possit, tamen in re non potest esse compositũ per se vnum, nisi sit vel vnum suppositũ, vel vna natura seu essentia, quod idem est. Minor autem probatur, quia vnitas suppositi in substantiis materialibus consurgit ex vnitate naturæ, vel mediante illa, quãdo suppositum est proprium & connaturale, vt nunc loquimur. Quod sic declaro, nam vel opinamur in toto supposito materiali tantum esse vnam subsistentiam simplicẽ, quæ terminat totam naturam, & materiam ac formam, & sic talis subsistentia supponit integram naturę vnitatem, vt eam adæquatè terminare possit, & in ea cõplectatur materiam ac formam: illa ergo vnitas quæ cõsurgit ex vnione materiæ & formę præcisa subsistentia, est vnitas essentiæ, atq; ita vnitas proprij suppositi supponit vnitatem essentiæ. Si verò opinemur materiã & formam habere partiales subsistẽtias, eadem vel maiori efficacitate idem cõcluditur: quia ex materia & forma non consurget vnum suppositum nisi earum subsistentiæ coniungantur ad componendam vnam adæquatam subsistentiam: nõ possunt autem ita vniri nisi eadem materia & forma secundum suas entitates essentiæ inter se vniantur, quæ vnio naturę ordine antecedere debet, nam sicut essentia prior est subsistentia, ita vnio in entitatibus essentiæ prior esse debet quam vnio in partialib. subsistentiis. Igitur si ex his cõsurgit vna subsistentia totalis, multò magis ex illis consurget vna essentia. Est ergo substantia materialis per se vna, non tantum ratione vnius suppositi, sed etiam ratione vnius essentiæ.

VIII. Atque hinc facile probatur secunda & tertia cõsequentiæ principalis rationis. Quia iam ostensum est ex materia & forma, prout in qualibet earum est aliqua essentia non completa sed partialis, apta vniri alteri, componi essentiam quandam completam ac per se vnam: hæc ergo est propria & adæquata essentia substantiæ compositæ. Probatur consequentia, primò quia illa essentia, alicuius rei est essentia, & non alterius nisi substantiæ materialis. Secundò, quia substantia materialis est ens completum: ergo debet habere essentiam completã, sed essentia materiæ per se sola, aut essentia formæ per se sola non est completa, quia neutra earũ est completum ens, aut completa natura, cum sit natura sua instituta ad substantiam complendam, neutra ergo earum est completa essentia: ergo neutra est tota essentia substantiæ materialis. Tertiò quia essentia debet esse rei proportionata: ergo ens compositum habere debet essentiam compositam: sed substantia materialis est vnum ens compositum: ergo integra essentia illius debet esse vna compositione: non est ergo sola forma, quæ simplex est, nec materia, sed cõpositũ ex vtraq;. Prima consequentia probatur, tum ex debita proportione, tum etiam quia illud est de essentia rei, quod intrinsecè ac per se primò rem constituit, ens autem compositum intrinsecè ac per se primò constituitur per naturam compositam.

IX. Obiectioni satis fit. Dices. Ens artificiale est compositum ex materia & forma artis, & nihilominus eius essentia consistit in sola forma artis, vt multi sentiunt: ergo non est de ratione entis compositi vt habeat essentiam cõpositam, & idem argumentum fieri potest de aliis cõpositis accidentalibus. Respondetur inprimis nõ esse parem rationem, nam ens compositũ ex substãtia & accidente non est propriè vnũ ens, quia nõ est per se vnum, & ideo si adæquatè de illo loquamur, propriè nõ habet vnam essentiam, sed includit plures, non per se sed per accidens vnitas. Formaliter autem loquendo de his cõpositis, dicitur eorum essentia consistere in forma accidentali, quia illam dicunt de formali, & connotant subiecta. Quod nõ ita est de substantia cõposita: est enim per se vna, & ideo essentiam per se vnam habere debet: homo enim nõ tantum dicit formaliter animam, sed humanitatem, quæ non est sola anima, alias esset spiritualis & immortalis humanitas, sicut anima, qp est planè falsum: est ergo humanitas integra essẽtia, ex anima & corpore cõpositа, & idem est de cæteris rebus materialibus. Non tamen desunt qui in hoc æquiparent artificialia substantiis, & differentiam inter hoc constituant inter artificialia, & alia accidentalia composita. Sed in hoc non est nobis immorandum, nihil enim ad rem præsentem refert, præsertim quia si quæ est differentia, solum est in nominum vsu & significatione, non in rebus. Vide Fonsecam 5. Metaph. c. 7. q. 5. sect. 4.

X. Vnde ex hac ipsa differentia inter substantiam & accidentia argumentor quartò. Nam in definitione substantiæ materialis ponitur materia, ergo est de essentia eius. Patet consequentia, quia in hoc differt substantia ab accidente, quod non definitur per aliquod additum, sed per intrinseca & essentialia principia. Nec satis est quod quidam asserunt, accidens definiri per additum alterius prædicamenti, substãtiam verò eiusdem: nam licet hoc sit verum de substantia incõpleta qualis est materia ipsa vel forma, non tamen de substantia completa, nam, vt dicebã sectione præcedente, materia dicit transcendentalem habitudinem ad formam, & forma ad materiã: substantia verò ex vtraque composita, est quid omnino absolutum, nõ dicens habitudinem ad extrinsecum, nisi fortè tanquam ad finem, vel ad principium efficiens. Adde, quod si materia nõ est pars essentialis substantiæ, vix intelligitur quo modo in prædicamento substantiæ collocetur, quia nec collocaẽ directè, cum nõ sit substantia integra. neq; etiã reductiuè tanquã pars essentialis substãtię. Dices reduci vt vehiculũ formæ. Sed certè pari fere ratione posset reduci ad quantitatẽ, maximè iuxta Cõment. quia est etiam vehiculum quantitatis. Et præterea, substantia quę directè ponitur in prædicamẽto, non indiget vehiculo, cum sit ens per se absolutũ & integrum. Forma autẽ materialis, quę suo modo indiget sustentante aut vehiculo nõ ponitur directè in prædicamento substantiæ, sicuti nec materia, imò neq; anima rationalis, quamuis sit subsistens, ponitur directè in prædicamẽto substantiæ, ergo materia non solum reduci debet ad illud prædicamentum vt vehiculum formæ, sed maximè vt pars materialis substantiæ: non est autem pars nisi essentialis: ergo.

XI. Vltimo argumentari possumus, quia proprietates materialis substantiæ, nõ solum à forma sumunt sed etiã à materia, sed proprietates cõsequũtur essentiã: ergo ad essentiã hui' substãtię nõ solũ ptinet forma, sed etiã materia. Maior patet qa nõ solũ ex forma, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed maximè ex materia habent substantiæ inferiores quod corruptibiles sint & substantiæ cœlestes ex tali conditione materiæ habent etiam quod sint incorruptibiles, Item hæ substantię non solum ex forma, sed etiam ex materia habẽt quod corporeæ sint, siue per corporeum differentia essentialis, siue proprietas aliqua circumscribatur. Vnde homo simpliciter corporeus est, & mortalis ratione suæ essentiæ & naturæ, etiamsi anima eius incorporea sit, & immortalis. Rursus hæ substantię non solum ex forma, sed etiam ex materia habent quod sint entia naturalia & mobilia: vnde aliqui motus non solum ratione formæ, sed etiam ratione materiæ naturales sunt. Denique non solum forma, sed etiã materia aliquo modo confert ad operationes substantiarum, adeò vt meritò D. Thom. 1 part. q. 75. art. 4. dixerit, quod si corpus nihil cõferret animæ rationali ad operationes intellectuales eius, nõ v niretur illi per se, nec corpus esset de quidditate hominis, sed anima esset homo: est ergo materia pars essentię in materialibus rebus.

XII. 4. Concl. Dico quarto. Materia est de essentia substantiæ materialis tanquã inchoatio quædam, & fundamẽtum essentiæ quæ per formam completur ac plenè constituitur. Hæc conclusio constat ferè ex supradictis de causalitate materiæ & formæ, & quoad hoc rectè dicitur materia esse in his rebus tanquam receptaculum formæ, vel etiam tanquam vehiculum & sustentaculum respectu earum formarum quę sustẽtante indigent. Hinc tamen colligi non potest omnino esse extra essentiam rectè verò concluditur esse solum quasi fundamentum & inchoationem ipsius essentiæ. Item hoc includitur in ratione primi subiecti, quod formę supponitur, & per illam actuatur, & complementum perfectionis recipit.

Argumentorum solutio.

XIII. Aristotelis testimonia explicantur. DEnique ex hac assertione soluũtur facilè fundamenta cõtrariæ sententiæ. Aristoteles enim locis in principio citatis nihil aliud intendit quam quod in hac vltima conclusione asseruimus, formã scilicet esse rationem & terminum constituentem essentiam rei, non verò solam illam esse totã essentiam. Et in verbis ibi citatis ex primo Metaphysicæ, iuxta communem lectionem non dicit Aristoteles carnem esse formam seu rationem, sed carnis, & cuiuscunque similis rei esse vel dari formam seu rationem, qua nimirum constituitur. Quod si, vt aliqui moderni legunt, dicat carnem esse rationem, intelligendum est per sinechdochen, vt totum à parte principaliori nominetur. Potest etiã cum dicit formam esse rationem vel quidditatem rei, per antonomasiam intelligi, quia est præcipua pars quidditatis, vel intelligitur etiam causaliter, quia forma est quæ præcipuè cõstituit quidditatem rei, eamque ab aliis distinguit. Legatur D. Thom. 1. part. quæst. 75. art. 4.

D. Thom.

XIIII. Ad primam rationem ex eadem conclusione vltima respondendum est, illa optimè probari, materiam esse veluti quandam inchoationem essentiæ, non verò quod sit omnino extra essentiam. Quia vt substantiæ differant specie satis est, quod in forma differant, neque est inconueniens vt variæ essentiæ specie distinctæ, in fundamento & materiali principio similes sint. Et propterea res materiales, quæ nõ solum in forma, sed etiam in materia differunt, non tantùm specie, sed etiam in genere physico differre dicuntur. Ad secundam rationem ex eadem radice respondetur, nõ omnes partes materiales esse essentiales, quia non omnes sunt necessariæ vt forma cõplere possit cum materia illud compositum in quo essentia rei consistit, & ideo illa materia est simpliciter essentialis, quæ ad hoc necessaria est, reliqua verò dicitur esse de integritate, aut complemento rei.

XV. Ad tertiam quod attinet ad essentiam in specie, verum est esse de essentia rei vt per talem speciẽ materiæ constituatur, qualem natura sua forma postulat: nam si fingeremus animã rationalem vniri materię cœlesti, non consurgeret vna essentia eiusdem rationis cum essentia hominis. Vnde Theologi rectè concludunt, Verbum diuinũ assumpsisse corpus ex materia hac generabilium rerum, ex eo quod assumpsit veram hominis essentiam. Non est autem intelligẽdum, ex eo, quod materia in cõmuni sit de essentia substantiæ in cõmuni, fieri cõsequens, vt vniuscuiusq; substantiæ specie distinctæ sit etiã materia specie distincta, quoad propriam speciẽ essentialẽ materiæ, quia fieri potest vt plures formæ specie diuersæ postulẽt materiã eiusdẽ rationis substantialis, quãuis in ea varias dispositiones requirant.

XVI. Quod verò attinet ad vnitatem indiuidui, fatendum est absolutè, substantiam materialem, vt sit eadem numero, requirere non solum eandẽ numero formam, sed etiam eandem numero materiam: tantòq; fore hanc vnitatem perfectiorem in tota substantia, quantò maior fuerit in vtroque principio non tantum formali, sed etiam materiali. Nam vnitas totius ex vnitate partium consurgit. Et quia eadem est proportio rei singularis ad sua principia singularia, quæ est rei specificæ ad principia communia, sicut ergo species in communi principia habet determinata in specie, ita res singularis determinata habere debet propria principia in indiuiduo & in particulari. Denique hac ratione cõcludunt Theologi, ad vnitatem resurrectionis eorundem hominum pertinere, vt eorum animæ eisdem numero corporibus vniantur, de qua re disputaui latè contra Durandum in 2. tomo 3. part. disput. 44. sect. 2. Hæc autem vnitas materiæ non semper æqualis est, quia saltem paulatim potest interdum variari, vt docuit D. Thom. 1. part. quæst. 119. art. 1. & tunc censetur eadem perseuerare quasi cõtinuatione quadam, ratione cuius, & præcipuè ratione formæ, indiuiduũ physicè manet semper idem. De qua re dictum est etiam in superioribus, disputatione quinta de principio indiuiduationis, sect. 3.

SECTIO III.

Vtrum substantia materialis sit aliquid distinctum à materia & forma simul sumptis, & vnione earum.

I. QVæstio hæc de quolibet toto respectu suarum partium, & compositi respectu suorum componentium tractari potest: tamen commode in hunc locum cadit, tum quia prima & præcipua cõpositio naturalis est ex partibus essentialib. substantiæ, tum etiam quia necessaria est ad rationẽ compositæ seu materialis substantiæ exactè declarandam.

Prima sententia ponens realem distinctionem.

II. SVnt ergo in hac re variæ sententiæ. Prima affirmat substantiam compositam esse re ipsa distinctam à suis partibus, nõ tantum singulis (quod certum est & indubitatum apud omnes) sed etiã simul sumptis, non solum secundum aliquem realem modum quem addat ipsis partib', sed etiam quia sit vera entitas realiter distincta ab ipsis. Ita sentiunt multi expositores Aristot. in 1. Phys. tex. 16. vbi Arist. hanc partem generatim insinuat. Eamque tenet Heruæus quodl. 2. q. 15. Capreol. in 3. dist. 2. ar. 1. Caiet. 3. part. q. 6. art. 5. ad 1. Durandi, Ferrar. 4. cont. Gentes, cap. 81. Iauell. 7. Metaph. quęst. vlt. Fauet D. Thom. in 3. dist. 2. quæst. 1. art. 3. quæstiuncula 3. ad 3. & in 4. dist. 16. quæst. 1. art. 1. quæstiunc. 3. ad 2. Idem tenet Scotus 8. Metaphys. quæst. 4. & in 3. sent. dist. 2. quæst. 2. & ibi Lichetus, Mairon. dist. 1. quæst. 10. Antonius Andr. 7. Metaph. quæst. 18. Zimara theorem 75. & idem tenet Auicenna lib. 3. suæ Metaphysicæ cap. 4. Fauetq; huic sententiæ Aristoteles variis in locis, nam 5. Metaph. cap. 14. tex. 19. ait; *Sex non sunt bis tria, sed semel sex.* Similiter libro 7. capite 17. dicit syllabam *ba*, non esse *b* & *a*. Et lib. 8. cap. 6. textu 15. ait totum esse aliquid præter partes. Et 2. de Anima, in principio, & sæpe alibi, distinguit substantiam in formam materiam & compositum, sentiens compositum esse rem per se distinctam.

Aduers. Heruæum, Capreol. Caietan. Ferrar. Scotus. Lichet. Mairon.

III. Primæ sententiæ fundamentum. Fundamentum huius sententiæ est, quia multa in re ipsa tribuuntur toti substantiæ cõpositę, quę partibus etiam simul sumptis non conueniunt, & è cõuerso. Totum enim est, quod per se primò generatur non autem partes simul sumptæ, neq; etiam vnio earum: nam cùm vnio sit relatio, non potest esse generationis terminus. Similiter totum corrumpitur, etiãsi partes maneãt, vt patet in morte hominis. Rursus totum componitur ex partibus simul sumptis & vnitis: neq; enim disiunctæ componunt, & tamẽ totum non componit seipsum, vt per se constat. Denique totum est quod agit mouetur, ambulat, & similia, quæ aggregatio ex vnione & partibus tribui non possunt. Est ergo totum res aliqua præter illud aggregatum.

IV. Et hinc sumi potest secunda ratio, quia si substantia cõposita non esset aliquid à partibus simul sumptis distinctum, non magis esset vnum ens, quàm sit aceruus lapidum, aut domus, vel certè quàm corpus album vt sic: quia omnia hæc sunt multitudo suarũ partium simul sumptarum, & tali modo vnitarum. Tertia ratio sit, quia si tota substãtia nihil aliud esset quam partes essentiales simul sumptæ: ergo eadẽ ratione eadẽ substantia vt constat ex integralibus partibus, non erit aliud quàm partes ipsæ integrales simul sumptæ: ergo partes integrales & essentiales erunt idem inter se, quia quæ sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se, consequens autem est planè falsum: ergo.

Secunda opinio admittens distinctionẽ modalem.

V. PRopter hæc argumenta alij conuincuntur vt admittant distinctionem ex natura rei inter partes & totum, in quo cum præcedente sententia conueniunt: negãt tamen distinctionem illam esse realem propriè, sed modalem tantùm. Quia putant hanc & esse necessariam, & sufficere ad veritatem & proprietatem omnium locutionum, quæ in argumentis factis proponũtur, & quia totum vt totum aliquem realem modum dicit, quem non dicunt partes quãtumuis simul vel coniunctim sumptæ. Non est autem necesse vt dicant aliquam rem omnino distinctam, neque enim intelligi potest qualis sit illa res, aut cur vltra partes simul sumptas & vnitas constituenda sit.

Tertia opinio negans omnem distinctionem in re.

VI. TErtia opinio, & magis recepta, est substantiam compositam in re ipsa nõ esse quippiam distinctum, neq; realiter, neq; modaliter à partibus essentialibus simul sumptis & vnitis, sed ad summum ratione & modo concipiendi & loquendi nostro. Hãc tenent frequentiùs expositores Aristotelis 1. Physic. loc. cit. præsertim Græci, Alexan. Themist. Philopõ. Simplic. & fauet Auerr. comm. 17. Tenẽt etiam Durand. in 3. dist. 2. quæst. 2. Gregor. in 1. dist. 24. quęst. 1. art. 1. Palud. in 3. dist. 1. quæst. 1. Niphus 7. Metap. disp. 19. vbi Soncin. quæst. vltima vtramq; partem censet probabilem. Et huic sententiæ magis fauet D. Thom. lib. 4. con. Gent. cap. 18. ad 3. sic scribit; *De humanitate non est intelligendum quod sit quædam forma consurgens ex coniunctione formæ ad materiam, quasi realiter sit alia ab vtroq;, quia cùm per animam fiat materia hoc aliquid actu vt dicitur 2. de Anima, illa tertia forma consequens non esset substantia sed accidens.* Et 1. part. quæst. 11. art. 2. ad 2. dicit; *totum heterogeneum esse multitudinem* scilicet partium vnitarum. Fauet etiam in illis locis quæ affert prima sententia, nam in priori solum ait, cùm dicitur humanitatem esse corpus & animam, materialiter esse verum; *Sicut nomine totius* (inquit) *intelliguntur partes, & non quod totum, propriè loquendo, sit suæ partis, & non aliquid ex partibus constitutum.* Vbi solum dicit in locutione esse improprietatem, ad quam sufficit distinctio rationis: non tamen ponit distinctionem, sed identitatem rei, quam declarat per illã particulam *materialiter*. Et eodem modo dicit in altero loco totum prædicari de partib' simul acceptis, licet impropriè. Atq; hoc modo dicit etiam Augustinus. 7. de Trinit. cap. 4. *Homo nihil aliud est quam anima & corpus*, & 9. de Ciuit. c. 3. commendat Varronem, quod hominem neq; animam solam, neq; solum corpus, sed animam simul & corpus esse arbitrabatur. Quæ verba refert D. Thom. 1. p. q. 75. a. 4. in argument. sed cõtra. Imò in symbolo Athanasij dicitur, *Anima rationalis & caro vnus est homo.* Et Arist. in 2. de Ani. c. 1. dicit, animã & corpus esse animal, sicut pupilla & visus est oculus. Idem ferè 4. Phys. tex. 53. & 5. Metaph. tex. 31. Auicenna 3. Metaphys. cap. 2. Atque hæc sententia vera est.

Alexand. Themist. Auerroes. Durandus. Gregor. Soncin. D. Thom. August.

Resolutio quæstionis, & approbatio tertiæ sententiæ.

VII. 1. Assertio. VTtamen explicetur dicẽdum est primò. Compositam substantiam distingui realiter à singulis partibus, non adæquatè (vt sic dicam) & se tota, sed per inclusionem alterius partis. Hæc assertio est recepta ab omnibus. Et prima eius pars patet, quia substantia composita aliquam rem includit realiter distinctam à singulis partibus singillatim sumptis. Homo enim comparatus ad animam includit corpus, quod est res distincta ab anima, & comparatus ad corpus includit animã, quę est res distincta à corpore. Intercedit ergo ibi aliqua distinctio realis, saltem illa quæ est per inclusionem alicuius rei distinctæ. Quod verò non intercedat maior distinctio, probatur, quia impossibile est, concipere totam substãtiam compositam, quin in ea includatur quælibet pars componens illam: ergo impossibile est distinguere partes singulas à substantia cõposita, nisi per inclusionem vnius partis, & additionem alterius. Et confirmatur, nam si maior esset distinctio, oporteret distinguere substantiam compositam à parte tãquam duas entitates omnino condistinctas: hoc au-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tem est impossibile. Quod patet, quia vel distingueretur totum à parte, vt entitas simplex à simplici, vel vt composita à simplici. Prior modus dici nõ potest, aliàs non esset substantia composita, quæ à parte distinguitur. Si autem dicatur secundus, inquiro ex quibus partibus componatur tale compositum, non certè aliis, nisi illis, à quibus sigillatim distinguitur: ergo non potest ab eis distingui nisi vt includens ab incluso.

VIII. 2. Conclus. Dico secundò. Substantia composita distinguitur in re ipsa à materia & forma simul seu aggregatim sumptis, tanquam includens vtramq; earum & addens realem vnionem substantialem earum inter se, quæ est aliquid in re ipsa distinctum ab eis, & ab aggregato earum, non vt res realiter distincta, sed vt realis modus. Tota hæc assertio facilè probari potest. Quod enim tota substãtia composita non possit distingui ab aggregato duarum partium nisi vt includens eas, satis probatũ relinquitur ex dictis in priori assertione. Quod verò aliquid in re ipsa addat præter illud aggregatũ: probatur quia existere potest in rerum natura aggregatum illarum partiũ non existẽte toto, vt in triduo existebat aggregatum seu collectio corporis & animæ Christi, & non existebat humanitas eius. Nec solùm in locis distantibus, sed etiam in propinquis, imò in eodem spacio simul esse poterãt, nondum existente tota composita substantia, si illa præsentia tantum esset localis: ergo substantia composita vt sic, aliquid in re ipsa addit aggregato duarũ partium separabile ab ipsis, & consequenter distinctũ ab ipsis, iuxta principia superiùs posita de distinctionib⁹ rerum. Quod autem id, quod compositum addit vtriq; parti, nihil aliud sit, quàm vnio substantialis: probatur quia sine hac vnione impossibile est consurgere totam substantiam, quidquid aliud partibus eius addi fingatur: cum hac verò vnione statim ex vtraq; parte resultat totum, etiamsi omnia alia è medio tollantur: ergo tota substantia hanc vnionẽ addit aggregato suarum partium. Deniq; quod hæc vnio non sit res distincta, sed tantum realis modus, satis probatum est in superioribus, disputando de causalitate materiæ & formæ.

IX. 3. Assertio. Dico tertiò. Tota substantia non distinguitur à partibus simul sumptis & vnitis, realiter, aut ex natura rei, seu in re ipsa, sed solùm ratione. Hanc conclusionem intendunt authores vltimæ sententiæ. Et probatur prior pars de distinctione in re, nã vel totum distinguitur à partibus simul sumptis & vnitis, tanquam includens ab incluso, aut tanquam omnino condistinctum ab illis: neutrum horum dici potest: ergo nullo modo distinguitur in re. Consequẽtia tenet à sufficienti enumeratione. Neque enim fingi potest tertium medium, nimirum quod duo extrema in re distinguantur, & tamen quod vnum includat aliud, & nihil præter aliud; & è cõuerso: hæc enim est maxima identitas in re. Minor autem quoad posteriorem partem euidentior est, quàm vt noua probatione indigeat: in prima enim assertione probauimus non posse totum distingui ab vna vel altera parte sine inclusione eius, & consequenter in secunda assertione manifestum reliquimus non posse distingui ab aggregato earum, nisi includendo illud: ergo pari ratione non potest distingui à partibus simul sumptis & vnitis, nisi includendo vtramque partem & vnionem. Imò neque mente concipi potest totum & per se compositum non includens illa tria, scilicet vtramque partem & vnionem: ergo non potest hoc compositum distingui à partibus A simul sumptis & vnitis tanquam aliquid omnino condistinctum: sic enim distingui dicitur, quod aliud non includit.

Altera verò pars minoris, in qua videtur esse punctus difficultatis, probatur, quia nihil potest intelligi aut excogitari, quod in re ipsa addit partibus simul sumptis & vnitis. Nam in primis, quidquid illud esse fingatur, non est necessarium: nam si mente illud separes, & intelligas partes existentes & vnitas, intelliges totum existere absq; alio addito: nõ est ergo gratis fingendum. Deinde vel illud est res aliqua habens propriam entitatem realiter distinctam, vel est tantum modus realis: neutrum dici potest: ergo. Minoris partis pars ex se videtur euidens, tum quia illa entitas non potest esse accidens, cum dicatur essentialiter componere substantiam. Nec potest esse substãtia, quia nec est materia, nec forma, nec cõpositum, quæ membra adæquatè diuidunt substantiam materialem, teste Arist. Neq; verò dici potest illa entitas esse totum compositum, cùm dicatur compositum addere illam entitatem supra materiam & formam B & vnionem earũ, tum etiam, quia aliàs in morte hominis, v.g. non tantum humanitas desineret per disiunctionem animæ & corporis, sed etiam periret illa entitas, quod est apertè falsum. Tum præterea, quia iam substantiæ materiales essentialiter componerẽtur non tantum ex materia & forma, sed etiam ex tertia illa entitate, quod est absurdissimum, cùm explicari non possit quid illa sit, neque ad quem finem constituatur. Neque in homine dici poterit an spiritualis sit, an materialis. Ac deniq; quia procederetur in infinitum: quæro enim an compositum ex materia & forma, & illa entitate, distinguatur ab omnibus illis simul sumptis & vnitis per additionem alterius entitatis: nam hoc affirmare & valdè friuolum est, & tunc procedẽdum erit vlterius absq; termino. Si verò id negetur, iam de illo composito conceditur quod intendimus, & inde fit consequens illud potiùs esse verum de composito ex sola materia & forma inter se vnitis.

XI. Denique probatur altera pars, quod scilicet illud additum non possit esse nouus modus realis, quia in C toto compositò nullus talis modus excogitari potest præter vnionem partium, qui per se conferat ac necessarius sit ad compositionem totius. Potestque hîc argumentum suprà factum applicari, nam intellecta materia & forma, & vnione earum, intelligimus resultare compositum, etiamsi nullus alius modus intercedat. Dices, vt resultet totum compositũ substantiale, necessarium esse modum subsistentiæ, qui est distinctus ab vnione. Respondetur nunc nos loqui de composito quod immediatè resultat ex materia & forma vnitis, quod est humanitas, verbi gratia, seu natura integra, cui naturæ verũ est addi modum subsistentiæ, eo modo quo in superioribus declaratum est, tamen inde resultat, formaliter loquẽdo, aliud compositum, quod est suppositum materiale, quod à suis ẽt componentibus simul sumptis & vnitis in re non distinguitur. Vnde sumitur generalis doctrina & confirmatio, nam in quolibet alio composito totum non distinguitur in re à partibus & vnione earum simul sumptis: ergo idẽ erit de substantia composita comparata ad suas partes & vnionem earum simul sumptas. Antecedens præcipuè intelligendum est de totis actualibus, & realibus, nam totũ potentiale, vt est genus, respectu specierum, secundũ suam realitatẽ idem est non solũ cum omnibus speciebus, sed etiam cum singulis: totum autem

quod

quod solum habet compositionem secundum rationem, vt est species, respectu generis & differentiæ, in re non distinguitur à singulis componentibus, sed tantum ratione.

XII. Omissis ergo iis, quæ per rationem fiunt, de totis realibus probatur antecedens inductione. Nam album, verbi gratia, vt est quoddam totum accidentale, in re non distinguitur à corpore, albedine, & vnione simul sumptis: ergo idem erit seruata proportione in substantiis. Respondent aliqui negando consequentiam, quia ex accidente & subiecto non resultat vna essentia, nec vnum per se, sicut ex materia & forma. Sed ex hac differẽtia ad summum colligi potest, aliud genus vnius perfectioris esse inter materiam & formam substantialem, quàm inter corpus & albedinem, & alio modo magisque per sese comparari in ratione potentiæ & actus eiusdem generis illa duo, quam hæc: nam hoc satis est, vt ex vi illius consurgant per se vnum & vna essentia, & non ex his. Non video autem quid illud referat ad maiorem distinctionem compositi substantialis à suis partibus simul sumptis & vnitis, quã compositi accidentalis à suis componentibus eorumque vnione. In vtroque enim composito intelligimus satis esse proportionatam vnionem componentium absque vllo alio addito, vt compositum existat. Neque illud quod est per se vnum habet hãc (vt sic dicam) perfeitatem ex aliquo alio addito: nã potiùs illud posset obstare vnitati per se, quia faceret aggregationem minimè necessariam ad substãtiale esse totius: sed consurgit illa vnitas per se ex tali vnione, taliq; aptitudine vnibilium: sicut etiam iuxta veram Theologiam, ex Christi humanitate, & Verbo diuino consurgit vna persona composita, quæ verè ac per se est vna: non potest autem fingi, quod in illo cõposito sit aliquid distinctum à Verbo humanitate & vnione simul sumptis, vt tetigi in primo tomo tertiæ partis, disputatione 35. sectione 3. in fine.

Ponsec. lib. 5. Met. c. 2. q. 2. sect. 2. Coninbr. 1. phys. c. 7. q. 1. a. 5.

XIII. Eadem inductio fieri potest in toto integrali, siue homogeneo, siue heterogeneo. Sine causa enim Ioannes de Neapoli, quodlibet. 2. quæstione 7. inter hæc differentiam constituit, dicens totum heterogeneum distingui à partibus: non verò homogeneum, quod sine vllo fundamento dictum est, quia rationes æquè procedunt in vtroque: positis enim partibus proportionatis & vnione, quidquid aliud in quolibet toto asseritur, fictitium est. Quapropter (vt vno verbo omnia concludamus) quodcunque totum, qualeque illud sit, requirit vnionem partium proportionatam, & nihil est præter partes simul sumptas, & sic coniunctas. Vnde etiam aceruus lapidum, qui maximè censeri solet idem cum partibus, præter singulos lapides, & multitudinem eorum requirit illorum propinquitatem, nam si in locis distantibus essent, aceruum non componerẽt: atque ita aceruus nihil aliud est, quàm omnes lapides simul sumpti, & in tali loco ac propinquitate constituti. Domus verò quia requirit maiorem vnionem & compositionem partium, nam vltra propinquitatem, requirit ordinem, & situm & aliquam artificialem coniunctionem, ideòq; maiorem vnitatem habet, non tamen maiorem identitatem, aut distinctionem ab omnibus partibus simul sumptis, & vnione earum. Rursusque album physicè est magis vnum, quia vnio physica albedinis ad subiectum maior est: identitas autem & distinctio eiusdem est proportionis. Subsstantia ergo composita eandem A rationem seruat ad suas partes, & earum vnionem simul sumptas: non est ergo inter hæc in re ipsa distinctio.

Quod verò sit nonnulla distinctio rationis, id ad summum probãt fundamenta aliarum opinionum, & ex ipso modo loquendi fit satis probabile: nã propter hanc distinctionẽ rationis, impropriæ censentur illæ locutiones, in quibus partes de toto prædicantur. Ac tandem declarari potest, nam aggregatũ ex partibus & vnione concipitur aliqua ratione per modum plurium: ipsum autem totum magis concipitur per modum vnius, ac si esset res quædã simplex: hoc ergo satis est ad nõnullam rationis distinctionem. XIV.

Responsio ad argumenta.

XV. Ad fundamenta contrariæ sententiæ respondetur in primis, quidquid tribuitur toti posse tribui partibus simul sumptis & vnitis secundum rem, seu secundum identitatem: secundum modum autẽ concipiendi non propriè tribui, & ad hoc satis esse B distinctionẽ rationis. Et ad singulas locutiones respondetur, totum generari tanquam adæquatũ terminum qui fit: formam verò, vel vnionem eius esse formalem terminum quo fit totum: ideoq; totũ esse rem distinctam tam à forma, quàm ab vnione eius, non tamen à tota realitate materiæ, & formę, & vnionis, collectiuè sumpta. Similiter vt totum corrumpi dicatur satis est, quod vnio partiũ dissoluatur, vt fit in morte hominis, quia iam non manet tota illa entitas cum omni modo reali qui est de ratione totius. Atq; ita solum fit, totum in re distingui & à singulis partibus, & à multitudine earum absq; vnione, non verò ab ipsis & vnione simul sumptis. Præterea, partes dicũtur componere totum diuisim seu sigillatim, & ita ab eis distinguitur totũ. Nec refert quod non componant, nisi quando sunt vnitę, quia etiam tunc singulæ componunt, & non aggregatum seu collectio earum, & vnionis. Deniq; idem est de aliis locutionibus, quòd totum agit, vel mouetur, &c. 1. Totum, non partes, cur corrumpi dicatur ac generari.

Ad secundam rationem iam responsum est, negando sequelam, nam vt substantia composita sit C magis per se vna, quàm alia entia per accidens, non requiritur maior distinctio, sed maior vnio & maior proportio suarum partium. In hoc enim posuit Aristoteles 8. Metaphysicæ, capite vltimo, & libro 2. de Anima, capite 1. vnitatem per se compositi substantialis ex materia & forma, non in illa maiori distinctione. XVI.

Ad tertiam respondetur, solum probare, totam substantiam vt consurgit ex omnibus partibus substantialibus & integralibus, & vt consurgit ex essentialibus, vtrisque simul sumptis & vnitis, esse eandem omnino rem: non verò rectè inferre, partes integrales esse essentiales, vel è conuerso, quia in hoc iam fit comparatio singularium partium inter se. Testimonia verò Aristot. ex aliis iam adductis facilè explicãtur: solùm enim docere intendit totũ non esse partes singulas, aut multitudinem earũ aggregatim sumptam absque propria vnione. XVII.

Ad fundamentum alterius sententiæ respondetur, ad prædictam proprietatem loquendi sufficere distinctionem rationis. Nec est verum totum addere partibus alium realem modum præter vnionem: neq; enim magis intelligi potest talis modus, quam quod addat nouam & distinctam rem, vt satis probatum est. XVIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

DISPVTATIO XXXVII.

De ratione essentiali accidentis in communi.

POst considerationem substantiæ creatæ consequêter succedit accidentis cõtemplatio: hæc enim duo membra diximus adequatè diuidere ens creatum. Priùs autem quàm ad singula accidentium genera descendamus, tria de accidente in communi tractãda occurrunt. Primum de ipso communi conceptu accidentis vt sic, an habeat rationem aliquo modo vnam, & quænam illa sit, & hoc in præsenti disputatione præstabimus. Deinde in sequente, accidens vt sic cum substãtia creata comparabimus, vt membris illis inter se collatis illius diuisionis exactior habeatur cognitio. Tandem tertiò diuisiones accidentis, & eam præsertim quę est in nouem genera trademus.

SECTIO I.

Vtrùm accidens in communi dicat vnum conceptum seu rationem obiectiuam.

Prior opinio negans.

I. AVthores qui existimant non posse esse obiectiuum cõceptum communẽ quin sit vniuocus & genericus si ad res essentialiter diuersas communis sit, consequenter negabunt habere accidens vnum conceptum communem. Atq; ita ferè opinantur omnes, qui ex illo principio negant obiectiuum conceptum entis, quia tam pro comperto habent non dari vnum commune genus ad nouem prędicamenta accidẽtis, quàm ens non esse genus ad decem, nam solum illæ res prædicamento differunt, quæ in genere non conueniunt. Accedit quod Aristoteles interdum non solum commune genus, sed absolutè omne prædicatum commune his generibus negare videtur, quod maximè intelligẽdum est de communitate rationis obiectiuæ, cum de cõmunitate solius nominis verum esse non possit. Antecedens probatur ex 5. Met. tex. 12. & l. 10. tex. 12. vbi ait illa esse propriè diuersa, quæ in nullo conueniunt, & 1. Poster. c. 11. ait, propositionem in qua genus vnius prædicamenti negatur de alio, esse immediatam, quia nullum habent commune prædicatum, & alia adduximus suprà tractando de ente.

Posterior opinio affirmans.

II. NIhilominùs contrariam sententiam inprimis tenent omnes qui idem sentiunt de conceptu entis. Deinde Soncinas & alij, qui dicunt conceptũ obiectiuum entis esse hoc disiunctum, *substantia vel accidens*, necessariò supponunt vtramq; partem illius disiuncti habere vnum communem conceptum obiectiuum. Est autem hæc sententia eadem proportione declaranda & probanda qua similis de ente. Primum enim iuxta illam dicendum est, huic voci *accidens*, correspondere in mente vnum conceptum formalem non solius vocis, sed rei primario significatæ per vocem. Probatur primo experientia, nam qui audit hanc vocem & nouit significationem eius, nõ sistit in voce ipsa, sed aliquid per illam significatum concipit, nec distrahitur mens eius ad concipienda A plura quatenus plura seu diuersa sunt, neque etiam manet quasi anceps, & dubitans inter plura significata: ergo signum est solum vnum conceptum formare adæquati significati illius vocis. Secundò, quia illa vox, vt hîc sumitur, id est quatenus accidens sub ente condistinguitur à substantia, non significat ex multiplici impositione, sed ex vna, quia neq; est vox æquiuoca, neque significans vnum propriè, & aliud per translationem metaphoricam. Ac denique quia non potest fingi ad quas res significandas sit variis impositionibus instituta: a iàs quot res sub adequata sua significatione continet, tot fingi possent impositiones seu translationes illius vocis, quod per se improbabile est. Significat ergo ex vi vnius impositionis: ergo cùm per voces exprimantur conceptus, qui primò illam vocem ad significandum imposuit, vnũ conceptum formalem habuit, quem illa voce exprimere voluit, subsituens illam, vt ad placitum significaret, quod conceptus repræsentabat naturaliter: ergo eadem ratione in nobis respondet vnus conceptus formalis adæquatus primæ q; significationi huius vocis. Tertiò, quia si conceptus formalis accidẽtis non est vnus, quot ergo erunt? An fortè sunt nouem conceptus nouem primorum generum accidẽtium? At hoc incredibile est, tum propter multitudinem cõceptuum, tum etiam quia vix post longam inquisitionem definire possumus an sint nouẽ summa genera accidentium, vel plura, vel pauciora. Et nonnulla sunt quæ vix vnquam cõcepta sunt ab imperitis hominibus, cùm tamen omnes conceptum accidentis forment. Deniq; nihil solidum & fundatum iudicare potest de conceptu formali accidentis, si multiplex & non vnus esse credatur. B

III. Hinc consequenter infert prædicta opinio, conceptum obiectiuum accidentis esse vnũ ratione præcisum ab omnibus inferioribus. Probatur quia vni conceptui formali vnus obiectiuus respondet, nam conceptus formalis vnitatem sumit ex obiecto adæquato: obiectum autem adequatum illius conceptus non est vnum per aggregationem tantum: est ergo vnum per aliquam præcisionem saltem secundum rationem. Minor probari potest omnibus rationib⁹ factis de conceptu obiectiuo entis, quæ hîc maiorem habent efficaciam, vel saltem clariorem, quia conceptus formalis accidentis non potest repræsentare simul qualitatem, quantitatem & alia genera secundũ C proprias rationes eorum, quia neq; vnus conceptus formalis finitus & confusus, potest hæc omnia distinctè repræsentare & secundum propria: neque etiam posset ille conceptus obiectiuus definitè ac verè prædicari de qualitate & singulis generibus accidentium, sed vel esset falsa prędicatio dum tam multa simul de vno prædicantur, vel esset ambigua, aut ad summum disiuncta prædicatio, ita vt perinde esset dicere *albedo est accidens*, ac dicere albedo est quantitas, vel qualitas, vel relatio, & cætera: non ergo concipiuntur hæc omnia vt talia sunt ex vi huius vocis, vel conceptus accidentis: concipiuntur ergo sub aliqua vna ratione in qua conueniunt. Et hoc est dari vnum conceptum obiectiuum accidentis. Et hinc etiam sumitur ratio à priori, nimirum genera omnia accidentium, tametsi in propriis rationibus dissimilia sint, secundum aliquid esse similia per realem conuenientiam quam habent, vel in afficiendo substantiam, vel in alia ratione simili, vt tractabimus sectione sequenti. Sed totum fundamentum abstrahendi conceptum obiectiuum aliquo modo vnum secundum rationem est similitudo, seu conue-

conuenientia realis inter plura: ergo ratione huius conuenientiæ potest etiam in accidente dari conceptus obiectiuus communis. A

IV. Et hinc etiam fit hunc cõceptum obiectiuum esse ratione præcisum, quia vt repræsentatur per conceptum formalem non includit actu & expresse aliquam specificam, vel genericam rationem accidentis, sed solum præcisam rationem inhærendi. Et in hoc solum consistit hæc præcisio secundum rationem. Quod autem hæc præcisio nõ sit maior, quàm rationis, à fortiori patet ex superiùs dictis de ente & de vniuersalibus prædicatis: nam cõceptus accidentis etiam comparatur ad ea ex quibus præscinditur, vt quid commune ad particularia: ergo non potest ab eis plus quam ratione distingui: quamquam cum aliquo fundamento in re, eodem modo quo cætera prædicata communia, est enim eadem ratio.

Quæstionis resolutio.

V. HÆc quæstio non potest exacte definiri donec de analogia, vel vniuocatione accidentis ex professo tractemus, quod disputatione 39. sect. 3. præstabimus. Interim distinctione censeo vtẽdum. Potest enim accidens sumi, vel pro entitate accidentali secundum se, & secundum suam tantum realitatem, vel pro quacunque ratione formali accidentis, quæ in prædicamentis collocatur. Quod aliis etiam terminis dici solet accidens posse considerari, vel prout aliquid alicui accidere dicitur, nã licet omne, quod in se est accidens, alicui accidat, non tamen è conuerso, omne, quod alicui accidere dicitur, est verum ac proprium accidens. Quomodo etiam distingui solet accidens, in accidens prædicabile, & accidens prædicamentale, & accidens physicum, seu dicẽs veram entitatem aut modum accidentalem. Dico ergo; Accidens prædicamentale, seu quod in nouem genera diuiditur non posse habere vnum conceptũ obiectiuum, quia multa complectitur, quæ vera ac propria accidentia non sunt. Accidens autem physicum habere vnum cõceptum obiectiuum, idq; probare rationes posterioris sententiæ. Vtraque verò pars intelligitur, & confirmabitur ampliùs citato loco, & multò magis ex omnium prędicamentorum tractatione. B C

SECTIO II.

Vtrùm communis ratio accidentis in inhærentia consistat.

I. PArs negatiua huius quæstionis variis rationibus ostendi potest, si ante omnia supponamus sermonem hîc esse de ratione essentiali per se primò constituente naturam accidentis. Nam licet accidens alicui accidat, & vt sic extra rationem eius, tamen ipsum in se sicut ens est, ita & aliquam essentiam seu essentialẽ rationẽ necessario habet: ergo accidentis ratio nõ potest esse inhærẽtia ipsa. Probat cõsequẽtia, quia vel est sermo de inhærentia actuali, & hoc non, quia hęc non est essentialis multis accidentibus maximè secundũ fidem nostrã, quæ docet seruari interdum accidentia sine inhærentia actuali, cùm tamen euidens sit non posse conseruari rem sine essentiali ratione sua. Vel est sermo de inhærentia aptitudinali. Et hoc dici nõ potest, primò quia sunt A quædam accidentia de quorum ratione est actualis inhærentia, ita vt per nullam potentiam sine illa esse possint vt figura, vbi: ergo est illis essentialis: ergo communis ratio accidentis non satis explicatur per inhærẽtiam aptitudinalem. Secundò quia è contrario in iis accidentibus, quæ separari possunt à subiecto, ipsa aptitudinalis inhærentia est aut relatio quędam aut genus quoddam potentiæ, nam sicut dantur potentia actiua & passiua, ita & potentia informatiua: sed communis ratio accidentis abstrahit à determinatis rationibus accidẽtium: ergo non potest consistere in relatione vel potentia, quæ sunt determinatæ rationes accidẽtis: aliàs, vel omne accidẽs esset respectiuum, vel omne accidens esset quędã qualitas. Tertiò videntur esse quædam accidẽtia, quæ neutrã inhærentiam habent, nec actualem, nec aptitudinalem, vt relatio secundum esse ad, & actio vt actio transiens, & maximè modus per se existendi accidentis separari, aut actio creatiua, si illa sit accidens, quod sine dubio erit si ad solum accidens terminetur. Atque hinc tandem excluditur facile aliud membrum si fortasse dicatur inhærentiam sumi confuse abstrahendo ab actuali & aptitudinali: nam inprimis hæc ratio nõ videtur esse vna per abstractionem, sicut in superioribus dicebamus ens vt diuiditur in ens potentia & in actu nõ dicere vnam rationem abstractam. Deinde quia neutra illarum rationum conuenit aliquibus accidentibus, & in aliis neutra est essentialis, vt obiecimus. Tandem obstat aliunde quòd illa ratio videtur latiùs patere, quàm accidens: nam formæ substantiales materiales verè ac propriè inhærent materiæ & actu & aptitudini: ergo. B

Referuntur opiniones.

II. IN hac re variæ sunt sententiæ. Prima est essentialẽ rationem omnis accidentis cõsistere in actuali inhærentia ad subiectum. Ita videntur sensisse Philosophi Gentiles, qui putarunt nulla ratione fieri posse vt accidens extra subiectum conseruetur. In qua sententia videtur esse Aristot. & Commenta. vt latè tractat Niphus 7. Metaph. disp. 1. & sumi potest ex eodem Aristot. ibi. cap. 2. & 1. Phys. cap. 4. tex. 39. intelligendum est autem eo modo actualem inhærentiam dici de essentia accidentis iuxta hanc sententiam, quo suprà dicebamus existentiam esse de essentia cuiuslibet entitatis actualis, nam sicut potest res creata priuari existentia si destruatur, non tamen si in sua entitate maneat, ita potest accidens priuari inhærentia actuali, quatenus potest destrui: manens tamen in sua entitate actuali non potest, iuxta Philosophorum sensum, priuari actuali inhærentia, atque ita putarunt non esse aliud ab ipsamet entitate accidentali. Quod maximè verum esset, si vt antiqui Philosophi opinati videntur accidentia non sunt propriæ res, sed tantum modi vnius primi subiecti. C

Hanc verò sententiam, vt dixi, damnat catholica fides, saltem vt non possit vniuersaliter vera esse. Quam limitationem adhibui, nam si quis diceret, solam quãtitatem esse separabilem à substantia, posseq; manere sine actuali inhærentia & ideò in sola illa non esse de essentia eius actualiter inhærere: esse verò de essentia cęterorum accidentiũ omnium, qui (inquam) sic contenderet, non erraret in fide, quia ad ea quæ fides docet de mysterio Eucharistiæ satis est, quòd sola quantitas maneat separata à subiecto, nam cætera accidentia illi inhærent. Possetq; qui sic

1. Opinio. Aristot. Comment. Niphus.

III. Reiicitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic opinaretur,nonnullam rationem differentię reddere inter quantitatem & alia accidentia, quod propinquior est, & similior substantiæ. Vnde peculiare illi esse videtur, quod circa seipsam quodammodo exerceat munus suum:nam quantitas ipsa quãta est, imò hinc etiam fieri videtur vt non habeat essentialem rationem suam in ordine ad substantiam, sed in ordine ad se. Vnde in scientiis mathematicis ita abstractè consideratur, ac si per se esset sine vllo ordine ad substantiam.

IV. Nihilominùs supposito mysterio fidei,longè probabilius est, posse etiam qualitates realiter à substantia & quantitate distinctas conseruari sine inhærentia actuali, vt dixi in tertio tomo tertiæ partis, disput. 56.sect.3. in fine. Vnde de omnibus accidentibus realiter à substãtia,& inter se distinctis pro certo supponimus actualem inhærentiam non esse essentiã eorum,sed modum ex natura rei ab eis distinctum, nimirum modum vnionis formę ad materiam seu subiectum,vt in superioribus declarauimus, disput.15. & 16. de causa formali,& dicta disput.56.3. part.sect.2.An verò possit ratione naturali sufficienter probari cõtra Philosophos non repugnare vt accidens conseruetur separatum à subiecto, attigi in Commentariis 3.part.quæst.77.art.1 & sanè opinor simpliciter non posse demonstrari ab homine. Maximè cùm nec distinctio realis quantitatis à substantia ex sola ratione sufficienter demonstretur, vt infrà dicemus, & separatio qualitatum ab omni subiecto, nonnullis etiam Catholicis impossibilis videatur. Possunt igitur,vt dicto loco dixi, sufficienter solui argumenta, quæ apparenter ostendere possunt hoc esse impossibile, quibus solutis per se statim sit verisimile posse fieri à Deo quod non ostenditur repugnare. Ad quod accedere possunt probabiles rationes, quibus ostenditur realis distinctio accidentis à subiecto, & quod non sit inter ea intrinseca & essentialis dependentia, cùm sint res diuersorum generum.

V. Secunda sententia præcedenti extremè opposita est, inhærentiam nullo modo esse de essentia accidẽtis,neque actu,neque aptitudine. Ita tenet Scotus in quartum distinctione secunda, quæstione prima, & 7.Metaphysicæ quæstione 1. & ibi Anton. Andreas, quæstione 1.vbi etiam Soncin. quæst.1. hoc secutus est,& Fland.quæstione 2. Idem tenet Zimara Theorem.3.qui in eam sententiam citat Commen.4.Metaphysicæ, cõmentario 2. immeritò tamen, vt dicemus.Fundamenta huius sententiæ tacta sunt in initio sectionis.

VI. Tertia opinio est inhærentiam saltem aptitudinalem esse de essentia accidentis.

Hæc est frequentius recepta in schola D.Thomæ, vt tractat latè Cietan. opuscul.de ent.& essent.cap.7. quæst.15.& Iauell.7.Metaphys. quæst.1.Ægid.ibi.q.2. Iandun.quæst.9.Heru.quodl.4.q.9. Capreo.in 1.dist. 42.quæst.1.art.3.ad 1. contra 5.& 6.conclus. Et sumitur ex D.Thom.3.part.quæst.77.art.1.ad secundum. & in 4. distinct.12. quæstione 1.articulo 1. quæstiunc. 1.ad secundum. Et hæc sententia intellecta de accidentibus proprias entitates habentibus, & prout distinguuntur ab accidentibus quę tantũ sunt modi, vel quæ tantum extrinsecè denominant,est vera.

Deciditur quæstio.

VII. VT tamen generalius doctrinam tradamus quoniam hîc est sermo de accidenti prædicamentali in tota sua latitudine, in qua nõ potest habere vnum conceptum obiectiuum, vt dixi in præcedenti sectione:& consequenter nec vnam propriam rationem essentialem; vti etiam hîc possumus distinctionibus sæpe insinuatis. Nam inter accidentia prædicamentalia quædam sunt extrinsecus tantum denominantia, alia intrinsecus afficiẽtia,& inter hęc rursus, quædam sunt, quæ proprias habent entitates realiter distinctas à subiectis, alia quæ sunt modi tantum ex natura rei modaliter distincti, iuxta suprà dicta disput.7.

Dico ergo primò, propria inhærentia non est de VIII. ratione eorum accidentiũ, quæ tantum extrinsecus denominant. Probatur inductione, quia vestis non inhæret vestito,nec locus circumstans inhæret locato,neque actio transiens agenti. Neque refert,quod hæc inhæreãt aliis,tum quia forte id non semper verum est, vt patet in veste, tum etiam, quia est quasi materialiter,non secundum propriam rationem talium,quæ sumenda est ex habitudine ad illud, quod denominant. Vnde ratio à priori est, quia non omnia accidentia dicunt respectum essendi in, sed alia essendi ab alia essendi circa,vel aliquid simile. Quocirca vel in hoc non potest dari vna descriptio communis omnibus accidentibus prædicamentalibus, vel generalioribus verbis vtendum est, vt si dicamus, accidens esse formam aliquo modo afficientem vel denominantem subiectum, seu id cuius accidens esse dicitur. Non possumus enim breuiùs describere rationem accidentis,quoniã amplissima est, & multa sub se cõplectitur. Cùm ergo dicitur forma, supponit sermonẽ esse de accidente in abstracto,idq; merito, nã sub hac ratione maximè condistinguitur accidẽs à substantia sub ente,& vt sic magis propriè habet vnitatem per se. Rursus cùm dicitur forma,intelligendũ est,siue sit forma propriè informans, siue modificãs,aut quauis alia ratiõe afficiẽs,vt ita cõprehẽdantur tam entitates, quã modi accidentales, siue denominans, vt sunt accidentia solùm extrinsecus denominantia, quæ propriè & in rigore non informant eas res quas denominant,& tamen ille modus denominandi sufficit interdum ad constituendum aliquod genus accidentis, vt posteà videbimus. Et C ideò non sum vsus voce inhærentiæ, quia ea vox in rigore significat intrinsecam informationem & cõiunctionẽ:si tamẽ latiùs sumatur pro quacũq; habitudine formę siue intrinsecè, siue extrisecè denominãtis subiectũ actu,vel aptitudine, sic dici potest,aliquo modo inhærere esse de ratiõe accidẽtis. Dixi aũt *aliquo modo afficientem*,vt distinguam accidens nõ solum à substantiali forma, sed etiam ab omni modo substantiali.Nam in primis illa vox diminuit & indicat accidens non constituere rem in suo esse simpliciter,in quo distinguitur à substantiali forma,neque pertinere ad complementum entitatis eius, sed esse affectionem superadditam entitati iam completæ in suo ordine,in quo distinguitur à modo substantiali, iuxta ea quæ superiùs declarauimus disp.35. sectio.1. Vnde maioris claritatis gratia dici posset accidens esse talem formam quæ afficit vel modificat subiectum extra rationem eius existens. Atque ita explicata definitio, sumitur ex Aristotele quarto Metaphysic.in principio, & libro septimo & nono Metaphysicæ in principio, & vbicunque agit de communi ratione accidentis, aut diuisione eius in nouem genera: nam semper dicit rationem accidentis consistere in hoc, quod sit entis ens & per varios modos respiciendi substantiam, accidentia

dentia distinguit. Et eisdem locis idem asserit Com- A
ment. & 12. Met. comm.3. & hoc sensu potest etiam exponi communis descriptio, qua dicitur accidens esse ens in alio. Sic etiam adæquatè diuiditur sub ente ens in alio ab ente per se, quamuis etiam possit illa diuisio aliter exponi, vt magis ex sequentibus constabit.

IX. Dico secundò. Accidens quod ex se propriam habet entitatem realiter à substantia distinctam, de intrinseca sua essentia habet aptitudinalem inhærẽtiam in substantia. Probatur,nam inprimis certum est huiusmodi entitatem per se ipsam esse aptam ad informandam substantiam tali modo vt illi inhæreat, & ab ea sustentetur, non enim posset actu hoc conuenire illi entitati, nisi in illa supponeretur aptitudo, seu capacitas ad illum modum: illa verò aptitudo non potest esse aliquid in re distinctum à tali entitate,vt facilè patet rationibus quibus suprà probauimus capacitatem materiæ non distingui à materia, neque aptitudinem informandi à substantiali forma. Et in hoc omnes conueniunt, quia esset superfluum fingere illam distinctionem absque vllo fundamento vel indicio: & quia alias eodem modo B
procederetur in infinitum. Rursus illa aptitudo ad afficiẽdam substantiam per se primò & ex primario sine talis entitatis illi conuenit, & est idem cum illa: ergo est de essentia eius. Probatur assumptum, quia entitas accidentalis non ad aliud ex natura sua instituta est nisi vt afficiat substantiam. Et confirmatur, nam ob similem causam diximus suprà aptitudines materiæ & formæ ad vnionem mutuam esse illis essentiales. Et similiter dicemus inferiùs potentias & actus natura sua specificari ex obiectis. Quæ exempla dissoluunt fundamenta contrariæ sententiæ vt statim videbimus.

X. Dico tertiò. Accidens quod tantùm est modus entis, essentialiter includit non tantùm aptitudinẽ, sed etiam actualem affectionem seu coniunctionem cum re cuius est modus. Hoc probant rationes superiùs factæ & sequitur necessariò ex dictis suprà de natura modi. Et propter hanc etiam causam dixi dicto tertio tom.3.part.disp.56.section.1.in fine,si quæ sunt accidentia in substantia panis, quæ non distinguuntur ab illa vt res à re, sed vt modus rei, illa non mansisse in Eucharistia post consecrationem. Ho- C
rum ergo accidentium essentia non consistit in aptitudine afficiendi,sed in hoc quòd sint actuales affectiones, & in re sunt ipsęmet entitates taliter se habentes,& ideò si in re manent, inseparabiles sunt à suis subiectis, & carere non possunt actuali vnione cum ipsis. Denique in eis non distinguitur in re aptitudo afficiendi, & actu afficere: ergo essentialiter sunt actuales affectiones.

XI. Accidens cõmuniter sic dictum quid dicat essentialiter. Dico vltimò. Quamuis de ratione accidentis vt sic sit esse aliquo modo affectionem substantiæ: tamen non est de ratione eius esse immediatam affectionem substantiæ, sed in hoc etiam abstrahit ab immediata vel mediata habitudine ad substantiam. Probatur, quia sunt quædam accidentia quæ immediatè afficiunt substantiam,vt intellectus,quantitas, &c. de quibus nulla est difficultas:alia verò sunt quę mediis aliis accidentibus substantiam respiciunt, vt actus immanentes & habitus non afficiunt substantiam nisi mediis potentiis, & qualitates corporeæ media quantitate: de qua re multa diximus suprà disputat. 14. section. 4. Nullum verò est accidens possibile saltem secundum naturas rerum, vel quod propriè & completè accidens sit,quod non respiciat A
vltimatè substantiam tanquam primum subiectum ac principalem finem suum, quia licet vnũ insit mediante alio; tamen omnia ad hoc tendunt vt substãtiam perficiant, & ornent, vel aliquo alio modo ei deseruiant.

Soluuntur argumenta.

RAtiones dubitandi in principio positæ ferè so- XII.
lutæ sunt ex dictis, ad primum enim membrũ totius partitionis ibi factæ concedimus actualem inhæsionem non esse de essentia accidentis vt sic. Ad secundum item membrum concedimus aptitudinalem inhærentiam vt distinguitur ab actuali, non esse adæquatam rationem accidentis vt sic. Dicimus tamen esse propriam & adæquatam rationem illorũ accidentium, quæ proprias habent entitates,& verè ac propriè sunt formæ informantes sua subiecta. Cũ autem obiicitur hanc aptitudinem esse relationem, aut potentiam: respondetur non esse relationem prædicamentalem,sed includere habitudinem transcendentalem, quæ in omnibus ferè entibus absoB
lutis includitur, & maximè in entitatib' incõpletis, & accidentibus, vt latiùs constabit ex discursu omnium prædicamentorum. Ad aliud autem de potẽtia respondetur, illam aptitudinem non esse potentiam, quæ est certa species qualitatis; sed est ipsa essentia formæ accidentalis, quæ per se ipsam apta est ad informandam suo modo substantiam.

Ad tertium membrum concedimus inhærentiam XIII.
latissimè sumptam prout abstrahit ab actuali vel aptitudinali & ab intrinseca, vel extrinseca affectione esse de essentia accidentis prædicamentalis in communi. Item, si loquamur de accidente Physico,seu intrinsecè & realiter afficiente, siue sit modus siue res distincta, sic etiam dicimus inhærentiam propriùs sumptam abstrahentem tamen ab actuali, vel aptitudinali,esse de essentia accidentis, sicq; propriissimè & adæquatè posse diuidi ens in ens per se, & in alio, seu in entitatem substantialem, & accidentalẽ propriè, & secundum se sumptam, sub illis modis ẽt tam substantiales,quàm accidentales cõprehendendo. Ad argumentum autem respõdetur,falsum esse, illam rationem non esse abstrahibilem, nam ab actu C
primo & secundo est abstrahibilis communis ratio actus: sed forma vt informatiua,& vt informans cõparantur per modum actus primi & secundi: ergo abstrahi potest communis ratio formæ accidentalis quæ prælcindat ab actuali,vel aptitudinali informatione siue inhærentia. Neque est simile exemplum de abstractione entis ab ente in actu & in potentia, nam ibi sumitur ens in potentia obiectiua, quod nõ est aliud positiuè à seipso constituto in actu, neque illa potẽtia est realis intrinseca, sed vel nõ repugnãtia, vel denominatio à potentia extrinseca. Esset autem simile, si ens in potẽtia & in actu sumerẽtur pro reali potẽtia actiua,vel passiua, & actu eius: sic enim verè abstrahitur ratio entis ab eo quòd sit potentia vel actus. Et ad hunc modum in præsenti abstrahit accidẽs ab eo quod sit aptitudine vel actu informãs. Quamquam dici etiam potest duobus modis accipi posse aptitudinẽ informandi. Vnus est vt dicit aptitudinem Physicã per modum actus primi ex se condistincti & separabilis ab actuali informatione. Et hoc modo procedunt omnia quæ diximus. Aliter verò potest sumi aptitudo afficiendi prout intelligitur esse in quacunque re, vel modo, etiamsi maxime actualiter afficiat, nam quod actu afficit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

aptum est afficere, quæ potest dici aptitudo logicè: quia verò hæc aptitudo in re interdum est per modũ potentiæ separabilis ab actu, interdum verò tantùm per modum actus, ideò dicimus accidens vt sic præscindere ab inhærentia aptitudinali, id est potentiali, & ab actuali. Nec refert quòd actualis inhærentia sit accidens, aut aliquid extra essentiam alicuius formæ accidentalis, quia fieri potest, & sæpè ita accidit, vt quod est vni essentiale, alteri sit accidentale, vt per se constat.

XIV. Ad instantias verò respondendum est sigillatim. Prima erat de relationibus secundum esse ad: cui respondetur relationem realem, quidquid illa sit, secundum se totam inhærere, atque ita etiam in ipso esse ad includi esse in: quia relatio secundum se totã est forma eius quem ad alium refert, vt latiùs infrà suo loco. Secunda instantia erat de actione, de qua dicitur actionem vt actio est, esse formam extrinsecùs denominantem, & ideò vt sic nõ requirere propriam inhærentiam, sed talem habitudinem quæ ad illum modum denominationis & quasi extrinsecæ informationis sufficiat. Tertia instantia erat de modo per se existendi accidentis separati, de quo sæpè alibi dixi. Inprimis enim dubium est an sit modus positiuus. Deinde si est modus positiuus, non est naturalis ordinis, sed supernaturalis, neque est proprium & (vt ita dicam) integrum accidens, sed terminus existentiæ cuiusdam accidentis, scilicet quantitatis, ad cuius gen' reducitur: & ad hoc satis est, quod illã aliquo modo afficiat, & quasi illi adhereat, quando ad modum substantiæ diuinitus constituitur. Et idem ferè dicendum est de creatione accidentis separati. De qua re multa etiam diximus suprà agentes de creatione. Vltima instantia erat de formis substãtialibus. De quibus dicendum est quod licet verè habeant modum vnionis ad materiam cum dependentia ab illa vt à sustentante, & aptitudinem sibi essentialem ad illam vnionem, in qua est quædam cõuenientia inter accidentia & formas substantiales, tamen est conuenientia tantùm Analoga, nam aptitudo formæ substantialis est per modum actus eiusdem generis cum suo susceptiuo, & ideò per se vnũ cum illo componit, & vnio eorum substantialis est. In accidente verò modus inhærendi vel afficiendi est longè inferioris rationis. Vnde cum inhærentia tribuitur accidenti vt illi propria, sumitur vt specialiter dicit hunc imperfectum modũ afficiendi substantiam, qui omnino sit extra latitudinem eius: atque ita non competit substantialibus formis.

Corollaria præcedentis doctrinæ.

XV. EX decisione huius quæstionis definiuntur aliæ quæ de accidente in communi quæri solent. Sequitur enim primò ex dictis, accidens non definiri nisi per substantiam, seu per illud cuius est affectio, quod docuit Arist. 7. Met. c. 1. & 4. tex. 12. & c. 5. tex. 19. Vbi hac ratione ait substantiam esse priorem accidente. Ait præterea accidentia non posse habere perfectam definitionem, quia definitio perfecta est, quæ ita explicat essentiam rei, vt nullum additũ extra essentiam in ea ponatur: in definitione autẽ accidentis necessariò ponendum est subiectum, quia sine illo non potest explicari inhærentia, quam diximus esse de essentia accidẽtis. Item essentia accidẽtis est imperfecta, & ideò tantùm imperfecto modo definiri potest, cùm definitio sit accommodata definito. Consistit autem eius imperfectio in hoc quòd solum sit entis ens, seu affectio entis: ergo prius A modus definiendi illud est per habitudinem ad subiectum. Et hoc satis etiam confirmat experientia ipsa, & modus declarandi conceptum accidentis.

Solùm potest contra hoc vrgeri difficultas quædam suprà tacta de quantitate, & de abstractione Mathematica, qua videtur concipi & definiri quantitas sine vllo ordine ad subiectum. Respondetur tamen primo Mathematicum abstrahere à subiecto sensibile, id est sensibilibus qualitatibus affecto, nõ tamen abstrahere simpliciter à subiecto, quia considerat quantitatem vt rem materialem & corpoream & consequenter in materia vel substantia existentẽ, & ideò dicitur abstrahere à materia sensibili, nõ verò ab intelligibili. Responsio est sumpta ex doctrina D. Thomæ, 1. part. qua st. 85. artic. 1. ad 2. & opusc. 70. quæst. 5. artic. 3. & Albert. idem sentit 5. Metaphys. tract. 3. cap. 2. Iauell. 7. Metaph. quæst. 1. Ant. Andr. 6. Metaph. quæst. 3. Addo deinde Mathematicum non considerare expresè habitudinem ad subiectum sed valde implicitè, quia non considerat essentiam quantitatis, sed solùm proprietates & proportiones ac figuras, quæ ex quantitatis extensione oriuntur, B ad quas impertinens est quòd concipiatur quantitas vt forma inhærens subiecto, vel ipsum quantum extensum, in quo sunt partes, & superficies, ac lineæ. Et quantitas ipsa in se est quanta & extensa, ideò abstrahi potest & considerari secundum illas affectiones, quę illi sub ea ratione conueniunt. Et iuxta hãc responsionem materia intelligibilis, à qua non abstrahit Mathematicus, teste Aristotel. 8. Metap. tex. 15. non est aliud à continuitate ipsa, seu extensione quantitatis, vt etiam D. Thom. declarauit. 1. Poster. tex. 42. & 7. Metaph. text. 35. ibidem Alexand. & alij Græci. Et Thomist. 3. Physic. text. 71. & 1. de Anim. text. 17. Simplic. 3. de Anim. text. 35. & fauet Aristotel. eisdem locis lib. 11. Metaph. summ. 2. capit. 1. & lib. 12. tex. 44.

XVI.

Secundò sequitur ex dictis de ratione accidentis esse vt habeat aliquod subiectũ sibi natura sua proportionatum, nam omnis habitudo habet aliquem certum terminum in quem tendat: sed hæc inhærẽtia est per modum cuiusdam habitudinis transcendentalis, cuius terminus est subiectum ipsum. Accidens ergo in communi respicit id quod affici potest C accidentaliter absolutè etiam & in communi, determinata verò accidentia respiciunt determinata subiecta, & secundum capacitatem sibi proportionatã, quia necesse est seruari proportionẽ inter actũ & potentiam. Non est autẽ intelligendum oportere vnicuiq; accidenti respondere subiectum cui tale accidens sit connaturale aut debitum hoc enim nõ spectat ad essentiam accidentis, sed ad peculiarem conditionem subiecti, quæ non est vniuersaliter necessaria, vt patet de accidentibus merè contingentibus, & de his quæ violenter in sunt vel quæ merè indifferẽtia sunt, vt maximè dici solet de artificialibus formis. Et idem dicunt Theologi de supernaturalibus qualitatibus. Solum ergo ex parte accidentis necessarium est quod natura sua determinet sibi subiectũ quod adæquatè respiciat, quia hoc spectat ad essentiam eius: nam cum essentialiter sit affectio quędam, alicuius capacitatem habentis debet esse affectio.

XVII.

Ex quo obiter soluitur argumentum quod hic fieri solet de propria passione, quæ de suo subiecto demonstratur per propriam definitionem: ex quo colligit Soncinas demonstrari de passione quòd inhæreat subiecto, & consequenter inhærentiam non esse de essentia passionis, quia essentia non demonstratur

XVIII. Obiectio satisfit.

stratur de aliquo. Sed non rectè colligit, nam propria definitio passionis dari debet per subiectum: Aristoteles enim ideò dixit propriam passionem prædicari per se secundò, quia subiectum ponitur in definitione prædicati: ergo talis definitio supponit vel continet inhærentiam passionis in tali subiecto: ergo non est medium ad demonstrandam illã. Per talem ergo demonstrationem ad summum ostẽdi potest alia connexio quæ ex parte subiecti esse potest cũ tali passione, siue illa sit per modum efficientię seu resultantię naturalis, siue per modum debiti cõnaturalis: quam connexionem iam diximus nõ pertinere ad essentiam accidentis vt sic. Adde, interdum posse demonstrari de aliquo accidente quòd sit accidens, & consequenter quod sit aptum inhærere, sed tunc vel non fiet demonstratio per definitionem accidentis, neq; à priori, sed per effectus, vel non demonstrabitur absolutè quod sit aptum inhærere, sed respectu huius vel illius subiecti, & tunc oportebit tandem resoluere demonstrationem in proprietatem vel definitionem talis subiecti.

XIX. Alia quæ de accidente in communi & absolutè tractari possunt, in superiorib. tractata sũt, vt an habeat existentiam propriam disp. 34. sect. 11. an componat vnum per se cum subiecto disp. 14. sect. & an in se componatur ex proprio actu & potentia disp. 13. Et ideò nihil aliud hîc dicendum occurrit.

DISPVTATIO XXXVIII.

De comparatione accidentis ad substantiam.

MVlta ad hanc comparationem pertinentia in superioribus notata sunt, explicando ipsam diuisionem entis creati in substantiam & accidens. Vbi duo præcipuè declarare necesse fuit, scilicet, quanta distinctio inter substantiam & accidens intercedat, & quo modo substãtia superet omne accidens in perfectione. Præterea cũ egeremus de causis, contulimus accidentia ad substantiam, vel in ratione formæ & materiæ, vel in ratione efficientis & effectus. Quapropter pauca hoc loco dicenda supersunt, præcipuè propter Aristotelem lib. 7. Metaph. in principio, vbi comparat substantiã cum accidẽte & quoad temporis durationẽ, & quoad cognitionem, C quæ duo puncta breuiter sunt à nobis explicanda.

SECTIO I.

An substantia sit prior tempore accidente.

I. Dubitandi rationes.

RAtio dubitandi est, quia Aristoteles. 7. Met. in principio c. 1. ait, *substantiam esse priorem accidente, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura.* In contrarium autem est, quia vel substantia & accidens comparantur absolutè prout sunt in rerum natura, vel prout sunt in tali, vel tali composito. Priori modo est quidem verum substantiam aliquam esse priorem omni accidente: tamen id verificatur in substantia increata, non verò in substantia creata, de qua nunc agimus. Et secundum Aristotelem nullo modo verificari potest, quia cum ipse ponat mundũ æternum, necesse est fateatur substantiam increatã non esse tempore priorem, quam creatam: ergo non potest esse prior tempore quàm accidens, quia cùm substantia creata non sit sine accidẽtibus, nõ est prior tempore quàm accidens. Si verò comparatio fiat respectu eiusdem rei, oportet loqui de substãtia capaci accidentium; quia substantia nec erit prior nec posterior accidente respectu eius suppositi in quo nullum est accidens. In substantia autem capaci accidentium non est prior tempore substantia quàm accidens: quia nulla talis substantia caret aliquando omni accidenti: nullo ergo modo verificari potest quòd substantia sit prior tempore accidente.

Quæstionis resolutio.

II. INhac quæstione de re ipsa ferè nulla est difficultas: in explicando autem sensu Philosophi, supposito eius principio de æternitate mundi, diuersę sunt authorum sentẽtię. Igitur quod ad rem attinet, certum est substantiam vt sic, abstrahẽdo à creata, & increata esse priorem durationeaccidente: quia aliqua substantia est æterna: omne autem accidens est temporale, at verò comparando substantiam creatam absolutè ad accidens, re vera non est prior tempore illo absolutè & simpliciter vt ratio in principio facta probat, quia nullum momentum est in quo fuerit verum dicere aliquam substantiam creatam existere, pro quo verè etiam dici non potuerit esse in ea aliquod accidens, quia si substantia sit spiritualis, saltem sunt in ea intellectus & voluntas: si verò substãtia est materialis, saltem erit in ea quantitas, & non deerit aliqua qualitas. Vnde neque absolutè, neque respectiuè, scilicet comparatione eiusdem suppositi, videtur posse simpliciter verificari substantiam, esse priorem tempore omni accidente. Solum ergo permissiuè seu indefinitè verificari potest, quod substãtia sit vel esse possit prior tempore aliquo vel aliquibus accidentibus, non quidem respectu diuersorũ; nã hoc modo ẽt vna substantia potest esse prior tempore alia: sed respectu eiusdẽ: sic enim substãtia quælibet ex se potest esse prior tempore multis accidentibus, iis nimirum, quæ non intrinsecè manant, seu necessaria connexione coniuncta sunt tali substãtię

Prima expositio Aristotelis.

III. Auerroes. QVòd verò attinet ad dictum Aristotelis, Auerroes 7. Met. com. 4. ait, substantiam dici priorem tempore accidente, quia ipsa est separabilis ab accidentibus, & non è contrario. *Quoniam* (inquit) *nullum accidens inuenitur absque substantia, sed aliqua substantia inuenitur absque accidente:* in quibus verbis significat, Arist. loqui de substantia absolutè vt comprehendit etiam primam, illa enim sola est separabilis ab omnibus accidentibus. Tamen non videtur satis ad soluendam temporis prioritatem, quia respectu solius Dei ineptè fieret comparatio, vt dixi, & respectu aliorum non est antecessio durationis posita mundi æternitate, saltem respectu omnium accidentium. Quod si solum fiat comparatio respectu aliquorum, non oportet recurrere ad substantiã separabilem ab omnibus accidentibus, nam etiam aliæ sunt priores tempore multis accidentibus.

Secunda expositio.

IIII. PRoptereà idem Auerroes in fine illius Commẽti indicat, quamlibet substantiam dici priorem tempore suis accidentibus, quia si accidentia sint cõtingentia & separabilia, vel [illegible], vel quantũ est ex se possũt esse posteriora tẽpore. Si verò sint accidẽtia inseparabilia in qualibet indiuidua subst[illegible] tẽ præcedit tẽpore ipsa materia prima quælibet accidẽtia, ppria tali substãtię. Sed hęc expositio minùs quadrat quã præcedẽs. Primò quia nõ est vniuersalis, quadrat quã præcedẽs. Primò quia nõ est vniuersalis, in substãtiis n. incorruptibilibus nullo mõ præcedit tempo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tempore substantia sua accidentia propria & inseparabilia. Vnde significat Commentator, Aristotelem solum loqui de substantia generabili, eamq; comparare ad propria accidentia, quod falsum est, nam manifestè loquitur de substantia absolutè, vt constat ex contextu: nam statim addit, esse inuestigandum quotuplex sit substantia, & an aliqua sit separabilis. Et præterea etiam in substantiis materialibus & generabilibus falsum est, materiam in eodem esse priorem tempore omni accidente: nam materia vt informata aliqua forma non est prior tempore quam accidentia quæ consequuntur formã: in materia verò vt antecedit tempore talem formam, antecedit etiam quantitas, quę est proprium accidens ipsius materiæ, maximè secundum opinionẽ Commentatoris. Quod verò respondet Soncinas, dimẽsiones materiæ non esse accidens in actu sed in potentia, ridiculum mihi est, quia quantitas, eo modo quo est in materia, est actꝰ accidẽtalis eiꝰ, verè illã efficiens, & informans in suo genere. Accedit, quod non est verisimile Aristotelem solùm ratione materiæ, quæ est imperfectissimum quid in ordine substantiæ, prætulisse substantiam accidentibus. Quòd si hoc dici non potest de aliis comparationibus in cognitione ac natura, nec de hac etiam dici rationabiliter potest.

Soncinas.

Tertia expositio.

V. ALiter ergo respondẽt aliqui, substantiam dici priorem tempore, quàm accidens, non in ea proprietate qua prius tempore dicitur id quod est prius duratione, seu quod existit, antequàm aliud existentiam habeat: nam argumenta facta probant euidenter, nec substantiam in communi esse priorẽ tempore accidente in communi, iuxta opinionem Philosophi: nec substantiam creatam in communi esse priorem tempore accidente in communi etiam secundum veritatem: nec denique vnamquamque substantiam in particulari esse priorem tempore suis accidentibus. Aiunt ergo, prius tempore ab Arist. appellari id quod est prius separabilitate, quia quod est separabile ab alio, quantum est ex se, potest esse sine illo. Et videtur hoc consentaneum menti Philosophi, nam cum dixisset substantiam esse priorem tempore, adiungit probationem, *Quia aliorum categorematum nullum est separabile, sed ex hoc.* Quòd si instes, substantiam re vera non esse separabilem ab accidẽtibus quandoquidem habet necessariam coniunctionem cum illis. Quidam respondent substantiam quidem ex se, quatenus substantia est, esse separabilem: aliunde verò quatenus habet rationem causæ, fieri posse, vt nunquam re ipsa existat sine coexistẽtia accidentium: sed hoc est per accidens ad rationẽ substantiæ vt sic. Et in idem redit quod ait Ant. Andr. 7. Met. q. 2. quamuis hunc ipsum dicendi modum impugnet. Dicit enim, substantiam dici priorem tempore accidentibus, quia non pendet ab illis, etiamsi necessariò causet illa. Et in re idem tenet Niphus ibi, disp. 2.

VI. Obiectio cõtra præcedẽtem expositionem. Iauell.

Sed contra hoc meritò obiiciunt Iauel. & alij quia hæc non est prioritas temporis, sed naturæ: Aristot. autem has prioritates distinxit: vnde in verbis, & ratione superiùs adductis de separabilitate, non videtur probare prioritatem temporis: sed naturę. & prioritatem temporis sine probatione reliquisse videtur vt Niphus aduertit. Sed responderi potest, prioritatem naturæ ibi significare prioritatem perfectionis seu causalitatis: prioritatem autem temporis significare prioritatem separabilitatis. Quæ licet dicto modo explicata non sit nisi quædam prioritas in subsistendi consequentia, quæ dici etiam solet prioritas naturæ, tamen hic dicta est prioritas temporis, tum vt distingueretur ab alia prioritate naturæ, tum etiam quia per se & quasi aptitudine est quædã prioritas temporis, licet per accidens seu ex alio capite non reducatur in actum. Et iuxta hanc expositionẽ potest dici, Aristotelem illa vnica ratione vtrumque membrum probasse, ne alterum sine probatione omisisse videatur. Nam ex eo quod accidens est inseparabile, substantia verò separabilis est, optimè infertur & esse priorẽ natura seu perfectione, & tempore in prædicto sensu. Quæ expositio in eo tantùm dispicet, quod apud Arist. *esse prius tempore* nunquam habet illam significationem, sed solum significat realem prioritatem in existendo, vt patet ex Postpræd. & ex 5. Met. c. de priori. Posset ergo addi cum illa prioritate aptitudinali (vt ita dicam) coniungi, vt in eadem re semper substantia tempore præcedat multa accidentia, etsi non præcedat omnia: è converso autem nullum accidens præcedat tempore substantiam cuius est accidens: hoc enim satis est, vt suprà dixi, ad hoc vt substantia dicatur permissiuè seu indefinitè prior tempore accidente. Neq; enim Aristoteles addidit distributionem.

A B C

Quarta expositio.

VII. VLtimò exponitur, quòd substantia dicatur prior tempore accidente, solùm quia aliqua substantia separatur ab omni accidente, & in re existit sine illo, quæ est prima expositio Comment. quam sequitur D. Tho. vt dixi, & ita eam defendunt Thomistæ. Quòd si inquiras, quid hoc referat ad prioritatem temporis: nam vt vnum sit prius tempore alio, non satis est quòd sit separabile ab illo secundum realem vnionẽ, seu inhæsionem, sed necesse est vt ẽt secundum coexistentiam. Quamuis autem Deus sit separabilis ab omnibus accidentibus priori modo, non tamen modo posteriori, suppositio quod aliqua accidentia sint æterna, imò & tempus ipsum: nã licet non sint in Deo, tamen simul sunt cum ipso Deo. Respondet Alexan. Alens. in eum locum substantiæ vt sic non repugnare esse sine accidente etiam secũdum coexistentiam. Sed hoc reuoluitur iam in prioritatem tantùm quoad subsistendi consequentiam. Iauell. autem q. 3. ait, vt Deus dicatur prior tempore accidente satis esse quòd Deus nunc sit, & nunc accidens non sit in eo. Sed hoc frivolum est, quia esse prius tempore accidente non dicit negationem inhæsionis, sed simultatis coexistentię; aliàs angelus diceretur prior tempore luce solis: quia nunc est angelus, & lux solis non est in illo. Aliam responsionẽ indicat Alensis, quam amplectitur Soncinas, nimirum, Deum dici priorem tempore, quia existit: & mensuratur priori duratione, quàm sit tempus, scilicet, duratione æternitatis. Sed hęc violenta expositio est: Aristoteles enim nunquam meminit æternitatis propriè & rigorosè sumptę, nec fecit comparationem eius ad tempus. Et præterea si res creatę essent coæternę Deo, licet posset Deus dici prior duratione prioritate perfectionis in ipsamet duratione, non tamen prioritate anteccessionis, cùm autem aliquid dicitur prius tempore, iuxta communem vsũ, & præsertim apud Aristotelem, non comparatur in perfectione durationis, sed in anteccessione existentię, siue illa mensuretur proprio tempore, siue æternitate aut quo: hoc enim nihil refert.

Comment. D. Thom. Alens. Soncinas.

Resolutio

Resolutio & approbatio tertiæ expositionis.

VIII. MIhi ergo sola tertia expositio satisfacit, quam etiam Alexan. Aphrodis. indicauit, nimirum, nil aliud Aristotelem docuisse, quam quod in re ipsa verum esse diximus, substantiam videlicet ex se tempore posse præcedere sua accidentia, & re ipsa ita esse priorẽ multis: quod verò aliquibus sit coæua, ad rationem substantiæ & accidẽtis vt sic esse per accidẽs, & ex aliqua alia causalitate oriri. Quod fortasse ẽt diceret Arist. suppositа mundi æternitate, de rationibus substantiæ & accidentis in communi cõpatis.

SECTIO II.

Vtrùm substantia sit prior cognitione accidente.

I. ARistoteles citato loco non solùm dixit substantiam esse priorem cognitione, sed etiam esse priorem ratione, seu definitione accidente. Quæ prioritas in hoc consistit, quod accidẽs non potest definiri nisi per substantiam definitione essentiali & propria: substantia verò, quia ex sua essentia neque accidẽtia, neq; habitudinẽ ad accidentia includit, nõ indiget illis vt exactè definiatur. Atque ita hęc pars posita relinquitur ex dictis disp. præcedente.

Ratio dubitandi.

II. HInc verò oritur difficultas circa presentem cõparationem, quia vel est sermo de cognitione distincta & propria, qualem habent Deus & intelligentiæ. Et hæc comparatio non erit diuersa à priori: sic enim idem est esse priorem cognitione, quòd esse priorem definitione. Nec enim illa prioritas consistit in hoc, quòd cognitio substantiæ præcedat tempore cognitionem accidentis: id enim necessarium non est, vt patet in Deo & intelligentiis. Solùm ergo in hoc consistit, quòd cognitio accidentis per se requirit cognitionem substantiæ, non verò è contra: hoc autem ipsum est esse prius definitione. Aut est sermo de cognitione confusa & imperfecta, qualem homines assequi possunt: quæ videtur esse mens Aristotelis, nã respectu nostræ cognitionis hanc facit comparationem: hoc autem sensu falsum est substãtiam esse priorem cognitione accidente: quia homines priùs cognoscimus accidentia quàm substantiam: nam cùm à sensibus cognitionem accipiamus, id priùs intellectu percipimus, quòd ex speciebus sensatis priùs elici potest; id autem priùs elici potest, quod nostris sensibus propinquius est: sunt autem accidentia propinquiora sensibus, cùm illa sola sint per se sensibilia.

A B C

Sensus quæstionis aperitur.

III. CIrca hãc comparationem est breuiter aduertẽdum, posse fieri, vel ex parte rerũ cognoscibilium, vel ex parte rei cognoscentis, præsertim hominis. Priori sẽsu est quęstio quid sit ex se priùs cognoscibile: posteriori verò quid homo priùs cognoscat. Vnde intelligitur, hanc posteriorem quæstionem ad præsens nihil referre, vbi intendimus rationes ipsas substãtię & accidẽtis secundum se comparare: quod autẽ humana cognitio prius in vna quàm in altera versetur, nihil refert ad rerum ipsarum perfectionẽ declarandam, cùm possit ille ordo ex peculiari hominis conditione oriri. Prior ergo comparatio est quæ in præsenti fit, & illam solam existimo Aristot. fecisse: expositores verò addiderunt aliã, quam breuiter attingemus, quia propriè & ex professo pertinet ad scientiam de Anima.

Soncinas.

IIII. Vnum multipliciter dici potest prius cognitione quam aliud.

Vt ergo & Aristotelis mentem & rem ipsam in priori sensu declaremus, est aduertendum secundò, tribus modis posse rem vnam dici priorem cognitione alia, scilicet, natura seu perfectione, independẽtia quæ est alius modus prioritatis naturæ: & generatione seu tempore. Hoc autem vltimum membrum non habet locum in comparatione, quæ tantùm fit ex parte ipsarum rerum: quia ex se non postulant vt priùs tempore vna quàm alia cognoscatur: & ideò cum Aristoteles ait substantiam esse priorem cognitione accidente, non loquitur de origine vel temporali ordine cognitionis, quia est impertinens, & aut re vera non est, aut non oritur ex ratione ipsius substantiæ, sed ex parte hominis; & nihil refert ad perfectionem substantię declarandam nam potiùs ea quę minùs perfecta sunt, solent esse generatione, & tempore priora.

Quæstionis resolutio.

V. SVpersunt ergo aliæ duæ prioritates naturæ. Et illa quidem quę est independentiæ, coincidit cũ prioritate definitionis, vt rectè probat ratio dubitãdi in principio posita: quę dici etiam potest quædam prioritas cognitionis, nam cùm accidens natura sua pendeat à substantia quoad perfectam sui cognitionem: è contra verò substantia non pendeat ab accidente, meritò potest hac ratione dici substantia prior cognitione accidente.

VI. Præter hunc autem modum prioritatis est alius, qui simpliciter consistit in maiori perfectione: & sic substantia dicetur prior cognitione accidente ex eo, quod nata est parere nobiliorem cognitionem. Atq; hunc sensum videtur intendisse Philosophus. Quod patet, tum quia ex parte rerum ipsarum, non potest cogitari alius modus prioritatis, tum etiam ex probatione quam adiungit, dicens. *Et tunc maximè vnumquodque scire putamus, cùm quid est homo, aut ignis scimus: quàm cum scimus eorum accidentia.* Non ergo dicit substantiam esse priorem cognitione, quia eius cognitio priùs habeatur, imò videtur supponere prius sępè haberi cognitionem imperfectam per accidentia. Vocat ergo priorem, quia illius cognitio est quæ maximè satisfacit intellectui. Et ideò etiam nihil distinguendum putauit Aristoteles de cognitione distincta aut confusa, perfecta, vel imperfecta: nam res ex se non comparantur nisi ad cognitionẽ propriam & quidditatiuam, quam ex se postulant. Quare ad hoc declarandum addidit Aristoteles, etiam in ipsis accidentibus essentiam vniuscuiusque esse cognitione priorem, quàm accidentia seu proprietates eius. Et ita explicata manet & mens Aristotelis, & res ipsa: quia re vera ex parte ipsarum rerum non potest hic fieri alia comparatio.

VII. Solum potest quis obiicere, quia ad perfectam rei cognitionem non satis est cognoscere essentiam, nisi cognoscantur etiam proprietates: ergo perfecta cognitio substantiæ pendet ex accidentibus: ergo non potest substantia quoad perfectam cognitionem esse simpliciter prior accidente. Respondetur primũ, comparationem, vt rectè fiat, debere fieri cum præcisione substantiæ ab accidentibus, nam si cognitio ipsa accidentiũ sumatur, quatenus per eam suo modo perficitur cognitio substãtiæ, eò quòd accidentia sint ꝓprietates vel affectiones substãtiæ: sic perfectior erit cognitio substãtiæ, quę includat cognitionẽ accidẽtium, quàm ꝓcisè sũpta solius substantię cogni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cognitio: sic enim cognitio comprehensiua perfectior est quàm quidditatiua. Vnde dicitur secundo, duplicem esse rei cognitionem: vna dicitur definitiua, quæ per se loquendo, sistit in cognitione essentię & quidditatis rei: altera est demonstratiua, per quã proprietates ostenduntur de subiecto. In substantia ergo cognitio propria illius est cognitio definitiua, seu quidditatiua: & hæc vt sit in suo ordine perfecta, non requirit cognitionem proprietatum, quia hæc solum pertinet ad alteram cognitionem, quæ demonstratiua est: quæ iam formaliter ac directè non est cognitio substantiæ, sed eorum quæ substantiæ insunt. Vnde potiùs videtur Aristoteles has duas cognitiones inter se conferre, & eam præferre in vnaquaque re, quæ ad essentiam terminatur. Et quia ratio essentiæ simpliciter ac perfectè reperitur in sola substantia, ideò concludit substantiam esse priorem cognitione accidentibus. Et hęc satis esse possunt ad Aristotelis intelligentiam, & ad comparationem prædictam explicandam, quatenus ex parte ipsarum rerum fieri poterat.

Quoad nos sit eadem comparatio.

VIII. VT autem alteri etiam parti breuiter satisfaciamus aduerto non deesse qui dicant, respectu nostri, & via originis prius cadere in cognitionem nostram substantiam quàm accidens, saltem quoad confusam & imperfectam cognitionem, licet quoad distinctam & propriam cognoscatur substantia per accidentia. Ita tenent Soncin. 7. Metaph. quæst. 13. & Iauell. quæst. 3. Et posterior quidem pars huius sententiæ manifesta est vel ipsa experientia, nec de illa est controuersia inter authores. Nos enim non deuenimus in cognitionem substantiarum quoad propria genera, vel proprias differentias earum, nisi per accidentia vel proprietates mediis aliquibus effectibus vel signis sensibilibus. Quoad priorem verò partem probatur à dictis authoribus, quia non potest intellectus concipere accidens nisi concipiendo substantiam, cùm totum esse accidentis sit ad substantiam: propter quod dixit Aristoteles nõ posse accidens definiri nisi per substantiam: ergo ad cõceptionem accidentis necessariò supponitur conceptio substantiæ. Et alias plures rationes afferũt, quas omitto, quia parum difficiles sunt & ex dicendis facilè intelligentur. Alij verò censent nos priùs concipere accidentia quàm substantiam. Ita tenet Heru. quodlib. 3. q. 12. & Richard. in 2. distinct. 24. artic. 3. quæst. 3. Et sumitur ex Scoto in 1. distinct. 3. quæst. 1. 2. & 3. & tenet Anton. Andr. 7. Metaphysic. quæst. 4. & Iandun. quæst. 3. & Niphus disput. 4. Et probatur quia licet substantia secundum se sit perfectior, & intelligibilior, tamen respectu nostri accidens habet maiorem vim ad immutandum intellectum, quia intellectus noster non immutatur nisi mediis speciebus sensibus impressis; sensibus autem non imprimuntur species substantiæ, sed accidentium tantùm: ergo accidentia sunt quæ primò immutant intellectum: ergo prius concipiuntur ab intellectu quàm substantia.

Heruæus. Richar. Scotus. Ant. Andr. Iandun. Niphus.

Huius puncti resolutio cum aliquali opinionum concordia.

IX. INter has opiniones hæc posterior mihi videtur absolutè vera, est tamen ita intelligenda vt non omnino excludatur substantia à primo conceptu intellectus. Est igitur aduertendum, cùm dicitur accidens priùs cognosci, non esse intelligendum de accidente in abstracto, sed in concreto, vt expresè declarat Heruæus, & Soncinas etiam notauit, & experientia constat, & ex ratione facta cum proportione applicata. Nam obiecta sensibilia, quæ mouent sensum, non sunt accidentia in abstracto, sed in cõcreto, prout in re sunt: non enim immutat visum albedo, sed album, vt Aristoteles notat opusc. de sensu & sensib. quia actiones sunt singularium subsistentium. Sensus ergo exterior videt quidem accidens, non tamen abstractè, sed concretè, & ideò dicitur videre per se albedinem, per accidens autem substãtiam, 2. de Anim. c. 6. quia videt album seu coloratũ, in quo includitur aliquomodo substantia: ergo similiter intellectus, licet primum mutetur ad cognitionem alicuius accidentis per se sensibilis, non tamen vt illud in abstracto concipiat, sed in concreto. Ex quo fit, vt à primo illo conceptu nõ omnino excludatur substãtia, quia in illo obiectiuo conceptu accidẽtis concreti necessario inuoluitur substantia, quasi tecta & inuoluta accidentibus. Vnde dicere possumus, rem per se ac formaliter primò cognitam esse accidens, rem autem adæquatè & quasi materialiter cognitam, esse substantiam seu compositum ex substantia & accidente, quod per modũ vnius subsistentis in tali forma accidentali concipitur.

Quòd si hoc tantum authores prioris sententiæ dicere voluissent, facilè opiniones in concordiam redigerentur. Tamẽ aliqui expresè negant, primò concipi accidens etiã in concreto; vnde volunt cõcipi ipsam substantiam nudam vt substantia est. Et consequenter aiũt, primam speciem impressam intellectui virtute intellectus agentis repræsentare tantùm substantiã vt sic, & non accidens. Imò cùm Thomistæ aliàs teneant intellectum non cognoscere directè singulare, consequenter dicent cogitatiuam priùs concipere substantiam singularem, quã accidentia eius, & intellectum verò concipere substantiã in vniuersali, saltẽ sub cõmuni cõceptu substantiæ. Hęc tamẽ sententia hoc modo exposita, mihi videtur improbabilis, quia si de cogitatiua loquamur, cùm etiam illa primò cognoscat per speciẽ impressam à sensu vel phantasia, non põt primò recipere speciẽ repræsentantẽ substantiam. Nam per sensationem vel phantasma per se tantùm repræsẽtatur accidens: substantia verò solum per accidens: quî ergo fieri potest, vt primò imprimat speciẽ nudè substantiæ? Quamuis ergo concedamus (quod satis controuersum est) cogitatiuã formare aliquãdo conceptũ substantiæ singularis vt sic, non est tamen credibile illũ esse primũ conceptum formatũ ex vi impressionis sensuum vel phantasiæ, sed ad summum comparari posteà aliqua inquisitione, & quasi discursu, qualis in illa potentia esse potest.

Ascendendo igitur ad intellectum eodem modo philosophandum est, nam intellectus agens, statim ac sensus, imaginatio, seu cogitatiua apprehendunt sensibile obiectum, imprimit intellectui possibili speciem proportionatã: non potest ergo imprimere speciem repræsentantem solam substantiam. Et experientia id satis videtur docere: si enim dum sensus apprehendit accidens, intellectus nudã substãtiam contemplaretur, statim discerneremus intellectiuam apprehensionem à sensitiua: quod tamen non nisi post longum discursum & reflexionem facere possumus. Præterea, quia vel per illam speciem aut conceptũ repræsentatur substantia absolutè sine vllo respectu ad accidens: & hoc est impossibile sine solùm in primo conceptu, qui fit sine discursu ex vi impressio-

impressionis obiecti, sed etiam post longam ratiocinationem & discursum, vt rectè docuit Toletus lib. 1. de Anim. c. 1. q. 6. & satis id mihi probat experientia, nam post lõgam de substantia inquisitionem nõ possumus eius rationem exprimere, nisi vel per negationes, vel per habitudinem subiecti accidentiũ. Si autem ille primus conceptus respectiuus est, non potest non supponere conceptum accidentis. Non igitur potest primò cõcipi substantia illo modo, sed tantùm vt inuoluta, & contenta in concreto accidẽtis. Neque rationes Soncinatis aut Iauelli aliquid ampliùs probant, nisi quòd primus conceptus esse debet rei, vel concreti per modum subsistentis.

XII. Accidens in concreto primo cognitũ non concipitur sub ratione inhærentiæ.

Atque hinc infero, quòd licet res primò ac per se cognita, re vera sit accidens, tamen ab intellectu ex vi illius conceptus non cognoscitur formaliter sub ratione accidentis, id est, sub ratione inhærentis alicui, sed solum sub ratione huius sensibilis & materialis entis. Imò neq; ex vi illius conceptus discernitur, an illud obiectum sit compositum ex forma & subiecto, vel quid simplex, sed tantùm præcisè & abstractè id concipitur per modum vnius. Quod satis nobis ostendit mysterium Eucharistiæ, non enim magis concipimus substantiam vbi est sub accidẽtibus, quàm vbi non est. Formalis ergo conceptio accidentis vt inhærentis, & substantiæ vt sustentantis, vel per se stantis, discursu posteà acquiritur, & maximè ex rerum mutationibus, nam dum videmus accidẽtia mutari, circa aliquod subiectum ipsum subiectum mutari intelligimus. Vnde, si comparatio fiat inter hos conceptus expressos & formales accidẽtis vt accidens est, & substantię, vt est substantia, videtur sanè non esse inter eos necessarius ordo, prout in nobis sunt: quia in principio per modum correlatiuorum substantiam & accidens videmur concipere, cùm solum per illam mutuam habitudinem illa discernere incipiamus: posteà verò indifferenter possumus excitari ad vtrumque directè cognoscendum, & indirectè seu in obliquo semper cognitio vnius terminatur aliquo modo ad alterum: quia, vt dixi, semper conceptio est connotatiua seu respectiua: quamuis hoc in accidente proueniat ex imperfectione eius, in substantia verò ex nostra. Sed de his latiùs in scientia de Anima.

C

DISPVTATIO XXXIX.

De diuisione accidentis in nouem summa genera.

DIuisio hæc non solùm à Metaphysico traditur, sed etiam à Dialectico, in ea parte, in qua de prædicamentis disputat, altiori tamen magisq; exacta ratione ad Primum philosophũ pertinet, vt ex his, quæ de obiecto huius doctrinæ diximus, constare potest. Dialecticus enim non considerat decẽ suprema entium genera vt eorum naturas & essentias exactè declaret: id enim extra institutum eius esset, cùm Dialectica solùm sit quædam ars dirigens operationes intellectus, vt artificiosè, & cum ratione exerceantur. Vnde directè ac per se agit de conceptibus mentis vt dirigibiles sunt per artẽ, seu de forma & ordinatione conceptuũ, quatenus per artem tribui potest. Quia verò conceptus mentis circa res versantur, & in rebus fundantur, ideò de rebus tractat, non vt earum essentias & naturas declaret, sed solùm in ordine ad conceptus mentis coordinãdos; & hoc modo agit de decem generibus in ordine ad decem prædicamenta constituenda. Nam prædicamentum Logicè sumptum nihil aliud est, quàm generum, specierum, vsq; ad indiuidua conueniens dispositio sub aliquo supremo genere, quam dispositionem, in ordine ad definitiones, prædicationes, & demonstrationes cõficiendas, Dialecticus tradit. Et sub ea tantùm ratione attingit res in prædicamentis constituendas, & diuisionem entis in genera summa. Propter quod dixerunt multi prædicamentorum interpretes, Dialecticum in prædicamentis potiùs agere de nominibus quam de rebus. Quod intelligendum puto, non quia nomina in prædicamentis ponãtur, sed quia Dialecticus magis cõsideret res in prædicamentis collocandas, quoad quid nominis, quàm quoad quid rei, quantum illi satis sit ad rerum prima capita seu genera tradenda, sub quibus alia genera & species coordinantur.

Dialectica docet diuisionem generũ ad Dialecticum pertinere.

Metaphysicus qualiter agat de summis entium generibus.

At verò Metaphysicus directè & ex proprio instituto hanc tradit diuisionem, vt proprias rationes & essentias rerum inquirat. Atq; hac ratione sub his etiam generibus diuidendo procedit per omnia entium genera saltem vsq; ad illas specificas rationes, quæ à materia sensibili & intelligibili abstrahunt: alias enim quæ materialiores sunt, eatenus tantùm attingit, quatenus ad suas diuisiones perficiendas necessariæ sunt, vt in disp. procemiali declarauim⁹. Quoniam igitur de substantia iam disseruimus, superest nobis dicendum de diuisione accidentis in nouem genera: atq; ita manebit completa & explicata diuisio entis in decem genera, seu prædicamenta. Posteà verò sicut in substantia fecimus, ita in singulis accidentium generibus per omnes eorum gradus subalternos vel specificos discurremus, quantũ latitudo obiecti Metaphysicæ postulare aut permittere videbitur. De hac autem diuisione tria in communi consideranda occurrunt, nimirum de immediatione eius, de sufficientia, ac demum de qualitate seu Analogia eius.

SECTIO I.

Vtrum accidens in communi immediatè diuidatur in quantitatem, qualitatem, & alia summa genera accidentium.

RAtio dubitandi est, quia multis modis videt posse accidens diuidi in pauciora mẽbra, quæ illa nouẽ sub se cõplectantur: ergo nõ est immediata diuisio, sed implicitè continẽs & transiliens (vt ita dicã) plures immediatiores. Antecedẽs patet primò; nã accidens diuidendũ priùs videtur in cõpletum, & incompletum. Quod enim inter accidentia illa duo mẽbra inueniantur negari non potest, tũ quia quædam accidentia ponuntur directè in prædicamento, alia reductiuè, tum etiam quia dãtur accidentia partialia & integra: ergo sicut ob has causas diuiditur substantia in completam & incompletam, ita etiam accidens. Vnde sicut illa diuisio adæquata est substãtiæ, ita hęc erit accidenti. Et sicut in substantia necessaria fuit ad cõstituendũ supremum genus, ita in presenti magis necessaria videtur ad constituenda & distinguenda suprema genera. Quia alias vel non erit adæquata diuisio accidentis prout condistinguitur à substãtia sub ente, vel non cõplectetur omnia quæ in diuiso continentur. Quia nouem genera summa tantùm sub se continent accidentia cõpleta.

I. Prima difficultatis ratio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atque hinc oritur secunda difficultas, cur videlicet hic non præmittatur diuisio accidentis in primum & secundum seu in singulare & vniuersale. Sicut diuisa est substantia in primam & secūdam: quia non est dubium, quin illa duo membra etiam in accidentibus inueniantur & exhauriant diuisum, & consequenter sint immediatiora, cùm in vnoquoq; prædicamento accidentis inueniantur.

III. Tertia difficultas. Tertia ac præcipua difficultas est, quia accidēs optimè diuidi potest in illud quod est propria forma realis inhærens substantiæ, & illud quod tantùm est modus realis afficiens substantiam extra rationem & complementum eius. Nam quòd dentur hi duo modi accidentium, certum nobis est, & superiùs probatum. Quòd verò inter se valde diuersi sint, patet ex ipsa ratione afficiendi substantiam, quam habent valde diuersam: & ex diuerso modo quo à substantia distinguuntur: ac denique ex ipsa ratione entitatis & modi realis quæ pertinent ad primarias entis differentias, vt suprà disputat. 7. declarauimus. Quòd denique illa duo membra adæquatè diuidant accidens, patet, quia includunt immediatam oppositionem & contradictionem: vnde non potest excogitari medium seu accidens, quod non sit entitas aut modus afficiens substantiam. Quo tandem fit, vt omnia nouem genera accidentium sub illis membris contineantur, quæ proinde in ea subdiuidi poterūt. Igitur hac etiam ratione illa diuisio non est immediata, sed mediata.

IIII. Quarta difficultas. Quarta difficultas generalis est de multis aliis cōuenientiis & differentiis, quæ inter illa membra reperiuntur, ratione quarum confici possunt plures diuisiones immediatiores. Vt verbi gratia, diuidi posset accidens in absolutum & respectiuum, & absolutum rursus in quantitatem & qualitatem, & respectiuum in respectiuum secundum esse seu prædicamentale, quod propriè dicitur ad aliud, & respectiuum secundum dici seu transcendentale, quod potest vlteriùs diuidi in alia sex genera. Rursus posset diuidi accidens in spirituale & materiale. Et rursus hæc duo membra possent in alia subdiuidi vsque ad vltimas accidentium species. Item potest diuidi accidens in communi in permanens & successiuum, & sic vlteriùs vsque ad vltimas species. Ac tandem diuidi potest & maximè propriè in accidens intrinsecè afficiens substantiam, & extrinsecè tantùm denominans: vt prius membrum subdiuidatur in tria prima prædicamenta, posterius autem sex vltima sub se contineat, vt multi volunt.

V. In contrarium autem est, quia si illa diuisio non esset immediata, neq; esset doctrinalis, neq; in rigore sufficiens. Primum patet, quia diuisio, vt rectè tradita sit, debet per omnes differentias vel modos proximos vsq; ad remotiora membra procedere: aliàs valde imperfectè explicabit naturam diuisi. Secundum patet, quia qua ratione numerantur tot membra mediata seu remota, possent multò plura numerari, quæ distinctiùs declararent amplitudinē accidentis: non potest ergo certa aliqua ratio illius diuisionis tradi, nisi immediata sit.

Notationes ad quæstionis resolutionem.

VI. DE hac quæstione nihil ferè inuenio ab authoribus dictum, quia vix hāc diuisionem in particulari explicant, sed eam cum diuisione entis in decē prædicamenta confundunt, tamen cùm illam tradant tanquam aliquo modo immediatam, à fortiori idem dicent de præsenti diuisione. Omnes tamen in hoc tantùm videntur immediationem ponere, quòd genera summa, cùm sint primò diuersa, in nullo conueniunt, iuxta doctrinam Arist. 5. Met. c. 9. & lib. 10. cap. 5. vbi hoc discrimen ponit inter ea quæ propriè differunt, & quæ diuersa sunt, quia illa aliquo differunt, nam etiam in aliquo sunt vnum: hæc verò nō aliquo differūt, sed se ipsis; quia in nullo conueniūt: cuiusmodi sunt summa prædicamentorum genera. Veruntamen hæc sola responsio non videtur sufficiens ad hanc rem explicandam; nam cùm dicūtur summa genera accidentiū in nullo cōuenire, vel est sensus, quòd in nullo prædicato trāscendentali siue vniuoco, siue Analogo conueniāt, vel quod nullū proprium genus habeat commune. Prior sensus est manifestè falsus: & ideò in oppositō sensu, negari nō potest, quin sicut prædicamenta accidentium & inter se & cum substantia habent aliquā conuenientiam in ratione entis, ita in ratione accidentis habeant inter se aliquā conuenientiam, quam nō habent cum substantia, quā necesse est esse in aliqua ratione sibi magis propria, & consequenter sibi etiā magis immediata, quàm sit ratio entis: ergo pari modo negari nō potest, quin inter quędā prædicamenta accidentiū sint aliquæ conuenientiæ propriæ & peculiares, quę non sunt communes aliis generibus accidentium, vt manifestè probant rationes dubitandi propositę: non possunt ergo genera accidentium dici primò diuersa, quia nullam huiusmodi cōuenientiam habeant. Posterior autem sensus verus est, vt Sect. 3. latiùs videbimus: ille tamen non sufficit ad satisfaciendum difficultatibus positis, seu rationem reddendam, cur, sicut ens secundum generalem quendam modum essendi determinatur priùs ad accidēs vt sic, & deinde ad accidentia magis determinata seu particularia, non ita accidens in communi intelligatur determinari per modos quosdam communes multis prædicamentis accidentium, priùs quam ad propria prædicamenta seu genera accidentium contrahatur.

VII. Aduertendum est igitur duobus modis dici posse vnam diuisionem immediatiorem alia. Primo, quia per pauciora membra datur, quę subdiuidi possunt per omnia membra alterius diuisionis. Secundo, quia differentiæ vel modi contrahentes diuisum in vna diuisione, per se, & secundum proprium concipiendi modū fundatū in rebus, sunt medium inter diuisum & alia membra alterius diuisionis, vt est sensibile inter viuens, & rationale: & plura exempla vtriusque membri in seq. afferemus.

Quæstionis resolutio.

VIII. DIcendum itaq; est diuisionem dictam non esse ita immediatam, quin possint aliæ immediatiores excogitari, si absolutè de quacunq; diuisione per pauciora, & generaliora membra loquamur, nihilominus tamē quatenus accidens proximè & adequatè diuidi pōt in mēbra quę sint genera primò diuersa, illā diuisionē esse immediatam, & omnium aptissimam ad doctrinam tradendā. Priorem partē probant sufficienter exempla omnia, & argumenta in principio proposita: ostendunt enim, vt dixi, aliqua prædicamenta accidentium habere inter se aliquas conuenientias, vel similitudines non communes omnibus accidentibus, secundum quas confici possunt aliæ diuisiones per pauciora membra vlteriùs diuisibilia in res diuersorum prædicamentorum: ergo secundum illum concipiendi modum excogitari facilè possunt diuisiones aliæ per membra immediatiora accidenti in communi: quidquid enim sub accidente commune est multis generibus, concipitur vt immediatius illis. Posterior verò pars declaratur, quia nullum potest dari genus commune diuersis prædicamentis accidentium, vt in Sect. 3. latiùs dicturi sumus: ergo quacunq; ratione diuidatur accidens in pauciora, & communiora membra vlteriùs diuisibilia in res diuersorum prędicamētorum, non diuiditur per membra quæ sint vera genera: ergo si adæquatè diuidi debuit per membra, quæ sint genera primò diuersa, id est quæ in alio genere non conueniant, non potuit aliter diuidi. Fuit autem necessarium tradere diuisionem accidentis in omnia genera primò diuersa dicto modo, vt omnium rerū quidditates & genera ac species posset iuxta doctrinæ methodum inuestigari & cognosci.

IX. Obiectioni satisfit. Dices, eadem ratione non fuisse nobis prēmittēdam diuisionem entis in substantiam & accidens, sed immediatè diuidendum ens in decē genera. Respondetur potuisse quidem id fieri, non tamen fuisse ita conueniens, neque esse parem rationem, tum quia oportuit communem rationem accidētis, quę essentialis est omnibus accidentibus explicare, eāq; B cum substantia conferre, tum etiam quia ratio accidentis vt sic essentialis est, & positiua, & omnes modi quibus genera accidentium constituuntur, & distinguuntur, proximè determinant essentialiter ipsam rationem accidentis, vt sic, & non rationem entis: & ideò sub accidente optimè & immediatè diuiduntur nouem genera. In aliis autem diuisionibus accidentis quæ per pauciora membra tradi videtur, aut non reperitur coordinatio essentialis, secundum rationem inter modos constituentes talia membra, & eos qui determinant genera accidentium: aut illi modi non sunt positiui, sed negatiui: aut non sunt essentiales, sed extrinseci, & accidentales: aut deniq; non possunt sub illis conuenienter subdiuidi genera primò diuersa. Quia interdum res eiusdem prædicamenti, tantùm specie distinctæ inter se, continentur sub illis membris diuersis: & è contrario res diuersorum prædicamentorum ad idem membrum pertinent: quæ omnia declarabuntur commodiùs discurrendo per singula exempla superiùs proposita.

Circa primam obiectionem tractatur diuisio accidētis in completum & incompletum.

X. Ratione cōpleti & incompleti accidentis in quo collocēt aliqui. PRima ergo obiectio erat de diuisione accidentis in incompletum & completum; in qua primùm explicandum est quid nomine accidentis completi & incompleti intelligatur. Quidam enim sola concreta accidentium intelligunt esse completa accidētia: incompleta autem esse accidentia in abstracto. Quia accidens concretum significat totum compositum, quòd propriè completum est: abstractum verò accidens est sola forma, quæ incompletum quid est, natura sua ordinatum ad tale compositum constituendum. Vnde per actionem accidentalem non fit per se accidens abstractum, sed concretum, quia nimirum actio per se primò tendit ad completum ens, & ideò dixit Arist. per calefactionem non fieri calorem, sed calidum. Tandem forma substantialis est res incompleta: ergo multò magis forma accidētalis in abstracto sumpta.

XI. Horum sententia refutatur. Sed hæc sententia probari non potest: aut enim concretum accidentis sumitur ratione solius formalis, vel ratione totius compositi ex materiali & formali: sub priori ratione verè dici potest accidens, sub posteriori autem, non tam dici potest accidens, quàm ens per accidens; vt illud appellat Aristoteles 7. Met. c. 6. & dictum à nobis est disp. 4. Sect. 3. Quapropter cauenda est æquiuocatio de nomine accidentis, quam declarare possumus ad eum modum, quo Arist. distinxit nomen accidentis lib. 5. Met. ca. 30. vbi ait, accidens interdum vocari aliquid, quia fortuito euenit, quod solùm dicitur accidens quia per accidens contingit: propriè verò accidens dicitur quod inest alicui extra rei essentiam: sic ergo cōcretum accidentis ratione totius compositi vocari potest accidens, quia per accidens in eo congregantur res diuersorum generum: quamquam illud *per accidens* non significet fortuitam congregationem, sed solùm accidentariam coniunctionem plurium rerum: non tamen potest illud compositum propriè accidens appellari, vt à substantia distinguitur, cùm in illo substantia includatur. Propter quod rectè sētiunt, qui negant, hæc concreta sic considerata in prædicamento collocari, quia neque in prædicamēto substantiæ, neque in prædicamento accidentis collocari possunt. Et quia in prædicamentis non entia per accidens, sed per se collocari possunt. A fortiori ergo tale concretum sic spectatum non potest appellari accidens completum; quia quod accidens non est, nec completum accidens esse potest. Imò nec ens completum potest propriè vocari, quia re vera solum ens per se vnum est propriè completum ens. Vnde si subiectum illius compositi sit substantia completa, compositum ipsum ex substantia & accidente erit plusquam completum, & ideò erit proprie ens per accidens.

XII. At verò si loquamur de illo concreto ratione solius formalis, sic dici quidem potest accidens cōpletum, tamen non est cur idem accidens abstractum incompletum censeatur, quia concretum pro formali tantùm dicit ipsam formam accidentalem, iuxta veriorem & communiter receptam sententiam Diui Thomæ, & Commentatoris 5. Metaphysic. tex. 14. Qui consequenter aiunt contra Auicennam in sua Logica: concretum & abstractum accidentis formaliter ac præcipue idem significare, solùmq; differre, quia concretum dicit ipsam formam vt actu informantem subiectum, & constituentem concre- C tum ipsum, abstractum verò præcisè dicit ipsam formam ac si per se esset. Hæc autem differentia non est satis, vt albedo dicatur accidens incompletum, potiùs quàm album: quia actualis inhæsio, quam magis exprimit album, solùm est quidam modus formæ accidentalis, qui non complet illam in ratione accidentis. Vnde non potest dubitari quin quantitas separata tam completum accidens sit sicut coniuncta. Nec refert quòd forma ipsa accidentalis sit instituta ad afficiendum subiectum, quia non dicimus huiusmodi accidens in abstracto esse ens completum, sed esse accidens completum, quod est valde diuersum: nam accidens quantumuis in se perfectū, est incompletum in latitudine entis. Et ideò ratio illa solum probat, abstracta accidentium esse incompleta entia, non tamen esse incompleta accidentia. Imò verò idem dicendum est de concretis ratione formalium significatorum. Quapropter in hoc non est simile de formis substantialibus: illæ enim & sūt entia incōpleta, & substantiæ etiam incōpletæ, quod illis perfectius est quam esse accidentia completa. Deniq; quod afferebatur de termino actionis, nihil ad rem præsentem facit, quia naturalis actio tendit ad cōpositū, siue illud sit proprie vnum, siue per ac-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cidens tendit etiam ad formam non in se, sed in subiecto, & idcò magis dicitur tendere ad concretum quàm ad abstractum, etiamsi vtrumq; completum sit in ordine accidentis.

XIII. In quo verè consistat ratio accidẽtis completi & incompleti.

Incompletum ergo accidens distinguendum est à completo tam in concreto quàm in abstracto: vtraque enim ratio potest in vtroque membro reperiri, tamen quia in abstractis concipitur (vt ita dicã) magis pura ac præcisa ratio accidentis, in eis explicandum est vtrumque membrum: facilè enim deinde poterit ad concreta applicari. Completum ergo accidens dicitur, quod in ratione formæ accidentalis est integra ac totalis forma; incompletum verò accidens dicetur quod habet rationem partis respectu completi. Quæ explicatio patet, tum ex proprietate terminorum, tum ex proportione sumpta ad substãtiam completam & incompletam, quas suprà hoc modo declarauimus: nam sicut substantia in suo ordine comparatur ad totum & partem, ita & accidens in ordine suo. Ex quo fit, sicut substantia potest esse completa, vel incompleta Physicè, aut Metaphysicè, ita etiam accidens. Dicitur autem accidẽs Physicè completum quod neque est, neque ex se ordinatur vt componat per se aliud accidens, quia tũc verè habet rationem totius seu integri accidentis. Dico autem non debere ordinari ad componendũ aliud accidens, quia licet ordinetur ad componendum cum substantia vnum compositum, hoc non tollit rationem accidentis completi, eò quòd illud compositum non sit verum accidens. Addo, quòd licet interdum vnum accidens ordinetur ad actuandum vel recipiendum aliud, vt verbi gratia, potentia ad actum, vel actus ad potentiam, nihilominus hoc non impedit quin vtrumque esse possit accidẽs completum: quia vtrumque in ratione sua habet integram speciem, & non componit cum alio vnum per se, sed tantùm per accidens. Erit ergo accidens Physicè incompletum illud, quod Physicè componit seu integrat aliquod accidẽs per se vnum, vt partes, v.g. quantitatis continuæ quamdiu sunt in continuo, tantùm sunt incompleta accidentia: gradus etiam intensionis eiusdem caloris potest dici accidens incompletum Physicè. Et punctum potest dici natura sua incompletum accidens. Quo fit, vt idem accidens secundum diuersas rationes possit dici cõpletum & incompletum. Vt communiter censetur de linea, vel superficie: nam quatenus habet propriam extensionem, est quantitas completa, quatenus verò est terminus aut vinculum alterius quantitatis, censetur incompleta. Et eadem qualitas inchoata seu in gradu remisso, est essentialiter completa, entitatiuè autem seu intensiuè est incompleta. Motus etiam quatenus est ipsemet terminus in fieri, censetur quid incompletum, tamẽ prout est passio subiecti seu mobilis, habet completam quandam rationem accidentis, & suum constituit prædicamentum, vt videbimus.

XIV. Metaphysicè autem dicitur accidens completum illud, quod habet integram essentiam alicuius accidentis. Vbi statim occurrebat quæstio, an genera accidentium possint dici accidentia completa, vel solùm species vltimæ, aut individua. Aut, si illa sunt accidentia completa, oritur quæstio de differentiis, cur scilicet non sint etiam accidentia completa: nam sicut differentia est pars, ita & genus, & sicut genus vt possit dici de specie, concipitur aliquo modo per modum totius, ita etiam differentia. Sed hæc eodem modo expedienda sunt, quo similia de substantia tractauimus. Dicendum est enim, genera omnia, quæ ponuntur in linea recta alicuius prædicamenti accidentis, esse accidentia completa: quod ex ipso modo concipiendi, & significandi patet: quantitas enim, color, habitus, & similia concipiuntur & significantur vt integræ formæ accidentales, siue sub generali ratione, siue sub specifica concipiantur: quia vel expressè, vel implicitè dicunt totam formam seu totam essentiam eius, & per modum totius. In quo est magnum discrimen inter differentiam & genus, nam differentia semper significatur per modum partis, saltem quoad formale significatum eius. Propriè igitur accidentia incompleta Metaphysicè sunt differentiæ accidentium, & genera, si præcisè sumantur vt partes, non verò absolutè sumpta.

XV. Ex quibus tandem ad primam instantiam respõdetur, diuisionem illam accidentis in completum & incompletum, vel præsupponi tanquam virtute seu proportione contentam in simili diuisione substantiæ: vel certè commodiùs posse applicari ad singula prædicamenta accidentiũ, scilicet, vt sit quantitas cõpleta & incõpleta, & qualitas similiter, & sic de aliis. Nam sub generali ratione accidentis vix aliquid potest censeri incompletum simpliciter, aut habere rationem partis nisi ad particularia genera descendatur: quia ratio accidentis imperfecta est, & communissima, & ideò quantum est ex se, in quocũque modo quantumuis imperfecto omnino includitur, quæ ratio in Sect. 3. examinabitur. Adde, quòd illa diuersitas in ea generalitate sumpta non est absoluta, sed respectiua, nam, vt dixi, accidens, quod est completum sub vna ratione, est incompletum sub alia. Item non est semper differentia essentialis, nam interdum accidens remissum dicitur incõpletũ, licet essentialiter cõpletum sit. Deniq; nõ semper est diuersitas rerum, sed intentionũ, seu ex modo concipiendi nostro, vt patet in differentiis & speciebus accidentium. Propter hæc ergo non accidens in completũ vel incompletũ, sed absolutè in nouem genera diuisum est. Vt hinc obiter constet, quando dicitur accidens diuidi in nouem genera, non sumi genus propriè & rigorosè, sed vt includit omnia quę in vnoquoq; prædicamento constituuntur, siue directè, siue reductiuè. Itaq; cùm accidens dicitur, aliud quantitas, aliud qualitas, &c. non sumitur quantitas, vel qualitas prout est rigorosè genus: quo modo est sola quantitas vel qualitas completa: aliàs diuisio non esset adæquata diuiso. Sumitur ergo quãtitas (& idem est de aliis) in tota sua amplitudine, licet posteà ad constituendum proprium genus talis prædicamenti propria ratio quantitatis completa accipienda sit: quod hic pro prædicamentis omnibus sit animaduersum, ne id repetere necesse sit.

C Cum dicitur accidens diuidi in nouem genera, non latè sumendum.

Expeditur secunda obiectio.

XVI. Accidens in vniuersali & singulare qualiter diuidatur.

IN secundo exemplo de diuisione accidentis in singulare & vniuersale, seu in primum & secundum, nihil est quod immoremur, nã diuisio illa quatenus Metaphysica est, magis est diuisio vnius, quã entis vel accidentis, & ita suprà tractata est disp. 4. 5. & 6. Quatenus verò pertinet ad intentiones subiicibilis & prædicabilis, magis est Dialectica, quàm Metaphysica: & vtroque modo est generalis ad omnia entia, nec in accidẽtibus habet aliquid peculiare. Et quoad hoc est diuersitas inter substantiã & accidẽs: nã in substantia propter peculiarem substandi rationẽ, necessarium fuit rationẽ primæ substantiæ distinguere à ratione secundæ, in accidentibus verò A nulla fuit necessitas. Vnde nec indiuiduum accidẽs consueuit appellari primum accidens respectu prædicatorum vniuersalium: nam licet in existẽdo, singulare sit suo modo prius quam vniuersale, tamẽ in hoc, vt dixi, nihil peculiare habet accidens, sed prouenit ex cõmuni ratione singularis & vniuersalis.

Circa tertiam obiectionem aliæ diuisiones explicantur.

XVII. Accidens in entitatem & modũ vt diuidatur.

IN tertia difficultate admittimus omnia, quæ de illa diuisione accidentis in rem & modum ibi dicuntur: inde verò solùm fit diuisionem illam esse immediatiorem priori modo suprà declarato. Nihilominus tamen hoc loco necessaria nõ est: primò quidem, quia diuisio illa formaliter sumpta generalior est, & substantiæ proportionaliter conuenit: & de ente in communi dari potest: eamque propterea attigimus disp. 9. Sect. 1. & 2. Secundò, quia illa diuisio non confert ad diuidenda genera accidentium primò diuersa, nam sub eodem genere prædicamentali, possunt interdum includi accidentia, quæ proprias habeant entitates, & quæ tãtùm sint modi entium, vt sunt in genere qualitatis calor & figura. Ex quo intelligitur, illa duo membra per quæ illa diuisio traditur, per se ac formaliter non mediare inter accidens in communi, & modos quibus determinatur ad suprema genera accidentium: nam accidens intelligitur determinari ad genus qualitatis abstrahendo ab hoc quòd sit propria entitas, vel tantùm modus entis. B

XVIII. Accidens in absolutum & respectiuũ quomodo diuidatur.

Idem fere dicendum est de diuisione in absolutũ, & respectiuum. Nam etiã hęc diuisio magis pertinet ad communem rationem entis quàm ad propriam accidentis. Et præterea, si respectiuum, vt ibi insinuatur, cõplectitur respectiua transcendentalia seu secundum dici, nullum est accidẽs, quod respectiuũ non sit: vnde non potest accidens diuidere. Si verò respectiuum sumatur propriè pro prædicamento ad aliquid, sic nihil est vtilitatis in ea diuisione, tum quia hoc ipso quod vnum tantum genus dicitur esse ad aliquid, reliqua omnia dicuntur esse absoluta: tũ etiam quia per hanc absoluti appellationem vix aliquid commune octo generibus accidentium explicatur, præter negationem ipsius ad aliquid.

XIX. Diuisio accidentis in spirituale & materiale.

Ad eundem modum philosophandum est de diuisione accidentis in spirituale, & materiale: nã etiã hæc duo membra transcendunt fere omnia entia: & in substantiis primariò inueniuntur, & consequenter in multis generibus accidentium: vnde nõ sunt apta, vt per ea descẽdamus ad diuidenda genera entium primò diuersa. Neq; etiam sunt propriè medium inter accidens vt sic, & modos quibus ad suprema genera determinatur: nam accidens determinatur ad qualitatem abstrahendo à materiali vel immateriali. Et idem est dicendum de accidente naturali vel supernaturali, & similibus. Præsertim de permanente & successiuo, quod in vltimo exemplo tãgitur. Quamquam illa membra iuxta opinionem multorum, non semper sunt essentialiter differentia, de quo infrà videbimus.

Accidẽs permanẽs aliud, aliud successiuum.

XX. Aliud cõmune, aliud proprium.

Atque eadem ratione nihil ad præsens refert diuisio accidentis in proprium & commune, quæ in diuisione prędicabilium latiùs tradi solet: nam hæc diuisio per se ac formaliter non variat rationem accidentis, sed dimanationem eius ex subiecto. Et idẽ à fortiori est de accidente separabili vel inseparabili. Quòd si inter hæc est diuersitas essentialis, formaliter prouenit ex modis vel differentiis prædicamentorum accidentium. Vnde interdum in diuersis prædicamentis, interdum in eodem illa varietas accidentium reperitur. Atque ita obiter explicuimus non solùm diuisionem hoc loco intentam, sed etiam alias, quæ de accidente tradi solent: ob hanc enim præcipuam causam illas dubitandi rationes proposuimus.

SECTIO II.

Vtrùm diuisio accidentis in nouem genera sit sufficiens.

EX duobus capitibus quæ ad sufficientiã requiruntur, oritur magna difficultas in hac quæstione. Vnum est vt omnia mẽbra sint distincta, ne aliqua in vnũ coincidant, & ita pauciora sint quàm numerantur. Aliud est vt prẽter hæc non sint alia quæ ab his genere distinguantur.

Difficultates circa distinctionem membrorum dictæ diuisionis.

I. CIrca primum, vt supponamus nunc quantitatem & qualitatem esse distinctas, in cæteris fere omnibus est difficultas: nam relatio in re nihil videtur esse distinctum ab omnib' absolutis. Actio, esto distinguatur à primis tribus prædicamentis, tamen & relationem essentialiter includit, & (quod difficilius est) in re non distinguitur à passione. De vbi, & quando, magna in primis difficultas est quomodo distinguãtur à tempore & loco, quæ sub quãtitate collocantur, grauiorque difficultas est de durationevniuscuiusque rei (quæ sub prædicamento quando collocanda videtur) quo modo ab existentia vniuscuiusque rei distinguatur: videtur enim nihil distingui, & ideò nihil esse cur in prædicamento proprio accidentis collocetur. Præterea est difficultas de habitu, quia habitus nihil aliud est, quàm vestis si in abstracto sumatur, aut esse vestitũ si sumatur in concreto: sed vestis nihil aliud est quàm substantia quædã tali figura vel qualitate affecta. Quòd si in ea consideretur sola denominatio extrinseca quam tribuit homini vestito, illa inprimis nihil reale est, vt inter accidentia realia mereatur nominari; & deinde etiamsi concipiatur vt aliquid accidentale, non est quid distinctum à loco, nam vestis non comparatur ad vestitum nisi vt proximus locus illũ circundans. Denique situs nihil videtur esse distinctum ab vbi seu existentia in loco, vel si quippiam addit, ad summum esse potest, aut relatio quædam partium locati ad partes loci; aut certè quasi figura quædam resultans in locato ex tali positione, qualis apparet in sedente, vel stante, &c. Nihil ergo est in hoc genere, quod in aliis contentum non sit. C

II. Et augetur difficultas quoad hoc ipsum caput, nã illam nouem genera, vt diximus, nõ solũ numerantur vt distincta, sed etiam vt primò diuersa: sic autem impossibile videtur tot esse prima genera. Primò quidem propter communem difficultatem de accidente in quo omnia conueniunt, de qua ex professo dicturi sumus sect. seq. Secundò, quia multa ex his prædicamentis conueniunt in aliquibus essentialibus differentiis: ergo necesse est vt in aliquo genere conueniant, nam, vt dicitur in Antep. *Genera non subalternatim positorum non possunt esse communes differẽtiæ*: ergo genera quæ habẽt communes differentias, sunt subalternatim posita. Dicuntur autem genera

Universidad de Deusto
Biblioteca

subalternatim posita, quæ ita se habent, vt vel vnum sub altero, vel vtrumque sub vno tertio genere collocetur, vt sumitur ex Arist. 4. Topic. c. 2. & 6. Topic. cap. 3. loco 41. Antecedens primum probatur; nam esse spirituale vel materiale, differentiæ sunt accidētis, & tamen communes sunt multis ex dictis generibus: similiter esse absolutam formam, vel respectiuam, item esse formam propriam, vel modum, ac deniq; esse propriè inhærentem, quod maximè cōmune est quantitati & qualitati, vel esse tantùm extrinsecùs denominantem, quod maximè conuenit actioni, habitui, & loco continenti.

Difficultates circa sufficientiam diuisionis.

III. Prima difficultas. CIrca aliud caput non minores difficultates occurrunt. Prima ac præcipua est, quia vel sub accidente distinguimus omnes denominationes reales, quæ sunt extra substantiam rei, vel tantum illas quæ sumuntur à forma intrinsecè inhærente: hoc posteriori modo sine dubio non essent tot accidentium genera, vt argumēta priora conuincunt: priori autem modo multa sunt quæ sub his non continē- B tur. Quod patet primò de his denominationibus *esse visum, amatum &c.* Neque enim dici potest, huiusmodi denominationes esse rationis tantum, nam ex forma reali & habitudine reali sumuntur, non minùs quàm denominatio agentis. Vnde aliter potest eadem difficultas declarari, nam eadem dependentia prout denominat agens vel patiens, dicitur constituere duo genera accidentiū, scilicet actionis vel passionis: ergo idem actus immanens prout denominat actiuè ipsum agens, v.g. videns & passiuè obiectum visum, constituet duas rationes, vel duo genera accidentium.

IIII. Secunda difficultas. Atque hæc difficultas potest secundò extendi ad plures alias formas denominantes, nam superficies corporis continentis, vt extrinsecè denominans aliud contentum vel locatum, dicitur constituere speciale genus accidentis: ergo vt actiuè denominat rē locantem, constituet aliud accidentis genus. Et idē argumentum est de habitu vt denominat vestitum, vel vestientem: cur enim agens & patiens vt sic in diuersis generibus accidentis collocantur, & non locans & locatum, vt sic, & vestiens ac vestitum? C

V. Tertia. Tertiò ex rebus artificialibus multæ denominationes reales consurgunt, quæ non possunt ad dicta genera accidentium reuocari, v. g. vas esse deauratum denominatio realis est, quæ tamen ad nullum ex dictis generibus pertinet. Item exercitus aliquā peculiarem formam dicit in tali hominum collectione, quæ excludi nequit à ratione accidētis eo quod sit ens per accidens, alias nec domus, vt sic, & multò minùs numerus, essent collocanda inter accidentia. Quòd si quis dicat, exercitum reuocari ad figuram ratione talis compositionis, vel ad relationē ratione ordinis, eadem ratione possemus excludere situm, vel habitum à peculiari genere accidentis.

VI. Quarta. Estq; quarta difficultas huic similis, quia in humanis rebus seu moralibus sunt plures denominationes, extrinsecæ quidem, tamen reales, quæ ad dicta genera reuocari non possunt, vt esse regem, doctorem, & similes. Neq; enim hæ satis excluduntur eò quòd sint entia rationis: nam licet apprehensę hę denominationes, vt inhærentes seu intrinsecę, sint entia rationis, tamen vt in se sunt, re vera sunt denominationes sumptæ à formis realibus licet extrinsecis: ergo vel omnes extrinsecæ denominationes reii- A ciendæ sunt à generibus realium accidentium, vel non est cur hæ reiiciantur. Nam etiam aliæ denominationes si apprehendantur vt inhærentes, erunt entia rationis, vt patet in denominatione creatoris, quæ si apprehēdatur vt sumpta ab aliquo temporali Deo adueniente, solum est relatio rationis. Atque hæc difficultas extenditur ad actus humanos quatenus liberi denominantur seu morales: nam hæc ipsa denominatio extrinseca est: item quatenus denominantur studiosi, aut praui moraliter, vel prohibiti, aut præcepti. Item habet locum hæc difficultas in hominum congregatione quatenus denominatur ciuitas aut respublica, quæ denominatio non oritur ex situ vel figura consurgente ex tali ordine, sed est moralis, & diuersæ rationis ab aliis.

VII. Quinta. Quintò in rebus etiam Physicis reperimus motū, qui est verum accidens, & sub illis generibus nō cōtinetur. Quòd si dicas excludi, quia est incompletū quid, & in fieri, eadem ratione excludenda erunt actio & passio: nam etiam dicunt res incompletas & in fieri. Vel certè si dicas, motum reuocari ad actionem & passionem; aut reuocabitur tanquam genus commune illis; & sic non erunt illa duo genera sūma: vel tanquam in re idem cum illis; & sic etiam actio & passio nō essent distinguenda, quia in re tam sunt idem inter se sicut cū motu: & sicut distinguūtur habitudine ad agens & patiens, ita motus habet propriā habitudinē ad terminum. Præterea sunt in rebus Physicis causalitates causæ formalis, materialis, & finalis, à quibus hæ causę denominantur causę in actu: cur ergo illæ non constituunt propria genera sicut actio? Nā, vt in superioribus vidimus, actio nihil aliud est quàm causalitas agentis, sed aliæ causalitates sunt etiam reales, & non minùs accidunt suis causis quam actio agenti: ergo æquè constituere debent propria accidentium genera.

VIII. Sexta. Sexta difficultas sumi potest ex rebus Metaphysicis, nam hęc diuisio, cùm Metaphysica sit & adequata accidenti: vt condistinguitur à substantia in tota sua latitudine, comprehendere debet omnia accidentia substantiarum creatarum etiam immaterialium: in illis autem substantiis aliqua accidentia inueniuntur quæ in his generibus non comprehenduntur: ergo est insufficiens diuisio. Minor de duobus accidentibus potissimū probatur. Vnum est vbi, nam illæ substantiæ, cùm immensæ non sint, alicubi sunt definitæ; & cum immutabiles non sint, mutāt ipsum vbi: quod est signum hoc esse quoddam accidens in illis: illud autem vbi non est per circumscriptionem extrinseci loci continentis vt est in rebus corporalibus: ergo est accidens generē diuersum. Quòd si quis dicat, etiam in rebus corporalibus esse vbi intrinsecum distinctum à loco circumscribente, hinc duobus modis augetur difficultas, tantùm abest vt soluatur. Primo, quia hinc sequitur in rebus corporalibus distinguenda esse duo genera localiū accidentium (vt sic dicam) vnum loci extrinseci cōtinentis, aliud vbi intrinseci. Secundo, quia etiam vbi corporeum genere diuersum est ab vbi immaterialium substantiarum: nam illud est quantum: hoc verò indiuisibile. Aliud accidens substantiarum immaterialium est propria duratio earum, nam si in substantiis inferioribus inter accidentia numeratur duratio, & vocatur tempus, vel quando, cur non etiam in immaterialibus substantiis? Quòd si distinguitur, certè est accidens genere diuersum, nam est longè alterius rationis, cum successionem non habeat, neque extensionem.

Septi-

IX. Septima. Septimò, inter accidentia non solùm numerantur A ea quæ immediatè accidunt substantiæ, sed etiam ea quæ accidunt accidentibus, aliàs, nec figura, nec habitus, vel similia numeranda essent in accidentibus. At verò accidentia accidentium multò plura sunt, quàm quæ in aliis generibus continentur: ergo. Probatur minor, quia vnicuique generi accidentium tribuit Aristoteles proprietates quasdam accidentales, quæ ad alia prædicamenta non pertinent, vt quātitati tribuit esse mensuram: quæ ratio non est de essentia quantitatis, neque est qualitas vel aliquid simile, & idem est de aliis similib⁹ proprietatibus. Nec satis est dicere has proprietates reduci ad ea genera, quibus tribuuntur, aliàs nec cætera prædicamenta distinguenda essent à substantia, quia ad illam reuocari possunt, cùm sint proprietates eius.

X. Vltima. Vltimò sumere possumus argumenta ex Arist. qui in Postpræd. numerauit plures denominationes accidentales præter eas, quæ in dictis generibus accidētium continētur, vt esse simul priùs & habere in quadam alia significatione, &c. Cur ergo illæ non cōstituunt plura genera accidentium, cum extrema omnia genera numerentur? B

Antiquorum opiniones.

XI. Pythagorici. Plato. Simplic. Venetus. Philogon. OLim non defuerunt qui prædicamentorū numerum vel augerent vel minuerent. Pythagorici ponebant viginti prædicamenta, vt sumitur ex Aristoteles 1. Metaph. cap. 5. Plato verò interdum ad vnum genus entis omnia reuocat, vt in Sophista: interdum verò ad quatuor, vt in Philebo. Alij verò plura, alij autem pauciora posuerunt vt videre licet apud Simpl. & Venet. in principio Prædicamentorū, & Philopon. 1. Prior. cap. 2.

Vera resolutio. Et prima ratio sufficientiæ examinatur.

XII. D. Thom. IAm verò tam est receptū Philosophicum dogma de numero decem prædicamentorum, & consequenter de numero nouem generum accidentium præter substantiam, vt quasi temerarium in Philosophia existimetur hoc in dubium reuocare. Illud ergo vt certum supponamus ex communi sensu & ore omnium. Et rationem sufficientiæ illius diuisionis inuestigemus. Quod enim quidam volunt sumendam esse vt creditam ex authoritate multorum dicentiū philosophicum non est. Quod verò aiunt alij esse ve- C ritatem hanc per se notam, verum non est: quæ est enim euidens ac immediata connexio inter illa extrema? Communiter ergo ratio huius sufficientiæ sic sumi solet, nam prætermissa substantia quę per se est, & primum genus constituit, accidentium genera per habitudinem ad substantiam distingui debent. Aut ergo accidens intrinsecè afficit substantiam, vel tantum extrinsecè. Si intrinsecè, aut absolutè, aut relatiuè. Et absolutè, aut ratione materiæ, vt quantitas, vel ratione formæ vt qualitas. Relatiuè autē, ad aliquid Si verò extrinsecè, aut in ordine ad potentiam actiuam, vel ad passiuam, vel ad neutram earum. Primo modo constituitur actio: secundo passio. Si verò tertio modo vlteriùs distinguēdum est, nam vel talis affectio conuenit per modum mensuræ, aut non. Et rursus si per modum mensuræ, aut est mensura quantitatis absolutè & cōstituitur vbi, aut cum certo ordine partium & constituitur situs, aut est mensura durationis, & constituitur tempus. Si verò non habet rationem mensuræ constituitur habitus. Hæc ratio vel sufficientia desumpta est ex Diuo Thoma 5. Metaphysicorum, lectione 7. Eamque amplectuntur mederni Scriptores.

XIII. Quot difficultates patiatur præcedens sufficientiæ ratio. Vide Heruæum quodl. 1. quæst. 9. Vide Fonsecam 5. Met. cap. 7. q. 2. sect. 3. Est tamē difficilis ex multis capitibus. Primò, quia falso numerantur omnia sex vltima prædicamenta inter formas extrinsecus denominantes. Nam passio non denominat extrinsecè, sed intrinsecè, vt per se notum est. Quod si dicatur extrinsecè denominans, quia respicit extrinsecum agens, eadem ratione omnis relatio, imò & omnis habitus & actus immanentes dicentur extrinsecè denominare, quia respiciunt terminos vel obiecta extrinseca. Respondent aliqui, licet passio interdum intrinsecè inhereat, tamen non semper, nam aliquis mouetur localiter, aut vestę induitur, aut vinculis ligatur, aliquid patitur, quamuis ei non inhæreat forma à qua patitur: quia nec locus quem ingreditur, ei inhæret, nec vestis qua induitur, nec vincula quibus ligatur. Sed hoc non rectè dicitur: omnia enim physica & vera passio patienti inhæret: nullus enim verè pati dicitur propter extrinsecam denominationem, vt Aristoteles apertè docet 3. Phys. cap. 3. & 3. de Anima, c. 2. & ibi Comm. D. Thom. & omnes. Alioqui sicut actio diuisa est in transeuntem & immanentem, ita fuisset passio diuidenda. Neque exempla illa quicquam probant, nam mutatio quæ est in motu locali intrinsecè inhæret mobili iuxta veram Philosophiam: nam terminus proprius illius motus non est locus extrinsecus, sed aliquid intrinsecum ipsi mobili, vt infrà in prædicamento *vbi* declarabimus. Cùm verò aliquis vestę inducitur, si fingamus id fieri sine mutatione eius localis, nulla est ibi passio, sicut quando columna affluente aqua vel aere circundatur, nihil patitur. Solum ergo intercedit passio inter induendam vestem, quatenus miscetur ibi mutatio localis. Similiter vincula si præcisè considerentur quatenus localiter coniungūtur membris, non efficiunt passionem physicā: quatenus verò dolore vel alteratione afficiunt, non sunt ipsa forma passionis, sed instrumenta: passio autem quam efficiunt, inhæret intrinsecè. Nulla ergo passio est forma extrinsecè denominans. Præterà situs non extrinsecè, sed intrinsecè inhæret: nam sedere, & stare modi sunt intrinseci.

XIV. Qualiter D. Augustt. sufficientiā hanc probet. Quapropter apparentius Diuus Augustinus in libro Prædicamentorum capite octauo, quem imitatur Isidorus libro secundo, Origenes capite de Categoriis, in tres classes distinguit hæc nouem genera accidentium, quia tria sunt intra substantiam, quantitas, qualitas, & situs: tria extra, vbi, quando & habitus: tria partim intra, partim extra, ad aliquid, agere, & pati. Sed de ipso etiam vbi quæstio magna est an sit extra, vel intra: & de quando, vt posteà videbimus. Contra Augustinum etiam est, quia multę qualitates dici possunt esse partim intra, partim extra, si ad hoc sufficit habere habitudinem ad extrinseca. Et interdum passio nullo modo est extra, si sit merè immanens. Præterea in priori sufficientia nulla ratio redditur, cur mensuræ quantitatis, & durationis, prędicamenta constituant, & non mensura intensionis vel perfectionis. Neque etiam apparet cur sicut locus dicitur habere rationem mensuræ, non possit vestis illam habere: nam etiam requiritur æqualitas inter vestem & vestitum: imò, vt suprà argumentabar, vestis habet rationem cuiusdam loci. Denique nulla redditur ratio, cur prædicatum extrinsecum non includens rationem mensuræ, sit vnicum tantum, cùm multa alia videantur inter arguendum probabiliter numerasse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alia ratio sufficientiæ expenditur.

XV. Mairon. in prædicamēta passu 1.

ALiter deducunt hanc sufficientiam quidā Scotistæ, nimirum, accidens aliud esse absolutum, aliud respectiuum: absolutum esse quantitatem, vel qualitatem: respectiuum, aliud esse intrinsecus aduenies, & esse aliquid, aliud extrinsecus aduenies. Et hoc rursus aut pertinet ad causalitatem, aut ad mensuram, aut ad ordinem. Si ad causalitatē, vel actiuè, vel passiuè, & sic constituitur actio & passio. Si ad mensuram, vel quantitatis permanentis, & sic est vbi, vel successiuæ, vt est quādo. Si ad ordinem, aut partium, & est situs, aut totius, & est habitus. Sed in hac sufficientia sunt aliquæ difficultates tactæ in præcedente: & præterea miscetur in ea, distinctio illa relationum, intrinsecus, & extrinsecus aduenientium, quæ & à multis censetur falsò cōficta, & vt minimum est incertissima, & ideò inepta ad rem certā explicandam. Ac denique in omnibus illis subdiuisionibus, nulla ratio earum redditur, sed voluntariè assumuntur, & in eis rationes aliquorum prædicamentorum non rectè explicantur, vt, v.g. quod habitus sit ordo totius: nam etiam locus potest dici ordo totius, & alia quæ in suis locis tractabimus.

Prædictę sufficientiæ ratio quot difficultatibus subiecta.

XVI. Ocham quasi sufficientiæ rationem assignet.

Aliter Ocham in sua logica 1. p. cap. 41. & quodl. 5. quæst. 22. colligit hanc sufficientiam ex sufficientia interrogationum, quæ de prima substantia fieri possunt, scilicet, quanta sit, qualis, & cætera, atque ita numerat nouem interrogationes. Veruntamen huius numeri nullam rationem reddit in interrogationibus ipsis: atque ita eandem relinquit difficultatem.

Vnde diuisionis sufficientia habeatur.

XVII. Auicenna.

QVocirca verum esse existimo, quod Auicen. dixisse referunt, non posse ratione propria, & à priori demōstrari tot esse genera summa & non plura, nec pauciora: vnde neque Aristot. alicubi hoc demonstrare conatus est, sed tanquam certum id semper supponit. Potestque in hunc modum declarari, quia sicut de subiecto scientiæ non potest demōstrari an sit, sed id supponendum est, ita etiam Metaphysica non demonstrat, sed supponit ens, & pari ratione non demonstrat à priori esse aliqua prima genera sub ente contenta, nam eadem est vtriusque ratio. Imò qui putant ens non habere conceptum obiectiuum, dicēt non aliter supponi ens esse, quam supponendo hæc summa genera esse. Addo in vniuersum esse probabile quoties diuidūtur, gradus generā, aut species rerum non posse à priori demonstrari tot esse & non plura, nisi tunc solum quando ad duo membra contradictoriè opposita reuocatur diuisio: nam tunc necesse est omnia sub diuiso comprehensa in alterutro illorum membrorum cōtineri. At verò quando diuisio fit per plures differentias, aut modos positiuos, non video quo modo possit à priori demonstrari tot esse membra diuidentia, & non plura. Sicut in superioribus dicebamus, quamuis solum diuidantur à nobis quatuor substātiarum gradus, non tamen demonstrari non esse plures, saltem possibiles, sed solum ostēdi, non esse plures nobis notos, & inde ad summum posse coniici non esse plures possibiles. Ita ergo censeo de decem generibus summis, nimirum eorum sufficientiam non aliter nobis constare, quàm quia ex omnibus effectibus quos experimur, non innotescunt nobis plura genera entium: hæc autem omnia inueniuntur primo diuersa in rationibus suis, ita vt in nullo alio genere conueniant. Quod autem hoc ita sit non potest melius ostendi, quam respondendo difficultatibus propositis. Hoc autem in præsenti quæstione non potest exactè fieri, quia illæ attingunt omnium prædicamentorum materias, & ex eorum perfecta cognitione pendēt: & ideò breuiter hic aliqua indicabimus, & in cæteris expectanda est singulorum prædicamentorum tractatio.

Vnde sumatur prima diuersitas inter genera accidentium.

XVIII. Paul. Venet. in sua Metaph. cap. 31.

VT ergo de 1. cap. difficultatem dicamus, videndum in primis est, quanta distinctio necessaria sit ad genera summa accidentium multiplicanda, & vnde sumenda sit. Quantum enim distingui debeāt accidentium genera à genere substantiæ, iam suprà tractatum est. Dicunt ergo aliqui, ad distinguenda genera accidētium necessariam esse mutuam realem distinctionem rerum sub illis generibus contentarum; quia & distinguuntur vt entia realia, & summā habent diuersitatem, cum in nullo conueniant, nec inter se misceantur, vt Aristot. ait 8. Metaph. cap. vlt. & 1. Poster. cap. 11. Et ideò videntur requirere distinctionem realem. Sed tamen iuxta hanc sententiam pauca quidem essent prædicamenta accidentium. Nam, vt ex sequent. constabit, sicut duo tantū sunt prædicamenta à substantia realiter distincta per seipsa, scilicet, quantitas & qualitas, ita etiam eadem tantum sunt in prædicamentis accidentium realiter, ac per seipsa, inter se distincta. Dico autem *seipsa*, quia ratione horum prædicamentorum, quæ inter se realiter distinguuntur, possunt alia distingui realiter, vel ab aliquo istorum, vel inter se, vt actio, v.g. alteratio nis, quia ad qualitatē tendit, & cùm ea realiter idēticatur, distinguitur realiter à substantia & quantitate & ab omnibus à quib⁹ qualitas illa realiter distinguitur: & idem est in omnibus aliis accidentibus. Nā quod in cæteris omnibus non interueniat per se illa realis distinctio, patet, quia nec relationes distinguuntur à suis fundamentis, neq; ex vltima prædicamenta sunt propria entia, sed ad summum modi entium, vt ex discursu constabit. Quin potiùs nec qualitas secundum totam latitudinem suam realiter à quantitate distinguitur: nam figura non est res distincta à quantitate, sed modus eius, vnde nec per seipsa à substantia distinguitur realiter, sed per quantitatem. Deniq; suprà ostendimus, ad distinguendū in vniuersum genus accidentis a substantia non esse necessariam realem distinctionem: multo ergo minùs necessaria erit inter accidentia.

Impugnatur.

Secunda opinio.

XIX.

SEcunda sententia & valde communis esse videtur, saltem esse necessariam distinctionem modalem inter diuersa genera accidentium, quæ sit vera distinctio actualis, & ex natura rei, antecedens in re operationem mentis: ita vt vel vnum genus accidētis sit modus alterius, vel ambo sint distincti modi alicuius tertij. Et hoc saltem videtur conuincere fundamentum præcedentis sententiæ, quod hæc genera distinguuntur sub ente, & sunt primò diuersa. Secundò confirmatur amplius, quia quæ distinguuntur genere subalterno vel specie in eodem prædicamento accidentis, necesse est, distingui saltem modaliter: ergo multò magis quæ prædicamentali genere distinguuntur. Patet cōsequentia, quia multò maior est diuersitas & distictio inter genera prædicamentalia, cùm nec differentias aliquas possint habere

habere communes, quas habere possunt res eiusdem prædicamenti. Et antecedens patet, quia distinctio specifica est vera & essentialis distinctio: ergo si sit inter extrema realia, est distinctio esētiarum realium, nam sola distinctio rationis inter ea, quæ sunt realia, non satis est vt ea dicantur essentialiter diuersa, vt sapientia & iustitia diuina non possunt dici essentialiter distincta. Tertiò ad hoc vrget difficultas in principio tacta, quia si hęc saltem distinctio non intercedit inter genera summa, non potest reddi ratio, cur decem potiùs, quàm plura vel pauciora distinguantur, quia secūdum rationem, vel possunt plures modi distingui, vel hi possunt ad pauciora capita reuocari. Quartò, quia vt genus aliquod accidentis à genere substantiæ distinguatur, necessaria est saltē modalis distinctio inter illa: ergo & ad distinguendū summa genera accidentium inter se. Patet consequentia, quia tam sunt primò diuersa genera accidentium inter se, quàm à substantia.

XX. Improbatur.

Hæc verò sententia non potest in vniuersum defendi, nam inprimis de relationibus omnibus prædicamentalibus est mihi probabilissimum non distingui actu à parte rei à suis fundamētis, nec tanquā rem, nec tanquā modum ex natura rei distinctū, sed solū ratione seu cōnotatione alteri⁹ extremi. Deinde de actione & passione inter se est ferè cōmunis sententia non distingui actualiter ex natura rei, & tamē constituūt diuersa prædicamenta. Propter quod præcipuè argumentum recedunt à dicta sententia Sonc. 5. Metaph. q. 13. & Iauell. q. 16. qui idem ait de relatione & fundamento: constabitq; latiùs ex dicendis infrà de actione & passione. Præterea situs, & vbi, si proportionaliter sumantur pro situ & vbi intrinsecis, vel pro extrinsecis, non possunt inter se ex natura rei distingui. Imò & locus sumptus pro loco extrinseco, non distinguitur ex natura rei à superficie, sed tantū connotatione. Idem etiam est de veste vt habet rationem habitus, & denominat vestitum: nullus enim modus realis per hoc additur vesti supra quātitatem, & figuram, ac situm eius. Idem denique est de quando, siue forma eius sit duratio in communi, siue tempus, quia nec duratio à re quæ durat, nec tēpus à motu ex natura rei distinguitur. Quæ omnia nunc sumimus vt probabiliora nobis: in sequentib⁹ autem probanda sunt. Quocirca opinor, si numerus prædicamentorum vltra illa tria, quæ realiter inter se distinguuntur solùm esset complendus ex aliis modis accidentalibus in re ipsa actualiter distinctis ac primò diuersis tam inter se quàm ab illis tribus prædicamentis, solum posse illis tribus addi alia duo, scilicet dependentiam seu actionem, & vbi, vel ad summū tria si fortasse aliquæ relationes dicunt proprios modos ex natura rei distinctos, de quo postea.

Soncin. Iauell.

Tertia sententia, eiusq; approbatio.

XXI.

ESt ergo tertia opinio, quæ ad prædicamentorum distinctionem sufficere censet distinctionem ex modo concipiendi nostro fundato in re, quæ à quibusdam vocatur distinctio rationis ratiocinatę; ab aliis appellatur distinctio formalis. Ita sentiunt Sonc. & Iauell. & latiùs Capreol. in 1. dist. 8. q. 2. ad 18. & 19. Ocham in 1. dist. 24. q. 2. ad 1. pro prima opinione, & dist. 3. q. 3. vbi agit de relationibus, & in 2. quæst. 2. & quodl. 5. quæst. 22. Henric. in Summa art. 32. quæst. 5. Et hoc ipsum sentiunt, qui dicunt, prædicamenta distingui penes diuersos modos prædicandi de prima substantia, quæ est fundamentum prædicamentorum omnium. Quomodo loquitur D. Thomas 5. Metaph. lect. 9. & 11. Metaph. lect. 9. in fine, & Alex. Alens. 5. Metaphysicæ, textu 14. vbi etiam Commentator id significat. Quia verò modus prædicandi consequitur modum essendi, vt Diuus Thomas priori loco suprà citato dicit, ideò in idem redit dicere prædicamenta distingui penes diuersos modos essendi, vt loquitur Diuus Thomas quæstione prima de veritate, articulo 1. & nonnulli alij ex prædictis authoribus: dummodo intelligamus illos diuersos modos essendi, non oportere esse actu distinctos à parte rei, sed habere sufficiens fundamentum, ratione cuius possint ita ratione distingui, vt ex eis consurgant modi prædicandi primò diuersi secundum rationem concipiendi, & abstrahendi diuersa genera.

Sonc. Iauell. Capreol. Ocham, Henricus. D. Thom. Alens. Comment.

XXII.

Hæc autem sententia sic exposita sufficienter probatur ex dictis contra alias, nam si prædicamenta accidentium non distinguuntur inter se realiter, nec ex natura rei aut modaliter, non possunt nisi ratione distingui, quia non superest alius distinctionis modus, cùm tamen necesse sit distinctionem aliquam inter prædicamenta interuenire. Rursus cum in distinctione rationis sit latitudo, videtur necessarium vt hęc distinctio inter prædicamenta sit maxima, nā inprimis non potest esse solius rationis ratiocinantis quia hæc non habet fundamentum in re, sed fingitur aut cōsurgit solum ex comparatione intellectus: vnde potest in infinitum multiplicari: debet ergo esse talis distinctio rationis, quæ in re habeat fundamentum. Et quia prædicamentorum genera vt à nobis concipiuntur & abstrahuntur, sunt primò diuersa, ideò necesse est, tale esse fundamentum huius distinctionis, vt ex eo consurgant habitudines vel modi denominandi primam substantiam, qui non possint ad vnum genericum conceptum reduci. Quapropter, licet inter ipsas formas, seu quasi formas diuersorum prædicamentorum, non semper sit distinctio actualis in re, semper tamen earum distinctio secundum rationem sumitur ex comparatione, vel habitudine ad res in re ipsa distinctas, vt inter actionem & passionem ex comparatione ad principium agendi, vel patiendi, & sic de aliis. Quæ omnia ex discursu prædicamentorum omnium latiùs constabunt.

Soluuntur fundamenta aliarum opinionum.

XXIII. Primum.

NEq; obstāt motiua aliarum opinionum proximè posita. Ad primum enim respōdetur, ad distinguenda varia genera sub ente, necessariū esse vt omnia illa realia sint, nō tamen vt actualiter sint in re distincta, quia distinctio aliquorum generū esse potest secundum rationem. Et cùm eadem proportione sumendum est, cum dicuntur primò diuersa, nimirum in eo genere diuersitatis, aut distinctionis, quod participant: nam secundum illud non reducūtur ad vnum commune genus.

XXIV. Secundum.

Ad secundum negatur inprimis antecedens, nam iuxta multorum opinionem in prædicamento qualitatis eadem forma caloris, vt est terminus motus, est in specie passibilis qualitas, & vt est principium agendi, est in specie potentiæ. Et eadem superficies vt afficit intrinsecè corpus continens, est in specie superficiei, vt verò continet aliud, est in specie loci sub eodem genere quantitatis. Et (quod certius est) relatio similitudinis & dissimilitudinis sunt specie diuersæ, quamuis in re non distinguantur in eodem

Universidad de Deusto
Biblioteca

eodem fundamẽto. Nec refert quod distinctio specifica dicatur essentialis, nam hoc ipsum est cũ proportione intelligendum, scil.de distinctione reali, aut de prædicamentali, seu conceptibili. Neq; est simile de attributis diuinis, nam illa etiãsi distinguantur ratione, propter infinitatem, quã habent in genere entis, se mutuò essentialiter includunt: vnde in latitudine distinctionis rationis minùs distinguuntur, quàm genera, vel species diuersæ.

XXV. Tertium. Ad tertium respondetur, hinc potiùs faciliùs expediri primam difficultatem in principio sectionis tactam: nam ad totam illam vno verbo respondetur recte inductione ibi facta probari non esse necessariam distinctionem ex natura rei inter omnia prædicamenta. Quomodo autem sint in particulari singula genera accidentium inter se distinguenda, non possumus hoc loco dicere, nisi priùs vniuscuiusque rationem exactè declaremus: & ideò de illa difficultate plura nunc dicere non possumus.

XXVI. Quartum. Ad quartum iam suprà respõsum est, cùm de distinctione substantiæ & accidentis ageremus: vel maiorem distinctionem requiri, inter substantiam & accidẽs, quàm inter genera accidentium inter se, vel certè quamuis accidens physicum distinguatur ex natura rei à substantia, accidens vero metaphysicum seu prædicamentale non semper ita distingui in re, sed interdum conceptione nostra, & connotatione alicuius extrinseci.

Possitne dari aliquod genus commune multis prædicamentis accidentium.

XXVII. Aliquorum sententia. IN confirmatione primæ difficultatis in principio positæ petebatur alia difficultas, nimirum an hęc genera accidentium ita distinguantur, vt neque omnia, neq; aliqua eorum possint habere aliquod vnum cõmune genus. Aliqui enim moderni non existimant inconueniens dari aliquod genus cõmune, vel omnibus illis membris, vel aliquibus eorum: id enim argumenta superiùs facta videntur conuincere. Et non obstat cõuenientia in aliquo genere quo minùs diuisio illa nouem generum, & totidem prædicamentorum accidentium cõuenienter sit tradita & fuerit necessaria, quia illa diuisio data est vt res omnes ad certas classes artificiosè redigerentur, quibus facilius vti possemus, ad rerum naturas cognoscendas, & vt facilè posset rei essentia ab accidentibus distingui. Ad hoc autem non satis fuisset distinctio per duo vel tria membra, etiamsi illa esset possibilis: & ideò oportuit in accidentibus ea genera distinguere, quæ dicunt diuersas habitudines ad substantiam, nihil curando de conuenientia confusa in superiori aliquo genere. Accedit, quod apud Arist. nunquam expresse legimus diuersa prædicamenta non posse in vno genere conuenire. Nam in loco superiùs citato ex 8. Met. tex. vl. non id dicit apertè, sed solùm ait, ens nõ poni in definitionibus primorum generum, & consequenter non esse genus, non tamen dicit nullum aliud posse esse commune genus. In lib. autem 10. cap. 5. dicit quidem, ea, quę differunt prædicationis figura, genere differre, tamen idem dicit de corruptibili, & incorruptibili, & tamen non propterea excluditur commune genus logicũ. Quin potiùs ex eo loco sumi potest, genera prædicamentorum non necessario esse primò diuersa, nam ibi discrimen constituit differentia & diuersa, nam diuersa non aliquo, sed seipsis differunt, quia in nullo conueniunt: *differens verò (ait) aliquo differens est: quare necesse est aliquid idem esse quo differũt: hoc verò idem aut* A *genus, aut species est: omne namq; differens, aut genere, aut specie differt.* Vbi ea quæ differunt genere non collocat inter ea, quæ sunt diuersa, sed inter ea quæ sunt propriè differentia. Et subdit exempla eorum; quæ hoc modo genere differunt, dicens; *Genere quidem quorum non est communis materia, neque mutua generatio, vt putà quorũ alta prædicationis figura est:* ergo quæ prædicamento differunt, genere differunt, non vt primò diuersa.

XXVIII. Vera & communis sententia. Nihilominùs dicendum est cum communi sententia, hæc omnia membra sub ente vel accidẽte distingui vt genera primò diuersa, id est sub nullo superiori genere contenta, neq; omnia, neq; illorum aliqua. Hæc est sententia Aristot. citatis locis & præsertim 1. Poster. c. 11. & ideò quasi per antonomasiam vocare solet prædicamenta *genera*: vnde in c. 9. Prædicam. ita concludit. *De generibus ergo propositis ea quæ sunt dicta sufficiant.* Et Porphyr. in c. de Specie ait, in singulis prædicamentis esse & species, quæ collocãtur sub genere, & sub se non continent nisi indiuidua, & genera quę sub se continent species, & sub genere continentur, & genus aliquod, quod tantùm est genus & non species. Et Damasc. in sua Dialectica c. 56. cũ decem prædicamenta distinxisset, ait; *Sciendum est autem vnumquodque horum generum summum genus esse.* Et rursus. *Horum porro decem prædicamentorum, hoc est summorum generum, vnum dunt axat substantia est, reliqua nouem accidentia.* Et hæc est sententia communis omnium Philosophorum, qui propterea docent suprema genera singulorum prædicamentorum non cõstare genere & differentia, nec esse propriè definibilia, sed esse conceptus simplices.

Aristot. Porphyr.

XXIX. Ex dictis etiam superiori sectione constat, nullam posse reddi sufficientem rationem illius diuisionis, nisi omnia membra eius sint summa genera. Atque eadem ratio est de numero decem prædicamentorum, nam prędicamentum nihil aliud est, quàm debita dispositio & coordinatio essentialiũ prædicatorum, ex quibus ea, quæ in quid prædicantur de indiuiduo supra illud in recta linea collocantur ab inferioribus ad superiora ascendendo: hæc autem linea sicut ab infimo, id est ab indiuiduo incipit, ita non terminatur nisi ad aliquod genus summũ, aliàs nulla C sufficiẽs ratio reddi potest cur in vno genere potiùs quàm in alio terminetur. Nec etiam poterit reddi ratio cur substantia non constituat duo vel tria prædicamẽta, nẽpe corporis, & spiritus vel corporis corruptibilis & incorruptibilis, & spiritꝰ, vel saltẽ substãtię corruptibilis & incorruptibilis quas Ari. vocat genere diuersas. Et è cõuerso nulla erit rão cur actio & passio ad idẽ prędicamentũ non pertineãt, & sic de aliis. Ratio deniq; à priori esse debet, quia modꝰ cõtractionis vel determinationis entis aut accidentis ad hæc suprema capita prædicamentorum non est per veram compositionem per differentiã, quæ possit esse extra rationem generis, quã rationem tetigit Aristotel. in 3. Metaphys. & eam in superioribus declarauimus, quoad diuisionem entis in substantiam & accidens. Quoad præsentem verò diuisionem accidentis in nouem genera declarabitur sect. sequen. & ideò de hac prima parte illius confirmationis nihil hîc amplius dicemus.

XXX. Genera diuersorũ prædicamẽtorũ in nulla differẽtia essentiali conueniunt.

Ad aliam verò partem eiusdẽ confirmationis, negandum est genera diuersorum prædicamentorum conuenire in aliqua differentia essentiali & propriè contractiua generis. Nam licet dentur aliqui conceptus communes multis prædicamentis, qui per modum differentiarum de eis prædicantur, vt sunt illi qui in eo argumento numerantur, tamen vel sunt tantum conceptus negatiui, vel non sunt vniuoci, sed analogi, vel certè non sunt differentiæ contrahẽtes aliquod genus commune extra cuius rationem sint, sed modi simplices determinantes rationem aliquam transcendentalem, quam intrinsecè includũt vt v.g. illa duo membra *corporeum & incorporeum*, valde æquiuoca & analoga sunt, nam & possunt diuidere ens & substantiam, & accidens, & solùm secũdo modo possunt habere rationem differẽtiarum, respectu substantiæ completæ, quã non includunt in suo præciso conceptu; non verò respectu entis vel accidentis quæ necessariò includunt in suis conceptibus quantũuis præcisis. De differentia verò absoluti & respectiui dicendũ rationem absoluti in negatione consistere, & ideò non constituere differentiam essentialem communem multis prædicamentis. Quod si instes, quia illa negatio habet aliquod fundamentum positiuum quod per illam circumscribitur, respondetur, habere quidem aliquod fundamentum, non tamen vnũ & idem, quod commune sit omnibus accidentibus absolutis: sæpe enim negatio est communis, quamuis fundamentum eius diuersum sit. Caret B etenim prodigalitas & auaritia honestate libertatis, ex diuerso tamen fundamento. Sic igitur omnia accidentia absoluta conueniunt in carentia respectus: illa verò negatio vnicuiq; cõuenit ex proprio modo afficiendi per se primo diuerso à quolibet alio. Vnde illa negatio etiam substantiis suo modo conuenit. Respectiuum autem si secundum propriam rationẽ sumatur, vnum genus constituit: si autẽ sumatur latè non potest constituere genus: quia est transcendentale quid inuentum in omnibus generibus, vt in superioribus tactum est, & in sequentibus latiùs declarabitur. Et per hæc etiam patet ad alia exempla.

XXXI. *Locus Aristot. ex lib. 10. Metaph. exponitur.*

ANtea verò quam respondeamus ad secundũ caput difficultatis in principio positum, explicãdus est locus Arist. ex 10. Met. c. 5. quo videbatur probari posse dari genus cõmune rebus diuersorũ prædicamentorũ. Qui sane est difficilis quamuis nullus interpretum, consecutionẽ illius contextus declarauerit, præter vnum Alex. Alens. Qui quandam æquiuocationem in verbis illius textus admittit. Nam cũ Arist. ait in aliquo esse idem, ea quæ differunt, sumit *differre* propriè, cùm autem addit; *Hoc verò idem aut genus, aut species est*, ait Alens. subintelligendum esse, hoc idem *in quo conueniunt differentia, & differunt diuersa, genus aut specie esse.* Vnde cùm subdit Arist. *Omne namque differens differt aut genere, aut specie.* ait Alens. differens accipiendum esse pro diuerso quatenus cõmune est ad differens propriè & primò diuersum. Quę expositio si solũ consideremus intẽctionem Arist. in eo textu, videtur sanè incredibilis, nam cùm ibi de sola fere vocabulorum differentia tractet, & propriã significationem, in qua differens è diuerso distinguitur assignet, ineptissimũ videri posset, vt ea vocis æquiuocatione vteretur. Nihilominùs tamen videtur expositio necessaria, considerata consecutione textus: nam si genere differentia vocasset Arist. ea, quæ sub genere cõuenientiam habent, non dixisset ea differre genere, quæ non habent communem materiam: nã hæc differentia generica potiùs consistit in carentia cõmunis generis physici: vnde statim potiùs subdit, ea differre specie, quæ genere conueniunt: ergo intelligit genere differre quæ genere non conueniunt. Et duos modos insinuat, scilicet, differendi genere A physico, vt in iis quæ in materia non conueniunt, & genere logico, vt in iis quæ prædicamẽto distant. Ergo cùm Arist. sumit *differẽs*, vt illud distinguat in differẽs genere & differẽs specie, sumit differens prout commune est ad diuersum & propriè differens, nam differre genere non est propriè differre, sed esse diuersum, quia illud in quo sunt idẽ, quæ propriè differunt, tantum est aut genus aut species (vt ibidẽ ait Arist.) illa autem quæ genere differunt, non sunt idẽ nec specie, neq; genere. Vt enim ipsa verba præ se ferunt, *differre genere*, nõ significat differre sub genere, sed differre, id est, non conuenire in genere, sicut differre specie nõ est differre sub specie, aliàs indiuidua differrent specie, quia sub specie indiuidualiter differunt. Iuxta hanc ergo interpretationem ille locus Arist. potiùs confirmat communem sententiam.

Non esse plura genera accidentium quàm nouem.

XXXII. SVpereſt respondeamus ad argumenta secũdo loco posita, quibus probari videbatur augendũ esse numerum prędicamentorum accidẽtium. Et in primo quidem argumento petitur de his denominationibus, *visum, amatum*, & similibus, ad quod prædicamentum pertineant, & in vniuersum petitur in illis argumentis, si extrinseca denominatio, vel forma à qua sumitur, interdum cõstituit directè aliquod prędicamentum, cur non semper constituat quoties denominatio, ab aliquo reali sumitur, & quo modo omnes huiusmodi denominationes sub his nouem prædicamentis contineantur, vel si non possunt hæ denominationes prædicamentum & genus accidentis propriè constituere, quęnam ratio differentię adhibenda sit, vel quę regula obseruanda ad huiusmodi extrinseca prędicamenta accidentium constituenda. Et quidem multa ex argumentis ibi propositis conuincere videntur nõ omnes has denominationes sumi ab aliquibus accidentibus seu formis, quę directè in aliquo prędicamento accidentis collocentur, quatenus sic denominant. Ratio autem vel generalis regula fortasse non potest vna in omnibus tradi, sed ex diuersis capitibus id prouenire potest.

Ad primam difficultatem de actibus extrinsecè denominantibus.

XXXIII. Quas cõditiones requirat forma extrinsecus denominans vt in prædicamento collocetur. VT autem hoc aliquo modo declaremus aduertendum est, prędicamentum illud quod per extrinsecam denominationem constituitur, tres potisC simum requirere conditiones ex parte rei denominantis. Prima, vt licet non sit forma inhærens, habeat tamen aliqualem modum formæ, id est perficientis vel actuantis id quod denominat: nam communis ratio accidentis includit, quod sit aliqualis forma eius cui accidit. Secunda vt illa denominatio per se sit distincta à cæteris generibus prædicamentorum, ita vt in nullo eorum intrinsecè includatur, quia prædicamenta debent esse impermista, & primò diuersa. Tertia, quod talis denominatio nõ sit quasi composita vel aggregata ex formis plurium prædicamentorũ, quia in prædicamentis solũ constituuntur entia, quatenus aliquo modo sunt per se vna & incõplexa. Forma ergo extrinsecè denominans, si has omnes conditiones habuerit, constituetur per se & directè in aliquo ex dictis nouem generibus, quandocunq; autem denominatio extrinseca, quamuis sit aliquo modo realis, non pertinet directè ad aliquod ex nouem generibus, semper est ex defectu alicuius ex dictis conditionibus.

Actus

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXXIV. Actus ergo immanentes, quatenus obiecta denominant cognita aut amata, nō constituūt peculiare genus prædicamentale, imò nec peculiarē rationem aut speciē alicuius prædicamenti, quia, vt posteà declarabimus, in ipsa entitate actus immanentis tres rationes possunt cōsiderari, scilicet actionis, quatenus actiuè fluunt, à potentiis, quo modo spectant ad prædicamentum, actionis, & passionis, quatenus intrinsecè aliquo modo mutāt ipsas potentias; & qualitatis, quatenus sunt formæ quędā informātes ipsas potētias. Et sub hac ratione transit denominatio horum actuū aliquo modo ad obiecta: ideòq; non cōstituunt sub ea ratione peculiare genus, vel speciem accidentis. Primò quidē, quia illa ratio denominādi, prouenit à tali qualitate ex vi effectus formalis, quē tribuit suę potentię, nā per eam fertur potētia in obiectum, & inde sumitur denominatio obiecti. Et ita intrinsecè includitur in ipsamet ratione talis qualitatis. Vnde fit etiā vt non denominet obiectum tanquam forma, vel perfectio eius sed solum vt terminū, ad quem tendit. Et licet in modo denominandi significetur per modū passionis, tamen verā rationē passionis non participat. Et ideò in hoc nō est simile de actione & passione reali, nam passio est vera affectio subiecti. Actio verò quamuis nō sit affectio potentiæ agentis vt sic, est tamen veluti exercitiū eius, & ideò comparatur ad illam per modū actus, & ita etiam dicit habitudinem, omnino cōdistinctā secūdum rationem conceptam, ab habitudine passionis.

Ad secundam difficultatem de loco, veste, & similibus.

XXXV. Hinc facilè respondetur ad secundum, in quo comparatur locus vt denominans locantem & locatum, & vestis vt denominās vestientem formaliter, & vestitum cum actione & passione. Negatur enim similitudo rationis, quia forma vt informans, & vt denominans informatū, nō dicit duas rationes diuersas, sed vnam & eādem diuersimodè significatā: locus aūt & vestis se habent vt formę, & ita superficiem locare nō est efficere, sed informare, ideoq; ipsa vt locans & vt denominans aliud locatum, non constituit duas rationes prædicamentales. Et similiter habit⁹ qui est formaliter vestiens, & denominat vestitū, vna & eadē forma extrinseca est, cuius informatio illa duo intrinsecè includit: sicut etiā albedo poterit dici dealbans, & subiectū dicitur dealbatum.

Ad tertiam & quartam difficultatem de denominationibus artificialibus & moralibus.

XXXVI. Ad tertium respondetur, denominationes artificiales, si sint simplices, & aliquo modo per se, ad dicta genera pertinere, & huiusmodi est illa denominatio deaurati, quæ pertinet ad prædicamentū habitus, & idem est de similibus: si verò sint denominationes sumptæ ex aggregatione rerum plurium generum, sic non oportere vt sub vno prædicamento contineantur, sed satis esse quod secundum partes ad illa reuocentur. Et huiusmodi esse existimo denominationem exercitus, populi, Reipublicę, & similes. Per quod patet etiam solutio ad quartum: nam aliæ denominationes morales, quæ in eo tanguntur, sumptæ sunt ex actibus immanentibus prout terminantur ad obiecta, de quib⁹ iam dictum est. Et peculiari ratione dicuntur aliquando illæ denominationes rationis, quia non requirunt existentiā realem rei denominantis, sed ab ea, quę præcessit, desumuntur.

Ad quintam difficultatem de motu & aliis causalitatibus.

XXXVII. Ad quintum de motu, prout comparatur ad actionem & passionem, varij sunt respondendi modi de quibus infrà latiùs in prędicamento passionis. Nunc breuiter censeo motum generatim sumptum, vt dicitur de omni mutatione, idem esse cum passione: nam motus est actus mobilis, & passio patientis, & sicut motus afficit mobile in ordine ad terminum, ita etiam passio. Quod si præcisè consideretur motus, vt est via ad terminum, & illum fieri denominat, non constituit specialem rationem prędicamentalem, vel quia solùm dicit ipsummet terminum in esse imperfecto, & ita reducitur ad prædicamentum eius: vel certè propter duas rationes suprà tactas in actibus immanentibus, scilicet quia illa denominatio & est intimè inclusa in formalitate passionis & actionis, & quia non comparatur ad terminum per modum formæ afficientis subiectum, sed solum per modum viæ aut habitudinis tendentis ad terminum: sic enim (vt est probabile) generatio, vt fit in materia prima, habet rationem passionis accidentis illi, tamen vt denominat terminum genitum non constituit specialem rationem prædicamentalem, nec se habet vt accidens eius.

XXXIX. Causalitates aliarum causarum sic expediendum est. Causalitas finalis in re nullum dicit modum distinctum à causalitate agentis, solùm dicit intentionalem habitudinem causalitatis ipsius agentis ad finem: propter quod illa causalitas intentionalis potiùs quàm realis dici solet & motio metaphorica, & ideò necesse non fuit peculiare prædicamentum propter hanc causalitatem constituere. Causalitas autem formæ non est aliud, quàm eius informatio, quæ intrinsecè pertinet ad esse illius rei, quę per formam constituitur: ideoque non magis informatio, quàm forma, constituit speciale prædicamentum, Vnaquæque ergo informatio ad prædicamentū, genus, & speciem suæ fomæ reducitur. Sicut enim informatio formæ substantialis, quia intrinsecè pertinet ad constitutionem substantiæ, non est accidens, sed aliquid ad prædicamentum substantiæ pertinēs, ita proportionaliter dicendum est de informatione quantitatis, qualitatis, &c. Atque hinc etiam fit vt abstracta & concreta accidentium ad eadem prædicamenta proportionaliter pertineant, quia vt suprà dicebamus, concretum accidentis, prout formaliter pertinet ad genus vel prædicamentum accidentis, solùm addit actualem inhæsionem seu informationem subiecti. Causalitas autem materiæ, quatenus ex ea constat compositum, eadem ratione non constituit speciale genus entis qua causalitas formæ, quia etiam est causalitas intrinseca pertinens ad constitutionem alicuius entis, præsertim causalitas materiæ primæ respectu compositi, quod est per se vnū. Vnde probabile est talem causalitatem materię in re non esse modum distinctum à causalitate formæ, vt suprà dictum est. Quatenus verò materia est causa generationis rei, sic dicendum est passionem vt passio est, pertinere ad causalitatem materialem, quia est effectio subiecti, vt passum est, qui respectus ad causalitatem materialem pertinet, saltem in ordine ad effectum in fieri, vt in superioribus declarauī. Hic autem posterior effectus non habet locum in forma, quia forma vt forma, non est causa generationis, sed potiùs effectus.

Causalitates aliarum causarum abstractiue, in quo prædicamento sint.

Concreta & abstracta accidentium ad eadem prædicamenta spectant.

Dices,

XXXIX. Obiectioni satisfit.

Dices, si ratio causæ vel omnis vel aliqua constituit speciale prædicamentū accidentis, cur non etiā ratio effectus vt sic: hæc enim proportionaliter respondere debent rationi causæ vt causa est: respondeo rationem esse in promptu ex dictis. Si enim in effectu consideretur res facta, sic in prædicamento ponitur, vel potiùs in omnib. prædicamentis, nam in illis non constituuntur nisi res creatæ. quæ omnes sunt effectus quidam: quamquam ad constitutionem prædicamenti, vel ad diuisionem, de qua nunc agimus, non referat quòd res sint actu effectæ seu causatę, vel quod causari possint: nam vtroq; modo res sunt eiusdē naturæ & essentiæ quæ in præsenti cōsideratur. Quo sensu verum est, rem in actu & in potentia eiusdem esse generis & prædicamenti. Si verò in effectu consideretur relatio prędicamentalis, sic in aliquo prædicamento collocatur simul cum relatione causæ. Si deniq; loquamur de effectu quoad puram & formalem denominationem effectus, sic eadem ratione non constituit speciale prædicamentum distinctum à reliquis, qua suprà dicebamus motum, quatenus est via ad terminum, non constituere speciale prædicamentum: quia esse effectum idem est quod esse terminum motus vel productionis. Vnde in omnibus effectibus talis respectus vel denominatio includitur intrinsecè, vel in actione si actiuè sumatur, quia omnis actio aliquid agit: vel in prædicamento passionis si passiuè sumatur nam per omnem passionem aliquid fit. Vnam excipio creationem passiuam, quæ prout est fieri sui termini, non est vera passio. Illa verò sub ea consideratione nō habet rationem accidentis: quia cum terminum non supponat, sed potiùs ad illum constituendum tendat, non potest illum respicere vt subiectum, neq; accidentaliter illum afficere: quæ ratio communis est etiam cuilibet passioni seu mutationi quatenus ad terminum tendit; & illum fieri seu factum esse denominat. Et ideo sub ea ratione vel reducitur ad prædicamentum sui termini, vel certè in ratione actionis aut passionis includitur.

A

B

Ad sextam difficultatem de quibusdam accidentibus angelorum.

XL. In sexta difficultate petitur vt explicemus, an rerum immaterialium accidentia sub his generibus collocentur. Et quia in cæteris res est clarior, specialiter id inquiritur de vbi, & de durationibus angelorum, Quæ res explicanda est ex professo inter disputandum de generibus vbi, & quando. Et ideò breuiter dicitur, prout hæc sunt accidentia angelorum, sub his generibus comprehendi, etiamsi diuerso modo in eis sint, quā in rebus corporalibus. Nam sicut substantiæ angelicæ diuersum habent esse di modum, quàm corporeæ, & nihilominus ad idem prædicamentum pertinet, ita & accidentia harum substantiarum cum proportione sumpta possunt habere vniuocam conuenientiam in propriis generibus, ratione cuius ad eadem prædicamenta pertineant, vt in singulis videbimus.

C

Ad septimam difficultatem de proprietatibus prædicamentorum.

XLI. In septima difficultate quæritur de proprietatibus, quas Aristoteles tribuit singulis prædicamētis accidentium, an illæ etiam propria genera accidentium constituant. Ad quod dicendum est breuiter, ex illis proprietatibus quasdam esse, quæ consistunt in relatione actuali, vel aptitudinali, quæ ad prædicamentum ad aliquid vel directè pertinent, vel reducuntur ratione aptitudinis seu connotationis, vt esse æquale vel inæquale, &c. aliæ addunt solam negationem, vt non habere contrarium, aliæ connotant solum aliquid extrinsecum, vt habere contrarium, aliæ explicant intrinsecum modū propriæ entitatis, vt habere intensionem. Et hæ omnes proprietates non addunt nouum aliquod genus, vt ex ipsa declaratione satis constat. Quando verò proprietas alicuius accidentis est positiua, & dicit proprium ac specialem modum afficiendi subiectū cuius est proprietas, tunc illa proprietas pertinebit ad proprium genus accidentis, semper tamē spectabit ad aliquod ex nouem generibus supra numeratis: sic enim figura potest dici proprietas quantitatis, & habitus potentiæ, & tamen ad genus qualitatis pertinent. De ratione autem mensuræ, quæ ibi specialiter tangitur, existimo non pertinere ad essentiam alicuius accidentis, imo neq; esse realem proprietatē intrinsecam alicuius prædicamenti, sed solum esse denominationē quandam in ordine ad actus rationis, de qua re dicemus latè tractando de quantitate.

Ad vltimam difficultatem de post prædicamentis.

XLII. In vltima difficultate petitur, cur Aristoteles quasdam res, vel denominationes in post prędicamentis posuerit, si diuisio accidentis per nouem genera est sufficiens. Patet autem facilè responsio ex dictis, nam de motu iam dictum est, aliæ verò denominationes non sumuntur ex formis afficientibus, sed ex coexistentia vel ex connotatione alterius extrinseci vt esse simul, aut prius, aut habere oppositum, & in vniuersum, *habere*, vt sic non dicit rationem formæ, nam etiam subiectum habet accidentia & totū partes, & res etiam omnino extrinseca haberi dicitur. In his ergo denominationib. nulla interuenit propria ratio accidentis, nisi fortasse quatenus aliqua relatio in eis interuenire potest. Et ideò Aristoteles, vt omnes loquendi aut denominandi formulas, quæ ad doctrinam tradendam conferre possunt, explicaret illas in post prædicamentis declarauit.

SECTIO III.

Vtrum prædicta diuisio sit vniuoca, vel analoga.

I. Vtrinque ratio dubitandi.

Ratio difficultatis est, quia nullus modus analogiæ hic interuenire posse videtur, nam accidens non dicitur de cæteris accidentibus per attributionē ad aliquod vnum sub accidente contētum, vt per se notum est. Quod autem omnia sint entia vel accidentia per habitudinem ad substantiā, non sufficit ad analogiam inter ipsa, quia illud ad quod omnia respiciunt, non continetur sub conceptu accidentis. Sicut substantię creatæ etiā sunt substantiæ per attributionem aliquam ad increatam, & nihilominus sunt vniuocè substantiæ. Neq; etiam hic interuenire potest analogia proportionalitatis, quia accidentia non sunt extrinsecè aut Metaphoricè accidentia, sed propriè & intrinsecè: proportionalitas autem non constituit analogiam nisi vbi interuenit Metaphora vel improprietas in aliquo extremorum, vt suprà dictum est. Nam genus etiam dicitur de speciebus secundum proportionalitatem quæ veritatem ac proprietatem rei non excludit. In contrarium verò est, quia si accidens esset vniuocū,

Universidad de Deusto
Biblioteca

esset genus, & consequenter non essent nouem genera accidentium summa.

Prima sententia, Accidens esse analogum.

II. IN hac re ferè omnes qui sentiunt ens esse analogum ad substantiam & accidens, sentiunt etiam accidens esse analogum ad nouem genera. Ita tenet Caietanus de ente & ess. cap. 7. q. 15. ad 4. In quo inferebatur accidens fore genus, si esse inesset essentiale & commune omnibus accidentibus. Idem tenet Soncin. 4. Metaph. q. 1. vbi ad 1. ait, genera prædicamentorum esse primò diuersa, quia in nulla ratione vniuoca conueniunt, & lib. 12. q. 47. ad 1. etiam ait, primò diuersis nihil esse cõmune vniuocum. Quod item insinuat Alex. Alens. 5. Metap. tex. 33. in fine, vbi etiam fauet Philosophus: negat enim ea quæ differunt prædicamenti figura, posse resolui in vnum. Sed potest intelligi de vno genere. At obstat huic responsioni, & consequenter fauet huic sententiæ D. Thom. 1. cont. Gent. cap. 32. ratione 3. vbi probat nihil prædicari de Deo & creaturis vniuocè, quia B nihil prædicatur de eis vt genus, vel species, &c. quæ ratio applicari potest ad accidens, vel ergo fatẽdum est esse genus, vel negandũ esse vniuocum. Atq; eodem modo fauet Porphyrius, tũ enumerando quinque prædicabilia, præter quæ non agnoscit aliquod aliud prædicatum commune & vniuocum, alioqui illud esset quoddam vniuersale distinctũ à reliquis: tum etiam quia in cap. de specie, non alia ratione cẽset ens non esse genus, nisi quia non est vniuocum. Præterea Aristo. 1. Poster. c. 11. docet, propositionem illam in qua vnum summum genus de alio negatur, esse immediatam: quia nullum est prædicatum superius alicui eorum per quod demonstretur. Non explicant autem dicti authores qualis sit hæc analogia, neq; in quo fundetur, aut de quo genere accidentium primò dicatur accidens.

Caietan. Soncinas. Alensis. D. Thom. Porphyrius. Aristot.

Secunda sententia, Accidens esse vniuocum.

III. PRopter quod alij etiam ex D. Thomæ discipulis sentiunt accidens esse prædicatum vniuocum C ad nouem genera. Ita tenet Soto in cap. 4. Anteprædicam. q. 2. ad 1. idemque supponit Iauellus 7. Metaphysic. q. 1. ad 3. Antonij And. obiicientis, si inhærentia est communis & essentialis quantitati & qualitati, fore vt accidens sit genus: respondet enim, vt aliquid sit genus, non sufficere esse commune iis de quibus dicitur, & prædicari in quid & vniuocè, nisi etiam dicat determinatam naturam: Accidens verò non dicere determinatam naturam, & ideo non esse genus. Supponit ergo habere alias conditiones, scilicet prædicari in quid & vniuocè. Atq; hinc colligitur propria ratio huius sententiæ, scilicet, quia accidens vt sic est commune non tantum secũdum nomen, sed etiam secundum rationem, & illa ratio immediatè participatur ab omnibus iis generibus quibus est communis, sine vllo ordine eorum inter se, ergo habet omnia ad vniuocationem requisita. Cõsequentia patet ex omnibus dictis suprà de analogia entis, antecedens autẽ patet quoad singulas partes, quia accidens in communi definitur esse ens in alio in sensu declarato sect. 1. quæ ratio communis est omnibus dictis generibus, neq; vlli conuenit per respectum ad aliud. Nam cum Aristoteles dixit, accidẽs esse entis ens, nomine entis intellexit ens simpliciter, quod est substantia, vt omnes intelligunt, & constat etiam ex 7. Metaph. vbi hac ratione dicitur substantia prior definitione accidente: nunquã autem dixit vnum accidens esse prius definitione quam aliud: participant ergo omnia accidentia illam rationem sine vllo ordine inter se: nihil ergo illi deest ad verã vniuocationem. Et confirmatur, quia analogata secundaria definiri solent per ordinem ad primum analogatum: sed genera accidentium, nec sub ratione communi accidentis, nec vt talia accidentia sunt, definiuntur per respectum ad aliquod ex dictis generibus accidentium: ergo.

Soto. Iauellus.

Vtriusque sententiæ difficultas aperitur.

IIII. QVanquam autem hi authores admittant accidens esse vniuocum, non tamen admittunt esse genus. Reddit autem rationem Soto, quia accidens non prædicatur in quid: quia non significat (inquit) formaliter quidditates accidentium, sed esse eorum in substantia. Falsum tamen assumit in hac ratione, quia accidens non dicit actu inesse, sed aptitudine, quod est de quidditate accidentis, vt suprà vidimus. Item quia omnia accidentia conueniunt in aliqua ratione non tantum accidentali & extrinseca, sed etiam essentiali, quæ vno conceptu abstrahi, & vna voce significari potest, hæc autem ratio significatur nomine accidentis, & non per modum formæ vt prædicetur in quale: ergo tam est prædicatio in quid hæc, *Qualitas est accidens*, sicut hæc, *Corpus est substantia*.

V. Aliam ergo rationem insinuat Iauellus, & magis declarat Soto, scilicet, accidens non esse genus, quia non habet differentias extra sui rationem: nam omnis modus, quo põt accidens determinari ad quantitatem, qualitatem, & similia, est etiam accidens, est autem de ratione generis vt sit extra rationem differentiarum, id est, vt secundum præcisos conceptus in eis nõ includatur, nec per se de illis dicatur vt constat ex doctrina Aristotelis 3. Metaphys. text. 10. Quæ ratio est consentanea doctrinæ Scoti in 1. dist. 3. q. 3. arti. 2. & dist. 8. quæst. 2. vbi iuxta doctrinam Aristotelis ait ens non esse genus, non quia non sit vniuocum, sed quia prædicatur in quid de aliqua differentia. Scotus.

VI. Hanc verò rationem in simili impugnat Ferrariensis 1. cont. Gent. cap. 32. dicens, rectè quidem cõsequi si prædicatum sit ita commune, vt non habeat differentias extra sui rationem, non esse genus vt Aristoteles planè docet: tamen proximam huius rei causam esse, quia tale prædicatum non potest esse vniuocũ: nam si esset vniuocum, haberet differentias de quarum intellectu non esset. Quia esse extra cõceptũ differentiarum non est de prima & essentiali ratione generis, nam illa solũ est negatio quædã: ratio autẽ generis positiua est: est ergo illa negatio cõmitans aut necessariò consequens rationẽ generis. Et ideò à posteriori rectè infertur, id quod non habet illam conditionem, non esse genus: multò verò melius sequitur à priori, quidquid habet positiuam rationẽ generis, habere etiam conditionem illam. Et ideò repugnat dicere, aliquid esse vniuocum & prædicari in quid de multis essentialiter diuersis, & non habere differentias extra sui rationem: quia hoc est dicere aliquid habere completam rationem generis positiuam, & non proprietatem negatiuam per se consequentem talem rationem. Et confirmat nam omne vniuocum dicit formã vnam ab inferioribus Ferrar.

ribus abstrahibilem, quæ in plura essentialiter diuiditur: ergo vel per differentias propriè sumptas, de quarum intellectu non sit, & habetur intentum: vel per diuersos modos essendi, & hoc repugnat. Primò, quia duæ species qualitatis verbi gratia sunt quidditatiuè accidentia, & tamen conueniunt in eodem modo essendi. Secundò, quia modi essendi non sunt de essentia rei creatæ, cum in creaturis esse distinguatur ab essentia: diuersitas autem accidentium est essentialis. Tertiò, quia in albedine, verbi gratia, essent duæ quidditates: vna accidentis, & altera differentiæ, & ita neutra diceretur in recto de albedine, quia pars non prædicatur de toto, neque albedo esset vnum simpliciter. Has enim rationes format Ferrariensis de ente, quæ eadem proportione ad accidens applicantur.

VII. Veruntamen hęc obiectio non est magni momẽti. Nam quod genus debeat esse natura ita limitata vt possit præscindi à differentiis quibus cõtrahitur, per se primo pertinet ad rationem generis, vt ex Aristot. citato loco sumitur, & 4. Topic. c. 6. loco 64. & 71. Nec refert, quod illa proprietas per negatio- B nem declaretur: nam per illã negationem circũscribitur positiua proprietas & conditio naturæ genericæ, quod nimirũ sit natura ita limitata & præcisa, vt sit apta ad componendum Metaphysicè cum differentia specificam naturam: hoc autẽ non tantũ concomitanter & consecutiuè, sed essentialiter conuenit generi vt gen° est. Quod patet, quia speciei essentiale est componi ex genere & differentia: sed genus essentialiter respicit speciem: ergo de essentia generis est aptitudo ad componendã speciem: in hac aũt aptitudine essentialiter includitur quod sit natura secundũ rationem præcisa à differentia. Sicut è contrario, de ratione differentiæ est vt secundum rationem sit præcisa à genere: nam comparatur hæc duo vt actus & potentia Metaphysica. Vnde etiã potest sumi proportionale argumentum, nam de ratione materiæ primæ est quod sit entitas cõdistincta à forma, quæ distinctio, licet sit negatio, per eam tamen indicatur limitatio & potentialitas materiæ, quę necessaria illi est vt possit esse essentialis pars Physica apta ad componendum totum per modũ potentiæ: ergo proportionali ratione est de ratione generis, vt C Metaphysicè sit extra rationem differentiæ.

VIII. Ad rationem quidditatiũ generis quid requiratur. Quapropter negandum est integram rationem quidditatiuam generis in hoc contineri, quod sit prædicatum vniuocum & in quid, & commune ad plura essentialiter diuersa: nisi sit determinatæ naturæ quæ possit habere differentias extra sui rationẽ. Quę particula satis insinuatur in ratione generis cum dicitur esse id, quod prædicatur in quid de pluribus differentibus specie: quia species ad quam genus dicit relationem, per propriam differentiã addiram generi cõstituitur. Vnde licet admittatur accidens esse vniuocum & prædicari in quid, negandũ est prædicari propriè de pluribus differentibus specie, sed de pluribus primò diuersis, seu differentib. genere: quia summa genera non sunt species, etiamsi habeant commune prædicatum vniuocum, quod sit quasi transcendens respectu illorum. Nec refert, quod accidens prædicetur de albedine & nigredine, verbi gratia quę specie differunt, quia non prædicatur de illis secundum immediatam habitudinem & relationem (quo modo intelligenda est ratio generis) sed mediis generibus primo diuersis.

IX. Ad confirmationem autem Ferrariensis eligenda est posterior pars dilemmatis, nempe huiusmodi prædicatum cõmune posse determinari per intrinsecos modos, qui non sint propriè differentiæ. Iam enim suprà, tractando de conceptu entis, declarauimus qualis sit ille modus determinationis, quo cõmune prędicatũ transcendens põt limitari ad determinatas naturas, absq; propria cõpositione cũ differentiis, in quib. non includatur, sed per solam cõfusam aut distinctã conceptionẽ intellectus. Et quidem si obiectiones Ferrariensis essent efficaces non minus probarent de conceptu analogo, quam de vniuoco, neutrũ tamen probãt. Ad primam n. respõdetur, duas species qualitatis conuenire in modo essendi generico aut prædicamentali: non tamen cõuenire in illo modo essendi in quo res alterius prædicamenti cõueniunt: accidens autẽ distinguitur in suprema genera per varios modos eorum, non per modos ciusdẽ prædicamẽti. Quocirca, quamuis accidens diuidatur per modos essendi in varia genera, nõ tamẽ dicitur de solis reb. primò diuersis per illos modos, sed etiam de rebus distinctis sub illis modis. Adde, quod licet differentiæ albedinis & nigredinis sint propriæ differentiæ respectu coloris vel qualitatis, non tamen respectu accidẽtis, sed respectu illius sunt tantũ modi essendi primo diuersi, quia nullum habent commune genus, sed solum ipsum accidens quod quidditatiuè includunt. In secundo argumento committitur æquiuocatio, quia cum agimus de modis essendi non intelligimus de esse existentiæ actualis, sed de esse essentiæ, vel de aptitudine essendi, vel potius inhærendi hoc vel illo modo. Tertia verò ratio minoris momenti est, nam solum sequitur in qualitate esse duos cõceptus quidditatiuos: vnũ confusum & cõmunem accidentis, alium proprium qualitatis, quod nõ obstat quo minus cõceptus qualitatis sit simpliciter & per se vnus, quia ratio accidentis ad illam per se determinatur: neq; etiã impedit quo minus accidẽs prędicetur de qualitate non per modũ partis, sed per modũ totius potentialis. Et idem dicendũ est de modo illo quo accidens determinatur ad esse qualitatis si abstractè concipiatur, maximè cum eius conceptus ex parte rei & rationis formalis conceptæ non sit alius à cõceptu ipsius qualitatis, sed solũ ex modo concipiendi, vt in superioribus diximus. Itaque rationes illæ C non sunt efficaces contra dictam sententiam.

X. Maior mihi difficultas est in applicanda prædicta ratione vel responsione ad materiam in qua versamur. Aut enim est sermo de accidente vt abstrahit à completo & incompleto, aut de accidente completo. Priori modo, licet sit verum nõ posse habere differentias extra sui rationem, quia non potest accidens contrahi, nisi per accidens saltem incompletũ, sicut de substantia proportionaliter diximus, nõ tamen est verum, accidens sic conceptum esse vniuocum. quia sicut substantia non dicitur vniuocè de substantia completa & incompleta, seu de speciebus & differentiis substantiæ, ita & accidens non dicitur vniuocè de completo & incompleto. Est enim eadẽ proportio, nam ratio accidentis simpliciter ac per se primo saluatur in forma accidentali, quæ propriè ac per se respicit substantiam: in differentiis autem accidentalibus tantum est secundum quid: neq; enim differentiæ propriè dici possunt formæ accidẽtales, sed aliquid formę accidentalis. At verò si sermo sit de accidente completo, non potest, vt videtur, procedere responsio data: nã si accidens sic sumptum vniuocum est, non potest negari quin habeat differentias extra sui rationem: nihil ergo illi deerit

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad veram rationem generis. Antecedens patet primò, argumento facto à simili de substantia, quia, vt illa sit genus, satis est quod substantia completa cõtrahatur per incompletam. Secundò quia re vera accidens completum non includitur intrinsecè in cõceptu accidentis incompleti: omnis autem differẽtia accidentis est accidens incompletum. Tertiò, quia alias non possent assignari genera summa in singulis prædicamentis accidentium: quia non potest quantitas contrahi, nisi per differentiam quę sit
XI. quantitas incompleta, & sic de aliis.

Responderi potest, in ratione accidentis nihil esse incompletum, quia ratio accidentis imperfecta valde est, & talis vt integrè ac completè seruetur in quolibet minimo accidente, etiamsi sub inferioribus rationib. accidentium incompletum censeatur, vt verbi gratia punctus, incompletum quid est in ratione quantitatis: at vero in ratione accidentis est completum accidẽs, quia tam verè inest, quã quodlibet accidens perfectum. Sed hæc responsio difficultate non caret, vt patet ex suprà dictis de diuisione accidentis in completum & incompletum, vix enim B potest reddi sufficiẽs ratio, cur illa duo membra locum habeant in quolibet prædicamento accidentis, & non in accidente vt sic. Nec etiam videtur posse negari, quin formæ integræ, verbi gratia quantitatis & qualitatis, habeant inter se aliquam conueniẽtiam realem, quam non habent cum suis differẽtiis constituentibus vel contrahentibus, quia differentiæ præcisè ac formaliter sumptæ non sunt propriæ formę, sicut in formis substantialibus datur conuenientia in ratione cõmuni formæ substantialis, quæ non convenit differentiis, quibus communis cõceptus substantialis formæ contrahitur ad hanc vel illam speciem substantialis formæ. Et illo conceptu qui directè cõmunis est ad formas substantiales, dici potest concipi forma substantialis cõpleta in cõmuni, qui conceptus non est dubium quin habeat differentias extra sui rationem: ergo pari ratione ratiocinari possumus in formis accidentalibus. Difficile ergo est admissa vniuocatione accidẽtis, rationem reddere cur non possit abstrahi aliquis conceptus accidentis genericus ad prędicamenta accidentium. Ac propterea alij vt hanc difficultatem fugiant, vniuocationem negant: ducuntur tamen solo argumento ab inconuenienti, & non declarant quo modo sine ordine accidentium inter se sit analogia. Hæc ergo est difficultas huius controuersiæ.

Quæstionis resolutio.

XII. Accidens vt comprehendit nouem genera, analogum est.

IN hac ergo re censeo in primis. Accidens in tota sua latitudine vt comprehendit nouẽ genera, non esse vniuocum, sed analogum. Hanc conclusionem maximè mihi persuadeo propter ea genera accidẽtium, quæ solum extrinsecè circumstant aut denominant: illa enim non sunt cum ea proprietate inhærentia, cum qua insunt cętera accidentia, quę sunt veræ formæ informantes. Quod ẽ ipsa & exemplis facilè constare potest. Quis enim existimet cum ea proprietate & veritate vestem afficere aut informare hominem vestitum, qua albedo hominem albũ, aut scientia scientem? Item quo modo actio vt actio existimari potest cum eadem proprietate afficere vel informare agens, in quo non recipitur, ac passio passum in quo inest? Existimo ergo, accidens primariò conuenire his accidentibus, quæ propriè insunt & efficiunt subiecta sua: deinde verò per translationem aut similitudinem valde imperfectam de- A riuatum esse illud nomen ad alia, quæ quodammodo imitantur illam rationem. Vnde probabile mihi est hic interuenire analogiam proportionalitatis: nam illa maximè propriè dicuntur accidentia quæ insunt: hinc verò dicta sunt accidentia, quę sunt circa substantiam, vt habitus, locus cõtinens. Item quæ sunt à substantia: nam certe esse in, & esse ab, videntur habitudines adeò diuersæ, vt non nisi secundum quandam proportionalitatem ab eis sumptum sit nomen accidentis, & ideò actio vt actio, sicut nõ dicit *esse in* propriè sumptum sed esse ab agente, valde analogicè & impropriè dicitur accidens agentis, vel potius accidere ipsi, quaten' illud denominat quadam denominatione, quæ contingenter de eo dicitur, potestq; ei conuenire, & non conuenire. Igitur cum accidens, vt commune est nouem prędicamentis, sub se comprehendat tum ea quæ propriè & internè insunt, tum etiam quæ adiacent, vel circumstant rem, & actiones quæ à re manant, eiq; non insunt, non potest sub hac communi ratione esse vniuocum ad ea omnia, quæ sub se complectitur. Atq; B hinc sumitur regula generalis, nimirum, omnia illa, quæ per solam extrinsecam denominationem alicui accidere dicuntur, analogicè tantum vocari accidẽtia, quia illa in modo denominandi contingenter imitantur, cum tamen verè non insint, sed ad modũ inhærentium se habeant. Quæ autem prædicamenta hunc modum extrinsecè tantum accidendi habeant, ex singulorum tractatione constabit.

XIII. Secunda affertio.

Secundò dicendum est, probabile esse, accidens, vt dicitur de entitate, & de modo accidentali, vniuocum non esse, probabilius tamen videri solam illam diuersitatem non semper sufficere ad analogiã constituendam. In hac assertione quid per entitatem, vel modum accidentalem intelligamus, supponendum est ex dictis suprà disput. 7. de distinctionibus, & in disput. 16. de forma accidentali. Et inde potest suaderi prior pars assertionis, nam accidentalis entitas habet proprium modum informandi, & inhærendi: modus autem accidentalis non ita: ergo videntur analogicè conuenire in ratione formæ accidentalis, & in ratione accidentis, nam accidens idem significat quod accidentalis forma. Item, ratio entis C longè diuersa ratione, magisq; diminuta inueniri videtur in his quæ tantum sunt modi, quam in his, quæ habent propriam entitatem, ergo cum ratio accidentis rationem entis includat, etiam illa diminutè, & tantum secundum quid inuenietur in modis accidẽtalibus: comparatione accidentalium entitatum: ergo dicetur accidens analogicè de his. Cuius etiam signum esse potest, quod entitas accidentalis saltem per Dei potentiam potest per se, & sine subiecto conseruari, modus autem accidentalis nulla ratione esse potest nisi actu coniunctus, & modificans rem, cuius est modus.

XIIII.

Nihilominus tamen posterior pars conclusionis ex eo satis probari videtur, quod in eodẽ prædicamento accidentis continentur non tantum species quæ habent proprias entitates accidentales, sed etiã quæ tantum sunt modi aliarum rerum: vt in genere qualitatis continetur calor qui propriã entitatẽ habet, & figura quæ tantũ est mod', & densitas quæ est etiã modus, imò de potentia idẽ aliqui existimant, & alij idem opinantur de actu immanente, etiamsi sit qualitas. Ergo qualitas vniuocè dicitur de propriis formis, seu entitatibus, & de modis qualificantibus: ergo etiam accidens dicitur vniuocè de illis, nam cum accidens sit de essentia qualitatis, non potest quali-

qualitas vniuocè conuenire his, quibus non conue- A nit simpliciter, & vniuocè ratio accidentis. Ex quo vlterius colligimus, etiamsi entitas & modus accidentalis ad diuersa prædicamenta pertineant, eam diuersitatem in ratione modi & entitatis non sufficere ad analogiam constituendam: nam quoad hoc eadem est ratio, siue talia accidentia sint diuersorũ prędicamẽtorum, siue eiusdem. Et à priori ratio est, quia illa diuersitas entitatis, & modi ex se non constituit aut habitudinem, aut subordinationem inter omnia illa, quæ talia sunt. Vnde licet vnum sit imperfectius alio, non tamen dicitur accidens per habitudinem ad aliud, & ideò hoc non satis est ad analogiam. Eò vel maximè, quod licet modus sit ex suo genere minus perfectus quam entitas, tamẽ in particulari aliquis modus potest esse perfectior aliqua entitate, vt modus substantialis est perfectior entitate accidentali: igitur illa diuersitas perfectionis nõ semper sufficit ad analogiam constituendam.

XV. Tertia assertio.

Ex his ergo dico tertiò. Quamuis accidens in tota sua amplitudine non sit vniuocum, nihilominus respectu aliquorum negari non potest, quin de eis B vniuocè dicatur. Probatur primò ex dictis, quia saltem dicitur vniuocè de omnibus speciebus eiusdem prædicamenti, vt de calore & frigore. Secundò, quia etiam dicitur vniuocè de entitate, & modo accidentali saltem cùm inter se non habent habitudinem, aut dependentiam. Tertiò, quia etiam vniuocè respicit quãtitatem, & qualitatem, quatenus sunt propriæ formæ accidentales realiter distinctæ à subiecto, illudq; informãtes. Nam respectu illarum nulla ratio analogiæ inueniri potest: aut enim erit analogia proportionalitatis, & hoc non, nam intercedit ibi vera conuenientia & similitudo realis: aut erit analogia proportionis, & hoc etiam dici non potest, quia de neutra dicitur per habitudinem ad aliam vt per se notum videtur. Quod enim quidam aiunt, dici prius de quantitate, quia qualitas inhæret subsũtiæ media quantitate, aperte falsum est, nam potius qualitas ex suo genere est perfectior quãtitate, cum in rebus spiritualibus inueniatur. Quod verò in rebus corporalibus qualitates supponant quantitatẽ, non solum non est indicium analogiæ, verum etiam non est argumentum quod quantitas sit perfecti- C or omni corporea qualitate, quia solum supponitur vt conditio quædam necessaria, vel per modum potentiæ passiuæ: qualitas verò est per modum actus: nulla est ergo ratio analogiæ inter quantitatem & qualitatem respectu accidentis. His ergo modis est aliqua vniuocatio in accidente, licet ipsum non sit vniuocum in tota sua latitudine, nõ enim repugnat idem nomen esse vniuocum respectu aliquorum, licet non sit respectu suorum omnium significatorũ, vt suprà inter disputandum de ente diximus.

XVI. Obiectio.

Sed insurgit statim difficultas superius tacta, nimirum dari aliquem conceptum accidentis cõmunem multis prædicamentis, qui propriè sit generi- cus. Nam licet ex dictis sufficienter habeatur, accidens nõ posse esse genus ad omnia nouẽ prędicamẽta, quia vt sic nõ est vniuocũ sed analogũ, tamen aliquis conceptus accidentis magis cõtractus esse poterit genus ad aliqua prædicamẽta, vt si sumatur accidens solũ propriè pro eo quod verè inhæret, aut intrinsecè afficit subiectũ, aut strictius pro entitate, & propria forma accidẽtali, vt distinguatur à modo, & sit cõmunis soli qualitati & quantitati. Sic. n. & est quid vniuocũ, & quidditatiuũ, & põt habere differentias extra sui rationem, vt supra declaratum est.

Respondetur negando sequelam, quia nullus XVII. conceptus potest abstrahi à rebus diuersorum præ- Solutio. dicamentorum ita vniuocus respectu aliquorum, quin aliqua ex parte includat analogiam respectu aliorum, vel transcendentiã repugnantem rationi generis. Vt, si accidens intrinsecè afficiens sumatur vt quid commune ad entitatem & modum accidentalem, licet secundum eam rationem possit habere vniuocationem, tamen vt sic multa sub se comprehendit, quæ in nullo prædicamento directè collocantur, verbi gratia modum inhærentiæ, qui per seipse intrinsecè afficit tum formam inhærentem, tum etiam subiectum cui inhæret, & quamuis sub tali ratione sit incompletum accidens, tamen absolutè, & in latitudine entis fortasse non est magis diminutum ens, quam modus vbicationis, aut passionis, quæ propria prædicamenta constituunt. Quo fit, vt de huiusmodi conceptu accidentis verè dicatur, nõ posse ita abstrahi vt sit communis ad sola accidentia completa, id est, quæ directè in prædicamentis accidentium collocantur, ideoq; non posse esse genus, neq; habere differentias extra sui rationem, neque omni carere analogia.

Rursus si accidens sumatur pro entitate propria XVIII. & forma accidentali, sic solum videtur quidam cõceptus compositus ex duobus simplicioribus conceptibus analogis, nam conceptus formæ vt sic analogus est ad formam substantialem & accidentalem. Ille verò modus qui additur, cum dicitur accidẽtalis, non potest esse ita determinatus & proprius aliquorum accidentium, quin ex se communis sit omnibus, nam omnia habent accidentalem modũ afficiendi: illa ergo conuenientia quasi transcendentalis est, ideoq; non potest constituere cõceptum genericum, etiamsi alias sit vniuocus respectu aliquorum, vel etiamsi ex coniunctione plurium conceptuum analogorum sumatur vt proprius, seu determinetur ad talia significata. Ratio verò à priori esse videtur quia hæc genera summa habent primariam quandam diuersitatem in modo afficiendi, quod maximè notum apparet in quantitate, & qualitate, & ideò nulla est conuenientia inter eas secundum proprias rationes earum, sed solum in ratione accidendi (vt sic dicam) quod ex se commune est aliis. Plus ergo requiritur ad rationem generis, quàm ad ad rationem vniuoci prædicati etiam in quid, nam ad vniuocationem sufficit propria & vniformis, seu immediata habitudo ad plura secundum candẽ rationem, ad genus autem vltra hoc necessarium est, vt nec transcendentiam habeat in formali ratione sua, neq; analogiam respectu aliquorum, quod etiam ad rationem proprii vniuersalis necessarium est. Et hactenus de hac diuisione.

DISPVTATIO XL.

De quantitate continua.

Quantitas inter accidentia cur primo collocata.

ARistoteles tam in libro Prędicamentorum, quàm in 5. Metaphys. & aliis locis vbicunq; summa genera, seu Prædicamenta numerat, inter accidentia primum locum tribuit quantitati: quia licet qualitas ex suo genere perfectior sit, tamẽ quoad nostram cognitionem, quę circa corporalia præcipuè versatur, quantitas est quodammodo prior, & quasi fundamentum aliorum accidentium, ac propterea hunc eundem ordinem seruandum esse censuimus. Quamuis autem ratio quantitatis abstrahi

Universidad de Deusto
Biblioteca

soleat à quantitate continua & discreta: ob maiorem tamen claritatem, & breuitatem non instituimus disputationem de quantitate in communi sumpta, quia vix potest eius essentialis ratio in ea cõmunitate declarari. Vnde Aristoteles in Predicamentis nullà quãtitatis in communi definitione præmissa, statim illam diuisit in continuam & discretam. Quia ergo essentialis ratio quantitatis, prout est verum accidens à substantia distinctum, in quantitate cõtinua reperitur (nam discreta, vt infrà dicemus, solum est plurium quantitatum, vel rerum quantarum multitudo) ideò in hac disputatiõe omnia quæ ad quantitatem continuam pertinent, explicabimus: in sequenti verò disputatione de quantitate discreta dicemus, & alia quæ ad vtriusq; comparationem, & considerationem pertinent, complebimus. Prius tamen aliqua in communi, vt significationes saltem terminorũ intelligantur, præmittemus.

SECTIO I.

Quid sit quantitas, præsertim continua.

I. IN hac sectione, non tam quid res sit, quam quid nomina significent declarare intendimus, & simul etiam in summam redigere, quæ de quantitate Aristoteles tradit lib. 5. Metaph. ca. 13. Vbi generalem prius descriptionem: deinde diuisiones quantitatis assignat.

Descriptio quanti, ab Aristotele tradita, exponitur, propositis nonnullis difficultatibus.

II. EX sententia igitur Aristotelis dicendũ est, *Quantum esse quod est diuisibile in ea, quæ insunt, quorum vtrumq;, vel vnumquodq;, vnum quid & hoc aliquid aptum est esse.* Vbi primum interrogare potest aliquis, cur Aristoteles non quantitatem sed quantum definiat, cum ad explicandam quantitatis rationem non tam aptum sit ipsum concretũ, quàm abstractum. Quãta enim dicuntur non solum ea quæ per se, sed etiam quæ per accidens quanta sunt: vnde illis omnibus, vt statim dicemus, conuenire potest tota illa definitio. Per eam ergo non explicatur conuenienter ratio quantitatis, sed ad summum indicatur quænam res quantæ appellari soleant.

III. Ac præterea, quod difficilius videtur, tota illa descriptio multis rebus conuenit, quæ quantæ non sunt, & aliquibus rebus non conuenit, quæ solent quantæ appellari. Prior pars probatur primò, quia inter substantias ea quę constat materia & forma realiter diuisibilis est in illas, quæ illi insunt, id est, intra illam formaliter sunt, cum ex illis componitur. Secundò, est hæc substantia diuisibilis in suas partes substantiales integrantes. Neq; satis est respondere, hoc habere substantiã ratione quantitatis: nam etiamsi substantia absq; quantitate conseruata intelligatur, erit diuisibilis in suas partes substãtiales, cum illæ semper maneant realiter distinctæ. Atq; idem argumentum fieri potest de materialib. formis accidentalibus, vt de albedine, & similibus, quæ diuisibiles sunt in partes entitatiuas, idq; dupliciter scilicet, vel secundum extensionem, vel secundum intẽsionem, & hanc posteriorem diuisibilitatem per se habent, & nullo modo per quantitatem. Præterea, quidam sunt modi substantiales, vel accidentales, qui diuisibiles sunt, & nullo modo sunt quanti. Antecedens patet, nam vnio animæ ad corpus diuisibilis est, nam ablata vna parte corporis, aufertur pars vnionis animæ ad illam, manente alia partiali vnione ad cæteras partes corporis. Similiter modus præsentiæ, quẽ angelus habet in loco adæquato, diuisibilis est, cum possit vna pars eius tolli manẽte alia, & tamen hi modi cum spirituales sint, nõ sunt quanti.

IIII. Altera verò pars, nimirum, quod aliqua quanta, non sint hoc modo diuisibilia, patet. Nam inprimis cœlum est quantum, & non est illo modo diuisibile. Item minimũ naturale non est diuisibile, licet quãtum sit. Idemq; forte est de corpore heterogeneo animalium perfectorum, non n. potest diuidi, quin altera saltem pars desinat esse *hoc aliquid*, quod antea erat. Præterea idem patet de tempore & motu, & aliis successiuis: hæc enim quanta sunt ex omnium sententia, & tamen non sunt diuisibilia in ea quę insunt, nam partes quibus constant, eis non insunt, sed quædam futuræ sunt, alia iam præterierunt: & deinde eo modo quo hæc sunt diuisibilia in suas partes, illæ partes non sunt tales vt post diuisionem vnaquęq; earum apta sit per se esse, aut *vnum quid* esse, nam cum illæ partes in successione consistant, non possunt ita diuidi vt simul vtraq; maneat in ratione totius. Deniq;, numerus est quoddam quantum, & tamen vt sic non est diuisibilis: quod patet, quia est actu diuisus, repugnat autem simul esse in actu & in potentia. Vel certè si numerus est aliquo modo diuisibilis, etiam numerus angelorum diuisibilis erit, & tamen non censetur esse aliquid quantum.

Declaratur definitio, & prima soluitur difficultas.

V. NIhilominus Aristotelis descriptio sufficiens, & optima est, præsertim si eius mentem, ac institutum in eo loco consideremus. In toto enim illo lib. 5. Metaph. non tam rerum essentias quam plurium vocum varias significationes declarat, atq; ita per illam descriptionem magis explicat quid hoc nomen quantum significet, quam quid propriè & secundum suam essentiam quantitas sit. Quamquam, dum hoc manifestat per quendam effectum, aut signũ nobis notius, simul innuit quid ipsa quãtitas sit. Itaq; duabus de causis potius nomine concreto quanti vtitur, quam abstracto. Prior est, quia concreta nobis notiora sunt, & ex eis tanquam ex effectibus faciliùs cognosci possunt abstracta. Atq; ita cum quantum dicitur esse, *Quod est diuisibile*, &c. per hoc significatur, quantitatem esse id à quo res quanta habet vt illo modo diuisibilis sit, in quo iam innuitur propria ratio & essentia quantitatis, vt inferius latius declarabimus.

VI. Secunda ratio est, vt indicet peculiarem conditionem quantitatis, quæ non solum est forma, qua aliud est quantum, sed etiam ipsa quanta denominatur, quia non solum ipsa est ratio ob quam alia fiunt extensa, & diuisibilia, sed etiam ipsa in se extensa est & diuisibilis, neq; enim potest ipsa extendere rem aliã, nisi simul coextendatur illi, & suas proprias partes habeat correspondentes partib. sui subiecti. Eadem ergo forma, quatenus partes substantiæ extendit, quãtitas dicitur, vt infrà dicemus: quatenus verò ipsamet habet partes, sese natura sua extendentes (vel vt sic dicam) loco excludentes, sic etiam ipsa quãta denominatur, & vt sic etiam diuisibilis est. Ob hanc ergo causam non solum per modum abstracti, sed etiam per modum concreti describi potuit.

Singulæ

Singulæ definitionis particulæ declarantur.

VII. EXplicato definito, vt alias difficultates, quæ contra definitionem procedunt, soluamus, declaranda breuiter est definitio. In qua primùm dicitur, *Quantum esse diuisibile in ea quæ insunt*, id est, in ea, quæ in ipso quanto formaliter ac realiter sunt. Quæ particula posita est ad excludenda ea quæ tantùm virtute in aliquo continentur, vt elementa in misto. Quamuis enim mistum in elementa resolui possit, tamen illa res non ex eo, nec formaliter sub ea ratione est quanta, quia elementa in misto non insunt formaliter, sed virtute tantùm. Ex quo obiter intelligitur, partes quanti in quas ipsum diuisibile est actu, esse in ipso quanto secundum suasmet entitates partiales, nam licet ante diuisionem nulla sit *vnum quid, & hoc aliquid*, sed hoc habeant per diuisionem, vt hic Aristoteles dicit, tamen secundum eam entitatem in qua per diuisionem possunt fieri *hoc aliquid*, realiter ac formaliter sunt in ipso quanto ante diuisionem.

VIII. Additur verò in definitione tales debere esse has partes, vt etiam post diuisionem possit vtraque vel vnaquæque, id est singulæ earum, siue duæ sint, siue plures, esse *vnum quid, & hoc aliquid*, id est, per sese, vt vnum quoddam totum ab aliis separatum, manere. Per quam particulam excluduntur à ratione quantitatis omnia composita, quæ licet in sua componẽtia diuidi aut resolui possint, non tamen ita, vt vtrumq; per sese manere possit, vt *vnum quid, & hoc aliquid*, quod ex solutione argumentorum constabit. Insinuatur etiam tacitè in illa particula, omne quãtum, etiamsi minimum sit, semper esse *diuisibile in ea quæ insunt*, ita vt post diuisionem quodlibet eorum in quæ diuiditur sit *vnum quid*, & consequenter, illam diuisibilitatem quantum est ex vi quantitatis non posse terminari, nisi diuisio perueniat ad non quanta, quod inuenitur in sola quantitate discreta secundum propriam rationem suam, non verò in continua, quia illa componitur ex vnitatibus quæ non sunt numeri, hæc verò constat ex partib. quantis, & sine illis esse non potest.

Soluitur prior pars secundæ difficultatis.

IX. PEr illam ergo particulam excluditur resolutio substantiæ compositæ in materiam & formam, quia licet hæ verè insint in composito, tamen non sunt aptæ vt post separationem vnaquæque earum sit *vnum quid*, quia saltem forma statim perit. Nec refert, quòd in morte hominis vtraque pars separata maneat, quia saltem ex parte materiæ non manet per se vt *vnum quid*, sed semper manet vt pars alterius compositi, quod in propria diuisione quanti non est per se necessarium. Neque item refert, quòd Deus possit formam & materiam per se post separationem conseruare, quia illud est præter naturas rerum: hîc autem est sermo de diuisibilitate quam res habet ex natura sua. Atque ita satisfactum est priori difficultati de diuisione substantiæ compositæ in partes essentiales.

X. Quod verò attinet ad aliam partem de diuisione materialis substantiæ in partes integrales, bene ibi responsum est, substãtiam materialem non esse hoc modo diuisibilem nisi ratione quantitatis. Vnde cũ dicitur, *Quantum esse quod est diuisibile*, vel subintelligendum est quod per se & ratione sui est diuisibile, si descriptio soli quantitati accommodanda est; vel si generatim attribuatur omni quanto, cum proA portione tribuenda est: nã quod est per se quantum est per se diuisibile, quod verò est per accidẽs quantum, vel per aliud, eodem modo diuisibile erit. Substantia ergo materialis sicut est quanta per aliud, ita etiam diuisibilis est. Idemque proportionaliter est dicendum de qualitatibus, & aliis accidentibus materialibus quatenus diuisibilia sunt, de qua re infrà latiùs est dicendum. Obiectio autem ex casu illo supernaturali, in quo Deus conseruaret substãtiam materialem sine quantitate, multa supponit inferiùs tractanda. Primum quòd possit substantia sic conseruari, secundum, quòd sic conseruata habeat partes integrantes, & vnionẽ earum, tertium, quòd posset tunc diuidi in eas partes, quæ post diuisionem per se manerent. Suppositis tamen duobus primis, de tertio dicendum est, substantiam sic existentem non esse naturaliter diuisibilem actione physica & naturali, de qua diuisibilitate Aristoteles loquitur, dicique potest propriè diuisio quantitatiua. Et ratio est, quia corpus non est naturaliter diuisibile per naturalem actionem, nisi quatenus vnũ corB pus expellit aliud, aut partes eius à loco quem antea occupabat, vnde hęc diuisio nunquam fit nisi intercedente aliquo impulsu, & motione locali. Substantia autem quantitate carens nec posset impellere aliud corpus, nec ab eo impelli, nec etiam posset à suo loco excludi ab alio corpore, quia non esset in loco, quantitatiuo modo, nec esset impenetrabilis loco cum quolibet corpore, & ideò non esset naturaliter diuisibilis. Quod verò talis substãtia in eo casu posset à Deo in partes suas diuidi, nihil ad præsens refert, quia illa neque est naturalis diuisio, neque esset quantitatiua, sed dici posset entitatiua.

XL Atque hinc facilè patet responsio ad alias instantias de modis diuisibilibus. Nam inprimis in eis non habet locum diuisibilitas materialis & quantitatiua. Deindè hoc explicatur ex illa particula, *Quorum vtrumque, vel vnumquodque, vnum quid aptum est esse*, per quam illa omnia excluduntur: nam illa possunt augeri, vel minui, non tamen propriè diuidi. Diuiditur enim propriè res, quando ablata vnione, partes quæ erant vnitę, separatę conseruantur: minuitur autem absq; diuisione quando aliquid eius destruitur, & non manet. Sic ergo inprimis accidit in latitudine intensiua qualitatis: potest enim à qualitate intensa C aliquis gradus auferri, & in eo sensu potest dici latè diuisibilis, non tamen possunt duo gradus eiusdem qualitatis intensæ (saltem naturaliter) ita separari, vt vterq; in rerum natura maneat, & sit vna qualitas: est ergo valde diuersus ille modus diuisibilitatis qui conuenit qualitati ratione intensionis ab eo qui cõuenit quantitati ratione extensionis. Idem ferè est in modo vnionis animæ, & modo præsentiæ localis angeli, nam licet habeant aliqualem extensionem, vel diuisibilitatem, vt argumentum probat, nam possunt diminui, & amissa vna parte secundum aliam manere, non tamen possunt ita propriè diuidi, vt post diuisionem vtraque pars diuisa maneat, tanquam vnum totum, quia neque anima potest retinere simul duas vniones inadæquatas omnino diuisas, neque angelus duas præsentias nullo modo inter se vnitas & continuas. Adde, illam qualemcunq; diuisibilitatem horum modorum aliquo modo sumi ex habitudine ad rem aliquo modo quantam, vt in vnione animæ ex habitudine ad corpus, & in præsentia angeli ex habitudine ad spatium verum, vel imaginarium, quod se habet ad modum rei quantæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Satis sit secundæ partis secundæ difficultatis.

XII. SIc igitur constat nihil esse prædicto modo diuisibile, quod quantum non sit. Quòd verò nullum etiam sit quantum quod non sit hoc modo diuisibile, explicabitur & ostendetur facilè respondendo ad instantias in altero membro positas. Prima erat de cœlo, quod quantum est & non diuisibile. Ad quam solet responderi, dupliciter posse aliquid esse diuisibile, primò re ipsa, & executione: & hoc modo non esse de ratione quanti: alio modo mentis designatione: & hoc modo esse de ratione quanti esse diuisibile, quatenus in quolibet quãto potest designari vna pars extra aliam. Sed, quia hæc respectu quantitatis continuæ magis est extensio ipsa quàm diuisibilitas, addere possumus, aliud esse loqui de quanto præcisè ex vi quantitatis, aliud ratione subiecti, vel materiæ in qua est quantitas. Priori modo omne quantum diuisibile est, quòd est ex se, etiam re ipsa: posteriori autem modo fieri potest, vt ratione subiecti non possit eadem diuisibilitas in actum redigi, & ita contingit in cœlo. Adde, B licet ab agente naturali diuidi non possit, per diuinam tamen potentiam posse. Idemque dicendum est de minimo naturali. De toto verò heterogeneo nulla est difficultas, quia naturaliter etiam diuidi potest, & partes diuisæ licet in ratione substantiæ nõ maneant eiusdem rationis, in ratione quanti manent: & hoc est quod ad rem præsentem spectat.

XIII. De rebus verò successiuis non multum curandum esset, etiamsi sub hac definitione non comprehenderentur, quia non sunt quantæ per se, sed per accidens, neque habent extensionem omnino positiuam sed includentem negationem, vt infrà videbimus. Tamen vt in omni opinione satisfaciamus, dicendum est, in vnoquoque quanto debere partes inesse cum proportione, & iuxta modum essendi talis entis. In rebus ergo successiuis insunt partes successiuo modo, & in eas diuisibile est totum, saltem mentis designatione, sic enim, & plures dies in eodem tempore insunt, & mente in eo diuiduntur: & re ipsa vnus motus continuus posset diuidi in duos, non qui simul sint (hoc enim est contra rationem successiui) sed qui successione discreta fiant.

Diuisio quantitatis in continuam, & discretam.

XIIII. IN vltima obiectione tangitur diuisio quantitatis in continuam & discretam, quam statim Aristoteles tradit post definitionem illam, significans vtriq; mẽbro definitionem conuenire. Addit verò Aristoteles magnitudinẽ esse, *id quod in continua diuisibile est.* Quod non est intelligendum in sensu composito (vt sic dicam) sed in diuiso, id est, magnitudinem esse diuisibilem in ea, quæ sunt continua ante diuisionem, non verò quòd post diuisionem continua maneant, id enim inuoluit repugnantiam, nisi vel continuitas intelligatur debere conuenire singulis partibus diuisis in se, & respectu aliarum partium, quibus ipsæ constent: vel diuisio fiat sola mentis designatione. Non declarat autem ibi Aristoteles quæ sint continua, nam id supponit ex his, quæ superiùs dixerat de vno, & ex prædicamentis, vbi in cap. de Quantit. dicit, *Ea esse continua, quæ vno communi termino copulantur*, quam definitionem in sequentibus sectionibus ampliùs declarabimus, simul cum subdiuisione quantitatis continuæ in lineam, superficiem, & corpus, quam ibi Aristoteles subiungit.

XV. Multitudinem autem, seu quantitatem discretam describit Aristoteles dicens, *Esse id, quod potest aste in non continua diuisibile est*, quod eodem est modo exponendum, scilicet, in ea quæ continua non gerant. Inde verò oritur difficultas tacta, quo modo scilicet potentia diuisibilis sit, quod est actu diuisum. Dicendum verò est, hic maximè habere locum responsionem illam de diuisione per mentis designationem. Nam, vt infrà dicam, numerus non habet propriam vnitatem nisi in ordine ad mẽtem, & ita nec diuisibilitatem habet nisi in ordine ad mentem, quæ separare potest vnam vnitatem ab aliis, & partialem numerum à totali. Vnde diuersæ rationis est diuisibilitas quantitatis continuæ, & discretæ, & ideò non est inconueniens, quòd idem numerus sit actu diuisus diuisione continui, in potentia verò diuisione discreti: sicut è contrario eadem magnitudo est indiuisibilis diuisione discreti, diuisibilis verò diuisione continui.

XVI. Cur autem numerus angelorum etiamsi hoc modo mente diuisibilis videatur, nihilominùs quantum discretum non sit, tractabimus latiùs disputatione sequente, nunc breuiter dicimus, multitudinem spiritualem nõ esse diuisibilem physico & sensibili modo, quo modo accipiendum est cùm dicitur, *quantum esse quod est diuisibile.* Excludi etiam potest hæc multitudo per illam particulam, *quorum vtrumque, vel vnumquodque, vnum quid aptum est esse*, nam illud *vnum* intelligi debet de vno quantitatiuo. Addit verò Aristoteles limitationem huic diuisioni, & vtriq; membro eius dicens, *Multitudinem esse quantum quoddam, si numerari possit, magnitudinem, si sub mensuram cadere*, id est, si finita sint. Significans multitudinem vel magnitudinem infinitam non esse quantitatem continuam & discretam: quod quo modo intelligendum sit explicabimus disputatione sequente, sect. vltima.

SECTIO II.

Vtrùm quantitas molis sit res distincta à substantia materiali, & qualitatibus eius.

C ANtequam essentialem rationem quantitatis continuæ, & distinctionem specierum eius inquiramus, oportet supponere eam esse veram, & realem entitatem, quod non possumus commodiùs declarare, quam explicando distinctionem eius ab aliis rebus, quod in hac sectione intendimus. In qua præcipuè agimus de hac quantitate molis, quam in corporibus experimur, & corpus quantitatiuum appellamus, quod licet tantùm sit vna species quantitatis continuæ, vt infrà videbimus, tamen quodam modo includit cæteras, ac sensibilius est, & in eo magis apparet præsens difficultas, & ideò specialiter in eo explicanda est.

Prima sententia Nominalium refertur.

II. EST ergo aliquorum sententia præsertim Nominalium, quantitatem molis non esse rem distinctam à substantia, & qualitatibus materialibus. sed vnamquamque earum entitatum per se ipsam habere hanc molem, & extensionem partium, quæ est in corporibus: sed illammet entitatem vocari materiam, verbi gratia, quatenus est substantiale subiectum, vocari autem quantitatem quatenus habet

habet partium extensionem, ac distinctionem, i- A demque proportionaliter dicunt de formis, & qualitatibus materialibus. Vnde inferunt, in vnoquoque composito materiali tot esse quantitates, quot sunt entitates materiales realiter distinctæ, quæ ita possunt sese penetrare, sicut ipsæmet entitates. Ita sensit Aureol. apud Capreol. in 2. distinct. 18. artic. 2. & Ocham in 4. quæst. 4. & quodlib. 4. quæst. 29. vsq; ad 33. & quodlib. 7. quæst. 25. & latissimè in tractatu de corpore Christ. cap. 17. & sequentibus, & in Logica cap. de Quantit. Gabriel in 2. distinct. 10. Maior in 2. distinct. 12. quæst. 2. Adam. in 4. quæst. 5. Albert. de Saxonia 1. Physicor. quæst. 7. Quamquam autem hi authores satis expresè negent distinctionem realem quantitatis à substantia, an verò in re habeant aliquam distinctionem actualem ex natura rei, saltem modalem, vel tantùm rationis ratiocinatæ, non satis declarant, frequentiùs enim ita loquuntur vt nullam distinctionem in re ponere videantur. Dum verò aiunt posse aliquando materialem substantiam sine sua quantitate manere (ita enim de corpore Christi in sacramento Eucharistiæ sentiunt) viden- B tur admittere distinctionem aliquam ex natura rei.

Aureolus. Ocham. Gabriel. Maior. Adam. Albertus de Saxonia.

III. Fundamenta præcedentis sententiæ.

Fundamenta huius sententiæ sunt, quia rerum distinctio introducenda vel asserenda non est sine ratione aut necessitate cogente, hic autem nulla est ratio vel necessitas, nullusve effectus ex quo possit sufficienter colligi realis distinctio inter quantitatem & materiam, verbi gratia: ergo. Probatur minor, quia si quis esset effectus maximè realis distinctio, aut situatio partium substantiæ, nam hoc ipso quòd res intelligitur habere vnam partem extra aliam, & in entitate sua & in loco, iam intelligitur quantitas. Vtrumque autem horum habet materialis substantia per se ipsam, neq; ad ea indiget accidente, quod sit quantitas realiter distincta: ergo nulla est necessitas talis quantitatis. Probatur minor quoad priorem partem de distinctione entitatiua, qua vnaquæque entitas per se ipsam est distincta ab alia: ergo similiter entitates partiales se ipsis distinguuntur. Et hinc etiam patet altera pars, quia quæ in entitate sua distinguuntur, in re possunt etiam in diuersis locis constitui: nulla enim est in hoc repugnantia.

Primum.

IIII. Secundum.

Vnde argumentor secundò, nam si quantitas est res distincta à substantia: ergo poterit Deus eas separare, & substantiam materialem sine illa quantitate conseruare, sed substantia sic conseruata esset quanta: ergo impossibile est quantitatem esse rem distinctam à tali substantia. Consequentia patet, tum quia si substantia retinet esse quantum sine illa entitate: ergo nihil est quod ei possit conferre talis entitas. Tum etiam quia effectus formalis non potest manere sine forma, ergo si esse quantum manet sine illa quantitate distincta: ergo non est effectus formalis eius: ergo neque ipsa aliquid est. Maior verò patet ex dictis suprà de distinctionibus in communi, & quia nulla potest fingi essentialis dependentia inter illas duas res, vt non possit vna sine alia conseruari: & quia si Deus conseruat accidens realiter distinctum sine substantia, multò magis poterit conseruare substantiam sine quolibet accidente realiter distincto. Minor verò probatur, nam illa substantia haberet partium distinctionem, quia non possunt quæ distincta erant, in vnam simplicem entitatem coalescere: haberet etiam earum vnionem, quia non posset esse diuisa in omnem suam partem: haberet denique localem partium situm, tum propter rationem superius factam, tum etiam, quia posset localiter immota manere, quid enim hoc repugnat? Hæc autem solùm sunt quæ rem quantam reddunt: ergo.

V. Tertium. Tertiò, quia conseruando in substantia materiali omne accidens realiter ab illa distinctum, potest Deus efficere vt illa res non sit quanta: ergo non habet substantia hunc effectum ab aliquo accidente realiter distincto, sed ad summum ab aliquo modo ex natura rei distincto. Consequentia est euidens, quia cum nulla forma possit actu esse in suo subiecto, eique inhærere sine suo effectu formali, non posset retinere substantia illud accidens quin esset quanta. Antecedens probatur, quia potest Deus corpus bipedale redigere ad pedalem situm absque corruptione alicuius entitatis, & ita quantum bipedale fiet pedale absque vllius rei corruptione: & eadem ratione potest rursus illud redigere ad semipedalitatem, ac tandem potest totum redigere ad punctum, in quo statu iam non erit quantum.

VI. Quartò argumentatur Ocham, quia substantia per se ipsam est receptiua contrariarum qualitatum, imò hoc est maximè proprium illi, teste Aristotele in Prædicam. capit. de substantia: ergo non mediat inter substantiam & qualitates res distincta quæ sit quantitas: alias etiam illa esset susceptiua contrariorum ex maiori ratione, quia immediatiùs illa in se susciperet.

Secunda & communis sententia.

VII. CONtraria sententia est communis Theologorum & Philosophorum: tenet illam D. Thomat 3. part. quæst. 77. articul. 2. & in 4. distinct. 12. quæst. 1. artic. 1. vbi idem tenet Scotus quæst. 2. & in 2. d. 2. quæst. 9. Durand. Richard. Maior, & alij doctores communiter in illa distinct. 12. 4. sentent. Capreolus loco suprà citato, Heruæus quodlib. 1. qu. 15. Ægid. Theorem. 36. & sequentibus de corp. Christi. Albertus Mag. 1. Physic. tract. 2. cap. 4. Soncin. 5. Metaph. quæst. 19. & alij frequenter. Et multum fauet C Aristoteles, nam in 3. Metaph. text. 17. & latius lib. 13. & 14. ex professo probat quantitatem non esse substantiam: & contra Pythagoricos probat, dimensiones quãtitatis non posse re ipsa separari à materia seu substantia, quia sunt accidentia eius. Et 1. Physic. tex. 13. ait substãtiam & quantitatem non esse vnum, sed multa: & vbique ita quantitatem distinguit à substantia, sicut qualitatem, vt patet ex eodem loco citato: & ex libro Prædicamentor. & 7. Metaph. tex. 8. vbi ait. *Longitudo, latitudo, & profunditas quantitates quædam sunt, sed non substantia: quantitas enim non est substantia, sed magis cui hæc primò insunt.* Item secundo de Anim. text. 65. ait substantiam esse sensibilem per accidens, quantitatem autem per se. Primo etiam Physic. tex. 33. ait substantiam non esse per se diuisibilem, sed per quantitatem. Et alia loca inferiùs referemus. Idemque sentiunt Auerroes & alij interpretes dictis locis.

D. Thom. Scotus. Durand. Capreol. Richard. Aristoteles.

Approbatur sententia re ipsa distinguens quantitatem à substantia.

VIII. ATq; hæc sententia est omnino tenenda: quanquam enim non possit ratione naturali sufficienter demonstrari, tamen ex principiis Theologiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Prima probatio veræ sententiæ.

giæ conuincitur esse vera, maximè propter my- A sterium Eucharistiæ. Ex quo etiam ipsa naturalis ratio illustrata intelligit, ipsis etiam naturis rerum esse veritatem hanc magis consentaneam ac cõformem. Prima ergo ratio pro hac sententia est, quia in mysterio Eucharistiæ Deus separauit quantitatem à substantiis panis & vini, conseruans illam, & has conuertens in corpus & sanguinem suum: id autem fieri non potuisset, nisi quantitas ex natura rei distingueretur à substantia. Neque sufficere potuisset distinctio modalis, quia substantia non potest esse modus quantitatis, vt per se notum est: deberet ergo quantitas esse modus substantiæ: at verò modus non est ita separabilis ab illa re cuius est modus, vt sine illa esse possit, vt in superioribus ostensum est: ergo quantitas non est tantùm modus, sed res distincta à substantia.

IX. Nominalium responsio.

Respondent Nominales negando quantitatem substantiæ panis manere in Eucharistia post consecrationem, quia non manet intrinseca extensio & situalis præsentia partium substantiæ panis, sed manere dicunt quantitatem albedinis, & aliarum qua- B litatum ibi manentium: & hanc quantitatem concedunt distingui à substantia panis. Non enim vniuersè affirmant omnem quantitatem esse idem cum substantia, sed vnam quamque quantitatem cum illa re, quæ proximè per illam est quanta. Quo fit, vt plures quantitates in eodem composito admittant: vnam substantiæ, & aliam albedinis, & aliam caloris, & sic de cæteris qualitatibus materialibus: imò & vnam materiæ, & aliam formæ si materialis sit.

X. Refutatur.

Veruntamen hæc responsio inprimis repugnat communi sententiæ Theologorum, qui censent manere post consecrationem quantitatem substantiæ panis, imò & illam esse subiectum aliorum accidentium ibi manentium, vt latiùs tractatum est in 3. tomo 3. part. disputat. 56. Potestque probari ex effectibus quos experimur in illis speciebus consecratis: quos impossibile est saluare sine multis & continuis miraculis. Primus ac præcipuus est, quia hostia consecrata ita est quanta & extensa in suo loco, vt naturaliter non possit in eodem simul esse C aut penetrari cum alia hostia consecrata, aut cum quouis alio corpore: hoc autem prouenire non potest ex sola quantitate albedinis, vel aliarum qualitatum: ergo. Probatur minor quia qualitates cum sua propria, & (vt ita dicam) entitatiua extensione penetrabiles sunt, tam inter se, quàm cum quantitate substantiæ panis, simul enim cum illa erant in eodem situ: ergo eadem ratione sunt penetrabiles in eodem spatio, cum quibuscunque aliis qualitatibus, & cum quacunque substantia, si nihil aliud est. Ergo vel dicendum est species consecratas ex se non repugnare simul esse in quocunque loco cum alio corpore, sed Deum solum speciali virtute id impedire, ne mysterium patefiat, quod satis absurdum est: vel fatendum est manere in accidentibus consecratis rem aliquam ex natura sua repugnantem, & loco impenetrabilem cum aliis substantiis. Hæc autem nulla alia esse potest nisi quantitas substantiæ, ratione cuius vna substantia corporea est naturaliter impenetrabilis loco cum alia, ergo.

Quæsit naturalis necessitas asserendi quantitatem quæsit res distincta à substantia corporea, & eiusdem qualitatibus.

XI

ATque hinc sumitur naturalis ratio ob quam necessaria est in corporibus hæc res, quam vocamus quantitatem à substantia distinctam. Nam videmus in substantia materiali multas res in se extensas esse ita inter se coniunctas, vt intimè penetrentur, simulque in eodem spatio existant absque vlla repugnantia inter se. Rursusque videmus vnam substantiam corpoream, & vnam partem integralem eiusdem corporis, repugnare alteri in eodem spatio, ita vt non possint sese penetrare: ergo necesse est vt hic effectus, & hæc repugnantia proueniat ab aliqua re distincta à substantia & qualitatibus; quandoquidem hæ solæ inter se non habent illam repugnantiam.

XII. Obiectioni respondetur.

Dicere verò possunt authores contrariæ sententiæ, hanc repugnantiam corporum, vel partium B corporalium inter se in eodem spatio, prouenire quidem ex quantitate materiæ, quæ hanc habet naturam, vt cum quantitate formæ vel materialium qualitatum non repugnet penetrari in eodem spatio: cum quantitate verò alterius materiæ repugnantiam habeat. De ipsa verò quantitate materiæ negabunt isti authores distingui à substantia ipsius materiæ, sed dicent, partes substantiales materiæ per se ipsas habere hanc molem & crassitiem, ratione cuius sese excludunt & extendunt in spatio. Et in hoc constituent differentiam aliquam inter quantitatem materiæ & formarum tam substantialium quàm accidentalium materialium, quod hæ omnes sunt actus actuantes, & ex hac parte subtiliores sunt quàm materia, & penetrabiliores tum inter se, tum etiam cum potentia materiali. At verò materia, quia per modum potentiæ crassior est, ideò licèt cum suis actibus penetrari possit, tamen partes eius per se sunt loco impenetrabiles. Atque hæc responsio & sententia sic explicata non potest facilè euidenter impugnari, sistendo in pura ratione naturali.

XIII.

Nihilominùs tamen partim ratione naturali, partim adiuncto mysterio, sufficientissimè improbatur. Nam vel quantitates formæ & qualitatum sunt verè ac vniuocè quãtitates cum quantitate materiæ, vel non, sed tantùm dicuntur quantitates per quandam proportionem, quia nimirum coextenduntur quantitati materiæ. Ita vt sola materia intelligatur per se quanta: reliqua per ipsam, quatenus in illa extenduntur. Si primum dicant hi authores, vt re vera videntur dicere, sine ratione constituunt illam differentiam inter quantitatem materiæ & formarum, cùm de ratione veræ quantitatis sit conferre hanc molem rei quantæ. Et deinde non saluant mysterium, nam videmus quantitatem albedinis habere illammet naturam expellendi corpus aliud ab eodem loco, & reddendi ipsas partes albedinis impenetrabiles in eodem loco. Si autem dicerent secundum, magis quidem consequenter loquerentur, stando in sola ratione naturali: mysterium tamen nullo modo saluari posset, nisi fingendo continua miracula. Quia necesse est fateantur, nullam veram quantitatem manere in accidentibus consecratis, & consequenter neque rem vllam, quæ illa reddat loco impenetrabilia, tam cum aliis corporibus, quàm cum suis partibus integralibus inter se.

Acce-

Accedit etiam, quòd si nulla vera quantitas manet, A non manebunt illa accidentia inter sese colligata, neque in vno tertio. Item non possent qualitates illæ naturaliter intendi, quia in nullo essent subiecto: quæ omnia repugnant experientiis, ad quas saluandas erit necessarium fingere singula miracula. Tandem, etiam in ratione naturali est satis voluntariè dictum, materiam solam habere quantitatiuam extensionem per se, & per puram entitatem substantialem suam: alia verò omnia quæ in materia insunt, esse quanta per accidens, & absque propria quantitate.

XIIII. Secunda probatio veræ sententiæ.

Secunda ratio principalis ex eodem mysterio sumpta est, quia sub speciebus consecratis est corpus Christi Domini cum sua naturali quantitate, & tamen non habet extensionem partium suam in ordine ad locum, vt ex fide constat: ergo actualis extensio partium substantiæ in ordine ad locum non est ipsa quantitas substantiæ, ergo est alia res media inter substantiam, & illam extensionem in ordine ad locum. Maior est certa apud Theologos, paucis exceptis: eamque latè confirmaui 3. tom. disput. 48. B sectio. 1. & disputat. 51. sectio. 2. Vbi etiam aliis argumentis naturalibus ostendi, actualem extensionem corporis in ordine ad locum non esse quantitatem corporis. Præcipuè quia situalis extensio non est aliud, quam præsentia localis, quam corpus habet in suo spatio: quæ præsentia consurgit ex partialibus præsentiis singularum partium, & ideò etiam ipsa extensa est, & quanta per accidens, vt infrà dicemus: hæc autem præsentia non est quantitas ipsa, vt videtur per se notum, nam quantitas permanet semper eadem, etiamsi corpus præsentiam mutet, & situm partium in ordine ad locum, id est, etiamsi sedeat vel stet, vel hìc aut illic sistat.

XV.

Quòd si dicant quantitatem non esse ipsam actualem loci seu spatij occupationem, sed esse extensionem illam, quam in se habet corpus quantum ratione cuius aptum est hoc vel illud spatium occupare & hunc vel illum situm partium habere, illam verò extensionem non esse rem distinctam à substantia: si hoc (inquam) dicant, interrogo vlteriùs, an Christus in sacramento habeat hanc extensionem, quæ dici potest aptitudinalis in ordine C ad locum. Nam si habet, falsò ipsi dicunt, carere corpus Christi extensione quantitatiua in Eucharistia: si verò non habet, præter illud absurdum, quòd corpus illud carebit in sacramento propria quantitate, sequitur ad hominem contra Nominales, extensionem illam esse distinctam ex natura rei à substantia corporis Christi, & qualitatibus eius: cumque ostensum sit, esse etiam distinctam ab actuali extensione in loco, fit, dari inter substantiam, & actualem extensionem in loco extensionem mediam distinctam ex natura rei ab illis, quæ sit quantitas. Quod si hoc admittant, frustra dicent illam extensionem esse modum ex natura rei distinctum à substantia & separabilem ab illa, & non esse rem distinctam, cum rationes eorum contra vtrumque æquè procedant, & rationes aliæ probent non solùm esse modum, sed etiam rem distinctam.

XVI. Refugium occluditur.

Sed fortasse dicent, illam naturalem aptitudinem quam corpus habet vt extensiuè occupet & repleat locum, esse ipsammet integritatem substantiæ materialis, nullamque rem illi addere, neque modum realem ex natura rei distinctum, sed tantùm secundum rationem, & modum cõcipiendi nostrum, illam rem vocari substãtiam, quatenus per se est: vocari autem quantam: quatenus est apta ad occupandum extensum locum, & illam extensionem aptitudinalem, seu aptitudinem ad extensionem localem vocari quantitatem, eamque distinctionem rationis sufficere ad constituendum diuersum prædicamentum quantitatis: sicut dicemus infrà de duratione, seu quando, & aliis prædicamentis. Atque ita saluabunt & quantitatem corporis Christi manere in sacramento altaris, & non distingui à substantia.

XVII.

Contra hanc autem euasionem, ad hominem quidem obiicere possumus, quia Nominales non ita philosophantur de quantitate, sed ipsam situalem extensionem in loco quantitatem vocant, quod est satis absurdum. Nec minus est quod ex illo sequitur, videlicet, corpus Christi in Eucharistia carere sua quantitate. Simpliciter verò solum occurrit obiiciendum, quòd iuxta illum modum explicandi, re vera tollitur quantitas ex rebus, & sola B substantia dicitur per sese apta ad illam extensionem localem: illa verò distinctio rationis, si nulla est in re distinctio, magis videtur inuenta ad saluandum modum loquendi, quam ad ponendam in re veram quantitatem, quam antiqui Philosophi posuerunt in substantia tanquam propriam formam accidentalem eius, non minùs quàm qualitatem. Quæ argumenta sunt probabilia, illud verò solum est efficax quod ex impenetrabilitate dimensionum sumitur, & in priori discursu explicatum est.

XVIII.

Et confirmatur breuiter, nam si quantitas substantiæ est illo modo idem cum substantia, interrogo an sit idem cum materia, vel cum forma materiali, vel cum toto composito. Non cum materia sola, nec cum forma sola, quia vtraque est natura sua ita composita in sua entitate, vt apta sit extendi in loco secundum partes. Nec etiam potest esse idem cum vtraque: aliàs duæ illæ quantitates materiæ & formæ sese loco penetrarent. Dices id non esse inconueniens, quia illæ quantitates sunt partiales, & ex illis conflatur vna integra quantitas, quę sola est impenetrabilis cum alia integra quantitate substantiæ, & non cum quantitatibus qualitatum. C Sed inprimis illa compositio ex multis partialibus, quæ se habent vt actus & potentia, est inintelligibilis & planè repugnans formæ accidentali. Deinde in homine non est illa compositio ex quantitate corporis & animę, & tamen est tam completa quantitas corporea, & impenetrabilis cum aliis corporibus, sicut in aliis rebus naturalibus. Denique si præcisè consideretur quantitas materiæ, ex vi illius ipsa materia ita est extensa vt partes eius sint inter se impenetrabiles, petantque diuersos situs partiales, & idem est de quantitate formæ materialis, siue substantialis, siue accidentalis, quod ex vi eius partes talis formæ habent eandem extensionem & impenetrabilitatem inter se: ergo figmentum est quod dicitur, hanc repugnantiam oriri ex quantitate composita.

XIX.

Est ergo in materiali composito vna entitas simplex quantum ad essentialem compositionem, & realiter distincta à tota substantia, & à qualitatibus propriam realitatem habentibus (quod dico propter figuram, quæ solum est modus quantitatis) à qua entitate prouenit formaliter hæc moles corporea ratione cuius corpora occupant loca extensa,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tensâ, & inter se sunt naturaliter impenetrabilia, & A cum hac entitate possunt penetrari (vt sic dicam) aliæ res quæ propriam quantitatem non habent, & quæ possunt vel esse subiectum talis entitatis, vt materia, vel esse simul in eodem subiecto cum illa entitate, vt substantialis forma materialis, vel esse in illa entitate vt in subiecto proximo, vt qualitates materiales, & ideò hæc omnia inter se simul sunt, quia cum eadem quantitate aliquo modo coniunguntur, & mediante illa extensionem habent, & solum ratione illius habent repugnantiam cum quacunque alia re corporea in eodem spatio.

Fundamentis contrariæ sententiæ sit satis.

XX. Primo. AD fundamenta contrariæ sententiæ respondetur: Ad primum quidem negando minorem, iam enim satis declaratum est, quæ sint in ordine naturę & gratiæ sufficientia signa huius distinctionis: & quisnam effectus inueniatur in corporalibus substantiis propter quem sit talis entitas necessaria: idque magis constabit ex sequentibus sectionibus, vbi ampliùs declarabimus proprium effectum formalem quantitatis: omnis enim forma est propter suum effectum formalem. Ad argumentum autem in forma, concedo esse in materia & forma materiali partes entitatiuè distinctas per se ipsas, quod infrà ostendam: concedo etiam illas partes posse locis disiungi, etiamsi intelligantur esse sine quantitate distincta realiter per diuinam potentiam: sicut etiam duæ substantiæ angelicæ possunt locis separari. Nego tamen, rem esse quantam ex hoc præcisè, quòd partes eius sint in distinctis spatiis partialibus, sed ex hoc quòd necessariò postulent ex se talem extensionem in spatio. Aliud est enim esse posse in diuersis spatiis, quod duabus rebus etiam incorporeis conuenit, aliud verò est naturaliter esse non posse nisi in diuersis spatiis, quod duobus angelis non ineſt: igitur illud prius non requirit quantitatem, & ideò conuenire posset partibus materiæ, etiamsi quantitate priuarentur: hoc verò posterius omnino requirit quantitatem. Vnde si partes materiæ sine quantitate essent, indifferenter esse possent, vel in eodem vbi, vel in diuersis. Quod ergo sint ita dispositæ, vt necessariò requirant ex natura rei situs diuersos, id prouenit ex quantitate. Cur autem hanc ipsam dispositionem habeat materia per rem à se distinctam, & non per se ipsam, à posteriori constat ex indiciis & effectibus suprà enumeratis: à priori verò non est alia ratio, nisi quia munera materiæ, vel formę & quantitatis sunt primò diuersa, & ideò requirunt entitates diuersas. Item quia, sicut materia per se nec est formata, neq; alba, &c. ita neque est per se quanta, quia est limitata ad solam suam potentialitatem: forma verò substantialis etiam est limitata ad suum effectum & rationem substantialem, & idem est cum proportione de qualitatibus.

XXI. Secundo. Ad secundum, non desunt qui negent posse Deum conseruare substantiam corpoream sine quantitate: quorum opinio nullo modo probanda est, eamque infra reiiciemus, procedit enim ex falsa existimatione de formali ratione & effectu quantitatis. Admisso ergo illo casu nego tunc fore substantiam vel materiam quantam. Ad probationem autem concedo habituram tunc illam substantiam partium distinctionem, compositionem & vnionem. Concedo item posse partes illius substantiæ cum distinctis vbi conseruari à Deo, vt ratio ibi facta probat: hæc tamen omnia non sufficiunt vt substantia sit quanta, nisi habeat hanc molem corpoream, ratione cuius & aliis corporibus repugnat in eodem situ, & partes eius sese pellunt naturaliter ab eodem spatio, quod non haberet illa substantia quâtitate priuata: nam æquè posset cum aliis corporibus penetrari in eodem situ, ac substantia angelica, & partes eius indifferenter esse possent in eodem vbi, & in diuersis, vt dictum est. Dices, Ergo non differret tunc talis substantia à substantia angeli. Respondetur differre quàm plurimum. Nam substantia illa, vt dixi, composita esset ex partibus non tantùm essentialibus, sed materialibus, & integrantibus substantialiter: ratione quarum & est capax, & natura sua postulat corpoream quantitatis molem: angelica verò substantia est indiuisibilis, & incapax quantitatis.

XXII. Tertio. Ad tertium nego assumptum: impossibile est enim vt in substantia materiali conseruetur omnis forma accidentalis realiter distincta, quin maneat B quanta, vt argumentum rectè probat. Quamuis autem Deus penetret duo corpora in eodem loco, non reddit illa non quanta, nec ex duobus quantis facit vnum quantum, sed seruata distinctione quantitatem constituit ea in eodem spatio. Sic ergo, licet Deus corpus bipedale constitueret in spatio pedali, non per condensationem, sed per partium penetrationem, non redderet illud minus quantum, neque duas partes in vnam redigeret, sed in eodem spatio eas collocaret, quod longè diuersum est. Eademque responsio est de quacunq; reductione corporis quanti quantumuis magni ad breuissimum spatium, in quo sit aliqua extensio per partium penetrationem. De reductione autem totius quanti ad indiuisibile spatium controuersia est an sit possibilis, mihi tamen pars affirmans indubitata est supposito mysterio Eucharistiæ, vt dixi in tomo 3. 3. part. disput. 52. section. 3. Nego tamen, substantiam sic constitutam in spatio indiuisibili, non fore quâtam, nam corpus Christi quantum est etiam in sacramento, licet sit etiam in pûcto indiuisibili. Et ratio est, quia vt dixi, quantitas non est actualis extensio in spatio sed aptitudinalis, & hanc retinere potest corpus, etiamsi actu non sit in spatio extenso, vt C ibi latè tractaui de corpore Christi.

XXIII. Quarto. Ad quartum respondetur, substantiam esse susceptiuam contrariorum vt primum subiectum, quantitatem verò vt proximum.

SECTIO III.

An essentia quantitatis consistat in ratione mensuræ.

I. STendimus quantitatem esse, nunc exactiùs declaranda est eius essentia, ex quo etiam magis constabit quæ sit necessitas huius accidentis, quod quantitatem vocamus.

Prima sententia affirmans.

II. D. Thom. Aristoteles. NOnnulli ergo authores sentiunt rationem quantitatis positam esse in hoc quod sit mensura. Ita tenet D. Thomas opuscul. 52. de natura loci in fine. Et videtur esse sententia Aristotelis in prædicamento quantitatis, tum quia ex ratione mensuræ probat orationem esse speciem quantitatis discretæ à numero distinctam: tum etiam quia ibi distinguit varias species quantitatis, quæ solum sub ratione mensuræ discerni possunt, vt de superficie & loco dicit superiùs D. Thomas. Estque eadem ratio de tempore. Ex quibus hæc potest confici ratio, nam illa est essentialis ratio quantitatis, quæ communis est omnibus specieb. eius & sub qua possunt adæquatè distingui & non sub alia: sed huiusmodi est sola ratio mensuræ: ergo in ea consistit essentialis ratio quantitatis.

Contraria sententia probatur.

III. D. Thom. CONtraria sententia est eiusdem D. Thomæ in aliis locis, & communior doctorum, vt latiùs in sequente sectione referemus. Quam vt exactiùs declaremus & confirmemus, explicandum priùs est in quo consistat ratio mensuræ, & quotuplex illa sit. Et inde facilè constabit non posse hanc esse primam essentialem rationem quantitatis. Imò vniuersaliùs colligemus nullius entis realis essentiam posse primò ac per se collocari in ratione mensuræ: ideoque B nullum prædicamentum reale ex hac ratione constitui. Ac deniq; simul etiam declarabimus, an possit mensura tribui quantitati, vt proprietas eius, esto non sit prima eius ratio essentialis.

IIII. Duobus igitur modis potest accipi ratio mensuræ, scilicet, actiuè & passiuè, id est, quòd res sit apta ad mensurandum aliud, vel quòd sit apta vt mensuretur ab alio. Hic non agimus de mensura passiuè, sed actiuè, de hac enim mensura loquuntur doctores omnes, cùm præsentem quæstionem tractant: quamuis si rem ipsam spectemus, idem interrogari posset de mensura passiue sumpta. Nam substantia per quantitatem habere videtur quod mensurabilis sit. Et Aristoteles 5. Metaphysic. cap. 13. magnitudinem dixit esse quantum quoddam, si sub mensuram cadere possit, & multitudinem esse dixit, si numerari possit, quod idem est ac mensurari. Itaque sub vtraq; ratione potest tractari quæstio, & ex vno sensu facilè expedietur alius.

V. Mensura actiua, & aptitudine potè, considerata. Rursus considerandum est, mensuram posse sumi vel aptitudine vel actu, id est, quæ apta est ad mensurandum aliud, vel quæ actu mensurat illud, hic ergo etiam est sermo de mensura aptitudine non a- C ctu. Nam certum est esse actu mensuram non solum non esse essentiam quantitatis, verùm etiam, nec realem proprietatem, illi semper conuenientem. Quod patebit facilè ex actu mensurandi, quem oportet etiam cognoscere ad ipsam aptitudinem intelligendam.

VI. Mensurare igitur aliquid in actu nihil aliud est, quàm vnius quantitatem ad aliam applicare, vt per eam cognosci, vel notificari possit, sic enim pannum mensuramus vlna, & similia. Vnde mensura dicetur, quæ apta est, vt per illam alterius quantitas cognoscatur: hoc enim sensu accipienda est descriptio Aristotelis 10. Metaphysic. cap. 2. *Mensura est id quo quantum cognoscimus:* igitur mensurare erit vti aliqua re vt medio ad cognoscendam rei quantitatem: deniq; vtrumque satis constat ex significatione vocis, & ex ipso vsu mensurandi. Non videtur autem actus mensurandi esse ipsa cognitio, nam potiùs hæc est effectus mensurationis: est ergo quædam applicatio mensuræ ad mensuratum, quia homo vtitur vt medio ad cognoscendam quantitatem rei. Hæc autem applicatio interdum semel A tantùm facta sufficit ad notificandam quantitatem rei, vt quando res mensurata, est adæquata mensuræ, vel minor illa, nam tunc per æqualitatem, vel per proportionem excessus cognoscitur rei quantitas, & tunc dicitur mensuratio fieri per solam accommodationem vnius ad aliud, vel collationem vnius cum alio. Aliquando verò mensura semel applicata non ostendit rei quantitatem, sed oportet eandem applicationem sæpius repetere: quo modo vtimur palmo ad metiendam vlnam, & pede aut passu ad metiendum stadium. Et tunc dicitur fieri mensuratio per repetitionem. Qui modus mensurandi per se primò videtur esse proprius numeri, & circa continua non exercetur, nisi quatenus in eis aliquis numerus partium apprehenditur ac distinguitur: incipitque semper ab vnitate & per repetitionem plurium vnitatum perficitur. Atque hic posterior modus mensurandi complectitur quodammodo priorem, præsertim respectu quantitatis continuæ, de qua agimus, quia etiam fit per accommodationem mensuræ repetitam: nam quòd in priori modo semel tantum fiat accommodatio, non est quia formaliter sit alius modus mensurandi, sed vel quia non perficitur mensuratio, sed inchoatur tantum, vel quia parua est quantitas rei mensuratæ. Quæ ferè omnia complexus est Aristotel. citato loco statim subiungens post definitionem mensuræ, *Cognoscitur autem quantum vt quantum, aut vno, aut numero*, id est, aut vna mensura applicata, aut repetitione, & numeratione. *Omnis autem numerus vno*, Priora enim verba de quanto continuo, & mensura magnitudinis intelligenda videntur, posteriora de numero, quia numerus non mensuratur sola accommodatione, sed numeratione, quæ per repetitionem vnitatum fit, & ideo dicitur mensurari vno.

VII. Prima illatio. Atque hinc intelligitur primò, nullam rem mensurari à nobis nisi quatenus quantitatem habet, vel per modum quantitatis sumitur: iuxta diuersum autem quantitatis modum variam esse mensuram, & mensurandi rationem. Est enim quantitas quædam propriè dicta, quæ est quantitas molis, alia per Metaphoram vel analogiam, vt est quantitas perfectionis, virtutis, aut intensionis, & vtramque nos mensuramus in vna re per aliam. Quod in quantitate molis iam explicatum est: in quantitate verò perfectionis patet, nam hoc modo per speciem perfectissimam generis mensuramus, alias secundum accessum vel recessum ad illam. Quomodo verum est illud axioma vulgare, *Primum in vnoquoque genere est mensura cæterorum*, de quo nonnulla annotauimus in indice Aristotelico lib. 2. cap. 2. & libr. 10. capit. 2. Similiter, hoc modo mensuramus perfectionem imaginis per exemplar, & perfectionem scientiæ ex obiecto, & huc etiam pertinet quod veritatem cognitionis mensuramus ex re cognita, quatenus ipsa veritas quasi perfectio cognitionis est. Atque eodem modo possumus mensurare intẽsionem qualitatis vel per qualitatem summè intensam, vel per definitum gradum, & repetitionem eius. In vtraque ergo quantitate habet locum hæc actio mensurandi: tamen sicut quantitas primo dicitur de quantitate molis, & per analogiam, seu proportionem de aliis, ita & ratio mensuræ. Et hoc est quod Aristoteles dixit 10. Metaphysic. cap. 2. Esse mensuram, *maximè propriè quantitatis est: hinc enim ad alia aduenit.* Quod etiam intelligi potest ex ipso mensurandi actu, qui in his mensuris valde di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uersus est: nam in propria quantitate mensuratio fit per sensibilem applicationem mensuræ, ita vt medio sensu, quasi quodam experimento, de rei quantitate certi reddamur. In mensura autem perfectionis maximè fit mensuratio per collationem mentis, vnum cum alio conferendo, quanquam si perfectio sensibilis sit, interdum etiam fiat iuuamine sensuum, vt cùm imaginem cum prototypo comparamus.

VIII. Secunda illatio.

Hinc verò vlteriùs intelligitur in propria quantitate continua mensuram vt mensuram semper esse per humanam accommodationem, quia nulla est maior ratio quod hæc res mensuret illam quàm è conuerso si res ipsæ secundum se spectentur. Neque etiam longitudo tantæ quantitatis est magis natura sua mensura, quàm maioris, vel minoris; semper ergo in his interuenit humana impositio. At verò quantum ad perfectionem ratio mensuræ sæpè fundatur in rebus ipsis: idque variis modis, aliquando in rei excellentia & perfectione vt albedo est mensura colorum, aliquando in causalitate aliqua saltem exemplari vel obiectiua, vt scibile est mensura scientiæ: aliquando in vtroque simul, vt Deus est B mensura omnium entium. Quanquam verò ipsa ratio mensuræ habeat fundamentum in re, tamen ipse vsus mensurandi semper est per extrinsecam denominationem ex aliquo actu nostræ cognitionis, vel qui ad cognitionem consequendam ordinetur.

IX. Esse actu mẽsuram, nullius res essentia esse potest.

Ex his ergo manifestè conuincitur esse actu mensuram, neque quantitatis neque vllius posse esse rationem essentialem, imò nec proprietatem realem. Probatur quia esse actu mensuram solum est denominatio extrinseca in ipsa mensura, prouenies ex actu rationis conferentis vnam rem cum alia: sed extrinseca denominatio neque est de essentia, nec proprietas realis quantitatis: ergo. Quapropter non solùm hoc verum habet in re mensurante, sed etiam in mensurata: sicut enim cognosci est denominatio extrinseca in re cognita, ita & mensurari, quia hoc nihil aliud est quàm cognosci tali medio, quod per quandam commensurationem aut comparationem possit notificare quantitatem rei. Dices, Relatio mensurati ad mensuram est realis, teste Aristotele & communi sententia, vt supra diximus: quanquam relatio mensuræ ad mensuratum sit rationis: ergo C esse mensuratum non est denominatio extrinseca. Respondetur primò, cùm relatio mensuræ dicitur esse realis passiuè sumpta non intelligi de mensurato in actu, sed de re mensurabili, vt scientia dicitur referri ad scibile relatione mensurati ad mensuram, etiamsi à nullo intellectu actu mensuretur per scibile, quia est ex se apta mensurari per illud.

X. Secundò dicitur, explicando hoc ampliùs, esse mensuratum dupliciter sumi. Vno modo vt significat ostensionem seu certificationem quantitatis rei ex comparatione ad aliam: & hoc modo dicimus esse denominationem extrinsecam, solumque posse fundare relationem relationis. Alio modo dicitur res mensurata, id est commensurata alteri natura sua: quæ commensuratio inter res ipsas reperitur, etiamsi nemo vna earum vtatur ad cognoscendam aliam. Et hæc commensuratio est quæ existimatur esse relatio realis ex parte rei mensuratæ: consistit enim illa commensuratio in aliqua conformitate vel proportiõe, orta ex aliqua causalitate exemplari vel obiectiua. Vnde longè alterius rationis est illa commẽsuratio à ratione mensuræ, de qua nunc agimus,

A Et præterea addi potest, in quantitatib. continuis de quibus nunc agimus, quarum vna mensuratur per aliam, non inueniri illum commensurationis modum: quia vna quantitas nõ est causa per se alterius, nec natura sua vna magis ordinatur ad aliam, quam è conuerso: sed reperitur inter eas relatio æqualitatis vel inæqualitatis, quæ reciproca est, & eiusdem rationis in vtroque extremo.

Rationem mensuræ non esse quantitati essentialem, ostenditur.

XI

Atque hinc tandem concluditur, rationem mensuræ etiam in aptitudine sumptam non posse esse primam & essentialem rationem quantitatis. Probatur, quia vel hoc intelligitur de mensura ipsius substantiæ, quam afficit quantitas, quæ dici potest mensura intrinseca, vel de mensura alterius quantitatis, quæ est intrinseca. Primum dici non potest, quia quantitas non est mensura propriꝰ subiecti, nam mensura esse debet res extrinseca, vt bene notauit Scotus in 2. distinctione 2. quæstione 2. Durand. quæstione 5. & patet quia si quantitas est mensura substantiæ cui inhæret: vel notificat perfectionem eius: & hoc non, vt per se constat: vel notificat molem seu magnitudinem eius: & hoc non, quia hoc non tam esset notificare substãtiam, quam se ipsam: quia substantia nõ habet aliam molem nisi quantitatem ipsam: non potest autem quantitas dici mensura sui ipsius, quia mensura dicit relationem ad aliud. Nam mensura est id per quod cognoscimus rei quantitatem, vt patet ex definitione superiùs data, sed non cognoscimus rei quantitatem per ipsammet quantitatem eius, sed per applicationem alterius, vt constat, ergo. Vnde licet quantitas possit notificare se per modum obiecti per se cognoscibilis, non tamen propriè per modum mensuræ, neque illa ratio notificandi se est alia quam ratio intelligibilis quæ transcendentalis est, & sic quantitati etiam conuenit. Et confirmatur, nam mensura debet esse homogenea mensurato, lib. 10. Metaphysic. cap. 3. sed quantitas non est homogenea substantiæ cui inest, ergo non mensurat illam, sed reddit illam mensurabilem alia quantitate. Quòd si hæc ratio mensuræ passiuè sumatur, scilicet, vt dicatur quantitas aptitudine mensurare subiectum, in quo inest, quia reddit illud mensurabile, etiam hoc modo non potest esse ratio quantitatis, tum quia ideò quantitas reddit mensurabilem rem quantam, quia reddit illam extensam, ergo hæc est prior ratio quantitatis quam illa: tum etiam, quia quantitas in tantum potest mensurari, in quantum potest esse æqualis mensuræ, vel semel, vel sæpiùs applicatæ: ergo priùs secundum rationem conuenit quantitati esse æqualem vel inæqualem, quàm esse mensuram, at illud non est prima ratio quantitatis, sed proprietas eius, vt ex Aristotele constat: ergo multo minùs ratio mensuræ. Tum denique, quia illa mensurabilitas (vt sic dicam) solum est aptitudo quædam, vt rei magnitudo cognosci possit per extrinsecum medium: nullius autem rei essentia consistit in aptitudine vt cognoscatur: ergo neque essentia talis entis, scilicet, quantitatis, potest consistere in aptitudine vt cognoscatur per tale medium præsertim extrinsecum, & quasi per accidens.

XII. Atque eædem fere rationes fieri possunt, si aliud membrum eligatur, nimirum, quòd vna quantitas

tas sit apta ad mensurandam aliam: tum quia etiam A hæc ratio est posterior: ideò enim vna quantitas potest assumi vt mensura ad aliam notificandam, quia est extensa; & consequenter æquabilis alteri: tum etiam, quia hæc aptitudo est in ordine ad actum valde extrinsecum, & accidentarium quantitati, nimirum quod ab homine assumatur vt medium extrinsecum ad indicandas alias quantitates: tum denique quia posse esse medium ad cognoscendam aliquam veritatem, nunquam potest esse essentia alicuius rei, sed fundatur in aliqua ratione causæ vel effectus, quæ prouenit ex ipso esse rei, vel illud supponunt: ergo multò minùs potest esse essentia quantitatis posse esse medium extrinsecum cognitionis per modum mensuræ. Et eadem ratione nullius rei essentia potest consistere in ratione mensuræ sibi proportionata, vt quòd albedo sit mensura aliorum colorum non potest esse essentia albedinis, sed supponit perfectionem essentialem eius, in qua fundatur quod possit assumi ab intellectu vt mensura.

Quomodo ratio mensuræ sit attributum, seu proprietas quantitatis.

XIII. Vltimò verò addere possumus, rationem mensuræ quantitatiuæ seu secundum extensionem aliquo modo esse attributum quantitatis. Attributum voco vt significem non esse proprietatem, quæ addat quantitati aliquam rem vel realem modum, quod satis constat ex dictis. Inter attributa verò numeratur, quia præter rationem propriam quantitatis connotat aliquid in ordine ad intellectum, quod semper comitatur quantitatem, sic enim æquale, vel inæquale inter proprietates quantitatis numerantur, vt infrà dicetur. Et ad eundem modum verum & bonum numerantur inter attributa entis, vt suprà declaratum est. Est autem in hoc considerandа differentia inter mensuram passiuè sumptam, & actiuè, nam passiua mensurabilitas absolutè & sine vlla restrictione, vel aliqua conditione requisita ex parte nostra comitatur quantitatem. At verò de mensura actiuè sumpta distinctione opus est. Potest enim sumi remotè, aut proximè. Prio- C ri modo comitatur quantitatem quod habeat aptitudinem vt possit ad mensurandum institui, & destinari ex vi extensionis quam habet: vt autem sit proximè apta ad mensurandum non satis est sola ratio quantitatis, nisi adiungatur, vt suprà dicebam, humana institutio, & accommodatio ad mensurandum.

XIIII. Quæ cõditiones in mensura requisitæ.

Vnde ad hoc solent plures conditiones in mensura requiri. Vna est, quòd sit nota, certa, & fixa, quia mensura comparatur ad mensuratum, sicut principium ad conclusionem. Vnde sicut principium non potest conferre certitudinem conclusioni, nisi notum, certum, & inuariabile sit, ita nec mensura poterit notificare rei magnitudinem nisi fixa & certa sit. Et in idem fere recidit, quod dici solet, debere mensuram consistere in indiuisibili, non est enim sensus debere esse indiuisibilem, nam potiùs hoc repugnat mensuræ magnitudinis, sed est sensus, debere esse ita constitutam, vt nec minimum augeatur aut minuatur, sed intra certos & indiuisibiles terminos constituta sit. Altera verò conditio est hominibus accommodata, nimirum, vt mensura sit paruæ quantitatis: sic enim omnes humanæ mensuræ reducuntur ad aliquam minimam non ampliùs diuisibilem, vt in monetis ad assem, & proportionaliter in ponderibus & aliis mensuris quantitatis continuæ. Et ratio huius conditionis oritur ex præcedente, quòd mensura debet esse nota, facilis, ac indiuisibilis aliquo modo: quæ omnia humano modo faciliùs inueniuntur in designata parua quantitate quàm in maiori. Vltimò requiri solet vt mensura sit proportionata, atque homogenea mensurato, nam longitudo aliqua longitudine mẽsuranda est, latitudo latitudine, pondus pondere, duratio duratione, & sic de aliis. Et ratio est, quia hæc mensuratio fit per accommodationem & comparationem mensuræ ad mensuratum in æqualitate, vt dictum est, hæc autem accommodatio non fit nisi inter ea quæ homogenea sunt aliquo modo. Quę omnia sumuntur ex Aristotele 10. Metaph. c. 2. & 3. Vbi circa illa capita, & circa capit. 4. adnotauimus, has conditiones propriè requiri in mensura quantitatis molis, quæ ex humana impositione assumitur ad mensurandum, tamen in mensura perfectionis non ita propriè, sed cum proportione seruari, nam mẽsuram perfectionis non oportet esse mi- B nimam, sed potius maximam, nisi in quantum esse solet simplicior, & indiuisibilior, dicatur minima. Neq; etiam oportet vt sit homogenea rigorosè, id est vniuocè seu sub eodem genere prædicamentali, sed satis est vt habeat aliquam formalem conuenientiam cum mensuratis, sub qua possint cum ea conferri: sic enim, vt ibidem notauimus, primum ens est mensura perfectionis cæterorum.

Obiectio diluitur.

XV. Svpereſt verò obiectio contra hanc vltimam assertionem, nam Aristoteles citato loco expresso probat rationem mensuræ esse proprietatem vnitatis: at verò vnitas non est quantitas sed principium quantitatis discretæ: ergo ratio mensuræ non est proprietas quantitatis. Respondetur, esse mensuram per repetitionem seu numerationem esse proprietatem vnitatis, tamen esse mensuram per accommodationem conuenire propriè quantitati continuæ. Sed vrgebis, cùm non sit minùs propria mensura per accommodationem, quàm per repetitionem seu numerationem, cur absolutè prius tribuitur ratio mensuræ vnitati quàm magnitudini. Respondetur, primum ob quandam naturæ prioritatem, nam vnitas ex natura sua absque alia humana impositione habet omnia requisita ad rationẽ mensuræ: nam & est notior multitudine & principium eius, & est non solum minima, sed indiuisibilis simpliciter in ratione quantitatis discretæ. Atque hinc etiam fit, vt ratio mensuræ non tribuatur quantitati continuæ, nisi quatenus participat aliquo modo conditiones vnitatis: reducitur enim, vt diximus, ad quendam modum indiuisibilitatis vt mensura esse possit, & non potest exercere munus mensurandi nisi per modum vnitatis aut repetitionem eius: dum enim palmo virgam metimur, non aliter agnoscimus magnitudinem eius, nisi quia est vnius, duorum, aut plurium palmorum, atq; ita videtur ibi intercedere quædam analogia proportionalitatis.

XVI. Accedit etiam quod vnitas vt sit mensura certa, non indiget alia mensura, nam cùm ipsa sit indiuisibilis, immensurabilis etiam est quantitatiuè sub ea ratione, & ideò apta est natura sua vt sit prima mensura. At vero quantitas continua vt possit cum certitudine sumi ad mensurandum, necesse est vt priùs ipsa mensurata sit, vt in omnibus artificiosis mensuris videre licet. Quo fit vt in eis necesse sit aut in in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

finitum abire vnum per aliud mensurádo, aut certè circulum aliquẽ committere, quod maximè fieri solet sumendo mensuras aliquo modo diuersarum rationũ. Vt in monetis verbi gratia valor maioris per minores repetitas mensuratur: valor autem minimę monetæ mensurandus erit pondere: pondus autem mensurandum erit alio genere mensuræ. Et in huiusmodi circulo necesse est sistere in aliqua mensura, quæ per designationem in certa quantitate primo sumpta sit, & deputata vt sit regula aliarum: quæ in tantum habuit certitudinem, & potuit induere rationem mensurę, in quantum ad aliquam indiuisibilitatem, & vnitatem redacta est. Alia multa disputant de hac ratione mensuræ Soncinas, Iauellus, & alij 10. Metaphysic. à principio: sed omnia quæ alicuius momenti esse videntur, in his quæ dixímus, comprehensa sunt.

Lege D. Th. in 1. d. 19. q. 1. art. 1. ad 4.

SECTIO IIII.

Vtrùm ratio & effectus formalis quantitatis continuæ sit diuisibilitas, vel distinctio, aut extensio partium substantiæ.

I. CIrca hanc quæstionem diuersi est opinionum, quæ ex parte posita est solum in diuerso vsu vocum, partim etiam in re ipsa.

Duæ sententiæ referuntur.

II. DIcunt ergo multi authores rationem quantitatis positam esse in eo quod constituat quantum per se diuisibile in partes ciusdem rationis, quatenus quantæ sunt. Ita sentiunt aliqui discipuli D. Thomæ, vt Soncin. Metaph. quæst. 21. & Iauell. quæst. 20. & significat Capreolus in 2. distinctione 3. artic. 1. artic. 3. ad vltimum Scoti contra secundum conclus. & distinct. 19. quæst. 1. ad 2. cont. 1. conclus. & Albert. lib. 1. Physic. tract. 2. cap. 4. Scot. in prædic. quæst. 17. Vbi probat eam sententiam primò ex definitione quanti data à Philosopho, & explicata supra 1. sect. Secundò, quia iuxta varios modos diuisibilitatis diuiduntur species quantitatis: nam & quantitas continua differt à discreta, quia est diuisibilis in partes quę erant copulatæ termino cõmuni, discreta verò est diuisibilis in ea quæ terminum communem non habebant: & quantitas continua quatenus diuisibilis est secundum vnam, aut duas, aut tres dimensiones, in plures species distinguitur. Tertiò, quia hæc diuisibilitas per se primò conuenit quantitati, aliis verò ratione illius.

Soncin. Capreol. Scotus.

III. Hæc verò sententia aliis non probatur, sed aiunt extensionem partium, id est, quod res habeat partem extra partem, esse proprium munus quãtitatis. Hanc sententiam, quantum ad priorem partem, negantem, diuisibilitatem esse formalem rationem quantitatis tenet Scotus 5. Metaphysic. quæst. 9. & Anton. And. quæst. 10. Qui in eo maximè fundantur, quòd diuisibilitas est quidam respectus, qui non potest esse essentia quantitatis, quæ est res absoluta. Quæ ratio non est magni momenti, nam diuisibilitas potiùs intelligitur per modũ cuiusdam capacitatis seu potentiæ passiuæ, & ad summum cõcipi potest vt includens respectum transcẽdentalem: quod non repugnat entitati absolutæ præsertim accidentali, vt est quantitas. Quoad posteriorem verò partẽ docẽt illam præter citatos authores, Durád. 1. d. 34.

Scotus. Anton. Andr.

Durand.

q. 1. Niph. lib. 5. Metaph. disput. 9. Louan. & Soto in prædicam. & quoad vtramque latiùs Fonsec. 5. Metaph. ca. 13. q. 1. Sect. 2. & 3. Quorum præcipuum fundamentum esse potest, quia diuisibilitas non est id quod primò conuenit quantitati: sed hæc aptitudo conuenit illi ratione extensionis: vnius cuiusque autem rei essentialis ratio est in quod primò ei conuenit: ergo. Maior patet, nam res ideò est diuisibilis, quia habet in se partium distinctionem: ergo hæc est prior ratio, quàm ratio diuisibilitatis: nec potest esse in quantitate alia ratio prior illa: nam si quis quærat cur quantitas habeat partium distinctionem, nõ poterit alia ratio reddi nisi quia per se est talis naturæ. Qualitates enim materiales habent distinctionem partium quatenus sunt in subiecto quanto & extenso; & similiter substantia aut materia, quia quantitate affecta est, extensionem partium habet: at quantitas ipsa non per aliquid, sed per sese, neq; in ipsamet concipi potest alia prior ratio vnde hoc habeat, nisi quia hæc est eius essentia.

Niphus. Soto. Fonseca.

B *Extensionem esse rationem quantitatis, cum concordia vtriusque sententiæ.*

IIII. VEruntamen, licet concedamus sententiam hanc veram esse quantum ad id quod affirmat, immerito tamen reprehendit priorem, nam illi authores qui diuisibilitatem ponunt rationem quantitatis, per eam nil aliud intelligunt, quam extensionem seu diuisionem partiũ. Expresè enim Capreolus citato loco ait diuisionem dupliciter accipi. Primò vt dicit separationem partis à parte: & hoc modo diuisibilitatem non esse de ratione quantitatis. Secundò, vt solùm significat negationem vnius ab alio: & ita dicit sumi, cum diuisibilitas ponitur ratio quãtitatis. At verò partes esse extensas nihil aliud esse videtur nisi quòd vna excludat aliam, vel non sit alia: idem ergo est diuisibilitas quod extensio quoad rem significatam, nisi quod illud nomen sumptum est ex aptitudine ad diuisionem vel realem vel intellectualem, quatenus in quantitate & per quantitatem concipimus vnam partem esse extra aliam.

Capreol.

C Quæ quidem aptitudo in rigore sumpta, cum omnibus quę includit vel connotat, potius est proprietas quædam quam ratio quantitatis: proprietas (inquam) non quidem addens quantitati aliquam rem vel modum realem ab ea distinctum, sed connotans tantum aliquid extrinsecum, sicut de attributis entis & aliis similibus sæpe dictum est, & in sequentibus etiam dicetur. Non est autem nouum in Dialectica vel Philosophia, nomine proprietatis indicari radicem & essentiam rei. Aliud verò nomen sumptum est ex locali situatione rei quantæ & partium eius: nam illud propriè vt extensum concipimus, quod habet partes, extensum aut diuisibile spatium occupantes. Vnde, si attentè res consideretur, non minus posterius nomen sumptum est ex proprietate, quàm prius, vt iam declarabo.

Quæ extensio sit propria quantitatis, & circa hoc prior sententia.

V. MAior difficultas est, quomodo sit intelligenda hæc extensio, quæ pertinere dicitur ad essentialem rationem quantitatis, seu ad primarium effectum formalem eius. Multi enim intelligunt ipsam distinctionem partium in propriis partialibus entitatibus earum, esse extensionem essentialem

lem quantitati, atque ita illi propriam vt nulli rei formaliter conuenire possit nisi per ipsam. Hanc sententiam insinuat Capreolus loco suprà citato: declarat enim diuisibilitatem quam confert quantitas, solùm esse quòd vna pars non sit alia. Et latiùs idem habet in 2. dist. 18. quæst. 1. vbi ait, quòd substantia sine quantitate non habet partes, & quòd si Deus conseruaret materiam sine quantitate, illa nõ haberet partes, quia de intrinseca & formali ratione partium, vt partes sunt, est quantitas, ita vt licet materia vel substantia materialis sit prior natura quantitate, vtpote subiectum eius, tamen materia vt habens partes actu, non est prior sed posterior natura quàm quantitas, quia per ipsam habet actu huiusmodi partes & vnionem earum. Hanc opinionem sequitur Soncin. 5. Metaph. quæst. 19. & ideo quæst. 22. putat. implicare cõtradictionem materiam conseruari sine quantitate. Et hæc sententia est satis vulgaris inter Thomistas.

A hunc effectum superflua est illa tertia. Si per aliam, procedetur vlteriùs, & sic in infinitum, Vt in præsenti, si hæc materia distinguitur ab illa materia per quantitatem, ab ipsa quantitate per quid distinguitur? Non certe per quantitatem, cùm illa sit aliud extremum illius distinctionis: ergo per se ipsam: ergo eadem ratione poterit per se ipsam entitatiuè distingui ab alia materia. Sicut etiam materia non distinguitur realiter à forma per quantitatem, sed per suam entitatem: ergo eodem modo potest vna pars materię ab alia entitatiuè distingui p se ipsam.

Vide Ferrar. 1. Physic. quæst. 3.

VI. Fundamentum eorum est, quia si quantitas non conferret formaliter materiæ hanc extensionem, supponeretur ex se habens aliquam extensionem ante quantitatem: at hoc est impossibile. Primò, quia superflua esset quantitas alia in materia: propter nullum enim effectum esset necessaria. Secundò, quia cùm materia sit pura potentia, non potest in ea intelligi distinctio partium nisi per quantitatem, nam actus est qui distinguit 7. Metaph. text. 49. Tertiò, quia iam materia ante quantitatem esset cõposita, quod repugnat, cùm prima compositio sit ex actu & potentia. 8. Metaph. text. 8. quæ compositio non potest in materia secundũ se præintelligi. Confirmatur, quia sola extensio prędicto modo explicata, est inseparabilis à quantitate, etiam de potentia absoluta: ergo signum est solam illam esse essentialem. Antecedens patet, quia in mysterio Eucharistię ablata est à corpore Christi quanto omnis alia extensio præter hanc, quòd vna pars corporis eius non esset alia, etiam in Eucharistia.

B & componentes vnum totum, & non vt entia actu diuisa & distincta; sic verum est, illas partes esse in potentia: tamẽ hoc nihil ad rem spectat, nam etiam sub quantitate continua illæ partes sunt illo modo in potentia & non in actu, quanquam meliùs ac veriùs dicentur entia in potentia, quàm partes in potentia. Si autem habere partes in potentia sit re vera non habere illas, sed expectare illas à quãtitate, hoc planè est impossibile. Primo, quia illæ partes sunt substantia: non potest autem quantitas formaliter dare aliquid substantiæ. Secundo, quia illæ partes sunt subiectum partium quantitatis: non potest autem accidens formaliter dare subiecto entitatem eius. Tertio, quia totum nihil aliud est quàm partes eius simul sumptæ & vnitæ: ergo si materia ex se & priùs natura quàm intelligatur habere quantitatem, habet integram suam entitatem, habet etiam entitatem suarum partium.

IX.

Extensio partium substantiæ quoad entitatem, non potest esse effectus quantitatis.

VII. SEd hæc sententia mihi non potest vlla ratione probari: existimo enim duplicem distinctionem inter partes materiæ, quæ quantitati subsunt, considerandam esse: vnam entitatiuam, alteram situalem. Materia enim quæ est in capite sub quantitate capitis, & est res partialis distincta à materia quæ est in pede, & situ distat ab illa. De situali ergo distinctione dubium non est, quin à quantitate radicaliter proueniat: de entitatiua verò id censeo falsum & impossibile.

C ne & vnione partium & inde resultans: vel vnionem inter entitates partiales ad cõponendum vnum totum: & hæc etiam supponitur ordine naturæ inter partes materiæ ciusdem cõtinui. Secundò, quia supponitur tota entitas materiæ, & consequenter tota entitas partium eius, & non possunt supponi omnes vt actu diuisæ: id enim impossibile est: ergo vt vnitæ.

VIII. Primò quidem, quia in vniuersum censeo impossibile rem aliquam, quæ veram ac propriam realitatem habet, distingui ab alia simili per aliam entitatem à se distinctam. Primo, quia vnaquæq; res simplex, sicut per se ipsam est ens, ita per se ipsam est vna transcendentaliter: ergo per se ipsam est in se indiuisa, & distincta à qualibet alia. Secundo, quia res esse distinctas nihil aliud est, quàm hanc esse hanc, illam verò esse illam, nam in his positiuis præciso quocunque alio fundatur sufficienter hæc negatio, hanc rem non esse illam, in qua distinctio formaliter consistit. Tertio, quia aliàs procedendum esset in infinitum: nam si vna res esset distincta ab alia per aliam entitatem, quæro per quid distinguatur ab illa tertia entitate; si per se ipsam, idem dici posset de prioribus entitatibus, & præcise propter

Dicent fortasse, hoc rectè concludere de partibus quoad entitatem, nõ verò quoad partialitatem, seu quoad esse partium. Sed hoc etiam nihil est, quia esse partium supra entitatem earum nihil addit, nisi vel relationem prædicamentalem, quæ est impertinens ad propositum, cùm sit posterior compositio-

X.

Tertium argumentum sumitur ex illa hypothesi, quòd Deus conseruet materialem substantiam sine quantitate. Nemo enim (vt melius moderni authores aduerterũt) rationabiliter negare potest, id fieri posse à Deo. Nam, si Deus conseruat quantitatem sine substantia, quomodo negari potest posse conseruare substantiam sine quantitate? cùm multò maior sit dependentia accidentis à substantia, quàm substantiæ ab accidente. Item quia hæ

XI. Soto in prædicam. quæstit. q. 2. Fonseca lib. 5. Metaph. c. 13. q. 1. & 2. & alij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt res absolutæ & realiter distinctæ: ergo sicut vna sine alia, ita & viceuersa altera sine altera conseruari potest: de quo argumento videri possunt plura apud Gabr. in 4. distinct. 1. quæst. 1. Ocham in quodlib. 4. quæst. 37. Scotum in 2. distinct. 12. q. 2. Denique, quia ex ea hypothesi nulla probabilis contradictio inferri potest, vt iam ostendemus. Posito ergo illo miraculo in substantia illa, esset & conseruaretur tota entitas partium materiæ, quæ antea erat: ergo sicut antea erant entitatiuè distinctæ, ita etiam manerent entitatiuè distinctæ, quia non potest vna res ab alia realiter distincta, ita identificari cum illa, vt ex vtraque fiat vna simplex, quia illa non esset conseruatio præexistentium partium seu entitatum, sed conuersio earum in vnam tertiam simplicem: si ergo conseruatur tota materia, conseruantur partes eius vt distinctæ entitatiuè: ergo illa distinctio non est formaliter per quantitatem, cùm possit manere sine illa. Atque idem argumentum fit de vnione illarum partium: nam partes materiæ non manerent in eo casu omnes inter se diuisæ: id enim non minus impossibile est quàm quod quantum sit diuisum in omnem suam partem: manebunt ergo vnitæ, & componentes vnam materiam: ergo hæc etiam vnio seu integritas substantialis non spectat ad primarium effectum formalem quantitatis.

Gabriel. Ocham. Scotus.

Respondetur fundamento oppositæ sententiæ.

XII. NEque fundamenta contrariæ sententiæ sunt efficacia. Et in primo quidem petitur, an illa distinctio, & substantialis compositio, quam intelligitur habere materia ex se & ex suis partibus substantialiter integrantibus ipsam, priùs natura quàm recipiat quantitatem, dicenda sit extensio quædam ipsius materiæ. Quidam enim omnino negandum censent ob argumenta in illo fundamento insinuata. Vnde alij materiam dicunt habere quidem ex se partes integrãtes, non tamen partes extensionis; seu habere partem & partem, non tamen partem extra partem. Ita Fonseca suprà cum Paulo Venet. c. 12. lib. 5. Metaph. Alij non dubitant eam extensionem appellare, quia vt ex Capreolo suprà referebamus extensio partium solum est, quòd vna non sit alia, sed hoc habent partes materiæ ex se, & non per quantitatem: ergo habet materia ex se aliquam extensionem. Sicut etiam numerica distinctio censetur esse quædam extensio: quo modo etiam multitudo angelorum potest dici habere extensionem discretam. Vel sicut qualitas intensibilis habet latitudinem graduum in sua entitate, quæ posset dici quædam extensio, iam verò habet proprium nomen, & dicitur intensio, eò quod tota illa latitudo circa eandem partem subiecti versetur. Neque inde fit extensionem quãtitatis non esse necessariam, quia est longè diuersæ rationis: illa enim est tantùm entitatiua, & quasi transcendẽtalis: hæc verò est quantitatiua habens proprium effectum, quem mox declarabimus. Nec refert, quòd materia sit pura potentia, quia hoc non excludit quin habeat suam propriam entitatem, in qua potest ex se habere substantialem partium distinctionem & compositionem, nam ad hoc sufficit vt actu habeat suam partialem essentiam vel substantiam. Vnde licet prima compositio essentialis ac physica sit ex materia & forma: prima tamen integralis est ex substantialibus partibus materiæ.

An dicenda materia ante quantitatem habere aliquam extensionem.

Diuersæ opiniones.

XIII. Et quidem, quod ad rem spectat, optima est hæc posterior responsio, & consequens ad ea quæ diximus. An verò vtendum sit voce extensionis quæstio videtur solùm de nomine: & ideò ad tollendam cõtrouersiam vel omitti potest illa vox, dicendo habere materiam ex se multitudinem partium non extensionem, vel certè vti possumus illa voce non simpliciter, sed cum addito, videlicet, vocando illam extensionem entitatiuam seu substantialem.

Authoris mens.

XIIII. Vnde ad confirmationẽ negatur assumptum, nimirum, in corpore Christi in Eucharistia nullam aliam extensionem reperiri præter hanc, quòd vna pars nõ est alia: vel nullam aliam esse inseparabilem à quantitate. Nam in corpore Christi in Eucharistia præter substantialem distinctionem partium materiæ, est etiam extensio partium quantitatiua. Quia licèt partes illius corporis actu non sint extensæ in loco: tamen actu sunt ita extensæ & ordinatæ inter se, vt si non impedirentur supernaturaliter, deberent etiam actu habere extensionem in loco, quam extensionem habent à quantitate, & impossibile est illa priuari si quantitate non priuantur.

Vera extensio quantitatis declaratur.

XV. DIcendum ergo est extensionem, quam confert quantitas, in hoc consistere, quòd res affecta quantitate, ex vi illius nata est habere extensionem partium in ordine ad locum, ita vt ex natura talis accidentis occupare necessariò debeat extensum locum. Vnde ad vsum terminorum distinguere possumus triplicem extensionem: vna est entitatiua, quæ non pertinet ad effectum quantitatis, vt dictum est, sed potest inter partes substantiæ & qualitatis reperiri sine quantitate. Alia dici potest extensio localis seu situalis in actu. Et hæc est posterior quantitate. Alia denique est extensio quantitatiua, quæ dici potest situalis aptitudine, & in hac ponimus rationem formalem quantitatis. Quæ declaratur inter duas materias, seu duo corpora, nam quod materia huius corporis substantialiter ac realiter sit distincta à materia illius, non habet à quantitate, vt argumenta suprà facta probant, sed à sua propria entitate. Quòd verò illæ duæ materiæ, ita sint affectæ vt necessariò debeant extendi seu separari loco, id prouenit formaliter à quantitate. Quod ergo in diuersis corporib seu materiis quasi totalibus conspicimus, intelligendum etiam est in partibus eiusdem corporis seu materiæ inter se vnitis. Atque hanc sententiam sic expositam non aliter probamus, nisi à sufficiente partium enumeratione. Et quia hunc effectum non habet substantia materialis ex se, sed à quantitate, vt Sectione 2. ostensum est: nullus autem effectus prior aut inseparabilior isto intelligitur à nobis in quantitate: ergo non potest eius essentialis ratio meliùs explicari quàm per hunc effectum formalem, cùm essentialis ratio formæ in habitudine ad suum effectum formalem consistat.

Dices. Hæc extensio, vt explicata est, solùm consistit in aptitudine quadam expellendi similem quãtitatem ex eodem loco: hæc autem aptitudo non potest esse essentialis ratio quantitatis, tum quia quãtitas vt sic, est actualis forma dans actu suum effectum formalem, & non aliquam aptitudinem, tũ etiam, quia si aliquam præbet aptitudinem, illa potiùs est proprietas quædam quàm essentialis ratio, sicut suprà dicebamus de ratione mensuræ, & de diuisibilitate pro aptitudine sumpta, & idem est de

XVI. Obiectio.

Solutio. aliis quæ infrà numerabimus. Respondetur in primis, fere nunquam nos posse rerum essentias, prout in re sunt, explicare, sed per ordinem ad aliquam proprietatem: satisq; præstare videmur, quando per eam proprietatem quæ est prima omnium & proxima essentiæ rei, eam declaramus. Deinde, non dicimus essentiam quantitatis consistere in aptitudine expellendi aliud corpus, vel resistendi illi ne in idem spatium ingrediatur: nam hæc aptitudo formaliter sumpta rectè inter proprietates quantitatis numeratur. Sed dicimus, esse formam dantem rebus corpoream molem, vel extensionem, esse essentialem rationem quantitatis. Quid verò sit habere molem corpoream, declarare non possumus nisi per ordinem ad hunc effectum, qui est expellere similem molem ab eodem spatio, non quidem actu cum per potentiam Dei absolutam impediri possit talis effectus, seruato formali effectu quantitatis, sed aptitudine, vt de corpore Christi in Eucharistia paulò antea dicebamus. Nec refert, quod quantitas dum inest, actu faciat quantum, nam hoc ipsum est reddere corpus ita actu dispositum, vt quantum est ex se, requirat prædictam in loco extensionem. Ex forma enim actuali per se primo, & absoluta necessitate solum sequitur in actu proprius & primarius effectus eius: alij verò effectus sequi possunt tantum in aptitudine: quia nõ sunt propriè effectus formales (licet vocari soleant secundarij) sed vel ad materiales reducuntur, vel ad effectiuos per resultantiam naturalem.

XVII. Illatio ex dicta. Ex quibus obiter intelligitur, effectum formalem quantitatis propriùs per extensionem, quam per diuisibilitatem declarari. Nam diuisibilitas sumi potest, vel Metaphysicè & in ordine ad intellectum intelligentem vnam partem non esse aliam. Et hoc modo diuisibilitas non conuenit rebus per quantitatem, sed vnicuiq; per suã entitatem. Vnde etiamsi hæc diuisibilitas sumatur in ordine ad realem separationem, absolutè & latè sumptam, siue quocunq; alio modo & à quouis agente fiat, sic etiam rem esse diuisibilem in partes integrantes, & eiusdem rationis, non est effectus formalis quantitatis, nam sicut potest Deus conseruare duas materias distinctas sine suis quantitatibus, ita quamlibet earum posset in partes separare aut diuidere: nulla est enim repugnantia cum ille sint in re distinctæ, vt ostensum est. Si autem diuisibilitas sumatur in ordine ad actionem Physicam, siue declaretur per designationem, siue per realem separationem, licet necessario supponat quantitatem in re diuisibili: non tamen ei proximè conuenit ex vi effectus formalis quantitatis, neq; ex vi illius solius, sed necessarium est, vt interueniat etiam actualis extensio localis, seu situalis. Nam si partes rei quantæ actu non extendantur loco, non poterunt sensibiliter designari vt diuisibiles, & multò minus poterunt realiter diuidi per motum Physicum. Nam Physica diuisio vel fit per repugnantiam & exclusionem vnius partis, dum aliud corpus introducitur in locum eius, vel per aliam motionem vel alterationem Physicam, quæ etiam supponit corpus quantum, & loco extensum. Quapropter hæc diuisibilitas valde remota est ad explicandam essentialem rationem quantitatis. Extensio autem, prout est declarata, est valde proxima, & accommodata, quia nos non concipimus quantitatem nisi per corpoream molem: hanc verò concipere & explicare non possumus nisi per extensionẽ localem, aut saltem per ordinem ad illam.

Prima obiectio contra superiorem doctrinam.

XVIII. SEd adhuc supersunt nonnullæ obiectiones. Prima est, quia Deus potest conseruare materiam sine quantitate extẽsam in loco seu spatio: ergo extensio prout à nobis declarata est, nõ potest esse formalis effectus quantitatis; quandoquidem materia per suam entitatem sine quantitate habet capacitatem & aptitudinem vt extendatur loco.

XIX. Prima responsio. Ad hanc obiectionem aliqui respondent negando assumptum, quia sublata quantitate non potest in partibus materiæ relinqui extensio, quia non retinẽt vllum ordinem partes illæ inter se: ergo multo minus retinere possunt in ordine ad locum. Patet consequentia, quia hic posterior ordo essentialiter supponit priorem. Et antecedens patet, quia ordo partium in toto pertinet ad essentialem effectum quantitatis. Propterea enim Theologi communiter in quartũ distinctione 10. aiunt, Corpus in Eucharistia retinere extensionem partium corporis inter se, seu in toto; quia ille est essentialis effectus quantitatis. Quod si interroges quomodo maneret substantia aquæ, verbi gratia absq; quantitate quoad existentiam in loco, vel in spatio: respondent aliqui nullibi futuram, neque habituram realem præsentiam vel propinquitatem ad aliquod spatium. Ita sentiunt Thomistæ, qui idem putant de substantia spirituali nullibi operante, scilicet nullibi esse, vt tractatur prima parte quæstione 52. & infra tractando prædicamentum *vbi* nonnihil dicemus: & ostendemus hanc sententiam esse falsam: nulla enim res intelligi potest quæ alicubi præsentiam suam realem non exhibeat, siue dicenda sit ibi esse localiter, siue non. Nunc ergo de substantia materiali quantitate priuata facilè admittemus non fore alicubi localiter circumscriptiuè seu illo physico modo quo corpora esse in loco consueuerunt. Quærimus autem vbi esset præsentialiter.

XX. Secunda. Paul. Venet. Alii ergo respondent partes illius substãtiæ confluxuras esse ad punctum indiuisibile. Quam sententiam impugnat Soto in prædicamento quant. q. secunda quia secluſa quantitate, substantia materialis non potest moueri localiter: ille autem fluxus ad idem punctum nõ fieret sine motu locali. Sed non est reiicienda illa responsio vt impossibilis, quia sine dubio posset Deus in puncto constituere totam illam substantiam absque nouo miraculo, quia iam non esset repugnantia naturalis inter partes eius. Et licet substantia sic existens non sit mobilis modo physico, vel contactu physico, esset tamen mobilis eo modo quo substantia spiritualis præsertim à Deo. Est tamen falsa illa sententia, quatenus ponit illum modum vt vnicum & necessarium, quod statim ostendam.

XXI. Tertia. Alii ergo dicunt, in eo casu illam substantiã posse collocari vel in spatio indiuisibili, modo prædicto, vel in spatio diuisibili, ita tamen vt tota esset in qualibet parte eius: quia cum extensionẽ nõ haberet, non posset esse tota in toto, & pars in parte. Ita tenet Fonseca suprà. Qui etiam addit, vtrouis modo conseruaretur illa substantia, non habituram illam præsentiam per motum successiuum, sed per instantaneam mutationem, factam in eodem instãte, in quo substantia priuaretur quantitate: qua mutatione omnes partes illius substantiæ collocarentur in puncto, vel in omnibus partibus spatii, etiam distantibus sine transitu per medium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XXII. Authoris responsio.

Ego verò possibile quidem existimo substantiam illam constitui in toto spatio, & totam in qualibet parte, nam si Deus in sacramento Eucharistiæ, ita posuit corpus Christi etiam quantum, multò magis posset id facere in substantia materiali priuata quãtitate. Non tamen existimo hunc modum esse possibilem sine nouo miraculo, etiam posito priori de separatione substantiæ à quantitate. Quia non est connaturale materiali substantiæ vel partibus eius, vt habere possit realem præsentiam in diuersis locis etiam partialibus: vt constat quia sub quantitate illam non habent, nec per quantitatem impediuntur quo minus illam habeant, sed ipsamet substantia materialis ex se habet hanc limitationẽ. In quo magna est differentia inter illam etiam nudè sumptam, & substantiam spiritualem, nam hæc natura sua est apta ad illum modum existendi in loco diuisibili, quasi per replicationem præsentiæ totius substantiæ suæ in omnibus partibus loci sibi adæquati: at verò substantia materialis natura sua non est capax talis præsentiæ, ergo nec per ablationem quantitatis fieret naturaliter capax illius.

XXIII. Vnde vlterius addo, sine causa existimari hunc modum præsentiæ necessarium, vt materialis substantia quantitate priuata in spatio seu loco diuisibili conseruetur. Primùm, quia si Deus duas materiales substantias simul conseruaret sine quantitate, non esset necessarium eas in eodem spatio simul constituere, ita vt vbi vna integra esset, ibi necessario esset tota alia: quæ enim fingi potest huius rei necessitas? Posset ergo vnam hîc, aliam Romæ constituere, sicut duo angeli sunt in diuersis locis. Ergo pari ratione si conseruet sine quantitate plures partes eiusdem materiæ, non necessarium est, vt omnes illas simul faciat præsentes loco, ita vt vbi est vna, necessario sit alia. Patet consequentia, quia sicut duæ materiæ, ita & duæ partes eiusdem materiæ realiter distinguuntur inter se: quod autem partes sint vnitæ, non tollit earum distinctionem: ergo nec tollit quo minus distinctis locis seu spatiis partialibus possint esse præsentes. In quo non rectè comparatur substantia materialis carens quantitate cum substantia angelica: quia hæc non habet partium multitudinem per quas possit distinctis locis partialibus adesse: illa verò huiusmodi partes retinebit.

XXIIII. Confirmatur & declaratur exemplo, nam si vas plenum vino aqua misto priuaretur quantitate, & tota substantia vasis, & liquoris contenti in illo conseruaretur, nõ oporteret substantias vasis, & liquoris in eodem puncto constitui: ergo etiam substantiæ aquæ & vini, quamuis inter se sint imperfectè mistæ, non necessario collocarentur ambæ in eodẽ puncto aut spatio: ergo etiamsi ille liquor esset pura aqua, non esset necessarium omnes partes eius dicto modo collocari in eodem puncto aut spatio. Quid enim ad hoc refert, quod partes aquæ sint magis vnitæ inter se, quam cum partibus vini, cum illa vnio non tollat distinctionem, vt dictum est? Præterea, qui ponit substantiam, Petri v.g. quantitate priuatã, esse præsentem toti spatio, in quo antea erat cum sua quantitate, re vera admittit partes illius substantiæ, manere præsentes eisdem spatiis partialibus, & inter se distantibus, quibus antea erant: nam substantia capitis manet in illo superiori spatio, & substantia pedis in inferiori: solum additur, quod etiam viceuersa caput est in inferiori loco, & pes in superiori. Cur ergo repugnabit conseruare (vt ita dicam) vnam simplicem præsentiam in singulis partibus absque illa repetitione. Non enim propterea habebit substantia maiorem partium extensionem, sed habebit vnicam tantum, & non sæpius seu infinities replicatam, sicut in alio casu.

XXV. Veram ergo esse existimo sententiam quam tenet Soto suprà, in eo scilicet casu conseruari posse substantiam illam præsentem, secundum se totam toti spatio in quo antea erat, & secundum partes suas partibus eius. Imò, si Deus nolit adiungere aliam mutationem præter ablationem quantitatis, ex natura rei ita manebit. Quod sic declaro, quia nunc dum substantia est sub quantitate, licet mediante illa constituatur in loco, præsentia tamen in spatio, in quo substantia quanta esse concipitur, non solum est modus quantitatis, sed etiam ipsius substantiæ: quia cum substantia & quantitas diuersæ res sint, licet vna sit intimè in alia, necesse est vt modus præsentiæ vnius sit distinctus à modo alterius, quia vnamquamq; earum intrinsecè afficit, & cum illa idẽtificatur. Si ergo auferatur quantitas, & conseruetur substantia, & nulla alia mutatio localis in substantia fiat, manebit substantia cum eadem præsentia substantiali, & cum eadem distantia vel propinquitate ad centrum & polos mundi: atq; ita manebit præsens tota eidem spatio, & per partes eisdem partibus spatij.

XXVI. Neque inde fit, manere quantam, quia non maneret cum mole corporea, neque extensa quantitatiuè, sed tantum præsentialiter, neque obsisteret aliis corporibus, quo minus illud spatium replere possent: neque partes eius diuersis partibus spatiis adessent, eò quod non possent, aut repugnarent esse in eodem; sed quia cum vtroque modo esse possent, inuentæ sunt præsentes illis spatiis, & mutatæ non sunt: vel certè, quia ex voluntate Dei ita sunt constitutæ.

XXVII. Vnde etiam colligitur quo modo accipiendum sit vt sit verum, quod frequenter dicitur, constituere partem substãtiæ extra partem esse effectum formalem quantitatis: quod Soto suprà simpliciter admittit: dicit tamen esse effectum formalem secundarium, & extrinsecum, & ideò posse de potentia absoluta conseruari sine causa formali. Quod idem dicit de vnione partium. Sed non placet hæc respõsio, quia & est valde lubrica, & confusa: non enim intelligitur qualis sit illa causalitas formalis extrinseca. Et in vniuersum falsum est suppleri propriè aliquem effectum formalem sine causa. Dicendum ergo est illam particulam *extra* variis modis sumi posse, nam partem esse extra partem, potest sumi entitatiuè tantum. Et hoc modo non est effectus quantitatis, sed ipsiusmet entitatis rei. Secundo potest dici *extra partem* præsentialiter tantum, sicut vnus angelus potest dici esse extra hominis corpus, cum est in alio loco. Et hoc *extra* non est effectus formalis quantitatis, sed ipsius modi præsentiæ. Tertio dicitur vna pars esse extra aliam per naturalem repugnantiam essendi intra. Et sic spectat ad formalem effectum quantitatis, & non reperitur in corpore carente quantitate. Quarto addi potest vt esse *extra* dicat actualem situm localem quantitatiuũ, & hoc spectat, ad prædicamentum vbi, aut situs, vt postea videbimus.

XXVIII. Vnde falsum etiam censeo, quod partes substantiæ materialis quantitate priuatæ, necessario maneant confusæ, & inter sese omnes immediatè copulatæ quoad substantialem vnionem. Vt enim demus ita fieri posse, si Deus velit, tamen quod ex necessitate ita futurum sit, nulla verisimili ratione suaderi potest. Itaque existimo, si Deus corpus humanum sine quantitate seruet, & nullum addat miraculum, vel extraordinariam mutationem, fore, vt substantia manus sit immediatè coniuncta substantiæ brachij, & non capitis, & sic de cæteris, nam iuxta veram sententiam partes substantiales integrantes hanc substantiam non vniuntur immediatè per superficies quantitatiuas, vt rectè attigit Soto suprà & ex dictis hic à nobis constare potest, & magis cõstabit ex dicendis, sed vniuntur proprio nexu, & vinculo substantiali. Cum ergo ab eis separatur quantitas, retinere possunt eandem vnionem substantialem, quam inter se antea habebant, nulla noua vnione inter eas facta; ergo quæ antea vniebantur immediatè, ita postea manebunt: quæ verò solum vniebantur, interuentu aliarum partium conseruabuntur. Quo fit, vt si ordo partium in toto solum entitatiuè & substantialiter sumatur, non pertineat ad effectum formalem quantitatis, sed ad ipsammet substantialem compositionem talis rei. Sicut ordo graduum in qualitate, à primo, v. g. ad octauum non est effectus alterius rei, sed pertinet ad intrinsecam integritatem talis entitatis. Cum ergo authores dicunt ordinem partium in toto esse effectum formalem quantitatis, intelligendum est de tali ordine, ratione cuius ex natura rei partes illæ necessario habituræ sunt ordinem similem in loco, nisi impediantur, qui vno verbo dici potest, ordo quantitatiuus.

Secunda obiectio soluitur.

XXIX. Alia obiectio sumi potest ex condensatione & rarefactione: nam videmus eandem quantitatem naturaliter posse occupare maiorem & minorem locum sine additione vel diminutione quantitatis: ergo non consistit effectus formalis quantitatis in radicali extensione partium in ordine ad locum, id est, quod sint ita affectæ vt sese excludant ab eodem spatio. Patet consequentia, quia sub eadem quantitate eædem partes coarctantur ad breuius spatium. Hæc obiectio tangit quæstionem Physicam difficillimam de modo quo fit condensatio, quam hic obiter tractare non possumus. Si ergo teneamus quantitatem amitti in condensatione, & acquiri in rarefactione, erit facilis responsio, quantum ad præsentem spectat difficultatem: tamen incidetur in alias non minores, nimirum an materia simul cum quantitate acquiratur vel amittatur, an verò eadem manens informetur maiori & minori quantitate: vtrumque enim habet maximam difficultatem. Tenendo autem non addi, neq; auferri quantitatem, sed modum eius mutari in condensatione & rarefactione, dicendum est, quantitatem quidem extendere substantiam, & dare illi corpoream molem: tamen ex se & absolutè sumptam non determinare certum terminum in illa extensione considerata in ordine ad spatium quod replere potest, sed iuxta modum maioris & minoris condensationis, huius extensionis terminum definiri. Quod fit aſq; penetratione propriè sumpta, quia fit per intrinsecam mutationem in modo ipsius quantitatis. Sed de hoc alibi latius.

Tertiæ obiectioni satisfit.

XXX. Vltima obiectio, vel potius interrogatio esse potest, quo modo ad essentialem rationem quantitatis pertineat, prædictam extensionem & molem tribuere substantiæ: nam videtur potius per se conuenire quantitati, vt ipsa in se habeat hanc molem, & extensionem partium, consequenter autem & secundario vt illam tribuat substantiæ. Respondeo, vtrumque per se primo conuenire quantitati sine repugnantia, quia quidquid quantitas habet, ad substantiam, & propter substantiam habet. Itaque instituta est primario quantitas vt hunc effectum tribuat substantiæ, & ideò talis naturæ facta est vt partibus constet, quę natura sua sese expellant ab eodem spatio: quæ partes adhærentes partibus materiæ illam proprietatem illis communicant: atque inde ad materiales formas & alia accidentia corporalia deriuatur.

SECTIO V.

Vtrum in quantitate continua sint puncta, lineæ, & superficies, quæ sint veræ res inter se & à corpore quanto realiter distinctæ.

I. Quæ hactenus diximus de quantitate continua, potissimum conueniunt corpori, quod sine vlla controuersia est prima ac præcipua species quantitatis. De aliis verò speciebus quæ assignari solent sub quantitate continua, & de primo carum principio, quod est punctum, specialis est ac maior difficultas. Et ideò sigillatim de illis dicendum est.

Rationes ob quas puncta nihil esse videantur.

II. Videtur ergo punctum nihil reale aut positiuum esse in rerum natura: quod si punctum non est, nec linea erit, & ablata linea superficiem auferri necesse est: tum quia ablato principio, aufertur etiam principiatum: tum etiam quia ablato eo quod est indiuisibile simpliciter, consequenter tolluntur alia indiuisibilia secundum vnam vel alteram dimensionem: nam est eadem omnium ratio, vt facilè ex dicendis patebit. Probatur ergo primum antecedens, primò, quia punctum duplex intelligi potest, scilicet terminatiuum & continuatiuum: ergo vel datur tantum alterum eorum, vel vtrumque: neutrum dici potest, ergo neutrum datur. Probatur minor, quoad priorem partem, quia in primis nullum de facto est punctũ terminatiuũ tantum, quia nullũ fingi potest quod inter partes lineæ nõ intercedat, siue illæ partes lineæ vnam rectam lineam conficiant, siue obliquam, siue etiam angulum in illo puncto describant: quocunque enim modo in puncto vniantur, continuæ sunt: sicut superficies quadrati corporis, etiamsi in angulari linea coniungantur, continuæ sunt: nullum ergo datur punctum terminatiuum. Secundò, quia nulla est ratio vel necessitas fingendi huiusmodi punctum terminatiuum: quem enim effectum habet in rerum natura? Dices, finire ac terminare lineam. Sed contra, quia si mente separes tale punctum, linea manebit æquè finita, imò neque maior neque minor, quam antea intelligebatur: quia indiuisibile additum non facit maius, & consequenter neque ablatum facit minus: ergo superfluum est huiusmodi punctum in rerum natura.

Contra puncta terminatiua primum argumentũ.

Secundum.

III. Atque hinc vlterius concluditur altera pars, scilicet

Universidad de Deusto
Biblioteca

Contra puncta cõtinuatiua primum argumentũ.

licet non dari puncta continuatiua, & à fortiori ne- A que vtraque simul, quia punctum quod est continuatiuum duarum partium, est terminatiuum singularum: si ergo ad terminandam totam lineam non est necessarium punctum: ergo neque ad terminandas partes: ergo neque ad continuandas. Secundò, quia si punctum continuans esset necessarium, maximè ad vnionem partium: at verò partes possunt se ipsis immediatè vniri sine interuentu pũcti: sicut aliæ res immediatè se ipsis vniuntur. Nam si partes illæ vniuntur in puncto tanquam in quodã tertio: ergo illi immediatè ac per se vniuntur: alioqui procederetur in infinitum: ergo multo melius vnientur immediatè inter se.

Secundum.

IIII. Tertium.

Tertiò, quia si dantur huiusmodi puncta, dantur infinita puncta in continuo realiter inter se distincta: nam si finita essent, aut linea constaret ex solis illis, aut haberet partes finitas in quas solas diuidi posset. Vtrumq; aũt impossibile est. Non est aũt minꝰ impossibile dari puncta infinita in cõtinuo: nam inde planè sequitur, posse dari infinitum in actu secundum multitudinem, quia non possunt inferri B plura incommoda ex infinito multitudine quamcunque rerum in actu, quam ex infinita multitudine punctorum in continuo: quia licet illa multitudo punctorum sit coniuncta aliis partibus continui: tamen re vera est actu in rerum natura. Quartò, quia si datur punctum continuans, necesse est distingui realiter à partibus quas continuat, quia non est maior ratio cur sit idem cum vna quam cum altera: nec potest esse idem cum vtraq; simul, cum illæ sint inter se distinctæ: ergo poterit Deus separare punctum à partibus lineæ, quia non repugnat vt res realiter distincta à reliquis, ab eis separetur: ergo eadem ratione posset Deus omnia puncta lineæ collectiuè sumpta à linea separare conseruando partes lineæ. At hinc sequuntur duo impossibilia; vnum, quod maneret continuum in omnem suam partem diuisum: aliud, quod maneret in rebus infinita multitudo punctorum omnino discreta.

Quantum.

V. Quintò, hæc eadem difficultas tacta in punctis, locum habet in lineis existentibus in magnitudine finita: idemq; est de superficiebus. Et præterea occurrit specialis difficultas, nam sequitur in corpore C pedali, v.g. esse lineam infinitæ longitudinis simpliciter, & inter duo extrema puncta clausam, quæ est aperta repugnãtia. Sequela quoad priorem partem patet, nam infinitum simpliciter actu est, quod actu habet infinitas partes æquales, & non communicãtes: at verò in huiusmodi magnitudine sunt infinitæ partes lineæ æquales, & inter se non communicantes, & vnitæ: ergo componunt vnam actu infinitam. Minor probatur, nam in magnitudine pedali signari possunt duæ lineæ eiusdem longitudinis inter se aliquantulum distantes in latitudine interiacente, ergo inter illas sunt infinitæ lineæ æquales continentes partes illius latitudinis, quæ omnes lineæ sunt partes vnius: quia vniuntur in extremis punctis illius longitudinis. Et simile argumentum vulgare est de linea gyratiua, quæ circuit omnes partes continui, proportionales quidem in longitudine, æquales autem in crassitie, secundum quam omnes partes illius lineæ habent æqualitatem respectu alicuius certæ longitudinis: & tamen sunt infinitæ, sicut & partes proportionales.

VI. Sextò, quia nullum est subiectum in quo tale punctum esse possit, ergo nec dari potest huiusmodi punctum. Probatur minor, quia vel illud subiectum est diuisibile: & hoc non, quia est improportionatum subiectum, nec potest esse adæquatum indiuisibili puncto: hic autem inquirimus adæquatum subiectum. Vel illud subiectum est indiuisibile: & de illo quæram an sit substantia vel accidens: si accidens, quæremus iterum subiectum illius, & præterea sequetur illud incommodum Philosophicum, quod vnum indiuisibile quantitatiuum, erit immediatum alteri in continuo. Quod autem sit substantia impossibile videtur, aliàs in ipsa materia darentur puncta (vt sic dicam) & lineæ, & superficies substantiales, quod inauditum est. Septimum argumẽtum simile precedenti confici potest, quia punctum non potest contingere partes lineæ, vt eas inter se continuet: nam in quo tangit singulas earum? Aut enim in alio indiuisibili, & sic tota linea constabit ex punctis, aut in parte diuisibili, at fieri non potest vt indiuisibile diuisibile tangat. Quod si dicas non tangere in aliquo determinato. Et hoc modo non repugnare indiuisibile tangere diuisibile: contra hoc est primò, quia hoc modo infringitur discursus quo Aristoteles 6. Physicor. probat indiuisibile non posse moueri continuè. Secundò & maximè, quia hæc responsio euertit potissimam rationẽ Mathematicam, qua probari solet dari punctum, scilicet, quia globus perfectè sphæricus tangit perfectè planum in puncto. Octauum argumentum sumi potest ex variis locis Aristotelis, in quibus significat, hæc indiuisibilia non esse actu in rebus, sed potentia tantum. Nam lib. 1. Metaph. tex. 42. & 43. & clarius lib. 3. cap. 5. tex. 17. ait, sicut Mercurius non est in rudi lapide actu, sed potentia, ita esse superficies in medio partium corporis. Et 8. Physic. cap. 8. tex. 65. in lib. de communi animal. mot. capit. secundo ait, indiuisibilium nullam esse substantiam. Et 3. de Anim. cap. 6. tex. 25. ait, Punctum negatione cognosci.

Variæ opiniones referuntur.

VII. Hæc res Philosophis omnibus visa est difficillima: & ideò in quam plures dissentientes opiniones diuisi sunt: quas oportet sigillatim referre & examinare, vt quid verisimilius sit indagare possimus. Duæ ergo sunt extremæ sententiæ: Vna absolutè negans punctum, lineam, & superficiem esse res positiuas: alia simpliciter affirmans has esse veras res & inter se & à corpore realiter distinctas: existentesque non tantum in extremitatibus corporum, sed etiam intimè in toto corpore & inter omnes partes eius. Aliæ verò sunt opiniones mediæ, quæ variis modis partim affirmant, partim negant.

Prima opinio extrema, & absolutè negatiua.

VIII. Primam opinionem tenet Durandus in 2. distinct. 2. quæst. 4. Ocham in sua Dialect. cap. de quantitate, & Gregor. in 2. distinct. 2. quæst. 2. art. 1. Quæ opinio non negat, quin in corpore quanto sit vera longitudo & latitudo realis: id enim tam est euidens, vt à nemine negari possit, cum constet corpus tribus illis modis diuisibile esse, idque sæpe ab Aristotele asseratur, & in Mathematica, seu Geometria demonstretur, vt in sequentibus attingemus. Sed negant dicti authores dari in corpore quanto rem aliquam à cæteris distinctam, quæ longitudinem habeat absque latitudine, aut latitudinem sine profunditate. Affirmant autem corpus ipsum per sese

Durand. Ocham. Gregor.

sese habere has omnes dimensiones, & prout consi- A deratur à nobis vt præcisè habet longitudinem, vocari lineam: vt verò consideratur à nobis cum longitudine & latitudine præcisè vocari superficiem. Punctum verò aiunt in re solum esse quid priuatiuum: à nobis verò concipi per modum positiui carentis omni extensione. Fundamenta huius sententiæ sic expositæ tacta sunt in rationibus factis: & tractando aliorum opiniones amplius proponentur.

Secunda opinio extremè contraria, & absolutè affirmans.

IX. D. Thom. Secunda opinio extremè huic contraria videtur esse D. Thomæ, vt patet ex Opusc. 39. cap. 2. & de verit. quæst. 28. art. 2. ad 10. & Quodlib. 7. artic. 9. ad 2. & est communis in eius schola: vt videre licet in Capreolo in 2. distinct. 2. quæst. 2. art. 3. & in distinct. 18. quæst. 1. art. 3. Soncin. 5. Metaph. quæst. 20. & Hispal. in 2. dist. 2. quæst. 2. artic. 4. & Soto in prædicam. cap. de quantitate, & idem supponit Caietanus in B logic. cap. de quant. & 3. p. q. 4. art. 2. In eadem opinione est Scotus in 2. dist. 1. q. 3. & clarius dist. 2. quæst. 9. Sumitur etiam ex Alens. lib. 3. Metaph. cap. 5. & hanc opinionem latè defendit Burlæus. 1. Physicor. tex. 15.

Capreol. Hispal. Caietan. Scotus. Burlæus.

X. Fundaturque hæc sententia primò in Aristotele, qui vbicunque agit de quantitate, supponit dari puncta, & cætera, quæ inde consequuntur. Vnde continuum definit esse, cuius partes copulãtur termino communi: illa vero corpora esse contigua, quorum vltima sunt simul, vt patet ex cap. de quantitate, & ex 5. Physicor. cap. 3. Hæ autem locutiones supponunt hos terminos & esse indiuisibiles, & esse positiuos: nam si essent diuisibiles, nec possent esse simul, nec vnus terminus secundum idem posset esse communis vtriq; parti, nam in illo essent partes, & ita secundum diuersas sui partes alias attingeret. Vnde in illo etiam esset continuitas & oporteret alium terminum communem partibus eius inquirere. Denique, qui dicit terminum, vel extremum, dicit indiuisibile, quia alioqui non potest esse extremum. Similiter esse terminum vel extremum non C potest dici de priuatione, si propriè loquamur. Maximè quia Aristoteles dicit tactum fieri in his extremis terminis: tactus autem non fit in priuatione, sed in aliqua re positiua. Et eandem vim habet, quod de loco & locato ait 4. Physic. cap. 4. in his extremis habere æqualitatem: quod verum esse non potest, nisi sumantur extrema indiuisibilia secundum profunditatem: & ideò ibidem ait superficiem esse locum. Præterea, aliàs non posset saluari differentia, quam constituit inter contiguum, & continuum; nam si extrema ratione quorum dicuntur esse simul, quæ contigua sunt, tantum sunt priuationes vlterioris extensionis, eodem modo in duabus partibus continuis sunt duæ priuationes vlterioris extensionis, quia neutra earum vlterius progreditur: ergo nulla est differentia: loquitur ergo Aristo. de terminis positiuis. Vnde 1. de Anima cap. 4. tex. 70. dicit puncta habere positionem in continuo, quod de solapriuatione dici rectè non potest. Tandem, vbicunq; de quantitate differit has tres species quantitatis, vt reales, & positiuas ponit, corpus, superficiem, & lineam. Et semper indicat, omnes Philosophos ipso antiquiores easdẽ species quantitatis agnouisse, à quibus, præsertim à Pythagoricis ipse differt, quod non ponit eas separatas, sed in Physicis ac naturalibus corporibus; vt constat ex lib. 3. Metaph. cap. 5. & latius lib. 13. c. 2. Atq; ita antiqui Aristotelis expositores omnes sunt in eadem sententia. Præterea tota scientia Geometriæ videtur supponere dari lineas, & superficies de quibus multa demonstrat, vt videre est apud Euclidem.

Rationes pro hac sententia præcipuè sumuntur XI. ex quibusdam effectibus, vel indiciis, partim Mathematicis, partim Physicis. Et de puncto quidem Prima ratio pro secunda sententia. est vulgare argumẽtum: nam corpus perfectè sphæricum solum tangit in puncto corpus perfectè planum: quod affirmat Aristoteles 1. de Anim. cap. 1. & demonstrat Euclides lib. 3. propos. 16. Et ratio est, Euclides. quia aliàs oporteret in globo esse aliquam extensionem planã: quia corpora, quæ se tangunt, adæquantur in eo, in quo se tangunt: plano autem corpori non potest nisi planum adæquari: si ergo globus in aliqua extensione tangeret planum, necessario in se haberet planam etiam extensionem, & ita non esset perfectè sphæricus, tum quia planum, & sphæricum includunt repugnantiam in figuris, tum etiam quia in illa extensione plana extremæ partes magis distabunt à centro globi quam mediæ, quod repugnat figuræ perfectè sphæricæ. Respondent aliqui, non posse esse realem contactum inter huiusmodi duo corpora. Sed hoc tam est per se incredibile, vt nulla indigeat refutatione: nam quid potest impedire illum realem contactum? Item etiamsi sphæra esset grauis, impediretur à plano ne descenderet, vel si ipsa vinceret pondere secum ferret planum, quo modo autem hæc possunt fieri sine reali contactu? Alij admittunt quidem illa duo corpora se tangere, non tamen in aliqua re determinata, sed in parte indeterminata, quod vocant indiuisibiliter tangere in re diuisibili. Sed hæc responsio inprimis dicit quiddam difficillimum creditu, quia ille tactus non fit successiuè, aut in tempore indeterminato, sed totus simul in momento, vt supponimus: ergo necessario debet esse tactus determinatus & consequenter in aliqua re determinata. Angelus enim, & multò magis Deus videt clarè, in quo illa duo corpora se tangunt, & in quo non se tangunt: ergo si illud in quo se tangunt extensum est, videt quantum sit designando terminum, siue intrinsecum, ita vt vsq; ad illum fiat contactus & non vltra: siue extrinsecum, scilicet quod tactus huc non peruenit, in toto reliquo fit. Deinde, non soluitur ratio facta, quia si tactus non fit in re indiuisibili: ergo fit in aliqua extensione siue determinata, siue indeterminata: ergo in extensione plana: hæc autem repugnat sphæricæ figuræ perfectæ, siue determinata, siue indeterminata esse dicatur.

Simile argumentum huic fit quoad lineas in co- XII. lumna perfectè rotunda seu cylindro, quia cadens super perfectè planum, non potest illud tangere nisi in linea, propter eandem rationem. Et idem est de cubo perfecto quadrato, nam si per angulum tangat corpus planum, non potest tangere nisi in linea. Similiter duo plana solida & perfecta non possunt se tangere nisi in re indiuisibili secundum profunditatem. Et in hoc euidentissimè, mea sententia, refellitur responsio de tactu indeterminato, quia illa corpora, non possunt se penetrare in aliqua parte siue in determinata profunditate, siue indeterminata, non possunt autem se tangere secundum aliquam profunditatem, nisi se penetrent. Et similis ratio fieri potest de superficie alba, prout obiici-

Universidad de Deusto
Biblioteca

obiicitur visui, quia non terminat visionem secundum aliquam profunditatem etiam indeterminatam: ergo secundum solam superficiem. Idem argumentum est, quod lumen non recipitur in corpore denso, & perfectè opaco, nisi in vltima superficie, nam si aliquas partes penetraret, quoad illas iam esset diaphanum: datur ergo vltima indiuisibilis superficies, in qua lumen recipitur.

Tertia opinio media, admittens indiuisibilia terminantia, non continuantia.

XIII. AD has & similes experientias (vt iam primam opinionem mediam attingamus) dicunt aliqui, conuincere quidem dari hæc indiuisibilia terminantia partes quantitatis: ac proinde illa esse admittenda in corporum extremitatibus, non tamen esse in mediis corporibus huiusmodi indiuisibilia continuantia: nam priora sufficiunt ad saluanda omnia quæ de punctis, lineis & superficiebus Aristoteles docet; & omnes Geometriæ demonstrationes: ac denique experimenta omnia, quæ de his indiuisibilibus attulimus. Posteriora verò innumeras nobis afferunt difficultates, præsertim eas, quæ materiam de infinito attingunt, & allunde nulla sufficiente ratione cõuincuntur. Suntq; qui hanc opinionem Aristoteli tribuant, eò quod nunquam asserat in linea, v.g. esse infinita puncta actu, sed potentia: duo ergo extrema puncta quibus terminatur, sunt actu in illa: reliqua verò dicuntur esse potentia infinita, quia quacunq; ex parte diuidatur linea, resultabunt duo puncta, & sicut in infinitum diuidi potest, ita in infinitum resultabunt: quod ita exponere videtur D. Thom. Opus. 36. dicens, *In linea sunt puncta quidem duo actu, vt eius termini, qui cadunt in eius definitione. & infinita alia in potentia, secundum quod ipsa est in infinitum diuisibilis potentialiter.*

Tertia opinio improbatur.

XIIII. VEruntamen contra hanc sententiam obstat ratio, quam in principio obiecimus, quia re vera nulla sunt in rebus puncta terminantia, quæ non sint etiam continuantia: nam licet non semper continuent partes lineæ rectæ, semper tamen continuant lineam, aut rectam aut curuam, aut circularem, aut saltem lineas in angulum desinentes. Quod si hoc satis est, vt dicatur punctus terminans, erit etiam in medio corpore, vt in centro globi punctus, in quo vniuntur lineæ omnes quæ à circumferentia in illum ducuntur: & in cœlis (vt Philosophi volunt) erunt duo puncta immobilia, quæ polos vocant: quanquam in illa confluat infinita multitudo linearum. Atque similia argumenta fiunt de linea, quia nulla est in rebus quæ non intercedat inter aliquas partes superficiei, siue in superficie plana, siue in concaua, vel saltem in superficiebus angulum conficientibus: vt in corpore pyramidali: ergo repugnat dicere, dari lineas, & puncta terminantia, & non continuantia.

Quarta opinio media vnam vltimam superficiem admittens, & alia indiuisibilia negans.

XV. PRopter hæc argumenta est alia opinio media, quæ negat, de facto dari vlla puncta vel lineas in actu, quia cum sententia proximè citata sentiunt authores huius opinionis non dari actu lineas, aut puncta continuantia: & alioqui argumenta facta conuincunt non dari vlla puncta in rebus quæ non sint continuantia. At verò de superficie aiunt dari in quolibet corpore vnam, quæ sit terminans, & non continuans, & hanc concedunt esse actu, & præter eam nullum aliud esse indiuisibile actu secundum aliquam dimensionem. Prima pars patet. Nam in quolibet corpore, verbi gratia, in globo, est actu vltima quædam superficies indiuisibilis secundũ profunditatem, quasi inuoluens totum corpus, & per interiorem faciem (vt sic dicam) terminans omnes partes corporis, per exteriorem autem faciem nihil terminans seu continuans: ergo datur in corporibus aliqua superficies terminans & non continuans, etamsi in puncto & linea id nunquam reperiatur.

XVI. Et quoad hanc partem est sine dubio vera hæc sententia. Et ratio eius reddi potest, quia hoc differt inter superficiem & punctum vel lineam: quòd superficies tantum ex duplici facie, seu parte potest continuare partes corporis quanti, quia solum secundum profunditatem est indiuisibilis, & ita solum ex illa duplici parte possunt in illam concurrere partes corporis: quia verò corpora finita sunt & terminata, necesse est, vt ad aliquam superficiem sistat ex vna parte extentio profunditatis corporis, & ex alia nulla sit profunditas eiusdem corporis quæ cum alia continuetur: & ideò datur superficies terminans & non continuans. At verò lineæ & puncta non duabus tãtum viis, sed infinitis terminare possunt superficierum, aut linearum partes ad illa concurrentes: ad vnam enim lineam in circulum intelliguntur concurrere infinitæ superficies: ad punctũ verò omni ex parte inferiori, superiori, & ex omni demum latere: in quo etiam punctus excedit lineam: nam quo terminus est indiuisibilior, eò pluribus viis possunt ad illum confluere partes illius dimensionis quæ tali termino continuari possunt. Hinc ergo fit, vt nunquam dentur lineę vel puncta, quæ aliqua via non sint continuatiua: quia cum extra corpora Physica nunquam sint, semper ad hos terminos concurrunt variæ partes, quæ in illis vniantur, quamuis id non fit semper æqualiter in omnibus, nam in medio corpore intelligimus esse cõfluxum, & continuationem omni ex parte: in illis verò punctis, aut lineis quæ concipiuntur in extrema superficie corporis, solum ex aliquo latere, aut ex inferiori vel superiori parte, intelligitur esse concursus partium quæ continuantur; non verò ex omni parte.

XVII. Quoad hoc ergo vera est differentia inter superficiem, & lineam cum puncto: hinc verò infert hæc opinio aliud discrimen supra positum, quod ita declaratur. Nam quod superficies terminans sit actu in rebus, præter indicia superius à nobis allata, quibus etiam hæc opinio vtitur, illa ratio conuincere videtur, quod corpora omnia finita sunt actu, & intrinsecè terminata, non finiuntur autem nec terminantur nisi superficie aliqua, ita sibi propria, vt aliis communis non sit; à qua habet vnum corpus, vt alteri non sit continuum, & vt possit esse contiguum & aliud contingere, ac locare, & locari, & extrema quædam accidentia recipere, præsertim figuram, quam Aristoteles dixit in superficie recipi 3. Metaphysicorum cap. 5. tex. 17. Hæc autem ratio non habet locum in linea: quia cum illa continuata quadam extensione, & circuitione, aut reflexione in seipsa, finiri possit, non indiget extremo aliquo termino, quo finiatur, neq; vllus in ea potest excogitari termi-

terminus etiam mente, qui ita sit vltimus terminus A partium vnius lineæ, vt vltra illum per aliquam viam, seu positionem non protendatur eadem linea. Igitur linea non indiget tali termino quo finiatur, sed se ipsa tota finitur, sicut linea circularis se ipsa intrinsecè est finita: omnis enim linea quæ in quouis corpore consideratur, quamuis circularis nõ sit, vna tamen est continuatione intra se ipsam, in quo cum circulari conuenit, etiamsi differat in angulorum descriptione, & aliis figuris nostro modo concipiendi. Hac ergo ratione non indiget linea punctis actualibus, & eadẽ ratio locum habet in superficie, quæ etiam est vna & in se finita continuatione & circuitione in se ipsam, neque in vlla parte eius reperire est terminum, vltra quem non extẽdantur partes eiusdem superficiei: & ideo non est finita per terminationem puram, sed continuatã cum aliis partibus ad modum circuli: ob eandem ergo caulam nõ dantur in superficie lineæ in actu. Corpus autem quoad extensionem profunditatis, licet quoad internas partes non indigeat superficiebus actualibus, quia quoad eas eadem ratio facta de superficie, & linea, habet locum in corpore, nam integritate quadam vnum est, & partes inter se comparatæ non indigent termino quo finiantur, quia vnaquęque ad aliam finita est: nihilominus tamen totum corpus vt in se sit finitum, & disiunctum ab aliis quæ ipsum contingunt vel contingere possunt, necesse est vt actu habeat aliquam superficiem vltimam qua terminetur.

Refutatur quarta opinio.

XVIII. HAEc tamen sententia non videtur consequenter loqui, dum quod affirmat de superficie vltima, vniuersè negat de punctis & lineis. Nam si argumenta facta ab effectibus & indiciis, efficaciter probant dari actu superficiem vltimam, non minus probant alia similia quæ adduximus, dari actu in ipsamet superficie vltima lineas, & puncta. Nam si ex indiuisibili tactu planorum corporum, aut loci & locati, colliguntur sufficienter extremæ superficies terminantes, cur non ex indiuisibili contactu globi aut cylindri in plano colliguntur lineæ, & puncta actu existentia in extremis superficiebus? Respondent rationem esse, quia globus nõ tangit punctum quod sit verum ens reale, sed quod reducitur ad actum per designationem. Aliter etiam dicunt, globum tangere planum in puncto, nõ formaliter, sed eminenter existente in media magnitudine. Vel aliter etiam dicunt, globum & planum habere contactum negatiuum, non positiuum: quatenus enim non distant, dicuntur se tangere negatiuè, quia in nulla re positiua se tangunt. Sed hæc omnia in primis nullam differentiæ rationem assignant, nam simili modo dicam duo plana tãgere se non in superficie indiuisibili, quæ actu sit verum ens reale, sed quæ tantum sit in potentia, & reducatur ad actum per designationem: aut se tangere in superficiebus, quas non formaliter, sed virtualiter continent, aut negatiuè se tangere, & non positiuè.

XIX. Deinde absolutè responsio mihi non est intelligibilis: nam realis contactus in aliqua entitate fit, quę verè ac formaliter sit in rebus, nam ipse contactus realis est & propriè ac formaliter fit à parte rei: ergo fit in vera entitate, quæ formaliter in re sit: & tamen fit in re indiuisibili: ergo est in ipsa re formaliter talis entitas indiuisibilis. Nisi fortasse dicatur illa entitas ibi esse in potentia, & nõ formaliter, quia non est per se separata, sed vnita partibus: sic enim erit tantum differentia in vsu nominum: idem tamen erit de vltima superficie, quia etiam illa non est per se separata, sed vnita. Et partes ipsæ diuisibiles non sunt illo modo actualiter in toto, id est actu diuisæ, sed in potentia. Nec desunt qui ita loquantur, vt dicant, partes non esse actu in continuo, nisi per designationem. Sed frustra vtuntur illa singulari locutione, quia nec deseruit ad rem explicandam, neque in rigore est vera. Nam qui dicit partes actu esse in continuo, non dicit esse actu diuisas, nam oppositum includitur in propria ratione partis, sed dicit actu componere illud per suam entitatẽ partialem, quæ non est ficta, sed vera: vnde esse per designationem, si designatio vera est, non excludit esse in re ipsa, sed potiùs illud supponit, alioqui designatio caderet in aliquid imaginarium, vel fictum. Quod si hoc verum est de designatione, quæ fit per intellectum, multò magis de illa quæ fit per realem contactum. Igitur ratio sumpta ex contactu ita vrget in punctis vel lineis, sicut in superficiebus.

XX. Et potest amplius hoc modo declarari. Fingamus esse in globo rem aliquam, vel accidens, quod per contactum, adhæreat plano (quod licet naturaliter fortasse fieri non possit, bene tamen de potẽtia absoluta) et relinquat globus in plano vestigium sui contactus: tunc illud quod manet, quidquid sit, in aliqua reali entitate verè ac formaliter existente in plano manebit. Vnde sicut ex accidentibus quæ intelliguntur manere in sola superficie, sumitur argumentum actu dari superficiem terminantem, ita ex prædicto contactu sumi potest, vt probetur dari puncta, & lineas in superficie terminante. Et inde etiam magis improbatur illa responsio de contactu negatiuo, tum quia idem dici potest de quibuscunque corporibus, vt ostensum est; tum etiam quia si contactus non esset positiuus, globus æneus super vitrum cadens, illud non frangeret, nec loco moueret, quod per se ipse incredibile est. Ratio autem illa de intrinseco termino corporis finiti aliis authoribus non videtur efficax, quia putant sufficienter finiti in suis partibus per negationem vlterioris extẽsionis: si tamen illa ratio admittatur, vt est re vera probabilis, eandem fere vim habet in lineis, & punctis, nam etiam superficies ipsa finita est: & ideo habere debet terminum quo finiatur. Et potest hoc confirmari, nam si ignis, verbi gratia, serpens per stuppam, & continuè crescens, semper habet superficiem terminantem in quolibet instanti, in quo ad certum terminum aggeneratio peruenit: ergo illæ superficies manent omnes in ipso igne augmentato, & continuo. Patet consequentia, tum quia non est maius inconueniens, quod infinitę superficies fiant, & corrumpantur successiuè, quam quod permaneant vnitæ, & continuatæ in eodem igne: cum ipsæ sint entia permanentia, & ipsis non repugnet simul permanere, tum etiam, quia cum ignis vltra superficiem terminantem progreditur, nihil est à quo superficies præexistens corrumpatur, quia pars ignis quæ aggeneratur, illi non repugnat, sed illa potest terminari, & copulari.

Quinta opinio admittens indiuisibilia in externa superficie, & non in mediis corporibus.

XXI. QVapropter dicere aliquis posset, vel declarando priorem opinionem mediam, vel nouam excogitando, sicut datur actu vltima superficies terminans,

Universidad de Deusto
Biblioteca

minans, & non inter partes corporis, ita dari in illa superficie lineas, & puncta, etiamsi non dentur in mediis corporibus. Quæ lineæ, & puncta dicuntur terminãtia, nõ quidem quia nullas partes continuẽt, sed quia sint in vltimo corporis termino; & quia saltem ex ea parte, qua extensio corporis vltra non progreditur, illa non continuant, sed terminant.

Improbatur quinta opinio.

XXII. SEd illa sententia, etiam hoc modo explicata, nõ loquitur consequenter. Nam inprimis ex illa pullulant ferè omnes difficultates, quę sunt in communi sententia: quia si in extrema superficie sunt puncta, in illa sola erunt infinita, & infinities infinita, & similiter lineæ, vel certè erit vna linea habens infinitas partes determinatæ longitudinis, vt de gyratiua dici solet. Ex alia verò parte non satisfacit illa distinctio, quia licet non sint tam claræ experientiæ de indiuisibilibus interiùs existentibus in partibus corporis, tamen si semel ostenduntur in vltima superficie, à paritate rationis intelligimus esse in mediis corporibus: quia si sunt in vltima superficie, nõ est nisi vt terminent & continuent: sed in mediis corporibus inuenitur eadem continuitas: terminatio autem quamuis non sit simpliciter, & totalis, est tamen partialis, & per designationem non ficta, sed cui aliqua vera res subest. Vt brachium, etiamsi secundum interiores partes continuum sit manui, tamen re vera finitum est: ergo in sua partiali quantitate esse debet terminatum, non quidem puro termino, & sibi soli proprio, sed manui, cum qua continuatur, communi. Et hæc ratio probat etiam de superficiebus, quod si datur vltima terminans, dantur etiam intermediæ continuantes.

XXIII. Et declaratur ampliùs hæc ratio ex continuitate sumpta. Ponamus enim diuidi virgam, quæ erat cõtinua, ita vt nulla quantitas eius amittatur, & partes disiunctæ, maneant omnino simul & contiguæ, ita vt nulla omnino quantitas interponatur (quod saltem virtute diuina vel angelica fieri posse, non est dubium) tunc ergo inquiro cur hæ partes prius erãt continuæ, & nunc non sunt, non certè alia ratione, nisi quia terminum communem amiserunt, quem antea habebant: ille autem terminus non est nisi superficies in medio corpore existens. Dicent fortasse qui solum terminantẽ superficiem admittunt, illas partes iam non esse cõtinuas, non quia aliquid amiserunt, sed quia acquisierunt proprias superficies terminãtes. Sed inprimis facio idem argumentum in lineis & punctis: & sumo duo corpora perfectè sphærica inter se continua, vel duo corpora pyramidalia cõtinua in angulo: quia hæ suppositiones nihil repugnãtiæ implicant, vt per se notũ videtur. Disiũgantur ergo illi duo globi, vel duæ pyramides, & iã se tantùm cõtingant, & inquiro cur antea essent cõtinuæ, & nunc non. Consequenter respondendum erit, id factum esse, quia per disiũctionem acquisierunt duos terminos quos antea non habebant. Hi autẽ termini nihil sunt nisi puncta in globis, vel lineæ in pyramidibus. Et præterea de omnibus est cõmunis ratio, quia continuitas est realis vnitas: ergo non potest consistere in sola priuatione terminorũ: ergo in aliquo reali positiuo quo vniantur extrema.

XXIV. Sed dici potest, intercedere quidem realem modum vnionis, quo partes ipsæ inter se immediatè vniebantur, quemq; impediũt termini resultantes: hunc tamen modũ vnionis nõ esse superficiem vel lineam. Sicut materia & forma vniuntur per modũ vnionis, qui non est superficies, vel aliquid huiusmodi. Sed inprimis eodem modo dicam per diuisionem resultare modum terminationis, qui non sit superficies, sed quasi modus per se essendi; vel certè sicut de subsistentia, vel per se existentia aliqui dicunt in priuatione consistere, ita in præsenti faciliùs dici posset, res esse discontinuas per carentiam huius vnionis, sine alio termino positiuo.

XXV. Ac præterea in hac vnione per continuationem peculiaris ratio occurrit, ob quam non videntur partes, posse immediatè inter sese vniri, per solũ modum vnionis, nisi vniantur in aliquo termino indiuisibili: quia partes illæ diuisibiles sunt in infinitum: non vniuntur autem per se & immediatè in aliquo diuisibili: aliàs diminueretur quantitas, vel extensio, ratione solius continuationis, quia pars diuisibilis quasi penetraretur cum parte diuisibili, quia, vt suprà dicebamus agentes de materia, & forma, non possunt duæ res per sese & immediatè inter se vniri, nisi sint intimè præsentes & quasi penetratæ in eodem spatio. Hæc autem vnio quæ est per continuationem ita fit, vt partes quæ vniuntur, secundum omne id quod est diuisibile in ipsis, extra se maneant, & in diuersis partibus spatij: ergo oportet vt vniantur interuentu alicuius rei indiuisibilis, quę propter suam inextensionem tota possit intimè coniungi vtrique parti & ita illas vnire.

XXVI. Præterea fieri hîc solet ratio Physica, ex eo principio sumpta, quòd agentia naturalia agunt vniformiter difformiter per spatium extensum, & æquè dispositum aut repugnans, vt patet in sole illuminãte aërem, nam propinquiores sibi partes magis illuminat: hæc autem vniformis difformitas continua est in toto passo: ergo non potest aliqua pars intermedia signari, quæ tota sit æquè lucida: ergo sunt aliquæ superficies mediæ indiuisibiles, in quibus lumen in aliquo toto gradu recipitur. Sed negabunt hanc vltimam consequentiam, qui negant superficies intermedias, quia ad actionem vniformiter difformem, satis est vt quæcunque pars signata passi quo fuerit propinquior agenti, eò maius habeat lumen. Sed contra hoc obstant duo. Primũ quia si ponamus medium non esse continuũ, sed contiguũ, vt aërem & aquam, necessariò fatendum est in vltima superficie aëris, & in superficie aquę illi cõtigua, esse aliquem determinatum gradum luminis, quia in subiecto determinato, & in distantia intrinsecè determinata, non potest non esse determinatus effectus: ergo pari ratione etiamsi aër esset continuus in illamet distantia, quam possumus mente designare, esset idem determinatus gradus luminis: ergo esset ibi subiectum capax illius: quod non potest esse nisi superficies: alioqui actio non esset vniformiter difformis. Secundum est, quia dum Sol illuminat aërem, vel cęlum sibi propinquum, necesse est vt in superficie cõuexa cœli cõtigui soli determinatus gradus luminis recipiatur, quod vniformiter difformiter minuitur in toto illo cęlo vsq; ad superficiẽ concauam eiusdem cæli, & in ea vltima superficie concaua necessariò erit lumen in alio gradu minori determinato, propter eandem rationem suprà factã. Sit ergo prior gradꝰ luminis vt octo, posterior vt quatuor: iã sic cõcludit ratio: illud lumẽ cõtinua quadã & vniformi difformitate minuit ab octauo gradu vsq; ad quartũ; nõ potest autẽ continuè trãsire ab vno gradu ad aliũ extremũ, nisi per mediũ, alioqui non esset diminutio vniformiter difformis: ergo necesse est vt in aliquo subiecto intermedio sit lumẽ vt sex, & in quinque, &c. hoc autem esse non potest nisi in subiecto indiuisibili: quia alias actio non esset vniformiter difformis: ergo dantur in medio corpore esse superficies indiuisibiles, quia subiectum illius gradus non potest esse aliud, vt declaratum est.

XXVII. Ex continuitate præterea motus; & ex inceptione & desitione eius, sumuntur à Philosophis non leuia argumenta ad probandum dari indiuisibilia, non tantum in extremis, sed etiam in mediis corporibus. Sed hæc, quia fusius tractantur in libris Physicorum, omittenda nunc sunt: pendent enim ex multis principiis, quæ ibi traduntur: nonnulla verò attingemus inferius, tractando de successione & continuitate motus ac temporis, & de intensione qualitatum.

Opinio secunda admittens simpliciter hæc indiuisibilia, cæteris præfertur, & quæstio resoluitur.

XXVIII. INter prædictas ergo sententias illæ quidem quæ mediæ sunt, seu partim negant, partim affirmant, mihi sanè minus probabiles videntur: quia non possunt satis constanter & consequenter loqui, tum in assertionibus quas proponunt, tum in rationibus quibus eas confirmant. Atque hoc, vt opinor, conuincunt rationes & discursus facti. Aliæ verò duæ opiniones extremæ ambæ sunt difficultatibus plenæ: non videtur tamen dubium, quin posterior sententia Aristotelica sit, & grauiorum Philosophorum consensione recepta. Item est magis consentanea principiis, tam Geometriæ, quam Philosophiæ, & aptior ad reddendam rationem multorum effectuum, & ad loquendum in multis rebus Philosophicis. Contraria verò solum fundatur in quibusdam illationibus aliquarum rerum, quæ videntur aut difficiles creditu, aut inconuenientia continere: quibus probabili modo satisfieri potest. Ideoq; communem sententiam, quæ affirmat dari hæc indiuisibilia, tum terminantia, tum continuantia in quantitate præferendam censemus. Quam nõ oportet nouis rationibus confirmare, nam quæ adductæ sunt, nobis sufficere videntur.

XXIX. Indiuisibilia an dicenda esse in actu in continuo. At verò, vt hoc magis declaretur, interrogari potest, cum dicimus hæc indiuisibilia esse in continuo an sit intelligendum esse in actu, vel esse in potentia. Aristoteles enim, Diuus Thomas, & alij, cum dicunt hæc indiuisibilia esse in continuo, sæpe declarant esse in potentia, nos autem videmur docere esse in actu. Potest in his ipsis vocibus magna esse æquiuocatio, & ideò eas explicare oportet. Duobus enim modis intelligi potest illud *in potentia*, vt iam sæpe in superioribus tetigi: vno modo vt includit negationem actualis existentiæ, alio modo vt dicit negationem actualis diuisionis. Priori modo intelligunt Aristotelem, qui negant simpliciter hæc indiuisibilia actu dari, sed inquirendum restat ab his an hæc potentia possit aliquo modo ad realem actum reduci: nam si non potest, quomodo verum est esse in continuo indiuisibilia, etiam in potentia? Si verò potest, quando, aut quomodo illa potentia reducetur in actum? Respondebunt, vt opinor, illam potentiam non posse esse realem, quia ipsamet indiuisibilia censent non esse entia realia, sed meras priuationes: quia verò à nobis concipiuntur per modum entium positiuorum, ideò ipsum etiam continuum concipi vt existens in potentia ad indiuisibilia, quæ in infinitum ex eo resultare possunt. Sed si apertè loquendum est, hoc nihil est aliud quam dicere hæc indiuisibilia esse entia rationis, & in continuo esse aliquod fundamentum vt concipi, aut fingi possint. Quod esse alienum à mente Philosophorum sic loquentium; satis per se est euidens.

XXX. Qui ergo admittunt saltem indiuisibilia terminantia esse actu in continuo, declarant in medio corpore esse hæc indiuisibilia in potentia, quia quacunque ex parte diuidatur continuum, resultabunt in actu. Et quia hoc infinities fieri potest, ideò etiam illa dicuntur esse infinita in potentia. Sed, quod attinet ad puncta, & lineas, non potest hoc verificari, quia quantumuis continuum diuidatur, nunquam resultabunt lineæ aut puncta ita terminantia, vt nõ sint continuantia, quod suprà probatum est: ergo si nullæ sunt lineæ aut puncta in actu, quæ sint continuantia, nunquam ex diuisione continui resultabunt lineæ, aut puncta in actu: ergo nec sunt in potẽtia. Quapropter qui superficiem vltimam admittunt in actu, respondent, de illa optimè & absolutè verificari dicto modo, esse in medio corpore infinitas superficies in potentia. De linea autem & puncto aiũt Physicè solum verificari designatione: Mathematicè, aut designatione, aut figuræ conformatione: logicè autem & per potentiam Dei verificari etiam secundum realem existentiam.

XXXI. Explicantur singula, nam Physicè loquendo ratio facta conuincit non posse puncta aut lineas reduci ad actum existentiæ per vllam diuisionem aut actionem Physicam. Designatione autem dicuntur reduci ad actum, quia mens concipit superficies diuisas vt terminatas propriis terminis. Veruntamen ex ipsa expositione constat hanc reductionem ad actum non esse verã, sed imaginariam. Interrogo .n. an illa designatione mens verè cõcipiat illũ terminũ vt aliquid reale positiuũ: & ita necesse est vt sit in re: vel concipit tantum priuationem per modum positiui, & hoc est concipere vel fingere ens rationis. Atq; ita deuoluimur in id quod antea inferebamus, hoc esse in potentia nihil aliud esse quam quod in magnitudine sit fundamentum ad hæc entia rationis fingenda. Et similiter illa reductio in actum per designationem, non est aliud quam actu concipere ens rationis, sumpto ex re aliquo fundamẽto. Quod non solum ex diuisione continui, sed etiam ex ipsa vnione partium continui sumi potest.

XXXII. Nec verò Mathematica reductio vt ab his authoribus declaratur, alterius rationis est à prædicta. Dicunt enim Mathematicos in linea recta, aut superficie plana mente aut radio designare puncta, non quę sint, sed ac si essent, vt illo veluti signo declarent continuitatem aut terminationẽ continui. Et hunc modum appellant per designationem; qui non est diuersus à præcedenti, vt per se constat. Per conformationem autem figurę dicuntur hoc facere, quando ex vna linea vel superficie recta, efficiunt triangularem aut quadrangularem: tunc enim in angulis aiunt resultare indiuisibilia terminantia vel copulantia lineas & superficies: resultare (inquam) non in re, sed mentis designatione: nam in re non est nisi priuatio vlterioris tendentiæ, vel priuatio diuisionis. Quo fit, vt etiam hæc reductio in actum, solum fit quantum ad actualem fictionem cuiusdam entis rationis. Et ad summum est differentia, quia in illis figuris videtur esse maius fundamentum ad fingenda illa indiuisibilia terminantia quam in figuris planis & rectis.

XXXIII. Secundum potentiam autem logicam dicuntur lineæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

lineæ & puncta esse in potentia, quia si Deus (quod facere potest) separatã superficiem conseruaret, tunc verè essent in illa superficie lineæ in potentia, quia si talis superficies diuideretur, re ipsa resultarent lineæ actu existentes, & terminantes, quia tunc superficies diuisa ex ea parte qua diuideretur, non continuaretur cũ alia, & ideò necessario esset ibi linea terminans, & non continuans, quæ esset linea in actu: & idem proportionaliter dicendum est de punctis in linea separata. Sed inprimis hęc declaratio tã est aliena à mente Aristotelis, quam fuit extra fidem, vel etiam cogitationem eius, quod possit dari linea vel superficies separata. Deinde hæc sententia duo coniungit, quæ simul sumpta mihi videntur incredibilia. Vnum est, quod linea in actu secundum se est verum ens reale in esse essentiæ, veraq; quantitatis species, quia si talis non esset non posset esse separata, etiam per potentiam Dei absolutam: nam Deus non potest facere vt aliquid existat, quod secundum se est extra latitudinem realem. Aliud est, quod nihilominùs vera linea non potest esse in rebus naturali modo, sed miraculoso, & nunquam hactenus facto, & de quo multi dubitant an sit possibilis, nimirum vt sit per se separata, aut in superficie separata à corpore quantitatiuo. Nam si linea est ens reale possibile, etiã est ens naturale suo modo: ergo est naturaliter possibile, vel proprius loquendo, est accidens secundum naturam alicuius substantiæ, non est enim accidens ordinis diuini & supernaturalis: ergo in aliqua substantia potest esse modo naturali: ergo vel simpliciter impossibilis est, vel non tantum in illa abstractione esse potest. Tandem etiam admisso illo casu, sine sufficiente fundamento dicitur, quod per diuisionẽ superficiei separatæ resultarent lineæ terminantes: quia sicut ipsi dicunt illas partes antea fuisse continuas seipsis, ita dicere possent, & deberẽt, post diuisionem etiam seipsis esse terminatas, vel per negationem vnionis, aut vlterioris extẽsionis. Maximè, quia de punctis ipsimet dubitant an essent entia positiua etiam in linea separata, recta & finita. Atque ita intelligunt, lineam illam terminatam sine re positiuè terminante: cur ergo non ita intelligunt superficiem? quod si superficiem, cur non etiam corpus? Sed iam reuertimur ad argumenta superius facta.

Quomodo intelligendum sit, indiuisibilia esse in continuo in potentia.

XXXIV. CVm ergo hęc indiuisibilia dicuntur esse in continuo in potentia, non opinor esse intelligendam illam dictionem, *in potentia*, vt excludit realem existentiam, sed vt excludit realem diuisionem. Priorem partem probant rationes factæ, & posterior sequitur ex priori. Quo fit, vt si *esse in actu* sumatur prout opponitur esse in potẽtia priori modo, sic puncta sint actu in continuo, etiamsi sint in potentia in alio sensu. Et hanc esse mentem Aristotelis patet ex locis suprà adductis, in quibus æquè de his omnibus mathematicis entibus docet, reipsa esse in corporibus physicis, etiamsi mente abstrahantur, & in Physicis hac ratione ait, indiuisibile non posse per se moueri; per accidens autem posse: nimirum ad motum continui in quo verè existit. Vnde etiam ait, punctũ habere positionem in continuo. Deniq; eodem modo de his loquitur sicut de partibus continui, quas dicit esse in potentia in ipso. Sic etiam Diuus Thom. in dicto Opusculo, priùs sic ait; *In linea sunt plures puncti, & realiter ab inuicem diuisi*, id est distincti, *vt duo eius termini, & similiter in eius continuatione.* Et tamen inferius ait, in linea esse duo puncta in actu, & infinita in potentia, quod alio modo est intelligendum. Nã puncta terminantia vt sic, solùm sunt duo respectu vnius lineæ (vocantur autem terminantia puncta, quæ sunt in extremis superficiebus respectu lineę rectæ, quæ intelligitur esse in profunditate corporis) tamen puncta terminatiua dicuntur esse infinita in potentia, etiam in ordine ad realem existentiam, quia illa quæ sunt actu continuantia lineam nunquam fiunt terminantia, sed per diuisionem cõtinui tollitur punctum continuans, & resultant duo terminantia. Et quia illa resultantia potest in infinitũ fieri iuxta diuisionem continui, ideò dicuntur puncta terminatiua esse infinita in potentia reali, & physica suo modo, quia illa resultantia per aliquam potentiam physicam semper fit, sicut etiam cõtinuum per aliquam potentiã physicam diuisibile est in semper diuisibilia. Ex his ergo omnibus satis videtur declarata & confirmata communis sententia, nimirum, puncta, lineas, & superficies esse veras entitates reales in magnitudinibus, vel in corporibus, existentes, non tantum in externis superficiebus, seu terminis, sed etiam internè inter omnes partes ipsius magnitudinis, & inter omnes dimensiones eius.

Punctum, lineam, & superficiem, & inter se, & à corpore realiter distingui.

XXXV. EX quo tandem concluditur, hæc omnia non solum esse in rebus, sed etiã esse aliquo modo realiter inter sese distincta. Ad hoc declarandum & probandum suppono, quamuis hæc indiuisibilia sint in magnitudine, ipsam tamen magnitudinem non cõponi ex solis illis, quod latè probat Philosophus 6. Physicorum. Et satis demõstrat illa ratio, quod cùm indiuisibilia quatenus talia sunt, si sint immediata, se tangant secundum se tota, & omnino sint in eodem spatio indiuisibili, ex solis illis nõ excresceret magnitudinis extensio. Dixi autem nõ componi ex illis solis quia suppositа sententia quam sequimur, non est negandum, quin hæc indiuisibilia intrinsecè ingrediantur constitutionem quantitatis continuæ, nam integra entitas eius nec ex solis partibus, nec ex solis indiuisibilibus cõsurgit, sed ex omnibus simul. Cùm enim duo sint de ratione eius, scilicet & quod sit extensa, & quod sit continua, illud habet ex suis partibus: hoc ex indiuisibilibus. Et ideò si punctum, verbi gratia, comparetur ad lineam continuam terminatã, ac finitam, in illa concluditur: & idem est proportionaliter de reliquis, quãuis si præcisè conferatur punctum continuans, aut terminans cum partibus quas continuat, vel terminat, aut vnum punctum cum alio, sic neutrum alterum includit. Propter hanc ergo causam dixi in assertione, hæc distingui realiter aliquo modo: nam si considerentur vt componens & compositum, sic distinguuntur tanquam includens & inclusum, aut ad modum partis & totius: si verò comparẽtur præcisè, sic realiter condistinguuntur vt duæ partes, vel duo componentia: nam licet puncta non sint partes, sunt tamen aliquo modo componentia, vt dictum est.

XXXVI. Sic ergo declarata conclusio videtur mihi euidens suppositа sententia quam sequimur. Nam vna pars lineæ distinguitur realiter à reliquis partibus lineæ, vt signãdo versus finem lineę paruam aliquam partem, illa realiter distincta est à reliqua magnitudine totius lineæ: ergo multò magis punctum vltimum ac terminans, suppositо quòd in re ipsa detur, erit distinctum realiter à tota reliqua entitate lineæ. Et eadem ratione, punctum continuans partes, erit realiter distinctum ab illis; tum quia ad singulas partes se habet vt terminans, tum etiam quia nõ potest esse idem realiter cum vtraq; parte simul, cùm ipsæ partes inter se realiter distinguantur. Neque etiam potest esse idem cum vna tantùm earum, cùm non sit maior ratio de vna quàm de alia.

XXXVII. Et confirmatur primò, nam duo corpora, v. g. locans & locatum, in aliqua re se tangunt, & in aliqua non se tangunt: & in vna habent æqualitatem realem, in aliis non habent: ergo res illæ in quibus se tãgunt, & æqualitatem habent, distinguũtur realiter ab aliis in quibus non se tangunt, neq; habent æqualitatem: quando quidem illa duo in quibus se tangunt, sunt quasi penetratiuè & omnino simul: reliquum verò quantitatis, quod est in vno corpore, est omnino impenetrabile cũ eo quod est in altero. Est ergo res distincta vltima superficies à reliquo corpore, & eadẽ proportionalis ratio est de quolibet alio indiuisibili respectu quantitatis quam terminat.

XXXVIII. Et confirmatur secundò, nam hic non potest satis intelligi, quòd punctum aut quodlibet indiuisibile terminans, sit tantùm modus ex natura rei distinctus, & realiter identificatus quantitati quam terminat. Nam ille terminus secundum eum modũ entitatis quem habet, indiuisibile quid est, vt supponitur: ergo non potest identificari realiter rei diuisibili. Patet consequentia, tum ex improportione; tum etiam quia interrogo cuinam parti diuisibili identificetur: nulla enim põtest determinatè signari, quia non est maior ratio de vna, quàm de alia: vnde pari ratione identificabitur toti quãtitati: est autem inintelligibile vt modus indiuisibilis terminans lineam in vna extremitate eius, sit idem in re cum tota linea. Quomodo enim potest esse idem cũ tota nisi sit coextensus toti, aut si ita est ille modus in tota linea, quo modo magis terminet eam in vna parte quàm in alia. Quæ ratio probat indiuisibile punctum non posse identificari cum quacunq; parte diuisibili lineę, siue determinatè, siue indeterminatè sumatur.

XXXIX. Denique ex his etiam facilè concluditur, indiuisibilia ipsa, vt puncta, v. g. inter se comparata, realiter esse distincta, nam ita condistinguuntur, vt vnũ nullo modo componat aliud. Item in re etiam loco distant, vt patet de duobus punctis extremis terminantibus lineam, & idem est de quibuslibet punctis eiusdem lineę, quia inter quælibet duo puncta mediat linea. Eędemq; rationes ad lineas & superficies cum proportione applicari possunt.

Responsio ad argumenta contra indiuisibilia terminantia.

XL. REspondendum superest ad argumenta in principio facta. Ad primum respondetur dari hæc indiuisibilia in magnitudine, tum propter terminationem, tum etiam propter continuationem. Et ad argumenta contra priorem partẽ concedimus, punctum, aut lineam nunquam reperiri naturaliter purè terminantem: quod non inde prouenit, quòd ad terminandã intrinsecè quantitatem non sit necessarius terminus positiuus, sed ex eo, quòd nõ reperiãtur in rebus lineæ & superficies separatæ à corporibus: in eodem autem corpore nulla est pars lineæ, aut superficiei, quæ non sit coniuncta aliis partibus ex vtroque extremo, inter superficies autem datur aliqua purè terminans, vt suprà dictum est. Et ad replicam, quòd ablato huiusmodi termino quantitas maneret ita finita, & limitata sicut antea. Respondetur, si hæc separatio fiat tantum præcisione mentis, sic manet quidem in intellectu linea finita negatiuè, non tamen sic intelligitur positiuè terminata, prout in re esse necesse est. Si autem separatio in re ipsa fieri supponatur, sic negamus posse fieri huiusmodi separationem: quia non potest in re esse quantitas finita negatiuè, id est non vltra tendens, quin sit etiam positiuè terminata, & suis terminis clausa.

Secus de superficie.

XLI. Sed instabit aliquis, si illa superficies extrema est res realiter distincta, saltem de potentia absoluta poterit Deus illam separare, & reliquam magnitudinem totam sine illa seruare: dictum est enim suprà, res realiter distinctas posse ab inuicem separari, & separatas seruari. Respondent multi negando sequelam, quia non est illa regula ita generalis & certa, quin aliquando possit intercedere repugnantia, vt est in præsenti, quòd quantitas maneat finita in re, & non terminata. Vel etiam dici potest, ex distinctione optimè sequi posse Deum ab inuicem separare vnum ab alio, & conseruare etiam vnum sine alio, non tamen in statu includente repugnantiam. Atque ita poterit Deus separare superficiem extremam à corpore, & illam separatam conseruare ablata vnione ad corpus, & dando illi alium modum existendi. Et è conuerso poterit conseruare corpus sine tali superficie, quia distinguitur ab illa; non tamen poterit illud conseruare omnino interminatum, aut sine vlla alia superficie, quia hoc aliunde inuoluit repugnantiam. Addo verò vltimò, hanc repugnantiam non videri tam claram, quin probabiliter dici possit, conseruari posse à Deo lineam sine puncto terminante, & superficiem sine linea, & corpus sine superficie: in eo verò casu quantitatem illam esse finitam per negationem vlterioris extensionis, non tamen per intrinsecam & positiuam terminationem, quam secundum connaturalem modum essendi requirit. Sicut qui existimant posse Deum conseruare naturam creatam sine subsistentia propria vel aliena, dicunt nihilominus ad connaturalem modum existendi postulare huiusmodi naturam positiuum terminum subsistẽtiæ. Hæc autem naturalis necessitas potest in præsenti declarari à posteriori, quia corpus carens intrinseco termino, non esset aptum ad physicum contactum cum aliis corporibus, neque ad figuram, & alia similia accidentia. Vnde neq; esset in se perfectè integrum & consummatum secundum suam extensionem. Rectè ergo intelligi potest talem terminum esse ex natura rei necessarium, etiamsi per potentiam absolutam separari possit. Quin etiam probabile est interdum posse naturaliter impediri, vt posteà videbimus.

Linea, punctum, & superficies posse inter se & à corpore separari.

Respondetur argumentis contra indiuisibilia continuantia.

XLII. ADaliam partem argumentorum dicimus etiã esse necessaria hæc indiuisibilia propter continuationem partium quantitatis. Ad primam verò impugnationem iam responsum est, hæc indiuisibilia etiam propter terminationem requiri. Et ideò ex hoc capite non excluditur, quin etiã propter cõ-

Primo.

Puncta nulla, aut linea, dantur purè terminantia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tinuationem requirantur, licet continuando partes, eas terminent in suis partialibus quantitatibus. Quin potiùs hoc confirmat rationem necessitatis.

Secundo. Ad secundam, iam etiam ostensum est, diuisibiles & extensas partes non posse inter se immediatè vniri secundum extensionem, quia non possunt secundũ aliquam diuisibilem partem, siue determinatam, siue indeterminatam simul esse in eodem spatio, secus verò est de termino indiuisibili: nam illi possunt per se immediatè copulari, & ita mediante illo possunt inter se copulari & vniri. An verò præter entitatem puncti & partium lineæ, necessarius sit modus vnionis inter ipsa, dicam inferiùs.

XLIII. Tertio. Ad tertiam impugnationem concedendum est esse in continuo & in qualibet parte eius infinitam multitudinem punctorum: neque illud esse inconueniens, quia tota illa infinitudo punctorum, est tãtùm secundum quid, cùm tota illa finitam lineam componat simul cum partibus lineæ. Quare non sequitur posse dari infinitam multitudinem entium actu distinctorum, vel quantitatiuam, vel transcendentalem, quia illa esset infinitas in actu & simpliciter, neque vllis terminis clauderetur, sicut re vera clauditur infinitas punctorum: nam inter duo puncta, vnius lineæ infinita alia sunt puncta. Neque inter res actu discretas intelligi potest, quod signata qualibet, non possit alia assignari illi immediata, vel ordine situs, si sint corpora, vel ordine perfectionis, si sint spiritus. At verò in hac multitudine punctorum, signato quolibet, nullum potest ei immediatũ signari in eodem continuo. Et cùm in linea possit designari primum, non tamẽ secundum: & cùm detur vltimum, non tamen penultimum: quæ omnia demonstrant esse hanc infinitatem longè diuersæ rationis ab infinitate quãtitatis discretæ: indicant etiam illam esse infinitatem imperfectam, secundum quid, ac potentialem: & ideò inde non sumi sufficiens argumentum ad ostendendum infinitam multitudinem esse possibilem, etiam per potentiam Dei absolutam. De qua re alibi tractandum est.

XLIV. Quarto. Ad quartam de separatione omnium pũctorum ab omnibus partibus lineæ. Dupliciter intelligi potest fieri huiusmodi separatio. Primò conseruando vtrumq; extremorũ: secundò destruendo vnum, & conseruando aliud: nam si vtrũq; simul è rerum natura tolleretur, non esset separatio, sed absoluta destructio, quæ nihil ad vim argumenti conferret. De priori igitur modo existimari potest, ex parte neutrius extremi id repugnare: nam de partibus cõtinui dici potest non mansuras tunc omnes actu diuisas, quia licet naturaliter vniantur suis cõtinuatiuis, tamen Deus posset illas alio supernaturali modo vnire; sicut Soto & alij admittentes partes substantiæ formaliter vniri per quantitatẽ, dicunt posse Deum eas cõseruare vnitas sine quãtitate, alio præternaturali modo illas vniendo. Vel sicut paulò antea dicebamus, posse Deũ cõseruare quantitatẽ sine superficie terminãte, etiãsi naturaliter per illã terminetur.

An omnia puncta possint à linea separari.

XLV. Sed nihilominus quoad hanc partem existimo esse impossibilem huiusmodi separationem, ita vt Deus conseruet lineam sine indiuisibilibus continuantibus, quia non potest conseruari linea sine extensione quantitatiua, cùm hæc sit de ratione eius: non potest autem (vt argumenta superius facta probant) illa extensio cõsistere cum immediata vnione partium quantitatiuarum inter se: & ideò necesse est vt fiat in aliquo indiuisibili continuante partes: quod propterea respectu vtriusque partis est veluti A causa formalis vnionis earum: respectu verò singularum partium, se habet tanquam alterum extremũ in quo fit vnio. Sicut ergo non potest Deus conseruare effectum formalem sine causa formali, neque vnionem sine extremis vnionis, ita non potest conseruare partes quantitatis vnitas sine indiuisibilibus vnientibus. Neq; etiam possunt conseruari illæ partes sine vlla vnione, quia inuoluitur repugnantia, cùm de ratione talium partium sit vt habeant aliquã diuisibilitatem seu extensionem dimensiuam, quæ sine cõtinuatione esse nequit. An verò cogitari possit aut fingi, Deum conseruare lineæ partes vnitas aliis indiuisibilibus quæ non sint puncta, sed entia alterius rationis, aliis disputandum relinquo: est enim inutilis fictio, & mihi videtur impossibilis: quia neq; illa indiuisibilia haberent alium entitatis modum, neque alium formalem effectum: neq; linea est capax alterius continuationis, quam huius, quę illi est connaturalis & quasi essentialis.

XLVI. De altero verò modo separationis, minor videtur repugnantia ex parte alterius extremi, nam cùm puncta nullam habeant extensionem, nullũ videtur B incommodũ quòd maneant actu diuisa omnia destructis omnibus partibus lineæ. Sed nihilominus in hoc loqui possumus de singulis punctis, aut de tota collectione punctorum. De singulis, & de quaslibet multitudine finita eorum, fere omnes qui censent hæc indiuisibilia habere propriã entitatem, cõcedunt posse hoc modo indiuisibilia separata cõseruari, tam superficiẽ sine corpore, quam lineã sine superficie, & consequenter etiam punctũ sine linea; & est verisimilius, quia nulla sese offert aperta repugnantia. Iuxta quam sententiã consequenter dicendum est, punctũ non vniri lineæ nisi intercedente aliquo modo vnionis ex natura rei distincto à pũcto, nam si potest entitas puncti manere in rerum natura, & non vnita: ergo esse vnitã aliquid addit entitati puncti, in re ipsa separabile ab illa: ergo addit modũ vnionis, nam per illum dicitur formaliter vnita: hic autem modus, consequenter loquendo probabilius ponetur in se indiuisibilis extensiuè, & identificatus realiter soli puncto: terminatus autem ad partes lineę vt ad extrema vnionis: in ipsis autem partibus non oportet fingere alios modos vnionis, quia nec C sunt necessarij, nec facilè intelligi possunt identificati cum partibus diuisibilibus. Posset autem aliquis non omnino improbabiliter dicere punctum esse tam diminutã entitatem, vt ad suam realem existẽtiam essentialiter requirat coniunctionem cum linea, ideòque non vniri illi per alium modũ vnionis à se distinctum ex natura rei, sed se ipso. Vnde consequenter sit, vt punctum nullo modo possit cõseruari separatum à linea: idemque dicendum erit de linea respectu superficiei, & de superficie respectu corporis. Sed licet hoc quod dixi sit probabile, tamẽ supponendo has esse veras realitates, magis consequens, ac verisimilior est prior dicendi modus.

XLVII. At verò loquendo de tota collectione punctorũ existentium in linea, maior est difficultas. Ex dictis enim videtur sequi etiam in hoc non esse repugnãtiam, nam si potest conseruari punctum separatum, & sicut conseruatur vnum, ita possunt plura & plura in infinitum conseruari, cur non poterit tota collectio punctorum existentium in linea, conseruari? Nihilominùs probabilius est id fieri non posse. Et ratio reddi potest ex communi opinione, quòd repugnat dari infinitam multitudinem in actu: & ex inconuenientibus & absurdis quæ inferri solent ex illa

ex illa positione, quæ nunc omitto. Ratio ergo quæ A mihi maximè probabilis videtur in præsenti, est quia non possunt puncta separari à linea, nisi destruendo partes lineæ: non possunt autem partes lineæ destrui, quin destruantur etiam puncta, quibus intrinsecè constat: nam licet vt dixi, linea, aut pars lineæ non constet ex solis punctis, tamen ita intrinsecè illa includit, vt impossibile sit concipere partem lineæ in qua non includãtur puncta. Impossibile ergo est destrui partes lineæ non destructis punctis: sicut è conuerso impossibile est manere partem lineæ non manentibus punctis. Hac ergo ratione impossibile est destructis partibus lineæ cõseruari separatam totam punctorum collectionem.

XLVIII. Quinto. Ad quintum de linea infinitè extensa existente in continuo finito respondetur, ratione ibi facta rectè probari in vno continuo non esse multitudinem linearum (idemq; est proportionaliter de superficiebus) quia omnes lineæ quæ per modum plurium in eo continuo à nobis considerãtur, sunt partes vnius lineæ quæ infinitis modis circuit & gyrat ipsum cõtinuum: nam omnes inter se continuantur aliquibus punctis. Et ideò vt suprà dicebam, non potest repe- B riri in tota illa linea punctum aliquod ità terminans ipsam, vt non etiam continuet. Et hinc ad aliam difficultatem respondemus, concedendo esse in illa linea infinitas partes æquales, & actu vnitas in aliquo vel aliquibus punctis, vt argumentum conuincit, nihilominus tamen nõ componunt vnam lineam actu infinitam simpliciter, quia tali modo inter se vniuntur, vt intra finitam magnitudinem, & intra definitos terminos claudantur, & quodam confuso modo inter se vniantur ad circumscribendam & componendam finitam magnitudinem. Et hac ratione non est incõueniens, dari infinitam lineam clausam punctis extremis, quia illa infinitas non est simpliciter, sed secundum quid: & illa puncta non sunt simpliciter terminantia, sed continuantia, ad eum modum quo se habent puncta omnia in linea circulari.

An indiuisibilia in continuo existẽtia sint indiuisibilia actu.

XLIX. Quod si instes, quia sequitur tot partes æquales habere illam lineam in columna pedali, quot in bipedali, quia tot circulos æquales habet in partibus proportionalibus pedalis longitudinis sicut bipedalis: tot enim partes proportionales habet colũna pedalis quot bipedalis, quę omnes sunt inter se æquales quoad crassitiem. Ad hoc multi respondent conce- C dendo sequelam, quia in infinitis non putant posse dari vnum maius vel minus alio: nam hæ sunt proprietates quantitatis finitæ, vt latè Gregor. in 1. dist. 44. quæst. 4. & Scotus in 2. dist. 1. quæst. 3. & alij. Et ea ratione aiunt, tot esse puncta in circulo minori, sicut in maiori, nam si vnus sit in alio inclusus, omnes lineæ quę duci possunt à centro, secant vnumquemq; circulum in aliquo puncto: & tamen sunt illæ lineæ infinitæ simpliciter. Sed licet verum sit, vnum ex his infinitis nõ posse esse maius alio in certa aliqua proportione, tamen absolutè capere non possum, quin plura sint in toto, quàm in partibus sigillatim & diuisim sumptis: quia totum continet quidquid est in aliqua parte, & aliquid amplius. Quapropter eo modo, quo vnum infinitum esse potest pars alterius, nõ est cur repugnet plura puncta esse in toto, quàm in parte, vel plures partes lineæ in columna bipedali, quàm in pedali. Sed de his satis.

De subiectõ puncti & aliorum indiuisibilium.

L. IN sexto argumento petitur in quo subiecto sint hæc indiuisibilia. Et communis respõsio esse solet, punctum esse proximè in partibus lineæ quas continuat, & lineam in partibus superficiei: superficiem verò in partibus corporis quantitatiui: corpus autem ipsum esse immediatè in substantia. Atque hinc fit, vt hæc indiuisibilia in nullo sint adæquato subiecto, neque substantiæ immediatè inhæreant, sed solum corpus de prædicamento quantitatis. Hæc tamen responsio iuxta sententiam à nobis suprà tractatam de formali effectu quantitatis magnam habet difficultatem, nam partes substantiæ sunt inter se tam verè ac realiter vnitæ sicut partes corporis quantitatis: non vniuntur autem immediatè per quantitatem, vt suprà probaui; ergo vniuntur per aliquid substantiale, quod proportionaliter respondet superficiei, qua vniuntur partes quantitatis: ergo illud erit aliquid indiuisibile, quod possit esse proportionatum subiectum superficiei quantitatiuæ. LI

Hoc declaratur optimè, posito eo casu, quo Deus conseruaret substantiam corpoream sine quantitate præsentem eidem spatio in quo antè erat sub quantitate: nam tunc partes illius substantię manerẽt substantialiter vnitæ: ergo inter eas esset indiuisibilis terminus substantialis quo vnirentur; ergo eundem nunc habent sub quantitate. Nec dici potest quod illæ partes substantiæ proximè inter se vniantur absque indiuisibili termino, quia eadem est quoad hoc ratio de illis, quæ de partibus corporis quantitatiui, quia etiam partes substantię sunt entitatiuè diuisibiles, & non vniuntur proximè & immediatè in aliqua entitate diuisibili.

Præterea, corpus substantiale quod subest corpori quantitatis, tam est vnitum, & quasi continuum in sua entitate, sicut corpus quantitatis in sua. Et corpus quantitatis est quasi intimè penetrans corpus substantiale, & continuè illud coextendit sibi: ergo vbicunque est aliquid corporis quantitatiui correspondet proportionaliter aliquid corporis substantialis: ergo partibus vniꝰ corporis correspondẽt partes alterius, & terminis cõtinuatiuis vnius correspõdent termini continuatiui alterius: nec potest aliter intelligi continuata eorum extensio. Sicut superficies corporis continentis & contenti non possent intelligi continuè, & adæquatè coextensæ, nisi partes vnius corresponderent partibus alterius & cõtinuatiuæ ac termini vnius continuatiuis & terminis alterius. Et similiter si duo corpora quanta sese loco penetrarent adęquatè & cõtinuè, necessaria esset similis proportio, quia sine illa intelligi non potest continuata coextensio. Et ob eandem rationem, quia albedo, v.g. est continuè extensa in superficie, necesse est vt in qualibet parte superficiei correspõdeat pars albedinis illi inhærens, & quod in lineis continuantibus partes superficiei intelligatur aliquid albedinis extensum secundum longitudinem, & non secundum latitudinem, quo vniantur partes ipsius albedinis. Neq; enim possunt immediatè vniri per lineam de specie quantitatis, cùm sit diuersi ordinis, neq; alio modo potest concipi continuata extensio albedinis per totam superficiem. Et proportionabiliter cũ calor vel lumen continuè extenditur per corpus secundum profunditatem eius, necesse est, quòd sicut in partibꝰ corporis sunt partes luminis & caloris, ita in continuatiuis corporis sint propria continuatiua luminis vel caloris ad sua propria genera, vel species pertinẽtia, quia nec possunt illę qualitates in suis entitatibus integrari formaliter per entitatem alterius prædicamenti, neq; etiam possent continuè extendi LII

Universidad de Deusto
Biblioteca

per profunditatem quantitatis, nisi haberent in se intrinsecam integritatem & continuitatem. Quod etiam satis manifestat successiua continuitas mutationis, qua huiusmodi qualitas per corpus extenditur; nam in hoc instanti calor extenditur vsque ad hunc solum terminum, quem immediatè ante hoc non attingebat: & immediatè post hoc vltra progredietur, & ita procedit cõtinuè extensio. Ergo necesse est vt sicut partibus quantitatis correspondẽt partes qualitatis, ita indiuisibilibus quantitatis correspondeant indiuisibilia qualitatis.

LIII. Atque hæc ratio eadem proportione vrget in forma substantiali, nam etiam substantialis aggeneratio continuè fit, vt forma ignis, verbi gratia, cõtinuè extenditur seu crescit in materia stuppæ, aut palæ, vt nunc suppono. Ac deniq; in rationali anima in hunc modum declararur, nam illa est præsens toti corpori humano: est ergo tota non solùm in toto corpore & in singulis partibus eius, sed etiam in omnibus terminis, seu continuatiuis eius: aliàs non esset eius præsentia continua, & sine interruptione in toto corpore: non est autem præsens nisi vbi informat: ergo sub tota quantitate, & sub omnibus indiuisibilibus eius proportionaliter respondet aliquid materiæ, quod potest anima informari.

LIV. Sic igitur ad sextum argumentum dicendum est, totam quantitatem habere subiectum sibi proportionatum: nam in corpore substantiali est integralis compositio ex partibus & terminis substantialibus inter se proportionatis, & hoc corpus induitur (vt ita dicam) corpore quantitatiuo, ita vt partes eius afficiantur partibus quantitatis, & termini eius terminis quantitatis: atque ita redditur extensum & impenetrabile naturaliter in ordine ad spatium. Idemque proportionaliter est in omni qualitate, imò etiam in omni re corporea quæ per additionem ad quantitatem, vel alio modo, quanta efficitur, nã in omni huiusmodi re dantur indiuisibilia proportionata entitati eius, & correspondentia indiuisibilibus quantitatis, vt in quibusdã qualitatibus suprà exemplicausa declaratum est, & paulò inferius tractando de cõtinuitate motus & temporis magis explicabitur.

Prior difficultas circa dicta de indiuisibilibus substantialibus.

LV. Diuiso corpore substantiali an pereant indiuisibilia substantiæ.

SVpersunt verò duæ obiectiones. Prior est, quod non possint esse in materia indiuisibilia substantiæ, alioqui sæpe amitteretur aliquid materiæ, & aliquid de nouo fieret. Nam per diuisionem continui destruitur vna superficies, quæ continuabat partes corporis, & resultant duę terminantes: ergo si superficiebus quantitatiuis correspondent substantiales termini proportionales, fit vt per illam diuisionem amittatur etiam cõmunis terminus continuans materiam & duo extremi seu terminantes resultent: est enim omnino eadem proportio & ratio. Consequẽs autem videtur falsum, aliàs oporteret illa indiuisibilia materiæ, quæ de nouo insurgunt, creari & consequenter ea quæ desinunt, annihilari. Patet sequela, quia non possunt fieri per eductionẽ: non enim sunt in subiecto: participant enim essentiam & naturam primi subiecti substãtialis. Vnde licet sint vnita partibus materiæ, non tamen sunt in illis vt in subiecto, sed cum illis componunt vnum primum & adæquatum subiectum quantitatis, & formarum substantialium.

LVI. Ad hanc difficultatem respondetur, admittendo primam sequelam: nam si partes materiæ vniuntur A suis terminis substantialibus, quãdo per disiunctionem diuidũtur, necesse est, vt terminus quo illæ partes vniebantur, destruatur, quia nec potest in vtraq; parte totus manere, neq; etiam est cur maneat in vna potiùs quàm in alia. Deinde, partes illæ diuisæ, manent intrinsecè terminatæ substantialiter sicut partes quãtitatis in suo ordine: ergo necesse est vt de nouo insurgant substantiales termini, sicut & quantitatiui. Quo modo autem fiant illi termini difficile est ad explicandum: nam admittere ibi creationem aliquam vel annihilationem, non est philosophicum. Et ideò dicendum videtur, illa indiuisibilia terminantia materialia, fieri per resultantiam ab ipsis partibus materiæ.

LVII. Sed potest quis vrgere, nam hęc resultantia, aliqua efficientia est, cùm per eam incipiat esse aliqua nouares: illa autem efficientia non est à partibus materiæ vt à principio actiuo, quia materia non est actiua, neque etiam est ex illis partibus, vt ex causa materiali, quia non sunt subiectum talium terminorũ. Respõdetur, non esse inconueniens, quòd materia habeat aliquam actuitatem per resultantiam, vt suprà dictũ est, ad hanc verò sufficere, vt terminus ille pendeat in suo esse & fieri à materia cui vnitur: nam illa dependentia ad materialem causam reuocatur. Sicut dicũt Theologi, quòd si Verbum dimitteret corpus humanum, resultaret ab illo subsistentia creata, tunc enim ab ipsa materia resultaret subsistentia partialis per aliqualem actiuitatem intrinsecam & receptionem propriæ subsistentiæ. Vel dici etiam potest, hæc indiuisibilia materialia resultare ex vi illius actionis, qua Deus conseruat materiam, estque veluti quædam concreationem: non tamen ita appellari, quia fit ex vi & debito præexistentis actionis.

LVIII. Formæ differentiarum diuisibilium quæ possint esse in materia.

Altera difficultas est, quòd non possint in formis vel qualitatibus, quæ extenduntur in materia, vel quantitate hęc indiuisibilia admitti, quia aliàs sequitur, duas qualitates contrarias in summo secundum aliquid reale & positiuum ipsarum simul coniungi in eodem indiuisibili subiecto, quod repugnantiam includit. Sequela patet, nam si in superficie continua parietis dimidia pars sit summè alba, & dimidia summè nigra, & illæ qualitates habent proprios terminos indiuisibiles, quibus continuantur & terminantur, necessarium erit, vt ex ea parte, qua sunt cõiungę, habeant proprios terminos simul inhærentes eidem lineæ continuanti superficiem quantitatiuam. Et eadem ratione, si lignum sit ex vna parte media calidũ vt sex, & ex alia frigidum vt sex, in superficie continuante, erunt simul calor & frigus secundum totam illam intensionem, quamuis per aliquid indiuisibile secundum extensionem. Ex quo fit viteriùs, vt in eodem termino indiuisibili materię simul sint duę formæ substantiales specificæ secundum aliquid indiuisibile extensiuè, vt in virga viridi & sicca, cuius quantitas continua est, in superficie continuante vtramq; partem erit indiuisibilis terminus materię, qui simul informabitur vtraque forma secundum aliquid indiuisibile eius.

LIX. Ad hanc difficultatem quod spectat ad qualitates, aliqui non reputant inconueniens admittere totum consequens. Quia qualitates contrariæ inter se non repugnant in eodem subiecto ratione indiuisibiliũ, sed per se ratione ipsarum formarum, ideoq; non est inconueniens, vt quando formæ tantum sese cõiungunt in indiuisibili qualitatis per sua extrema indiuisibilia nõ sese expellãt à proportionato subiecto. At verò de formis substantialibꝰ inquiũt, hoc ipso q; in materia

materia extensa sunt formæ specie distinctæ, quæ A bedinis, &c. & ideò formę differentes specie non inter se continuari non possunt, etiam partes materię & quantitatis non esse continuas, vt in exemplo posito de virga partim viridi & partim sicca, negant partes illas esse continuas. Quod si verum est, cessat inconueniens illatum, quia non erunt duæ formæ substantiales in eodẽ indiuisibili termino materiæ: sed erunt simul duo indiuisibiles termini materiæ, duabus formis informati. Et potest hæc sententia quoad vltimam partẽ sumi ex Arist. 5. Met. c. 6. quatenus ait, *ea esse vnum numero, quorum est materia vna.* Et quæ vnum numero sunt, etiam esse vnum in specie. Cùm ergo virga illa non sit vna specie neq; vna numero erit: ergo neq; habebit vnam materiam numero: ergo nec illa materia erit continua, quia materia continua est vna numero. Vnde Commentator 10. Met. com. 1. ait, continuationis causam in indiuiduis esse ipsam formam. Hinc etiam vulgare est inter Philosophos axioma, ea quæ specie differunt, non posse esse continua: quod sumptum est ex Arist. 5. Phys. tex. 89. Potestq; ratione suaderi, tum quia alias vnum accidens, nempe vna superficies communis erit duobus subiectis specie distinctis, cum non sit ratio cur sit in vna parte potius quã in alia. Tum etiam, quia alias omnia corpora specie distincta si essẽt propinqua statim fierẽt cõtinua, quia si formarum diuersitas nõ impedit, nihil est quod impediat.

Post. 5. Met. c. 4. q. 3.

Comment. Sot. 5. Phy. q. 3 a. 2.

LX. Sed, vt incipiamus ab hac posteriori parte, difficile creditu est necessariò esse discontinuam materiam & quantitatem si partes eius diuersis formis partialibus, informãtur, maximè si supponamus, quod probabilius suprà existimauimus, eandem numero quantitatem manere in materia rei genitæ quæ erat in corrupto, nam si non variatur quantitas per introductionem nouæ formę in parte materiæ, nulla est causa cur discontinuetur. Maximè, quia aggeneratio substantiæ continuè fit & successiuè: ergo signari potest instans, in quo verum sit dicere aggenerationem peruenisse vsque ad hunc terminum & vltra non processisse: ergo forma introducta per generationem, intrinsecè attingit illum terminũ, & in illo iam non est forma rei corruptæ: ergo in illo non sunt duo termini quantitatis, vel materiæ, sed vnus tantùm: ergo partes quantitatis & materiæ manent habentes vnum terminum communem: ergo manent continuæ. Simile argumentum sumitur ex eo, quòd etiam potest signari instans in quo aggeneratio peruenit ad talem terminum, & immediatè ante illud nondum peruenerat, & tamen in tota quantitate seu materia antecedente facta iam erat: ergo in illo tempore immediato ante illud instans, forma corrupti adhuc erat in illo termino, & forma geniti ad illum non peruenerat: ergo partes illius materiæ vel quantitatis erãt cõtinuę seu habebãt terminum cõmunẽ, etiamsi partialibus formis informarentur.

LXI. Quocirca quamuis formæ specie differentes inter se continuæ esse non possint, quod Arist. intendit in loco citato ex 5. Phys. tamen quòd sint in subiectis partialibus habentibus inter se continuitatem, non repugnat. Vnde ipsemet Arist. 5. Met. c. 4. docet, aliqua esse vnum continuatione, quæ non sunt vnum forma, quem locum aliqui exponunt de continuatione imperfecta, & artificiali. Sed cùm Aristoteles absolutè loquatur, nihil veta: intelligi etiã de propria & Physica, seu quantitatiua. Et ratio differentiæ est, quia termini continuantes vnamquamque formam specificam, pertinent suo modo ad speciem illius formæ, vt indiuisibilia albedinis ad speciem albedinis, &c. & ideò formę differentes specie non possunt habere terminum communem quo continuentur, nam talis terminus neque ad vnam speciem, neque ad aliam pertinere potest, tum quia non est maior ratio de vna quàm de alia, tum etiam quia non potest vtriq; vniri, sed illi tantùm ad cuius speciem pertinet. Et eadem ratione, non potest pertinere ad tertiam aliquam speciem, quia esset improportionatus ad vniendas, vel terminandas tales formas. Propter hanc ergo causam non possunt formæ specie distinctę inter se vniri. Quod verò sint in subiecto cõtinuo, nil impedit, quia possunt partes subiecti inter se vniri, etiamsi partes formæ nõ vniãtur, sed sint quasi cõtiguæ, vel vna terminet extrinsecè vbi alia intrinsecè terminat, vt necesse est fieri in aggeneratione cõtinua vt rationib. factis declaratũ est.

LXII. Imò etiam qui tenent quantitatem variari in genito & corrupto, necesse est fateantur, in singulis instantibus continuæ aggenerationis, quantitatem rei genitæ esse intrinsecè terminatã illo termino ad quem actio peruenit: reliquam verò quãtitatem rei quæ paulatim corrumpitur carere in eo instante intrinseco termino: non enim potuit aliusintrinsecus pro eodem instante resultare. Aliàs in omnibus instantibus illius cõtinuæ aggenerationis, infinitæ superficies successiuè resultarent, & statim seu immediatè corrumperentur. Item illæ duæ quantitates in singulis instantibus essent verè contiguæ, & propriis terminis terminatæ, & tamen tota mutatio continuè fieret. Denique in omnibus & singulis instantibus illius successionis insurgerent & desinerent nouæ superficies terminantes in corpore quod paulatim corrumpitur, & tamen nulla quantitas diuisibilis, & existẽs inter illas superficies inciperet & desineret: quæ omnia impossibilia sunt. Dicendum ergo est, si aggeneratio est continua, vt re vera est, vnã formam intrinsecè, aliam verò extrinsecè terminari in singulis instãtibus: ergo supponendo quòd quãtitas est in materia prima, nihil impediet quominùs subiectum illarum formarum continuum sit.

LXIII. Hinc ergo facilè respõdetur ad difficultatem tactam de formis substantialibus specie diuersis informantibus partes eiusdem materiæ. Dico enim, in termino continuante illas partes materiæ tantùm esse alteram ex illis formis, illam nimirum ad cuius introductionem potuit vis agentis intrinsecè attingere. Aliter verò pro tunc caret intrinseco termino. neque hoc est inconueniens, quia impeditur à forma & agente cõtrariis ne resultare possit. Atq; ita nõ sequitur vnam superficiem esse in duobus subiectis: nam solùm est in illo termino vniente partes materiæ, qui etiam sola vna forma seu termino vnius formę informatur, vt dictum est. In quo potest esse maior ratio vnius quàm alterius, propter maiorem vim agentis seu dispositionum. Neque etiam propterea sequitur, quęlibet corpora specie distincta posse esse cõtinua: quia potiùs est valde accidentarium, quòd partes eiusdem continui ita informentur diuersis formis, quia scilicet vnum est in via corruptionis, & paulatim transit in aliud. At verò, per se loquendo, res specie diuersæ postulãt proprios terminos si sint in statu connaturali, quem non amittunt nisi aliqualis alteratio vel corruptio in eis fiat. Deniq; illud compositum, verbi gratia, virga partim sicca, partim viridis, etiãsi quantitas & materia eius continuæ sint, nõ est propriè vnũ numero Physicè loquẽdo. Nam licet materia prima vna sit continuatione tamẽ materia proxima non est vna, & maximè quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnitas numerica magis sumitur à forma, quàm materia. Et partes ipsius materiæ licet continuatione habeant quendam modum vnitatis, tamen proprias entitates partiales habent distinctas, secũdum quas possunt diuersis formis informari, & componere indiuidua simpliciter diuersa, licet secundum partem sint vnita & continua.

LXIIII. Qualitates diuersæ an possint secũdum aliquas indiuisibilia esse in vno quantitatis.

Et iuxta hanc doctrinam respondendum existimo ad alteram partem de qualitatibus contrariis, nam quando duæ qualitates eiusmodi extenduntur in partibus eiusdem superficiei continuæ, non possunt ambæ intrinsecè inhærere in linea continuãte superficiem, quia sicut tota superficies non potest simul informari illis duabus qualitatibus in gradibus intensis: ita neq; vna linea, aut vnum punctum proportionaliter: nam in quolibet continuatiuo illius qualitatis secundum extensionem eius sunt omnes illi gradus intensionis, qui vbiq; habent eandem repugnantiam formalem inter se. Item, quia eodem modo comparatur linea ad superficiem quo superficies ad corpus: hæ autem qualitates, vt calor, & albedo, licet penetrare possint totum corpus, & in illo habere extensionem secundum profunditatem nihilominùs æquè repugnant in eadem superficie, ac in eodem corpore: ergo æque etiam repugnant in eadem linea, & in eodem puncto cum proportione, id est, secundum id, in quo possunt illis inesse.

LXV. Dicendum est ergo ex illis duabus qualitatibus alteram terminari intrinsecè, alteram verò extrinsecè: vnde in illo termino continuante superficiem, intrinsecè inhærebit terminus vnius qualitatis, albedinis verbi gratia. Altera verò qualitas nullum habebit ibi proprium terminum, sed extrinsecè tantùm illuc attinget. Quòd si ratio quæratur cur potiùs vna quàm alia ita terminetur, ex causa efficiente petenda est: scilicet, quia causa efficiens vnam illarum qualitatum potuit efficaciùs attingere illũ terminum, quàm alia, & postquam illa qualitas ita effecta est, formaliter resistit, & impedit ne altera illic introducat suum terminum. Neque hoc est singulare aut nouum in physicis mutationibus: nam si sphæra actiuitatis agentis extrinsecè terminetur, etiam effectum eius, aut formam ab eo introductam extrinsecè terminari necesse est. Vel è conuerso si sphæra actiuitatis terminetur intrinsecè, forma existens in reliqua parte passi extrinsecè terminabitur. Vel si duo agentia contraria è regione sibi obiecta in idem passum secundum diuersas partes, & per lineas oppositas efficiant, necesse est vt si actio vnius ad vnum terminum intrinsecè attingat, alterius illuc perueniat tantum extrinsecè, quia non potest idem secundum idem simul moueri motibus contrariis in gradibus intensis, seu excedentibus latitudinem vt loquimur.

LXVI. Sed quæres, quomodo illæ qualitates seu formæ propinquæ tunc sint, quia nec cõtiguæ dici possunt, quia non habent vltimos terminos simul, nec continuæ, quia non habent vnum terminum cõmunem. Quidam respondent esse cõtinuas ratione subiecti. Sed certè illud est valde materialiter. Et præterea Aristoteles 5. Physicor. non vocat motus continuos etiamsi sint in eodem subiecto, & immediatè vnus alteri succedat sine interpositione quietis, si non sint eiusdem speciei, & habeãt mutatum esse eiusdem rationis, quo suo modo vniri ac continuari possint. Potiùs ergo accedunt illæ duæ formæ ad contiguitatem, quia non habent communem terminum, & sunt inter se immediatæ. Propriè verò nec contiguæ sunt, propter rationẽ factam, sed dici possunt immediatè cohærẽtes, vel succedentes, vna post aliã. Neq; est necesse vt omnia quæ sunt immediata sint continua aut cõtigua, nisi vtrumq; sit intrinsecè terminatũ. In quo vt existimo, est differẽtia inter quantitatẽ ipsam, quæ est per se quanta, & formas omnes quæ sunt quantæ per accidens: nam quantitas si non sit continua cũ alia, semper habet suum intrinsecũ terminum, quia naturaliter resultat, & non habet contrarium à quo possit impediri. Et quoad hoc eadem est ratio de materia, & ideò in his oẽs quantitates aut continuæ sunt, aut propriè contiguę. At verò formę sunt quantæ per accidens, quatenus extenduntur in subiecto quanto, in quo possunt interdum impediri à forma, vel agente contrario ne intrinsecum terminum habeant: & ideò interdum sunt inter se immediatè sine propria contiguitate.

Quomodo partes vniantur in puncto.

LXVII. AD septimum argumentum respondetur hæc indiuisibilia copulantia non propriè habere contactum ad partes quas continuant: sed illis intrinsecè vniri. Nec potest in linea assignari pars adæquata cui punctus vniatur: quia nulla pars secũdum se totam est immediatè puncto: alioqui vel illa esset æquè indiuisibilis ac pũctum, vel punctũ esset quasi extensum, vel præsens diuisibili spatio ac lineæ. Vnit ergo punctum partes lineæ indiuisibiliter sese totum vniens vtrique, non adhærens toti alicui parti diuisibili determinatè, sed quasi intimè assistendo vtrique parti. Quod æquè necessariò dicendum est, siue ponantur in rebus indiuisibilia tantùm terminantia, siue etiam continuantia. Fateor tamen hoc argumentum non parum eneruare rationem superius factam de tactu globi in pũcto, aut plani in superficie. Sed nihilominus, quia ille contactus est inter res non vnitas, & esse non potest cum penetratione aliqua, videtur necessarium vt sit in terminis indiuisibilibus: hic verò quia fit intrinseca vnio inter superficiem, & corpus, aut lineam & punctum, intelligi meliùs potest quod superficies immediatè per se ipsam vniatur entitati corporis, etiãsi in illa entitate non possit signari tota aliqua pars cui vniatur. Et idem est de puncto respectu partium lineæ. Quam verò efficaciam habeat (nam hoc etiam in illo argumento tangitur) discursus quo Aristoteles in 6. Physicor. probat indiuisibile non posse per se moueri, in illum locum remittendum est. Nam siue puncta actu dentur, siue non, eandem difficultatem habet discursus Aristotelis, qui non supponit dari punctum separatum, sed ex hypothesi inquirit, si daretur, an posset per se moueri. Et similis quæstio erit, si detur in globo, an possit per accidens moueri, siue actu detur, siue non.

Testimonia Aristotelis exponuntur.

LXVIII. AD alia testimonia Aristotelis in octauo argumento posita responsio sumenda est ex his quæ suprà diximus de variis modis quibus hæc dici possunt esse in potentia, vel in actu. Aristoteles enim non affirmat hæc indiuisibilia esse in potentia in magnitudinibus, eo sensu, vt ab illis veram entitatem excludat: nam 1. Metaphysic. tex. 43. ita dicit esse indiuisibilia in potentia, sicut numerus etiam est in potentia in magnitudine: at verò constat numerum quoad totam entitatem esse in magnitudine, solumq; deesse illi actualem diuisionem seu terminationem. Sic ergo ait indiuisibilia esse

esse in potentia, non quia non sint, sed quia separata nõ sunt. Vnde in fine illius textus ita concludit: *Atqui harum (id est linearum) extremum aliquid sit necesse est. Itaq; qua ratione linea esse concluditur, punctum quoque esse colligitur.* Cùm vero in 3. Metaph. ait, punctũ, aut superficiem esse in potentia, sicut est figura Mercurij in lapide, loquitur de punctis terminantib⁹, quatenus sunt in potentia in medio lineę. Et idem est proportionaliter de superficiebus. Nam vt suprà dicebamus, hi termini re vera non sunt donec resultent, & ideò in toto rigore sunt in potentia. Et eisdem modis exponitur locus ex 8. Metaph. vbi eodem modo loquitur de partibus continui quo de inuisibilibus, & dicit eas esse in potentia in magnitudine. Alia verò loca difficultatem non habent, nam in 3. de Anima potiùs supponit punctum esse aliquid positiuũ, quamuis à nobis per priuationem declaretur. Vnde illud æquiparat nigredini, quam per modum priuationis albedinis cognoscimus. Et similiter in libro de Animalium motu, supponit dari in cœlis puncta indiuisibilia, quæ sunt poli: negat tamen ea esse substantiam aliquam, in qua possit virtus motiua residere.

SECTIO VI.

An linea & superficies sint propriæ species quantitatis continuæ, inter se & à corpore distinctæ.

I. Punctũ nullo modo est species quãtitatis.

HActenus solùm ostendimus dari in rebus huiusmodi lineas, & superficies, ac puncta, nunc explicare oportet quo modo participent essentiam quantitatis. Quæ dubitatio in punctis locũ non habet, nã cum omni ex parte indiuisibilia sint, quãtitatis essentialem rationem nõ participant. Et ideo omnes supponunt punctum non esse quantitatis speciem, nec verò aliud prædicamentum cõstituere, sed reduci ad prædicamentum quantitatis, tanquam principium eius, & quid incõpletum in eo genere. Econtrario verò de corpore, etiam nulla est quæstio ob causam oppositam, scilicet quia, si quæ est species completa quantitatis, maximè hoc conuenit corpori quod extensum est vndiq;, & diuisibile secundum omnem dimensionem. Et ab illo maximè habet substantia materialis molem corporeã, & impenetrabilitatem cum aliis corporibus.

Difficultas quæstionis aperitur.

II. DE linea verò & superficie est specialis difficultas. Primò quidem, quia videtur entia incompleta in genere quantitatis: nam sicut punctum est principium lineæ, ita linea est principiũ superficiei, & superficies corporis: ergo solùm corpus est completa quantitas, reliqua verò omnia sunt principia eius propinquiora, vel remotiora: sunt ergo omnia incompleta in eo genere. Respondeti potest, lineam & superficiem vna ratione diuisibiles esse, altera indiuisibiles, & hac posteriori ratione non esse quantitates, sed terminos aut principia quãtitatum: priori verò ratione esse completas quantitatis species: nam sunt essentialiter extensiones quædã. Sed contra hãc responsionem, quæ cõmunis esse videtur, argumentor: quia cùm tres sint dimensiones quantitatis longitudo, latitudo, & profunditas: aut singulæ ex his dimensionib⁹ sunt de essentia, singularum specierũ, aut de essentia lineæ est vna dimensio, de essentia superficiei duę, & de essentia corporis tres. Primum dici non potest. Si verò dicatur secũdum, planè sequitur priores species comparari ad vltimam vt incompletas ad completam: ergo.

III. Minor quoad priorem partem probatur, quia illę dimensiones non possunt ita præscindi vt vna nõ includat alteram: aliàs impossibile est eas distinguere. Nam si quis velit concipere & explicare extensionẽ latitudinis, nõ poterit id efficere per id præcisè quod addit latitudo supra longitudinem, sed necesse est vt in extensione latitudinis longitudinem intrinsecè includat: ergo in essentia superficiei includitur linea vt longitudo est, & non tantùm vt indiuisibilis est: & idem est de superficie respectu corporis. Et cõfirmatur hoc ac declaratur, nam si hæ dimensiones præcisè, & secundum singulas tantum diuisibilitates considerentur, non videntur differre formaliter in ratione extensionis: ergo solùm distinguũtur penes numerum (vt ita dicam) quatenus scilicet vna includit tres, aut duas, vel vnam tantum dimensionem. Antecedens patet. quia in superficie latitudo præcisè sumpta, longitudo quædam est, cuius signum est, quia ipsam latitudinem seu quantitatem eius linea metimur: ergo extensio lineæ & latitudinis eiusdem rationis sunt: nam mensura esse debet homogenea mensurato: ergo superficies nihil aliud esse videtur, quàm extensio habens duplicem longitudinẽ versus diuersas partes seu positiones: & corpus erit habens triplicem longitudinem: nam etiam profunditatem longitudine metimur: ergo non possunt hæ species distingui, nisi quatenus vna aliam includit. Et confirmatur, nam hac ratione dixit Arist. 1. Poste. lineam esse de definitione superficiei, & superficiem de definitione corporis.

IV. Quoad aliam verò partem probatur minor, nam inprimis, si de ratione corporis sunt omnes tres dimensiones: ergo corpus in essentiali ratione sua includit superficiem & lineam, non tãtum vt sunt indiuisibiles, sed prout vnam vel duas extensiones habent: ergo linea & superficies non erunt quantitates completæ, sed incompletæ, & ordinatæ ad componendũ corpus secũdum dimensiones quas habet. Ac deinde ad summum distinguentur hæc tria membra secundum magis & minùs intra eandẽ speciem. Nã si dimẽsiones ipsæ pcisè ac sigillatim sũptæ formaliter non differunt, solum distinguentur numero, & non vt entia totalia, sed vt partialia componentia vnum: ergo solùm hæc differunt inter se tanquam entia magis vel minùs composita intra eandem rationem. nec refert, si quis dicat in numeris causari diuersitatem specificam ex additione vnitatis, licet vnitates omnes sint eiusdem rationis. Nam quamuis id admittatur in quantitate discreta, quæ sicut nõ est verum ens per se, ita nec veras ac reales species habet: in quantitate autem continua hoc non habet locũ, quæ sicut est verum ac per se ens, ita species eius non nisi ex propriis rerũ differentiis distinguendæ sunt. Sicut solet quantitas continua distingui in bicubitam, tricubitam, &c. & tamen illa distinctio non est in veras species quantitatis re ipsa distinctas, sed ratione tantùm: ita ergo erit in præsenti, si dimensiones istæ non formaliter, sed materialiter tantùm distinguantur.

Quæstionis resolutio.

V. DIcendum nihilominùs est, lineam & superficiem esse veras quantitatis species, inter se, & à corpo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aristoteles. corpore distinctas. Hæc est sententia Aristotelis, & ab omnibus Philosophis, & in scholis omnibus cõmuniter recepta. Neque oportet aliter hanc sententiam probare, quam soluendo difficultatem tactam: nam ex ea constabit quo modo vnicuique harum specierum essentialis ratio quantitatis integrè conueniat; quo modo item in vnaquaque earum sit extensio formaliter diuersa, ideoque ipsæ sint quantitates specie diuersæ. Et hoc sumi etiam potest ex scientia Geometriæ, in qua distinctæ passiones de his speciebus demonstrantur. Quod autem præter has species quantitatis continuæ non sint aliæ, constabit magis ex sectionibus sequentibus. Nunc in quantitate permanente & intrinseca (vt aliqui vocant) res est etiam communis & clara: quia nõ possunt intelligi plures modi extremorum, aut terminorum continuantium, præter puncta, lineas, & superficies. Vnde Mathematici, vt colligant numerum harum specierum, cogitatione effingunt lineam describi ductu puncti, superficiem ductu lineæ versus latus: corpus ductu superficiei versus latitudinem: nec possunt concipi plures differentiæ harum dimensionum. Item hoc demonstrant, quia lineæ rectæ non possunt perpendiculariter sese intersecare, ita vt angulos rectos conficiant, nisi tribus modis, scilicet describendo crucem duabus lineis, & tertia vtramque per illud punctum in quo se secant, configendo: his namque tribus lineis tres dimensiones respondent vt constat; nec plures possunt excogitari. Solet etiam hoc magis physicè ostendi ex differentiis positionum, quæ tantum sunt tres tribus dimensionibus correspondentes, scilicet, sursum & deorsum longitudini; dextrum & sinistrum latitudini: ante & retro profunditati. Lege Aristotelem 1. de Cœlo capite 1. & Ptolemeum lib. de dimens. & nostrum Clauium in sua sphæra cap. 1.

Ptolemeus.

Ad rationes dubitandi respondetur.

VI. AD difficultatem ergo propositã rectè in principio responsum est, lineam (& idem est proportionaliter de superficie) esse entitatem quandam ex se & per se habentem propriam extensionem, quam substantiæ communicat, & ideo sub earatione esse veram & completam quantitatis speciem. Quanquam, quia huiusmodi ens simul etiam indiuisibile est sub alia ratione, possit terminare & copulare partes alterius extensionis, & vt sic possit ens incompletum appellari: incompletum (inquam) non in toto genere quantitatis, sed in specie superficiei. Punctum enim & in toto genere quantitatis est incompletum, quia nullam habet extensionem, & peculiariter in specie lineæ, quia est proprium principium eius, & in illius definitione ponitur: linea verò in genere quantitatis completum quid est: tamen in specie superficiei est quid incompletum, quatenus est principium eius, & aliquo modo illam componit.

VII. Obiectio. Dices. Hac ratione respondere potest aliquis, etiam materiam primam, vel formam, esse speciem completam substantiæ: nam licet, prout componũt vnam substantiam, sint incompletæ, prout sunt tales entitates substantiales, habent suas rationes & essentias completas. Et è conuerso ignis & aqua dici poterunt entia incompleta: nam licet secundum se in suis speciebus completa sint, quatenus componunt vnum vniuersum, sunt incompleta.

VIII. Responsio. Respondetur, neque esse nouum aut singulare vt vnum & idem ens secundum diuersas rationes & A respectus sit completum & incompletum, neque id esse extendendum ad quẽlibet entia sine vera ratione aut fundamento. Primum patet, nam eadem dependentia in ratione viæ est incompletum ens: & in ratione actionis est ens completum in illo genere: & alia exempla superius propolita sunt. Maximèque habet hoc locum in accidentibus, quia cum absolutè in genere entis sint incompleta entia facile, possunt diuersis respectibus esse completa vel incompleta accidentia in ordine ad diuersas species. Alteram verò partem rectè probant exempla adducta, tamen quod ad præsens spectat, non sunt similia: nã materia & forma sub nulla ratione participant integrè essentiã substantiæ, & ideo non possunt in eo genere completa entia vocari. E contrario verò aqua & ignis, ita sunt completa entia in genere substantiæ, vt natura sua non ordinentur ad componẽdum aliquod completum ens, quod sit verè ac per se vnum in aliquo genere: neque enim vniuersum est huiusmodi ens: neque illa entia ipsum componunt per veram & realem vnionem inter se, sed tantum ordine quodam. Linea verò propriè ac per se vB nitur superficiei partibus, & ad hoc est natura sua instituta: neque alio modo potest naturaliter existere, etiamsi alioqui completam quandam extensionem quantitatis habeat. In quo est magnum discrimen inter substantiam & accidentia, vt dixi: nã substantia quæ est simpliciter completa in genere substantiæ (physicè loquimur) nunquam potest esse talis vt natura sua instituatur vel ordinetur ad componendam aliquam completam substantiam, formaliter ac per se ipsam: eò quod ens completum in genere substantiæ, sit simpliciter completum in genere entis. At verò accidens, licet sit completum in aliqua specie accidentis, potest sub alia ratione habere aptitudinem vt instituatur ad componendã aliam speciem accidentis. Sicut etiam in genere qualitatis tam potentia, quam actus est qualitas completa, & nihilominus vna ordinatur ad aliam vt potentia ad actum, vel vt actus ad potentiam: sub qua ratione vtrumq; incõpletum quid existimari potest.

Quomodo tres dimensiones inter se comparentur.

IX. AD alteram partem seu replicam contra hanc C responsionem, si modum loquendi Philosophorum consideremus, satis incertum est quid sentiant de his dimensionibus, & de modo quo in his speciebus quantitatis includuntur. Mihi tamen ita videtur sentiendum vt in primis dicamus has tres dimensiones, longitudinem, latitudinem, & profunditatẽ, esse inter se diuersarum rationum. Quod facile probatur, quia longitudo sola, etiamsi versus quamcunq; partem protendatur, sursum deorsum, & versus omnia latera, nõ efficiet planitiem, aut latitudinem, quia non potest latitudo componi ex solis indiuisibilibus lineis secundum eam rationem qua indiuisibiles sunt, neq; etiam quatenus sunt diuisibiles, quia vt sic non efficient nisi maiorem longitudinem. Vnde nec lineæ solæ poterunt quasi cõtinuè extendi versus omnem partem, nisi inter eas interponatur aliud genus extensionis, diuersæ rationis ab extensione linearum, & hanc extensionẽ vocamus latitudinem. Eademque proportio est latitudinis ad profunditatem. Neque contra hoc obstat ratio superius facta de mensura longitudinis. Ex illo enim [illegible] solum habetur in superficie aut corpore re[illegible] lineas ex omni parte & secundum

dum omnem positionem: atq; ita esse permistas has A dimensiones, vt non possit aliqua planicies vel profunditas reperiri, in qua non sit interposita longitudo: atq; inde fit, vt omnis quãtitas ex quacunq; parte possit longitudinem mensurari. Illa autem mensura non est formalis mensura latitudinis vel profunditatis, quia vna non cõmensuratur aut adæquatur immediatè alteri, sed potest dici mensura virtualis seu mediata, quatenus ex longitudine vnius lateris & alteri⁹ colligi potest per principia Mathematicæ quanta sit extensio totius plani. Cùm autem Aristoteles dixit, mensuram debere esse homogeneam mensurato, loquitur de mensura formali & adæquata, quæ per coaptationem ad rem quantam eius magnitudinem notificat. Et hoc modo planum plano immediatè mensuramus, & corp⁹ corpore, quomodo vini quantitatem amphora mensuramus.

X. Formalis differentia inter lineam, superficiem & corpus.

Deinde dicendum est, has species nõ differre propriè penes numerum dimensionum, formaliter loquendo, sed quasi præsuppositiuè: superficies. n. propriè differt à linea, quia habet propriam quandã extensionem diuersæ rationis ab extensione lineæ & B corpus similiter differt ab vtraq;, quia aliam propriã extensionem habet, tamen, quia extensio lineæ alias non includit, neq; etiam formaliter supponit, ideò definiri solet linea, quod sit quantitas vnius seu primæ dimensionis, vel longitudinem habens sine latitudine & profunditate. At verò extensio superficiei, necessariò supponit, & includit aliquo modo extensionem lineæ, non quia formaliter illa constituatur, sed quia indiget lineis ad suarum partium continuationem & terminationem, & ideò dicitur superficies quantitas duarum dimensionum, seu habens latitudinem & longitudinem sine profunditate, quamuis non eodem modo vtramq; dimensionem includat, nam formaliter (vt sic dicam) includit latitudinem: longitudinem verò quasi materialiter aut præsuppositiuè, quod alij dicunt includere latitudinem in recto: longitudinem verò in obliquo: nam superficies definiri potest quod sit latitudo, longitudine continuata. Atq; eadem proportione loquendũ est de corpore, nam definiri potest quod sit quantitas trium dimensionum, seu habẽs profunditatem cum latitudine & longitudine, quod eodem sensu accipiendum est.

XI. Solùm est in his nominibus cauenda æquiuocatio, C hæ namque voces in alia significatione vulgò accipi solent: nam in plano inæqualium laterum minor extensio appellari solet latitudo: maior verò dicitur longitudo, cùm tamen Mathematicè loquendo in vtroque latere sit longitudo linearum, & propria extensio latitudinis, quæ ad superficiem pertinet. Vnde in plano quadrato, vel nullum latus potest dici planum aut longum in eo vulgari sensu, vel æqualiter, & ad arbitrium loquentis vtrumque latus potest ita appellari. Similiter altitudo, profunditas, & crassities appellari solent in corporibus penes quandam proportionem ad corpus humanum, seu ad differentias positionum: altitudo enim dicitur extensio seu expansio versus superiorem locum, profunditas versus inferiorem: extensio verò quę est in transuerso, seu penes ante, & retro, sinistrum aut dextrum, vocatur crassities seu corpulentia, quæ omnia nos per modum longitudinis mensuramus. Propriè tamen & Philosophicè loquendo profunditas seu corpulentia significat propriam corporis extensionem à latitudine, & longitudine distinctam.

SECTIO VII.

Vtrùm locus sit vera species quantitatis continuæ ab aliis distincta.

I. In loco quòd inuenitur. SVppono sermonem esse de loco corporum, in quo tria possunt considerari. Primum est spatium illud, seu interuallum, quod corpus replet & occupat sua quantitate. Secundum est præsentia quam corpus ipsum habet in tali spatio. Tertium est superficies vltima corporis continentis. Quartum addit Scotus quodl. 11. scilicet, relationem continentis, quæ est in loco respectu locati: in qua putat rationem loci positam esse. Nos verò, quod ad præsens attinet, hanc relationem omissam facimus, quia vel nihil est, vel posterior est, & resultans ex circumscriptione loci. Et quia de illa satis notum est non esse speciem quantitatis.

Spatium non est quantitas.

II. DE primo autem suprà numerato antiqui Philosophi putarunt, interuallum hoc quod à nobis concipitur inter parietes huius aulæ, esse veram quantitatem, & dimensiones quasdam à corporibus separatas, vt ex Aristotele habemus in 4. Physic. Vbi Philopo. in digress. de loco refert, Stoicos & Academicos in ea fuisse sententia, à qua ipse non dissentit. Iuxta eam tamẽ sententiam illud spatium non videtur esse species quantitatis distincta à præcedentibus, quia in illis dimensionibus non esset aliud extensionis genus præter longitudinem, latitudinẽ, vel profunditatem.

III. Aristot. D. Thom. Comment. Albertus. Themistius. Meritò tamen Aristoteles eam sententiam reiicit, & cum eo omnes interpretes, præsertim Commentator, D. Thom. Albertus, & Themistius 4. Physico. text. 36. Simplicius tex. 40. Tum quia vel illæ dimensiones essent separatæ ab omni substantia, & hoc repugnat accidentibus ex natura rei, vt loquimur. Vel si essent in substantia corporea, illa non esset locus, sed potiùs locatum quid. Tum etiam quia, vtcunque essent illæ dimensiones, si essent vera quantitas, potiùs impedirent ingressum alterius corporis in huiusmodi interuallum. Quapropter vt huiusmodi interuallum possit corpore repleri, potiùs concipiendum est, vt ex se carens omni reali dimensione. De quo spatio sic concepto certum est non esse ens reale positiuum, & consequenter non esse speciem quantitatis. Quod præter dicta, est nobis euidens, quia illud spatium non est aliquid creatum, aut temporale, sed eo modo quo esse concipitur, æternum est: non potest ergo esse verum ac reale ens. An verò possit locus appellari, quæstio forte est de nomine, sed ad nos nunc non spectat. Item an sit tantũ fictitium aliquid & imaginarium vel aliquo modo dici possit verè esse, dicemus inferiùs disputantes de Vbi, & de entibus rationis.

Præsentia in spatio non est quantitas.

IV. DEscendo, id est de præsentia illa seu modo existendi quẽ habet corpus in spatio quod replet, nunc etiam non agimus, sed supponimus, hoc non pertinere ad prædicamentum quantitatis, sed ad speciale prædicamentum vbi, de quo infrà dicturi sumus. Habet quidem huiusmodi præsentia in corporalibus rebus extensionem suam ratione cuius quanta dici potest. Sed tamẽ non ex se, sed ex subiecti quantitate talem habet extensionem, qua ratione

Universidad de Deusto
Biblioteca

suprà sect. 1. adnotabamus, præsentiam rei spiritualis A in spatio diuisibili, non esse propriè quãtam, etiamsi aliquo modo diuisibilis sit, quia ex subiecto non habet extensionem, nec diuisibilitatem. Quocirca, sicut alia accidentia quæ sunt in corpore quanto, licet extendantur ad quantitatem subiecti, nõ tamen habent proprias quantitates, sed sunt quanta per accidens, ita hic modus præsentiæ quoad extensionem quam habet ex parte subiecti, est quoddam quantum per accidens à quantitate subiecti, non tamen constituit propriam speciem quantitatis. An verò per habitudinem ad spatium habeat ex se propriam aliquam extensionem, quæ possit quantitas appellari, declarabitur sectione sequente, simul cum extensione motus.

De superficie continenti versatur quæstio.

V. DE tertio igitur, id est de superficie continente, præcipuè tractatur quæstio. Et ratio difficultatis est, quia Aristoteles 4. Physicorum, capite 4. concludit hanc superficiem esse verum ac realem locum. Et tamen in prædicamento quantitatis numerat locum inter species quantitatis continuæ, & di- B stinguit illum à tribus speciebus suprà numeratis. Et ratione probari potest, quia est forma intrinseca & extrinseca, sunt rationes sufficientes ad distinguendas species, imò interdum etiam ad distinguenda prædicamenta, vt patet in actione & passione. Sed locus distinguitur à superficie vt forma extrinseca ab intrinseca: nam superficies vt terminat proprium corpus, cui inhæret, habet rationem intrinsecæ formæ, & est vna ex tribus speciebus suprà numeratis, vt autem circumscribit & continet aliud corpus, habet se vt forma extrinseca eius: ergo vt sic constituit distinctam speciem, quæ ad genus quantitatis pertinet, quia confert locato quandam extensionem extrinsecam, ratione cuius & est mensura eius, & illi est æqualis. quæ sunt proprietates quantitatis.

VI. In contrarium autem est, quia Aristot. in 5. Metap. cap. 13. in numerãdis speciebus quantitatis continuæ locum omittit. Propter quod omnes ferè authores in hoc conueniunt, sub aliqua ratione diuidi quantitatem continuam & permanentem adæquatè in illas tres species, ac proinde rationem illam quantita- C tis loco minimè conuenire. Laborant autem multi in conciliandis his testimoniis Aristotelicis.

Prima opinio refertur & improbatur.

VII. ET peruulgata quidem distinctio est, quantitatẽ posse considerari, aut in ratione mensuræ, aut in ratione extensionis seu diuisibilitatis. Et priori quidem modo dicitur locus numerari inter species quãtitatis, quia est mensura extrinseca, posteriori autem modo nõ est species quantitatis, quia non habet peculiarem extensionem, neque illam locato confert. Veruntamen distinctio non est necessaria, neq; prior pars eius veritatem continet. Primò quidem, quia iam ostensum est, rationem mensuræ nullo modo esse essentialem quantitati, nec secundum illam posse distingui species eius. Quin etiam ostendimus rationem mensuræ non posse alicuius rei, aut prædicamenti essentiam constituere. Nam si sumatur in actu est denominatio extrinseca ab actu animę, si verò sumatur aptitudine, supponit in re propriam naturam ratione cuius est apta, vt per eam alia cognoscatur, quæ aptitudo nihil addit entitati rei, sed connotat aliquid extrinsecum, vt in passionibus entis, & in aliis sæpe declaratum est.

VIII. VNde argumentor secundò, nam superficies vt intrinsecè terminat proprium corpus non est mensura eius, quia non notificat quantitatem eius, sed potiùs, quantum est ex se, reddit illud mensurabile: ergo sub ratione mensuræ non potest distingui specie à loco. Imò esse mensuram, saltem aptitudine, nõ est alio modo proprietas superficiei, nisi quatenus alteri corpori potest aliquo modo coaptari, quo modo non tantum locus potest assumi vt mensura locati, sed etiam locatum loci, sicut enim per capacitatem vasis quantitates aquarum mensuramus, ita per quantitatem aquæ interdum mensuramus quantitates distinctorum vasorum. Et hoc modo non solum per superficiem, sed quodammodo per totam corporis molem quantitatem alterius mensuramus: quod maximè conspicitur in ponderibus. Vnde oporteret corpus etiam in duas species distinguere. Quod si dicatur, pondus non mensurari per quantitatem, sed per grauitatem, quæ est qualitas: oportebit vel ob illam rationem mensuræ aliud genus accidentis constituere, vel certe concedere illam esse peculiarem speciem quantitatis, quia licet grauitas sit qualitas, tamen non mensurat, nisi vt aliquo modo quanta est: sicut de tempore aliqui dixerunt, vt infrà videbimus. Simile argumentum fieri potest de linea, quia licet nos non vtamur lineis indiuisibilibus ad mensurandum, tamen cùm quantitatem panni vlna mensuramus, per se non vtimur nisi sola longitudine: vnde illa non est propriè mensura loci, constituet ergo distinctam speciem. Ratio ergo mensuræ nullo modo distinguit species quantitatis, sed sicut in communi est proprietas generis, ita determinatis modis est proprietas singularum specierum.

Alia opinio improbatur.

IX. Secunda opinio dicitur. ALij ergo distinguunt de quantitate intrinseca, & extrinseca, & dicunt, superficiem continentem respectu locantis esse terminum intrinsecum: respectu verò locati esse extrinsecum terminum, & ita distinguunt diuersas species quantitatis, extrinsecæ & intrinsecæ. Et iuxta hanc sententiam videntur C locus & superficies distingui etiam in ratione extensionis, nam locatum quodammodo extrinsecè extenditur ad extensionem loci, vnde etiam illi configuratur. Sed hæc etiam distinctio non est conueniens. Nulla enim est quantitas extrinseca, si verè ac propriè de quantitate loquamur: nam per extrinsecam quantitatem nullo modo extenditur aliena substantia, vel quantitas. Quod enim locatum dicitur coextendi loco, non est quia formaliter per illum extẽdatur, sed solum per iuxtapositionem, quo modo etiam locus extenditur iuxta exigentiam locati, & interdum locus sese accommodat seu configuratur locato potiùs quàm è conuerso, vt cùm aqua circundat arborem vel columnam: vnde id non prouenit ex ratione loci, aut locati, sed ex eo quod vnum corpus est liquidum, & facilè cedit: aliud verò resistit. Atque eadem ratione, esse terminum extrinsecum commune est tam locato, quam loco, & non constituit propriam aliquam vel specialem rationem quantitatis, aut alicuius accidentis, nisi fortasse alicuius relationis, quia esse terminum extrinsecum non est informare vel afficere, sed vel esse iuxta positum, vel obsistere alteri ne vltra progrediatur.

Locus

Locus non est propria quantitatis species.

X. DIcendum ergo absolutè censeo, locum non esse peculiarem speciem quantitatis distinctam à reliquis: sed vel nullo modo pertinere ad quantitatem, vel ad summum esse proprietatem quandam superficiei, aut superficierum. Declaratur & probatur: nam dupliciter potest considerari locus: vno modo vt aptitudine tantum continens, aut locans aliud: alio modo vt actu locans, & actu circumscribens aliud. Priori modo, quamuis in re ipsa non detur locus cum ea aptitudine sine actu, quia non datur realis locus vacuus: absolutè tamen non inuoluit repugnantiam, & præterea potest facilè secundum eam præcisam rationem à nobis considerari, quo modo vacuum definitur, esse locum vel superficiem aptam repleri corpore, & illo carentem. Hoc ergo modo locus in re nihil addit superficiei, sed declarat quandam aptitudinem, quam superficies per se ipsam habet: vel si (vt volunt aliqui) de ratione loci est, vt sit superficies concaua, ad summum addet quandam figuram: in ratione tamen quantitatis nullam differentiam addere potest, aut speciem constituere. Sicut quod superficies sit apta ad recipiendam albedinem, aut vt possit esse æqualis, vel inæqualis, solùm dicit proprietatem superficiei, ratione distinctam. Et optimum exemplum est de veste, quæ secundum superficiem suam apta est peculiari modo circundare, & denominare vestitum, quæ aptitudo requirit quidem peculiarem figuram, nihil tamen addit ad prædicamentum quantitatis per se pertinens, sed ad summum includit, vel supponit aptitudinem illam, vt quandam proprietatem superficiei, ratione distinctam. Et pari modo in superficie rei locatæ, seu locabilis potest considerari aptitudo quædam, vt circumscribatur loco, etiamsi actu non circundetur extrinseca superficie, vt de vltima sphæra cœlesti dici solet. De qua aptitudine proportionaliter etiam dici poterit, requirere specialem figuram, nimirum conuexam: non tamen constituere specialem rationem quantitatis, sed ad summum explicare proprietatem cuiusdam superficiei vltimæ, ratione distinctam ab illa. Sic igitur aptitudine tantùm consideratus locus, in ratione quantitatis solùm dicere potest proprietatem quandam ra- C tione distinctam à superficie vltima. Dixi autem *superficiei aut superficierum*, quia non est de ratione huiusmodi loci, vt sit vna superficies continua: nam licet arbor, aut homo partim aqua, partim aere circundetur, vnum locum habere censetur constantem ex duabus superficiebus inter se contiguis. Imò quatenus locus debet esse immobilis, teste Aristotele, superficies variæ sibi succedentes in eadem distantia ad polos, dicuntur esse idem locus numero, quod etiam declarat, locum physicum non esse speciem quantitatis continuæ: tum quia ipse per se non postulat continuitatem, tum etiam quia ipse per se non postulat continuitatem, tum etiam, quia nulla quantitas est illo modo immobilis.

Duplex loci continentis explicatio.

XI. Posteriori autem modo considerando locum vt actu circundantem, denominantem locatum, multò minùs potest speciem quantitatis constituere. nam vel talis species erit quantitas corporis locantis, aut corporis locati: si locantis non est nisi superficies, nam illa denominatio locantis nullam extensionem, aut magnitudinem illi corpori addit, neque aliquid aliud ad rationem quantitatis pertinens, A sed vltra explicatam aptitudinem, addit solum propinquitatem alterius corporis, vel relationem ad illud. Nec vero locus ipse circumstans potest dici quãtitas corporis circundati, quia licet in eo supponat quantitatem, non tamen addit illi vllum extensionis genus, vt suprà declaratum est. Vnde nec formaliter illi confert effectum vllum ad quantitatem pertinentem. Quocirca etiamsi demus superficiem circumscribentem comparari ad corpus circumscriptum aliquo modo vt formam extrinsecam eius, & vt sic habere rationem aliquam, quamuis impropriam accidentis: tamen sub ea ratione non potest pertinere ad prædicamentum quantitatis. Primò, quia quantitas dicit accidens verum ac proprium, & consequenter intrinsecè ac propriè inhærens: locus autem circumstans non nisi impropriè, & per analogiam potest dici accidens corporis circundati. Secundò, quia effectus formalis quantitatis, quam suprà explicuimus, est primò diuersus ab illo quasi effectu, vel potiùs denominandi modo, quem habet corpus circumstans in circumscriptum. Et hoc etiam optimè declarat exemplum de veste suprà allatum, nam re verà etiam vestit secundum vltimam superficiem, & vt sic est forma extrinseca, quæ vt sic non pertinet ad prædicamentum quantitatis, sed ad aliud. Similesque est de albedine gypsi comparata ad ipsum, vel ad parietem gypsatum: nam respectu gypsi, quod album denominat, comparatur vt forma inhærens, & vt sic est propria qualitas, respectu verò parietis, quem denominat de albedine, comparatur vt forma adiacens, & denominans solum medio corpore adiuncto, & ideò vt sic non pertinet ad prædicamentum quantitatis. Ad quod autem prædicamentum omnes hæ denominationes pertineant, dicemus infrà explicando prædicamenta vbi, & habitus.

Ad fundamenta contrariæ sententiæ.

XII. Arist. in Prædicamentis, quas species assignarit quantitati. AD Aristotelem ergo in prædicamentis respondetur, ibi non examinasse exactè propriam rationem quantitatis, & specierum eius, sed eas species numerasse, quæ in aliorum ore circumferebantur, & multi satis probabiliter censent, ibi per locum intellexisse spatium, quod antiqui putabant propriis dimensionibus plenum esse. Ad rationem autem iam responsum est, superficiem continentem consideratam vt formam extrinsecam, non pertinere ad quantitatem, nec conferre formaliter aliquam extensionem corpori circumscripto, sed vel efficiendo, vel resistendo conferre ad terminationem eius. Quo modo, vt dixi etiam locatum potest ad ipsum locum comparari, & gladius diuidens dici potest terminare partes diuisas. Quod autem hic locus possit esse æqualis, & assumi vt mensura, non fundatur in propria ratione loci, aut formæ extrinsecæ, sed in propria ratione quantitatis & superficiei. Cuius signum est, quia etiam locatum ratione suæ superficiei: habet quod possit esse æquale, & assumi etiam in mensuram ipsius loci, si quantitas locati notior sit, vt suprà declarauimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTIO VIII.

Vtrùm motus, aut extensio eius propriam speciem quantitatis continuæ constituat.

I. Vtrumq; ratio dubitádi.

RAtio difficultatis est, quia motus est de genere continuorum, teste Aristotele, tertio Physicorum in principio: ergo motus est quoddam quantum continuum: ergo habet quantitatem, qua sit quantum & continuum: illa autem non est corpus, nec superficies, nec linea: ergo est distincta species quantitatis. In contrarium verò est, quia Aristoteles hoc loco 5. Metaphysicor. capite 13. numerat motum inter quanta per accidens, quia solum est quantus ratione magnitudinis, supra quam fit motus, vbi peculiariter videtur loqui de motu locali: proportione autem seruata intelligendus est de omnibus. Species autem quantitatis non multiplicantur propter ea quæ sunt quanta per accidens: aliàs quot essent in subsstantia accidentia quanta, tot multiplicandæ essent species quantitatis.

Opinio affirmans.

II. SVppono sermonem esse de motu propriè dicto, id est successiuo, & continuo, nam de mutatione quæ in instanti fit, clarum est non esse quantam, cùm diuisibilis non sit: de successione autem discreta nùc non agimus: spectat enim ad disputationem sequentem, vbi de quantitate discreta disseremus. De motu igitur sic sumpto est multorum opinio, licet essentialiter non sit quantus, aut quantitas, in eo tamen esse propriam quandam quantitatem, quæ est proprietas eius, per se secundò illi conueniens: constituens autem sub genere quantitatis peculiarẽ quandam speciem distinctam à tribus enumeratis, atque etiam à tempore. Ita tenet Fonseca libro 5. Metaphysicor. capite 13. quæst. 8. Et omissa priori parte negatiua, de qua posteà nonnihil dicemus, quia ad præsens instituturn ferè nihil pertinet, posterior probatur. Quia in motu est peculiaris modus continuitatis, quæ in successione distinguitur ab omni continuitate permanente. A successiua verò continuitate temporis distinguitur, quia continuitas motus solet esse magna cùm temporis est parua, & è conuerso: nam in celeri motu est magna continuitas motus, & parua temporis, quod contra accidit in tardo motu. Item quia cõtinuitas temporis est mensura continuitatis motus, teste Commentatore 4. Physicor. com. 119. Cuius ratio est, quia temporis successio, seu continuitas inuariabilis est. Et potest hæc pars posterior confirmari ex priori: nã continuitas motus est quædam proprietas eius extra essentiam ipsius existens, & hæc vniuocè conuenit omni motui: ergo pertinet per se ad aliquod prædicamentum: sed non pertinet nisi ad prædicamentum quantitatis, & in illo non potest reduci ad alias enumeratas species: ergo per se constituit propriam speciem. Tandem, motus habet proprias partes extensionis, nimirum mutationes partiales: habet etiam propria continuatiua, quæ à Philosophis vocantur *mutata esse*; ergo habet propriam continuitatem, & compositionem quantitatiuam distinctam à reliquis.

Fonseca.

Comment.

Contraria sententia probatur, & quæstio resoluitur.

III. NIhilominùs dicendum censeo, motum non esse ita per se quantum, vt ratione illius necesse sit quartam speciem quantitatis continuæ adiungere. hanc existimo esse sententiam Aristotelis, qui tam in Dialectica, quàm in Metaphysica motum dicit esse quantum per accidens. Atque ita sentiunt frequentiùs expositores eius, præsertim D. Thom. 5. Metaphysicæ. Vt autem eam probem, suppono in motu duplicem intelligi posse extensionem & continuitatem: vna est ex parte subiecti, quæ est propria corporalium motuum, alia est ex parte termini, seu latitudinis eius, quæ communis est omni motui successiuo, siue corporali, siue spirituali. De priori extensione & continuitate nulla est controuersia, quin secundum illam motus dicatur quantus per accidens, & ideò ad eam non requirat peculiarem speciem quantitatis, sed eam sufficienter habeat ex quantitate subiecti corporei in quo existit. Quomodo dixit Philosophus 2. de Generatione, textu secundo motum esse continuum propter id quod mouetur, & 6. Physicorum textu 33. ait motum diuidi secundum diuisionem mobilis: totumque motum esse totius mobilis, & partem partis. Quo fit, vt sicut alia accidentia, quæ extenduntur per corpus, sunt quanta per accidens ex quantitate subiecti, ita etiam motus secundum hanc extensionem, fit quantus per accidens, nam extenditur ad extensionem subiecti.

Motus localis, augmentatio, & alteratio in quo conueniant, & in quo differant.

Aristot.

D. Thom.

Duplex extensio in motu.

IIII. Vnde etiam fit, vt hæc extensio non solùm in motu propriè dicto, sed etiam in mutatione instantanea reperiatur, vt cùm illuminatio subitò fit in toto corpore, vel visio in oculo, in quo habet extensionem aliquam: nam sicut lumen ipsum, vel actus videndi, vt est qualitas corporea, sunt extensa in subiecto, & quãta per accidens, ita actiones, vel mutationes, quæ in illis qualitatibus efficiendis interueniunt, habent similem extensionem in subiecto, & sunt etiam quãtæ per accidens. Ex quo etiam intelligitur, licet interdum contingat hanc extensionem motus in subiecto, successiuè fieri, nihilominus extensionem & continuitatem eius non pertinere ad distinctam, vel peculiarem speciem quantitatis: nam etiã tunc prouenit illa extensio ex quantitate subiecti adiuncta (quoad successionem) imperfectione, vel voluntate agentis, quod vel non valet, vel non vult totum subiectum simul immutare, sed prius vnam partẽ, quàm aliam, quia modus seu ordo agendi non potest variare intrinsecam & propriam rationem quantitatis. Cuius ét signum est, ꝙ si mutatio talis sit, vt effectus, qui per eam fit, pendeat ab agente in fieri & conseruari, etiamsi actio ipsa, vel mutatio in prima effectione, successiuè extendatur per subiectum, nihilominùs tota simul sic extensa conseruari possit aliquo tempore in subiecto, vt manifestè patet in illuminatione. nam licet lucerna, quę per modum applicatur, successiuè extendat actionem suam ad remotas partes aeris, postea simul conseruat illuminationem extensam per easdem aeris partes: quod ergo inter partes illius mutationis sit ille ordo successionis, vel simultatis quoad inceptionem, vel durationem per accidens est, & non oritur ex aliqua quantitate illis intrinseca, sed ex imperfectione, vt dixi, vel voluntate agentis.

V. Venio ad alium extensionis modum, de quo est propriè controuersia & difficultas: & vt clariùs procedat

A cedat demonstratio, distinguamus tres motus, quos Aristoteles 5. Physicor. distinxit, alterationem, scilicet, augmentationem, & motum localem: nam inter eos est aliqua conuenientia quoad radicem, vel capacitatem continuationis & successionis, & aliqua etiam diuersitas. Conueniunt siquidem, quia in omnibus radix successionis & continuationis, est aliqua latitudo termini formalis: differunt verò, quia in augmentatione per se etiam est necessaria extensio subiecti: in alteratione vero minimè: loquor enim late de alteratione pro quacunq; intensione qualitatis, quæ etiam in actibus, vel habitibus animæ inuenitur. Motio item localis, licet Physicè, seu materialiter sumpta, requirat mobilis extensionem ad successionem suam, tamen absolutè potest in rebus incorporeis reperiri. Et secundum totam hanc latitudinem oportet nos considerare, successionem motuum, cùm metaphysicè & abstractè illam contemplemur. Deinde oportet accuratè distinguere inter continuationem, successionemq; alicuius mutationis: hæc enim duo nec sunt omnino idem, nec conuertuntur: potest enim mutatio aliqua esse continua, etiamsi successiua non sit, quod patet, tum in continuatione extensionis, tum etiam intensionis: nam si in momẽto tota superficies calefiat, sicut illa calefactio habet extensionem in superficie illa, ita etiam habet continuationem suarum partium, etiamsi non habeat successionem. Et idem est, si calefactio vt octo (quod non repugnat) in instante fiat in aliquo subiecto: nam sicut forma illa habet gradus intensionis inter se vnitos, quam vnionem per proportionem ad quantitatem, continuationem appellamus, ita in illa mutatione sunt partes correspondentes gradibus formæ, & habentes inter se proportionalem vnionem: sic igitur est in illa mutatione continuitas sine successione: differt ergo continuatio mutationis à successione: & ratio est clara, quia successio requirit prius & posterius in durationc: continuitas verò solùm requirit vnionem partium, habentium terminum communem, etiamsi simul fiant.

B

VI. At verò è contrario successio propriè sumpta prout de illa loquimur, intrinsecè includit aliquam cõtinuationem: nam licet aliqua successio dicatur esse discreta, illa tamen propriè non est in vna & eadem mutatione, sed in diuersis, ex quibus vna non efficitur nisi per accidens aut consideratione nostra, vt latiùs dicemus disp. sequente, & infrà explicantes prædicamentum Quando, successio autem de qua hic agimus, est illa, quæ in vno & eodem motu reperiri potest, & hæc requirit sine dubio continuationem. Nam vnitas motus, teste Aristot. 5. Physic. ex continuatione temporis maximè pendet. Consistit autem hæc cotinuitas in hoc, quod partes mutationis quæ simul non fiunt, immediatè & sine interruptione sibi succedant, & aliquo indiuisibili termino copulentur, ita vt ante illum immediatè vna pars motus præcedat, & post illum alia pars immediatè subsequatur: hæc ergo continuitas est de intrinseca ratione talis successionis.

C

VII. Vnde mea sententia valde errant, qui dicunt successionem esse de essentia motus, non verò continuationem, cũ in propria successione intrinsecè includatur continuatio, vt declaratum est. Item quia non potest esse successio in communi de essentia motus, quin determinata successio sit de essentia determinati motus: est autem omnis successio, aut continua, aut discreta, sicut & motus: ergo si successio est de essentia motus, successio continua erit de essentia motus cõtinui, qui solus est propriè vnus per se. Et ideò illum tantùm intelligimus nomine motus propriè sumpti, vt dictum est: eadem ergo proportione loquendum est de successione, & de continuitate successionis. An verò talis successio sit de essẽtia motus, dicemus inferiùs, explicantes prædicamentum passionis: & ex parte etiam constabit ex his, quæ nunc subiiciemus.

In continuitate intensionis, nullam esse veram quantitatem.

VIII. HIs ergo positis sigillatim probandũ est, in nullo motu esse cõtinuitatem, seu extensionem, quæ propriam & distinctam speciem quantitatis requirat. Et inprimis hoc clariùs liquet in mutatione intensiua, nam in ea potest cõsiderari continuitas partium, aut simul existentium, si simul fiant, aut sibi continenter succedentium si fiant successiuè. Priori modo illa continuitas non pertinet ad extensionem quantitatis, sed ad intẽsionem qualitatis. Vnde sicut latitudo intensiua diuersi generis est ab extensiua, & non pertinet ad genus quantitatis, sed reducitur ad prædicamentum, & ad genus, vel speciem talis qualitatis, tanquam modus eius, vel tanquam entitatiua integritas & compositio eius, ita prorsus, & eadem proportione dicendum est de mutatione tendente ad intensionem illius qualitatis, & de continuatione partium eius: nam solum est modus intrinsecus eius, & compositio ac integritas entitatiua illius, pertinẽs ad idem genus. Nam si mutatio illa cõsideretur præcisè, vt via quæ reducitur ad prædicamentum sui termini, ad illud etiã reducetur dicta cõtinuitas: si verò consideretur illa mutatio in ratione actionis vel passionis, ad hæc eadem prædicamenta pertinebit dicta continuitas, nam sicut qualitas intensa, & eius intẽsio, & vnio, seu continuitas graduum intensionis ad idem genus qualitatis pertinent, ita actio vel passio intensa, & eius intrinseca compositio & vnio, seu continuitas in sua ratione, ad proprium vniuscuiusque genus spectant.

IX. Posteriori etiam modo sumpta hæc continuitas, etiam cum successione non potest ad prædicamentum quantitatis pertinere: nam inprimis hæc successio non fundatur in aliqua quantitate, sed in latitudine intensiua formæ, quæ est terminus mutationis: sicut ergo illa latitudo intensiua nõ spectat ad genus quantitatis, ita nec successio quę in illa fundatur. Deinde, sola latitudo intensiua formæ, licet sufficiat (vt ita dicam) ad capacitatem successionis in eius intensione, non tamen per se, ac necessariò, illam successionem requirit, quia sicut plures gradus qualitatis intensæ possunt simul esse, ita etiam possent simul fieri, quantum est ex parte ipsius qualitatis. Quod ergo non simul, sed successiuè fiant, prouenit ex conditione agentis, comparati ad talę passum, id est aut ex voluntate agentis si liberum sit, aut ex impotentia, quia non potest simul vincere totam resistẽtiam passi aut ex applicatione, quia successiuè magis ac magis ad passum applicatur: ergo illa successio non prouenit ex aliqua intrinseca quantitate talis mutationis. Patẽt consequentia, quia extensio propriè quantitatiua includit aliquam impenetrabilitatem, vel necessariam extensionem ex vi talis quantitatis: in quibus autem huius mutationis, nulla est intrinseca quantitas, quæ reddat illas inter se impenetrabiles, aut loco cùm in eadem parte subiecti fiãt, aut duratione, cùm possint simul fieri quantũ est ex se, & ꝙ non ita fiant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

proueniat ex conditione agentis. Vnde quoad hoc A eadem est ratio de successione, quæ est in mutatione ad qualitatem secundum intensionem, aut secundum extensionem partium subiecti: nam vtraq; accedit qualitati secundũ se spectatæ, & prouenit ex cõditione agẽtis, aut passi. Sicut ergo successio extẽsionis nõ prouenit ex aliqua specie quãtitatis, ita nec successio intensionis. Accedit tandem, quòd extensio successionis non est omnino positiua, sed priuationem includens: nam in hoc consistit, quod actio non simul tota fiat, sed pars post partem: in quo hæc negatio includitur, scilicet, quod quando vnum fit, aliud nondum fiat, sed deinceps, hæc autem negatio non prouenit ex aliqua positiua quantitate, sed ex imperfectione aut applicatione agentis, vt declaratum est. Quæ ratio generalis esse potest ad omnes successiones motuum, & ideò inferiùs ampliùs illàm expendemus.

Successio augmentationis non requirit peculiarem speciem quantitatis.

X. DEinde idem facilè probari potest de successione augmentationis, quatenus continua esse potest, vt nunc suppono: illa enim successio tota prouenit ex subiecti extensione. Vnde si præcisè ac per se consideremus terminum illius mutationis, quamuis ex parte illius sit capacitas, aut non repugnantia, vt successiuè fiat: tamen id non est per se ac simpliciter necessarium ex vi talis termini: nam sicut partes quantitatis simul sunt, ita ex parte earum non repugnat simul acquiri. Quomodo dixerunt aliqui, augmentationem fieri discretè per mutationes instantaneas, ita vt per singulas aliqua portiuncula quantitatis simul tota acquiratur. Quod quidem non repugnaret, si aut ex parte agentis esset sufficiens virtus ad adæquatè agendũ in partem distantem, ac in proximam, aut si ex parte passi, seu alimenti esset inæqualis dispositio, aut resistentia in partibus distantibus ac propinquis: ita vt ratione illius inæqualitatis, compensando nimirum maiorem distantiam cum minori resistentia, possint eodem tempore æqualiter disponi. Sic enim conuersio alicuius certæ partis alimenti posset in instante consummari, & tunc aggeneratio & accretio aliqua in instanti fieret, & ita in ea non esset extensio successiua, sed solùm esset extensio continua ex parte subiecti, de qua iam ostendimus non prouenire ex noua specie quantitatis, sed esse quantam per accidens ad extensionem subiecti: nam si hoc verum habet etiam in mutationibus ad qualitatem, multò magis in mutatione ad quantitatem ipsam. Igitur successiua extensio huius mutationis ẽt prouenit ex conditionibus agentis & passi præter latitudinem termini, & ita eadẽ est ratio de tali successione & de successione tendente ad qualitatẽ, siue in extẽsione subiecti, siue in intẽsione termini. Non ergo fit per se hæc extensio per propriam quantitatem, sed est per accidens, seu per aliud ex quantitate subiecti, inæqualiter applicati ad finitam virtutem naturalis agentis. Vnde etiam fit, vt talis extensio non propriè positiua sit, sed per admistionem priuationis, quia nimirum agens, dum vnum agit, non agit aliud, sed deinceps vnum post aliud.

Successio motus localis non requirit peculiarem speciem quantitatis. XI

VEnio ad localem motum, in quo necesse est distinguere inter motum corporũ & spirituum: nam licet in vtroque possit esse extensio & continuatio successiua: longè tamen diuersò modo, & ideò de illis est sigillatim dicendum. In motu enim Angeli potest esse successio continua, non ex necessitate mobilis, cùm in eo non sit partium extensio, sed ex voluntate: nam cùm possit esse præsens diuisibili spatio, existens totus in toto, & in singulis partibus eius, potest vel simul & vnico momento adesse toti loco sibi adæquato, vel paulatim & successione continua illum acquirere. Hinc ergo facilè intelligitur, illam extensionem & continuitatem successiuam, quæ in tali motu esse potest, non prouenire ab aliqua vera quantitate, seu quãtitatis specie. Primò quidem, quia in partibus illius mutationis nihil est, quod necessario illas reddat tempore impenetrabiles (vt sic dicam) seu quod ex necessitate postulet, vt non simul fiant, sed successiuè ac continuè: vtro- B que enim modo fieri possunt pro Angeli arbitrio: ergo illa successio quando fit, non prouenit formaliter ab aliqua intrinseca quantitate successiua, sed ab extensione aliqua alterius rationis, vt statim declarabo. Sicut dicebamus suprà, substantiam materialem priuatam quantitate posse à Deo conseruari præsentem spatio diuisibili, & extenso, ita vt diuersæ partes eius sint in diuersis partibus spatij, quæ extensio non esset quantitatiua, quia non esset per impenetrabilitatem partium, sed esset vel substantialis, seu entitatiua, vel secundum solam præsentiam localem prouenientem, non ex intrinseca repugnantia partium, sed ex capacitate proueniente ex earum distinctione, adiuncta causa agente. Sic ergo proportionaliter intelligendum est de successione illius Angelici motus.

XII Quòd declaratur secundò, quia illa successio non fundatur in aliqua vera quantitate, sed in sola illa extensione, quæ est in præsentia locali Angeli, quam suprà sectione prima diximus non esse verè quantam, quia licet aliquo modo sit diuisibilis quoad designationem, per comparationem ad spatium diuisibile, tamen neque in spatio, neque in mobili seu locato, requirit aliquam veram & realem quantita- C tem, neque est materiali modo diuisibilis in ea quæ insunt, &c. ergo neque successio motus tendentis ad talem præsentiam localem potest prouenire ab aliqua intrinseca & vera quãtitate. Quo fit, vt si propriè ac in rigore loquamur, talis modus non solùm nõ sit quantus per se, verum etiam, neque per accidens, quia eius extensio nullo modo prouenit ab aliquo per se quanto. Sicut etiam præsentia localis Angeli non est quanta per se, nec per accidens, etiamsi sit aliquo modo diuisibilis, vt suprà declaratum est. Possunt verò lato modo hæc vocari, quanta per accidẽs, quia eorum extensio, vel non est, vel non intelligitur à nobis sine aliqua habitudine ad quantitatem corpoream, vel saltem ad spatium aptum repleri quantitate corporea.

XIII Restat dicendum de successione motus localis corporum, in eo enim apparet quædam maior necessitas huius quantitatis successiuæ, quæ motui attribuitur, quia partes huius motus ex intrinseca sua ratione habent successionem, & quasi impenetrabilitatem in duratione, eò quòd ita fiunt successiuè, vt repugnet saltem naturaliter alio modo fieri: illa

illa ergo intrinseca repugnantia, & impenetrabilitas A prouenire videtur ex intrinseca, & speciali quantitate successiua. Veruntamen etiam in hoc motu non est necessaria talis quantitas, quia tota illa extensio prouenit à quantitate mobilis & spatij. Vnde respectu motus non excedit latitudinem quanti per accidens. Quod declaratur primò ex Aristotele locis suprà citatis dicente, motum esse quantum per accidens, ratione magnitudinis circa quam fit: vnde constat, specialiter loqui de motu locali corporum. Secundò, nam motus localis corporis, ideò successiuus est, quia partes corporis, quod mouetur, non possunt simul esse in loco proximo & remoto: sed hæc repugnantia intrinsecè prouenit ex quantitate corporis: & inde deriuatur ad partes ipsius motus, quæ partibus mobilis adhærent, & ab eis participant illam extensionem: ergo sunt extensæ per accidens, & non per se per propriam quantitatem, ad modum aliorum accidentium materialium. Tertiò declaratur idem, quia intrinsecus terminus huius modus, qui est præsentia corporis in spatio, solùm est quantus per accidens, etiam si habeat suam extensionem, & quasi impenetrabilitatem suarum partium, quia totum id habet ratione quantitatis subiecti: sed motus tendens ad hunc terminũ, B non habet dictam extensionem successiuam, nisi ratione extensionis sui termini, & magnitudinis sui subiecti: ergo illa successio non prouenit ex aliqua speciali quantitate successiua ipsius motus. Tandem confirmatur hoc, argumento suprà facto, quia hæc successio non est vera aliqua extensio positiua, sed consistit in quadam negatione simultaneæ existentiæ partium motus: nam de essentia successionis, vt sic, est, vt vna pars sit prior, & alia posterior duratione, & quòd vna post aliam sequatur: in hoc autem intrinsecè includitur hæc negatio, scilicet, quòd dum vna pars fit, altera nondum sit facta, vel quæ præcessit, iam non sit. Hic ergo modus extensionis non prouenit per se ab aliqua intrinseca quantitate, quæ sit species distincta à reliquis, sed prouenit quasi per accidens ab ipsa magnitudine mobilis, & extensione spatij, quatenus in causa est, vel potiùs impedit, ne actio, seu transitus mobilis per spatium simul fiat.

Argumentis oppositæ sententiæ satisfit.

XIIII. AD argumenta prioris sententiæ dicendum in primis generatim est, posse quidem in motu considerari continuitatem propriam, & peculiarem ipsius motus, id est, pertinentem ad propriam compositionem entitatis eius ex propriis partibus & continuatiuis: inde autem non rectè colligi esse in motu peculiarem aliquam speciem quantitatis: nam vt ex superioribus constat, etiam in substantia ipsa intelligitur propria continuatio substantialis, quæ non est aliud quam vnio substantialium partium integrantium, quam necesse est propriis substantialibus terminis fieri. Et in qualitate quatenus extensa est in superficie, vel corpore, etiam intelligitur esse propria vnio, seu continuatio partium per propriostermino sad prædicamentum, vel speciem talis qualitatis pertinentes. Et secundum intensionem etiam intelligitur qualitas habere suam latitudinem graduum, quasi continuam propria continuitate, seu vnione suorum graduum, qui sunt veluti partes diuisibiles illius latitudinis, quæ suo indiuisibili termino copulantur, & terminantur. Hæ verò continuitates omnes non constituunt proprias species quantitatis, quia per se non habent extensionem quantitatiuam, aut aliquam impenetrabilitatem partium: sed tantùm dicunt entitatiuam compositionem huiusmodi rerum: vnde in vnaquaque est modus qui pertinet, vel reducitur ad speciem eius: nam in substantia est modus substãtia. is intrinsecè pertinens ad compositionem, vel integritatem substantię corporeę, & in cæteris proportionali modo. Sic igitur motus, prout est aliquid ex natura rei distinctum ab aliis rebus, habet propriarum partium compositionem, & vnionem per propria continuatiua: illa tamen continuitas non est quantitas per se, sed est entitatiua compositio talis entis, pertinens ad genus, vel speciem eius, qualiscunque illa sit.

XV. Tempus vnde habeat esse quantũ per accidens.

Sicut autem aliæ res materiales per vnionem ad quantitatem, habent impenetrabilitatem partium, & extensionem quantitatiuam, ratione cuius dicuntur quantæ per accidens, ita etiam materialis, seu corporalis motus habere potest similem extensionem à quantitate, non tamen habet illam nisi à linea, superficie, & corpore: & ideò non requirit propriam quantitatis speciem, magis quã aliæ res quantæ & continuæ. Nam si illa extensio sit per impenetrabilitatem partium in ordine ad spatium, euidenter prouenit ex adhæsione ad diuersas partes quantitatis corporeæ, inter se impenetrabiles naturaliter. Si verò illa extensio sit per impenetrabilitatem in ordine ad durationem, quæ propriè est successio, vel negatio simultaneæ existentiæ, sic talis extensio & est impropriissima impenetrabilitas, & est imperfecta valdè, magisque consistens in negatione, quam in positiuo modo extensionis, qui quantitatem requirat: ac denique qualiscunque illa sit, à quantitate tantùm ipsius magnitudinis prouenit. Et ideò quomodocunque motus præter continuitatem entitatiuam intelligatur habere extensionem aliquam quantitatiuam, non minùs est quantus per accidens, quàm reliqua accidentia quæ media quantitate insunt materiali substantiæ.

XVI. Sigillatim verò ad primam rationem respondetur, negando consequentiam: nam successio motus, vt declaratum est, non requirit propriam aliquam quantitatem. Quod verò in illa ratione tangitur de distinctione temporis & motus, tractabitur sectione sequente, & latiùs inf. à circa prædicamentum Quando. Ad secundum respondetur, continuitatem motus esse intrinsecum modum entitatis eius, qui vt dictum est, ad illud prædicamentum reducitur, ad quod motus pertinuerit. Quod verò ibi vt certum sumitur; continuitatem, scilicet, hanc vniuocè reperiri in omni motu, certum nõ est, neq; fortasse verum: nam sicut vnio, vel continuitas, quæ consideratur in qualitate intensa, & quæ reperitur in quantitate continua, non habent vniuocam conuenientiam, sed proportionalitatem quandam: ita continuitas quæ est in motu alterationis, & in motu locali non erit per vniuocam conuenientiam, sed per proportionem. Deinde etiamsi admittatur illa vniuoca conuenientia, non oportet vt continuitas illa constituat proprium genus, vel speciem alicuius prædicamenti: non enim repugnat res diuersorum prædicamentorum habere aliquam conuenientiã vniuocam in aliquo modo intrinseco, vel essentiali, vt in superioribus tactum est. Ad tertiũ iam respon- C sum est, concedendo habere motũ in latitudine suæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

entitatis propriam compositionem ex proprijs partibus & continuatiuis, tamen in eis non habere per se extensionem quantitatiuam, sed tantùm per accidens ex quantitate mobilis, vel spatij, vt declaratum est: & ideò non esse in motu aliquam quantitatem, quæ peculiarem speciem constituat. A

SECTIO IX.

Vtrùm tempus sit per se quantitas, peculiarem speciem à reliquis distinctam constituens.

I. Ratio dubitandi pro vtraque parte,

IN hac re etiam habemus dissentientes Aristotelis locos: nam in Prædic. inter species quantitatis ponit tempus, vltimam sedem illi attribuens. In hoc autem loco 5. Metaphysic. cap. 13. tempus sicut & motum numerat inter quanta per accidens: vnde sentit non constituere propriam speciē quantitatis. Rationes item pro vtraque parte possunt facilè adduci. Nam quòd tempus sit quantitas propriè & per se, inde probari videtur, q tempus est ens reale & per se extensum ac diuisibile: ergo per se quātum: ergo per quantitatē distinctæ speciei à reliquis; nam extēsio motus diuersæ rationis est ab omni alia extēsione. Antecedēs patet, quia tempus per se, & essentialiter requirit extensionem: in hoc enim differt ab omni alia duratione permanente, seu indiuisibili: vnde de intrinseca ratione temporis est, vt partes eius non sint simul, habeantque propria indiuisibilia instantia, quibus continuentur: est ergo tempus per se extensum, & consequēter per se quantum. In contrariū verò est, quia tempus non est aliud quam duratio motus: ergo si motus non est per se quantus, vt ostensum est, nec tempus erit per se quantum: & consequenter, nec propriam speciem quantitatis constituet. B C

Prima sententia affirmans.

II. PRopter hæc diuersæ sunt sententiæ. Prima, simpliciter constituit tempus in propria quadam specie quantitatis: & in hac sententia explicanda sunt duo modi diuersi. Nam quidā aiunt, tam tempus, quàm motum esse species quantitatis distinctas, tum inter se, tum etiam à reliquis, propter argumentum superiori sectione factum, quòd alia videatur extensio motus ab extensione temporis, & è cōuerso, cùm crescente vna, minuatur alia, & è contrario. Sed hæc sententia hoc modo expolita probari non potest: nam hæc multiplicatio specierum quantitatis, nec in Aristotele habet fundamentum vllum, neque in re ipsa. Nam tempus non est nisi duratio motus: duratio autem vniuscuiusque rei non est aliquid ex natura rei distinctum ab ipsa re, seu ab existentia talis rei: ergo superuacaneum est in vna & eadem re duas fingere quantitates specie distinctas: vnam qua res ipsa, aliam qua extendatur eius duratio. Alioqui, quōniam actio & passio ratione distinguuntur & inter se, & fortasse etiam à motu, & vnaquæque suam extensionem, seu successionem habet, vnicuique propriam quantitatem tribuere oportebit, vel potius duas, alteram quæ extendat actionem, alteram circa durationem eius, & sic de cæteris, quod superuacaneum est. Et præterea faciunt contra hanc explicationem omnia quæ contra sequentem dicemus.

III. Alius ergo modus explicandi hanc sententiam est, motum esse quantum non per se, sed per tempus: tempus autem esse quantitatem, qua motus ipse extenditur, & formaliter fit quantus: ideoque tempus ipsum per se constituere propriam speciem quantitatis. Et hic modus videtur magis consentaneus Aristoteli in Prædicam. quantit. vbi numerans actionem & motum inter quanta per accidens, rationem reddit, quia fiunt quanta per tempus.

Improbatur dicta sententia.

IIII. NIhilominus tamen hæc sententia hoc etiā modo expolita, probari non potest. Primò quidem, quia in superiori sectione ostendimus in motu nullam esse quantitatem propriam, qua fiat quantū: ergo non potest tempus esse huiusmodi quantitas. Secundò, quia tempus non est nisi duratio motus: nullius autem rei duratio est quantitas eius, quia in re non est aliud ab existentia eius: secundum rationem autem ad summum concipi potest, vt quædam proprietas eius, quæ talis est, qualis est existentia quam comitatur: nam si existentia sit permanens, etiam duratio; si verò existentia sit successiua, & continua similiter duratio: ergo nulla duratio est specialis quantitas rei durantis. Vnde argumentor tertio, nam si in motu est aliqua propria quantificatio (vt sic dicam) maximè successio continua: nam hæc videtur extensio maximè propria motus: sed hanc extensionem non habet motus à tempore, quin potiùs tempus à motu, quatenus illa duo, vt distincta concipiuntur: ergo tempus neque est quantitas motus, neque est per se quantum, sed per accidens, multò maiori ratione, quàm motus: nam si tempus non extendit motum, sed potiùs extenditur ad extensionē motus, & motus solùm est quantus per accidens, à fortiori etiam tēpus. Minor propositio: cætera enim omnia clara sunt: est expresè Aristotelis in hoc cap. 13. lib. 5. Metaphysicorum, vbi concludit tempus & motum esse quanta per accidens, quia motus est quantus ratione magnitudinis: tempus autem ratione motus. Et ratio quam ibi indicat, est optima in illis verbis: *Hæc autem quanta & continua dicuntur, eò quod illa diuisibilia sunt, quorum hæ sunt passiones.* Tempus ergo est quædam passio motus, & cum illo proportionem habet: vnde quia motus successiuè fit, idcò duratio eius est successiua, & tempus dicitur: habet ergo tempus successionē ex motu, & non è conuerso. Quod etiam declarari potest ex definitione temporis, tardita ab Aristotele 4. Physic. vbi ait esse. *Numerum motus secundum prius & posterius.* Ex qua omnes colligunt prius & posterius in tempore sumi ex priori & posteriori in motu. Aristoteles

Secunda sententia distinctione vtens.

V. EST ergo secunda sententia distinguens quantitatem, vel sub ratione mensuræ, vel sub propria & essentiali ratione quantitatis. Priori modo, ait, tempus esse speciem quantitatis, & ideò numeratum esse ab Aristotele in Prædicamentis. Posteriori autem modo negat esse speciem quantitatis, aut per se quantum, prout Aristoteles loquitur in 5. Metaphysic. Et hæc est communis sententia Commentatoris, Diui Thomæ, & aliorum interpretum 5. Metaphysic. & in lib. etiam Prædicam. Quæ quidem distinctio inuenta est ad concilianda aliquo modo dicta Aristotelis. Et de posteriori quidem parte huius sententiæ Commentator. D. Thom.

sententiæ nobis dubium non est; circa priorem verò est aduertēdum, dictos authores non loqui de mensura passiuè sumpta, seu mensurabili, sed de mensura actiuè, seu mensurante. De qua est vlterius aduertendum, quòd licet in omni motu sit propria & intrinseca duratio, quia omnis motus circunscripto quouis alio, habet per se & intrinsecè suam durationem, nihilominùs non quælibet duratio cuiuslibet motus, est accōmodata mensura actiua durationis, vel motus: quia duratio (vt nunc supponimus ex his, quæ dicemus circa prædicamentum Quando) non est propria mēsura actiua eius rei cuius est duratio, quia neque est notior illa, neque habet in illa quid mensuret, nisi se ipsam: nulla autē res potest esse sui ipsius mensura. Tempus ergo, quod mensura motus dicitur, non est mensura eius motus cuius est intrinseca duratio, sed aliorum, vt tempus, quod est in motu solis, est quidem mensura aliorum motuum. non tamē ipsiusmet motus solis, nisi fortasse quatenus per vnam partem illius motus mensuramus totum: vbi iam est in re distinctio inter mensuram & mensuratum: si tamen aliquam certam partem illius motus mensurare velimus, necessario vtendum nobis est alio motu. Igitur hæc ratio mensuræ secundum quā dicitur tempus pertinere ad quantitatem, est ratio mensuræ extrinsecæ, qua vnum motum per alium, seu per durationem eius mensuramus. Ad hanc autem rationem mensuræ subeundam, non quilibet (vt dicebam) accommodatus est motus, sed requiruntur aliquæ determinatæ cōditiones, nimirum, quòd sit vniformis, ac regularis, & notior; imò si de mensura secundum proximam aptitudinem loquamur, necessarium est, vt talis motus, licet in se continuus sit, per actum animæ, seu (quod idem est) per institutionem humanam sit veluti diuisus in partes, & secundum determinatam partem destinetur, vt per repetitionem eius ad mensurandum deseruiat, sicut nos in motu diurno solis diuidimus horam, diem, & annum. Quomodo dixit Aristoteles 4. Physic. cap. 14. tempus secundum completam rationem suam pendere ab anima, quia illa numeratio, & institutio temporis sub hac ratione mensuræ, omninò pendet ex operatione mentis, estque aut, ens rationis, aut denominatio extrinseca. Atque de hoc tempore apertè loquitur Aristoteles, non solùm in 4. Physicor. sed etiam in cap. de Quantit. vbi inter alia sic inquit, *Si quis assignet quanta sit actio, temporis definiet anni mensuram.* A B C

Secunda sententia non probatur.

VI. EX his ergo manifestum videtur, impropriissimè dici tempus secundum eam rationem pertinere ad species quantitatis: quia illa ratio mensuræ sumpta secundùm completam institutionem suam, non est ens reale intrinsecum rebus, sed completur per ens rationis, aut denominationem extrinsecam prouenientem ab actu animæ, quæ, vt suprà dictum est, ad nullum prædicamentum propriè pertinet nedum ad prædicamentum quantitatis. Si verò illa ratio mensuræ sumatur secundùm aptitudinem remotā, ratione cuius talis motus, vel duratio eius apta est assumi & institui in mensuram, sic etiam pertinere non potest ad speciem quantitatis, quia in primis illa aptitudo etiam est per quandam denominationē, vel habitudinem ad actum mentis, quatenus talis motus potest esse medium ad cognoscendas durationes aliorum, vel ad hoc munus destinari; quod tum est valdè extrinsecum. Deinde, quia illa aptitudo, vt instituatur aliquid in rationem mensuræ, non solùm in quantitate per se, sed etiam in re quanta per accidens inueniri potest. Nam cùm mensura debeat esse homogenea mensurato, si res quæ mensuratur, solum est quanta per accidens, & vt talis mensuratur sufficiet ex parte mensurę quod sit codē modo quāta, vt possit ad munus mēsurandi designari, si habeat alias conditiones requisitas, quæ ad rationem quantitatis, etiam sunt valde accidentales, vt sunt vniformitas motus, aut velocitas.

VII. Atque hæ rationes (vt hoc obiter notemus) etiam probant, motum aut durationē eius, prout habet rationem mensuræ passiuæ, seu prout mensurabilis est, non posse certam aliquam speciem quantitatis constituere: ac proinde quamuis tempus sub hac ratione sumatur (quod quidam volunt) non esse speciem quantitatis. Primò, quia illa mensurabilitas solum est denominatio quædam in ordine ad rationem, quatenus res est cognoscibilis per tale medium, seu per comparationem ad extrinsecam mensuram. Secundò, quia fundamentum quod ex parte rei supponitur, vt sit tali modo mensurabilis, seu cognoscibilis, non est semper, quod sit per se quantitas, sed sufficit quod sit res quanta per accidens, vel etiam quod aliquo modo imitetur quantitatem. Sic enim Aristoteles suprà ait albedinem, prout quanta est, mensurari superficie. Imò ad huiusmodi mensurabilitatem sufficit, vt secundùm proportionem, vel imitationem quandam ad modum quantitatis concipiatur. Nam etiam grauitas mensurabilis est, sic enim pondera, etiam instituūtur ad mensurandum, & tamen non sunt quantitates per se, sed potius ad qualitatem spectant: si ergo tempus, vel duratio quantitatis sub ratione mensuræ actiuæ, aut mensurabilis consideretur, ad species quantitatis per se non pertinet.

Tempus non est peculiaris species quantitatis.

VIII. SVpereſt ergo vt dicamus, tempus non esse peculiarem speciem quantitatis. Quam sententiam re vera intendunt antiqui expositores, in 5. Metaph. nam quod addiderunt de ratione mensuræ, solum fuit, vt aliquo modo explicarent sententiam Aristotelis in Dialectica, cap. de Quantit. vbi Caietanus eandem sententiam satis indicat, neque ab ea discrepat Soncin. 5. Metaph. q. 24. Quanuis addat tempus sub ratione quantitatis discretæ esse aliquo modo quantitatem per se, eò quòd in definitione temporis ponatur, quod sit numerus, sed hoc non rectè dictum est, quia tempus non est simpliciter numerus, qui sit quantitas discreta: agimus enim de tempore continuo, de quo locutus est Aristoteles. An verò sit aliquod tempus discretum infrà dicemus in disput. de durationib. Tempus autem continuum non est numerus simpliciter, sed numerus partium eiusdem continui, qui in re tantum est numerus in potentia, actu verò solùm per animę operationem, aut numerationem. Non est ergo tempus quantitas per se discreta; quòd vero neque etiam sit species per se quantitatis continuæ, satis probant argumenta facta contra duas priores sentētias, nec plura adiungere oportet.

IX. Neque obstat sententia Aristotelis in Prædicament. nam illā vel emendasse, vel declarasse videtur in Metaph. In Dialectica enim non exactè naturas rerum inuestigabat; & ideò plures species quantitatis nume-

Universidad de Deusto
Biblioteca

numer auit iuxta vulgarem loquendi modum, quæ A vere ac essentialiter quantitates non sunt.

X. Neque item obstat, quòd in tempore sint propriæ partes, & propria continuatiua indiuisibilis, quæ vocantur instantia. Nam præterquam quòd hæc sola ratione distinguuntur à partibus & indiuisibilibus quæ sunt in motu, non habent per se propriam extensionem, sed ex motu illam participant: & ideò habere non potest tempus extensionem, aut magis realem, aut magis per se, quàm habeat motus.

Satisfit præcipuo fundamento contrariæ sententiæ.

XI. ADillam verò rationem, quæ est potissimũ fundamentum contrariæ sententiæ, scilicet, quod aliter variatur extensio temporis, quam motus, cùm in celeri motu parua sit extensio temporis, & magna motus; & in motu tardo è conuerso; dicendum est duplex esse tempus, ad quod potest motus comparari: vnum est extrinsecum, aliud intrinsecum. Prius est duratio motus cæli respectu aliorum motuum, & de hoc est verum, id quod assumitur: inde verò solùm concluditur, extensionem, vel durationem vnius motus esse distinctã ab extensione, vel duratione alterius. Temp' intrinsecũ, est duratio propria & intrinseca in vnoquoq; motu succesiuo inuenta, quæ dupliciter etiam considerari potest. Primò, absolutè & secundum realem entitatem suam, & partium suarum compositionem & vnionem, seu continuationem: & hoc modo falsum est, minus temporis esse in motu celeri eiusdem mobilis per idem spatium, quàm in motu tardo, quia re vera tot sunt partes durationis in vno, quot in alio, & æquales sunt latitudinis, vt patet in calefactiõe vt octo, celeri, aut tarda. Alio modo potest cõsiderari illa duratio motus per cõparationem, & quasi coexistentiam ad successionem imaginariam, quam nos vt infinitam apprehendimus: & hoc modo duratio quæ est in motu celeri per æquale spatium, est minor, & in motu tardo maior, quia coexistit, & quasi replet (vt ita dicam) maiorem, vel minorem partẽ illius temporis imaginarij. Hoc verò non ideò est, quia duratio motus aliam habeat extensionem, aut successionẽ ab ipso motu: sed quia sicut partes motus celeris quodammodo sunt inter se magis vnitæ, & quasi condẽsatæ (vt sic dicam) ita C etiam partes durationis eius proportionaliter quasi comprimuntur, vt propterea minorem partem illius temporis imaginarij consumant.

Duplex tempus necessario distinguendum.

XII. Hinc verò potiùs inferre licet, extensionem temporis sequi, nostro modo concipiendi, & imitari successionem motus, ac modum illius. Sicut enim substantia materialis ex quantitate continua habet replere & occupare spacium locale imaginarium, quòd verò eadem quantitas repleat maius vel minus spatium, non prouenit ex sola quantitate, nudè cõsiderata, sed sub tali modo condensationis, vel rarefactionis: ita motus succesiuus ex sua reali duratione, & successione habet, quòd occupet (vt sic dicam) & repleat tempus illud imaginarium: quòd verò idem motus eandem realem durationem habens, maiorẽ, vel minorem partem illius temporis consumat, non prouenit ex latitudine motus absolutè sumpta, sed cùm tali modo velocitatis, vel tarditatis. Vnde, sicut extensio quæ est in ipso vbi, seu in præsentia locali prouenit ex magnitudine, & est quanta per accidens ratione illius: ita extensio quæ est in intrinseca duratione motus, prouenit, & est quanta per accidens ratione ipsius motus, vel potiùs ratione illius magnitudinis, vel latitudinis, vnde habet ipse motus, quòd sit etiam quantus per accidens.

XIII. Omnis quantitas continua per se est permanens, nulla successiua.

Ex his ergo omnibus concluditur, omnem quantitatem continuam, ac per se, esse permanentẽ: nam omne successiuum continuum, aut est motus, aut tempus, sub motu comprehendendo actionem & passionem, quas etiam coniungit continuè & successiuè fieri: imo quoties motus est successiuus & continuus, in eo coniunguntur actio & passio successiua, & continua: tamen quantum ad præsentẽ quæstionem attinet, hæc sub motu comprehenduntur, vel quia eadem est de illis ratio, cùm solùm distinguantur à motu ratione & respectu quodam: vel certè, quia motus & passio cum proportione sumpta idem sunt: actio verò proportionaliter respondet passioni. Vnde non satis consequenter loquuntur, qui motum dicunt esse per se quantum, passionem verò & actionem transeuntem vocant quanta per accidens, cùm tamen eadem ratio continuationis & successionis in his omnibus inueniatur. Meliùs ergo, magisque consequenter dicitur, excluso motu à ratione quantitatis per se, excludi etiam actionẽ & passionem: & consequenter etiam tempus, ac denique omne continuum successiuũ: nam præter hæc nullum aliud excogitari potest. Relinquitur ergo vt nulla sit per se quantitas nisi permanens, cuius tantũ sunt tres species supra numeratæ, linea, superficies & corpus: igitur hæ tantum sunt propriæ ac veræ species continuæ quantitatis.

DISPVTATIO XLI.

De quantitate discreta, & coordinatione prædicamenti quantitatis, & proprietatibus eius.

POstquàm dictum est de quantitate cõtinua, dicendum sequitur de discreta: de qua peculiaris est difficultas propter minorem vnitatem quam in se videtur habere. Ex declaratione autem huius partis facile constabit quod sit genus summũ huius prædicamenti: & quænam genera vel species sub illo agnoscenda sint: ac denique facilè etiam patebit quomodo quantitati conueniant proprietates, quæ illi solent attribui. Quoniam verò vnitas quantitatiua seu numeralis principium est quantitatis discretæ, ideo dicendum priùs à nobis esse de huiusmodi vnitate, nisi in Disput. 3. sect. 9. ad conferendam vnitatem transcendentalem cum quantitatiua, hanc explicuissemus. His ergo suppositis, quæ ibi dicta sunt, de ipso numero seu quantitate discreta tractandum supereſt.

SECTIO I.

Vtrùm quantitas discreta sit propria species quantitatis.

Rationes ad partem negantem.

RAtio dubitandi est, quia quod non est per se ens, non est per se quantitas: sed quantitas discreta non est per se ens: ergo neque est per se quantitas: quod autem non est per se quantitas, non potest esse species quantitatis, ens enim quod in decẽ prædicamenta diuiditur, est ens per se, nam entia per A accidens sicut definitionem non habent, ita nec genera aut species, nec in prædicamentis collocantur, ergo. Probatur minor principalis argumenti, in qua est tota difficultas, quia siue consideres subiectum numeri seu res numeratas, siue formam seu rationẽ formalem quæ numerum, vt numerus est, constituere potest, in neutro inuenitur vnitas sufficiés ad constituendum ens per se. Prior pars videtur per se euidens, quia tale subiectum si remotè consideretur constat ex substantiis integris, interdum numero, interdum specie differentibus, quæ nullo modo cõponunt ens per se vnum. Si autem proximè tale subiectum consideretur, constat ex pluribus quantitatibus, quæ licet singulæ in se continuæ sint, tamen inter se nec continuitatem, nec aliam vnionem realem habent: ergo nullo modo possunt constituere subiectum per se vnũ. Et hinc probatur altera pars, quia in huiusmodi subiecto, vel potiùs aggregato subiectorum, nullum potest esse formale accidens per se vnum vnitate vera ac reali: quia vel esset vnum vnitate simplicitatis: & hoc non, quia vna entitas simplex non potest esse in subiectis ita distinctis: vel B esset vnum vnitate compositionis: sed hoc etiam dici non potest, quia sicut inter subiecta illa nulla est vnio vel compositio realis, ita nihil est in eis, aut aliquo eorum quod cum aliis habeat realem vnionem: & consequenter nihil est quod realem compositionem facere possit.

II. Ratio.

Dices fortasse ex Aristotele in prædicamentis, c. de Quantit. esse inter vnitates numeri quendam ordinem, quatenus vna est prima, alia secũda, alia tertia, ratione cuius priores vnitates comparantur ad vltimam vt indeterminatum ad determinatum, & è contrario vltima vnitas dicitur comparari ad cæteras per modum formæ. 8. Met. c. 3. & 6. & hoc satis esse ad componendum ens per se vnũ in genere quantitatis, quia non est in rebus omnibus æqualis exigẽda vnitas. Contra hoc obstat primò, quia sola vnitas ordinis non sufficit ad constituendum ens per se & prædicamentale, vt patet in exercitu & similibus. Secundò magis adhuc obstat, quod neque hæc vnitas reipsa reperitur in numero, sed solum apprehẽsione aut numeratione nostra: nam si ternarium hominum secundum se consideres in nullo eorum C est prima vnitas, secunda, aut tertia: nulla enim ratio talis ordinis potest inter eos assignari: ille ergo ordo si quis est, solum est rationis: ergo non sufficit ad vnitatem realem, quam reale accidens requirit.

Aristotel.

Concluditur.

III. Tertiò est præcipuum argumentum, quia tantum abest vt numerus constituatur per aliquam vnionem suarum partium, vt potius requirat negationem talis vnionis, eamque negationem in sua essentiali ratione includat: quod est nouum argumẽtum ostendens numerum vt numerum non esse reale ens, neque veram quantitatem. Antecedens patet, quia de ratione numeri est actualis diuisio, & discretio vnitatum: sed actualis diuisio includit negationem vnionis, vt constat ex suprà dictis de vnitate & multitudine in Disput. 3. & ex definitione Aristotelis dicentis, quantitatem discretam esse *cuius partes non copulantur termino communi*. Consequentia verò probatur, tum quia reale ens aut quantitas non potest negatione constitui: & præsertim negatione vnionis realis, cùm vnum, quod simplex non est, non nisi ex vnione possit consurgere: tum etiam, quia contra rationem quantitatis est quòd sit actu diuisa, cùm de ratione eius sit quod sit diuisibilis, nam quòd actu est diuisum, iam vt sic diuisibile non est: ergo vt sic non erit quantitas, sed erunt quantitates.

IIII. Vnde tandem argumentor quartò, quia multitudo transcendens seu aliorum entium, neque est aliquid per se vnum, neque constituit aliquam speciem in entibus: ergo nec multitudo quantitatum constituit aliquam speciem per se vnam in genere quantitatis: sed quantitas discreta non est aliud quã multitudo quantitatum continuarum, ergo. Maior constat ex dictis suprà Disputat. 3. Estque per se satis euidens, tum quia multa & vnum vt sic opponuntur, tum etiam quia multitudo entium non est ens, sed entia, vt significauit Aristotel. libro 10. capit. nono. Consequentia verò probatur à paritate rationis, nam sicut multitudo absolutè constat vnitatibus quarum quælibet in se est indiuisa, est autem diuisa à qualibet alia, ita quantitas discreta constat vnitatibus quantitatiuis in se indiuisis, & inter se diuisis. Vnde etiam multitudo absolutè dicta videtur comparari ad quantitatem discretam per modum generis, seu prædicati superioris essentialiter, vt sumitur etiam ex Aristotele 10. Metaphys. capite nono, vbi numerum per multitudinem definit, vt Diuus Thomas & alij notarunt: ergo non maior potest esse vnitas aut vera species entis in quantitate discreta, quàm in qualibet alia rerum multitudine.

Rationes in oppositum.

V. IN contrarium esse videtur sententia Aristotelis, Aristotel. tum in Prædicament. capit. de Quantit. tum hoc loco 5. Metaph. & vbicunque de quantitate loquitur: semper enim eam diuidit in continuam & discretam, sentitque esse diuisionem generis in species, cùm ex illa Prædicamentalem coordinationem constituat: & ideò hîc priùs præmittit descriptionem quanti in communi, quam sentit æquè conuenire continuo & discretò. Proprietates etiã quas assignat quantitati, æquè conuenire censet discretę ac continuæ, vt esse æqualem vel inæqualem, esse finitam vel infinitam, & esse mensuram: imò hæc vltima priùs conuenire censetur quantitati discretæ quàm continuæ ex sententia Aristotelis 10. Metaphysic. in principio. Denique, si essentialem rationem quantitatis consideremus, quæ est habere extensionem, qua vna pars est extra aliam, propriissimè conuenire videtur quantitati discretæ, cùm vnitates quantitatiuæ ita comparentur, vt vna ex necessitate extra aliam existat.

Referuntur sententiæ contrariæ.

VI. PRopter hæc variæ sunt sententię & extremè oppositæ. Prima simpliciter affirmat numerum esse propriam quantitatis speciem, ita vt licet numerus materialiter sumptus videatur ens per aggregationem, tamen formaliter dicat vnum accidens partialiter existens in pluribus subiectis. Hæc videtur esse sententia Diui Thomæ prima parte, quæstione 11. articulo primo & secundo, & quæstione 30. articulo 3. Eamque sequuntur communiter Thomistæ, vt patet ex Capreolo in 1. distinctione 24. quæstione prima, concluſ. 5. vbi alia refert testimonia Diui Thomæ. Soncin. 10. Metaphysic. quæstione 7. Caiet. & Soto in Logica. Eandem opinionem tenet Argẽtin. in 1. distinctione 24. quęstione 1. vbi Scotus quęstione vnica dubius in hac re manet: in quinto autẽ

Prima opinio.

D. Thom. Capreol. Soncinas. Caietan. Soto. Argent. Henric. Auicenna.

Metaphy-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Metaphysic. quæst. 9. hanc sententiam sequitur: & Henric. 1. p. summ. art. 29. quæst. 7. vbi affert Auicennam lib. 3. suæ Met. c. 4. & cum eo fatetur difficilem esse ad inueniendam vnitatem hanc conuenientem numero, vt constanti ex pluribus vnitatibus. Fundamenta huius sententiæ tacta sunt in argumentis secundo loco propositis.

VII. Secunda opinio. Albertus. Aureol. Gregor. Fonseca.

Secunda sententia est extremè contraria præcedenti, nimirum, quantitatem discretam, quamuis in rebus sit, non tamen habere in rebus vnitatem realem, quæ ad constituendam veram aliquam speciem accidentis realis sufficiat. Ita tenet Albert. libro 8. Metaph. tract. 1. capit. 8. & Aureol. apud Capreol. in 1. dist. 24. vbi idem tenet Gregorius quæst. 2. art. 2. & Marsil. in 1. quæst. 27. artic. 1. Ocham dist. 24. quæst. 2 quam etiam sequitur Fonseca 5. Metaph. c. 13. quæst. 4. quamuis in modo loquendi dicat, non esse negãdum numerum esse speciem quantitatis. Fauet etiam Auerroes 3. Phys. text. 68. dicens, *numerum esse acernum vnitatum*. Cui sententiæ fere æquiualet alia, quã Aristoteles habet 10. Metaph. capit. 3. vbi ait, *numerum esse multitudinem vnitatum*. Et, vt verum, fatear, quantum ad rem spectat, non dubito, quin hæc posterior sententia vera sit: argumenta enim primo loco facta, quæ illam confirmant, mihi videntur planè conuincere. Oportet tamen eam amplius explicare, & quæ certiora sunt, à rebus minùs certis distinguere, ac denique quoad fieri possit rem hanc ad communem modum loquendi accommodare.

Prima suppositio ad quæstionis resolutionem.

VIII. Ægidius.

SVppono itaque inprimis vt certum, vnitatem quantitatiuam nullum peculiare accidens reale, aut positiuum addere supra rem quantam & continuam vt talis est. Hoc satis probatum est suprà Disput. 5. Dico autem, *vt talis est*, quia, vt ibidem dixi, vnitas quantitatiua attributa substãtiæ addit illi quãtitatem; quæ secundum se spectat ad aliquam speciem quantitatis continuæ: nunc autem non ita loquimur, sed comparamus vnitatem quantitatiuam, quam supponimus esse principium numeri, ad ipsã quantitatem continuam prout ab ea aliquo modo distinguitur: & sic dicimus nihil rei illi addere, nec per positiuum aliquid ab illa distingui, sed ad summum per negationem diuisionis actualis, seruata proportione ad vnitatem transcendentalem, vt dicto loco fusiùs declaratum est. Atque in re hoc sentit Ægid. 4. Metaph. q. 9. quoad hanc partem, quòd vnitas quantitatiua non addit aliquid rei, nec differt in re à quantitate continua. Quamquam modus quo explicat distinctionem rationis inter eas, mihi non placeat. Ait enim, quantitatem, vt absolutè perficit rem in se sine comparatione ad partes, habere rationem vnitatis, quatenus verò rem perficit per comparationem ad suas partes habere rationem quantitatis continuæ. Hic modus (inquam) distinctionis mihi non probatur. Primò, quia illa habitudo formæ, quæ est perficere rem in se absolutè, non pertinet ad rationem vnitatis, sed potiùs ad rationẽ entitatis constitutæ per formam. Secundò, quia si ratio illa abstractè sumatur, non est propria quantitatis, sed pertinet etiam ad qualitatem, & ad formã substantialem, & in his non habet rationem vnitatis transcendentalis ex eo præcisè quòd perficit subiectum, nisi adiungatur ratio indiuisionis. Si verò consideretur illa ratio vt peculiari modo conuenit quantitati, sic vix potest concipi, quòd quantitas continua perficiat subiectum in se sine comparatione ad partes, cùm formalis perfectio eius consistat in aliqua extensione partium, vt suprà declaratum est, & multò minùs potest intelligi vnitas quantitatiua sine comparatione ad partes, cùm illa vnitas vt talis est, non sit simplex, sed resultans ex vnione vel copulatione talium partium. Verius ergo dicitur, vnitatem quantitatiuam nihil esse, præter ipsam quantitatem continuam vt indiuisam.

Secunda suppositio seu assertio.

IX. Numerus quid addat rebus numeratis.

HInc sumo secundò vt certum, licet numerus, qui est quantitas discreta, in rebus sit, tamen non addere ipsis rebus numeratis aliquod accidens in re distinctum ab illis, collectiuè sumptis. Prior pars per se nota est, quia omnis realis multitudo in rebus est: numerus autem est realis multitudo, cùm ex realibus vnitatibus consurgat: ergo. Item hic numerus consurgit ex diuisione quantitatis continuæ, vt dicitur 3. Physic. cap. 6. & 7. Vnde lib. 3. Metaph. c. 2. & lib. 6. cap. 1. ostendit Aristoteles entia Mathematica, inter quæ numeri computantur, non esse à rebus naturalibus separata. Ac denique 2. de Anim. cap. 6. & lib. 3. cap. 1. inter sensibilia communia ponitur numerus. Est ergo numerus in rebus ipsis quantis & sensibilibus. Vnde Plato in Sophista, numerum ait computandum esse inter ea quæ in rebus sunt.

X. Gabriel. Marsil.

Nec minus certa videtur mihi altera pars, quamquam nonnulli Thomistæ de illa dubitare videantur: eam verò docent Gabriel, Marsilius, & alij suprà citati: & Maior in 1. distinct. 24. quæst. 2. & planè colligitur ex Aristotele 10. Metaph. cap. 3. vbi ait numerum esse multitudinem vnitatum. Sumitur etiam ex illo 3. Physicor. quòd numerus consurgit ex diuisione continui, nam ex diuisione non resultat aliqua entitas præter intrinsecos terminos singularũ partium. Vnde 3. Physic. cap. 7. text. 68. ait idem Aristoteles, numerum esse plures, aliquotue vnitates. Et similiter 30. Metaph. cap. 9. text. 20. dicit, *numerum esse multa vna*. Et libr. 8. cap. 3. text. 10. ait, *Aut numerus vnum non est, sed velut cumulus, aut si sit, dicendum est quidnam illud sit, quod efficit vnum ex multis*: sentiens non fieri vnum nisi per vltimam vnitatem: quæ non sumitur nisi in ordine ad rationem. Præterea hinc confici potest prima ratio: nam sicut quantitas continua intelligitur esse vna præcisè ex indiuisione, ita quantitas discreta intelligitur esse numerus præcisè ex diuisione singularum partium continuarum, quæ diuisio supra terminos singularum quantitatum, solum addit negationem termini communis: ergo numerus vt sic non addit accidens reale & positiuum vltra vnitates seu quantitates singularum vnitatum.

XI.

Secundò, quia singulæ vnitates non addunt rem aliquam singulis quantitatibus: ergo nec totus numerus addit rem aliquam omnibus vnitatibus simul sumptis. Antecedens probatum est suprà. Consequentia verò est euidens, tum quia positis vnitatibus, & quacunque re alia ablata vel per intellectum, vel per diuinam potentiam, non potest non esse numerus: tum etiam, quia ita comparatur numerus propriè dictus ad vnitates quantitatiuas, sicut quælibet multitudo rerum ad vnitates transcendentales: tum denique, quia illa res addita, vel esset vna omnino & eadem in omnibus vnitatibus simul sumptis, & in singulis earum: vel esset tantùm vna collectione, aliquid ponens in singulis vnitatibus. Primum est planè impossibile: quo modo enim vna entitas simplex potest esse in subiectis realiter distinctis ac distantibus & nullo modo vnitis? Secundum vero repugnat priori suppositioni: nam si in singulis vnitatibus ponit numerus rem aliquam ab eius quantitate, & ab omni entitate aliarum vnitatum distincta: ergo illa entitas pertinet ad rationem talis vnitatis vltra quantitatem, quod falsum esse probatum est.

XII.

Tandem confirmatur, quia eadem vnitas apta est componere binarium, ternarium, & quemlibet numerum in infinitum: ergo vel est apta per se ipsam sine additione vlla: & hoc est quod intẽdimus: nam hinc planè fit, numerum nihil addere supra vnitates simul sumptas: vel est apta vnaquæque vnitas ad componendum numerum per aliquid ei additum: & sic ad singulos numeros componendos indigebit peculiari addito distinctæ rationis: quod est satis absurdum: alioqui deberent illæ entitates in infinitum multiplicari. Et sequela patet, quia singuli numeri censentur esse diuersarum rationum. Simile argumentum est, quòd numerus non solum potest componi ex vnitatibus simplicibus, sed etiam ex aliis numeris, quatenus vnusquisque est vnus numero, vt datur binarius ternariorum, &c. nemo autem finget huiusmodi numerum addere aliquid rei supra alios numeros simul sumptos: alias cum hæc veluti reflexio & compositio in infinitum abire possit, etiam additio rerum esset infinita: ergo nec numerus ex simplicibus vnitatibus constans addit aliquid illis.

XIII. Aliqui authores contrarium indicantes explicantur. Capreol. Boucin.

Contra hanc verò partem opinari videntur Capreolus in 1. distinct. 24. quæst. 1. conclus. 1. & Soncin. 10. Metaphys. quæst. 11. citantque varia loca Diui Thomæ, scilicet 1. part. quæst. 30. art. 3. & in 1. dist. 24. quæst. 1. art. 3. & quodlib. 10. articulo 1. & quæst. 9. de potentia, articul. 3. Veruntamen hi authores si attentè legantur, non sentiunt ternarium v. g. addere aliquod accidens realiter distinctum supra vnitates omnes vt vnitates sunt, & simul sumptas, neque ad hoc suadendum in hoc sensu vllam afferunt rationem probabilem, cui respondere necesse sit. Sed ideo dicunt, numerum quantitatiuum addere aliquid rebus numeratis, quia putant singulas vnitates quantitatiuas addere aliquid rei quæ sic est vna: quod tantùm verum est comparando hanc vnitatem ad substantiam, cui additur quantitas indiuisa, vt per eam fiat hoc modo vna: & ita diximus explicandum esse D. Thomam, quidquid alij sentiant. Quòd verò vltra hanc quantitatem aliqua alia res positiua necessaria sit in singulis vnitatibus, improbabile est.

Tertia assertio.

XIIII. In quo consistat ratio formalis numeri.

HInc vlteriùs colligo, & addo tertiò, numerum supra singulas quantitates continuas & vnitates simul sumptas non addere aliquem modum realem, sed in re ipsa præcisè consistere in collectione tot vnitatum. Hoc etiam sumo ex Aristot. & Commentatore locis citatis. Et videtur mihi æquè efficaciter probari rationibus factis in superiori assertione: nam illæ probant numerum non solum non addere supra vnitates simul sumptas rem realiter distinctam, sed neque etiam modum realem ex natura rei distinctum. Quia vel illæ modus separari potest ab vnitatibus simul existentibus, vel non. Si separabilis non est, sine fundamẽto fingitur distinctus in re, vt patet ex suprà dictis de distinctionibus in communi. Si verò separari potest, ponamus separari: at verò tunc duæ vnitates existentes non minùs essent binarius, quam modò: ergo signum est binarium non constitui per modum illum ex natura rei distinctum. Idemque argumentum & æquè efficax fiet per separationem aut præcisionem intellectus: nam si præciso tali modo intelligitur binarius existens, si duæ vnitates existant: ergo signum est, non constitui formaliter per illum modum, nam præciso formali constitutiuo, non potest intelligi res constituta. Item explicari non potest in quo subiecto sit ille modus, quia non potest esse in sola aliqua vnitate, quia non est maior ratio de vna quàm de aliis. Nec potest esse in omnibus simul, nam vel esset totus in singulis: & hoc est impossibile vel esset, vt per se notum est: partim in singulis: & hoc etiam facilè improbatur ex dictis, quia iam in singulis vnitatibus aliquid reale & ex natura rei distinctum adderetur supra quantitatem continuam & indiuisam, quod falsum esse ostensum est.

XV.

Et declaratur deinde in hunc modum: nam si numerus dicit specialem modum realem partialiter existentem in singulis vnitatibus, interrogo, si sit vna tantùm vnitas in rerum natura, an in illa sit ille partialis modus, vel illi addatur quando sit altera vnitas. Neutrum enim potest cum probabilitate dici. Primum patet, tum quia quotiescunque vnum compositum resultat ex multis per peculiarem modum compositionis, destructo altero extremo omnino tollitur ille modus, vt inductione constat in omni compositione siue per veram vnionem, siue per quamcunque habitudinem: ergo idem in præsenti, si compositio numeri fit per specialem modum. Tum etiam, quia si in rerum natura sit vnum tantum corpus, fingi non potest quid in illo sit in ordine ad componendum numerum præter eius quantitatẽ indiuisam: aptitudo enim vel ad diuisionem, vel ad componendũ numerum nihil est præter quantitatem. Altera verò pars facilè probatur, nam si vnum corpus tantum sit in rerum natura, ex eo solum quod aliud fiat, consurgit binarius. & tamen ex eo solum quod illud fiat, nihil rei additur alteri corpori, nisi fortasse relatio similitudinis, aut æqualitatis, quæ impertinens est ad rationem numeri.

XVI.

Tandem inductione potest facilè ostendi, nullum esse talem modum realẽ additum vnitatibus simul sumptis ad componendum numerum, quia neque est vnio aliqua realis, neq; ordo, neque situs, neque aliquid huiusmodi, quia omnia hæc sunt accidentalia ad numerum constituendum, nihilque vltra requiritur præter existentiam vnitatum.

Quarta assertio, & propria quæstionis resolutio.

QVartò tandem videtur planè ex dictis colligi numerum in re ipsa spectatum non esse propriam & peculiarem speciem entis, vel accidentis, quia in re non est ens aut accidens, sed collectio entium seu accidentium. Nihilominùs tamen prout à nobis concipitur per modum vnius, dici potest habere aliquam vnitatem sufficientem, vt de illo tanquã de vna specie entis loquamur, & vt sub tali denominatione in prædicamento quantitatis collocetur. Prior pars est manifesta ex dictis, quia duæ quãtitates duorum corporum duo accidentia sunt, & non vnicum: & binarius numerus nihil rei addit illis duabus quantitatibus, vt ostensum est: ergo in rebus illis nihil est, quod verè sit vnum ens, aut v-

Universidad de Deusto
Biblioteca

num accidens à parte rei: ipsa enim vnitatum collectio in re non est vna speciali vnitate reali, sed sola collectione, seu (quod idem est) coexistentia vnitatum. Hanc etiam partem conuincunt argumenta in principio sectionis proposita. A

XVII. Altera verò pars conclusionis posita est ad explicandum communem modum loquendi de numero quantitate discreta, ne ab illo omnino recedamus: in his enim reb. quamuis sæpe cum paucis sentire necesse sit, oportet loqui cum multis. Potest autem in primis ea pars ex eo confirmari, quod quantitas discreta vt sic est obiectum cuiusdam scientiæ Mathematicæ, scilicet, Arithmeticæ: obiectum autem scientiæ sumitur vt aliquid vnum, de quo passiones demonstrantur: ergo concipitur à nobis numerus vt habens aliquo modo vnam essentiam & speciem. Præterea nos concipimus singulos numeros vt constitutos ex tot vnitatibus, & non plurib. neq; paucioribus, eisq; attribuimus suas proprietates, vt si talis numerus sit impar, quod non sit diuisibilis in duas partes æquales, & alias huiusmodi: ergo in ordine ad conceptionem nostram habet numerus aliquam vnitatem ratione cuius potest denominari vna quantitas. Deinde declarati hoc potest ex D. Tho. 7. Metaph. lect. 17. litera F. vbi distinguens ea quæ sunt vnum simpliciter, vel secundum quid, in priori ordine collocat numerum: subdit verò numerum habere vnitatem suam non ex sola multitudine seu coaeruatione vnitatum, sed cum aliquo ordine. Quod ampliùs exponens lib. 8. lect. 13. litera L. & M. ait, numerum esse per se vnum in quātum vltima vnitas dat numero speciem & vnitatem. At verò constat vnitates alicuius numeri secundum se non habere ordinem realem inter se, neque in eis aliquam esse vltimam vel primam: ergo oportet vt hæc sumantur aliquo modo in ordine ad conceptionem nostram. B

XVIII. Obiectionibus aliquot satisfit. Dices, ergo numerus vt numerus, & vt aliquid vnum, est ens rationis, & non rei: & consequenter non poterit dici quātitatis realis. Item, ergo numerus non erit actu numerus, nisi quando actu numeratur: quod est planè falsum, quia numerans non facit numerum, sed cognoscit illum. Vnde non solum intellectus, sed etiam sensus numerum cognoscit, cum tamen sensus non faciat entia rationis. Ad hoc aliqui non verentur absolutè concedere vtrāq; consequelam, vt intelligere licet ex iis, quæ Capreolus refert ex Aureolo in 1. dist. 24. q. 1. artic. 1. in argum. 4. loco factis contra primam conclusionem. & ex Scoto in argum. contr. 5. concluſ. Nam licet multitudo vnitatū, vt multitudo, à parte rei sit, tamen vt habēs aliquam vnitatem per se, secundum aliquem ordinem vel constitutionē, non est nisi per intellectū, & dependenter ab intellectu. Vnde quātitas discreta licet sit realis quantum ad multitudinem substractam, quantum verò ad formalitatem numeri, quæ se habeat vt per se vna, solum est per denominationem ex conceptione mentis, neque sub ea ratione cadit sub sensum, sed solum vt est plurium rerum collectio. C

XIX. Secundò verò respondeti potest, numerum vt sic nō dicere aliquid actu numeratum, sed numerabile: & sub ea ratione non pendere ab actuali animæ numeratione, sed solùm dicere fundamentum, quod est in ipsis vnitatibus, vt sub tali numero concipiantur: vel vt tali modo numerabiles sint. Hanc verò numerabilitatem existimant aliqui esse modum, aut rationem formalem realem in vnitatibus ipsis existentem, ratione cuius dici possit numerus habere in rebus vnitatem realem ac per se absq; vllo ordine ad animam. Re tamen vera illa numerabilitas præter fundamentum plurium quantitatum inter se diuisarum tantùm est denominatio quædam à facultate animæ potentis numerare seu mensurare multitudinem vnitatum, eáſve per modum vnius numeri concipere. Quod non obscurè docuit Aristoteles 4. Physic. tex. 131. c. 14. dum ait, *Sitd quod numerare debet, esse non potest, nec numerabile quicquam esse posse.* Igitur ratione illius numerabilitatis non habet numerus maiorem vnitatem realem, quàm ex se habeat ratione plurium quantitatum. Quia illa extrinseca denominatio, nec vnitatem realem ei confert, vt per se notum est, neque illam in eo supponit, cùm possit mens ea quæ in se plura sunt, per modum vnius concipere, & multa vt multa numerare seu mensurare. Confert tamen illa habitudo seu denominatio aptitudinalis, etiamsi connotet ordinem ad facultatem animæ, vt numerus, etiam vt numerus, dicatur esse in rebus, quando actu non numeratur seu cogitatur. Atq; hic modus vnitatis sufficit vt de numero, quatenus talis est, possit esse scientia Arithmeticæ, quæ quidem non considerat in numero formalem vnitatem eius, qualis & quanta sit: hoc enim Metaphysico relinquit: nec etiam considerat an habeat veram & realem essentiam, quod etiam est munus Metaphysici: sed considerat proportiones quasdam inter ipsos numeros, quæ prout in rebus sunt, non requirunt in eis propriam vnitatem, sed potiùs discretionē & multitudinem. Prout verò sub vnam scientiam cadunt, sufficit, vt per modum vnius singuli numeri concipiantur, & inter se conferantur. B

Ad rationes dubitandi. XX.

ARgumenta igitur priori loco facta in principio sectionis rectè probant, in quantitate discreta, prout in rebus ipsis existit, non esse veram ac propriam vnitatem realem & per se: & existimo quoad hanc partem non posse habere conuenientem solutionem. Neque contra hoc procedunt argumenta secundo loco facta. Aristot. enim numerauit quantitatem discretam inter species quantitatis, non quia in re habeat veram vnitatem, sed quia in re habet suum modum extensionis seu multiplicationis, & communiter cōcipitur per modum vnius habentis suam definitionem & proprietates: quod satis est vt in prædicamentali coordinatione constituatur. Neq; enim omnia quæ in prædicamētis collocantur, habent in rebus propriam ac per se vnitatem. Quodq; nihil aliud Arist. intenderit, ex aliis eius locis quos supra citauimus, constare potest. Ad rationem concedimus, formalem rationem & proprietates quantitatis conuenire suo modo quātitati discretæ, ita tamen vt veram vnitatem realem in ea nō requirant. Nam extensio huius quantitatis solum est multiplicatio quædam vnitatum: multiplicatio autem vt sic non requirit vnitatem realem inter ea quę multiplicantur. Item diuisibilitas huius quantitatis non est in ordine ad realem separationē eorum, quæ in re vnum erant, sed in ordine ad designationem mentis, quæ separare & diuidere potest vnitates, ex quibus numerum coalescere intelligebat. Rursus æqualitas vel inæqualitas inter numeros prout est proprietas quantitatis, non est vna aliqua relatio, quæ in toto vno numero inueniat respectu alterius, sed est ipsa multitudo vnitatū prout in vno numero

numero est maior vel minor, quàm in alio. Quomodo etiam aceruus tritici aut lapidum potest esse æqualis aut inæqualis alteri. Præterea, quamuis numerus propriè sit finitus, tamen hæc etiam denominatio aut proprietas non requirit vnitatem realem, sed solum definitam multitudinem vnitatum. Vnde aliter etiam magnitudo finita dicitur quam multitudo: magnitudo enim est finita, quia in re ipsa clauditur extremo termino vel vno vel plurib. numerus autem non habet in re aliquem designatum terminum, nam partes eius habent in re ordinem aut positionem: tamen in ordine ad mentem semper habet vltimam vnitatem, qua finitur eius numeratio. Deniq;, etsi ratio mensuræ propriissimè conueniat numero: tamen illa proprietas, vt suprà dixi, magis est rationis quàm realis: ideoq; non requirit in numero veram vnitatem realem. A

SECTIO II.

Vtrum quantitas discreta in rebus spiritualibus inueniatur.

I. EX resolutione præcedentis quæstionis facilè potest hæc expediri, quam latissimè aliqui authores tractant, suntque in ea diuersæ sententiæ. B

Prima opinio affirmans.

II. PArtem enim affirmantem defendunt latè Marsil. in 1. qu. 27. art. 1. & 2. Greg. in 1. dist. 24. qu. 2. art. 3. & idem tenuit ibi Aureol. vt refert Capreol. & ibid. Maior, Ocham, & Gabr. quam etiam insinuat Richard. in 1. d. 19. art. 3. q. 1. ad 4. & d. 24. art. 1. q. 1. & clariùs artic. 2. q. 1. Fauetque huic sententiæ Aug. 2. lib. de liber. arbit. c. 16. vbi ex professo probat, numerum intelligibile quid esse, & in omnibus rebus reperiri. Damasc. etiam libr. 3. de fide cap. 8. numerum inquit esse in omnibus rebus, quæ inter se differunt. Vnde concludit, duas Christi naturas ad quantitatem discretam pertinere. Fauet etiam huic sententiæ communis modus loquendi, dicimus enim tantum esse numerum angelorum, & esse maiorem vel minorē numero hominum. Fauet deniq; definitio numeri, quam Arist. ponit 10. Metaph. in princ. nimirum *quòd sit multitudo numerabilis vnitate:* sed quaternarius angelorum est vera multitudo finita, & mensurabilis vnitate, nam eandem proportionem seruat illa multitudo ad suam vnitatem, quam multitudo corporum ad suam. Marsil. Aureol. Major. Gabr. Augustin. Bonnafe. C

III. Et confirmatur vltimò, quia omnis ratio extensionis discretæ, & similiter omnis ratio vnitatis quæ reperitur in numero rerum corporalium, reperitur etiam in numero rerum spiritualium; illa enim extensio solum est diuisio vnius ab alio: vnitas verò est numerabilitas vsque ad talem vnitatem, quæ vt vltima in tali numero concipitur: & in his duobus formalis ratio numeri consistere videtur. Quòd verò singulæ vnitates in se sint continuæ, extensæ, ac diuisibiles, videtur materiale quid ad rationem numeri: quia vnitates non componunt numerum vt diuisibiles, sed vt indiuisibiles. Vnde sicut tria grana tritici non minùs componūt numerum ternarium, quàm tria ingentia corpora: ita tria puncta separata non minus componunt ternarium quàm tria grana tritici: pari ergo modo tres angeli, & quælibet alia tria entia component verum ternarium, cùm sint species quantitatis discretæ. Vnde de illo ternario possunt omnia demonstrari, quæ de ternario quantitatiuo Mathematici demonstrant: & idem de omni alio numero.

Secunda sententia negans.

IIII. VErùm contraria sententia communis est in schola D. Thomæ, quam ipse docet 1. p. qu. 3. artic. 3. Et in 1. d. 24. qu. 1. artic. 3. & qu. 9. de potent. art. 7. & opusc. 48. Capreol. in 1. d. 24. qu. 1. & ibidem Deça, Ægidius, & alij, Soncin. 10. Metaphys. qu. 13. Iauell. lib. 8. q. 11. Et fine dubio Aristot. vbicunque agit de numerō seu quantitate discreta, solis rebus materialibus illam attribuit: & ideò dicit 3. Physic. cap. 6. & 7. numerum consurgere ex diuisione quanti continui. Et 2. de anim. cap. 6. inter sensibilia communia numerum ponit: & vbicunque agit de scientiis Mathematicis, docet quantitatem esse obiectum eius, & non abstrahere à materia secundum rem, sed tantùm secundum abstractionem mentis, vt patet 3. Metaphys. cap. 2. & 3. Physic. text. 41. & notat Commentator 5. Metaphys. comment. 2. Et fundamentum huius sententiæ est, quia in rebus spiritualibus nulla est vera quantitas: in hoc enim maximè differunt à rebus corporalibus, quòd quantitate carent. Item ac præcipuè, quia vnum transcendens vt sic, non spectat ad prædicamentum quantitatis, neque ad aliquod speciale prędicamentum, cum sit passio conuertibilis cum ente: ergo nec multitudo, quatenus ex vnitatibus transcendentalibus consurgit, pertinet ad prædicamentum quantitatis: nam etiam multitudo est æquè transcendens ad omnia entia, & cum proportione respondet vnitati. Præterea, quia sicut vnum transcendens non addit enti nisi negationem: ita multitudo constans ex vnitatibus transcendentalibus vt sic solum addit pluribus entitatibus negationem, qua vnum dicitur non esse aliud, in qua distinctio seu diuisio entitatiua consistit: ergo non magis constituit aliquam speciem entis multitudo transcendentalis, quàm vnitas transcendentalis: imò eò minus potest constituere, quò vera vnitatis ratio minùs potest in multitudine vt sic reperiri. Denique, si Theologicè argumentemur, in tribus personis diuinis non reperitur talis ratio ternarij numeri, quæ possit dici quantitas discreta, vt omnes fatemur: idque non prouenit ex infinitate singularum: hæc enim est impertinens ad rationem numeri: nam licet illæ infinitæ sint in perfectione, numerus tamen earum finitus est. Vnde etiam de illo ternario possunt ostendi omnia quæ arithmetici de ternario demonstrant: ergo si ille ternarius non pertinet ad quantitatem discretam, solum est, quia vnitas vniuscuiusque personæ non est quantitatiua, sed transcendentalis: quę ratio in omnibus rebus spiritualibus locum habet. D. Thom. Capreol. Deza. Ægid. Soncin. Fundamentum præcedentis sententiæ. B C

Resolutio.

V. HÆc verò controuersia videtur fere de modo loquendi, nam in re constat, si quantitatis nomine significetur moles corporea, sic non posse attribui numero rerū spiritualium. Si verò quis mordicus contendat, nomine quantitatis discretæ tantum significāri quamcunque rerum multitudinem, facilè defendet quātitatem discretam in angelis reperiri. Qui vero sic loquuntur, in primis abutuntur voce quantitatis: cùm hæc vox absolute dicta in vsu omnium Philosophorum molem corpoream significet: ideoque nullus Philosophus absolutè concedet esse quantitatem in angelis: at vero cum additur illa differentia discreta, non censetur esse condi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tio diminuens rationem quantitatis, sed sumitur potius vt specificans, seu diuersificans vnitatem eius. Igitur, proprie loquendo, non magis potest rebus spiritualibus attribui quantitas discreta, quàm quantitas absolutè. Deinde etiam admisso illo vsu talis vocis, falso dicitur, quantitatem discretam sic acceptam, id est multitudinem vt sic pertinere ad aliquod determinatum genus prædicamentale: hoc enim rectè conuincunt argumenta posterioris sententiæ. Nam multitudo vt sic, non habet veram vnitatem, neq; est ens, sed entia, vt suprà disputat. 4. tractatum est: eo vero modo, quo habet aliquam rationem vnitatis, non determinatur ad aliquod prædicamentum, sed vagatur per omnia, non vt reale accidens, quod cæteris omnib. inesse potest, sed vt attributum quoddam negatiuum, seu negationē includens. Et non vt vniuocum, sed vt analogum, æquè ac vnum transcendens: nam si vnum non est vniuocum, quo modo multitudo erit vniuoca.

VI. Quocirca absolutè dicendum est, numerum propriè sumptum pro quantitate discreta non inueniri extra res quantas & materiales. Non possumus autem negare, si in numero solum consideremus id quod est rationis, nempe intellectualem numerationem, vel numerabilitatem, & quendam ordinem vnitatum, inter quas prima & vltima censeantur, & vt sic numerum vt quid vnum concipiamus: quoad hæc (inquam) omnia numerum æquè reperiri aut considerari posse in angelis, ac in lapidibus. Verùntamen, cùm illa consideratio præcisa, denominatio quædam rationis sit, non sufficit illa sola, vt talis numerus in prædicamento quantitatis constituatur, nam quantitas discreta non censetur realis quantitas ob illam considerationem, aut denominationem rationis præcisè sumptam, sed vt fundatam in vera & reali quantitate singularum vnitatum. Quod potest in hunc modum declarari. Nam ratio formalis quantitatis in communi est extensio corporea, quam nos per impenetrabilitatem declarauimus: quantitas ergo discreta non collocatur sub quantitate, nisi quatenus hanc rationem participat in suis vnitatibus: in eis ergo talem discretionem requirit, quæ non solùm distinctionem & disiunctionem entitatiuam, sed etiam separationem localem seu impenetrabilitatem inter eas efficiat ex natura sua. Quo fit (vt hoc obiter notemus) materiam & formam, & accidentia omnia quæ in eodem sunt composito, & eadem quantitate extenduntur, non componere proprium numerum, qui pertineat ad quantitatem discretam: quod magis in sequentibus sectionibus declarabitur. Et per hæc satisfactum est rationibus prioris sententiæ.

SECTIO III.

Vtrum oratio sit vera species quantitatis.

Resolutio.

I. Quid nomine orationis intelligatur.

HÆc etiam quæstio ex dictis resoluta est: dicendum est enim orationem non esse veram & realem speciem quantitatis. Nomine enim orationis hic intelligimus quamcunque articulatam vocem pluribus syllabis constantem: non enim necesse est vt pluribus dictionibus seu terminis constet, quomodo volent dialectici nomen orationis interpretari. In huiusmodi autem voce multa possunt considerari, ex quibus talis vox aut dictio artificiosè componitur, ac profertur. In quibus omnibus nihil reperietur quod per se pertineat ad aliquam speciem quantitatis: ergo neque tota oratio ex eis composita potest propriam aliquam speciem quantitatis constituere. Antecedens probatur, nam in primis oratio, & quælibet eius syllaba est sonus quidam, qui per se non pertinet ad quantitatem, sed est qualitas quædam. Deinde, in eo sono proferendo aut perficiendo intercedit quidam motus, & consequenter successio aliqua & mora temporis: nihil autem horum pertinet per se ad quantitatem, vt ex dictis in superiori disputatione constat, vbi ostendimus motum & tempus non esse per se quantitates continuas: in oratione autem quamuis tota dictio motu ac tempore discreto proferatur: singulæ tamen syllabæ continuis moris & mutationibus successiuis fiunt: ergo singulæ syllabæ non sunt quantitates per se, sed quantæ per accidens, sicut quilibet alius continuus motus, & tempus eius. Vnde licet vna syllaba sit longa & altera breuis, atque ita sint tempore mensurabiles, inde solum fit, eas esse aliquo modo quantas, saltem per accidens ad modum aliorum motuum.

Denique potest in oratione considerari tota dictio, vt ex pluribus syllabis, certo ordine, certisque morulis composita: & vt sic nihil proprium habet, quod ad veram speciem realem quantitatis spectet. Primùm quidem quia illa nō est vera & realis compositio, sed numeratio quædam, & discreta successio, ostendimus autem quantitatem discretam vt sic non habere veram ac realem vnitatem quantitatis. Deinde, quia si vnaquæque syllaba non est per se quanta, sed tantùm per accidens, non potest ex omnibus coalescere peculiaris species quantitatis discretæ: ostensum est enim superiori sectione, quantitatem discretam constare debere ex quantitatibus continuis, & consequenter ea quæ sunt quanta per accidens, per se non componere quātitatem discretam, sed tantùm ratione quantitatis continuæ, à qua talis res habet quod quanta sit. Præterea, quia eo modo quo ex pluribus syllabis componi potest quantitas discreta, intra genus quantitatis, non potest esse alia ab specie numeri, qualis erit, v. g. binarius, aut ternarius syllabarum: nam id quod addit dictio artificiosè composita, nimirum, quòd illæ syllabæ tali ordine proferantur, vt prima sit breuis, secunda longa, vel aliquid huiusmodi: hoc (inquam) totum nihil refert ad rationem quantitatis, sed est ex humana quadam institutione vel vsu ita proferendi hanc vel illam dictionem, vt apta sit ad hoc vel illud significandum ex humana etiā impositione, vel vt commodiùs proferatur, aut iucundiùs audiatur. Hæc autem humana institutio nihil addit numero syllabarum, nisi relationem rationis prioris & posterioris, aut extrinsecam denominationem talis mensuræ aut mensurati. Igitur oratio prout est quid artificiosum ex his omnibus consurgens non est propria ac peculiaris species quantitatis. Imò neque est vnum aliquod ens reale ac per se ad aliquod prædicamentum spectans, sed ens per accidens, partim ex multis rebus aut motibus, partim ex relationibus, & ex humana institutione pendens. Atque huic sententiæ fauet Arist. hoc loco 5. Metaphys. vbi in recensendis quantitatibus nullam fecit mentionem orationis: vbi Albert. Magn. id sequitur, & Caiet. & alij in Prædicam. Quant. D. Thom. verò, Alex. Alens. Comment. omnino prætermittunt hanc speciem, sicut Aristotel. s.

Arist.

D. Thom.

Obiectio

Obiectio, eiusq; solutio.

III. OBiectio tamen communis sumitur ex eodem Arist. c. de Quantit. vbi orationem numerat inter species quantitatis discretæ: & etiam ratione confirmat, quia oratio ex propria ratione habet lōgitudinem ac breuitatem syllabarum quibus constat: vnde per illas intrinsecè mensuratur. Ad quam obiectionem communis responsio est, orationem numerari inter species quantitatis sub ratione mensuræ consideratæ, quanquam secundum propriam essentiam quantitatis non sit peculiaris species. Quæ responsio in re admittit quod intendimus: tamen iam sæpe diximus, rationem mensuræ neque esse realem proprietatem, quæ aliquam speciem rerum possit constituere, sub quacunq; ratione reali consideretur, neq; etiam esse proprietatem solius quantitatis per se, sed conuenire etiam quantis per accidens. Addo præterea, in oratione non inueniri peculiarem rationem mensuræ, sed coniungi mensuram temporis & numeri cum certo ordine ab hominibus definito ad illam mensurandam. Et ita, vel ibi non est peculiaris mensura per se, sed congregatio plurium mensurarum, vel si ex illis efficitur mēsura aliquo modo vna, solum est secundum rationem, non secundum aliquam distinctam ac realem speciem alicuius accidentis. Igitur, vt sæpè dixi, Aristoteles in prædicamentis, & in recensendis illis speciebus secutus tunc fuit vulgarem loquendi modum, & magis receptam opinionem, vt ibi Albertus, & Commentator 5. Metaphys. comm. 18. notarunt. Nec ratio sumpta ex mensuris syllabarum est alicuius momenti, quia inde solum fit, in qualibet syllaba esse intrinsecam moram, quæ non est nisi quoddam intrinsecum tempus extrinseco tempore mensurabile. Vnde ex hac parte neque quantitas per se, neque differt essentialiter à tempore: aliunde verò includit multa quæ neq; efficiunt ens per se vnum, neque omnia ad rationem quantitatis pertinent, vt declaratum est.

SECTIO IIII.

Qualis sit coordinatio generum & specierum quantitatis.

I. REsolutio etiam huius quæstionis ex dictis in hac & præcedenti disputatione breuiter colligi potest. Primò enim cōstat quantitatem per se ac completam esse genus summum huius prædicamēti: cuius cōmunem rationem seu descriptionem in prima sectione præcedentis disputationis cum Aristotele declarauimus. Diuiditur autem immediatè ac sufficienter quantitas in continuam & discretam: inter has enim est prima & maxima diuersitas quæ in hoc genere excogitari potest. Est etiam sufficies, quia contradictoriam oppositionem includit.

Sitne quantitas genus ad continuam & discretam.

II. ILlud verò difficile est iuxta superiùs dicta quomodo possit hæc diuisio esse generis in species, si quantitas discreta non est per se & realiter vna quātitas. Nam quod non est per se & realiter vnum ens, simpliciter non est ens: ergo quod non est per se & realiter vna quantitas, simpliciter non est quātitas: ergo non potest quantitas vt verum genus contrahi ad tale membrum. Et confirmatur ex dicto simili, nam ens non diuiditur vniuocè per vnum & multa: ergo nec quantitas diuiditur vt genus per continuam & discretam. Posset ergo quis dicere quantitatem in rigore sumptam pro vera quantitate reali nō esse genus, sed analogum quoddam ad continuam & discretam, tanquam ad quantitatem vnam, vnitate rei vel rationis. Iuxta quam sententiam dici posset consequenter, Aristotelem in hoc lib. 5 Metaphys. non tradere solum vniuocas acceptiones seu diuisiones singulorum prædicamentorum, sed etiam analogas acceptiones earum vocum, quibus prædicamenta singula significantur. Quod satis constat, tum ex intentione eius in toto libr. 5. Metaphysicæ, tum ex discursu singulorum capitum: in omnibus enim declarat analogas significationes variarum vocum, vt in fine huius operis in Aristotelico indice annotauimus. Quod ergo in cap. 13. explicando significationes quanti numeret continuum & discretum, non est sufficiens argumētum quod illa sit partitio generis in species.

Ex dialectica verò minùs efficax argumentum sumi potest, quia, vt sæpe dixi, ibi non numerat species iuxta rei veritatem, sed iuxta vulgarem loquendi modum. Neq; defuerunt authores graues & antiqui qui hunc dicendi modum insinuauerint: nam Albertus in Prædic. Quantit. significat numerum secundum veram essentiam quantitatis nō esse speciem eius, sed collocari ibi sub ratione mensuræ: à qua sententia non multum discrepat Diuus Thomas opusc. 48. tract. 3. cap. 1. & 2. & ex modernis Fōseca lib. 5. Metaphys. cap. 7. quæst 5. sect. 2. ait, numerum reuera non habere locum in prædicamento quantitatis tanquam verum genus aut speciem, sed quia se habet ad modum generis vel speciei: & commodiùs ac vtiliùs ita tractatur ac consideratur, ideò sub quantitate diuidi vt speciem sub genere. Idemq; repetit cap. 13. quæst. 4. per totam. III.

Et fortasse in re nihil hæc sententia discrepat à veritate: tamen, ne à communi & recepto modo loquendi recedamus, absolutè dicendum est, Prædicamentum quantitatis confici primò ex diuisione quantitatis in communi in continuam & discretam: & has duas esse primas species subalternas contentas sub genere supremo. Ad hoc que satis est ex parte quantitatis discretæ (nam de alio membro nulla est difficultas) quòd in re habeat suum modum quantitatiuæ extensionis, distinctum ab illo qui est in quantitate continua, & quòd sub ea ratione habeat aliquem modum vnitatis secūdum quem possit à nobis concipi, & scientificè tractari ad modum vnius entis per se. Sic enim genera & species, quæ in prædicamentis collocantur, non habent realem vnitatem vt genera & species, & nihilominùs ratione suarum essentiarum realium in prædicamentis collocantur. In accidentibus etiam, quæ imperfecta entia sunt, non semper requiritur propria & perfecta vnitas realis, sed interdum sufficit vnitas ordinis, vel secundum se, vel in ordine ad modum concipiendi nostrum, vt in aliquibus qualitatibus, & aliis prædicamentis ex discursu eorum quæ dicemus constabit. IIII.

Quantitas continua vt genus subalternum diuiditur in lineam, superficiem, & corpus, vt in species vltimas.

V. SEcundò diuiditur quantitas continua in lineam, superficiem, & corpus. De quorum membrorum distinctione & sufficientia satis in superiorib. dictū est. Nec dubitari potest, quin hæc sit diuisio gene-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ris in species, iuxta superiùs dicta. Dubitari autem potest, an hæ sint vltimæ species huius prædicamenti secundum hanc subordinationem. Et ratio dubitandi esse potest, quia interdum solet sub his membris variæ species numerari, nempe sub linea quod pedalis sit, aut bipedalis; bicubita, vel tricubita; circularis aut recta; has enim vt species distinctas videtur distinguere D. Thomas 1. p. quæst. 7. artic. 3. ad 2. & 1. 2. quæst. 52. artic. 1. Alij verò, vt Soto in prædicament. quantitat. distinguunt de quantitate sub propria & essentiali ratione eius, aut sub ratione mensuræ, & priori modo aiunt has esse species vltimas quantitatis: posteriori autem modo esse species subalternas, & subdiuidi posse iuxta varias rationes mensuræ. Quod posset facilè sustineri, si per has species mensuræ non intelligerentur aliquæ species reales, sed intentionales, seu per extrinsecam denominationem ex humana impositione. At verò simpliciter loquendo de speciebus realibus quantitatis dicendum est, illas esse species vltimas quantitatis continuæ: quæ est communis sententia, & sumi potest ex D. Thom. quæst. 9. de potentia art. 7. & 5. Metaphys. lect. 8. liter. C. & lect. 15. liter. B. & C. Ex quo sumitur ratio à priori, nam cum essentialis ratio quantitatis consistat in extensione, quæ à nobis per diuisibilitatem explicatur, non potest essentialiter cõtrahi nisi per modos extensionis aut diuisibilitatis essentialiter diuersos: in variis autem lineis non possunt inueniri aut cogitari tales modi extensionis aut diuisibilitatis essentialiter diuersi: semper enim est extensio aut diuisibilitas tantùm in partes longitudinis. Quòd verò hæ partes, si proportionales sint, maiores sint vel minores; vel quòd sint plures, vt pauciores, si sint æquales, accidentarium est quantitati continuæ, vel per se constat, & idem proportionaliter est in superficie & corpore.

VI. Vnde omnes diuisiones, quæ his attribuuntur, planè sunt accidentales, vt quòd linea sit recta aut, circularis, nam illi duo modi pertinent ad prædicamentum qualitatis. cuius apertum signum est quòd eadem linea potest ex recta fieri circularis, & è conuerso. Similiter quòd linea sit tantæ vel tantæ longitudinis, accidentarium est: sicut etiam accidit igni quòd sit maioris vel minoris magnitudinis. Vnde ex qualibet maiori linea possunt fieri plures minores, & è conuerso quælibet minores continuari possunt & vnam componere, quæ homogenea erit secundum omnes partes, sunt ergo omnes lineæ eiusdem speciei. Cuius etiam signum est, quòd omnia puncta inter se sunt eiusdem speciei: nulla enim essentialis differentię ratio in eis potest assignari: ergo omnes partes lineæ continuabiles punctis sunt etiam eiusdem speciei, quia hæc seruant inter se proportionem: sed quælibet linea quantum est ex se, est continuabilis puncto alteri lineæ: ergo sunt omnes eiusdem speciei. Et inde rursus potest idem concludi simili argumento de superficiebus: quia quælibet superficies sunt ex se continuabiles linea: idemque proportionaliter est de corpore. Dico autem *quantũ est ex se*, quia quantitates rerum naturalium sæpe nõ possunt continuari: id tamen prouenit ex subiecto, & accidentarium est quantitati secundum se.

VII. Linea infinita cuiusnam generis esset. & speciei. Sed vrgebit aliquis, ergo etiam si daretur linea infinita (& idem est de superficie & corpore) illa esset eiusdem speciei cum aliis finitis. Consequens est falsum: ergo. Sequela patet, quia etiam in illa linea omnia puncta essent eiusdẽ rationis, & quælibet pars separata ab illa, esset linea finita & continuabilis a- A liis. Falsitas autem cõsequentis patet: quia linea infinita iuxta probabilem sententiam inuoluit in se repugnantiam. Respondetur concedendo sequelam, vt omnes docent: idque attigit D. Thom. 1. p. quæst. 85. art. 8. ad 2. Soncin. 5. Metaphys. quæst. 15. qui citat Auicennam lib. 2. suæ Metaphysicæ, & Arist. 6. Topicor. dicentem quod licet linea esset infinita, adhuc illi conueniret definitio lineæ. Quocirca ex vi essentialis rationis lineæ non potest concludi quòd repugnet dari actu infinitam: an verò aliis de causis repugnet: & quænam illæ sint, in lib. Physicorum, & de Cœlo, ex professo disputatur. D. Thom. Soncin. Auicenna.

VIII. Illatio ex dictis. Vltimo ex dictis colligitur in hac serie & coordinatione tãtùm inueniri vnum genus supremum, & aliud intermedium, & tres species vltimas. Quod si verum est, considerando res secundum se, quantitatem non esse genus ad discretam & continuam, fiet consequenter, in hoc genere accidentium tantùm esse vnum genus immediatè sub se continens tres species vltimas: quod aliquibus videtur magnũ inconueniens: quia inter genus supremum & speciẽ vltimam debet esse aliquod genus subalternum. Sed B non video ex quo principio hoc sit simpliciter necessarium: nam cùm hæc genera & species abstrahãtur secundum conuenientias seu similitudines rerum, cur fieri non potest vt tres species inter se habeant vnicam conuenientiam genericam, & ab aliis generibus primò diuersam? Itaque ex terminis non video in hoc repugnantiam, neq; inconueniens vllum. Tamen quia aliũde supponimus abstrahi posse conuenientiam à quantitate continua & discreta, sufficientem ad prędicamentalem coordinationem constituendã, ideò genus in quo cæteræ species conueniunt, non summum, sed subalternum censetur.

Tertia diuisio quantitatis discretæ in suas species.

IX. TErtiò diuiditur quantitas discreta seu numerus in varias numerorum species. Per quam diuisionem perficiatur alia series & coordinatio huius prædicamenti. Circa quam diuisionem nonnulla quæ leuioris momenti sunt inquiri possunt. Primum est an omnes numeri inæquales in vnitatibus differant specie in hoc prædicamento. Et ratio dubij esse potest, quia solum differunt secundum magis & minus in eodem genere extẽsionis. Cur enim C in lineis non est distinctio secundum speciem, quòd sit bicubita, vel tricubita: & in numeris est essentialis differentia quòd sit binarius vel ternarius? Secũdo, quia aliàs vel nulla erit in mundo species numeri præter vnam tantum: illa nimirum quæ consurgit ex omnibus vnitatibus quantitatiuis in mundo existentibus: vel certè quælibet vnitas simul componet quam plurimas rerum species, vtrumq; autem videtur inconueniens. Imò illud etiam sequitur, quòd vna species componatur ex aliis completis, & sub eodem genere contentis. An omnes numeri differentes, differant essentialiter.

X. Numerus species est subalterna. Nihilominus tam Arithmetici, quàm Philosophi omnes de illis numeris, vt de speciebus distinctis loquuntur: vnde eo modo quo supponimus numerũ esse speciem quantitatis, consequenter dicẽdum est, non esse speciem vltimam, sed subalternam, & omnes numeros inæquales in multitudine vnitatũ esse species diuersos. Nam de omnib. ita dicẽdum est, vel de nullo: quia nõ est maior ratio quorundam quam aliorum: nullus aũt hactenus dixit oẽs numeros esse eiusdem speciei. Ratio autẽ distinctionis esse videtur, quia additio vnitatis formaliter diuersificat extensionem

tensionem seu diuisibilitatem numeri. Cuius signũ A est, quia ex pari facit imparem, & è conuerso. Item hinc fit, vt vnus numerus sit diuisibilis in duas partes æquales, & non alius. Et vnus tantum in vnitates, alius etiam in numeros: alius partim in vnitatem partim in numerum. Et similes proprietates varię, ac proportiones, considerantur in numeris ab Arithmetico. Propter hęc ergo formalior distinctio censetur esse inter numeros inæquales, quam inter æquales: cùm ergo hi numero differant, illi meritò censentur specie differre.

XI. Si quis autem has rationes, & quę in contrarium fiebant, attentè consideret, facilè intelliget, totam hanc numerorum compositionem & specificationem, ac distinctionem, non esse sine ordine ad rationem. Ex quo non parum confirmatur doctrina superius tradita in Sect. 1. Atq; hoc modo facilè soluuntur priores rationes: nam diuersi numeri in suo modo extensionis & diuisibilitatis non tantum differunt secundum magis & minus, sed etiam secundũ diuersam rationem extensionis seu numerabilitatis: quod non ita contingit in linea bicubita, vel tricubita: hęc enim numeratio omnino illi accidit B quatenus quantitas continua est. Deniq; in ordine ad rationem non est inconueniens eandem vnitatem componere plures numerorum species. Atque hoc etiam modo intelligi facilè potest, esse in rebus numeros plures, vel specie vel numero distinctos; etiamsi à parte rei non sit maior vnio inter vnitates vnius numeri inter se, quàm cum vnitatibus alterius. Et simili ratione non dicitur propriè vna species numeri componi ex aliis, formaliter loquendo, sed tantũ materialiter. Quomodo dixit Arist. 5. Met. c. 14. *Senarium non esse bis tria, sed semel sex.*

Quomodo vltima vnitas dicatur forma numeri.

XII. ATque hinc facile expeditur alia dubitatio, quę ad hunc locum spectat, an & quomodo vltima vnitas dicatur forma numeri: quæ fusè ac seriò disputatur à multis authoribus, ac si esset res alicuius momenti, cùm tamen solum in nominibus, & in quadam Metaphorica locutione posita sit. Qua quidem locutione vsus est D. Thomas 8. Metaphys. circa text. 10. & ideò pro illa pugnant Thomistæ, Capreolus in 1. distinct. 24. quęst. 1. concl. 5. & Iauell. 8. Metaphys. quæst. 10. & Soncin. 10. Metaph. quæst. 6. quamuis Soncinas mediam quandam & probabiliorem viam teneat explicandi locutionem illam. Alij verò illam impugnant, vt Aureol. apud Capreolum suprà. & Maior eadem distinct. 24. quæst. 1. Sed breuiter dicendum est, vltimam vnitatem non dici formam numeri eò quòd in rebus ipsis sit aliqua vnitas prima vel vltima, vel aliquis realis ordo inter illas vnitates quod rectè notat & probat Sonc. etiãsi Capreolus aliter sentire videatur in argumentorum solutionibus. Et patet breuiter, quia in rebus ipsis non potest esse ordo nisi vel perfectionis, vel situs, aut distantiæ à cœlo, aut temporis, aut causalitatis vel naturæ. Sed omnes isti ordines sunt per accidens & impertinentes ad numeri compositionem, vt facilè constabit discurrenti per singulos: ergo. Debet igitur necessariò id intelligi in ordine ad rationem, quæ in singulis numeris concipit ordinem vnitatũ, inter quas ea quæ est vltima, censetur numerum complere, & ab aliis illum distinguere, & ideò dicitur comparari ad illum vt formam eius. D. Thom. Capreol. Iauellus. Soncinas. Aureol. Maior.

XIII. In quo est secundò considerandum, non fuisse D. Thomæ sensum, hanc esse formam propriè dictam, sed Analogia & proportione quadam, quę iã ferè explicata est, scilicet, quia forma est quæ complet rei essentiam, eamque ab aliis distinguit, & in certo ordine & gradu quasi indiuisibiliter constituit: hęc autem omnia suo modo confert vltima vnitas numero. Propter quod etiam Aristoteles dixit species rerum se habere sicut numeros. Vnde etiam multitudo priorum vnitatum videtur comparari ad vltimam vt quid actuabile per illam. Ac tandem per additionem vel subtractionem vltimæ vnitatis mutatur species numeri: in his ergo omnibus assimilatur vnitas vltima formæ, seu differentiæ vltimę quod satis est ad illam Analogicam locutionẽ. Quã Iauellus & alij amplificantes dicunt, si in ternario, v. g. consideretur integra ratio formalis consurgens ex tribus vnitatibus, illam esse formam totius seu totalem: vnitatem verò vltimam esse formam partis seu Physicam: quæ omnia sub eadem proportionalitate admitti possunt. Ea tamen cum proprietate vel etiam cum realitate, seu reali compositione intelligere aut defendere ineptissimum mihi videtur: nam rationes Aureoli & aliorũ, quas breuiter Soncinas congerit, & iam insinuatæ sunt, contrarium apertè demonstrant, vel ex eo solum, quòd in rebus nullus est ordo, nullaque vnio aut compositio inter has vnitates potiùs quàm inter alias. Quare in hac re ampliùs immorari non oportet.

XIV. Diuisio numeri in parem & imparem qualis. Alia dubitatio hic esse posset an numerus immediatè descendat ad omnes species, vel per duas differentias immediatiùs diuidi possit, vt v. g. in parem & imparem. Multi enim attribuunt hoc disiunctũ numero vt passionem eius: alij verò & fortasse probabilius existimant esse differentias diuisas. Sed cùm hæc & similia pendeant plurimum ex habitudine ad rationem, facilè possunt variæ differentię huiusmodi ac conuenientiæ excogitari: sic enim etiam diuidi solent numeri in simplices & compositos, & aliis modis, qui à Mathematicis traduntur.

SECTIO V.

Quæ proprietates quantitati attribuantur.

DE præsenti quęstione nihil ferè tradit Arist. in hoc loco 5. Met. tamen in prædicamentis, c. de quantit. tres illi proprietates attribuit, ex quibus duæ primæ magis sunt negationes quædam, quàm positiuæ proprietates. C

Quantitatem non habere contrarium.

PRima est quòd quantitas non habet contrarium. Cuius ratio assignari hæc potest, quia contrarietas supponit specificam differentiam: est enim oppositio eorum quæ sub eodem genere maximè distant: at verò inter quantitates quæ specie differunt, non est contrarietas: quia non se expellunt ab eodem subiecto, sed potiùs ex natura rei necessariò debent esse coniunctæ: imò secundum rem habent talem subordinationem, vt vna sit alterius principium: quæ omnia pugnant cum vera contrarietate. Vnde nullius momenti est, si quis obiiciat, diuisibile & indiuisibile secundum eandem rationẽ esse contraria: superficiẽ autem & lineam opponi vt diuisibile & indiuisibile secundũ latitudinẽ. Respondetur enim, diuisibile & indiuisibile formaliter sumpta nõ opponi nisi priuatiuè: rẽ autẽ diuisibilẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

& indiuisibilem propriè nullo modo opponi, sed distingui specie, vel tanquam principium & principiatum. Inter quantitates ergo specie distinctas non est contrarietas: nec verò esse potest inter quantitates eiusdem speciei: quia propria contrarietas supponit distinctionem specificam, vt dictum est.

II. Obiectioni satisfit.

Statim verò occurrit obiectio, nam augmentatio & diminutio sunt motus contrarij: ergo tendunt ad terminos contrarios: nam contrarietas motuum sumitur ex contrarietate terminorum: sed terminii illorum motuum sunt quantitates eiusdem speciei, nimirum corpus maius vel minus: ergo inter quantitates eiusdem speciei est contrarietas. Hanc ferè obiectionem posuit Aristot. c. de Quant. dicens magnum & paruum, quę ad quantitatem spectant, videri contraria: magnum enim & paruum videntur esse termini augmentationis & diminutionis. Et respondet, magnum & paruum non opponi contrariè, sed relatiuè: nam idem esse potest magnum & paruum respectu diuersorum. Et in idem ferè redit quod hoc loco ait, magnum scilicet & paruum, maius & minus, longum & breue, & similia, non esse per se quantitates, sed affectiones quantitatis: quæ omnes reducuntur ad tertiam proprietatem statim declarandam de æqualitate & inæqualitate: nam omnes prædictæ relationes sub inequalitate comprehenduntur.

III. Soto in Logica. 1. de Anim. text. 41.

Sed adhuc vrget argumentum factum, quia motus contrarij non sunt ad relationes oppositas: ergo augmentatio & diminutio non tendunt ad magnã & paruam quantitatem vt relationes sunt: ergo tẽdunt ad illas vt sunt absolutè formæ contrarię. Respondent aliqui, magnum & paruum posse considerari aut præcisè, vt ad quantitatem pertinent abstrahendo à substantia, aut prout sunt termini naturales substantiæ, præsertim viuentis cui à natura dati sunt certi termini augmenti & decrementi: & sub hac secunda ratione magnum & paruum esse terminos contrariorum motuum; & vt sic non pertinere ad quantitatem, sed potiùs reduci ad substantiam tanquam eius terminos. Sed non placet hæc responsio, tum quia non minus repugnat substantiæ habere contrarium quàm quantitati: tum etiam quia licet substantia requirat maiorem vel minorem quantitatem, tamen motio ipsa ad quantitatem tendere C censetur: sicut, licet substantia sit quæ postulat locũ supernum & infernum, tamen motus sursum & deorsum ad loca ipsa formaliter tendunt. Duo igitur dicenda videntur. Primum ad contrarietatem motuum non semper requiri propriam contrarietatem terminorum; sed sufficere latitudinem seu distantiam, ratione cuius, adiuncto etiam modo tendendi diuersorum motuum, quatenus videlicet terminus à quo vnius est terminus ad quem alterius motus, & è conuerso, oritur contrarietas in ipso motu; sic enim motus locales contrarij sunt, quamuis in locis ipsis, non sit alia propria contrarietas præter distantiam ac diuersitatem. Hoc igitur ipsum dici potest de augmentatione & diminutione.

IIII.

Secundo verò magis in particulari dicitur, augmentationẽ & diminutionẽ, si attentè res consideretur, magis opponi priuatiuè quàm contrariè. In vtroq; enim ex his motibus (vt latiùs in Philosophia traditur) duæ mutationes coniunguntur: vna est acquisitio alicuius quantitatis ex vna parte, alia est amissio alicuius quantitatis per resolutionem, quę ex alia parte viuentis fit per reactionem contrarij. Et si contingat acquisitionem quantitatis fieri sine vlla A deperditione vel cum minori, tunc dicitur augmẽtatio: si verò accidat sola amissio quantitatis, vel cũ minori reparatione, dicitur diminutio. Si ergo in vtroque motu consideremus acquisitionem alicuius quantitatis, non sunt sibi contrarij, etiamsi per vnũ maior, & per alium minor acquiratur, tũ quia hinc potius habetur vnum esse viam ad alium, & alterum perfectionem alterius, sicut calefactio intensa & remissa: tum etiam, quia per se loquendo vtraq; acquisitio sufficeret ad augmentum, si aliunde amissio nõ coniungeretur. Amissio autem quantitatis non opponitur contrariè acquisitioni, sed priuatiuè: sicut corruptio generationi: quia ergo diminutio non opponitur augmentationi nisi propter adiunctam amissionem maioris quantitatis, ideò nõ est propriè ibi contraria oppositio, sed priuatiua.

Quantitatem non recipere magis nec minus.

V.

SEcunda proprietas quantitatis ab Aristotele posita est, quod non recipiat magis neque minus, nimirum secundum intensionem: nam secundum extensionem clarum est, vnam quãtitatem esse magis extensam quàm aliam: intensiuè autem accidere non potest. Cuius ratio solet assignari ex præcedente proprietate, quia intensio & remissio formæ solet prouenire ex admissione contrarij: & ideò cum quantitas non habeat contrarium, neq; intendi poterit, nec remitti. Sed ratio non est vniuersalis, nam sæpè qualitas intendi potest quæ contrarium non habet, vt patet de lumine, scientia, visione, &c. Ratio ergo reddi potest, vel ex eo quod quantitas consequitur materiam, vt propria passio eius: & ideò quoad latitudinem intensiuam indiuisibilem habet entitatem, sicut ipsa materia: vel ex parte effectus formalis ad quem per se primò ordinatur quãtitas, qui est extensio partium substantiæ, ad quem effectum impertinens est intensio, imò intelligi non posset quomodo circa talem effectũ locum habeat. Quod optimè declarant exempla Aristotelis, nam secluso maiori extensione, non potest intelligi magis & minus inter duo quanta, vt res pedalis non potest esse magis quanta, quam alia etiam pedalis: sicut vnus binarius non potest esse magis vel minus numerus quam alius binarius.

Ratio ob quam nõ recipiat magis & minus.

VI. Quantitas capax est condensationis & rarefactionis. D. Thom.

Quamquam verò quantitas intensionem vel remissionem nõ recipiat, quantitas verò continua est capax condensationis vel rarefactionis: quam mutationem vocat D. Tho. interdum intensionem, vt patet in 1. 2. q. 52. a. 2. ad 1. & 1. 2. q. 24. a. 5. ad 1. Veruntamen non est id intelligendum per proprietatem, sed per Analogiam & imitationem: nam sicut intẽsio qualitatum fit sine additione vel simpliciter, vel sine additione in noua parte subiecti iuxta varias opiniones, ita rarefactio fit sine additione nouę quãtitatis, præsertim iuxta opinionem D. Tho. de qua posteà dicendum est.

VII. Interrogationi respondetur.

Sed inquires, cur Aristoteles non posuit hanc inter proprietates quantitatis, nimirum quod possit condensari, & rarefieri, sicut posuit inter proprietates qualitatis quod possit intendi & remitti. Respõdeo primò, Arist. non numerasse omnes proprietates, vt ex dicendis patebit. Deinde, condensari & rarefieri non conuenire quantitati ratione sui, sed ratione naturalis substantiæ in qua inest: & ideò non numerari inter peculiares proprietates quantitatis. Nam quod ipsa quantitas proximè sit susceptiua densitatis & raritatis, quæ sunt qualitates quędam, non est alia proprietas ab ea, quæ respectu aliarum qualitatum vel accidentium corporalium potest A quantitati attribui, nimirum quòd sit immediatum subiectum eorum: de qua paulò inferiùs dicam.

VIII.

Aliter obiici potest contra hanc & præcedentem proprietatem, nam graue & leue sunt affectiones quantitatis, teste Aristotele hoc libr. 5. Metaph. cap. 13. sed graue & leue sunt propriè contraria, & intensionem ac remissionem recipiunt: ergo. Respondetur negando antecedens, nam grauitas & leuitas sunt qualitates quædam: Aristoteles autem in eo loco, vt D. Tho. & omnes exponunt, illud exemplum adhibuit iuxta opinionem quæ tunc circumferebatur, quòd grauitas nil aliud sit quàm multitudo superficierum.

Æqualitas & inæqualitas quomodo sit proprietas quantitatis.

IX. Æqualis & inæqualis duplex consideratio.

TErtia proprietas ab Aristotele assignata est æqualitas vel inæqualitas, quam dicit quantitati maximè propriam significans esse ita propriã quantitati, vt ratione eius aliæ res dicantur æquales vel inæquales. Circa quam proprietatem primò aduertendum est, æquale & inæquale duobus modis accipi posse. Primo secundum proprietatem: secundo per translationem. Priori modo dicuntur æquales duę lineæ: posteriori modo dicuntur duo homines æquales in sciẽtia, aut in viribus corporis, imò & duę diuinæ personæ dicuntur æquales in perfectione. Est enim æqualitas conuenientia quædam: conueniẽtia autẽ inter quascunq; res eiusdem rationis intercedit per modum cuiusdam vnitatis formalis, quæ in substantia solet vocari identitas, in qualitate similitudo, in propria verò quantitate æqualitas propriè sumpta: in aliis verò prædicamentis non habet peculiare nomen, sed retinet generalem conuenientiæ, vel vnitatis specificæ. Quia verò hæc cõuenientia aut disconuenientia inter quantitates notior nõbis est, ideò translata est illa vox ad significandam quamcunq; perfectam conuenientiam in perfectione, intensione aut virtute. In præsenti ergo Aristoteles loquitur de æqualitate propriè sumpta: ita enim sunt assignandæ proprietates rebus in omni scientia. Quamquam si vniuersè loqui velimus, dicemus omnẽ æqualitatem consequi quantitatem, sed B nõ necessariò cõuenit quantitati. Nisi quis velit dicere omnem quantitatem necessariò habere partes: ideòq; necessariò ei conuenire inæqualitatem totius ac partis; & æqualitatem ac inequalitatem diuersarum partiũ inter se. Quomodo aliqui putant tempus cum sit vnum tantùm, non habere aliud æquale, vel inæquale: in hoc verò totali tempore esse plura partialia, & inæqualia, vel æqualia: sic enim dies est æqualis diei, & inæqualis horæ. Quod est probabiliter cõsideratum: quamquam de huiusmodi æqualitate vel inæqualitate partium eiusdem continui, vel totius ad partes, an debeat censeri æqualitas realis, seu per relationem realem, vel rationis tantùm quæstio sit inferius tractanda. Et in tempore non solum potest æqualitas, vel inæqualitas illo modo cõsiderari, sed etiam respectu aliarũ durationũ, quę in aliis motibus præter cęlestem inueniũtur. Posteriori igitur modo, id est secundum aptitudinem, propriè ac per se conuenit quantitati æqualitatis vel inæqualitatis ratio: nam quantum est de se, omnis quantitas apta est esse vni æqualis, & alteri inæqualis.

XI. Quomodo se habeant ad quantitatem æqualitas & inæqualitas sumptę prò relatione.

Vnde obiter intelligitur, hanc proprietatem in C re nihil addere ipsi quantitati, neq; esse modum aliquem ex natura rei ab ipsa distinctum: nam quantitas per se ipsam, ex eo præcisè quòd talem extensionem habet, secluso omni alio modo vel addito reali, apta est alteri esse æqualis vel inæqualis: solum ergo distinguitur ratione hęc proprietas, in quãtum hęc æqualitas concipitur per modum cuiusdam aptitudinis ad talem relationem.

XII. Æqualitas & inæqualitas quid addant quantitati.

Vltimò est obseruandum non solum denominari propriè æquales vel inæquales quantitates ipsas, sed etiam res quę per quantitates extenduntur, & quantæ efficiuntur, vt de ponderibus suprà dicebamus, quantum ad extensionem vel multitudinem: & idẽ est de temporibus vel de motibus, & de substantiis, figuris, & aliis huiusmodi. Veruntamen sicut hæc non sunt per se quanta, sed per quantitatem, ita ratione quantitatis denominationem æqualis vel inæqualis accipiunt. Atque ita fit, vt hæc proprietas: quatenus per se, & ratione sui conuenire alicui potest, meritò quantitati tribuatur. Solùm video obiici posse de æqualitate quantitatis discretæ: illa enim est propria æqualitas, vel inæqualitas: & non semper conuenit ratione quantitatis molis, seu extẽsionis: nam duo senarij angelorum tam prò priè æquales

XIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

æquales sunt, sicut duo senarij lapidum. Sed ad hoc iam suprà diximus, licet multitudo immaterialium rerum non sit propriè quantitas: tamen quantum ad modum vnitatis in ordine ad apprehensionem vel numerationem rationis omnino imitari quantitatem discretam. Ac proinde mirum non est, quòd secundum eam rationem participet etiam denominationem æqualis vel inæqualis. Existimant autem multi, hanc ipsam denominationem quantitati discretæ attributam, non posse ex propria relatione reali, aut ex eius fundamento sumi; tum quia non potest talis relatio esse in toto numero, neque in vna sola vnitate, neque in singulis: tum etiam quia vnitas, quam supponit æqualitas, non est tam propria & realis in quantitate discreta, quàm in continua, vt supra visum est: sed de hac re inferiùs videbimus.

Aliæ proprietates explicantur, præsertim esse finitam, vel infinitam.

XIV. PRæter has proprietates tribuuntur aliæ quantitati, nimirum esse diuisibilem vel in infinitum respectu quantitatis continuæ, vel in vnitates respectu discretæ. Quam proprietatem disputatione præcedente satis explicuimus declarando definitionem quanti, & rationem formalem quantitatis, cum qua immediatè est coniuncta hæc proprietas diuisibilitatis: & ideò ferè non solet ab ea distingui, sed per eã declarari, vt ibidem diximus. Rursus assignatur vt proprietas quantitatis vt rationem mensuræ habeat vel habere possit. De qua satis suprà diximus Sect. 2. Præterea attribuitur quantitati esse finitam vel infinitam, ex Aristot. 1. Physic. cap. 2. text. 15. & 3. Physic. cap. 4. text. 24. Quæ proprietas difficultatem habet ratione posterioris membri, nam potiùs infinitas censetur repugnare quantitati: non ergo finitum vel infinitum, sed finitum tantum secundũ extensionem erit proprietas quantitatis. Quod potest confirmari ex Arist. 5. Met. ca. 13. dicente, de ratione numeri esse quod sit multitudo finita, vt numerari possit: & de ratione magnitudinis quod possit sub mensuram cadere: quod est esse finitã. Vnde D. Tho. ibi lect. 15. ait, quod si esset multitudo infinita, non esset numerus; & longitudo infinita, non esset linea. Et 1. p. q. 7. a. 3. dicit, de ratione quanti continui esse habere aliquam figuram, & consequenter esse finitum, quia figura est quæ termino vel terminis clauditur: cùm ergo esse finitam per se consequatur ad omnem quantitatem, immeritò videtur illa proprietas sub dicta disiunctione assignari.

Aristotel.

D. Thom.

XV. Esse finitam vel infinitam qualiter proprium quantitatis secũdum Scotũ.

Duobus ergo modis potest illud membrum intelligi, scilicet de infinito in potentia, vel de infinito in actu. Priori modo intellexit hanc proprietatem Scot. 2. Met. q. 6. & sic cessant obiectiones. In eo autem sensu non deberet illa proprietas sub disiunctione assignari, sed copulatiuè, nam esse actu finitam & potentia infinitam, simul conueniunt quantitati. Responderi tamem potest, illam particulam sub disiunctione esse positam, aut ad indicandum, illa mẽbra non in eodem, sed in diuersis sensibus sumi: aut certè ita positam esse propter quantitatem discretam, quæ tantum finita est, & non infinita, etiam in potentia, quia illa non est diuisibilis in infinitum, sicut est quantitas continua. Quamquã in alio sensu possit ita sumi infinitum in potentia, vt tam quantitati discretæ, quàm continuæ conueniat. Dici enim potest quantitas infinita in potentia, quia ex se nullum certum terminum sibi prælgit aut determinat; quod manifestè conuenit cuilibet quantitati continuę, & ideò dici potest, vel finita, quia actu semper habet aliquem terminum, vel infinita negatiuè, seu potestate, quia ei non repugnat quemcunque definitum terminum transcendere. Numerus autẽ, quãuis si sumatur in quacunq; determinata specie, ita sit finitus vt augeri non possit, quin mutetur species: tamen absolutè sumptus semper potest augeri sine termino intra latitudinem quantitatis discretæ. Et in hoc sensu etiam illi potest attribui aliquo modo infinitas in potentia.

A

At verò, si illud membrum intelligatur de infinito in actu, & supponamus vt veram sententiam quæ negat tale infinitum esse possibile: negandum consequenter est tale membrum pertinere ad veram proprietatem quantitatis: quod indicauit Scotus loco citato, & sentit etiam Caiet. 1. p. q. 7. a. 3. circa solut. ad 2. Quod verò ad Aristotelem attinet, in priori loco non intendit sensum absolutum, nimirum quod infinitum in actu possit aliquo modo quantitati conuenire: sed sub conditione seu ex hypothesi loquitur, si infinitum est, illud ad quantitatem debere spectare, *Nam infiniti* (inquit) *ratio quantitate vtitur*. Et hoc verissimum est: iuxta quam interpretationem, dicere etiam possumus, quia non est certum, quantitatem non posse esse infinitam, ideò sub disiunctione proprietatẽ illã assignari, & intelligi quantum ad illud membrũ de infinito, per non repugnantiam ex vi quãtitatis, vt sic, vt significauit D. Tho. in. dict. solut. ad 2. dicens, infinitum non esse contra rationẽ magnitudinis in communi. In alio verò loco 3. Phys. Arist. agit simul de magnitudine, motu, & tempore, *Quorum vnumquodque*, ait, *aut infinitum, aut finitum esse necesse est*: Iuxta illius autem sententiam non repugnat dari infinitum in actu saltem in motu & tempore: & ideò vel ob eam causam potuit ea disiunctione vti. Absolutè tamen loquendo, & iuxta veram sententiam, omne quantum, etiam motus & tempus, finitum est.

B

D. Thom.

Denique ad has proprietates addi possunt aliæ, quę non conueniunt quantitati vt sic, sed aut continuæ aut discretæ, vt figura numerari potest inter proprietates quantitatis continuæ, quamuis hæc in proprio prædicamento collocetur, quia induit specialem rationem accidentis. Item tribuitur quantitati continuę quod partes eius habeant positionem in toto, cuius oppositum tribuitur quantitati discretæ. Cui etiam assignatur vt proprietas quod sit par, vel impar: quę omnia clara sunt ex superioribus, nec noua indigent interpretatione.

C

XVII. Figuram esse proprietatem quantitatis continuæ.

DISPVTATIO XLII.

De qualitate, & speciebus eius in communi.

QVamuis Aristoteles in Dialectica in ordine prædicamentorũ priùs de Ad aliquid, quàm de qualitate disseruerit, fortasse quia prædicamentũ Ad aliquid quodãmodo generalius est: nã omnibus aliis entibus aliquo modo accidit in 5. tamẽ Met. ordinem cõmutauit: priùs de qualitate, & posteà de relatione disputãs, qui ordo est magis consentaneus perfectioni rerũ, nã qualitas relationẽ longè in perfectione superat. Atque eodẽ loco, c. 14. huius vocis, *Qualitas*, plures significationes recenset idem Aristoteles, inter quas (vt ibidem dicit) duę sunt præcipuæ, vna est qua solet differentia essentialis qualitas appellari: quo modo dixit Porphyrius differentiam prædicari in quale, & Aristoteles ex modo interrogandi, & respondẽdi id declarat, nã interrogãti quale animal sit homo, responderi solet esse rationale.

Qualitas cõsideratio cur immediata tractationi de quãtitate.

Variæ significationes vocis, qualitas.

A

Alia huius vocis significatio est, qua significat accidentalem rei affectionem. Et secundum has duas significationes dubium non est quin hæc vox Analoga sit. Et quamquam quoad rem significatam essentialis differẽtia præcipua sit, tamen nomen qualitatis per prius videtur impositũ ad significandum accidentalem affectionem & determinationẽ: & deinde per proportionalitatem translatum ad significandã differentiã, quatenus est forma generis, & extra rationem eius: non enim dicitur differentia qualitas speciei quam constituit, sed generis quod contrahit: & ideò Aristoteles non ait ad interrogationẽ qualis sit homo, responderi per differentiam hominis: sed ad interrogationem quale animal sit homo: quia respectu generis se habet vt qualitas.

Vnde etiam solet hęc vox vsurpari ad significandam formam substantialem, non solùm apud Platonem in Timęo, sed etiam apud Arist. 4. Met. c. 5. vbi materiam primam quantitatem, formam verò qualitatem appellat: quatenus materiam afficit & determinat. Quin etiam in Prædic. c. de substant. & 7. Metaph. cap. 13. secundam substantiam qualitatem appellare videtur respectu primę, quatenus ait, secundam substantiam quale quid significare, nimirum, quia secunda substantia aliquo modo comparatur ad primam per modum formę.

B

Omissis verò his omnibus Analogicis significationibus, hic tantum est sermo de qualitate accidentali. Est autem vlterius considerandum interdum omne accidens vocari qualitatem eius rei cui accidit: quo modo Porphyr. in c. de Gener. dixit accidentia omnia prædicari in quale quid, id est, in quoddam quale: ita enim exponenda est illa particula *quid* in ea generalitate sumpta. Tamen hęc etiam significatio est valde Analoga, quatenus omne accidens est quędam affectio, modus, ac determinatio sui subiecti, & extra rationem eius. Tamen cętera accidentia aliorum prædicamentorum habent peculiares modos afficiendi substantiam, & iuxta eos propriis nominibus appellantur: nomen verò qualitatis in significatione propriissima vsurpatũ est ad significandum quoddam genus accidentiũ habens determinatum modũ afficiẽdi substantiam alterius rationis à cętteris generibus accidentiũ: & de Qualitate hoc modo sumpta instituitur presens disputatio. De qua primũ in genere inquirendũ est quid sit, & quas species vel proprietates habeat. Deinde verò in particulari de nonnullis speciebus vel proprietatibus, quę maiorem difficultatem continent, & Metaphysicam abstractionem propriè participant, differendum est.

C

SECTIO I.

Quæ sit communis ratio, seu essentialis modus qualitatis.

I. Ratio difficultatis apertur.

Aristotel.

DIfficile quidem est in cõmuni exponere in quo consistat ille modus, & quasi differẽtia contrahens seu determinans accidens in cõmuni ad esse qualitatis, & distinguens illã à cęteris generibus accidentium. Vnde Arist. in 5. Met. nullã eius communem definitionem adhibet: in Prędic. verò, *Qualitatem* (inquit) *dico, qua quales quidam dicuntur*, Quæ definitio, licet ea ratione essentialis videatur, quod detur per habitudinem ad effectum formalem, quẽ omnis forma essentialiter respicit: tamen quod ad nos spectat, equè obscura nobis manet propria ratio qualitatis. Sicut si definiretur quantitas esse *à qua dicimur quanti*, licet cõfusè indicaretur effectus & denominatio quãtitatis, tamen ęq; ignotum maneret quid in nobis sit esse quantum, vel quid cõferat quãtitas rei quantę. Ita ergo in prędicti æq; ignotũ manet quid sit esse quale, seu quis peculiaris modus affectionis per hanc vocẽ explicetur. Percontanti .n. quid sit quale, bene etiam respõdebitur esse id quod qualitate affectum, vel constitutum est: tamen, nisi alia via supponatur vt notum, quid sit qualitas, tota resęq; ignota relinquetur. Adde interdũ obscurissimũ esse discernere an res denominetur qualis, necne, aliqua denominatione, vt dicitur homo amans aut videns: incertum autem est an illa denominatio sit qualis, vel alterius rationis: cum autẽ res dicitur sapiẽs, in creatura censetur denominatio qualis, nõ verò in creatore. Itẽ cũ res dicitur alba, est denominatio qualis, cur ergo non eadẽ erit cum dicitur dealbata? aut quę põt huius rei differentia assignari?

Variæ descriptiones qualitatis in communi.

II. Liqui ergo conati sunt communem aliquam rationem qualitatis declarare variis modis: & primò dici solet, qualitatem esse accidens absolutũ consequens formam. Quæ ratio sumi potest ex cõmuni sufficientia prędicamentorum accidentium, in qua supponitur, accidens absolutum & intrinsecè inhærens, si consequatur materiam, esse quantitatẽ, si formã esse qualitatem, vt patet ex D. Tho. 5. Met. lect. 9. & 3. Phys. lect. 5. & 3. p. q. 77. a. 2. & in 4. d. 12. q. 2. & ibi Scoto q. 2. & aliis authoribus frequenter. Sed contra hoc obiici potest, quia etiam actio sequitur formam. Hoc tamen non multum vrget, quia actio non sequitur formam vt inhærens, sed vt emanans: qualitas autem dicitur sequi formam vt inhærens ipsi, vel composito ex ipsa, quatenus tale est. Magis videtur obstare, quia quędam sunt qualitates, quæ non cõsequuntur formam, sed materiam, vt figura: aliæ quæ nec materiam nec formam consequuntur, vt lumen aëris, v. g. Alia deniq; sunt accidentia comitantia formam, quæ non sunt qualitates, vt naturalis locus, & motus in illum, & situs, & multi etiam putant, quantitatem sequi formam: & saltem quoad terminum magnitudinis seu paruitatis, id est clarum, præsertim in viuentibus.

Prima.

D. Thom.

Scotus.

III. Alij dicunt, qualitatem esse modum substantiæ determinantem potentiam eius ad peculiare esse accidentale. Hæc sententia sumitur ex D. Tho. 1. 2. q. 49. art. 2. vbi sic ait, *Propriè qualitas importat quendam modum substantiæ: modus autem, teste Augustino, est quem mensura præfigit: vnde importat quandam determinationem secundum aliquam mensuram: & ideò sicut id secundum quod determinatur potentia materiæ secundum esse substantiale, dicitur qualitas quæ est differentia substantiæ: ita id secundum quod determinatur potentia subiecti secundum esse accidentale, dicitur qualitas accidentalis.* Vnde videtur D. Thom. hanc communem rationem qualitatis colligere, *Qualitas est modus seu determinatio subiecti secundũ esse accidentale.* Statim verò sese offert obiectio, quia cum dicitur qualitas modus substantiæ, si modus sumatur in eo rigore in quo à propria entitate accidẽtali distinguitur, falsa est assumptio: nã cõstat plures, aut ferè omnes qualitates esse propriãs entitates afficientes substantiam: si verò sumatur latiùs (vt re vera sumitur) pro forma determinante

Secũda qualitatis delectio.

D. Thom.

capacita-

Universidad de Deusto
Biblioteca

capacitatem subiecti, sic definitio illa non soli qualitati, sed etiam quantitati conuenit: imò & cæteris accidentibus, præsertim propriè inhærentibus: nam etiam quantitas determinat subiectum secundum esse accidentale, & passio, & vbi, & situs. Quam obiectionem videns Caietan. super dictum locum, inquit, illa verba non esse vniuersaliter sumenda, sed limitatè, quia non est sermo de determinatione accidentali absolutè, sed de illa, *quæ commune nomen accidentalis differentiæ, qualitatem, scilicet, sibi vsurpauit.* Sed hoc ipsum est quod inquirimus, quænam sit illa determinatio, quæ illo nomine significatur. Neque illud de accidentali differentia est vniuersale, nam interdum potest accidentalis differentia sumi ex actione vel passione.

IIII. Aliquorum sententia. Alij ergo putant, hanc communem rationem nō posse à nobis explicari per positiuam differentiam, quia non cognoscimus propriam rationem qualitatis, sed per negationem posse declarari, ad eū modum quo Arist. in hoc c. dixit, *Omnino id quod præter quantitatem in substantia inest*, esse qualitatem, quamuis enim ille de numeris specialiter loquatur, nos id possumus extendere ad omnes substātię qualitates, subintelligendo omne id absolutum quod ineſt in substantia secundum se, & in esse quieto & perfecto esse qualitatem, vt ita excludantur tam relationes, quàm omnia vltima prædicamenta. Atque hęc expositio probabilis est.

Quæstionis resolutio.

V. POssumus autem ampliùs rem hanc declarare dicendo, cum omnia accidentia sint aliquo modo affectiones substantiæ, eique adiungantur, ob aliquam eius imperfectionem, vel ad supplendum aliquem defectum eius, qualitatem in hoc genere hoc habere peculiare, quod per se primò instituta est ad ornandam intrinsecè, & perficiendam substantiam, vt conuenienter affecta sit in suo esse, vel in virtute agendi. Quantitas enim data est substantię corporeę ad hunc peculiarem effectum, qui est habere molem corpoream, & extensionem: ac impenetrabilitatem partium. Relationes verò (si quid sunt) non per se intenduntur, sed resultant, quia in sola habitudine consistunt. Actio item & passio, solum sunt viæ ad terminum, & actio, vt actio, impropriissimam habet rationem accidentis: passio verò non tam est perfectio, quam via ad perfectionem substantię. Reliqua verò quatuor prædicamenta, vel sunt impropriè accidentia, adiacentia potiùs, quàm perficientia substantiam, vel si aliquod est intrinsecum, vt vbi, solum est modus quidam consequens limitationem eius, potiùs quàm aliquid ei additum ad consummandam perfectionem eius. Qualitas ergo esse videtur accidens quoddam absolutum, adiunctum substantiæ creatæ ad complementum perfectionis eius, tam in existendo, quàm in agendo. Nam quia substantia creata valde limitata est, non potest per se ipsam habere complementum perfectionis. Ad hunc ergo finem primariò instituta est qualitas: & ideò ex suo genere est perfectissimum omnium accidentium: comitaturq; substantiam creatam, hoc ipso quod talis est: & non tantum secundum aliquā peculiarem rationem.

VI. Hinc etiam rectè exponi potest, cur qualitas peculiari ratione dicatur consequi formam, nam quia forma est quæ complet ac perficit essentiam rei, & confert principalem vim agendi, ideò qualitas quæ adiungitur ad complementum vtriusque perfectionis, dicitur consequi formam, siue per dimanationem, siue per quandam conuenientem proportionem. Nec refert, quod aliquæ qualitates sint discōuenientes aliquibus subiectis: nam per accidens in eis existunt: per se autem institutæ sunt ad completam perfectionem alicuius substantiæ. Vnde etiam figura, licet secundum materialem capacitatem & entitatem videatur consequi quantitatem, tamen quatenus pertinet ad ornamentum substantiæ, & aliquo modo deseruire potest ad actiones, vel naturales motus, formam consequitur. Quantitas verò peculiari ratione dicitur consequi materiam, quia materia est prima radix huius molis corporeæ ad quam constituendam vel complendam peculiari modo quantitas ordinatur.

VII. Rursus iuxta hanc peculiarem rationem intelligendum est, cum dicitur qualitas esse modus substātiæ determinans potentiam eius ad aliquod esse accidentale secundum debitam mensuram. Intelligēdum est enim de esse accidentali intrinseco, & absoluto, & per se ordinato ad complementum perfectionis formalis (vt sic dicam) ipsius substantiæ. Et ob eandem causam huic accidenti per Antonomasiam tributum est nomē qualitatis. Nam qualitas dici solet omnis res, quæ per modum actus & formæ aliam afficit, vel determinat, & simpliciter dicta explicat aliquid extra substantiam rei, illam modificans, & ideò peculiari ratione tributum est hoc nomen huic generi accidentium, quod ex sua ratione habet hoc peculiare munus, prout declaratum est.

VIII. Et ex eadem radice prouenit vt omnes differentiæ rerum quæ per propriam essentiam assignari nō possunt, per qualitates regulariter assignentur: nam hæ sunt quæ quodammodo complent res creatas in suo esse perfecto. Et quamuis interdum huiusmodi accidentales differentiæ ex effectibus vel actionibus sumantur, id solum est in quantum his, diuersæ rerū qualitates aut proprietates indicantur. Deniq; si penè infinitam qualitatum varietatem consideremus, ex quarum conuenientia communissimum genus qualitatis abstrahendum est, facilè, vt existimo, intelligemus non posse à nobis aliter declarari in quo illa generalissima conuenientia consistat. Est ergo vtcunq; explicata hoc modo communis ratio qualitatis, & alij modi hoc explicandi ferè ita sunt in concordiam redacti, vt noua difficultas in hac declaratione non occurrat.

SECTIO II.

Vtrum qualitas in quatuor species conuenienter & sufficienter diuisa sit.

I. ARistoteles tacitè diuidens qualitatem in prædicamentis, quatuor eius numerat species, vnamquamque earum bimembrem, vel binomiam constituēs, scilicet habitum & dispositionem; naturalem potentiam & impotentiam; passionē & passiuam qualitatē, figurā & formā. At verò lib. 5. Met. c. 14. obscurius tradit diuisionē, quia naturalem potentiā & impotentiā omisisse videtur, nisi eam sub virtute bene vel malè operādi cōprehēdisse intelligamus. Figurā etiā in numeris tantū explicat, & rebus immobilibus, id est Mathematicis, specialiter illam attribuit. Ac deniq; illā qualitatis acceptionē reuocat potiùs ad eā significationē, qua dicitur de differentia substantiali. In quo vel loquitur iuxta dogma Pythagoricum, quod res Mathematicæ sint re ipsa separatæ & immobiles, vel certè loquitur de his rebus prout considerantur à Mathematicis, qui de his considerant ad modum substantiarum, & has qualitates cogitant, vt differentias substantiales earum, sicut D. Thomas interpretatur. Diuisio ergo data in prædicamentis magis perspicua est, & ideò illa est communiter recepta; ac proinde est à nobis explicanda. In eius autem explicatione ea, quæ breuiter expediri possunt, tam in communi quam in particulari, hic attingemus: nonnulla verò quæ longiorem tractationem requirunt, in proprias disputationes reseruabimus.

Prima difficultas de amplitudine diuisionis.

II. QVatuor autem præcipuæ difficultates in hac diuisione occurrunt. Prima est, quia multę res sub illis membris seu terminis comprehendi videntur, quæ qualitates non sunt. Nam habitus speciale prædicamentum constituere dicitur: dispositio ad situm etiam pertinet, nam sedere aut stare quædam corporis dispositio est. Quod si dispositio comparatiuè dicatur, quatenus vna res ad aliam disponit, sic etiam quantitas est dispositio materiæ ad formam, vel alia accidentia recipienda, & actio seu operatio est dispositio ad virtutem, vel motus ad valetudinē, vel passio ad corruptionem. Rursus potentia si sumatur pro passiua indifferens est ad substantiam, quantitatem, &c. imò multi censent vagari per omnia genera, ita vt in vnoquoq; sit propria potentia passiua, prio actui correspondens. Si verò sumatur pro vi agendi, etiā substantia p se ipsam est potentia ad agendū, vt inter disputandū de causa efficiēti dictum est. Impotētia verò, cùm sit priuatio quædam, immeritò inter qualitates numeratur. Præterea passio proprium prædicamentū à qualitate distinctum constituit: quod si non pro ipsa via, sed pro termino passionis sumatur, nō solū qualitas, sed etiam quātitas, & vbi, erūt passiones, quia per physicas passiones fiunt. Quid verò addat passiua qualitas supra cōmunem rationem qualitatis obscurissimū est. Nec minùs occultum est quid in quarta specie significetur nomine formæ: cū hæc vox communis sit nō solum qualitatib. omnibus, sed etiam accidentibus, & substantialibus formis. Denique figura, cùm solum sit quidam terminus quantitatis, & modus eius, potiùs ad quantitatem reducenda videretur.

Secunda difficultas de distinctione illorum membrorum.

III. SEcunda difficultas est, quia hæc ipsa membra prout ad qualitatem pertinere possunt, non videntur esse satis inter se distincta, sed cōfusa, & permista. Nā habitus sæpè est actiuus: ergo ea cōsideratiōe habet veram rationem potētię: nam ex actione optimè infertur potentia: ergo eo modo quo habitus agit, habet potentiam, seu est potentia agendi. Quę difficultas maximè locum habet in quibusdam habitibus, de quibus Theologi docent conferre potestatem agendi, vt sunt habitus per se infusi, & in multorum opinione character. Species etiam intelligibiles, & sensibiles poterunt in hoc ordine poni, quia conferunt talē vim agendi, vt sine illa non possit fieri actus. Nec refert, q illa virtus partialis sit, tū quia in suo genere, id est ex parte obiecti, dici potest totalis: tum etiam, quia simpliciter loquendo, etiam virtus intellectus vel sensus est partialis, & nihilominùs illæ qualitates absolutè dicuntur potentiæ. Prætereà inter eas qualitates quas Aristoteles vocat passiuas, multæ sunt quæ verè ac propriè sunt potētiæ actiuæ, vt grauitas, & leuitas, quas inter passiuas qualitates numerat Aristoteles in hoc 5. Metaphy. c. 14. Item calor & frigus, tam ibi, quàm in prædicamentis, ponuntur inter passiuas qualitates, cum tamen sint veræ potentiæ ad calefaciendum vel frigefaciendum. Imò albedo, & nigredo, & alia obiecta sensuum, quæ ab Aristotele numerantur inter passiuas qualitates, eò quòd causent passionem in sensibus, sub illa eadem ratione sunt veræ potentiæ actiuæ, quia verè efficiunt illam passionem seu speciē in sensibus. Sicut calor etiam potest vocari qualitas passiua, id est effectiua passionis in ligno vel aqua: & nihilominùs sub ea ratione est vera potentia actiua. Nam quòd passio quam efficit albedo in sensu, sit intentionalis, nil refert, cum illa nō sit extra latitudinem veræ efficientiæ. Aliàs nec intellectus agens esset vera potentia actiua: quia eius actio intentionalis est: imo etiam omnis actio intellectus vel sensus potest illo modo dici intentionalis.

IIII. Præterea, Aristoteles primę speciei attribuit, quod bene vel malè afficiat subiectum: quod quidē si intelligatur de bono & malo morali, nimis limitatum est: sic enim scientiæ & opiniones non erunt habitus, nec dispositiones. Si verò bene vel malè idem sint, quod conuenienter vel disconuenienter ad rei naturam illam afficere, sic non solùm conuenit primæ, sed maximè etiam qualitatibus tertiæ speciei: nā calor bene afficit ignem id est, conuenienter naturæ eius, & frigus aquam, & sic de aliis: imò & figura potest hoc modo bene afficere subiectum, quo modo pulchritudo est bona dispositio subiecti. Deniq;, omnis qualitas connaturalis, etiam si sit potentia, vel dispositio, conuenienter afficit subiectum, vt intellectus animam, lux solem: quin etiam ad alia genera accidentium illi duo modi afficiendi extenduntur: sic enim etiam motus est violētus vel naturalis, quatenus est conueniens vel disconueniens naturę subiecti: & idem est de loco & similibus. Ex quibus intelligitur, illam differentiam non esse aptam ad discernendas qualitates. Et ratio esse videtur, quia illa transcendentalis est, ad bonum transcendens spectans. Vnde etiam fit, vt illa duo membra eidem speciei qualitatis respectu diuersorum subiectorum conuenire possint.

Tertia difficultas de sufficientia diuisionis.

V. TErtia difficultas est, quia plures sunt qualitates, quæ sub illis specieb. non videtur comprehendi. Primò enim actus immanentes qualitates sunt, cùm formaliter cōferant vltimū actum & perfectionem, & tamen ad nullam ex dictis speciebus pertinent, vt facilè patebit per singulas discurrenti. Secūdò species intentionales ex omnium sententia qualitates sunt: & tamē iuxta cōmunē sententiā nō sunt habitus, vt infrà videbimus, nec sunt dispositiones, cùm ex se difficilè remoueātur à subiecto, nec sunt potētię, cū insint in potētiis, & de cęteris specieb. clarū sit, eis non cōuenire. Estq; aliud singulare in multorum opinione character. Species etiam intelligibiles, & sensibiles poterunt in hoc ordine poni, quia conferunt talē vim agendi, vt sine illa non possit fieri actus. Nec refert, q illa virtus partialis sit, tū quia in suo genere, id est ex parte obiecti, dici potest totalis: tum etiam, quia simpliciter loquendo, etiam virtus intellectus vel sensus est partialis, & nihilominùs illæ qualitates absolutè dicuntur potentiæ. Prætereà inter eas qualitates quas Aristoteles vocat

Universidad de Deusto
Biblioteca

VI. Quod quidem videns Aristoteles in prædicamē-
tis, c. de Qualit. negat has esse qualitates & ad situm
seu partium positionem eas reducit, quia raritas &
densitas nihil aliud esse videntur quam distantia &
propinquitas partium: asperitas vero & lenitas, æ-
quabilis (vt sic dicam) & inæquabilis partium posi-
tio. Hæc verò Aristotelis responsio difficultate non
caret, quia licet hæc consurgant ex partium positio-
ne, non tamen in ipsa positione formaliter consi-
stunt, sed sunt quidam peculiares modi, qui nō pos-
sunt nisi ad qualitatem pertinere. Alias, nec figura
pertineret ad qualitatem: consurgit enim triāgulus,
verbi gratia, ex tali dispositione linearū, & pulchri-
tudo ex tali dispositione partium. Item, eadem ratio-
ne sanitas non pertineret ad qualitatem, nam con-
surgit ex quadā proportione & quasi positione hu-
morum, qui suo modo sunt partes animalis. Deniq;
densitas vel raritas non est quantitas, sed quantitatis
modus, & non est sola relatio, vt per se constat, quia
& per propriā actionem fit, & bene vel male dispo-
nit subiectum in ordine ad conseruationem suam,
vel connaturalem essendi modum: ergo non potest
esse nisi qualitas.

Quarta difficultas de bimembri distinctione singulorum membrorum.

VII. QVarta difficultas est cur Aristot. singulas spe-
cies huius prædicamenti duplici nomine propo-
nat. Aut enim eandem rem, vel essentiam vtrum-
que significat, vel diuersam: neutrum autem potest
conuenienter dici. Non quidem primum, tum quia
inutilis fuisset illa nominum multiplicatio, & con-
fusionem pareret, tum etiam quia non potest de o-
mnibus verificare, quomodo enim potētia & impo-
tentia, quæ priuatiuè videntur opponi, eandem spe-
ciem qualitatis significare possunt? Neq; enim dici
potest secūdum tum quia, vel debuissent octo qua-
litatis species immediatè numerari, & non quatuor,
vel si vnusquisq; binarius illarum specierum habet
peculiare genus proximum, debuissent illa quatuor
genera, seu quatuor species nominari & declarari: tū
etiam quia non potest id esse verum in omnibus, nā
passio & passiua qualitas nō possunt essentialiter dif-
ferre, cùm solùm differant in breui, aut longiori du-
ratione, quæ non indicant diuersitatem essentiæ, cū
possint ab intrinsecis causis prouenire, aut ex maiori
vel minori intensione qualitatis. Eademq; ferè ratio
est de habitu & dispositione: nā etiam dicuntur dif-
ferre, quia dispositio facilè remouetur, habitus difficilè, quod perinde est. In figura etiam & forma non
potest facilè fingi illa distinctio, cū figura ipsa quæ-
dam forma sit.

VIII. In contrarium verò est Aristotelis sententia, &
authoritas, quam cæteri Philosophi secuti sunt, iux-
ta quam asserendum est, rectè datam esse prædictam
diuisionem, omniaq; illa membra, veras esse quali-
tates, inter se distinctas, totamq; latitudinem quali-
tatis comprehendentes. Vt hæc assertio probetur &
difficultatibus tactis satisfiat, oportet sigillatim de
singulis membris dicere, atque vt distinctius proce-
damus, in varias sectiones singula distribuemus.

SECTIO III.

Vtrum omnes dictæ species veras & solas qualitates sub se comprehendant.

I. DIcendum inprimis est, nihil in his specie-
bus numerari, aut contineri, quod ve-
ram rationem qualitatis non habeat. Hæc
assertio magna ex parte pendet ex vo-
cum significationibus, quas propterea oportet ac-
curate distinguere, nam possunt æquiuocationem
continere.

Variæ significationes huius vocis, habitus.

PRimò ergo nomen *habitus*, & verbum *habere* seu
habendi, variè distinguitur ab Aristotele in prædic.
cap. vlt. & in 5. Mataph. cap. 20. & 23. Generatim au-
tem loquendo, nomen *habitus*, sumi potest aut in vi
participij, aut in vi nominis. In vi participij descen-
dit à verbo *habere*, & tot modis dici potest quot ipsū
habere. Verbum autem *habere*, valde æquiuocum est.
Interdū enim significat dominium & possessionem
rei, vt dicitur quis habere pecunias, vel regnum, &
in vniuersum qui habet ius in aliquam rem, dicitur
aliquo modo habere illam: quo modo dicitur vir
habere vxorem, & vxor virū. Rursus omnis res quæ
aliquo modo aliam continet, dicitur habere illam,
vt subiectum dicitur habere accidentia, & totū par-
tes, & materia formam, & vas aquam: sic etiam ait A-
ristot. *Quod detinet rem ne sua propensione moueatur aut*
descendat, habere illam dicitur, vt paries tectum. Hinc
etiā diuersis rationibus duæ res mutuò se habere di-
ci possunt, nam & materia habet formā, quia est su-
sceptiuum eius, & forma habet materiam, quia illi
quodammodo dominatur. Quomodo ait Aristot.
Febris interdum dicitur habere hominem: præsertim quā-
do maxima vi ei adhæret: sic etiam regnum dicitur
habere regem, quia ei subiicitur & è conuerso rex
habere regnum, quia potestatem in illud habet.

III. Cùm ergo, *habere* tot modis dicatur, *habitus* etiam
in vi participij sumptus, seu potius res habita, eisdē
modis dici potest. In qua significatione constat nul-
lius certi prædicamenti rem significare: nam materi-
aliter (vt sic dicam) tam substantia quàm accidens
cuiuslibet prædicamenti potest haberi, & res habita
denominari: formaliter autem illa denominatio seu
relatio habiti, interdum nihil reale est, sed relatio
rationis, aut denominatio ab humana voluntate seu
æstimatione, aliquando vero est moralis potestas
inde orta, & huiusmodi est humanum dominium
aut iurisdictio. ratione cuius dicitur quis habere do-
mum, subditos, &c. Aliquando verò significat pe-
culiarem habitudinem alicuius prædicamenti, & po-
test etiam hoc modo per varia prædicamenta vaga-
C ri, vt cùm materia dicitur habere formam, illud *ha-*
bere nihil aliud significat, quàm informari forma,
cùm verò ignis dicitur habere actionem, illud *habere*
non significat informationem, sed emanationem
actionis ab igne: cùm autem homo dicitur habere
vestem, illud *habere* significare potest vel tantùm
possidere illam: quo modo dicetur habere illam
etiam si in arca habeat, & sic nondicit realem mo-
dum alicuius prædicamenti, sed moralem respectū,
vt dixi: vel significare potest, esse illa indutum: & sic
habere vestem idem est quòd ornari, & quasi in for-
mari veste, quod spectat ad prædicamentum Habi-
tus. In præsenti ergo non sumitur *habitus* in hac sig-
nificatione seu in vi participij: quamuis hęc deno-
minatio propriis etiam habitibus conuenire possit:
nam verè dicitur homo habere habitus scientiæ, vir-
tutis, &c. cōmuni illa denominatione, qua subiectū
dicitur habere accidentia: sicut è contrario etiā ha-
bitus potest dici habere hominē, præsertim si sit ra-
dicatus & intensus: quia ei quodāmodo dominatur.

IIII. Alio ergo modo sumitur *habitus* vt nomen quod-
dam, & sic etiam multiplicem habet significationē.
quod verò ad præsens spectat, tres significationes vi-
dentur

dentur præcipuæ. Vna est, qua hæc vox significat A quàm mod⁹ qui in toto corpore resultat ex eo quòd
quamcunque rei dispositionem aut modum se ha-
bendi, & sic dicitur de qualibet forma, & præsertim
de quacunque qualitate, & hoc modo tribui solet &
partibus corporis & rebus inanimatis, sic enim dici
solet habitus, loci, oris, &c. Et maximè solet ita ap-
pellari quatenus bene vel malè disponit subiectum,
vel secūdum se, vel in ordine ad aliquē vsum, vt no-
tat Philosophus 5. Metaphys. c. 20. quomodo sanitas
dicitur habitus corporis. Secundò significat habitus
vestem seu indumentum corporis: quæ significatio
vulgo est satis vsitata, & pertinet ad speciale prędica-
mentum habitus. Aduertit tamen Aristoteles loco
citato, habitum in hac significatione non tam signi-
ficare rem ipsam quę est vestis, quàm (vt sic dicā) ha-
bitionem ipsam, id est illam quasi informationem
quam habet homo à veste, ratione cuius, & homo
dicitur esse habituatus, & vestis dicitur habitus ve-
luti in actu, & non tantum in aptitudine. Veruntā-
men, si vulgatam illius vocis significationem atten-
damus, eque accipi solet ad significandam ipsam ve-
stem, quæ est quasi forma in abstracto prędicamenti B
habitus, siue actu exerceat munus suum, siue non:
quamuis, Philosophicè loquendo, peculiari ratione
sumi soleat pro illo concreto seu quasi effectu for-
mali, qui per illa verba significatur, scilicet esse vesti-
tum. Tertiò deniq; sumitur *habitus* ad significādam
formam, quæ confert facilitatē & promptitudinem
operādi, & quia operari sequitur ad esse, ideo exten-
di solet hæc significatio ad qualitates quæ res bene
aut malè disponūt in suo esse, quomodo sanitas ha-
bitus appellatur, & medici bonum vel malum ha-
bitum corporis vocant naturalem corporis dispositi-
onē, à qua prouenit, vt omnia ei⁹ organa, omnesq;
partes bene, vel malè suas functiones exerceant. In
hac ergo tertia significatione habitus semper est ali-
qua qualitas, aut tēperamentū qualitatū. Existimo
tamē etiā in hac significatione esse aliquā analogiā
proportionalitatis, vt in tertia difficultate declara-
bo: ideoq; propriè habitū significare formā, quę cō-
fert potentiæ prōptitudinē in operando, & sic con-
stat semper esse qualitatē, & sub hac ratiōe existimo
habitum propriè sumptum primam speciem quali-
tatis constituere, vt ex dicendis magis constabit.

De dispositione, & significationibus eius.

V. DIspositio (ait Aristot. 5. Metaph. c. 19.) *est ordo ha-*
bentis partes. Quod dupliciter potest intelligi:
vno modo vt sit ipsa relatio ordinis, quæ consurgit
inter partes eius rei, quæ partes habet ex eo quod v-
naquæq; in suo loco constituta sit: alio modo vt sit
totius rei constitutio ac veluti forma consurgens in
toto ex collocatione partium in suis locis. Atq; hoc
modo posteriori, videtur hoc nomē dispositio pro-
priè accipi: sic enim apud Rhetores dispositio ora-
tionis dicitur conueniens collocatio partium eius
in suis propriis locis, & cum debita proportione. Et
apud dialecticos figura syllogizandi dicitur debita
terminorum dispositio, & similiter in humano cor-
pore conueniens partium, aut humorum colloca-
tio, aut proportio, bona corporis dispositio dicitur.
Vnde sanitas & pulchritudo bonæ dispositiones cē-
sentur. Hanc autem dispositionem Aristoteles in
tria membra distinguit, dicens, hunc ordinem par-
tium esse posse, *aut secundum locum, aut secundum vir-*
tutem seu potestatem, aut secundum formam. Ex quibus
primum membrum videtur ad prædicamentū situs
pertinere: nā illa dispositio nihil aliud esse videtur,
partes eius ita sunt in loco collocatæ, quæ est ratio
prædicamenti situs, vt vidimus. Alia verò duo
membra, ad qualitatem pertinere videntur: sed di-
uerso modo. Nam ordo habentis partes secundum
formam, videtur ad dispositiones corporis pertine-
re, quales sunt figura, quæ ab Aristotele solet forma
appellari, vt constat ex prædicamēto qualitatis. Vn- Celebris di-
de pulchritudo aptissimè potest dispositio appella- uisio dispositionis eluci-
ri: nam est forma resultās ex debito ordine partiū se- datur.
cūdum se: debita etiam organizatio corporis potest
hoc modo dispositio vocari. Imò, si nomen partiū
extēdamus, etiā sanitas, & omnis similis forma cor-
poris ex debito ordine & proportione partiū resul-
tans, potest dici dispositio ad hoc membrum pertinēs.

VI. At verò aliud membrum, scilicet *secundum virtutē*,
videtur ad dispositiones animi referri: & ideò difficiliùs in hac dispositione explicatur quarū partium
sit ordo. Potest autem primo exponi de partib. po-
tentialib. ipsius animæ, quæ sunt ipsæmet potentiæ,
quæ ad conuenientem ordinem rediguntur per de-
bitas dispositiones suas: vnde talis dispositio non re-
sultat ex ordine partiū, sed potiùs ipsa constituit de-
bitum ordinem in anima, quæ habere partes dicitur
secundum potentiā. Cui expositioni fauet idem A-
ristoteles, nam statim sequenti capite 20. eiusdem
lib. 5. Metaph. ait, habitum vno modo dici dispositi-
onem bene vel malè afficientem, vel aliquam huius
dispositionis partem. *Quo fit* (inquit) *vt etiam virtus*
partium, habitus sit quidam, vbi per partes potentias a-
nimæ intelligere videtur, quarum virtutes singulæ
dicuntur dispositiones earum, quia licet nulla per se
sola sit adæquata dispositio constituens integrum
ordinem in his potentiis, tamen vnaquæq; est pars
huius dispositionis. Aliter potest exponi vt vnus-
quisq; habitus animæ dicatur habere partes secun-
dum potentiam, ex quarum ordine vel cōstitutione
dispositio consurgit. Quod potest intelligi vel for-
maliter, vel virtualiter tantum. Formaliter quidem,
si supponamus habitum animæ non esse simplicem
qualitatem, sed cōsurgere ex debita coordinatione
plurium habituum, sic enim integra scientia dicetur
dispositio, quia est veluti ordo quidam habētis par-
tes secundum virtutem, id est partiales habitus inter
se ordinatos. De quib. partib. potest etiam intelligi
quod in cap. 20. dicitur, partem huius dispositionis
C etiam vocari habitū seu dispositionem. Virtualiter
aūt potest dici habit⁹ animæ cōsistere in hoc ordine
partium, etiāsi in se simplex qualitas sit, quia ex par-
te obiecti constituit quendam debitum ordinem vt
v.g. partes prudentiæ dici possunt consultatio, iudi-
cium, & imperium, in quib. debitum ordinem pru-
dentia cōstituit, & partes liberalitatis dici possunt &
elargiri pecunias, & retinere quando oportet, inter
quas debitum ordinem liberalitas constituit.

VII. Aliter verò exponit hęc duo membra D. Tho. 1. 2.
q. 49. artic. 1. ad 3. vbi hos duos vltimos dispositionis
modos refert ad dispositiones animæ, vt sunt virtu-
tes & scientiæ, quæ prout sunt inchoatę & imperfe-
ctę, dicuntur secundum potentiam: prout verò sunt
completæ & perfectę, dicuntur secundum speciem,
vt ipse transfert. Nō tamen exponit D. Thom. quo-
modo hę virtutes sint ordo habentis partes: cum ta-
men illa verba secundum potentiam, & secundum
formam iuxta contextum Aristotelis nō videantur
referenda ad ipsam dispositionem, sed ad subiectum
cuius est dispositio, tāquam habentis partes secun-
dum potentiam, vel secundum formam. Ac deniq;,

Universidad de Deusto
Biblioteca

verba Aristotelis, quæ Græcè sunt κατὰ δυναμιν ἢ ἀδυναμιν, non rectè exponuntur per esse imperfectum, & perfectum. Prior ergo interpretatio magis probatur, quam ipse D. Thomas sequitur in 5. Metaphysicæ, & fere alij interpretes.

VIII. Iuxta has verò significationes huius vocis constat dispositionem non esse in sola qualitate, sed etiã in aliis prædicamentis, vel situs, vel etiam quãtitatis vt multi volũt: nã positio partium in toto, quæ propria est quantitatis continuæ, dispositio etiã dici potest, quã multi censent pertinere ad tertiũ membrũ suprà positũ. Item prout dispositio ad qualitatẽ spectat, non vnã tantum speciem. sed omnes potest cõprehẽdere sub dicta generali significatione, vt ex adductis exemplis constare potest. & aliis ẽ potest cõfirmari. Nam ipsæmet animæ potentiæ possunt dici conuenientes animæ dispositiones. & ordinare illam secundum virtutem seu potẽtiam, & quodammodo secundum partes virtutis, quatenus in ipsamet anima est radicalis potestas & virtus ad alios actus, & munera, secundum quam rationem possunt in ipsa anima cõsiderari partiales inclinationes & potestates, secundum quas in ordinẽ redigitur per ipsas potentias. Sicut etiam vnaquæq; potentia habet veluti partiales inclinationes ad diuersa obiecta, secundũ quas ordinatur ad habitus. Vnde omnes etiam habitus sunt dispositiones. Item proportionali ratione species intentionales, quæ determinãt potentias, vel habitus, ea ratione possunt dici dispositiones. Item actus vltimi immanentes possunt dispositiones appellari, vel quatenus sunt effectus habituum, & ita cõstituunt peculiarem ordinem in potentia, respectu habitus, v. l certè secundum se, quatenus conferunt vltimam actualitatem potentiæ, & ita vltimatè perficiunt illam secundum quendam ordinem. Rursus de quarta specie iam declarauimus quo modo põit dispositio vocari. Omnes deniq; passibiles qualitates possunt dispositiones vocari, quatenus vel ex parte materiæ constituunt determinatum ordinem ad talem formam, vel ex parte formę conuenientem ordinẽ conferunt in virtute agendi. Atq; ita Arist. in c. de Qualit. calorem & frigus inter dispositiones recenset, & in communi ac vulgari modo loquendi omnes hæ qualitates vocantur dispositiones vel præparantes materiam ad formam vel ornantes & perficientes. aut certè malè afficientes ipsum subiectum. Quod igitur spectat ad primam difficultatem, quam C nũc tractamus, dispositio, prout inter qualitates numeratur, nõ dicit solam positionem partium corporaliũ in loco, vel in toto, sed dicit affectionẽ corporis vel animę ordinãtis illa secundũ formã aut virtutẽ, & ita manifestũ est pertinere ad qualitatẽ. Quomodo aũt sit peculiaris qualitatis species, infrà declarabit.

De potentia & huius vocis significationibus.

IX. POtentię nomen etiam est æquiuocum seu analogum, vt Aristoteles tradit 5. Metaph. c. 12. & lib. 9. à princip. Potentia enim vno modo sumitur respectu possibilis latissimè sumpti: dicitur autẽ hoc modo possibile quidquid in se repugnãtiam non inuoluit, de quo dixit Aristoteles lib. 9. Metaph. c. 3. *Possibile id esse ex quo in actu posito, nihil sequitur impossibile.* Nã cùm impossibile sit, quod à parte rei esse non potest, & quod est in actu, in re habeat esse: apertã inuoluit repugnantiam vt ex possibili in actu posito, aliquid sequatur impossibile. In eo autem quod possibile dicitur, duo includi videntur. vnum est quasi negatiuum, nimirum non repugnantia essendi, & hoc dici A solet possibile logicum, eiq; correspondet potentia logica, quæ ita appellatur, quia non consistit in aliqua simplici & reali facultate, sed in sola non repugnãtia extremorum, & ita magis cernitur in ordine ad mentis compositionem ac diuisionem, quæ ad logicum spectat. Vnde hæc potentia logica nihil pertinet ad constitutionem alicuius prædicamenti, vt per se clarum est. Alterum quod in re possibili vt sic inuenitur, est positiua denominatio, qua possibile dicitur, quæ sumitur ab aliqua potentia reali, vel actiua, vel passiua, possibile enim hoc modo dicitur quod in alicuius potentia cõtinetur: impossibile verò dicetur quod superat rei potentiam, vel in ea non continetur. De vtriusq; autem potentiæ definitione quam tradit Aristoteles citatis locis, suprà dictum est disp. 18. & in indice Aristotelico circa prædictos textus aliquid annotauimus.

Ex quibus constare etiam potest, realem potentiã X. seu physicam latissimè patere, nam in vniuersum dici potest & solet de quacunq; vi agendi, aut de capacitate recipiendi: quo modo nõ tantùm de accidentibus, sed etiam de substantiis dicitur: nam in Deo est potentia actiua. & in materia est receptiua, quæ substantiales sunt & forma substantialis, quatenus vim habet agendi, principiũ est transmutandi aliud, quæ est definitio potentię ab Aristotele data. Strictiùs verò iuxta vsum Philosophorum sumi solet potentia pro principio proximo, connaturali agenti creato ad aliquid agẽdum: & hoc modo semper est aliquod accidens: nam forma substantialis non est principiũ proximum, sed principale, vt in superiorib. dictum est. Atq; hoc modo sumpta potentia, ad qualitatem tantummodo spectat: nam solę qualitates sunt principia proxima agendi in creaturis, vt in disp. 18. sect. 2. & 3. declaratum est. An verò omnes qualitates quæ sunt principia agendi, pertineant ad secundam speciem qualitatis, quæ potentia dicitur, infra dicemus. Quod aũt dictum est de principio proximo agendi, intelligendũ proportionaliter est de principio proximo recipiendi accidentia, si aliquod sit per se ad hoc munus destinatum: fortasse enim nullum est, quod non sit etiam principium proximum agendi: quamuis è contrario multa sint principia proxima agendi quæ non sunt recipiendi: & ideo sub generali appellatione principij proximi agendi totum hoc genus potentiæ comprehendi potest: de quo latiùs C dicturi sumus disp. sequente.

De impotentia.

XI. IMpotentia, si vim nominis attendamus, priuationem potentiæ significat: vel potius negationem, dicitur enim impotens qui potentia caret, etiam si illam habere non possit: sub hac tamen significatione, manifestum est, non pertinere impotentiam ad genus qualitatis, imo neq; ad aliquod genus entis, cùm tantùm in negatione consistat. Alio verò modo dicitur impotentia, positiua quædam imbecillitas vel ineptitudo aliquid agendi vel patiendi, vt est hebetudo ingenij ad percipiendum, vel imbecillitas memoriæ ad retinendum: item quædam complexio corporis, qua constituitur insalubre aut valetudinarium. sic etiam in cera verbi gratia mollitudo dicitur impotentia ad resistendum diuisioni: hæc enim sunt fere communia exempla huius significationis. *Nominis impotentia ambo, & significationes.*

XII. Habent aũt non paruam difficultatem: nã omnis species qualitatis, sicut & cuiuslibet rei, pensanda est ex eo quod per se illi conuenit, non ex eo quod consequenter, & quasi per accidẽs: nulla autem qualitas per

per se habet reddere subiectum imbecille, aut ineptum ad aliquod opus, sed si sit qualitas actiua, per se habet conferre vires ad suum opus: si verò non sit actiua, per se solùm habet conferre suam formalem perfectionem seu effectum: q̃ verò inde consequatur impedimẽtum ad alias actiones vel passiones, est per accidens, non est ergo cur inde impotentia nominetur, vel saltem non est, cur ob eam denominationẽ inter species qualitatis referatur. Aliàs omnis qualitas, quæ est potentia ad vnum actum, esset impotentia ad oppositum, vt durities quæ est potentia ad resistendum diuisioni, erit impotentia ad ipsam diuisionem, & è conuerso, sicut molle dicitur impotens ad resistendum diuisioni, ita dicetur potens vt facilè diuidatur seu terminetur: & humiditas cerebri dicetur impotentia, quatenus imbecillitatem affert memoriæ ad retinendum, & dicetur potentia quatenus confert facilitatem ad apprehendendum. Accedit, quòd hæc imbecillitas agendi vel patiendi sæpe non prouenit ex vna qualitate, sed ex diuersis aut ex aggregato multarũ, vt hebetudo ingenij interdum prouenit ex vna complexione, interdum ex altera, idque euidentius constat in valetudinariis B corporibus; quod ex variis & multis dispositionibus prouenit, illa ergo imbecillitas non per se pertinet ad qualitatem, sed est impedimentum per accidens proueniens ex variis qualitatibus vel ex singulis, vel ex multis simul.

XIII. Respondetur, argumenta hæc conuincere impotentiã non constitui sub qualitate formaliter quatenus impotẽtia est, & cõsequẽter imbecillitatẽ viriũ, hebetudinẽ ingenii, & similia omnia, quę solum denotant impedimentũ agendi, aut recipiẽdi formaliter & sub ea ratiõe nec cõstituere, nec postulare specialẽ rationẽ qualitatis. Nam licet illud impedimentũ sæpe à qualitate, vel qualitatibus proueniat, tamẽ nõ per se spectat ad rationẽ talium qualitatũ, sed est quid cõsequens & quasi per accidẽs. Impotentia ergo in tantũ sub qualitate numeratur, inquantũ est aliqualis potẽtia, per se instituta ad aliquẽ actũ. Quia verò interdũ talis est potentia vt imbecilis sit ad suũ actum exercendũ, vel vt facile impediatur ne illũ exequi possit, inde accipit illã denominationẽ impotentiæ. Vnde vero habet talis potẽtia quòd eiusmodi sit, dicemus inferiùs circa quartam difficultatem.

De passione eiusque significatis, & de passiua qualitate.

XIV. PAssionis nomen plures etiam habet significationes, vt constat ex Aristotele 5. Metaphysic. c. 21. Duæ tamen sunt præcipuæ. Vna est, qua generaliter dicitur de quacunque mutatione vel receptione alicuius rei, quæ actu fit in aliquo subiecto. Et hoc modo passio constituit speciale prædicamentum. Quanquã in ea significatione maximè dicatur quis pati, quando aliquid recipit suæ naturæ contrarium aut nociuum, ratione cuius priuatur aliqua perfectione sibi debita, vt notauit etiam D. Thom. 1. 2. q. 32. art. 1. post Aristotelem dicto c. 21. Qui etiam addit, tunc maximè vocari hanc passionẽ, quando dolorem vel molestiam affert. Et inde etiam factũ est, vt affectus animę passiones vocentur. Quia verò huiusmodi passio in alteratione sensibili maximè nota est, hinc vteriùs deriuatum est hoc nomẽ ad significandam qualitatem quæ per huiusmodi passionem, & alterationem sensibilem fit. Et hanc significationem primo loco posuit Aristoteles in dicto c. 21. & in eadem numerauit passionẽ inter species qualitatis. Quia verò alteratio per quam fit hęc qualitas, interdum subita est, & cito transit, ita vt cum ea simul etiã terminus eius dissipetur seu destruatur, vt patet in rubore vultus ex verecundia, vel alia simili occasione excitato, interdum verò per alterationẽ fit qualitas stabilis & diuturna, ideò Aristotel. passionis nomen peculiariter attribuit qualitati priori modo factæ. Quia passio magis videtur significare rem in fieri, quàm in facto esse. Quod ideò fecit, vt significaret, eas qualitates, etiam si imperfectæ & transeuntes esse videantur, nihilominus veras esse qualitatis species. Alias autẽ quę diuturniores sunt, vocauit passiuas seu passibiles qualitates, quia natæ sunt aut per passionem fieri, aut per passionem efficere, non tamen semper veluti in actuali passione consistunt.

De Figura & forma,

XV. DEnique, figuræ nomen magis certam habet significationem. Vt enim omittamus alias improprias & metaphoricas, quib⁹ dicitur & de figura syllogismi, & de figura rethorica, propriè significat modum quendam resultantem in corpore ex terminatione magnitudinis. Qui modus ad genus qualitatis pertinet, quia in ratione afficiendi & perficiendi subiectum cum cæteris qualitatibus conuenit. Formæ verò nomen licet alioqui valde generale sit, tamen prout inter has species numeratur, non aliud significat, quàm ipsam figuram, quia illa est veluti exterior forma, quæ in corporibus apparet. Vnde idẽ videtur his duabus vocibus significari, nisi quòd nomine figuræ significatur more mathematico, & abstrahendo à materia: propter quod dixit Aristoteles in 5. Metaphysic. qualitatem hoc modo reperiri in immobilibus: nomine autem formæ significatur modo physico. Et mihi improbabile non est formam hoc loco dicere figuram, non vtcunque, sed vt ornatam accidentibus, præsertim coloribus, vt Boetius in Prædicamentis indicauit. Sic enim imago sensibilis ad hanc speciem pertinere videtur ratione suæ formæ. Verum est, huiusmodi formam non vnã, sed plures videri includere qualitates: tamen sicut in aliis vnitas artificialis, vel alicuius proportionis aut subordinationis sufficere censetur ad constituendã aliquo modo vnam qualitatem, etiã si ex multis cõsurgat, vt patet in sanitate, pulchritudine, & similibus, ita dici potest de huiusmodi forma. Quo- C modo etiam probabile est ad hanc speciem pertinere ipsam pulchritudinem: quia hæc maximè ex figura consurgit. *Variæ acceptiones nominũ figura, & forma.*

Nec refert quod Soto in Prædicam. obiicit, quod scilicet pulchritudo pertineat ad primã speciẽ, quia dicit rei conuenientiam. Nam idem argumentum facere potuisset de multis aliis qualitatibus, quas diuersis rationibus sub diuersis specieb. ipse collocat. De qua re dicemus in seq. sect.

Deniq; annotandum est circa hanc speciem Arist. XVI. in Metaphysica eam maximè attribuere numeris cõpositis, qui sunt apud Mathematicos illi qui consurgunt ex ductu eiusdem numeri in seipsum, vel in alium, vt nouenarius ex tribus ternariis, vel senarius ex binario ternariorum, & sic de aliis. His ergo numeris attribuunt Mathematici figuras, per quandã proportionem ad figuras magnitudinum, quatenus ex ductu æqualis aut maioris numeri consurgunt. Ego verò existimo hanc totam rationem figuræ metaphoricam esse, magisque esse obiectiuè in intellectu quàm in re, & ideò non existimo pertinere propriè ad species qualitatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæstionis conclusio, ac resolutio.

XVII. EX his igitur satis probata est assertio in principio sectionis posita. Satisque responsum est ad primam difficultatem sectionis præcedentis: tota enim fundabatur in æquiuocatione terminorum: qua declarata, satis constat quo sensu hæc omnia sub qualitate constituantur.

SECTIO IIII.

An quatuor qualitatis species sint inter se omnino distinctæ.

I. QVamuis in modo distinctionis harum specierum diuersitas opinionum sit vt infrà attingemus: tamen quòd distinctæ sint, omnes sentiunt. Et ideò breuiter dicendum est has quatuor species qualitatis distinctas esse, & inter se impermistas, vel secundum rem, vel saltem secundum rationem formalem. Hæc conclusio in genere sumpta probatur ex generali ratione seu conditione bonæ diuisionis, in qua membra esse debent opposita, & consequenter distincta: alioqui non erit diuisio sed nugatio & repetitio inutilis. Item hoc maximè necessarium est in diuisione generis in species, nam quę specie differunt, essentialiter differunt: ergo non possunt eidem secundum eandem rationem cõuenire. Si ergo dicta diuisio conuenienter est tradita, & est generis in species, vt supponimus, necesse est vt membra diuidentia distincta sint, & impermista. Voco autẽ *impermista*, quia nulla res in vna specie constituta potest sub altera collocari: quia non potest vna species collocari sub generibus oppositis, seu ita condistinctis, vt non sint subalternatim posita.

Variæ opiniones.

II. Quot distinctionum modi cogitabiles inter has species. VT autem hoc explicemus, & argumenta in cõtrarium in sect. 2. difficultate secunda, posita soluamus, aduertendum est, duobus modis intelligi posse distinctionem harum specierum, & (vt sic dicam) impermistionem earum. Primò secũdum rem, id est vt nulla res quæ sub vna harum specierum collocatur, possit constitui sub aliis. Secundò vt solũ intelligantur species impermistæ secundum proprias rationes formales earum, nõ verò semper quoad res ipsas. Communis ergo interpretatio esse videtur, hãc distinctionem nec debere, nec posse intelligi priori modo, sed tantum posteriori. Nam quòd prior modus non possit esse vniuersalis videntur conuincere argumenta proposita in secunda difficultate: secluso autẽ illo priori modo necesse est vt posterior verus sit: quia nullus alius superest in quo possit & hæc secunda conclusio vera esse, & diuisio ipsa consistere. Habetq; hæc interpretatio magnum fundamentum in Aristotele, qui easdem res sub diuersis speciebus qualitatis ponit. Et eandem sententiam supponit D. Tho. 1.2.q.49.art.2.ad 1.& 2. vbi ait, figuram & passibilẽ qualitatem, prout cõuenit naturæ subiecti, pertinere ad primam speciem qualitatis. Et hæc opinio est frequens apud authores præsertim recentiores.

Prima sententia.

III. De prima sententia ferenda iudicium. Sed hæc sententia, licet fortasse ad distinguendas dialecticas prædicationes vel denominationes sustineri possit, non tamen videtur apta, neq; conueniẽs ad Metaphysicè distinguendas species, atq; essentias harum qualitatum: quia fieri non potest, vt vna & eadem res constituatur essentialiter in diuersis, & oppositis speciebus eiusdem generis. Neq; satis est respondere, hoc esse verum secũdum vnam rationem formalem, tamen secundum diuersas id non esse inconueniens: hoc (inquam) non satisfacit, quia vel illæ rationes formales à parte rei sunt actu distinctæ saltem ex natura rei seu modaliter, vel tantùm ratione. Primum non potest dici in præsenti, tum quia nõ possunt in calore, v. g. distingui illa duo à parte rei, quæ se habeant vt res & modus: nam idem calor secundum eandem simplicem entitatem, secundum quam est passibilis qualitas, est etiam virtus proxima ad calefaciẽdum, & bene vel malè afficit subiectum: nec possunt hæ omnes rationes ab illa qualitate separari: quapropter gratis omnino fingeretur distinctio ex natura rei inter illas. Tum etiam quia posita illa distinctione non posset vtraq; illarum rationum esse essentialis tali entitati, sed illa tantum quæ in re non distingueretur ab entitate, quia essentia formæ non distinguitur ab ipsa forma: ratio autem modalis esset accidentalis, vel ad summum per modum propriæ passionis respectu talis entitatis. quamuis possit dici essentialis ipsi modo, vt est quid distinctum ab entitate. Si verò dicantur illę duæ rationes formales, solum per intellectum distingui, & vtraq; esse dicatur essentialis illi entitati, sequitur differentias oppositas & diuidentes ex æquo superius genus essentialiter conuenire ad eandem indiuisibilem qualitatem constituendam, quod erat inconueniens illatum & planè repugnans.

IIII. Secunda sententia.

Propter hoc non defuerunt qui dicerent illa quatuor membra non diuidi inter se tanquam diuersas species qualitatis, sed tanquam modos accidentales seu habitudines varias qualitatum, vt ita diuisio non sit generis in species, sed quasi subiecti in accidentia. Quod sensit Scotus in Præd. c. de Qualit. q. 1. & in 4. d. 6. q. 10. Scotus. Est q; antiquior opinio, nam eius meminit Albertus in Præd. tract. de Qualit. cap. 3. Sed hæc sententia non videtur probanda. Primò, quia Aristoteles expresè vocat has species vel genera qualitatis. Nec in alio sensu rectè constituisset, atque diuisisset qualitatis prædicamentum. Deinde, quia aliàs nulla relinqueretur via ad constituendam distinctionem essentialem inter aliquas qualitates: nam si omnes differentiæ in his speciebus numeratæ accidentales sunt, vel essentialem distinctionem non indicant, nullæ nobis differentiæ qualitatũ notæ sunt, ex quibus essentialem distinctionem habere possimus. Et præterea redit argumentũ factum, quia vel isti modi sunt distincti ex natura rei à qualitatibus suis, vel solùm ratione. Primum dici non potest, quia nullum fundamentum talis distinctionis inueniri potest in huiusmodi rebus, vt declaratum est. Si verò tantum sunt ratione distincti, cur vocantur accidentales, cũ etiam essentialis differentia ratione distinguatur à re? Et alioqui hi modi tam intrinseci sint, & absoluti respectu talium qualitatum, quãtum esse potest differentia essentialis, vt mox explicabimus. Denique si illo modo non est assignata differentia essentialis inter qualitates, hoc ipsum inquirimus, qua nimirum ratione diuidendum sit commune qualitatis genus in species essentialiter diuersas.

Improbatur.

Resolutio.

V. CEnseo igitur in primis, posse genus qualitatis habere species proprias essentialiter diuersas: quod est per se notũ, cũ hoc sit de ratione omnis generis. Secũdo existimo, assignatis ꝓpriis & adequatis differentiis essentialib. qualitatũ, constituentib. species essentialiter diuersas illas non ratione tantũ, sed re

re distinguere qualitates quas cõstituunt: atq; adeò vnam & eandem qualitatem non posse in re constitui pluribus differentiis, sic diuidentibus qualitatis genus. Hoc satis probant rationes factæ, vt existimo. Nam vna qualitas solùm potest esse vna entitas, & vnius entitatis vna est essentialis constitutio sub vno genere. Item quia vna qualitas non est tantum modus aut accidens alterius qualitatis, re vel ratione distinctus ab alia qualitate: ergo differentiæ essentialiter constituentes qualitatem, distinguunt etiam realiter ipsas entitates qualitatis. Denique, quamuis admitteremus posse in vna & eadem entitate coniungi plures differentias vel modos qualitatum, aut ex natura rei, aut ratione ratiocinata distinctos, necesse esset, vt in illa entitate aliqua esset differentia prima & essentialis, quæ non posset esse nisi vna vltimatè constituens talem essentiam, quia, vt dicebam, vnius entitatis simplicis vnica tantum esse potest essentialis constitutio. Has ergo differentias essentiales nos hìc inuestigamus, cùm certum videatur, posse genus qualitatis in species suas per huiusmodi differentias diuidi: nam si eas habet, cur non poterit secundum eas diuidi?

VI. Simplicius, Ammonius.

Tertiò censeo, prædictam diuisionem qualitatis posse optimè in hunc modum explicari, vt eam explicuisse videntur Simplicius & Ammonius in prædicamento qualitatis. Eritq; hæc assertio facilis ad persuadendũ, vel ex sola argumentorum solutione, quę in secunda difficultate sunt proposita. Nam si nulla est qualitas in aliqua harum specierũ constituta, quam necesse sit cõstitui sub alia, nec secundum eandem, nec secundũ diuersam rationẽ formalem, sufficiens argumentum erit, has species, Metaphysicè loquendo, non tantùm secundũ rationem, sed etiam secundũ rem esse impermistas. Cumq; hoc modo realior (vt ita dicam) sit diuisio & aptior ad qualitatum essentias explicandas, ita declaranda erit. Consequentia est manifesta, & antecedens declaratur discurrendo per singulas species, & per singulas instantias, quæ in secunda difficultate tactæ sunt.

Responsio ad priorem partem primæ difficultatis de naturali potentia.

VII. Quæ principia agendi ad hanc speciem pertineant. ET prima quidem difficultas pendet ex declaratione secundæ speciei, quæ est potentia, vel impotentia: quæ, vt suprà tetigi, potissimum intelligenda est de potentia actiua, comprehendere verò etiam potest passiuam, & ideò in vtraque explicanda erit. Pertinent ergo ad hanc speciem illæ facultates, quæ per se primò datæ sunt à natura vt sint principia proxima agendi, ita vt in hunc finem primariò ordinentur, & inde habeant suam propriam rationem, & specificationem. Nam quod huiusmodi facultates datæ sint à natura agentibus creatis, satis constat experiẽtia, & ex dictis suprà disp. 18. de principiis efficiendi causarum creatarum. Quòd verò illæ facultates qualitates sint, est communis consensus omnium Philosophorum, qui etiam generaliter asserunt nullum esse creatum ac proximum agendi principium, quod non sit qualitas, vt eadem disp. 18. visum est, & facilè etiam colligi potest ex generali ratione qualitatis sect. præc. declarata. Deniq; quòd illa secunda species optimè in eum modum exponatur, patet primò ex ipso nomine naturalis potentiæ vel impotentiæ. Secundò ex Aristotelis explicatione in Præd. qualitat. vbi expresè hoc declarat de facultate à natura data, & excludit eam quæ vsu vel arte conquisita est. Tertiò, quia formaliter loquendo, hæc sola qualitas habet per se primò rationem ac specificationem potentiæ.

VIII. Habitus cur non sint in specie naturalis potentię.

Atque hinc fit, vt licet habitus sint etiam principia agendi, & ideò suo modo dici possint virtutes actiuæ, nullo tamen modo pertineant ad secundam speciẽ, quia non sunt facultates datæ à natura, vt sint principia proxima operationũ, sed sunt qualitates acquisitæ, & superadditæ potentiis vt eas veluti adiuuent, aut faciles reddant ad suas operationes. Itaq; habitus operatiuus in hoc distinguitur essentialiter à potentia, quòd non est primũ principiũ proximũ & connaturale operationis, sed est quasi determinãs vel afficiens ipsũ principiũ. Atq; ita excluduntur nõ solùm habitus acquisiti, sed etiã per se infusi: nam licet hi videantur imitari potentias, quia non solùm dant facilitatem in operando, sicut habitus acquisiti, sed etiam ipsum posse, tamen essentialiter supponunt potentiam quę sit principium proximũ, quam eleuant ad nouum genus operationum. ita tamen vt aliquam efficacitatẽ eius, vel naturalem, vel obediẽtialem supponant, eamq; in suo ordine compleant. Rursus excluduntur species sensibiles vel intelligibiles, quia, licet non solùm conferant facilitatem operandi, sed etiam necessariæ sint in suo ordine ad operationem, non tamen dant primam facultatem proximã operandi, sed determinant illam, & quodammodo cõplent, ideòq; ad primam speciem potius pertinẽt quam ad secundã, etiãsi per se infusę sint, vt in angelis aut beatis, vt latiùs inferi dicturi sumus.

IX.

Præterea primę qualitates, vt calor & frigus, etiãsi sint qualitates connaturales elementis vel mistis, & sint etiam proxima principia agendi, non tamẽ propriè pertinent ad speciem naturalis potentiæ, nec in ea sunt vnquam ab Arist. collocatę, quia nõ sunt facultates per se primò institutæ ad agendum, sed per se primò sunt quædam formæ, formaliter afficientes subiecta sua, ad quem finem primò ac per se sunt institutæ, & vt conuenienti modo conseruent vnionem formę cum materia, vel ad illam disponãt. Quòd verò sint principia agendi, habent quasi concomitanter ex eo, quòd sunt tales formæ quæ possunt efficere sibi similes, ex quo non habent peculiarem specificationem, aut habitudinem transcendẽtalem ad propria effecta sua: nam, cùm sint formæ eiusdem speciei, & absolutæ, non potest vna speciem sumere ex habitudine ad aliam. Et hac ratione distinximus in superioribus duplicem actiuitatem, vnam per se primò conuenientem alicui entitati ex primario fine eius, aliam concomitanter ex perfectione eius. Secundam ergo speciem qualitatis putamus priori genere actiuitatis constitui: qualitates verò actiuas quæ sunt in tertia specie, solum habere actiuitatem posteriori modo, & ideò neque in secunda specie constitui, neq; sub ea ratione peculiarem specificationem in genere qualitatis habere.

X. Obiecta specierum effectiua, excluduntur ab specie naturalis potẽtię.

Atque idem censeo de qualitatibus, quę sunt propria obiecta sensuũ, quatenus efficere possunt speciem in sensu, nam etiã illa actiuitas est concomitãs: non enim sunt illę qualitates per se primò institutæ ad illam efficientiã, vt per se notum videtur, sed ad hoc vt tali modo afficiant subiecta sua & cum tali perfectione formali, quam illa actiuitas comitatur. Et in hoc censeo esse magnũ discrimen inter intellectum agentem, & quælibet obiecta productiua propriarũ specierum, nam intellectus agens per se primò institutus est ad munus efficiẽdi species, & ideò est propriissimè potentia actiua, pertinens ad secundã speciẽ qualitatis: obiecta verò cognoscibilia

Universidad de Deusto
Biblioteca

nen sunt per se primò vt producant species intentionales, quia non sunt per se primò vt cognoscantur vel sentiantur, sed vt habeant, vel conferant subiectis suis suas formales perfectiones, & ita concomitanter habent vt cognosci vel sentiri possint. Albedo ergo, & nigredo, & similes qualitates non sunt potentiæ actiuæ eò quod species intentionales efficere possint: imò sub ea ratione nullam peculiarem specificationem habent in genere qualitatis.

XI. Obiectioni satisfit. Neque refert, quod Aristoteles in Prædicamentis dicat has esse passiuas qualitates, quia natæ sunt efficere passionem in sensu: tum quia potuit per quendam effectum qualitatem describere: tum maximè quia ibi non rei naturam & essentiam, sed nominis etymologiam, & impositionem explicare videtur. Vnde alias similes qualitates aliunde dicit vocatas esse passiuas, scilicet, quia per passionem sunt factæ, cùm tamen communis ratio essentialis eadem debeat esse in omnibus. Agit ergo in ea interpretatione non tam de essentiali ratione rei, quàm de nominis origine.

XII. Maius sanè dubium mihi est de grauitate & leuitate, an debeant in secunda, an potiùs in tertia specie numerari: nam videntur re vera esse propriissimè potentiæ actiuę, & ad hoc munus primariò instituтę, vt moueant ac deferant sua corpora in propria naturalia loca. Et confirmatur, nam impulsus impressus proiecto ab impellente in secunda specie collocatur, quia per se primò ad hoc solùm instituitur vt sit instrumentaria virtus actiua proiicientis: cur ergo non idem dicetur maiori ratione de grauitate? Quòd si quis velit hoc defendere, ad Arist. in Metaphysica respondeat, ibi non distinxisse naturalem potentiam à cæteris speciebus, vt annotauimus, ideòq; indistinctè numerasse qualitates omnes, quæ vel passionem efficiunt, vel per passionem efficiuntur. Si quis autem velit his qualitatibus non tribuere aliud genus actiuitatis, quàm calori: & dicere eas esse per se primò formales dispositiones subiectorũ, concomitanter habentes eam actiuitatem, non difficile id sustinebit.

XIII. Et iuxta hæc dicendum cum proportione est de potentia passiua, nam in primis non est sermo de potentia substantiali per se primò ordinata ad substãtialem actum, nam illa non est accidens, sed substantia. Solùm ergo potest intelligi de potentia ad actum accidentalem. De qua rursus diximus in superioribus, aliquando conuenire alicui rei solum concomitanter, & non quia ad hoc munus sit per se primò ordinata, vt conuenit superficiei, v.g. esse susceptiuam coloris aut luminis. Et talis potentia vel capacitas non pertinet ad hanc speciem, imò nec per se spectat ad aliquod accidentis genus, nam res illa cui conuenit talis capacitas non habet inde propriam aliquam specificationem, nec nouam realitatem, aut realem modum, sed per sese est capax talis actus vel accidentis. Vnde quoad hoc eadem est ratio passiuæ & actiuæ potentiæ. Si quæ ergo potentia passiua ad hanc speciem qualitatis pertinet, necesse est vt sit entitas per se primò ordinata ad aliquem accidentalem actum recipiendũ: talis enim potentia accidentalis erit, & ex habitudine ad illum actum habebit propriam specificationẽ, quę neq; ad aliud prędicamentũ, neq; ad aliã speciem huius prædicamẽti pertinere potest. An verò detur in rerũ natura talis potẽtia accidẽtalis quę purè passiua sit, dicam disp. seq.

XIV. Hinc verò colligo, qualitates quasdam, quę solent passiuæ appellari, eò quòd actiuitatem non habeant sed disponant subiectum ad aliquem actum recipiendum, vel ad resistendum illi: has (inquam) qualitates non pertinere ad hanc speciem, si Metaphysicè & realiter essentiam eius consideremus. Quod si aliquando in hac specie recẽsentur, aut solum est propter vulgarem loquẽdi modum, aut propter aliquã Dialecticam considerationem vel denominationẽ. Exemplum est in duritie, & mollitudine, quas Arist. c. de qualitate in hoc genere ponit, ad quod etiam alludit 5. Met. c. 12. vbi inter alias acceptiones potentiæ numerat *habitus, quibus res sunt omnino passionis expertes*, &c. Ego verò existimo, quamuis nomine potentiæ vel impotentiæ huiusmodi qualitates interdum significentur, verè tamen & secundum essentialem rationem huius speciei ad illam non pertinere, quia nec sunt potentię actiuę, vt per se constat, neq; passiuę, cùm ad nullum actum in se recipiendũ ordinentur. Si verò disponunt subiectum ad alium actum, vel formam recipiendam, id solùm præstant informando, & actuando aliquo modo potentiam, adiuncta connexione, vel proportione naturali quã habent cum alio actu, vel interdum dicuntur disponere solùm quia non possunt resistere, vt raritas, vel mollitudo disponit ad facilẽ diuisionem. Sicut etiã è contrario, interdum disponunt ad oppositum actũ, vel reddũt subiectum incapax talis actus, solum per informationem suam absque habitudine ad talem actum, sed potiùs per concomitantem resistentiam, quæ proinde non pertinet ad speciale genus potentię, vt infrà ostendemus, & hoc modo durities ad diuisionem comparatur. Vnde Arist. 2. de Gener. c. 2. inter alias qualitates tertiæ speciei duritiem & mollitudinem numerat: quamuis à passione nomẽ traxisse, ibidem fateatur. Itaque cum in c. de Qualit. hoc exemplo vtitur declarando secundam speciem, non tam curauit de exacta exempli veritate, quàm similitudine & proportione, vt modum loquendi de potentia & impotentia declararet, vt etiam notauit Fons. 5. Met. c. 14. q. 1. sect. 4.

Aristotelis locus in c. de qualitate exponitur.

Responsio ad alteram partem primæ difficultatis de habitu.

XV. SVpereſt vt alteram partem illius secundæ difficultatis expediamus, declarando essentialem rationem habitus & dispositionis: nã licet hæc in prima specie qualitatis Arist. numerauerit, tamen iuxta modũ declarandi has species, quem prosequimur potentia est natura prior, & ideò priùs etiã declarãda fuit. Nomine ergo habit⁹ (sub quo semper dispositionẽ comprehẽdimus) significari credimus qualitates illas, quę disponunt naturales potentias, easq; actuant, vel determinant ad suos actus, vel ad obiecta sua. Quę interpretatio huius speciei consentanea est Simplicio & Ammonio in Prædic. Qualitat. eamque ibidem Scot. sequi videtur. Et declaratur breuiter, nam quòd sint in rebus aliqua accidentia quæ hoc modo potentias afficiant, vt notũ supponimus ex ipsa experientia, & infrà disp. 45. latiùs ostẽdetur. Quòd verò talia accidẽtia qualitates sint, patet, tum quia sub nullo alio genere collocari possunt: tum ẽt, quia illis manifestè conuenit definitio qualitatis suprà declarata. Rursus, quòd talis qualitas habeat propriam, specificã, & essentialem rationẽ distinctam à ratione potentię superiùs explicata, manifestum videtur, tũ quia naturalis potentia proximè consequitur naturam, regulariter ac per se loquendo: hęc verò qualitas acquiritur vel superadditur naturę, tum etiã quia hæc qualitas seu dispositio est actus ipsius potentiæ

potentiæ quam determinat, & in actum aliquo modo reducit: est ergo distincta species ab illa. Et eadẽ ferè ratione distinguitur à qualitatibus tertiæ vel quartæ speciei, quia ad nullam earum pertinet hoc peculiare munus afficiẽdi aut determinãdi potẽtiã.

XVI. Bene vel malè disponere vt habitus attributum. Atque hinc intelligitur, quo modo huic speciei peculiariter attribuatur bene vel malè disponere subiectũ, cui inest: nã quia habitus adduntur potentiis, vt eas disponãt ad suos actus, ideò ex natura sua habent facilẽ reddere potentiam ad operationem, & quia perfectio rei in operatione consistit, ideò dicitur habitus bene disponere rem in ordine ad suam vltimã perfectionem. Quamquam, quia operationes potentię interdũ sunt oppositę, ideò dum vnus habitus dat facilitatem ad vnum actum, difficilius reddit exercitium alterius, & è conuerso. Et quia inter actus oppositos vnus est conueniens subiecto, alius verò disconueniens, ideò habitus dicitur bene vel malè disponere subiectum, vel quia vnus & idem habitus respectu diuersorum bene & malè disponit, nam dum facilitatem confert ad vnum actum, alium reddit difficiliorem, vel certè, quia ille habitus qui ad conuenientem actum disponit, bene afficere dicitur, ille verò malè qui ad actum minus conuenientem inclinat.

XVII. Ex quo fit, vt hoc *bene vel malè disponere* intelligẽdum nõ sit de bono, vel malo morali, nam licet hoc etiam comprehendatur, & inde fortasse maximè sumpta sit denominatio: plura tamen nomen *habitus* complectitur, & vtrumq; significauit Arist. 5. Met. c. 14. in vltimis verbis dicens, *Maximè autem bonum aut malum qualitatem in rebus animatis significant, in his potissimum quæ electionem habent.* Deinde colligitur, hoc *bene vel malè* non esse sumendum pro quacunq; conueniente vel disconueniente dispositione rei, nam hæc ratio in tota sua latitudine sumpta transcendentalis est, & quantitati, actioni, ac passioni, & aliis conuenire potest, & coarctata ad genus qualitatis potest omnibus qualitatibus attribui, vt rectè in secunda difficultate obiiciebatur. Sumendum ergo est pro dispositione bona vel mala in ordine ad vltimam perfectionem rei, quę est operatio: & subintelligenda est illa differentia cum quadam præcisione, vt per eam hæc species à naturali potentia distinguatur, quia nimirum habitus, vel dispositio non confert ipsum posse radicale aut proximum, sed supponit illud, & bene vel malè illud afficit. Atque ita expedita manet tota illa secunda difficultas: nulla enim qualitas tertiæ vel quartæ speciei pertinet ad primam speciem hoc modo explicatam, vt per se satis constat.

Expediuntur nonnullæ obiectiones.

XVIII. VEruntamen aliunde, & quasi ex alio extremo insurgunt obiectiones, nam in primis supponimus habitum esse operatiuum, quod tamen non omnes admittunt, vt constat ex Scoto in 1. distinctione 17. quæstione 2. & aliis. Sed hoc nullum nobis faceſſit negotium, quia id non solùm verum, sed etiam certum esse credimus, vt Disputat. 45. latiùs ostendemus.

XIX. An sit aliquis habitus non operatiuus. Secundò verò difficiliùs obstat, quia videmur supponere nullum esse habitum, qui non sit operatiuus, vel si latiùs loquamur, qui non sit affectiuus, vel dispositio potentiæ operatiuæ, quod tamen & Philosophiæ, & Theologiæ repugnare videtur. Primũ patet, quia sanitas est habitus quidam, vnde ab Arist. 7. Physic. cap. 3. in hac prima specie collocatur, & ibidem ponit pulchritudinem in eadem specie, quã constat non esse habitum operatiuum. Item calor & frigus ponuntur ab Aristotele in eadem specie, cùm tamen non sint dispositiones aliarum potentiarum. Secundum patet, nam gratia dicitur à Theologis esse habitus infusus, & tamen neque est in potentia operatiua, nec per se primò ordinatur ad operandum, sed solùm vt formaliter conferat participationem diuinæ naturæ. Respondetur tamen habitum propriè sumptum, & prout distinguitur ab aliis speciebus qualitatis, esse qualitatem operatiuam, non quæ dat primam vim operandi, sed conferens potentiæ (vt sic dicam) habilitatem ad operandum.

XX. Sanitas non est qualitas simplex. Ad instantias verò in oppositum respondeo, sanitatem iuxta veram sententiam non esse qualitatem simplicem, distinctam à temperamento humorum vel totius corporis, vt verior habet opinio, quia nulla est necessitas vel ratio fingendi talem qualitatem, neque est vllus effectus qui illam ostendat: temperamentum autem non est aliqua qualitas per se vna, sed est aggregatum vel (vt sic dicam) quasi artificiale compositum ex primis qualitatibus ad certam moderationem & proportionem redactis. Vnde non magis potest sanitas esse habitus, quàm ipsæmet qualitates primæ. Primæ autem qualitates vt calor & frigus non nisi valde impropria & communi ratione possunt habitus appellari, vt constat ex communi vsu huius vocis. Vocantur autem dispositiones quatenus præparant materiam ad formam, vel quatenus afficiunt compositum conuenienter ad naturam eius. Sed hæc ratio, vt dixi, non est propria & specifica primæ speciei, & dispositionis, prout ad hanc speciem peculiariter accommodatur: sed cuilibet qualitati cõnaturali conuenit, quia secundum illam bene se habet subiectum in se ipso.

Primæ qualitates non fiunt propriè habitus.

XXI. Quocirca quando Arist. explicans primam speciem qualitatis, exempla ponit in calore & frigore, in morbo, & similibus, non ideò id facit, vt doceat has esse veras qualitates illius speciei, sed solùm vt per quãdam Analogiam ad res sensibiles declaret, quomodo interni ac veri habitus disponant potentias animæ, & facilè aut difficilè dimoueantur. Ita enim exposuerunt Arist. mentem Albert. Alex. Simplicius, & alij. Et innuitur satis in verbis Arist. qui primũ ait has esse aliquo modo dispositiones, & deinde subdit, ob diuturnitatem posse etiam habitus nuncupari, significans non esse propriè habitus, sed propter quandam imitationem, habituum appellationem participare.

XXII. Pulchritudo non est vera qualitas. Atque eodem modo Philosophandum censeo de pulchritudine: nam in primis non est propriè vna qualitas per se, sed ex figura & colore, vel coloribus coalescit: & ideò fortasse per se ipsam non habet propriam sedem in his speciebus, sed reuocatur ad simplices species quibus constat: vel si secundum eam vnitatem quam habet, ad aliquam speciem pertinet, in quarta optimè collocatur, vt superiùs declaratum est. Nec est aliqua vera & propria ratio realis secundum quam in prima specie collocetur: nam illa ratio conuenientis vel disconuenientis, est valde transcendens, vt sæpè dixi. Quapropter sola denominatione Analoga potest pulchritudo, habitus appellari: quia ornat corpus, sicut virtus animam.

XXIII. Gratia habitualis in qua nam specie qualitatis. De gratia verò habituali, supponendo quod sit in essentia animę, & quod per se primò non sit operatiua

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratiua (vtrumque enim incertum est) nego esse qualitatem primæ speciei, sed tertiæ (quamquam Aristoteli, & Philosophis incognitum fuerit tale qualitatis genus) quia per se primò solum ordinatur ad perficiendam & qualificandam substantiam per suum esse formale: quam existimo esse propriam rationem tertiæ speciei, vt in seq. sect. magis declarabo. Vocatur autem gratia habitus ea communi appellatione qua omnis bona dispositio ex se permanens corpori vel animæ addita, solet habitus eius appellari, quia per illam bene se habet res in se ipsa.

XXIV. Dictorum omnium conclusio. Iuxta hanc ergo interpretandi rationē magna facilitate & claritate exponitur, quomodo istæ species secundum rem ipsam distinctę sint & impermistę: & ideò (Metaphysicè loquendo) eam censeo veram esse, & aptissimam ad declarandam adæquatè vniuscuiusque qualitatis essentiam, & proprium munus ad quod à natura instituta est. Non nego tamen quin, loquendo Dialecticè, & mente præscindendo has qualitates & earum essentias per inadæquatos conceptus seu varios respectus, possit prior dicendi modus sustineri: qui etiam confert ad explicandas varias denominationes quę ab eadem numero qualitate interdum solent desumi.

SECTIO V.

Vtrùm diuisio qualitatis in quatuor species sufficiens sit.

I. NOn desunt qui hac in parte de sententia Arist. dubitent, eo quod post illarū specierum enumerationem, hęc verba subiecit. *Atq; fortsitan quidem, & alius quispiam qualitatis modus videbitur esse, qui tamen maximè dici solent, bi fere sunt.*

II. Sed nihilominus dicendum est. Nullam esse qualitatem, quę ad dictas species non pertineat, ideoq; diuisionem exactam esse. Hanc censeo esse mentem Philosophi, qui non addidit illa verba, quia putauerit alias esse qualitatis species. Cur enim illas tacuisset, si eas agnouisset? Aut quomodo excusari posset quod insufficientem partitionem fecisset? Fateatur ergo Arist. se non agnoscere alios qualitatis modos, tamen quia genus qualitatis amplissimum est, & ipse non tradiderat, nec fortè inuenerat sufficientiam illius diuisionis, ideò modestiæ causa addidit illa verba. Ac si diceret se non tam positiuè cognoscere aut demonstrasse non esse plures species, quàm negatiuè, plures scilicet non inuenisse. Quòd si nos addamus, etiam post Aristotelem non esse aliam speciem qualitatis inuentam, sufficiens argumentum erit diuisionem esse sufficientem. Subsumptam verò propositionem ostendemus satis soluendo argumenta in tertia difficultate facta.

Affirmatiua quæstionis resolutio.

Prima sufficientia diuisionis.

III. Simplicius. PRiùs verò conabimur positiuè ostendere sufficientiam huius diuisionis. Quam primò tradidit Simplicius in Prædic. Qualit. in hunc modum. Omnis qualitas aut naturalis est, aut aduentitia: hęc posterior habitus est, aut dispositio: prior verò aut afficit secundum potentiam, & constituit secundam speciem, vel secundum actum, & hæc aut est in sola superficie: & constituit quartam speciem figurę: vel in profundo: & hæc constituit tertiam speciem. Hãc verò sufficientiam reiicit D. Thom. quia etiam in tertia & quarta specie sunt qualitates aduentitiæ, & in prima (inquit) sunt dispositiones naturales, vt A sanitas & pulchritudo. Sed ad hanc posteriorem partem responderi posset iuxta superiùs dicta, sanitatem & pulchritudinem propriè & secundum rem nõ pertinere ad primam speciem. Vnde ad priorem etiam partem responderi posset differentiam intentam esse, quod prima species per se & ab intrinseco habet quod sit qualitas aduentitia: quia actibus acquiritur, vel ab extrinseco infunditur. Neque in hoc inuenietur exceptio in rebus inferioribus seu sensibilibus aut humanis. In angelis verò videntur species intelligibiles esse connaturales, cum ad primam speciem pertineant: actus etiam quo se ipsum angelus intuetur, naturalis est: cum tamen etiam ad primam speciem pertineat, vt infrà dicam. Nihilominus tamen & species illæ possunt dici aduentitiæ, quia non ab intrinseca natura manant, sed à Deo infunduntur, etiamsi dentur iuxta proportionem & debitum naturæ: actus etiam cognitionis per propriam efficientiam acquiritur: & ex hac parte aduētitius vel acquisitus appellari potest: at verò qualitates aliarum specierum ex se habent quod possint esse connaturales, maximè si sint in propriis subiectis: B quod verò in extraneis possint esse aduentitiæ accidentarium est. vnde non variat rationes earum. Atque hoc modo est probabilis illa sufficientia.

Altera ratio sufficientiæ. III.

ALij rationem sufficientiæ hoc modo proponunt, nam qualitas aut est in sola superficie substantiæ, & sic constituit quartam speciem, vel est etiam interiùs, & hæc rursus vel sensibilis est per se tanquam proprium obiectum alicuius sensus, & hęc constituit tertiam speciem: vel est insensibilis: & hęc rursus aut est innata: & constituit secundam speciē: aut aduentitia, & constituit primam. Quæ etiam ratio est probabilis, quamquam per differentias valde extrinsecas, & accidentarias assignetur: quæ conuenire possunt non tantum illis speciebus quibus tribuuntur, sed etiam aliis. Nam esse qualitatem innatam non solum conuenit potentiæ, sed etiam passibili qualitati: esse etiam insensibilem per se pluribus qualitatibus conuenit. Et (quod difficilius est) non videntur esse illæ differentiæ adæquatæ his speciebus, nam in primis passibiles qualitates non videntur omnes per se sensibiles vt propria obiecta sensuum, nã densitas, aut raritas est qualitas tertiæ speciei, & non est sensibilis per se primò vt obiectum proprium, & idem est de asperitate & lenitate, quæ non magis sunt per se sensibiles, quam figura. Præterea verisimile est, esse in rebus naturalibus plures qualitates connaturali modo afficientes illas, quæ non sunt per se sensibiles, neq; per se primò sunt potentiæ ad agendum, sed solùm formæ accidentales ad ornandũ & perficiendum subiectũ ordinatæ: quod non solùm in corporibus corruptibilibus, sed multò magis in cœlestibus verisimile est. Item in qualitatibus spiritualibus sunt aliquæ possibiles, quæ in hoc modo afficiendi conueniant cum passibilibus qualitatibus, & ad tertiam speciem pertineant, vt de gratia suprà dicebamus, & de charactere idem censent multi Theologi. Deinde quod dicitur figura esse tantũ in vltima superficie, si intelligatur quod in ea tantũ appareat ac terminatur: verum est, tamen id etiã est cõmune coloribus, vt constat ex Arist. lib. de sensu & sensibili: si verò sit sensus, figurã tantummodo esse in sola ac precisa superficie, videri potest incertũ, nam corpus circulare secundum se totum circulare est. Neq; Arist. alicubi dixit figurã esse in sola

sola superficie, sed in ea terminari, ita vt absque illo A ita omnes habitus acquisiti in illa collocabuntur. termino non habeat certam ac determinatam rationem seu speciem figuræ, vt patet ex 3. Met. c. 5. text. 17. quamquam ibi magis dubitando, & in vtramque partem argumentando, quam diffinitèdo procedat. Item si densitas, & raritas pertinent ad hanc speciē, illæ non sunt in sola superficie, sed sunt quidam modi intimè afficientes corpus quantitatis secundum se totum. Sed nihilominus, vt dixi, hæc ratio probabilis est: quia nonnullæ ex dubitationibus contra eam facilè loqui possunt, aliæ verò non ostendunt positiuè illas differentias assignatas, esse inadæquatas, quamquam ostendant ex vi illius sufficientiæ non probari esse adæquatas, nam quòd in illa sufficientia supponitur, omnes passibiles qualitates, esse per se sensibiles, in ea non probatur: & mihi est valde incertum.

Tertia ratio sufficientiæ ex D. Thoma.

V. ALiam rationem huius sufficientiæ affert D. Thom. 1. 2. quæst. 49. artic. 2. Nam qualitas (inquit) est modus substantiæ secundum esse accidentale: hic autem modus potest accipi, vel in ordine ad naturam subiecti, vel secundum actionem & passionem, vel secundum quantitatem. Primo modo constituitur prima species qualitatis: tertio modo constituitur quarta: secundo autem modo constituuntur secunda & tertia. Nam si sit modus substantiæ, vt terminus actionis, constituitur tertia, si vt principium, constituitur secunda. Quamuis enim D. Thom. hoc non declaret, tamen Caietan. in cap. de Qualit. & interpretes in 1. 2. exponunt hoc modo, & erat per se manifestum: quia non poterant aliter illæ duæ species sub illa communi differentia constitui. Quæ ratio sufficientiæ est etiam valde probabilis.

Difficultates circa dictam rationem proponuntur.

VI. ILlud autem est in ea difficile, quòd iuxta illam non assignatur distinctio harum qualitatum secundum reales naturas earum, sed secundum varias rationes conceptibiles à nobis, ita vt eadem qualitas realiter, secundum diuersos respectus in diuersis speciebus collocetur, quod consequenter admittit C vel supponit D. Tho. habet tamen difficultates tactas in assertione precedente. Et præterea, etiamsi velimus admittere, eandem qualitatem secundum rem posse sub diuersis rationibus ad distinctas species qualitatis pertinere, tamen illæ differentiæ assignatæ non videntur semper sufficientes, etiam ad hanc distinctionem formalem ad genus qualitatis pertinentem. Nam cùm dicitur, v. g. tertia species constitui, eo quod sit qualitas terminans motum, id non videtur consentaneum Aristoteli, qui in c. de Qualit. dixit, non omnem qualitatem passibilem talem esse, quia per passionem fit, sed vel quia fit per passionem, vel quia causat passionem in sensu. Deinde cùm hæc qualitas dicitur esse terminus motus, interrogo an intelligatur de motu propriè & in rigore sumpto, vel de qualibet mutatione seu actione: si primum dicatur, sequitur lucē solis, v. g. non esse passibilē qualitatem, imò nec lumen aëris, quia non fit per proprium motū: cùm tamen maximè faciat passionem in sensibus. Si verò dicatur secundum, sequitur operationes intellectus & voluntatis, & in vniuersum qualitates omnes quæ per propriam actionem fiunt, pertinere ad tertiam speciem: atque B diuersam rationem formalem qualitatis ab ea quam indicat differentia attributa primæ speciei, nimirum, quod sit modus subiecti in ordine ad naturam eius, nam eadem qualitas, quæ natura sua est acquisibilis per motum, ad hunc finem potest esse acquisibilis vt afficiat subiectum secundum naturam eius: hæ igitur differentiæ non solum res, verum nec rationes formales qualitatis distinguunt. Sicut quòd substantia sit ex se producibilis tantum per creationem, & quod sit natura intellectualis, non variat rationem formalem substantiæ. Et similiter in quantitate quòd sit nata sic afficere subiectum, & quòd sit producibilis per augmentationem, non sunt duæ rationes formales quantitatis. Et simile argumentum fieri potest de illa differentia, quę est esse modū substantiæ in ordine ad naturam subiecti, id est, vt conueniens vel disconueniens illi (ita enim intelligitur) vel enim hæc differentia intelligitur formaliter, vel materialiter. Primum dici non potest, tum quia illa, vt sæpè dixi, magis est differentia transcendentalis pertinens ad rationem boni, quàm conferens determinatam specificationem entis: tum etiã quia illa ratio est respectiua, vel denominatio extrinseca, nam eadem qualitas vni naturæ potest esse conueniens, alteri disconueniens. Si verò differētia illa sumatur materialiter, non potest sufficere ad efficiendam formalem vel specificam diuersitatem in genere qualitatis, tum quia si quæ est distinctio rationum formalium inter has species, non potest esse in vna & eadem qualitate quantum ad entitatem materialem, sed quantum ad aliquam formalitatem: tum etiam quia illud materiale, quod subest illi respectui, & per illum declaratur, commune est omni qualitati. Neque per illum respectum explicatur aut indicatur aliquis modus peculiaris afficiendi substantiam, qui propriam aliquam rationem qualitatis requirat.

Quarta ratio sufficientiæ eiusdem diuisionis. VII.

ALia igitur ratio occurrit explicandi hanc diuisionem & sufficientiam eius, quæ ex diuerso fine ad quem ordinantur qualitates, & consequenter ex diuerso modo afficiendi substantiam sumi potest. Diximus enim in Sect. precedente, qualitatē esse accidens institutum à natura, vt sit veluti cõplementum substantię creatę, in his quæ spectant ad ope-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad operationem, vel conseruationem, vel ornamentum eius. Potest ergo qualitas aduenire substantiæ vel per se primò ratione operationis, vel solum ratione sui esse formalis, nimirum, quòd solum ad ornandam & formaliter perficiendam ipsam substantiam ordinetur, quæ duo membra adæquatè diuidunt qualitatem, vt per se constat, quia in nulla re aliud inuenitur, quam esse, & operatio, & quæ ad vtriusque perfectionem ordinantur. Rursus qualitas prioris generis posset in hunc modum diuidi: aut enim est operatio ipsa, aut principium proximum operationis. Et rursus principium vel est connaturale & ab intrinseco proueniens, ac denique primò constituens rem vt potentem ad operandum in ratione principij proximi: & hoc modo const tuitur secunda species qualitatis, quæ est potentia. Vel est principium superadditum potentiæ, determinans vel adiuuans illam, aut dans facilitatem in operando: & sic cõstituitur prima species, quæ est habitus. Quod si operatio ipsa ad qualitatem spectat, vt paulò post dicemus, ad primam etiam speciem pertinet, quatenus est dispositio. Atque hoc modo illæ duæ primæ species complectuntur omnes qualitates quæ per se primò ratione operationis substantiis tribui possunt. Nam præter principium principale operandi, quod non est qualitas, sed substantia, tantùm illa tria inueniri possunt in rebus quæ ad operationem pertineant, scilicet, potentia, habitus, & operatio ipsa, vt ex Aristot. sumitur 2. Eth. c. 5. Præterea qualitas quę per se primò ad hoc solum ordinatur, vt per suum esse formale ornet, vel afficiat substãtiam, vel est tantum modus quidam consequens quantitatem, & quasi terminans & informans illam, & hæc constituit vltimam speciem quæ est figura vel forma, quæ multum differt à reliquis, tum quia solum est modus quidam quantitatis, alia verò habent suas proprias entitates: tum etiam quia aliæ consequuntur formam: hæc verò magis videtur sequi ex ratione materiæ, quamuis etiam recipiat modum & determinationem ratione formæ. Omnis ergo alia qualitas quæ ita consequitur formam, vel eam imitatur, vt & suam propriam habeat entitatem, & non sit operatio, neq; ad operationem per se primò ordinetur, sed ad formaliter perficiendam & ornandã substantiam, ad tertiam speciem qualitatis pertinet, C quæ passio, vel passibilis qualitas nominatur, quia per hæc signa vel effectus maximè à nobis cognoscitur in sensibilibus rebus, non quia formalis ratio illius speciei per illa verba explicetur: neque etiam quia necesse sit omnem qualitatem illius speciei habere illam rationem vel habitudinem à qua vox illa sumpta est: nam aliud est à quo nomen imponitur, aliud quod significat.

VIII. Hanc verò sufficientiam sic expositam existimo per sese fieri probabilem, vel ex sola eius propositione & declaratione. Deinde si cum prioribus conferatur, certè multò pauciores habet difficultates: & aptior est ad explicandas proprias essentias singularum specierum qualitatis: nam & sumitur ex differentiis magis intrinsecis, magisque diuersis, quæ intra genus qualitatis concipi à nobis possunt. Vnde non distinguunt illas species secundum habitudines & considerationes intellectus, sed secundum rem: atque ita possumus vnamquamque qualitatem simpliciter & absolutè in sua specie reponere, eique suam simplicem essentiam tribuere, quod iuxta alias sententias fieri non potest, sed semper oportet distinguere respectus seu rationes formales, vt omnis A qualitas sub vna ponatur in vna specie, & sub alia in alia, quod operosum est. Et per se est creditu difficile, quod nulla sit qualitas habens vnam simplicem constitutionem in vna serie prædicatorum vsque ad vltimam speciem. Sunt etiam prædictæ differentiæ omnino adæquatæ suis membris, & aptissimæ ad comprehendenda, & coordinanda omnia qualitatum genera, quod iuxta primam rationem supra traditam difficile fit. Videtur ergo hæc ratio sufficientiæ satis probabilis, & reliquis præferenda.

Ratio ordinis specierum qualitatis.

IX. Et iuxta hunc modum explicandi hanc sufficientiam reddere possumus rationem aliquam ordinis, & enumerationis harum specierum: quamquam necesse non sit huiusmodi ordinem aut enumerationem semper continere aliquod mysterium. Quarta itaque species meritò vltimum locum obtinuit tanquam omnium infima, & in perfectione & in modo entitatis, adeò vt aliquibus videatur vix mereri vniuocè nomen qualitatis. Omissa ergo illa B specie, aliæ tres possent certè contrario ordine numerari sub aliqua consideratione. Nam quatenus esse supponitur ad operari, posset passibilis qualitas, quæ per se ordinatur ad perfectionem ipsius esse primo loco constitui, & quia potentia supponitur ad habitum & operationem, posset habitus & dispositio post potentiam tertio loco numerari, & potentia secundum locum retinere, quamuis sub diuersa habitudine. At verò secundum aliam consideratio- De Prima.
nem pertinentem ad ordinem perfectionis, & maioris actualitatis optima ratione numeratæ sunt, nam res tunc est maximè perfecta, quando est in vltimo actu, ad quem proximè accedit habitus, quæ duo in prima specie comprehensa sunt. Post illa De secunda.
verò subsequitur potentia, quæ constituit secundam speciem. In tertia autem specie collocatæ sunt De tertia.
qualitates, quæ aut vim agendi non habent, aut ad hoc munus per se primò non ordinantur, sed tantum ad esse.

X. Potest etiam hic ordo secundum dignitatem attendi ex parte subiectorum, nam prima species vt à nobis explicata est, solum habet locum in viuentibus & cognoscentibus, maximè in intellectualibus rebus: nam hæ tantum res possunt sese perficere, ac rectè disponere suis actibus, & habitibus quos per eos acquirunt, vel ad eos eliciendos recipiunt. Potentia verò latiùs patet, nam etiam inferioribus & inanimatis rebus communis est, saltem iis, quæ per actionem transeuntem aliquid operari possunt. At verò passibilis qualitas etiam in rebus inanimatis inueniri potest quæ nullam habent virtutem per se primò ordinatam ad agendum.

XI. Notatu dignum. Quamquam est in illa specie, prout est à nobis expolita, aliud notatione dignum, nimirum, huiusmodi qualitatis genus (saltem iuxta naturalem ordinem rerum) solum in corporibus reperiri, nã spirituales substantię præter intellectũ & voluntatem, quę sunt naturales potentiæ earum, non sunt capaces nisi habituum vel dispositionum earundem potentiarum. Et ratio reddi potest, quia cum illę substantiæ materia careant, & per se sint quidam actus incorruptibiles, neque ad conseruationem, neque ad ornamentum, neque ad naturalem pulchritudinem sui esse indigent qualitatibus, sed ad operationem tantum: quod secus est in rebus materialibus, & maxi-

& maximè corruptibilibus: & ideò plures in his passibiles qualitates reperiuntur. Propter quod dixit D. Thom. 5. Metaph. lect. 16. qualitates tertiæ & quartæ speciei in solis rebus corporalibus reperiri, quod de quarta specie manifestum est. De tertia verò iuxta nostram dicendi rationem est satis probabile, & rationi consentaneum.

XII. Dixi autem *loquendo ex natura rei*, quia supernaturaliter potest substantia spiritualis affici qualitatibus quæ ad dandum, vel perficiendum esse per se primò ordinẽtur, quæ in ea ratione cum qualitatibus tertiæ speciei conueniunt, & in illa constituendæ sunt. Et ratio est, quia licet hæ substantiæ, quoad suum esse naturale non indigeant illa perfectione, eleuari tamen possunt ad participandum esse superioris ordinis, & ornari ac perfici superiori pulchritudine, & ideò per eleuationem ad supernaturalem ordinem possunt huiusmodi qualitates recipere. Quia verò metaphysicus has qualitates non attingit, ideò passibiles qualitates collocat in inferiori ordine corporalium qualitatum. Et ob eandem causam de illa tertia & quarta specie plura in particulari non considerabimus, quia cùm materiales sint, non spectant ad B obiectum Metaphysicæ, nisi quantum necesse est ad diuisionem qualitatum tradendam: de habitibus verò & potentiis proprias disputationes instituemus, quia ex se à materia abstrahunt.

Satisfit difficultatibus initio propositis.

XIII. Immanentes actiones non sunt propriæ qualitates. Atque ex sufficientia tradita facilè respondebimus ad instantias in tertia difficultate positas. Prima erat de actibus immanẽtibus, quam multi expediunt, negantes illos esse qualitates, sed actiones tantum, quæ inter Thomistas videtur esse valdè recepta opinio, vt infrà videbimus tractando de prædicamento actionis. Sed licet verum sit, in effectione actuum immanentium interuenire veram actionẽ, vt ibi ostendemus, tamen negari non potest, quin illa actio aliquem habeat terminum intrinsecum, qui per eam fiat, vt ibidem ostendemus: ille autem terminus non potest esse nisi qualitas, vt facilè patebit discurrendo per cætera prædicamenta. Item secundum hos actus verè dicimur quales, nempe boni aut C mali, scientes, amantes, irati, &c. Item hi actus sunt formæ vltimò actuantes ac perficientes substantias, quibus insunt: ergo conuenit illis communis ratio qualitatis suprà assignata. Atque hæc sententia est communis inter authores. eam tenet Diuus Thom. opusc. 48. & Soncin. 5. Metaphysicor. quæst. 36. & latiùs lib. 9. quæst. 21. Ferrar. 2. contra Gentes, cap. 82. & 2. de Anima, quæst. 22. Heruæus quodl. 9. quæst. 8. Ægidius tract. de mensur. angel. q. 10. Et in eadem sententia est Scotus in 1. dist. 3. quæst. 6. §. Hic sunt. & quodlib. 13. §. Ad tertium principale, quem sequuntur Scotistæ, præsertim Anton. Andr. 9. Metaphys. quæst. 4. & idem sentiunt Durand. & Gabr. in 1. dist. 27. quæst. 2.

D. Thom. Soncin. Ferrar. Heruæus. Ægidius. Scotus. Durand. Gabriel.

XIV. Difficilis Aristotelis locus explicatur. Neque contra hanc sententiam video probabilem aliquam rationem quam soluere necesse sit. Solùm potest obiici difficilis locus Aristotelis 10. Ethic. c. 3. vbi sic ait; *Atqui neque si voluptas non est qualitas propter hoc bonum non est, neq; enim operationes virtutis sunt qualitates, neque fœlicitas ipsa.* Constat autem voluptatem, fœlicitatem, & operationes virtutis actus esse immanentes. Et ita etiam absolutè docent ibi Diuus Thomas & alij, non aliter interpretando verba Aristotelis. Existimo tamen aliquo indigere modo ramine, nimirum voluptatem, aut fœlicitatem non esse puram qualitatem, quæ non necessariò constat in actuali operatione eius, qui voluptate, vel fœlicitate afficitur, quia nemo potest aut voluptate affici, vel fieri fœlix, nisi actualiter aliquid efficiendo, non tamen potest negari, quin illud quod facit, qualitas sit.

XV. Supposito ergo quod hi actus sint qualitates, videri potest alicui esse collocandos in tertia specie, tum quia sunt termini suarum actionum, tum etiam quia Aristoteles passiones animæ in illa specie collocat, vt iram, gaudium, &c. quæ tamen actus immanentes sunt. Sed hæ rationes non vrgent: iam enim diximus esse terminum actionis non esse adequatam vel essentialem rationem illius tertiæ speciei. Passiones autem animæ per se ipsæ, vt sunt actus immanẽtes, non pertinent ad tertiam speciem, sed secundum id à quo accipiunt nomen passionis, nimirum ex alteratione quã in corpore efficiunt, & ex termino eius. Dicendum ergo est, hos actus aut qualitates primæ speciei, & propriissimè sub nomine & ratione dispositionis comprehendi. Ita sentiunt frequentiùs authores citati, qui hos actus qualitates esse docent, & iuxta omnes rationes sufficientiæ suprà adductas id ostendi potest. Nam hi actus secundum se internæ qualitates sunt, atque aduentitiæ, non enim sunt innatæ: ergo iuxta sententiam Simplicij in prima specie collocandi sunt. Rursus hæ qualitates sunt maximè conuenientes vel disconuenientes secundum naturam, & per eam efficimur boni vel mali: ergo pertinent ad primam speciem iuxta secundam illam sententiam, vt notauit Fonseca libro quinto, ca. 14. quæst. 1. sect. 3. quia neq; sunt obiecta sensuum, nec termini motus seu passionis propriè sumptæ. Iuxta vltimam verò rationem sufficientiæ à nobis datam, res est manifesta, quia hi actus sunt perfectiones vltimæ potentiarum: sed in prima specie collocantur omnes qualitates quæ ad actuandas vel determinandas potentias institutæ sunt: ergo ad illam pertinent huiusmodi actus. Præterea per actus comparantur habitus: vnde per actus disponitur potentia vt facilitatem in operando habeat: ergo optimè constituuntur hi actus sub illa specie, quæ est dispositio. Neque in hoc inuenio difficultatem alicuius momenti.

XVI. Intentionales species quam sedem inter qualitates obtineant. Secunda instantia erat de speciebus intentionalibus, quas qui admittunt, omnes qualitates esse non dubitant, quia non possunt aliud genus accidentis participare. De his ergo dicendum est, pertinere ad primam speciem, & regulariter loquendo, sub nomine habitus comprehendi, quamuis de speciebus sensuum externorum possit esse nonnulla dubitatio, magis fortè de nomine quàm de re, vt in sequente sectione declarabo. Species igitur intentionales quatenus per se primò ordinantur ad operandum ad alteram ex duabus primis speciebus pertinent: quia verò non dant primam vim agendi, sed illam supponunt & determinant, non ad secundam, sed ad primam speciem referuntur, & quia non actuant potentiam vt vltimi actus eius, sed vt actus primi qui sunt principia secundorum, ideò in ea specie sub habitibus comprehenduntur. Vnde quantum est ex se, permanentes, & difficilè mobiles esse possunt. Nec refert, quod in intellectu distingui soleant hæ species ab habitibus: nam in his nominibus potest esse multiplex significatio. Sunt enim in intellectu habitus indicatiui, qui tenent se ex parte potentiæ, & distinguuntur ab speciebus iuxta communiorem sen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tentiam. Sunt etiam habitus apprehensiui, qui tenent se ex parte obiecti, & hi non distinguuntur ab speciebus, quæ propterea frequenter à Diuo Thoma habitus nominantur. Quando ergo distingui solent species ab habitibus, sermo est de iudicatiuis, quibus solet nomen habitus simpliciter attribui eò quod illi propriè sunt, qui dant potentiæ intellectiuæ facilitatem in operando. Neque etiam refert, quod species intentionales non videantur conferre suis subiectis denominationem, nam re ipsa conferunt, quandoquidem ea informant, sed innominata est, quod in multis aliis qualitatibus accidit, & præsertim in iis, quæ & non sunt per se sensibiles, & solùm fiunt, quasi ad deferendam instrumentariam virtutem. Nihilominùs tamen respectu potētiarum aliquo modo explicatur hæc denominatio quatenus potentiæ dicuntur constitui in actu primo per has species.

XVII. Raritas, densitas, asperitas, & lenitas num qualitates. Gilbertus. Aristot.

Tertia instantia erat de raritate, & densitate, asperitate, & lenitate, quas Aristoteles simpliciter reiicit à genere qualitatis: quod si verum est, cessat difficultas. Gilbertus autem libro de sex principiis, capite de situ absolutè contradicere videtur Aristoteli, & hæc omnia sub qualitate constituere. Et re vera Aristoteles septimo Physicorum capite secundo textu vndecimo raritatem & densitatem numerat inter qualitates ad quas est alteratio, & saltem de raritate & densitate ita frequentiùs censeri solet. Et simpliciter videtur probabilius, quia densitas & raritas non videntur præcipuè consistere in positione partium, sed in proprietate quadam & tali modo se habendi, ratione cuius multa materia potest esse sub paruis dimensionibus, vt ait Diuus Thomas in 4. distinctione 12. quæstione 1. articulo 1. quæstiuncul. 3. ad 6. Quod intelligo de parua intensione quantitatis in ordine ad occupandum locum. Asperitas autem & lenitas magis videntur consistere in partium positione æquali, vel inæquali. Sed nihilominùs sicut figura cōsurgit ex partiū positione, ita asperitas & lenitas esse possunt qualitates consurgentes ex positione partium: & ita frequentius sentiunt Auerroes, Albertus, & alij interpretantes, & limitantes Aristotelem, vt tantum locutus sit de his prout in illis cernitur partium positio. Supponendo igitur has esse qualitates, in quarta specie collocandæ sunt, scilicet, asperitas & lenitas, quia re vera solùm non consistunt in figura quadam. Nec refert quo sensu percipiantur, quia non percipiuntur vt sensibilia propria, sed vt communia, sicut figura vt constat ex secundo de Anima, capite 6. Et hactenus de sufficientia huius diuisionis.

D. Thom.

SECTIO VI.

An duplicatæ voces, quibus dictæ species proponuntur, significent essentiales, vel accidentales differentias earum.

1. QVamuis Aristoteles quatuor tantum species qualitatis numeret, singulas tamen proponit sub duplici nomine, primam appellat habitum & dispositionem, secundam potentiam, vel impotentiam, tertiam passionem, vel passibilem qualitatem, quartam figuram vel formam. Vnde meritò dubitatur qualis sit differētia intra singula membra dictarum quatuor complicationum.

Variæ opiniones.

II. IN qua re tres possunt excogitari dicendi modi. Primus est, omnia illa tantum accidentaliter differre, ita vt per singula binaria illorū nominum eadem species, seu essentia sub diuerso modo accidentali significētur. Ratio esse potest, quia illa diuisio prout ab Aristotele tradita est, tantum est in quatuor membra: ergo oportet vt singula sint simplices species qualitatis: alioqui si in singulis membris duę species, immediatè continerentur, esset diuisio in octo membra essentialia.

III. Secundus modus dicendi est, quælibet duo membra illarum specierum, posse ad vnam proximam speciem in qua conueniunt reduci, & sic esse quadrimembrem diuisionem, & ita fuisse ab Aristotele propositam, vt indicaret, singula ex illis membris, quæ in duo alia diuiduntur, habere in se specialem vnitatem & conuenientiam: nihilominùs tamen in singulis dari duas proximas species essentialiter distinctas, quæ illis binis nominibus significantur, & hoc sensu esse diuisionem octo membrorum essentialium.

IV. Tertia sententia media erit, illa membra partim accidentaliter differre, partim essentialiter. Et hæc sententia vera est, licet prima non multum à veritate distet, quia differentia essentialis non intercedit, nisi inter habitum & dispositionem sub quadam consideratione, vt explicabimus.

Secunda opinio reiicitur.

V. SEcundam ergo sentētiam non esse in vniuersum veram ostendemus per singulas illarum specierū discurrendo. Et vt à clarioribus incipiamus, de figura & forma non est vlla dubitandi ratio, quin essentialiter non differant, & ita inter authores non est de illis diuersitas opinionum, quia constat figuram esse quandam formam, quasi externam rei quantæ: non potest autem in ea specie nomine formæ aliud in re significari. Quocirca, inter significata illarum vocum, nec accidētalis diuersitas esse videtur ex parte rerum, sed solum in modo significandi terminorum, quia eadem res nomine figurę significatur, mathematicè abstrahendo à materia: nomine autem formæ significatur modo Physico connotando aliquo modo materiam, ad quam forma dicit habitudinem. Et hoc ferè est quod Albertus dixit, formam significare ipsam figuram, quatenus inest rei naturali, vel ei conuenit ratione formæ. Quod si, vt suprà dicebamus ex Boetio, forma non dicit nudam figuram, sed vt ornatam coloribus in qua pulchritudo consistit, sic vel forma non est vna simplex species qualitatis, sed consideratur tantum vt vna artificiosè composita ex multis naturalibus speciebus, vel certe, vt sit in quarta specie, non debet includere ipsam qualitatem coloris, sed tantum figuram, quæ ex terminis ipsius coloris, vel plurium colorum consurgit. Itaque ex vi illarum vocum figuræ & formæ non est essentialis diuersitas in illa specie.

VI. Alia vera ratione possunt plures species essentialiter diuersæ sub illo membro numerari, nam mathematici multiplicant species figurarum per numerum angulorum, aut linearum, vel superficierum, aut per proportionem earum. Priori enim modo differt triangulus à quadrangulo, & circulus ab v-

ab vtroque, quia omnis caret angulo, & vna linea vel superficie concluditur: posteriori autem modo differt quadratum à quadrangulo. Physicè autem distingui possunt plures figurę corporum naturalium, vel etiam artificialium. Quod si sub hac specie comprehenditur omnis modus quantitatis ad qualitatem pertinens, sic diuidi potest in modum afficientē intimè totam quantitatem, vt est densitas vel raritas vel tantum externè in termino eius, vt est asperitas & lenitas, & in vniuersum figura, vt habet communior sententia.

VII. Passio & passibilis qualitas accidentaliter tantū distincta. Aristoteles.

De passione & passibili qualitate Aristoteles ipse expresse docet, non differre essentialiter, sed accidētaliter tantùm. Differunt enim per breuem aut diuturnam permanentiam, vt idem Philosophus declarat: breuis autem aut diuturna permanentia, per se loquendo, non distinguunt rei essentiam, vt per se constat. Et in proposito (ait Aristoteles) fieri potest, vt idem color, qui ex pudore, vel alia simili passione in vno homine causatur, & citò transit, in alio sit cōnaturalis, & permanens, *quia dispositio, quæ nūc, dum pudet, circa corpus emergit, eadē & in naturali constitutione fieri potest.* Et ita in hoc etiam omnes interpretes conueniunt. Solùm potest quis dubitare de quibusdam qualitatibus, quæ natura sua sunt citò transeuntes, vt sonus, lumen & si quę est alia similis. Respondeo primò, quidquid de hoc sit, tamen hîc non significari nomine passionis huiusmodi qualitates: sed omnes illas quæ per subitam & breuiter transeuntem alterationem fiunt, ita vt pro tunc absolutè denominent subiectum esse tale. Vnde dicitur secundò, qualitates tertiæ speciei, ex se non habere quod citò transeant, vel permaneant, sed ex suis causis, & ex dependentia quam ab ipsis habent. Sunt enim quædam qualitates quę à suis proximis causis pendēt in fieri & in conseruari, aliæ verò quæ in fieri tantum: quæ diuersitas est signum euidens diuersitatis essentialis talium qualitatum, non quia sit passio vel passibilis qualitas, nam hæc vtraque denominatio potest in singulis qualitatibus reperiri: sed quia modus dependentiæ indicat naturam rei.

VIII. Quando ergo qualitas pendet tantum in fieri à sua causa etiamsi causa citò transeat, potest effectum permanentem & durabilem relinquere. Et ita non obstante breui permanentia causæ potest qualitas facta esse passibilis. Contingit autem interdum, vt licet qualitas per se non pendeat in conseruari à sua causa, tamē illa remota statim pereat qualitas facta ob actionem contrariorum circumstantium, vt contingit in manu calefacta à sole vel igne: & tunc illamet qualitas dicetur passio tantum. Vbi constat apertè tantum esse distinctionem accidentalem inter illa duo.

IX. Quando verò qualitas pendet in conseruari à sua causa, tunc multo magis intrinsecè habebit diuturnam aut breuem durationem iuxta modum applicationis, vel durationis causæ, & ita idem lumen in aere, & etiam in luna erit per modum passionis: in stellis autem fixis, verbi gratia erit per modum passibilis qualitatis. Denique si sit aliqua causa alicuius qualitatis, quæ natura sua est transiens, vel non applicatur nisi transeunter, tunc illa qualitas semper fiet per modum passionis, & huiusmodi videtur esse sonus, tamen inde colligi non potest, quod passio & passibilis qualitas vt sic specie differant, sed quod sit aliqua passio quæ non possit ad statum passibilis qualitatis peruenire, & consequenter, quod sit etiam aliqua passio, quæ specie differat ab omni passibili qualitate: quæ etiam differt specie ab aliis passionibus, quæ habent causas diuersæ rationis, & ideò possunt quantum est ex se obtinere statum passibilium qualitatum.

X. Potentiane ab impotentia distinguatur essentialiter.

Tertiò loco dicendum est de potentia & impotentia, de quibus nonnulla maior est controuersia, nam multi volunt impotentiam distingui essentialiter à potentia, eò quod ad contrarios actus ordinantur natura sua: nam cum potentia sit qualitas dans facultatem operandi, impotentia est qualitas, quæ potiùs impedit facultatem operandi vel recipiendi. Vel (& in idem ferè redit) potentia dicitur, quæ dat facultatem ad aliquem actum: impotentia verò quæ dat facultatem ad oppositum actum, & quia ipsi actus inter se respectu subiecti vt positiuum & priuatiuum, vel vt perfectū, vel imperfectum comparantur: ideò illa vocatur impotentia, quæ ad actum imperfectum præbet aptitudinem: vt salubritas est potentia, debilitas autem dicitur impotentia.

XI. Si verò considerentur ea quæ superiùs de significatione harum vocum diximus, probabiliùs est, hanc esse vnicam speciem, quæ nomine potentiæ adæquatè significari posset. Nam si formaliter ac per se loquamur, nihil in hac specie collocatur quatenus impedit, aut difficiliorem reddit vel minùs aptam facultatem operandi (hæc enim per accidens sunt) sed quatenus positiuè dat facultatem vel capacitatem ad actum: nam hoc est quod per se potest conferre qualitas, quodque formaliter ad hanc speciem spectat, vt satis declaratum est. Addidit verò Aristoteles nomen impotentiæ, vt significaret, illas facultates, quæ vel in suis speciebus debiles sunt, vel ad actus naturæ vel subiecto contrarios ordinantur, etiam contineri sub specie potentiæ, quatenus aliquo modo dant posse operari. Quod autem potentiæ interdum ordinentur ad actus oppositos, quorum vnus est perfectior alio, potest quidem conferre ad aliquam distinctionem specificam potentiarum, non tamen inde sumitur propria distinctio potentiæ & impotentiæ, vt ficinam grauitas & leuitas illo modo distinguuntur, & neutra habet rationem impotentiæ. Et in habitibus inuenitur idem genus distinctionis, vt patet in scientia & errore, virtute & vitio, & tamen non distinguunt duas generales rationes habitus, alteram positiuam, alteram quasi priuatiuam, sed omnes continentur sub generali ratione habitus & postea specificè distinguuntur per proprios actus, & obiecta: idem ergo est proportionaliter in potentia.

XII. Habit⁹ & dispositio qua ratione distinguantur. Prima sententia. Alex. Alens. 4 par q 9 memb 3. art. 2. § 1. quæst. 1. ad primū.

Vltimò de habitu & dispositione maior adhuc difficultas & opinionum dissensio est, sed fortasse in vocibus potiùs quàm in re posita. Quod enim illæ duæ voces habitus & dispositionis eandem essentiam secundum diuersos status accidentales significent, docent Albertus Magnus, Scotus, Ægidius, & nonnulli alij in capite de Qualitate, & fauet Diuus Thomas, quæstione septima, de malo, articulo secundo ad quartum, vbi sic ait, *Difficile mobile non est differentia constitutiua habitus, neque enim dispositio & habitus sunt diuersæ species: alioqui non posset vna & eadem qualitas quæ prius fuit dispositio, postea fieri habitus, sed facile mobile & difficile mobile se habent, sicut perfectum & imperfectum circa eandem rem.* Et in his verbis continetur fundamentum huius sententiæ: cui plurimum fauet Aristoteles in eodem capite de Qualit. nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

primum ait habitum differre à dispositione, quia magis permanet, atque diuturnior est. Vnde cùm inferiùs quasdam dispositiones numerasset, addit, *Nisi & harum ipsarum aliqua versa iam in naturam sit, dimouerique nequeat, aut summa difficultate mutari possit. Quam quidem hac ratione quispiam habitum iam nuncupauerit:* & ideò inferiùs concludit, omnem habitum esse dispositionem, non verò è conuerso: quia nimirum habitus dicit essentiam dispositionis, & addit accidentalem perfectionem, quam dispositio vt sic non requirit.

XIII. Secunda sententia. D. Thom.

At verò idem Diuus Thomas 1.2. quæst. 49. art. 2. ad tertium, quamuis probabilem existimet dictam sententiam magis tamen consonum intentioni Aristotelis esse putat habitum & dispositionem essentialiter differre: quia illæ duæ differentiæ *facilè & difficilè mobile*, non significant diuersos status eiusdem rei secundum esse perfectum & imperfectum, sed indicant differentias essentiales per ordinem ad diuersas causas, quas diuersæ qualitates postulant. Nam quædam dispositiones sunt, quæ per se & ex natura sua habent ex vi suarum causarum esse permanens & difficilè mobile à subiecto, & hæ sunt essentialiter habitus, etiamsi contingat ex accidenti non diu permanere, aut facile dimoueri posse. Aliæ verò sunt dispositiones quæ per se & ex vi suarum causarum sunt facilè transmutabiles: & hæ nunquam sunt essentialiter habitus, etiamsi ex accidente interdum difficulter dimoueantur. Sic enim explicatæ hæ differentiæ planè indicant diuersas essentias: nam res quæ naturasua vendicant sibi conditiones oppositas & propriasac per se causas illarum, necesse est vt diuersas habeant naturas à quibus id proueniat.

XIV. Atque hinc inferunt aliqui iuxta hanc sententiam, scientiam esse habitum essentialiter, etiamsi imperfectè acquisita sit, idemque esse dicendum de virtutibus moralibus, iustitia, prudentia, &c. Quod sentit Aristoteles dicto capite, dicens, scientiam esse habitum, quia cum difficultate dimouetur, *etiamsi quispiam mediocriter eam acquirat.* Et subdit. *Similiter & virtus, vt iustitia, temperantia, &c.* At verò error (iuxta hanc sententiam) nunquam est essentialiter habitus, etiamsi maximè radicatus esse videatur, & difficulter amitti ob nimiam consuetudinem subiecti, quia cum falsis principiis nitatur, quantum est de se, semper potest facilè dimoueri. Idemque existimatur de vitiis moralibus: hæc enim, cùm sint naturæ rationali contraria, quantum ex se est, facilè amitti possunt, licet ex conditione subiecti, diuturniora interdum fiant. Vnde vlteriùs, quoad vsum terminorum, aiunt, nomen dispositionis dupliciter sumi, vno modo generatim, & sic esse genus ad dispositionem & habitum: alio modo speciatim, & cum præcisione. & vt sic significare speciem condistinctam ab habitu: quæ distinctio est consentanea Aristoteli dicenti, omnem habitum esse dispositionem, non verò è conuerso, & sic Aristoteles quinto Metaphysicorum, capite vigesimo, habitum definit per dispositionem tanquam per genus. Tandem aiunt habitum & dispositionem dupliciter dici, scilicet, secundum rem, & secundum modum, vt scientia vel virtus parum radicata ex accidente habet modum dispositionis, re tamen ipsa est verus habitus, quando verò iam est radicata, est habitus secundum rem & modum: error autem aut vitium nunquam est habitus secundum rem, quamuis interdum ex parte subiecti habeat modum habitus. Atq; ita specifica & A essentialis diuersitas constituitur inter habitum & dispositionem secundum rem.

Authoris iudicium.

HÆc posterior sententia, quantum ad conclusionem intentam mihi probatur, nimirum: q habitus & dispositio sub peculiari quadam & contracta significatione possint specie distingui, tamen modus explicandi propositus non mihi probatur quoad omnia. Itaque suppono ex dictis, in hac specie sub nomine habitus & dispositionis solùm comprehendendi qualitates perficientes potentias animæ: nam in qualitatibus corporis non est illa peculiaris ratio quæ dictam speciem constituit, prout à nobis explicata est. Vnde eo modo quo improprie aut late vtendo nomine habitus attribuitur qualitatibus corporis, nunquam distinguitur essentialiter à dispositione, sed accidentaliter per maiorem intensionem, vel alias causas firmioris adhæsionis ad subiectum: quomodo febris hectica, vel sanitas firma vocabitur habitus, & sic de aliis. Rursus in potentiis animæ distinguere possumus actus vltimos seu secundos à primis, qui sunt principia secundorum cum ipsis potentiis. Ex quibus actus secundi vocari possunt dispositiones: primi verò propria & peculiari ratione vocantur habitus. Et vtrumque constat ex communi modo loquendi omnium. Et ratio est, quia per actus disponuntur potentiæ ad habitus, & ad obtinendam facilitatem in operando, quam confert habitus. Item actus secundus ex suo genere, quia pendet ex actuali influxu & attentione potentiæ vitalis, non habet esse omnino fixum, & permanens, sed facile traasmutatur: at verò actus primus de se & natura sua habet esse permanens: nam etiamsi potentia cesset ab operando, potest in ea conseruari, nisi aliunde pendeat ab extrinseco agente: per cuius absentiam desinat esse, vt contingit in speciebus intentionalibus sensuum externorum.

In hoc ergo sensu vtendo illis vocibus, verissimum est, habitum & dispositionem specie ac essentialiter differre: nam habitus & actus ex omnium consensu differunt specie, vt patet ex modo attingendi obiectum. Actus enim per se & immediate illud attingit, & est quasi formalis & proxima vnio C ad obiectum: habitus verò solum attingit mediante actu, & ideò dicitur esse propter actum, & est tantum radicalis vnio ad obiectum, post ipsam potentiam, tanquam principium actus. Potest etiam hæc essentialis diuersitas declarari per illas differentias, *Facile & difficile mobile ex natura sua, & ex propriis causis.* Nam qualitas, quæ natura sua pendet ex actuali influxu potentiæ, & inde habet quod sit facilè transmutabilis, essentialiter differt à qualitate, quæ natura sua non habet talem dependentiam, & ideò quantum est ex se habet esse permanens & durabile: sed hoc modo differunt habitus & dispositio iuxta prædictam interpretationem: ergo. Minor constat ex dictis, & maior videtur per se nota, quia vniuscuiusq; rei natura non potest melius diiudicari, quã ex habitudine ad suas causas. Et iuxta hanc etiam interpretationẽ verissimè dicitur, nomen seu conceptũ dispositionis & genericè, & specificè sumi posse. Nã priori modo idem est, quod actus perficiens & actuans potentiam operatiuã, vt abstrahit ab actu primo & secundo, & vt sic constituit hanc primam speciem quali-

qualitatis: quatenus est simplex quædam species subalterna, quæ vlterius diuiditur in actum primum & secundum, tanquam in habitum & dispositionem strictè & specificè sumptam. Atq; ita caret omni difficultate hæc distinctio. A maiorem, vel minorem perfectionem, vel accidentalem, vel aliquando etiam essentialem, possint communem illam rationem participare. Atque hæc satis sint de distinctione harum specierum, ex quibus satisfactum est quartæ difficultati propositæ in secunda sectione.

XVII. Animaduertenda digna.

At verò sumendo habitum & dispositionem, prout hæc voces attribui possunt actui primo intellectus vel voluntatis, non opinor esse distinctionem specificam inter habitum & dispositionem, per se loquẽdo, & quatenus tales sunt. Nam omnes actus primi harum potentiarum, ex se sunt permanentes & difficilè mobiles, præsertim si suum statum perfectum acquirant, & è conuerso omnes illi, aut ex imperfectione status, aut conditione subiecti, & aliis causis extrinsecis, possunt interdum facilè dimoueri: adeò vt scientia ipsa, quæ in intellectu videtur esse maximè adhærens, possit interdum facilè amitti, & habere modum, seu statum dispositionis, vt expresse docuit Arist. in c. de Qual. Et in voluntate charitas, quæ videtur potentissimus habitus, facilè amittitur ex conditione subiecti.

XVIII. Opiniones, errores, & vitia, veri sunt habitus.

Denique (vt rem ipsam in qua potest esse diuersitas attingamus) in intellectu non solũ scientiæ sunt B habitus, sed etiam opiniones, siue veræ, siue falsæ & erroneæ, & in voluntate, non tantum virtutes, sed etiam vitia sunt veri habitus, quæ est expressa sententia Aristotelis 7. Physicorum, cap. 3. text. 17. dicentis: *Habituum alij quidem virtutes, alij verò vitia.* Est etiã sententia Diui Thomæ. 1.2. quæstione 51. articulo 3. vbi dicit habitum scientiæ acquiri per vnum actum: habitum autem opinionis per plures, & quæstione 54. artic. 3. distinguit habitus in vitia & virtutes, prout ad actum bonum vel malum disponunt potentiam, & quæstione 57. articulo 2. ad 3. distinguit habitus intellectuales in eos qui sunt virtutes, & qui virtutes non sunt, vt opinio. Et ratio est, quia hæ omnes qualitates sunt ex natura sua permanẽtes, & difficilè mobiles in sensu superiùs explicato, & si propriè sumatur habit⁹, quatenus ex se acquiri potest per multos actus, nullus est qui ex parte suę causę non sit difficilè mobilis quatenus consuetudo est altera natura, quæ proinde difficilè mutatur. Vnde non solùm ex conditione subiecti, sed etiam ex vi ipsorum actuum, seu consuetudinis difficilè est homini, non solùm à vitio C ad virtutem, sed etiam à virtute ad vitium transmutari, & in intellectu etiã ipsa consuetudo erroris reddit difficilem ipsam scientiam, vel intelligentiam veritatis. Omnes ergo hi habitus conueniunt in illa generali ratione *difficilè mobilis*. Quod verò inter hos habitus quidam habeant firmiores, vel immutabiliores causas quàm alij, deseruire potest ad vlteriorem distinctionem specificam ipsorum habituum, sic enim in intellectu distingui possunt virtutes à non virtutibus, & in voluntate virtutes à vitiis: non tamen id satis est, vt hæ qualitates excludantur à vera & propria ratione habitus. Maxime cùm habeant eundem generalem modum afficiendi potentiam, & dandi facilitatem ad operandos proprios actus, quæ nomine habitus proprie significatur. Denique non est dubium, quin istæ qualitates habeant inter se specialem conuenientiam quam non habent cum actibus secundis, quatenus conueniunt in ratione principij proximi, dantis potẽtiæ facultatem vel actuationem ad actum secundum, ratione cuius ipsi habitus inter se propriùs & formaliùs opponuntur, quàm cum actibus: illa ergo ratio proprie significatur nomine habitus. Atque ita omnes hæ qualitates sunt veri habitus, secundum rem & essentiam, etiamsi secũdum

SECTIO VII.

Quæ proprietates qualitati conueniant.

POstquam dictum est de essentia & speciebus qualitatis, desiderari potest vt de causis & effectibus eius dicamus. veruntamen de his nihil peculiariter occurrit dicendum: quia in genere loquendo, causæ qualitatum, eædem sunt quæ aliarum rerum: in particulari verò singulæ qualitates habent causas proprias & sibi accommodatas, quarum cognitio pertinet ad particulares scientias, in quibus de singularum rerum proprietatibus & qualitatibus agitur. Idemque est proportionaliter dicendum de effectibus: propriissimus enim effectus vniuscuiusque qualitatis est ipse formalis effectus, quem per se primò confert: quædam verò vltra hunc habent alios effectus in genere causæ efficientis: de qua re peculiariter dictum est suprà, dum de causa efficiente disputaremus. Sæpe etiam vna qualitas est finis alterius rei, vel qualitatis, & ita etiam potest habere effectum in genere causæ finalis, & rursus quatenus vna esse potest proximum subiectum alterius potest habere effectum in genere causæ materialis, quæ omnia in communi sunt clara ex dictis suprà in disput. de causis: in particulari verò ad varias sententias pertinent: & in duabus disputationibus sequentibus nonnihil attingemus. I.

De proprietatibus item qualitatis vix potest aliquid in communi dici, tamen ad huius materiæ complementum, & vt paremus viam ad ea quæ inferius disputaturi sumus, pauca notanda sunt ex Aristotele in Prædicamentis, capit. de Qualit. vbi tres proprietates assignat. II.

De prima proprietate, quæ est contrarietas

PRima proprietas est contrarietatem propriam in qualitatibus inueniri, quam Aristoteles ita declarat, vt non omni qualitati conuenire doceat. Constat enim non omnes qualitates habere contrarium, vt figura proprie contrarium non habet, nec naturalis potentia: imò addit Aristoteles, neque medios colores habere contrarium, quod intelligendum est de propriissima contrarietate, quæ inter extrema versatur. An verò hæc proprietas in solo qualitatis genere inueniatur, dubium est, nam substantiæ, quantitati, & relationi attribuit Aristoteles oppositam proprietatem, quæ est non habere contrarium: actioni autem & passioni eãdem attribuit proprietatem, scilicet habere contrarium, de cæteris verò quatuor prædicamentis nihil ipse dicit. Gilbertus autem in eis nominibus videtur contrarietatem negare, quod in Vbi nonnullam habet difficultatem. Sed hæc omnia pendent ex eo, quod exactè intelligatur, quid sit propria contrarietas, & quomodo à quacunque alia oppositione, vel repugnantia & incompossibilitate formarum differat. Sed hæc res peculiarem postulat disputationem, præsertim cùm in III.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ca declaranda decimum librum suæ Metaphysicæ Aristoteles posuerit, & ideò post duas sequentes disputationes eam trademus.

De secunda proprietate, quæ est intensio.

IV. SEcunda proprietas qualitatis est, quod intensionem recipiat & remissionem, seu quod recipiat magis & minus, quam proprietatem declarat etiam Arist. non conuenire omnibus qualitatibus, quod etiam certum est. In dubio autem relinquere videtur, an hæc proprietas qualitatibus in abstracto conueniat, vel solis concretis, aut subiectis participantibus has qualitates, ita vt vna albedo, verbi gratia, non dicatur magis albedo quàm alia, sed ipsum album dicatur magis albū quam aliud, aut magis recipere, vel participare albedinem: hæc verò quæstio requirit vt naturam intensionis declaremus, & quo modo fiat, de qua re instituemus disp. 46. vbi proprietatem hãc ex professo tractabimus & explicabimus.

Vltima proprietas.

V. TErtia proprietas est, vt secundum qualitatem simile aliquid, vel dissimile dicatur, quam dicit Arist. tot. esse maximè propriam qualitati, quia illi soli B conuenit, vt ratione cuiuscunque qualitatis potest conuenire. Hæc verò proprietas eodem modo, & eadem proportione explicanda est, qua similem de æqualitate quantitatis declarauimus: est enim omnino eadem ratio. Vnde nihil addendum occurrit præter ea, quæ de propriis relationibus similitudinis & dissimilitudinis inferiùs inter disputandum de relationibus trademus.

DISPVTATIO XLIII.

De potentia & actu.

DE hac re scripsit Aristoteles lib. 5. Metaphysicorum, c. 12. & latiùs ex professo toto l. 9. Meta. Sed ibi latius accipit nomen potentię, quam in præsenti disputatione à nobis sumatur, vt enim notauit Diuus Thomas opuscul. 48. cap. 3. de Qualit. potentia vno modo sumi potest transcendenter, alio modo prædicamẽtaliter, seu quatenus est species cuiusdam prædicamenti. Priori modo dici solet, omne ens diuidi per potentiam & actum, vel, vt alij loquũtur, hanc esse vnam de proprietatibus disiunctis entis, secundum quam diuiditur ens, præsertim creatum, in ens in potentia, & in actu, quæ diuisio explicata à nobis est superiùs, disput. 31. sect. 2. & 3. Et ibi etiam obiter explicuimus quid sit potentia obiectiua: illa enim, si aliquid est, vel quidquid est, ad hanc potentiam transcendentalem pertinet, de qua etiam potentia obiectiua nonnulla diximus suprà disp. 14. explicando illud axioma, *Potentia & actus sunt sub eodem genere.* Rursus à potentia transcendenter sumpta denominatur res possibilis, vel potentia logica, per non repugnantiam, vel potentia physica, per extrinsecam denominationem à potentia agente, vel patiente, vt sæpe etiam in superioribus tactum est. Denique potentia realis late sumpta, siue actiua, siue passiua, dicitur de quocunque principio agendi, vel patiendi, & sic tribuitur principio substantiali, vt materię primę, quatenus est potentia receptiua formarum, & formę substantiali, quatenus est principium principale agendi, & Deo ipsi, quatenus est

Multiplex acceptio potentiæ.

A omnipotens. Tribuitur etiam hoc nomen habitibus, qui sunt principia operandi: sic enim Aristoteles 9. Metaphysicorum, capite quinto, artes & virtutes inter potentias numerat, qualitates etiam tertię speciei vt calor & frigus, quę sunt principia proxima agendi, sub hac transcendentali acceptione potentię comprehenduntur. Ac deniq; quidquid est principium agendi, aut recipiendi hac generali ratione potentia vocatur: de qua acceptione inter disputandum de causa materiali & efficiente satis dictum est. Nos autem hîc pressiùs de potentia disputamus, nimirum de potentia, vt est secunda species qualitatis. Nam cùm de cæteris acceptionibus satis sit dictum in citatis locis, hęc sola superest, & est huius loci propria, vt in præc. disp. annotauimus. Quia verò actus potentiæ respondet cum proportione, ideò simul dicemus de actu huius potentię accõmodato. Quanuis ille ad primam speciem qualitatis pertineat vt suprà dictum est. De hac ergo potentia, primò videndum est quid, & quotuplex sit, deinde, quomodo ad actum comparetur.

SECTIO I.

Vtrùm potentia rectè, & sufficienter diuidatur in actiuam & passiuam, & quid vtrag; sit.

QVamquam potentia in communi sit vna qualitatis species, nunquam tamen Aristoteles vnam communem eius definitionem assignauit: nam in prædicamento Qualitatis, non tam definitione quid rei, quam nominis interpretatione declarauit huiusmodi speciem, dicens, *Aliud genus qualitatis esse, quo ad luctam, cursum aut sanitatem apti esse dicimur.* In 5. autem Metaphysicorum capite 12. priùs diuidit potentiam in agentem & patientem, & deinde vtramque definit, dicens, *Potentiam actiuam esse principium transmutandi aliud in quantum aliud*: passiuam verò esse *principium transmutandi ab alio.* Quæ definitiones obiter sunt à nobis explicatæ suprà, disputando de causa efficiente, & principio agendi. Nunc autem diligentiùs explicanda est hæc diuisio. Circa quam multa inuestiganda sunt. Primò, an sufficienter diuidatur potentia in actiuam & passiuam. Secundò, an C illa duo membra semper sint in re distincta, vbi simul explicabimus sitne aliqua potentia purè actiua, vel passiua, vel aliqna vtramq; rationem includens, ex quo definitiones potentiæ actiuæ & passiuæ magis declarabuntur. Tandem videndum erit, quęnam cõmunis ratio potentiæ, vt est simplex quædam species subalterna qualitatis, assignari possit.

Potentia obiectiua actiuane an passiua.

CIrca primam difficultatem solet esse præcipua II. ratio dubitandi propter potentiam obiectiuã, quæ ab aliquibus existimatur distincta ab actiua & passiua. Sed si considerentur paulò antea dicta, hoc nullum nobis facessit negotium: tum quia potentia obiectiua non est determinata species qualitatis, de qua potentia nunc agimus: tum etiam quia vel non est potentia Physica & realis, sed tantum Logica, & non repugnantia quędam, vel prout est realis & Physica, non est distincta ab actiua & passiua, sed per repugnantiam, vel denominationem ab eis dicitur.

Alia

III. Alia dubitandi ratio esse poterat, quia sunt quædam potentiæ, quæ nec passiuæ sunt, nec actiuæ, sed eminentiorem habent rationem, in qua aliquid de vtroque illorum membrorum participant, vnde D. Thom. quæst. 1. de Virtutibus artic. 1. trimembrem videtur illam diuisionem facere. Sed hæc difficultas fusè tractanda est in secundo puncto proposito, & ideò satis nunc sit dicere, tertium illud membrũ ad alia duo facilè reuocari,

IIII. Ratio dubitandi de potentia ad resistendum.

In præsenti ergo vnica sese offert dubitandi ratio, sumpta ex potentia resistiua: illa enim vera potentia realis est, & tamen non est actiua, neque passiua: datur ergo tertium membrum præter illa duo, igitur non est illa diuisio sufficiens. Maior constat primò ex Aristotele in prædicamentis, capit. de qualitate, vbi in specie potentiæ ponit illam potentiam quam aliquis habet, vt non facile patiatur: vt, verbi gratia, duritiem, per quam corpus est potens, vt non facilè diuidatur: hæc autem non est nisi potentia resistendi, vt per se constat: ergo. Deinde, commune est axioma Philosophorum, naturalem actionem sequi iuxta proportionem actiuitatis agentis, & resistentiæ passi, vel medii, quod sumptum est Aristotele 4. Physicorum, cap. 8. text. 71. & libro 7. capit. 5. & 4. de Cœlo, cap. 6. & 1. de Generatione, capit. 10. & superiùs a nobis declaratum est, dum de causa agente disputaremus. Sicut ergo actiuitas dicit in agente potentiam aliquam realem, ita resistentia in actu primò dicit in passo potentiam aliquam realem. Et ex actibus ipsis declaratur: nam sicut actu agere est aliquid reale, ita & actu resistere: & sicut res etiam cum non agit, apta est ad agendum, ita etiam cum non resistit, apta est ad resistendum. Est ergo vis resistendi potentia quædam realis, quàm natura rebus indidit, vt sese à contrariis tuerentur.

V. Minor autem propositio probatur. Et primum, quòd potentia resistiua non sit actiua. Patet primò, quia resistere non est agere: resistit enim res, etiam dum non agit in aliam: ergo potentia resistendi vt sic, non est potentia agendi: nam qualis est actus, talis est potentia. Secundò, quia contingit eandem rẽ esse minùs actiuam, & magis resistiuam, & è contrariò, vt in superioribus dictum est: ergo potentia resistendi non est potentia agendi, neque è conuerso. Et eisdem rationibus ostendi potest potentiam resistendi non esse potentiam patiendi: nam resistere C non est pati, sed potiùs est passionem impedire. Vnde quantum quis patitur, tantùm resistere non valet: in eo autem resistit in quo impedit, vel retardat passionem: ergo potentia resistendi, non est potentia patiendi, sed potiùs illi opposita: datur ergo tertium potentiæ genus distinctum ab actiua & passiua.

Sufficiens potentiæ diuisio in actiuam & passiuam.

VI. DIcendum nihilominùs est, omnem realem & prædicamentalem potentiam esse actiuam, vel passiuam, atque ita diuisionem datam sufficientem esse. Hoc assertio constat primò ex autoritate Philosophi & omnium autorum & interpretum. Deinde constabit ex solutione propositæ difficultatis: si enim ostenderimus potentiam resistiuam, aut nòn esse propriam & specialem potentiam realem, aut non esse distinctam ab actiua & passiua, apertè concludemus non esse aliud genus potentiæ præter illa duo, quia nullum aliud potentiæ genus hactenus excogitatum est. Tandem reddi potest ratio,

A quia potentia vt sic, est quidam actus primus, qui dicit habitudinem ad secundum: sed actus secundus proximus, & immediatus alicuius potentiæ, non est nisi aut actio, aut passio: ergo etiam potentia tantùm potest esse, aut actiua, aut passiua. Minor patet, quia duplex tantùm habitudo actus ad potentiam intelligi potest, scilicet, vt ad principium à quo, vel in quo, seu ex quo fit: ex quibus prior constituit actionem, posterior passionem.

De potentia resistendi.

DE potentia igitur resistendi. Soncin. 9. Meta- VII. physic. quæst. 6. ait, secundum rem esse eandem cum potentia agente, distingui tamen secundum diuersas rationes, idque satis esse, vt eadem qualitas magis sit resistiua, quàm actiua, vel è contra. Sicut eadem potentia (inquit) est intellectus & memoria, & tamen perfectior est in ratione intellectus quàm in ratione memoriæ: & similiter (ait) idem actus potest esse amor finis & medii, & tamen censetur maior amor respectu finis: quàm respectu medii, B quia propter quod vnumquodque tale, & illud magis. In hac verò responsione duæ supersunt difficultates: vna est, quia licet sæpè contingat eandem rem esse vim agendi, & resistendi, non tamen semper, nam albedo, verbi gratia, resistit introductioni nigredinis, & tamen non habet vim agendi aliam albedinem, aut remissionem nigredinis: durities etiam & densitas nullam vim agendi habere videntur, & tamen valdè resistunt, vel impediunt actionem. Secunda difficultas est, quia sicut vis resistendi interdum est idem realiter cum potentia actiua, & ratione ab illa distincta, ita etiam potentia passiua interdum est idem realiter cum potentia actiua, & ratione tantum distincta, vt inferiùs ostendemus: ergo si distinctio rationis sufficit ad distinguendas potentias, danda esset illa diuisio trimembris, vel si non sufficit, neque potentia passiua esset ab actiua distinguenda.

Soncinatis sententia.

Quas difficultates patiatur.

Vt ergo res hæc exactius intelligatur, declaran- VIII. dum priùs est quid sit resistere: nam inde constabit in quo consistat vis resistendi, & cur inter proprias potentias non numeretur. Duobus ergo modis contingit, vnam rem alteri resistere, primò formaliter per immediatam repugnantiam. Secundo radicaliter, & quasi per diminutionem virtutis alterius rei. Hoc posteriori modo resistit calor ignis aquæ frigidæ, præueniendo quantum potest actionem eius, & vires illius diminuendo; sicut inter homines vnus dicitur resistere alteri, si anticipato vulnere abscindit manum, aut alio modo diminuit vires illius. Hæc ergo resistentia re vera non est nisi actio quædam: solumque differt denominatione, aut habitudine: dicitur enim actio quatenus est à principio agente, resistentia verò quatenus diminuit vires alterius, ne possit agere. Atque ita quoad hunc resistendi modum verissimum est, potentiam resistendi non esse distinctam in re à potentia agendi: & licet ratione, aut denominatione distinguatur, nõ tamẽ constituit peculiare membrũ in diuisiõe potẽtię, vel quia potentia resistẽdi nõ est extra latitudinẽ formalem potentiæ agẽdi, sed aliquid ei additũ, vel meliùs, quia talis potẽtia non est per se instituta ad resistendũ, sed illud est quasi quid consequens & concomitans vim agendi. Sicut potentia generandi simile, & corrumpendi contrarium, non sunt duæ potentiæ, quia potentia non est instituta ad corrumpendum sed id consequenter habet, eo quòd est

Quid sit resistere, & quot modis euenial.

Universidad de Deusto
Biblioteca

potentia generandi. Secus verò est de propria potentia patiendi, quæ potest esse æquè primò instituta ad recipiendum, vt posteà declarabimus: & hinc intelligitur, quoad hunc resistendi modum vim agendi & resistendi in vna quaque qualitate æqualem esse, quia est vna & eadem secundum rem, & quatenus ratione distingui possunt, vna ex altera cum proportione & æqualitate consequitur: nam, quò vna qualitas fortiùs & efficaciùs potest agere in suũ contrarium, eò magis eius vires debilitat, & consequenter magis ei resistit hoc resistendi modo.

IX. At verò alius resistendi modus non consistit in actione, vt conuincunt rationes in principio factæ. Vnde, nec per se primò, nec consecutiuè prouenit hic resistentię modus ex potentia actiua, vt actiua est, vt conuincit etiam illa ratio, quòd hic resistendi modus conuenit etiam iis qualitatibus, quæ nullam vim agendi habent. Quapropter non nisi valdè impropriè & materialiter dici potest de virtute ad resistendum hoc modo, quòd sit idem cum potentia agendi, quia id neque generale est, neque, quando alicui conuenit, prouenit ex ratione potentiæ actiuę, vt sic, sed aliunde: & ideò etiam in hoc tantùm resistendi modo verum habet eandem qualitatem B esse magis actiuam, & minùs resistiuam. De hoc ergo resistendi modo dicendum est, non consistere in aliquo actu positiuo, prouenient a virtute illa, quæ vis resistendi esse dicitur, sed consistere potiùs in priuatione actus. Vnde talis resistendi vis potiùs est impotentia, vel incapacitas quædam, quàm propria potentia, ideoque non debuit tertium illud membrum in diuisione potentiæ adiungi.

X. Explicatur tota hæc sententia; nam hæc actualis & formalis resistentia solùm in hoc consistit, quòd subiectum per qualitatem, aut dispositionem in ipso existentem, impedit ne alia forma, vel actio in ipsum introducatur, quod impedimentum non consistit in actione aliqua, quam tale passum efficiat, vel in aliud agens, vel in se ipsum, vt ex dictis patet: nam talis resistentia communis est qualitatibus non actiuis, & quia nec fingi, nec declarari potest quæ sit talis actio. Consistit ergo in quadam formali incompossibilitate, seu repugnantia, à qua prouenit, vt actio contrarij agentis, vel impediatur prorsus, vel retardetur, ac remissior fiat. Sic igitur hæc resistentia actualis non consistit in aliquo actu secundo positiuo prouenient à virtute resistiua, sed potiùs in C carentia, aut retardatione, seu remissione contrariæ actionis. Ideoque illa virtus resistendi non est facultas aliqua per se ordinata ad illam carentiam, vel retardationem actionis: quia naturalis potentia non ordinatur per se ad aliquam priuationem: & ideò dicimus hanc non tam esse potentiam, quam impotẽtiam, & quasi incapacitatem, quæ consequenter se habet ad effectum formalem alicuius qualitatis, seu dispositionis. Quare huiusmodi resistendi vis non constituit certam aliquam speciem qualitatis, sed comitari potest quamcunque qualitatem, vel etiam formam, quæ afficiendo, & disponendo subiectum, formæ & actioni sibi contrariæ formaliter repugnat. Sicut etiam attribui potest formis, aut qualitatibus vis, seu facultas ad expellendum formaliter qualitates, aut formas sibi repugnantes, quæ vis non constituit peculiarem rationem, aut speciem, sed comitatur vnamquamque formam, prout apta est ad suum effectũ formalẽ tribuendum. Sic igitur constat, potentiam resistendi, quacunque ratione sumatur, non pertinere ad peculiarem speciem qualitatis, vel potentiæ, distinctam à potentia actiua & passiua. A

XI. Atque hinc intelligitur, de hoc posteriori resistendi modo verum esse, quod communiter dicitur, vnam qualitatem posse esse magis actiuam quam resistiuam, & è conuerso: quia hæc resistentia non consequitur actiuitatem, sed præcisè informationem, aut dispositionem. Vnde (vt sæpè dixi) potest qualitas hoc modo esse resistiua, etiam si actiua non sit: & ideò etiam si talis resistendi modus qualitatibus actiuis conueniat, non oportet vt resistentia & actiuitas inter se seruent proportionem, aut æqualitatem, quia talis resistentia non conuenit iuxta modum agendi, sed iuxta modum informandi. Non est autem facile ad explicandum in quo consistat, vel vnde proueniat, quòd vna qualitas sit magis resistiua quàm alia hoc posteriori modo, cùm hæc resistẽtia solùm consistat in formali incompossibilitate, seu repugnãtia. Nam si calorẽ, verbi gratia & frigus inter se comparemus, tantùm repugnat formaliter calor frigori, sicut frigus calori: nam æquè sunt incompossibiles in eodem subiecto, & in eisdem gradibus: cur ergo dicitur frigiditas esse qualitas magis resistiua quam calor: & idem argumentum est de siccitate & humiditate, & de aliis similibus.

Actiuitas & resistentia vt se habeant.

Inæqualitas in resistendo vnde proueniat.

XII. Dicendum verò est variis modis explicari posse hunc excessum, vel inæqualitatem resistentiæ. Primò ex diuerso modo vnionis, nam vna qualitas potest esse talis naturæ, vt per suam informationem firmiùs & immobiliùs vniatur subiecto, non propter solam maiorem intensionem, sed etiam in singulis gradibus intensionis cum proportione comparatis, ita, vt id proueniat ex ipsa specie vnionis, non ex intensione: in hoc enim nulla est repugnantia, & illo posito optimè intelligitur, quo modo vna forma propter suammet formalem vnionem magis resistat actioni sibi repugnanti, quàm alia. Et ad hunc etiam modum durities magis resistit diuisioni, quam mollitudo; quia magis & firmius vnit partes ipsas integrales. Nam, sicut in artificialibus partes, quæ glutine aliquo connectuntur, eò difficiliùs diuiduntur, quo gluten maiorem vim habet vniendi illas, aut sese illis vniendi; ita potest proportionaliter intelligi in qualitatibus naturalibus.

XIII. Secundo potest hęc maior resistentia oriri ex eo, C quod ad talem qualitatem consequitur inæqualitas in aliqua conditione requisita ad agendum, vt verbi gratia, densitas in passo confert ad maiorem resistentiam: quia ratione illius fit, vt plures partes passi magis inter se vniantur ad resistendum contrario agenti, quod non potest æquè agere simul in omnes illas partes ita applicatas, ac posset in singulas, si sigillatim applicaretur. Et fortasse hac ratione siccitas magis resistit, quando ad maiorem densitatem confert, vt in terra, & aliis corporibus terrestribus, nam in igne fortasse non ita contingit: & idem fortè est de duritie, quæ semper habet densitatem admistam, & ea ratione confert ad maiorem resistentiam.

XIIII. Tertiò, potest hæc inæqualitas reduci ad aliquod genus actiuitatis, ita vt prior resistendi modus cum posteriori coniungatur. Potest autem hæc actiuitas duplex esse. Prima est naturalis resultantię qualitatis à sua forma, vt si quis dicat, frigiditatẽ in aqua magis resistere suæ corruptioni quam in aere: quia in aqua resistit, non solum per informationem suã, sed etiam per naturalem dimanationem ab ipsa forma aquæ: quæ emanatio quædam actiuitas est, vt suprà vidimus. Atque eodem modo posset quis opinari, etiam comparando duas proprietates à suis formis dimanantes, posse esse inter eas inæqualitatem in modo dimanationis, ita vt vna ex maiori virtute, vel actiuitate dimanet, quam alia. Vt, si quis dicat, tactum, verbi gratia, fortiùs dimanare ab anima sensitiua, quàm alios sensus externos: & simili modo intelligi potest, corpus graue existens in suo loco resistere motui non naturali, nimirum quia per grauitatem suam actiuè retinet, seu conseruat existentiam in tali loco, per quam actiuitatem resistit contrario motori, à quo superari non potest, nisi habeat maiorem vim agendi. A

XV. Alius modus huius resistentiæ per actiuitatem esse potest per reactionẽ in aliud agens: quomodo etiam graue resistit mouenti, vel portanti illud, impellendo versus contrarium locum: & durum resistit corpori diuidendi hebetando illud, & fortasse etiam actiuè detinendo illud, ne in talem locum ingrediatur. Verum est tamen, hunc modum resistẽdi pertinere ad priorem superiùs declaratum: dicimus verò, hanc inæqualitatem resistentiæ interdum oriri ex eo, quod prior modus posteriori coniungitur, & è conuerso ipsa resistentia per actiuitatem maior est ob peculiarem dispositionem ipsius patientis, quæ dispositio propterea dicitur habere maiorem vim resistendi, seu esse ad resistendum aptior. Et hactenus de potentia resistiua, quam constat non constituere peculiarem speciem qualitatis: ideoque ex hoc capite non augeri numerum potentiarum, sed sufficienter contineri in actiua & passiua. B

SECTIO II.

An potentia actiua & passiua, semper re, vel interdum tantùm ratione differant.

I. Potentiæ aliquot dantur pure actiuæ.

IAm verò sequitur explicandũ quod secundo loco propositũ est de distinctione illorum membrorũ inter se. Et in primis suppono dari aliquas potentias purè actiuas, quas certum est & re, & essentia distingui à potentiis verè ac propriè passiuis, siue sint purè passiuæ, siue non. Primum patet in C omnibus potentiis, quæ per se primò ordinantur ad agendum per actionem transeuntem, tanquam principia talium actionum in suo ordine completa, vt est, verbi gratia, intellectus agens, potentia motiua viuentis, aut potentia attractiua, quæ est in magnete: vel impulsiua, quæ est in vi expellente, & similes: hæ namque potentiæ sunt principia agendi, vt constat, & non sunt principia patiendi, quia nec patiuntur recipiendo proprium actum, seu actionem suam, quia non agunt actione immanente, neq; etiam patiuntur recipiendo aliquid per modum actus primi, quo compleantur in ratione principij agendi: quia, vt suppono, sunt principia completa in suo ordine, id est, proxima, vel instrumentalia, & non requirunt vlteriorem actum, quo intrinsecè compleantur ad agendum. Nec refert quòd huiusmodi facultates interdum indigent applicatione, vel motione alterius potentiæ, vt suas actiones exerceant, vt potẽtia loco motiua animalis, indiget motione appetitus: hæc enim motio non fit per Physicam actionem & passionem circa ipsammet potentiam loco motiuam, sed fit per sympathiam potentiarum eiusdem animæ: & ideò hoc non impedit quominus talis facultas Physicè, ac propriè loquendo, purè actiua sit.

Altera verò pars, quod nimirum talis potentia, & re, & essentia distincta sit à potentia passiua, facilè constat, tum inductione, tum etiam ex propria ratione, & fine talium potentiarum: adeò enim diuersus est, vt satis indicet essentialem diuersitatẽ in huiusmodi potentiis. Nam si potentia sit purè passiua, habet munus primò diuersum à potentia purè actiua: vnde non minus inter se distinguentur, quam materia & forma inter se differũt, eò quod vna potẽtia sit passiua, & altera actus formalis. Si verò potentia non sit purè passiua, erit actiua per actionem immanentem: potentia autem quæ tantùm est principium actionis transeuntis, omninò differt à potentia quæ est principium actionis immanentis, quoniã & tales actiones, & tales modi operandi sunt omninò diuersi, vt per se constat. Itaque in hac parte nulla est dubitandi ratio, nec difficultas alicuius momenti occurrit. II. Purè actiuæ potentiæ tea inter differũt à passiuis.

Deturne qualitas, quæ sit potentia purè passiua.

AN verò è conuerso sit aliqua potentia purè passiua, quæ propriam speciem qualitatis constituat, non immeritò inquiri potest. Dico autem, *quæ propriam speciem qualitatis constituat*, quia (simpliciter loquendo) in tota latitudine entis, non est dubium, quin sint aliquæ potentiæ, seu capacitates purè passiuæ, vt est materia in genere substantiæ, & suo modo quantitas in ordine ad multa accidentia corporalia. Veruntamen nec potentia materiæ spectat ad genus qualitatis, sed substantiæ, nec etiam capacitas passiua quantitatis est qualitas aliqua, nec habet aliquam propriam specificationem entis, diuersam ab ipsa quantitate: quia illa res, quæ est quantitas, nõ est per se primò instituta ad illud munus, sed quasi consequenter, vel concomitanter id habet ex vi suæ entitatis, vt in superioribus daclaratum est, præsertim disput. 14. Ex quo etiam in præcedente disputatione annotauimus, solam illam facultatem pertinere ad determinatam speciem qualitatis, quæ per se primò ex natura sua instituta est, & ordinata ad aliquem actum. Hic igitur inquirimus, an sit aliqua potentia accidentalis, quæ per se primò ex natura sua sit instituta solùm ad recipiendum aliquẽ actũ accidentalem: nam si talis potẽtia detur, illa erit propriè purè passiua, & ad hanc speciem qualitatis pertinebit, & propriissimè à potentia actiua condistinguetur. III.

Argumenta partis affirmatiuæ.

QVòd ergo talis potentia detur, suaderi potest primò ex ipsa diuisione ab Aristotele tradita. Secundò, quia datur potentia substantialis purè passiua, per se primò ordinata ad actum substantialem, cur ergo non poterit in ordine accidentium dari simile genus potentiæ. Tertiò inductione, nam Aristoteles secundo de Generatione, calorem & frigus dicit esse qualitates actiuas, humiditatem, verò & siccitatem passiuas. Item in aere diaphaneitas censetur esse potentia purè passiua ad recipiendum lumẽ. Quartò, quia Diuus Thom. q. 1. de Virtut. artic. 1. attingens hanc diuisionem, trimembrem eam facit: ait enim, quandam esse potentiam purè actiuam, aliam purè passiuam. *Alia verò* (inquit) *agens & acta.* Et in secundo ordine ponit vires sensitiuas: sunt ergo sensus potentiæ purè passiuæ. Quintò argumentari possumus, quia omni naturali potentiæ actiuæ correspondet passiua, & è conuerso, teste IIII.

Aristot.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aristotele 9. Metaphysic. ergo si datur potentia accidentalis purè actiua, & ad actum accidentalem ordinata, dabitur etiam potentia accidentalis purè passiua, illi proportionata.

Pars negatiua suadetur ac definitur.

V. ATque hæc quidem sententia poterit facilè & sine inconuenienti defendi, præsertim si aliquo sufficiente experimento possit talis modus potentiæ conuinci. Ego verò hactenus non inueni qualitatem aliquam, quæ solùm instituta sit ad hoc munus recipiendi tantùm alias qualitates, vel accidentia. Non est autem confundenda ratio materialis, seu passiuæ dispositionis, cum potentia propriè receptiua: quantitas enim est suo modo dispositio materialis, & passiua respectu substantialis formæ, & nullo modo dici potest potentia receptiua illius: & in qualitatibus tertiæ speciei, quamplures sunt dispositiones materiales ad formam substantialem, & non sunt potentiæ receptiuæ. Ratio ergo dispositionis solum consistit in propria informatione cũ proportione quadam ad effectum alterius formæ, non tamen cum propria receptione ipsius formæ, ad quã ordinari debet propria potentia receptiua. Vnde quod de humiditate & siccitate ex Aristotele affertur, nullius momenti est, tum quia constat illas esse qualitates actiuas, quanuis nõ tanta efficacia, quanta frigus & calor: quarum comparatione illæ passiuæ dicuntur. Tum etiam, quia nulla ex his primis qualitatibus collocatur propriè & essentialiter sub propria specie qualitatis, quæ est potentia, vt nunc de illa differimus, quod in præcedẽte disputatione declaratum & probatum est. Tum denique, quia siccitas & humiditas nõ sunt tales qualitates, quæ in sese recipiant alias qualitates, vel formas quibus actuẽtur; in quo propria ratio potentiæ passiuæ consistit; sed disponunt materiam ad receptionẽ formæ substantialis, vel aliorum etiam accidentium, & sub ea ratione passiuæ vocantur, non quidem passiuæ potentiæ, sed passiuæ qualitates, quæ ad tertiam speciem pertinent: quo modo etiam calor & frigus sunt qualitates passiuæ, quanquam comparatione aliarum actiuæ nominentur.

Humiditas & siccitas, nec potentiæ nec puræ, passiuæ.

VI. Atq; eodem modo videtur diaphaneitas esse dispositio subiecti ad recipiendum lumẽ & nõ propria potentia receptiua talis actus, neq; ad hunc finẽ per se primò instituta ex natura sua. Cuius signum est, quia illa proprietas diaphaneitatis connaturalis est multis corporibus quę neq; natura sua habent lumẽ innatum, neq; ad suum connaturalẽ statũ illud postulant, vt de aere cõstat, & vitro, ac similibus. Si autẽ haberent connaturalẽ potentiã per se primò ordinatam ad talẽ actum recipiendũ, etiã ipse actus pertineret ad perfectionẽ connaturaliter debitã huiusmodi rebus. Non est ergo diaphaneitas huiusmodi potentia, sed ad summum se habet vt dispositio taliũ corporum necessaria vt possint lumẽ recipere: quãuis non recipiatur immediatè in ipsa diaphaneitate, sed in quantitate corporea: sicut etiam est dispositio ad recipiendas species visibiles, vel sicut raritas est dispositio ad recipiendas species soni, aut odoris, vel etiam ad recipiendum calorem perfectum. Et frequenter vna qualitas est dispositio ad aliam, etiam si non sit potentia receptiua illius. Itaque in toto ordine qualitatũ naturalium nulla apparet, quæ per se primo instituta sit, vt sit tantùm potentia passiua: in ordine verò qualitatum, seu potentiarum vitalium, aliquæ sunt potentiæ passiuæ, non tamen purè passiuæ vt videbimus: ergo simpliciter loquendo, nulla est qualitas essentialiter spectans ad secundam speciem, quę sit pura potentia passiua: diaphaneitas enim, & similes qualitates potiùs ad tertiã speciẽ pertinent.

Diaphaneitas non est potentia passiua.

VII. Neque ex diuisione Aristotelis aliquid in contrarium colligi potest, tum quia ille non loquitur de sola potentia, quæ est determinata species qualitatis, sed generaliter & transcendenter de potentia, prout dicitur de quacunque aptitudine actiua, vel passiua, quo modo iam diximus dari aliquas potentias purè passiuas: tum etiam, quia licet diuisionem intelligamus de potentia in priori proprietate sumpta non oportet illud membrum intelligere de potentia purè passiua. Nam intellectus & sensus vocantur ab Aristotele potentiæ passiuæ, etiam si purè passiuæ non sint, sed aliquid actiuitatis habeant. Imo hoc modo videtur commodiùs explicari diuisio; nam si esset quædam potentia purè passiua, & alia purè actiua, addendum esset tertium membrum potentiæ, veluti mistæ, seu complectentis vnite rationem potentiæ actiuæ & passiuæ, vt Diuus Thomas citato loco significauit: at verò si nulla est potentia purè passiua, optimè intelligimus omnem potentiam, quæ per se primò, & quasi vltimatè ordinatur ad recipiendum, passiuam appellari, etiam si aliquid actiuitatis habeat. Verum est rationem hanc per se non sufficere ad ostendendum nullam esse potentiam purè passiuam: nam illa posita dici posset sub illo membro compræhendi, tum illam, tum etiam quãcunque aliam quæ per se receptiua sit, etiam si aliunde aliquid actiuitatis habeat. Vel certè dici posset, potentiam illam quæ simul est actiua, & passiua, aut sub diuersis rationibus ad illa duo membra pertinere, aut certè ad illud membrum spectare, cuius rationem magis participat, vt sensus dicitur absolutè potentia passiua, quia magis passiuus est quam actiuus. Appetitus verò è conuerso dici potest potentia actiua, quia magis actiuus est quàm passiuus. Nihilominus tamen declaratur satis ex discursu facto, commodissimè explicari diuisionem datam, etiam si nulla qualitas detur, quæ sit pura potentia receptiua.

VIII. Substantia nulla eget qualitate, quæ sit potentia pura passiua.

Potestque sufficiens ratio reddi, ob quam huiusmodi potentia non sit substantiis necessaria. Nam substantiæ spirituales per se ipsas sunt immediatè capaces omnium accidentium, quæ in eis esse possunt, & non sunt actus vitales, vel habitus ad illos proximè ordinati. Ad hos autem actus, vel habitus recipiendos habent quidem potentias passiuas, non tamen purè passiuas, quia sunt potentiæ vitales, quæ necessario aliquam habent actiuitatem. Neque ad ipsas potentias recipiendas, vel ad aliquod aliud accidens, indigent peculiari potentia passiua, non vitali: quia eadẽ ratione ad illammet potentiam recipiendam indigerent alia, & sic procederetur in infinitum. Substantiæ verò corporeæ, quia substantialiter compositæ sunt ex actu & potentia essentialibus, indigent in primis tanquam fundamento sui esse (vt ita dicam) potentia substantiali purè receptiua, primò & per se actus substantialis: tamen illamet consequenter est receptiua, seu sufficiens, & proxima ratio recipiendi aliquod accidens, nimirum quantitatem: per quantitatem verò est substantia corporea, (quantum ad puram receptionem spectat) sufficienter apta ad alia accidentia recipienda, quæ vel communia sunt inanimatis corporibus, vel immediatè consequuntur formam, vt informantem materiam, tanquam facultates,

cultates, vel potẽtię materiales eius: ad has enim recipiendas, non potest alia peculiaris potentia requiri, ne in infinitum procedendum sit, ob paritatem rationis. Solum ergo ad quosdam peculiares actus, nimirum vitales, & immanentes, requiruntur accommodatæ potentiæ receptiuæ, ob singularem illorum conditionem & naturam: illæ tamen potentiæ non possunt esse purè passiuæ, cum vitales sint. Nulla ergo occurrit causa, ob quam sit in rerum natura necessaria talis qualitas, quæ per se primò ad solum munus recipiendi instituta sit: & ideò probabilius videtur nullam esse huiusmodi potentiam accidentalem purè passiuam.

Responsio ad argumenta.

IX. RAtiones verò in contrarium propositæ, omnes sunt solutæ ex dictis præter quartam, & quintam. Ad quartam ergo dicitur, Diuum Thomam, ibi non diuidere potentiam in communi, sed potentiam agentem: *nam alia* (inquit) *est potentia tantùm agens, alia tantùm acta, vel mota: alia verò agens & acta.* Ex quibus verbis planè constat primum & tertium membrum continere potentias actiuas: Explicans verò secundum membrum, ait. *Illa verò potentia sunt tantùm actæ, quæ non agunt nisi ab alijs motæ, neque est in eis agere, vel non agere sed secundum impetum naturæ mouentis agunt.* Hoc ergo modo collocat D. Thom. sensus in secundo illo membro, neque enim existimare potuit potentias sensitiuas omni carere actiuitate, cum sint potentiæ vitales, & ideò sæpè ipse D. Thom. doceat earum actus esse immanentes. 1. p. q. 54. artic. 2. & 1. 2. q. 31. artic. 1. Sed de illa diuisione D. Thom. plura dicemus disputat. sequenti, sectio. 1.

Exponitur axioma.

Omni potentiæ actiuæ correspondet passiua proportionata.

X. QVinta obiectio fundatur in illo principio, quòd omni potentiæ actiuæ correspondet potentia passiua, & è conuerso. Quod sub his terminis non inueni expresè in Aristotele; & nonnulla indiget interpretatione. Nam in primis, si loquamur de potentia actiua absolutè & simpliciter, vt comprehendit etiam diuinam potentiam, illi non correspondet aliqua potentia passiua, quæ sit veluti adæquatum susceptiuum actionis eius, quia potest agere extra omnem potentiam passiuam, & ipsammet primam passiuam potentiam potest efficere; sed correspondet illi adæquatè quidquid possibile est potentia obiectiua, vel potentia Logica, seu per non repugnantiam essendi. Vnde etiam respectu illius actionis, quam potest in subiecto, vel ex subiecto efficere, non correspondet illi adæquatè potentia passiua naturalis, sed simpliciter potentia receptiua, siue naturalis, siue obedientialis, vt latiùs Theologi disputant. Et quoad hoc idem esse existimamus de potentia creaturæ, quatenus à Deo assumi potest, vt instrumentum supra omnes naturæ leges, de quo aliàs.

XI. Si autem loquamur de potentia actiua naturali, seu connaturali alicui agenti creato, sic, absolutè loquendo, verum est nullam esse potentiam actiuam connaturalem creaturæ, cui non respondeat aliqua potentia passiua, connaturalis etiam alicui creaturæ, quæque naturaliter recipere possit talem actum, vel effectum. Et ratio est, quia nulla potentia actiua creata (vt supponimus ex tractatis in superioribus) est actiua, nisi ex præsuppositio subiecto, quia non potest agere ex nihilo: ergo si talis potentia actiua est naturalis alicui creaturæ, necesse est vt illi respondeat in rebus etiam creatis aliqua potẽtia receptiua illius effectus. Quia potẽtia actiua respicit effectum, vel actionem simpliciter possibilem: non est autem possibilis actio, vel effectus essentialiter pendens ex subiecto, nisi sit in rerum natura subiectum capax talis actionis, ex quo possit talis effectus fieri: quia non est res possibilis simpliciter, nisi sint possibiles causæ omnes, quæ ad talem rem necessariæ sunt. Rursus necessarium est, vt capacitas, seu potẽtia talis subiecti naturalis sit, id est, ad connaturalem actum, quia agens naturale non potest efficere actum, seu formam supernaturalem. Hæc autem ratio non tam probat dari actu potentiam passiuam si datur actiua, quàm esse possibilem. Neque id est mirum, quia scientia & demonstratio abstrahit ab actuali existentia. Consequenter tamen satis probabili ratione Philosophica ostenditur, esse consentaneum naturis rerum & perfectioni vniuersi, vt si in eo datur virtus actiua naturalis, detur etiam materia, vel subiectum, circa quod possit talis virtus naturaliter operari: quia alias superflua esset talis virtus in rerum natura; cùm necessariò caritura esset actione sua.

XII. Atque simili discursu etiam è contrario colligitur, si datur potentia passiua alicuius ordinis, in eodem dari, per se loquendo, potentiam actiuam proportionatam, per quam possit in actum reduci. Tum quia etiam illa potentia respicit actum simpliciter possibilem, tum etiam quia aliàs superflua esset talis potentia in rerum natura. Dico autem *per se loquendo*, quia ex accidente fieri potest, vt potentia passiua naturalis non possit reduci ad aliquem actum ab vllo agente naturali, vt materia, verbi gratia, non potest recipere à naturali agente formam quam semel habuit & amisit: id enim censetur quasi per accidens, ex defectu alicuius circunstantiæ necessariæ ad illam actionem. Per se verò satis est, quòd illa potentia absolutè sumpta, potuit ad talem actum reduci virtute agentis naturalis, cò vel maximè quòd non est necesse, vt potentia passiua, quæ adæquatè respicit aliquem gradum, vel latitudinem actuum plures & specie, & numero diuersos compræhendentem, possit de facto ad omnes illos actus in specie & numero ab aliquo agente naturali reduci; quia, si ad plures illorum reducatur, iam non erit superuacanea illa potentia in rerum natura. Vnde verisimile mihi est, materiam primam recipere posse plures formas, vel specie, vel numero distinctas, quàm nunc possint fieri virtute causarum naturalium huius vniuersi: nam ex hac materia posset Deus (vt opinor) alia elementa specie distincta procreare, & consequenter alia mista. Item posset alios cœlos condere, qui possent alias formas inducere in hanc materiam, quas hi cœli non possunt: neque enim vim habent agendi infinitam: potentia autem materiæ quodammodo infinita est. Quare sola diuina potentia, vt vim habet educendi formam ex materia, videtur esse simpliciter adæquata capacitati eius.

XIII. Ex hac verò quasi mutua relatione inter potentiam actiuam & passiuam colligi non potest, quòd si datur qualitas quæ sit potentia purè actiua, danda sit

Universidad de Deusto
Biblioteca

da sit etiam qualitas quæ sit potentia purè passiua. Primò quidem, quia, vt actiua potentia respiciat & exerceat proprium actum possibilem, satis est, quod habeat potentiam passiuam proportionatam, siue illa sit purè passiua, siue non: hoc enim nihil refert ad actiuitatem alterius. Vt intellectus agens est potentia purè actiua, cui sufficienter respondet vt passiua intellectus possibilis, qui respectu illius actionis purè passiuè se habet, quamuis aliàs aliquam vim agendi habeat. Deinde, quia non est necesse, vt, si potentia actiua sit qualitas per se instituta ad agendum, potẽtia passiua sit etiam qualitas per se primo instituta ad recipiendum, nam calor vt est virtus instrumentaria ignis, immediatè agit in potentiam substantialem materiæ primæ, educendo formam substantialem de potentia eius: vt verò est principalis virtus calefaciendi, agit in corpus, vt affectum quantitate, neque aliqua alia peculiaris potẽtia passiua illi respondet: & ita ferè accidit in aliis qualitatibus physicis, & actiuis actione transeunte. Et ratio est, quia non oportet vt actui accidentali respondeat potentia receptiua eiusdem generis, vt suprà disp. 14. ostensum est. Item, quia vt vis agendi sit conuenienter instituta, & proprium munus exercere possit, satis est, quod habeat in natura passum proportionatum, siue tale subiectum habeat potentiam passiuam per se primo ordinatam ad illud munus, siue tantùm consequenter & secundariò, & iuxta doctrinam traditam in prædicta disp. 14.

Sitne aliqua potentia actiua simul & passiua.

XIV. Res eadem actiua, simul & passiua potẽtia esse potest.

VLtimò dicendum supereſt, an sit aliqua potentia, quæ nec purè actiua, nec purè passiua sit, sed vtramque rationem complectatur. In quo partim potest esse quæstio ad rẽ spectans, partim ad modum loquendi, vel concipiendi nostrũ. Potest enim quæri, an eadem qualitas esse possit simul & per eandem entitatem virtus agendi, & patiendi, vel respectu diuersorum, vel respectu sui ipsius. Et in hoc sensu cẽseo esse certam partem affirmantem. Et quidem de priori parte, scilicet respectu diuersorum, non inuenio controuersiam, aut dissensionem inter authores. Et patet inductione, nam intellectus possibilis est passiua potentia respectu intellectus agentis, & est actiua respectu intellectionis. Et ratio est, quia respectu diuersorum actuum nulla est repugnantia, quod idem sit principium agendi vnum, & recipiendi aliud. De altera verò parte, scilicet, respectu sui ipsius est controuersia inter authores: nam in hoc sensu hæc quæstio coincidit cum illa, an idem possit agere in seipsum secundum idem, quam suprà disputatione 18. latè tractauimus. Tamen quod ad rem præsentem attinet, vix potest esse opinionum diuersitas: nam licet controuersum sit, an eadem res possit esse principium proximum & adæquatum, actiuum & passiuum eiusdem actionis, tamen quod eadem numero facultas simul habeat vim agendi & sit principium recipiendi actionem quam elicit, non potest cũ aliqua probabilitate dubitari, suppositis vera doctrina de actibus immanentibus, qui recipiuntur in eisdem potentiis, à quibus eliciuntur, siue ad eam effectionem indigeant aliquo alio conprincipio, vt specie, vel obiecto, aut alio simili, siue non. Nã, quidquid in hoc sentiatur, verum nihilominùs est eãdem facultatem secundum rem esse simul potentiam actiuam & passiuam respectu eiusdem actus, & respectu sui ipsius, quatenus eundem actum & recipit & elicit. Et ratio est, quia illamet qualitas, quatenus habet actualem perfectionem talis speciei, potest esse virtus eminenter, vel virtute continens alium actũ, & potest esse formaliter actuabilis per eundem actum, vt in prædicta disputatione 18. latiùs diximus. Nec in hoc occurrit noua difficultas, quæ ibi tractata non sit.

XV. Res simul actiua & passiua, in vtraque in despicie specie considerandæ.

His autem de re ipsa suppositis, poterit esse quæstio an illa res collocetur in duplici specie potentiæ, vel in vna quæ simpliciter & vnitè illam vtramq; rationem complectatur. Et hãc censeo magis esse quæstionem de modo concipiendi, aut loquendi nostro, quàm de re. Nam in re existimo nullã esse distinctionem actualem, & ex natura rei inter potentiam illam vt actiuam & vt passiuam, quia illa qualitas essentialiter includit vtramq; rationem, ita vt impossibile sit etiam de potentia Dei absoluta, rem illam conseruari, quin vtramq; rationem simul habeat, aut alterã ab altera separari: ergo signum est nullam esse distinctionem in re. Item quia illa entitas, v.g. voluntas adæquatè instituta est ad agendum & recipiendum actum volendi, quia vtrumque est per se ac simpliciter necessarium ad volendum: ergo respectu illius entitatis non potest vna ratio illarum censeri essentialis, & altera modus accidentalis, quia non est maior ratio de vna, quàm de alia: ergo vtraque est essentialis eidem entitati: ergo non est distinctio actualis & ex natura rei inter illas. Patet consequentia, quia, vt disp. 7. ostendimus, huiusmodi distinctio non intercedit nisi inter rem & modum, qui sit aliquo modo accidentalis, & extra essentiam eius.

XVI.

Atque hinc fit, vt adæquatè & completè concipiendo ac definiendo essentiam illius qualitatis, reuera tãtum sit vnica potentia vnitè & simpliciter includens rationem potentiæ actiuæ & passiuæ, nam simul ac per se primò instituta est, vt sit principium proximum agendi, & recipiendi talem actum. Qui modus potentiæ solùm in cognoscitiuis, & appetitiuis inuenitur, quia hę solę habent actus immanentes ad quos solos necessarium est tale potentiarum genus. An verò quatenus illa qualitas seu potentia per nostros inadæquatos conceptus distingui potest in actiuam & passiuam, dicenda sit habere duplicem rationem formalem, potentię, & in duplici specie qualitatis seu potentię constitui, censeo esse quęstionem parui momenti, & magis ad modum loquendi, quam ad rem pertinere.

XVII.

Vnde facilè potest quis opinari & defendere, quod sicut actio & passio, licet tantum distinguantur ratione ratiocinata diuersa genera constituunt, ita principium proximum agendi & patiendi, licet interdũ non distinguantur re, sed nostris conceptibus, pertinent ad diuersas species prædicamentales potentię. Sicut etiam memoria & intellectus numerari solent vt diuersæ potentię, quamuis ratione tantum distinguantur, ita ergo potest aliquis loqui de intellectu quatenus actiuus, vel passiuus est. Facilè enim defendi potest, in genere qualitatis, & sub specie potentiæ hanc tantùm esse vnam simplicem speciem, quæ ex vi suæ differentiæ vltimæ, eò quòd sit potentia vitalis & perfecta, comprehendit vtramq; rationem eliciẽdi & recipiendi suum actum. Nam quod hi respectus possint per nostros conceptus pręscindi, non satis est ad distinguendas species potẽtiarum, quia ex neutro illorum respectuum pręcisè sumpto, completur perfecta natura talis potentiæ. Quod maximè verum est physicè cõsiderando essentiam & speciem huiusmodi potentiæ, atq; ita frequentiùs de his potentiis loquimur:

quimur: voluntas enim vna potentia est, etiam si simul sit actiua, & receptiua sui actus. Hoc igitur modo nos semper loquemur: magis enim considerabimus has res secundum proprias & adæquatas essentias quas in re habent, quàm secundum præcisionem mentis nostræ, vt etiam inter explicandas ipsas quatuor species qualitatis adnotauimus.

XVIII. Vltima quæstionis resolutio ex dicta elicitur.

Et hinc præterea colligimus quanta sit distinctio inter membra illius diuisionis. Nam si quis velit species potentiæ actiuæ & passiuę in omnibus distinguere, quomodocunque in eis reperiantur, & ita exponere diuisionem illam, oportet vt consequenter dicat, membra illa in cõmuni sumpta distingui formaliter: abstrahendo à formali distinctione, quæ est per mentis præcisionem, & ab ea quæ est per rerum distinctionem. At verò, loquendo magis physicè ac realiter, vt nos loquimur, dicendũ est illa duo membra esse in re distincta, ita tamen vt à potentia quæ passiua dicitur non excludatur in re ipsa omnis actiuitas. Sic ergo potentia actiua dicitur quæ est elicitiua suæ actionis, vel actus, non tamen receptiua, potentia verò passiua quæ est receptiua sui actus, etiam si illius sit etiam elicitiua: hoc autem modo constat tales potentias semper esse in re distinctas: cum ab vna in re ipsa excludatur munus recipiendi, vt superius declaratum est.

XIX. Definitio potentiæ actiuæ explicatur.

Ex iuxta hanc interpretationem facilè accommodatur huic diuisioni definitio potentiæ actiuæ, quam Aristoteles tradit, nimirum, quòd sit *principium transmutandi aliud in quantum aliud*: nam loquendo de potentia purè actiua, constat illam esse principium agendi in aliam potentiam à se distinctam, alioqui nõ esse purè actiuam. In hoc ergo sensu semper hæc potentia est principium agendi in aliud. An verò necessarium etiam sit has potentias distingui supposito, vel saltem subiecto secundum diuersas partes eiusdem suppositi, vt hac etiam ratione dicatur potentia ex parte subiecti esse principium transmutandi aliud, ex professo tractatum est supra disputat. 18. Nunc satis constat, ex vi rationis formalis potentiæ actiuæ, quantumuis purè actiua sit, non esse id necessarium: quia licet contingat potentiam receptiuam esse in eodem supposito, & in eadem parte subiecti, in quo est potentia actiua, nihilominùs actiua potentia erit purè actiua, & erit principium transmutandi aliud in quantum aliud, non tantum ratione distinctum, sed etiam in re ipsa, saltẽ secundum principia agendi, & patiendi, quod satis est.

XX. Potentiæ passiuæ definitio iuxta dicta explicatur.

At verò definitio potentiæ passiuæ ab Aristotele tradita, difficiliùs accommodatur alteri membro illius diuisionis iuxta expositionem datam: quia potentia passiua, prout à nobis declarata est, non semper est principium transmutationis vel passionis ab alio in quantum aliud. Nam potentiæ animales vel spirituales, etiam si passiuæ sint, immutant se ipsas, Imò loquendo de potentia passiua, quæ sit propria species qualitatis, nunquam est principiũ transmutationis ab alio, quia nunquam est purè passiua, vt diximus. Sed de hac re iam multa diximus, tum in indice Aristotelico, tum etiam dicta disput. 18. Et ideò breuiter dicendum est in primis, Aristotelem non definiisse potentiam passiuam in ea proprietate, in qua pertinet ad peculiarem speciem qualitatis, sed absolutè, & quasi transcendenter, nam illa definitio etiam materiæ primæ, & quantitati vt potentia passiua est, conuenit. Vnde facilè dici potest, illã definitionem datam esse ab Aristotele de potentia purè passiua, & consequenter in eis definitionibus non meminisse earum potentiarum quæ sunt veluti mistæ, seu actiuæ simul, & passiuæ, quia fortasse solũ egit de potentia vt est principium actionis transeũtis, & physicæ ac sensibilis transmutationis. Vel secundò dicendum est, cùm dicitur potẽtia passiua esse principium transmutationis ab alio in quantum aliud, non excludi, quin ipsamet res quæ est potentia passiua, possit etiam actiuè concurrere ad illam transmutationẽ, sed indicari, præter illã requiri semper aliquid aliud, siue vt integrum principium actionis, siue vt partiale, seu vt complementum principii, siue vt aliquo alio modo excitans & mouens talẽ potentiam ad agendum. Vel certè dici potest, particulam illam, *ab alio*, correctam esse & limitatam per particulam diſiunctiuam *vel prout alterum est*, nam per eam significatur, non semper requiri distinctionẽ in re, sed formalem, vel virtualem interdum satis esse: quæ in hoc consistit, quòd principium patiendi semper est in potentia formali ad actum recipiendũ. Quod si aliquando illa eadem res est principium actiuum talis actus, non est sub ea ratione, sed quatenus illæ res virtute aut eminenter continent talem actum, vt in dicto loco latiùs tractatum & explicatum est.

SECTIO III.

Quodnam sit diuisum illius partitionis, quæve definitio illius.

I. Æcetiam quæstio facile ex dictis definitur. Possumus enim potentiam in communi, quæ diuisum est illius partitionis, ita definire.

Definitur potentia in communi.

II. POtentia est *principium proximum alicuius operationis, ad quam natura sua institutum & ordinatum est.* In qua descriptione subintelligitur genus qualitatis, in quo potẽtia conuenit cum aliis speciebus huius prædicamenti, & distinguitur à rebus aliorum prædicamentorum. Per illam verò particulam *principium proximum*, &c. declaratur in primis ratio, ob quam huiusmodi potentia est qualitas, & peculiariter distinguitur à forma substantiali, quæ licet sit principium operationis, non tamen proximum, sed principale, vt in dicta disput. 18. ostensum est. Vbi etiam tractauimus, qua ratione principia proxima actionum in creaturis res distinctæ sint à substantiis vel substantialibus formis, ex quo planè sequitur, quod sint qualitates: nam in nullo alio accidentium genere collocari possunt, vt per se notum est. Nomine autem *operationis*, in ea definitione intelligi potest tam actio quàm receptio, vt definitio communis sit potentiæ actiuæ & passiuæ. Quanquam si verum est nullam esse puram potentiam passiuam ad hanc speciem qualitatis pertinentem, rectè possumus intelligere nomine operationis id quod nomẽ ipsum propriè significat, scilicet, actionem vel actum propriè manantem ab ipsa potentia seu facultate: qui duplex est, vnus egrediens à potentia, & transiens in aliud subiectum, alius manens in ipsamet potentia, quę est principium proximũ eius, & ita distinguitur duplex potentia, vna purè actiua, alia verò etiam receptiua seu passiua, vt satis declaratum est. Non oportet autem addere, quòd operatio accidentalis sit, vt aliqui significant: quia, licet frequentiùs huiusmodi sit talis operatio, tamen etiã si substantialis sit, vt est substantiæ generatio, nihilominus potẽtia quæ est principium proximum eius, & non principale, erit accidentalis qualitas iuxta superius dicta in disput. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

III. Subintelligendum verò est in illa definitione huiusmodi principium proximum debere esse principium operationis quoad substantiã eius, vt per hoc distinguatur potentia ab habitu, qui est etiam principium proximum operationis, non tamen est per se requisitum ad substantiam, sed ad modum operationis, in quo à potentia differt. Vel, fortasse melius & vniuersaliùs, intelligendum est de principio proximo, quod ex parte operationis sit primum, & quasi radicale in illo ordine: hoc .n. solet simpliciter, & quasi per antonomasiam vocari principiũ proximũ. Quanquam enim principium proximum comparatione principalis non sit primum, nec radicale, sed secundum & radicatum in primo, tamen quando in ordine principii proximi plura concurrunt subordinata inter se, vnum eorum est in eo ordine primũ & radicale, & illud propriè habet rationem potentiæ cætera verò sunt habitus vel dispositiones talis potentiæ. Et hoc modo non solum habitus acquisiti sed etiam infusi, & species intẽtionales, & quidquid huiusmodi est, à ratione potentiæ excluduntur. Dixi autem, si talia principia proxima sint subordinata inter se, nã si sint tantũ partialia, & ex æquo concurrẽtia, ita vt vnũ nõ sit affectio, vel dispositio alterius, tunc vtrũq; habebit rationẽ potentię quanuis incõpletæ & partialis, & ex vtroq; coalescet vnũ principium proximũ adæquatũ, & primũ in illo ordine.

IIII. Additum est vltimò in prædicta definitione, hoc principium, quod habet propriam & specialem rationem potentiæ, debere esse per se primò institutũ & ordinatum natura sua ad operationem, vt per eam particulam excludantur qualitates illæ, quæ licet sint principia proxima suarum actionum, non tamen sunt per se primo ad illud munus institutę, sed solùm ad disponendum & perficiendum formaliter subiectum, ex quo consequenter vel concomitanter habent, vt possint agere sibi simile: hæ namque qualitates essentialiter constituuntur in tertia specie passibilium qualitatum, & non habent propriam potẽtiæ specificationem: & idcò non compræhendũtur à nobis in definitione potentiæ, quæ est peculiaris species qualitatis. de qua nunc disputamus.

Vnde dignoscenda qualitas primò ordinata ad operationem.

V. SEd inquires quo signo cognosci possit, an qualitas actiua per se primò sit instituta, nec ne ad illud munus, seu ad actũ suũ, vt ita etiã discerni possit an sit in propria specie potentiæ, vel passibilis qualitatis. Respondeo, vix posse generalem regulam assignari, sed ex formali effectu, & modo, ac necessitate talium qualitatum pensandũ id esse. Quando enim qualitas talis est, vt secluſa actione vel actu eius per se sit propter suam formalem perfectionem necessariam substantiæ, tunc signum manifestum est, talẽ qualitatem non esse per se primò institutã propter actionem, sed ob suam formalem perfectionem, & huiusmodi sunt calor, frigus, & similes. At verò quãdo qualitas talis est, vt secluſa necessitate actionis vel actus, non solum non necessaria, verum etiã superflua censeretur in natura, tunc signum manifestum est talem qualitatem per se primò esse institutã propter operationem: vt, verbi gratia, intellectus agens superfluus esse tin natura si actio intelligibiliũ specierum nõ esset necessaria, vel si posset in aliud con naturale principium conuenienter reduci: hoc ergo est sufficiens signum, talem qualitatem per se primò esse institutam propter illam actionem. Deinde in A hoc ordine collocantur omnes potentiæ passiuæ, quæ in se ipsas actiuæ, sunt suarum operationum, vt sunt intellectus & voluntas, & similes potentiæ sensitiuæ: nam omnes hæ potentiæ tales sunt, vt sine suis actibus imperfectum habeant statum, & prorsus superuacaneæ censerentur nisi & tales actus essent possibiles, & propter illos ipsæ essent necessariæ, quod satis constat ex communi conceptu & ratione talium potentiarum:

VI. Ex qualitatibus autem purè actiuis, quando proximè efficiunt alias sibi similes per actionem vniuocam, sufficiens signum est, tales qualitates non esse per se primò institutas ad agendum, quia nullum in diuiduum vnius speciei est, per se primò ordinatum ad aliud, præsertim in rebus aut qualitatibus absolutis, nec potest essentialis ratio talis speciei in illa habitudine consistere, cùm tamen essentialis ratio potentiæ, quæ per se primò instituta est ad actum in illa habitudine posita sit, vt infra dicemus. Si igitur calor, qui proximè actiuus est alterius caloris, non est per se primò ad illam actionẽ natura sua institutus, sed id quasi concomitanter habet ratione talis perB fectionis, quam in suo esse formali continet, & idem est de similibus. Vt ergo potentia sit per se instituta ad actum, oportet vt actio eius sit aliquo modo equiuoca seu diuersæ rationis quoad terminum suum: quanquam non liceat inde inferre per simplicẽ conuersionem, oppositam seu contrariam regulam, scilicet, quoties virtus habet actionẽ diuersę rationis, esse per se institutam ad illam, quia hæc propositio vniuersalis vera non est. Non enim omnis virtus æquiuoca est per se primò ordinata ad suas actiones: nam diuina virtus est maximè æquiuoca respectu suorum effectuum, vel actionum externarum, & non est per se ordinata ad illas: & idem fortè est de luce solis, respectu effectuũ eius, & considerando intrinsecam naturam & essentiam eius (nunc enim non agimus de extrinseca intentione agentis) & eiusdem rationis fortasse sunt aliæ formæ vel qualitates, quæ per se sunt ad ornandũ vel perficiendum formaliter suum connaturale subiectum, consequenter verò sunt cõmunicatiuæ sui esse, siue vniuoce, siue æquiuocè tantum. Qualitates verò quæ non agunt ad communicandum suum esse, sed solùm sunt vel instrumentariæ virtutes, vt illa quæ est in semine, vel solum deseruiunt ad vsum aliquem vel motionem,
C hę videntur per se primò institutę ad actionem, etiã si alias purè actiuę sint.

SECTIO IIII.

Vtrùm omnis potentia sit naturalis, & naturaliter indita.

I. RAtio dubitandi esse potest, quia Aristoteles in c. de Qualitat. assignando secundam speciem, *naturalem potentiã*, vocat. Quod aũt naturale est, naturaliter inest. In cõtrariũ verò est, quia prꝫter potentiam naturalem multi ponunt neutram in ordine naturæ, qualis censetur esse in cœlo ad motũ. Alii addũt potentiã obedientialem, vel in ordine naturę ad artificialia, vel in ordine gratiæ ad supernaturalia. Aliqua etiã potest esse potẽtia acquisita, vel extrinsecùs addita, & non a natura indita, vt impetus lapidi impressꝰ. Nõ ergo omnis potẽtia, naturalis est.

Exponitur sensus quæstionis.

II. SVppono quæstionem esse de potentia vera ac reali, quæ generatim dici potest physica, siue actiua, siue passiua sit, nã potentia logica, cum in re nihil entitatis Soncin. 5. Metaph. q. 16.

entitatis ponat, nec naturalis est, nec violenta, sed est A naturalis est, nec supernaturalis, sed eminentẽ quandã rationẽ potẽtię habet, in qua vtrũq; cõplectitur.

V. At verò potentia actiua creata interdum est naturalis, id est à natura indita subiecto, interdum verò minimè, sed superaddita, & hæc rursus, quanuis non sit congenita, sed acquisita, proportionata est naturalibus viribus & capacitati subiecti, vt habitus acquisiti, scilicet, artes, &c. nam hæc omnia comprehẽduntur sub potentia actiua in hac amplitudine, vt ex Aristotele constat: & sistendo in ratione naturali non potest cognosci alius modus potentiæ actiuæ in creaturis: & ideo Aristoteles alterius non meminit. At verò iuxta principia Theologiæ dantur aliæ virtutes actiuæ, quæ non solum non sunt congenitæ cũ natura, neq; ab illa naturaliter manant, sed etiam excedunt capacitatẽ & vires naturales eius. Et hæ quidem non possunt dici potentiæ naturales respectu subiecti, sed simpliciter supernaturales, tamen respectu propriorum actuum sunt principia connaturalia eorum: & ideo secundum eam rationem habent aliquem respectum naturalis potentiæ. Quomodo aiunt Theologi intellectum lumine gloriæ illustratum, connaturaliter videre Deum. Imò potissima ratio ponendi eas virtutes est, vt operãs habeat intrinB seca principia connaturalia talibus actibus.

VI. Præter hæc verò est in creatura potentia, vt cooperetur Deo tanquam instrumentum eius, ad effectꝰ vel actiones superantes totum naturæ ordinẽ, vt verior sententia Theologorum docet, illa ergo potentia non potest non esse realis, cùm per illam influat res in effectum realem, nec potest non esse actiua, cũ sit principium agendi saltem instrumẽtaliter comparata quæ ad effectum vel actionem, non potest dici naturalis, cum talis actio omnino sit supra naturam talis instrumenti. In se tamen, & in entitate sua non est ex se entitas supernaturalis, sed talis est qualis fuerit entitas ipsius creaturæ, quia in re est omnino idẽ cum illa, & illi non confert propriam aliquam specificationem. Vnde etiam est necessariò congenita cũ entitate cuius est potentia, secundum quam habitudinem naturalis dici potest. Simpliciter tamen & secundum habitudinem ad effectum, & considerato modo agendi, optimè appellatur potentia obedientialis actiua, non negatiuè tantùm, sed positiuè: quia reuera positiue exequitur imperium vel motionem superioris agentis, cui actiuè cooperatur, & aliter oC perari non potest: de qua potentia copiosè disputauimus in primo tomo 3. part. disp. 31. sect. 5. & 6.

VII. Ex his ergo satis probata manet tota conclusio, & quomodo in hoc ordine dentur potentia naturalis, supernaturalis & obedientialis. Ratio autẽ non est alia, nisi, quia cũ potentia actiua hic transcẽdenter sumatur, oportet vt sub se complectatur omnes ordines potentiarum possibilium: omnes autem ordines prædictos esse possibiles ex dictis patet. sunt enim consentanei partim naturis rerum, partim diuinæ potẽtię, & subordinationi, quã habere debet creatura ad creatorẽ. Quòd verò nulla ex his potentiis sit, quæ non habeat aliquem respectum connaturalitatis, patet etiam ex dictis, quia aut respectu actionis habet connaturalitatem, aut saltem respectu subiecti, quatenus illi est naturaliter congenita.

VIII. Solum potest contra hoc vltimum instari, quia potest dari qualitas in se supernaturalis, & infusa, quæ non habeat vim agendi aliquẽ actum connaturalẽ, possit autem esse instrumentum actionum supernaturalium, qualẽ multi Theologi putant esse characterem, illa ergo qualitas habebit potẽtiam obedi-

III. Rursus potentia realis & physica, siue actiua, siue passiua accipi potest, vel transcẽdentaliter, vel prædicamentaliter, vt suprà declarauimus, & de vtraque potest præsens quæstio versari, & quanuis de prædicamentali nos præcipue agamus, de vtraque tamen obiter dicemus. Potest autem potentia dici naturalis variis respectibus, vel rationibus, primò quia in se B est naturalis ordinis, & sic distinguitur contra supernaturalem. Vel quia est indita & congenita cum natura, & sic distinguitur contra acquisitã, vel extrinsecùs inditam. Vel dici potest potentia naturalis cõparatione ad actum, vt si actiua sit, quia talem actum virtute naturali exercere potest, sine aliquo extrinseco & præternaturali concursu: si verò sit passiua, dicetur naturalis, si vel talem actum natura sua postulet, vel certè si per naturales causas possit illum recipere: naturalis autem causa non sumitur hîc vt distinguitur contra liberam, sed vt distinguitur à super naturali, quę præter ordinem causarum vniuersi naturis rerum consentaneum operatur.

IIII. *Quæstionis resolutio.*

DIco primò. Si potentia actiua transcendenter & generatim sumatur, non omnis potentia actiua, est naturalis secundum omnem respectum, quanuis nulla sit quæ respectum aliquem naturalitatis non habeat: dantur verò etiam in hoc ordine potentia supernaturalis, & obedientialis. Declaro primò inductione, nam in primis diuina potentia comparatione ad ipsum suppositum cuius est potẽtia, connaturalis illi est, vt per se constat, tamen comC parationе effectuum, vel subiectorum quæ immutare potest, non solum naturalis est, sed etiam supernaturalis, vel neutrum est præcisè, sed eminenti modo vtrumque. Potest enim, quantum ad actiones transeuntes, agere modo naturali & physico, educendo formam de potentia naturali materiæ, & potest etiã agere modo vltra naturali, per creationem scilicet. Quamquam ex vi huius modi agendi per creationẽ potentia illa nõ semper potest supernaturalis denominari: nam licet semper superet naturalem modũ agendi reliquorum agentium, qui est agere ex præsuppositо subiecto, nõ tamen semper agit aliter quã natura rerum postulet, & ideo quatenus operatur consentaneè ad naturas rerum, naturalis dici potest. Vlterius verò potest diuina potentia, siue per creationem siue per eductionẽ, operari vltra id quod naturale est rebus, vel quoad modum faciendi, vel etiã quoad formam seu esse factum: atque hoc respectu illa potentia supernaturalis appellatur. Sic igitur diuina potentia, propter amplitudinem & illuminationem suam in ordine ad suas actiones, nec præcisè

Universidad de Deusto
Biblioteca

tialem, quæ nec respectu subiecti, nec respectu actionis naturalis sit. Respondeo, etsi illa potentia non sit connaturalis subiecto illius qualitatis, esse connaturalem ipsi qualitati, quatenus ab illa separari non potest: quanuis enim hæc qualitas supernaturalis sit, suam tamen propriam habet essentiam, secundū quam potest habere attributa connaturalia, sibique necessariò congenita.

IX. Dubiolum dissoluitur.

Rursus dubitari potest circa illam conclusionem, cur inter potentias actiuas non dicatur aliqua esse violenta actiuè, id est violentiam inferens, cùm hæc habitudo potentiæ ad actum in rebus inueniatur, vt constat, & sit diuersa à reliquis supra numeratis. Respondetur in primis, violentum propriè non sumi actiuè, sed passiuè, vt constat ex vsu omnium, & ex vulgari definitione Aristotelis. Deinde, actio non potest esse violenta agenti vt sic, nā si virtute naturali agit, actio illa est naturali inclinationi conformis: si autem agat virtute supernaturali, vel obedientēali, actio non erit contra inclinationem naturę, sed supra illam. Quòd autem actio sit violenta passo, id non est satis vt potentia actiua dicatur violenta, eò vel maximè, quòd si formaliter ac per se loquamur de passo vt passum est, actio non est illi violenta, cùm sit in potentia ad illam, sed est illi violenta quatenus est affectum contraria forma seu qualitate, quod est per accidens ad rationem actiuæ potentiæ.

Secunda assertio.

X. DIco secundò. Si potentia passiua transcendenter sumatur, non omnis potentia passiua est simpliciter naturalis: aliqua est enim obedientialis, vel etiam neutra: quanquam nulla sit huiusmodi potentia, quæ secundum aliquem respectum, non sit naturalis. Hæc assertio eadem proportione qua præcedens declaranda est & probanda: non habet tamen locum in Deo, sed tantùm in creaturis, quia in Deo nulla est potentia passiua, sed hæc est creaturarum propria. Quæ comparari potest, vel ad subiectum cui inest, vel ad actum quem recipit, qui actus interdum talis est vt non solùm possit potentia naturaliter illum recipere, sed etiam ad illum habeat naturalem inclinationem: aliquando verò actus est talis vt virtute causarum naturalium tribui possit, non tamen sit debitus tali potentiæ passiuæ, neque ex intrinseca & naturali inclinatione eius. Rursus potest aliquando actus talis esse, vt neque sit ex inclinatione passi, neque etiam possit per naturales causas fieri; à diuino autem & supernaturali agente possit in tale subiectum induci.

Resolutio incidens de potentia neutra.

XI Q Vando ergo potentia passiua, & est innata & connaturalis subiecto, & connaturalem etiam habet inclinatiouem ad actum, quem per naturales causas recipere potest, tunc propriissimè & omni respectu est potentia naturalis, sicque materia est naturalis potentia ad formā, visus ad species, vel actus videndi, &c. Aliquando verò est potentia innata quidem & intrinseca subiecto, actus verò qui in ea recipitur, talis non est, vt per se spectet ad perfectionem talis potentiæ, quive sit ex inclinatione eius, etiam si à causis creatis & intra ordinem naturæ contentis induci possit. Et hanc potentiam appellauit neutram Scotus quæst. 1. Prologi, & in 2. distinct. 2. quæst. 6. in fine: adhibetque exemplum in potentia passiua, quam cælum habet ad suum motum circularem, quam dicit esse neutram, quia cœlum ex se

1. Sententia Scotus.

A indifferens est ad illum motum, eo quòd nihil ad eius particularem perfectionem pertineat, quæ fuit sententia Auicen. lib. 9. suæ Metaphy. cap. 2. Similemque dicit Scotus esse potentiam angeli ad motū, vel ad existendum in hoc aut illo loco, & potentiam superficiei ad albedinem vel nigredinem: quia licet superficies apta sit ad has formas recipiendas, indifferens tamen est ad illas.

XII. 2. Sententia Caiet. Soto.

Alii verò nolunt admittere huiusmodi potentiam neutram, vt Caiet. in suis opusc. tom. 3. tractat. 3. quæst. 1. & Soto 2. Physicor. quæst. 1. ad secundum. Fundamentum autem est, quia vel potentia comparatur ad actum adæquatum, vel ad particulares & inadæquatos sub illo contentos. Priori modo non potest dari potentia neutra, quia omnis potentia instituta est propter actum, præsertim adequatum, quem propterea per se primò respicit, & ad illum inclinatur, iuxta doctrinam Philosophi 9. Metaphysic. text. 13. 14. 15. & 16. vbi propterea ait omnem potentiam definiri per actum. Si verò comparetur potentia ad actus inadæquatos, licet aliquo modo indifferens sit ad hunc vel illum recipiendum, simpliciter tamen B dici non potest neutra, sed potiùs connaturalis ad singulos, saltem per se secundò: quia in singulis reperitur communis ratio obiecti seu actus adæquati. Alias materia tantum esset in potentia neutra ad singulas formas, & visus ad visiones, &c. atque ita nunquam potentia vt est sub actu, esset potentia naturalis: quia nunquam est, nisi sub vno actu singulari & determinato.

XIII. Potentia alia quæ neutra, alia naturalis ad ferendas.

Sed negari non potest quin aliqua potentia, neutra possit appellari: idque dupliciter, scilicet, vel vt est sub aliquo actu, vel secundum se. Declaratur, nā materia prima dupliciter considerari potest, primò vt est sub aliqua forma, verbi gratia, ignis: secundò præcisè ac secundum se. Et eadem duplex consideratio locum habet in qualibet potentia passiua. Materia igitur vt est sub vna forma, dici potest esse in potentia neutra ad actus indifferentes tali formæ: quanquam id proprius dicatur de toto composito, prout est in potentia ad tales actus. Sic certè ignis (quidquid pro nunc de cœlis sit) est in potētia neutra, vt in suo naturali loco, vel circulariter moueatur vel quiescat: quia forma ignis ad neutrū horum inclinationem habet, vel repugnantiam, sed solum inclinatur naturaliter ad existendum in suo loco, & C hoc est quasi obiectum primarium & adæquatū illius inclinationis: modus autem existendi cum motu, vel sine illo accidētarius est, & non est propriè actus per se contentus sub primario obiecto, sed conditio concomitans, & accidentaria. Eodem modo censeo dici posse aerem esse in potentia neutra ad lumen, quia forma aeris non habet naturalem inclinationē ad illud, etiam si illi non repugnet: & similia exempla sunt facilia. Neque contra hanc partem procedit fundamentum secundæ sententiæ, quia hæc potentia non tam dicitur neutra comparatione ipsius potentiæ passiuæ, quàm formæ, quæ ad illum ex illis actibus inclinatur.

XIIII.

Considerando autem posteriori modo materiam seu potentiam passiuā secundum se, sic alia distinctione vtendum censeo, nam vel potentia est per se instituta & ordinata ad actum, vel solum habet aptitudinem ad talem actum quasi concomitantem entitatem eius, ita vt non pertineat ad primarium finem eius. Quando potentia est prioris generis, siue ad adæquatum rationem sui actus, siue ad specificas & singulares sub illa contentas compararetur non

non potest potentia neutra vocari, sed naturalis, vt A recte probat fundamentum Caietani, & aliorum. At verò quando potentia vel capacitas est tantum posterioris rationis, rectè dicitur potentia neutra: quia reuera nullum actum talem postulat ex inclinatione naturali, neque adæquatè, neque inadæquatè, quia illa capacitas non ineſt tali rei cò quòd sit per se ordinata ad illum actum, sed solum concomitanter. Sic existimo superficiem esse in potentia neutra ad colores, & non tantùm ad singulos colores, sed etiam ad colorem absolutè, quia nullam naturalem inclinationem ad illum habet. Vnde in cœlo est superficies sine vllo colore, & in simplicibus elementis, & tam naturalem statum habet ac in mistis, vbi est colorata. Quod si in mistis esse non potest naturaliter sine colore, id non est ratione sui, sed ratione formę. Eodem fere modo existimo esse quantitatē in potentia neutra ad varias figuras, quia nihil omnino pertinent ad naturalem perfectionem vel inclinationem eius secundum se. Sic etiam ex sententia, & modo loquendi Philosophorum omnium, res naturales non dicūtur esse in potentia naturali ad formas artificiales, quæ sunt figuræ quædam, sed in obedientiali, quæ in B illis rebus eiusdem rationis est cum neutra: cur autē obedientialis dicatur, statim declarabo. Et idem existimo accidere in materia prima respectu aliquorum accidentium, quantum ad illam spectant: quia materia prima per se primò est propter formam substantialem: accidentia verò (præter quantitatem, quæ est proprietas sibi connaturalis) solum respicit, vel media forma substantiali, vel ratione illius. Vnde si quæ sunt accidentia, quæ ad substantialem formam nihil conferunt, nec ratione illius postulantur, respectu illorum dici potest materia prima esse in potentia neutra, vt ad motum vel quietem, densitatem vel raritatem.

XV. Neque contra hanc partem procedit fundamentum alterius sententiæ, quia talis potentia per se ordinata non est ex natura sua ad huiusmodi formam vel accidentia, neque in particulari, nec in comuni, sed est per se ad actum alterius generis, concomitanter verò habet capacitatem ad reliquos. Hæc verò ratio seu denominatio potentiæ neutrę non excludit, quin talis capacitas connaturalis sit ex parte subiecti, tanquam necessariò concomitans naturam vel entitatem talis rei: imò in re ipsa indistincta ab illa, C nisi secundum rationem.

XVI. Potentia obedientialis passiua non est sola, non repugnantia.

Atque hinc facilè intelligitur, quid dicendum sit de potentia, quam res creatæ habent ad recipiendos aliquos actus diuinæ & supernaturalis virtutis, quos per naturales causas recipere non possunt, vt est capacitas animæ ad gratiam, & intellectus ad lumen gloriæ. Non est enim dubium quin talis potentia positiua & realis sit, & in ipsius rei entitate fundata. Non enim dici potest, quòd sit sola non repugnantia; nam licet hæc simul intercedat, tamen sola non satis est ad realem causalitatem materialem, quam huiusmodi res habent circa actum, quem in se recipiunt, nam est verum ac reale subiectum eius, à quo talis actus accidentalis in esse & fieri pendet. Est igitur in tali subiecto realis capacitas passiua ad talem actum. De hac ergo capacitate disputant Theologi an naturalis dicenda sit, & Scotus in 2. vbi suprà, & discipuli eius, illā naturalem appellant. Caietan. vero 1. part. quæstion. 1. & 12. articul. 1. vtriusque, & alii Thomistæ vocant obedientialem, & meliùs loquuntur, licèt possit esse dissentio in solo modo loquendi. Certum est enim hanc potentiam non esse aliquam rem superadditam naturis rerum, aut ab eis in re ipsi distinctam, nam oporteret illam supponere aliam capacitatem, de qua eadem rediret quæstio. Vnde secundum hunc respectum potest dici talis potentia naturalis subiecto, quia & est cum illo naturaliter congenita, & est ipsamet entitas naturalis eius. Quo modo dixit Augustinus de prædestinat. sanct. capit. 5. *Posse habere fidem & charitatem naturæ est fidelium.* & D. Thom. 1. 2. quæst. 113. artic. 1. eodem sensu ait, rationalem animam naturaliter esse capacem gratiæ, & 1. part. quæst. 48. artic. 4. ait, habilitatem animæ ad gratiam consequi naturam eius. At verò comparatione ad actum & ad agens, à quibus potentia simpliciter denominatur, non potest hæc potentia dici naturalis, vt rectè dicit D. Thom. in 1. distinct. 14. quæst. 9. artic. 1. tum quia ille actus est simpliciter & in se supernaturalis, tum etiam quia non potest à naturali agente reduci ad actum: tum præterea, quia neque talis actus est ex natura rei debitus tali potentiæ, neque ipsa habet naturalem inclinationem ad illum iuxta veriorem Theologorum sententiam. Et ideò vocari solet hæc potentia obedientialis, seu potentia obedientiæ, vt latè tractaui in primo tomo 3. part. disput. 31. section. 6. Et præterea videri potest Diuus Thomas quæstion. 29. de veritat. articul. 3. ad 3. & quæstion. vnica de virtutibus, articul. 10. ad 13. & quæstio. 1. de potent. articul. 3. ad 1. & Capreol. in 1. distinct. 42. quæstio. 1. artic. 3. ad 5. cont. 4. conclusionē. Et Ferrar. 3. contra Gent. cap. 102. vbi D. Thom. ratione 4. D. Thom. Capreol. Ferrar.

XVII. Potentia quæ est in rebus physicis ad formas artificiales, qualis sit.

Atque ad hunc modum loquuntur nonnulli Philosophi de potentia passiua quæ est in rebus naturalibus ad formas artificiales, sumiturque hic loquendi modus ex D. Thom. 2. Physic. lect. 1. Quia etiam illa potentia non est ad eius perfectionem, vel naturalem inclinationem. Vnde sub hac ratione potest etiam dici talis potentia neutra, quia neque inclinatur ad actum naturaliter, neque illi repugnat. Quia verò non reducitur in actum ab agente merè naturali, sed ab intellectuali, operante, & per artem, quæ aliquo modo est superaddita naturæ, & per motionem voluntatis, quæ imperium dici solet, ideò talis potentia obedientialis vocatur: nam, vt suprà diximus, potentia passiua correspondet actiuæ, vnde etiam suscipit denominationem proportionatam illi. Est autem latum discrimen inter potentiam obedientialem ad formas artificiales & supernaturales, nam illa potest reduci in actum ab agente creato per naturales vires operante, hæc verò non nisi ab agente increato saltem vt principali. Item, quia actio circa priorem potentiam, licet non sit merè naturalis, vt naturalis actio distinguitur à libera: neque etiam sit naturalis vt naturæ debita, est tamen absolutè contenta in ordine naturæ vt distinguitur ab ordine gratiæ supernaturali, & miraculosa: nam in illa actione nullus interuenit effectus aut motus, qui non possit per virtutes & potentias naturales fieri. Neque per illam actionem fit aliqua forma, quæ pertineat ad superiorem gradum seu ordinem rerum. Posterior verò potentia non reducitur in actum nisi per supernaturalem aut miraculosam actionem, aut in modo, aut in substantia. Denique prior capacitas valdè limitata est & ad formas imperfectas: posterior verò amplissima est, adeò vt plenè satiari & impleri non possit etiam per potentiam Dei absolutam, vt sumitur ex D. Thom. 2. 2. quæst. 24. artic. 7. & quæst. 29. de verit. artic. 3. Quidquid enim Deus in illa operetur, semper manet capax

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad plura recipienda: nam hoc ipsum pertinet ad infinitam potentiam Dei.

Obiter aliquot dubia expediuntur.

XVIII. Materia prima quam potentiam habeat ad animam rationalem.

ATque hinc resoluitur facile illa quæstio qualis sit potentia materiæ ad animam rationalem, & an sit ducenda naturalis. Dicendum est enim, verè ac propriè esse naturalem potentiam, quia anima rationalis verè ac naturaliter est actus materiæ. Nec refert, quòd illa anima tantum fieri possit per creationē, tum quia materia non est in potentia ad creationem animæ, sed ad vnionem, & hæc fieri potest ab agente naturali: tum etiam quia Deus non creat illā animam vt supernaturale agens, sed vt pertinens in suo ordine ad complementum causarū naturalium.

XIX. Idem definitur ex dictis facilè alia quæstio, scilicet, an in materia vel subiecto sit potentia naturalis ad recipiendum actum, quem semel habuit & amisit, etiam si iam non possit naturaliter illum recipere. Dicendum est enim, quoad entitatem & capacitatem talis formæ eandem potentiam manere, tum quia illa non est in se diminuta cùm sit indiuisibilis, tum etiam quia quacunque ratione restituatur illi potentiæ talis actus, naturali vi illum complectetur. At verò quoad modum recipiendi nō est in tali subiecto capacitas proxima, id est, habens omnes conditiones requisitas, vt possit à naturali agente recuperare talem actum. Et ideò quoad hoc potest talis potentia vocari obedientialis. Neque est inconueniens, quòd potentia in se, & respectu actus quasi interminо, sit naturalis & tamen quod respectu viæ, aut modi recipiendi sit obedientialis: nam hic respectus est accidentarius ex præsuppositione prioris generationis & corruptionis, ad potentiam autem naturalem satis est, quòd per se & absolutè potuerit ille actus modo & via naturali obtineri.

XX. Quæ potentia in physicis ad physicas formas sola arte efficibiles,

Rursus verò hinc oritur & breuiter expeditur alia quæstio, scilicet, an in rebus naturalibus sit potentia naturalis ad quasdam formas substantiales, quæ nisi adhibita humana arte & industria introduci non possunt, ideoque potiùs per artem fieri videntur, quàm per naturam, vt sunt forma panis, farinæ, & similes. Dicendum est enim, hoc non obstare quominus ad illas formas sit in rebus naturalis potentia, quæ non est alia præter potentiam ipsam materiæ primæ, quæ has etiam formas includit sub adæquato C obiecto suo: propter peculiares tamen dispositiones ad huiusmodi formas requisitas, necessaria est peculiaris industria in applicādo actiua passiuis, vt dispositiones ad huiusmodi formas requisitæ introduci possint. Quin potiùs vix sunt aliquæ res substantiales ad humanos vsus accomodatæ, quæ humanam industriam non requirant, vt conuenienti modo gigni possint: tota verò hæc industria in applicandis causis agentibus, vel patientibus versatur. Quædam verò sunt ex his rebus, quæ magis pendent ab arte, eò quòd nunquam possint à sibi similibus generari: sed vis per se introducendi illorum formas in solis est vniuersalibus causis, quæ non agunt nisi materia conuenienter per artem præparetur & applicetur.

XXI. An aliqua passiua potētia sit violenta.

Vltimò inquiri potest circa hanc conclusionem, an detur potentia passiua violenta. Aliqui enim negant, quia actio nunquam est violenta ex parte solius potentiæ passiuæ, hæc enim de se indifferens est ad oppositā, teste Aristotele lib. 10. Metaphysicæ, capitul. 6. text. 14. Caietanus verò in opuscul. supra citat. quanuis neget potentiam neutram, dicit tamē passiuam potentiam in violentam, & naturalem distingui: nam potentia passiua quam lapis habet, vt sursum moueatur, violenta est. Sed distinctione opus est: potest enim potentia passiua considerari, vel secundum se, vel prout subest alicui actui. Priori modo reuera nulla est potentia passiua violenta: quia cùm ipsa sit de se capax talis actus, & non supponatur in ea oppositus actus, non habet vnde illi repugnet, sed potiùs vel ad illum inclinatur, si ad illum sit per se instituta, vel saltem illi non repugnat, sed indifferens est, si tantum concomitanter illam capacitatem habeat. Si verò potentia consideretur vt est sub aliquo actu, sic potest dici esse potentia violenta ad oppositum actum, respectu totius compositi in quo manet talis potentia: illi enim violentus est talis actus, non ipsi potentiæ secundum se. Dicitur autem talis potentia violenta, non quia ipsa violenter insit composito, nam potiùs est naturalis, sicut homini est naturale esse mortalem, sed violenta dicitur, quia est ad actum ipsi suppositō violentum. Vnde fit, vt talis potentia violenta non distinguatur re à naturali, sed habitudine tantùm ad diuersos actus. Adde, quòd licet potentia passiua respectu plurium actuū positiuorum, quorum ex receptiua, non sit secundū se spectata violenta ad alterum illorum, quia neutrū sibi determinat ex naturali sua inclinatione, sed ex aliqua forma: tamen si comparatio fiat non inter actus positiuos, sed inter positiuum actum & priuationem eius, sic fieri potest vt potentia passiua secundum se sit violenta ad carentiam actus, vt quando ex naturali inclinatione passiua determinat sibi talem actum, tanquam sibi debitum: quo modo materia cœli esset violenta sine propria forma, de qua re aliqua tetigi in 1. tomo. 3. parte. disputatio. 8. sect. 4.

Caietan.

Tertia assertio de potentia prædicamentali.

DIco tertiò. potentia prædicamentalis semper est potentia naturalis comparatione ad suum actum, non tamen semper comparatione ad subiectum cui inest. Hæc assertio colligitur facilè ex omnibus hactenus dictis, nam in primis omnis potentia quæ est species qualitatis, est per se primo instituta & ordinata ad actum: ergo est potentia naturalis ad suum actum. Primò quidem & per se respectu actus adæquati, secundario verò etiam respectu inadæquatorum actuum, qui sub adæquato obiecto continentur. Quod etiam facilè confirmari potest inductione in omnibus potentiis tam propriis animæ, quæ simul sunt actiuæ & passiuæ, quàm in aliis purè actiuis, quę semper inclinantur ad actiones suas. Deinde patet excludendo alia membra, nam potentia obedientialis ex vi suæ rationis nunquam est peculiaris potentia prædicamentalis, sed quascunque res comitatur iuxta modum earum. vnde si aliquando potentia obedientialis est res pertinens ad secundam speciem qualitatis, vt est verbi gratia, potentia obedientialis animæ rationalis ad lumen gloriæ, quæ non est alia nisi intellectus ipse, talis (inquam) potentia non ideò est species qualitatis, quia obedientialis est, sed quia comitatur quandam entitatem, estque idem cum illa, quæ aliàs secundum propriam rationem est naturalis potentia, & idem est in omnibus similibus. XXII.

Rursus in hoc genere prædicamentalis potentiæ non datur potentia neutra, quia includunt oppositas rationes: nam potentia neutra est quæ non inclinatur ad actum: potētia autem prædicamentalis, cū sit per se primò instituta ad actum, inclinatur ad illū, siue XXIII.

siue per se primò, siue per se secundò. Quod si demus A in eandem rem posse simul cadere, vt sit per se primò instituta & inclinata ad aliquod genus actuum, & quod concomitanter habeat capacitatem ad aliquos actus recipiēdos, ad quod nō inclinatur, vt de materia prima respectu aliquorū actuū accidentalium suprà dicebamus: dicendū in primis est talem potentiā non esse neutram quatenus prædicamentalis est, sed vt concomitanter includit aliquam capacitatem trāscendentalem. Deinde addimus nullam esse potentiam prædicamentalem, quæ propriè habeat huiusmodi potentiam neutram, sed obedientialem. Et ratio est, quia nulla est potentia prædicamentalis purè passiua, vt diximus, potentia autem purè actiua naturaliter solùm potest efficere actiones sibi proportionatas, ad quas non est potentia neutra, sed naturalis, quod verò eleuetur ad alias actiones, id solùm esse poterit per potentiam obedientialem. Et eadem ratione potentiæ animæ quatenus actiuæ sunt, non habent potentiam neutram. Neque etiam vt passiuæ sunt, quia recipiunt à seipsis, & ita connaturaliter recipiunt. Quod, si aliquando merè passiuè se habent respectu aliquorum actuum, quos ab aliis recipiunt B naturaliter, id semper est in ordine ad proprios actus perficiendos, & ideò etiam illos actus cōnaturaliter recipiunt, nisi per potentiam obedientialem ad superiores actus eleuentur.

XXIV. Potētia nulla de genere qualitatis violenta est respectu sui actus.

Atque hinc à fortiori concluditur, non dari in hoc ordine potentiam violentam, respectu actus, cùm ad illum naturaliter inclinetur & ordinetur. Dico autem *respectu actus*, quia respectu subiecti alicuius potest esse violenta, vt si non sit illi innata, sed extrinsecus addit, vt statim declarabimus. Sic enim intelligendum est & limitandum, quod suprà de potentia actiua diximus. Dices; Actus vitiosus est violentus voluntati, nam est contra naturam eius, vt patet ex D. Thom. prima secundæ quæstione septuagesima prima, articulo secundo: ergo potentia voluntatis ad talem actum est violenta, & tamen est propria & prædicamentalis potentia, respectu talium actuum. Respondetur primo, talem actum dici contra naturam, quia est contra perfectissimam inclinationem naturæ: non verò quia sit contra omnem naturæ inclinationem: ipsa enim voluntas etiam habet aliquam inclinationem ad corpus, & ad C bona sensibilia, & ideò non est actus ille simpliciter violentus, quod ex eo etiam patet, quod absolute voluntarius est. Adde etiam, illum actum vt actus est, non esse propriè contra naturam, sed vt aliquem defectum, vel priuationem habet, & vt sic non ad potentiam, sed ad impotentiam potiùs pertinere.

XXV. Aliqua potētia de genere qualitatis violenta est respectu sui subiecti.

Tandem vltima conclusionis pars facilis est. Regulariter enim huiusmodi potentiæ prædicamentales sunt propriæ passiones, & ita etiam ex parte subiectorum sunt naturales potentiæ, innatæ, & fluentes ab essentiis substantiarum, vt per se constat. Aliquando verò sunt extrinsecus adiunctæ, quod solum videtur contingere in quibusdam virtutibus actiuis, quæ sunt instrumenta externorum agentium, vt patet de impetu impresso lapidi, vt moueatur sursum. Propter has ergo facultates instrumentarias dixi, potentiam prædicamentalem non semper esse connaturalem subiecto, nam hæ facultates ad hanc speciem qualitatis pertinent. Possunt autem interdum esse violentæ, vt in exemplo posito: interdum verò supernaturales, & diuinitus infusæ, & aliquando possunt esse indifferentes, licet sint à causis creatis, vt si igni imprimatur impetus, quo circulariter in sua sphæra moueatur. Neque in hoc occurrit specialis difficultas.

SECTIO V.

Vtrùm vnicuique potentiæ proprius actus respondeat, & quomodo.

I. SVppono, aliud esse comparare rem in potentia ad rem in actu: aliud verò esse comparare potētiam ad actum. In priori enim comparatione non confertur potentia agens, vel patiens ad actū suū, sed eadem res possibilis vt possibilis ad seipsam, vt actu existentē, quæ non se habēt propriè vt potentia & actus, sed vt res in potentia, & res in actu, quod valdè diuersum est. De qua distinctione diximus suprà disputatione 31. vbi etiam tractauimus, an essentia, & existentia creaturæ comparentur vt vera potentia, & actus secundum rem, an secundum rationem tantum. In præsenti ergo non comparamus rem in potentia ad rem in actu, quia non agimus de potentia obiectiua, seu logica, vt suprà vidimus: sed comparamus realem potentiam, quæ non est nisi actiua, vel passiua ad proprium actum. De quibus etiam potentiis agere possumus, vel latè & quasi trascendentaliter, vel strictè & prædicamentaliter, id est, prout tales potentiæ ad prædicamentum qualitatis pertinent. Et vtrumque explicabimus: nam licet hic posteriori tantum ratione de potentiis agamus, tamen, vt exactè res intelligatur, oportet omnes modos potentiarum & actuum attingere, & inter se comparare.

Quæstionis resolutio.

II. DIco ergo primo. Cuilibet potentiæ tam actiuæ quàm passiuæ respondet proprius actus, sed diuersimodè, nam potentię passiuè correspondet semper aliquis actus formalis actuans, & perficiēs ipsam: potentiæ verò actiuæ, vt sic non respondet actus formaliter actuans ipsam, sed ab ea manans. Prima pars assertionis sumitur ex Aristotele 9. Metaph. vbi omnem potentiam declarat per habitudinem ad actum, vt latiùs dicemus sectione sequente. Præterea constat ex ipso nomine & ratione potentię, cui operatio correspondet, aut certè operatū, seu terminus operationis adoperatio actū significat, vt per se manifestum est.

III. Secunda item pars conclusionis est per se satis clara ex propria ratione potentiæ passiuæ, quæ ad recipiendum ordinantur: in hoc enim distinguitur ab actiua vt talis est: receptio autem propria & physica consistit in adhæsione vel vnione alicuius actus formalis. Dico autem *propria & physica*, quia etiam dicitur recipi aqua in vase, & locatum in loco: illa tamen receptio solum est extrinseca, per quendam contactum, vnde illi non correspondet propria potentia passiua, de qua loquimur: propria ergo receptio seu passio est, quæ per sit intrinsecam vnionem, & actuationem potentiæ. Necesse est ergo, vt potentiæ passiuæ correspondeat proprius actus actuans formaliter talem potentiam. Actuans (inquam) vel aptitudine vel actu. Non est enim de ratione potentiæ passiuæ vt sic, semper esse sub actu suo, vt latiùs dicemus sectione sequente. Est tamen de ratione eius, vt ei correspōdeat actus formalis illi proportionatus, quique possibilis sit iuxta proportionem

Universidad de Deusto
Biblioteca

tionem ipsius potẽtiæ, scilicet, vt si potentia sit mere naturalis, actus sit etiam naturaliter possibilis: si verò sit potentia tantum obedientialis, actus sit possibilis, vel per artem, vel per supernaturalem vim iuxta modum obedientialis potentiæ, & iuxta regulam superiùs positam, quod potentiæ passiuæ correspondet potentia actiua cum proportione.

IV. Deinde circa hunc actum potentiæ passiuæ considerandum est, duplicem rationem ex natura rei distinctam in tali actu inueniri (præsertim quando act' non est congenitus) vna est ratio actualis passionis, alia est ratio formæ in facto esse. Quod enim hæ duæ rationes sint ex natura rei distinctæ, & interueniant in reductione potentiæ passiuæ in actum, constabit infrà disputando de Passione. Quod verò sub vtraq; ratione sit formalis actus potẽtiæ passiuæ, patet, quia sub vtraq; intrinsecè adhæret potentiæ passiuæ, & illam reducit de potentia in actum. Vnde Aristoteles definiens motum (qui in re idem est quod passio) dicit esse *actum entis in potentia*. Definiens verò formam, seu animam dicit esse *actum materiæ seu corporis*. Neque repugnat vnam & eandem potentiam duobus modis actuari, quia illi sunt inter se ordinati, & vbi est vnum propter aliud ibi est vnum tantum. Quocirca sicut fieri ordinatur ad esse, & via ad terminum, ita actus seu actuatio passionis ordinatur ad actum formæ, seu informationis. Vnde licet via generationis passio sit primus, & immediatus actus potentiæ passiuæ: tamen via intentionis, & perfectionis prior actus est ipsa forma, seu terminus passionis. Et ideò illi primo, & per se proportionatur potẽtia passiua, & ab illo sumit propriam rationem, & speciem, iuxta ea quæ inferiùs dicemus.

V. Atque hinc facilè constat vltima pars de potentia actiua & actu eius: potentia enim actiua vt sic nõ est ad recipiendum, sed ad agendum: ergo actus illi correspondens non debet esse per modum receptionis vel informationis, sed per modum emanationis tantum. Et confirmatur ac declaratur, nam sicut potentiæ passiuæ correspondet passio vel terminus passionis, ita potentiæ actiuæ correspõdet actio, & effectus seu terminus actionis: de effectu autem constat, per se loquendo non esse actum informantem potentiã agentem, imò nec propriè actum eius, vt statim dicam. De actione verò Aristoteles 3. Physicorum, nono Metaphysic. docet non esse actum formalem ipsius agentis. Et quamuis de actione trãseunte specialiter loquatur, tamen infrà disputantes de actione ostendemus, formaliter id esse verum de omni actione, vt sic: quia licet actio immanens sit formalis actus suæ potentiæ actiuæ, non tamen id habet ex eo, quod actio est, sed ex eo quod simul est passio talis potentiæ vt passiua est. Sicut etiam terminus, vel effectus illius actionis est actus formalis eiusdem potentiæ, non ex eo (formaliter loquendo) quod est effectus eius, vt principij efficientis, sed ex eo quod est forma respiciens capacitatem passiuam talis potentiæ: ergo in vniuersum actus potentiæ actiuæ, vt actiua est, non est formalis actus eius.

Propter quod Diuus Thomas prima parte, quæst. 25. articulo primo ad primum, dicit, potentiam actiuam non diuidi contra actum, sed potiùs fundari in eo, in quo videtur aliquo modo repugnare primæ parti nostræ assertionis: non verò repugnat, quia loquitur de actu informante, seu intrinsecè dante esse: nos autem abstractiùs locuti sumus. Itaq; vult, potentiæ actiuæ non correspondere actum, quia eam A propriè actuet, cui non repugnat, quod illi respondeat actus, qui ab illa sit: qui non tam est actus eius, quàm alterius, scilicet effectus, vel passiuæ potentiæ.

VI. Actiua potentia proprius actu' effectus, prius quã effectus.

Ex quo intelligi potest, cùm à potentia actiua duo ex natura rei distincta manent, scilicet, actio & terminus seu effectus, propriùs & formaliùs dici, actionem ipsam esse actum correspondentem potentiæ actiuæ, quàm terminum eius. In quo videtur esse nõnullum discrimen inter potentiam actiuam, & passiuam, cuius ratio est, quia licet effectus sit per se primo intentus, & ad illum actio ordinetur: tamen non ita formaliter respicit agens habitudine intrinseca & transcendentali, sicut ipsa actio: & ideò per actionem vt sic constituitur potentia actiua in ratione actualiter agentis, & non per effectum: & ideò propriè ac formaliter dicitur actio esse actus correspondens tali potentiæ. At verò in potentia passiua, non sola passio, sed etiam forma, quæ est terminus eius respicit talem potentiam intrinseco & transcendentali respectu, & actuat illam. Dices, ergo actus respondens potentiæ actiuæ est formalis actus eius: nam actio, vt sic est formalis actus agentis. Respondeo esse actum formalem denominatione, non informatione, quia B non respicit agẽs vt in quo sit, sed vt à quo sit: & ideò licet in modo denominandi imitetur actum formalem, re tamen vera non est talis actus.

VII. Illatio ex dictis.

Ex quibus infertur non omnem potentiam comparari ad actum vt proprium subiectum eius, sed illam tantum quæ passiua est. Probatur facilè ex dictis, quia solus actus potentiæ passiuæ est actus informãs, vel actuans ipsam. Quod etiam ipsa ratio potentiæ passiuæ præ se fert: nam cùm eius munus sit recipere, illa sola est quæ habet vel constituit rationem subiecti alicuius actꝰ. Hîc verò statim sese insinuabat quæstio, an actio transiens sit in potentia agẽte, vt in subiecto: nunc verò partem negantem, vt veram supponimus, & vniuersaliter actionem vt actionem nõ recipi in potentia agẽte vt sic, sed si aliquãdo in ea manet, id esse quatenus ipsa simul est passio, quod nũquam contingit, nisi quando in se recipit terminum actionis. De qua re dicemus late infrà, de actione & passione disputantes.

VIII. Obiectio vltra illationẽ.

Sed obiici hîc potest, nam omnis actus recipitur in aliqua potentia: ergo maximè in illa cuius est actus, seu ad quam dicit habitudinem: ergo è conuerso omnis potentia est subiectum sui actus. Respondetur C distinguendum esse de actu, nam vt suprà dixi disputando de existentia creaturæ, actus interdum dicitur absolutè, id est sine respectu ad potentiam agentem, vel recipientem, opponiturq; potentiæ obiectiuę, excluditque statum existendi tantum in potentia, & sic Deus dicitur actus, & intelligentiæ & actualis existẽtia. De ratione ergo talis actus nõ est, quod sit in subiecto: nunc verò non loquimur de illo actu. Alio autem modo sumitur actus relatiuè ad potentiã agentem vel patientem: & de hoc etiam distinguendũ est: nam actus potentiæ passiuæ propriè ac formaliter est in subiecto, quia hæc est propria habitudo eius ad suã potentiam: actus verò potentiæ actiuæ formaliter & secundum rationẽ propriã suam non est in subiecto, quia secundũ propriam rationem non dicit habitudinem inexistendi suę potentiæ, sed emanandi ab illa. Secundum rem autem, si actio sit accidentalis, inhæret illi subiecto cui inhæret passio: si verò sit substantialis, non oportet vt semper habeat proprium subiectum, sed satis est si per identitatem coniungatur termino tanquam modus eius, quæ omnia declarabuntur

Soluitur.

buntur latiùs disput. 48. & aliquid suprà tactum est disputatione 18.

Vltima assertio de distinctione actus à potentia.

IX. Vltimò dicendum est, quanuis vnicuiq; potentiæ respondeat actus illi proportionatus, semper tamen esse aliquid in re, & in essentia & specie distinctum ab ipsa. Prior pars de proportione ex terminis ipsis est manifesta, nam si potentia respicit actũ & actus respondet potentię, necesse est vt inter se seruent proportionem. Item, si potẽtia sit passiua, oportet vt capacitatem habeat ad recipiendum actum, & vt actus habeat aptitudinem ad actuandam illam, & hæc est proportio inter talem potentiam & actũ requisita. Si verò potentia sit actiua, oportet vt aliquo modo in se contineat suam actionem & vim ac perfectionem ad eliciendam illam: & hæc est proportio requisita in tali potentia.

X. Altera verò pars de distinctione in re facilè etiam probari potest. Primò in cõmuni, quia respectus potentiæ ad actum realis est. Deinde in particulari, quia potentia actiua est principium effectiuum sui actus: non est autem vera efficientia nisi inter ea quæ in re B distinguuntur. Potentia autẽ receptiua est causa materialis sui actus, & è conuerso actus est formalis talis potentiæ, eam verè ac intrinsecè efficiens: ergo huiusmodi actus & potentia necessariò distinguuntur in re ipsa. Vnde Arist. l. 9. Metaph. c. 3. tanquam manifestum sumit potentiam & actum aliud & aliud esse, vt inde concludat, rem quę est in potentia, non semper esse in actu contra antiquos qui oppositum asseruerunt. Ex quo sumitur noua confirmatio, nam potentia est separabilis à suo actu in re ipsa: ergo distinguuntur in re. Quocirca cùm Arist. 8. Metaph. c. 6. ait, potentiam & actum non facere multa, sed vnũ, non est sensus ipsa esse vnum & idem, sed componere vnum: loquitur enim de potentia receptiua & actu formali. Et eodem ferè sensu ibidem ait, quod priùs erat in potentia, postea esse in actu, non quia ipsamet potentia receptiua fiat actus, sed quia eadem quę prius carebat actu, postea sub illo cõstituitur. Quamuis etiam intelligi possit, non de potentia & actu, de quib' nunc loquimur, sed de re quę dicitur esse in potẽtia, per non repugnantiã vel per denominationem à po- C tentia agente, vel recipiente: sic enim illa eadem res quæ erat in potentia, reducitur in actum, cũ fit, quod suprà declaratum est, cum de diuisione entis in ens in potentia, & in actu ageremus.

Arist. 11.

XI. Est autem hîc obseruandum, distinctionem hanc inter actum & potentiam non semper esse æqualem, nam interdum est propriè & in rigore realis, interdũ sufficit modalis: nam etiam modus est actus per modum formæ eius rei quam modificat, & potest etiam ab illa effectiuè fieri. Quando verò hæc distinctio sit realis: quando verò solum modalis, ex particulari natura vniuscuiusq; actus & potentiæ, & ex aliis effectibus vel signis colligẽdum est. Quod si quis dicat, interdum distingui solum ratione actum & potentiam vt genus & differentiam, respondebimus, id habere locum in actu & potentia logicis, seu Metaphysicis: nos autem loqui de potentia reali & physica cum suo proprio actu comparata.

XII. Vltima deniq; pars de distinctione essentiali facilè ex dictis constat. Nam potentia & actus distinguuntur secundum rem, & differunt secundum habitudines omnino diuersas, & oppositas: ergo differunt secundum essentialem rationem. Dices, etiam actio & passio differũt secundum diuersas habitudines, & A tamen in re non differunt. Respondetur etiam actionem & passionem, eo modo quo concipiuntur vt diuersa, distingui essentialiter, cùm distinguantur genere & prædicamento. Quod verò non distinguantur secundum rem, ideò est, quia illæ habitudines nõ sunt oppositæ, sed potiùs necessariò connexæ in vna & eadem mutatione, actus verò & potentia non solum dicunt diuersas habitudines, sed etiam oppositas: imò sese respiciunt, tanquam terminos illarum habitudinum: & ideò cùm aliàs habitudines sint diuersarum rationum, necesse est vt actus & potentia non solùm in re distinguantur, sed etiam diuersificentur in suis rationibus formalibus seu essentialibus. Quod etiam inductione ostendi potest, siue sumãtur potentia & actus transcendentaliter, vt patet in materia & forma, & in quolibet principio actiuo, & eius actione, siue prædicamentaliter, vt nos præcipuè loquimur: intellectus enim & intellectio essentialiter differunt, & sic de cæteris.

XIII. Actus & potẽtia an sem- per sub eodẽ genere.

Hîc verò occurrebat statim quæstio, esto potentia & actus specie differant, an necessariò esse debeãt sub eodem genere: hæc enim quæstio latè disputari solet, B præsertim propter Aristotelem 12. Metaph. cap. 5. dicentem, eadem esse principia rerum in omnibus generibus, scilicet actum & potentiam. Sed hæc res latè est à nobis disputata suprà disp. 14. & ideò breuiter dicendum est, potentiam actiuam & actum non necessario esse eiusdem generis: imo si sermo sit de proprio & immediato actu qui illi respondet, quiq; est actio, semper esse diuersi generis, cùm principium agendi semper sit substantia, vel qualitas: si verò ipse terminus seu effectus dicatur actus talis potentię, interdum erit eiusdem, interdum diuersi generis, pro ratione agentis vniuoci vel æquiuoci, vt satis constat ex suprà dictis de causis agentibus. At verò potentia passiua transcendentaliter sumpta non semper est eiusdem generis cum suo actu, sed tunc solum quãdo potentia est per se primo ordinata ad actum, vt citato loco late declarauimus. Quapropter potentia prędicamentalis si passiua sit semper est eiusdem generis cum suo actu formali & perfecto: nã huiusmodi potentia passiua, vt declarauimus solùm illa est quæ simul est actiua per immanentem actum: actus autem C immanens eiusdem generis est cum sua potentia, cũ sit vera qualitas, vt præced. disput. ostensum est.

SECTIO VI.

Vtrùm actus sit prior potentia duratione, perfectione, definitione, & cognitione.

I. Has omnes comparationes inter actum & potentiam fecit Aristotel. lib. 9. Metaphysicorum cap. 8. & sequentibus. Et ferè easdem fecimus suprà inter causam & effectum, & postea inter substantiam & accidens. De quibus ferè eadem ratio est, quæ de actu & potẽtia, nam inter hæc etiam aliqua ratio causæ & effectus intercedit. Semper autem est præ oculis habenda illa distinctio, quod aliud est comparare rem ipsam quæ dicitur esse in potentia obiectiua, seu logica, ad rem existentem in actu: aliud verò est comparare potentiam realem ad realem actum illi correspondentem. Aristoteles enim in dicto loco interdũ in vno sensu, interdum in alio loqui videtur. Est autem in his longè diuersa ratio, & ideò sigillatim ac breuiter de his comparationibus dicendum est.

Compa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Comparatur res in potentia ad se ipsam in actu existentem.

II. IN priori ergo sensu, siue in cõmuni de actu & potẽtia loquamur, siue in particulari de eadẽ re prout in potentia, comparata ad seipsam prout in actu, clarum est, actum esse priorem quàm potentiã perfectione, quia vnicuiq; rei melius est esse in actu quã in potentia, imò absq; esse in actu nulla est vera & realis perfectio, quæ in rerum natura aliquid sit, vt suprà tractãdo de existẽtia declarauimus. Et ideò simpliciter etiam comparãdo actum ad potentiam, melior est actus ex suo genere: quare cæteris paribus quo res plus habet de actu, magisq; est separata à potentialitate, eò est perfectior. Et hinc etiam fit, vt cæteris paribus quo res minùs est composita ex actu & potẽtia passiua, & per seipsam actualior est, eo sit perfectior, quia eò magis elongatur ab esse in potentia: huiusmodi enim esse in potentia, aut maximè fundatur in potentia passiua, aut in potentia logica cũ extrinseca potentia actiua causæ agentis.

III. Actus prior est cognitione quam potentia. Rursus secundum hanc ẽt comparationem certum est, actum esse priorem potentia cognitione, quod in B duplici sensu sumi potest. Primo comparãdo res diuersas, ita vt illa censeatur cognitione prior, quę plus habet de actu minusq; potentialitatis includit, quod est verum: si per illã prioritatem non intelligatur ordo aliquis inter huiusmodi res, ita vt vna prius debeat cognosci, quàm alia: hoc enim non est necessariũ, vt per se constat: sed intelligatur solum illa prioritas consistere in quadam maiori aptitudine, quæ ex parte talis rei est, vt cognoscatur, quomodo dixit Arist. 2. Metaph. tex. 4. sicut se habet aliquid vt sit ens ita se habere, vt sit cognoscibile. Quod etiam est verum consideratis meritis rerum secundum se, quoad nos non ita sẽper contingit, vt latiùs diximus disp. 9. sect. vlt. Secundo modo intelligitur assertio comparando eandem rem in potentia ad seipsam in actu & sic præcipue loquimur: idq; significat Aristot. suprà c. 11. dicens, quæ sunt potestate, non posse intelligi, nisi reducantur in actum, quia actus est principium cognoscendi vnamquamque rem. Quod verum est etiam de actu existentiæ, ac per se loquendo de scientia, quatenus ex rebus ipsis comparatur, aut habetur. C Quod in nobis manifestum est: non enim possumus cognitionem rerum consequi, nisi à rebus existentibus initium sumamus. Neque enim res possibiles cognoscimus, nisi ex actualibus, neque præteritas, aut futuras, nisi ex iis quæ aliquando præsentes fuerunt; neq; priuationes cognoscimus, nisi ex rebus positiuis, neq; entia rationis, nisi ex realibus. Et ratio in nobis est clara, quia sumimus scientiam ex rebus, imò & per sensum illam accipimus: non possunt autem sensus immutari, nisi à rebus actu existentibus.

IV. Veruntamen non solùm in nobis, sed etiã in Deo ipso hoc verum habet, si rectè & accommodatè intelligatur, quia etiam Deus ipse omnem suam scientiam habet primò & per se circa rem actu existentem vel ex re actu existente, nam prima ac per se cognoscit se ipsum qui necessario actu existit: deinde licet, cognoscat creaturas possibiles independenter ab actuali existentia earum, non tamen cognoscit illas, nisi per se ipsum, & virtutem suam cognitam, vt eminenter continẽtem in sua actualitate omnes creaturas possibiles. Quia licet, Deus non accipiat scientiam à rebus extra se: accipit (vt ita loquamur) scientiam rerum extra se à seipso, vt à primario obiecto cognito.

V. A Alia verò ratio est de scientia angelorum, quæ est veluti media inter diuinam, & humanam, & potest interdum esse de rebus possibilibus in se ipsis immediatè. Et ratio est, quia angeli habent scientiam per infusionem specierum à prima causa: & quoad hoc quodammodo habent scientiam per doctrinam potiùs quàm per intentionem. Et ideò dixi, sermonem esse de scientia, quatenus ex rebus ipsis comparatur & habetur. Vnde etiam in nobis cõtingere potest, vt per doctrinã habeamus notitiã de rebus possibilibus, etiamsi per suam actualem existentiam non moueant sensum & intellectum nostrum. Et ratio est, quia quando cognitio habetur per doctrinam, vel infusionem, iam supponit scientiam earundem rerum in alio docente, vel influente, in quo est scientia ex rebus, vel ex aliqua re actu existente: & ita etiam in scientia per doctrinam verum habet, quod saltem mediate prouenit ex aliqua re actu existente, & sic extenditur ad cognitionem rerum possibilium.

VI. In quo est etiam notanda differentia inter humanam cognitionem & angelicam: quod humana cognitio, quæ acquiritur per doctrinam, nunquam potest esse perfecta, & habere rationem scientiæ, nisi simul ex rebus actu existẽtibus & cognitis aliquo modo sumatur, quia non potest intellectus humanus ex vi solius disciplinæ proprios rerum conceptus formare, quia doctor humanus proprias rerum species imprimere non potest, sed solùm loqui verbis & signis ad placitum, quæ non sufficiunt ad proprios rerum conceptus formandos. Quare necesse est vt interdum iuuetur discipulus experimento sensuum. Propter quod dixit Aristot. 1. lib. Poster. cap. 14. eum, qui sensu aliquo caret, non posse cõsequi perfectam scientiam earum rerum, quæ solo illo sensu possunt percipi. & 2. Physic. cap. 1. ait, cæcum à natiuitate, qui de coloribus ratiocinatur, de nominibus differere, nam rem ipsam concipere non potest. Homo igitur, etiam cùm per doctrinam addiscit, iuuari debet sensibus, qui solùm circa res singulares, & existẽtes versantur, vt possit scientiam acquirere, quanquam post semel acquisitam scientiam possit eam perfectè retinere, & ea perfecte vti circa rem non existentem, vt per se notum est, & tradit Aristoteles 2. de Anima, capite 5. & lib. 3. capite 4. At verò angelica scientia potest esse perfecta circa rem possibilem, etiamsi ab Angelo nunquam sit cognita, vt existens, nec per aliam rem obiectiuè cognitam, vt existentem, sed immediatè per suam speciem. Et ratio est, quia Angeli à suo doctore Deo proprias & perfectas rerum species accipiunt simul cum intellectuali lumine sibi connaturali, quæ sunt perfecta principia propriæ scientiæ talium rerum. Verum est tamen has ipsas res possibiles non sciri secundum verum esse essentiæ sine aliqua habitudine ad actuale esse existentiæ; nam, vt suprà diximus, essentia realis non est, nisi quæ apta est ad existendum. Et secundum hanc considerationem potest etiam dici actus, prior definitione quàm potentia, quia nec definiri potest, nec perfectè intelligi quid sit esse in potentia, nisi per esse in actu, vel per habitudinem ad illud.

Comparãtur in duratione res in actu & in potentia.

VII. VLtimò dicendum est in hac comparatione. Nõ est simpliciter necessarium, vt esse in potentia præcedat durationè esse in actu, neq; è cõuerso, vt esse in actu præcedat esse in potẽtia, neq; in eodẽ indiuiduo, neq; in diuersis in eadem specie: de facto tamen in omnibus rebus extra Deum esse in potentia præcedere durationè esse in actu, tam in speciebus quàm in singulis indiuiduis, quamquam necessario esse in actu virtuali seu eminenti ipsius Dei antecedat, non tempore, sed natura quodlibet esse in potentia. Prior pars huius assertionis sequitur ex opinione Aristotelis ponentis mundum æternum: sic enim non solum in Deo, sed etiam in creaturis (loquendo in cõmuni ac confusè, & non in particulari de hac aut illa creatura) non antecessit duratione esse possibile ad esse in actu, quia ex æternitate ponuntur creaturæ actu extitisse. Et quamuis illa assertio Aristotelis falsa sit, non est tamen omni ex parte impossibilis, & ideò diximus non esse necessarium vt esse in potentia præcedat duratione ante esse in actu. Qui verò negant fieri posse aliquam creaturam ab æterno, consequenter dicent, esse in potentia necessariò supponi ordine durationis ante esse in actu, in iis rebus, quæ possunt esse in potentia, in Deo etiam non habet locum hęc comparatio cò quòd ex intrinseca necessitate sit in actu. Hanc verò sententiam non existimamus veram, nisi in rebus successiuis, & ideò, absolutè loquendo de creaturis, non censemus necessa- B rium, vt esse in potentia duratione præcedat rei productionem. Potuit enim quælibet species rerum permanentium ab æterno produci, & ita potuit, & ipsa species semper esse in actu ratione vnius vel plurium indiuiduorum, & quodlibet etiam indiuiduum, diuisim loquendo, potuit ex æternitate esse in actu pro Dei arbitrio.

VIII. Res omnes extra Deum prius durationem existere in potentia, quàm in actu. At verò de facto, cùm ex fide constet omnia fuisse in tempore producta, sit, vt omnes species omniaque indiuidua rerum creatarum prius fuerint in potentia, quam in actu proprio & formali. Aristoteles autem, quia posuit successionem generationum perpetuam, dixit lib. 9. Metaph. cap. 8. licet respectu eiusdem subiecti, esse in potẽtia præcedat esse in actu, tamen respectu totius speciei, seu collectionis omnium indiuiduorum, ante quodlibet esse in potentia antecedere aliquod esse in actu; quia non posset id q. est in potẽtia, in actum reduci, nisi supponeret aliud in actu existens. Verum hæc sententia, vt dixi, procedit ex falso fundamẽto. Ratio verò tacta solùm probat vltimam partem nostræ conclusionis, nimirum respectu totius speciei existentis in potentia, necessariò supponi in actu, aliquam eminentem virtutem C à qua possit illa potentia in actum reuocari. Non enim potuissent creaturarum species esse in potentia, nisi præcessisset aliquod agens in cuius virtute continerentur, & ideò necesse est, vt non priùs fuerint in potentia, quàm in aliquo actu, in quo virtualiter, seu eminenter fuerint contentæ, quem actum oportuit esse de se, & omnino necessarium, alioqui etiam ille prius fuisset in potentia quam in actu. Vnde etiam debuisset contineri in alio actu eminenti & virtuali, cùmque non possit in infinitum procedi, necessariò sistendum est in aliquo actu per se necessariò virtute continente omnia, quæ habent esse in potentia. Atque ita in tota latitudine entis esse in actu est primum omnium, & ab illo quodammodo habet originem quod res aliquæ sint in potentia. Et licet esse in actu ipsius entis necessarij non præcedat duratione ante esse in potentia aliorum entium possibilium, quia statim ac illud est ex virtute eius, cætera sunt possibilia, antecedit tamen ordine naturæ ob eandem causam.

Comparatur vnaquæque potentia ad suum actum.

IX. CIrca alteram comparationem inter potentiam realem & actum eius, quę magis ad nostrum institutum spectat, distinguere vlteriùs possumus inter potentiam latè & transcendentaliter sumptam & propriam potentiam prædicamentalem: veruntamen ne in re facili immoremur, dicemus simpliciter & in communi, & simul indicabimus si aliquid fuerit proprium potentiæ prædicamentalis.

X. Actus agẽtis vt sic non est perfectior, quam potentia. Primò ergo dicendum est, actum potentiæ agentis, vt sic ex suo genere non esse priorem perfectione, quàm potentiam, imò neque tali potentiæ vt sic, addi perfectionem ex eo quod exerceat talem actum. Probatur. nam talis actus est aut actio huius potentiæ, aut terminus actionis: actio autem vt sic quid imperfectum est, vt per se constat: terminus item actionis per se loquendo non excedit virtutem actiuam, nisi fortasse illa tantum sit instrumentalis, vt attigit Aristoteles libro decimo octauo Metaphysicorum, capite septimo. Potentia ergo actiua ex suo genere nõ habet quod sit minùs perfecta, quam actus eius, imò cum abilla procedat eius actus, & ab ea participet quidquid perfectionis habet, necesse est, vt ex suo genere sit perfectior, & quod perfectissima potentia actiua superet in perfectione quemlibet actum, qui ab ipsa manare potest: quamuis in particulari aliqua virtus actiua possit esse æqualis perfectionis cum suo actu quoad terminum actionis, vt in vniuocis agentibus, aliquando verò sit minùs perfecta, vt in virtutibus instrumentalibus.

XI. Effectus trãseuntis agẽtis nullã addit illi perfectionem. Quod verò talis actus non perficiat ipsam potentiam, de termino actionis omnes fatentur, nisi aliunde recipiatur in ipsamet potentia: tunc enim perficiet illam non quia est terminus actionis eius formaliter loquendo, sed quia ipse est actus formalis eius, & ita comparatur ad illam non vt ad potentiam agentem, sed vt ad recipientem. Secluſa autem hac habitudine, terminus actionis vt sic est res extrinseca ipsi potentiæ agenti, & vt supra dicebam, non est propriè actus eius, quia per se non habet habitudinem ad illam, sed media actione: non est ergo perfectio eius. De actione verò primum id constat de potentia actiua Dei, & actione eius, quæ propriè solum est actio ad extra: non est autem meliùs aut perfectiùs illi potentiæ actu agere, quam non agere. De actio- Actio transiens non perficit agens. ne verò potentiæ actiuæ creatæ aliqui dubitant, vel oppositum sentiunt, tamen si actio sit transiens, non est formalis actus ipsius potentiæ agentis, sed solùm extrinsecè illam denominat actu agentem: denominatio autem extrinseca non est perfectio propria & formalis: licet enim à quibusdam vocetur extrinseca perfectio, re tamen vera hoc nõ est esse perfectionem, nisi nomine tantum. Quia si est extrinseca, nullum esse reale confert rei denominatæ: ergo nec realem perfectionem: hæc enim non est sine esse reali, de quo plura dicemus infrà disputando de actione. Si verò loquamur de actione immanente, illa quidem est perfectio formalis eius potentiæ, à qua manat, quia in illa manet, & ideo non tam est perfectio eius vt agens est, quam vt recipiens est, & consequenter non perficit actio vt actio, sed vt receptio, seu passio. Atque ita fit, vt potentia agens ex ratione sua non perficiatur actu suo: sed potiùs ipsa perficiat effectiuè actionem suam, & per illam perficiat vel passum, vel effectum.

Deinde

Universidad de Deusto
Biblioteca

XII. Deinde dicendum est, potentiæ actiuæ operationem, per se loquendo, non esse priorem cognitione, aut definitione ipsa potentia, sed potiùs è conuerso, nisi solum in potentia prædicamentali, quæ per se primò instituta est ad talem actionem. Probatur prior pars, quia virtus actiua ex suo genere est eminentior actione sua, & potest esse res omnino absoluta, etiam à transcendentali habitudine ad suum actum: ergo cognitio aut definitio talis virtutis per se non supponit cognitionem actionis eius, nec per se illam requirit in sua absoluta definitione. Quin potiùs è conuerso, cùm illa actio quatenus talis est, dicat habitudinem ad tale principium, per se requirit vt per ordinem ad illud cognoscatur ac definiatur. Et è cõtrario, quia illa virtus est per se causa talis actionis eminenter continens illam, cognitâ perfectè tali virtute, per illam tanquam per causam, poterit actio eius cognosci: ergo ex se talis potentia est potiùs prior cognitione suo actu, quàm è conuerso.

Operatio potentiæ actiuæ an sit prior cognitione quam potentia.

XIII. Dices. Potentia actiua Dei, etsi sit omnium perfectissima & absolutissima, non potest exactè cognosci, seu comprehẽdi quin cognoscatur actio eius, saltem vt possibilis: ergo pendet exacta cognitio potentiæ ex cognitione actionis: ergo hac ratione potest talis actio dici prior cognitione sua potẽtia. Non desunt qui negent assumptum: ego verò illud admittendum censeo & negandam consecutionem, quia id non est propter dependentiam, sed propter eminentiam causæ & necessariam consecutionem. Sicut enim in superioribus sæpe diximus, aliquando contingere vnam rem non posse esse sine alia, non quia ab illa pendeat proprie vt à causa & à priori, sed quia per dimanationem vel alio modo necessariò illi cõiungitur, sic in præsenti intelligendum est, posse vnam rem necessariò cognosci cum alia, non quia sit cognitione prior, sed potiùs e conuerso, quia ex vi alterius necessariò cognoscitur. Dixi autem in assertione, *per se loquendo*, id est considerando ordinem seu modum cognitionis quem res ipsæ secundum se postulant, nam respectu nostri, sæpe contingit vt operatio sit prior cognitione quàm potentia, quia nõ cognoscimus res à priori, sed per effectus. Addita verò est exceptio earum potentiarum seu qualitatum, quæ per se primò natura sua sunt institutæ ad actionem, nam cum earum essentia includat transcendẽtalem habitudinem ad suum actum, non potest, nisi per illum, seu in ordine ad illum cognosci, seu definiri, vt statim dicemus de potentiis passiuis, nam in hoc eadem est vtrarumque ratio.

Obiectio soluitur.

Potentia Dei an possit exacte cognosci nõ cognita sua actione.

XIV. Tertiò dicẽdum est, potentiam actiuam esse simpliciter priorem natura suo actu, posse etiam esse duratione priorem, quamquam non semper necessarium id sit. Tota hæc conclusio sumitur ex Aristotele citato loco, & prima pars constat ex dictis suprà de causis, nam potentia actiua est causa efficiens sui actus: ergo & simpliciter prior natura illo. De ordine verò durationis, constat in primis potentiam non posse esse posteriorem duratione suo actu, cùm ad illum supponatur tanquam principium eius. Excipit tamen Aristoteles illas potentias, quæ vsu acquiruntur, vt est ars: sed illæ potiùs sunt habitus, nos autẽ strictiùs agimus de potentia vt contra habitum distinguitur. Et ipsimet habitus, licet supponãt actus, non tamen eos quos eliciunt, sed alios similes quoad substantiam vel speciem, qui necessario supponunt potentiam naturalem à qua eliciantur. Deinde certum est, potentiam agentem per se non pendere ab actu suo. Et ideò ex hac parte non repugnat tempore

P otẽtia actiua prior est natura quam actus.

An etiã prior duratione.

A antecedere. Aliunde verò non semper potentia ex necessitate prodit in actum, vel quia libera est, vel quia licet ex se agat ex necessitate, non tamen semper habet applicata omnia requisita ad agendum, vel certe quia actio ipsa successiua est, & ideò oportet vt saltem per instans supponat potentiam, quæ omnia latiùs dicta sunt superiùs disputatione vigesimasexta.

XV. Atquè hinc facile e contrario ostenditur non oportere vt semper potentia agens duratione præcedat suam actionem: nam si actio ex se neque fiat cum resistentia contrarij, neq; includat intrinsecè successionem, sed subitò fieri possit, poterit esse simul tempore cum sua potentia. Nam potest talis potentia in primo instante sui esse habere simul coniuncta & applicata omnia requisita ad agẽdum: ergo si sit libera, pro sua libertate poterit simul exercere actionem suam: si verò sit naturalis, ex necessitate habebit actionem sibi coæuam.

XVI. Quæ omnia vera sunt comparando in indiuiduo vnamquamque potentiam ad suum actum. Comparando autem in communi seu in specie & respectu diuersorum indiuiduorum potentiam actiuam ad actum suum: censent aliqui ex Arist. 5. Metaph. c. 8. necessarium esse vt potentia tempore præcedat actum. Veruntamen Aristoteles ibi non comparat potentiam actiuam ad suum actum, sed esse in potentia ad esse in actu: quę cõparatio in præsenti applicata solũ potest habere hunc sensum, quod si in aliquo indiuiduo est potentia agens tantum in potentia ad agendum, necessario in alio præcessit similis potentia actu agens, vt si Petrus est in potentia ad generandum, in alio præcessit potentia actu eliciens generationem. Quo sensu talis assertio supponit inprimis falsã sententiam de mundi æternitate: alioqui constat Adamum prius fuisse in potentia ad generandum, quàm vllus hominum genuisset. Deinde etiam posito illo principio, comparatio illa formaliter non habet locum nisi in iis potentiis, quarum vna procedit aliquo modo ab actu alterius, vt contingit in illo exemplo de potentiis generatiuis, vel in calore, qui vim calefaciendi accipit per priorem calefactionem. At verò in aliis actionibus id non est necesse formaliter loquendo, vt verbi gratia, licet Petrus sit in potentia ad eliciendum amorem Dei, & homines essent ex

C æternitate, non est necesse vt præcesserit in aliquo similis potentia sub actu, quia ille actus per se nihil confert ad seriem generationis. Igitur neq; in indiuiduo, neq; in specie est per se necessarium, vt potẽtia actiua tempore præcedat actum suum.

XVII. Neq; etiam de facto, id est verum in omnibus potentiis creatis, vt patet in potentiis angelorum, atque etiam primi hominis, vt est probabilius, saltem quoad intellectum & voluntatem, & consequenter etiã quoad interiorem sensum: & de exterioribus saltem quoad visum est verisimilius, non solum in homine sed etiam in aliis animantibus. Idem etiam apparet in actione lucis: de aliis autem virtutibus creatis nihil constat. In creatore verò potentia agendi duratione præcessit omnem suam externam actionem: quamquam id non fuerit ex necessitate, vt dixi, sed ex sua libertate.

Potẽtia prior sua natura actu duratione nequit.

XVIII. Atque eodem fere modo (ne id repetere necesse sit) ratiocinandum est de ordine durationis inter potentiam passiuam & actum eius: non enim potest talis potentia ex natura rei esse tempore posterior suo actu, cùm ad illum supponatur. Neq; etiã est necesse vt sit prior tempore illo: potest enim habere illũ

congenitum, tamẽ ex genere suo non repugnat, quin A tempore præcedat, vel diuisim quemlibet actum signatum: quia ante quemlibet potest esse sub alio, vel collectiuè, quia potest aliquando esse tantum in potentia, & sub nullo actu, vt patet in intellectu humano, & similib⁹, quamquam in aliqua potentia ex speciali ratione id repugnet, saltem ex natura rei, vt in materia prima: quæ omnia latiùs dicta sunt suprà disputatione 27. comparando causam materialem ad formalem.

Potentia passiua vt sic imperfectior actu actu.

XIX. Quartò dicendum est potentiam passiuam, quatenus talis est, esse minùs perfectam suo actu, non quia semper sit simpliciter minùs perfectum ens, sed quia melius se habet actu suo, præsertim perfecto quam fine illo. Ferè tota hæc conclusio tractata est etiam suprà comparando causam materialem ad formalem, nam hæ comparationes sunt eiusdem rationis. Vnde sensus primæ partis huius assertionis est, potentiam passiuam quoad aliquam conditionem semper esse minùs perfectam suo actu, quia potentia passiua dicit quid informe & actuabile: formatur autem & quasi completur & actuatur per suum actum: B ergo secundũ hanc rationem semper est minùs perfecta suo actu. Hæc verò comparatio tantùm est secundum quid: vnde ex illa non licet colligere passiuam potẽtiam in sua entitate simpliciter minùs perfectam actu suo. Sed est hoc quidem verum in substantiali potentia comparata ad suum substantialem actum, eò quod talis actus dat esse simpliciter constituitque completam substantiam, vt in superioribus dictum est, comparando materiam cum forma substantiali.

XX. At verò in potentia passiua ad actum accidentalem distinctione opus est: aut enim talis potentia non est per se primo natura sua ordinata ad talem actum, quam nos vocamus potentiam transcendentaliter, aut est potentia propria prædicamentalis, per se primò ordinata ad actum. De priori non potest dari vniuersalis regula, quia cum illa res, quæ talem capacitatem habet, non habeat inde suam specificam & essentialem rationem, non est mensuranda in perfectione ex capacitate talis actus, sed aliunde ex propriis principiis. Vnde fit vt interdum sit perfectior quàm actus, interdum minùs perfecta, vt substantia, quæ proximè est capax aliquorum accidentium, est perfectior illis: quantitas verè, quæ passiuè comparatur ad lucem, fortasse est minùs perfecta, quàm illa. Posterior autem potentia propria & prædicamentalis, nunquam est purè passiua, vt dixi, sed est simul principium actiuum suorum actuum, & ideò, vt opinor semper est perfectior illis (loquor de actibus naturalibus, vt omittam comparationem ad supernaturales, quę ad nos non spectat) tanquã principium eminens & ęquiuocum illorum: de qua re latiùs in libris de Anima, nam huiusmodi potentiæ, tantùm in anima reperiuntur.

Potẽtia melius se habet sub actu, quàm sine illo.

XXI. Vltima pars conclusionis facilè etiam probatur ex dictis: nam cùm actus potentiæ passiuæ sit formalis perfectio eius, cùm illi coniungitur, addit illi perfectionem, quam potentia ex se non habebat: ergo potentia sub tali actu perfectior erit, quàm si illo careat. Dices; Compositum ex illa & actu erit perfectius, quàm sola potentia: ipsa verò non erit perfectius, quia semper manet eadem entitas distincta ab actu. Respondetur, sicut potentia informatur, & actuatur per actum, ita etiam per illum perficitur, non quia ipsa simplex entitas potentiæ in sua perfectione essentiali crescat, sed quia illi intrin-

B secè additur perfectio, quæ est veluti complementum eius & in optimo ac perfecto statu illam constituit. Et in hoc præcipuè sensu ait Arist. 9. Metaph. c. 9. actũ esse perfectiorem potẽtia quia potentia perfectius se habet sub actu, quã sine illo. Hãc verò partem videtur statim limitare Aristoteles ibid. cap. 10. Aristotelis limitatio. dicens, *In bonis quidem, actum seu esse in actu præferendum esse potentiæ, non verò in malis.* Et rationem reddit, quia eadem potentia est contrariorum actuum, ex quibus vnus est bonus & alius malus: semper enim vnum contrariorum habet rationem priuationis, & ita habet rationem mali respectu potentiæ: ideoque potentia sub actu bono semper perfectiùs se habet, quia melius est esse bonum simpliciter & in actu, quam esse in statu indifferenti ad bonum & malum: è contrario verò melius est vel minus malum esse in statu indifferenti ad bonum & malum, quàm definitè iam esse in deteriori statu.

An melius sit carere omni actu, quam prauum habere.

XXII. SEd occurrit circa hoc difficultas, quia actus quicunque ille sit, aliquam perfectionem addit potentiæ: ergo si præcisè comparetur potentia nuda, & in sola potentia existens, ad talem actum, melius illi est esse sub illo actu, quàm omnino carere actu. Licet talis actus comparatus ad contrarium sit deterior, habeatque rationem priuationis, comparatus tamen ad potẽtiam nudam, semper habet rationem maioris perfectionis. Et confirmatur, quia alias materia prima censenda esset in deteriori statu existere sub forma lapidis, quàm si careret omni forma: quia hoc posteriori modo esset indifferens ad formam imperfectam, & perfectam: in illo autem statu iam est definitè sub forma imperfecta, quæ habet repugnantiam, & aliquam oppositionem cum perfectiori forma.

Resoluitur dubiolũ, & Aristoteles explicatus.

XXIII. Respondetur primò, intelligi posse hanc assertionem Aristotelis de bono & malo moraliter, sic enim melius est non operari, quàm malè operari: & sic vera est propositio, potissimùm de actu potentiæ agentis vt sic. Nam bonum & malum morale, non attribuitur alicui, formaliter vt patiens est, sed vt est a-

C gens: quòd si passio interdum mala denominatur, solum est quatenus per actionem malam est voluntaria. Et ita cessat difficultas tacta, nam illa solum procedit de perfectione physica, & entitatiua, quæ additur potentiæ receptiuæ per quemlibet realem actum. Sed licet doctrina huius respõsionis vera sit, Aristoteles tamen & loquitur de actu potentiæ passiuæ vt sic, & latiùs de actu bono, & malo naturali, vt patet ex exemplis quibus vtitur, scilicet posse esse sanum, & ægrotare, &c.

XXIIII. Quare secundò dici potest, in actu imperfecto duo considerari posse, scilicet positiuam perfectionem secundum quam actuat potentiam, & priuationem aliquam ratione cuius habet rationem mali: ex priori capite concedi potest argumento facto, melius esse habere talem actum, quam omnino carere actu: quia ille actus vt sic non habet rationem mali, sed boni, secus verò sub posteriori ratione, quia vt sic, non ponit perfectionem, sed tollit. Addo verò ad hoc magis explicandum, dupliciter posse receptiuam potentiam comparari ad aliquos actus contrarios seu repugnantes. Primò vt omnino indifferenter se habens ad vtrumque illorum, vtpote quæ ex se neutrum definite postulat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt comparatur materia ad omnes formas substantiales, & consequenter etiam ad accidentales contrarias, vel repugnantes: & hoc modo concludit argumentum, talem potentiam meliùs esse sub quolibet actu, etiam imperfectissimo, quàm sine vllo, quia ille actus non habet rationem mali, sed minoris boni. Alia verò est potentia, quæ licet possit recipere actus contrarios, tamen vel vnus est connaturalis, & alter violentus, vel vnus est simpliciter debitus ad perfectionem talis potentiæ, alius verò licet admitti seu recipi possit in tali potentia, repugnat tamen perfectioni illi debitæ, siue hoc proueniat ex alio actu coniuncto tali potentiæ, siue ex aliqua intrinseca inclinatiõe illius. Vt in lapide est potentia passiua ad motum sursum & deorsum, ratione tamen formæ vnus est illi debitus, & alter repugnãs. Voluntas etiam est in potentia ad recipiendum actus virtutis vel vitij, ex quibus prior est debitus, & alter repugnãs perfectissimæ inclinationi ipsiusmet voluntatis vt sic. Igitur respectu talis potentiæ melius est carere vtroque actu, quàm esse sub actu sibi repugnante, qui propriè habet rationem mali: nam hoc modo perfectio actus non attenditur ex sola entitatiua perfectione illius formæ quæ est actus, sed maximè ex proportione inter actum & potentiam. Vnde licet calor sit simpliciter perfectior, quàm frigus: & aqua possit esse sub vtroque actu, nihilominùs non est illi melius esse sub calore quàm sub frigore, quia non est ita illi debitus & proportionatus. Atque hoc potissimum modo locutus est Aristoteles citato loco.

XXV. Potentia passiua ad actũ primo ordinata, posterior est cognitione, & definitione quam ipse.

Vltimò dicendum est, potentiam passiuam esse posteriorem cognitione & definitione suo actu; non solum quoad nos, sed etiam secundum se & naturam suam. Hæc conclusio intelligitur de potentia passiua per se primò instituta propter actum, qualis est in substantialibus materia prima; de cuius cognitione per formam dictum est in disp. 13. & 15. In accidentibus verò sunt huiusmodi potentiæ illæ quæ ad actus immanentes recipiendos ordinantur, vt ex superioribus constat: hæ autem potentiæ sunt propriæ animalium, vel superiorum viuentium: quare demonstratio huius conclusionis potissimùm pertinet ad scientiam de anima, vbi ostenditur potentias specificari ab actibus. Ex quo principio probanda est dicta assertio, quia principia sunt aliquo modo cognitione priora, quàm ea quæ sunt ex principiis: sed actus est aliquo modo principium potentiæ in quantum est specificans ipsam, & in quantum est id propter quod talis potentia primariò instituta est: ergo actus vt sic est prior cognitione. Rursus id per quod aliquid definitur, est prius definitione quàm ipsum definitum: sed potẽtia huiusmodi definitur per actum tanquam sumẽs ab illo speciem: ergo est actus prior definitione quàm potentia. Principium autem illud, quòd huiusmodi potentiæ speciem sumant ex actibus, nunc supponitur ex nobis vt communiter receptum; nam fusiùs disputandum est in libr. de anim. Nunc solum dicimus, intelligendum esse specificari potentiam per actum nõ vt per intrinsecam differentiam, sed vt per terminum intrinsecæ habitudinis potentiæ ad actum: intelligendum etiam esse de actu adæquato, vel secundum rem, vel secundum aliquam rationem communem respectu potentiæ. Et sic est res carens difficultate, nam eadem est ratio quoad hoc de potentia, quæ est de qualibet re includente respectum transcẽdentalem ad aliam, vt suprà diximus de materia & forma: & infra dicemus de habitibus, vbi hoc magis explicabimus: & aliquid dicemus tractantes de, Ad aliquid, & de Actione, & Passione.

XXVI. Obiectioni satisfit.

Sed dices, Potentia & actus sunt correlatiua, & sicut potentia non potest cognosci nisi per actum, ita neque actus nisi per potentiam: ergo non magis potentia est prior definitione, quàm actus, sed ad summum erunt simul cognitione. Respondetur actum & potentiam, prout nunc de illis loquimur, non esse relatiua prædicamentalia, sed transcendentalia: in relatiuis autem transcendentalibus, non repugnat terminum habitudinis esse simpliciter priorem cognitione, quàm ipsum relatiuum transcendentale. Deinde concedo actum & potentiam de quib. nunc est sermo, habere inter se mutuam dependentiam in cognitione & definitione; & ea ratione vel esse aliquo modo simul cognitione, vel potiùs inuicem cõparari, vt prius & posterius in diuersis generib. causarum, simpliciter tamen actum censeri priorem, quia ille est qui determinat, & quasi dat, vltimam speciem. Loquimur autem de actu actuanti, nam si sit sermo de actu simpliciter, sic dari potest actus abstrahẽs ab omni potentia, qui per idem nullo modo definiatur. vide Caiet. 1. p. qu. 13. art. 7. ad 2. Scoti. Et hæc sufficiant de potẽtia & actu, nam cætera quæ de his disputari possent, propria sunt scientiæ de anima.

DISPVTATIO XLIIII.

De habitibus.

Quid hoc nomine habitus intelligatur.

SIgnificatio huius nominis *habitus* in superioribus, explicando species qualitatis satis declarata est, & ex ibi dictis sumo, sermonẽ in præsenti esse de habitu prout est propria quædam species qualitatis proxime ordinata ad iuuandum potẽtiam in operatione sua, & consequenter quatenus est secundum rem & essentiam species distincta, & à potentia, & ab actu & à duabus vltimis speciebus qualitatis. Nam, licet quædam qualitates, bene & permanenter afficientes, ac disponentes subiectum secundum aliquod esse accidentale, soleant appellari habitus, tamen illæ qualitates secundum propriam essentiam potiùs spectant ad tertiam speciem passibilium qualitatum: & ideò propriam disputationem non requirunt, illasq; prætermittere necesse est, ne ambiguitate vocis cursus disputationis impediatur. De habitu verò prout vestimentũ significat aut esse vestitũ, infrà erit specialis disputatio. De his igitur habitib. primum videndũ erit, quę sit eorum necessitas, quæ essentiæ, & quæ causæ, vel proprietates, postea de eorũ distinctione, vnitate, vel multitudine nõnulla attingemus, specificam ac particularẽ considerationem eorum ad propria loca remittentes.

SECTIO I.

An sit, & quid sit, & in quo subiecto sit habitus.

I. Habitus sunt in rerum natura.

DVæ primæ partes in titulo propositæ facilimè expediri possunt ex dictis in superioribus: quòd enim aliqui sint habitus, extra controuersiam est, ex communi omnium Philosophorum consensu, & in Theologia habet peculiarem certitudinem ex habitibus infusis.

Quibus modus constet dari habitus.

II. PRima verò cognitio horum habituum sumpta est ex experientia humanorum actuum: experimur

rimur enim vsu & consuetudine actuũ acquirere nos facilitatem in operando: quæ facilitas, cùm realis quidam effectus in nobis sit, ac permaneat transactis actibus, aliquam formam realem & permanentem requirit, quæ in nobis sit, cum antea non esset: hanc autem vocamus habitum; constat ergo experientia esse in nobis habitus.

III. Vt autem procedamus distinctiùs, & disputationem magis coarctemus, distinguamus duo genera qualitatum, quæ nostris potentiis adduntur vt illis ad operationes suas iuuentur; quædam sunt ad coniungendum obiectũ potentiæ quę dicuntur requiri ex parte obiecti, & solùm sunt necessariæ in potentiis cognoscentibus: aliæ sunt quæ adduntur potentiæ ad augendam virtutem eius in operando, ex quo habent vt dent facilitatem in operatione, vt infrà dicam, quod in voluntate euidentiùs constat: illa enim non indiget qualitatibus ex parte obiecti, & tamen vsu acquirit facilitatem in operando. Vtrumq; ergo genus harum qualitatum, sub specie habitus continetur, vt in superioribus dixi: ex diuerso tamen principio probanda est vtriusque existentia, vel necessitas. Nam priores qualitates simpliciter loquendo supponuntur ad actus tanquam omnino necessariæ ad illos ex natura rei: posteriores verò consequuntur ex actibus, nunc enim non agimus de habitibus per se infusis. In præsenti ergo solùm intendimus agere de habitibus posteriori modo sumptis, nam priores, qui propriè vocantur species intentionales, in scientia de anima considerantur. Vnde ad probandum esse habitus in illo sensu vtendum nobis esset illis mediis, quibus Philosophi contra Durandum, & alios probant dari species intentionales quæ partim sumuntur ex iis quæ experimur in sensibus externis, præsertim in visu & speculo; partim & maximè ex memoria & abstractiua rerum cognitione, partim ex modo cognoscendi talium potentiarum per repræsentationem, ad quam non possunt determinari nisi ab obiectis, mediantib. speciebus. Itaq; in hoc sensu satis constat & habitus esse, & vbi sint, nimirum in quacunq; potentia cognoscitiua iuxta proportionem & capacitatem eius: & quid etiam sint; sunt enim qualitates quædam, quæ sunt veluti semina, aut instrumenta obiectorum, quibus mediantibus virtutem suam coniungũt potentiis cognoscitiuis, vt eas determinent, & in actu primo constituant ad sui cognitionem efficiendam. Neque de his habitibus in hoc tractatu plura nobis dicenda sunt.

Species intentionales vnde probetur assistere.

IIII. Aliud ergo genus habituum, de quo in præsenti agimus, sola experientia suprà dicta cognitum est: quia talis habitus, per se loquendo, & in ordine naturali, nunquam supponitur ad actus. Vnde Aristoteles 9. Metaphysic. cap 5. & 8. ait, quasdam esse potentias, id est, principia actiua operationum, quæ haberi non possunt, nisi per actus; & exemplũ adhibet in arte. Adeò, vt etiam habitus per se infusi, quatenus per se supponuntur ad actus vt connaturali modo fiant, magis censeantur habere rationem potentiarum, quàm habituum. Quod ergo huiusmodi habitus sint, à nobis solum cognosci potest ex actibus, quatenus aliquam facilitatem, & consequenter nouam aliquam facultatem operandi in potentiis relinquunt. Ex quo etiam obiter constat, necessitatem horum habituum non esse necessitatem simpliciter, sed ad melius esse, seu ex suppositione, vel in ordine ad talem effectum. Nam absolutè potentia est sufficiens ad efficiendum actum sine tali habitu: alioqui nunquam posset actus præcedere habitum, tamen vt faciliùs & promptiùs operetur, necessarius est habitus, quæ potius est vtilitas quædam, quæ vocatur etiam necessitas ad melius esse: & idem est, quod dicti solet, hos habitus non esse necessarios ad substantiam actuum, sed ad facultatem: ad hunc ergo peculiarem effectum, scilicet, promptitudinem in operando, necessarij sunt. Quo item fit, vt ex suppositione actuum, tales habitus sint necessarij, quia necessaria sequela, & naturali actiuitate (qualiscunque illa sit) consequuntur. Quæ omnia ex Aristotele desumuntur 3 Ethic. cap. 5.

Aristot.

V. Propter quid potentiis & actibus ad habituum productionẽ vires indiderit natura.

Vnde etiam colligi potest ratio, ob quam natura dederit, & potentiis ipsis capacitatem ad hos habitus, & actibus ipsis vim & efficacitatem aliquam, vt ex eis sequantur hi habitus, quia nimirum potentia ex se potens est, & indifferens ad varios actus, & interdum etiam ad repugnantes, vel ob aliquam imperfectionem non habet totam determinationem & propensionem quam habere potest ad aliquem actum. Quia ergo natura intendit optimum operandi modum, iuxta vniuscuiusque rei capacitatem, & hæ potentiæ non possunt habere ex natura sua innatam totam virtutem necessariam ad operandum singulos actus suos cum tota promptitudine & facilitate, ideò aptitudinem & vim aliquam à natura habent, vt saltem vsu & exercitio actuum possint huiusmodi facilitatem acquirere. Et hæc sufficiunt de quæstione, an sint huiusmodi habitus: nam si quæ obiectiones fieri possunt, faciles sunt, & ex hac vltima animaduersione soluuntur & magis ex iis, quæ statim dicemus de subiecto horum habituum.

Essentia & diffinitio habitus.

VI. SEcundò dicendum est quid sit habitus, quod etiam est facillimum ex dictis: est enim qualitas quædam permanens, & de se stabilis in subiecto, per se primò ordinata ad operationem, non tribuens primam facultatem operandi, sed adiuuans & facilitans illam. Hæc tota descriptio constat ex nominis interpretatione iam tradita, & ex dictis suprà de speciebus qualitatis. Itaque quod forma illa quam actus relinquunt, & dat promptitudinem in operando, sit qualitas, cuidens est, tum ex communi definitione qualitatis suprà posita, tum etiam quia in nullo alio prædicamento collocari potest. Dicitur autem hæc qualitas permanens, & stabilis, vt distinguatur ab ipsis actibus, qui dicuntur esse quasi in continuo fieri, quia ab actuali influxu potentiarum pendent: & ideò non solùm qualitates sunt, sed etiam actuales operationes potentiarum vitalium: habitus verò non habet hanc dependentiam, sed permanet cessante actuali influxu animæ, in qua est, non vt actus secundus, sed vt actus primus: nam ad hoc causatur in anima, vt eã promptam reddat ad actus secundos eliciendos. Vnde eadem experientia, quæ probat esse huiusmodi habitus, probat esse hoc modo qualitates permanentes; quia ex actibus relinquitur in homine hæc facilitas, etiam postquam cessat ab operatione: nam cùm posteà ad operandum redit, maiori promptitudine & facilitate operatur: permansit ergo in ea qualitas dãs huiusmodi promptitudinem. Atq; in hoc sensu intelligendum est, cùm dicitur habitus *difficile mobilis*, si per illam particulam id quod est essentiale & generale

Universidad de Deusto
Biblioteca

nerale habitui, & non aliquis ſtatus accidentalis, vel ſpecialis aliqua proprietas alicuius habitus, ſeu virtutis, ſignificanda eſt, vt clariùs conſtat ex dictis, diſputando de qualitate in communi: & ſpeciebus eius.

VII. Addimus verò, huiuſmodi qualitatem debere eſſe per ſe primò ordinatam ad operationem, quia vt in initio diſputationis notaui, agimus de propriis habitibus, re ipſa & eſſentia diſtinctis à cæteris ſpeciebus qualitatis: huiuſmodi autem nulli ſunt, niſi illi qui propter operationem fiunt. Nam ſi aliquæ qualitates vocantur habitus eò quòd bene, vel malè, ac ſtabiliter diſponant ſubiectum in ordine ad eſſe, illæ ſecundum propriam eſſentiam magis pertinent ad paſſibiles qualitates. Denique dicta experientia per quam hos habitus probamus, ſimul declarat primarium finem horum habituum eſſe, dare facilitatem in operando: hac ergo ratione dicimus per ſe primò ordinari ad operationem.

VIII. Quia verò commune hoc eſt ipſis potentiis, in quibus habitus reſident, addimus in definitione, habitum non ordinari ad operationem vt primam facultatem operandi. Vbi per *primam facultatem* non intelligimus ſolùm principium principale, ſeu radicale operationis, quod eſt anima, ſed proximam facultatem quæ abſolutè confert primam poteſtatem operandi: hanc enim ſupponit habitus, vt diximus & illam iuuat, & promouet vt faciliùs operetur. Atque ita ſatis conſtat quid ſit habitus in communi. Et quamuis in explicanda deſcriptione, ad habitus acquiſitos præcipuè reſpexerimus; tamen ex ſe communis eſt etiam infuſis, nam etiam per ſe primò ordinantur ad operationem: & quamuis non dent ſolam facilitatem, ſed ſimul aliquo modo facultatem, & connaturalitatē operationis, tamen abſolutè præ-
Ariſtot. requirunt priorem potentiam proximam, eamque eleuant ad tale genus operationis. Denique addi ſolet, habitum eſſe quo bene, vel malè diſponitur potentia ad operationem. Quod ſumi poteſt ex Ariſtotele in prædicamentis; & ſeptimo Phyſic. cap. 3. Veruntamen in illa diſiunctione nō tantum definitio, ſed etiam diuiſio habitus comprehenditur: inter habitus enim ſunt virtutes & vitia, ſeu quidam ſunt conſentanei naturæ, alij repugnantes: & ideò quidam boni, alij mali dicuntur: omnibus tamen commune eſt, vt ad ſuas operationes per ſe tendant, & facilitatem præbeant. Hanc ergo communem ratio- C nem ſatis fuit in definitione ponere.

Subiectum habitus.

IX. TErtio loco poteſt ex dictis facilè definiri, in quo ſubiecto ſint huiuſmodi habitus. Dicendum eſt enim ſolùm eſſe in viuentibus intellectualibus, & proximè tantùm eſſe in potentiis elicitiuis actuum immanentium, & quæ rationales ſint, vel aliquo modo rationem participent. Prior pars ex poſteriori conſtat; nam cum prædictæ potentiæ ſint propriæ viuentium rationalium, ſi habitus ſolum eſſe poſſunt in huiuſmodi potentiis, tantum etiam eſſe poterunt in prædictis viuentibus. Hic verò dubitari poterat, an hoc ſit intelligendum de ſolis hominibus, vel etiam de Angelis. Sed quia hoc pendet ex proprio modo operandi Angelorum, eiuſque cognitione, ideò illam partem Theologis omittemus: ſolumque de hominibus dicemus. Poſterior ergo pars de ſubiecto proximo, quòd ſolùm eſſe poſſit potentia elicitiua actuum immanentium, probatur, quia de ratione habitus eſt, vt inclinet potentiam ipſam ad operandum, & hoc modo eam facilem & promptā reddat: ergo neceſſe eſt vt habitus ſit proximè in ipſamet potentia, quæ eſt principium elicitiuum operationis: quia niſi eam informet, nec poteſt eam inclinare, neque in vlteriori actu primo conſtituere. Item, quia vnumquodque accidens debet eſſe in ſubiecto fini ſuo proportionato: ſed finis proximus habitus eſt operatio & promptitudo ad illam: ergo ſubiectum eius eſt ipſamet potentia, quæ eſt principium proximum operationis: nam illa ſola habet debitam proportionem ad illum finem.

X. Hinc ergo neceſſe eſt, vt potentia in qua proximè reſidet habitus, & actiua ſit, & paſſiua: non enim poteſt eſſe proximum principium eliciendi actus, niſi ſit actiua, nec poteſt in ſe recipere habitus niſi paſſiua ſit. At verò tantùm illa potentia eſt ſimul actiua & paſſiua, quæ actus immanentes elicere poteſt: ergo. Et confirmatur, nam actus in illa potentia relinquit habitum, in qua ipſe eſt: quia illammet potentiam, & non aliam reddit facilem ad operandum. Sed habitus manet in illa po- B tentia, quæ eſt principium proximum talis actus: ergo in eadem manet ipſe actus: ergo & ipſe eſt actus immanens, & potentia quæ eſt principium eius, eſt elicitiua actuum immanentium. Vnde hi actus per quos producuntur habitus, tales ſunt, vt, per ſe loquendo, nihil extra proprias potentias efficiant: quod eſt proprium actuum immanentium. Poteſt etiam hæc pars inductione confirmari: ſed hæc inductio facilè conſtabit ex ſequenti puncto.

XI. Igitur probandum ſupereſt hanc potentiam debere eſſe rationalem, vel aliquo modo rationis participem, vt eſt intellectus aut voluntas, vel etiam appetitus ſenſitiuus humanus, & phantaſia, ſeu cogitatiua. Et quidem, quòd in potentiis poſſint eſſe habitus, præter experientiam, conſtat ex vtraque Philoſophia, naturali, & morali: nam in intellectu ſunt virtutes intellectuales, & in voluntate morales; quæ ex parte cenſentur etiam eſſe in appetitu ſenſitiuo: & conſequēter eis reſpondet aliquid proportionale in phantaſia. Ratio autem à priori eſt, quia hæ potentiæ habent natura ſua aliquam indifferentiam, ſeu indeterminationem in operando determinantur autem per ſuos actus: ergo etiam ſunt capaces habitualis determinationis, ſeu inclinatio- C nis ex actibus relictæ. Aſſumptum manifeſtum eſt in voluntate, nam eſt potentia ex ſe libera, & conſequenter indifferens ad operandum & non operandum, & ad actus, ſeu obiecta contraria. Vnde & ex parte ſua non eſt ad alterutram partem ſatis determinata, & ex parte obiectorum pati ſolet difficultates, eò quòd cùm aliqua ratione boni ſit alia ratio mali coniuncta. Habet etiam voluntas, eò quòd vniuerſalis hominis appetitus, varias inclinationes, tum ad ea quę ſunt per ſe bona & honeſta, tum etiam ad ea quæ ſunt commoda homini, inter quas inclinationes eſt interdum repugnantia, ex qua oritur difficultas operandi, quæ difficultas vſu, & conſuetudine actuum ſuperatur; quòd non fit niſi per generationem habitus: eſt ergo hæc potentia ſubiectum capax habituum.

XII. Atque eadem fere ratio locum habet in intellectu, nam licet non ſit adeo indifferens potentia ſicut voluntas, tamen aliquo modo indifferentiam participat: primùm in ferendo iudicio de his rebus, quarum euidentem cognitionem non aſſequitur, vt ſunt illæ quæ ſub fidem, vel opinionem eaduntq;

Voluntas eſt habituum capax.

Intellectus receptiuus eſt habituū.

eadunt; vnde conſtat experientia difficulter remoueri hominem ab his rebus, quarum habet inueteratam fidem, vel opinionem. Deinde, quanquam ex parte obiectorum, quando euidenter oſtenditur eorum veritas, naturaliter determinetur ad iudicium, tamen ſæpè magnam difficultatem patitur intellectus noſter in demonſtranda veritate, & ideo vſu & exercitatione actuum, facilitatem in hoc acquirit, quam non confert niſi habitus, vt etiam de habitu primorum principiorum in prima diſputatione huius operis declarauimus. Denique, in habitibus practicis, præſertim in arte, id eſt euidentiſſimum: quare Ariſtoteles 9. Metaphyſicæ, & vbicunque agit de potentiis agendi, quæ non niſi vſu acquiruntur, præcipuè ponit exemplum in arte; illæ autem potentiæ non ſunt niſi habitus, vt ſæpè dixi.

XIII. Appetitus ſenſitiuus hominis capax eſt habituum. D. Thom. Deinde facilè probari poteſt eadem pars de appetitu ſenſitiuo hominis ex ſententia Ariſtotelis 1. Ethicorum, cap. vltimo. & 3. Ethicorum, c. 3. & Diui Thomæ 1. 2. quæſtion. 50. art. 3. Et ratio eſt, quia licet appetitus hominis non ſit ſimpliciter potentia libera, habet tamen aliquem modum indifferentiæ, ratione cuius poteſt per rationem & voluntatem in B officio contineri; quanquam, vt Ariſtoteles dixit, non deſpoticè, ſed politicè obediat. Quo fit, vt etiam in hoc appetitu variæ ſint inclinationes, & quodammodo repugnantes: nam ex vi ſuis generis naturaliter inclinatur ad ſenſibilia, & delectabilia tamen ex vi coniunctionis & emanationis ex anima rationali habet inclinationem ad obediendum rationi, & ad appetendum ipſamet bona ſenſibilia, non tantùm quatenus delectabilia, aut corpori commoda, ſed maximè quatenus ſimpliciter bona homini exiſtimantur. Ex qua duplici inclinatione naſcitur, vt etiam hic appetitus non habeat à natura omnem determinationem ad ſuos actus, quam poteſt habere: & ideò poteſt acquirere habitum quo magis ad alteram partem inclinetur. Quod maximè neceſſarium eſt reſpectu eorum actuum, qui delectationib. ſenſibilibus, aut comodis corporis ſunt aliquo modo contrarij: non quia inclinatio naturalis ad hos actus in hoc appetitu minor ſit, ſed quia obiecta ſenſibilia, quæ ſunt magis propinqua & proportionata, vehementiùs mouent. Propter quod quædam etiam virtutes morales in appetitu ſenſitiuo collocari C ſolent, vt tradit Diuus Thomas 1. 2. quæſtione 56. articulo 4. Quòd quomodo intelligendum ſit, non ſpectat ad hunc locum: ſatis nunc erit aſſerere, neceſſarios eſſe habitus in appetitu, quibus reddatur promptus & facilis ad obediendum rationi in materia harum virtutum, ſcilicet, temperantiæ, & fortitudinis, & aliarum quæ ſub eis continentur. Et hoc modo dicimus, vel etiam experimur mortificari, ſeu ad mediocritatem redigi paſſiones huius appetitus exercitio virtutum, quod non fit niſi per acquiſitionem habitus. Et ſimili ratione per contrarios actus acquiruntur habitus augentes impetum paſſionum: nam licet inclinatio ad obiecta ſenſibilia videatur maximè naturalis, & facillimè prodire in opus, ſi non contineatur, nihilominùs experimur conſuetudine augeri, & vires acquirere ad reſiſtendum rationi, quæ vix poteſt repugnare appetitui, quando nimia conſuetudine ad hæc ſenſibilia trahitur: non eſt ergo dubium, quin in hac potentia ſit aptitudo ad generandos, & recipiendos in ſe habitus.

XIIII. Denique idem eſſe conſequenter ſentiendum de hominis phantaſia, ſeu cogitatiua, docet etiam Diuus Thomas dicta quæſtione 50. artic. 4. Quomodo autem id intelligendum ſit, inferiùs in ſolutione obiectionum explicabimus. Phantaſia hominis habituū capax.

Vltimo loco probanda eſt altera pars excluſiua, XV. nimirum, has ſolas potentias eſſe capaces habituum. Ratio autem eſt, quia omnes aliæ potentiæ præter has merè naturaliter operantur: per operationes autem merè naturales non acquiritur habitus, quia potentiæ determinatæ ad vnum ſimpliciter ex natura ſua, non ſunt capaces habituum: vt enim dixit Philoſophus 2. Ethicorum, cap. 1. *Nihil eorum quæ ſunt natura, aliter aſſueſcit, vt lapis ferri ſurſum, aut ignis deorſum*: & ſimiliter nec lapis velociùs fertur deorſum, etiam ſi millies ante deſcenderit. Inductione etiam oſtendi poteſt: nam aliæ potentiæ, aut agunt tantùm actione tranſeunte: & hæ non ſunt capaces habituum, vt oſtendimus; aut immanente, & hæ aut ſunt ſenſus externi, de quibus ſatis conſtat experientia non acquirere habitum operando: vel ſunt phantaſia & appetitus brutorum, & in his eſt nonnulla maior dubitandi ratio, vt ſtatim in obiectionibus attingemus: nunc verò etiam de illis ſupponimus, cum ſint potentiæ omninò determinatę ad vnum, non eſſe capaces habituum. Vnde D. Thomas 1. 2. quæſt. 49. art. 4. ait, potentiam non eſſe capacem habitus, niſi aliquo modo ſe habeat indifferenter ad multa: ideò enim vires naturales non agunt operationes ſuas mediantibus aliquibus habitibus, quia ſecundum ſe ipſas ſunt determinatæ ad vnum. Et ita declarat omnem habitum eſſe diſpoſitionem, cùm tamen diſpoſitio (teſte Ariſtotele) ſit ordo habentis partes: quia licet non ſit neceſſarium, vt ipſa potentia receptiua habitus in ſe habeat partes, neceſſe eſt tamen, vt habeat ordinem, & aliquam indifferentiam ad multa, vt ita poſſit per habitum ad vnum potiùs, quàm ad aliud determinari. Quæ potētiæ habituum ſint capaces.

SECTIO II.

An in potentia ſecundum locum motiua acquiratur habitus.

SEd circa dicta, & præſertim circa vltimam partem, ſuperſunt nonnullæ obiectiones. Prima eſt, quia potentia ſecundum locum motiua non eſt actiua actione immanente, ſed tranſeunte, & tamen illa eſt capax habitus: ergo. Maior patet, quia, licet motus localis progreſſiuus, ſeu animalis ſoleat dici immanens, quatenus manet in eodem ſuppoſito; propriè tamen, & prout nunc loquimur, non eſt immanens, quia non manet in eadem potentia, imò neque in eadem parte ſubiecti, teſte Ariſtotele, quia animal non ſe mouet per ſe primo, ſed per vnam partem mouet aliam. Præſertim quia argumentum non tantùm procedit de potentia qua homo ſe, vel partes corporis ſui mouet, ſed etiam de illa qua mouet aliquod extrinſecum corpus, vt chordas cytharæ, aut penicillum. Probatur ergo minor, quia experimur per vſum artis acquiri facilitatem & determinationem quandam, non ſolùm in mente, ſed etiam in membris corporis. Cuius etiam ſignum eſt, quia licet quis optimè diſcat regulas artis, ſi non exerceat ipſas externas actiones artis, nunquam acquiret promptitudinem & facilitatem in eis exercendis: imò vix poterit aliquam actionem earum artificioſè exercere. Rurſus eſt aliud ſignum, nam qui XVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diu exercuit huiusmodi actiones, postea fere sine vl- A la attentione mentis illas exercet exterius artificiosè, & summa facilitate: ergo signum est illas actiones immediatè fieri ex habitu qui in ipso membro acquiritur. Quod si quis fortasse respondeat, eam facilitatem non prouenire ex habitu, sed ex aliqua alia qualitate, primùm eneruat omnem experientiam & rationem qua probamus habitus esse. Deinde oportet vt explicet qualis sit illa qualitas, quod non facilè fiet.

II. Vnde, propter hanc rationem nonnulli Theologi concedunt in huiusmodi etiam membris acquiri habitum, vt Scotus in 3. distinct. 33. q. vnica. §. Ad primum. in solut. ad 3. Gabriel in 3. dist. 23. quæst. 1. artic. 3. dub. 1. Ocham quodlib. 3. q. 17. Qui consequenter aiunt, vt potentia executiua sit capax habitus, satis esse, quòd sit indifferès ad efficiendos varios motus, vt ita possit ipso vsu ad vnum motum determinari per qualitatem acquisitam.

Scotus. Gabriel. Ocham.

Quæstionis resolutio.

III. Nihilominùs dicendum censeo, in huiusmodi potentia & in membris externis non acquiri propriè habitum. Ita docet D. Thom. 1. 2. q. 50. art. 3. ad tertium. & id sequuntur Thomistæ, & Almain. in 3. d. 23. q. 1. & in moralibus, tract. 1. cap. 17. Et probatur ex principio posito, quòd habitus solùm recipitur in potentia elicitiua actus immanentis: quod videtur à nobis sufficienter probatum. Et declaratur ampliùs in præsenti: nam si in externis membris acquiritur habitus, vel ille recipitur immediatè in ipsamet potentia actiua motus, quæ est in membris, vel non. Primum dici non potest, quia illa potentia non est receptiua, sed mere actiua. Item, quia illa est instrumentum ad nutum, & necessitate naturæ obediens appetitui: & ita quantum est ex se, est omninò determinata, si applicetur ad agendum à superiori potentia, solumque habet indifferentiam quasi passiuam, vt in vnam partem potiùs quam in aliam inclinetur: ad quod non indiget habitu in se, sed in potentia mouente, seu imperante. Dico autem, *quasi passiuam*; quia hæc potentia motiua dum per appetitum applicatur, non recipit in se aliquid, sed solùm per naturalem subordinationem despoticè obedit. Cum ergo hoc faciat naturali, & omnimoda necessitate, non indiget habitu illam determinante & inclinante, neque est capax eius.

D. Thom. Almain.

IIII. Si verò ille habitus non recipitur in ipsamet potentia, sed in eodem subiecto in quo est ipsa potentia, vel illa qualitas est virtus actiua, vel solùm dispositio passiua, primum dici non potest. Primò, quia illa qualitas non erit habitus, sed potentia quædam, quia non inest potentiæ, neque illam inclinat, aut reddit in se facilem ad operandum; vnde nec per se cum illa componit vnum principium operationis. Secundò, quia illa qualitas ad summum erit per modum cuiusdam impetus, qui non diu durat transacto motu, neque vnquam inuenietur in natura, quòd ex vi solius motus localis possit causari virtus actiua similis motus, quæ sit qualitas permanens, & stabilis per modum habitus. Si vero dicatur secundum, apertè sequitur, illam qualitatem non esse habitum operatiuum, de quo nunc loquimur, sed esse quandam dispositionem materialem, quam acquiri in his membris per vsum artis, probabile est, & consentaneum Diuo Thomæ dict. qu. 50. artic. 1. vbi ait: *Dispositiones ad operationes, principaliter esse in anima, secundariò verò esse posse in corpore, in quantum corpus disponitur & habilitatur ad promptè deseruiendum operationibus animæ.* Hæc autem dispositio non videtur esse alia præter eas, quæ vel ad modos quantitatis, aut ad primas qualitates, vel alias quæ ex illis consequuntur, pertinent. Vnde etiam in ipsis externis instrumentis artis experimur, interdum fieri ipso vsu & exercitio aptiora, vel quia perficiuntur quoad figuram, aut quia efficiuntur magis læuia, aut molliora. Ad hunc ergo modum intelligi potest membra corporis vsu reddi aptiora ad motum: quia nerui ipsi, vel laxantur, vel contrahuntur magis, vel alia simili causa. Sicut etiam ipsæ vires nutritiuæ consuetudine assuefiunt ad abstinentiam, vel moderationem, solùm quia vel qualitates primę remittuntur, vel ipsæmet partes corporis exiccantur, & ita etiam magis resistunt.

D. Thom.

Satisfit rationi dubitandi.

V. Neque obiectio facta aliquid ampliùs probat, fatemur enim per vsum harum actionum acquiri habitum, non tamen in organo corporis, sed in potentiis animæ imperantibus, & dirigentibus motionem corporis. Quòd verò hic habitus non B acquiratur perfectè sine vsu externarum actionum duplex est causa. Prior est, quam diximus de dispositione passiua membra exterius operantur, interuenit actus interior, vel voluntatis, qui dicitur vsus actiuus, vel intellectus, qui est practica directio talis vsus, qui actus generant internum habitum practicum, ad talem actionem externam accommodatum: hi autem actus non exercentur solo discursu, aut disciplina circa regulas artis: imò nec per vsum alterius solùm attentè inspectum & consideratum: & ideò licet hæc possint conferre ad acquirendum aliqualem habitum internum, non tamen ita perfectum, vt det facilitatem in vsu externo. Quod autem obiiciebatur, has actiones externas interdum exerceri artificiosè sine internis actibus, ex habitu relicto in ipsis membris, falsum esse censeo: imò probabilius est in Philosophia, etiam quoad substantiam non posse fieri hunc motum animalem sine actuali vsu phantasiæ, & appetitus, ne dum quoad modum artificiosum. Semper ergo interuenit directio artis, quamuis interdum, vel propter magnam facilitatem, vel quia sit sine vlla reflexione, experimento non percipiatur. C

SECTIO III.

An in brutis sint habitus.

Secunda obiectio est de internis sensibus brutorum, videntur enim acquirere habitus, saltè illa animalia quæ memoriam & experiẽtiam participant, vt Aristoteles docuit libro 1. huius operis, cap. 1. Experientia enim non fit sine acquisitione alicui⁹ habitus. Dicet fortasse aliquis, in his brutis esse species, seu phantasmata, quæ manent in absentia obiectorum, eaque satis esse ad memoriam, & experientiam. Quòd si illæ vocentur habitus, erit æquiuocatio in voce: nam iam suprà diximus, nos hic non loqui de speciebus intentionalibus. Hoc verò non satisfacit, quia sæpè species obiectorum sensibilium non sufficiunt ad prædictam experientiam. Quòd ita declaro, nam quando brutum ex naturali instinctu, apprehenso obiecto sensibili, statim illud existimat esse nociuum, & fugiendum iudicat; ad talem L Dubitandi ratio.

talem actum præter speciem obiecti, necessaria est A virtus innata ipsi potentiæ, à qua illud iudicium nascatur: sed interdum brutum vsu plurium actuum acquirit facilitatem, seu virtutem ita iudicandi de aliquo obiecto, circa quod non habebat illam virtutem innatam, seu instinctum naturæ: ergo acquirit non solùm species obiectorum, sed etiam habitum, qui ex parte potentię suppleat illam vim ita iudicandi, seu existimandi. Nam species talis sensibilis obiecti per se sola indifferens est, & insufficiens, vt determinet phantasiam ad tale iudicium, seu existimationem.

II. Et hoc modo ait Augustin. lib. 83. quæst. in 36. animalia bruta cõsuetudine fieri domita & mansueta. Idem autem est dicere *consuetudine*, quod habitu. Et D. Thom. 1. 2. quæst. 50. artic. 3. ad secundum, inquit, quòd licet bruta animalia secundum se non sint capacia habituum operatiuorum, propter naturalem determinationem quam habent in suis operibus, nihilominus quatenus hęc eadem animalia à ratione hominis per quandam consuetudinem disponuntur ad operandum sic, vel aliter, *hoc modo in brutis animalibus habitus quodammodo poni possunt.* Cur B autem dicat *quodammodo* explicat inferiùs, dicens deficere à ratione habitus, *quia habitus est, quo vtimur cum volumus*, ex Commentatore 3. de anima, comm. 18. At verò animalia bruta non possunt vti his qualitatibus cum voluerint, quia non habent dominium suarum actionum. Sed hoc magis videtur pertinere ad moralem rationem habitus, quàm ad Physicam naturam: quia subdi voluntati extrinsecum est qualitati operatiuæ.

Augustin. D. Thom. Comment.

Quæstionis resolutio.

III. Nihilominus tamen dicendum censeo, in his brutis nullos esse habitus distinctos ab speciebus sensibilibus, seu phantasmatibus. Et ratio generalis est, quia in omnibus suis actibus determinantur ad vnum ex vi obiectorum, prout eis repræsentantur. Quod sigillatim declaro in singulis potentiis interioribus illorum: nam de sensibus externis nulla est dubitatio. In appetitu ergo non indigẽt habitu, quia appetere non possunt aliquid, donec iudicium phantasiæ determinatè proponat obiectum, vt prosequendum, vel fugiendum, & posito C tali iudicio ex necessitate appetunt, vel fugiunt. Vnde non magis indigent habitu ad huiusmodi motus quàm graue ad descendendum deorsum.

IV. Rursus per phantasiam semper etiam naturaliter apprehendunt aut iudicant, iuxta modum & qualitatem speciei per quam eis proponitur obiectum. Quod quidem manifestum est, quando existimatio vel iudiciũ fit in præsentia obiecti, & præsertim si nulla consuetudo præcessit. Et ratio est clara, quia minorem indifferentiam habent potentiæ apprehensiuæ, quam appetitiuæ: si ergo in appetitu habent naturalem determinationem, à fortiori in phantasia. Vnde fit, si contingat aliquando, vt concurrant bruto variæ species obiectorum, quarum nulla sufficit ad determinandam apprehẽsionem, vel existimationem quasi practicam, de fugiendo aut prosequendo obiecto, non posse determinari, donec species repræsentatiua aliquo modo immutetur: vnde si in itinere prius brutum hęret, & timet progredi, si verò fortiùs pungitur, statim mouetur, ideò est, quia specie doloris vehementiùs excitatur, & determinatur. Igitur in præsentia obiectorum semper fit hæc apprehensio merè naturaliter ex parte potentiæ, posita sufficiente specie ex parte obiecti.

Ex quo facilè intelligitur, eodem modo determinari in absentia obiectorum, etiam ex consuetudine: quia non minorem efficaciam requirunt ex parte phantasmatis in absentia, quam in præsentia obiecti, tam post consuetudinem, quàm in principio eius: ergo semper naturaliter determinantur posito tali phantasmate: ergo non requirunt alium habitum, nec sunt capacia eius. Consuetudo ergo in his animalibus non deseruiet ad acquirendum habitum, qui inclinet potentiam, sed vt phantasma sic, vel sic repræsentans firmius adhæreat. Atque ita fit, vt sine alia consuetudine ex vi solius phantasmatis alicuius obiecti sensati, non apprehendant aliquid insensatum, nec iudicent esse fugiendum aut sectandum. Interueniente autem consuetudine, qua sæpius experitur brutum in præsentia talis obiecti se pati dolorem, vel aliquid simile, species illius obiecti sensibilis retinetur in memoria, tanquam repræsentans illud obiectum vt doloriferum. Atq; ita ex vi phantasmatum, quę per repetitionem actuum B firmius hærent memoriæ, contingunt omnia quæ per consuetudinem, vel experientiam bruta videtur acquirere: ergo nõ est necessarius illis alius habitus. Nam licet fingamus habitum in phantasia bruti, si species non repræsentet obiectum cum omnibus circumstãtiis requisitis ad determinationem actus, non poterit determinari. Si verò species repræsentet obiectum cum omnibus circumstantiis, naturaliter determinabitur, etiamsi non habeat habitum: est ergo impertinens talis habitus, & consuetudo solũ efficit, vt species repræsentet obiectum sub his, vel illis circumstantiis. Et hoc opinor sensisse D. Tho. cùm dixit, *quod ammodo esse habitus in his brutis*; vt ex solutione ad tertium à fortiori constare potest. Et addere etiam possumus, hanc ipsam imperfectam habilitatem, vel consuetudinẽ non habere propriè in eis locũ, nisi quatenus aliquo modo sunt capacia disciplinæ per subordinationem ad rationem humanam: nam in sola experientia merè naturali minus imitantur modum, aut vsum habitus: sed solùm ex memoria repetita naturali instinctu operantur.

V.

De hominis cogitatiua, & eius habitu.

VI. Dices, ergo idem dici poterit de cogitatiua hominis quòd nullum acquirat habitum, præter species conseruatas in memoria, & repræsentantes hoc, vel illo modo. Respondetur, ita videtur docere Diuus Thomas dicto articulo ad tertium. vbi de homine loquens, solùm ait: *In interioribus viribus sensitiuis apprehensiuis eius posse poni habitus, secundum quos fit bene memoratiuus, vel cogitatiuus, vel imaginatiuus.* Et affert Philosophum de memor. & reminis. capite tertio, dicentem, quòd consuetudo multum operatur ad bene memorandum. Non videtur ergo Diuus Thomas ponere alium habitum in nostro sensu interiori nisi eum, qui deseruit memoriæ: qui non videtur distinctus ab speciebus magis vel minus perfectis.

Nihilominus verisimilius videtur, in cogitatiua hominis acquiri habitum distinctum ab speciebus, dantem facilitatem, & inclinantem potentiam ad aliquos actus determinatè. Ratio est, quia cogitatiua hominis nõ est ita simpliciter determinata ad vnum, sicut phantasia bruti, nam potest aliquo modo ex imperio rationis moueri, & determinari ad operandum; vt ibidem Diuus Thomas docet: & ideò

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut appetitus sensitiuus hac ratione est capax proprij habitus, ita & cogitatiua, vt promptiùs & facilius obsequatur rationi in suis apprehensionibus, & cogitationibus, & iudiciis sibi proportionatis de sensibilibus fugiendis, vel appetendis. Et hoc totum existimo comprehendisse Diuum Thomam sub illis verbis: *vt homo sit bene memoratiuus, cogitatiuus, & imaginatiuus.*

SECTIO IV.

An in intellectu sint proprij habitus.

I. Dubij rationes.

VLtima obiectio occurrit de intellectu hominis, nam cum sit potentia naturaliter operans, non videtur indigere alio habitu, præter species intelligibiles. Nam si ille sufficienter repræsentant obiectum, intellectus naturaliter assentit; si verò insufficienter repræsentant, vel non potest præbere assensum, vel non nisi iuxta sufficientiam specierum. Et declaratur in hunc modum in habitu scientiæ, aut primorum principiorum: nam si intellectus exactè apprehendat rationes terminorum, quibus constat propositio immediata, naturali necessitate præbebit assensum: sin minus, præbere non poterit: ergo ad talem assensum non est necessarius habitus præter species exactè repræsentantes extrema propositionis. Similiter, si quis euidenter cognoscat medium scientificum, & illud applicet assentiendo maiori, & minori propositioni, necessitate naturali eliciet assensum scientificum conclusionis, & ita nõ indiget habitu. Si verò non consideret medium scientificum, vel illud sufficienter non applicet, non poterit habere assensum scientificum conclusionis: ergo impertinens est talis habitus, præter species terminorum sufficienter & rectè coordinatas.

II. Quorundam opinio. Soncinas. D. Thom.

Propter hanc obiectionem ita sentiunt de habitibus intellectus nonnulli Thomistæ, Sonc. 5. Met. quæst. 9. Et videtur fuisse sententia Diui Thomæ, quæstione 24. de veritat. artic. 4. ad nonum. vbi ait, habitum intellectus esse aliqualem ordinationem specierum. Item sentit in quæst. 10. artic. 2. vbi postquam probauit, in intellectu possibili remanere species intelligibiles post actualem consideration-
C em, subdit, & *harum ordinatio est habitus scientiæ*: idem significat 1. 2. quæst. 67. artic. 2. vbi ait, formale in scientia esse species intelligibiles; materiale verò esse phantasmata. & 3. parte quæstione 12. artic. 2. sentit, augmentum habitus scientiæ proprium, & secundum essentiam eius consistere in augmento, seu additione specierum.

Quæstionis resolutio.

III. Capreol. Caietan. Ferrar. D. Thom.

NIhilominus tamen verior est sententia quam proposuimus, nimirum, generari in intellectu proprios habitus distinctos ab speciebus intelligibilibus, inclinantes ipsum ad proprios actus, & ad conuenientem vsum specierum. Et hæc est opinio magis recepta in schola Diui Thomæ. Quam tenet Capreolus in Prologo Sententiarum, quæstione tertia, & Caietanus 1. 2. quæstione 54. articulo 4. Ferrar libr. 1. contra Gentes, capit. 56. & sumitur etiam ex Diuo Thoma aliis locis. Nam 1. 2. quæstione 51. articulo 2. & 3. dicit, habitus intellectuales acquiri per actus intellectus; & quæstione 54. articulo 4. ad tertium dicit, habitum scientiæ perfici A per actum, cùm ad nouas conclusiones extenditur, & non generari tunc alium habitum; at verò species intelligibiles non fiunt per actus, sed potiùs ipsæ species sunt principia actuum, & quando scientia extenditur ad nouas conclusiones, certum est acquiri nouas species intelligibiles. Denique dicta quæstione 54. articulo 4. expresè dicit, habitum esse simplicem qualitatem, & non collectionem plurium. Ratione verò probatur, quia species intelligibilis non requiritur ex parte potentiæ, sed ex parte obiecti, vnde est simpliciter necessaria ad operationem, & non tantùm ad melius esse, sicut habitus, de quibus nunc agimus: ergo præter species intelligibiles necessarij sunt habitus in intellectu, qui iuuent ipsam potentiam ex parte eius, & ad assentiendum, & iudicandum facilem, & promptam reddant. Patet consequentia, quia intellectus in ferendo iudicio difficultatem patitur, etiam post acquisitas species obiectorum; & ideò in principio magna inquisitione, & consideratione indiget: post consuetudinem verò, vel frequentiam actuum magnam experitur facilitatem: ergo signum est, ac-
B quiri habitum.

Ratio conclusionis.

IV.

Secundò idem declaratur inductione, nam in intellectu quidam sunt habitus qui dicuntur virtutes, & alij qui non sunt virtutes, vt infrà dicemus. Et similiter quidam dicuntur practici, alij verò speculatiui: hæ autẽ distinctiones vix, aut nullo modo possunt applicari ad species intelligibiles. Rursus, de habitibus, qui non sunt virtutes, negari non potest, quin sint distincti ab speciebus, quia etiam post acquisitas species, imò & post actualem consideratione medij, seu rationis assentiendi, adhuc intellectus est indeterminatus: ergo est capax habitus, quo in ea determinatione facilitatem, & promptitudinẽ acquirat. Dices, eam determinationem esse à voluntate mouente intellectum, & ideò non esse necessariũ habitum in intellectu, quia posita motione voluntatis, intellectus ex necessitate assentit. Respondetur, etiamsi in his actibus voluntas aliquo modo moueat intellectum, etiam ex parte eius postulare optimam dispositionem, vt promptè, & faciliter obediat, maximè cùm intellectus non moueatur à voluntate ad assensum, nisi rationali modo. Atque ita in assensu fidei diuinæ præter habitum piæ affectionis, qui est in voluntate, ponunt Theologi in intellectu habitum fidei diuinæ, & proportionali modo datur habitus intellectualis fidei humanę, vel opinionis.

V.

Præterea habitus intellectuales, qui sunt virtutes, ponuntur ab Aristotele libro 1. Ethicorum, capit. 13. & libr. 2. capite 1. & quinque numerantur lib. 6. capit. 3. quarum duæ sunt practicæ, scilicet, ars, & prudentia: quas certè constat non consistere in solis speciebus, quæ facilè acquiruntur, & memoriæ etiam mandantur, sed in alio habitu, magno vsu, & habitudine acquisito. Vnde sæpè Aristoteles quoad hoc æquiparat duos habitus virtutibus moralibus; vt patet ex 9. Metaphys. & 2. Ethicorum, capite 1. Tandem de aliis virtutibus speculatiuis, quamuis minor appareat necessitas propter naturalem modum assentiendi: nihilominus tamen propter imperfectionem nostri intellectus, qui in his veritatibus assequendis difficultatem patitur, necessarius est habitus facilitatem præbens: quod suprà disputat. 1. in ipso habitu principiorum, & in habitu Metaphysicæ, quæ est naturalis sapientia, declarauimus. Est autem eadem, vel maior ratio de habitu scientiæ;

scientiæ; quod magis perspicuum fiet inferiùs solA uendo argumenta.

VI. Tertiò probatur hæc sententia, quia species intelligibiles secundum se sumptæ, solùm repræsentant res simplices, & incomplexas: ergo ex solis illis, vel ex quacunque collectione earum non fit homo sciens, aut prudens, sed ex facilitate, & promptitudine vtendi conuenienter his speciebus, & componendi, ac discurrendi, & præsertim iudicandi de rebus apprehensis, seu repræsentatis per illas. Dices propterea dictum non esse ab authoribus prioris sententiæ, habitum esse species, vel collectionem specierum, sed species rectè ordinatas, seu ordinationem specierum. Sed inquiro, quidnam sit hæc specierum ordinatio, nam species solùm sunt qualitates quædam inhærentes intellectui in actu primo, inter quas secundum se nullus potest intelligi ordo, nec secundum situm, cùm sint in subiecto indiuisibili, nec secundum inhærendi modum, quia vna non hæret mediante alia, neque secundum aliquod aliud genus causalitatis, aut successionis, vt per se constat. Igitur ordinatio specierum nihil esse potest, nisi habilitas, quam intellectus acquirit ad ordinatè vtendum his speciebus, & rectè iudicandum secundum illas.

Exponitur Diui Thomæ sententia.

VII. ET in hunc modum existimo interpretandum esse Diuum Thomam, quotiescunque habitum scientiæ appellat ordinationem specierum. Non enim solas species posuit in intellectu, vt ex aliis locis constat: nec intelligere potuit illam ordinationem esse aliquid reale additum speciebus, & intrinsecè seu formaliter in eis existens, quia talis ordinatio intelligibilis non est, vt ostendi. Debet ergo intelligi de ordinatione quasi effectiua, seu extrinseca, quam habent species ex vi habitus scientiæ, cuius sunt veluti instrumenta. Nec refert quod in priori loco de veritate ait Diuus Thomas, *quod specierum aliqualis ordinatio habitum efficit.* Imò si hæc verba in rigore sumantur, potiùs nobis fauent. quia distinguit habitum ab speciebus. Vnde per ordinationem specierum ibi intelligere possumus non habitualem ordinationem, sed actualem, id est, ordinatum vsum earum, quo habitum acquirimus. At-
C que eodem modo vocat species *formale scientiæ*, quo modo loquendi maximè vtitur comparando species ad phantasmata, nam hæc remotè, & quasi per accidens comparantur ad scientiam, ob coniunctionem animi ad corpus: species autem intelligibiles immediatè ac per se propter coniunctionem obiecti. Vnde, quia obiectum ipsum est quasi formale respectu cognitionis, & scientiæ, ideò hac etiam ratione possunt species appellari formale in scientia; non verò quia formaliter sint ipsi habitus scientiæ. Quòd verò ait Diuus Thomas, scientiæ habitum augeri acquirendo nouas species, non est intelligendum formaliter, sed causaliter, quia nimirum acquisitis nouis speciebus fiunt actus, quibus habitus augeatur. Non est autem inconueniens admittere, interdum nomine scientiæ significari ipsum habitũ cũ suis speciebus, & hoc modo aliquas denominationes accipere ratione specierũ, non tamen propterea excluditur habitus iudicatiuus, ab speciebus distinctus.

Satisfit rationi dubitandi.

VIII. AD difficultatem ergo positam respondetur, quamuis intellectus sit potentia naturaliter agens, ex parte tamen obiectorum, & mediorum, quibus vtitur ad ferendum de rebus iudicium, sæpè non satis determinari, neque necessitari: & tunc esse vtilem habitum ad inclinandum intellectum in vnam partem, potiùs quam in aliam. Deinde, etiam quando ratio seu medium asserendi est euidens, non semper actu & formaliter applicatur, seu consideratur: habitus autem deseruit vt feratur iudicium absque expressa, & formali applicatione medij. Vt in exemplo illo de actu scientiæ, quamuis ante habitum acquisitum non posset quis præbere assensum euidentem conclusioni, nisi adhibita formali & expressa demonstratione, tamen post acquisitum habitum non semper indiget illo formali discursu, sed proposita tali veritate, statim ex habitu illi præbet assensum euidentem. Et si quis postea velit demonstrationem applicare, etiam ad hoc erit vtilis habitus, vt multò promptiB & faciliùs possit vti speciebus ad applicandum proprium medium, quo talis veritas demonstranda est. Sicut etiam ad assensum scientificum, necessaria est euidentia, non tantùm præmissarum, sed etiam illationis; & tamen non est necesse, vt quotiescũque assensus scientiæ eliciendus est, feratur expressum ac formale iudicium de bonitate illationis; sed sufficit vt ex habitu id faciat intellectus, tanquam quippiam certum & euidens: & ad hoc multum deseruit habitus Dialecticæ. Deniq; eadem ratione, etiã circa prima principia potest acquiri habitus, quia licet in se sint per se nota, nos verò in eis agnoscendis sæpè difficultatem patimur. Vnde talis habitus deseruit, vt debitè componendo ipsos terminos per species apprehensos, faciliùs veritatem intueamur in immediata eorum connexione.

SECTIO V.

Vtrùm habitus sit propter efficiendum actum.

I. Intentio authoris in hac sectione.

IN hac dubitatione explicanda est causa finalis habitus, vnde magis cõstabit eius necessitas, vel vtilitas. Et quia in
C iis rebus, quæ sunt veluti instrumenta per se primò ordinata ad operationẽ, finis & effectus in idem coincidunt, simul explicabimus effectum & efficientiam habitus. Ac denique quia hæc principia per se primò ordinata ad operationem suam, essentiam habent cum habitudine transcendentali, ad id ad quod ordinantur, & inde sumunt suam rationem, vel speciem suam, ideò consequenter videndum erit, quo modo habitus possit hac ratione comparari ad actum, si è conuerso actus est effectus eius: & quo modo in hoc habitus & actus sibi adæquatè, & vicissim respondeant.

II. Habitus aliquo modo ordinatus ad operationem.

Primò igitur supposita significatione huius vocis *habitus* superiùs tradita, & quod hic solùm agimus de propriis habitibus potentiarum animæ, dubitari non potest, quin aliquo modo sint propter operationem, nam ad hoc relinquuntur in potentia ex vi precedentium actuum, vt illam facilem reddant ad similes actus: alias superuacanei essent habitus, vt ex hactenus dictis satis constat. Ex quo colligitur duplex causalitas habitus, vna est formalis, quatenus

Universidad de Deusto
Biblioteca

quatenus per se ipsum immediatè afficit potentiam, A inclinando eam in actus, seu obiecta; alia est circa ipsos actus, nam inclinando potentiam ad illos, causa est vt illi promptiùs, faciliùs, & delectabiliùs fiant. Et in iis quę hactenus diximus, non est (quod ego sciam) diuersitas opinionum. Sed tota versatur in explicando modo huius causalitatis.

Prima sententia negans efficacitatem habitibus.

III. EST ergo prima sententia, quæ negat habitum efficere propriè & per se actum, sed solùm remotè, & per modum cuiusdam dispositionis esse conditionem quandam, qua posita sola potētia facilius exercet actum. Hęc fuit opinio Aureol, vt refert Capr. in 1. d. 17. q. 1. art. 2. in principio; & in eam inclinat Scot. ibi q. 2. & latiùs eam defendit Durand. in 3. d. 23. q. 2. 3. & 4. Palud. ibi q. 2. Fundamentum eorum est, quia nihil est in actu quod per se possit fieri ab habitu: ergo habitus non est principium per se effectiuum actus. Antecedens patet, quia in actu considerare possumus aut substantiam eius, aut intensionem, aut bonitatem, aut facilitatem, seu promptitudinem, vel delectationem qua fit: nihil autem horum potest esse ex efficiētia habitus, ergo. Probatur minor quoad singulas partes, nam substantia actus per se fit à sola potentia, tum quia ipsa habet ad hoc sufficiētem virtutem, vt satis constat ex actibus qui habitum præcedunt, qui sunt eiusdem substantiæ: tum etiam quia hi habitus non ponuntur propter substantiam actus: agimus enim de acquisitis, qui in hoc differunt à per se infusis. Atq; eadem ferè ratio est de intensione, tum quia intensio qualitatis non est aliquid distinctum à substantia, seu entitate qualitatis intensæ & in indiuiduo sumptæ, vt infrà dicemus: actus autem in indiuiduo fit vt constans ex tot gradibus intensionis. Tum maximè quia potentia ex vi habitus non potest facere actum intensiorem, quin potiùs sicut habitus supponit actum à quo fiat, ita habitus intensus supponit actum intensum à quo intendatur. & non potest esse principium actus intensioris se ipso: ergo potentia est sufficiens principium totius intensionis actus. Rursus bonitas, si sit moralis, neq; est communis omnibus actibus qui C fiunt ex habitu, neq; habet specialem rationem: si verò sit bonitas transcendentalis, non addit aliquid rei vltra substantiam vniuscuiusque entitatis: ergo non magis potest fieri per se ab habitu, quàm entitas vel substantia ipsius actus. Facilitas verò, vel promptitudo, quod idem est, non est aliqua entitas vel modus realis in ipsomet habitu, sed est denominatio quædam proueniens ex parte operantis, quatenus ob aliquam conditionem, vel dispositionem expeditior est ad operandum: ergo ratione facilitatis non potest habitus per se influere in actum. Quin potiùs, ex eo quòd hi habitus solùm sunt propter facilitatem, planè colligitur, non concurrere vt principia per se effectiua actuum, sed solum vt dispositiones ipsius operantis, iuxta illud Philosophi 2. Ethic. c. 5. *Habitus est quo bene vel malè nos habemus, ad actus.* Atq; idem euidentius constat de delectabilitate, nam hæc non est aliquid additum actui, sed prouenit ex diuersa apprehensione, vel dispositione ipsius operantis.

Scotus. Durand. Palud.

Primũ argumentum pro sententia proposita.

IV. Secundò principaliter argumentari possumus, quia actus non est inclinatio potentiæ ad actum: ergo neque est principium agendi actum. Patet consequentia, quia principium per se actus inclinatur in illum, & consequenter inclinat subiectum, seu potentiam in qua residet. Antecedens autem patet, nam illa inclinatio vel est actus elicitus ab ipso habitu; & hoc non, vt est per se notum, tum quia inquirimus de inclinatione ad actum; si autem illa esset actus, ad illam etiam esset inclinatio & sic in infinitum: tum etiam quia inclinatio hęc est à solo habitu: actus verò elicitus non potest esse ab habitu sine potentia. Vel illa inclinatio est solùm per modum actus primi, & hoc etiam non potest dici, quia inclinare plus significat, quam informare, vel efficere: alias omnis forma inclinaret suum subiectum: vnde grauitas non inclinat nisi efficiendo aliquem actum secundum: ergo.

Secundum.

V. Tertium ac præcipuum argumentum est, quia actus efficit habitum, cùm habitus ex frequentia actuum generetur: ergo non potest habitus efficere actum. Patet consequentia, nam in causis æquiuocis non potest esse reciprocatio: quia cùm causa & effectus specie differant, necesse est causam esse perfectiorem effectu: ergo effectus non potest efficere rē eiusdem rationis cum sua causa: quia non potest efficere aliquid perfectius se. Sic ergo in præsenti, cùm actus & habitus specie differant, & actus efficiat habitum, signum est esse perfectiorem illo: ergo non potest habitus vicissim efficere actum.

Tertium.

Vera sententia ac resolutio.

VI. NIhilominus dicendum est, habitum simul cum potentia efficere actum, & hunc esse propriũ finem eius. Hęc est sententia Diui Thomæ, 1. 2. quæstione 49. artic. 3. in corp. adiuncta solutione ad primum. & quæstione 51. artic. 2. ad 3. tenet Caietanus ibi, & Capreolus suprà. Heruæus quodlib. 1. quæstione 13. Idem Ocham quodlib. 3. quæstione 20. Gabriel, Maior, & alij in 3. distinctione 23. Almainus tractat. 1. Moralium, capit. 11. & sumitur ex Aristotele 2. Ethicorum, capit. 1. vbi sic ait: *Omnes habitus ex operationibus similibus fiunt: quapropter tales quasdam operationes reddere oportet.* Et capit. 6. *virtutem*, ait, *esse habitum, à quo bonus efficitur homo, & quo bene suum opus ipse reddet, efficietque.* & 6. Ethicorum, capit. 4. distinguit habitum in actiuum & effectiuũ, in eo sensu quo distingui solet actio ab effectione, vt infrà suo loco videbimus. Et ita artem vocat habitum factiuum, prudentiam actiuum: & 5. Metaphys. capit. 12. & libr. 9. in principio, artem numerat inter potentias, id est, inter principia agendi, vt ibi notauimus.

D. Thom. Caietan. Capreol. Heruæus. Gabriel. Maior. Almain.

VII. Et probatur ratione, quia habitus confert potentiæ, vt faciliùs, promptiùs, & maiori propensione efficiat actum: sed non potest hoc præstare nisi quia iuuat potentiam ad actum efficiendum: ergo simul cum ipsa potentia verè per se efficit actum. Maior ab omnibus admittitur, & experientia constat; & quia illa est vnica ratio ponendi hos habitus. Minor cum consequentia probatur, quia nec potest intelligi quo modo habitus iuuet potentiam, nisi cum illa efficiendo, neque etiam quo modo illi conferat facilitatem in agendo, nisi illam iuuando. Quod præterea ita ostendo, nam quatuor modis intelligi potest iuuari agens ab alio ad faciliùs operandum. Primo, auferendo impedimenta; secundo, ex parte passi illud meliùs disponendo vel applicando: tertio, agendo virtutem eius actiuam: quarto, eo efficiendo illi. Habitus autem non potest solùm primo modo iuuare potentiam: quia fæpè nullum est impedimentum A quod auferat: vt scientia, verbi gratia, non iuuat tollendo errorem, vel aliquid simile, sed tollendo ignorantiam priuatiuam, quod non est tollere, sed potiùs ponere formam, quæ per se conferat ad opus, nam si ipsa forma per se non confert, priuatio eius vt sic nullum erit impedimentum. Idem argumentum est de arte, opinione, & aliis habitibus intellectus. in habitibus autem appetitus, videtur magis habere locum illa ablatio impedimenti, quatenus per habitus contrarij affectus, seu passiones reprimuntur. Veruntamen etiam in illis non potest intelligi ablatio impedimenti, nisi prius intelligatur collatio virtutis per se conferens ad proprios actus seu affectus. Quia habitus appetitus formaliter ac per se non moderantur affectus quantum ad ipsos corporis motus: quia tales habitus non sunt in membris corporis, neque afficiunt, aut disponunt ipsos humores, quibus tales motus perficiuntur: moderantur ergo habitus proximè ipsum appetitum, & affectus eius, & in illo vt in radice moderantur motus, qui ab illo excitantur. At verò in ipso appetitu non semper est impedimentum positiuum: quod per habitum auferendum sit: quia fæpè acquiritur habitus virtutis verbi gratia, vbi nullum erat contrarium vitium; vel è conuerso acquiritur vitium, vbi nulla erat virtus: tunc ergo habitus acquisitus non iuuat auferēdo aliquid. Nec potest dici, quòd iuuet impediendo actus contrarios, quia habitus per se ac formaliter non repugnat actui: sunt enim diuersarum rationũ: si ergo repugnat seu impedit, est, quia aliquid per se confert ad actus contrarios: ergo causalitas habitus in actu non potest intelligi per solam ablationem impedimenti: sed quia per se ac positiuè disponit potentiam ad actum.

B

C

VIII. Quòd verò hæc dispositio non possit esse tantùm passiua, seu ex parte passi vt sic, vt Scotus contendit, probatur inprimis, quia ibi passum non fit propinquius agenti, cùm actus & potentia intimè per se vniantur, & ita huiusmodi potentiæ in se ipsas operentur, cùm hos actus eliciunt. Deinde non est ibi necessaria dispositio, remouens contrarias dispositiones, aut repugnantes, quia, per se loquendo nullæ sunt huiusmodi in tali potentia: & ideò, per C se loquendo, efficit suas operationes in instanti, teste Aristotele 10. Ethicorum, capit. 4. Denique, neque interuenit ibi dispositio per se vniens actum cum potentia, nam ipsa potentia per se nudè considerata, vnitur actui antequam habeat habitum: & quatenus passiua est per sese est aptissima ad illam vnionem. Neque ad hoc confert vllum impedimentum vel difficultatem. Vnde propter hanc solam dispositionem nulla esset necessitas talium habituum. Sed ait Dur. habitum, etiamsi tantùm materialiter disponat, ex parte obiecti conferre ad facilitatem actus, quia ratione talis dispositionis actus apprehenditur vt magis conueniens & connaturalis. Sed hoc in primis non habet locum in habitibus intellectus, qui non tendunt in obiectum sub ratione boni, vel conuenientis, sed sub ratione veri, ad quam parum refert connaturalitas actus, præsertim in veritatibus speculatiuis, & euidentibus.

IX. Deinde repugnantia inuoluuntur in ea responsione; nam si habitus alioqui non confert per se ad actum, non est cur ratione illius actus sit magis connaturalis, nam connaturalitas prouenit aut ex naturali potentia passiua, aut ex naturali virtute actiua: sed ipse Durandus negat esse in habitu vim connaturalem effectiuam actus: & ostensum est per se non habere causalitatem passiuam, quod maximè verum est si non habet actiuam: ergo non habet vnde sit magis connaturalis. Vel è conuerso retorqueri potest argumentum, actus efficitur magis connaturalis ratione habitus, & non propter solam vim passiuam, ergo propter actiuam naturalem. Et confirmatur, quia si habitus non est principium actus, & aliqui non disponit Physicè ad illum, vt ostensum est: ergo nullo modo inclinat ad illum: ergo neque habet ordinem per se ad illum: quo modo ergo potest esse causa, vel occasio, vt ratione ipsius, actus apprehendatur vt conuenientior & connaturalior? Eò vel maximè, quod illa connaturalitas debet obiectiuè apprehendi, vt moueat ad promptiùs, vel delectabiliùs operandum: ergo oportet vt aliquo experimento cognoscatur, seu quod aliquid præcedat mouens ad illam apprehensionem: hoc autem non potest esse aliud, nisi ipsa facilitas in operando, quam habitus natura sua confert: ergo non potest hæc omnino fundari in sola illa apprehensione.

X. Relinquitur ergo, non posse habitum iuuare & facilitare potentiam ad actum, nisi augendo virtutem per se effectiuam talis actus. Non auget autem ipsam virtutem potentiæ quasi intendendo illam, quia potentia in se est indiuisibilis, & intrinsecè intendi, vel augeri non potest: imò si talis intēsio esset possibilis, non esset necessarius alius actus: sicut virtutes per se infusæ, quæ participant quendam modum potentiæ, quia intensionē recipere possunt, per eandem recipiunt augmentũ virtutis, & consequēter facilitatem ad priores actus. Potentiæ autem animæ non possunt hoc modo augeri, vt constat: ergo habitus auget per se virtutem effectiuam actus per additionem, seu multiplicationem virtutis, quia nimirum ipsemet actuat potentiam vt virtus influens per se in actum. Et ex hoc discursu multa alia argumenta confici possunt, partim ex inductione, partim ex formali effectu ipsius habitus, partim ex proportione inter potentiam & habitum, tam inter se, quàm respectu actus; nam in ordine ad actum, vtrũque comparatur vt actus primus, inter se verò vt perfectio & perfectibile: habitus ergo perficit potentiam secundum habitudinem quam habet ad suum actum, magis inclinando illam, & aliquam virtutem agendi præstando.

Habitus non potest iuuare potentiã ad actũ, nisi aliquid efficiendo.

SECTIO VI.

Quid efficiat habitus in actu.

1. SVpereſt verò explicandum (quod etiam in argumentis contrariæ sententię petitur) quid efficiat habitus in actu. Multorum enim sententia est efficere modum eius, non substantiam. Illum autem modum quidam putant esse maiorem intensionem ipsius actus; citaturque pro hac sententia Gofredus quodlib. 9. quæst. 4. Alij dicunt, modum illum esse facilitatem actus: quæ sententia tribuitur Henrico quodlib. 4. quæstione 22. sed ibi nihil aliud dicit, quam quod hi habitus conferant facilitatem in operando, & quod ad eum finem præcipuè acquirantur. Citatur etiam Diuus Thomas in 4. dist. 46. quæst. 1. artic. 1. cap. 2. quæstiunc. 2. ad secundum, vbi sic inquit, *In actu duo considerandasunt, scilicet substantia*

Aliquorum sententia.

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hantia actus, & forma ipsius, à qua perfectionem habet actus: ergo secundum substantiam principium est naturalis potentia, sed secundum formam suam principium eius est habitus. Quę autem sit illa forma actus, D. Tho. non amplius declarat.

II. Habitus non conferunt per se primò ad intensionem actus.

Dicendum verò est in primis, habitus non conferre, per se loquendo, potentiis in quibus insunt, vim ad efficiendos actus intensiores quàm per se possent ipsę potentiæ efficere, nec posse concurrere effectiuè ad intensionem, vel modum actus, quin eius quoque substantiam efficiant. Priorem partem huius conclusionis probat latè Durandus suprà, argumenta enim, quibus probat habitum non efficere ad intensionem actus, in hoc sensu possent admitti, quamquam soluantur à Caietano 1. 2. quæst. 49. artic. 3. & à Capreolo in 3. distinct. 23. artic. 3. non longè à principio. Vbi interdum significat, potentiam habituatam posse intensiorem actum elicere, quàm non habituatam. Ego verò oppositum censeo esse verum, per se loquendo; quod probo, quia habitus sicut generatur per actus, ita etiam intenditur: non intenditur autem nisi per actus intensiores, vt infrà dicemus: ergo sicut in potentia sola est virtus ad efficiendos actus per quos in se generat habitum, ita est etiam virtus ad efficiendos actus intensiores, per quos intendit habitum: ergo habitus per se non confert potentiæ, vt intensiores actus possit efficere.

Ratio conclusionis.

III. Aliquorum euasio.

Improbatur.

Responderi potest, potentiam sine habitu solùm posse efficere actum vsq; ad certum gradum intensionis, verbi gratia, vt quatuor, & per similes actus comparare sibi habitum, etiam vsq; ad quartum gradum: potentiam verò iam perfectam habitu vt quatuor posse efficere actum vt quinque, quem se sola non posset efficere. Sed hic modus dicendi non est verus; quia potentia ex vi habitus non potest efficere intensiorem actum, quàm sit ipse habitus: quia nulla forma remissa potest per se conferre ad effectũ intensiorem, vt supra disp. 18. fusiùs tractatum est. Et quamuis sit probabile aliquando id posse accidere, si agens tantum partialiter concurrat, id solum est, quando in altero agente partiali est virtus ad illam maiorem intensionem. At verò in præsente supponitur in ipsa potentia, quæ est veluti alterum agens partiale, non esse vim ad intensiorem actum: ergo habitus remissus cum tali potentia non poterit efficere intensiorem actum. Vnde etiam sumitur confirmatio, nam ex duobus remissis non fit aliquid intensius: sed potentia ex se ponitur quasi virtus remissa definita ad talem actum; & habitus etiam per se consideratus, est remissus comparatione talis actus: ergo ex tali potentia & habitu, non potest fieri vna virtus potens in intensiorem actum.

IV. Dicet aliquis, in formis vniuocis esse id verum, quod forma remissa non potest per se efficere intensam, in æquiuocis verò interdum posse: habitum verò comparari ad actum, vt principium æquiuocum. Sed contra, nam quidquid sit de veritate illius limitationis, ad summum habet locum quando forma æquiuoca est essentialiter perfectior; at in præsenti probabilius est habitum acquisitum esse minus perfectum ipso actu, vt infrà videbimus. Deinde, non solùm propter inæqualitatem perfectionis, sed etiam propter necessariam proportionem inter habitum & actum, non potest habitus remissus per se efficere actum intensiorem se, quia habitus non inclinat nisi ad actus similes illis à quibus fuit genitus, teste Arist. 2. Eth. c. 1. & teste etiam experiẽtia: ita enim A facilè operamur, sicut consueuimus, tam in specie operum, quàm in modo. Et ratio est, quia habitus non est nisi veluti impulsus quidam, seu pondus relictum in potentia ex vi præcedentium actuum: actus autem præcedentes non habent vim inclinandi potentiam ad actus perfectiores, sed ad summum ad similes. Alias si iidem actus efficerent inclinationem in potentia ad actus intensiores, pari ratione dici posset, æquales actus intendere ipsum habitum, neque vlla superesset ratio ad oppositum probandum.

V. Rursus etiam sequitur, virtutem ad efficiendos actus intensiores posse in infinitum crescere in potentia, ex virtute propria; quod per se incredibile est. Sequela patet, quia per actus vt quatuor, qui supponuntur esse adæquati virtuti potentiæ nudè sumptæ, acquiritur habitus vt quatuor: quo comparato iam habet potentia vim ad actus vt quinque: sed per illos potest ille habitus fieri vt quinque: ergo per habitum vt quinque, fiet potens ad actum vt sex: & eadem proportione potest vltra progredi absque vllo termino, qui probabili ratione possit designari. Denique etiam in habitibus infusis docent communiter Theologi, ex vi illorum non posse potentiam efficere actus intensiores ipsis habitibus, quãquam in eis posset esse maior ratio dubitandi, vel quia tales habitus sunt perfectiores suis actibus, vel quia non solùm dant facilitatem, sed etiam potestatem. Nihilominus, quia re vera sunt habitus, & dantur cum debita proportione ad actus, vt ex vi illorum fiant actus connaturali modo, ideò, quantum est ex intrinseca virtute talium habituum, non valet potentia efficere intensiores actus ipsis habitibus, sed si eos interdum elicit, est ratione alterius auxilij diuini, de quo alias. Ergo multò maiori ratione id dicendum est de habitibus acquisitis, tum propter rationes factas sumptas ex debita proportione, & ex minori perfectione, tum etiam quia hi habitus non sunt per se quasi propriæ facultates operandi, sed natura sua sunt affectiones quædam facultatis operandi: & ideò per se non augent substantialiter (vt ita dicam) vim agendi effectum nobiliorem, sed tantùm perficiunt eandem vim, quæ antea erat in potentia, eo modo quo statim explicabimus.

VI. Habitus ceruntur Physicè ad intensionem actus effectũ à potentia.

In hoc ergo sensu verum est, habitum per se non conferre ad intensionem actus, nihilominus tamen negandum non est, quin quando potentia per habitum efficit actum intensum, habitus efficiat illam intensionem, saltem quantum ad gradum proportionatum habitui: quia in illa habet talis actus similitudinem cum præcedentibus à quibus habitus genitus est. Tunc verò non potest habitus efficere solam intensionem, nisi etiam efficiat substantiam ipsius actus: quia intensio in facto esse, nõ est aliquid distinctum à substantia actus, vt infrà ostendam. Et declaratur breuiter, quia si potentia cum habitu vt quatuor, eliciat actum vt quatuor, ille habitus æquè concurrit effectiuè ad primum sicut ad quartum gradum talis actus: quia æquè est proportionatus omnibus, & quia à similibus actibus secundum similes gradus generatus est: sed substantia & entitas talis actus tota consistit in illis gradibus intensionis: ergo non potest habitus efficere cum potentia intensionem actus, nisi efficiendo simul substantiam eius.

Non-

VII. Habitus non concurrat ad actum quem elicit potẽtia ipso intensiorem.

Nonnulla verò difficultas esse potest quando A potentia habitu affecta elicit actum intensiorem ipso habitu, an habitus concurrat effectiuè ad actum secũdum totam intensionem eius, id est, secundum illum gradum in quo habitum excedit. Videtur enim difficile ita diuidere effectionem eiusdem actus vt secundum quosdam gradus fiat à sola potentia, secundum alios verò à potentia cum habitu. Sicut è contrario fieri non potest, vt quidam gradus fiant à potentia cum habitu, & alij à solo habitu. Nihilominus dicendum est, tunc habitum non concurrere ad illum gradum intensionis in quo exceditur ab actu, per se & directè efficiendo illum, ob rationes factas, scilicet, quia habitus non habet proportionem cum actu sic intenso, & quia tantum potuit efficere actus similes illis à quibus fuit productus. Fit ergo ille gradus maioris intensionis ex virtute & efficacia solius potentiæ. Neque est hoc singulare in hac actione, idem enim accidit quotiescunque remissum agens cum fortiori concurrit ad intensiorem effectum. Et ideò non est similis ratio de habitu, ac de potentia, tum quia potentia est virtus fortior quam habitus, præsertim remissus, tum etiam quia B potentia habet virtutem integram ad totum actum, & ad quemlibet gradum eius, habitus verò ad nullum gradum habet integram efficacitatem, vt statim dicam. Quamuis autem habitus directè non efficiat illum maiorem gradum intensionis, indirectè tamen iuuat vt potentia commodiùs & facilùs valeat illum efficere, nam cum potentia iuuetur ab habitu circa inferiores gradus efficiendos, expeditior manet vt efficaciam suam ad intensiùs operandum applicare possit, eò quòd virtus eius circa inferiores gradus minus occupetur.

Quomodo habitus ad substantiam actus concurrat.

VIII. ATque ex his tandem satis confirmata manet secunda pars conclusionis: scilicet, habitum efficere substantiam actus, quam tenent Caietanus, & Capreolus suprà: & ferè alij authores suprà citati in secunda sententia, & apertè Scotus in 4. distinctione 49. quæstione 1. & secunda, in solutionibus argumentis. Et probatur, quia si habitus non efficiat substantiam actus, nihil est quod in a- C ctu possit efficere: nam si quid esset, maximè intensio: sed hanc vel non efficit: vel si ad illam concurrit, solum est efficiendo substantiam actus quoad aliquos gradus. Nec verò excogitari potest in actu aliquis alius modus qui ab habitu fiat sine influxu in substantiam actus. Nam facilitas vel promptitudo non est modus intrinsecus & Physicus ipsius actus, sed est tantùm denominatio quædam ab agente sic dispositio, vel habente maiorem virtutem ad operandum.

IX. Obiectio dissoluitur.

Dices. In motibus Physicis & successiuis intelligi potest hæc maior facilitas consistere in maiori velocitate: illud enim agens dici potest faciliùs mouere, quod cæteris paribus velociùs mouet: vnde cùm velocitas sit aliquid intrinsecum motui, etiam illa facilitas erit aliquid intrinsecum. Respondetur primò, etiam ibi fieri non posse, vt aliqua causa per se efficiat velocitatem motus, nisi efficiendo simul ipsam substantiam motus: quia ille modus, qui est velocitas, ita est intrinsecus tali motui & indistinctus ab illo, vt non possint in effectione separari. Vnde fit argumentum, idem fore dicendum in præsenti, etiamsi facilitas esset aliquid intrinsecum A in ipso actu. Deinde dicitur non esse simile, quia hæc facilitas non consistit in velocitate, nam hi actus, siue cum habitu, siue sine illo, in instanti fiunt, vt suprà dictum est cum Aristotele 10. Ethicorum, cap. 4. non ergo fiunt velociùs quando faciliùs fiunt. Neque etiam in se recipiunt aut meliorem entitatẽ aut meliorem aliquem modum Physicum & realem: nullus enim talis intelligi potest. Dicitur ergo actus faciliùs fieri solum per denominationem ab agente, nimirum quia fit à potentia quę iam habet maiorẽ vim agendi, & consequenter maiorem propensionem in actum, & minorem ad contrarium: ergo nec talis modus per se potest fieri ab habitu, cùm re vera nihil sit in actu, nec habitus potest conferre illam facilitatem, nisi augendo effectiuam vim ipsius actus secundum substantiam eius.

Atque idem est de quacunque proprietate, quæ X. tribuatur his actibus, & censeatur esse tanquam modus eorum, vt est bonitas, vel aliquid simile. Nam si sit bonitas intrinseca & realis, hæc non est in re distincta ab entitate & substantia ipsius actus: & ideò fieri non potest, nisi ab eo qui efficit substantiam actus. Si verò sit bonitas extrinseca, seu denominatio aliunde desumpta, hæc à nullo principio per se fit in actu, sed ex mutatione alterius resultare potest, vt verbi gratia, dicitur actus ex habitu factus esse delectabilior, non certè quia in se habeat vnde magis delecter, sed aliunde supponatur esse æquè intensus, sed quia dispositio operantis diuersa est, dum enim faciliùs operatur, faciliùs etiam apprehendit sibi conueniens & consentaneum ita operari: & ideò magis in eo opere delectatur. Nullo ergo modo potest efficientia habitus consistere, nisi in ipsam entitatem & substantiam actus per se influat. Estque hoc per se satis consentaneum naturæ ipsius habitus: nam genitus est ab actibus secundum substantiam eorum, & ad similes eiusdem substantiæ & entitatis inclinat: id autem efficit, ad quod inclinat, & simile illi à quo genitus est.

Sed aiunt, si habitus efficit actum quoad substan- XI. tiam: ergo est vera potentia, cùm sit principium agendi rem quoad substantiam eius. Item vel talis habitus est simpliciter necessarius, vel est superfluus: quia si in potentia est virtus sufficiens ad totam substantiam actus, superfluus est habitus qui sit effectiuus eiusdem actus: si verò potẽtia indiget comprincipio ad substantiam actus: erit talis habitus simpliciter necessarius: quod est contra dicta. Vnde etiam argumentatur Durandus, quia vel potentia & habitus concurrunt vt causæ totales, vel vt partiales: & vtramque partem impugnat. Tandem hoc modo nulla esset differentia inter habitus acquisitos, & per se infusos. Aliquot scrupulis satisfit.

Respondetur, habitum, licet influat in substan- XII. tiam actus, habere proprium modum virtutis, & influxus, in quo deficit à ratione potentiæ, nam potentia, vt suprà diximus, in ratione principij proximi est prima facultas ad operandum, habitus verò intrinsecè & natura sua supponit priorem facultatem, quam afficiat, & à qua suo modo applicetur ad agendum. Vnde habitus talis virtus est, talemque modum efficiendi habet, vt per se solus nihil possit efficere absque potentia: neque etiam anima possit illo immediatè vti ad operandum, sed tantùm mediante potentia. Hac ergo ratione nõ est potentia, etiamsi cũ illa aliquo modo conueniat in eo, quod est, habere virtutem agendi. Ad alteram verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

partem respondetur negando vtrumq; membrum: non est enim habitus necessarius simpliciter, per se loquendo, quia in potentia est virtus integra necessaria ad actum, vt superiùs probatum est, nec tamen propterea est superflua efficacitas habitus, quia confert vt possit potentia faciliùs operari. Vnde quando potentia operatur cum habitu, licet ipsa alioqui habeat sufficientem virtutem totalem ad efficiendũ talem actum, tamen tunc non vtitur illa adæquatè (vt sic dicam) quia non sola ipsa totaliter influit in actum, sed coadiuuante habitu.

XIII. Potentia & habitus respectu actus elicit. an cõcurrant vt causæ partiales.

Vnde ad argumentum Dur. licet Capr. & Caiet. respondeant potentiam & habitum non concurrere vt causas partiales, intelligendum est, de causis partialibus omnino condistinctis, & quę non habent inter se talem subordinationem actus & potentiæ, vt ex eis possit consurgere vnum totale principium perfectius. At verò subintelligendo hunc modum subordinationis, verè dici potest, potentiam & habitum concurrere vt principia partialia: quia quando actio ab eis procedit, etiamsi tota fiat à singulis, à neutra tamen fit totaliter, quia ita fit ab vna vt omnino necessariò pendeat ab alia, & è conuerso. Addo verò, aliquando habitum acquisitum, præsertim in intellectu, esse necessarium principium vt potentia eliciat actum absq; alio principio. Vt v. g. intellectus per se non potest elicere assensum cõclusionis scientificæ nisi habeat assensum principiorum, vel actualiter, vel saltem virtualiter ratione habitus acquisiti. Sic ergo quamuis ad eliciendum assensum scientiæ non sit necessarius habitus: tamen ad eliciendum sine formali discursu, & expresso assensu præmissarum, est necessarius habitus. Neque hoc est contra naturam habitus acquisiti, quia simpliciter hic habitus non est necessarius potentiæ ad substantiam actus, sed ad modum eius: posset enim potentia efficere eundem actum sine habitu: sed alio medio, seu alio modo. Atq; ad hunc modum censetur ars simpliciter necessaria, non solum propter species, sed etiam propter talem modum operandi. De habitibus verò infusis longè diuersa ratio est, nã sine illis non habet potentia vllum principium intrinsecum, connaturale, & proportionatum propriis actibus talium habituum.

SECTIO VII.

Quos actus efficiat habitus.

I. Tatim verò occurrit quæstio, quos nam actus possit habitus efficere, & præsertim, an possit efficere actus diuersarum specierum: ex quo illa etiam quæstio pendet, an & quomodo habitus sumat speciem suam & vnitatem ex actibus. Sed quia hæ quæstiones multum pendẽt ex duabus proximè sequentibus, ideò nunc duo tantùm breuiter dicenda occurrunt.

Resolutio quæstionis.

II. Habitus tantum efficit actus potentiæ quam informat.

PRimum est, habitum non posse per se efficere nisi actus eius potentiæ quam informat. Ratio est, quia solus habitus non est sufficiens principium actus sine potentia, vt suprà dictum est: nulla autem potentia vti potest habitu alterius potentiæ ad eliciendos suos actus: quia non constituitur in actu primo per habitum alterius potentiæ: ergo. Et confirmatur primò, quia habitus formaliter ac per se solùm reddit facilem ad operãdum eam potentiam quam afficit: ergo solum illi dat virtutem ad efficiendos actus suos: ostensum est enim eatenus dare facilitatem, quatenus dat virtutem agendi: ergo non potest per se efficere nisi actus talis potentiæ. Consequentia clara est, & antecedens patet, quia habitus non reddit facilem ad operandum potentiam nisi simul inclinando illam ad opus: non inclinat autem nisi afficiendo & informando: ergo illam tantùm potentiam reddit facilem ad operandum, quam informat. Confirmatur secundò, quia actus non efficit habitum nisi in ea potentia à qua elicitur: ergo neque habitus efficit actum nisi in ea potentia quam formaliter perficit. Consequentia probatur, quia habitus non agit nisi actus similes illis à quibus genitus est, vt statim dicemus. Et antecedens patet, quia, vt suprà ostensum est, actus non efficit habitum nisi quatenus immanens est, quod etiam docuit D. Tho. q. 1. de verit. art. 1. ergo tantum in ea potentia in qua manet, habitum efficit. Et tam antecedens quàm consequens, possent facilè inductione ostendi.

III. Virtus vnius potentiæ qualiter dicatur elicere actum alterius.

Scio aliquos Philosophos morales ita loqui, vt dicant, virtutem vnius potentiæ elicere actum in aliam, vt temperantiam existentem in appetitu sensitiuo elicere temperatam electionem in voluntate. Et virtutem religionis existentem in voluntate elicere in intellectu actum orationis, aut voti. Sed, vt hæc sint aliquo modo vera, morali quadam ratione intelligenda sunt, non de propria ac per se efficientia Physica. Nam hoc modo neque habitus materialis appetitus sensitiui potest per se influere in actum spiritualem voluntatis: neque habitus voluntatis potest similiter influere in actum intellectus, qui suo etiam modo est alterius ordinis, & sub diuersa ratione formali in obiectum tendit. Vnde sumitur noua ratio, quia sicut potentia, ita etiam habitus, non potest transcendere & operari extra suum obiectum: obiectum autem habitus clauditur sub obiecto illius potentiæ, cui habitus inest, eique proportionatur, vt in dicto exemplo, sicut voluntatis obiectum est bonum, ita & obiectum religionis est quoddam bonum: omnis ergo actus propriè elicitus à religione tendit proximè in obiectum sub aliqua ratione boni: ergo non potest esse actus elicitus ab intellectu. Denique, quando homo orat absque habitu religionis, voluntas sola tunc efficit quidquid cum habitu religionis faceret si illum haberet: sed tunc voluntas sola non elicit actum intellectus: ergo nec dum operatur cum habitu religionis, habitus ipse elicit actum intellectus. Et ratio vtriusque est, quia voluntas, siue absque habitu, siue cum habitu, non efficit immediatè in intellectum, sed mediante suo actu: quo modo enim voluntas faciet intellectum orare, aut vouere nisi volendo? actus ergo qui propriè ac per se fit à voluntate & habitu eius, est ipsum velle, per quod mouet aliam potentiam. Quæ motio, propriè loquendo, dicenda est imperium, vel applicatio alterius potentiæ ad opus, non verò propriè ac per se efficit actus vnius potentiæ in actum alterius: ergo neq; etiam habitus: quia habitus non operatur in actum alterius potentiæ nisi mediante proprio actu, vnde etiam in illo modo efficientiæ, habitus ipse remotè solum concurrit ad actum alterius potentiæ.

IV. Propter hoc autem genus motionis dicitur aliquando virtus vnius potentiæ elicere morali modo actum

actum alterius potentiæ, præsertim quando in actu alterius potentiæ nulla est moralis bonitas, nisi quæ ad talem virtutem pertinet. Quomodo comparatur actus orationis ad virtutem religionis. Qui modus loquendi præcipuè habet locum in virtutibus voluntaris, quia ex actu voluntatis, & alterius potentiæ illi proportionatæ componitur vnus actus moralis, habens vnam tantùm bonitatem moralem: & ideò talis actus dicitur moraliter elici à tali habitu. Quapropter illa locutio etiam morali modo expolita impropriissimè applicari potest ad habitum appetitus respectu actus voluntatis: quia appetitus non mouet directè voluntatem, sed solum potest indirectè iuuare vel impedire opus eius. Et eodem tantùm modo possunt eius habitus deseruire voluntati.

V. Secundò dicendum est habitum non efficere omnes actus eius potentię, in qua est, sed tãtum actus similes illis à quibus genitus est, vel qui in illis virtute continentur. Prima pars est certa, quia in vna potentia sunt plures habitus, vt supponimus, qui propterea distinguuntur, quia ad diuersos actus ordinantur. Secunda verò est Aristotelis 2. Eth. ca. 1. & communis, quàm latè tractat Almainus tract. 1. Moral. ca. 21. Sed est res facilis ex dictis, quia habitus habet ab actu suum esse: ergo & suam inclinationem & virtutem agendi: ergo ab illo solum potest habere vim efficiendi similes actus. Et confirmatur à contrario, nam actus solum potest efficere habitum sibi proportionatum: ergo & è conuerso. Tertia verò pars maiori indiget explicatione, quam infrà trademus tractando de vnitate habitus.

VI. Nunc breuiter aduerto, interdum vnum actum virtute continere alium, vt intentio finis electionẽ medij: tunc ergo (si aliud non obstet) verisimile est habitum per priorem actum acquisitum posse efficere posteriorem actum contentum virtualiter in priori. Quomodo autem hoc intelligendum sit, aut ampliandum seu limitandum, infrà dicemus: & inde etiam constabit an possit habitus extendi ad actus specie distinctos, & ad quos. Simulque intelliget, quanta & qualis sit vnitas habitus.

Responsio ad argumenta ex præcedenti sectione relicta.

VII. AD primum argumentum primæ sententiæ iam explicatum est, quid eorum quæ ibi numerantur, habitus efficiat in actu, scilicet, substantiã eius, & intensionem habitui proportionatam, & hęc agendo conferre facilitatem. Et quæ in contrarium obiiciuntur, soluta etiam sunt, nam quod potentia sola habeat sufficientem virtutem ad substantiam, vel intensionem actus, non obstat quo minus addi possit virtus ad melius esse, seu ad facilius operandũ. Vnde cum dicitur, habitus acquisitos nõ poni propter substantiam actus, sensus est, non poni tanquã necessarios, vt possint simpliciter actus elici, nihilominus tamen verum est, deseruire hos habitus vt vtiles ad ipsam substantiam actus efficiendam.

VIII. Ad secundum negatur assumptum, nam habitus formaliter afficiendo potentiam, inclinat illam ad suum actum, nam sicut ipsa potentia, cò quod sit naturalis virtus effectiua suorum actuum, habet naturalem inclinationem ad illos, ita habitus augendo illam vim, auget inclinationem. Quod satis etiam docet experientia, quamquã ad eam inclinationem multum etiam iuuet frequentior memoria earũ re-

IX. Tertium argumentum postulat sequentem disputationem.

SECTIO VIII.

Vtrùm actus sint per se causa efficiens habitus.

I. RAtio dubitandi constat ex præcedenti sect. nam, si habitus efficit actum, quomodo potest actus vicissim efficere habitum? Hucaccedit, quod si habitus fit effectiuè ab actibus, quot fuerint actus diuersarum rationum, tot generabunt habitus, & ita innumeri multiplicabuntur habitus.

II. Habitus infusi non fiũt per actus.

In hac re suppono non esse sermonem de habitibus infusis, de quibus peculiaris est consideratio ad Theologos spectans. Suppono item non esse sermonem de speciebus intelligibilibus, aut phantasmatibus, sed de propriis habitibus, vt suprà dixi, nam species ex suo genere non fiunt per actus, sed antecedunt actus, quia sunt simpliciter necessariæ ad ipsos actus efficiendos. Fiunt ergo per se primò ab obiectis, vel ab intellectu agente: an verò per priores actus interdum fiant aliquæ species ad actus subsequentes, in materia de anima disputandum.

Species non fiunt per actus.

III. Aristotel.

C Suppono deinde, id quod experientia satis notum est, hos habitus vsu & consuetudine actuum comparari. Non enim sunt à natura, vt Plato existimauit præsertim de virtutibus intellectus, vt Aristoteles innuit in principio libro primo Posteriorum quod esse falsum ipsa experientia docet, ex qua cognoscimus horum habituum acquisitionem, quia nimirum exercitio actuum faciliores reddimur ad similes efficiendos. Habitum autem à natura datum & à potentia distinctum, nullo experimento cognoscere possumus, neque ad aliquem effectum eum vtilem inuenimus, quia facilitas in operando non est à natura, facultas verò per solam potentiam sufficienter datur. Imò si interdum facilitas etiam naturalis est, nunquam est per habitum additum potentiæ, sed per intrinsecam conditionem talis potentiæ, vt patet in facultatibus merè naturaliter operantibus quantum possunt. Cum ergo illi habitus non sint à natura, non possunt nisi ex consuetudine actuum generari. Vt rectè etiam docuit Aristoteles libro nono, Metaphys. capite 5. & libr. 2. Ethicorum, capite 1. & libro tertio, capite 5. Habet ergo actus aliquod genus causalitatis in habitum, cum ad præsentiam eius generetur, & non alias.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Puncta difficultatis & variæ opiniones.

IV. Prima sententia.

DIfficultas autem est, quodnam sit illud causalitatis genus. Quidam enim existimant illam non esse causalitatem effectiuam, sed dispositiuam, quia nimirum posito actu in potentia ab ipsamet potentia naturaliter manat habitus, qui tamen non dimanaret, nisi potentia esset dispositа. Ita opinatur Durandus in 3. distinctione 33. quæstione secunda, qui non mouetur ex ratione dubitandi superius posita, cùm ipse alias etiam neget habitum efficere actum. Sed mouetur ex eo, quòd ad habitum non potest esse per se motus seu mutatio: vt Aristoteles probat 7. Physicor. capite 3. Ex quo principio sic colligit, si actus efficit habitum, vel mediatè, vel immediatè: non mediatè, tum quia fingi non potest tale medium, nec intelligi: tum etiam, quia eadem manet de illo difficultas. Non immediatè, quia alias actus efficeret habitum per propriam actionem, & ita ad habitum esset per se actio contra Aristotelem.

Durand.

V. Secunda sententia.

Secunda sententia est, actum non causare propriè habitum, sed esse viam ad habitum, ita vt principium efficiens habitum sit ipsa potentia: actio verò per quam efficit habitum sit ipse actus. Ita tenet Buridanus 2. Ethic. q. 3. Probat, quia principium efficiens non efficit aliquid nisi media actione distincta ab ipso principio agente, sed actus non facit habitum media actione distincta ab ipso actu, quia ipse actus est quædam actio, & ab actione non est actio: ergo habitus solùm fit per habitum tanquam per actionem. Et confirmatur, quia eorum quæ sunt in eodem subiecto, vnum non est propriè causa efficiens alterius: sed habitus & actus sunt in eadem potentia: ergo.

Buridan.

Vera quæstionis resolutio.

VI.

NIhilominus dicendum est, actum esse causam habitus in genere causæ efficientis, tanquam principium proximum eius. Hæc est communior sententia Theologorum in 3. distinctione 23. & 33. Quam etiam indicat Diuus Thomas 1. 2. quæstione 51. artic. 2. & quæst. 63. artic. 2. Probatur, quia positis actibus generatur habitus, & non alias: nulla autem ratio sufficiens reddi potest huius effectus, nisi ex causalitate effectiua, quæ potest sine vllo inconuenienti attribui actui: ergo. Minor probanda est, partim improbando citatas sententias, partim respondendo præcipuæ difficultati in principio positæ.

1. Thom.

VII.

Argumentor igitur contra Durandum, quia illa causalitas dispositiua non est sufficiens, imò fortasse nulla est, Physicè loquendo. Nam causa dispositiua Physica, aut est per se & positiuè necessaria propter vnionem formæ cum subiecto, & talis dispositio non solùm necessaria est vt forma in subiecto introducatur, sed etiam vt in eo conseruetur, vt constat inductione in omnibus dispositionibus Physicis. Et ratio est, quia non est alia vnio, quæ in primo instanti fit, ab ea quæ posteà perseuerat: ergo si dispositio est per se necessaria propter vnionem, erit necessaria quantum durat vnio: nec est maior ratio de primo instante, quam de cæteris. Constat autem actum non esse necessariam dispositionem vt habitus in potentia conseruetur: ergo non est Physica dispositio per se necessaria propter vnionem habitus cum potentia.

VIII.

A Dices. Interdum causa efficiens est per se necessaria vt effectus fiat, quamuis non sit necessaria ad conseruationem effectus, sed tantùm ad fieri, vt in causis vniuocis: ergo idem accidere poterit in aliqua causa dispositiua. Respondetur non esse simile, tum quia causa efficiens est magis extrinseca: dispositio verò, præsertim quando est per se requisita, est suo modo intrinseca, quatenus ex naturali & intrinseca coniunctione cum forma necessaria est. Tum etiam, quia quando causa efficiens vniuoca non requiritur ad conseruationem effectus, semper intercedit aliqua causa superior & æquiuoca quę effectum conseruat: quod in naturali & intrinseca dispositione locum non habet. Quotiescunque ergo aliqua dispositio præparans subiectum ad formam, est necessaria ad introductionem formæ, & non ad conseruationem, non est per se necessaria propter solam vnionē formæ cum subiecto, sed propter remouendum aliquod impedimentum, vel dispositionem repugnātem introductioni formæ. Sed neque hoc modo est necessarius actus ad introductionem habitus, quia sæpè incipit potentia acquirere habitum, quando in se non habet vllam contrariam dispositionem: ergo si potentia ex se haberet totam virtutem effectiuam habitus, nulla sufficiens ratio reddi posset cur actus sit dispositio necessaria ad efficiendum habitum.

IX. Euasio.

Video dici posse, potentiam ex se esse indifferentem ad recipiendum hunc habitum, vel oppositum, & ad vtrumque habere sufficientem vim actiuam, per actum verò determinari dispositiuè & materialiter, vt sit proximè capax huius habitus potiùs quam alterius: & ideò etiam potentiam, vt effectiuam habitus, determinari potiùs ad hunc, quàm ad alium efficiendum, quod ex se non poterat propter indifferentiam. Quia ad hanc effectionem habitus non determinatur potentia vt causa libera, sed vt naturaliter agens, & vt causa vniuersalis, quæ sæpè determinatur ex dispositione passi: in hac autem dispositione determinante (vt sic dicam) sæpè contingit dispositionem esse necessariam ad introductionem formæ, & non ad conseruationem.

X. Improbatur.

Quæ euasio est apparens, non tamen satisfa- C cit. Primò, quia in omnibus effectibus naturalibus dispositio determinans causam vniuersalem & indifferentem, semper est aut per se & intrinsecè requisita ad vnionem formæ cum materia, aut remouens aliam dispositionem repugnantem: vel si neutrum horum habet, est aliquo modo actiuè cooperans cum vniuersali causa, quia alias non intelligitur qualis sit illa determinatio, neque quo modo ibi habeat locum causalitas materialis. Secundò, quia si potentia est de se æquè indifferens ad agendum & recipiendum habitum, omnino gratis dicitur determinari passiuè per actum, & non etiam actiuè, cum actus sit perfecta qualitas, & possit esse accommodatum principium ad illam actionem. Tertiò, quia aliqui sunt habitus qui non habent alios repugnantes vel contrarios in potentia, vt est habitus principiorum, vel etiam habitus scientiæ: ergo ad hos est potentia de se satis determinata tam passiuè quàm actiuè: ergo efficiet illos in se nullo expectato actu. Similiter inter habitus repugnantes potentia natura sua habet multò maiorem propensionem ad vnum, quàm ad alium, vt voluntas ad virtutem, quàm ad vitium: ergo hoc satis esset ad determinandam efficientiam eius,

eius, si talis determinatio solum materialiter esset A necessaria.

XI.

Tandem ratio Durandi nullius est momenti. Primò, quia æquè vel magis procedit contra ipsum: nam si potentia sola efficit habitum materialiter dispositа per actum: ergo efficit illum per propriam actionem distinctam ab ea qua efficit actum: ergo multò magis hoc modo datur actio per se ad habitum, quam si fiat mediante actu. Secundò, quia Aristoteles dicto loco non negat esse per se actionem ad productionem habitus, sed alterationem, quæ propriè dicit sensibilem mutationem & successiuam: neutrum autem per se requiritur ad acquisitionem habitus: quia fit per actionem perfectiuam internam ac de se momentaneam, sicut fit etiam ipse actus. Vide Diuum Thomam quæstione prima, de virtutibus, articulo 9. ad 10. Quod si nomen alterationis extendatur ad quamlibet effectionem & receptionem qualitatis, sic etiam dici potest, habitum non per se primò fieri, quia semper supponit aliam actionem ex cuius termino quodam modo resultet. Vide D. Tho. 1. 2. q. 52. a. 1. ad tertium. & Capr. in 3. d. 23. ad arg. Durandi. Sunt etiam qui exi- B stiment, Aristotelem ibi non loqui ex propria sententia: quod sentit Scot. quodl. 13. quia Aristoteles ibi non probat ad habitus non esse per se motum, nisi quia sunt ad aliquid: ergo vel non loquitur ex propria sententia, vel certè solum probat de relationibus ipsorum habituum, non de ipsis quantum ad substantiam eorum. Veritas ergo est, quod, licet ad habitum non sit alteratio sensibilis & successiua, de qua ibi Aristoteles loquitur, est tamen aliquo modo per se actio, vt magis ex sequente puncto constabit.

XII. Actiones immanentes nō sunt propria via per quam fiat habitus.

Secundò ergo improbatur sententia Buridani, nam actio non distinguitur realiter à termino qui per illam producitur: sed actus distinguuntur realiter ab habitibus quos producunt: ergo actus immanens non est propria actio per quam habitus producitur. Minor ab omnibus admittitur vt certa: quia & habitus potest esse sine actu, & actus sine habitu: & vterque est propria entitas realiter distincta à potentia. Maior verò & frequentius recepta est, & infrà disputatione 50. latè probabitur: quia actio & passio inter se, neque à motu C seu mutatione, neque mutatio seu via à termino, realiter distingui possunt, neque dependentia à re quæ dependet. Præterea, quia actus immanens habet per se & ex se suum intrinsecum terminum, respectu cuius habitus est quid secundarium & quasi per accidens: vna verò actio solùm habet vnum intrinsecum terminum: si quid verò inde vlterius resultat aut consequitur, solum esse potest quatenus actiuè manat à termino prioris actionis. Consequentia est clara, quia actio vt sic solum est via ad suum intrinsecum terminum, nec per se habet aliam actiuitatem. Antecedens verò declaratur primò in potentiis, & actibus immanentibus qui non producunt habitum: nam illę actiones non possunt carere intrinsecis terminis, vt infrà disputatione 50. demonstrabimus. Deinde in ipsismet actibus, qui fiunt ab habitibus in intensione æquali: nam ibi etiam interuenit vera actio & efficientia habituum, quæ non terminatur ad ipsos habitus, sed potius est ab ipsis vt a principiis actiuis: ergo illa efficientia & actio habet alium terminum intrinsecum: sed illa actio quantum ad essentialia est eiusdem rationis cum illa quæ præcessit in actu

immanente, quo acquisitus est habitus: ergo etiam illa habet suum terminum intrinsecum priorē habitu. Ratio deniq; à priori est, quia actio vt actio per se primò ordinatur ad suum terminum: actus verò immanens non ordinatur per se primò ad habitum, sed per se est propter suum effectum formalem, qui est cognoscere, vel amare, vel aliquid simile: habitus verò est effectus inde resultans, non in vniuersum, sed iuxta potentiæ indigentiam, vel capacitatem. Vnde etiam possit hoc confirmari ex actibus supernaturalibus quoad substantiam, qui non sunt per se effectiui habituum.

Explicatur efficientia actus in habitum.

XIII.

RElinquitur ergo, actus effectiuè concurrere ad habitus, cum non superfit alius modus sufficiens quo eorum causalitas & necessitas explicetur. Solum aduerto, cùm in actu immanente duo sint, scilicet, & ratio actionis, & ratio qualitatis, vt partim disputatione præcedenti dictum est, & in disputatione 50. latiùs declarabitur, efficientiam hanc non conuenire actui immanenti vt actio est, sed vt qualitas est, quia actio vt sic non est principium agendi, sed solum via ad terminum. Itaque potentia per actionem suam vitalem producit actum secundum, quo amat vel intelligit, & informata illo actu, per illum in se producit habitum quando illo indiget, & actus est proportionatus. Vnde, quod Aristot. ait 9. Metaph. per actiones immanentes nihil fieri, intelligitur vel de actione ipsa, vt actio est, & de termino qui post ipsam permaneat, vel si referatur ad actum ipsum, intelligitur per se, ac necessariò, id est, quod per talem actum non fit necessariò aliquid, nec per se ad hoc terminatur. Nihilominus tamen, si alioqui potentia indiget habitu, poterit actus habere huiusmodi effectum in tali potentia, quamquam extra illam nihil possit efficere, nisi dirigendo, vel imperando.

Satisfit rationi dubitandi initio positæ.

XIV. Habitus & actus specie distinguuntur.

SVpereſt vt respondeamus ad difficultatem in principio positam de mutua efficientia inter habitum & actum. In qua suppono, habitum & actum C esse qualitates specie distinctas, nam si essent eiusdē speciei, facilis esset solutio illius difficultatis, nam inter res eiusdem speciei nullum est incommodum vt vna res efficiat aliam similem illi à qua ipsa facta est: quia inter illas est emanatio vniuoca. Non possunt autem habitus & actus censeri eiusdem speciei, quia actus est qualitas natura sua pendens in fieri & conseruari ab actuali influxu potentiæ vitalis: habitus verò est qualitas permanens sine tali dependentia. Vnde etiam habent hæ qualitates formales effectus specie diuersos: nam actus constituit potentiam in vltima perfectione vitali, & non relinquit passiuam potentiam ad vlteriorem actum: habitus verò solum constituit eam in actu primo, & relinquit in potentia ad actum secundum & vitalem. Vnde Aristoteles eum qui tantum habet habitum, comparat dormienti, eum verò qui actum exercet, vigilanti.

XV. Obiectio. Caietan.

Dices, Actus & habitus versantur circa idem obiectum: ergo sunt eiusdem speciei, nam sumunt speciem ab obiecto. Propter hoc Caietan. 1. 2. quæst. 49. articulo 3. ait habitum & actum, imò etiam potentiam secundum quandam rationem esse eiusdē speciei, licet simpliciter differant specie. Sed non

Universidad de Deusto
Biblioteca

oportet distinctionibus vti quæ satis explicari non A
Dissoluitur. possunt. Respondetur ergo negando consequentiam, nam licet obiectum in se sit idem, modi autem tendendi in illud sunt in actu & habitu ità diuersi, vt inde etiam satis colligatur specifica diuersitas. Nam actus attingit immediatè obiectum, illudque vnit actualiter potentiæ, vel repræsentatiuè trahendo obiectum ad potentiam, vel impulsiuè, seu effectiuè, trahendo potentiam ad obiectum: habitus verò attingit obiectum mediante actu: propter quod dici solet, habitus specificari per actus, & actus per obiecta. Differunt ergo simpliciter in specie habitus & actus: vnde non habent inter se conuenientiam essentialem in aliqua differentia vltima, ratione cuius dicantur esse eiusdem vltimæ speciei, aut simpliciter, aut secundum quid. Posset tamen concipi inter eos aliqua peculiaris conuenientia ex ordine ad idem obiectum, ratione cuius dicantur eiusdem generis proximi, vel speciei subalternæ. Quod si hoc solum voluit Caietanus cum eo non contendimus: id tamen ad præsentem difficultatem non refert, satis est enim, quod inter habitum & actum sit simpliciter differentia B
XVI. essentialis.

Ex quo principio sequitur iuxta communem doctrinam, alteram ex his qualitatibus esse perfectiorem essentialiter: quia non dantur duæ species rerum æquè perfectæ, vt circa lib. 8. Metaphysic. capite 3. tactum est. Vnde vlterius necesse est, quòd, si inter has qualitates in specie est mutua efficientia secundum diuersa indiuidua, ea quæ est minus perfecta non sit principium totale, imò nec principale alterius, sed ad summũ partiale vel instrumentale: è conuerso autem ea, quæ fuerit perfectior, poterit esse principale principium alterius, iuxta principia superiùs posita disputatione 18. de causa efficiente. Iam verò supersunt duo explicanda, primum quęnam harum qualitatum censenda sit essentialiter perfectior: deinde quomodo sit illa mutua efficientia intelligenda.

Comparantur in perfectione essentiali habitus & actus.

XVII. Circa primum censeo neutram partem posse satis demonstrari: vnde authores graues in con-
Aliquorũ in hoc placitũ. Alens. Henric. D. Thom. trarias sententias diuisi sunt. Quidam censent habitum esse essentialiter perfectiorem. Quod sentit Alexander Alentis 2. parte quæstione 96. alias 104. membro 3. tribuitur etiam Henrico quodlib. 13. quæstione duodecima, ibi tamen nihil ferè dicit. Et huic sententiæ fauet D. Thom. 1. 2. quæstione 51. articulo secundo ad tertium. & quæstione 63. articulo secundo ad tertium, coniungendo solutiones cum argumentis. Nam argumentando sumpserat hoc principium, habitum esse perfectiorem actu, vt inde concluderet, non posse fieri ab actu: & respondendo non negat assumptum, sed quærit nobiliorem causam, quæ iuuet actum ad efficiendum habitum. Indicia verò huius maioris perfectionis in habitu esse possunt, quia est permanentior, quam actus, & non pendet continuè ab actuali influxu potentiæ: vnde videtur etiam melius disponere habentem, quia constituit illum simpliciter studiosum aut scientem. Item habitus est similior potentiæ: potentia autem nobilior est quam actus: ergo & habitus. Maior patet, tum ex permanẽtia, tũ ex vniuersalitate: quia vn' habitus potest esse principiũ pluriũ actuũ.

Alij verò censent, actum esse essentialiter perfectiorem habitu acquisito per ipsum; quod sentit D. Thom. 1. 2. quæstione 71. articul. 3. vbi ait, actum præeminere habitui: ibiq; Caietanus idem sentit, explicans solutionem ad primum. In qua D. Tho. etiã declarat, excessum habitus in permanentia esse tantum secundum quid. Quia verò in solutione ad tertium addit actum præeminere habitui in bonitate & malitia, ait, Caietanus. *Non tamen inde negatum putes, actum esse simpliciter nobiliorem habitu, ex ratione enim allata in corpore, & explanata ad primum patet, quòd actus est simpliciter nobilior & melior habitu: sicut actus simpliciter, actu permisto potentiæ, & finis, eò quòd est ad finem simpliciter.* Sed, quidquid sit de assertione ipsa, neque ex illo loco D. Tho. neq; ex illis rationibus rectè colligitur. Primò, quia expresè comparat actum habitui in bonitate & malitia morali, non in perfectione entitatiua. Secundò, quia eodem modo comparat actum cum potentia, & cum habitu, dicens actum in bono & malo præeminere potentię, imò & habitũ sub eadem ratione dicit præeminere potentiæ, licet sit inferior actu, quia est quid medium inter potẽtiam & B
XVIII. Aliorum sententia. Caietani. D. Thom. actum: at verò nullus dicet habitum acquisitum esse simpliciter nobiliorem potẽtia in genere entis: neq; etiam de actu id dici potest. Tertiò, si rationes illæ essent efficaces, æquè probarent de habitibus infusis, quod nimirum sint ignobiliores suis actibus. Cuius oppositum frequentius sentiunt Theologi, quia illi habitus sunt per se necessarij ad subsistantiam actus. Et quia ob hanc rationem actus non possunt effectiuè producere, aut intendere illos habitus. Quartò, quia quod actus non habeat illam admistionem potentiæ, quam habet potentia vel habitus, solùm probat, illum statum cùm res est in actu secũdo, esse simpliciter perfectiorem, quàm esse in habitu, vel in actu primo, non tamen probat, actum secundum præcisè comparatum ad habitum seu actum primum secundum id quod addit, esse simpliciter perfectius ens, sed solum secundum quid, & in modo actuandi.

XIX. Et eadem ratione censeo, nihil satis colligi ad rem præsentem ex illis locis Aristotelis, in quibus ponit beatitudinem in actu vltimo tanquam in perfectissimo, vt constat ex 1. Ethicorum. cap. 8. 9. & 13. & libro 10. capite. 10. idemque colligi potest ex 9. Metaph. capit. 7. & libro 12. capit. 4. & 6. Quamquam etiam Scotus in 4. distin. 49. quæstione 1. & secunda, præsertim in solutionib. argument. propter hæc testimonia existimet actum esse simpliciter nobiliorẽ habitu. Ex illis tamen solum probatur, esse in actu esse simpliciter perfectius, quam esse in potentia: non verò, quod præcisè comparando entitatem vltimi actus ad entitatem habitus, vel potentiæ, illa sit simpliciter perfectior. C

XX. Habitibus acquisitis actus sunt perfectiores. Nihilominus censeo hanc partem valde probabilem, saltem in habitibus acquisitis: quia solum cõferunt potentiæ facilitatem in operando, prout explicuimus. Vnde solum videntur esse quasi impulsus quidã relicti ab actibus ex propria virtute ipsorum. Item species intentionales videntur esse minus perfectæ ex suo genere quàm actus secundi, etiamsi magis necessariæ sint. Denique hæc perfectio habitus acquisiti videtur esse minimum quoddam complementum potentiæ. Est ergo probabilius, actum esse simpliciter perfectiorem habitu acquisito, etiamsi secundum quid, in permanentia seu diuturnitate, aut independentia ab actuali influxu excedatur.

Mutua

Mutua efficacia inter habitum & actum exponitur.

XXI. Ex quo principio ad secundam partem de mutua efficientia respondendum est, actum propria virtute, & tanquam sufficiens principium proximũ agendi relinquere in potentia habitum sibi proportionatum, non vt sit principium sufficiens similium actuum, nam reuera non est, nihil enim potest sine potentia efficere, sed vt aliquo modo inclinet & adiuuet potentiam. At verò si habitus esset simpliciter perfectior actu, oporteret dicere, actum solum non esse sufficiens principium proximum, sed potentiam simul influere ad efficiendum habitum, quod non apparet ita verisimile. Quia effectio habitus vt sic non est vitalis actio, & ideo non est cur ad illam sit necessarius actualis influxus potentię animæ. Imò hæ potentiæ nihil videntur immediatè agere posse nisi actus vitales: vnde neque aliam vim habent ad acquirendum habitum, nisi quam habent ad producendum actum: est ergo habitus proprius & proportionatus effectus ipsius actus. E contrario verò, habitus est quasi semen (vt Caietanus ait) vel partiale agens (vt ait Scotus) & ideo licet sit minus perfectus potest concurrere ad effectionem actus. Aliter explicat D. Thomas 1. 2. quæst. 51. artic. 2. ad tertium. & quæst. 63. artic. 2. ad tertium. radicem, vnde habet actus animæ posse producere habitum: quia ille actus semper procedit à nobiliori principio. Sed illa est causa radicalis & remota: nos autem de proxima perfectione ad agendum requisita tractauimus.

SECTIO IX.

An fiat habitus vno vel pluribus actibus.

I. Basis dubitandi. Hæc difficultas annexa est præcedenti, & necessaria ad illius complementum. Nam habitus per vnum actum acquiri non potest, sed consuetudine, vt experientia docet, & Arist. 2. Eth. Si autem per vnum actum non acquiritur, non videtur etiam posse per plures acquiri, quia plures non concurrũt simul ad agendum, vt ea ratione possint fortiùs agere quam singuli, sed successiuè fiũt vnus post alium: ergo si primus nihil effecit, nec secundus poterit: non enim est fortior, neque intensior, vt suppono. idemq; argumentum fieri potest de tertio, & de omnibus sequentibus.

Variæ sententiæ.

II. Prima. In hac re est prima sententia, quæ in vniuersum negat, habitum generari per vnum actum; quia cum habitus requirat, quòd sit permanens, & difficilè mobilis, & eius formalis effectus sit dare facilitatem in operando, non videntur hæc omnia per vnum actum posse comparari. Quam sententiam insinuat Aristoteles 1. Ethicor. cap. 7. & clariùs lib. 2. cap. 1. vbi tam de intellectiua, quam de morali virtute loquitur, & illam dicit comparari doctrina, experientia, & tempore: hanc verò assuetudine.
Aristot.

III. Secunda. Durand. Scotus. Gabr. Henric. Secunda verò sententia è contrario affirmat vniuersaliter, quemlibet habitum vno actu acquiri. Ita tenet Durand. in 1. dist. 17. quæst. 8. ad 2. Scotus quæst. 3. Henric. quodlib. 5. qu. 16. Gabriel cum aliis Nominalib. in 3. dist. 23. q. 1. dub. 4. Rationes huius sententiæ videbimus posteà.

IIII. Tertia sententia distinctione vtitur, nam in intellectu quoad habitus euidentes scientiæ, &c. affirmat, generationem habitus fieri per primũ actum. Quia euidentia principiorum est efficacissima causa: & alioqui ex parte intellectus nulla est repugnantia. In aliis verò potentiis appetiuis, & in ipso intellectu quoad habitus opinatiuos dicit hæc opinio, habitum non introduci nisi post multos actus: quia vel causæ sunt debiles, vel etiam subiectum ita est repugnans aut indifferens, vt per vnum vel alium actum non possit statim inclinari habitualiter. Hęc videtur esse sententia D. Thomæ 1. 2. q. 51. art. 3. Tertia. D. Thom. V.

Alij vtuntur distinctione alia, quasi subdistinguentes secundum membrum præcedentis sententiæ, nam vel appetitus habet contrarios habitus: & tunc non potest vnus actus statim inducere habitum, quia non potest vincere tantam subiecti repugnantiam; vel subiectum caret contrario aut repugnante habitu, & tunc primus actus poterit inducere habitum propter rationem oppositam. Quarta.

Prima assertio ad quæstionis resolutionem.

VI. B Dico primò. Vt ex pluribus actibus habitus generetur, necesse est vt primus actus, & deinde omnes actus subsequentes & proportionati aliquid efficiant in potentia, permanens in illa, & paulatim illam perducens, vel disponens ad habitus generationem. Probatur ratione communi, quæ maximè mouit Henricum, & alios: quia si primus actus nihil efficeret in potentia, æquè indispositam illam reciendum aliquid per secundum actum: & idem esset de secundo respectu tertij, & de quolibet subsequenti in quocunque numero: quia si subiectum est æquè indispositum, & virtus actiua non est fortior, non magis potest sequi effectus. Ratio assertionis.

VII. Ad hanc rationem variæ dantur responsiones. Prima est, quod actus per se ipsum relinquit formaliter dispositam potentiam, etiamsi nihil in illam efficiat: quam dispositionem inchoat primus actus, & eam auget secundus etiam per se ipsum, solum quia post alium sequitur, & deinde tertius proportionaliter: & sic deinceps, donec perueniatur ad certum numerũ actuum à natura præscriptum, quo posito introducitur. Vtunturq; authores huius responsionis exemplo de guttis cauantib. lapidem, nam vna post certum numerum facit totum effectum, quamuis priores nihil effecerint. Et addi etiam potest exemplum de dispositionibus remotis materiæ, quę illam relinquunt dispositam, solum quia immediatè ante præcesserunt. Prima responsio quæ nostræ rationi assignatur.

VIII. Sed hæc responsio sustineri non potest, quia formalis dispositio, si nihil efficiat, non amplius potest durare in subiecto, quã duret forma per quam formaliter fit, quia effectus formalis requirit causam formalem existentem, si effectus ipse esse debet realis & existens. Quæro ergo, an potentiam manere dispositam ad habitum sit aliquid reale in potentia post transactum actum, nec ne. Hoc posteriùs dici non potest, quia alias potentiam esse dispositam nihil omnino esset, & consequenter nec posset conferre posteà ad effectum realem, nimirum ad receptionem habitus; neque ad id fuisset necessaria causa realis, nempe præcedens actus. Ergo potentiam manere dispositam aliquid reale est, quod in illa durat quamdiu disposita manet: ergo requirit aliquã formã realem æquè permanentẽ, quia hoc est de intrinseca ratione causæ & effectus formalis. Nec refert si quis obiiciat, causam dispositiuam potiùs pertinere

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad materialem: tum quia etiam materialis causa requirit coexistentiam cum suo effectu, tum etiam, quia licet forma disponens respectu alterius formæ ad quam disponit, materialiter comparetur: respectu tamen subiecti, quod disponit, formaliter id confert.

IX. Et ob hanc rationem reiecimus in superiorib. illud, quod in secundo exemplo adducitur de dispositionibus materiæ: nam si illę verè desinunt esse in instante corruptionis, non possunt relinquere materiam positiuè dispositam, sed ad summum nō repugnantem. Idemque est de alio exemplo guttarum cadentium: nisi enim priores aliquo modo disponerent, humectando, & paulatim emolliendo duritiem lapidis, non posset aliqua gutta subsequens illum cauare. Quocirca illud, quod dicitur, de certo numero actuum præscripto à natura vt habitus introducatur, gratis dictum est; nisi explicetur quid illi actus conferant, & quomodo, ad introductionem habitus. Adde, quod si quatuor actus, v. g. solum quia tali ordine facti sunt à potentia, relinquunt illam dispositam & magis capacem habitus, eadem ratione dicetur potentia habilitari, & propensior reddi ad operandum, solum quia plures actus in ea succedunt absq; vlla generatione habitus: est enim eadem seu proportionalis ratio: quia semper per posteriores actus potentia manebit magis dispositа: & hoc est esse magis habilem ad opus.

X. Alia responsio est, priores actus neq; introducere positiuam dispositionem, neque omnino nihil efficere, sed auferre impedimenta: quæ resistunt introductioni habitus. Sed oportet primò explicare, quæ sint hæc impedimenta: sit enim, v. g. actus alicuius virtutis moralis, qui effecturus est habitum, cui potest resistere habitus vitij contrarij. Et argumentor in hunc modum. Non potest actus virtutis expellere habituale vitium nisi introducendo habitualem virtutem, quia actus non expellit habitum formaliter, quia non sunt formaliter contrarij: sunt enim affectiones & inclinationes diuersarum rationum: oportet ergo vt expellat effectiuè. Non potest autem expellere effectiuè immediatè corrumpendo, quia nulla efficientia tendit immediatè ad corruptionem, seu ad non esse, sed ad aliquod esse ex quo sequatur alterius non esse: ergo non potest actus virtutis diminuere vitium contrarium nisi introducēdo aliquid suæ virtutis. Non est ergo difficilius introducere aliquid virtutis, quàm expellere aliquid vitij: quia, quanto diminuitur vitium, tanto minùs resistit introductioni virtutis. Si ergo primus actus potens est ad diminuendum vitium, quod videbatur fortius ad resistendum, simul poterit introducere aliquid virtutis, quantum compossibile esse potest cū vitio sic diminuto. Quod si dicatur, resistentiam ad introducēdum aliquid virtutis per primum actum, non prouenire ex vitio contrario: explicare oportebit, vnde proueniat, & qualis sit. Aut enim est mere naturalis, vt v. g. talis complexio, aut naturalis propensio ad aliquod vitium: & hæc non minuitur nisi acquisitione virtutis animæ, & aliquo vsu & exercitatione corporis, per quā interdum fit vt etiam ipsa dispositio corporis aliquo modo immutetur. Vel illa difficultas prouenit ex aliis causis extrinsecis & accidentalibus, & illę sunt per accidens, nec cadunt sub scientiam: & si consistunt in aliqua re positiua, non minuuntur per actum virtutis, nisi per positiuam mutationem vel acquisitionem alicuius rei oppositæ. Ac deniq;, omnia ista impedimenta extrinseca, A quæ non sunt in ipsamet potentia interiori eliciente actum, non possunt impedire quin actus efficiat aliquid in potentia; si alioqui natura sua actiuus est: quia illa omnia non sunt dispositiones, quę reddant potentiam incapacem, aut in se minùs aptam ad talem effectum recipiendum. Imò, si quis rectè consideret, tota hæc repugnantia extrinseca primo & per se ingerit difficultatem in ipso actu efficiendo, vnde per ipsummet actum vincitur, & superatur illa repugnantia: respectu verò emanationis habitus aut dispositionis ab actu nulla est repugnantia, sed illa est merè naturalis, si alioqui est in actu aliqua naturalis vis agendi. Quòd autē hæc ibi insit ex eo probamus, quòd natura sua tam actiuus est primus actus sicut quartus aut quintus, cum sint eiusdem rationis, & intensionis vt supponimus.

XI. Tertia responsio confutatur. Ex quo etiam facilè refellitur, quod alij respondere solent, nempe, eam dispositionem, quam priores actus relinquunt, prouenire tantum ex memoria, nam post priores actus facilius apprehenditur tale obiectum, vel similis actus vt cōueniens, & plures rationes ad sic operandum faciliùs se offerunt. B Sed in primis hoc ipsum, quod manet in memoria per modum habitus, necessariò debet per illos actus paulatim acquiri: & in illo similiter concludemus, aut per primum actum aliquid acquiri, aut per posteriores nihil effici. Deinde, experimento constare potest, non solum in repræsentatione obiecti, sed etiam in propensione ad obiectum repræsentatum, esse maiorem facilitatem cæteris paribus: alioqui pari ratione negari possent omnes habitus præter species deseruientes memoriæ. Tandem, quidquid sit de hac facilitate extrinseca aliunde proueniente, hìc inquirimus intrinsecam dispositionem potentię, ob quam quintus actus v. g. efficit in illa habitum, & primus nihil efficit, nam ad hoc est impertinens facilitas vel difficilitas memoriæ. Nam illa neq; impedit, neque aptiorem reddit capacitatem potentiæ: ergo si alioqui actus est equè actiuus de se, aliquid etiam aget in talem potentiam: ergo è contrario, si quintus actus introducit habitum, & non priores, necesse est vt priores dispoſuerint intrinsecè potentiam, aliquid efficiendo in ipsam, quod in ipsa permaneat: & idem argumentum fit comparando quartum actum ad priores, & sic vsque ad primum.

C *Secunda assertio, & quomodo habitus non nisi per plures actus generetur.*

XII. Dico secundò. Hæc dispositio ad habitum, quæ per primum actum inchoatur, & per subsequentes perficitur, non est essentialiter aut realiter distincta ab ipso habitu: non tamen habet statum habitus, donec ita sit radicata, vt difficulter amoueri possit, & facilitatem simpliciter tribuat in operando. Et hoc sensu verum est habitum in esse habitus, non generari nisi per plures actus. Vt hanc conclusionem probemus aduertendum est, dupliciter intelligi posse habitum introduci post aliquem numerum actuum, etiamsi priores actus, aliquid permanens in potentia relinquant. Primò, quòd illud præuium solum fit dispositio quædam realiter & essentialiter distincta ab habitu, quæ disponit potentiam ad habitum, & illo adueniente corrumpitur. Secundus modus est, quem in cōclusione insinuauimus: quæ non potest meliùs probari, quam excludēdo priorem modum: quia præter hos nullus alius excogitari potest suppoſita priori conclusione. Nonnulli ergo illum priorem modum amplexi sunt: A quod videtur sentire Burleus 2. Ethic. cap. 1. & nonnulli Thomistæ hoc sequuntur, quibus fauere videtur D. Thom. 1. 2. quæst. 24. artic. 6. ad 2. vbi ait, *In generatione virtutis acquisitæ non quilibet actus complet generationem virtutis, sed quilibet operatur ad eam vt disponens, & vltimus qui est perfectior agens in virtute omnium præcedentium reducit eam in actum: Sicut etiam est in multis guttis cauantibus lapidem.* Et similia fere verba habet in quæstione disputat. de virtutibus, articul. 9. ad 11. Si quis tamen ea attentè consideret, facilè intelliget optimè posse iuxta sensum nostræ conclusionis intelligi. Nam in primis ibi ait, *Primus actus facit aliquam dispositionem, quam perficit secundus.* In quo satis declarat hanc dispositionem non esse formaliter per ipsos actus, sed effectiuè ab illis fieri. Et tandem subiungit, *Vltimus actus agens in virtute omnium præcedentium complet generationem virtutis.* Non ergo vult D. Tho. per vltimum actum introduci totam entitatem virtutis, sed consummari & constitui in statu habitus seu virtutis. Et fauent huic nostræ sententiæ Boetius, Albertus Magn. & alij, qui in Prædicam. c. de Qualitat. dixerunt, dispositionem & habitum accidentaliter differre, quia eadem quæ in principio habet rationem dispositionis dum est facilè mobilis, perficitur per actus, donec fiat habitus, quod ibidem Aristotel. non obscurè significauit, dicens dispositionem diuturnitate fieri habitum.

Probes. D. Thom.

Boetius. Albertus.

B

XIII. Ratione item probatur primo, quia nulla est causa diuersitatis essentialis inter qualitatem, quam efficiunt priores actus, & quam efficit vltimus, cum vtraq; sit actus primus inclinans ad idem obiectum, & ad similes actus: & vtraque sit qualitas de se permanens absque actuali influxu potentię. Quòd verò vna sit magis radicata quam alia, ad accidentalem differentiam pertinet. Deinde nulla est ratio cur adueniente effectu, quem facit vltimus actus, pereat totum id quod præcedentes fecerunt, cum non habeāt contrarietatem aut repugnantiam. Nec forma expellere solet dispositionem ad ipsam nisi per accidēs ob corruptionem subiecti: hic autem subiectum integrum manet. Quod si quis respondeat, priorem dispositionem amitti, quia iam superflua est, nos potiùs dicimus, nouam qualitatem non introduci, quia superflua esset, si enim prima permanere potest & perfici, quid necesse est nouam introducere, & expellere priorem propter solam superfluitatem vitādā? Eò vel maximè, quòd si illę qualitates sunt eiusdem speciei, manifestum est vnam non expelli vt introducatur alia; si autem sunt diuerlæ speciei, conferent perfectiones diuersarum rationum, & ita non erunt superfluæ, etiamsi sint simul. Dicere autem, simul manere huiusmodi qualitates distinctas, improbabile est, cum nulla sit necessitas, neq; effectus, vnde colligi possit: aliàs tot possent multiplicari qualitates huiusmodi quot sunt act^{s}, quia posterior semper operatur in potentia magis dispoſita, & cum eadem proportione. Ex quo tandem sumitur argumentum, nam vltimus actus non est specie differens à præcedentibus: ergo nec conferet effectum specie differentem: nec dispoſitio facta à præcedentibus actibus est ad formā specie diuersam. Eadem ergo dispoſitio magis radicata & perfecta efficitur habitus.

C

Rationibus in contrarium propoſitis satisfit.

XIIII. Ex his facile respondetur tum ad rationem dubitandi in principio positam, tum ad fundamen-

ta aliarum opinionum. Ratio enim illa rectè probat per priores actus aliquam dispositionem ad habitū fieri, non verò statim à principio fieri in esse habitus. Aristoteles autem dicit, habitum acquiri consuetudine & frequentia actuum, in esse & statu habitus: non verò negat paulatim acquiri aliquam dispoſitionem ad habitum. Quin potiùs 7. Ethic. cap. 7. ita distinguit continentem à temperato, quòd prior licet studiosè operetur ex aliquo vsu, dispoſitione, & virtute, adhuc tamen difficultatem patitur: alter verò iam ex virtute, & sine pugna operatur: continentia autem & temperantia sumptæ in eadem materia, non distinguuntur specie, sed vt dispoſitio imperfecta, & habitus iam perfectus. Sic etiam Theologi, & morales Philosophi distinguunt tres status, incipientium, proficientium, & perfectorum, quorum primi nondum habent habitus in esse habitus, habent tamen in ratione dispoſitionis. Secundi verò iam habent aliquos habitus: fieri tamen potest vt nondum habeant virtutes in esse virtutis, id est cum cōnexione omnium virtutum: & aliis conditionibus B quæ censentur necessariæ ad statum virtutis simpliciter, quamuis non sint necessariæ ad essentiam eius. Ex his ergo possunt facile omnes opiniones suprà citatæ conciliari, si authores earum velint.

XV. Differentia Differentia verò à D. Thoma assignata inter habitum scientiæ & alios in hoc posita est, quod quia euidentia conuincit intellectum, necessitatemq; illi infert, ideo per vnum solum actum omnino illum determinat, omnemq; aufert difficultatem, & quantum est de se immobiliter adhæret, si alioqui species ex parte obiecti requisitæ sufficienter memoria retineantur, & ministrentur. At vero actus opinionis, vel virtutis moralis, non ita determinat potentiam, vel ob debilitatem causæ seu medij, vt in opinione, vel ob formalem libertatem ipsius potentiæ, aut repugnantiam oppositæ inclinationis: & ideo habitus acquisitus per vnum actum scientiæ dicitur habere non solum essentiam, sed etiam perfectionem habitus, saltem quantum ad determinationem potentię: opinio verò aut virtus non habet perfectionem habitus donec per consuetudinem quasi in naturam conuertatur. Cùm verò dixit Aristotel. 2. Ethic. capit. 1. habitum scientiæ doctrina, tempore, & experientia acquiri, vel loquitur de scientia vndequaque perfecta, vel certè loquitur de doctrina humana, quæ non semper est euidens, & conuincit intellectum.

Differimen inter actus euidentes intellectus & quosuis alios quale.

SECTIO X.

Vtrum habitus per actus perficiatur, & quomodo.

I. Habitus per actus perficiantur. VT ad punctum in quo est difficultas progrediamur, ea breuiter præmittenda sunt, quæ clariora exstiterint. Et in primis suppono habitum, sicut per actus fit, ita per eosdem perfici non solum quia ex statu dispoſitionis perducitur ad statum habitus, iuxta dicta in præcedente sect. sed etiam quia in ipso statu habitus magis ac magis perficitur, donec ad complementum suæ perfectionis perueniat. Et hanc totam perfectionem nunc comprehendimus sub effectione habitus, nec rigidè distinguimus inter nomen habitus vel dispoſitionis, sed absolutè loquimur de illa qualitate ex quo incipit fieri, donec consummetur.

Secundò

Universidad de Deusto
Biblioteca

II. Secundò suppono duplex solere distingui augmentum in his habitibus, vnum est per puram intensionem, alterum per aliquem modum extensionis. Prius est quando habitus in ordine ad idem omnino obiectum, & eosdem actus circa illud, magis ac magis perficitur, nimirum magis inclinando potentiam, & faciliorem reddendo ad similes actus eliciendos. Posterius augmentum esse dicitur quando habitus acquisitus circa vnam partem obiecti, ad alias extenditur: vt quando scientia augetur in ordine ad diuersas conclusiones. Quod variis modis contingit, scilicet, vel circa diuersa subiecta partialia seu specifica, vt cùm in scientia de animali cognoscitur vna proprietas equi, & alia leonis; vel circa idem subiectum, cognoscendo de illo diuersas proprietates, vt cùm de homine cognosco esse admiratiuum, & deinde esse risibilem: & in habitibus appetitus, aliquando virtus extenditur ad varios actus efficiendos in diuersis materiis, vt temperantia ad abstinendum in cibo, & in potu, & charitas ad amãdum nõ solum Deum, sed etiam proximum, & quælibet virtus ad intendendum finem, & eligendum seu exequendum media; aliquando autem virtus extenditur ad efficiẽdos varios actus aliquo modo circa idem, vt cùm religio extenditur ad orandum Deum, & ad sacrificandũ illi: & charitas extenditur non solum ad amandum Deum, sed etiam ad desiderandum illum, vel gloriam eius, & gaudendum de bonis illius, &c. de quo augmento extensiuo, an verum sit, sect. sequent, dicetur.

III. Habitus perficitur actibus similibus. Tertiò circa primum augmenti genus certum est habitum non fieri seu perfici nisi per actus omnino consimiles in ratione essentiali, & in obiecto circa quod versantur, & in modo tendendi in illud. Probatur, quia talis habitus non perficitur nisi in ordine ad similes actus ex vi illius augmenti: ergo non augetur hoc modo nisi per actus similes. Et in hoc omnes conueniunt. De hoc verò augmento intensiuo multa quæri solent quæ quatenus communia sunt aliis qualitatibus quæ intensionem recipiunt tractabuntur infrà disput. 46.

Intendaturne habitus solum per intensiores actus.

IIII. Hic verò solet specialiter quæri, an vt actus intendat habitum debeat esse intensior. Nam licet suprà disp. 18. definitum sit multitudinem formæ per se non conferre ad intensionem effectus, nisi in aliqua saltem parte agentis tanta sit intensio: id tamen verum habet, quando principium formale agendi est eiusdem rationis cum forma, quæ est terminus formalis actionis: si verò forma sit nobilior in essentia, ratione illius poterit aliquando conferre effectui maiorem intensionem in inferiori ordine, quàm ipsa habeat in suo ordine superiori. Cùm ergo dictum sit actum acquisitum esse nobiliorem habitu, fieri poterit, vt per solam repetitionem similium actuum habitus intendatur, etiamsi posteriores actus intensiores non sint.

V. Atque ita opinatur Scotus in 1. distinct. 17. q. 3. & ibi Durand. qu. 8. & Gabr. in 3. distinct. 23. qu. 1. dub. 4. Quamuis hi authores non fundentur in ratione à nobis insinuata, sed in vniformitate graduum intẽsionis; putant enim intensionem fieri per solam cõgregationem similium graduum in eodẽ subiecto. Vnde cùm similes actus multiplicantur, & æqualem vim agendi habeant, æquales gradus introducent in subiectum, ex quorum congregatione fiet habitus intensior. Imò significat Scotus, cum subiectum sit per priores gradus habitus magis dispositum, etiam actus minùs perfectos sufficere ad agendum aliquid, quo habitum intendant. Potest hæc sententia confirmari experientia, nam post plures actus virtutis vel vitij etiamsi eiusdem modi & intensionis sint, faciliùs & promptius similes actus exercemus, quàm post primum actum: ergo signum est effectum talis habitus, & consequenter habitum ipsum perfici per tales actus, & non nisi intensiue: ergo.

Habitum intendi actibus intensioribus non verò æqualibus.

VI. At verò D. Thomæ sententia est habitum non augeri nisi per actus intensiores. In qua duo includuntur. Primum, quod intensior actus intendit habitum. Et hoc, absolutè loquendo, manifestum est ex dictis: nam si actus efficit habitum, perfectior actus perficiet illum, nam in forma intensiori actiua virtus efficacior est etiam ad intensiorem effectum. Et confirmatur primò, quia aliàs nulla via posset habitus acquisitus augeri: quibus enim actibus posset id fieri, si intensioribus non fit? Ergo, qua experientia constat habitus acquiri, constat & augeri. Vnde etiam colligitur, sicut per quemlibet actum fit habitus quoad entitatẽ eius, ita per quemlibet actum intensiorem intendi. Nec videtur probanda eorum sententia, qui dicunt non intendi habitum per vnum actum intensiorem, sed per plures: contra hoc enim eædem rationes fieri possunt, quæ factæ sunt de generatione habituum. Ac denique, quia in vno actu est virtus actiua talis intensionis, aliàs neque in vltimo actu esset talis virtus: & alioqui subiectum est capax & dispositum per habitum remissum: ergo quilibet actus intensior, per se loquendo, potest habitum intendere. Maior difficultas esse posset an vnus actus statim conferat totam intensionem sibi proportionatam: cuius resolutio constabit ex dicendis.

VII. Secundum dictum huius sententiæ, in quo discordat à præcedente, est, actum qui non est intensior habitu, non intendere illum, siue sit remissior, siue æque intensus. Ita D. Thom. 1. 2. quæst. 52. art. 3. vbi omnes Thomistæ consentiunt: & 2. 2. qu. 24. artic. 5. & 6. Idem sequitur Almain. in 3. distinct. 23. quæst. 2. & Maior qu. 6. Fundamentum huius partis est, quia actio non sequitur nisi à proportione maioris in æqualitatis: sed in virtute quæ non est intensior effectu, non est proportio prædicta: sicut in calore æquè intenso non est proportio ad intendendum alium æqualem: ergo. In quo fundamento adhuc relinquitur difficultas in principio tacta, quam in discursu sequenti explicuimus.

D. Thom. Almain. Maior.

VIII. Addit verò duo Diuus Thomas, quæ non habent explicationem omnino facilem. Vnum est, actus æquales habitui disponere ad intensionem habitus. Quod aliqui ita explicant, vt post aliquos actus similes aliquis licet intensione æqualis intendat habitum in virtute priorum & dispositionis ab eis relictæ. Nam D. Thomas indifferenter loquens de actibus intensioribus, & æquè intensis, concludit, multiplicatis actibus crescere habitum. Aliud dictum D. Thomæ est, actus minùs intensos habitum disponere, ad diminutionem eius: eo nimirum modo, quo cessatio ab actu disponit ad corruptionem habitus.

IX. Hanc posteriorem sententiam absolutè existimo veram; multa tamen in ea includuntur quę non sunt

A tota illa intensione. Et experientia docet, non statim manere hominem promptum & habilem ad actus æquè intensos efficiendos: eadem autem est proportio singulorum actuum respectu habituum sibi æqualium in intensione: non est ergo necesse, vt primus actus efficiat secundum totam latitudinem suam habitum sibi æqualem in gradibus.

XII. Quod si hoc verum est (vt revera est valde probabile) rectè intelligitur, secundum actum, etiamsi tãtum sit æqualis primo, posse augere habitum à primo productum, & ita per subsequentes actus æquales posse augeri, donec perueniat ad æqualitatem in gradu cum ipsis actibus. Et hoc modo sufficienter intelligitur fieri id, quod experiri videmur, quòd per actus omnino æquales reddimur promptiores ad alios similes. Hoc etiam modo optimè intelligitur id quod D. Thomas addit, actus scilicet æquales disponere ad intensionem habitus, etiam in ordine ad actus intensiores, quia illudmet augmentum in ordine ad actus æquales, est quædam dispositio licet remota, vt homo faciliùs prodeat in feruentiorem B actum, per quem simile etiam augmentum habitus consequatur. Item iuxta hunc dicendi modum expeditur facilè, quod suprà quærebatur de intensiori actu. Quamuis enim quilibet actus intensior habitu intendat illum, non est tamen necesse vt vnus solus actus statim conferat habitui totam intensionem in qua illum excedit, sed paulatim perfici poterit per multiplicationem similium actuum, est enim eadem proportio. Atq; hoc satis est ad veritatem assertionis positæ.

XIII. Obiici tamen potest, quia illi actus sunt æquales: ergo si primus non potuit efficere habitum, v. g. vt quatuor, nec secundus poterit. Vnde nunquam in agentibus naturalibus reperimus, quòd æqualis forma possit intendere effectum, quem alia produxit, & intendere non potuit, etiamsi forma producens sit essentialiter perfectior quàm producta. Vt vnum lumen non poterit intendere calorem factum ab alio lumine æquali, si illud prius fecit quantum potuit: quia talia lumina sunt etiã æqualia in actiuitate. Respõdetur, totum hoc esse verum, si cætera sint paria ex parte subiecti: in præsenti verò non esse cætera paria: quia primus actus agit in subiectũ nullo modo dispositum: secundus autem actus iam inuenit subiectum dispositum: & ideo etiamsi in se æqualis sit, potest plus efficere. Sed vrgebis, quia vbi potentia passiua est de se capax totius effectus, non indiget positiua dispositione, sed satis est vt non habeat contrariam: ergo quandocunque potentia non habet formam aliquam repugnantem actiuitati actus, hic efficiet quantum potest: sed potest actus ex se efficere habitum sibi æqualem secundum totam latitudinem intensionis: ergo primus actus ita efficiet, per se loquendo. Respondetur, ipsammet indifferentiam potentiæ, & inclinationem quam habet ad alios actus vel obiecta, satis resistere vt nõ possit primus actus statim à principio efficere secundum totam intensionem suam. Sicut lapis est capax impetus vt feratur sursum, vel ad dexteram, aut sinistram: tamen quia per inclinationem ad cẽtrum resistit, ideò agens non imprimit impetum quantum potest, sed quantũ superat, ita primus actus nõ potest statim in principio omnino superare alterã inclinationẽ potentię: aliquantulũ tamen eã relinquit magis propẽsam in suũ obiectum; & ita magis dispositam, vt per secundum actum quãuis, aliàs æqualem, possit magis inclinari: & sic cõsequenter donec assequatur totam

C

X.

XI.

incli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

inclinationem habitualem, quam illi actus secundum latitudinem suam possunt tribuere. Et hoc maximè videtur probabile in habitibus appetitus: & in habitibus opinionis: nam de actu scientiæ probabile est statim efficere habitum secundum totam latitudinem suam propter naturalem determinationem potentiæ. In hoc ergo sensu valde probabilis est dicta assertio.

Actus nullo modo augent habitum iam sibi æqualem.

XIIII. VLteriùs verò potest quis progredi, asserendo, etiam postquam habitus peruenit ad æquales gradus intensionis cum actu (siue in eo statu constituatur per vnũ, siue per plures actus) posse per similes & æquales actus si vlteriùs multiplicentur, magis ac magis roborari & augeri, non ita vt ad intẽsiorem actum inclinet, sed vt ad actum æquè intensum fortiùs ac vehementius inclinet. Tota enim hæc perfectio habitus videtur quãtum est de se, possibilis absque vlla repugnantia, & aliunde non videtur excedere vim actiuam talium actuum, quia nunquam dant virtutem ad perfectiorem effectum intensiuè, sed roborant, & augent virtutem ad æqualem effectum; ad quod satis esse videtur & nobilitas agentis, & multitudo formæ, cui æquiualet multiplicatio actuum. Sed nihilominùs hoc augmenti genus nec probari, nec satis intelligi potest, quia intensio, vt nunc suppono, non est aggregatio similium graduum, sed supponit latitudinem formę cum aliquo ordine per se inter ipsos gradus, à primo vsque ad vltimum, in quorum assecutione intensio consistit, vt disput. 46. videbimus. Si ergo habitus iam peruenit ad quartum gradum, in quo adæquatur actibus, per quos factus est, & nihilominùs similes actus multiplicati illi addunt aliquod augmentum, nõ possunt nisi quintum gradum intẽsionis addere, vel partem eius: & ita non solum fiet habitus promptior & facilior ad æquales actus, sed etiã potens ad intensiores.

XV. Neq; enim intelligi potest in tali habitu duplex modus intensionis in ordine ad eosdem actus, cùm neque in ipsis actibus talis duplex intensio inueniatur, neq; explicari possit qua ratione habitui vt quatuor addatur aliqua intensio, & quòd secundum illam non fiat potens ad communicandam actui similem intensionem. Solum potest quis respondere, illud augmẽtum non esse per additionem illius quinti gradus, qui per se habet ordinem cum prioribus quatuor, & illos perficit, sed veluti per quandam iterationem aliorum quatuor graduum similium, qui prioribus vniuntur, & licet non reddant habitum per se intensiorem in ordine ad actus, reddunt tamẽ fortiorem. Sed hoc potiùs est dicere, multiplicari habitus numero distinctos in eodem subiecto respectu eorundem actuum, quàm augeri habitum: quia illi gradus quasi per accidens accumulati in eodem subiecto (vt ita dicam) sicut natura sua non componunt latitudinem vnius qualitatis, ita nec vniri inter se possunt ad vnam qualitatem per se constituendam, vt ex iis quę de intensione dicemus, magis constabit. Multiplicare autem habitus numero distinctos in eodem subiecto respectu eorundem actuum, esset in infinitum progredi, repugnatque superiùs dictis de indiuiduatione accidentium, in disput. 5. Et ideò verius est, nullum esse tale augmẽtum in habitibus, sed similes & æquales actus nihil vlteriùs agere, quando iam inueniunt habitum æquè intensum.

Obiectionibus in contrarium satisfit.

NEque contra hoc est alicuius momenti ratio Durandi, scilicet, quod omne passiuum, dum patitur, aliquã mutationem recipit; sed omnis actus elicitus ab habitu, agit aliquid in potentia, quia per illum potentia actu patitur: ergo talis actus cuiuscunque intensionis sit, aliquid imprimit in potentiam, quo augeat habitum. Respondetur enim negando minorem, quia actus immanens non semper agit in potentiam, sed ipse sit in potentia, & est impressio quę per actionem immanentem fit in potentia ab agente intrinseco, quod est ipsamet potentia, vel sola, vel cum habitu. Neque etiam obstat fundamentum Gabrielis & aliorum, quia supponit falsum modum intensionis. XVI.

Denique non obstat experientia suprà adducta, quia sufficit ille modus augmenti per plures actus æquales explicatus à nobis priori modo. Nam postquàm habitus operando peruenit ad quendam statum cum sufficienti morali facilitate, non potest experientia constare, quòd per actus omnino æquales illa facilitas augeatur. Maximè, quia non potest sãtis experimento cognosci, an actus sint omnino æquales nec ne. Accedit etiam, quòd ipsa dispositio corporis, & imaginationis ac memoriæ, potest aliquid conferre ad hanc facilitatem, non enim negare possumus, quin hæc iuuent quamuis non sint tota causa illius. XVII.

Tandem ex dictis in hoc primo puncto constat, quomodo habitus sic effectus & perfectus per plures actus similes, vnus sit: est enim vnus vnitate intensionis, quæ est vnitas per se in qualitatibus: & aliquando vocari solet vnitas simplex, vt distinguitur ab vnitate imperfecta, quæ solum est per collectionem plurium habituũ, vel proportionem plurium qualitatum, qualis est in sanitate, vel pulchritudine. Quo sensu dicunt multi, habitum esse simplicem qualitatem, de quo statim videbimus. In rigore tamen illa est vnitas per compositionem, sicut est vnitas quantitatis continuæ: quia est per vnionem plurium graduum, qui in re ipsa distinguuntur. In quo eadem est ratio habituum, & reliquarum qualitatum quæ intensionem recipiunt, de qua re dicturi sumus disput. 46. XVIII.

SECTIO XI.

Quale sit augmentum extensiuum habitus: & qua vnitas habitus illi correspondeat.

QVòd huiusmodi augmentum sit in habitibus suprà supposuimus ex communi doctrina, abstrahendo ab ea quæstione an sit proprium augmentum, nec ne, id enim hic inuestigandum reliquimus, inquirendo quale illud sit, & an reuera sit augmentum, vel potiùs productio noui habitus.

Quæstionis sensus & punctus proponitur.

VT autem difficultas quæstionis aperiatur, suppono primò, habitum non posse recipere hoc augmentum extensiuum nisi per additionem alicuius rei quæ in illo fiat. In hoc enim omnes authores conuenire videntur. Et de illis quidẽ qui etiam meram intensionẽ per huiusmodi additionem fieri putant, res est manifesta, & patet ex Scoto in 2. dist. 3. q. 10. & in 3. d. 23. Gabriele ibi q. 2. & in prolog. sentent. quæst. 8. Ocham ibidem, quæst. 1. & 9. Greg. quæst. 3. Inter eos verò, qui negant intensionem fieri per additionem, aliqui idem putant esse dicendum de hac extensione, quos infrà referam. Nos tamen nunc oppositum supponimus, idque sumimus ex D. Thom. 1. 2. quæstione 52. articulo 1. Vbi distinguit hoc duplex augmentum, intensiuum & extensiuum, quamuis sub diuersis vocibus: nam augmentum intensiuum vocat *ex parte subiecti*, quia intensio fit in quantum subiectum magis ac magis participat eandem formam, seu eundem habitum: augmentum verò extensiuum vocat *ex parte ipsius formæ secundum se*; hoc enim augmentum dicit esse in habitibus secundum ordinem quem habent ad obiecta. *Vt est* (inquit) *maior vel minor scientia, quæ ad plura, vel pauciora se extendit.* Et de hoc augmento subditarticulo secundo, fieri per additionem, quamuis de priori augmento intensiuo id negare videatur, de quo posteà videbimus. III.

Et ratione probatur, quia in primis rationes quæ probare possunt in intensione, aliquid addi, multo magis hic concludunt. Deinde ex ratione communi augmenti realis id conuinci potest: quo modo enim mente concipi potest reale augmentum sine additione reali? Præterea p hoc augmentũ fit in potentia nouus effectus formalis & realis, qui anteà non erat, nam manet propensa ad nouum obiectum, verbi gratia, ad nouam conclusionem scientiæ, ad quam anteà non erat: ergo illum effectum necesse est fieri per nouam formam, seu nouam partem formæ. Patet consequentia, quia neque effectus formalis potest fieri sine forma, neque forma præexistens potest conferre nouum effectum formalem, nam anteà informabat quantum poterat, nam hæc forma, de qua agimus, est forma absoluta, & actu inhærens secundum se totam, & consequenter actu etiam informans, quantum potest: ergo crescente effectu formali, & reali huius formæ, necesse est aliquid in re ipsa addi ipsi formæ. Quæ ratio licet generaliter de omni augmento reali concludere videatur, maximè tamen de hoc extensiuo, nam hoc conuenit ipsi formæ ratione sui, & secundum ordinem quem habere potest ad diuersa obiecta, vel diuersos actus & non tantum ratione subiecti. Vnde confirmatur, nam habitus per hoc augmentum habet nouam habitudinem transcendentalem ad nouos actus, & noua obiecta, sed noua habitudo transcendentalis non potest esse nisi in noua entitate addita, quia talis habitudo non prouenit ex mutatione alicuius extrinseci: ergo hoc augmẽtum necessario requirit huiusmodi additionem. Tandem: illi habitui additur virtus actiua, non tantùm quoad modum agendi, vel modum effectus, sed etiam quoad diuersos effectus, id est, quoad varios actus, vel specie diuersos, vel saltem valde dissimiles in tendentia ad obiectum: ergo illud augmẽtum factum est per realem additionem, nam virtus realis non crescit per se & in se, sine reali additamento.

IV. Extensiuum augmentum habitus fit per additionem eiusdem potentiæ circa diuersa obiecta.

Secundò suppono, huiusmodi augmentum extensiuum habitus fieri per actus eiusdem quidem potentię, aliquo tamen modo inter se dissimiles in tendentia ad obiectum, & non tantum in intensione & remissione. Probatur prima pars, nam si actus sunt diuersarum potentiarum generabunt habitus omnino distinctos, quia vt suprà dictum est actus in ea potentia inducit habitum, in qua ipse est: ergo si actus sunt in diuersis potentiis, vnusquisque inducet habitum in sua propria potentia: ergo facient habitus diuersos, non augebũt eundem, quia non potest vnus habitus esse in diuersis subiectis. Secunda pars probatur, quia si actus sint omnino similes, solumque differant in intensione, poterunt quidem intendere habitum, non tamen extendere, quia actus solum efficiunt in habitu perfectionem sibi proportionatam.

Primus punctus difficultatis de augmento extensiuo habitus quale sit.

EX his ergo varię oriuntur difficultates. Prima est, quale possit esse hoc augmentum extensiuum in habitibus. Et ratio dubitandi est, quia vel id quod additur per tale augmentum vnitur per se ac propriè habitui præexistenti, vel solùm per aliud, scilicet quia vtrumque est in eodem proximo subiecto. Primum non potest intelligi: secundum autem non sufficit ad verum & proprium augmentum habitus: ergo. probatur minor quoad priorem partem, quia vnio per se inter qualitates eiusdem subiecti intelligi non potest, nisi per modum intensionis: necesse est enim, vt quæ sic vniuntur, comparentur vt entitates partiales respectu illius integræ qualitatis, quę ex illis coalescit, & consequenter quod inter se comparentur, vt compartes inter se vnibiles. Solum autem duobus modis intelligere possumus duas partes esse inter se intelligibiles. Primo immediatè per modum actus & potentiæ, sicut vniuntur materia & forma: secundo, medio aliquo termino indiuisibili, in quo illæ duæ partes coniunguntur per modum continuationis, sicut vniuntur duæ partes lineæ in puncto. Prior modus vnionis non habet locum inter partes eiusdem qualitatis, quia nunquam aliqua duo vniuntur illo modo, nisi vnum se habeat vt potentia, aliud vt actus: hæc est enim vnica ratio huius vnitatis, hoc modo consurgentis ex multis, vt Aristotel. sæpe docuit 7. & 8. Metaph. At verò partes eiusdem qualitatis non comparantur inter se vt actus & potentia, quia neutra recipitur in alia vt in subiecto, neque actuat illam, sed vtraque proximè afficit idem subiectum, in quo inest tota qualitas. Vnde nec tales partes habent per se ordinem inter se, sed vnaquæq; potest per se sola inhærere suo subiecto: neutra ergo actuat aliam: ergo non habent inter se illud genus vnionis. Quod manifestè patet in præsenti materia, nam etiamsi vna virtus religionis, v.g. extendatur ad actus orandi, sacrificandi, & vouendi, & in ordine ad illos intelligatur habere diuersas entitates partiales, secundum quas talis habitus augeatur, non tamen comparatur vna pars ad aliam vt potentia ad actum, neque vna per se supponitur in subiecto ad aliam, sed indifferenter potest illa virtus inchoari per actus orandi, verbi gratia, & augeri per actus sacrificandi, & è conuerso: ergo prior modus vnionis non habet locum in hoc augmento, seu inter partiales entitates eiusdem habitus. Aristot. VI.

Neque etiam alter modus habet locum in qualitate, nisi ratione intensionis, in qua, vt infrà videbimus est latitudo quædam proportionem seruans ad latitudinem extensiuam quantitatis, in hoc quod est in infinitum diuisibilis, & consequenter in ea reperiuntur partes eiusdem latitudinis intensiuæ, & indiuisibiles termini quibus illæ partes vniuntur, nam sine his non potest habere locum talis modus vnionis. At verò in augmento extensiuo non potest hîc modus vnionis inueniri propter duo. Primò, quia vnaquæq; illarum partium extensionis, quæ sic vniri dicun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicuntur, non est vlteriùs diuisibilis secundum extẽsionem, sed indiuisibilis, vt, verbi gratia, licet scientia dicatur habere latitudinem extensiuam secundum varios assensus diuersarum conclusionum, tamen vnusquisque assensus est indiuisibilis extensiuè, quia ad vnã tantũ indiuisibilem veritatem terminatur. Vnde etiam illa partialis entitas seu gradus correspondens in habitu vnicuiq; actui est etiam indiuisibilis extensiue, quia proportionatur actui per quem fit, & ad illum, eiusque obiectum indiuisibiliter inclinat: ergo inter huiusmodi partes extẽsionis habitus, non potest esse vnio per modum continuationis: nunquam enim sic vniuntur ea quæ indiuisibilia sunt.

VII. Secunda ratio est, quia in his quæ vniuntur per modum continuationis, datur indiuisibilis terminus communis vtriq; extremo vnionis, vt suprà dictum est de quantitate, & infrà dicetur de intensione. In præsenti autem non potest dari huiusmodi terminus in quo vniantur partes extẽsionis eiusdem habitus, tum propter præcedentem rationem, nam cùm illæ partes sint in se indiuisibiles non indigent vlteriori termino indiuisibili, imo neque illum habere possunt. Tum etiam quia ille indiuisibilis terminus deberet esse proportionatus entitati habitus: ergo deberet iuxta modum suum inclinare ad aliquem actum & obiectum, quia tota entitas habitus huiusmodi est essentialiter. Cùm ergo vna pars illius habitus inclinet ad vnum actum, & alia ad alium, inquiro de illo indiuisibili termino in quo tales partes vniuntur, ad quem actum inclinet, quia non est maior ratio de vno, quàm de alio, nec verò potest ad vtrumque inclinare, cùm ille dicatur esse indiuisibilis & in actibus sit latitudo extensiua. Item quia in actibus nihil est commune realiter in quo vniantur: ergo neque in habitu potest aliquid simile correspondere. Ex hoc ergo discursu videtur concludi, nullam esse posse realem vnionem inter id quod supponitur iam acquisitum in aliquo habitu, & id quod additur per augmentum hoc extensiuum. Ex quo fit, illa duo solum per aliud posse vniri, scilicet quia in eodem proximo subiecto coniunguntur.

VIII. Iam verò probatur altera pars superiùs posita, nimirum, quod hæc vnio non sufficiat ad verum augmentum habitus, quia illud non est augmentum, sed acquisitio noui habitus in eadem potentia. Nam ille modus vnionis communis est omnibus habitibus eiusdem potentiæ: ergo quotiescunque habitus acquiritur in vna potentia iam habente alium, erit augmentum extensiuum, quod impropriissimè dicetur, quia id quod augetur, debet esse idẽ, quod anteà genitum erat. Nisi quis fortasse dicat, vnius potẽtiæ esse tantum vnum habitum, quod esset absurdũ in morali Philosophia, in qua receptissimum est dari in eodem appetitu plures virtutes morales, & in eodem intellectu plures virtutes intellectuales. Et in Theologia vt minimum certum est, Charitatem & Spem esse virtutes & habitus distinctos, etiamsi sint in eadem voluntate.

Non tantum singuli habitꝰ sunt in singulis potentiis.

Secundus punctus, per quos actus crescat intensiuè habitus.

IX. SEcũda difficultas est, per quos actus fiat hoc augmentum extensiuum habituum, an per actus specie diuersos, vel tantum numero distinctos. Quamuis enim dictum sit, acquiri per actus aliquo modo dissimiles, non tamen propterea sequitur debere esse specie diuersos, nam inter indiuidua eiusdem speciei, præsertim respectiua, possunt esse quædam omnino similia, vt verbi gratia, species visibiles Petri: & alia aliquo modo dissimilia indiuidualiter, vt species visibiles Petri, & Pauli, vt supra tactum est disput. 5. Videtur ergo hæc dissimilitudo indiuidualis non solum sufficere inter actus augentes eundem habitum extensiuè, verum etiam non posse esse maior. Primum patet, quia quacunque ratione actus tendant in diuersa obiecta non potest vnus generare inclinationem ad alium, neque è conuerso: ergo habitualis inclinatio acquisita per vnum actum augebitur extensiuè ad nouum obiectum per alium actum, similem quidem in specie, dissimilem autem indiuidualiter, ob tendentiam ad diuersum obiectũ quasi materiale. Secundum patet, quia si actus sint specie diuersi generabunt habitus speciei diuersos: ergo non possunt augere eundem habitum etiam extensiuè. Consequentia patet ex dictis; & antecedens probatur. Tum quia habitus specificantur per actus, atq; ita ex actibus specie diuersis sument habitus specificas differentias diuersas. Tum etiam, quia actus est proxima causa habitus, quem relinquit tanquam semen suum ad similes actus: ergo habitus specie diuersi relinquent (vt ita dicam) semina specie diuersa.

In contrarium verò est, quia sola dissimilitudo indiuidualis actuum non videtur sufficiẽs ad hoc augmentum extensiuum. Primò quia alias per omnes actus numero distinctos, qui versantur circa diuersa materialia obiecta, augeretur habitus extensiuè, vt iustitia restituendo huic pecuniam, illi triticum, & sic de aliis, quod videtur & superuacaneum & falsum. Secundò, quia aliàs nunquam idem habitus posset elicere actus specie diuersos, quia solùm potest efficere actus similes illis à quibus effectus est: ergo si non potest fieri & compleri per actus specie diuersos, neq; illos poterit efficere. Consequens autem videtur falsum, nam idem habitus scientiæ potest elicere assensus plurium conclusionum, & eadem virtꝰ moralis elicit intentionem & electionem, ac similes actus qui planè videntur specie diuersi.

Tertius punctus qualis sit vnitas habitus.

IN his difficultatibus attingitur etiam quæstio illa celebris, an habitus sit simplex qualitas, vel collectio plurium, quæ vt suprà insinuaui, duos potest habere sensus. Vnus est an habitꝰ ita sit simplex vt nullam in se compositionem admittat, secũdum extensionem: alius est, esto habitus sit qualitas aliquomodo cõposita, an sit qualitas verè ac per se vna, an verò solum habeat vnitatem aliquam artificiosam ex collectione plurium: & vtriusq; sensus, decisio pẽdet ex modo explicandi augmentum extensiuum, in quo nunc versamur.

Prima opinio, omnem habitum esse simplicem qualitatem.

XII. SVnt ergo in hac re variæ sententiæ. Prima est habitum esse qualitatem nõ solùm per se vnam, sed etiam simplicem & indiuisibilem extensiuè: ita enim nunc loquimur, ne id semper admonere necesse sit. Ita sentit Caietanus 1.2. quæst. 54. art. 4. & Capreol. quæst. 3. prologi. Ferrar. 1. contra Gentes. c. 56. Henr. quodlib. 9. quæstione 4. Et eodem modo opinantur multi ex recentioribus Thomistis, & putant esse sententiam Diui Thomæ dicta quæst. 54. artic. 4. in 1.2. Qui consequenter eodem modo philosophantur de augmento extensiuo, quo de intensiuo quoad hoc, quod neutrum fit per additionem entitatis, sed per solum diuersum modum se habendi eiusdem indiuisibilis entitatis, respectu subiecti: quamquam dicti authores non tam aperte hoc declarant. Vnde, cùm Diuus Thomas loco superiùs citato dicit, habitum secundum se augeri per additionem, exponere possunt, solùm loqui de habitu intellectuali, & de additione specierum intelligibilium. Quæ expositio habet fundamentum in verbis eius: nam 1.2. quæst. 52. art. 1. & 2. in particulari loquitur de scientia, quam dicit augeri per additionem plurium conclusionum, quæ non intelliguntur addi, nisi mediis speciebus intelligibilibus.

Caiet. Capreol. Ferrar. Henric. D. Thom.

XIII. Ratio huius opinionis esse potest, quia habitus est propriissima, & p se species qualitatis: ergo omnis habitus qui in sua specie est vnus habitus, est etiam vna qualitas per se: non potest autem esse per se vna, nisi sit etiam simplex: ergo. Minor probatur à dictis autoribus argumento quod est commune ad intensionem, scilicet, quia illa compositio ex partibus, seu gradibus non potest esse, nisi partes illæ numero distinguantur: non possunt autem ita distingui cùm in eodem subiecto recipiantur. Sed hoc argumentum quantum vim habeat in intensione posteà videbimus: in præsenti verò certè non est efficax, quia respondebitur, partes illius habitus si per actus specie diuersos fiant, non differre tantùm numerò, sed etiam specie partiali, esse tamen quasi heterogeneas partes, quæ vniri possunt ad componendum vnum habitum: si verò illi actus differant solùm numero cum aliqua dissimilitudine in ordine ad diuersa obiecta saltem materialia, sic etiã non repugnat duo accidẽtia eiusdem speciei esse simul in eodem subiecto, vt suprà disp. 5. declaraui. Efficaciùs ergo videtur illa minor probari discursu facto in priori difficultate, de qua plura inferiùs dicemus.

XIII I. Quamquam verò dicti authores ita sentiunt de simplicitate habitus, nihilominùs simul docent, vnum & eundem habitum esse principium plurimorum actuum, & versari circa latissimum obiectum, varias res seu materias in se comprehens, & in ordine ad illas interdum esse vnum habitum in statu imperfecto, & inchoatò, perfici autem & consummari per varios actus, etiamsi illi intrinsecè nulla res addatur. Quod si petas, quomodo possit habitus vnius simplicis essentiæ ad tot res seu materias inclinare. Respondent, rationem esse, quia omnes illę materię cõ- C ueniunt in vna ratione formali obiecti, sub qua à tali habitu attinguntur. Quæ sit autem hæc vnitas formalis obiecti, difficillimè explicatur, nec potest vna simplici, vel generali regula, quæ omnes habitus comprehendat, declarari: sed generatim solùm dici potest, in vnoquoque habitu id quod se habet tanquam motiuum eius, seu tanquam ratio attingendi res in quibus versatur, esse rationem formalem obiecti, à qua sumit habitus vnitatem. Hæc autem ratio in diuersis habitibus, iuxta diuersitatem & proportionem eorum, diuersa est, quod in singulis materiis explicandum erit. Rursus si quis interroget, an actus illi quibus tales habitus consummantur, sint specie distincti, vel tantum numero: quidam ex dictis authoribus simpliciter negant differre specie, quia conueniunt in obiecto formali habitus: alij verò distinguũt: nam comparatione habitus sunt eiusdem speciei, secundum verò proprias rationes possunt specie differre. Denique si interroges quomodo plures & dissimiles actus possint eundem indiuisibilem habitum perficere. Nihil aliud respondent, nisi quod illa entitas indiuisibilis potest habere varios modos afficiendi subiectum, secundum quos potest variè perfici per varios actus.

Fundamentum autem huius partis sic declaratæ, XV. est, quia habitus inclinans ad varios actus sub aliqua latitudine obiecti est verè vnus, non potest autem esse verè vnus, nisi sit simplex, vt ratio suprà facta probat: ergo. Maior probatur, primo inductione, nam vna fide varias res credimus, & vna charitate diligimus Deum & proximum, & sic de cæteris. Aliàs, tot essent iustitiæ, vel temperantiæ multiplicandæ, quot sunt officia harum virtutum, & ita etiam in singulis scientiis, innumeræ essent multiplicandæ scientiæ. Deinde probatur ratione, quia habitus est medius inter potentiam, & actum, sed vna potentia cùm sit simplex entitas se extendit ad plures actus, & ad plures res, prout in aliqua ratione obiecti conueniunt: ergo etiam habitus in suo ordine poterit idem indiuisibilis existens multa in sese complecti, sub aliqua ratione obiecti. Dico autem, *in suo ordine*, quia oportet vt habitus tantum se extendat, quãtum potentia quam perficit, quia est medium inter illam & B actus, & ideò ex vtroque extremo aliquid suo modo participat, vt neq; sit tam limitata entitas, sicut actꝰ, neq; tam late pateat sicut potentia.

Secunda opinio distinguens inter habitus intellectus & voluntatis.

XVI. SEcunda opinio, distinctionem facit inter habitꝰ intellectus & appetitus, & de prioribus negat esse simplices qualitates, de posteriorib⁹ verò affirmat. Hæc opinio tribui potest Soncin. 6. Metaph. quæst. 9. vbi cùm expresse doceat scientiam nõ esse simplicem qualitatem, idem sentire videtur de omnibus habitibus intellectus. In solutione autem ad tertium expresse concedit habitus voluntatis esse simplices qualitates. Vnde quoad hãc secundam partem idem & ob eandem rationem sentit quod alij Thomistæ: quoad priorem verò in hoc fundatur, quod non admittit in intellectum alios habitus præter species intelligibiles, quarum collectionem ordinatam dicit esse habitum scientiæ. Vnde in rigore loquendo de habitu iudicatiuo intellectus, de quo nunc disputamus, nec simplicem, nec compositum illum ponit, quia potiùs illum è medio tollit. Quamquam possit esse in hoc aliqua ambiguitas, & æquiuocatio in terminis. Nam Sonc. distinguit duplices species intelligibiles, quasdam quæ fiunt ab intellectu agente, & præcedunt assensum scientiæ, quas dicit solũ repræsentare res incomplexas: alias verò esse species intelligibiles, quæ fiunt in intellectu ex vi assensus scientifici quas dicit repræsentare ipsa complexa, & habilitare intellectum ad similes assensus, & hanc speciem productam per assensum scientię dicit esse proprium effectum habitualem demonstrationis. Tandem verò concludit, vnam scientiam esse compositam ex multis speciebus posterioris generis, & non esse simplicem qualitatem. Soncin.

XVII. In qua sententia obscurum satis est quid intelligat hic author per species complexas productas per assensum conclusionis. Nam si intelligat esse veras species repræsentantes obiectum, & deseruientes ad apprehensionem eius, non videtur necessariæ respectu eorum obiectorum, quorum species sunt per intellectum agentem impressæ. Nam illæ sufficiunt, non solum ad simplicem apprehensionem, sed etiam ad compositionem. Quia prima compositio per

Universidad de Deusto
Biblioteca

illas solas facta est mediis conceptibus simplicibus, virtute earundem specierum formatis. Neque post primum assensum, etiam per demonstrationem habitum, potest iterum compositio, aut similis assensus fieri sine vsu earundem specierum, quia sine concursu obiecti non potest cognitio fieri: cõcurrit autem obiectum per speciem. Nec satis intelligi potest quod species quæ vicem tenent obiecti, repræsentẽt illud nisi incomplexè: nam complexio solum est in compositione mentis, aut apprehensiua, aut etiam iudicatiua, vt omittam nunc voces, & scripturas. Vnde licet aliquando contingat per actum imaginationis, aut intellectus possibilis fieri phantasma vel speciem intelligibilem alicuius obiecti, quod per solam actionem sensuum externorum, aut intellect⁹ agentis repræsentari non potuit, tamen etiam illa species repræsentat simpliciter & incomplexè suum obiectum. Illæ ergo species repræsentantes complexè nec sunt necessariæ, nec satis intelligibiles, si de propriis speciebus sermo sit. Si verò nomine specici intelligat Soncinas qualitatem quandam, relictam in intellectu, ex efficacia assensus scientifici, inclinãtem & determinantem intellectum ad similem assensum veritatis complexæ, sic verum est dari in intellectu huiusmodi qualitatem: illam verò nos vocamus habitum indicatiuum. Neque illa qualitas habet vicem obiecti, sed potiùs tenet se ex parte potentiæ, cuius lumen seu virtutem auget ad iudicandum, & ad vsum specierum, quapropter non propriè vocatur species intelligibilis. Atque ita in hoc sensu non differt hæc sententia quoad hanc partem à sequenti opinione.

Tertia opinio negans in vniuersum habitum esse simplicem qualitatem aut per se vnam.

XVIII. EST ergo tertia sententia, quæ in vniuersum negat habitus esse simplices qualitates, siue in intellectu, siue in voluntate, & consequenter etiam negat habitum esse qualitatem per se vnam, physicè, & in rigore loquendo, sed solùm per quandam collectionem, vel coordinationem plurium qualitatum. Hanc sententiam tenuit Aureol. in prologo sententiarum, vbi eandem tenet Scotus quæst. 3. dub. 2. & Gregor. quæst. etiam 3. art. 1. & alij eodem loco, præsertim Ocham quæst. 1. & 9. & Gabriel. quæst. 8. & in 3. dist. 2. qu. 2. Fundamentum huius sententiæ constitit in duobus principiis, quæ à nobis videntur satis in superioribus probata. Vnum est, augmentum reale habituum, & præsertim extensiuum, non posse fieri sine additione reali: aliud est illud quod additur cùm habitus augetur extensiuè non posse habere propriam & per se vnionem cum ea parte habitus, quæ præsupponitur. Nam ex his principiis euidẽter infertur, habitum perfectum & consummatum (de hoc enim est sermo) non esse simplicem qualitatem quia per augmentum extensiuum cõsummatur. Sequitur deinde, talem habitum nec qualitatem per se vnam esse posse, quia in his qualitatibus nulla est cõpositio, seu vnio, ex qua possit resultare ens per se vnum. Et quoniam tota vis huius sententiæ consistit in his principiis, & eorum examine, omitto rationes alias, quæ à dictis autoribus afferuntur. Illud tamen vlteriùs sequitur ex prædicta sentẽtia, nimirum, hoc augmentum habitus per extensionem non esse proprium, sed esse (vt ita dicam) per iuxtapositionem, & artificialem compositionem, sicut augetur domus cùm ædificatur. Qualis autem sit hæc artificialis cõpositio in habitibus, & quando in vna & eadem potentia sufficiat ad vnitatem habitus cum distinctione ab aliis habitibus eiusdem potentiæ, magnam habet difficultatem, & à dictis authoribus non satis explicatur.

Aureolus. Scotus. Gregor. Gabriel. Ocham.

Quarta opinio negans simplicitatem habitibus, non tamen vnitatem per se.

XIX. QVarta sententia, & quasi media inter prædictas, est habitum esse qualitatem per se vnam, non tamen simplicem seu indiuisibilem secundum extensionem ad diuersos actus, & partialia obiecta, sed esse compositam ex partialibus entitatibus inter se verè ac propriè vnitis, quia sine additione non potest esse verum augmentum, & sine vnione non potest esse vera vnitas habitus. Hæc opinio placet nonnullis ex modernis doctoribus: ex antiquioribus enim nullus satis declarat hunc opinandi modum. Nonnihil verò fauere videtur Caietanus 1. 2. quæst. 54. articulo quarto ad tertium Gregorij, quatenus comparat intensionem & extensionem habitus intensioni & extensioni caloris: dicens; *Sicut in formis materialibus calor & latitudines eius intẽsiua & extensiua, non sunt tres entitates, sed vna habens duas conditiones, ita in habitu.* At verò (omissa pro nunc latitudine intensiua) dubitari non potest quin calor secundum latitudinem extensiuam habeat partes realiter distinctas, quamuis inter se vnitas. Et ideò licet calor & latitudo extensiua non dicantur duæ entitates, quia latitudo extensiua includit illas partes cum vnione earum, & totum non distinguitur à partibus simul sumptis & vnitis: nihilominùs tamẽ in illa latitudine includũtur entitates inter se partialiter distinctæ: idem ergo erit in habitu, si in eo est similis latitudo extensiua. Atq; iuxta hanc sententiã saluatur propriissimè augmentum extensiuum habitus: quia id quod additur per talem actionem, vnitur præexistenti, & ex vtroque fit vnum maius & perfectius. Et consequenter illi actus pertinebunt ad vnum habitum, qui licet inter se videantur diuersi, vel numero, vel etiam specie, sunt apti efficere in potentia habilitates partiales, aptas vt inter se vniãtur. Quãdo verò illæ habilitates sint partiales, & habentes dictam aptitudinem, aut quando sint totales absque vnione inter eas non minùs est ad explicandum difficile, quam sit in omni sententia vera vnitas habitus. Recurrendum verò est ad obiectum formale, & indicium sumi potest ex affinitate & proportione actuum inter se.

Caiet.

Prima assertio ad resolutionem quæstionis.

XX. Nulla vera cõpositio extẽsiua in habitibus.

REsolutio huius quæstionis est sine dubio difficilis, quia radix & modus vnitatis habitus occulta valdè nobis est, & difficile est inuenire medium inter extrema, vt neque in vna potentia vnum tantum habitum, vel vnam tantum virtutem esse asseramus, neq; tot multiplicemus, quot sunt actus & à cõmuni modo sentiẽdi & loquẽdi recedamus. In re tamen difficili dicam breuiter, quod verisimilius videtur. Et inprimis existimo nullam veram & realem compositionem extensiuam in habitibus reperiri. Hoc mihi probat efficaciter discursus factus superiùs qui ab authoribus contrariæ sententiæ nec dissoluitur, nec attingitur, neque explicatur quale genus proximè vnionis inter illas entitates habituales possit reperiri. Accedit præterea, q⁹ in actibus intellectus & voluntatis, non potest inueniri similis extensio cum reali distinctione partialiũ entitatum & vera vnione earum ex parte obiectorum tantum. Quod addo, quia in aliquibus actibus animę potest inueniri latitudo, & compositio extensiua ex parte subiecti, vt visio corporalis quatenus est in subiecto extenso & cõtinuo potest habere extensionem & continuationem partium, tamen neq; illa extensio habet locum in intellectu & voluntate, neque etiam est ad propositum: quia etiamsi in appetitu sensitiuo, vel cogitatiuo locum habeat, nihilominùs per quemlibet actum generabitur habitus, habens eundem modum extensionis, quia in eodem subiecto adequatè generatur, quia non est maior ratio de vna parte subiecti, quã de alia, & quia talis potentia per seipsam tota concurrit ad actum: & similiter secundum se totam acquirit habitum seu facultatem operandi. Hæc ergo extensio ex parte subiecti impertinens est ad augmentum habitus, vel ad vnitatem eius explicandam.

XXI. Quod verò ex parte obiectorum non possit esse in actibus prædicta extensio & compositio, patet, quia vel potentia simul tendit in plura obiecta per modum vnius & sub vna & eadem ratione, vel per modum plurium. Quando tendit priori modo non est in actu formalis extensio & compositio, sed est indiuisibilis entitas, quæ totum illud obiectum, tanquam adæquatum terminum vnius habitudinis trãscendentalis, complectitur. Aliàs dicendum esset, quando vnico actu volo dare eleemosynam decem hominibus, in illo actu esse decem particulas, quibus tendo in singulos homines, quod per se apparet incredibile. Et inde sequuntur difficultates de augmẽto infinito, præsertim in intellectu & voluntate Angeli, aut animæ Christi, quæ distinctè videt infinita in Verbo. Et præterea habet etiam locum discursus suprà factus, quod illa vnio partium, neque esse potest per modum continuationis, nec per modum actus & potentiæ. Quod maximè verum est in iis, qui sunt actus secundi & vltimi. Præter illos autem duos modos vnionis non est alius, qui realis ac physicus sit. Quod si potentia simul tendit in plura obiecta per modum plurium, erunt quidem actus illi distincti, de illis autem euidentiùs est non habere inter se vnionem, ratione cuius dici possint componere actum verè vnum: quia (præter rationes factas) in obiecto non est vnitas, in qua possit fundari vnitas actus.

XXII. Tandem, quod ex actibus sufficiens argumentum fiat ad habitus, patet ex ratione generali, quia actus natus est efficere habitum sibi similem seu proportionatum. Responderi quidem potest, potentiam nõ semper posse simul in vno actu exprimere, quod in vno habitu continet: quia actus maiorem intentionem, & consequenter maiorem efficacitatem requirit. Sed licet in hoc genere verum sit, nihilominùs, si ille modus compositionis haberet locum in habitibus, nulla sufficiens ratio reddi posset, cur in aliquibus actibus non posset habere locum saltem quando habent inter se aliquam subordinationem: & potentia videtur ex vno ad aliam extendi, vt ex assensu præmissarum ad assensum conclusionis, & ex intentione finis ad electionem mediorum: tunc enim cessat illa ratio de attentione & efficacia potentiæ, quia iam simul ad illa omnia attendit. Ratio ergo generalis est, quia hic modus compositionis & vnitatis neq; in actibus, neq; in habitibus locum habet. Imò si quis animaduertat, intelliget in nullis formis vel actibus quatenus tales sunt, inueniri talem modum vnitatis nisi per modum intensionis, vel extensionis continuę: alioqui necesse est, vt vna forma comparetur ad aliam per modum potentiæ passiuæ, & altera è conuerso per modum actus, vt vniri possint. Accedit vltimò, quòd hæc sententia auget & non explicat difficultatem, nam in re tot multiplicat entitates, quot illa, quæ ponit collectionem, sed præterea addit vnionem earum inter se, quam explicare non potest. Ac deinde, eque difficilè manet ad explicandum in hac sententia, vnde sumenda sit vnitas habitus, vt suprà tetigimus.

Secunda assertio de habitibus, qui sunt simplices qualitates.

XXIII. Simplices aliqui habitus necessarios asserendi.

DIco secundò. Necesse est vt sint in anima aliqui habitus indiuisibiles, & qui sint simplices qualitates. Probatur, quia in habitibus non est vnitas per compositionem extensiuam: ergo vel est per collectionem plurium qualitatum, vel per simplicem entitatem. Si hoc posteriùs dicatur, id est quod intendimus. Si verò dicatur priùs, necesse est, vt illa collectio ex multis simplicibus constet: quia omne compositum ad simplicia & omnis numerus ad vnitates necessariò reuocatur. Et ex ipsis terminis patet, nam si vnus habitus est collectio plurium qualitatum, rursus inquiro an vnaquæque illarum qualitatum sit etiam collectio aliarum, vel sit simplex. Si primum dicatur, de illis vlteriùs inquiram, donec sistamus in simplicibus qualitatibus, quia non potest in infinitum procedi. Rursus cum peruentum fuerit ad qualitates simplices, de illis procedit ratio, quia vnaquęq; earum est vera & integra qualitas in sua specie, quia non est pars vera & physica alicuius qualitatis. Nam esse partem numeri aut collectionis, non tollit rationem integri entis in suo genere. Sed huiusmodi qualitates non sunt nisi in specie habitus, vt ex dictis constat: ergo necesse est dicere habitus qui sunt simplices qualitates.

XXIV. Obiectioni respondetur.

Dices, Interdum vna qualitas cõstat ex multis, inter quas non est vera & realis vnio, sed solùm cõtemperatio quædam & proportio, vt sanitas, pulchritudo, & similes, & in his generibus vel speciebus qualitatum nulla datur simplex, etiamsi ex simplicibus constet: ergo idem potest de habitibus dici. Respondetur, quidquid sit de illa vnitate per solam proportionem plurium, an sit vera vnitas, & an habeat locũ in habitibus (quod infrà videbimus) quandocunq; aliqua qualitas componitur ex multis & vocatur vna sub aliquo conceptu & nomine, componi ex multis, quæ licet fortasse sub eo nomine non censeantur cõplete, tamen sub alia essentiali ratione sunt complete & simplices qualitates. Vt quanuis calor non sit cõpleta sanitas, est tamen completus calor, vel passibilis qualitas & in eo genere est qualitas simplex completa & perfecta. Vnde si daremus sanitatem etiam esse passibilem qualitatem, & sub hac generali ratione de illis sermo esset, necessariò dicendũ esset aliquas passibiles qualitates esse simplices qualitates, etiamsi aliquæ sunt compositæ.

XXV. Similiter ergo in presenti, si poneremus scientiam esse collectionem ordinatam specierum intelligibilium, & nomen scientiæ nil aliud significare, verum quidem esset, nullam scientiam humanam esse simplicem qualitatem, nihilominùs tamen vnaquæque species intelligibilis, in ratione talis speciei, simplex & completa qualis esset. Vnde si de eis agimus sub ratione communi vtrique, sub ea dabuntur, & qualitates simplices & compositæ. Talis autem est ratio

Universidad de Deusto
Biblioteca

habitus in qua versamur: est enim generalis ad omnes qualitates, quæ per modum actus primi dant potentiis facilitatem & promptitudinem ad actus secũdos exercendos: vnde sub hac generali ratione nõ requirit compositionem, aut proportionem plurium qualitatum: imò tantò erit perfectior habitus, quantò simplicior, cæteris paribus. Quanuis ergo aliquos habitus concedamus conflari ex multis, quod incertum est, id tamen semper erit sub aliqua determinata ratione, vel scientię, vel talis scientię, aut talis virtutis. Ratio autem habitus vt sic illam compositionem non requirit. Atque ita concluditur, dari habitus, qui sint simplices qualitates: & illosmet ex quibus alij componi dicuntur, esse veros habitus & simplices qualitates.

XXVI. Sed iam supersunt duo explicanda. Primum, quãta possit esse latitudo simplicis habitus, tum in rebus in quibus versatur, tũ in actibus quos facere potest, vel ab eis fieri aut consummari. Secundum est, an ex simplicibus habitibus componantur alij, & qualis vel quanta compositio illa esse possit.

Tertia assertio de extensione simplicis habitus.

XXVII. Simplex habitus ad plura obiecta extendi potest, & quomodo.

DIco ergo tertiò. Vnus & idem simplex habitus potest per suam entitatem simplicem ad varia obiecta partialia virtualiter extendi: & plures actus efficere, si vel omnino sint similes in ratione formali obiecti, quanuis in materiali differant, vel ita sint inter se connexi, vt vnus in alio virtualiter cõtineatur. Hæc assertio inprimis ostenditur inductione: nam saltem in habitibus infusis, nemo, vt opinor, negabit dari habitus simplices habentes huiusmodi virtualẽ extensionem. Fides etenim vnica tantùm & simplex est, etiamsi per eam innumeræ res credantur. Neque enim vllus verisimiliter dicere potest illam vnitatem consistere in collectione aut compositione plurium entitatum, tum quia tam indiuisibilis est illa fides vt nemo possit credere vni, si alteri articulo fidei discredat, tum maximè, quia ipsa per se primò inclinat ad rationem assentiendi, quæ & æqualis, & eadem est in omnibus. Idem est suo modo de charitate, & spe: & in pœnitentia id clarissimè constat, nam eadem vniformiter detestatur omnia peccata, præsertim mortalia, quod indiuisibiliter conuenit tali virtuti, secundum formalem rationem eius.

XXVIII. Dicet quis, esse specialem rationem in virtutibus infusis, vel quia sunt superioris ordinis, & diuisa in inferioribus solent esse vnita in superiobus. Vel quia non fiunt à suis actibus, vt ea ratione oporteat eis omnino cõmensurari, & iuxta eos distingui. Vel quia non sunt meri habitus, sed aliquo modo participant rationem potentiæ: in potentiis autem non est dubiũ, quin vna simplex entitas possit habere illam virtualem extensionem. Respondetur, verum quidem esse plures causas vnitatis & simplicitatis reperiri in habitibus infusis quàm in acquisitis. Nihilominùs tamen potest ex illis sumi proportionale argumentum non leue, quantum ad id in quo conueniunt cum habitibus acquisitis, nimirum, in vnitate & connexione suorum actuum in aliqua ratione formali obiecti aliquo modo indiuisibili: nam hęc sufficit, vel potiùs requirit vnitatẽ vel simplicitatẽ habitus: etiamsi aliæ causæ non postulent talem modum entitatis, dummodò illum non impediant.

XXIX. In acquisitis habitibus ostenditur assertio.

Sic igitur rectè argumentari possumus ab habitibus infusis ad acquisitos. Vt verbi gratia, si pœnitentia infusa est vna, & simplex, quia indiuisibiliter detestatur diuinam offensam vt sic, & vt auertentẽ à fine supernaturali, ita naturalis vel acquisita pœnitentia (qualiscunque illa sit) detestatur omnia quatenus à fine naturali auertunt, proportione seruata. Eadem proportio fieri potest inter fidem diuinã, & humanam hac seruata differentia quòd fides diuina tantum habet vnum Deum cuius autoritati nitatur; fides autẽ humana potest fundari in testimoniis diuersorum hominum: & ideò necesse non est, vt idem indiuisibilis habitus, qui inclinat ad credenda dicta vnius hominis, aliis etiã fidem tribuat: tamen respectu eiusdem & seruata proportione optimum est argumentum. Rursus in virtutibus moralibus acquisitis potest idem argumentum accommodari, nam si virtus iustitiæ inclinat ad saluandam æqualitatem alteri in bonis eius, vbi hæc ratio æqualiter inuẽta fuerit, ille habit⁹ æqualiter & indiuisibiliter inclinabit.

XXX Atque ex his facile erit ratione confirmare positam assertionem. Vt autem illam per singulas partes conclusionis declaremus, aduertendum est in omni habitu dari ex parte obiecti aliquam rationem tendendi in illud, quam motiuum operandi possumus appellari: nam habitus intellectus de quibus agimus, sunt habitus iudicatiui: iudicium autem semper nititur in aliqua ratione assentiendi: habitus autem voluntatis tendunt ad prosequendũ aliquod bonum: omnis autem prosecutio boni est ex aliquo motiuo, seu ex aliqua ratione bonitatis, quæ voluntatem attrahit. Hoc ergo motiuum seu ratio tendendi, est absque dubio, quæ dat actui specificam rationem; quæ eadem erit, si æqualiter aut eodem modo per actus attingatur: quia semper id quod est formale, est quod dat speciem: materiale autem est quasi per accidens, vel indiuiduale respectu talis actus. Dico autem, *si æqualiter vel eodem modo in talem rationem tendat*, nam contingit vnam & eandem rationem tendendi non æquè applicari diuersis materiis: & ideò non eodem modo attingi per actus. Vt est, verbi gratia, bonitas diuina quatenus est in Deo & reddit illum amabilẽ, vel quatenus per quendam respectum applicatur proximo vt illum etiam amabilem reddat. Nam licet illa bonitas in se vna sit, non tamen illis rebus æquè conuenit: & ideò modus tendendi in illam non est idem. Et idem est in vniuersum de bonitate finis respectu ipsius finis, & respectu mediorum, & de similibus, in quibus ratio tendendi alteri intrinsecè, aliis verò extrinsece applicatur.

XXXI Tunc verò, licet inter eos actus sit aliqua diuersitas (nõ disputãdo modò quanta illa sit) est tamẽ quędam necessaria connexio. Quia actus qui versatur circa obiectum, intrinsecè ac per se habens rationẽ illam, est radix aliorum, & virtute continens illos, vt amor Dei amorem proximi: & similiter obiectum illud quod proprie ac per se tale est, censetur primarium, & alia secundaria, non tantum ordine dignitatis (id enim non satis esset ad indiuisibilem vnitatẽ habitus) sed etiam connexionis cuiusdam & causalitatis, quatenus ratione illius reliqua attinguntur. Denique, etiam inter actus, qui versantur circa eandem rem, solet esse aliqua distinctio quidem ex modo attingendi talem rem, vel quia ipsamet ratio tendendi in illam diuerso modo consideratur, vel quia aliquid peculiare in ea attingitur per talem actum. Connexio verò, quia vnus actus alium supponit, & ex illo nascitur aliquo modo, sic comparantur in voluntate amor, desiderium, & gaudium, de aliquo bono, & odium, fuga, ac tristitia de contrario malo: omnes enim isti actus (quacunque ratione distinguntur) in amore radicantur: nam ex amore boni, si absit, sequitur desiderium, vel etiam spes si arduum sit: si autem iam possideatur, sequitur gaudium. Et ex eodem amore nascitur odium & detestatio contrarij mali, & reliqua consequenter. In intellectu verò non est similis connexio actuum nisi ratione discursus, in quantum assensus conclusionis sequitur ex assensu præmissarum: & ideò licet tales actus versentur circa idem subiectum, de quo vna proprietas per aliam, vel per definitionem demonstratur: semper tamẽ aliqua veritas distincta, est veluti adæquatum obiectum vniuscuiusque actus: & aliquid nouum cognoscitur de tali subiecto per vnũ actum, quod formaliter non cognoscitur per alium.

XXXII. Ex hac igitur declaratione statim per se apparet probabilitas conclusionis positæ, nam si ratio attingendi res materialiter diuersas est omnino eadem & æqualiter veluti informans illas, non solum habitus, sed etiam actus sunt omnino vnius speciei: ergo efficient vnum & eundem indiuisibilem habitum. Et confirmatur, nam inclinatio potentiæ vt est sub tali habitu per se non est ad hanc vel illam rem ratione materiæ, sed ratione formæ, seu propter tale motiuum, quod in ea inuenitur: ergo si hæc ratio est omnino eadẽ, quãuis sit applicata ad diuersas materias, inclinatio potentię indiuisibiliter perficitur in ordine ad illam, in quacunque materia inueniatur. Hac ergo ratione potest idẽ indiuisibilis habitus habere extensionem quasi materialem ex parte obiecti, & actuum, qui circa illud versantur. Rursus, quando inter obiecta partialia est aliqua diuersitas in modo participandi rationem formalem, cum connexione tamen & habitudine ad vnum, tunc etiam est sufficiens ratio ad vnitatem indiuisibilem habitus, quia vbi est vnum propter aliud, ibi est vnum tantùm. Et quia potentiæ inclinatio, quæ per talem habitũ perficitur, tota est primariò & indiuisibiliter ad illud vnum: ad reliqua verò solùm quasi concomitanter, seu ratione alterius: ad eum fere modum, quo motus tendens in aliquem terminum vltimum, attingit intermedios. Tandem, quando actus ipsi sunt inter se connexi, & quasi radicati in aliquo primo, tunc etiam possunt habere similem connexionem saltem virtualem in ipso habitu: ergo quantum est ex hoc capite, si aliud non obstet, poterit idem indiuisibilis habitus esse principium huiusmodi actuum. Hęc verò omnia magis sequentibus illationibus declarabuntur & confirmabuntur.

Corollaria de augmento extensiuo habitus simplicis.

XXXIII. Primum.

EX dictis ergo sequitur primò, huiusmodi habitum simplicem intra rationem suam, & (vt ita dicam) intra suum ambitum, non posse propriè augeri augmento extensiuo ex parte sui, sed ad summũ ex parte specierum seu memoriæ. Probatur ex illo principio, quod satis, vt opinor, demonstratum est supra: scilicet, reale augmentum non posse fieri sine additione reali. Nec satis id explicatur per additionem modi realis, vt infra latiùs ostendam tractando de intensione: & in extensione est res euidentior, quia in re alioqui indiuisibili non potest intelligi extensio in effectu formali eius, nisi forte ex parte subiecti crescat informatio. Vt, licet anima rationalis indiuisibilis sit, per augmentũ hominis crescit quantum ad modum, & consequenter quantum ad effectum formalem quia ad nouam partem subiecti extenditur: vnde crescit informatio, quia re vera informatio diuisibilis est. At verò in præsenti habitus seu effectus eius formalis non augetur ex parte subiecti, nam est idem indiuisibiliter: & informatio eius semper est eadem; ergo si ipsa entitas habitus in se augeri non potest, cò quòd indiuisibilis sit, nullo modo poterit augeri extensiuè, & in sua latitudine. Quod addo ad tollendam æquiuocationem, si quis contendat, posse illi habitui adiungi alium, inclinãtem ad nouos actus & obiecta: & ex vtroque coalescere vnum: nunc enim de hoc non agimus: nam ille habitus coalescens ex duobus (quidquid sit de talis coniunctionis possibilitate) esset alius, & alterius rationis ab illo indiuisibili, & haberet aliam latitudinem obiecti & actuum. Nunc autem solum consideramus habitum indiuisibilem intra propriam rationem, & perfectionem, vel augmentum, quod in ea potest habere. Sic ergo manifestum est, non posse in se augeri extensiuè, vel ex eo quòd indiuisibilis est. Quod verò addimus de augmento ex parte specierũ ac memoriæ, satis per se est manifestum.

XXXIIII. Secundum corollarium.

Vnde consequenter infertur secundò, talem habitum statim ac in principio generatur, in quocunque gradu, & per quemcunque actum, & circa quamcunque materiam partialem sui obiecti, ex se habere vim ad quemcunque actum intra suum gradum intensionis, & circa totam materiam sui obiecti, seu quamlibet partem eius. Probatur, quia ille habitus in illo gradu intensionis est capax illius extensionis ex parte obiecti & actuum, & non recipit illam per formalem extensionem suam (vt sic dicam) id est, per additionem partium suæ entitatis: ergo habet illam in se quasi eminenter, & vnite, ex vi suæ indiuisibilis entitatis: ergo statim ac habet illam indiuisibilem entitatem, habet etiam totam illam vim: quia non est magis partibilis illa virtus quam entitas. Vnde, quanta fuerit intensio entitatis, tanta etiam erit intensio virtutis: extensio verò semper erit eadem.

XXXV. Et confirmatur ac declaratur in omnibus modis connexionis, seu vnitatis suprà explicatis. Nam in fide diuina, verbi gratia minima fides de se æquè inclinat ad omnia credibilia ex testimonio diuino: quamuis fieri possit vt non omnia sint æquè applicata per species, seu doctrinam, & ideò ex hac parte potest augeri fides, tamen in se ipsa non augetur, nec recipit additionem, nisi quando fit intensior. Sicut virtus caloris, verbi gratia, aut ignis, in se indiuisibiliter sumpta extenditur ad quodcunque combustibile proportionatum quod illi applicetur, quia secundum eandem rationem vel proportionem agit in illud. Sic etiam fides de se æquè inclinat ad quamcunque materiam, quia secundum eandem rationem operatur circa illam. Atque idem est vbicunque similis ratio obiectiua interuenerit, siue virtus sit infusa, siue acquisita: nam reuera in eo gradu intensionis in quo quis assuescit temperatè comedere carnes, se sentiet propensum ad eandem moderationem seruandam, si offerantur pisces, vel alius similis cibus. Verum est tamen in vna materia posse interdum esse maiorem difficultatem, quam in alia, illa tamen per se non requirit propriam extensionem habitus, sed intensio sufficit ad illam difficultatem superandam, vt statim dicam. Item quando partialia obiecta sunt connexa & subordinata, nunquam habitus potest inclinare ad secundarium quin vel simul in re, vel etiam priùs ratione aut natura inclinet ad primarium: quia illud ex hoc pendet. Quomodo enim quis erit propensus in media, si non sit pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

propensus in finem ? & sic de similibus. E conuerso A etiamsi talis habitus inclinet ad primarium, virtute etiam inclinat ad secundarium obiectum, quia vnũ ex alio sequitur, vt si quis inclinatur ad finem, propensus etiam erit ad media, & sic de aliis. Denique idem argumentum fiet de actibus inter se connexis: nemo enim potest esse promptus & facilis ad actus radicatos in aliquo priori, nisi etiam ad illum similẽ promptitudinem habeat. Nemo enim considerat nisi qui amat, & sic de aliis. Et similiter è conuerso, qui est promptus & facilis in primario actu exercendo, habet etiam habitudinem ad reliquos, nam ille quodammodo reliquos continet, & cum ille formaliter adest, facilitatem præbet ad reliquos: ergo & virtus ab eo relicta. Sic igitur constat quo modo hi habitus, in se indiuisibiles existentes, ad aliquam latitudinem obiectorum vel actuum extendantur.

XXXVI. Tertiò infertur, quandocunq; huiusmodi habi- Tertium corollarium. tus augetur per intensionem, augeri secundum totam extensionem suam, id est in ordine ad omnes actus quos elicere potest, & circa totam materiam in qua potest versari. Hoc facilè ostendi potest, applicando cum proportione totum discursum factum: B & ratio est clara, quia ille habitus licet habeat latitudinem intensionis, tamen in extensione est indiuisibilis: ergo quandocunque intenditur, intenditur secundum totam suam propensionem. Dices. Etiam potentia eadem indiuisibiliter existens, est principium plurium actuum, & versatur circa varia obiecta, & tamen non per quemcunque habitum perficitur secundum totam suam adæquatam inclinationem. Respondetur non esse simile, nam potentia non perficitur per habitum ad modum intensionis, ita vt ipsamet entitas potentiæ in sua intrinseca entitate consummetur, sed perficitur tanquam potentia passiua per actum superadditum, qui non semper est adæquatus capacitati potentiæ. Habitus autem dum perficitur intensiue, consummatur intimè in sua entitate, & secundus gradus, verbi gratia adæquatur primo (vt sic dicam) & tertius secundo, & sic de cæteris. Tum quia hoc postulat natura sua perfectio & latitudo secundum intensionem: tum etiam quia eadem est ratio de quocunque gradu, quia eandem connexionem habent respectu illius, tam actus, quàm obiecta partialia, quod magis explicabitur in sequenti puncto.

XXXVII. Quartò itaque infertur, non posse vnum & eun- Quartũ corollarium. C dem habitum ex his simplicibus, de quibus nunc agimus, esse intensum & remissum, seu magis & minus intensum respectu diuersorum, vel actuum, vel obiectorum. Vt verbi gratia si eadem simplex temperantia inclinat ad moderatè comedendum & bibendum, non potest esse intensior eius inclinatio ad vnum actum, quam ad alium. Patet ex dictis, quia inclinatio talis habitus semper tota adæquatè intenditur, quia indiuisibiliter: ergo quantum intenditur ad vnum actum, tantum intenditur ad alium: ergo nũquam potest esse inæqualiter intensa respectu diuersorum. Et præterea declaratur in hunc modum, nã si idem habitus põt esse inæqualiter intensus illo modo, sit, verbi gratia, vt quatuor respectu vnius actus, & vt tria respectu alterius: sequitur ergo illum quartum gradum esse actiuum vnius actus, & non alterius, & inclinare ad vnum, & non ad alium: nam si ad vtrumque inclinaret vt principium actuum, eius nulla esset inæqualitas quoad intensionem. Quæro ergo vlteriùs an tertius gradus illius habitus sit vnus & idem respectu vtriusque actus, vel sint diuersi. Si primum dicatur, ergo idem dicendum est de quarto gradu, quia respiciunt idem obiectum formale, & ideo eadem est ratio de vtroque. Si verò dicatur secundum, procedet vlteriùs augmentum ad secundum gradum, & à secundo procedemus ad primum; atque ita tandem fiet, vel totam latitudinem graduum esse diuersam respectu talium actuum, & ita habitum non esse indiuisibilem extensiuè, vt dicebatur; vel totam latitudinem graduum indiuisibiliter inclinare ad omnes actus: & ita non posse esse talem habitum inæqualiter intensum respectu illorum.

Et confirmatur, nam si ille habitus est vt quatuor re- XXXVIII. spectu vnius actus, & vt tria respectu alterius, ponamus crescere & fieri vt quatuor in ordine ad illum actum, ad quem priùs remissiùs inclinabat: erunt ergo in illo habitu duo gradus vt quatuor, qui non intendunt illum vt quinque, & consequenter vnus nõ perficit alium, neque è conuerso: non ergo vniuntur inter se illi gradus per modum intensionis, sed solum per quandam extensionem, quod ostendimus fieri non posse. Dici verò potest, illos duos quartos gradus non vniri inter se immediatè, sed in alio, scilicet in tertio gradu, sicut duo rami vniuntur in trunco; & consequenter dicetur, illum habitum in fundamento suo (vt sic dicam) esse indiuisibilem extensiuè: posteà verò in augmento habere extensionem secundum diuersitatem graduum, qui vniuntur in fundamento & ita augent illud, non tamen inter se: sicut lineæ vniuntur in centro, non verò inter se, & ideò facilè potest vna esse longior alia ex parte alterius extremi. Veruntamen hic modus intensionis, præterquam quod inauditus est, impugnari facile potest ex dictis de acquisitione huius habitus quoad eum vel eos gradus, qui considerantur vt fundamẽtum eius, in quo dicitur esse indiuisibilis: nam per eosdem actus intenditur, per quos acquiritur: sed quando primo acquiritur, semper indiuisibiliter acquiritur cum habitudine ad totum suum subiectum, & omnes actus suos, etiamsi per vnum tantùm actum acquiratur, quicunque ille sit, & circa quamcunq; materiam, dummodo ad illum habitum pertineat: ergo si per similem actum intensiorem intendatur, adæquatè etiam intenditur. Patet consequentia, quia in ipso actu non potest fingi illa diuersitas C intensionis, quia totus actus secundum omnes gradus suos versatur in eadem materia, & sub eadem ratione formali; ergo ille actus æquè efficax est ad intendendum, sicut fuit similis remissior ad generandum, ergo est impossibile intelligere in habitu, illũ modum compositionis, & intensionis mistæ cum extensione. Et ratio omnium est, quia in obiecto & actibus eadem est vnitas, vel connexio respectu quorumcunque graduum intensionis.

Proponuntur obiectiones, eiisque occurritur.

SEd circa hæc, præsertim circa duo vltima corol- XXXIX. laria occurrunt difficultates. Prima est, quia ea- Prima. dem charitas intensiùs inclinat ad amandum Deum quàm proximum, cum ex charitate magis sit diligendus Deus quàm proximus. Et eadẽ ratione quilibet habitus intensiùs inclinat ad finem, quam ad media: nam *propter quod vnumquodque tale, & illud magis.* Secundò, experientia videtur docere eundẽ ho- Secunda. minem maiori facilitate, seruare temperantiã in cibo, quã in potu, aut in hoc genere cibi, quàm in alio; & ho-

& hominem inuenias qui facilimè restituet hono- A rem, pecuniam difficilimè, aliam è conuerso. Et in eadem virtute religionis vnus est propensior ad orãdum, quam ad vouendum, vel aliquid simile. Est ergo in his habitibus inæqualitas intensiua respectu diuersorum actuum, vel obiectorum partialium.

Tertia. Tertiò, incredibile videtur, quòd amor Dei æquè crescat per amorem proximi, ac per amorem ipsius Dei, vel etiam, quod amor proximi per amorem vnius æquè crescat erga omnes. Et idem proportionaliter est de cæteris virtutibus tam in indiuisibili, &

Quarta. æquali augmento, quam in acquisitione. Quartò videtur difficilius in habitu intellectus, nam per assensum vnius conclusionis nullo modo redditur facilis intellectus ad assensum alterius veritatis distinctæ.

XL. Prima difficultati occurritur. Ad primam difficultatem respondetur esse æquiuocationem in illa particula *magis*, non enim semper significat inæqualitatem intensionis, sed interdum perfectionis, vel actuitatis, aut inclinationis iuxta B exigentiã rei de qua est sermo. Nego igitur habitum charitatis esse intensiorẽ respectu Dei, quàm proximi: quia charitas secundum se totam, & secundum omnes gradus suos inclinat ad Deum, & ad proximum. Et idem proportionaliter est de qualibet virtute respectu finis & mediorũ: & ideò qui magis, id est intensiùs, diligit Deum, aut finem, quantum est ex vi habitus etiam diliget intensiùs proximum, vel medium. Cùm verò obiicitur, quod Deus ex charitate sit magis diligendus, non intelligitur magis intensiuè, seu appretiatiuè, vt Theologi dicunt. Consistit autem illa maior appretiatio (vt opinor) in altiori ratione & nobiliori modo diligendi, ratione cuius magis adhæret voluntas per vnum actum vni obiecto, quam alteri per alium actum, etiamsi aliàs in intensione æquales sint. Sicut calor vt octo est magis actiuus, quàm frigiditas vt octo, etiamsi in intensione æquales sint. Et cùm Aristoteles dixit: *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis.* non est locutus de maiori intensione, sed de maiori nobilitate vel in certitudine, vel in euidentia, aut alia simili proprietate. Quo etiam modo per intentionem magis adhæremus fini, quàm per electionem medio, etiamsi alioqui actus æquè intensi sint.

Quid sit aliquid magis amare, appretiatiue.

XLI. Obiectioni facilis. Dices, hanc inæqualitatem posse vtcunque intelligi in diuersis actibus, non tamen in eodem indiui- C sibili habitu ad illos, vel ad obiecta eorum comparato. Respondetur negando assumptum: nam eadem indiuisibilis virtus potest inclinare magis ad vnum actum seu effectum quàm ad alium, imò & esse potentiorem, magisq; actiuam ad vnum effectum quã ad alium, vt eadem voluntas natura sua magis propensa est ad bonum honestum, quam ad iocundum, etiamsi in se indiuisibilis sit: & lux solis potest dici efficacior potentia ad illuminandum quam ad calefaciendum. Hæc enim inæqualitas non est per modum realis respectus in eadem re, & inter partes, seu gradus eius: sed à nobis concipitur per modum respectus in ordine ad res diuersas, quia nimirum virtus superior eas continet eminentiori modo: maioremque proportionem aut conuenientiam habet cum vna, quam cum alia.

XLII. Secũda difficultati occurritur. Ad secundam difficultatem respondetur, illam inæqualitatem non semper prouenire ex inæquali intensione habitus, sed ex aliis capitibus præsertim ex duobus. Primum est melior dispositio ipsius in-

Cur facilitas aliquis operetur. tellectus, vel aliarum potentiarum, & organorum, quæ virtuti deseruiunt. Quando enim homo consueuit exercere actus virtutis alicuius in aliqua certa materia, species intellectuales faciliùs illam proponunt, & repræsentant conuenientiam aut honestatem quæ in illa est. Memoria etiam præteritæ experientiæ aut consuetudinis non parum iuuat, vt obiectum illud statim proponatur vt connaturale, & vt appetendum: & eodem modo confert multũ phantasia, quæ huic propositioni obiecti similiter cooperatur. Ipsa denique corporis dispositio potest consuetudine & vsu circa aliquam materiam magis accommodari, & disponi, quam circa aliam. Vt quanuis sit aliquis propensus ad pœnitentiam, faciliùs illam exercebit ieiuniis, quam flagellis, si in illis est consuetus & non in his: idque non ex diuisione ipsius habitus pœnitentiæ, sed ex ipsa corporis, & imaginationis dispositione. Quanquam de habitibus qui in appetitu sensitiuo, & phantasia generantur, faciliùs credi possit diuidi in plures circa diuersas materias, etiam eiusdem virtutis, quia illi habitus sunt materiales, & illæ potentiæ per se non attingunt rationem formalem virtutis. Aliud caput est difficultas ipsius obiecti: nam cæteris paribus ex parte omnium potentiarum & organorum, & ex parte habitus ac intensionis eius, potest vnus actus virtutis, etiamsi sit eiusdem speciei, esse difficilior alio, ex resistentia materiæ vel obiecti, vt sic dicam. Vt in naturalibus idem calor faciliùs calefacit lignum siccũ, quam humidum: non quia minori intensione caloris operetur in vnum, quàm in aliud: sed quia vnum passum magis resistit, quam aliud. Ita in moralibus, eadem fortitudo, licet in se sit æquè intensa respectu totius materiæ, faciliùs sustinet vulnera, quàm mortem, ob maiorem resistentiam & difficultatem obiecti. Vnde fit, vt, quando virtus augetur per actus difficiliores ex parte obiecti, si actus illi sint intensiores habitu (vt sæpe esse solent quasi per antiperistasim) tunc augeat habitum solum per modum intensionis: si verò non sint intensiores, sed remissè fiant, non augent habitum in se, quanquam ipse vsus & experientia talis materiæ possit nonnihil iuuare ad similes actus aliis modis in priori capite declaratis.

tur circa vnã partem obiecti habitus simplicis, quam circa aliam.

Ad tertiam difficultatem respondetur, non esse XLIII. incredibilia ea quæ ibi inferuntur, si debito modo intelligantur & explicentur. Nam quod attinet ad C amorem Dei & proximi, aut est sermo de supernaturali & infuso amore, vel de naturali. De priori suppono, illum amorem non augeri per actus effectiue, sed meritoriè, quia ergo amor proximi cæteris paribus, & ex suo genere non est tam meritorius sicut amor Dei, ideo non sequitur æquè augeri charitatem per vtrumque amorem: tamen quantum per amorem Dei augetur intẽsio charitatis respectu Dei, tantum augetur respectu proximi: & è conuerso, quantum per amorem proximi augetur eadem charitas respectu proximi, tantum augetur respectu Dei: quia nec ipsa charitas aliter augeri potest, nec meritũ est de augmẽto charitatis sub vno vel alio respectu, sed simpliciter de tota charitate secundũ adæquatam rationem suam. Si verò sit sermo de amore naturali, non est necesse esse eundem habitum quo diligitur Deus, & proximus: de quo aliàs. Et idem fortè est de naturali amore proximorum inter se, generatim loquendo de amore, quia potest esse sub diuersis titulis & rationibus, quę interdum sunt personales & indiuiduales: interdum sunt communes aliquibus non verò omnibus. Quando verò amor fundatur in ratione communi, & secundum speciem

Tertia difficultas soluitur.

Cur habitus simplex augeatur circa vnam partem obiecti per actus circa alia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

æquè participata ab omnib', vt est, verbi gratia, amor proximi, præcipuè quia proximus est, & naturæ rationalis, sic verum est, acquisito habitu circa vnũ, acquiri ad omnes, & aucto respectu vnius, de se æquè augeri ad omnes: quanuis ex parte apprehensionis & aliarum circunstantiarum possit non esse æqualis facilitas, vt declaratum est.

XLIIII. Atque ad hunc modum respondendum est de cæteris virtutibus, quando actus earum sunt veluti æquales, solumque differunt in materialibus obiectis. Quando verò sunt aliquo modo inæquales & subordinati, vt est intensio finis, & electio medii, tunc videtur esse nonnulla maior difficultas: tamen expedienda est proportionali modo, quo diximus de charitate infusa. Nam si consideremus naturalẽ actiuitatem, quam habet actus ad intendendum habitum acquisitum, fortasse maior est in actu intentionis, quàm in actu electionis, cæteris paribus: cò quòd perfectior sit, & fons alterius: nihilominus tamen vnusquisq; eorum æquè auget habitum respectu vtriusque actus: nam quantum augetur habitus per intentionem, tanto maior promptitudo acquiritur ad faciliùs eligendum; & si per ipsam electionẽ aliquantulum intenditur habitus (quod incertum est) etiam secundum illam intensionem magis inclinat habitus in ipsum finem: quia tota ratio electionis vt sic est finis, vnde est virtualis tendentia in ipsum. Et ad hunc modum philosophandum est de omnibus actibus similibus.

De habitibus intellectus quomodo simplices sint, vel compositi.

XLV. QVarta difficultas aliquantulum obscurior est, & (vt opinor) conuincit quod intendit, quantum ad illos particulares habitus, de quibus procedit. Primum ergo distinguere oportet inter habitus voluntatis & intellectus: hactenus enim locuti sumus præcipuè de habitibus voluntatis; & difficultas illa nõ proponitur de illis, estq; in eis peculiaris quędam ratio, quam inferiùs exponam. Rursus in habitibus intellectus distinguendum est inter se habitus euidentes, qui sunt naturales virtutes eius, & habitus ineuidentes, qui non sunt virtutes, agimus enim de acquisitis. Inter quos est hæc differentia, quod habitus euidentes ostendunt veritatem rei in se ipsa, siue ex ipsis terminis, siue per aliquod medium: ineuidẽtes autem non ostendunt veritatem in se, sed per extrinseca media inducunt intellectum ad assensum, etiamsi veritatem non intueatur: quod cõmune est etiam fidei infusæ, & Theologiæ, quæ in illa fundatur, etiamsi ob certitudinem infallibilem virtutes censeantur.

XLVI. Habitus ineuidens faciliùs potest inclinari ad vnam materiam, quam ad aliam.

Ex qua differentia colligo, faciliùs posse vnum habitum indiuisibilem ineuidentem inclinare ad varias materias & actus, quàm habitum euidentem. Ratio est, quia extrinseca ratio assentiendi potest facilè materiis diuersis vniformiter applicari. Quod maximè videre licet in fide, tam infusa, quam humana. At verò quando ratio assentiendi est intrinseca, vt est in habitibus euidentibus, non potest eadem ratio diuersis propositionibus applicari. Nam si veritas cui assentimur; est per se nota, ratio assentiendi est ipsa intrinseca connexio terminorum: in veritatibus autem diuersis semper est diuersa connexio, quia termini etiam esse debent aliquo modo diuersi, & ideò semper est diuersa ratio assentiendi. Si autem veritas sit mediata, sicut est diuersa veritas, ita habet intrinsecum medium distinctum quo ostendatur.

A Quod si contingat eodem medio immediatè ostendi duas conclusiones diuersas, verbi gratia, si ex vna passione duæ aliæ immediatè nascantur, tunc etiam intrinseca veritas vniuscuiusque conclusionis diuersa est: & medium illud non vtcunque est ratio assentiendi tali veritati, sed vt est radix talis passionis, & vt est vinculum (vt sic dicam) talis connexionis. Vnde obiectum formale talis assensus non est medium vtcunq;, sed est veritas talis conclusionis, vt manifestata & connexa cum tali medio.

XLVII. Cur intellectus sit promptus habitus principiorum, non in voluntate.

Ex quo (vt obiter hoc notemus) nascitur quædam differentia inter habitus intellectus & voluntatis. Nam, licet Aristoteles dixerit, ita se habere fines in moralibus sicut principia in speculabilibus, nihilominùs in intellectu distinctus est habitus principiorum per se notorum, & conclusionum: in voluntate verò idem est habitus ad finem & media. Ratio autem differentiæ non est alia, nisi quia in assensu conclusionis ratio assentiendi non est sola veritas principiorum, sed ipsamet veritas conclusionis quatenus in se ostenditur ex connexione extremorum cum tali medio: at verò in voluntate tota ratio amãdi medium est finis, vt superiùs Disput. 25. declaratum est. B

XLVIII. Hinc ergo videtur inferri, per nullum assensum euidentem posse acquiri habitum indiuisibilem de se æqualiter inclinantem ad alias veritates, quia semper in illis est diuersa ratio assentiendi: vnde nec cõnexionem habere possunt, quæ ad talem vnitatem indiuisibilem habitus sufficere possit. Vtrumque sic declaro, nã, si veritates sint immediatè, & in se diuersæ, & diuersam terminorum vnionem habent, & vna cum altera non habet connexionem, quia nec ex illa nascitur, nec per illam cognoscitur: neque ex assensu vnius sequitur assensus alterius; solum videntur conuenire in modo quo intellectus eis assentit, nimirum, sine discursu ex immediata connexione terminorum. sed hoc non satis est ad indiuisibilitatem habitus, quia habitus non dat facilitatem ad illum modum, sed ad ipsum assensum, & ad penetrandas facilè rationes terminorum, & ad debitum vsum specierum intelligibilium quibus illæ representari possunt; & ideò intelligi non potest quòd idem indiuisibilis habitus, acquisitus per solum vnum assensum veritatis per se notæ, de se statim inclinet ad veritates alias, immediatas quidem, sed diuersas: & consequẽter necesse est, vt per assensum alterius principii realẽ fiat augmentum per additionem extensiuam nouæ entitatis, quę cũ nõ possit realiter vniri præexistẽti, vt suprà ostensũ est, erit nou' habit' indiuisibilis.

XLIX. Ad duas proprietates diuersas eiusdem rei cognoscendas an vnus habitus simplex sufficienter inclinare possit.

Dicet aliquis, esto hoc verum sit quando illa principia per se nota sunt omnino diuersa in vtroq; extremo, quando autem sunt de eodem subiecto, tunc posse habitum habere vnitatem indiuisibilem ex attributione ad tale subiectum. Vt si homini, verbi gratia, cõueniunt immediatè duę passiones distinctæ, idem habitus indiuisibilis sufficiet ad assensum duorum principiorum immediatorum, quibus tales proprietates de homine prædicantur. Sed licet hic appareat aliqua maior ratio vnitatis, non tamen est sufficiens ad indiuisibilem habitum. Suppono enim cognitionem hominis non esse ita simplicem, vt in ipsa rei essentia eius passiones intueatur: hoc enim spectat ad angelicam perfectionem, sed post cognitam vnam passionem & essentiam, indigere hominem noua attentione, & compositione, & consequenter nouo etiam assensu, per quem de alia iudicet, etiam si immediata sit. Hinc ergo manifestum apparet

apparet, non posse ex vi habitus indiuisibilis acquisiti per priorem assensum, intellectum manere facilem & promptum ad iudicandum de alia passione; & comparandam illam cum tali subiecto, etiamsi subiectum idem sit: quia connexio & alterum extremũ sunt diuersa, & illæ duæ veritates non solum distinctæ sunt, sed etiam vna in altera nullo modo continetur: ergo identitas subiecti non sufficit.

L. Et confirmatur, nam si eidem subiecto duæ passiones conueniant, vna mediante alia, habitus quo cognoscitur de tali subiecto prima passio immediata, non satis est vt idem indiuisibilis inclinet ad alium assensum circa passionem mediatam de tali subiecto vt constat ex omnium sententia, nam prior habitus pertinet ad intellectum principiorum, & posterior ad scientiam: quia talis passio secunda demonstratur per primam, quod docuit D. Thom. 1. 2. quæst. 57. artic. 1. ad secundum. Ergo quanuis vtraque passio, & veritas sit immediata, multò minùs potest idem indiuisibilis habitus ad vtramque sufficere. Patet consequentia, quia licet hæ duæ veritates videantur habere maiorem conuenientiam in immediatione, & in modo quo cognoscuntur, aliunde tamen non habent inter se connexionem, neque est virtualis continentia vnius in alia, sicut est in aliis: quæ tamen maximè videtur conferre, & esse necessaria ad vnitatem indiuisibilem habitus.

LI. Habitus scientię indiuisibilis non sufficit ad plurium conclusionum assensum.

Ex quo vlteriùs progrediendo ad habitus scientiæ, non videtur fieri posse, vt idem habitus indiuisibilis sufficiat ad assensus diuersarum conclusionũ, non solum quãdo de rebus specie seu essentia diuersis, sed etiam quando de eadem essentia demonstrãtur. Prior pars videtur manifesta ex dictis. Primò, quia non minus differunt conclusiones illæ inter se quàm inter se differant principia ex quibus inferuntur: sed talia principia non possunt pertinere ad eundem indiuisibilem habitum, vt probatum est; ergo nec conclusiones. Secundò, quia Aristoteles 1. Poster. text. 7. ait, eas esse diuersas scientias, *quarum principia non ex eisdem sunt*: quoties autem passiones demonstrantur de diuersis essentiis, seu speciebus rerum, principia per quæ demonstrantur, constant ex terminis omnino diuersis: ergo non possunt eundẽ indiuisibilem habitum circa conclusiones generare. Denique, omnia quæ diximus de habitu circa principia, à fortiori probant de habitu circa conclusiones. Altera verò pars probatur etiam proportionali ratione, quia assensus primi principii immediati, scilicet, in quo prima passio affirmatur de subiecto non generat habitum indiuisibilem, qui per se inclinet ad proximam veritatem in qua secunda passio dicitur de eodem subiecto: ergo pari ratione assensus secundæ proportionis, in qua secunda passio dicitur de subiecto, non potest generare habitum indiuisibilem, qui per se inclinet ad aliam veritatem, in qua tertia passio dicitur de subiecto. Patet consequẽtia, quia est eadẽ distantia seu proportio: nam quod prima propositio sit immediata, & aliæ mediatę, indicat quidem aliquam maiorem similitudinem in modo assentiendi, illa tamen non sufficit ad indiuisibilem vnitatem habitus, vt sæpe dictum est; alias omnes scientiæ essent vna, quia conueniunt in modo assentiendi per discursum.

LII. Et confirmatur, quia cum infertur noua conclusio, quanuis subiectum sit idem, tamen veritas, & connexio nouę passionis demonstratæ formaliter diuersa est: ergo non potest indiuisibilis habitus priùs acquisitus per se, & sine additiõe reali esse sufficiẽs vt reddat intellectum promptum ad assensum illius distinctæ veritatis. Atque hæ rationes euidentiùs idem probant, quando conclusiones demonstratæ de eodem subiecto non solùm sunt diuersæ, sed etiã vna non demonstratur per aliam, siue demonstrentur per diuersa media, quod clarius est, siue per vnũ & idem. Quia nec illæ veritates inter se habent connexionem, aut virtualem continentiam vnius in alia nec connexio earum in vno principio sufficit, quia habitus indiuisibilis qui terminatur ad ipsum principium, per se non sufficit vt extendatur ad aliquam ex illis conclusionibus, vt ostensum est; id verò quod additur respectu vnius, non habet aliquid commune respectu alterius, neque è conuerso: ergo in nullo habitu indiuisibili possunt illæ duæ conclusiones immediatè vniri, vt sic dicam.

LIII. Quis sit modus extensionis in habitibus euidẽtibus.

Concludo igitur, habitum iudicatiuum & euidentem intellectus humani nõ extendi ad nouas veritates iudicandas, nec dare facilitatem ad eis assentiendum, nisi per additionem & augmentum reale: hoc enim (vt opinor) satis probat discursus factus, quo ostensum est indiuisibilem habitum non sufficere. Vnde etiam concluditur non satis esse augmẽtum intensiuum, sed necessarium esse extensiuum. B Primò quidem, quia augmentum intensiuum, est (vt ita dicam) vniforme, ac circa idem, seu respectu eiusdem: ergo, si primus habitus, acquisitus per assensum vnius principii, seu conclusionis, nullo modo inclinat ad aliam veritatem, ex vi solius intensionis nunquam inclinabit. Secundò, quia si circa eandem conclusionem iterentur actus intensiores vsq; ad summum gradum, & conatum, quem intellectus potest adhibere in tali assensu, habitus fiet intensus etiam in summo, circa talem veritatem: non verò inclinabit ad aliam: ergo, vt intellectus inclinetur ad nouas conclusiones per nouos assensus, necessarium est nouum genus augmenti, quod non est nisi extensiuum. Tertio, quia hinc fit, vt propensio acquisita, ad diuersas veritates, etiam ex his quæ censentur ad vnam scientiam pertinere, inæqualis sit in intellectu, id est respectu vnius intensa, & respectu alterius remissa. Non enim prouenit illa inæqualitas ex aliqua subordinatione talium veritatũ inter se: pono enim non esse connexas, neque vnam per aliam demonstrari: solum ergo prouenit ex maiori frequentia, vel intensione actuum circa vnam, quam circa aliam: ergo signum est illam esse inæqualitatem intensionis in habituali inclinatione acquisita: ergo non potest esse vna & eadem indiuisibilitate: ergo est ibi reale augmentum extensiuum. Cum autem ostensum sit id quod additur in hoc augmento qualitatũ, non posse per se veniri præexistenti, concluditur, hoc augmentum reuera esse additionem nouæ qualitatis. C

LIIII. Discrimen inter speculatiuas & practicas extensionem.

Est autem vltimò circa hunc punctum obseruanda differentia inter virtutes intellectus & voluntatis, quæ seruata proportione etiam versatur inter virtutes speculatiuas & practicas intellectus, nam virtutes appetitiuæ potissimè versantur in suis actibus circa singularia, & ideò facillimè potest vnus & idem habitus indiuisibilis talis virtutis versari circa plures actus, & circa plures materias, quia licet alioqui in esse naturæ videantur illæ materiæ valde diuersæ, tamen in honestate, quam virtus respicit, sunt quatamen in honestate differentes. Et idem est suo modo si solo numero differentes. Et idem est suo modo si de prudentia & arte, quæ ad singularia descendunt, imò in eis præcipuè versantur. Scientia autem speculatiua sistit in cognitione vniuersalium; & ideò, quan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quantum est ex se non applicat eandem veritatem formalem (vt ita dicam) ad plura materialiter diuersa, sed semper extenditur per additionem nouæ veritatis, quæ in sua vniuersalitate est formaliter diuersa ab alia: & ideo & assensum requirit formaliter diuersum, & reale augmentum seu extensionem habitus ad illam inclinantis. Vnde si homo applicet scientificam conclusionem in vniuersali demonstratam ad particularia sub ea contenta, hoc modo idem habitus indiuisibilis scientiæ (vt opinor) æquè ac sufficienter inclinabit ad illas omnes veritates particulares in vniuersali contentas: vt, si acquisita scientia huius conclusionis, *homo est risibilis*, expositoriè inferat, *Petrus est homo, ergo Petrus est risibilis*, & sic de cæteris, ad omnes assensus illarum conclusionum particularium, idem habitus indiuisibilis sufficiet, quia veritates illæ materialiter potiùs quàm formaliter differunt: & quia omnes illæ particulares propositiones in vniuersali continentur confusè: & ideò solùm necesse est addi, species, vel applicationem earum ad singularia.

Quomodo in scientiis detur vnitas habitus per compositionem, vel collectionem simplicium qualitatũ.

LV. EX his igitur omnibus infero, & dico quartò, præter vnitatem indiuisibilem; quam habent aliqui habitus per simplices qualitates, dari in aliquib. habitib. vnitatẽ compositã per collectionẽ, & subordinationem plurium qualitatum, quæ respectu illius habitus integri censentur habitus partiales. Hæc assertio præcipuè ponitur ad saluandum communem modum loquendi de vnitate scientiarum: omnes enim censent, Geometriam, verba gratia esse vnam scientiam, non tantum genere, sed etiam specie: & nos superius idem diximus de Metaphysica: hæc autem vnitas intelligi non potest per modum simplicis qualitatis: ergo necesse est intelligi per aliquam compositionem vel coordinationem plurium qualitatum: iam enim ostensum etiam est, illas qualitates non posse habere alium modũ realis vnionis seu compositionis. Declaratur etiam ex illo vulgato principio: quia quæ sunt plura in vno genere, vel sub vna ratione, sub alia sunt vnum, vel cõponunt vnũ. Quod in genere etiam qualitatis verum esse, patet in habitibus aut dispositionibus corporis: nam sanitas vel pulchritudo vna qualitas censetur in communi modo loquendi & philosophandi: & tamen nõ sunt simplices qualitates, sed ex proportione plurium resultantes: ergo idem intelligi potest in qualitatibus animæ. Præsertim in habitibus scientiarum, in quibus nec tanta vnitas reperiri potest respectu pluriũ conclusionum, vel principiorum, quanta est in simplici qualitate: nec potest ei denegari omnis vnitas propter connexionem vel conuenientiam rerum, quæ in vna scientia tractãtur, vt statim explicabimus.

LVI. Et hanc scientiam in re tenent omnes citati in tertia opinione: & Soncinas etiam non discrepat, quanuis in modo loquendi, illos habitus partiales non vocet habitus, sed species: & Capreolus quæst. 3. Prologi dubius est in hac re etiam de mente. S. Tho. & Soto. quæst. 3. Procemiali Logicæ, licet oppositum tenerat concedit tamen posse scientiam habere vnitatem, licet non sit simplex qualitas. Et probabile censet, non esse simplicem qualitatem: Toletus verò ibi quæst. 3. hanc sententiam simpliciter sequitur: & Fonseca libr. 5. Metaphysic. c. 7. quæst. 5. Sectio. 2. Denique fauet D. Tho. 1. 2. quæst. 54. artic. 4. ad 3. vbi ait, per demonstrationem vnius conclusionis acquiri habitum scientiæ imperfectum: cum verò ad aliam conclusionem extenditur demonstratio, non generari nouum habitum, sed priorem fieri perfectiorem, quatenus ad plura extenditur. In quibus verbis Diuus Thomas admittit, addi perfectionem realem habitui scientiæ per extensionem ad nouam conclusionem; quod non potest intelligi fieri per solam additionem specierum, nam per hoc solum non fit perfectior prior habitus, neque propter solas species habitus immediatè inclinabit ad nouam conclusionem, si eius entitas in se non perficiatur & extendatur. Quod hanc ergo partem sine dubio est hæc opinio Diuæ Thomæ: fateor tamen, si illa solutio coniungatur cum corpore articuli, sentire Diuum Thomam illum habitum sic auctum & perfectum, semper manere simplicem qualitatem: quod ego libenter admitterem, si intelligerem aut illam extensionem posse fieri per augmentum purè intensiuum, aut in augmento extensiuo, posse interuenire realem ac per se vnionem inter partiales qualitates. Quia verò neutrum horum intelligi potest, vt probaui, ideò assero illam scientiam esse vnam non tamen simplicem habitum. Nec plus probat ratio quam Diuus Thomas subiungit, scilicet, quia conclusiones & demonstrationes vnius scientiæ ordinatæ sunt, & vna deriuatur ex alia. Ad summum enim inde concluditur subordinatio illarum qualitatum, & aliqua vnitas totius scientiæ, non verò perfecta simplicitas, aut compositio per se. Aliter exponit illum locum Soncinas, scilicet, habitum per primam conclusionem acquisitum perfici per assensum secundæ conclusionis, non tantum extensiuè sed intensiuè circa primam conclusionem. Sed neque hoc est semper necessarium; neque reuera D. Thom. id dicit; Sic enim ait. *Habitus qui prius inerat, fit perfectior, vt pote ad plura se extendens:* illa enim particula, *vtpote* satis declarat in quo constituat Diuus Thomas illud augmentum perfectionis. neque etiam ratio, quam Diuus Thomas subiungit, alium sensum admittit.

Soluuntur obiectiones contra superiorem assertionem.

CONtra hanc assertionem fiunt multa argumẽta, quæ, vt opinor, nõ sunt difficilia. Quale est illud. Quod si est vna scientia, est vnus habitus si vnus habitus, vna qualitas. Idẽ .n. argumentũ fiet de pulchritudine aut sanitate. Dicendum est ergo, omnia esse vera proportionaliter loquendo de vnitate eiusdem modi. In communi tamen modo loquendi simpliciter id admittitur sub nomine virtutis, aut scientiæ pot ùs quàm habitus, propter æquicocationem tollendam. Sicut etiam loquendo morali modo dicuntur vnus actus, exterior & interior, non tamen dicuntur vna res. Imò vna virtus liberalitatis dicitur conflari ex habitu voluntatis & appetitus sensitiui, vel vna virtus fidei ex habitu intellectus, & habitu piæ affectionis voluntatis: & tamen sub nomine habitus simpliciter non dicitur, vnum esse in vtraq; potentia. Itaq; nomen specificum sæpe magis admittit, & significat illam compositionẽ, quàm genericũ.

LVII. Vna scientia quomodo se habeat ad vnus habitus, & vna qualitas.

Alia ratio fieri solet, quia potentia vnica & simplex sufficit ad plures actus & obiecta partialiter ergo & habitus sufficiet cùm sit perfectio proportionata potentiæ. Hæc verò ratio ad summum concludit seruandam esse eam proportionem quoad fieri possit: nam certum est non esse in hoc æqualitatem inter potentiam & habitum: aliàs sicut vna potentia simplex

LVIII. Cur simplex potentia ad plures actus sufficiat, vna verò habitus simplex.

simplex sufficit ad omnes actus suos, ita sufficiet vnus simplex habitus ad omnes illos. In scientia ergo non debet omnino saluari illa proportio quoad simplicitatem qualitatis: quia potentia non acquiritur per actus, sicut scientia. Vnde potentia est principium superioris rationis, & quasi vniuersalis causa: scientia verò paulatim fit per actus, & vnusquisque aliquid efficit sibi proportionatum & commensuratum: & ideo non potest per eos fieri vnum principium, vel (vt sic dicam) instrumentum simplex omnino & vniuersale ad omnes illos.

LIX. Quem ordinem debeat seruare partiales habitus vt vnam scientiam dicantur componere.

Maior difficultas videtur esse in explicanda coordinatione illa, vel accidentali vnione ob quam dicitur componi vna scientia ex similibus qualitatibus: quia si non habent inter se peculiarem vnionem, cum alioqui sint in indiuisibili subiecto, non appareret quam compositionem aut ordinationem habere possint. Ex quo etiam nascitur difficultas explicandi, quæ sit latitudo scientiæ vnius secũdum speciem, vel secundum genus: vel cur potiùs ex tanto numero harum simplicium qualitatum componatur vna scientia, quam ex maiori, vel minori. Vnde propter hanc fortasse causam, vt suprà retuli Disp. 1. Sect. 2. Antonius Mirandulan. dixit tantum esse vnam scientiam, quamuis per modum plurium distinguatur à nobis, propter commoditatem addiscendi, & tradendi scientias. Et potuit moueri ex eo, quod omnes scientiæ videntur ita inter se connexæ vt nulla sine aliis possit perfectè tradi. Atq; ita cõsequenter dicere posset, non tãtum omnes scientias, sed omnes etiã virtutes intellectuales esse vnam propter connexionẽ: nam hæc maior est inter habitum principiorum & scientias, quam inter scientias inter se. Vnde non est dubiũ, quin principia propria alicuius scientiæ & cõclusiones eius per modũ vnius scientię tradantur: & ita solet appellari. Rursus scientiæ practicæ multũ pendẽt ex speculatiuis, & moralia ex physicis: & res artificiales à naturalib. & mathematicis. Ita ergo ex omnib. componetur vna virtus adæquata intellectꝰ. Consequenter vero etiam dicendum erit, esse tãtum vnam virtutem in voluntate: quia non est minor cõnexio inter virtutes morales seu appetitiuas, quam inter intellectuales, imò maior, vt ex doctrina morali constat. Vnde vocari etiam solent virtutes omnes nomine vnius iustitiæ vniuersalis. Et Theologi multi huius temporis ita loquuntur, vt dicant, licet virtutes & dona infusa, inter se distincta sint, ex omnib. constitui vnam adæquatam iustitiam, qua homo interiùs sanctificatur, & formaliter fit iustus. Ad hunc ergo modum dicitur, iuxta hanc sententiam esse tãtum vnam scientiam adæquatam intellectui.

LX. Nominalium sententia.

At verò nominales, vt eis attribuunt Soto, & alij ad vitandum hoc extremum, in aliud declinant, dicentes tot esse scientias, quot sunt simplices habitus, seu quot sunt conclusiones scitæ: quia nullum putant esse medium in hac re, quod possit ratione fundari, vt in difficultate proposita tactum est. Atq; ita admittunt plures dialecticas, philosophias, Theologias: & omnes has in magno numero. Sed neq; Soto aut alij referunt, vbi Nominales hoc modo loquantur, neq; ego inuenire potui. Nam potius in prologo Sentent. agentes de Theologia, licet negent esse simplicem qualitatem, sentiunt esse vnam scientiam, vt patet ex Ochamo quæst. 3. Prolog. dub. 8. Marsil. qu. 2. artic. 4. Gregor. qu. 3. præsertim artic. 3. & idem sentit Scotus quæst. 3. dub. 2. nec dissentit Gabr. quæstione 8. quamuis non tam clarè de vnitate scientiæ loquantur.

In hac ergo re cauendæ sunt extremæ locutiones, & maximè abhorrentes à communibus & receptis Philosophorum sententiis, & præsertim in re, quæ multum pendet ex modo concipiendi & loquendi. Non est ergo negandum, quin dentur plures scientiæ in intellectu humano, sicut negari non potest, quin in volũtate sint plures virtutes absolutè loquẽdo, vt dixi in citato loco 1. Disp. & magis constabit ex diuisionibus habituum, quas breuiter attingemus Sect. vltima huius disp. Nec etiam est negãdum, quin vna scientia possit extendi ad plures conclusiones, & plura obiecta partialia seu materialia, ita enim omnes Philosophi loquuntur; dicentes vnam esse Geometriam, vnam Arithmeticam, &c. & Theologi dicentes vnam esse Theologiam. Ratio verò huius locutionis explicabitur meliùs respondendo ad difficultatem tactam.

LXI. Plures scientiæ in humano intellectu asserendæ.

Vni scientiæ plura obiecta partialia adscribenda.

Connexio inter habitus simplices componentes vnam scientiam exponitur.

LXII. QVando ergo inquiritur quæ sit connexio, vel coordinatio inter qualitates illas simplices, vt vnum habitum, vel vnam scientiam componere dicantur; assero in primis, etsi difficile sit hanc connexionem seu coordinationem rerum seu qualitatum in mente nostra declarare; dubiũ tamen nõ esse quin magna sit. Vt constat primò ex ipsa memoria seu reminiscentia; in qua rerum species ita collocantur, vt interdum vna excitet aliam: aliquando verò omnino disparatę sint. Hoc etiam declarat impotentia ratiocinandi ordinatè, proueniens ex inordinatione phantasmatum in phrenesi, vel insania.

LXIII. Deinde addo, hanc coordinationem inter hos habitus simplices componentes vnam sciẽtiam, duplicem intelligi posse, & vtramque simul posse concurre ad vnitatem scientiæ. Prima est subordinatio effectiua, qualis est inter partiales habitus inclinantes ad subordinatas conclusiones, quarum vna deriuatur ex alia. Quem modũ subordinationis attigit D. Tho. 1. 2. q. 54. art. 4. ad 3. Et iuxta hunc modum dicitur in moralibus vnus actus constitui ex interno, & externo, & vna virtus ex habitibus existentib. in diuersis potentiis, quarum vna subest alteri quoad vsum talis actus, vt fides voluntati. Secunda causa huius connexionis est attributio seu respectus ad idem obiectum totale. Vt v. g. in scientia de homine possunt de homine demonstrari aliquæ conclusiones inter se connexę, quarum vna deriuetur ex alia. Et rursus demõstrari possunt plures conclusiones deriuatæ quidem ab eadem essentia totali, etiamsi inter se, vna ex alia non demõstretur, sed constituant veluti diuersas lineas, aut series conclusionum. Dicimus ergo, nõ solum eas quæ sub vna serie quasi continuato discursu inferuntur, sed etiam eas quæ nõ habent inter se hũc ordinem, si in eadem essentia eiusdem subiecti radicentur, & ad illud exactè cognoscendum ordinẽtur, vnam scientiam cõstituere, quæ dicetur habere vnitatem per attributionem seu habitudinem ad idem subiectum. Vt v. g. quãuis in Physica aliæ demõstrationes fiãt de materia, & aliæ de forma, & alię de motu, quantitate, &c. quarum multę non habent inter se subordinationem: vna tamen ex illis omnib. conficitur scientia: quia illa tẽdunt ad exactam cognitionẽ entis naturalis. Nam sicut partes vel proprietates non sunt propter se, sed propter totũ, ita demõstrationes omnes, quę circa partes vel proprietates quatenus tales sunt versantur, tendũt ad scientiã perfectam ipsius compositi seu subiecti cõstituendam, &

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ita communiter dici solet scientia habere vnitatem ex obiecto, iuxta doctrinam Arist. 2. de anim. tex. 33.

De potentia obiecti vnius scientiæ.

LXIIII. QVanta verò esse debeat vnitas illius obiecti, quod in secunda parte difficultatis petitur, etiam est difficile ad explicandum. Multi enim dicunt requiri vnitatem specificam obiecti, non materialis, sed formalis: neque in esse rei, sed in esse scibilis, vt latè cum D. Thoma Caiet. explicat 1. p. qu. 1. artic. 3. Sed est cauenda æquiuocatio in illa voce seu denominatione *scibilis*. Nam in rigore scibile dicitur per denominationem extrinsecam à scientia, seu per relationem rationis in ea denominatione fundatam: hoc autem modo non potest scientia habere vnitatem ab obiecto scibili sub esse scibilis, quia potiùs ipsa dat illi vnitatem: nam sicut obiectum est scibile, quia scientia terminatur ad ipsum, ita est vnum scibile, quia vna scientia terminatur ad illud: ergo non potest scientia sumere vnitatem ex obiecto scibili, quatenus hac voce explicatur illa denominatio. Igitur si vnitas scientiæ sumitur ex vnitate obiecti, talis vnitas obiecti præsupponitur ordine naturæ ad vnitatem scientiæ: imò & ad esse ipsius scientiæ, & ad omnem denominationem à scientia sumptam. Cùm ergo est sermo de obiecto scibili vt sic dante vnitatem scientiæ, non significat illud *esse scibile* denominationem à scientia, sed aptitudinem proximam, vt sub vnam scientiam cadere possit: quæ quidem aptitudo ex parte eius supponitur. Sicut cum dicitur obiectum visus esse colorem & lumen vt conueniunt in ratione visibilis, illud *esse visibile* non est sumẽdum per denominationem extrinsecam à visu: alioqui nihil explicaretur, sed potius peteretur principium, declarando obiecti vnitatem ex vnitate potentiæ: oportet ergo vt per eam vocem significetur aliqua ratio ex parte ipsarum rerum, ob quam censeantur habere quasi aptitudinem proximam, vt eidem potentiæ visiuæ per se obiici possint. Nam, quia res differentes etiam secundum speciem in suo esse reali, cadunt sub eandem potentiam visiuam, quærimus in eis aliquam conuenientiam, quæ ex parte ipsarum rerum supponatur, ratione cuius possint vnũ quasi specificum obiectum cõstituere, qualis est, v. g. idem modus immutandi visum, vel aliquid simile: & hæc vocatur proxima ratio visibilis, ex parte obiecti. Ad hunc ergo modum intelligendum est, quod dicitur de obiecto scibili.

LXV. Sed tunc æquè obscurum ac difficile explicatu est, quænam sit hæc ratio, quæ ex parte rerum ad eãdem scientiam pertinẽtium supponitur; ratione cuius conuenire dicuntur in eadem ratione scibilis. In quo multi existimant ex vnitate specifica ipsius rei, quæ per se primo obiicitur scientiæ sumi vnitatem obiecti, etiam in esse scibilis, ita vt obiectum quod per se primò attenditur in scientia, sit per se vnum in esse rei: omnia verò alia cadant sub scientiam ratione illius. Quia illa vnitas obiecti est formalis in scientia, quæ quodammodo cõnectit, & virtualiter continet omnia, quæ in scientia tractantur: hæc autem est essentialis ratio ipsius obiecti: & ideo oportet vt illa sit vna, specifica, ac indiuisibilis. Nam si sint plures differentiæ essentiales & substantiales, neutra per se lòquendo continet alteram vt principium eius, neque ad alteram ordinatur. Neq; etiam sufficit vt vtraque cõtineatur in potentia in ratione generica, quia illa continentia non sufficit ad mediũ demonstrationis, & consequenter neq; ad connexionem & vnitatem, A quam scientia requirit. Vnde iuxtà hanc sententiam species obiectorum scibilium multiplicabũtur iuxta species rerum, quæ per se primò sciuntur, vt obiectum quod, vt sunt, regulariter loquendo species substantię. Nomine autẽ speciei intelligenda est non tantum species vltima, sed etiam species subalterna aut quæcunq; ratio formalis abstracta, sumpta præcisè secundum actualitatem suam: sic enim sumitur tanquam species quædam indiuisibilis, & de illa vt sic demonstrantur ea tantùm quæ præcisè ex vi talis rationis formalis illi conueniunt, vt est in physica gradus entis naturalis, aut gradus animalis.

LXVI. Dixi aũt *regulariter*, propter duo. Primum propter scientias mathematicas, quæ non habent pro obiecto speciem aliquam substantialem, sed accidentalẽ, nimirum, quantitatem: & in eis censetur communiter vna scientia specie, quę agit de toto genere quantitatis continuæ vel discretæ. Quod fortasse ideo est, quia species quantitatis cõtinuæ, licet sint distinctæ, ita sunt per se ordinatę, vt in vna, scilicet, in corpore, quodammodo contineantur reliquæ. Species verò B numerorum neq; sunt ita propriè species, neq; differunt nisi per additionem vnitatis, in quo seruant eãdem proportionem. Alia etiam potest reddi ratio, quia illæ scientiæ non tractant de quantitate sub essentiali ratione eius, sed in ordine ad quasdam proportiones, respectu quarum est fere eadem ratio in illis speciebus. Deinde posui limitationem illam, propter quasdam species substantiales imperfectas, quæ sunt veluti partiales, vt est sanguis vel alij humores in homine, quarum non est per se scientia, sed ea tantùm, quæ est de homine vel de animali.

LXVII. Atq; hęc sententia sic expositа est quidem probabilis, & maximè haberet locũ, si homo consequi posset propriam sciẽtiam singularum specierũ substantialium secundum differentias vltimas earum: & ex illis perfectè & à priori demonstrare vniuscuiusque proprietates. Tamen scientia humana rarò aut nunquã est ita perfecta: & ideo loquendo de scientia humana, prout de facto acquiri potest, parum confert ille modus vnitatis obiecti ad eius vnitatem explicãdam. Et deinde per se est difficile creditu, quod de singulis elementis sint singulæ scientiæ: & quod singulorum generum vel rationum superiorũ, & inferiorum, dentur etiam singulæ scientiæ, videlicet, vna scientia entis vt sic, alia substãtiæ, alia corporis, & ita per singulos gradus, qui secũdum nostrum modum abstrahendi possunt quam plurimis modis variari. C

LXVIII. Quapropter est sententia valde communis hanc vnitatem obiecti in scientiis sumendam esse ex gradu abstractionis: & ita solet distingui triplex scientia ex triplici abstractione à materia, vel indiuidua tantum, & non omnino à materia sensibili, vel à materia sensibili & non ab intelligibili; vel ab omnibus. Quæ diuisio antiqua est, eam verò copiosè tractant moderni scriptores in principio Phys. & Metaphys. Sed in primis ille modus assignandi obiectum non est communis omnib. scientiis, nam in illo nõ comprehenduntur morales, aut rationales, neq; aliæ practicæ. Fortè tamen dicent aliquid proportionale cogitandum esse in obiectis aliarum scientiarum. Deinde, non constat an illæ rationes sufficiant ad vnitatem specificam scientiæ, vel tãtum ad genericam, in quo est magna diuersitas opinionũ, quam hoc loco tractare molestũ esset. Deniq; abstractio, si sumatur ex parte nostra, non potest constituere obiectũ formale, nam hęc abstractio respectu rerũ est sola denominatio extrinseca: iam autem ostẽdimus obiectum formale

Communis sententia de vnitate scientiæ per abstractionem à materia.

Quot & quas difficultates patiantur.

formale debere præsupponi ex parte ipsarum rerum A scibilium. Si verò sumatur fundamentaliter ex parte ipsarum rerum, sic nihil aliud per hanc abstractionem significatur, nisi ordo vel gradus vniuscuiusq; essentiæ magis vel minus immaterialis: & ita eadem fere supereſt difficultas, quæ scilicet vnitas in tali gradu sufficiat ad specificam vnitatem obiecti, cum sub eodem gradu plures differentiæ essentiales, quæ inter se connexionem non habent, nec deriuationem vnius ex alia, contineantur.

Resolutio de vnitate obiecti scientiæ.

LXVIII. QVocirca (vt verum fatear) nihil in hac materia inuenire potui, quod mihi omni ex parte satisfaceret, vt certam aliquam ac generalem regulam præscriberem, qua hæc vnitas obiecti definiri possit. Et ideo id quod dixi de connexione & subordinatione eorum omnium, quę in eadem scientia tractantur, applicandum etiam censeo ad declarandam specificam vnitatem obiecti. Nam quando aliqua ratio formalis obiecti scibilis, quæ solet dici ratio, quæ talis est vt in ea connectantur omnia, quæ in illa scientia tractantur, aut demonstrãtur, quia per illam aut in ordine ad illam reliqua inquiruntur, tunc illa ratio constituit omnia illa sub vna ratione scibilis, siue illa sit ratio specifica in esse rei, siue non. Quia non prębet vnitatem ob solam essentialem vnitatem quã habet, sed ob vnitatem quam causat inter omnia, quæ tractantur in scientia, quatenus illa omnia in se aliquo modo connectit. Et ita, quamuis illa ratio aliquando in se sit alicuius generis in esse rei, fieri tamen potest, vt species eius non considerentur à scientia nisi quatenus in ea ratione connectuntur: non solùm quia secũdum differentiam tantum genericã cognoscantur, sed etiam quia licet secundũ proprias differentias cognoscantur, tamen id est per quandã proportionem aut comparationem ad rationem cõmunem, & collationem ipsarum specierum inter se. Vt scientia de elementis ita differit de communi ratione elementi & de singulis, vt non possint sciungi. Et fere ad hunc modum explicuimus suprà vnitatem Metaphysicæ. Et ita censeo philosophandum esse de reliquis. Quod minùs difficile apparebit consideranti hanc vnitatem scientiæ non esse exactam & perfectam, sed quasi artificialem, vt explicuimus. Quod vnitatis genus non solùm in scientiis, sed etiam in prudentia & arte probabile est interuenire. Et C ad aliquas etiam virtutes appetendi extendi potest: sed de his omnibus in particulari dicere non est præsentis instituti.

Corollarium de augmento extensiuo compositorum habituum.

LXIX. VNde tandem intelligitur, in illo habitu, qui solum habet vnitatem ex coordinatiõe plurium qualitatum simplicium, dari quidem posse augmentum extensiuum, illud tamen fieri per additionem nouæ qualitatis, quæ, licet respectu totius, partialis sit, tamen ex se absolutè considerata, est integra quædam species qualitatis. Vnde etiam nullum est inconueniens, hoc genus augmenti fieri ex qualitatibus specie differentibus, quia secundum illud imperfectum genus coordinationis seu vnitatis, bene possunt qualitates specie differentes in vnam coniungi. Quo item fit, vt talis habitus rectè possit paulatim perfici per actus specie differentes, quibus illi partiales habitus proportionantur. Neque oportet vti illa distinctione, quòd actus in ordine ad habitus A sunt eiusdem speciei, & in ordine ad obiecta diuersæ, quia actus non habet diuersas species secundum hos respectus. Imò actus nullam habet specificationem ex respectu ad habitum, sed potiùs è contrario habitus specificatur ex habitudine ad actum: quanquam enim actus, vt est actio quædam, dicat habitudinem ad habitum, vt ad principium, non tamen inde habet suam vltimam specificationem, sed ex termino vel obiecto. Neque illæ sunt duæ specificationes, sed vna tantùm, vt infrà ostendemus agentes de actione. Possunt autem illi actus comparatione ad habitum dici solum differre specie partiali, eo fere modo, quo de habitibus ab illis genitis diximus.

Specificatio habitus per actus obiter exponitur.

LXX. EX quo etiam fit, vt cum habitus dicitur specificari per actus, id intelligendum sit cum proportione. Triplex enim modus habitus ex dictis colligi potest; vnus est simplex qualitas (vt ita dicam) tam in essendo, quàm in agendo: quia scilicet tantum est B actiuus vnius simplicis actus, vt verbi gratia, assensus vnius principij vel vnius conclusionis: & in hoc clara est specificatio & proportio. Alius modus habitus est qui in esse est etiam qualitas simplex, virtualiter autem seu in agendo est multiplex: quia est potens ad plures actus ita inter se connexos vt in ordine ad idem ac indiuisibile obiectum formale, necessariam connexionem inter se habeant, & in aliquo primario actu quodammodo radicentur, & ideo talis habitus dici potest specificari, vel à tali actuum serie, vel ab illo primario actu, in quo alij radicantur, vt habitus, verbi gratia, charitatis ex amore Dei. Tertius modus vnitatis habitus est ex collectione & subordinatione plurium simplicium qualitatum: quod genus vnitatis minùs perfectum est, & ita sumi potest ex collectione plurium actuum dicentium ordinem seu attributionem ad obiectum aliquo modo vnum, prout paulò antea explicatum reliquimus.

SECTIO XII.

An, & quomodo habitus minuantur, & corrumpantur.

I. Hæc quæstio de habitibus acquisitis intelligenda.

HÆc quæstio, sicut omnia fere quæ diximus, intelligenda est de habitibus acquisitis, nam infusi peculiarem in hoc habent conditionem, quod licet paulatim augeantur & perficiantur, non tamen remittũtur, etli amitti possint: quo modo aũt id fiat, scilicet, an demeritoriè, dispositiuè, an etiam effectiuè, non potest absque principiis Theologicis explicari.

Ex variis causis, habitus remitti posse ac corrumpi.

II. DE habitibus ergo acquisitis in genere loquendo, certum est, & diminui seu remitti posse, & amitti: hoc enim experientia ipsa docere videtur. Ratione autem idem ostendetur explicando causas talis remissionis, vel corruptionis. Duplex enim potest esse causa remissionis vel corruptionis alicuius formæ: vnam vocare possumus priuatiuam, quæ per solam absentiam, vel carentiã influxus causet formæ remissionẽ vel corruptionem. Cũ enim corruptio & remissio tãtum sit quædam priuatio in fieri, ad illam

Universidad de Deusto
Biblioteca

sufficere potest primitiua causa. Alia est causa positiua, quæ vlterius distingui potest in effectiuam, formalem, vel dispositiuam. Cõtingit enim causam efficientem per positiuam actionem corrumpere aliquam formam, id tamen nunquam efficit nisi introducendo aliam, quæ vel formaliter vel saltem dispositiuè alteri repugnet: quia necesse est, positiuam actionem directè ac per se terminari ad positiuam formam seu effectum: corruptionem verò vel remissionem inde resultare ex repugnantia introductæ formæ cum præexistente, quæ repugnantia non potest esse, nisi vel formalis, vel dispositiua.

Habitus non diminui per solam absentiam causæ conseruantis.

III. QVod ergo spectat ad priorem modum corruptionis, vel diminutionis (eadem enim vtriusque ratio: & ideo de illis indifferenter loquemur) videtur manifestum, non habere locum in habitibus, quia non pendent in conseruari ab aliqua causa proxima per cuius absentiam, seu cessationem ab influxu, amitti possint: omitto enim conseruationem necessariam causæ primæ, quia hęc non aufertur, naturaliter loquẽdo, nisi interueniente aliqua causa proxima corruptionis. Assumptum probo, quia duplex tantùm causa hic interuenire potest, scilicet, materialis, & efficiens: nam formalis causa est ipsemet habitus, & non habet dependentiam ab alio in illo genere. Neque etiam pendet à causa finali secundum existentiam eius; vt per se constat. Hic etiam non habet locum dependentia quæ esse solet à termino existente, quo ablato aufertur aliud: nam habitus non est relatio prædicamentalis, vel aliquis modus vnionis, in quibus ille modus dependentiæ reperiri solet, sed est vera forma absoluta ac permanens, quæ licet habeat transcendentalem habitudinem ad suos actus, vel obiecta; tamen durare potest, & existere, etiamsi illa actu non existant. Relinquitur ergo sola materialis causa, vel efficiens. Materialis autem causa habitus, est intellectus, verbi gratia, vel voluntas, quæ sunt perpetua: ergo ex parte talis subiecti non potest corrumpi habitus. Nec verò requirit habitus in tali potentia aliquã dispositionem, à qua pendeat in genere causæ materialis; nam si quæ esset, maximè actus: nullam enim aliam dispositionem, per se loquendo, requirit habitus in potentia: constat autem non pendere habitum ex tali dispositione actuali: aliàs solùm duraret quamdiu durat actus. Et hæc ratio probat etiam de causa efficiente: quia habitus non habet aliam causam efficientem proximam præter actus: constat autem non pendere ab illis in conseruari.

Minuaturne habitus per solam cessationem actus.

IIII. DVæ verò supersunt circa hanc partem difficultates. Prima est, quia habitus interdum minuuntur, ac tandem corrumpuntur per solam cessationem ab actu: hæc autem non est causa positiua, sed priuatiua tantum: ergo. Maior videtur sumi ex Aristotele 2. Ethic. cap. 3. & 3. Ethic. c. 5. & ex D. Thoma 1. 2. quæst. 53. art. 1. Et quæst. 52. art. 3. propterea dicit, per actus remissiores habitu disponi hominẽ ad diminutionem eiusdem habitus. Experimento etiam id constare videtur, præsertim in habitibus memoriæ & in speciebus intelligibilibus, quæ non minùs permanentes sunt quàm cæteri habitus: nam sola cessatione actuum res, quæ memoria tenebantur, obliuioni traduntur, quod est signum, etiam ipsas species amitti. In actibus etiã id experimur, & multò magis in moralibus virtutibus.

Aristot. D. Thom.

V. Gabr. Almain.

Propter hęc Gabriel in 3. distinct. 23. quæst. 1. art. 3. dub. sexto. & Almain. tract. primo, Moral. c. 18. censent, diminui & corrumpi habitum per se per solam cessationem ab actu, sicut corrumpitur lumen per absentiam solis. Itaque docent pendere habitum ab actu non solum in fieri, sed etiam in conseruari. Addunt verò, hanc dependentiam in conseruari non esse æqualem in omnibus rebus: quædam enim ita pendent, vt ablata causa statim omnino pereant, vt lumen à sole: & omnes creaturæ à Deo: aliæ verò ita pendent vt ablata causa statim diminui incipiãt, non verò prorsus pereant vsque ad aliquod tempus: aliæ denique sunt, quæ nec etiam statim diminui incipiunt, sed post transactum aliquod tempus absentiæ causæ, & carentiæ influxus eiusdem. Et in hoc tertio genere constituunt habitus respectum actuũ. Quod si instes, quia si per breue tempus potest habitus conseruari sine vlla causalitate actus, iam habet pro illo tempore sufficientem causam conseruantem sine actu, & cõsequenter per illam poterit quolibet tempore conseruari, licet actus cesset: quia diuturnitas temporis nihil ad hoc refert, eò quod alia causa possit toto illo tempore durare: nil aliud respondent, nisi hanc esse talium rerum naturam, vt petant illo modo conseruari.

B

VI. Opposita sententia probatur. D. Thom. Hentic.

Veruntamen Diuus Thomas loco citato, quem eius discipuli, & omnes fere alij Theologi in tertio, distinctione 23. & Henric. quodlib. quint. quæstione 18. sequuntur, docet, cessationem ab actu non esse causam per se corruptionis habitus, sed solum per accidens, id est, esse occasionem, vt aliæ causæ insurgant, seu alij actus exerceantur, quibus vel corrumpantur habitus, vel omnino obruantur. Ratio prioris partis Philosophica & propria iam tacta est, quia ex natura habitus constat esse qualitatem permanentem absque actuali influxu, & efficientia actus. Vnde fit solùm dependere in conseruari ab influxu primæ causę, quia non est alia causa proxima à qua pendeat, ablato actu: influxus autem primę causę de se est perpetuus, nisi noua causa secunda interueniat, quæ postulet ablationem talis influxus. In præsenti autem sola cessatio ab actu, eò quòd diuturnior sit, non est noua causa, per se loquendo. Dicere autem, huiusmodi res natura sua postulare conseruari tanto tempore sine actu, & non diuturniori, est gratis dictum: tum quia, si sit sermo de tempore extrinseco, concomitantia illius accidentaria est; si verò de duratione intrinseca, cum illa sit permanens, semper est eadem: tum etiam, quia nullum est signum, aut effectus ex quo talis conditio, aut natura harum rerum colligi possit, vt ex probatione posterioris partis sententię Diui Thomę constabit: tum denique, quia omnis res, quantum est ex se, postulat perpetuò cõseruari, nisi occurrat alia, quę postulet destructionem eius, aut nisi causa proxima, per se necessaria ad conseruationem, auferatur.

C

VII. Neque inuenietur in natura exemplum alicuius rei, quę aliter postulet conseruari. Solùm quod suprà tractauimus de impetu impresso, & modo corruptionis eius, potest hic nonnullam ingerere difficultatem. Sed, præterquam quod est valde incertum, an impetus sit specialis qualitas, in illo est singularis ratio, quia non est qualitas natura sua permanens in eodem statu, sed semper est aut in continuo augmẽto, aut in diminutione. Vnde solũ est instrumentaria virtus

virtus veluti fluens actualiter: & præterea non corrumpitur sine aliqua resistentia aut motione cõtrariæ virtutis. At verò habitus est qualitas permanens natura sua, vt experiẽtia docet, nam integer manet, & in statu quieto (vt sic dicam) etiam postquam actus cessauit. Vnde etiam est optimum illud argumentum, quia si sola cessatio ab actu per se sufficeret ad corruptionem, per se etiam sufficeret ad remissionem: ergo quam primũ suspenderetur actus, incideret habitus diminui, & cæteris paribus vniformiter & continuè diminueretur, quod est contra experientiam. Quod verò dicitur, remissionem non incipere, nisi post certam moram, nulla noua adhibita causa præter cessationem, est omnino voluntarium, & præter omnem philosophicam rationem.

A

VIII. Et præterea inquiram post illam moram, an remissio continuè fiat vel etiam per discretas morulas: nam illud prius etiam videtur esse contra experientiam: hoc autem posterius multò magis volũtarium est. Imò, si post aliquod tempus cessationis actus incipit habitus diminui, nulla est ratio cur successiuè minuatur, & non statim totus pereat, cùm causa eius, quæ dicitur necessaria ad conseruationem, omnino absit. Tandem confirmo, quia si actus est per se necessarius ad conseruationem, vel intelligitur de actu æquali, vel etiam de intensiori. Si hoc posterius dicatur, sequitur non posse habitum conseruari, nisi etiam interdum augeatur, quod est apertè falsum, & contra experientiam. Neque etiam dici potest illud prius, quia actus æqualis nullam actionem vel efficientiam habet in habitum æqualem: ergo per se nihil confert ad conseruationem eius: ergo neque è conuerso carentia eius potest per se minuere aut corrumpere habitum.

B

IX. Altera pars huius sententiæ D. Thomæ posita est propter experientias adductas, quibus manifestè cõstat, per non vsum amitti promptitudinem quam habitus confert: cum ergo id per se non fiat, necesse est vt saltem per accidens sequatur. Quomodo dixit etiam Aristoteles lib. de longitudine & breuit. vitæ, capit. 2. scientiam corrumpi per obliuionem, quod non potest intelligi per se, sed per accidẽs: quia dum homo propter non vsum obliuiscitur medij demonstratiui, interdum incidit in errorem, qui scientiam expellit. De quo videri potest Caiet. 1. part. quæstione 79. articul. 5. Est igitur hæc Diui Thomæ sententia magis philosophica, & rationi consentanea. Solum oportet circa hanc partem ampliùs explicare, quomodo hęc causalitas per accidens sufficiat ad experientias saluandas: nam id quod per accidens tantùm fit, nec semper nec frequentiùs euenit: promptitudinem autem habitus diminui & amitti per non vsum, tam est regulare vt per se sequi videatur. Deinde, quia si hoc sequitur per accidens, ideo est, quia per cessationem actus occasio præbetur positiuis causis contrariis, vt possint interuenire, & corruptionem efficere: ergo vbi tales causæ non sunt, vel non interueniunt, nunquam sentietur diminutio propter solam cessationem: ergo nunquam obliuioni tradetur scientia propter cessationem actus, si ea occasione homo non incidat in contrarium errorem, & idem erit de arte, quod tamen videtur esse contra experientiam.

C

X. Respondent aliqui. Cùm potentiæ nostræ non cessent omnino ab operando, si prorsus cesset aliqua earum ab vsu alicuius habitus, ex natura rei necessariò sequi, vt in aliis actibus exerceatur. Illi autem actus dupliciter comparari possunt ad habitum carentem actu, primò directa oppositione & repugnãtia, & hoc neq; semper, neque per se necessarium est, vt argumentum probat. Secundò, vt sint tales actus omnino disparati, & hi etiam censentur sufficere ad corruptionem habitus, eò quòd multitudine & varietate sua obruant illum. Nam potentia est finitæ capacitatis, & ideo non potest ad disparatos actus simul promptè intẽdere, vnde per nimium vsum circa actus omnino disparatos amittitur facilitas, atque adeo habitus, circa actus quorum vsus cessauit. Qui modus dicendi videtur habere fundamentum in Aristotele loco suprà citato, dicente, scientiam obliuione amitti, nam hæc obliuio non videtur prouenire nisi ex multitudine dissimilium actuum vel cogitationum. Veruntamen dicta ratio sumpta ex limitatione potentiæ, parui momenti est, quia etsi potentia non possit simul intẽdere ad plures actus perfectè & promptè, simul tamen potest habere habitus intensissimos ad plures actus quantumuis disparatos, dummodo repugnantes non sint. Quia potentia nõ concurrit actiuè ad habituũ conseruationem: ergo, quantumuis sit limitata in agendo, poterit habere simul habitus disparatos, quia in recipiendo est quasi infinita, dummodo inter ipsas formas non sit repugnantia. Ergo per actus tantùm diuersæ rationis, si non sint repugnantes, non potest alter habitus minui: quia illi tantum possunt gignere alios habitus, dissimiles quidem, tamen compatibiles cum altero habitu. Et confirmo exemplo simili de specieb. intelligibilibus, quæ possunt simul esse in quacunq; multitudine, licet actus earum non possint esse simul, & ideo vna species intelligibilis non corrumpitur per acquisitionem aliarum quantumuis dissimilium, seu disparatarum: ergo similiter, &c.

XI. Quomodo ob cessationem habitus diminuatur. D. Thom.

Dico igitur, habitum in se ac propriè non diminui ob cessationem actuum, nisi ea occasione exerceantur actus aliquo modo repugnantes habitui. Quod satis indicauit D. Thomas citato loco dicens, ex cessatione actus oriri varias imaginationes, quæ interdum disponunt ad contrarium, & ita diminui, vel corrumpi habitum: ergo nisi intercedat aliqua contrarietas vel repugnantia, non satis est multitudo aliorum actuum. Et ratio facta hoc satis probat. Quocirca ad experientiam de diminutione habitus per non vsum dicendum est, interdum fieri propriam diminutionem in ipso habitu, aliquando verò solum superaddi impedimentum, ratione cuius etiamsi ipse habitus in se integer maneat, non tamen æquali facilitate operatur. Et ideo in superioribus sub disiunctione locutus sum, dicens, per non vsum, & per alios actus qui ea occasione exercẽtur, vel minui habitum, vel obrui, quia per superuenientes habit⁹, aut memorias, seu imaginationes impeditur, ne tanta facilitate operetur. Primum ergo, id est diminutio habitus, nunquam contingit nisi per actus aliquo modo contrarios & repugnantes, siue repugnent directè per propriam contrarietatem secundũ specificas rationes, vt in temperantia tẽperantiæ opponitur: siue per quãcunq; repugnantiã seu incõpossibilitatem formarũ, ex quouis capite proueniat.

XII. Habitus impediti possunt ne facile prorumpant in actus & quo modo.

Secundum verò, id est impedimentum habitus sine diminutione, fieri potest per actus disparatos, & omnino dissimiles, præsertim si nimiũ multiplicentur. Potest autem huiusmodi impedimentum esse, vel ex parte corporis, quia est instrumẽtum quo habitus exercet suas actiones, & sæpe male disponitur per disparatas actiones, vt apertè constat in operib. artium, & in aliquibus actibus virtutum moralium,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui ex corporis dispositione non parum pendent. Aliquando verò est hoc impedimentum ex parte memoriæ, vel imaginationis quia ea in quibus homo exercetur, magis adhærent memoriæ, & faciliùs imaginationi occurrunt. Et hoc impedimẽtum generale est, tam quoad vsum habituum appetitus, quàm in vsu artium, vel scientiarũ: omnia enim hæc multum pendent ex memoria: memoria autem ex vsu. Quia licet species intelligibiles semel acquisitæ non amittantur, vt statim dicam, obruuntur tamen, & quasi sopiuntur, per multitudinem & maiorem actualitatem superueniẽtium specierũ. Prꝛterquam quod phantasmata necessaria ad vsum memoriæ, amitti possunt ex corporis dispositione, vt statim videbimus. Deniq;, hoc impedimentum aliquando prouenire potest ex parte affectus, præsertim in moralibus virtutibus, vt si quis omittens vsum virtutis iustitiæ, verbi gratia, exerceatur in lucro pecuniarũ, & amore earum, etiamsi non amittat virtutem iustitiæ, nec directè minuat illam, difficiliùs exercebit actus illius, & ita, licet indirectè, paulatim disponetur ad amissionem vel diminutionem eius. Atq; ita satis constat, quo modo per non vsum habitus per accidẽs minuatur, vel impediatur, & quo modo hoc frequentiùs accidat, quia non potest homo ita cessare à quibusdam actibus, quin in aliis exerceatur.

Amittaturne habitus ex defectu causæ materialis.

XIII. SEcunda difficultas circa hunc modum corruptionis habitus per solam absentiam vel defectum causæ conseruantis oritur ex causa materiali: nam licet habitus non habeat causam efficientem à qua pendeat in conseruari, habet tamen materialẽ, à qua in conseruari pendet, & ex defectu eius corrumpi potest: sic enim amittuntur habitus qui sunt in corpore, amisso vel mutato corpore. Respondetur in primis, hanc mutationem ex parte subiecti nunquam fieri sine aliqua causa positiua mutante dispositionem subiecti, & ideo hunc modum corruptionis comprehensum à nobis esse sub posteriori membro superiùs posito. Deinde, vt hic corruptionis modus magis explicetur, distinguere oportet inter habitus materiales, qui recipiuntur in corpore, & habitus spirituales, qui sunt in intellectu & voluntate. Sub priori membro comprehendo non tantum corporales habitus impropriè dictos, vt sunt sanitas vel pulchritudo: hos enim à præsenti disputatione iam excluſimus (quanquam de illis manifestum sit pendere ex subiecto corruptibili, & per trãsmutationẽ eius diminui posse vel corrũpi) sed præcipuè comprehendimus habitus propriè dictos existentes in potentiis animæ materialibus, & corporeis, vt sunt appetitus sensitiuus, & phantasia seu cogitatiua: in qua considerare possumus & habitus qui se tenent ex parte potentiæ, & latè loquendo, dici possunt iudicatiui, & phantasmata vel species sensibiles, quæ in memoria sensitiua per modum habitus conseruantur. Omnes ergo hi habitus sunt in subiecto simpliciter corruptibili, & ideò corrumpi possunt ad corruptionem eius. Quod maximè verum est & euidentiùs constat, quando subiectum ipsum omnino corrumpitur & perit, vt contingit in morte hominis: tunc enim, cùm potentiæ ipsę sensitiuæ desinant esse, habitus etiam in eis existentes corrumpi necesse est.

XIIII. Habitus phãtasia immutatur, illius organo immutato.

Quamdiu verò hæ potentiæ non corrumpuntur, non videntur ex parte earum corrumpi habitus, tamen quia hæ potentiæ habent organa corporea, quę certam dispositionem & temperamentum primarum qualitatum requirunt, possunt in illis alterari, & plurimum immutari, & ex hac parte possunt admutationem subiecti amitti, vel diminui aliqui habitus harum potentiarum. Quod præcipuè verum apparet de habitibus apprehensiuis, seu phantasmatibus, aut speciebus sensibilibus: de quibus, vel ipsa experientia satis constat, multum pendere ex dispositione organi: nam humiditas vel siccitas cerebri confert ad conseruationem harum specierum: & affectiones prouenientes ex diuersis humoribus, sanguineo, verbi gratia, aut melancholico, multum conferunt ad concipienda vel formanda diuersa phantasmata. Atque ita non est dubium, quin ex parte phantasmatum fiat mutatio in his habitibus ob alterationem subiecti seu organi.

XV. Habitus appetitus sensitiui ipso manente non mutatur.

De propriis tamẽ habitibus, qui se tenent ex parte potentiarum, & per actus immanentes earum acquiruntur, vt sunt, verbi gratia, virtutes vel vitia appetitus sensitiui: de his (inquam) magis dubia res est, an per solam mutationem organi immutentur. Et videtur sanè probabilius non immutari in se, etiamsi quoad vsum actuum impediri aliquo modo possint. B Quia non est verisimile, amitti proprios habitus vitiorum ac virtutum moralium, etiam prout sunt in appetitu sensitiuo, per solam naturalem alterationem corporis sine illis actibus contrariis. Item, quia sicut potentiæ ipsæ in sua entitate nõ mutantur propter organi alterationem, nisi tanta sit vt omnino corrumpantur, ita verisimile est, habitus, qui se tenent ex parte potentię, imitari quoad hoc conditionem eius, præsertim cùm fiat per proprios actus immanentes, qui sunt superioris rationis. Est itaq; probabilis hæc pars, quamuis incerta.

XVI.

De habitibus verò intellectus & voluntatis generaliter dicendum est, nunquam corrumpi, vel in se minui ex defectu subiecti, vt rectè docuit D. Thomas 1.2. quæst. 53. artic. 1. & secundo. Et ratio est, quia habent subiectum incorruptibile, & in eo non requirunt peculiarem dispositionem, per cuius alterationem seu amissionem ipsi amitti possint. Non desunt tamen qui in hoc differentiam aliquam constituant inter species intelligibiles, & proprios habitus intellectus. Nam de speciebus intelligibilibus absolutè & sine limitatione veram esse censent assertionem positam: de habitu tamen scientiæ, verbi gratia, vel opinionis aiunt, amitti posse per accidens ob mutationem subiecti secundarij, nempe organi corporei: nam licet talis habitus non sit propriè in illo vt in subiecto, pendet tamen ab illo quoad vsum, & ideò videtur etiam pendere in esse suo. C Quam sententiam aliqui tribuunt D. Thomæ, cãq; indicant Almainus, & alij Nominales. Mihi autem falsa esse videtur. Primò quidem, quia nulla est differentiæ ratio, cùm etiam species intelligibiles pendeant in vsu à phantasmate, & organo corporeo, quãdiu anima est in corpore: nam sine phantasmatibus nullus omnino vsus posset esse talium specierum. Et nihilominùs non pẽdent in esse suo à phantasmatib. nam etiamsi in morte omnia phantasmata corrumpantur, manent species in intellectu: idem autem est de habitu scientiæ vel opinionis, per se loquẽdo, seu quantum est ex parte subiecti, vt est res certa & constans ex doctrina de anima. Deinde, illa dependentia in vsu tantũ est secundum quandam concomitantiã, aut tanquã ab instrumento inferiori & posteriori, & ideo non potest inde colligi depẽdentia in esse: alioq; etiã de ipsa anima similis dependentia colligi posset. Relin-

Necessitas phantasiæ declinatur.

Relinquitur ergo, proprios habitus spirituales nunquam corrumpi hoc modo ex parte subiecti: quia dispositio corporis nullo modo est causa conseruãs proprios habitus existentes in spiritualibus potẽtiis animæ. Quando ergo D. Tho. significat hos habitus pendere ex dispositione organi corporei, intelligẽdus est, primò quidem ac per se quantum ad vsum, secundariò autem & per accidens quantum ad esse, quatenus operatio vel dispositio phantasiæ potest esse occasio, vt in superiori parte animæ fiant actus corrumpentes tales habitus. Ad eum modum quo dicebamus scientiam posse obliuione amitti.

Corrumpanturne habitus immediatè ab actibus, vel à contrarijs habitibus.

XVII. SVpereſt dicendum de alio modo corruptionis per actionem positiuam, quæ à D. Tho. & aliis vocatur corruptio per se, non quia huiusmodi actio per se tendat ad talem corruptionem, sed vt distinguant illam à corruptione quæ fit ad destructionẽ subiecti, quæ solet vocari corruptio per accidens, quia supponit aliam corruptionem cum qua cõcomitanter fit: hîc verò non supponitur alia corruptio B sed solùm positiua actio & terminus. De hac ergo corruptione certum est fieri per actus contrarios, seu pertinentes ad contrarium habitum. Difficultas verò est an talis corruptio immediatè fiat per ipsos actus, vel solùm mediante opposito habitu, quẽ introducunt. Et ratio dubitandi est, quia si actus per se ipsum immediatè expellit habitum contrarium: ergo non expellit effectiuè, sed formaliter: ostẽdimus enim suprà disp. 18. non posse vnam formam effectiuè expellere aliam per se ipsam immediatè, quia omnis efficientia positiua terminari debet ad aliquam formam, vel effectum positiuum, ex quo sequatur corruptio alterius: nulla autem forma potest efficere se ipsam, & ideò si effectiuè corrumpit aliam, non potest immediatè per se ipsam, illam expellere. Igitur in præsenti quia actus non producit effectiuè se ipsum, non potest effectiuè expellere habitum per se & immediatè, sed solùm formaliter: effectiuè autem expellet ipsa potentia, vel quidquid est principium effectiuum ipsius actus. Consequens autem est falsum, quia forma solùm expellit formaliter aliam sibi contrariam & repugnantem: actus verò non est C formaliter contrarius habitui: sunt enim diuersorum generum & rationum, nam comparantur vt actus primus & secundus, & quasi potentia & actus. Vnde, sicut non repugnat esse in potentia ad vnum actum, vel motum, & agere seu recipere contrariũ, ita non repugnat habere habitum: & operari actum contrarij habitus: hæc igitur duo non includunt formalem repugnantiam, neq; actus formaliter ac per se ipsum expellit habitum.

Rationes dubitandi.

XVIII. Rationes in oppositum.

In contrarium verò est, quia si actus solum expellit habitum efficiendo, & introducendo in potentia contrarium habitum, sequitur habitum semel acquisitum nunquam deperdi, donec contrarius habitus in gradu intenso ac perfecto acquiratur. Consequens est falsum: ergo. Sequela declaratur & probatur, nam in aliis contrariis habentibus latitudinẽ graduum, & formaliter se expellentibus, ita contingit, vt nõ possit remissus gradus vnius contrarij expelli per contrariam formam nisi in gradu intenso, vt frigus vt vnum non expellitur nisi per calorem vt octo, neq; incipit remitti nisi quando calor incipit excedere gradum vt septem. Et ratio est, quia subiectum est capax totius latitudinis talium formarũ, & ideò donec latitudo illa incipiat excedi, non incipit vnum contrarium aliud expellere, vt dicemus latiùs disp. seq. Hæc autem ratio eodem modo procedit de habitibus contrarijs, nam potentia est capax tantæ latitudinis graduum habitus: ergo si habitus non expellitur formaliter nisi ab habitu contrario, nunquam expelletur habitus remissus nisi ab habitu excedente in intensione, cum proportione. Et consequenter habitus acquisitus per actus remissos nunquam poterit amitti, nisi per actus intensiores: quia habitus contrarius intensior non potest acquiri, nisi per actus intensiores. Consequens autem est falsum, tum quia videtur esse contra experientiam, nam habitus acquisitus per actus remissos per contrarios actus etiam remissos & æquales amitti solet: tum etiam, quia inde sequitur, per actus contrarios & remissos acquiri habitus contrarios simul permanentes in potentia in esse remisso, quia vnus non expellit alium donec excedat in latitudine intensionis: hoc autẽ etiã videtur falsum, quia error, & scientia, virtusq; & vitiũ in nullo gradu possũt esse simul.

XIX. Gabrielis opinio.

Propter has rationes diuersæ sunt sententiæ circa hanc corruptionem habituum, nam Gabriel in 3. d. 23. quæstione 1. artic. 3. dub. 6. dicit actum solum corrumpere habitum mediante proprio habitu quem inducit: aut verò Gregorius in 1. d. 17. quæst. 3. a. 2. ad 10. tenet habitum immediatè corrumpi vel remitti ab actibus oppositis. Quam sententiam aliqui moderni defendunt, asserẽtes nihilominus, actus ipsos per se & immediatè effectiuè expellere habitum. In quo non rectè neque consequenter loquũtur: quia vel sentiunt actus immanentes esse puras actiones absq; intrinsecis terminis, vel esse veras qualitates, quæ per proprias actiones fiunt. Priori modo impossibile est talem actionem effectiuè expellere habitum per se ipsam immediatè: quia positiua efficientia, vt dicebam, necessariò tendit immediatè ad positiuum terminum: actio autem immanens iuxta illam sententiam nullum habet positiuum terminũ, ergo si nullum etiam inducit habitum, nõ relinquitur aliqua efficientia per quam possit habitum expellere. Si verò actio immanens vt actio, habet intrinsecum terminũ, qui est qualitas, idem argumẽtum fiet de ipso actu immanẽte, prout est talis qualitas, quod scilicet nõ possit per se ipsum efficere immediatè remissionem vel corruptionẽ habitus, quia non habet alium positiuũ terminũ illius efficientię. At verò de ipsa actione vt sic, ita dici põt iuxta hanc sententiã effectiuè expellere contrariũ habitũ, sicut dici potest effectiuè introducere suũ intrinsecũ terminum, qui est ipse actus immanẽs in esse qualitatis, quod satis impropriè diceretur, quia actio non est propriè causa efficiens sui termini, sed causalitas ipsa: sed in modo loquendi non est cur immoremur.

Gregorij opposita sententia.

XX. Consequenter verò dicendum esset in illa sententia, actũ ipsum immanentem formaliter tantùm expellere oppositũ habitũ tanquam formam contrariam illi incompossibilẽ, quia non relinquitur alius modus expulsionis vel corruptionis. Atq; hoc etiam sentit Gregorius, qui tamen nõ consequẽter loquitur: nam ipse in citato loco contendit contraria non posse esse simul in eodem subiecto, etiã in gradibus remissis, & tamẽ ibidẽ ait actũ posse esse simul cum habitu opposito: imò ait, tã remissũ esse posse actũ, vt non diminuat oppositum habitum: ergo vel non est vniuersaliter vera eius sententia de formis contrarijs, vel necesse est vt fateatur, actum & habitum esse formas contrarias. Quod sanè absolutè non

Universidad de Deusto
Biblioteca

probabilius videtur, loquendo de formali contrarietate. Virtualiter enim dici possunt oppositi, quia vnus habet virtutem repugnantem alteri: formaliter tamen non videntur habere immediatam oppositionem, vt ostendere videntur rationes dubitandi propositę, quia habent modum afficiendi subiectum valde diuersum.

Resolutio, actum expellere habitum medio contrario habitu.

XXI. QVapropter sententia Gabrielis rectè intellecta, mihi probabilior videtur. Distinguere .n. oportet exclusionem formalem & effectiuam. In genere ergo efficientis dicendum est actum immediatè expellere contrarium habitum, non quia sit proxima forma, à qua formaliter expellitur, sed quia est proximum principium efficiens talis corruptionis, & hoc modo dixit Arist. 2. Eth. c. 3. habitum per actus corrumpi. Vnde, sistendo in hoc genere corrumpentis effectiuè, habitus non potest dici expellere contrarium habitum immediatè, vt à fortiori probant argumenta facta. At verò loquendo de formali expulsione, sic habitus verè dicitur immediatè expellere contrarium habitum: quia est forma immediatè incompossibilis illi. Atque ita respectu illius, & mutando (vt sic dicam) genus causalitatis, dici potest actus, mediatè expellere habitum, scilicet, mediante habitu opposito quem introducit.

XXII. Posset verò vlterius aliquis addere, actum etiam per se ipsum expellere contrarium habitum nō formaliter, neque effectiuè, sed dispositiuè. Quo modo multi censent, per actum scientiæ immediatè expelli habitum opinionis, non solùm circa oppositam conclusionem, sed etiam circa eandem, quia per talem actum redditur potentia indisposita ad vsum talis habitus. Idem ergo à fortiori dicendum erit de actu vitij respectu oppositę virtutis & sic de aliis. Sed hoc etiam mihi non probatur. Quia licet actus quatenus disponit ad generationem vel augmentum vnius habitus, consequenter disponat ad corruptionem oppositi, tamen nisi re ipsa introducat oppositum habitum in gradu incompossibili, per se & immediatè non est dispositio incompossibilis habitui. Nam licet ita disponat potentiam, vt stante illo actu non possit per alium habitum operari, tamen neque absolutè reddit illam ineptam ad retinendum talè habitum, neque ad operandum postea per illum, cessando à priori actu. Nulla ergo ratio reddi potest talis expulsionis dispositiuæ per se & immediatè. Quod ideò addo, quia per accidens & remotè potest actus disponere ad remissionem vel corruptionem habitus, quatenus disponit ad repugnantem habitū vel etiam quatenus occasionem præbet faciendi alios actus repugnantes tali habitui, vel perfectioni eius. Quo modo actus remissus dicitur disponere ad remissionem proprij habitus, non per se & directè, nam hoc modo potius conseruat proprium habitū, quantum in ipso est, sed per accidens quatenus non omnino impedit quin actus contrarij aliquando exerceantur, vt in superioribus tactum est, & latiùs tractat Caiet. 2.2.q.24.a.6.

Caietan.

XXIII. Ratio posterior dubitādi soluitur. In ratione autem dubitandi in contrarium posita duæ peruntur difficultates. Prima est an habitus contrarij possint esse simul in gradibus remissis, secunda, an habitus remittatur solum per admistionem contrarij in gradu incompossibili: quę difficultates de omnibus qualitatibus contrariis tractandæ sunt in disputatione sequenti, & ideò ibi commodiùs videbimus, quid in hoc sit de habitibus & actibus sentiendum, & an aliquid peculiare in hoc habeant. Nunc, generatim loquendo, nullum inconueniens esse censeo concedere posse habitus contrarios esse simul in potentia in gradibus remissis, & consequēter alterum non omnino corrumpi, donec alius perfectè intendatur.

SECTIO XIII.

Quot sint genera & species habituum, & præsertim de distinctione habitus in practicum & speculatiuum.

I. NOn est in animo exactè prosequi ac disputare ea omnia, quę sub hoc titulo comprehendi possunt: esset enim res ferè infinita: ad quam tractandam oporteret multa ex naturali & morali philosophia, imò etiam ex Dialectica, & Theologia in hunc locum adducere, præter omnem rationē ac methodum: solum ergo intendimus generalē quandam notitiam omnium habituum tribuere, magis terminos quàm res ipsas explicando, & generalia quædam principia quibus in particularibus scientiis vtendum est. Quia verò Arist in lib. 1. & 6. Metap. & cum eo ferè omnes scriptores huius doctrinæ, de habitu practico & speculatiuo ex professo disputant, ideò in vltima parte huius sectionis in his membris explicandis aliquantulum immorabor.

Triplex distinctio habituum, numerica, specifica, generica.

II. ESt autem inprimis supponendum dari in habitibus diuersitatem numericam, specificam, & genericam. De distinctione numerica nihil hìc addere oportet, quia in hoc nihil est habitibus peculiare: de distinctione autem specifica ea quæ in præsenti possunt in generali dici tacta sunt in sectio. 11. Distinctio verò generica in præsenti appellatur, nō in eo rigore, in quo solùm dicuntur differre genere, quæ sunt diuersorum prædicamentorum: nam hoc sensu omnes habitus sunt eiusdem generis, imò & vnius speciei subalternæ contentæ sub genere qualitatis, quam speciem in hac disputatione declaramus. Dicuntur ergo illi habitus differre genere, qui differunt quibusdam differentiis valde communibus, & generalibus, constituētibus diuersas series & quasi lineas habituum. Et hæ generales diuisiones præsertim sunt à nobis hoc loco explicandæ.

III. Varia principia habituū distinctiua. In quo est vlterius considerandum ex D. Thoma 1.2.quæst.54. varia esse principia, per quę possunt habitus distingui. Potest enim habitus considerari, vel secundum se, vel secundum suas causas, & ita potest etiam à nobis distingui: quia tamen nos non cognoscimus habitus in se ipsis, ideò eos potissimum distinguimus ex causis: sub quibus comprehendimus etiam effectus, quia habitus præter suum effectum formalem, nō habet alios effectus præter suos actus, per quos etiā habitus distinguimus, nō tamen vt per effectū, sed vt per causā finalē propter quā est habitus.

IV. Denique aduertendum est has diuisiones habituum nō posse ità coordinari vt vna sub altera propriè cōtineatur, ita vt vna sit subdiuisio alterius, sed quam plures diuisiones sunt adæquatæ, & sese mutuò diuidentes, quia principia vnde sumuntur, valde generalia sunt, vt ex sequentibus constabit.

Primæ

Prima diuisio habitus in acquisitum, & infusum.

V. PRimò ergo diuiditur habitus in infusum & acquisitum, quę diuisio formaliter considerata sumitur ex diuersis causis efficientibus: tamen si per se intelligatur, indicat diuersitatem essentialem in ipsis habitibus. Est enim habitus acquisitus qui per proprios actus hominis operantis efficitur. Quòd si nomen habitus extendatur ad species intelligibiles, vel sensibiles, acquisitus habitus generaliter dicetur omnis ille qui per efficientiam alicuius proximæ & particularis causæ creatæ obtineri potest. Infusus autem habitus dicitur qui per influxum solius Dei obtinetur. Quia verò potest Deus se solo efficere omnem formam quę per causas secundas fieri potest, ideò omnis habitus acquisitus potest à solo Deo infundi, atque ita esse infusus. Quapropter si nomen habitus infusi in ea amplitudine sumatur, vel diuisio non erit conueniens, quia non datur per differentias omnino oppositas, vel saltem non erit essentialis: solumque indicabit diuersos modos productionis habitus, qui possunt esse accidentales illi.

VI. Dupliciter habitus infunditur a Deo. Quare addendum est, duobus modis posse habitum infundi à Deo, vno modo, quia ex natura sua non est aliter producibilis, nec per actus, nec per aliā causam creatam. Alio modo ex sola voluntate & potentia Dei: ita distinguunt Theologi duplicē habitū infusum: priorem vocant infusum per se, quia per se & natura sua postulat ita, & non aliter fieri. Posteriorem autem vocant infusum per accidens, non quia quando infunditur à Deo, non per se ac propriè fiat per infusionem, tanquam per actionem per se terminatam ad illum, sed quia talis habitus per se non postulat illum modum productionis, accidit̄que illi ex voluntate & potentia extrinsecæ causæ vt ita fiat. Igitur diuisio data intelligēda est de habitu per se infuso. Et hoc modo licet detur per ordinē ad causam efficientem, seu per diuersos modos productionis, indicat tamen essentialem diuersitatē taliū habituū. Nam formæ quę natura sua postulāt tam diuersum productionis modū, & causas diuersorum ordinum, diuersas habēt naturās & essentias, ratione quarū tātā diuersitatē in causis & productionibus requirūt.

Sit ne aliquis habitus cum natura congenitus.

VII. SOlum potest in illa diuisione desiderari tertium membrum de habitibus naturalibus, id est à natura ipsa datis, qui propterea neque acquisiti sunt, cum non efficiantur per actus, neq: etiam sunt propriè infusi, cum comitentur ipsam naturam. Veruntamen, loquendo, vt loquimur, de habitibus humanis, non existimamus hoc membrum esse necessariū nullum enim credimus in homine esse habitū proprium à natura ipsa datum. Loquor autem de habitu proprio, nam sanitas, vel pulchritudo, & similes dispositiones, quæ habitus interdum dicuntur, possunt esse connaturales: eas verò nos suprà exclusim̄ à proprio genere habitus, & consequenter a tota tractatione de habitibus. Nam hi propriè solū sunt habitus operatiui, qui superadduntur potentiis, vt in virtute agendi eas perficiant, & hoc modo nullus est habitus in homine à natura ipsa datus. Quia omnis naturalis propēsio & inclinatio potentiæ ad actū, est per ipsammet naturā & entitatē potentiæ: & non per habitum distinctum, & illi à natura inditum: esset enim superflua illa distinctio, & additio neq; potest esse in natura aliquod eius indiciū, q̄ in superioribus etiam tactum est, & suprà etiam disput. 1. vbi nonnihil de habitu principiorum diximus.

VIII. De angelis eadem quæstio tractatur. At verò, si sermonem extendamus ad habitus angelicos, inuenientur in illis quidam habitus cōnaturales, nā à principio habent omniū rerum naturaliū scientias, & species innatas. Vnde si velimus hos habitus in illa diuisione comprehēdere, sub habitibus infusis meritò numerabuntur: quia, vt verior habet opinio, non fiunt ab aliqua causa creata, nec propriè manant à natura angelorum, sed infunduntur ab authore naturæ, licet iuxta capacitatem connaturalem & perfectionem naturæ debitam. Et iuxta hoc poterit subdistingui habitus infusus in eum, qui est commensuratus naturæ, & eum qui est supra ordinē & debitum naturæ. Et prior vocari solet inditus seu innatus, quia hæ voces significare videntur cōmēsurationem ad naturā, posterior verò per Antonomasiam retinet nomen infusi. Si quis tamen aduertat ea quæ in principio huius disputationis diximus, vbi species intelligibiles ab hac tractatione excluſimus, intelliget non esse necessariam moderationem illam, vel subdiuisionem, quia in angelis nulli sunt habitus connaturales, vel à natura inditi præter species intelligibiles, quas requirunt propter coniunctionem obiectorum: in qua perfectione superant intellectum humanum qui à principio est tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum. At verò ex parte potentiarū multò minùs indigent angeli habitibus cōnaturalibus, quàm homines. An verò acquisitos habere possint, alterius est considerationis.

IX. Itaque iuxta hanc interpretationem diuisio illa sufficiens est, & adequatæ coincidit̄que cum illa, qua habitus diuidi potest in supernaturalem, & naturalem, nam omnis infusus supernaturalis est: hęc enim est causa ob quam per solam infusionem haberi potest: acquisitus verò est naturalis, non quatenus naturale dicitur, quod est cum natura congenitum, sed quod est naturali capacitati proportionatum, vel quod per naturales vires aut causas obtineri potest. Et de hoc posteriori membro præcipuè intelliguntur, quæ hactenus de habitibus diximus: alterius autem membri consideratio altior est, & Theologorum propria.

Secunda diuisio habitus in eum, qui est potentiæ cognoscentis, vel appetentis.

X. SEcundò diuidi potest habitus in intellectualem, & moralem seu voluntatis, vel generaliùs in cognoscitiuum & appetitiuum. Quæ diuisio sumpta est ex causa materiali proxima, seu proximo subiecto habituum, quod est potentia cognoscitiua, vel appetitiua, seu intellectus, aut voluntas. Vnde non est dubium quin diuisio sit essentialis, tum quia potentiæ ipsæ essentialiter differunt, tum etiam quia ibi implicitè continetur distinctio formalium obiectorū, nam obiecta habituum sunt proportionata obiectis potentiarum, & sub eis formaliter contēta. Sicut ergo illę potentię habent obiecta formaliter diuersa, ita etiam habitus earū. Vnde, licet secundū moralem considerationem dicatur interdum vna virtus componi ex habitibus diuersarum potentiarum, tamen Metaphysicè proprias rerū essentias cōsiderando, fieri non potest vt habitus diuersarū potentiarum eiusdem sint essentiæ, seu naturæ. Est itaque illa diuisio essentialis, & quasi generica in sensu superius declarato, quia datur per differentias valde cōmunes, & diuersas series habituū cōprehēdentes, & quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quia quę materia seu subiecto differũt, solent dici genere differre. Est etiam illa diuisio adęquata, quia, vt suprà visum est, hæ tantùm potentiæ, quę proprios habent actus immanentes, sunt capaces habituũ propriè dictorum, huiusmodi autem potentiæ solũ sunt aut cognoscitiuę, aut appetitiuę. Quocirca hæc diuisio adæquata etiam est præcedenti, ita vt vtrũq; membrum illius per hanc diuidi possit, & è conuerso, non enim solum acquisiti habitus, sed etiam infusi, cognoscitiui esse possunt, & appetitiui & è conuerso, tam cognoscitiuus quàm appetitiuus habitus potest in naturalẽ & supernaturalẽ distingui. Quod certissimum est saltẽ de habitibus intellectus & voluntatis: nam de habitibus appetitus sensitiui, aut cogitatiui magis controuersum est an possint esse per se infusi, & ꝓpriè supernaturales quoad substãtiã: quæ disputatio, vt dixi, ꝓpriè est Theologica, & sine propriis Theologiæ principiis intelligi nõ põt.

XI. Diuiditur habitus in intellectualem, & moralem.

Sub hac verò diuisione comprehenditur, & facilè intelligitur alia, qua diuiditur habitus in intellectualem & moralem, nam iuxta diuersas significationes illius vocis *morale*, potest hæc diuisio, vel eadem esse cum præcedente, vel cum ea conuerti, licet aliquantulum differat. Morale enim, cùm à more dictum sit, quatenus assignatur vt differentia habitus, significare potest aut illum habitum qui est proximè & per se elicitiuus actus moralis, aut generalius quemlibet habitum, qui est per se principium aut regula talis actus. Et prioti quidem sensu idem est habitus moralis, quod habitus voluntatis, nã actus moralis propriè ac formaliter est actus voluntatis, quia solus ille est formaliter liber: mores autem solum in actibus liberis consistunt. Habitus ergo elicitiui per se actuum moralium, propriè sunt actus voluntatis, & per quandam participationem & subordinationẽ etiã habitus appetitus sensitiui, ita nominantur. Habitus autem intellectuales generatim dicuntur omnes qui sunt in intellectu. At verò si habitus moralis dicatur etiam ille qui est proxima regula moralium actuum, sic etiam aliqui habitus intellectuales, solent morales appellari, vt prudentia dicitur virtus moralis. Et hoc sensu, licet diuisio hæc sit adæquata præcedenti, non tamen est ita essentialis, nec datur per differentias ita oppositas, cum vna & eadem virtus possit intellectualis & moralis sub diuersis considerationibus, & respectibus appellari. Dicitur enim intellectualis ex subiecto, moralis verò ex obiecto seu materia circa quam versatur.

Morale multipliciter aliquid dicitur.

XII. Illud etiam est in hac diuisione animaduersione dignum, licet omnes habitus voluntatis, dicta generali consideratione, verè ac propriè dicantur morales, speciali tamen ratione distinguere Theologos in voluntate quosdam habitus seu virtutes morales à Theologalibus: non quia hæ, morales etiam non sint, prout sunt in voluntate, sed quia habent excellentiam quandam, eò quod in Deum ipsum proximè & immediatè tendunt. Vnde differẽtia illa *Theologalis habitus seu virtutis*, cum ex materia circa quam sumatur, non solùm quibusdam moralibus habitibus, sed etiam intellectualibus communis est, quatenus etiam intellectus proximè & immediatè in Deum ipsum tendere potest. Quare etiam illa differentia *Theologalis habitus*, non solùm aliquibus habitibus infusis, sed etiam acquisitis conuenire potest. Quatenus naturaliter etiam potest Deus cognosci & amari: quamquam per Antonomasiam seu excellentiam quandam soleat peculiariter illa differentia solis quibusdam virtutibus infusis attribui.

Tertia diuisio habitus in virtutem & non virtutem.

XIII. Virtutis nomen quod & quæ significet.

TErtiò principaliter diuiditur habitus in virtutem, & non virtutem. Virtus est habitus disponens potentiam ad perfectam operationem naturæ illius consentaneam. Ita enim frequentius vtuntur Philosophi nomine virtutis: solet enim hæc vox interdum sumi pro quacunq; facultate operandi, vt cũ dicimus virtutem mouendi, calefaciendi, imò etiã extendi solet ad quamcunq; perfectionem rei significandam, in qua significatione videtur sumi ab Arist. 7. Phys. c. 3. cùm ait, virtutem esse perfectionem quãdam, vnde pulchritudinem, sanitatem, & robur, virtutes corporis appellat, & in vniuersum optimã rei dispositionem, quæ in statu perfecto illam constituit. Interdum verò nomen virtutis sumitur pro obiecto seu effectu talis facultatis, quo modo virtus rei dici solet perfectissimum obiectum, seu perfectissimus effectus quem potest attingere. Quo modo dixit Arist. 1. de Cœl. tex. 116. virtutẽ esse vltimum potentiæ, vt exponit D. Tho. 1. 2. q. 55. a. 1. ad 1. quam- Aristot. D. Thom.

B uis Aristot. ibi non expresè vtatur nomine virtutis: sed simpliciter dicat denominari potentiam ab eo quod est maximum in illa. Hinc ergo nomen virtutis impositũ est ad significandam illam dispositionẽ potentiæ, qua perficitur, & prompta redditur ad actus bonos & rectos, ac suæ naturæ consentaneos, eliciendos. Qua ratione ait Arist. 2. Ethicor. c. 5. & 6. virtutem esse habitum, qui habentẽ facit sese bene habere, & opus ipsius bene reddere. Vbi *bonum*, vt generalis sit definitio, non est accipiendum pro bonitate morali, sed absolutè pro bonitate seu perfectione consentanea potentiæ. Et sic etiam Aug. lib. 83. q. Augus. in 31. dicit, virtutem esse habitum bonum modo & ratione, naturæ consentaneum. Vnde cùm habitus propriè dictus solum sit in potẽtia aliquo modo rationali, vt suprà dixi, virtus etiam, quæ essentialiter habitus est, in sola huiusmodi potentia reperiri potest, primò quidem ac principaliter in intellectu, & voluntate, per quandam verò participationem in inferiori hominis portione, quatenus aliquo modo rationem participat, & motioni eius subditur.

XIV. Quapropter omnes virtutes vel formaliter vel radicaliter ad virtutes intellectus, vel voluntatis reduC cuntur. Consistit autẽ perfectio intellectus in attingenda veritate: perfectio autem voluntatis in attingenda honestate, & ideò virtus in communi & simpliciter appellatur habitus indefectibiliter attingẽs bonum simpliciter potentiæ rationalis, subdistinguiturque in virtutem intellectualem, & affectiuam seu voluntatis. Intellectualis illa est, quæ ad veritatem cognoscendam infallibiliter inclinat. Affectiua verò seu appetitiua illa est, quæ ad rectè & honestè operandum sine defectu inclinat: de qua potissimè intelligitur descriptio Aug. lib. 2. de lib. arbit. c. 18. & 19. Virtus est bona qualitas mentis, qua rectè viuitur, & qua nemo malè vtitur. De qua particula vltima multa scribũt Theologi: nobis satis est, virtutem voluntatis talem esse habitum, qui non elicit actum nisi bonum, & honestum vt talis est: an verò aliunde possit tali actui adiungi extrinsecè vel accidentaliter malitia, ad essentiam habitus vel virtutis declarandam, nihil nunc refert.

XV. Habitus verò qui non est virtus solet aliquando vitium appellari. Ita enim Aristoteles 7. Physic. cap. Vitium quid propriè significet.

3. hanc attingens diuisionem, *Habituum* (inquit) *alij virtutes, alij vitia sunt.* Nos autem libentius vti sumus nomine

nomine vniuersaliori per negationem explicato, A distingui per quandam relationem. Sed potest esse quia *vitium* propriè significat habitum malum, & contrarium virtuti, & ex se inclinantem ad actũ contrarium perfectioni potentiæ, in qua est. Vt in intellectu dicentur vitia, errores, & habitus inclinãtes ad falsum, in volũtate verò vitia sunt habitus inclinantes ad turpes, & inhonestos mores. Sic autem sumptum vitij nomen nõ diuidit adæquatè habitũ contra virtutẽ: quia dantur aliqui habitus qui licet non attingant perfectionem virtutis, nõ tamẽ vitia sunt. Huiusmodi est in intellectu opinio vera, quæ licet virtus non sit, eò quòd, quantum est ex ratione sua, D. Thom. potest ad falsum inclinare, vt rectè notauit D. Tho. 1. 2. q. 55. a. 4. non est tamẽ simpliciter malus habitus, quia nõ inclinat ad malũ talis potentiæ, sed ad bonũ, licet imperfecto modo. Idemque erit proportionaliter in voluntate, si in illa sunt aliqui habitus indifferentes ex obiecto, de quo alias. Propter hanc ergo causam contra virtutẽ distinguimus habitũ qui non est virtus, qui vlterius diuidi potest in habitum vitiosum seu malũ, & habitum indifferentẽ, seu imperfectũ in suo ordine, quamuis absolutè malus nõ sit.

XVI. Atque ex declaratione huius diuisionis constat, B illam esse adæquatam præcedentibus, quamquam non eodem modo. Nam secunda, & tertia diuisio ita comparantur, vt vniuscuiusq; membrum possit per alterius membra diuidi: nam tam virtus intellectualis, quam appetitiua diuidi potest per virtutem, & non virtutem, seu vitium, & è conuerso virtus diuidi potest in intellectualem & appetitiuam, & vitiũ similiter. At verò prima & tertia diuisio non ita se habent: nam licet habitus acquisitus diuidatur per virtutem & vitium, non tamen infusus: & è conuerso, licet virtus diuidatur in infusam & acquisitam, non tamen vitium.

XVII. Vitium nullam à Deo auferendi põt.

Non desunt tamen Theologi, præsertim Nominales, qui dicant, non repugnare dari vitium infusum à Deo. Falluntur tamen non solum in habitu per se infuso, quod videtur manifestum, sed etiam in habitu per accidens infuso, quia repugnat diuinæ bonitati & veritati, vt per sese Deus sit author mali, & ad malum vel falsum inclinet. Quæ ratio probat optimè de vitio propriè sumpto, nam si datur habitus indifferens, nil repugnat illum infundi à Deo: erit tamen ad summum infusus per accidens, nam C inter habitus supernaturales quoad substantiã non existimo dari posse, aut in intellectu habitum opinatiuum, aut in voluntate habitum indifferentem, vt in Theologia latiùs demonstrandum est. Itaque diuisiones illę ita se habent, vt sub vno membro vnius contineatur, & totum vnum membrum alterius diuisionis, & magna pars alterius membri, & è conuerso, ita vt sub virtute comprehendatur habitus infusus, & magna pars habitus acquisiti, & sic de aliis. Verum est, D. Aug. dict. lib. 2. de lib. arbit. ponere in definitione virtutis, quòd sit qualitas *quam Deus in nobis sine nobis operatur*, loquutus verò est de virtute magis Theologicè & Christianè, quam purè Philosophicè.

XVIII. Vnde hîc etiam occurrebat quæstio de hac diuisione habitus in virtutem & non virtutem, an sit in membra essentialiter diuersa. A multis enim existimatur esse tantum subiecti in accidentia, eò quòd idem habitus possit habere rationem virtutis in vno statu, & non in alio, vt coniunctus cum charitate, vel cum perfecta prudentia, aut seiunctus ab illis. Quod Scotus. videtur sensisse Scotus quodlib. 18. artic. 1. & in 1. d. 17. quæstio. 2. vbi significat, virtutem à vitio solum

Quarta diuisio habitus in practicum, & speculatiuum.

XIX. QVartò principaliter diuiditur habitus in practicum, & speculatiuum. Quæ diuisio in vno B sensu potest etiam esse vniuersalis, & adæquata habitui in communi, in alio verò magis vsitato & recepto dari solet de habitibus intellectus, & applicari potest tam ad habitus qui non sunt virtutes, quam ad virtutes, nos autem exempli & claritatis gratia in virtutibus, & scientiis id explicabimus, nam inde facilè erit per eandem proportionem ad reliquos habitus eandem doctrinam applicare. Quoniam verò habitus practicus ex omnium sententia ille est, qui circa praxim per se & natura sua ac peculiari quodam modo versatur, ideirco vt intelligatur dicta diuisio, duo à nobis declaranda sunt. Primum, quid sit praxis & quotuplex: secundum, quo modo habitus versari debeat circa praxim vt sit practicus, & inde etiam constabit quis sit habitus speculatiuus.

Quidnam praxis sit.

XX. Scotus vt praxim definiat. PRaxis igitur sic definitur ab Scoto q. 4. Prologi in principio, *Praxis est actus alterius potentiæ ab intellectu naturaliter posterior intellectione, natus elici conformiter rationi rectæ ad hoc vt sit rectus.* Etenim, quòd C praxis actum seu actionem significet, indubitatum est ex ipsa verbi græci significatione πρᾶξις enim Græcè actionem vel actum significat à πράττω quod est ago seu facio. Quamquam apud Aristotelem, vt infra notabo, soleat nomen *praxis* strictiùs sumi pro actione, quam ipse à factione distinguit: tamen ex rigorosa vocis significatione, & ex vsu tum communi, tum etiam necessariò ad diuisionem positam explicandam, generaliùs sumitur nomen *praxis* vt significat operationem.

XXI. Quod autem illa operatio quæ praxis dicitur, debeat esse actus alterius potentiæ ab intellectu, probat Scotus ex quodam communi dicto, quod *intellectus extensione fit practicus*: quod sumptum creditur ex Aristotele 3. de Anima, cap. 10. text. 50. vbi distinguit Aristotel. intellectum practicum à contemplatiuo ex fine, quia *practicus* (inquit) *alicuius gratia ratiocinatur & principium est agendi.* Quod videtur necessariò intelligendum de actione, quæ sit extra ipsum intellectũ: nam intra ipsum etiam intellectus speculatiuus est principium agendi. Et fauet huic sententiæ D. Tho. D. Thom. 1. 2. q. 57. a. 1. ad 1. vbi ait, *Practicum vel operatiuum, quod diuiditur contra speculatiuum, sumitur ab opere exteriori, ad quod non habet ordinem habitus speculatiuus, sed solum ad inte-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad interius opus intellectus, quod est speculari verum. Vbi etiam D. Tho. cum de opere exteriori loquitur, non intelligit solas actiones transeuntes, sed omnes actus alterius potentiæ ab intellectu. Agit enim de opere interiori & exteriori comparatione ipsius intellectus. Vnde 2.2.q.179.a.2. explicans diuisionem vitæ actiuæ & contemplatiuæ per ordinem ad intellectum actiuum & contemplatiuum, dicit, *actiuum* appellari ex eo quòd ad exteriorem actionem ordinetur, vbi eodem modo sumere videtur actionem exteriorem, pro actione extra intellectum.

XXII. Soto. Hanc sententiam sequitur Soto quæstione quarta prœmiali Logicæ. Quam hac ratione confirmat: Omnis operatio intellect⁹ est speculatio, sed praxis est operatio ab speculatione distincta: ergo. Sed hæc ratio non videtur efficax, quia non omnis actus intellectus videtur esse speculatio, alioqui omnis habitus intellectus esset speculatiuus, quia habit⁹ speculatiuus est cuius actus est speculatio. Et hoc maximè vrget in opinione Thomistarum, qui ponunt actum imperij elicitum ab intellectu, qui nullo modo est cognoscitiuus veritatis, sed impulsiuus ad opus: ille ergo non poterit dici speculatio. Sed de vi huius rationis plura inferiùs.

XXIII. Eandem sententiam videtur probare Capr. q. 2. Prologi. concl. 4. adiuncta quadam limitatione, quã fortasse Scotus non negaret. Primò enim rectè probat actionem exteriorem, quæ dicitur praxis, non debere intelligi de sola actione transeunte, sed etiam de immanente, dummodo sit extra intellectum, in voluntate, v. g. vel appetitu, nam prudentia, est virtus practica, quæ versatur circa praxim, & per se primò versatur circa affectiones voluntatis, quas dirigit, seu imperat, & vtrumque docet D. Tho. 1. 2. q. 47. a. 2. & 5. Et q. 16. de malo a. 8. ait, cognitionem quæ æstimatur aliquid esse eligendum vel appetendum esse practicam seu affectiuam, sentiens ipsam electionem seu affectionem esse praxim. Hinc verò addit Capreolus etiam, ipsum actum intellectus, quatenus liber est saltem quoad exercitium, esse praxim, quia vt sic cadit sub electionem voluntatis, & directionem prudentiæ, vt notat etiam D. Tho. 2. 2. q. 47. a. 2. ad 2. ergo si ipsa electio volũtatis est praxis, etiam omne opus quatenus sub talem electionẽ cadit, erit praxis, quantumuis alioqui secundum se sit speculatio. Et confirmari hoc potest, nam sub hac consideratione ille actus non existimatur verus vel falsus, sed bonus vel malus. Vnde sicut actus intellectus secundum se non est formaliter bonus, vel malus moraliter, sed quatenus extrinsecè denominatur ab actu voluntatis bono, vel malo, ita non dicetur praxis: secundum se & intrinsecè, sed quasi per denominationem extrinsecam, sub qua ratione cõparatur ad modum cuiusdam actus exterioris. Et ideò dixi verisimile esse, Scotum nõn fuisse negaturum hunc modum praxis in actibus intellectus. Vnde idem Capr. eadem q. 2. ad 1. Gregorij ait, opus intellectus non esse praxim nisi mediante electione; & ad secundum infert, hanc non esse verè praxim, sed potiùs electionem illam, quæ immediatè regulatur ratione practica.

Capreol.

XXIV. Hinc tamen vlterius argumentari possumus, vt etiam Scotus sibi obiicit, vt intellectus sit practicus, nõ oportere vt extendatur ad actum alterius potentiæ ab ipso intellectu, sed satis esse si per vnum actum suum extendatur ad regulandum alium actũ ab ipso etiam elicitum: & cõsequenter, praxim non semper esse actum alterius potentiæ ab intellectu, A sed esse posse actum ipsiusmet intellectus, quatenus per alium actum eiusdem intellectus dirigitur ac regulatur. Probatur prior pars, quia si actus intellectus, dirigens opus voluntatis, vt rectè fiat in suo ordine, est practicus, cur non etiam vnus actus intellectus dirigens aliũ vt rectè fiat in suo genere? Quòd enim vnus sit actus intellectus, alius voluntatis, non est sufficiens ratio, sed potiùs petitur principium, nisi alia ratio adhibeatur. Et confirmatur, nam talis actus non est speculatiuus omnino, quia neque est propter se ipsum tantùm sed propter dirigendos alios actus intellectus; neq; etiam est propter solam cognitionem veritatis, sed propter directionem alicuius potentiæ in operando. Hinc ergo probatur altera pars, nam aliquis actus intellectus, vt directus & regulatus per alium actum eiusdem intellectus, est verè praxis: ergo non est de ratione praxis quòd sit actus alterius potentiæ ab intellectu. Antecedens patet, quia vnus actus intellectus regulans, & dirigens alium, practicè comparatur ad illum: ergo è conuerso actus regulatus & directus comparatur vt praxis ad alium.

B Propter hæc ergo multi censent, non esse de ratione praxis, vt sit actus alterius potentiæ ab intellectu, vt Greg. q. 5. Prologi a. 1. & Aure. q. 3. Ocham etiam q. 4. art. 1. & Gab. q. 10. dicunt aliquem actum intellectus esse praxim; sed illi loquũtur eodem sensu quo Capr. scilicet, quantum ad vsum, & medio actu voluntatis actum intellectus posse praxim appellari: & idem tenet Fonsl. lib. 2. Met. c. 3. q. 2. XXV. Greg. Ocham. Gabriel. Aureol.

Existimo tamen dissensionem esse magis de nominum significatione, quam de re: quia in re cõstat actum intellectus posse subesse directioni & regulis artis, & voluntariè ita fieri potius quam alio modo: quæ conditiones sufficiunt in actibus aliarum potentiarum, vt sint praxis: ergo an actus intellectus ita sit appellandus, necne, tantum potest pertinere ad vsum vel significationem vocis. Hactenus verò nulla sufficiens ratio reddita est ob quam non possit praxis appellari: quod magis infrà constabit declarando rationem practici habitus. Addo verò vltimò circa hanc partem, non omnem actum alterius potentiæ ab intellectu, esse praxim: nam Aristot. cùm 3. de Anima, c. 10. distinguit intellectum in practicum & contemplatiuum, sub nomine intellectus etiam imaginationem seu phantasiam comprehendit, vt ex principio capitis constat: vnde etiam in phantasia distinguit duplices actus, alios practicos, qui mouent ad opus, alios merè speculatiuos, qui in sola obiecti repræsentatione seu cognitione consistunt. In his tamen non dicitur esse praxis, vel speculatio nisi per quandam participationem rationis, & ideò sub intellectu comprehendi possunt. XXVI.

Aliæ particulæ definitionis praxis ab Scoto positæ, vel non omnes necessariæ sunt, vel iuxta ea quæ hactenus diximus sunt interpretandæ. Quod enim ait, praxim debere esse actum naturaliter posteriorẽ intellectione, simpliciter verum est de omni praxi quæ est extra intellectum, nam de ratione praxis est, quod sit actus regulabilis per intellectum practicũ: & ideò praxis vt sic, natura sua supponit intellectionem illam quæ est eius regula. At verè si aliquis actus intellectus est praxis, non oportet vt sit posterior quacunq; intellectione, vel sub quacunq; ratione, sed cum proportione, scilicet, quod quatenus est actus artificiosè factus, sit posterior ea intellectione per quam applicatur regula talis artificij. Quomodo XXVII. Aliquæ partes definitionis praxis ab Scoto traditæ improbantur.

modo dialectica, vt est modus sciendi, natura sua est prior aliis scientiis, iuxta illud 2. Met. tex. 15. *Absurdum est simul quærere scientiam & modum sciendi.* Denique, quod vltimo loco Scotus ait, praxim debere esse actum conformem rationi rectæ, primum non simpliciter conuenit omni praxi, sed illi quæ rectè fit; & ideò ipse etiam Scotus addidit illam particulam *vt fit rectus*, non erat tamen id necessarium in communi definitione. Deinde est aduertendum duplicem rectitudinem inueniri posse in praxi, vnam moralem, quæ solet dici rectitudo in vsu, aliã generali nomine possumus appellare artificialem, quæ dici etiam solet quoad facultatem operandi; quæ duæ rectitudines & diuisim & coniunctim possunt reperiri in praxi: nam si quis optimè depingat, non tamen recta intentione, erit praxis recta artificiosè, non moraliter: & è conuerso si bona intentione & prudẽter depingat, & non iuxta regulas artis, erit praxis moraliter recta, non tamen artificiosè; si verò vtrumq; habeat, erit vtroq; modo recta: praxis ergo abstrahit ab vtraque rectitudine. Et præterea, si generaliter loquamur, abstrahit etiam à rectitudine: datur enim etiam praxis vitiosa duplici modo oppositi prædictæ duplici rectitudini.

Quæ rectitudo praxi cõueniat.

XXVII. In quo formaliter sita praxis.

Igitur de ratione praxis solum esse videtur, vt sit actio humana seu rationalis, quatenus dirigitur, seu dirigibilis aut regulabilis est per rationem humanam (nunc enim de humana praxi tantum loquimur.) Quæ descriptio satis constat ex dictis, & ex communi sententia omnium qui de praxi loquuntur: & ex inferius dicendis magis declarabitur. Quoniam verò praxim actionem voluntariam esse dicimus, oportet vltimò aduertere nomen actionis apud Aristotelem interdum esse æquiuocum. Nam aliquando *actio* generatim significat omnem veram actionem, siue interior sit, siue exterior, siue manẽs, siue immanens, siue transiens. Aliquando verò distinguit Aristoteles actionem à factione, vt patet ex 9. Metaphy. c. 9. & actioni accommodat nomen praxis, factionem verò ποιησιν appellat. Est autem apud ipsum ambiguum in quo distinguat actionem à factione. Triplex enim expositio illius diuisionis apud illum inueniri videtur.

XXIX. Quod sit distinctiuum inter actionem & factionem.

Primò enim ita illas distinguit, sicut nos distinximus duplicem rectitudinem, moralem, scilicet, & C artificiosam, ita vt actus vt regulabilis in vsu morali, dicatur *actio*, vt regulabilis verò artificiosè dicatur *factio*. Quem sensum indicat Aristoteles 6. Metaph. capit. 1. vbi distinguens scientiam practicam in actiuam & factiuam, ait, idem esse agibile quod eligibile. Et iuxta hanc interpretationem idem actus poterit esse factio sub vna ratione, & actio sub alia: inter habitus verò, ars erit factiua, prudentia verò actiua. Secunda expositio est, vt per actionem intelligat Aristoteles actus immanentes: per factionem verò transeuntes. Et hanc significat 9. Metaphys. capite nono, quam ibi Diuus Thomas, & in alio loco 6. Metaphys. approbat, & 1. 2. quæstione 57. articulo quarto. Tertia expositio est, vt actio dicatur illa, quæ non est propter aliquod opus efficiendum, quod maneat & perseueret post actionem, factio verò sit quæ relinquit aliquod opus factum & permanens. Sic indicat Aristoteles libro primo, Magnorum moralium capite vltimo. Vbi sic inquit. *Facientium & agentium non idem factile & actile, nam factilium præter facturam, finis superest alius, sicut domificatiuæ præter ædificationem domus est: at in eis quæ sub actionem cadunt, præter actionem nullus est alius finis, vt præter cytharæ modulatum finis non est alius, sed id est finis, exercitium, & actio.* Ex quibus exemplis constat etiam in actionibus transeuntibus distinguere Aristotelem actionem à factione. Vnde iuxta hanc tertiam expositionem, sub actione comprehenduntur omnes actus immanentes regulabiles per rationem, & præterea aliqui transeuntes: quia omnis actio immanens nihil operatum ex se relinquit: transiens verò non omnis, sed aliqua. Verum est Aristotelem 6. Ethicorum, capite quinto, significare actionem, prout à factione distinguitur, aliquando relinquere aliquid actum: sic enim scribit, *Finis effectionis est quid aliud præter ipsam, actionis verò non semper*: vbi cum indefinitè ait *non semper* significat, aliquando oppositum contingere etiam in actione. Sed vel illa particula *non semper*, non est accipienda in eo rigore, sed in vi absolutæ negationis, vel (vt in expositione indicat Diuus Thomas) dicit *non semper*, quia licet actio possit esse propter se ipsam vt finem, aliquando etiam potest in alium finem extrinsecum ordinari: quamuis talis finis non sit aliquis terminus intrinsecus factus, & permanens B ex vi talis actionis, sed aliquid aliud in entum ab operante. Et ita accidit actioni vt sic esse propter alium finem; factioni verò est intrinsecum & per se: quia intrinsecum illi est habere terminũ per ipsam factum, & post ipsam permanentem, propter quem principaliter intenditur.

Atque hæc tertia expositio maximè videtur intenta ab Aristotele, quamquam, quia inter actiones præcipuè sunt immanentes, & in eis rectitudo moralis præcipuum habet locum, ideò interdum soleat actionem & agibile in actionibus immanentibus, & in ordine ad prudentiam, & bonitatem & malitiam explicare, vt videre licet in locis citatis. Quicquid verò sit de hac distinctione actionis & factionis, quod ad præsens spectat, vtraque comprehenditur sub nomine *praxis*: quia vtraque est actio humana, voluntaria, & regulabilis per rationem. Et hæc de priori puncto. XXX.

Aristotel.

Quomodo habitus practicus circa praxim versetur.

C Irca alteram partem propositam, scilicet, quomodo habitus practicus versetur circa praxim, aduertendum est, variis modis posse habitum aut potentiam circa praxim versari. Primo, eliciendo ipsum actum, qui est praxis, sicut temperantia elicit bonam electionem, quæ verè est praxis. Secundo imperando, regulando, aut dirigendo praxim; quomodo prudentia se habet ad dictam electionem & ars pingendi ad motionem manus. Et hi duo modi sunt per se ac proprij: alius verò potest excogitari minus proprius, & non ita per se, neque ex directa intentione vel causalitate habitus seu potentiæ, de quo infrà dicemus, quia ille non sufficit ad rationem habitus practici. XXXI.

Igitur iuxta illos duos modos explicari potest diuisio habitus in practicum & speculatiuum. Nam si sumatur in tota illa generalitate, quę sub illis duobus modis comprehendi potest, adæquata erit diuisio habitui in communi sumpto. Nam omnis habitus est in potentia vel appetitiua, vel cognoscitiua aliquo modo rationali, & quatenus talis est vt suprà dixi; ergo omnis habitus est principium cognitionis, aut appetitionis aliquo modo rationalis. Omnis autem appetitio, quæ aliquo modo ratio- XXXII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nalis est, habet rationem praxis: quia est opus alterius potentiæ ab intellectu, regulabile per rationem, ergo omnis habitus existens in appetitu, est habitus practicus. Atque ita docuit Capreolus, suprà in fine quartæ conclusionis, loquitur tamen specialiter de actu voluntatis. Sed est eadem ratio de actu appetitus sensitiui quatenus est aliquo modo actus humanus, & rationi ac voluntati subordinatus: sub hac autem ratione est noster appetitus capax habitus. Cognitio autem rationalis, aut sistit tantùm in cognitione veritatis, aut ad opus ordinatur. Prior cognitio est speculatio: posterior verò cognitio practica: vnde Aristoteles 2. Metaphys. capite secundo, agens de scientia, inquit, *speculatiuæ finis veritas: practicæ autem opus.* Neque inter duo illa membra inueniri potest medium, quia necesse est omnẽ cognitionem mentis ad veritatem aliquo modo ordinari. Vel ergo in ea sistit, & hæc est contemplatio seu speculatio; vel vlterius progreditur in alium finem tendens: hic autem finis esse non potest nisi aliqua operatio, siue immanens, siue transiens. Ergo omnis etiam habitus intellectus, aut speculatiuus est, aut practicus; ergo illa partitio adæquatè diuidit habitum, quamquam sub vno membro comprehẽdat omnes habitus appetitiuos, & quosdam intellectuales: sub alio autem reliquam partem intellectualium virtutum, seu habituum.

XXXIII. Quoniam verò nec ratio speculatiui habitus in appetitu locum habet; nec ratio practici habitus in eo habet difficultatem vllam, ideò peculiariter dari solet illa diuisio de habitibus intellectus. Et hoc modo potissimum de illa tractant Theologi in Prologo sententiarum, & in 1. d. 35. & super primam partẽ quæst. 1. artic. 4. & q. 14. artic. 16. & Philosophi tum in quæstionibus procœmalibus Dialecticæ, & Philosophiæ, tum in libr. 1. 2. & 6. Metaph. Ad cuius explicationem multa inquirunt. Primum vnde sumenda sit distinctio inter illa duo membra. Secundũ, quanta sit distinctio habituum per illas differentias, id est, an sit essentialis, vel tantum accidentalis. Tertiũ, an sit distinctio realis, vel tantum rationis inter illa membra. Quartum, an sit sufficiens; in quo duo includuntur, scilicet, an sit aliquis habitus intellectualis qui vtramq; illam rationem participet, & an sit habitus qui neutrâ habeat. De quibus ab aliis multa dicuntur: breuiter tamen expediri possunt, si verborum contentionem & æquiuocationem auferamus, & ad rem ipsam attendamus.

D. Thom.

Differentia in speculatiuum & practicum habitum vnde sumatur.

XXXIV. Algazelis sẽtentia improbatur. CIrca primum ergo, quidam distinguunt hos habitus ex obiecto materiali: quia habitus speculatiuus est de re non operabili à nobis, practicus verò de operabili. Ita significat Algazel libro primo Philosoph. capite primo. Sed hoc non est satis, quia de re operabili à nobis potest esse speculatio, vt de visione, de amore, & cætera, quamuis è conuerso scientia practica vt sic esse non possit de re non operabili à nobis: quia repugnat fini eius, qui est opus. Alij ergo hæc distinguunt ex eisdem obiectis formaliùs sumptis: nam scientia practica est de re operabili vt operabilis est, id est docens illam operari, & consequenter regulans & dirigens operationem eius: scientia verò speculatiua versatur circa rem non vt operabilem, sed præcisè vt intelligibilem, seu speculabilem. Quod discrimen coincidit

Secũda sententia.

A tandem cum illo, quod Aristoteles assignauit ex fine: nam finis speculatiui habitus sistit in cognitione veritatis: practici verò est aliquod opus, scilicet, vltra cognitionem veritatis. Necessariò enim debet habitus practicus intellectualis immediatè ordinari ad aliquam veritatis cognitionem: non enim potest habitus intellectus non esse principium intelligendi, & cognoscendi aliquid sub ratione veri. Hoc ergo commune est habitui practico, cum speculatiuo: differt tamen, quòd speculatiuus ex se vltimatè sistit in cognitione veritatis: practicus verò vltra tendit in operationem. Atq; ita distinguuntur hi duo habitus, tum ex obiectis formalibus, tum etiam ex fine: hæc enim duo idem ferè sunt, si loquamur de fine obiectiuo, seu qui per habitum obtinetur. Et in his ferè omnes conueniunt.

XXXV. Dubitant tamen vlterius an intelligendum sit de fine ipsius habitus secundum se, vel de fine addiscentis seu habentis talem habitum. Aliqui enim putant vtrumque finem esse necessarium ad rationem practici habitus. Ex quorum sententia, si aliquis addiscat scientiam ædificandi domum, non animo exercendi, aut dirigendi tale opus, sed sciendi qualiter possit & debeat exerceri illud opus, scientia non erit practica. Quam sententiam ferè his verbis videtur docere D. Thom. 1. part. quæstione 14. artic. 16. qui consequenter ait, scientiam, quam Deus habet de creaturis, si non habeat voluntatem operandi illas, esse speculatiuam, si verò habeat, esse practicam. Vnde hæc opinio frequens est inter Thomistas, vt patet ex Caietano ibi, Ferrar. 3. contra gentes, capite 20. Soncinate 5. quæstione 4. Iauell. quæst. 5.

B D. Thom. Caietan. Ferrat. Soncinas.

XXXVI. Tertia sententia. Ocham. Gabriel. Gregor. Contrarium verò docent in Prolog. Sentent. Ocham quæstio. 4. articulo 2. alias quæstio. 11. Gabriel quæst. 11. Gregor. q. 5. Quia alias esse practicum vel speculatiuum esset in aliquo habitu sola denominatio extrinseca ab intentione scientis. Vnde sola mutatione intentionis idem habitus ex practico fieret speculatiuus, & è conuerso.

XXXVII. Authoris sẽtentia. Existimo verò quoad partem hanc, quæstionem esse de modo loquendi. Non est enim dubium, quin scientia vt applicatã ad opus per intentionem operantis, habeat peculiarem ordinationem ad opus, ratione cuius peculiarem denominationem praxis aut practici susc̃ipere potest. Tamen etiam est certum, scientiam, si ex se & natura sua ita verse̅tur circa rem operabilem vt operabilis est, vt quãtum est ex se præbeat facilitatem in operando, illam esse propriè & intrinsecè practicam, & non tantum speculatiuam. Vnde Diuus Thomas, suprà non dixit ex fine operantis scientiam esse simpliciter speculatiuam, vel practicam, sed secundum quãdam rationem, aut denominationem: quod nos dicere possumus, secundum statum quem habet in tali subiecto. Est autem aduertendum, finem operantis duplicem esse posse. Vnum merè extrinsecum, & per accidens ipsi scientię. Et hic non sufficit ad constituendam scientiã practicam: nam licet quis naturalem Philosophiam aut Metaphysicam addiscat animo lucrandi pecunias, vel capiendi voluptatẽ, nõ propterea sciẽtia illa erit practica. Alius est finis scientis intrinsecus & cõnaturalis ipsi sciẽtiæ: & hic potest pertinere ad perfectũ illum statum scientiæ practicę: semper autẽ hic finis supponit scientiã ipsam ex se ordinari ad opus, vel esse regulatiuam operis. Et ita præter illã intentionem operãtis, supponitur in tali habitu intrinseca differentia, qua tendit ad opus,

C

opus, per quam sine dubio differt ab habitu purè contemplatiuo: vnde ratione illius meritò potest practicus appellari.

XXXVIII. Intellectus in practicũ & speculatiuũ vt distinguatur. Quod, vt amplius declarem, aduerto duo. Primũ est, Aristotelem 3. de Anima, c. 10. & 6. Ethic. cap. 1. & 5. etiam diuidere intellectum in practicum & speculatiuum ex fine, quia ille sistit in contemplatione veritatis, hic ad operationem extenditur. Hęc autem distinctio in intellectu ipso non pendet ex intentione voluntatis, sed ex se conuenit intellectui vt antecedit voluntatem: distinguitque facultates seu munera illius potentiæ. Vnde etiam fit, vt intellectus non solùm non fiat practicus absolutè ex intentione voluntatis, sed etiam, vt ipse quatenus practicus est, voluntatem moueat & afficiat: quamquam posteà per voluntatem possit magis applicari ad opus, &, vt ita dicam, magis practicus fieri quoad vsum. Habitus ergo intellectualis optimè diuidetur in practicum & speculatiuum ex subiecto, nimirum vt speculatiuus sit, qui perficit intellectum vt speculatiuus est: practicus verò, qui illum perficit vt practicus est. Vnde etiam oritur distinctio ex ordine ad actus, per quos optimè distinguuntur habitus, nam intellectus speculatiuus vt sic, speculationem tantum exerceat, practicus verò practicam cognitionem. Vterque autem intellectus potest suos actus exercere, & prout ab illo eliciuntur sunt practici vel speculatiui, & non tantum ex intentione volũtatis. Idem ergo est de habitu, quoad substantiam & intrinsecam rationem eius, quidquid sit de perfectione seu denominatione accidentaria ex parte operantis.

XXXIX. Vtilia genera habituũ practicorum. Secundò obseruandum est, habitus practicos intellectus, quosdam versari proximè circa appetitum, dirigendo vel mouendo illum ad opus: alios verò versari circa alias actiones humanas: quæ duo genera habituum comprehendit sæpè Aristoteles nomine prudentiæ, & artis. Et potest illis accommodari diuisio suprà tacta de habitu practico in actiuum & factiuum, iuxta varias expositiones superius datas. Et ideò etiam priores habitus, qui versantur circa opus voluntatis seu appetitus, dicuntur practici quoad vsum, quia voluntatis est mouere & impellere cæteras potentias ad exercitium & vsum: vnde vsus actiuus est quidam peculiaris actus volũtatis: munus verò dictorum habituum est dirigere, & mouere voluntatem in suis actibus, & vsu eorum. Alij verò dicuntur practici quoad facultatem actionum, quia ex se non excitant appetitum ad tales actiones, sed solùm sunt principia quædam ad illas artificiosè exercendas: & ideò huiusmodi habitus sæpè ab Aristotele vocantur potentiæ. Priores ergo habitus non possunt semper supponere intentionem operandi ex parte cognoscentis, quia ipsemet inducunt ad huiusmodi intentionem. Vnde, sicut operatio intellectus simpliciter antecedit operationem voluntatis, ita etiam actus practicus, & consequenter etiam habitus, ex suo genere est prior quàm intentio operantis.

XL. Nec refert, si quis dicat prudentiam supponere intentionem finis: tum quia, licet id sit verum de prudentia quoad actum præceptiuum electionis, non tamen quoad actum iudicij de tali fine particulari hîc & nunc intendendo, qui actus etiam est practicus, & valde probabile est ad prudentiam pertinere. Tum etiam, quia saltem ad intentionem finis supponitur iudicium synderesis, quæ est habitus practicus, nam iudicium eius practicum est,

A cùm natura sua ordinetur ad opus voluntatis, & sit regula eius.

XLI. Alij autem habitus, qui solum dant facultatem operandi, minùs videntur pendere ab intentione operandi voluntatis, quantum ad suum esse, etiamsi pendeant quoad vsum & exercitium suarum actionum, quod est posterius quid quàm esse ipsius habitus. Talis ergo habitus non ideò est practicus, quia actu applicatur ad operandum, sed potius quia practicus est, ideò natura sua aptus est vt applicetur ad praxim dirigendam, vel exercendam: ergo si tali modo comparetur hic habitus vt re vera ex se præbeat facultatem seu facilitatem operandi, quacunq; intentione ex parte addiscentis acquiratur, vel obtineatur, erit intrinsecè & secundum suam substantiam practicus, etiamsi illi desit (vt ita dicam) status practicus.

XLII. Vnde oriatur formalis differentia inter habitũ practicum & speculatiũ. Ex his ergo concludimus, habitum practicum & speculatiuum differre primò & per se ex fine intrinseco, quia speculatiuus sistit in contemplatione veritatis quam propter se intendit: practicus tamen tradit cognitionem veritatis, vt regulam & principium alicuius operis humani, quod habeat ratione praxis. Vnde consequenter etiam differunt ex suo genere in materia circa quam versantur: quia scientia practica necessariò versari debet circa rem operabilem à sciente, quia proximè debet dirigere aut regulare operationem eius; non potest autem operatio alicuius versari nisi circa rem ab ipso operabilem: scientia autem speculatiua ex se habet versari circa rem non operabilem à sciente. Quod si versetur interdum circa rem operabilem, differt saltem à scientia practica in modo: quia hæc (vt communiter dicitur) versatur circa rem operabilem modo operabili, qui modus redundat in obiectum formale: & ideò dicitur practica scientia esse de re operabili vt operabilis est: speculatiua verò de re vt speculabili, id est quatenus in se habet veritatem cognoscibilem, siue illa consistat in re operabili, siue non. Vnde ille modus operabilis non excludit, quin habitus practicus possit procedere definiendo & demonstrando: hæc enim communia sunt omni scientiæ, sed addit solùm, quòd modus procedendi talis sit, vt per illum comparetur cognitio quæ ex se sit

B

C sufficiens regula, & in suo ordine sufficiens principium praxis. Quod si ad hoc non perueniat, in sola speculatione sistit, quamuis veritas in qua versatur, sit in re operabili: quæ omnia magis patebunt ex responsionibus ad alia puncta proposita, quæ breuius expediri possunt.

Differantne essentialiter in eadem potentia habitus practicus, & speculatiuus.

XLIII. CIrca secundum ergo punctum, an hæ differentiæ sint essentiales habituum intellectualium, neene, suppono iam non esse sermonem de illa denominatione, quæ potest sumi ex intentione operantis: nam illa manifestè est extrinseca & accidentalis. Quo suppositio, & omissis opinionibus, respondeo, quando hæ differentiæ sunt adæquatæ habitibus, eas esse essentiales: aliquando verò fieri posse vt alicui habitui neutra illarum sit adæquata, & tunc comparatione eius practicum & speculatiuum non esse ita essentiales differentias, vt causent in eo essentialem diuersitatem, quamuis ille habitus essentialiter differat ab habitu adæquatè speculatiuo, vel adæquatè practico. Hæc resolutio

Universidad de Deusto
Biblioteca

primò patet exemplis, nam Metaphysica, quæ est adæquatè seu purè speculatiua, essentialiter differt ab alia scientia purè practica: in Theologia verò, quæ iuxta veriorem sententiam simul practica est & speculatiua formaliter, differentiæ illæ non sunt essentiales, quamuis ipsa Theologia habeat aliquam differentiam, qua essentialiter differt à scientia purè practica vel speculatiua. Ratio verò à priori est, quia hæ differentiæ sumuntur ex ordine ad finem, & obiectum formale scientiæ.

Theologia est practica simul & speculatiua scientia.

XLIV. Quomodo vnus habit⁹ practicus & speculatiu⁹.

Sed dubitant multi, quo modo possint differentiæ, quæ in aliquibus causant diuersitatem essentialem, formaliter coniungi in aliquo. Sed hoc facilè intelligetur, aduertendo esse posse has differentias sub quadam consideratione subalternas, & sub alia vltimas, iuxta varias conuenientias & differentias, quæ in rebus inueniuntur. Possunt ergo duæ scientiæ in hoc conuenire, quòd vtraque agit de re operabili vt sic, differre verò, quia vna agit adæquatè de re operabili, seu tantùm de illa: alia verò non adæquatè, sed superiori aut vniuersaliori modo. Sic ergo, practicum sumi potest vel vt abstrahit ab adæquato, & inadæquato: & vt sic est tantum differentia subalterna: vel vt definitur ac limitatur ad habitum adæquatè practicum, & sic est differentia vltima: & idem proportionaliter est de speculatiuo. Illæ ergo differentiæ non causant diuersitatem essentialem nisi vt vltimæ sunt, & vt sic nunquam coniunguntur in eodem habitu, vt autem sunt subalternæ, possunt coniungi: quia eadem res potest habere differentias subalternas constituentes genera inter se non subalternatim posita. An verò præter diuinam Theologiam sit aliqua scientia naturalis simul practica & speculatiua, dicam paulò inferiùs: nunc solum dicimus, ex parte quidem subiecti non repugnare, nam eadem facultas intellectus simul practica est & speculatiua. Quod exemplum aptum etiam est ad declarandum, quod diximus, de differentiis *practico & speculatiuo*.

XLV. Est autem circa hoc vltimò obseruandum, sententiam hanc aliter declarandam esse, si habitus est simplex qualitas, aut si est collectio plurium qualitatum subordinatarum. Nam priori modo non solùm eadem scientia vel habitus, sed etiam eadem simplex qualitas, erit simul practica, & speculatiua; sicut idem intellectus, licet sit simplex qualitas, est practicus & speculatiuus, quia est principium notitiæ practicæ & speculatiuæ. Et hoc modo censeo, habitum fidei infusę, etiamsi simplex qualitas sit, simul esse practicum & speculatiuum: nam & est principium contemplandi veritates diuinas, & regula principiorum, seu veritatum quibus humanæ operationes dirigendæ sunt, vt superiorem quandam honestatem habeat. Et idem fortasse est de lumine gloriæ: imò multi idem credunt de visione ipsa beata: quia in rebus supremi ordinis, non solùm idem principium, sed etiam idem actus potest complecti, vtramque rationem practici & speculatiui ad imitationem diuinæ scientiæ: sed de hoc alias. At verò si scientia est composita ex pluribus qualitatibus pro diuersitate principiorum, & conclusionum, sic non poterit eadem humana scientia esse simul practica & speculatiua secundum eandem qualitatem, sed secundum diuersas: quia vna & eadem conclusio non est simul practica & speculatiua: qualitates autem illæ dicuntur multiplicari iuxta varietatem conclusionum. Et ita etiam habitus principiorum diuiduntur in syndęresim & intellectum, ex eo, quod circa principia practica & speculatiua versantur. Posset autem quis facilè dicere, illum habitum esse vnum collectione quadam, & ita simul practicum, & speculatiuum quamuis secundum diuersas partes.

Fidei habitus est practicus simul & speculatiuus.

An idem sit de lumine gloriæ & visione beata.

An practicum & speculatiuum re, vel ratione differant.

XLVI. EX resolutione præcedentis dubij facilis est responsio ad tertium. Quamquam nonnullam difficultatem circa illud ingerat Aristoteles, qui aliquando videtur separare intellectum speculatiuum & practicum tanquam potentias re ipsa distinctas, vt patet ex 3. de Anima, capite decimo. Vbi primum ait in textu 50. intellectum, qui est principium agendi, fine differre ab intellectu speculatiuo: posteà verò textu 53. sic ait. *Constat etiam eos oportere qui partes animæ diuidunt, si modo potentias diuidant atque separent, complures ipsas esse concedere: nutriendi principium, sentiendi, intelligendi, deliberandi, & appetendi: hæc enim plus inter sese differunt, quàm potentia cupiendi, & irascendi.* Vbi per potentiam intelligendi & deliberandi, intellectum speculatiuum & practicum intelligere videtur: & inter eos distinctionem realem apertè constituere. Et similiter 6. Ethicorum, capite primo, distinguit duas partes animæ, quas dicit genere differre, aliam qua contemplamur, aliam qua de rebus agendis consultamus.

XLVII. Intellectus practicus non distinguitur in re ab intellectu speculatiuo.

Nihilominus certum est, has facultates non esse in re distinctas, vt Diuus Thomas prima parte quæstione 79. articulo 11. & omnes docent; & est per se euidens, nam intellectus est vniuersalis potentia habens pro obiecto ens aut verum. Vnde verum operabile & non operabile respectu intellectus sunt quasi differentiæ materiales, vel inadæquatæ. Item non possunt distingui hæ facultates in re, tum quia ratio componendi & discurrendi eadem est in omni materia, & æquè requirit spiritualem potentiam cognoscitiuam, tum etiam quia eadem facultas est, quæ per naturale lumen assentitur primis principiis, tam speculatiuis, quàm practicis: est enim idem modus assentiendi in omnibus illis ex immediata connexione terminorum: sola autem terminorum diuersitas non requirit diuersitatem potentiæ, cum eadem vis intellectiua sufficiat ad apprehendendum huiusmodi terminos, eorumque rationes penetrandas: ergo eadem etiam est vis seu facultas intellectiua, quæ ex vtrisque principiis discurrit. Adde etiam, tantam esse connexionem inter veritates practicas & speculatiuas, vt sæpè non possint practicæ exactè cognosci sine adminiculo aliarum à quibus pendent: & ideò nulla est scientia adeò practica, quæ vel non aliquid habeat speculationis, vel saltem non sit aliquo modo subordinata, vel subalternata scientiæ speculatiuæ. Ac propterea speculatiua scientia ex suo genere est prior & nobilior, vt Aristoteles dixit in proœmio huius operis. Ergo principium cognitionis speculatiuæ & practicæ, necessariò debet esse idem quoad vim intelligendi. Et confirmatur tandem, quia plus differre videntur opinio & scientia, quàm practicum & speculatiuum: sed facultas sciendi & opinandi eadem est, ergo multò magis intellectus practicus & speculatiuus.

XLVIII. Aristotel. ait

Neque Aristoteles potuit oppositum sentire; quin potiùs Diuus Thomas citato loco, hanc eandem

In re distinctum esse tuerit intellectū practicū ab speculatiuo.

dem sententiam colligit ex illo axiomate, quòd intellectus speculatiuus extensione fit practicus, quod etiam ipse affert ex Aristotele 3. de Anima. Item ex eo, quod cognitio practica ex fine tantum distinguitur ab speculatiua, vt in eodem loco libro 3. de Anima Aristoteles dicit. Quæ differentia respectu cognoscitiuæ facultatis, accidentalis est. Vnde etiam in phantasia, manifestum est secundum Aristotelem, eandem esse facultatem quæ suo modo speculatiua est & operatiua. Cùm ergo Aristoteles numerat vt diuersas potentias animæ, intellectiuam, & deliberatiuam, posset quis per deliberatiuam intelligere non intellectum practicum, sed voluntatem: numerat enim prius sensitiuam, & intellectiuam potentiam, & deinde numerat deliberatiuam & appetitiuam potentiam: rectè ergo possunt per hæc verba intelligi duo appetitus correspondentes sensui & intellectui. Sed hoc non placet, quia *deliberare* propriè significat consilium capere. Vnde alia translatio ibi pro *deliberatiuo* habet *consiliatiuum*. Et ideò meliùs dicitur, ibi Aristotelem non distinguere has potentias, vt in re distinctas quoad facultatem, sed quoad munera. Neque oportet in omnibus quæ ibi numerantur esse æqualem, aut similem distinctionem. Sicut etiam 6. Ethicorum, capite quinto, distinguit Aristoteles duplicem partem animæ, opinatiuam & scientificam, quas tamen constat non esse in re diuersas facultates. Adde, ex citato loco tertij de Anima, non tam colligi intellectum practicum & speculatiuum in re distingui, quam irascibilem & concupiscibilem non plus distingui in re, quàm intellectum practicum & speculatiuum: quod fortasse verum est, de quo alias.

XLIX. Constat igitur, ex parte subiecti non necessariò colligi realem distinctionem inter intellectualem habitum practicum & speculatiuum: nam ostensum est vtriusque subiectum in re idem esse. Nec verò è conuerso ex vnitate potentię colligitur identitas inter ipsos habitus, quia in eadem potentia possunt esse habitus realiter distincti, vt suprà ostensum est. Igitur aliunde inquirendum est quo modo huiusmodi habitus differant, nimirum ex principio posito in superiori puncto. Nam quando practicum & speculatiuum sunt adæquatę differentię habituum, signum est illos habitus etiam realiter differre, quia vnusquisque eorum habet entitatem propriam distinctam à potentia, & adæquatam obiecto omnino distincto: ergo sunt inter se entitates distinctæ. At verò quando sunt differentiæ inadæquatæ habitus, tunc habitus practicus & speculatiuus non differunt re, sed ratione, per nostros conceptus inadæquatos; ad eum modum quo differunt intellectus practicus & speculatiuus: vel sicut sensus communis vt versatur circa colores, & sonos inadæquatè, ad summum potest ratione distingui, quamquam inferiores sensus qui adæquatè respiciunt alia obiecta realiter distinguantur.

Sit ne adæquata dicta diuisio.

L. QVarti etiam dubij, quod est de sufficientia huius diuisionis, resolutio, ex dictis facilis est. Nullus enim habitus excogitari potest, qui vel practicus vel speculatiuus non sit: nam quodammodo includunt hi habitus immediatam contradictionem. Omnis enim habitus intellectualis ad cognitionem veri, vel sub ratione veri necessariò tendit. Aut ergo tendit in cognitionem veri propter se ipsam: & talis habitus est speculatiuus, vel talis cognitio in alium finem ordinatur; & sic constituitur habitus practicus. Inter illa autem duo membra, scilicet cognitionem veri propter se, vel propter aliud, non potest intelligi medium: ergo inter practicum & speculatiuum non potest dari medium per negationem vtriusque extremi. Quod etiam confirmari potest, tum ex potentia in qua sunt tales habitus, quæ sufficienter diuiditur in intellectum practicum & speculatiuum, tum ex actibus & muneribus illius potentiæ, quæ data est homini propter perfectionē & excellentiam, quæ est in veritate contemplanda, atque etiam vt sit quasi lumen dirigens & gubernās hominem in omnibus actionibus suis, quatenus subduntur potestati eius, siue ad moralem vitam, siue ad naturalem & corpoream tuendam & conseruandam ordinentur. Et ita etiam Philosophi distinxerunt duplicem hominis fœlicitatem, actiuam scilicet, & contemplatiuam, vt patet ex Arist. 10. Ethic. Et similiter Philosophia Christiana duplicem distinguit vitam, actiuam & contemplatiuam; cui Aristot. 1. Eth. cap. 5. addidit vitam voluptuosam, quæ inter humanas non computatur, quia bestialis potius est, & ratione non regitur. Habitus ergo humani seu intellectuales sufficienter sub illa diuisione comprehenduntur.

LI. An verò possit inter illa duo membra dari medium quasi per participationem vtriusque extremi, quantum ad rem quidem spectat, clara est resolutio ex dictis. Nam si quis medium appellet, habitum qui simul sit practicus & speculatiuus, verum quidem est dari huiusmodi habitum; an verò appellandum sit medium, necne, quæstio erit de nomine. Simpliciter tamen loquendo sufficiens est illa diuisio. tum quia cùm diuiditur habitus intellectualis in practicum & speculatiuum, non oportet sumere illas differentias vt vltimas, sed vt subalternas: & ita habitus ille, qui simul practicus est, & speculatiuus sub vtroque illorum membrorum ob diuersas rationes comprehenditur. Tum etiam, quia, vt in simili dixit Diuus Thomas 2.2. quæstione 179. articulo secundo ad secundum. *Medium quod ex extremis constat, virtute continet extrema: semper tamen in eo alterum extremorum dominatur, à quo absolutam sumit denominationem.* Sicut de supernaturali Theologia, quæ simul speculatiua & practica est, dixit alibi idem D. Tho. magis esse speculatiuam, qui ex primario obiecto speculatiua est.

Theologia magis est speculatiua qui practica.

Prima p. q. 1. a. 4.

LII. Quamquam Scotus in Prologo quæstione 4. è conuerso existimet, scientiam, quæ ad praxim quouis modo extenditur, simpliciter esse dicēdam practicam, quia talis scientia simpliciter non est propter se, sed propter aliud. Sed non rectè loquitur; & in duobus deceptus videtur. Primò, quia existimauit ad rationem actus practici satis esse, quod quacunq; ratione excitet affectum: & ideò etiam ipsam comtemplationem Dei in nobis vocat actum practicum. Sed non rectè, quia ad rationē actus practici intellectus necesse est, vt versetur circa praxim vt obiectum seu materiam circa quam, vt ex dictis satis constat; & notarunt Capreolus, Gregorius, Gabriel, & alij in Prologo locis citatis. Imò & Diuus Thomas, quem Capreolus refert, idem docet in 3. distinct. 23. quæst. 2. art. 3. quæstiunc. 2. & quæst. 14. de verit. artic. 4. Et ratio est, quia ex cognitione quantumuis speculatiua, sequitur delectatio, vt constat ex 10. Ethic. cap. septimo, & octauo, non tamen per

Scotus contrariū affertēs improbatur.

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

modum directionis aut regulæ practicæ, sed naturali consecutione: & similiter contemplatio Dei excitat amorem ex vi excellentiæ, & bonitatis obiecti, non quia ipsa contemplatio per se & intrinsecè ad illum finem referatur.

LIII. Deinde non videtur animaduertisse Scotus, quando idem habitus simul habet actus speculatiuos & practicos, quamuis secundum vnam rationem, vel habitudinem non tendat in cognitionem veritatis propter se ipsam, tamen secundum aliam participare hanc perfectionem: ideòque non repugnare quominus habitus qui secundum aliquid est practicus, secundum aliud sit speculatiuus, ac etiam interdum magis, vel simpliciter speculatiuus.

LIV. Atque ita censent aliqui Philosophandum esse, non solùm de diuina Theologia, sed etiam de multis scientiis naturalibus. Nam licet hoc eminentiori & altiori ratione Theologiæ conueniat propter excellentiam luminis, quod in reuelatione nititur, & propter eminentiam Dei secundum se, & vt est primum principium, & finis vltimus; tamen secundum aliquam inferiorem rationem aliquid simile reperiri potest in scientiis naturalibus. Vt de medicina sentit idem Diuus Thomas super Boëtium de Trinitate in quæstio. de diuisione scientiarum articulo primo. Est enim medicina simpliciter practica ex præcipuo fine, & ex maiori parte eius, & tamen plura speculatiuè contemplatur. Et sic distingui solet medicina in speculatiuam & practicam, non vt in scientias omnino diuersas, sed vt in diuersas partes seu rationes eiusdem scientiæ. Idem etiam multi existimant de Philosophia morali: sine dubio enim multa speculatiuè considerat, quamuis absolutè ad morale opus ordinari videatur: & ideò magis practica censeatur. Atque ad eundem modum possumus probabiliter loqui de Logica, oppositio modo: est enim simpliciter scientia speculatiua: quamuis ex parte etiam sit practica, dirigit enim operationes intellectus, vt artificiosè fiant eo modo quo fieri possunt, vnde & ars liberalis appellatur: tamen ad hanc directionem multa, & ferè maiori ex parte contemplatur purè speculatiuè; & ipsammet directionem magis facit speculando naturam, & proprietates naturales ipsorum actuum intellectus, quam practicæ instruendo intellectum quo modo debeat operari, vt bene animaduertit Heruæus quodlib. primo, quæstione tertia. Sed de hac re, & de diuisionibus habituum, atque adeò de speciebus qualitatis hæc sint satis.

Medicina an speculatiua & practica.

Logica an speculatiua & practica.

DISPVTATIO XLV.

De contrarietate qualitatum.

Connexio huius disputationis cū præcedētib⁹.

EXplicatis speciebus qualitatis, dicendum sequitur de proprietatibus eius, ex quibus duas tantùm superiùs tractandas proposuimus, scilicet, contrarietatem, & intensionem, tum quia hæ solæ difficultatem habent: alias enim breuiter expediuimus; tum etiam quia harum cognitio ad complementum huius operis necessaria est. Nam oppositio & contrarietas inter proprietates entis annumerari solet: & ideò de illa disseruit Aristoteles in libr. 10. Intensio verò in qualitatibus tam spiritualibus, quàm materialibus reperitur: eiusque tractatio ad perfectiorem formarum intelligentiam cōferet, Vt ergo de contrarietate ordinatè dicamus, prius de oppositione, quæ genus illius est, nonnulla præmittemus. Deinde quid sit ipsa contrarietas, & in quibus rebus intercedat, declarabimus.

SECTIO I.

Quid sit oppositio, & quotuplex.

OPpositio duobus modis accipi potest, I. primo generaliter pro quacunque diuersitate vel repugnantia rerum seu extremorum. Et hoc modo idem est oppositio, quòd diuersitas & distinctio. Alio verò modo sumitur oppositio magis strictè & propriè, pro repugnantia inter certa & definita extrema, & peculiari habitudine inter ea inuenta. Atque hoc modo ea quæ diuersa sunt, ac distincta seu repugnantia distingui possunt in ea, quæ sunt propriè opposita, & quæ propriè opposita nō sunt, & solent vocari disparata. Atque hoc posteriori modo sunt inter se repugnantes variæ formæ substantiales, vt infra dicemus. Similiter duæ differentiæ diuidentes genus sunt hoc posteriori modo oppositæ: vnde & aliquando ab Aristotele appellantur contrariæ propter positiuam repugnantiam quam includunt. Prior verò oppositio propria est, de qua in præsente agimus: nam in alia generalitate sumpta, idem est quod diuersitas, de qua in disput. 7. sufficienter diximus. Variè diuisiones oppositionis.

Quid oppositio in genere sit: eiusque diuisio in positiuam, & negatiuam oppositionem.

EX his verò colligere licet, oppositionem vt sic II. nullam rem aut realem modum addere rebus, quæ oppositæ dicuntur, sed solum posse addere aut negationem, aut respectum, vel realem, vel rationis. Ad quod explicandum aduertendum est, duplex distingui posse genus huius oppositionis. Vnum inter extrema positiua: aliud inter extremum positiuum, & negatiuum. Non potest autem dari tertium membrum, scilicet, oppositio inter extrema negatiua, tum quia realis oppositio, de qua agimus, debet habere reale fundamentum in altero saltem extremorum: tum etiam quia vna negatio per se & ratione sui non repugnat alteri. Nam licet vna negatio possit cadere in aliam, vel in priuationem, & vt sic repugnent respectu eiusdem, vt esse cæcum, & nō esse cæcum, tamen illa oppositio est ratione affirmationis inclusæ in altero extremorum, & ita semper alterum extremum vel virtualiter, vel formaliter positiuum est. Vnde dicta oppositio contradictoria est, de cuius ratione est, vt alterum extremum sit positiuum, vt in dicto exemplo, cùm homo dicitur esse cæcus, vnum virtute affirmatur, scilicet, habere capacitatem videndi; aliud negatur, scilicet, habere visum. Cùm ergo dicitur idem homo non esse cæcus, vel negatur habere capacitatem videndi, vel virtute affirmatur habere visum. Omnis ergo oppositio est aut inter duo extrema positiua, aut inter positiuum & negatiuum.

Illa ergo oppositio, quæ est inter extrema positiua, supra ipsa extrema nil addit, nisi negationem, quod vnum non est, vel potest esse aliud, aut simul cum alio. Hæc tamen negatio fundatur in peculiari natura & conditione talium extremorum, ratione cuius III.

cuius potest etiam oppositio addere relationem realem vnius ad aliud, nisi alioqui ipsamet oppositio in relatione consistat, vt statim dicam. Quòd autem hæc oppositio nihil aliud sit, constat, tum quia nihil aliud est necessarium, imò nec intelligi potest in huiusmodi oppositis, tum etiam quia formæ oppositæ vel contrariæ per se ipsas, & non per aliquod additum, contrariæ sunt, ergo oppositio nihil eis addit præter negationem vel respectum: quibus talis eorum natura declaratur. Vnde cùm dicimus, oppositionem nihil addere supra extrema positiua, intelligendum est de ipsis formis seu extremis formaliter sumptis. Deniq; hæc oppositio est species quædam diuersitatis seu distinctionis: teste Aristotele 10. Metaph. diuersitas autem seu distinctio solum addit negationem vel respectum supra res distinctas, vt constat ex dictis suprà in disp. 4. & 7. ergo.

IIII. At verò quando oppositio ex altero extremo negatiua est, si sumatur dicens respectum inter oppositа, magis est oppositio rationis, quam rei: quia cùm alterum extremum nihil sit, aut ens rationis, nō potest relatio esse rei, sed rationis. Vnde etiam negatio quam addere potest talis oppositio supra extremum positiuum, magis est negatio rationis, quam realis: album enim opponitur non albo, quia ab illo necessariò distinguitur, eique repugnat, atque ita album necessariò infert negationem non albi: negatio autem negationis dicitur negatio rationis potiùs quàm rei, vt supra tetigimus disput. 4. sect. 1. Hæ igitur oppositiones, quæ ex altero extremo negatiuæ sunt, in re solum ponunt in altero extremo positiuo fundamentum oppositæ negationis, quæ in re nihil est, sed suum quasi esse est destruere & tollere aliud extremum positiuum. Ex his igitur satis constat quid sit oppositio, & ex parte etiam quotuplex sit.

Diuisio negatiuæ oppositionis in priuatiuam, & contradictoriam.

V. VRsus verò subdistinguenda sunt singula ex illis membris in duo alia, vt perficiatur quadrimembris diuisio, tradita ab Aristotele, tum in prædicamentis, tum in 10. Metaphys. Oppositio enim negatiua subdiuiditur in contradictoriam, & priuatiuam, quæ ita inter se differunt, sicut negatio & priuatio inter se. Ad intelligendam autem hanc diuisionem & membra eius aduertendum est, de contradictione dupliciter nos loqui posse: scilicet, vel dialecticè seu complexè, vt sic dicam: vel physicè, realiter, seu incomplexè. Priori modo contradictio est oppositio inter propositionem affirmatiuam & negatiuam eiusdem de eodem: quarum altera vniuersalis sit, altera particularis, vel ambæ singulares, cum aliis conditionibus logicalibus. Et huiusmodi contradictio, quatenus est formaliter in intellectu inter iudicia eius, non est oppositio contradictoria in dicta diuisione contenta, sed est potiùs contrarietas, nam est oppositio inter extrema positiua, & absoluta nimirū inter assensus intellectus, qui dum ad contradictoria obiecta tendunt, inter se contrarij sunt. Quod si non sit sermo de assensibus, sed de propositionibus tantùm apprehensiuis illæ dicuntur oppositæ, non tanquam res, sed tanquam signa: quia significant, vel repræsentant res oppositas. Quod suo modo inuenitur etiam in propositionibus vocalibus, & scriptis. Obiecta verò talium propositionum, quatenus complexè significantur & concipiuntur, sunt quidem contradictoriè opposita, tamen sicut in re non habent illum modum complexionis, sed prout obiectiuè sunt in intellectu, & ab actu illius denominantur, ita proportionali modo habent illam oppositionem: ideoq; illa contradictoria oppositio magis pertinet ad entia rationis, quam rei.

Atque, vt hoc obiter dicamus, idem proportionaliter est de contrarietate complexa, quæ inter propositiones vniuersales, affirmatiuam & negatiuam intercedere dicitur, cui etiam adiungitur subcontrarietas, quæ impropriissima est oppositio, quia secundum rem non affirmatur, aut negatur idem de eodem, sed solum secundum modum concipiendi, aut significandi. Non solent autem dialectici numerare inter oppositiones propositionum priuatiuam, quia oppositionem attendunt iuxta qualitatem copulæ affirmatiuam, vel negatiuam: si tamen ex solis prædicatis attenderetur, hæ duæ propositiones, *Petrus est cæcus*, *Petrus est videns*, essent priuatiuè oppositæ, cum enim non possint esse simul veræ, aliquam oppositionem habere necesse est. Illa verò, non potest esse alia nisi prædicta. Tamen, quia copula est veluti forma propositionis, & in illa non habent formalem oppositionem, ideò propositiones illæ vt sic, non dicuntur simpliciter oppositæ, sed secundum quid dici possunt de oppositо extremo: quòd eodem modo accidere potest in extremis contrariè, & relatiuè, imò & contradictoriè oppositis. Sed de dialecticis oppositionibus, hæc sufficiant. VI.

In præsenti ergo sermo est de contradictione in- VII. complexa, quæ interuenit inter quamcunque formam, vel naturam, & negationem eius, quæ à priuatiua oppositione in hoc distinguitur, quòd priuatiua oppositio connotat habitudinem ad subiectum capax talis formæ. Vnde formaliter, seu respectiuè eandem rationem oppositionis habent, nimirùm quod impossibile est formam & carentiam formæ eidem secundum idem, & simul conuenire. Quod principium ac fundamentum tam est per se notum, vt nulla indigeat probatione, vel defensione: quamquam Aristoteles de illo latè differat in 4. Metaphys. Nec de hoc duplici genere oppositionis plura hoc loco addere oportet, præter ea, quæ de comparatione eorum cum contrariis sequente sectione dicemus. Nam intelligentia harum oppositionum tota posita est in explicādis rationib. priuationis & negationis, ac differentiis earū, de qua re dicturi sumus ex professo in disp. vltim. huius operis, sect. 4. quia priuatio & negatio inter entia rationis numerantur. Oppositio contradictoria vt distinguatur à priuatiua.

Diuisio positiuæ oppositionis in respectiuam & contrariam.

TAndem oppositio positiua distinguitur in re- VIII. latiuam, & contrariam. Oppositio relatiua est inter extrema relationum, vt inter patrem & filium, &c. De qua dicturi sumus inferiùs disp. 47. sect. 16. in fine: supponit enim multa, quæ ibi tractaturi sumus de natura relationis. Oppositio contraria est inter positiua extrema & absoluta directè inter se repugnantia in eodem subiecto: de cuius definitione & proprietatibus in sequente sectione dicturi sumus latè. Nunc solum est aduertenda differentia, quam inter cōtraria & relatiuè opposita notauit D. Thom. q. 7. de potentia, artic. 8. ad quartum nimirum, quòd relatiuè oppositа nō semper sunt in æqualiter perfecta scilicet, quoad oppositas relationes. Quod quidē in relationibus creatis manifestè constat, si sint mutuæ, & æquiparātiæ, in non mutuis enim non potest Quid oppositio relatiua. Quid contraria. Discrimen inter relatiuè & contrariè opposita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

fieri hęc comparatio, cum in altero extremo nulla sit relatio realis: in relationibus autem creatis disquiparantiæ, semper altera inuenitur minus perfecta, vt inductione patet, in relatione patris & filij, maioris & minoris, & similibus. Et ratio est, quia fundamentum talium relationum semper est in altero extremorum cum aliqua imperfectione, aut saltem cum minore perfectione. Solum in relationib. increatis, etiamsi disquiparantię sint, inuenitur æqualitas propter oppositã rationem. At verò in contrariè oppositis semper alterum est minùs perfectum, quã aliud, vel ob generalem rationẽ, quòd sub eodem genere, specie differunt; quæ autem sic differunt, sunt inæqualiter perfecta: vel ob specialem naturam contrariorum, quorum vnum semper est potentius alio. A

IX. Quæ differentia multò magis intercedit inter priuatiuè oppositа, vel contradictoriè respectu relatiuorum: nam etiam in illis cùm alterum extremum negatiuum sit, semper est minùs perfectum, quàm suum oppositum. Imò ait D. Thomas citato loco, ideo hanc conditionem in contrariis etiam reperiri quia vnum includit negationem alterius. Quæ ratio difficilis est, quia hoc commune esse videtur vtrique contrariorum, scilicet, includere negationem alterius, vel fundamentaliter in se, vel causaliter respectu subiecti. Nisi intelligamus, vnum contrariorum semper tale esse, vt per modum negationis & defectus ad alterum comparetur. Propter quod interdum Aristoteles alterum cõtrariorum priuationem appellat, vt nigredinem respectu albedinis; æquiuoce tamen respectu priuationis, vt constituit priuatiuam oppositionem.

X. Sufficientia oppositionis in quatuor genera. Atq; ex prædicta diuisione cum duplici subdiuisione facilè colligi potest sufficientia illius vulgatæ diuisionis in quatuor genera oppositionum. Nam inter oppositionem positiuam & negatiuam nõ potest medium excogitari, magis quam inter negationem & affirmationem, vt satis explicuimus. Rursus negatiua oppositio duobus tantùm modis intelligi potest, scilicet, vel simpliciter vel cum determinatione seu connotatione talis subiecti. Positiua autem oppositio, aut est absoluta, aut solum ex aliquo respectu: inter quæ etiam medium inueniri non potest. Sic ergo tantum consurgunt dicta quatuor oppositionum genera.

XI. Simplic. Albertus. D. Thom. Dubitari verò hic potest an hæc omnia genera oppositionum æquè & vniuocè participent communem oppositionis rationem. Nam Simplicius, Boetius, & alij in Postprædicament. ita sentiunt: alij verò analogiam constituunt, vt Albertus ibi, & D. Thom. opusc. 48. tract. de interpretatione cap. 8. Res tamen est parui momenti, & ideò omitto rationes, quæ in vtramque partem facilè excogitari possunt. Formaliter tamen rationem oppositionis considerando, non videtur dubium, quin ratio oppositionis per se primò conueniat contradictioni; seu negatiuæ oppositioni. Vnde contraria, & relatiua in tantum sunt opposita, inquantum vnum includit aliquo modo negationem alterius, & ita videtur intercedere analogia secundum quandam attributionem. Nec refert quòd contrariè & relatiuè opposita maiorem realitatem habeant à parte rei: quia formalis ratio oppositionis non tam attenditur ex entitate, quàm ex negatione quam addit oppositio vt sic. Et huic sententiæ fauet Aristoteles 10. Metaphys. cap. 7. dicens, Contradictoriam oppositionem esse omnium maximam. At verò comparando contradictionem ad priuatiuam oppositionem non est inter ea propria analogia, quia neque est formalis diuersitas in ratione oppositionis, vt diximus. Dicitur tamen negatio pura maiorem oppositionem cõstituere, quam priuatio, quasi extenditur, quia negatio dicit absolutè illam oppositionem respectu cuiuscunque: priuatio verò respectu determinati subiecti. Et ideo Aristot. 10. Metaphys. cap. 7. dixit, priuationem esse quandam contradictionem. Comparando autem contraria & relatiua inter se, illa videntur opposita simpliciter: hæc secundum quid: quia illa absolutè opponuntur, hæc tantùm respectu eiusdem. Vnde illa etiam inter se pugnant, & quantum ex se est, sese expellunt formaliter vel effectiuè: illa verò licet distinctionem requirant, non tamen propriè pugnant, sed potiùs vnum requirit existentiam alterius, vt notauit D. Thom. dicta qu. 7. de potent. art. 8. ad quartum. dicuntur etiam ad cõuertentiã, quod proprium illorũ est inter omnia opposita, vt notauit Aristotel. in Postpredic. cap. de oppositis.

XII. Obiectionis satisfit. Dicet tandem aliquis. Vnum contrarium magis distat ab alio quam sola negatio: magis enim distat album à nigro, quàm non album: ergo est inter illa maior oppositio. Vnde contrarietas infert contradictionem, non verò è contra. Respondetur, illud in tantum esse verum, in quantum cum vno contrario coniuncta est negatio alterius: vnde comparatio fit inter duas oppositiones simul sumptas cum altera tantùm, & ideo mirum non est, quòd illa appareat maior, seu potiùs multiplex. At verò præcisè, ac formaliter falsum est assumptum. Nam negatio immediatè, per se, ac formaliter destruit rem totam, & cum illa nullam habet conuenientiam, sed distant tanquam ens & non ens: & ideo adæquatè diuidunt ens, neque inter ea medium inueniri potest. Non est autẽ ita in formis contrariis, quia vnaquæq; immediatè ponit aliquid in subiecto; in quo cõuenit cum suæ contrariæ: & deinde causaliter & quasi mediatè expellit illam: & ideò simpliciter est maior prior repugnantia. Cuius etiam signum esse potest, quia illæ quę contradictorie opponuntur, non possunt simul coniungi in eodem, etiam de potentia Dei absoluta; contraria verò possunt, vt inferius dicemus. B

SECTIO II.

Quæ sit propria contrariorum definitio, & ab aliis oppositis differentia. C

QVoniam ea, quæ de aliis tribus generibus oppositionum hîc desiderari poterant, inferiùs commodiora habent loca, vt diximus, hîc solum cætera quę ad contrarietatem spectant pertractanda sunt. Quod optime etiam in hunc locum cadit, quia contrarietas, quæ inter proprietates qualitatis numeratur, cum omni proprietate & rigore intelligenda est. I.

Contrariorum definitio.

HAnc ergo contrarietatem seu contraria ipsa sic definit Aristoteles 10. Metaphys. cap. 6. *Contraria sunt quæ sub eodem genere maximè distant, & ab eodem subiecto mutuò se expellunt.* In qua definitione illa particula *Quæ* locum habet generis: & sub ea intelligere possumus qualitates, vel aliquid simile, si contraria ipsa referat. Ponitur tamen sub ea confusa & transcendentali ratione, quia fortasse extra qualitatem potest II.

potest esse aliqua vera contrarietas, quod postea disputabimus: nam definitio quantum fieri possit abstrahere debet ab incertis & dubiis. Quod si definitio de contrarietate ipsa quasi in abstracto detur, genus sub illa particula contentum erit oppositio seu distantia eorum quæ sub eodem genere maximè distant, &c. Sicque illam videtur explicasse Aristoteles citato loco. Reliquæ tres particulæ loco differentiæ ponuntur, quæ sigillatim, breuiterque explicandæ sunt.

An omnia contraria sub eodem genere contineantur. III.

PRimùm enim dubitari potest cur Aristoteles definitè dicat contraria debere contineri sub eodem genere, cùm in cap. de Opposit. in dialectica sub distinctione asserat, debere esse aut contenta sub eodem genere, aut genera diuersa. Et exemplum ponit in bono & malo, quæ contraria sunt, & tamẽ sub eodem genere non continentur, sed sunt quasi diuersa genera rerum: & sub illis generibus assignari possent virtus, & vitium; error, & scientia, quæ contraria sunt, & sub eodem genere non continentur. Item vel illa particula intelligitur de eodem genere proximo; & sic falsum manifestè continet, vt exempla adducta ostendunt: vel de remoto; & tunc eadem ratione poterunt contraria esse genere diuersa: quia non est maior ratio cur debeant conuenire in vno genere remoto, quàm in alio. Maximè quia inter res diuersorum prædicamentorum videtur intercedere contrarietas, quia calefactio, v. g. non solum est contraria frigefactioni, sed etiam frigori, à quo distat prædicamentali genere. Et similiter calor vt octo videtur contrarius formæ substantiali aquæ, quam proinde expellit. B

IIII. Refutatio. Nihilominùs dicendum est, illam particulam optimè assignatam esse, per quam videntur contraria primò differre à priuatiuè, vel contradictoriè oppositis: nam hæc sunt primò diuersa, eò quòd alterum extremum negatiuum sit: quod cum altero positiuo non potest habere realem conuenientiam: ideoque non possunt sub eodem genere contineri. Ab oppositis autem relatiuè aliquo etiam modo differunt contraria per hanc particulam, licet non omnino: nam si relatio dicatur relatiuè opponi termino vt sic, procedet illa differentia etiam respectu illius oppositionis, quia non oportet vt relatio & terminus sint sub eodem genere, imò frequentiùs sunt sub diuersis, quia terminus quid absolutum est, vt inferiùs ostendemus. Si verò consideremus oppositionem inter relationes vtriusq; extremi, sic interdum possunt plus quam genere differre, quia vna potest esse relatio rei, alia rationis. Aliquando verò possunt non solum sub eodem genere, sed etiam sub eadem specie contineri, vt relationes similitudinis, & aliæ quæ æquiparantiæ dicuntur. Et in hoc etiam discrimen habent à contrariis: quia vera contraria nunquam possunt esse eiusdem speciei: quod etiam per illam particulã insinuatur. Nonnunquam verò possunt relationes oppositę sub eodem genere contineri, vt paternitas & filiatio; & illæ non excluduntur per hanc particulam, sed per subsequentem. C

V. Ratio verò huius partis sic sumitur ab Aristotele ex subsequentibus: nam inter contraria est quidam ordo per se in ordine ad transmutationem: nam ex natura rei fit transitus ab vno ad aliud, & è conuerso: hæc autem vicissitudo transmutationis, per se non reperitur inter ea quæ genere differunt: nam ex loco vt sic non fit transitus ad qualitatem, per se loquendo, sed ad locum, & è conuerso: ergo contraria debent esse generis eiusdem. Et eadem ratione non possunt esse eiusdem speciei, quia alioqui non ita inter se pugnarent. Item contraria versari debent circa idem subiectum: vnde ex parte subiecti eadem est capacitas ad recipienda contraria, non coniunctim, sed diuisim: ergo oportet vt contraria habeant inter se conuenientiam saltem genericam, ratione cuius idem subiectum esse possit capax vtriusque. Vnde hoc loco considerare possumus genus interdum sumi logicè, interdum Physicè pro materia. Quamquam ergo definitio propriè videatur intelligi de genere logico, vti indicat illa particula *sub eodem*; nos tamen addere possumus contraria esse debere eiusdem generis physici, quia si in concreto sumantur, ex eadem materia constare debent; si verò in abstracto, in eadem materia debent recipi seu versari. Imò vlteriùs addo, cùm duplex sit materia, *ex qua*, & *circa quam*, seu subiectiua, & obiectiua; quando contraria vtramque habent (non enim omnia obiectiuam materiam requirunt, sed solùm illa, quæ ad aliquod obiectum transcendentalem dicunt habitudinem) tunc in vtraq; debere conuenire: vt hoc etiam modo dici possint esse eiusdem generis physici in vtraq; materia: quia alioqui non habebũt formales effectus & inclinationes repugnantes, nisi circa idem aliquo modo versentur. Quę omnia facilè possunt inductione ostendi, tam in qualitatib. physicis omnino absolutis, vt albedine & nigredine, calore & frigore, quàm in habitibus, vel actibus mentis.

VI. Exponitur difficilis locus Aristotelis. D. Thom. Quod ergo Aristoteles dixit in capite de Oppositis, contraria interdum esse genera diuersa, variè exponitur. Quidam putant, Aristotelem non fuisse locutum ex propria sententia, sed iuxta Pythagoreorum opinionem, qui ponebant duo principia primò diuersa, bonum & malum: & sub illis duos ordines rerum inter se prorsus diuersos, & contrarios, vt idem Aristoteles refert 1. Metaphys. cap. 5. Quam expositionem probare videtur D. Thom. 3. cont. Gent. cap. 9. & fuit Iamblici, & Simplicij, vt refert ibi Ferrariensis. Et eam etiam sequitur Caietanus in Prædicam. Alij verò exponunt, bonum & malum dici genera contraria, non propriè & in rigore sumpto nomine generis, sed quia sunt conditiones generales omnium contrariorum: quia semper vnum habet rationem mali respectu alterius, vel secundum se, quia semper vnum se habet vt priuatio & defectus comparatione alterius, vt suprà dictũ est, vel respectu subiecti, cui alterum contrariorum disconueniens est. Ita fere Theophrastus & Amonius in Prædicament. Iuxta quam interpretationem dicendum est contraria secundum suas entitates contineri sub eodem genere: sub ratione autem boni & mali quodammodo esse quasi genera diuersa, vel sub generibus diuersis. Melius tamen dici videtur, Aristotelem locutum esse de bono & malo morali, vt etiam expositum Diuus Thomas citato loco, & magis probauit in 1. part. quæstione 48. artic. 1. ad tertium: Philosophus ipse declarauit, adhibitis exemplis virtutis & vitij. Est autem in moralibus contrarietas non formaliter ratione malitiæ, quia malitia in priuatione consistit, vt suprà disputat. 11. declarauimus: sed ratione ipsius actus vel habitus, qui est quasi subiectum malitiæ; & ita etiam hæc contraria sunt eiusdem generis, non solum in ratione qualitatis, sed etiam in ratione habitus vel actus. Dicuntur tamen peculiariter opponi in ratione boni & mali, Iamblic. Caietan. Bonum & malum an ex sententia Aristotelis sint contraria.

quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ sunt veluti genera diuersa, quia tantùm secundum eam rationem habent maximam distantiam, vt in sequenti puncto declarabimus.

VII. Quod & quale genus debeat esse cõmune contrarijs.

Ad confirmationem respondetur, non oportere vt contraria conueniant in proximo genere prædicamentali, vt rectè ostensum est. Necesse est autem in primis, vt conueniant in prædicamento, si immediatè ac directè contraria sint: actio enim nõ est immediatè contraria nisi actioni: termino autem contrariæ actionis non per se & directè opponitur, sed mediante suo termino. Et similiter, dispositio non est propriè contraria formæ substantiali, sed contrariæ dispositioni, & ita non formaliter, sed dispositiuè expellit substantialem formam. Rursus non solum continentur contraria sub eodem supremo genere prædicamenti, sed semper sub aliquo subalterno, vt inductione patet in qualitatibus (& idem est de aliis prædicamentis, quatenus in eis potest esse contrarietas) nam qualitates contrariæ vel ambę sunt in prima specie, vel in tertia: habitus enim contrariatur habitui, & actus actui, & passibilis qualitas passibili qualitati. Et ratio non est alia, nisi quia aliàs non habent conuenientem proportionem vt sese expellant, & inter ea sit per se transmutatio.

VIII. B

Et ex hoc principio vlteriùs procedendum est ad iudicandum, quanta esse debeat hæc conuenientia generica inter contraria: non enim potest vna generalis regula pro omnibus assignari: nam vnum vitiũ est contrarium alteri vitio; vna autem virtus nõ potest esse contraria alteri virtuti: cum tamen differentia generica eadẽ sit, seu proportionalis in vtrisque. Oportet ergo vt tanta sit conuenientia quanta sufficiat ad proportionem requisitam inter contraria & effectus eorum, vt inter se possint directè pugnare. Et hac ratione dicebamus suprà, habitum non propriè & directè cõtrariari actui, sed habitui, & actum actui. Et eadẽ ratione error magis propriè & directè contrariatur opinioni veræ quàm scientiæ, quia error etiam est quædam opinio, & sic de aliis.

Quomodo omnia contraria inter se maximè distent.

IX. C

Secundò dubitari potest de altera particula, quæ requirit maximam distantiam inter contraria: nam hoc non videtur vniuersaliter conuenire omnibus cõtrariis. Virtus enim propriissimè contrariatur vni vitio, & tamen nõ distat maximè ab illo: magis enim distat ab alio vitio extremè opposito: quia magis distat auaritia à prodigalitate quam liberalitas. Item, error propriè est contrarius verę opinioni, à qua non summè distat, magis enim distat à scientia. Deniq; in latitudine colorum, verbi gratia, non solum extremum extremo est contrarium, sed etiam mediis. Vnde confirmatur, nam si vnum cõtrarium, tantũ opponeretur alteri maximè distanti, sequitur, vnum vni tantùm contrarium esse, quia extrema alicuius distantiæ tantùm possent esse duo: consequens autem esse falsum adducta exempla ostendere videntur, nam vna virtus extremis vitiis contraria est.

X.

Nihilominùs dicendum est, ea quæ sunt simpliciter & absolutè contraria, quatenus sub eodem genere continentur, debere maximè distare sub illo. Vnde inprimis fit intelligendum hoc esse de distantia positiua, nam negatiua, vt diximus, maior est inter contradictoriè opposita; si tamen illa, distantia dicenda est. Deinde intelligitur de distantia sub eodem genere: nam extra huiusmodi genus constat posse vnum contrarium magis distare ab aliis rebus, rebus, quàm ab alio contrario. Tandem quòd talis distantia debeat esse maxima, intelligi potest secundum positiuum excessum, vt videtur esse inter albedinem & nigredinem, sub genere coloris, vel solum negatiue, nimirum quòd nulla sit maior. Et hoc videtur sufficiens. Probabile enim est quatuor primas qualitates, calorem & frigus, humiditatem & siccitatem cõuenire in eodem genere proximo sub qualitate passibili, sub quo calor & frigus sufficienter distant ad perfectam contrarietatem, quamuis non magis inter se distent, quam siccitas & humiditas inter se: satis ergo est quòd distent maximè negatiuè. Ratio autem cur tanta distantia requiratur, est, quia alioqui contraria non se omninò mutuò expellerent, nec transmutatio vnius perfectè terminaretur ad aliud, quod est de ratione perfectè contrariorum, vt ex solutionibus argumentorum magis constabit.

XI. Virtus & vitium an maximè distent.

Virtus igitur & vitium non continentur sub eodem genere proximo in ratione habitus, & ideò non oportet vt simpliciter summe distent: hoc enim modo recte probat argumentum magis distare inter se vitia extremè contraria. At verò secundum moralem oppositionem, seu in ratione honesti & turpis, summè distant virtus & vitium, vel talis virtus & tale vitium circa talem materiam, & ideò sub ea ratione sunt simpliciter & propriissimè contraria. Dico autem summè distare, saltem negatiuè, quia fieri potest vt ab eadem virtute duo vitia æquè distent, licet secundum diuersas & extremas rationes. Quanquam enim absolutè illud vitium quod deterius est, magisque deficiens à recta ratione talis virtutis, simpliciter videatur summè distare ab illa: tamen secundum proportionalem rationem vnumquodque dici potest habere extremam distantiam ab ea rectitudine virtutis quam in illa destruit. Simili modo dicendum est de opinione vera, & falsa, seu errore: summè enim distant sub suo genere, scilicet, opinionis, si veram habeant contrarietatem ex parte obiecti. Nam si solum differant quasi relatiuè, non sunt contrariæ: cùm eadem opinio possit esse successiuè vera & falsa ex mutatione obiecti. Igitur quòd error plus distet à scientia contrariæ veritatis, quàm ab eiusdem opinione, non est cõtra rationem

C

alterius contrarietatis, quia est distantia in alio genere, in quo scientia & opinio non habent tam propriam contrarietatem. De mediis autem colorib. respectu extremorum (& idem est de quocunque medio, quod sit per participationem vtriusq; extremi) dicendum est, non esse simpliciter & absolutè contrarios ipsis extremis: sed tale mediũ opponitur vni extremo per participationem alterius, & è cõtrario. Vnde non omnino illa excludunt, sed in se continẽt, vel formaliter, vel virtute, vt infrà declarabimus. Cũ autem dicuntur contraria extremè distare, intelligendum est de contrariis, quæ per sese & omninò contraria sunt ac se expellunt.

Sit ne vnum vni tantum contrarium.

XII.

Atque in eisdem contrariis verum habet, vni vnum tantum contrarium esse, vt exposuit Aristoteles 10. Metaphysicæ, c. 6. 8. & 9. vbi ait, hoc habere verum in extremè contrariis, non in mediis. Et ideò nõ obstat quod malum, & bono & malo opponatur, vt idẽ Aristoteles dixit cap. de oppositis, nam vni opponitur, vt extremo, alteri vt medio. Vel etiã dicere

dicere possumus, tunc vnum contrariorum tantùm habere aliud contrarium, quando illud est adæquatum, ita vt secundum totam latitudinem eius illi opponatur. At verò quãdo virtus habet duo vitia extrema sibi contraria, neutrum illi adęquatè opponitur, id est, secundum totam latitudinem materię & actuum eius: liberalitas enim, verbi gratia, tum ad dandum, tum etiam ad retinendum, quando & quomodo recta ratio dictat, inclinat: auaritia verò per se solum illi opponitur, quatenus inclinat ad dandum: prodigalitas verò è contrario, quatenus inclinat ad retinendum. Ex his ergo satis manet exposita illa pars definitionis contrariorum, quòd sub eodem genere maximè distare debeant.

An se mutuo contraria expellant.

XIII. Ratio dubitandi.

Tertiò dubitari potest quo modo etiam verum sit contraria debere se expellere mutuò circa idem subiectum: multa enim contraria esse videntur quæ non habent hanc vim. Frigus enim non potest expellere calorem ab igne, nec siccitas expellere potest humiditatem ab aqua, nec nigredo albedinem à niue. Et in intellectu error non potest expellere scientiam; cùm tamen scientia facilè expellat errorem: præsertim si loquamur de actibus, inter quos etiam est propria contrarietas: in habitibus enim interdum accidere potest, vt error expellat scientiam intercedente obliuione, quod est quasi per accidens. Et confirmatur, nam cùm vnum contrariũ dicitur expellere aliud, vel intelligitur effectiuè: & hoc non, quia non omnia contraria habent vim efficiendi, vt patet de albedine & nigredine, voluptate & tristitia, & similibus; vel intelligitur formaliter: & hoc etiam nõ est vniuersale, nam expulsio formalis, solùm est inter ea, quæ in eodem subiecto simul esse possunt, & formaliter pugnare: nam si vnum nõ sit in subiecto, quando aliud ingreditur, iam non est formalis pugna: sed hoc etiam commune non est contrariis omnibus: nam saltem duo actus vitales contrarij nunquam possunt ita pugnare.

XIIII. Contraria debent verari circa idẽ subiectum.

In hac particula tres conditiones contrariorum continentur, vna est quòd versentur circa subiectum; quia per se sumpta non possunt inter se habere repugnantiam, nisi ordine ad aliquod tertium, quod non potest esse nisi subiectum. Et ideò duo subsistentia vt sic non possunt esse sibi contraria, quatenus talia sunt; quia non respiciunt subiectum in quo possint contrarietatem exercere. Dices, vnum subsistens potest agere in aliud ad destructionem eius. Respondeo, solum posse agere aliquid ei inhærens: nam si efficiat rem totam subsistentem vt sic, non aget ad destructionem, sed potiùs ad eius productionem vel conseruationem. Id ergo quod alteri inhæret, potest esse contrarium, non ipsi cui inhæret vt sic, per se loquendo, nam illi potiùs vnitur, suoq́ue modo illud perficit, sed alteri quod etiam inhærere possit. Dices, vnum corpus est contrarium alteri quantum ad præsentiam & existentiam in eodem loco, quæ contrarietas non sumitur in ordine ad idem subiectum, sed in ordine ad idem spatium imaginarium, quod non potest simul duobus corporibus repleri. Respondeo, illam non esse propriam contrarietatem, sed repugnantiam quandam generaliùs dictam, quæ non oritur ex propria oppositione, cùm quantitates illæ & præsentiæ sint eiusdem speciei & rationis, sed oritur ex peculiari limitatione & conditione quantitatis, quę natura sua impenetrabilis est cũ alia simili quãtitate.

Vnus corpus dicitur esse contrarium alteri quoad præsentiã in eodem loco.

C

Ex his verò clarè colligitur secunda conditio, nimirum, subiectum contrariorum vt sic esse debere vnum & idem, vt supra etiam diximus intelligendo per subiectum genus Physicum contrariorum, quia vt sibi repugnent, oportet vt versentur circa idem. Dices, calorem existentem in igne repugnare frigori existenti in aqua. Respondetur, repugnare quasi mediatè: quia potest immittere in aquam alium calorem expellentem frigus; si enim talem virtutem non haberet, illi non repugnaret: immediatè ergo contrarietas versatur inter formas circa idem subiectum.

XV. Contraria versari debẽt circa idem omnino subiectum.

Ex quo licet obiter colligere responsionem ad interrogationem superiùs factam de expulsione effectiua, aut formali. Dicendum est enim, per se ac intrinsecè requiri expulsionem formalem, nam effectiua, neque est semper necessaria, vt argumentum suprà factum probat, neque est immediata, vt dixi, nec semper exercetur per qualitatem contrariam, sed per aliam priorem, vel eminentiorem, vt eadem voluntas efficit actus contrarios. Falsum est autem,

B

expulsionem formalem requirere simultaneam existentiam vtriusque formæ in eodem subiecto; imò hoc ipsum est contra rationem expulsionis formalis, quæ in hoc consistit, vt effectus formalis vnius formæ ex natura rei repugnet in eodem subiecto cum effectu formali alterius: si autem formæ sunt simul, quantum ad id non habent effectus formales repugnantes, vnde quantum ad id non habent propriam contrarietatem, vt sectione 4. declarabimus. Vnde, si fortasse, dum ita simul existunt, vna forma operetur aliquid ad destructionem alterius (quod raro, vel nunquam contingit, vt posteà videbimus) iam illa nõ est expulsio formalis, sed effectiua, quia non est nisi efficiendo aliquid aliud, quod sit formaliter incompossibile cum præexistente forma; vt si calor & frigus vt quatuor sint simul, nõ potest ille calor quicquam operari ad destructionem frigoris, nisi operetur ad augmentum sui, quod est formaliter incompossibile cum tanto frigore.

XVI.

Tertia conditio in illa particula contenta est, quòd hæc expulsio sit mutua. Cuius ratio facilis est ex proximè dictis, nam hæc expulsio non est effectiua, sed formalis: & ideò non attenditur iuxta vim agendi, sed iuxta modum informandi. Ex quo necessariò sequitur vt sit reciproca: nam si effectus formalis vnius qualitatis est per se & directè repugnãs cum effectu formali oppositæ qualitatis, necesse est vt etiam è conuerso formalis effectus alterius, alteri repugnet. Contra hanc verò conditionem specialiter procedit obiectio suprà facta: ad quam breuiter dicendum est, solum oportere hanc expulsionem esse mutuam, quantum est ex vi propriorum effectuum formalium talium qualitatum: nihilominùs tamen ex parte agentium contingere posse, vt ab aliquo subiecto non possit expelli aliquod contrariorum, vel propter dimanationem à propria forma, si sit adeò intrinseca, vt impediri non possit ab extrinseco agente, vel si sit dispositio ita necessaria, vt illa ablata, statim subiectum corrumpatur. Et ideò Aristoteles capit. de oppositis, cum dixisset, contraria se se vicissim expellere, addidit, nisi alterum insit à natura.

XVII. Contraria mutuo se debent ab eodẽ expellere.

Corollaria ex præcedenti doctrina.

XVIII. Differentia inter contraria & relatiua.

Ex hac declaratione definitionis contrariorum, colligi facilè possunt variæ differentiæ cõtrariorũ ab aliis oppositis, quæ partim in discursu huius & præce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

præcedentis sectionis tactæ sunt, partim sumuntur ex Aristotele in cap. de Oppositis. Ex quibus tres hoc loco breuiter notandæ & declarandæ sunt. Prima est propriè inter contraria & relatiua. Nam in relatiuis vnum oppositorum infert existentiam alterius, non verò in contrariis: *non enim si vnum est* (ait Aristoteles) *aliud necessariò erit*: quod etiam dici potest de priuatiuè, aut negatiuè oppositis: tamen quia in illis alterum extremum nihil est, ad contraria specialiter accommodatur. Videtur tamen huic doctrinæ repugnare idem Aristoteles 2. de cœlo, text. 18. dicens: *Si vnum contrariorum sit in rerum natura, aliud etiam esse debet*. Respondetur, proprium sensum illius differentiæ esse, vnum relatiuorum ex propria & intrinseca ratione inferre existentiam alterius sibi oppositi, quatenus eius esse consistit in respectu ad illud: vnum verò contrariorum non ita inferre aliud ex sua particulari natura, sed potiùs, quantum est ex se, destruere illud. Nihilominùs tamen verum esse potest, quod alio loco Aristoteles intendit, scilicet, in ordine tamen ad complementum vniuersi necessarium fuisse, vt existente vno contrariorum, existeret etiam aliud, tum propter rerum varietatem, ex qua pulchritudo vniuersi consurgit, tum etiam propter vicissitudinem corruptionum & generationum, qua vniuersum conseruatur: tum deniq; quia eadem est potentia contrariorum, quæ in diuersis saltem subiectis petit in actum reuocari.

Conciliatur duo loci Aristotelis.

XIX. Differentia contrariorũ à contradictoriis.

Secunda differentia maximè versatur inter contraria & contradictoriè opposita, quæ suo modo extendi potest etiam ad opposita priuatiuè. Nam inter contraria quædam sunt immediata, alia quæ medium habent: contradictoria verò semper carent medio. Circa quam differentiam est aduertendum triplex medium excogitari posse inter oppositа. Primum dici potest ex extremis, quod propriè dicitur esse per participationem extremorum, quia ex illis refractis, vel virtute, vel formaliter constat, vt sect. 4. declarabimus. Secundum dici potest medium inter extrema, vt est virtus inter vitia, quòd cum præcedente conuenit, quia est aliqua forma positiua: differt tamen, quia non componitur ex extremis, quamuis materialiter in aliquo cum vtroq; conueniat, vt explicui super lib. 10. Metaph. cap. 10. Tertium medium dici potest absque extremis, id est, per solam abnegationem extremorum. Quædam ergo contraria sunt immediata quantum ad positiuum medium, vt amor & odium; alia verò carere etiam solent medio per abnegationem extremorum respectu adæquati subiecti, in quo inueniri possunt, vt Aristoteles docet in cap. de Oppositis: qui tamen exempla adhibet in quibusdam quæ non sunt propriè contraria, vt sunt par & impar, sanum & ægrum. At verò inter cõtradictoria nullum medium ex his locum habet, vt per se constat, & latiùs dicemus infra disp. 54. sect. 5. Inter priuatiuè autem opposita non potest dari medium positiuum, vt per se cõstat, quia nihil potest coalescere ex affirmatione & negatione quam includit priuatio: neque etiam cogitari potest forma positiua inter negationem, & habitum positiuum cui opponitur. Et in hoc differt priuatiua oppositio à cõtraria absolutè sumpta. At verò medium per abnegationem reperiri potest aliquo modo inter priuatiuè opposita, in quo differunt à contradictoriis, vt latiùs declarabimus dicta disputatione 54. Conueniunt autem cum contrariis, licet in hoc habeant aliquam diuersitatem, nam contraria habere possunt hoc medium, etiam in subiecto capaci: carere enim potest voluntas & virtute & vitio: priuatiuè autem opposita solum possunt habere hoc medium in subiecto extraneo & incapaci, nam si subiectum sit aptum, necesse est vt vel habeat formam, vel illa careat, quòd si careat, priuatum erit, cum aptum iam supponatur. Et huius ratio à priori est, quia cæteris paribus immediatior, formalior, ac maior est oppositio priuatiuorum, quæ in negatione cõsistit, quam contrariorum, quæ positiua est. Vnde etiam obiter intelligi potest, quòd licet duę formę sint contrarię, priuationes earum nullam inter se habent oppositionem: ideoq; possunt esse simul in eodem subiecto capaci, vt ostensum est.

A

B

Tertia differentia assignatur inter contraria, & priuatiuè opposita, scilicet, quòd inter contraria est mutua transmutatio & vicissitudo circa idem susceptiuum, scilicet, quantum est ex parte eorum, vt in definitione explicatum est: inter priuatiuè autem opposita non est ita, quia à negatione ad habitum non est regressus. Quæ differentia etiam inter priuationem & negationem assignari solet, & ideò latiùs à nobis declarabitur dicta disputatione 54.

XX. Differentia inter oppositа contraria & priuatiua.

SECTIO III.

Vtrùm propria contrarietas in omnibus & solis qualitatibus inueniatur.

I.

IN hac sectione declarandum est, quomodo hæc oppositio tribuatur qualitati vt proprietas eius, an, scilicet, in omni rigore, vt propriũ dici solet quod conuenit omni, & soli, ac semper. Quãquam de hac vltima conditione nulla in præsenti sit quæstio, nam si qualitas habet contrarium, ex natura sua illud habet: & hoc sensu dicetur semper illud habere, siue illud existat, siue non, de quo etiam iam diximus sectione præcedente, quo modo possit esse vel non esse necessarium. Aliæ igitur duæ conditiones hìc breuiter declarandæ sunt.

Non omnem qualitatem habere contrarium.

II.

C ET primò quidem dicendum est, non omni qualitati conuenire vt habeat contrarium. Hoc facilè patet discurrendo per omnes quatuor species qualitatis. Nam inter habitus nõnulli sunt qui non habent contrarium, vt habitus principiorum: est enim quasi spirituale lumen adeò perfectum, vt non possit habere positiuum contrarium, quod illud expellat à suo subiecto. Idemq; opinor esse valde probabile de scientia, quia etiam est perfectum lumen, estque in quodam superiori genere, quod attingere non potest habitus, qui ei valeat repugnare. Vnde error magis proportionatè opponitur opinioni, cũ qua sub eodem genere continetur, quam scientiæ; licet, latiùs loquendo, soleat error dici contrarius scientiæ. Species etiam intentionales contrarium non habent: species enim albi & nigri simul insunt sine repugnantia. Habitus item infusi, vt ego opinor, non habent propriè contrarium, quia sunt in superiori quodam ordine, in quo esse non possunt inordinati habitus, qui studiosis habitibus illius ordinis opponantur. Quanquam in inferiori ordine possint esse habitus, scilicet, acquisiti, qui cum illis superioribus habitibus pugnare aliquo modo possint, non tamen per directam ac propriam contrarietatem

Habitus principiorum non habet contrarium.

Habitus scientia.

Species intentionales.

Habitus infusi.

rietatem, hanc enim habent cum aliis habitibus acquisitis, & eiusdem ordinis. Inter actus etiam seu passiones appetitus ponit Diuus Thomas in 1. 2. qu. 23. artic. 3. actum iræ, qui non habet passionem contrariam: actus autem immanentes, vt suprà diximus, in prædicamento qualitatis, & in specie dispositionis collocantur.

A

III. Propria potentia caret contrario.

Rursus in secunda specie constat intellectum, voluntatem, & similes potentias non habere contrarium: imò in hac specie, si potentia propriè sumatur, vix credo inuenietur aliqua, quæ contrarium habeat. Dico autem, *si propriè sumatur*, id est, vt in re ipsa condistinguitur à passibili qualitate: nam si omnis qualitas passibilis, quæ actiua est, sub hac ratione ponatur in illa specie potentię, cõstat plures esse potentias quæ habent contrarium. In tertia itaque specie maiori ex parte inueniuntur qualitates habentes contrarium: aliqua tamen reperiri potest quæ illo careat, vt lux: & si fortasse sunt aliquæ aliæ nobis ignotæ. In quarta denique specie nulla est propria contrarietas: vna enim figura non est alteri contraria, licet sit diuersa: pulchritudo autem & deformitas, quæ solent numerari vt contrariæ, magis videntur propriè opponi. Quod si aliqua ex parte contrarietatem includunt, id est in quantum aliquam passibilem qualitatem ad suam constitutionem requirunt.

Passibiles qualitates maximè contrarium habent.

IIII.

Ratio autem huius varietatis in qualitatibus inuentæ, vix potest alia reddi, nisi quia hæc proprietas non consequitur positiuè (vt sic dicam) ex præcisa ratione qualitatis vt sic, sed ex determinatis rationibus diuersarum qualitatum, quæ iuxta diuersas naturas & fines earum hanc proprietatem participant, quæ generi qualitatis vt sic non repugnat. Aliæ verò qualitates secundum proprias differentias, & munera, non habent naturam aptam ad huiusmodi oppositionem, quod quidem in diuersis qualitatibus ex diuersis capitibus prouenire potest, vt in figura ex eo quòd solum est quidam terminus quantitatis: in intellectu & voluntate, quia sunt facultates intrinsecè consequentes spiritualem substantiam: in lumine verò, quia est qualitas nobilissima, & communis corporibus incorruptibilibus, & sic de aliis.

Quomodo contrarietas sit, vel non sit propria qualitatum.

V.

C SEcundò dicendum est, non solas qualitates habere contrarium, quamuis sub aliqua ratione possit hoc eis singulariter attribui. Declaratur breuiter vtraque pars. Et primùm constat, iuxta communem modum sentiendi Philosophorum motibus & actionibus contrarietatem attribui, quæ tamen qualitates non sunt: quod satis esset ad prioris partis probationem. Est autem aduertendum, inter mutationes vel motus duplicem inueniri oppositionem. Vna est inter generationem & corruptionem, & omnes alias quæ ad modum corruptionis & generationis se habent, vt intensio & remissio: & hæc oppositio non est propriè contraria, sed priuatiua: quia altera ex his mutationibus, scilicet, corruptio, non est positiua, sed priuatiua. Alia verò est oppositio inter actiones vel mutationes positiuas, vt inter calefactionem & frigefactionem; & inter has potest inueniri propria contrarietas, quæ radicaliter nascitur ex contrarietate terminorum, vt ex 5. Physic. cõstat. Vnde qualis fuerit contrarietas inter terminos, talis erit inter ipsas mutationes.

VI.

Dupliciter autem possunt duo termini mutationum dici contrarij. Primò, ex eo solum quòd sunt duo extrema alicuius latitudinis, quæ potest successiuè pertransiri; ab vno ad alterum terminum tendendo, vel redeundo. Et hæc contrarietas non semper est propria, sed ita appellatur per quandam imitationem, vt duo extrema puncta vnius lineæ, reuera non sunt contraria, cùm sint eiusdem rationis, tamen si considerentur quatenus ab vno potest iri ad aliud, & è conuerso, sic dicuntur habere contrarietatem in ratione terminorum: quia sunt termini positiui, & habent quandam repugnantiam in ordine ad tales motus. Alio verò modo possunt termini mutationum esse contrarij propriissima contrarietate suprà definita: quo modo calor & frigus sunt termini contrarij respectu oppositarum alterationum. Prima ergo contrarietas late sumpta, communis est aliis rebus vel mutationibus, vt constat: secunda verò solum est inter qualitates, vel inter mutationes ad qualitates propriè contrarias, ratione ipsarum qualitatum.

VII. Radix omnis cõtrarietatis est in qualitatibus.

B Hoc ergo modo conuenit specialiter soli qualitati habere contrarium, nempè propriè ac perfectè, & tanquam radici & fundamento, ratione cuius talis contrarietas in ipsis actionibus vel mutationib. participatur. Vnde in ipsis etiam mutationibus augmẽti & decrementi (si atrentè res consideretur) oppositio magis est ratione priuationis quàm propriè contrarietatis. Inter motus autem locales contrarietas potiùs est in quadam diuersa habitudine inter eosdem terminos, quam in substantia vel entitate ipsorum motuum, qui alioqui esse possunt eiusdem rationis, vt sunt, verbi gratia, iter motus aut ab Athenis ad Thebas, aut à Thebis ad Athenas.

Extra prædicamentum qualitatis actionis, & passionis, propriam contrarietatem non inueniri.

VIII.

OMissis autem motibus & mutationibus, vel actionibus, in rebus aliorum prædicamentorum extra qualitatem nulla est propria contrarietas. Quod quidem de substantia expresse docet Aristoteles in cap. de substantia; estque satis notum de materia prima & de formis vel substantiis subsistentibus vt sic, quia non respiciunt subiectum, in quo possint habere contrarium. De formis autem substantialibus difficiliùs redditur ratio, cur inter formam ignis & aquæ, v. g. non sit propria contrarietas; nam videntur sub genere formæ elementaris summè distare, & ab eodem subiecto mutuò se expellere. Quidam respondent, illas formas non esse contrarias, quia non se ita expellunt ab eodem subiecto, vt illud ab vna ad aliam successiuè transeat per aliquod medium quod participet extrema. Sed certè hoc non est necessarium ad contrarietatem: amor enim & odium contraria sunt, inter quæ non est translatus successiuus, nec per medium positiuum, quod constet ex extremis. Videtur ergo dicendum, inter formas substantiales non esse propriam contrarietatem, quia respectu materiæ non habent repugnantiam ex peculiari conditione, sed ex generali ratione formæ substantialis absolutè constituentis essentiam, seu speciem rei. Et propterea etiam non opponuntur vt propria extrema alicuius generis, quæ ex propriis rationibus illam propriam ac peculiarem repugnantiam inter se habent: quo modo intelligenda est contrariorum definitio. Ex quo à fortiori constat, etiam inter differentias substantiales non

In formis substantialibus cur non sit contrarietas.

Differentiæ substantiales non sunt Physicè contrariæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse propriam contrarietatem, præsertim Physicam, A de qua loquimur: quamuis Metaphysicè soleant cõtrariæ appellari. De aliis verò prædicamentis accidentium nulla est difficultas, vt patet ex dictis suprà de quantitate, & ex discursu cæterorum constabit.

SECTIO IIII.

An contraria possint aliquo modo simul esse in eodem subiecto.

I. DVo præcipuè in hoc titulo continentur; primum est, an naturaliter possint contraria simul esse, saltem refracta seu remissa, nam si sint perfecta, non est locus quæstioni, vt ex ipsa definitione constat, quæ saltem intelligi debet ex natura rei. Ex quo oritur altera quæstio, an saltem de potentia absoluta & supernaturaliter possint contraria simul esse, etiam in esse perfecto.

An ex natura rei, contraria simul esse repugnent, etiam in gradibus remissis.

II. Aliquorum sententia. CIrca priorem partem aliqui existimant, qualitates contrarias in nullo gradu, etiam remisso, posse simul esse ac formaliter in eodem subiecto: sed solum virtualiter, vt sunt colores extremi in mediis. Ita tenet Gregor. in 1. distinct. 17. quæst. 3. & sequitur Soncinas 10. Metaphys. quæstione vltima. Fundamentum eorum est, quia qualitates non sunt contrariæ ex vi intensionis, sed ex vi suæ essentiæ specificæ, dicente Aristotele 10. Metaphys. text. 13. & 14. contrarietatem esse oppositionem secundum formam: quæ forma, seu essentia integra est in quocunque gradu quantumuis remisso: ergo. Secundò, quia qualitates mediæ inter extrema sunt verè qualitates constitutæ in aliqua specie qualitatis: ergo nõ possunt constare ex ipsis extremis formaliter sumptis, quia impossibile est ex specieb. diuersis & completis in suo genere tertiam speciem componi. Antecedens verò patet inductione in coloribus mediis: negari enim non potest quin sint propriè ac per se qualitates: idem autem videtur de temperamento, verbi gratia, ad formam mixti, nam sicut forma illa est per se vna, ita & dispositio ad illam: ergo in illa qualitate non sunt extrema formaliter, sed virtute: ergo eadem ratione idem dicendum est, quotiescunque videtur dari qualitas media inter hæc extrema. Tertiò adducit Soncinas nonnulla testimonia Commentatoris, & D. Thomæ, quæ infrà proponemus.

Gregor. Soncin.

Non repugnare contraria in gradibus remissis ostenditur.

III. NIhilominùs dicendum est, fieri posse naturaliter, vt duæ qualitates, quæ in esse perfecto & intenso simul esse non possunt, in gradibus remissis simul sint in eodem subiecto. Hæc est communis sententia Metaphysicorum in lib. 10. vbi Iauell. quæstione 13. & Capreolus in 1. distinct. 17. quæstione 2. ad argument. cont. 2. concl. Marsil. 2. de Gener. quæstione 6. & alij quos inferiùs citabimus. Et videtur manifestè hæc sententia Aristotelis 5. Physicorum cap. 2. & 4. vbi ait, aliquod esse magis minusve tale, quòd plus minusve habet de admistione contrarij. Et cap. vltimo. text. 62. fatetur contraria aliquo modo esse simul in eodem; & 2. de partib. cap. 1. dicit, primam compositionem esse ex quatuor primis qualitatibus. Idemque sumitur ex 2. de Anima, text. 123. & 124. & ex aliis locis quæ suprà citauimus, disputatione 15. sectione 10. num. 41. & sequentibus.

IIII. Et potissimum probatur hæc sententia experientia, quæ tam euidens videtur, vt eam negare sine cogente ratione, philosophicum non sit. Quando enim aqua calefit ab igne, euidens videtur aliquem formalem calorem in se recipere, & tamen non statim amittit totam frigiditatem: manent ergo ibi simul illa duo contraria refracta. Deinde, alias sequitur frigiditatem, verbi gratia, nunquam intendi aut remitti, sed, statim ac incipit actio ignis in aquam, omnino definere totam illam qualitatem, quæ est frigiditas, & aliam nouam introduci simplicem & virtute continentem calorem & frigus, consequens est falsum: ergo. Sequela probatur, quia cùm primùm ignis agit in aquam, aliquam positiuam qualitatem in eam introducit: ergo vel illa est formalis calor remissus, remittẽs etiam frigiditatem, & hoc est quod B intendimus, vel est aliqua qualitas expellens omnino frigiditatem formalem, & ita nunquam frigiditas poterit remitti. Minor autem probatur, quia si hæ qualitates primæ non sunt intensibiles & remissibiles, certè nullę sunt: quod quam sit falsum, ostendemus disp. sequente.

V. Et confirmatur præterea, quia si per primam actionem ignis in aquam tota expellitur frigiditas, & media qualitas introducitur, ergo quamdiu ita progreditur actio, vt illa qualitas plus de calore, quam de frigore virtualiter contineat, necessarium est totam illam qualitatem perire, & nouam introduci. Consequens autem est falsum; ergo. Sequela patet, tum à paritate rationis, nam si frigiditas intensibilis non est, & totæ statim perit per actionem ignis, cur non etiam illa qualitas media? Tum etiam, quia fieri non potest vt vna & eadem simplex qualitas per simplicem actionem intendatur, quatenus virtute continet vnum extremum; & remittatur quatenus virtute continet aliud. Nam si talis qualitas habet gradus intensionis, omnes sunt inter se proportionati, & eiusdem essentialis rationis: & ideò in omnibus & singulis, est proportionalis participatio, seu virtualis continentia extremorum. Vt, verbi gratia, si color rubeus virtute continet albedinem magis quam nigredinem, in singulis gradibus illius coloris idem modus continentiæ reperitur: vnde quotiescunque intenditur ille color, intenditur etiam maior illa virtualis participatio albedinis quam nigredinis: & sic de aliis. Cùm ergo per actionem caloris, in tepiditate fiat maior participatio caloris quã frigoris, & anteà è contrario res se haberet, non potest id fieri per solam intensionem eiusdem simplicis qualitatis: aliàs & illa qualitas simul intenderetur, & remitteretur, & gradus illi non essent eiusdem rationis essentialis, nec proportionati inter se. Oportet ergo vt semper fiat mutatio totius qualitatis mediç, & veluti mistæ in aliam confectam ex diuersa mistione. Consequens autem esse falsum patet, quia oportebit vel illam mutationem non esse continuam, quod est contra veritatem & experientiam, vt sequenti disputatione dicemus: vel certè oportebit in successione talis mutationis infinitas qualitates medias mutari, quia in quolibet instante qualitas media aliter se habet; & non per intensionem vel remissionem: ergo per mutationem vnius qualitatis in aliam. Hoc autem vltimum consequens etiam

etiam est impossibile, vt ostendemus in simili latiùs A disp. sequente, sect. 1.

VI. Ratio à priori conclusionis. Ratio autem à priori sumenda est, destruendo fundamentum contrariæ sententiæ. Quia non est necesse vt omnia contraria se mutuo expellant ex vi suarum rationum essentialium præcisè sumptarum, quia neque Aristoteles id dixit in 10. Metaphysicæ, vbi citatur, neque experientia aut aliqua ratio probabilis ostendit hanc esse contrariorum naturam. Aristoteles enim loco citato solùm dicit, contraria debere maximè distare sub eodẽ genere, & se mutuò expellere ab eodem subiecto, ex quo rectè sequitur formalem cõtrarietatem esse inter aliquas formas essentialiter differentes, non tamen sequitur habere formalem repugnantiam ex præcisis entitatibus essentialibus, in quocunque gradu remisso existant. Possunt ergo inter se repugnare quoad excessum latitudinis vel intensionis, etiamsi in inferioribus gradibus non repugnent. Potestque in qualitatibus Physicis hoc declarari, quia qualitates contrariæ respiciunt idem subiectum secundum eandem capacitatem. Nam licet aliqui (vt Iauellus 10. Metaphys. quæstione 13.) dicant subiectum non esse susceptiuum contrariorum, nisi secundum diuersam capacitatem & dispositionem: id tamen non B est verum, per se & generaliter loquendo de sola potentia receptiua contrariorum vt sic, vt patet de voluntate, superficie, &c. Constareque potest ex iis, quæ suprà disputatione 14. dicta sunt de causa materiali accidentium. Hæc ergo capacitas subiecti extenditur ad certam graduum latitudinem, quæ impleri potest, vel per vnam tantùm qualitatem, si perfectè intensa sit, vel ex admistione plurium in gradibus remissis. Atque ita sit, vt possint formæ habere contrarietatem & repugnantiam secundum intensos gradus, in quibus latitudinem excedunt, licet in remissioribus possint esse simul.

VII Hinc etiam sequitur, interdum posse contraria esse simul in gradibus remissis æqualibus, qui ad implendam latitudinẽ sufficiant: interdum verò in inæqualibus, & aliquando posse excedere vnum contrariorum, interdum aliud cum prædicta proportione, quæ latitudinem impleat, & non excedat. Vnde obiter etiam soluitur ratio quædam, quæ obiici solet; nam si, verbi gratia, albedo vt quatuor, & nigredo vt quatuor possunt esse simul in eodem subiecto: ergo color rubeus & viridis poterunt esC se simul in pluribus gradibus, vel in summo: quia media minùs se opponuntur quam extrema. Negatur enim consequentia, quia subiectum non est capax nisi tantæ latitudinis coloris ex quibuscunque gradibus impleatur. Vnde licet colores medij minùs diffent in natura, tamen quantum ad coexistentiam in subiecto, non minùs repugnant quoad gradus intensos.

Obiectiones contra datam resolutionem.

VIII. DIces, si contraria sunt simul hoc modo: ergo simul denominant subiectum: ergo simul erit calidum & frigidum: at ex denominationibus contrariis inferuntur contradictoriæ. Et confirmatur, quia si huiusmodi qualitates possunt esse simul, etiam motus qui ad illos tendunt, vsque ad tales gradus: quia non est maior contrarietas inter motus, quam inter terminos.

Quomodo contrariæ formæ simul denominent.

IX. Capreol. Iauell. CIrca principale argumentum Capreolus, Iauellus, & alij, laborant vt omnino defendant vtramque qualitatem contrariam non denominare subiectum, quia putant ex denominationibus contrariis necessario inferri contradictorias. Sed in hoc cauenda est æquiuocatio, ne sit contentio in verbo denominandi. Nam potest intelligi de denominatione verbali (vt sic dicam) quæ consistit in vsu nostræ locutionis, & impositionis nominum. Et sic verum est, nos non vocare simpliciter tale nisi à forma prædominante, & quia non possunt ambæ formæ contrariæ prædominari, ideo denominatio semper est vna tantum. Quam quidem denominationem, quando formæ sunt æquales, nos non sumimus ex vna vel altera forma, sed ex tali coniunctione vtriusque: ita vt licet denominatio in verbis sit simplex, in re sit quasi collectiua. Vt cùm dicimus aquam esse tepidam, perinde est ac si diceremus esse affectam frigore & calore cum quadam æqualitate. Hanc autem æqualitatem, vel excessum nos non mensuramus ex re ipsa, sed ex sensu nostro, vel actiB uitate. Vnde aquam interdum vocamus simpliciter calidam, licet fortè in re plus habeat frigoris quàm caloris: quia calor magis agit, & sentitur. Alio modo intelligi potest denominatio realis, id est, quæ in re ipsa exiltit ex vi adhæsionis formæ ad subiectum, & posset proprio conceptu & nomine significari. Et hoc sensu verum est duas formas contrarias, eo modo, quo sunt simul, duas dare denominationes, quia duos habent effectus formales, qui propriis nominibus possunt significari, licet de facto non sint imposita incomplexa nomina, quæ illos significent, tamen complexè dicere possumus, idem esse calidum vt sex, & frigidum vt duo, vel quid simile. Hæ tamen denominationes non inferunt contradictorias, quia reuera non sunt contrariæ: nam licet dicantur sumi à formis contrariis quasi materialiter, non tamen formaliter vt contrariæ & repugnantes sunt.

Motus ad contrarias qualitates quando possint esse simul.

X. ADconfirmationem respondet Iauellus suprà, motus contrarios acquisitiuos non posse esse simul: si verò vnus sit acquisitio, alius amissio posse esse simul. Sed non bene respondet. Quia si acquisitio & amissio sint eiusdem qualitatis & secundum idem seu eandem partem subiecti, non possunt esse simul, quia priuatiuè opponuntur, vt intensio & remissio caloris. Si verò sint acquisitio & amissio contrariarum qualitatum, vt intensio frigoris, & remissio caloris, de quibus ipse loquitur, sic non sunt motus contrarij: sed potiùs quasi partiales mutationes componẽtes vnam integram transmutationem, per recessum ab vno termino, & accessum ad alium. Neque de his procedit argumentum, sed de motibus acquisitiuis contrariorum terminorum. De quibus etiam, si cum proportione loquamur, non potest absolutè negari, quin eo modo, quo termini possunt esse simul, possint etiam esse ipsi motus acquisitiui vsque ad gradus remissos.

XI. Duobus itaq; modis potest se habere subiectum talium mutationum: primo vt sit plenè affectum tota latitudine graduum contrariarum qualitatum, vt v.g. quòd habeat sex gradus caloris, & duos frigoris,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel in alia simul proportione: & tunc impossibile est simul moueri motibus acquisitiuis illarum qualitatum: quia statim subiectum excederet latitudinem, & inciperet habere illas qualitates vltra gradus remissos. Secundò potest intelligi subiectum non habens plenam illam latitudinem, vt si omnino careat frigore & calore, vel habeat aliquid caloris, & nihil frigoris, aut è contrario. Et tunc nihil repugnat tale subiectum simul moueri ad vtramque formam illam vsque ad obtinendam plenam latitudinem graduum consurgentem ex gradibus remissis vtriusque formæ: idque conuincit argumentum factum, quia non est maior contrarietas inter mutationes, quàm sumatur ex terminis.

XII. Neque est verum quod Iauellus obiicit, tantam esse oppositionem inter has mutationes ad contrarios terminos inesse remisso, quàta est inter motum & quietem respectu eiusdem termini: nam motus & quies opponuntur priuatiuè: illæ autem mutationes in rigore non opponuntur, quia termini contrarij in esse remisso vt sic verè ac formaliter contrarij nõ sunt. Vnde, cùm Aristoteles negat in 5. Physic. motus contrarios posse esse simul, loquitur propriè ac formaliter, de contrariis quatenus veram oppositionem habent: sicut etiam in vniuersum negat contraria posse esse simul; quod intelligendum est secundum eum statum in quo sunt verè contraria.

XIII. Atq; hinc colligimus, quando termini mutationũ ita se habent, vt in nullo gradu possint esse simul, tũc etiam mutationes cõtrarias in nullo gradu fieri posse simul in eodem subiecto. Exemplum sumere possumus ex motu locali, nam quia idem corpus non potest esse simul in duobus locis, nec secundum se totum, nec secundum eandem partem, ideo non potest moueri simul motibus contrariis secundum totum, aut secundum eandem partem. Anima verò rationalis, quæ informat diuersas partes, simul potest cum illis moueri motibus aliquo modo contrariis, quia simul esse potest tota in diuersis locis partialibus. Et consimili ratione existimo, actiones animi vitales & immanentes contrarias simul esse non posse etiam in gradibus remissis: quia actus ipsi vitales quoad hoc maiorem habent repugnantiam, quàm aliæ qualitates physicæ, vel quam ipsi habitus, propter intrinsecum & actualem modum afficiendi, quem habent, & quia vnus actus actualiter destruit obiectum alterius. Nec refert, quòd C interdum potest homo tristari ac delectari: quia, vt notauit Alexander libr. 1. natur. quæstione in 12. & ex illo Zimara in tabula, verbo, *Contraria*: & D. Thom. 3. part. quæstione 84. artic. 9. ad 2. hi actus vitales non sunt contrarij nisi sint de eodem obiecto: nemo autem simul tristatur & gaudet de eodem obiecto, formaliter loquendo, sed de diuersis: quod latiùs notaui & explicui in 1. tom. 3. part. disputat. 38. sect. 3.

Alexand. Zimara.

D. Thom.

Satisfit fundamentis contrariæ sententiæ.

XIIII. FVndamentum igitur principale contrariæ sententiæ solutum iam est. Ad secundum verò argumentum, quod est de qualitatibus mediis inter extremè contrarias, respondetur, verum esse interdum qualitatem mediam esse verè ac per se vnam, in qua non sunt contraria formaliter in esse remisso, sed tantum virtualiter. Et probabile est huiusmodi esse colores medios, rubeum, viridem, &c. quia reuera sunt propriæ species coloris. Et fortasse de his loquitur Commentator 4. Metaphys. text. 27. vbi ait, contraria habentia medium, esse in medio in potentia, non in actu, id est, virtualiter, & non formaliter: statim enim adhibet exẽplum de albedine & nigredine, vt sunt in colore medio. Quod expresse declarat 10. Metaphys. text. 7. dicens. *Non debet aliquis dicere quòd colores componuntur ex duobus, scilicet, albo, & nigro*: nempe formaliter. Et eodem modo posset exponi D. Thom. in 3. dist. 14. art. 2. quæstiun. 3. ad primum. cùm ait, *In minùs albo non est aliqua nigredo, sed albedo minùs intensa.* Quamquam ibi potiùs videatur loqui formaliter de minùs albo vt sic: quod per se nec colorem medium, nec nigredinem requirit, sed albedinem remissam. Itaque non negamus, quin aliquando medium inter contraria esse possit verè vnum, & virtute tantum continens extrema, & non formaliter, etiam in esse remisso, non quia repugnet omnia cõtraria sic esse simul, sed quia in aliquibus mediis qualitatibus fit perfecta mistio, per transmutationem extremorum in vnum medium virtute continens extrema. Hæc autem mistio non potest fieri semper in omnibus contrariis, sed solùm imperfectè per formalem coniunctionem vtriusq; contrarij in esse remisso, vt de tepiditate ex frigore & calore composita ostensum est. Et in habitibus animæ id etiam est manifestum, non enim coalescit vnus simplex habitus ex vitio, & virtute oppositis in esse remisso. Cur autem in quibusdam contrariis detur simplex medium virtute tantùm continens extrema, in aliis verò minimè, ex propriis rationibus diuersarum qualitatum nascitur, non verò ex generali oppositione contrariorum. In quo autem ordine ponendum sit temperamentum, quod erat aliud exemplum tactum in illo argumento, parum nostra refert, nam, qualecunque illud sit, non inde fit qualitates contrarias numquam posse esse simul in esse remisso. Mihi tamen probabilius est, temperamentum non esse vnam simplicem qualitatem, sed mistionem imperfectam, seu collectionem primarum qualitatum in esse remisso cum certa proportione, vt est communior sententia Philosophorum in libro 1. de Generatione, cap. 10. & 4. Meteor. cap. 1. Quibus locis Aristoteles huic faucet sententiæ: & aperte D. Thom. 1. part. quæst. 76. artic. 4. ad quartum. & quodlib. 1. art. 6. ad tertium. ex quibus testimoniis etiam confirmatur superior sententia à nobis posita.

B

D. Thom.

Qualitates mediæ compositæ, an simplices.

De potentia Dei absoluta, quæ contraria possint esse simul.

XV. VLtimo loco dicendum superest an de potentia absoluta possint contraria esse simul in esse intenso. Nam Iauellus & alij videntur hoc virtute negare, dum aiunt, ex huiusmodi contrariis inferri necessariò contradictionem. Sed reuera non infertur, etiamsi illud miraculum admittatur de potentia absoluta. Quia, vt suprà dicebam, vnum contrariorum non habet immediatam ac formalem oppositionem negatiuam cum alio, sed eam infert mediatè, quatenus effectus vnius est naturaliter incompossibilis cum effectu alterius, quam incompossibilitatem potest Deus impedire, & simul coniungere vtrumque effectum positiuum in eodem subiecto, ita vt in re simul sit calidum vt octo, & frigidum vt octo. Et tunc in ordine ad diuinam potentiam affirmatio vnius non infert negationem alterius.

XVI. Erit autem tum quæstio solum de verbali denominatione, an illud subiectum appellandum sit calidum, vel frigidum, aut neutrum: posset enim imponi nomen quod collectionem vtriusq; comprehenderet. Itaque, generatim loquendo, non inuenio in hoc contradictionem ex præcisa ratione contrarietatis: quia licet hæ contrariæ qualitates ex sua natura sint aptæ se expellere, non tamen est contra essentiam earum, quòd Deus impediat ne illa aptitudo in actum reducatur. Sicut etiam naturaliter repugnat duo corpora esse simul in eodem loco, & tamẽ Deus vincit illam repugnantiam, & simul illa constituit. Idem ergo potest facere in qualitatibus contrariis etiam quoad gradus repugnantes. Atque ita tenet Palud. in 3. dist. 15. qu. 2. Qui etiam de actibus vitalibus cõtrariis idem sentit. Ego verò semper illos excipio propter contradictionem quam includunt ex parte obiectorum, eò quòd vnus destruat formale obiectum alterius, vt latiùs explicui in citato loco 3. part. in 1. tomo, disputat. 38. sect. 3. Quibus nihil addendum occurrit: neque ibi dicta hic repetere necessarium est.

DISPVTATIO XLVI.

De intensione qualitatum.

HÆc est secunda proprietas qualitatis, quam declarare hoc loco proposuimus, quia etiam natura sua abstrahit à materia, & in rebus spiritualibus inueniri potest. Est autem circa nomen intensionis aduertendum, duobus modis accipi posse. Primo & maximè vsitato pro mutatione illa per quã eadem qualitas magis ac magis in eodẽ subiecto secũdum eandem partem seu entitatem subiecti perficitur. Dico autem, *Eadem qualitas*, vt secludam augmẽtum per additionem nouę qualitatis omnino distinctæ, quia de hoc satis dictum est in disputatione de habitibus. Dico etiam *Secundum eandem partem*, vt distinguam intensionem ab extensione, quę fit per additionem partium qualitatis in diuersis partibus subiecti: estq; eiusdem rationis cum augmento quãtitatis: vnde non est propria qualitatum, sed communis aliis formis materialibus, seu quantitatiuis.

Alio modo sumi potest intensio pro latitudine, seu modo entitatis formę intensibilis, & remissibilis, ratione cuius est capax illius mutationis, quę intensio etiam nominatur. Hoc igitur loco agimus præcipuè de intensione hoc posteriori modo, nam tota huius materię difficultas consistit in explicanda hac latitudine, vel modo talis formę ratione cuius potest maiorem vel minorem effectum formalem subiecto conferre. In hoc ergo præcipue insistendum est, nam hoc explicato facilè reliqua expedietur, quę ad modum ipsius productionis seu mutationis pertinent; ac tandem explicabimus quo modo hęc conditio sit propria qualitati.

A

B

C

SECTIO I.

Vtrùm qualitas intensibilis & remissibilis sit in se indiuisibilis, vel composita ex gradibus entitatis,

I. SVppono id quod experientia notum est, dari qualitates aliquas capaces huius augmenti, quod intensionem vocamus. In hoc conueniunt omnes Philosophi cum Aristotele; & patet, nam eadem aqua, vel manus paulatim fit calidior, non per extensionem caloris ad diuersas partes subiecti, sed secundum eandem partem, vel etiam secundum totum, vt ipsis sensibus, præsertim tactu, & visu manifestè experimur: & in qualitatibus & subiectis spiritualibus, in quibus non est extensio partium, est id euidentius, quia etiam in illis qualitas recipit hoc augmentum, vt amor, vel voluptas circa idem obiectum. Vnde etiam ex principiis fidei certa redditur hæc veritas, nam gratia, charitas, & fides, augeri & perfici possunt in eodem subiecto indiuisibili, etiam absque aliqua extensione ex parte obiecti: illud ergo augmentum non potest esse nisi intensiuum. Ratio autem cur hic modus entitatis, aut informationis subiecti, qualitatibus conueniat, generatim loquendo alia non est, nisi quia hæc est natura talium formarum: in particulari verò possunt diuersæ rationes in diuersis qualitatibus assignari, vt in sequente, & in quarta sectione videbimus.

II. Contra hanc sententiam referri potest opinio eorum qui dicunt, cum forma intendi videtur, non perfici eandem formam, sed mutari vnam imperfectam in aliam perfectiorem. Quam sententiam tenuit Gofred. quodlib. 11. quæst. 3. quem secutus est Durandus in 1. distinct. 17. quæst. 7. num. 25. & in eandem citantur Auicenna, Gilber. Porret. & Albertus, à Nipho 8. Metaphys. disput. 11. cap. 3. & Burl. tractatu de intension. form. Ex qua opinione planè sequitur, vnam, & eandem formam non esse intensibilem & remissibilem, sed inter qualitates eiusdem speciei vnam esse commutabilem in aliam perfectiorem indiuidualiter; & sic dici vnam formam intendi, aut esse intensiorem alia. Quàm verò falsa sit hæc sententia, paulò inferiùs videbimus.

Qui oppositum sententiæ videantur. Gofred. Durand. Auicenna. Gilbertus. Albert.

Prima sententia asserens qualitates, etsi intensionem recipiant, esse indiuisibiles.

III. HOc supposito, difficultas est in quo consistat hæc latitudo intensiua qualitatis, & quo modo eadem forma seu qualitas possit maiorem, vel minorem effectum formalem eidem subiecto conferre. In qua re duas inuenio extremè discrepantes sententias. Prima est, qualitatem intensibilem & remissibilem in se esse indiuisibilem in sua entitate, absq; vlla partialium qualitatum compositione intensiua in ordine ad idem indiuisibile subiectum; eiusq; intensionem & remissionem solùm in hoc consistere, quòd eadem indiuisibilis forma perfectiùs, vel minùs perfectè afficit idem subiectum. Hæc opinio est communis inter discipulos D. Thomæ, putantq; sumi ex doctrina eiusdem D. Thomæ, 1. 2. quæst. 52. art. 1. & 2. & 2. 2. quæst. 24. articulo 5. Quibus locis Caietanus idem docet, & 1. 2. quæst. 54. artic. 4. & Capreolus in 1. distinct. 27. quæstione 2. Heru. ibi quæstione 5. & quodlib. 6. quæstione 11. Soncin. 8. Metaphysicæ quæst. 21. Iauellus quæstion. 6. Idem tenet Henricus quodlib. 5. quæst. 5. & quodlib. 9. quæst. 13. Et tribuitur hæc sententia Aristotel. 8. Physic. text. 84. dicenti. *Ex calido fieri magis calidum, nullo facto in materia calido.*

D. Thom. Caietan. Capreol. Heruæus. Soncin. Henric. Aristot.

IIII. Fundamentum huius sententiæ esse videtur, quia non possunt in eadem forma accidentali, informante idem subiectum vt sic, distingui diuersæ entitates seu partes eiusdem entitatis, quæ sint inter se realiter distinctæ, & vnitæ: ergo necessariò talis qualitas esse debet simplex. Antecedens probatur, nam vel illæ entitates sunt eiusdem speciei vel diuersarum. Si diuersarum, non poterunt propriè

Universidad de Deusto
Biblioteca

componere vnam qualitatem nisi fortè per accidens per quandam collectionem, vel subordinationem; & ita non poterunt facere intensiorem qualitatem; quia qualitas intensior tota est vna & eiusdem rationis. Si verò illæ entitates sunt eiusdem speciei, non possunt simul esse, & distingui in eodem subiecto. Et præterea sequitur ex tali compositione, intẽsionem qualitatis esse prorsus eiusdem rationis cum extensione, solumque differre quòd in extensione partes qualitatis sunt in diuersis partibus subiecti, in intensiõe verò sunt in eadem parte subiecti, seu in eodem indiuisibili subiecto. Ex quo sequuntur multa absurda, nimirum quòd sicut multiplicatio extensiua qualitatis est quasi per accidens ad perfectionem qualitatis, ita etiam intensiua. Item, quòd sicut illa potest crescere in infinitum, quantum est de se, si in subiecto sint partes, ita & hæc possit in infinitum procedere, quantum est ex se, per congregationem plurium partium similium eiusdem qualitatis in eadem parte subiecti: nam si non repugnat aliquem numerum partium qualitatis congregari in eadem parte subiecti, nec maiorem, & maiorem in infinitũ repugnabit. Et alia similia absurda possunt facilè inferri, quæ inferiùs etiam attingimus.

Primus modus explicandi dictam sententiam, refertur, & improbatur.

V. QVoniam verò difficile est explicatu quomodo eadem qualitas indiuisibilis possit habere diuersos modos informandi subiectum perfectiùs aut minùs perfectè, ideò in hoc explicando non parum laborant authores præmissæ opinionis, & inter se diuisi sunt. Nam quidam eorum aiunt qualitatem eandem & indiuisibilem secundum entitatem essentiæ posse habere existentias diuersas, vnam perfectiorem altera, & in hoc differre formam intensam à remissa quòd habet perfectiorem existentiam, non verò perfectiorem entitatem essentiæ. Ita sentit Ægid. quodlib. 2. q. 14. vbi ait qualitatem non esse intẽsibilem secundum essentiam, sed tantùm secundum esse in subiecto. Idem tenet Astudillo 1. de Generat. q. 8. & citat Capreol. in 1. d. 17. q. 1. art. 2. qui non apertè loquitur, imò interdum insinuat oppositum, præsertim in 4. concl. Respondendo autem ad argumẽta Gregorij contr. 5. & 6. conclusionem, illam sententiam insinuat, quanquam interdum de existentia, interdum de inhærentia loqui videatur: cùm tamen hæ distinctæ sint.

Ægid.

Astudillo.

VI. Hæc ergo opinio intellecta de existentia mihi videtur incredibilis & improbabilis. Primò, quia verius est existentiam & essentiam actualem in re non distingui, quare impossibile est vnam variari & non aliam. Secundò, quia licet essent in re distinctæ, sunt tamen naturaliter inseparabiles, eo quòd existentia sit intrinsecus actus essentiæ actualis. Tertiò, quia agens, quantum inducit de essentia formæ, tantum potest inducere de existentia: ergo si simul inducit totam entitatem essentiæ, simul etiam inducet totam entitatem existentiæ. Dices, posse esse impedimentum, per resistentiam ex parte subiecti. Sed contra, quia si est in subiecto repugnantia, quæ impedit ne fiat tota existẽtia, impediet etiam ne fiat tota essentia. Patet consequentia, tum quia essentia non fit ab agente, nisi quatenus illi datur existentia: Imò propriè non fit nisi res existens, tum etiam quia existentia intrinsecè comitatur essentiam, & è conuerso essentia actuatur per existentiam: ergo subiectum æquè impedit, vel non impedit actionem agentis quoad vtrumque. Quartò, quia vel ipsa existentia est indiuisibilis entitatiuè, vel habet partes ex quibus componitur, & quæ paulatim fiunt. Si hoc posterius dicatur, eadem difficultas erit de existentia, quæ proposita est de essentia: neque est vlla ratio ob quam ille modus compositionis magis admittatur in existentia, quàm in essentia. Si verò dicatur primum, non magis poterit indiuisibilis existentia esse perfectior, & minùs perfecta, quam indiuisibilis essentia.

Nisi fortè quis respondeat, quod Capreolus insinuat, cùm forma intenditur, amittere existentiam, & acquirere perfectiorem, adueniente vna, & desinente alia minùs perfecta. Sed hoc tam est incredibile, quam quod suprà ex Gofredo referebamus, nempe, in intensione semper amitti totam formam præcedentem, & acquiri nouam. Rationes enim quæ contra illam sententiam fieri solent, æquè contra hanc procedunt. Prima est, quia actio intensiua non est corruptiua formæ quæ intenditur: nihil enim corrumpitur à suo simili: similiter autem talis actio non est corruptiua existentiæ similis formæ, propter eandem rationem, & quia quantum experientia & sensu colligi potest, cuidens fere est, solem nihil de lumine aëris corrumpere quando illud perficit: & alioqui nulla est ratio, quæ cogat hoc asserere præter omnem sensum, siue in essentia, siue in existentia formæ.

VII.

Secunda ratio est, quia si in intẽsione talis fit mutatio, similis fieret in remissione: ergo cum aqua, v. g. se reducit ad pristinam frigiditatem & remittit calorem, expellit totum calorem perfectum, & alium imperfectum acquirit: à quo ergo agente inducitur ille calor minùs perfectus in eo instante in quo perfectior expellitur? Suppono enim, contrarium agens omnino esse separatum, & consequenter ab illo produci non posse: nec verò ab ipsa forma aquæ, vt per se constat: ergo impossibile est illo modo fieri remissionem: sed potiùs fieret instantanea desitio totius qualitatis contrariæ. Hæc autem ratio æquè procedit de existentia: nam si semel tota existentia caloris expelliturab aqua, non est agens à quo alia existentia caloris, licet minus perfecta introduci possit. Dices, manare intrinsecè ab essentia caloris, quæ semper manet eadem. Sed contra, quia repugnat existentiam manare actiuè ab essentia, vt suprà latè tractatum est. Item, quia si tota existentia aufertur, ergo etiam aufertur inhærentia, quia hęc supponit ordine naturæ existentiam: quomodo ergo potest non corrumpi illa forma, quę naturaliter pendet à subiecto mediante tali inhærentia & exstentia?

VIII.

IX. Tertia ratio est, quia si tota forma mutaretur in intensione, impossibile esset alterationem esse continuam: quod infra probabimus esse falsum. Sequela patet, nam supponamus esse in subiecto calorem vt vnum, & intendi vsque ad quartum gradum: si ergo calor ille, quando fit vt duo, amittitur omnino & alius vt duo totus introducitur, & rursus vt ille calor vt duo fiat vt tria debet ipse expelli, & alius perfectior introduci, interrogo quantum temporis duret in subiecto calor vt duo. Si enim durauit per aliquod tempus: ergo toto illo tempore cessauit alteratio, neque vltra processit, & ita non est continua intensio. Si verò durauit solum per instans procedet vlteriùs argumentum ad gradum tertiũ: tunc enim impossibile est calorem vt tria durare tantùm per

per instans, quia non dantur duo instantia immediata; & ideò necesse est quod duret per aliquod tempus intermedium inter duo instantia inceptionis & desitionis, in quo tempore non procedet intensio: nam si procederet, iam corrumperet calorem vt tria ex dicta hypothesi: ergo impossibile est intensionem esse continuam, si in illa fit commutatio totius formæ.

X. Et confirmatur ac explicatur, nam si calor vt vnum est qualitas indiuisibilis, & similiter calor vt duo est etiam indiuisibilis qualitas distincta à priori, & perfectior illa, eamq; expellens à tali subiecto, & sic de cæteris gradibus, interrogo rursus, an inter calorem vt vnum & vt duo sit alia qualitas media perfectior quàm calor vt vnum, & minus perfecta quã vt duo: idemq; interrogandum erit in singulis gradibus, scilicet, an inter calorem vt duo, & vt tria detur aliquod aliud medium, &c. Si enim non dantur aliæ qualitates mediæ, sed immediatè fit transitus à prima qualitate quæ dicitur vt vnum, ad secundam vt duo, & ab hac ad tertiam, & sic de aliis, cuidens est alterationem non esse continuam, sed fieri quasi per tot saltus seu mutationes indiuisibiles, quot dicuntur esse gradus qualitatis: quia cum omnes illæ qualitates indiuisibiles sint, ex natura rei indiuisibiliter fiunt in eodem subiecto, & ideò fieri nõ possunt nisi per mutationes intrinsecè indiuisibiles, ex quibus non potest componi continua successio. Si autem inter qualitates primi & secundi gradus datur qualitas media, quæram rursus an inter calorem vt vnũ, & illam mediam qualitatem detur alia qualitas media: nam si non datur, redit argumentum factum, quia addendo vnum vel aliud medium augetur numerus mutationum instantanearum, nõ tamẽ propterea fit successio continua. Si verò vltra illud medium, datur aliud, & sic proceditur in infinitum, sequitur, in successu continuæ intensionis infinitas qualitates totales indiuisibiles ac realiter distinctas acquiri, & amitti, quod videtur inintelligibile. Neque enim potest in mutatione intelligi continuitas, si in ipso termino mutationis non sit: termini autem illi cùm indiuisibiles sint, non possunt continuari; & consequenter impossibile est talem multitudinem infinitam, cùm discreta sit, tempore finito pertransiri, vt probat factum argumentum ex durationesũptum. Hic autem discursus totus æquè procedit de mutatione existentiarum indiuisibilium, vt facilè patebit applicando rationes sub eadem forma, non enim fundantur in peculiari cõditione formæ quoad entitatem essentiæ, sed absolutè procedunt de quacunque successione entitatum indiuisibilium.

A

B

C

XI. Quartò & vltimò sumitur speciale argumentum contra prædictam explicationem, quia in intensione non solùm perficitur forma quoad esse, sed etiam quoad ipsam entitatem essentiæ, etiam secundum eos, qui hæc in re ipsa distinguunt, vt patet ex Capreolo suprà, concluſ. 4. vbi adducit Diuum Thomam 2. 2. quæstione 24. articulo 4. ad tertium. dicẽtem, *Propriam vocem ignorare, qui dicunt, qualitatem, cùm intenditur, non augeri secundum suam essentiam, sed solùm secundum radicationem in esse: Quia cùm sit accidens eius esse est inesse. Vnde nihil aliud est ipsam secundum essentiam augeri, quàm eam magis inesse subiecto, quod est eam magis in subiecto radicari.* Et similia habet D. Thom. quæst. 1. de virtutib. artic. 11. & in 1. sententiarum distinct. 17. q. 2. artic. 1. Et ex eisdem locis potest hoc ipsum confirmari, nam per intensionem crescit forma in virtute agendi: ergo crescit in ipsa entitate formæ, etiam vt est entitas essentiæ actualis: quia illa re vera est formale principium agendi, siue habeat esse distinctum, siue non. Virtus ergo agendi non crescit ex solo augmento existentiæ, si hæc distincta est, sed oportet ipsam essentiam augeri.

Capreol. D. Thom.

Dices (quod est argumentum Ægidij) essentia consistit in indiuisibili: nam species sunt sicut numeri. 8. Metaphys. ergo non potest essentia ipsa augeri. Respondeo, in his terminis esse æquiuocationem, vt notauit Niphus 8. Metaphys. disputat. 11. capit. 4. nam augeri essentiam, dupliciter intelligi potest. Vno modo quantum ad partes essentiales vt essentiales sunt, & per genus & differentiam explicari possunt. Et hoc modo est verum non posse augeri essentiam, sed consistere in indiuisibili: & sic tam est verus calor, & tam essentialiter perfectus vt vnum, ac vt octo. Alio verò modo potest dici augeri essentia quantum ad entitatem ipsius essentiæ, & quasi integritatem eius, vt, verbi gratia, quando linea bipedalis fit tripedalis, essentia lineæ Metaphysicè seu essentialiter non augetur, tamen ipsamet entitas essentiæ lineæ augetur, & fit maior quasi integraliter, & idem est suo modo in aqua vel in igne. Ad eundem ergo modum dicimus, per intensionem perfici ipsammet essentiam formæ, non quia fiat essentialiter perfectior, sed quia entitatiuè, modaliter, aut integraliter, vel quouis alio nomine appelletur, ipsamet entitas essentiæ formę perficit, de qua perfectione inquirit in quo cõsistat, si forma ipsa, & entitas essentiæ indiuisibilis est, cũ ostensum sit nõ posse consistere in variatione formarum, aut existentiarum.

XII. Obiectioni satisfit. Niph.

Proponitur secundus modus explicandi eandem sententiam, & improbatur.

XIII. ESt igitur secundus modus explicandi eandem primam sententiam, nimirum, eandem indiuisibilem formam magis aut magis perfici per intensionem, quia magis ac magis educitur de potentia subiecti, per quam eductionem magis ac magis radicatur in subiecto. Ita loquitur etiam Capreolus suprà conclusione 5. Caietan. 1. 2. quæstione 52. articulo secundo, in fine. Sed cum educi de potentia subiecti nihil aliud sit, quàm quod id quod erat in potentia tantum, fiat in actu, dependenter in fieri, & in esse à subiecto, explicandũ superest his authoribus, quo modo illa forma magis ac magis educatur, si entitas eius indiuisibilis est. Nam cum primũ talis forma cœpit actu esse in tali subiecto, educta fuit de potentia in actum: ergo, si est indiuisibilis, cum primum fuit educta, tota fuit educta, & secundum se totam, nam in re indiuisibili non potest intelligi quod secundum aliquid sit educta, & secũdũ aliquid maneat in potentia: sic enim aut res indiuisibilis in re ipsa diuiditur, aut eidem rei indiuisibili contradictoria simul tribuũtur, scilicet esse in actu, & manere in potentia. Quo modo ergo eadem forma indiuisibilis potest magis ac magis educi? Aut quid est illud, quod de nouo educitur, si tota forma priùs educta erat.

Capreol. Caietan.

XIV. Euasio prædictę rationis.

Ad hoc respondeti potest ex dictis authoribus, formam intensibilem magis ac magis educi, idem esse, quod magis ac magis vniri subiecto: in huiusmodi enim forma accidentali duo sunt, vnũ est entitas formæ, in qua includo essentiam actualẽ cum existẽtia, siue hęc distincta sint, siue nõ, nã ad præsens nõ refert, vt ex dictis contra præcedẽtẽ sententiam constat. Aliud est vnio talis entitatis ad subiectum:

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam esse aliquid ex natura rei distinctum ab ipsa entitate formæ, sæpè est in superioribus ostensum, præsertim disp. 15. Præter hæc autem duo nihil aliud, fingi, aut excogitari potest in huiusmodi forma, præsertim quod possit ad intensionem conferre. Cũ ergo ratio facta, euidenter ostendat, formam ipsam, si indiuisibilis est, & semper eadem manet, non posse secundum entitatem suam magis ac magis educi, sed simul totam, relinquitur vt illa maior eductio solũ possit in vnione consistere: vtrumq; enim fit per eductionem, & ideò vt forma dicatur magis educi, satis est vt magis vniatur; propter quod etiam optimè dicitur magis radicari. Et ita tandem videtur hanc sententiam exponere Caiet. citato loco, vbi ait, per intensionem simplicem essentiam formæ perfici, *In hoc ipso, quòd subiectum sibi magis subiicit formaliter.* Quid autem sit magis sibi subiicere subiectum formaliter, ipse non explicat. Videtur autem id docere D. Tho. 2.2.q.24.art.5.ad 3. vbi ait, In mutatione secundum magis & minus *Non oportet quòd aliquid insit, quod prius non infuerit, sed quòd magis insit, quòd prius minus inerat.* Idem autem sunt inhæsio, & vnio. Tota ergo augmẽtatio aut perfectio intensionis est in vnione, seu ratione vnionis. Atq; hæc expositio videtur communiùs recepta in Schola D. Thom.

XV. Refutatur. Contra eam verò applicari posse videntur, cũ eadem proportione & efficacia, rationes omnes quæ contra præcedentem expositionẽ allatæ sunt. Duobus enim modis intelligi potest hæc mutatio, vel maior perfectio in vnione formæ, quæ intenditur. Primo, quod ipsa etiam vnio indiuisibilis sit, & cõsequenter tota simul fiat, ac subinde non perficiatur, nisi quatenus quædam imperfecta vnio tollitur adueniente alia perfectiori per actionem intensiuã. Secundo modo intelligi potest in ipsamet vnione esse quandã latitudinem, ratione cuius paulatim fieri & crescere possit, ad eum modũ quo vnio animę rationalis ad corpus crescit crescẽte corpore; seruata differentia, quòd hic augmentum est extensiuũ, ibi verò intensiuum. Si ergo hæc sententia intelligat, vnionem fieri & perfici priori modo contra eam manifestè procedunt rationes factę contra precedentem. Prima, quòd per intensionem nihil positiuum tollitur à forma quæ intenditur, nam agens simile non dissoluit vnionẽ similis formæ: neq; id est consentaneũ rationi, aut sensui. Secunda, quia alias etiã in remissione dissolueretur statim à principio tota vnio; neq; esset agens à quo posset iterũ forma vniri; vnde

XVI. non fieret remissio, sed totalis corruptio formæ.

Tertia, quia non posset alteratio esse continua, quia si vnaquęq; vnio in se est indiuisibilis, tota simul per mutationem indiuisibilem fieri debet, & consequenter intensio erit successio mutationum indiuisibilium, quæ non potest esse continua, tum quia indiuisibilia continuari non possunt: tum etiã quia secundum coexistentiam ad tempus nostrum fieri non potest, vt omnes mutationes illæ durent per solum instans, si immediatè & sine interruptione actionis vna post alteram succedit: quia post instans immediatè sequitur tempus: si ergo vna durat per solum instans, altera quę immediatè sequitur, necessariò durat per tempus, quia incipit coexistendo tempori, quod tempus durationis eius necessariò erit ita determinatum vt claudatur inter duo instantia, quorum vnũ sit vltimum non esse talis mutationis per respectum ad nostrũ tempus, aliud verò sit instans desitionis: nam siue affignetur extrinsecè per primum non esse, siue intrinsecè per vltimum sui esse, aliquod tamen assignandum est. Pro illo ergo tempore non procedet intensio, sed in eodem statu manebit, & ita non erit continua. Quod si mutationes illæ non immediatè sibi succedant, sed inter vnam & alteram tempus aliquod intercedat, iam erit discreta, & non continua actio.

XVII. Quarta ratio sit, quia hoc modo non perficeretur forma quæ intenditur quoad entitatem essentiæ aut existentiæ, sed solum quoad vnionem seu inhærentiam; quod est contra Diuum Thomam, & rationes superiùs factas. Vnde Caietanus suprà, dicit essentiam formæ perfici hoc ipso, quòd subiectum sibi magis subiicit. Et infrà ait, *Semper quando est intensior, fit perfectior secundum essentiam, esse, & inesse subiecto.* Et idem sentit Capreolus & alij. Nihilominus tamen probatur sequela, primò à simili, nam cum anima rationalis vnitur maiori corpori aut melius dispositò, non perficitur in entitate suæ essentiæ, quia solum perficitur in vnione: ergo si dum forma intenditur sola vnio perficitur, non perficitur ipsa forma secundum entitatem essentiæ, vel existentiæ. Deinde, quia si supponamus, duos calores, vnum intensum & alium remissum, separari à subiecto, & ita conseruari, iuxta prædictam sententiam, illæ duæ qualitates erunt æquè perfectæ: ergo signum est, calorem intensiorem non fuisse factum perfectiorem in sua entitate essentiæ, aut existentiæ. Ratio denique est, quia vnio est aliquid ex natura rei distinctũ ab entitate formæ, & sola vnio est quæ perficitur: ergo non perficitur entitas ipsius formæ in se. Dicetur fortasse, verum quidem esse non perfici entitatem formæ alia perfectione distincta ab vnione, per ipsam verò perfici: quia ipsa inhærentia est naturalis modus, atque adeò perfectio talis formæ. Sed hoc modo etiam potest dici perfici anima, dum vnitur corpori, non tamen verè ac propriè dicitur perfici in entitate essentiæ. Et, quidquid sit de modo loquendi, id non videtur ad rem ipsam sufficere, vt probare videtur ratio à posteriori sumpta ex virtute agendi, quæ crescit per intensionem, nam forma non agit formaliter per inhærentiam, sed per suammet entitatem: ergo cùm crescat interna vis agendi, signum est, ipsam entitatem in se ipsa augeri & perfici. Nec refert dicere, inhærentiam esse conditionem requisitam ad agendum, & ex perfectione conditionis requisitæ solere etiam augeri facilitatem aut vim agendi, saltem quoad modum, vel quia tolluntur impedimenta. Hoc (inquam) non satis est, nam inhærentia in tantum est accidenti necessaria ad agendum, in quantum est illi necessaria vt possit esse; si ergo tota entitas & existentia qualitatis æquè bene conseruatur in esse secundum se ipsam cum imperfecta inhærentia, sicut cum perfecta, etiamsi non æquè se communicet formaliter subiecto, habebit æqualem vim agendi in aliud, & æquè poterit exercere illam. Maximè, quando subiectum nihil confert ad actionem, nisi vt sustentans talem qualitatem.

XVIII. Præter has verò rationes possumus addere aliam, quę peculiariter ostendit, huiusmodi mutationem inhærentię vel vnionis non esse naturaliter possibilem in forma, præsertim non subsistente, sed dependente in fieri & esse à subiecto per talem vnionem. Hoc autem declarari potest primò, quia talis forma, cùm sit in se omnino vniformis & indiuisibilis, non videtur esse capax diuersarum vnionum indiuisibilium respectu eiusdem subiecti: vnde enim habere possunt vniones illę diuersitatem?

Secundò, difficiliùs intelligitur quomodo vna earum vnionum sit perfectior alia: si condistinguuntur omnino tanquam modi indiuisibiles, quorum vnus non includitur in alio. Interrogo enim an illi modi in suo ordine sint diuersarum essentiarum, aut quasi eiusdem speciei. Si primum; quo modo possunt esse connaturales eidem qualitati simplici secundum speciem? Si secundum; vnde habent illi modi distinctionem in eadem qualitate respectu eiusdem subiecti? Vel si in eis est possibilis illa distinctio, cur non etiam inter partiales gradus formę? Item, quomodo vnus est perfectior alio, si sunt eiusdem speciei, & omnino simplices? vel, si hoc etiam in eis admittitur, cur non in gradibus? Denique, quo modo vnus expellit alium, cum sint eiusdem rationis? Et per sese est intellectu difficillimum, quòd forma pendens à subiecto amittat vnionem cum illo, vt in eo magis radicetur, eique perfectiùs vniatur.

XX. Tertiò, si illa forma est capax diuersarum vnionum, cur à principio non vnitur subiecto quantum vnibilis est. Nam, sicut naturalis qualitas naturaliter agit quantum potest, ita etiam naturaliter informat quantum potest: ergo si tota qualitas est in subiecto, necessariò vnitur illi perfectissimo modo quo potest, saltem ex naturali propensione quam habet ad informandum subiectum, secundum quam ex necessitate naturę causat. Dicetur fortasse, hoc esse verum nisi ex parte subiecti sit impedimentum, vel indispositio. Sed contra, quia interdum est forma remissa, etiamsi nulla sit indispositio ex parte subiecti, vt inferius ostendemus. Respondebitur, saltem ex parte agentis semper interuenire aliquod impedimentum, ob quod non potest tam perfectè vnire formam. Sed contra, nam si actiuitas agentis est sufficiens ad producendam totam entitatem formę cum tota perfectione entitatiua eius; & alioqui supponimus, ex parte subiecti secundum se nullam esse indispositionem vel impedimentum; quæ ratio afferri potest ob quam eadem virtus & efficientia non sufficiat ad vniendam talem formam subiecto, quam perfectissimè vnire potest? Quandoquidem iam illa extrema sibi sunt præsentissima, & inter ea non est repugnantia, sed potiùs naturalis propensio ad perfectam vnionẽ. Quin potiùs Henricus & alij, vt suprà dixi disputatione 15. probabiliter asserunt, etiam secluſa actiuitate extrinseci agentis, formam naturaliter sese vnire suo proximo susceptiuo, si intimè sibi adsint, & alias nullum sit impedimentum.

XXI. Superest vt dicamus de alio membro primi dilẽmatis. Potest enim quis dicere, vnionem hanc formę intensibilis cum subiecto nõ esse indiuisibilem, nec perfici per mutationem vnius minus perfectæ in aliam perfectiorem, sed habere latitudinem, & perfici per augmentum præexistentis vnionis. Quem modum videntur magis indicare Thomistæ, & præsertim Caietanus citato loco, dum ait. *In intensione perfici qualitatem secundum essentiam, esse, & inesse*, & subdit, *Nec aliqua ibi interuenit corruptio, sed sola omnium prædictorum augmentatio.* Veruntamen hæc etiam pars videtur efficacissimis rationibus impugnari. Et primo quidem, quarta ratio facta in priori membro contra hoc etiam procedit, nimirum, hoc modo non perfici qualitatem quoad entitatem essentiæ, sed solum quoad vnionem, vt facilè constabit applicando omnia ibi dicta. Secundò, ferè totus vltimus discursus factus in præcedente membro procedit etiam contra hanc partem. Nam re vera est difficillimum intellectu, quod entitas indiuisibilis quoad perfectionem intensiuam, quæ non est subsistęs, sed natura sua necessariò vnita & pendens à subiecto, sit capax diuisibilis vnionis & habentis latitudinem intensiuam. Nec satis concipi potest, in quo consistat illa maior, & maior vnio, quandoquidem tota forma secundum se totam est vnita tali subiecto. Et confirmo, nam si tota forma est vnita subiecto: ergo confert illi totum effectum, quem potest conferre: ergo non potest intelligi quod magis vniatur, aut quod maiorem effectum formalem illi cõferat. Prima consequentia patet, quia sicut non potest forma vniri subiecto quin conferat ei effectum formalem: ita etiam non potest tota vniri, quin totaliter vniatur ad formalem effectum conferendũ, quantum potest.

XXII. Obiectioni occurritur. Sed instatur, tum in forma substantiali, præsertim illa, quæ informat corpus organicum, quæ non æquè informat singulas partes materiæ, etiamsi tota eis vniatur: tum etiam in quantitate, quæ licet tota sit vnita subiecto, non semper æquè extendit. nam interdum occupat maiorem locum, interdum minorem. Sed primum exemplum retorqueri in primis potest, nam forma substantialis, quatenus indiuisibilis vel similaris est, non potest habere diuersã, & inæqualem vnionem ad materiam, sed sicut tota informat materiam, ita etiam informat & vnitur illi quantum potest: ergo similiter qualitas prout est indiuisibilis, & respicit idem subiectum, semper informat illud quantũ potest. Deinde, in formis substantialibus informãtibus corpora heterogenea (excepta anima rationali) sicut in partibus diuersimodè dispositis censentur esse partiales vniones formę inæqualiter perfectæ, ita verisimilius est, etiam ipsas partes formæ esse aliquo modo dissimiles seu inæquales in suis entitatibus partialibus, nam probabilius est, omnes illas formas esse diuisibiles & cõstantes ex partibus informantibus partes materiæ: non videtur autem verisimile, illas partes formæ quæ requirunt in materia dispositiones valde dissimiles, esse inter se in suis entitatib⁹ omnino similes. Quocirca si proportionalis fiat comparatio, talis forma semper vnitur materiæ, & informat illam quantum potest, comparando, scilicet, totam formam ad totã materiam, & singulas partes formæ ad singulas partes materiæ sibi proportionatas.

De rationali tandem anima, quamuis constet, in diuersis partibus organicis diuersos habere effectus accidentales & secundarios, non tamen est ita constans vnionem ipsam substantialem ad diuersas partes materiæ esse diuersæ rationis, quia illa diuersitas in effectibus secundariis potest prouenire ex diuersitate accidentium, & non ex diuersitate vnionis. Admittamus verò id, quod est satis verisimile, totalem vnionem animæ rationalis ad corpus heterogeneum esse in se aliquo modo heterogeneam, quia, cùm dispositiones materiæ multum conferant ad vnionem, verisimile est, partiales vniones ad partes materiæ diuersimodè dispositas esse in se aliquo modo dissimiles, & inæqualis perfectionis. Hinc verò nullum argumentum ad rem de qua agimus sumi potest. Tum quia hoc est singulare in anima rationali propter eminentem perfectionem eius, & quia subsistens est: vnde etiam habet quod possit tota informare totum, & tota singulas partes; itemque vt possit tota informare maius & minus corpus extensiuè, sine additione ipsi facta, nisi tantum quoad vnionem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vnionem, quod nulli alij formæ conuenit. Tum etiam, quia, licet hæc anima inæqualiter informet diuersas partes, tamen singulas informat quantum potest, iuxta illarum dispositionem, nec respectu illarum potest illa vnio esse magis vel minus perfecta: ex quo, si proportionale fiat argumentum, potiùs confirmatur quod intendimus.

XXIII. Aliud verò exemplum de quantitate multò minùs est ad rem: nam eadem quantitas si in eius entitate nulla fiat additio vel diminutio, non potest aut diuersam vnionem habere ad materiam, aut maiorem vel minorem effectum formalem ei conferre: semper enim æquè extendit partes materiæ in ordine ad sex extensio autem in ordine ad locum non est formalis effectus quantitatis, sed præsentiæ localis supposita tali raritate, vel densitate; & vnaquæque ex his formis seu affectionibus semper habet in subiecto totum effectum formalem, quem habere potest ratione suæ entitatis. Vnde tandem confirmari potest hic discursus ratione facta in superiori: quia licet daremus in vnione eiusdem qualitatis indiuisibilis esse latitudinem, nihilominus qualitas semper vniretur subiecto perfectissimè, & quantum posset, præsertim si ex parte subiecti nulla esset indispositio vel repugnantia: quod tamen constat non ita fieri: ergo signum est non consistere intensionem in sola latitudine vnionis.

XXIV. Tertiò ac præcipuè argumentari possumus ad hominem contra hanc expositionem, quia si vnio formæ, quæ intenditur, habet in se latitudinem intensiuam, aut illa latitudo consistit in hoc, quod illa vnio constat ex partibus in re distinctis quarum vna additur præexistenti cum fit intensio, & ex vtraque simul consurgit quædam maior vnio, à qua denominatur forma magis radicata, & intensa, vel in ipsa etiam vnione nulla est talium partium distinctio, aut realis additio. Hoc posterius dici non potest, primò, quia hoc est asserere illam vnionem esse indiuisibilem, quia non constat ex partibus in re distinctis. Ex quo apertè sequitur, talem vnionem necessariò fieri simul totâ, quia, quod indiuisibile est, nõ potest paulatim fieri: quia hoc est fieri per partes, quod repugnat rei indiuisibili. Tertiò, quia, si neque in entitate formæ tam essentiæ, quàm existentiæ, aliqua fit additio, neq; etiá in ipsa vnione: ergo in nulla re C vel modo talis formæ fit augmentũ: quia augmentũ reale sine additione in aliqua re, vel modo reali, nec mente concipi potest. In huiusmodi autem forma tantum est entitas aut vnio eius: si ergo in neutro horum fit additio, in nulla re, vel modo reali fit additio: ergo nullum fit reale augmentum. Et confirmatur, nam ipsa forma dicebatur iuxta hanc sententiam non augeri in se ipsa ratione sui, sed ratione vnionis, quia entitas formæ est indiuisibilis, & ei vt sic nihil additur: si ergo etiam vnio est indiuisibilis, & ei vt sic nihil additur, non poterit ipsa perfici ratione sui, sed ratione alterius. Quid ergo est illud? est sanè inexplicabile: & quomodocunque explicetur aut fingatur, de illo rursus interrogabo an sit aliquid indiuisibile, vel latitudinem habens, & additionem recipiens: quodcunque enim horum asseratur, simili proportione, eodemque dilemate refutabitur. Hæc igitur pars manifestè est impossibilis, consequenter procedendo iuxta illam sententiam.

XXV. At verò, si vnio ipsa latitudinem habet, eique fit additio partium vnionis, procedunt contra hanc sententiam omnia argumenta, quibus authores huius primæ opinionis probant non posse dari latitudinem & additionem partium in ipsa forma, ita vt necessario dicendum sit, vel illa argumenta esse inefficacia, vel illam sententiam quantum ad id quod admittit de augmento vnionis esse falsam. Antecedens patet, nam similiter inquiro an illæ partes vnionis sint eiusdem rationis, vel diuersæ. Si diuersæ, quo modo componunt vnam vnionem? Si eiusdem, quo modo sunt simul in eodem subiecto? Quidquid responderint, facile applicari potest ad similes interrogationes circa gradus formæ. Et simili modo procedi poterit in cæteris argumentis seu rationibus. Sufficit enim id explicasse in illo dilemate, quod est quasi basis, & fundamentum illius opinionis. Et confirmatur tandem, nam si in ipsa vnione intelligitur latitudo, & partium additio, quid causæ est quod in entitate formæ tam impossibilis videatur.

Tertia explicatio prædictæ sententiæ improbatur.

B TErtia & vltima expositio illius sententiæ est, XXVI.
qualitatem solum intendi quasi per accidens per abiectionem contrarij vel aliarum dispositionum repugnantiam tali qualitati. Quæ sententia insinuatur ab Ægid. dict. quodlib. 2. quæstio. 14. & 1. de Generatione quæstio. 18. & 23. Hæc verò opinio duplicem potest habere sensum. Primus est quod ipsa remotio contrariæ qualitatis vel dispositionis impedientis sit necessaria conditio vt forma quæ intenditur, magis actuet, & informet subiectum, quamquam in se perfectior non fiat. Et hunc sensum videtur Ægidius intendere: nihil tamen continet diuersum à precedente, nam illa ablatio impedimenti quod interdum præest in subiecto, sine dubio est necessaria ad intentionem formæ, & secundum rationem præcedit in genere causæ materialis: subsequitur tamen ex ipsa intentione formæ in genere causæ formalis: vnde manifestum est, formaliter aper se non consistere intensionem formę iuxta hanc sententiam in ipsa abiectione contrarij; & ideò explicandum illi superest in quo consistat, aut quæ sit illa maior actuatio subiecti, & an augeatur per additionem in ipsa vnione; & redeunt omnes discursus facti contra præcedentes sententias. Eò vel maximè quòd non est in vniuersum verum in intẽsione formæ abiici contrarium, aut dispositionem repugnantem à subiecto, vt iam dicemus. Ægid.

Alius ergo sensus illius sententiæ est, intensio- XXVII.
nem formaliter ac præcisè consistere in abiectione contrarij vel impedimentorum. Quo fit, vt iuxta hanc sententiam non sit verum & reale augmentum formæ aut effectus formalis eius, sed solùm quasi per accidens, vel quantum ad ablationem impedimenti, vel secundum apparentiam & quoad nos: quia ablatis impedimentis illa res perfectiùs agit aut mouet, & ideò à nobis perfectior censetur. Et hoc est primum absurdum, quod ex illa sententia sequitur. Sequela patet, quia formæ & vnioni eius nihil positiuum additur: ergo positiuè non crescit: ergo solum supereſſe potest aut remotio impedimentorum, aut apparentia quædam. Falsitas autem consequentis iuxta principia fidei est certissima, & in Philosophia clarissima. Primum patet, quia erroneum est dicere, fidem, charitatem, & gratiam non augeri in nobis verè ac realiter, aut illud augmentum positum esse in sola abiectione contrarij: quia

quia gratiæ vel charitati nihil est propriè contrarium nisi peccatum, nec fidei nisi infidelitas: quę contraria omnino abiiciuntur per minimam gratiam vel fidem, respectiuè loquendo, & posteà possunt illæ qualitates per se augeri ac perfici. Et in beatis lumina gloriæ, aut visiones inæquales sunt, licet in abiectione contrariorum non sit inter beatos propria & formalis inæqualitas. Secundum patet, quia videntur apertè contra sensum negare, lumen per se ac directè perfici in aëre dum magis illuminatur; & idem est in actibus animæ nostræ dum maiori conatu amamus aut intendimus. Vnde etiam sumitur ratio, nam maior vel minor intensio non solùm prouenit ex materiali dispositione recipientis, sed etiam ex parte agentis: si naturale sit, quia est fortius, aut debilius, vel quia magis vel minùs distat: si liberum, quia voluntariè magis vel minùs exercet virtutem suam.

XXVIII. Et hinc vlteriùs euidenter concludi potest variis modis, intensionem non consistere in abiectione contrariarum vel repugnantium dispositionum. Primo, quia in subiecto omnino non repugnante, vel æquè dispositio potest aliqua forma esse magis B vel minùs intensa ratione agentis, vt exemplis, & ratione ostensum est. Secundo, quia expulsio contrariæ vel repugnantis dispositionis fit per eandem actionem per quam intenditur forma: ignis enim non remittit frigus nisi intendendo calorem: & sic de aliis: ergo illa actio prꝫter abiectionem contrarij habet priorem terminum positiuum: quia, vt sæpè dictum est, positiua actio non tendit per se primò ad non esse: ergo ille terminus non est nisi positiua perfectio formæ, quæ intenditur, in qua per se & formaliter consistit intensio: quis enim alius terminus ibi excogitari potest? Nam si quis, dicat esse aliquam aliam positiuam dispositionem subiecti, ratione cuius alia forma magis actuat subiectum, illud est planè falsum, quia ad qualitatem quę intenditur, non semper requiritur alia dispositio: alioqui in infinitum procederetur. Et deinde non explicatur difficultas, quia de illamet dispositione quærendum restat, quo modo augeatur cum possit esse maior & minor: & de altera etiam qualitate ad quam disponit restat declarandum, quo modo magis actuet, si ipsa est indiuisibilis, & necessariò recurrendum C erit ad aliquem ex modis iam impugnatis. Tertio, quia suprà ostensum est, contraria in esse remisso posse simul esse in eodem subiecto: ergo si forma remissa in se est æque perfecta ac intensa quoad entitatem & vnionem: cum duo contraria sint simul, vtrumque habet totam suam perfectionem positiuam: ergo & sunt simul in summo, & vnum non potest esse remissum ob introductionem alterius: neque aliud intensum ob alterius abiectionem. Est enim hic circulus planè impossibilis: quia si forma in se non intenditur, etiam in se non remittitur: ergo quamdiu contrarium manet, nihil illius abiicitur: ergo neque aliud contrarium intenditur: & è conuerso potest idem argumentum fieri de remissione formæ.

Secunda sententia de latitudine qualitatis intensibilis proponitur.

XXIX. QVoniam ergo nullus probabilis modus relinqui videtur, quo qualitas indiuisibilis possit in eodem subiecto realiter augeri, ideò est secunda principalis sententia, quæ affirmat, qualitatem intensibilem esse diuisibilem & compositam ex diuersis partibus ipsius formæ, quæ eandem partem subiecti, vel idem indiuisibile subiectum informant. Et in hac compositione existimant sic opinantes consistere latitudinem intensiuam formæ. Addunt deinde, has partes formæ omnino esse eiusdem rationis, nec magis differre inter se quoad suas partiales entitates, quàm duas partes eiusdem formæ existentes in duabus partibus subiecti: totumque discrimẽ earum positum esse in vnione ad subiectum, nam quando sunt in diuersis partibus subiecti, augent qualitatem extensiuè, quando verò sunt in eodem subiecto, augent intensiuè. Neque reputant inconueniens, quod duæ partes qualitatis numero distinctæ, inter se tamen vnitæ, insint eidem parti subiecti, quia non accipiunt formaliter indiuiduationem à subiecto, sed ex suis entitatibus habentibus habitudines ad tale subiectum, quæ habitudines possunt esse numero differentes, etiamsi terminus earum idem sit. Ex eo vero, quòd illæ partes non sunt diuisæ, sed vnitæ, & componentes vnã perfectam qualitatem, possunt simul esse in eadem parte subiecti: & id non est superfluum, sed ad maiorem perfectionem tum subiecti, tum ipsius qualitatis pertinens. Denique, has partes qualitatis vocat hæc sententia gradus eius: & ideò dicitur communiter iuxta hanc sententiam, intensionem fieri per additionem gradus ad gradum. Hæc sententia sic explicata est multorum Theologorum in 1. distinct. 17. Albert. artic. 10. Bonauent. in 2. par. distinct. artic. 1. quæst. 1. ad secundum. Richard. a. 2. quæst. 2. Scot. quæst. 3. Ocham quæstio. 6. Gabr. Gregorij, & aliorum ibi. Marsilij in 2. quæstione 1. articulo 1. suppos. 8. Niph. in 8. Metaphysic. à disputatione 5. vsque ad finem. præsertim in 6. & 11. Anton. Andr. 8. Metaphys. quæstione 6. Tolet. 1. de generatione capite 3. quæstione 4. Fundamentum verò huius sententiæ, impugnando præcedentem, & explicando illam, propositum est, nimirum, quia in hoc genere compositionis nulla est repugnantia, & alioqui est necessaria ad saluandam veram intensionem, & inæqualitatem perfectionis, quæ in eadem forma intensa, vel remissa reperitur.

Albert. Bonauent. Richar. Scotus. Ocham. Gabriel. Niph. Tolet.

Quæ difficultas in secunda sententia.

C INhac verò sententia vnum est mihi difficile, ni- XXX.
mirum, quòd ponit hanc latitudinem qualitatis intensibilis omnino vniformem, & constantem ex partibus eiusdem rationis cum partibus extensionis, vt explicatum est. Nam ex hoc sequitur, si duo calores vt vnum existentes in duobus subiectis, in eodem, & in eadem parte ponantur, consurgere ex illis vnum calorem intensiorem, nempe vt duo, quod dicti authores facilè concedent. Videntur autem inde multa sequi incommoda. Primum, quòd hoc augmentum intensiuum æquè accidentarium sit formæ, ac extensiuum, quia accidentarium est qualitati quod partes eius in eadem vel in diuersis partibus subiecti recipiantur: non ergo fit perfectior qualitas per intensionem, magis quam per extensionem.

Secundò, quia sequitur huiusmodi augmentum XXXI.
posse procedere in infinitum, æquè ac augmentum extensiuum: consequens autem est prꝫter naturam rerum, quantũ ex Physicarum qualitatum experientia colligi potest. Sequela verò patet, quia eiusdem rationis est compositio & vnio duorum graduum caloris in diuersis partibus subiecti, & in eadẽ: ergo diuersitas in subiecto nõ obstat, quominus

compositi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

compositio & vnio graduum æquè possit in eadem parte subiecti in infinitum procedere, ac in diuersis. Quin potiùs faciliùs poterit fieri in eadé parte, quia tunc neque multiplicatio subiecti necessaria est. Et confirmatur ac declaratur, quia non magis repugnat quartum gradum vniri quinto, quam tertium quarto, & idem est de quolibet gradu respectu vlterioris. Dicetur fortè, hoc argumento rectè probari ex parte qualitatis non esse repugnantiam, esse tamen posse ex limitata capacitate subiecti, quæ vsque ad tot gradus extenditur & non ad plures. Sed certè, si gradus illi eiusdē omnino rationis sunt, & ex parte illorum non repugnat esse simul in quocunque numero, non est cur repugnet ex parte subiecti, quia ipsum de se indifferens est, & capax singulorum, & multorum simul, & alioqui illi non occupant locum (vt ita dicam) neque habent effectus repugnantes inter se: cur ergo illa capacitas dicetur limitata, & non potiùs ex se infinita negatiuè, & potentialiter, seu passiuè.

XXXII. Tertiò sequitur ex dicta sententia, calorem, verbi gratia, vt vnum, sicut potest facere plures calores vt vnum in diuersis subiectis, ita in vno & eodem posse: & consequenter non solùm posse facere æqualem calorem, sed etiam intensiorem se. Sequela patet, quia illi calores sunt eiusdem omnino rationis, & diuersitas subiectorum accidentaria est agenti, dūmodo in vno & eodem sit capacitas. Dices, non sufficere capacitatem sine priuatione & dissimilitudine passi ad agens. Postquam verò calidum vt vnum fecit vnum gradum caloris in passo, iam illud est simile agenti, & non habet priuationem talis caloris, & ideò pati non potest ab illo agente. Sed hoc non satisfacit, quia passum illud habet priuationem alterius gradus, ad as à nullo agente posset illum recipere, ergo ex hac parte non impeditur actio. Dissimilitudo autem inrer agens & patiens, ideò necessaria est, quia si passum habet totam formam similem formæ agentis, non potest aliam omnino similem recipere, si autem hoc posset, nulla esset ratio aut fundamentum, cur illa conditio esset necessaria. Ergo in præsenti, si idem subiectum est capax plurium graduum caloris omnino similium, etiamsi vnum habeat, & in illo iam sit simile agenti, non est cur illa similitudo vlteriorem actionem impediat: nā quatenus alio simili gradu caret, est sufficienter dissimile, vt illum possit recipere. Atq; ita fit, vt calidum vt vnum possit efficere calorem vt duo: & consequenter vt octo, si aliunde non sit maior resistentia passi. Fit etiam consequenter, vt duo calida vt vnum possint se inuicem augere in calore, etiam vsq; ad ignitionem, quæ consequitur ad calorem vt octo. Imò etiam sequitur, quod idem calor vt vnum possit ex vi solius caloris se intendere vsque ad duos & tres, & quoscunq; gradus, vt patet applicando argumentū factum. Nam quod supponitur aut pars eius agat in se, non erit impedimentum, si aliunde supponitur (vt re vera illa sententia supponit) idem subiectum secundum idem posse simul esse in actu formali respectu vnius gradus, & in potentia etiam formali ad alium gradum omnino similem.

XXXIII. Quarto sequitur ex illa sententia, in remissione qualitatis nullum gradum designari posse, qui ex natura rei primo abiiciatur ex vi introductionis primi gradus contrariæ qualitatis: consequens est inconueniens: ergo. Sequela probatur, quia omnes gradus illius qualitatis sunt inter se omnino similes, & æquè etiam inter se vniti: ergo nulla potest naturalis ratio assignari cur vnus gradus prius abiiciatur quàm alius. Dicetur forte, illum ex natura rei prius expelli, qui vltimò acquisitus est: quia ordo resolutionis est contrarius ordini generationis. Sed hoc non satisfacit, tum quia illud est per accidens, quando ex ordine generationis non consurgit in re specialis ordo partium, qui postulet oppositum ordinem in resolutione: tum etiam quia non semper necesse est vt intensa forma illo ordine sit facta: interdum enim lumen intensum in instanti fit. Falsitas autem consequentis probatur, quia alias nunquā remissio formæ posset inchoari, quia nulla est ratio cur potiùs expellatur vnus gradus, quàm alius: vnde vel nullus excludetur, vel omnes simul. Dici potest, in huiusmodi euentibus determinari per primam causam quid potius agendum sit, vel expellendum, quàm aliud. Sed hæc responsio non impedit, quominus verum sit ex natura graduum formę nō posse reddi rationem cur vnus prius expellatur quàm alius: ad determinationem autem primæ causæ recurrendum non est nisi euidens necessitas, vel defectus causarū coegerit. quod in præsenti nō occurrit. Adde, quod si intensio solum est collectio & vnio graduum omnino similiū, omnes & singuli eorum habebunt eandē oppositionem formalē cum quolibet gradu alterius qualitatis, & ideò si in subiecto quod erat frigidū vt octo, introducatur vnus gradus caloris, vel expellentur omnes gradus frigoris, vel nullus. Quia, cùm omnes gradus frigoris sint omnino similes, si vnus gradus caloris formaliter repugnat cū aliquo gradu frigiditatis, cū quolibet habebit eādem repugnātiā, vel si cum vno compati potest, etiam cum omnibus simul, quia collectio omnium nō inducit specialem repugnantiam, vel incapacitatem in subiecto. Præsertim cum etiam ostensum sit, ex illa sententia sequi talem capacitatem ex se non limitari ad certum numerum graduum, si gradus illi sunt omnino similes, & solum quasi per accidens coaceruantur. Igitur iuxta hanc sententiam non satis explicatur latitudo qualitatis intensibilis.

Vera sententia, & quæstionis resolutio.

XXXIV. Qualitas intensibilis non est indiuisibilis in sua entitate.

INter has ergo sententias mediam quandam viam amplectendam censeo. Primum enim dicendum est, qualitatem intensibilem non esse in entitate sua indiuisibilem, sed habere aliquam latitudinem partium, ratione cuius potest interdum secundum se totam inesse subiecto, interdum secundum partem maiorem, vel minorem: & quia talis qualitas naturaliter non est in rerum natura nisi etiam insit, ideò talis est etiam illa entitas, vt aliquando possit tota esse in rerum natura, aliquando verò secundum partem, & inde prouenit vt possit esse intēsior & remissior, & vt possit magis & minus afficere subiectum. Hanc assertionem videntur mihi conuincere, & demonstrare omnia, quæ circa primam sententiam adducta sunt, quia sine huiusmodi latitudine & diuisibilitate, non potest intelligi, quomodo eadem indiuisibilis forma inhærens, magis vel minus afficiat subiectum. Nec enim potest intelligi, quod ipsa in se maior, vel minor entitas sit, nec quod maiorem vel minorem vnionem habeat ad subiectum: nec præter illa duo aliquid aliud positiuum & reale reperitur in tali forma, ratione cuius possit, vel terminare nouam actionem realem, vel maiorem aut minorem effectum formalem subiecto conferre. Quæ omnia in discursibus superius factis satis declarata, & probata sunt.

Et ex

XXXV. Et ex hac conclusione sequitur, formas intensam & remissam non tantū distingui in modo actualiter afficiendi subiectum, sed etiam in entitate per quam sunt aptæ afficere subiectum. Imò ideò possunt habere modum afficiendi magis vel minus perfectum, quia possunt in entitate sua habere maiorem vel minorem perfectionem seu integritatem: nam quantū habent de entitate, tantum habent de aptitudine ad afficiendum subiectum: & quantum habent de aptitudine, tantū habent (naturaliter loquēdo) de actuali affectiōe subiecti: quia talis forma tantū ineſt, quātum est, & quantū inesse potest. Quocirca, si duo calores, vt vnum, & vt octo, diuina virtute separarentur, & conseruarentur extra subiectum, non essent in entitate & perfectione æquales, quia vnus haberet totam entitatem sibi debitam, alius verò minimè: & semper alter illorum est talis, vt si iterum vniatur subiecto, necessario reddat illud calidum vt octo, alius verò, quantumcunque vniatur, nunquam potest causare illum effectum, sed tantum vt vnum.

XXXVI. Calor separatus non posset intendi.

Dices. Ergo calor vt vnum separatus à subiecto posset intendi, & fieri calor vt octo: quod videtur impossibile, quia sine ordine ad subiectum non potest intelligi intensio. Vnde interdum solet Diuus Thomas dicere, quod si forma est separata, necessario habet totam perfectionem speciei, vt 1. part. q. 54. art. 1. & 2. & sæpe alias. Respondeo distinguendo sequelam, de actione agentis naturalis, aut per virtutem Dei. Priori enim modo non potest separatum accidens intendi ab agente naturali: quia nihil potest ei addi quod de potentia subiecti educatur, cum supponatur tale accidens esse extra subiectum: agens autem naturale nihil agere potest nisi per eductionem de potentia subiecti. At verò per diuinam potentiam augeri potest illa entitas, & perfici in entitate sua secundum latitudinem intensibilem eius: quo sensu potest illa actio vocari intensio, non prout hæc vox significat mutationem ex subiecto, sed prout significat effectionem aliquorum graduum qualitatis intensibilis. Hæc enim perfectio fieri potest per modum creationis: ergo potest fieri à Deo. Antecedens patet, quia sicut Deus potest conseruare actu accidens sine subiecto, ita & efficere: illa autem effectio est ex nihilo, & ideo est creatio quędam. Item, sicut potest efficere simul extra subiectum totum accidens, ita etiam potest illud efficere per partes, si diuisibile sit, & ita posset Deus successiuè augere secundum extensionem lineam, vel superficiem separatam: ergo eadem ratione posset augere in perfectione intensiua calorem separatum. Qui ergo dicunt intensionem nō posse fieri extra subiectum, intelligere id debēt, vt verum dicant, de naturali intensione, quæ per mutationem naturalem fit. Similiter cùm dicitur, in forma separata à subiecto non posse esse latitudinem intensionis, intelligendum est de forma, quæ natura sua est separata, quæ proinde non solum est extra subiectum, sed etiam caret aptitudine & ordine ad subiectum; nam talis forma iam non erit accidens, sed substantia, quæ intensibilis non est, vt sectione sequente dicam.

XXXVII. An vnus calor sit magis calor quàm alius.

Sed vrgebis, nam sequitur non solum vnum calidum esse magis calidum quàm aliud, sed etiam vnū calorem esse magis calorem, quàm alium: quia non solum ipsum subiectum magis afficitur, sed etiā ipse calor magis habet de entitate caloris. Consequens autem est contra Aristotelem in Prædicam. c. de Qualitat. vbi significat, concreta suscipere magis & minus, non abstracta. Respondeo, quod ad rem spectat verum est ipsam formā caloris esse magis & minus perfectam, & integram in sua entitate: quod si hoc tantum significetur illis verbis, concedo sequelam; neque Aristoteles potuit contrarium docere. Quod verò attinet ad formam locutionis, magis admittitur illa locutio in concretis, quam in abstractis Vel propter id quod nuper dicebamus, nempe, formam separatam non posse naturaliter augeri, & quia in abstracto significatur vt per se stans, ideò vt sic nō dicitur suscipere magis & min⁹, de ipso verò cōcreto id dicitur, quia magis vel min⁹ participat formā. Vel certè illa locutio negatur in abstractis, quia significari videtur magis & minus in ipsa differentia constitutiua caloris, atque adeo in essentiali ratione caloris, in qua tamen non est latitudo; sed in integritate caloris, vt suprà diximus: & ideo nullus dicitur magis calor quàm alius sed maior, & perfectior: sicut linea non dicitur magis linea, sed maior At verò calidum dicitur magis calidum, quia solum significatur excessus in participatione formæ constituentis calidū & ita solū indicatur excessus accidentalis, non essentialis.

Secundò dicendum est, latitudinem entitatiuam qualitatis intensibilis non esse meram coaceruationem plurium graduum eiusdem qualitatis omnino similium, sed esse quandam compositionem per se talium partium seu graduum, quorum vnus natura sua supponit alium: ratione cuius subordinationis vnus dicitur primus, & alius secundus, tertius &c. ita vt primus & secundus non solum distinguantur sicut duo primi gradus existentes in diuersis partibus subiecti, sed etiam quia sunt natura sua primus & secundus & sic de cæteris. Priorem partem negatiuam huius assertionis probant sufficienter rationes, quas confecimus contra secundam sententiam, quamuis enim aliquæ earum possint aliqua ratione eludi, non tamen sufficienter solui; & omnes simul satis ostendunt, illum modum intensionis per solam aggregationem non esse sufficientem ad saluanda omnia, quæ de his qualitatibus, & de earū efficientia, & virtute experimur. Deinde hanc etiam partem non parum confirmat fundamentum primæ sententiæ, de distinctione numerica graduum omnino similium in eadē parti subiecti. Quia, vt suprà latè tractatum est disput. 5. accidentia solo numero distincta, & omnino similia in effectu indiuiduali, nō possunt in eodem subiecto multiplicari. Rationes autem ibi factæ æquè probant, siue illa accidentia sint totalia, siue partialia. Et sanè si talia accidentia congregari possent in eodem subiecto, in quocunq; numero multiplicari possent: neque posset firma aliqua ratione definiri terminus talis aggregationis. XXXVIII

Posterior verò pars affirmatiua huius assertionis sequitur ex præcedentibus. Primò à sufficienti partium enumeratione, quia seclusis aliis modis nō videtur excogitari posse alius, quo possit natura talis entitatis & latitudinis declarari. Secundò, quia hoc modo saluatur diuisibilitas, & vera additio realis, & augmentum possibile in tali entitate: saluatur etiā vnitas & compositio per se in tali qualitate: & aliunde non apparet repugnantia in tali modo entitatis, & vnitatis: ergo ita sentiēdū est de huiusmodi latitudine. Antecedens quoad duas primas partes notum est ex dictis; quoad vltimam verò patet, quia hoc modo facillimè soluuntur difficultates tactæ in vtraque sententia. Nam concedimus huiusmodi formam non esse indiuisibilem in sua entitate & vnione, sed in vtraque recipere realem additionem, XXXIX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& augmentum: quia hoc conuincunt difficultates A tactæ contra primam opinionem.

Satisfit rationibus in contrarium adductis.

XL. FAcilè autem soluimus fundamentum eius, quatenus contra hanc partem procedit, quia illi gradus partiales, licet sint eiusdem rationis essentialis in sua entitate indiuiduali & partiali, non sunt omnino similes, saltem quoad hoc, quod respiciunt subiectũ cum certo ordine inter se, ita vt primus natura sua supponatur ad secundum: & secundus natura sua nõ sit aptus inhærere subiecto, nisi vt iam affecto & dispositio per primum gradum: quæ diuersitas satis est vt possint circa idem subiectum versari, etiamsi suo partiali modo solo numero distinguantur. Alias verò rationes confirmantes illam sententiam nos facilè admittimus, quia non probant talem formam esse indiuisibilem, sed esse per se vnam, & requirere latitudinem, & compositionẽ magis per se, quàm sit per B solam congregationem graduum omnino similium. Et ipsum magis confirmant argumenta obiecta cõtra secundam sententiam.

XLI. Illa verò quibus ipsa nititur, solum probant, qualitatem intensibilem non esse indiuisibilem. Ex quo videntur autores illius opinionis immediate intulisse compositionem illam per meram aggregationem ac si in qualitate non esset possibilis alius modus cõpositionis magis per se quam sit ille, quod tamen ab illis probatum non est. Neque mihi occurrit aliqua ratio, quæ vel apparenter ostendat esse impossibilẽ illam latitudinem qualitatis cum quodã ordine per se, & à natura definito inter partes eius. Sicut in animali vel planta est ordo per se inter partes heterogeneas formæ eius, quanuis in illa forma illa compositio sit extensiua, in qualitate verò, de qua agimus, sit intensiua: neque enim in exemplis quærenda est omnimoda similitudo. Quodsi fortasse quis sentiat, hanc nostrã sententiam non esse contrariã præcedentibus, sed esse quandam concordiam & legitimã interpretationem earum, non solum non contradicimus, sed etiam id maximè optamus. Et saltem existimo non esse alienam à mente aliquorum autorum, quos pro illis sententiis citauimus, & præsertim D. Thomæ, de cuius mente plura dicemus sect. 3.

SECTIO II.

An solæ qualitates intensibiles sint, & cur non omnibus id conueniat.

I. QVoniam suscipere magis & minus assignatur proprietas qualitatis: explicandum à nobis est, quo modo sit illi proprium; quod ex duobus quæ in quæstione proposita sunt, pendet, scilicet, an illi soli, & an omni conueniat.

Quomodo sola qualitas intensionis sit capax.

II. Prima radix intensionis est in sola qualitate. IN primis ergo dicendum est, primam (vt ita dicam) radicem intensionis in sola qualitate inueniri. Hanc assertionem sub hac forma propono, quia etiam de actione & passione dicit Aristoteles in prædicamentis, suscipere magis & minus, tamen id non conuenit actioni & passioni nisi ratione sui termini, quatenus in illo est latitudo intensionis. Vnde neque in substantiali generatione, neque in augmentatione vt ad quantitatem terminatur, est ille modus suscipiendi magis & minus, sed solum secundum additionem extensiuam. Et idem est proportionaliter in locali motu, qui maior aut minor dicitur propter extensionem ad maius vel minus spatium, vel per plures aut pauciores partes subiecti, non verò secundum intensionem. Dices, Vnus motus localis potest esse velocior alio, qui videtur quidam modus intensionis. Respondetur, Velocitas motus non est Motus velocitas an sit intensio. propriè intensio, sed est velati condensatio partium motus intra breuius tempus: vnde illa conditio tam in motu extensiuo, quàm in intensiuo, & in remissione etiam inueniri potest. Itaque respectu actionis, vel passionis seu motus, intensio solum habet locum ratione qualitatis intensibilis ad quam tendit: ideoque latitudo intensiua dicitur esse per se primò, & tanquam in radice in qualitate.

III. Sic ergo explicata conclusio probatur, quia qualitati ita conuenit hæc latitudo, vt ratione sui, & nõ ratione alterius illi conueniat; alteri autem non ita conuenit: ergo est hæc proprietas solius qualitatis. Maior patet inductiõe in calore, lumine amore, &c. quibus conuenit talis latitudo & non ratione alterius, nihil enim assignari potest ratione cuius eis conueniat. Dicet aliquis conuenire ratione agentis inæqualiter applicati, vel ratione subiecti inæqualiter dispositi, ex Durando in 1. dist. 17. quæst. 6. num. 6. Sed hoc non obstat, quia vt idem Durandus subiicit num. 7. vtraque causa, tam efficiens, quam materialis, supponit in forma intensibili talem naturam, quę latitudinem in sua entitate habeat, & talem compositionem requirat ad sui integritatem. Et hoc modo dicimus qualitatem ex se habere talem naturam, & non ratione alterius, quamuis quoad existentiã redigatur in actum magis vel minùs perfectum, ab agente inæquali, vel in virtute, vel in approximatiõe, vel in voluntate, si sit liberum: & subiecti etiam dispositio potest aliquando concurrere, licet non semper necessaria sit.

IIII. Relatum suscipiat magis & minus. Minor probatur, quia res aliorum prædicamentorum, vel intensibiles non sunt, vel non nisi ratione qualitatis. Quod patet inductione, nam substantia & quantitas non suspiciunt magis & minus. Relatio verò, licet dicatur aliquo modo suscipere magis C & minus, non tamen ratione sui, sed ratione fundamenti, & non propriè secundum intensionẽ, sed secundum variationem, vt in disput. sequente, sect. vltima, declarabimus. De actione item & passione iam dictum est. De cæteris verò quatuor prædicamentis res est manifesta, vel quia censentur esse denominationes extrinsecæ, vt de habitu cõstat, & de aliis multi opinantur: vel quia si sunt modi intrinseci, accommodantur ipsis rebus, vt duratio extensiuè quidem potest esse maior, & minor: vel etiam perfectione essentiali, non tamen propriè intensiuè, nisi fortasse quatenus ipsa res quæ existit, intensionem habet in se, & in sua existentia, à qua duratio non distinguitur ex natura rei, vt infra dicemus. In vbi autem & situ, cum vel non sit in, vel non concipiantur nisi ad modum quantitatis, intelligi quidem potest extensio, non tamen intensio.

Cur forma substantialis non sit capax intensionis.

V. SEd difficultas est in reddenda ratione, cur substantia & quantitas non sint capaces huius latitudinis, in reliquis enim inferioribus prædicamentis nulla est difficultatis ratio, vt ex dictis satis cõstat. De substantia verò ratio reddi potest quia illa nõ est in subiecto, latitudo autem intensionis non potest A intelligi, nisi in ordine ad subiectum, vt suprà dicebamus, si enim sit extra subiectum erit latitudo extẽsiua, non intensiua. Quæ ratio est quidem optima de materia prima, & de quacunque re subsistente vt sic. Tamen de formis substantialibus materialibus, quæ suo modo insunt materiæ, & de eius potentia educũtur, non procedit illa ratio, nam eo modo quo sunt in materia, poterunt etiam magis radicari in illa, vel magis educi ex illa. Vnde non defuerunt, qui dicerẽt formas substantiales elementorum esse intensibiles & remissibiles, vt suprà tetigimus disp. 15. sect. 10. nu. 41. & seq. ex Commenta. & aliis.

VI. Nihilominùs tamen veritas est huiusmodi formas non posse intendi, & remitti: alioqui etiam effectus earum, seu composita ipsa reciperẽt magis & minùs. Sicut enim est magis calidum, quod intensiorem habet calorem, ita esset magis ignis, qui intensiorẽ haberet formãm ignis. Rationẽ autem huiꝰ rei à priori reddere difficile est. Vnde Duran. suprà, id solũ probat à posteriori ex modo productionis harum formarum, nam forma intensibilis potest acquiri successiuo motu: forma autem substantialis, nunquam acquiritur hoc modo, sed indiuisibiliter in eadẽ parte subiecti. Sed in hac ratione æquè difficile videtur B probare id, quod subsumitur, nempe formam substantialem semper indiuisibiliter acquiri in eadem parte subiecti, quia nos non experimur introductionem formæ substantialis in seipsa, sed solùm in accidentibus. Vnde ex sola experientia non constat, an forma ignis, verbi gratia, introducatur partibiliter cum ipso calore, vel indiuisibiliter & tota simul in consummatione caloris. Sed nihilominùs ex dictis suprà disp. 15. sect. 1. potest satis probabiliter hoc persuaderi, quia experimur in calefactione aquæ, v. g. etiamsi plures gradus caloris introducti sint, si tamẽ forma aquæ non est amissa, ablato extrinseco agente facillimo negotio calorem expelli, & aquam ad pristinum gradum se reuocare: ergo signum est, neque formã substantialem aquę fuisse remissam, neq; formam substãtialem ignis quoad aliquos gradus fuisse introductam. Alioqui illa non posset seipsam iterũ intendere: & hæc sæpe superaret, & per seipsam, & quasi ab intrinseco vinceret aliam, si possibilis esset inter ipsas talis actio. Quia sæpe videntur plures gradus caloris introduci.

VII. Ex quo experimẽto potest sumi ratio aliquo modo à priori ex causa finali: quia forma substãtialis datur suppositio tanquam fundamentum sui esse completi, & omniũ proprietatum, & ideò necesse est, vt illud fundamentum sit fixum & inuariabile, quamdiu rei essentia manet, vt ex vi eius possit res sese tueri, & ad suum statũ naturalem se reuocare, si aliquid incommodi passa fuerit. Et huc videtur tẽdere ratio D. Tho. 1. p. q. 76. a. 4. ad 4. & 1. 2. q. 52. a. 1. scilicet substantialem formã non posse intendi aut remitti, quia illa est, quæ primò constituit rei essentiam, quæ fixa esse debet & inuariabilis. De qua ratione, & de tota hac parte plura diximus disputatione 15. sectione 10. num. 45. &c.

Cur quantitas non intendatur.

VIII. EX quibus facilè est rationem reddere, cur in quãtitate non habeat locum latitudo intensionis. Nam propria quantitas, quæ est continua, est naturalis proprietas coniuncta materiæ, ciq; propinquissima: & ideò sicut materia non habet hanc latitudinem, ita nec proprietas eius. Imò idem contingit in omni proprietate intrinseca & connaturali essentiæ substantiali, vt statim dicam. Potest etiam ex formali effectu quantitatis & modo eius probabilis ratio sumi: nam effectus formalis quantitatis est extensio materiæ seu substantiæ corporeæ: ad hunc autem effectum non est proportionata latitudo intensiua, nã hæc est, vt idem subiectum magis participet effectũ formalẽ formæ: cũ aũt effectus formalis quantitatis sit extensio, participare magis vel minùs talem effectum, solùm est participare maiorem vel minorem extensionem, quia sicut simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis: ergo in quantitate habet locum augmentum extẽsiuum, non intensiuum. Dices. Eadem quantitas cùm condensatur vel rarefit, videtur intendi & remitti, vt Diuus Thomas etiam sentit 2. 2. qu. 24. artic. 5. ad 1. Respondetur primò. Illa variatio non est in proprio & formali effectu quantitatis, sed in quodam modo eius. Deinde non est propriè maior intensio, sed maior vel minor extensio in ordine ad locum, quamquam respectu illius qualitatis quæ est densitas vel raritas, habeat modum intensionis. Et quia in ordine ad locum videtur fieri augmentum ipsius quãtitatis sine noua quantitate, idcò secundum quandam proportionem aliquando vocatur intensio, & ita locutus est Diuus Thomas, vt D. Thom. Soncin. notauit 8. Metaphys. quæst. 27. ad 1. Et habet fundamentum illa locutio in Aristotele 4. Physicorum, textu 84. sed de raritate & densitate proprium est physici disputare, quia illæ qualitates, & mutationes secundum illas, omnino physicæ, & materiales sunt. Rarefactio & cõdẽsatio an sint intensio & remissio.

IX. De quantitate autem discreta ratio cur intendi nõ possit, est, quia vnaquæque species eius constituitur per indiuisibilem terminum, quo mutato per additionem aut ablationem, mutatur species huius quãtitatis. Et ad proportionem harum specierum idem declarat Diuus Thomas suprà in quantitate continua, quia etiam eius species, quales sunt bicubitum, & tricubitum, per quamuis additionem vel ablationem mutatur. Sed, vt suprà dixi, hæ non sunt propriæ species, sed ad modum earum concipiuntur, vel nominantur: ideoq; per illas commodè explicatur, has quantitates non suscipere magis & minùs secũdum intensionem.

Quæ species qualitatis intensionem admittant, & cur.

X. SEcundò dicendum est hanc proprietatem seu latitudinem intensiuam, non conuenire omnibus qualitatibus, sed aliquibus tantum. Hæc assertio etiam est certa, & constat inductione. Videntur autem in hac proprietate esse condiuisæ species qualitatis, nam qualitates primæ, & tertiæ speciei hac proprietate gaudent: non verò qualitates secundæ & quartæ, nisi quatenus aliquid ex aliis speciebus participant. Quod intelligendum est, & regulariter, & quantum probabili ratione non possumus de his qualitatibus coniecturam facere. Igitur de quarta specie, scilicet figura, id notauit D. Thom. suprà, & causam reddit, quia talis qualitas in sua specie formaliter constituitur & quasi completur quadam indiuisibilitate, vt, v. g. quod talibus terminis seu lineis claudatur. Item quia figura est quidam terminꝰ quantitatis, vnde cum quantitas non suscipiat intẽsionem, nec figura illam suscipiet: maximè cum terminus vt sic postulet indiuisibilitatem. Dices. In hac specie non solùm ponitur figura, sed etiam forma, vt pulchri- Figura nõ recipit intensionem, & cur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pulchritudo, quæ potest intendi & remitti. Respondeo primò, iam suprà dictum esse, hanc non esse propriam speciem nisi ratione figuræ. Deinde, eo modo quo illa est species, in tantum potest intendi, in quãtum constat aliqua passibili qualitate, vt albedine, vel alia simili.

XI. In secunda specie an aliquæ qualitates recipiant intensionem

De potentia idem patet inductione in intellectu, volũtate, sensibus &c. Et ratio esse videtur, quia hæ qualitates sunt intrinsece manantes ab essentia substantiali, ita vt non possint aliter fieri, & ideò participant indiuisibilem entitatem proportionatã essentiæ. Quæ ratio, si efficax est, idem probat de omnibus potentiis, quæ per se primò sunt ad agendum, & non habent alium modum productionis per se, sed solũ per dimanationem à substantia. Quanquam incertum est, an vniuersaliter id verũ sit de omnibus virtutibus naturalibus herbarum, lapidum, & similium quæ non sunt principia actuum vitalium, sed materialium alterationum: illæ enim verè sunt potentiæ, & qualitates secundæ speciei, & tamen experientia videtur ostendi aliquando minui, quia pendent ex temperamento & dispositionibus, quæ intenduntur, & remittuntur. Hæc tamen experientia non satis probat, ipsas virtutes in se remitti, sed actiones earũ, quia in eis fortasse iuuantur aliquo modo à temperamento primarum qualitatum, quo debilitato & immutato, actio etiam fit debilior.

XII.

Neque ex eo, quod tales virtutes requirant tale temperamentum vel dispositiones ad statum connaturalem, rectè inferri potest eas remitti remissis dispositionibus, nam multo magis forma substantialis easdem dispositiones postulat, & tamen in se nõ minuitur, etiamsi dispositiones remittantur. Quia intra certam latitudinem minima dispositio sufficit ad formam in materia conseruandam, quæ intensiuè indiuisibilis est. Hæ autem potentiæ seu naturales facultates proximè diminant à forma, & non magis pendent à dispositionibus quam ipsa, & ideo non magis necesse est eas in se minui, quàm formam. Sicut etiam potentia visiua, verbi gratia requirit in suo organo certum temperamentum: ipsa verò non intenditur aut remittitur variato temperamento, sed vel tota perit, quando dissolutio temperamenti peruenit ad certum terminum, vel tota conseruatur, quamuis cum maiori, vel minori aptitudine ad operandum ex parte temperamenti. Sic igitur probabile est, licet incertum, idem contingere in propriis potentiis connaturalibus, quæ nec sint passibiles qualitates, nec per se possunt per propriam actionem fieri, sed solum per naturalem dimanationem à substantiali forma. Quòd si fortasse aliquæ ex his facultatibus intendi possunt & remitti, id habent quatenus tantùm dependentiam habent à temperamento passibilisi qualitatũ, vt cum illo intendantur vel remittantur. Deniq; semper limitaui hanc partẽ ad naturales potentias, quia virtutis instrumẽtariæ, quæ ab extrinseco aduenire possunt, & ad secundam speciem qualitatis pertinent, vt impetus, & similes, intendi possunt & remitti. Et ideo dixi regulariter hoc esse intelligendum.

XIII. Qualitates primę & tertię speciei capaces sunt intensionis.

Ex his ergo satis patet negatiua pars conclusionis quo modo in secunda & quarta specie qualitatis verum habeat. Quòd verò pars affirmatiua sit vera in prima & tertia specie satis constat inductione in habitibus, & actibus animæ, & in primis qualitatibus elementorum, vt in coloribus & aliis huiusmodi. Ratio verò reddi potest, quia in his qualitatibus inueniuntur omnia quæ ad hanc latitudinem intensiuam sufficere possunt. Nam omnes illę fiunt per proprias actiones absque dimanatione naturali, vel si aliquæ earum manant naturaliter ab aliquibus formis, vt calor à forma ignis, frigus à forma aquæ, habent tamen contrarium à quo impediri possint, & minui, & per se etiam, seu per propriam actionem fieri possunt. Rursus hæ qualitates ex vi suarum rationum essentialium non includunt indiuisibilitatem repugnantem huic latitudini intensiuæ; & alioqui habent proprias entitates accidentales, in quibus possunt esse capaces huius latitudinis. Qui discursus probat optimè, si in aliquo genere dantur qualitates intensibiles, vt reuera dantur, in his maximè dari. Probat etiam, nobis non constare esse in his generibus aliquas qualitates huius latitudinis incapaces. Et hoc satis est, vt nos affirmemus omnes qualitates harum duarum specierum esse intensibiles; id tamen demonstrare non possumus: nam fortasse vel datur vel possibilis est aliqua qualitas harum specierum, quæ intendi non possit: quia in hoc non ostendimus nos positiuam repugnantiam. Sicut è conuerso forte datur aliqua naturalis potentia quæ intendi possit & remitti: qualem multi censent esse grauitatem aut leuitatem, de quo aliàs. Atque ita cessant facilè obiectiones quæ hic fieri possunt.

XIIII.

Vna verò difficultas huic quæstioni solet adiungi, nimirum, an in formis eiusdem speciei, quæ intensibiles non sunt, possit dari inæqualitas in perfectione indiuiduali. Sed hanc quæstionem iam supra remisi in libros de anima: quia, licet generalis sit, eius tamen difficultas in animabus, & præsertim rationali versatur: & ab hoc loco maximè est aliena cum ad intensionem qualitatis explicandam nihil conferat.

SECTIO III.

Qualis sit actio seu mutatio, per quam latitudo intensiua qualitatis acquiritur.

I

HActenus egimus de intensione in priori eius significato superius posito, scilicet, de latitudine quam dicit in ipso termino, seu qualitate: superest dicendum de altero significato, scilicet, de acquisitione talis latitudinis, nam multum confert ad magis explicandam hanc proprietatem: & licet quæstio physica videatur, latius tamen patet, & propriam difficultatem continet metaphysicam, vt videbimus. Vt autem ea quæ dubitari solent, meliùs intelligantur, præmittere oportet aliqua, quæ certa videntur.

Nonnullæ suppositiones.

II.

PRimum est, acquisitionem hanc perfectionis intensiuæ esse veram & realem actionem, & passionem, seu mutationem. Hoc constat experientia: imo nulla est alteratio, quæ nobis familiarior sit: per hanc enim res omnes in melius vel deterius cõmutantur. Secundum est, huiusmodi acquisitionem sæpe esse diuersam actionem à prima acquisitione vel effectione ipsius qualitatis. Hoc etiam constat experientia, tam in habitibus animæ, quam in qualitatibus sensibilibus. Nam vna actio tempore antecedit aliam. Tertium est, latitudinem intensiuam non semper acquiri totam simul, aut per vnam indiuisibilem actionem, sed successu temporis, etiam post primam formæ acquisitionem. Quod etiã manifestũ est experiẽtia, & ex dicendis magis constabit.

Sitne

Sitne intensio maior radicatio, & eductio eiusdem formæ.

III.

HIs positis multa sunt dubia, quæ in titulo proposito compræhenduntur. Primum est illud vulgare, an acquisito seu intensio sit realis additio formæ, vel maior radicatio aut eductio. Sed in hoc iam nobis nulla relinquitur quæstio, suppositis, quæ in prima sectione dicta sunt. Vnde nunc solum addendum restat, illa tria, scilicet intendi per additionem, per maiorem radicationem, aut per eductionẽ, non esse inter se pugnantia, sed omnia esse vera, si rectè explicentur. Primum enim negari non potest, quin in hac acquisitione interueniat realis additio, cùm præexistens forma realiter perficiatur per nouam realem actionem. Illud autem, quod additur, non potest non esse aliquid entitatis formæ: quæ suprà latè probata sunt. Rursus manifestum est, hoc quod additur per hanc actionem, non præextitisse actu ante illam actionem, quia vel præexisteret in eodem subiecto, vel in alio: non in eodem, aliàs nulla posteà fieret additio: nec in alio, quia vel accidens migraret de subiecto in subiectum vt talis additio fieret, quod est impossibile, vel addendum esset non solum accidens accidenti, sed subiectum subiecto, & sic non esset intensio, sed extensio. Et hoc est quod Aristoteles dixit 4. Physicor. cap. 9. *Ex calido fieri magis calidum nullo facto in materia calido*, id est, sine additione subiecti seu partis de nouo calidæ, vt Commentator expresse declarat. Additio ergo per se necessaria ad intensionem debet esse solius partis, seu gradus formæ in eodem subiecto, in quo præexistebat forma remissa. Igitur id quod additur per intensionem, antea non præexistebat, sed de nouo fit.

IIII.

Hinc ergo tandẽ concluditur, hoc quod additur in intensiõe educi de potentia subiecti, quia nõ fit per creationem, sed fit in subiecto, dependenter ab illo in fieri, & in esse. Neq; oportet quoad hoc excipere intensionẽ qualitatũ infusarũ (vt putauit Caietan. 1. 2. q. 52. art. 2.) nam etiam illę qualitates fiunt per eductionẽ, vt suprà probaui disputatione 16. ergo simili modo augentur, nam est eadẽ vtriusq; ratio. Ita fit, vt intensio formæ sit quædã maior eductio eius de potentia subiecti, quæ vocatur additio, cõparando terminũ huius mutationis ad rẽ præexistentẽ: eductio autem vocatur per comparationẽ ad subiectũ in quo & ex quo fit talis mutatio. Atq; eadẽ eductio vocatur maior radicatio talis formæ in eodem subiecto, quia qualitas quæ plures habet gradus iam actu eductos de potentia subiecti, magis illi dominatur, magisq; habet entitatẽ suam in illo radicatã. Specialiter autẽ in hac locutione denotatur, hanc additionẽ, quæ per intensionem fit non esse meram aggregationem diuersarũ qualitatum in eadẽ parte subiecti, sed esse eductionẽ vnius & eiusdem formæ secundum diuersos gradus seu partes eius, ex quibus forma per se vna componitur, & quò magis integra efficitur, eò magis radicari in subiecto dicitur.

V.

Et iuxta hunc modum, existimant multi recentiores, exponi posse D. Thomæ sententiã de intensione formarũ per maiorẽ radicationẽ in eodem subiecto. Nam hoc sensu, & nõ alio potest habere verum illa sententia, & verba D. Th. huic sensui non videntur contradicere. Nam 1. 2. q. 52. art. 2. sic ait. *Huiusmodi augmentum habituum, & aliarum formarum non fit per additionem formæ ad formam, sed fit per hoc quòd subiectũ magis vel minus participat vnam & eandem formam.* Non potest autem subiectum magis vel minus participare vnam & eandem formam, nisi quatenus talis forma magis vel minùs educta est de potentia eius, & consequenter quia plus vel minùs habet de entitate actualis formæ, quod non potest intelligi sine aliqua additione. Quam non videtur D. Thomas in vniuersum negare, sed negat additionem formæ ad formam, id est meram aggregationem plurium qualitatum aut graduũ omnino similium, iuxta sensum superiùs impugnatum, in opinione secunda, tractata in sectione prima. Et iuxta hanc interpretationẽ, & hæc verba, potest exponi D. Thomas quandocunq; alibi videtur additionem negare: quanquam, vt verum fatear, interdum difficiliùs loqui videatur.

Fiatne intensio successione continua.

VI.

SEcundò dubitari potest circa hanc intensionem seu eductionem qualitatis, cùm non simul tota fiat, an fiat per successionẽ continuam, vel discretã. Aliqui censent non posse continuè fieri, sed solum per mutationes instantaneas & discretas. Ita tenet Soncinas 8. Metaphys. quæst. 22. & sequuntur aliqui Thomistæ, & tribuunt D. Thomæ 8. Physicor. lect. 5. vbi ait, non esse possibile aliquid continuè augeri vel minui. Citatur etiam Commentator 8. Physicor. com. 6. vbi significat, intẽsionem nõ esse vnum motium continuum, sed plures alterationes. Imò etiam citatur Aristot. 8. Physic. text. 23. dicens, impossibile esse aliquid augeri vel minui semper, sed inter ea esse medium. Ratio autem huius sententiæ est, quia qualitas cùm in principio fit, per indiuisibilem mutationem & in instanti fit in aliquo gradu suo: ergo posteà per similes mutationes augetur: ergo non potest augeri continuè. Primum antecedens probatur, tum quia res permanens incipit per primum sui esse, ex Aristotel. 8. Physi. text. 69. tum etiam quia in his qualitatibus datur minimum secundum intensionem, quod necesse est à principio indiuisibiliter fieri, atq; adeò per mutationem indiuisibilem & momentaneam. Prima verò consequentia probatur, tum quia gradus secundus, qui per intensionem additur primo, est proportionalis illi, & æquè indiuisibilis: tum etiam, quia agens tantum potest agere in quolibet instanti sequenti, quantum in primo, vel etiam magis, quia est in se æquè potens, & passum est magis dispositum: ergo sicut in primo instanti subita actione produxit certum gradum caloris, ita posteà illum auget per similem seu proportionalem actionem. Secunda item consequentia probatur, tum quia mutationes indiuisibiles non possunt continuari. Tum etiã, quia aliàs in fine actionis qualitas esset infinitè intensa, nam in quolibet instanti æqualis gradus illi esset additus: sunt autem in continua successione infinita instantia. Itaque iuxta hanc opinionem, latitudo intensiua qualitatis solum est composita ex indiuisibilibus gradibus in quodam definito numero, octo verbi gratia aut decem, & per totidem mutationes indiuisibiles tota illa latitudo consummatur, & per singulas post primam productionem augetur seu intenditur.

Aliquorum sententia. Soncin. D. Thom.

VII. Improbatur allata sententia.

Hæc verò sententia falsa est, & contra communẽ Philosophorum sententiam. Quapropter aduertendum est hîc non quæri, an intensio qualitatis à minimo gradu vsque ad summum necessario fiat vna mutatione continua: constat enim id non esse necessarium, fieri enim potest vt aliquando interrumpatur intensio, & iterum posteà in ea procedatur, vt experientia cõstat: quo sensu loquuntur dediscõtinuatione alterationis, vel augmentationis Aristoteles,

Universidad de Deusto
Biblioteca

teles,& Commentator locis citatis. Quæstio ergo est an alteratio fieri possit continua successione, & consequenter an cõcurrentibus omnibus requisitis ex parte naturalis agentis & passi ita fiat,an verò ex parte ipsius qualitatis semper id repugnet.

VIII. Intensio qualitatis succedue & continue fieri potest, Aristoteles. Comment.

In quo sensu dicendũ est,latitudinẽ intensiuã qualitatis quantum est ex se acquiri posse successione cõtinua,& ita frequenter acquiri in physicis alterationibus. Hæc assertio est consentanea Aristoteli in 5. & 6.Physi.vbi alterationẽ numerat inter physicos motus,qui diuisibiles sunt secundũ tempus,& continuationẽ requirunt.& Cõmentator 3.Physic.text.6.ait, continuationẽ esse de ratione motus, scilicet,qui per se & propriè vnus sit. Hanc enim conditionẽ posuit Aristot.6.Physic.ad vnitatẽ motus.Nam si mutationes sunt discontinuæ,non poterit ex illis componi motus,qui verè & propriè vnus sit,sed ad summũ ad modum numeri,vel quantitatis discretæ. Et idem sentit D.Thomas.eisdem locis, & omnes fere D. Thom. autores,qui ponũt in his qualitatib⁹ latitudinẽ graduum, hanc sententiã sequuntur,vt Ægidius de Gener.q.26.Iand.lib.8.Physi.q.8. Qui tamen sine causa dicunt extensionẽ qualitatis necessario esse discretã, quãuis intensio sit continua: sed illud primum etiã falsum esse,constabit ex dicendis. Ægid. Iandun.

IX. Conclusio ergo probatur primò experientia,nam videmus manũ igni approximatam magis ac magis calefieri, & calorem ipsum sentire. Dicent fortasse, discontinuationem fieri per morulas imperceptibiles. Sed hoc in primis, sicut gratis & sine experimẽto vel efficaci ratione dicitur,ita facilè contemnitur. Deinde interrogo, cur in illis morulis cesset agens ab actione sua,& cur iterum ad illam redeat? Non enim est agens voluntarium,vt pro suo arbitrio nunc cesset ab agendo,posteà iterum agat: nec etiam ex parte eius potest reddi ratio, nam suppono habere semper eandem virtutem & æqualem,vel maiorem propinquitatem ad passum.Et eodẽ modo suppono, nõ esse rationem ex parte medij,quia est idem. Nec denique potest reddi ratio ex parte passi,quia etiam illud,est idem,& æquè vel magis dispositum ad recipiendam actionem agentis. Respondent aliqui rationem sumendam esse ex dispositione passi, quæ non est æqualis in eo puncto in quo agens iterat actionẽ intensiuam, sed iam tunc passum est magis dispositum,quàm esset in tempore antecedenti. Quòd si interroges,à quo fuerit passum magis dispositum. Respondent,ipsummet agens illam maiorem dispositionem effecisse. Quo fit,vt iuxta hanc sententiam,licet agens quòd intendit formam cesset in aliquibus morulis à propria actione intendẽdi talẽ formam, non verò cesset simpliciter ab agendo, quia semper disponit passum vt magis idoneum sit ad alium gradum intensionis recipiendum.

X. Sed qui ita respondent, in primis non constanter loquuntur, nam illa dispositio quæ fit in subiecto, necessario debet continuè fieri in singulis partibus temporis,quæ inter vnam & aliam actionem intensiuam intercedunt. Nam si non fit continuè, interrogabo rursus cur interrumpatur illa actio, & cur iterum agens ad illam redeat, & vel recurrendum erit ad aliam priorem dispositionem, de qua eadem redibit quæstio, & sic procedetur in infinitum, vel quærenda erit alia ratio talis interruptionis. Si autem illa dispositio fit actione continua, cur non dicetur idem de ipsamet actione intensiua sine multiplicatione superflua talium actionum. Eò vel maximè, quòd si illa actio quæ ad talem dispositionem tendit,non potest esse nisi alteratio aliqua,quia non est localis motio ipsius passi,vt suppono : ergo continuitas illius actionis esse non potest nisi intensio, quia non est extensio, loquimur enim de actione quæ fit circa idem subiectum secundum eandẽ partem : ergo iam illa sententia admittit continuitatem in actione intensiua alicuius dispositionis. Adde,quòd talis dispositio præuia ad intensionem alterius qualitatis,verbi gratia, caloris, est planè conficta:quid enim esse potest illa dispositio,nisi alia qualitas? ergo sistendum necessario est in aliqua prima qualitate ad quam non sit præuia dispositio.ergo intensio illius primæ qualitatis non potest interrumpi ex defectu dispositionis,vel iterum fieri ob maiorem dispositionem subiecti. Inter qualitates autem physicas huiusmodi videntur maximè esse calor, & aliæ primæ qualitates, nam licet raritas,verbi gratia, videatur esse dispositio ad calorem, tamen per se loquendo non est dispositio præuia, sed consequens: quãdo.n. calor per se fit, nõ fit media rarefactiõe,sed potiùs ad effectionem caloris, consequitur rarefactio. Idem argumentum est manifestum in lumine, quod in aere puro nullam dispositionem requirit, præter diaphaneitatem connaturalem aeri. B

Ex quo præterea sumitur euidens argumentum nam sol dum oritur,& ascendit, verbi gratia,in nostrum hemisphærium, & continuè magis ac magis fit propinquius huic aeri:ergo cõtinuè magis ac magis eum illuminat : nec ex parte dispositionis passi potest interuenire interruptio,tum quia per se nulla requiritur in passo noua dispositio, tum etiam quia si contingat esse in aere vapores, vel aliquid simile, impediens perfectam illuminationem, illud ipsum non dissipatur à sole,nisi media actione illuminandi: hæc ergo actio & intensio luminis continuè fit. Respondet Soncinas suprà tunc interruptionem actionis non prouenire ex dispositione passi, sed ex natura ipsius qualitatis,quæ non potest continuè fieri, cò quod ex indiuisibilibus gradibus componatur. Sed contra,nam si hoc ita esset, non posset naturalis ratio reddi cur intensio fiat per illas morulas, & nõ per maiores,vel potiùs cur omnes illæ mutatiões nõ fiant simul in eodem instanti. Quod ita declaro,demus solem in hoc instanti fecisse secundum gradum luminis,& per aliquod tempus subsequens cessare,& C post aliquod tempus in alio instanti efficere tertium gradum,& tunc,cum inter illa duo instantia mediet definitum tempus,quod potest diuidi in duas partes quæ continuantur in aliquo instanti medio inter illa duo extrema, interrogo cur sol non produxerit tertium gradum luminis in illo instanti medio. Nã ex parte formæ iam id non repugnat,cùm iam ponatur interrupta actio per aliquam particulam temporis, & gradus illi indiuisibiles, ponantur fieri per duas actiones indiuisibiles discretas, ad quas impertinens est quòd tempus inter eas positum sit longius aut breuius. Et idem argumentum fieri potest de quocunque instanti signato,nam inter quælibet duo instantia mediat tempus in quo possunt priora instantia designari,atque ita in infinitum. Non potest ergo ex naturalibus causis ratio talis actionis reddi, sed oportebit recurrere ad primam causam, quæ determinet singula instantia, in quibus iterandæ sunt mutationes,,quibus fit intensio: quod sanè philosophicum non est,præsertim vbi nulla ratio vel experientia cogit. Vnde vlteriùs sequitur in illa sententia, omnes illos gradus simul in eodem instanti fieri, quia vt infrà dicam, ex parte formæ non repugnat sic fieri sicut non repugnat simul esse : nec etiam repugnabit ex parte agentis,aut passi, quandoquidem post transactũ aliquod tempus nulla alia facta mutatione in passo vel agente fiunt illi gradus : ergo ex parte agentis erat sufficiens virtus & capacitas in passo: ergo illa successio & interruptio temporis est impertinens.

XII. Ex his ergo satis probatur experientia, & à posteriori,intensionem qualitatis successiõe continua fieri posse. Ratio verò à priori petenda est ex principio contrario fundamento primæ sententiæ. Latitudo enim intensiua qualitatis non componitur ex certo numero indiuisibilium graduũ, sed est in infinitum diuisibilis, eadem proportione, qua linea vel alia quantitas continua. Sicut enim in linea sunt infinitæ partes proportionales,ita etiam sunt in latitudine intensiua caloris,licet non sint situ disiunctę sicut partes lineæ, sed sola compositione & latitudine entitatiua. Huiusmodi autem esse latitudinẽ intensiuam manifestat nobis motus,& acquisitio talis formæ.Neque aliam rationẽ à priori illius cõpositionis reddere possumus,præter eas quæ de latitudine intẽsiua formarũ in superioribus adductæ sunt,nam hæc est natura harum qualitatum, quòd nimirum habeant hunc modum entitatis & compositionis, in qua B nulla potest ostendi repugnantia,magis quàm in cõpositione lineæ ex suis partibus, in infinitũ diuisibilibus. Supposita ergo tali compositione partiũ qualitatis secundũ intensionem,non est difficile intelligere, secundũ eas posse fieri intensionẽ continuam. Quia signata qualibet parte illius qualitatis potest signari alia minor,eo quòd sit diuisibilis in infinitũ, ergo etiã quælibet pars minor potest breuiori tẽpore acquiri, & maior in maiori, atque ita tota intensio fieri successione continua.

XIII. Quòd sit vt licet in huiusmodi qualitatibus soleant à nobis mente diuidi octo vel decem gradus, vt de illis loqui possimus, singuli tamen gradus non sint indiuisibiles, sed sint veluti partes æquales,sicut in linea diuidimus palmos,aut in tẽpore horas, quæ tamen in infinitum diuisibiles sunt. Atq; ita, quando calor vt duo intenditur successiuè, nõ fit immediate vt tria, sed prius fit vt duo & dimidiũ,& priùs acquirit quartam partem tertij gradus, & sic in infinitum.

XIV. Obiectio. Dices, quanuis hinc sufficienter declaretur, successionem continuam non repugnare intensioni ex parte latitudinis formæ,tamẽ nondũ esse sufficientẽ C rationẽ datam,cur illamet latitudo formæ successiuè fiat,nã licet illæ partes formæ in re sint distinctæ, & sint diuisibiles illo modo,nihilominùs possunt omnes simul fieri,sicut partes lineæ etiam sunt distinctæ,& diuisibiles in infinitum, & nihilominùs simul produci possunt: vel sicut in calore partes quas habet in superficie secundũ extensionẽ,distinctæ sunt, & diuisibiles in infinitum sicut partes superficiei, & tamen omnes possunt simul fieri: contingit enim simul calefieri totam superficiem. Et confirmatur ac declaratur ratione, nam omnes illi gradus intensionis simul permanent in eodem subiecto, & si ab agẽte pendeant in conseruari,simul etiam durat in quolibet instanti tota actio per quam fiunt, non obstante distinctione partium,& diuisibilitate illius latitudinis: ergo eadem ratione simul fieri possunt absque vlla successione. Patet consequentia, tum quia non est maior ratio de cõseruatione,quàm de prima productione,tum etiã quia partes actionis vel mutationis non magis inter se pugnant, quominùs simul fiant,quàm partes termini,quominùs simul sint, quia tota repugnantia actionum sumenda est ex terminis A Ergo omnes partes illius actionis possunt simul fieri sine vlla successione:ergo ex solo illo capite non redditur sufficiens ratio huius continuæ successionis.

Respondetur in primis, difficultatem hanc æquè procedere de successione discreta, & de continua, quia ratio facta eo tendit, vt probet omnes gradus simul fieri,& sine illa successione. Deinde dicimus, rationem factam rectè concludere,ex parte solius latitudinis intensiuæ ipsius qualitatis non repugnare, quominùs qualitatis intensibilis, aut secundum totam latitudinem suam, aut secundum aliquos gradus eius, simul fiat. Id quod etiam confirmat experientia, nam lumen subito fit secundum aliquos gradus intensionis, & voluntas nostra subito prorumpere potest in feruentem, & intensum actum amoris. Neque hoc est contra dicta, quia solum diximus intensionem qualitatis posse continuè fieri: vtrumq; autem verum esse potest,cum vtraque sit propositio indefinita. Quòd si inquiras,quis modus effectionis sit magis naturalis qualitati, aut intẽsionis eius. Respondeo, iuxta diuersas conditiones rerum concurrentium ad talem actionem alterutrũ ex dictis modis esse magis connaturalem. Si enim ex parte qualitatis intensibilis,consideres permanentiam eius, & quod omnes gradus eius possunt esse simul in eodem subiecto,quod sufficiẽtem habet capacitatem ad omnes illos simul recipiendos & sustinendos,ex hac parte magis connaturale est tali qualitati vt tota secundum omnem suam intensionẽ simul fiat,si ex parte agentis sufficiens sit virtus, & nihil sit quod impediat,& hoc etiam sufficienter probat difficultas proposita. At verò si consideremus, aut limitatam virtutem agentis, aut repugnantiam vel indispositionẽ passi,sic magis connaturale est vt talis intensio,continua successiõe fiat, eo modo quo illam declarauimus. XV. Soluitur.

Atq; hinc colligere licet tres causas,ob quas mutatio hæc successiue fit, suppositа latitudine seu capacitate ex parte termini,ex quibus duæ sunt certiores,alia verò magis dubia. Prima causa est distantia inter agens & passum, quæ per continuum motum minuitur, dum magis ac magis appropinquant agẽs & passum : quam causam experimur in illuminatiõe solis. Et ratio est, quia agens limitatum non æquè agit in distans ac in propinquum, & ideò in partem distantem passi non agit in principio quantum absolutè potest,sed solum quantum potest ad talem distantiam, quia verò illa distantia successiuè minuitur, & continuè, ideò etiam successiuè, & continuè crescit effectus in eisdẽ partibus passi,quod augmentum intensiuum est. Hæc est ergo prima causa huius successionis continuæ respectu agentium naturalium,cui alia proportionalis respõdet in agentibus liberis,nam quatenus talia sunt,non agunt quãtum possunt sed quantum volunt,& ideò, si aliunde non est impedimentum,possunt successione continua intendere qualitatem, magis ac magis applicãdo suam virtutem. Vt voluntas potest per aliquod tẽpus continuè amare,& amorem ipsum intendere. XVI. Quare intensio successiuè fiat triplex ratio. Prima.

Secunda causa est resistentia subiecti per contrariam qualitatem,vel per aliam dispositionem repugnantem introductioni alterius qualitatis. Ex hac enim radice frequentiùs prouenit successio,quã in alteratione physica & materiali experimur, vt lignum etiam si perfectè applicatum sit maximo igni, nõ subitò perfectè calebit, sed successiuè, quod non prouenit nisi à resistentia. Nam cùm agens sit finitæ virtutis,nõ potest resistentiã passi subitò vincere, vnde quo minor est passi resistentia,eo velociùs fit intẽsio. XVI. Secunda causa successionis in intensione.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Solet autem alterationis nomen simpliciter dictum, apud Philosophos sumi pro alteratione physica & materiali ac sensibili, quæ fit inter contraria, & est via ad generationes & corruptiones: quo modo dicitur 1. de Generat. quidquid alterabile est, esse corruptibile, & ideo talis alteratio simpliciter dicitur motus successiuus, quia sicut naturale est his qualitatibus habere contrarium, ita etiam naturale illis est successiue intendi ac perfici. Hic verò occurrebat specialis difficultas de intensione habituum, de qua statim dicam.

XVIII. Tertia causa successionis in intensione.

Tertia causa huius successionis esse potest sola limitatio seu imperfectio virtutis agentis. Nam ex illa potest prouenire, vt non possit subitò efficere totum effectum, & ideo paulatim & per partes illum efficiat. Itaque hæc causa differt à præcedentibus, quia secluſa resistentia passi, & ablata etiam omni distantia inter agens & passum, ex eo præcisè quòd agens est imperfectæ virtutis, determinatur ad talem modum agendi, vt non possit omnes gradus latitudinis formæ simul efficere, sed vnum post alium. Ad quod etiam concurrit varia dispositio subiecti, nam cùm in principio non sit dispositum ad talem qualitatem, agens non potest in illud introducere nisi minimum gradum: per hunc autem disponitur ad gradum vlteriorem, & ita consequenter per vnumquemque gradum ad alium proximum perfectiorem, atque hac ratione successiue fit intensio. Exemplum huius dari potest in intensione habituum: actus enim qui efficit habitum, non statim confert illi omnem intensionem quam potest, etiam si in potentia nullus sit actus contrarius. Nam, vt suprà diximus, primus actus efficit habitum, & non est verisimile efficere statim habitum sibi æqualem quoad omnes gradus intensionis: imò multi existimant primum actum nihil efficere, sed quartum vel quintum in virtute præcedentium: nos autem existimamus, necessarium esse vt vnusquisque actus aliquid efficiat, & alias non posse posteriorem actum iuuari à præcedentibus. Addimus tamen verisimile esse, habitum, qui fit per primum, vel secundum actum, non posse esse tam perfectum vel intensum, quantum per plures actus similes fieri potest. Vnde concludi videtur, primum actum ex sola imperfecta virtute actiua non posse simul producere intensionem habitus sibi adæquatam.

De habituum intensione peculiaris difficultas.

XIX. Dices, Ergo saltem in intensione habituum verum est non fieri successione continua, sed per mutationes discretas, nam vnus actus subitò videtur efficere aliquem gradum intensionis, & postea alium actum addere aliam particulam intensionis, & sic de cæteris. Respondetur, quanquam id concedatur, nullum esse inconueniens, quia nos non diximus omnem intensionem qualitatis successione cõtinua fieri, & hîc iuteruenit specialis causa ob quam non continuè fiat, quia quot variantur actus, tot variantur agentia concurrentia ad intensionem, & vnumquodque eorum subitò agit quantum potest. Deinde potest responderi negando sequelam, si sensus cõsequentis sit, vt esse debet, intensionẽ habitus non posse aliter fieri quàm per mutationes discretas.

XX. Vt autem explicem vtramque responsionem aduerto, duobus modis intelligi posse, habere vnumquemq; actum virtutem ad efficiendum vel intendendum habitum. Primo, quòd nullus actus per se solus sit sufficiens ad efficiendum habitum sibi æqualem secundum intensionem suam, sed solùm ad efficiendum aliquem gradum habitus in certa proportione, vt, verbi gratia, quod actus vt quatuor possit in nuda potentia introducere primum gradum habitus: in potentia verò iam habente primum gradum, possit introducere secundum, & sic de cæteris. Deinde, quia isti actus ex natura sua habẽt actionem perfectiuam, & non corruptiuam, addi etiam potest verisimile esse, vnumquemque actum subitò efficere quantum potest, iuxta dispositionem & capacitatem potentiæ, ita vt si illa sit magis vel minùs disposita, aut etiam contraria qualitate affecta, etiam possit actus magis vel minus efficere, semper tamen subitò, simulque efficiat totum, quod hîc & nunc potest circa subiectum sic dispositum. Quod si hæc vera sunt, ex illis rectè sequitur intensionem habitus fieri per mutatiunculas discretas, & procedit primus modus respondendi.

Secundo verò modo intelligi potest hæc actiuitas actuum, nimirum, quod virtus actiua vniuscuiusque actus non sit limitata ad vnum tantùm gradum habitus sibi inæqualem, sed possit quantum est de se efficere habitum sibi æqualem in intensione, ita tamen vt non valeat effectum sibi adæquatum subitò efficere, sed paulatim procedat ab imperfecto ad perfectum. Est autem hoc verisimile, primò quia cùm actus sit perfectior quàm habitus acquisitus per illum, nulla est ratio ob quam de se non sit effectiuus habitus secundum totam suam intensionem, quandoquidem virtus actiua est proportionata entitati formæ, & crescit per singulos gradus eius. Secundò, quia supposito quòd primus actus non efficiat habitum sibi æqualem in intensione, verisimile est secundum actum æqualem augere illum habitum, & vtrunq; sit valde probabile ipsa experientia, vt suprà ostendi: ergo etiam idem actus perseuerans in potẽtia magis ac magis intendet habitum à se productũ in primo instanti. Patet consequentia, quia ille actus perseuerans non est minùs efficax physicè loquendo, quàm alius actus sibi æqualis, & ex eo quòd aliquid effecerit in primo instanti, non est diminuta eius virtus quo minùs postea etiã possit efficere quãdiu est, si subiectum sit capax: ergo etiam idem actus perseuerans potest intendere habitum à se productum. Et hoc etiam videtur ostendere experientia, nam cæteris paribus firmiorem habitum aliquis acquirit per diuturnum actum, in quo multo tempore perseuerauit, quàm per actum breui transeuntem: ergo signum est eundem actum esse actiuum, saltem quando habitus non peruenit ad perfectionem ei æqualem. Atque ita etiam sequitur, actum quantum est ex se virtutem habere ad efficiendum habitum sibi æqualem, quanquam non possit totam illam efficacitatem simul exercere, sed paulatim propter limitationem & determinationem talis virtutis vt in tertia causa dicebamus. Cui addi potest non deesse aliquam resistentiam ex parte subiecti susceptiui habitus propter indeterminationem & indifferentiam eius, vt suprà disp. 44. asserebamus. Nam si in agente est sufficiens virtus, difficile intellectu est, cur determinetur ad illum modum agendi, si nec subiectum resistit vllo modo, nec formæ repugnat instantanea productio. Atque ita videtur limitata illa tertia causa, & fere coincidit cum secunda, solumq; erit differentia in modo illius repugnantiæ vel resistentiæ ex parte subiecti.

XXII. Habitus continua successione intensionẽ habitus di potest, & quomodo.

Hoc autem principio posito manifestè sequitur intensionẽ habitus posse etiam fieri successione continua. Nam si idem habitus perseuerans in potentia intendere potest habitum à se productum in principio, necesse est vt successiuè & continuè illum intendat, idem agens, & æquè applicatum: vnde eandem etiã vim & rationem habet ad agendum in toto illo tempore. Et argumenta superiùs facta de cæteris agentibus, hîc etiam locum habent. Et maximè hoc potest confirmari, si idem actus in potentia continuè augeatur, vt fieri posse diximus: nam tunc ratione maioris intensionis continuæ magis etiam ac magis continuè augebit habitum. Denique, hoc etiam videtur maximè necessarium, quando potentia est affecta contrario habitu in gradu incompossibili, nam tunc etiam per habitum resistit intensioni alterius habitus, & ideo necesse est vt actio non sit instantanea, sed successiua, difficile enim erit differentiã in hoc constituere inter habitus contrarios, & alias qualitates oppositas, quæ erat difficultas superiùs remissa in hunc locum.

XXIII. Oppositæ sententiæ fundamenta diuntur.

Ad fundamentum contrariæ sententiæ, quatenus autoritates continet, responsum iam est: non enim negãt illi Doctores, motum alterationis vel augmẽtationis posse esse continuũ, sed negant semper continuè fieri, id est, sine interruptione aut per totã vitam, aut per diuturnum tempus, quod non prouenit ex intrinseca natura talis motus, aut termini eius, sed ex multiplici variatione rerum & causarum vniuersi: de qua re latiùs differunt Philosophi agentes de corporum augmentatione. Ratio illius opinionis soluetur commodiùs sect. sequenti.

SECTIO IIII.

An latitudo intensiua qualitatum habeat definitos terminos intensionis & remissionis.

I. HÆc quæstio tractari solet à Philosophis in 1. Physicorum, vbi generatim disputant de terminis, maximo & minimo, rerum omnium quæ augmentum vel decrementum suscipere possunt. Tamen, quoad hanc partem hoc loco visa est necessaria hæc disputatio, tum propter soluendum fundamentum contrariæ sententiæ propositum in sectione præcedenti, tum etiam, quia licet augmentum extẽsiuum, quod materiam & quantitatem consequitur, & consequenter etiam eius termini, ad considerationem physicam pertineant, tamen augmentum intensiuũ ex se abstrahit à materia & quantitate, ideoque tam de illo, quam de terminis eius ad Metaphysicum agere per se pertinet.

Quæstionis sensus.

II. EStautem sensus quæstionis, vtrum qualitas habens latitudinem intensiuam, determinet sibi certum aliquem gradum, vel particulam suæ entitatis, quam, vt minimum, requirat vt fieri possit, ita vt remissior produci aut conseruari non possit, & hoc est qualitatem terminari ad minimum. Ad maximum verò terminari est, quod detur aliquis terminus illius entitatis, vltra quem non possit eius intensio progredi. Et quamuis distinguere soleant Philosophi duplices terminos magnitudinis, & paruitatis, scilicet, intrinsecum, & extrinsecum quos in paruitate vocant, minimum quod sic, & maximum quod non, in magnitudine verò, maximum quod sic, & minimum quod non, in præsenti verò non indigemus illa distinctione, quia, si hæ qualitates habent terminos, certum est illos esse intrinsecos, & non extrinsecos, vt ex dicendis constabit.

Prima sententia docens dari minimum in intensione.

III. Soncin. Iandun. Toletus.

DE termino ergo paruitatis multi censent has qualitates terminari ad minimum. Ita tenet Soncin. 8. Metaphysic. quæst. 13. & idem videtur sequi Iandun. lib. 6. phys. quæst. 15. Ægid. 1. de generat. quæst. 25. & ibi Toletus q. 7. Est tamen discrimẽ inter hos autores, nam Soncinas putat illud minimũ esse quid simpliciter indiuisibile in sua entitate, tam quoad partium compositionem, qua caret, quàm quoad modum afficiendi subiectum magis vel minus, quia iuxta sententiam explicantem intẽsionem in hunc modum, ille gradus minimus ponitur incapax intensionis, quia in modo afficiendi non recipit variationem, sed indiuisibilitatem habet. Sed hic sensus supponit falsam sententiam suprà impugnatam, quòd tota latitudo intensiua cõponatur ex gradibus indiuisibilibus, & ideo illam omitto. An verò in alio sensu possit hæc entitas indiuisibilis explicari, & ad veritatem reduci, infrà dicam. Alio ergo modo intelligitur illa sententia, nimirum, quod in latitudine intensiua qualitatis nulla possit signari pars, quę non sit ex partibus composita, & ideo in ipsa totali entitate nulla sit signabilis pars ita parua, quin alia minor signari possit. Nihilominus tamen signari possit aliqua pars tam parua seu tam remissa, vt non possit minor seu remissior conseruari, aut esse quasi disiuncta & separata ab aliis partibus, quod aliis verbis dici solet, non dari minimum gradum remissionis inexistentem in tota qualitate, dari tamen minimum separatim existentem, quia qualitas sub minori intensione fieri aut conseruari non potest.

IIII.

Hæc autem sententia sic exposita suaderi potest. Primò, quia omnis res permanens incipit per primũ sui esse: ergo & omnis qualitas intensibilis: ergo determinat sibi certum gradũ, in quo, vt minimũ, produci debeat in instanti & per primum sui esse, nam aliàs si semper produci posset minor & minor, nõ haberet determinatum initiũ, sed in successiuo tẽpore inciperet. Imò vix potest intelligi quod ignis incipiat introducere calorẽ in aquã, & quòd nõ primò producat aliquã determinatã partem caloris, quæ sit veluti fundamẽtum reliquarum. Secundò, quia omnis forma determinat sibi certũ ac definitum modũ essendi: ergo sicut forma substantialis hac ratione determinat sibi certas dispositiones in definito gradu, & potentia determinatũ actum, ita qualitas intensibilis determinat certũ modum seu gradum remissionis. Et confirmatur, nam in actibus vitalibus videtur manifestum, nõ enim potest voluntas amare, aut intellectus attendere nisi cũ aliqua definita intẽsione. Tandem, ob hanc causam hę qualitates terminãtur ad maximũ: nimirum, quia essentia talis formæ limitata est, & ideo etiã sibi determinat definitũ modũ essendi: ergo eadẽ ratio est de termino remissionis, quæ est de termino intensionis.

Contraria sententia exponitur.

V. Tertia causa successionis in intensione.

NIhilominus alij sentiunt, has qualitates ex se non terminari ad minimam remissionem sed quacunque parte signata posse, quantũ est ex se, fieri aut conseruari minorẽ, & separatã ab omni vlteriori intensione. Ita opinatur Soto in 1. Physi. q. 4. art. 3. cõclus. 5. & Conimbricẽses 1. Phys. cap. 4. q. 1. Fauetque huic sententiæ Aristot. 6. Physi. c. 6. text. 53. & 54. vbi probat in omni motu ex cõtrario incontrariũ ante quodlibet mutatum esse dari motum, & ante quamlibet partem motus dari aliam minorem, atque ita

Universidad de Deusto
Biblioteca

procederē diuisionem in infinitum, vt ad minimam A tam habet naturā & perfectionem intensuā, ita determinatā dispositionem postulat, tam in specie, quā in gradu intensionis. & hoc modo dicim⁹, posse qualitatem terminari ad minimū, vel intrinsecè via generationis, seu in statu cōnaturali talis formę vel saltem extrinsecè in statu præternaturali, seu conseruationis vt vocant. Hic autem non consideramus qualitatem, vt dispositionē ad formā substantialē, sed secundum se, & secundū suam entitatem & seclusis extrinsecis impedimentis, vel cōtrariis agentib⁹, & sic dicimus qualitatem non terminari ad minimū, quia vt qualitas sit in suo statu cōnaturali & perfecto, habere debet integrā intensionem suam, quę potest dici minima, vel potiùs vnica ad perfectum statū talis qualitatis, quo diminuto incipit qualitas esse in statu imperfecto, in quo proinde nullum habet definitū terminū paruitatis, quia semper potest procedere ab imperfecto ad imperfectius, & è conuerso totam latitudinem suæ entitatis potest successiuè acquirere.

Secundò est considerandū, aliud esse loqui de partibus qualitatis, aliud verò de indiuisibilibus continuatiuis aut terminatiuis eius. Opinor enim in hoc etiam seruari proportionem inter hanc latitudinem intensiuam & extensiuam, quod sicut in eis dantur partes diuisibiles in infinitum, ita etiam dantur quædam indiuisibilia continuantia, vel terminantia huiusmodi partes. Est enim eādē omnino ratio, neq; aliter potest commodè intelligi vera vnio, & continuitas talium partium, neq; etiā continuitas motus qui est intensio talis qualitatis, nam in eo dātur partes, & mutata esse, in quibus aliquid fieri necesse est, quod non potest esse nisi indiuisibile.

Atq; hinc colligo, quod sicut in calore vt octo datur quoddā indiuisibile caloris continuans septimū gradū cum octauo, & sextum cum septimo, & sic de cæteris omnibus gradibus & partibus diuisibilibus, quæ inter se continuātur, ita etiam datur quoddam vltimum indiuisibile terminans illam. Item, quia calor vt octo vt sic incipit per primum sui esse, nam incipit in eo instanti in quo finitur & consummatur motus intensionis, in quo verum est dicere, nunc nō est intensio, & immediatè ante hoc erat, & è cōuerso nūc est calor vt octo & immediatè ante hoc nō erat: ergo in illo instanti aliquid additū est quod cōsummat, & quasi constituit calorem vt octo, quod non C potest esse nisi terminus indiuisibilis caloris; nam omnes partes caloris per omnes partes motus toto tempore præcedenti acquisitæ fuerant.

Vnde vlteriùs concludimus, etiā in alio extremo talis latitudinis intensiuæ dari vltimum seu primum terminum indiuisibilem initiantē, & ex ea parte terminantē calorem, est. n. eadem proportio & ratio. Nā omne continuum finitū clauditur duobus terminis: in quo est differentia inter res successiuas & permanentes, q̄ in re successiua illi termini sunt extrinseci, quia nō sunt simul cum toto: at verò in re permanente sunt intrinseci, quia actu permanent cum ipso toto, & illud suo modo componunt, vt patet in duobus extremis punctis linęæ, & idem est de quolibet alio cōtinuo permanente. Nec potest afferri vlla ratio, ob quam latitudo intensiua qualitatis habeat indiuisibilia continuantia, & vnum terminum terminantem ex parte vnius extremi, & non habeat aliud ex alia parte: datur ergo vtrinq; indiuisibilis termin⁹ huius latitudinis. Cūm ergo dicimus, non dari minimū in his qualitatibus, intelligendum est de qualitatibus quoad aliquam partem seu latitudinem diuisibilem, quę tantum meretur nomen qualitatis, nā hoc

VI. Consequentia variis modis probari potest. Primo ex proportione ad quantitatē continuā, in qua sicut non datur minimū inexistens, ita neq; per se existēs, quātū est ex ratione ipsius quātitatiua, & idē est (iuxta veriorem sententiā) de extensione qualitatis quā habet in superficie, vel quantitate continua, & sicut in ea nō datur minima extēsio partis inexistentis, ita nec per se separatæ: eadem aūt proportio esse videtur in gradibus intensionis. Secundo quia gradus inferior in intensione, non pendet per se à superiori, vt primus à secundo, vel secundus à tertio, sed potiùs è cōuerso superior grad⁹ pēdet ab inferiori, quasi materialiter, quia illū per se supponit. Hęc autē ratio procedit de quacunq; inferiori parte talis gradus respectu vlterioris: ergo quęcūq; pars minima designabilis in qualitate intens⁹. per se nō pendet à reliqua pfectione tota intēsiua, quæ ei superadditur: ergo per se loquēdo, potest conseruari sine illa: ergo quælibet pars minor & minor, quę pōt existere in tota qualitate posset ēt per se existere. Hæc enim sola est ratio ob quam secundum extensionem quælibet pars linęæ quantumuis minor & minor, quantū est ex se, potest per se existere sine aliis, quia ab eis non pendet, & idē est de quocunq; calore minimo secūdum extensionem: ergo idem est de intensione. Tertio, quia aliàs si forma paulatim remitteretur, & in aliquo instāte pueniret ad certā minimā intensionem, & sub minori conseruari non posset, talis forma desineret per vltimū sui esse, quia in illo instāti esset & immediatè post illud esse non posset, quia aliàs iam esset minor minima, nam immediatè post illud instans fieret remissior. Alia argumenta fieri solent ad comprobandam hanc sententiā sumpta ex successione motus, & ex actione vniformiter difformi per sphęram actiuitatis, quæ non sunt adeò efficacia, & ideò illa omitto.

Posterior sententia præfertur.

VII. NVlla ergo ex his sententiis euidenter demonstrari potest. Considerando autē naturam qualitatis intensiuæ, & modū compositionis entitatis eius, quem suprà explicuimus, hæc secunda sententia probabilior videtur, & aptior ad intelligendū modū alterationis continuæ, quo intēsio, vel remissio fit, & modum ēt inceptionis ac definitionis harum qualitatum. Solum est aduertendū primò, aliud esse loqui de his qualitatibus secundū se, aliud verò prout sunt proprietates vel dispositiones talium formarū: hoc enim posteriori modo certū est posse terminari ad minimum gradū intēsionis, quia non est idem in omnibus formis, sed varius iuxta vāritatem formarū. Vnaquęq; enim forma substātialis, sicut determina-

IX. In formis diuisibilis datur terminatia & continuantia.

X.

hoc indiuisibile potiùs vocandum est initium qualitatis. Vnde loquendo de illo, negari nō potest, quin detur in qualitate aliquid minimū, etiā inexistēs ipsi qualitati, nimirū illud indiuisibile, in quo (vt ita dicam) veluti inchoatur, & quasi fundatur tota latitudo intēsiua qualitatis. Vt si concipiam⁹ lineam ascendentē à centro vsq; huc, in illa nō poterimus designare minimū quid versus centrū, possumus autē designare punctū existens in cētro, qui est veluti basis totius linęæ: ad hunc ergo modū concipienda est hæc latitudo intensiua qualitatis. An verò illud primum indiuisibile possit nō solum in toto designari, sed etiam interdum pro aliquo tempore, vel instāti esse solum absq; aliis partibus qualitatis, dicā statim respondendo ad fundamenta contrariæ sententiæ.

Satisfit fundamentis prioris opinionis & inceptio qualitatum exponitur.

XI. PRima ergo ratio cōtrarię sententię sumpta est ex modo incipiendi taliū qualitatum, ad quam vno verbo responderi posset, rem permanentem quantū est ex se incipere per primū sui esse si nihil aliud obstet, quia, vt suprà dicebamus, etiam qualitas intēsibilis quantū est ex se, simul tota fit, sicut tota simul est. At verò, ex adiunctis cōditionibus agētis aut passi, sicut non repugnat rem permanentē non fieri simul totam, sed partē post partē, ita etiam nō repugnat incipere per vltimū non esse, ita vt ante quamlibet partem eius alia minor fit facta, quia tunc nō incipit per mutationē indiuisibilē, neq; ad desitionem motus successiui, sed ad inceptionē alterationis, vel intensionis successiuæ. B

XII. Vt tamē hoc amplius declarem⁹, distinguam⁹ inter potentiā intentionē, & propriā productionē totius qualitatis. Quandocunq; n. propriè inchoatur sola intēsio, supponitur iam qualitas producta & terminata vsq; ad certū gradū, per intrinsecū terminū indiuisibilē illius gradus, eiq; incipit superaddi vlterior grad⁹. Tūc ergo satis clara res est, illū gradū qualitatis qui per illam intensionem fit, & præexistenti qualitati additur, etiā si fit res permanēs nō incipere per primū sui esse, sed per vltimū nō esse, quia nō incipit in aliqua determinata parte qualitatis, sed ante quālibet fit alia minor, neq; etiā incipit secundū aliquid indiuisibile, quia in præexistēte qualitate supponebatur vltimus termin⁹ indiuisibilis gradus præexistentis, qui terminus pō corrūpitur per vlteriorē intensionē. quia, vt sæpe diximus, per intensionē nihil positiuū tollitur a qualitate præexistēte in esse remisso. Neq; etiā illi proximè additur alius indiuisibilis termin⁹, quia in latitudine cōtinua nō dātur duo indiuisibilia immediata. Fit ergo per intensionē, vt illud indiuisibile quod antea erat terminās, incipiat esse continuans, per additionē partiū eiusdē qualitatis: inter quas partes nulla datur minima, neque alia quæ simul tota fiat, & ideò facilè intelligitur, gradū illum intensionis incipere per vltimū non esse. Sicut etiam in extensione id est cuidens, quādo illuminatio, v.g. quæ in hoc instāti attingit intrinsecè vsq; ad hāc superficiē aeris, immediate post hoc vltra progreditur per accessum solis: quidquid. n. luminis intelligitur esse in partibus aeris, quæ sunt post talē superficiē, incipit esse per vltimū non esse, quia nō incipit simul in parte determinata aeris, sed ante quālibet in minori, & ita continuè progressa est actio, sicut sol ipse continuè magis ac magis appropinquat: idem ergo est in intensione, nec in hoc esse videtur vlla difficultas.

XIII. Dubiolum. At verò quando primò incipit qualitas in subie- A cto, difficultas est an oporteat tunc aliquid qualitatis simul & indiuisibiliter introduci, quod sit fundamentū totius qualitatis, & in eo qualitas incipiat per primū sui esse: hoc enim necessariū putant autores contrariæ sententiæ, & ideo ponūt minimū in qualitate. Alij verò absolutè negant illud esse necessariū, etiā in prima inceptione, & ita facilè expedi ut argumentū. Iuxta ea verò quæ diximus, est peculiaris difficultas, quia datur in qualitate aliquod indiuisibile inititatiuū eius, vt dixim⁹: ergo oportet vt saltē illud in aliquo instanti primo indiuisibiliter fiat: nō videtur autē posse fieri solū quasi seiunctum ab omnibus partibus, quia hæc indiuisibilia nō possunt naturaliter ita esse: ergo saltem hac ratione necessariū est aliquid qualitatis simul fieri, quod erit minimū intēsionis in ipsa.

XIIII. Duplex modus quo dubiolo satisfieri potest.

Duobus igitur modis in hoc procedere possumus. Primo, admittendo semper inchoari introductionē qualitatis per primum sui esse in aliquo indiuisibili, vel solo, vel simul cū aliquibus partibus, nō propter necessitatē minimi, sed propter alias causas naturales. Secūdo defendi facilè potest, etiā in prima introductiōe, qualitates sæpe inchoari per vltimū nō esse. Vt vtrūq; declarē suppono, has qualitates interdum fieri cū resistentia passi, interdū verò sine illa. Item suppono causam efficientem earum aliquando agere ex necessitate naturæ, aliquando libere, & voluntariè. Quando ergo agēs naturaliter agit, & sine resistentia, simul agit quantū potest, vel simpliciter, vel iuxta capacitatē & applicationē passi. Et quia hæc potentia agendi nunquā est ad vnū solū indiuisibile qualitatis, sed vel ad totā illā, vel ad aliquē certū gradum eius, ideo ab huiusmodi agēte semper fit simul talis qualitas, vel aliquis gradus seu pars eius, nō quia ipsa terminetur ad minimū, sed quia agens est determinatū ad sic agendū. Vnde in parte propinqua plus agit, & minùs ac minùs in remotioribus, donec perueniat ad terminū sphæræ suæ actiuitatis. Quod si terminus ille sit intrinsecus, vt est probabile, faciet quidē in illo, seu in vltima superficie sphæræ suæ actiuitatis minimā qualitatē, quā potest efficere, inde tamen nō fit, illud esse minimū ipsius qualitatis secundū se spectatę, nā ab alio agente volūtario, vel debiliori poterit illa qualitas remissior fieri. Si autem sphęra actiuitatis terminatur extrinsecè, vt alij opinantur, tunc illud agēs nihil aget in illo termino seu superficie vltima, sed citra illam aget in toto illo spatio vniformiter, difformiter. semper remissiùs agendo in distātiorem partem, posset tamen illa actio tota consistere supra aliquem certū, vel diuisibilem gradū signatū, & ita ex hoc modo agēdi nec colligitur dari minimum in his qualitatibus neq; non dari. At verò si agens sit liberum, potest pro sua libertate applicare vim suam ad magis vel minus agendum, & ita licet demus semper facere simul aliquam partem qualitatis, non tamen certam, sed pro suo arbitrio potest facere minorē & minorē: vnde ex hoc modo agendi nō colligitur minimum, sed potius oppositū. C

XV. Atq; hoc idem dicendum est de actibus nostris vitalibus, quaten⁹ à libertate pendēt, & in intātia in nobis fiunt. Verisimilius enim est non esse in potestate nostra efficere solum aliquem indiuisibilem terminum talis qualitatis. Et probabile etiam est, quod regulariter, atque humano modo loquendo, semper applicamus potentias ad efficiendos hos actus cum aliqua intensione maiori, quàm sit aliqua minima quæ excogitari potest, nō quia talis intensio sit simpliciter necessaria ad esse talis qualitatis, sed quia nos

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non applicamus potentias ad operandū illo mathematico modo, sed physicè, & quasi confusè ad operandum perceptibile vt sic dicam, & ita determinamur ad maiorem intensionē quàm in rigore sit necessaria ad esse actus. Deus autem, vel aliud agens quod posset distinctè discernere inter minimas partes qualitatis, posset talem qualitatē in quolibet minimo gradu efficere, & saltem respectu Dei non repugnaret vnicum etiam indiuisibile solum fieri.

XVI. At verò quando hæ qualitates producuntur cum resistentia passi, vel ab agente limitatæ virtutis, tunc videtur magis necessaria successio, & inceptio per vltimum nō esse. Dicunt verò aliqui, etiam tunc semper introduci priùs aliquē gradū seu partē qualitatis in instanti, quia agens vt agat semper habet proportionē maioris inæqualitatis ex parte passi, & ideo secundū proportionē excessus aliquid priùs simul agit & postea successiuè continuat intensionē. Sed licet hoc demus, nō sequitur dari minimū in his qualitatibus, qui etiā in illa proportione & excessu, nō datur minimum, sed potest qualitas esse minor & minor in infinitū, & ita licet demus aliquid semper simul fieri in instanti, tamen respectu diuersorum agentium & diuersarum proportionū potest illud esse minùs & minùs intensum. Et præterea, ille modus agendi nō videtur necessarius, quia aliàs, postquā agens in instāti produxit illam partem qualitatis in passo multò magis superabit resistentiam eius, quàm antea: ergo plures etiā aget in quolibet instanti, quàm in illo, quod repugnat successioni. Imò nulla esset sufficiēs ratio successionis, quia in eodem instanti in quo ille gradus producitur, manet agens cum eadem vel maiori proportione: ergo statim sine successione vlla poterit perfectiorem effectum producere.

XVII. Quocirca si in eo casu agens prius introducit aliquid in instanti in tale passum, illud non est nisi primum indiuisibile qualitatis introducendæ, qui advincendam resistentiam quoad illud sufficit instantanea mora. Nec videtur inconueniens, illud indiuisibile ita fieri, quia solum est quasi in fieri, & in eo statu non permanet nisi per instans, nā immediatè post illi adiungitur aliquid qualitatis, & pro illo momento solū est in actuali emanatione à suo agente. Quod si hoc nō placuerit, dicendū est, quotiescūq; qualitas incipit cum resistentia passi, incipere successiuè & per vltimum non esse: tardiùs autem, vel velociùs, iuxta maiorem, vel minorem proportionem inter actiuitatem & resistentiā. Et tunc etiam illud indiuisibile potest incipere per vltimum non esse, quia non incipit adæquatè & per se solum, sed simul cū aliis partibus & ad modum earum: sicut in successione extensiua necessario dicendum est.

XVIII. Ex his ergo satisfactum est & illi rationi, & omnibus fundamentis relictis in sect. præcedente. Secūda item ratio cum inductione quæ ibi fiebat, expedita est, nam intensio qualitatis non est dispositio ad illā, sed quædam eius integritas, & ideo determinata intensio requiritur ad eius consummatam perfectionem, non verò simpliciter ad illius esse.

De termino maximo intensionis.

XIX. Qualitates naturales quoad magnitudinem terminum vendicant.

EX quo etiam facilè respondetur ad tertiam rationem, in qua tangitur secūda pars præcipua huius quæstionis, quę est de termino maximo intensionis. Dicendum est enim, qualitates naturalis ordinis determinare sibi certum gradum summæ intensionis ad quā possunt peruenire ex natura rei. Tum quia vnaquæq; res determinat sibi certū modū perfectionis intrinsecæ, qualis est intensio. Tum etiam, quia hæ qualitates commensurantur substantialibus formis, quarū sunt proprietates, vel naturalibus agentibus finitis à quibus fieri possunt. Et ideo nō est similis ratio de termino paruitatis, tum quia res quæ in suo naturali statu postulat certā integritatem, in præternaturali & imperfecto retinet id quod potest suæ entitatis, quantumuis minimum sit: tum etiam quia agens finitum licet non possit excedere certam perfectionē effectus, tamē intra illū terminū potest minorē & minorē effectū producere. Locutus sum autem de qualitatibus naturalibus, quia supernaturales & per se infusæ nō habent definitum terminum sui augmenti propter peculiares rationes, quas latiùs Theologi considerant. Locutus sum etiam de hac intensione ex natura rei, quia Deus per suam potentiam posset magis ac magis huiusmodi qualitates intendere, cum nulla implicatio cōtradictionis in hoc esse videatur. Et hæc de qualitatibus dixisse sufficiat.

DISPVTATIO XLVII.

De relatione reali in communi.

POst duo præcedentia genera quantitatis & qualitatis, tractat Aristoteles de Ad aliquid in 5. Metap. c. 15. non quia perfectius sit in entitate sua, quam omnia sex vltima prædicamenta, cum Commentator 12. Metap. con. 19. dicat, relationem inter omnia genera esse minimę entitatis: quod quā verum sit, ex dicendis constabit. Non ergo perfectionis ordinem, sed ordinem doctrinæ videtur Aristoteles obseruasse, tum quia doctrina ad hoc prædicamentum pertinens, vniuersalior est, tum etiam quia est quodammodo necessaria ad cæterorum prædicamentorū cognitionem, eo quòd magna ex parte videntur in relatione cōsistere. Accedit etiam, quòd quāplurimæ relationes ad quantitatē & qualitatem proximè consequuntur. De relatione igitur priùs in communi videbimus an sit, quid sit, & quotuplex, & quas proprietates vel causas habeat: & deinde de præcipuis relationum generibus, earumque fundamentis, ac terminis magis in particulari differemus.

SECTIO I.

An relatio sit verum genus entis realis, distinctum à reliquis.

Variæ rationes, quibus tota ferè difficultas huius prædicamenti proponitur.

I. Prima.

PRima ratio dubitandi esse potest, quia relatio vt relatio nihil rei ponit in re, quæ referri dicitur: ergo non potest constituere reale genus entis. Consequentia est cuidens, quia reale genus fundatur in ente reali, quod in rerum natura sit, seu ponat aliquid: relatio autem, prout rebus creatis tribuitur (sic enim nunc de illa agimus) non potest aliquid rei esse in rerum natura, si illud non ponit in re ipsa relata, quia neque in termino aliquid ponit, vt per se notum est licet fortè supponat, de quo postea: neque in sese manet, cùm non sit substantia: ergo, si in re ipsa relata nihil ponit, absolutè nihil rei est. Probatur autem antecedens primò, quia ad vt ad, non dicit realem rationem, tum quia vniuocè & secundum totam proprietatem suam

suam cōuenit relationibus rationis, tum etiam quia ad vt ad, præscindit ab esse in: ergo vt sic nihil rei ponit in aliquo. Alioqui secundum propriam & vltimam rationem suam includeret inesse, quod repugnat: ergo relatio nihil rei ponit in re quam refert. Patet consequentia, quia relatio vt relatio nihil aliud dicit, quam esse ad, dicente Aristotele, relatiua illa esse, quorum totum esse est ad aliud se habere.

II. Secundò.

Secundò, quia hæc denominatio relatiua aduenies alicui de nouo, non immutat illud, nēc in re ipsa facit illud aliter se habere quam antea, dicente Aristotele 5. Physic. tex. 10. relationem aduenire sine rei mutatione: ergo relatio nihil rei ponit in tali re. Patet consequentia, quia impossibile est intelligere aliquid rei de nouo adiungi alicui subiecto, & illud non se habere in re ipsa aliter quàm antea; quia si ei aliquid est additum, aliquid habet, quod antea non habebat: hoc autem ipsum est aliter se habere. Quod autem quidam respondent, non habere aliquid, sed ad aliquid, ludus quidam verborū esse videtur, nam interrogo, an illud ad aliquid, sit aliquid: nam si est: ergo qui habet ad aliquid de nouo, aliquid etiam de nouo habet, ergo aliter se habet, & mutatum est: si verò ad aliquid non est aliquid, ergo nihil est, & hoc intendimus.

III. Tertiò.

Tertiò declaratur hoc ampliùs, quia relatio, vt relatio, nihil est præter absoluta: ergo simpliciter nihil est. Patet consequentia, quia cùm quærimus an relatio sit aliquid rei, de illa agimus vt distinguitur vel præscinditur à rebus absolutis: alioqui quomodo erit distinctum genus reale. Antecedens verò probatur, quia si ponamus v.g. duo alba in rerū natura, illa, ex vi qualitatum absolutarum quas habent, sunt inter se similia: ergo habent illam denominationem relatiuam ex vi absolutorum simul existentiū, seu simul sumptorum absq; aliqua alia additione reali: ergo relatio nihil rei addit rebus absolutis. Vtraque consequētia est manifesta, quia, si relatio aliquid est, solum est propter illam denominationē relatiuam, quæ intercedere videtur inter illa absoluta: si ergo hæc ipsa denominatio ex solis absolutis sumitur, quidquid aliud adiungitur, fictitium est. Probatur autem antecedens, quia positis duobus albis in rerum natura, siue mente separes omne aliud reale eis additum, siue per potentiā Dei absolutam ponamus illud separari aut impediri, nihilominus illa duo manebūt inter se similia, nec mens potest aliud cōcipere, quia necessario retinent vnitatem formalē, & nihil aliud est esse similes, quā habere qualitates eiusdē rationis. Quod si quis respondeat, hoc verè dici de rebus similibus fundamentaliter, non formaliter, petet sanè principium, nam hoc est quod intendimus, scilicet, ibi non esse aliam denominationem, nisi hanc quæ appellatur fundamentalis, nam hæc satis est vt illæ res verè sint similes, & illa alia formalis denominatio aut nihil est, aut ad summum est consideratio rationis.

IV. Et confirmatur, nam hoc modo saluantur multæ denominationes similes absq; additione aliqua, quæ intrinsecè fiat in re denominata: sic enim dicitur Deus creator vel Dominus ex tempore: sic columna dicitur dextra vel sinistra: sic paries dicitur visus, &c. ergo eadem ratione potest sufficienter saluari omnis similis denominatio sine additione relationis, quæ sit aliquid rei. Quòd si quis dicat, in exemplis positis deesse fundamentum ex parte rerum denominatarum. Respondebimus, & fortasse hoc nō esse in vniuersum verum, quod posteà tractabimus, & non satisfacere, quia si res quæ non habet fundamentum, A denominari potest relatiuè ex positione alterius, etiam si nihil rei ipsi addatur: ergo multò magis res quæ habet aliquod fundamētum poterit ex vi eius, & coexistentiæ alterius præcisè, sic denominari, absq; additione alicuius rei respectiuæ: ergo huiusmodi respectus nihil rei est præter absolutum.

V. Quarta.

Quartò argumentari possumus (& est altera ratio principalis dubitandi) quia licet demus relationem esse aliquid rei, non tamē potest nouum genus entis constituere, diuersum à reliquis. Probatur, quoniam ordo ad aliud, intrinsecè includitur in omni reali cōceptu entis creati. Nam inprimis omne ens creatum, quatenus tale est, etiam ipsa substantia, dicit habitudinem essentialis dependentiæ ad ens increatum, & ideo est analogicè ens, vel substantia, comparatione illius. Omne item accidens dicit essentialem habitudinem ad subiectum, ob quam dicitur esse entis ens, potiùs quàm ens. Rursus, in singulis generibus accidentiū inuenire est singulas habitudines: nam quantitas quatenus continua est, dicit essentialem habitudinem ad terminos, quibus cōtinuatur, & è cōuerso punctus, & alij similes termini, dicūt essentialē habitudinē ad partes, quarū sunt termini. Et inter qualitates potentia dicit essentialē habitudinē ad obiectū, & de scientia, & consequēter de habitu ac dispositione, Arist. in c. de Qualitate fatetur, esse ad aliquid.

VI. Addit verò, esse ad aliquid secundum rationes genericas scientiæ v.g. non verò secundum specificas, *nam scientia* (inquit) *est ad scibile, Grammatica verò vt sic non est ad aliud.* Sed hoc inprimis est falsum, nam licet forte nomina non sint tam clarè imposita, tamen secundum rem, sicut scientia in communi dicit habitudinem ad obiectum scibile in communi, ita hæc scientia ad hoc obiectū. Deinde nihil refert ad præsentem difficultatem, nam genus & species ad idem prædicamentum pertinent: ergo si hæc scientia in specie est qualitas: ergo scientia in communi est genus de prædicamēto qualitatis: ergo cum sit etiā ad aliquid, impossibile erit vt ea quæ sunt ad aliquid, in speciali prædicamento collocentur. Multò verò minùs satisfacere videtur, quod statim subdit Aristoteles, non esse absurdum idem collocari sub qualitate, & ad aliquid, si vtrumq; ei conuenit. Quia idem non potest essentialiter constitui in diuersis prædicamentis: scientia autem, verbi gratia, nō accidentaliter tantùm, sed essentialiter est ad aliquid, tum quia tota eius entitas intrinsecè ordinatur ab scibile, vt in cap. de Ad aliquid, Aristoteles fatetur, tum etiam quia aliàs, si tantùm accidentaliter scientia referretur ad scibile, non constitueretur ipsa scientia sub genere Ad aliquid, sed illa relatio, quæ illi accidentaliter aduenit, quod est contra Aristotelem in eodem cap. de qualitate. Eademq; difficultas vrget de sex vltimis prædicamentis, quæ ex omnium sententia relationem aliquam includunt, & de situ id expresè fatetur Aristoteles in Prædicamentis, & de cæteris, suis locis dicemus. Ergo hæc ratio Ad aliquid, transcendens est, & inclusa in omni entitate, præsertim creata: non ergo constituit peculiare genus.

VII. Duæ verò responsiones dari solent ad hanc vltimam difficultatem. Prior est, hęc omnia quę enumerauimus in cæteris prædicamentis, solum esse relatiua secundum dici: ea verò quæ constituunt speciale prædicamentum, solum esse relatiua secundum esse. Sed hæc responsio refutabitur facilè, si interrogemus, quid significetur per relatiua secundum dici: aut enim sic appellantur res illæ, de quibus ita loquimur ac si essent relatiuæ, cùm tamen nullam in re habeant

Universidad de Deusto
Biblioteca

beant inter se habitudinem, aut ita appellantur quædam res quæ habent quidem in re aliquam habitudinem, alterius tamen rationis à relatione reali. Primum dici non potest, tum quia scientia non solum in modo loquendi, sed in re habet suum esse ordinatum ad scibile, & potentia ad obiectum suum, & sic de aliis, tum etiam quia si hæ denominationes vel locutiones respectiuæ, dicuntur esse in nostro modo loquendi, & non in re, idem dicetur de omni simili denominatione, nec relinquetur probabilis via ad ponendas huiusmodi relationes reales, nam maximè colliguntur ex huiusmodi denominationibus. Si verò alterum membrum eligatur, explicãdum est quænam sint huiusmodi habitudines, aut in quo distinguantur à relationibus, vel ad quid sint necessariæ relationes diuersæ rationis ab huiusmodi habitudinibus. Et in hoc indicatur alia responsio, & difficultas eius. Dici enim solet, in prædictis rebus aliorum prædicamentorum includi respectus transcendentales, non verò proprias relationes prædicamentales, quæ peculiare genus constituunt. Statim verò circa huiusmodi partitionem interrogandum occurrit, quid necesse sit multiplicare hos diuersos modos respectuum, nam, si respectus transcendẽs est verus & realis, ille sufficit ad omnes denominationes relatiuas, quæ non sunt purè denominationes extrinsecæ: ergo superuacaneum est fingere alias relationes. Deinde oportebit explicare, quidnam discriminis sit inter huiusmodi respectus, vel cur vnus constituat peculiare genus, & non alius.

Variæ sententiæ proponuntur.

VIII. HÆ videntur esse præcipuæ difficultates, quæ circa relationem realem in communi occurrunt. Aliæ verò quæ circa singula genera relationum offerri poterant, inferiùs proponentur. Ob has ergo difficultates possunt esse duo dicendi modi. Prior est,

Prima. nullas esse veras relationes reales, sed denominationes omnes quæ ad modum relationum explicantur, desumi ab ipsis absolutis, vel ex eorum coexistentia. Hanc opinionem referunt Auerroes 12. Metaphysic. comment. 19. & Auicen. lib. 3. suæ Metaph. c. 10. eamque secutus est Aureolus apud Capreol. in 1. distinct. 30. quæst. 1.

Auerroes. Auicenna. Capreolus. Aureolus.

IX. Alia sententia esse potest, esse quidem in rebus re-

Secunda. lationes reales, illas verò non constituere peculiare genus entis, sed esse cõditionem quandam transcendentem, quæ in omnibus entibus includi potest. Hanc sententiam Zenoni & antiquioribus Philosophis ante Platonem tribuit Soto in principio prædicamenti Ad aliquid, ex Alberto, & Alexandro ibidem.

Soto.

X. Iam verò recepta sententia, & quasi Philosophicum & commune axioma est, dari in rebus creatis re-

Communis sententia. lationes reales, proprium ac speciale prædicamentum constituentes. Hęc fuit sententia Platonis, eumque secutus est Aristoteles, & hunc omnes eius interpretes, Auerroes, Simplicius, & cæteri omnes Græci & Latini, quos imitati sunt Theologi, Diuus Thomas prima parte, quæst. 13. art. 7. quæst. 28. art. 1. & 2. & sæpe alias, Capreol. & alij, in primo, distinctione trigesimatertia. Gregor. latè distin. 28. quæst. 1. Henric. quodlib. 3. quæstione 4. & quodlib. 9. quæstione tertia. Non solum propter rationes Philosophicas, sed etiam quod illa sententia aptior sit ad mysterium Trinitatis declarandum, & ex illo plurimum confirmari videatur.

Plato. Aristot. Auerroes. D. Thom. Capreolus.

Docet enim fides Catholica, esse in Deo tres re- XI.
lationes reales, constituentes & distinguentes diuinas personas: ex quo fit euidens argumentum, conceptum relationis vt sic, non addendo quod creata sit, vel increata, non esse fictitium, & rem aliquam referri non esse denominationem extrinsecam prouenientem ex sola comparatione mentis, sed esse aliquid rei, quandoquidem in Deo aliquid rei est. Et hinc vlterius magna verisimilitudine colligitur, etiam in rebus creatis esse posse aliquid rei. Quia vel repugnaret rebus creatis ob perfectionem earum, vel repugnaret ob imperfectionem. Primum dici non potest, quia si relatio non repugnat summæ perfectioni Dei, cur repugnabit perfectioni creaturæ? Dices, quia illa relatio Dei substantialis est, in creatura verò esse debet accidentalis. Sed contra, quia relationi vt sic, non magis repugnat, quòd sit accidentalis, quàm quòd sit substantialis, quia, sicut accidens dicit esse in alio, ita substantia dicit esse in se: si ergo cum hac ratione coniungi potest esse ad aliud, multò magis cùm illa: & alioqui creaturæ vt sic non repugnat accidens reale: ergo nec repugnabit illi talis relatio, quæ, etsi sit accidentalis, aliquid rei sit. B Nec verò repugnare potest ob imperfectionem, quia relatio vt relatio non dicit imperfectionem: quòd si aliquid imperfectionis ei adiungitur ex eo quòd accidentalis sit, talis imperfectio non est extra latitudinem rei creatæ. Hoc ergo argumento Theologico efficaciter probari videtur dari posse in rebus creatis, & de facto dari respectus reales.

Argumentis autem ex sola naturali ratione de- XII.
sumptis probari hoc solet, præcipuè ex locutionibus, & denominationibus relatiuis, quæ in rebus ipsis existunt, absque vlla fictione intellectus, quas proinde necesse est in aliquo ente reali fundari: non fundantur autem in absoluto: ergo in relatiuo, datur ergo in rebus ens reale relatiuum. Antecedens patet in his denominationibus, *maius, minus, æquale, simile, propinquum, remotum, pater, filius*, & similibus. Hæ namque omnes habitudinem planè dicunt ad aliud, sine quo nec esse, nec intelligi possunt: & in rebus ipsis existunt, vt per se notum videtur.

Quanta verò sit vis harum probationum vi- XIII.
debimus in sequentibus, nam posterior naturalis ratio magna ex parte pendet ex solutionibus argumentorum, quas tradere non possumus, nisi priùs C multa de distinctione, & diuisione relationum explicemus. Argumentum autem Theologicum, aliquibus non videtur satis efficax ad ostendendas relationes prædicamentales, quia relationes diuinæ extra omne prædicamentum sunt: quod si Deus esset in prædicamento substantiæ, ad illud idem pertinerent vel reducerentur illæ relationes, eò quòd sint personalitates diuinæ naturæ. Sicut personalitates vel substantiæ creatæ ad illud ipsum prædicamentum pertinent. Vnde neque argumentum à simili à paternitate, verbi gratia, diuina ad creatam est multum efficax, quia paternitas diuina non est resultans, neque consequens generationem, sed potiùs constituit personam, quæ est generationis principium. Et ideò illa paternitas increata, sicut substantialis est, ita existimari potest quasi transcendentalis, id est intimè inclusa in conceptu adæquato talis entis, seu substantiæ personalis. Ex illis ergo relationibus nõ videntur posse colligi relationes prædicamentales, sed ad summum respectus reales transcendentales intimè inclusi in aliquibus entibus.

Alia

XIV. Alia verè ostensio dictarum relationum specialiter sumi solet ex ordine vniuersi, qui est accidentarium quid rebus ipsis absolutis quibus constat vniuersum, nam, etsi elementa, & cœli alio ordine constituerentur, res ipsæ absolutæ eędem essent: est ergo ordo quem nunc habent, aliquid accidentarium ipsis. Et non est aliquid per rationem confictum, nam per se constat in rebus ipsis esse, & ad magnam vniuersi perfectionem spectare, vt testis est Aristoteles 12. Metaphys. tex. 52. & non est nisi relatio, quam necesse est per se ad proprium prædicamentum pertinere, quia non est de intrinseca ratione alicuius rei absolutæ, nec etiam signari potest ad quod aliorum prædicamentorum pertineat, vel reuocetur. Veruntamen hæc probatio eas patitur difficultates, quæ inter argumentandum tactæ sunt, quia ordo pertinens ad perfectionem vniuersi tantùm est, vt singula corpora in suis naturalibus locis sint constituta, quod quidem absolutum est in singulis, & in omnibus simul dicit coexistentiam eorum: quòd verò ad hoc consequatur peculiare accidens, quod sit relatio realis: nihil videtur referre ad vniuersi perfectionem.

Quæstionis resolutio.

XXV. NIhilominus tertiam, & communem sententiam, vt veram & in philosophia certam supponimus. Quam nunc maximè authoritate confirmamus. Ratio verò eius & ostensio, potissimum sumenda est ex illis denominationibus relatiuis: addendo duo. Primum est, illas esse tales vt accidãt rebus creatis absolutis, possintque variari in aliquo subiecto sine amissione formæ absolutæ, quod satis constat in omnibus ferè exemplis suprà adductis. Secũdum est has non esse denominationes merè extrinsecas & in hoc est difficultas, pendet tamen ex infrà dicendis: oportet enim prius modum entitatis talium relationum, & denominationum declarare.

SECTIO II.

Vtrùm relatio realis prædicamentalis distinguatur realiter, vel modaliter, ac ex natura rei à substantia, & omnibus accidentibus absolutis.

I. HÆc quæstio maximè necessaria est ad explicandum quo sensu relationes creatæ sint aliquid reale, & quid etiam sint, quamue entitatem habeant. In eaq; variæ sunt opiniones. C

Prima opinio ponens distinctionem realem reiicitur.

II. PRima docet relationem realem semper esse rem distinctam realiter à suo subiecto & fundamento. Hæc est opinio veterum Thomistarum, Capreoli in 1. dist. 30. quæst. 1. Caiet. 1. par. q. 28. art. 2. Ferrar. 4. contra Gent. cap. 14. Qui fundantur in verbis D. Thomæ eisdem locis, & quæst. 8. de potent. art. 2. & & in 1. distin. 33. quæst. 1. art. 1. quibus locis constituit differentiam inter relationẽ creatam, & increatam, quod prior non identificatur cum subst ntia, *sed est alia res, & facit compositionem cum illa*, quod secus est in relatione increata. Hæc tamen sententia intellecta de propria & rigorosa distinctione reali, qualis est inter entitates omnino condistinctas, nullum habet fundamentum satis probabile. Nam quæ ab his authoribus afferũtur de separabilitate relationis à fundamento, aut de diuersis mutationibus, quæ in eis

Capreolus. Caietanus. Ferrar. D. Thom.

fieri possunt, ad summum probant distinctionem ex natura rei, si tamen aliquid probant, nam probabilius fortasse est etiam illud non ostendere, vt videbimus tractando sequentes opiniones. Ex quarum etiam argumentis, & ex probationibus nostræ sententiæ hæc opinio sufficienter refutabitur. Quanquam ad eam reiiciendam sufficere possint ea, quæ in principio Sectionis præcedentis proposita sunt: illa enim, vt opinor, sufficienter demonstrant, relationem non esse rem in se habentem propriam entitatem realiter distinctam ab omnibus entitatibus absolutis.

Reiicitur opinio Scoti, quatenus superiori concordat.

ATque idem iudicium ferendum est de opinio- III.
ne Scoti in secundo, distinctione 1. quæstione Scotus.
tertia, & in tertio, distinctione octaua, quęstio. prima, quantum ad eam partem, qua cum præcedenti conuenit. Distinguit enim ille quasdam relationes, quæ separari nullo modo possunt à suis fundamentis, vt est relatio creaturæ, ab aliis quæ separari possunt, vt est verbi gratia, relatio similitudinis, & has posteriores ait distingui realiter à fundamentis, propter ipsammet separationem, illas verò negat distingui, quia cùm inseparabiles sint, nullum relinquitur signum distinctionis realis, neque aliunde apparet necessitas eius. Veruntamen, quod attinet ad priorem partem, iam suprà ostensum est, illud signum non indicare distinctionem realem, sed ad summum modalem: maximè quando separatio non est conuertibilis (vt sic dicam) sicut accidit in præsenti: nam licet fundamentum possit manere sine relatione, relatio tamen non potest vllo modo manere sine fundamento. Ex quo potest non leue argumentum sumi contra hanc partem, & contra totam superiorem sententiam. Addo præterea, hoc signum in præsenti non esse sufficiens ad indicãdam distinctionem modalem, quæ sit actualis & ex natura rei, quia, licet denominatio relatiua tollatur manente fundamento, & ablato termino, tamen vtroque manente auferri non potest, & ideo ex illo signo non concluditur efficaciter, relationem esse aliquid distinctum à fundamento, quod ab illo aufertur quando cessat illa denominatio, quia potest denominatio illa includere, vel connotare concomitantiam, aut coexistentiam alterius extremi, & ideo cessare, non quia aufertur aliquid à fundamento, sed quia aufertur aliquid ex termino. Vnde, si aliquæ relationes sunt inseparabiles à fundamentis, ideo est, quia termini earum non possunt non existere, & ideo positis fundamentis necesse est vt denominationes relatiuę insurgant. Vt, si per impossibile manere posset essentia creata, nõ existente Deo, cessaret relatio creaturæ ad ipsum: quòd ergo nunc separari non possit, non solum est propter identitatẽ cum fundamento, sed etiam propter intrinsecam termini necessitatem. Ergo è conuerso, ex eo, quòd aliæ relationes cessent ablatis terminis, non rectè infertur distinctio ex natura rei, nisi aliunde ostendatur, solam destructionem ipsius termini ad id non sufficere.

Durandi in hoc sententia non probatur.

QVapropter Durandus in primo, distinctio. 30. IV.
quæstione secunda, alia distinctione vtitur, scilicet, quasdam esse relationes quæ sunt veræ habitudines & respectus reales, consequentes ad sua fundamenta, per se, vel accidentaliter, vt inhærentia per se sequitur ad naturam accidentis & tangere aut tangi,

Universidad de Deusto
Biblioteca

consequitur per accidens ad corpora quanta: alias verò esse quæ solum sunt denominationes relatiuæ, vt esse quale, & simile. Dicit igitur, has posteriores non distingui in re à fundamentis, neque addere aliquid rei vltra existentiam & concomitantiam vtriusque extremi absoluti, ex qua mutua coexistentia, ait sumi denominationes illas, quas nihilominus dicit pertinere ad prædicamentum relationis, & sufficere ad illud constituendum. Et de hac parte posteriùs videbimus. De prioribus autem respectibus ait distingui realiter à suis fundamentis, in quo conuenit cum præcedentibus opinionibus, & eodem vtitur fundamento, scilicet, illo signo separabilitatis fundamenti à tali respectu. De quo signo iam dictum est, ad summum posse ostendere distinctionem modalem, neque Durandus amplius intendit, vt legenti facile patebit: solumque differt in vsu vocis, appellans eam realem, quia in rebus ipsis inuenitur.

V. Quod verò attinet ad hanc partem sententiæ Durandi, aduertenda est quædam subdiuisio prioris membri, seu realis habitudinis, quam in eadem parte breuiter attigit, & consideranda etiam sunt exempla quibus vtrumq; membrum declarat. Nam quidam respectus (inquit) consequitur per accidens ad fundamentum, vt tactus ad quantitatem: alius B sequitur per se, vt ineſſe, consequitur etiam ad quantitatem, & vtrumque respectum ait distingui in re à suo fundamento. Sed in priori membro & exemplo, non videtur Durandus constanter loqui; nam qua ratione ait res dici similes vel æquales, non per additionem alicuius respectus ex natura rei distincti, sed per solam coexistentiam vtriusque extremi, & denominationem inde ortam, consequenter dicere deberet, duo corpora sese tangere per denominationem ortam ex coexistentia vtriusque extremi in tali loco, absq; aliquo alio respectu ex natura rei distincto. Suppono enim, sermonem esse de tactu purè quantitatiuo, nam tactus physicus aliquid aliud addit, quamuis non solam relationem, sed actionem physicam vnius in aliud. Tactus ergo quantitatiuus nihil aliud est, quàm propinquitas quædam inter duas quantitates & terminos earum, ita vt nulla alia quantitas interposita sit. Sed hoc conuenit duobus corporibus, hoc ipso quòd in talibus locis seu spatiis existunt, absque additione alicuius modi, vel respectus ex natura rei distincti, saltem iuxta doctrinam ipsius Durandi, quia eadem argumenta quæ hoc probare possunt de similitudine, probant de tactu, & de C quacunque propinquitate vel distantia, nimirum, quia positis duobus corporibus in talibus locis, & præcisa omni alia re vel modo reali vel per intellectum, vel per diuinam potentiam, impossibile est quin illa corpora se tangant: ergo est eadem ratio de hac denominatione. Et in vniuersum idem est de omni respectu, qui dicitur per accidens consequi ad fundamentum, nam ille ideo per accidens erit, quia est talis denominatio quæ requirit coexistentiam alterius extremi, quam tamen ipsum fundamentum secundum se non requirit, vt apertè constat in dicto exemplo de tactu. Ergo semper potest illa denominatio sumi ex coexistentia extremorum, absque alio respectu in re ipsa distincto ab extremis, vel si illa non est sola denominatio, sed intrinseca habitudo, idem erit in omnibus illis quas Durandus ponit in secundo membro suę principalis distinctionis.

VI. Quod verò spectat ad aliud membrum de respectu, qui per se consequitur ad fundamentum, & de exemplo inhæsionis, nomine respectus potest significari ipsemet modus inhæsionis, seu vnionis, vel relatio aliqua prædicamentalis inde exorta. In priori sensu verum est, illum respectum distingui ex natura rei à forma seu re cuius est modus, quæ appellatur fundamentum talis respectus, quod à nobis in superioribus sæpè traditum est, & eodem argumento confirmatum. Quanquam illud, quod Durandus ait, scilicet, hunc respectum nullam compositionem facere cum suo fundamento, falsum sit, vt in superioribus sæpe dictum est, tractando de distinctionibus rerum, & de compositione naturæ & suppositi, & aliis locis. Hic verò respectus non est prædicamentalis, sed transcendentalis, quia ille modus vnionis vel inhærentiæ, non est aliquid resultans ex fundamento & termino, sed est modus absolutus, qui per se fieri potest per actionem aliquam, quamuis intimè & essentialiter includat respectum transcendentalem ad vnibilia, quod etiam est in superioribus tactum, & infrà ex professo declarabitur, partim in hac disputatione, partim disputando de actione. Consideratio ergo illius respectus in prædicto sensu, nihil refert ad præsentem quæstionem. Si autem sit sermo de respectu prædicamentali, qui resultare censetur inter formam inhærentem & subiectum eius, & in vniuersum inter ea quæ sunt vnita: eadem erit ratio de tali respectu, quæ de contractu, similitudine, & omnibus similibus, quòd nimirum ille nulla res, vel modus realis sit ex natura rei distinctus ab extremis, sed solum mutua denominatio orta in extremis ex coexistentia eorum sub tali modo existendi. Quod facile ostendi potest applicando rationem superiùs factam. Igitur propriè loquendo de respectu prædicamentali, hæc etiam distinctio Durandi necessaria non est, sed vel dicendum est, omnem relationem prædicamentalem esse aliquid distinctum, vel non esse.

Quarta opinio de distinctione modali, vel formali relationis à fundamento exponitur.

VII. Est igitur quarta sententia, quæ in vniuersum affirmat relationem realem distingui actualiter à suo subiecto & fundamento, non tamen omnino realiter vt rem à re, sed modaliter tanquam modum realem ab ipsa re. Hanc opinionem videntur tenere Iauell. quinto Metaphys. quæstione vigesimasecunda. Et Sotus circa prædicamentum Ad aliquid, quæ- Iauellus. Sotus. C stione secunda. illi tamen non appellant hanc distinctionem modalem, sed formalem, sentiunt tamen esse actualiter in rebus, ante omnem considerationem intellectus. At verò Fonseca libro quinto Metaphys. cap. decimoquinto, quæstione secunda Sect. quinta, affirmat quidem relationem prædicamentalem distingui à fundamento, formali distinctione, ita vt habeat proprium esse essentiæ & existentiæ distinctum ab esse fundamenti: negat tamen illam distinctionem esse realem, aut esse modalem, aut rationis tantùm, sed quandam aliam mediam, quam significat esse minorem reali distinctione, & maiorem modali. Diuersitatem autem in hoc constituere videtur, quòd in distinctione modali modus non habet proprium esse distinctum ab esse rei cuius est modus, in hac verò distinctione formali vtrumque extremum habet proprium esse. Item in hac, vtrumque extremũ, est propria entitas: in distinctione autem modali modus non est entitas. Vnde in hoc maximè fundat sententiam suam, quòd relatio habet proprium esse distinctum ab esse fundamenti, nam esse Fonseca.

esse fundamenti est absolutum, & in se tantùm: esse A verò relationis est esse consistens in habitudine ad aliud, vt ex Aristotelis definitione constat.

VIII. Ego tamen in primis non percipio distinctionem hanc mediam inter realem, & modalem, quæ sit vera distinctio actualis in re, & multò maior quam distinctio rationis, cum dicatur etiam esse maior quam modalis. Primò, quia in distinctione modali, sicut modus in re ipsa distinguitur ab ipsa re cuius est modus, ita habet aliquod esse proprium, æquè & proportionaliter distinctum ab esse ipsius rei, vt tractando de existentia declaratum est. Rursus sicut modus est aliquid in rebus existens, ita dici potest habere entitatem aliquam, prout hac voce significatur quidquid non est nihil: quia verò talis entitas eius est naturæ & conditionis, vt per se non valeat ens reale primò ac per se constituere, sed necessario debet esse coniuncta & identificata alicui enti, quod afficiat & modificet, ideò non res, sed modus rei appellatur.

IX. Hinc ergo constat nullum posse esse medium in distinctionibus ex natura rei inter realem, & modalem, vt in genere suprà tractatum est in Disputatione 7. Et in particulari declaratur in re de qua agimus. Nam relatio realis, ex eo præcisè quòd habeat proprium esse, & sit aliquid in re distinctum à fundamento, non habet quòd sit entitas, aut modus realis, nam illud commune est vtrique: ergo præcisè ex illo principio non concluditur sufficienter maior distinctio quàm modalis, neque aliud genus entitatis, præter illud quod in modis realibus reperitur. Deinde vel relatio realis talem habet entitatem, quæ possit intelligi primò ac per se & essentialiter constituta per solam rationem respectiuam, ita vt ex hoc capite non repugnet talem entitatem solam esse sine entitate fundamenti; aut verò talem habet entitatis modum, vt intrinsecè postulet esse coniunctum fundamento, & suo modo afficiens illud, ita vt per nullam potentiam aliter esse possit. Si primum dicatur, aperte concluditur esse veram ac propriam rem, omnino realiter distinctam à fundamento, quod hæc sententia non admittit. Si verò dicatur secundum, non erit illa distinctio alia quàm modalis, supposito quòd actu sit in re. Ergo sicut inter illa duo non potest cogitari medium, ita neque inter illas duas distinctiones ex natura rei potest medium excogitari. Aut enim extrema distinctionis possunt in re mutuò separari, & vnum sine alio vicissim conseruari, & sic est distinctio realis omnino propria & rigorosa: aut vnum tantùm extremum potest separari, & manere sine alio, non verò è conuerso, & hanc distinctionem nos vocamus modalem: præter hos autem duos modos non est alius, quia si vtrumque extremum sit inseparabile in re ab alio, erit distinctio rationis, non verò ex natura rei. Cùm ergo in præsenti, fundamentum & relatio non sint mutuò separabilia, vt est per se notum apud omnes, quia nullo modo potest intelligi relatio prædicamentalis sine fundamento, non potest maior, aut alia distinctio, quæ in re actu sit, interuenire inter relationem & fundamentum, præterquàm modalis. Quamuis ergo dicti authores aliis vocibus vtantur, appellantes hanc distinctionem, formalem, tamen necesse est vt de modali loquantur, si tamen de actuali distinctione, quæ in rebus ipsis existat, suam sententiam intelligant, nam aliqui eorum non satis hoc ipsum explicant, vt inferiùs dicemus.

Suadetur dicta opinio.

X. Præcipuum autem fundamentum huius sententiæ sic expositæ de modali distinctione est illud, quod ex signo separationis sumitur. Nam fundamẽtum est ita separabile à relatione, vt possit in re manere sine illa: ergo necesse est vt in re ipsa distinguantur saltem modaliter, iuxta principia superiùs posita Disput. 7. Secundò hoc satis apparenter confirmat illa ratio, quod relatio habet proprium esse, intrinsecè consistens in habitudine ad aliud: ergo oportet vt in re ipsa distinguatur ab esse absoluto. Tertiò id declaro in hunc modum, quia quando existente vno tantùm albo, v.g. quod antea nulli erat simile, fit aliud album, vel illud prius habet aliquod esse reale respectiuum quod antea non habebat, vel nihil habet de nouo. Hoc secundum dici non potest, aliàs relatio nihil rei est, quia si antea nihil erat, & postea nullum esse reale recipit, nunquam est aliquid: ergo necessario dicendum est illud primum: ergo illud esse respectiuum quod additur, necessario debet esse distinctum ab eo cui additur, saltem modali distinB ctione. Nam si vnum erat & aliud nondum erat, & posteà additur seu conlurgit, non possunt esse vnum & idem in re.

XI. Quartò, nam, cùm vna res dicitur similis alteri, vel vnus homo pater alterius, vel istæ sunt denominationes merè extrinsecæ, aut sunt intrinsecæ. Primum dici non potest: ergo necessario dicendum est secundum: ergo necessaria est aliqua forma intrinsecè denominans: ergo illa necessario esse debet distincta ex natura rei, saltem modaliter à re denominata. Minor probatur primò, quia, si esset denominatio extrinseca, vt sic nõ esset respectiua, quia potiùs esset veluti applicatio formę extrinsecæ ad subiectum denominatum, quàm habitudo ipsius subiecti ad terminum extrinsecum. Secundò, quia ob hanc causam denominatio vestiti, aut loco circundati, aut etiam agentis, non est respectiua proprio respectu prędicamentali. Tertiò & difficiliùs, quia aliàs non minùs esset relatio realis creatoris ad creaturam, quàm cuiuslibet agentis creati ad suum effectum; nam extrinseca denominatio æquè potest intercedere. Secunda C item consequentia clara est, quia denominatio intrinseca dicitur, quæ ab intrinseca forma sumitur. Vltima verò consequẽtia nititur in fundamento sæpè repetito: quod hæc denominatio amitti potest, & acquiri de nouo, conseruando omnem formam absolutam: ergo forma intrinseca & respectiua à qua sumitur, est in re aliquo modo distincta ab omnibus formis absolutis saltem modali distinctione. Atque hæc sententia ita explicata & confirmata, est probabilior cæteris, quæ in re ponunt distinctionem aliquam actualem inter relationem & fundamentum. Quæ si semel asseritur in aliquibus relationibus, cõsequenti ratione ponenda est in omnibus creatis & prædicamentalibus, quia nulla est sufficiens ratio ad vtendum aliqua distinctione, vt ex dictis cõtra Scotum & Durandum intelligi potest.

Quinta opinio negans in re actualem distinctionem relationis à fundamento.

XII. Nihilominus est alia sententia extremè his opposita, quę negat relationem distingui in re aliqua distinctione actuali à suo fundamento absoluto, sed tantùm aliqua distinctione rationis habente in rebus aliquod fundamentum. Hanc sententiam docent multi Theologi, præsertim Nominales in 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ocham. Gregorius, Ægidius,

distinct.30. Ocham quæst.1.& distin.31.quæst.1.Gregorius distin.28. quæst.2. artic.2. & in eadem sententia apertè est Ægidius in 1. distinct. 26. quæst.4. dum ait, relationem nullum esse proprium habere vltra esse fundamenti, neque aliquam compositionem ei adiunctam, quod non potest esse verum, nisi ratione omnimodæ identitatis in re ipsa. Eandem planè tenet Sylvester in conflato quæstione vigesimaoctaua, dubio primo, vbi ait, relationem esse eandem rem cum suo fundamento proximo. Et quamuis addat distingui formaliter, tamen statim satis declarat, eam distinctionem solum esse rationis ex diuersitate conceptuum, quatenus eadem res solitariè sumpta absolutè concipitur. posita verò alia, concipitur relatiuè, nihil penitus in ea addito vel variato quo ad rem ipsam. Expressius verò & melius hanc sententiam docet & tractat Heruæus in 1. distinctione 30. artic.1. & quodlib. 7. quæstione decimaquinta, & quodlib. decimo, quæstione prima. Qui etiam declarauit, has denominationes relatiuas sumi ex consortio plurium rerum absolutarum, & non ex peculiaribus entitatibus, aut modis ex natura rei distinctis, quos addant ipsis rebus absolutis.

Sylvester.

Heruæus.

XIII. D. Thom.

Habetque hæc sententia fundamentum in Diuo Thoma, opusculo quadragesimooctauo, cap. secundo, de Ad aliquid, vbi sic ait; *Cum autem dico quod similitudo Sortis habet albedinem eius vt fundamentum, non est intelligendum quod similitudo Sortis sit aliqua res in Sorte, alia ab ipsa albedine, sed solum est ipsa albedo, vt se habet ad albedinem Platonis, vt ad terminum.* Idque statim confirmat ratione supra facta, scilicet, quia aliàs non posset similitudo alicui aduenire sine eius mutatione: quæ ratio, tam probat de modo reali ex natura rei distincto, quàm de propria realitate. Vnde etiam fundatur hæc sententia in illo dicto Philosophi, quinto Physicorum, textu decimo, quòd relatio aduenit rei, ipsa immutata manente. Et simili modo sumitur eadem sententia ex Anselmo in Monolog. capit. vigesimoquarto. quem locum inferiùs referemus latiùs, tractando de relationibus non mutuis: & similis fere est apud Augustinum libro quinto, de Ciuitate Dei, capit. decimosexto. Fauent denique huic sententiæ verba Damasceni in sua Dialectica, capit. quinquagesimo; *Oportet ea quæ ad aliquid dicuntur, prius ad aliud prædicamentum reduci tanquam separatim considerata, & tunc demum vt habitudinem, & affectionem ad alterum habentia, ad ea quæ ad aliquid sunt, referri: quippe prius aliquid sine habitudine ac relatione esse necesse est, ac tunc habitudinem in ipso considerare*, quam Damasceni sententiam, de relationibus non subsistentibus intelligendam existimo, nam alia est de subsistentibus ratio.

Anselmus.

Augustinus.

Damascen.

XIV. Rationes pro hac sententia præcipuæ sunt illæ, quibus aliæ opiniones quæ distinctionem in re ponunt, improbatur: nam illis seclusis, à sufficienti partium enumeratione hæc sententia concluditur. Deinde ex re ipsa, quia hæc distinctio rationis, & hic modus denominationis sufficit ad omnia quæ de rebus absolutis relatiuè dicuntur, vt videntur etiam conuincere rationes primo loco positæ in principio sectionis præcedentis. Si autem hoc sufficit, superfluum est quippiã addere, nam distinctio ac multiplicatio rerum ac modorũ realium fingenda aut asserenda nõ est absq; necessitate, vel ratione sufficiente.

XV. Tertiò possumus retorquere argumentum illud de separabilitate, nam positis, v.g. duobus albis, impossibile est etiam de potentia absoluta facere vt non sint similia: ergo hæc denominatio non sumitur ex aliqua re aut modo reali distincto ex natura rei ab A vtroque albo, simul sumpto. Alioqui cur repugnaret Deum auferre modum illum, si in re ipsa distinctus est? aut cur non posset impedire resultantiam talis modi? Nam si hæc est circa rem distinctam, aliqualis efficientia est, quæ sine influxu Dei esse non potest: poterit ergo Deus suum influxum suspendere, & illam resultantiam impedire. Quod aliqui argumento conuicti concedunt, vt Mairon. in 1. dist. 29. q. 2. At tunc interrogo, an illa duo alba manebãt similia, necne: hoc posterius non potest mente concipi, cùm retineant eandem vnitatem in albedine: si verò dicatur primum, cõuincitur, modum illum distinctum, & resultantiã quæ nunc fingitur, esse sine fundamento adinuenta, cùm sine illis maneat vera similitudo. Signum ergo est, hanc denominationẽ non sumi nisi ab ipsis absolutis coexistentibus, & eodẽ modo se habentibus. Vnde, vt suprà dicebam, quòd per ablationem termini cesset illa denominatio, nullum argumentum est, quod similitudo sit aliquis modus realis ex natura rei distinctus ab albedine, sed solùm est argumentum, quod ipse terminus est in re distinctus à fundamento, & aliquo modo concurrit vel necessarius est ad complẽdam talem denominationem: hoc enim sufficit vt illo ablato cesset denominatio, etiamsi nihil rei auferatur à re denominata. Ergo ex inseparabilitate relationis posito fundamento & termino, potiùs infertur omnimoda identitas in re, seu (quod idem est) infertur relatiuam denominationem nihil rei addere supra omnes res absolutas.

B

Quartò vrget argumentum illud, quòd res sit similis vel æqualis alteri, sine vlla sui mutatione, per positionẽ alterius, nam siue similitudo sit res omnino distincta, siue modus realis ex natura rei distinctus, non potest de nouo aduenire alicui absq; illius mutatione. Aliqui respondent, modum respectiuum non sufficere, vt ratione illius solius res dicatur mutari, quia non est aliquid, sed ad aliquid, & quia totum fundamentum à quo illa relatio habet suam entitatem, iam præexistit in re. Hoc vero non satisfacit, quia illa verba, scilicet, relationem non esse aliquid, sed ad aliquid, vel inuoluunt repugnantiam, vel sunt valde æquiuoca, & minimè ad rem. Nam si non esse aliquid, absolutè & transcendẽter sumatur, sequitur planè relationem esse nihil, & esse ad aliquid, nihil rei esse, vt suprà argumentabar. Si verò contractiùs sumatur esse aliquid, vt idem sit quod esse rem vel modum absolutum, petitur principium, & non soluitur, sed eluditur argumentum. Nam quamuis relatio non sit aliquid absolutum, si tamen est aliquid rei, nouum, & ex natura rei distinctum ab omni eo, quod anteà erat: ergo ratione illius verè ac propriè & intrinsecè aliter se habet res, quàm anteà se habebat: ergo verè mutata est. Neque etiam sufficit ad vitandam mutationem, quòd totum relationis fundamentum præexistat, quia non diximus rem mutari propter fundamentum, sed propter id, quod additur fundamento, quod dicitur esse aliquid rei, & ex natura rei distinctum ab ipso. Vnde iuxta hanc sententiam non potest consequenter dici, quòd relatio habeat suam propriam, seu modalem entitatem ab ipso fundamento formaliter, sed ad summum radicaliter, quatenus ab ipso fundamento pullulat relatio, posito termino: hoc autem non excludit veram mutationem, quandoquidem aliquid nouum & distinctum fit in re, etiam si ab intrinseco manet.

C

Quomodo aliqui negãt mutari fundamentum per acquisitionem relationis.

XVI.

Vnde aliqui tandem fatentur, per aduentum nouæ relationis seu denominationis relatiuæ fieri in re ipsa relata veram mutationem realem, non quidem per

XVII. Admittentes mutari fundamentum

per resultantiam relationis vt explicant Aristotelem.

per propriam actionem, sed per intrinsecam dimanationem. Aristotelem autem non esse locutum vniuersè de quacunque mutatione communissimè sumpta, sed de illa quæ per propriam actionem & passionem fit. Veruntamen, quamuis hæc responsio consequenter procedat supposita dicta sententia, possitq; facilè defendi ad effugiendum testimonium Aristotelis in citato loco 5. Physicorum, tamen per sese cõsiderata quippiam dicit creditu difficillimum, & nullo sufficienti signo aut experimẽto fundatum, nimirum, quoties aliquis de nouo fit albus aut calidus, pullulare in omnibus aliis rebus calidis aut albis quæ sunt in mundo aliquid nouum & reale, vereàc propriè vnicuique inhærens. Vt enim in superioribus videtur satis probatum, ad solas illas denominationes, similis, æqualis, & huiusmodi, non est necessaria illa resultantia noui realis modi, & entitatis: secluso autem hoc signo nullum est aliud vnde colligi possit: gratis ergo, & sine probabilitate fingitur. Accedit quòd illa qualiscunque mutatio vel acquisitio illius noui realis modi vel entitatis, non potest esse sine efficientia, saltem per modum resultantiæ, quia omnis mutatio, eo modo quo talis est, includit actionem proportionatam. Inquiro ergo an illa efficientia sit ab ipso termino in fundamentum, vel ab ipso fundamento in se ipsum per naturalem resultãtiam. Primum à nemine asseritur, neq; est probabile: quomodo enim terminus ageret simul in res penè infinitas, & quantumcunque distantes? Item, quia si ita fieret relatio, nihil ei deesset, quominùs per propriam actionem, & per se fieret ab extrinseco agente. Denique, quia relatio intrinsecè conuenit rei posito fundamento & termino: non ergo pendet ex efficientia extrinseci agentis. Secundum etiam improbari potest, quia talis efficientia, etiamsi sit ab intrinseco principio, erit per propriam actionem, & cõsequenter per propriam mutationem, quia licet talis resultantia non sit nisi posito termino, id solum erit quia terminus est aut necessaria conditio, vt relatio resultet, aut quasi obiectum specificans, sine quo esse non potest: hoc autem non obstat, quominus resultantia quæ sit ex fundamento, sit per propriam actionem, quæ in tali subiecto sit absque alia actione, quæ tunc in illo interueniat. Sicut descensus deorsum naturaliter resultat ex grauitate lapidis ablato impedimento. & nihilominus sit per propriam actionem & mutationem. At deniq; hic habet locum argumentum sæpe tactum, quod talis resultantia, & qualiscunque efficientia non potest esse sine concursu Dei, quem ipse potest suspendere. Et quamuis ponamus illum suspendere, & consequenter nullam interuenire resultantiam realem, adhuc intelligemus res esse similes, vel æquales, positis talibus extremis: ergo signum est nullam talem resultantiam vel mutationem interuenire.

A

B

C

Tractatur opinio distinguens inter esse in, & esse ad relationis.

XVIII. QVapropter alij vt huic difficultati respondeant quadam distinctione vtuntur: & posset hæc referri, vt sexta opinio in præsenti quæstione, quam tractamus de distinctione relationis & fundamenti. Distinguunt ergo in relatione esse in, & esse ad: & dicunt relationem secundum esse in, nõ resultare propriè, nec pullulare à fundamento, sed resultare tantùm secundum esse ad vt ad: & idcirco non mutari fundamentum per talem resultantiam, quia res non mutatur nisi per id, quod de nouo ei inest, atq; adeo secundum esse in. Ex qua distinctione planè efficitur, relationem secundum esse in, non distingui ex natura rei à fundamento, quia necessario conuenit illi, etiam antequam terminus existat, seu independenter à termino: at verò esse ad, distingui ex natura rei, ideoque posse resultare ex fundamento posito termino.

Quapropter hæc sententia multa inuoluit impossibilia, & quæ nõ satis intelligi possunt. Primum, quia ex illa sequitur, in vna & eadẽ relatione distinguenda esse actualiter & ex natura rei, esse in, & esse ad, nam esse in, dicitur esse in re idem & indistinctum à fundamento, esse autem ad, dicitur actu distinctum in re à fundamento: ergo esse in, & esse ad, erunt inter se actu distincta, nam quæ ita comparantur ad vnum tertium, vt vnum sit idem cum illo, aliud verò minimè, neq; etiam inter se possunt esse idem. Consequens autem est impossibile, quia esse in & esse ad, comparantur tanquam superius & inferius, seu tanquam commune vel transcendens, & modus determinans seu modificans illud, quæ impossibile est esse in re distincta, vt in superioribus traditum est.

XIX. Quot inconuenientię ex allata opinione oriãtur.

Primum.

Secundum inconueniens est, quia sequitur, esse ad relationis realis creatæ vt sic, non esse accidens alicuius, & consequenter non constituere verum accidens reale, quod est contra rationem huius prædicamenti. Sequela patet, quia illud esse ad, non includit essentialiter esse in, cùm ab illo ex natura rei distinguatur, & præscindatur. Item quia si illud esse ad, esset accidens alicuius, illud afficeret, & de nouo ei adueniret, & ita redit difficultas quam tractamus, quod nimirum ex resultantia ipsius esse ad, mutaretur res seu fundamentum ex quo resultat. Sed aiunt, esse ad vt ad, non esse aliquid reale, & ideo mirum non esse quòd neq; sit accidens, neq; insit, neq; immutet relatiuum quod denominat. Sed hoc, neq; est verè, neq; consequenter dictum, si vniuocè terminis vtamur, & præsertim iuxta dictam sententiam, quæ supponit, relationem realem esse aliquid in re ipsa, quod in rebus sit, & secũdum aliquid sui in re ipsa à fundamento distinguatur. Quamuis enim loquendo de esse ad, vt attribuitur relationibus rationis, illud non sit aliquid reale, tamen vt infrà ostendam, illud solum æquiuocè, vel ad summũ secundum analogiam quandam proportionalitatis, appellatur esse ad, de quo nũc nõ est sermo, sed de vero esse ad, quod reale prædicamentum accidentis constituit: illud autem non potest non esse aliquid realè: aliàs quomodo posset verum accidens reale constituere? Aut quomodo posset relatio esse intrinseca forma referens suum subiectum ad terminum, si non afficeret illud secundum propriam rationem suam, & consequenter etiam secundum ipsum esse ad?

Secundum.

XX. Secundum.

Et confirmatur, nam quoad hoc eadem est fere ratio de ipso esse in, potest enim æquiuocè vel analogicè sumi, vt attribuitur entibus rationis, sic enim dicitur cœcitas esse in oculo: ergo vt sic esse in, non dicit aliquid reale: nihilominus tamen verum esse in reale est, quod accidens reale constituit. Simili ergo modo philosophandum est de vero esse ad, quod nimirum sit quippiam reale, vnde fit, vt necessario esse debeat aut intrinsecè subsistens, quod dici non potest de relatione accidentali, aut intrinsecè inhærens, quod intendimus. Igitur, si esse ad relationis realis est quid distinctum ex natura rei à fundamento talis relationis, etiam esse in proprium & intrinsecũ talis relationis erit distinctum; vel è conuerso, si nullum esse in relationis distinguitur ex natura à fundamento,

XXI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

neque esse ad, distinguetur. Vnde tandem argumentor, quia impossibile est, vt relatio secundum esse ad, resultet à fundamento, tanquam quid reale ex natura rei distinctũ ab ipso, quin illud ipsum reale, quidquid est, alicubi insit, nam vel in se existit, & sic erit subsistens; vel ab aliquo sustentatur, & ita illi inerit: ergo vel inest in termino, quod dici non potest, vt per se notũ est, vel inest in proprio subiecto seu fundamento, & ita ab illo distinguetur tale esse ad, etiam secundum proprium esse in, quod intrinsecè includit. Est ergo vana illa dinstinctio ad præsentem rem explicandam, nec per illam vitatur difficultas tacta, quod per relationem resultantem mutetur aliquo modo res relata, si relatio secundum proprium esse reale est aliquid ex natura rei actualiter distinctum à suo fundamento,

Quinta sententia conuenienter exposita approbatur.

XXII. INter has ergo sententias mihi maximè probatur quinta, quam Heruæus, & nonnulli alij Thomistæ docuere, à quorum sensu fere nihil discrepant Nominales, & Aristoteles, & D. Thomas multũ fauent vt vidimus. Hæc tamen sententia ita est interpretanda, vt nõ intelligatur, rationem formalem relationis nihil esse, aut denominationem relatiuam esse merè extrinsecã sumptam ab aliqua forma absoluta: iuxta hunc enim sensum omnino euerteretur, & è medio tolleretur reale prædicamentum ad aliquid. Sed intelligendum est, relationem quidem dicere formam aliquã realem, & intrinsecè denominantẽ proprium relatiuum, quod constituit: illam verò non esse rem aliquam, aut modũ, ex natura rei distinctũ ab omni forma absoluta, sed esse in re formam aliquam absolutam, non tamen absolutè sumptam, sed vt respicientem aliam, quam denominatio relatiua includit seu connotat. Ita vt similitudo, verbi gratia, aliqua forma realis sit existens in re quæ denominatur similis: illa tamen nõ sit in re distincta ab albedine, quantum ad id, quod ponit in re quę dicitur similis, sed solum quantum ad terminum quem connotat: & ita similitudo in re non est aliud, quàm ipsamet albedo vt respiciens aliam albedinẽ, tanquam eiusdem seu similis rationis. Atq; hæc distinctio rationis sufficit, tum ad diuersas loquendi formas, tum etiam ad prædicamentorũ distinctionem: nam vt suprà diximus, prædicamentalis distinctio interdum est sola distinctio rationis cum aliquo fundamento in re, vt de actione etiam, & passione, & de alijs prædicamentis inferiùs dicemus. Atque hæc sententia magis declarabitur, tum ex solutionibus argumentorum, tum etiam ex sequentibus sectionibus.

Fundamentis aliarum opinionum satisfit.

XXIII. FVndamenta ergo primæ, secundæ, tertiæ, & sextæ opinionis, inter eas referendas & impugnandas tacta sunt, & soluta: neque aliquod aliud argumentum occurrit, quod in fauorem earum difficultatem aliquam ingerere possit, cui satisfacere necesse sit. Solum ergo superfunt soluenda argumenta quartæ opinionis. Et primum quidem de separabilitate relationis à fundamento iam solutum est: negamus enim, relationẽ separari vnquam à fundamento secundum aliquid reale, quod ei intrinsecum sit. Sed solum contingit separari aut destitui terminum: quo ablato cessat etiam relatiua denominatio, non quia aliquid rei vel realis modi auferatur ab ipso relatiuo, sed quia denominatio relatiua includit aliquo modo terminum, sine quo nõ manet actualiter, sed fundamentaliter tantùm, seu in proxima aptitudine. Ad secundum respondetur, esse relationis in re non esse aliud ab esse fundamenti, ratione tamen distingui quatenus illudmet esse concipitur vt includens aliquo modo, seu connotans terminum quem respicit. Ad tertium respondeo, quando vnum album de nouo fit, nihil rei de nouo addi alteri albo, vt declaratũ & probatum est. Neq; inde sequitur relationẽ similitudinis nihil esse, sed solùm sequitur non esse aliquid distinctũ ab albedine, quæ antea inerat tali rei albæ. Cùm autem instatur, quia priùs in tali re alba non erat similitudo, & posteà est similitudo: ergo vel similitudo nihil rei est, vel aliquid rei de nouo est in illa re alba. Respondetur negando cõsequentiam quoad vtramq; partẽ, nam præter illa duo membra est aliud tertium, nimirum aliquid rei esse de nouo, non in re quæ priùs erat alba, sed in termino, qui de nouo factus est albus: quem terminũ aliquo modo includit seu cõnotat illa res, quę est similitudo sub ratione & conceptu similitudinis, & non sub ratione albedinis. Ad quartum respõdetur, has denominationes respectiuas, non esse merè extrinsecas, vt rectè ibi probatur. Vnde consequenter concedimus, huiusmodi denominationẽ esse ab aliqua forma intrinseca, includendo tamen seu connotando aliquam aliam extrinsecã in extrinseco termino. Ac propterea negatur vltima cõsequentia, nimirum, hanc formam, sic denominantem intrinsecè cum habitudine ad extrinsecũ, debere esse ex natura rei distinctã saltem modaliter, ab omni forma absoluta: nam supposito termino extrinseco ipsamet forma absoluta secundũ rem sufficit ad talem denominationẽ tribuendam, quæ auferri, vel cessare potest per solã ablationẽ extrinseci termini, vt dictum est.

Satisfit argumentis ex sectione prima relictis. XXIV.

EX his etiam quæ in hac sectione dicta sunt, soluta manent multa ex argumentis propositis in principio sectionis præcedentis. Nam quod ad primum attinet, iam explicatum est quomodo ipsum *esse ad* relationis realis & accidentalis, sit aliquid in re ipsa quæ referri dicitur. Falsumq; est, esse ad vniuocè dici de relationibus rationis, & realibus. Falsum item est verum esse ad posse ita præscindi ab esse in, vt illud intrinsecè non includat: ad eum modum quo in superioribus diximus, modos entis non posse ita præscindi ab ente, quin illud in se claudat. De secundo item argumento, nimirum, quod relatio adueniat sine mutatione fundamẽti, satis multa dicta sunt; concedimus enim, inde rectè concludi, relationem non esse aliquid in re distinctum à fundamento, non tamen non esse aliquid rei. Vnde ad tertium negatur prima consequentia, scilicet, relatio nihil est præter absoluta: ergo simpliciter nihil est, si in antecedente illa particula *præter* indicet actualem distinctionem ex natura rei. Nam licet relatio nõ sit aliquid in re distinctum ab absolutis, potest esse aliquid ratione distinctum: & ideò nõ sequitur quod sit simpliciter nihil. Neq; refert, quòd relatio vt relatio præscinditur ad absolutis, quia neq; præscinditur vt aliquid per rationem confictum, neque etiam vt aliquid in re ipsa præcisum & distinctum, sed vt aliquid verum & reale ratione sola præcisum: sæpe enim distinctio est rationis inter extrema vera & realia, quæ ad prædicamẽta constituẽda sufficiũt. Vnde probationes omnes, quæ in illo tertio argumento afferuntur, vtiles sunt ad declarandũ, quomodo relatio realis nõ addat rebus absolutis rem, vel realem modũ, ex natura rei distinctũ ab ipsis,

ab ipsis, non tamen quicquam valent ad concludendum huiusmodi relationem nihil omnino esse.

XXV. Duo tamen in illis argumentis cauenda sunt. Primum est, cùm dicitur denominatio respectiua consurgere ex coexistentia plurium absolutorum absq; vlla reali additione, nõ esse intelligendum illam denominationem æquè ac simul sumi ex pluribus formis absolutis, vna intrinseca, & altera extrinseca. Sed intelligendum est, illam denominationem requirere quidem cõsortium, seu coexistentiam talium rerum seu formarum: tamen in vnoquoq; extremo sumi à propria forma vt respiciente aliam, quæ vt sic habet rationem relationis, quamuis in re nõ sit alia ab ipsa forma absoluta. Secundò (propter exemplum quod ibi adducitur de Deo quatenus denominatur dominus, vel creator, &c.) cauẽdum est, ne quis existimet huiusmodi denominationes esse eiusdem modi & rationis in omnibus: id enim verum esse nõ potest iuxta communem doctrinam, quæ distinguit relationes in mutuas & non mutuas: quæ distinctio nulla esset, si prædictæ denominationes omnes essent eiusdem modi in omnibus extremis. Quæ autẽ sit hæc diuersitas, non est facile ad explicandum iuxta doctrinam ac sentẽtiam quam defendimus. Quapropter de hac re erit inferiùs specialis Sectio instituenda: nunc solum dicimus, quando in re denominata est aliquod propriũ & proportionatum fundamentũ talis denominationis, tunc prouenire ex propria relatione reali: quando verò attribuitur rei sine tali fundamento, tunc denominationem esse extrinsecam seu rationis.

Notabile.

SECTIO III.

Quotuplex sit relatio, & quæ sit vere prædicamentalis.

I. HÆc dubitatio proponitur propter difficultatem tactam in quarto argumento in prima sectione proposito. Ad quam expediendam nonnullæ distinctiones relatiuorum præmittendæ sunt, ac declarandæ, vt seclusis iis, quæ ad hoc prædicamentum non pertinent, concludamus quale possit esse genus accidentis realis ab aliis diuersum, & proprium prædicamentum ad aliquod constituens.

Prima diuisio relationis, in realem, & rationis.

II. PRimò ergo diuidi solet relatio in eam quæ realis est, vel tantum rationis: quam aliqui ita interpretantur, vt doceant, genus prædicamenti ad aliquid vtramque relationem sub se continere, ac propterea illam diuisionem esse vniuocam, imò & generis in species. Cui sententiæ videtur fauere Diuus Thom. 1. par. quæst. 28. artic. 1. vbi sic inquit, *Considerandum est, quòd solum in iis quæ dicuntur ad aliquid, inueniuntur aliquæ secundum rationem tantum, & non secundum rem.* Sentit ergo ea quę secundum rationem tantum referuntur, verè ac vniuocè esse ad aliquid, nam si tantum esset sermo de denominatione æquiuoca vel analoga, non tantum in his quæ sunt ad aliquid, sed etiam in aliis generibus inuenirentur aliqua secundum rationem tantum, vt cœcitas in qualitate, & sic de aliis. Idem sumi potest ex artic. 2. eiusdem quæst. & ex quæst. 13. artic. 7. & quodlib. 1. artic. 2. quodlib. 9. artic. 5. & quæst. 2. de potent. art. 5. & sæpè alibi. Vnde Caietan. dictis locis 1. part. apertè sentit, ipsum esse ad, vniuocè dici de relatione reali, vel rationis, quod antea videtur docuisse Capreol. in 1. distin. 33. quæst. 1. & sequi videtur ibi Deça quæst. 1. notab. 4. & Ferrar. 4. contra Gent. c. 14. & expressiùs Soncin. 5. Metaph. quæst. 26. concl. 2. qui afferunt alia testimonia D. Thomæ. Fundamentum eorum est, quia definitio relatiuorum quam Aristoteles tradit, & proprietates omnes quæ ad illam consequuntur, æquè conueniunt relationibus rationis, ac realibus. Patet, nam relatiua esse dicuntur, quorum totum esse, est ad aliud se habere: hoc autem omnino & propriissimè conuenit respectibus rationis, nam, licet esse eorum sit magis imperfectum ac diminutum, quam esse relatiuorum realium, tamen illud esse qualecunque est, tam propriè consistit totum in habitudine ad aliud, sicut esse relationis realis. Vnde fit, vt relatio rationis nec cognosci possit, nec definiri sine habitudine ad aliud, æquè ac relatio realis.

A

B

C

Sola relatio realis prædicamentum Ad aliquid constituit. III

NIhilominus dicendum est, solas relationes reales pertinere ad constitutionem prædicamenti ad aliquid, quod est satis euidens ex iis, quæ in superioribus tradita sunt de conceptu entis, & de diuisione eius in nouem genera summa. Ostendimus enim ens non solum non esse vniuocum ad ens reale & rationis, verùm etiam non habere vnum conceptum communem illis, etiam analogum, sed vel esse æquiuocum, vel ad summum, analogum analogia proportionalitatis. Et hac ratione etiam diximus, obiectum adæquatum & directum Metaphysicæ non esse ens commune ad reale & rationis, sed ad reale tantum: & hoc etiam ostẽdimus diuidi in decem suprema genera. Cum ergo relationes rationis non sint entia realia, & consequenter nec vera entia, non possunt ad prædicamentum ad aliquid, quod reale est, pertinere. Addo præterea, non posse habere vniuocam cõuenientiam cum relationibus realibus, si supponamus illas esse vera entia realia, vt suprà ex communi sententia suppositum est, & in discursu huius materiæ paulatim declarabitur, & probabitur. Ratio autem est, quia cum ens rationis nihil sit, non potest habere veram similitudinem ac conuenientiam cum ente reali, in qua conuenientia fundari solet vniuocatio & vnitas conceptus: ergo nec potest aliquis verus conceptus & essentialis esse communis enti reali & rationis. Et ideò meritò Soncin. 4. Metaph. quæst. 5. & 6. approbat dictum Heruæi (quanquam errore typographi tribuatur Henrico) quodlib. 3. quæst. 1. artic. 1. in fine, non magis posse ens esse vniuocum ad ens reale & rationis, quam sit homo ad hominem viuum & mortuum. Habet autem hoc dictum eãdem rationem veritatis in ente in communi, & in tali ente, scilicet relatione, quia sicut ens rationis non est verum ens, sed fictum, ita relatio rationis non est vera relatio, sed ficta, vel quasi picta per intellectum. Heruæus.

IV. Dicet fortasse aliquis, hoc verum esse de integro & completo conceptu relationis, de quo procedit ratio facta, quia in huiusmodi conceptu relationis realis includitur, quòd sit verum ens, & accidens reale: non tamen ita procedit de præciso conceptu ipsius modi seu constitutiui relationis, qui per hanc vocem significatur, *esse ad*, quia talis conceptus per se præscindit à ratione entis & accidentis. Quo sensu videntur locuti citati authores: cum quibus videtur sentire Henricus quodlib. 9. quæst. 3. vbi de hac materia obscurissimè disputat: inter alia verò ait: *Esse ad aliud ex se nullam recipit distinctionem aut diuersitatem, siue fuerit in diuinis, siue in creaturis, siue in relationibus secundum rem, siue in relationibus secundum rationem.* Obiectioni satisfit. Henricus.

Verun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Veruntamen contra hanc euasionem eandem vim habet ratio facta, nam vel illud esse ad, prout est modus constituens relationem realem, est etiam realis modus, vel est tantùm ens rationis: hoc secundum dici non potest, alioqui relatio realis non habebit proprium & formale constitutiuum reale, quæ est implicatio in adiecto: quomodo enim potest ens reale vt sic, per id quod reale non est constitui? de qua re diximus multa superiùs disp. 2. tractando de modis contrahentibus ens. Si autem illud esse ad in relatione reali est modus realis: rursus interrogo, an in relatione rationis sit etiam verus & realis modus, vel tantum per intellectum confictus. Primum dici non potest, quia repugnat relationi rationis, de cuius essentia est vt non dicat habitudinem in re existentem, sed in mentis comparatione seu denominatione. Item quia contradictionem implicat, quod ens fictum existens tantùm obiectiuè in intellectu, per modum realem & in re ipsa existentem constituatur: est ergo illud esse ad in relatione rationis purum ens rationis. Ergo sicut non potest dari conceptus communis vel vniuocus ad ens reale & rationis, vel ad relationem realem & rationis secundum completum conceptum relationis, ita neque esse ad, vt sic præcisè conceptum, potest dicere vnum communem conceptum & vniuocum ad esse ad relationis realis & rationis, quia non magis potest esse inter hęc vera similitudo & conuenientia, quam inter quælibet alia entia realia & rationis. Nec magis potest in his, quàm in cæteris intelligi qualis sit ille conceptus abstrahés ab ente reali & rationis, aut qualis esse possit contractio vel determinatio talis conceptus ad ens reale per modum realem, & ad ens rationis per modum rationis.

V. Sola relatio realis est proprie ad aliquid.

Dicendum ergo est solam relationem realem esse verè & propriè ad aliquid: relationem autem rationis non esse, sed concipi ac si esset ad aliquid, ideoque solas relationes reales ad proprium prædicamentum ad aliquid pertinere: relationes autem rationis non constituiin reali prædicamento, sed per analogiam, & proportionè ad veras relationes declarari, vt magis in particulari dicemus in disputatione vltima huius operis. Neque D. Thomas in citatis locis oppositum intendit: nunquam enim dixit, aut relationem rationis esse vniuocè relationem cum reali, aut esse ad aliud non esse aliquid reale in relatione reali, sed solum dixit, naturam relationis realis talem esse, vt per similitudinem & proportionem ad illam possint entia rationis per modum relationum, ab intellectu confingi cum aliquo fundamento in re, potius quam per modum quantitatis, vel qualitatis, &c. Quod ait, ex eo prouenire, quòd relatio vt relatio solum significat respectum ad aliud. Vbi illa particula *solum* non excludit concomitantia: vnde neq; excludere potest transcendentalem rationem entis, vel accidentis, si relatio accidentalis sit. Quia verò relatio quatenus præcisè concipitur, aut significatur vt est ad aliud, non cõcipitur nec significatur expresè vt inhærens, ideò ait D. Thomas vt sic solum dicere respectum ad aliud, non quia in re ipsa non sit aliquid in se, vel in subiecto existens, sed quia in tali modo concipiendi & significandi nihil aliud exprimitur. Et inde etiam fit, vt faciliùs possint entia rationis secundum illum modum habitudinis concipi, non quòd in tali relatione sit vera habitudo, seu verum esse ad, tale quale est in relatione reali, sed quia ad instar seu proportionem eis concipitur. Vnde idem D. Thomas postquam dixit relationem secundum propriam relationem solum significare respectũ ad aliud, subdit hunc

D. Thomæ locus explicatur.

A respectum aliquando esse in ipsa natura rerum, aliquando verò esse solum *in apprehensione rationis conferentis vnum alteri*. Ad rationem autem illius sententię facilè respondetur, negando, propriam rationem relationis verè reperiri in relatione rationis, quia in tali relatione nec est vera habitudo, nec verum esse ad aliquid, sed solũ apprehenditur ac si esset ad aliquid.

Secunda diuisio relationis, in secundum dici, & secundum esse.

VI. SEcunda diuisio relationis est in relationem secundum esse, & secundum dici. Quæ diuisio fundamentum habet in Aristotele ca. de Ad aliquid, vbi priùs tradit definitionem communẽ relatiui secundum dici, posteà verò tradit propriam definitionem relatiuorum secundum esse. Relatio ergo secundum dici, definiri solet, quòd sit res quę concipitur & explicatur, seu dicitur per modum respectus, cùm in re ipsa verum respectum non habeat: relatio autem secundum esse, dicitur, quæ reuera habet proprium esse cum habitudine ad aliud.

VII. Relatio secundum dici explicatur ab aliquibus, Henrico, Aucenna.

Ex quo aliqui, & non sine verisimilitudine opinati sunt, relationem secundum dici, esse eandem cum B relatione rationis. Quod significat Henric. quodlib. 3. q. 4. ex Auicenna lib. 3. suæ Metaphys. dicente, relationem secundum dici, esse illam, quæ solum habet esse in intellectu, & conuenit rebus quæ non sunt simpliciter & absolutè ad aliquid, sed solum secundum quod ab intellectu concipiuntur. Et videtur hoc consentaneum rationi, nam sicut concipimus, ita loquimur: relationes autem secundum dici non alia de causa sic appellantur, nisi quia ita à nobis dicuntur aut explicantur, ac si relationes essent, cùm tamen non sint: ergo ille modus loquendi de his relationibus, supponit modum concipiendi nostrum, ex quo nascitur, nimirum, quòd hę res concipiuntur à nobis cum relatione & habitudine, seu per modum relationis & habitudinis, cùm verè & in re habitudinem non habeant: sed in hoc consistit ratio & essentia relationis rationis: ergo relatio secundum dici idem est quod relatio rationis.

VIII. Vera existentia relationis secundum dici.

Sed nihilominus communiter non ita intelligitur hæc diuisio, nam relatio rationis eo modo quo est, censetur esse relatio secundum esse sibi proportionatum, vt patet de relatione generis, speciei, & similibus, quia eo modo quo hæc cogitantur, non solum C dicuntur, sed etiam sunt ad aliquid. Et è conuerso relatio secundum dici non limitatur ad relationem rationis, sed dicitur de quacunque reali re, cuius esse sit absolutum, & à nobis non nisi per modum habitudinis seu relationis relatiuæ explicatur. Sic enim diuinam omnipotentiam dicimus esse relatiuam secundum dici, non propter relationem rationis quam in illa fingamus, sed quia illam non concipimus, nec explicamus, nisi cum concomitantia alterius ad quod est potẽtia, & per modum habentis habitudinem ad illud. Vnde, licet verum sit, hunc modum dicendi seu loquendi de relatione secundum dici, supponere modum concipiendi. tamen ille modus concipiendi non est talis, vt ex illo necessario resultet vel apprehendatur relatio rationis, quia non est conceptus reflexiuus aut comparatiuus, sed est conceptus directus rei absolutę, imperfectè tamẽ conceptę ad modum earum rerum quæ habent habitudinẽ ad alias: in quo modo concipiendi non attribuitur ipsi obiecto cognito habitudo vlla, nec realis, nec rationis, sed solũ ex parte concipientis fit cõceptus per quandam imitationem & analogiam ad conceptus rerum respectiuarum. Sicut quando à nobis concipitur res spiri-

spiritualis instar corporeæ, non attribuimus obiecto A corporeitatem realem, alias falsa esset cõceptio, neq; etiã fingimus aut cogitamus in illo obiecto aliquod ens rationis: quale enim illud esset? Solum ergo concipimus vnam rem per analogiam ad aliam. Sic igitur interdum concipimus rem absolutã instar respectiuę, & de illa ita loquimur ac si respectiua esset, & ideo dicitur esse relatiua secundum dici tantùm. Vnde cõstat, relationes tantùm secũdum dici extra genus relationis esse, nec per se posse pertinere ad prædicamentum ad aliquid, imo sub ea ratione ad nullum prædicamentum pertinere, nam ex eo quòd res à nobis imperfectè concipiatur aut dicatur, non accipit peculiarem naturã, ratione cuius debeat in peculiari prædicamento collocari. Et ideò Aristoteles in prædicamẽto ad aliquid, vt ibi Boetius, & alij notarunt, excluſa priori definitione relatiuorum, quæ relatiuis etiam secundum dici cõmunis erat, posteriorem addidit, quæ propria est relatiuorum secundum esse.

IX. Sunt verò qui existiment diuisionem hanc relationis secundum dici, & secundum esse, coincidere cum alia partitione relationis in transcendentalem, & prædicamentalem, ita vt relatio transcendentalis B tantum sit relatio secundum dici, omnis verò relatio secundum esse, prædicamentalis sit (de creatis loquimur.) Hæc verò sententia licet in ore ferè omnium circumferri videatur, mihi non probatur. Opinor enim relationes transcendentales includere in re ipsa & in suo esse veras & reales habitudines, quod paulò inferiùs ostendam: relationes autem quæ tantum sunt secundum dici, propriè & in rigore sumptas distingui ab omnibus relationibus secundum esse, siue transcendentales sint, siue prædicamentales. Non enim requirunt in re sic concepta, seu relatiuè denominata veram aliquam habitudinem, quę ratione sui esse illi conueniat, sed tantum denominationem ex modo nostro concipiendi & loquendi, vt à nobis explicata est. Vt in exẽplo posito de potentia Dei probabilius est nõ includere respectum etiam transcendentalem, etiam si relatiua secũdum dici appelletur. Igitur relatio secundũ dici tantum, nõ est idem quod relatio transcendentalis: imò ab illa etiam condistinguitur, si cũ præcisione sumatur, prout sumi debet. Quod ideò addo, quia etiam relatio transcendẽtalis potest dici relatio secundum dici, quia etiam de ea loquimur ad modum relatiuorũ, imò & relatio præ- C dicamentalis erit relatio secundum dici, quia etiam ipsa dicitur cũ habitudine ad aliud. Vt ergo propriè fiat diuisio, sumi debet relatio secundum dici cum exclusione & præcisione, ita vt solum in ipso dici, habitudinem habere videatur, in esse tamen nullam habeat, nec transcendentalem, nec prædicamentalem. Dices; Si res sit tam absoluta, vt in esse nullam habeat habitudinem etiam transcendentalem, cur necesse erit concipi vel dici cum habitudine, cùm vnaquæq; res possit concipi eo modo quo est absque omni eo quod est extra essentiam eius. Respondetur, id sæpè prouenire ex nostro modo imperfecto concipiendi, quia non valemus concipere res, prout ipsę sunt. Addo præterea interdum contingere, vt res etiam perfectè conceptæ, cognosci non possint sine concomitantia aliarum, etiam si sint extra essentiam eius, non propter habitudinem aut dependentiam, sed propter aliam altiorem connexionem in ratione causæ eminenter continentis suos effectus; quo modo aiunt Theologi non posse Deum perfectè videri aut comprehendi, quin in eo cognoscantur creaturæ: de quo aliàs.

Relationes secundum dici, diuersæ sunt à prædicamentalibus & transcendentalibus.

Tertia diuisio in relationem transcendentalem, & prædicamentalem.

X. TErtiò ac præcipuè diuiditur relatio realis & secundum esse, in transcendentalem & prædicamentalem, quę diuisio maximè necessaria est ad concludendum & declarandum id quod in præsenti sectione intendimus. Hactenus enim solum constat, relationem pertinentem ad hoc prædicamentum ad aliquid, debere esse realem & secundum esse: nunc autem videndum superest, an omnis relatio huiusmodi ad hoc prædicamentum pertineat. Ex quarto verò argumento in prima sectione proposito cõstat, non omnem habitudinem realem & secundum esse, posse ad vnum definitum prædicamentum spectare. Et ideò proponitur hęc diuisio, qua significatur esse certum quendam modum realis habitudinis habentem particularem ac definitum essendi modum, qui peculiare genus entis cõstituit, & huiusmodi esse relationes prædicamentales. Præter has verò esse alias habitudines, veras etiam & reales, essentialiter pertinentes ad varia, & ferè ad omnia genera entium, quæ propterea transcendentales dicuntur, & à prædicamẽtalibus distinguuntur, quia ad certũ aliquod prædicamentum nõ pertinent, sed per omnia vagantur.

XI. In primis ergo diuisio sic explicata quoad singula membra probanda est. Quod enim dentur quædam relationes prædicamẽtales, ex recepta diuisione prædicamentorum supponimus, & ex communi omnium sententia, vt in prima sectione dictum est. Quod verò præter has dentur relationes transcendentales, quæ non sint tantum secundum dici, sed veræ & reales habitudines secundum esse, satis probatur inductione & discursu facto in illo quarto argumento sectione prima proposito. Et potest confirmari, nam in genere substantiæ materia & forma habent inter se veram & realem habitudinem essentialiter inclusam in proprio esse illarum, & ideò vna definitur per habitudinem ad aliam, & inde accipiunt specificationem suam. Eademque ratio est de potentiis accidẽtalibus per se primò institutis & ordinatis ad suos actus: & de habitibus operatiuis, de quibus suprà ostensum est, natura sua specificari per habitudinem ad actus vel obiecta, quia nimirum in suo esse includunt veram habitudinem ad actus, & illis mediantibus ad obiecta: ergo hi respectus transcendentales sunt veri, & secundum esse reale earum rerum quibus conueniunt. Quocirca, sicut inductio facta nititur in communioribus, magisque receptis sententiis, ita hæc doctrina communiter à Doctoribus approbata cẽsenda est. Præsertim verò in fauorem eius notanda sunt verba D. Thomæ 1. p. q. 28. art. 1. vbi sic scribit: *Ea quæ dicuntur ad aliquid, significant secundum propriam rationem solum respectum ad aliud, qui quidem respectus aliquando est in ipsa natura rei, vtpote quando aliquæ duæ res secundum naturam suam ad inuicem ordinatæ sunt, & inuicem inclinationem habent, huiusmodi relationes oportet esse reales, sicut in corpore graui est inclinatio & ordo ad locum medium: vnde respectus quidam est in ipso graui respectu loci medij, & similiter est de aliis huiusmodi.* Hæc enim ratio Diui Thomæ què aut maximè procedit de respectu transcendentali; nam, secundum illum præcipuè, inueniuntur res ad inuicem ordinatæ. Et quidem exemplum D. Thomæ optimè intelligitur, ac verificatur de respectu transcendentali, nam grauitatis inclinatio & propensio ad locum medium, non pertinet ad prædicamentum relationis, sed qualitatis, nam est propria essentia talis qualitatis.

Dices.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XII. Obiectio. Dices. Nullus realis respectus includitur in con- A ceptu rei absolutæ, sed hic respectus transcendentalis includitur in conceptu rei absolutæ: ergo non est verus respectus secundũ esse, sed tantum secundũ modum loquendi & concipiendi nostrũ: hoc enim potissimum argumento nituntur, qui ita sentiunt de his respectibus transcendentalibus, vt solum in verbis consistere arbitrentur. Aliqui verò respondent, & sumi potest ex Scoto in 4.d.12. q. vnica huiusmodi respectus consequi ad res absolutas, non verò esse de intrinseca ratione illarum. Hac enim de causa negat Scotus, inhærentiã aptitudinalem esse de essentia accidentis, quia est verus respectus. Iuxta quam respõsionem, hi respectus non essent extra latitudinẽ prædicamenti ad aliquid, vnde nec possent dici propriè transcendentales, neq; à prædicamentalibus condistingui, quia non est contra rationem determinati prædicamenti, vt res in illo contentæ consequantur ex rebus aliorum prædicamentorum, si non sunt de essentia earum, sed proprietates consequentes illas.

Primare-sponsio.

Scotus.

Melius tamen respondetur cum Caietano de ente & essent. c.7.q.15. non esse contra rationem rei absolutę, vt in sua essentiali ratione includat respectũ transcendentalem, suæ naturę proportionatum, nã reuera inhærentia aptitudinalis non est proprietas cõsequens naturam accidentis, sed est de intrinseca essentia eius, vt in superiorib. ostensum est. Quinimò verisimile est, in entibus creatis nullum esse ita absolutum, quin in sua essentia intimè includat aliquem transcendentalẽ respectũ, saltẽ quatenus est ens per participationem, per se essentialiter pendens ab ente per essentiam. Nam licet ipsa actualis despendentia sit aliquid ex natura rei distinctũ ab ipso ente creato, tamen ipsa aptitudo & necessitas dependendi est intrinseca & essentialis illi: non videtur aũt posse concipi, aut esse sine transcendentali respectu & habitudine ad illud à quo pendet: in quo respectu maximè consistere videtur potentialitas & imperfectio entis creati vt tale est.

Verior re-sponsio. Caietan.

XIII. Quidquid verò sit de completis entibus vt sunt integræ substantiæ, præsertim simplices & immateriales, quę inter creata entia videntur maximè absoluta, ex reliquis omnibus, quę incompleta dicuntur, nullum est ita absolutum, vt non includat essentialiter aliquem transcendentalem respectum. Et ratio est, quia omnia illa ex natura sua sunt instituta ad aliud, seu propter aliud, nam materia est propter formam, forma verò est ad actuandam materiam & complen- C dum compositum, & accidens est ad substantiã, potentia ad actum, & actus propter obiectum, & sic de reliquis. Vnaquæq; autem res accipit modum entitatis accõmodato suo primario fini & institutioni: quia ergo omnes hæ res per se primò ordinantur ad alias, ideò talem modum entitatis accipiunt, vt intimè includant habitudinem ad aliud, & hęc est propria habitudo seu respectus transcendentalis, sunt ergo inter reales habitudines veras, & secundùm esse aliquæ transcendẽtales ſ ad speciale prędicamentũ reuocari non possunt, & ideò à prædicamentalib. distinguunt.

SECTIO IV.

Quomodo differat prædicamentalis respectus à transcendentali.

I. Sed iam occurrit magna difficultas in explicanda differẽtia inter hos duos ordines respectuum & consequenter in explicanda ratione, ob quam necesse sit præter transcendentales respectus, prædicamentales admittere.

Proponuntur nonnulla discrimina inter dictos respectus.

II. Variæ igitur possunt excogitari differentiæ inter huiusmodi respectus. Prima & quæ plures includit, est, quia relatio transcendentalis nõ requirit eas conditiones, quas postulat prædicamentalis relatio, quæ præcipuæ sunt tres, vt infrà videbimus. Prima, quòd relatio prædicamentalis requirit aliquod fundamentum reale absolutum, vt similitudo albedinem, paternitas vim generandi seu generationem: secunda, quòd requirit terminum realem & realiter existentem: tertia, quia petit distinctionem realem, vel saltem ex natura rei inter fundamentum & terminum. At verò respectus transcendentalis nullam harum conditionum per se requirit. Nam diuina scientia, verbi gratia, habitudinem transcendentalem dicit ad diuinam essentiam vt ad proprium obiectum, & diuinus amor ad diuinam bonitatem, & tamen inter ea nulla est distinctio ex natura rei, sed rationis tantùm. Rursum transcendentalis respectus non semper requirit realem terminum, sed interdum esse potest ad ens fictum, seu rationis, vel ad extrinsecam aliquam denominationem, vt conceptus, seu cogitatio de ente rationis, seu priua- B tione, vt sic, transcendentalem habitudinem dicit ad illud obiectum, quod tamen ens reale non est. Sæpè etiam hic transcendentalis respectus, licèt sit ad terminum realem, non tamen requirit realem existentiam eius, vt scientia de futuro eclipsi dicit habitudinem realem transcendentalem ad illam, quanuis nõ existat: & idem est in quolibet scientia de obiecto possibili, & de potentia respectu actus non existentis. Denique hic respectus transcendentalis nullum requirit fundamentum; respectus enim transcendentalis materiæ ad formam nullum habet fundamentum, sed intimè includitur in ipsa materia. Et idem est de respectu formæ ad materiam, scientiæ ad obiectum, & similium. Et ratio est manifesta, quia hic transcendentalis respectus non aduenit alicui rei iam constitutæ in suo esse essentiali, sed est quasi differentia constituens & complens essentiam illius rei, cuius respectus esse dicitur. Et idcò, sicut illa res, cùm sit absoluta, non requirit aliud fundamentum vt sit, præter proprium subiectum, si fortasse sit accidentalis entitas, ita etiam hic respectus transcendentalis non prærequirit fundamentum aliud, sed constituit potiùs ipsam rem, quæ potest esse fundamentum aliarum relationum prædicamentalium.

III. Atque hinc colligi potest aliud discrimen, nam relatio prædicamentalis est quædam forma accidentalis, adueniens fundamento plenè constituto in suo esse essentiali & absoluto, ad quod comparatur vt completa forma in suo accidentali genere, afficiens ipsum, & referens ad aliud. Respectus verò transcendentalis nec comparatur vt accidens, neque vt completa forma ad illam rem, quam proximè actuat, & eius est respectus: sed comparatur vt essentialis differentia, & consequenter vt ens incompletum in illo genere, ad quod pertinet illa res quam actuat vel constituit, eamque non propriè refert ad aliud per modum Physicæ formæ, sed illam constituit per modum Metaphysicæ differentiæ, vt ordinatam vel relatam ad aliud.

Obiectiones contra positas differentias.

IV. Sed hæ differentiæ partim veræ non sunt, partim non videntur satisfacere. Nam quod in prima differentia dicitur, inueniri transcendentalem respectum

spectum eiusdem rei ad seipsam propter solã distinctionem rationis, verum non est: aliàs dici etiam posset identitatem rei ad seipsam esse transcendentalem respectum, & ad illum sufficere distinctionem rationis. Quod si dicas, requiri distinctionem rationis ratiocinatæ, & fundatam in re, saltem sequitur, inter rationem genericam & specificam esse respectum realem transcendentalem actus & potentię, quia genus & differẽtia distinguuntur ratione cum fundamento in re. Item exempla adducta falsa sunt, nam scientia, vel amor Dei non dicit respectum realem etiam transcendentalem ad ipsum Deum vt ad primarium obiectum, sed potiùs illa scientia & amor, sunt absolutissima ab omni respectu reali, quia per se primò non respiciunt aliquod obiectum extra se. Vnde sicut ibi non distinguuntur actus & obiectum nisi ratione, ita nullus interuenit respectus actus ad obiectum nisi rationis. Et ratio vniuersalis est, quia cùm respectus & habitudo sit veluti tendentia quædam ad aliud, non potest interuenire verus & realis respectus eiusdem ad seipsum, nulla in re interueniente distinctione, saltem ex natura rei. A

V. Respectus transcendentalis quomodo ad ens rationis possit terminari.

Quòd verò vlterius dicitur, transcendentalem re- B spectum interdum esse posse ad ens rationis, est quidem verum quãdo ille respectus est ad aliquid quod se habet per modum obiecti, in quo sufficit esse obiectiuum, vt possit habere rationem termini transcendentalis habitudinis. Et eadem ratione vera est etiam alia pars, nimirum, posse interdum transcendentalem respectum tendere in rem seu essentiam realem, nondum actu existentem, quia etiam ad rationẽ obiecti sufficit sæpè esse essentiæ, absq; esse existentiæ. Veruntamen non est in vniuersum verum, quòd nullus respectus transcendentalis requirat terminum realem & realiter existentem, nam inprimis actus visionis vel intellectionis creatæ intuitiuæ & naturalis, dicit transcendentalem habitudinem ad rem actu existentem, neq; sine illa potest naturaliter esse aut conseruari. Deinde, modus actualis vnionis dicit transcendentalem respectum ad terminum seu extremum vnionis, in quo requirit & realitatem, & actualem existentiam, ita vt neque esse, nec intelligi possit actualis vnio realis, nisi actu existat res ad quã fit vnio, vt in superioribus sæpè tractatum est. Actio etiam vt actio, & passio vt passio dicunt transcendentales respectus ad reale agens, vel patiens actu exi- C stens, sine quibus neque esse, neq; intelligi possent. Ac denique creatura, præcisa relatione prædicamentali, ex hoc solum quòd est ens participatum & dependens, dicit essentialem habitudinẽ transcendentalem ad primum efficiens, & ad ens per essentiam actu existens. Non est ergo de ratione transcendentalis respectus vt non requirat in termino realem & actualem existentiam. Ergo ex illo discrimine solum habetur, inter transcendentales respectus quosdam esse, qui terminum realem vel actu existentem non requirunt, etiam si sint alij qui huiusmodi terminum habeant & postulent, in quibus non habet locum illa secunda differentia.

Respectus aliqui transcendentales dicuntur essentiam essentiarũ.

VI. Quòd si dicas, differentiam consistere in hoc, quia respectus transcendentalis ex se non requirit talem terminum, licet ex peculiari aliqua ratione possit illum habere: respectum autem prædicamentalem ex adæquata ratione sua postulare huiusmodi terminũ: instari contra hoc potest, quia hæc doctrina supponit, inter respectus ad terminos realiter existentes, quosdam esse transcendentales, & alios prędicamentales, qui differunt in ratione ob quam requirunt talem terminum. At verò hoc ipsum est quod inquirimus, quodque non satis videtur explicari, scilicet, quænam sit hæc diuersa ratio in his respectibus postulantibus similem terminum, & quænam sit necessitas multiplicandi illos. Quandoquidem distinctio illa respectuum transcendentalium habentium terminos reales vel non reales, existentes vel non existentes, sufficiens videtur ad quaſcunque rerum habitudines declarandas.

VII. Præterea, quod de fundamento reali asserebatur, non minùs obscurum & incertum est. Primò quidem, quia non omnis relatio prędicamentalis requirit fundamẽtum reale ex natura rei distinctum à suo subiecto, sed solum illa, quæ medio aliquo accidente substantiæ conuenit, vt patet de relatione identitatis specificæ inter duos homines, vel animas, verbi gratia, quæ censetur relatio prædicamentalis, & immediatè fundatur in ipsa natura substantiali, de quo infrà latiùs. Deinde, relatio prædicamentalis, quæ conuenit substantiæ medio accidente, quamuis comparata ad substantiam dicatur habere aliud fundamentum proximum, nempe illud accidens, quo mediante conuenit substantiæ, tamen respectu ipsiusmet accidentis immediatè & sine alio fundamento illi conuenit, vt similitudo albedini: alioqui procedendum esset in infinitum. At verò idem proportionaliter reperitur in relationibus transcendentalibus: nullum ergo est illud discrimẽ. Declaratur minor; nam, si quæ sunt relationes transcendentales in ipsismet substantiis inclusæ, illæ non requirunt aliud fundamentum, tamen multæ aliæ sunt quæ non conueniunt substantiæ, nisi mediis accidentibus, & illæ respectu substantiæ etiam habent fundamentum, quamuis respectu accidentis illud non habeant, sed immediatè talibus accidentibus conueniant. Vt relatio scientiæ ad scibile conuenit scienti mediante scientia, ipsi autem scientiæ immediatè inest. Ergo in necessitate fundamenti nullum videtur esse discrimen inter respectus transcendentales & prędicamentales.

VIII. Contra vltimam allatã differentiam obiectio.

Vltima denique differentia etiam est difficilis ad explicandum, nam vel respectus comparatur ad formam, vel essentiam proximè constitutam per ipsum, vel ad subiectũ talis formæ. Si priori modo fiat comparatio, tam respectus prędicamentalis, quàm transcendentalis, est essentialis formæ vel essentiæ per ipsum constitutæ, & comparatur ad illam ad modum differentiæ constituẽtis ipsam. Vnde, etiam loquendo de ipso summo genere relationis prædicamentalis, constitui dicitur per ipsum esse ad, tanquam per essentialem modum determinantem communem rationem accidentis, & formaliter ac essentialiter constituentem talem essentiam: ergo in hoc non est differentia inter respectum transcendẽtalem & prædicamentalem. Si verò posteriori modo fiat comparatio, sicut respectus prædicamentalis est accidentalis alicui subiecto, etiam potest esse respectus transcendentalis, vt respectus scientiæ ad obiectum, licet sit essentialis scientiæ, est tamen accidentalis scienti. Vnde, licet ille respectus Metaphysicè consideratus, non sit forma Physica referens subiectum ad aliud, sed differentia constituens aliquam formam, tamen illa forma constituta per talem respectum, est forma Physica respectiua, referens subiectum ad suum terminum. Neque enim potest forma respectiua informare aliquod subiectum secundum vltimam rationem suam, quin illud referat ad terminum quem ipsa suo modo respicit. Vt in exẽplo de grauitate, quod suprà ex Diuo Thoma afferebamus, sicut grauitas

Universidad de Deusto
Biblioteca

est inclinatio ad infimum locum, in quo includit respectum transcendentalem ad illum, ita afficiendo seu informando ipsum graue, inclinat illud, & hoc ipsum est referre illud in cẽtrum. Et idem est de quacunque potentia, & scientia, & similibus. Valde ergo obscurum & difficile est ex his differentiis proprias rationes relationis transcendentalis & prædicamentalis, & earum discrimen, & veram necessitatem admittendi relationes prædicamentales præter transcendentales, colligere.

Alia differentia inter dictos respectus, à Caietano tradita, expenditur.

IX. ALiter ergo Caietanus in Opusc. de ente & essent. ca. 7. quæstione 15. attingens hanc diuisionem respectuum realium in transcendentales & prædicamentales, differentiam inter illos declarat ex parte terminorum: nam respectus prædicamentalis (inquit) est, qui respicit terminum purè sub ratione termini: transcendentalis autem respicit aliud non vt purè terminum, sed sub aliqua alia determinata ratione, vel subiecti, vel obiecti, vel efficientis, aut finis. Quæ differentia aptior videtur ad hanc rem declarandam, quia omnis respectus sumit speciem suam à termino, seu ab ea re ad quam tendit: & ideò si quod est discrimen inter hos duos ordines respectuum, ex terminis desumendum videtur. Non est tamen facilè ad explicandum quomodo assignata differentia generalis sit, & in quo propriè consistat, seu quid per eam importetur. Ratio difficultatis circa priorem partem est, quia motus, actio, & passio, dicunt transcendentalem respectum ad terminum, & tamen non respiciunt illum nisi sub pura ratione termini. Item vnio, verbi gratia, hypostatica dicit transcendentalem habitudinem ad Verbum diuinum, & tamen non respicit illud nisi sub pura ratione termini. Ratio verò difficultatis circa posteriorem partem est, quia omnis respectus, si abstractè & in communi sumatur, solùm dicit habitudinem ad aliud sub ratione termini, abstrahendo ab aliis rationibus: si verò sumatur contractè, vt est talis vel talis respectus, siue transcendentalis ille sit, siue prædicamentalis, dicit habitudinem ad talem terminum, qui sit vel causa, vel effectus, vel obiectum, vel aliam particularem rationem termini habeat. Vt respectus paternitatis, etiam si prædicamentalis dicatur, respicit talem terminum qui sit effectus, vel productus à patre, & sic de aliis.

Positum discrimen defenditur, & probatur.

X. REspondetur tamen ad priorem rationem laborare in æquiuoco. Nam relatio prædicamentalis dicitur respicere aliud vt purè terminum, quia circa illud nullum aliud munus exercet, nisi respiciendi tantum. Hoc autem modo non potest dici motus, aut actio, vel passio esse purus respectus ad terminum, nam habitudo motus ad terminum, est habitudo viæ, per quam ipse terminus in esse constituitur: vnde non dicit habitudinem ad terminum vt respiciendum tantùm, sed vt constituẽdum per ipsum, & ita non respicit vt purè terminum in prædicto sensu: atq; idem est proportionaliter de actione & passione. Vnio verò hypostatica dicitur à Theologis attingere Verbum vt purum terminum, vt per illam particulam *purum* excludant omnem causalitatem propriam, quam Verbum vt sic habet circa talem vnionem, non est tamen Verbum purè terminus illius vnionis in eo sensu, in quo hîc dicitur de termino relationis prædicamentalis, quia illa vnio; vt est realis modus humanæ naturæ, non vtcunque respicit Verbum, sed realiter illi coniungit humanam naturam, & realiter attingit Verbum ipsum tanquam alterum extremum illius vnionis, à quo intimè & realiter pendet, quamuis sine propria causalitate. Sic igitur, vniuersaliter conuenit formæ, vel modo absoluto includenti respectum transcendentalem, aliquod reale munus exercere circa illum ad quem dicit respectum, vel causando, vel vniendo, vel repræsentando illum, vel aliquid aliud simile efficiendo: & hac ratione dicitur non respicere illum vt purè terminum. At verò relatio prædicamentalis ita respicit terminum, vt circa illum nullum aliud munus exerceat nisi purè respicere, vt patet in similitudine vnius albi ad aliud: & hoc modo dicitur esse proprium talis relationis respicere aliud vt purè terminum.

Vnde etiam patet responsio ad alteram rationem, in qua etiam laboratur in æquiuoco. Nam respicere aliud vt purè terminum, non est respicere terminum abstractè & in communi, vt videtur in argumento supponi, constat enim, prædicamentales, relationes specificas & diuersarum rationum, tendere etiam in terminos particulares & diuersarum rationum. Omnibus tamen illis commune est, vt circa illos terminos, etiam vt tales sunt, nullum aliud munus exerceant nisi respiciendi illos: & ideò semper illos respiciunt vt purè terminos, etiam si sub propriis eorum rationibus eos respiciant. Quod secus est in respectu transcendentali, vt declaratum est Sic ergo explicata illa differentia, vera & vniuersalis esse videtur: rectèque explicare proprium munus relationis prædicamentalis, quod est referre formaliter, seu respicere aliud, à munere & officio respectus transcendentalis, quod est constituere formam vel naturam, aliquid causantem, vel operantem aliquo modo circa rem ad quam dicit habitudinem, vel è conuerso.

Aliud discrimen ex præcedenti colligitur.

XII. ATque hinc oritur alia differentia communiter recepta, quæ licet à posteriori esse videatur, confert tamen ad explicandam naturam horum respectuum. Respectus ergo prædicamentalis talis est, vt à natura non sit per se intentus, & ideò nunquam per se fit ex vi actionis alicuius agentis, sed consequitur posito fundamento & termino, teste Aristotele 5. Physicorum, cui in hoc cæteri consentiunt. At verò respectus transcendentalis sæpè est per sese maximè intentus à natura, & ideò forma essentialiter includens talem respectum sæpè fit formaliter, ac per se primò per actionem propriam, per calefactionem, verbi gratia, fit calor vt inhærens, in quo intimè includitur transcendentalis respectus: & per actionem videndi fit actus includens transcendentalem habitudinem ad obiectum, & per actionem vnitiuam fit modus vnionis, qui includit transcendentalem habitudinem ad vnibilia: idemque in multis aliis videre licet. Et hoc ipsum fortasse est, quod Scotus distinxit de relationibus extrinsecus, & intrinsecus aduenientibus, dicens, ad priores posse terminari per se actionem, non verò ad posteriores, quæ solæ sunt prædicamentales. De qua diuisione sub illis vocibus dicemus disputatione sequenti, quæ erit prima de sex vltimis prædicamentis, propter quę videtur Scotus potissimum inuenisse distinctionem illam. Quæ sub illis vocibus non est nobis necessaria, & res ipsa non

non limitatur ad sex vltima prędicamenta, sed in aliis etiam inuenitur, vt ibi videbimus.

XIII. Ratio ergo huius discriminis inter relationes prędicamentales & transcendentales est, quia relatio prædicamentalis non est in rerum natura instituta ad aliquod peculiare munus obeundum, sed ad hoc solùm res alias comitari dicitur, vt aliquæ res sese respiciant ex vi alicuius rationis, seu fundamenti realis, quod in ipsis supponitur, & ideò talis relatio nihil aliud est quàm respectus consurgens posito fundamento & termino, nunquam autem per se fit. Respectus autem transcendentalis conuenit alicui formæ, vel entitati, aut modo entis, quatenus à natura per se est institutus & ordinatus ad aliquod peculiare munus, quod potest per se intendi per aliquam actionem: & ideò ille etiam respectus potest per se fieri per actionem, vt inclusus in forma dicente talem respectum. Cùm enim talis forma in proprio & specifico conceptu illum respectum includat, non potest ille respectus minus esse per se intentus, aut minus per se fieri, quàm ipsa forma: cùm actio & intentio agentis per se tendat ad totam formam, vsque ad specificam rationem eius.

Aliud discrimen inter dictos respectus.

XIIII. ET hinc etiam fit, vt relatio pura & prædicamentalis nunquam sit principium agendi, tum quia, sicut nunquam per se fit, ita etiam nunquam per se agit, tum etiam quia, vt diximus, non est instituta à natura ob aliquod peculiare munus per se necessarium ad esse, vel fieri rei, sed solùm est quidam respectus ex consequenti resultans: principia autem agendi sunt per se instituta, & ad peculiare munus ordinata. At verò forma dicens respectum transcendentalem, secundum propriã etiam rationem respectiuam, sæpè est principium per se agendi, vt patet de scientia, potentia, & similibus.

Quarta differentia, & aliarum explicatio.

XV. TAndem ex his intelligitur, respectum prædicamentalem concipiendũ esse tanquam formam quandam minimam & accidentalem, quæ non dat subiecto aliquod esse, nisi respicere aliud, neque ad aliquid aliud in natura deseruit. Respectus autem transcendentalis non est concipiendus tanquam integra forma cuius munus sit tantùm referre, sed est essentialis modus, seu differentia alicuius formæ seu entitatis, quatenus ad causandum aliquo modo, vel operandum circa alia, per se primò instituta est, vel è conuerso, quatenus ab alia essentialiter pendet. Et iuxta hanc rationem explicandi hos respectus, potest ad eundem sensum reduci differentia superiùs tacta, quòd respectus transcendentalis semper est intrinsecus & essentialis alicui entitati, sub entitate modos etiam reales comprehendendo: relatio autem prædicamentalis habet propriam & peculiarem rationem accidentis. Et ita etiam possunt ad conuenientem sensum reduci duæ aliæ differentiæ sumptæ ex parte fundamenti, & realitatis, seu existentiæ termini.

Quæ relationes sint prædicamenti Ad aliquid.

XVI. TAndem ex his differentiis concluditur, respectus transcendentales, etiam si verè sint in rebus secundum proprium esse eorum, non pertinere ad vnum aliquod speciale prædicamentum, quia res illæ, seu naturæ, vel essentiæ quibus conueniunt, ad varia munera, & interdum primò diuersa ordinantur, ideoque ad varia prædicamenta reuocantur, iuxta diuersas eorum conditiones & naturas. Et ideò prædicamẽtum ad aliquid solas illas relationes complectitur, quæ propriè ac peculiariter prædicamentales appellantur, nam omnes illæ inter se conueniunt, & ab aliis distinguuntur in peculiari modo purè referendi rem quam afficiunt. Et ideò generatim etiam conueniunt in modo quo esse incipiunt per coexistentiam extremorum, seu fundamenti & termini, & in aliis conditionibus quas requirunt, vt ex discursu sequentis sectionis magis constabit.

Responsio ad quartam difficultatem, ex sectione prima relictam.

XVII. EX his etiam soluta relinquitur difficultas tacta in argumento quarto primæ sectionis. Nam respectus illi, in quibus ibi fit inductio, omnes sunt transcendentales, & vt sic fatemur non pertinere ad speciale prædicamentum. Vnde in illo speciali exemplo, quod ibi tangitur de scientia, quatenus dicit respectum ad scibile, fateor responsiones ibi tactas ex Aristotele, cap. de qualitate, magnam habere difficultatem. Nam prima videtur satis improbata obiectionibus ibi factis: quæ confirmari possunt testimoniis eiusdem Aristotelis 4. Topicorum, cap. 1. loco 4. vbi generatim ait, genus & speciem in eadem diuisione, scilicet, prædicamentali esse oportere: & in particulari adhibet exemplum de Ad aliquid: *Nam genera* (inquit) *eorum quæ sunt ad aliquid, oportet habere species quæ sint etiam ad aliquid, & è conuerso*, & idem ait de qualitate: idemque repetit 6. Topicorum, cap. 4. loco 39. vbi sic ait: *Amplius in his quæ ad aliquid sunt, considerandum, si ad quod genus assignatur, & species ad illud quoddam assignatur, vt si opinio & opinatum, & quædam opinio ad quoddam opinatum: si autem non sic assignatur, manifestum, quoniam peccatur.* Idem denique patet ex regulis positis ab Aristotele in anteprædicament. c. 3. præsertim illa, *Genera non subalternatim posita non habent easdem differentias.* Et in præsenti satis constat ex re ipsa, nam quælibet scientia secundum propriam & specificam rationem suam dicit propriam habitudinem ad suum proprium obiectum. Quod enim Soto ait in prædicamento qualitatis exponens illum locum Aristotelis, licet scientia vt sic dicat habitudinem ad scibile, vt mensurabile ad mensuram, tamen scientias particulares non dicere proprias relationes mensurabilis ad propria obiecta. Hoc (inquam) falsum est, & contra expressa verba Aristotelis in dicto loco sexti Topicorum, & contra manifestam rationem. Nam sicut veritas scientiæ in communi mensuratur ex obiecto scibili in communi, ita veritas huius scientiæ ex hoc obiecto scibili. Item, quia determinata scientia sumit suam speciem ex habitudine ad suum obiectum: ergo non solum vt scientia, sed etiam vt talis scientia dicit respectum ad tale scibile.

Scientia an secundum Aristotelem sit de genere relationis.

Singulas scientias ad singula obiecta referri oportet.

XVIII. Quare dicendum est, Aristotelem non approbasse illam primam responsionem, & ideo addidisse secundam, nimirum, eandem rem, quæ est scientia, in diuersis prædicamentis collocari, scilicet, qualitatis, & Ad aliquid, vtique sub diuersis rationibus, nam sub vna & eadem non potest vna res in diuersis prædicamentis constitui. Sed contra hanc etiã responsionem non parũ vrgent obiectiones superius appositę: & ideo aliqui sentiunt, Aristotelem ibi non ex pro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pria sententia esse locutum, sed iuxta opinionem eorum qui amplectebantur primam definitionem relatiuorum, quam in cap. de ad aliquid tradiderat, scilicet, omnia quæ ad aliquid aliquo modo dicuntur, esse de prædicamento ad aliquid. Nam iuxta illam ibidem subiunxerat, habitum, dispositionem, & scientiam esse ad aliquid: posteà verò illam definitionem nõ approbat, & ideò neq; censendus est approbare omnia, quæ ex illa consequuntur, quamuis insinuet quomodo iuxta illam consequenter loquendum sit. Nec verò satisfacit alia responsio, quòd hæc sint tantum relatiua secundum dici, nam sufficienter ostenditur, in proprio esse harum rerum includi respectum. Vera ergo responsio est illa, quæ vltimo loco in eodem argumento quarto proposita est, nimirum, scientiam, & alia huiusmodi entia secundum essentialem suam rationem non dicere respectum prædicamentalem, sed transcendentalem tantum, & ideò vt sic non pertinere ad prædicamentum ad aliquid. Quatenus verò scientiæ adiungi potest aliquis purus respectus accidentalis, & extra essentiam eius, vt sic non pertinere ad prædicamentum qualitatis, sed ad aliquid. Iuxta quem sensum posset etiam explicari secunda Aristotelis responsio.

XIX. Erat verò vltima replica, quæ per interrogationem fiebat in illo quarto argumento, scilicet, quid necesse sit huiusmodi respectus accidentales & prædicamentales adiungere, & admittere, præter transcendentales. Si enim attentè considerentur rationes, quibus à Doctoribus probari solet, dari relationes reales, illæ certè maximè probant dari in rebus huiusmodi respectus reales secundum esse, vt maximè videre licet apud Diuum Thomam in 1. parte. quæstione 13. artic. 7. & quæstione 28. artic. 7. & quæstione 28. artic. 1. & 2. & Scotum in 2. distinctione 1. & alios supra citatos. Quòd verò præter relationes transcendentales dentur prædicamentales, ab illis distinctæ, non videtur posse demonstrari. Nihilominus tamen sufficit communis Philosophorum consensus, vt ab ea sententia nullo modo recedendum sit. Ratio autem introducendi & admittendi huiusmodi respectus fuit, quia inuenimus multas prædicationes respectiuas accidentales, quæ non desumuntur ex solis transcentalibus respectibus, vt esse patrem, similem, æqualem, &c. neque etiam ortæ sunt ex aliqua apprehensione aut fictione intellectus, sed ex rebus ipsis, in quibus existunt formæ, à quibus tales denominationes & prædicationes oriuntur. Neque etiam tales denominationes sunt extrinsecæ, id est, ab extrinsecis rebus aut formis desumptæ, nam res non dicitur similis alteri per quod in altera est, sed per id quod in se habet: & sic de cæteris. Hinc ergo intellectum est huiusmodi denominationes desumi à quibusdam respectibus resultantibus ex coexistentia plurium rerum habentium ad id sufficiens fundamentum: quorum munus solum est referre & ordinare vnam rem ad aliam, ita vt vna alteram respiciat ratione alicuius fundamenti quod in ea supponitur. Et hi respectus, quoniam peculiarem modum habent afficiendi, in proprio prædicamento collocati sunt.

D. Thom. Scotus.

Quæ sit ratio asserendi relationes prædicamẽtales.

XX. Addo verò, hanc communem sententiam; & rationem eius faciliorem & verisimiliorem fieri, si dicamus has relationes prædicamentales non esse nouas res, aut modos reales ex natura rei distinctos ab illis rebus in quibus fundari dicuntur, sed illasmet res duplicem habere modum denominandi: vnum per se, & (vt ita dicam) ex primaria institutione sua: A alium quasi resultantem ex coexistentia vnius rei cum alia. Prior modus denominationis, vel est omnino absolutus, vel, si includat respectum, erit transcendentalis, qui sæpissime non postulat coexistentiam alterius extremi ad quem tendit, & quando illam requirit, non ideò est, quia talis respectus consurgat quasi per accidens ex coexistentia talium extremorum, sed quia talis res est per se instituta ad actualiter exercendum aliquod munus circa aliam, quod exercere non potest nisi circa rem existentem: & hoc modo explicata quædam differentia relationũ transcendentalium suprà tacta, optima est. Posterior verò denominatio est peculiari modo respectiua, & ex suo genere accidentalis, quia quod vna res coexistat alteri, præcisè spectando conceptum & rationem coexistentiæ, est extra rationem vniuscuiusque rei: & ideò denominatio etiam, quæ requirit hanc coexistentiam non ob aliam causam, nisi vt ex ea resultet talis denominatio, accidentaria est. Et ideò, licet in re sumatur ab eadem entitate, tamen, quia accidentaria est, habet sufficiens fundamentum distinctionis, vt intellectus cõcipiat illam entitatem ad modum duarum formarum. Ac denique, quia denominatio illa ex rebus ipsis sumitur, sufficit etiam, vt ratione illius speciale prædicamentum accidentis realis & respectiui constituatur. Hoc ergo modo videtur sufficiens ratio reddi & prædictæ diuisionis, & constitutionis prædicamenti ad aliquid.

B

Relationes in diuinis quales.

XXI. Hic verò occurrebat difficultas Theologa de relationibus diuinis, quomodo ad illas applicari possit doctrina data, & ad quod membrum dictæ diuisionis reuocandæ sint. Sed hæc disputatio ad nos non spectat, neq; oportet vt prædicta omnia in illis relationibus locum habeant, quia illæ relationes non sunt accidentales, sed substantiales. Certum est tamen non esse relationes tantùm secundum dici, sed secundum esse: neq; esse propriè & in rigore relationes prædicamentales, quia substantiæ sunt infinitæ, & altioris ordinis, ideoque in nullo prædicamento collocantur: vnde neque etiam habent illam imperfectionem seu modum essendi per resultantiam ex fundamento & termino, sed sunt, vel ex se vt relatio producentis, verbi gratia, paternitas, vel per se producuntur per propriam productionem, aut (iuxta nostrum modum concipiendi loquamur) comproducuntur, & formaliter loquendo, per se attinguntur per ipsas origines, vt filiatio, & processio passiua. Sunt ergo illæ relationes altioris ordinis, eminenter complectentes quidquid perfectionis, & proprietatis, necessariæ ad verum respectum realem, reperitur in respectu transcendentali, & prædicamentali, seclusis imperfectionibus.

C

SECTIO V.

Quænam sit essentia, propriaq; definitio ipsius ad aliquid, seu relationis prædicamentalis.

I. QVæ hactenus disputauimus ferè pertinent ad explicandam & definiendam quæstionem an sit relatio realis prædicamentalis, de qua hîc agimus: obiter tamen multa attigimus, ex quibus facilius nobis erit essentiã huius relationis, & definitionem, quam Aristoteles in hac re approbat, explicare.

Relationis prædicamentalis definitio.

II. DIcendum ergo est relationem (de sola prædicamentali iam est sermo) esse accidens, cuius totum

Aristoteles. tum esse est ad aliud esse, seu ad aliud se habere, seu aliud respicere. Hæc definitio sumitur ex Aristotele in lib. Prædicamentor. c. de ad Aliquid, vbi duas assignat definitiones eorum quæ sunt ad aliquid, quæ solum in vno verbo differunt. Prior est, *ea esse ad aliquid, quæ id quod sunt, aliorum esse, aut ad aliquid aliquo alio modo dicuntur.* Posterior est, *ea esse ad aliquid quorum esse est ad aliquid sese habere.* Tota ergo differẽtia est in verbo illo, *dicuntur.* Quod quidem præsertim in vsu Philosophorum frequenter vsurpari solet pro verbo essendi, vt ipsemet Aristoteles dixit: *Qualitatem esse, quæ quales quidam dicuntur:* & ideò multi volunt non esse admodum curandum de discrimine aut diuersitate inter illas descriptiones. Nihilominus tamen iuxta mentem Aristotelis constat, illas esse diuersas, & in priori verbum, *dicuntur,* sumptum esse cum rigore & proprietate, ac præterea sub disiunctione in illa definitione positũ esse, ea esse ad aliquid, *quæ id quod sunt, aliorum sunt, vel aliquo modo aliorum esse dicuntur,* vt indicetur, non esse de ratione relationis vt sit ad aliud, sed vt sit vel dicatur: & hoc voluit Aristoteles in secunda definitione corrigere, vt in propria definitione prædicaméti ad aliquid solum relationes secundum esse, & non relatiua secundum dici comprehẽdantur. Ex illa ergo posteriori definitione, nostra desumpta est, vel potiùs eadem est cum illa: solum enim maioris claritatis gratiã per quandam proportionem generis & differentiæ constituta & composita est.

B

III. Quod genus sit definitio relationis.

Accidens ergo positum est in illa definitione loco generis. Per quod in primis excluduntur diuinæ relationes, quæ nõ sunt accidentia, sed substantię. Excluduntur deinde omnes substantię creatę, quę relationes prædicamentales esse non possunt, vt ex dictis in præcedenti sectione constat. Excluduntur præterea relationes rationis, quæ propriè & simpliciter non possunt dici accidentia; cùm accidens simpliciter dictum sub ente reali cõcineatur. Nec probo quod Caietanus 1. par. q. 13. art. 7. significat, definitionem relatiuorum datam in prædicamentis communem esse relatiuis rationis & realibus, *quia dat a est* (inquit) *de eis, secundum quod important ad, & ita vt abstrahunt ab entereali.* Repugnat enim hoc Aristoteli, qui priùs diuisit ens reale, & vnum eius membrum posuit Ad aliquid, & posteà hoc definiuit. Deinde ex illa sententia sequitur, aut relationes rationis constitui in prædicamento ad aliquid, aut definitionem illam latiùs patere quàm suum definitum. Quamuis ergo Aristoteles nõ posuerit expresè in illa definitione nomen accidentis, illud tamen tacitè subintelligit ex priori diuisione entis in nouem genera. Eo vel maximè, quòd etiã illa posterior particula, scilicet, *esse ad,* propriè & in rigore sumpta, non conuenit relationibus rationis, sed tantùm per quandam analogam imitationem, seu proportionem, vt superiùs declaratum est. Et ideò per illam etiam particulam cum proprietate sumptã possent relationes rationis excludi, quæ non tam sunt, quàm apprehẽduntur esse ad aliquid.

Definitio Aristotelica relationis nõ conuenit relationi rationis.

C

IV. Altera pars illius definitionis, quæ locum differentiæ habet, separat prædicamentum hoc à reliquis prædicamentis accidentium, nam illa, cùm sint absoluta, habent suum esse in alio, nõ verò ad aliud, quod est proprium relationis. Statim verò insurgunt duæ difficultates.

Prima difficultas circa definitionem.

V. Differentia in definitione.

PRima est, quia tota illa definitio competit relatiuis transcendentalibus, nam etiam scientia habet totum suum esse ad aliud. Ad quam difficultatem A communiter responderi solet, huiusmodi entia excluse esse ab Aristotele in secunda definitione auferendo verbum illud, *dicuntur,* quod erat in prima. Sed hæc responsio non est consentanea doctrinæ à nobis traditæ in superiori sectione, nam huiusmodi entia, concepta etiam prout in se sunt, includunt in suis rationibus essentialibus habitudinem ad aliud: non ergo tantùm dicuntur, sed verè sunt ad aliud: ergo etiam ablato à definitione verbo illo, *dicuntur,* verè illis competit definitio. Denique illud verbum solùm est ablatum ad excludenda relatiua secundũ dici: ostendimus autem hæc non esse relatiua tantùm secundum dici, sed etiam secundum suum esse: ergo non satis excluſa sunt. Existimo ergo huiusmodi transcendentales respectus excludendos esse per illam particulam, *cuius rorum esse est esse ad aliud,* si in ea proprietate intelligatur, quam in fine præcedentis sectionis declarauimus. Nam illa entia, quæ transcendentalem respectum includunt, nõ sunt ita ad aliud, vt totum suum esse positum habeant in puro respectu ad aliud: & ideò non respiciunt aliud sub pura ratione termini, sed sub aliqua alia ratione, & exercendo circa illud aliquod munus, ad quod huiusmodi res sunt per se institutæ. At verò relatio quæ hîc definitur, habet totam suam essentiam in puro respectu ad aliud: & ideò illi specialiter conuenit, vt totum illius esse ad aliud sit, tanquam ad purum terminum talis respectus, seu habitudinis.

B

Ne relationis quæ.

Si relatio habet esse in, quomodo sit tota ad aliud.

VI. SEd tunc insurgit secunda difficultas, quæ præcedentem auget, nam hæc posterior definitionis pars videtur repugnare priori, nam si relatio est accidens, ergo non potest totum esse illius consistere in habitudine ad aliud: necesse est enim vt aliquid eius in subiecto sit, vt ea ratione accidens esse possit, cùm accidentis esse sit inesse. Ad quam difficultatem respondent aliqui, cùm dicitur relatio habere totum suum esse ad aliud, intelligẽdum esse de esse proprio relationis, vt sic, quod est esse ad, non de esse quod habet commune cum cæteris accidentibus, quod est esse in. Et hinc ortum habuit opinio suprà tractata de distinctione inter esse ad, & esse in relationis, & quòd esse ad vt sic abstrahat ab omni esse reali, & de se commune sit vniuocè relationibus rationis, & realibus. Veruntamen hæc responsio ex superiùs dictis contra prædictam sententiam satis refutata est. Primò quia de ratione accidentis prout in re ipsa existit, non solùm est quòd insit secundum aliquam rationem genericam vel communem, sed etiam secũdum propriam, & prout est talis forma in rerum natura. Imò impossibile est quòd forma informet vel afficiat secundum communem rationem, & non secundum aliquam propriam, cum hæ rationes à parte rei non distinguantur. Secundò, quia aliàs relatio non tribueret subiecto proprium effectum formalem relatiuum, quia accidens non dat effectum formalem, nisi inhærendo & afficiendo: si ergo relatio non inest secundum propriam rationem: nec confert proprium & specificum effectum formalem. Tertiò, quia si illud esse propriũ relationis quod dicitur esse ad, non inesset, nihil reale esset in rerum natura, & consequenter relatio prædicamentalis secundum propriũ constitutiuum eius non esset reale quid. Sequela prior probatur, quia illud esse ad, vt sic non est substantia, vt supponimus; & si non inest, non est accidens: ergo nihil reale erit. Vnde meritò D. Thom. in

D. Thomas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

1.distin.25.quæst.1. artic. 4. ad tertium dicit quòd relatio realis secundum propriam quidditatiuam rationem ponit aliquid in eo cuius est relatio, quamuis illud quod ponit, non sit absolutum. Quod latiùs docuit in alio opere super primum sentent. ad Annibaldum, distin. 25. artic. 4. ad tertium, dicens; *Quamuis relatio non ponat ex illo respectu aliquid absolutum, ponit tamen aliquid relatum, & ideò relatio est quædam res: si enim secundū rationē relationis siue respectus non poneret aliquid, cum secundū suum esse, ratione cuius ponit aliquid inhærens, non cadat in genere relationis, non esset aliquod genus entis.*

VII. Igitur ad difficultatem positam cōcedendum est, relationem secundum se totam esse accidens, hæc enim ratio, vt in superioribus diximus, est quasi transcendentalis respectu nouem prædicamētorum. Vnde, cùm dicitur totum esse relationis esse ad aliud, particula exclusiua ibi virtualiter contenta non excludit cōcomitantia, seu intrinsecas & transcendentales rationes: quare sicut non excludit rationem entis realis, ita nec rationem accidentis & inhærentis. Solùm ergo excludit esse absolutum, & indicat, esse relationis vt sic non sistere in subiecto, quod suo modo afficit seu denominat, sed illud ordinare ad terminum, & in hoc positam esse totam formalem rationē relationis. Itaq;, licet similitudo, verbi gratia, secundum totam rationem suam etiam relatiuam, concipienda sit vt forma afficiēs rem quam denominat similē, tamē tota illius affectio in hoc posita est, quòd illam rem ordinat seu refert ad aliam, & in hoc sensu dicitur totum esse relationis esse ad aliud se habere.

VIII. Obiectio. Dices hoc cōmune esse formis illis seu modis realibus & absolutis includētibus respectum transcendentalem, scientia enim ita inest & afficit scientem, vt illum suo proprio modo ordinet ad obiectum scibile, neque aliter possit suum formalem effectum exercere: & idem est de potentia, vnione, & similibus. Diffoluitur. Respondetur concedendo in hoc esse aliquam similitudinem & proportionem, propter quam hæ formæ dicuntur includere aliquem respectum secundum esse, licet transcendentalem. Differentia verò est illa eadē sæpè tacta, quod relationes prædicamentales consistunt in puro respectu: aliæ verò formæ vel qualitates dant proprium aliquod esse absolutū exercendo aliquod munus, ad quod natura sua ordinantur, in quo propterea includunt aliquam habitudinem, & ideò non ita habent totum suum esse ad aliud, sicut relationes prædicamentales.

Essentia relationis sitne apta actu, vel aptitudine referre.

IX. VLtimò verò obiici potest, quia si relatio in abstracto consideretur, vt est forma quædam referens subiectum vel fundamentum ad terminum, sic non est de ratione eius vt actu referat, sed vt sit apta referre: ergo non consistit totum esse eius in esse ad terminum. Patet consequentia, quia esse terminum importat actuale exercitium (vt sic dicam) talis habitudinis ad terminum. Antecedens verò patet, tum quia communis ratio accidentis non est actu afficere, sed aptitudine: tum etiam quia potest mens concipere relationem integram vt afficientem subiectum, & vt nondum referentem. Quo modo etiam Theologi aiunt, in diuinis concipi paternitatem vt constituentem primam personam, & quasi adhærentem illi, priùs quàm referentem: ergo non consistit ratio relationis in actuali respectu.

X. Respondetur falsum esse antecedens, nam res non constituitur apta referri per relationē vt sic, sed per A fundamētum proximum relationis: proprius autem effectus formalis relationis est actu referre. Aliàs nec distingueretur, etiam secundum rationem formalem à fundamento, nec requireret coexistentiam termini, nec verè diceretur totum esse eius positum esse in respectu ad aliud.

XI. Ad primam ergo probationem antecedentis respondetur primò, aliud esse considerare an effectus formalis accidentis sit constituere actu tale: aliud verò an de essentia accidentis sit actu exercere suum effectum formalem: hæc enim duo distincta sunt. Verè enim dicimus, effectum formalem albedinis esse constituere actu album, & non tantùm aptitudine, quamquam absolutè non sit de essentiali ratione albedinis vt actu conferat talem effectum formalem. Vnde etiam dici potest, quòd licet de ratione albedinis, simpliciter loquendo non sit constituere actu album, tamen de ratione albedinis vt afficientis & informantis subiectū, est constituere actu album. Sic igitur in præsenti in hoc posteriori sensu dicimus, formalem effectum relationis esse actu referre, quia hoc est quod ipsa per se primò confert formaliter subiecto quòd suo modo afficit.

XII. Relationis essentia sita est in actuali affectione subiecti. Addo verò deinde, non omni accidenti commune esse aptitudine tantùm afficere, sed quædam esse, B de quorum essentiali conceptu est, vt non possint in rerum natura esse quin afficiant, vt de modis accidentalibus in superioribus diximus. Relationes ergo in hoc posteriori ordine continentur, quia non possunt esse in rerum natura, quin actu referāt, eo quòd non possint ab omni subiecto separatæ conseruari, quia in re non distinguuntur à suis proximis subiectis, vt ostensum est. Quamquam nō desint qui contrarium doceant, vt Maior in 4. distin. 12. quæst. 1. Ledesm. 1. par. quarti quæst. 28. art. 2. dub. 4. Qui aiunt, posse Deum conseruare paternitatem, verbi gratia, creatam sine proprio subiecto, vel per se separatam, vel in alio subiecto. Putant enim paternitatem esse rem omnino distinctam à cæteris, & ideò cōsequenter loquuntur, præsertim quoad priorem partem. Nam quoad posteriorem impossibile apparet, quòd hæc paternitas ponatur in eo, qui non genuit hunc filium: aliàs vel constitueret patrem eum, qui nō genuit, vel inhæreret alicui, cui non daret suum effectum formalem: vtrumq; autem impossibile est. Sicut autem verius est, relationem non esse rem distinctam à fundamento, ita etiam verius est non posse ab illo separatam, vel per se conseruari. Quòd si interdum distinguitur realiter relatio à subiecto remoto, eatenus, id est, quatenus fundamentum proximum relationis est aliqua res distincta à subiecto remoto. Vnde eatenus etiam potest talis relatio cōseruari separata à tali subiecto, quatenus illa res, quæ est fundamentum eius, potest sine illo subiecto conseruari. Tunc autem relatio sic conseruata afficit suum fundamentum per modum subiecti, & illud actu refert: quo modo quantitas consecrata est æqualis alteri, & albedo separata, esset similis alteri: & ita nunquam potest esse actu relatio, quin actu referat ad aliud.

XIII. Ad alteram probationem respondetur, impossibile esse cōcipere relationem cum suo effectu formali plenè & propriè concepto, quin concipiatur vt actu referens: sicut impossibile est concipere albedinem cum suo effectu formali integrè concepto, quin concipiatur vt constituens actu album, quia non potest res integrè concipi sine eo, quòd est de essentiali ratione eius. Contingit tamen aliquando, vt intellectus noster concipiens aliquam formam vt afficientem,

tem, nō concipiat distinctè, & propriè, ac integrè effectum formalem eius, sed tantùm confusè, sistendo in hac communi ratione afficiendi vel inhærendi. Nam quia hæc ratio est quasi transcendens, & inclusa in quolibet modo seu differentia formæ, ideò potest tota forma vt afficiens, confusè tantùm concipi quoad effectum suum, vt si quis cōcipiat albedinem secundum se totam esse formam adhærentem subiecto, & informantem illud, non quidem concipiet illam vt constituentem actu album, non quia ille non sit effectus formalis albedinis, sed quia diminutè & confusè concipit effectum eius. Ad hunc ergo modum potest concipi relatio secundum se totam vt afficiens, vel adhærens, aut constituens quidpiam, etiamsi non intelligatur, vt actu referens, non quia effectus formalis relationis non sit actu referre, sed quia tunc non cōcipitur effectus formalis relationis proprio & adæquato conceptu, sed confuso & communi. Atq; ita nobis contingit quando in diuinis concipimus paternitatem vt priorem actu referendi ad Filium: de qua re latiùs Theologi disputant.

SECTIO VI.

De subiecto, fundamento, ac termino ad prædicamentalem relationem requisitis.

1. An sit aliqua causa finalis relationis.

EXplicuimus an sit, & quid sit prædicamentalis relatio, nunc oportet exponere causas vel principia eius, qualiacunq; sint, & quatenus ei conuenire possunt. Cùm enim hæc relatio non sit per se intenta in rebus, non habet propriè causam finalem; quamuis eo modo quo est, dici possit esse propter suum formalē effectum, vel propter suum terminum. Et simili ratione, cùm per se non fiat, sed resultet, vel formaliter consequatur positis fundamento & termino, nullam habet vel requirit efficientem causam, præter eas quæ fundamentum & terminum efficiunt. Nisi quis velit ipsi fundamento aut termino efficientiam aliquam circa relationem tribuere, saltem per resultantiam naturalem: quod esset probabile respectu fundamenti, si relatio esset modus ex natura rei distinctus ab illo, tamen quia contrarium vt verum supponimus, ideò non putamus ibi interuenire resultantiam effectiuam, sed quasi formalem. Rursus cùm ipsa relatio sit forma quædam, non habet aliam causam formalem propriam & physicam, sed habet suam quidditatem, & rationem formalem metaphysicam, quam iam explicuimus. Habet etiam terminum, qui quatenus specificans est, rationem quandam formæ participat. Fundamentum verò & subiectum, causam materialem complere videtur, & ideò in his tribus, subiecto, fundamento, & termino omnia principia & causæ relationum posita sunt: ideoque de illis sigillatim dicendum est, & inde posteà constabit, quomodo ex horum varietate diuersa genera aut species relationum distingui possint.

Habeat causam efficientem.

Quæ sit relationis causa materialis.

De subiecto relationum accidentalium.

II. PRimò igitur dicendum est omnem relationem prædicamentalem requirere aliquod subiectum reale. Hęc assertio in communi sumpta clara est, nam relatio est accidens, vt dictum est: omne autem accidens requirit aliquod subiectum: ergo. Item, relatio est quædam forma: omnis autem forma aliquid informat: id autem quod informat, dicitur subiectum eius, præsertim si ei inhæreat, & ab eo pendeat: quod de relatione, etiam vt relatio est, ostendimus. Oportet autē aduertere posse nos loqui de relatione in abstracto, vel in concreto, sicut de aliis accidentibus, vt in communi hoc ipsum nomen relationis abstractum est, & in particulari nomen paternitatis, similitudinis, &c. & similiter relatiuum in communi est quoddam concretum, in particulari verò pater, simile, & similia. Cùm ergo dicimus relationem requirere subiectum, de relatione in abstracto id intelligere oportet, nam relatiuum in concreto non habet propriè subiectum, sed potiùs ipsum est quid constans ex subiecto & relatione, si formaliter sumatur, vt relatiuum est, seu vt compositum quoddam ex relatione & subiecto eius. Nam interdum ipsum subiectum relationis dici solet relatiuum, denominatiuè potiùs quàm formaliter, id est, tāquam affectum, non tanquam constitutum relatione, & ideò propriùs ac formaliùs dicitur de ipso constituto. Nam id, quod relatione afficitur, non dicitur propriè ipsum relatiuum, sed subiectum relationis, & sæpè etiam vocatur extremum relationis, quia habitudo relatiua veluti clauditur inter duo subiecta relationum, vt inter duo extrema.

Vnam relationem, etiam secundum esse ad, in vno tantum subiecto esse posse, contra Henricum ostenditur.

III. QVæri verò hìc potest an vna relatio vnum habeat subiectū & quodnam illud sit. Quod præcipuè interrogo propter Henricum, qui quodlib. 9. quæst. 3. sentit, relationem secundum proprium esse ad, vnam & eandem esse inter duo extrema quę referuntur. Nam relatio secundum propriam rationem est veluti medium quoddam inter extrema relata, & ideò, sicut Aristoteles dixit, eandem esse viam ab Athenis ad Thebas, & à Thebis ad Athenas, ita dicit Henricus, vnam & eandem esse habitudinem quorumcunq; duorum extremorū adinuicem se habentium, scilicet, patris ad filium, & filij ad patrem, vel duorum fratrum, aut similium inter se. Quòd si obiicias, quia relatio patris, verbi gratia, est paternitas, & filij filiatio, & quòd in vniuersum necesse est distingui ex fundamentis, quia non potest vnū & idem accidens esse in diuersis subiectis. Respondet, relationes consideratas, vt existentes in fundamentis, & vt inseparabiles ab illis, multiplicari secundum distinctionem & pluralitatem eorum; nihilominus tamen, quatenus relatio est quoddam medium, & quasi interuallum duorum habentium inter se habitudinem, sic esse vnam & eandem vtriusque.

IV. Veruntamen aut hæc distinctio, & tota opinio in solis verbis consistit, aut intelligibilis non est. Quomodo enim fieri potest, vt vnum & idem numero accidens sit in subiectis re ipsa distinctis, & inter se non vnitis, sed omnino disiūctis, & loco etiam separatis? Nam, vel relatio hæc dicitur vna, vera & propria vnitate, tanquam simplex forma, & in hoc sensu procedit ratio facta, quæ conuincit non posse vnam & eandem relationem simul esse in vtroq; extremo; vel dicitur illa relatio vna, solùm collectione quadā, quia nimirum ex vtraq; relatione existente in vtroq; extremo coalescit integra habitudo, & veluti connexio in vtroque extremo: & hoc modo solo nomine vocatur illa relatio vna, qui est inusitatus modus loquendi; & ideò vitandus est. Et præterea, iuxta illum consequenter loquendo dicendum esset, talem habitudinem eo modo quo vna est, habere vnum subiectum, non simpliciter, sed collectione vtriusque extremi inuicem ordinati. Quod si quis dicat illam

Universidad de Deusto
Biblioteca

mutuam habitudinem esse vnam simpliciter vtriusque extremi, non tamen esse in illis vt in subiectis, sed tantùm esse inter illa, quod magis significat Henricus. Hoc sanè euidentius falsum est, minusque intelligibile, nam vel interuallum illud seu mutua habitudo est aliquid rationis tantùm, & sic est impertinens ad relationem realem, vt rectè contra Aureolum ostendit Gregor. in 1. distinct. 28. quæst. 1. vel est aliquid rei, & sic, vel est aliquid in se subsistens, quod dici non potest, vel necesse est vt sit in aliquo subiecto, non potest autem esse nisi in extremis inter se relatis, vel in aliquo eorum. Vel denique est aliquid abstrahés ab ente reali & rationis, vt indicat Henricus, & hoc & simpliciter falsum est, vt suprà est ostensum, & licet daremus, vt est in conceptu nostro posse abstrahi, nihilominus in singulis relationibus non posset abstrahere: ergo necesse est, vt in relationibus realibus & accidentalibus sit aliquid reale & accidentale, & ita redit argumentum factum, quòd debet esse in vno aliquo subiecto.

Quomodo vnius relationis possint esse plura subiecta subordinata.

V. ALiter ergo dicendum est, & distinguendum de subiectis. Possunt enim esse plura subiecta diuersarum rationum, & subordinata inter se, vel eiusdem rationis, & æquè immediatè affecta relatione. Hoc igitur posteriori modo fieri non potest, vt vna relatio sit in pluribus subiectis, vt probat ratio contra Henricum facta, quæ vniuersalis est de quolibet accidente habente in re veram ac propriam vnitatem. Posteriori autem modo distingui possunt plura subiecta vnius relationis: vnum proximum, & aliud remotum, vt relatio equalitatis proximè est in quantitate, remotè verò in substantia, & relatio similitudinis proximè est in qualitate, & remotè in quantitate, & adhuc remotiùs in substantia. Veruntamen huiusmodi relatio per se ac propriè solũ afficit proximum subiectum, in quo suo modo inest: ad subiectum autem remotum solùm comparatur medio proximo, in quantum hoc in illo inest & sustentatur. Iam enim in superioribus disp. 14. ostendimus posse vnum accidens proximè inesse alteri, & non attingere substantiam in se, sed solum quatenus illud accidens, cui aliud inest, in substantia sustentatur. Sic igitur potest vna relatio immediatè esse in aliquo subiecto accidentali, & remotè in alio, vel in substantia. An verò hoc sit vniuersale in omnibus relationibus, statim videbimus.

VI. Relationes in denominatione subiecti quem ordinem seruent.

Est tamen quoad denominationem relationis considerandæ quædam varietas inter relationes, nam interdum relatio æquè vel in eodem modo denominat subiectum proximum, & remotum: vt quantitas dicitur æqualis, & similiter substantia materialis, & albedo dicitur similis, & ipsum album, vel etiam subiectum, vt homo, vel paries. Aliquando verò relatio denominat subiectum proximum, & non remotum, vt intellectus dicitur referri relatione potentiæ ad suum actum, anima verò non item, & sic de aliis. Aliquando verò è conuerso relatio denominat subiectum remotum, vel suppositum ipsum, & non proximum, vt filiatio denominat suppositũ filium, non verò humanitatem, quamuis probabile sit proximè inesse humanitati, & paternitas proximè dicitur esse in potentia generandi, & tamen non denominat patrem, nisi ipsum suppositum. Ratio autem huius varietatis prouenit ex diuersitate fundamentorum, quæ aliquando secundum eandem proportionem comparantur ad terminos relationum, aliquando verò secundum diuersam, vt inferiùs magis constabit, explicando diuersa genera relationum. Aliquando etiam prouenit ex eo, quod relatio consequitur suum proximum fundamentum, & illud denominat, non prout afficit vel denominat aliud subiectum, sed secundum suam præcisam & abstractam rationem: quomodo accidenti conuenit relatio inhærendi: interdum verò relatio consequitur fundamentum, solùm prout afficit vel denominat tale subiectum aut suppositum, interdum verò indifferenter sub vtraque ratione. Et hæc de subiecto relationis.

SECTIO VII.

De fundamento relationis prædicamentalis.

I. Relatio realis eget reali fundamento.

CIrca fundamentum autem relationis principio statuẽdum in communi est, omnem relationem realem indigere aliquo reali fundamento. Ita supponitur ferè sine probatione aut disputatione ab omnibus scribentibus in hac materia. Et ratio esse videtur, quia relatio ex se non habet propriam entitatem, cùm ostensum sit non esse rem distinctam ab absolutis: ergo necesse est vt habeat illam saltẽ identicè & secundum rem ab aliquo alio; non habet autem illam à termino, nam terminus est quid extrinsecum & distinctum, entitas verò rei est intrinseca: ergo habet relatio realis suam entitatem à fundamento reali: ergo semper illud requirit. Et confirmatur ac declaratur ampliùs, nam relatio talis est naturæ, vt nec per se fiat, nec sit per se intenta in natura: ergo consequitur & quasi resultat in suo subiecto, posito termino: ergo requirit in subiecto aliquam realem rationem vel causam, ob quam in illo resultat talis relatio, posito tali termino: illa ergo causa vocatur fundamentum reale relationis.

De distinctione fundamenti à subiecto relationis.

II. SEd vt hęc assertio ampliùs explicetur, inquiri potest inprimis, an oporteat hoc fundamentum esse in re ipsa distinctum à subiecto relationis. Potest autem hoc intelligi aut de proximo subiecto inhæsionis, aut de remoto, & quasi fundamentali subiecto, quod est ipsa substantia. Et quidem de priori subiecto certum est, non oportere, vt præter illud sit aliud fundamentum relationis ex natura rei ab illo distinctum: alioqui esset abeundum in infinitum. Vnde certum est, relationem æqualitatis, quæ inest quantitati, etiam separatæ à substantia, non habere aliud fundamentũ præter ipsam quantitatem, quia nec fingi potest quale illud sit, nec sisteretur in illo alio fundamẽto, nam illud etiam esset subiectum proximum, & ita respectu illius quærendum esset aliud fundamentum: vel si in eo sistitur, maiori ratione sistendum erit in ipsa quantitate. Difficultas ergo est de subiecto principali & fundamẽtali: quod est quærere, an respectu substãtię omnis relatio realis requirat aliquod fundamentum accidentale, distinctum in re ipsa saltem ex natura rei, ab ipsa substantia. Multi enim ita sentire videntur. Et ratio esse potest, quia relatio est accidens: ergo debet conuenire substantiæ medio accidẽte in quo fundetur. Patet consequẽtia, quia relatio, vt suprà dictum est, non distinguitur à parte rei à suo fundamento proximo: ergo vt sic accidens, oportet vt proximè fundetur in accidente, nam si immediatè conueniret substantię, esset in re idem cum illa, & ita non esset accidens, sed substantia.

Et

III. Et ideò Diuus Thomas quæst. 8. de potent. art. 2. ad primum ait, nullam relationem posse esse idem cum substantia, quæ est in genere, id est, cum substantia creata: & in 4. cont. Gent. c. 14. versus finem, ait, in creaturis, relationes habere esse dependens, quia earum esse est aliud ab esse substantiæ; & inferiùs ait, *Relatio realiter substantiæ aduenens, & postremum, & imperfectissimum esse habet: postremum quidem, quia non solum præexigit esse substantiæ, sed etiam esse aliorum accidentium, ex quibus causatur relatio.* Ergo ex Diui Thomæ sentẽtia semper relatio supponit in substantia aliud accidens in quo fundetur. Vnde 1. par. q. 28. artic. 2. ad secundum ait, in creaturis semper relationi supponi aliquid absolutum, quod est alia res ab ipsa relatione. Quod iuxta superiùs dicta non potest verificari ratione solius fundamenti proximi: ergo saltem ratione substantiæ, quod ibi præcipuè Diuus Thomas intendit: ergo inter substantiam & relationem semper intercedit aliquod aliud fundamẽtum, ratione cuius possit esse relatio alia res ab ipsa substantia. Et confirmatur ex Aristotele 5. Metaph. vbi enumerans fundamenta relationum, semper ponit aliquid à substantia distinctum, nempe qualitatem, actionem, vel aliquid huiusmodi. Confirmatur secundò, quia alias in sola materia possent fundari & inniti relationes, quod esse falsum constat, præcipuè iuxta communem sententiam, negantem posse in sola materia prima esse aliquod accidens.

Aliquæ relationes possunt immediatè in substantia fundari, in re ipsa.

IV. NIhilominus dicendum est, necessarium non esse vt fundamentum proximum relationis sit aliquod accidens, vel res aliqua, aut modus realis, ex natura rei distinctus à primo subiecto relationis. Hæc est communis sententia, vt statim referam. Eam verò probo primò, quia nulla est causa aut ratio huius necessitatis. Rationes enim quibus suprà probatum est, relationem realem requirere fundamẽtum reale, non probant, necessarium esse, vt illud fundamentum sit in re distinctum à subiecto. Quia licet in subiecto requiratur realis causa vel ratio, ob quam posito termino consequatur relatio, tamen illa ratio vel causa esse potest ipsa intrinseca natura talis subiecti, & non res aliqua, vel modus ei superadditus. Cur enim, sicut quantitas ex sua naturali conditione & natura habet sufficientem rationem, ob quam ad illam consequantur quædam relationes, & similiter qualitas, non poterit etiam substantia simile quippiam habere per se ipsam?

V. Vnde argumentor secundò inductione, nam sicut duę quantitates aut albedines referuntur realiter relatione similitudinis vel æqualitatis, ita duæ substantiæ, relatione identitatis specificæ: ergo hæc relatio inest substantię absq; accidentali fundamento, ex natura rei ab illa distincto. Patet consequentia, tum quia vna substantia non est eiusdem speciei cum alia ratione alicuius accidentis, sed ratione suæmet entitatis & propriæ naturæ: tum etiam, quia sicut inter albedinem & similitudinem nihil mediat, ita neque inter substantialem naturam & relationem identitatis specificæ. Antecedens verò sumitur ex D. Thoma 1. par. q. 28. art. 1. ad secundum, & est expresè Aristotelis 5. Metaphys. tex. 15. Vbi eodem modo censet de identitate in substantia, quo de similitudine in qualitate, & æqualitate in quantitate. Ex quo etiam sumitur argumentum à paritate rationis, nam tanta est conuenientia inter duas substantias, sicut inter duas albedines, vel quantitates. Item tanta est proportio, quia æquè sunt eiusdem ordinis: ergo tam est relatio realis identitas specifica in substantia, sicut similitudo & æqualitas in quantitate & qualitate. Et ita docent frequenter Thomistæ, Soncin. 5. Metaph. q. 35. Iauell. 5. Metaph. q. 21. Soncinas. Iauellus.

VI. Aliud exemplum est de relatione creationis, nam hæc (ex sententia omnium) realis est, & prædicamentalis, & tamen immediatè fundatur in substantia. Quod docet expresè D. Thomas q. 7. de potent. ar. 9. ad quartum, vbi sic ait: *Creatura refertur ad Deum secundum suam substantiam, sicut secundum causam relationis, secundum verò relationem ipsam formaliter, sicut aliquid dicitur simile secundum qualitatem causaliter, secundum similitudinem formaliter.* Et idem sumitur ex quæst. 3. de potent. art. 3. Et ex Caiet. 1. par. quæst. 45. artic. 3. Ferrar. 4. cont. Gent. cap. 14. Soncin. 5. Metaphys. quæst. 31. & Iauell. quæst. 21. Et patet ratione, quia substantia secundum se ipsam immediatè terminat creationem Dei: ergo per se ipsam immediatè refertur ad Deum relatione creaturæ. Dices, creationem passiuam esse modum quendam ex natura rei distinctum à termino, in quo potest proximè fundari illa relatio, & non immediatè in substantia. Respondeo primùm, licet totum concedatur, nihilominus non dari aliquod accidens quod sit fundamentum illius relationis, quia illa dependentia creatiua non est accidens, vt suprà diximus. Deinde, licet verum sit in illa dependentia posse fundari propriam quandam relationem, tamen ideò non excluditur quin ipsamet substantia per se ipsam referatur causaliter seu fundamentaliter in Deum, quatenus illa ipsa, ratione sui esse, essentialiter postulat illam dependentiam, & illam per se ipsam terminat. Caietanus. Ferrar. Relatio creaturæ in quo fundetur.

VII. Et confirmatur in relatione filiationis, quæ non potest ita fundari in generatione actiua vel passiua, vt illi proximè insit, nam transacta actuali generatione permanet relatio filiationis. Nec potest fundari in alio accidente, quia nullum est, quod sit causa eius: fundatur ergo in ipsamet substantia. Ratio autem est, quia substantia ipsa creaturæ, quatenus creabilis est, vel generabilis ab alia causa, est sufficiens vt in ea possit fundari relatio, si à tali causa creata, vel genita sit.

VIII. Quodnam accidẽs possit esse idem cum substantia.

Ad argumenta in contrarium respondetur ex superiùs dictis de diuisione entis in substantiam & accidens, proprium & physicum accidens non posse esse in re omnino idem cum substantia: accidens verò prædicamentale interdum posse sola ratione ratiocinata distingui, vt patet de duratione. Sic ergo dicendum est, relationes quæ proximè in substantia fundantur, non esse accidentia physica, & quoad entitatem suam, sed solum esse accidentia prædicamentalia, quoad figuram & modum prædicationis, quia secundum rationem formalem suam sunt extra rationem substantiæ, & ideò non est inconueniens quod tales relationes non distinguantur in re à substantia.

IX. Testimonia verò ibi citata ex D. Thoma probabiliter suadent, illum sensisse relationem realem distingui aliquo modo ex natura rei à fundamẽto, quæ est probabilis sententia. Quia verò in quarto contra Gentes dicit, talem relationem conuenire substantiæ medio alio accidente, quod non potest vniuersaliter esse verum, etiam supposita illa sententia, ideò probabile mihi est, ipsum loqui de relationibus secundum rationem formalem suam, & ideò fortasse physicè & realiter accidentia sunt, & ideò fortasse eam vocat *relationem quæ realiter substantiæ aduenit*, D. Thomas.

sic

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic enim ibi loquitur, & ideò etiam exempla ponit in similitudine & æqualitate, non in aliis. Aliter Ferrar. exponit, cùm D. Thomas ait, relationem præexigere in subſtantia eſſe aliorum accidentium, intelligi vel ſecundum rem, vel ſecundum modum. Sed hoc violentum eſt, & non poteſt omnibus his relationibus accommodari, vt patet de relatione actus & potentiæ inter materiam & formam; de relatione vnionis ſubſtantialis, & ſimilibus. Ad teſtimonium Ariſtotelis reſpondetur, potiùs eſſe in contrarium: quomodo autem intelligenda ſit diuiſio fundamentorum relationis ab ipſo tradita, in ſequenti ſectione declarabimus. Ad vltimam verò confirmationem concedimus plures relationes poſſe eſſe proximè in materia, vt relatio potentiæ, relatio cauſæ materialis, relatio vnionis, creaturæ, & ſimiles. Et quidquid ſit de accidentibus phyſicis, de his prædicamentalibus, & ſola ratione diſtinctis, nullum eſt inconueniens eſſe proximè in materia, vt per ſe notum videtur.

De ratione fundandi, & comparatione illius ad fundamentum.

X. Rationes probantes fundamentum & rationem fundandi idem eſſe.

VLteriùs verò inquiri poteſt circa relationis fundamentum, an idem ſit cum ratione fundandi, vel ſi hæc ſint diuerſa, quæ ſit vtriuſque ratio, & neceſſitas. Eſt autem cauſa dubitandi, quia fundamentum relationis nihil aliud eſſe videtur, quàm id quo mediante relatio conuenit ſubiecto, ſed hoc ipſum fundamentum eſt ratio fundandi ſeu recipiendi relationem: ergo hæc non diſtinguuntur. Item quia ſi præter fundamentum oporteret aliam rationem fundandi interuenire, nullus eſſet terminus in his fundamentis vel rationibus aſſignandis: nulla eſt enim ratio cur magis ſit duplex, quã triplex, vel quadruplex: ergo ſiſtendum eſt in vnico fundamento, quod ipſum ſit ratio fundandi. Imò, vt diximus, neq; fundamẽtum hoc oportet ſemper eſſe re diſtinctum à ſubiecto relationis, ſed ratione ſufficit aliquando, nam ſubiectum dicitur quatenus eſt id cui ineſt relatio; fundamentum verò in quantum habet talem rationem, ad quam relatio conſequitur poſito termino, vel in quantum ab illo habet relatio entitatem ſuam.

XI. Rationes oppoſitum ſuadentes.

In contrarium verò eſt, quia ſæpiſſimè authores de his vt de diſtinctis loquuntur, & indicant, rationem fundandi eſſe aliquid requiſitum in ipſo fundamento, vel vltra fundamentum & terminum, vt relatio reſultet. Vt ad relationem paternitatis neceſſaria eſt actio generandi, quæ non eſt fundamentum, quia paternitas non habet ab illa entitatem ſuam, cum actio generandi ſit in filio genito, paternitas verò ſit in patre: eſt ergo ratio fundandi. Similiter, licet inter duo alba albedo ſit fundamentum ſimilitudinis, proxima tamẽ ratio fundandi dicitur eſſe vnitas formalis vtriuſque albedinis. Vnde, cùm fundamenta relationum poſſint eſſe innumera, rationes tamen fundandi ad tria tantum capita ab Ariſtotele reuocantur, vt ſequenti ſectione videbimus: eſt ergo ratio fundandi aliquid aliud à fundamento.

XII. Mens authoris.

In hac re poteſt eſſe nonnulla diuerſitas in vſu vocum, nam apud authores interdum hæ voces cõfundi videntur, & pro eadem ſumi, interdum diuerſis rebus tribuuntur: explicabimus ergo priùs quomodo res ſe habeat, & deinde vſum vocum accommodabimus. In omni ergo relatione reali requiritur ex parte ſubiecti res aliqua, natura ſua apta & accommodata, vt fundare poſſit reſpectum ad aliud, vt ab illa proximè habeat relatio realitatem ſuam, eo modo quo declarauimus. Huiuſmodi ergo res propriè appellatur fundamentum relationis in quocunque relationum genere. Contingit verò in aliquibus relationibus, vt præter totam entitatem ſubiecti & fundamenti requiratur aliqua alia conditio medians inter fundamentum & terminum, & in re ipſa aliquo modo diſtincta ab ipſis, vt poſſit inter ea conſurgere relatio. Atque hoc modo eſt neceſſaria actio, vel generatio, ad relationem agentis, ſeu patris, & fortaſſe eodem modo materia ſupponit modum vnionis ad relationem vnionis. Quòd enim huiuſmodi conditio ſit ſimpliciter neceſſaria, explicari facilè poteſt in actione, nam ſi Petrus & Paulus (qui nunc ſunt pater & filius) eſſent immediatè creati à Deo cũ omnibus proprietatibus abſolutis quas nunc habent, ſi inter eos non interueniſſet actio generationis, & proceſſionis vnius ab alio, non fuiſſet inter eos exorta relatio, nec de potentia abſoluta fieri poſſet vt oriretur: nunc verò adiuncta ſola illa conditione ſtatim reſultat relatio; ergo eſt illa conditio ſimpliciter neceſſaria. Et tamen non eſt fundamentum, per hanc vocem intelligendo illud in quo, & à quo relatio proximè habet entitatem ſuam. Vnde factum eſt, vt talis conditio, ratio fundandi appellata ſit, vel quia non eſt aliud ſpeciale nomen, quo nominetur, præter illud commune, quo vocatur conditio neceſſaria, vel quia illa conditio eſt quaſi vltimò, ſeu proximè requiſita vt relatio pullulet. Re tamen vera non tam propriè dicitur ratio fundandi, quam conditio neceſſaria, quia ratio alicuius rei propriè dicitur, quæ habet aliquem influxum per ſe in talem rem, præſertim formalem, aut effectiuum ſecũdum rem, vel rationem: hæc verò conditio in præſenti non habet talem influxum in relationem paternitatis, cùm ſit extra ipſum patrem, & nullam habeat in illum propriam cauſalitatem: eſt ergo magis propriè neceſſaria conditio.

XIII. Non eſt autem hoc generale in omnibus relationibus, vt requirant ſimiles conditiones, ex natura rei diſtinctas à fundamentis, & terminis actu exiſtentibus, vt conſurgant. Nam inter duo alba ſtatim conſurgit relatio ſimilitudinis, à quocunque facta ſint, & vbicunque exiſtant, aut quaſcunque alias conditiones habeant: & idem eſt de relatione ſcientiæ ad ſcibile, & ſimilibus. Et ita huiuſmodi ratio fundandi, etiamſi hac voce illam conditionem appellemus, non eſt neceſſaria in omnibus relationibus. Omnibus autem fundamentis relationis commune eſt, vt habeant aliquam naturalem proprietatem, vel conditionem ratione cuius apta ſint ad fundandam relationem: quæ proprietas reſpectu talis fundamenti poteſt appellari ratio fundandi relationem. Vt verbi gratia, ſcientiæ creatæ naturale eſt vt ſit menſurabilis ab obiecto ſcibili ratione cuius poteſt fundare relationem ad illud. Similiter tali formæ, verbi gratia, albedini naturale eſt vt habeat talem vnitatem formalem, qualem habere etiam poteſt alia forma eiuſdem ſpeciei: hæc ergo eſt ratio ob quam talis forma poteſt fundare relationem ſimilitudinis. Atque hoc modo, etiam in relatione paternitatis, vel cuiuslibet agentis creati, præter actionem ipſam, conſideranda neceſſario eſt aliqua ratio fundandi per ſe conueniens ipſi fundamento. Ponamus enim tale fundamentum eſſe ipſum principium efficiendi, ſiue proximum, ſiue principale, in hoc ipſo principio aliqua ratio cõſideranda eſt, ob quam eſſe poſſit relationis fundamentum, nam in diuina actione ad extra, quamuis in Deo ſit verum principium efficiendi, non tamen reſultat in ipſo Deo relatio realis, quia illud principium nõ eſt aptum fundamentum illius relationis, vt infrà dicemus. Ergo, ſi principium efficiens creatum eſt aptum fundamentum, oportet vt in eo aſſignetur aliqua ratio intrinſeca cõnaturalis, ob quam eſt natura ſua aptum fundamentum relationis realis, vt verbi gratia, quod eſt principium per ſe ordinatum ad actionem, vel aliquid huiuſmodi, de quo infrà videbimus.

XIV. Sic igitur, quantum ad rem ipſam, conſtat in omni fundamento interuenire rationem fundandi per ſe & intrinſecam. Conſtat item hæc duo phyſicè & in re ipſa non eſſe diſtincta, metaphyſicè verò ſeu ratione diſtingui ad explicandas rerum rationes: & hoc modo poſſe etiam diuerſis vocibus denominari. Nos verò ne videamur res multiplicare, rationes has fundandi in fundamentis includimus. Vnde quidam ita loquuntur vt dicant, fundamentum, formaliter loquendo, non eſſe, verbi gratia, qualitatem abſolutè, ſed qualitatem vt vnam. Vide Hiſpalenſ. in 1. diſt. 13. q. 1. art. 3. notab. 4. At verò conditionem neceſſariam (quando intercedit) hoc communi nomine appellamus. Iam verò occurrebat hic quæſtio de diſtinctione fundamentorum, aut rationum fundandi ab Ariſtotele tradita in 5. Metaph. c. 15. tamen quia prolixiorem ſermonẽ poſtulat, de illa inſtituemus propriam ſectionem, poſt ſequentem.

Hiſpalenſ.

SECTIO VIII.

De termino prædicamentalis relationis.

I. Relatio realis terminũ exigit realẽ.

SIcendum inprimis eſt, ad relationem prædicamentalem neceſſarium eſſe aliquem terminum realem. Hæc aſſertio in communi ſumpta fere eſt communis omnium, & facilè colligi poteſt ex intrinſeca ratione relationis. Cùm enim eſſentia eius ſit ad aliud ſe habere ſecundum ſuum eſſe eſſentiale, in hoc ipſo includitur terminus: cumque relatio hæc, prædicamentalis, & realis ſit, terminum eius realem eſſe neceſſe eſt. Sed in explicandis conditionibus requiſitis ex parte termini ad eſſe relationis, & quomodo huiuſmodi terminus ad eſſentiam relationis concurrat, multa tractari ſolent, quæ à nobis breuiter indicanda, & expedienda ſunt.

An requiratur terminus actu exiſtens.

II. Dubitandi ratio.

PRimum eſt an terminus relationis realis prædicamentalis requirat terminum realem actu exiſtentem. Et ratio difficultatis eſt, quia ordo realis tranſcendentalis poteſt eſſe ad rem, quæ non exiſtit, imò & ad id, quod non eſt verum ens, ſed ens rationis, vt ſuprà dictum eſt: quid ergo habet relatio prædicamentalis, cur non poſſit ſimilem terminum reſpicere? Et confirmatur ac declaratur, nam ſcientia perinde reſpicit ſcibile, quando illud non exiſtit, ac quando exiſtit, quia ſcientia abſtrahit à ſingularibus, & ab exiſtentia. Item productiuum refertur ad producibile, teſte Ariſtot. in 5. Metaph. producibile autem vt ſic non requirit exiſtentiam. Item, imago, & phantaſma, & ſimilia, æquè repræſentant rem exiſtentem, & non exiſtentem: & albedo exiſtens, tam eſt ſimilis in eſſentia alteri albedini poſſibili, ſicut exiſtenti, nam eandem conuenientiam habet cum illa, in natura & eſſentia. Similiter effectus cauſæ finalis æquè pendet à fine exiſtente, & non exiſtente.

Ratio denique à priori eſſe poteſt, quia nec ex parte relationis, nec ex parte termini ſeu ex munere terminandi videtur neceſſaria hæc actualis exiſtentia terminandi. Primum patet, quia relatio habet entitatem ſuam à fundamento: ergo ex parte eius illud ſufficit ad exiſtentiam relationis. Secundum patet, quia terminare actu, ſolùm dicit denominationem extrinſecam ex habitudine alterius ad rem quæ terminare dicitur: ergo talis denominatio poteſt cadere in rem non exiſtentem, quantum eſt ex parte eius.

III. Aliquorum opinio. Gregorius.

Atque hanc opinionem ſequitur Gregor. in 1. diſtin. 28. quæſt. 23. Qui etiam addit, etiam è conuerſo, non ens poſſe referri realiter ad ens: putat enim, relatiua realia ſemper eſſe mutua: quod fundamentum falſum eſt, vt infrà videbimus. Et ipſum conſequens quod infert, valde eſt improbabile, qui enim intelligi poteſt, vt quod nihil eſt, actu referatur relatione reali? aut quomodo poteſt accidens exiſtere ſine ſubiecto reali? Denique nihil eſt reale actu, niſi actu exiſtat: ergo nec relatio poteſt eſſe realis actu, niſi ſit rei actu exiſtentis, quia non poteſt aliter exiſtere, niſi etiam ſubſiſtat. Itaque de correlatiuo reali quod poſſit eſſe non ens, improbabilis eſt illa opinio, vt patet etiam ex duabus ſectionibus præcedentibus: de termino verò minùs improbabilis eſt.

Terminum actu exiſtentem requiri oſtenditur.

IV. NIhilominus dicendum eſt, ad relationem prædicamentalem neceſſarium eſſe terminum realem, & realiter exiſtentem. Hæc eſt ſententia communis tam philoſophorum, & interpretum Ariſtotelis in Prædicamentis, cap. Ad aliquid, & in 5. Metaphyſ. cap. 15. quàm Theologorum, vt patet ex Diuo Thoma 1. part. quæſt. 13. artic. 7. vbi ait, relationes omnes, quæ ſunt inter ens & non ens, eſſe rationis, quia eas format ratio apprehendens non ens tanquam quoddam extremum. Idem quæſt. 28. art. 1. ad 2. & 2. contra Gent. cap. 12. ratione 3. & quæſt. 3. de potentia, art. 3. ad 5. Vbi adducit Auicennam 3. ſuæ Metaphyſ. cap. vlt. Et idem ſentiunt omnes Thomiſtæ, Caiet. & Ferrar. citatis locis, Soncin. 5. Metaph. q. 27. Capreol. in 1. d. 7. q. 2. & latiùs d. 13. & 30. Scot. & alij in 1. d. 31. & Mairon. d. 29. q. 6. & 8. Qui tamen quadam diſtinctione vtitur, ait enim, relationem fundamentalem poſſe eſſe ad non ens, nõ verò relationem formalem. Per hanc verò poſteriorem intelligit relationem prædicamentalem: atque ita ipſe ſe explicat, in quo apertè conſentit aſſertioni poſitæ. Quid verò per relationem fundamentalem intelligat, non declarat: ſi autem (vt apparet) reſpectum aliquem tranſcendentalem intelligit, mihi nõ diſplicet eius ſententia. Iam enim ſuprà oſtendimus, relationes reales tranſcendentales eſſe poſſe ad terminos non ſolum non exiſtentes, verùm etiam qui non ſint entia realia ſecundum eſſentiam. Et hoc etiam ſatis probant argumenta Gregorij, nam potentia quæ per ſe primò ordinata eſt ad actum, ſine dubio habet tranſcendentalem ordinem ad illum, etiam poſſibilem, & nondum exiſtentem. Scientia etiam habet relationem ad ſcibile, quod, per ſe loquendo, non ſolum non neceſſario exiſtit, verùm etiã eſt quid vniuerſale abſtrahens à ſingularibus, quod eo modo exiſtere non poteſt.

D. Thomas.

Auicenna. Caietanus. Ferrar. Soncin. Capreolus. Scotus. Maironis.

V. Nonnullæ rationes quibus probari ſolet aſſertio expenduntur.

Quapropter non eſt facilè rationes conuincentes adducere, quæ aſſertionem poſitam probent in relationibus prædicamẽtalibus, nam quæ cõmuniter afferri ſolent, videntur æquè procedere de tranſcẽdentalibus, vt videlicet, quòd nullũ ens reale poteſt eſſe ordi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ordinatum ad non ens. Item, quia aliàs etiam posse esset ordinatum ad ens rationis, quod repugnat, cùm ens rationis pẽdeat ex fictione intellectus. Item, quia relatio est quasi nexus inter extrema: ergo non potest esse realis nisi inter extrema realia. Quæ rationes, & similes, si efficaces sunt, locum habent in respectibus transcendentalibus. Constat autem in eis non habere vim, quia nõ repugnat ens reale habere transcendentalem ordinẽ ad non ens actu. Primùm, quia potentia potest habere ordinem ad ens possibile, quamuis non respiciat illud secundum solam possibilitatem eius, sed in ordine ad actum, ita tamen vt habitudo ipsa potentiæ prior sit, & independens ab actuali existentia actus vel obiecti. Similiter non ens, quatenus cogitari potest, terminare etiam potest habitudinem transcendentalem cogitationis, vel scientiæ ad ipsum: atq; ita non ens, quamuis ex se videatur ineptum vt sit terminus realis habitudinis, tamen quatenus aliqua actio circa illum exerceri potest, etiam actio ipsa, vel habitus, aut potẽtia, quæ sunt principia ordinata ad illam actionem, possunt dicere habitudinem transcendentalem ad rem quæ non est. Atque ob similem rationem potest actus aliquis intellectus respectum transcendentalem dicere ad aliquod ens rationis, quia nimirũ illud potest esse sufficiens obiectum talis actus. Et ideò ad huiusmodi habitudinem non solum non obstat, quòd ens rationis sit quid fictum ab intellectu, verùm etiam in hoc ipso fundatur illa transcendentalis habitudo.

VI. Rectè verò probatur illa ratione nullas alias res posse habere transcendentales habitudines ad entia rationis, præter ipsosmet actus mentis quibus ipsa entia rationis cogitantur aut singuntur, sub quibus comprehendo actus aliquos imaginationis, quatenus per illos fingi possunt & repræsentari entia imaginaria & impossibilia. Et idem erit de actibus voluntatis, quatenus versari possunt circa entia rationis, aut si vera est opinio Scoti, quòd per eos fieri possunt entia rationis. Deniq; id etiam suo modo extendi potest ad habitus proportionatos his actibus, quatenus dicunt per se ordinem ad eadem obiecta. In his ergo omnibus reperitur hæc habitudo, propter transcendẽtalem ordinem ad obiectũ: aliæ verò res quæ non possunt habere pro obiectis entia rationis, nõ possunt habere habitudinem realem & transcendentalem ad illa. Quia, vt suprà ostendimus, habitudo transcendentalis semper est secundum aliquod munus reale, quod actiuè vel passiuè ad aliquod genus causæ reducatur? circa ens autem rationis nullum munus reale exerceri potest, nisi in quantum sumitur in ratione obiecti. Deniq;, relatio prædicamentalis non est propriè nexus aut vnio, sed solum veluti tendentia quædam, quæ potest solùm extrinsecè terminari ad aliud: & ideò ex hac parte non repugnat esse entis ad non ens. Sicut ergo hę rationes soluuntur in relationibus transcendentalibus, ita videntur solui posse in prædicamentalibus.

VII. Ratio assertionem continens.

Quærenda est ergo aliqua propria ratio, quæ specialiter procedat de relationibus prædicamẽtalibus. Et primò quidem argumentari possumus ex principiis receptis de his relationibus, nimirum, quòd relatio & terminus sunt simul tempore, & quòd ablato correlatiuo seu termino aufertur relatio, & quòd posito termino, si iam supponitur fundamentum, consurgit relatio: hæc enim omnia sumpta sunt ex Aristotele & communi sentẽtia, omnia verò illa supponunt realem existentiam termini, nam includunt coexistentiam extremorum, quæ supponit vtriusq; A existentiam. Ratio verò propria sumenda est ex iis, quæ superiùs dicta sunt de esse, & essentia huius relationis, nimirum, quòd consistit in puro respectu, neque aliud munus habet in natura, & ideò non est per se intenta, sed merè resultans: tanquã quid accidens rebus, præter omne id, quod ex se, & ex intentione naturæ illis conuenit. Ex natura enim huius relationis sic explicata planè colligitur, illam vt sic non esse, nisi supponatur fundamenti & termini coexistentia, ex qua ipsa resultat: tum quia non habet in rerum naturalium modum productionis: tum etiam quia solum hac ratione potest habere rationem accidentis, nam alij respectus qui possunt esse ad non entia, sunt essentiales, & pertinent ad prædicamenta earum rerum, quarum sunt essentiales differentiæ. Quæ ratio habet aliquam efficaciam, etiam in eorũ sententia, qui putãt hanc relationem esse aliquem modum in re distinctum à fundamento & termino: hi enim facilè sibi accõmodant hunc discursum factum, solum illis difficile est, rationem talis entitatis aut modi distincti reddere. In nostra verò sententia magis vrgeri potest, quia si relatio prædicamentalis in re non est aliud, nisi ipsummet fundamentum, vt accidentaliter dans denominationem relatiuam: ergo B non potest in re ipsa dare illam nisi coexistente termino: nam omnis alia denominatio, aut erit omnino absoluta, & essentialis, & consequenter ad summum erit respectiua transcendentaliter, aut non erit denominatio ex solis ipsis rebus sumpta, sed ex comparatione nostræ rationis. Ob hanc ergo causam ad relationem prædicamentalem necessarius semper est terminus realis, & realiter existens.

Rationes contrariæ sententiæ dissoluuntur. VIII.

ARgumenta verò oppositæ sententiæ, si attentè considerentur, solum procedunt de respectu transcendentali: iam verò est sufficienter declarata differentia inter illum, & relationem prædicamentalem. Vnde ad vltimam rationem respondetur, terminum realem requiri ad relationem prædicamentalem ex natura & modo talis relationis, quæ solùm consistit in puro respectu orto ex coexistentia extremorum. Vnde licet verum sit, ipsam actualem terminationem nihil ponere in termino, tamẽ necessario supponet entitatẽ in illo, accommodatã vt ex positione eius cum termino possit insurgere relatio, & vt ipsa relatio habeat quasi obiectum in quod possit respicere. Vnde sicut de fundamento diximus, posse C in eo secundum rationem distingui rem, quæ fundat relationem, & rationem seu aptitudinem fundandi, ita ex parte termini distingui potest res, seu forma termini, & ratio terminandi, quæ est in tali forma. Iam verò sese hoc loco insinuabat quæstio, qualis nam esse debet hęc forma & ratio terminandi, & præsertim an sit absoluta vel respectiua. Sed quia hæc quæstio prolixior est, & multa supponit tractanda sectione sequenti, ideò post illam disputabitur.

Quomodo terminus sit de essentia relationis, ex dictis deducitur. IX.

EX prædicta verò resolutione, & eius ratione intelligi potest primò huiusmodi terminum realem, esse aliquo modo de essentia relationis, quanquam in hoc sit nonnulla diuersitas inter authores, quæ magis est in modo loquẽdi, quàm in re. Quidam enim absolutè negant terminum esse de essentia relationis, vt Francisc. Maironis in 1. dist. 29. q. 5. quòd ex parte etiam sentit Soncin. 5. Metaphys. quæst. 33. & Caiet. in prædicabil. ca. de specie. Et ratio esse potest, quia

Aliquorum opinio. Mairon. Soncinas. Caietanus.

quia terminus est omnino extra ipsam relationem, A & res ab illa condistincta: ergo non potest esse de essentia eius, nam quod est de essentia, est omnino intrinsecum, & idem cum re, de cuius essentia existit.

Aliorum sententia. Niphus.

Alij verò dicunt terminum esse de essentia relationis. Quæ est communis Peripateticorum sententia, vt suprà Caietanus refert, & Niphus libr. 5. Metaph. Disputat. 16. Et ratio est, quia totum esse relationis est esse ad terminum: ergo terminus est de essentia relationis.

X. Sententia auctoris.

Veruntamen vix potest esse dissensio in re, vt dixi, nam terminus non est intrinseca pars, nec genus aut differentia intrinseca relationis: vnde non potest esse de essentia eius in dicto sensu: & in hoc omnes conueniunt. Certum deinde est, relationem prædicamentalem vt talis est, non esse nisi respiciendo & tendendo ad terminum, & in hoc consistere essentiam eius. Vnde sub ea ratione dici potest includere aliquo modo terminum in sua essentia, quia non potest absolui ab illo, neque secundum propriam rationem concipi, quin in tali conceptu terminus includatur. Et hoc sensu locuti sunt omnes antiqui, qui propterea non tam dicunt terminum esse de essentia, quàm esse de cõceptu quidditatiuo relationis: quod etiam admittũt Caietanus & Soncinas. B

XI. Relationum prædicamentalium requisita per ordinem ad terminum declarantur.

Qui meritò inferunt, relationem secundum propriam rationẽ definiri non posse, quin terminus relationis in definitione ponatur, nam res sicut esse essentialiter, ita definiri debet: sed essentia relatiõis talis est, vt non possit absolui à termino: ergo nec definitio potest à termino absolui: ergo debet necessariò includere in se terminum. Et in hoc non rectè sentit Maironis suprà, nã videt dicere, posse relationẽ definiri sine additiõe termini: in quo etiã ab Scoto dissentit, vt patet ex eodem in primo, distinctione trigesima. Sed est attentè obseruãdum semper nos esse locutos de termino relationis, non de correlatiuo, vt abstrahamus ab illa quæstione, an ipsum correlatiuum sit terminus, quam infrà tractabimus. & ibi etiam videbimus an hoc possit etiam extendi ad correlatiuum vt sic, etiamsi non sit formalis terminus, & ibi etiam soluemus difficultatem hic occurrẽtem, an terminus sit priùs cognitione quàm relatio: & quomodo correlatiua possint esse simul cognitione C & definitione non committendo circulum.

XII. Transcendentalis respectus vt respiciunt terminum.

Vltimò obseruandum est, doctrinam hanc aliquo modo generalem esse ad respectus etiam transcendentales, nam etiã illi, & formæ vel entitates de quarum essentia sunt, non possunt adæquatè & essentialiter definiri absque additione illius rei, quam respiciunt, quæ sub ea ratione terminus dici potest. Differentia verò est, quòd relatio prædicamentalis ex peculiari & propria ratione sua requirit terminum actu existentem, tum vt ex illo in suo genere resultet, tum vt illum respiciat sub præcisa ratione termini: relatio verò transcendentalis nec resultat ex termino, propriè loquẽdo, nimirum respicit sub præcisa ratione termini, sed adiuncta semper aliqua alia ratione obiecti, aut causę, vel alterius similis. Atq; ita est aliquo modo magis intrinseca & formalis habitudo ad terminum, præsertim existentem, in relatione prædicamentali, quàm in respectu transcendentali.

Etiam de potentia absoluta, non posse relationem manere sine termino. XIII.

XIII. SEcundò resoluitur quæstio, an tanta sit dependẽtia relationis ab existentia sui termini, vt non A solùm ex natura rei illam requirat, verùm etiam de potentia absoluta non possit conseruari sine illa. Videtur enim hoc creditu difficile, nam cùm illæ sint res distinctæ, vt supponimus, & fundamentum non componat intrinsecè relationem, neque habeat realem influxum in illam, nulla reddi potest sufficiens ratio, ob quam non possit Deus sine termino relationem conseruare. Nihilominùs tamen dicendum est, non posse per vllam potentiam conseruari relationem prædicamentalem vt sic, sine suo actuali termino. Ita docent ferè omnes scriptores. Ratio autem est, quia in ipso effectu formali relationis inuoluitur aliquo modo terminus realis, & actualis. Ostensum est autem suprà, non posse relationem conseruari in rerum natura, quin actu exerceat suum effectum formalem: ergo non potest relatio actu conseruari sine suo termino actuali. Patet consequentia, quia non potest effectus formalis conseruari sine omnibus per se, & essentialiter requisitis ad illum. Maior verò patet, quia formalis effectus relationis est actu referre ad terminum: in hoc autem effectu includitur ipse terminus. Sicut motus aut actio non potest esse sine termino proprio, eò quòd sit actualis via ad illum. B

Estq; hoc longè facilius ad intelligendum in nostra sententia, scilicet, quòd relatio non sit res, aut modus realis distinctus à fundamento, & ei additus, sed sit ipsamet entitas fundamenti vt sic denominans subiectum. Nam cum illa denominatio sic purè respectiua, tantum constat in quadam habitudine orta ex coexistentia termini, ideo mirum non est, quòd talis entitas fundamenti conferre nullo modo possit denominationem illam, nisi posita coexistentia termini. Et ita facilè soluitur ratio dubitandi in contrarium. Nulla enim hic interuenit entitas, quam Deus non possit conseruare sine alia realiter distincta, nam totam entitatem fundamenti potest conseruare sine termino, non tamen potest conseruare illam entitatem sub tali ratione & denominatione, quia secundum illam inuoluit ipsum terminum: imò in re ipsa nihil distinctum addit, præter coexistentiam termini. XIIII.

SECTIO IX.

Quæ distinctio necessaria sit inter fundamentum & terminum.

HÆc quæstio etiam expeditur facilè ex hactenus dictis. Quidam enim existimant necessariam esse inter illa distinctionem realem, vt Soncin. 5. Metaph. qu. 29. & significat, debere esse omnimodam distinctionem, ita vt non sufficiat distingui tanquam totum & partem. Fundatur præcipuè, quia aliàs totum continuum referretur infinitis relationibus realibus diuersarum proportionum maioris inæqualitatis ad infinitas partes proportionales, quod est inconueniens. Vnde simili argumẽto probat D. Thomas 2. cont. Gent. c. 12. ratione 3 non posse vnam quantitatem referri relatione reali ad quantitatem maiorẽ possibilem, quia aliàs haberet simul relationes infinitas, cùm numeri, vel quãtitates maiores possint in infinitum multiplicari. I.

Alij verò putant, nullam distinctionem in re esse necessariam, quòd maximè videri potest in relatione identitatis eiusdem ad se ipsum. Quia tam propriè, & à parte rei sine fictione intellectus est aliquod ens II.

Universidad de Deusto
Biblioteca

idem sibi, sicut est diuersum ab alio, vel simile alteri: ergo tam est illa relatio realis, sicut alia. Atque hoc maximè opinantur aliqui, si contingat idem fundamentum esse in diuersis subiectis: vt v.g. si eadē albedo esset in duobus hominibus, aiunt referri inter se similitudine reali, quia fundamentum distinguitur à termino qui terminat, etiam si non distinguatur ab ipsa ratione terminandi. Et hoc sentit Scotus in 1. distinct. 31. & in quodlib. quæst. 6.

Resolutio.

III. D. Thom. Dicendum verò est, ad relationem realem necessarium esse, vt fundamentum, & terminus formaliter sumptus, in re ipsa distinguantur. Hęc est sententia Diui Thomæ 1. par. qu. 42. art. 4. ad tertiū, vbi propter hāc causam negat æqualitatem inter diuinas personas esse relationem realem: negat etiam idē referri ad se ipsum relatione reali. Et hoc sequūtur omnes Thomistæ. Et quòd requiratur aliqua distinctio in re inter correlatiua realia, est ferè principium per se notum in Metaphysica. Nam correlatiua censentur realiter opposita, non opponitur autem idem sibi ipsi: oportet ergo vt correlatiua in re aliquo modo distinguātur. Vnde necesse etiam est, relationes reales oppositas, esse in re aliquo modo distinctas, tum propter oppositionem, tum etiam quia vnaquæq; relatio in re est idem cum suo extremo, vt suprà ostensum est: ergo si extrema sunt distincta, etiam relationes. Quocirca si relationis terminus est relatio opposita, hinc satis concluditur relationem & terminum debere in re esse distincta. Si verò formalis terminus relationis est aliqua forma absoluta, etiam concluditur debere in re distingui. Quia talis formalis terminus non potest esse nisi fundamentū oppositæ relationis, vt infrà dicam: sed nō minùs necesse est fundamentum vnius relationis distingui à relatione opposita, quàm relationes ipsas oppositas: ergo. Probatur minor, quia relatio & fundamentum sunt in re idem: ergo quantum relatio distinguitur à relatione opposita, tantum in re distinguitur fundamētum vnius relationis ab eius opposita: ergo æquè etiam distinguitur à fundamento relationis oppositæ. Item, quia non solum relationes, sed etiam extrema seu subiecta relationum debent esse in re distincta, quia non potest intelligi realis & vera habitudo C inter ea, quæ in re non distinguuntur; quia omnis habitudo, vt ex termino ipso constat, postulat extrema: extrema verò includunt pluralitatem, & consequenter aliquam distinctionem rei. Denique in ipsa definitione relatiuorum hoc continetur, quia debent esse ad aliud. Si autem subiecta relationum oppositarum debent esse inter se distincta, maximè id verum habet de subiectis, seu fundamentis proximis, quibus relationes proximè insunt, nam illis proximè & per se conferunt suas proprias & formales habitudines, ergo distinctio hæc maximè requiritur inter ipsa fundamenta oppositarum relationum, & consequenter etiam inter relationes ipsas, ac denique relationem & terminum.

Quantam oporteat esse distinctionem prædictam.

IIII. Quanta verò debeat esse hæc distinctio dubitari potest. Breuiter tamen censeo non esse necessariam æqualem in omnibus, sed iuxta naturam fundamentorum, & modum relationum pensandum id esse. Sæpe enim hęc distinctio debet esse realis & suppositalis, vt in relatione patris & filij, nam quia tales relationes fundantur in reali processione vnius suppositi, & non potest vnum suppositum realiter procedere nisi ab alio suppositо, ideo talis relatio requirit distinctionem realiū suppositorum. Et similiter relatio specificę identitatis requirit realē distinctionem naturarum substantialium, & consequenter etiam suppositorum, secluſis miraculis. Et idem est proportione seruata de relatione æqualitatis vel similitudinis: requirunt enim distinctionem realem talium formarum & consequenter etiam subiectorum ex natura rei. Ad aliquas verò relationes existimo sufficere distinctionem modalem, nam sicut est vera efficientia aut emanatio inter rem & modum, ita etiam potest esse vera relatio. Item quia distinctio modalis, vera distinctio est, & sufficit ad oppositionē vel habitudinem, propter quam necessaria est distinctio inter relationem & terminum.

An verò sufficiat distinctio inter totum & partes, dubitari potest, propter argumentum Soncinatis de infinate relationum. Vnde dici posset, quod licet distinctio inter totum & partem, quatenus aliquo B modo realis est, sit maior quàm modalis distinctio, tamen quatenus extrema non sunt ita condistincta, sed in vno aliud includitur, minùs sufficere ad fundandam relationem realem. Sed difficile hoc creditu est, primò quia simpliciter illa distinctio est verè in re, & est maior quàm modalis. Itē quia causa materialis, vel formalis videntur realiter referri ad suū effectum, qui est compositum ipsum, à quo tamen non distinguuntur nisi sicut pars à toto. Item quia duæ medietates eiusdem continui videntur inter se referri relatione reali æqualitatis, nam in re verè distinguuntur, & non vt includens & incluſum, sed vt condistinctæ, &, si essent contiguę tantùm, referrentur relatione reali: vnio autem per continuationem non potest hanc relationem impedire, maior enim est vnio inter rem & modum, aut inter materiam & formam, quia vnio nō tollit omnem distinctionem. Quòd si illæ medietates inter se referuntur relatione reali, idem erit de earum medietatibus inter se comparatis, & ita etiam sequitur infinitas relationum. Neque videtur esse vllum inconueniens, quòd in continuo ita sint infinitæ relationes, sicut sunt infinita puncta vel partes, cùm relationes nihil rei addant ipsis fundamentis.

Solutio argumentorum.

PEr hæc ergo satis responsum est priori sententiæ. Ad posteriorem verò, negatur identitatem eiusdem ad se ipsum esse relationem realem, sed rationis tantùm. Quod autem res dicatur eadem sibi sine relatione rationis, vel falsum est quia necessaria est comparatio intellectus, qua eadem ad se ipsam ita comparatur, ac si essent duo extrema: vel certè si secludatur hæc comparatio, in re solum est res ipsa, & negatio distinctionis, quam solam potest addere hæc identitas ipsi rei, vt suprà Disputat. 8. visum est. Atque idem censeo de propria similitudine inter duo subiecta alba, si eandem numero haberent albedinē, quia conuenientia illa quam in albedine haberēt, potiùs esset identitas in eadē numerica forma. Quod vt magis intelligatur, distinguere ibi possumus conuenientiam in forma albedinis, vel in vnione ad eandem formam: prior conuenientia est identitas quædam, & ideo non est relatio realis: posterior verò potest esse similitudo & relatio, quia, licet forma sit eadē, vnio ad diuersa subiecta necessariò est diuersa & ideò quantum ad illam est sufficiens distinctio, & simili-

similitudo, vt relatio realis fundari possit. Vt, si duæ A istentes, sed possibiles. Aristoteles autem apertè loquitur de potentia passiua, seu subiecto calefactibili, vt declarat his verbis, *Et vno nomine, actiuum ad passiuū*, & infrà, *Actiua autem & passiua, ex potentia actiua & passiua, potentiarumq; actionibus dicuntur, vt calefactiuum ad calefactibile.* Hinc secundò considerandum est, alium esse terminum realem relationis potentiæ actiuæ, vt sic abstrahendo ab actione, à termino potentiæ actiuæ vt subest actioni, seu vt faciētis, nam prior terminus est potentia passiua, & alioqui non potest esse terminus realis: posterior verò est ipse effect⁹ vt iam fluens à potentia agente. Rursus verò addit Aristoteles, hanc relationem, quæ fundatur in potentia sub actione, variari iuxta varias temporis differentias: alia enim fundatur in præsenti actione, vt relatio ædificantis, calefacientis, &c. alia in actione præterita, vt relatio patris, & alia in actione futura, *vt quod facturum est* (inquit) *ad id quod faciendum*: quod habet difficultatem infrà tractandam.

humanitates essent vnitę Verbo diuino, non videtur dubium quin essent verè similes in vnione hypostatica, quæ non esset in eis eadem numero, sed distincta, ideoque possent sub ea ratione referri relatione reali. Non potest verò hinc argumētum sumi ad relationes diuinas prout terminantes (vt nostro modo loquamur) eandem essentiam Dei, quia non terminant per vnionem, sed per simplicissimam identitatem.

SECTIO X.

An tria relationum genera triplici fundamento rectè fuerunt ab Aristotele distincta.

I. Aristot. EN hac Sectione examinanda est doctrina Aristotel. lib. 5. Metaph. cap. 15. vbi agens de Ad aliquid, ad tria genera relatiuorum omnia refert: quæ distinguit ex triplici fundamēto seu ratione fundandi relationem.

Partitio & doctrina Aristotelis proponitur.

II. Quas relationes in primo genere collocat Aristoteles. IN primo genere constituit eas relationes, quas dicit fundari in vnitate vel multitudine, quod posteà subdiuidit in varias species, nam in vnitate ait fundari æqualitatem, similitudinē, & in vniuersum identitatē eorum, *quorū vnæ est substantia*. Nam similia dicuntur quæ habent vnā qualitatem, æqualia, quæ habent vnā quantitatem, eadē verò, quæ habent vnā substantiā, quod potest intelligi vel propriè & in rigore de substantia, vel generatim de essentia, q̄ infra videbimus. In numero verò ait fundari oēs relationes quæ aliquo modo secundum quantitatē dicuntur, & ab vnitate recedūt, vt sunt omnes proportiones inter numeros inæquales, siue illæ indefinitè seu generatim significentur, vt excedens, multiplex, &c. siue definitè, vt duplum, triplū, &c. Vnde licet hæ relationes inueniri etiam possint inter quātitates continuas, tamen dicūtur fundari in numero, quatenus requirunt diuersitatem in quantitate. Atq; eadē ratione ad idem fundamētum pertinent relationes omnes dissimilitudinis, distinctionis, & similes, quia in numero aliquo modo fundantur: hic. n. non sumuntur in rigore vnitas & numerus pro quantitatiuis, sed generaliùs. Illud enim est considerandū, Aristotelē semper loqui de his relatiuis in plurali, quia, propriissimè loquendo, ambæ relationes oppositæ huius generis, sunt quę requirunt in fundamēto, aut numerum, aut aliquā vnitatem pluriū (ita enim est hæc vnitas intelligenda.) Vnde si de singulis relationib. loquamur, vnaquæque requirit fundamentum, non quod simpliciter sit numerus, sed quod cū alio componat numerum, vel habeat vnitatem.

III. Quæ relationes sint in secundo genere. In secundo genere ponit Aristoteles ea relatiua, quæ fundantur in potentia agendi & patiendi, vel in actionibus earum, quod subinde distinguit in varias species, quas partim sumit, vel ex eo quòd relationes fundantur in sola potentia abstrahendo ab actione, vel vt subest actioni. Et adhibet exempla, vt calefactiuum, & calefactibile, calefaciens & calefactum. In quibus oportet duo aduertere, vnum est, cum Aristoteles ponit relationem realem inter potentiam & possibile, nunquam loqui de effectu possibili obiectiuè sumpto, vt videtur intellexisse Gregorius in superioribus citatus, qui ex hoc exemplo Aristotelis colligebat, dari relationes reales ad terminos nō ex-

IIII. Quæ relationes sint in tertio genere. In tertio genere ponit Aristoteles relationes quas vocat, mēsurabilis ad mensuram, vt sunt (inquit) relatio scientiæ ad scibile, intellectus ad intelligibile, aspectus ad spectabile. Assignat autem notandū discrimen (quod grauibus quæstionib. occasionē præbet) inter hoc genus, & duo priora, quia in prioribus (inquit) vtrumq; relatiuum dicitur ad aliquid, *quia id ipsum quod vnumquodq; est, ad aliud dicitur, & non quia aliud ad ipsum*: at verò in tertio genere, licet vnum relatiuorum dicatur ad aliquid, quia verè est ad aliud, alterum verò quod illi correspondet, non dicitur ad aliud, quia verè sit ad aliud, sed quia aliud est ad ipsum. Vt scientia & scibile, quamuis ad aliud dicantur, tamen diuerso modo, nam scientia sic dicitur, quia verè est ad aliud, scibile verò minimè, sed solum quia sciētia est ad ipsum: idemq; est de intellectu, intelligibili, & similibus. Quam differentiam nulla ratione probat Aristoteles, sed vt manifestam tradit.

Sitne diuisio conuenienter data.

V. Quæ rationes ingerunt difficultatē. HÆc est Aristotelis diuisio & doctrina. Circa quam duo præcipuè declaranda occurrunt: in quibus variæ difficultates attingentur. Primum, an singula membra illius diuisionis conuenienter assignata sint. Secūdum an illa diuisio sit adæquata relationi prædicamentali, ita vt sufficienter totam eius latitudinē cōprehendat. Ratio dubitandi circa prio- Prima. rem partem est primò, quia relationes primi generis C non videntur reales: ergo. Probatur antecedens primò quoad relationes vnitatis, quia vnitas illa in qua fundantur, non est realis, sed rationis tantùm: ergo nec relatio in ea fundata potest esse realis. Antecedens patet, quia illa non est vnitas numeralis, nam hæc fundat identitatem eiusdem ad seipsum, quæ est relatio rationis, vt suprà diximus: ergo est vnitas specifica, vel alia superior: omnis autem alia vnitas præter numeralem est vnitas rationis. Nec refert, si quis dicat vnitatem formalem esse realem, nam hæc etiam non est realis, nisi in quantum in re est eadem cum numerica, licet ratione distinguantur: vnde ita multiplicatur in rebus, sicut ipsa vnitas numerica, vt in superioribus visum est: ergo non magis potest esse fundamentum relationis realis, quam vnitas numerica. Et confirmatur, ac declaratur, nam vnitas quæ sit fundamentum relationis, debet esse vnitas plurium, nam vnitas vniuscuiusq; vt sic non fundat relationem ad aliud: debet ergo esse vnitas plurium: sed omnis vnitas plurium re distinctorum est vnitas rationis: ergo. Dices, hoc esse verum de vnitate quasi

Universidad de Deusto
Biblioteca

positiua & vniuersali, tamen vnitatem negatiuam, qua vna res non se habet aliter quàm alia in aliqua forma vel proprietate, in rebus ipsis esse: ita enim respondent aliqui Thomistæ, Capreolus in primo, distinctione trigesima, quæstione prima. Soncin. quinto Metaphys. quæstione 34. & Caietan. quæstione septima de ente & essentia. Sed contra, quia non magis potest negatio aut priuatio fundare relationem realem, quàm ens rationis, quia etiam priuatio secundum se sumpta ens rationis est, nihilque reale in rebus ponit: ergo non potest fundare relationem realem. Atque hæc ratio videtur etiam probare, relationem fundatam in numero non posse esse realem, quia proxima ratio fundandi eius est aliqua negatio, nam numerus vel multitudo distinctione constituitur: distinctio autem seu diuisio in negatione formaliter consistit, vt in superioribus visum est. Et declaratur exemplis, nam inæqualitas, verbi gratia, in hoc proximè fundatur, quòd hæc quantitas aliquid non habet, quod habet alia, hæc autem negatio est: similiter dissimilitudo proximè fundatur in hoc quòd hæc qualitas non habet essentiam quam alia, & è conuerso.

Capreol. Soncin. Caietan.

VI. Secunda.

Secundò principaliter argumentor, nam si vnitas specifica est sufficiens fundamentum relationis, sequuntur multa absurda. Primum est inter res singulorum prædicamentorum, quatenus sunt eiusdem speciei, consurgere relationem identitatis seu similitudinis: quod ipsemet Aristoteles concessisse videtur, cùm dixit, *eadem esse, quorum vna est substantia*, id est, essentia, & illa omnia collocat in hoc genere. Nec refert si quis nomine *substantiæ*, non essentiam, sed propriam substantiam intelligat, quod est probabile, quia saltem à paritate rationis sumitur sufficiens argumentum, quia tam similes sunt duæ actiones, vel duo vbi, sicut duæ albedines. Falsitas autem consequentis probatur, quia inde fieret etiam duas relationes eiusdem speciei, vt duas paternitates, referri relatione reali similitudinis: est enim omnino eadem ratio. Consequens autem est falsum, quia relatio non potest fundari in relatione: alioqui in qualibet relatione essent infinitæ relationes, nam sicut prima fundat secundam, ita & secunda poterit fundare tertiam, nam erit similis, vel dissimilis, seu distincta ab aliis, & idem erit de tertia respectu quartæ, & sic in infinitum. Secundò sequitur inter duas quantitates bipedales esse duas relationes reales, alteram identitatis, quatenus sunt eiusdem essentiæ, alteram æqualitatis, quatenus sunt eiusdem magnitudinis: poteritq; amitti prior manente posteriore, nam inter quantitatem bipedalem & tripedalem est similitudo essentiæ, quanquam non sit æqualitas. Similiter dicendum erit, calorem intensum & remissum referri vna relatione reali identitatis in essentia, & altera dissimilitudinis intensionis, & similia, quæ videntur absurda.

A

B

C

VII. Tertiò sequitur, non tantùm similitudinem specificam, sed etiam genericam, vel analogam fundare propriam relationem realem, est enim proportionalis ratio, nam licet similitudo generica non sit tanta quanta specifica: tamen est vera similitudo & vnitas: ergo fundabit relationem realem, quamuis non eiusdem rationis, nec fortasse tam perfectam. Item, quia si vnitas generica non sufficiat ad hanc relationem propter varias differentias specificas, neque vnitas specifica sufficeret propter varias differentias indiuiduales, nam eandem proportionem seruant in identitate reali & distinctione rationis, est ergo eadem ratio, ergo, sicut specifica vnitas fundat relationem rationis, ita & generica. Consequens est falsum, tum quia res specie distinctæ, quamuis conueniant in genere, simpliciter sunt dissimiles, potiùs quàm similes, vt albedo, & nigredo: tum etiam quia aliàs, cùm rerum conuenientiæ & differentiæ possint in infinitum multiplicari per intellectus abstractiones, etiam relationes similitudinis vel dissimilitudinis infinitæ essent in vna re, vel respectu alterius, cum qua conuenit in differentia specifica, & in omnibus superioribus prædicatis, vel respectu diuersarum, quatenus vni est similis in specie, alteri in genere proximo, vel remoto. Eademque difficultas, proportione seruata, inuenitur in relationibus quæ dicuntur fundatæ in numero vel discõuenientia, nam vna relatio erit ad rem distinctam in specie vltima, aliæ ad varias res in vno vel alio genere diuersas: quæ fere in infinitũ multiplicari possunt. Addo etiam incredibile videri, quòd proportiones omnes quas Arithmetici inter numeros speculantur, sint reales, tum quia non potest assignari vnũ subiectum adæquatum talis relationis, cùm totus numerus non habeat in re veram & realem vnitatem, tum etiam, quia illæ potiùs videntur comparationes & considerationes intellectus, quàm reales habitudines: at verò Aristoteles æquè numerat omnes illas vt species sub hoc genere contentas.

B

VIII. Tertia principalis difficultas est circa idem genus, quia vel huiusmodi relationes sunt aliquæ res vel modi reales additi ipsis formis absolutis, vel non. Primum dici non potest, vt superiùs de toto hoc prædicamento generaliter dictum est, & specialiter de hoc genere videntur satis probare duæ primæ difficultates hic propositæ, quia multiplicantur in eadem re infiniti modi, qui non solum necessarij non sunt, verùm nec intelligi possunt, nec ad certam aliquam rationem reduci. Item, quia vnitas inter huiusmodi res non est aliquid aliud ab ipsis rebus, cur ergo erit ratio, vt aliquid distinctum inde resultet? Si verò non sunt modi in re distincti, non possunt esse habitudines reales, sed mera coexistentia plurium rerum absolutarum talium conditionum. Probatur, quia habitudo realis non potest rei conuenire, nisi vel sit ei intrinseca, & ex se, vel sit ei addita: in præsenti autem quando vna albedo sit similis alteri, non additur ei intrinseca habitudo realis, nam si adderetur, esset ex natura rei distincta, neque enim potest intelligi additio in re sine distinctione inter id quod additur, & id cui additur. Rursus neque illa habitudo est intrinseca & essentialis albedini, tum quia simpliciter potest esse sine illa, tum etiam, quia omnis habitudo intrinseca & essentialis rei absolutæ, est transcendentalis: vna autem albedo nullam habet habitudinem transcendentalem ad aliam. Ac propterea est maior ratio dubitandi in his formis absolutis, quàm in his quæ includunt transcendentalem respectum, nam in his posterioribus intelligi aliquo modo potest, vt sine additione reali idem respectus sub diuersis rationibus sit transcendentalis, & prædicamentalis, tamen in prioribus rebus absolutis nullo modo videtur posse intelligi habitudo realis, si eis nihil intrinsecum additur, vt reuera non additur. Hoc igitur primum genus relationum videtur saltem magis continere relationes rationis, aut denominationes extrinsecas, & modos loquendi ortos ex comparationibus variis nostri intellectus inter res diuersas, quàm veras & reales habitudines.

Tertia difficultas primum genus relationum.

Quarta

IX. Quarta. Quarta difficultas est circa secundum genus, in quo, vt à difficilioribus inchoemus, falsum planè videtur, quòd Aristoteles ait, relationem causæ effecturæ ad effectum futurum, esse sub hoc genere, nam illa non potest esse relatio realis, tum, quia terminus non est actu existens, nam quod futurum est, nondum est, imò nondum fit: aliàs non esset relatio causæ operaturæ, sed operantis. Tum etiam, quia ratio fundandi, vel conditio necessaria, scilicet actio, nondum est: quòd autem illa conditio necessaria sit, patet, quia aliàs nullo modo esset relatio agentis, seu actu existentis, sed solum potentis agere. Deinde est etiam difficile, quomodo relatio fundata in actione præterita, sit realis, tum, quia illa actio iam non est: ergo nec potest esse fundamentum, aut ratio alicuius relationis; tum etiam, quia Petrum, verbi gratia, genuisse Paulum, est solum denominatio extrinseca ab actione præterita: quomodo ergo potest in eo fundari intrinsecus respectus realis? Maximè, quia ea denominatio æquè dicitur, siue filius genitus viuat, siue nõ, semper enim verũ est dicere, Petrum genuisse Paulum, imò si modum loquendi attendamus, eodem modo dicitur pater eius. Atq; hinc rursus etiam est difficile, quòd relatio agentis, etiam de præsenti, sit realis in ipso agente, cùm ipsa actio non sit in agente, & consequenter extrinsecè denominet agens. Et confirmatur, nam Aristoteles ait in tertio genere, relationem scibilis non esse realem, eo quòd res dicatur scibilis per habitudinem scientiæ ad ipsam, at verò etiam agens sic denominatur per habitudinem actionis, quæ est in passo ad ipsum principium agendi: ergo pari ratione non resultabit in ipso principio agendi aliqua relatio intrinseca ipsi agenti. Vltimò de relatione agentis in potentia, vt sic etiam dubitari potest, saltem, quando principium agendi non est per se institutum ad illud munus: tunc enim non habet habitudinem transcendentalem ad rem in potentia, vel effectum possibilem: ergo neq; habebit prædicamentalem. Consequentia fundatur in tertia difficultate suprà proposita.

A

X. Quinta. Quinta difficultas est circa tertium genus. In quo primum dubitari potest de discrimine assignato ab Aristotele inter hoc genus & alia: sed hoc peculiarem sectionem requirit, quam infrà tractabimus. Nunc propriam difficultatem habet, quomodo ratio mensuræ possit esse fundamentum relationis realis, cùm ipsa ratio mensuræ, realis non sit, sed rationis tantùm, vt suprà ostensum est, tractando de quantitate. Quòd si dicas, ibi fuisse sermonem de mensura quantitatis, hic autem de mensura veritatis. Hoc potiùs auget difficultatem, quia multò minùs potest hæc ratio mensuræ esse realis, vt patet, quia scientia vel iudicium intellectus æquè mensuratur ab obiecto existente vel non existente. Item illa mensuratio non est actio aliqua, nec est aliquid rei, vt patebit discurrendo per singula prædicamenta.

C

Sitne sufficiens dicta diuisio.

XI. Sexta. SExta & vltima difficultas est, quia non videntur sub his tribus membris sufficienter comprehensæ omnes relationes, sunt enim aliæ, quæ non minùs reales videntur, quàm quæ in prædictis generibus continentur. Assumptum patet primò de relatione appetitus ad appetibile, & omnium quæ sub hoc genere continentur, vt amoris ad amabile, desiderij ad desiderabile, &c. Hæ namque relationes non fundantur in vnitate, vel actione, vt constat, neque etiam in ratione mensuræ, quia in amore non est veritas, quæ mensuratur per obiectum amabile. Quòd si dicas non veritatem, sed perfectionem vel honestatem amoris mensurari ex obiecto amabili: certè hoc modo intercedet relatio mensuræ inter omnem effectum & causam, vel formalem, quæ est mensura intrinseca perfectionis rei, vel efficientem, exemplarem, aut finalem, quæ possunt esse mensuræ extrinsecæ. Et imperfectiores species vnius generis referentur relatione mẽsurati ad suprem am speciem, tanquam ad mensuram earum. Præterea relatio vnionis ad nullum genus ex prædictis videtur pertinere, quia maximè ad primum (nam de aliis non videtur posse esse dubium) sed neque ad illud pertinet, quia aliud est conuenientia & vnitas, de qua ibi est sermo, aliud verò vnio seu coniunctio, quæ potest esse rerum omnino distinctarum, vt est relatio vnionis, verbi gratia, humanitatis ad Verbum, & aliæ similes. Similis fere est difficultas de relatione contactus, propinquitatis, & distantiæ, ac deniq; de relatione causæ finalis, formalis, & materialis, nam hæ omnes non habent illa fundamenta.

B

Defenditur diuisio ab Aristotele tradita.

XII. HÆ sunt potissimæ difficultates, quæ circa dictam diuisionem occurrunt, quibus non obstantibus amplectenda est, & conuenienter explicanda Aristotelis doctrina ac diuisio: quam omnes eius interpretes, & Scriptores Metaphysicarum quæstionum sequuntur, & Theologi etiam, vt patet ex Diuo Thoma, prima parte, quæstione decimatertia, artic. septimo, & quæstione vigesimaoctaua, articul. primo, & secundo contra Gentes, cap. vndecimo & duodecimo, quibus locis Caietanus & Ferrariensis, de his relationibus multa disputant, Capreolus, & Hispalẽsis in primo, partim distinc. decimanona, quæstione secunda. Et tertio, partim distinctione trigesima & trigesimaprima. vbi etiam Scotus & alij Theologi, & alijs locis suprà citatis. Fundamentum, præter authoritatem Aristotelis, est, quia relationes pertinentes ad singula ex his generibus sunt reales, vt patet ex communi omnium Philosophorum consensu, & ex dictis suprà de entitate harum relationum. Nam si quæ sunt relationes reales, maximè similitudo, aut paternitas, aut relatio scientiæ ad scibile, quæ sunt relationes ad tria genera dicta pertinentes; quia si hæ relationes non sunt reales, & prædicamentales, quænam esse possent quæ rationabiliter possint tales existimari? Hoc ergo satis est vt illa tria genera in prædicamento Ad aliud constituantur, siue sint aliquæ relationes rationis quæ habeant proportionem cum his generibus, siue non. Nam si non sunt, satis constabit esse hæc genera omnino realia, si verò sunt, non pertinebunt directè ad hæc genera, vt diuidunt prædicamentum Ad aliquid, sed habebunt cum illis analogiam quandam, seu proportionalitatem.

D. Thom. Caietan. Ferrar. Capreol. Hispal. Scotus.

XIII. Quòd autem hæc genera inter se distincta sint in ratione relatiua, primum videtur satis notum ex ipsis denominationibus quas tribuunt, sunt enim valde diuersæ. Deinde optimè explicatur res ipsa ab Aristotele ex ipsis fundamentis, seu rationibus fundandi, nam cùm vna ex potissimis causis relationis sit fundamentũ eius, imò cùm ab eo habeat entitatem suam, nullum potest esse maius indicium distinctionis relationũ, quàm distinctio fundamẽtorum formalium, ac proximorum de his enim sermo esse debet. Nam fundamentum remotum, vel potiùs

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiùs subiectum non ita per se concurrit ad relationem, & ideo distinctio eius nõ est ita sufficiens fundamentum ad distinguendas relationes. Quòd verò fundamenta illorum trium generum sint omnino distincta, etiam est per se manifestum: rectè ergo ex eorum distinctione distinctio illa relationum sumpta est.

XIIII. Dices potiùs fuisse sumendam distinctionem relationum ex terminis, nam quæ dicunt essentialem habitudinem ad aliud, ab illo sumunt specificationem, & consequenter distinctionem, vt motus à terminis, potentiæ & habitus ab obiectis. Respondetur primò, id esse verum de distinctione specifica & vltima, distinctionem verò genericam, seu subalternam posse interdum aliunde sumi. Secundò respondetur, in illa distinctione non esse prætermissos terminos formales, sed vel expressè, vel saltem implicitè significatos esse in illis trib. generibus. Nam cùm relatio primi generis dicitur fundari in vnitate, ibi includitur, quòd terminatur etiam ad aliud, quatenus aliquo modo vnum est, nam vt infrà ostẽdam, quod in vno relatiuo est fundamentum relationis ad aliud, est etiam ratio terminandi relationem alterius. Et simili ratione, cum in secundo genere dicitur relationem fundari in potentia, hoc ipso indicatur terminari etiã ad potentiam vel effectum, si relatio non in nuda potẽtia, sed vt est sub actione fundetur: sic enim relatio potentiæ actiuæ terminatur ad passiuam, & è conuerso: relatio verò potentiæ agẽtis terminatur ad suum effectum. In tertiò autem genere clariùs constat, relationem mensurabilis ad mensuram terminari. Non est ergo illa distinctio ita sumpta ex fundamentis, quin termini etiam includantur. Cum enim hæc sint duo principia suo modo intrinseca relationum, neutrum potest excludi ab earum constitutione & distinctione, sed fundamẽtum est quasi materiale, terminus verò quasi formale, quia est vltimum in quod tendit relatio.

De sufficientia dictæ diuisionis.

XV. TAndem, quòd illa diuisio sufficiens sit, & complectens omnes relationum species, quæ ad prædicamentum ad aliquid pertinere possunt, omnes citati authores docent. Rationem autem suffi- C

Prima ratio sufficientiæ. D. Thom.

entiæ eius tradit Diuus Thomas quinto Metaphys. lect. 17. Quia tribus tantùm modis contingit vnam rem ordinari ad aliam, scilicet, *vel secundum esse, secundum quòd vna res pendet in esse ab alia, & sic est tertius modus: vel secundum vnitatem actiuam & passiuam, secundum quòd vna res ab alia recipit, vel alteri confert aliquid, & sic est secundus modus: vel secundum quòd quantitas vnius rei potest mensurari per aliam; & sic est primus modus.* Difficilis verò est hæc ratio, nam habitudo ad aliud secundum dependentiam in esse, si generatim sumatur, magis videtur pertinere ad secundum genus, cùm effectus pendeat in esse à sua causa: si verò sumatur secundum peculiarem modum dependentiæ, quæ est scientiæ vel potentiæ ab obiecto, sic tot essent distinguendi modi relatiuorum, quot sunt modi dependentiarum. Cur enim potius ille modus dependentiæ constituit peculiare genus relatiuorum, quàm alij? Item falsum videtur, quòd quantitas vt habet rationem mensuræ fundet primum modum, tum quia Aristoteles non assignat ibi rationem mensuræ, sed vnitatis vel numeri, quæ est longè diuersa ratio: nam quãdo duæ quantitates dicuntur æquales, non est vna mensura alterius, nec è con-

Quot subiecta sit difficultatibus ratio sufficientiæ allata.

uerso, nec inter eas hoc attenditur, sed ratio vnitatis, & idem à fortiori est de similitudine, vel identitate, & ideo, vt diximus, vnitas ibi non sumitur quantitatiuè, sed generalius. Tum etiam, quia ratio mensuræ quantitatiuæ non est per se apta ad fundandam relationem realem, cùm solùm sit extrinseca denominatio rationis vt suprà tractatum est.

Aliam rationem huius differentiæ indicat eodem loco Alexander Alens. dicens, illam diuisionem sumptam esse ex tribus modis vniuersalibus entis, qui sunt, idem & diuersum, quoad primum: potentia vel actus, quoad secundum, & *perfectum* (inquit) *vel imperfectum, quoad tertium, eo modo quo imperfectum à perfecto mensuratur, & diminutum à completo: & quia illi modi sufficienter variant naturam fundamentorum, ideo sunt tres species relationis.* Sed difficile est, quod ait, tertium membrum sumi ex modo entis secundum perfectum vel imperfectum: nam, licet sensus referatur ad sensibile secundum illud genus, non mensuratur ab illo vt imperfectum à perfecto, sed solùm B dicitur mensurari tanquam à termino specificante, qui interdum potest esse perfectior, interdum æqualis, interdum minùs perfectus, vt videre etiam est in intellectu & intelligibili. Deinde, quamuis asserat illos tres modos sufficienter diuidere fundamenta relationum, non tamen rationem sufficientiæ reddit, neq; ex vi illius explicationis declarat distinctionem eorum inter se. Nam etiam potentia & actus comparantur vt perfectum & imperfectum, & potentia dici potest mensurari per actum, quatenus illi proportionatur, & commensuratur, propter quod etiam dicuntur potentiæ per actus specificari. Existimo ergo nullam aliam rationem sufficientiæ Aristotelem habuisse, præter inductionem quandam, quæ intellexit, nullam inueniri relationem quæ ad aliquod ex dictis capitibus reuocari non possit: quod non potest meliùs constare, quàm respondendo difficultatibus tactis. Nam, si nullam inuenimus relationem, quæ non habeat aliquod ex his fundamentis, sufficiens signum nobis erit, diuisionem illam sufficientem esse.

Quot in ea difficultates.

XVI. Secunda ratio sufficientiæ. Alens.

SECTIO XI.

De primo genere relationum, in numero, vel vnitate fundato.

I. ADsingulas difficultates Sectione superiori propositas, maioris claritatis gratia fere singulis sectionibus respondebimus.

II. Ad primã igitur respondetur, aliud esse loqui de duab. relationib. duorum extremorũ, quæ dicũtur in vnitate fundari, aliud verò de singulis earum. Vnaquæq; enim duarum relationũ similitudinis, verbi gratia, fundatur in vna qualitate, in quantum in se est vna vnitate formali, non quidem quantum ad id quod addit vnitas supra ens, nam illud est negatio, & ideo non potest fundare relationem realem, vt rectè argumẽtum probat, sed quantum ad illam positiuam rationem entis, quę substernitur illi negationi. At verò loquendo de ambabus relationibus duorum extremorum, illę dicuntur fundari in vnitate eorum, quia ratio cur simul consurgant illę duę relationes, positis illis duobus extremis, non est solùm quia singula extrema habent inter se talem vnitatem, sed etiam quia illa vnitas est eiusdem rationis in vtroque: quod idem est ac si dice-

si diceretur, ideò illa referri inter se, quia habent cõ- A *nem quàm possint relationem causare.* Sed exponi potest, uenientiam realem. Et quamuis hæc conuenientia non sit aliqua vnitas realis illorum duorum extremorum inter se, vt bene etiam in argumento sumitur, loquendo de propria & formali vnitate: datur tamen in re fundamentum illius vnitatis, siue quoad negationem, siue quoad vnitatem rationis: & illud fundamentum sufficit, vt in illis extremis tales relationes consurgant.

III. Et simili modo respondendum est ad alterã partem de relationibus fundatis in multitudine, distinctione vel diuersitate. Nam licet multis propter illud argumentum probabiliter visum sit, illas relationes non esse reales sed rationis, quia non habent reale fundamentum proximum, vel formalem terminum: nihilominus loquendo cum communi sententia, & consequenter, verius dicitur eandem esse rationem de his relationibus, & de illis quæ fundantur in vnitate. Nam sicut distinctio includit negationem, ita etiam vnitas: & è conuerso, sicut negatio quam dicit vnitas supponit entitatem quę potest esse fundamentum relationis, ita ét distinctio realis est inter extrema realia, in quibus fundatur negatio ibi B let, procedendo à quod in quo, sistendum esse in incluſa: in eis ergo vt talia sunt, poterit etiam fundari relatio realis. Vnde in exemplis ibi adductis, quãuis verum sit in relatione inæqualitatis alterum extremum carere parte aliqua magnitudinis alterius extremi, tamen relatio non fundatur formaliter in ea carentia, sed in hoc quòd hæc quantitas tanta est, illa verò tanta. Et idem est de dissimilitudine: supponit enim duas essentias, quarum vna non est alia, non tamen fundatur proximè in illa negatione, sed in ipsismet essentiis, quatenus secundum vnitates formales plures essentialiter sunt. Quod declaratur exemplo, nam lucidum & tenebrosum etiam habẽt dissimilitudinem, quoad illam negationem, quia in vno non est forma lucis, quæ est in alio. & tamen nõ est inter eas relatio realis dissimilitudinis, quia ex parte alterius extremi nec est fundamentum, nec formalis terminus positiuus talis relationis.

Relatio vnitatis in rebus omnium prædicamentorum fundari potest.

IV. INsecunda difficultate multa tanguntur, quæ sin- C gulas possent quęstiones postulare: ea tamen breuiter transigemus, ne in explicandis minutissimis entibus nimium morosi simus. Primò itaq; petitur, an relatio similitudinis, & aliæ huius generis, fundari possint in sola quantitate & qualitate, vel etiam in rebus aliorũ prędicamentorum. Et quidẽ de substantia iam vidimus sectione præcedenti eandem esse rationem, quoad hanc partẽ, de quãtitate, & qualitate. Et ratio ibi facta videtur mihi concludere de quacunq; re vel modo seu entitate, præsertim absoluta, vt interim relationes omittamus, cur enim duo calores sunt realiter similes, & vt sic realiter referũtur, & non duæ calefactiones, vel duo vbi, & quęcũque alia similia? Item, inter duas actiones est vera & positiua cõtrarietas: hęc autẽ est relatio, quæ ad hoc genus pertinet, fundatur enim in peculiari quodã modo distinctionis. Itaq; quantum ad cætera prędicamenta, extra Ad aliquid, facilè concedimus illationem ibi factam. Neq; contra hoc consequens, quãtum ad hanc partem, aliquid ibi obiicitur. Verũ est, D. Tho. 5. Met. lect. 17. omnino excludere quatuor vltima prædicamenta, vt non possint esse fundamẽta relationum, *quia magis* (inquit) *consequuntur relatio-*

V. Prima sententia. Prima difficultas est de ipsismet relationibus, in qua insinuatur secunda & generalis difficultas, an relatio possit fundari in relatione. Est enim multorum sententia, relationem nunquam posse in relatione fundari. Ita sentit D. Tho. 1. p. q. 42. a. 4. & 2. cont. Gent. c. 13. & q. 7. de potent. a. 11. & in 1. d. 3. q. 1. a. 1. idq; sequuntur frequẽtius Thomistę, Sonc. 5. Met. q. 29. ad 1. Ferr. 4. cont. Gent. c. 11. Fundamentum præcipuum est illud de processu in infinitum, qui inde sequeretur. Sicut, ob rationẽ similem ad actionem non potest esse actio, nec ad motum, motẽ, & in vniuersum, procedẽdo ab effectu formali ad formam, si forma ipsa aliquo modo participat effectum vel denominationem eius, sistendum est in illa, vt per se ipsam talis sit: quod aliter dici so- D. Thom. Soncinas. Ferrar.

B quo. Ergo cùm relatio sit, qua relatiuum refertur, sistendum est in illa, vt non per aliam relationem referatur. Et confirmari potest hæc sententia Theologico argumento, quia alias inter diuinas relationes plures essent relationes reales, nimirum realis distinctionis, & dissimilitudinis quasi specificæ in ratione relatiua, & similitudinis genericæ in eadem, & aliæ huiusmodi, quod est contra communẽ Theologorum doctrinam, qui tantùm quatuor relationes reales in diuinis agnoscunt.

VI. Secũda sententia. Scotus. Lycetus. Mairon. Andr. Contrariam sententiam tenet Scotus in 2. d. 1. q. 4. & 5. & in 4. d. 6. q. 10. quem sequuntur Lychetus, & Mairon. his locis: item Mairon. in 1. d. 29. q. 6. & Ant. Andr. 5. Met. q. 13. & lib. de sex princip. q. 10. Fundamentum est tactum à nobis in prædicta difficultate, quia non apparet sufficiens ratio, ob quam similitudo inter duas paternitates non sit tam vera relatio, sicut inter duas albedines, cùm in re ipsa habeant eundem modum conuenientiæ & vnitatis formalis, & eodem etiam modo à parte rei denominentur similes. Nam si quis velit dicere duas paternitates denominari similes tantùm fundamentaliter, vel negatiuè, scilicet, quia non habent diuersam rationem: qui sic respondet occasionem præbet, vt de quibuscunq; rebus similibus idem dici possit, vel oportet vt sufficientem rationẽ differentiæ reddat, quę nulla certè apparet. Idem argumentũ est de relatione dissimilitudinis, quę esse potest inter paternitatẽ, & relationem scientiæ, v. g. Item Arithmetici ponunt proportionalitatem fundatam in duabus proportionibus, quia sicut quatuor ad octo, ita tria ad sex: proportio autem non est nisi relatio: proportionalitas ergo nihil aliud esse videtur, quã similitudo proportionum, quę est relatio relationis. Atq; hæc argumenta videntur sanè conuincere consequenter loquendo, quòd vna relatio possit referri realiter ad aliã per relationes spectantes ad hoc primum genus. Quocirca sicut vnũ & multa, transcendunt omnia prædicamenta, ita & relationes huius primi modi in rebus omnium prædicamentorum inueniri possunt, nõ vt de essentia illorũ, sed vt fundatæ in ipsis.

VII. Tertia sententia vtrãq; præcedentẽ concilians. Nonnulli verò conantur has sententias in cõcordiam redigere, tum propter authoritatem D. Tho. tum propter vim rationum. Aiunt enim, vnam relationem posse referri realiter ad aliam, non tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

alia relatione, sed se ipsa, vt vitetur processus in infi- A
nitum, & eadem sit simul quo & quod. Atq; ita, propriè relatio non fundat relationem, cùm non sit alia relatio quę refertur, & qua refertur: secundum rationem autem potest dici fundare, in quantum ipsa secundum rationem distinguitur in id quod refertur, & quo refertur. Cui sententię fauet Caiet. 1. p. q. 42. artic. 1. fundatus in verbis D. Tho. in solutione ad 4. quæ sunt hæc. *Vna relatio non refertur ad aliam per aliquam aliam relationem.* Circa quæ Caietanus addit, ex hac conditione relationis, scilicet, vt non fundetur super aliam relationem, non sequi, relationes relationum non esse reales, sed eas non esse alias à fundamentis. Vnde subdit, quòd si relationes diuinæ alioqui non haberent identitatem in natura, referri possent relatione reali æqualitatis: tunc verò æqualitas Filij ad Patrem esset ipsa filiatio, & Patris ad Filium, ipsa paternitas.

VIII. Sententia authoris. Veruntamen hæc sententia non videtur posse in vniuersum sustineri, nam, vt forma quoad aliquam denominationem suscipiendâ per se ipsam sufficiès sit, vel (sicut aiunt) vt se habeat vt quo & quod, necesse est, quòd illa denominatio sit & eiusdem ratio- B
nis cum tali forma, & intrinseca & inseparabilis ab ipsa, vt patet in actione quæ se ipsa fit, quia ratio actionis est, vt fiat, cũ per eam fit aliquid, & in quantitate, quę se ipsa est quãta intrinsecè. At verò si vna relatio refertur realiter ad aliã, sępe ille respectus est longè diuersæ rationis à propria ratione & effectu formali talis relationis, & est illi extrinsecus & accidentalis: ergo non potest illa relatio per se ipsam ita referri, sed per aliam relationem. Probatur minor, quia formalis ratio, & effectus paternitatis est referre ad filium: cùm verò ipsa dicitur similis alteri paternitati, si ad illam refertur realiter, ille est effectus formalis valde diuersæ rationis cùm tendat ad terminum diuersæ rationis, & habeat rationem fundãdi diuersæ etiam rationis. Rursus hæc denominatio similis est accidentaria paternitati, nam si in mundo nõ esset alia paternitas, non denominaretur similis, nec referretur illo modo: ergo quando sic refertur, non per se ipsam, sed per aliam relationem refertur.

IX. Et confirmatur, nam quando dicitur vna relatio referri ad aliam realiter, non verò per aliam relationem, aut intelligitur non per aliam, nec re, nec ratio- C
ne distinctã. & hoc manifestè probatur esse falsum argumento facto, nam quę potest esse maior distinctio rationis, quàm quę est ex terminis diuersarum rationũ, & quæ satis est, vt vna relatio sit accidentaria alteri? Aut est sensus, quòd non refertur per aliã relationem re distinctam, sed ratione tantùm: & hoc non est peculiare in relatione, nam suprà etiam à nobis dictum est, relationes quibus referuntur res absolutę, non distingui nisi ratione à fundamentis absoluris. Vel si quis contendat, fundamentum absolutum referri relatione reali & in re distincta, vnã verò relationem posse referri relatione reali, non tamen in re distincta? primò supponit falsum, deinde oportet vt aliquam rationem huius discriminis reddat, quam hactenus nullus reddidit. Nã, quod quidam aiunt, relationem esse minut. simam entitatem & ideò non posse fundare aliam in re distinctam, nõ satisfacit, tum quia etiam relatio, quę fundatur, est minutissimæ entitatis, tum etiam quia iam supponitur prima relatio fundata in absoluto, & ideò mirũ nõ est, quod possit fundare aliam proportionatam: sicut etiam motus vel tempus est satis diminutæ entitatis, & tamen potest fundare relationem.

X. Distinguendum ergo videtur: nam quidam sunt respectus intimè inclusi in ipsis relationib⁹, & inseparabiles ab ipsis secudũ proprias rationes earum: alij verò sunt accidentarij. Priores tantũ sunt ad proprios terminos vel ad relationes oppositas: posteriores verò sunt ad alios terminos, qui simpliciter sũt per accidens ad esse talis relationis. Exemplum sit in paternitate, quę hoc ipso quòd refert patrem ad filium, includit intrinsecè & inseparabiliter oppositionem cũ filiatione, & consequẽter etiã distinctionẽ, est enim distinctio veluti quid superius inclusum in oppositione: oppositio aũt est quid inclusũ in correlatione. At verò respect⁹ vnius paternitatis ad aliã in ratione similis nõ est ita inclusus in ꝓpria ratione paternitatis, & alia paternitas est terminus accidentarius & extrinsecus respectu alterius paternitatis.

XI. De prioribus ergo respectibus satis consentaneũ est, quod Caiet. ait, etsi secundum omnes illos eadẽ relatio referatur, non tamẽ alia relatione, sed se ipsa referri, cùm in sua adæquata ratione omnes illos includat. At verò in respectibus posterioris generis nõ video, quomodo possit consequenter negari, quin vna relatio possit per aliam referri, & ita aliam in se fundare, quia nec videtur posse negari quin illo etiam modo relatio realiter referatur, vt argumenta facta probant, nec etiam potest dici, quod illo modo referatur per se ipsam, vt persuadent ea quæ contra vltimam sententiam diximus. Hinc verò vlteriùs addo, sicut suprà exponebam D. Tho. negantem relationes fundari in quatuor vltimis prædicamentis, ita etiam exponi posse de relationibus, nam relationes secundum propriam & intrinsecam rationem non referuntur relatione à se distincta, nec fundant illam: at verò prout aliquo modo participant vel conueniunt cum quantitate in vnitate vel multitudine, sic non repugnat referri relatione similitudinis, & aliis similibus, & hoc solum videntur probare fundamenta secundæ sententiæ.

XII. Si fundet vna relatio aliã, an in infinitũ necessario eundum sit. Ad argumentum autem de processu in infinitum primò respondeti potest non esse magnum incõueniens illum admittere in relationibus, vt suprà dicebamus de relationibus partium vel punctorũ. Quãquam hic videatur habere nonnullam maiorẽ difficultatem, quia inter fundamentum & relationem est ordo per se: at in per se ordinatis nõ videtur posse procedi in infinitum, vt in libro secundo ab Aristotele traditur. Respondeti verò potest, id esse verum in iis, quæ in re distincta sunt, non verò in iis quę ratione distinguũtur. Secundò respondeti potest, negando processum in infinitum, quia sistendum est in ea relatione, quæ eandem denominationem susçipit, quam prębet fundamentum, & necessariò ac intrinsecè illam secum affert. Vt, v. g. quãuis paternitas referatur similitudine, & illa similitudo sit similis alteri eiusdem speciei, non oportet vt sit similis per aliam relationem, sed se ipsa, quia illa denominatio est eiusdem rationis, & intrinsecè illam secum affert, quia non potest referre vnam paternitatem ad aliam similem, quin illi respondeat alia relatio cui ipsa sit similis: & hoc ad summum probant exempla de actione, & motu, & similibus.

XIII. Quòd si instetur, quia quælibet relatio est capax alterius denominationis relatiuę diuersę rationis, nã relatio similitudinis põt esse dissimilis alteri, & è conuerso. Respondeo, relationes fundatas in eodẽ fundamẽto absoluto, cũ sola ratione distinguantur, posse mutuò sese ita referre & denominare, vnde, cùm illę denominationes diuersarum rationũ finitę sint,

sint, necessarium non est propter illas admittere infinitas relationes, vel processum in infinitum. De relationibus autem diuinis alia est ratio, quia seclusa identitate essentiæ, in qua non fundantur relatio realis, sed rationis, non habent inter se veram & realẽ similitudinem, sed potiùs distinctionem & dissimilitudinem, quam in propriis relationibus includũt, ideò non referuntur inter se alia relatione, sed se ipsis: sed hæc disputatio alterius est loci.

De relationibus identitatis, similitudinis & æqualitatis.

XIV. TErtiò petitur in illa difficultate quæ sit propria relatio identitatis, similitudinis, & æqualitatis, & an possint eidem rei conuenire diuersis respectibus. Ad quod breuiter dicendum est, relationem identitatis propriè esse identitatem essentialem, minorem numerica, vt abstrahamus nunc ab specifica, & superioribus omnibus, de quibus statim. Hoc patet ex Arist. dicente, illa esse eadem quorum substãtia, id est essentia, est vna. Quocirca ad argumentum ibi factũ cõcedendũ est, duas qualitates vt sunt eiusdem speciei essentialis, ꝓpriè referri relatione identitatis, nã est eadem ratio in eis, quę in cęteris entib⁹ eiusdẽ speciei. Vnde consequenter ẽt dicendum est, propriam relationẽ similitudinis (ad rem ipsam attendendo, quidquid sit de vsu vocum) esse illam quę conuenit qualitatibus ratione intensionis: relationẽ verò æqualitatis esse illam quę conuenit quantitatibus ratione actualis extentionis. Deniq; (quod rem ipsam magis explicat) admittendum est, in eadem qualitate aliam esse relationẽ identitatis, seu fundatam in essentia eius vt sic, aliam verò, relationẽ similitudinis, fundatam in vnitate intensionis, adeò vt hæc sit separabilis ab illa, quia potest manere vnitas essentiæ sine intẽsione. Imò & è conuerso, quamuis respectu alterius albedinis nõ possit alia albedo esse similis in intẽsione, quin sit etiã vna in essentia, tamẽ respectu nigredinis, possunt albedo & nigredo vt octo dici similes in modo seu gradu intensionis, etiãsi sint dissimiles, vel potiùs diuersæ in essentia. Neque est inconueniens huiusmodi relationes multiplicari, pręsertim si verum est, nõ propterea multiplicari res, aut modos reales ex natura rei distinctos.

XV. Atq; eodem modo sentiendum est de relationi- C
bus æqualitatis, & identitatis specificæ in quantitate continua: est enim eadem proportionalis ratio, vt in dicto argumento satis declaratur. Dico autem in quantitate continua, quia in numeris non videtur esse diuersa relatio æqualitatis, & identitatis specificæ, quia duo binarij, v. g. ex propriis rationibus essẽtialibus habẽt æqualitatem, nec potest non solùm in re, verum etiam ratione separari inter eos relatio spæcificæ identitatis à relatione æqualitatis. Et ratio esse videtur, quia quantitas discreta non habet aliam propriam essentiam vel speciem, præter talem actualem extensionem seu numerabilitatem, neque ibi est separabilis talis species à tali multitudine, ꝙ secus est in quantitate continua, nam, retinẽdo propriam extensionem essentialem, potest esse in maiori vel minori magnitudine.

An vnitas generica fundet relationem realem.

XVI. QVartò petitur in illo argumento, an relationes huius primi modi pertinentes ad vnitatem, fundentur in sola vnitate specifica, vel etiam in generica. Et, quamuis vtraque pars possit facilè disputari, vt ibi insinuatum est, & possent facilè cõiecturę

A in vtramq; partem multiplicari, nihilominus breuiter dicendum censeo, non solam vnitatem specificã, sed etiam genericam sufficere ad aliquam relationẽ similitudinis. Quæ est expressa sententia D. Tho. 1. p. q. 26. a. 1. ad 2. vbi ait, *Relatio quæ importatur per hoc nomen idem, est relatio rationis tantum, si accipiatur simpliciter idem: secus autem est cum dicuntur aliqua eadem esse, non in numero, sed in natura generis siue speciei.* Hoc etiam sequitur Ant. Andr. lib. 5. Met. q. 13. ad 3. Et rationes inter argumentandum tactæ satis probabiliter hoc persuadent. Neq; obstat, quod res differentes specie, potiùs dicantur dissimiles simpliciter, quàm similes: nam hinc solùm sequitur, relationem similitudinis genericæ pręcisè sumptę non esse (vt ita dicam) tam potentem ad denominandum, sicut relationem similitudinis vel dissimilitudinis specificæ: nihilominus suam confert denominationem, nempe talis similitudinis, scilicet, genericæ. Affirmatiuè respondetur D. Thom. Andr.

Videtur autem satis probabile, has relationes si- XVII.
militudinis in specie, vel genere nõ esse propriè diuersas, nisi respectu diuersorũ, seu quando vnaquæque est adæquata suo termino & proprio ac formali
B fundamento. Vt, v. g. licet duo homines sint similes in specie & genere, non est necessariũ vt duplici relatione reali referantur, quia in vna relatione adæquata vterq; respectus includitur, scilicet, in relatione specificæ similitudinis, quia illa relatio prout est in re, nõ fundatur in sola differentia vltima, sed fundatur in tali forma dante tale esse specificũ. Relatio tamen, qua homo est similis equo in ratione animalis, diuersa est in specie ab illa qua vnus homo est similis alteri, tamẽ illa ẽt includit omnem aliam relationem similitudinis, quæ inter hominem & equũ excogitari potest in gradibus superioribus inclusis in ratione animalis: & sic est proportionaliter Philosophandũ in cęteris. Atq; ita cuitatur facilè nõ solũ infinitas, sed etiã nimia multitudo relationũ, solum enim multiplicantur iuxta multitudinem, & formalem distinctionem terminorũ seu vnitatum.

Quæri verò non immeritò potest, an huiusmodi XVIII.
relatio possit interdum fundari in vnitate Analoga, in ea præsertim, quæ dicit vnum conceptũ obiectiuum intrinsecè conuenientem vtriq; Analogatorũ. Nam de aliis modis Analogiæ certum est non suffi- C
cere ad relationem realem, quia non fundatur in aliqua propria similitudine, aut conuenientia reali, sed in Metaphorica, quę pręcipuè fit per comparationem intellectus nostri. In priori verò genere Analogię nõ est improbabile, posse inter Analogata interuenire relationem realem fundatam in tali vnitate, quia inter illa extrema est aliqua realis conue- D. Thom.
nientia. Vnde interdum D. Tho. significat effectus Dei referri ad Deũ aliqua relatione realis similitudinis vel imaginis, vt sumi potest ex 1. p. q. 4. a. 3. ad 4. cum his quæ ibi acutè notat Caie. Item ex eodem D. Cai.
Tho. 1. p. q. 93. a. 1. ad vlt. & de potent. q. 7. a. 6. vbi ait, esse in creaturis relationes varias ad Deum, prout ipse illas producit à se ipso diuersas, aliqualiter tamẽ sibi ad similatas. Idem sentit Ant. Andr. suprà. Vnitas Analogica an fundet relationẽ prędicamentalẽ. Andr.

Vltimò petitur in illa difficultate, an hę relatio- XIX.
nes vt fundãtur propriè in multitudine, & inter varios numèros versantur, sint reales relationes, vel solũ denominationes ex cõparationib⁹, quas noster intellectus facit. Et quidem si attendamus communem modum loquendi Aristotelis & aliorũ Philosophorum, non est dubium, quin ita censeãt de his relationibus, sicut de aliis realibus, quę ad hoc primũ genus spectãt, nam denominationes æqualitatis vel in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel inæqualitatis eodem modo ex rebus ipsis sumũtur. Si autem relatio est res vel modus ex natura rei distinctus à fundamento, difficile est explicare talẽ relationem realem in binario vel ternario fundatã, quia non potest esse verè vna & simplex in toto binario, in quo enim subiecto esset? Neq; enim potest esse in vna vnitate potiùs quam in alia, cùm nulla sit disparitatis ratio, neque in omnibus simul, quia nõ potest vnum accidens esse simul totũ in multis subiectis, & in singulis eorum, vt per se constat. Maximè quia nulla vnitas est dupla aut tripla, vt possit in sola illa esse tota relatio dupli aut tripli. Nec verò potest esse partim in vno subiecto, partim in alio, aliàs non esset verè vna & simplex, sed composita, eodẽ modo quo numerus. Non potest autem esse illo modo cõposita, si relatio est res aut modus distinctus: aliàs in qualibet vnitate consurgeret specialis entitas, aut modus, qui per se sumptus esset vna relatio, & cum aliis componeret vnam tantùm secundum quid, ad eum modum quo numerus est vnus. Id autem esse non potest, quia in nulla vnitate per se sumpta, est ratio aut fundamentum, vnde talis modus resultet. At verò si relatio non est aliquis modus realiter additus suo fundamento, facilè intelligitur, numerum eo modo quo in rebus est, & secundum illam imperfectam vnitatem quam habet, posse per modum vnius extremi comparari & referri ad alium numerum, vt æqualem aut duplum, vel alio simili modo. Quia fundamentum illius relationis in singulis numeris nihil aliud est, quàm ipsamet quantitas discreta, vt habet talem vnitatem, vel diuersitatem ab alia, & illamet quantitas in re est ipsa relatio, quatenus potest illam denominationem tribuere subiecto in ordine ad similem vel dissimilem terminum.

A natio, absque vlla additione intrinseca & reali. Habitudo autem relatiua in præsenti nõ est aliud, quàm hæc eadem denominatio relatiua, seu forma ipsa quatenus actu tribuens illam. Quæ autem conditio sit in fundamento necessaria, vt ex parte sua sit aptũ tribuere hanc denominationem, dicemus commodiùs in sectione seq. Et hactenus de primo membro illius diuisionis.

SECTIO XII.

De secundo genere relationum in potentia vel actione fundato.

I. Circa secundum genus relationũ multa attinguntur in quarta difficultate superiùs posita. De quibus relationibus in communi loquendo certum est, esse reales & prædicamentales: ita enim sẽtiunt Doctores omnes, & ita exponunt Arist. Nam si inter aliqua extrema concurrunt omnia necessaria ad huiusmodi relationem, maximè inter hæc, vt ex dictis constare potest, & magis patebit ex dicendis. In particulari verò duo sunt quæ hîc habent difficultatem. Primũ est an omnes relationes quas Aristoteles gratia exempli numerat in illo genere, sint verè reales & prædicamentales. Secundum est quod nam sit proprium fundamentum talium relationũ.

An omnes relationes secundi generis sint reales.

II. Circa priorem partem difficilis sanè est prima obiectio, quæ in quarta difficultate sit contra membrum illud de relationibus fundatis in futura actione, quæ dicuntur esse *inter id quod facturum est, & illud quod faciendum est*: hæc enim sunt Aristotelis verba: obiectio tamen facta, vt existimo, concludit talẽ relationem non posse esse realem ex defectu termini, & proximæ conditionis requisitæ. Vnde dicendũ existimo, non omnia exempla quæ Aristoteles ibi posuit esse in rigore de relationibus realibus & prædicamentalibus. Ipse enim nõ intendit illo loco tradere propriam & rigorosam coordinationem prædicamẽti ad aliquid, sed explicare omnes modos relatiuorum, & ad certa quædam capita eos reuocare, siue sint propria relatiua realia, siue solum ea imitẽtur secundum nostrum loquendi modum. Et potest hoc cõfirmari, nam ibidem ait, ad hoc secundũ genus pertinere quędam relatiua, quæ dicuntur secũdum priuationem potentiæ, vt impossibile, & similia: constat autem hæc non esse vera relatiua realia, cùm priuatio potentię non sit reale fundamentum. Solum ergo ponuntur in hoc genere per quandam reductionem: idem ergo dicendum censeo de relationibus quæ dicuntur fundari in actione futura.

III. At verò de relatione exorta ex prętérita actione, quæ terminum actu existentem reliquit, aliter censendum est. Illa enim relatio realis est, & prædicamentalis, duratq; quamdiu effectus & causa actu existunt, vt habet communis sententia. Nam ibi interueniunt extrema realia, & apta vt inter sese habere possint realem ordinem (agimus enim nunc de causis creatis) & fuere iam in re posita omnia, quę ad illum ordinem seu relationem necessaria sunt, vt patebit soluendo difficultatem propositam.

IIII. In qua inprimis petitur quomodo relatio quæ manet, possit fundari in actione prętérita, quę iã nõ est. Dicendũ verò est, nõ fundari in illa vt in proprio fundamento, in quo insit, aut à quo habeat suam entitatem,

XX. Ad tertiam difficultatem dicendum est, non esse necessarium vt relatio huius primi modi sit, aut realiter addita ipsi fundamento tanquam ex natura rei distincta ab ipso, aut mera denominatio extrinseca ex coexistentia alterius extremi, nam inter hæc duo potest medium inueniri, nimirum, quòd sit denominatio intrinseca ineludens coexistentiã alterius extremi, ad quod dicit habitudinem. Cùm autem quæritur de hac habitudine, an præsupponatur intrinsecè in fundamento, etiam quando terminus non existit, licet tunc non habeat rationẽ prædicamentalis relationis, sed transcendentalis, an verò de nouo addatur posito termino; dicendũ est, nõ præsupponi propriè sub ratione habitudinis vel relationis, vel prędicamẽtalis vel transcẽdẽtalis, nã, vt rectè in tertia illa difficultate probatur, fundamentũ huius primi generis per se non includit habitudinem transcendentalẽ: nulla ergo formalis habitudo præsupponitur intrinsecè in tali fundamento: neq; etiã realiter & intrinsecè additur, posito termino.

XXI. Dicendum ergo est, habitudinem illam fundamẽtaliter, & quasi inchoatiuè præsupponi ex vi fundamenti, compleri autem per positionem termini; compleri (inquam) non per intrinsecam additionẽ, sed solùm per extrinsecam positionem termini. Nã fundamentum ipsum aptum est de se ad tribuẽdam huiusmodi denominationem relatiuam: & hac ratione dicitur continere habitudinem relatiuam quasi inchoatam: vt tamen actu tribuat illam denominationem, requirit terminum actu existentem: & ideò posito termino completur statim illa denomi-

entitatem, sed illam esse rationem fundandi talem relationem, vel, vt suprà dicebamus, conditionem requisitam vt talis relatio resultet. Non est autem talis, vt ab illa relatio pendeat quasi in fieri & in esse, & ideò nihil mirum est quòd transacta actione maneat relatio. Est autem illa conditio requisita, nõ solùm quia per eam positus est terminus necessarius ad talem relationem quantũ ad solam eius entitatẽ absolutã: potuit enim poni in rerum natura per aliã actionẽ, quod nõ satis fuisset vt insurgeret dicta relatio. Est ergo necessaria, quia per illam influit causa in talem effectũ: ex quo influxu manet ordinata ad illum effectũ, & respectiuè denominata à relatione insurgente, vel à suamet potentia seu virtute agẽdi, quatenus peculiariter influxit in illum effectum.

De fundamento proximo paternitatis.

V. Vnde controuerti solet, in quo principio proximè insit, & cum quo identificetur talis relatio, an scilicet in potentia proxima & accidentali, vel in principali & substantiali. Nam multi censent esse in principio proximo seu in potentia generandi, quod posset apparentibus argumẽtis fieri verisimile. Alij verò existimant, ipsũmet principale principium & substantiale identificare sibi hanc relationem. Fortasse tamen verũ est, ad vnumquodq; principium sequi relationem illi accõmodatam, quia est par ratio de vtroq; nam relatio potentiæ absolutè sumptæ, & abstrahendo ab actu, vtriq; inest, ergo etiam in vtroque vt est sub actu suo aliqua relatio consequitur. Relationem aũt propriam paternitatis existimo esse illam, quę proximè inest ipsi substantiæ medio principio principali: nam in supposito genito, filiationis relatio sine dubio afficit immediatè ipsam substãtiam, vel etiam ipsum suppositum, vt multi volunt, de quo latè tractaui in 2. to. 3. p. Ergo, cũ hæ relationes sibi proportionatè respõdeant, etiam relatio paternitatis proximè afficit substantiale principium eiq; identificatur. Item quia separato quolibet accidente realiter distincto, etiã per potentiam Dei, si maneant substantiale suppositũ quod genuit, & quod genitũ est, durat relatio paternitatis: alioqui nulla superest ratio ad ponẽdã illã, nã ille homo verè ac propriissimè dicet pater: ergo signũ est, hanc relationẽ esse intimè in ipsa substantia. Tandẽ est hoc maximè cõsentaneum modo denominãdi eius, nam solum denominat ipsum suppositum principaliter operans.

VI. Qui genuit, si priuetur filio, nõ remanet pater.

Non manebit autem hęc relatio paternitatis mortuo filio, vt falso in illa quarta difficultate assumitur. Neque verè ac propriè dicetur esse pater ille, qui orbatus est filiis, sed fuisse, quod non solum in philosophico rigore verum est, sed etiã vulgari sermone obseruari videtur. Quapropter non est ídẽ, esse patrem, quod genuisse, nam hæc est denominatio extrinseca ab actione prætérita, & ideo durat, etiamsi mortuũ sit genitũ: altera verò est denominatio relatiua, quæ includit coexistentiam extremorum.

An relatio agentis illi insit.

VII. Atque hinc à fortiori constat (quod vlteriùs in ea quarta difficultate tangitur) relationem actualiter agentis seu generantis, esse etiam realem, nã si hoc verum est post actionẽ prætéritam, cur nõ magis præsente & durante actione? Duo verò hîc inquiri possunt. Vnum est an hæc relatio sit intrinsecè inhærens ipsi agenti, vel solùm extrinsecè denominans, sicut ipsa actio. Videtur enim hoc posterius sufficere ad relationem realem, & esse magis cõsentaneum denominationi talis relationis. Actio enim ipsa realis est, & realiter denominat agens, & in hac ipsa denominatione includitur transcendẽtalis quædam habitudo ad effectum, quia actio vt actio terminũ respicit, sicut infrà dicemus: ergo similiter poterit relatio esse realis, quamuis solum extrinsecè, & media actione denominet ipsum agens, tanquam relatum ad terminum seu effectum suum.

VIII. Affirmatiuè respõdetur.

Nihilominùs dicendũ est, propriam relationem, quæ per se refert causam agentem vel generantem ab eo instanti in quo actu generat, esse intrinsecam, & immediatè inhærentem illi. Primò quidem, quia si post actionem prætéritam manet in causa agente relatio intrinsecè adhærens illi, multo magis talis relatio resultabit, & inhærebit, etiam durante ipsa actione. Deinde, quia, vt D. Tho. docet 2. cõt. Gẽt. c. 13. licèt in aliis formis inueniantur extrinsecæ denominationes, *à relatione verò non inuenitur aliquid denominari quasi exterius existẽte, sed inhærẽte*, ait D. Tho. vnde subdit, *Non enim denominatur aliquis pater, nisi à paternitate quæ ei inest*, Cuius ratio esse videtur, quia quod extrinsecè denominat, potiùs refertur ad ipsũ quod denominat, quàm referat ipsum: atque ita actio potiùs refertur ad agens, quàm ipsum referat, quamuis sit occasio vel conditio, vt in agente resultet relatio. Quare, licèt verum sit actionem ipsam referri ad terminum, tamen non propriè refert ipsummet suppositũ agẽs: quia nõ denominat illud vt id in quo est, sed vt à quo est: atq; ita solũ dici potest quod manat ab agente cum respectu ad terminum: ille autem non est respectus ipsius agentis nisi remotè, vt magis ex sequenti dubitatione patebit.

Sitne eadem relatio in agente, dum actio durat, & illa transacta.

IX. Vrsus enim inquiri potest, an hęc relatio agentis in actu, vel de præsenti sit eadem & specie & numero cum relatione agentis de præterito, v. g. cum paternitate. Quidam enim putant esse diuersã, & videtur fauere Arist. dum ait, has relationes variari secũdũ tempora. Potestq; fundari in diuerso modo denominandi, nam altera denominat vt actu agentem, altera vero vt illum qui egit. Quare videtur vna relatio solum durare quamdiu durat actio, & ad desitionem eius alteram consurgere. Verius tamen existimo, in parte v.g. (& idem est in similibus) eandem numero esse relationem, quæ in ipsomet instãti quo generat, consurgit, & permanet quamdiu talis pater cum filio durat. Vt enim Theologice argumẽtemur, quis dicat Beatissimam virginem in primo instanti, quo Christum concepit, habuisse vnam relationẽ matris, & immediatè post amisisse illã & acquisiuisse aliam? Deinde, actio generandi est ratio vel cõditio, qua posita resultat relatio paternitatis, interrogo ergo, an sit talis ratio vel cõditio vt ab illa pẽdeat relatio paternitatis in fieri & cõseruari, necne. Nam si nõ pẽdet in conseruari: ergo transacta illa actione generãdi manebit eadẽ paternitas, quia non est vnde varietur: si aũt pẽdet: ergo transacta actione transibit cũ illa dicta relatio, ergo nõ est vnde resultet alia relatio. Quia cessatio actionis, cũ sit priuatio quędam, non est sufficiens ratio vt resultet noua relatio realis: neq; actio prętérita potest esse ratio talis relationis nouę, quia illa actio vt existẽs iam habuit suam relationem proportionatã, vt prætérita verò nihil addit nisi dictam priuationem. Meliùs ergo, & faciliùs dicitur, illam relationem esse vnã & eãdem, manere verò posteà, quia non pendet in conseruari ab ipsa

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab ipsa actione, sed à fundamento & termino, quę in præcedenti puncto explicata sunt. Quocirca, paternitas vt sic, nec includit denominationem de præterito, nec de præsenti, sed absolutè refert ad eum qui habet esse ab illo, qui pater denominatur, abstrahēdo ab hoc quod actio per quam habet esse, existat vel non existat: hæ namque denominationes includentes hos temporales respectus, potiùs sunt ab ipsa actione vt præsente vel præterita.

De relatione agentis in potentia.

X. VLtimò petitur in eadem quarta difficultate vt explicemus, qualis sit relatio agentis in potentia, de qua iam diximus, nō posse esse realem & prędicamentalem in ordine ad solum effectum possibilem vt sic, sed in ordine ad aliquam potentiam realē passiuam, & actu existentem, quia non potest habere alium terminum realem: hoc autem modo interueniunt omnia ad realem relationem necessaria. Dicunt verò aliqui, hanc relationem non pertinere ad hoc secundum genus relationum, sed ad primum, quia non fundatur in actione, sed precisè in proportione, quæ est inter duas facultates, vt vna possit in alteram agere, & altera ab alia pati: quę proportio est quędam vnitas, & ideo ad primam rationem fundandi pertinere videtur.

XI. Hæc verò sententia non est consentanea Aristoteli, qui in hoc secundo membro nunquam dixit, ad illud pertinere relationes in actione fundatas, sed potiùs in principio capitis dixit, *Alia* (scilicet dicuntur ad aliquid) *vt calefactiuum ad calefactibile, sectiuum ad secabile, & vno nomine, actiuum ad passiuum*: vbi nullā fecit mentionem actionis & passionis, sed potentiarum tantùm: posteà verò vtrumque coniunxit, dicens, *Actiua autem & passiua ex potentia actiua & passiua, potentiarumque actionibus dicuntur.* Deinde, relatio, quę est potentiæ agentis ad parientem, non fundatur in vnitate, quæ ad fundamētum primum pertinet, sed in virtute ad agendum: illa enim vnitas quę est ratio fundandi in priori modo, consistit in aliqua reali & formali conuenientia inter ea, quę similia vel eadem dicuntur: at verò inter potentiam agentem & patientem non intercedit talis vnitas & conuenientia, nisi fortasse quatenus conueniunt in generica ratione potentiæ, sub qua ratione non referuntur propria relatione potentiæ agentis & patientis, sed relatione similitudinis quoad rationem genericam. Illa ergo proportio non est vera vnitas: quòd si per Analogiam ita nominetur, est longè alterius rationis ab vnitate, quæ fundat primum modum relatiuorum. Quapropter hæc relatio non ad primum, sed ad secundum modum pertinet: differtque ab alia superius explicata, quia hæc sequitur rationem potentiæ præcisè sumptam, illa verò quatenus est sub actu: vnde hæc terminatur ad potentiam passiuam vt sic, illa verò ad effectum.

XII. Quænā potentiæ referantur reali relatione in actione vel passione fundata.

Petitur verò vlteriùs, an hæc relatio inueniatur in quacunq; virtute actiua & passiua, siue sit propriæ potentiæ de genere qualitatis, siue cuiuscunq; alterius generis seu transcendentalis rationis. Et sanè, de potentiis prædicamentalibus per se primò ordinatis vt vna agat in aliam, vel altera patiatur ab altera, nō est difficile ad intelligendum, quòd sint aptissimæ ad fundandam relationem inter se, dummodo sint in re ipsa distinctæ, quia hoc ipso quòd existunt, sese mutuò respiciunt, ratione transcendentalis ordinis quem inter se habent, ratione (inquam) eius vt proximi fundamenti. Dixi autem *dummodo in re sint distinctæ*, nam potentia quę simul est actiua in se ipsam, & passiua à se ipsa, etiamsi propria potentia ac prædicamentalis sit, & vtramque rationem per se primò habeat ex institutione sua, non potest secundum illas habere relationem realem, ex defectu distinctionis, quæ ad hanc relationem necessaria est. Vnde neque illas rationes habet talis potentia per habitudines transcendentales eiusdē ad se ipsam, sed per quādam eminentem habitudinem ad suum actum, quē respicit sub vtraque ratione. Quod si talis potentia, vt actiua, indiget alio comprincipio ad agendum in se, vt intellectus indiget specie, secundum illud poterit referri realiter ad se ipsam solam, in ratione actiui ad passiuum: non tamen ratione suæ propriæ & intrinsecæ actiuitatis, propter rationem dictam de identitate. At verò vbi interuenit sufficiens distinctio, & alioqui est intrinseca & naturalis coordinatio potentiarum, non est dubium, quin concurrant omnia necessaria ad realem respectum prædicamētalem, si extrema coexistant.

XIII. Quando vna actiua vel passiua possit referri relatione reali eādi generis.

Addendum verò vlterius est, relationem hanc nō esse coarctandam ad hoc potentiarum genus, sed intercedere inter omnes res creatas (nam de Deo infrà dicam) quæ quacunque ratione habent realem virtutem agendi & patiendi inter se. Hoc constat, tum ex generali locutione Aristotelis, tum ex exemplis eius, quæ alia etiam genera potentiarum comprehēdunt, tum etiam ex communi sententia interpretū, & Philosophorum. Tum deniq; quia vt intercedat prædicamentalis relatio non semper necesse est supponi in fundamento transcendētalem relationem, vt in solutione tertiæ difficultatis dictum est. Satis ergo in proposito est, quod vna virtus sit eiusdem ordinis cum alia potentia, & quod natura sua habeat vim agendi, quod est habere veluti Physicū quoddam dominium in illam, vt inde possit oriri respectus prædicamentalis, seu relatiua denominatio.

XIV. Atque hinc tandem intelligitur, non debere in hoc secundo fundamento nomen potentiæ strictè sumi, vt distinguitur ab habitu, nam etiam habitus quatenus vim habet agendi suos actus, solet ab Aristotele sub nomine potentiæ actiuæ comprehendi, vt sæpè in superioribus notatum est, & vt sic potest C esse fundamentum relationis realis, non quidem ad obiectum, nam hæc pertinet ad tertium modum, sed vel ad actum quem efficit, vel ad potentiam in quam efficere potest: quæ ratio ad hoc secundum genus pertinet, vt ex dictis à paritate rationis constat.

SECTIO XIII.

De tertio genere relationis in ratione mensuræ fundato.

I. SVpereſt vt explicemus, quod in quinta difficultate petitur, quomodo scilicet relationes tertij generis dicantur fundari in ratione mensuræ: ita enim ferè omnes authores loquuntur, & sumunt ex Aristotele in hoc loco.

Difficultas circa Philosophi mentem proponitur.

II. SItamen Aristoteles attentè legatur, non videtur dicere has relationes fundari in ratione mēsuræ, sed in-

sed inter alia exempla quibus hunc modum explicat, vnum est mēsurabilis ad mensuram: verba enim eius sunt, *Alia vt mensurabile ad mensuram, & scibile ad scientiam, & sensibile ad sensum*: vbi nullum fundamentum harum relationum declarat, sed solum adhibitis illis tribus exemplis proponit hoc tertium relationis genus. Nec potest dici in illis primis verbis, *vt mensurabile ad mensuram*, explicari communem rationem harum relationū, alia verò esse exempla & species huius generis: hoc enim nō potest accommodari contextui, tum quia Arist. non dixit, vt scibile ad scientiam, sed tantum copulatiuè, *& scibile ad scientiā*: tum etiam, quia si hæc posteriora verba adhibuisset in exemplum priorū, non debuisset dicere, vt scibile ad scientiam, sed potiùs vt scientia ad scibile: at verò non ita dixit, sed, quod attentè considerandum est, eodem modo dicit referri mensurabile ad mensurā, & scibile ad scientiam, & sensibile ad sensum: at verò scibile non refertur ad scientiam, vt mensurabile ad mensuram, nam, eo modo quo inter hæc ratio mensuræ interuenire potest, potiùs scientia mensuratur per scibile, quā è conuerso. Adde quod in hoc tertio genere nullā mentionē videt facere Aristot. relationū scientiæ ad scibile, vel sensus ad sensibile, sed solū oppositarū relationum (vt sic dicā) scilicet, scibilis ad scientiā, & sensibilis ad sensum, quibus aciungit relationem mensurabilis ad mēsuram tanquā eis similē: ergo non cōstituit communē rationem huius tertij generis in hoc, quod fundetur in ratione mēsuræ, sed in aliqua alia ratione communi mensurabili, scibili, & aliis huiusmodi.

III. Quę omnia confirmari possunt ex modo, quo inferiùs Aristoteles declarat hoc tertium genus relationum, nullam enim aliam communē rationem eius ponit, nisi, quia alia relatiua per relationes quas in se habēt, relatiua dicuntur: hęc verò solū suscipiūt denominationem relatiuam, quia alia ad ipsa dicūtur: repetitq; eadem exēpla, scilicet, mensurabile, scibile, intelligibile, quamuis solùm vltimū declaret dicēs. Nam & intelligibile significeat, quod in eo versetur intellectus. Vnde simpliciter interpretando hanc literam Aristot. non videtur ipse in hoc tertio genere ponere nouam aliquam relationem realem, quę intrinsecè insit, & referat suū subiectum, sed solùm denominationes quasdam relatiuas, sumptas ex relationibus existentibus in oppositis extremis. Quocirca, cùm scientia ad scibile, & scibile ad scientiam relatiuè dicantur, ad hunc tertium modum relatiuorum, iuxta mentem Arist. sic expositam, solum pertinet relatio vel denominatio ipsius scibilis qualiscunque illa sit: relatio autem scientiæ ad scibile non videtur ab Aristotele collocari in hoc tertio genere, quia scientia non dicitur relatiuè eò quòd aliud referatur ad ipsam, sed quia ipsa in se verè habet respectum ad aliud. Arist. aūt solum ponit in tertio modo ea, quę dicuntur relatiua, quia alia referūtur ad ipsa.

IIII. Quod si inquiras iuxta hanc expositionem, ad quod genus relationis pertineat ipsa relatio scientiæ ad scibile, & sensus ad sensibile, &c. Respondeti potest, illam esse relationem cuiusdam effectus ad suam causam in aliquo genere, & ita reducì ad secundum genus, vt statim in simili dicemus, soluendo sextam difficultatem. Vel, si cui placuerit omnem relationem in proportione fundatam ad primum modum reuocare, dicere poterit ad illum pertinere relationem scientię: consistit enim in quadam coāptatione & proportione ad obiectum suum.

V. Sed adhuc potest obiici, nam iuxta hāc interpretationem relatio inter mensurā & mensurabile, erit intrinseca & realis in mensura: in mensurabili autē solū erit rationis, aut per denominationē, ad ipsam mensuram, quod est cōtra communem sententiam, & contra rationem, nam id quod mensuratur est inferiùs, & sic potiùs ipsum ordinatur ad mensuram, quam è conuerso. Quod etiam patet inductione, nā scientia mēsuratur à scibili, & ideò in ipsa est relatio: & cognitio mensuratur in veritate, ab obiecto, & creatura in suo esse seu veritate essendi ab idea diuina, & omnes hæ relationes sunt in ipsis mensuratis. Respondeo, Aristotelem idem iudicium ferre de mensurabili ac de scibili, & intelligibili, & de omnibus ait, dici ad aliquid, *quia aliud ad ipsa dicitur*. Videtur autem loqui Arist. de mensurabili per extrinsecam & superadditā mensuram, non per intrinsecā coaptationem vel proportionē, qualis inuenitur in exēplis, quę in cōtrariū afferuntur: illa enim intrinseca cōmensuratio nō cōsistit nisi in quadā similitudine, vel coaptatione (vt sic dicā) vel in dependentia aut specificatione, & sic reducitur ad primū, vel secundū modū relationum. Sicut ēt imago est cōmēsurata exēplari ratione similitudinis, & effectus causæ, ratione depēdentię, vel etiā similitudinis. At verò extrinsecè dicitur res mensurabilis, sicut & cognoscibilis, vel visibilis, quia per applicationem extrinsecæ mensuræ potest eius quantitas manifestari. Et hoc modo ait Arist. rem dici mensurabilem per relationem alterius ad ipsam, quia nimirum per mēsuram potest eius quantitas notificari.

VI. Nec refert, quòd mensura sit quasi naturalis, vel ex institutione humana. Quia vtroq; modo res non est mensurabilis formaliter, nisi per extrinsecā potentiam & denominationem, quamuis fundamentū vel proportio, quæ ad tale mensurabilitatem supponitur, sæpè sit quid intrinsecum; & possit esse fundamentum alicuius relationis realis alterius generis. Sicut etiam visibile supponit aliquid fundamentū reale & intrinsecum in obiecto visibili, imò & vim actiuam specierum, ratione cuius refertur realiter ad visum relatione pertinente ad secundum genus. Et in mensuris etiam quantitatiuis, quæ designātur per institutionem humanam, supponitur aliquod fundamentum extensionis & alicuius proportionis realis, quæ aliquam veram relationem habet coniūctam, pertinentem tamen ad primum modum, quia non est alia à relatione æqualitatis vel inæqualitatis. Sic ergo, rem esse mensurabilem formaliter, solùm dicit relationem alterius ad ipsam, quatenus per applicationem mensuræ potest notificari eius quantitas, licet fundamentaliter aliquid intrinsecum in ipsa re mensurabili supponatur.

VII. Vltimò obiici potest, quia ex dicta expositione sequitur quoddam membrum ex illis tribus numeratis ab Aristotele, non continere relationes reales, sed tantùm rationis, atque ita sine causa recensert inter ea, quæ verè sunt ad aliquid. Sequela patet, quia iuxta dictam expositionem in tertio genere tāùm sunt illæ relationes, quæ non conueniunt relatiuis, eo quòd ipsa referantur, sed eo quòd alia referantur ad ipsa, illæ autem relationes rationis tantū sunt. Respondetur, quidquid sit de his relationibus rationis, an tales sint necessariæ in huiusmodi extremis, quod infrà videbimus, Aristotelem hic non agere de his relationibus, sed de variis modis quibus res denominantur relatiuæ ex rebus ipsis. Et ita distinguit duos generales modos, scilicet, quod quædam denominantur, quia ipsa referuntur, alia verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia alia referuntur ad ipsa. Et rursus primũ mem- A brum distinguit ex duplici fundamẽto quantitatis, seu vnitatis, vel potentiæ, & ita constituũtur tres modi relatiuorum. Atque ita fit, vt iuxta hanc interpretationem, illi tres modi relatiuorum non sint tria genera relationum realium, nam tertius modus non addit nouum genus relationis, sed declarat solũ specialem modum denominationis, quæ ex aliquibus relationibus aliorum generum in terminos earum redundat.

Resolutio.

VIII. HAEc tota sententia, & huius textus interpretatio solùm disputationis gratia proposita sit, quoniam in litera Aristotelis simpliciter inspecta videtur habere non paruum fundamẽtum, & in ratione stando nõ improbabiliter defendi posset. Nihilominùs tamen nolumus discedere à communi sententia, quæ habet, hunc tertium modum relatiuorum constituere tertium genus relationum realium, quæ in vno extremo realiter insunt, illudque per se primò referunt ad aliud, quod non iterum B refertur per propriam relationẽ realem, quam in se habeat, sed terminat tantùm relationẽ alterius, & inde denominatur. Quod enim aliquæ sint huiusmodi relationes, & inductione constat in scientia & scibili, & similib⁹ & in seq. sect. id latiùs tractabitur. Quòd verò hæ constituant diuersum genus à reliquis, & requirant fundamentum diuersæ rationis, ex eo videtur per se probabile, quod habent modum habitudinis valde diuersum. Sicut enim ex effectibus cognoscimus causas, ita intelligere, possumus fundamentum ex quo oritur in vtroque extremo intrinseca relatio, esse diuersæ rationis ab eo, quod in vno tantùm extremo relationem fundare potest. Denique appellatũ est hoc fundamentum, mensura & mensurabile, quia hæ relationes potissimùm fundantur in quibusdã rebus, quæ perfectionẽ suam habent aliis commensuratam, & vt sic referuntur ad ipsas, etiamsi in eis non sit similis aut proportionale fundamentũ correspondẽtis relationis.

IX. Ex quo patet facilè solutio ad quintam difficultatem, quia hìc non sumitur mensura vt dicit habitudinem ad nostram cognitionem, scilicet quatenus C est medium quo nos vti possumus ad cognoscendam alterius quantitatem, aut molis, aut perfectionis: quomodo diximus suprà, rationem mensurę nõ addere rebus aliquam rationẽ realem. Sed sumitur mensura pro reali termino vel obiecto, ad q̃ res aliqua dicit habitudinẽ, secundum quam illi coaptatur seu commensuratur: quomodo scientia cõparatur ad obiectũ scibile, & iudicium ad rem cognitam, & sic de aliis. Quapropter hæc commẽsuratio nihil rei est præter habitudinem transcendentalem taliũ rerum ad sua obiecta, illa verò est sufficiens fundamentũ relationis prædicamẽtalis. Nec refert, quòd terminus vel obiectum quod dicitur habere rationem mensuræ, possit interdum nõ existere, nam tũc non consurget relatio prædicamentalis: nos autem solùm dicimus in tali re esse sufficiens fundamentum peculiaris relationis, quæ erit realis, si extrema existant, & reliqua necessaria concurrant.

SECTIO XIIII.

Sitne sufficiens dicta diuisio, omnesque relationes comprehendat.

HAec est secunda principalis dubitatio superiùs proposita circa hanc diuisionem, in qua explicandum est, quod in sexta difficultate, posita in sectione 10. petebatur, quomodo relationes reales omnes ad hos tres modos reducantur. I.

De relatione appetitus ad appetibile, & amoris ad amabile.

PRimùm autem omnium inquirebatur, qualis sit relatio appetitus ad appetibile, & amoris ad amabile: Aristoteles enim, quamuis in sensu & intellectu exempla posuerit, de appetitu & amore nihil dixit. At verò D. Thomas hunc punctum attingens in 1. dist. 30. q. 1. art. 3. ad 3. dicit, diuersam esse rationem de relatione scientiæ ad scibile, & amoris ad amatum, *Nam illa* (inquit) *est realis in vno extremo tantùm, hæc verò in vtroque.* Et reddit rationem, quia illa habet fundamentum in scientia non in scibili, eo quod illa relatio fundatur in apprehẽsione rei secũdum esse spirituale, quod habet in sciente, non in re scita: relatio verò amoris fundatur super appetitum boni: bonum autem non est tantùm in anima, sed etiam in rebus. 6. Metaph. text. 8. atque ita hęc relatio habet fundamentum reale in vtroque extremo, idcòque relatio etiam in vtroque realis est. In qua sententia secutus est D. Tho. Auicennam lib. 3. suæ Metaph. cap. 10. II.

Non explicat autem D. Tho. in quo ex membris positis ab Arist. ponendum sit hoc fundamentum relationis amoris ad obiectum suum, & è conuerso. Nam in hoc tertio genere collocari nõ potest, quoniam de toto illo in vniuersum ait Aristot. relationem eius solùm esse in vno extremo, alterum verò relatiuè dici solùm quia aliud refertur ad ipsũ. Neque etiam pertinere poterit ad secundũ genus quia obiectum non comparatur ad amorem vel ad appetitum vt potentia passiua neque vt effectus alicuius actionis, sed solùm vt obiectum seu materia circa quam: in quo conuenit cum obiecto scibili & sensibili. Vnde forte dicetur reduci ad primum modum, quia amor fundatur in aliqua conuenientia & proportione. Veruntamen, vt suprà dicebam tractando de potentia actiua & passiua, non est ille modus cõconuenientię vel vnitatis qui fundat primum genus relationum. Et deinde, idem modus proportionis inuenitur inter scientiam aut sensum, & obiectum, imò tanto maior, quanto cognitio per assimilationem quandam fieri dicitur. III.

Ac præterea non apparet cur scientia, aut sensus dicantur mensurari ex obiecto, & non etiam amor, quia non minùs perfectio amoris mensuratur ex obiecto, imò quodammodo maiori ratione, quia amor tendit ad res prout sunt in se. Nec satis est dicere fundamentum huius tertij generis esse mensuram veritatis, quia hoc non est fundamentum adæquatum, nam in sensu non est formalis veritas cognitionis, nec intellectus ipse quatenus est potẽtia, mensuratur quoad veritatem ab obiecto intelligibili, sed quoad perfectionem entitatiuam. Deinde si mensura veritatis est sufficiens fundamentũ relationis, cur nõ mẽsura honestatis, vel bonitatis amoris? Itaq; non video sufficientem rationem cur relatio amoris nõ sit in hoc tertio genere cõstituenda. Neq; cur negandũ sit, secundum hoc genus fundamenti & relationis esse inter omnia ea, quę habent habitudinem ad obiecta, & ab eis specificantur, specialem IIII.

conuenientiam, rationẽ cuius constituant vnum A genus subalternum relationum, supposito, quod de quibusdam, scilicet, de sensu, intellectu, & scientia id affirmatur.

V. De relatione autem amabilis seu amati, quamuis probabilis sit sententia Auicennæ, tamen oppositа videtur conformior doctrinæ Arist. Primò, quia vel oportebit relationem amoris excludere ab hoc tertio genere quod est contra dicta, vel in eo admittere relationes mutuas, quod est contra Aristotelem. Secundò, quia differentia constituta inter scientiam & amorem non satisfacit, nam si obiectum scibile, & amabile comparentur quoad fundamenta (vt sic dicam) vtrumq; est aliquid intrinsecum & reale in ipso obiecto, nam, sicut res est in se bona, ita etiam est vera secundum esse, & apta vt intelligatur: nam hoc modo dixit Arist. 2. Met. text. 4. *Vnumquodque ita esse verum & intelligibile, sicut est ens.* Et 9. Met. c. 7. dixit, actum esse magis agnoscibilem, quàm potẽtiam: hęc enim non possunt esse vera, nisi de intelligibilitate quatenus in rebus ipsis fundatur. Quod si interdum ratio attingendi obiectum scibile potest esse extrinseca, etiam ratio amandi fæpè est extrinseca ipsi obB iecto, vt patet in amore medij propter finem extrinsecum: ergo quoad hæc est eadem proportio. Si verò sermo sit de scibili & appetibili, aut de scito & amato formaliter quatenus talia sunt, vtrumq; cõpletur per extrinsecam denominationem à potentia vel actu, quod facilè constare potest ex iis quæ suprà diximus de bonitate disp. 10. Deniq; si consideremus transcendentales habitudines, neutrum obiectum secundum id quod realiter est, dicit habitudinem transcendentalem ad potentias vel actus intelligendi aut amandi, sed solum è conuerso potentiæ vel actus dicunt habitudines ad obiecta: est ergo de illis eadem proportione loquendum. Sicut ergo scibile nõ dicitur referri, nisi quia aliud refertur ad ipsum, ita neque amabile.

Aristotel.

An inter omnem effectum & causam relatio mensuræ intercedat.

VI. IVxta hanc ergo sententiam, quæ probabilior apparet, dicendum est ad sextam difficultatem, relationes illas pertinentes ad actus, habitus, & potenC tias appetendi respectu obiectorum pertinere ad hoc tertium genus, quod non tantùm in mensura veritatis, sed etiam perfectionis, seu in cõmensuratione & proportione alicuius rei ad obiectũ fundari potest. Ad replicam autem quę ibi fit, quia omnes effectus possent in hoc genere collocari, quatenus per sua principia vel causas mensurari possunt. primò responderi potest concedendo sequelam, si præcisè in eis consideretur ratio mensuræ & mensurati, etiamsi alioqui referantur relatione dependentiæ pertinente ad secundum genus, aut similitudinis pertinente ad primũ. Quia non est incõueniens, inter duas res sub diuersis rationibus diuersas relationes cõsurgere, quod præsertim de relatione exẽplatiad exẽplar omnes videntur fateri. Veruntamen, quia præter dependentiam effectus à causa, aut similitudinem inter illa, existimo rationem mensuræ nõ addere aliquam rationem realem, sed denominationẽ ex ordine ad cognitionem, ideò non opinor posse ibi interuenire specialem relationem realem distinctam ab illa, quæ fundatur in causalitate, vel dependentia, vel in similitudine. Et ideò respondetur secundò negando sequelam, quia in hoc tertio genere solùm collocantur relationes quarundam rerum, quæ habent peculiarem modum specificationis ex tendentia, & quasi cõmẽsuratione ad aliud vt ad obiectum, vel terminum, vel intrinsecum finẽ, ad quẽ per se primò & intrinsecè ordinantur, vt sunt potẽtiæ, habitus, actus, & similia. Illa enim terminatio obiectiua vt sic non est propria aliqua similitudo, vt per se constat, neq; etiam est propria causalitas, vt suprà attigimus disp. 12. sect. 3. num. 17. & ideò relationes quæ in hac commensuratione ad obiectum fundantur, non pertinent ad secundum genus relationum. Neq; è conuerso commensuratio vel proportio quæ est inter causam efficientem vt sic ad suum effectum pertinet ad hunc tertium modum, quia illa vel est sola causalitas seu dependentia effectiua, vel est tantùm similitudo quæ inter causam & effectum interuenire potest.

De relatione vnionis.

VII. ADalteram partem illius difficultatis de relatione vnionis, & similibus, duobus modis respõderi potest. Primo, hanc relationem, & similes pertinere ad primũ genus horum relatiuorum, nam vnio re vera est aliqua vnitas, vel est quasi via ad vnitatem, imò ipsa identitas specifica vel generica est etiam veluti vnio quædam plurium in eadem essentia, seu ratione formali: ergo multò magis propria & realis vnio inter extrema realia, & distincta in re, poterit fundare relationem ad illud genus pertinentẽ. Quapropter, licet vnitas numerica alicuius rei simplicis respectu sui ipsius, vel compositæ etiam respectu totius compositi, non possit fundare relationem realem, tamen vnitas numerica totius compositi, quatenus in eo vniuntur partes alioqui realiter distinctæ, est sufficiens fundamentum relationis realis ad idem genus pertinentis. Atq; eadem ratione relatio contactus ad idem genus spectat, & relatio etiam propinquitatis, quæ est veluti quædam similitudo imperfecta in loco: sicut etiam coexistentia ad illud genus pertinet, quia est similitudo quædam in existendo: & idem est in similibus. Et iuxta hunc dicẽdi modum relationes causarum ita distribui possunt, vt sola relatio efficientis causæ ad secundum genus spectet: relatio verò causæ materialis, & formalis pertineant ad primum, quia proxima ratio fundandi illas est vnio, quia illæ causæ non causant nisi media vnione, vt suis locis vidimus: relatio verò causæ finalis ad tertium genus pertinet, eo quòd ex speciali rationẽ sua sit relatio non mutua, vt suprà probabiliter diximus disp. 23. & quia non causat nisi quatenus est ratio vt effectus ordinetur ad ipsam, eique commensuretur.

VIII. Vel secundò dici posset, omnes relationes causarũ pertinere ad secundum modum, nam licet Aristoteles illum præsertim explicuerit in potentia, & causalitate actiua, quæ notior est; tamen seruata proportione applicari potest ad singulas causas, quatenus in vnaquaque est aptitudo ad suum effectum, & propria causalitas, qua suo modo influit in effectũ, & effectus pendet ab ipsa. Et quantum ad causam materialem videtur hæc sententia consentanea Aristoteli, qui in illo genere ponit relationem potentiæ passiuæ, cuius causalitas materialis est. Eadem autem ratio esse videtur de relatione potentiæ informatiuæ (vt sic dicam) & de causalitate eius, & de relatione in ea fundata. Et consequenter idem etiam erit de relatione effectuum ad has causas: idemque dici poterit de relatione effectus causæ finalis vt sic

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad causam suam, nam ex parte causæ probabilius A existimo illam relationem non esse realem, vt dixi. Et iuxta hunc respondendi modum relatio vnionis, quæ supponit causalitatem, vel aliquam imitationem eius, reducetur ad secundum genus relationum: aliæ verò relationes propinquitatis, coexistentiæ, & similes, ad primum genus sine dubio pertinent. Nulla ergo (vt opinor) inueniri poterit relatio, quæ ad hæc genera non facilè reducatur.

SECTIO XV.

Vtrùm relationes tertij generis sint non mutuæ & in hoc differant à relationibus aliorum generum.

I. DVobus modis possunt relationes dici non mutuæ: primo secundum specificas rationes relationum: secundo, in suprema & generalissima. Priori modo dicetur relatio non mutua, quæ nõ est eiusdem rationis specificæ in vtroque extremo: posteriori autem modo dicetur, nõ mutua, quæ in vno extremo est vera & realis relatio, non verò in alio. B Prior significatio inusitata est, & impropria, nam si vtrumq; extremum per propriam suam relationem refertur ad alterum, verè ac propriè referuntur mutuò, etiamsi relationibus diuersarum rationum deferantur. Vnde hæc relatiua potiùs vocantur diuersarum rationum, vel, vt alij loquuntur, relatiua disquiparantiæ.

Diuisio relationum eiusdem, vel dissimilis rationis.

II. SIcque relationes mutuæ distingui solent in relationes æquiparantiæ, & disquiparantiæ. Nam relationes omnes secundi generis, disquiparantiæ sunt, quia ratio fundandi est aliquo modo diuersa in extremis, nam in altero est potentia actiua, in alio verò potentia passiua seu dependentia à sua causa: ex quo etiam fit vt termini talium relationum sint diuersarum rationum, nam illi proportionatè respondent fundamentis, vt superiùs tactum est, & infrà latiùs dicetur. Relationes verò primi generis interdum sunt eiusdem, interdum diuersarum rationum C in vtroque extremo: relationes enim vnitatis, æquiparantiæ sunt, vt rectè notauit Alexander Alensis lib. 5. Metaphys. tex. 20. & patet de relatione æqualitatis, similitudinis, identitatis: relationes verò fundatæ in numero seu diuersitate secundum proprias & specificas rationes sunt disquiparantiæ, vt patet de duplo & subduplo, & aliis proportionibus, quę in vno extremo dicunt excessum, in alio defectum. Dico autem, *Secundum proprias & specificas rationes.* Quia in generica ratione conuenire possunt, & secundum eam similiter dici de vtroque extremo: sic enim vtrumq; extremum, tam maius quàm minus, dicitur inæquale alteri. Et similiter albedo dicitur dissimilis nigredini, & è conuerso, cum tamen verisimile sit, proprias relationes secundum specificas rationes earum esse distinctas, quia & fundamentum & terminus longè diuersa sunt in vna quam in alia. At verò relationes tertij generis plusquam disquiparantiæ censentur, eo quod æquiparantia vel disquiparantia dicatur propriè inter extrema realia, in hoc autem tertio genere non censet Arist. esse in vtroq; extremo relationem realem, & ideò non mutuæ dicuntur.

Proponitur difficultas circa relationes non mutuas.

III. DE his ergo relationibus non mutuis propriè sumptis intelligitur præsens quæstio: in qua duplici ex capite difficilis est sententia Aristotelis. Primum est, quia non videtur verum relationes tertij generis esse non mutuas, nam si in aliquibus verũ esset, maximè in scibili, & sensibili: at in his tam est vera relatio realis, sicut in scientia, & sensu: ergo. Probatur minor, quia denominatio scibilis, & sensibilis, relatiua est, imò, & per se ad aliquid, vt Aristotel. ipse in eodem loco fatetur, & patet ex reciprocatione, quia sicut scientia est scibilis scientia, ita scibile est scientia scibile: hæc autem reciprocatio & correlatiua denominatio non est per intellectum conficta, sed ex rebus ipsis orta: ergo in vtroq; extremo est à propria forma, & relatione reali.

IV. Secundò, quia si ob aliquam causam hæc relatio non est realis in obiecto scibili, aut est quia in ipso obiecto non est fundamentũ reale, aut quia esse scitum in tali obiecto non est aliquid in ipso, nec scitur per sui mutationem, sed per denominationẽ à forma existente in alio, nam præter has nulla alia probabilis ratio occurrit. Neutra autem ex his satisfacit. Prima enim falsum sumit, nam quòd obiectum sit intelligibile aut sensibile, habet fundamentum in ipsis rebus, & in realibus proprietatibus earum: lux enim visibilis est, quia est talis naturæ, secundum quam habet vim sic immutandi potentiã, & res immaterialis, quia spiritualis est, dicitur actu intelligibilis. Secũda verò ratio malè colligit, aliàs etiam relatio agentis in actu, non esset realis in ipso, quia sine sui mutatione fit agens actu, & sine additione alicuius formæ absolutæ quæ in ipso sit. Quod si dicas, ipsam potentiam agendi esse intrinsecam, licet conditio, quæ est actio, sit extrinseca; idem dici poterit de obiecto, nam aptitudo vt sciatur est intrinseca, & illa potest esse fundamentũ, quamuis conditio, quæ est actu sciri, sit quid extrinsecum. Eò vel maximè, quod ipse actus sciendi aut sentiendi habet realẽ dependentiam ab obiecto, sicut actio ab agente, quãuis non in eodem genere causæ. Dices, obiectũ quatenus de se est aptũ sciri aut videri, non habere habitudinem ad scientiam. Sed si hoc intelligatur de habitudine relatiua prędicamentali, petitur principiũ, nam huius rei rationẽ inquirimus. Si verò intelligatur de habitudine transcendentali, iam suprà ostensum est, hanc non semper esse necessariò prærequisitã ad relationem prędicamentalẽ, nam etiam in agente principiũ agendi non semper habet transcẽdentalem habitudinem ad effectum, vt patet ex iis quæ suprà de potentia & actu tractauimus.

V. Tertio est præcipua difficultas, quia terminus relationis est altera relatio existẽs in alio extremo: ergo impossibile est relationem esse realem in vno extremo & non in alio. Patet consequentia, quia non potest relatio esse realis sine formali termino reali. Antecedens verò patet, quia relationes dicuntur esse simul natura, definitione, & cognitione, quia nimirum vnum est terminus alterius.

VI. Ex secũdo verò capite oriuntur non minores difficultates, nam si relationes non mutuæ admittẽdæ sunt, non tantũ in tertio, sed ẽt in aliis generibus inuenientur. Antecedens patet, nam inprimis relatio quæ est inter Deum & creaturam in ratione causæ efficientis & effectus, est secundi generis, & tamen est non mutua, iuxta sententiam magis receptam à Theolo-

Theologis. Similiter in primo genere reperiuntur A multæ relationes inter Deum & creaturas, vt relatio distinctionis realis, vel similitudinis in esse, aut in ratione substantiæ, aut intellectuali gradu, nam licet sit Analoga similitudo, vera tamen & realis est, & sufficiens ad fundandã relationem realem, vt suprà dixi. Et tamen talis relatio, licet in creatura sit realis, in Deo esse non potest. Item sumi potest argumentum de relatione vnionis inter Verbum & humanitatẽ, quæ est non mutua, & tamen pertinet ad primum vel secundum modum. Præterea inter creaturas est peculiaris difficultas de relatione inter causam finalem & effectum, quam diximus esse non mutuam, & tamen pertinet ad secundum genus. Denique relatio dextri & sinistri inter hominem & columnam censetur non mutua ex sententia omnium, & tamen nõ pertinet ad tertium genus, nulla enim ratio mensurę ibi interuenit.

VII. Propter hęc ergo & similia Greg. 1. d. 28. q. 1. sentit nullas esse relationes non mutuas, quem sequuntur aliqui nominales.

Assertiones de relationibus non mutuis.

VIII. DVo nihilominus breuiter dicenda sunt. Primũ est, aliquas esse relationes nõ mutuas, id est reales in vno extremo, & non in alio. Hæc est sententia Aristotelis hoc loco, quam omnes expositores admittunt, & ferè Theologi, præsertim D. Thom. 1. p. q. 13. a. 7. & alij statim citandi. Estque sententia tanta consensione recepta, vt non liceat Philosophis eam in dubium reuocare. Ratio autem eius constabit ex sequẽti assertione, & magis ex solutionibus difficultatum. Secundum dictum est, has relationes nõ mutuas per se, & quasi ex propria ratione sui fundamenti inueniri in tertio genere, in aliis verò minimè, nisi veluti materialiter ex peculiari conditione alicuius subiecti seu extremi. Ita censeo esse interpretandam Aristotelis sententiam. Et ratio prioris partis sumẽda est ex peculiari modo specificationis & commensurationis quam habent potentia, habitus, & res similes ad obiecta sua. Nam formaliter solùm consistit in habitudine quam ex natura sua habent ad obiecta secundum quam ei commensurantur: obiectum verò in hoc nullam habet propriam causalitatem, sed rationem termini specificantis. Nam, licet alioqui possit esse mouens aut actiuè, aut finaliter, tamen vt extremum huius relationis, sub nulla harum rationũ C consideratur, sed solùm vt est id cui talis res commẽsuratur. Sub hac autem ratione ipsum non concurrit vt ordinabile ad aliud, sed solùm vt id ad quod aliud ordinatur, & ideò ex vi talis rationis fundandi non oritur relatio in vtroque extremo, sed in solo illo quod alteri commensuratur. Hæc ergo de causa relationes tertij generis ex propria ratione formalis sui fundamenti non mutuæ sunt. In aliis verò hoc non reperitur, vt ex dictis constat, quia frequentius ac ferè semper relationes illorum generum mutuæ sunt. Quod si aliquando sunt non mutuæ, id solum est ob peculiarem naturam vel conditionem alicuius rei, vt ex solutionibus argumentorum clariùs patebit.

An in relatiuis non mutuis vtrumque extremum realiter referatur.

IX. ADargumenta ergo in primo capite proposita, quæ contra priorem assertionem, & contra primam partem secundæ assertionis procedunt, respondendum est. Et quidem ad primum respondet Caiet. 1. p. q. 13. art. 7. concedendo, etiam in relatiuis non mutuis vtrumque correlatiuum esse reale, & scibile v. g. referri realiter ad scientiam. Differentiam tamẽ inter hæc, & relatiua mutua ponit in hoc, quod in mutuis vtrumque refertur per intrinsecam relationem, non mutua verò nõ ita, sed alterum extremũ refertur realiter per relationem existentem in alio, & extrinsecè denominantem alterum. Quę responsio videtur habere fundamentum in Aristotele, tum quia inter ea, quæ sunt simpliciter ad aliquid, numerat scibile vt refertur ad scientiam, & sensibile vt refertur ad sensum: non sunt autem ad aliquid simpliciter, nisi quæ realiter referuntur, vt suprà diximus: ergo hæc etiam sunt relatiua realia ex sententia Aristotelis. Tum etiam, quia inferiùs in eodem capite dicit hæc esse ad aliquid, quia alia ad ipsa dicuntur, vbi non ait hæc esse ad aliquid, quia ratio id fingit aut considerat, sed quia alia ad ipsa dicuntur, quod in re ipsa inuenitur. Tum præterea quia paulo inferius ait, hæc omnia per se ipsa ad aliquid dici, complectens tria genera superioribus sectionibus tractata, quæ autem sola ratione referuntur, non per se ipsa, sed per rationem referuntur. Tandẽ quia Metaphysicus non considerat respectus rationis: sed illa tria genera per se pertinent ad prædicamentum ad B aliquid, teste Arist. & per se etiam cadunt sub Metaphysicam considerationem: ergo. Et hanc sententiã ante Caiet. videtur docuisse Greg. in 1. d. 28. q. 3.

X. Sed hæc responsio Caietani singularis est, & contradicit D. Tho. 2. cont. Gent. cap. 13. vbi ex professo probat, relationes Dei ad creaturas non esse res aliquas extra Deum existentes, à quibus extrinsecè denominetur relatiuè. Cùm autem inter Deum & creaturas sit relatio non mutua, si vera esset Caietani sententia, etiam Deus referretur realiter ad creaturas, non quidem per relationem realem in ipso Deo existentem, sed per relationem existentem in creatura. Vnde in ratione secunda expresè sumit D. Th. principium contrarium interpretationi Caietani, scilicet, *A relatione non denominari aliquid quasi exterius existente, sed inhærente.* Vbi bene Ferrariensis interpretatur, id intelligendum esse de denominatione respectiua, qua dicitur aliquid referri ad aliud, nam alio genere denominationis non est inconueniens aliquid denominari relatione extrinseca, vt posteà dicemus. D. Thom. Ferrarien.

XI. Præterea, si scibile refertur realiter ad scientiam per relationem existentem in scientia, interrogo an hoc intelligendum sit de relatione qua ipsamet scientia refertur ad scibile, vel de aliqua alia relatione distincta. Primum dici non potest, quia vna & eadem relatio non potest dare diuersis subiectis denominationes diuersarum rationum, quales sunt scientiæ & scibile, nec potest referre eas ad oppositos terminos formales: aliàs pari ratione eadem filiatio existens in filio, posset filium denominare intrinsecè, & referre ad patrem, & patrem ipsum extrinsecè denominare patrem & referre illum ad filium. Denique, vna forma specie vnum habet formalem effectum, sed relatio est forma, cuius effectus formalis est referre vnum ad aliud: ergo vna & eadem relatio non potest habere duos modos referendi diuersarum rationum. Neque etiam dici potest secundum, nempe, esse in scientia duas relationes reales distinctas, aliam qua ipsa scientia refertur ad scibile, aliam qua refert scibile ad se: hoc enim à nemine hactenus dictum est, & non habet fundamentum in Aristotele, sed potius ei repugnat, dicit enim, scibile dici ex eo

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod scientia refertur ad ipsum: non ergo agnoscit A inter hæc aliam relationem realem, nisi qua scientia refertur ad scibile. Nec etiam est consonum rationi, quia illa pluralitas relationum neque est necessaria, neq; habet fundamentum in ipsa scientia, cùm in ea tantùm sit vnica coaptatio & habitudo transcendentalis ad scibile.

XII. Dici potest, esse duas relationes solum ratione distinctas: hæc enim multiplicatio cùm nõ sit rerum, nec propriè in re, facile admitti potest, & sufficit ad prædictas denominationes respectiuas, etiam diuersarum rationum: sicut idem motus ieu eadem dependentia propter solam distinctionem rationis inter actionem & passionem tribuit denominationes diuersas agentis & patientis, vnam intrinsecè, & aliam extrinsecè. Veruntamen neque hæc distinctio relationum admitti debet in præsenti, nam etiam ad huiusmodi distinctionem rationis oportet esse aliquod fundamentum in re, quod in præsenti nullũ est. Vnde non est simile exemplum de actione & passione, nam in mutatione est vera & transcendẽtalis habitudo ad principium à quo manat, & ad passum quod immutat, & ideò est in ea magnum fundamẽ- B tum ad distinguendum ratione actionem & passionem, ad modum duarum formarum accidentalium: at verò in scientia nullum est fundamentum ad distinguendas etiam secundum rationem relationes diuersarum rationum. Accedit vniuersalis ratio, in qua fundatur illud principium D. Tho. quod relatio non denominat extrinsecè, quia nimirum cùm denominatio eius sit per habitudinem ad aliud, repugnat formam sic denominantẽ esse in eo ad quod est habitudo: quòd si in eo non est, oportet vt sit in eo quod refertur, quia in relatione non concurrunt per se alia extrema. Deniq; vix potest mente concipi quidnam sit in scientia, ratione cuius faciat scibile ad se realiter referri, cùm tota ratio scientiæ sit versari circa scibile, & inde non habeat per se loquendo, illud ad se ordinare.

Soluitur prima difficultas in principio proposita.

XIII. AD primum ergo argumentum in principio positum dicendum est, scibile dupliciter posse denominari: primò merè terminatiuè & quasi passiuè: secundo correlatiuè ad scientiam. Primo modo denominatur extrinsecè ab ipsamet scientia reali, atque ita talis denominatio dici potest esse in rebus ipsis, & non esse per intellectum conficta. Imò hæc ipsa denominatio non sumitur solum ex relatione prædicamentali, quæ est in scientia, sed etiam ex ipsamet forma absoluta vt includente transcendentalem habitudinem ad obiectum; quod satis insinuauit Aristoteles cùm dixit, intelligibile dici, eo quod in eo versetur intellectus: versatur enim non per solam relationem prædicamentalem, sed per proprium actum, ad quem consequitur relatio. Secunda denominatio scibilis est respectiua, & hæc solum est per relationem rationis, quia mens nostra ad explicandam illam relationem quam scientia habet ad ipsum scibile, concipit illud vt correlatiuum scientię. Argumentum ergo solùm procedit de priori denominatione. Cùm autem Aristoteles, scibile, sensibile, & similia, ponit inter ea quæ sunt ad aliquid, primò exponi potest, quod per hæc non intelligat tantùm hæc extrema, sed relationem interuenientem inter hæc, & sua correlatiua, in quocunque eorum sit illa relatio: vel secundò dici potest, ponere hæc extrema inter ea quæ sunt ad aliquid, quatenus huiusmodi denominationes habent à quibusdam relationibus realibus. Et eodem sensu intelligi potest, quod ait, hæc esse ad aliquid quia alia referuntur ad ipsa: esse (inquam) ad aliquid, non tanquam correlatiua, sed tanquam termini passiuè denominati ab his relationibus. Et simili modo dicentur hæc esse per se ad aliquid, tanquam termini per se connexi cũ relationibus realibus, à quibus tales denominationes recipiunt. Vel aliter etiam dici potest, cùm ait Aristoteles hæc dici ad aliquid, quia alia dicuntur ad ipsa, intelligi causaliter, nam si scibile, sensibile, & similia, correlatiuè sumantur & concipiantur à nobis, ideò est quia alia referuntur ad ipsa, nõ quia ipsa verè ac realiter referantur. Sed dicit Gregorius, eandẽ interpretationem habere locum, etiamsi relatio scibilis sit realis, quia ei non conuenit nisi quia scientia versatur circa illud: sed hoc non rectè dicitur, quia si fundamentum illius relationis, est tantum habitudo alterius, scilicet scientię ad scibile, non potest relatio in ea fundata esse realis.

Ad secundum argumentum respondetur, causam XIV. ob quam hæc relatio non mutua in altero extremo non est realis in hoc tertio genere, esse, quia in vno extremo, v. g. in obiecto scibili non est fundamentum reale talis relationis. Neque satis est, quòd in ipsa re intelligibili aut sensibili sit aliquod fundamẽtum ob quod apta sit intelligi aut sentiri, quia illud fundamentum præcisè consideratũ in ratione mensuræ, non accipitur vt aliquid ordinabile ad aliud, sed solùm vt terminus vel obiectum cui aliud commensuratur; & ideò dicitur in illo non esse fundamentum relationis: non quia nihil rei sit in ipso, sed quia in illa re nulla est ratio fundandi relationem, quod requiritur ad fundamentum relationis, formaliter de illo loquendo, prout explicatum est suprà sect. 7. Tertium argumentum petit difficultatem grauem de termino relationis, quam tractabimus sectione sequenti.

Circa secundam difficultatem tractatur de relationibus Dei ad creaturas.

IN secunda parte argumentorum petitur inprimis XV. difficultas, an inter creaturam & Deum sit semper relatio non mutua, etiamsi ad primum & secun- C dum genus relationum pertinere videantur. Quę est quæstio Theologa, & aliis verbis proponi solet, an nomina quæ Deo tribuuntur ex tempore per relationem ad creaturam, dicant in Deo relationem realem, vel rationis tantum. Aliqua enim nomina quæ videntur importare relationem ad creaturam, dicuntur de Deo ex æternitate, quæ interdum dicuntur importare respectum liberum, interdum verò simpliciter necessarium, seu naturalem, vt scientia, potentia, & similes dicunt respectum naturalem & necessarium: prædestinatio autem, prouidentia, & scientia visionis dicunt respectum liberum seu non naturalem, quia, absolutè loquendo, possent Deo non conuenire. Et de his relationibus non dubium est quin non sit reales in Deo, quia ex æternitate non habent reales terminos. Verum est, aliquos Theologos existimare, respectum scientiæ & potentiæ, etiam in Deo, esse reales transcendentales, ideòq; posse esse independentes ab existentia termini, & non esse variabiles, neque accidentales, sed de intrinseca substantia Dei. Verius tamen existimo (quod alibi latiùs tractandum est) hæc non dicere in Deo verum respectum transcendentalem, sed tantùm secun-

secundum dici, significari ad modum rerum respectiuarum, eo quod à nobis concipiantur ad modum earum rerum, quæ similes respectus transcendentales includunt. Alioqui enim Deus quantum ad essentiam suam est res omnino absoluta, cumque eius scientia & potentia sit ipsamet essentia eius, absolutè etiam sunt ab omni respectu transcendentali: quod etiam suprà tetigimus inter explicãda attributa Dei. Et rationem etiam reddidimus, quia potentia Dei non est talis, vt sit per se primò ordinata ad opus extra se, sed eam efficacitatem habet quasi concomitanter, secundum rationem loquendo, & absq; vlla ordinatione. Et similiter scientia Dei, & voluntas, per se primò non versantur nisi circa suam essentiam, inde verò consequenter attingunt vel attingere possunt reliqua sine transcendentali respectu. Sunt ergo hi respectus aut secundum dici tantum, aut si concipiantur vt relationes secundum esse, sunt tantum relationes rationis, saltem quamdiu termini in re non existunt. Neq; de his procedit argumentum suprà propositum, sed de quibusdam respectibus, qui includunt coexistentiam termini, qui propterea B conueniunt Deo ex tempore, quia creaturæ quæ sunt termini talium respectuum, non existunt nisi ex tempore, vt sunt relationes creatoris, domini, & similes.

Opinio Nominalium de relationibus realibus Dei ex tempore.

XVI. Okam. Gabr. Durand. Gregor. DE his ergo multi Theologi existimant esse relationes reales. Ita tenet Okam in 1. d. 30. & ibi Gabr. quæst. 5. Durand. quæst. 3. Gregor. distinct. 28. quæst. 3. art. 1. Marsil. in 1. q. 32. art. 1. Fundamentum horum authorum est, quia relatio realis nihil rei addit subiecto seu alteri rei quę per eam referri dicitur, sed vel est denominatio ex concomitantia extremorum, vel est ipsamet res absoluta, quæ coexistente alia, per se ipsam illam respicit, propter aliquod vinculum, vel aliquam connexionem inter eas inuentã. Vnde fit, vt relatio realis possit absque vlla imperfectione aduenire alicui de nouo, quia aduenit sine additione vlla reali & intrinseca, & sine compositione, & consequenter etiam sine vlla dependentia in C aliqua re intrinseca, sed ad summũ in tali modo denominationis: solum autem hæ imperfectiones possunt hic excogitari: ergo excluditur omnis imperfectio, & alioqui in Deo concurrunt omnia necessaria ad relationem, nam est vera causa efficiens creaturæ, & habet veram potentiam & actionem circa illam: ergo posito altero extremo erit in Deo vera relatio realis. Fauetque huic sententiæ communis modus denominandi Deum ex his relationibus, tam enim verè ac realiter est effector aut creator creaturę, sicut vnus homo est pater alterius, & idem est de relatione distincti, similis, &c. ergo vel omnes istæ relationes sunt in Deo reales, aut nullum est fundamentum ad admittendas relationes reales in creaturis. Fauet denique huic sententiæ D. Anselmus in D. Ansel. Monolog. c. 24. vbi cùm dixisset Deo nihil posse accidere, quia est inuariabilis, obiicit sibi, *Quomodo non est particeps accidentis, cum & hoc ipsum quòd maior est omnibus aliis naturis, & quod illis dissimilis est, illi videatur accidere?* Et respondet, *Sed quid repugnant quorundam quæ accidentia dicuntur, susceptibilitas, & naturalis incommutabilitas, si ex eorum assumptione nulla substantiæ consequitur variabilitas?* Et subdit inferiùs huiusmodi esse relationes. Et ne existimetur loqui de relationibus rationis, exemplũ addit in relationibus creatis. *Nam ego* (inquit) *nec maior, vel minor, nec æqualis, vel similis sum homini post annum nascituro: omnes autem relationes hæ illo nato habere potero sine omni mei mutatione.* Addit verò inferius, hæc quæ sine mutatione rei accidere dicuntur, impropriè dici accidentia, & ideo simpliciter verum esse, Deo nullum accidens, de nouo aduenire.

Contraria sententia probatur.

XVII. NIhilominùs tamen plures & grauiores Theologi negant huiusmodi nomina significare in Deo relationes reales ad creaturas, quæ ex tempore ei conueniunt. Hæc est sententia D. Thomę 1. p. q. 13. art. 7. & 2. cont. Gent. cap. 12. & idem docent his locis Caiet. & Ferrar. & reliqui Thomistæ: Capreolus in 1. d. 30. q. 1. art. 1. concl. 3. & art. 2. concl. 2. & 3. & ibidem Hispalens. art. 1. Bonau. art. 1. q. 3. Richard. art. 1. qu. 4. Scotus q. 2. Ægid. qu. 2. Henric. quodlib. 9. quæst. 1. & Alens. 1. p. quæst. 53. & in eadem sententia videtur esse Magister in illa distinctione trigesima. Et sunt qui B existiment hanc sententiam tam certam esse, vt altera repugnet sacræ doctrinæ. Veruntamen aliud est loqui, supponendo relationem esse rem vel modum ex natura rei distinctum à fundamento seu subiecto relato, & consequenter ei de nouo additum, quando de nouo refertur, seu relatiuè denominari incipit: aliud verò est loqui de relatione, supponendo non esse aliquid distinctum à rebus absolutis. Facta priori suppositione, sine dubio esset absurdissimum, ac fere erroneum dicere, resultare in Deo relationes reales ad creaturas ex tempore, quando creaturæ producuntur, vel amitti, cùm creaturæ mutantur. Quia iuxta huiusmodi sentẽtiam & ponitur in Deo verum accidens, quia modus ex natura rei distinctus à substantia, qui potest inesse illi, & abesse, accidens est: & consequenter necesse est ponere in Deo compositionem ex substantia & tali modo distincto: ac denique mutationem, & potentialitatem, ac similia.

Neque enim dici potest talem relationem esse XVIII. realem, & non esse in creatura, & referre realiter ipsum Deum ad creaturam, & nihilominùs non inesse Deo, sed assistere illi, vt Gilbert. Porret. cogitauit, vt Alensis, & alij referunt. Refutatur enim hoc facilè, nam si illa relatio realis est, in aliquo subiecto esse necesse est: cùm ergo non sit in creatura, erit in Deo. Nisi quis fingat esse subsistentem, quod dici non potest, alias sequitur esse quandam substantiam creatam assistentem Deo ex tempore, cùm sit relatio temporalis, & consequenter creata: at illud est plane falsum, & inintelligibile: quomodo enim talis substantia referre posset Deum? Item etiam ad illam substantiam esset alia relatio in Deo, quia esset factor eius, & sic procederetur in infinitũ. Quòd si dicatur, illam relationem esse subsistentem, non tamen alia subsistentia nisi diuina, interrogabo an in ea sit per vnionem hypostaticam: quod dicere tam absurdum esset, vt impugnandum non sit; vel per idẽtitatem. Et tunc rursus quæram, an id sit per omnimodam identitatem, quæ excludat etiam distinctionem modalem, & sic recedit ab hypothesi, quam præmisimus, quòd nimirum omnis relatio realis de nouo adueniens, sit modus distinctus. Si verò sit sermo de identitate reali cum distinctione modali, inciditur in omnia inconuenientia illata, & non euitatur quin talis relatio insit Deo, non per inhærentiam distinctam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed per se ipsam, sicut etiã in substantiis creatis modi accidentales ipsas afficiunt, eisq; inhærent.

XIX. Veruntamen tota certitudo huius sententiæ in hoc sensu, magis est conditionata seu consequentię, quàm consequentis, videlicet, quòd si relatio realis sit, qualis in ea sententia supponitur, non potest esse in Deo: quia verò antecedens illud incertum est, & fortasse falsum, ideo non satis est vt illa conclusio sit certa, prout absolutè negat relationes reales Dei ad creaturas. Neq; authores primæ sententiæ in eo sensu locuti sunt, nec prædictam suppositionem admittunt.

XX. Si verò supponamus has relationes non esse aliquid rei, actu distinctum ab omnibus absolutis, nec potest esse certum has relationes non posse tribui Deo, nec est quæstio magni momenti, sed fere de modo loquendi. Et sanè, qui putant has denominationes relatiuas, quæ possunt de nouo aduenire per solam mutationem alterius extremi sine vlla mutatione eius rei quæ referri dicitur, esse tantum denominationes extrinsecas ex coexistẽtia extremorum, satis consequenter loquuntur tribuendo has relationes Deo, quia nullum est inconueniens Deum ex tempore denominari ab aliqua forma reali existente in creatura, vt patet in actione creatiua, & in aliis quas Deus ad extra operatur. Et certè D. Anselmus citato loco in hanc sententiam multum propendere videtur, quanquam in fine capitis modum illum loquendi vt incertum prætermittat. Nihilominus tamẽ eam sententiam suprà reliquimus vt minùs probabilem, minusque consentaneam Aristoteli: quod nunc ex eo confirmare possumus, quòd iuxta illam nullæ erunt relationes non mutuæ: falsumque erit quod Aristoteles ait, quædam dici relatiuè quia alia referuntur ad ipsa, alia verò, quia ipsa in se habent vnde referantur.

XXI. Vlterius verò, etiam supponendo relationem esse quid intrinsecum, non tamen quid distinctum in re, & consequenter nec mutationem, nec compositionem faciens, non sequuntur inconuenientia priùs illata, etiamsi dicatur Deus, ex tempore referri ad creaturas: & ideo illa opinio in eo sensu non est digna aliqua censura. Vnde etiam inter Thomistas, Soncinas 5. Metaph. quæst. 25. ad 4. admittit relationem dominij quam Deus habet ad creaturas, esse realem, quia fundatur in vera potentia reali quod etiam ex parte opinatur Heru. 1. d. 30. q. vnica art. 3. licet in modo loquendi conetur sese accommodare communi sententiæ, quod difficilè explicat, nec id est mirum, quia re vera non est facile rationem reddere cur hoc negandum sit, suppositа illa sententia, cùm nulla imperfectio sequatur in Deo, vt ex dictis constat.

Soncin. Heruæus.

XXII. Nihilominùs tamen non censeo esse recedendum à modo loquendi D. Thomæ, & grauiorum Theologorum, quia etiamsi illa incommoda suprà illata, non sequantur attribuendo Deo relationem realem in dicto sensu, nihilominùs tamen malo modo per intrinsecam formam & entitatem suam referri possit ad creaturas. Hoc enim est proprium entium eiusdem ordinis: Deus autem & creatura omnino sunt diuersorum ordinum, vt per se satis constat.

XXIII. Dicuntur autem esse eiusdem ordinis ea, quæ vel sunt extra omne genus, & extra omnem dependentiam, vt diuinæ personæ, vel sunt sub eodem genere, vt substantiæ creatæ, vel quantitates, & similia, vel certè quæ sunt sub diuersis generibus, quorum vnum potest perfici per aliud, & è conuerso, vt sunt genus substantiæ creatæ, & genera accidentium inter se comparata. Et hac ratione, omnia entia creata quantum ad præsens spectat, dicuntur esse eiusdem ordinis (personæ enim increatæ vt inter se referuntur, non pertinẽt ad præsentem disputationem) quia si sint eiusdem generis, & habent inter se vniuocam conuenientiam, & mutuò se aliquo modo iuuant ad perfectionem vel complementum suæ naturæ, vel indiuiduo, vel in specie, vel saltem in genere. Vnde fit, vt etiam causalitas quæ inter huiusmodi entia intercedit, redundet in perfectionem non solùm effectuum, sed aliquo modo etiam causarum, vel quia ad agendum ordinantur, vel quia in effectibus conseruantur saltem secundum speciem, vel certe quia secundum genus perficiuntur varietate differentiarum, aut specierum. Si verò entia creata sint diuersorum generum, omnia habent inter se aliquam connexionem, aut secundum rationes genericas, aut secundum specificas, cum proportione eas comparando. In hoc ergo sensu dicimus in præsenti, omnia entia creata esse eiusdem ordinis.

Aliter id exponi potest ex Caiet. 1. part. quæst. 4. artic. 3. ad 4. vbi ait, ea esse diuersorum ordinum, quæ habent inter se essentialem dependentiam in ratione causæ & causati: quo modo comparantur omnes creaturæ ad Deum, non tamen inter se, quia licet interdum adinuicem causentur, non tamen secundum propriam dependentiam essentialem. Sed hæc expositio, licet sit probabilis, & quoad causas extrinsecas satisfaciat, tamen in intrinsecis, scilicet, materiali, & formali, non videtur habere locum: sed in eis est specialis ratio, quia comparantur ad effectum vt partes quę ad componendum totum ordinantur, & quoad hoc sunt eiusdem ordinis cum illo. Aliam expositionem habet Heruæus suprà, sed obscuriorem, minusque satisfacientem, & ideo eam omitto. In dicto ergo sensu asserimus nihil referri ad aliud verè ac realiter per intrinsecam formã, nisi sit eiusdem ordinis cum eo. Ratio autem est, quia relatio realis consistit in ordine vnius rei ad aliam: meritò ergo ad talem relationem requiritur vt sit inter extrema eiusdem ordinis.

Caietan.

C Potestque hoc confirmari ex dictis de scientia & scibili, nam sub ea ratione censentur esse diuersorum ordinum, quatenus scientia ordinatur ad scibile, scibile autem vt sic non ordinatur ad scientiam: multò autem magis est Deus alterius ordinis ab omni creatura: ergo multò minùs est per se ipsum realiter referibilis ad creaturas, quàm scibile ad scientiã. Et hoc fere discursu vtitur D. Tho. citatis locis, & latiùs in q. 7. de potentia. artic. 11. Diuina ergo natura, potentia, & reliqua attributa, tam sunt absoluta in se, tamq; abstracta & independentia ab omni ordine creaturarum, vt siue creaturæ existant, siue non, nec secundum rem, nec secundum aliquam veram formalitatem realem referant Deum ad creaturas. Vnde nec verè possunt concipi vt sic denominantes vel referentes Deum, sed omnis denominatio quę vt respectiua concipitur in Deo ad creaturam, est tantùm secundum rationem & modum concipiendi nostrum.

D. Thom.

XXV.

XXVI. Neque obstat, quòd Deus denominetur realiter creator, aut Dominus, denominatur enim realiter, extrinsecè quidem ab actione reali, & sic dicitur creator, intrinsecè verò à potestate reali, quam in se habet super rem creatam, & sic dicitur Dominus, vel à scientia,

scientia, aut amore reali, & sic dicitur sciens vel amans id quod facit. Denique hæ denominationes non sunt reales, nisi prout sumuntur ab aliquib. formis, vel quasi formis absolutis, prout verò relatiuæ formaliter sunt, tantum fundantur in modo concipiendi nostro.

XXVII. Ad principalem ergo difficultatem in principio positam, concedimus inter Deum & creaturas dari relationes non mutuas, quæ non solum pertinent ad tertium genus seu fundamentum relationum, sed etiam ad primum vel secundum. Neq; id est inconueniens, quia non oportet relatiua tertij generis in hoc distingui ab aliis, quod in eo omnes relationes sint non mutuæ, & in aliis nunquam, sed in hoc quòd in tertio genere semper sint non mutuæ, in aliis verò non semper, sed potiùs raro. Vnde etiam rectè exponitur Aristoteles, vt dicebam, quòd in tertio genere ex vi formalis fundamenti seu rationis fundandi, relationes sunt non mutuæ; in primo verò & secundo genere, si aliquando sunt non mutuæ, prouenit quasi ex materiali re, aut subiecto, vel quasi subiecto relationis, v. g. in relatione causę & effectus inter Deum & creaturas, si formaliter solùm consideremus rationem potentiæ & actionis, potest esse sufficiens ad relationem mutuam, tamen in Deo, propter eminentiam suę entitatis, relatio illa est non mutua: & idem dici potest de relatione similis, aut distincti, & similibus.

B

XXVIII. Relatio autem inter causam finalem & effectum, si nõ mutua est, reduci meritò potest ad tertium genus: coaptantur enim media fini, & sic ab eo speciem sumunt, & suo modo per illum mensurantur.

XXIX. De relatione autem dextri & sinistri inter hominem & columnam satis dubium est an sit realis ex parte alicuius extremi. Nam, licet forma seu virtus à qua illa denominatio sumpta est, realis sit, & intrinsecè existens in animali, in columna verò tantum extrinsecè, tamen non satis apparet cur inde oriatur relatio realis, etiam in animali, cum illa denominatio non fundetur in vnitate aliqua seu quantitate, vt per se constat. Neq; etiam in ratione potentiæ actiuę vt sic: aliàs relatio esset mutua, quia illi correspondet in columna potentia passiua, vel interdum etiam actiua deficit, quia non oportet vt virtus motiua partis dextræ tanta sit, vt ad mouendam columnam sufficiat. Neq; etiam fundatur illa relatio in aliqua cõmensuratione, quia virtus dextra animalis nullam habitudinem trãscendentalem dicit ad columnam, neque illi commensuratur vllo modo. Non ergo videtur interuenire vera ratio ad fundandam relationem realem, sed videtur illa denominatio orta ex sola comparatione intellectus per quandam proportionem seu proportionalitatem ad dextram & sinistram partem eiusdem hominis vel animalis. Nam inter has partes est relatio realis mutua sumpta ex diuersitate situum, cum diuersitate virtutum realium in vtraq; parte existentium; & hinc similis denominatio translata est ad rem inanimatam, locum sinistrum vel dextrum occupantem. Quæ quoad denominationem in hoc assimilatur relationibus non mutuis, quia fundamentum illius denominationis solum est in vno extremo, & inde redundat in aliud: ideo solent hoc exemplo declarari relationes non mutuæ, quamuis vera ac propria relatio realis non videatur ibi necessaria. Quia sola diuersitas situum vt sic non sufficit ad denominationem dextri & sinistri, vt per se constat: diuersitas autem virtutis ibi nõ est nisi priuatiua, quia in animali est propria virtus, in columna verò tantùm est priuatio illius, & ideo in neutro extremo videtur sufficere ad relationem realem. Quòd si quis omnino velit defendere illam esse relationem realem non mutuam, vtatur generali responsione superiùs posita.

C

SECTIO XVI.

Vtrùm formalis terminus relationis sit altera relatio vel aliqua ratio absoluta.

HÆc quęstio suborta est ex sectione præcedente, & est per se valde necessaria ad explicandam naturam relationis, quæ tum ex fundamento, tum ex termino suo modo pendet: & ob hoc etiam optimè in hunc locum cadit, nam in duabus sectionibus proximè præcedentibus explicuimus formalia fundamenta relationum: superest ergo vt consequenter formalem terminum declaremus. I.

Exponitur quæstionis titulus, & quid sit actu terminare.

ESt autem aduertendum, hic nos non agere de formali denominatione termini vt actu terminantis, sed de ratione seu forma, quæ in ipsa re, quæ est terminus, requiritur, vt sit apta ad terminandum. Nam sub priori ratione esse termini seu terminare, non est aliquid in re terminante, sed est denominatio extrinseca, sumpta ex eo, quod aliud tendat in ipsam. Sicut, parietem esse visum, non est aliquid in pariete, sed est denominatio à visione respiciente ipsum: nam idem est videri, quod actu terminare visionem, licet voces diuersæ sint: nihilominùs tamen prærequiritur in pariete aliqua forma, qua constituitur aptus ad terminandam visionem. Sic ergo intelligendum est de termino relationis, dicitur enim actu terminare, solum quia respicitur ab alio, quæ denominatio non est prærequisita ad relationem, sed consequens ad illam in quo omnes conueniunt. Necessariò verò supponitur in termino aliqua ratio & quasi causa formalis, ob quam est terminatiuus (vt sic dicam) relationis, quia non omne ens potest terminare quamcunq; relationem: ergo in vnoquoque requiritur propria aliqua ratio, ob quam est natum terminare hanc vel illam relationem: hanc ergo rationem formalem terminandi in præsenti inquirimus. Et quoniam in superioribus dictum est, terminum relationis debere esse ens reale, & vt actu terminet requirere actualem existentiam, ideò vlteriùs inquirimus, an debeat esse ens formaliter relatiuum vel absolutum: ex quo facilè constabit in vnaquaq; relatione an proportionatus terminus debeat esse tale ens absolutum, vel tale relatiuum. II.

C

Variæ sententiæ.

SVnt ergo in hac re tres sententiæ. Prima affirmat in omnibus relationibus tam mutuis quàm non mutuis formalem terminum debere esse relatiuum. Ita docuit Caiet. 1. part. quæst. 13. art. 7. & Hispalen. in 1. distinct. 30. quæst. 1. notab. 3. videtur secundum eãdem sententiam loqui, quamuis nec quæstionem disputet, neq; de formali ratione terminandi expressè loquatur. Nõnulli vero ex modernis Thomistis hãc sententiã secuti sunt. Et potest probari primò, quia quodlibet relatiuũ formaliter terminatur ad suum correspondens III.

Prima. Caietan.

Universidad de Deusto
Biblioteca

correlatiuum: ergo formalis ratio terminandi vnam A relationem est relatio opposita correspondens in altero extremo. Consequentia euidens est, & antecedens probatur, quia relatiua sunt simul natura, cognitione, & definitione, vt constat ex Aristot. c. de ad aliquid, & inferiùs dicetur; sed nihil horum haberet nisi vnum relatiuum ad aliud formaliter terminaretur, ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia si pater v. g. vt pater non terminatur ad filium, vt filius est relatiuum, sed vt est hic homo genitus ab illo: ergo pater vt pater non est simul natura cum filio vt filio, sed cum hoc homine vt genito: at verò hic homo priùs natura est genitus ab alio, quam habeat relationem filiationis ad ipsum, quia filiatio est proprietas resultans in homine genito: ergo pater vt pater erit priùs natura quam sit filius vt filius. Et cõfirmatur hæc pars, quia relatio vt relatio non pendet nisi ex fundamento & termino: ergo, si formalis terminus non est altera relatio, per se non pendet ab illa, nec requirit illam: ergo ex se est prior natura quam illa. Similique argumento probantur aliæ duę partes, quia relatio perfectè cognoscitur cognito fundamento & termino, & aliud non requirit: ergo B si terminus vnius relationis non est alia relatio, non pendet vna in cognitione ab alia: non ergo simul necessariò cognoscuntur. Rursus ob eandem causam in definitione relationis solũ ponitur terminus formalis, quia totum esse relationis est ad suum terminum: ergo si terminus vnius relatiui nõ est aliud relatiuum, sed aliquid absolutum, non definietur vnum relatiuum per aliud, & è conuerso, quod est esse simul definitione. Et confirmatur hoc specialiter in relatiuis non mutuis, in quibus videtur esse maior difficultas, quia aliàs ad cognoscendam relationem creaturæ oporteret cognoscere entitatem Dei absolutam, & naturam eius, & similiter ad cognoscẽdam relationem scientiæ, vel sensus, oporteret cognoscere naturam absolutam obiecti scibilis vel sensibilis, quod videtur planè falsum.

IIII. Secunda opinio. Secunda sententia distinctione vtitur, nam de relationibus mutuis idem sentit quod præcedens sententia propter easdem rationes. De non mutuis autẽ affirmat terminari ad absolutum, & non relatiuum, quia huiusmodi relationes terminantur formaliter ad aliquid reale: in terminis autem earum non correspondet aliquid reale relatiuum, sed absolutũ tantum. Hanc sententiam tenet Ferrar. 2. cõt. gent. c. 11. Ferrar. C & in eam magis inclinat quoad posteriorem partem eius Hispalensis suprà, nam sæpe ait, aliquod diuinũ attributum absolutum, scilicet, virtutem, potẽtiam, vel aliquid huiusmodi esse rationem, quod Deus terminet relationem creaturę ad ipsum. Hanc etiam Niphus. sententiã sequitur Niphus 5. Metaph. disp. 14. Eamq; quoad relatiua non mutua nos postea confirmabimus: quoad mutua verò eadem habet fundamenta, quæ præcedens sententia. Et addi solet argumẽtum sumptum ex relationibus diuinis, quæ mutuæ sunt, & tamen vna ad aliam terminatur.

V. Tertia sententia vniuersaliter docet omnes relationes tam mutuas quàm non mutuas terminari ad absolutum formaliter. Hanc tenet Scot. in 1. dist. 30. qu. 1. vbi Lychetus & alij Scotistæ idem sentiunt. Et eam planè sequitur Capreol. q. 1. artic. 2. ad 3. quem imitatur Soncin. 5. Metaph. qu. 30. ad 2. Aiunt enim, absolutum esse rationem terminandi, requirere tamen relationem seu correlationem concomitãtem quando actu terminat, quod est simpliciter verum in relatiuis mutuis: in non mutuis autem solum secundum nostrum modum cõcipiendi, vt explicabimus. Atq; hanc sententiam censeo esse veram, formaliter ac per se intellectam: cur autem hoc addam, ex dicendis constabit, oportet enim sententiam hãc distinctè proponere, & probare in relationibus mutuis, & non mutuis, quia non est æquè certa in vtrisq;, quam ex non mutuis ad mutuas non leue argumentum sumatur.

Tertia sententia duabus assertionibus propositis confirmatur.

VI. Prima assertio. Dico ergo primò, In relatiuis non mutuis ratio quæ est in vno extremo ad terminandam relationem alterius, non est aliqua relatio opposita relationi alterius, sed est ipsa entitas, vel proprietas aliqua absoluta talis termini. Ratio prę assertione. Probatur argumento facto in secunda sententia, quod mihi videtur efficacissimum, nam hæc relatio habet terminum realem, & realiter existentem, sed in illo termino nulla existit relatio realis correspondens opposita alteri relationi: ergo ille terminus non per relationem, sed per aliquam rem absolutam constituitur aptus ad terminandum. Consequentia est euidens à sufficienti partium enumeratione: maior autem & minor probatæ sunt in superioribus.

VII. Effugium Caietani. Vt Caietanus effugeret vim huius rationis, excogitauit sententiam, quàm suprà refutauimus, quod nimirum etiam relatiua nõ mutua realiter inuicem referantur, quamuis relatio non vtriq; insit, atq; ita conatur defendere, etiam illud extremũ in quo non est relatio, non terminare relationem alterius, nisi quatenus ad illud vicissim refertur. Sed ea sententia Improbatur. & falsa est, vt ostẽdimus, & ad præsentem rem explicãdam nihil conferre potest. Nam etsi demus, scibile referri realiter ad scientiam per relationem in ipsa scientia existentem, nihilominùs verum est, quod Aristoteles dixit, vnum ex his extremis nõ referri ad aliud, nisi quia aliud refertur ad ipsum: ergo priùs secundum rationem necesse est intelligere relationem sciẽtiæ terminari ad scibile, quàm vicissim scibile referri ad scientiam, cum illud prius sit veluti causa, seu fundamentum huius posterioris: ergo ratio terminandi ex parte scibilis non potest esse illa relatio, qua refertur ad scientiam. Præterea licet terminare actu, vt suprà dicebamus, sit denominatio extrinseca, tamen aptitudo terminandi relationem prædicamentalem nõ potest esse denominatio extrinseca ab opposito relatiuo, quia ratio terminandi supponitur in re ante omnem denominationẽ ab alio extrinseco, nam in ipsamet denominatione extrinseca includitur actualis terminatio: ergo aptitudo supponitur ad talem denominationem: maximè quando terminus esse debet res realis, & realiter existens. Quocirca intelligi nullo modo potest, quod vnum extremum constituatur proximè aptum ad terminãdam relationem alterius, per ipsammet relationem realem, quæ est in altero extremo, cum omnis relatio prædicamentalis consurgat præsuppositis fundamento, & termino, non quidem actu terminante, sed apto ad terminandum, nam vt actu terminans non supponitur, sed constituitur ex alterius habitudine ad ipsum.

VIII. Improbatur aliorum solutio. Alij respondere solent, quamuis in scibili, v. g. vel creatore non respondeat nisi relatio rationis, nihilominùs relationem scientiæ, aut creaturæ non terminari formaliter nisi ad suum correlatiuum vt sic, & consequenter relationem rationis esse rationem terminandi realem. Sed hæc responsio facilè refutatur

tur ex dictis suprà de termino relationis realis præ- A dicamentalis: ostendimus enim debere esse rem veram & realiter existẽtem. Quod sanè æquali vel maiori ratione verum est de forma illa quę est ratio terminandi, ac de subiecto quasi materiali talis denominationis: nam si terminus debet esse realis: ergo eodem modo debet esse in re ipsa aptus ad terminandum: alioqui non erit terminus, neq; actu, neq; aptitudine: ergo hæc aptitudo debet ei conuenire, per rationem aliquam realem in ipso existentem.

IX. Et confirmatur, quia relatio realis non existit nisi existentib. fundamento & termino, sed relatio creaturæ existit, & reuera terminatur ad Deum nulla existente in Deo relatione rationis, nõ solum quia relatio rationis nunquam verè existit, sed etiam quia eo modo quo esse potest, nimirum obiectiuè in intellectu, non est necesse illam actu esse, id est considerari, vt relatio creaturæ terminetur ad creatorem, nam etiamsi nullus intellectus talem relationem fingat aut consideret, nihilominùs relatio creaturæ verè terminabitur ad Deum. Dices impossibile esse, quin illa relatio sit obiectiuè in aliquo intellectu, saltem diuino, siue ipse illam immediatè efficiat, siue cognoscat vt factibilem suo modo ab intellectu humano. Respondetur, quidquid horum verum sit, esse impertinens ad rem de qua agimus, quia licet id sit necessarium ex infinita scientia Dei, tamen per se ac formaliter id non postulat relatio creaturæ, quia non respicit Deum vt speculantem (vt sic loquar) relationem rationis, sed vt influentem esse in ipsam: vnde si hoc habeat, hoc sufficit vt talis relatio terminetur ad ipsam: relatio autem rationis vt scita ab intellectu diuino, est impertinens. Et idem est de sensu & sensibili, & scientia & scibili, nam si per impossibile nullus intellectus de illis consideraret, relatio sensus terminaretur ad sensibile, & scientiæ ad scibile.

X. Sed respondent aliqui, argumentum hoc rectè procedere de relatione rationis vt actu existente suo modo, nihilominùs tamen ipsam relationem rationis, quatenus est in proxima potentia talis termini, esse rationem terminandi relationem realem alterius extremi. Sed hoc etiam nullius momenti est: interrogo enim quid intelligant per relationem rationis in potentia proxima. Aut enim intelligunt ipsum fundamentum reale, quod præbet occasionem intellectui, vt per modum relati- C nęcessario conueniunt subiectis. Respondeo verò ui illud concipiat, quod non tam est verum fundamentum relationis, quàm proxima causa vel occasio inducens humanum intellectum ad talem modum concipiendi, & in hoc sensu relatio rationis in potentia proxima non est nisi res absoluta in tali termino existens, vt v. g. in Deo est potentia, qua actu influit in creaturam, & sic de aliis: igitur quòd relatio creaturæ terminetur ad relationem rationis vt tantùm est in fundamento proximo ex parte Dei, reuera est terminari ad aliquid absolutum, quod est in Deo. Aut per relationem rationis in potentia intelligitur ipsamet relatio rationis secundum suum esse essentiæ, quale in ea esse, vel potiùs fingi potest: & hoc sensu improbabilis mihi videtur illa responsio, quia illa relatio in tantum esse potest, & in ea fingi potest aliquod esse essentię, in quam intellectus v. g. humanus potest concipere rem absolutam per modum relatiuæ, sed hoc est impertinens & extrinsecum ad naturam & essentiam relationis realis creaturæ, & vt ipsa terminetur ad suum terminum: ergo non potest esse illa ratio terminandi. Et confir-

matur ac declaratur, nam Deus vt creator non ideo potest terminare relationem realem creaturb, quia potest à nobis concipi per modum correlatiui, sed quia verè ac realiter influit esse in creaturam per omnipotentiam suam. Denique in aliis terminis realibus, & in relationibus mutuis non sufficit esse essentiæ in ipso termino vt relatio consurgat, nisi sit redactum ad existentiam, quia aliàs est potentiale quid, & simpliciter nihil: ergo multò minùs poterit sufficere esse essentiæ vel potentiale relationis rationis, vt sit ratio terminandi relationem realem.

XI. Fonseca vt soluat argumentum. Aliam denique responsionem adinuenit Fonseca libr. 5. cap. 15. quæstione 5. sect. 4. vbi dicit, posse relationem rationis actu conuenire, v. g. creatori, etiamsi actu non existat, suo modo, id est, obiectiuè in intellectu atque hoc satis esse vt ad illam possit terminari relatio realis, nam hoc ipso quod relatio realis est in creatura, relatio rationis creatoris actu conuenit Deo, etiamsi actu non existat. Quòd autem hæc duo separabilia sint, probat, quia homini actu conuenit esse animal, etiamsi non existat. Sed hæc responsio non est probabilior cæ- Improbatur. teris. Nam in primis, quod assumit, posse formam actu conuenire quando actu non existit, aut magnam continet æquiuocationem, aut est, planè falsum. Nam actu conuenire, si propriè & realiter sumatur, est actu inesse eo modo quo forma inesse potest, scilicet aut inhærendo, aut denominando, aut referendo, vel alia simili ratione: quod autem hoc modo actu conuenit, necesse est quod actu existat, eo modo quo existere potest. Quòd si actu conuenire, solum dicit veritatem propositionis per connexionem extremorum abstrahentium ab existentia, illud reuera non est actu conuenire, sed potiùs in potentia, &, eo modo, quo in illis propositionibus intelligi potest actualis veritas, illam non habent nisi prout sunt actu in aliquo intellectu, vt in superioribus tactum est. Et præterea sumpto hoc modo, *Actu conuenire*, non potest verè dici relatio rationis actu conuenire Deo, hoc ipso quòd creatura existit, quia vt bene idem author argumentatur, talis relatio contingenter & ab extrinseco conuenit Deo, etiam post effectionem creaturæ: at prædicata contingentia non conueniunt actu nisi quando existunt, sed illud est proprium prædicatorum, quæ quam adhibet, limitando subsumptam propositionem, & excipiendo has relationes rationis, primum videtur voluntaria: deinde contra rationem, nam, secluso actuali existentia vnicuique prædicato proportionata, non potest dici prædicatum actu conuenire subiecto, nisi vel quia est de eius essentia, vel certè quia ab illa manat, vt necessariam connexionem & per se cum illa habeat: ergo quotiescunque prædicamentum non est huiusmodi, sed merè contingens, & ab extrinseca causa proueniens, siue sit prædicatum reale, siue rationis, in nullo vero sensu potest dici actu conuenire, quando actu non existit. Et confirmatur, nam hoc ipsum, scilicet, *Actu conuenire*, requirit saltem veritatem propositionis, sed hæ propositiones sunt falsæ, Deus habet relationem, vel actu refertur ad creaturam, quamdiu illa relatio nullo modo actu existit: imò iuxta principia Dialecticæ tales propositiones non possunt verè abstrahi à tempore, cùm simpliciter contingentes sint.

XII. Addo denique, etiamsi demus totum id quod in illa respõsione sumitur, nõ satisfacere, quia ille modus

Universidad de Deusto
Biblioteca

dus actu conueniendi non sufficit ad terminum relationis realis. Aliàs, Petrus actu existens posset habere relationem realem identitatis specificæ ad Paulum potentia tantum existentem, quia actu conuenit Paulo quòd sit homo, etiamsi non existat, quia ab intrinseco est homo: ergo etiam actu conueniet illi relatio realis identitatis specificæ cum Petro, etiamsi illa relatio actu non existat: ergo è conuerso, vt relatio realis existat in Petro, satis erit quòd alia similis, & fundamentum eius actu conueniat Paulo, licet non existat.

XIII. Nullus est ergo tergiuersationi locus, sed, admissa communi doctrina de relatiuis non mutuis, euidenter sequitur terminũ illius relationis esse aliquid absolutum, formaliter ac per se loquendo. Addo autem hæc vltima verba, quia interdum potest contingere vt terminus alicuius relationis non mutuæ sit aliqua relatio realis, non tamen opposita alteri relationi, nec reciproca illi. Vt v. g. scientia de aliqua relatione, aut amor qui directè ac per se primò tendat in aliquam relationem, refertur realiter ad illam relationem vt ad obiectum seu mensuram: vnde constat, quòd sicut obiectum talis scientiæ est relatio, ita etiam terminus relationis talis scientię erit relatio, non tamen formaliter vt relatio opposita relationi illius scientiæ, sed potiùs vt materia circa quam talis scientia versatur, & quæ supponitur ad relationem eius, & ideo veluti materiale quid est, quòd illa res scita sit relatio. Et hoc modo dicimus, rem absolutam terminare huiusmodi relationem, seu quæ per modum absolutæ se gerat: deniq; res ipsa scita vel amata, qualiscunq; illa sit. Dices, quid, si obiectum scitum, sit aliqua relatio rationis? Respondetur, Etiam relatio transcendentalis illius scientiæ terminabitur ad illam, erit tamen incapax illa scientia relationis prædicamentalis ad suum obiectum, propter defectum termini realis.

Assertio secunda.

XIIII. Relationes mutuæ ad absolutum terminãtur.

Dico secundò. Etiam in relationibus mutuis formalis ratio terminãdi est non relatio opposita, sed aliqua ratio absoluta, quæ est fundamentum formale relationis oppositæ. Hanc assertionem intelligo per se ac formaliter, sicut præcedentem explicaui. Generalis enim regula est, illam rem, seu rationem formalem, quæ in vno relatiuo mutuò est proxima ratio fundandi relationem ad aliud, esse etiam proximam & formalem rationem terminandi relationem alterius ad se. Vt v. g. si in Petro proximum fundamẽtum habẽdi in se relationem filiationis, est tota substantia eius quatenus producta per talem generationem à Paulo, hæc eadem est ratio ob quam Petrus potest terminare relationem paternitatis Pauli ad ipsum: & è conuerso, quia in Paulo potentia generandi, suppositа tali generatione vt conditione necessaria, est proximum fundamentum relationis paternitatis, ideò etiam est proxima ratio ob quam Paulus potest terminare filiationem Petri ad ipsum. Idem est in relationibus primi generis, nam albedo quæ in hoc albo est fundamentũ similitudinis ad aliud, ob vnitatem formalem cum ipso, est etiam proxima ratio terminandi relationem similitudinis alterius ad ipsum. Quocirca, si verum est, interdum posse vnam relationem esse proximam rationem fundandi aliam relationem, vt v. g. paternitas similitudinem, tunc illa paternitas quæ in vno patre fundat similitudinem ad aliud, erit in illo ratio terminandi relationem alterius ad se, in eo tamen non se gerit formaliter vt relatio, neque opponitur relatiuè illi relationi, quam terminat per se ipsam, sed opponitur per aliam relationem quam in se fundat, & ideò tunc perinde se gerit, ac si esset forma absoluta: & in hoc sensu dicimus formalem terminum esse aliquid absolutum, per se loquendo.

XV. Solet autem hæc assertio probari ex eo, quòd cùm relatio definitur esse accidens cuius totum esse est ad aliud, per illud aliud non potest intelligi altera relatio, quia aliàs vel non daretur vnum supremum genus relationis, sed duo, vel idem poneretur in definitione sui ipsius. Et simile argumentum est, quia similitudo in communi non potest referri ad aliquam relationem, quia aliàs referretur ad aliam similitudinem, cùm sit relatio æquirantiæ: at præter similitudinem in communi non potest esse alia similitudo. Veruntamen hæc argumenta prætermitto, tum quia per extrinseca desumuntur, & rẽ non declarãt, tum etiam quia attingunt difficultatem tractandam sect. sequenti: quæ quidem facilius & commodius expedientur iuxta hanc nostram sententiam, quamuis fortasse ob eam solam causam non sit simpliciter necessaria.

XVI. Prima ratio cõclusionis.

Primò ergo probatur hæc conclusio ex præcedenti, nam ex eo, quòd in relatiuis non mutuis videmus relationem vnius extremi non terminari formaliter ad relationem alterius, colligere possumus, quòd licet in relatiuis mutuis sit relatio realis in vtroque extremo, vna non tendit in aliam formaliter, sed simul & concomitanter vna tendit in subiectum, seu fundamentum alterius, & è conuerso. Probatur hæc illatio, nam si per impossibile in altero extremo impediretur relatio, conseruato toto fundamento eius, nihilominùs relatio alterius extremi posset ad illud terminari: ergo signum est illas duas relationes esse simul per concomitantiam, & non per formalem terminationem vnius ad aliam. Consequentia est euidens, & antecedens patet, quia vt in superioribus visum est, non solum in relationibus tertij generis, sed etiam secundi & primi, quando vnum extremum tale est vt non possit fundare relationem, nihilominùs est aptum ad terminandam relationem alterius, vt patet in Deo vt terminante relationem creaturæ vt sic, ergo quacunque ratione contigerit, alterum extremum manere cum fundamento & sine relatione, nihilominùs manebit sufficiens ad terminandam relationem alterius extremi, est enim eadem ratio, nam quòd vnum fundamentum seu extremum sit aptum nec ne ad fundandam propriam relationem, est per accidens ad terminationem alterius. Vnde, si per intellectus præcisionem seperetur relatio à tali extremo, intelligitur manere æquè sufficiens ad terminandam aliam relationem, ac illud extremum quod non est capax relationis. Ergo signum est relationes mutuas, esse simul propter concomitantiam, & propter conditionem extremorum, quæ apta sunt ad fundandam relationem, non propter formalem terminationem vnius relationis ad aliam sibi correspondentem.

XVII. Secunda ratio cõclusionis.

Secundò argumentor, quia commune axioma est, posito fundamento & termino resultare relationem prædicamentalem, & non aliàs: ergo terminus vnius relationis non potest esse relatio opposita. Antecedens certum est omnium consensu, & constat ex suprà dictis de natura huius relationis. Vnde etiam Scotus, licet excipiat relationes quas vocat intrinsecus aduenientes, tamen cõsequenter negat illas pertinere ad hoc prædicamentum: & nos infrà ostendemus illas, vel nullas esse, vel non nisi alias à transcendentalibus, disput. seq. Necesse est autem axioma illud intelligi de termino formali, & proximo, & quasi in actu primo (vt sic dicam) de quo etiam nos in præsenti quæstione disputamus, vt diximus. Non enim potest intelligi de termino terminante quasi in actu secundo (vt ita loquar.) Nam de illo termino vt sic non est verum, quod illo opposito cum fundamento sequatur relatio, nam potiùs ipse constituitur in ratione termini actu terminantis per ipsammet relationem vt actu tendentem in ipsum, & extrinsecè denominantem ipsum denominatione terminatiua. Rursus, nec potest intelligi de termino materiali & remoto, quia illo tantum posito cũ fundamento alterius extremi non est necesse resultare relationem, vt per se cõstat, & facilè potest exemplis ostendi: ergo intelligendum est illud principium de termino formali, & quasi in actu primo proximo. Et hinc facilè probatur prima consequentia, quia vna relatio non consurgit ex positione alterius, quia illa particula *ex* dicit antecessionem aliquam naturæ, vel originis: vna autem relatio prædicamentalis non antecedit alteram relationem sibi correspondentem, neque vna ducit ex altera originem, vt per se constat in omnibus creatis, de quibus loquimur: aliàs non essent simul. Cùm autem relatio dicitur resultare positis fundamento & termino, sensus indubitatus est, positionem fundamenti & termini antecedere, seu præsupponi ordine naturæ, & inde statim resultare relationem, quod ex proprietate ipsius locutionis manifestum est, & ex re ipsa, quia in relatiuis mutuis vtraq; relatio simul resultat, positis fundamentis & terminis.

XVIII. Tertia assertionis ratio.

Tertiò argumentor confirmando & declarando illud principiũ, scilicet, *id quod in vnoquoq; extremo est ratio fundandi propriam relationem, est ratio terminãdi alteram correlationem.* Nam, sicut ratio fundãdi est illa, per quam conuenienter redditur proxima causa, ob quam talis res habet relationem ad aliud, ita ratio terminandi est illa, per quam redditur proxima causa, ob quam res est talis, vt ad ipsam altera referri possit: hæc autem causa ex eadem forma vel ratione sumitur in relatiuis mutuis: ergo. Maior videtur per se nota ex terminis. Minor declaratur inductione: nam sicut album aptum est ad fundandam relationem similitudinis, quia habet albedinem, & ipsa albedo est aptum fundamentum, quia habet talem vnitatem formalem, ita etiam idem album est aptum ad terminandam relationem alterius, quia habet albedinem eiusdem rationis vel vnitatis cum albedine alterius. Nõ enim aliud album refertur ad hoc, quia in hoc est relatio similitudinis, sed quia in hoc est albedo, sicut est in alio, alioqui non esset similitudo in albedine, sed esset similitudo in similitudine. Et hinc potest percipi ratio à priori, nam similitudo vt sic est in albedine v. g. verſatur, ergo inter alba vt sic, & ea refert vt similia: ergo sicut ex parte vnius fundatur in albedine, ita ex parte alterius terminatur ad albedinem.

XIX. Idem facilè constat in relationibus disquiparantiæ: nam Petrus v. g. ideo refertur ad Paulum vt ad patrem, quia genuit ipsum, & non quia Paulus refertur ad ipsum, formaliter distinguendo relationem à generatione, nam præcisè in ea ratione sistendo, intelligimus esse sufficientem causam ex parte generantis, vt filius referatur ad ipsum. Eadem est autem causa ex parte eius, ob quam in ipso resultat relatio paternitatis. Et idem est de ipsa paternitate, si rationem eius ex parte termini reddamus: ideo enim relatio paternitatis, quæ est in Paulo, terminatur ad Petrum, quia genitus est ab ipso, & in hoc præcisè concipimus sufficientem causam ex parte termini. Atque ita in vniuersum, cùm relatio essentialiter requirat duo, scilicet, fundamentum & terminum, ex parte vtriusque potest reddi ratio cuiuscunque relationis, & illa quæ verè & proximè redditur ex parte termini vt sic, est ratio terminandi, sicut quæ redditur ex parte subiecti, est fundamentum seu ratio fundandi.

XX. Ratio autem, quæ ex parte termini reddi potest, nunquam est altera relatio, si formaliter loquamur, & non tantùm concomitanter vel identicè. Quanquam enim pater non referatur ad filium, nisi cum filius refertur ad ipsum, non tamen hæc est ratio quæ ex parte termini reddi possit cur pater referatur ad filium, scilicet, quia filius refertur ad ipsum, sed præcisè quia genitus est ab ipso: nam vna relatio nullo modo est ratio alterius, nec ex parte termini, nec ex parte fundamenti, aliàs non essent simul natura, illa enim quæ esset ratio alterius, vt sic esset aliquo modo prima, maximè cùm sit sermo de ratione reali, & formali suo modo ex parte termini. Ratio ergo hæc semper est aliquid aliud distinctum à relatione, & consequenter aliquid absolutum, quod non est aliud in relatiuis mutuis, nisi illud ipsum, quod in vnoquoq; fundat relationem eius, nam illud est ratio terminandi relationem alterius. Quia, præcisa relatione, nulla alia ratio est propinquior, neque magis necessaria, vt in inductione facta satis declaratum est.

XXI. Obiectionis factis fit.

Dices, In relatiuis non mutuis non potest hæc regula seruari, quia in termino vnius relatiui non est fundamentum reale alicuius relationis. Respondetur, semper intelligi aliquid proportionabile. Vt v. g. si relatiua non mutua sint secundi generis, vt est inter creatorem & creaturam, ratio terminandi relationem creaturę ex parte Dei, est ipsa potentia creandi vt actu influens. Quia si alioqui Deus non esset incapax relationis, illamet deberet esse fundamentum relationis creatoris ad creaturam. Et quia si velimus rationem reddere ex parte termini relationis creaturę, non est alia, nisi quia Deus per suam omnipotentiam creauit illam. Et idem facilè intelligitur in relationibus mutuis, quæ esse possunt in primo genere, vt est relatio similitudinis, aut distinctionis inter creaturam & Deum. In tertio autem genere ratio terminandi ex parte scibilis, v. g. & similium obiectorum, est vniuscuiusque entitas, prout in ea est quædam aptitudo obiectiua, vt circa illam possit talis actus, vel habitus, aut potentia versari: quæ potest nominari veritas, aut bonitas, vel quid simile: illa enim aptitudo est ratio, quæ reddi potest ex parte obiecti, seu termini talis relationis: ideo enim scientia versatur circa tale obiectum, quia talem habet veritatem seu intelligibilitatem, & sic de aliis.

XXII. Ratio quæ nequit fundare relationem, cur terminare possit.

Quòd si inquiras, cur huiusmodi aptitudo vel ratio, quæ non est sufficiens ad fundandam in se propriam relationem, sit sufficiens ratio ad terminandam relationem alterius; Respondetur, causam esse, quia ad fundandam relationem necessaria est ordinabilitas ad aliud (vt sic dicam) ex parte ipsius fundamenti, atque ita requirit, quod sint eiusdem ordinis. Ad terminandam autem relationem non est necesse, vt terminus sit ordinabilis ad aliud, sed vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

aliud sit ordinabile ad ipsam, & ideo potest terminus habere realem aptitudinem ad terminandum, etiâsi non sit eiusdem ordinis cum alio extremo, quod ad ipsum ordinatur. A

Aliarum opinionem fundamentis satisfit.

XXIII. AD fundamenta aliarum opinionum respondendum supereſt. Et inprimis negatur relatiuum formaliter terminari ad correlatiuum vt sic: quod manifestè constat in relatiuis non mutuis, quia vbi non est correlatiuùm, non potest alterũ relatiuum ad correlatiuum terminari. Inde verò intelligimus etiam in mutuis, quamuis relatiuum ad correlatiuum terminetur, non tamen formaliter, ita vt relationes ipsæ inter se & ad se tendant, sed vna tendit ad fundamentum alterius, & è conuerso, vt declaratum est.

XXIIII. Relatiua quomodo sint simul natura.

Ad primam verò obiectionem de simultate naturæ respondetur, potius inde inferri oppositum, quia relatio est posterior natura quàm terminus eius, vt in actu primo seu formali ad terminandum sufficienter constitutus est, quia ex fundamento & termino consurgit relatio, vt diximus. Imò aliqui authores, qui opinantur relationem esse quid distinctum, putant effectiuè fieri à termino. Si ergo vna relatio esset terminus alterius, ex positione vnius resultaret alia, & ita non possent esse simul natura. Dicuntur ergo simul natura, quando mutuæ sunt, quia cùm resultat vna, ex fundamento & termino, resultat alia omnino concomitanter absque vllo ordine prioris & posterioris inter se: & hoc est esse simul natura. Fundatur autem hæc simultas, non in formali habitudine earum inter se, sed in necessaria connexione, quam habent in fundamento & termino, quia neutra insurgere potest, nisi iam positis suo fundamento & termino, & illis positis ambæ statim necessariò consurgunt. Et alioqui formale fundamentum vnius est formalis terminus alterius, & è conuerso: ex quo fit, vt necessariò simul sint posita in re fundamentum & terminus vtriusque, nam sunt eadem, commutata proportione, vt explicui. Atque ita tandem efficitur vt ipsæ relationes necessariò simul consurgant, & duratione, quia vtraq; æquali necessitate resultat ex termino & fundamento quàm primùm ponuntur, & natura, quia nullum inter se habent ordinem. Hoc igitur modo correlatiua ipsa formaliter sumpta vt correlatiua sunt, si sint mutua, sunt simul natura, si vero sint non mutua, cùm neque duratione sint simul, nec natura esse possunt. C

XXV. Occurritur obiectioni.

At verò si hæc comparatio fiat inter vnum relatiuum & terminum eius in actu secundo, seu vt actu terminantem, sic dici possunt simul natura formaliter, quia, vt suprà dictum est, terminus vt sic terminans formaliter constituitur per extrinsecam denominationem à relatione quæ in illum tendit: vnde illa posita sic denominatur, & illa ablata definit esse hoc modo terminus, nihil intrinsecum amittẽdo, vt per se notum est. Relatio autem non priùs natura est, quàm terminetur ad aliud: est ergo simul natura cum termino vt terminante. Dices, Ipsa relatio est veluti causa formalis illius denominationis termini actualis: ergo est prior natura. Respondeo non esse propriè causam formalem, licet propter denominationem, ad eum modum à nobis concipiatur, & ideo non intercedere ibi veram prioritatem naturæ, quia relatio sine alia causalitate, solum quia ex intrinseca sua essentia respicit terminũ, illum denominat terminantem. Sicut visio denominat rem visam sine vera causalitate, sed ex eo solùm quod est cum tali intrinseca habitudine: vnde sicut non priùs natura est quàm habeat illam habitudinem, ita non priùs natura est quàm denominet obiectum visum.

XXVI. Quod maximè verum est loquendo de his formis in concreto, id est de relatiuo, aut vidente, nam loquendo de abstractis, potest aliquo modo concipi relatio vt prior natura quàm relatiuũ eo modo quo inter formam præsertim inhærentem, & effectum eius formalem potest esse prioritas naturæ. Nam relatio est forma relatiui: relatio enim abstractè concepta propriè non refertur ipsa ad terminum, sed est qua subiectum refertur, & ideo quamdiu ipsa concipitur vt prior quam afficiens actu subiectum, nondum concipitur vt referens ad terminum, & ideò mirum non est, quòd vt sic sit etiam prior ipsa relatio quàm denominatio termini terminantis. Et fortasse hîc potest applicari distinctio, qua vtitur aliàs Caietanus de relatione signata vel exercita, nam tũc concipitur relatio vt nondum exercens actum referendi, sed secundum suam abstractam rationem. Adhuc tamen sic concepta, est simul natura cùm altera relatione opposita, in relationibus mutuis, quia etiam relationes in abstracto sumptæ omnino simul consurgunt, posito vtroque fundamento. B

XXVII. Denique, vt nihil omittamus, addi posset etiam relationem abstractè conceptam, licet non vt quod, saltem vt quo, tendere in terminum, nam est forma, qua relatiuum respicit terminum, & quia quantumuis in abstracto consideretur, semper eius essentia consistit in formali habitudine ad terminum. Et sub hac consideratione, quamuis intelligatur aliquo modo prior quàm relatiuum, etiam sub ea ratione tendit suo modo in terminum, & consequenter denominat illum actu terminantem, non integrum relatiuum, sed relationẽ ipsam. Ex his ergo satis constat quomodo relationes oppositę sint simul natura, & relatio etiam, & terminus vt actu terminans, non verò relatio, & terminus in actu primo seu quantum ad rationem terminandi: sic enim etiam tempore antecedere potest quando fundamentum in alio extremo non est positum, & posito etiam alio extremo semper antecedit ordine naturæ, quia ex illo fundamento resultat relatio, vt declaratum est.

XXVIII. Ad argumentum ergo primæ sententiæ respondetur in forma negando sequelam, nimirum, patrem vt patrem non esse simul natura cum filio vt filius est, sed vt est hic homo genitus: imò sicut hic homo vt genitus est priùs natura, quàm vt filius, ita etiam est priùs natura quàm pater vt pater, quamuis sit posteriùs natura quàm hic homo vt generans. Et ideo, quamuis pater vt sic terminetur ad hunc hominem vt à se genitum, nihilominùs non priùs natura terminatur ad ipsum, quã in ipso sit filiatio, non propter terminationem formalem ad ipsam filiationem, sed propter simultaneam concomitantiam omnino necessariam, vt declaratum est. Quapropter, licet hic homo vt genitus sit priùs natura quàm vt filius, tamẽ in illo priori vt sic nondum intelligitur in patre paternitas, imò verissimè etiam dicitur, priùs natura esse hunc hominem vt genitum, quam in patre sit paternitas, nam ex positione huius termini cum fundamento quod est in generante, resultat paternitas.

XXIX. Ad confirmationem concedo formaliter loquendo,

do, vnam relationem non pendere ab alia, nego tamen inde sequi nõ esse simul natura, naturaliter loquendo. Et horum primum, præter omnia dicta cõfirmo Theologico exemplo, iuxta quandam opinionem D. Thomæ, nam in Christo Domino, secundum D. Thomam non est realis filiatio ad matrem, in Virgine verò est realis relatio maternitatis ad Christum: signum est ergo vnam ex his relationibus non pendere essentialiter & formaliter ab alia: aliàs non posset vna manere sine alia, etiam de potentia absoluta: & similiter est signum, vnam non esse formalem terminum alterius, quia etiam non potest relatio sine suo termino conseruari. Quæ omnia principia sunt certa in doctrina D. Thomæ: & ideo censeo hoc argumentum valde efficax ad hominem contra Caietanum, & Thomistas qui eum sequuntur. Dico autem formaliter non pendere vnam relationem ex alia, nam concomitãter possunt dici aliquo modo inuicem pendere, quia non potest esse vna sine alia ex natura rei, imò nec de potentia absoluta, saltem nisi aliquo modo mutetur fundamentum alterius extremi, & fiat incapax relationis, vt ab opinionib. de relatione filiationis in Christo abstrahamus. Atque hinc facilè declaratur altera pars, nimirum, ex prædicto modo independentiæ non sequi, relationes non esse simul natura. Nam potiùs si propriè ac formaliter vna ab alia penderet, non posset non esse vna prior natura alia, quia ipsamet dependentia est quædam posterioritas naturę, quia verò habent necessariam concomitantiam, qua non potest esse vna sine alia, absq; vllo ordine inter se, ideo sunt simul natura. B

XXX. Relatiua vt sine cognitio ne simul.

Ex his præterea constat, quid dicendum sit de simultate cognitionis, quod in secundo argumento contrarij fundamenti petebatur. Nam eadem proportione dicendum est, formaliter & immediatè relationem non pendere in cognitione nisi à suo termino secundum propriam rationem terminandi, & non secundum relationem oppositam, quod rectè probat argumentum. Et in relatiuis non mutuis est manifestum, nam vt cognoscam relationem seruitutis creaturæ ad Deum, non oportet cognoscere relationem realem dominij in Deo, quia nulla est, neque etiam necesse est fingere relationem rationis in Deo: hoc enim non pertinet per se ad cognitionem alterius relationis, sed si in nobis fit, prouenit ex imperfecto modo cognoscendi nostro: angelus enim, & Deus ipse comprehendit in creatura relationem seruitutis, nullam fingentes in Deo relationem rationis. Dices, Nonne necesse est cognoscere Deum vt dominum, ad cognoscendam creaturam vt seruam? Respondetur, necessarium esse cognoscere Deum vt dominum realiter, non relatiuè secundum rationem. Est autem Deus realiter dominus simpliciter, vt quæstione 7. de potent. articul. 10. ad quartum, & sæpe aliàs D. Thomas notauit: primò per potestatem realem coërcendi subditos: secundò quia ad ipsum terminatur relatio realis seruitutis, quæ est in creatura: & vtroque modo necesse est cognoscere Deum vt dominum ad cognoscendam relationem seruitutis creaturæ. Nam primum, id est potestas coërcendi subditos, est ex parte Dei ratio terminandi relationem seruitutis, & ideo cognitio eius quasi antecedenter & causaliter est ratio cognoscendi relationem seruitutis, nam sicut illa relatio consurgit ex vi illius termini & fundamenti, ita cognosci non potest nisi cognito tali termino & fundamento. At verò secundum conuenit Deo per actualem tendentiam respectiuam creaturæ in ipsum, denominatione tantùm extrinseca: & quia non potest cognosci relatiuum vt sic nisi vt terminatum ad suum terminum, ideo sub ea ratione nõ antecedenter sed concomitanter cognoscitur Deus vt dominus. Atq; hoc, quod in hoc exemplo declaratum est, habet locum in relatione craturæ, & omnibus non mutuis. C

XXXI. Neque ratio superiùs facta contra hoc est alicuius momenti, concedimus enim non posse cognosci relationem seruitutis non cognita in termino aliqua ratione absoluta, non tantùm omnino simul, sed etiam antecedenter seu causaliter, vt dixi: non est tamen necesse vt illa ratio absoluta exactè aut prout in se est cognoscatur, nam satis est quòd abstractiuè, vel sub aliqua confusa ratione apprehendatur: quãquam quo terminus perfectiùs fuerit cognitus, eo perfectior erit cognitio relationis. Quæ omnia facilè declarantur in dicto exemplo, nam ad cognoscendam relationem seruitutis quam creatura habet ad Deum, necesse est saltem in communi cognoscere Deum habere superiorem quandam potestatem in creaturam, ratione cuius potest aut illi præcipere, aut de illa disponere suo arbitrio, & quãto amplitudo huius potentiæ magis fuerit cognita, tanto perfectiùs cognoscetur qualis sit illa seruitus: nec fieri potest vt angelus vel Deus ipse cognoscat hanc seruitutem, nisi cognoscendo in ipso talem potentiam. Non oportet autem vt angelus v. g. qui in creatura naturaliter intuetur relationem seruitutis, naturaliter etiam intueatur potentiam Dei in seipso, sed satis est quòd abstractiuè, & ex effectibus cognoscat talem Dei potentiam. Multoque minùs necesse est, cognoscere totam Dei naturam, vel alia attributa, formaliter ac per se loquendo, quia illa vt sic non sunt ratio terminandi talem relationem. Atque ad hũc modum facile est idem intelligere in relatione creaturæ vt est effectus Dei, vel scientiæ, aut sensus, & in aliis non mutuis.

XXXII. At verò in relatiuis mutuis partim eadem est ratio, partim diuersa. Est enim eadem ratio quantum ad formalem dependentiam cognitionis à termino vt sic, & non à correlatiuo vt sic: hoc enim etiam in relatiuis mutuis verum est. Nam vt cognoscam in aliquo homine relationem patris, satis est vt cognoscam esse in mundo alium hominem ab illo genitum, etiamsi ibi sistam, & non cognoscam in alio extremo relationem filiationis: vt, iuxta opinionem D. Thomæ, angelus, etiam malus, per virtutem naturalem (si non impediebatur) intuebatur in beata Virgine relationem maternitatis ad hunc hominem Christum, & tamen non intuebatur in Christo relationem filiationis: ergo habebat cognitionẽ vnius relatiui cum intrinseca dependẽtia ab eius termino, sine cognitiõe correlatiui vt sic. Nec enim probabile est, necessarium fuisse angelo fingere aliam relationem rationis in vno extremo, vt alteram valeret cognoscere: idem ergo est in qualibet alia relatione mutua, nam quoad hoc eadem est omnium ratio.

XXXIII. Quoad concomitantiam verò est nonnulla diuersitas, quia ex natura rei cognita vna relatiõe mutua, necessariò simul cognoscitur alia, saltem concomitanter. Nam sicut relatio est per quandam resultantiam posito fundamento & termino, ita cognoscitur cognitis illis, cum comparatione eorum inter se. Quia ergo hæ relationes mutuæ saltem per concomitantiam simul resultant positis fundamento &

Universidad de Deusto
Biblioteca

termino, ideo consimili ratione simul cognoscuntur cognitis & inter se collatis fundamẽto & termino. & quia hoc necesse est ad singularum relationum cognitionem, ideo consequenter fit, vt vna cognita, simul concomitãter cognoscatur alia. Quod in nobis speciali ratione necessarium est, quia nõ cognoscimus has relationes prout in se sunt, sed solùm cognoscendo, & inter se conferẽdo fundamenta & terminos: ex quo prætereà oritur, vt etiam illa extrema, quæ non habent mutuam relationem, per modum correlatiuorum mutuorum cognoscamus: & inde etiam fit, vt vbi vni relationi non correspondet altera relatio realis, nos concipiamus relationem rationis, vt ita concomitanter cognoscamus vtrumq; extremum per modum correlatiui. In cognitione autem perfecta rerum prout in se sunt, id non est necessariũ quoad relatiua non mutua, vt dictum est. Quoad relatiua verò mutua, est eadem vel maior necessitas, aut quia relationes non distinguuntur actu à parte rei a suis fundamentis, aut si fortasse distinguuntur ex natura rei, sunt ita coniunctæ & connexæ cum fundamentis simul existentibus, & inter se collatis, vt non possit cognosci respectus vnius ad aliud, quin cognoscatur etiam vicissim respectus alterius ad alterum. His ergo modis intelligendum est correlatiuum esse simul cognitione cum suo termino, vel cum suo correlatiuo.

XXXIV. Relatiua quomodo sint simul definitione.

Ad tertiam autem partem illius fundamenti, quæ erat de simultate definitionis, eodem prorsus modo respondendum est. Nam definitio non est nisi cognitio quædam, si in mente sit, vel signum cognitionis & consequenter rei cognitæ, si sit in voce: & ideo in tantum possunt relatiua esse simul definitione, in quantum sunt simul cognitione. Est igitur proportionali modo dicendum, vnum relatiuum, formaliter loquendo, non definiri per aliud correlatiuum, sed per suum terminum, quem essentialiter respicit. Imò Scotus suprà existimat hoc esse necessarium, ne cõmittatur circulus aut nugatio, si loco nominis positi in definitione ponatur eius definitio, aut ne idem sit prius & posterius seipso, quia quod ponitur in definitione, est aliquo modo prius definito. Sed hæc non admodum cogunt, si considerentur quæ de his definitionibus per additum attigit Aristoteles 7. Metaph. c. 5. & quæ ibi notauimus: instanturq; facilè illa incommoda in relatiuis transcendentalibus, vt sunt materia & forma, de quo videri etiam possunt suprà dicta disputat. 43. sect. vlt. in fine. Non ergo propter vitanda hæc incommoda, sed propter rem ipsam, quia vnumquodque definitur formaliter ac præcisè per id, ad quod habet habitudinem, verum est, in definitione vnius relatiui per se non poni aliud extremum, nisi sub ea ratione, quæ in illo necessaria est ad terminandam talem relationem. Concomitanter verò, sicut relatiua sunt simul cognitione, ita etiam definitione, & quia nos faciliùs ita illa concipimus & explicamus, ideo simpliciter dici solet vnum relatiuum definiri per aliud, seu ad aliud, & è conuerso. Atq; in hoc sensu accipiendum est cum communiter dicitur correlatiua esse simul definitione.

De terminis diuinarum relationum.

XXXV. Ad vltimam rationem quæ in secunda sententia addebatur, sumptam ex relationibus diuinis, quæ inuicem terminantur, respondetur in primis esse disparem rationem, quia illæ relationes non habent fundamentum præter se ipsas, eò quòd sint A subsistentes, & subsistentes ex propriis rationibus, & ideo mirum non est, quod sicut seipsis fundantur (vt ita loquar) ita vnaquæque seipsa terminet suum correlatiuum. Quin potiùs in hoc seruatur proportionalis ratio: diximus enim fundamentum vnius relationis esse rationem terminandi correlationem eius, ita ergo fundamentum paternitatis diuinæ est ratio terminandi diuinam filiationem, tamen sicut fundamentum illius paternitatis nihil est præter paternitatem ipsam, ita ratio terminandi filiationem nihil etiam est præter ipsam.

Adde, quamuis hæc vera sint secundum rem, si tamen secundum rationem, vel imperfectos conceptus nostros cogitentur hæc vt distincta, eo modo quo quis conceperit relationes & fundamenta vt distincta, debere etiam concipere rationem terminandi vnam relationem, non esse aliam relationem vt sic, sed fundamentum illius. Vt v. g. si quis ratione distinguat relationes & origines, & cum Bonauentura sentiat personas originibus constitui, relationes autem eis aduenire, & in eis fundari, consequenter dicet, formalem terminum paternitatis v. g. esse passiuam originem in Filio: è contrario verò terminum filiationis esse generationem actiuam in Patre: respicit enim Pater eum quem genuit vt sic, & Filius eum à quo genitus est. Similiter, qui cum Caietano distinxerit paternitatem vt conceptam, vel vt exercitam, & sub priori ratione senserit constituere personam, sub posteriori verò referre illam, & ita hanc posteriorem rationem fundari in priori: dicat necesse est consequenter, vnam relationem vt exercitam, terminari ad aliam vt conceptam, & è conuerso. Et quidem siue vtamur illis vocibus, siue aliis, relatio non habet rationem termini vt aliud respicit, sed vt in se est aliquid, quod ab alio aptum est respici: atque ita etiam secundum modum concipiendi nostrum, quacunque ratione distinguatur ibi fundamentum à relatione, vel persona constituta a respectu, distinguitur etiam ratio terminandi à relatione.

XXXVI.

Quod clariùs apparet in spiratione passiua respectu actiuæ, nam Pater & Filius, præter spirationem actiuam habent proprias relationes, quibus in suo esse personali constituuntur, & sic constituti, sunt vnum principium spirans Spiritum sanctum: ex qua productione (loquendo more nostro) resultat in eis relatio spirationis actiuæ, cui propterea magis propriè attribui potest, quòd habeat fundamentum & rationem fundandi secundum rationem, quia neque constituit personam, nec fortasse habet propriam subsistentiam. Atque ita ibi facilè intelligitur, relationem passiuæ spirationis, quæ est in Spiritu sancto, terminari non ad spirationem actiuam formaliter, sed ad Patrem & Filium vt sunt vnum principium spirans, cui, nostro modo concipiendi aduenit relatio spirationis actiuæ. Quia propria ac formalis ratio ob quam Pater & Filius terminant, vel terminare possunt relationem Spiritus sancti, non est quia referuntur ad Spiritum sanctum, sed quia producunt Spiritum sanctum, & sunt vnum principium eius: vnde concomitanter habent vt ad ipsum referantur. Si tamen per possibile, vel impossibile intelligeremus, non resultare in Patre & Filio illam relationem, dummodo producerent Spiritum sanctum, id satis esset vt possent terminare relationem eius.

XXXVIII.

Ex quo obiter intelliget Theologus, quomodo de facto Filius distinguitur ab Spiritu sancto, non primò

XXXIX. Theologica notabilia.

primò per relationem spirationis actiuæ, sed per filiationem, per quam completè constituitur in esse personali, & consequenter distinguitur à qualibet alia persona. Et nihilominùs verum est, quòd si Filius non produceret Spiritum sanctum, non distingueretur ab illo, quia tunc posita illa hypothesi, filiatio non esset fundamentũ spirationis actiuæ, nec ratio terminandi processionem passiuam: & consequenter neq; haberet cum illa oppositionem originis, nunc autem verè habet hæc omnia, & ideo est sufficiens principium distinctionis: sed hæc Theologis relinquamus.

A

SECTIO XVII.

Quomodo prædicamentum Ad aliquid *sub vno supremo genere, per diuersa genera subalterna, & species vsque ad indiuidua, constitui possit.*

L

EXplicuimus fere omnia, quæ ad intelligendam essentiam relationis, & causas eius, & formalem effectum (non enim habet alium) necessaria visa sunt: superest ad huius rei complementum, vt de subordinatione, cõuenientia, & distinctione ipsarum pauca dicamus, vt ita totius prædicamenti constitutio quasi præ oculis habeatur. Tria autem puncta in titulo quæstionis insinuantur, quæ ab aliis latissimè tractantur, & à nobis breuissimè expedienda sunt.

De supremo genere prædicamenti Ad aliquid.

II.

PRima ergo difficultas est, quomodo possint omnia relatiua ad vnum genus summum reduci. Et ratio dubitandi est, quia essentia relationis est, vt eius esse sit ad aliud: ergo nõ potest ita relatiuum abstrahi, quin ei aliud adæquatè correspondeat: ergo non potest dari vnum genus summum, sed vt minimum debent esse duo, quæ se inuicem respiciant. Patet consequentia, quia non potest esse vnum & idem id quod respicit: tum quia in ipsa definitione continetur quod debet esse aliud, tum etiam quia nõ potest idem realiter referri ad se ipsum. Tum denique quia si essentia relatiui in communi esset referri ad se, hoc ipsum esset de ratione & essentia cuiusuis relationis particularis, cùm essentia superioris in inferiori includatur. Quæ difficultas vulgaris est in hac materia, & magnum facessit negotium, iis præsertim, qui putant vnum relatiuum formaliter referri ad alterum correlatiuum vt sic: nam iuxta hanc sententiam, cùm dicitur relatiuum in communi esse id cuius esse est esse ad aliud, necesse est subintelligi in definitione, ad aliud correlatiuum: vnde cùm non possit idem referri ad se relatione reali, de qua agimus, necessarium erit vt non sit vnum supremum genus, sed duo, quæ se inuicem & adæquatè respiciant, sintq; in re ipsa distincta.

B

C

III. Vnum supremum genus prædicamẽti relationis datur.

Nihilominùs tamen certum est posse dari vnum supremum genus omnium relatiuorum: nil enim refert de abstractis potiùs quàm de concretis loqui, & ex vno potest inferri aliud. Nam si datur generalissimus conceptus relationis realis & prædicamentalis in communi, poterit etiam dari relatiui in communi, tum ob rationem proportionalem, tum etiam quia omni formæ abstractæ potest respondere constitutum, seu coneretum illi adæquatum. Quòd verò possit dari vnum supremum genus relationum, patet, tum ex ipso modo loquendi de relatione in communi vt sic, nam hic terminus communis est omnibus relationibus. & pro omnibus distribuitur, quia de omnibus vniuocè dicitur, & in quid. Tum etiam quia definitio relationis in communi vnica est, & omnibus relationibus prædicamentalibus conuenit. Tum denique, quia si quis fingat duo illa genera suprema relatiuorum, inter illa inueniet conuenientiam essentialem in ratione essendi ad aliud: ergo ab eis abstrahere poterit conceptum vniuocum & essentialem vtrique communem: in quo etiam facilè inueniet differentias

XL. At verò posterior oppositio non est vniuersalis omnib. relationibus realibus verè ac secundum rem, nam quid relationibus non mutuis non conuenit, quamuis modo nostro concipiendi fingi posset ac si conueniret: quod ad præsens nihil refert. Inter relatiua autẽ realia & mutua, ac relationes ipsas, intercedit relatiua oppositio, quæ nõ consistit in hoc, quòd vna respiciat aliam vt terminum, sed in hoc, quòd vna respiciat vt terminum id quod est fundamentum alterius, & è conuerso, seu (quod idem est) quia habent oppositas rationes, nam vna refert suum subiectum ad aliud, alia vero è contrario refert illud aliud ad id quod erat subiectum alterius. Ex quo talem inter se habent repugnantiam, vt non possint ambę relationes vni & eidem simul inesse, quia non potest vnum & idem esse fundamentum, & terminus respectu eiusdem. Qui modus oppositionis licet clariùs appareat in relationibus dissimilium rationum, vt inter paternitatem & filiationem, tamen etiam suo modo conuenit relationibus æquiparantiæ: quia licet sint eiusdem speciei, possunt in indiuiduo esse aliquo modo oppositę relatiuè, quia afficiunt sua subiecta secundum oppositas habitudines, ex quo repugnantiam habent in eodem subiecto. Quamuis autem hæc oppositio aliquo modo sit diuersæ rationis respectu termini, & respectu correlationis, tamen, quia concomitanter se habent vbicunq; inueniuntur, ideo per modum vnius nominantur & iudicantur. Dici vero potest relatio opponi termino terminatiuè, alteri verò relationi relatiuè. Et hæc posterior est quasi formalis oppositio, nam est inter proprias formas quatenus se mutuò excludunt ab eodem subiecto: prior verò propriè est repugnantia relatiuorum, quæ postulant distinctionem extremorum quod significauit etiam D. Thom. quæst. 7. de potent. artic. 8. ad quartum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

extra illius rationem, quæ non sint completæ relationes: ergo.

IIII. Vt soluant aliqui rationē dubitādi.

Ad difficultatem autem positam respondent aliqui, in definitione relatiui in communi, cùm dicitur esse ad aliud, per illud *aliud* intelligi quidem correlatiuum, & illud non posse esse ipsummet quod definitur vt sic, propter rationem factam, quòd non potest idem realiter ad se referri. Nec etiam esse aliquod aliud relatiuum æquè commune, & non contentum sub eo quod definitur, propter difficultatem tactam de vno supremo genere. Aiunt ergo per illud *aliud* importari singula correlatiua specifica, vel particularia singularum relationum. Quæ est responsio Alberti 5. Metaphys. tractat. 3. cap. 7. & in prædic. Ad aliquid, ibique Simplicij & Boetij. Potestq; ita exponi, quia licet relatio in communi definiatur per esse ad aliud, tamen non exercet hoc esse ad aliud, nisi in determinatis relationibus, & ideò non est necesse, vt quatenus abstractissimè concipitur, intelligatur exercere munus relationis in ordine ad aliud correlatiuum sibi adæquatum, quia vt sic potiùs concipitur essentia relationis, quasi in actu signato, seu designando id in quo cōsistit, quàm in actu exercito, id est exercendo illam habitudinem ad aliquid in tota illa communitate. Potiùs ergo intelligendum est illam rationem sic abstractè conceptam non exercere suam habitudinem ad aliud nisi in suis inferioribus.

Albertus. Simpl. Boetius.

V. Quod etiam diuersō modo intelligitur in relatiuis æquiparantiæ, & disquiparantiæ, nam in relatiuis disquiparantiæ, saltem in communibus rationibus specificis, potest intelligi vnum relatiuum commune referri ad aliud sibi æquale & oppositum, vt patrē ad filium, maius ad minus. Et ratio est, quia cùm hæ relationes sint diuersarū rationum, non concipiuntur vno conceptu communi specifico, & ideò possunt abstrahi duo conceptus communes æquales, & sibi oppositi ac correspondentes. Quod secus est in relationibus æquiparantiæ, nam cùm sint eiusdem rationis, habent eundem communem conceptum specierum, & ideò non potest tali conceptui respondere alius conceptus obiectiuus communis, & oppositus correlatiuè, vt simile non dicitur ad aliud simile in communi, nec æquale ad aliud æquale in cōmuni, sed solùm ratione indiuiduorum, in quib. datur vnum æquale distinctum ab alio. Et de his verum habet quod dixit Augustinus in lib. Categoriar. cap. 11. *Specialiter, ac regulariter, vt hæc categoria manifestius dignoscatur, non rectè dici ad aliquid, nisi cum singulare ad singulare refertur.* Verum est statim ponere Augustinum exempla non solum in relatiuis æquiparantiæ, sed etiam in eis quæ diuersorum sunt nominum & rationum, tamen in his nihil impedit, vt dixi, quòd minùs vnum etiam in communi ad aliud commune correlatiuum referri intelligatur. Et in hunc modum hoc notauit Scotus in 1. distinct. 21. & alij.

Augustin.

VI. Hæc doctrina probabilis est, & licèt supponat vnum fundamentum falsum, nimirum, vnum relatiuum terminari formaliter ad suum correlatiuum, nihilominùs potest esse vtilis ad explicandum, quomodo possint correlatiua assignari, quando nostris conceptibus abstrahuntur, & in communi concipiuntur: sic enim rectè sine dubio dicitur, non nisi in relationibus dissimilium nominum & rationum posse vnum relatiuum commune alteri communi respondere: in relatiuis autem æquiparantiæ, aut in relatiuo in communi, non posse, quia, cùm hæc abstrahantur vel à relatiuis eiusdem rationis, vel simpliciter ab omnibus relatiuis, vnitè concipitur vtrumque relatiuum per modum vnius secundum id in quo conueniunt: & ideò non potest huiusmodi relatiuo communi aliud æquale correspondere. Et ideò etiam de huiusmodi relatiuo in communi concepto rectè dicitur, nō esse de essentia eius vt immediatè illi sic concepto respondeat æquale correlatiuum, sed satis esse vt dum contrahitur ad inferiora, in eis inueniatur hęc relatiuorum reciprocatio. Imò addo, loquendo de relatiuo in communi, non esse de essentia eius, vt etiam mediatè & in inferioribus exerceat dictam reciprocationem relatiuā, quia communis ratio relationis prædicamentalis vt sic, non postulat vt ei, saltem vt contractæ ad inferiora, respondeat altera relatio in alio extremo: nam si hoc esset de essentia relationis in communi, omnibus relationibus specificis deberet conuenire: at hoc falsum est, nam relationibus non mutuis minimè conuenit. Nec refert, quòd eis possit respondere relatio rationis in alio extremo, quia hoc non spectat ad essentiam relationis realis, cùm sit merè extrinsecum ex imperfectione nostra.

B

VII. Relatiuū in cōmuni non est ad aliud tanquam ad correlatiuū.

Atque hinc vlteriùs colligo, cum relatiuum in communi definitur esse ad aliud, illud *aliud* non posse accipi pro correlatiuo, quia per illam definitionem traditur aliquid essentiale relatiuo vt sic: non est autem essentiale relatiuo vt ei respondeat correlatiuum, neque immediatè & in communi concepto, neque in suis particularibus omnibus, vt ostensum est. Quod præterea confirmatur, quia si illud *aliud* est ipsum correlatiuum, quæro an sit correlatiuum reale, aut rationis, vel alterutrum indifferēter, seu iuxta exigentiam inferiorum relationum: nihil autem horum dici potest. Nam duo prima membra facilè excluduntur, quia neutrum eorum potest esse vniuersale omnibus relationibus, vt satis constat ex dictis. Tertium etiam non est verisimile, tum quia aliàs illud *aliud* valde æquiuocè sumeretur, cum relatiuum rationis ferè æquiuocè relatiuum sit: tum etiam, quia (vt dicebam) correspondentia relationis rationis non est ex naturis rerum, & ideò non potest ad essentiam relationis pertinere.

C

VIII. Dico igitur, illud *aliud* in dicta definitione dicere terminum relationis vt sic, qui non dicit correlatiuum vt tale est, sed aliud extremum, prout in se habet sufficientem rationem terminandi: quæ ratio fere semper est absoluta: & si interdum est aliqua relatio, non tamen vt exercet munus relationis oppositæ alteri relationi, sed prout in se habet aliquam vnitatem, vel similem rationem communem rebus absolutis.

IX. Relatiūs in communi habet respectum in communi sibi respondentem.

Vnde infero vlteriùs, relationem in communi posse concipi vt habentem aliud ad quod dicat habitudinem, nō solum in suis inferioribus, sed etiam vt conceptam illo communissimo cōceptu, nam relationi in communi correspōdet etiam terminus in cōmuni. Neq; inde sequitur dari duo genera suprema, quia terminus in communi non est aliquod relatiuum vt sic, & ideò non constituit in prædicamento Ad aliquid aliquod genus.

X. Ratio cōmunis termini cur propriè non constituat prædicamentum.

Dices, Ergo saltem constituet commune aliquod genus alterius prædicamenti, quod est plane falsum, quia illa ratio termini vagatur per omnia prædicamenta, imò & extra prædicamentum, quia ipsi Deo conuenit. Respondetur negando consequentiam, quia illa ratio termini non est in reb. aliqua ratio vel proprietas realis aliquo modo distincta ab ipsis, vel accidens

accidens ipsis, sed est ipsamet entitas vniuscuiusque rei, quatenus apta est ad terminandam relationē alterius. Quæ ratio est quasi transcendentalis, & fortè non est vniuoca, præsertim cùm in Deum & creaturam conueniat. Vnde sub ea ratione in nullo prędicamento per se ponitur, sed reduci potest ad prædicamentū relatiuorum, tanquā quoddam additū, sicut ponitur in definitione eorū. Potestq; hoc à simili declarari, quia sicut cōuenit relationi in cōmuni habere terminum, ita & habere fundamentū: nec videtur dubiū quin hęc ratio fundamenti relationum possit aliquo modo in cōmuni concipi tanquam adæquatè respondens relationi etiā in cōmuni conceptæ, quia in propria natura relationis prædicamentalis vt sic includitur, quod supponat fundamentū, & in eo rationē aliquā, ob quam cōsurgat seu resultet. Nō est autem necesse vt hęc cōmunis ratio fundamēti sit aliquod genus, sed est ratio quasi transcēdentalis, quę vagatur per omnia prędicamēta. Vnde Arist. quantitati attribuit per modum proprietatis, quod sit sufficiens fundamentū æqualitatis vel inæqualitatis: qualitati verò, quòd sit fundamentum similitudinis, vel dissimilitudinis (ita enim has proprietates ibi declarauimus.) Quæ ratio fundamenti vt sic nō est in eis aliqua ratio respectiua, neq; etiam est aliqua ratio absoluta distincta ab ipsis, sed est ipsamet entitas vniuscuiusq; quatenus per se habet talem aptitudinem, & ideò ad prædicamentum vniuscuiusq; formæ reducitur per modū proprietatis, & indirectè posset reduci sub ea ratione ad prædicamentum relationis tanquam fundamentum eius: ita ergo de relationis termino existimandum censeo. Atque hæc sint satis de primo puncto.

Quomodo supremum genus relatiuorum ad inferiora descendat.

XI. Secundus punctus huius sectionis est, quomodo hoc summum genus relationis per varia genera vsque ad infimas species descendat, seu diuidatur. Quæ res magna ex parte declarata est in superioribus, in quibus varias diuisiones relationis attigimus & explicauimus. Quarum prima ac præcipua fuit trimembris, per varia fundamenta genere diuersa, quæ sub his nominibus vnitatis, actionis, & mensuræ recenseri solent. Ex quo facilè intelligitur, sub quolibet horum membrorum vlteriùs procedi posse, v.g. in primo per varios modos vnitatum: & quia sub vnitate multitudo subintelligitur, primò diuidendæ erunt relationes vnitatis à relationibus multitudinis seu diuersitatis, & posteà, iuxta varios modos vnitatis aut multitudinis realis, diuidentur etiā sub vtroq; genere relationes. Idemque proportionaliter dicendum est de actione, & consequenter etiam de passione, & de potentia actiua & passiua, vel latiùs etiam de causa & effectu, si hæc omnia sub illa voce comprehenduntur. Ac denique idem est de ratione mensuræ, nam etiam in eo genere variantur relationes, iuxta diuersas proportiones mensurarum, & mensurabilium.

C

XII. Diuisio relationis in mutuam, & non mutuā, qualis.

Ex hac autem diuisione insurgūt aliæ, quæ in superioribus etiam tactæ sunt, nimirum diuisio relationis in mutuam & non mutuam, quæ satis latè declarata est. Ex dictis tamen constat hanc non esse subdiuisionem alicuius membri præcedentis diuisionis, sed potius esse aliam adæquatam diuisionem relationis in communi, complectentem sub vno membro, scilicet, sub relatione non mutua tertium membrum prioris diuisionis, & nonnullas alias relationes contentas sub prioribus membris: sub altero autem membro comprehendentem ferè prima duo genera præcedentis diuisionis. Possent autem hæ duæ diuisiones ita subordinari, vt priùs diuidatur relatio in eam, quæ ex vi fundamenti formalis est non mutua, & eam quæ ex vi fundamenti seu ex genere suo id non habet: & hæc rursus subdiuidatur in relationem fundatam in actione, vel vnitate, & sic procedatur, donec in illis duobus generibus perueniatur ad relationes inter Deum & creaturam, quæ non tam ex formali ratione fundamenti seu rationis fundandi, quàm ex peculiari natura & conditione Dei habent, quòd sint non mutuæ: & ita facilè erit per subordinatas diuisiones huiusmodi prędicamentum constituere.

XIII. D. Dama. dictum explicatur.

Illud etiam animaduersione dignum est, Diuum Damascenum in sua Dialectica ca. 50. cùm alias plures relationum diuisiones ponat, hanc prætermisisse, imò significare, non rectè consentire hanc diuisionē cum relatiuorum natura: *siquidem* (ait) *mutua habitudo ea, quæ ad aliquid sunt, efficit.* Veruntamen hæc verba, vel non sunt intelligenda de singulis relatiuis, sed de complexu vtriusque: ille enim verè consistit in mutua habitudine, non est autem necesse vt talis reciprocatio saltem realis in omnibus relatiuis interueniat; vel, si illa verba applicentur ad singula relatiua, mutua habitudo intelligenda est cum proportione, quia ex parte relationis necesse est vt ad aliud tendat, ex parte verò termini vt sit id ad quod aliud tendit. Quod verò Damascenus illam diuisionem prætermiserit, mirum non est, quia nō omnia dixit, quę de relationibus dici possunt: & fortasse causa fuit, quia nostro modo concipiendi omnes apprehenduntur vt mutuæ.

B

XIV. Diuisio relationis in eiusdē vel diuersæ appellationis.

Altera diuisio suprà tacta est in relationem eiusdem vel diuersæ appellationis, seu æquiparantiæ vel disquiparantiæ, & hanc latè tractat Damascenus dicto capite 50. quam subdiuidit in relationem præcellentiæ, vt esse dominum, esse maius, esse causam; & relationem inferioritatis, vt esse seruum, effectum, aut minus, & cætera, quæ subdiuisiones ad relationes disquiparantiæ pertinent, nam in relationibus æquiparantiæ, cùm sint eiusdem rationis, non potest esse illa diuersitas. Et fortasse inter res creatas nunquam reperitur relatio disquiparantiæ, absque illa diuersitate, tamen inter personas diuinas inuenitur sine præcellentia vel inæqualitate, nisi quis velit cum Patribus Græcis ipsum ordinem originis dignitatem appellare: de quo alias. Hæc autem diuisio in rigore & proprietate sumpta, non est diuisio relationis in communi, sed mutuæ, nam non mutua, cùm non sit reciproca, non est eiusdem nec diuersæ rationis in vtroque extremo. Nisi quis velit sermonem extēdere ad eam denominationem correlatiuam, quæ ex relatione rationis sumitur: sic enim omnia correlatiua erunt eiusdem vel diuersæ denominationis. Denique hæc diuisio, vt ex dictis constare potest, non datur per id quod per se ac formaliter pertinet ad rationem relationis, quia, vt diximus, vna relatio formaliter non terminat alteram: vnde neq; dat illi speciem aut essentialem diuersitatem: quando autem vni relationi altera respondet eiusdem vel diuersæ rationis, est indicium diuersitatis fundamenti ac termini formalis: & ita, quod attinet ad constitutionem huius prædicamenti, hæc diuisio ad præcedentes reuocanda est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Differentia essentialis, & specifica relationum vnde sumenda.

XV. VNa tamen poterat supereſſe quæſtio circa hûc ſecundum punctum, videlicet, vnde ſit ſumẽda diſtinctio ſpecifica & eſſentialis relationum, vſq; ad vltimas ſpecies, an ſcilicet ex fundamento, vel ex termino. Aliqui enim ita diſtribuunt inter hæc duo munera, vt dicant à fundamento habere relationem entitatem, à termino autem ſpeciem ſeu eſſentiam, & diſtinctionem eſſentialem. Alij verò vtrumque munus vtriq; attribuunt, vnicuiq; in ſuo genere. Quod mihi non diſplicet; exiſtimo tamen vtrumq; dicendi modum rectè explicatum, continere veritatem. Itaque formaliter & intrinſecè relationes cõſtituunt ſuis propriis differentiis in propriis ſpeciebus, & per eas eſſentialiter diſtinguuntur: hoc enim commune eſt omnibus rebus. Tamen quia totam ſuam eſſentiam habet relatio in ordine ad terminũ, ideò ab illo quaſi ab vltima forma extrinſeca ſumit ſuam ſpecificationem, & ideò per illum diſtinguitur & definitur, vt ſuprà dictum eſt ſect. 8. Quia verò etiam fundamentum formale eſt per ſe & intrinſecè requiſitum ad relationem, poteſt dici etiam cõcurrere ad eſſentiam relationis, quaſi per modum cauſæ materialis extrinſecæ. Et ita D. Tho. interdum hoc tribuit fundamento, interdum termino, vt patet ex 3. p. q. 35. a. 5. & 1. p. q. 31. a. 2. Vbi ſimpliciter id tribuit termino, quia ille eſt quaſi vltimum & magis formale reſpectu relationis: vide Sonc. 5. Met. q. 32. & ſuprà dict. ſect. 8. n. 9. & ſect. 10. n. 14.

D. Thom.

Soncinas.

Sintne plures relationes ſolo numero diuerſæ ſimul in eodem ſubiecto.

XVI. CIrca tertium punctum occurrebat hoc loco quæſtio de indiuiduatione relationum: certũ eſt enim, quod ſicut in cæteris prædicamentis conſtitutio lineæ prædicamentalis deſcẽdit à ſupremo genere vſq; ad indiuidua, ita etiam in hoc: controuerſum autem eſt, an ſicut ad eſſentialem conſtitutionem & ſpecificationem relationum cõcurrit ſuo modo terminus, ita etiam ad indiuiduationem. Ex quo pendet etiam deciſio illius vulgaris quæſtionis, an idem ſubiectum ſub eadem ratione ſpecifica referatur ad plures terminos eadem numerò relatione, vel diuerſis. Quæſtionem ſufficienter, vt exiſtimo (eſt enim res non magni momẽti) attigi ſuprà diſp. 5. ſect. 8. vbi de indiuiduatione accidẽtium, & an poſſint eſſe plura numero in eodem ſubiecto, generatim tractaui.

XVII. Reſponſio directa ad dubium. Et iuxta principia ibi poſita ſine vlla difficultate concedi poteſt, plures relationes ſolo numero differentes reſpicientes diuerſos terminos, eſſe ſimul in eodem ſubiecto, vt verbi gratia, duas paternitates in eodem homine reſpectu duorum filiorum. Quia effectus formalis vnius non eſt omnino ſimilis effectui formali alterius, vt citato loco declaraui numero 15. Item, quia poſito vno termino reſultat aliqua relatio, quæ omnino pendet ab illo, addito verò alio termino additur nouus reſpectus, qui manebit etiamſi alter terminus deſtruatur. Item, quia vnuſquiſque terminus eſt totalis terminus alicuius relationis, quandoquidem illo ſolo poſito conſurgit aliqua relatio. Et ſimiles rationes poſſunt facilè multiplicari, propter quas Scotus, & alij, quos ibi citaui, hanc opinionem amplectuntur. Neq; in ea eſt difficultas alicuius momẽti, præter eam generalem, quòd accidentia indiuiduantur ex ſubiecto, de qua citato loco ſatis fusè dictum eſt.

A

Quoniam verò in hac re poteſt magna ex parte diſſenſio eſſe in modo loquendi, aduertendum eſt, aliter procedendum eſſe, ſi teneamus relationem eſſe rem, vel modum realem ex natura rei diſtinctum à fundamento, aliter verò, ſi ſolum ratione diſtinguitur. Nam iuxta priorem ſententiam non poteſt conſequenter negari, quin multiplicatis terminis realiter augeantur reſpectus, & quin, addito nouo termino, aliquid reale addatur præexiſtenti relatiuo. Vt cùm pater generat ſecundum filium, aliquid reſpectiuum acquirit, quod anteà non habebat, æquè diſtinctum ab ipſo, ac erat paternitas quam antea habebat, quia hoc conuincunt; conſequenter loquendo, rationes factæ. Et quia eſt omnino eadem ratio, nam ſi Petrus, cùm genuit primum filium, indiguit noua re, aut nouo modo reali diſtincto, vt ad illum realiter referretur; cur non etiam quando de nouo incipit referri ad ſecundum? Neque enim dici poteſt, priorem entitatem aut modum ſufficere, tum quia non poteſt effectus formalis creſcere, B niſi realiter creſcat forma, tum etiam quia prior relatio adæquatè referebat ad primum filium, & ab illo pendet in eſſe, & in definitione, & cognitione: non enim cognoſcetur hæc relatio vt hæc numero, niſi vt referens ad hunc numero terminum, vt apertè Ariſt. declarauit in prædicamentis, capit. de Ad aliquid.

XVIII. Quid conſiderandum ſuper re, & relatio eſt diſtincta re à fundamento.

XIX

Iam verò, ſi ſemel admittatur, fieri additionem realẽ in relatiuo, facta additione noui termini, fortaſſe eſt ſolùm de nomine quæſtio, an illud additum ſit diſtincta relatio, vel componat vnam cum præexiſtente: ſicut ſecundus gradus cum primo componit vnum calorem, ita enim aliqui explicant vnitatem huius relationis, ne videantur in infinitum relationẽ multiplicare, & vt vniuersè defendant illud axioma, in vno ſubiecto tantum eſſe vnum accidens vnius ſpecici. Veruntamen qui ſic loquuntur, non poſſunt ſatis illam vnitatem explicare, niſi tantùm denominatiuè, ratione vnius ſubiecti ſeu ſuppoſiti. Nã ſi conſequenter loquantur, neceſſe eſt vt dicant, tãtam eſſe diſtinctionem inter paternitatem ad primum filium, & id quod additur patri, genito ſecundo, quanta eſt inter paternitatẽ ipſam & fundamentum eius: itaq; ſi hæc diſtinguuntur realiter, vel modaliter, etiam illa. Probatur, quia relatio paternitatis ad primum filiũ ita comparatur ad id quod additur reſpectu ſecundi filij, vt poſſit illa paternitas eſſe ſine hoc addito, & è conuerſo poſſit manere hoc additũ, & conſtituere patrem ſine illa prima paternitate: ergo ſi paternitas eſt modus realis diſtinctus, quia eſt ſeparabilis à fundamẽto, etiam iſti duo modi erunt inter ſe actu diſtincti, ex natura rei, quia vnus eſt ſeparabilis ab alio, & è conuerſo. Et ſimiliter, ſi paternitas eſt propria entitas realiter diſtincta à fundamẽto, etiam illi duo reſpectus erunt inter ſe realiter diſtincti, vt rectè & conſequẽter docet Scotus, quia ſunt mutuò & viciſſim ſeparabiles. Oſtenſum eſt autem ſuprà diſp. 7. quandocunq; duo ita diſtinguuntur in re, vt viciſſim & vnũ ſine alio, & alterum ſine altero manere poſſit, & alioqui non ſunt modi alicuius ſubiecti cum quo habeãt identitatem realem, tunc illud eſſe ſufficiẽs ſignũ diſtinctionis realis inter illa. Sed relationes, iuxta illam ſententiã, nõ ſunt modi, ſed proprię entitates realiter diſtinctę à ſubiectis, & inter ſe ita comparantur reſpectus patris ad primũ filiũ, & ad ſecundũ, vt & prior ſine poſteriori, & poſterior ſine priori exiſtere poſſit: ergo diſtinguuntur inter ſe verâ diſtinctione reali.

C

XX. Poſita autem hac diſtinctione, nulla ratio reddi poteſt, cur illæ non diſtinguantur vt duæ relationes, vel cur dicantur eſſe duo gradus, vel duæ partes vnius relationis, & non potiùs relationes duæ. Primũ enim, non rectè æquiparantur gradibus intenſionis nam inter hos gradus eſt ſubordinatio per ſe, & in eis eſt propria compoſitio & vnio per propriam latitudinem, vel propria indiuiſibilia, vt præcedenti diſputatione declaratum eſt: illæ autem duæ relationes non habent ſubordinationem per ſe: neq; enim vna per ſe ſupponit alteram, vel ab illa pendet, neq; habet vnaquæque earum latitudinem aliquam in ſe, ſed eſt merè indiuiſibilis in ordine ad ſuum terminum: vnde neq; propriè componunt aliquam latitudinem quaſi continuam, quia hæc non componitur ex indiuiſibilibus. Deinde, nullum aliud genus vnionis inter illas duas entitates excogitari poteſt, ob quam dicantur eſſe duæ partes vnius relationis, quia neque inter ſe comparantur vt potentia & act', neq; habent inter ſe aliam habitudinem, præter eam, quæ eſt eſſe in eodem ſubiecto. Et hoc à fortiori cõ- B firmari poteſt ex his quę ſuprà diximus de ſimili habituum vnitate vel compoſitione Phyſica. Imò illa vnitas vel compoſitio artificioſa, quæ in habitibus conſideratur, vix poteſt habere locum in relationibus, & ideò de illa nihil tractatur.

XXI. Alio verò modo poſſet quis excogitare vnitatem huius relationis ad plures terminos, non per additionem aut compoſitionem realem, ſed per mutationem relationum: ita vt vnaquæque in ſe ſit indiuiſibilis: differũt tamen inter ſe, quia vna habet pro adæquato termino vnam rem, v. g. vnum filium, alia verò duos, alia tres, &c. Vnde iuxta hãc ſententiam, quando pater ſecundum filium generat, noua quidem relatio ei acquiritur, non tamen præexiſtenti additur, ſed prior perit, & alia de nouo reſultat, quæ indiuiſibiliter & adæquatè refert illum hominem ad duos filios, & non ad plures, nec pauciores: & ſi generet tertium, amittet illam, & acquiret aliam referentem ad tres eodem modo. Quod enim vna relatio poſſit adæquatè reſpicere plures terminos indiuiſibiliter, certum videtur, ſic enim in relatiuis realibus prædicamentalibus totum refertur ad plu- C res partes, vel vnitas ad binariũ relatione ſubduplı, & in tranſcendentalibus idem intellectus reſpicit plura intelligibilia inadæquatè, & in relatiuis eadem relatio generis reſpicit plures ſpecies. Sic ergo intelligi poteſt, in quocunq; genere vel ſpecie relationũ dari aliquas in indiuiduo, indiuiſibiliter, & adæquatè reſpicientes plures terminos, qui reſpectu illarum erunt partiales, ex illis verò conſurget terminus adæquatus, qui ſit vnus collectione quadam: & ideo talis relatio non conſurgit niſi poſito adæquato termino, non verò poſito vno vel altero partialiter contrario verò aufertur ſeu mutatur ablato, vel addito quocunq; termino partiali, quia hoc ipſo mutatur terminus totalis.

XXII. Tandem hoc modo opinantur multi de relatione vnius filij ad patrem & matrem. Nam, quod illa relatio, per ſe loquendo, ſit vna indiuiſibilis, inde fit probabile, quod pater & mater concurrunt vt vna cauſa, & per ſe neceſſaria, & vnica actione (præſertim ſi mater concurrit actiuè.) Vnde alterutro parente mortuo neceſſe eſt illam relationem perire, quia ſi indiuiſibiliter reſpiciebat duos, nec poteſt diuidi in partes, nec tota manere, cùm iam nõ habeat adęquatum terminum, nec referat ad duos: perit ergo tota. neceſſarium ergo erit vt oriatur alia, quæ ad vnum tantum parentem referat, ſi ſuperſtes ſit, nam verè ac realiter ad illum refertur filius.

Sed licet hic modus dicendi ad conſequenter lo- XXIII.
quendum in illa ſententia videatur acutè excogitatus, tamen re vera eſt voluntarius, & ſine fundamẽto. Quæ eſt enim neceſſitas introducendi illam frequentem mutationẽ relationũ? Alias quoties noua res alba fieret, mutarent cętera omnia alba quæ antea erant, ſuas relationes ſimilitudinis reſpectu omnium, & nouas acquirerẽt. Deinde, cur pater amittet relationem ad primũ filium, genito ſecundo, cum nihil eorum tollatur, quę ad eſſe illius relationis neceſſaria erant? quia non obſtãte ſecundo filio, prior ſemper eſt ſufficiens terminus illius relationis. Item, quamuis verum ſit, poſſe vnã relationem reſpicere plura adęquatè, quãdo per ſe & ex vi ſuæ ſpeciei illa requirit, vt reſultet vel conſeruetur, ſeu vt exerceat ſuum effectum formalem, vt eſt in relatione totius, aut ſubdupli: tamen quando relatio nõ poſtulat hoc ex ſua ratione, & termini ſolum per accidens multiplicantur, vt contingit in paternitate, filiatione, ſimilitudine, &c. merè gratis dicitur, conſurgere vnã indiuiſibilem relationem, quæ adæquatè reſpiciat collectionem plurium terminorum. Eò vel maximè, quod plures filij diſtinctis generationibus producuntur: cur ergo reſultabit vna indiuiſibilis relatio complectens vtrumq; terminum.

De relatione filij ad patrem, & matrem.

QVod verò dicebatur de relatione filij ad duos XXIV.
parentes, etiam eſt incertum. Nam aliqui putant in filio eſſe duas relationes, non ſolùm numero, ſed etiam ſpecie differentes, quia exiſtimant relationem patris & matris etiam ſpecie differre, eo quod ille actiuè, hæc tantùm paſſiuè concurrat. Ita tenet Ferr. 2. con. gent. c. 11. §. Ex iſtis. Quamquam addat, illas relationes eſſe duas formaliter, vnam verò realiter ſeu materialiter: quod non video quomodo cõſequenter dicatur, ſupponẽdo relationem eſſe quid diſtinctum in re à fundamento, vt ille ſupponit. Ferrarienſis opinio improbatur.

Alij verò dicunt, eſſe vnam relationem ad vtrum- XXV.
que parentem, etiamſi pater actiuè, & mater ſolum paſſiuè cõcurrat: & ſimul aiũt, eãdem omnino relationem & immutatã manere, etiamſi alter parens moriatur. Ita Fonſ. lib. 5. Met. ca. 15. q. 5. ſect. 3. Sed vtrumq; eſt mihi difficile creditu. Primum quidem, quia ſi mater ſolũ paſſiuè cõcurrit, ergo relationes patris, & matris ad filiũ erunt ſpecie diuerſę, cũ habeant fundamẽta adeò diſtincta, ergo fieri non põt, vt eis reſpondeat vnica relatio in correlatiuo, quod docet D. Tho. 1. p. q. 32. a. 2. Quia correlatiua ſpecie diuerſa vel ſunt termini formaliter diuerſi, vel eos indicãt: relationes aũt habent diuerſitatẽ ex terminis formalibus. Item relatio effectus ad cauſã diuerſi generis etiã eſt diuerſa ſiue illa materialis ſit ſiue formalis, ſiue efficiens: ergo ſi cauſalitates patris & matris differũt vt efficiẽs & materialis, relationes in effectu erũt diuerſæ. Vnde illa ſentẽtia ſuppoſita pater & mater non tam cõponũt vnã cauſam totalẽ, cum nõ cauſent in eodẽ genere, quam collectionẽ pluriũ cauſarum diuerſorũ generũ, qualia ſunt materia & efficiens. Secundò eſt difficile creditu in illa ſententia, quòd relatio ſit vna indiuiſibiliter ad patrem, & matrem, vt complent vnam cauſam totalẽ, & tamen eadem relatio integra maneat ablato illo adæquato termino ex altera parte. Quia relatio pendet ex Fonſecę opinio non probatur.

termi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

termino adæquato. Quod ita declaro, quia ablato A as relationes propter distinctionem terminorum, etiamsi in se ratione tantùm distinguantur: quid ergo mirum, quod in præsenti dicantur etiam plures relationes ad plures terminos realiter distinctos?

SECTIO XVIII.

Quænam proprietates communes sint omnibus relatiuis.

I. DE hac re nihil Aristoteles dicit in Metaphysica, in Dialectica verò nonnullas posuit relatiuorum proprietates, quas breuiter exponere oportet, quãquam earum aliquę iam explicatę sint. Possemus autem sermonem extendere ad communia entis attributa, præsertim vnum, & bonum, nam peculiarem habent difficultatẽ in modo quo relationibus conueniunt. Sed de vnitate iam satis multa dicta sunt. Circa bonitatẽ verò occurrebat illa quæstio, an relatio dicat perfectionem, quam suprà tractauimus disp. 10. & ostendimus ita dicere perfectionem, sicut habet entitatem. Vnde si est res distincta B à fundamento, vel etiam modus realis ex natura rei distinctus, necesse est vt perfectionem aliquam realem illi addat: si verò nihil rei addit, sed sola ratione distinguitur, perfectionem quidem realem dicet, non tamen in re distinctam: & consequenter, simpliciter loquendo, nõ addet perfectionem suo fundamento, sed dicet eandem sub diuersa ratione. Cætera in dicto loco satis tractata sunt.

An relatio contrarium habeat.

II. DEueniendo ergo ad proprietates relatiuorum à Philosopho assignatas. Prima est, quod relatio habeat contrarium, nam virtus vitio contraria est. Sed hæc non assignatur ab Arist. ex propria sententia, sed tanquam consequẽs ex prima definitione relatiuorum, quę omnia relatiua secundum dici cõplectebatur. Potiùs ergo contrarium numerari potest inter proprietates relationis, quod illi, quatenus talis est, nihil est contrarium, vt idẽ Philosophus dixerat in c. de qualit. Sed habet relatio suum proprium oppositionis genus, quòd iam explicatum est.

An relatio magis & minus suscipiat.

III. SEcunda proprietas est, quod relatio suscipit magis & minus: quam dicit Arist. conuenire quibusdam relationibus, non omnibus, nam duplum non est magis & minùs duplũ, simile autẽ, vel æquale dicitur magis & minùs. Sed est aduertendum, aliter tribui hanc proprietatem relationi, quam qualitati: huic. n. conuenit, quia verè est intensibilis & remissibilis, vt præc. disp. tractatum est. Relatio verò non est ita intensibilis, quia nec per se, cum per se nõ fiat, nec augeatur, nec ratione fundamenti, nam licet fundamentum intendatur, non necesse est intẽdi relationem: non sunt enim magis similia duo alba intensa vt octo, quam antea cũ erant vt quatuor: è contrario verò interdum fiunt magis similia per remissionẽ fundamẽti, aut termini, aliquãdo verò minuitur similitudo, quia vnum extremũ intenditur.

IIII. Hoc ergo magis & minus in relationibus non est propter intẽsionẽ earum, sed propter variationem, vt benè notauit Fonseca lib. 5. Met. c. 15. q. 5. sect. 2. Relatio enim æqualitatis, v. g. propriè dictæ (& idem est de perfecta similitudine) non suscipit magis & minùs, quia in indiuisibili consistit, nam si ex duobus æqualibus alterum crescat, non fiunt minùs æqualia, Fonseca.

XXVI. Alij ergo, qui cũ Galeno, Scoto, & aliis satis probabiliter censent, matrem actiuè concurrere, existimant filium referri ad patrem & matrem duabus relationibus eiusdem speciei, & quia diuersitas in cõcursu paterno & materno accidentalis tantùm est. Et, quamuis pater & mater simul componant vnam causam totalem efficientem, iuxta hãc sententiam, tamen sicut non sunt vna causa, nisi collectione plurium partialium, ita satis est, vt illis correspondeat vnum correlatiuum collectione plurium relationũ. Quamquam hic posset cum aliqua probabilitate dici, illas relationes componere vnã, nõ propriè Physica vnitate, sed quasi artificiali, & accommodata vnitati termini. Quocunq; verò ex his modis de relatione filij sentiatur, nihil refert ad dictam sententiam, quam impugnamus: nullum enim authorẽ inuenio, qui dixerit, filium cum orbatur altero parẽte, amittere relationem quam habebat ad vtrumque, & nouam acquirere, qua ad solum superstitem referatur: neque id habet vllam verisimilitudinem.

Aliorum opinio.

XXVII. Ita ergo sentiendum videtur de multiplicatione relationum solo numero differentium in eodem subiecto respectu plurium terminorum adæquatorum & eiusdem rationis. Quod quidem iuxta sententiam, quam veram existimamus, scilicet relationem non esse rem aut modum ex natura rei distinctum à fundamento, faciliùs expeditur. Quia dubitari non potest, quin respectus ad terminos distinctos realiter, quorũ vnus potest sine alio esse, & è conuerso, distinguantur ratione ratiocinata, quę habet fundamentum in re. Vnde, sicut hæc distinctio sufficit, vt relatio cõstituat peculiare genus, & censeatur quasi alia forma à fundamento, ita etiam sufficit vt illi respectus ad diuersos terminos dicantur plures relationes numero distinctæ eo genere distinctionis, quod in huiusmodi relationibus locum habet, scilicet rationis ratiocinatæ. Et ita facilè tollitur admiratio de multiplicatione relationum, & omnia argumenta, quæ in contrarium obiici solent, difficultatem non habent, præsertim his suppositis, quæ de principio indiuiduationis diximus: neque etiam ad persuadendam hanc sententiam in hoc sensu oportet rationes multiplicare, nã, præterquã, quod per se est satis verisimilis, quę insinuatę sunt, sufficiunt.

C

XXVIII. Denique in hoc sensu non multum repugnat D. Tho. huic sententiæ, nam 3. p. q. 35. a. 5. ad 3. ait in vno filio esse vnam relationem ad duos parentes, & duas secundum rationem, & è conuerso ait, in pluribus hominibus trahẽtibus nauim, esse vnam relationẽ, quod non potest intelligi de vnitate rei, cùm subiecta realiter distinguantur: & aliis locis, licet dicat in vno patre esse vnam relationem ad plures filios, dicit tamen in eo esse plures respectus. Et eodem modo loquitur Hispalens. in 3. d. 8. notab. 3. & Capr. ibidem in solut. arg. Non vocantur autem illi respectus plures, nisi ob distinctionem rationis: ergo eodem modo dici possunt plures relationes. Et tandem declaratur à simili, nam Theologi simpliciter vocant paternitatem, & spirationem actiuam in diuinis duD. Thom.

Hispalens. Capreol.

æqualia, sed perit æqualitas: inæqualitas verò esse A cùm actio sit causalitas causæ efficientis, vt ibi diximus, necessarium fuit de actione dicere quidquid ad intelligendam causalitatem illius causæ fuit necessarium. Sumendum ergo hìc est ex ibi dictis, actionem esse aliquid in rerum natura, contentum in latitudine entis, & ex natura rei distinctum à re quæ per illam fit; quæ cùm ibi sint satis probata, hìc repetere non esse necesse, quamquam necessarium sæpè erit hæc iterum atq; iterum inculcare. Et ex his etiam supponimus vt certum, actionẽ esse quid distinctum à cæteris prędicamentis, prętерquam à passione, de qua, & de distinctione inter illas dicemus disp. seq. & à quando; de quo est peculiaris difficultas communis omnibus prædicamentis, quomodo distinguatur ab illis, quam in suum locum reseruamus, & à relatione, quod infrà tractandum est, quia aliqua declaratione indiget. De cæteris verò res est clara, nam ad substãtiam, quantitatem, qualitatem, & vbi comparatur actio, vt ad terminos suos; & ideò probata distinctione actionis à termino, probata est distinctio ab his prædicamentis: cum habitu verò & situ nullam habet similitudinem, nedum identitatẽ: quòd si illa considerentur quatenus per actionem aliquo modo fieri possunt, erit eadem distinctio actionis ab his, quę est ab aliis terminis. His ergo suppositis superest, vt distinctius explicemus communem essentiam actionis, & causas ac principia eius, ac deinde diuisiones eius tradamus, singula membra declarando, quantum intra limites obiecti Metaphysicæ continentur.

Actio vnum entis genus.

SECTIO I.

Vtrùm actio essentialiter dicat respectum ad principium agendi.

I. RAtio dubitandi est, quia actio essentialiter videtur dicere respectum ad agẽs, sine quo nec intelligi potest, nec à passione distingui. In contrarium autem est, quia si relatio cõstituit speciale genus prædicamentale, non potest in essentia alterius prædicamenti includi.

Quæ ratio dubiũ possit ingerere.

Diuisio relationis in extrinsecus, & intrinsecus aduenientem expenditur.

II. HOc loco tractãda nobis ex professo est opinio Scoti distinguentis relationem, in extrinsecus & intrinsecus aduenientem, quam suprà in hunc locũ remisimus. Illas relationes vocat intrinsecus aduenientes quæ necessariò consurgunt positis fundamento & termino; & ideò vocat intrinsecus aduenientes, quia quasi intrinsecè pullulant positis fundamento & termino. Et hos respectus dicit esse posse proprias relationes quæ constituunt prædicamentũ Ad aliquid. Respectus aũt extrinsecus aduenientes appellat eos, qui nõ necessariò sequũtur ex positione alicuius fundamẽti & termini, vt est actio, in qua versamur, nã posito igne & ligno nõ statim insurgit intrinsecè respectus actionis, quia possunt non esse applicata, vel potest esse interiectũ obstaculũ quod actionẽ impediat. Imò etiã positis omnibus requisitis, & ablatis omnibus impedimentis, stat non sequi actionẽ, vt patet in agente libero, & in agente etiam naturali posset id accidere de potentia absoluta, secluso solo Dei cõcursu. Hoc autem non potest accidere in relationibus intrinsecus aduenientib⁹; & ideò meritò vocãtur illi respectus, extrinsecus aduenientes, tũ vt à prioribus distinguantur, tum etiam quia si non

Vtriusq; relationis descriptio secũdũ Scotũ.

DISPVTATIO XLVIII.

De actione.

Aristotel. DE sex vltimis generibus accidentium per pauca docuit Arist. tam in Dialectica, quàm in Metaphysica: sola. n. eoC rum numeratione contentus fuit. Imò in 5. Met. c. 7. ita ea numerat, vt habitũ, & situm omittat: vbi Comm. com. 14. ait, *Tacuit prædicamẽta situs & habitus propter abbreuiationem sermonis, vel quia latent.* De aliis verò quatuor multa sumi possunt ex Arist. in libris Physicorum: nam de actione & passione agit in tertio, de tẽpore & loco in quarto. Hìc verò à nobis tractanda sunt latiùs & abstractiùs, prout ratio Metaphysica postulat. Et quamuis de his prædicamentis generatim tractari soleat, an sint absolutum quid, vel respectiuum, aut mistũ ex vtroq; & an sint res vel modi distincti à reliquis, tamen hęc meliùs explicabuntur in singulis horũ prędicamentorum, quia existimamus nullam esse realẽ rationem communem his omnibus prædicamẽtis, & illis solis, de qua possint illæ cõmunes quęstiones tractari: est autem res valde confusa & operosa de rebus distinctis vt distinctæ sũt aliquid cõmuniter disputare, ppter hãc solã extrinsecã denominationem qua hęc genera dicta sunt sex vltima prædicamenta.

Comment.

II. Igitur de actione, quam semper Arist. primo loco numerat inter hæc, multa dicta sunt à nobis in superioribus cùm de causa efficiente ageremus. Nam,

Cur de actione ante alia fermo sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

si non pullulant intimè ex fundamento, necesse est vt illi extrinsecus adueniant. Et de his respectibus ait Scotus, nec pertinere ad prædicamentum ad Aliquid, nec cõstituere vnum aliquod prædicamentũ, sed plura: cuius rei nullam reddit rationem, sed solũ authoritatem eorum qui decem prædicamenta distinxerunt. Potest autem reddi, quia priores relationes sicut cõueniunt in modo resultandi ex fundamẽto & termino, ita habent cõmunem quandam & vniuocam rationem relationis, & non habent aliud munus nisi referre, & ideò illæ constituunt speciale prædicamentũ relationis. At verò posteriores relationes, sicut aduenium extrinsecus, ita variis modis & ad varia munera conferuntur: ideòq; & habent modũ omnino diuersum à prioribus relationibus, & inter eas sunt etiam varia genera primò diuersa.

III. Hanc sententiam ex professo tractat Scot. in 4. d. 13. q. 1. §. *Ad huius autem*, & eandem tetigit d. 6. q. 10. & in 3. d. 1. q. 1. Iuxta quam docet actionem esse quendã respectum extrinsecus aduenientem. Et fundamentum eius esse potest, quia actio dicit respectum realẽ ad agens, vt prima ratio dubitandi ostendit, & non dicit relationem prædicamentalẽ, vt probat posterior ratio dubitandi: ergo dicit respectum alterius rationis, qui optimè declaratur illa voce *extrinsecus aduenientis*, vt suprà declaratũ est. Nec satisfaciet qui dixerit, actionem dicere respectũ secundum dici, quia actio & passio non tantùm distinguũtur secundum dici aut significari, sed in ipsa ratione formali significata; & nõ distinguuntur nisi in respectu: ergo ille respectus nõ est tantum secundũ dici, quia vt suprà dictum est, esse respectum secundũ dici, non est esse respectũ, sed significari ad modũ respectus: est ergo respectus secundũ esse. Et cõfirmatur, nã de intrinseca ratione actionis est vt sit emanatio & causalitas agẽtis: vnde essentialiter est quid medians inter agẽs & effectum, ab vtroq; pendens, & constituens inter illa veluti oppositionem quandam, sed hoc solum est de ratione respectus secundum esse, ergo.

Quomodo Scoti sententia ab aliis impugnetur.

IV. Hanc verò Scoti sententiam primũ impugnant Thomistæ quoad illam generalem distinctionem relationum in intrinsecus & extrinsecus aduenientes, vt videre licet in Heruæo, quodl. 7. q. 14. Sõcinate 5. Met. q. 39. & Soto in prædic. c. de Ad aliquid, & 5. Phys. q. 2. a. 2. Et præcipua ratio impugnationis est, quia si isti respectus extrinsecus aduenientes, sunt veri respectus secundum esse, vt Scotus supponere videtur, essentialiter & vniuocè conueniunt in ratione respectus ad aliud: nam sola differentia in modo originis seu productionis aut resultantiæ, quamquã indicet aliquam diuersitatem essentialem, non tamẽ impedit, imò supponit conuenientiam aliquam cõmunem & essentialem, quam oportet esse vniuocã, quia nulla ibi est ratio Analogiæ: erunt ergo omnes hæ relationes eiusdem generis, & consequẽter eiusdem prædicamẽti. Neq; enim reddi potest ratio, cur illæ differentiæ, cùm essentiales sint, non sint veræ differentiæ, cũ ipsæ non sint relationes: alioqui etiam posset quis dicere relationem mutuam & non mutuam, & similes distingui prædicamento.

Heruæus. Sonzinas.

V. In qua impugnatione statim occurrit difficultas, quia simili ratione probabitur, relationes transcendentales non esse veros respectus secundum esse, aut pertinere ad prædicamentum relationis; cum tamen in superioribus ostenderimus, nõ posse negari, hos respectus transcendentales esse veros, & secundum A esse. Et quidem, si Scotus per relationes extrinsecus aduenientes non intellexisset nisi respectus transcẽdentales, non esset cum eo multum contendendum de nomine relationis extrinsecus aduenientis, etiamsi ab illo merito cauendum sit, vt statim dicam: nam quod ad rem attinet, non possumus negare respectus transcendentales, tum in aliis rebus, vt in discursu præcedentis disputationis, & totius Metaphysicæ visum est, tum etiam in actione, vt iam ostendam. Neque contra hoc vim habet dicta impugnatio, quia conceptus ipse respectus transcendentalis, transcendentalis est, & omnia entia percurrit, præsertim creata, quod magis indubitatũ est de entibus incompletis & imperfectis: ergo multò magis conceptus abstractior, scilicet, respectus in communi, vt abstrahit à transcendentali & prædicamentali, non potest esse genericus, sed (vt ita dicam) supertranscendentalis. Separãtur ergo hæc tanquã primò diuersa, vt cõstat ex dictis in prædicam. Ad aliquid.

Qua ratione reiicienda sit dicta opinio Scoti.

VI. B At verò, si Scotus per relationem intrinsecus, & extrinsecus aduenientem aliquid aliud præter respectum transcendentalem & prædicamentalẽ intelligit, non possumus illi consentire, & tũc argumentatio facta, non est parum efficax, quia cum relatio extrinsecus aduenies non sit respectus transcendens, dicet determinatum modum relationũ: cur ergo non dicet speciale genus relationis realis, & commune vniuocè, ac per modum naturæ determinatæ, & contentum sub genere vniuersaliori. Deinde, non est cur Scotus has relationes, quas extrinsecus aduenientes vocat, ad sola sex vltima prædicamenta limitet. Nam vnio ex eius sententia est relatio extrinsecus aduenies, & tamen nõ est in aliquo sex prædicamentorũ, sed reducitur ad prædicamentũ formę quę vnitur, vt suprà ostẽsum est. Quòd si fortè dicat omnia hęc prædicamenta dicere vel includere hũc respectum, non tamẽ è conuerso omnem respectũ extrinsecus aduenièrem pertinere ad sex vltima prædicamenta. Primum oportuisset huius rei rationem reddere. Deinde faciliùs dicere posset, hæc prædicamenta includere respectus transcendentales, & primò diuersos à prædicamentalibus.

VII. Vlterius autem inquiro de appellatione ipsa. Cur, scilicet vocet hunc respectum extrinsecus aduenièrem. Nam certè ratio suprà data, & exemplum de actione nõ videtur sufficere: quia relatio propinquitatis inter Petrum & Paulum prædicamentalis censetur, & tamen non statim sequitur posito Petro & Paulo in rerum natura, nam in illis tantùm est fundamentum quasi remotum, & oportet aliud adiungere, quod sit proxima ratio fundandi & quasi excitandi relationem. Hoc autem ipsum inuenitur inter rem quæ agit, & quæ patitur, quia non consurgit respectus inter illas, nisi interuenięnte aliqua mutatione, & aliquo nouo modo in aliqua illarum: quæ mutatio non est ipsa relatio, sed est aliquis modus rei, etiamsi includat respectum transcendentalem, vel ad illum consequatur respectus prædicamẽtalis. At verò sicut in aliis rebus, posito motu, vel mutatione necessaria, statim consurgit relatio, ita etiã hic posita actione, nec amplius est necessarium, nisi vt ipsa actio fiat. Quod non satis est, vt ille respectus dicatur extrinsecus aduenies, nam ferè in omnibus relationibus prædicamentalibus hoc reperitur. Vt v. g. non solùm actio, sed etiam ipsa potentia nõ potest referri ad suum obiectum, nec sciẽtia ad scibile, nisi

nisi prius fiat in rerum natura, & cùm fit, non fit sine A autem sententiam nullum est tale medium, quia ipsemet effectus dicitur denominare extrinsecè causam agentem, & vt sic vocari actionem, sicut superficies rei continentis denominat extrinsecè rem cõtentam, & vt sic dicitur locus. Non potest autem hæc sententia rationem reddere, cur forma facta extrinsecè denominet causam facientem, quia sola existentia vtriusque rei, scilicet, quæ facta dicitur, & quæ dicitur faciens, non sufficit ad illam denominationem, quia possent illæ duæ res existere in rerum natura, ita vt neutra aliam faceret, sed vtraq; facta esset à Deo vel alia causa: tunc ergo ex illarum duarum rerum existentia non sumeretur talis denominatio: ergo aliquid aliud in rebus ipsis intercedere necesse est, quia illa denominatio ex rebus ipsis oritur. Quòd si dicatur, vt necessariò dici debet, hoc solũ intercedere, quod vna procedat ab alia; interrogo quid sit hoc procedere: nam aliquid est in rebus ipsis existens, & non potest nõ esse distinctum ex natura rei à re quæ est efficiens, & à re quæ est effectus, quandoquidem possent illæ duæ res existere sine processione vnius ab alia: ergo illa denominatio nõ sumitur ab ipsa re quæ est effectus, sed ab hoc procedere seu producere, quidquid illud sit.

VIII. Quod vltimò sic declaro, nam vel Scotus loquitur de relatione agentis ad passum vel effectum, vel de respectu ipsiusmet actionis ad principium agẽdi. Si primum, falsum est, illum respectum includi in actione, nam potiùs resultat ex actione: falso etiã dicetur extrinsecus aduenies, nam posito fundamẽto cum sua proxima ratione fundandi, & termino, necessariò surgit illa relatio: quæ omnia constant ex dictis de prædicamento ad aliquid. Si verò loquitur de respectu ipsiusmet actionis; cui, quæso, extrinsecus aduenit? num ipsi actioni? at est intrinsecus & essentialis illi: nũ subiecto in quo inest actio, quodcunq; illud sit? at hoc modo plures relationes prædicamentales dici possunt extrinsecus aduenientes, quia subiecto cui tribuuntur, extrinsecus seu accidentaliter aduenium. Vt relatio scientiæ ad scibile potest dici extrinsecus aduenire respectu subiecti, cui accidit scientia, & maximè si extrinsecus infusa est, nam posita potentia & obiecto nõ est in ea talis relatio: posita autem scientia necessariò cõuenit talis relatio. Quod si tandem dicatur esse discrimen, B quia per actionem qua fit scientia, non fit relatio, sed illa deinde resultat: per actionem autem vt sic nõ additur nisi respectus, qui ita per se fit, sicut ipsa actio per se fit: & in vniuersum id cõuenire relationi extrinsecus aduenienti, vt sola ipsa per se fiat. Si hoc (inquam) dicatur id commune est relationibus trã (inquam) dicatur id commune est relationibus trãscendentalibus, quamquam non sit necessariũ in omnibus: de qua re in superioribus dictũ est. Et similiter nõ potest illud esse verum in omnibus sex vltimis prædicamentis, vt ex corũ tractatione cõstabit. Et specialiter in actione gradus id dicitur, quia sicut scientia nõ est solus respectus, sed qualitas includens respectum transcendentalem ab obiectum; ita actio nõ est solus respectus, sed est quidam modus includẽs respectũ intrinsecè & essentialiter: quòd si ex scientia vt includente respectum transcendentalẽ, deinde resultat alius prædicamentalis, idem dici poterit de actione: nulla est ergo specialis ratio ob quam talis respectus verè dicatur extrinsecus aduenies.

Secunda sententia negans includi respectum in actione reiicitur.

IX. Heruæus. Iauell. C Est ergo secunda sententia dicens, actionem non includere essentialiter respectum alium ad agẽs, præter extrinsecam denominationem, sumptam ab ipsamet forma, vel effectu facto. Ita tenet Heru. suprà, & quodl. 1. q. 9. & Iauel. 5. Met. q. 23. qui dicunt actionem calefaciendi, v. g. nihil aliud esse quam calorem productum ab igne, à quo ipse ignis agens denominatur: quę denominatio non consistit in respectu, sed in quadã veluti informatione extrinseca, ad quã potest deinde consequi respectus. Fundamentũ huius sententiæ est, quia hoc sufficit vt agẽs constituatur actu agens: ergo sufficit etiam ad rationẽ actionis: ergo quidquid aliud fingitur est superfluũ, & vix potest intelligi: non est ergo admittẽdum.

X. Sed hæc sententia vel falsa est, vel non satis declarat proprium respectum actionis. Si enim intelligat, actionẽ in re nullam rem vel modum realem dicere, distinctum ex natura rei à forma facta, sed esse ipsãmet formam vt denominantem extrinsecè causam agentem, improbata sufficienter est hæc sententia in superioribus, dum ostendimus actionem debere esse aliquid medium inter agens & effectum, & ex natura rei distinctum ab vtroq;. Iuxta prædictam

XI. Et confirmatur ac declaratur hoc, quia sicut ad genericam denominationẽ agentis necessaria est processio absolutè, ita ad determinatã denominationẽ determinatus modus processionis, etiamsi alias eadẽ res sit facta ab eadem re: ergo signum est denominationem non sumi ex coexistentia harum rerum, sed ex illa processione quæ mediat inter eas. Assumptum declaratur exemplo, nam, si Petrus efficiat Paulum naturali modo, verè dicitur genitor & pater eius; si autem illum produxisset diuina virtute, v. g. per actum voluntatis, quamuis esset effector eius, non tamen genitor, neq; pater: ergo actio non potest esse res ipsa facta vt denominans, sed aliquid aliud quod inter ipsam & rem efficientem intercedat, siquidem existente eadem re facta, effectio, & denominatio inde sumpta diuersa est.

XII. Quòd si illa sententia per formam factam nõ intelligat rẽ ipsam, quæ est terminus effectionis, quasi materialiter sumptam, sed modum aliquẽ existentẽ in ipsa re facta, & extrinsecè denominantẽ ipsum agens, qui modus etiam potest inter effectus agentis numerari, quia ab illo etiam procedit immediatè & per se ipsum, quãuis non tam procedat vt effectus, quàm vt via ad effectum: si hoc (inquam) sensu loquitur illa sententia, dicit quidẽ quippiam verum, vt ex superioribus constat, & magis explicabitur in sect. 3. vbi agemus de subiecto actionis: tamen & nõ satis rem declarat, & præterea miscet dictam quæstionem de subiecto actionis, quæ ad præsens non refert. Et præterea sine causa negat actionem dicere respectum ad causam agentem, tum quia illamet denominatio non aliunde sumitur nisi ex tali respectu: cur enim calefactio quæ in hoc ligno fit, denominat hunc ignem agentem, & non alium, nisi quia ad hunc dicit respectum, & non ad alium. Tum etiam quia hoc ipsum, quod est emanare ab hoc, ita intrinsecè dicit respectum, vt non possit aliter concipi, sed ostensum est, id quod denominat causam actu agentem vt sic, non esse rem ipsam factam vt absolutè existentem, sed aliquid medium, quod non potest esse nisi emanatio ipsa: ergo necessariò includitur in illa respectus ad rem agentem.

Tertia sententia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

XIII. Comment. D. Thom. Capreol. Soncin.

TErtia sententia est actionem dicere absolutum cum respectu. Hæc sumitur ex Commentatore 3. Phys. com. 9. & ex Diuo Thoma ibidem: eamq; sequuntur Capreolus in 2. distinctione 2. quæstione 1. artic. 1. & 3. & Sonc. 5. Metaphys. quæstione 38. Veruntamen hæc sententia in duobus displicet. Primò, quia putant authores eius, relationem illam, quam dicit actio, esse eam, quæ resultat in agente ad passum, vel ad effectum, quod est impossibile, quia actio secundum integram rationem suam est prior natura, quàm illa relatio. Nam effectu iam producto, ordine naturæ consurgit dicta relatio: effectus autem est per actionem; ergo actio vt actio non potest intrinsecè constitui illa relatione. Et confirmatur, nam quamuis in causa agente nulla resultaret realis relatio prædicamentalis, sicut in Deo creante contingit, nihilominus maneret integra ratio actionis realis, quia esset vera causa agens, sicut & verus effectus ab illa manans: vnde causa agens vt sic prior natura est, & independens ab illa relatione: ergo talis relatio in causa resultans non est intrinseca, & essentialis actioni. Secundò displicet illa opinio, quia existimat respectum quem includit actio, esse relationem prædicamentalem, cum tamen non possit res vnius prædicamenti per aliud essentialiter constitui aliàs nec prædicamenta essent impermista, nec actio esset res per se vna, sed aggregatũ plurium. Sed aiũt, actionem non dicere per se primò, & (vt ita dicam) in recto absolutum & respectum, quia alias non esset vnum quid, sed directè & per se, aiunt significare absolutum quid, verbi gratia, motum ipsum qui sit in passo, connotare autem relationem inde resultãtem in agente. Veruntamen argumenta facta, ostendunt hoc verum esse non posse, tum quia actio vt actio supponitur ad illam relationem. Tum etiam quia hic inquirimus intrinsecum constitutiuum actionis: non potest autem fieri vt res vnius prædicamenti constituatur per solam connotationem rei alterius prædicamenti: nam res connotata extrinseca est, cõnotatio autem nõ est aliquid rei, sed est denominatio sumpta ex modo concipiendi aut denominandi nostro. Quòd si nomine connotationis intelligatur habitudo aliqua realis ipsiusmet motus ad relationem, quæ resultat in agente, iam hæc non erit connotata, sed per se primò & directè inclusa in actione, & non erit habitudo ad relationem, quæ quasi per accidens resultat, sed ad principium ipsum efficiendi, quod per se respicit actio.

XIV. Alio ergo modo intelligenda est sententia Commentatoris, vt vera sit, nimirum, actionem in re quidem esse modum quendam realem & absolutum, intrinsecè tamen & essentialiter includentem respectum ad principium agens à quo manat, & præcisè sub hoc respectu habere rationem actionis. Vt verò hæc sententia exactiùs intelligatur, per partes declaranda, & probanda est.

Prima assertio ad resolutionem quæstionis.

XV. Actio est dependẽtia qua effectus pendet à causa agente.

DIco ergo primò. Actio nihil aliud in re est, quã specialis illa dependentia quam effectus habet à sua causa efficiente. Hæc assertio satis probata est disputando de causalitate causæ efficientis. Et ex his dictis contra alias sententias facilè suadetur, quia actio non est res faciens, neque res facta, seu terminus causalitatis effectiuæ, neque est illæ duæ res simul sumptæ, neque denominatio orta ex coexistentia illarum, sed est aliquid aliud medium inter illas: hoc autem nihil aliud excogitari potest nisi dependentia vnius ab alio: ergo. Probatur minor, quia sine hac dependentia impossibile est intelligere in vna istarũ rerum rationem effectus, & in alia rationem causæ agentis: posita autem hac dependentia, & præcisa omni alia re, aut modo reali, necessariò res dependens est effecta, & illa à qua dependet, est actu agens; ergo actio nihil esse potest ab hac dependentia distinctũ. Et confirmatur, nam omnis effectus pendet à sua causa per causalitatem ipsius causæ: ergo effectus causæ efficientis dependet ab illa per causalitatem efficientis, sed causalitas huius causæ non est aliud quàm actio, vt suprà ostensum est: ergo. Dixi autem hoc intelligendum esse de speciali dependentia effectus à causa agente, quia in omni genere causæ est suus modus dependentiæ, & tamen dependentia à forma non est actio, sed est vnio: specialis ergo dependentia quæ est à causa extrinseca, & realiter influente, esse, quam efficientem vocamus, illa est in re ipsa actio agentis.

Dices. Dependentia oritur ex actione; ideò enim effectus pendet, quia fit: ergo non potest actio esse ipsa dependentia, sed aliquid prius illa. Respõdetur, negando dependentiam oriri ex actione, sed potius esse ipsammet actionem. Vnde illa causalis non est reducenda ad efficientem causam, sed potiùs ad formalem, id est, cùm dicitur res dependere quia fit, nõ est sensus, quia dependentia manat ab actione, sed quia per ipsam actionem constituitur ratio agentis. Deinde, admitto per has duas voces, *dependentia*, & *actio*, & per conceptus præcisos illis correspondentes non significari modum illum, qui est dependentia sub eodem respectu, vt statim declarabo: & hoc satis est ad illam causalem locutionem, quæ sæpè non indicat veram causam, sed rationem, ad quam sufficit distinctio per inadæquatos conceptus; quomodo dicimus Deum esse volentem, quia est intelligens. Et ideò in conclusione non dixi actionem formaliter esse dependentiam, ne id etiam intelligeretur de formalitate vt præcisè concepta, sed dixi in re actionem non esse aliud à dependentia, quod certissimum mihi est ex rationibus factis.

Assertio secunda.

XVII. Actio non est essentialiter respectus agentis.

DIco secundò. Actio vt actio dicit intrinsecè & essentialiter respectum transcendentalem ad agens, seu ad principium agendi. Hanc conclusionẽ probat sufficienter ratio dubitandi in principio posita. Cui non obstat ratio in oppositum facta, quia procedit tantùm de relationibus prædicamẽtalibus vt sic. Eandem probant omnia quæ circa alias sententias dicta sunt. Itẽ, cùm actio vt actio dicat egressum, vel processionem ab agente, concipi non potest sine respectu ad agens: ergo signum est intrinsecè dicere respectum ad agens. Præterea actio vt actio denominat agens actu tale, denominatione reali orta ex ipsis rebus, & non propter realem vnionem ad ipsum agens vt infrà ostendemus, quia alias non esset illa denominatio extrinseca, sed intrinseca: ergo saltem propter habitudinem realem actionis ad agens. Denique, infrà ostendemus actionem habere realem & essentialem dependentiam à principio agente, & non per aliam dependentiam à se distinctam: aliàs procederetur in infinitum, vt sæpè dictum est: ergo per se ipsam intrinsecè: sed non potest tam intrinseca dependentia consistere sine reali habitudine actionis ad agens: ergo includitur hic respectus transcendentalis in essentiali respectu actionis, vt sic.

Tertia

Tertia assertio.

XVIII. Respectus imbibito in actione non refertur ad agens.

DIco tertiò. Per hunc respectum actionis ad agens, præcisè sumptum, non refertur ipsum agens ad aliud, sed potius ipsa actio respicit agens à quo egreditur. Hæc conclusio partim probata est argumentis factis contra Capreolum & alios citatos in tertia sententia. Et præterea potest breuiter suaderi, quia ipsum agens potius est terminus huius respectus, nam ipsum respicit actio quatenus talem respectum includit. Vt verò amplius declaretur aduertendum est, duobus modis intelligi posse, agens vt agens referri ad aliud, seu ad terminum vel effectum suum: primo, respectu transcendentali, quatenus causa est in actu: secundo, relatione prædicamẽtali inde resultante. De hac posteriori relatione est euidens conclusio posita, & eam maximè probant argumenta facta. De transcendentali verò respectu est vlterius animaduertendum, posse concipi talem respectum ipsius agentis ad actionem suam, nam hæc verè ac realiter ab ipso egreditur, & potest aliquo modo computari inter effectus eius: tamen hoc modo re vera nullus est nouus respectus transcendentalis in ipso agente ad suam actionem, præter eum (si quis est) qui in ipsamet potentia agendi essentialiter imbibitur: quia inter ipsam potentiam & actionem eius non interponitur aliqua alia res vel realis modus, in cuius intrinseca ratione talis respectus includatur. Non ergo est in agente nouus aliquis respectus transcendentalis ad suam actionem, sed actio potius refertur ad ipsum, & inde denominatur agens in actu.

XIX. Alio verò modo intelligi potest agens vt agens referri transcendentaliter ad suum effectum: neque enim potest intelligi agens nisi aliquid agat, vt sequenti sectione latius dicemus. Nihilominus tamẽ, si propriè loquamur, potius dicendum est agens denominari, ac si referretur transcendentaliter in terminum, quàm referri in illum, quia nihil refertur nisi per respectum quem in se habet: agens verò vt agens non habet in se illum respectum, sed denominatur ab actione, quæ illum respectum habet. Vnde in hoc ipso est vlterius considerandum, actionem non respicere agens sine respectu ad terminum, vt seq. sect. ostendetur; nihilominus tamen abstractione præcisiua posse nos vnum respectum præscindere ab alio: sicut nunc in ipsamet explicatione illos præscindimus: & ideò considerate dixi in assertione, per hunc respectum præcisè sumptum, quem actio habet ad agens, non referre illud, sed quasi informare vel denominare: quamquam actio secundum totum quod includit, dici possit referre, & quasi ordinare, agens ad effectum, quamuis, vt dixi, illud sit magis denominare vt relatum, quàm referre. Maximè in actione transeunte, vt sectio. 3. declarabimus, ex qua magis constabit qualis sit hic respectus actionis ad agens.

Quarta assertio.

XX. Actio est vltimus actus potentiæ actiuæ.

VLtimò dicitur, & colligitur ex dictis, actionem vt actio est rectè dici posse vltimum actum potentiæ actiuæ, & exercitium eius, dummodo non intelligatur de actu intrinseco & informãte, sed absolutè de actu dimanante à potentia, siue illam informet, siue non. Eo enim modo quo potentia actiua dicitur potentia, quamuis potius sit quidam actus, actio ab illa manans potest dici actus eius, non vt subiecti, sed vt principij à quo est; hic enim est essentialis respectus actionis vt sic. Vnde ex ipso respectu, quem dixi habere actionem ad suum principiũ, sequitur, comparari ad illud vt actum ab eo egredientem. Item, quia actio est id quod proximè egreditur à potentia actiua, rectè dicitur exercitium eius, & eodem sensu dicitur veluti extrinseca quædam actuatio eius. Item, actio est ipsa causalitas causæ efficientis, per quam constituitur actu causans: causalitas autem constituit causam in actu: ergo sub ea ratione potest dici actus eius, saltem extrinsecus. Neq; huic obstat, quod suprà diximus, actionem in re non esse aliud quàm dependentiam effectus à causa: quia ipsamet dependentia essentialiter respicit suum principium, & ratione huius respectus dicitur esse exercitium & actualitas quędam extrinseca ipsius potentiæ actiuæ.

SECTIO II.

Vtrùm actio vt actio essentialiter respiciat aliquem terminum, etiamsi immanens sit, ideoq; etiam illa in hoc prædicamento collocetur.

I. IN hac sectione declaranda est amplius essentia actionis, & simul attingenda prima ac præcipua diuisio eius in actionem immanentem & transeuntẽ. Vocamus autem hoc loco actionem transeuntem, illam quæ habet effectum extra ipsum agens, siue ipsamet sit etiam extra illud, siue non: hoc enim posteà videndum est. E contrario verò actionem immanentem vocamus, quę nullum effectum extra agens habet, de qua extra controuersiam est, esse in agente ipso.

Prima sententia de termino actionis.

II. ESt igitur multorum sententia de ratione actionis, quæ propriè est genus quoddam accidentis ab aliis distinctũ, esse vt tendat in aliquem terminũ, quem proinde transcendentaliter respiciat, id tamẽ nõ esse de ratione omnis actionis, id est, omnis causalitatis actiuæ, quę sit actualitas seu exercitium potentiæ actiuæ. Hanc opinionem tenent multi Thomistæ, præsertim Son. 5. Met. q. 36. Cuius fundamẽtum est, quia in prædicamento actionis sunt actiones transeuntes, quas necesse est habere aliquẽ terminum seu effectum ad quem tendant, quia in hoc consistit earum ratio, ob quam transeuntes dicuntur: actiones verò immanentes non ponuntur in genere actionis, sed sunt qualitates quædam, vt idẽ author latiùs probat lib. 9. Met. q. 21. & ideò necesse non est, vt talis actio habeat terminum à se distinctum. Et, quia in priori parte non est controuersia, posterior probatur primò ex Arist. 9. Met. c. 9. text. 16. vbi hoc discrimen constituit inter actionem trãseuntem & immanentem, quod per illam aliquid, fit, non verò per hanc: quòd est dicere, actionem immanentem non esse propriam actionem, quæ sit de genere actionis. Soncinas.

III. Secundò argumentatur Sonc. quia omnis actio de genere actionis est successiua, nã omnis actio est motus, vt dicitur 3. Phys. tex. 19. & constat ex lib. de Anim. & suprà etiam tactum est, cùm de intensione qualitatum ageremus: ergo talis actio non est vera actio de genere actionis. Quod si instes, quia hinc sequitur illuminationem non esse veram actionem, concedit Soncinas sequelam, vnde multò magis idem diceret de generatione substantiali.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IV. Tertiò, quia omnis actio infert ex se passionem, A vt etiam constat ex 3. Phys. sed actiones immanentes non inferunt passiones in id circa quod versantur, nam visio non immutat visibile circa quod versatur. Et hinc etiam fit, vt talis actio non possit respicere terminum, qui per illam fiat, quia nunquam actio habet talem terminum, nisi quatenus transmutat id circa quod versatur, vt talem terminum respiciat: sed per actionem immanentem non transmutatur propria materia eius, quę est obiectum eius: ergo per talem actionem nihil fit. Et confirmatur, quia potētia actiua est principium transmutandi aliud in quātum aliud: ergo actio propria est, qua aliud transmutatur: per actum autem immanentem non trāsmutatur aliud, vt ostensum est. Quartò argumentatur. quia actio immanens est perfectio agentis, cum in tali actione interdum consistat beatitudo operātis, sed nulla propria actio prædicamentalis est perfectio agentis, quia ignis calefaciendo non perficitur per actionem suam: ergo.

Secunda sententia collocans actiones immanentes in prædicamento actionis, etiamsi termino careant.

V. Secunda sententia negat esse de intrinseca essentia actionis vt sic, habere terminum, qui per eam fiat, ad quem dicat respectum, de essentia (inquam) actionis quatenus est proprium quoddam genus summum ab aliis distinctū, quia sub eo genere quædam sunt actiones habentes terminum, aliæ non habentes. Habentes terminum sunt actiones transeuntes, in quo hæc sententia conuenit cum præcedēti. Quæ verò non habent terminum sunt actiones immanentes, de quibus longè diuerso modo sentit hæc sententia quam præcedens: existimat enim has actiones immanentes esse propriissimas actiones de genere & prædicamento actionis, esse tamen puras actiones, quæ nullum terminum intrinsecum, per se loquendo, producunt, sed immediatè per sese attingunt sua obiecta. Ita sentiunt de actionibus immanentibus multi ex discipulis Diui Thomæ: nam licet peculiariter tribuant intellectioni, quòd producat verbum tanquam intrinsecum effectum, tamen nec similem aut proportionalem effectum tribuunt omni actioni immanenti, nam in actionibus sensuum, & vtriusq; appetitus id ferè omnes negāt. Neque inter se conueniunt in attribuendo illo effectu omni intellectioni, nam quidam solum propter absentiam obiecti in quibusdam intellectionibus illum effectum requirunt. Nec denique videntur ponere illud verbum per modum proprij termini intellectionis vt actionis producētis, quia docent verbum & intellectionem esse res omnino distinctas, quod repugnat actioni & proprio termino intrinseco, quia actio solū potest esse modus illius rei quę est terminus, non res realiter distincta, vt suprà probatum est disputando de causalitate effectiua. Est ergo eorum sententia, actionem immanentem vt sic per se nihil producere, quod sit proprius terminus eius, sed esse puram actionem, quamuis interdū ex illa aliquis effectus resultet. Ita sentiunt citati Thomistæ, & alij moderni interpretes Diui Thomę in 1. p. q. 27. art. 1. & Iauell. 9. Metaphys. quæst. 16. vbi non numerat alios effectus actionum immanentium, nisi habitus, ad quos potius comparantur vt principia agendi, quàm vt actiones: in quo satis declarat, illas actiones non habere terminos intrinsecos propriè dictos.

Calet. 1. p. q. 27. a. 1. dub. 1. & 3. Ferr. 1. con. Gent. c. 53. Capre. in 1. d. 27. q. 2.

Ioan. Vincētius in Relect. de gratia Christi. q. 7. dub. 1.

Fundamentum primum ac præcipuum huius sententiæ est testimonium Philosophi 9. Me. tex. 16. dicentis, quasdam esse actiones, quarum non est aliquod aliud opus præter ipsam actionem, quas, omnes intelligunt esse actiones immanentes, vt patet ex Comment. D. Tho. & aliis. Ergo non est de ratione actionis vt sic habere terminum intrinsecum, ad quem vt ad proprium finem & perfectionem tendat. Secundò, fieri potest inductio, nam visio corporalis nihil producit in obiecto, neq; in ipsomet vidente præter se ipsam: nulla est enim ratio fingendi vel multiplicandi aliquid aliud per illam actionem productū, & idem est de actibus aliorum sensuum, & de actu amandi, & similibus. Tertiò potest adiungi hæc ratio, quia hæ actiones non sunt à natura institutæ ad aliquid producendum, neq; vt agens per illas communicet suum esse, sed vt per eas potentiæ sese vniant obiectis suis: ergo sine causa tribuitur his actionibus quod aliquid producant. Vbi etiam applicari potest illud axioma, non esse multiplicandas res absq; necessitate.

B *Tertia sententia in omni actione terminum requirens.*

VII. Tertia sententia est, de ratione actionis vt sic esse, quod habeat terminū, quem intrinsecè respiciat, idque proinde commune esse omni actioni, quæ à vera causa efficienti proficiscatur. Hæc est cōmunior sententia Theologorum in 1. d. 27. præsertim Durandi, & Gabriel. q. 2. sumiturque ex Scoto q. 3. & quodl. 8. & ex Bonauent. in 1. d. 3. a. 1. q. 1. ad vltim. & ex Anton. Andr. 9. Metaphys. quæstio. 4. & aliis circa citatum textum Aristotelis. Et hanc sententiam existimo omnino veram. Et quoniam, vt dixi, de actione transeunte nulla est controuersia, declaranda prius est veritas huius sententię in actione immanente, & deinde confirmabitur absolutè de actione, vt sic.

Durand. Gabriel. Scotus. Andr.

Refellitur quædam distinctio Heruæi de actione.

VIII. Ante omnia verò cauenda est æquiuocatio de actione immanente & transeunte, quam introduxit Heruæus quodlib. 2. quæst. 8. referuntq; & impugnant Soncinas & Iauellus locis citatis. Dixit enim Heruæus, operationem immanentem non esse effectionem, neq; esse vllam causalitatem causæ efficientis, quæ esse possit actio immanens, quia putat hoc repugnare definitioni potentiæ actiuæ, scilicet, quod est principium transmutandi aliud in quātum aliud. Ait ergo, actionem vel operationem immanentem solùm dici posse de causalitate formę vel materiæ, fortasse quia hæ causæ ita causant vt maneant in ipso effectu. Veruntamen meritò improbantur duo in hac sententia. Primum, quod causalitates materiæ & formæ actiones immanentes vocet, cùm re vera actiones non sint: alioqui, si ita licet abuti terminis, vix possumus authores & Philosophos intelligere: Philosophi autem, & Theologi omnes, cū loquuntur de actione immanente, nunquam intelligunt causalitatem materiæ & formæ, sed actus potentiarum vitalium, qui ab ipsis effectiuè fiunt. Secundum est, quod falsò negat aliquam propriam effectionem esse verè immanentem, cùm id omnes doceant de actibus vitalibus, & non repugnet aliquam potentiam agere in se ipsam, siue illa sit partiale principium agendi, siue totale proximum aut virtuale, de quo in superioribus latè disputatum est.

C

Hìc

Hìc ergo per actionem immanentem intelligimus A veram ac propriam efficientiam quorundam actuum, qui manent in ipsis potentiis à quibus fiunt, easque informant.

Dependentia actuum immanentium à suis potentiis exponitur.

IX. Secundo suppono hos actus immanentes & esse veras qualitates, & effectiuè fieri à suis potentiis. Prior pars communis est, vt suprà visum est, cùm de speciebus qualitatis ageremus. Posterior verò pars certissima est. nam licet sit controuersia, an de potētia absoluta possint hi actus immanentes & vitales constituere potentias animæ in actu secundo, si ab eis effectiuè non fiant, tamen saltem est certum, ex natura rei non posse hominem cognoscere vel amare his actibus, nisi eos efficiendo eisdem potentiis, quibus cognoscit vel amat. Et de actibus liberis cēseo etiam certum, nec de potentia absoluta posse liberos esse, nisi effectiuè fiant à potentia libera cuius sunt actus, vt in superioribus tactum est. Atq; hinc sequitur, in his actibus non solùm esse qualitates ipsas, sed etiam dependentiam effectiuam earum à B suis potentiis, & causalitatem effectiuam potentiarum in ipsas, quia hæ potētiæ verè efficiunt has qualitates: ergo sunt veræ causæ efficientes earum: ergo habent veram causalitatem effectiuam in ipsas: ergo & ipsæ verè pendent effectiuè à potentiis tanquam proprij effectus earum. Omnes enim hæ consequētiæ sunt euidentes ex illo antecedente: imò vix ei aliquid addunt, præter maiorem eorundem terminorum, vel correlatiuorum explicationem.

X. Posset autem aliquis dubitare, an dependētia huius qualitatis à sua potentia sit aliquid ex natura rei distinctum à tali qualitate. Et quidem si authores primæ opinionis in aliquo sensu „babili loqui potuerunt, nullus alius videtur esse, nisi, quod hæ qualitates per se ipsas immediatè, absq; actione media, ex natura rei ab eis distincta, egrediantur à suis potentiis. Hoc enim supposito probabiliter negatur, in effectione earū interuenire proprias actiones de prædicamento actionis, quia in eis efficiēdis nō mediat actio propria. Et eadem ratione dicuntur esse puræ qualitates, & non actiones, nisi æquiuocæ, vel, vt alij loquuntur, Grammaticales, quia significātur C per modū actionis tendentis in obiectum, vt in terminū, cùm tamen in illud nihil producant. Vel certè dici possunt eminenter actiones, quia verè efficiuntur non per actionē formalem, sed per aliquid eminentius actione. Ac deniq; iuxta hanc sententiā optimè saluatur dependentia essentialis horū actuum à suis potentiis: nam si sunt ità puræ qualitates, vt per se ipsas formalissimè tales qualitates sint & pendeāt actiuè à suis potentiis, impossibile est illas qualitates esse in rerū natura, sine tali dependētia. Nam si sint in rerum natura sine illa dependentia, illud erit sufficiens argumentum, quod dependentia illa non sit essentialis, sed sit aliquid ex natura rei distinctum ab ipsis qualitatibus, vt qualitates sunt.

XI. Atq; illa sententia in hunc modum explicata, nō est omnino improbabilis, tamen ex illa non potest colligi, dari actionem sine termino, sed potius colligendū esset dari terminum sine actione (si ita loqui licet) nā datur qualitas verè producta & facta, sine actione media. Mihi tamen probari non potest hæc sententia. Primò, quia dicit aliquid singulare vel nouū in his actibus sine sufficienti fundamento. Nam efficientia horum actuum non est impropria per aliquam resultantiam, sed est maximè propria & per se: nam sicut aliæ virtutes actiuæ, dum propriè agūt, se explicant in suis actionibus, ita hæ potentiæ in suis actibus. Neq; etiam efficiunt hæ potentiæ hos actus per alios priores actus immanentes, vt dicamus priores esse veluti eminentes actiones posteriorum, sicut philosophātur multi de actionibus Dei ad extra: sed hi actus, per se loquendo, manant à suis potētiis sine interuētu aliorum actuum immanentium, qui sint qualitates distinctæ: esset enim processus in infinitum. Nunquam autem inuenitur propria efficientia virtutis actiuæ in effectum, sine media actione: id ergo tribuere his actibus singulare est, cùm tamen in eis nihil sit singulare, ob quod id asseratur. Quia quod tales actus cōtinuè pendeant ab influxu potentiæ, nullum argumentū est, nam etiam lumen pēdet illo modo ab illuminante, & multò magis omnes creaturę à Deo, & nihilominus in his efficiētiis intercedit vera actio. Illa verò essentialis depēdētia, quę tāta sit, vt hæ qualitates nullo alio modo fieri possint, gratis & sine fundamento asseritur.

In actibus immanentibus proprias actiones prædicamentales interuenire, ostenditur. XII.

Quapropter ex opposito principio longè probabilius esse censeo, etiam in his qualitatibus distingui ex natura rei dependentiam & dimanationem actiuam ab ipsis qualitatibus, & consequenter, intercedere in effectione horum actuū veras & prædicamentales actiones habentes proprios & intrinsecos terminos per ipsas productos, qui sunt ipsimet actus, vt sunt qualitates quædam informantes suas potentias. Probo singula, & primò, quòd hi actus nō habeant dictam essentialem, & immutabilem depēdentiam à suis potentiis, quia nulla res creata habēs propriam entitatem, & propriū esse realiter distinctum ab aliis, habet tantam dependentiā ab alia creatura, vt non possit à solo Deo fieri sine adminiculo vel consortio creaturæ cū ipso efficientis: hoc enim pertinet ad omnipotentiam Dei, & in hoc fundatur illud principium: *Quidquid potest facere cum causa secunda, potest facere se solo.* Et ratio à priori est, quia cū Deus solus sit ipsum esse per essentiam, eminenter continens omne esse participabile, per se solus est sufficiens principium actiuum cuiuslibet esse. Potest ergo Deus efficere hos actus, quatenus sunt quædam qualitates, sine concursu actiuo potentiarum, siue illos efficiat informātes potentias, siue nō, hoc enim est alterius speculationis: ergo dependentia harum qualitatum à potentiis non est de essentia, & entitate harum qualitatum: ergo est aliquis modus ex natura rei distinctus ab ipsis. Vnde mihi sanè non videtur consequenter loqui Sonc. 5. Met. q. 20. ad 4. dum ex professo probat non esse de ratione actus immanentis effectiuè esse à potentia in qua est, quia potest Deus se solo, non concurrēte alio principio actiuo, causare in intellectu intellectionem: & statim q. 21. negat, actiones immanētes esse veras actiones, quia negare non potest, has qualitates, quas dicit esse actus immanentes, de facto fieri à suis potentiis: ergo si fiunt; & hoc non est de ratione earum, est aliquid medians inter ipsas, & potentias à quibus fiūt, quod non potest esse nisi dependentia & actio.

Præterea, quamuis daretur has qualitates essentialiter pendere à suis potentiis, non tamen probari XIII. potest, neq; est verum, quòd pendeant per suasmet entitates, eadem immutabili dependentia, quia vnusmet actus immanens potest fieri à sua potentia

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuersis modis, vt, v.g. cum concursu habitus, aut sine illo, vel media hac specie intelligibili aut alia, & cum hoc auxilio Dei, vel cũ alio, maximè in supernaturalibus actibus, & iuxta hos diuersos modos efficiendi necesse est variari actionem & dependentiam, etiamsi non varietur qualitas ipsa, quia quacunque ratione varietur agens, variatur actio, etiamsi non varietur effectus, vt constat ex dictis de causa efficiente, & in sequenti sectione aliquid etiam attingemus. Quacunq; autem ratione possit in re ipsa variari dependentia in eadem qualitate, est signum certissimum, illam dependentiam esse in re distinctã à tali qualitate, & habere veram & propriam rationem actionis. Igitur etiã in qualitatibus illis distinguenda est ex natura rei vera actio, quæ sit causalitas potentiæ efficientis talem qualitatem. Vnde etiam constat, illam actionem vt actio est non esse de genere qualitatis, quia est tendẽtia ad qualitatem, ex natura rei distincta ab illa, & est vera causalitas actiua constituens suo modo causam agentẽ in actu secundo respectu effectus, qui effectus formalis non pertinet ad qualitatẽ. Erit ergo illa propria actio de prædicamento actionis, quia ad hoc sufficientem conB
uenientiam habet cum aliis actionibus, & quia non est aliud prædicamentum in quo vt sic collocetur.

XIV. Adde, nihil obstare quo minùs talis emanatio ab agente non pertineat ad hoc prædicamentum, nam quod sit momentanea, vel quod semper duret cum termino, non obstat, vt patet in illuminatione, & quia hæc non diminuunt, sed perficiunt potius rationem actionis. Quod verò talis actio immanens sit, minus potest obstare, cũ ostensum sit, habere verum terminũ, & esse verũ fluxum ab agente in passum. At verò quòd agens & passum sint distincta, necne, impertinens est, vt inde tollatur ratio actionis prædicamentalis, vt suo etiam modo patet in nutritione, motu progressiuo & similibus, licet nõ tam perfectè. Et hæc sententia est magis consentanea Aristoteli 9. Met. c. 9. & 6. Eth. c. 4. & 1. Magn. Moral. c. vlt. vbi distinguit actionem in immanentẽ & transeuntem, & vbiq; hac ratione actus immanentes vocat actiones vel operationes, vt patet etiam ex 10. Eth. ca. 3. 4. 5. & 6. quibus locis eodem modo loquũtur veteres eius interpretes. Item in prædicamentis c. de actione inter res illius prædicamenti ponit, affiC
ci dolore & voluptate, quæ sunt actiones immanentes. Vnde etiam Simplicius in tract. de sex princip. ait ex Archita Tarentino, in prædicamento actionis collocari, tam actiones rerum inanimatarum, quam viuentium, atque etiam ipsius hominis: quam sententiam habet etiam Albert. ibi. Non est autem dubium quin inter actiones animaliũ, & hominis, cõprehendantur immanẽtes. Quapropter cùm aliqui authores dicunt actus immanentes non esse actiones nisi in modo significandi, vel loquuntur de actibus immanentibus vt sunt qualitates quædam, quia etiã vt sic solẽt significari per modũ actionum propter tendentiã in obiectum, & ita actus intelligendi dicitur intellectio, & volẽdi volitio; vel certè aliqui authores nõ satis considerarunt propriam actionẽ, quæ in effectione harum qualitatum interuenit.

XV. Tandem constat ex his omnibus, si actiones immanentes sumantur vt verę actiones sunt, non carere termino intrinseco ad quem tendant, vt ad proprium finem & perfectionem suam. Probatur ex dictis, quia tẽdũt in ipsosmet actus, vt qualitates sunt, sicut illuminatio tendit in lumen, & calefactio in calorem.

Quæstionis resolutio, Non esse actionem sine termino.

XVI. VLtimo ex his quæ dicta sunt de actione immanente, facilè constat quid de tota quæstione, & de actione vt sic respondendum sit. Dico enim, de ratione intrinseca actionis vt sic, & omnis actionis esse, vt habeat intrinsecum terminum ad quem tẽdat, vt producendum per ipsam, & consequenter, in essentiali & cõpleto conceptu actionis includi transcendentalem respectum ad huiusmodi terminum. Prior pars probatur primò inductione, nam omnis actio transiens habet huiusmodi terminum, vt est extra controuersiam, & omnis etiam actio immanens illum habet, vt ostensum est, & præter hæc non est aliud genus actionis: ergo omnis actio habet huiusmodi terminum: ergo signum est hoc esse de ratione actionis vt actio est. Secundò est ratio à priori, quia actio vt actio, si sit vera ac propria, nihil aliud est quam productio, aut effectio, aut causalitas efficientis causæ: sed impossibile est vel mente concipere veram productionem, quin per eam aliquid sit productum, vel causalitatem actualem sine re aliqua
B causata: ergo impossibile est etiam intelligere actionem sine termino.

XVII. Tertiò, si quę essent actiones sine termino, maximè immanentes, sed hæ non: tum quia ostensum est illas esse qualitates quæ habere possint propriam rationem termini producti per propriam actionem, etiamsi talis actio in agente maneat, & inde immanens vocetur. Tum etiam, quia si actus immanens esset pura actio, esset immutabilis & inuariabilis, nec posset fieri nisi à tali agente, quod ostendimus non esse verum de toto actu immanente, etiamsi de actione vt sic verificari possit: ergo in tota illa entitate quæ est actus immanẽs, inuenitur aliquid quod per varias actiones fieri potest: ergo illud habet rationem termini, etiam respectu actionis immanentis. Tum præterea, quia nihil est in his actionibus propter quod censendæ sint carere terminis, vt patebit ex solutionibus argumentorum, & nunc solum declaratur ex generali ac præcisa ratione actionis immanentis. Nã vel explicatur eius ratio per hoc, quod maneat in agente, & hinc non excluditur terminus, nam si ipse terminus etiam manet in agente, tota aC
ctio erit immanens. Vel explicatur per hoc, quòd sit actio vitalis, quæ requirit actualem & permanentem efficientiam: & hinc etiam non excluditur terminus, nam potest esse talis, vt natura sua postulet actualem & permanentem efficientiam seu influxum sui principij. Sicut lumen etiam postulat perpetuò conseruari à suo agente, & nihilominus est terminus propriè actionis, & actiones animæ vegetatiuæ sunt etiam vitales, & requirunt actualem influxum principij, & nihilominus proprios habent terminos. Vel deniq; explicatur per hoc, quòd actio immanens versatur circa extrinsecum obiectum quod non immutat, & hoc non excludit etiam terminum internum, nam obiectum tantùm est materia circa quam, quæ non pertinet ad propriam materialem causam, materia autem ex qua, quæ propriam rationem causæ habet circa talem actionem, est subiectum ipsum in quo talis actio recipitur, & illud verè immutat, & ita in illo potest habere proprium & intrinsecum terminum: nihil ergo est cur negemus his actionibus proprios terminos. Est ergo de ratione actionis vt sic habere terminum.

XVIII. Quod potest vltimò ita declarari, nam actio vt actio non dicit formam quæ habeat propriam entitatem,

tem, sed modum alicuius formæ vel entitatis, nimirum dependentiam eius ab agente: de ratione autem modi est vt sit alicuius rei modus, neque aliter reperiri possit: ergo in præsenti dependentia non potest esse nisi alicuius quod pendeat, & illud vocamus terminum actionis, seu dependentiæ, prout est ab agente. Dices, ipsam dependentiam pendere per se ipsam, & ideò non semper egere termino qui per illam pendeat. Respondeo, nullum modum, imò neque formam simplicem esse posse propter se ipsam tantùm aut primariò, id est vt aliquo modo participet suum quasi effectum vel denominationem, sed per se ac directè est vt aliud informet, vel quasi tendat in aliud: quòd si ipsa aliquo modo participat illam denominationem, est quasi consequenter seu concomitanter. Exemplis res declaratur, nam intellectio, & volitio, quia est actus per se tendens in obiectum, non potest sistere (vt ita dicam) in se, quomodo dixit Diuus Thomas 1. 2. quæstione 1. articul. 1. ad secundum, impossibile esse vt primum amabile sit ipse amor, aut primum visibile ipsa visio; quia omnis visio est alicuius obiecti visibilis: vnde licet vnus actus immanens possit versari circa alium vt obiectum, non tamen circa se; & licet fortasse idem actus intellectus & voluntatis aliquo modo reflectatur in sese, non tamen potest ita in se sistere, quin in aliquod obiectum directè tendat. Similiter quantitas, licet aliquo modo se ipsa sit quanta, non tamen potest in se sistere, sed ad aliquid præter ipsam ordinatur, vt illud quantum reddat, nimirum substantiam. Item, vna relatio, si, vt multi volunt, non refertur per aliam per alteram relationem, sed per se ipsam, nõ potest ad hoc solum esse vt referatur per se ipsam ad aliam, sed necesse est vt aliquid aliud referat ad suum proprium terminum. Sic ergo, licet dependentia se ipsa pendeat, & actio se ipsa fiat, non potest dari dependentia, quæ in hoc tantùm sistat, vt ipsa pendeat, neque actio, quæ in hoc tantùm sistat, vt ipsa fiat, quia tota necessitas actionis & productionis, est vt per eam aliud fiat.

XIX. Atque hinc manet satis probata posterior pars assertionis, nimirum, actionem essentialiter includere transcendentalem ordinem ad suum terminum, quia natura sua non est ad aliud instituta, nisi vt in illum tendat, eumque in rerum natura constituat. Quod etiam probari potest ex generali ratione modi, nam omnis modus dicit transcendentalem habiC
tudinem ad id cuius est modus, sed actio non est nisi quidam modus ipsius termini, illum constituens dependentem à sua causa, ergo intrinsecè includit prædictam habitudinem ad illum. Sed quæres, qualis sit hæc habitudo, an sit per modum accidentis ad subiectum, vel per modum causæ ad effectum. Respondetur neutro modo esse, si propriè loquamur. Non quidem accidentis, quia accidens supponit subiectum esse, & ab eo causatur, saltem materialiter, actio verò nec supponit terminum, neque ab eo causatur, propriè loquendo, & præcipuè materialiter. Non est etiam habitudo causæ, nam maximè efficientis: actio verò non est propriè causa efficiens, sed est causalitas efficientis. Vnde reductiuè quidem reduci potest ad hoc genus causæ, ratione cuius & actio dicitur esse prior natura termino, & verificatur hæc causalis loquutio, quia res producitur, est. Propriè tamen illa habitudo est viæ ad terminum, seu causalitatis ad effectum: quomodo seruata proportione, vnio respicit vnitum seu compositum, quod ex vnione resultat.

Soluuntur argumenta primæ opinionis.

XX. AD argumenta primæ opinionis respondetur. Ad primum ex testimonio Aristotelis dicitur, Aristotelis sententiam non esse, per has actiones immanentes nihil fieri, sed vel nihil fieri extra ipsum operantem, vel (quod magis existimo) nihil fieri, quod maneat transacta actione: & hoc modo ait, huiusmodi actionem consistere in ipso vsu. Quomodo 1. Ethicorum, capit. 1. ait, in nonnullis artibus operationes esse fines, & non aliquid per eas factum, vt in arte cytharizandi: quod necessariò intelligendum est de termino facto, & permanente, qui manet post actionem, vt suprà declarauimus tractando de causa finali. Sic ergo dicitur, per actiones immanentes nihil factum relinqui, quia per illas nihil fit, quod illis finitis maneat. Aristoteles quid in hoc senserit.

XXI. Dices, Ergo nulla est differentia in hoc inter actiones immanentes & transeuntes, nam etiam inter actiones transeuntes dantur aliquæ, quibus nihil per eas factum respondet, quod eis finitis
B maneat, vt patet in exemplo posito de actione cytharizandi, vel cantandi: & è conuerso per aliquos actus immanentes producitur aliquid permanens transacto actu, vt habitus, qui per actum interdum producitur. Respondetur, ab hac vltima parte incipiendo, nullam esse actionem immanentem, per quam propriè & per se fiat aliquid permanens post ipsam, nam habitus non fit per actionem vt actio est, sed fit per intrinsecum terminum actionis immanentis, id est, per qualitatem illam, quæ est actus secundus, & vltimus potentiæ. Vnde non fit habitus per actum immanentem illo modo sumptum tanquam per actionem, sed tanquam per principium agendi, vt suprà declaratum est, nam actio illa qua immediate fit habitus, & ad illum proximè terminatur, cum ipsomet habitu identificatur, & est modus eius, sicut in vniuersum omnis actio est in suo proprio termino. Differentia ergo consistit in hoc, quòd actio immanens non habet vnquam terminum permanentem post ipsam: actio verò transiens regulariter illum habet, quanquam interdum ac rarò aliter eueniat. In quo etiam est differentia, nam quando id quod fit per actionem transeuntem, non permanet, solum est ob imperC
fectionem, vel imperfectam participationem, ratione cuius non potest permanere, nisi actu conseruetur: sic sonus, qui est terminus factus per actionem cytharizandi aut cantandi, non permanet ob imperfectionem suam, & lumen & similia. At verò in actibus immanentibus, & vitalibus id prouenit ex peculiari quadam natura pertinente ad perfectionem: sunt enim vltimi actus vitæ, & ideò permanere non possunt sine actuali influxu principij vitalis. Qui sit quæ ad hoc differentia inter immanentes actiones, & transeuntes.

Ad secundum respondetur, omnino falsam esse XXII. assumptionem, nam sub genere actionis non tantùm successiuæ actiones, sed etiam instantaneæ collocantur. Quod satis probat argumentum illud factum de illuminatione, quam mirum est quomodo Soncinas neget sub hoc genere collocari, cum negare non possit esse veram accidentalem actionem productiuam proprij termini, quia si in hoc genere non collocatur, in quo prædicamento erit? Nam si fortasse Soncinas dicat, illuminationem reduci ad prædicamentum qualitatis vbi est lumen, cur non dicet idem de calefactione? Aut cur potiùs Actiones instantaneæ sunt in prædicamento actionis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

actio successiua suum prædicamentum per se constituit, quàm actio instantanea? Nullam sanè probabilem rationem reddere potest. Maximè, quòd multi censent, actiones ex hoc præcisè quòd vna sit successiua, & alia tota simul, non necessariò habere essentialem & specificam distinctionem, si aliũde maiorem differentiam non habeant. Nam, sicut calefactio vt octo ex eo quòd longiori aut breuiori tempore fiat, non est diuersa actio in specie, imò neq; in re vna est maior actio quàm alia, id est, plus aut minus entitatis habens in ratione actionis, quia æqualem terminum faciunt, licet tardiùs vel celeriùs faciant, quod accidentale est: ita licet tota illa calefactio fiat in instanti (vt fieri potest, si passum nullã habeat resistentiam) non erit actio essentialiter diuersa, sed erit tãtùm (vt sic dicã) celerrima seu velocissima actio illius speciei, & ad illũ terminum. De qua re nonnulla addemus sectione sequenti: quidquid enim de hoc vltimo puncto sit, non est dubium quin actio instantanea, vera actio sit de prædicamento actionis.

XXIII. Actio omnis an sit motus.

Ad argumentum autem in contrarium, scilicet, quia omnis actio est motus, respõdetur negando illã propositionem Metaphysicè sumptam: deficit enim vt minimum in actione creatiua, vt suprà visum est, & attingemus hìc iterum sectione 4. At verò sumendo illam Physicè, id est de actione Physica, est vera cum proportione, & loquendo identicè, magis quàm formaliter secundum conceptus præcisos mẽtis, nam actio successiua est motus successiuus, actio verò instantanea est mutatio instantanea, quæ latè loquẽdo etiã solet motus appellari; & ita fortasse locutus est Arist. in 3. Physic. cap. 3. Quamuis ex eo loco potiùs sumẽdum sit, omnem motum esse actionem, quàm è conuerso omnem actionem esse motum.

XXIIII. Num omnis actio inferat passionem.

Ad tertium, idem dicendum est de illa propositione, *Actio infert de se passionem*: est enim vera de actione Physica, non de actione absoluta. Et quamuis actio immanens, Metaphysica potiùs dicenda sit, quã Physica, quia ex vi sui generis abstrahit à materia secundum esse, tamen ex ea parte, qua conuenit cum actione Physica in eo quòd fit ex subiecto, verum habet illud principium, etiam in actione immanẽte. Malè autem comparatur hæc actio ad obiectum in quod nullam infert passionem, quia tantùm est de ratione actionis, vt inferat passionem in subiectum in quo ipsa est: vel, vt formalius loquamur, in subiectũ in quo est terminus eius: hoc autem modo actio immanens infert passionem in ipsum operans. Malè item committitur æquiuocatio de materia circa quam, & ex qua: non enim oportet vt actio inferat passionem in materiam circa quam vt in subiectum, sed in materiam in qua vel ex qua, vt est subiectum. Ad confirmationem autem ex definitione potentiæ actiuæ, si argumentum quicquam valeret, probaret potentias à quibus manant actus immanentes, non esse potentias actiuas, quia non transmutant aliud: necessariò ergo exponenda est illa definitio, vel de potentiis quæ agunt actione transeunte & Physica, vel, si in vniuersum intelligenda est de potentia transmutandi subiectum, illa particula *aliud in quantum aliud*, non est intelligenda secundum realem distinctionem, sed sufficit secundum rationem formalem potentiæ agentis & patientis, vt tractando de causa efficiente dictum est.

XXV. Quartum argumentum ideo proponitur, quia non consideratur distinctio inter actionem immanentem quatenus actio est, vel quatenus est qualitas facta: item quia non consideratur, aliud esse loqui de A actione vt actio est, vel vt talis actio est. Actio ergo secundum communem ac præcisam rationem actionis non postulat vt sit perfectio agentis, quod solùm probat exemplum ibi adductum de calefactione ignis: non verò repugnat rationi actonis, vt aliqua actio ex sua propria & specifica ratione sit perfectio agentis. Rursus cùm dicitur beatitudo consistere in actione immanente, si propriè loquamur, intelligendum est, consistere in ipso actu immanente, vt est qualitas informans ac vltimò perficiens ipsum operans, nam in actione vt actio est non consistit, nisi præsuppositiuè, & vt in via ad talem perfectionem.

Argumentis secundæ sententiæ satisfit.

XXVI. Argumenta secundæ sententiæ soluta sunt in superioribus, præsertim primum & secundum. Ad tertium verò dicitur, satis metaphoricè dici potentias vniri obiectis per actiones immanentes: eo tamẽ modo quo vniuntur, id proximè fieri per qualitates productas in ipsis potentijs per proprias actiones immanentes. Et in vniuersum actio vnitiua nũquã fit sine ꝓductione alicuius termini, qui vel formaliter sit ipse modus vnionis, vel completè & adæquatè sit ipsum compositum ex vnitione resultans, vt alibi latiùs tractatum est.

SECTIO III.

Quis respectus, ad principium, vel ad terminum sit magis essentialis actioni, & vnde sumat specificationem suam.

1. CVm ostensum sit actionem duplicem respectum includere intrinsecè & essentialiter, videndum consequenter est quomodo illi duo respectus in vnam & eandem rem simplicem ac per se vnam conueniant. Nam videntur inter se specie diuersi, cùm res pluſquàm specie diuersas respiciant: ergo vel non possunt rationem essentialem actionis per se vnam componere, vel dicere oportet ab altero sumi rationem generis, ab altero rationem differentiæ, vt ita possit rationem per se vnam componere. At verò nulla ratione potest vni respectui tribui differentia generica vel specifica, potiùs quàm alteri, quia actio in genere vtrumque respectum includit, ad agens in communi, & ad terminum in communi: actio verò in specie variari potest tum variato termino, tum etiam variato principio agendi.

2. Hæc quæstio in proprijs terminis fere est ab autoribus prætermissa, sed illam includunt vel sub communi quæstione de specificatione motus ex termino, quam attingemus disp. sequenti: vel sub alia quæstione de specificatione actuum immanentiũ ex obiectis, quam suprà insinuauimus cùm de qualitate ageremus. Nihilominùs tamẽ specialem habet difficultatem, propter peculiarem respectũ, quẽ actio vt actio dicit ad agens, & propter varia dicta Doctorũ, præsertim D. Thomæ. Supponimus autem ex dictis in superioribus & ex doctrina D. Thomæ 1. 2. quæst. 54. art. 2. has entitates vel modos, qui in sua essentia includunt respectum ad aliquid, ab illo etiam sumere speciem: non quòd ipse terminus aut res extrinseca, sit propria differentia, cùm hæc debeat esse interna ac formalissimè in ipsa re, sed quòd iuxta diuersitatem rei ad quam est habitudo, varietur habitudo ipsa, & consequenter essentia rei.

Varia

Variæ sententiæ proponuntur.

III. Prima. D. Thom.

HOc supposito varij possunt esse modi dicendi in præsenti difficultate. Primus est, actionem sumere speciem ex principio agendi, & nõ ex termino, per se loquendo. Hæc videtur esse sententia D. Thomæ 1. 2. quæst. 1. art. 3. cuius hæc sunt verba: *Cùm motus distinguatur per actionem & passionem, vtrumq; eorum ab actu speciem sortitur: actio quidẽ ab actu qui est principium agendi: passio verò ab actu qui est terminus motus. Vnde calefactio actio nihil aliud est, quàm motio quædã à calore procedẽs: calefactio verò passio nihil aliud est, quam motus ad calorem: definitio aũt manifestat rationẽ speciei.* Et ratione probatur hæc sententia, quia actio habet tã essentialem habitudinem ad principium efficiens, vt illo variato necesse sit variari actionem: ergo necesse est vt ab illo sumat speciem: è contrario verò non ita pendet ex termino, vt hoc essentialiter variato necesse sit actionem essentialiter variari: creatio enim cœli & terræ, eiusdem speciei est, etiãsi res ipsæ creatæ specie differant. Et confirmatur primò, nam actiones vitales differunt à non vitalibus ex principio actiuo, scilicet quia procedunt à principio intrinseco & vitali. Et rursus actiones vitales differũt inter se ex obiectis, quatenus sunt principia actiua earum, vt suprà dixit D. Thomas: ergo in vniuersum actiones distinguuntur ex principio. Confirmatur secũdò, quia motus vt motus, vel vt passio seu mutatio generatim sumpta sumit speciem à termino: ergo actio vt actio non potest inde sumere speciem: nam cùm sint res diuersorum prædicamentorum, non possunt habere idem specificationis principium.

IIII. Secunda. D. Thom.

Secundus modus dicẽdi est actionem sumere speciem ex termino, & non ex principio agendi. Sumitur; ex D. Tho. quæst. 6. de potent. art. 8. vbi ait, *Propriè actio, sicut & motus, à termino speciem habet, à principio autem habet propriè quod sit naturalis.* Idemq; videntur sentire omnes Philosophi, cùm loquuntur de specificatione motus ex termino, nam sub motu actionẽ & passionẽ includunt. Ratione etiam probatur, quia si actio nõ sumeret specificationem suam à termino, sed à principio agendi, omnes actiones procedentes ab eodem principio, essent eiusdem speciei, etiamsi ad diuersissimas res tenderent, quia haberent idem principium specificans: consequens autem incredibile est, aliàs calefactio & illuminatio solis essent actiones eiusdem speciei, quia procedunt ab eadẽ luce solis, & similiter omnes actiones voluntatis, præsertim illæ quæ ab illa sola fiunt vt à principio proximo actiuo, essent eiusdem speciei. Confirmatur primò, quia actio, licet ab agente procedat, tamẽ essentialiter est cõmunicatio alicuius esse, & sub ea ratiõe est via ad suum terminũ: via aũt essentialiter respicit terminũ, & variat variato termino, ergo ab illo speciẽ sumit. Cõfirmatur secundò, nam cũ motus duos habeat terminos, nimirum à quo, & ad quem, iuxta verã Philosophiã nõ accipit motus speciẽ à termino à quo, sed ad quem: at verò ad eundẽ modũ videntur comparari ad actionem principiũ agẽdi & forma facta, nam agens est à quo egreditur actio, forma verò est ad quam tẽdit, quam semper hìc nomine termini intelligimus: ergo non sumit actio speciem à principio à quo egreditur, sed à termino ad quem tendit.

V. Tertia sententia esse potest, ad specificationem actionis concurrere simul principium & terminum, ita tamen vt variatio vtriusque & singulorum ad diuersitatem actionis sufficiat, nam si actio sit ab eodẽ agente ad eũdem terminum, actio erit eiusdem speciei: si verò terminus sit idem, & agens diuersum, actio erit diuersa: & è conuerso, si agens sit idem, & terminus distinctus, actio erit distincta ab vtraque præcedentium. Hæc etiam sententia sumi potest ex D. Thoma citato loco de potentia, & clariùs 1. part. quæst. 77. artic. 3. vbi ait: *Ex hu duobus actio speciem recipit, scilicet, ex principio, vel ex fine seu termino:* vbi notanda est illa disiunctio *vel*: indicat enim, diuersitatem in quocunque illorum sufficere ad diuersitatem actionis. Ratione autem probari potest hæc sententia, primò ex illo principio D. Thomæ dicta quæst. 54. 1. 2. artic. 2. Omnia quæ dicuntur secundum ordinem ad aliquid, distinguuntur secundum distinctionem eorum ad quæ dicuntur: ergo quod dicitur secundum ordinem ad plura, distinguetur secundum distinctionem eorum. Et quia, sicut bonum ex integra causa, & malum ex quocunque defectu, ita vnitas requirit conuenientiam omnium principiorum: ad diuersitatem autem sufficit diuersitas singulorum: ergo in præsenti, cùm actio essentialiter respiciat tum principium, tum etiam terminum, ex cõuenientia & vnitate eorum sumet vnitatem, & ex distinctione cuiuscuisq; illorum sumet diuersitatẽ. Quod secundò ostenditur inductione, nam in primis productio eiusdẽ hominis facta ab homine generante, vel à Deo creante est actio specie diuersa ex diuersitate principiorũ, quamuis terminus sit idem: idem videtur certius de eiusdem hominis generatione, & resurrectione, & de productione naturali, & miraculosa eiusdem visus. Rursus è contrario multò certius est, actiones calefaciendi & illuminandi esse diuersas specie ex terminis, etiam si ab eodem principio procedãt, vt paulò anteà dicebamus. Vnde tertiò potest hæc sententia confirmari rationib. primæ & secundæ, nam illa probant diuersitatem in quocunq; illorum respectuum sufficere ad diuersitatem actionis: ex quo planè fit, vtrumq; simul concurrere ad specificationem actionis.

VI. Addunt verò aliqui, etiã illa duo simul sumpta nõ sufficere ad vnitatẽ actiõis, sed oportere præterea attẽdere ad modũ actiõis: quia fieri potest vt principiũ & terminus sint eadẽ, & nihilomin⁹ actio sit diuersa ex modo. Vt in nonnullis exẽplis suprà positis videre licet: creatio enim & generatio eiusdem rei, etiamsi vtraq; actio à Deo immediatè fiat, sunt actiones specie diuersę, non ex termino vel principio, sed ex modo. Similiter dicunt Philosophi, motionem circularem, & rectam distingui specie, etiamsi ad eundem terminum tendant, & ab eodem principio procedãt. Et simile est de auctione & diminutione. Et confirmari potest à simili, nam habitus sæpe distinguuntur ex modo tendendi, etiãsi aliàs in obiectis conueniãt. Sicut etiam duæ viæ materiales, licet ad eundem terminum tendant, solent distingui, quia diuersis modis seu per diuersa spatia tendunt.

Actionem, speciem ac diuersitatem sumere à termino.

VII. IN hac diuersitate opinionum dicẽdum in primis cẽseo ad vnitatem specificam actionis requiri terminj vnitatem, & consequenter ad terminos specie diuersos semper esse actiones specie diuersas: atque adeo speciem actionis semper sumi aliquo modo ex termino. Hæc sumitur ex Aristotele 5. Physicor. capit. 4. text. 11. nam quoad hoc eadem est ratio de motu & de actione, vbi reliqui Philosophi idem sentiunt. Idem Ægid. in 1. dist. 17. artic. 2. Et ratio est, quia terminus comparatur ad actionem per modum formæ & actus vltimi, propter quem primò ac per se fit ergo

Aristot. Ægid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ergo inde sumit primariam rationem suam. Item quia actio in re non est nisi ipsa forma vel res quæ fit, prout egreditur & pendet ab agente: ergo si forma quæ fit, est specie diuersa, etiam actio erit specie diuersa. Tandem actiones ex terminis ad quos tendunt, habent contrarietatem & repugnantiam, ideo enim frigefactio & calefactio contraria sunt, quia termini ad quos tendunt sunt contrarij: similiter ex terminis habet communem denominationem, vt dicitur calefactio à calore, quod est signum inde etiam habere speciem & naturam. Quo argumento vsus est in simili Philosophus 5. Physic. text. 4. & 48. argumenta etiam facta in secunda opinione hanc assertionem sufficienter persuadent.

VIII. Sed quæri hîc potest quanta vel qualis terminorum distinctio vel vnitas sufficiat vel requiratur ad distinctionem vel vnitatem actionis. Quidam enim putant nõ sufficere specificam distinctionem terminorum in suo esse naturali & reali, sed requiri etiam quòd distinguantur in ratione formali terminandi: & è conuerso, ad vnitatem specificam actionis non existimant requiri vnitatẽ specificam termini in suo esse reali, sed in esse formali termini. Sicut.n. in obiectis habituum distingui solet obiectum materiale & formale, vt vnitas vel distinctio habitus, non ex materiali, sed ex formali obiecto sumenda intelligatur: ita censent in terminis actionum distinguendũ esse, & materialem terminum appellant rem quę fit secũdum suum esse reale: formalem verò eãdem rem secundum modum quo afficitur ab agente. Quæ sententia sumi potest ex Alberto 5. Physic. tract. 3. cap. 1. Albertus. Nihilominus tamen conclusio posita intelligenda est de terminis productis per actionem secundum esse eorum: nisi enim ita intelligatur, nihil certum de vnitate, vel distinctione actionum ex terminis affirmari potest. Nam illa formalitas termini vnde sumenda est? Si enim dicatur sumenda ex modo agendi, de ipso modo agendi inquiri poterit, an sit vnus genere, vel specie vltima. Primum non semper dici potest, vt patet de modo agendi per alterationem, vel per eductionem de potentia materiæ, & aliis: si autem sub hoc modo agendi sunt varij modi seu variæ actiones specie distinctæ, non potest distinctio nisi ex terminis designari, qui termini sumendi necessariò erunt secundum esse rei, quia in modo quo attinguntur, non differunt. Et hac ratione dicebamus superiùs, actionem creatiuã non esse vnius speciei respectu rerum omnium, sed pro diuersitate specifica creaturarum, actiones etiam creãdi specie differre: idq; à paritate rationis confirmabamus ex diuersitate specifica generationum vel alterationum tendentium ad diuersos terminos.

IX. Quod argumentum etiam præsentem sententiam confirmat: nam quòd generationes equi, leonis, & c. specie differant, communis est Philosophorum sensus, nam Aristoteles calefactionem & frigefactionem apertè dicit specie differre, 5. Physicor. cap. 3. & videtur per se manifestũ, nam illæ actiones natura sua contrariæ sunt. Et fere eadem ratio est de eductione formarum substantialium specie distinctarum, natura sua in eadem materia repugnantium. Idẽ præterea argumentum fieri potest de omnibus actionibus intellectus ac voluntatis, quę in modo quo fiunt ab his potentiis conueniunt, & non propterea possunt existimari eiusdẽ speciei, cũ ad diuersos terminos seu obiecta tendãt. Ratio deniq; à priori est, quia actio vt actio est productio & cõmunicatio alicuius esse: non potest aũt magis formalis terminus produ- A ctionis assignari, quã ipsa res producibilis secundum propriũ esse specificũ, quo producibilis est. Quapropter non fit rectè comparatio inter terminos actionũ, & obiecta habituum vel actuum, quia obiecta nõ comparantur ad habitus vt producibilia ab ipsis, sed vt attingibilia (vt sic dicam) per aliquod medium, vel sub aliqua ratione formali, & ideo ex diuersitate mediorum aut rationum attingẽdi obiecta possunt habitus diuersificari: actio verò respicit terminum vt producibilem, id est vt potest esse recipere aut tale esse, & hæc est maximè formalis ratio, & ideo ex eius diuersitate semper diuersificatur actio.

Actiones non distingui absque terminis.

X. Dico secundo. Probabile est, numquam actionẽ esse diuersam in specie ob solum principium agendi, si terminus idem sit & eiusdem rationis: quãquam oppositum etiã defendi possit. Probatur prior pars inductione: quę inductio, cùm negatiua sit, solũ fieri debet in illis exemplis in quibus maximè videntur actiones specie diuersæ ad eundem terminũ tendere. nam si in eis rectè consideratis non ita est, sufficiens argumentum erit nunquam id accidere. Sic ergo fit inductio primò in generatione & creatione eiusdem hominis, nam in tantum illæ actiones differunt, inquãtum creatio includit effectionem materiæ & formæ ex nihilo, generatio verò illas nõ includit, sed supponit, & dicit tantùm vnitionem formæ cum materia: at vero si in productione hominis per creationẽ accuratè distinguamus effectionem materiæ & formæ, & consideremus solam actionem qua vniuntur, illa actio præcisè sumpta non inuenietur distincta ab actione, quæ in generatione intercedit. Quemadmodũ in superioribus tractando de formali causa dicebam, actionem per quam in materia elementari introducta fuit prima forma ignis vel terræ, &c. fuisse verã eductionem, etiamsi in eodem instãti materia fuerit creata. Vnde licet creatio ignis absolutè sit diuersa actio à generatione, tamẽ si subtiliter præscindatur eductio, quæ in illa creatione includit, non erit actio specie distincta à generatione. Et propter eãdem causam dixi in 2. tom. 3. part. disp. 34. sect. 5. cum multis authorib. résurrectionem hominis, si præcisè consideretur quantũ ad vnitionem animæ cũ corpore, nullo alio adiuncto supernaturali dono vel miraculo, esse eiusdem rationis specificæ cũ substantiali actione, qua primò anima vnitur corpori in generatione. Ergo idem dicendũ erit de omni simili actione vel restitutione formæ amissæ. Similiter, si Deus annihilaret aliquem angelum, & eundem posteà iterũ crearet, quamuis illa dici possit quasi resurrectio quædam, est iterata productio rei quæ iam priùs fuerat, & esse desierat, tamen illa actio eiusdem rationis esset cum prima creatione, quia sola iteratio, aut durationis interruptio non potest sufficere ad specificam diuersitatem actionum: idem ergo erit in actione vnitiua aut eductiua, si aliunde in termino non sit maior diuersitas.

Potest verò vlteriùs cõparari actio creandi cum actione educẽdi formã de potentia materiæ, & inuenietur specie distincta etiã respectu eiusdẽ termini. Nam si Deus crearet quãtitatem sine subiecto, actio esset specie diuersa ab ea qua educit quantitatem ex materia. Sed licet hoc verũ sit, non tamen est sine aliqua diuersitate terminorum, nã per creationem fit ipsa quantitas, per eductionẽ verò non fit quantitas, sed quãtum: quæ differentia in omni simili actione reperitur, & nõ est posita in solo modo loquendi, sed in re

in re ipsa habet fundamentum, quia per creationem fit quantitas præcisè & abstractè, vel cum modo per se essendi, per eductionem verò formaliter fit quantitas vt vnita, ita vt terminetur actio etiam ad modũ vnionis ex natura rei distinctum ab ipsa forma. Et ex hac diuersitate in termino actionis oritur etiam diuersitas in modo, quia per creationem fit forma sola virtute efficientis causæ: per eductionem verò nõ fit, nisi concausante cum illa materiali causa. Sic igitur nunquam creatio eiusdem rei est actio specie diuersa ab alia eius productione, sine aliqua distinctione in ipsis terminis. Atq; hinc potest fieri generale argumentum, nam si in his actionibus quæ maximè videntur per se diuersę vel ex principiis vel ex modo, nihilominùs earum distinctio nunquam saluatur sine distinctione in terminis, multò minùs in aliis actionibus poterit id reperiri. A

XII. Vnde alia exempla faciliùs possunt expediri, quale est de calefactione facta vel ab igne, vel à Sole, vel itẽ ab igne cum cõcursu Dei, vel à solo Deo: in his enim omnibus facillimè negari poterit, actiones esse specie diuersas propter solam illam principiorũ diuersitatẽ, quia licet illa principia sint realiter seu formaliter diuersa, tamen non agunt idem vt diuersa sunt, sed quatenus vnum eminenter continet aliud, vel ambo eandem formam. Quod autẽ hoc sufficiat ad specificam vnitatẽ actionis respectu eiusdem termini, satis probabiliter suaderi potest, quia virtus eminenter continens aliã, sicut eminenter continet formam eius, ita & actionem eius: ergo virtus eminens nõ solum potest facere eandem formã in specie, quã virtus inferior, sed etiam eãdem actionem in specie: sic ergo Deus non solum potest se solo facere eũdem specie calorem, quem facit ignis, sed etiam eandem specie calefactionem: ergo calefactio quæ fit à Deo solo, & quæ fit ab igne cum concursu Dei, ex hoc capite non differunt specie. Quod eodem modo procedit de omnibus similibus agentibus. B

XIII. Et inde etiam potest formari generalis ratio, nam diuersa principia eiusdem termini, vel sunt causæ vniuocæ, vel æquiuocæ, vel vna vniuoca, & alia æquiuoca. Si sint vniuocæ causæ, erunt eiusdem rationis cum effectu, & consequenter etiam inter se: si verò vna causa sit vniuoca & altera æquiuoca, etiam actio erit eiusdem rationis ob rationem tactã, quia causa æquiuoca agit vt eminenter cõtinens effectum & actionem causę vniuocæ. Atq; eadem ratione si ambę causæ sint æquiuocæ, etiam si sint in se diuersarum naturarum, si efficiunt effectum eiusdem rationis, facient etiam per actionem eiusdem rationis, quia facient quatenus eminenter continent idem: ergo actio si ad terminum omnino similem tendat, non potest esse diuersa essentialiter ex parte agentium, quia non potest esse alia diuersitas in agentibus præter dictam. Nisi quis fortasse addat quod interdum effectus est simul à causa vniuoca & æquiuoca, vt à causa secunda & prima, interdum ab æquiuoca tantùm, aut certè quòd interdum effectus est à causa principali medio instrumento, interdum sine illo. Sed certè, si priores varietates agentium non sufficiunt ad diuersitatem actionum, neque istæ sufficient. Quia neque sunt maiores, neque est in illis specialis ratio: imò hæ in illis continentur. Nam quòd causa æquiuoca operetur sola, vel cum vniuoca, perinde est: nam semper causa æquiuoca operatur vt eminenter continens effectum. Causa vero instrumentalis, præsertim si connaturalis sit, non ponit in numerum (vt ita dicam) cum causa principali, sed ad B C eandem actionem sibi & effectui maximè connaturalem assumitur.

Et confirmatur hæc inductio, nam per se incredibile videtur actionem mouẽdi cœlum, verbi gratia, esse diuersam specie, eò quòd fiat ab angelis specie diuersis, aut à Deo immediatè, vel ab angelo. Idem ergo est de aliis similib. quoties terminus est omnino eiusdem speciei. Tandem adiungi potest ratio, quæ videtur à priori, quia principium agendi, si sit vniuocum, ex sua specie determinatum est ad talem actionem tendentem ad talem terminum: si aũt sit æquiuocum, cùm ex se sit vniuersale & indifferens, nõ potest ab illo sumi determinata species actionis, determinatur ergo ex termino quia in illum nõ influit secundum totam virtutem quam habet, sed prout illum eminenter continet: ergo semper species actionis vltimatè est spectanda ex termino. XIIII.

Argumentis primæ sententiæ satisfit.

XV. Est itaq; hæc pars probabilissima, & mihi, absolutè loquendo, vera videtur, iuxta quam facilè solũtur rationes factæ in prima sententia. Nam D. Thomas ibi citatus exponendus est iuxta alia dicta eius in locis, quòd actio sumit speciem ex principio agendi, non sistendo in illo, sed vt relatio ad terminum, seu vt determinatio ratiõe illius ad talem modum actionis. Hæc enim est ratio ob quam, licet ordo ad principium & terminum sit de essentia actionis, determinatio speciei actionis magis est ex termino quàm ex principio, quia terminus in vniuersum est magis determinatus, & limitat (vt ita dicam) actionem causæ, si alioquì ipsa determinata non sit. Ad primam autem rationem respondetur negando vtramq; partem in ea sumptam. Diximus enim, creationes rerum specie diuersarum esse specie diuersas, etiamsi ab eodem agente procedant, & è contrario, actiones ad eũdem terminum esse eiusdem rationis, etiamsi fluant à diuersis agentibus. Ad primam confirmationem cõcedo actiones vitales differre à non vitalib. ex principiis diuersarum rationum, non tamen sine ordine ad diuersos terminos. Vnde si interdum idem omnino terminus fieri potest per actionem vitalem & non vitalem, tunc actiones ipsæ non erunt differentes in specie secundum rem, sed tantùm secundum extrinsecam denominationem, sicut differunt sæpe actio libera & non libera, & motio naturalis vel violẽta. Vt locutio aut comestio angeli in corpore assumpto non est vitalis, sicut est locutio vel comestio hominis: & tamen, si actiones illæ exteriores in sua reali essentia considerentur, non sunt specie diuersæ, sed denominatione tantùm. D. Thom. Explicatus.

Concedo rursus, actiones vitales inter se differre ex obiectis, vt ex principiis, nõ tamen sine ordine ad terminum. In qua re considerandum est quod suprà diximus, in ipsis actibus vitalibus immanentibus distinguendam esse rationem actionis à termino eius intrinseco, & qualitate facta, quæ est propria forma & actus vltimus potentiæ vitalis: de quo actu vt sic præcipuè verum est, sumere speciem ex obiecto in quod immediatè tendit. Tamen loquẽdo de actione vt actio est, etiam illa sumit specie ex proprio intrinseco termino, quãuis etiã sumat ex obiecto, vel quatenus est principium aliquo modo illius actionis, vel quatenus ipsemet terminus actionis ab obiecto specie sumit. Ad secundam confirmationem respõdetur, tã passionem quã actionem respicere terminũ modo sibi accommodato, & ideo posse ab illo sumere diuersam speciem, maximè cũ distinctio inter XVI.

actio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

actionem & passionem solum sit rationis per inadæquatos conceptus, vt sequenti disputatione latiùs dicturi sumus.

XVII. Dixi nihilominus in cõclusione, posse oppositam partem defendi, quia qui mordicus asserere voluerit actiones totales causæ vniuocæ & æquiuocæ tendẽtes ad terminos omnino similes, vt calefactionem ignis & Solis, esse specie diuersas in ratione actionũ seu dependentiarum, non poterit facilè cõuinci manifesta aut euidenti demonstratione: tamen pro re Philosophica rationes factæ sufficiẽtes videntur. Solum posset illa opinio habere aliquam verisimilitudinem, quando cum diuersitate agentium coniungeretur supernaturalis modus agendi, vt iam dicam.

Quomodo distinguatur actio ex modo.

XVIII. Dico tertio. Verisimilius est actiones nunquam esse specie diuersas ex solo modo agendi, si termini actionum sint omnino iidem seu similes sint, dum modò illi modi agendi sint connaturales rebus seu terminis ipsis. Cur hãc vltimam partem addam, dicam inferiùs. Nunc probatur assertio primò inductione, quæ facienda est modo in probatione præcedentis cõclusionis indicato. Nam de creatione & generatione in primis ostẽsum est, illos modos esse generales, & non specificos: deinde, illas actiones non differre tantùm in modo, sed etiam in termino non tantũ à quo, sed ad quẽ: terminus enim à quo, nisi redũdet in diuersitatem termini ad quẽ, non specificat aut diuersificat actionem: vt sumitur ex D. Thoma 1. p. q. 25. art. 1. & qu. 45. art. 1. Quia actio non ordinatur ad terminum à quo, sed ad quem, & ab alio potiùs recedit, sicut de motu etiã traditur in 5. Physicor. Rursus, motio localis per lineam rectam aut circularẽ ad eundem terminum vltimum, nõ esset actio diuersa, nisi termini proximi ad quos tendunt illæ actiones essent diuersi. Vt omittam, sub quæstionẽ cadere an motus circularis & rectus essentialiter differant, etiã in ratione motus, vel solum in modo accidentali, & quasi in figura, sicut linea recta & circularis, quod ad Physicam spectat. Aliud verò exemplum quod suprà adducebatur de auctione & diminutione, non est ad ad rem, nam eo modo quo auctio & diminutio distinguuntur, non ex modo tendendi, sed ex terminis distinguuntur. An verò distinguantur specie quatenus actiones sunt, vel solum in ratione mutationis, quatenus vna habet rationem priuationis, altera acquisitionis, & quia denominãtur singula ab eo quod in eis accedit, non ad præsentem, sed ad Philosophicam disputationem pertinet: hic enim satis est in genere dicere, in ratione actionum non habere maiorem distinctionem specificam, quàm distinctio terminorum postulet. Itaque in naturalibus actionibus nullum exemplum afferri poterit in quo, stante eodem termino, & principio agendi, actiones distinguantur specie ex modo.

XIX. Ratio autem esse videtur eadem, quæ suprà tacta est, nimirum, quia terminus secũdum proprium esse suum est quasi formale obiectũ actionis, & ideo non potest reperiri modus, qui mutet (vt ita dicam) formalitatem illius obiecti ad specificandam actionem, maximè loquẽdo de modo actionis cõnaturalis tali termino, nã modus effectionis connaturalis, est proportionatus illi rei seu illi esse quod per actionẽ cõmunicatur, nam est intrinsecus modus eius, cõnaturalis illi, & ideo si terminus sit omnino idem, nõ potest actio esse diuersa tantùm ex modo. Neq; explicari facilè potest in quo consistat talis modus: nam si A qui alij præter suprà numeratos excogitari possunt, reuera sunt accidentales. Vt, verbi gratia, quòd vna actio sit per resultantiam alia ab agente extrinseco, quod non variat rationem actionis, si terminus sit eiusdem rationis. Vt patet de frigefactione aquæ se reducentis ad pristinam frigiditatẽ, & de frigefactione aëris ab extrinseco, non enim sunt illæ actiones specie diuersę quantum ad realem & physicam essentiã, sed solum quoad denominationem quandam. Sicut etiã quod actio sit modo violento, vel connaturali subiecto, per se non variat actionem, si nõ variat terminũ: quia illi modi, vel potiùs denominationes solùm sumuntur ex quadam relatione, & proportione, aut improportione ad naturam, quę non solum non variat actionem, sed requirit potiùs identitatem vel similitudinem eius, vt possit vni subiecto esse proportionata & alteri violenta aut non naturalis.

Addo etiam, neq; modum actionis quòd sit successiua vel instãtanea, variare speciem actionis per se loquendo, si terminus sit omnino idem, quia etiã illi duo modi sunt valde accidentales, cùm solum consistant in maiori vel minori diuersitate actionis vt suprà dicebamus. Vnde sæpe variantur illi modi ex accidentalibus conditionib. ad agendum requisitis, vt B intensio luminis sit successiuè, quia agens successiuè magis & magis applicatur, & intensio caloris, quia passum resistit vel nõ resistit, & intensio visionis, vel actus immanentis, ex applicatione libera agentis.

Dixi autem in postrema parte assertionis *dũ modò actiones sint connaturales*, quia per potẽtiam Dei absolutam fortasse fieri potest vt eadem res fiat actionib. specie distinctis, etiamsi in terminis earum nulla sit diuersitas, si vna actio sit naturalis, altera verò supernaturalis, vel si vtraq; supernaturalis sit. Duobus autẽ modis potest hoc accidere. Primo, si aliquo modo varietur principium agendi, vt quando Deus operatur per creaturam vt per instrumẽtum, vltra virtutẽ naturalem eius, per potentiã obedientialem. De huiusmodi enim modo agendi probabile satis est, sufficere ad variandã speciem actionis, vt dixi in 1. tom. 3. part. disp. 31. sect. 6. in solutione sexti argumenti, vbi nonnulla diximus de differentiis actionum, quæ interpretanda sunt iuxta præsentem doctrinam. Alter modus multiplicãdi illas actiones esse potest, per solam diuinam voluntatem & potestatem, vt si Deus vellet sola sua virtute eandem omnino rem variis actionibus & specie distinctis, vel simul, vel successiuè C producere aut conseruare. Qui modus difficilior videri potest, quia repugnare videtur, res vel modos multiplicare, vbi nullum est principium distinctionis. Sed ad hoc dicitur, posse Deum efficere actiones se ipsis distinctas, & nõ ex terminis, vel aliunde: quod quidem de omnibus actionib. affirmant multi, & sumitur ex Scoto in 1. d. 13. quæst. vnic. §. *Ad quæstionem*, & licet non sit adeo probabile de actionibus omnib. connaturalibus ipsis rebus seu terminis, tamen de actionibus supernaturalibus, quæ non ita coaptantur rebus ipsis, non videtur improbabile. Cùm ergo in hoc non appareat implicatio contradictionis, nõ videtur facilè negandum, quanquam oppositum etiam probabilitate non careat.

Propria quæstionis resolutio.

VLtimò dicendum est, vt quæstioni propositæ in forma respondeamus, actionem secundum quandam rationem pendere æquè essentialiter atq; etiam indiuidualiter à principio & à termino, quoad specificationem verò magis pẽdere à termino. Prior pars

pars declaratur, quia in duobus est æqualitas. Primò A quia tam est impossibile actionem esse sine respectu ad agens, sicut sine respectu ad terminum, & è conuerso quod satis probatum est in sectionibus præcedentibus. Secundò (quod ad indiuiduationem spectat) nam quælibet actio quoad modum suæ entitatis in indiuiduo & in particulari ita pendet ab hoc agente & ab hoc termino, vt impossibile sit, quocunque eorum variato eandem actionem manere. Ratio ex parte termini est, quia cùm actio sit in termino tanquam modus eius, non potest manere, illo mutato, seu sine illo, quia in vniuersum modus non potest manere sine re cuius est modus. Ex parte verò agentis ratio est, quia actio non fluit ab agente per actionem aliam sed se ipsa: vnde per se & per suã modalem entitatem pendet omnino hæc actio ab hoc agente, & ideo non potest variari agens, quin sit variatio in ipsa actione, quia non est aliud in quo per se & necessario variatio fiat. Nam cùm dicitur variari agens, non est necesse variari quoad absolutam entitatem eius, sed solùm quoad hoc vt nunc agat, & posse à non agat, etiam si idem effectus per seueret in rerum natura: illa ergo varietas non potest fieri nisi propter varietatem actionis: ergo in vniuersum quo tiescunq; variatur agens, actionem etiam variari ne- B cesse est. Nam, sicut variato effectu formali, necesse est variari formam, & ablato subiecto tolli accidens, & destructo termino destrui respectum, ita variato agente in ratione agentis, necesse est variari actionem, quæ est forma eius vt sic, ad quam etiam cõparatur per modũ subiecti illius denominationis, & per modũ termini illius respectus. Igitur quoad illa duo est æqualitas inter hos respectus, & tã intrinseca necessitas, vt implicet contradictionẽ aliter actionẽ fieri. Altera verò pars cõclusionis satis patet ex superiorib. nam terminus est veluti forma vltima extrinseca actionis, & ab illa determinatur agens vt sic, vt actionem in tali specie efficiat per se loquendo iuxta naturas rerum, quidquid sit de supernaturalibus miraculis.

Responsio ad primam dubitandi rationem.

XXIII. Hinc facilis est responsio ad rationem dubitandi in principio positam. Negamus enim respectũ actionis ad agens & terminum, esse duplicem secundum rem, sed solum secundum inadæquatos conceptus nostros. Nec refert, quòd agens vel terminus sint res valde diuersæ, quia non respiciuntur illo respectu, nisi cum subordinatione inter se, atq; ita per C modũ vnius: actio. n. non egreditur ab agente nisi vt tendat in terminũ, vbi est autẽ vnum propter aliud, ibi est vnum tantum. Quod frequens est in his respectibus: habitus enim respicit potentiã, non in ea sistendo, sed transeundo (vt ita dicam) ad obiectum, & in vniuersum relatio refert subiectũ ad terminum.

Argumentis aliarum opinionum satis fit.

XXIIII. Argumenta primæ opinionis, quatenus repugnare possunt nostræ sententiæ, soluta iam sunt. Argumenta verò secundæ directè nostram cõfirmant sententiam, & ideo non est quod illis respõdeamus. Quanquam illa comparatio, quæ ibi fit inter terminum à quo, & principium actionis, non sit omnino similis, nam actio non propriè pendet è termino à quo, nec dicit positiuum respectum transcẽdentalem ad illum, cùm ille tantùm sit aut priuatio quædam, aut terminus contrarius: ab agente autem positiuè & essentialiter pendet actio, per se ipsum, & ideo ad illud dicit proprium & positiuum respectum transcendentalem, non minùs quàm ad terminum.

Ad argumenta verò posita in tertia sententia par- XXV.
tim respõsum est, probando nostram sententiam, Nam exempla, quæ ibi adducuntur de diuersitate actionum ex principijs agendi, non sunt vera nisi vbi diuersitas illa principiorum redundat in diuersitatẽ terminorum, saltẽ loquendo ex natura rei, & seclusis miraculis. Ad rationẽ autẽ ibi factam dicendum est, quando vnum ens dicit respectum ad duo cum subordinatione eorum inter se, specificationem esse sumendam ex eo quod est quasi vltimum in illa habitudine, & ex illo capite, per se loquendo variari speciem, non verò ex alio, nisi in quantum mediante illo, vel ratione illius variatur etiam respectus ad vltimum terminum.

Denique, etiam alia argumenta quæ in quarto di- XXVI.
cendi modo insinuata sunt, inter probandam tertiã assertionem sunt expedita. Exempla verò, quæ ibi adducebantur ex distinctione habituum, aut materialium viarum, potiùs confirmant quæ diximus. Nam modus procedendi in scientia, vel operandi per habitum, non distinguit habitus nisi in quantũ in ipso obiecto variat aut medium assentiendi, aut motiuum operandi: quæ variatio est in ipso obiecto, & quasi in termino formali ipsius habitus. Materia- B les etiam vię tendentes ad eundem terminum remotum, ideo distinctæ sunt, quia si sumantur vt res absolutæ, sunt spatia suis quantitatibus distincta, si autem sumantur quasi respectiuè in ordine ad terminum, in terminis proximis & intrinsecis illarum est distinctio, sicut supra dicebamus de motu ad eundem terminum per lineam rectam & circularem.

SECTIO IIII.

Vtrum actio vt actio dicat essentialiter respectum ad subiectum inhæsionis, & quodnam illud sit.

IN hac sectione amplius declaranda est I.
dicta diuisio actionis in immanentem & transeuntem, & alia præterea subdiuisio actionis transeuntis indicabitur, simulque expedienda erit illa vulgaris dubitatio an actio transiens sit in agente, necne.

De subiecto actionis transeuntis prima sententia.

PRimum igitur inquirendum est, an actio vt ac- II.
tio necessariò respiciat ipsum agens vt subiectũ cui inhæret. Omnes enim autores, qui affirmant actionem transeuntem esse in agente, in hoc nituntur principio, quod actio vt actio in aliquo debet inhærere subiecto, quod non potest esse nisi agens quatenus actu agens. Tenent autem hanc opinionem ex discipulis D. Thomę Caietanus 1. part. q. 25. & Hispa- Caiet.
lensis in 1. dist. 27. q. 1. notab. 3. Flandr. 5. Metaph. q. 22. Hispal.
art. 2. Tenet etiam Scotus in 4. dist. 13. q. 1. & Ant. An- Scotus.
dreas in lib. de sex principijs c. de actione, & communiter Scotistæ & Paul. Venet. in summ. Physic. ca. 18. Auicen. 2. sufficient. cap. 5. Differunt autem multum quoad rem ipsam: nam Scotistæ per actionem solum intelligunt relationem agentis ad effectum vel passum: putant enim ante hanc relationem, quæ resultat in agente, iam producto effectu, nihil mediare inter agens & effectum, distinctum ex natura rei à forma quæ est principium agendi, & ab ea quæ est terminus actionis, quod sit propriè actio prædicamentalis. Sed nos non in hoc sensu de actione loquimur, nec putamus respectum illum posse propriè actionem vocari. Supponimusq; contrarium fundamentum, nimirum, esse inter effectum & efficiens a-

Universidad de Deusto
Biblioteca

actionem mediam distinctam ex natura rei ab eis, quę A
est prior natura illo respectu, & fundamentum, vel
conditio, vel ratio fundandi illum.

III. Caietanus ergo, & qui eum sequuntur, in hoc posteriori sensu intelligunt, actionem dicere intrinsecum respectum ad aliquod subiectum cui inhæreat, & hoc esse debere ipsum met agens. Quòd si instes, quia actio Dei non potest hoc modo Deo inhærere: Respondent, etiam actionem Dei esse in Deo, non tamen per propriam inhærentiam, sed per identitatem & simplicitatem suam, quia illa actio non est de genere actionis, neq; accidens, sed ipsamet substantia Dei. Hîc autem loquimur de actione prædicamentali, quæ est accidens. Hoc autem videtur esse præcipuum fundamentum huius sententiæ, nam cùm actio sit accidens, necessariò debet esse in aliquo subiecto cui inhæreat: cùm autem sit forma & actus agentis ex 3. Physicor. cap. 2. non potest habere aliud magis proprium inhæsionis subiectum. Præterea quia illud est subiectum formę, quod per eam actuatur, & reducitur de potentia in actum. Quam rationem his verbis attigisse videtur D. Thomas 2. contra B
D. Thom. Gent. c. 9. *Actio quæ non est substantia agentis, inest ei sicut accidens subiecto, & ideo inter nouem prædicamenta computatur*, & q. 7. de potent. art. 9. ad 7. ait. *Actio vt actio consideratur vt ab agente: inquantum verò est accidens, consideratur vt in subiecto agente.*

IIII. Secundo argumentor, quia si actio non est in agente vt in subiecto, in nullo subiecto erit: at verò hoc repugnat, quia est contra rationem accidentis: ergo. Probatur maior, tum quia si in aliquo subiecto esset actio extra agens, denominaret illud, nã omnis forma denominat subiectũ in quo est, sed nõ potest denominare: quam. n. denominationem tribueret? nõ agentis, quia hãc soli agenti tribuit: nõ aliã, quia actio vt actio non potest aliter denominare, nec fingi facilè potest talis denominatio. Tum etiã quia si in alio subiecto esset, maximè in passo, sed hoc non, quia in passo est passio: actio autem & passio cùm dicant respectus oppositos & formas prædicamentaliter diuersas, nõ possunt esse in eodem subiecto. Vn-
D. Thom. de D. Thomas in 2. dist. 40. q. 2. art. 4. inde probat, actionem, & passionem esse diuersa accidentia, quia actio est in agente, & passio in passo.

V. Tertiò, quia actio creata est perfectio agentis: ergo est in illo, quia forma non perficit nisi subiectũ in quo est. Antecedens probari potest, primùm ex illo Philosophi 2. de Cœlo c. 3. Vnumquodq; est propter suam operationem: est autẽ vnaquæq; res propter suam perfectionẽ: ergo omnis operatio est operantis perfectio. Deinde ex Diuo Thoma q. 7. de po- C
tent. art. 10. ad primum, vbi ait quòd actio quæ est media inter agens & passum, est propriè perfectio agentis, & ideo dicit ibidem, quòd agens in quantum est agens, non est extraneum à genere patientis. Et
Commenta. idem sentit in solutione ad 7. & 3. contra Gent. c. 19. & sumitur ex Cõmento 12. Metaphysic. com. 36.

Secunda sententia.

VI. SEcunda sententia affirmat etiam de ratione actionis creatæ vt sic esse vt habeat aliquod subiectum inhæsionis, propter illam communẽ rationem accidentis, tamen subiectum hoc non semper esse agens, sed distinctione vtendum esse, nam actiones immanentes sunt in ipso agente, trãseuntes verò in passo. Et quia in priorib. partibus conuenit hæc sententia cum præcedente, solùm quoad postremam
Aristotel. probanda est. Est ergo illa sententia, vt videtur, expresse Arist. 3. Phys. c. 3. vbi eundem motum ait esse actionem & passionem, esseq; actum agentis & patientis, illius vt à quo, huius vt in quo. Clarè ergo sentit actionem esse in passo. Idem constat ex 9. Metaph. c. 9. vbi ait, actionem esse in re facta, vt ędificationem in rę ędificata: idem sumitur ex 2. de anima c. 2. text. 24. & 26. vbi sic ait, *Actus agentium in eo quod patitur aut q, disponitur inesse videtur*: Et lib. 3. cap. 2. text. 139. expresse ait, actionem & passionem in eo esse, quod patitur, & inde infert, necessarium nõ esse vt quod mouet, moueatur, & tex. 140. *Actio* (inquit) *& passio non in agente est, sed in eo quod patitur*. De sententia ergo Aristotelis in hac parte dubitari non potest, vt obseruarunt omnes Græci interpretes, & Commentator, & Latini etiam expositores citatis locis. Quare dubium non est quin hæc etiam fuerit D. Thomæ sententia: nunquam enim solet Aristotelem deserere in ijs quæ purè Philosophica sunt, & fidei non contradicunt. Idẽ etiam constare potest ex Commentarijs eius in prædicta loca, & expresse in lib. 2. contr. Gent. c. 1. dictam differentiam constituit inter actiones immanentes Fetur. Capreol. Heruæus. Soncin. Iauel.
& trãseuntes: vt Ferrariensis ibi, & inferiùs c. 9. aduertit, & alia loca congerit. Et Capreol. in 2. dist. 1. q. 2. art. 3. & in 4. d. 49. q. 1. art. 3. Heruæus quodlib. 4. q. 4. Soncinas 5. Meta. q. 37. Iauell. lib. 9. q. 15. Et est receptissima sententia inter recentiores cùm 3. Physic. tum 5. & 9. Metaph.

VII. Solet autem hæc sententia multis rationibus cõfirmari, sed apud me duæ sunt præcipuæ. Prima est, quòd actio non potest esse res realiter distincta à termino formali, qui per eam fit, sed modus eius: ergo vbi fuerit terminus actionis, ibi necesse est esse actionem ipsam, quia modus necessariò comitatur rem cuius est modus, sed terminus actionis trãseuntis est in passo ex omnium sententia, & est per se euidẽs, nam calor qui fit ab igne calefaciente lignũ in ligno est: ergo in eodem est actio ipsa. Primum antecedens (reliqua enim omnia manifesta sunt) sæpe inculcatum est, & probatum suprà, cùm de causa efficienti ageremus, & præcipuè tractando de creatione actiua. Item in hac disputatione sect. 1. ostendimus, actionem nihil aliud esse quàm dependentiam effectus à causa efficiente: at verò dependentia non potest esse res distincta à re quæ pendet, sed solum modus eius: ergo. Præterea, quia posito principio agendi & effectu eius, & dependentia effectus à suo principio, sublata per intellectum quacunq; alia entitate, sufficienter intelligitur & effectus in actu, & causa efficiens in actu: ergo impertinens est fingere quandam aliam rem distinctam realiter ab effectu, & priorem natura illo, quæ sit actio illius. Nam actio solum ponitur ob causalitatem agentis, & dependentiam effectus, sed hæc intelliguntur optimè sine illa entitate: est ergo gratis conficta: quod magis confirmabitur ex sequenti ratione.

VIII. Secunda ergo ratio est, quia non solum effectus, sed etiam actio ipsa fluit actiuè ab agente, non per aliam actionem, sed per se ipsam, vt in superiorib. declaratum est, sed in agente actione trãseunte, ex eo quòd agit, nulla res vel modus realis fluit actiuè ab ipso, vt in ipso maneat, ergo actio huius agentis ita fluit ab ipso, vt in passo recipiatur. Minor probatur, primò ratione illa Aristotelis, quòd agens ex eo præcisè quòd agit, non mouetur: dico ex eo præcisè quòd agit, quia antecedenter potest moueri, vt si applicetur de nouo ad agendum, vel concomitanter seu cõsequenter, si in agendo repatiatur: tamen præcisè ac per se ex eo quòd agens est, non mouetur, quia agenti vt agens est, per accidens est mutari. Secundò, quia nullus terminus actionis trãseuntis manet in agente, vt omnes fatentur, nam hæc est potissima differentia

rentia actionis immanentis & trãseuntis: ergo neq; A
aliqua actio potest fluere ab huiusmodi agente quæ in ipso maneat. Patet cõsequentia, tum ex priori ratione, tũ ex dictis sect. 2. quia nõ potest intelligi res aliqua, quæ ita sit pura actio, vt per eã nihil intrinsecè factũ intelligatur: res. n. facta in extrinseco subiecto non potest esse intrinsecus terminus actionis manẽtis in alio subiecto. Tertiò, quia per sese est incredibile, quòd vt sol illuminet aerem, priùs necessariò fluat à luce solis alia res vel mod⁹ qui in ipso sole maneat, ipsumq; aliter afficiat: quorsum. n. fingitur talis entitas? aut quod est indiciũ illius? aut in qua potentia ipsius solis talis act⁹ recipitur? Sicut. n. actio solis quæ est illuminatio, fluit à luce solis, ita si ab ipso flueret in ipsum deberet proximè recipi in ipsamet luce, nã sicut sol illuminat quatenus lucidus est, & ideo illuminatio procedit formaliter à luce, ita sol cõstituitur actu illuminans quatenus locid⁹ est: ergo si illuminatio constituit actu illuminans manendo in illuminante proximè & immediatè manebit in luce eius, illam constituendo in actu secundo, sicut visio manet in visu: ergo lux, calor, & similes virtutes actiuæ, non solum sunt potentiæ actiuæ, sed etiam passiuæ, quod inauditum est, & incredibile.

IX. Deniq; de dependentia creaturarum à Deo proba B
tum suprà est, fluere immediatè ab ipsa potentia Dei, & non ab aliqua alia actione, quam in Deo fingere necesse sit, & ab illa vt manante à Deo sufficienter denominari Deum actu agentem: ergo similiter dependentia luminis à luce solis intelligi optimè potest vt immediatè fluens à virtute illuminatiua solis, quæ est lux, absque fluxu alterius rei ab eadem luce, quæ in illa maneat, & quasi mediet inter lucem, & dependentiam luminis à luce. Si enim intelligamus Deum impedire illum fluxum manentem in luce, nihil repugnabit manere lumen pendens à luce: potuit ergo Deus hoc facere: signum ergo est illum alium fluxum impertinentem esse. Vnde, quando nulla alia ratio superesset, illa multiplicatio rerum inintelligibilis, & non necessaria, vitanda esset.

Secunda sententia priori præfertur & declaratur.

X. HAEc igitur posterior sententia quatenus negat actionem trãseuntem ponere in agente aliquid præuium ad effectum, verissima est: nihilominùs tamen quoad modum tribuendi subiectum actioni, vt actio est, & quoad differentiam, quæ in hoc C
est inter actionem immanentem & trãseuntem, aliqua declaratione indiget.

Dico ergo primò. Aliqua est actio realis, quæ nullum habet subiectum inhæsionis. Probatur ex dictis suprà de actione creandi: ostendimus enim creationem esse verè actionem trãseuntem, & nullum habere subiectum: quia de ratione creationis est, vt nõ fiat ex præsupposito subiecto. Idemq; censent Theologi de actione trãsubstantiandi, vt sumitur ex Diuo Thoma 3. part. q. 75. art. 8. Nam iuxta sententiam eius, cùm actio trãsubstantiandi sit actiuè à verbis consecrationis, necessariò dicendum est illam esse actionem trãseuntem, & non immanentem. Conuenit autem illa actio cum creatione in hoc, quòd non supponit subiectum in quo recipi possit, quia nullum est commune subiectum termino à quo & ad quem. Datur ergo aliqua actio, quæ non habet subiectum inhæsionis. Quanquam hoc solum inueniatur in aliqua actione supernaturali aut propria Dei, quia creata agentia virtute naturali solùm possunt operari ex præsupposito subiecto.

Quo etiam fit, vt talis modus actionis infra lati- XI.
tudinem trãseuntium actionum, non verò immanentiũ reperiri possit, quia actiones immanentes si sint propriè Dei, non sunt actiones accidentales, imò neq; actiones propriè & in rigore sumptæ. Nam, si Metaphysicè tantùm cõsideremus actus immanentes Dei, qui sunt intelligere & amare, non solum non sunt accidentia, sed ipsamet substantia Dei, verùm etiam nulla in eis intelligitur origo realis, vt possint actiones vocari. Si verò Theologicè illi actus considerentur, quatenus per eos realiter procedunt ad intra duæ personæ diuinæ, adhuc non possunt actiones propriè nominari, vel quia actio, vt actio includit, quòd ipsamet realiter emanet à principio agente: ibi autem actiones non emanant, licet emanent personæ: vel certè, quia actio vt actio includit dependentiam, nam actio dicit habitudinem ad rem actã seu factam: at verò in his processionibus personarũ nulla est dependentia, vt suprà dispu. 12. de causis dictum est. Itaq; inter immanentes nulla est actio propria, quæ non sit actio agentis creati, & ideo nulla est, quæ non sit ex subiecto & in subiecto, quia agens creatum nihil potest efficere nisi ex præsupposito subiecto & per actionem receptam in illud.

Dico secundò. Non est de ratione actionis vt sic, XII.
quòd habeat subiectum proprium inhæsionis, sed hoc conuenit ei ratione sui formalis termini. Probatur prior pars ex præcedenti conclusione, nã quod est de essentiali ratione superioris vt sic, necessariò conuenit omnib. inferioribus: ergo è cõuerso quod non conuenit alicui inferiori, non potest esse de formali & essentiali ratione superioris: sed datur aliqua actio quę non habet subiectum inhęsionis, vt in prima assertione dictum est: ergo non potest esse de formali ratione actionis vt sic habere subiectum, vel respectum ad illud. Hinc ergo colligimus, de ratione actionis vt sic solum esse vt sit modus quidam adhærens termino, & per se immediatè fluens ab efficiente: ille enim respectus ad terminum non est sicut ad subiectum, vt suprà diximus, neq; illa intima coniũctio est propria inhæsio aut informatio, sed peculiaris modus constituendi ipsum terminum in rerum natura, dependentem & fluentem à suo principio. Ex quo vlteriùs colligimus posteriorem conclusionis partem, nam actio est accommodata termino, & ab illo sumit rationem suam: ergo cùm actio vt actio per se non postulet subiectum, determinata actio solum ex peculiari ratione, quam ex suo termino habet, potest illud postulare: ergo iuxta exigentiam termini postulat actio subiectum, & non aliter. Quinimò quanuis illa res, vel modus qui est actio per se requirat interdum subiectum ratione termini, tamẽ sub præciso conceptu actionis non explicatur ordo ad subiectum, sed ad principium & ad terminum, vt ampliùs declarabitur in solutionibus argumentorũ, & magis Disput. sequenti, declarando distinctionem inter actionem & passionem.

Dico tertiò. Omnis actio quæ est in subiecto, in XIII.
illo est, in quo est terminus eius: & hoc est quod formaliter conuenit omni actioni siue immanenti, siue trãseunti, quę ex subiecto fit. Probatur inductione, nam actio immanens in ea potentia inhæret, in qua est terminus intrinsecus eius, vt in intellectu manet actio intelligendi, quia in eodem manet verbũ mentis, & sic de alijs: agimus. n. de terminis productis per has actiones, non de obiectis, quę etiam dici solent termini actuũ immanentium, quia terminant respectus eorum. Nec reperitur vnquam, quòd terminus

Actio & terminus idem subiectũ postulant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

actionis immanentis sit extra potentiam, in qua manet ipsa actio: nã licèt interdum actus immanens habeat effectum extra suam potẽtiam, tamen ad illum non cõparatur vt actio, sed vt principium agendi, vt comparatur voluntas Dei ad effectus ad extra, & voluntas hominis suo modo efficit motũ brachij. Idem reperitur in actionib. transeuntibus, vt per se cõstat. Vnde, si aliquãdo terminus actionis transeuntis manet aliquo modo in ipso agente, tunc eodem modo ipsamet actio manet, vt quando aqua se reducit ad pristinum frigus, quia frigus manet in ipsa, etiam actio frigefaciendi in ipsa manet. Ratio autem sumitur facilè ex præcedenti conclusione, nam actio non postulat subiectum nisi ratione sui termini: ergo nec postulare aliud subiectum potest, quàm petat terminus eius. Item creatio materiæ, vel angeli ideo non habet subiectum, quia materia, vel angelus qui est terminus illius actionis non habet subiectum: ergo in vniuersum subiectum actionis est iuxta exigentiam termini. Denique, ostensum est actionem identificari termino, vt modum eius: ergo in quo subiecto fuerit terminus, erit etiam actio.

XIIII. Actio vt actio nulli inhæret. B Dico quarto. Nulla actio vt actio, & præcisè concepta sub ea ratione qua à passione distinguitur, habet subiectum inhæsionis, sed denominationis tantùm: vnde quæ est in subiecto, solum inhæret mediante passione. Probatur, quia actio vt actio solum differt à passione ratione formali concepta, vt Disput. sequenti latiùs dicemus, sed in hoc tantùm differunt actio & passio, quia passio dicit motum vel mutationem vt afficientem passum & inhærentem illi; ergo actio vt actio præscindit ab hac habitudine: non ergo includit formaliter esse in, sed esse ab agente: & ideo valde anologicè est accidens, vt suprà in diuisione accidentium adnotauimus. Et confirmatur, nam huiusmodi actio dicitur inferre passionem, quasi actiuè: ergo ipsa secundum præcisam rationem formalem suam non afficit passum, sed infert passionem, quæ illud afficiat: atque ita media passione illi inest. Quocirca in hoc non est formalis differentia inter actionem immanentem & transeuntem, nam si formaliter loquamur, neutra inest agenti vt agens est, sed vtraq; inest passo vt passum est, & mediante passione. C Differentia verò est, quòd in actione immanente agens & patiens in idem coincidunt, & ideo dũ actio est in patiente, est etiam in agente: in actione verò transeunte distinguitur agens à patiente: & ideo quia actio est in patiente, in agẽte manere nõ potest.

Aliarum opinionum argumenta soluuntur.

XV. AD argumenta primæ sententiæ respondetur. Ad primum, actionem vt sic dici analogicè accidens; & ideo non oportere, vt dicat propriam habitudinem inhærẽdi alicui, sed emanandi ab aliquo. Cùm verò dicitur esse actus agentis, similiter intelligendum est non de actu inhærente, sed emanante, & quantum est ex se extrinsecè denominante.

XVI. Ad secundum, iam ostensum est, non esse inconueniens, aliquam actionem transeuntem in aliquo subiecto non esse, sed tantum in termino. Deinde de omni actione vt actio est diximus, non habere per se ac formaliter proprium subiectum inhæsionis. Et hinc fit, vt licèt media passione alicui subiecto inhæreat, non tamen illud denominet quatenus actio est, sed quatenus passio. Vnde etiam actio immanens, quatenus denominat hominem agentem vel operantem formaliter non concipitur vt inhærens illi, sed vt est ab illo. Neque oportet vt omnis res, quæ est A in aliquo inhærenter, denominet illud secundum omnem rationem quę in illa considerari potest, vt patet in loco, & in alijs formis extrinsecis. Ad alteram verò illius argumenti partẽ concedo, omnem actionem, quæ in subiecto inest, esse in passo: neq; obstat, quòd in eodem sit passio, quia actio & passio non dicunt formas oppositas, sed diuersas habitudines ad res quodammodo relatiuè oppositas, vt sunt agens & patiens; vel certè ad pótẽtias diuersarum rationũ, vt sunt actiua & passiua. Tamen respectu eiusdem formæ vel entitatis, non sunt oppositæ, sed se consequuntur, vt dare, & accipere seu emanare ab vno, & recipi in alio, vel emanare ab vno secundum vnam rationem, & recipi secundum aliam.

XVII. Actio non addit agenti perfectio. Ad tertium, negatur actionem esse propriè perfectionem agentis, quatenus perfectio est à forma intrinsecè perficiente. Solet autem dici actio agentis creati perfectio extrinseca eius, quatenus eius perfectio quodammodo ad alia extenditur, quod in rebus habentibus limitatam perfectionem censetur pertinere ad quandam perfectionem extrinsecam earum: sed reuera agens, vt agens magis declarat perfectionem suam, quam perficiatur, nisi ex actione sua aliquod commodum reportet, vel recipiendo in se terminum actionis, vt in ijs quæ aguntur actione immanente, vel mediante sua actione se conseruando, aut tuendo à contrarijs. Ad testimonia D. Thomæ quæ in illis rationib. afferuntur, fateor nonnulla esse difficilia. Thomistæ verò cõmuniter intelligunt, quotiescunq; D. Thomas indicat actionẽ transeuntem esse in agente, loqui vel de actione ratione relationis resultantis, vel de actione transeunte quoad efficaciam tantùm, vt sunt, ex illius sententia, actus diuinæ voluntatis, vel etiã angelicæ; vel certè, cũ dicit actionem esse in agente, nõ loquitur de propria inhærentia, sed latè prout quæcunque forma extrinseca dici potest esse in eo quod denominat. Quæ expositiones, vel aliqua earũ pro vniuscuiusq; loci cõmoditate acceptanda est & accommodanda: non enim oportet in his ampliùs immorari, cùm de D. Thomæ sententia ex alijs locis satis constet.

D. Thomas an actio transeat in agentis causã.

SECTIO V.

Quæ tandem sit actionis natura, quæue causæ, aut proprietates.

I. Actionis explicatio. EX his quæ hactenus tractata sunt de actione, explicata fere sunt omnia, quæ de illa dicenda proposuimus. Primùm enim constat, quæ sit communis ratio vel essentia eius, quam Gilbertus Porretan. in suo libro de sex principijs sic definit, *Actio est forma per quam in materiam subiectam denominamur agere.* Quæ descriptio videtur cum proportione sumpta ex illa, qua Aristoteles qualitatem definiuit, dicens, *qualitatem esse qua quales esse dicimur.* Sed videtur èquè obscura illa definitio, ac definitum ipsum: id enim est quod inquirimus, quid nimirum in rebus sit illa forma vel quasi forma, per quam agere denominamur. Et ideo in superioribus explicuimus esse modum quendam seu dependentiam ex natura rei distinctam à termino facto: atq; hunc modum sub nomine formæ intelligendo, rectè dicere possumus, actionem esse formam, qua principium actiuum primò in actum reducitur, seu esse formam, quæ primò ac per se ipsam fluit, & per quam id quod propriè fit, ab agente manat ac pendet. Quæ omnes particulæ ex hactenus disputatis satis constant.

De

De causis actionis.

II. Efficiens. RVrsus hinc etiam notum est, quæ sint causæ vel essentialia principia actionis. Nam causa efficiens eius est principium illud, à quo ipsa manat. Vbi insinuabat se statim quęstio, quodnam sit illud principium, vt explicaremus illud axioma, *Actiones sunt suppositorum.* Sed hæc res etiam est suprà declarata, cùm de supposito ageremus. Causa verò finalis actionis intrinseca & immediata, est terminus eius: mediata autẽ vel vltima, esse potest aut ipsummet agens, aut quilibet alius finis ad quem ipse terminus eius referatur. Materialis autem causa interdum nulla est, respectu alicuius actionis, vt de actione creatiua dictum est: quando verò intercedit materialis causa, illa est ipsum passum, quod licet immediatè recipiat rem illam quę est actio, tamen secundum distinctionem rationis non recipit illam nisi mediante passione. Cùm autem actio sit forma simplex, non habet aliam propriam formalem causam, neq; alia principia essentialia præter principiũ à quo fluit, & terminum ad quem tendit, quatenus ea essentialiter respicit, vt declaratum est. Et hæc sunt satis de causis actionis.

Finalis.

Materialis.

Formalis nulla.

Proprietates actionis.

III. Actionum semper motui coniungitur. B DE proprietatibus item actionis vt sic nihil ferè dicendum occurrit, quia nulla fere sunt, quæ per se ei conueniant, & in essentiali ratione eius non contineantur: Gilbertus autem suprà tres aut quatuor insinuat. Prima, quia proprium (inquit) actionis est esse in motu, id est semper coniungi motui: quod vt sit verum, latè sumendum est, quamcunque mutationem etiam perfectiuam sub motu includendo. Potest autem dupliciter intelligi. Primò, quòd semper mutationi aduncta sit actio: & hoc sensu est semper vera si intelligatur de mutatione positiua, quia hæc fieri non potest nisi ab aliquo mouente, & consequenter agente per aliquam actionem. Si verò intelligatur de mutatione corruptiua, nõ semper est necessarium fieri per positiuam actionem; vt si sit pura desitio: tunc autem proportionaliter interueniet carentia seu suspensio alicuius actionis. Alter sensus esse potest, vt etiam è conuerso actio semper habeat cõiunctam mutationem, & ita coincidit cum secunda proprietate. Quam idem author ponit, nimirum, actionem inferre passionem in materiam subiectam: quod habet verum in actionibus quæ circa subiectũ aliquod versantur: creatio enim propriè non infert passionem, vt superiùs visum est. Cùm autem dicitur actio inferre passionem, illud *inferre*, nõ debet intelligi per propriam efficientiam vel causalitatem, nam, cùm actio & passio non distinguantur in re, vt videbimus, non potest inter eas esse propria causalitas: neque etiam intelligendum est solum de illatione consequentiæ: nam hoc modo etiam passio infert actionem. Intelligendum est ergo de illatione à priori, eo modo quo vna proprietas dicitur esse ratio alterius, ad quod sufficit virtualis distinctio, seu distinctio rationis cum fundamento in re.

Actionis magis & minus vt suscipiat.

IV. Tertia proprietas est quam Aristoteles etiam posuit in Prædicamentis, quòd actio potest habere contrarium, quæ per se est satis clara: conuenit autem illi ratione termini: vnde non semper ei conuenit, sed quando terminus eius habet contrarium. Denique quoad hoc eadem est ratio de actione, quæ de motu: de cuius contrarietate Physici copiosius disputant. Vltimam proprietatem addunt tam Aristotel. quam Gilbertus, quòd actio suscipit magis & minus quæ duobus modis potest actioni tribui: vno modo ratione termini tantùm, quo modo illuminatio vt octo, est maior & intensior actio, quàm illuminatio vt quatuor, etiamsi vtraq; in instanti fiat. Atq; hoc sensu eadem est proportionalis ratio, quoad hanc proprietatem in actione, quæ in formali termino eius: de quo suprà dictum est cùm de qualitatibus ageremus. Alio modo potest intelligi illa proprietas ratione temporis: quo modo dici potest intensior actio, quæ velociùs fit, etiamsi alia longiori tempore æqualem habeat effectum. Atq; hoc modo hæc proprietas tantùm potest conuenire actioni successiuæ, & coincidit cum velocitate motus, de qua propria disputatio etiam est Philosophica. Verum est, velocitatem minùs propriè dici intensionem actionis, nam potiùs est minor quædam extẽsio partium ipsiusmet actionis secundum durationem seu successionem.

SECTIO VI.

Quot sint genera & species actionum, & quomodo sub vno genere collocentur.

I. HÆc etiam quæstio magna ex parte in superioribus tractata est. Vt tamen constet, quomodo constituendum sit prædicamentum actionis, & quod sit summum genus eius, & consequenter quæ actiones sub illo directè collocentur, breuiter colligendæ sunt præcipuæ diuisiones actionis, quæ dispersè sunt in superioribus traditæ.

Prima diuisio actionis in substantialem, & accidentalem.

II. PRimò igitur diuidi potest actio in substantialem & accidentalem. Substantialem appello, quæ ad substantiam terminatur, accidentalem, quæ ad accidens. De qua diuisione dubitari nõ potest quin meritò tradatur, & sit sufficiens: in rebus enim nihil fieri potest, nisi substantia aut accidẽs, vt constat ex suprà dictis de diuisionibus entis: vtrumq; autem horum potest per se & per propriam actionem fieri, vt etiam constat ex dictis de causa efficiente, & per se est satis notum. Rectè ergo & sufficienter diuiditur actio in illa duo membra.

III. An sit vniuoca, an potius analoga. Occurrit tamen dubitatio, propter quam præcipuè hanc sectionem proposui, vtrum actio vniuocè in illa mẽbra diuidatur, vel tantùm analogicè. Nam C ex dictis suprà de causis videtur manifestè inferri, hanc diuisionem esse analogam: diximus enim causam præsertim efficientem, analogicè dici de causa substantiarũ & accidentium: ergo etiam causalitas analogicè conuenit his causis, sed causalitas harũ causarum non est nisi actio, ergo etiam actio analogicè dicitur de actionibus harum causarum. Et confirmatur primò, quia generatio ex communi Philosophorum sentẽtia dicitur analogicè de generatione accidentali & substantiali: ergo. Patet consequentia, quia eadem est proportionalis ratio, siue loquamur de actione sub cõmuni ratione actionis, siue sub particulari. Antecedens autem sumitur ex Aristotele lib. 1. de generat. qui hac ratione, generationẽ substantiæ vocat simpliciter generationem, accidentium verò secundum quid vocat alterationẽ, aut auctionem, &c. Deniq; ratio quę ex eodem sumitur c. 3. & ex D. Tho. ibidem, & de spiritualibus creat. art. 1. ad 9. & art. 3. & q. 21. de veritate, art. 5. in actione vt sic locum habet, nimirum, quia generatio est via ad esse: esse autem substantiæ est esse simpliciter, accidentis autem, secundum quid. Sic enim etiam actio est suo modo via

D. Thomas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad esse ex parte agentis, nam est actiua communicatio ipsius esse: ergo si esse quod per eam communicatur, analogicè est esse, etiã ipsa analogicè est actio. Tota enim ratio actionis ex termino præcipuè sumitur, vt suprà ostendimus: est autem formalis terminus actionis ipsa res producta, quatenus in suo esse producitur: ergo si in ipso esse terminorum est analogia, erit etiam in actionibus in ratione actionum.

IV. In contrarium autem est, quia si diuisum huius diuisionis nõ est vniuocum, non poterit prædicamento actionis vnum genus summum assignari: aut certè dicendum erit, actionem quæ est genus summum huius quinti prædicamenti, esse solum eam quæ accidentalis est. At si hoc dicatur, sequitur vlterius, duo esse constituenda prædicamenta actionis: cur enim si actiones accidentales suum prædicamentum constituunt, non constituent aliud substantiales actiones? Nam inprimis illæ inter se inueniuntur primò diuersæ: deinde in actionibus substantialibus dantur specificæ differentiæ cum conuenientiis genericis vsq; ad aliquam summam. At deniq; tanta est distinctio inter actiones substantiales & suos terminos, sicut inter accidentales & suos: ergo nulla est ratio cur actio accidentalis vnum genus prædicamenti constituat, & non actio substantialis.

V. An analogã esse concluditur. In hac dubitatione probabile censeo, diuisionem hanc esse analogam, nam rationes priori loco factæ, quæ ex re ipsa sumptæ sunt, valde sunt efficaces, nec videntur habere cõuenientem responsionem. Quas verò posteriori loco fecimus, solum desumuntur ab authoritate ex recepta diuisione prædicamentorum, quæ expediri possunt afferendo probabiles rationes, ob quas actiones accidentales in vnum prædicamentum directè collocatæ sunt: substãtiales verò ad prædicamentum substantiæ reuocantur. Nam inprimis creatio parum cognita fuit antiquis Philosophis, & ideò mirum non est quod ei locum in prædicamẽtis non dederint. Deinde superiùs de illa diximus non esse accidens, sed modum quẽdam substantialem; & ideò necesse nõ fuit illam in prædicamentis accidentium collocare, sed ad prædicamentum substantiæ reducenda est. Generatio autem substantialis à multis non reputatur actio propriè, sed terminus quidam alterationis præcedẽtis, qui ex ea resultat. Quam quidem sententiam ego veram non existimo, sed potiùs generationem esse veram ac propriam actionem, vt suprà dixi tractando de efficiente causa, & est communior Philpsophorum sententia, quam Aristoteles ex professo probat contra antiquos Philosophos in libris de generatione. Tamen quia semper est cõiuncta hæc actio cum alteratione, per modum vnius reputatur: & ideò non oportet ratione illius peculiare prædicamentum constituere. Melior tamẽ ratio redditur, quòd generatio substãtialis cùm sit via ad substantiam, non habet propriam rationem accidentis, sed intrinsecè est modus substantialis; & ideò conuenienter ad prædicamentum substantiæ reuocatur.

VI. Est ergo hæc sententia valde probabilis, cui verò illa non placuerit, dicere poterit, actionem dupliciter spectari posse: primò vt est via ad terminum cui dat esse; & sub hac ratione procedere rationes factas, & concludere, esse analogum quid. Secundò precisè, vt est actus agentis, suo modo perducens illud de potentia in actum, & sub hac ratione esse quid vniuocũ: quod etiam ad passionẽ potest proportionaliter applicari. Illud tamen semper manet difficile in hac responsione, quia actio vt actio non potest præscindi à ratione viæ, & causalitatis seu dationis alicuius esse,

A Item, quia non aliter est actus agentis, nisi quia ab eo fluit ad communicandum aliquod esse. Dici verò potest, nihil horum considerari in illa prout in prædicamento collocatur, sed solũ quod est veluti forma agentis, illud sic denominãs, & vt sic habere vniuocationem logicam, licet secundum completam rationem realem suam, habeat metaphysicam analogiam.

Secunda diuisio substantialis actionis.

SEcundò subdiuidi potest actio substantialis in VII.
B eam, quæ sine subiecto fit, & quæ fit ex subiecto: quæ diuisio iam satis constat ex dictis: prior enim est creatio, & posterior generatio. Quæ vlteriùs subdiuidi possunt in productionem & conseruationem: de qua diuisione latè suprà disputatum est & ostensum, non esse secundũ rem, sed secundũ rationem. Ac rursus possunt illa membra in varias species diuidi iuxta varietatem terminorum, vt superiùs etiam diximus. Potest autẽ etiam de hac diuisione dubitari an sit vniuoca vel analoga. Videri enim potest analoga duplici ratione. Prima, quia Deus in ratione primę causæ efficiẽtis est primaria causa respectu omnium aliarum, ita vt analogicè de illis causa efficiens dicatur, & Deus sit primariũ analogatum, ergo cùm creatio sit quasi prima actio Dei vt efficientis, à qua omnes aliæ essentialiter pẽdent aliquo modo, videtur actio analogicè dici de illa & de aliis actionibus, & creationem esse primum analogatum. Secundò, quia creatio est quę dat simpliciter esse: per generationẽ autem non datur simpliciter esse vt sic, sed tale esse, & (vt ita dicã) tantum ex parte, applicãdo scilicet formam materiæ.

Sed licet hę rationes sint probabiles, nihilominus VIII.
non videtur hic intercedere sufficiẽs ratio analogiæ, nam per generationem verè ac propriè fit substantia, quæ est simpliciter ens, & vniuocè dicitur de omnibus creatis, ita licet ex modo semper creatio sit excellentior actio, sæpè tamen res facta per generationem perfectior est, quam quę fit per creationẽ. Item quod omnis generatio supponat aliquam creationem saltem materiæ, nõ sufficit ad analogiã constituendam, quia illa præsuppositio est tantum materialis, sicut etiam forma supponit materiam, & non propterea est analogicè substantia respectu illius. Accedit quod omnis actio generandi necessario est actio ipsius Dei, quamuis non solius, & ideò propter peculiarem habitudinẽ quam creatio habet ad Deum, non oportet vt ratio actionis per prius & cum analogia illi cõueniat. Vnde licet ratio causę efficientis, quoad vim agendi analogicè dicatur & per prius de Deo, tamen quoad actualem actionem non oportet vt intercedat analogia, quia etiam Deus denominatur actu agens ab actione creata, & interdum ab eadem à qua creatura etiam agere dicitur, vt suprà visum est.

Tertia diuisio in transeuntem, & immanentem actionem.

TErtiò subdiuiditur actio accidentalis in imma- IX.
nentem & transeuntem: de qua diuisione satis multa diximus. Nec refert quod illa differẽtia transeuntis actionis etiam substãtialibus actionibus conuenire videatur, quia non possumus differentias magis proprias inuenire, sed sumẽdę sunt prout accommodãtur generi quod diuidunt. Nam etiam aliæ differentiæ possunt esse communes his membris, & secundum eas possent hæ diuisiones aliter ordinari: quia & accidentalis actio est ex præsuppositio subiecto, & potest etiam aliqua sine subiecto fieri, vt creatio vel conseruatio accidentis extra subiectum. Item in

in actionibus accidẽtalibus datur productio & conseruatio. Posset etiam actio primò diuidi in spiritualem & materialem, & deinde hæc membra in alia. Nihilominus tamen ordo propositus videtur conuenientior, propter maius discrimen inter actiones substantiales & accidentales, & præsertim si ex his tantùm posterioribus vnum prædicamentum conficitur. Rectè igitur diuisa est actio accidentalis in immanentem & transeuntem. Immanens propriè tantùm illa dicitur quæ formaliter manet in eadem potẽtia proxima à qua elicitur, quæq; ex suo genere talis est vt nunquam in alio subiecto fieri possit: & hoc modo tantùm actiones cognoscendi & amandi sunt immanentes, in quibus plura dantur genera & species actionũ, quas hic ampliùs tradere nõ est necesse, id enim spectat ad scientiam de anima, & de angelis.

X. Aliquæ vitales & connaturales actiones, late vocantur immanentes. Aliquando verò extenditur nomẽ actionis immanentis ad omnem illam, quæ in supposito operante manet: & hoc modo omnes motus vitales, & nutritionis, & augmentationis, & motus etiam localis animantium, poterunt immanentes appellari: nitem motus naturalis terræ deorsum tendentis, aut aquæ reducentis se ad pristinam frigiditatem. Sed hæ omnes impropriè sunt actiones immanentes, quia licet sint in eodem supposito, non tamen secundum eandem partem, vel non secundum eandem potentiam aut vim agendi. Et motus illi naturales peculiariter excluduntur, quia aliquo modo tribuuntur extrinseco agenti, sicut generanti: & eadem ratione naturalis emanatio, verbi gratia, potentiarum ab anima, etiam si suo modo sit actio, vt suprà visum est, & in eadem anima maneat, tamen quia extrinseco agenti propriè tribuitur, non est propriè actio immanens. Ita fit, vt propria actio immanens solùm in vitalibus actionibus inueniatur, quamuis non conuertatur, quia non omnis actio vitalis immanens est in proprietate iam dicta.

XI. An sit aliqua actio formaliter immanens, & transiens virtualiter. Actio trãsiens subdiuidi ab aliquibus solet in formaliter transeuntem, vel tantùm quoad efficiẽtiam: imò qui putant actionem omnem esse in agente, existimant nullam actionem dictam esse transeuntem, nisi ob efficaciam. Ego verò cẽseo nullam actionem, vt actionem esse transeuntem quoad efficaciam tantùm, quia actio vt actio non est efficax, nisi sui termini intrinseci: vnde si talis est actio, quæ in agente maneat, ideò est, quia in eo manet terminus eius: ergo vt est actio nõ potest esse transiens quoad efficaciam. Quòd si interdum per actum immanentem aliquid extra fit, non fit per illud in ratione actionis, sed vt principium agendi, vt suprà dictum est de scientia & voluntate diuina, & idem est de volũtate creata quatenus est operatiua ad extra. Quocirca, actio immanens tunc prout est actio, non per se, sed per suum intrinsecum terminum operatur ad extra. Vt si reductionem aquæ ad pristinum frigus, actionem immanentem vocemus, licet ex ea proueniat quòd aqua facta frigida rem extrinsecam frigefaciat, actio illa reductionis non dicetur propriè transiens, quoad efficaciam, quia illa sistit in suo termino: altera verò actio sequitur ex virtute termini prioris actionis, tanquam ex principio nouę actionis. Ad hunc ergo modum intelligendũ est, quotiescunq; actus immanens est principiũ alicuius effectus extra operantem: imò si interdum in ipso operãte aliquem alium effectum relinquit, eodem modo illum efficit. Omnis ergo actio transiens, si propriè & in ratione actionis transiens sit, ideò talis dicitur, quia est formaliter transiens, id est, ab agente exiens, & in passum recepta. Quę rursus diuidi potest in plures species & modos actionum transeuntium, quarum tractatio & speculatio propria est Physicorum, nam huiusmodi actio maximè concernit materiã sensibilem: ac proinde eadem ferè ratio est de actione & de motu quoad has species.

XII. Alię item diuisiones actionum inueniuntur in authoribus, quæ quantum ad præsens spectat, satis sunt ex superioribus notæ, vt quòd distinguitur actio in vitalem & non vitalem, quam suprà sect. 3. tetigimus. Item quod distingui posset in eam, quæ est per propriam efficientiam, vel per naturalem resultantiam: de qua dictum est tractãdo de efficiente causa. Aliam deniq; tradidimus suprà in actionem instantaneam & successiuam: de qua plura dicemus disput. seq. Hęc igitur de actione dixisse sufficiat.

DISPVTATIO XLIX.

De Passione.

PAssionis nomen in vsu Philosophorum & Theologorum æquiuocum est, vt ex Aristotele lib. 5. Metaphys. c. 21. & ex D. Thoma 1. 2. q. 22. art 1. aliisq; locis, & ex aliis authoribus passim constat. Nam & affectus animi passiones appellari solent: & quædam qualitates tertiæ speciei, passiones appellantur, vt patet ex cap. de qualitate, & 3. Physic. c. 3. Præterea maximè aliquis pati dicitur, quando aliquid præter naturam suam patitur: aut quando aliquid amittit. Latè verò passio dicitur omnis receptio alicuius formę, qualiscunque illa sit. Et hoc modo in præsenti sumitur: sic enim correspondet actioni, quamuis non omni, sed illi, quæ fit ex præsupposito subiecto. Quoniam verò actio & passio sic sumptæ magnam inter se connexionem habent, & in multis conueniunt, ideò multa etiam ex iis, quæ de actione dicta sunt, seruata proportione applicari possunt ad passionem: & idcirco breuiùs hanc disputationem expediemus. Explicando inprimis conuenientiam & discrimen inter actionem & passionem, & deinde propriam naturam passionis, & species eius declarando. Passionis nomen varia significat.

SECTIO I.

Vtrum passio in re ipsa differat ab actione.

DE actione & passione aliqui opinati I.
sunt esse res realiter distinctas, quod Aliquorum sententia improbatur.
necesse est sentiant illi, qui existimant actionem nil aliud esse quàm relationem agentis ad patiens: passionem verò relationem patientis ad agens. Quod sensit Scotus in 4. dist. 13. q. 1. & quodlib. 11. quam sequitur Anton. Andr. in lib. de sex princip. q. 9. Hæc tamen sententia reiecta est in superioribus in actione: & eadem vel maiori ratione reiiciẽda est in passione, quia per passionem vt sic nõ refertur patiens ad agens, sed solum passum ipsum afficitur passione in ordine ad terminum aliquem: est enim passio receptio alicuius formæ. Et quamuis omnis passio sit ab aliquo agente, tamen solum est ab eo vt à causa extrinseca; vnde non solum non dicit formaliter relationem ad agens, verùm etiam nõ includit in suo formali ac præciso conceptu respectum transcendẽtalem ad agens: alioqui in sua ratione includeret id, quod est de ratione actionis. Si quæ ergo est relatio patientis ad agens, illa resultat ex passione, & in ea fundatur: ideò enim ad illud refertur, quia ab illo patitur: non possunt ergo actio & passio illo modo distingui. Omitto alia quæ de relationibus extrinsecus aduenientibus superiùs dicta sunt: quæ hic etiam applicari possunt. Scotus. Andreas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

II. Aliorũ sententia refutatur.

Alij dixerunt actionem & passionem interdum distingui realiter, aliquando verò minimè: nam quando actio est in agente, & infert passionem in passum, realiter distinguuntur: quando verò actio cum passione ipsa transfertur in passum, aut vtraq; manet in ipso agente, quod simul etiam patiens sit, tunc non habere realem distinctionem. Veruntamen, cùm suprà reiecerimus primum membrum huius partitionis, & ostenderimus nullam esse actionẽ propriè dictam, quę passionem inferat in aliud subiectum præter illud in quo ipsa est, pro constanti relinquimus nec partitionem illam esse necessariam, neque ex illo capite, nimirum, ex distinctione subiectorum, actionem & passionem realiter aliquãdo distingui. Vt autem formalis & propria sit comparatio, facienda est inter passionem & actionem quæ illam infert: nam si disparatè (vt ita dicam) comparentur, sæpè poterunt distingui realiter: sic enim passiua generatio realiter distinguitur à creatione: & in vniuersum actio creandi dici poterit realiter distingui à passione, vel negatiuè, quia nullam habet passionem sibi intrinsecè coniunctam, vel positiuè respectu aliarũ passionum quas ipsa non infert. Sed hæc comparatio est extrinseca & accidentaria. Conferenda ergo est passio cum actione illatiua passionis, & proportionatè vnaquæque passio cum actione cui correspondet.

Actio & passio non distinguuntur realiter.

III. Aristoteles.

Sic igitur explicato sensu huius comparationis est communis, & vera sententia, actionem & passionem non distingui realiter propriè & rigorosè. Hæc est sententia Aristotelis 3. Physic. c. 3. vbi ait actionem & passionem in re esse eundem actum, seu motum, differreq; penes diuersos respectus. Quod idem docent authores suprà citati, qui tenent actionem esse in passo. Et probatur, quia vel actio & passio distinguuntur realiter vt duæ res, vel vt duo modi reales & realiter distincti. Primum dici non potest, quia, vt suprà visum est, actio non est propriè sumpta, sed modus rei: ergo nec passio potest esse res habẽs ex se propriam entitatẽ, sed modus rei. Est enim eiusdem modi & ordinis cum actione, & secundũ propriam formalitatem minorem importat perfectionem. Item motus non est res propriè, sed modus rei: ergo nec passio: sunt enim eiusdem rationis, vel potiùs idem, vt infrà dicam. Secundum etiam non potest esse verum, quia modi reales, vt suprà in disp. 7. dictũ est, ex se non habent distinctionem realem, sed iuxta eas res quarũ sunt modi: sed passio, & actio, quæ illam infert, sunt modi eiusdem rei, nimirum eiusdem motus, aut eiusdem termini: ergo non possunt esse modi realiter distincti. Probatur minor, tum ex doctrina Aristotelis & communi suprà citata, tum ex re ipsa, quia passio nihil aliud est quàm fieri formæ, seu formalis termini actionis prout recipitur in subiecto, & illud immediatè reducit de potẽtia in actum, sed fieri termini vel formæ nihil aliud est, quàm quidã modus eius: ergo passio est modus termini actionis. At suprà etiam ostensum est actionem nihil aliud esse quàm modum quendam eiusdem termini, scilicet, dependentiam eius ab agente: ergo actio & passio sunt modi eiusdem rei: ergo non possunt inter se habere realem distinctionem. Et confirmatur, nam actio nõ distinguitur realiter à termino, vt suprà dictum est, sed hoc ipsum ostẽdemus statim de passione respectu termini: ergo neq; inter se possunt realiter distingui. Confirmatur tãdem illa vulgari ratione, quod distinctio non est introducẽda sine necessitate, hic autem nulla est necessitas, vt à fortiori ex dicendis constabit.

Variæ sententiæ de distinctione modali inter actionem & passionem.

IV.

Dvbitari etiam vlteriùs potest an saltem admittenda sit distinctio modalis, quæ actualis sit & ex natura rei inter actionem & passionem: sic enim sæpè contingit modos eiusdem rei, & ab illa sic distinctos, inter se etiam eodem modo distingui. Hanc ergo distinctionem putant multi admittendam esse inter actionẽ & passionem. Alij verò lubricè loquuntur, vocantes illam distinctionẽ formalem. Potestq; hæc sententia fundari, vel in prædicamentali distinctione actionis & passionis, vel in distinctione inter potentiam actiuam & passiuam. Cum enim actio sit actus potentiæ actiuæ, & passio passiuæ, & potentiæ istæ in re distinctæ sint aliquo modo, necessarium videtur, vt etiam actio & passio in re ipsa & ex natura rei aliquo modo distinguantur.

V. Heruæus.

Aliter Heruæus quodlib. 7. q. 14. ait, actionem & passionem differre, quia agens est de ratione actionis & passum de ratione passionis, extrinsecè (inquit) & per additionem, sicut causa est de ratione effectus. Vix tamen intelligitur quid sibi velit, nisi dicat idem quod alij aiunt, & nos etiam statim dicemus, actionem & passionem differre secundum diuersos respectus ad agens vel patiens: quem tamen sensum non videtur Heruæus intendere, nam ex professo cõtendit relationes ad agens & passum non esse de ratione actionis & passionis. Vnde significat, motum existentem in passo esse actionem quatenus per denominationem extrinsecam denominat agens actu: passionem verò esse quatenus subiectum denominat patiens actu, etiam sine vlla relatione ad ipsa: quod planè est inintelligibile, si non intercedat saltem respectus transcendentalis.

VI. Capreolus.

Et ideò clarius Capreol. in 2. d. 1. q. 2. art. 1. concl. 2. dicit, actionem & passionem differre per diuersas relationes: vult tamen has relationes non in recto, sed in obliquo pertinere ad actionẽ & passionem. Vnde sentit in re & intrinsecè nullo modo differre actionem & passionem, sed esse eandem mutationem vel motum: extrinsecè verò differre per relationes quas connotant. Eam vero relationem in actione ait esse relationem agentis ad effectum, quę est in ipso agente: in passo verò esse relationem effectus ad causam. Sed hanc sententiam falsam esse in actione suprà ostendimus: est autem eadem proportionalis ratio de passione. Primò quia relatio effectus ad causam consequitur ex passione in ipso passionis termino: ergo non potest per illam constitui passio in ratione passionis. Secundò, quia passio vt sic, proximè respicit passum, quatenus est forma quędam actuans illud, & illud denominans actu patiens: ergo respectus quem includit passio vt sic, non est respectus ipsius patientis ad aliud, sed est respectus ipsiusmet passionis ad subiectum, quatenus est proprie & speciali quodam modo actus illius. Vnde si passum ipsum in concreto consideretur, formaliter non dicit effectum vt relatum ad agens, sed dicit tantùm subiectũ vt affectum passione tendente in aliquem terminum: ergo nullo modo illa relatio pertinet ad rationẽ passionis. Imò si relatio ad agens alicui harum tribuenda est, potiùs actioni quàm passioni est ascribenda, quia relatio ad causam nõ est, nisi relatio originis ab illa: hæc autem relatio primò conuenit actioni: & si nõ prædicamentaliter, sed transcendentaliter sumatur, intrinsecè ingreditur rationem illius, vt suprà ostendi.

VII.

Denique vix intelligitur, quomodo actio & passio distinguantur per extrinsecas relationes in obliquo connotatas, nam eo modo quo distinguuntur per illas, constituentur etiam per illas: ergo vel constituentur per illas vt per formas à quibus idem motus extrinsecè denominatur actio & passio: & sic tantum erunt hæ duæ denominationes pertinentes ad duas species relationum, & ita non egredientur prædicamentum ad aliquid. Vel constituentur per habitudines ad illas relationes, & ita actio constituetur per respectum ad relationẽ agentis, passio verò per respectum ad relationem patientis, quod est planè falsum. Tum quia ratio fundandi non dicit alium respectũ ad relationem, quæ ex ea consurgit, tum etiam quia passio (sicut suprà etiam dicebam ad actione) non dicit respectum ad relationẽ, sed ad potentiã patientẽ.

Actio & passio non ex natura rei, sed ratione ratiocinata distinguuntur.

VIII.

Dicendum ergo censeo, actionem & passionem in re non esse modos ex natura rei distinctos, sed eandem dependentiã & emanationem formæ ab agente, quatenus subiectum intrinsecè afficit, vocari passionem: quatenus verò agens ipsum denominat actu agens, vocari actionẽ: atque ita hæc duo ad summum distingui ratione ratiocinata, id est, fundata aliquo modo in rebus, quæ interdum sufficit ad distinguenda prędicamenta, quando inde consurgunt modi denominandi aut prædicandi primò diuersi, quod in præsenti contingit. Tota hæc assertio est D. Thom. 11. Metap. lect. 9. vbi expressè dicit actionem & passionem tantum ratione differre: & idem sumitur ex 2. cont. Gent. c. 9. & ex aliis locis suprà citatis. Aristoteles. Sumitur etiam ex Arist. loco suprà citato ex 3. Physi. vbi ait, eundẽ motum esse actum agentis & patientis & secundum eas diuersas rationes actionem & passionem appellari.

D. Thom.

IX.

Et ratione probatur, quoad primam quidem partem, quia actio & passio ita coniunguntur realiter in vno motu seu mutatione, vt nec actio à passione, nec passio ab actione separabilis sit, etiam de potentia absoluta: ergo signum est non distingui actualiter ex natura rei. Patet cõsequentia ex suprà dictis de distinctionibus rerũ aut modorũ, ostẽdimus enim vbi tanta intercedit inseparabilitas, nullũ relinqui sufficiẽs indiciũ actualis distinctionis & ex natura rei. Antecedens autẽ probatur, quia repugnat passionẽ fieri in aliquo subiecto, quin ab aliquo agente procedat, quia non potest esse effectus sine causa: hoc autem ipso quod ab agẽte procedit, inuenitur in illa mutatione vera ratio actionis, vt cõstat ex dictis Disp. præcedenti, & suprà cum de transeunte actione Dei ageremus. E conuerso etiam non potest esse actio ex subiecto (de hac enim est sermo) quin hoc ipso inferat passionem, nam si ex subiecto sit, in subiecto recipitur terminus eius, & in eodem sit: ergo est passio & receptio ex parte talis subiecti: sunt ergo omnino inseparabiles passio & talis actio. Neque oportet rationem hanc limitare ad actiones transeuntes, aut ad successiuas, vt quidam volunt. nam loquendo de passiõe in generalitate suprà posita pro omni mutatione & receptione in fieri, & proportionaliter applicando actionem passioni, generalis est doctrina, nam in actione immanente, sicut est actio, ita etiam est passio perfectiua, & in actione instantanea est etiam mutatio & passio indiuisibilis: atque ita semper actio & passio coniunctæ sunt in eadem mutatione.

Aristoteles.

X.

Alteraverò conclusionis pars, suppositis præcedẽtibus, & suppositа communi doctrina, ac distinctione prædicamentorum, necessariò consequitur, quia necesse est admittere aliquam distinctionem & passionem: cum ergo non sit realis, nec ex natura rei, oporteret esse rationis. Rursus non potest esse distinctio voluntaria, & gratis conficta, quia distinctio prædicamentorum in rebus ipsis aliquo modo fundata est: ergo est hæc distinctio fundata in ipsis rebus, non quod in rebus ipsis præcedat actualiter, sed virtualiter, & per intellectum vario modo concipientem, & definientem perficiatur: hoc ergo sensu recte dicitur illa distinctio rationis ratiocinatæ: quòd si hæc eadẽ est quæ ab aliis vocatur distinctio formalis, de voce non contendimus. Præterea, hoc etiam probat ratio suprà facta de distinctione potẽtiæ actiuæ & passiuæ, quæ sæpe in re distinguuntur: & licet aliquando in vna re coniungantur, vt in potentiis animæ, tamen ibi etiam saltem ratione ratiocinata distinguuntur, vt suprà visum est: ergo actus harum potentiarum aliquo modo distinguuntur saltem ratione ratiocinata, nam ex parte ipsarum potẽtiarum, & ex diuerso modo quo reducuntur in actum, sumitur sufficiens fundamentum ad prædictam distinctionem rationis inter actionem & passionẽ. Nec verò intercedit maior distinctio quando potentia actiua & passiua realiter & subiecto distinguuntur, nam actus potentiæ actiuæ non actuat illam vt in qua sit, sed vt à qua fit, & è conuerso actus potentiæ passiuæ actuat illam vt in qua existit: vnus autem & idem actus in re vtrumque munus necessariò exerceat, etiam si potentiæ in re maximè distinguantur: & ideo tunc etiã intercedit distinctio rationis propter diuersos respectus, nunquam verò inuenitur maior distinctio. Atque ita satisfactum est fundamentis aliarũ opinionũ.

SECTIO II.

Quomodo passio ad motum vel mutationem comparetur, & quid tandem passio sit.

I.

Quamuis tractatio de motu peculiari ratiõe sit propria naturalis Philosophiæ, quatenus motus in rebus corporeis physicè seu materialiter fit, tamen abstractior consideratio mutationis sub Metaphysicam considerationem cadit, quia in rebus omnibus etiam materia carentibus, & in omni passione & actione creaturæ, intercedit: & ideo aliquid etiam de illo nobis dicendum est. Et aptissimè in hunc locum cadit de illo disputatio, quoniam, vt arbitramur, nihil ferè inter motum & passionẽ differt, si cum proportione comparentur.

De distinctione inter passionem & motum quædam sententia communis.

II.

Solet cõmuniter dici motũ tribus modis spectari posse: primo, vt est ab alio, & sic vocari actionẽ: secundo, vt in aliquo accipitur, & sic esse passionem: tertio vt est ipsa forma seu termin⁹ in fieri seu fieri ipsius formæ, seu fluxus tendẽs in perfectionẽ formæ: & sic habere rationẽ motus distinguiq; formaliter tã ab actione, quam à passione. Hæc est satis cõmunis sententia in 3. Physi. Potestq; probari, quia passio vt passio cõstituit determinatũ prædicamentũ: motus autem vt motus nullum constituit: ergo necesse est distinguantur saltem ratione formali. Maior supponitur ex diuisione prædicamentorũ. Minor probatur primò ex Aristotele in prædicamentis, vbi cùm passionem inter prædicamenta numerasset, de motu agit in Postprædicamentis. Secundò ex eodem Aristotele 3. Physicor. tex. 4. vbi ait, motum non esse

præter

Universidad de Deusto
Biblioteca

præter res ad quas est motus, ideoque, sicut nullum A uus Thomas, & 5. Physicorum textu 9. Vbi idem
prædicamentum est cõmune omnibus rebus ad quas tenent Auerroes, Alexand. Themist. & alij. Est au-
est motus, ita motum non esse extra ea prædicamen- tem eadem ratio de passione, vt iidem sentiunt, quia
ta, ad quæ eius termini pertinent. Tertiò, quia passio distinctio aliqua in re necessaria est, maior autẽ nec
cum sit vnum genus, vniuocè dicitur: motus autem est necessaria, nec intelligi potest. Primum patet,
non est quid vniuocum, sed analogum, vt omnes do- quia potest forma manere in subiecto absque tali
cent exponentes Aristot. citatis locis: ergo non per- motu, vel passione, vt ex se constat, ergo distinguun-
tinet ad prædicamentum passionis. Quartò quia mo- tur aliquo modo ex natura rei, iuxta principium sæ-
tus dicit quid incompletum & imperfectũ, quia so- pe à nobis repetitum. Secunda verò propositio pro-
lum dicit ipsum terminũ vt partim acquisitum, par- batur, quia nullum est signum maioris distinctionis,
tim acquirendũ. ergo per se non constituitur in prę- cũ è conuerso fieri nõ possit vt talis motus, vel passio
dicamento, sed reducitur ad prædicamentũ formæ sine tali termino existat. Deinde, non esse necessa-
perfectæ ad quam tendit. Quintò quia alia est defi- riam maiorem distinctionem facile probatur, quia
nitio motus, quam passionis, nam motum definit A- cùm forma aliqua sit in subiecto, in illa est dependẽ-
ristoteles esse, *actum entis in potentia prout in potentia* 3. tia qua simul pendet à subiecto, & à principio à quo
Physicorum, text. 6. de actione autem & passione manat, quæ vna & eadem est: à forma quæ dependet
subdit text. 22. esse affectiones ipsius motus, & passio- solum distinguitur vt motus ex natura rei, vt constat
nem, esse *actum ipsius passiui*: quæ autem definitione ex suprà dictis de eductione formæ de potentia ma-
differunt, saltem distinguuntur ratione formali. teriæ; sed ex vi huiusmet dependentiæ vt receptæ in

III. Quocirca comparari censentur actio & passio ad passo, passum ipsum patitur & recipit formam: ergo
motum tanquam duo modi formaliter diuersi ad v- passio nihil aliud est quàm hæc dependentia, seu hoc
num quasi materiale subiectũ, quod afficiunt; quod ipsum fieri passiuum vt receptum in passo, & affici-
planè significat Aristoteles his verbis. *Omnino autem* ens ipsum, sed hæc dependentia non est nisi modus
neque doctio propriè idem est quod disciplina, neq; actio idem quidam ipsius termini, ergo non est necessaria alia
quod passio, sed motus cui hæc insunt, nam huius in hoc, & hu- B res distincta à termino ad veram rationem passionis,
ius esse actum ab hoc, diuersum est ratione. Vnde, qui pu- & ad munus eius intelligendum.
tant actionem & passionem esse modos ex natura rei
distinctos inter se, consequenter existimant eodem Imò hinc etiam concluditur non esse possibilem VI.
modo distingui à motu: qui autem solam distinctio- talem rem distinctam, quia tum passum & reciperet
nem rationis ponunt inter actionem & passionem, formam quæ est terminus passionis, & reciperet de-
similem ponunt inter passionem & motum; sed vt- pendentiam eius (supponimus enim esse talem de-
rique conueniunt quod actionem & passionem con- pendentiam quæ ex subiecto fit) & præter hæc reci-
distinguunt vt modos inter se diuersos: à motu au- peret illam aliam rem realiter distinctam: ergo in
tem tanquam à re materiali, quæ ab eis modificatur. qualibet passione necessariò essent duæ receptiones,
& duæ res receptæ, quod est absurdum: & tunc etiam
Nonnulla, in quibus motus & passio conueni- vna res non esset receptio alterius. Item si essent res
ant, explicantur. distinctæ, posset Deus quamlibet sine alia conserua-
re; ergo & posset recipi terminus cum suo fieri sine
IIII. IN hac tamen sententia, quantumuis communi, aliare realiter distincta, & ita tunc pateretur subie-
illud semper mihi visum est difficile, quia non vi- ctum sine passione. Vt è conuerso posset conserua-
deo in quo constituatur differentia inter passionem ri illa res quæ est passio, sine altera quæ est terminus.
& motum, si cum proportione & secundum com- Dices, Simili argumento probaretur neque ex na- Obiectioni
pletas rationes suas sumantur. Voco autem *cum pro-* tura rei distingui formamà passione, quia non po- fit satisfit.
portione, quod passio successiua ad motum successi- test forma recipi sine passione. Respondetur negan-
uum, passio verò instantanea ad mutationem instã- do consequentiam, quia licet non possit hæc forma
taneam, & perfectiue ad perfectiuam, corruptiua ad recipi sine aliqua passione, quia non potest esse sine
corruptiuam, & sic de cæteris, comparentur. Vt au- aliquo modo dependentiæ & receptionis, potest ta-
tem difficultas aperiatur, numeranda erunt omnia C men cõseruari sine hac receptione, seu passione, qua
quæ in passione & motu reperiri possunt. Et in pri- in principio facta, vel recepta est, potest etiam in ipsa
mis suppono, tam motum, quàm passionem tendere conseruatione plures dependentias variare, quod
in aliquem terminum, & intrinsecè dicere respe- est sufficiens signum distinctionis modalis, non ta-
ctum transcendentalem ad illum, Quod de motu men maioris, vt sæpe dictum est.
apud omnes indubitatũ est, quia motus intrinsecus
est via & fluxus, via autem intrinsecè respicit termi- Tertiò conueniunt motus & passio, quia vtrumq; VII.
num, & ideo Aristoteles docet motus distinguen- respicit subiectum, & idem subiectum sub eadem ca-
dos esse per terminos. De passione verò probari po- pacitate passiua seu potentialitate. Probatur, nam de
test eisdem rationibus quibus id de actione proba- passione certum est dicere intrinsecã habitudinem
uimus. Nam omnis passio est passiua acquisitio & re- ad passum, nam omnis actus actuans, vt talis est, dicit
ceptio in fieri: non possunt autem hæc intelligi sine habitudinem ad potentiam cuius est actus, sed pas-
ordine ad formam quæ fiat vel acquiratur. Vnde sio est actus passi, vt passum est: ergo dicit habitudi-
certius est passiones specificari & distingui ex termi- nem intrinsecam ad illud: habitudinem (inquam)
nis, quàm actiones, vt Diuus Thomas apertè docet transcendentalẽ, sicut suprà dixim⁹ de habitudine
1.2. quæst. 1. articul. 3. In hoc ergo motus & passio actionis ad agẽs, quod eadẽ proportione explicandũ
conueniunt. est, & rationes ibi factæ hic à fortiori procedunt. De
motu verò, quod similẽ habitudinẽ dicat ad passum
V. Et consequenter etiam vtrique commune est, seu mobile, probatur ex Aristotele definiente motũ,
distingui aliquo modo à termino, non quidem vt quòd sit *actus entis in potẽtia prout in potentia*, vbi apertè
remanere, sed saltem vt modum. Quod quidem de definit motũ per habitudinẽ ad subiectum. Deinde
motu fere omnes docent in 3. Physicorum vbi Ari- creatio passiua, vt suprà ex doctrina D. Tho. vidimus
stoteles textu 4. non obscurè id significat, & Di- ideò non est vera mutatio, quia nõ est actus alicuius
subie-

subiecti: ergo est de ratione mutationis vt dicat ha- A autem reducto in choatur ab ipso fieri, seu acquisiti-
bitudinem ad subiectum, quod per eam mutatur. one passiua illius formæ, quæ est proprius actus talis
Præterea mutari propriè dicitur id quod se habet potentiæ; vnde, quia motus consistit in actuali ter-
aliter quàm priùs, teste Aristotele: ergo necesse est mini acquisitione, vt est verior & communior sen-
vt motus dicat respectum ad aliquod subiectmu, tentia, ideò primus actus, quo incipit actuari subie-
quod formaliter facit aliter se habere quàm prius, ctum, prout existebat in potẽtia, est ipse motus. Quo
nam terminus non propriè dicitur aliter se sensu mihi non displicet, quod ex Alexandro refert
habere quàm priùs, cum priùs non esset, sed il- Simplicius 3 Physicor. com. 8. *Motum esse primam mu-*
lud propriè mutari dicitur, quod priùs erat sub vno *tationem eius, quod est in potentia, vt tale est*, quamuis me-
termino motus, & posteà est sub alio. Denique mo- lius dixisset, *primam actuationem*, ne definitum in defi-
tus essentialiter est actus quo formaliter constituitur nitione ponere videatur. Nam iuxta hunc sensum,
tur res quę actu mouetur, in ratione motæ: ergo mo- definitio illa non solum successiuo motui, sed etiam
tus vt talis est dicit intrinsecam habitudinem ad talẽ mutationi instantaneę conuenit. Nam omnis muta-
effectũ, & ad subiectum in quo illum habet. tio est actus entis habentis potentiam ad illam, & per
illam primò reducitur de potentia in actum, & id-
VIII. Instari autem solet de motu locali, qui non est in eo omnis mutatio instantanea est actus entis in po-
lege Fonse- subiecto, quod moueri dicitur, sed in corpore circũ- tentia, prout in potentia. Hoc autem totum conue-
cam lib. 5. stanti, nam motus est in subiecto in quo est termi- nit etiam passioni, vniuersè & proportionatè sump-
Metaph. c. 15. nus eius: locus autem, qui est terminus motus loca- tæ. Nam tunc primò incipit subiectum reduci de
q. sect. 5. lis, non est in corpore quod mouetur vel locatur, sed potentia in actum cùm primò pati incipit, atque ita
in circunstante. Sed ad hoc facilè respondetur ne- passio est prima actuatio potentiæ passiuæ, & dicitur
gando assumptum, nam motus localis intrinsecè in- prima, respectu formę ad quam terminatur, quæ a-
hæret mobili; alias quomodo illud verè ac realiter ctuat etiam, sed non iam per modum fieri vel passio-
Vide Conim- mutaret? Ad argumentum autem respondetur, in- nis, sed in esse iã quieto & pfecto iuxta capacitatẽ suã.
bricenses lib trinsecum terminum motus non esse locum circun- B Atq; hoc in omni passione, tam successiua, quam in-
3. Physic. c. 3. q. 4. art. 2. stantes, sed vbi intrinsecè, quod realiter intrinsecè stantanea, tam perfectiua, quam destructiua reperi-
est in ipso locato, vt infrà ostendemus: vnde illud ar- tur. Igitur, quacunque ratione motus dicitur actus
gumentum potiùs probat oppositum. Igitur in vni- entis in potentia, prout in potentia, passioni etiam
uersum motus & passio etiam conueniunt in hoc, conuenit: ergo nihil superest in quo vera aliqua dif-
quòd dicunt habitudinem ad subiectum, quod in- ferentia inter motum & passionem assignari possit.
trinsecè & formaliter afficiunt.
XI.
IX. Quòd verò passio & motus proportionaliter sum- Dicetur fortasse de ratione motus seu mutationis Satisfit obie-
pta respiciant idem subiectũ, & secundũ eandẽ capa- esse, vt per illam subiectum primò reducatur de po- ctioni.
citatẽ & potentialitatem, probatur tum inductione, tentia in actum, quia mutari dicitur quod se habet
tum declarando, & applicando definitionem motus nunc aliter quam priùs: hoc verò non esse de ratio-
ab Aristotele datam. Nam calefactio, passio, & mo- ne passionis, nam quamdiu subiectum aliquid reci-
tus calefactionis prout fiunt in aqua, actuant illam pit, verè pati dicitur, etiamsi illud de nouo non recipiat, sed antea etiam illud ipsum vel aliquid simile re-
secundum capacitatem quã habet ad recipiendũ ca- cepisset. Veruntamen hæc differentia & ad summũ
lorem & quatenus secundũ illam capacitatem sup- potest esse in vocibus, & de tali vsu & differentia vo-
ponitur esse in potentia, id est, carens calore, & redu- cum non satis constat. Primum patet, quia primo in-
ci de tali potentia in actũ. Hoc est, n quod Aristote- stanti vel tempore quo aliquod subiectum incipit
les dicit, motũ esse actũ entis in potentia, prout in po acquirere formam, sicut mutatur, ita etiam patitur,
tentia. Duobus, n. modis solet illa particula explica- & vtramq; denominationem recipit ab eadem ac-
ri: primo, quod motus sit actus quidã imperfectus, quisitione seu fluxu, prout actuante illud: quod si il-
qui ita actuet mobile vt illud relinquat in potentia, la receptio aliquo tempore duret per successionem
secundũ quam magis ac magis actuetur. Atque hoc C partium, sicut continuè patitur, ita etiam continuè
modo cõuenit definitio tantũ motui successiuo, de mouctur, & è conuerso. Neque ibi habet locum dif-
cuius ratione est vt dũ est, partim sit adquisitus, par- ferentia posita, nam vt res moueatur nunc, non est
tim aliquid ex eo supersit acquirendũ: & ideò ex ea necesse vt antea moueretur, sed quod nõ secundum
parte qua iã est, est actus entis habẽtis potentiã ad i- eandem partem motus. Si verò illa receptio duret a-
psum: quatenus verò aliquid ex eo supereſt acquirẽ- liquo tempore per durationem perseuerantem eius-
dum, relinquit suum subiectum in potentia, vt am- dem acquisitionis, vt fit in aeris illuminatione, tunc
plius actuari possit. & quia subiectũ ita actuatur per sicut in re durat realis passio & receptio, ita etiam du-
motum, vt per illũ semper tendat in vlteriorẽ perfe- rat realis mutatio in primo instanti facta: quòd si illa
ctionem, ideo dicitur motus, esse actus entis in po- postea non vocatur mutatio, solum est quia nomen
tentia, prout in potentia. Hoc autem totum conue- mutationis, sicut nomen productionis, connotat
nit passioni, vt passio successiua est (iam enim dixim⁹ quod immediatè ante non fuerit: quod fortasse non
hæc esse cũ proportione cõparanda) nã hæc etiã pas- connotat nomen passionis sicut nec nomen conser-
sio actuat passum quatenus habet potentiã ad acqui- uationis: ergo, sicut suprà dicebamus, productio-
sitionẽ alicuius formæ, & si est passio successiua, ita a- nem & conseruationem in renon distingui secun-
ctuat, vt semper relinquat subiectum in potentia ad dum aliquam rationem positiuam, ita dicendum est
vlteriorem perfectionem, & in illam tendat: ergo in de passione & motu.
hoc etiam conuenit cum motu.

X. Alio modo potest illa definitio quoad vltimam *Resolutio de vera differentia inter passionem & motum.*
particulam exponi, scilicet, motum esse actum entis
in potentia, prout in potentia, id est, prout primò XII.
transit ab esse in potentia ad esse in potentia passiua, HÆc quidem argumenta posteriori loco facta Passio à mo-
quamdiu habet aptitudinem ad actum, & illo caret: videntur in re ipsa conuincere quod inten- tu
reducitur autem in actum, quando illum recipit: hęc dunt:

Universidad de Deusto
Biblioteca

nulla distinctione à re differt.

dunt: ne tamen videamur deserere communem loquendi modum sine vlla explicatione, sequentibus assertionibus videtur hæc controuersia definienda. Primò enim dicendum est, passionem & motum nõ distingui actualiter à parte rei, nec realiter, neque ex natura rei seu modaliter. Hoc probant apertissimè omnia quæ diximus. Et à fortiori etiam probari potest ex dictis superiori sectione de actione & passione, nam minùs inter se distinguũtur passio & motus, quàm actio & passio, sed actio & passio non distinguuntur actu ex natura rei: ergo.

XIII. Secundò dicendum est, passionem & motum propriè & completè sumpta, secundũ positiuas rationes formales, non distingui etiam ratione ratiocinata, sed appellatione tantùm. Hanc etiam conclusionẽ satis persuadent vltima argumenta facta. Vnde Aristoteles definit, motum esse actum mobilis quatenus mobile est, 3. Physicorum, text. 16. & tamen statim text. 22. & 23. definit passionẽ esse actum patientis vt patiens est. At verò ex parte subiecti, esse mobile seu mutabile, & esse receptiuum seu patibile (vt sic dicã) si hæc duo proportionatè sumantur in ordine ad positiuam receptionem, vel mutationem, non sunt duæ potentiæ vel capacitates passiuæ, etiam ratione distinctæ, vt per se notum videtur: ergo neque actus ipsi sunt inter se distincti.

Aristot.

XIIII. Dico autem tertiò. Si motus secundum aliquam præcisionem aut abstractionẽ, aut etiam secundum connotationem alicuius negationis sumatur, sic potest aliquo modo ratione distingui à passione. Declaratur, nam, vt sæpe dixi, in termino aut forma quæ sit in aliquo subiecto, tantum sunt duo in re distincta modaliter, seu ex natura rei, scilicet, forma ipsa quæ inducitur, & dependentia eius ab agente. Et forma quidem non dici potest motus ipse aut passio (quamquam nonnulli ita loquantur cum Auerroe 5. Physicorum, com. 9. sed non rectè) quia forma est terminus motus, & si sola maneat sine alio fluxu, iam non est motus, & quoad hoc eadem ratio est de actione & de passione. Itaque fluxus ipse seu dependentia formæ est, quæ recipit has omnes denominationes. Potest ergo intellectus fluxũ illum præcisè considerare, vt est via ad terminum, abstrahendo præcisiuè ab hoc quòd afficiat aliquod subiectum, vel manet ab aliquo principio, & fluxus ille sic conceptus potest motus appellari, & sub hac ratione conceptus, ratione distinguitur, tam ab actione quàm à passione, & quodammodo in vtraque includitur, vel tanquam quid superius & transcendens, vel tanquam materialis, & inadæquatus conceptus vtriusq;. Quo modo videtur Aristot. 3. Physicorũ, text. 23. motum sumpsisse, cùm sub distinctione dixit, *motum esse actũ actiui aut passiui*. Veruntamen hæc acceptio motus valde impropria est, quia motus, & mutatio sumpta secundum communem animi conceptionẽ, essentialem dicunt habitudinem ad subiectum quod mutatur. Item secundum eam significationem in creatione passiua erit mutatio, quia ibi etiam est fluxus aut passiua dependentia termini, id tamen propriè loquendo, non admittitur, vt suprà vidimus. Nihilominus tamen, quia conceptio & præcisio motus non est omnino intensiua apud Philosophos, secundum eam potest dici motus ratione distinctus a passione. In ea verò significatione motus analogicè dicitur, & multo proprius pertinet ad passionem quàm ad actionem.

Qua rationis distinctione differant passio & motus.

XV. Alio item modo potest distinctio rationis inter motum & passionem declarari per connotationem. A Nam motus, vt sic, & quatenus denominat mobile mutari aut moueri, connotat negationem talis motus vel mutatiõis immediatè ante præcessisse in subiecto, quia mutari est aliter se habere quàm priùs. Passio verò vt passio non videtur in suo conceptu includere hanc connotationem, vt suprà dictum est. Addi etiam potest, mutationem vt sic abstrahere ab eo quòd fiat per positiuam rationem, vel per solam carentiam præexistentis formæ, nam interdum datur mutatio purè priuatiua, vt amissio luminis in aere: at verò passio propriè solum dicitur de positiua acquisitione alicuius formæ, seu modi positiui. Verùm hæ duæ postremæ differentiæ minùs videntur vsitatæ, & secundum eas non fit proportionalis comparatio inter passionem & mutationem, sed secundum res diuersas, & ideò non videntur ita propriæ. Prima verò differentia habet maius fundamentum in præcisione, quàm potest facere intellectus propter diuersam habitudinem eiusdem dependentiæ ad varios terminos: atque ita secundum illam videntur loqui autores qui hæc distinguunt: illamq; ad summum probant rationes in principio factæ: quatenus B verò contra primam aut secundam assertionem nostram procedere possunt, à nobis breuiter soluendæ sunt.

Responsio ad argumenta.

XVI. AD primum, respondetur motum, vt propriè significat actum mobilis, pertinere ad prædicamentum passionis, vel tanquam speciem quandã eius, si sumatur pro motu Physico aut successiuo, iuxta ea quæ statim dicam sectione 4. vel vt summũ genus, si in communi sumatur pro mutatione vt sic. Motus autem præcisè sumptus pro fluxu ad terminum, non pertinet ad speciale prædicamentum accidentis, non solum quia est quid imperfectũ, vt multi volunt, sed maximè quia non est forma alicuius subiecti, neque talis consideratur secundum eam præcisionem, sed solum vt via ad terminum: & ideò reducitur ad prædicamentum sui termini, sicut etiam suprà diximus agentes de creatione passiua.

XVII. Aristoteles ergo in primo loco citato ex Postprædicam. fortasse locutus est de motu secundum dictã C considerationem ac præcisionem, seu prout aliquo modo quid commune est ad actionem & passionem: ibi enim solum tractat de distinctione motus, & nõnullis eius proprietatibus, & omnia quæ dicit, communia esse possunt, tum actioni, tum etiam passioni cum proportione. Imò apertè loquitur de motu vt abstrahit à mutatione substantiali & accidentali, & à positiua & priuatiua, nam inter species motus ponit generationem & corruptionem. Quo sensu clarum est motum esse quid generalius, atque ita ratione distinctum à passione, vt est proprium genus cuiusdam prædicamenti. In secundo autem loco clare loquitur de motu præcisè vt est via ad terminum, & vt sic dicit reduci ad prædicamentum sui termini.

XVIII. Ad tertium respondetur motum quidem in ea generalitate sumptum, qua Aristoteles de illo disserit in postprædicamen. analogum quid esse, vt ex dictis patet. Existimo tamen etiam passionem posse sumi in ea generalitate, in qua sit etiam quid analogũ. Nam vt omittamus mutationem priuatiuam, quæ suo modo passio etiam dici potest, quamuis reuera propriùs dicatur mutatio, tamen loquendo de passionibus & mutationibus quas eis comparamus, etiã passio vt est communis ad substantialem & accidentalem, fortasse est quid analogum, eadẽ ratione qua

& actio. Et consequenter probabile est, passionem, A quæ sit in materia per substantialem generationem, non pertinere ad passionem, vt constituit speciale prædicamentum accidentis. Et præter rationes suprà allatas de actione, occurrit hic alia, quæ videtur probabilis, nam prædicamenta accidentium distinguuntur semper ab Aristotele in ordine ad primam substantiam, & denominationes varias, quas illi tribuunt, & secundũ quas de illa prædicari possunt, vt suprà dictum est, at verò generatio, passio nec inhæret alicui substantiæ primæ, sed tantum materiæ, neque etiam substantiæ tribuet denominationem per modum affectionis, aut passionis, sed tantum per modum fieri: dicitur enim substantia generari non per modum subiecti, sed per modum termini: sub qua ratione ista generatio ad prædicamentum termini reducitur, vt suprà dictum est. Materia autem ipsa non dicitur propriè generari: nam licet Scotus & Antonius Andreas 7. Metaphysicæ, quæstione 8. 9. & 10. dicant materiam generari per modum subiecti, tamen illa locutio valdè impropria est, & inusitata, vt Soncinas & Iauellus eisdem locis notarunt. Et ideo illa passio probabiliter non censetur ex iis quæ accidentium rationem induunt, ideòque reducenda videtur ad prædicamentum substantiæ. Quod necesse est sentiant, qui putant nullum accidẽs proprium esse in materia prima. Itaque passio sub hac generali ratione analogum quid est. Iuxta quam sententiam, passio, quæ est vnum ex supremis generibus accidentium, solum sit ea, quæ est positiua passio realis & accidentalis.

XIX. At verò si motus vel mutatio cum eadem restrictione sumatur pro reali & accidentali actu mobilis vt mobile est, non video cur non sit æquè vniuocum, nam etiam dicit rationem communem æquè inuentam in multis, & eodem modo contrahibilem ad eadem inferiora. Denique, motus, sub ea ratione non dicit, vt opinor, diuersum conceptũ à conceptu passionis.

XX. Ad quartum respondetur, etiam passionem dicere quid imperfectum, &, si successiua sit, dicere acquisitionem partim factam, partim faciendam: quare quoad hoc eadem est ratio de passione & de mutatione, si cum debita proportione sumantur. Ob eam ergo imperfectionem non potest excludi motus quin prædicamentum constituat, quia quod est im- C perfectum simpliciter vel in vno genere, potest esse perfectum in alio, & secundum eam rationem proprium prædicamentum constituere: neque enim omnia genera prædicamẽtorũ sunt absolutè entia perfecta. Vnde motus sub ea cõsideratione qua ratõe distinguitur à passione, non ob solam imperfectionem non constituit speciale prædicamentum, sed vel ob analogiã, vel ob alias rationes suprà datas. Ad quintum, iam declaratum est quomodo definitio motus etiam passioni conueniat, si secundum completam & proportionatam rationem realem comparentur. Declaratum etiam est, quomodo motus possit præscindi ab actione & passione, & quid hæ intelligantur addere motui sic concepto: non enim addunt modos ex natura rei distinctos, sed respectus quosdam transcendentales, qui sunt veluti differentiæ, aut potius modi etiam transcendentales ratione distincti, complentes cum ratione fluxus, seu viæ rationem actionis & passionis.

Atque ex his satis explicatum manet quid passio XXI. sit, & qua ratione genus speciale cõstituat, &, vt Gilbertus Porretanus dixit omnia quæ de actione dicta sunt, eadem conuenire possunt in passionem, habitudine tantum mutata: & ideò ea hic repetere necessarium non erit. Dictorum omnium conclusio.

SECTIO III.

Vtrum de essentia passionis sit actualis inhæsio, vel aptitudinalis tantum.

QVamuis hæc quæstio videatur communis omnibus accidentibus, habet tamen specialem difficultatem in passione, à paucis tractatam, quam prætermittere non debuimus. I.

Rationes dubitandi.

RAtio ergo dubitandi est, quia suprà dictum est II. non esse de ratione accidentis, vt sic actu inhærere, sed aptitudine: sed passio est quoddam accidens: ergo de ratione eius non erit actu inhærere, sed aptitudine. Responderi potest, passionem non esse tale accidens quæ sit forma aut res distincta à cæteris, sed esse tantum realem modum: de modis autem dictum est supra, non aptitudinalem tantum, sed etiam actualem inhæsionem essentialiter includere. Hoc verò non satisfacit, nam modus solum includit essentialiter actualem coniunctionem cum illa re, aut forma cuius est modus, non verò cum subiecto cui illa forma inhæret, nam ab illo realiter distinguitur, & ita etiam poterit realiter ab illo separari, & sine illo conseruari; non ergo includit essentialiter actualem inhæsionem ad tale subiectum. Exemplo res declaratur, nam figura tantum est modus quantitatis, & ideò respectu illius essentialiter includit actualem vnionem, non verò respectu substantiæ, cui inhæret quantitas. Sic ergo calefactio passio est quidem modus caloris, & inde rectè concluditur essentialiter includere actualem coniunctionem ad calorem, ita vt sine illo esse non possit: non verò propterea includet essentialiter actualem inhæsionem ad subiectum caloris, respectu cuius est passio: ergo passio vt passio solum dicet aptitudinalem coniunctionem ad subiectum.

In contrarium autem est, quia actio vt actio dicit III. habitudinem actualis dependentiæ ad agens, & non tantum aptitudinalis: ergo passio vt passio dicit actualem actuationem passi & non tantum aptitudinalem. Patet consequentia, quia ita comparatur passio ad passum, sicut actio ad agens secundum proportionalitatem, nam sicut actio est actus à quo, ita passio est actus eius in quo: non potest autem passio actuare nisi inhærendo: ergo actualis inhærentia, & non tantum aptitudinalis est de ratione eius.

In hac re, si vim nominis passionis & passi spectemus, non est dubium quin statim præ se ferant actũ, IIII. & non tantum aptitudinem: non enim vocatur passio, nisi quę aliquid patitur: pati autem actũ significat, & non tantum aptitudinem patiendi: ergo passio etiam in rigore significat eam formã quæ actu constituit patientem. Vnde, si ponamus, Deum producere calorem extra omne subiectum, & illam pro- Nomen passionis actualem inhærentiam importat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ductionem calefactionem vocemus, certum videtur non posse calefactionem illam propriè vocari passionem, nihil enim per illam patitur, nam terminus non patitur per productionem, sed fit. Quamuis autem ita statim appareat ex vocis significatione, nihilominùs non est in illa tantùm sistendum, sed res ipsa intimiùs perscrutanda. Diximus enim sæpè, in forma, quæ fit in subiecto & ex subiecto, præter entitatem formæ reperiri dependentiam, qua mediante illaforma emanat & pendet ab agente: quam dependentiam prout vnitam passo, & afficientem illud, dicimus esse passionem. Inquirimus ergo, an sicut in forma quæ fit in subiecto distinguuntur duo ex natura rei distincta, scilicet, forma, & vnio, ita in ipsa dependentia duo similia distingui possint, scilicet, dependentia ipsa secundum se, prout tendit ad formam, & vnio eius ad subiectum. Nam si hæc duo distinguuntur in dependentia, sicut forma est separabilis ab vnione actuali ad subiectum, ita & dependentia illa erit similiter separabilis: est enim eadem ratio & proportio, & ex ipsa distinctione modali necessario hoc sequitur.

V. Atque hinc fit vlterius, vt (quidquid sit de voce passionis) modus ille, seu forma ipsa quæ est passio non dicat essentialiter vnionem ad subiectum, quādoquidem ab illa distinguitur ex natura rei, & est separabilis ab illa: ergo tantùm dicet essentialiter aptitudinem, id est, vt sit talis forma apta ad constituendum subiectum patiens, quamuis illud non sic constituat, nisi quando est illi vnita, quamuis fortasse nomen passionis sumptum sit ex ipsa actuali affectione passi, & non ex aptitudinali tantùm. Sicut etiam in vniuersum nomen accidentis sumptum videtur ex actuali inhæsione, seu quia accidit, & nomen formæ; quia informat, quamuis in re significata essentialis ratio non consistat in actu, sed in aptitudine. Quòd autem in dependentia formæ distinguenda sint illa duo ex natura rei, scilicet, substantia dependentiæ, & vnio eius ad subiectum, sicut distinguuntur in forma, probari potest, tum à paritate rationis, tum etiam quia dependentia habet totum suum esse in ordine ad terminum, & cum eo realiter idendificatur; ergo si in termino aliud est substantia, aliud vnio, etiam in dependentia illa duo sunt ex natura rei distinguenda.

De ratione passionis esse actualem inhæsionem.

VI. Nihilominus dicendum censeo passionem vt sic, essentialiter dicere actualem vnionem & coniunctionem ad terminum & ad subiectum cuius est passio: ita vt illa effectio formæ vel dependentia, qua aliquod subiectum patitur, essentialiter talis sit, vt non possit esse nisi vnita subiecto. Vt hanc assertionem probem, distinguo duplicem, vel potius triplicem passionem: vna est purè vnitiua formæ præexistentis, vel tempore, vel natura ad subiectum: alia verò est & vnitiua & factiua formæ. Omitto aliud membrum de actione productiua & non vnitiua formæ, nam illa non potest habere rationem passionis, vt statim dicam.

VII. De passione prioris generis, id est, purè vnitiua, euidens est non posse fieri sine actuali vnione ad subiectū, & essentialiter illam includere, quia per illam formaliter nihil de nouo fit, nisi vnio formæ ad subiectum, sed illa vnio fieri non potest, nisi subiecto ipso actu recipiente & patiente, quia vnio non potest esse sine actuali terminatione ad ea quæ vniuntur: ergo hæc passio essentialiter includit actualem affectionem subiecti, quod per eam vnitur. Exemplum huiusmodi passionis in naturalibus solū est in generatione hominis, quia nulla alia forma naturaliter præexistit, & fit per aliam actionem naturā priorem ante compositum, nisi anima rationalis: in supernaturalibus autem est simile exemplum de hominis resurrectione: & adiungi potest aliud de vnione humanitatis ad Verbum. Illa ergo passio quæ fit in materia cùm illi vnitur anima rationalis, manifestò pendet essentialiter à materia: nam si in illa non fiat, nihil per eam fiet, quia non fiet vnio formæ ad materiam, hæc enim vnio fieri non potest ad materiam, nisi ipsa materia illam passionem vnitiuam recipiat: si autem non fiat vnio, nihil fiet, quia iam forma supponitur facta, & sola vnio erat formalis terminus illius mutationis. Et hæc ratio procedit in omni simili exemplo vel vnitione. Neque contra hoc procedit difficultas in principio tacta, quia per hanc mutationem non fiunt forma & vnio, sed vnio tantum, vt ex philosophia constare potest.

B

VIII. Præterea quando passio talis est vt per eam simul & forma fiat, & vniatur subiecto, si forma illa est vt non sit propria res distincta à subiecto, sed modus tantùm illius, tunc etiam manifestum est, passionem illam essentialiter includere actualem vnionem ad subiectum. Præcipuum exemplum huius rei est in passione illa, quæ fit per motionem localem, per quam solum fit modus quidam in subiecto quod mouetur, nempe localis præsentia, vt infra latiùs constabit circa prædicamentum Vbi: & ideò impossibile est intelligere, vt illa passio fiat extra subiectum: idèmque est in omni re simili. Ratio autem hîc est, quia in termino huiusmodi passionis non distinguitur vnio ab ipsa forma, sed de ratione illius modalis formæ est actualis vnio ad subiectum, & ideò passio proportionata est termino. Atque hic ita etiam cessat ratio dubitandi in principio posita.

C

IX. Superest igitur tertius modus, nimirum quando passio in subiecto talis est, vt per eam fiat, & formæ quæ sit vera res distincta à subiecto, & vnio eius ad subiectum: & de hac etiam passione dicimus, essentialiter & in substantia sua includere quod sit non tantum aptitudinalis, sed etiam actualis affectio subiecti. Ratio à priori est, quia huiusmodi passio essentialiter est passiua eductio de potentia materiæ: huiusmodi autem eductio essentialiter includit vnionem actualem ad materiam. A posteriori verò declaratur, quia impossibile est illam passionem conseruari, quoad substantiam eius (vt sic dicam) separatam à subiecto, & absque vnione, in quo magnum est discrimen inter illam & formam ipsam: ergo signum est includere in essentia sua actualem vnionem. Assumptum declaratur, nam hoc ipso quòd calor fiat extra subiectum, dependentia & dimanatio illius caloris à sua causa, non est eiusdem essentialis rationis cum dependentia qua fit calor ex subiecto, &, vt alibi ostendi, hoc ipso quod quantitas conseruatur separata à substantia, fit, seu conseruatur per dependentiam essentialiter distinctam ab alia, qua erat in subiecto.

Huius

Huius autem ratio est, quia passiua creatio, & eductio de potentia subiecti, sunt dependentiæ essentialiter diuersæ, sed hoc ipso quòd dependentia separatur à subiecto, iam non est eductio, sed creatio, vel conseruatio eiusdem rationis cum creatione: ergo mutatur essentialiter dependentia ex vi separationis à subiecto: ergo illa dependentia quę habet rationem passionis, quatenus afficit subiectum, essentialiter includit actualem vnionem ad subiectum.

X. Obiectio soluitur.

Dicet fortasse aliquis, in forma materialis, vel accidente separato à subiecto duplicem dependentiā intelligi posse. Vna est, quæ natura sua essentialiter postulat independentiam à subiecto, & talem esse dependentiam creatiuam, cui repugnat afficere subiectum, & induere rationem passionis: alia verò intelligi potest, quæ postulet quidem natura sua dependentiam à subiecto, non tamen ita essentialiter, quin possit per potentiam Dei absolutam illa priuari, & aliter conseruari, supplente Deo aliter illam dependentiam: & tunc dependentia illa, etiam si sit actu separata à subiecto, non erit dependentia creativa, quia ex se nata est dependere à subiecto: atque ita talis dependentia ex se erit vera passio aptitudine, quia ex se est affectiua subiecti, etiam si cum ponitur separata per potentiam Dei, actu non afficiat.

XI. Veruntamen hæc responsio non satisfacit: repugnat enim actualem dependentiam natura sua pendentem in suo esse, seu fieri à subiecto, conseruari actu separatam à subiecto; in quo est magna differentia inter dependentiam, & formam quæ pendet. Et ratio differentiæ est, quia dependentia non pendet per aliam dependentiam, sed seipsa; & ideò nec potest conseruari sine influxu omnis causæ à qua per se & realiter pendet seu causatur, nec illa naturalis dependentia, quam habet à materiali causa posset per aliud genus actionis suppleri, eò quòd ad actionem non fit actio. Secus verò est de forma quæ pendet, quia & pendet per dependentiam à se distinctam, & illa dependentia quam habet à subiecto, potest per aliud genus actionis suppleri. Quo fit, vt nulla actio vel dependentia possit terminari ad formam per se stantem, & separatam à subiecto, quin talis actio sit creatio, seu conseruatio creatiua, quia si fit sine materiali concursu subiecti: ergo est productio formæ absque eductione de potentia subiecti: ergo est creatio: nam inter hæc non est medium. Neque hîc habet locum distinctio de actuali vel aptitudinali dependentia à subiecto nam hoc ipso quòd actio non fit actu ex subiecto, necesse est vt actu fiat ex nullo subiecto: & in hoc consummatur ratio creationis. Quapropter licet illa eadem forma possit talis fieri ex subiecto, tamen illamet actio nullo modo potest esse ex subiecto. Et ideò nec etiā potest dependentia illa vnquam induere vel habere rationem passionis, quia nunquā potest ipsamet subiectum afficere. Vnde tandem concluditur, nullam dependentiam posse habere rationem passionis, nisi quę actu fit in subiecto & ex subiecto, & consequenter afficit illud: & è conuerso nullam esse dependentiam actu separatam à subiecto, quæ nata sit eademmet afficere subiectum, & induere rationem passionis. Ergo in vniuersum passio in essentiali ratione sua includit actualem vnionem ad subiectum, neque potest vnquam saluari cum sola aptitudinali.

Responsio ad rationes dubitandi.

XII. Ad rationem ergo dubitandi in principio posita respondetur, passionem ex peculiari ratione sua postulare hanc actualem inhærentiam, non ob illam præcisam rationem, quòd est quidam modus, sed quia est talis modus, quo mediante educitur forma de potentia subiecti, seu passiuè fit forma ex subiecto: quæ ratio essentaliter includit actualem vnionem ad subiectum. Ad alteram verò difficultatem respondetur, esse disparem rationem inter formam & dependentiam quoad includendam actualem vnionem ad subiectum, vt dictum est. Et licet fortasse in ipsa dependentia possit aliquo modo distingui vnio à tendentia in formam, nihilominùs respectu ipsius dependentiæ seu passionis, illa duo essentialiter coniuncta sunt, ita vt vnum sine alio manere non possit propter rationem datam. De qua re videri possunt quæ dixi in 1. tom. 3. part. disputatione 8. sect. 1.

SECTIO IIII.

Vtrùm successiua passio, & momentanea ad genus passionis pertineant, & quomodo sub illo differant.

B Omnes diuisiones, quas de actione dedimus, locum habent in passione, præter illam de actione ex subiecto, aut sine subiecto: in passione enim hæc diuisio non habet locum, eò quod passio intrinsecum ordinem dicat ad subiectum, atque ideò repugnet dari passionem extra subiectum, vt satis patet ex dictis sectione præcedenti. Ex aliis verò diuisionibus quæ ad passionem, vt dixi, accommodari possunt, nulla indiget noua expositione, præter eam quæ in titulo huius sectionis proposita est. I.

Quæstionis resolutio.

D E qua primò certum est rectè diuidi passionē in momentantam & successiuam. Non est enim dubium quin hæc duo genera passionum inueniantur, & quòd sufficienter diuidant passionem in tota latitudine sua. Primum patet inductione, nam passiones perfectiuæ, vt sunt intellectio, volitio, illuminatio, per se loquendo in instanti fiunt, vt in 9. Metaphisicor. omnes docent, & Theologi 1. distinctione 17. vbi latè Maior quæst. 5. estque aperta sententia Aristot. & per se satis clara, vt suprà tetigimus tractando de actibus immanentibus. Ex actionibus etiam Physicis generatio substantialis in instanti fit. Aliæ verò sunt successiuæ, vt est res clara, quam ex Philosophia suppono. Secundum patet, quia illa duo membra includunt immediatam contradictionem, ratione cuius adæquatè partiuntur diuisum. Nam per passionem seu receptionem aliquam, aut simul recipitur tota forma, quæ acquiri potest, vel paulatim & per partes, nec potest inter hæc duo membra medium reperiri. Quando ergo passio priori modo fit, est instantanea, quia fit tota simul & indiuisibiliter: quando verò fit posteriori modo, est successiua, quia vna pars eius fit prius quàm alia. Rectè ergo & sufficienter data est illa diuisio. Nec dubitari potest quin vtraque ex his passionibus, præsertim si accidentalis sit, ad hoc genus pertineat, cùm vtraque sit actus patientis quatenus tale est, seu quatenus tendit ad aliquem terminum. Illud enim *tendere*, neque dicit intrinsecè successionem, sed transi- II.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum de potentia passiua in actum, seu in acquisitionem eius. Neque etiam per se & intrinsecè repugnat illi successio. Passio ergo prædicamentalis vt sic, indifferens est ad illos duos modos, eosque sub se complectitur.

III. Passio instantanea duplicitet fieri potest.

Sed circa singula membra aliquid occurrit aduertendum. Circa primum notandum est, passionem instantaneam duobus modis fieri posse: primo, ita vt duret per solum instans, quo modo fit generatio substantialis, quatenus est passio, seu transmutatio materiæ ab vna forma in aliam, quando fit simul in certa & determinata portione materiæ, & à causa vniuoca, à qua non pendet effectus in conseruari, sed in fieri tantum: illa enim actio, & consequenter etiam passio, & vnico momento fit, quia simul fit; & vnico etiam momento durat quantum est ex se, quia non conseruatur ab agente: vnde vocari potest illa, passio instantanea transiens. Alia verò est permanès: quæ licet in momento fiat, durat tamen quamdiu effectus durat, qui à tali causa procedit, quia nimirum ab illa pendet in fieri & in conseruari: & huiusmodi est illuminatio, intellectio, &c. Est autem de nomine quæstio, an talis passio nomen illud mereatur pro toto tempore quo durat, vel solum pro primo instanti: nam res iam satis constat, vt in superioribus adnotatum est.

IIII. Hoc verò discrimen inter has actiones accidentale est, quia solũ sumitur ex perseuerantia maiori vel minori in eodẽ esse: quæ differentia est tantũ accidẽtalis, imò includit quandã extrinsecam denominationem, vt constabit clarius ex iis quæ infra dicemus de durationibus rerum. Quælibet ergo ex dictis passionibus ex se nata esset durare quolibet tempore, si ab agente conseruaretur: quod verò interdum duret, interdũ nõ duret, prouenit ex cõditione agẽtis, nimirũ q̃ fit vniuocũ vel æquiuocum, vel certè quod naturaliter vel libere agat, quæ conditiones per se non variant essentialiter passiones ex actionibus resultantes. Ex quo etiam fit, vt licet hæ actiones & passiones ex se aptæ sint fieri in instanti nostri temporis, propter quod instantaneæ vocantur, nihilominùs tamen eis non repugnat fieri coexistendo tempori nostro, vel ex libertate agentis, vel certe quia contingit non aliter fieri applicationem passi ad sphæram actiuitatis agentis. Illa verò coexistentia non est per coexistentionem partium: id enim repugnat passioni, quæ supponitur esse indiuisibilis, & tota simul, sed est per coexistentiam totius mutationis indiuisibilis in toto aliquo tempore, vel in qualibet parte, vel quolibet instanti intrinseco eius. Quapropter, licet talis passio vel mutatio per coexistentiam dicatur esse in tempore, tamen secundum intrinsecam durationem, semper fit in instanti, vt latius constabit in disputatione de durationibus.

V. Duplex modus successiuæ passionis.

Circa aliud membrum considerandum est, duobus modis intelligi posse passionem fieri paulatim & per partes. Primo, continuo fluxu, qualem experimur in motu locali, vt apertissimè, verbi gratia, in motu Solis: ex quo etiam fit, vt passiua illuminatio aeris ab initio diei continuè crescat vsque ad perfectum diem. Alio modo potest intelligi illa successiua passio fieri discretè, vel (vt aiunt) per interruptas morulas, siue singulæ earum in se ipsis instantaneæ sint, siue successiuæ & continuæ, vt si fingamus aquã paululùm calefieri, & statim quiescere, & post breue tempus iterum calefieri, &c. Hic posterior modus successionis manifestè est accidentarius, præsertim in passionibus Physicis, quidquid sit de Angelicis, de quibus tamen idem opinamur, vt attigimus etiam in disputatione de durationibus. Ratio verò est, quia hæc successio discreta non est nisi multiplicatio plurium passionum, quarum vna post aliam sit sine vlla vnione earum inter se: & ideò talis successio erit eis per accidens: sicut accidentarium est vni homini, quod alius antea fuerit genitus, vel postea futurus sit. Quapropter licet respectu termini vel subiecti quælibet earum passionum dicatur partialis, quia per eam vel solum patitur subiectum secundum vnam partem, vel solum acquiritur terminus secundum partem, tamen respectu alterius mutationis nulla est partialis propriè & actualiter, quia actu nõ cõponunt aliquã mutationẽ per se vnã m, sed solũ numerum quarundã mutationũ quæ in genere mutationis est vnitas per accidens; quidquid sit an in genere quantitatis vel numeri sit, vel concipiatur potiùs tanquam quid per se vnum. Hæc ergo successio discreta, cum per accidens sit, non refert ad variandam speciem seu essentialem rationem passionis. Prior verò successio videtur esse magis per se, quia ob continuitatem fluxus est aliqua vnio inter partes talis mutationis, & consequenter aliqua vnitas per se in tota mutatione: & ideò de illa est nonnulla maior difficultas.

Differantne essentialiter momentanea & successiua passio.

VI. Aliquorum sententia.

Hinc ergo nascitur dubium, an illa duo membra essentialiter diuidant passionem vt passio est: quòd idem tractari solet de mutatione in communi, & potest etiam tractari de actione. Videtur ergo nonnullis Philosophis, illa duo membra semper esse essentialiter diuersa. Et potest probari à simili de motu, vel potius ex identitate: nam diximus motũ, secundum completam & proportionatam rationem suam, non differre à passione: in motu autem esse successiuum, vel esse mutationem instantaneam, sunt differentiæ causantes diuersitatem essentialem: ergo & in passione. Probatur minor, quia motus qui est successiuus, essentialiter est successiuus, & mutatio instantanea etiam essentialiter est instantanea, quia & huic intrinsecè repugnat habere successionem, & illi esse totum simul. Et confirmatur, nam motus essentialiter est tendentia quædam: tendentia autem sine fluxu & successione intelligi non potest. Et confirmatur secundò, nam aliàs nullum esset ens essentialiter successiuum: nam maximè tempus, quod non habet successionem nisi ratione motus: ergo si aliquod est ens essentialiter successiuũ, non est nisi motus.

VII. Opposita sententia.

Alij verò contrarium sentiunt, illa scilicet, duo passionum genera solum accidentaliter differre, nisi ex terminis vel aliunde sumatur differentia essentialis. Ratio est, quia passio successiua solum differt ab instantanea in hoc, quòd partes eius sint simul, vel vna post aliam, sed hoc est valdè accidentarium ad variandam essentiam passionis. Nam sicut in ipsamet forma quæ fit, accidentarium est quod vna pars eius priùs fiat quàm alia, nec minùs esset accidentarium, si dum vna pars succedit, alia corrupta esset, vt in nutritione, seu aggeneratione fortasse contingit: ita in acceptione talis formæ, quæ idem est cum passione, videtur accidentarium, quod vna pars post aliam vel omnes simul fiant. Et confirmatur argumento supra insinuato, nam quòd passio breuiori, aut

aut longiori tempore fiat, accidentarium est actioni, si alioquin idem esse per eam acquiritur: ergo etiam erit accidentarium, &c.

VIII. Auctoris sententia.

In hac re oportet in primis cauere, ne committatur æquiuocatio. Non est enim dubium quin passionem esse successiuam, vel instantaneam, sint modi ita diuersi, vt si formaliter comparentur, possit vnus dici essentialiter diuersus ab alio, sicut punctus est essentialiter distinctus à linea, aut instans à tempore, aut relatio propinquitatis, vel simultatis, à relatione distantiæ. Quocirca si inter passionem successiuam, & momentaneam fiat comparatio in sensu formali, vel composito (vt sic dicam) non est dubium, quin possint dici specie differre, sicut album, vt album differt specie à nigro: ad eundem enim modum, successiuum, vt successiuum, potest dici specie differre ab instantaneo. Vnde si supponatur nomen aliquod significare passionem successiuam quatenus talis est, vt, verbi gratia, nomen *motus*, nomen autem *mutatio* significare passionem instantaneam quatenus talis est: sic dici poterunt in prædicto sensu motus, & mutatio specie differre, & in eodem saltem erit verum successionem esse de ratione motus formaliter sumpti, sicut albedo est de essentia albi, vt album est. Veruntamen hic sensus, licet satis vulgaris videatur, non sufficit ad rem, de qua agimus, explicandam. Nam potissimè inquirimus, an illi duo modi, scilicet, successiuè fieri vel, in instanti, accidentales sint passionibus, vel actionibus quibus conueniunt, an verò sint ita intrinseci vt censent, vel indicent in eis essentialem diuersitatem, non tantum in prædicto sensu formali, aut composito (id enim nullius ferè momenti est) sed simpliciter inter ipsasmet passiones secundum se.

IX. In hoc ergo sensu distinctione mihi vtendum videtur. Quandocunque enim passio aliqua successiuè fit, necessaria est in termino eius aliqua latitudo, siue intensionis, siue extensionis, ratione cuius habere possit locum talis successio. Interdum igitur potest huiusmodi successio esse omninò intrinseca mutationi, vel passioni ex vi, & repugnantia, quam partes eius habent ex natura sui termini: aliquando verò non est successio ita intrinseca ex vi termini, sed ex parte agentis prouenit, quia non potest simul vincere suum contrarium, vel non valet æque transfundere actionem suam in distans, & proximum.

X. Dubij resolutio.

Dico ergo, passionem non esse diuersam in specie ex hoc præcisè quod successiua sit, vel instantanea: nam si hæ conditiones, seu duo modi non proueniant ex intrinseca natura termini per se considerata, accidentalia sunt, & ideò non variant essentialiter passionem, vel mutationem: si verò proueniant per se ex intrinseca natura ipsius termini, tunc quidem passiones erunt essentialiter diuersæ, non tam ob successionem, vel carentiam eius, quam ob diuersitatem terminorum. Exemplis hæc omnia declarantur, nam illuminatio, vel calefactio intensiua potest fieri successiuè, & in instanti, vt suppono, & in illuminatione est res manifesta, etiam experientia: est autem similis ratio de calefactione, nam licet ob resistentiam contrarij frequentius fiat successiuè, tamen si contingat fieri in passo non resistente, simul fiet tota, quia ex parte ipsius qualitatis non repugnat fieri simul, sicut non repugnat esse simul, agens autem simul agit quantum potest, quando non est resistentia. Hinc ergo constat, hũiusmodi termino extrinsecum, & accidentarium esse, quod successiuè fiat, igitur etiam ipsi mutationi, vel passioni accidentarium est ita fieri. Et quoad hanc partem rectè conuincunt rationes posterioris sententiæ. Idemque est in successione, quæ secundum extensionem subiecti esse solet in alteratione, vel aggeneratione: nam ex parte terminorum non repugnaret totam illam qualitatem vel formam simul introduci in omnes partes subiecti, vel materiæ, quia simul in omnibus manet, & successio solum prouenit ex defectu virtutis agentis, vel applicationis passi. Quin etiam non repugnat, vt eadem numero actio, vel passio, quæ successiuè inchoata est, tota simul perseueret, & duret. Vt Sol successiuè illuminat hunc aerem, vel intensiuè, quia quo propinquiùs accedit ad eandem partem, eò intensius illam illuminat, vel extensiuè, quia quo plus ascendit, eò ad vlteriores partes illuminandas attingit: & nihilominus eadem actione qua successiuè produxit sex gradus luminis, illos simul conseruat aliquo tempore, vel instante. Sicut ergo illa successio accidentaria est ipsi lumini, ita etiam illuminationi, est ergo eiusdem speciei siue fiat simul siue successiuè. Et eadem ratione ignis, quatenus habere potest successionem secundum extensionem.

XI. At verò quando inductio formæ est instantanea, & indiuisibilis ex intrinseca natura, & necessitate talis formæ, tunc talis passio secundum eam rationem essentialiter diuersa erit à passione successiua. Vt generatio substantialis ex intrinseca ratione sui termini est indiuisibilis quoad intensionem, & ideo postulat fieri (si in determinato subiecto fiat) tota simul & in instanti intrinseco, & ideo essentialiter differt ab omni actione, vel mutatione, quæ vel habet, vel habere potest successionem secundum intensionem. Idemque erit de quacunque mutatione ad qualitatem, si etiam sit indiuisibilis secundum intensionem. Ratio autem huius diuersitatis non oritur ex præcisa carentia successionis. Sed ex eo, quod forma natura sua indiuisibilis, intensiuè diuersa est specie à forma intensibili natura sua, & ideò acquisitiones talium formarum etiam sunt natura sua specie diuersæ.

XII. Pari modo philosophandum est, si datur aliqua passio, vel mutatio, quæ ex intrinseca natura termini necessario postulet successionem, nam illa erit essentialiter diuersa, tam à mutatione necessario indiuisibili ex vi termini, quàm ab illa, quæ indifferens est ad successionem, & carẽtiam eius, quantum est ex parte termini, quia licet sola successio non indicet diuersitatem essentialem, tamen intrinseca necessitas eius satis illam significat. Non inuenio autem inter puras mutationes ad qualitatem, vel substantiam tendentes, aliquam, quæ huiusmodi intrinsecam successionem necessariò habeat, idem est de acquisitione quantitatis propria, nam semper comitatur aliquam alterationem, & aggenerationem. Solum in locali corporum mutatione, videtur huiusmodi genus successiuæ passionis interuenire, quia terminus illius motus talem habet extẽsionem, & latitudinem, vt repugnantiam saltem naturalem inuoluat, quod in momento acquiratur aut pertranseatur. Quamquam si attente consideretur illa repugnantia, quæ ibi interuenit, non est tantum ex parte termini, sed etiam ex parte ipsius mobilis, quod neque secundum se totum, ne-

Universidad de Deusto
Biblioteca

que secundum aliquam sui partem potest simul lo- A
cum proximum, & distantem occupare : vnde in substantiis spiritualibus cessat aliquo modo ea repugnantia, vt dispositione 51. attingemus. Quacunque autem ex parte illa tam intrinseca successio oriatur, satis indicat essentialem diuersitatem inter illud genus mutationis, seu passionis, & omnes alias, quæ in instanti fiant, aut fieri possunt.

DISPVTATIO L.

De prædicamento Quando, & in vniuersum de durationibus rerum.

MIcunque de generibus accidentium Aristoteles disputat, nihil ferè dicit de hoc genere, sed tantùm significationem vocis interpretatur, *quando*, idem esse in tempore, seu tempus ipsum, de quo tempore ex professo ipse disputauit in 4. Phyrum. Quia verò subaltiori, & abstractiori, hæc omnia in præsenti consideramus, ab vniuersaliori etiam principio sumenda est hæc disputatio. Tractandum enim est in ea de durationibus rerum omnium, B
nam hoc est vnum prædicatum quod rebus singulis attribuitur, & videndum est an substantiale sit, vel accidentale, & an respectu aliquarum rerum speciale genus constituat, atque ita tandem constabit, quid nomine *Quando* significetur, & quomodo speciale sit genus si.

SECTIO I.

Vtrum duratio in re distinguatur ab esse rei durantis.

I. QVòd duratio aliquid in rebus sit, per se notum est, ideoque in eo probando non immorabimur, nam ex dicendis etiam manifestum fiet. Deinde supponimus durationem non attribui, verè ac propriè, nisi rebus actu existentibus. Dicitur enim durare res, quæ in sua existentia perseuerat: vnde duratio idem esse censetur, quod permanentia in C
esse; sicque dicitur Deus perpetuò durare, quia semper existit, creaturæ verò non semper, sed tunc durare dicuntur, quando existunt: res autem fictæ, aut entia rationis verè, ac propriè non dicuntur durare, quia non existunt: sed eo modo quo finguntur, vel apprehenduntur ac si verè existerent, concipiuntur etiam ac si durarent, & hoc ipsum conuenit, vel attribuitur eis, quatenus durat, & existit actu mentis, quo finguntur, vel cui obiiciuntur. Igitur in vniuersum *durare* solum tribuitur rei actu existenti, & prout existens est. Ex quo etiam constare potest, durationem aliquid rei esse, quandoquidem solum conuenit rebus existentibus, & vnicuique pro mensura existentiæ. Hinc ergo nascitur difficultas, quomodo duratio ad existentiam comparetur: an scilicet, sit aliquid distinctum ab ipsa re, aut prorsus idem sit.

Tractatur, & refellitur prior sententia.

IN qua re primus dicendi modus esse potest, durationem, & existentiam esse realiter distinctas in rebus creatis: de his enim præcipuè agimus. Hunc non inuenio expresse apud aliquem autorem quam II.
apud Bonauenturam & alij, quos infrà referemus tra- D. Bonauen.
ctantes de duratione angelorum, illum significent. Potest autem suaderi hæc sententia, præsertim iuxta opinionem asserentem in rebus creatis distingui realiter existentiam ab essentia, nam si existentia distinguitur realiter ab essentia: ergo etiam duratio: probatur hæc consequentia, nam sicut existere est extra essentiam creaturæ, ita & durare. Item quia durare non conuenit rei existenti, vt existens est, vt suprà dicebamus: ergo si existentia, est res distincta ab essentia, multò magis duratio. Vnde D. Thom.
Diuus Thomas prima parte quæstio. decima articulo secundos ait, in omni re creata, distingui durationem à re quia in omni illa distinguitur esse ab essentia. Rursus quod existentia, & duratio inter se sint etiam distinctæ, probatur, quia in re ipsa vna est separabilis ab alia, & viciſſim altera, ab altera: ergo est signum distinctionis realis inter eas, iuxta principia supra tradita de distinctionibus rerum. Antecedens probatur: nam in primis existentia videtur separari à duratione in primo instanti productionis rei, nam in eo res existit, nondum autem durat. Duratio autem videtur separari ab existentia, in humanitate Christi, verbi gratia, in qua non est existentia creata iuxta illam opinionem, non videtur autem posse negari quin sit in ea duratio creata, quia non est eius duratio æterna, aut infinita, sed temporalis, & finita. Et, si Verbum dimitteret illam humanitatem, eandem durationem continuaret, & eadem temporis mensura metiretur: sed tunc haberet durationem creatam: ergo eandem anteà habuit.

Hæc opinio mihi non est probabilis, primum III.
quidem, quia infra ostendemus, durationem, & existentiam non distingui in re, nedum realiter: deinde quia hæc multiplicatio entitatum, quæ vix possunt intelligi per se se est fugienda, quàdo efficaciter non ostenditur. Item, quia fundamentum eius, & supponit falsum principium, scilicet, quòd existentia distinguatur realiter ab essentia creata, de quo suprà dictũ est, & ex illo malè colligit: quia etiam si existentia distingueretur ab essentia, non esset duratio ab existentia distinguenda, & ita autores illius opinionis eas non distinguunt. Illud autem exemplum de humanitate Christi, potiùs confirmat veram esse sententiam, quam aliis locis tradidimus, scilicet, non carere illam humanitatem propria existentia creata ipsius creatæ naturæ: quàm quòd duratio creata inueniatur sine existentia creata, quod reuera intelligi nullo modo potest: nam quod in illa humanitate sit creata duratio, satis efficaciter probare videtur discursus factus. Quamquam qui contrariam tuentur opinionem, dicere possent, sicut humanitas Christi existit in creata existentia, ita etiam durare in creata duratione, & consequenter per ipsam æternitatem, & nihilominus non æternè durare, quia vnio ad illam æternitatem non fuit ex æternitate, sed ex tempore: tamen quamdiu illa vnio permanet, durationem æternam habet illa humanitas. Quæ euasio eam habet probabilitatem quæ in ea sententia esse potest, non tamen satisfacit, tum quia statim occurrit interrogatio de ipsa vnione

ne quæ creata est, & temporalem habet durationem A
ex parte initij, & posset etiam habere finem de potentia absoluta: occurrit (inquam) interrogatio, quæ sit duratio ipsius vnionis, & quomodo non sit creata, & finita. Tum etiam, quia ratio facta videtur ostendere, etiam si dissolueretur vnio, eandem durationem mansuram in humanitate, quoad ipsam entitatẽ naturæ. Itaque, & facilius, & verius fatemur esse in illa humanitate durationem creatam, non tamen sine existentia creata.

Tractatur alia sententia.

IIII. SEcunda sententia est, durationem distingui ab existentia ex natura rei, vt realem modum eius. Quam sententiam videntur supponere Bonauentura, & alij, qui dicunt esse posse in duratione extensionem, & variationem, etiam si non sit in ipsa existentia; quorum sententiam infrà tractabimus: idem sentiunt nonnulli Thomistæ super primam partem Diui Thomæ. Fundamentum huius sententiæ esse potest, quia in duratione creata, vt sic necessario includitur aliqua successio, in existentia autem creata nulla successio necessario includitur: B
ergo distinguuntur saltem ex natura rei. Minor certa est in rebus permanentibus, & præsertim in incorruptibilibus. Maior autem probatur, quia omnis duratio creata recipit magis, & minus, & non secundum intensionem, vt per se notum est: ergo secundum extensionem: sic enim Angelus magis durauit hodie, quam heri. Hæc autem extensio cùm non sit in quantitate permanente, non potest esse sine successione aliqua. Secundò quia etiam in motu successiuo distinguitur ex natura rei tempus, quod est duratio motus, ab ipso motu: ergo in vniuersum omnis duratio distinguitur eodem modo à re durante. Consequentia tenet, vel à paritate rationis, vel etiam à fortiori, quia cum tempus, & motus sint successiua, & nihilominus inter se distinguantur ex natura rei, cumque omnis duratio videatur aliquam successionem includere, multo magis distinguetur ex natura rei à qualibet re permanente. Antecedens autem probatur, quia motus potest esse tardior & celerior, tempus autem minime teste Aristotele in 4. Physicor. nam celerior motus ille est, qui in æquali tempore fit per maius spacium. Vnde in motu cæli, & in motu horologij vnius horæ æquale est tempus, licet non sit æqualis motus, nec celeritas eius. Tertiò de ratione durationis creatæ est aliqua conseruatio, de ratione autem existentiæ creatæ non est conseruatio, sed sufficit productio: ergo distinguuntur duratio, & existentia saltem ex natura rei: nam sicut conseruatio addit productioni permanentiam quandam; ita & duratio addit existentiæ permanentiam, & continuationem: permanentia autem & continuatio distinguitur à re, quæ permanet, saltem vt modus eius. Quartò, quia mensura realis distinguitur ex natura rei à mensurato, sed duratio est mensura rei durantis: ergo ex natura rei distinguuntur.

Blasius 1. par. 3. artic. 4. dub. 1. ad 3.

Resolutio quæstionis.

V. Duratio & existentia solâ ratione distinguuntur.

DIcendum verò est durationem, & existentiam non distingui ex natura rei, sed tantum ratio-

Hanc opinionem tenet Ocham in secundo quæstio. 10. & Gabriel in 2. distinctio. 2. quæstio. 1. articul. 1. & eandem significat Scotus ibidem quæst. 1. & Capreolus quæstio 2. articul. 1. conclusio. 5. & 6 & articul. 3. præsertim in solutionibus argumentorum contra. 2. part. 6. conclus. vbi etiam Soncinas post conclus. 7. qui autores potissimè loquuntur de duratione permanente, nam de tempore, & motu aliter sentire videntur, quod postea videbimus, nunc enim sine restrictione, & absolute intelligo conclusionem positam. Quam vt declarem, aduerto in primis hîc esse sermonem de duratione reali, & vera: nam duratio imaginaria, quæ à nobis concipitur, etiam si res non existant, per modum cuiusdam successionis perpetuæ, in qua possunt res existere, & magis, & minus durare: illa (inquam) duratio nihil reale est, & ita neque est propriè idem cum rebus, nec distinguitur ab illis, nisi tanquam nõ ens ab ente, de qua imaginaria successione, quid sit, inferius dicam. Deinde aduerto non esse sermonem de duratione extrinseca vnius rei, quæ potest ad aliam comparari, vt mensura eius, vt infra videbimus Sic enim clarum est durationem extrinsecam esse posse aut rem, aut modum ex natura rei distinctum ab alia re ad quam comparatur: imò vt sit mensura apta ex natura rei, necessaria est talis distinctio, quæ interdum realis est, interdum modalis esse potest iuxta naturam, & habitudinem rerum, quæ comparantur vt mensura, & mensuratum, vt ex discursu disputationis constabit. Est ergo sermo de duratione intrinseca, per quam res propriè durare dicitur: nam per extrinsecam durationem non durat res, sed dignoscitur duratio eius. Vnde in omni re existente necessaria est hæc intrinseca duratio, quia secluſa omni intrinseca duratione vnaquæque res vere, ac propriè durare dicitur, etiam si sola ipsa in suo esse permaneat: sic Deus ex sua æternitate durauit, etiam si nihil præter ipsum esset, & si vnum solum angelum, vel cœlum creasset, etiam duraret sua duratione creata. Igitur durare non est denominatio extrinseca, sed intrinseca à duratione, qua vnaquæque res intrinsecè existit, & de hac intrinseca duratione sermo est in præsenti.

distinguuntur. Ocham. Gabriel. Scot. Capreol. Soncin.

C Iam ergo prior pars, nimirum durationem non VI.
esse aliquid ex natura rei distinctum à re, quæ durat, seu ab existentia eius, quod perinde est: probatur ex Ocham loco citato, quia si duratio est aliquid distinctum, vel est substantia, vel accidens. Primum dici non potest vniuersè de omnibus rebus, quæ durant, cum etiam accidentia durent. quòd si specialiter id dicatur de substantiis, iam in eis conceditur, quod argumentum interdit: nemo enim dicet substantiam aliquam esse durationem alterius substantiæ distinctæ: ergo si duratio est substantia, non erit alia præter ipsammet substantiam, quæ durat. Secundum etiam dici non potest, quia duratio neq; est quantitas, neq; qualitas, neque relatio, & sic de cæteris prædicamentis accidentium. Veruntamen hic discursus eludi potest altero è duobus modis; primo dicendo durationẽ esse modũ existentiæ, & sicut existentia non constituit speciale prædicamentum, ita & durationem reduci ad singula prædicamenta: nam duratio substantiæ est quidam modus substantialis, & sic de cæteris rebus. Vel secundo dici potest durationẽ esse accidens, & con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

stituere speciale prædicamentum, hoc nimirum, de quo agimus, scilicet, *quando*; quæ posterior responsio probabilis quidem est vt videbimus, neque ob eam rationem sit necessaria distinctio ex natura rei, nam minor sufficit ad distinctionem prædicamentorum, vt suprà vidimus.

VII. Probatur ergo aliter, quia ex vi solius existentiæ absque vlla alia re, vel modo distincto superaddito res durat : ergo duratio non distinguitur ab existentia ex natura rei. Antecedens probatur, nam res existens, aut concipitur, aut consideratur præcise in illo primo instanti, in quo intrinsecè incipit existere, aut vt permanet, & perseuerat in esse. Priori modo considerando rem existentem, quæstio est an pro illo instanti dicēda sit durare nec ne, quod licet ad modum loquendi spectare videatur, nunc autem supponamus vt probabilius, non ita tūc durare sicut existere, nā intrinsecè incipit existere, extrinsecè autē durare, quod infra latiùs declarabimus. Posteriori mutem modo considerando rem, omnes sine controuersia admittunt non posse rem permanere in esse, quin duret, imò & durationem nihil aliud esse, quam permanentiam in esse, quia durare nihil aliud est, quam in esse permanere. Ergo res hoc modo considerata habet, quod duret ex B vi ipsius esse permanentis : sed permanentia ipsius esse non est aliqua res, vel modus realis superadditus ipsi esse : ergo nec duratio. Minor videtur per se manifesta, nam, vt ipsum esse permaneat (loquor in rebus permanentibus) non est necesse, vt ei aliquid addatur, hæc enim non esset sola permanentia, sed augmentatio quædam : ergo rem permanere nihil aliud est, quam eandemmet existentiam retinere ; igitur permanentia nihil rei addit existentiæ.

VIII. Et confirmatur, ac declaratur à simili, nam supra cùm Diuo Thoma diximus, actionem, & conseruationem non distingui in re, sed sola ratione, quia conseruatio (per se loquendo) non est aliud, quam eademmet actio perseuerans in suo esse : ergo eadem proportione in ipsa existentia, permanentia eius non distinguitur in re ab illa, si existentia ipsa vere permanens sit. Tandem argumentor quia existentia inseparabilis est à parte rei à sua duratione, & è contrario duratio est inseparabilis ab existentia ; & in vnaquaque re vtraque est æquè variabilis, vel inuariabilis : ergo à parte rei non distinguuntur. Consequentia est nota ex his, quæ suprà C dicta sunt de distinctionibus in communi. Maior verò patet, quia impossibile est rem durare, nisi dum existit, vt suprà ostensum est, & è conuerso etiam dum existens permanet necessario durat, quòd verò in primo instante dicatur existere, & non propriè durare, non indicat maiorem distinctionem, quam rationis, vt patet ex adducto exemplo de productione, & conseruatione, & infrà latius dicetur. Denique nulla res magis potest existere sine propria existentia, quam durare sine propria duratione : sunt ergo hæc duo mutuo inseparabilia. Minor item probatur, quia si existentia est omnino necessaria, etiam duratio, si illa est incorruptibilis, vel corruptibilis, hæc similiter, si altera permanens, etiam altera, & si vna successiua, etiam altera : ergo sunt æquè inuariabiles, aut variabiles : quod magis constabit ex solutionibus argumentorum.

IX. Altera verò pars, scilicet durationem, & rem quæ durat, seu existentiam eius, distingui saltem ratione. communis est ; & patet ex significatione ipsarum vocum, nam existere, & durare non sunt voces synonymæ : ergo significata earum saltem ratione distinguuntur. Hoc etiam probant rationes suprà adductæ in fauorem secundæ sententiæ, & præsertim illa, quod vt minimū distinguuntur duratio, & existentia, sicut conseruatio & productio, de qua infrà latiùs. Item, quod motus, & tempus, ex sententia omnium ad minimum distinguuntur ratione, & tamen tempus nihil aliud est, quàm duratio motus. Magisque vrget quòd etiam in Deo ipso distinguitur ratione æternitas ab existentia : multò ergo maiori ratione distinguentur in creaturis, nullæ enim perfectiones possunt esse magis vnitæ in aliquo ente participato, quam in primo. Antecedens verò patet, quia æternitas est attributum, quod de diuina existentia demonstratur per immutabilitatem : ergo oportet hæc saltem ratione distingui.

Argumenta secundæ sententiæ, in sequentibus X. sectionibus tractabuntur fusius. Nam in primo sumitur in omni duratione creata esse successionem, quod falsum est, vt infra late dicetur. in secundo tangitur quæstio de distinctione motus, & temporis, in sequen. verò sectione id magis explicabimus, & soluemus rationem ibi tactam. Tertium vero argumentum ad summum probat distinctionem rationis, quia non est maior inter conseruationem. & productionem. In quarto, falsa est minor, scilicet, durationem esse mensuram rei durantis, vt ostendam sect. sequenti.

SECTIO II.

Quæ sit formalis ratio durationis, & quomodo secundum eam distinguatur ratione ab existentia.

HÆC duo ita sunt coniuncta, vt simul explicanda videantur. In qua re autores etiam variè sentiunt, quorum opiniones breuiter discutiam, ac deinde rem exponam.

Variæ sententiæ.

I. EST ergo prima opinio Ochami, & Gabrielis suprà dicentium, durationem distingui ab existentia, quia existentia significat absolutè, & simpliciter rem esse extra suas causas ; duratio verò dicit existentiam connotando successionem, cui vel coexistat, vel possit coexistere res, quæ durare dicitur ; vel aliter, quod duratio dicat existentiam, quatenus apta est ad coexistendum successioni. Vnde consequenter dicent, rem permanentem in primo instante, in quo existit, non durare, sicut in eo non dicitur conseruari, sed produci.

II. Hæc vero sententia multis non probatur, quia licet verum sit durationis nomen sumptum esse ex permanentia in esse, quam nos non concipimus, nisi per modum cuiusdam extensionis, & successionis vel saltem coexistentiæ ad successionem veram, vel imaginariam ; tamen non propterea necesse est, vt totum hoc includatur in significatione vocis. Quia licet nos concipiamus res simplices ad modum compositarum, & ita imponamus voces ad illas

illas significandas, tamen non propterea in ipsa A significatione vocis includitur, aut connotatur modus concipiendi noster, aut concomitantia alterius rei. Sic igitur quamuis fortasse res, quæ nomine durationis significatur, concipiatur à nobis per modum successionis, vel per comparationē ad successionem, non propterea necesse est, vt in ipsa vocis significatione includatur modus concipiendi noster, seu coexistentia successionis. Adde, non videri necessarium, vt duratio addat existentiæ, quod ei coexistat, vel possit coexistere aliqua realis successio. Nam, vt est tritum axioma, aliud est à quo nomen imponitur ad significandū, aliud ad quod significandū imponitur. Quamuis ergo durationis nomē tractum sit ex duratione successiua, quæ nobis familiarior est, non tamen est impositum ad significandam solam durationem successiuam, neque rem, aut existentiam illi coexistentem. Præterea philosophicè loquendo res durare dicitur à primo instanti & momento, in quo est, si vsque ad vltimum, in quo est, fortasse talis sit, vt intrinsecè incipiat per primum, & desinat per vltimum sui esse. Vnde simpliciter censetur res duratione prior, etiam si per solum instans aliam antecedat, vt cœlum dicitur duratione prius suo motu. Item generatio sub- B stantialis dicitur durare tantum per instans, quamquam non sit apta ad coexistendum successioni alicui : ergo duratio vt sic non significat, aut connotat successionem formalem, aut virtualem. Tandem instans ipsum est duratio aliqua. Dices sicut punctum non est linea, nec quantitas ; sed principium lineæ, aut quantitatis, ita neque instans erit duratio, sed principium durationis. Respondetur, quantitatem formaliter includere extensionem, aut diuisibilitatem, durationem verò vt sic non dicere extensionē, vel successionem, & ideo non esse similem rationem. rectè autem comparatio fieret inter instans, & tempus, nam instans non est tempus, sed principium temporis : duratio autem vniuersalior est, quam tēpus, & abstrahit à permanentia successiua, diuisibili, & indiuisibili ; & ideò licet instans non sit tempus, est tamen duratio, nam quod per instans durat, nonnihil durat. Non ergo distinguitur rectè duratio, & existentia per connotationem successionis in se, vel in alio existentis. His verò obiectionibus non obstantibus, hęc sententia probabilis est, vt infra declarabo.

III. Alij ergo aiunt, durationem distingui ab esse quia C de formali dicit negationem superadditam ipsi esse. Nam esse vt sic solum dicit habere entitatem actualem extra causas suas : durare autem formaliter addit negationem, nimirum, quòd illud esse nō sit destructum, sed permaneat. Nec refert, quod hæc negatio in illo positiuo virtute cōtineatur, quia aliud est virtute contineri, aliud formaliter significari : & ad distinctionem rationis hoc sufficit : sic enim distinguimus ens & vnum, quamuis negatio indiuisionis, quā formaliter dicit vnum, virtute in ipso ente continetur. Quæ sententia quoad aliqua claram continet veritatem. Primum in hoc, quod in omni re, quæ durat, existentia cum illa negatione intelligi potest, nam etiam de ipso Deo verum est dicere ita existere vt non destruatur, cùm nec destrui possit : & de re, quæ tantum per instans durat, etiam dici potest, ita pro illo instanti existere, vel extitisse, vt pro eodem destructa nō fuerit, imò nec destrui potuerit, eo sensu compositio, quo dicitur res quando est necessario esse. Vnde vlterius etiam verum est, omnem rem, quæ existit sub illa negatione, durare : & ad concipiendam rem vt durantem, satis esse, concipere illam vt existentem, & non destructam, quia, vt ex dictis constat, duratio nihil positiuum addit supra existentiam : ergo si superaddatur illa negatio, quia circumscribimus permanentiam in esse, satis superque erit ad concipiendum rem rem durare.

IIII. Illud verò incertum est, scilicet, quòd ad concipiendam formaliter durationem, necesse sit, illam negationem formaliter concipere ; & quod inde sequitur, per vocem durationis illam negationem formaliter significari : nam duratio, positiua vox videtur, & permanentia in esse, quam significat, non videtur consistere in negatione, sed in positiua continuitate ipsius esse. Deinde cùm dicimus Deum ab æterno durare, nō significamus formaliter ab æterno non fuisse destructum. Præterea sequitur tempus formaliter consistere in negatione, quod est præter communem omnium conceptum ; & sequela patet, quia tempus est duratio quædam. Tandem quia rem destrui, est priuari esse ; ergo rem non esse destructā nihil aliud est, quam non esse priuatam suo esse : ergo hæc negatio nihil addit supra ipsum esse. Vt si quis dicat, motū durare, nihil aliud formaliter esse, quàm non cessasse, per hanc negationem nihil diceret, nisi ipsum motum, quia negatio cessationis, nihil aliud est quàm negatio quietis, quæ nihil est præter motū.

V. Ad hæc verò, & similia iuxta prædictam sententiam non difficilè responderi potest, quod in his cōceptibus metaphysicis, & simplicibus, quāuis positiuè significari videantur, sæpe non est distinctio, nisi per adiunctam, seu conceptā negationem, quæ licet in re, non exprimat, nisi rem positiuam, tamen in modo differt, quatenus positiuum declaratur per negationem, quæ licet interdum sit negatio alterius priuationis, tamen formaliter, vt sic concepta, ratione differt à positiuo, & mens nostra, quasi per reflexionem quandam, ea negatione vtitur ad declarandam identitatem, vel existentiam eiusdem rei. Quæ omnia constare possunt ex iis, quæ dicta sunt de vnitate, & simplicitate. Hæc enim vox *simplicitas*, etiam videtur positiua, sicut *duratio*, & tamen de formali negationem dicit : quamuis per illam perfectio quędam positiua declaretur : idem igitur de duratione satis verisimiliter dici potest. Quod ex parte attigit Capreolus in 2. dist. 2. quæst. 2. art. 3. ad primum : & Capreol. sextum contra secundam partem 6. concluſi vbi durationem inquit dictam esse ipsam existentiam *inquantum non raptim transit*. In quo significat rem proprio instanti sui esse non habere propriè durationem, vel saltem ipsum esse non habere rationem durationis nisi vt est sub illa negatione, nō subitò transeundi : sentit igitur durationem de formali dicere negationem. Quod si hoc verum est, satis commodè explicatur per illam negationem destructionis, vel mutationis in ipso esse. Nec enim permanentia in esse vltrà ipsum esse aliquid aliud addere potest : neque etiam, cùm dicimus Deum ab æterno duravisse, aliud significamus, quàm Deum semper ita permansisse in suo esse, vt in eo nec destrui, nec minui potuerit. Quid verò de tempore dicendum sit iuxta hanc sententiam, inferius explicabimus.

VI. Reliqua verò, quæ contra illam obiiciebantur, folū probant per hanc negationē nihil aliud in re declarari præter ipsum esse positiuū rei, quatenus actu est, non tāen hoc obstat, quominùs per illā negationē speciali modo, & per distinctū cōceptū declaretur. Nec verò dicit hæc sententia durationē consistere in

Instans verè est duratio.
Obiectio soluitur.
Aliorum explicatio distinctionis inter durationem & existentiam.
Reprehenditur.

sola

Universidad de Deusto
Biblioteca

sola negatione, sed in ipso esse, vt concepto sub tali negatione: atque ita probabiliter explicat distinctionem rationis, inter existentiam, & durationem, saltem in rebus permanentibus, quid autem definite sentiendum sit, infrà dicam.

Tertia sententia refellitur.

VII. Alij verò hæc distinguunt per rationem mensuræ: dicunt enim durationem addere ipsi esse rationem, seu relationem mensuræ, & hoc modo dicunt, illa duo ratione distingui. Quæ opinio insinuatur etiam à Capreolo suprà, & videtur satis communis inter Thomistas, vt constabit ex his, quæ de singulis durationibus dicemus. Potest autem duobus modis intelligi. Primo de mensura actiuè, seu mensurante, secundo de mensura passiuè, seu mensurabili: neutro autem modo videtur vera illa sententia. Nam in primis, si duratio vt sic dicitur mensura actiuè, vel intelligitur, quòd sit mensura ipsius rei, cuius est duratio, vel alterius; neutrum autem dici potest: ergo duratio vt sic non dicit mensuram actiuam. Minor quoad posteriorem partem nota videtur, quia esse mensuram extrinsecam accidit vni durationi respectu alterius, & in vtraque supponit rationem durationis, estque denominatio quædam ipsius durationis in ordine ad rationem, quæ omnia confirmabuntur à fortiori argumentis statim faciendis. Probatur ergo minor quoad posteriorem partem, quia quantitas non mensurat substantiam, in qua inest, vt rectè notarunt Alber. in 1. distinct. 8. articul. 8. ad vndecimum, & Durandus in 2. distin. 2. quæst. 5. Sed potius reddit illam mensurabilem alia quantitate: ergo nec duratio est mensura eius rei, cuius est duratio. Secundo quia si duratio est mensura eius rei, cuius est duratio, quidnam in illa mensurat? dicetur fortasse mensurare illius esse. Sed contra: nam vel mensurat perfectionem ipsius esse, & hoc non, tum quia perfectio rei non consistit in duratione, neque inde augetur aut minuitur formaliter loquendo, tum etiam quia potiùs perfectio durationis mensuratur ex perfectione ipsius esse, vel mensurata aliam quantitatem eius, & hoc non, vt per se manifestum est: vel denique mensurat durationem illius, & hoc perinde est ac si diceretur, durationem esse mensuram sui ipsius, quod dici etiam non potest. Nam vt notauit Scotus in 2. distinct. 2. quæst. 2. 5. *Ad secundam partem*, mensura semper est aliquid extrinsecum, quo vtimur ad cognoscendam rei quantitatem, aut perfectionem, sumiturque ex Aristotele 10. Metaphysica capit. 2. & 3. dicente: *Mensuram esse id quo cognoscitur quantum*: non cognoscimus autem quantitatem rei per se ipsam, sed per aliam illi applicatam. Vnde ibidem ait Aristoteles, mensuram debere esse notiorem mensurato. Quocirca si contingat magnitudinem alicuius quantitatis se ipsa cognosci, veriùs dicetur cognosci sine mensura, quam per se ipsam mensurari, aut per se, tanquam per mensuram sui ipsius cognosci.

Capreol.

Scotus.

Aristotel.

VIII. Atque hinc facilè probatur altera pars, nam licèt omnis duratio saltem creata reddat mensurabilem sub ea ratione rem durantem, tamen non potest prima eius ratio consistere in hac mensurabilitate (vt sic dicam:) ergo neque distinctio inter existentiam, & durationem primò, ac per se consistit in hac ratione mensuræ. Antecedens patet, quia rem esse mensurabilem nihil aliud est, quàm esse cognoscibilem per aliam quantitatem aut ad modum quantitatis. Nam sicut Aristoteles dixit mensuram esse, quo cognoscitur quantum, ita mensurabile passiuè illud est, quod est cognoscibile ad modum quanti per applicationem alterius quanti notioris. Sed esse cognoscibilem hoc modo non potest esse prima ratio durationis, imò nec alicuius rei: tum quia esse cognoscibile supponit rationem entis, quæ cognoscenda est, tum etiam quia esse cognoscibile tali modo, vel per tale medium est valde extrinsecũ ipsi rei. Et confirmatur primò, nam ob hanc rationem diximus esse mensuram hoc modo, non posse esse primam rationem quantitatis, sed ad summum assignari posse, vt proprietatem eius: ergo idem dicẽdum est de duratione reali. Confirmatur secundò, quia mẽsurabile vt sic supponit in re eam rationem, secundum quam est mensurabilis, vt mensurabile in magnitudine supponit in re extensionem quantitatis, & mensurabile in perfectione supponit in re perfectionem: ergo similiter mensurabile in duratione supponit in re durationem; non ergo constituitur formaliter duratio per huiusmodi rationem mensuræ. Tandem mensura passiua dicit respectum ad actiuam: si ergo duratio mensurabilis est, quo, quæso, est mensurabilis? non certè nisi durationc, quia mensura, & mensurabile debent esse homogenea, teste Aristotele: ergo ratio durationis, vt sic communis est mensuræ actiuæ, & passiuæ: ergo in neutra earum consistit ratio durationis, sed illæ sunt relationes, aut quasi proprietates quædam durationi attributæ.

Quæstionis resolutio.

IX. Inter has ergo opiniones duæ priores videntur probabiliores, & in re parum differre. Possumus verò nos addere, durationem propriè sumptam dicere de formali positiuam permanentiam in existendo, quæ ratione tantum, vel cõnotatione aliqua intrinseca ab existentia differt. Hoc vt declarem, suppono nullam rem propriè durare in primo instanti nostri temporis, in quo incipit esse. Est enim hoc valde consentaneum propriæ, & rigorosæ significationi vocis, & communi modo concipiendi: quæ duo in hac re magni momenti sunt, quia tota hæc distinctio maximè fundata est in modo concipiendi nostro. Verbum ergo durandi si Latinam vim spectemus, permanentiam aliquam in re, vel actione inchoata significat: cum ergo res in vnico instanti nondum habeat permanentiam in existendo; non potest propriè dici durare pro eo instanti. Atque ita videtur etiam communiter sentire Theologi. Nam ferè omnes censent durationem requirere aliquam perseuerantiam in esse. Neque admittent generationem substantiam propriè durare, sed fieri, & subito transire. Idemque dicetur de quolibet instanti, quod per se non auget durationem, sed terminat illam, sicut lineam punctus.

X. Hoc ergo supposito dicitur facilè, existentiam, & durationem distingui ratione, sicut productionem, & conseruationem; nam existentia dicit actualitatem rei extra causas suas absolutè, & non connotando præexistentiam aliquam: duratio verò dicit perseuerantiam aliquam in eadem existentia, quæ perseuerantia non est aliquid distinctum ab ipsa existentia, sed connotat secundum nostrum concipiendi modum præexistentiam eiusdem existentiæ,

Res successiua quoad durationem cũ permanentibus comparantur.

stentiæ, seu quod talis existentia concipi possit, vt existens, ante quodlibet instans, pro quo durare dicitur. In quo est notanda differentia inter rem successiuam, & permanentem: nam res successiua dicitur durare, aut perseuerare per additionem realem, quia semper aliquid noui in ea fit, eique additur: res verò permanens per se loquendo non dicitur durare, quia ei aliquid additur, sed quia eadem in eodem esse perseuerat. Atque ita videtur illa differentia inter existentiam, & durationem solum in rebus permanentibus habere locum, nam in successiuis duratio aliquid rei addere videtur existentiæ eiusdẽ rei. Sed quamuis hoc ita appareat, quoad loquendi modum, tamen si attentius rem spectemus, cadẽ est ratio in successiuis: nam quia res successiuæ non existunt, nisi dum fiunt, ideo existere dicuntur etiam si non omnes partes rei successiuæ factæ sint, & hinc prouenit, vt durare dicantur quamdiu nouæ partes fiunt, quæ factæ nondum erant. Tamen in re ipsa cum nouæ partes adduntur, ipsum esse talis rei crescit, & consummatur. quapropter duratio nihil rei addit supra ipsum esse talis rei, sed ipsummet esse tale est, vt per fluxum, & additionem suarum partium sit in rerum natura, & ideò, eodem modo durat. Atque ita tam in successiuis, quàm in permanentibus verum in vniuersum habet, quod duratio supra existentiam nihil rei addit, sed connotat tantum præexistentiam, vel secundum rationem si sit in toto esse, vt in rebus permanentibus, vel secundum rem, si sit tantũ secundũ partẽ, vt in successiuis.

XI. Existentiæ cũ duratione collator.

Et quoad hoc æquiparantur aliquo modo existentia, & duratio inter se, sicut productio, & conseruatio inter se: nam sicut conseruatio in re non distinguitur à productione, sed tantum in connotatione quadam vt supra declaratum est, ita duratio distinguitur ratione ab existentia secundum quandã connotationem, vt diximus. Est autem discrimen aliquod in hac comparatione: nam productio connotat negationem existentiæ immediatè præcedentis, & conseruatio connotat, quod ipsamet actio sub ratione productionis præcesserit. At verò existentia, & duratio non omninò ita comparantur, nam licet duratio etiam connotet, vel includat aliquam præexistentiam, seu antecessionem in existendo, quia dicit perseuerantiam in existendo: perseuerare enim supponit esse: at verò existentia, vt sic, seu existere non connotat negationem existentiæ, quæ præcesserit, sed præscindit, & absolute dicit, quod res sit actu siue anteà fuerit, siue non. Et hinc est, vt res, quæ conseruatur post primum instans non dicatur produci, sed conseruari tantum: res verò, quæ durat quamdiu durat semper dicitur existere & non tantum in primo instanti, quia existere non includit carentiam existentiæ, quæ immediatè præcesserit, sicut productio, vt dictum est. Addo etiam, existentiam, & durationem latiùs patere, quàm productionem, & conseruationem, habent enim locum etiam in re, quæ nec producitur, nec conseruatur. Diuina enim natura existit, & durat perpetuò sine vlla effectione, vel conseruatione. Illa ergo comparatio sumenda est quoad quandam proportionem non secundum omnimodam similitudinem.

XII. Atque hæc sententia sic exposita vera, & facilis esse videtur, & in re parum differt à prima sententia Ocham, & Nominalium: solum est discrimen, nam quod illi declarant per coexistentiam ad successiuam durationem, vel actualem, vel possibilem, nos explicamus per solam permanentiam in existendo, & per formalem, aut virtualem præsuppositionem existendi, quam includit duratio, vt duratio, & non vt existentia. Hoc autem discrimen in re fere nullum est, solum quia pertinet ad modum concipiendi nostrum; quia hoc ipso, quod nos concipimus permanentiam durationis secundum quandam habitudinem prioris, & posterioris, iam concipimus ad modũ successionis veræ vel imaginariæ. Nihilominꝰ tamen verum est hunc modum concipiendi nostrũ non includi in significato illius vocis, licet nos aliter illum explicare non valeamus, quod vt existimo Ocham, & alij non negabunt, & hoc solum probant priora argumenta, quæ ibi facta sunt contra eam sententiam.

XIII. Posteriora verò argumenta, quibus probari intenditur, rem durare in primo, & vltimo instanti, si incipiat, & desinat per primum, & vltimum sui esse: quoad eam partem de vltimo instanti ea facile admittimus. Quia si in vltimo instanti res tota existit, vel permanet sicut antea, propriè ergo durat. De primo verò instanti non est similis ratio, quia ante primum instans res non existit, vt in eo possit dici perseuerare in esse. Vnde sicut res dicitur quiescere in vltimo instanti, non tamen in primo, in quo cessat moueri, quia in vltimo se habet eodem modo, quo priùs, quod est quiescere; in primo verò non ita, sed potiùs se habet aliter quàm priùs, ita in vltimo instanti dicitur propriè durare, non autem in primo: nam duratio se habet ad modum quietis, quatenus est permanentia in esse. Quò fit, vt licet res permanentes (in quibus hæc maximè locum habent) incipiant existere per primum sui esse; durare autem propriè solum incipiant per vltimum non esse: sicut, licet creatio rei alicuius incipiat per primum esse, conseruatio tamen, vt sic, incipit per vltimum non esse. Quapropter in primo instanti, in quo res existit, non dicitur propriè iam durare, sed dici potest incipere durare non intrinsecè, sed extrinsecè, vt dictum est. Vnde res, quæ per solum instans aliam excedit in existendo, non dicetur propriè magis durare, quam alia, licet possit dici prior in existendo. Et similiter generatio, quæ vnico tantum momento existit non dicitur propriè durare, sed fieri, aut existere in instanti. Quod si interdum dicitur huiusmodi res durare per solum instans: sumitur latè verbum *durandi*, tanquam synonymum cum verbo *existendi*: nam quia inter horum verborum significata parua est differentia, ideò facilè vnum pro alio vlurpatur. Atque in hunc modum facile satisfit illis argumentis, quæ vltimo loco fiebant contra primam sententiam, & contra suppositionem, quam hic posuimus: nimirum, rem non dici propriè durare in solo primo instanti indiuisibili nostri temporis, in quo primo incipit esse, quamquã quia hæc multum pendent ex modo loquendi, possit etiam alia probabilis ratio respondendi, & loquendi excogitari, vt statim patebit.

Duratio rei permanentis incipit per vltimum non esse.

XIIII. Dicere enim posset aliquis, si existentia rei permanentis incipit per primum sui esse, & duratio per vltimũ non esse: ergo distinguitur pluribus ratione. Imò vlterius sequi videtur omnem durationem esse successiuam, quia ille est modus incipiendi rerum successiuarum. Respondetur, argumentum apertè instare in creatione, & conseruatione. Dicendum ergo est, cum duratio, aut conseruatio dicitur incipere per vltimum non esse, intelligendum esse, non quoad inceptionem alicuius rei, sed talis denominationis, qua denotetur, caudẽ rem iam præextitisse, vel

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel per instans. Et ideò ex illo diuerso modo incep-
tionis, nec potest inferri maior distinctio quàm ra-
tionis, cum hæc sufficiat ad illas diuersas denomina-
tiones, nec etiam potest inferri successio, sed potius
negatio successionis, & variationis in esse rei perma-
nentis, vt infrà latius explicabimus. Estque accom-
modatum exemplum in quiete, quam Philosophi
dicunt incipere per vltimum nõ esse, non quia suc-
cessiua sit, sed potiùs quia consistit in priuatione suc-
cessiui motus. Dici etiam aliter posset, durationem
permanentem dupliciter accipi posse: vno modo
quoad sufficientiam tantum, & hoc modo solum di-
cere ipsam existentiam, quatenus de se sufficiens est
ad diu permanendum in esse, & sub hac considera-
tione, seu denominatione durationẽ incipere simul
cum tali existentia, & per primum sui esse. Alio ve-
rò modo sumi durationem, vt exercet actum durã-
di, vel perseuerandi in esse, quod propriissimè vide-
tur significari per verbum *durandi*; & quoad hoc di-
cimus durationem incipere per vltimum sui non es-
se: tamen hic actus, seu hoc exercitium durandi non
addit aliquid positiuum, & reale vltra sufficientiam
durationis, sed dicit eandem existentiam eodem mo
do se habentem. Quod si aliqua est existentia alicu-
ius rei, quæ nec actu permanet, nec sufficiens est ad
permanendum in esse: illa non meretur nomen du-
rationis, sed poterit dici principium, aut terminus
durationis.

XV. Rursus hic modus explicandi durationem non
multum discrepat à secunda sententia suprà relata,
quin potius, quoad rem ipsam, còdem redeunt. Nã
illa permanentia, quam exposuimus, quatenus actu
exercetur in re, nihil addit existentiæ, nisi negationẽ
variationis, mutationis, aut destructionis, vel etiam
cessationis. Quod optimè declaratur exemplo su-
pra adducto de quiete: nam sicut quies dicit perma-
nentiam in eodem loco; ita duratio dicit permanẽ-
tiam in eodem esse: ergo sicut quies in re non addit,
nisi priuationem motus, ita duratio non addit nisi
negationem. Consequenter verò loquendo iuxta
nostram sententiam, illa negatio destructionis vel
desitionis, quam includit duratio non debet referri,
quasi in sensu composito ad esse rei pro eodem in-
stanti indiuisibiliter concepto, modo nostro conci-
piendi, sed ad ipsum esse absolute, & in sensu diuiso
(vt aiunt) atque adeò vt potest concipi tanquam
præexistens. Quanquam si quis velit ita loqui, vt
dicat, rem etiam pro vno instanti durare, & includ-
re dictam negationem priori modo, non loquetur
omnino improbabiliter. An verò sub hac voce *dura-
tionis*, & sub conceptu illi correspondente formali-
ter importetur illa negatio, vel solũ per illam expli-
cetur ipsa permanentia positiua existentiæ, res parui
momenti esse videtur, & vtrumque facile defendi
potest, quamquam ille modus explicandi hanc rem
per negationem expeditior, & facilior videatur. Si-
cut identitas licet explicari possit per modum habi-
tudinis positiuæ, & relationis rationis eiusdem ad
seipsum, facilius tamen explicatur per negationem
diuisionis. In hunc ergo modum facilè possunt pri-
ma, & secunda sententia ad verum sensum reuo-
cari.

XVI. Tertia verò intellecta de mensura actiua, nullo
modo declarat propriam rationem durationis, vt
sic; quia esse mensuram extrinsecam, est valde acci-
dentarium, & extrinsecum durationi, vt sic; esse au-
tem mensuram intrinsecam non pertinet ad mensu-
ram actiuam, vt ostensum est. Intellecta verò illa
sententia de mensurabilitate passiua, posset ad nostrã
expositionem reuocari, si non sit sensus, formalem
rationẽ durationis consistere in illa relatione men-
suræ, sed per eam, vt per quandam proprietatem de-
clarari. Sic enim perinde est ac si diceretur, existen-
tiam quatenus apprehenditur, vt mensurabilis in ac-
tu, seu exercitio existendi, vt sic, habere rationem
durationis: nam secundum permanentiam suam sic
mensurabilis est. Et hoc quidem verum est, præci-
puè in durationibus finitis, quomodo autem in infi-
nitam, seu æternam conuenire possit, aut ei applicari
debeat; inferius declarabimus.

Vna verò superest difficultas circa dicta in hac, XVII.
& præcedenti sectione: nam in omni re creata Vbi Quæ re vbi dif-
est quidam modus realis ex natura rei distinctus ab tinguantur
ipsa re cuius est modus, vt nunc supponimus ex di- rea constitu-
cendis disputatione sequenti: ergo etiam duratio tis in loco,
est modus ex natura rei distinctus. Probatur hæc non vero du-
consecutio. nam ad explicandas præsentias locales, ratio a dura
& durationes rerum, duo spatia infinita à nobis con- tione.
cipiuntur: vnum quasi permanens, & vndiq; infini-
tè extensum sine termino; aliud quasi successiuum,
quod ab æterno in æternum protenditur, & vtrum-
que horum quasi repletur actualiter, & necessario à
Deo, illud quidem prius, immensitate, hoc verò po-
sterius, diuina æternitate. Vbi ergo in rebus creatis
ideò est modus ex natura rei distinctus à creatura,
quia est definita quædam præsentia ad determina-
tam partem prioris spatij. Vnde etiam fit, vt ipsum
Vbi in eadem re varietur, quatenus eadem res nunc
potest exhibere præsentiam suam ad vnam partem
illius spatij, nunc verò ad aliam. Igitur eadem ratio-
ne, seu proportione duratio erit modus ex natura
rei distinctus à re creata durante, quia non est nisi
veluti præsentia quædam ad illud posterius spatium
successiuũ, non quidem adequata illi, quia nõ est in-
finita; sed ad aliquam determinatam partem eius,
quæ proinde variabitur prout diuersis partibus illi-
us spatij correspondet, aut exhibetur: ergo est eadẽ
proportio inter hæc duo. Atque hinc vlterius in-
ferri videtur contradicta, quod sicut res dicitur esse
alicubi, & habere proprium Vbi, etiamsi non exhi-
beat præsentiam suam alicui parti illius spatij, sed
tantum puncto indiuisibili: ita res dicenda sit dura-
re hoc ipso, quod realiter est præsens posteriori spa-
tio: etiam si non correspondeat illi secundum ali-
quam partem diuisibilem eius, sed tantum secundũ
instans indiuisibile.

Ad hanc obiectionem respondendum est, non XVIII.
disputando modo, vt illa spatia verè cogitentur, aut
fingantur à nobis ad explicanda alia tempora, aut
loca intrinseca rerum, qualia cogitanda sint; de hoc
enim infra occurret cõmodior dicendi locus: nunc
autem supponimus, illa spatia non esse veras aliquas
res, quia nec sunt res increatæ, vt per se constat, ne-
que etiam sunt entia creata, cum apprehenduntur
tanquam æterna, & per se necessaria. Concipiun-
tur ergo vt capacitates quædam vel corporum, vel
motuum: nam spatium locale concipitur vt aptum
repleri corporibus; spatium verò temporale (vt sic
dicam) vt aptum repleri motibus; & hinc etiam con-
cipimus priori spatio non solum corpora, sed etiam
res alias posse esse præsentes locali præsentia vni-
cuique commodata: & similiter posteriori spatio,
seu tempori imaginario non tantum motus, sed et-
iam res alias existentes posse esse suo modo præsen-
tes, & quasi coexistentes illi. Quoad hæc ergo est
nonnulla similitudo, ac proportio; est tamen
discri-

discrimen, quia in id spatium, quod apprehenditur A
quasi successiuum, quod vocari solet infinitum tem-
pus imaginarium: in illud (inquam) incidit res esse
ex vi suæ existentiæ actualis, etiamsi nihil aliud ei su-
peradditum intelligatur: at verò in aliud spatium
locale non incidit ex vi solius existentiæ, sed ex vi al-
terius præsentiæ, quę rei existenti superadditur. Cu-
ius signum, & sufficiens argumentum est, quod ea-
dem res, & eandem retinens existentiam potest mu-
tare præsentiam ad quodlibet determinatum spatiũ
locale non per mutationem alterius, sed per mutati-
onem sui: non tamen ita potest res mutare præsen-
tiam ad aliud spatium, seu tempus imaginarium, si
eandem retinet existentiam; sed si aliquid per mo-
dum mutationis ibi concipitur, solum est ex parte
alterius extremi, scilicet, quia ipsum tempus imagi-
narium, vt fluens concipitur.

XIX. Propter hanc ergo differentiam non tenet conse-
cutiò argumenti: nam præsentia localis est modus
superadditus existentiæ rei, eo quòd res creata ex vi
solius existentiæ suæ non dicit respectum ad locum
neque habet (vt ita dicam) quod repleat aliquam
partem spatij localis imaginarij. Duratio verò non B
dicit modum additum existentiæ, quia res quælibet
ex vi suæ actualis existentiæ, vt sic, incidit necessariò
in tempus ipsum imaginarium, vel in aliquid eius, &
quantum est ex se, si eadem existẽtia immutata per-
seueret, potest coexistere toti illi etiamsi in infinit-
um successiuè extendatur, seu extendi concipiatur.
Ex hoc enim ipsa existentia in se nec minuitur, nec
augetur, quod in locali præsentia locum non habet.
Non enim potest eadem præsentia, vel contineri in-
tra indiuisibile punctum, vel extendi ad diuisibile
spatium, nisi in se mutetur, vel augeatur, vel minua-
tur. Ratio autem huius differentiæ ex eo etiã reddi
potest quod spatium illud, cui præsentia localis cor-
respondet, concipitur, vt permanẽs, & immutabile,
& ideò, non potest res creata esse præsens maiori, vel
minori spatio, nisi in ipsa fiat mutatio quoad au-
gmentum, vel diminutionem præsentiæ: aliud verò
spatium temporale apprehenditur quasi fluens, &
ideò eadem existentia etiam creata immutata perse-
uerans, potest per se ipsam ad esse maiori, & maiori
parti illius spatij, seu temporis imaginarij. Atque ita
ex illa comparatione, aut proportione non solum C
nõ improbatur, verumetiam explicatur magis pro-
posita sententia de ratione durationis, & ex his, quæ
de singulis durationibus in particulari dicemus, ma-
gis declarabitur.

SECTIO III.

*Quid sit æternitas, & quomodo à duratione creata
distinguatur.*

I. PRimo, ac præcipuè diuiditur duratio
in creatam & increatam. Duratio in-
creata est æternitas simpliciter dicta,
seu per essentiã; creata verò duratio est
omnis alia, quæ nõ est vera æternitas

Dari durationem increatam.

II. CIrca quam diuisionem primò aduertẽdum est
in ea supponi dari durationem veram & incre-
atam, quod negare visus est Aureolus apud Capreo-
lum in 1. d. 9. art. 2. in argumentis quæ quarto loco
obiicit contra sententiam D. Tho. quibus probare
contendit in Deo nullam esse durationem: ex quo
planè fit nullam esse durationem increatam. Sequi-
tur deinde æternitatem aut non esse durationem,
aut non esse in Deo, neq; esse aliquid reale, sed solũ
infinitum illud spatium temporis imaginarij, cui
nos concipimus diuinum esse coexistere. Fundamẽ-
tum Aureoli est, quia putat de ratione formali du-
rationis esse successionem. Nihilominus contraria
sententia certa est. Primò, quia Deus vere ac propriè
dicitur ex æternitate realiter durasse: ergo per dura-
tionem realem, & non in alio existentem: ergo per
durationem increatam existentem in ipso Deo. Ità
Deus semper realiter extitit, ita vt nunquam in eo
signari potuerit initium existendi, & in eo esse reali-
ter permansit ac permanet: ergo realiter durauit &
durat sua intrinseca duratione, quæ non potest esse
nisi increata. Tandem si ab æterno cœlum fuisset
motum, realiter durasset, sed Deus ita existit & per-
manet in suo esse, vt ex se sufficiens sit ad coexisten-
dum, vel (vt sic dicam) condurandum illi infinito
tempori: ergo habet in se veram durationem realem
& increatam qua duret. Ad fundamentum autem
Aureoli negandum est assumptum, de quo sect. seq. B
plura dicturi sumus.

Secundò quod ad nomen æternitatis attinet, ob- III.
seruandum est, hoc nomen variè accipi, & interdum
attribui durationibus creatis quæ aliquo modo in-
finitæ sunt, vel longissimæ: dicitur enim æternum,
quasi extra terminum, seu sine termino existens; &
ideò quod existit ita vt nunquam finiendum sit, so-
let dici æternum: & idem esset si aliquid creatum si-
ne principio durationis extitisset. Et inde quasi per
exaggerationem extenditur illa vox ad significandũ
quod per multa sęcula durat: sicut enim quod diffi-
cillimum est, solet dici impossibile; & quod est ingẽ-
tis magnitudinis, solet dici immensum aut infinitũ,
ita quod longissimè durat, vocari solet æternum, vt
sumitur ex Diony. c. 10. de diu. nominib. Hæ verò si-
gnificationes minùs propriæ sunt, nam illa sola du-
ratio verè ac propriè est extra terminum, quæ ex se
est incapax termini, & in sua intrinseca ratione infi-
nitatem in durãdo includit; & ideò illa sola propriè
& simpliciter vocatur æternitas. Talis autem dura-
tio non potest esse nisi increata, quia nulla alia est ex
se & ab intrinseco sine termino, nam omnis creata C
potest & inchoari & finiri. Meritò ergo dictum est,
durationem increatam esse propriam æternitatem.
Hæc ergo duratio est à qua Deus solus vocatur ęter-
nus. Vnde disputatio de hac duratione non pertine-
ret ad hunc locum, sed ad eum in quo suprà egimus
de attributis primi entis, nam hoc loco, vt ex me-
thodo huius operis cõstat, iam solũ agimus de acci-
dentibus, seu attributis accidentalibus rerum crea-
tarũ: æternitas autem per essentiam est attributũ so-
lius Dei, quod illi per se, & essentialiter conuenire,
suprà demonstratũ est d. sp. 19. sect. 9. Ex illo tamen
loco in hunc remissimus declarandum, quid sit hæc
duratio quę æternitas dicitur, eò quod nondum ex-
plicata communi ratione durationis, satis ibi decla-
rari non poterat: & ideò quid sit ętęrnitas, breuiter
hoc loco declarandum est.

Differentia æternitatis ab aliis durationibus.

PRimo ergo dubitare solent Theologi: quo diffe- IIII.
rat æternitas ab aliis durationibus. Neque enim Prima opi-
satis videtur, si dicamus differre in eo quod æterni- nio refuta-
tas increata est, aliæ verò durationes sunt creatæ. tur.
Hæc enim differentia quasi materialis est: nunc verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

inquirimus propriam & formalem diuersitatem intra rationem durationis. Quidam ergo antiqui existimarunt primam, & per se differentiam æternitatis ab omni alia duratione esse, quod ipsa sola est duratio permanens, aliæ verò omnes sunt aliquo modo successiuæ. Sed hæc opinio in rigore, & proprietate intellecta, prout à Bonauentura, & aliis asseritur, falsa est, nam inter durationes creatas sunt aliquæ permanen vt ex discursu disputationis constabit. An vero sit hæc sententia ad aliquem verum sensum reduc tatim declarabo.

D. Bonauen.

V. Secunda opinio reiicitur.

Alij dixerunt æter. itatis proprium esse carere principio, ac fine, atque ità esse durationem infinitam, differreque ab aliis, quòd omnes habent principium, & aliquæ etiam habebunt finem, vt tempus, omnisque duratio corruptibilis. Veruntamen si hæc differentia secundum id tantùm quod iam factum est intelligatur, non satis declarat propriam differentiam æternitatis ab aliis durationibus, quia licet de facto secundum fidem nostram nulla alia duratio sit absque principio, tamen absolutè non repugnat esse, vt in superioribus dictum est. Vnde si Deus creasset angelum, vel cœlum ab æterno, non esset in eo durationis principium, & nihilominus duratio eius creata esset, & essentialiter differens ab æternitate. Quo sensu dixit Richardus Victorinus lib. 2. de Trinitat. capit. 4. aliud esse sempiternum, aliud æternum; nam sempiternum dici potest quidquid caret principio, & fine: æternum verò vltra hæc requirit immutabilitatem. Isidor. autem lib. 7. Etymologiarum, c. 1. illas duas voces eandem putat habere significationem, & in rigore ita videtur. Richardus verò eas accommodauit, vt diuersitatem rerum significatarum indicaret: sic etiam dixit Augustinus lib. 83. q. 19. *Licet omne æternum sit immortale, non tamen omne immortale satis subtiliter æternum dici, quia etsi semper aliquid viuat, tamen si mutabilitatem patiatur, non proprie æternum appellatur.* Solet quidè in communi modo loquendi dici, creaturam fore æternam, si ex æternitate creata sit, tamen in rigore verius dicetur talis creatura durare ex æternitate, non tamen duratione, quę sit æternitas. Si autem differentia illa non tantũ de facto, sed de possibili etiam intelligatur, videlicet, vt æternitas sit illa duratio, quæ nec principium, nec finem habet, nec habere potest; & à cæteris in hoc distinguatur, quod omnis alia duratio, vel finem, vel principium habet, vel saltem habere potest: in hoc (inquam) sensu hoc discrimen verum est, vt ex dicendis constabit.

Richard. Victorin.

Isidor.

August.

VI. Discrimen quod assignat D. Tho. inter æternitatẽ & alias durationes.

Aliter exponit hoc discrimen Diuus Thomas prima parte, quæstione decima, artic. quinto. Nam æternitas (inquit) est talis duratio quæ nullam successionem admittit neque in esse, neque in propriis & internis actibus, seu operationibus rei æternæ: omnis autem alia duratio talis est, vt vel in se ipsa successionem habeat, vel saltem illam habeat adiunctã in aliquibus operationibus, vel motibus eiusdem suppoliti. Quæ differentia quoad vtramque partem verissima est. Et priorem indicauit satis Boetius in recepta illa definitione æternitatis, quod sit *interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio.* Nam in eo, quod dicitur, *tota simul* significatur carentia successionis; cùm verò dicitur *interminabilis vitæ &c.* significatur carentia omnis mutationis possibilis in ipso esse, quia idem est illi esse, & viuere, cum deniq; additur *perfecta possessio* indicatur, illam carentiam successionis esse debere non tantum in ipso esse, sed etiam in omni perfectione, & in omni interno actu rei æternæ. Atque hac ratione solus Deus æternus est, quia solus ipse habet eam necessariam stabilitatem in esse, & in omni perfectione, & interna operatione.

Descriptio æternitatis. Boet. lib. 5. de cõs. prof. 2. Anſel. in Monolog. c. 24.

VII.

Ex quo etiam patet altera pars assignatæ differẽtiæ: nam omnis duratio creata talis est, vt vel in se, vel in operationibus sui suppositi successionem, seu variationem admittat. Quamuis enim creari possit substantia, quæ in suo esse permanens, atque immutabilis etiam sit, nulla tamen creata est, vel creari potest, quæ saltem in accidentibus, vel internis motibus, aliquam variationem, vel successionem non admittat. Dico autem semper *in internis actibus, aut motibus*, quia licet in externis actibus, aut denominationibus, quæ ex eis resultant, possit esse successio, ac varietas, hoc nihil obest veræ æternitati. Sic enim Deus creare incipit, & à creando desistit, & res in tẽpore mouet actione etiam temporali, & successiua absque variatione, vel diminutione suæ æternitatis: quia hæc successio in his actionibus, vel denominationibus externis non infert varietatem in aliquo actu interno, aut propria perfectione ipsius Dei: vt rectè notauit Anselmus in Monologio c. 24. De ratione autem æternitatis solum est, vt omnino excludat successionem ab ipsa re æterna, & ab omni esse, ac perfectione illius.

VIII.

Sed quamquam hæc differentia à Diuo Thoma assignata vera sit, videri tamen potest minus conueniens, quia non sumitur ex his, quæ formaliter, ac per se pertinent ad rationem durationis, sed ex adiunctis, & extrinsecis. Quod ita declaratur: nam licet in re creata Angelo v. g. alia sit duratio ipsius esse; alia verò sit duratio operationis, & in priori non sit successio, sit autem in posteriori, nihilominus illæ duæ durationes essentialiter diuersæ sunt, & vna nõ constituitur in sua ratione per aliam, sed vnaquæq; per suam intrinsecam rationem formalem, & per eandem vna earum differt ab alia, & ab ipsa æternitate: ergo non rectè assignatur differentia inter æternitatem, & alias durationes, præsertim permanentes, & immutabiles ex adiuncta successione, quam admittunt: nam etiam præcisa hac successione necesse est, vt in suis intrinsecis formalibus rationibus habeant diuersitatem.

IX. Approbatur differentia constituta à D. Thom.

Respondetur, & quod in obiectione sumitur, verum ex parte esse, & nihilominus dictam differentiam aptè, atque sapienter à Diuo Thoma traditam esse. Nam si primariam differentiam assignare velimus, in hoc posita est, quod æternitas, est duratio per se, & ab intrinseco necessaria, & à nullo pendens, & consequenter omnino immutabilis, tam per internam capacitatem, quàm per omnem extrinsecam potentiam, quæ omnia indicantur in illa particula definitionis, *interminabilis vitæ.* Nulla autem alia duratio est ita necessaria, aut independens, vel immutabilis: quia cum omnis alia duratio ab externa causa originem habeat, & ab ea pendeat, saltem per potentiam eius deficere potest. Hæc ergo est prima, & maximè essentialis differentia, quæ formaliter pertinere videtur ad rationem durationis, vt sic. Nam cum duratio formaliter dicat permanentiam, vel perseuerantiã alicuius esse, quod rationẽ, & modum permanendi in esse varias, formaliter etiã distinguit durationes: at verò perseuerare in esse cum absoluta, & intrinseca necessitate est nobilissimus modus permanendi in esse, plusquam genere diuersus ab omni alio: ergo satis formaliter ex eo capite assignatur discrimen inter huiusmodi durationes. Atq; in hoc

hoc sensu quodammodo dici potest sola æternitas permanens duratio, nam sola illa ita stat, vt nullatenus cadere, aut deficere possit; quomodo Augustin. serm. 38. de verbis Domini quasi per antonomasiam tribuit æternitati, quod *in ea stabilitas sit.* Et iuxta hãc differentiam precisè, ac formaliter sumptam quamuis per impossibile fingeremus esse in Deo aliquam variationem, vel successionem in internis actibus eius, vt v. g. in sciendis, vel volendis creaturis, nihilominus duratio diuini esse essentialem rationem æternitatis retineret, nam esset nihilominus duratio independens, & omnino necessaria. Et è conuerso quamuis fingeretur substantia creata incapax accidentium, vel inuariabilis in illis, nihilominus duratio ipsius esse non esset æternitas, quia simpliciter esset dependens, & mutabilis per extrinsecam potẽtiam. Quoad hanc ergo partem verum est quod in proposita obiectione assumitur.

A

X

Nihilominus tamen meritò D. Tho. differentiam hanc explicauit per carentiam omnis successionis, tam formalis, quàm adiacentis, seu concomitãtis (vt sic dicam) vt per hoc indicaret quãdam excellentiã æternitatis, de cuius ratione est vt sit adæquata duratio eius rei, cuius est duratio, non solùm quãtum ad esse eius, sed etiam quantum ad omnia quæ in tali re sunt, vel excogitari possunt. Vel (vt propriùs loquar) æternitas essentialiter est duratio talis esse, quod essentialiter includat omnem perfectionẽ essendi, & consequenter omnem actum seu internã operationem talis entis. Et ideò, si talis sit duratio vt definiatur ac limitetur ad esse rei, & non se extendat ad alias perfectiones vel operationes rei, aut è conuerso, si sit duratio operationis, & non ipsius esse, aut vnius operationis, & non alterius, non potest veram rationem æternitatis simpliciter habere. Est enim æternitas duratio ipsius esse per essentiam: vnde sicut illud esse est ipsa plenitudo essendi, ita æternitas est (vt sic dicam) ipsa plenitudo durandi: & ideò de ratione illius est quod sit duratio plena & perfecta totius esse, totiusque perfectionis & operationis rei æternæ. Ac proinde rectè discernitur æternitas ab omni alia duratione, quæ quantumuis permanens, aut immutabilis, vel indiuisibilis videatur, successionem habet adiunctam, quia hoc ipso deficit à plenitudine durationis, quam æternitas requirit.

XI. Æternitas præteriti & futuri differentias excludit.

Et in hac ratione æternitatis sic declarata fundamentum habet, quod non tantùm Theologi, sed etiam Philosophi docent, in re æterna quantum ad ipsam spectat, nihil esse præteritum, neq; futurũ, neque in esse eius, neq; in scientia, neque in amore, nec deniq; in aliqua alia perfectione. Nam si res verè æterna est, quidquid in ea est, per veram æternitatem durat; & ideò nihil horum transire potest, nec succedere in ipsa, sed semper manere. Sic Plato in Timæo. *Erat* (inquit) *& erit, non rectè æternæ substantiæ assignamus*: quem imitati sunt Patres tũ Græci, tum Latini, vt Nazianz. orat. 35. & 42. & Damasc. 2. de fide c. 1. & Eusl. lib. 11. de Præp. c. 7. & sumitur etiam ex Dionysio c. 10. de diu. nominib. Augustin. in id Psalm. 2. *Ego hodie genui te*, & concione 2. in Psal. 101. circa illa verba; *In generationem & generationem anni tui.* Et Greg. lib. 16. Moral. c. 21. Anselmo in Prosolog. cap. 18. & sequentibus.

Plato.

Nazianz. Damascen. Ruffin. Dionys. August. Anſel.

XII.

Dixi autem *in re æterna quantum ad ipsam spectat, non esse has differentias præteriti aut futuri*, quia quantum pertinet ad nos, id est, ad modum quo nos rem æternam concipere, & de illa loqui possumus, etiam Deo attribui solent huiusmodi locutiones præteriti & futuri. Dicimus enim, & Deum fuisse semper, & esse, & futurum esse, quia nos non concipimus rem æternam prout in se est, sed nostro modo per cõparationem ad aliquam successionem veram vel imaginariam. Sic ergo dicimus Deum fuisse, quia concipimus eum vt coexistentem tempori præterito; imò & ante hoc tempus reale quod est in motu cœli, & ante quamlibet durationem apprehensam vt temporalem & finitam, concipimus fuisse Deum. Atque hoc modo apprehendimus totam æternitatem, quæ extitit vsque ad hoc instãs, tanquam spatium quoddam seu latitudinem fluentem sine principio, & in tota illa cõcipimus extitisse Deum: & idem proportionaliter est in futuro. Re tamen vera, in ipsa æternitate Dei nullus est fluxus, & consequenter nec præteritum aut futurum, sed per denominationem extrinsecam ex coexistentia nostri temporis, iuxta modum concipiendi nostrum. Quocirca, cum in his differentiis præteriti & futuri soleat includi aliquid negatiuum cum affirmatiuo, Deo non tribuuntur ratione negationis, sed affirmationis tãtum: in præterito enim (præsertim perfecto) cùm dicitur aliquid fuisse, indicatur iam non esse, etsi aliquando esse habuerit, & è conuerso in futuro indicatur nondum esse, etsi aliquando habiturum sit esse: Deo autẽ ita fuisse tribuitur, vt semper esse intelligatur, & ita futurum esse, vt non sit de nouo acquisiturus esse, sed in esse quod iam habet permansurus dicatur. Et quod dictum est de esse, intelligendum est de scientia, amore, & de aliis propriis & internis actibus seu perfectionibus Dei. Atq; ex his satis videtur, quantum ad rem spectat, æternitatis ratio, eiusque differentia à cæteris durationibus declarata.

B

SECTIO IIII.

Includatne æternitas in sua ratione formali aliquem respectum rationis.

I.

SOlet autem à Theologis subtiliter, ac Metaphysicè inquiri, an æternitas vt sic sit attributum omnino reale, vel aliquid rationis includat; & an sit omnino positiuum, vel negationẽ includens. Multi enim putant æternitatem non solùm in re non distingui ab esse diuino (quod commune est omnibus attributis) sed etiam non posse ratione distingui, nisi quatenus includit aliquod ens rationis, non quod æternitas sit ens rationis (id enim constat esse falsum, cũ sit realis duratio, & magna perfectio) sed quod aliquod ens rationis includat prout à nobis concipitur, vt ratione distincta ab esse diuino.

C

Prima opinio constituens æternitatem per relationem mensuræ.

II.

HOc autem duobus modis excogitatum est: prior est de relatione aliqua rationis, alter de aliqua negatione. Priorem modum sequutus est Ferrarien. Ferrar. sis. 1. con. Gen. c. 15. & alij recentiores Thomistæ super 1. p. D. Tho. q. 10. Quibus fauere videtur D. Tho. ibi art. 1. vbi ait, rationem æternitatis consistere in apprehensione vniformitatis eius, quod est extra motum: & ibidem comparat illam cũ tempore, cuius ratio consistit in numeratione prioris & posterioris in motu, sub qua ratione tẽpus aliquid rationis includit, vt sumitur ex Philosopho 4. Physic. text. 134. Hanc autem relationem rationis explicant esse relationem mensuræ, nam Ferrariensis putat

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

æternitatem vt sic esse mensuram diuini esse, non quidem secundum rem, cùm sit ipsum esse Dei, sed secundum rationem: hanc ergo relationem mensuræ, quæ rationis est, putat includi in ratione æternitatis, & per ipsam formaliter compleri. Fauentque huic opinioni D. Tho. & alij Doctores, qui sæpè appellant æternitatem mensuram diuini esse, vt patet ex D. Tho. dict. q. 10. a. 2. ad 3. Vbi etiam declarat esse mensuram secundum apprehensionem nostram; & a. 3. idem repetit. Idem Albert. in 1. d. 8. a. 8. & Henric. in summ. a. 31. q. 2. Alij verò ex Thomistis conueniunt cum Ferrariensi in hoc quod æternitas complectitur rationem mensuræ, quæ est relatio rationis; differunt tamen, quia non putant illam relationem intrinsecè seu in recto includi in ratione æternitatis, sed tantùm connotari in obliquo, quia æternitas est attributum reale, & ideò non potest per relationem rationis formaliter constitui.

Reiicitur superior opinio.

III. VEruntamen tota hæc sententia procedit ex falso fundamento, nimirum, quod ratio durationis constituatur per relationem mẽsuræ: inde enim intulerunt dicti authores, etiam rationem talis durationis, nempe æternitatis, sitam esse in tali ratione mensuræ: at verò, sicut assumptum falsum est, vt suprà ostendimus, ita etiam consequens. Sed ex propria etiam ratione æternitatis ostendi poterit, æternitatem non constitui per rationem mensuræ, imò nec propriè esse mensuram, vt notarunt Ocham in 2. quæst. 13. & Gabr. in 2. distinct. 2. quæst. 1. artic. 3. dub. 1. Quia vel id intelligitur de mensura passiua, vel actiua: si de actiua, aut intrinseca ipsius Dei, aut extrinseca aliarum rerum. Hoc postremum dici non potest, quia æternitas, licet possit esse mensura perfectionis aliarum rerum, non tamen mensura quasi quantitatiua durationis. Quia neque intellectus diuinus, vt per se constat, neque etiam noster potest vti diuina æternitate ad cognoscendum quantum creatura durarit, quia est ad hunc vsum improportionata ipsa æternitas, tum propter infinitatem, tum etiam propter carentiam omnis quãtitatis, sine qua, aut aliquo modo eius, nos non concipimus hanc rationem mensuræ. Deinde probatur altera pars de mensura intrinseca, quia si æternitas est mensura Dei, quid in eo mensurat? Dicunt frequenter dicti authores, mẽsurare durationem Dei. Sed non rectè, quia duratio Dei est æternitas: si ergo æternitas mẽsurat durationem Dei, æternitas mensurat æternitatem: est ergo æternitas mensura sui ipsius, quia non est nisi vna æternitas: consequens autem est falsum, quia idem non est mensura sui ipsius.

IIII. Nec satis est si quis respondeat, idem non esse mensuram secundum rem sui ipsius, posse tamen esse mensuram secundum rationem: contra hoc enim obstat, quòd saltem debet supponi distinctio secundum rationem vt vnum possit secundum rationem assumi vt mensura alterius; ac si quis dicat bonitatem Dei esse mensuram misericordiæ eius, vel quid simile: at verò æternitas duratio Dei non distinguuntur ratione, sed sunt omnino idem: ergo nec secundum rationem potest inter hæc fingi relatio mensuræ & mensurati: ergo non rectè dicitur, æternitatem esse mensuram durationis Dei. Et declaratur ex re ipsa, quia nemo vtitur æternitate vt medio ad cognoscendam durationem Dei, sed cognoscendo æternitatem, formalissimè cognoscit durationem Dei. Alij apparentiùs dicunt æternitatem esse mensuram diuini esse, fortasse quia cognoscendo vim æternitatis, cognoscimus quantum, & quomodo duret diuinum esse. Sed licet hic modus loquendi sit satis vulgaris, non videtur in rigore proprius, neque verus. Primò, quia esse non potest mensurari nisi aut in perfectione, aut in duratione: ergo vel hæc responsio coincidit cum præcedenti, quæ improbata est: vel loquitur de mensura perfectionis, & sic etiam est falsa, nam eo modo quo potest excogitari ratio mensuræ inter perfectionem diuini esse & æternitatis, potiùs diuinũ esse est mensura æternitatis, quàm è contra, quia ex perfectione diuini esse colligimus quanta sit perfectio æternitatis; ac si diceremus perfectionem cuiuslibet essentię esse mensuram perfectionis proprietatum eius. Secundò, quia per æternitatẽ non cognoscimus quantum duret esse diuinum tanquam per mensuram, sed tanquam per formam (vt sic dicam) qua Deus constituitur durans, vt qui cognoscit subiectum esse summè calidum, quia cognoscit vim, & energiam, seu gradus caloris eius, non dicetur propriè vti calore vt mensura ad cognoscendum calidum, nisi latè loquendo, omnis cognitio per causam, seu rationem constituentem vocetur cognitio per mensurã. Qua etiam significatione admissa, non potest ratio mensuræ constituere rationem talis formæ, sed supponit illam. Vt in præsenti supponitur ęternitas vt formaliter constituens Deum in ratione sic durantis, & inde prouenit vt cognoscendo ęternitatem, cognoscamus quantũ & quomodo duret Deus. Sicut etiã, cognoscendo excellentiam diuinę sapiẽtię, cognoscimus quantum & quomodo sapiat Deus, & tamẽ nemo propterea dicet sapientiam cõstitui per rationẽ mensurę. Nullo igitur modo constituitur ęternitas per rationem mensurę actiuè sumptam.

V. Atq; hinc etiam concluditur non posse constitui per rationem mẽsurę sumptam passiuè, nam si Deus esset mensurabilis ratione suę ęternitatis, qua mensura metiendus esset? Nõ ęternitate, nam ostensum est ęternitatem non esse mensuram actiuam Dei. Neque etiam tempore aut alia creata duratione, tũ quia omnes sunt improportionatę, cùm sint inferioris rationis, & distent plus quàm genere; tum maximè quia nec diuinus intellectus potest vti tali mẽsura, vt per se constat; neq; etiam creatus, quia vel vteretur tali mensura per solam applicationem seu comparationem simplicem, & hoc non, quia interes adeò inęquales non potest sufficere talis mensurandi modus; vel vteretur illa per repetitionem, vt per diem mensuramus annum; & hoc modo impossibile est metiri ęternitatem, eo quod fine & principio careat. Et hęc est ratio à priori ob quam ęternitas mensurabilis non est, quia scilicet est infinita in ratione durationis: quod autem infinitum est, quatenus tale est, immensurabile est.

VI. Dices. Etsi non sit mensurabile mẽsura finita, potest tamẽ mensurari infinita per quandam adęquationẽ, vt si fuisset tempus ab ęterno, per illud possemus mẽsurare infinitã durationẽ ęternitatis: & nunc per comparationẽ ad illud tempus vt possibile, mẽsuramus nos, & concipimus ęternam Dei durationẽ. Respondetur, imò si tempus fuisset infinitum ab ęterno, nõ possemus illud secundum se totũ mẽsurare, sed tantum secundũ partem, quod non cadit in ęternitatem, quę partes nõ habet. Cũ ergo integra quantitas ipsius mensurę seu temporis, non esset nobis nota, sed ad summũ cõfusè cognita, nõ possemus per illam mensurare ęternitatem, sed solum possemus cognoscere, illa duo semper coexitisse; quod non esset mensurare vnum per aliud, sed esset tantum ex cognitione extremorum cognoscere relationem coexistentiæ resultantem, quidquid illa sit, quæ per se loquendo diuersa est à relatione mensuræ. Ille autem modus cognoscendi, aut explicandi æternitatem per habitudinem seu coexistentiam ad infinitum tempus imaginarium, non spectat ad rationem mensuræ, cum tempus illud nihil sit, sed neque sit medium ad cognoscendam æternitatem, sed potiùs deseruit, vt per negationem omnis successionis vniformitatem æternitatis concipiamus, vt D. Tho. suprà indicauit.

VII. Ac denique, quidquid sit de illo modo concipiendi nostro, & quouis nomine appelletur illa coaptatio, seu comparatio æternitatis ad infinitam successionem imaginariam, constat, rationem æternitatis, non consistere in eo quod cognoscibilis sit sub illo respectu ad successionem imaginariam, cũ hoc sit valde extrinsecum & accidentarium illi. In quo hallucinatus est Gabriel suprà, dicens æternitatem includere respectum coexistentiæ ad infinitam successionem veram vel imaginariam, attribuens ipsi rei modum concipiendi nostrum, quod est occasio erroris. Alias, multa falsa tribueremus Deo, quoties instar creaturarum illum concipimus. Licet ergo æternitas re vera talis sit, vt quantum est ex se sufficiens sit ad coexistendum infinitæ successioni, eiusque infinitas per hunc modum à nobis concipiatur aut explicetur, tamen in sua ratione non includit hos respectus, siue mensuræ, siue coexistentiæ tantùm, siue in recto, siue in obliquo connotatos, cùm omnes prouenient ex solo modo concipiendi nostro, qui extrinsecus est ipsi æternitati secundum se.

VIII. Et hinc etiã obiter constat æternitatem non propriè appellari mensuram diuini esse: quod si interdum authores graues ita loquuntur, vsi sunt latè nomine mensuræ, solùmque intendunt significare, æternitatem esse quasi adæquatam, & proportionatam durationem diuini esse, in quo potius significãt tale esse immensurabile esse, sicut est ipsa æternitas: vel sicut Deus vt cognoscibilis à se, dicitur ab Aug. finiri à sua cognitione: quo loquendi modo solum significatur cognitionem esse æquè infinitam, ac est ipsum cognoscibile.

Secunda opinio asserens, æternitatem negatione complert.

IX. Scotus. Caietan. ALius modus explicandi ens rationis inclusum in æternitate, est per negationem aliquã, quæ etiam est ens rationis. Hanc sententiam quod æternitas includat negationem, tenent Scot. quodlib. 6. & Caiet. 1. p. q. 10. art. 2. & multi alij. Tamen in negatione hac explicanda, est diuersitas. Quidam enim putant illam esse negationem mensuræ, seu potiùs mẽsurabilitatis, ita vt æternitas formaliter dicat durationem immensurabilem, atq; in hoc sensu dicatur *interminabilis*, id est, quæ nulla mensura definiri, aut terminari potest. Sed licet verum sit, æternitatẽ esse durationẽ immensurabilem, non tamen puto hanc negationẽ formaliter importari nomine aut conceptu æternitatis. Primò, quia suprà ostensum est rationem mensuræ aut mensurabilis non esse de formali ratione durationis vt sic: quod verum est etiam in durationib⁹ finitis, vt rationes ibi factæ probãt: ergo nec duratio infinita, quę est æternitas, constituetur formaliter per negationem mensuræ. Secundò, quia mensura ad mensurabile formaliter dicit relationẽ rationis: aut ergo illa negatio est tantũ negatio eiusmodi relationis quasi actualis: & hoc nõ quia talis negatio est, hoc ipso quod intellectus nõ concipit talem relationem. Vel intelligitur de negatione capacitatis seu fundamenti talis relationis: & hæc supponit aliam negationem realem, quæ est negatio principij & finis: ergo potiùs illa includetur in ratione æternitatis, & illa magis significatur per illam vocem, *interminabilis*.

X. Scotus ergo hanc negationem intelligit formaliter includi in ratione æternitatis; sicut enim in attributo infinitatis includitur negatio termini perfectionis, ita in attributo æternitatis formaliter includitur negatio termini durationis. Quia verò carere principio & fine durationis communicari potest durationi infinitæ, quæ non sit æternitas, addit Scot. hanc negationem non solùm esse actualis desitionis aut inceptionis, sed etiam negationem capacitatis, seu possibilitatis desitionis, quæ negatio non conuenit aliis durationibus. Et propter hanc causã putat dictum esse à Dio. ca. 5. de diu. nominib. *Deum esse æuum æuorum, & Regem seculorum.* A qua sententia non multum discrepat Caietanus dum ait, æternitatem consistere in vniformitate diuini esse. Vniformitas enim nihil aliud esse videtur, quàm carentia omnis varietatis & successionis. Nam, vt ipsum nomen præ se fert, vniformitas nihil aliud est quam vnitas in forma, id est, in dispositione seu habitudine rei, seu in modo se habendi. Vt enim rectè Caietanus aduertit, nomen vniformitatis Analogum est, & latissimè patet. Nec solum rebus permanentibus, sed etiam ipsi motui attribuitur: imò & ipsi difformitati, si vniformiter. & cum proportione fiat: Deo autem per antonomasiam attribuitur perfectissima vniformitas in omni eo quod concipitur per modũ formæ, seu perfectionis Dei, id est, in esse, in scientia, &c. Sicut autem vnitas negationem includit, ita & vniformitas. Est enim quædam vnitas contracta ad formam: si ergo æternitas consistit in vniformitate diuini esse, includit in suo conceptu illam negationem, quam vniformitas dicit. Vnde D. Tho. in 1. d. 19. q. 2. art. 1. non est vsus nomine vniformitatis, sed vnitatis, dicens, *Permanentiam actus secundum quod intelligitur in ratione vnius, esse de ratione æternitatis.* Includit ergo, iuxta hanc sententiam, æternitas, negationem omnis successionis actualis & possibilis in toto esse rei æternæ: & sic includit negationem prioris & posterioris, & negationem principij & finis non solùm actualis, sed etiam possibilis, quia finis & principium esse non possunt nisi cum aliqua successione, saltem inter ipsum esse post non esse, vel è contrario inter non esse post esse: quam etiam successionem negat vniformitas diuini esse. Includit denique negationem omnis successionis concomitantis in quolibet intrinseco actu, aut perfectione Dei, quia est vniformitas simpliciter in toto esse Dei, nam in eo includitur omnis forma, omnisque perfectio Dei.

XI. Addit verò vlterius Caietanus, æternitatis rationem consistere in ratione vniformitatis, vt vniformitas habet rationem mensuræ: & ita videtur amplecti vtramque sententiam positam tam de negatione, quam de relatione rationis. Sed rationes quæ probant æternitatem non compleri per rationem mensuræ, probant etiam æternitatem non includere illam relationem simul cum negatione. Vnde quoad hanc partem non amplectimur sententiam Caietani.

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæstionis resolutio.

XII. QVoad alteram verò partem, existimo inprimis rectè Caietanum interpretari D. Tho. dicentem, *rationem æternitatis consistere in apprehensione vniformitatis*, intelligendum esse non de apprehensione formali nostri intellectus, sed de obiectiua, id est, de vniformitate apprehensa, seu quam nos apprehendimus in diuino esse: non quod apprehensio nostra pertineat ad rationem æternitatis, id enim impossibile est: alias nisi nos diuinum esse apprehenderemus, aut per nostram apprehensionem aliquid ei attribueremus, in Deo non esset æternitas, quod ridiculum est. Propter quam rationem generaliter censeo, nullum ens rationis, quatenus pendet ex apprehensione nostri intellectus, includi posse in formali ratione æternitatis. Cùm ergo D. Tho. mentionem facit apprehensionis vniformitatis, solum explicat rationem æternitatis per conceptum obiectiuum correspondentem nostræ apprehensioni quando concipimus æternitatem.

XIII. Deinde existimo, huiusmodi vniformitatem & rationem æternitatis rectè explicari per negationē superius declaratam. Neque inde sit attributum æternitatis non esse reale, aut non conuenire Deo nisi per nostrum intellectum, quia illa negatio, realis est eo modo quo potest hoc negationi cōuenire, id est, realem imperfectionem & successionem excludens. Sicut etiam simplicitas attributum reale est, quamuis negationem induat, & de duratione in communi suprà etiam dicebamus optimè per negationem explicari, quamuis permanentia durationis in re ipsa sit: at quo diuina duratio simplicior est, & permanentior, ac sibi semper similior, eo maiori ratione per negationem à nobis cōcipitur & explicatur. Deniq; esse à se, licet sit attributum Dei, & reale, tamen formaliter negationem independētię includit: at verò æternitas in suo conceptu includit, quod sit duratio simpliciter necessaria, atque adeò independens ab alia, vt etiā docuit D. Th. in 1. d. 19. vbi suprà. Sic igitur, rectè dicit eternitas, quatenus attributū distinctū ab aliis est, aliquam negationē includere.

XIV. Neq; hinc fit, vt attributum æternitatis cum attributo immutabilitatis confundatur: quamquam enim hæc attributa sint propinquissima, & ideò sæpè pro eodem vsurpentur, vt videre licet, præsertim apud Isid. lib. 7. Etymolog. c. 1. & August. lib. de natura boni c. 39. tamen secundum rationem distinguūtur, etiam in negationibus quas includunt. Nam sicut motus & tempus, licet in re sint idem, nihilominus ratione distinguuntur, ita negatio mutationis, quam dicit immutabilitas, secundum rationem distincta est à negatione successionis temporalis, seu omnis successionis durationis creatæ, quam includit æternitas.

Æternitas ab immutabilitate distincta est.

XV. Tandem censeo, per hanc negationem circumscribi aut declarari à nobis perfectionem positiuam diuinę durationis, quam perfectionem per æternitatem significamus. Hoc per se notum est ex omnibus similibus attributis Dei, & præsertim in attributo simplicitatis id suprà explicauimus: omnes enim hæ negationes habent fundamentū in perfectione diuina, quā nos neq; adæquatè, neq; prout in se est cōcipere possumus: & ideò & pluribus, & negatiuis conceptibus illā declaramus. Quę autem sit illa perfectio positiua, quæ per hāc negationem explicatur, controuerti solet: nam quidam aiunt esse solam intensiuam perfectionem illius durationis, à qua proA uenit vt diuinum esse & plenum & immutabile sit, & consequenter vt nullam variationem aut desitionem in se possit admittere. Atque ita sentit Scotus suprà. Alij verò volunt esse infinitam perfectionem quasi extensiuam, nō quod in ipsamet æternitate sit extensio, sed quod in ea sit eminens quædam perfectio, ratione cuius ex se sit sufficiens ad coexistendū omni extensioni, quantacunq; illa sit. Veruntamen dissensio est parui momenti, & de modo loquendi: nam tota illa eminens perfectio vnde æternitas habet vim coexistendi cuilibet successioni, quatenus positiuum quid est, non est aliud à perfectione intēsiua diuini esse: à qua prouenit vt illud esse, simul, & ex se, atq; immutabiliter habeat totam perfectionē suam, & in hoc consistit positiua permanentia omnino necessaria ipsius æternitatis, ratione cuius habet illam vim coexistendi. Et hæc sufficiant de æternitate, quantum ratione inuestigari potest.

SECTIO V.

Quid sit æuum, & quomodo à successiuis durationibus distinguatur.

Variæ diuisiones durationis creatæ, quibus supponitur æuum esse.

I. POst explicatam primam diuisionem durationis, ac præcipuum membrum eius, consequens est vt aliud membrū subdiuidamus, atq; ita ad singulas durationes pertractandas descendamus. Duratio igitur creata diuidi potest primò in permanentem & successiuam: permanens dicitur, quæ simul tota perseuerat absque partiū successione: successiua autem dicitur, quę non permanet nisi quamdiu vna pars eius alteri succedit. De hac posteriori dicemus posteà: nunc prior explicanda est. De qua prius quam subdiuideretur, quæri posset an detur aliqua duratio creata verè permanens. Sed quia frequentius tractari hoc solet in speciali de æuo, ideò explicando rationem æui, commodius generalis illa quæstio definietur. Diuiditur ergo vlteriùs duratio creata permanens in durationem immutabiliter natura sua permanentem, quę æuum appellatur, & in eam quę licet permanens sit, tamen ex se non habet permanentiam immutabilem, sed natura defectibilem, quę duratio non habet commune nomen vsu omnium receptum: ab aliquibus tamen vocatur instans discreti temporis: de quo dicemus in sectione sequenti: nunc ratio æui explicanda est.

II. Et primo, quod ad nomen attinet, supponēdum est, interdum accipi pro æternitate, quia in Græco nomen non est diuersum: interdum pro diuturna duratione eadem ratione, qua de æternitate idem diximus. Proprie verò ex vsu Theologorum sumitur pro duratione rerum incorruptibilium. Quod ergo sit aliqua duratio quæ meritò æuum appelletur, supponendum est: id enim demonstratum relinquetur, explicata essentiali ratione ipsius qui prout significat durationem rerum creatarum incorruptibilium. Nam quod hæ res durent, euidens est, cū in suo esse reali permaneant: habent ergo suam realem durationem. Quod verò illa duratio sit distincta à reliquis, ideòque meritò nomine qui significetur, ex peculiari natura & modo essendi talium rerum facilè intelligi potest: constabit verò ampliùs declarata ratione ipsius æui.

Sitne

Sitne æuum duratio permanens.

III. HIs ergo suppositis, inprimis inquiri solet; an conuenienter æuum sub genere permanentis durationis numeretur, id est, an verè sit permanens, nullaque in eo sit realis successio. In qua re est opinio celebris D. Bonauent. in 2. dist. 2. artic. 1. quæst. 3. qui negat æuum esse durationem permanentem, etiamsi sit duratio rei permanentis. Distinguit enim triplicem durationem: vnā quæ nullam successionem, aut variationem habet, neque in se, neque in esse cuius est duratio vel quod mensurat (vt multi loquuntur) vel quod nostro modo concipiendi afficit, seu formaliter constituit in ratione durantis & hanc dicit esse æternitatem. Aliam, quę & in se, & in illo esse cuius est duratio, habet successionem & varietatem, & hanc vocat tempus. Aliam verò quasi mediam, quæ in se quidem variationem & successionem habet, non tamen in illo esse cuius est duratio. Quòd si inquiras quomodo possit in duratiōe esse varietas, si non est in esse, respondet Bonauent. quia idem esse potest continuè fluere à suo principio, sicut lumen à sole. Aliter enim (inquit) egreditur lumen à sole, quam aqua à fonte: nam aqua continuè egreditur à fonte, ita tamen vt semper alia & alia manet: lumen verò idem manens continuè egreditur à sole: vnde licet in esse luminis nō sit varietas, tamen in egressu eius à sole est continuitas & successio; Ita ergo cōtingit in omni esse creato respectu Dei: atq; ita ratione emanationis continuæ esse creati à Deo, potest in duratione eius esse varietas, etiamsi non sit in ipso esse. Hanc opinionem nullus ferè Scholasticorum secutus est, quamuis Scotus & Richardus infrà citandi probabilem eam censeant. Aureolus verò, qui, vt ex Capreolo suprà referabamus, censuit de ratione durationis vt sic esse successionem, à fortiori idem diceret de duratione rerum incorruptibiliū, si tamen in æuis veram durationem admitteret.

D. Bonauēt. opinio.

Opinio Bonauenturæ suadetur.

IIII. VNde primùm potest hæc opinio fundari generali ratione, scilicet, quia nulla creata duratio, vt sic potest esse omnino permanens. Quod probatur, quia nulla est duratio, quæ non recipiat magis & minùs secūdum extensionem durationis: ergo nulla est quæ non sit quanta & extensa successiuè. Probatur consequentia, quia inter res indiuisibiles vt tales sunt, non potest intelligi comparatio secūdum magis & minùs. Antecedens verò patet, quia comparādo angelos inter se, verum est dicere æqualiter durasse, comparatione verò Dei minùs durasse, comparatione autem hominū vel rerum corruptibilium plus durasse. Imò si Deus nunc angelū de nouo crearet & conseruaret, minùs durasset quàm alij qui iam creati sunt, & si aliquem ex creatis annihilaret, minùs ille durasset quam cæteri.

C

V. Secundò id præcipuè probat Bonauentura, quia repugnat durationi creatæ esse totam simul: quoniam alioqui simul in ea essent præsens, præteritum, & futurum, sicut sunt in æternitate: hoc autem est impossibile: ergo. Sequela videtur manifesta, quia si illæ differentiæ essent successiuæ in duratione creata, & non simul, iam non esset illa duratio permanens: cum non habeat partes simul, sed vnam post aliam: ergo vt duratio permanens sit; necesse est vt illæ tres differentiæ, quæ à nobis concipiuntur vt distinctæ, & habentes inter se ordinem, in tali duratione simul & indiuisibiliter sint. Minor autem seu falsitas consequētis probatur, quia aliàs impossibile esset talem A durationem simul existentem, nō semper esse, quod conuenire non potest durationi creatæ, vt certissimum est, nam saltem per diuinam potentiam potest non esse. Sequela verò patet, nam impossibile est facere vt quod fuit, non fuerit, vel vt quod est, in sensu composito non sit pro eodem instanti in quo supponitur esse: ergo si aliqua duratio creata talis est, vt in duratione de præsenti simul includat fuisse & futurum esse, impossibile est quin si semel supponatur esse, etiā fuerit & futura sit. Rursus si in ipso esse includit fuisse & futurum esse, non includit hæc intra aliquos definitos terminos: nulli enim assignari possunt, cùm talis duratio semper possit magis & magis durare: ergo talis duratio includit semper fuisse, sem perq; futuram esse: ergo sicut post quam supponitur esse de præsenti, non potest pro illo præsenti non esse, ita etiam non potest non semper esse, seu fuisse, ac futuram esse, quia in illa suppositione de præsenti æquè includitur suppositio totius præteriti, totiusq; futuri.

VI. Vnde vlteriùs & cōsequenter infert Bonauentura talem durationem necessariò debere esse infinitam in actu, in ratione durationis. Patet sequela, tū quia illa duratio actu includit semper durare, & quidquid in præterita vel futura duratione concipi potest: at hoc est infinitum in genere durationis: ergo. Tum etiā quia hodierna duratio angeli potest etiā esse cras, & postridie, & sic in infinitum: vel ergo nunc habet actu durationem crastinam & omnem aliam; & sic habet actu infinitam durationem: vel solum habet hodie in potentia crastinam durationem & sequentes, & ita fit, illam durationem non esse permanentē neque totam simul, quandoquidem est in potentia, vt successione durationis augeatur.

VII. Vltimò id confirmat S. Bonauent. testimoniis Sanctorum, qui vbiq; significant, diuinæ æternitati proprium esse totam simul esse absque successione præteriti & futuri: sentiunt ergo id non posse communicari durationi creatæ. Antecedens probatur à Bonauent. ex Hieron. epist. 186. ad Marcel. dicente, *Tantum Deus est qui non nouit fuisse aut futurum esse*: sed ea verba non reperiuntur ibi, reperiuntur tamen in Glossa ordinaria, Exodi 3. quæ illa sumpsit ex Isidor. lib. 7. Etymolog. cap. 1. Sed est notandum Isidorum non ponere illam exclusiuam *tantùm*, ita vt cadat in Deum, & excludat omnē creaturā, sed ita vt cadat in esse Dei, & excludat fuisse vel futurum esse: sic enim ait Isidorus, *Deus autem tantùm esse nouit: fuisse vel futurum esse non nouit*: quo sensu nullam ferè vim habent illa verba in præsenti: Glossa tamen, à qua videtur Bonauent. illa sumpsisse, in prædicto sensu illa protulit, & videtur Isidorus eundem intendisse, nam priùs dixerat, id conuenire Deo, quia immutabilis est, & posteà subdit, solum Deum esse incommutabilem. Eadem locutio sumi potest ex August. libr. 9. confess. cap. 10. Prætereà affert Bonauentura Anselmum in Prosolog. cap. 20. vbi in hoc ait æternitatem Dei superare æternitatem creaturarum, quod æternitas Dei est tota præsens, creatura verò nōdum habet de sua æternitate, quod vēturum est, sicut iam non habet quod præteritum est. Possumus præterea addere Augustinum, quem contra se affert Bonauēt. lib. 11. Confess. c. 14. in eo tamen fauet, quod ait, *Præsens, si semper esset præsens, nec in præteritum transiret, iam non esset tempus, sed æternitas.* Scotus item similia fere verba affert ex Boet. 1. de Trinitat. *scilicet, quòd tantùm diuinum nunc idem semper perseuerat, nam nostrum semper fluit.*

Hieron. Isidor.

August.

Anselm.

Boetius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secunda sententia opposita, & vera.

VIII. D. Thom. Capreol. Caietan. Durand. Alens. Henric. Ægid.

SEcunda sententia huic contraria, est communis Theologorum: eam tenet D. Thom. 1. p. qu. 10. art. 4. & 5. & quodlib. 10. art. 4. Capreol. in 2. distinct. 2. qu. 2. Caietan. suprà, & alij Thomistæ. Et in eandem inclinant Richard. 2. d. 2. art. 1. qu. 3. & Scot. qu. 1. & Gabr. q. 1. Durand. q. 3. Ocham in 2. quæst. 20. Eandem tenet Alens. 1. part. quæst. 12. memb. 9. art. 3. Albertus de quatuor coæuis quæst. 3. articul. 6. Henric. quodlib. 5. qu. 13. Ægid. in tract. de mensura angelor. Et hæc sententia mihi videtur vera & certa: vt tamen fundetur, & argumenta in contrarium facta dissoluãtur, distinctiùs explicare oportet tum rem ipsam, tum modum concipiendi nostrũ, ex quo oritur modus loquendi, qui sæpe est occasio errandi, attribuendo rebus id quod solum est in modo apprehensionis nostræ, quod in præsenti quæstione maximè cauendum est.

Notationes ad resolutionem quæstionis.

IX. IGitur in primis distinguere oportet veram & realem successionem ab imaginaria seu concepta. Vt enim sæpe dictum est, spatium, seu interuallum illud quod nos vt coexistens toti æternitati apprehendimus per modum cuiusdam successionis à nobis cogitatur, tamè in re nihil est, nec veram successionem realem habere potest. Vnde de illo nunc non est sermo, quia illud non est intrinseca duratio alicuius rei: neque etiam coexistentiæ ad illud potest duratio successiua appellari, nisi in ea sit intrinseca & realis successio. Tum quia illa non est vera & realis coexistentia, sed ita concepta ac si esset: tum maximè quia ex coexistentia solum resultat extrinseca denominatio, quæ potest esse successiua, sine reali & intrinseca successione in re denominata. Ex hoc igitur modo concipiendi nostro præcisè sumpto ad summum habetur, concipi à nobis durationem ad modum successionis: hìc verò inquirimus an verè & realiter in æuo sit.

X. Deinde considerandum est duplicem posse à nobis intelligi successionem: vnam negatiuam seu priuatiuam ex parte alterius extremi, alteram positiuã ex vtraque parte. Suppono enim successionem veram esse non posse nisi inter duo, quæ aliquo modo sint in re ipsa distincta: nam successio vera non est, nisi quando vnum iam non est, sed fuit, aliud verò vel est, vel futurum est. Sicut autem non potest idem secundum idem esse & non esse, ita non potest in eodem secundum idem esse vera successio. Oportet ergo & successio vera sit, aut inter duo entia, aut inter duas partes eiusdem entis, vel actiõis, aut motus, vel certè inter esse & non esse eiusdem rei. Et hanc vltimam voco successionem priuatiuã ex parte alterius extremi, quæ non est propria successio in ipsa re positiua, sed solum per respectum, & habitudinem ad priuationem sibi oppositam.

XI. Conseruatio rei creatæ propriam habet modalẽ durationem. Tandem, quoniam Bonauentura distingnit inter esse rei creatæ, & conseruationem eius, aduertèdum est ex dictis in superiorib. de causa efficiente, conseruationem esse veram efficientiam & actionem ex natura rei distinctam à termino seu esse conseruato per illam, quo fit vt ipsamet conseruatio, sicut est modus quidam realis distinctus in re à forma seu entitate cõseruata, ita etiam habeat suum proprium esse modale (vt ita loquar) simili modo distinctũ ab esse termini seu rei conseruatæ, iuxta doctrinam generalem superiùs traditam de esse existentiæ rei creatæ.

A Ex quo vlteriùs necessariò infertur, in conseruatione rei, & re conseruata duas esse durationes ex natura rei distinctas. Patet primò ex dictis sect. 1. quia duratio in re non distinguitur ab existentia perseuerante: ergo sicut sunt duæ existentię ex natura rei distinctæ in conseruatione & re conseruata, ita duæ durationes. Secundò, quia conseruatio realiter durat, & similiter res conseruata formaliter durat, & hęc non durat formaliter per illam, quia nihil durat per aliquid ex natura rei distinctum à se & sua essentia, vt suprà probatum est: ergo vnaquæque durat per suam propriam durationem. Et inde fit, vt mutata conseruatione, & consequenter etiam duratione eius ablata, res conseruata per aliam actionem possit eadem perseuerare in eodem esse, & in eadem permanentia essendi, atq; adeò in eadem intrinseca duratione. Denique, sicut comparatur actio ad terminum, ita duratio actionis ad durationem termini: habent ergo in re eandem distinctionem. XII.

Prima assertio.

B DIco iam primò. Impossibile est in aliqua re esse positiuam successionem veram & realem nisi in aliquo esse existentiæ talis rei sit realis successio & varietas. Debent autem hæc cum proportione sumi: nam si in ipsa entitate rei dicitur esse successio, etiam erit in esse entitatiuo (vt sic dicam) eiusdem rei: si verò successio sit in aliquo modo rei, etiam in esse modali erit successio: si verò sit in aliquo accidente, similiter erit successio in aliquo esse accidentali. Atque hoc sensu dixit D. Tho. (& meritò) implicare cõtradictionem, esse in aliquo successionem absq; variatione in esse, seu (quod idem est) absq; innouatione in esse, videlicet, si hæc duo cum proportione sumantur, vt declaratum est. Nec fortassè Bonauẽtura vult huic assertioni contradicere: non enim sine causa distinxit esse à cõseruatione, vt illã successionem attribuere posset alicui rei vel modo reali, quẽ fortè non negaret habere suum proprium esse modale: alioqui nihil esset distinctum ex natura rei ab alio: vnde non magis posset esse in illo successio, quàm in alio. Ratio autem conclusionis est, quia realis successio positiua non est nisi in aliqua re aut modo positiuo: ergo necessariò esse etiam debet in esse talis rei aut modi. C Patet consequentia, quia res non distinguitur à suo esse, nec etiam modus à suo proportionali esse. Secũdò, quia duratio & existentia idem in re sunt: ergo si in duratione reali est successio realis, etiam in aliqua existentia reali debet esse realis successio. Denique idem ostendi potest inductione: nam si in substantia rei est successio, etiam in esse substantiali, si in operatione, etiam in esse operationis, & sic de cæteris, vt magis constabit ex sequentibus. XIII. D. Thom.

Secunda assertio.

HInc vlteriùs infero, & dico secũdò. Non solum durationi vt sic, verum etiã nec durationi creatæ repugnat vt sit permanens, carensq; vera & intrinseca reali successione. Probatur apertè ex dictis, quia non repugnat dari esse existentiæ in quo nulla sit realis varietas aut successio, vt de diuino esse est certissimum & euidentissimum: ergo non repugnat dari durationem in qua nulla sit realis varietas aut successio. Patet consequentia, quia illud esse suam intrinsecam durationem habet, vt præcedenti sect. ostensum est, & in duratione non potest esse varietas si non sit esse: ergo. Idemq; discursus applicari potest ad durationem creatam, quia non repugnat dari esse creatum XIIII. Duratio aliqua creata, etiam omni successione.

creatum in quo nulla sit varietas & successio, & illud A habet suam intrinsecam durationem, cum verè ac realiter permaneat in esse: ergo in illa duratione nulla erit intrinseca & realis successio, cùm hæc inseparabilis sit à variatione ipsius esse cuius est duratio, vt ostensum est. Antecedens autem huius rationis tam est euidens, quàm notum est dari entia creata, permanentia multo tempore absque vlla variatione in esse, vel substantiali, vel aliquo accidentali, quod quidem in rebus incorruptibilibus, de quibus nunc agimus, euidentius est. Et si Bonauentura consequenter loquatur, non potest negare hanc assertionem, nam ipse concedit in esse substantiali cœli aut angeli non esse successionem, quia in eo non est mutatio nec variatio: solumque ponit successionem in conseruatione illius esse: ergo iam admittit aliquod esse creatum, in cuius permanentia intrinseca nulla sit successio: ergo necessariò admittere debet aliquã durationem creatam, in qua non sit successio: nam ostendimus, durationem ipsius esse distinctam esse à duratione conseruationis.

XV. Dico tertiò, Duratio rerum incorruptibilium quantum ad esse earum, quæ æuum nominatur, est B permanens absque vlla intrinseca variatione, vel successione reali, quam in se habeat, vel in esse cuius est duratio. Hæc conclusio sequitur manifestè ex præcedentibus, eamq́ue, præter Scholasticos suprà citatos, videtur docuisse August. 12. de Ciuit. cap. 15. August. vbi discrimen constituit inter subsistantiam, seu (vt ipse loquitur) immortalitatem angelorum, & operationes eorum, quòd in his est successio præteriti & futuri, non verò in illa. Ex ipso etiam æui nomine colligi potest, propterea attributum esse huic durationi, quia in hoc quandam similitudinem habet cum æternitate, quòd permanentiam habet, & intrinsecam immutabilitatem. Propter quod dixit August. lib. 83. quæst. q. 19. *Id quod immortale est, interdum appellari æternum, quamuis minùs propriè.* Ratio autem est euidens ex dictis, quia impossibile est in duratione esse realem successionem, nisi etiam sit in illo esse cuius est duratio; sed in esse rei incorruptibilis nulla est successio, vt etiam Bonauentura concedit: ergo neque in duratione. Maior probata est suprà, & declaratur ampliùs ex motu, & duratione eius: inde enim illa duratio quæ est tempus habet successionem, quòd motus in suo esse successionem etiam habet. Propter quod rectè dixit Aristot. 4. Physic. cap. 12. & 5. Metaphys. cap. 13. extensionem aut successionem temporis oriri ex successione in motu, quantum ad esse ipsius motus: ergo è contrario, vbi in ipso esse rei nulla est successio, neque etiam in duratione eius.

XVI. Præterea confirmatur eadem maior, quia vel duratio & esse considerantur prout in re sunt, & sic sunt idem absque distinctione in re: ergo non potest intelligi, durationem habere realem successionem, & non esse: nam hæ sunt proprietates oppositę, scilicet, esse permanens & successiuum, quæ non possunt eidem rei, prout eadem est, conuenire. Vel consideratur duratio vt ratione distincta ab ipso esse: & sic cõcipitur vel per modum mensuræ ipsius esse (vt multi loquuntur) vel per modum cuiusdam accidentis afficientis ipsum esse: ergo debet concipi vt proportionata ipsi esse: ergo si esse concipitur vt indiuisibiliter permanens, mensura vel accidens eius debet concipi vt indiuisibile, & carens realibus partibus, quas necessariò requirit realis successio. Tandem, vbi idem est effectus formalis, eadem est forma: sed quamdiu res idem omnino esse sine variatione retinet, idem est durans ac permanens in esse: ergo etiam duratio est omnino eadem: sicut ergo esse est idem sine variatione partium, ita & duratio.

Dices, Quamuis esse non varietur, quia non augetur, variari tamen durationem, quia hæc fit maior, atque ita etiam variari effectum formalem durationis, quia licet sit idem durans, tamen est magis ac magis durans. Sed, vt dicemus soluendo argumẽta, in hac locutione est æquiuocatio, nam illud *magis ac magis* dicit solam denominationem extrinsecam per modum concipiendi nostrũ, non reale augmẽtum. Alioqui, si pars durationis additur durationi; ergo vel adueniente vna parte, alia prior transit & desinit esse, vel simul permanent posteriores partes durationis cum prioribus. Primum intelligi nõ potest, nam si esse angeli idem omnino semper permanet, ita vt nihil in eo transeat aut esse desinat, seu inueteretur, quomodo potest aliquid durationis trãsire ac perire, cùm duratio non sit nisi permanentia in esse? Item, quia tam incorruptibilis est duratio sicut ipsum esse, ergo non magis potest desinere secũdum partes duratio, quàm esse, nec magis potest assignari causa illius transitus aut desitionis. Secundũ etiam non est intelligibile, quia in nulla duratione potest simul manere nisi aliquid indiuisibile secundum successionem: quod si aliquid successiuè factũ contingit aliquando simul manere, accidentaria illi est talis successio, neque postea permanet vt successiuum est, sed vt de se est permanens: ergo si tota duratio quę à principio creationis vsque nunc facta est in angelo, in hoc nunc realiter manet tota simul, illa secundum se non includit successionem: ergo neque est successiuè facta: nulla enim est causa aut necessitas talis successionis: fuit ergo à principio tota in angelo. Eò vel maximè, quòd intelligi non potest quomodo duratio, quam nunc habet angelus, habeat partes prius & posterius factas, cùm nec ex parte subiecti, nec per modum intensionis, aut extensionis permanentis, possit illas habere. Non ergo potest intelligi successio aut variatio in duratione esse angelici, nisi etiam sit in ipso esse. XVII. Obiectio dissoluitur.

Quarta assertio.

C DIco quartò, In conseruatione angeli, & durationeius nulla est etiam realis successio aut variatio: vnde etiam ex hac parte duratio angeli est æuum natura sua inuariabile. Hæc conclusio probari primò potest, quia impossibile videtur variari actionem, nullo modo variato termino, aut principio, aut aliqua alia conditione ad agendum requisita: sed nihil horum variatur in cõtinua angeli conseruatione: ergo illa continuitas actionis non est per variationem, neq; per successionem partium actionis, sed per simplicem permanentiam eiusdem indiuisibilis actionis: ergo in esse illius actionis non est realis successio: ergo neque in duratione eius, iuxta principia iam demonstrata. Maior probatur, quia si omnia rei principia sunt eadem, non potest res variari. Minor autem etiam est nota ex dictis, quia terminus illius actionis est esse talis rei, in quo non est varietas, vt etiam Bonauentura concedit: agens verò est idem, scilicet Deus, & cum eisdem conditionibus, vt per se constat. XVIII. In angeli cõseruatione & duratione eius non est vlla successio.

Respondeti potest, non repugnare variari actionem circa eundem terminum, & ideo posse etiam conseruationem ipsam esse continuè successiuam, etiamsi XIX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiamsi terminus eius omnino idem sit. Quæ re- A sponsio est consentanea iis, quæ suprà diximus de causa efficiente, & de actione: vbi ostendimus posse eundem effectũ vna actione fieri, & altera cõseruari.

XX. Sed circa hanc responsionem multa dicenda occurrunt. Primum est, etiamsi consideremus continuationem conseruationis esse posse, vel etiam esse per variationem in sola actione, & non in termino eius, non euitari quin saltem duratio ipsius termini sit absq; variatione, atq; ita illa erit æuum de quo agimus. Assumptum patet, tum quia ipsa duratio rei quæ conseruatur, in re ipsa est terminus actionis cõseruatiuæ vt sic, nam conseruatio tendit directè vt res permaneat in esse, quod habet formaliter per durationem: ergo si in termino conseruationis non est varietas, nec etiam erit in duratione illius termini. Imò etiamsi quis contendat, durationem rei non esse formalem terminum conseruationis, sed cõsequi ad esse, quod est terminus eius; nihilominùs non est cur neget tam inuariabilem esse durationem sicut ipsum esse. Sicut etiam intellectus, qui consequitur terminum creationis & conseruationis, inuariabiliter semper est idem, etiamsi conseruetur illa actione B variabili: cur enim, si terminus primarius dicitur esse inuariabiliter idem, etiamsi conseruatio succcssiuè cõtinuetur, non erit etiam eadem omnino duratio, & quælibet alia proprietas, quę intrinsecè comitatur talem terminum.

XXI. Deinde dicitur; etiamsi demus, conseruationem eiusdem rei permanentis posse fieri à Deo per continuatam actionem successiuam propter libertatem talis agentis, non tamen id fieri posse à causa naturaliter agente, & conseruante rem, quia, in huiusmodi causa, nulla potest ratio afferri ob quam muter seu variet actionem, quod efficaciter probat ratio facta, quia ibi concurrunt omnia principia determinantia tale agens ad hanc actionem: ergo non potest naturaliter actio variari, nisi intercedat voluntas primæ causæ.

XXII. Ex quo vlteriùs dicitur, esto demus non esse necessarium, saltem posse Deum, eadem actione indiuisibiliter permanente conseruare huiusmodi rem: cuius oppositum videtur supponere Bonauentura: aliàs nihil posset ex necessaria continuatione conseruationis colligere. Quòd autem id sit possibile, & in voluntate Dei positum, patet, quia si omnia principia actionis considerentur, non postulant variationem, sed potiùs permanentiam & identitatem: si verò ipsa actio secundum se spectetur, non repugnat illi huiusmodi indiuisibilis permanentia, neque in se habet vnde postulet variationem. Vtrumque patet, quia illa actio indiuisibilis est, sicut terminus eius: ergo non magis ei repugnat permanentia inuariabilis, quàm termino, neque habet vnde postulet variationem partium, cum partes non requirat. Atque hinc vlteriùs addo non solum posse Deum per huiusmodi actionem rem huiusmodi conseruare, sed etiam talem modum conseruationis magis esse connaturalem, atque adeò debitum naturis rerum, quia natura ex se abhorret variationem, quando ex aliquo naturali principio necessaria non est. In omni enim variatione interuenit aliqua desitio, saltem ipsius actionis, vel partis eius, quæ quantum ad id potest dici aliqualis corruptio: natura autem omnem modum desitionis vel corruptionis vitat, quantum potest.

XXIII. Vnde tandem potest confici ratio, quia actio creatiua rei incorruptibilis est etiam natura sua incorruptibilis, quia nullum habet intrinsecum principium desitionis: ergo ex sola Dei voluntate corrumpi aut transire nõ debet: eadem ergo permanet semper dum res conseruatur. Propter quod diximus superiùs, creationem & conseruationem, per se loquendo, non esse distinctas actiones, sed eandem indiuisibiliter permanentem. Sic ergo satis probatum relinquitur non solum esse rei incorruptibilis conseruatæ à Deo, sed etiam esse ipsius cõseruationis esse inuariabile, & consequenter vtriusq; durationem esse permanentem & inuariabilem.

Vltimò ad maiorem abundantiam addo, videri XXIIII. impossibile conseruationem rei permanentis & indiuisibilis fieri actione successiua & continua, vt Bonauentura sentit. Potest quidem in conseruatione eiusdem omnino rei intercedere variatio actionum discreta, vt obiectio superiùs posita sumit ex iis, quæ suprà tradidimus. Voco autem successionem discretam illam quæ est inter duas actiones totales, quarum vna antecedit, & illa recedente, altera loco eius succedit circa eundem terminum: quomodo lumen ab vna lucerna factum, illa recedente ab altera conseruari potest distincta actione. Quam successionem appello discretam, non quia inter illas duas actiones aliqua mora temporis intercedat, alias secunda actio non esset conseruatio, sed noua productio: sed quia illæ duæ actiones, cùm sint indiuisibiles, non sunt partes vnius continuæ actionis, sed vtraque est actio totalis, & vna alteri immediatè succedit, vt paulò inferiùs dicemus de instantibus angelicis. Hinc verò ostenditur probabiliter non posse illam actionem conseruatiuam fieri per continuam successionem. Quia actio creatiua angeli v. g. est vna actio totalis & indiuisibilis, & ideo necessariò sit tota simul, nec magis potest fieri per partes quam ipsemet angelus: ergo nec potest variari per partes; sed si varietur, tota actio in aliam totalem simul commutanda est: ergo non potest cõtinuari conseruatio per successionem continuam, sed vel per indiuisibilem permanentiam eiusdem actionis, vel ad summum per successionem discretam & immediatam totalium actionum.

Ex vtroque autem modo vlteriùs sequitur, ad XXV. conseruationem continuam rei necessarium esse, vt interueniat actio, quæ secundum coexistentiam ad nostrum tempus omnino inuariata duret per ali- C quod tempus: quòd est præcipuè intentum. Declaro hanc vltimam illationem quantum ad alteram partem, nam quantum ad aliam clara est: nam si res conseruetur eadem indiuisibili actione inuariata, in illa erit duratio permanens, vt intendimus. Si verò conseruatio continua sit per immediatam successionem actionis, aut prima actio intelligitur existere in rerum natura per solum indiuisibile instans nostri temporis, aut tota illa inuariabilis permansit per aliquod tempus. Si hoc posterius detur, id est quod intendimus. Si autem dicatur primum (quod non est impossibile, saltem de potentia Dei) necessarium tunc est vt alia actio conseruatiua immediatè subsequens, intrinsecè incipiat esse per coexistentiam ad tẽpus nostrum, quia in nostro tempore immediatè post instans non est aliud instans, sed tempus: ergo illa actio conseruatiua necessariò debet eadem inuariabilis permanere per aliquod tempus nostrum, quod intendimus. Patet consequentia, quia cùm illa actio incipiat coexistendo tempori nostro, & in se sit indiuisibilis, non potest tota coexistere toti tempori, & pars eius, parti: ergo debet tota

totá coexistere toti, & tota singulis partibus, & hoc A ipsum est inuariabiliter durare coexistendo tempori variabili. Non rectè igitur D. Bonauentura ex necessitate conseruationis continuæ intulit successionem in ipsa conseruatione, cùm & possit fieri sine vlla successione per indiuisibilem permanentiam eiusdem indiuisibilis actionis, & non possit fieri respectu termini indiuisibilis ac permanentis per propriam successionem continuam, sed si aliqua successio aliquando interuenire potest, necessariò debet esse discreta, & in ea aliqua pars necessariò esse debet actio aliqua inuariabiliter permanens per aliquod tempus nostrum vt ostensum est.

Vltima assertio.

XXVI. DIco vltimò. Nulla est duratio creata ita in se permanens, quin respectu oppositæ priuationis seu negationis sit capax successionis quasi priuatiuę. Sensus horum verborum iam declaratus est: veritas autem huius assertionis patet, quia nulla est duratio creata, quæ non possit habere initium & finem saltem per extrinsecam potentiam: nõ dicitur autem duratio habere initium, nisi quando habet esse proximè post non esse, neq; finem, nisi quando post esse B transit ad non esse: ergo in omni duratione creata habet locum hic transitus à nõ esse ad esse, vel ab esse ad non esse, sed in hoc solum transitu consistit prædicta non sit capax talis successio respectu termini oppositi, quam priuatiuam appellamus: ergo nulla est duratio creata quæ successionis. Dices, Ergo nulla est duratio creata quæ omnino sit permanens, quod est contra dicta: & sequela patet: quia qualiscunq; successio minuit seu tollit omnimodam permanẽtiam. Respondetur primò negando sequelam de permanentia intrinseca: illa enim successio priuatiua, non est propria & intrinseca, sed solum per habitudinem ad extrinsecum seu oppositum terminum; & ideo non minuit intrinsecam permanentiam, de qua superioribus assertionibus locuti sumus. Vnde dicitur secundò, hanc successionem non opponi permanentiæ, sed intrinsecæ necessitati, seu stabilitati permanentiæ; atque ita solum sequitur, nullam durationem creatam esse ita permanentem vt habeat ab intrinseco necessitatem simpliciter permanendi in esse, quod verissimum est, & nullo modo repugnat C iis quæ hactenus diximus; imò est fundamentum ad soluenda argumenta in contrarium facta, & quæ fieri possunt. Illudque probat optimè illa ratio, quam Bonauentura insinuat, quia nulla est duratio creata quæ non pendeat ex conseruatione, & veluti continua emanatione à Deo, qui potest conseruationem illam seu emanationem suspendere. Hinc verò non sequitur, emanationem illam aut durationem, quæ per illam conseruatur, esse successiuam intrinsecè, sed solum esse talem, vt possit ei succedere non esse, vel ipsa succedere post non esse.

Argumentis contrariæ sententiæ satisfit.

XXVII. AD primum ergo fundamentum, quod erat Aureoli, respondetur, si duratio omnino permanens dicatur, id est, omni ratione immutabilis in permanentia, sic verum est, nullam durationem creatam, esse omnino permanentem: falsò tamen id attribuitur durationi vt sic, cùm diuina duratio sit illo modo permanens. Si verò dicatur omnino permanens, quæ non habet intrinsecam & positiuam successionem, sic non solum de omni duratione in communi, sed etiam de omni duratione creata falsò negatur, esse posse hoc modo permanentem. Et ad probationem respondetur, omnes illas comparationes, quibus vna duratio permanens dicitur maior alia, vel (quod idem est) vnam rem permanentem magis durare quàm aliam, si rem ipsam spectemus, verificari non secundum maiorem vel minorem extensionem positiuam, sed secundum prædictam successionem negatiuam, secundum nostrum autem modum concipiendi mensurari per ordinem ad aliquam successionem veram vel imaginariam; & ideò etiam explicari terminis illis comparatiuis ad quantitatem pertinentibus.

Declaro singula. Nam cùm duo angeli v. g. di- XXVIII. cuntur æqualiter durasse, nihil ampliùs significatur nisi simul habuisse esse, vel incepisse, & neutri eorum successisse non esse post receptum esse. Cùm verò dicitur vnus plus durare quàm alius, significatur vnum habuisse esse post non esse, altero permanente sub non esse, si in æqualitas sit ex parte initij: si verò sit ex parte finis, significatur, in altero factam esse successionem in nõ esse post esse, cùm in altero facta non sit. Atque ita in re per illas comparationes non significatur vera quantitas aut extensio in illis durationibus, sed diuersa, aut eadem habitudo ad oppositam negationem seu priuationem. Quia verò nos non concipimus hæc indiuisibilia prout in se sunt, illa mensuramus per coexistẽtiam ad nostrum tempus, ideoque illam rem dicimus magis vel minùs durare, quæ maiori vel minori tempore coexistit, & quæ non coexistit tempori, sed soli instanti, non tã dicitur propriè durare, quam durationem inchoare. Vnde vnam ex his durationibus vocamus maiorem, minorem, aut æqualem alteri, non per intrinsecam successionem & comparationem, sed per extrinsecam denominationem ad maius, vel minus, vel æquale tempus nostrum.

Proprie verò loquendo, licèt hæ locutiones & XXIX. comparationes fiant inter durationes permanentes distinctas, non tamen comparando eandem durationem ad se ipsam: vt diuina duratio non est maior hodie, quàm fuit heri, nec minor quàm erit cras, quia neque illi in se aliquid durationis est additum, neque aliquam carentiam durationis aut existentię habuit illa duratio in vna differentia temporis potiùs quàm in alia. Nec refert, quod Deus nunc hodie coexistit dici hodierno, cui heri non coexstiterat, nam etiamsi id admittamus (est enim controuersum) solum sequitur, in alio extremo auctam fuisse durationem, & ab illo sumi nouam denominationem extrinsecam in alio extremo, non verò eius etiam durationem creuisse. Vnde, licet coexistentia possit dici maior vel minor, non tamen ipsa duratio in se ipsa, quia coexistentia includit extrinsecam denominationem, duratio autem minimè. Comparatione autem aliarum durationum non potest æternitas dici minor, quia nunquã potest non esse quando aliæ sint: neq; etiam potest dici æqualis, quia & perfectione excedit, & de facto semper extitit, aliis etiam non existentibus: vnde maior aliqua ratione dici potest, non tantùm secundum perfectionem, sed etiam quia aliquando habuit illa esse, quando aliæ non habuerint: secũdum proprietatem autem comparationis in extensione vel quantitate, nec maior nec minor dici potest, vt ex dictis constat,

sed in

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed indiuisibiliter & eminenter cõtinet omnem extensionem aliarum durationum siue existentium, siue possibilium.

XXX. Obiectio diluitur,

Dices, Vnus & idem angelus, vel etiam Deus plus duravit hodie quàm heri: ergo eadem duratio ad se ipsam potest dici maior nunc quàm antea fuerat. Respõdetur, illam locutionem in antecedente sumptam, esse impropriissimam, & attributam Deo, esse in rigore falsam, quia ipse Deus in se non plus duravit, sed ex parte alterius extremi dici potest plus tẽporis durasse cum Deo, seu coexitisse Deo: hinc verò per extrinsecam denominationem commutata est locutio, quæ extendenda non est, sed declaranda vel corrigenda. Respectu verò angeli, vel cuiuscunque rei creatæ habet minorem impropriatatem illa locutio, quia angel' ita durauit heri & hodie, vt simpliciter potuerit durare heri & non hodie, non tantùm per denominationem extrinsecã, scilicet, quia potuit aliud extremum non coexistere, sed quia intrinsecè priuari potuit propria duratione pro die hodierno, etiamsi in hesterno illam habuerit: & ita, dum illa hodie non priuatur, dici potest aliquo modo plus durare, non per augmentum durationis, nimirum quia ipsa in se facta sit maior, sed quia illa eadem longiori tempore conseruata est, & in eo non est destructa, etiamsi potuerit destrui.

Soluitur secundum argumentum, & varia incommoda, quæ in eo inferuntur.

XXXI. AD secundum, quod est Bonaventuræ fundamentum, negatur assumptum, nimirum, repugnare durationi creatæ esse totam simul. Ad probationem respondetur non tam propriè dici affirmatiuè, in duratione permanente esse simul præteritum & futurum, quàm negatiuè: in ea non esse præteritum neque futurum, sed tamdiu esse, quamdiu permanet. Duobus enim modis potest attribui huiusmodi durationi permanenti fuisse vel futuram esse. Vno modo intrinsecè per propriam existentiam: alio modo extrinseca denominatione per alterius coexistentiam. Priori modo non sunt in hac duratione, *fuisse* aut *futuram esse*: ergo nec simul in ea esse possunt; quia quæ non sunt, quomodo erunt simul? Antecedens patet, quia in tali durationc intrinsecè & per propriam existentiam nihil præterit, nihilue de nouo aduenit: ergo in ea intrinsecè & secundum propriam existentiam non est fuisse nec futurum esse. Posteriori autem modo non sunt simul in tali re esse, & fuisse, ac futuram esse, sed successiuè iuxta successionem alterius rei coexistentis, à qua sumitur illa denominatio etiam successiuè, quamuis in re denominata non sit intrinseca successio, vt suprà in æternitate declaratum est. Neque ex probatione sequelæ, quæ in illo argumento adducitur, aliud haberi potest nisi, quod talis duratio caret intrinsecè præterito & futuro.

XXXII. Ex hoc autem non sequuntur inconuenientia, quæ ibi inferuntur in probanda falsitate consequẽtis. Primum erat, quòd talis duratio semper esset ex necessitate: hoc autem non sequitur, quia talis duratio licet tota sit præsens dum est, tamen vt sit, pendet ex voluntate alterius, & ideo absolutè non ex necessitate semper est. Item hinc fit, vt licet talis duratio non sit capax intrinsecæ successionis positiuę, tamen possit succedere opposito termino, seu priuationi sui esse. Ex eodem modo soluitur aliud inconueniẽs ibi illatum, nimirum, quòd talis duratio semel existens non possit annihilari: non enim hoc sequitur ob eandem causam, quia licet sit duratio permanens, non tamen necessariâ: & licet in ea intrinsecè non sit futurum, tamen includit positiuè actu & simul esse in tota duratione futura possibili. Tertium inconueniens erat, quod talis duratio sit infinita; quòd etiam non sequitur, sed solum quòd sit indiuisibilis, & si sit æuum, quòd sit incorruptibile. Verum autem est hanc durationem talem esse, vt ipsa met sine vlla additione vel augmento apta sit & sufficiens ad coexistendum in infinitum durationi successiuæ, aut veræ aut imaginariæ, quam sufficientiam totam simul habet à primo momento quo incipit existere. Quod si hęc vocetur infinitas, erit tantùm secundum quid, quam admittere non est inconueniens: non est tamen infinitas simpliciter, etiam in ratione durationis, eo quòd non includat actu talem vim seu virtutem in durando, vt ex necessitate in se contineat indiuisè omnem extensionem duratiuam quantumuis infinitam: & ideo meliùs dicitur hæc duratio, esse altioris ordinis ab omni duratione successiua vel corruptibili, quàm quòd sit infinita. Atque ita satisfactum est toti fundamento Bonaventuræ quatenus in ratione nititur: ex dictis in hoc & in priori argumento solui facilè possunt multa alia, quæ hic multiplicari possent: ea verò omitto, quia sunt sophismata, procedentia solum ex locutionibus fundatis in nostro modo concipiendi: quo intellecto, & rectè etiam expositis significationib. terminorum, vt iam declaratæ sunt, facillimam habent solutionem.

Ad Patrum testimonia.

XXXIII. AD testimonia Patrum respondetur primò fere ea omnia verificari posse ratione mutationis & successionis realis in accidentibus, & operationibus, quam secum simul admittit æuum creatum, nõ autem æternitas diuina. Vnde cùm Glossa dicit, solum Deum non nosse futurum esse aut fuisse, sufficienter intelligitur, quia Deus neque in esse, neque in scientia, neque in aliqua alia perfectione nouit fuisse vel futurum esse, sed tantùm esse. Vnde etiam fit, vt respectu scientiæ illius dicantur omnia alia esse præsentia, & non futura, neq; præterita, quia semper eodem modo illi obiiciuntur, vt in suis durationibus obiectiuè præsentia. At verò res creatæ, quantumuis permanentes in sua substantia, habent fuisse vel futurum esse in suis operationibus. Ex quo fit vt angelus v. g. per scientiam suam respiciat res alias vt præteritas, vel vt futuras, & quòd ad intuendas illas aliquo modo pendeat ex reali præsentia, & existentia earum: de quo aliàs. Et eodem modo possunt facilè exponi verba Anselmi, & Augustini, & Boëtij. Secundò possunt exponi dictæ locutiones Sanctorum de permanentia, quæ excludat successionem etiam respectu carentiæ realis existentiæ seu durationis. Est enim proprium æternitatis Dei, vt non possit vel succedere post non esse, vel ei succedere non esse: quod non potest conuenire durationi creatæ, vt satis declaratũ est. Atq; hoc modo rectè dicitur solus Deus immutabilis, non solum quantum ad operationes, sed etiam quantum ad ipsum esse substantiale: omnis enim creatura etiam in substantia sua mutabilis est, saltem per extrinsecam potentiam. Quapropter etiam æternitas prout in immutabilitate fundatur, est propria Dei, & excludit peculiarem illam successionem, vel saltem capacitatem illius successionis, qua non potest creatura carere.

Obiectio

Obiectio inquirens, an possint in eadem re variari durationes.

XXXIV. VNa verò suprà superest obiectio, nam si Deus potest angelũ, postquàm realiter durauit, annihilare, etiam poterit illum quem annihilauit, iterum reproducere: interrogo ergo an duratio quam ille angelus priùs habuit, & quam posteriùs recipit, sit vna & eadem, vel distincta: quidquid enim horum dicatur, repugnabit aliqua ex parte doctrinæ traditæ. Nam si illa duratio est eadem, sequitur primò, in eadem duratione angeli esse prius & posterius in re, nam priùs fuit ille angelus creatus, quàm annihilatus, & priùs annihilatus, quàm iterũ productus: ergo de primo ad vltimum priùs talis angelus fuit creatus quàm recreatus: ergo priùs habuit durationem per creationem, quàm per recreationem: ergo in illa eadem duratione est prius & posterius in re, quæ cùm non possint intelligi in eadem re indiuisibili, sequitur planè durationem illam esse extensam & diuisibilem. Et confirmatur, nam si duratio est eadem: ergo & actio quæ reproducitur, erit eadem cum ea qua priùs fuit productus: & consequenter etiam duratio actionis erit eadem: consequens autem non videtur intelligi posse, tum ob argumentum factum, quod hic applicari potest, tum etiam quia alias sequitur, posse Deum reproducere eundem numero motum in eodem mobili per idem spatium, & consequenter posse etiam reproducere idem tempus. Si verò dicatur ibi esse duplex duratio in angelo, sequitur, multiplicari durationes in eodem esse, & consequenter esse aliquam distinctionem ex natura rei inter durationem & esse, cùm vna duratio separetur à tali esse, & alia de nouo adiungatur. Sequitur deinde, dari successionem aliquam in duratione, cùm non sit in esse, nam inter illas duas durationes est successio prioris & posterioris, cùm tamen esse sit idem indiuisibiliter.

Responsio, in qua pars negans defenditur.

XXXV. REspondetur, aliquos sentire vtroque modo posse Deum reproducere illum angelum, scilicet, vel cum eadem numero duratione, vel cum distinctis secundum numerum. Sed hæc sententia rectè improbatur rationibus factis contra posterius membrum. Vnde dicendum censeo, talem angelum necessariò esse reproducendum cum eadem numero duratione: sicut enim impossibile est eandem rẽ numero semel corruptã vel annihilatam iterum reproduci cum alia existẽtia numero distincta, quia hæc non distinguitur ex natura rei ab entitate rei, ita fieri non potest vt eadem res numero cum suo existentia iterum producatur cum diuersa numero duratione, quia duratio & existentia non distinguũtur à parte rei. Et ad primam obiectionem in contrarium respondetur, illam esse vnam & eandem durationem quasi bis repetitam; & ideo non esse inconueniens eandem vt priùs productam, esse priorem se ipsa vt posteriùs reproducta, vel, nostro modo concipiendi propter coexistentiam ad prius & posterius in nostro tempore, vel meliùs, propter successionem quæ in eo casu interuenit inter esse & non esse, & rursus inter non esse & esse. Illa enim annihilatio, quæ interposita fuit inter conseruationem & recreationem, successionem illam effecit inter eandem durationem prout bis factam interposita annihilatione. Neq; inde fit, illam durationem esse extensam, aut habere partes, quia illa successio nõ est cõtinua, sed discreta: successio autem discreta esse potest inter indiuisibilia, & per diuinam potentiam esse potest eiusdem indiuisibilis ad se ipsum, si bis repetatur interposita priuatione, seu suspensione eiusdem esse. Quòd autem hoc verum sit, probare possumus, quia quòd nos dicimus de duratione, alij sunt necessariò dicturi de ipso esse talis angeli, quod sine controuersia est vnum & indiuisibile, & nihilominùs est priùs creatum, & posteriùs reproductum.

XXXVI. Ad alteram confirmationem respondetur, vtroq; modo posse fieri iteratam creationem illius angeli, scilicet, per iterationem eiusdem actionis, & per actionem distinctam: in neutro enim modo est repugnantia, & ita ex voluntate Dei pendet, quòd alterutro fiat, vt iam iterum in superioribus diximus. Si ergo recreatio fiat per actionem distinctam, habebit etiam diuersam durationem à duratione prioris actionis. Neque est necesse, si duratio termini sit eadem, durationes actionum non distingui, quia esse termini est vnum & idem, etiamsi fiat vel conseruetur per diuersas actiones. Si verò reproductio fiat iterata eadem numero actione, etiam in ipsa actione reproducetur eadem indiuisibilis duratio: neque hoc est maius inconueniens, quàm quòd idem esse cum eadem indiuisibili duratione reproducatur. Nec censeo esse inconueniens, quod ibi infertur de reproductione eiusdem numero motus: existimo enim posse fieri à Deo, si sit in eodem mobili, seu ad eundem numero terminum, vt etiam in superioribus tactum est, & latiùs in 3. tomo 3. part. Quid autem dicendum sit de tempore, dicam inferius.

SECTIO VI.

An æuum essentialiter differat ab aliis durationibus permanentibus, & creatis.

I. HActenus solum explicatum est genus proximum (vt sic dicam) æui, nunc ad complendam rationem eius superest declaranda propria differentia, qua ab aliis creatis & permanentibus durationibus distinguitur, & in suo esse constituitur. Suppono enim dari alias durationes permanentes ab æuo distinctas, ex dicendis sectione sequenti.

Prima sententia.

II. QVi ergo in ea sunt sententia, vt existiment durationem formaliter constitui sub ratione mensuræ, putant rationem æui compleri per hoc, quòd est duratio permanens mensurans esse rerum incorruptibilium creatarum. Ita ferè loquuntur communiter Theologi, S. Thomas 1. p. q. 10. artic. 5. & 6. & ibidem Caietanus, & alij Thomistæ, & Capreol. in 2. dist. 2. qu. 2. art. 1. vbi consentit etiam Scot. qu. 2. & 3. & Richard. artic. 1. qu. 1. & 2. & Thomas de Argentin. qu. 1. artic. 4. Et quoad hanc partem de ratione mensuræ concordat Bonauentura quæst. 1. & 2. & Alensis. Albert. & Ægid. superiùs citati. Hæc autem sententia intelligi potest aut de mẽsura extrinseca tantum, aut tantum de intrinseca, aut de vtraque simul. Primo modo defendere illam videntur Thomistæ, atque etiam Scotus, qui hac ratione dicunt vnum tantùm esse æuum, quod mensurat esse omnium rerum incorruptibilium, esseque in suprema substantia creata & incorruptibili. In quo solum imitati sunt proportionem quãdam ad temporalia,

D. Thom. Caietan. Capreol. Scotus. Richard. Bonau. Alens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& mensuram eorum: in his enim tantùm est vna extrinseca mensura durationis, quæ in motu cœli, tanquam in primo & nobilissimo, esse cẽsetur, & sub illa habitudine cõstitui in ratione temporis. Addit verò Scotus durationem cuiuscunque angeli superioris respectu inferioris esse mensuram eius, atq; ita consequenter vsque ad vltimam substantiam incorruptibilem: ex quo fit vt omnes substantiæ incorruptibiles præter vltimam habeant durationem quæ sit æuum, & è conuerso omnes habeant mensuram sui esse præter supremam.

III. Secundum autem dicendi modum videtur sequi Ægidius: putat enim, æuum esse mensuram intrinsecam, atque ita in vnaquaq; substantia incorruptibili esse proprium æuum: mensuram autem extrinsecam non ponit in ipsis æuiternis, sed in æternitate. Tertiam verò explicandi rationem habet Argentina, putat enim æuum indifferens ad intrinsecam & extrinsecam mensuram: atque ita in singulis æuiternis multiplicati vt mensuram intrinsecam eorum, & in vno supremo esse vt in mensura extrinseca cætero rum. Et hunc etiam dicendi modum tenent aliqui Thomistæ, sed alio sensu: aiunt enim, vnum tantùm esse æuum in supremo æuiterno: illud verò esse extrinsecam mensuram inferiorum, intrinsecam verò ipsius supremi angeli.

Improbatur opinio præcedens.

IIII. Hæc sententia iuxta fundamentum à nobis superiùs positum defendi non potest. Ostendimus enim, durationem vt sic non constitui ex ratione mensuræ: ex quo fit vt nec talis duratio constitui possit in ratione talis durationis propter determinatam relationem mensuræ, nam differentiæ essentialiter contrahentes debent per se ac formaliter contrahere seu determinare diuisum. Quod vlteriùs potest in præsenti confirmari & amplificari. Et primò, quòd ratio æui non possit consistere in ratione mensuræ intrinsecæ. probatur, quia in re non distinguitur ab illo esse, respectu cuius appellatur mẽsura intrinseca: ergo non verè dicitur eius mensura, quia mensura vera & realis debet esse distincta in re à mensurato, vt suprà ostensum est. Et hęc ratio probat etiam non posse consistere rationem æui in vtraque mensura simul, extrinseca scilicet & intrinseca, neq; etiam indifferenter in qualibet earum, nam ex vi rationis factæ omnino excluditur talis mensura C intrinseca secundum rem. Nec verò dici potest, esse mensuram secundum rationem, tum quia nulla est mensura secundum rationem, nisi saltem secundum rationem & distinctionem conceptuum sit medium cognoscendi quantitatem alicuius, vel per modum quantitatis, quod hic habere non potest locum, vt patebit facilè applicando superiùs dicta de duratione in communi, & de æternitate, & à fortiori constabit etiam ex his quæ statim dicemus. Tum maximè, quia huiusmodi mensura secundum rationem est tantùm secundum denominationem rationis: ratio autem æui, quatenus est essentialiter talis duratio, est intrinseca rebus, & independens ab extrinseca cognitione. Atq; hæc ratio conuincit etiam, propriam differentiam æui non posse consistere in sola ratione mensuræ extrinsecæ, quia ratio durationis intrinseca est rei duranti, vt suprà probatum est, nam rem durare, non est denominatio extrinseca, sed intrinseca: ergo etiam sic durare, non potest esse aliquid extrinsecum. Et similiter durare, non dicit aliquid respectiuum, sed absolutum. Deniq; rationes superiùs facę hic habent locum consimili proportione, & ideo breuiter hæc attingimus.

V. Addo verò vlteriùs, non solum non consistere propriam & essentialem rationem æui in huiusmodi mensura extrinseca, verùm etiam tale genus mensuræ non videri posse habere locum in æuiternis secundum se consideratis. Quod primùm declaro per comparationem ad tempus, nam in duratione motus, quæ extensionem habet, facilè intelligitur posse vnam durationem per aliam mensurari in sua latitudine duratiua, & ideo in duratione motus locum habet distinctio de duratione intrinseca, vel mensura extrinseca, & de appellatione temporis sub vna vel altera ratione, vt infrà declarabimus. At verò in æuo secundum se nulla est intrinseca extensio, aut latitudo duratiua, & ideo licet detur æuum intrinsecum, quod est intrinseca ac propria duratio vniuscuiusque rei incorruptibilis, non tamen videtur talis duratio capax mensurationis per extrinsecam mensuram indiuisibilem, & ideo nec ratio talis mensuræ actiuæ extrinsecæ in eo rerum ordine locum habet.

VI. Quod primùm ostendo hac generali ratione, B quia indiuisibile vt indiuisibile, non est mensurabile, sed æuum vt sic est quid indiuisibile: ergo ęuum vt sic non est mensurabile: ergo neque in ęuis potest esse aliquod ęuum quod sit cęterorum extrinseca mensura, nam mensura & mensuratum correlatiua sunt, vnde ablato vno, etiam alterum auferri necesse est. Maior patet, quia non est mensurabile nisi quantum, vel ad modum quanti, ex 10. Metaphysicæ: aut si aliter de mensura est fermo, æquiuocè vtimur terminis: indiuisibile autem vt sic neque est quantum, nec ad modum quanti sumitur. Et declaratur hoc ampliùs, nam si vnum æuum est mensura alterius, aut id intelligitur de mensura perfectionis, aut de mensura permanentiæ aut durationis in esse, neque occurrit alius modus mensuræ, qui ad has res possit accommodari. Ex illis autem duobus modis prior est extra rem, quia illa ratio mensurę non est propria durationum, sed in quolibet genere rerum locum habet, nam etiam essentia suprema in aliquo genere est mensura inferiorum essentiarum, & exístentia, existentiarum, & sic de cæteris attributis, quæ inde non accipiunt specialem rationem aut denominationem, præter relationem rationis. Ac deinde, vt hoc modo habeant locum mensura & mensurabile, non consideratur res vt omnino indiuisibilis, sed vt habens aliquam latitudinem perfectionis, secundum quam magis vel minus accedit ad perfectionem mensuræ.

VII. Posterior autem modus mensuræ intelligi non potest inter durationes indiuisibiles secundum se, seu prout indiuisibiles sunt, quia si duo angeli v. g. in duratione comparentur, solum dici possunt æqualiter durare, quatenus simul incipiunt existere, & vnus non definit existere absque alio: quæ relatio non est propriè mensuræ ad mensurabile, sed coexistentiæ mutuæ, quia non est relatio disquiparantiæ, sed æquiparantiæ, qualis est relatio coexistentiæ vel ęqualitatis. Cuius etiam signum est, quia licet vnus illorum sit perfectior alio, tamen quoad mutuam habitudinem ęqualitatis in durando, ęquè inter se pendent tam in esse, quàm in cognosci. Neque enim cognita duratione superioris angeli, per illam cognoscetur an alter ęqualiter durauerit, nisi alterius duratio cognoscatur, & quòd fuerint creati simul, & neuter sine alio fuerit annihilatus:

nihilatus: quoad hanc ergo æqualitatem non interuenit ibi propria ratio mensuræ. Si verò contingat inæqualitas durationis inter angelos, illa solum in hoc consistit, quòd vel vnus prius fuit creatus, vel priùs annihilatus, quàm alius: posito autem illo casu nemo potest metiri per æuum angelorum quantum fuerit interuallum durationis inter vnum angelum & alium, quia ipsum æuum in se indiuisibile est, & eodem modo permanet, siue illud interuallũ paruum fuerit, siue quantumuis magnum: ergo nõ potest per ipsum æuum cognitũ, vt per mensuram, cognosci quantum fuerit illud interuallum: ergo non potest cognosci quantum durauerit magis alter illorum angelorum, sed id cognoscendum est vel simplici intuitu & comprehensione sine vlla mensura, vel per mensuram nostri temporis.

VIII. Et ratio est, quia illud interuallum secundum se nihil est, & ideo non potest cognosci vt maius & minus, nisi in quantũ maius vel minus nostri temporis in eo fit, aut fieri potest. Per indiuisibilem autem durationem hoc notificari non potest, quia indiuisibilis duratio tota est aut esse potest in toto illo interuallo, & in qualibet parte eius, & in quolibet alio maiori illo, & ideo non est apta ad mensurandam B quantitatem eius. Atque eadem ratione per indiuisibile æuum nemo potest metiri quantum alius angelus durauerit, si illud, *quantum* sumatur ad modum extensionis & latitudinis duratiuæ: sic enim non potest ipsum æuum concipi vt quantum, nisi per habitudinem ad interuallum, in quo est vel esse potest successio temporis, ad quod, vt dixi, indifferens est quodlibet indiuisibile æuum, vt possit in quolibet huiusmodi interuallo, & in qualibet eius parte totum existere: ergo non potest esse apta mensura quæ certos nos reddat de prædicta quantitate durationis.

Quæstionis resolutio.

IX. Dicendum ergo est, propriam æui differentiam, qua in sua specie durationis constituitur, & ab aliis distinguitur, in hoc consistere, quòd dicit durationem permanentem, natura sua immutabilem seu necessariam. Ita Caietanus 1. part. quæst. 10. artic. 5. & 6. quem alij recentiores sequuntur: & sumitur etiam ex doctrina D. Thomæ, qui distinguit æuum ab æternitate ex hoc, quòd in se non admittit suc- C cessionem: in adiunctis autem operationibus eam admittere potest: vtrumque enim intelligendum est secundum intrinsecam capacitatem naturalem. Et quamuis illud secundum non sit de formali ratione æui, est tamen cum illa necessariò coniunctum ex natura rei, & ideo per illud explicatur. Constat autem hæc assertio, nam in primis duratio rerum creatarum incorruptibilium habet intrinsecam immutabilitatem, quamuis dependentem. Probatur, quia talis est duratio, quale esse, sed esse harum rerum est incorruptibile, & ex se necessarium, quamuis non omni modo, quia dependens est vt in superioribus est tractatum: ergo duratio earum eiusdem ordinis est, eiusdemque immutabilitatis. Rursus per illam differentiam distinguitur æuum ab æternitate, vt suprà declaratum est, tanquam deficiens à perfectione eius, à cæteris autem permanentibus durationibus differt tanquam excedens illas, quoniam ipsæ ab intrinseco mutabiles sunt. Quam differentiam, essentialem esse manifestum est, nam dependens & independens, pluſquàm genere differunt: corruptibile autem & incorruptibile saltem differunt genere, teste Aristotele.

Caietan. D. Thom.

X. Dices, Quamuis hæ differentiæ indicent satis diuersitatem essentialem, non tamen videtur per eas explicari formaliter ac propriè specifica & essentialis ratio æui, nam illæ differentiæ generales sunt, vel inter creaturam & Deum, vel inter substantias creatas inter se. Respondetur primò, cùm duratio in re non differat ab esse, mirum non est, quòd per eas differentias distinguatur, quæ ipsum esse primò ac per se faciũt diuersum. In ipso autem esse primò absolute dicto primaac præcipua differẽtia & diuersitas est, quòd sit pendens vel independens: in esse autem creato vna ex differentiis essentialibus & generis est, quòd sit corruptibile vel incorruptibile. Deinde dicitur, per illam differentiam optimè declarari formalem rationem constitutiuam æui in esse talis durationis, nam cùm duratio vt sic formaliter dicat permanentiam essendi, quæ per illam negationem existendi, sine destructione declaratur, optimè ex intrinseco modo talis permanentiæ, & inclusionis talis negationis, propria ratio durationis constitui & specificari intelligitur. In re autem ab intrinseco immutabili est specialis modus permanentiæ in essendo, nam est (vt ita dicam) essentialiter permanentior, & habet negationem desitionis magis intrinsecè coniunctam, ideoque optimè per illam differentiam propria ratio æui constituitur. Habetq; hæc differentia fundamentum in patribus, qui per stabilitatem, rationem æui describunt. Vide Basil. lib. 2. cont. Eunom. Augustinum lib. 83. quæst. q. 19. & 72. Anselm. in Prosolog. c. 20. Boet. lib. 3. de consolat. metro. 9.

Basil. August. Anselm. Boetius.

Corollarium ex superiori resolutione de multiplicatione & varietate æuorum.

XI. Atque ex his intelligitur primò huiusmodi æuum multiplicari in rebus æuiternis iuxta earum numerum: sicut enim multiplicãtur existentiæ, ita & durationes, quia in re non distinguuntur, vt sæpe dictum est. Item, quia duratio est intrinseca rei duranti: ergo in vnaquaque re durante est sua intrinseca duratio: ergo in vnaquaque re incorruptibili est suum intrinsecum æuum. Sed quæres, an, sicut multiplicatur æuum ad multiplicationem re- C rum, ita etiam æquè distinguatur ac ipsa res: id est, an in angelis specie differentibus sit etiam ęuum specie diuersum, vel tantum numero, multis enim videtur non oportere esse tantam distinctionem in æuo, quanta est inter res vel existentias quarum est duratio, quia licet in gradu perfectionis essentialis differant quoad esse, tamen in modo permanendi in esse habent eandem vniformitatem & specificã conuenientiã. Imò sunt qui existiment, tantam esse hanc similitudinem in modo perseuerãdi in esse, vt etiam in cœlis & angelis dicant æuum esse eiusdem specici, quanquam illorum duratio materialis sit, horũ verò spiritualis, quod videtur indicare D. Tho. 1. p. qu. 10. art. 6. ad 2. Sicut successio motus, vel duratio tẽporis eiusdem specici esse videtur in omnibus motibus, etiamsi aliàs in suo esse motus ipsi specie differant vel etiam genere, vt materialis vel spiritualis intensio. In contrarium verò est, quia si duratio in re ipsa non distinguitur ab existentia, non apparet, quomodo existentiæ possint esse specie diuersæ, & nihilominùs durationes esse eiusdem speciei. Deinde, com-

Universidad de Deusto
Biblioteca

parando spirituales substantias ad materiales incor- A
ruptibiles, modum habent incorruptibilitatis no-
biliorem & longè diuersum, nam illæ sunt incorru-
ptibiles propter simplicitatem & actualitatem sub-
stantiæ suæ: hæ verò propter nexum indissolubilem
inter partes ex quibus componuntur: vnde altiorem
modum immutabilitatis & permanentiæ habent
substantię spirituales quam corporales, quantumuis
incorruptibiles. Cuius etiam argumentum est, quia
dependentiam habent à paucioribus causis: carent
enim materiali, & consequenter etiam formali cau-
sa: vnde etiam carent partibus mutuò inter se de-
pendentibus.

XII. Quare non dubito, quin saltem in his sit essentia-
lis differentia in ipso æuo. Nec D. Thomas dixit hæc
esse eiusdem speciei sub hac ratione, sed solum men-
surari eadem mensura, ad quod satis est, quòd sint ei-
usdem generis: si tamen ille modus mensuræ inter
æuiterna reperiri potest. Proportionali autem mo-
do videtur, quòd sicut angeli differunt specie in suis
simplicibus entitatibus & existentiis, ita etiam diffe-
rant in modo immutabilitatis quem habent, con-
iuncto cum aliqua mutabilitate: ex qua coniunctio-
ne D. Thomas venatur naturam æui: est autem vnus
angelus mutabilior alio secundum specificam di- B
uersitatem: nam quo angelus est superior, eò habet
simpliciores motus, magisque vniformes: habebit
ergo simplicius & permanentius æuum. Multoque
maiori ratione distinguetur æuum animæ rationa-
lis ab æuo angelorum, & æuum materiæ primæ à cæ-
teris omnibus tanquam infimum omnium substan-
tialium. Quantum ergo ad id, quod duratio æui po-
situè dicit in re æuiterna, seu quantum ad funda-
mentum illius negationis, quæ indicatur in vnifor-
mitate æui, non dubito quin intercedat specifica di-
uersitas: negatio autem ipsa substantialis variationis
dici potest esse eiusdem rationis in omnibus: quid
verò de tempore sentiendum sit, infrà dicam.

XIII. Ex quo vlteriùs addo, non solum in diuersis sub-
stantiis incorruptibilibus multiplicari & diuersifici
æuum, sed etiam in substantia & accidentibus ei-
us incorruptibilibus: nam de corruptibus secus
est, vt inferiùs dicemus. Probatur, quia non est du-
bium, quin in huiusmodi substantiis aliqua sint ac-
cidentia incorruptibilia, nimirum illa quæ ex natu-
ra rei manant, & coniuncta sunt cum essentia rei, vel
naturali necessitate illi insunt, & non habent con- C
trarium, neq; est vlla naturalis via per quam possint
illis priuari. Huiusmodi est lux v.g. in sole, & intel-
lectus in anima vel angelo, & alia huiusmodi. Dein-
de certum est, sicut hæc accidentia habent proprias
existentias, ita etiam habere intrinsecas durationes
sibi proportionatas, & à suis existentiis minimè in re
distinctas: ergo in vnoquoque ex his accidentibus
est duratio distincta à duratione substantiæ. Deni-
que, quòd illa duratio sit æuum, patet ex ratione æ-
ui superiùs declarata, quia illa duratio est perma-
nens, & natura sua immutabilis in esse talis entitatis,
quamuis & ab alio pendeat, & alioqui habere possit
adiunctam variationem, vel in propria operatione,
vel saltem in aliis accidentibus eiusdem subiecti: er-
go talis duratio verè comprehenditur sub æuo. Erit
autem hoc æuum accidentale quoad suam positi-
uam essentiam, magis diuersum à substantiali,
quàm vnum substantiale ab alio, vt
à fortiori constat ex
dictis.

Difficultas de duratione visionis beatificæ.

SEd hinc oritur Theologa difficultas, nam se- XIIII.
quitur vel traditam definitionem æui non esse
completam, vel visionem beatificam durare etiam
per æuum. Sequela patet, nam in illa visione est et-
iam duratio intrinseca, quæ licet accidentalis sit, ta-
men est ita permanens, vt in se nullam variationem
ab intrinseco admittat, etiamsi ab intrinseca causa
pendeat: conuenit ergo ei tota definitio æui: ergo
vel non est sufficienter tradita, vel illa etiam durati o
æuum est. Hoc autem posterius membrum conse-
quentis repugnat receptæ sententię Theologorum,
dicentium visionem beatam mensurari non æuo, sed D. Thom. Caietan. Capreol. Scotis.
æternitate participata, vt patet ex D. Thom. 1. p. q. 10.
art. 5. ad 1. & opusc. 36. cap. 1. Caiet. & Capreolo, & a-
liis Thomistis suprà citatis. Sed nihilominùs Scot. in
2. dist. 2. qu. 4. & in 4. dist. 49. quæst. 6. admittit secun-
dam partem illius cõsequentis, ob rationem factam:
qua sententia suppositа, cessat difficultas: conceditur enim, omnem durationem cui data definitio
conuenit, esse æuum. XV.

Et addere possumus, has sententias in re non esse
contrarias, etsi in nominibus esse videantur, vel quia B
ipsum æuum, æternitas participata meritò dici po-
test: sic enim August. lib. 83. quæst. q. 23. dicit ani-
mam rationalem sua immortalitate participare di-
uinam æternitatem: solumq; Deum esse per se æter-
num, alia verò participatione quadam. Vel certè,
magisq; ad mentem Diui Thomæ: quia licet illa du-
ratio in communi ratione æui conueniat, tamen,
quia supernaturalis est, & suo modo diuini ordinis,
per antonomasiam nomen æternitatis participatæ
meretur.

*Exponitur D. Thom. sententia de vnita-
te æui.*

ALia obiectio posset fieri contra doctrinam tra- XVI.
ditam, ex alia D. Thom. quæ videtur omnino
contraria in 1. p. qu. 10. artic. 6. vbi definit, tantum
esse vnum æuum, quod est in supremo angelo, quem
D. Thom. supponit esse vnum tantùm indiuiduum
in specie sua, sicut est vnum tempus in primo motu
vniuersi, qui est motus cœli. Respondeo, D. Thom.
ibi considerasse æuum sub ratione primæ mensuræ,
quę in vnoquoq; genere vna est, qua cętera sub illo
genere contenta mensurantur. Nos autem in primis C
non intelligimus in æuo aliam rationem mensurę
prętер eam quę esse potest in ratione perfectionis: de
qua etiam concedimus simpliciter esse vnam, quam-
uis respectiuè in qualibet hierarchia vel ordine an-
gelorum supremus possit dici mensura aliorum, &
inter cœlos, empyreum, vel primum mobile respe-
ctu inferiorum. Imò sub ea consideratione etiam ę-
ternitas Dei est mensura omnium æuorum, vt Ægi-
dius posuit: quod est verum de mensura perfectio-
nis, & suprema in toto ordine durationum: loquen-
do autem de mensura suprema & homogenea intra
latitudinem æui, optimè dicitur huiusmodi æuum
esse vnum tantum, & esse in supremo angelo.

Veruntamen nos non ita loquimur de eo, sed sub XVII.
absoluta ratione durationis, nam illa ratio mensurę
perfectionis, vt dixi, nõ habet peculiarem rationem
in durationibus aut æuo, magis quam in aliis rerum
generib. aut perfectionibus. De mensura autẽ dura-
tionis quantum ad permanentiam, & modũ latitudi
nis quę cõcipitur, iã diximus, nullum æuũ, vt sic pos-
se propriè habere rationem mẽsurę, & ideò neq; sub
ca ra-

ea ratione potest æuum habere vnitatem. Statim ve- A
rò occurrebat inquirendum, si æuum non potest æ-
uo metiri quoad durationem, qua mensura metien-
dum sit. Sed hoc explicabitur commodiùs infrà cùm
de tempore agemus.

SECTIO VII.

Vtrùm res permanentes, & natura sua corruptibiles, propriam & intrinsecam habeant durationem, & quænam, vel qualis illa sit.

Opinio D. Thomæ refertur.

1. AVthores qui non discernunt has dura-
tiones nisi per rationem mensuræ, ne-
gant in his rebus corruptibilibus esse
propriam aliquam durationem à tem-
pore distinctam, quoniam hæ omnes
res tempore mensurantur. In qua sententia videtur
esse D. Thom. 1. p. q. 10. artic. 4. vbi ait in solutione ad
3. esse rerum corruptibilium mensurari tempore. B
Distinguendum verò est iuxta hanc sententiam in-
ter res corruptibiles corporales, quæ posũt esse tam
substantiæ, quàm accidentia, & res corruptibiles spi-
rituales, quæ solum esse possunt aliqua accidẽtia vel
motùs aut operationes substantiarum immateriali-
um. Nam licet hę omnes res dicantur tempore men-
surari, non tamen eodem, quia cùm hæ res sint di-
uerforum ordinum, debent in suis ordinibus habere
mensuras proportionatas, neq; res superiores debẽt
inferiori subdi mensuræ. Et ideo præter hoc nostrũ
tempus, quo nos corporalia mensuramus, constituti-
tur aliud spirituale tempus in superioribus motibus
angelorum, seu in actibus supremi angeli, in quibus
propria est successio aut duratio, qua possunt motus
inferiorum angelorum mẽsurari. Quia verò illi mo-
tus & continua successione fieri possunt, & discreta;
ideo duplex etiam tempus in eis distinguitur, conti-
nuum videlicet, & discretum, quibus suæ partes, sua-
ue instantia propria tribuuntur.

Eadem opinio exponitur: & has res permanentes habere propriam durationem ostenditur.

II. SEd licet concedamus hæc omnia suam habere C
veritatem, præcisè considerãdo rationem com-
munis aut extrinsecæ mensuræ, vt in sequentibus
explicabimus, non tamen negandum est quin in re-
bus permanentibus & corruptibilibus, de quibus
nunc agimus, sit propria & intrinseca duratio, à qua
formaliter durare denominantur. Hoc enim proba-
tum satis relinquitur ex dictis de duratione in com-
muni, & de cæteris durationibus, de quibus hacte-
nus egimus, nam ea generaliter ostendunt, in omni
re, hoc ipsum, quod est durare, esse aliquid rei in-
trinsecum & absolutum. Imò necesse est vt hoc sup-
ponat illa sententia de extrinseca mensura, nam si
tempus mensurat esse rerum corruptibilium, quid
in illo mensurat? non quidem perfectionem, quia ex
temporis duratione cognosci non potest an esse vi-
nius rei sit perfectius quàm esse alterius, nec maior
duratio in tempore addit rei permanenti maiorem
perfectionem per se loquendo: ergo mensurat tem-
pus huiusmodi esse, quãtum ad durationem eius, seu
(quod idem est) quantum ad permanentiã in actuali
exercitio existendi: ergo illa mensura, si est, supponit
in his rebus intrinsecam durationem: habent ergo A
res omnes permanentes etiam corruptibiles suam
propriam & intrinsecam durationem: & hoc est ve-
luti primum fundamentum seu principium præsen-
tis quæstionis. Ex quo facile erit definire omnia quæ
de huiusmodi duratione inquiri possunt, seruata
proportione ad ea, quæ de cæteris dicta sunt.

Qualis sit dicta duratio.

PRimò itaque sequitur ex illo principio, hanc du- III.
rationem intrinsecam harum rerum esse perma-
nentem, per se ac propriè loquendo. Probatur pri-
mò, quia quale est esse, talis est duratio. Secũdò, quia
non potest esse successio in duratione, nisi sit in ipso
esse. Dices, esse harum rerum corruptibilium non
esse simpliciter permanens, sed variabile, non solum
quia ex esse facilè transit in non esse, sed etiam quia
ipsummet esse videtur consistere in quadam conti-
nua acquisitione & deperditione suarum partium,
vt patet in viuentibus corruptibilibus, & in qualita-
tibus, quæ ferè semper in quadam mutatione persi-
stunt. Respondetur primum, ex eo quòd illud esse B
est transmutabile in non esse vel generabile post nõ
esse, solum sequi in hac duratione reperiri succes-
sionem quasi discretam respectu oppositi termini,
eo modo quo illam explicuimus in æuo: quod non
est inconueniens, sed eadem vel maiori ratione ne-
cessarium quàm in æuo.

Falsum autem est, quòd esse harum rerum corru- IIII.
ptibilium in continua successione aut variatione cõ- Esse rerum corruptibilium non semper in fluxu consistit.
sistat. Nam inprimis multæ sunt res corruptibiles,
quæ diu permanent sine acquisitione, vel amissione
alicuius partis substantiæ suæ, vel entitatis, vt videre
licet in auro & in lapidibus, & fere in aliis rebus ina-
nimatis, quæ non facilè patiuntur, vel alterantur à
suis contrariis agentibus. Et in accidentibus etiam
permanentibus id est manifestum, & specialiter in o-
perationibus angelorum id inferiùs declarabimus.
Deinde, licet in viuentibus corruptibilibus conti-
nua, vel ferè continua sit amissio & acquisitio alicu-
ius substãtialis partis, quod suo etiam modo in igne
experimur, tamen substantiale esse harum rerum
non consistit in hac successione, sed illa indigent in
aliqua actione sua, vt per eam se in esse conseruent.
Tamen nihilominus tota ipsa substantia simpliciter C
permanens est, & partes illæ quæ successiuè acqui-
runtur, in facto esse permanenter durãt, & quæ suc-
cessiuè corrumpuntur, habuerunt etiam esse perma-
nens, quamuis corruptibile. Habent ergo hæ res du-
rationem permanẽtem, & ex se totam simul, quam-
uis quia corruptibiles sunt, & partes etiam extensio-
nis habent, ex accidenti contingat quasdam partes
corrumpi aliis manentibus, vel etiam nouas aggene-
rari, & addi præexistentibus, quod non mutat natu-
ram & rationem durationis permanentis, nam id est
accidentarium, per se autem est vt permaneant, &
possint esse simul.

Secundò ex eodem principio colligimus hãc du- V.
rationem esse diuersæ rationis ab æuo, prout de illo Duratio rerũ permanentium corruptibilium vt differat ab æuo.
dictum est Sectione præcedenti, nã licet conueniant
in ratione communi indiuisibilis, permanentis, ac
dependentis durationis, differũt essentialiter in mo-
do permanendi. Probatur, quia hæc duratio ita est
permanẽs, vt sit ab intrinseco defectibilis: ergo dif-
fert essentialiter ab æuo, quod ab intrinseco deficere
non potest: nam hi duo modi permanendi in esse nõ
minorem habent differẽtiam in ratione durationis,
quàm habeant esse corruptibile & incorruptibile in
ratione essendi. Sed quæres quęnam duratio hæc sit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm non sit æternitas, neque æuum, neque etiam possit esse tempus, cùm non sit duratio successiua, sicut est tempus. Respondetur, Si de re ipsa inquiritur, quid sit, iam explicatum est per definitionem eius: est enim creata duratio permanens, ac defectibilis ab intrinseco. Si verò quæratur quo modo nominanda sit, non est quæstio magni momenti. Quidam eam æuum appellant, non in proprietate superiori Sectione explicata, sed quatenus ea vox ad quamlibet longiorem durationem significandam extenditur. Quod non adeò placet, quia nomen æui iam est appropriatum ad perfectiorem significationē, & quia hæc duratio indifferens est ad longęuam & breuem. Alij putant posse vocari tempus, non quia verè ac intrinsecè tempus sit, sed quia tempore mensuratur: quod etiam est satis improprium. Durandus verò in secundo, distinctione secunda, quæstione sexta, vocat eam instans permanens. Potest etiam vocari duratio rerum corruptibilium. Denique, si non habet simplex nomen impositum, sua definitione vel alio termino complexo nominari potest; neque in hoc ampliùs insistendum est.

VI. Tertiò sequitur ex dictis, hanc durationem non esse realem mensuram durationis quoad permanentiam & quasi continuationem eius. Hoc admittunt omnes in hac duratione, etiamsi de æuo aliter loquantur. Est tamen eadem ratione probādum, quia hæc duratio nec potest esse mensura intrinseca eius rei cuius est duratio, quia neque ab ea distinguitur in re, neque etiam notificat per modum mensuræ, esse, aut durationem eius. Rursus nulla duratio huius ordinis est mensura extrinseca aliarum in prædicta ratione & proprietate: tum, quia, cùm per se sit indiuisibilis quoad permanentiam, non potest per se deseruire ad cognitionem vt mensura latitudinis, seu per modum extensionis: tum etiam quia hæc duratio est ex se indifferens, vt plus vel minùs duret secundum coexistentiam ad reale tempus: neque inde, per se ac præcisè loquendo, augetur aut minuitur: ergo per se non est apta mensura, vt certam cognitionem efficiat de quantitate, vel permanentia alterius durationis. Denique, quæ in hoc puncto de æuo diximus, communia sunt huic durationi, quia ratio ob quam hæ durationes non sunt per se aptæ ad mensurandum dicto modo, prouenit ex indiuisibilitate, & permanentia in qua conueniunt, non ex immutabilitate intrinseca, in qua differunt. Neque in hoc supereſt difficultas alicuius momenti, quia iam diximus nos non loqui de mensura perfectionis, quæ ita potest attribui alicui durationi perfectissimæ in hoc ordine respectu aliarum, sicut potest attribui in quolibet genere perfectissimæ speciei.

Quomodo hæc duratio multiplicetur.

VII. Quartò colligitur ex dictis, hanc durationem nullo modo esse vnam respectu omnium rerum corruptibilium, quia si non est vna in ratione extrinsecæ mensuræ & durationis, vt sic, non supereſt modus quo sit vna. Multiplicatur ergo hæc duratio in singulis rebus durantibus iuxta earum multitudinem: quod etiam facile concluditur ex primo principio posito, quòd hæc etiam duratio est intrinseca rei durāti, adeò vt in re abilla non distinguatur. Vnde etiam fit, vt iuxta varietatem rerum sic durantium, ipsæ etiam durationes variæ sint, eadem proportione qua idem diximus in æuo. Est ergo hęc duratio tum substantiarum, tum etiam accidentium: A sed in substātiis semper est materialis, in quo differt ab æuo, quod & immateriale & materiale esse potest. Et ratio est, quia substantia corruptibilis non potest esse nisi materialis: incorruptibilis verò & materialis & immaterialis esse potest. At verò duratio æui prout est in accidentibus, & materialis, & immaterialis esse potest, nam non solum materialia accidentia, sed etiam immaterialis operationes, alioqui permanentes, & indiuisibiles quoad extensionem durādi possunt esse ab intrinseco corruptibiles, & transmutabiles quoad suum esse. Sic enim operationes liberæ angelorum, siue elicitiuè, vt opera voluntatis, siue imperatiuè, vt opera intellectus, sunt defectibiles & transmutabiles in esse, per intrinsecam potentiam & capacitatem suæ causæ, quæ pro sua libertate potest magis vel minùs in huiusmodi operatione durare, vel ab vna in aliam transire. Loquor autem de operationibus liberis, nam si quæ est in angelo operatio omnino necessaria ex intrinseca natura, illa incorruptibilis censenda erit, & consequenter per æuū B durare: sicut de cognitione naturali qua angelus se intuetur, probabiliter opinatur D. Thomas quodlib. quinto, artic. septimo. Secus verò est de aliis operationibus ex se transmutabilibus.

De instantibus angelicis & tempore ex eis composito digressio.

VIII. Atque hinc etiam intelligitur, quæ sint instantia angelica, quæ Theologi operationibus angelorum tribuunt, vno excepto Scoto, qui illis tribuit durationem eui in secundo, distinctione secunda, quæst. 4. quia non satis considerauit differentiam illam durationis, ab intrinseco mutabilis, vel immutabilis, esse essentialem. Non potest ergo duratio illarum operationum liberarum & transmutabilium esse æuum, & ideo, vt intelligeretur esse distincta, instans angelicum vocata est. Instans quidem, propter indiuisibilitatem, & quia non semper permanet, sed transit: angelicum verò, quia non indiuisibiliter trāsit, sicut instans nostri temporis, sed diu permanere potest. Et hinc accepit Durandus, vt omnes durationes similes in prædicta communi ratione, instantia vocaret. Et hæc doctrina de instantibus angelicis est C Diui Thomæ, & aliorum quos statim referam.

IX. Quid sit tempus discretum. Quia verò in his angelorum operationibus quædam successio reperitur, quatenus angelus ab vna intellectione in aliam, vel ab vna volitione in aliā transit, ideo vlteriùs progrediūtur Theologi, & inter durationes harum operationem successionem etiā considerant, non quidem continuam, cùm sit inter res indiuisibiles, sed discretam, & durationem illam quę ex illa successione consurgit, tempus discretum vocant: quod aiunt componi ex dictis instantibus indiuisibilibus sibi succedentibus. Quę doctrina sumitur ex Diuo Thoma prima part. quæstione 10. art. 5. ad primum, & quæst. 56. art. 3. quam amplectuntur omnes Thomistæ, & Henric. quodlib. 12. q. 8. De quo tempore putant locutum fuisse Augustinum 8. Genes. ad lite. cap. 20. cùm dixit, mouere Deum angelicam creaturam per tempus.

X. Tempus esse discretum quam sit propriè constituat. Estq; vera hæc doctrina quoad rem quam continet. Solum aduerto huiusmodi tempus discretū cōsiderandum nō esse per modum alicuius entis, quod sit per se vnū, aut tanquam pertinēs ad aliquam speciē quantitatis, vt Hēricus suprà sentit: in quo meritò ab Scoto impugnatur, quia neq; illa instātia sunt quantitates continuæ, vt ea ratione numerus eorum dicendus

dicendus sit propriè species quantitatis discretæ: neque etiam illa successio est secundum aliquem ordinem per se, quem talia instantia inter se habeant, sed solum est ex mutabilitate & voluntate operantis. Item nō magis est in hoc tempore aliqua propria ratio mēsurę, quàm in instantibus eius, quia numerus vel multitudo non participant rationem mensuræ, nisi ratione vnitatis, vel per reductionem ad illam. Et prętereà, quia ex hoc tempore angelico non potest sumi vlla certitudo de operationibus alterius angeli, neq; quoad numerum earum, nam dum vnus angelus siue superior siue inferior, permanet in vna indiuisibili operatione, potest alius plurium successionem habere, & è conuerso: neq; etiam quoad permanentiam singularum operationū, propter eandem causam, scilicet, quia vna operatio indiuisibilis potest durare in vno angelo per tempus discretum plurium operationū alterius angeli, & è conuerso: & ipsa instantia, quæ in se sunt indiuisibilia, sunt indifferentia ad diuturnam vel breuem durationem: & ideò nihil fixum & certum potest in eis sumi, vt induant rationem mensurę. Quapropter omnes hæ durationes solum in absoluta ratione durationum B considerandę sunt, & secūdum eam, proportionem seruant ad res durātes, & in eis multiplicantur, vt satis explicatum est. An verò aliquo modo mensurari possint, & per quam mensuram, inferiùs dicemus.

A sub hac generali ratione tempus continuum appellemus, quamuis hæc vox iuxta communem vsum etiam specialem significationem habere videatur, vt dicemus. Hanc igitur assertionem omnes Philosophi tanquam per se notam supponunt, nam communis vox & sensus hominum est dari tempus in rebus: cui consensioni fauent illa Scripturæ verba Genes. 1. *Vt sint in tempora, & dies, & annos.* Quamquam enim ex his non probetur, in tempore, de quo ibi est sermo, & de quo homines communiter loquuntur, quouque ad mensurandas suas actiones vtuntur, nihil rationis includi, probatur tamen esse in rebus durationem realem successiuā, quæ ad illud munus mensurandi potest assumi, quæq; fundamentum est illius institutionis, quam humana ratio potest efficere. Genes. 1.

Ratio verò conclusionis est, quia omne ens realiter existens, & in sua existentia permanens, habet aliquā realem durationem sibi proportionatam, vt patet ex dictis in prima Sect. sed inter entia dantur quędā successiua, quę ita existunt, vt necessariò per aliquā moram in suo esse permaneant, nam hoc intrinsecè annexum est successioni: ergo est in huiusmodi rebus duratio realis illis proportionata. Sicut ergo esse rei successiuæ non ita durat, vt idem omnino permaneat in tota mora suæ durationis, sed ita vt pars eius post partem adueniat: ita duratio talis esse non habet permanentiam stabilem, sed fluentem, si tamen nomen permanentiæ meretur, latè tamen loquendo permanet, seu durat, quamdiu fluxus eius non cessat, aut finitur. Patet consequentia, ex generali etiam principio suprà posito, quod duratio comitatur esse, vel in re potius est idem cum illo. Vnde constat quantum discriminis sit inter hanc durationem & alias, de quibus iam egimus: nam aliæ habent propriam permanentiam in eodem esse, in quo vel ex se sunt, vel ab alio conseruantur, hæc verò potiùs nunquam permanet in eodem esse secundum idem, sed continuè variatur secundum nouas partes, ratione quarum permanere dicitur, quamdiu aliqua pars eius existit, seu fit.

SECTIO VIII.

An detur aliqua duratio propria rerum successiuarum, quæ successiua etiā sit, & tempus appelletur.

I. Vpponimus ex dictis in fine Sectionis præcedentis hic iam non esse sermonē de successione discreta, nam & ibi satis est obiter explicata, & in re non habet peculiarem rationem durationis, & in ratione durationis nihil peculiare addit vltra instātia ex quibus cōstat, præter multiplicationē & successionē vnius durationis indiuisibilis post aliā, quæ est per accidens, nā per se non ordinatur ad cōpositionem vnius durationis, neq; singulę ex illis durationibus indiuisibilib⁹ natura sua sunt partes alicuius integrę aut totalis durationis. Agimus ergo de C duratione habēte continuā successionē, de qua Philosophi disputant cum Arist. in 4. Phys. eo quod tēpus, Physicum motū consequi videatur: tamen sicut ratio motus & successionis continuę abstractior est quàm corporalis motus, vt in superioribus tactum est, ita hæc successiua duratio ex se abstractior est, nā in rebus etiam materia carentibus inueniri potest, vt patebit; & ideò exacta eius consideratio ad Metaphysicam etiam considerationem spectat.

II. Possumus ergo de hac duratione dupliciter tractari. Primò secundum realem eius essentiam, aut species, vel secūdum quod in ea consideratur aliqua ratio mensuræ, quæ licet illi essentialis non sit, vt suprà in communi probatum est, tamen non est dubium quin sit aliquo modo proprietas eius, siue in re ipsa, siue in ordine ad rationem, & aut actiuè, aut passiuè sumpta, vt posteà declarabitur, priùs enim de priori considerationē dicemus, quæ magis propria est præsentis instituti.

Tempus esse ostenditur.

III. Primò igitur certum est, dari in rebus huiusmodi realem durationem successiuam, quam nunc

Tempus in solo motu reperiri.

IV. Atque ex hoc principio sequitur, huiusmodi durationem esse non posse nisi in motu successiuo & continuo, prout apertè sumitur ex Arist. quinto Metaphysic. cap. decimotertio, vbi hac ratione dicit, tempus habere extensionem suam à motu: non est autem aliud extensio temporis, quàm continua eius successio. Et ideò etiam in quarto Physicorum, tempus per motum definit, dicens esse numerum motus secundum prius & posterius: & ita in hoc omnes etiam conueniunt. Et ratio est, quia duratio vt sic supponit, saltem ordine rationis, esse, cuius est duratio, & extra illud non reperitur, sed in rerum natura nullum est ens successiuum quod supponi possit ad durationem successiuam nisi motus: ergo hæc duratio non potest esse nisi motus. Maior constat ex prima Sectione, & minor est nota, Philosophica inductione. Et ratio est, quia nihil est per se in continua successione, nisi quatenus est in fieri, per quod non simul, sed paulatim acquirit suum esse: ergo continua successio primò ac per se est tantùm in motu. Oportet tamen sub motu comprehendere actionem & passionem: nam hæ possunt etiā consistere in successione continua: quia verò hæ in re non distinguuntur à motu, sed præcisione mentis, ideò sub motu meritò comprehendūtur, & in tantùm successionem habent, in quantum Aristotel.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vel actiuè vel passiuè pertinent ad actualem emanationem effectus à sua causa; duratio ergo successiua solum in motu continuo successiuo reperitur.

V. Dices, præter motum videntur esse aliquæ res, quæ suum esse habent in continua successione, vt sonus, v.g. vox, impetus, & alia huiusmodi: imò quoties res fit per motum, non solum est successio in ipso motu, sed etiam in termino qui fit per motum, quatenus partem post partem acquirit. Respondetur, qualitates non esse propriè ac per se loquendo transeuntes, sed dependentes à suis causis: tamen quia interdum pendent à motu vt à causa, vel saltem vt à conditione necessaria vt fint, ideò parum durant, & transeunt cum motu. Vnde sonus, quamuis ea ratione dici possit facilè transiens aut fluens, non tamen habet propriè suum esse in successione consistens, nam re vera plures partes eius simul manent, & aliquandiu permanent in esse. Et idem clariùs constat de impetu. Terminus autè motus, licet paulatim fiat tamen secundù suù esse, totus simul permanet: vnde per se ac simpliciter loquendo, neq; habet neque requirit intrinsecam successionem: ideòque continua successio in esse soli motui per se primò tribuitur.

Quomodo tempus sit in omni modo.

VI. ATq; hinc vlteriùs sequitur in omni motu cõtinuo esse intrinsecam & realem durationem successiuam: & consequẽter, si nomine temporis sola huiusmodi duratio significetur, sequitur, non esse vnum & idem tempus omnium motuum, sed multiplicari iuxta numerum & multitudinem motuũ, & variari etiam iuxta motuum diuersitatem. Quo sensu dixerunt multi Philosophi tempus non esse vnum tantùm, sed plura. Cui sententiæ consonat D. Auguſt. lib. 11. Confeſſ. cap. vigesimotertio dicens; *Audiui à quodam homine docto quod solis, & lunæ, ac syderum motus, ipsa sint tempora, & anni. Cur enim non potiùs omnium corporum motus sint tempora? An verò si cessarent cœli lumina, & moueretur rota figuli, non esset tempus,* & infrà: *Nemo ergo mihi dicat cœlestium corporum motus esse tempora, quia & cuiusdam voto cum sol steterit, vt victor Iosue prælium peragereret, sol stabat, sed tempus illud per suum quippe spatium temporis quod ei sufficeret, illa pugna gesta atq; finita est.* Probatur autem assertio eadem ratione, & ex eisdem principiis, quibus similem probauimus de æuo, & de duratione rerum permanentium corruptibilium, nam omnis res quæ in suo esse reali habet aliquam permanentiam, durat propriè in tali esse, quia durare nihil aliud est quàm permanere in esse, sed motus successiuè permanent in suo esse reali, qualecunque illud sit: ergo durant. Rursus, omnis res quæ in esse reali durat, per durationem realem & intrinsecam durat: ergo quælibet ex his rebus durat per durationem realem sibi intrinsecam: ergo multiplicantur hæ durationes iuxta multitudinem earum rerum, quæ sic durant. Atq; hinc vlteriùs constat iuxta varietatem motuum continuorum esse varietatem in his durationibus, nam est eadem ratio & proportio.

Variæ temporis diuisiones.

VII. Tempus diuiditur in corporeum, & spirituale. ETh inc ortum habuit primaria diuisio temporis continui, qua etiam Theologi vtuntur, diuidunt enim tempus in materiale & spirituale: materiale est hoc Physicum, quod in corporalibus motibus consumitur: spirituale verò est quod inuenitur in motibus spiritualibus angelorum. Quod non est intelligendum de motibus, qui ab angelis effectiuè prouenium, nam etiam motus corporum effectiuè fieri possunt ab angelis, & in eis est vera actio transiens angeli mouentis: tamen duratio eius ad materiale tempus pertinet, quia in se ac formaliter actio & motus materiales sunt, etiamsi extrinsecam causam immaterialem respiciant. Sed intelligẽdũ est de motibus, qui in ipsismet angelis existunt: possunt enim etiam illi moueri continuè, si velint, localiter proprio motu in eis recepto, vt in seq. Disp. attingemus, & dum sic mouentur, tempus necessariò consumũt, quia successio continua non potest intelligi sine tẽpore. Vnde sicut per illud tempus durat talis motus, ita in se habet intrinsecam durationem spiritualem & successiuam, quæ tempus immateriale appellatur. Quod etiam tempus cerni potest in quadam mutatione successiua spiritualis intensionis seu augmẽti, quod inueniri potest in actibus intellectus, vel voluntatis angelicæ, quæ pro sua libertate potest intẽsiùs vel remissiùs operari cognoscẽdo, vel amãdo: & ita etiam potest eundem actum magis ac magis continuè intendere, continuè etiam adhibendo maiorem conatum suarum virium per voluntatem suã. B Quamquam enim hic modus operandi non sit angelo necessarius, nec fortasse multum accommodatus naturæ illius, nam facillimè potest toto conatu sibi connaturali operari: tamen simpliciter non repugnat, subestque angelicæ voluntati, quia non plus conatur in his actibus, quàm vult.

VIII. Et quoad hoc eadem est ratio de anima separata. Imò etiam in coniuncta locum habet. Nã licet multi contendant operationes intellectus & voluntatis animę coniunctę mensurari materiali tempore, propter concomitantiam & dependentiam aliquam à Phantasmatibus, de quo posteà videbimus, tamen nemo probabiliter sentire potest, durationem intrinsecam horum actuum esse materiale tempus, cũ ipsimet actus in se & in suo esse immateriales sint, & intrinseca duratio ab eorum esse non distinguatur: est ergo illa duratio immaterialis. Vnde si actus subitò & indiuisibiliter fiat, & ita permaneat, duratio eius erit indiuisibile instans quasi angelicum seù permanens: si verò contingat intẽsionem talis actus successione continua fieri & augeri, duratio eius sine dubio erit immateriale tempus. Et eadem ratione, si C habitus mentis, seu animæ successiuè ac continuè intendatur, illa spiritualis alteratio (vt sic dicam) intrinsecam durationem spiritualem successiuã & cõtinuam includit, quæ ad hoc tempus spirituale pertinet. Atque proportionali modo in motibus materialibus, siue augmentationis, siue alterationis, siue localibus proprium materiale tempus includitur. Quantà verò sit diuersitas inter has durationes, ex diuersitate motuũ quibus insunt intelligi potest, cũ proportione ad ea quæ de cæteris durationibus diximus: quandam verò peculiarem differentiam inter successiones harum durationum infrà tractabimus.

SECTIO IX.

An tempus in re distinguatur à motu.

I. HÆc quæstio facilè etiam ex dictis definitur. Dicendum est enim tempus non distingui à motu secundum rem, sed tantùm secũdum rationem, cum fundamento in re. Prior pars probatur ex generali principio, quod duratio in re nõ distinguitur ab illo esse cuius est duratio. Sed tempus est duratio motus; ergo in re non distinguitur ab ipso motu, sed

Ratione & la tempus à motu distinguitur.

sed tantùm ratione. Neq; potest in hoc reddi aliqua A specialis ratio, ob quã maior distinctio sit inter motum & durationem eius, quàm inter res alias & durationes earũ: quin potiùs clariùs quodammodo apparet, nõ posse hęc in motu distingui ex natura rei. Quia omnino inseparabilis est à motu successiuo aliqua mora, & permanẽtia in esse: vnde ex hoc præcisè q̃ motus sit in rerũ natura, etiãsi omnẽ rẽ vel modũ ex natura rei distinctũ ab illo separem*, necessariò pmanet in esse, & cõsumit aliquã morã: ergo, cũ tẽpus nihil aliud sit quã mora ipsius mot*, fieri non põt vt ex natura rei distinguãt. Neq; ab hoc discordat definitio temporis ab Arist. data, q̃ sit numerus motus secundũ prius & posterius, id est, quod sit numerus partiũ motus sibi succedentium secundũ prius & posterius: ergo ipsęmet partes motus sunt, quę tempus cõponunt secundum illũ existentię modũ, quẽ habent in rerum natura, qui solũ est secũdũ successionem prioris & posterioris: nam hoc ipso efficiũt morã & permanentiã in esse ipsius motus: ergo & tempus ipsum non distinguitur in re ab hoc motu.

II. Secunda verò pars de distinctione rationis ab omnibus admittitur, habetq; fundamentũ non solũ B in Arist. sed etiam in cõmuni modo loquendi. Omnes enim de motu & tempore vt de diuersis loquũtur, & non putant illas voces esse synonymas. Vnde Aug. 11. Confeſſ. c. 24. *Iubes* (inquit) *vt approbem, si quis dicat, tempus esse motum corporis? non iubes, nam corpus nullum nisi in tempore moueri audio:* & in fine concludit. *Nõ est ergo tempus corporis motus.* Ratione item probari potest, quia motus formaliter ac præcisè solum dicit viam ad terminum, tempus autẽ dicit morã seu permanẽtiam in esse, quã necessariò habet talis motus: ergo distinguũtur hæc saltem secundum rationem.

Difficultas ꝑcipua circa distinctionẽ motus & tẽporis.

III. SEd contra hoc est communis, & non facilis obiectio in superioribus tacta, quia in eodem motu potest esse maius & minus tempus, & è conuerso in duplo maiori motu potest esse æquale tempus: ergo distinguuntur pluſquam ratione. Probatur consequentia, quia omnis separatio in re est certum indicium alicuius distinctionis in re ipsa, vt patet ex dictis suprà, Disp. 7. hęc autem est aliqua separatio in re, nam licet à motu non possit absolutè separari tẽ- C pus, potest tamẽ separari quodlibet tempus signatũ, quod sufficit ad signũ distinctionis. Sicut etiam non potest corpus cõseruari sine omni vbi, quia tamen separari potest à quolibet vbi signato, sufficiens argumentum est distinctionis ex natura rei. Quòd verò ita sit in præsenti, declaratur probando antecedẽs. Nam, si primũ mobile duplo maiori velocitate moueretur, circulatio integra solis æqualis motus esset ac nunc est, nam esset integer transitus æqualis mobilis per æquale spatiũ, tempus autẽ eius non esset idem quod nũc est: nũc enim est tempus integri diei: tunc aũt solum esset semidiei, & ita potest tempus in eodẽ motu in infinitũ diminui, sicut potest idẽ motus in infinitũ velocior fieri. Et è cõuerso, si Sol tardiùs moueretur, posset duos, v.g. integros dies in vna circulatione consumere, & tũc motus esset æqualis ei, qui nũc est in vno die: tempus autẽ esset duplo mai*: ergo est in re aliquid distinctũ à motu, quãdoquidẽ eidẽ motui fit additio vel diminutio tẽporis.

Prima responſio.

IIII. REspondetur primò, aliud esse in aliquo motu esse plus vel minus durationis realis, aliud verò quod motus ipse plus vel minùs duret, secundum coexistentiã ad aliud tempus extrinsecum, aut verũ, aut conceptũ seu imaginarium. Sicut enim eadẽ duratio permanẽs, quę in se nõ crescit aut minuitur realiter, denominatur magis vel minus durare per coexistentiã aut cõparationẽ ad tẽpus reale, vel imaginariũ, & inde nõ colligitur distinctio in re inter durationem illam vel secundũ se cõsideratã, vel vt maiorẽ aut minorem, & illud esse cuius est duratio, quia totũ ipsum esse permanet cum illa duratione: ita ꝑportionali modo censendũ est cõtingere in durationе successiua. Nam in eodẽ motu, v.g. vnius circulationis cœli eadẽ est realis duratio, quia idem est reale esse talis motus, & consequenter eadem est realis permanentia eius, quamquã tota illa duratio per cõparationem ad extrinsecũ tempus, vel ad successionẽ imaginariam, magis vel minus durare posset iuxta velociorem vel tardiorem transitum illius motus.

Atq; ita ad argumentum, negatur in eodem seu V. æquali motu esse maiorem aut minorem durationẽ quoad realem entitatem eius: neq; id probat argumentum ibi factum ex velocitate vel tarditate mo- B tus, sed probat tantũ æqualem motũ posse magis vel minus durare, quod tamẽ non prouenit ex eo quod habet plures, vel maiores partes durationis, sed ex eo quod illas partes habet magis aut minùs transeũtes (vt ita dicam) vel magis & minùs quasi cõpressas & cõiũctas: quod prouenit ex velocitate motus. Quod ita declaro, quia motus ille dicitur æqualis, qui habet æquales partes correspõdẽtes partibus spatij, sed nulla est ibi pars motus, quę nõ habeat partem durationis æquè distinctã à partiali duratione alterius partis, ac est distincta vna pars motus ab alia: ergo sunt in eo motu tot partes durationis, quot sunt partes motus, & æquales quoad entitatẽ: ergo sicut ille motus dicitur semper æqualis propter eã causam, ita duratio erit semper æqualis quoad entitatẽ seu realitatem durationis. Ac deinde sicut ille motus, quãuis sit æqualis, dicitur tardior vel velocior propter diuersum modũ transitus aut extensionis quã habet per spatiũ, ita illa duratio, licet in re sit eadem vel æqualis, dicetur, magis vel minus durare propter maiorẽ motus velocitatem, & minorẽ partium extensionem in comparatione ad successionẽ imaginariã.

Secunda responſio.

SEcundò, vt hoc amplius declaretur, respondetur, motum tardum, & velocem per idem spatium, licet dicantur æquales, tamen in re ipsa habere modum aliquem essendi distinctum ex natura rei: nam motum esse velocem, aliquis modus realis est, quia quod motus sit velox, nec per rationem fingitur, nec est extrinseca denominatio, sed intrinsecè conuenit ipsi motui: est ergo realis modus eius: vnde non est dubium, quin motus tardus & velox, saltem quoad hos diuersos modos in re ipsa distinguãtur. Quamquam incertum est, an in motu veloci motus ipse quoad suam substantiam distinguatur in re à sua velocitate, tanquam à modo ex natura rei distincto, & similiter motus tardus à sua tarditate: an verò illi duo motus inter se sint distincti, absque distinctione, quæ in singulis inueniatur inter substantiam motus, & modum velocitatis vel tarditatis. Ita vt motus velox non sit in re quid compositum ex motu & modo motus, sed sit simplex quidã motus per se ipsum sic factus, & consequenter motus tardus & velox distinguãtur semper, vt duo motus distincti saltem numero, non vt vnus & idem habens

VI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

habens diuersos modos. Et est quidem probabile se habere hoc posteriori modo, quia motus ipse cùm solum sit quædam via aut dependentia, est tantum modus quidam ipsius termini, vt in superioribus visum est; & ideò non videtur hoc vel illo modo fieri per alium modum distinctũ, sed quia ipsemet se ipso aliter fit. Nã sicut actio fit se ipsa, ita modus modificatur se ipso; & ideò, sicut variata habitudine actionis necessariò variatur actio, ita variato modo ipsius motus, necessariò variatur motus, saltem secundum numerum.

VII. Si hoc ergo supponamus, dicendum cõsequenter est, durationem seu tempus nõ cõsequi motum absolutè, sed motum prout in re factũ, scilicet, ad motum sic velocem in tanto spatio cõsequi tantũ durationis seu temporis. neq; in ea duratione esse posse varietatẽ, nisi sit in ipso motu. Vnde fit non rectè inferri maiorem distinctionem inter motũ & tempus, quàm sit inter motũ absolutè, & motum velocẽ vel tardum, solũ enim distinguitur tanquam quid indifferẽs & abstractũ per rationẽ. Tamẽ in re in motu veloci vel tardo nõ distinguitur ratio motus à tali motu, & cõsequenter nec duratio inclusa in quolibet eorũ ab eo distinguitur. Sicut autẽ motus velox & tardus inter se in re distinguuntur, ita mirũ nõ est quod habeãt etiã tempora seu durationes distinctas, quarũ vna possit dici maior alia, non propter maiorẽ realitatẽ, sed propter diuersum modũ essendi, sicut vnus motus dicitur velocior alio, nõ propter maiorem realitatẽ, sed propter diuersum essendi modũ. Atq; ita fit, vt vnusquisq; motus ad suam durationẽ comparatus, vel è conuerso vnumquodq; tempus ad suum motum, non habeant in re distinctionem.

VIII. Quòd si quis velit defendere in motu veloci (& idem est proportionaliter de tardo) motum & velocitatem esse duo ex natura rei distincta, quę inter se comparantur tanquam substantia & modus, quod etiam est probabile, eadem proportione loqui poterit de tempore. Vnde etiam hoc modo, si formaliter comparentur tempus & motus, non inuenientur in re ipsa distincta. Sicut enim in quantitate permanẽte distinguuntur quantitas ipsa, & densitas eius, tãquam res & modus, ita proportionali modo intelligi potest velocitas se habere ad motum: est enim veluti quædam compressio, & condensatio partiũ eius. C Iuxta hanc verò dicendi rationem, eodem modo distingui potest duratio motus & partium eius à durationẽ modali ipsius velocitatis. Diximus enim suprà, in vnaquaque re esse propriam durationem illi proportionatam, & in modis rerum, eo modo quo existentiã habent, esse etiam durationes proprias, si ergo velocitas est modus ex natura rei distinctus à motu, habebit suam durationem propriam, eodẽ modo distinctam à duratione motus. Imò, sicut velocitas est modus ipsius motus, ita duratio velocitatis est modus durationis motus, nam per eam formaliter fit, vt partes durationis quæ sunt in motu, sint inter se eodem modo affectæ, & veluti magis coniunctæ & compressæ, sicut sunt partes velocis motus.

IX. Quocirca, si nomine temporis significetur tantũ duratio motus, præscindendo à modo, clarũ est, nõ magis distingui in re tempus à motu, quam in aliis rebus distinguatur duratio ab existentia. Clarũ item est, huiusmodi durationẽ in æquali motu semper esse æqualem, vt probat illud argumentum, quia tot sunt partes durationis, quot sunt partes motus, quia nulla est pars motus, quæ intrinsecam durationem non habeat. Si autẽ nomine tẽporis non significetur duratio motus absolutè, sed duratio tali modo affecta, sc. illo modo, qui vel in velocitate cõsistit, vel secundum rationem ex illa consequitur, sic non est comparandum tempus cum motu præcisè sumpto, sed cum motu, vt affecto etiam modo suo, id est, vt veloci, vel tardo, quandoquidem ipsa duratio non habet talem modum, nisi ex tali modo ipsius motus. Atq; hoc modo facta comparatione manifestum etiam est, tempus & motum in re non distingui, neq; esse inæqualia. Quòd si quis contendat, nomine tẽporis solum significari aut velocitatem ipsam vel tarditatem motus, aut durationem tali modo affectam, & ideò distingui ex natura rei à motu secundũ se sumpto, faciet solum quæstionem de nomine: & præterea non loquetur iuxta vsitatum morem loquendi, tum quia nemo vnquã velocitatem motus appellauit durationem motus, aut tempus, tum etiã quia, sicut motus dicitur velox vel tardus, ita tẽpus eiusdẽ motus dicitur longũ aut breue. Est ergo quoad hæc eadem ratio & proportio inter motũ & tempus, si conuenienti proportione fiat comparatio.

Secunda difficultas de productione eiusdem temporis. B

X. Sed occurrit statim secunda obiectio. Nam Deus non potest idem numero tempus reproducere, potest tamen reproducere eũdem numero motum, ergo distinguuntur motus & tempus pluspquàm ratione. Consequentia est clara ex principio suprà posito, minor verò à nobis suprà concessa est, quia non est maior implicatio contradictionis in reiteranda eadem numero actione, quàm in reproducendo eodem numero termino: neque etiam est maior repugnantia in reiteranda eadem numero actione successiua, quàm instantanea. Maior autem probatur etiam ex communi axiomate, quòd ad præteritum non est potentia: tempus ergo quod iam semel fuit, non potest non fuisse: ergo non potest iterum iam esse præsens, quia hæc duo simul repugnant. Et confirmatur, quia impossibile est, vt Deus faciat, quin dies præteritus, & præsens sint duo dies: ergo non potest facere vt dies heri præteritus, hodie iterum sit: aliàs iam dies hesternus & hodiernus vnus tantùm esset.

Prima responsio reiicitur. C

XI. Propter hanc difficultatem dicunt aliqui, implicare contradictionem, vt idem numero motus qui præcessit, iterum per diuinam potentiam fiat, sicut implicat iterum fieri idem numero tempus: nam vnum ex altero sequitur, non solùm propter identitatem, sed etiam quia teste Arist. in 5. Physicorum, vnitas numerica motus sumitur inter alia ex vnitate temporis.

XII. Veruntamen, vt alibi tetigi, nullam sufficientem rationem hactenus vidi, ob quam negandũ sit, posse Deum, eundem numero motum, qui præcessit, reproducere. Nam potest eandẽ indiuisibilem actionẽ bis ponere in rerum natura: nam, sicut potest eam per horam continuam conseruare, ita etiam potest eam interrumpere, & iterum in rerum natura ponere: ergo & eandem successiuam actionem potest bis ponere in rerum natura, si alioqui circa eundem terminum, & per idem spatium fiat: nulla enim sufficiens ratio differentiæ assignari potest. Et declaratur præterea, nam si Deus annihilet corpus existens in hoc loco, potest illud producere cum eodem numero vbi: quæ est enim in hoc maior repugnantia, quàm

quàm in reproducẽdo illo corpore cum eadem numero albedine, vel aliis accidentibus? Suppono enim reproducere illud replendo idem spatium imaginarium, in quo antea erat. Si ergo Deus potest in eodem corpore reproducere idem numero vbi, poterit etiam reproducere eundem numero motum ad idem vbi tendentem per idem spatium. Adde in motu alterationis naturaliter fieri posse, vt actio intensionis, quæ successiuè fit, simul tota perseueret conseruando terminum factum, vt in illuminatione patet, & in superioribus declaratũ est: ergo multò magis posset Deus supernaturali virtute illam actionem, etiamsi iam transisset, reproducere, vel cum simili successione, vel simul totam pro sua volũtate.

XIII. Deniq; ratio illa sumpta ex vnitate temporis, vel nihil probat, vel petit principium. Nam cùm dicitur, motum habere vnitatem numericam ex vnitate temporis, vel intelligitur de tempore extrinseco, in quo tanquam in extrinseca mensura fit motus: de quo potissimùm locutus est Arist. vel intelligitur de tempore intrinseco, de quo nunc agimus. In priori sensu, esto admittamus vnitatem illius temporis esse necessariam conditionem ad vnitatẽ motus pro- B ut fit ab agente naturali, tamen respectu diuinę potentiæ nulla est talis dependentia, quia ab illo extrinseco tempore non sumitur indiuiduatio intrinseca motus, sed ad summum esse potest conditio extrinseca, à qua non pendet infinita virtus Dei, quæ est supra omne tempus. Si verò sit sermo de tempore intrinseco, sic petitur principium: nam eadem est controuersia de tali tempore, quæ de ipso motu, & in rigore falsum est, motum indiuiduari ex hoc tẽpore, quia vt sunt idem, vnum non indiuiduatur ex alio, vt verò ratione distinguuntur, potiùs tempus indiuiduatur ex motu, in quo esse censetur suo modo, vt in proximo subiecto.

Vera responsio.

XIV. Idem numero tempus pot in Deo reproduci. Concedo igitur posse Deum reproducere eundem numero motum successiuè, & consequẽter etiam concedo, posse reproducere idem numero tempus quod præteriit, tum propter identitatem, tum etiam propter paritatem rationis. Neq; contra hoc obstat illud principium, *ad præteritum non est potentia*, nam licet Deus reproducat tempus præteritũ, C non faciet, vt quod fuit, non fuerit: in quo sensu illud axioma profertur, sed faceret, vt quod semel fuit, iterum sit, quod non est contra illud axioma: imò hoc ipsum fit in reproductione rei permanẽtis. Neque etiam repugnat, quòd tempus iam præteritum, nunc sit præsens, eo scilicet modo, quo tempus potest esse præsens ratione instantis: idem enim instans quod præteriit, potest nunc esse præsens, & eadem partes continuare. Sed in hoc cauenda est æquiuocatio, & sophistica deceptio, nam tempus præteritũ dicit duo, scilicet tempus ipsum, & præteritionem, quæ constituitur per negationem existentiæ rei, quę aliquando fuit. Cùm ergo dicitur tempus præteritum iterum fieri præsens, non est excogitandum, quòd illud tempus quasi retrocedat, & desinat esse sub priori negatione præteriti, & fiat præsens, nam illud inuoluit repugnantiam, vt dictum est, sed idem tempus quod semel fuit, & vt sic semper manet præteritum, iterum in rerum natura constituitur, & sic fit præsens. Quod verò dicitur, hesternum, & hodiernum diem necessariò esse duos dies, naturaliter quidem verum est, supernaturaliter autem dico, esse posse vnum & eundem diem bis repetitum: nam, sicut quantitas pedalis naturaliter non potest loco adæquari quantitati bipedali, supernaturaliter autem potest, si bis in loco ponatur, vt alibi latiùs tractaui: ita idem numero motus naturaliter non potest duplam durationem explere: si autem bis repetatur in rerum natura, id fieri poterit sine repugnantia.

XV. Vt autem hoc meliùs comprehendatur, distinguendum est inter illud interuallum, seu spatium imaginarium successiuum, quod mente concipimus tanquam necessariò fluens ex æternitate, & realem durationem motus, quę verum ac reale tempus appellatur. Hęc rursus realis duratio dupliciter potest considerari: vno modo absolutè, secundum solam suam realitatem: alio modo vt coexistens, & quasi replens (vt ita dicam) quandam partem illius imaginariæ successionis, cui coexistere concipitur. Nam sicut in corporibus concipimus quoddam spatium permanens, cuius aliquam partem replet quodlibet corpus in loco existens, ita in successione temporum concipimus quoddam spatium fluens & successiuum, cuius aliquam partem replet omnis motus B realiter fluens: quòd si fuisset motus ab æterno intelligeretur vt replens totum illud spatium, eiq; coexistens. Igitur, si realis duratio motus apprehendatur, vt coexistens tali parti illius successionis imaginariæ quæ præteriit, & vt sic appelletur tempus præteritum, impossibile est vt sub ea connotatione, & rationis apprehensione iterum producatur, nõ quidem ex parte sua, sed ex parte alterius extremi. Et ratio est, quia illud spatium imaginarium fluens, concipitur vt omnino necessarium & immutabile in suo fluxu: & ideò pars eius, quæ concipitur, vt semel præterita, non potest cõcipi vt iterabilis. Nam illud spatiũ, cùm concipiatur vt omnino necessarium, & non causatum, etiam concipi debet, vt habens intrinsecam necessitatem in fluxu & ordine suarum partium, ac proinde, quæ semel præteriit, nõ potest concipi, vt iterum rediens. Ex quo fit vt pars realis temporis quæ semel coextitit parti præteritæ illius successionis imaginariæ, non possit iterum ei coexistere. Et ideò tempus præteritum sub hoc conceptu coexistentis, seu replentis talem partem spatij successiuè imaginarij, non potest redire.

XVI. At verò ipsa duratio realis præteriti motus, quæ etiam fuit præteritum tempus, potest iterum fieri, vt coexistens alteri parti illius imaginariæ successionis. Et quia duratio vt coexistens maiori vel minori parti illius successionis imaginariæ, concipitur à nobis vt maior vel minor, etiamsi in se realiter non sit maior vel minor, vt clarè patet in indiuisibilibus durationibus, ideò etiam eadem duratio eiusdem motus, si bis extendatur, seu extendi concipiatur per duas partes illius successionis imaginariæ, etiam concipitur vt maior duratio, seu vt æquinalens duobus, verbi gratia, aut tribus diebus, etiamsi in se non sit realiter maior, aut distincta secundum partes, sed eadem iterum. Neque quoad hoc inuenio maiorem repugnantiam in successiuis durationibus, quã in permanentibus. Et sanè, quandocunque loquimur de tempore præterito vt irrecuperabili, seu quod iterum redire non potest, vel apprehendimus illam continuam imaginariam successionem omnino necessariam & immutabilem, vel, si simul concipimus aliquam realem durationem, aut circulationem cœli apprehendimus illam vt existentem in tali parte illius successiui interualli: quæ neque antea fuisse, nec posteà esse iterum potest. Atque ita vide-

Ad præteritum nõ esse potentiam realiter intelligẽdam.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Augus. videtur locutus Augustinus dicto ca. 23. 11. Confess. A Nam cum dixisset, cessante motu cœli, pugnam Iosue actam esse per suum spatium temporis, quod ei sufficeret, concludit dicens, *Video igitur tempus quandam esse distensionem*, & Damascenus lib. 2. c. 1. mentionem facit illius successionis imaginariæ, quã vocat, *velut temporalem motum ac spatium: quod* (ait) *vna protenditur cum rebus æternis.* Vnde fit etiam protendi cum reali tempore. Et eiusdem spatij meminit Nazianz. orat. 35. circa principium, & trigesima octaua, circa medium: quod æuum appellat, quia vt perpetuum concipitur.

Damascen.

XVII. Obiectioni satisfit. Sed dicet tandem aliquis. Non potest corpus per idem numero vbi esse præsens, seu replens duas diuersas partes spatij localis imaginarij, sed hoc ipso quod intelligimus corpus mutare habitudinem ad locale spatium, intelligimus mutari ipsum vbi: & si poneretur idem corpus in duobus locis, & consequenter in duabus partibus spatij imaginarij, necessariò haberet duo distincta vbi: quæ omnia suppono ex dicendis Disp. seq. ergo simili modo non potest idem motus per eandem numero durationem esse præsens diuersis partibus interualli imaginarij successiui: ergo hoc ipso, quod intelligitur motus fieri vt coexistens diuersis partibus illius successionis, intelligitur vt habens durationes distinctas.

XVIII. Respondetur negando consequentiam, & huius ratio iam constat ex dictis suprà de permanente duratione. Nam spatium locale concipitur vt permanens & immutabile, & ideò corpus non intelligitur fieri præsens diuersis partibus eius nisi per sui mutationem, & consequenter per acquisitionem alicuius loci seu modi essendi. At verò spatium temporale apprehenditur & concipitur vt transiens & successiuum, & ideò, vt intelligatur idem motus coexistens diuersis partibus illius successionis imaginariæ, non est necesse vt distinctos modos reales aut durationes in se habeat, sed solum vt iterum atq; iterum fiat, accidit́que illi, quòd coexistat huic vel illi parti imaginariæ successionis. Nulla ergo ex parte repugnat eundem motum successiuum reproduci, neque magis id repugnat tempori, si secundum se ac realiter consideretur. Quòd verò illi repugnet vt concepto in coexistentia ad talem partem imaginarię successionis, solum addit quandã denominationem rationis nostræ. Vnde non licet inde colligere distinctionẽ in re inter tempus & motũ, cùm totũ illud sit rationis opus: idemq; poterit dici de motu si vt eodẽ modo coexistens concipiatur ac nominetur.

Tertia difficultas de natura entis successiui.

XIX. TErtia obiectio seu difficultas obscura superest circa hanc durationem successiuam, quia impossibile videtur esse in rerum natura talem modũ durationis, quia partes eius, ex quibus componi dicitur, nunquam habent reale esse, quia solum sunt vel præteritæ vel futuræ: quæ autem sunt præteritæ, iam non sunt, & quæ sunt futuræ, nondum sunt: ergo partes temporis nunquam sunt. Nam partes præsentes nullæ sunt, quia nullæ simul existũt, sed quod est præsens, solum est indiuisibile instans, omnibus carens partibus, omniq́ue extensione; alioqui, vel quantum ad illas partes non esset illa duratio successiua, vel iam in illa extensione quædam partes essent præteritæ, quędam futurę. Ergo partes temporis nũquam sunt partes existentes: ergo neque sunt partes reales: ergo neque huiusmodi duratio realis est. Atque hinc nascitur alia difficultas, quia intelligi non potest, quomodo possint partes temporis esse præteritæ, quæ nunquam fuerunt præsentes: qua enim via (vt ita dicam) transierunt? Et eadem ratione nullæ partes erunt futuræ: dicit enim futurum habitudinem ad præsens, futurum enim dicitur quod aliquando erit præsens.

Responsio.

XX. HÆc difficultas eadem est in motu successiuo, quatenus talis est, quia in illo etiam nulla pars est tota simul præsens, alioqui iam non esset successiua secundum se totam: vnde licet hæc difficultas per se obscura sit, tamẽ quod ad prędens attinet, potiùs confirmat identitatem temporis cum motu, nã inde est quòd eundem modum existentiæ vel compositionis partium habeat tempus, quem habet successiuus motus. Respondetur ergo durationem esse proportionatam rei quæ duret: quia ergo tempus est duratio motus, ideò successiuam & transeuntem existentiam habet, sicut ipse motus. Ad difficultatem autem tactam respondetur communis motui & tempori esse solet, res successiuas nunquam existere B actu nisi ratione vnius momenti, idque satis esse, vt partes earum dicãtur existere, & esse prędentes, quia ad vnum instans prędens copulantur, vel prędteritæ, quia ratione alicuius præteriti instantis aliquando præsentes fuerunt, vel futurę propter proportionalem rationem. Sic Seneca libr. 6. Natural. quędtio. Seneca, ferè in vltimis verbis. *Fluit* (inquit) *tempus, & auidissimos sui deserit. nec quod futurum est, meum est, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo.* Et Diuus Augu- D. August. stinus 11. Confess. capite 15. *Si quid intelligitur temporis, quod in nullas iam, vel in minutissimas momentorum partes diuidi possit, id solum est quod præsens dicatur, quod tamen ita raptim a futuro in præteritum transuolat, vt nulla morula extendatur, nam si extenditur, diuiditur in præteritum & futurum: præsens autem nullum habet spatium.*

Res successiuæ an solum ratione vnius momenti existant.

XXI. Atque hinc aliqui affirmant tempus nihil aliud esse, nisi vnum instans fluens: quod non est ita intelligendum, ac si verè & realiter in tempore esset huiusmodi instans fluens: tum quia cum vera ratione instantis repugnat realis fluxus & successio, tum etiam quia hoc ipso quod instans intelligitur fluere, intelligitur transire & perire, & alia instantia aduenire. Sed, sicut Mathematici declarant lineam per fluxum puncti, quamuis nullus sit punctus verè fluens, sed imaginatione cogitatur ad declarandam dimensionem lineę, ita successio temporis declaratur ad instar instantis fluentis, vt intelligatur in tempore nunquam esse aliquid totum simul, nisi instans, per cuius fluxum successio temporis declaratur.

Vide Cajet. in 2. d. 2. q. 2. 3. & Dur. ibi quæst. 2.

XXII. Quamuis autem in fluxu temporis nihil vnquam totum simul existat, nisi instans, non propterea existimandum est consistere tempus in sola instantium successione, ita vt vno transeunte succedat aliud immediatè, & post illud aliud, & sic de cęteris: quãquam si hoc verum esset, clariùs expediretur difficultas tacta: nam si partes temporis solum essent instantia, vel ex instantibus compositę, facilè intelligeretur partes illas transire mediis instantibus prædentibus, sibiq́ue succedentibus. Sed illud nulla ratione verum esse potest, quia non magis potest tempus ex indiuisibilibus constare quã motus, nec motus magis quàm magnitudo, vel latitudo spatij, à qua habet extensionem: vnde hęc inter se proportionẽ seruant. Constat autem, ex solis indiuisibilibus non posse excrescere magnitudinem, vt in superioribus tactum est, & latiùs in Physicis probatur. Ita

Mens authoris.

ergo

ergo existit tempus mediis instantibus, vt verè ac A realiter fluant partes eius diuisibiles, & post quodlibet instans pars sequatur, & in qualibet parte sint instantia, & inter quælibet instantia sit pars fluens. Quocirca, vt rectè notauit Durand. in 2. d. 2. quæst. 4. num. 14. non est intelligendum tempus ita dici existere per instans, vt partes eius non habeant realem existentiam nisi existentiam instantis: alioqui nihil esset reale in tempore nisi instãs. Dicitur ergo tempus existere ratione instantis, quantum ad id quod in eo concipitur tanquam simul totum existens: sic enim verum est denominari tempus existens ab instanti præsenti, tamen adæquatè & intrinsecè tẽpus est existẽs per suas partes existentes, non quidem simul, sed successiuè vel in transitu, qui est modus existendi talium rerum. Vnde tales partes non dicuntur reales præcisè quatenus præteritæ, quæ iam non sunt, nec solum quatenus futuræ, quæ nondũ sunt, sed quatenus transeuntes sunt. Quomodo dixit Augustin. 11. de Ciuit. c. 26. *Tempus metior, scio. sed non metior futurum, quia nondum est, non metior præsens* (scilicet instans) *quia nullo spatio tenditur: non metior præteritum, quia iam non est. Quid ergo metior? an pratereuntia tempora, non præterita?* Nec refert quòd partes temporis, dum transeunt, non sint factæ, satis enim est quòd actu fiant, quia esse successiuorum est fieri, vt rectè dixit Auerroes 3. Physic. comm. 57. & D. Tho. in 2. distinct. 1. quæstio. 1. artic. 2. Atq; hæc responsio & doctrina communis est & vera, sed eam latiùs exponere pertinet ad Philosophos in libro 3. & 4. Physicor. qui etiam in 6. magis ex professo disputant de natura entium successiuorum, & modo compositionis eorum.

Auerroes, D. Thom.

XXIII. Iuxta hanc verò doctrinam formaliter respondẽdum est ad difficultatem tactam. Primo, ens successiuum vt sic, quatenus ens positiuũ est, non componi ex partibus quę nõ sunt, quatenus nõ sunt, sed quatenus realiter fiunt, & transeunt, vel è cõuerso quatenus illæ partes considerantur aut iam non existẽtes, aut nondum factæ, vt sic ens successiuum, quod ex eis componitur, non esse omnino positiuum ens, sed aliquam negationem in suo conceptu includere nimirum, vt nõ sit totum simul, & præsertim, quòd aliquid eius agendum supersit.

XXIV. Secundò dicitur, hanc negationem per se ac formaliter magis requiri ex parte futuri, quàm ex parte præteriti. Itaq; in ente successiuo per se est vt quęlibet pars eius fiat post aliam, ita vt nullam possimus assignare, quæ tota simul facta sit, sed quælibet signata, alia prior sit facta, & ita Aristotel. definiuit tempus esse numerum motus secundum prius & posterius. Ex quo ordine partium intrinsecè sequitur, vt quamdiu res successiuè durat, aliquid eius supersit agendum: nam si nihil supereset, iam tota successio esset finita: illud autem quod agendum superest, intrinsecè includit non esse factum, & consequenter vt nondum sit: est ergo hæc negatio intrinsecè necessaria ex parte futuri. At verò ex parte præteriti solum est per se necessarium, quòd ante quamlibet partem signatam aliqua prior pars antecesserit, seu facta sit: quòd verò illa pars quæ antecessit, iam non sit, hoc non ita intrinsecè includitur in ratione successionis, quia, licet fingamus totam illam actionẽ quę paulatim fit, permanere in esse secundũ omnes partes paulatim factas, nihilominus fuisset vera successio in ipsa actione. Et ratio est, quia vt quælibet pars sit prior, satis est quod priùs fuerit effecta, etiamsi non statim transierit, ac esse desierit, & B ideò hæc negatio existendi non ita intrinsecè includitur aut requiritur in parte iam facta, quæ præterita dicitur, sicut in futura. Vnde etiam in superiori dispurationedicebamus, in intensione qualitarum dari successiuam mutationem in ipsa prima effectione intensionis (vt sic dicam) quę per modum cõseruationis potest postea tota simul manere, quia partes illius actionis, quæ successiuè fiunt, non semper transeunt secundum suum esse reale, sed permanere interdum possunt per modũ conseruationis. Quòd si hoc verum est, optimè ex eo declaratur, partes realis successionis etiamsi successiuè fiant, veram & realem existentiam habere, quandoquidem, secundum illam possunt aliquando simul manere, si necesse sit, vel si aliunde non sit repugnantia.

Dices, hinc sequi, etiam partes temporis, licet XXV. successiuè fiant, posse prout fiunt, non statim transire, sed permanere, quod inauditũ est: perinde enim est, ac si diceretur totum tempus præteritum nunc simul posse esse. Respondetur negando consequentiam, formaliter loquendo de tempore vt tempus est: nam formaliter cõsistit in priori & posteriori vt sic, quæ numerantur, vel numerari possunt in motu, vt ex definitione Arist. patet: vnde hoc ipso quòd cessat vel transit ratio prioris & posterioris, cessat ratio temporis. Nihilominus tamen si verum est partes eiusdem actionis, quæ successiuè fiunt, posse simul conseruari, etiam est verum realem durationẽ illarum partium, quæ successiuè facta est, totam simul permanere posse: sed dum sic permanet, iam non habet rationem temporis, sed vnius instantis, sicut illa actio vel mutatio iam non habet rationem motus successiui, sed actionis vel conseruationis instantaneæ. Atque ita semper seruatur proportio inter motum & tempus, magisque declaratur identitas eorum secundum rem.

Tertiò tandem dicendum est ad vltimam partem XXVI. propositæ difficultatis, fluxum temporis, & cuiuscũque rei successiuæ fieri per præsens, & præteritum: quod autem gicitur prędens, si intelligatur totum simul, solum est instans. Tamen quia post quodlibet instans immediatè fit pars, illa etiam dici potest esse præsens, non quia sit tota simul, sed quia illa est quæ actu & immediatè fit: tamen, sicut nulla pars determinata est immediata instanti secundum se totam, ita nulla est quæ post instans sit tota præsens, si definitè sumatur, sed ante quamlibet signatam est alia, quia illa præsentia non simultanea est, sed successiua, cuius hæc est natura & compositio, quæ à nobis non potest amplius declarari.

SECTIO X.

Vtrùm ratio mensuræ durationis alicui temporiprocuenerit, & respectu quarum rerum.

I. HActenus de duratione in communi, & in particulari differuimus, secundum absolutam rationem & essentiam durationis, quam simul ostendimus non consistere in ratione mensuræ. Quia verò hæc ratio mensuræ adiungi potest durationi, & secundum eam rationem frequenter nominari & explicari solet durationis ratio, ideò illam etiam declarare necesse est. Oportet autem distinguere rationem mensuræ passiuæ, vel actiuæ, prout declarauimus tractando de quantitate. Item distinguẽda est mensura perfectionis à mensura quantitatiua, seu

Universidad de Deusto
Biblioteca

per modum quantitatis: hic enim non agimus de priori, quia vt sæpè diximus, ille modus mẽsurę nihil habet peculiare in durationibus, sed communis est omnibus generibus, quatenus primum in vnoquoque genere esse potest hoc modo aliorum mensura, vt circa lib.10.c.2. tactum est. Agimus ergo de mensura durationis, quatenus modo quantitatiuo seu ad modum quantitatis mensurare potest.

Prima assertio.

II. QVod ergo attinet ad mensuram passiuam, certum est temporalem durationem ex se mensurabilem esse: nam omne id quod est aliquo modo quantum vel extensum, mensurabile est: duratio autem successiua est suo modo quãta & extensa, saltem per accidens, quod satis est vt secũdum eam rationem mensurabilis sit, quod satis constat ex superiùs dictis de quantitate. Et ex ipso vsu hoc etiam est manifestum, nihil enim est frequentius, quàm actiones nostras tempore mensurari: maximè autem mensuramus in illis durationes earum: sunt ergo omnes huiusmodi durationes ex se mensurabiles, eadem enim est ratio de omnibus similibus. An verò eadem ratio sit de permanentibus seu indiuisibilibus durationibus, dicemus inferiùs. Prius enim inquirendum est qua mensura sint mensurabiles huiusmodi durationes.

Secunda assertio.

III. IN qua re illud etiam certum nobis est nullam durationem successiuam esse mensuram illius mot' cuius est duratio, sed eo modo quo duratio successiua mensurabilis est, per aliam durationem distinctã esse mensurandam. Hoc sæpè probatum est in superioribus, quia nulla res est mensura sui ipsius, præsertim loquendo de mensura reali. Item quia mensura sumitur vt mediũ ad cognoscendũ id quod mẽsuratur: nos autem non cognoscimus quantum duret actio per propriã & intrinsecam durationẽ eius, sed comparando illam cum alia distincta duratione, cuius quantitas nobis notior est. Quòd si actionem aliquam per suammet durationem cognosceremus, ita vt statim sine alio medio de illa iudicare possemus, non vteremur illa tanquam mensura, sed immediatè & per se ipsam illam cognosceremus.

Tempus nõ est mensura motus, cui' est duratio.

IV. Neque obstat instantia, quam aliqui obiiciunt de tempore quod est in motu primi mobilis, quod est mensura intrinseca eiusdem motus, quia non habet superiorem mensuram extrinsecam, qua mensurari possit. Respondetur enim negando assumptum, loquendo propriè & adæquatè de mensura intrinseca, sed ad summum possumus per vnam partem illius motus repetitam mensurare totum, vt per horam, diem, & per diem, annum, &c. In quo mensurandi modo iam est mensura in re aliquo modo distincta à mensurato: ipsum tamen totum per se ipsum mẽsurare non possumus, neque designatam partem, etiam minimam, per se ipsam, sed oportet illam supponere aut per se ipsam notam sine mẽsura, aut alia extrinseca duratione vti ad sumendam certam de illa notitiam, etiamsi mensura illa perfectione inferior sit, id enim parum refert, dummodo sit notior, & ad vsum mensurandi accommodata seu proportionata, vt inferiùs etiam ostendemus.

Tertia assertio.

V. PRætereà est certum, durationem successiuam non esse natura sua mensurabilem per permanẽtem. Hoc etiam satis constat ex vsu. Et ratione propriam bari potest ex illo axiomate, *mensura debet esse homogenea mensurato*: mensura enim permanens & successiua, non sunt homogeneæ. Sed respondeti potest, nõ oportere, mensuram & mensuratum esse eiusdem generis proximi: satis est enim si in remoto genere conueniant: imò & Analoga conuenientia interdũ sufficit, nam primum ens dicitur esse mensura omnium aliorum. Quòd si dicas, hoc esse verum in mensura perfectionis, quia in illa minùs proprius mensurandi modus inuenitur: in mensuratis autem quantitatiuis semper requiri maiorem conuenientiam, & genericam proximam: pondus enim ponderemensuramus, & longitudinem longitudine, & sic de aliis. Contra hoc est aperta instantia in ipsismet motibus: non enim omnes conueniunt in eodem genere proximo, & tamen omnes possunt per durationem eiusdem motus localis mensurari: non ergo est necessarium vt mensura & mensuratum in eodem genere proximo conueniant. At verò in genere remoto etiam conueniunt duratio permanens & successiua: ergo ex eo capite non repugnat, durationem successiuam permanenter mensurari.

Talis mensurã permanentis.

B Sed nihilominus probabiliter sustineri possit in mensuris quantitatiuis requiri conuenientiam genericam proximam inter mensuram & mensuratũ, vt in permanentibus quantitatibus inductione videtur ostendi. Et ad instantiã de successiuis dici posset, quòd, licet motus in ratione motuum differant, durationes tamen eorum eiusdem sunt rationis, aut saltem eiusdem generis. Sed licet hoc probabiliter sustineri possit, non est tamen necesse ad hoc principium coarctare vim rationis factæ. Cùm enim dicitur, mensuram debere esse homogeneam mẽsurato, nec de genere proximo, nec de remoto, imò nec de proprio genere necesse est intelligi, sed de tali conuenientia, quæ sufficiat ad debitam proportionẽ inter mensuram & mensuratũ necessariam. Hæc autem cõuenientia neq; in omnibus mensuris, neq; in omnibus rebus æqualis esse potest, aut debet: nec de hoc potest vna & eadem regula pro omnibus assignari, sed iuxta rerũ & mensurarum diuersitatem id iudicandum est. Nam in aliqua mensura perfectionis sufficit conuenientia analoga, in aliqua verò mẽsura quãtitatiua requiritur non tantũ conuenientia C generica, sed etiã specifica: linea enim seu longitudo non potest nisi linea vel longitudine mensurari.

VI.

VII. In præsenti ergo illa diuersitas, quæ est inter durationem permanentem & successiuam, tanta est, vt non relinquat proportionem necessariã, vt duratio permanens possit esse mensura successiuę. Quod ita declaro, quia mẽsura quantitatiua nõ habet proportionem ad mensurandũ nisi per quandam adęquationem, vel coextensionẽ mensurę & mẽsurabilis, sed duratio permanens nõ coextenditur durationi successiuę: vnde secundũ se nec potest esse illi adæquata, nec inadęquata: ergo nullam habet proportionem cum illa vt sit eius mensura. Et cõfirmatur, quia indiuisibile vt sic non est aptũ ad mensurandã quantitatem rei diuisibilis, sed duratio permanẽs sub ea ratione indiuisibilis est, successiua verò est diuisibilis: ergo nõ potest illa esse huius proportionata mẽsura. Dices, Imò vna ex conditionibus mensurę assignari solet q̃ sit indiuisibilis. Respõdetur, respectu quãtitatis discretę posse mensuram assumi sub ea ratione qua indiuisibilis est: sic.n. vnitate mensuramus numerũ, nã numerus ex vnitatibus cõponitur, quatenꝰ in ea ratiõe indiuisibiles sũt. Respectu verò quãtitatis cõtinuę quãuis mẽsura debeat esse indiuisibilis, id est,

id est, in indiuisibili consistẽs, tamen non potest esse A mensura vt indiuisibilis in eo ordine, sed vt magnitudinem vel extensionẽm habet: alioqui non potest esse proportionata vt vel per se ipsam, vel per repetitionem adæquet extensionem rei mensuratæ. Sic igitur duratio permanens improportionata est vt sit mẽsura durationis successiuæ: ergo duratio successiua solũ est mensurabilis per aliam durationem successiuã, quę in mensuram extrinsecã eius assumatur.

Quarta assertio.

VIII. EX quo vlteriùs dicendum est, ex natura rei nullum esse motum seu durationem successiuam, quæ sit aliorum motuum mensura, sed ex arbitrio & capacitate hominum pendere: nihilominus tamẽ aliquem esse motum in rerum natura de se aptiorem vt ad hoc munus mensurandi actiones & durationes successiuas destinetur, nimirum cœli motum, in quo fundamentum ipsum seu capacitas vt assumatur in mensuram, proprietas eius realis est: institutio verò & accommodatio vt proximè habeat rationem mensuræ, rationis tantùm denominatio est. B Hoc totum erit ad declarandum & suadendum facilè, si pre oculis habeantur ea quæ de ratione mensuræ in dispu.43. sect.3. dicta sunt, vbi etiam conditiones ad hanc extrinsecam mensuram necessarias posuimus, nimirum, quòd sit nota, certa & inuariabilis, & proportionata mensurabili. Quæ conditiones in ipsa re supponuntur, vt ad munus mensurãdi apta sit quasi remotè, ac fundamentaliter. Vt verò iam habeat quasi proximam aptitudinem ad mẽsurandum, necessaria est institutio humana, per quam proposita sit in certa ac præfixa quãtitate, & redacta etiã ad minimum aliquem terminum, & ita sit apta ad mensurandũ humano modo, quia in magna quãtitate facilius cõtingit deceptio, & nõ tam cõmodè põt ad omnia mẽsurabilia, etiam minima appllicari.

IX. Sic igitur, loquendo de mensura proximè apta, constat, nullum motum esse ex natura sua mẽsuram aliorum, quia in nullo reperitur ea partitio, & designatio, quæ ad mensurandum necessaria est, sed hoc semper ex ratione & humano arbitrio pẽdet. At verò loquendo de fundamento quod in re esse potest ad hoc genus mensuræ, etiam cõstat, hoc maximè reC memb.9.& Bonau. in 1.d.3. in 2.p.circa literam Magistri num.33 & Thom. de Argent. in 4.d.48.art.4. quæst. vnic. Ratio verò huius partis nota est ex dictis, quia in solo illo motu reperiuntur conditiones omnes ad huiusmodi mensuram requisitæ. Ex ipso etiam vsu id satis constat, nam quotiescunq; de durationealicuius actionis vel inferioris motus iudicare volumus, eam conferimus cum motu cœli vt id cognoscere possumus.

Plato.

X. Hunc autem motum non habere rationem temporis & mensuræ, nisi quatenus in eo numerantur partes prioris & posterioris in successione, & durationE, etiam cõstat. Illę enim partes, numerus dicuntur, nõ secundum propriam rationẽ quantitatis discretæ, sed quatenus in partibus cõtinui reperiri potest: qui numerus vt numer' est, nõ est actu in re, sed potentia tantũ: per opus autẽ animę quodammodo cõpletur seu numeratur. Vnde in ea particula significatum est ab Aristote. tempus hoc in ratione mensuræ aliquo modo compleri per opus animæ vt in vltima parte assertionis diximus: nam per eam numerationem, & quasi diuisionem mentis redigitur ad definitam quantitatem, per quam possit mensuræ rationem exercere, vel per applicationem, vel per repetitionem. Et hoc est quod expressiùs docuit ibidem Philosophus c.14.tex.131. tempus pendere ab anima. Quod etiam docuit D.Aug.11. Confess.ca. 28. estque communis sententia.

Quomodo sit vnicum tempus, & directa quæstionis resolutio.

XI. ATque hinc tandem, vt quæstioni propositæ in forma respondeamus, concluditur vnicum esse tempus in vniuerso, quod propriam rationem extrinsecæ mensuræ habeat, illudque esse in motu cœli. Hæc est sententia Aristotelis in 4.Physic. quem & Philosophi, & Theologi ita interpretãtur & sequũtur. Apud quos frequens est illa distinctio, tempus dupliciter accipi solere, vno modo absolutè pro duratione intrinseca motus, & sic multiplicari tempora æquè ac motus, vt suprà dictũ est. Alio verò modo sumi pro mensura extrinseca & communi cæterorũ motuum, partim à natura existente fundamentaliter, seu inchoatiuè (vt sic dicam) partim per rationẽ diuisa, & ad mensurandum accommodata, & hoc modo esse vnum tantùm tempus, illudq; esse in motu cœli. Ita sumitur ex D.Tho.in 2.d.12.quæst.1.ar.3. ad 2.& 3.& quæst.48. cap. de Quando, quamuis aliis locis absolutè & sine distinctione vlla vnum tantũ tempus esse dicat, vt patet ex opusc.36.c.2.& 1.par.q. 10.art.6.& q.66.a.4.ad 3: licet ex hoc postremo loco etiam possit prædicta distinctio & doctrina colligi. Quam etiam habet Caiet.1.part.q.10.a.6. vbi ita D. Thom.exponit, & Capre.in 2.d.2.quæst.2.a.3.& Iauel.4.Physicor.q.23.vbi idem tenet Iandun.q.28. Et eam distinctionem tradiderunt Alens.2.p.quæst.9. Iandun. Argent.

D.Thom. Caietan. Capreol. Iauell.

XII. Nec refert, quod interdũ vtimur etiam aliis motibus inferioribus in ratione mensuræ extrinsecæ aliarum actionũ, vt motu horologij: nam & hos etiã motus assumimus vt mẽsuratos per motum cœli, & ita nõ mensurant nisi veluti in virtute eius, & quatenus notificant durationem eius, & præterea ex se sunt imperfectæ, & (vt ita dicam) incõstantes mensurę propter illorum motuũ facilem variabilitatem, & irregularitatem. Et eadem ratione nõ refert, quòd aliquando etiam vti videmur inferioribus motibus ad mensurandam durationem ipsius motus cœli, nam re vera non vtimur illis vt mensuris, sed vt signis nobis propinquioribus, quibus vtimur ad cognoscendum quanta pars motus cœli defluxerit, vt possimus illa vti tanquã mensura nostrarũ actionũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

SECTIO II.

Quas res, & quid in eisdem rebus hoc tempus mensuret.

I. PRimum omnium certum est, omnes motus physicos, & corporales hoc tẽpore mensurari, seu esse mensurabiles, ita enim semper accipiendum est, vt careat omni difficultate.

II. Secundo addendum est, tempus mensurare in his motibus primò ac per se moram & durationẽ eorũ. Hoc per se notum est experientia, & ratione patet, quia mensura debet esse homogenea: vnde metitur ipsum mensurabile, quatenus habet cõditionẽ eiusdem generis. Deinde consequenter fit vt mensuret velocitatẽ vel tarditatẽ motus, adiuncta tamen quãtitate spatij: nam per cõparationem ad vtramq; quãtitatem velocitas cognoscit, cò quòd velocior motus sit, qui æquale spatium in minori tempore, aut maius spatium in æquali tempore pertransit. Deniq; consequenter etiã metitur vniformitatem aut difformitatem motus, nam hęc cõsurgit ex æquali vel inæquali velocitate partiũ motus. Aliqui etiam addunt mensurare perfectionem motus, sed hæc ratio mensurę, vt iam dixi, non spectat ad præsens. Eò vel maximè quod sub hac ratione tẽpus vt tempus non mẽsurat motũ, sed vnus motus vt motus pfectior, est mẽsura alterius. Et in eo genere nõ consitat motum cœli quoad essentialem perfectionem, quam habet in ratione motus, esse perfectiorẽ omnib[9] aliis, licet in eis cõditionibus quę ad mẽsurã durationis requirũtur, eos excedat, de qua re in superiorib[9] dictũ est.

III. Dices, quomodo potest tẽpus mensurare motus, cum non sit notius illis? Respondetur duplicem hîc posse fieri comparationem. Vna est motus cœlestis ad cæteros motus, alia est temporis vt sic, ad motum in ratione notioris, vel minus noti. Priori modo dicunt aliqui motũ cœlestem esse quidem minus notum nobis, esse tamen notiorem natura sua, idq; satis esse, vt duratio eius in mensuram assumatur. Sed hoc non rectè dicitur, tũ quia illa mensura, nõ est vt Deus vel angeli ea vtantur, sed homines, mensura autẽ illis debet esse notior, ad quorum vsum instituitur. Alias quomodo deseruiet illis, vt per eam cognoscant alia, quę mensuranda sunt? Tum etiã quia, si ille motus non est notior nobis, cui dicitur natura sua notior? nec enim est simpliciter nobilior in genere entis, nec etiam ab illo essentialiter & per se pẽdent cæteri motus: vnde tam notus est angelis vel nostet localis motus, vel motus augmentationis aut alterationis. Dicendum ergo est, illum motum esse notiorem nobis, quantum necesse est ad rationem mensuræ, nam, licet fortasse quantum ad efficientem causam eius, & alia similia minùs notus nobis sit, & licet in se ipso non ita sensibiliter videatur sicut inferiores motus, tamen quantum ad an est, & quantum ad vniformitatem suam, & perpetuitatem est simpliciter & generatim respectu omnium hominum notissimus, saltem per astra quæ posita sunt in signa illius motus.

IV. De altera item cõparatione dubitant aliqui, quia obscurius esse videtur tempus quam motus, & ideò nõ videtur esse apta mẽsura motus. Antecedẽs patet quia motus per se ipsum sensibus patet, tempus verò difficillimum cognitu est. Respõdetur tamen si hæc duo in genere cõparẽtur, & cũ proportione, neutrũ esse notius alio, nam quantũ ad an est, æquè notũ est A dari tempus, ac dari motũ, quia æquè euidẽs est durare motũ dum fit, seu aliquã moram cõsumere, ac est euidens esse vel fieri motũ: tempus aũt, in communi loquendo, idem est quod duratio motus. Si verò cõparentur quantũ ad quid est, æquè obscurè in vtroq; explicatur. Si deniq; cõparentur sub ratione mensuræ & mensurati, sicut tẽpus mensurat vt est duratio quędã, ita quod in motu per illud mẽsuratur, est duratio ei[9]: ergo quantũ ad hoc est etiã æqualis ratio. Cõparatio ergo nõ debet fieri inter tẽpus & motum sed inter vnũ motũ, & alios & inter durationẽ vni[9], & durationes aliorũ, & hoc modo cõstituitur optimè ratio tẽporis, & differẽtia vel excessus est, quia illa duratio assumit in mensurã, & accipit cõpletã rationẽ & denominationẽ temporis, quę est in motu, qui cõparatiõe aliorũ motuũ notior est, & alias habet cõditiões ad mẽsurãdũ requisitas, vt explicuim[9].

V. Quis inter cœlestes mot[9] sit eorũ mensura.

Sed quæret aliquis, esto hoc verum sit cõparando motũ cęli ad inferiores motus, quid dicẽdum sit cõparando ipsos motus cœlestes inter se. Respõdetur, absolutè loquendo, etiã motus inferiorum orbium B cęlestium mensurari motu primi mobilis, atq; ita in illo esse, simpliciter loquẽdo, tẽpus, vt habet rationẽ primę & vniuersalissimę mensurę, quamquã ex motibus propriis Solis, & lunæ recipiat, modo nostro cõcipiendi & loquendi, diuisionem ac denominationem annorum & mensium. Sicut enim integra circulatio primi mobilis, dies appellatur, ita integra circulatio propria orbis solis vocatur annus & duodecima pars eius vocatur mẽsis, sicut etiã integra cõuersio orbis lunę secundum motum proprium, vocat mensis lunaris: vtraq; autem cõuersio tã solis quàm lunę numero dierum mensuratur, atq; ita, simpliciter loquendo, motus primi mobilis est mensura omnium motuũ corporalium, qui sub illo decurrũt.

Quo tempore mensurentur spirituales motus.

VI. Primafor tentia.

SEd quæret rursus aliquis, an etiã hoc tempus sit mensura aliarũ actionum successiuarũ, quę motus physici non sunt. Vbi sermo est tantũ de successione continua, vt est spiritualis motus angelicus, vel localis, vel intensionis supponendo quod possit dari in actibus spiritualibus. Atq; in hoc sensu in schola D. Tho. cõmunis sententia est, hos spirituales motus C non mensurari hoc tempore, sed esse constituendũ aliud tempus in supremo angelo v. g. quod sit mensura taliũ motuum. Ita D. Th. 1. p. q. 10. a. 5. & q. 58. a. 3. quibus locis Caiet. & alij recentiores idem tenent, & Capr. Henric. & alij suprà citati. Obstat tamen huic sententię, quia nullus motus spiritualis est in angelis, in cuius durationem possit cadere prædicta ratio temporis, quia ad hãc rationem mensurę nõ sufficit q; duratio vel motus sint in nobilissimo mobili, sed multò magis necessariũ est vt motus sit regularis, vniformis, atq; etiam q; sit sẽper in actu, perpetuus, vt sẽper possit deseruire ad mensurãdũ, nullus aũt motus angelorũ est huiusmodi: nã cum sit voluntarius ac omnino liber nec sẽper durat, nec fit modo regulari & vniformi. Scio respõderi posse, etsi nõ dei talis motus regularis actu existẽs, posse tũ dari & consequẽter posse etiã cõcipi, idq; satis esse ad rationẽ mẽsurę, quia mẽsura nõ exercet munus suũ: nisi put est in mẽte. Sed hęc responsio non probat, tũ quia ratio facta probat talẽ motũ regularẽ & perennẽ non solũ nõ dari de facto, sed etiã non esse connaturalẽ spiritualibus substãtiis: tũ etiã quia talis cõceptio illius mot[9] possibilis, est impertinẽs ad cognitionẽ angelicã, & de se difficilior quã cognitio cuiuslibet motus existen-

existentis. Tum denique, quia alias eodem modo dici posset, non tempus, aut æuum existens in angelo creato, sed prout concipi potest in alio perfectiori possibili, esse mensuram.

VII. Quocirca, si respectu nostri loquamur, clarum est omnem illum spiritualem motum esse nobis imp[9]portionatum vt sit tempus, quo possimus vti ad mẽsurandum spirituales actiones, quia est nobis ignotus. Verum est ipsas etiam spirituales actiones, quatenus tales sunt, esse nobis ignotas, & ideò non esse à nobis mensurabiles ac proinde non indigere nos aliquo tempore, quod sit mensura illarũ. Tamẽ, quatenus illę actiones aliquo modo à nobis cognosci possunt, nimirũ, si coniunctionẽ aliquam habeant cũ actionibus materialibus, sic nõ possunt mensurari nisi hoc tempore cœlesti: atq; ita mensuramus nostras actiones intellectus & voluntatis hoc tempore. Si verò respectu ipsorũ angelorum loquamur, certè illi nulla indigẽt mensura ad cognoscendã durationem suarũ actionũ, quia tã nota est ipsis quæcunque duratio per se ipsam, quã esse põt per comparationẽ ad aliã, vt paulo inferius magis declarabim[9]. Si tamẽ velint, possũt pro suo arbitrio vti huiusmodi cõpa- B rari. Non est ergo necessaria hæc extrinseca mensura respectu successionis discretæ, quatenus talis est, sed mensurãda est vnitate repetita, sicut omnis numerus per vnitatem mẽsurabilis est: nam, si interdum vnus numerus mensuratur alio, solum est inquantum vnus materialiter est pars alterius, vt binarius senarij, & tũc accipitur per modum vnitatis.

An substantiæ corruptibiles mensurentur tempore.

PRætereà interrogari solet, an hoc tempus cœleste mensuret etiam res corruptibiles quoad earũ substantiam, seu substantialem permanentiam: eademq; interrogatio locum habet in omnibus rebus permanentibus corruptibilibus. De quibus cõmunis sententia est hęc omnia mensurari hoc tempore, vt patet ex D. Tho. 1. p. q. 10. a. 4. & ex aliis authorib[9] D. Thom. suprà citatis: sumiturq; etiam ex Arist. 4. Physic. c. 14. Aristotel. tex. 133. vbi ait, *Omnes res quæ generantur & corrũpuntur, hoc tempore mensurantur.* Addit verò Dur. in 2. d. 2. q. 6. n. 15. tempus non esse mensurã homogeneam harũ rerũ, sed alterius rationis, eo quod tẽpus sit duratio successiua, durationes verò harum rerũ permanẽtes sint. Quòd si obiicias, mensuram debere esse homogeneam. Respondebit fortasse, id esse verũ respectu proximi mẽsurabilis, non verò respectu eius quod tantùm ratione alterius, & quasi per concomitantiã quandã mensuratur. Quæ doctrina mihi nõ displicet, nam tẽpus per se primò non mensurat permanentiã rerũ corruptibiliũ, quę secundũ se indiuisibilis, & consequenter etiã immensurabilis est, sed mẽsurat per se primò mutationes harũ rerũ, vt generationes, incrementa, alterationes, & corruptiones earũ, & consequenter mensurat etiam durationem essę illarum, quatenus his mutationibus subest, aut subesse potest. Quomodo dixit etiam Arist. 4. Phys. c. 12. tex. 118. *tempus per se mensurare motũ, per accidens verò quietem*, nam tempus per se mensurat prius & posterius, quę per se inueniũtur in motu, in quiete verò solũ per relationem vel comparationẽ ad motũ, vt bene expositum Albert. in Sũma de quatuor coęquęuis 1. p. q. 3. a. 11. ad vlt. Atq; ita fit, vt tẽpus per se ac immediatè sit mẽsura homogenea duration[9] mot[9]: durationis aũt permanẽtis solũ quasi per accidens, & ratione alteri[9], tanquã mensura aliquo modo alteri[9] rationis, quod in sequẽti pũcto magis explicabimus.

VIII. RVrsus quæri potest an tempus cœleste sit mensura motus seu successionis discretæ. In qua re omnes conueniunt in assertione negatiua. Thomistæ verò qui de hac successione discreta in angelis potissimè loquuntur, aliud etiam tempus discretum assignant, quod sit mensura extrinseca omniũ similium motuũ inferiorum. Veruntamen in hac suc- C cessione discreta duo possunt considerari: vnum est mora vniuscuiusq; instantis, & consequẽter mora etiam omniũ instantiũ simul sumptorũ, sibiq; immediatè succedentiũ. Aliud est numerus seu multitudo taliũ instantiũ. Prior consideratio per accidens est ad rationẽ discretę successionis vt sic, nam per se solum spectat ad rationẽ quantitatis discretæ seu multitudinis pluralitas vnitatũ, sub ea ratione indiuisibiliũ: quod verò illæ vnitates habeant maiorem vel minorẽ durationem, accidentarium est. Sicut in ternario lapidũ v. g. per accidens est ad rationem ternarij quòd illi lapides sint magnę vel paruę quãtitatis, & quod iuxta se positi magnam vel paruam molem efficiant. Igitur idem proportionaliter est in discreta instantiũ successione aut compositione. Quapropter illa duratio & permanẽtia singulorũ instantiũ, & cõsequenter etiã totius temporis vt aggregati ex illis, vel mensurabilis non est propter indiuisibilitatem singulorũ instantiũ, vel mensuranda est tẽpore continuo, ad eũ modũ quo statim de æuo dicemus.

IX. Quantum ad secundum autem, id est, quoad numerum instantiũ, clarum est non posse motum discretum vt sic mensurari aliquo tempore continuo, nec corporali, nec spirituali, quia neque ex diuturnitate continui temporis, neq; ex coexistentia motus discreti in quolibet tempore continuo cognosci potest quis numerus instãtium fuerit in tali motu discreto per diem vel per horam v. g. motus continui, quia in qualibet parte motus continui potest esse motus discretus constans pluribus vel pauciori- bus instantibus absque vllo certo termino.

X. Et eadem ratione nõ video, quomodo motus discretus possit mensurari per tempus discretum extrinsecum & existẽs in superiori motu, quia nec potest mensurari quoad permanentiã instantium, nam hæc & est per accidens, vt dixi, & nõ est fixa & certa in aliquo ex his temporibus aut instantibus. Neq; etiam potest mensurari quoad numerum instantiũ, quia nullus certus numerus instantium correspondet in vno motu comparatione alterius, sed dum est in superiori angelo successio discreta constans ex tribus instantibus, potest esse in inferiori alia quæ constet decem aut pluribus instantibus, & è conuerso: ergo non potest numerus instantium vnius motus per extrinsecum tempus alterius motus mensu-

XI. nec corporali, nec spirituali, quia neque ex diuturnitate continui temporis, neq; ex coexistentia motus discreti in quolibet tempore continuo cognosci potest quis numerus instãtium fuerit in tali motu discreto per diem vel per horam v. g. motus continui, quia in qualibet parte motus continui potest esse motus discretus constans pluribus vel pauciori- bus instantibus absque vllo certo termino.

Et eadem ratione nõ video, quomodo motus discretus possit mensurari per tempus discretum extrinsecum & existẽs in superiori motu, quia nec potest mensurari quoad permanentiã instantium, nam hæc & est per accidens, vt dixi, & nõ est fixa & certa in aliquo ex his temporibus aut instantibus. Neq; etiam potest mensurari quoad numerum instantiũ, quia nullus certus numerus instantium correspondet in vno motu comparatione alterius, sed dum est in superiori angelo successio discreta constans ex tribus instantibus, potest esse in inferiori alia quæ constet decem aut pluribus instantibus, & è conuerso: ergo non potest numerus instantium vnius motus per extrinsecum tempus alterius motus mensu- B rari. Non est ergo necessaria hæc extrinseca mensura respectu successionis discretæ, quatenus talis est, sed mensurãda est vnitate repetita, sicut omnis numerus per vnitatem mẽsurabilis est: nam, si interdum vnus numerus mensuratur alio, solum est inquantum vnus materialiter est pars alterius, vt binarius senarij, & tũc accipitur per modum vnitatis.

An substantiæ corruptibiles mensurentur tempore.

PRætereà interrogari solet, an hoc tempus cœleste mensuret etiam res corruptibiles quoad earũ substantiam, seu substantialem permanentiam: eademq; interrogatio locum habet in omnibus rebus permanentibus corruptibilibus. De quibus cõmunis sententia est hęc omnia mensurari hoc tempore, vt patet ex D. Tho. 1. p. q. 10. a. 4. & ex aliis authorib[9] D. Thom. suprà citatis: sumiturq; etiam ex Arist. 4. Physic. c. 14. Aristotel. tex. 133. vbi ait, *Omnes res quæ generantur & corrũpuntur, hoc tempore mensurantur.* Addit verò Dur. in 2. d. 2. q. 6. n. 15. tempus non esse mensurã homogeneam harũ rerũ, sed alterius rationis, eo quod tẽpus sit duratio successiua, durationes verò harum rerũ permanẽtes sint. Quòd si obiicias, mensuram debere esse homogeneam. Respondebit fortasse, id esse verũ respectu proximi mẽsurabilis, non verò respectu eius quod tantùm ratione alterius, & quasi per concomitantiã quandã mensuratur. Quæ doctrina mihi nõ displicet, nam tẽpus per se primò non mensurat permanentiã rerũ corruptibiliũ, quę secundũ se indiuisibilis, & consequenter etiã immensurabilis est, sed mẽsurat per se primò mutationes harũ rerũ, vt generationes, incrementa, alterationes, & corruptiones earũ, & consequenter mensurat etiam durationem essę illarum, quatenus his mutationibus subest, aut subesse potest. Quomodo dixit etiam Arist. 4. Phys. c. 12. tex. 118. *tempus per se mensurare motũ, per accidens verò quietem*, nam tempus per se mensurat prius & posterius, quę per se inueniũtur in motu, in quiete verò solũ per relationem vel comparationẽ ad motũ, vt bene expositum Albert. in Sũma de quatuor coęquęuis 1. p. q. 3. a. 11. ad vlt. Atq; ita fit, vt tẽpus per se ac immediatè sit mẽsura homogenea duration[9] mot[9]: durationis aũt permanẽtis solũ quasi per accidens, & ratione alteri[9], tanquã mensura aliquo modo alteri[9] rationis, quod in sequẽti pũcto magis explicabimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Res incorruptibiles an tempore mensurentur.

XII. Prima sententia. D. Thom. Aristotel.

VLtimò inquiri potest, an tempus mensuret etiã durationem rerũ incorruptibilium, quam ẽuũ esse diximus (nam ęternitas Dei sub quæstionem nõ cadit, cùm illa infinita sit, & immensurabilis.) D. Th. eiusq; sectatores aliisq; Theologi qui negant, spirituales actiones, aut motus etiam successiuos & continuos mensurari hoc tempore, à fortiori id negant de esse rerum incorruptibilium, seu durationes earũ, & ideo constituũt vnum primum ẽuum, quod in illo ordine habeat rationem extrinsecæ mensuræ talium rerum quoad esse earum. Cui sententiæ fauet Arist. in 4. Physic. c. 12. text. 117. vbi apertè sentit res incorruptibiles non mensurari tempore. Et hac ratione 1. de Cœlo c. 3. text. 20. & c. 9. tex. 100. ait, cœlestia corpora, & substantias superiores non esse tempori subiecta. Quod etiam docent reliqui Philosophi his locis. Alij verò Theologi putant, etiã esse angelicum mensurari hoc tempore quoad suam durationem. Ita Dur. in 2. d. 2. q. 5. à qua opinione nõ dissentiunt Gab. ibi & Ocham in 2. q. 13. Et fundamentum esse potest, quia suprà ostensum est vnum ẽuũ non posse esse mensuram alterius quoad durationẽ eius, quia per comparationem vnius ad aliud nõ potest cognosci quantum alterum duraverit: at verò per cõparationẽ ad nostrũ tempus optimè cognoscitur quantũ angelus duraverit in suo esse: ergo nõ est alia mensura etiã harũ rerum, nisi nostrũ tempus.

Secunda sententia.

Durand. Gabriel. Ocham.

XIII. Authoris sẽtentia.

Ego verò in primis existimo, tempus hoc non habere rationem mensuræ respectu ipsorum angelorum ad cognoscendam durationem sui proprij esse. Probatur ex dictis, primò, quia non est notior angelis duratio temporis quã propria. imò, si fieri potest comparatio, magis nota est propria duratio, tanquã magis cognata magisque immaterialis, & ideò ex se etiam magis intelligibilis. Secundò, quia magna esset imperfectio, indigere tali mensura extrinseca ad suas proprias durationes cognoscendas.

XIV. Obiectio.

Dices. Non potest angelus, intuendo tantum se ipsum aut alium angelũ, cognoscere quantum duravit, nisi durationẽ suam vel alterius ad nostrũ tempus comparet: ergo indiget hac mẽsura. Antecedens patet, quia cũ propria & intrinseca duratio indiuisibilis omnino sit, ex se & in se absolutè non habet quòd sit tanta vel quanta: ergo nõ nisi per comparationem ad durationẽ quantam potest sub ea ratione cognosci. Respondeo, concedendo non posse illam durationem indiuisibilem cognosci ad modũ quanti, nisi cum aliqua habitudine vel connotatione successionis aut existentis, aut possibilis seu imaginarię, nam hoc saltem cõuincit argumentum factũ. Vnde vt angelus cognoscat quãtum ipse duravierit ex quo creatus est vsq; modo, necesse est vt cognoscat quãto tempori successiuo coextiterit, vel coexistere potuerit, quia alias non poterit concipere suam durationem vt quantã, quia hęc denominatio non conuenit illi ab intrinseco, & secundũ se: ergo per cõparationem ad aliquid quantũ aut realiter existens, aut conceptũ. Hinc tamen non fit, vt angelus vtatur tẽpore vt mensura ad eam cognitionẽ, sed solũ sequitur illã cognitionẽ ex parte obiecti esse aliquo modo respectiuã, & ideò non posse cognosci vnum extremum, nisi vt terminatũ & comparatum ad aliud.

XV. Quapropter non solùm angelicus intellectus, verum etiã diuinus, non cognoscit durationẽ angeli vt tantam vel quantam, nisi cum dicta concomitantia, tum quia necessitas cognoscendi simul correlati-

ua, respectu omnis intellectus locũ habet, eò quod intrinsecè proueniat ex connexione obiectorum: tum etiam quia cùm illa denominatio quanti sit aliquo modo extrinseca, non potest cognosci vt in se est, nisi cognita forma ex qua desumitur. Quòd si quis rursus obiiciat, quia hinc sequitur idem esse dicendum de æternitate ipsa. Respondemus, quod æternitas non est tanta, vel quanta, sed infinita, quam infinitatem ex se & absolutè habet sine comparatione ad aliud. Si quis tamen eam velit concipere vt extensam & quantam, non poterit eam concipere nisi cum habitudine coexistentiæ ad durationem successiuam saltem imaginariam, non tanquam per mensuram eius, sed vt per terminum coexistentiæ, ratione cuius per modum quanti concipitur. XVI

Atque hinc fit, vt etiam respectu nostri intellectus æuum angelicum non sit propriè & per se mensurabile nostro tempore, sed solum per accidens, & ex imperfectione nostra. Primò quidem, quia ratio mensuræ & mensurabilis respectu alicuius intellectus supponit vtrumq; esse in se cognoscibile à tali intellectu: æuum autem angelicum non est ita cognoscibile nobis. Vnde ex vi nostri temporis nunquam possumus cognoscere quantum angelus duraverit, nisi fortasse mensurando aliquẽ effectũ eius, in quo fit successio, & deinde ex duratione effectus durationem causæ colligendo: vt, quia angelus mouet cœlum, rectè colligimus tantùm duasse angelũ, quantum duravit cœli motus. Hęc autem mensuratio & est valde remota & per accidens, & adhuc non potest esse integra mensuratio illius esse: nam inde ad summum colligitur non fuisse illum effectum sine sua causa, non tamen potest colligi an ante effectum talis causa extiterit, & quantum duraverit. XVII.

Nostrum tempus non mensurat æuum.

Ex quibus tandem concluditur absolutè negandum esse tempus nostrum esse mensuram quiternorum. Et consequenter etiam concedendum est illa non esse mensurabilia secundum se quantum ad durationem, quia si respectu nullius intellectus ita possunt mensurari, absolutè non sunt ita mensurabilia. Quocirca cùm D. Tho. his rebus spiritualibus attribuit extrinsecas mensuras, existimo non esse intelligendum de mensura durationis quantum ad quantitatem eius extensiuam (vt sic dicam) sed quantum ad perfectionem, eo modo quo primum in vnoquoque genere dicitur mensura cæterorum.

SECTIO XII.

Quænam duratio ad prædicamentum Quando pertineat, & quomodo huiusmodi prædicamentum constituendum sit.

Descriptio ipsius Quando tractatur.

I.

SVpereſt vt ex his omnibus quæ de durationibus diximus, rationem & constitutionem prædicamenti Quando colligamus. Est enim valde incertum apud authores in quo formalis ratio huius prędicamenti consistat. Nam licet ex ipso nomine satis constet, Quando esse aliquid ad tempus, & consequenter ad durationẽ pertinens, quid verò illud sit, obscurum est. Vox. n. *quando* Latinè sumpta, nõ est nomẽ significans rem aliquã, sed est aduerbiũ temporale, quo vtimur ad interrogandũ, quo tẽpore res sit aut operetur, &c. Inde verò translata est ad significandum rem illã, vel denominationẽ seu formã denominantem quam rei tribuimus, cùm ad interroga-

tionem de Quando respondemus: dicimus enim hodie, aut heri, aut alio simili tempore esse vel fuisse. Vnde Aristoteles, vbi hoc prędicamentum attingit, nihil aliud dicit nisi Quando idem esse, quod esse in tempore, vt esse heri, vel anno præterito. Gilbertus verò definit, *Quando significare rationem ex temporis insidentia relictam, non tempus ipsum.* Et infrà ait, *esse quandam (vt ita dicam) affectionem rebus additam, per quam dicitur esse, vel fuisse, aut futuras esse, non verò esse tempus ipsum.* Ex quo loco videtur sumpta illa vulgaris descriptio, qua etiam vtitur D. Thom. opusc. 48. *Quando esse id, quod ex adiacentia temporis relinquitur.* Loquuntur autem omnes authores in his descriptionibus de tempore extrinseco, quod est in motu primi mobilis, quatenus res omnes temporales in eo, vel aliqua parte eius esse dicuntur.

Aristot. Gilbert.

D. Thom.

Variæ opiniones de natura ipsius Quando.

II.

QVid autem sit hoc quod relinquitur ex adiacentia temporis, variè exponitur. Quidam dicunt esse relationem, vel temporis ad rem quæ est in tempore, vel è contrario rei temporalis ad tempus: quæ sit vel relatio contenti ad continens, vel è conuerso continentis ad contentum. Veruntamen hæc opinio de relationib. sex vltimis prædicamentis attributis, suprà in vniuersum reiecta est. Et in præsenti non videtur verisimilis, quia relatio cõtinentis & contenti non nisi per metaphoram videtur attribui rebus temporalib. respectu temporis extrinseci: nam in re nihil esse videtur nisi coexistentia quædam, in qua tempus denominatur continẽs, quia semper excedit temporalia, præsertim corruptibilia quæ cum tempore incipiunt & desinunt, eo semper fluente, & durante, & ideo in eo contineri dicuntur. Quæ locutio metaphoram includit, nam proprietas solum consistit in coexistẽtia rerum cũ tempore seu aliqua parte eius: relatio autem coexistentiæ nõ pertinet ad speciale prædicamentum. Relatio præterea mensuræ & mensurati, si attentè considerentur, quæ de mensura dicta sunt disp. 42. sect. 3. non est realis, sed rationis. Quia non habet aliud fundamentum, nisi quòd vnum sit medium, & quasi instrumentum ad cognoscendum aliud: hoc autem non ponit in rebus ipsis realem & intrinsecam habitudinem, nam quacunq; ratione aliqua res sit nobis notior, & alioqui sit apta vt comparari, vel cõferri cum alia possit, & sic deseruire ad ostendendã quantitatem eius, potest exercere munus mensuræ, quod solum est opus rationis: sicut etiam vnitas habet rationem mensuræ respectu multitudinis, & illa relatio nec realis est, nec, si esset, speciale prædicamentũ constitueret. Idemq; argumentum fieri potest de omnib. humanis mensuris, vt modium, libra. Quibus illud etiam cum tempore commune est, quòd non ex solis conditionib. rerũ, sed adiunctа aliqua institutione humana, & operatione rationis subeunt rationem mensuræ: ergo vel hac sola ratione manifestum est, relationem mensuræ & mẽsurati in eis fundatã nõ posse esse rei, sed rationis.

III. Secunda sententia.

Dixerunt ergo alij, hoc quod ex adiacentia tẽporis relinquitur, esse formalem quandam rationẽ absolutam & intrinsecam, quę in ipsis reb. temporalib. ineſt, quatenus in tempore sunt: ita vt ipsum Quãdo non dicat solam denominationem extrinsecam, sed intrinsecam, & non relatiuam, sed absolutam, relictã ex tẽporis adiacentia. Sed hęc sententia nec explicari potest, nec intelligi: vnde omnino est falsa, & gratis cõficta. Quid est enim illud absolutum in re temporali, ex adiacentia temporis relictum? Aut enim illud

Reprobatur.

supponitur in re temporali ex intrinseca natura ei', vt sit mensurabilis tempore: & sic falsum est, illud esse relictum ex adiacentia temporis, nam per se ineſt, & conueniret reb. si existerent cum suis naturalibus proprietatibus & conditionibus, etiamsi nullum esset in rebus tempus extrinsecum. Vnde talis proprietas esse non potest, nisi vel quòd res sint corruptibiles, aut quod habeant esse aliquo modo in motu consistens, aut certè quòd durẽt tali modo: quę proprietates non pertinent ad prędicamentum Quãdo, excepta pro nunc duratione, de qua inferius dicam: de cęteris autem id per se notum est. Aut verò illa ratio absolutà resultat in rebus ex adiacentia temporis extrinseci, & hoc etiam dici non potest, quia, vt dicebam, illa adiacentia in re non est nisi coexistentia: ex sola autem rerum coexistentia non resultat aliquid absolutum in eis, per se loquendo, sed tantùm mediante efficientia, si vna possit in aliam efficere, quod de tempore dici non potest. Omnis verò alia adiacẽtia quæ præter coexistentiam cogitatur, est sola mensuratio, quæ per rationem fit, ex qua multò minùs B potest tale absolutum prouenire: nullam ergo veri-similitudinem habet hæc assertio.

Alia ergo, & communior sententia est, Quando solùm esse denominationem extrinsecam, proueni- IIII. Tertia sententia.
entem reb. ab extrinseco tẽpore mensurante. Hanc sequitur D. Thomas in dicto opusculo, quamuis sub distinctione, & eã significat Gilbertus, nam cùm hãc denominationem, affectionẽ appellasset, statim correctionem adi-xit, *vt ita dicam.* Soto etiam in Logica, & alij hoc sequuntur. Sed in hac sententia nõnullæ occurrũt difficultates, quædam ad hominem, aliæ simpliciter. Nam, si Quãdo est denominatio extrinseca à tẽpore: ergo sine causa dicti authores reiiciunt tempus ab hoc prædicamento, dicentes, Quando nõ esse tempus, sed aliquid ex tempore relictum. Quòd si dicant Quando, & tempus distingui sicut albedinẽ, & esse album, vestem, & esse vestitum, & in vniersũ sicut formam, & esse proueniẽs à forma: esto hoc verum sit, inde concluditur, Quando compararia ad tẽpus, sicut formam ad effectum formalem, vel sicut concretum ad abstractum, & ideo non magis hæc esse distinguenda aut separanda in hoc prædicamento quàm in aliis. Eò vel maximè quòd prædicti authores constituunt tempus in prædicamento quantitatis, tanquam ipsam motus extensionem.

Sed dicent fortasse, idem tempus vt comparatum V.
intrinsecè ad motum in quo est, tanquam extensionem eius, pertinere ad prædicamentum quantitatis: vt verò comparatur ad res tempore mensurabiles, vt forma extrinseca earum, sic pertinere ad prædicamẽtum Quando: sicut dici solet de superficie vltima vt afficiente corpus in quo ineſt, vel vt continente corpus extrinsecum, quæ priori ratione pertinet ad prædicamentum quantitatis, posteriori ad prædicamentum Vbi.

Veruntamen (vt omittã exemplum hoc æquè dubium esse ac id de quo agim⁹, & quidquid etiã sit, an tẽpus sit vera species quãtitatis) absolutè loquendo, VI.
difficile creditu est hanc extrinsecã denominationẽ ad constituendũ reale prædicamentum sufficere. Nã forma à qua talis denominatio sumitur, non est realis, sed rationis, & ipsa etiã denominatio nõ est in solis rebus, nisi interueniat opus rationis: ergo non est satis ad prædicamentũ reale constituendum. Consequentia patet, quia prædicamenta accidentiũ realia sunt, & solum ex formis realib. constitui debent: aliàs quam plura alia prędicamenta essent multiplicanda,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam infinitæ aliæ sunt denominationes rationis, vt patet ex dictis suprà de sufficientia huius diuisionis, & ex argumento nuper facto de aliis mensuris humanis, quod ad rem præsentem maximè accommodatum, & familiare est. Antecedens verò quoad priorem partem constat ex dictis suprà de tẽpore prout est communis mensura extrinseca: ostẽdimus enim etiam ex doctrina Aristotelis, tempus vt sic per rationem compleri. Quoad alteram verò partem probatur, quia inter extrinsecum tempus, & res quæ in illo esse dicuntur, nulla est realis coniunctio etiã extrinseca, sed sola mensuratio, quę fit per comparationem ratiõis: ergo tota illa denominatio est merè rationis.

VII. Et confirmatur ac declaratur, nam rem esse in tẽpore nihil aliud est quàm mensurari tempore: mensurari autem tempore, non est aliud quàm cognosci per tempus vt per mẽsuram, id est, per quoddam extrinsecum medium cognitionis: ergo esse in tempore ad denominationem rationis tandem reuocatur, sicut esse cognitum. Quòd si dicas, esse in tempore non esse idem quod actu mensurari tempore, sed aptitudine, scilicet esse aptum mensurari per tempus, non soluitur difficultas. Nam vel id intelligitur formaliter de aptitudine seu mẽsurabilitate vt sic, & sic non magis potest pertinere ad prędicamentum reale, quàm esse mẽsuratum vt sic, quia etiam illa est vel relatio rationis, vel denominatio ab extrinseca facultate animę, quę potest vnum cum alio conferre, & rei quãtitatem per tale medium cognoscere, sicut esse numerabile, vel cognoscibile, in eodẽ sensu sumpta, sunt denominationes extrinsecę, prouenientes, à facultate animę ad numerandum, vel cognoscendum. Si verò esse mensurabile sumatur fundamentaliter, sic esse mensurabile tempore nihil aliud est, quã habere durationem talis naturę, vt sit apta mensurari tempore: hęc verò non est denominatio extrinseca, sed intrinseca rei proprietas.

Vltima & verisimilior sententia.

VIII. PRopter hęc ergo potest esse alius modus explicãdi hoc prędicamentum, nimirum esse huius prędicamenti constitui duntaxat per intrinsecam durationẽ vniuscuiusq; rei. Quod vt intelligitur clariùs, distinguere oportet tria, quę in omni prędicamento accidentis distinguere necesse est, nimirum formam C afficientem vel denominãtem, subiectum affectum seu denominatum, & denominationem ipsam, qua explicatur ille effectus formalis, quem talis forma confert tali subiecto, quę solet, non solum per verbum aliquod, sed etiam per nomen cõcretum significari; vt in prædicamento qualitatis est albedo, quæ respicit subiectum, cui confert esse album, ex quo ipsum album tanquam concretum consurgit. In hoc ergo prædicamento forma, vel quasi forma in abstracto sumpta, est duratio ipsa: de qua quid sit satis dictum est: subiectum autem, vel quasi subiectum, erit motus, vel alia res durans, nam illi cõfert hoc ipsum esse, quod est durare in esse, cõcretum autem est hoc ipsum, quod appellatur durans.

IX. Atq; hęc sententia sic exposita suaderi potest primò à sufficienti numeratione, quia nullus alius modus explicandi hoc prædicamentum, apparet satis probabilis. Secundò, quia hæc denominatio qua dicitur res durans, realis & intrinseca, & non est aliud prædicamentum ad quod possit reuocari. Tertiò potest confirmari à simili ex Vbi, de quo infra ostendemus esse denominationem intrinsecã, sumptam ab interno modo rei: videtur aũt esse eadẽ ratio quoad A hoc in Quando, & Vbi: si autem Quando dicit denominationem intrinsecam, non potest aliunde quam ab intrinseca duratione sumi.

Obiectiones contra positam sententiam.

X. NOn desunt tamen difficiles obiectiones contra hanc sententiam. Prima est, quia diximus durationem non distingui à parte rei ab existentia rei durantis: ergo non potest speciale prædicamentum accidentis constituere. Patet cõsequentia, tum quia existentiæ rerum non collocantur in prædicamento, tum etiam quia, licet collocarentur, non pertinerent ad speciale prædicamentum, sed vniuscuiusque rei existentia ad eius prædicamentum reduceretur. Prima.

XI. Secunda difficultas est, quia motus non pertinet ad speciale prædicamentum, sed propter sui imperfectionem extra seriem entium collocatur, & de eo fit mentio in Postprædicamentis: ergo nec duratio motus potest, &c. Patet consequentia, quia vel maioris, vel saltem eiusdem imperfectionis est duratio motus, ac ipse motus: cùm ergo tempus nihil aliud B sit quàm duratio motus, sub nulla consideratione esse potest forma constituens prædicamentum Quando. Secunda.

XII. Tertia, quia, si duratio motus ea tantùm ratione qua est intrinseca illi motui, cuius est duratio, pertinet ad speciale prædicamentum: ergo eãdem ratione omnis duratio intrinseca rei permanentis pertinebit ad hoc prędicamentum Quando: consequens autem est falsum: ergo. Sequela patet à paritate rationis, nã quoad perfectionem entis perfectior est quælibet duratio rei permanentis, quàm duratio motus: quoad modum autem afficiẽdi & denominandi tam intrinseca est motui sua duratio, & tam idem cum illo, sicut est in qualibet re: ergo. Minor autem probatur, tum quia est alienum à mẽte Aristotelis, & omnium qui hactenus de prędicamento Quando locuti sunt: omnes enim tempus constituunt tanquam vnicam formam, à qua hoc prędicamentum desumptum est: tum etiam, quia non potest dari vna ratio vnica durationis, quæ sit supremum genus huius prædicamenti, quia duratio indiuisibilis, & successiua non videntur vniuocè conuenire. Et multò minùs duratio substantiæ, & accidentis. Tertia.

Tractatur prima difficultas, eiq; satisfit.

XIII. SVstinendo verò prædictam sententiam, respondeti potest ad has difficultates. Qui ergo dicunt durationem esse modum ex natura rei distinctum à qualibet re, & ab existentia eius, facilè expediũt primam difficultatem negando assumptum. Alij verò, quamuis censeant durationem non distingui ex natura rei ab existentia, probabile putant, existentiam rei creatæ esse peculiarem modum accidentalem ipsius essentiæ creatæ, qui potest ad speciale prædicamentum pertinere, nam, licet communis sit rebus aliorum prædicamentorum, non tamen vt prædicatum essentiale eorum, sed vt modus concomitans necessario productionem seu effectionem eorum. Sicut etiam relatio creaturæ communis est omnibus entibus creatis, & nihilominùs in peculiari prædicamento collocatur. Sed hæc sententia supponit distinctionem modalem & ex natura rei inter existentiam & essentiã actualem creaturæ, supponit etiam existentiam creaturæ esse verum accidens eius: vtrũque autem falsum esse in superioribus ostensum est.

Quapropter dicendum est, aliud esse loqui de reali & Metaphysica distinctione rerum, aliud verò de distinctione logica & prædicamentali: & concedendum est, durationem Metaphysicè & realiter non esse verum accidens rei durantis, vt probat argumentum factum, quia in re non distinguitur ab illa: nihilominùs tamen habere talem distinctionem rationem rationis cum fundamento in re, vt sufficiat ad modum prædicationis accidentalis, ratione cuius possit in prædicamento accidentis collocari. Iam enim suprà diximus ad distinctionem prædicamentorum non semper esse necessariam distinctionem actualem in re, sed sufficere interdum distinctionem rationis ratiocinatæ: diximus etiam non omnia prædicamenta accidentium esse vera accidentia, ideoq; accidens non esse vniuocum. Quædam ergo sunt, quæ solum propter modum accidentalis denominationis prædicamentum accidentis constituunt, vt de habitu infrà dicemus. Ad hunc modum potest duratio peculiare prædicamentum accidentis constituere, quia de rebus creatis accidentali & contingenti prædicatione dicitur, atque ita concipitur vt modus quidem eius rei de qua prædicatur, accidentaliter ei conueniens: hoc ergo satis est vt in proprio prædicamento collocetur, etiamsi in re non distinguatur.

XV. Dices, Ergo eadem ratione actualis existentia cõstituet speciale prædicamentum accidentis, quia etiam dicitur contingenter & accidentaliter de re creata, & concipitur vt modus essentiæ. Respondetur non esse parem rationem. Primò quia existentia non supponit aliquid cui accidat, quia per se primò ac formaliter constituit ens reale in actu, quod necessario supponi debet, vt ei aliquid possit accidere: duratio verò concipitur vt aliquid additum rei iam existenti. Secundò, quia existentia vt existentia correspondet enti vt sic, estque de intrinseca ratione eius, vel in potẽtia, vel in actu, prout sumptum fuerit ens; & ideò sicut ens non constituit speciale genus, ita neq; existentia: duratio verò vt sic non est de ratione entis, sed concipitur vt affectio eius extra rationem eius existens. Sed vrgebis, quia duratio prout distinguitur ab existentia, de formali dicit tantùm negationem destructionis vel amissionis ipsius esse, sed prædicata negatiua vt sic non pertinent ad prædicamentum reale: ergo nec duratio. Respondetur, quãquam duratio per negationem rectè explicetur, tamen per illam circumscribi rationem positiuam, C quæ ad hoc prædicamentum pertinet, nimirum, ipsam permanentiam essendi, quatenus concipitur, vt modus quidam rei existentis.

Existentia cur non constituat speciale prædicamentũ accidẽtis.

Responsio ad secundam difficultatem.

XVI AD secundam difficultatem sunt qui respondeant durationem motus censeri ens cõpletum, quamuis motus ens incompletum sit. Sed hoc non satis intelligo, quia non potest duratio perfectiorem rationem entis habere quam res durans. Respõdeo igitur ex dictis supra de actione & passione, tempus propriè esse durationem motus vt est actus mobilis, & vt sic computari motum inter accidentia cõpleta, & generatim sumptum constituere prædicamentũ passionis, ideoq; durationem eius etiam posse ad proprium prædicamentum accidẽtis pertinere. Nec refert, quòd motus præcisè cõsideratus sub ratione vię aut inchoationis termini censeatur quid incompletum, & reducatur ad prędicamentum sui termini; nã dici poterit, vel illam cõsiderationem, quæ habet locum in motu vt motus est propter varios respectus eius, non habere locum in duratione, quæ vt sic prędistinctionem motus sub eadem imperfectione consideratam, non esse completum ens, aut accidens.

Quæ durationes collocentur in hoc prædicamento, & satisfit tertiæ difficultati.

XVII. IN tertia difficultate petitur vt explicemus, quęnã durationes ad hoc prædicamentum pertineant. Si enim vim nominis *Quando* attendamus, videtur sola duratio temporis hoc prædicamentum constituere; & ita etiam videtur semper Aristoteles hoc prædicamentum declarare, vt patet ex 1. Ethic. c. 6. & ex libr. Prædicam. c. 4. vbi per solas differentias tẽporis assignat varias prędicationes huius prędicamenti: & hic videtur esse communis modus illud interpretãdi. Et hæc ipsa sententia potest duplici modo intelligi. Primo, vt intelligatur de tempore sub ratione mensuræ extrinsecæ: & hunc etiã sensum insinuare videtur Aristoteles citatis locis, cùm dicit, Quando nihil aliud esse quã heri aut superiori anno, & in Ethicis ait, *bonũ in tẽpore esse occasionem eius, ideoq; aliud esse tẽpus belli, aliud curationis, &c.* quæ omnia dicuntur per ordinem ad tempus qꝰ est extrinseca mensura. Et fortasse ob hãc causam dixit Aristot. in c. 9. Prædic. Quando esse vnũ ex manifestis prędicamentis quę interpretatione nõ indigẽt, quia nimirum denominationes extrinsecæ quæ ex tempore sumũtur, claræ sunt, nam intrinseca duratio quid sit, & qualis sit, non est manifestũ, nec facilè ad interpretandum. Et iuxta hanc sententiam dicunt aliqui in hoc prædicamento non esse coordinationem generum aut specierum, sed vnam tãtum speciem infimam, sub qua diuiduntur præteritum, futurum, & præsens, vt indiuidua eius. Sed veriùs dicerent esse tantum de facto vnum indiuiduum, nam illæ differentiæ temporis reipsa non sunt distincta indiuidua, sed partes eiusdem indiuidui, quę ratione discernuntur ac numerantur. Prima sentẽtia.

XVIII. Dicendum deniq; erit in hac sententia tempus illud vt afficit ipsum motũ cœli, non pertinere ad hoc prædicamentum, nã affectio intrinseca, & denominatio extrinseca, plusquam genere differunt, quare non possunt per se ad idem prædicamentum pertinere. Eò vel maximè quod suprà est ostensum durationem intrinsecã respectu proprij subiecti non habere veram rationem mensuræ: ergo, si ratio mensuræ est quæ constituit hoc prædicamentum, non potest tempus, vt est duratio intrinseca motus cœli illi conferre denominationem propriam huius prædicamenti. Quòd si non sub ratione mensuræ, sed sub aliqua alia ita illum afficit vt ad hoc prædicamẽtum pertineat, eadem ratione quælibet duratio intrinseca cuiuslibet motus ad hoc prędicamentum pertinebit, quod est contra hanc sententiam quam explicamus. Igitur iuxta illam dicto modo philosophãdum est. Quæ verò difficultates circa illam occurrant, suprà propositum est. Hæc etiam quæ intulimus, videntur creditu difficilia, quanquam non negem esse doctrinæ Aristotel. seu modo loquendi eius satis consentanea.

XIX. Alius modus explicandi illam sententiam est, solam quidem temporis durationem constituere hoc prædicamentum, non tamen sub ratione extrinsecæ mensuræ, sed vt est intrinseca duratio motus: & consequenter nõ solum tempus quod est in motu cœli, sed omne illud quod intrinsecè includitur in omni motu ad hoc prædicamentum pertinere. Atque hac ratione posse in hoc prædicamento distingui non solum varia individua sub eadem specie, sed etiam Secunda sentẽtia.

varias

Universidad de Deusto
Biblioteca

varias species sub genere temporis, iuxta varios modos durationum motuum vel spiritualium, vel materialiũ, &c. Sed vt hæc sententia omni ex parte probabilis sit, oportet vt sufficiẽtem aliquam rationem reddat, ob quam potiùs motuum durationes, quam aliarum rerum ad peculiare prædicamentum pertineant. Et quidem, si verum esset plus in re ipsa distingui durationem motus à motu, quam in rebus permanentibus durationem quamlibet ab ipsa re, satis probabilis ratio illius diuersitatis inde redderetur, nam in motu in re ipsa esset duratio vel tempus, accidens eius, distinctum ab illo: secus verò est in aliis rebus. Veruntamen fundamentum huius rationis nobis suprà non placuit, quia nec intelligi potest illa maior distinctio, neq; vlla sufficiens ratio redditur illius discriminis inter motum & res alias.

XX. Alij conantur rationem reddere ex alio discrimine inter durationem motus, & aliarum rerum permanentium, quòd nimirum duratio motus re ipsa extensa sit, & quandam latitudinem realem in durãdo habeat, in rebus autem permanentibus indiuisibilis sit. Nam ex hac differentia sequi videtur durationem successiuam re ipsa habere rationem durationis: durationem autem permanentem non ita, sed tantùm secundum quandam coexistentiam, vel coaptationem ad successionem temporis, aut veram, aut imaginariam: quæ consideratio est valde extrinseca. Sed hæc ratio, quamuis videatur apparens, non tamen satisfacit, tum quia suprà est ostensum omnem durationem esse rem intrinsecam, illamq; connotationem seu coaptationem durationis indiuisibilis ad successionem imaginariam pertinere ad nostrum modum concipiendi, non ad formalem rationem rei conceptæ: tum etiam quia, sicut in aliis rebus duratio est ipsa existentia permanens, ita etiam in motu: solumque est differentia, quia in aliis rebus tota existentia est quæ permanet in se ipsa, in motu verò permanet solum per partes vel mutata esse, quatenus pars parti succedit: quæ differentia videtur valde accidentaria, vt vna duratio sit in prædicamento, & non alia.

XXI. Tertia sententia. Vnde alij contrario prorsus modo opinati sunt, dicẽtes omnem quidem durationem in aliquo prædicamento accidentis collocari, & quoad hoc cõuincere discursum factum ex paritate rationis. Nihilominùs tamen aiunt, in hoc prædicamento non collocari tempus, vel durationes successiuas, sed has C pertinere ad prædicamentum quantitatis: in hoc verò constitui durationes permanentes creatas, quia non est aliud ad quod pertineant. Veruntamen hæc sententia repugnat in primis omnibus Philosophis, qui primum omnium in hoc prædicamento collocant tempus, vel aliquam affectionem, vel quid simile ex tempore, seu ex adiacentia temporis prouenies. Deinde supponit falsum, nimirum, tempus propriè & per se in prædicamento quantitatis collocari, cum suprà ostensum sit non esse quantum per se, sed per accidens, nam illa successio prioris & posterioris quæ est in motu, per accidens prouenit ex quantitate, & in se sumpta, non est quantitas, sed intrinseca & entitatiua compositio ipsiusmet motus, & ad summum addit modum velocitatis vel tarditatis, qui non est quantitas, vt per se notum est. Et quamuis daremus in motu ipso includi aliquam quantitatem successiuam, quæ esset vera & per se quantitas, non potest vlla ratio reddi, ob quam quantitas permanens sit vnius prædicamenti, & eius duratio sit alterius, & tamen quantitas successiua motus non habeat propriam durationem, quæ possit ad prædicamentum durationum pertinere. Quòd si quis dicat, extensionem motus esse in ipsamet duratione eius, & per ipsam, hinc potiùs concluditur illammet extensionem duratiuam magis pertinere ad genus durationis, quàm ad prædicamentum quantitatis, quia maiorem, magisq; essentialem conuenientiam habet cum aliis durationibus in ratione durationis, quàm cùm quantitate in ratione extensionis. Item, quia illa duo genera extensionis secundum tempus, vel secundum locum, seu in ordine ad locũ, sunt omnino diuersarum rationum. Et præterea quia adhuc incertum est, an illamet extensio sit aliquid positiuum in motu præter negationem simultaneæ existentiæ partium eius.

Vera resolutio tertiæ difficultatis.

XXII. Omnes creatæ durationes ad prædicamentum Quando spectant. Quocirca supereſt vt dicamus pertinere ad hoc prædicamentum omnes durationes creatas, nam de increata certum est non posse ad illud pertinere, tum quia est simpliciter infinita in genere entis, tum etiam quia non est duratio quasi accidentalis, sed est ipsa duratio per essentiam. Inter durationes verò creatas nulla est quæ excipi possit, si rationes factæ efficaces sunt: ex quibus à sufficienti partium enumeratione probata relinquitur hæc sententia. Quòd verò nomen ipsum *Quando* à tempore sumptum sit, non est argumentum solam durationem temporis ad hoc prædicamentum spectare, nam sumptum fuit nomen ab eo quod nobis est notius, non verò adæquatè ex tota re. Atque ex eadem occasione, & ex modo nostro concipiendi prouenire potuit vt fere semper declaretur hoc prædicamentum à Doctoribus per ordinem ad tempus, nam de aliis durationibus loqui non possumus nisi per verba nostri temporis.

XXIII. Albertus. Quòd autem reipsa hîc non solum comprehendatur tempus, sed etiam aliæ durationes, docuit Albertus Magn. libr. de sex princip. tract. 4. statim in principio. Imò ille non solùm ad æuum, sed etiam ad æternitatem hoc prædicamentum extendit: quod falsum est, vt dixi. Ait præterea æuum pertinere ad hoc prædicamentum in ratione mensuræ extrinsecæ aliorum æuiternorum: & sic de cæteris durationibus: quod nos etiam probare non possumus, tũ propter dicta de tempore vt est mensura extrinseca, tum etiam quia æuum non est mensura nisi perfectionis, vt suprà dictum est: quæ ratio mensuræ est respectus quidam communis ad omnia genera. In hoc ergo solum placet opinio Alberti, quod ait, eadem proportione pertinere ad hoc prædicamentum tempus, & alias durationes creatas, & nomen *Quando* posse ad hæc omnia extendi.

XXIIII. Duratio diuisibilis & indiuisibilis eiusdem conueniunt. Ad difficultatem verò de vniuocatione, quod attinet ad diuisibilem & indiuisibilem durationẽ nulla est difficultas. Cur enim non possunt habere vniuocam conuenientiam, sicut habent actio momentanea & successiua, & substantia diuisibilis & indiuisibilis? Quoad alteram vero partem de substantiali & accidentali duratione maior est difficultas: dici verò potest, quòd, licet in re non habeant vniuocam conuenientiam, si materialiter considerentur secundum suas entitates, tamen formaliter consideratæ ad modum accidentium, habent eundem modum accidendi, & denominandi eas res quarum sunt durationes: idque satis esse ad vniuocam & prædicamentalem conuenientiam, ad eum modum quo suprà

prà de actione substantiali, & accidentali probabiliter responderi posse, dicebamus. Quòd si alicui hoc nõ satisfacit, dicat necesse est, durationem esse quid analogum, & secundum primum suum significatum esse vniuocum ad sua inferiora, id est ad substantiales durationes, & vt sic constituere vnum supremum genus, & ad illud reuocari cæteras durationes accidentales propter proportionalem conuenientiam. Vel certè è contrario durationem accidentalem magis directè constituere hoc prædicamentum, vtpote accidentale: substantialem verò durationem, eò quod sit substantialis modus, ad substantiam reuocari. Sed prima responsio magis consequenter procedit, suppositis aliis quæ de numero & distinctione prædicamentorum, & de constitutione huius prædicamenti dicta sunt.

XXV. Quot genera & species habeat prædicamentum Quando. Atque ex his facilè expediuntur cætera, quæ de prædicamento desiderari possunt. Nimirùm, quæ genera, vel species habeat: hoc enim patet ex iis quæ de distinctione durationum dicta sunt. Item, in quo sit subiecto, & quam denominationem vel effectum ei tribuat, & alia similia, quæ inter disputandum de durationibus tacta sunt. De proprietatibus verò huius prædicamenti nihil addendum occurrit. Solent quidem prædicamento quando attribui illæ duæ proprietates negatiuæ, quæ sunt non habere contrarium, & non susc ipere magis & minùs, quæ sunt veræ, intellectæ de propria contrarietate, & immediata ac per se, & de magis & minus secundum intensionem, nam secundum extensionem clarum est, tempus, & consequenter etiam Quando, recipere magis & minus: sic enim verè dicitur vna res magis durare quam alia, & inter præteritum & futurum est quædam repugnantia, sed non propria contrarietas, sed magis potest ad contradictionem accedere. Hæ igitur proprietates etiam possunt durationi in communi attribui: neque occurrunt aliæ, quæ illi vt sic conueniant. Diuersis autem durationibus variæ proprietates attribui possunt, vt esse indiuisibilem, vel diuisibilem, simplicem vel compositam, iuxta ea quæ de distinctione durationum tradita sunt.

DISPVTAT. LI.

De Vbi.

POst accidentia omnino intrinseca cẽsetur Vbi aut locus proximè conuenire substantiis, vel quibuscunq; rebus existentibus: vnde etiam à Philosophis moralibus numeratur circumstantia Vbi inter eas quæ humanis actibus accidere solent, sicut numeratur etiam Quando, & alia similia. Post aliorum ergo prædicamentorum considerationem, cõuenienti ordine sequitur hęc disputatio de Vbi, in qua non erit necessarium inquirere an sit, quia nihil est notius, sed tria sunt quę difficultatem præcipuam habẽt, quid nimirum Vbi sit, & quomodo ad locum comparetur, & quibus rebus propriè conueniat hoc Vbi prædicamentale, de quo agimus: ex quo etiam constabit quotuplex sit, & consequenter quomodo prædicamentum hoc sit coordinandum, ac tandem quæ proprietates illi attribui possint.

SECTIO I.

An Vbi sit aliquid extrinsecum, vel intrinsecum corpori, quod alicubi esse dicitur, & quidnam illud sit.

I. QVamuis Vbi non limitetur ad solas res quantas & corporeas, vt infrà dicam, tamẽ quia res corporales notiores nobis sunt, in eis rationem eius explicabimus, quam posteà facilè erit per proportionem seu abstractionem ad res alias applicare. Quia verò in omni prædicamento accidentis tria possunt considerari, scilicet, abstractum, quod se habet vt forma, & subiectum quod tali forma afficitur, & concretum seu compositum inde resultans, vt essentia huius prędicamẽti exactè cognoscatur, hæc omnia explicanda erunt. Et quod ad subiectũ spectat, quoniam iam suppositum locuturos nos de rebus corporeis, constat subiectum ipsius Vbi, esse ipsum corpus quantum cui alicubi esse dicitur: explicãdum ergo est quid sit illud abstractum, & forma seu quasi forma, à quo corpus dicitur hîc vel illic esse, & quo B modo ad subiectum ipsum comparetur, & ab illo distinguatur: & inde facilè constabit quale sit concretum quod ex his coalescit.

Prima sententia refertur.

II. IN hac ergo re tres, vel potiùs quatuor inuenio sententias. Prima est Vbi esse formam quandam extrinsecam, & extrinsecè denominantem rem quæ alicubi esse dicitur, nimirum, superficiẽ vltimã corporis continentis. Quæ fundari potest primò, quia esse alicubi nihil aliud est quam esse in aliquo loco: ergo forma huius prædicamenti, quia res vbicatur (liceat sic loqui ad rem declarandam) non est nisi locus quo circumscribitur vel continetur, sed locus est superficies vltima corporis continentis immobilis, teste Philosopho lib. 4. Physicor. à princip. ergo forma ipsius Vbi est locus: ergo huiusmodi Vbi est quid extrinsecum, & extrinsecè denominans, nam locus seu superficies continens, extrinsecum quid est, & extrinsecè denominans locatum.

III. Secundò, quia esse in loco cõtinente, aliquod prędicatum reale est, & accidentale: ergo pertinet ad aliquod prædicamentum accidentis, sed non pertinet C ad prædicamentum quantitatis, vt suprà dictum est: ergo pertinet ad præsens prædicamentum, quia non est aliud ad quod spectet: ergo forma huius prædicamenti non est nisi locus extrinsecus, locari autem, & esse alicubi, idem erit, & consequenter effectus formalis huius prædicamenti solùm in denominatione seu adiacentia extrinseca consistet.

IIII. Aristot. Tertiò, nam eadem attributa vel differentię attribuuntur loco, & Vbi, vt v.g. sursum aut deorsum: hæ namq; sunt differentiæ loci teste Aristotele 4. Physic. text. 30. si autem quæratur vbi est res, rectè respõdetur esse sursum vel deorsum: ergo etiam sunt hæ differentiæ ipsius Vbi: ergo signum est esse idem Vbi, quantum ad formale & abstractum (sic enim loquimur) quod locus. Vnde fauet huic sententiæ D. Thom. quatenus in 5. Metaphys. generatim docet omnia vltima prædicamenta esse extrinsecè denominantia: quod nonnulli sequuntur. Et specialiter 1. p. qu. 110. art. 3. ait, *Mobile secundum locum non est in potentia ad aliquid intrinsecum, in quantũ huiusmodi, sed solum ad aliquid extrinsecũ, scilicet, ad locũ.* Idem ferè habet q. 6. de Potẽt. art. 3. & 2. cõt. gent. c. 13. expressè dicit, *Aliquãdo denomi-*

D. Thom.

Universidad de Deusto
Biblioteca

denominatur aliquid ab eo quòd est extra ipsum, vt à loco dicitur aliquid esse alicubi: ergo, cùm per motum localem acquiratur, & amittatur ipsum Vbi, apertè sentit D. Thomas formam ipsius Vbi esse locũ extrinsecum. A

Secunda sententia refertur, & difficultas eius ostenditur.

V. SEcunda sententia est Vbi non esse ipsam formam extrinsecam, seu superficiem vltimam continentem, sed esse quippiam intrinsecum, passiuè relictum in locato ex circumscriptione loci. Vnde iuxta hanc sententiam, quamuis Vbi non constituatur formaliter per formam extrinsecam, requirit tamen illam, quasi radicem vel fundamentum eius, nimirùm vt ex adiacentia eius vbicatio (nõ enim habemus aliud abstractum nomen) consurgat. Hæc est sentent. Gilberti Porret. in suo opuscul. de sex principiis: vbi sic definit, Vbi est *Circumscriptio corporis ex circumscriptione loci prouenies*: vnde inferiùs colligit non esse idem locum, quod Vbi, *nam locus* (ait) *in corpore continetur ambienti, Vbi verò in corpore quod ambitur*. Et hanc sentẽtiam sequuntur Soto, & alij moderni: imò & Scotus loco statim citando. Et omnes qui tenent locum esse de prædicamento quantitatis, consequenter negabunt esse formam huius prædicamenti, atq; ita non poterunt constituere hoc prędicamentum in aliqua denominatione extrinseca, quia præter locum extrinsecum, nihil fingi potest à quo sumatur. Gilbert. Scot. Sot. B

VI. Quòd si ab authoribus huius sententiæ quæratur quidnam sit illud intrinsecum, quod relinquitur ex circumscriptione extrinseci loci, quidam respondẽt esse relationem quandam corporis contenti ad locum continentem, quàm explicamus per hanc denominationem, scilicet, esse cõtentum in loco, nam esse alicubi nihil aliud esse videtur, quàm aliquo loco contineri. Et hæc opinio tribuitur Scoto, qui in vniuersum ait hæc sex vltima prædicamenta esse relationes extrinsecus aduenientes. Quodl. 11. ait, locum esse relationem continentis, vnde è conuerso rationem huius prædicamenti videtur constituere in passiua relatione contenti ad continens: quod etiam sentit Ant. And. in lib. de sex princip. Sed de hac sententia in communi iam suprà dictum est. Et quidem si in præsenti consurgit aliqua relatio realis locati ad locum, illa est prædicamentalis, sicut relatio propinquitatis & distantiæ, & aliæ relationes contactus, vel vnionis, nam æquè habet totum suum esse ad aliud, & æquè consurgit, positis proximo fundamento & termino, vt ex dicendis constabit. Item, aliàs relatio continentis quæ est in loco, esset extrinsecus adueniens: ergo constitueret distinctum prædicamentum, sicut relatio actionis vel passionis, iuxta eorum sententiam.

VII. Alij, vt Soto, solùm dicunt, Vbi non esse relationem, nec locum, sed contineri in tali loco. Sed hoc nihil explicat, tum quia contineri in loco solum est denominatio extrinseca, vel si est aliud, explicetur quid sit: tum quia denominatio, qualiscunq; sit, est à loco, vt à forma denominante: denominatio autem sumpta à forma, ad illud prædicamentum reducitur, ad quod ipsa forma, nam forma & effectus formalis eiusdem prædicamenti sunt. Addit verò Soto, Vbi præterea includere tale esse in loco, quod explicari non potest sine relatione distantiæ ad centrum, vel polos mundi. Tamen neque ipse declarat quid illud sit, nec si declarasset, dicere posset, esse aliquid relictum ex circumscriptione extrinseci loci, vt ex sequentibus intelligetur.

VIII. Aliter ergo Albert. Magn. lib. de sex princip. tract. 5. c. 1. dicit in primis, circumscribi esse figurari quod continetur, ad figuram continentis. Deinde distinguit triplicem circumscriptionem: prima est corporis continentis, quam dicit esse actionem quandam: secunda est circumscriptio corporis contenti, quæ est passio: tertia est commensuratio locati ad locum, quam dicit procedere ex duabus primis: & hanc dicit esse Vbi secundum quod est speciale prædicamentũ, quia ad nullum aliud prædicamentum pertinet. Atque ita concludit Vbi esse circumscriptionem non immediatè prouenientem à loco, sed ex circumscriptione passiua loci. Verum hæc explicatio obscurior est quam res ipsa. Et primo quãtum ad id quod supponit, vt res circumscribatur à loco extrinseco, non oportet vt ab eo figuretur, nam interdum ita fit, sæpiùs verò è contrario, quia res omnes solidę quę sunt in aere, vel aqua, & vel in alio simili corpore fluido, aut facilè diuisibili, potiùs conferunt figuram ipsi loco: aliquando verò neutrum figurat aliud, vt patet in cœlis, & in quibuscunque rebus solidis. Ad circumscriptionem ergo necessarium est, vt corpus continens & contentum habeant proportionatam figuram: hæc verò interdum supponitur, interdum causatur in altero corpore ex contactu alterius solidioris, siue sit locus, siue locatum. Deinde circumscriptio actiua & passiua non sunt propriè actio & passio, sed potiùs se habent tanquam informatio extrinseca quasi actiua & passiua. Deniq; cõmensuratio illa nihil apparet quid esse possit, præter relationem æqualitatis, aut mensuræ: hæc aũt non potest constituere speciale prædicamentum, vt ex dictis constat. Hæc ergo tota sententia difficillimè potest explicari. Albert. C

Tertia opinio quòd Vbi sit spatium, tractatur & impugnatur.

IX. TErtia opinio est Vbi nullo modo esse superficiem continentem, aut aliquid ex illa relictum, sed esse spatium illud quod ipso corpore repletur, quod alicubi esse dicitur. Vt v. g. in vase intelligimus esse quoddam spatium interiectum inter latera vasis, & comprehensum ac circundatum vltima superficie conuexa vasis, quod spatium vacuum esset si aqua vel alio simili corpore non repleretur. Hoc ergo spatium dicit hæc sententia esse ipsum Vbi. Quæ fuit vetus sententia philosophorum ante Aristotelem, quã post ipsum etiam aliqui secuti sunt, vt latè refert Simplicius 4. Physicor. ad c. 5. in digressione de loco, & Auicen. 2. sufficient. c. 6. imò & Philoponus 4. Physicor. illam sequi videtur. Fundamẽtum sumi potest primò ex impugnatione aliarum opinionum, quia Vbi non requirit extrinsecum corpus circumstans, vt patet in vltima sphæra cœlesti. Deinde quia Vbi, vt ipsum nomen præ se fert, est id in quo primò recipitur corpus quod alicubi esse dicitur: hoc autem non est nisi illud spatium. Quod patet primò quia illud spatium est quod proximè & immediatè ipso corpore repletur: ergo etiam corpus in illo proximè recipitur. Secundò, quia in toto illo spatio recipitur totum corpus, & in parte spatij pars corporis, & intimæ partes corporis recipiuntur in interioribus partibus spatij, & ita reliquæ omnes cum proportione. Tertiò quia ex hoc immediatè habet corpus quòd sit hic potiùs quam alibi, & non ex corpore circumstante, nam, licet hoc varietur circa corpus alicubi existens, ipsum corpus circumdatum in eodem Vbi semper manet. C

Sed

X. Sed statim occurrit inquirendum in hac sententia quid sit hoc spatium: in quo explicando mirè hallucinati sunt authores eius. Quidam dixerunt, referẽte Simplicio, illud spatium esse corpus indiuisibile & immateriale: in quibus verbis apparet repugnantia, sed fortè intelligebant esse indiuisibile, non quia caret partibus, sed quia disiungi non possunt: immateriale verò vocabant, quia est penetrabile cum quolibet corpore: & similiter dicebãt esse immobile, quia de ratione huius spatij est vt non sit in loco, nec moueatur loco, aliàs quærendum esset aliud spatium eius. Sed hæc sententia non solum repugnat rationi, sed etiam videtur esse contra fidem, nam oportet dicere hoc spatium esse æternum, imò & increatum, quia non potest non esse infinitum spatium aptum repleri corporibus, & quia aliàs tale corpus si esset creatum posset annihilari, & tunc etiam intelligeretur ibi relinqui spatium vacuũ. Præterea in tali corpore necessariò essent tres dimensiones reales: ergo & quantitas: esset ergo impenetrabile cum aliis corporibus: ergò non posset esse Vbi receptiuum aliorum, vt iam dicemus. A

XI. Fuit ergo alia vetus opinio, hoc spatium esse quãtitatem solam, habentem suas dimensiones vndique diffusas. Quam sententiam ex professo impugnat Aristoteles in 4. Physic. & est per se incredibilis: tum quia non possunt esse dimensiones quantitatiuæ natura sua per se separatæ ab omni substantia, tũ etiam, quia cum corpora quæ constituuntur in loco habeant suas proprias dimensiones, nõ possent simul esse penetratiuè cum tali spatio, vt constat ex superiùs dictis de quantitate. Hìc etiam habet locum argumentum sumptum ex principiis fidei, quia vel illa quantitas est increata aut ęterna, & hoc est contra fidem, aut est creata simul cum aliis rebus, & sic prẽintelligi potest spatium in quo illa creata est, quodque vacuum manere posset si Deus illam annihilaret, & ita est impertinens illa quantitas. B

XII. Alij ergo probabiliùs dicunt illud spatium prout intelligitur distinctum à corporibus replentibus illud, non esse aliquid reale positiuum, sed esse vacuitatem quandam ex se includentem carentiam corporis cum aptitudine vt illo repleatur: & hoc spatium sic declaratum, dicunt esse id vbi corpus recipitur, & vt sic constituere prædicamentum Vbi, vel esse proprium locum corporum. Quam opinionem probabilem censet Toletus 4. Physic. q. 3. & non posse demonstratiuè impugnari. Sed nihilominus sufficienter videtur posse conuinci, illud spatium prout condistinctum à corpore continente & cõtento, reuera esse nihil, quia neq; est substantia, neq; accidẽs, neq; aliquid creatum aut temporale, sed æternũ. Et licet intelligatur per modum capacitatis, non tamen est capacitas realis & passiua, sed ex parte eius est sola non repugnãtia, & potius ex parte corporum intelligitur aptitudo quędam ad occupãdum tale spatiũ. Ergo nõ potest illud spatium esse forma huius prædicamenti, neq; omnino alicuius prædicamenti realis. Primò, quia non est forma realis. Secundò quia secundum se ad summum concipitur per modum cuiusdam priuationis: hoc autem prædicamentum nõ cõstituitur priuatione, nam esse hìc vel alibi non est priuatiuũ quid. Tertiò, quia si fingamus diuina virtute fieri vacuũ spatiũ huius aulæ, illud inane interiectum inter parietes in nullo prædicamento esset, quia nihil esset: ergo quãdo illud inane repletur corpore, non potest pertinere ad prædicamentum reale tanquam forma dans aliquod esse tali corpori. C

Quarta sententia verisimilior.

XIII. ESt ergo quarta sententia, quæ affirmat, id quod est formale in prædicamento Vbi, esse quendam modum realem & intrinsecum illi rei, quæ alicubi esse dicitur, à quo habet talis res, quòd sit hìc vel illic. Qui modus per se non pendet à corpore circũscribente, neq; ab aliquo alio extrinseco, sed solum materialiter à corpore quod alicubi est, effectiuè autem ab ea causa quæ tale corpus ibi constituit vel conseruat. Vnde fit vt talis modus non ponatur esse mera relatio prædicamentalis, quia nullum habet realem terminũ, quem respiciat, aut à quo pendeat, sed esse quid absolutum, quamuis à nobis non possit explicari nisi per modũ fundamenti aliquarum relationũ distantiæ, vel propinquitatis: & idcò dicatur esse relatiuum secũdum dici. Et probabile etiam est includere transcendentalem habitudinem ad tale spatiũ, nam transcendentalis habitudo non semper postulat positiuũ terminum realem. Deniq; hic modus in re ipsa distinctus ponitur à subiecto, quia potest subiectum sine illo manere, & illum de nouo acquirere, & ideò necessaria est saltem distinctio modalis, non verò ponitur maior, quia non est vlla ratio quæ maiorem distinctionem indicet, & alioqui intelligi nõ potest talis modus sine aliquo subiecto quod alicubi sit. Atque hæc sententia videtur mihi proximè ad veritatem accedere: vt tamen res tota comprehendatur, paulatim explicanda est.

Prima assertio.

XIIII. DIco ergo primò, esse in quolibet corpore proprium quendam modum intrinsecum ex natura rei distinctum à substantia, quantitate, & aliis accidentibus corporis, à quo modo essendi formaliter habet vnumquodq; corpus esse præsens localiter alicubi, seu ibi, vbi esse dicitur. Probatur, quia cum corpus dicitur esse hìc vel illic, his vocibus significatur aliquid reale conueniens tali corpori, tum quia à parte rei id est verum sine vlla mẽtis fictione, tum etiam quia illud potest acquiri & amitti per mutationem realem: motus enim localis, realis mutatio est, & tamen per illum non admittitur nec acquiritur, nisi esse hic vel illic: tum etiam quia hoc ipsum esse hic vel illic, est conditio necessaria ad actiones reales, vel passiones, & censetur esse fundamentum relationum realium. In quolibet corpore est modus quidam ab ipso distinctus, quo in loco constituitur.

XV. Rursus hoc ipsum reale quod his vocibus subest, *esse hic, vel illic*, non est aliquid merè extrinsecum illi corpori quod hic vel ibi esse dicitur, neque in sola denominatione extrinseca consistere potest. Quod patet primò, quia per mutationem solius denominationis extrinsecæ non mutatur res realiter, nam etiam in Deo variatur denominatio extrinseca, quia dicitur esse in hac vel illa creatura, & tamen non propterea Deus mutatur: sed corpus si nunc sit hic, & posteà alibi, intrinsecè & realiter mutatur; ergo non variatur in illo sola denominatio extrinseca, sed aliquid intrinsecè in ipso existens: illud ergo significari dicimus illis vocibus, esse hic vel illic. Secundò, quia si esset aliquid extrinsecum maximè esset corpus circundãs, seu superficies eius vltima, sed hoc nõ: ergo. Probatur minor, quia licet varietur corpus circundans, nihilominùs corpus ibidem manet vbi anteà erat, nec per illam variationem corporum, aut superficierum circundantium, mutatur realiter corpus circundatum, vt patet de arbore aut saxo existẽte in flumine. Et è conuerso, res quæ erat hic, alibi

Universidad de Deusto
Biblioteca

constituitur, etiamsi eadem superficie eiusdem corporis circumstantis circumscribatur, vt patet in homine qui in naui defertur: ergo illud in quo intrinsecè consistit esse hic vel alibi, non est sola illa denominatio extrinsecè prouenies à corpore circumscribente. Nam si mutatur circumscriptio, & manet idem esse hic: ergo aliquid aliud est hoc, *esse hic*, quam extrinseca circumscriptio, nam si essent idem, non posset vnum amitti, & aliud retineri, vt ex principiis positis de distinctionibus rerum in disp. 7. constat. Relinquitur ergo hunc modum esse intrinsecum corpori alicubi existenti, id est, in ipso existentem, & afficientem illud per veram vnionem vel identitatem cum illo. A

XVI. Ex quo etiam facilè probatur hunc modum esse distinctum ex natura rei à subiecto, quantitate, & cæteris accidentibus eius, quia hic modus potest acquiri & perdi nulla alia mutatione facta in subiecto, neq; in quantitate, aut cæteris qualitatibus eius. Nã per mutationem localem acquiritur hic modus, & amittitur alius eiusdem ordinis, non facta mutatione in aliqua alia re per se loquendo: ergo ex eodem signo rectè concluditur distinctio ex natura rei, saltem modalis, impossibile est enim intelligere, mutationem realem in aliquo fieri, quin per eam aliquid reale acquirat, si fit mutatio positiua, vel amittat, si fit priuatiua: mutatio autem localis, quia in corporibus semper est ex vno termino positiuo in alium, vtrumque necessariò includit: id autem quod de nouo & realiter acquiritur mobili, non potest non esse saltem modabiliter distinctum ab iis quæ anteà habebat. B

XVII. Quòd verò formalis effectus huius præsentiæ seu modi sit constituere suum subiectum hic vel illic, facilè etiam probatur ex dictis, quia quandiu res conseruat in se hunc modũ præsentiæ, semper ibidẽ manet, vbi priùs erat, etiamsi vel alia mutentur circa ipsam, vt declaratum est exemplo arboris existentis in flumine, vel ipsummet in aliis accidentibus mutetur, vt in calore, aut colore, & similibus. Et è conuerso mutato hoc modo præsentiæ desinit res ibi esse, vbi antèa erat, etiamsi nulla alia mutatio fiat, nec in inhærentibus, nec in adiacentibus rebus, vt etiam declaratum est, exemplo hominis qui in naui defertur: ergo signum est proprium effectum formalem talis modi præsentiæ esse, alicubi constituere rem cuius est modus. Secundò, quia per motum localem per se primò acquiritur vel amittitur hic modus præsentiæ, vt declaratum est, & ampliùs constabit ex dicendis. Sed quod per mutationem localem primò acquiritur, vel amittitur, est esse hîc vel illic, vt per se satis constat, & ex doctrina Philosophi in 5. Physicor. ergo hic modus est, quo formaliter constituitur res alicubi. C

Secunda assertio.

XVIII. Quomodo se habeat vbi ad corpus ambiens.

Dico secundò. Hic modus præsentiæ non solùm non prouenit formaliter ab extrinseco corpore vel superficie ambiente, verum etiam nullo modo ex circumscriptione illius resultat, nec per se illam requirit, quamuis ob naturalem ordinem corporũ vniuersi nunquam sit sine illa, præterquam in vltima sphæra cœlesti. Prima pars huius assertionis est euidens ex præcedente, quia hic modus præsentiæ est intrinsecus rei cuius est modus: ergo non potest superficies extrinseca esse causa formalis eius. Patet cõsequentia, tum quia superficies continens solùm extrinsecè adiacet corpori contento, & ideò vt sic non potest habere effectum formalem intrinsecum: tum etiam, quia hic modus est quædam forma afficiens suum subiectum: ergo non indiget alia forma.

Quòd verò in nullo etiam genere causæ resultet hic modus præsentiæ ex circumscriptione corporis ambientis, probatur discurrendo per singula genera causarum. Et quoniam de materiali & finali res est clara, de efficiente probatur, quia per se loquendo, & ex vi circumscriptionis corpus continens nullam efficientiam habet in contento: aut enim efficeret per superficiem vt sic, & hæc non est actiua, aut per qualitates aliquas, & hæ sunt per accidens ad rationem continentis & contenti, nam hoc modo sæpe accidere potest vt è conuerso contentum agat in continens: aliquando verò potest nulla esse talis actio ob æqualitatem resistentiæ, vel incapacitatem passi. Dices, argumentum rectè probare de propria efficientia, non verò de aliqua resultantia. Sed hoc eadem ratione refellitur, tum quia propria resultantia non est sine aliquo modo efficientiæ: tum etiam quia neque talis resultantia esse potest ex qualitatibus, nam vt dixi, sunt per accidens ad rationem contenti & continentis: & præterea ad agendum supponũt præsentiam vel propinquitatem, non causant illam; nisi fortasse quædam qualitates, quæ specialiter sunt virtutes motiuæ, quæ tamen non habent efficientiam propter circumscriptionem, sed propter tractionem aliquam vel impulsum. Rursus nec resultãtia illa potest esse ex sola superficie circumscribẽte vt sic, quia illa nullo modo est actiua, & præsertim in extrinsecum subiectum. Et declarari præterea potest, quia resultantia naturalis modi intrinseci semper est ab aliqua forma dante subiecto vel composito aliquod esse intrinsecum, sed superficies continens, nullum esse reale confert corpori contento: ergo non potest ab illa physicè resultare hic modus intrinsecus. Et ita simul probatum manet non resultare hunc modum ex circumscriptione loci extrinseci in genere causæ formalis, quia nec resultat immediatè vt proprius effectus formalis, vt in præcedenti parte probatum est, neq; secundariò ac mediatè, quia non intercedit aliquis alius effectus immediatus, quo mediante possit resultare. B

Tandem hinc etiam probata manet tertia pars conclusionis, nimirum quòd hic modus præsentiæ per se non pendet ex circumscriptione loci extrinseci, quia in nullo genere causæ inde resultat: ergo non est cur pendeat ab illa. Dices, pendere tanquam à necessario termino, ad quem ille modus dicit habitudinem: & eodem modo posset dici inde resultare, sicut relatio dicitur resultare ex fundamento & termino. Sed contra hoc est primò, quia hic modus præsentiæ nec est relatio prædicamentalis, nec est realis & physica vnio corporis circumscripti ad continens: ergo nulla ratione potest pendere ab illo vt à termino. Consequentia patet ex sufficienti partium enumeratione, nec enim excogitari potest alius modus termini, qui ad præsens possit accommodari. Minor etiam per se est satis nota, quia solus cõtactus intercedit inter corpus continens & contentũ: contactus autem non est vera vnio. Maior autem superiùs probata est cõtra Scotum, & declaratur ampliùs, nam licet inter corpus continens & contentum insurgat relatio realis prædicamentalis, vel propinquitatis, vel contactus, vel continentis & contenti, aut quocunque alio nomine vocetur, tamen modus præsentiæ non consistit in illa relatione: quin potiùs supponitur ad illam vt proximum fundamentum. C

Quod

Quod patet, nam fieri potest vt præexistat corpus cũ superficie apta ad circumscribendum aliud corpus, & quòd illud aliud corpus etiam sit in rerum natura, & inter ea non insurgat relatio continentis & contenti, donec huiusmodi corpus moueatur, & acquirat talem præsentiam, qua acquisita statim insurgit prædicta relatio: non est ergo talis præsentia prædicamentalis relatio, neque ea de causa pendet ex corpore circumscribente. A

XXI. Sphæra vltima cœlestis vtiti in loco.

Præterea probatur hæc pars exẽplo vltimæ sphæræ cœlestis, quo confirmantur omnia quæ diximus, nam illud corpus habet veram & realem præsentiam sibi, vbi est, & tamen non habet aliud corpus quo circumscribitur: agimus enim de cœlo Empyreo quo nullum est superius: ergo hic modus præsentię per se non requirit superficiem circumscribentem, neque ab ea pendet. Maior videtur ex terminis per se nota: quo modo enim intelligi potest corpus propinquũ alteri, & contingens illud, nisi quatenus habens realem præsentiam iuxta illud? sic autem est illud cœlũ iuxta primum mobile. Quòd verò etiam in illo primo cœlo sit illa præsentia modus ex natura rei distinctus ab illo, probatur, quia est separabilis ab illo corpore, ipso manente in rerũ natura: posset enim Deus cœlum illud in alium locum transferre, vel secundum partes, mouendo illud circulariter, quod nobis satis est, vel etiam secundum se totum, transferendo illud, verbi gratia, infra primum mobile: quis enim audeat hæc negare diuinæ potentiæ? Simile argumẽtum est, quia posset Deus annihilare cœlum supremum, conseruato proximo cœlo vbi nunc est: retineret ergo tunc eundem modum præsentię sine corpore circumscribente: ergo per se & intrinsecè non pendet ab illo. Deniq; posset Deus mouere localiter corpus per vacuum, vt nũc suppono, quia nulla potest ostẽdi implicatio contradictionis: ergo tunc acquireret corpus modum præsentiæ sine superficie circumscribente. non est ergo inter hęc intrinseca & per se dependentia. Quòd ergo naturaliter nũquam separentur in corporib. infra supremum cœlum cõtentis, prouenit ex naturali ordine vniuersi, quod ita cõstitutum est, vt naturaliter non possit in eo dari vacuum: vnde fit vt nunquam aliquod corpus acquirat intrinsecam præsentiam localem, quin simul terminetur extrinsecè aliqua superficie vltima corporis ambientis. Non quia intrinseca ratio talis præsentiæ, vel mutationis qua illa acquiritur, hoc per se postulet, sed quia semper vnum corpus est contiguum alteri ex ordine vniuersi absq; vllo spatio vacuo interiecto. B

Tertia assertio.

XXII. Quod sit cõcretum, & abstractum prędicamenti Vbi.

Dico tertiò. Hic modus præsentiæ qui intrinsecè conuenit corpori alicubi existenti, est formale seu abstractum prędicamenti Vbi, cuius subiectum est ipsum corpus quod tali modo afficitur: cõcretum autem erit totum compositum ex corpore & tali modo, quod non habet propriũ nomen impositum, sed per aduerbia significari solet, cum dicitur corpus hic vel illic existere. Prima pars conclusionis ex qua cæteræ necessariò consequuntur, probatur primò, quia hic modus aliquod accidens est in corporibus, & non pertinet ad alia prædicamenta: ergo constituit hoc prædicamentum Vbi. Maior probatur, quia ille modus præsentiæ est distinctus ex natura rei à corpore cuius est modus, & in illo adest & abest per accidentalem mutationem: ergo est verum accidens corporis. Minor verò facile probari potest discurrendo per cætera prædicamenta accidentium. Secundò quia teste Aristotele 5. Physicor. ad tria tantum prædicamẽta est per se motus, & vnum illorum est Vbi, ad quod tendit motus localis, sed motus localis per se primò tendit ad hunc modum præsentiæ corporis in spatio: ergo hic modus est qui formaliter constituit prædicamentum Vbi. Tertiò à sufficienti partium enumeratione hæc assertio satis probatur, nam refutatis aliis sententiis nihil aliud superesse videtur quod possit prædicamentum Vbi constituere. C

Secunda & tertia sententia iterum refutantur.

ET quidem de secũda & tertia opinione nihil fere superest addendum. Nam secunda satis improbata est: nihil enim reale & intrinsecum intelligi potest resultare in corpore circumscripto ex circumscriptione alterius, per se loquendo, & ex vi illius, quod possit habere rationem Vbi, vt satis fusè demõstratum est. Neq; illa sententia aliquod habet fundamentum, cui satisfacere necesse sit. Præterea contra tertiam sententiã satis etiam demonstratum est, Vbi non posse esse rem aliquam verã, & realiter distinctã à corporibus, quę sit spatium, in quo ipsa corpora recipiuntur, nam reale spatium, & realem dimensionẽ habens non est res distincta à corpore, quod nostro modo intelligendi replet spatium quod de se esset vacuum & nihil. Nec verò possunt nostræ sententiæ obstare ea quæ contra illam tertiam adduximus: fatemur enim spatium hoc prout à corporibus condistinguitur, non esse aliquid creatum, quia non est aliquid reale, sed potiùs vacuitas quædam: hoc tamen non obstat, quo minùs corpus possit habere realẽ modum existendi, & occupandi tale spatium, quia ille modus non consistit in aliqua relatione reali ad ipsũ spatium, aut in vnione vel contactu, ratione cuius spatium dicatur recipere aut cõtinere corpus ibi existens, nam hæc omnia requirunt realitatem in altero extremo. Sed consistit ille modus solum in reali præsentia quantitatiua ipsius corporis, ratione cuius sit vt vbi est præsens tale corpus, ibi sit spatium reale, cum sine illo nihil esset: vnde ad hũc realem modum non solum non obstat vt illud spatium de se non sit aliquid reale, verùm potiùs est necessarium. XXIII.

Addunt verò aliqui authores graues, hoc spatium, licet reale non sit, non tamen esse quid fictum per operationem intellectus, sed aliquid verum, æternũ, & immutabile, quia in eo vera intelligitur capacitas ad recipienda corpora & extensionem eorum. Sed difficile est explicare, cùm verum & ens conuertantur, cur appelletur hoc spatium verum, potiùs quàm reale quid. Item, si ens reale non est, quale ens esse potest nisi rationis, cum inter hæc non sit medium? Itaq; quatenus hoc spatium apprehenditur per modum entis positiui distincti à corporibus, mihi videtur esse ens rationis, non tamen gratis fictum opere intellectus sicut entia impossibilia, sed sumpto fundamento ex ipsis corporibus, quatenus sua extensione apta sunt constituere spatia realia, non solum quę nunc sunt, sed in infinitum extra cœlum, prout suprà etiam in disp. 31. dictum est, tractando de Dei immensitate. Vbi etiam annotauimus, cum corpus dicitur esse in spatio imaginario, illud, *esse in*, sumẽdum esse intransitiuè, quia non significat esse in alio, sed esse ibi, vbi secluso corpore nos concipimus spatium vacuum, & ideò hoc *esse ibi* reuera est modus realis corporis, etiamsi ipsum spatium vt vacuum vel imaginarium nihil sit. XXIIII. Fõseca lib. 5. Metaph. c. 5. q. 1. sect. 1. Conimbric. lib. 8. Phys. c. 10. q. 2. art. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Censura primæ opinionis.

XXV. CIrca primam verò opinionẽ aliquid est in quo nostræ sententiæ contradicit, & in eo illam non probamus: alia verò duo sunt, quæ nobis non sunt contraria & per se habent dubitationem. Primum illud est quod ratio prædicamenti Vbi consistat in sola extrinseca denominatione, cuius oppositum satis, vt existimo, à nobis demonstratum est. Neque contra hanc partem affertur ibi aliqua ratio. Nam illa generalis sententia, quod omnia sex prædicamenta vltima sunt extrinsecæ denominationes, non potest vniuersaliter sustineri, vt suprà visum est. Cum verò à S. Thom. vel alio authore graui dicitur per motum localem non acquiri aut perdi rem intrinsecam, sed extrinsecam, interpretandum: id est de re distincta realiter à mobili, qualis in alteratione & augmentatione acquiri solet, nam illam differentiam intendunt constituere inter motum localem, & alios motus. Quam sumpserunt ex Aristot. 8. Physic. vbi inquit, *Quod mouetur, minimè omnium motionum latione ab essentia abscedit: hac enim sola nihil quod inest, mutatur.* Quomodo autem hoc intelligendum sit, declarat, dicens: *Quomodo eius quod alteratur, qualitas, eius quod augescit & decrescit, quantitas.* Itaque nulla propria & realis forma amittitur, vel acquiritur per motum localem: modus autem aliquis intrinsecus non potest non variari: aliàs non esset vera mutatio, vt ostensum est. Adde, quòd motus localis corporis, ex sententia omnium, est subiectiuè in ipso mobili; quod ferè ad sensum etiam patet: motus autem localis, sicut & omnis alius, non est nisi via ad suum intrinsecum terminum: ergo etiam intrinsecus terminus talis motus est in ipsomet mobili, quia via & terminus non possunt esse res omninò distinctæ, & consequenter neque in subiectis distinctis: sed terminus motus localis est ipsum Vbi: ergo.

Per localem motum vt dicant graues viri nihil perdi aut acquiri. Aristot. D. Thom.

A net ad quantitatem, vt suprà vidimus: ergò si à prædicamento Vbi etiam excluditur, oportet vt proprium prædicamentum constituat, quia negari non potest quin locus sit vnum ex accidentibus rei. Et hanc partem docere voluerunt Philoponus & alij, cum dixerunt spatium esse locum, quamuis non satis, neque conuenienter rem explicauerint. Argumenta verò quibus vtuntur, ad hoc præcipuè tendunt, vt locus non consistat in aliquo extrinseco, vt in superficie vel corpore continente: secluso autem extrinseco nihil relinquitur quod esse possit locus præter Vbi.

Secunda opinio negans.

III. IN contrarium vero est primò ac præcipuè Aristoteles 4. Physicorum, vbi post longam disputationem per quinque prima capita concludit, locum esse *extremam superficiem corporis continentis immobilem.* Secundò, proprietates quæ communiter tribuuntur loco, nõ possunt ad ipsum Vbi accommodari, vt continere locatum, & circumscribere illud, esse æqualem illi si sit proprius locus, & non communis, item repleri locato: hæc enim, & similia non possunt dici de Vbi ratione illius modi intrinseci, quem explicuimus. Imò ex illis proprietatibus colligitur locum debere esse rem discontinuam à locato, vt illam circundet; ideò enim vna pars continui non est locus alterius, quia continua sunt. Similiter locus diuidi solet in naturalem & violentum, salubrem & infirmum, quæ non possunt vllo modo adaptari ad illum modum intrinsecum à nobis expositum. Propter hanc ergo causam, & præcipuè propter authoritatem Aristotelis hęc posterior sententia communior est, & ferè expositorum omnium in 4. Physicorũ, quanquam in modo exponendi quomodo superficies sit locus, & quomodo sit immobilis, sit varietas inter illos.

SECTIO II.

An Vbi sit locus corporis, ita vt per illud solum verè dici possit esse in loco.

I. DVo verò adhuc dubia oriuntur ex fundamentis illius primæ sententiæ. Primum est, an Vbi, prout à nobis est explicatum sit, sit locus corporis, vel præter illud detur locus qui sit aliquid intrinsecum locato.

Prima sententia affirmans.

II. NAm ex dictis videtur sequi pars affirmans: primò, quia per motum localem per se primò cõparatur locus, sed non comparatur nisi Vbi, seu locus ille extrinsecus, vt declaratum est: ergo. Secundò, quia aduerbia localia supponunt locum, & ex eo sumpta sunt, sed sumuntur præcisè ex Vbi, nam sicut ab ipso Vbi in cõmuni habet res quòd sit alicubi, ita ab hoc vel ab illo Vbi quòd sit hic vel illic, quæ sunt aduerbia localia. Tertiò, quia vltima sphæra est in loco, nam repugnat corpus esse, & non in aliquo loco, sed in illa nullum est extrinsecum corpus quod possit esse locus eius: ergo est in loco tantùm ratione sui Vbi: ergo Vbi est locus. Quartò, quia aliàs præter Vbi daretur locus: ergo oporteret nouum prædicamentum propter illum constituere, quia non pertinet ad quantitatem, vt suprà vidimus: ergo si à prædicamento Vbi etiam excluditur, oportet vt proprium prædicamentum constituat, quia negari non potest quin locus sit vnum ex accidentibus rei. Et hanc partem docere voluerunt Philoponus & alij, cum dixerunt spatium esse locum, quamuis non satis, neque conuenienter rem explicauerint. Argumenta verò quibus vtuntur, ad hoc præcipuè tendunt, vt locus non consistat in aliquo extrinseco, vt in superficie vel corpore continente: secluso autem extrinseco nihil relinquitur quod esse possit locus præter Vbi.

Resolutio, & concordia quædam dictarum opinionum.

IIII. EGo verò existimo multa in huiusmodi quæstione inuolui, quæ solum spectant ad modum loquendi, si in his quæ de Vbi, & de illo modo intrinseco diximus, conueniamus. Hoc enim posito duo sunt in re certa. Primum est dari in corporibus in loco existentibus modum intrinsecum, ratione cuius terminare possunt motum localem. Secundum est, præter hunc intrinsecum modum dari regulariter in corporibus extrinsecam circumscriptionem vnius corporis ab alio sibi propinquo & contiguo: id enim est euidens ad sensum. His ergo duobus existentibus certis, solum de nomine videtur superesse quæstio, quod istorum nomen loci mereatur: ideoque in illo communiori modo loquendi, & sentiendi sapientum adhærendum est. Sunt tamen qui ad vitandam vocum controuersiam distinctione vtantur nõ improbabili de loco intrinseco & extrinseco, dicantque, Vbi esse locum intrinsecum, superficiem verò continentem esse locum extrinsecum. Quam distinctionem latè refert & declarat Toletus 4. Physic. quæst. 8. & valdè probabilem reputat. Et argumenta quæ fecimus in vtramque partem, eam suadere videntur. Si tamen simpliciter loquendum est, magis videtur nomen loci impositum loco extrinseco & continenti, & ideò Aristoteles simpliciter de illo sub nomine loci locutus est. Nam reuera esse in aliquo tanquam in loco, in proprietate significare videtur habitudinẽ ad alium distinctum & continentem rem locatam.

Toletus.

Loci nomen cui impositum.

V. Vnde secluso corpore circumscribente, non tam propriè videtur posse dici corpus esse in aliquo tanquam in loco, quia nec in spatio imaginario est vt in loco, cùm illud spatium nihil rei sit, & nomine loci omnes intelligant aliquid reale: neque etiam est in spatio reali intrinseco, vt in loco, nam potiùs ipsum corpus est tale spatium intrinsecum, saltem realiter: neq; etiam dicetur propriè esse tanquam in loco in illo modo intrinseco, quem nos declarauimus, quia neque ille modus se habet vt receptaculum locati, quæ habitudo significatur illo verbo *esse in loco*, neq; ita afficit subiectum ille modus, vt aliqua alia ratione se habeat, vt id in quo est subiectum, & non potiùs vt in illo existens. Si ergo esse in loco in proprietate locutionis dicit habitudinẽ ad rem continẽtem & distinctam, propriè locus non dicetur de ipso Vbi, sed de extrinseco loco, vel proprio, vel communi, aut remoto, quomodo dicitur aqua esse in vase, vel in domo, vel in mundo.

VI. Qui etiam locus sic proprius diuidi solet in Mathematicum, & Physicum, vt prior sit quælibet superficies vltima continens, posterior verò sit superficies immobilis: ita enim illum definiuit Aristoteles in 4. Physic. quæ immobilitas intelligi non potest in vna & eadẽ numero superficie reali: nulla n. est quæ mobilis non sit ad motum sui corporis. Sed necessariò intelligenda est per habitudinem vel immutabilem distantiam ad centrum, & polos mundi, quatenus de facto fixi termini sunt, & immobiles. De possibili verò (quia totus simul mundus posset à Deo localiter moueri) oportet nostro modo concipiendi recurrere ad spatium imaginarium: in quo sicut cõcipimus extensionem, ita & puncta, & lineas, & superficies fixas & immobiles, & secundum hanc considerationem explicanda est immobilitas illa per ordinem ad superficiem, vel fixos terminos spatij imaginarij: de qua re latiùs in 4. Physicor. disseritur.

Locus in Mathematicum & Physicum dupliciter diuidi solet.

Respondetur ad argumenta priori loco posita.

VII. ADargumenta ergo priori loco posita, consequenter dicendum est. Ad primum, per motum localem per se primò non acquiri locum, sed Vbi: naturaliter verò semper acquiri locum extrinsecum consequenter. Et ex hac naturali concomitantia ortum est, vt indifferenter in vulgari modo loquẽdi dicatur per motum localem acquiri locum vel Vbi. Et ex eadem radice ortum est, vt aduerbia localia non solum ex loco extrinseco, sed etiam ex intrinseco Vbi sumantur: nam locus extrinsecus, notior est, & ex illo frequentiùs sumuntur hæ denominationes, & sæpiùs ex communi loco, vt cùm dicimꝰ aliquem esse domi, aut in platea, &c. Interdum verò hæ denominationes quæ fiunt per aduerbia localia, sumuntur præcisè ex Vbi intrinseco, nimirum, quãdo non connotant respectum ad aliud corpus circumstans, sed tantùm indicant præsentiam, vt esse hîc, aut illic, quæ vocantur aduerbia localia propter coniunctionem alicuius loci, propriè verò dici possent aduerbia præsentialitatis vel absentiæ. Atque ita satis responsum est ad primum, & secundum argumentum.

VIII. In tertio verò insinuatur quæstio satis communis de loco vltimæ sphæræ, quæ latè tractatur in 4. Physicorum ab Aristotele, & interpretibus, & nũc nostra nihil refert, nam certum putamus habere suum Vbi intrinsecum, vt suprà ostensum est. Constat item nõ habere locum extrinsecum quo contineatur ex parte superficiei conuexę, quia nullum est superius corpus quo circundetur. Vnde consequenter iuxta prædictum loquendi modum quem defendimus, dicẽdum erit illam non esse actu in loco saltẽ ex ea parte, sed solùm in potentia, quia posset circumscribi superiori corpore.

Locus in quo prædicamento constituatur.

IX. IN quarto argumento petitur secunda dubitatio, quam diximus hic oriri ex superiùs dictis, & habet locum in vtraque sententia. Nam siue Vbi vocemus locum, & superficiem extrinsecùs circumscribentem non vocemus locum, sed solùm vas aut continens, siue è conuerso superficiem continentem vocemus locum, & non ipsum Vbi, siue vtrumque vocemus locum, alterum intrinsecum, & alterum extrinsecum, certum videtur hæc duo habere rationes afficiendi seu denominandi primò diuersas. Vnde mihi verum videtur, locum extrinsecum vt sic non pertinere ad hoc prædicamentum Vbi propriè & directè, quia neque intrinsecè & essentialiter est Vbi, neque est de ratione eius, vt ostensum est. Neque etiam habet cum illo essentialem conuenientiam, imò neque vniuocam in ratione accidentis, nam Vbi est verum accidens intrinsecè affieiens ac denominans, nam licet fortasse non sit proprium nomen impositum, in concreto significãs hanc denominationem, sed per aduerbia frequentiùs significari soleat, tamẽ in re modus ille verè afficit subiectum, & suum concretum cõstituit, quod (si licet verba imponere) potest dici vbicatum, & cùm res dicitur præsens localiter, etiam hæc denominatio sumpta est ex Vbi intrinseco: vnde hoc habet propriam & veram naturam accidentis. At verò locus extrinsecus, licet in se sit accidens respectu subiecti in quo ineat, quia est superficies eius, tamen respectu corporis quod circundat, non est verum accidens, quia nec verè afficit, nec immutat tale corpus, sed solùm extrinsecè adiacet ac denominat: vnde solùm per quandam analogiam & proportionalitatem participat rationem & prædicationem accidentis. Propter hanc ergo causam existimo huiusmodi locum, & Vbi non posse pertinere ad idem prædicamentum. Et eadem ratione cum proportione applicata ostendi potest non pertinere ad prædicamentum quantitatis, tanquam propriam speciem eius, præter alias quas suprà fecimus.

Ad quod prædicamentum locus pertineat.

X. Cùm autem inquiritur ad quod prædicamentum pertineat locus extrinsecus, mihi certè videtur sub diuersis rationibus ad diuersa prædicamenta reduci. Nam si locus consideretur vt mensura extrinseca locati, reduci potest ad prædicamentum quãtitatis, nõ vt species eius, sed vt proprietas. Si verò consideretur vt terminus extrinsecus, sic propriè nullius est prædicamenti, quia sub ea ratione non habet rationem formæ afficientis, sed tantùm termini extrinseci, vltra quem alterius corporis quãtitas non diffunditur, quæ est ratio quædam negatiua. Vnde sub hac ratione non solũ superficies corporis continentis est terminus contenti corporis, sed etiã è conuerso contentum est terminus continentis, vt supremum cœlum, quamuis ex superiori parte non habeat extrinsecum terminum, habet tamen illum ex parte inferiori, nimirum superficiem conuexam primi mobilis, quam propterea aliqui vocãt locum illius vltimę

Universidad de Deusto
Biblioteca

sphæræ. Si verò locus tantùm consideretur quãtum ad relationes, quę inter ipsum, & locatum resultant, illæ omnes pertinent ad prædicamentum relationis: etiam habitudo continentis & contenti, si formaliter sub ratione relationis, & non tantùm fundamentaliter sumatur. Rursus si locus consideretur vt protegens, aut defendens locatum, vel conseruans illud, sic non habet rationem accidẽtis, sed rationem causæ, vel per se, si per proprium aliquem influxum cõseruet locatum, vel per accidens, si solum tueatur locatum impediendo documenta, vt domus protegit hominem. Tandem si locus consideretur vt quędam extrinseca forma locati, quæ videtur esse propria ratio eius, sic certè videtur habere eandem rationem denominandi, quam habet habitus respectu hominis vestiti, & ideo posse non immeritò ad illud prædicamentum reuocari, quòd ibi commodiùs explicabimus.

SECTIO III.

Vtrùm Vbi verum ac reale in solis corporibus, vel etiam in spiritibus creatis locum habeat.

I. Ratio quæ difficultatẽ ingerit.

RAtio dubitandi est, quia, licet Vbi, & locus extrinsecus distincta sint, tamen nunquam separantur: ergo res quæ nõ sunt, neq; esse possũt propriè in loco, nõ possunt; etiam habere propriũ Vbi: huiusmodi autem sunt substantiæ incorporeæ, nam illę, teste Aristotele 1. de Cœlo, cap. 9. neq; loco, neq; tẽpori subiectæ sunt: vnde etiam est Theologorum axioma incorporalia non esse in loco, nimirum propriè, sed tantùm metaphoricè: sumptumque est ex Boëtio lib. de hebdomadib. cap. 1. Et confirmatur, nam aliàs etiam in Deo haberet locum ipsum Vbi, quod est falsum, cum Deus sit extra omne prædicamentum. In contrarium verò est, quia spiritus creati, non metaphoricè tantùm, sed verè ac propriè mouentur localiter: ergo his etiam verè ac propriè conuenit terminus primarius motus localis, sed huiusmodi terminus est ipsum Vbi, vt dictum est: ergo & vbi propriè illis conuenit.

Aristot.

Boetius.

Sensus quæstionis aperitur.

II. ADuertendum est duas quæstiones solere confundi in præsenti materia quas oportet distinguere, ne in æquiuoco laboremus. Nam, quia de spiritib. nos philosophari non possumus, nisi per proportionem ad corpora, siue affirmando aliquid de illis, siue remouendo, ideò, sicut in corporibus duo inuenimus, scilicet intrinsecum Vbi, & extrinsecum locum, ita de spiritualib. substantiis duo quæri possunt: vnum, an sint in loco extrinseco; aliud, an habeant proprium & intrinsecum Vbi, quæ quæstiones sunt sine dubio valdè diuersæ, quanquam affines sint & coniunctæ. In præsenti ergo directè agimus de posteriori quæstione, attingemus verò ex priori quod obiter fuerit necessarium.

Prior sententia negans esse Vbi in Angelis.

III. ESt ergo aliquorum sententia in substantiis spiritualibus non dari vbi intrinsecum, quod secundum se illis conueniat, id est immediatè, & seclusa aliqua coniunctione ad corpus, sed per denominationem ab illo: quod proinde non poterit dici Vbi intrinsecum, sed ad summum extrinsecus locus per quandam analogiam & proportionem. Hãc sententiam necessariò suppohit Durand. in 1. d. 36. q. 1. & 2. vbi simpliciter negat Angelum esse in loco, vel esse alicubi. Eandem videntur supponere authores qui dicunt Angelum esse in loco per operationem, & illa seclusa, nullibi esse: quorum primum docet D. Tho. 1. p. q. 52. art. 1. vbi consequenter negat Angelum habere situm, quod idem videtur esse ac habere Vbi. Vtrumque autem expressiùs docent Thomistæ, vnum ex altero inferentes, vt patet ex Caiet. ibi, & q. 53. art. 1. Heru. 1. d. 17. q. 1. art. 2. & tract. de motu Angel. Ferrar. 3. contr. Gẽt. c. 68. & Capreol. in 2. d. 2. q. 1. Et probatur primò ratiõe, quia Vbi vt sic supponit intrinsecè quantitatem & extensionem: ergo nõ habet locũ in re spirituali. Antecedens patet primò, quia esse alicubi, vt nos explicuimus, intrinsecè est occupare seu replere spatium, vel, si quis malit ita loqui, est cõstituere spatium reale, quia seclusa re quæ alicubi esse dicitur, spatium nihil est, sed spiritus seclusо corpore non potest replere, aut constituere reale spatiũ: ergo neq; habere proprium Vbi. Probatur minor, quia replere vel occupare spatium, per hoc solum à nobis in corporibus intelligitur, quod corpus sic existens, simul cum alio ibi esse non potest, qui modus occupandi spatium in spiritibus locum non habet. Rursus spatiũ reale neq; est, neq; intelligi potest nisi cum distantia partium: aliàs non est spatium, seu diuisibile quid. Sed spiritus per se ipsum non habet extensionem partium: ergo nec potest reale spatiũ per se constituere: ergo nec habere intrinsecum Vbi.

Durand.

D. Thom.

Caietan. Ferrar. Capreol.

Vnde argumentor secundò, quia si res spiritualis haberet Vbi secundum se, etiam haberet situm & distantiam: consequens est falsum, nam hæc intelligi non possunt sine quantitate. Tertiò, si concipiamus Angelos existentes ante omnia corpora, non possumus intelligere habere intrinsecum Vbi: ergo signũ est non esse capaces huius accidentis propter indiuisibilitatem substantiæ suæ. Antecedens patet, quia si haberent Vbi, intelligi posset vnus distare ab alio, & cõsequenter vnus sursum, alius deorsum, quod mẽs non capit sine extensione & quantitate. Item tunc Angelus esse nõ posset totus in toto, & totus in qualibet parte, quia nec esset totum, neq; pars, nec spatium reale in quo hęc distingui possent: & eadem ratione neq; tunc esset Angelus in puncto quasi quantitatiuo, quia hoc habet positionem in continuo, & ita etiam dicit habitudinem ad partes: ergo nullum Vbi intrinsecum posset intelligi in tali Angelo. Vltimò argumentor, quia aliàs Deus etiam haberet suũ Vbi intrinsecum, & consequenter esset Deus vbiq;, etiamsi nihil creatum & extra ipsum esset, quod tamen frequentiùs negant Scholastici in 1. d. 37. præsertim Albertus art. 4. Bonau. art. 2. q. 2. & Alens. 1. p. q. 9. memb. 4. & fauent Sancti, qui sæpè dicunt Deum seclusis creaturis non esse alicubi, sed in se.

C

IIIª

Atq; ex hac sententia sequitur primò, Angelum non solum non esse per se ipsum in loco extrinseco, verum etiam nec esse hic, aut alibi, nisi ratione extrinseci corporis, quia cum vbi sit proprium rei corporalis, aduerbia localia, quæ sunt veluti denominationes sumptæ ex loco aut Vbi, non possunt rei spirituali conuenire nisi medio corpore, vt anima mea dicitur esse hic, quia hic est meum corpus, cui ipsa est vnita. Quo fit, vt non possit spiritus hanc denominationem medio corpore recipere, nisi ratione alicuius peculiaris vnionis & coniunctionis quam cum illo habeat, siue hæc sit per informationem, vt in anima hominis, siue per operationem, siue per quodcunq; aliud vnionis genus.

V. Illatio primæ ex priori tertiæ.

Secundò

VI. Secunda illatio.

Secundò infertur Angelum non posse moueri localiter, nisi ratione corporis, quo mediante dicitur alicubi esse, quia motus localis intrinsecè terminatur ad Vbi, sed Angelus non habet Vbi seclusо corpore: ergo. Vnde si intelligeremus Angelos creatos ante corpora, moueri non possent, quia neque essent hic, neque illic: ergo nec transire possent hinc ad aliud Vbi. Item motus & transitus requirit distantiam: seclusis autem corporibus nulla est distantia, quia nulla est extensio: ergo seclusо corpore non potest intelligi motus localis in sola re spirituali: seclusо (inquam) corpore, quod vel simul moueatur, vel saltem constituat distantiam per quam possit res spiritualis moueri.

A

Secunda sententia tribuens rei incorporeæ proprium Vbi approbatur.

VII. SEcunda sententia affirmat esse in substantia spirituali proprium & intrinsecum Vbi: quamuis enim sub his terminis raro loquantur authores; tamen res ipsa frequens est. Hoc enim intendunt, qui dicunt esse Angelum in loco per suam substantiam, seu per substantialem præsentiam, & necessariò fore alicubi, etiamsi in nullo corpore operetur, neq; alicui realiter vniatur. Tenent autem hãc sententiam in 2. d. 2. Bonau. 1. p. distinctionis. a. 4. q. 1. Scotus q. 9. Gabr. q. 2. Greg. & alij: Alens. 2. p. q. 32. membr. 1. circa fin. & præsertim in solutionibus argumentorum, Marsil. in 2. q. 2. a. 2. & Ocham in quodl. 1. q. 4. Et hanc sententiam veram esse existimo: tamen quia de rebus spiritualibus prout in se sũt, vix possumus quippiam ratiocinari nisi ex sensibilibus, vel per proportionem ad illas, ex his etiam in præsenti procedendum erit ad declarandam & persuadendam hanc sententiam.

B. Bonauen. Scotus. Gabr. Gregor. Alensis.

B

Prima assertio in probationem superioris sententiæ.

VIII. Spiritus põt esse præsens per suã substantiam rei corpoteæ.

DIco ergo primò. Spiritualis substantia ita potest esse in re corporali, vt secundum suam substantiam sit illi intimè præsens, & ab illa indistãs. Non assero nunc solam substantiam rei spiritualis esse sufficientem causam vel rationem huius præsentiæ: neque etiam disputo nunc quid hæc præsentia sit, an relatio, an modus, an ipsa rei substantia, an denominatio extrinseca: solũ assero spiritũ re vera esse posse substantialiter præsentem corpori intimè & quasi penetratiuè. Quo sensu assertio est certa & euidens: & patet primò inductione, quia Deus, qui est supremus spiritus, est intimè præsens huic vniuersо corporeo, nõ tantum per præsentiam, id est, per cognitionem, & per potentiam seu actionem, sed etiã per essentiã vel per substãtiã suam, vt omnes Theologi docent, tanquam de fide certũ ob diuinam immensitatẽ. Et specialiter de corporibus iustorũ ait Paulus esse templa Dei, 1. ad Cor. 3. & singulariſſimo modo dicitur diuinitas habitare in Christo corpore ad Colos. 2. quia nimirum Verbum intimè est vnitũ etiam ipsi corpori Christi. Rursus etiam in simus spiritus, qui est anima rationalis, per substantiam suam est intimè præsens humano corpori, quia realis vnio neq; esse, neq; intelligi potest sine intima præsentia substantiali, seu (quod idem est) cũ distantia locali: est autem inter animam & corpus realis & intima vnio. Ex quibus extremis licet colligere quippiam simile de angelicis spiritibus, qui sunt quasi medij. Nã licet non habeant tam necessariam connexionem

C

1. Corint. 3. Colos. 2.

vel vnionem cum corpore, quantã habet anima humana in ratione formæ, vel Deus in ratione efficientis, tamen voluntariè, vel ex imperio superioris possunt adesse corporibus, & in eis operari. Quomodo etiam Aristoteles intelligentias motrices cœlorum fecit præsentes suis orbibus. Et secundum fidei doctrinam est id certissimum: credimus enim quosdam spiritus esse in inferno, qui est locus corporeus, in quo illi sunt verè præsentes per suas substantias: alios verò esse in cœlo Empyreo, quod est sedes Beatorum, & quosdam interdum in hoc aëre; & inter nos versari, & accedere ad nos, & recedere à nobis: omnis ergo spiritus quantum ex se est, potest esse per suam substantiam indistans à corpore.

Ratio verò est, quia quælibet duæ res vel substãtiæ possunt esse inter se indistantes quantum est ex se, si aliunde non oriatur repugnantia inter eas, quæ repugnantia inter substantias corporeas oritur ex quantitate, vt suprà in disp. 40. tractatum est: oritur (inquam) quantum ad hoc, vt se intimè penetrare non possint: non verò quoad hoc vt non possint esse simul, & indistantes in vltimis terminis sui, nam hęc etiam propinquitas nullis corporibus repugnat ex eo quod corpora sunt, nisi aliunde ex peculiari natura habeant esse inter se dissita. Sic igitur seclusa quantitate, vel ab vtroq;, vel ab altero extremo, nõ repugnat quascunq; duas substantias esse intimè sibi præsẽtes & indistantes, quia neutra habet vnde alterã excludat à se, vel à loco suo: hac ergo ratione põt substantia spiritualis esse præsens intimè in corpore, siue in illo, aut intra illud per propriam efficientiã, siue per virtutem extrinsecæ causæ constituatur.

IX.

Secunda assertio.

X. Quilibet Angelus finito tãtum spatio põt esse iecũdum substãtiã præsens.

DIco secundò. Nullus spiritus creatus potest secundum substantiam suam esse præsens cuiuscunq; magnitudinis, sed vnusquisq; habet in hoc limitatam sphæram. Etiam hæc apud Theologos est certa sententia, qui erroris damnant sententiam Dũran. eo quòd dixerit angelos esse vbiq;, quãuis ille in obscuriori sensu locutus sit, de quo alias. Ratione etiam potest sufficienter demonstrari ex limitatione substantiæ Angelicæ quoad essentialem perfectionẽ: ex qua sequitur, vt omnes suas proprietates vel virtutes habeat finitas & limitatas: vna autem harũ proprietatum est, posse per substantiam suam esse præsentẽ corpori extenso. Deniq; ex dictis suprà de immensitate Dei satis constat hæc veritas, quoniam esse immensum est proprium Dei, & ideò in probanda re certa immorari non est necesse.

Tertia assertio.

XI. Quiuis Angelus potest mutare realẽ præsentiam ad spatium.

EX his duobus principiis sequitur tertium, quod etiam est indubitatum, nempe, spiritum creatum posse verè ac propriè mutare realem præsentiam, & propinquitatem, ac realem distantiam, quam habet ad corpora, non solum per mutationem alterius, sed etiam per sui mutationem, quæ interdum potest fieri simul cum corpore, interdum sine illo. Hæc omnia facillimè videri possunt in spiritu humano, nam licet à principio vnaquæque anima coniuncta sit suo corpori, & ab illo non recedat quamdiu corpus viuit, tamen & viuente corpore simul cum illo transfertur de loco ad locum, & re vera amittit propinquitatem quam habet ad quædam corpora, & ad alia appropinquat, quia moto corpore, necesse est vt cum illo moueatur, cùm in illo sit adęquatè. Et rursus in morte non solũ amittit

Universidad de Deusto
Biblioteca

corporis informationem, sed etiam propinquitatem seu indistantiam, quia iam non manet intra corpus: amittit autem illam, non ad motum alterius corporis, vt per se constat: ergo per propriam mutationem ipsius spiritus. Idem ergo cum proportione intelligendum est in Angelis, nam licet non vniantur corporibus vt formæ, tamen possunt esse ipsis præsentes, siue vt motores, siue alio modo, & ideò possunt vel cum illis simul ferri, vt cùm Angelus assumit corpus, vel suam substantialem præsentiam transferre ab vno corpore in aliud, vt cùm Angelus descendit à cœlo in terram. Quæ omnia etiam ex modo loquendi Scripturæ nobis certa sunt, nam simpliciter & in omni proprietate ita de Angelis loquitur, historiam referens, & eorum facta narrans: sed de hoc alias.

XII. Ratio autem est, quia spiritus Angelicus solum potest exhibere præsentiam suam substantialem finito corpori, & non est ex natura sua definitus ad certum tempus, neq; ad eundem immutabilem situ alicuius corporis: ergo potest illam suam præsentiam exhibere nunc huic corpori, postea alteri, vel nunc huic corpori in hoc situ eius, & postea in alio situ. Minor quoad spiritus Angelicos clara est, quia cùm non sint formæ corporum, nullis certis corporibus sunt alligati: & eadem ratione non habent ex natura sua definitum certum situm vniuersi, in quo vnusquisq; eorum necessariò debeat adesse corpori ibi existenti, quia nulla est in Angelo proprietas naturalis, ratione cuius determinet sibi illum, quasi locum, sibi naturalem. Consequentia verò probatur ex perfectione Angelicæ substantiæ, quæ est viuens perfecto modo, de quo suprà disput. 36. dictum est. Quamquam ad rem præsentem parum refert, siue Angelus possit se mouere, siue ab alio moueri, sufficit enim quòd mutari possit secundum propinquitatem, vel distantiam à corpore.

Quarta assertio.

XIII. Mutatio localis præsentiæ intrinsecè ac vere in ipso est.

EX his infero, & dico quartò, hanc mutationem non solùm tribui Angelo per aliquam denominationem extrinsecam, sed verè ac realiter, & intrinsecè, seu inhærenter in eo fieri. Huic assertioni contradicunt Caietanus, & multi Thomistæ in prima C parte quæstione 53. articulo 1. vbi Caietanus ait Angelum non moueri tanquam subiectum motus: quod etiam tenuit Heruæus in 1. distinctione 17. quæstione prima, articulo secundo, & insinuat ibidem Ægidius quæst. 10. & à fortiori Durandus, qui cùm censeat Angelum eo modo quo est in loco, esse vbique, consequenter negat posse propriè moueri. Et idem sentit Ferrarien. 3. contra Gentes, capite 102. & Soto 4. Physicorum, quæstio. 2. & libro 6. quæstione 4. Contrarium verò censeo omnino verum, & certum, non solum in principiis fidei, sed etiam in naturali ratione. Probatur ergo assertio, primò ex communi ratione veræ mutationis, de cuius ratione est vt sit in subiecto quod mutari dicitur, vt constat ex dictis suprà de passione, quia per solam denominationem extrinsecam nemo verè mutatur. Sed cùm Angelus dicitur moueri, seu mutare locum, verè mutatur: alias illę locutiones non essent veræ per proprietatem, sed per Metaphoram, quomodo etiam Deus dicitur descendere aut venire, quod est planè falsum: ergo cùm Angelus mutatur localiter, veram & realem mutationem in se ipso recipit. Minor à Theologo probari potest ex frequenti modo loquendi sacræ Scripturæ, quem esse proprium, & non Metaphoricum, omnes Sancti intelligunt, quia vbi non est necessaria Metaphora, fingenda non est, maximè vbi tam frequens est locutio, & historica narratio, & nihil alibi in eadem Scriptura dicitur quod proprietati illius locutionis repugnet.

Vnde sancti Patres in hoc magnam constituunt XIV. differentiam inter Deum & alios spiritus creatos, nam cùm Deus sit immutabilis, & hoc ipsum Scriptura sæpè doceat, cùm alibi dicit Deum descendere, vel quid simile, constat Metaphoricè loqui. De cæteris verò Angelis nunquam dixit esse immutabiles, quin potiùs sæpè significat hoc esse proprium Dei, vt cùm per Antonomasiam dicit. *Ego Deus, & non mutor.* Neque aliud docet aut patitur ipsa ratio naturalis, etiam loquendo in speciali immutabilitate locali. Vnde etiam Aristoteles non omnes intelligentias, sed solum primum motorem posuit omnino immobilem: & Diuus Thomas suprà quæstione D. Thom. nona, articulo secundo, docens proprium esse Dei esse immutabilem, ait, *Spiritus creatos esse mutabiles se-* B *cundum electionem, & secundum locum per veram potentiam passiuam in eis existentem:* & ideò in quæstione 53. artic. 1. docet Angelum moueri dimittendo vnum locum, & acquirendo alium. Quę est etiam communis sententia Scholasticorum cum Magist. in 2. di- Magist. stinct. 6. Alens. in 2. part. quæst. 33. Albert. de quatuor Alens. coęqueu. quæst. 9. Marsil. in 2. quæstio. 7. artic. 3. Et Albert. eundem esse sanctorum Patrum sensum, constat ex Marsil. Augustin. epist. 57. ad Dardanium, & Ambrosio lib. D. August. 1. de Spiritu sancto. capit. 10. vbi optimè & disertissimè loquitur, & Gregorio 2. Moral. capit. 3. & Ber- Gregor. nard. serm. 5. in Cantic. *Angelos* (inquit) *de loco ad locum* Bernard. *mutari, tam indubitata, quam manifesta probat authoritas.* Idem sumitur ex Nazianzeno orat. 2. de Theologia, Nazianz. & Damascen. libro secundo, de fide, capit. 3. & libr. 1. capite 17.

Deinde probatur ratione, quia spiritus creatus XV. verè ac propriè est per suam substantiam præsens alicui loco seu corpori, vt in prima assertione probatum est, & in ea præsentia est limitatus, & alioqui nō habet illam ex natura sua definitam ad vnum corpus, vel ad vnum situm corporum, vt in aliis assertionibus ostensum est: ergo est capax veræ ac propriæ mutationis quæ in ipso fiat, per quam ex vno loco corporeo ad alium transeat: ergo talis mutatio non solùm debet fieri in rebus extrinsecis quę circumstant Angelum, sed etiam in ipsomet Angelo, quia ipsemet verè transfertur *secundum naturam suam*, vt Ambrosius suprà loquitur, id est, secūdū suam substantiam & realem præsentiam ab vno loco in alium.

Secundò declaratur & probatur, quia tribus mo- XVI. dis intelligi potest mutare Angelus præsentiam vel propinquitatem ad aliquod corpus: vno modo per transitum vel recessum ipsius corporis tantùm: secundo sine motu locali alicuius corporis per mutationem Angeli: tertiò, si corpus moueatur, & Angelus simul cum illo, & in illo. Quando amissio præsentiæ vel propinquitatis sit primo modo, tunc re vera est sola denominatio extrinseca in Angelo, & ideò tunc non potest verè dici Angelus descendere, aut omnino moueri localiter, nam hoc modo etiam Deus ipse desinit esse in re in qua antea erat per desitionem talis rei sine mutatione Dei: & vnum corpus potest hoc modo amittere contactum vel circumscriptionem, seu propinquitatem plurium corporum sine mutatione sui, vt suprà dicebamus de arbore in flumine existente. Et hac ratione An- A

gelus motor alicuius cœli, nec per se, nec per accidēs mouetur ad motum sui orbis, vt notauit D. Thom. 1. parte quæstione 51. artic. 3. ad tertium, quia licet continuè mutet præsentiam ad diuersas partes sui mobilis, id totum est per mutationem mobilis, manente intelligentia motrice in eodem situ partiali talis mobilis. Ex hoc igitur primo membro satis constat, variationem loci quasi materialis (vt sic dicam) per denominationem extrinsecam, non satis esse vt Angelus moueri dicatur.

XVII. At verò quando mutatio Angeli fit secundo modo, necesse est vt per mutationem propriam in ipso Angelo tanquam in subiecto receptam, amittat vel acquirat præsentiam vel propinquitatem ad corpora, quia illa acquisitio vel amissio non fit per mutationem alterius: ergo necesse est vt fiat per mutationē ipsius Angeli. Antecedens patet, quia supponimus nullum aliud corpus localiter moueri: impossibile autem est intelligere duas res quæ anteà erant coniunctæ, nunc esse distantes nisi per mutationem localem alterius. Quod autem sæpè Angelus hoc modo mutet præsentiam, euidenter confirmat exemplum de anima rationali, quæ cùm separatur à corpore, realem præsentiam, quam ad illud habebat, amittit, & acquirit aliam in cœlo, vel in inferno, & tunc per se loquendo, & ex necessitate nulla mutatio localis fit, vel in corpore quod ab anima deseritur, vel in aliquo alio: illa ergo mutatio necessariò debet intelligi subiectiuè & intrinsecè in substantia animæ. Atq; idem est de mutatione quæ secundum fidē nostram frequēter fit in eadem anima à purgatorio ad cœlum: quę enim mutatio localis alicuius corporis necessaria est, vt talis mutatio fiat? Idem ergo maiori ratione intelligimus verum esse in angelis, qui in cœlum ascendunt, vel descendunt in terram, nulla facta motione locali in corporibus, quæ per se necessaria sit: & iuxta Theologorum doctrinam comitantur animas dum ad sua loca tendunt. Et ratio à priori est, quia Angelus non tantùm mouetur per accidens, sed etiam per se: esset enim magna imperfectio, in substantia mutabili seu indigente motu, solum posse moueri per accidens ad motum alterius: ergo dum Angelus per se mouetur, se applicādo huic vel alteri loco, ille motus non potest esse nisi in C ipso Angelo, quia in nullo alio existit.

XVIII. Hinc vlterius conuincitur, idem dicendum esse in tertio modo, quo substantia spiritualis simul cum corpore mouetur, vt, verbi gratia, quando Angelus assumens corpus, cum illo incedit, vt quando Angelus deferebat Habacuc. Primò quidem, quia tunc angelus tam per se mouetur, quàm si solus mutaret locum: ergo concomitantia alterius corporis ab ipso moti, non tollit quin ipse verè in se recipiat motum, ac si solus mutaretur. Patet consequentia, quia concomitantia alterius non impedit propriam mutationem, præsertim quia non tam est concomitantia, quàm consecutio ordine naturæ posterior, vt iam declaro. Antecedens autem patet primò in illo exemplo de Habacuc, quia Angelus tunc non ferebatur, sed secum ferebat hominem: ergo ipse Angelus per se mouebatur, homo verò quasi consequenter ad motum, seu virtualem contactum angeli: sicut quando homo, vel equus mouetur, trahens lapidem aut currum, magis per se mouetur homo aut equus, quàm res quæ trahitur. Atque idem in rigore est, etiamsi angelus moueatur in corpore assumpto, motu, qui videtur progressiuus, nā licet quoad nos, seu in externa specie videatur moueri per accidens, quia totum illud apparet per modum vnius corporis viuentis, tamen re vera non est vnum per se id quod mouetur, sed duo, quæ non habent inter se vnionē nisi motoris & moti, & ideò Angelus non propriè mouetur ad motum corporis, sed se ipsum mouet, & secum defert tale corpus, quod vocatur assumptum accidentaliter, propter motionem cū peculiari modo & repræsentatione. Tunc ergo etiam proprius motus angeli in ipso recipitur.

Quod præterea ita declaro, quia licet virtus mo- XIX. tiua vtriusque, scilicet, Angeli, & illius corporis, sit in solo angelo, tamen non vno impulsu, neque vna actione mouet vtrumq;, nam actio qua mouet corpus est in ipsomet corpore (loquor. n. de transeūte) illa verò non sufficeret ad mouendum, seu deferendum simul ipsum angelum, tum quia nulla supponitur colligatio inter angelum & corpus, ratione cuius, moto corpore feratur angelus, nisi ipse se ipsum ferat, vt ita loquar. Tum etiam quia posset angelus impellere & proiicere corpus, manens ipse immotus. Addo præterea, etiamsi demus angelum tunc B moueri per accidens, necessarium esse vt in se recipiat mutationem qua verè & in se mutetur, quia verè mutat formalem locum (vt sic dicam) in quo anteà erat; sicut homo qui defertur in naui, licet dicatur moueri per accidens, tamen in se verè recipit mutationem, quia, licet non mutet materialem locum circumdantem, mutat tamen formalem locum, quem Aristoteles dixit esse immobilem. Vnde non dicitur moueri per accidens, quia nō verè in se mutetur, sed vel quia illa mutatio non per se fit, sed consequenter ex alia mutatione, vel certè quia non mouetur vt totum, sed per modum partis vnius integri mobilis. Et optimum exemplum est in anima rationali coniuncta corpori, quæ licet per accidens moueri dicatur moto corpore, nihilominus verè ipsa in se mouetur, & mutat suum partialem locum: multò ergo magis id verum erit in angelo, qui non minus definitur suo adæquato loco, quam anima corpore.

Tandem probatur ratione his omnibus rebus XX. communi, quia quando angelus hoc modo mouetur cum alio corpore, licet non amittat præsentiam C substantialem ad illud corpus cum quo mouetur, amittit tamen propinquitatem quam habebat prius ad alia corpora, quibus corpus motum ab ipso prius erat propinquum, vt, verbi gratia, cùm angelus loquebatur cum Beata Virgine, sicut illud corpus per quod loquebatur, erat propinquum Virgini, etiam substantia angeli erat propinqua, non per intimam præsentiam substantialem intra corpus Virginis, quia supponimus fuisse definitiuè in illo corpore, sed per quandam localem propinquitatem. Non enim capit mens quod corpus illud in quo angelus loquebatur, esset propinquum Virgini, & Angelus per suam substantiā esset intimè & definitiuè in illo, & quod non haberet quandam proportionalem, veram tamen & propriam propinquitatem substantiæ suæ ad corpus Virginis. Cùm ergo ille Angelus discedebat per motum localem sui coporis, sicut corpus illud amittebat propinquitatem, & paulatim fiebat magis ac magis distans corporaliter, ita & Angelus substantialiter, & localiter modo sibi proportionato. Ergo non poterat id fieri sine propria mutatione recepta in ipsa substantia Angeli. Patet consequentia, quia propinquitas inter duas res non potest amitti vel mutari, nisi per

mutatio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mutationem alterius earum, sed tunc non fuit mutatum localiter corpus Virginis: ergo non potuit amitti illa propinquitas nisi per mutationem propriam ipsius substantiæ Angelicæ.

XXI. Nec dici potest, per solam mutationem corporis assumpti mutatam fuisse propinquitatem inter substantiam Angeli & corpus Virginis, quia illud corpus assumptum neque erat fundamentum, neq; extremum illius relationis: ergo per solam mutationem eius non tollitur illa relatio. Vnde potuisset optimè illud corpus moueri vel à Deo, vel ab ipso Angelo per impulsum, vel dissipari & corrumpi, manente substantia Angeli æquè propinqua corpori Virginis, vt, verbi gratia, aliquid operando in aëre, vel in alio corpore intromisso in locum alterius: ergo non satis est mutatio facta in corpore, vt substantia Angeli amittat propinquitatem, nisi in ipsamet fiat aliqua mutatio. Sic igitur satis constat; his duobus vltimis modis explicatis Angelum ita verè ac propriè moueri, vt ipse sit proprium subiectum illius mutationis, ratione cuius moueri dicitur.

XXII. Neque contra hanc assertionem, aut præcedentes aliquid obiiciunt authores citati, cui specialiter B respondere necesse sit. Solum enim supponunt fundamentum illud, quod in re spirituali non sit proprium & intrinsecum Vbi, & ex illo consequenter philosophantur: si enim Angelus non habet intrinsecum Vbi, nec intrinsecum motum habere potest: nos autem contrario modo progredimur ab eo quod notius & euidentius videtur ad contrariam resolutionem propositæ quæstionis demonstrandam.

Quinta assertio directè quæstioni respondens.

XXIII. Angeli habēt proprium & intrinsecum Vbi. Dico ergo quinto. In substantia finita immateriali datur proprium & intrinsecum Vbi illi proportionatum. Hæc assertio sequitur manifestè ex dictis, eamque defendit latè ab impugnationibus Gregorij Capreolus in 2. distinctione 6. quæstione 1. articulo 3. ad argumenta vltimo loco posita contra secundam conclusionem: vbi indifferenter videtur loqui quoad hoc de corporibus & spiritibus. Loquor autem de substantia finita, quia nunc C de Vbi accidentali agimus, quod non habet locum in Deo: de quo etiam suprà disputatione 30. sectione 7. dictum est, & infrà soluendo argumenta aliquid addemus. Assertio ergo posita euidenter, vt existimo, infertur ex præcedentibus, nam omnis motus intrinsecè inhærens alicui subiecto, relinquit in eo aliquem realem terminum, quia motus essentialiter est via ad terminum, & non potest esse via in vno subiecto, & terminus in alio, cùm via nihil aliud sit, quam intrinseca acquisitio & dependentia eius rei quæ fit: vnde si via fit in aliquo subiecto, in eodem fit res quæ per illam acquiritur. Ex hoc enim principio suprà argumentati sumus de Vbi corporum: est autem illud principium ex se generale ad omne subiectum, omnemque mutationem, nam ratio facta vniuersalis est, & abstracta. Sed in substantia Angeli cùm mouetur localiter, inest aliqua vera mutatio realis, vt ostensum est: ergo aliquid per illam acquiritur vel amittitur in tali substantia illi intrinsecum, seu inhærens. Hoc autem non potest esse nisi Vbi, quia motus localis non tendit nisi ad Vbi, ergo datur in substantia spirituali finita intrinsecum Vbi. Et hæc ratio, quæ per se sola mihi videtur sufficiens suppositis principiis positis, euidentius constabit declarando quale sit hoc spirituale Vbi quod in sequenti sectione commodius fiet.

SECTIO IIII.

Quam proportionem seruent inter se vbi corporis & spiritus.

I. PRius quam respondeamus fundamētis prioris sententiæ præcedenti sectione positis, amplius declaranda est ratio & natura ipsius spiritualis Vbi, quod non potest à nobis fieri nisi per proportionem ad Vbi corporeum, & illa inter se comparando.

II. vbi angelicū specie differt ab Vbi corporeo. Dico ergo primò, Vbi Angelicum specie diuersū est ab vbi corporeo. Probatur, nam vbi corporis materiale est: Vbi verò angelicum spirituale. Deinde, ratione Vbi corporei subiectum eius est ita extensum in ordine ad locum, vt sit totum in toto, & pars in parte spatij quod occupat: at verò ratione Vbi spiritualis subiectum non est ita extensum, sed indiuisibiliter præsens, ita vt si præsentia sit ad spatium diuisibile, totum subiectum eius sit in toto, & totum in qualibet parte. Tertiò, Vbi corporeum tale est, vt non admittat secum in eodem spatio aliud corpus naturaliter existens: Vbi verò Angelicum ex vi & natura sua non excludit ab eodem spatio quodlibet aliud Vbi, siue corporeum, siue spirituale. Ex his ergo satis colligitur essentialis diuersitas inter hæc Vbi, & consequenter inter motus locales corporis & spiritus: de quo iterum occurret sermo infrà sect. 5. vbi conuenientia & differentia inter hæc magis declarabitur.

III. Dico secundò. De Vbi Angelico est cum proportione Philosophandum, sicut de Vbi corporum, quantum ad multa in quibus conueniunt, quæq; ad rem præsentem spectant. Probatur applicando sigillatim & cum proportione quæ de Vbi corporeo in 1. sect. diximus.

Prima conuenientia inter Vbi corporis & spiritus.

IV. Vbi angelicū est modus in re distinctus ab Angelo. PRimò ergo hoc Vbi Angelicum est modus substantiæ Angelicæ, ex natura rei distinctus ab ipsa, à quo formaliter habet talis substantia præsentiam substantialem quantum est ex parte sua ad corpus occupans tale spatium. Probatur, quia hoc Vbi est aliquid quod acquiri potest, & amitti per verum motum realem inhærentem ipsi substantiæ spirituali: quidquid autem eiusmodi est, distinguitur saltem ex natura rei ab illa substantia in qua amittitur vel acquiritur, vt sæpè in superioribus probatum est. Hæc autè distinctio modalis sufficit in præsenti, quia per localem motum non transmutatur substantia secundum aliquam rem ab ipsa realiter distinctam: ideòq; nec motus ipse localis distinguitur realiter à mobili, sed modaliter. Vnde etiam sumitur confirmatio, nam motus localis, cùm sit subiectiuè in substantia Angeli, vt ostendimus, necessariò debet esse modus eius, & ex natura rei distinctus ab illa, quia est aliquid positiuum reale & absolutum, quod potest esse & non esse in illa: ergo & Vbi, quod est intrinsecus terminus talis motus, est modus intrinsecè afficiens ipsam substantiam Angeli.

Vide D. Tho. in 1. d. 37. q. 4. a. 1. & Scotum in 2. d. 2. quæst. 3.

Prætereà, quòd effectus formalis talis modi sit A constituere præsentem substantiam Angeli hic vel ibi, ex eadem proportione ad corporà intelligi potest. Item quia ex dictis de motu Angelico, & ex aliis principiis positis, facilè intelligitur, hunc effectum formalem esse necessarium in substantia Angeli, & non est alia forma à qua possit dari, neque etiam est alius effectus formalis quem possit dare prædictus modus: ergo. Consequentia cum minori satis per se notæ sunt. Maior declaratur breuiter, nam substantia Angeli verè per se ipsam adest intimè alicui corpori: illa autem præsentia, licet vt dicit ordinem ad alterum sit relatio, tamen vt est fundamentum illius relationis, est quid absolutum, non tantùm in corpore, sed etiam in substantia Angeli, & posset explicandi gratia vocari *adsentia*. Hoc autem fundamentum ex parte Angeli non est sola substantia eius. Nam Angelus, v. g. qui est nunc præsens huic aulæ, illemet secundum totam substantiam suam potest esse in cœlo, & ibi non fundaret relationem præsentiæ ad hanc aulam in eodem loco manentem: ergo sola substantia Angeli vt sic secundū se nec est fundamentum talis relationis, neq; formale extremum B ad quod terminatur relatio alterius: ergo oportet aliquid aliud adiungere illi substantiæ: hoc autem nihil aliud est quàm illud esse ibi, quod per modum absolutæ præsentiæ intelligitur in tali substantia: quod necesse est formaliter prouenire ab aliquo intrinseco modo illius substantiæ, ergo.

V. Effectus formalis vbi angelici est constituere angelum loco præsentē.

VI. Responderi solet id quod ex parte Angeli additur, vt proxima ratio fundandi hanc relationem, nō esse modum aliquem in ipso Angelo, sed esse operationem eius in corpus. Sed hanc euasionem inferiùs refutabimus, ostendendo hanc operationem neque esse necessariam ad illam relationem, nec posse esse fundamentum aut rationem talis præsentiæ. Et declaratur breuiter ex dictis de motu Angeli, quia non potest Angelus habere illam præsentiam formaliter per solam denominationem ab aliquo corpore, vel à qualibet alia re illi extrinseca, nam fieri potest vt recedente quolibet corpore, & quolibet alio adueniente, Angelus eundem præsentiæ modum ex parte sua retineat, vt in argumentis superiùs factis declaratum est, & in sequentibus necessariò inculcabitur sæpiùs: ergo hic effectus formalis absolutæ præ- C sentiæ, seu existendi hic aut ibi, est ab aliquo modo intrinsecè existente in ipsa substantia Angeli, quod esse non potest, nisi ille modus superiùs à nobis declaratus.

Secunda conuenientia.

VII. Vbi Angelicum non habet dependē tiā à corpore extrinseco. SEcundò, hoc Vbi conuenit Angelo, per seloquendo, independenter à corpore extrinseco, à quo fortasse hic & nunc non distat, vel in quo fortè operatur, sicut dicebamus superiùs Vbi intrinsecum conuenire corpori independenter à corpore circūscribente. Probatur eodem modo, quia in nullo genere causæ pendet talis modus Angelicus à tali corpore, quia neque vt à forma extrinsecus denominante, vt ostensum est, neque vt ab efficiente: quia corpus non agit per se in spiritum naturaliter loquendo: & de aliis generibus causarum res est clara. Neque etiam pendet vt à termino, quia non est relatio prædicamentalis, sed ad summum est fundamentum eius, & hoc magis statim confirmabitur.

Tertia conuenientia.

VIII. TErtiò addendum est, hoc Vbi Angelicum non solum non pendere ex hoc, vel illo corpore simul existente, verum etiam nec simpliciter à corpore, in quo etiam seruat proportionem cū Vbi corporeo, quantum ad hoc quod sicut Vbi intrinsecum vnius corporis essentialiter non requirit aliud corpus circundans, sed potest manere etiamsi reliquum spatium vacuum sit, ita Angelus potest retinere idē Vbi reale, spirituale & intrinsecū, non solū si corpora mutentur, verum etiamsi omnino auferantur, & spatiū corporibus vacuū relinquatur. Probat, quia tale Vbi, sicut non pendet ex singulis corporibus, ita nec ex omnibus simul, neq; ex corpore determinatè, neque confusè, aut diiunctim, quia non est maior ratio vnius, quàm alterius dependentiæ.

IX. Secundò, quia hoc Vbi Angelicum non dicit essentialem habitudinem ad spatium reale & corporeum: ergo omnino ablato tali spatio manere poterit. Antecedens probatur, quia vel illa habitudo ad tale spatium esset vt ad causam, vel vt ad effectum, vel vt ad terminum, nullū istorum dici potest cum probabilitate: ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia, vt iam dixi, spatium corporeum non agit in spiritum per se & naturaliter, siue sit sermo de hoc spatio determinatè sumpto, siue absolutè de hoc vel quocunque alio illi succedente. Quoad secundam partem probatur, tum quia spatium corporeum vt sic, & ratione suæ entitatis non est effectus alicuius spiritus creati per se & ex necessitate loquendo. Et quamuis angelus possit aliquid operari in tali spatio, tamen neque hoc semper necessarium est, neque illud esse potest ratio præsentiæ, sed potiùs supponit præsentiam, vt statim declarabo. Quoad tertiam autem partem probatio constat ex dictis, quia hic modus non consistit in relatione prædicamentali, qua seclusa intelligi non potest in præsenti materia dependentia essentialis ab aliquo vt à termino.

X. Tertiò argumentor in hunc modum: ponamus angelum aliquem secundum substantiam suam esse intimè præsentem alicui corpori: potest ergo Deus annihilare illud corpus, conseruando omnino immutatā substantiam angeli, omni genere mutationis realis, & fine productione aut successione alicuius corporis, sed relinquēdo spatiū illud, quatenus corporale erat, inane: in his enim omnibus nulla est repugnantia, vt per se notum videtur. Rursus reproduceat Deus illud corpus cum eodem Vbi quod antè habebat, in hoc enim etiam non est repugnantia. Tunc sic concluditur, angelus ille æquè est intimè præsens corpori illi reproducto, ac erat antequam annihilaretur: ergo est in angelo idem modus intrinsecus existendi hic, ratione cuius habet illam præsentiam: ergo semper angelus retinuit in se illum modum intrinsecum, etiam quando illud spatium vacuum manſit, in quo modo ostēdimus Vbi Angelicum cōsistere: atq; ita concluditur, tale Vbi per se nō pēdere ab spatio corporeo. Maior videtur per se nota, quia angelus immutat' mansit, & corpus recuperat eundē locum, seu intrinsecū Vbi: ergo erunt tā propinquè & intimè sicut anteà erant. Item si corpus illud sine interruptione suæ existentiæ perseuerasset in eodem loco, & angelus etiam fuisset immutatus, semper fuissent æquè simul: ergo licet interrupta fuerit mutua præsentia per ablationē alterius extremi, si illud restitutum fuit ad eundem statum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtatum, erit eadem propinquitas. Prima verò conſequentia etiam eſt nota ex ſuperioribus, quia ad fundandam mutuam propinquitatem non ſatis eſt fundamentum ſeu Vbi vnius extremi ſine alio. Itē quia licet corpus illud reſtitutum fuiſſet ad idem Vbi, ſi angelus inde fuiſſet mutatus, non haberent inter ſe eandem propinquitatem: ergo oportet vt perſeueret in angelo aliquid, quod per mutationem eius poteſt acquiri aut perdi, quod neceſſe eſt eſſe modū intrinſecum eius. Secunda verò conſequentia patet ex prima ſuppoſitione, nam corpus annihilatum fuit ſine mutatione reali angeli, & conſequēter reproductum fuit ſine reali additione facta in angelo: ergo omnis modus realis qui reperitur in angelo ante annihilationem illius corporis, & poſt reproductionem eius, perſeuerauit in angelo toto eo tempore quo corpus illud fuit annihilatum, & ſpatium vacuum. Ergo Vbi angelicum quantum eſt ex ſe æquè poteſt conſeruari, ſiue ſpatium ſit reale & corporeum, ſiue inane, ſeu nihil præter ipſum angelum.

Quarta conuenientia.

XI. QVartò ex dictis à fortiori infertur, hoc Vbi angelicum intrinſecè non pendere ex operatione angeli in corpus aliquod, neq; ex aliqua alia reali vnione ad corpus. Probatur, quia ſi non pendet ex corpore, vt oſtenſum eſt, multò minùs pendebit ex operatione in corpus. Deinde ex propriis, quia ſi Vbi angelicum pendet ex operatione in corpus, vel eſt à priori, tanquam à cauſa ſeu ratione ipſius præſentiæ angelicæ, vel à poſteriori, ita vt ſit operatio neceſſariò conſequens præſentiam: neutrum dici poteſt: ergo. Prior pars antecedentis probatur primò, quia operatio quæ ab angelo fit in corpus, aut intelligitur tranſiens & recepta in ipſo corpore, aut immanens in ipſo angelo: prior eſt in ſe materialis, & ſaltem ob hanc cauſam non habet cauſalitatem in angelum, quæ propriè cauſalitas per influxum realem dici poſſit. Eſt etiam actio illa extrinſeca angelo, quæ proinde ad ſummum poteſt extrinſecè denominare actu operantem hic, non verò poteſt formaliter conferre intrinſecum modum ſpiritualem in ipſo angelo exiſtentem.

XII. Poſterior verò operatio immanens, à qua effectiuè prodit tranſiens, non eſt niſi volitio qua angelus vult operari in corpus. Hæc autem volitio non poteſt per ſe ipſam formaliter conſtituere angelum huic corpori præſentem, quia illa volitio eſt quidam actus exiſtens in voluntate: modus autem intrinſecus, quo diximus angelum conſtitui alicubi, eſt proximè & immediatè afficiens ipſam ſubſtantiam angeli, ſicut & motus localis eius: non eſt ergo formaliter qualitas neque actio vitalis, ſed quoddam accidens alterius rationis & proprij prædicamenti. Vnde etiamſi intelligamus angelum carere omni actu vitali, optimè intelligimus ipſum manere ſubſtantialiter præſentem, vbi antea erat: ergo hoc Vbi angelicum non conſtituitur formaliter per illam operationem. At verò effectiuè poteſt quidem hoc Vbi cauſari à voluntate angeli, tamē hoc non fit per volitionem, quatenus per illam vult operari in corpus, ſed per volitionem qua vult ſe mouere & applicare huic vel illi loco: quæ volitio eſt obiectiuè diuerſa. Adde quod licet ab hac voluntate effectiuè fiat ipſum Vbi, non tamen neceſſe eſt vt ab illo pendeat in conſeruari: poſtquam enim angelus per voluntatem ſe mouit & fecit præſentem alicui corpori, etiamſi non habeat illam actualem voluntatem, dummodo non habeat contrariam inde recedendi, ibi manebit præſens, quia non eſt à quo neceſſariò mutetur. Ergo nullo modo pendet Vbi angelicum ab eius operatione vt à cauſa.

Et confirmatur, nam potiùs operatio angeli in corpus pendet ab eius Vbi aliquo modo, vt à cauſa, id eſt vt à conditione neceſſaria quam ſupponit, nam agens finitum licet ſpirituale ſit, ſicut operatur ex ſuppoſito ſubiecto, ita prærequirit coniūctionem ſeu propinquitatem ad illud vt in illud agere poſſit, iuxta ea quæ ſuprà latè tradidimus diſp. 18. Illa autē propinquitas ſupponit ex parte angeli tale Vbi, nam ex vi ſolius ſubſtantiæ ſuæ vt ſic illam non habet: ergo operatio in corpus ſupponit Vbi angelicum: nō eſt ergo cauſa illius, niſi forte finalis, quatenus videlicet angelus ſe applicuit ad tale corpus, vt in illud operaretur, quæ cauſalitas eſt impertinēs ad rem præſentem. XIII.

Probatur iam alterum membrum, nimirum quod operatio angeli in corpus non ſit requiſita tanquam neceſſariò conſequens ad Vbi angelicum, primò quia talis operatio eſt libera angelo, non ſolum vt abſolutè exiſtenti, ſed etiam vt exiſtenti hic, ſeu vt habenti talem modum præſentiæ, cùm nihil cogitari poſſit, quod voluntatem angeli neceſſariò determinet ad talem operationem, per ſe ac ex natura rei loquēdo, & ſecluſis extraordinariis actionibus Dei. Secundò quia operatio angeli in corpus non poteſt eſſe niſi motio localis ipſius corporis, vt ſuprà diſp. 35. oſtenſum eſt, ſed vt angelus habeat ſuum intrinſecum modum præſentiæ, & reſpectum propinquitatis ad tale corpus alicubi exiſtens, impertinens eſt quòd tale corpus localiter moueatur, vt per ſe videtur notum: ergo ſine cauſa dicitur illa motio neceſſariò ſequi ex vbi angelico. XIV.

Tertiò id patet inductione, quæ vtrumq; membrum dilemmatis confirmat. Nam inprimis anima rationalis ſeparata habet etiam ſuum intrinſecum Vbi, vt probant omnia quæ diximus, nam illa communia ſunt ſubſtantiæ finitæ & ſpirituali vt ſic & tamen anima ſeparata nullam habet operationem in corpus. Secundò angeli, iuxta communem ſententiam Theologorum, creati ſunt in cœlo Empyreo, & tamen in illo nihil operari potuerūt, cùm immutatum ſemper manſerit: habuerunt ergo ibi præſentiam ſine operatione. Nam quod Capreolus in 2. diſtinctione 2. quæſtione 1. ait, eos affuiſſe ibi ornando cœlum, verba tantùm ſunt: interrogo enim an ornauerint cœlum effectiuè, ornamentum aliquod in illis faciendo; & hoc dici non poteſt: quas enim qualitates, aut quam rem aliam in illud cœlum produxiſſent? Aut intelligit ornaſſe quaſi formaliter, vt gēma ornat annulū, aut princeps thronum in quo ſedet, & hic modus ornatus conſiſtit in ſola præſentia ſine operatione. Adde, dæmones eſſe in inferno non vt ornent illud, neq; vt ibi operētur, ſed vt patiantur potiùs, quam paſſionem multi Theologi putant conſiſtere præcipuè (quoad pœnā ſenſus) in violenta detentione intra infimū & vile corpus, quod ea ratione apprehendunt vt inſtrumentū diuinę iuſtitię. Et quamquam fortaſſe præter hanc pœnam ſit alia maior, tamen non eſt dubium quin etiam illa ſit pœna, & quin potuerit eſſe ſola, ſi Deus vellet: & tamen illa in rigore non includit aliquam actionem vel paſſionem extrinſecam præter intimā præſentiam. Prætereà angeli, vt certò credimus, inter nos verſantur, & nobiſcum adſunt, & tamen non ſemper XV.

ſemper actu operantur vel in nobis vel in hoc medio aere, qualis enim fingi poteſt probabiliter talis continua operatio? Nam quod quidam aiunt ſemper eſſe attentos ad operandum ſi neceſſe ſit, nil refert ad rem præſentem, quia illa attentio eſt actus merè immanens, & in cœlo exiſtentes habere illum poſſent. Quòd ſi reſpondeant hic iam habere applicatam virtutem, hoc, præter internum propoſitum voluntatis, nihil aliud eſt quàm eſſe iam præſentes & quaſi approximatos ad agendum, etiamſi non actu agant, & hoc eſt quod nos intendimus.

XVI. His rationibus conuicti fatentur aliqui neceſſariam non eſſe actualem operationem angeli in corpus, vt habeat præſentiam ſeu propinquitatem ſubſtantialem ad illud: dicunt tamen neceſſariam eſſe aliquam vnionem realem angeli ad corpus, ratione cuius immediatè dicatur eſſe in corpore cui eſt vnitus, & ratione illius dicatur eſſe diſtans aut propinquus aliis corporibus, quia hæ relationes non poſſunt intelligi in angelo niſi medio corpore, neque per corpus poſſunt conuenire niſi poſita aliquā vnione ad tale corpus. Quod per quandam proportionem ad animam rationalem corpori vnitam intelligi & declarari poteſt. At verò qui ita ſentiunt, quippiam nouum excogitarunt, minimè neceſſarium, & inexplicabile. Quis enim ex veteribus & grauibus Theologis poſuit vnquam inter Angelum & corpus formalem vnionem, ſecluſa efficientia? aut quæ eſt neceſſitas huius formalis vnionis ad intelligendam intimam præſentiam & indiſtantiam ſubſtantiæ ſpiritualis cum corporali? Quamuis enim in anima hoc inueniatur, quia eſt forma corporis, & in diuino Verbo, reſpectu corporis Chriſti, vel potius in corpore reſpectu Verbi propter peculiare myſterium vnionis hypoſtaticæ, tamen inter Deum, & omnes creaturas corporeas inuenimus intimam præſentiam ſubſtantialem ſine tali vnione. Quòd ſi quis dicat ibi interuenire efficientiam, & vnionem eſſe neceſſariam vbi deeſt efficientia, contra hoc eſt, quia, vt ſuprà vidimus, efficientia non eſt ratio illius præſentiæ ex parte Dei, ſed potiùs illam ſupponit, ex parte verò creaturæ, efficientia illa eſt neceſſaria, quia per illam fit, & cōſequenter fit præſens. Et ſimiliter vnio animæ, quāuis ſimul ſit cum intima præſentia ſubſtantiali inter animam & corpus, non tamen eſt ratio illius, neque in re omnino idem cum illa, nam priùs naturā quàm per generationem anima vniatur corpori, per creationem fit intimè præſens illi: & in reſurrectione v. g. corporis Chriſti, priuſquam illa anima iterum vniretur corpori, per motum localem aſcendit à limbo vſq; ad ſepulchrum, qui motus localis non fuit per ſe primò terminatus ad vnionem animę cum corpore, ſed ad præſentiam localem, ad quā ſtatim ſubſecuta eſt vnio: non eſt ergo vnio ratio præſentiæ, ſed potiùs præſentia ſupponitur ad vnionem.

XVII. Vnde ſecundum abſolutam potentiam non cōuertuntur in ſubſiſtendi conſequentia, ſed prior eſt præſentia. Nullo enim modo fieri poteſt vt fiat vnio animæ ad corpus ſine intima præſentia & propinquitate ipſorum, vt per ſe notum eſt: è contrario autem nihil repugnat manere animam ſecundum ſubſtantiam ſuam præſentem corpori, & nō vnitam illi formaliter. Vt verbi gratia in inſtanti mortis cùm naturaliter diſſoluitur vnio ex defectu diſpoſitionum corporis, facillimè poſſet Deus facere vt anima ibi præſens maneret localiter immutata, nam quid repugnat conſeruare ibi animam præſentem ſine formali vnione? ſicut eſt præſens cœlo & purgatorio abſque ſimili vnione. Prætereà ſuprà oſtenſum eſt eſſe in angelis modum quendam intrinſecum exiſtendi alicubi omnino independentem à corpore, qui ex parte ipſorum ſufficit, vt, ſi corpus ibidem exiſtat, habeant inter ſe intimam & realem præſentiam: ergo præter illum modum non eſt neceſſaria aliqua realis vnio inter Angelum & corpus propter præſentiam: ergo ſimpliciter neceſſaria non eſt, quia nulla alia ratio huius neceſſitatis excogitari poteſt.

Prætereà eſt talis vnio inexplicabilis: primò quia non poteſt eſſe vnio ſubſtantialis, vt eſt per ſe manifeſtum in angelis, de quibus loquimur, quia neque informant ſubſtantialiter corpora, neque illa ſuppoſitant, aut communicant illis ſuam ſubſiſtentiam vel exiſtentiam: præter quos modos nulla poteſt intelligi ſubſtantialis vnio rei ſpiritualis ad corporalem. Neque etiam eſſe poteſt vnio accidentalis, quia ſecluſa vnione per modum continuationis, qualis eſt media quantitate, quæ non habet locum inter ſpiritum & corpus, non poteſt intelligi vnio accidentalis inter ſubſtantias, niſi aut per ſolam approximationem, & extrinſecam denominationem, vt eſt in corporibus inter locum & locatum, inter veſtem & veſtitum, aut per efficientiam ſeu impreſſionem aliqualium qualitatum, vt ignis dici poteſt vnitus ferro candenti, & Deus vnitur animæ iuſti: neq; præter hos hactenus excogitatus eſt alius modus vnionis accidentalis inter ſubſtantias. Adeò vt Neſtorius, & alij hæretici, qui affirmarunt eſſe ſolam vnionem accidentalem inter Verbum diuinum & Chriſtum hominem, nullo alio modo illam explicare potuerint. XVIII.

Et ratione declaratur, nam, cùm aliqua duo realiter vniuntur, non per continuationem, ſed per immediatam coniunctionem eorum inter ſe, neceſſe eſt vt aliquod eſſe reale vnum alteri communicet, quia omnis vnio realis ad hoc tendit, vt ex extremis vnum quid coaleſcat, quod non fit niſi quatenus vel ex eis reſultat aliquo modo vnum eſſe, vel vnum alteri communicat ſuum eſſe. Sed ex duabus ſubſtantiis vt ſic non conſurgit aliquod vnum eſſe accidentale, neque vna earum formaliter ſeu per ſe ipſam poteſt communicare alteri eſſe accidentale, niſi improprium, id eſt per extrinſecam denominationem, quia ſubſtantia vt ſic non habet in ſe tale eſſe, & non poteſt per ſe ipſam formaliter communicare niſi quod in ſe habet. Ergo non poteſt inter ſubſtantias vt ſic intercedere accidentalis vnio, niſi vel effectiua, vel per aliquam extrinſecā denominationem ſeu relationem, quæ non ſunt veræ & reales vniones, neque requirunt proprium modum vnionis in aliquo extremorum. Accedit quod omnis modus vnionis reducitur ad aliquod genus cauſalitatis intrinſecæ: angelus verè aſſiſtens alicui loco, ſi in illo nihil cauſat effectiuè, nihil omnino cauſat, neque enim intelligi & explicari poteſt quid intrinſecè per ſe ipſum cauſet in corpore: ergo neque intelligi poteſt quam peculiarem vnionem habeat ad illud. Neque eſt maior ratio cur Angelus habeat talem vnionem ad corpus, quàm corpus ad Angelum, cùm non plus cauſet angelus in corpus, quàm corpus in Angelum: ponere autem hunc modum realem in corpore, valde improbabile eſt & incredibile. Item alias etiam anima ſeparata eſſet capax huius vnionis ad corpus, ſecluſa informatione, quia etiam illa XIX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

potest esse intimè præsens in aliquo corpore: illud A autem inauditum est, & inintelligibile. Tandem eadem ratione oportebit dicere, quando duo corpora ponuntur penetratiuè diuina virtute, habere inter se realem modum vnionis, præter propria & intrinseca Vbi, & relationes præsentiæ inde resultantes: consequens autem planè falsum est, quia illud est omino superfluum, & sine fundamento. Quòd si duo corpora possunt intelligi sibi intimè præsentia penetratiuè absque tali modo, cur non potuerunt intelligi substantiæ corporea, & spiritualis inter se etiam mutuò & intimè præsentes absq; illo modo vnionis gratis conficto & inexplicabili?

Sitne angelus vt in loco in corpore, in quo non operatur.

XX. RElinquitur ergo, proprium Vbi angelicum & spiritale per se non pendere ex vnione reali vel operatione in corpus: ideòque posse spiritualem substantiam per suum Vbi intrinsecum esse intimè præsentem alicui corpori habenti proprium Vbi accommodatam ad illam præsentiam, quamuis inter ea non sit actio vlla vel operatio: sicut vnum corpus B potest esse propinquum alteri vel etiam penetratiuè præsens sine actione. Tunc verò suboritur quæstio, quæ potest esse magis de modo loquendi quàm de re, an tunc angelus qui sic est præsens alicui corpori, dici possit esse in illo vt in loco. In quo videtur esse diuersitas opinionum inter Diuum Thomam & sequaces, & Scotum cum suis, nam Diuus Thomas negat, Scotus verò affirmat, quia ad id sufficit præsentia substantialis, ratione cuius dicimus angelos esse in cœlo, aut esse hic, vtique vt in loco. Sed si in Philosophico rigore loquamur, sententia D. Thom. verior est, quia in tali corpore nulla habitudo intelligi potest ad angelum, ratione cuius dicatur locus eius, quia solùm habet habitudinem propinquitatis vt ex dictis patet: sola autem propinquitas non sufficit: cur enim potiùs dicetur corpus locus angeli, quàm è conuerso, cùm etiam in angelo sit relatio propinquitatis ad corpus? Item etiam inter corpora locatum est propinquum loco, quod non est satis vt sit locus eius. Item si duo corpora sint penetratiuè in eodem spatio, neutrum est locus alterius, etiamsi sibi sint propinquissima: ergo similiter, &c. Ratio C deniq; est, quia locus extrinsecus (de hoc enim solo potest versari quæstio) habet rationem continentis: corpus autem illud nullo modo continet angelum, neq; ab eo continetur, sed rectè concomitanter sunt simul. Nec Scotus oppositum probat aliquo argumento, sed solum probat substantialè præsentiâ angeli respectu talis corporis. Vnde verò ortû habuerint illæ locutiones, angelus est in cœlo, & similes, & quomodo intelligendæ sint, explicabimus paulò inferiùs, vbi hoc magis declarabim⁹ & cõfirmabimus.

Quinta conuenientia.

XXI. Angelus ante mundum creatus intrinsecũ Vbi haberet.

QVintò ex dictis concluditur, si Deus creasset angelũ ante mundum corporeum, habiturũ necessariò fuisse suum proprium Vbi intrinsecum, quod esset modus substantiæ eius, in quo etiã seruat proportionem ad corpus, vt à nobis explicatum est. Probatur primò ex dictis, quia hoc Vbi angelicum nõ pendet ex corpore: ergo quamuis nulla sint corpora, est capax angelus proprij Vbi: ergo ex hac parte nõ est repugnantia. Alioqui verò ex limitatione angelicę naturę oritur intrinseca indigẽtia & necessitas talis Vbi, etiãsi corpora non sint. Quod ita declaro, nam si post creatum angelum Deus creet corpus, seu hũc mundum, ex vi creationis vtriusq; non sequitur per locum intrinsecum, quod angelus & corpus sic creata, sint inter se indistantia seu intimè præsentia substantialiter. In quo est magna differentia inter Deum & angelos, nam quandocunque, & quomodocunq; corpus creetur, necesse est vt habeat Deum intimè præsentem per essentiam, quod p̃uenit ex immensitate Dei: angelus verò non est immensus, & ideò non necessariò est per suam substãtiam præsens in omni corpore quod creatur vel generatur, vt etiam nunc in rebus huius mundi videre licet: ergo quãuis angelus esset creatus ante corpus, non necessariò esset intimè præsens corpori postea creato ex vi solius creationis eius: quamquã si Deus vellet, posset etiam ita creare corpus illud, vt statim haberet intimam præsentiam cum angelo, & angelus ad illud, quia in hoc etiam nulla est repugnantia. XXII.

Ex vtroque autem infertur quod intendimus. Nam si corpus & angelus sic creata, non habent intimam præsentiam, ideò est, quia vtrumque habet limitatum Vbi, inter quæ est aliqua distantia, vel realis, vel quæ apta est realis fieri, vt infrà declarabimus. Cuius etiam signum est, quia ille angelus posset fieri præsens illi corpori per propriam mutationem localem, sicut nunc per motum sit angelus præsens corpori quod antea non erat, vt suprà declaratum est: ergo tunc angelus per illum motum acquirit nouum Vbi, quod potest esse adæquatum virtuti eius: ergo amittit quod anteà habebat, quodque in sua creatione acceperat, etiam ante corpora. Si verò è contrario corpus illud ita creetur, vt statim sine noua mutatione in angelo facta, sit intimè præsens illi, hoc etiam est signum habuisse iam anteà intrinsecum Vbi, in quo posset illa præsentia fundari, posito alio extremo proportionali. Cuius etiam argumentum est, q̃ia post creatum illud corpus, posset angelus inde discedere, & amittere propinquitatem ad tale corpus per sui mutationem absq; mutatione corporis: ergo amitteret tunc aliquem intrinsecum modum existendi, quem habebat etiam antequam corpus crearetur, qui mod⁹ nihil esse potest nisi intrinsecum Vbi. Itaq; quia substantia angeli finita est, necessariò recipit limitatum modum existendi, secundum quem possit esse absens vel præsens, distans vel propinquus aliis rebus finitis. Quo fit vt talis modus necessariò sit accidentalis, & variabilis in angelo per propriam mutationem eius, in quo ratio Vbi consistit. Quod totum ex se conuenit angelo, siue sint corpora, siue non sint.

Et confirmatur tandem, nam si vnicum corpus XXIII. creetur, necessariò habet aliquod Vbi proportionatum, etiamsi nulla alia res creata sit, quod prouenit ex limitatione eius: ergo idem est proportionaliter in angelo. Dices non esse simile, quia corpus necessariò secũ affert & constituit spatium reale ac extensum, non verò angelus. Respondetur hoc discrimen esse impertinens, nam inde solum sequitur Vbi corporis esse extensum & corporeũ, nõ verò Vbi angelicũ. Hactenus enim nihil dixim⁹ de spatio reali, neq; ad reale Vbi in cõmuni necessarium existimamus esse spatium reale: spatium verò imaginariũ, vel ad omne Vbi necessariũ est, vel ad nullum, quia in re ipsa verè non est necessariũ, cùm in re nihil sit, secũdum modum autem concipiendi nostrum, neq; Vbi corporeum, neq; Vbi spirituale explicari à nobis potest nisi per quandam habitudinẽ ad spatiũ imaginariũ. Sicut ergo vnicum corpus intelligitur habere suum Vbi sine

Vbi sine habitudine ad rem aliam distinctam à se, A quia realiter adest illi spatio, quod à nobis concipitur vt vacuum, si nihil ibi sit, ita substantia spiritualis, etiamsi sit in mũdo sine vllo corpore, habere potest suum Vbi reale, nõ per habitudinem ad aliquid distinctum à se, sed quia alicubi adest, vbi etiam posset adesse corpus, si ibi crearetur, & vbi nos etiam cõcipimus spatium, quod licet intelligamus esse vacuum corpore, iam tamen non est vacuum omni substantia creata, cum verè & realiter ibi angelus sit. Atque huic sententiæ fauet Arist. 1. de cœl. c. 9. text. 100. vbi ait, extra cœlum esse intelligentias separatas fœliciſſimam vitam agentes.

An vbi intrinsecum angeli sufficiat, vt dicatur esse in loco.

XXIV. STatim verò suboritur quæstio similis præcedenti, an tunc possit dici angelus esse in loco: & eadem quæstio est, quando angelus est simul cum corpore, & non operatur in illud, an possit dici esse in loco ratione sui Vbi intrinseci, etiamsi corpus non sit locus eius, vt diximus. Et hanc quæstionem ex- B istimo etiam esse de modo loquendi, nam res constat, nimirum, ratione huius Vbi habere angelum, quantum est ex se, vt possit esse distans vel propinquus aliis rebus. Item illud satis esse vt possit moueri localiter, mutando diuersa Vbi, nam hic est intrinsecus terminus motus localis. Vnde etiam satis existimo esse hoc Vbi, vt per aduerbia localia dicatur angelus esse hic vel ibi, quia hæc aduerbia in rigore nõ dicunt habitudinem ad rem extrinsecã, sicut in corporibus dicebamus. His ergo constitutis, an ratione solius Vbi intrinseci dicendus sit angelus esse in loco, necne, eandem habet dubitandi rationem quę in corporibus existit, de quibus diximus ad modũ loquendi spectare & quia hęc verba, esse in loco, significare videntur habitudinem ad rem extrinsecam, ideò non propriè dici de corpore ratione solius Vbi intrinseci. Maiori ergo ratione idem dicendum erit de rebus spiritualibus. Et hac ratione existimo dictũ esse à Boëtio & aliis, imò & ab Arist. 1. de cœl. c. 9. tex. 100. incorporalia non esse in loco nisi Metaphoricè, vel æquiuocè: locuti sunt enim non de Vbi, sed de loco extrinseco, qui secundum proprietatem non C inuenitur in rebus spiritualibus, quia à nulla re extrinseca possunt verè ac propriè contineri.

XXV. Angelos esse in loco Metaphoricè, vt sentiant graues viri. Boetius. Aristot. D. Thom.

Et de eodem loco, vt opinor, locutus est Diuus Thomas, cum 1. part. quæstio. 52. articulo 1. dixit, angelum esse in loco per operationem seu applicationem virtutis: loquitur enim de loco extrinseco & corporeo, qui, cum non possit conuenire angelis secundum proprietatem, id est secundum proprium contactum quantitatiuum, solũ potest attribui angelis secundum quandam proportionem & Analogiam, fundatam in contactu virtuali, qui est per operationem. Et ideò iuxta hanc sententiam neq; angelus existẽs alicubi, vbi nullum est corpus, nec etiã existens vbi est corpus, seu simul cũ corpore in quo nihil operatur, dicetur esse in loco in dicto rigore & proprietate, quia cùm priori modo existit, nulla est res extrinseca, quæ possit esse locus illius: cùm verò existit posteriori modo, quãuis res extrinseca adsit, tamen est merè concomitanter, & sine vlla habitudine inter angelum & ipsam, quæ possit fundare aut propriam, aut proportionalem denominationem loci, & ideò tunc extrinsecum corpus nõ potest habere rationem loci angelici, vt diximus, quo secluso non relinquitur alius locus extrinsecus, in quo tunc angelus esse possit. Quamquam nostro modo loquendi, quia res spirituales comparantur ad corporeas vt actus & formæ, ideò quandocunq; sunt præsentes corporibus, dicuntur esse in illis, vt cùm dicimus angelos esse in cœlo Empyreo, vbi illud, *esse in*, non dicit formalem habitudinem loci, sed dicit præsentiam in tali spatio reali & corporeo, quod respectu angeli comparatur tanquam potentiale quid.

Et iuxta hanc interpretationem non est magna XXVI. diuersitas inter opiniones Theologorum de loco angelorum, quibusdam dicentibus angelum esse in loco per operationem; aliis verò per substantialẽ præsentiam. Nam si priores locuti sunt de loco extrinseco, posteriores verò de intrinseco Vbi, dicunt quidem diuersa, non tamen contraria, nisi fortasse in verborum contentione. Si verò qui priori modo opinantur, negare intendunt intrinsecum Vbi Angelorum, vel illud constituere necessariò dependens ab actuali operatione in corpus, sic erit dissensio in re & in eo sensu nullo modo probare possumus illã sententiam. Et similiter, si authores posterioris sententiæ ita constituunt Vbi intrinsecũ in angelis vt illud sit sufficiens ratio ob quam dici possit angelus esse in alio tanquam in loco, sic non probamus illam sententiam. Distinguendo igitur inter proprium Vbi, & locum extrinsecum, facilè, vt existimo, & res ipsa intelligitur, & locutiones accommodantur.

Satisfit fundamentis aliarum opinionum.

AD primum fundamentum primæ sententiæ in XXVII. præcedenti Sect. positum negatur assumptũ, Primo. nimirum Vbi vt sic intrinsecè fundari in quantitate molis, existimamus enim vniuersalius quid esse Vbi, quàm sit quantitas, nam præter Vbi corporeum & circumscriptiuum, datur Vbi spirituale & definitiuum, quod non indiget quantitate. Cùm verò obiicitur, esse alicubi, idem esse quod replere vel constituere spatium reale: respondetur, si nomine spatij realis intelligatur quod actu habet dimẽsiones reales & quantitatiuas, sic constituere vel replere spatiũ non esse de ratione Vbi vt sic, sed solius Vbi circumscriptiui seu quantitatiui. Et hæc sine dubio est proprietas illius vocis *spatij realis*, nam nomine spatij nos intelligimus distantiam includentem dimensiones quantitatiuas: vnde cùm addimus *reale*, nil aliud significamus, quàm quod tale spatium propria quantitate molis repletum sit. Si autem nomine spatij latiùs vtamur in ordine ad nostrum modum concipiendi, sic replere spatium, esse potest & quantitatiuè, & substantialiter seu præsentialiter, quod nihil aliud est quam ibi adesse, vbi corpus adest, vel vbi intelligimus posse adesse corpus. Et hac ratione explicamus hoc Vbi per ordinem ad spatium imaginariũ, non quia tale spatium aliquid sit, sed quia nos illo modo concipiendi indigemus ad explicandum hos modos rerũ, & relationes vel habitudines inde resultantes inter res alicubi existentes. Sicut suprà tractantes de durationẽ sæpè vsi sumus cõceptione temporis vel successionis imaginariæ, quia non possumus aliter explicare rationem durationis, nec habitudinem prioris & posterioris vnius ad aliud, quamuis ipsa imaginaria successio in re nihil sit.

Vnde ad secundum argumentũ, quod ad situm XXVIII. attinet, negamus inde sequi quod habeat locum in re spirituali, quia nec situs & Vbi sunt omnino idem, nec situs dicit modum cuiuscunq; Vbi, sed corporei, vt seq. Disputatione explicaturi sumus. Quòd verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

attinet ad distantiam, dicendum est, hoc etiam nomen distantiæ posse esse æquiuocum, nam in locali distantia, de qua sola est sermo, multa concurrunt. Primum extrema quæ distare dicuntur: deinde illud interuallum quod est inter talia extrema, ratione cuius distare dicuntur: tertiũ, relatio distantiæ, quæ in ipsis extremis resultare creditur. Potest ergo distantia dici realis, vel quia hæc omnia sunt realia, vel saltem quia extrema realia sunt, etiamsi inter ea nulla vera res interposita sit. Vt latera huius aulæ tantũ inter se distant, quia talia Vbi habent, inter quæ tanta longitudo realis quantitatis interponitur, tamen si Deus auferret aërem interiectum: & spatium vacuum relinqueret, re vera æquè illa latera inter se distarent verè ac realiter, imò etiam, vt opinor, eandem relationem distantiæ retinerent, quia hæc non fundatur in reali medio interiecto, sed in ipsis extremis realibus vt habentibus talia Vbi, & ad eadem terminatur. Quamquam verò hæc distantia realis per se ac formaliter non consistat in reali quantitate interiecta actu, necessariò tamen illam postulat in actu vel potentia, ideò enim tanta est distantia, quia tanta dimensio quantitatis est vel esse potest inter talia extrema: neque aliter à nobis concipi aut mensurari potest.

XXIX. Cùm igitur in illo argumento infertur, posse esse distantiam inter res spirituales secundum se, variis modis accipi potest illa particula *secundum se*. Primo vt significet, substantialem spiritualem, vt sic posse esse extremum distantiæ realis, & habere in se fundamentum eius, & consequenter etiam relationem, si habeat extremũ ad quod possit terminari: & quoad hæc omnia concedo substantiam spiritualem esse capacem distantiæ, vel à corpore, vel à substantia spirituali, vt statim dicam. Deinde potest illa particula, *secundum se*, cadere supra distãtiam prout significat ipsum interuallum quod est inter extrema quę distant, ita vt sensus sit, substantiã ipsam spiritualem per se ipsam constituere, & quasi formaliter causare illud interuallum: & hoc negandum est, quia nec sequitur ex dictis, nec est in rigore verum. Nam licet angelus habere possit suum intrinsecum Vbi in illa distantia, tamen ipse non est causa, quòd illa distantia habeat latitudinem vel extensionem, sed hæc si realis sit, semper fit per quantitatem: si verò non sit realis, nullam realem causam requirit in actu, sed aptitudine, quia talis distantia nec esse nec intelligi potest, nisi quatenus quãtitate molis repleri potest. Vnde alius sensus esse potest, inter angelos secundũ se, id est inter solas substantias angelicas posse esse distantiam, etiamsi nulla realis quantitas sit in rerũ natura: & hunc sensum verum esse credimus, quia ad hoc sufficit spatium imaginarium, quod nos concipimus vt aptum repleri quantitate. Possunt enim duo angeli habere duo Vbi, ratione quorum fundent inter se relationem distantiæ, quia possunt ita se habere, vt inter eos possit tantum corpus interponi sine eorum mutatione, quod satis est ad distantiã, etiamsi de facto tale corpus interpositum non sit. Exemplum est manifestum in distantia durationis, nam secluso omni tempore vel successione reali potest vnus angelus esse prior vel posterior alio duratione, & ita quamuis in eis, aut inter eos non sit realis extensio temporis, nihilominus possunt inter se duratione distare, si Deus priùs vnum creet quàm alium: quæ distantia à nobis non concipitur nisi per ordinem ad successionem imaginariã, & ad tempus reale quod posset inter illas duas creationes angelorum intercedere. Ad eundem ergo modum Philosophandum est de distantia locali: hæc enim ob similem causam non semper requirit quantitatiuam extensionem in rebus quæ distare dicuntur, neq; etiam in medio interuallo, quamuis sine ordine ad illam, seu capacitatem eius non possit illa distantia intelligi à nobis.

XXX. Tertiũ fundamentum dissolvitur. Vnde ad tertium argumentum negandũ est antecedens: iã enim ostensum est, quod licet angeli crearentur ante mundum corporeũ, haberet vnusquisque suum propriũ & intrinsecum Vbi. Concedo etiam habituros fuisse inter se distantiam vel propinquitatem localẽ: hęc enim in intrinseco Vbi fundatur, etiamsi desit extrinsecus locus. Quod patet in corporibus: posset enim Deus creare alium mundũ, cuius vltima sphæra distaret ab vltima sphæra huius mundi per centum, aut mille stadia, aut quantum Deus vellet, vt in superioribus ostensum est, tractãdo de Dei immensitate. Eadem est autem ratio quoad hoc de substantiis spiritualibus, nam ad distantiã satis est quod inter extrema realia sit interuallum, quod posset tanta extensione quantitatis repleri: cp autem illa extrema sint extensa, aut indiuisibilia, vel incorporea, parũ refert, quia illa nõ causant distantiam, sed sunt in terminis ipsius distantię. Quod ita declaratur, nã si vnus angelus esset in cœlo Empyreo huius mũdi, & alius in vltimo cœlo alterius mũdi, re vera inter se distarent æquè ac ipsi cęli, quia definirentur locis illorũ, vt suppono: ergo si Deus annihilaret vtrũq; mundum corporeũ, & conseruaret illos angelos intrinsecè immutatos, adhuc inter se distarent, quia retinerent idem fundamentũ distantię: ergo eadẽ ratione, licet crearentur ante mundũ corporeũ, potuissent creari distantes substantialiter. Et ratio à priori est, quia nullus eorũ est immensus, sed vnusquisq; habet definitũ Vbi, quod esse potest extra Vbi alterius. Quia verò neq; ex natura sua determinant in particulari hoc aut illud Vbi, neq; etiam se excludunt ab eodem spatio, sicut corpora, ideò etiam possent creari propinqui vel intimè sibi præsentes substantialiter, pro voluntate creatoris.

XXXI. Sursum & deorsum & aliæ huiusmodi differentiæ an habeant locum in angelis. Quod verò in illo argumẽto addebatur de differentiis sursum vel deorsum, non sequitur eas habere locum in angelis, seclusis corporibus, quia non sunt ex præcisa ratione Vbi, sed propriè ex partibus heterogeneis hominis seu animalis, & sitibus, ac peculiaribus virtutibus operatiuis earum, & inde per metaphoram applicatę sunt ad totum hoc vniuersũ seu cęlum, & ad diuersas partes eius. Aliis verò rebus tribuuntur in quantũ sunt simul cum illis partibus mundi, vel in sitibus earum, & sic angeli Beati dicũtur esse sursum, damnati verò deorsum. Quapropter seclusis corporibus, & ordine partium huius mundi, non posset illa denominatio spiritibus attribui: sicut etiam, si Deus crearet duos mundos inter se distantes, neuter esset sursum, aut deorsum.

Substantia incorporea non semper & ex necessitate habet adæquatum Vbi.

XXXII. CIrca confirmationem illius argumenti, in qua quęritur, an seclusis corporibus angelus alicubi existẽs, esse totus in toto, & totus in qualibet parte, vel quomodo esset: aduertendum est, quod licet angelus iuxta dignitatẽ & perfectionem suæ naturę determinet sibi certam sphærã, cui exhibere potest suam præsentiam substantialẽ, nõ tamẽ toti illi semper adest ex necessitate naturali, sed potest esse in minori

minori, & minori, atq; etiam in puncto, vt frequentiùs docent Theologi cum D. Tho 1. p. q. 52. a. 1. & in 2. d. 2. vbi latè Greg. q. 2. & Maior q. 4. Bonau. & alij. Solus Scotus videtur hoc in dubium reuocare, tandem verò in eandem descendit sententiam: quam etiam tenet Ocham quodlibet. 1. quæst. 4. A qua non nulli moderni dissentiunt, dicentes angelum ex necessitate habere semper adæquatum Vbi, seu adæquatam præsentiam suæ substantiæ. Fundantur, tum quia Deus semper ac necessariò habet huiusmodi præsentiam substantię suæ, tum etiam quia hæc præsentia conuenit angelo ratione suæ perfectionis, sed necessariò semper habet tantam perfectionem: ergo tantam præsentiam.

XXXIII. Deus cur necessitio habeat adæquatã præsentiam, nõ angelus. Sed hæc argumenta leuia sunt. Est enim longè diuersa ratio de Deo, tum quia immutabilis est, tum etiam quia præsentia eius nullo modo distinguitur in re à substantia eius: vtrumque autem secus est in angelo. Et propterea etiam non rectè colligitur necessitas actualis præsentiæ adæquatæ ex necessitate naturalis perfectionis, quia hæc duo distinguuntur ex natura rei in angelo: & quamuis præsentia consequatur ad perfectionem naturalem, non tamen naturali dimanatione ad modum proprię passionis, sed per applicationem liberam voluntatis seu virtutis motiuæ, vel pro voluntate creatoris, si loquamur de primo Vbi concreato cum angelo. Est ergo in hoc differentia inter corpus & spiritum, quod corpus affectum determinata quantitate, necessariò (necessitate naturali) habet Vbi, & occupat spatiũ adęquatũ suæ quantitati, angelus verò minimẽ. Et ratio discriminis est, quia in corpore Vbi & occupatio spatij, peuenit ex naturali repugnantia, quam partes quantitatis habent inter se respectu eiusdem spatij: at verò quod substantia spiritualis finita, sit præsens spatio extenso, non prouenit ex aliqua necessitate sibi intrinseca, & ideò est illi volũtaria intra terminum sibi possibilem iuxta perfectionem suam. In quo est notanda differentia inter rationalem animam, & substantias angelicas, quod illa, quia est vera forma corporis, naturaliter non creatur nisi in corpore, & cum vnione ad corpus, & ideò semper creatur cum præsentia proportionata & adæquata illi corpori in quo creatur, & quamdiu est vnita corpori, eadem necessitate naturali habet præsentiam suo corpori adæquatam: postquam verò separatur à corpore, habet in hoc eandem indifferentiam quam aliæ substantię angelicæ, quæ cùm non sint formę corporum, ex intrinseca natura sua non determinantur vt in aliqua certa extensione suam præsentiam exhibeant.

Quare corpus necessitio exhibeat totam suam præsentiam.

XXXIV. Ex hoc verò exemplo potest confirmari communis sententia, nam rationalis anima non semper habet præsentiam sibi adęquatã simpliciter nam quando est in corpore paruo non habet tantam præsentiam, quantã in magno, neq; in corpore mutilo, sicut in integro. Nisi quis fortasse fingat (quod aliquando virũ Theologũ asserentem audiui) quando homini abscinditur manus, non amittere animam præsentiam ad illud spatium in quo erat manus, etiãsi amittat vnionem, sed manere partim in corpore mutilo, partim extra, præsens illi aëri, v.g. qui est contiguus brachio. Quod quàm sit absurdum, satis per se constat: alias pari ratione dicendũ esset animam pueri in instanti conceptionis nõ esse tantũ in corpusculo eius, sed esse quasi circunfusam per tantum spatium, quantũ occupare posset maximũ corpus quod à tali anima potest informari, quia tanta præsentia est absolutè adæquata tali animæ: atq; ita fieret vt anima, licet crearetur tota informans, non tamen totaliter intra corpus, quia simul esset prędens multis corporibus, quæ non informaret, quod absurdissimũ est, & parum consentaneum sanę doctrinæ. Si ergo substantia animæ non necessario determinat totã præsentialitatem quam habere potest, cùm magis accedat ad corpora, neque angeli illam determinabunt.

XXXV. Angelus creatus extra corpora, quomodo esse alicubi. Cùm ergo in illa confirmatione inquiritur quo modo esset angelus alicubi, si Deus illũ crearet extra corpus, respondendum est, ita fore sicut creator vellet illum constituere, quia tunc haberet Vbi per cõcreationem, & non determinat ex natura sua modum seu extensionem necessariam sui Vbi. Et ideò determinatio sumenda est ex efficientia creatoris pro instanti primo creationis, nã posteà posset mutari pro voluntate angeli, in quo eandem rationem esse censemus de angelo creato extra omnia corpora, vel intra illa.

XXXVI. Cùm verò obiicitur quod angelus tunc non posset esse totus in toto, & totus in qualibet parte, quia tunc non esset totum aut pars: respondetur primum esse æquiuocationem in illo verbo, *esse in*, nam licet quando loquimur de angelis per comparationẽ ad corpora, dicat habitudinẽ ad totũ reale, & ad partes eius, tamen cùm loquimur de angelo alicubi existẽte sine corporibus, non indicat relationem ad corpus, sed talem modum existendi in ipso angelo, ratione cuius sine vlla sui mutatione potest esse præsens totus toti corpori, & cuilibet parti eius, si ibi adesset, ita vt ille modus actu sit in angelo, habitudo autem quę significatur per *esse in toto, &c.* nõ sit actualis, sed aptitudinalis. Et ideò solet illud *esse in* per ordinẽ ad spatium imaginarium explicari, quia tunc angelus esset totus in aliquo spatio, & totus in qualibet parte eius, quod suprà latiùs explicuimus tractãtes de immensitate Dei. Secundò dicitur, quòd licet in substantia angeli non sit totum & pars, neq; etiam tunc esset in corpore præsente angelo, quia supponimus nullum esse, in ipso Vbi angelico est totum & pars, quia re vera habet aliquam extensionem nõ ex subiecto, sed ex se, & nostro modo intelligendi ex ordine ad spatium, vt suprà declaratum est tractando de immensitate. Tunc ergo dici potest, angelus esse in toto & in qualibet parte respectu sui Vbi, & tota substãtia eius esset in toto Vbi, & tota sub qualibet parte eius. Tertiò, potuisset tunc Deus si vellet, creare angelum in puncto, nõ reali, quia supponimus nullum esse, sed nostro modo intelligendi secundum quandam habitudinem ad illud, quia nimirum in ipso spatio imaginario concipimus & dimensiones quantitatis, & puncta: & ideò cùm angelus non necessariò requirat extensionem secundum se, neq; etiam in præsentia sua, posset cum indiuisibili Vbi creari, siue in corpore, siue extra illud.

XXXVII. Vbi prædicamentale in Deo non est. Ad vltimum, quod attingit materiam de Vbi ipsius Dei, quoniã coincidit cum materia de immensitate, quę superiùs fusè est tractata, hic solum addendum est. Vbi prędicamentale non habere locum in Deo, quia Vbi prædicamentale est accidens, & modus ex natura rei distinctus à substãtia: vnde tale Vbi semper est finitum & limitatũ. Prędentia verò Dei, quę est eius immẽsitas, est infinita, & non est modus, sed formaliter est ipsam et substãtia Dei: vnde neque est accidens, neque est vllo modo mutabilis in Deo. Loquendo ergo de hoc Vbi, neganda est sequela argumẽti. Si verò esset sermo de præsentia substãtiali, abstrahendo à modo accidẽtali, sic verum est in hoc seruari proportionẽ, quòd sicut substãtia spiritualis

Universidad de Deusto
Biblioteca

finita est alicubi, etiámsi non sint corpora, ita substantia diuina per se ipsam est vbiq;, dummodo illud *vbiq,* non dicat habitudinem actualem ad extrinsecũ locum, sed solam rationem existendi diuinæ substãtiæ, quæ ex se ita est immensa, vt sine sui mutatione apta sit esse intimè in quouis loco. Et hoc non negant Scholastici ibi citati, sed potiùs hac ipsa distinctione vtuntur, quamuis significent, vocem *vbiq,* in proprietate indicare consortium rerum omnium in quibus Deus sit: quod nihil obstat veritati rei, quã explicuimus. Vide Anselmum in Monolog. c. 23.

XXXVIII. Ad illationes verò quas infert illa sententia, respondere non est necesse, quia iam destructum est fundamentum ex quo illæ inferuntur, & contrarias assertiones veras esse ostensum est.

SECTIO V.

Vtrùm, Vbi solis substantiis conueniat, vel etiam accidentibus.

I. Ratio dubitandi.

RAtio dubitandi esse potest, quia Vbi solis illis rebus conuenit, quibus motus localis conuenire potest, cùm Vbi sit terminus motus localis, sed solæ substantiæ propriè localiter mouẽtur, accidentia verò tantùm per accidens, ratione substantiarum. In contrarium verò est, quia accidentia propriissimè dicuntur esse hic aut ibi: hæc autem sunt denominationes sumptæ ex Vbi, & non extrinsecæ, sed intrinsecæ, ergo.

Prima assertio de Vbi quantitatis.

II. Quantitas habet proprium Vbi distinctũ in re ab Vbi substantiæ.

IN hac re, vt à clarioribus initium sumamus, dicẽdum est quãtitatem habere suum proprium Vbi, in re ipsa distinctum ab Vbi substantiæ. Hanc veritatem nobis præcipuè manifestauit Eucharistię mysterium, in quo facta transubstantiatione manet tota quantitas panis retinens idem numero Vbi, quod ante consecrationem habebat, & illud est Vbi proprium quantitatis, nam ratione illius dicitur quantitas hostiæ consecratæ esse ibi: ergo. Dicetur fortasse hoc argumento solùm probari manere ipsum Vbi substantiæ panis, quod anteà quidem ipsam substãtiam afficiebat media quantitate, posteà verò afficit solam quantitatem: vnde non probat quantitatem habere proprium Vbi distinctum ab Vbi substantiæ. Sed contra, quia inprimis argumentum factum cõcludit illud Vbi quod manet in quantitate, esse realiter distinctum à substantia, à quantitate autem ipsa solùm distingui modaliter. Primum patet, quia post consecrationem non manent nisi accidentia realiter distincta à substantia, vt alibi dictum est. Item, quia quantitas est res distincta à substantia: ergo si ille modus identificatur realiter quantitati, solúmque modaliter ab ea distinguitur, necesse est vt à substantia realiter distinguatur. Denique, quia etiam posset Deus seruare substantiam destructa quantitate, & præsentia seu Vbi eius; hoc autem est signum sufficiens distinctionis realis, scilicet quando duo possunt mutuò separari, & inuicem permanere vnum sine alio. Vt è conuerso signum sufficiens solius distinctionis modalis inter quantitatem & illud Vbi est, quia tale Vbi nullo modo potest à quantitate separari, ita vt sine illa conseruetur in esse. Ac denique suprà satis ostensum est Vbi ex ratione sua habere, quòd sit modus tantùm eius rei quam primò afficit, & præsentem facit.

III. Ex quo vlteriùs facilè ostendi potest, hoc Vbi quantitatis esse distinctum à proprio & intrinseco Vbi quo substantia materialis in se immediatè afficitur, & fit præsens, etiam dum quantitati subest. Primò quidem, quia posset Deus quantitatem separare à substantia, corrumpendo quantitatem, & cõseruando substantiam omnino immutatam localiter, quod suprà latè probatum est cùm de quantitate ageremus, neq; in eo fingi potest vlla implicatio contradictionis: tunc ergo retineret substantia proprium & intrinsecum modum præsentię, qui nõ potest nisi ad Vbi pertinere: vnde secundum illud posset illa substantia diuina virtute mutari, & in alium locum transferri. Secundò, quia substantia non solùm est præsens hic per denominationem à quantitate vel à modo quantitatis, sed necesse est vt habeat intimam præsentiã quæ sit intrinsecus modus eius, tum ob generalem rationem, quia præsentia semper est modus intrinsecus rei præsentis, tũ etiã, quia inter quantitatem ipsam, & substantiam eius est etiam intima & mutua præsentia, & relatio quę in vtroque extremo habet fundamentũ: illud autem non est ex parte substantiæ sola entitas eius, nam posset esse in rerũ natura illa entitas substantiæ, & quantitas cum eodẽ Vbi, & non sequi inde relatio, vt patet si Deus substantiam, v. g. panis Eucharistię non cõmutaret in aliam, sed transferret in alium locum, & ibi conseruaret. Neq; etiam est tale fundamentũ ipsa inhæsio quantitatis, quia potiùs illa præsentia ordine naturæ antecedit inhæsionem saltem ex parte subiecti, vt statim explicabo: & maximè quia ablata inhæsione posset Deus cõseruare illas duas entitates cũ intima præsentia, sicut suprà dictum est in similibus.

IV. Deniq; est alia ratio, quia substantia est simpliciter prior ordine naturæ, quàm quantitas: ergo vt sic supponitur quãtitati cum omnibus conditionibus requisitis ad causandum materialiter & in suo genere ipsam quantitatem: vna autem ex conditionibus requisitis est esse hic & nunc, nam sicut debet esse res singularis, ita etiam debet habere conditiones existendi determinatas & singulares: hanc ergo conditionẽ, quę est esse hic præsentem, non accipit substãtia à quantitate formaliter. Et confirmatur ac declaratur ex dictis suprà de anima rationali: habet enim suã præsentiam substantialem in corpore humano, æquè intimam & indistantem à quantitate ac ipsamet materia, non tamen cum simili vnione, nam anima & quantitas nõ vniũtur immediatè, sicut materia & quantitas. Vnde non habet anima suam præsentiam formaliter à quantitate, sed simul cum illa. Rursus inter ipsam animam, & substantiam corporis est mutua præsentia substãtialis, quæ formaliter saltem & essentialiter non est à quantitate, potest enim de absoluta potẽtia Dei sine quantitate conseruari: illa autem præsentia nihil aliud est quàm quoddam Vbi proprium substantiæ: ergo idem intelligendum est in omnibus substantiis corporeis.

Obiectionibus satisfit.

V. DIces. Communis omnium sententia est substantiam corpoream non esse in loco, nisi media quantitate: si autem vnaquęque earum habet suum proprium & intrinsecũ Vbi, non magis substãtia est in loco ratione quãtitatis, quàm è contrario: ergo. Item si quantitas habet suũ propriũ Vbi, & illud communicat substantiæ corporeæ, quid necesse est aliud

est aliud in ipsamet substantia multiplicari? Prętereà aliàs quot essent accidentia in re distincta, tot essent multiplicanda Vbi in vnaquaq; substantia, quod & nouum videtur, & superuacaneum.

VI. Qualiter dicatur substantia materialis esse in loco ratione quantitatis.

Respondetur substantiam materialem in primis esse in loco ratione quantitatis, loquendo propriè de loco extrinseco, à quo continetur & circumscribitur. Est enim aduertendum, cùm dicitur rationem essendi in loco esse quantitatem intrinsecam ipsius corporis, non esse sermonem de ratione formali, quæ denominet rem existentem in loco, hęc enim est potius superficies corporis continentis: nam sicut ratio formalis essendi album, est albedo informans, ita ratio essendi in loco (quod non est aliud quàm esse locatum) est ipsemet locus, vt actualiter locans & continens. Est ergo in ea locutione sermo de ratione formali, quæ ex parte subiecti se tenet, & constituit illud capax talis loci, & huiusmodi ratio dicitur in corporib. esse quantitas finita, quia per illam redduntur apta, vt circũscribi possint, & extrinseca superficie terminari, quantum est ex se, nam substantia sola, quantitate carens, cùm penetrabilis sit cum quacunq; quantitate, nec contingi potest physicè, nec contineri extrinseca superficie.

VII. Rursus si loquamur de Vbi, & duplex distinguendum est, vnum circumscriptiuum, seu potiùs circumscriptibile: aliud definitiuum, quam distinctionem latiùs declarabimus Sect. sequenti. Substantia ergo materialis habet ratione quantitatis, quòd sit priori modo alicubi ratione quantitatis, & propterea modus ille dici etiam solet quantitatiuus: consistit autem in hoc, quòd res quæ sic existit alicubi, necessariò habet partes suas aliquo modo distantes in partialibus locis, ita vt vna non sit intimę præsens alteri, nec se possint penetrare, naturaliter loquendo. Tota autem ratio sic existendi alicubi prouenit à quantitate, quod in sensu superiùs explicato intelligendum est, nam actualiter sic esse alicubi habet res quanta ab ipso Vbi quantitatiuo, tamẽ aptitudinem naturalem, & necessitatem sic existendi, habet à sola quantitate, à qua id participant substantia, & reliqua omnia quæ illi insunt, vt constat ex dictis superiùs disput. 40. Nam partes substantiæ non repugnarent inter se quoad intimam præsentiam, nisi essent affectæ quantitate. At verò quoad alium modum essendi alicubi definitiuè, qui tantùm consistit in præsentia ad certum spatium definita, non habet substantia per quantitatem quòd sit capax talis præsentiæ, sed ex hoc solùm quòd est talis entitas finita & in rerum natura existens, talem modum essendi postulat. Vnde etiam angeli immediatè, & per suam substantiam & sunt capaces proportionati modi existendi alicubi, & semper aliquem determinatum modum requirunt.

VIII. Et hinc patet responsio ad alteram interrogationem, nam quia substantia corporea, licet sub quãtite sit, est distincta res ab illa, & natura sua prior illa, ideo ex se necessariò secum affert intrinsecum modum præsentiæ sibi realiter identificatum, & distinctum à modo præsentię quantitatis. Quid enim plus habet quantitas, ob quod secum afferat præsentiam seu vbicationem sibi accommodatam, quàm ipsa substantia? Sicut ergo quantitas hoc ipso quod est, necessariò se exhibet alicubi præsentem, ita etiã substantia ex vi suæ entitatis, si præcisè ac separatim cõsideretur. Solùm est differentia in modo præsentiæ, vt iam explicuimus. Quòd autem illæ duæ præsentiæ naturaliter colligatæ sint, & variata vna varietur etiam alia, hoc non tollit distinctionem, sed prouenit ex coniunctione ipsarum rerum, in quib. tales præsentiæ radicantur. Et in argumentum distinctionis sufficit, quod simpliciter non repugnat vnam ab altera separari, & è conuerso.

Altera assertio de Vbi aliorum accidentium.

IX. HInc consequenter dicendum est, Vbi in tota sua latitudine sumptum non coarctari ad solas substantias, neque inter accidentia soli quantitati conuenire, sed reliquis etiam accidentibus, siue corporalibus, siue spiritualibus quæ in rerum natura existunt. Hanc assertionem mihi satis probat tertia obiectio suprà proposita, in qua hoc tanquam inconueniens inferebatur, nam reuera consequenter loquendo optimè infertur, argumenta enim facta de substantia & quantitate, æquè probant de qualibet alia entitate: nam si albedo verbi gratia, est in rerum natura, etiãsi intelligatur seruari sola sine quantitate, necessariò se exhibet præsentem alicubi modo sibi accommodato. Et in Eucharistia (vt alibi ostẽdi) posset Deus seruare albedinem sine quantitate, quod similiter posset facere conseruando albedinem omnino immutatam localiter, atque adeò conseruando illam æquè indistantem ab aliis rebus, ac anteà erat, nam in hoc nulla est repugnantia: ergo signum est habere albedinem proprium Vbi quasi definitiuum distinctũ ab Vbi quantitatiuo & proprio quantitatis. Quod autem in albedine explicuimus, eiusdem rationis est in quolibet accidente corporeo: & in accidentibus etiam spiritualibus, vt sunt potentiæ angelicæ, nam licet necessariò comitentur suam substantiam, & sint vbicunq; est illa, nihilominùs in eis verè est proprius præsentiæ modus, quem vnaquæq; retinere posset, si sola conseruaretur destructa omni alia entitate.

X. Quapropter, mea sententia, nõ rectè sentiunt qui dicunt substantias separatas esse in loco per potentiã operandi in loco, & non per substantiam vt sic: nam si sit sermo de esse in loco extrinseco ad hoc nõ sufficit potentia, sed necessaria est operatio qua contingant locum, seu rem loco contentam, iuxta ea quæ explicuimus superiori sectione. Si verò loquantur de esse in loco, vt tantùm dicit esse alicubi per Vbi intrinsecum, sic falsum est substantiam esse alicubi ratione potentiæ, potiùs quàm ratione sua, imo aliquo modo potentia comitatur substantiam: quamuis etiam ipsa, ratione suę entitatis, si illam propriam habeat, suum peculiarem modum præsentiæ seu vbicationis requirat.

XI. Ad obiectionem ergo tertiam, quæ solum fundatur in quadam admiratione de multiplicatione tot modorum Vbi, Dicendum est non esse maiorem rationem admirationis in Vbi, quàm in Quando seu duratione. Sicut ergo vnaquæque res, hoc ipso quod habet propriam & intrinsecam existentiam, habet etiam propriam & intrinsecam durationem, ita etiam habet propriam & intrinsecam præsentiam, quamuis non æquè identificatam: non est enim necesse similitudinem tenere in omnibus. Tamen quia omnia accidẽtia eiusdem subiecti sunt ibi per modum vnius, & cùm illo constituunt vnum aliquo modo, & quia illius præsentiam semper naturaliter sequuntur: ideo illius totius compositi dicitur esse aliquo modo vnum Vbi, quanquam reuerà illud non sit propriè ac per se vnum in suo genere, sed congregatione quadam. Sicut etiam homo vestitus censebitur habere vnum Vbi, cùm tamen du-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bium non sit quin vestes, & corpus vestitum diuersa A habeant Vbi.

Responsio ad rationem dubitandi initio positam.

XII. EThoc etiam confirmari potest exemplo motus localis (vt simul rationi dubitandi in principio positæ respondeamus) dicitur enim vna res per accidens moueri ad motum alterius, non quia verè & in in se non mutetur, alioqui non propriè, sed per metaphoram, aut denominatione extrinseca mutari diceretur. Sed illud *per accidens*, perinde est ac per aliud: tũc enim dicitur res sic moueri per accidens, quãdo motus non exercetur primò & per se circa illam, sed circa aliã, quæ alteram secum trahit, vt planè cõstat de homine qui mouetur in naui, vel de vestibus quæ mouentur cum homine. Ad hunc ergo modum intelligendum est moueri accidentia ad motum subiecti per accidens, non quòd ipsa non vere & in se mutentur, nam reuera mutant locum & Vbi, & consequenter etiam mutant relationes propinquitatis vel distantiæ ad res alias, sed quia quasi deferuntur ad motum subiecti.

XIII. Vbine per se an per aliud vbi sit in loco. Sed instabit tandem aliquis, quia si accidentia habent propria Vbi, cùm ipsum etiam Vbi sit quoddam accidens, habebit etiam suum Vbi, distinctum ab Vbi subiecti, & ita procedetur in infinitum. Respondetur vulgari solutione, quæ in simili processu dari solet, vnumquodque Vbi se ipso esse præsens vbicunque suum formalem effectum exercet. Nam quando ipsa forma aliquo modo participat suam rationem & quasi effectum formalem, non per aliam formam, sed se ipsa id habet, sicut suprà in simili dictum est de quantitate. In præsenti verò peculiariter hoc declaratur ex differentia notanda inter Vbi, & alia accidentia, quòd in ipso Vbi, nunquam potest mutari præsentia localis, in aliis verò potest, exceptis solis relationibus propinquitatis & distantiæ quæ fundantur in ipso Vbi, & ideo imitantur illud. Ratio verò est, quia alia accidentia fiunt præsentia per modùm distinctum, Vbi verò se ipso, & ideo non potest præsentiam mutare, quia non potest mutare suammet entitatem. Sicut etiam suprà dicebamus actionem non posse mutare respectum transcendentalem ad agens, quia non alia actione, sed se ipsa fit: & ideo si respectus ad agens mutatur, C non mutat actio respectum, sed in subiecto vel effectu mutatur actio, & vna tollitur, & alia loco illius succedit. Ad eundem ergo modum, quando subiectum mutat præsentiam, non mutat ipsum Vbi respectum præsentiæ, sed vnum Vbi tollitur, & aliud loco illius fit in re alicubi existente. Et hoc modo cõuenit Vbi esse immutabile, quam proprietatem attribuit Aristoteles loco in 4. Physicor. propriissimè verò, & radicaliter (vt sic dicam) conuenit ipsi Vbi, nam loco extrinseco non conuenit nisi secundum formalem quandam considerationem superficiei vt existentis in tali Vbi, & quatenus omnes superficies ibi succedentes illam formalitatem participant, de quo alibi latius.

SECTIO VI.

Quomodo distinguendum, & ordinandum sit prædicamentum Vbi, quæue proprietates illi tribuantur.

EX dictis in præcedentibus sectionibus facile est reliqua omnia, quæ ad intelligentiam huius prædicamenti pertinere possunt, breuiter colligere. L

Diuisio vbi in definitiuum, & circumscriptiuum exponitur.

PRimò enim ex dictis constat posse in hoc prædicamẽto assignari vnum supremum genus, quod per essentiales differentias diuidi potest in species subalternas vsque ad vltimas, & vsque ad indiuiduas. Hæc autem coordinatio satis accommodatè fit si diuisionem illam quæ de loco, seu potiùs de esse in loco dari solet, scilicet, vel definitiuè, vel circumscriptiuè, ad Vbi accommodemus. Quæ diuisio sumpta est ex Damasceno lib. 1. de fide capit. 17. & lib. 2. cap. 3. Quamuis ipse verbo *definiendi*, aut *definitiuè*, non vtatur, sed solùm verbo circumscribendi: declarat tamen non habere eandem vim in rebus spiritualibus, & in corporalibus, & ad hanc diuersitatem significandam vsi sunt Theologi illis duabus vocibus *circumscriptiuè* & *definitiuè*. Dicitur ergo res esse B alicubi circumscriptiuè, quando ita ibi est, vt sit tota in toto, pars in parte spatij quod occupat: definitiuè autem dicitur esse aliquid, quod ita est alicubi, vt intra definitum spatium contineatur, nec simul possit extra illud naturaliter esse. Est autem subintelligenda negatio extensionis, nam aliàs etiam id quod est circumscriptiuè in loco, erit etiam definitiuè, quia non potest naturaliter simul esse in alio Vbi: quo sensu illud *esse definitiuè* potest genericè sumi prout distinguitur ab esse vbique, quod est proprium Dei. Vt ergo illa sit ratio specifica, subintelligenda est negatio, videlicet vt res illa dicatur esse definitiuè in loco, quæ, licet non habeat in loco extensionem partium, intra certos tamen limites ita continetur, vt extra illud Vbi naturaliter esse non possit. Atque ita illa diuisio fere coincidit cum diuisione Vbi in corporeum & spirituale: quæ duo membra esse specie diuersa, superiùs ostensum est. II.

Prima obiectio contra diuisionem eius, & solutio.

SEd obiicere quis potest, nam punctum habet etiam suum Vbi, in quo non est extensio partium, vt possit esse totum in toto, & totum in qualibet C parte, & tamen punctum non dicitur esse alicubi definitiuè, sed potiùs circumscriptiuè. Respondetur primò non oportere vt Vbi ipsius puncti in illa diuisione contineatur, quia sicut Aristoteles dixit punctum non esse in loco per se, sed per accidens, & sicut punctum non est quantitas, sed principium quantitatis, ita nos dicere possumus punctum non habere Vbi, sed principium Vbi corporei. Vnde vlteriùs dicitur, eo modo quo illud est Vbi, reduci ad circumscriptiuum, & in descriptione Vbi definitiui subintelligendum etiam erit sub negatione extensionis partium comprehendi negationem essendi in loco per modum principij talis extensionis: quod alio modo dici solet esse indiuisibile vt habens positionem in continuo. III. Punctum sit circumscriptiuè an definitiuè in loco sit.

Secunda obiectio & responsio.

DIces rursus, Intrinsecum Vbi substantiæ materialis, & accidentium etiam materialium, præter quantitatem, est diuisibile, ita vt ratione illius totum sit in toto, & pars in parte, & tamen ex se non est Vbi IIII.

Vbi circumscriptiuum, nam hoc per se primo soli quantitati conuenit, & non alteri nisi ratione illius. Ad hoc duobus modis responderi potest, vt adæquata sit diuisio. Primò, omne Vbi rei materialis comprehendi sub Vbi circumscriptiuo, quia licet ex se & per se non necessariò habeat extensionem partium in ordine ad locum, sed ratione quantitatis, tamen ex natura sua postulat vt media quantitate habeat illam extensionem. Vnde Vbi circumscriptiuum subdistingui potest, nam vnum est per se tale ex vi sua, seu ex natura illius subiecti quod proximè afficit. Aliud verò est, quod non habet prædictam extensionem ex vi sua, tamen aptum est illam habere media quantitate. Et iuxta hanc interpretationẽ, si substantia materialis esset alicubi sine quantitate per diuinam potentiam, & absque nouo miraculo, haberet Vbi materiale & circumscriptiuum, quia licet secundum illum statum non necessariò esset tota substantia in toto, & pars in parte spatij ratione præsentiæ seu Vbi quod tunc haberet, tamen natura sua semper postularet hunc modum essendi in loco media quantitate. A

V. Secundò dicere possumus, omne Vbi, præter illud quod est proprium quãtitatis, pertinere ad modum essendi definitiuè in loco, atq; ita substantiam materialem dupliciter esse vbi ad est, scilicet & definitiuè, & circumscriptiuè. Non quatenus vnum horum includitur in alio, sed per modos specie diuersos, quorum vnus per se & ratione sui conuenit tali substantiæ, alius per accidens seu per aliud, nimirum per denominationem, & coniunctionem ad quantitatem: vnde prior est inseparabilior à substantia, quàm posterior, vt patet in substantia materiali cõconseruata sine quantitate. Quæ iuxta hanc interpretationem esset definitiuè alicubi, & non circumscriptiuè. Et hic modus loquendi videtur magis accommodatus cõmuni vsui: nam res non dicitur esse circumscriptiuè, nisi vel à superficie externa circumscribatur, vel saltem circumscribi possit quantum est ex modo essendi alicubi, vt vltima sphæra, substantia autem carens quantitate, non ita esset alicubi: esset ergo præsens potiùs definitiuè quam circumscriptiuè. Vnde cùm dicitur in definitione essendi alicubi circumscriptiuè, quòd sit totum in toto & pars in parte, subintelligendum est per se, & ex intrinseca necessitate talis præsentiæ, atq; ita conuenit soli Vbi quantitatiuo. Vnde vlteriùs, Vbi definitiuum sic cõdiuisum à circumscriptiuo, non conuertitur cum Vbi spirituali, sed potiùs subdiuidendum est, nam aliud est cui repugnat extensio partium, & hoc est immateriale, aliud verò cui non repugnat, quamuis ex se non necessariò illam habeat, sed solum ratione adiunctæ proprietatis. Et vtrumq; eorum potest vlterius diuidi in Vbi substantiæ, vel accidentis, & ita erit perfecta diuisio.

Tertia obiectio dissoluitur.

VI. RVrsus verò obiici potest, quia in mysterio Eucharistiæ habet corpus Christi suam præsentiã, quæ verè spectat ad hoc prædicamentum, nam est quoddam accidens quatenus est quidam modus additus substantiæ illius corporis, & non est alterius prædicamenti nisi huius, & tamen non continetur sub prædicta diuisione, quia nec secundum illam habet extensionem partium in ordine ad locum, nec etiam ei repugnat esse alibi, vnde nec circumscriptiua est, nec definitiua. Sed hæc obiectio petit Theologicum dubium, quod à nobis latè tractatum est in 3. tom. 3. part. disput. 48. sect. 3. scilicet, an Christus in Sacramento dicendus sit esse definitiuè, vbi diximus non oportere illam præsentiam sub hac diuisione comprehendi. Nihilominùs tamen probabiliter credimus illam præsentiam directè & propriè pertinere ad hoc prædicamentum, quia si non pertineret, maximè quia est supernaturalis: hoc autem non obstat, quia etiã qualitates supernaturales directè pertinent ad prædicamentum qualitatis, quia cùm finitæ sint, possunt habere vniuocam conuenientiam cum qualitatibus naturalis ordinis, ita ergo proportionaliter censeo de illa præsentia. Quapropter vt diuisum & partitio totum ambitum huius prædicamenti comprehẽdat, oportet vel prætermittere partitionem præsentiæ localis in naturalem & supernaturalem, & deinde naturalem diuidere in definitiuam & circumscriptiuam. Vel certè, quòd non incommodè fieri potest, posset definitiua præsentia generaliter appellari omnis illa quæ est absq; extensione partium in spatio, seu qua res præsens est tota in toto, & tota in qualibet parte absq; immensitate: & B hæc diuidi vlteriùs posset in eam quæ est connaturalis subiecto vel supernaturalis, vel certè in eam quæ natura sua est definita ad vnũ limitatum Vbi, & eam quæ non habet ex se tantam limitationem, quamuis non sit immensitas: talis enim probabiliter existimari potest sacramentalis præsentia corporum Christi, vt latiùs in citato loco declaraui.

Quarta obiectio expeditur.

QVartò obiici potest circa eandem diuisionem, VII.
nam Deus est etiam alicubi, cùm sit vbique, & tamen neq; est circumscriptiuè, nec definitiuè. Verùm hæc obiectio potiùs declarat partitionem illam optimè accommodari ad Vbi prædicamentale, nam Deus non est alicubi per aliquod Vbi pertinens ad hoc prædicamentum, quia eius immensa præsentia non est accidens, nec modus substantiæ eius, sed omnino ipsamet essentia eius. Et hoc sensu negat Damascenus lib. 1. cap. 16. Deum esse in loco, prout, nimirum, *esse in loco* dicit aliquid prædicamentale vel finitum, seu continentiam intra ambitum alicuius spatij determinati. Sic etiam Chrysostomus homil. 5. ad Colossenses dicit *Deum nusquam esse, licet sit vbique*, C Et Augustinus lib. 83. quæstion. q. 20. *Deus non alicubi est, quod enim alicubi est, continetur loco*: & lib. 8. Genes. ad liter. cap. 26. dicit *Deum esse sine tempore, ac loco*: & libr. de essentia diuin. vocat Deum *illocalem*, quod veluti declarans serm. 8. de verbis Domini, ait *Deum non contineri in loco*, & similia multa supra adduximus agentes de immensitate Dei.

Sitne dicta diuisio generis in species.

VLtimò obiicitur quòd illa diuisio non sit aptà VIII.
ad hoc prædicamentum constituendum quia non est vnius generis, imò nec vniuoca nihil enim est frequentius in ore sapientium, quàm incorporalia non esse in loco nisi æquiuocè, vt patet ex D. Thom. 1. part. quæst. 52. art. 1. & quæst. 53. art. 1. ergo Vbi quod est cõmune incorporalibus, & corporalibus, non potest esse genus. Respondetur iam suprà dictũ esse, in proprietate & rigore sermonis aliud esse adesse alicubi per extrinsecum Vbi, aliud verò esse in loco. Illa ergo locutio dici solet de esse in loco extrinseco: imò D. Thom. in priori loco citato expressè declarat intelligi de esse in loco corporeo. Quo sensu sine dubio valde analogicè dicitur de angelo, & de

corpore

Universidad de Deusto
Biblioteca

corpore, quia in vno significat contineri à loco per contactum quantitatiuum, in alio verò significat contingere locum contactu virtuali seu operatione: vnde sicut quantitas vel contactus analogicè dicitur de quantitate molis & virtutis, ita & esse in loco de illis duobus modis. At verò propriè loquendo de intrinseco Vbi posset quidem illa locutio exponi de equiuocatiõe rei seu generis, eo nimirum modo quo dicuntur latere in genere æquiuocationes, aut quo corruptibile & incorruptibile dicuntur genere differre. Loquendo autẽ metaphysicè seu logicè reuera est inter hæc Vbi vniuoca conuenientia quia vtrumque cõfert formaliter rei quam afficit, vt sit realiter præsens, ac definita in certo spatio. Neq; est cur abstrahi non possit commune genus à modo corporeo & incorporeo, æquè ac abstrahi potest à substantia, vel qualitate corporea & incorporea.

IX. Rursus verò hic inquiri poterat, an omnia Vbi corporum sint eiusdem speciei in hoc prædicamẽto, vel differant pro diuersitate corporum, aut pro diuersitate situum vniuersi (& idem cum proportione quæri potest de incorporeis.) Sed hæc quæstio iam ad Physicam pertinet, cum qua coniuncta est alia, an motus locales corporum omnes sint eiusdẽ speciei, & ideo ab his quæstionibus nunc abstinemus. Probabilius tamen videtur omnia hæc Vbi esse eiusdem speciei, differreq; solum, vel per respectus ordinis inter ipsa corpora seu partes eiusdẽ corporis, quomodo vnum corpus dicitur esse sursum, aliud deorsum, vel per respectus ad subiectũ, quomodo dicitur locus superior vel inferior esse naturalis vel violentus.

De proprietatibus ipsius Vbi.

X. VLtimò facile etiam est ex dictis proprietates ipsius Vbi colligere. Quarum prima ac præcipua est quòd sit immobile: quam in superioribus declaratum reliquimus. Et ex ibidem dictis colligere licet, sicut omne Vbi immutabile est secundũ locum, ita è conuerso omne Vbi esse corruptibile, quantum est de se, quia ita ipsum est immutabile, vt semper sit in subiecto mutabili: per mutationem autem localem subiecti corrumpitur ipsum Vbi. Et radix huius est, quia omne subiectum Vbi, habet finitum, & limitatum Vbi, & inde prouenit vt mutare illud possit, & consequenter vt ipsum Vbi possit corrumpi.

XI. Vbi intensio nec caret. Alias duas proprietates assignant Gilbertus, Albertus, & alij, negatiuas, & fere communes cæteris prædicamentis extra qualitatem, nimirum non posse intendi nec remitti, & non habere contrarium. Et in priori nulla est difficultas, quia in illo modo præsentiæ nulla est latitudo quoad intensionem: quoad extensionem verò in vniuersum fere dici potest, omne Vbi habere latitudinem, & suscipere magis vel minus vt satis, in superioribus, declaratum est tam in loco corporũ quam spirituum. Dico autẽ fere, quia excipi potest locus indiuisibilis, vel punctí, vel quem angelus habere potest per præsentiam ad solum pũctum, iuxta probabilem opinionem. Sed non oportet exceptionem addere quia hoc ipsum Vbi indiuisibile, est suo modo principium Vbi extensi per spatium, & ita sub illo continetur.

XII. Vbi quo sensu dicatur cætere contrario. Quod autem spectat ad alteram proprietatem, recolendum est ex superiùs dictis disput. 45. contrarietatem, etiam vt distinguitur ab oppositione priuatiua, aliam esse propriissimam, quæ versatur inter formas sub eodem genere maximè distantes, aliam verò esse minùs propriam, quæ reperitur inter termi-

A nos alicuius latitudinis, quatenus ab vno ad alium successiuè potest transitus fieri: quomodo in augmentatione minor & maior quãtitas censentur termini contrarij, & in intensione gradus remissus & intensus. Quando ergo carentia contrarietatis dicitur proprietas Vbi, intelligendum est de priori & propriissima contrarietate, & ita est res clara, præsertim cùm dictum sit, omnia Vbi, quæ naturaliter possunt afficere idem subiectũ, esse eiusdem speciei. At verò posterior contrarietas inter Vbi reperitur, nã motus localis est propriissimus motus: omnis autem motus fit inter terminos positiuos & contrarios, saltem illo modo, vt patet ex Aristotele lib. 5. Physicor. cap. 1. text. 10. ergo terminus per se motus localis habet alium sibi contrarium: terminus autem primarius ac per se motus localis est ipsum Vbi, vt suprà ostensum est, & idem Aristoteles docet suprà capit. 1. ergo Vbi habet contrarium, saltem illo posteriori modo. Quę contrarietas in hoc solum consistit, quod vnum Vbi formaliter repugnat alteri, & inter ea est quædam latitudo spatij, in qua extrema Vbi hanc habent oppositionem, quòd dum ab vno receditur, ad aliud acceditur, & è conuerso. Qui modus oppositionis in-

B ueniri potest etiam inter ea quæ sunt eiusdem speciei, vt ex dictis constat. Hîc autem insinuabat se quæstio, an inter plura Vbi, præsertim corporalia tãta sit repugnantia, vt nec per potentiam Dei absolutam possint simul esse in eodem subiecto, quod est quærere an omnino repugnet idem corpus esse simul in duobus locis, sed hanc quæstionem fusè tractaui in tomo 3. tertiæ partis.

DISPVTAT. LII.

De situ.

Situs considerationi vtilis annexa. SItus propinquissimè adiacet & conuenit cum ipso Vbi, & ideo præsens disputatio conuenienter præcedenti succedit, quam breuissimè expediemus, quia, vt ex discursu eius constabit, hoc genus nihil rei addit superioribus, sed quandam prædicamentalem denominationem, quæ breuissimè explicari potest.

SECTIO I.

Quidnam sit situs, & quomodo ab Vbi differat.

C I. Variæ situs acceptiones. DIfficile sanè est explicare quidnam situs sit, ita vt diuersum genus entis à reliquis constituere possit. Vox enim *situs* tribus modis accipi posse videtur. Primo vt significat generatim locum illum extrinsecum in quo res sita est, qui non est forma vel accidens rei, sed quasi sustentaculum eius, vt si dicas portionem terræ, in qua arbor plãtata est, esse situm eius, & sic per se notum videtur situm non constituere prædicamentũ. Secundo significare potest quandam relationem ordinis, vt esse sursum vel deorsum, aut in priori, vel posteriori loco, seu in digniori, vel minùs digno, quæ relatio quando realis est, ad prædicamentũ Ad aliquid spectat. Tertio modo significat positionem partiũ in ordine ad locum: & in hac significatione censetur cõstituere hoc prædicamentum, eandem tamen difficultatem habet, quia in hac etiam positione nihil interuenire videtur, quod ad alia prædicamenta non pertineat, quia in positione partium in ordine ad locum aut considerator

deratur Vbi vniuscuiusq; partis, & hoc non est nisi A partiale Vbi totius, vnde ad idem prædicamentum reducitur tanquam quid incompletum: aut consideratur respectus qui inde consurgit inter partes ipsas, & ille pertinet ad prædicamentum relationis: vel consideratur integra dispositio subiecti, quæ ex partibus sic situatis consurgit, & illa dispositio vel nihil est, nisi integrum Vbi totius, vel ad summum addit figuram quandam ipsiusmet Vbi ad prædicamentum qualitatis pertinentem. Nihil ergo noui apparet quod possit esse situs. Et confirmatur, nam duplex est positio partium quantitatiuarum: vna dicitur esse in toto secundum se seu in ordine ad se, vt patet ex Aristotele in Prædicament. de quantit. quæ in hoc consistit, quòd in ipso toto quædam partes sunt extremæ, & quædam intermediæ, & quædam consideratur vt centrum aliarum, ac deniq; vna post aliam in toto ipso: alia verò est positio partium in ordine ad locum, quæ consistit in simili coordinatione earum secundum Vbi intrinsecum, nam extrinsecus locus non est simpliciter necessarius ad hãc partium positionem. Sed prior positio partium non addit supra quantitatem nisi relationem partium, & ideo secundum id quod est absolutum, ad idem prædica- B mentum quantitatis pertinet: ergo eadem proportione situs præter relationes nihil aliud dicere potest quàm ipsum Vbi.

Prima sententia quòd situs sit denominatio extrinseca, reijcitur.

II. IN hoc prædicamento explicando non habet locum sola denominatio extrinseca, in qua aliqui ponunt omnes rationes sex posteriorum prædicamentorum: quam sententiam generaliter tractat, & latè defendit Fonseca 5. Metaph. cap. 15. quæst. 7. nihil tamen speciale dicit de hoc prædicamento, quamquam de aliis, & maximè de Vbi difficultatem senserit. Quæ tamen non minor est in situ, nam denominationes quæ ad hoc prædicamentum pertinere censentur, nullo modo possunt alicui formæ vel corpori extrinseco attribui: vt satis indicauit Aristoteles in Prædicament. capit. de sex vlt. dicens denominationes huius prædicamenti sumi à positione: positio autem non est denominatio extrinseca, quod in particulari clariùs patet. Vt verbi gratia, sedere est denominatio huius prædicamenti, quæ C nõ sumitur à sede in qua quis sedet, sed à sessione, quę est interna quædam dispositio ipsius corporis sedentis: similiter stare quis dicitur non ab aëre circumscribente, neque à terra, verbi gratia in qua fortè stat: posset enim eodem modo contingere terram, etiamsi non staret, sed aliam dispositionem corporis haberet, & quamuis nullus esset aër circumstans, homo verè esset stans aut sedens: præter hæc autem fingi non potest aliquid extrinsecum, vnde illa denominatio sumatur.

Secunda sententia, quod situs sit relatio, non probatur.

III. QVapropter si in aliquo ex his prædicamentis probabilitatem habet opinio Scoti, quòd in relatione consistant, maximè quidem in hoc, quia nihil aliud intrinsecum videtur posse excogitari, vt in ratione dubitandi propositum est. Et fauet Aristoteles in capit. de Ad aliquid, vbi situm numerat inter ea quæ sunt illius prædicamenti, & positionem illud vocat, & ponit exempla, *recubatio, statio, sessio*: & posteà in cap. 9. de sex vltimis prædicamẽtis, dicit situm esse, nihil aliud esse, quàm denominatiuum ipsum, sumptum à positione. Declarans situm in præsenti non esse nomen abstractum, sed concretum, cuius abstractum erit situatio, vel positio, quam dicit Aristoteles esse relationem.

IIII. Nihilominus tamen hæc sententia, si intelligatur de relatione prædicamentali, non potest probari, quia aliàs non constitueretur nouum prædicamentum: si verò intelligatur de relatione transcendentali, erit fortasse vera, sed non declarat quomodo sit diuersa ab Vbi: si autem intelligatur de alia relatione distincta ab his, quæ extrinsecùs aduenientes vocantur, nos talem relationem non admittimus, vt suprà disput. 48. tractatum est. Neque in præsenti apparet qualis possit esse hæc relatio extrinsecus adueniens, nam si fit relatio ordinis situalis partium inter se, hæc non extrinsecùs nascitur, neque per aliquam actionem fit, quæ per se ad illam tendat, sed intrinsecè sequitur positis partialibus Vbi omnium partium, in quibus illa fundatur: vnde nulla actio est ad illam necessaria præter motum localem quo fit tale Vbi. Vel est relatio totius ad suas partes, & partium ad totum: & de hac eadem est ratio, idemque ostendi potest eodem discursu. Vel denique est relatio totius ad aliquid aliud extrinsecum & talis relatio aut nulla est simpliciter necessaria, quod infrà videbimus, aut etiam illa intrinsecè consequitur ex talibus Vbi vtriusq; corporis continentis & contenti.

V. Neq; Aristoteles huic fauet sententię, nam eo modo quo dicit positionem esse relationem, dicit etiam illam pertinere ad prędicamentum Ad aliquid. Quo autem sensu Aristoteles fuerit locutus, latè tractat Caietanus in Prædicam. capit. de sex vltimis. Sed omissis aliis modis quos ibi refert & improbat, vera responsio est, Aristotelem numerasse positionem inter ea quæ sunt ad aliquid, non ex propria sententia, sed iuxta primam definitionem relatiuorum, quam priùs posuit in illo prædicamento cum omnib. quæ ex illa sequebantur, & posteà illam reiecit: intellexit ergo esse respectum secundum dici vel transcendentalem, & ab illo posteà dixit sumi denominationes huius prædicamenti. Quis autem ille respectus sit, & quomodo ab aliis differat, nunquam explicuit. Caietan.

Reijcitur opinio tertia quòd situs sit absolutum cum respectu.

VI. POtest ergo ad hoc prædicamentum accommodari alia opinio, quam aliqui de sex omnibus defendunt, scilicet quòd dicat absolutum simul cum respectu, & absolutum sit vel locus extrinsecus modus ipsius Vbi, respectus autem sit habitudo ad rem aliquam in qua alia sita esse dicitur, vt verbi gratia, sedentis ad sedem, stantis ad rem in qua stat, vel aliquid simile. Sed hæc sentẽtia primùm excluditur ratione generali, quia vel loquitur de respectu prædicamentali, vel transcendentali: si de transcendentali, etiam Vbi dicit respectum transcendentalem, neq; explicatur quem alium dicat situs, nam illi respectus qui sunt ad res extrinsecas vel continentes, aut è cõuerso continentis ad rem contentam, nõ sunt transcendentales, sed prædicamentales. Si autem sit sermo de relatione prædicamentali, illa non potest essentialiter componere formam alterius prædicamenti, quia illa non esset compositio per se, sed per accidens, & quia illo modo miscendo formas diuersorum prædicamentorum, possemus prædicamenta in infinitum multiplicare.

Vera

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vera sententia, situm esse modum rei.

VII. RElinquitur ergo vt dicamus situm seu positionem esse aliquem intrinsecum modum corporis situati, à quo sic denominatur sedens, aut iacens, vel simile. Quod satis probari videtur à sufficienti partium enumeratione, quia nec necesse est fingere entitatem distinctam, vt satis per se clarum est, neq; aliquid aliud relinquitur præter intrinsecum modum, reiectis aliis sententiis. Quis autem hic modus sit, & quomodo distinguatur ab Vbi; difficile explicatur. Et quidem ego censeo non esse nouum modum ex natura rei distinctum ab ipsomet modo qui est vbicatio talis subiecti, & omnium partium eius: hoc enim videtur conuincere ratio dubitandi superiùs posita. Et præterea declaratur, nam Vbi & situs respectu eiusdem corporis ita comparantur vt eodem omnino modo fiant, & amittantur, nam qui stat, non fit sedens nisi per motum localem, neque amittit sessionem nisi per alium motum localem, vel totius, vel aliquarum partium. Vnde fieri non potest vt in tali subiecto situs separetur à tali Vbi integro, & totali, nec è conuerso fieri potest vt tale Vbi separetur à tali situ: ergo non sunt modi ex natura rei distincti: nullum enim est indicium distinctionis inter illa, nec etiã occurrit ratio, aut effectus aliquis, propter quem distinguenda sint: imò nec satis potest declarari aut concipi talis distinctio. Atq; hanc sententiam quamuis aliter explicatam tenet Fonseca in 5. Metaphysic. cap. 7. qu. 2. sect. 4. dicens, etsi populari sensu situs ab vbi distinguatur, tamen si res ad Philosophorum normam exigatur, non esse reuera distinctum à prædicamento vbi. Quòd si solum intendit, hæc prædicamenta non distingui per distinctionem in re inter situm & vbi, placet eius sententia, si verò neget habere distinctionem rationis seu in modo prædicandi sufficientem ad distinctionem prædicamentorum, id non admittimus, neq; à recepta sententia recedendum putamus.

VIII. Vt ergo hęc duo prędicamenta distinguantur, dicere quis posset prædicamentum Vbi non constitui per illum modum intrinsecum, sed per locum extrinsecum, ita vt esse in loco, quod pertinet ad illud prædicamentum, sit sola denominatio extrinseca à loco continẽte: situs verò sit modus ille intrinsecus, quem in tota disputatione præcedẽti declarauimus. Iuxta quam sententiam omnia quæ in superiori disputatione dicta sunt, ad situm essent accommodãda, exceptis quæ pertinent ad extrinsecam denominationẽ loci continentis. Quæ sententia posset probabiliter defendi, nos autem illam non sequimur. Primò quia Aristoteles semper dixit proprium terminum localis motus esse Vbi: motus autem localis primò & per se terminatur ad illum modum intrinsecum. Secundò quia ille modus in genere sumptus, est communis corporibus & spiritibus, vt declarauimus: situs autem proprie non tribuitur rei spirituali imò neque omnibus corporalibus, vt infra declarabimus, cùm tamen Vbi proprie omnibus tribuatur. Tertiò quia sola illa denominatio extrinseca essendi in loco continente, non est sufficiens ad constituendum prędicamentum distinctum à reliquis, vt in eadem disput. sect. 2. explicatum reliquimus.

Quomodo situs & vbi ratione differant.

IX. IGitur dicendum censeo formam situs, seu positionem, quæ dat denominationem huius prædicamenti, esse ipsummet Vbi sub diuersa ratione conceptum, ita vt sicut ad distinguendam actionem & passionem, sufficit distinctio rationis, ita hîc sufficiat inter situm & Vbi. Consistit autem distinctio rationis in hoc, quòd Vbi vt sic solum dicit illum modum quatenus constituit rem præsentem alicubi, & ideo nos semper explicamus ipsum Vbi per relationes distantiæ, aut propinquitatis, vel intimæ præsentiæ, quia solum illud concipimus vt fundamentum earum. At verò situs vt sic dicit illum modum vt denominãtem rem ita dispositam in se, dispositione quadam resultante ex locali coordinatione partium. In qua denominatione non attenditur ratio præsentię, nec ordo ad spatium proprie, sed ordo partium inter se: ordo (inquam) non prout dicit relationem prædicamentalem, sed prout est fundamentum eius. Quod satis significauit Aristotel. 5. Metaph. cap. 19. vbi ait, *Dispositio est ordo habentis partes*, & ponens primum membrum, addit, *Aut loco*, vbi omnes intelligunt propriam formam huius prædicamenti. Est ergo situs quædam dispositio situalis seu localis cõsurgens in toto ex tali partium vbicatione: quæ dispositio, quamuis in re non sit aliquid distinctum ab illo modo qui est Vbi, à nobis tamen concipitur per modum cuiusdam formæ distinctæ, quæ diuersum modum denominationis & prædicationis habet, quod satis est ad distinctionem prædicamentalem.

Et hoc etiam confirmat exemplum de quantitate, nam positio partium in toto, vno modo solùm dicit extensionem partium continuarum, & sic pertinet ad differentiam essentialem quantitatis continuæ, & ideo non potest nouam rationem prædicamentalem constituere. Alio verò modo potest illa positio sumi pro dispositione totius resultante ex tali extensione partium, & coordinatione earum in se, & sic illa dispositio habet diuersam rationem prædicamentalem à quantitate, non est tamen alia nisi figura, & multi de hac exponunt tertium membrum dispositionis positum ab Aristotele citato loco, quod formam, vel (vt alij vertunt) speciem appellat: & ita videtur exponere D. Thomas. Ad hunc ergo modum comparatur situs ad vbi in his rebus, quæ illius sunt capaces. Est tamen discrimen, nam figura est magis distincta à quantitate, quàm situs ab Vbi, eo quòd quantitas propriam & veram realitatem habeat, cuius modus est figura, & separabilis ab ipsa: Vbi autem est tantùm quidam modus, & situs est veluti modus eius, & ideo non est in re modus distinctus, sed ratione tantùm, vel quia modus non modificatur per alium modum, ne procedamus in infinitum, vel quia est ita intrinsecus, vt sit omnino inseparabilis. Atque hæc sententia sic exposita solum confirmatur impugnatione aliarum, & à sufficienti enumeratione, & quia ex sola expositione data est per se verisimilis, & consentanea modo concipiendi & loquendi de his rebus, & sine vllo inconuenienti.

Solum potest obiici, quia homo in vacuo existẽs, non esset capax situs, habere autem Vbi, vt suprà diximus: ergo etiam in re sunt hæc duo separabilia: imò etiam concluditur situm non constitui per solam denominationem intrinsecam, cùm egeat aliquo extrinseco aut circumscribente, aut sustentante, vel aliquo simili. Antecedens patet, quia si quis esset in vacuo, non posset dici sedere, etiamsi in modo sui Vbi haberet eandem dispositionem & quasi figuram quam nũc habet dum sedet. Similiter etiãsi esset recto corpore, non posset dici stare, magis quã iacere, nam si attentè consideretur corpus iacens, aut

XI. Obiectio soluitur.

aut stans, non differt quoad localem dispositionem quæ in corpore eius resultat ex positione partium, sed differt tantum in modo quo est dispositus in ordine ad illud corpus à quo sustentatur, quę diuersitas non posset in vacuo intelligi. Respondeo, verum quidem videri in his denominationibus prout sunt in communi vsu, interdum admisceri extrinsecas denominationes vel habitudines, quamuis illæ non sint quæ prædicamentalem rationem constituunt. Vt nomen situs etiam est æquiuocum, & interdum, vt dixi, sumitur subst ãtiuè pro illo loco in quo res sita est, & non semper pro loco adæquato, sed pro illa parte terræ in qua res sustentatur, vt si dicamus situm corporis Christi in cælo esse illam partem superficiei conuexæ cæli Empyrei, quam suis pedibus contingit. Sic igitur, cum quis dicitur sedere, ibi possunt coniungi duo, scilicet quod habeat talem dispositionem sui corporis, & quod habeat sedem in qua sustentetur: prior ratio est quæ per se pertinet ad prædicamentum situs, quam posset quis habere etiam in vacuo: posterior autem non spectat per se ad prædicamentum, quia non sumitur ex aliquo quod se habeat per modum formæ, sed solum per modum causæ extrinsecæ sustentantis, vel potius impedientis ne corpus aut partes eius vlterius descendant. Vnde si homo esset rectus in vacuo, secundum dispositionem intrinsecam stare diceretur. Non quidem in ordine ad corpus extrinsecum sustentans: sed quia ipsæ partes corporis inter se ita essent dispositæ & ordinatæ, sicut nunc sunt in homine, qui stare dicitur: quod à nobis explicari non potest, nisi per relationes, aut effectus aliquos, scilicet, quia vna pars esset sub alia, & quasi sustentaret illam, vt pedes crura, & sic de aliis. Neque aliter posset homo in vacuo constitui, saltem naturaliter,

SECTIO II.

Quæ subiecta, species, aut proprietates huic prædicamento tribui possint.

I. HIc breuiter expedimus reliqua quę de hoc prædicamento desiderari possunt.

De subiecto situs.

II. PRimum est, quibus rebus attribui possit situs. Dicendum est enim in primis, non posse attribui rebus incorporeis, quia est dispositio totius, resultans ex ordine partium in loco, res autem incorporea non habet partes, sed tota est in toto, & tota in qualibet parte. Vnde non est satis, quod eius præsentia sit aliquo modo diuisibilis, & habens partes in ordine ad spatium, quia cum tota substantia sit sub qualibet parte illius præsentiæ, nulla peculiaris denominatio aut situalis dispositio inde resultat in tali re, præter hanc, scilicet esse præsentem maiori vel minori spatio. Et ideo suprà non diximus situm identificari cum quolibet Vbi, sed cum illo in quo potest reperiri.

III. Deinde est certum, situm maximè propriè conuenire animalibus, in quibus sunt partes diuersarum rationum ac figuratum, & ex propria & intrinseca virtute diuersimodè componi possunt, aut disponi in ordine ad locum. In aliis verò rebus, præsertim si vniformes sint seu homogeneæ, non ita facilè potest distingui situs ab vbi, saltem considerando solã ipsam dispositionem internam, non autem externã, partium absque habitudine ad alia corpora vniuersi. Nihilominus tamen potest in eis considerari aliqua ratio situs, quæ consistat in ista dispositione partium inter se, quamuis per analogiam, vel proportionem ad ordinem vniuersi à nobis explicetur. In ipso enim vniuerso, quatenus est aliquo modo vnum, & quasi artificiatum quoddam, compositum ex congruenti dispositione suarum partium, intelligi potest quidã situs, & quasi dispositio totius, ratione cuius diuersa corpora dicũtur habere diuersũ sitũ in vniuerso. Qui quidẽ sit⁹ in vnoquoq; corpore partialis est respectu vniuersi tamẽ respectu talis corporis est totalis, cõsurgens ex partialib⁹ sitibus suarũ partiũ, & sic quodlibet corpus habet suum situm, quatenus partes eius habent superiorem vel inferiorem locum inter se, & in ordine vniuersi. Quamuis enim situs non consistat intrinsecè in his respectibus, non tamen potest à nobis eius ratio fine illis exponi. Vnde etiam in animalibus non potest positio omnino prælcindi ab his respectibus. nam qui rectus stat ordine naturali suarum partium, diuersum situm habere censetur ab eo qui inuerso ordine caput haberet inferius, & pedes superiùs, etiamsi alioqui haberet corpus æquè extensum, & in eadem figura dispositum. Sic igitur potest situs inueniri etiam in corporibus inanimatis, maximè tamen attribui solet iis quæ habent partes diuersarum rationum. Vnde etiam corpora artificialia quatenus diuersis partibus constant, positionem & situm habere censentur, vt domus, in qua fundamentum est inferiùs, tectum superiùs &c. imò & exercitus eo modo quo est vnum quid, suam habet positionem, quando ordinatè constitutus est, nõ quod positio sit relatio ordinis, sed quòd ex partibus sic ordinatis talis dispositio totius consurgat.

Ex his facile est intelligere sub hoc genere positionis plures species distingui posse, quas breuiter colligit Albertus libr. de sex princip. tract. de positione, cap. 1. dicens, differentias subalternas huius prædicamenti, esse æquè, vel non æquè poni, seu flexè, aut rectè: speciales verò differentias esse sessionem, stationem, &c. inter quæ etiam numerat asperum, & lene in cap. 2. Quod etiam habet Diuus Thomas opusc. 48. Vnde etiam videtur sequi, vt idem Albertus obiicit dicto cap. 2. etiam curuum vel rectum, prout præcisè oriuntur ex positione partium in loco, pertinere ad prædicamentum situs, quia etiam illæ differentiæ dicunt quandam dispositionem totius, consurgentem ex positione partium, quod admittere non est magnum inconueniens, nam reuera stratio & sessio ratione rectitudinis & curuitatis maximè differunt, non quod ipsa figura vt sic sit positio, & pertineat ad hoc prædicamentum, sed illa dispositio totius in ordine ad locum secundum talem ordinem partium, ex qua sequitur talis figura. Quocirca sicut species figurarum, & habitudines partiũ secundum partialia loca, possunt infinitis modis variari & disponi, ita species situs innumeris modis variari possent.

IIII. Quę sint species situs. Albertus. D. Thom.

De proprietatibus autem situs plura disputat. Albertus supra cap. 3. 4. & 5. quæ breuiter colligit Diuus Thomas dicto opusc. cap. 2. Et in primis illi attribuunt illas duas communes proprietates, scilicet non habere contrarium, & nõ recipere magis & minus: de quibus nihil occurrit addendum, præter ea quæ de Vbi dicta sunt: nã licet vna positio repugnat alteri, illa non est propria contrarietas, sed specifica diuersitas, sicut etiam vna figura repugnat alteri. Potest autem attribui his speciebus situs illa oppositio

V. Quę proprietates situs.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ est inter terminos motus quatenus homo ex stante fit sedens, & sic de aliis, tamen etiam illud non est primariò ratione situs vt sic, sed ratione Vbi, quia vt diximus, motus localis per se primo est ad Vbi. Addunt verò cum Gilberto Porret. maximè proprium esse huius prædicamenti, proximè assistere substantiæ: & vim faciunt in verbo assistendi, prout distinguitur à verbo inhærendi. Sed non censeo hanc proprietatem esse necessariam, quia etiamsi sub illo verbo assistendi comprehendamus omnem modum vel relationem aut denominationem quæ non supponit propriam & rigorosam inhærentiam, immediatiùs assistit substantiæ corporeæ (de qua est sermo) Vbi, quam situs. Sed hæc parui momenti sunt, & ideò de hoc prædicamento dicta sufficiant.

Gilbertus.

DISPVTATIO QVINQVAGESIMA TERTIA.

De habitu vt quoddam genus accidentis constituit.

In qua significatione sit hic de habitu sermo.

HAnc vocem *habitus* supra disputat. 46. de speciebus qualitatis differendo explicuimus. Vnde omissa illa significatione, qua vel dispositionē quamlibet permanentem corpori aut animæ, vel propriam quandam speciem qualitatis significat, hic agendum est de altero significato eius, quod censetur esse peculiare genus entis, cuius communem rationem primò declarabimus, deinde breuiter quæ ad subiectum, species, & proprietates eius spectare videbuntur.

SECTIO PRIMA.

Vtrùm habitus sit aliquid extrinsecè denominans, & quale illud sit.

I. AN hoc prædicamento explicando eadem est diuersitas opinionum, quæ in aliis sex. Omittenda verò est opinio quæ coniungit absolutum eum respectu prædicamentali, quia eius impugnatio eiusdem rationis est in omnibus his prædicamentis. Omitto etiam opinionem de relationibus extrinsecùs aduenientibus, propter eandem causam, & quia si hìc interuenit aliqua relatio, illa intrinsecè sequitur positis termino & fundamento proximis, si debito modo explicentur.

Opinio Gilberti, & definitio habitus expenditur.

II. SVpereſt ergo tantum tractanda opinio quam indicat Gilbertus, & aliqui sequuntur, nimirum quod habitus sit quoddā accidens, quod resultat in corpore vestito ex adiacentia vestimenti, ita enim A exponunt illam definitionem Gilberti, *Habitus est corporum, & eorum quæ circa corpus sunt adiacentia.* Et potest hæc sententia confirmari ex Aristotele 5. Metaphysicor. capit. 20. vbi ait habitum esse quendam actum medium inter habentem & rem habitam; sicut actio (inquit) mediat inter agens & effectum, *sic inter eum qui vestem habet, & vestem quæ habetur, medius est habitus*: vnde infert ipsum habitum haberi non posse, scilicet alio habitu medio, ne in infinitum abeatur. Igitur ex sententia Aristotelis, habitus non est vestis, quæ extrinsecùs adiacet, sed est (vt ita dicam) habitio ipsius vestis; hæc autem habitio quæ mediat inter vestitum & vestem, non est in veste, sed in vestito, qui dicitur habere vestem. Ratione potest confirmari, quia vestis nō est accidens, sed substantia. Itē, quia si sola hæc denominatio à veste adiacente sufficeret constituere hoc prædicamentum, innumera alia prædicamenta constituenda essent, quia infinitæ sunt huiusmodi denominationes.

Formam huius prædicamenti esse extrinsecam vestem ostenditur.

B NIhilominùs, dicendum est formam huius prædicamenti esse merè extrinsecam, putà vestem, vel aliquid simile, quæ non aliter informat, quàm adiacendo, & extrinsecè denominando. Declaratur explicando prius in hoc prædicamento quatuor illa quæ in cæteris prædicamentis accidentium interueniunt, nempè formam seu abstractum, subiectum formæ, vnionem, & concretum seu compositum inde resultans. Forma igitur est vestis ipsa, subiectum est homo, verbi gratia, qui induitur, vnio hìc non est alia, nisi circumpositio seu adiacentia indumenti illo modo qui accommodatus est ad ornamentum, seu tegumentum subiecti quod vestitur: coneretum autem est totum hoc, homo vestitus, vel incomplexè, indutum. Quòd autem hæc ita sint, ex ipsa declaratione satis ferè probatur, nam hæc intelliguntur facilè, & sufficiunt ad veritatem & communem vsum harum denominationum, & quidquid vltrà additur, intelligibile non est. Nam in corpore quod veste induitur, præcisè ex adiacentia vestis nulla res vel modus realis pullulat, nisi fortè relatio propinquitatis aut contactus, vel alia simi- C lis, quæ sine dubio prædicamentalis est. Et confirmatur: nam homo sine sui mutatione potest vestiri, solum per adiacentiam vel circumpositionem vestis: imò hæc ipsa mutatio non terminatur per se ad propriam formalitatem huius prædicamenti vt sic, sed ad Vbi, & inde statim consequitur illa denominatio. Non est ergo forma huius prædicamēti aliquis modus intrinsecus eius rei, seu obiecti cui attribuuntur denominationes huius prædicamenti, nam hoc subiectum est homo qui vestitus dicitur, in quo omnes conueniunt, & tamen in eo nullus talis modus excogitari potest qui verisimilis sit.

III.

IIII. Aristotelis dictum expenditur.

Quando ergo Aristoteles dixit habitum esse quid medium inter vestem & vestitum, non est locutus de forma huius prædicamenti, sed de vnione talis formæ, quæ claritatis gratia magis significaretur, si vocaretur *habitio*. Est enim aduertendum, quod interdum *habere*, significat indifferenter quamcunque relationem inter rem habentem, & habitam, quo-

quomodo dicitur totum habere partes, & subiectū A qualitatis, vt diximus. In præsenti verò significare accidentia, & pater filium, & dominus seruum: & hæc significatio explicatur ab Aristotele in Postprædicament. est enim valde analoga, & quasi transcendentalis. Atque hoc modo dicetur homo habere vestem, si illam possideat, etiamsi ea indutus non sit, tamen illa non est denominatio huius prædicamenti, neque tunc vestis exercet rationem formæ respectu vestiti, sed denominatur habita, vt terminus relationis dominij seu possessionis. Propter hoc ergo dixit Aristoteles, quod sicut inter agens & effectum mediat actio, ita necesse est vt inter vestem & vestitum mediet habitio, vt homo denominetur habens vestem illo peculiari modo quo denominatur indutus vel vestitus. Hæc autem habitio non est aliud quàm vnio accommodata vestimenti ad hominem. Vnde maiorem proportionem habet hæc habitio cum vnione seu causalitate formali, quam cum actione. Et ideò licet sub nominibus significantibus informationem homo denominetur passiuè vestitus vel indutus, vestis autem quasi actiuè, scilicet, vestiens aut ornans, tamen sub ratione habendi fit è contrario, nam homo denominatur actiuè habens vestem, vestis autem passiuè dicitur habita, sicut forma dicitur quasi actiuè informans materiam, materia autem denominatur quasi actiuè habere formam. Et inde forte ortum habuit vt forma huius prædicamenti denominata sit habitus.

V. Quod si quis curiosè inquirat quid rei sit hæc habitio, respondeo non esse vnionem aliquam realem, imò nec nouum realem modum additum aut vestimento, aut rei vestitæ, in tali loco & situ constitutis. Primum est manifestum, quæ enim realis vnio fingi potest inter vestem, & hominem vestitum? secundum patet, quia positis homine & veste in tali dispositione & propinquitate locali & situali, etiam si re ipsa vel intellectu præscindatur omnis alius modus realis, verum erit dicere hominem esse vestitum: ergo superfluum est quidquam aliud fingere. Item sicut homo potest nudari omnibus vestimentis, nulla facta in eo mutatione reali, ita intelligere possumus, saltem per potentiam Dei posse annihilari hominem vestitum, manentibus vestibus immutatis in eodem Vbi, & situ, & cum omni alio modo intrinseco: ergo signum est nullum modum similem interuenire: omitto enim re- C lationes prædicamentales, quæ ad rem nihil deseruiunt, nam si aliquæ sunt in vestimento & vestito, consequenter se habent. Est ergo illa habitio, sola extrinseca adiacentia & accommodatio indumenti ad rem indutam; quæ licet in re non distinguatur ab ipso modo & dispositione quam vestis habet in suo loco, tamen quia hic & nunc ratione illius ita comparatur vestis ad rem vestitam, vt illam ornet, & quasi informet, ideò vt sic est quasi vnio quædam ad illam, & consequenter etiam ratione illius dicitur res vestita peculiari modo habere vestem. Vnde illa adiacentia, habitio vel habitus appellata est.

VI. Ex quo etiam intelligitur æquiuocatio quæ in hac voce *habitus* intercedit: interdum enim significat meram denominationem passiuam ab habendo, quacunque ratione res habeatur, & sic nullius est prædicamenti determinatè, quia solum dicit denominationem termini alicuius relationis vel habitudinis: quidquid enim possidetur, vel quomodolibet habetur, potest dici habitus illo modo. Aliter verò significat hęc vox quasi substantiue sumpta, & per modum nominis abstracti certam speciem

B

SECTIO II.

Quæ sint subiecta, species, aut proprietates habitus.

I. Inanimata habitu carent.

DE subiecto huius prædicamenti Diuus Thomas citato opusc. significat; esse solum hominem, nam res inanimatæ non vestiuntur, alia verò animalia natura vestiuit pilis, plumis, &c. quæ vestimenta nō pertinent ad hoc prædicamentum, quia sunt (ait Diuus Thomas) partes integrales suorum animalium: homo autem solus, cum nudus nascatur, rationem accepit, qua sibi vestimenta parare posset, & ita hoc prædicamentum videtur solis hominibus conuenire.

II. D. Thom. Hominum industria animata & inanimata habitu induuntur.

Addit verò idem Diuus Thomas, denominationem huius prædicamenti extendi ad quædam alia animalia, quatenus industria hominis vestibus ornantur, aut armantur, vt simia, vel equus. Addere verò vlterius possumus eadem industria extendi hanc denominationem ad res inanimatas, saltem quatenus sunt imagines animatarum, & præsertim hominum: quo modo vestimus imagines. Imò interdum res alias, vt domos, palatia, &c. ornamus aulęis, seu tapetis, quæ sine dubio præbent denominationem pertinentem ad hoc prædicamentum.

III. Deaurati, dealbati & huiusmodi denominationes ad hoc prædicamentum spectant.

Denique addit ad hoc prædicamentum pertinere omnem denominationem prouenientem ab vna substantia, quæ solum per modum ornamenti alteri coniungitur, etiamsi propriè vestis nō sit, secundum communem vsum huius vocis. Hoc patet ex dictis suprà in diuisione generum prædicamentalium, vbi ostendimus has denominationes, deaurati, dealbati; &c. ad hoc prædicamentum pertinere, quia sunt accidentales, & ad nullum aliud spectant, & alioqui habent satis vniuocam conuenientiam cum denominatione quam vestimentum tribuit. Atque ita

Universidad de Deusto
Biblioteca

tandem sit, vt subiectum huius prædicamenti possit esse quodlibet corpus, præsertim maximum, nam simplicia non sunt ita apta ad has denominationes, quamuis terra prout ornatur herbis aut floribus, hãc denominationem participare videatur. A

De speciebus habitus.

IIII. EX hac verò subiecti explicatione facilè colligi potest varietas specierum sub hoc prædicamentali genere contentarum. Possemus autem maioris claritatis gratia ipsum summum genus non appellare nomine habitus aut vestimenti, sed ornatus, & illud distinguere in proprium vestimentum, & in ornamentum commune rebus inanimatis, vt tales sunt. Et rursus vestimenta hominum diuidi possunt, vel iuxta diuersas partes organicas, quomodo distinguimus pileum à calceo, &c. vel iuxta diuersos fines, quomodo distingui possunt vestimenta propria ab armis, quæ Diuus Thomas suprà ad hoc prædicamentum reuocat, & maximè videtur habere verum de armis defensiuis, nam illa quæ ad offendendum sunt, non coniunguntur homini per modum formæ, sed per modum instrumenti: vnde vt sic non tribuunt peculiarem denominationem prædicamentalem. Deinde ornamenta aliarum rerum possunt multis modis variari, nam quædam sunt pendentia tantum, seu extrinsecus adiacentia, alia sunt intimiori modo coniuncta, vt aurum in argento deaurato, & inter hæc facilè potest alia distinctio & varietas multiplex excogitari. B

Proprietates habitus.

V. VLtimò quod spectat ad proprietates huius prædicamenti, nihil fere dicere necesse est. Nam cùm forma huius prædicamenti sit substantia quædam, vt in se est talis res, eadem habet proprietates quas substantia corporea, vt variis accidentibus subest, tamen vt forma est extrinseca, fere nullas habet proprietates peculiares. Aliqua verò accidentia videntur peculiariter pertinere ad eam constituendam sub tali ratione, præsertim color, & figura, nam hæc duo, sicut ad pulchritudinem multum conferunt, ita etiam ad rationem ornamenti. Addunt Diuus Thomas & Albertus locis suprà citatis, esse proprietatem huius prædicamenti recipere magis & minus, sed non est intelligendum de susceptione magis & minus per propriam intensionem, sic enim, cum habitus sit substantia quædam, non magis potest suscipere magis & minus quàm ipsa substantia, sicut ob eandem rationem non habet contrarium. Sed dicitur suscipere magis & minus secundum additionem quandam, non tantum extensiuam ex parte subiecti, quod commune est aliis accidentibus, sed per multiplicationem vestium, & circa eandem partem. Quo modo dicitur magis vestitus qui duas tunicas habet, quàm qui vnam tantum. C

VI. Vnde etiam est peculiare huic prædicamento, vt vna forma eius possit alteri supponi, vel quasi per accidens ex voluntate hominis, vt quando sunt vestes eiusdem rationis, vel per se & ex institutione talis habitus, vt toga superponitur aliis vestibus, quàuis denominatio semper referatur immediatè ad ipsum hominem, homo est enim, qui togatus denominatur: & quamuis contingeret carere interioribus vestibus, & solam haberet togam, ita denominaretur. Est etiam quodammodo proprium huius prædicamenti, vt formæ eius distinguantur secundum partes organicas hominis, & tamen simpliciter dẽnominent hominem: quamuis enim calcei, aut pileus, tantum sint in pedibus, vel capite, simpliciter dicitur homo pileatus, vel calciatus, & rectè sequitur vnum ex alio, nam quando forma non est nata conuenire toti nisi ratione alicuius partis, tunc existens in sola illa parte denominat totum, sicut dicitur homo crispus propter solos capillos. Sic igitur quia calceus est extrinseca forma solius pedis, in illo existens, denominat totum, & sic de aliis. Et ob contrariam rationem quando denominatio ex se est communis toti, non sumitur simpliciter ab huiusmodi formis, & idò non dicitur homo simpliciter vestitus, etiam si habeat calceos, aut pileum, &c. Et hactenus de nouem generibus accidentis.

DISPVTATIO LIIII.

De entibus rationis.

QVanquam in prima disputatione huius operis dixerimus, ens rationis non comprehendi sub proprio & directo obiecto Metaphysicæ, ideòque ab ipso etiã Philosopho ab hac tractatione exclusum fuisse in lib. 6 sexto suæ Metaphysicæ, nihilominùs ad complementum huius doctrinæ, & ad Metaphysicum munus pertinere existimo, ea quæ communia & generalia sunt entibus rationis tradere. Est enim eorum cognitio & scientia ad humanas doctrinas necessaria: vix enim sine illis loquimur, vel in Metaphysica ipsa, vel etiam in Philosophia, nedum in Logica: & (quod magis est) etiam in Theologia. Nec verò potest hoc munus ad alium quàm ad Metaphysicum spectare. Nam in primis, cum entia rationis non sint vera entia, sed quasi vmbræ entium, non sunt per se se intelligibilia, sed per aliquam analogiam & coniunctionem ad vera entia, & ideò nec etiam sunt per se scibilia, nec datur scientia, quæ per se primò propter illa solum cognoscenda sit instituta. Quòd enim hoc aliqui tribuunt Dialecticæ, error Dialecticus est, nam finis illius scientiæ non est nisi dirigere, & ad artem reuocare rationales hominis operationes, quæ non sunt entia rationis de quibus nunc agimus, sed entia realia. Itaque nullus artifex, nullaue scientia per se primò intendit entium rationis cognitionem, sed hæc tradi debet quatenus cum cognitione alicuius entis realis coniuncta est: quomodo Physicus agit de priuatione, quæ coniuncta est cum materia ad formam, & agit de vacuo per compararationem ad locum, & sic de aliis. Ratio obiecti hicagatur de ente rationis

Hocigitur modo Metaphysicæ proprium est agere de ente rationis vt sic, & de communi ratione, proprietatibus, & diuisionibus eius, quia hæ rationes suo modo sunt quasi transcendentales, & intelligi non possunt nisi per comparationẽ ad veras & reales rationes entium, vel transcendentales, vel ita communes, vt sint propriè Metaphysicæ, nam quod fictum est, vel apparens, per comparationem ad id quòd verè est, intelligi debet. Quare licet aliæ facultates, vt Physica, vel Dialectica, aliquando attingãt aliqua entia rationis, quæ cum suis obiectis coniuncta sunt, vt iam exemplis ostendimus, tamen nõ possunt ex propriis ratiõe quasi essentiales eorũ exponere.

nere. Hoc ergo ad Metaphysicum quasi ex obliquo & concomitanter spectat, vt Alexander, D. Thom. & alij 6. Metaph. notarunt, & Aristotelem ita exponunt, vt suprà aduertimus: & ideò nec ipse Aristoteles in sua Metaphysi. illa omninò prætermisit, vt patet ex lib. 4. c. 1. & 2. & lib. 7. c. vltim. Hoc itaque in præsenti disputatione præstandum à nobis est: an qua priùs qualemcunque naturam & causas huius entis declarabimus, deinde adiuncta diuisione varia genera horum entium indicabimus, ea omnia in particulari attingendo, quæ ad hãc doctrinam pertinere videbuntur.

SECTIO I.

An sit ens rationis, & quam essentiam habere possit.

I. NOn desunt etiam in hac re sententiæ extremè contrariæ, saltem in vocibus, nam si autores earum pressiùs examinẽtur, fortasse solum de vocibus contendunt. B

Prima sententia negans entia rationis.

II. QVidam ergo simpliciter negant dari entia rationis, sed omnia quæ de eis dicuntur, posse optimè de rebus ipsis intelligi, & in eis saluari. Hanc sententiam ita conatur defendere, disputandi potiùs quàm asserendi gratia, Mairon. in quodlib. quæstione 7. & quidam Bernardinus Mirandulanus in expositione prædicament. illam defendit. Fundamentum esse potest quia aut ens rationis dicitur, quia est in ratione subiectiuè, vel quia est factum à ratione: & hoc non, quia in esse, & fieri, sunt proprietates entium realium: vnde constat actus & species quæ fiunt à ratione, eíque insunt, entia esse realia: vel dicitur esse ens rationis, quia est fictum à ratione, & contradictionem inuoluit dicere tale ens esse, quia quod solum fingitur, non est. Vel saltem (quod ad rem magis spectat) sequitur talia entia rationis minimè esse necessaria, neque ad doctrinas, neque ad res veras concipiendas, nam fictiones intellectus ad hos fines necessariæ non sunt. Mairon. Bernardin. Miranel.

Alia sententia tribuens entibus rationis veram entis rationem.

III. ALtera sententia extremè contraria est, non solum dari entia rationis, verumetiam vnica significatione, atque etiã conceptione contineri sub communi appellatione entis, quamquam secundum analogam conuenientiam. Imò non desunt qui inter nonnulla entia rationis, & aliqua realia ponant vniuocam conuenientiam, vt inter relationes, quorum sententiam superiùs refutauimus. Nec etiam desunt qui entibus rationis attribuant entitatem independentem ab actuali cognitione intellectus, quorum opinio attingit quæstionem de modo quo consurgunt, vel suo modo causantur entia rationis, & ideo meliùs eam tractabimus sect. sequenti. Fundamentum ergo huius sententiæ esse potest, quia entia rationis absolutè dicuntur esse, vt cæcitas, & similia: ergo conueniunt aliquo modo in ratione entis cum entibus realibus. Item, quia proprietates entis conueniunt entibus rationis, nam ens rationis vnum est, vel plura, & est intelligibile, &c. C

Vera sententia.

IIII. Entia rationis dari opotet. DIcendum verò est dari aliqua entia rationis, quę neque sunt vera entia realia, quia non sunt capacia veræ & realis existentiæ, neque etiam habent veram aliquam similitudinem cũ entibus realibus, ratione cuius habeant cum illis communem conceptum entis. Prior pars huius assertionis communis est, vt patet ex communi vsu & modo loquendi, tam in Theologia, quam in Philosophia. Patet etiã ex distinctione superiùs tractata de relatione reali, & rationis, nam relatio rationis, ens rationis est. Aristoteles etiam quinto Metaphysicorum. textu 14. distinguit duplex esse, aliud quod verè est in re, & aliud quod non semper est in re, sed solum in apprehensione mentis, vt cum dicimus hominem esse cœcum, nam illud *esse* non indicat aliquid quod sit in homine, sed potius adiuncto tali prædicato ab illo aliquid remouet, tamen quia intellectus per modum entis apprehendit illam entiam visus; ideò illam esse dicit in homine, quod esse significat veritatem propositionis, non existentiam in re. Atque ita ex hoc loco colligunt entia rationis Diuus Thomas, & alij expositores. Et eodem modo idem Aristoteles 4. Metaphysic. text. 2. negationes & priuationes numerat inter ea quæ aliquo modo dicuntur entia. Atque hoc magis constabit ex iis quæ infra dicemus de diuisionibus entis rationis.

V. Entis rationis notanda diuisio. Non potest autem ratione confirmari hæc pars, nisi priùs explicemus quale esse, aut qualem essentiam habeat hoc ens rationis, de quo loquimur. Cũ autem ens rationis, vt ipsum nomen præ se fert, habitudinem dicat ad rationem, meritò distingui solet multiplex ens rationis, iuxta diuersas habitudines. Est enim quoddam ens, quod effectiuè fit à ratione, vera tamen & reali efficientia: quo modo omnia artificiata possunt entia ratiõis appellari, quia per rationem fiunt: non est tamen in vsu hæc appellatio, quia propter solam habitudinem ad causam efficientem vel exemplarem, non solet effectus ita singulariter appellari. Aliud est habitudo ad rationem vt ad subiectum inhæsionis, & est magis propria denominatio, nam accidens dicitur esse eius subiecti in quo est, quia accidens est entis ens, & ita omnes perfectiones quæ inhærent intellectui, siue ab illo fiant, siue aliunde proueniant, vel infundantur, dici possunt entia rationis. Sed nunc non est sermo de illis, quia illa sunt vera entia realia, contenta sub generibus accidentium hactenus declaratis: vnde neque illa acceptio entis rationis multum est vsitata, quia ratio valdè materialiter consideratur in ea habitudine. Alio ergo modo dicitur aliquid esse in ratione per modum obiecti, nam quia cognitio fit per quandam assimilationem & quasi attractionem rei cognitæ ad cognoscentem, dicitur res cognita esse in cognoscente, non solum inhæsiuè per suam imaginem, sed etiam obiectiuè secundum se ipsam.

VI. Id autem quod sic est obiectiuè in mente, interdum habet, vel potest habere in se verum esse reale, secundum quod rationi obiicitur: & hoc absolutè & simpliciter non est verum ens rationis, sed reale, quia hoc esse est quod simpliciter, ac per se illi conuenit, obiici autem rationi est illi extrinsecum & accidentale. Aliquid verò interdum obiicitur seu consideratur a ratione, quod non habet in se aliud reale ac positiuum esse, præter quam obiici intellectui seu rationi de illo cogitanti, & hoc propriissimè vocatur ens rationis, quia est aliquo modo in ratiõe

Universidad de Deusto
Biblioteca

scilicet obiectiuè, & non habet alium nobiliorem aut magis realè essendi modum, vnde possit ens appellari. Et ideò rectè definiri solet, ens rationis esse illud, *quod habet esse obiectiuè tantum in intellectu*, seu esse id, *quod à ratione cogitatur vt ens tamen in se entitatè non habeat.* Vnde rectè dixit Comment. 6. Metaph. com. 3. ens rationis solum posse habere esse obiectiuè in intellectu. Et Diuus Thomas opusc. 42. cap. 1. ait tunc effici ens rationis, quando intellectus nititur apprehendere quod non est, & ideò fingit illud aliquo modo vt ens: & idem significat 1. parte quæst. 16. artic. 3. ad 2. & 1. 2. quæst. 8. art. 1. ad 3. ait, *illud quod non est in rerum natura, accipi vt ens in ratione.* Eodem modo declarant naturam entis rationis Soncinas lib. 10. Metaph. quæst. 5. Caiet. de ente & essen. c. 1. Durand. in 1. d. 19. quæst. 5. num. 6. & quæst. 6. num. 9. & d. 33. quæst. 1. num. 10. quamuis hic addat, totum esse entis rationis esse denominationem extrinsecam ab actu rationis, quod æquiuocum est, & habet difficultatem tractandam sectione sequenti.

Comment. D. Thom. Soncin. Caiet. Durand.

VII. Ex hac ergo declaratione vocis, quæ etiam est definitio rei significatæ, quantum hîc esse potest, manifestè colligi videtur, dari aliquid quod illo titulo possit ens rationis dici. Nam multa cogitantur ab intellectu nostro, quæ in se non habent reale esse, etsi cogitentur ad modum entium, vt patet in exemplis adductis de cœcitate, relatione rationis, &c. Item multa cogitantur, quæ sunt impossibilia, & modo possibilium entium finguntur, vt chymæra, quæ non habent aliud esse quàm cogitari. Item hoc ipsum quod agimus disputando de ente rationis, non fit sine aliqua cogitatione eius, & per reflexionem etiam concipimus nos disputare de quodam genere entis, quod in se vere non est. Nemo ergo, nisi propriam vocem ignoret, negare potest dari aliquid huiusmodi sola cogitatione fictum, nisi forte in æquiuoco laboret in vsu illius verbi *dari* aut *esse*. Cum enim dicimus dari, aut esse entia rationis, non intelligimus dari aut esse à parte rei secundum veram existentiam: aliàs repugnantiam in terminis inuolueremus: vnde si hoc solum negare intendunt qui negant dari entia rationis, nobis non contradicunt, non tamē vtuntur illis verbis iuxta subiectam materiam, dicuntur enim dari aut esse huiusmodi entia, non simpliciter, sed secundum quid, iuxta capacitatem eorum, scilicet, tantum obiectiuè in intellectu, & sic est res clara. Modum autem huius existentiæ magis declarabimus in sectione sequenti.

VIII. *Cur entia rationis excogitata sint.*

SEcundò colligitur ex dictis quæ sit radix vel occasio fingendi, aut excogitandi huiusmodi entia rationis. Triplex enim assignari potest. Prima est cognitio, quam intellectus noster consequi conatur de ipsis etiam negationibus, & priuationibus, quæ nihil sunt. Cum enim obiectum adæquatum intellectus sit ens, nihil potest concipere nisi ad modum entis, & ideò dum priuationes aut negationes concipere conatur, eas concipit ad modum entium, & ita format entia rationis. Hanc rationem tangit Diuus Thomas citatis locis, quæ non videtur habere locum in relationibus rationis, & ideò addenda est secunda causa prouenies ex imperfectione nostri intellectus. cum enim aliquando non possit cognoscere res prout in se sunt, eas concipit per comparationem vnius ad aliam, & ita format relationes rationis, vbi veræ relationes non sunt. Sicut enim, quia non potest vnico conceptu distinctè cognoscere totam perfectionem vnius rei simplicis, eam partitur diuersis conceptibus, & sic format distinctionem rationis: ita tum inter se comparat ea quæ in re ipsa relata non sunt, relationem rationis format. Indiget autem sæpe ea comparatione, quia non potest concipere rem prout in se est: vel certè quia modo sibi accommodato vult explicare id quod est in re sine tali modo; vt cum prædicat idem de seipso, dicēs esse idem sibi. Atque hi duo modi fundantur aliquo modo in rebus, vel ordinantur ad cognoscendum aliquid quod verè de rebus ipsis dici potest. Est tamen tertia causa prouenies ex quadam fœcunditate intellectus, qui potest ex veris entibus ficta confingere, coniungendo partes quæ in re componi non possunt, quomodo fingit chymeram, aut quid simile, & ita format illa entia rationis, quæ vocantur impossibilia, & ab aliquibus dicuntur entia prohibita. In his autem conceptionibus non fallitur intellectus, quia non affirmat ita esse in re, sicut ea cōcipit conceptu simplici, in quo non est falsitas. Et ita satis responsum est argumentis primæ sententiæ.

Quid commune sit entibus rationis cum realibus. IX.

TErtiò facile est ex dictis contra posteriorem sententiam ostendere, ens rationis quamuis aliquo modo participet nomen entis, & non merè æquiuocè & casu (vt aiunt) sed per aliquam analogiam & proportionalitatem ad verum ens, non tamen posse participare aut conuenire cum entibus realibus in conceptu eius. Prior pars constat ex Aristotele 4. Metaphysic. in principio, vbi analogiam entis declarat etiam in ordine ad priuationes & negationes, libr. 5. capit. 7. in diuisione entis similiter numerat entia rationis: in illo autem libro non distinguit nomina merè æquiuoca. Præterea, quia vt ex dictis constat, ens rationis non est apppellatum ens, nisi quia ad modum entis fingitur & cogitatur, vt in relationibus rationis manifestè constat: sicut etiam distinctio rationis appellatur distinctio propter aliquam proportionem ad veram distinctionē rei, vel quia aliquo modo fundatur in distinctione conceptuum, quam intellectus facit. Deniq; quod secundum nullam habitudinem vel proportionem comparari potest ad verum ens, non potest ens rationis appellari, neque appellationē entis vllo modo participare; ergo nō dicitur ens de ente rationis, nisi per aliquam analogiam, saltem proportionalitatis, aut aliquam habitudinem, scilicet, quia aliquo modo fundatur in ente, vel illud refert.

Communis autem conceptus nullo modo habet hîc locum, quia huiusmodi conceptus requirit, vt forma significata per nomen verè & intrinsecè participatur ab inferioribus: esse autem, à quo ens dictum est, non potest intrinsece participari ab entibus rationis, quia esse obiectiuè tantum in ratione, non est esse, sed est cogitari aut fingi. Vnde communis descriptio, qualis dari potest de communi conceptu entis, scilicet, id quod habet esse, reuera non conuenit entibus rationis, & ideò nec dici possunt habere essentiam, quia essentia simpliciter dicta, dicit habitudinem ad esse, seu capacitatem eius: ens autem rationis tale est, vt ei repugnet esse. Ex quo etiam nascitur differentia inter accidens, & ens rationis: nam accidens, absolutè & sine addito potest dici ens, quia licet sit analogicè ens, tamen est propriè & intrinsecè ens: ens autem rationis non potest absolutè dici ens, sed cū aliquo addito, quod declarat non esse verum ens, sed per modum entis cogitarum. Et confirmatur, quia plus distat in ratione entis ens rationis ab ente reali, quàm homo pictus à verò, nam hic saltem intercedit realis similitudo in aliquo accidente, quæ inter ens reale & rationis nulla esse potest. Dices, Simili argumento probaretur non posse hic interuenire analogiam proportionalitatis, quia ens rationis neque proportionem habere potest cum ente reali. Respondetur, quamuis ens rationis vt sic in se non habeat proportionem aut fundamētum proportionis, quia in se nihil est, cogitatur tamē ad modum habentis proportionem vel habitudinem, & hoc satis est ad fundandam aliquam analogiam, quam docuit Diuus Thomas quæst. 2. de veritat. art. 11. ad quintum.

Entis rationis nulla causa finalis. I.

Formalis nulla. II.

An aliquam materialem. III.

Soncinas. IV.

Nullus communis conceptus entibus realibus & rationis assignari potest. X.

D. Thom.

SECTIO II.

Vtrùm ens rationis habeat causam, & quænam illa sit.

HÆC quæstio solum potest intelligi de causa efficiente, nam ens rationis ex se nullam propriè habet finalem causam, quia non est aliquid per se intentum à natura, vel ab aliquo agente. Quòd si ex parte hominis excogitantis aut fingentis entia rationis, finalis aliqua ratio reddi possit, illa magis est finalis ratio ipsius cogitationis hominis, quam ipsius obiecti facti & cogitati: & ille finis satis explicatus est in sectione præcedenti. Rursus cum ipsum ens rationis fingatur per modum cuiusdam formæ, vt relationis vel aliquid simile, non est illi necessaria alia formalis causa. Ac denique, cum in nulla re sit subiectiuè, sed tantum obiectiuè in intellectu, vt dictum est, etiam non habet causam materialem, quamquam si res quæ ab ente rationis denominatur, consideretur per modum subiecti, possit dici materia vel quasi materia illius denominationis aut formæ. Et consequenter si illud sic denominatum, consideretur vt quid compositum per rationem, posset dici habere causam formalem, scilicet, ipsum ens rationis in abstracto sumptum, vt cū homo, verbi gratia, dicitur species, illud concretum *species*, est quoddam ens rationis, cuius materia est homo, forma verò relatio speciei: quod quidem secundum varias opiniones, & pro varietate etiam entium rationis explicandum est diuersis modis, iuxta ea quæ inferius dicemus.

Prima sententia de causa efficiente entium rationis.

DE causa ergo efficiente solum dicendum est. Aliqui enim hanc causam simpliciter negant de entibus rationis. Ita sensit Soncinas 6. Metaphys. quæst. 18. quamuis non dicat absolutè non habere causam, sed non habere causam dantem eis esse, & loquitur apertè de esse existentiæ, quo sensu est res clarissima, quia ostensum est ens rationis non habere esse nisi obiectiuum in intellectu. Vt tamen superius dixi, hæ quæstiones accipiendæ sunt iuxta subiectam materiam, & ideò suppositis quæ diximus de natura entis rationis, ineptum esset inquirere causam, quæ per realem efficientiam illi esse tribuat, siue mediatè, siue immediatè. Tamen cum ens rationis non semper sit eo modo quo esse potest, aliquando verò esse incipiat, eodem proportionali modo non est ineptum quærere causam huius qualiscunque esse talis entis.

Assertio prima.

SIc ergo dicendum necessariò est primò, dari aliquam causam efficientem à qua habet ens rationis vt suo modo sit, quamquam efficientia eius vt est realis productio ad illud non terminetur, vt ad terminum effectionis, sed tantum vt ad obiectum ipsius termini producti. Probatur, quia quamuis ens rationis non habeat esse reale, habet tamen esse obiectiuum, quod tamen non semper habet: ergo quod nunc illud habeat, & non antea, in aliquam causam aliquo modo efficientem referendum est: alioqui nulla ratio sufficiens illius qualiscunque varietatis reddi posset. Item illud esse obiectiuum, quamuis in ipso ente rationis nihil sit, tamen necessario supponit aliquod esse reale in quo fundetur, vel à cuius denominatione seu habitudine illud esse obiectiuum quasi resultet: illa ergo causa quæ efficit tale esse reale, est causa entis rationis. Et hinc facilè patet posterior pars conclusionis, nam talis causa per realem efficientiem aliquid operatur, vt, verbi gratia, talem cogitationem vel fictionem, quæ in ipso intellectu quippiā reale est: tota verò illa efficiētia, vt ad terminum realis productionis terminatur ad formalem conceptum ipsius mentis, & ibi sistit: inde tamen fit, vt illemet conceptus formalis terminetur aliquo modo vt ad obiectum, ad ipsum ens rationis quod cogitatur, aut fingitur. Atque ita tandem ipsum ens rationis habet esse obiectiuum in intellectu. III. Causa efficiens entis rationis datur, & quomodo illud attingat.

Assertio secunda.

DIco secundò. Intellectus est causa efficiens entium rationis: efficit autem illa, efficiendo solum aliquam cogitationem, vel conceptum suum, ratione cuius dicitur ens rationis habere esse obiectiuum in intellectu. Hæc satis constat ex præcedenti, & ex ipsa appellatione entis rationis, prout superius explicata est, quia si ens rationis habet esse tantum obiectiuum in intellectu: ergo illud habet medio aliquo actu intellectus, cui obiicitur: ergo per efficientiam illius actus habet illud esse: illa ergo appellatur efficientia ipsius entis rationis lato modo & iuxta materiæ capacitatem, vt sæpe diximus. Contra hanc assertionem referri posset opinio, asserens omnem extrinsecam denominationem esse entis rationis, etiam ante omnem intellectus considerationem, de qua statim dicam. IIII. Intellectus est causa efficiens entis rationis.

Variæ dubitationes circa assertionem positam.

CIrca hanc enim assertionem occurrunt multa inquirenda & explicanda. Primum est, quę sit illa actio vel cogitatio intellectus, per cuius efficientiam dicitur ens rationis resultare, & consequenter an per quemlibet actum mentis resultet in obiecto aliquod ens rationis, vel solū per certos ac determinatos actus, & quinam illi sint. Deinde, an conficere hoc modo entia rationis sit proprium intellectus, vel conueniat etiam voluntati, aut etiam sensibus, V.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& in vniuersum potentiis habentibus propria obiecta. Denique, an hoc intelligendum tantum sit de intellectu humano, vel etiam per diuinum, aut Angelicum resultent entia rationis.

Opinio asserens consistere ens rationis in extrinseca denominatione.

VI. EST ergo quorundam opinio, entia rationis nihil aliud esse, quàm denominationem extrinsecam, qua res cognita denominatur ab actu intellectus secúdum aliquam proprietatem, aut conditionem conuenientem illi quatenus cognita est, quæ denominatio potest esse multiplex. Prima omnium videtur esse illa qua dicitur res esse cognita, nam hæc etiã est denominatio extrinseca, prouenies ab actu rationis, & non cadit in rem, nisi prout est obiectiuè in mente. Deinde sunt denominationes sumptæ ex variis operationibus intellectus, vt ex prima, esse vniuersale, genus, definitum, &c. ex secunda, affirmari, negari, &c. ex tertia esse antecedens, consequens, &c. Nam quòd hæc omnia sint entia rationis, communis omnium consensus est, & patet, quia nihil reale est in rebus sic denominatis, & tamen ita concipitur & dicitur, ac si esset aliquid. Item, quia illæ denominationes æquè tribuuntur non entibus, nam etiam priuatio cognoscitur, affirmatur, negatur, &c. Quòd verò hæ denominationes precisè sumantur ab actu intellectus, quo res cognoscitur hoc vel illo modo, probatur, quia ex eo præcisè quod intellectus cognoscit rem, dicitur res esse cognita: vnde licet intelligere in ipso intellectu sit vera res illum intrinsecè afficiens, tamen in obiecto, intelligi est tantum rationis denominatio, atq; ita ens rationis. At verò ex eò quod intellectus cognoscit rem tali modo, verbi gratia, abstractè, denominatur vniuersalis, & sic de aliis. Et hæc sententia sic explicata tribuitur Durando in 1. distinct. 19. q. 5. & 6. an verò ita sentiat, posteà videbimus.

VII. Et iuxta hanc sententiam sequitur primò, entia rationis non tantum resultare suo modo in rebus cognitis per intellectum humanum vel creatum, sed etiam per intellectum diuinum, quia etiam prout illi obiiciuntur, denominantur cognitæ. Quo fere modo Scotus dixit creaturas ex æternitate esse productas à Deo in esse cognito, nam, vt in superioribus sæpe diximus, illud esse, in sententia Scoti, non est reale esse existentiæ neque esse essentiæ, nam essentia creaturæ non est cognosci, sed est id quod cognoscitur: erit ergo ens rationis. Verum est ipsummet Scotum in 1. distinct. 36. quæst. vnica. §. *Ad secundum dico*, declarare, quod illud esse non est esse relationis rationis, sed aliud esse diminutum, & absolutum, non tamen declarat an sit dicendum reale, vel rationis.

Prima illatio ex præmissa opinione.

Scot.

VIII. Secundò sequitur ex prædicta sententia, non solum per intellectum, sed etiam per voluntatem, imò & per visum, & per alios similes actus resultare entia rationis, quia etiam ex illis denominantur obiecta secundum aliquod esse, quod in eis nihil est, videlicet esse volitum, aut esse visum. Vnde Scotus pari modo dicit creaturas produci à Deo in esse volito per voluntatem, ac in esse cognito per intellectum, vt cõstat ex 2. dinct. 1. quæst. 1. & maiori ratione per voluntatem humanam omnino extrinsecè dicitur res volita & amata, & per visionem visa: est ergo in his omnibus eadem ratio & proportio.

Secunda illatio.

IX. Tertiò infertur ex dicta sententia, non solum dari entia rationis ex vi horum actuum potentiarum vitalium, sed etiam ex aliis rebus vel habitudinibus rerum posse consurgere, quia in rebus ipsis ante hos actus inueniuntur aliquæ extrinsecæ denominationes, quæ nihil in eis ponunt, & consequenter etiam erunt entia rationis. Huiusmodi est denominatio qua columna dicitur dextra vel sinistra animali; item illa quæ redundat in obiectum ex potentia vt sic, vt esse visibile, vel audibile: denique omnes illæ relationes non mutuæ, quæ ex parte alterius extremi dicuntur esse rationis, aut denominationes extrinsecæ ab aliis extremis. Quin potius à paritate rationis sequitur, denominationem vestiti à veste locati à loco, imo & agentis ab actione esse entia rationis, quia est eadem vel proportionalis ratio. Nam talis denominatio nihil ponit in re denominata, ideò enim extrinseca appellatur: ergo etiam illa vt sic erit ens ratiõis: quid enim magis in his obstat, quàm in cæteris.

Non omnis denominatio extrinseca potest dici ens rationis. X.

B HÆC igitur corollaria satis, vt opinor, declarant, illam sententiã non posse esse verã quantum ad hanc generalem regulam, quòd denominatio extrinseca vt sic, cõstituat ens ratiõis. Nam si denominatio sumitur à forma reali, hoc ipso in rebus existit, & consequenter non pertinet ad entia rationis. Antecedens patet, quia illa forma habet verum esse reale sine dependentia à ratione: ergo etiam denominatio ab illa prouenies, quamuis extrinseca, realis tamen est, & non est tantum obiectiuè in intellectu, aut per negotiationem vel fictionem eius. Dices, Hoc ipso quòd est sola denominatio, non potest esse plus quàm ens rationis, nam denominatio opus rationis est. Respondetur. Si per denominationem quis intelligat impositionem nominis denominatiui, illud quidem est opus rationis, sed nunc non agimus de impositione nominum, hoc enim modo etiam denominatio intrinseca quantum ad impositionem nominis denominatiui, est opus rationis: sed agimus de ipsarum rerum vnionibus aut habitudinibus, in quibus talia denominatiua nomina fundantur, quæ non sunt opera rationis, sed in denominatione intrinseca est realis vnio, vel identitas, aut aliquid simile: in denominatione autem extrinseca, quæ ex rebus ipsis sumitur, est habitudo realis vnius rei ad aliam, ex qua prouenit vt illa res ad quam est habitudo, denominetur per modum termini alterius habitudinis. Sub habitudine autem comprehendimus tam relationem prædicamentalem, quàm transcendentalem.

C

Nec denominatio ab actu rationis est semper ens rationis. XI.

QVòd si illud principium de denominatione extrinseca sumpta ab ente reali, nõ est vniuersaliter verum, neque etiam applicatum ad actus intellectus, vt directè denominantes obiecta cognita, potest esse verum. Quia actus intellectus tam est vera forma realis, sicut aliæ, & in re ipsa habet habitudinem realem & transcendentalem ad obiectum, ex qua prouenit, vt obiectum denominetur cognitum. Dices, hoc esse peculiare in denominatione sumpta ab actibus intellectus, q; possit cadere etiam in entia rationis, & ideò speciali ratione posse appellari

appellari ens rationis. sed hoc non satis est, nam inde solum infertur aliquam denominationẽ extrinsecam posse extendi ad entia rationis, etiamsi alioqui à forma reali sumatur, non verò è conuerso hanc denominationem sufficere ad constituendum ens rationis. Quocirca, vt rectè notauit Scotus loco citato, hæ denominationes extrinsecæ possunt fundare aliquod ens, vel relationem rationis, si concipiantur tanquam aliquid in re denominata, ipsæ tamen præcisè sumptæ non sunt propriè entia rationis. Tale autem fundamentum non est in ipsa re quæ extrinsecè denominatur, sed in alia à qua denominatur: & inde fit vt id quod concipitur per modum entis in re sic denominata, sit ens rationis.

XII. Sed dici vlterius potest hoc esse peculiare denominationibus sumptis ab actibus intellectus, vt illud esse quod conferunt, tantum sit obiectiuè in intellectu, quod est proprium entis rationis, vt suprà diximus: denominationes verò extrinsecæ sumptæ ab aliis rebus aut actibus, etsi in hoc conueniant cũ denominationibus intellectus, quòd nullum esse reale ponunt in rebus denominatis, in eo tamen differunt, quòd non sunt obiectiuè tantum in intellectu, neque pendent ab actuali operatione rationis. Sed in hac responsione duplex defectus committitur. Primus est, quia vel solum fit vis in nomine entis rationis, vel admittenda erunt alia genera entium, quæ nec realia sint, nec rationis. Declaratur hoc, quia si ens illud quod constituitur per denominationem extrinsecam ab actu rationis, habet propriam quandam rationem entis condistinctam ab ente reali: ergo etiam ens visum, aut ens amatum vt sic, & in vniuersum ens extrinsecè denominatũ habebit quandam rationem, entis condistinctam ab ente reali, nam est eadem ratio & proportio, vt ostensum est. Si autem fiat vis in nomine entis rationis, quod significare videtur peculiarem dependentiam ab actu rationis, facili negotio multiplicare possumus similia seu proportionalia nomina, vt ens imaginationis, aut sensus, aut voluntatis, &c. quæ omnia erunt condistincta ab ente reali propter dictam similitudinem rationis. Quod si non ad nomen, sed ad rem attendamus, cum in illis omnibus sit idem modus entis, conuenient in generali ratione entis rationis, nõ vt significat peculiarem dependentiam ab actu rationis, sed vt significat ens condistinctum ab ente reali, quod potest dici ens extrinsecæ denominationis.

B

C

XIII. Secundò deficit illa cuasio, quia in rigore falsum est denominationem sumptam ab actu directo intellectus habere tantum esse obiectiuè in intellectu, nam propriè potiùs habet esse formale in intellectu, quàm obiectum. Vnde cauenda est æquiuocatio quando agimus de esse cognito, aut aliis similibus denominationibus intellectus. Potest enim vocari esse cognitum, illud esse quod cognoscitur, quodque proprie est obiectiuè in intellectu; vel potest vocari esse cognitum illudmet esse quod res habere dicitur ex eo præcisè, quòd cognoscitur, quod ex vi cognitionis directæ non est obiectiuè in intellectu, sed potius est formaliter ab actu quo res cognoscitur, obiectiuè autem est in cognitione reflexa, qua intellectus cognoscit se cognoscere, vel potius qua cognoscit rem esse cognitam. Et præterea, licet respectu talis cognitionis, illud esse sit obiectiuè in intellectu, non tamen est tantum obiectiuè, quia forma à qua est illa denominatio, non est tantum obiectiuè in mente, sed in re ipsa. Sicut quando intellectus cognoscit rem esse amatam, est quidem illud esse amatum, obiectiuè in intellectu, non tamẽ hoc est totum esse illius, vt ea ratione dicatur esse tantũ obiectiuè in intellectu, nam in re ipsa talis actus amoris tendit & terminatur ad talem rem: & hoc ipsum est rem illam esse amatam.

Quocirca si præcisè sistamus in denominatione extrinseca proueniente à forma reali, & ab aliqua eius habitudine non ficta, sed vera, & in re ipsa existente, non existimo pertinere ad ens rationis, sed comprehendi sub latitudine entis realis, saltem ex parte formæ denominantis. Vnde si intellectus nihil aliud cognoscat, quam talem formam, verbi gratia visionem habere intrinsecam habitudinem ad tale obiectum, & ad illud terminari, & inde tale obiectũ extrinsecè denominari visum, nullum ens rationis cõcipit, nam omnia illa reuera ita sunt in re, sicut cognoscuntur, scilicet res denominata, forma denominans, & illa qualiscunque vnio complens denominationem, quæ potius est realis habitudo. Et quoad hoc eadem est ratio de denominatione sumpta ex actu intellectus vt directè cognoscentis rem, à quo res dicitur cognita sine vlla fictione rationis per solam realem existentiam actus cognoscendi cum reali habitudine ad rẽ quæ denominatur cognita. Quæ omnia magis ex sequentibus constabunt. XIIII.

Prima assertio ad resolutionem quæstionis.

DIcendum est ergo, Ens rationis propriè fieri per illum actum intellectus, quo per modum entis concipitur id quod in re non habet entitatem. Hæc assertio sumitur ex dictis in 5. fictione prima, & ex omnibus locis D. Thomæ quæ ibi citauimus, & ex causis seu occasionibus quas ibi numerauimus, in nobis sunt ad confingenda hæc entia rationis. Secundo probatur ex dictis contra præcedentem sententiam, quia si sola denominatio extrinseca non sufficit, nullus alius superest modus explicandi hanc causalitatem entium rationis. Tertiò declaratur ex re ipsa, & quasi inductione quadam, nam cæcitas, verbi gratia (& idem est de simplici negatione) dupliciter concipi potest; primò negatiuè tantum cõcipiendo in tali organo non esse potentiam visiuam. & tunc nullum insurgit ens rationis, quia nihil concipitur per modum entis, sed solum per modum non entis: inde verò fit vt ad formandum conceptũ simplicem ipsius cæcitatis intellectus concipiat illã vt affectionem animalis seu organi, sicut etiam apprehendit tenebras vt dispositionẽ quandam aeris: tunc ergo concipit aliquid per modum entis: cumque non concipiat ens reale, tunc propriè format tale ens rationis. Simile quid considerare licet in entibus rationis, quæ in extrinsecis denominationibus fundamentum habent, vt est relatio visi, cogniti, &c. nam etiam hæ denominationes possunt esse duplices, scilicet aut tantum denominationes extrinsecè, & sic dum intellectus directè cognoscit rem esse visam, quatenus viso existens in oculo ad eam terminatur, per hanc cognitionem nullum ens rationis format aut cognoscit. Alio modo fiunt hæ denominationes respectiuè, quia intellectus noster non satis concipit aliquid vt terminum relationis alterius ad ipsum, quin statim concipiat illud per modum correlatiui, & tunc concipitur aliquid per modum entis respectiui in re sic denominata, & quia illud non est ens reale nec relatio realis, fit consequenter vt sit ens rationis.

Ens rationis fit per actum intellectus.

D. Thom.

Atque

Universidad de Deusto
Biblioteca

Atq; hoc modo declarauimus rem hanc suprà disp. 6. sect. 6. & 7. & quæ ibi diximus de fabricatione vniuersalis vt sic, applicari possunt ad cæteras relationes rationis. Vbi etiam assignauimus modum conciliandi varias opiniones & dicta Doctorum de huiusmodi entibus rationis, & de cognitione per quam fiunt, & iuxta ibi dicta posset etiam explicari prima opinio suprà tractata. Atque ex dicendis infra in particulari de singulis entibus rationis hæc assertio magis constabit.

Secunda assertio.

XVI. Qualis sit actus intellectus quo fabricatur ens rationis.

Dico secundò. Actus intellectus, quo ens rationis consurgit, est aliquo modo comparatiuus, vel reflexiuus, præsertim quando ens rationis fundatur in actu intellectus. Probatur, & declaratur, quia ille actus quo ens rationis suo modo fabricatur & consurgit, natura sua supponit alium conceptum realis entis, ad cuius proportionem seu imitationem concipitur seu formatur ens rationis, vt in priuatione, verbi gratia, in tenebris, supponitur aliqua cognitio lucis, vt remotio vel negatio eius concipiatur per modum oppositæ affectionis. Similiter vt cognoscatur paries visus, supponitur cognitio alicuius visionis terminatæ ad ipsum, & tunc concipi B potest in ipso pariete quasi passio quædam in eo prouenies ex visione quæ circa illum fit. Sic ergo latè loquendo dici potest fabricatio entis rationis fieri per reflexam cognitionem, extendendo nomen reflexionis ad cognitionem omnem supponentem aliam, & quasi fundatã in illa, quæ generatim loquẽdo proprius comparationis, quam reflexionis nomine significatur. Propriè verò reperitur hæc reflexio in respectibus rationis, quos Dialectici vocant secundas intensiones, nam in eis præcedit directa operatio intellectus, & deinde superadditur alius actus, quo in obiecto cognito consideratur aliqua conditio per modum alicuius entis in eo existentis, cum reuera nihil in re ipsa sit, sed sola denominatio extrinseca. Vt verbi gratia, prius intellectus concipit, Petrum esse album, quæ est directa operatio, per quam intellectus nullum ens rationis fabricatur aut cognoscit, sed solum id quod est in re, quamuis modus ille quo cognoscit talem rem, scilicet intellectualiter componendo, vnum subiiciendo, & aliud prædicando, non sit in re: ille autem modus ex vi illius actus non tribuitur rei cognitæ, nec cognoscitur vt aliquid existens in illa, C & ideò nondum pertinet ille actus ad causalitatem entis rationis, nisi remotè & fundamentaliter. Posteà verò reflectitur intellectus, & considerat ordinem illorum extremorum vt obiiciuntur compositioni rationis, & intelligit vnum comparari ad aliud per modum subiecti, aliud verò per modum prædicati, & ita concipit ea per modum mutui respectus, quamuis reuera in eis talis respectus non sit. Atque ad hunc modum fiunt omnes similes secundæ intentiones per conceptus reflexos supra priores denominationes prouenientes ex conceptibus directis, quæ, vt diximus, non pertinent ad propriam rationem entis rationis seu ficti, de quo nunc tractamus. Solum oportet aduertere (quod suprà etiam notaui tractando de vniuersalibus) hanc reflexionem posse esse multiplicem, nam postquàm intellectus apprehendit per modum entis id quod vere non est ens, potest iterum reflecti, & considerare qualis relatio sit illa quam finxit, & quem terminum habeat, & similia. Non est ergo necessaria omnis ista reflexio vt intelligatur fabricatum ens rationis, sed quam primum concipitur per modum entis quòd verè non est ens, iam intelligitur fabricatum ens rationis. Atque hæc videntur satis de prima interrogatione, & de omnibus quæ in illa insinuantur.

Per solum actum intellectus consurgere propriè ens rationis.

HInc etiam facile est secundam interrogationem expedire. Dicendum est enim neque in sensibus, neque in voluntate aut appetitu formari aut esse aliquo modo propria entia rationis, quia neque sensus, neque potentia appetitiua habent hanc vim formandi, aut concipiendi per modum entis id quod vere non est ens. Sensus enim non est reflexiuus, neque inquisitiuus quidditatis rei sicut intellectus, vt ea de causa concipiat per modum entium ea quæ entia non sunt. Maximè cum ens vt ens non sit adæquatum obiectum sensus, sicut intellectus. Et quoad hoc eadem est ratio de voluntate, quæ non tendit in ens vt ens, sed vt bonum. Et quamuis interdum voluntas humana tendat in id quod in re non est bonum, si bonum esset, tamen ipsa non fingit tale bonum, sed supponit apprehensum & repræsentatum per intellectum: vnde etiam si illud computetur inter entia rationis, non est à voluntate fabricatum, sed ab intellectu. Quamquam autem voluntas, sicut & sensus, denominet suum obiectũ amatum & desideratum denominatione reali extrinseca per habitudinem sui actus ad tale obiectũ, tamen ipsa voluntas non vlterius reflectitur, vel inquirit quid sit in tali obiecto esse amatum vel desideratum, nec in eo fingit relationem rationis, sed hoc spectat ad intellectum. Et quamuis voluntas possit in suo ordine reflecti in suum actum, amando amorem vel desiderium, & possit etiam reflecti in obiectum vt denominatum ab actu eiusdem vel similis voluntatis, scilicet amando obiectum, eo quod ab alio sit amatum, tamẽ per hanc reflexionem non fingit aliquid per modum entis aut boni, quod in se bonum non sit, sed in vnumquodque tendit sicut in se est, vel sicut ab intellectu proponitur. Et ob eandem causam quamuis voluntas possit tendere in obiectum vniuersale, ipsa tamen non fabricatur ipsum vniuersale, sed supponit fabricatum ab intellectu. Et idem est de omnibus obiectis in quæ tendit voluntas propter extrinsecas denominationes vel habitudines, quæ si per modum relationum concipiantur, reuera tantum sunt relationes rationis, vt cùm voluntas amat aliquem actum quia præceptus est, nam esse præceptum, denominatio est extrinseca, qui se apprehendatur vt aliquid existens in ipsa re præcepta, erit ens rationis: tamen id non fit per voluntatem, sed per intellectum. Ex his ergo satis constat nec per voluntatem, neque per sensus fieri entia rationis.

XVII. Sensus non effic entia rationis.

Appetitus nõ formal entia rationis.

Ab hac tamen generali regula excipi potest imaginatio humana, quæ interdũ fingit quædam entia, quę reuera nusquam sunt, vel etiam esse nõ possunt, componendo illa ex his entibus quæ sub sensum cadunt, vt cum fingit montem aureum, qui non est, licet sit possibilis: eodem tamen modo fingere potest rem impossibilem, vt chymeram. Nam hoc ipso quòd habet vim componendi species simplices, per eas formando idolum, constans ex rebus repręsentatis per simplicia phantasmata, sicut potest cõponere ea quæ

XVIII. Imaginatio an entium rationis effectrix.

ea quæ nõ inuoluunt repugnantiã, etiam si de facto A non ita inueniantur composita, ita etiam potest fingere compositionem inter ea quæ cohærere repugnat. Vnde etiam Dialectici dicunt ens imaginabile latiùs ampliare, quam ens possibile. Atque ita sanè dicendum est ea entia rationis, quæ sunt merè impossibilia, & non habent aliud fundamentum in re, præter vim potentiæ componentis quæ in re componi non possunt, etiam posse fingi per imaginationem, tamen quia imaginatio humana in hoc participat aliquo modo vim rationis, & fortasse nunquam id facit nisi cooperante ratione, ideò hæc omnia dicuntur entia rationis, & simpliciter loquendo etiam hoc munus rationi tribuitur.

Formetne diuinus intellectus entia rationis.

XIX. Aliquorum sententia.

VLtimò colligitur ex dictis responsio ad vltimam interrogationem de intellectu diuino, an per illum etiam formentur entia rationis. Multis enim videtur non esse denegandum diuino intellectui, quia dicit perfectionem in intellectu no- B stro, & nullam necessario inuoluit imperfectionem. Nam intelligere omne intelligibile, perfectionis est, hæc autem entia rationis sunt aliquo modo intelligibilia, ergo ad diuinam perfectionem pertinet illa etiam intelligere. Rursus ad perfectionem intelligentis pertinet vt vnumquodque cognoscat sicut est, seu quale est, sed hæc entia rationis talia sunt vt in se non sint vera entia, cogitari tamen possint per modum entium: ergo ad perfectionem intellectus diuini pertinet ita illa comprehendere: nulla igitur imperfectio erit in diuino intellectu, quòd hæc cognoscat per modum entium, cum entia non sint, sed est imperfectio ipsius obiecti, quòd talem habet modum entitatis, Et confirmatur, quia necessitas fabricandi hæc entia rationis non prouenit semper ex imperfectione intelligentis, sed ex natura & intrinseca necessitate ipsarum rerum cognoscendarum. Hoc patet in primis in negationibus & priuationibus, ideò enim cognoscuntur per modum entium, quia nihil est per se intelligibile nisi ens, & ideò illa quatenus non entia sunt, C non habent intelligibilitatem, ideoque vt intelligi possint, oportet vt per modum entium concipiantur: hæc autem ratio communis est omni intellectui, & non fundatur in imperfectione intelligentis, sed in ipsa natura obiecti intelligibilis. Nam sicut ens est obiectum adæquatum intellectus humani, est etiam suo modo adæquatum obiectum intellectus diuini, loquendo de obiecto terminatiuo, siue primario, siue secundariò: ergo etiam intellectus diuinus non potest aliquid concipere nisi per modum entis: ergo etiam hoc modo concipiet negationes & priuationes. Rursum de relationibus rationis hoc patet, quia etiam intellectus diuinus concipit vt ratione distincta, ea quæ in re distincta non sunt, cognoscit enim, Verbum diuinum procedere per intellectum, & non per voluntatem, & Spiritum sanctum procedere per voluntatem, & non per intellectum, & similiter concipit hominem creari per ideam hominis, & non per ideam leonis, & è conuerso, & sic aliis. Atque huic sententiæ fauent multi Theologi, qui tractantes de ideis diuinis, vel de relationibus, aut attributis, Deo attribuunt tum respectus rationis, tum etiam distinctiones rationis per comparationem eiusdem rei ad diuersas, vt videre licet apud Diuum Thomam prima parte quæstio. decima quinta articulo secundo ad secundum & tertium, 1. contr. gent. capite decimooctauo, & alios Theologos in 1. d. 35. & 36. D. Thom.

Nihilominùs aliunde videtur repugnare perfe- XX. Oppositã sententia.
ctioni diuini intellectus, vt per illum formentur entia rationis, quia ens rationis non formatur nisi concipiendo per modum entis id quòd ens non est: at verò hoc prouenit ex imperfectione intellectus, & repugnat perfectioni diuinæ cognitionis, nam hæc in eo posita est, quod vnumquodque clarissimè cognoscit sicut est: ergo fieri non potest vt per diuinum intellectum entia rationis formentur. Et confirmatur, nam fieri non potest vt intellectus diuinus concipiat spiritualia instar corporalium, quia illa est imperfectus modus cognoscendi, sed ad perfectionem eius pertinet vt ita intueatur spiritualia sicut sunt, & non aliter: ergo pari ratione fieri non potest vt intellectus diuinus concipiat vt distincta, quæ in re distincta non sunt, quia etiam hic est imperfectus & alienus modus cognoscendi: ergo distinctio rationis non potest fieri per diuinum intellectum: ergo pari ratione nulla alia relatio rationis potest per intellectum diuinum fieri. Est enim eadem seu proportionalis ratio, quia non potest Deus intelligere vt relata quæ relata non sunt, quia etiam ille modus concipiendi non esset proprius, nec per illum conciperentur res vt sunt. Ac denique ob eandem rationem non concipit Deus negationes aut priuationes per modum entium positiuorum, quia conciperet illa extraneo modo, & non qualia sunt: ergo nullum genus entis rationis per diuinum intellectum formari potest.

Vnde falsum esse videtur quod in argumentis XXI.
contrariis assumitur, scilicet, formationem entium rationis non prouenire ex imperfecto modo cognoscendi, aut necessariam esse ex vi obiecti intellectus, nam omnis conceptio rei, quæ aliter se habet ex parte obiecti aut modi repræsentandi, quàm res cognita se habeat in se, est imperfecta, & non habet illam conditionem ex vi obiecti, sed ex parte cognoscentis. Dico autem *ex parte obiecti, & in modo repræsentandi*, quia ex parte cognoscentis & actus seu entitatis eius fieri potest, vt res aliter formetur in intelligente, quam sit in se ob maiorem perfectionem cognoscentis. Sic enim cognoscimus materialia immaterialiter, & Deus cognoscit cõposita simplicissimè, & mutabilia immutabiliter, & potentialia per purissimum actum, quia hæc omnia solum dicunt perfectionem in illo esse quo cognitio perficitur. At verò quoad repræsentationem obiecti, pertinet ad perfectionem cognitionis, vt ita repræsentet illud, sicut est, & omnis cognitio quæ recedit ab hac proprietate, nõ potest id habere ex perfectione cognitionis, sed ex aliqua imperfectione vel limitatiõe adiuncta, quia perfectio cognitionis consistit in adæquatione ad rem cognitã, & consequẽter in repræsentatione eius sicut in se est. Atque hinc fit vt ex vi obiecti intellectus, etiam terminatiui, nunquam sit necessarius alius modus cognitionis, nam potiùs ipsum obiectum postulat cognosci sicut est.

Et discurrendo per singula obiecta seu entia ratio- XXII.
nis, id facile constare potest, nam ens absolutum quantum in ipso est, non postulat cognosci per modum relatiui, quantumuis enim duæ res nobis videantur inter se connexæ, si tamen reuera non sunt relatæ, perfectius cognoscentur prout in se sunt, & cũ ea con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea connexione quam verè habent sine vlla relatione vera vel conficta, quàm si modo relatiuo, qui eis extraneus est, cognoscãtur. Et simili ratione ens respequantum est in se, non postulat cognosci per modũ actiuũ absoluti, neq; ens positiuũ per modũ negatiui, neque à conuerso negatio per modum positiui. Quamquam hoc vltimum difficilius existimatur, eo quòd negatio nihil habeat entitatis quæ per cognitionem repræsentari possit, nisi per modum entis fingatur. Sed est considerandum, perfectam cognitionem negationis non consistere in hoc quod ipsa directè, & per modum entis repræsentetur, sed in hoc quòd cognoscendo clarissimè entia positiua, in eis cognoscatur vnum non esse aliud, vel non habere aliud, seu hoc non esse vnitum illi absque alia directa repræsentatione ipsius negationis vel priuationis. Et hoc modo perfectissimè cognoscit Deus negationes ipsas, non quidem sine positiuo actu & iudicio, quo Deus intuendo duas res, simplicissimè simul intuetur vnam non esse aliam, & non esse coniunctam alteri, aut etiam non posse illi vniri: sed quia præter hunc actum Deus non habet illium ratione distinctum quo appræhendat ipsam negationem per modum entis positiui: hic enim conceptus neque Deo est necessarius, neque ad perfectionẽ ipectat. Quod autem Deus dicitur cognoscere ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, non ideò dicitur quia ad cognoscenda ea quæ non sunt, seu negationes entium, necesse sit, Deum cognoscere negationem per modum entis positiui, sed quia tam clarè & distinctè cognoscit ea quæ non sunt, sicut ea quæ sunt, cognoscendo & iudicando de vnoquoq; id quod est vel nõ est. Et præterea quia Deus non accipit cognitionẽ à rebus neque vt eas cognoscat, pendet ex existentia illarum, sed æquè cognoscit possibilia, sicut existentia, & futura sicut præsentia, vnumquodque tamen ita cognoscendo esse sicut est, vel non esse sicut non est.

XXIII. Vltima sententia probatur. Hæc posterior sententia vera mihi videtur, & maximè consentanea diuinæ perfectioni. Solum addendum occurrit, quamquam Deus per se & immediatè non intelligat formando entia rationis, nihilominùs tamen perfectissimè cognoscere ipsa entia rationis, & ea ratione dici posse huiusmodi entia habere aliquod esse ex vi diuinæ cognitionis. Quia esse eorum est esse obiectiuè in intellectu: si autem à Deo cognoscuntur, sunt obiectiuè in intellectu diuino: ergo habent esse sibi proportionatum ex vi diuinæ intellectionis. Quod autem hæc entia perfectè cognoscantur à Deo, dubitari non potest ob rationes priori loco positas, quæ hoc saltem probãt, & non aliud. Declararique potest, quia Deus compræhendit omnes actiones humanæ imaginationis vel rationis: ergo compræhendit omnes fictiones formales (vt ita dicam) quæ in his potentiis esse possunt: ergo etiam cognoscit fictiones obiectiuas quæ illis actibus mentis correspondent seu obiiciuntur atque ita cognoscit omnia entia rationis quæ per operationes harum potentiarum quouis modo insurgere possunt.

Deus perfectissimè cognoscit entia rationis.

XXIIII. Dicere tamen potest aliquis, licet Deus ita cognoscat entia rationis, id non satis esse vt illa dicantur actu esse eo modo quo esse possunt, sed solum vt dicantur esse possibilia, vel potius imaginabilia, seu fingibilia per humanam mentem. Respondetur nõ esse contendendũ si alicui hic modus loquendi magis placeat, nam erit contentio de nomine, potiùs quam de re: & talis loquendi modus non est improbabilis, nam cùm hæc entia tantùm sint ficta, tunc proprio & peculiari modo dicuntur actu esse quando actu finguntur: non finguntur autem per intellectum diuinum, sed cognoscuntur vt fingibilia per humanum intellectum, & sub ea ratione meritò dici possunt nondum actu esse. Quamquam si latiùs loquamur de quolibet esse obiectiuo illorum, sicut actu cognoscuntur per intellectum diuinum, ita etiã dici possunt actu esse.

XXV. Angelus, & beatus aã formet entia rationis. Ex his autem quæ diximus de intellectu diuino & humano, ferendum est iudicium de intellectu angelico, vel de quocunque creato, perfecto & superiori modo intelligente, vt est intellectus videntis Deum vt sic. Nam quatenus perfectè cognoscunt res prout in se sunt, vel in seipsis, non formant entia rationis. Intellectus verò angelicus, si quæ fortasse intelligit imperfecto modo, & per alienas species aut conceptus, potest aliqua entia rationis formare, vt cognoscendo Deum naturali cognitione, potest illum cognoscere per aliquam habitudinem ad creaturas, & distinctionem rationis in illo formare. Sed huius rei rationem & expositionem Theologis remittimus, quia supponit perfectam intelligentiam circa modum cognoscendi angelorum.

SECTIO III.

An rectè diuidatur ens rationis in negationem, priuationem, & relationem.

I. Aristot. Diuisio hæc satis vulgaris est: habetque fundamentum in Aristotele 4. Metaphysicor. in principio, vbi negationes & priuationes ponit inter entia, cum tamen reuera non entia sint vnde solum ponit ea sic numerare, quia entia rationis sunt. Atque ita postea lib. 5. cap. 7. declarat, esse talium entium solùm esse secundum prædicationem verã, atque adeò per intellectum, atque eodem libro cap. 15. insinuat relationes rationis. Sumitur etiam illa diuisio ex Diuo Thoma, quæst. 21. de Verit. articul. primo, & in 1. distinct. 2. quæst. prima, artic. tertio, & distinct. 19. quæst. 1. artic. 2. & omnes recentiores eadem partitione vtuntur. D. Thom.

Difficultates circa diuisionem positam.

II. HAbet tantum nonnullam difficultatem, tum insufficientia, tum etiam in distinctione horum membrorum sub huiusmodi diuiso. Et de priori quidem parte dicemus sect. sequenti. Quoad alteram verò partem ratio dubitandi breuiter esse potest, quia negationes & priuationes immerito numerari videntur inter entia rationis, quia non sunt aliquid mente confictum, sed vere rebus ipsis conueniunt, nam in re ipsa aer est tenebrosus, & carens lumine, & homo est non albus si sit niger. Quod si hæc dicantur esse entia rationis quatenus per modũ entis finguntur, hoc modo omnia entia rationis erunt negationes quædam, quia omnia sunt non entia realia & vera, & hanc negationem intrinsecè includunt. Aliunde etiam non apparet cur negatio & priuatio vt diuersa entia rationis numeretur, quia si considerentur formaliter & quoad carentiam seu fictionem entitatis, non habent diuersitatem: quòd autem differant ex habitudine seu connotatione subiectiaut potentiæ receptiuæ, sub ea consideratione

one non differunt in aliqua entitate rationis, sed quasi extrinsecè in entitate reali seu in habitudine ad ens reale. Denique etiam negatio & priuatio non concipiuntur vt entia rationis sine habitudine ad aliud: non ergo rectè distinguuntur à relatione rationis. Antecedens patet, quia priuatio, alicuius est priuatio.

Explicatur, & probatur diuisio.

III. D. Thom. Caietan. Ferrar. Capreol. Soncin. NIhilominùs dicta diuisio rectè tradita est. Non est enim dubium quin illa tria membra concepta per modum entium sint entia rationis, & non rei. Quod de relationibus rationis suppono ex dictis suprà de prædicamento ad aliquid, vbi ostendimus quasdam esse relationes reales, & alias rationis, & has posteriores diximus non habere in re verum esse ad aliud, sed cogitari vt habentes esse ad aliud. Igitur esse talium relationum nõ est esse rei, sed est esse quod cogitatione fingitur: est ergo esse rationis. Rursus negatio ex se non dicit aliquid rei, cùm illud simpliciter remoueat. De priuatione verò supponendum est pro tota hac materia, interdum vocari ab Aristotele priuationem, formam minùs perfectam cõparatione perfectioris formæ sibi oppositæ, vt nigredo comparatione albedinis, tamen illa non est vera priuatio, sed forma positiua, vnde non pertinet ad hanc diuisionem. Propria ergo priuatio dicitur carentia formæ in subiecto apto. 5. Metaphys. cap. 22. libr. 10. cap. 7. vnde ex se ac formaliter etiam est remotio ac non ens, vt docet etiam Aristotel. 1. Physic. cap. 8. Sic igitur tam negatio quàm priuatio, si considerentur præcisè quatenus non entia sunt, vt sic nec sunt entia realia, nec rationis, quia nõ sunt entia, nec considerantur vt entia, sed vt non entia: & hoc modo non sunt aliquid fictum, & dicuntur conuenire rebus ipsis non ponendo in eis aliquid, sed tollendo, vt ex D. Thoma notauit Caietanus 1. part. quæst. 48. artic. 2. vbi D. Thom. idem sentit, & quæst. 1. de Malo artic. 2. Capreol. in 2. distinctione 34. quæstione 2. ad primum. Ferrar. 3. contr. gent. cap. 19. Soncinas 10. Metaphys. quæst. 15. Et sic dicimus dari in rebus priuationes, vt cæcitatem in oculo, tenebras in aere, malum in actionibus humanis: sicq; Aristoteles posuit priuationem principium generationis naturalis.

IIII. Genes. Ex hac autem negatione seu remotione entitatis, & ex modo quo noster intellectus illam attribuit rebus non solum negando, sed etiam affirmando, fit, vt hæc non solum concipiantur à nobis purè negatiuè, sed etiam per modum entis positiui: sub qua consideratione habent rationem entis, non rei, sed rationis, vt rectè D. Thom. notauit 4. Metaphys. c. 2. vbi Aristot. idem sentit. Primum patet, tum quia in hac affirmatione homo est cæcus, virtute includitur prædicatio entis, nam verbum *est* includit participium entis, tum etiam, quia noster intellectus non concipit aliquid vt in rebus existens, nisi concipiat illud per modum entis. Secundum autem patet, quia in hoc modo conceptionis aut affirmationis non admiscetur falsitas vel deceptio, nam huiusmodi locutiones omnino veræ sunt: vnde & in Scriptura sacra reperiuntur, Genes. 1. *Et tenebræ erant super faciem abyssi*: & Ioan. 9. *Erat cæcus à natiuitate*. Ergo non attribuitur hoc ens, vt ponens aliquam entitatem in re: ergo vt ens rationis tantùm, quia nimirum id quod in re est sola carentia, cõcipitur & attribuitur subiecto, vt aliquid in illo existens: in quo est quidem extraneus seu improprius modus concipiendi & prædicandi, non tamen falsitas. Sic igitur constat illa tria membra sub ente rationis comprehendi.

Discrimen inter relationem rationis, & alia duo membra.

V. QVòd verò relatio sit in illo ordine & latitudine diuersum ens rationis ab aliis duobus, constat primò ex diuersitate fundamenti, nam fundamentum quod habet intellectus ad concipiendam relationem rationis, non est negatio aliqua vel remotio entitatis, sed potiùs est aliqua positiua entitas, quæ à nobis non perfectè concipitur nisi per modum respectus. Dices, Ad concipiendum respectum rationis semper supponitur in re carẽtia respectus realis, nam si interueniret respectus realis, non fingeretur relatio rationis. Respondetur, Verum est, supponi huiusmodi carentiam seu negationem tanquam cõditionem necessariam, non tamen vt proprium fundamentum huiusmodi relationis. Vnde relatio rationis non fingitur ad concipiendam ipsam relationem seu carentiam negationis per modum entis positiui, sed ad concipiendum aliquid aliud quod in re positiuum est, & absolutum, ita tamen connexum cum alio, vt ea ratione per modum respectiui à nobis concipiatur.

VI. Atque hinc colligitur vlteriùs propria & formalis differentia inter respectum rationis, & alia duo membra, quòd relatio rationis formaliter dat denominationem respectiuam secundum rationem, & per eam nos explicamus aliquid positiuum in re, præsertim quando talis relatio habet in re ipsa aliquod fundamentum saltem remotum. Quod ideò aduerto, quia interdum fundatur tantùm in modo nostro concipiendi, & tunc fieri potest vt per eam solùm explicetur aliqua negatio ex parte rei, vt patet de relatione rationis identitatis eiusdem ad se ipsum. Hoc tamen est quasi per accidens ad denominationem relatiuam, quam confert relatio rationis vt sic. At verò negatio & priuatio ex suo genere denominant per modum absoluti & positiui secundum rationem, quamuis per eam denominationem solam carentiam nos declaremus: vt denominamus aerem tenebrosum, quasi affectum quadam dispositione absoluta lumini opposita, per quam hanc carentiam luminis declaramus.

VII. C Nec refert quòd privatio per positiuum cognoscatur, & definiatur ad modum relationis, tum quia illud magis prouenit ex ipso fundamento negatiuo quod in re supponitur, quàm ex modo concipiendi tale ens rationis per modum positiui: tũ etiam quia ille modus habitudinis priuationis ad habitum, eo modo quo in priuatione esse aut concipi potest, non est per modum relationis secundum esse, sed secundum dici, sicut vnum contrariorum per aliud cognoscitur. Vnde fit, vt dari possit priuatio relationis realis, quæ non concipitur per modum relationis, quamuis sine termino cognosci non possit. Vt, verbi gratia, esse orphanum, priuatio quædam est, quæ immediatè videtur priuare relatione filiationis, quæ tollitur per mortem patris, & ideo illa priuatio intelligi satis non potest sine patre, & tamen non concipitur per modum relationis, sed potius per modum cuiusdam absolutæ affectionis quæ manet in vno extremo, ablato alio, nam hoc ipso quòd per illum modum concipiendi declaramus priuationem relationis, concipimus illam per modum absoluti, & non respectiui.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Differentia inter negationem & priuationem.

VIII. DEnique, quod spectat ad distinctionem inter alia duo membra, scilicet priuationem & negationem, non est dubium quin aliquo modo sint distincta, nam priuatio dicit carentiam in subiecto apto nato, negatio verò dicit carentiam in subiecto absolutè & simpliciter. An verò differentia sit essentialis seu formalis, necne, quæstio est parui momenti, quam in Sectione quinta expediemus cõmodiùs. Nunc solum aduerto ex Diuo Thoma quæst. 3. de malo, artic. 7. negationem dupliciter sumi posse, primò in communi, & sic propriè & adæquatè condistingui à relatione rationis, & vlteriùs diuidi in priuationem propriè dictam, & in negationem pressiùs sumptam, prout dicit carentiam in subiecto non apto seu inepto; & hic est secundus modus quo sumi solet negatio. Atq; ita illa trimembris diuisio, quam tractamus, duas bimembres continet: prima est entis rationis in positiuum, quod est ad aliquid, & negatiuum. Et hæc prima diuisio est in membra essentialiter diuersa, eo videlicet modo quo in his entibus potest cogitari essentialis constitutio aut diuersitas.

IX. Dubiolo satisfit. Potest tamẽ de hac diuisione dubitari an sit vniuoca, vel analoga: & si est vniuoca, an sit generis in species, vel qualis sit: sed hæc, quæ parui momenti sunt, legentis disputationi & cogitationi relinquo. Mihi quidem videtur esse vniuoca, quia nulla est sufficiẽs ratio analogiæ, videtur etiam esse generis in species, nam hi respectus possunt etiam entibus rationis attribui, & in eis cogitari potest compositio ex genere & differentia, vt ex Dialectica suppono. Et in præsenti etiam potest ille cõceptus entis rationis ita abstrahi, vt in suo ordine concipiatur tanquam quid completum, & habens differentias extra sui rationem. Altera diuisio, vel potiùs subdiuisio est entis rationis negatiui in communi, in negationem strictè sumptam, & priuationem, quam in duabus Sectionibus sequentibus commodiùs declarabimus.

SECTIO IIII.

Vtrum Ens rationis sufficienter diuidatur in negationem, priuationem & relationem.

I. RAtio dubitandi est, quia ens rationis proportionaliter diuidi potest per omnia prędicamenta: ergo non satis cõprehenditur in illis tribus mẽbris. Antecedens patet, quia discurrendo per omnia prędicamenta, in singulis confingũtur aliqua entia rationis per proportionem ad realia, quæ totidem prędicamẽta rationis proportionaliter possunt constituere. Vt in substantia cõcipitur Chymera aut similia monstra rationis, quæ per modum substantię concipiuntur, non enim fingũtur vt adiacentia aliis, sed vt entia per se ficta. In quantitate videtur esse in primis spatium imaginariũ, quod per modũ cuiusdã extẽsionis nos concipimus: quantitas etiã illa, quam in Chymæra, verbi gratia, concipimus, ens rationis est. Rursus in qualitate videtur esse magna latitudo entium rationis, nam famam v.g. & honorem concipimus vt dispositionem conuenientem personę honoratæ, seu bonæ famæ, cùm tamen in illa tantum sit ens rationis. Item dominium humanum, vel iurisdictio, concipiuntur vt potestates quædam, quæ proA pterea appellari solent potẽtiæ morales, tamen sunt entia rationis. Deinde sicut fingimus Chymęram, ita in illa fingere possumus figuram propriam eius; quæ vt sic etiam erit quædam qualitas rationis. Et fere ad hunc modum possunt in Chymæra reliqua prædicamenta per modum entiũ rationis confingi, vt si quis in ea excogitet proprias actiones, vel passiones, seu modos, & proprium Vbi, & similia. Et præterea specialiter actio si concipiatur vt forma absoluta inhærens agenti, est quoddam ens rationis, non per modum relationis, sed per modũ actionis, & è conuerso denominationes visi, cogniti, amati, & similes, si concipiãtur vt aliquid in re denominata, concipiuntur per modum cuiusdã passionis, & vt sic sunt entia rationis. Item in prædicamento Quando, concipimus extensionem imaginariam, vel denominationem ab extrinseco tempore vt mensurante, ac si esset quippiam in re denominata, & idem est de cæteris prædicamẽtis. Ergo non rectè coarctatur partitio entium rationis ad illa tria membra. In contrarium verò est, quia nisi illa diuisio sufficiens sit, non erit conueniẽter data, quod erit contra communem sententiam.

B

Prior modus explicandi sufficientiam diuisionis.

II. DVo possunt esse modi explicandi dictam diuisionem. Prior est vt illa diuisio non intelligatur dari de ente rationis in tota sua latitudine sumpto, sed tãtùm de illo quod in re habet aliquod fundamentum. Vt enim notauit D. Thomas in 1. d. 2. q. 1. art. 3. & d. 19. q. 5. art. 1. quædã sunt entia rationis, quæ habent in rebus fundamentum, licet à ratione habeant complementum, vt ratio vniuersalis seu generis, & aliæ similes, & huiusmodi etiam sunt negationes & priuationes vt facilè potest ex dictis in superioribus sectionibus intelligi. Alia verò sunt entia rationis omnino ficta per intellectum sine fundamento in re, vt Chymera. Diuisum ergo illius diuisionis esse potest ens rationis quod in re habet fundamentum. Et ratio reddi potest, quia huiusmodi ens rationis aliquo modo deseruit ad sciẽtias, & cognitiones rerum prout in hominibus esse possunt, & ita potest sub scientiam & doctrinam cadere, vnde quia illa diuisio doctrinalis est, de illo tantum ente rationis meritò traditur, nam aliud ens rationis merè fictum, est omnino per accidens, & in infinitum multiplicari C potest. Sic igitur nullum ens rationis quod in re habeat fundamentum, fingitur per modum substantię, sed per modum adiacentis alicui in quo fundatur: omne enim ens rationis quod fingitur per modũ substantiæ, est merè fictum, & sine fundamẽto: vnde mirum non est quòd in illa diuisione non comprehendatur. Vnde etiã fit, vt omnia entia rationis quę per modum accidentis in tali ficta substantia concipiuntur, ab hac etiam diuisione excludantur, quia etiam sunt mere ficta, & sine fundamento. Ac deniq; iuxta hanc interpretationem concedi poterit, entia rationis quæ merè ficta sunt, vagari per omnia prædicamenta, seu ad eorum imitationem posse confingi: secus vero esse de iis quæ in re habent fundamentum.

III. Expenditur prædicta sufficientia diuisionis.

Sed iuxta hanc sentẽtiam adhuc superest exponẽdum, cur illa entia rationis, quæ in re habent fundamentum, & per modum accidentium finguntur, nõ possint saltem per plura prædicamenta accidentium multiplicari. Vt enim in præcedenti sectione dicebam, ens rationis quod diuiditur in negationem, relationem, & priuationem, virtute priùs diuiditur in ens

in ens positiuum & negatiuum: vt ergo illa diuisio A sit adæquata, oportet vt omne ens rationis positiuũ sit etiam relatiuum: huius ergo rei rationem inuestigamus, nam discursus in principio factus videtur ostendere plura esse entia rationis habentia in re fundamentum, quæ excogitantur ad modum aliorum prædicamentorum, præsertim qualitatis seu potentiæ, & actionis, & passionis.

IIII. Solet autem huius rei ratio reddi ex proprio constitutiuo relationis vt sic, quod est esse ad aliud. Nam hic modus, seu quasi differentia præcisè sumpta, scilicet, *ad vt ad*, ex se non ponit aliquid inhærẽs rei quę refertur: accidentia verò absoluta secundum propias rationes dicunt aliquid inhærens. Et hinc est vt ens rationis quod vt positiuum accidens cogitatur, semper concipiatur per modum relatiui, & non per modum absoluti, quia ipsum esse ad aliud, cùm ex se non dicat inhærere, cogitari potest vt affixum seu quasi adiunctum per rationem, nõ tamen potest cogitari vt quid absolutũ & inhærens, quia inhærere ex proprio conceptu intrinseco dicit aliquid reale.

V. Quæ ratio videtur habere fundamentum in D. Thoma 1. p. q. 28. art. 1. Eam tamen rectè intelligere B & declarare oportet, habet enim difficultatem quoad omnes suas partes. Primo quia esse ad aliud, verè ac propriè sumptum, quippiam reale est & inhærẽs, vt suprà diximus, & hoc non obstante per rationem excogitatur esse ad, nõ verum, sed fictum: ergo idem dici poterit de esse in, etiam absoluta. Secundo, quia non omnia prædicamenta absolutorum accidentiũ dicunt veram inhærentiam, sed quædam dicunt adiacentiam extrinsecã, vt suprà visum est: ergo ex hac parte etiam habent fundamentum vt secundum rationem fingantur. Quòd verò Caietanus ibi, & alij sentiunt, esse ad vt sic abstraherea reali & rationis, vt in hoc fundent dictam rationem, supra à nobis improbatum est.

VI. Quocirca illa ratio in hoc sensu videtur sumẽda, quòd nimirum, quia relatio secundum propriam & peculiarem rationem includit habitudinem non solum ad subiectum, sed etiam ad terminũ, potest intellectus hanc posteriorem rationem præcisè considerare non considerando aliam expresè, etiam si in re ipsa includatur in vero esse ad: quæ præcisio & cõsideratio satis est vt intellectus possit concipere & comparare aliquid per modum respicientis aliud, etiamsi in illo verè non sit talis respectus: atq; ita est in C relatiuis peculiaris ratio, ob quam possint entia rationis positiua concipi per modum relationum. Hęc autem ratio non reperitur in prædicamentis absolutis, nisi fortasse quatenus ineludunt aliquem trãscendentalem respectum, nam sub ea ratione iã sunt quodammodo ad aliud. Si verò aliqua entia rationis excogitantur per modum relationum, hoc ipso finguntur ad instar relationũ prędicamentalium, & nõ transcendẽtalium, quia sunt illi respectus aduẽtitij per extrinsecã conceptionem intellectus, & non cõcipiuntur vt intrinsecè pertinẽtes ad cõstitutionem alicuius entis, quod est de ratione respectus transcẽdentalis. At verò in accidente absoluto quatenus absolutum est, nullum est fundamẽtum ad cogitandũ aliquod ens ratiõis positiuum illi proportionatum, siue tale accidens sit inhærens, siue adiacens, nam in tota hac amplitudine sumẽdum est accidens absolutum in prædicta ratione, & verbum ipsum inhærendi interdum in ea lata significatione sumi solet. Atq; hæc ratio sic exposita magis declarabitur discurrendo per singula exempla superiùs posita.

Satisfit difficultatibus initio positis.

VII. Spatium imaginarium quale cius rationis. PRimum erat de spatio imaginario, quod ad modum dimensionum concipimus. At licet verum sit huiusmodi spatium sic conceptum esse ens rationis, comprehenditur tamen sub negatione vel priuatione latè sumpta, quia spatium illud seclusis dimensionibus, negatiuum quid est: nos verò ad illud declarandum, ita illud concipimus, & de illo loquimur, ac si esset quid positiuum, & in hoc consistit ens rationis quod est negatio vel priuatio, vt dictum est. Hinc verò rectè concludi potest, entia rationis quæ sunt negationes vel priuationes, reuocari posse ad diuersa prædicamenta iuxta exigentiam formarum, quibus tales negationes opponuntur. Vt est etiam in exemplo illo de successione imaginaria, quam concipimus secluso tempore reali, de qua eadem ratio est quæ de spatio imaginario.

VIII. Aliud exemplum erat de quibusdam denominationibus pertinentibus ad genus qualitatis, vt sunt illæ quę sumuntur à fama vel honore, quæ prout habentur in humana existimatione, & cẽsentur aliqua bona, non sunt propria entia rationis, sed denominationes extrinsecæ à formis realibus existentib. in aliis, & sic honor dicitur esse in honorante, & fama esse clara notitia cum laude. Si verò hinc sumatur occasio fingendi aliquod ens rationis in honorato, illud nõ est nisi per modum relationis obiecti cogniti, vel alio modo significati seu repræsentati, sicut paulò inferiùs dicemus de obiecto viso vel cognito. Aliud exemplum erat de morali potestate dominij vel iurisdictionis, & hæc etiam concipitur à nobis per modum cuiusdam relationis superioris, nam ad cõcipiendam hanc potestatem non fingimus aut cogitamus aliquid per modum qualitatis superadditum ei cui talis potestas datur, sed solùm concipimus illi addi respectum superioris fundatum in aliqua extrinseca denominatione prouenient ex voluntate alterius.

IX. Præterea addebatur exemplum de actione & passione, de quibus diuersa est ratio. Nam actio si sit immanens, non concipitur in agente vt aliquid rationis, sed vt aliquid rei: si verò sit transiens, aut agens tale est, vt inde in illo resultet relatio realis, & tunc etiam non potest inde concipi in agente aliquid rationis, sed solùm aliquid rei: si tamen tale sit agens vt C in eo non consurgat relatio realis, sic ex tali actione potest concipi in agente aliquid rationis, illud tamẽ non est nisi relatio quædã, quia actio transiens vt sic non potest concipi in agente nisi per modum relationis, quia repugnat propriæ rationi eius concipi in illo per modum actionis. At verò passio si propria ac vera sit, semper dicit in passo aliquid rei, & non rationis tantùm, siue consideretur secundum propriam rationem passionis, siue secundum relationem prædicamentalem inde resultantem. Si verò consideretur aliquid per modũ passionis, quod vera passio nõ sit secundum rem, sed solũ secundum modum concipiendi & denominandi, vt esse visum, amatum, & similia: sic quidem aut denominatio est extrinsecã & realis, aut si concipiatur quasi intrinseca & rationis, tãtum est relatiua, quia reuera non est denominatio passi vt sic, sed obiecti vt terminantis actum potentiæ, & relati ad illum, eo quòd aliud referatur ad ipsum. Quia in obiecto aut termino vt sic denominato nõ potest aliquid concipi absolutũ omnino ab actu vel motu denominãte, & ideo necessariò cõcipitur per modum respectus. Quod etiam colligi

Universidad de Deusto
Biblioteca

potest ex doctrina de relatiuis non mutuis data ab Aristotele 5. Metaph. cap. 15. quod nimirum concipiuntur & denominantur vt correlata ad alia, eò quòd alia referuntur ad ipsa. Et hoc ipsum dicendum est de omni denominatione rationis fundata in aliqua reali denominatione extrinseca, semper enim talis denominatio respectiua est in ordine ad formam denominantem: vnde si non sumitur ex relatione reali, sumẽda erit ex relatione rationis. Ita ergo constat, omnem denominationem rationis quæ fit per modum positiuæ formæ, & non ad concipiendam vel declarandam aliquam priuationem vel negationem, fieri per modum relationis.

Alter modus explicandi sufficientiam.

X. ATque hæc quidem interpretatio huius diuisionis satis accommodata est, & sufficienter rem declarat. Addere verò possumus modum alium, quo illa diuisio adæquata sit de toto ente rationis, cõprehendendo sub negatione entia ficta & impossibilia, siue per modum substantiæ, siue per modum accidẽtis fingantur. Cùm enim huiusmodi entia ficta simpliciter sint non entia, meritò sub negatione comprehenduntur: imò interdum ad explicandum quasi per simplicem conceptum complexam & impossibilem negationem, huiusmodi entia impossibilia finguntur. Vt quia impossibile est equum esse leonem, ideo illud ens quod concipitur per modum equi & leonis simul, dicimus esse fictum, & Chymæram, vel aliquid simile nominamus, & ad eundem modum vt explicemus hanc negationem esse necessariam, bos non potest volare, apprehendimus bouem volantem, vt quid impossibile & ens rationis. Et hic videtur esse communior sensus huius diuisionis, quod nimirum hæc omnia sub negatione comprehendantur, hoc etiam modo, adiunctis aliis quæ in priori interpretatione diximus, facilè constat diuisionem sufficientem esse, & illi non repugnare quòd per omnia prædicamenta possint entia rationis fingi, nam reliqua omnia præter relationes per modum priuationum aut negationum confinguntur.

SECTIO V.

In quo conueniant aut differant negatio & priuatio quatenus entia rationis sunt.

I. DE negatione & priuatione agere possumus vel solum quatenus remouent formam seu entitatem positiuam, vel quatenus entia rationis sunt, has enim duas rationes superiùs distinximus, & secundum eas diuersæ etiam sunt considerationes negationum & priuationum.

Comparantur negatio & priuatio vt in rebus sunt.

II. NAm vt suprà insinuaui, in negatione (& idem est proportionaliter de priuatione) vt remotio est, si vera sit negatio, nulla est fictio intellectus, sed dum intellectus concipit præcisè hominem non esse equum, illud verè concipit quod in re est, eo modo quo esse potest, scilicet, vel positiuè ac fundamẽtaliter in entitatibus extremorum, vel remotiuè tãtùm secundum propriam rationem negationis, quia verè & à parte rei vnum non est aliud, etiamsi ab homine non consideretur nec cognoscatur. Dixi autem, *si vera sit negatio*, quia si negatio falsa sit, vt si quis concipiat hominem qui non sit animal, tunc illa negatio etiam sub ratione negationis est merè ficta per intellectum, solumq; habet esse obiectiuè in illo, & ideo est ens rationis, vel potiùs negatio rationis, nam illa etiam negatio præcisè concepta in ratione negationis, non apprehenditur per modum entis, sed potiùs per modum non entis, & ita est quædã negatio per rationem conficta. Aliæ verò negationes quæ veræ sunt, dici possunt negationes aut priuationes reales, quatenus verè remouent formas aut naturas reales, & ideo non est in eis quærenda vera essentia accidentalis vel substantialis, quia non dicuntur esse in rebus, ponendo aliquid in illis, sed negatiuè seu remouendo aliquid ab illis. Sunt autem priuatio & negatio entia rationis quatenus per modum entis concipiuntur, vt suprà declaratum est.

Priuatio & negatio, vt in rebus sunt, in quibus conueniant.

III. OMissis autem falsis, seu fictis negationibus, quia nec ad præsentem considerationem referunt, nec nouam expositionem requirunt præter ea, quæ de falsitate dicta sunt in Disput. 9. vera & realis negatio & priuatio in hoc inprimis cõueniunt quòd vtraque, quantum ad id quod dicit de formali, vel, vt aiunt, in recto, in sola remotione consistit, vt suprà dictum est, & latè tractat Soncin. 10. Metaph. qu. 15. & Niphus. lib. 4. Metaph. Disp. 2. & est per se manifestum. Conueniunt secundò quod vtraq; est extremum alicuius oppositionis in reb. ipsis aliquo modo inuentæ, & non fictæ per intellectũ, qualis est oppositio priuatiua vel contradictoria: hæ namq; oppositiones non sunt confictæ per intellectum, & quamuis peculiari modo tribuantur quibusdam actibus vel compositionibus intellectus, tamen & in illis dicunt realem oppositionem inter ipsos & in obiectis supponunt aliquam oppositionem, quæ non est ficta per intellectum, sed omnem fictionem eius antecedit vt suprà disp. 45. declaratum est.

IV. Tertiò conueniunt, quod vtraque potest habere fundamentum in re cui tribuitur talis negatio, vel in aliqua conditione eius absolutè sumpta, vel ad aliud comparata. Fundamentum appellamus non solum subiectũ cui negatio vel priuatio tribuitur, sed proximam causam seu radicem, ratione cuius talis negatio vel priuatio cõuenit tali subiecto. Et hoc fundamentum frequentius & facilius reperitur in negatione, quia cum negatio non requirat subiectum aptũ ad recipiendam formam vel naturam oppositã, fundari potest in ipsa intrinseca natura talis subiecti, vt in homine negatio hinnibilis, vel rugibilis, &c. fundatur in intrinseca differentia hominis. At verò priuatio cùm connotet aptitudinẽ in subiecto, non potest in illo vt sic, seu in sola intrinseca ei' natura fundari, sed in aliqua alia forma vel conditione adiũcta. Vt si homo sit cæcus, non fundatur illa priuatio in præcisa hominis natura, sed in aliqua alia causa quæ remouet formam, quam negat illa priuatio. Hæc autem causa interdum est positiua dispositio subiecti, interdum potest esse forma contraria, vt calor in aqua infert priuationem frigoris: aliquando verò solùm est absentia causæ extrinsecæ, vt in aere causa tenebrarum est absentia solis, quanquam ex parte ipsius aëris supponatur talis natura, quæ licet sit apta ad formam luminis, tamẽ ex se illam non habet, nec est ex se ac necessariò coniunctus causæ à qua illam potest recipere.

Quartò

V. Quarta conuenientia. Quártò conueniunt, quia tam negatio quàm priuatio possũt verè & absolutè prædicari de re sine vlla fictione intellectus: non dico sine operatione intellectus, cũ ipsa prædicatio sit quędam intellectus operatio, sed dico, sine fictione, quia ex parte ipsarũ rerum supponitur sufficiens fundamentum vt intellectus possit vnam rẽ de alia negare, vtramq; prout in se est concipiẽdo. Vnde sicut intellectus diuinus vel angelus sine vlla fictiõe, & sine compositione aut diuisione cognoscit negationem vel priuationem, ità humanus intellectus sine vlla fictione potest huiusmodi negationem cognoscere, media tamen compositione seu diuisione propter suum imperfectũ operandi modum. Quo fit vt id etiam non faciat sine indirecta, & quasi discursiua cognitione. Nam hoc etiã cõmune est priuationi & negationi, vt non possint per propriam speciem directè repræsentari, nam cũ sint non entia, non possunt habere huiusmodi propriã speciem, cognoscũtur ergo à nobis per speciem oppositæ formæ indirectè & medio aliquo discursu, & ideo cognitio priuationis necessariò supponit cognitionem positiui, per q̃ possit intellectus in cognitionem priuationis peruenire. Atq; ità etiam fit, vt tã priuatio quã negatio cognoscãtur per habitudinem ad positiuum, remouendo illud, quanquam per diuersum actum & conceptum ab illo quo forma ipsa positiua directè & secundum se concipitur, vt Soncinas & Niphus locis suprà citatis attingunt, & Iauell. 10. Metaph. q. 10. Ferrar. 1. cont. Gent. c. 71. Capreol. in 2. d. 39. q. 1. art. 3. & Ægid. in 1. d. 36. q. 2.

VI. Est autem considerandũ dupliciter hoc cognosci ab intellectu: primò per modũ diuisionis seu negationis, & tunc propriè cognoscitur sicut est, quia per diuisionem vnum extremum tantum remouetur ab alio: secundo per modum compositionis & affirmationis, vt cùm dicimus, *homo est cæcus*, vel *est non albus*, & tũc iam videtur admiscere quidam improprius modus cognoscendi & concipiendi, nam cùm in verbo *est*, ipsum ens aliquo modo includatur, iam attribuitur per modum entis id quod reuera nõ est ens: atq; in hoc fundatur seu inchoatur altera cõsideratio negationis & priuationis quatenus entia rationis sunt, de qua statim dicemus. Est autem animaduertendũ, quòd in his affirmationib. non attribuitur subiecto modus quo prædicatum concipitur vt illo modo subiecto attribuatur, sed solum tribui id quod concipitur, nempe negationẽ seu priuationem ipsam: quare in re illa affirmatio negationi æquiualet quantum ad remotionem prædicati, vel solum per illam copulam affirmatur veritas cognitionis, vt significauit Aristoteles 5. Metaph. cap. 7. Vnde cùm dicimus, v. g. tenebræ sunt in aere, non significamus aliquid realiter inhærere aëri, sed solùm aërem carere luce, & ideò verè cognosci & affirmari tenebrosum. Hæc ergo communia sunt negationi & priuationi secundum se consideratis.

In quibus differant negatio & priuatio, prout in re inueniuntur.

VII. DIfferunt autem primò, quia priuatio dicit carentiam formæ in subiecto apto nato: negatio verò præcisè dicit carentiam sine subiecti aptitudine. Hoc enim necesse est addere, vt distinguatur à priuatione, vel à generali ratione carentiæ quę communis esse potest tam priuationi, quàm negationi. Hæc autem diuersitas non est in propria & formali ratione quam in recto dicit priuatio & negatio, sed in connotato: priuatio enim vt sic non includit intrinsecè subiectum aut aptitudinem eius, alioqui & priuatio nõ distingueretur à subiecto priuato, quod est quasi compositum ex subiecto & priuatione, & non esset purum non ens reale, sed constans ex realitate potentiæ, & negatione actus seu formę, quod est contra rationem priuationis. Igitur priuatio de formali solùm dicit negationem, coarctando illam ad subiectum capax oppositæ formæ, & hoc modo dicitur differre à negatione in obliquo, & quatenus connotat subiectum aptum ad oppositam formam. Quod genus discriminis etiam solet inter formas positiuas tali modo conceptas aut significatas reperiri, sic enim sæpè Aristoteles ait differre simitatem à curuitate, nam licet de formali dicant eandem figuram, tamen simitas significat illam cum habitudine ad talem materiam: quæ differentia non est essentialis, sed materialis: ita ergo de negatione & priuatione sentiendum est.

Priuationum diuisio.

VIII. ET ex hac differentia colligi potest multiplex distinctio priuationum, quam tetigit Arist. lib. 5. Metaph. c. 22. nam cum priuatio dicat negationem connotando aptitudinem, interdum hæc aptitudo tam improprie sumitur, vt non connotetur in subiecto cui tribuitur priuatio, sed absolutè in entib. vt si planta (q̃ est Aristotelis exemplum) priuata oculis dicatur. Aliquãdo verò connotatur illa aptitudo in re cui tribuitur priuatio non secundum speciem, sed secundũ genus tantùm, vt si talpa cæca dicatur. Tertiò connotatur aptitudo in re secundum speciẽ, non tamen secundum tempus & omnes circũstantias requisitas, vt si infans dicatur priuatus dentib. Quartò & magis propriè connotatur aptitudo in re secundum speciem, & secundum omnes circumstantias quæ ad talem aptitudinem requiruntur. Ac præterea priuatio interdum connotat tantum aptitudinẽ seu capacitatem, vt tenebræ aut nox respectu aeris: interdum verò connotat non tantum capacitatẽ, sed etiã principium aliquod, ratione cuius debita est oppositæ formæ: quo modo quies, v. g. terræ in cẽtro, aut supremi cœli in suo loco, licet sit priuatio motus prioris modo, non tamen hoc posteriori, quia nullus motus est debitus tali corpori in tali loco existẽti: at verò carentia frigoris aut siccitatis respectu terræ esset priuatio perfectionis debitæ, quæ est maximè propria priuatio. Et hoc modo distingui solet ignorantia quædam negationis, altera priuationis, nam licet vtraq; supponat capacitatem, & ex hac parte habeat rationẽ priuationis, tamen illa quæ est carentia scientiæ debitæ magis propriam & rigorosam rationem priuationis habet, ità vt comparatione eius altera censeatur negatio. Cum ergo priuatio & negatio adæquatè diuidant carentiam, quòt multiplicatur modi priuationum tot possunt multiplicari modi negationum, nam quantum ab vna receditur, tantum acceditur ad alteram, & è conuerso.

IX. Rursus distinguitur priuatio ex Aristotele suprà in priuationem totalem, vel tantum ex parte, vt dicitur res inuisibilis quę caret colore, vel quę habet valde remissum, & sic de aliis. Ex quib. illa prior est simpliciter priuatio in re, & loquendi modo: posterior verò, licet in modo loquendi interdum significari soleat per modum absolutæ priuationis, tamen in re tantùm est priuatio secundum id quod negat, nam si quid relinquit, illo verè non priuat, vt per se notum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Expeditur incidens dubium, an priuatio suscipiat magis & minus.

X. VNde obiter & facilè expeditur illa quæstio an priuatio susciпiat magis & minus. Solet enim etiam in hoc constitui differentia inter negationem & priuationem, quod negatio non suscipit magis & minus: priuatio autem ea suscipit. Sed si cũ proportione de eis loquamur, in hoc fere nullum est discrimen. Nam si priuatio sit totalis, nulla potest esse maior quam illa formaliter & in se: poterit autẽ alia priuatio esse minor, si non sit totalis, sed partialis tãtum, atq; ita inter ipsas partiales priuationes poterit dari minor & maior, pro ratione formæ cui opponuntur. Nam si forma habeat gradus intensionis eaerit maior priuatio physicè, quæ plures gradus formæ à subiecto remouerit: illa verò erit maxima, quæ omnino formam remoueat: fortasse verò nulla potest dari minima, quia nõ datur minima pars gradus formæ quæ per remissionem auferri possit. Si verò forma opposita habeat latitudinem extensionis, priuatio etiam esse poterit maior vel minor extensiuè cum eadem proportione, & secundum physicã considerationẽ. Quod semper addo, quia moraliter potest grauitas seu quantitas priuationis aliunde pensari, scilicet ex maiori debito habendi talem formã. Et absolutè etiam in genere imperfectionis seu mali erit maior imperfectio seu priuatio, si forma opposita sit magis debita, etiamsi alioqui sit æqualis negatio. Dixi etiam priuationẽ totalem in se ac formaliter nõ posse esse maiorẽ, quia ex parte causæ seu fundamenti interdum dicitur vna priuatio maior alia, vt cæcitas quæ vehementiorem habet causam, dicitur maior, etiamsi non plus tollat de forma, & hoc modo vna immaterialitas dicitur maior alia. & sic de aliis. Omnis tamen hæc inæqualitas, vt ex ipsa explicatione constat, prouenit semper ex parte rei positiuæ, quæ vel priuationem causat aut fundat, vel certè, quia per ipsam non aufertur, sed in subiecto relinquitur: quæ fere omnia cum proportione ad negationem applicari possunt, quia etiam potest intelligi negatio totalis vel partialis, & maiorem vel minorem habens causam.

XI. Negationẽ esse necessaria esse potest subiecto, secus priuatio.

Vna verò differentia intercedere in hoc videtur inter priuationẽ & negationem, q̃ negatio, quia nõ supponit habitudinem in subiecto, talis esse potest, vt sit necessaria, & opposita affirmatio impossibilis, in quo dici potest habere exactam quandam rationẽ negationis: priuatio verò, si propriissima sit, nunquã potest esse necessaria respectu proprij subiecti, quia supponit potẽtiam ad oppositum actum: vbi autem est potentia contrariorum, neutrum extremum est simpliciter impossibile vel necessarium iuxta doctrinam Aristotelis 9. Metaph. Ex qua differentia colligi potest alia, quòd negatio habere potest intrinsecum, & quasi essentiale fundamentum positiuum in subiecto cui attribuitur: priuatio verò propria cum per accidens conueniat, aliunde prouenit, & quasi ab extrinseco fundamento, vt superiùs etiam explicando quandam conuenientiam inter priuationem & negationem insinuatum est.

XII. Differentia quæ inter priuationem. An negatiuè opposita carent medio: priuatiuè autem illud habeant.

Prætereà colligitur ex dictis intelligentia alterius discriminis, quod inter priuationem & negationem assignari solet, nimirum quod inter negationẽ, & oppositã affirmationem nõ datur medium: inter priuationem aũt, & habitum datur medium. Circa q̃ differẽtiam est aduertendum, non esse in ea sermonẽ de affirmatione & negatione, quatenus inueniuntur in A compositione & diuisione mẽtis: sic enim, si propria sit contradictio, inter affirmationem & negationem nunquam datur medium, siue id quod affirmatur & negatur sit aliquid positiuum, siue aliquid priuatiuum. Nam sicut necesse est, aliquid videre aut nõ videre, ita & esse cæcum, aut non esse cæcum, dũmodò de eodem omnino subiecto, & sub eadem significatione seu ratione prædicati affirmatio & negatio fiat. Si verò non sit perfecta contradictio, sed aut contrarietas, aut subcontrarietas, sic in vtrisq; potest dari mediũ vel per abnegationem, vel per participationẽ vtriusq; extremi, vt ex Dialectica constat. Nõ est ergo hic sermo de ipsis complexionibus mentis, sed de simplici priuatione vel negatione, comparatis ad oppositam formam, quam remouent, & à nobis explicantur per hos terminos, *cæcus, non videns*, & similes, & sic constituitur differentia, respectu eiusdem subiecti.

XIII. Et declarari potest per duas affirmationes, in quibus prædicata contradictoriè vel priuatiuè opposita de eodem subiecto prædicantur. Nam quę contradictoriè opponuntur, non habent mediũ, sed aliquod eorum de quolibet subiecto verè dicitur, nec fieri B potest vt vtrumque simul affirmetur, aut negetur, quin vna propositio vera sit & altera falsa. Et hoc modo docet vbiq; Aristotel. inter contradictoria nõ dari medium, lib. 10. Metaph. cap. 6. & 10. & lib. 1. Poster. c. 2. Et ratio est quia inter ens, & non ens nõ potest excogitari mediũ. Dices, fieri esse medium; Respondeo, esse medium inter ens perfectũ, & omnino nõ ens, non tamen absolutè inter ens & non ens, cũ sit absolutè aliquid, & consequenter aliquomodo ens, vt sumitur ex Aristot. 4. lib. Metaph. cap. 2. Vnde magis explicatur ratio, quia negatio simpliciter remouet formam seu id quod negat, & nullam peculiarem conditionem in subiecto requirit, & ideo fieri non potest, quin vel forma vel negatio formę subiecto conueniat. At verò in priuatiuè oppositis datur medium, non quidem per participationem vtriusq; extremi, sed per abnegationem, quia priuatio non dicit simpliciter negationem, sed connotando in subiecto aptitudinem, & ideo ex defectu huius connotati potest dari subiectum cui neutrum oppositorum conueniat, vt lapis nec est cæcus, nec videns, quamuis necessariò sit videns aut non videns. Hinc verò consequenter intelligitur, respectu proprij subiecti habentis aptitudinem ad formam non posse dari medium inter priuatiuè oppositа, quia tunc C iam includunt virtualiter contradictoriam oppositionem. Quocirca licet prædicta differentia sic explicata vera sit, tamen ex ea colligitur proportionalis conuenientia, quia sicut inter negationem & positiuum non datur medium respectu cuiuscunque subiecti, eo quod respectu negationis vel affirmationis oppositæ quælibet res potest esse aptum subiectum, ita etiam inter priuationem & positiuum respectu subiecti proportionati non datur medium.

XIIII. Sed occurrit obiectio, quia etiã inter terminos cõtradictoriè oppositos datur mediũ per abnegationẽ, saltem respectu subiecti non existentis, vt chymæra neq; est alba, neque est non alba, vtraque enim affirmatio est falsa, cùm sit de subiecto non supponente. Respondetur primo negationem non habere mediũ, si in vi puræ negationis sumatur: at si admisceatur aliquid positiui, ex ea parte poterit habere medium, vt si hæc est falsa, chymæra est non videns, ideò est quia non purè negatur visio, sed affirmatur entitas vel esse. Atq; ita vt prædicata contradictoriè oppo-

oppositа nunquam habeant medium, etiam dum A per modum affirmationis denuntiantur, oportet vt sumantur respectu proprij subiecti, quod sit aliqua res existens, & ita seruatur aliqua proportio inter negationem & priuationem. Secundò respondetur, negando assumptum. Nam ex illis duabus propositionibus, ea quæ est de prædicato negatiuo est vera, etiamsi subiectum non existat, præsertim si (vt Dialectici dicũt) illa negatio non infinitanter, sed negãter sumatur. Quod necesse est, vt oppositio sit purè negatiua: alioqui ex parte includetur aliqua affirmatio, vt rectè dicebatur in priori responsione, quæ tunc videtur procedere, quando negatio illa sumitur infinitanter.

XV. Priuatio verè solum entibus, negatio etiã fictis conuenit.

Vnde etiam colligi potest alia differentia inter priuationem & negationem puram, quia priuatio non potest attribui nisi veris & realibus entibus, nã cum priuatio dicat carentiam formę in subiecto apto nato non potest nisi vero ac reali enti attribui, quia aptitudo ad formam non est nisi in ente reali. Imò nec attribui potest nisi rei existenti, quia cùm supponat aptitudinem ad formam, non conuenit subiecto ex necessitate, sed contingenter, vt suprà B dicebamus (loquimur enim de priuatione propriè & in rigore sumpta) prędicata autem accidentalia & contingentia, non conueniunt rebus, nec eis possunt verè attribui, nisi in re existentibus. Quod quidem verum est secundum propositiones de ineſſe: homo enim non existens non potest verè dici esse cæcus: secus verò erit, si fiat propositio modalis seu de possibili: verè enim dicitur posse esse cæcus, sed tunc non attribuitur illi priuatio, sed capacitas priuationis, quæ positiua & intrinseca est.

XVI. At verò negatio non solum veris entibus, & existentibus, sed fictis etiam, & non existentibus attribui potest, non solùm diuidendo, sed etiam componendo & affirmando: hæc enim propositio in rigore sermonis vera est, chymæra est non ens, nam si est ens fictum: ergo est non ens: vnde Arist. 4. Met. ca. 2. hanc locutionem veram esse dicit, *non ens esse non ens, seu nihil*: quod si est non ens, etiam est non homo, nõ equus, & quodlibet aliud simile contentum sub non ente. Ratio autem esse potest, quia licet hæ habeant formam affirmationum, tamen in sensu & significatione æquiualent negationibus, ita vt licet illa ne- C gatio in ordine compositionis postponatur copulæ, tamen in virtute & quoad sensum cadat in illã. Vel aliter dici potest illa copula absolui à tempore, quia eo modo quo subiectum concipitur vt ens fictum, prædicatũ est de intrinseca ratione subiecti, & ideò potest propositio illa non solùm vera esse, sed etiam necessaria. Atq; hæc responsio ac differentia sic declarata mihi non displicet: solum aduerto quod dictum est de priuationibus, intelligendum esse de veris & realibus priuationibus, nam possunt esse etiam aliquæ priuationes imaginariæ & confictæ in fictis entibus, vt si quis chymęram, cęcam fingat, aut imaginarium spatium concipiat tenebrosum, vel quid simile: huiusmodi enim priuatio attribui poterit enti ficto in ordine ad copulam abstrahentem, seu ampliantem tale esse fictum. Et eodem modo possunt quibusdam entibus fictis attribui negationes aliorum, & vni negationi alia negatio: sic enim concipitur chymęra non esse hircoceruus, & spatium imaginarium non esse quid succesiuum.

XVII. Priuatio inter principia rei naturalis

Alia differentia assignari potest inter priuationẽ & negationẽ, quod priuatio numeratur inter principia realis mutationis seu generationis, negatio verò vt sic non potest induere huiusmodi rationem principij. Prior pars nota est ex Arist. in 1. Phys. & 11. Met. vbi priuationem ponit inter principia rei materialis. Posterior autem pars probatur, quia non ex qualibet negatione potest fieri naturalis mutatio. Et ratio vtriusq; partis est, quia mutatio fieri nõ potest nisi in subiecto capaci, & ideò carentia quæ in illo supponitur, oportet vt habeat rationem priuationis. cum sit negatio in subiecto apto nato: ergo quæ fuerit pura negatio, & non induerit rationem priuationis, non potest esse principiũ mutationis. Non est autem hoc loco à nobis explicandum quomodo priuatio induat rationem principij: id enim propriè spectat ad primũ l. b. Phys. & pro huius materiæ opportunitate tactum sufficiẽter est suprà disp. 12. sect. 1. Est enim principium non propriè influens, sed vt terminus per se necessarius, à quo fit mutatio. Hinc autem rectè cõfirmatur quod suprà cum Caietano & aliis diximus, priuationem secundum se spectatã, licet non sit ens reale, non esse quid confictum per rationem, sed talem carentiam quæ suo modo in rebus ipsis reperitur, nam secluſa omni rationis fictio- B ne potest naturalis mutatio habere sua principia necessaria, quorum vnum est priuatio.

XVIII. Dices. Etiam negatio hoc modo secundum se sũpta conuenit rebus absq; fictione intellectus, scilicet remouendo, vt superiùs etiam diximus. Respondetur negationem non propter defectum huius conditionis nõ posse esse principium mutationis naturalis, sed quia ex se non requirit subiectum capax oppositæ formæ, quod necessarium est ad naturalẽ mutationẽ. Vnde dici vlteriùs potest quod licet sola negatio non possit esse sufficiens principium mutationis, aliqua tamen negatio possit esse in suo genere, & in ratione termini à quo sufficiens principium alicuius actionis seu productionis. Sic enim dicitur creatio fieri ex nihilo, sicut generatio ex priuatione: nihil autem meram negationem dicit. Addi tamen potest, rationem principij non tam propriè attribui ipsi nihilo respectu creationis, sicut priuationi respectu generationis, quia priuatio saltem ex parte subiecti connotat vel includit aliquid rei positiuę, quod videtur necessarium ad propriam rationem principij. Sed de hoc aliàs.

A priuatione ad habitum an sit regressus.

XIX. OCcurrebat verò statim hoc loco explicandum commune illud axioma, *A priuatione ad habitum non est regressus*, quod sumptum est ex Aristotele 2. de Generat. & 8. Metaph. c. 5. vbi breuiter declarauimus, illud esse verum respectu eiusdem numero formæ, non verò respectu eiusdem in specie, nisi quoad immediatũ regressum, idque non in omnibus formis, sed in quibusdam, quæ natura sua certum ordine inter se determinant. Ibi autem locuti fuimus cũ Aristotele de forma quę per propriam actionem seu generationẽ induci potest, & de priuatione illi oppositа: sunt autẽ quędam formę accidentales, quę ex necessitate naturali dimanant ab aliquo intrinseco principio, & aliter fieri non possunt: & in his si contingat priuatione in fieri, nõ potest naturaliter fieri regressus ad habitũ, neq; eundem numero, neq; in specie. Et huiusmodi videtur esse cæcitas, aut surditas, quæ propterea naturaliter tolli non possunt, quia nullum est in natura intrinsecum principium, quod possit organũ talis facultatis ad eã dispositionẽ restituere, ob cuius defectũ etiam ipsam facultatẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

amisit. Sed hæc iam excedunt tractationem entium A rationis, de quibus in hac disputatione agimus, & ideò hæc sufficiat dixisse de priuatione & negatione sub priori consideratione.

Comparantur priuatio & negatio, vt entia rationis sunt.

XX. SEcundo modo agere possumus de illis formaliter quatenus entia rationis sunt, & sic etiam cõueniunt in his omnibus quæ communia sunt enti rationis vt sic, vel enti rationis absolutõ (vt sic dicam) id est, vt cõdistinguitur ab ente rationis; quod est relatio: quod satis patet ex dictis in superioribus sectionibus. Vnde vtrique commune esse videtur, vt fingatur aut cogitetur per modum cuiusdam qualitatis afficientis subiectum quod denominat, quamquam non æqualiter seu eodem modo. Nam de priuatione videtur id in vniuersum verum: vt v.g. cæcitas apprehenditur tanquam dispositio quædam talis organi, & tenebræ vt dispositio aeris. Quidquid enim apprehenditur per modum positiui entis, oportet vt concipiatur per analogiam vel proportionem B ad ens alicuius prædicamenti realis: apprehensio autem priuationis respectu rei quam denominat, cum nullo alio genere habet tantam analogiam, quantam cum qualitate.

Priuatio cũ qualitate maximã habet proportionem.

XXI. Obiectioni respõdetur.

Dices id esse verum quando forma cui opponitur priuatio, est, qualitas, secus verò esse si sit res alterius prædicamenti. Respondeo negando assumptũ. Quod ostendo breuiter discurrendo per alia prædicamenta. Priuatio enim formæ substantialis non apprehenditur in materia ad modum substantialis formæ, sed per modum dispositionis accidentalis, quæ potest inesse & abesse, & ita etiam illa qualitatem imitatur. Quantitas verò non est naturaliter separabilis, & ideò non datur naturaliter priuatio quantitatis: si tamen ponamus de potentia absoluta materialem substantiam priuatam quantitate, non apprehendemus illam priuationem per modũ quãtitatis, sed potiùs per modum cuiusdam immaterialis & simplicis dispositionis. Et ratio differentiæ inter quantitatem & qualitatem esse videtur, quia quantitas nunquam habet aliam quantitatem sibi contrariam, & ideò carentia quantitatis non apprehenditur per modum quantitatis oppositæ, sed vt dispositio quædam alterius rationis, & vt habens effectum formalem longè alterius rationis à toto genere quantitatis. At verò vna qualitas habere potest aliam sibi contrariam, & inde fit, vt quãdo qualitas non habet contrarium, priuatio eius apprehendi possit per modum qualitatis oppositæ, & vt habens effectum formalem oppositum effectui contrariæ qualitatis, non tamen extra latitudinem seu proportionem totius generis qualitatis. Et eadem fere ratione dicebam suprà, priuationem relationis vt sic non concipi per modum relationis, quia per talem priuationem destruitur proportio & similitudo ad veram relationem, quia negatur ordo ad aliud. Non nego tamen cum priuatione vnius relationis intelligi posse aliam positiuè oppositam vel diuersam, interdum realem, interdum rationis, vt dum quis priuatur relatione similitudinis potest oriri relatio realis dissimilitudinis, & in eo qui priuatur relatione filiationis per mortem patris, concipi potest relatio rationis ad generans quod iam præteriit, sed non est conceptio priuationis vt sic, sed alterius formæ.

Idem facilè intelligi potest in vltimis prædicamentis, quatenus in eis aliquis modus priuationis inueniri potest. Nam in actione vt sic, nõ videtur esse propriè priuatio, eo quòd actio non respiceat agẽs vt subiectum, sed vt principium, & ideò carentia actionis respectu agentis non est propriè negatio in subiecto apto nato, & ideò non est propriè priuatio: tamen qualiscunq; negatio aut priuatio sit, non cõcipitur ad modum actionis, quia non concipitur vt fluens ab agente. Et similiter passio (& idẽ est de mutatione & motu) quamuis respectu illius detur propriè priuatio, tamen nõ concipitur per modũ passionis, quia nõ concipitur vt aliquid in fieri, sed in facto esse ac quieto: atq; ita quies, quę est priuatio motus, non apprehenditur per modum passionis, sed quasi dispositionis cuiusdam quietè permanentis. In duratione verò nunquam intercedit propria ac pura priuatio, quia nõ potest omnino tolli duratio, nisi destruatur subiectum eius. Neq; Vbi (vt opinor) tollitur per priuationẽ puram, sed per oppositum vbi, & eadem ratio est de situ in rebus quę sunt capaces illius, & ideò in his prædicamentis non confinguntur huiusmodi priuationes quæ sunt entia rationis, & si aliquo modo concipiuntur positiuè est solum cõcipiendo aliquas relationes, vt absentiam vel distantiam loci, aut temporis. Deniq; respectu habitus concipitur quædam priuatio, quia homo nõ est propriè subiectum vestis, & eo modo quo habere potest rationem priuationis, non concipitur adinstar habitus, quia nec concipitur per modum adiacentis, sed quasi inhærentis potiùs, nec effectus eius concipitur vt proportionem habens cum effectu habitus, sed potiùs vt omnino extra totam latitudinem eius. Itaque rectè dictum videtur, priuationem in vniuersum, si vera & propria sit, apprehendi seu cogitari per modum qualitatis.

XXII.

XXIII. Negatio cum quo vt genere entis habeat proportionem.

At verò in negatione non videtur ea generalis regula in vniuersum vera, sed distinctione opus est, nam aut negatio concipitur vt affectio alicuius subC iecti, quod caret tali natura vel forma, & tunc eadem ferè videtur ratio de negatione, quæ de priuatione, & facilè applicari possunt omnia dicta. Habet tamẽ vlteriùs negatio vt apprehendi possit extra omne subiectum, quod tamen priuationi repugnat, cum intrinsecè dicat negationem in subiecto apto nato: & huiusmodi negatio non semper apprehenditur per modum qualitatis, sed etiam ad instar aliorum prędicamentorum. Diximus enim suprà entia impossibilia quæ ad modum substantiarum finguntur, sub negatione comprehendi. Item spatium imaginarium quod per modum dimensionum concipimus, re vera non est propria priuatio, sed negatio quædam, quia nullum subiectum aut capacitas realis illi supponitur: pertinet ergo etiam ad negationẽ. Et idem est de tempore seu successione imaginaria, quę extra omne subiectum fingitur.

XXIV. Priuatio ibi per concipitur vt in existens, secus negatio.

Ex quo vlteriùs colligere licet discrimen inter negationem & priuationem, nam priuatio semper concipitur vt quid adhærens vel adiunctum alicui subiecto, vt explicatum est: negatio verò non semper, nam ipsum nihil, est quędam negatio quę nulli rei adhærere intelligitur, & idem constat ex aliis exemplis suprà adductis.

XXV. Inter negationẽ & priuationem quanta diuersitas.

Vnde etiam coniectare possumus, quando, inter hęc duo membra sit nostro cõcipiendi modo essentialis diuersitas, quando verò tantùm accidentalis seu materialis. Negatio enim quæ concipitur quasi per se & extra subiectum ex ratione sua, formaliter differt

differt à priuatione, & consequẽter etiam ab illa ne- A gatione quę ex se concipitur vt adhærens alicui, & illud denominans, quia apprehenduntur sub diuersis rationibus entis, quales sunt esse per modum existentis per se aut in se, vel in alio. At verò priuatio & negatio illa quę per modum existentis in alio cõcipitur, non necessariò differunt essentialiter, sed iuxta diuersitatem formarum quibus opponũtur: quomodo etiam negationes inter se, & priuationes inter

D. Thom. se distinguũtur, vt notauit D. Th. 1. 2. q. 71. art. 6. ad 1. Quamquam enim hoc præcipuè verũ sit de negationibus & priuationibus fundamentaliter, tamen inde etiam verũ habet formaliter in his quatenus entia rationis sunt: cęcitas enim & surditas, etiam quatenus apprehendũtur per modũ entium, vt diuersa apprehendũtur: & idem est proportionaliter in negationibus inter se collatis. Vnde à fortiori, si priuatio & negatio opponantur formis essentialiter diuersis, etiam ipsæ in suo ordine habebunt similem vel proportionalem diuersitatem, non quia priuatio & negatio sunt, sed quia talium formarum sunt.

XXVI. Quando verò priuatio & negatio sunt eiusdem formę comparatione, diuersorũ subiectorum, vt negatio visus respectu hominis & Angeli, tunc quidẽ B in ratione entis rationis non videntur essentialiter differre, sed tantum denominatione aut relatione sumpta, ex ordine ad diuersa subiecta. Patet, quia in formis realibus & positiuis comparatio ad diuersa subiecta nõ causat diuersitatem essentialem in forma, sed solùm diuersas denominationes aut relationes, si alioqui entitas formæ secundum se consideratа, habet idem principium cõstitutiuũ, vt albedo in niue & in coruo eiusdẽ speciei erit, etiamsi in illa sit cõnaturalis proprietas, in hoc verò violenta & præternaturalis, si ei inesset: & idem motus deorsũ, terrę est naturalis, acri violentus, & tamen non propterea in genere entis in specie differunt. Ita ergo carentia visus in se eiusdem rationis est, quia idem habet sẽper principium specificans, & sub eadem ratione entis apprehenditur, quãuis cõparata ad Angelum ob eius incapacitatem retineat solam rationem negationis, cõparata ad hominẽ denominetur priuatio. Et ideò sub ratione mali etiam differant, quia illa carentia homini est mala, non Angelo: & similiter potest denominari violenta homini, Angelo verò cõ- C naturalis. Hoc autem intelligendũ est de carentia illa secundũ se cõsiderata, nam si de illa loquamur veluti in sensu cõposito, vt denominata priuatio, aut pura negatio, sic includit diuersos respectus rationi ad diuersa subiecta, qui sũt essentiales formis denominatis vt sunt sub talibus denominationibus.

XXVII. Deniq; (vt suprà dicebam) hic loquimur de negatione prout cõcipitur per modũ incõplexę formæ, nã si de cõplexis negationib⁹ sit sermo, sic potest intelligi diuersitas essentialis inter carentiã respectu diuersorũ subiectorũ, ad quę vt negatio vel priuatio cõparantur. Hęc enim negatio, Angelus non habet visum, aut hęc affirmatio Angelus est non videns longè diuersę sunt ab his, homo est cęcus, aut caret visu, nam ille sunt necessariç proportiones, hæ verò contingentes: vnde essentialem diuersitatem habẽt. Neq; id mirũ est, quia respectu complexionis ipsa extrema intrinsecè cõparantur tanquam illam cõponẽtia, & ideò variato altero extremo variatur cõpositio & habitudo cõplexionis: secus verò est in ipsa simplici forma secundum se spectata, illa enim intrinsecè nõ includit hoc vel illud subiectum, sed habitudinem ad subiectum quasi adæquatum.

SECTIO VI.

Quid ad relationem rationis necessarium sit, & quot modis fingi aut excogitari possit.

I. Descriptio relationis rationis.

VM relatio rationis ab absolutis omnibus distinguatur per communem, vel quasi communem rationem relationis, à relationibus autem realibus ex eo quod vera & realis relatio nõ est, in genere definiri potest per negationem realis respectus, ita vt relatio rationis sit omnis relatio quæ realis non est. Quia verò illa negatio non potest intelligi coniuncta cum eo quod relatio dicit per modum positiui, nisi media fictione aut cogitatione intellectus, ideò relatio rationis in communi positiuè definiri potest, esse relationem quã intellectus fingit per modum formæ ordinatæ ad aliud, seu referentis vnum ad aliud, quod in re ipsa ordinatum aut relatum non est.

Quæ sint ad relationem rationis necessaria.

II. QVocirca cum relatio rationis deficiat à veritate relationis realis, & sit quædam vmbra illius, duo videntur ad illam requiri: vnum est, vt in ea nõ concurrant omnia quæ solent esse necessaria ad relationem realem, qualia sunt subiectum capax, fundamentum reale cum debita ratione fundandi, & realis terminus actu existens cum sufficienti fundamento reali seu ex natura rei, de quibus superiùs latè dictum est. Hęc ergo omnia simul sumpta non possunt communia esse ad relationem rationis: alioqui in nullo posset distingui talis relatio à relatione reali. Aliud est, vt aliquid corũ quæ ad relationem realem concurrunt, fundet aliquo modo saltem remotè relationem rationis, vel potiùs cogitationem & modum concipiendi quo relatio rationis confingitur, supplente ipso intellectu id quod in re deest ad verum respectum. Dico autem necessarium esse aliquid in rebus, quod saltem remotè fundet, vel occasionem præbeat huic relationi, quia, vt sæpè dixi, agimus de entibus rationis, quæ aliquo modo conferunt ad cognitionem entium realium, quæ semper habent in re aliquod fundamentum. Si autem velimus omnes omnino relationes rationis comprehẽdere, addere possumus relationem rationis esse cui deest aliqua conditio necessaria ad relationem realem, vel cui desunt omnes, ab intellectu autem fingitur vel cogitatur aliquid illis proportionale.

Prima diuisio relationis rationis.

III. HÆC ergo esse potest prima diuisio relationis rationis in eam quæ omnino est conficta per intellectum absq; vllo fundamento ex parte rei, & in eam quæ in re habet aliquod fundamentum, licet non sufficiens: nomine autem fundamenti nunc intelligo omnes conditiones ad relationem realẽ necessarias. In priori membro continentur omnes relationes rationis quæ inter alia entia rationis cogitantur, præsertim si talia entia rationis sint merè conficta, vt est relatio similitudinis inter duas Chymęras, vel dissimilitudinis inter Chymęram & Hircoceruum, & similes. Huc etiam pertinere possunt relationes rationis inter duas priuationes, quo modo vn⁹ locus tenebrosus dicitur similis alteri, & in spatio imaginario cõcipitur relatio distantiæ, & in successione imaginaria relatio prioris & posterioris.

Quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quamquam hæ relationes fundatæ in priuationibus vel negationibus rerum, aliquod maius in rebus ipsis habeant fundamentum saltem remotum. Tertio possunt ad hoc membrum reduci relationes rationis inter entia realia possibilia, non tamen existentia, vt est relatio antecessionis Adami ad Antichristum, & similes, quæ maius habent in rebus fundamentum; quia extrema earum non sunt omnino entia rationis, quamuis vt apprehendûtur vt extrema vel subiecta relationum sint entia rationis. Vnde in his tribus ordinibus relationum quos sub illo primo membro numeramus, continetur quædam subdiuisio illius membri, & sub illis ordinibus excogitari facilè possunt ferè omnes modi relationum realium per quandam Analogiam vel proportionem.

Secunda diuisio relationum.

IV. AT verò relationes rationis quæ in rebus existentibus habent aliquod fundamentum, subdistingi vlterius possunt ex diuersitate fundamentorum, vel è contrario ex varietate defectuum earû conditionum quæ ad relationem realem requiruntur. Vnde sub hoc membro primo constitui possunt relationes illæ, quæ tribuuntur rei existenti respectu termini non existentis, siue illud sit ens possibile, siue fictum, vt relatio prioritatis Petri existentis ad Antichristum futurum, vel diuersitatis Petri existentis à Chymæra. Et pari ratione ad hunc ordinem spectat relatio rationis correspondens in alio extremo non entis ad ens, seu entis rationis ad ens reale: in his enim deest conditio necessaria ad relationem realem ex parte termini, scilicet, vt sit realis, & realiter existens. Et in hoc ipso ordine subdistingui poterunt cum proportione tres illi modi relatiuorum, qui fundantur vel in vnitate, vel in actione, vel in ratione mensuræ: omnes enim illæ sunt relationes rationis, quando alterum extremum non est reale & existens.

V. Secundò constituuntur sub illo membro relationes quę concipiuntur inter extrema quæ sunt reale quid, tamen in re non habent distinctionem realẽ, vel actualem ex natura rei, sed rationis tantùm, nam hic est defectus alterius conditionis requisitæ ad relationem realem. Et iuxta diuersam distinctionem rationis inter extrema huius relationis erit etiã diuersitas inter huiusmodi relationes. Interdum enim est tantùm distinctio rationis ratiocinantis, vt est in relatione identitatis eiusdem ad se ipsum: aliquando verò est distinctio rationis ratiocinatæ quæ in re est fundamentalis seu virtualis, vt est relatio distinctionis inter attributa diuina, & sic de aliis. In huiusmodi autem relationibus cum prædicto defectu distinctionis, in re ipsa supponitur aliquod fundamẽtum vnitatis, vel distinctionis in effectibus, aut actibus, vel in aliqua re simili, ex qua intellectus sumat occasionem excogitandi similes relationes, vt ex adductis exemplis facilè constat. Vnde ad hoc etiam genus relationis rationis reduci possunt illæ, quæ licet versentur inter res distinctas, non tamen cum sufficienti distinctione fundamenti, quia nimirum est vnum & idem in vtroque extremo, vt est relatio similitudinis vel æqualitatis inter diuinas personas, de quo supra dictum est.

VI. Tertiò constituuntur in hoc ordine illæ relationes rationis, quæ licet versentur inter res distinctas, & alioqui capaces relationum realium prædicamẽtalium, ex defectu tamen intrinseci fundamẽti sunt rationis, vel in vtroque, vel in altero extremo, quæ possunt esse duo membra huiusmet generis. Vnde ad hoc genus spectant inprimis relationes omnes quæ in vtroque extremo fundantur tantùm in denominatione extrinseca, vt est relatio signi ad placitum, quæ tam in signo, quàm in signato est relatio rationis, siue tale signum sit vox, vt nomen, aut verbum, siue sit res, vt sacramentum. Cùm enim hæc impositio ad significandum, nihil rei ponat in signo nisi denominationem extrinsecam, neq; etiam in signato, non potest fundare relationem realem, vt omnes docent. Deinde, eiusdem sunt modi relationes domini & seruii inter homines, nam illæ nõ fundantur nisi in quadam extrinseca denominatione sumpta à voluntate: & similes sunt aliæ multæ, vt omnes illæ quæ oriuntur ex contractibus & voluntatibus humanis, vt inter maritum & vxorem in ratione coniugum; inter ementem & vendentem ex voluntate contrahendi, & sic de aliis.

VII. Rursus ad aliud membrum huius generis pertinent omnes relationes non mutuæ quatenus in vno extremo rationis sunt, vt sunt relatio visi ad videntem, aut visibilis ad visum aut scibilis ad scientiam, &c. de quibus satis dictum est in Dispu. 47. Et huc etiam reuocari possunt omnes relationes Dei ad creaturas existentes, nam etiam illę possent dici fundari in denominatione extrinseca, quia in ipso Deo secundum se non est capacitas, atque adeò nec fundamentum ad tales relationes.

VIII. Quartò & vltimò possumus aliud membrum cõstituere, earum relationum, in quibus multi ex prædictis defectibus ex necessariis ad relationem realem concurrunt, cum aliquo fundamento remoto ex parte rei, & proximo in aliqua denominatione extrinseca, & huiusmodi videntur esse relationes rationis quæ intentiones Logicales appellantur, vt sunt relationes generis, speciei, prædicati, & subiecti, & similes. Quæ quidem relationes interdum tribuũtur vocibus, quoniam prædicationes & definitiones mediis vocibus fiunt, interdum autem rebus, quia illæ sunt quę obiectiuè cognoscuntur, subiiciuntur, & prædicantur: & hæ propriè vocantur intentiones Logicales, nam priores vel potiùs pertinent ad Grãmaticam, vel Rethoricam, vel secundariò tribuuntur vocibus vt instrumentis quibus conceptus manifestamus, & de rebus loquimur. In his ergo relationibus, licet interdum extrema sint realia, fæpè tamen deficit distinctio sufficiens, vt inter animal & rationale, quatenus comparantur vt genus & differentia: interdum etiam non est sufficiens vnitas & existentia in altero extremo vt sic relato, vt est in re vniuersali vt sic respectu singularium, nam quatenus vniuersalis est, neque existit, neque habet in re talem vnitatem. Deniq; nunquam est in ipsis rebus sufficiens fundamentum relationis huiusmodi, quia proximè fundantur in aliqua denominatione extrinseca proueniente ab actu intellectus.

De secundis intentionibus.

IX. Triplicem intellectus operationẽ triplex sequitur relatio rationis.

VNde iuxta triplicem operationem intellectus triplex etiam est ordo talium relationum, nam ex prima operatione consurgunt relationes generis, speciei, definitionis, definiti, &c. ex secunda operatione relatio prædicati, subiecti, copulę, propositionis: ex tertia relatio antecedentis, consequentis, medij, extremitatis, &c. Hæ namque relationes non conue-

conueniunt rebus secundum se, sed vt denominatis ab aliqua operatione intellectus: & ideò semper rationis sunt, & non reales, etiamsi contingat interdũ versari inter res existentes & distinctas. Non tamen sunt hę relationes gratis fictę, sed sumpto aliquo fundamento ex re, qualis est aut realis conuenientia in qua fundatur abstractio vniuersalis, quæ etiam variatur in genus, speciem, &c. ex eo quòd conuenientia est maior vel minor, vel realis identitas aut vnio vnius cum alio, in qua fundatur affirmatio vnius de alio: vel realis emanatio vnius ab alio, aut concomitantia, vel aliquid simile, in qua fundatur illatio à priori vel à posteriori.

X. Relationes generis, speciei, & similes cur nomẽ secundæ intentionis vsurparint.

Atque ob hanc causam solent hæ vltimæ relationes rationis peculiariter appellari secundę intentiones, quasi resultantes ex secunda intentione seu attentione vel consideratione intellectus, quo nomine propriè vocatur intellectio reflexiua, quia supponit aliam circa quam versatur. Quamquam verò omnia entia rationis, vt suprà diximus, dici possint aliquo modo fundari in operatione intellectus ex qua consurgunt, quæ operatio semper supponit alium conceptum entis realis, ad cuius instar, vel cuius occasione ens rationis concipitur: propriè tamen illa operatio est reflexa, & (vt ita dicam) est per se secunda, quæ cadit in aliam cognitionem, vel in obiectum prout denominatum à priori cognitione & inde participans aliquas proprietates. Quia ergo illæ relationes Logicales semper fundantur in huiusmodi cognitione reflexa, ideò peculiariter dicũtur secundæ intentiones, seu secundæ notiones obiectiuæ, quia secundæ notioni, seu intentioni formali obiiciuntur. Vnde etiam per Antonomasiam solent hæ relationes rationis vocari res secundæ intentionis, non quia omnis res cognita per intellectionem reflexam sit ens rationis: constat enim ipsam intellectionem realem posse reflexè cognosci, sed quia suum esse habent tantùm obiectiuè in secunda, seu reflexiua cognitione intellectus.

XI. Hinc verò vlteriùs nascitur, vt possit intellectus suprà ipsasmet secundas intentiones iterum reflecti, & conuenientias, vel differentias inter ipsas considerare, & eas definire, vel ex eis discurrere, atque ita in eis similes relationes fundare. Vt ex genere & specie abstrahit relationem vniuersalis, & illud denominat genus, & sic de aliis, & tunc iam illæ relationes non tantùm sunt rationis ob alios defectus, sed quia non versantur proximè inter res reales, vel existentes; & ideo cùm dicuntur hæ relationes fundari aliquo modo in rebus, intelligendum est de primis relationibus huius ordinis. Plura verò de his relationibus dicere ad particulares scientias spectat, quia hæ relationes in infinitum fere multiplicari possunt per fictiones vel reflectiones intellectus, ideòque tam de illis, quàm de tota hac doctrina hæc dixisse sufficiat, quæ in Dei gloriosi laudem cedant.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN VTROQVE TOMO HVIVS OPERIS METAphysici continentur.

Res ad priorem Tomum pertinentes duplici tantùm numero notatæ sunt, quorum prior Paginam, posterior Columnam designat: quæ verò ad posteriorem spectant, tribus numeris indicantur, ex quibus primus Tomum posteriorem, secundus paginam, tertius vero & vltimus columnam indicat. Additæ etiam sunt litteræ, sub quibus res indicatæ continentur.

Abstractio, abstracta, & abstrahere.

1 ABSTRAHERE à materia sensibili, intelligibili, vel secundũ esse, quid. 6.1.A.12.2.C.
2 Abstractiones à materia, quas respiciũt Physica, Mathematica, & Metaphysica, in quo differant, & conueniant. 12.1.C.
3 Abstractio seu præcisio intellectus non requirit distinctionẽ eorum inter quæ fit. 52.2.B.
4 Abstractionis varij modi. ibid.C.
5 Abstracta Metaphysica substantiarũ, & accidentiũ quoad prædicationem vnius de alio æquiparantur. 169.2.C.
6 Abstracta Metaphysica generum, specierum, & differentiarum non possunt inter se prædicari, nisi abstractum superius, & quasi genericum de abstracto inferiori & quasi specifico in aliquo sensu. 170. per tot.
7 Abstracta generica naturæ cur possint vt genus concipire spectu aliarum naturarum in abstracto, differentiæ verò abstractæ non item. 170.1.A.

Accidens.

1 ACCIDENS nũ est adæquata passio substantiæ. 8.1.B.
2 Accidentia omnia quæ subiecto inhærent, de eius potentia educuntur. 133.2.A.
3 Accidentia aliqua solo numero diuersa inesse posse simul eidem subiecto, negari non potest. 134.2.A. sed nec de omnibus indifferenter affirmari. 134.2.C. quæ ergo distinctione vtendum? ibid. & 135.1. per totam: de potentia autem absoluta de omnibus id statuitur. 135.2.C.
4 Accidentia solo numero diuersa posse esse successiuè in eodem subiecto, imò semper ita contingere, vt certum statuitur. eius q; ratio latè perenditur. à 137.1.C. ad 138. per tot.
5 Accidens non semper requirit potentiam receptiuam eiusdem prædicamenti, imò raro accidere, inductione ostenditur. 322.1.C.
6 Accidentia eadem numero manere in genito, & corrupto. à 329.1.B. ad 331. & quæ sint hæc. à 333.2.C.
7 Accidens quatuor tantum modis definere potest. 334.1.A. Accidentia compositi ab eius forma substantiali in genere causæ formalis mediatè pendent, efficientis non ita. 334.1.B.C. per tot.
8 Accidens esse subiectum vltimum respectu aliorum accidentium, supernaturaliter non repugnat. 340.1.C.
9 Accidens aliquod ratione alterius in substantia recipitur. ibidem.
10 Accidentia omnia aliis accidentibus inhærere non possunt, bene tamen aliqua. à 341.1.B.
11 Accidentia spiritualia aliis accidentibus verè inhærent. 341.2.B.
12 Accidens bene potest esse materialis causa alterius. ibid.C.
13 Accidens materialiter causans aliud sæpè ipsum solum ad illius esse immediatè concurrit: aliquando etiam subiectũ, vel aliud accidẽs iuxta exigentiã causati. à 342.1.C. ad 343.
14 Accidentium inseparabilitas ab aliquibus subiectis à forma substantiali prouenit. 346.1.A.
15 Accidentia non propriè fieri, sed ad efficientiam accidentalis compositi quasi confieri, dicenda. 356.2.B.
16 Accidentium multiplex diuisio. 390.1.C.
17 Accidens in subiecto receptum, formaliter, non effectiuè expellit contrarium. 393.2.A.
18 Accidentia naturalia quando supernaturali modo fiunt, de potentia subiecti educuntur. 398.1.B.
19 Accidens, quodcunque sit, si per propriam actionem fiat modo naturali, de potentia subiecti educi necesse est. ibid. & C.
20 Accidens duobus modis comproduci dicitur, & quinam sint. ibid.
21 Accidens nequaquã principalis causa substantiæ. 412.1.B.
22 Accidentia an effectiuè causent substantiam, latè tractatur. à 412. ad 423.
23 Accidentia ita substantiam causant, vt proximè & per se eductionem formæ substantialis instrumentaliter attingant. 415.1.A.
24 Accidentiũ proportio ad hanc actionem, quæ sit. 416.2.A.
25 Accidentia an effectiuè attingant generationem hominis 416.2.B.
26 Accidentia in productione substantiæ instrumenta sunt coniuncta formæ substantiali quoad causalitatem. 417.1.A. Et quomodo illam exercere possint, quando à forma separata sunt. 418.2.A. Tũc formæ, cõcursus à superiori causa suppletur, & quæ illa sit. ibi. 2.C. vide etiam 421.1.A. & 422.2.C.
27 Accidens quod per resultantiam fit, & à substantia, & ab accidente immediatè emanare potest, si cum eorum aliquo connectatur. 423.2.C.
28 Accidentia quæ ab essentia substantiæ emanant, quænam sint. 425.2.A B.
29 Accidẽtia quæ sic semel emanant, cõtinuo postea per modum conseruationis emanare, probabilius. 425.2.B.
30 Accidẽs ab accidẽte naturaliter emanare potest. 429.2.A.
31 Accidens vt principium principale quo, attingit productionem alterius accidentis. 433.2.C.
32 Accidens cum sine subiecto est per nouam conseruatur efficientiam. 555.2.A.
33 Accidentia in rerũ natura esse. vnde indagetur. 2.217.1.A
34 Accidens physicum à substantia differt ex natura rei: accidens autem logicum sola ratione: & quid vtrumque accidens sit. 2.221.1.A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

35 Accidens non est ens per denominationem extrinsecam à substantia.2.224.1.B.C.
36 Accidens ad substantiam in re ipsa dicit attributionis analogiam: vnde entis nomen sine intellectus negotiatione vtrique conuenit.ibid.2.A.
37 Accidens sine vllo addito dici potest ens.2.224.2.B.
38 Accidens absolutè nullum est completum ens, licet per ordinem ad incompletius, vnum dicatur esse in suo genere completum.2.228.1.B.C.
39 Accidens considerari potest,vel prout in se est entitas quadam, vel prout alicui aliquid accidere dicitur. Nam licet omne quod in se est accidens, alicui accidat, non tamen omne quod alicui accidit,est verè & propriè accidẽs. 2.341.1.B.
40 Accidens diuiditur in prædicamentale, & Physicum, & hoc vnum obiectiuum conceptum habet.ibid.
41 Accidens vt comprehendit omnia prædicamentalia, non habet de sua ratione essentiali propriè inhærere actu vel aptitudine.2.342.2.A.B.
42 Accidens, quod habet ex se propriam entitatem realiter à substantia distinctam,de extrinseca sua essentia habet aptitudinalem inhærentiam in substantia.2.343.1.A.
43 Accidens quod est tantùm modus, essentialiter includit non tantum aptitudinem, sed etiam actualem inhæsionem.ibid.1.B.C.
44 Non est de ratione accidentis vt sic esse immediatam affectionem substantiæ, sed abstrahit à mediata, vel immediata.ibid.1.C.
45 Accidens posterius duratione est quam substantia vt abstrahit à creata & increata, non tamen loquendo de creata.2.345.2.A.B.
46 Accidens est posterius cognitione quàm substantia, & quatenus ab illa dependet, & quatenus est imperfectius.2.347.2.B.
47 Accidens quoad nos prius cognoscitur quã substantia, non in abstracto sumptum, sed in concreto.2.348.1.C.2.A.Accidens licet sit res primò cognita, nõ tamẽ cognoscitur tũc vt accidẽs sed sub ratione huius sensibilis entis.2.349.1.A.B.

Accidentis diuisiones.

48 Accidens immediatè diuidi potest in nouem prædicamẽta.2.350.2.C.Quamuis diuisiones aliæ per pauciora membra immediatiores dari possint.ibid.& 350.1.A.
49 Accidens, aliud est esse ens completum,accidens completum.2.351.2.B.C.
50 Accidens in concreto,formaliter sumptum,& in abstracto non variat rationem accidentis completi aut incompleti.ibid.1.C.
51 Accidens completum dicitur, quod in ratione formæ accidentalis est integra ac totalis forma.2.352.1.C.
52 Accidens potest esse completum Physicè, & Metaphysicè, & singula membra latè explicantur.ibid.per totam.
53 Accidentis prædicta diuisio accommodari potest ad singula prædicamenta.ibid.2.B.
54 Accidens in communi cur non sit diuidendum immediatè in incompletum,& completum.ibid.2.B.C.
55 Accidens non diuiditur in singulare, & vniuersale, aut in primum, & secundum,& quare.2.352.2.C.
56 Accidentis diuisio in modum, & rem, non est prior, licet sit immediatior, quam in nouem genera.2.353.1.A.Bene tamen sub eodem genere prædicamentali potest fieri talis diuisio ibid.
57 Accidens cur non prius diuidatur in respectiuum, & absolutum,in spirituale, & materiale,permanens & successiuum.proprium vel commune.ibid.1.B.C.

Accidentis inhærentia.

58 Accidens non est actu inhærens ex vi solius existentiæ.2.260.1.A.
59 Accidentis inhærentia tantùm distinguitur ab illo vt modus rei ab ipsa re.2.262.1.A.177.1.C.
60 Accidens non potest se ipsum effectiuè vnire subiecto. 2.280.1.C.
61 Accidens à subiecto separatum posset operari ad modum suppositi sine nouo miraculo. 2.289.2.A.

Actio.

1 ACTIO vnum est ex generibus entis.2.599.2.A.
2 Actio non consistit in relatione extrinsecus aduenient.2.601.1.A.B.
3 Actionem respectum aliquem ad agens includere ostenditur.2.601.1.C.per tot. sed nõ prædicamentalẽ. 2.602.1.B.
4 Actio in re est dependentia qua effectus pendet ab agente. ibid.1.C.
5 Actio, respectum dicit transcendentalem ad agens,per quẽ præcisè agens non refertur ad aliud.2.602.2.C.& seq.
6 Actio est vltimus actus potentiæ actiuæ ab ipsa dimanans. 2.603.1.C.
7 Actio sine termino nec transiens nec immanens esse potest. 2.à 606.2.A.ad 607.2.A.
8 Actio transiens, & immanens quo differant.2.607.2.B.C.
9 Actiones instantaneæ sunt in prædicamento actionis. ibidem.2.C.
10 Actio omnis an sit motus, semperq; inferat passionem, & in quibus 2.608.1.B.C.& 617.1.C.& 620.2.A.B.
11 Actionum vnitas vel diuersitas specifica ex terminis secundum suum esse reale desumitur.à 609.2.C.& seq.
12 Actio ex sola diuersitate agentis nunquam est diuersa specie, si ad eundem terminum tendat.2.610.2.A.B.& varia exempla examinantur vsq; ad 612.2.B.
13 Actiones non sunt diuersæ specie ex sola diuersitate in modo agendi, maximè naturali.ibid.à 2.B.ad 2.C.
14 Actio licet quoad specificationem principalius pendeat à termino,quam ab agente, indiuiduliter tamen, & secũdum aliam rationem æque essentialiter respicit vtrumque. 2.612.2.C.& seq.
15 Actio eodem respectu agens, & terminum respicit.2.613.1.B.C.
16 Actio realis datur, quæ nullum habet inhæsionis subiectũ. 2.615.1.C.
17 Actioni esse in subiecto, nõ nisi ex ratione formalis termini conuenit.ibid.2.B.C.
18 Actio omnis quæ est in subiecto, in eodem est in quo terminus eius.2.615.2.C.
19 Actio vt actio reduplicatiuè non habet subiectum inhæsionis,sed denominationis tantùm.2.616.1.B.
20 Actio in quantum talis non denominat subiectum inhæsionis.ibid.1.C.
21 Actio non est propriè agentis perfectio.ibid.2.A.B.
22 Actionis definitio, & eius causa.2.616.2.C.
23 Actio qualiter magis & minus suscipiat.2.617.2.C.
24 Actionis diuisio in substantialem & accidentalem traditur, & analogam esse concluditur.2.617.2.B. & sequen.
25 Actionis prædicamentum per actionem, vt quid commune est ad accidentales,constituitur.2.618.1.B.
26 Actionis substantialis variæ subdiuisiones traduntur,easq; omnes vniuocas esse concluditur.2.618.2.A.
27 Actio accidentalis in transeuntem & immanentem diuiditur.ibid.2.C.& seq.
28 Actiones aliquæ vitales, & connaturales, latè vocantur immanentes.2.619.1.A.
29 Actio omnis transiens, si propriè talis sit,formaliter habet quòd ab agente exeat, recipiaturq; in passo.ibid.2.B.C.
30 Actio & passio non distinguũtur realiter.2.620.1.B.C.nec ex natura rei. ibid.2.A.per tot.sed sola ratione ratiocinata.2621.1.A.B.

31 Actiones non sunt diuersæ numero ex temporis diuersitate. 137.2.B.
32 Actiones eandem, quam termini, distinctionem sortiuntur.184.2.B.
33 Actione eadem nequaquam fieri possunt res omnino distinctæ.185.1.C.
34 Actionis duplex terminus,quo, & qui.356.1.C.
35 Actionum substantialium quatuor genera explicantur. 356.2.A.
36 Actiones causarum, per se, cur supposito formæ per accidens tribuantur. 401. 2.B.
37 Actio nõ est verè ac propriè principium agendi.430.1.A.& 2.473.2.B.
38 Actio immanens habet vt terminum qualitatem, quæ potest esse principium agendi. 430.1.B.C. Nec potest carere intrinseco termino.ibid.
39 Actionum immanentium idem posse esse principium quo recipiens & efficiens ostenditur.à 443.2.C per totum.
40 Actionis reflexæ ratio,& principia,variaq; de hoc experientia declarantur.466.1.C.& 2.per totam.
41 Actio proprie non est ipse effectus per eam productus, licet quodammodo effectus agentis possit nominari.469.1.A.
42 Actio per aliam actionem non fit, ibidem.
43 Actio transiens non perficit potentiã, à qua fluit.532.2.A.

Actus.

1 ACTVS nomen multipliciter sumi potest. 287.1.B.C.
2 Actum omnem esse alicuius operationis principium, de solo actu completo siue informante,siue subsistente intelligendum.288.2.C.
3 Actum, & potẽtiam esse in eodem genere.qualiter verum, latè & dilucidè tractatur.à 323.1.B.ad 325.1.A.
4 Actus est qui distinguit quo sensu verum.304.1.C.
5 In actu, & potentia virtuali idem simul esse non posse,qua ratione verum.437.1.C.vide etiam.445.1.B.

Vitales.

6 Actus vitales sine immediato concursu animæ non fiunt à potentiis, à quibus quodammodo instrumentaliter attinguntur.432.1.A.& 433.2.C.
7 Actus vitalis vnde sumat speciem.2.611.2.B.C.
8 Actus vitalis in Deo non dicit denominationẽ extrinsecam. 2.80.2.B.

Liber.

9 Actus liber in Deo non est denominatio extrinseca. ibidem.
10 Actus liber Dei vt terminatus ad obiectum nihil rei addit entitati necessariæ latè. 2.82.1.B. & seq. Actus liberi non possunt ab Angelis cognosci.2.318.2.C.

Purus.

11 Actus purus est ens necessariò actu existens, absq; vlla potentia obiectiua,vel receptiua.2.50.1.B.
12 Actus purus idem est,quod simplicissimus,ibid.

Immanens.

13 Actus immanens est qualitas, licet per propriam actionem fiat.2.433.1.B.vide etiam.2.612.2.B.C.& seq.
14 Actus immanens pertinet ad primam speciem qualitatis. 2.433.2.A.
15 Est vltima perfectio potentiæ.ibid.
16 Qualiter ab ea pendeat.2.605.1.B.C.& 606.1.A.B. Qualiter verò in conseruari,vide verb. Conseruatio. n.

Actus collatus ad potentiam.

17 Actus tam potentia actiuæ, quàm passiuæ correspondet, licet diuerso modo.2.451.2.A.B.
18 Actus qui respicit potentiam passiuam, duplicem rationẽ formalem habet:passionis & formæ.2.452.1.A.
19 Actus qui respicit potentiam actiuam,est actio propriè & formaliter loquendo.ibid.2.A.

Actus collatus ad habitum.

20 Actus efficitur ab habitu.2.466.2.B.
21 Actus,per se loquendo, non est intensior ratione habitus.2.468.1.A.
22 Actus intensus vt sic non potest per se effici ab habitu remisso.ibid.B.
23 Facilitas aut delectatio qua fit actus, non est aliquid reale in illo,sed sola denominatio extrinseca. 2.469.1.C.& sequentib.
24 Actus concurrit effectiuè ad habitum.2.472.1.B.C. Non in quantum est actio seu via, sed in quantum est qualitas aut terminus.2.473.2.B.
25 Actus est perfectior habitu acquisito. 2.474.2.C.
26 Actus quilibet, vt generet habitum, debet producere aliquid permanens in potentia, quod non est distinctum essentialiter ab ipso habitu.2.475.& 476.2.C.
27 Actus non generat habitum secundum totam suam latitudinem intensiuam. 2.479.1.B.
28 Actus nullam sumit speciem ex respectu ad habitum. 2.495.2.A.
29 Per actus contrarios corrumpitur, aut diminuitur habitus,non formaliter,sed effectiuè.2.499.2.C.& sequentib.
30 Actus semper est in re, & specie distinctus à potentia, cui proportionaliter respondet.2.453.1.A. licet hæc distinctio non semper sit æqualis.ibid.1.C.
31 Actus melior est, quam potentia,vt dicitur de potentia ad existendum.2.454.1.A.
32 Quo res minus est composita ex actu & potentia, eò est perfectior.ibid.1.A.
33 Actus prior est cognitione quam potentia ibid.
34 Esse in actu, de facto posterius est in qualibet re creata, quàm esse in potentia,non est tamen hoc necessarium simpliciter.2.454.2.C.
35 Actiua potentia simpliciter est prior natura suo actu, & potest esse prior duratione, licet necessarium hoc non sit. 2.456.1.C.& 2.A.
36 Actus potentiæ passiuæ illa est posterior, & nullatenus potest esse prior.ibid.2.C.Est tamen talis potentia minus perfecta suo actu.457.1.A.Melius q; se habet sub actu,quam sine illo.ibid.1.C.
37 Actu omni carere, an melius sit, quam prauum habere.ibid.2.B.
38 Actus potentiæ passiuæ prior est definitione & cognitione. quam illa,non solum quoad nos, sed etiam secundum se. 2.458.1.B.C.

Agens.

1 AGENS corporeum in omni sua actione subiectum quantum præexequirit. 330.2.B.
2 Agens intense ad vnam operationem attendens, cur in alijs remittatur.346.2.A.
3 Agens & patiens non necessario distinguuntur supposito. 435.1.B.
4 Agens & patiens in omni motu Physico alterationis,augmentationis, vel localis necessario distinguuntur. 435.2.C.& 441.2.B. In rebus verò spiritualibus solum quoad rationes agendi, & recipiendi.442.2.C.verum in actionibus immanentibus, nec ipsa quidem principia vt quo necessariò distincta,à 443.2.C.ad 447.per totam.
5 Agens a passo variis modis distare potest. 450.1.B.
6 Agens non agit in distans, si medium vacuum sit. ibidem, 2.A.
7 Agens, quod in medium vacuum agere non potest, nec in distans passum agit.451.1.B.
8 Agens qua virtute agit in distans, debet etiam in medium agere.ibid.1.C.

Universidad de Deusto
Biblioteca

9 Agens interdum agit in totum aliquod passum immediatè per suam propriam virtutem. 451.2.C.
10 Agens per propinquam partem medij, non necessariò agit in remotam tanquam per instrumentum. 452.2.B.
11 Agens semper actu iuuat in fluxu proprio partes medij sibi proximas, cum in remotiores agunt. 453.1.B.
12 Agens non intensiùs agit in distans, quam in propinquum, variis 3. experientijs, quæ oppositum suadere videntur, satisfit. à 454.1.C. ad 455.2.C.
13 Agens per lineã rectã efficacius operatur. & cur. 455.2.C.
14 Agens creatum quodcunq; sit determinatam habet sphæram suæ actiuitatis, & vnde. 459.1.C.
15 Agentium multitudo, seu densitas materiæ ad intensiorem actionem non confert. à 463.2.C. ad 466.1.C. vide etiam de hoc verb. Forma.
16 Agentia duo similia in forma, & inæqualia in gradu, ad productionem effectus valde se iuuant. 465.1.C.
17 Agere immediatione suppositi, aut virtutis, quid. 553.1.B.
18 Agere immediatione suppositi consortium alterius causæ coefficientis non excludit. ibidem. 2.B.C. vide, causa à numer. iii.

Aeternitas.

1 AETERNITATIS nomen variè accipitur. 2. 637.2.B.
2 Æternitatem dari, essequè increatam durationem Dei. ibid. 1.C.2.A.
3 Æternitatis differentia à ceteris durationibus inquiritur, quæ verò à D. Tho. assignatur, libenter admittitur, & diluciùs declaratur. 2.à 637.2.C. ad 639.2.C.
4 Æternitatis descriptio à Boetio tradita 2.638.1.C.
5 Æternitas quo sensu dici possit, quòd sola sit permanens duratio. 2.639.1.A.
6 Æternitas essentialiter exigit, quòd sit duratio totius esse, totiusque perfectionis, & operationis rei æternæ. ibidem.B.
7 Res æterna, quantum ad ipsam spectat, differentias præteriti & futuri non admittit, licet propter imperfectionem nostram aliquando ita de ea loquamur. 2.639.1.C.2.A.

Aeuum.

1 AEVVM esse supponitur, & eius vocis significatio aperitur. 2.642.2.B.C.
2 Æuum duratio permanens, & absq; vlla intrinseca varietate. 2.645.1.B.
3 Æuum in ratione mensuræ extrinsecæ vel intrinsecæ nequaquam consistit. 2.650.1.B.
4 In æuiternis non potest aliquod æuum vt extrinseca mensura cæterorum signari. ibid. 2.A.B. & seq.
5 Æuum essentialiter est duratio permanens natura sua immutabilis seu necessaria. 2.651.1.B.C.
6 Æuum iuxta numerum æuiternorum numero etiã multiplicatur. ibid. 2.B.C.

Aliquid.

1 ALIQVID iuxta varias nominis etymologias vel entis, vel vnius, est synonimum. 75.1.C.

Alteratio.

1 ALTERATIONEM, & corruptionem in rebus inanimatis, quibus indiciis constet diuersas esse. 345.2.B.
2 Alteratio, quæ est indifferens, semper est ab extrinseco agẽte. 437.1.B.

Amor.

1 AMOR beatificus, fruitioq;, etiamsi sint actus necessarij, sunt à Deo in genere causæ finalis. 587.1.A. vide causa. n. 186.
2 Amor Dei non est liber quantum ad esse suum, sed in respectu ad secundarium obiectum. 2. 89.1.C. secus est in amore creaturæ, quia in esse suo imperfectus est. ibid.

Analogia, & Analogum.

1 ANALOGATI primi distinctus conceptus non est, nec confusus quidem conceptus aliorum analogatorum. 47.1.B.C.
2 Analoga vnitatem conceptus habentia, quæ sint. 49.1.B. & 2.12.2.C.
3 In Analogis proportionalitatis, & proportionis, voces ex primæua impositione solum significant primum analogatum, postea verò ad alia per metaphoram & habitudinem significanda translatæ sunt. 54.2.A.
4 Analogia proportionalitatis non per quancunq; proportionalitatem constituitur. 2.11.2.C.
5 Analogia attributionis duplex, & in quo conueniant, differantq; ad inuicem. 2.12.2. per tot. & 2.224.1.A.
6 Analogia attributionis inuenitur in membris intrinsecè formam participantibus. 2.13.2.B.
7 Analogia non causatur ex sola inæqualitate perfectionis inter diuidentia mẽbra, sed ex inæqualitate ordinis extratione superiori prouenientis. 2.14.2.B.
8 Analogia entis, ad substantiam & accidens: vide, ens à numer. 54.
9 Analoga vox secundum proportionalitatem duplici impositione dicit sua significata. 2.223.2.C.
10 Analogum nomen absolutè prolatum stare pro famosiori significato, de quo analogiæ genere intelligendum. 2.225.1.A.

Angelus.

1 ANGELI si naturalem aliquam scientiam terminarent, illa simul esset practica, & speculatiua. 27.2.A.
2 Angeli naturam indiuiduam esse, modo sit multiplicabilis in inferioribus modo non, vt certum statuitur. 102.1.C.
3 Angelicam naturam esse in plura individua multiplicabilem Latè ostenditur. à 107.1.A. ad 109.2.B.
4 Angeli natura, si non esset multiplicabilis, nec species prædicabiles esse possent. 109.1.C. & 2.A.
5 Angeli genere, & differentia constant. 172.1.C. Angeli substantiam producere non possunt, bene tamen se ipsos loco mouere. 411.2.B. & 442.2.C.
6 Angeli motus localis, licet in ipso recipiatur, actio transiens quodammodo dicitur. ibid.
7 Angeli virtus loco motiua, est ab eius voluntate & substantia realiter distincta. 443.1.B.C.
8 Angelus vt corpus immediatè moueat, imò & alium spiritum, intimam cum eis propinquitatem requirit. 458.1.A. per totam.
9 Angelus quo pacto per intellectum & voluntatem dicatur mouere. ibid. 1.C.
10 Angelus cùm se cognoscit, habet principium quo suæ cognitionis, à principio recipiẽte distinctum. 444.1. & 2.A.
11 Angeli qualiter mutuò colloquantur. 458.2.B. per totam.
12 Angelos non posse sui speciem imprimere, ex eorum perfectione potius, quam imperfectione prouenit. 225.2.A.
13 Angelos, cæteraque intelligentias causam efficientem sui habere. quomodo demonstretur. 2.31.1.A per totum.
14 Angelorum numerus maior est, quam cœlorum motus. 2. 301.1.C. & seq.
15 Angelorum quidditas distinctè cognosci non potest naturaliter. 2.302.2.C. & 302.2.C. sed solum in confuso & imperfectè, nimirum esse entia realia per se existentia, immaterialia, & incorporea. 2.304.2.C. & seq.

16 Non

16 Non posse dari intelligentiam corpoream, ostenditur. 2. 306.2.B. & sequent.
17 Angelos esse intellectuales demonstratur 2.308.2.A. & sequen.
18 Angeli sunt finitæ & limitatæ perfectionis 2.309.2.C.
19 Angeli non solum sunt infiniti simpliciter, sed nec in aliquo genere, loquendo de infinito formaliter 2.310.1.B.C.
20 Possunt tamen dici infiniti virtualiter, licet impropriè ratione altioris gradus, & operationis. ibid. 2.B.C.
21 Angeli admittunt Metaphysicam compositionem ex genere & differentia. 2.311.2.C. & seq.
22 Angeli inter se differunt essentialiter. 2.313.2.B.C. & seq.
23 Angeli non sunt immensi, sed occupant determinatum spatium, sicque non conuenit illis esse vbique. 2.315.1.A. & sequent.
24 Angeli nulli corpori aut loco sunt ita affixi, vt non possint per motum ab illis discedere. 2.315.1.C
25 Angeli non sunt, nec possunt esse æterni æternitate proprie dicta, licet incorruptibiles sint, & entia necessaria. 2. 316.1.A.B. & seq.
26 In Angeli conseruatione, de duratione non est vlla successio. 2.A. 645.2.C. & seq.
27 Angelica instantia, quæ operationum angeli duratio sunt, quid sint. 2.654.2.B.C.
28 Angeli sunt comprehensibiles non solum à Deo, sed à creaturis, licet non ab omnibus. 2.317.2.A.

Angeli cognitio.

29 Angeli possunt se, & alia cognoscere. 2.318.2.B. & creatorem per effectus. ibid.
30 Angeli non possunt naturaliter cognoscere actus liberos, tam aliorum, quam hominum. 2.318.2.C. Omnia inferiora cognoscere possunt. 2.319.1.B.
31 Angeli nec supernaturales effectus vt tales sunt, nec possibiles, etiam naturales cognoscunt: nec contingentia vt talia sunt, certò scire possunt, bene tamen coniectura. ibid. C. & 2.A.
32 In Angelis distinguuntur non solùm actus, quibus alia, sed etiam quibus se ipsos cognoscunt. 2.319.2.B.C. & sequentib.
33 Angelum probabile est habere aliquem actum, à quo cessare non possit naturaliter. 2.320.2.B.
34 In Angelis actuum mutatio non tam à potentia passiua, quam à libertate prouenit. ibidem.
35 Angelicæ cognitionis, & humanæ discrimen. 2.321.1.C.
36 Angelicæ cognitionis principium principale est angeli substantia, proximum intellectus, realiter ab eius substantia distinctus. 2.321.1.A.
37 Angelus ad sui cognitionem non indiget specie impressa, neque ad cognitionem Dei, sed solum aliarum rerum. ibid. C.
38 Angeli species sunt illi à Deo inditæ. 2.321.2.B.C. & sequentib.
39 Angelus non habet habitum congenitum, aut acquisitum circa veritates euidenter cognitas: secus circa ea quæ probabiliter & per coniecturam cognoscit. 2.322.1.C. & 2.501.2.A.

Angeli voluntas.

40 Angeli habent voluntatem à substantia realiter distinctam. 2.323.1.B.
41 Angeli voluntas habet actus, & habitus re distinctos. ibid. 1.C.
42 Angeli voluntas est potentia libera. 2.323.2.B. Non solũ circa obiecta honesta, sed etiam circa ea quæ mala sunt, & circa Dei dilectionem ibid. 2.C. & seq.
43 Angeli voluntas distincta est à potẽtia motiua. 2.328.2.C.

Angeli operatio transiens.

44 Angeli nec creando, nec educendo de potentia materiæ efficere possunt aliquam substantiam, aut alterationem corporum. 2.324.1.C. & seq.
45 Angelus licet sit perfectior aliis rebus, eas eminenter non continet. 2.325.2.B.
46 Angelus operatur effectum superantem humanam facultatem, interdum verè, interdum apparenter. 2.328.1.C.
47 Angeli non sunt causæ principales eorum effectuum, quos cœli in his inferioribus producunt. 2.326.2.C.
48 Angeli possunt mouere corpora locali motu, non tamen alio motionis genere. 2.327.1.C. & seq.
49 Angeli per motum localem homines alloquuntur, & ipsorum curam gerunt. 2.327.2.C. & seq.
50 Angeli nullum imprimunt impulsum corporibus, cùm illa localiter mouent. 2.329.1.C.
51 Angeli naturali sua vi possent totum vniuersi ordinem transuertere, & immutare, non tamen vt subditur legibus diuinæ voluntatis. ibid. 2.C.
52 Angelus superior potest mouere inferiorem, etiam ipso renuente, inferior verò superiorem, si ipse velit. 2.330.1.B.
53 Angeli solum sunt naturaliter capaces qualitatum primæ & secundæ speciei, scilicet actuum, habituum, & potentiarum. 2.432.2.C.

Angeli locus.

54 Angelus habet præsentiam realem, diuisibilem per designationem in ordine ad spatium. 2.402.2.C.

Angeli motus.

55 Angelus potest successiuè moueri. 2.402.2.A.

Anima.

1 ANIMA cum dicitur actus corporis physici, de quo corpore intelligendum. 372.1.C.
2 Animæ concursus ad actus vitales Vide Actus.
3 Animæ rationalis consideratio, etiam vt separatæ ad Physicum spectat. 13.2.C.
4 Anima rationalis eadem numero manens potest, diuersas materias actuare. 126.2.A.
5 Anima rationalis vna numero non ex se petit, vt saltem in principio in talem materiam introducatur. 126.2.B.
6 In anima rationali esse vegetatiuum, sensitiuum, & rationale non sunt gradus distincti ex natura rei. 167.1.B.
7 Anima rationalis vera forma substantialis est corporis humani. 344.1.B.
8 Animam rationalem per creationem attingi necessariò. à 350.2.C.
9 Anima rationalis aliter cognoscit separata, quam coniuncta. 2.303.2.C. & seq. Rationalis.
10 Anima separata habet potentiam motiuam à voluntate distinctam, ad se, non alia mouendum. 2.329.1.C. Anima rationalis corpori coniuncta supernaturaliter eleuari potest ad Dei visionem. 2.108.2.A.B.
11 Anima rationalis coniuncta corpori nihil potest, nisi in ordine ad materialia cognoscere, & cur. 2.101.1.C.

Animal.

1 ANIMALIA bruta omnia sensum habere, aliquam memoriã, quandamq; veluti prudentiã naturalem, & aptitudinalem disciplinæ, nonnihilque experientiæ, ex Aristotele docetur, & quibus singula horum conueniant, & qualiter, declaratur. à 41.1.A. ad 42.2.B.
2 Animalium localis motus à musculis, vt à primo instrumento incipit. 440.1.B.C.
3 Animalium, quæ ex putrefactione fiunt, generatio, quod ne principium habeat. vide, Accidens. num. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Annihilatio.

1 ANNIHILATIO nequit esse ex subiecto. 471.2.B.vide, Creatio.

Antiperistasis.

1 QVATVOR modi eam explicandi referuntur, & duobus impugnatis, probantur alij duo. 462.2.B.ad 463.3.C.

Apes.

1 HABERE auditum probabilius. 41.2.C.

Appetitus

1 APPETITVS innatus, elicitiuus, & elicitus in quo consistant. 38.1.A.B.
2 Appetitus multis modis dici potest naturalis, qui sigillatim declarantur ibid.C.
3 Appetitu innato, & elicito scientiam ab homine amari, latè ostenditur. 37.2.C.& 38.per totam.
4 Appetitus ad scientiam, magis ad speculatiuas, quam ad practicas terminatur. 44.1.A.B.
5 Appetitus innatus non est in homine ad claram Dei visionem vt sic, elicitus verò aliqualis. 2.107.1.A.

Apprehensio.

1 APPREHENSIO simplex aliqualem participat rationem iudicij. 201.2.A.
2 Apprehensiones compositæ sine iudicio, vt astra sunt paria, regulariter fiunt per conceptus potiùs vocum, quàm rerum. ibid.B.C.

Aqua.

1 AQVA, cùm se ad pristinam frigiditatem reducitur, media forma substantiali præstat. 344.2.B.
2 Aqua frigida Soli in æstate aliquantulum obiecta cur frigidior fiat. 463.2.C.
3 Aqua in prima mundi constitutione quando creata. 309.1.C.2.A.

Ars.

1 ARTIS concursus ad effectum, idem est cum concursu causæ exemplaris. Vide verbo, Causa. n. 204. & seq.

Attributum.

1 OMNIA attributa Dei sunt de essentia diuinæ essentiæ. 2.62.2.C. & seq.
2 Attributum quodlibet Dei, est de essentia alterius, & de essentia cuiuslibet attributi est essentia diuina. 2.64.1.A.
3 Attributa diuina, quatenus dicunt aliquid positiuum, non distinguuntur in re ipsa inter sese, neq; à Dei essentia 2.62.1.C.

Beatitudo, & Beati.

1 BEATITVDO naturalis creaturæ in clara Dei visione nõ potest consistere. 2.106.2.C.& in quo actu sita sit. 2.107.1.B.C.

Vide, amor beatificus.

Bonitas, & bonum.

1 BONVM essentiæ bonitas in relatione rationis non cõsistit, neq; in reali prædicamẽtali. 227.2.A.per totã ad 228.1.C.
2 Bonitas nihil absolutum dicit in re distinctum ab entitate. 228.1.C.per totam.
3 Bonitas absolutè non consistit in perfectione reali entis. 229.1.B.
4 Bonum super ens solum addit rationem conuenientiæ, in relatione nequaquam posita. ibid.2.A.
5 Bonum, Perfectum, & ens, in qua acceptione sunt synonima, in qua verò ratione distincta 231.1.C.& 2.A.
6 Bonum & appetibile diuersa sunt, illudq; causa istius formaliter sumpti. ibid.
7 Bonum semper in ente fundatur, neq; latius quam illud patere potest. 239.2.C.per tot.
8 Bonum dici non potest de sola carentia mali. 240.1.B.
9 Bonum & ens, conuertuntur. 240.1.C. Bonum non solum vt dicit intrinsecam perfectionem rei, sed etiam vt connexum alteri, cũ ente vt eius attributũ conuertitur. ibid.2.C.
10 Bonum transcendens per bonitatem honestam naturalem præcipuè constituitur. 241.2.B.
11 Bonum omne proprium modum, speciem, & ordinem habere, quo sensu verum. 245.1.B.C.
12 Bonum simpliciter, in vna acceptione cum ente conuertitur, non verò in alio. ibid.

Boni diuisiones.

13 Boni diuisiones in verum, & apparens bonum, & in bonũ in se & alteri, explicantur. 232.1.A.B.
14 Boni in honestum, vtile, & delectabile diuisio traditur, & ex horum terminorum, explicatione eius sufficientia colligitur. ibid.1.C.2.A.
15 Boni prædicta diuisio analoga, sed non eadem analogia respectu omnium. 237.2.B.
16 Boni in naturale & morale diuisio traditur, & vtriusque ratio exponitur. 238.1.B. Similiter & diuisio in honorabile & laudabile.
17 Bonum transcendens & bonum de genere qualitatis quod ibid. 2.A.
18 Bonum in bonum simpliciter & secundũ quo distinguitur varijq; huius diuisionis sensus explicantur. ibid.2.C.

Bonum honestum.

19 Bonum honestum simpliciter diuiditur, & in ordine ad actiones humanas, & morales, & ad naturam, & quid vtrumque. 234.1.A.& 2.B.
20 Bonum honestum per conuenientiam ad rectam rationem declaratur, & quomodo. ibid.1.C.& 2.A.
21 Bonum honestum hoc modo sumptum in actum, habitum, & obiectum diuiditur. ibid.
22 Bonum honestum naturale animæ potentias, sanitatem, & similia comprehendit. 234.2.B.
23 Bonum honestum naturale, & bonum vtile in omnibus entibus reperitur: delectabile verò in iis solum, qui cognitione pollent. 237.1.C.2.B.

Bonum delectabile.

24 Bonum delectabile pro delectatione, obiecto, vel vtroq; simul sumptum, per se bonum dicitur, & non tantum extrinseca denominatione. 235.1.A.
25 Bonum delectabile non distinguitur ab honesto nisi vt delectationem includit, quæ est propria ratio mouens ad appetitionem eius. 235.2.B.per totam.
26 Bonum delectationem causans bonitatem aliam habet præter delectationẽ, in qua hæc fundatur, ex illaq; bonitate, & delectatione vnũ cõsurgit bonũ delectabile. 335.2.C.

Bonum vtile.

27 In bono vtile, vt tale est formaliter, solum est quasi materialiter vtilitas ipsa, formalis verò conuenientia, & appetibilitas est sola bonitas finis. 236.2.B.
28 Bonum vtile, vt vtile non mouet voluntatem ad appetitionem sui, sed res illa ad quam vtile dicitur. ibid.2.C.

Brutum.

1 BRVTVM ad quodnã è duobus obiectis aqualiter propositis moueretur. 474.2.C.& 475.1.A.
2 Bruta qualiter agant propter finem, & huc conducentia. Vide causa. n. 196. Vide etiam Animal.

Casus, & casualis effectus.

1 CASVS non est aliqua specialis causa, sed quælibet secunda efficiens, præter cuius intentionem suo effectui per se, alius accidentaliter iungitur. 510.2.C.
2 Casualis

2 Casualis effectus dicitur, qui rarò, & præter intensionem efficientis euenit. 510.1.B.
3 Casualis effectus non datur respectu Dei, sed in ordine ad solas causas secundas. ibid. 511.1.B.
4 Casualem effectum semper reducendum fore in causam per se quo sensu verum. ibid.B.
5 Casuales effectus non ex solo efficientium causarum concursu, sed ab efficientis cum materiali sæpe euenunt, licet esse causales ex efficienti, non ex materiali causa sumant, ibidem.C.

Causa.

1 CAVSÆ consideratio qua ratione ad Metaphysicum pertineat. 257.1.B.
2 Causæ variæ definitiones impugnantur. 265.1.B. per totum. Vera præscribitur. 265.2.B.
3 Causæ ratio inter diuinas personas cur nõ intercedat. 266.1.C.per totum.
4 Causæ vnicus conceptus obiectiuus datur omnibus causis communis. 267.2.C. Causa analogicè dicitur de quatuor generibus, de finali autẽ, & efficienti seorsim vnuoce. 652.2.C. Vide Principium.
5 Causa determinatio ad hunc effectum numero magis quã ad illum in diuinam voluntatem reuoluenda. 138.1.B.C. per totam.
6 Causalitas causæ est influxus, quo vnaquæq; in suo genere attingit effectum, distinguiturq; à relatione causa ad effectum, & est prior vtroq;. 267.2.A.

Causarum diuisio.

7 Causarum genera quatuor esse, experimento probatur. 268.1.B. Dictis verò Philosophorum, à 268.2.C. ad 269.2.C.
8 Causarum inter se mutua in ratione causæ distinctio. ibidem.2.C.
9 Causarum prædicta quatuor genera aliquando eidem rei in ordine ad diuersos effectus conueniunt, non tamen semper. 270.2.A.B.C.
10 Quæ causæ respectu eiusdem effectus coincidere possint, quæ non, accurate perpenditur, à 270.2.A. ad 271.1.C.
11 Causæ diuisio adæquata in prædicta quatuor genera. 271.1.C. non verò immediata. & quæ immediatior. ibidem, 2.C. & 172.1.A. Non est tamen in speciebus atomas. ibidem.B.C.
12 Causa per se à conditione sine qua non, quibus indiciis dignoscenda. 402.1.C.
13 Causa vniuscuiusq; generis, cur quælibet totalis dicatur, cùm nulla sine consortio, alterius possit effectum attingere. 635.2.A.
14 Causa vt totalis dicatur, quid requirat. 638.2.C.
15 Causa à qua effectus pendet per se, & à qua essentialiter, in quo differant. 642.1.A.B.

Causæ inuicem, & ad effectus comparatæ.

16 Causæ plures eiusdem generis specie tamen diuersæ, ad eũdem effectum nequeunt concurrere materialibus, secus in efficientibus & finalibus. 636.1.B.per totam.
17 Causæ plures & totales eiusdem ordinis eundem effectum simul possunt supernaturaliter producere. 638.2.B. naturaliter verò non ita. 640.1.C. nunquam tamen vnica actione attingent. 639.2.A.B.
18 Causis pluribus ad eundem effectum concurrentibus vnaquaq; totum effectum, & totaliter produceret: idq; vel simul, vel vna post aliam, alterius etiam actione durante. 639.1.A.
19 Causis inter se comparatis infimum gradum tenet materia, secundum formam. 651.2.B. Efficiens verò & finalis mutuo se excedunt. 652.1.A. per totam.
20 Causas esse sibi inuicem causas, duplicem sensum habet, & vterq; exponitur. 653.2.B.
21 Causa materialis & formalis sunt sibi inuicem causæ, & quando. 654.1.A.B. Efficiens verò & finalis Quo, & Cuius, multò proprius aliquando id habent non verò semper. 657.2.A.B.C.
22 Causalitatem mutuam habet causa efficiens cum sola finali. 637.1.per totam. Hæc verò cum materiali, cum formali verè non item. 656.1.A.C.
23 Causæ eiusdem generis non possunt exercere mutuam causalitatem nisi fortè per accidens. 657.2.B.per totam.

Causa materialis.

24 Causa materialis in tota sua latitudine latius patet quam materia sensibilis. 35.1.A.
25 Causæ materialis tractatio qua ratione ad Metaphysicum pertineat. 272.2.C.
26 Causa materialis vera causa ostenditur. 268.2.A.
27 Causa materialis quas species habeat. 272.1.C.
28 Causa materialis analogicè de materiali causa substantiæ, & accidentium dicitur. 320.1.C.
29 Causa materialis quatuor effectus, compositum, forma, vnio, generatio: licet hæc proprius via dicatur. 291.2.B. ex quibus prior in executione, est forma, in intensione, compositum, quod & adæquatus terminus. ibidem, 2.A.
30 Causalitates materiæ in hos effectus alia ex natura rei, alia ratione tantùm inter se distinctæ. ibid. & 299.1.A.B.
31 Causa materialis principium formæ dici potest. 292.2.A.
32 Causæ materialis, proxima ratio causandi, propria eius essentia. 293.1.B.C.2.A. quæ ab eius potentia nequaquam distinguitur. ibid.1.C.per totam.
33 Causa materialis vt causa intrinsecè requirit existentiam. 294.1.A. Vt conditionem verò, indistantiam à forma, quæ ab vnione cum ipsa distinguitur. ibid. 2.A.B. Quantitatis verò sigillationem, aliamue conditionem non exigit. ibid. 2.C.per totam.
34 Causalitas materialis respectu formæ, & effectus in fieri est ipsamet generatio vt à subiecto pẽdes, illiq; per se ipsam communicata. 395.2.B. & 396.per totam. Diuerso tamen modo respectu formæ & compositi. 297.1.C.
35 Causalitas permanens materiæ in formam materialem, vnio ad ipsam. ibid.2.C. Ipsius verè vnionis nihil præter ipsam. ibid.1.A. Idemq; est respectu compositi. 299.1.A.
36 Causa materialis permanens processum in infinitum non admittit. 382.2.C. imò nec transiens. ibid.2.B.
37 Causa materialis non potest esse posterior tempore suo effectu, nec prior omni collectiuè, bene tamen quocunq; signato. 631.1.B.C.
38 Causa materialis quot modis natura prior vtroq; suo effectu. ibid.2.A.
39 Causa materialis substantiæ vna & eadem plures contrarios effectus potest successiuè causare; accidentium verò aliquando simul. 648.2.A. (uenitur. 300.2.C.
40 Causa materialis etiam in corporibus incorruptibilib. in-
41 Causa hac materialis & circa compositum, & circa formam suam intrinsecam exercet causalitatem. 359.2.A.
42 Materialis causa in substantijs incorporeis nec datur, nec possibilis est. à 315.1.B.per totum. Quæ spectãt ad essentiam causæ materialis in genere entis. Vide latè verbo, Materia.

Causa materialis accidentium.

43 Causam materialem omnium accidentium dari etiamsi supernaturalia sint. 318.per totum.
44 Causa materialis intrinsecè componens non datur respectu accidentium in abstracto, sed tantùm in concreto. 318.2.C. Datur tamen ex qua educantur, & à qua sustententur. 319.2.C.& 320.1.A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

45 Causalitas eius per proportionem ad causalitatem substantialis exponitur. 319. 2. A.
46 Causantur accidentia à sua materiali causa sine aliqua re, aut modo rei ab ipsa distincto, & superaddito. 321. 1. B.
47 Causæ materialis accidentium sunt tam substantiæ simplices, quam formæ substantiales subsistentes, imò & partes integrales. 325. 1. B. C. & 2. A.

Causa formalis.

48 Causa formalis vera esse causa ostenditur, 268. 2. A. Causa formalis per seipsam est principium, & radicale, & proximum causandi, 357. 1. C.
49 Causa formalis existentiam, vt principium potius causandi, quam vt conditionem requirit, ibid. 2. C.
50 Causa formalis intimam propinquitatem cum materia, connaturalesq; dispositiones, vt conditiones ad causandum exigit, 358. 1. B.
51 Causalitas causæ formalis ab ipsa est separabilis, & ex natura rei distincta, 358. 2. A. quæ in vnione formæ ad materiam consistit, ibid. 2. A.
52 Causa formalis materiam actuando, & compositum constituendo vnicum tantum præstat effectum, duplici tamen habitudine explicatum. 360. 1. B.
53 Causalitatem, quam forma habet in solam materiã Deus supplere potest, 368. 1. C.
54 Causa formalis processus in infinitum ostenditur incapax, 382. 1. C.
55 Causæ formales sunt omnia accidentia à substantia realiter distantia. 390. 2. A. his exceptis, quæ extrinsecus adiacent, vel denominant, licet analogicè formæ dicantur, 395. 1. B. C.
56 Causa formalis semper simul tempore cum suo effectu, illo tamen, & sua causalitate quodammodo prior natura vt à quo non in quo, 631. 2. C. ad 632. per tot.
57 Causa formalis eadem non potest simul, vel successiuè effectus contrarios causare, 647. 2. C. & deinceps.

Causa formalis accidentium.

58 Causa formalis accidentalis proportionaliter se habet ac substantialis in principio, & conditionibus causandi, necnõ in causalitate & effectu. 390. 2. B.
59 Causæ huius effectus est totum compositum ex ipsa & subiecto resultans, 391. 2. C. subiectum verò immediatum non ita, 393. 1. B.
60 Vnum accidens nequit formaliter causare aliter distinctum, ibid. 2. B.
61 Causa formalis accidentalis, & substantialis, quò differãt, & conueniant, 394. 1. A. per totam.
62 Causæ formales accidentales cur possint in eodem subiecto multiplicari, substantiales verò non ita, Ibidem. 1. A.
63 Causæ formalis accidentalis ratio licet accidentalibus modis conueniat, non tamen ita perfectè, vt accidentalib. realiter distinctis, 394. 2. C.

Causa efficiens.

64 Causa efficiens vera esse causa ostenditur. 368. 2. A.
65 Causæ efficientis definitio Aristotelis traditur, & exponitur qualiter soli, & omni efficienti conueniat, à 399. 2. B. per totam.
66 Causa efficiens per se, est à qua directè pendet effectus secundum proprium esse quod habet. 401. 2. A.
67 Causa efficiens in quantum huiusmodi non postulat ex necessitate à recipiente distingui. sed id ex talis efficientis conditione procedere longo discursu ostenditur, à 434. 1. C. per totam sect.
68 Causa efficiens nobilior est aliquando suo effectu, nunquam tamen ignobilior. 628. 2. C.
69 Causa efficiens quoad suam entitatem tempore potest præcedere effectum, non tamen semper est necessarium. 632. 2. C. & 633. 1. A.
70 Causa efficiens in actu, & effectus in actu semper sunt tempore simul, natura verò prior est causa effectu, ratione verò non ita, 633. 1. C. & 2. A.
71 Causa efficiens conseruatiua aliquid esse potest respectu sui ipsius de potentia absoluta. 639. 1. C.
72 Causa efficiens propria potest plures effectus successiuè causare, vel diuersos numero si vniuoca fuerit, vel specie, si æquiuoca. 649. 1. C.
73 Causa efficiens non potest simul efficere plures effectus sua virtuti adæquatos, secus verò inadæquatos, 649. 2. C.
74 Causæ efficientis causalitas in actione consistit, 468. 1. C. nec potest esse modus intrinsecus in illa manens. 469. 1. per totam.
75 Causæ efficientis actio circa aliud ex quadruplici capite potest impediri, à 461. 2. B. & C.
76 Causa efficiens quo pacto vt conditionem ad agendum existentiam requirat, 434. 1. A.
77 Causa efficiens non agit nisi in passum dissimile in forma in principio actionis, ea dissimilitudine, quæ inter priuationem habitumq; intercedit, 460. 2. B.
78 In causis efficientibus per se ordinatis non potest dari processus in infinitum, latè 2. 20. 1. A. & sequentibus, Imò neq; in causis per accidens subordinatis, 2. 22. 1. C. & sequentibus.

Causa efficiens principalis, & instrumentalis.

79 Causæ principalis ratio variis modis ab aliquibus declaratur, & impugnantur omnes à 403. 1. B. ad 404. per totam.
80 Causa efficiens principalis est, quæ per virtutem saltem æque nobilem cum effectu, in eum influit, 406. 2. B. per totam.
81 Causa efficiens principalis alia prima, alia secunda, 407. 1. A.
82 Causa instrumentalis sub efficienti, non sub materiali causa collocanda. 271. 1. C.
83 Causæ instrumentalis rationem vt à principali distinguitur, in influxu per virtutem inferioris perfectionis ab effectu consistere, post longam disputationem concluditur, 406. 2. B.
84 Causa instrumentalis formam ab agente intentam propria actione attingit, 404. 2. B.
85 Causa instrumentalis ad actionem principalis agentis triplici modo concurrere potest. Ibid. 2. C. per totam.
86 Causæ instrumentales in artefactis figuram ipsam non attingunt. 406. 2. A.
87 Causa instrumentalis quam motionem à principali requirat, 405. 1. C.
88 Causa instrumentalis seu instrumentum coniunctum, & separatum secundum esse, & secundum causalitatem quid, qualiterq; connexa, 407. 1. C. & 2. A. B.
89 Causa instrumentalis, sine actione principalis agentis effectum nobiliorem se nequit producere, 417. 1. B.

Causa efficiens prima.

90 Causam primam immediatè & per se ad omnem actionem creaturæ concurrere, ita certum, vt oppositum sit error in fide, 551. 1. C.
91 Causa prima cum agentibus creatis immediatione suppositi, & virtutis concurrit, & quid vtrumq; sit, 553. 1. B. per totam.
92 Causa prima cum materiali & formali causa, ad proprias earum causalitates efficienter causando, concurrit, non verò

vero vt prima causa materialis aut formalis, à 554. 2. B. ad 555. 2. B.
93 Causa prima non solum ad effectus per accidens ex particularium causarum defectu occurrentes vt particularis causa cõcurrit, sed etiam ad alios, & qui illi sint, 422. 2. A.
94 Causa prima cum secundis concurrens plus præsupposituè facit, quam si sola effectum attingeret, formaliter verò non item, 410. 1. A.
95 Causa prima se sola producere potest effectum quemlibet causæ secundæ, sed non eodem concursu, quo cum illa concurrens. 541. 1. A. 570. 1. C.
96 Causa prima cum supplet concursum materialis vel formalis causæ, id per meram efficientiam præstat, 554. 2. C. per totam.
97 Causa prima cum secundis necessariis quo sensu per modũ naturæ dicatur occurrere, illisq; quo pacto vniatur, ne casu videatur concurrere, 569. 1. C.
98 Causæ primæ maxima perfectio est, vt ab ea creaturæ omnes in sui conseruatione pendeant. 541. 2. B.
99 Causa prima ad immanentes actiones nostras concurrens cur ab eis non denominetur, 403. 1. C.
100 Causa prima an habeat actionem aliquam ita propriam, vt eam non possit secundæ communicare, 528. 1. C.
101 Causæ primæ concursus non est virtus indita secundæ tanquam principium aut conditio per se agendi, à 556. 1. C. ad 558. 2. A. nec vt complens virtutem secundæ, nec vt instrumentaria virtus Dei. 556. 2. B. C.
102 Causæ primæ concursus ad extra essentialiter est aliquid per modum actionis, & cuiusdam fieri immediatè manantis à Deo. 558. 2. A.
103 Causæ primæ actio concurrentis cum causa secunda, non distinguitur ab actione secunda, 600. fere per totam, neq; est causa illius, ibidem, 2. A. & 568. 1. A. B. C. Habent q; idem subiectum.
104 Causa primæ internus concursus prior naturâ concursu causæ secundæ, externus verò non ita, nisi dignitate. 568. 1. B. C. D.
105 Causa primæ qui concursus ad posse causæ secundæ qui ad agere requiratur, 570. 1. A.
106 Causæ primæ concursus pro secundarum varietate diuersus, ibid. 1. B.
107 Causa prima paratum habet causis liberis concursum indifferentem, tum ad speciem, tum ad exercitium actus, 574. 2. C.
108 Causa prima cum secundis liberis quo pacto concurrat, earum libertate indemni seruata variis aliorum sententiis impugnatis dilucidè traditur, à 570. 1. C. ad 575. per totam. Vide etiam, 488. 2. A.
109 Causa prima ita præbet concursum cum quo voluntas se determinat, vt tamen nullus actus sine absoluta Dei voluntate fiat. 57[illegible]. 2. A. B. C.
110 Causa prima licet non semper absolutè præueniat actionem creaturæ, nunquam tamen concurrendo cum illa quasi in aliquid incertum tendit, ibidem. B. Causæ primæ libertas in agendo. Vide Deus, à nu. 89. ad 105. Causa prima ex necessitate naturæ agente, quænam libertas esset in secundis. Vide infrà nu. 128. & sequentib.

Causa secunda.

111 Causas secundas vere efficere effectus sibi connaturales experientia ratione, principijsq; fidei etiam de corporalibus causis demonstratur, à 408. ad 411.
112 Causa secunda non possunt efficere substantiam, secũdum se sed ex præsupposita materia educendo formam substantialem, quod proprium est materialium causarum, 411. 1. C. & 2. per totum.
113 Causæ secundæ principium principale quo in substantiæ productione, forma substantialis eius, 412. 1. B. minùs altem principale accidentia. ibidem vsq; ad 423. in productione verò accidentium ab ea resultantium, sua propria substantia. Ibid. 2. C. alia vero quæ sic non resultãt per aliquod accidens realiter distinctum causari, inductione ostenditur in agentibus corporeis, & spiritualibus. 426. 2. A.
114 Causa secunda vnde determinetur ad hunc numero effectum, magis quam ad alium producendum, 475. 1. C.
115 Causa prima, & secunda, cum ad eundem effectum concurrunt, in suis ordinibus totales sunt, possunt verò aliquomodò partiales dici, partialitate causæ absolutè dictæ, effectus verò non ita, 553. 2. C. tunc autem qualiter non fortuitò iungi dicantur, 554. 1. A.
116 Causa secunda an & qualiter applicentur vel moueantur à prima ad agendum, 550. 2. C. & 560. 1. A. per totam.
117 Causa secunda non potest dici excitari à prima ad agendum per aliquid quod in illa producat, 560. 2. B.
118 Causa secunda qualiter ad individuum effectum à prima determinetur, 561. 2. B. C.
119 Causæ secundæ, ad primam subordinatio, physicam prædeterminationem non requirit, imo nec in ea consistere potest, 563. 2. C.
120 Causam secundam non agere nisi vt motam à prima, de physica præmotione intellectum, omnino falsum: secus de concomitante. 564. 2. A.
121 Causam secundam applicari à prima ad agendum non de præua, sed de formali seu actuali applicatione verum, 565. 1. B. C.
122 Causam secundam agere in virtute primæ, quidnam sit exponitur, Ibidem. 1. C.
123 Causæ secundæ cur dicantur instrumenta primæ. ibidem. 2. C.
124 Causæ secundæ actio per se ipsam à Deo pendet, 567. 2. A.
125 Causa secunda in suo genere completa nunquam per se essentialiter pendet in agendo ab aliquo agente creato habente se per modum causæ vniuersalis, secus incompleta, 576. 2. A. & 577. 1. B.
126 Causæ aliquæ creatæ, quæ vniuersales dici solent, qualiter id habeant, & à causa prima vniuersali hac in re differant, 577. 2. C.
127 Causæ inferiores qualiter superioribus subordinentur, 578. 1. B.

Causa secunda libera.

128 Causæ secũdæ liberæ nequaquam esse possent, si prima causa libera non esset. 481. 2. C. per totum.
129 Causæ liberæ nullum libertatis exercitium habere possent, Deo cum illis ex necessitate naturæ concurrente. 483. 2. B. C.
130 Causa liberæ ita liberè concurrerent, ac modo, etsi Deus eundem quem nunc concursum ex necessitate naturæ exhiberet. 484. 1. C.
131 Causæ liberæ definitio, scilicet, (quæ positis omnibus requisitis potest agere, & non agere) declaratur, à 486. 2. C. ad 488. 2. C. vide etiam 650. 1. C. & 2. A.
132 Causa libera ad actum suum qualiter seipsam determinet, 574. 1. C. & 2. A.
133 Causa liberæ etiam posit oblatum concursum ex parte Dei potest non operari, Ibid. 2. B.
134 Causa efficiens liberæ potest in contrarios effectus vel successiuè, vel simul & disiunctim in eodem, vel simul atque coniunctim in diuersis, 650. 1. B.
135 Causa libera solum est ea, cuius actus intrinsecè est voluntarius, 492. 2. B.
136 Causæ liberæ determinatio non solum non requirit iudicium practicum, eam omnino determinans, sed nec illud

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud admittit, à 494.1.C.ad 495.2.C. Neq; etiam semper requirit iudicium dictans hoc esse faciendum consequenter ad priorem affectum.497.2.C.& sequentib.
137 Causa libera vt malè operetur, errorem intellectus non requirit moraliter tamen semper intercedit aliquis defectus intellectus,498.2.B.
138 Causæ liberæ modus operandi sit ne perfectior modo operandi causæ necessariæ.503.1.C.
139 Causam liberam in instanti in quo operatur, proprijssimè libertatem exercere, dilucidè explicatur,503.2.C.Vide infrà verbo Libertas,& Libera potentia.

Causa necessaria, & naturalis.

140 Causas necessariò agentes, si omnia requisita ad agendum adsint, dari ostenditur, à 472.ad 476.1.
141 Causæ necessariæ quænam exigant requisita ad agendum, à 473.1.B.
142 Causas necessarias indifferentiam ad plures effectus non habere, ex particularium exemplorum discussione colligitur, à 473.2.C.
143 Causæ necessariæ sunt omnia agentia, quæ sine vsu rationis operantur.475.2.B.
144 Causæ necessariæ per nullam naturalem virtutem possunt ab actione impediri, si omnia requisita ponantur, 476.1.B.
145 Causæ necessariæ cur magis hunc numero effectum quàm illum efficiant, 475.1.B.
146 Causæ necessariæ dum hoc agunt, etiam in sensu diuiso nil aliud facere possunt,569.2.C.

Causa vniuoca, & æquiuoca.

147 Causæ in vniuocam, & æquiuocam diuisio propriè de causa principali proxima traditur.407.1.B.
148 Causa vniuoca supponit in passo formalem dissimilitudinem.æquiuoca verò quasi eminentialem 461.1.B.C.
149 Causa vniuoca nõ habet pro adæquato obiecto totam speciem suam,643.2.B.
150 Causæ vniuocæ virtus actiua variis modis assignatur, veriorq; approbatur, à 644.ad 645. per totam.
151 Causa vniuoca potest eandem qualitatem intendere quam alia causa suæ speciei effecit, 645.2.B.
152 Causis duabus vniuocis totalibus, & in virtute æqualibus eidem passo simul applicatis, quid fieret, 647.1.A. per totam.
153 Causa æquiuoca efficere potest eundem numero effectum, quem vniuoca inferior, 643.2.A.

Causa finalis.

154 Causa finalis vera causa ostenditur: imò & realis, 268.2. B.579.2.B.
155 Causa finalis in moralibus, præstantior omnibus, 269. 2.B.
156 Finis appetitio est propria actio viuentis nullatenus generanda.ibidem.444.2.C.445.1.A.
157 Causa finalis non refertur relatione reali ad effectum, bene tamen è contra.58.2.B.
158 Causa finalis, seu finis est adæquatum obiectum voluntatis formale, materiale non ita 599.1.A.
159 Causa finalis & efficiens ex suo genere purè perfectæ,590. 2.B.
160 Causæ finalis rationis res indifferens in quantum talis induere non potest.594.1.B.
161 Causa finalis rationem habere potest minus bonum circa voluntatem, ratione libertatis eius, malum autem nequaquam.ibidem,2.C.
162 Causa finalis esse potest res per solam apparentem bonitatem,595.1.A.per totam.
163 Causalitatem finalem solum habere potest bonum honestum, & delectabile, vtile verò nequaquam, Ibid.2.per totam.Vide etiam,596.2.per totam.
164 Causare finaliter medium nequaquam potest, maximè primum. alia namq; in ratione terminandi cum fine conueniunt, à 597.ad 598.2.B.
165 Finalizare possunt negationes, & priuationes, in virtute positiui boni, relationes verò rationis, aut prædicamentales, nequaquam; possunt tamen transcendentales, 599.2. A.B.C.
166 Causa finalis non semper est nobilior suo effectu, nisi sit vltimus finis, 629.2.C.
167 Causa finalis non necessariò prius existit, quam effectus, est tamen suo modo prior natura illo,630.2.C.

Causæ finalis diuisiones.

168 Finis cuius, & cui, quid qualiterq; in vtroq; ratio finis saluetur, in eodemq; coniungi possint.581.1.B.C.& 2.A. Et quomodo in genere entis, vel causæ comparentur,585.1.A.
169 Finis cuius in operationem, & rem factam diuisio, & vtriusq; exempla.ibid 2.A.
170 Finis actionis dicitur terminus per illam productus, finis verò rei factæ, omnis vsus ad quem ipsa ordinatur, Ibidem 2.B.C.
171 Finis formalis, operatio ipsa dicitur, obiectiuus verò quod per operationem attingitur.583.1.A.
172 Finis aliquando sit per operationem agentis, aliquando supponitur esse. & per eam obtinetur, ibid.1.C.
173 Finis diuisio in proximum, remotum, & vltimum traditur, eiusque necessitas, & sufficientia ostenditur,ibid. 2.A. per totam.

Causæ finalis ratio, & conditiones causandi.

174 Causæ finali proximæ, & adæquatæ ratio causandi est bonitas eius 593.1.A.per totam.& quæ hæc sit 594.1.C.
175 Causa finalis vt causet, præcognitionem sui exigit,600.1.B. imò perfectum iudicium de conuenientia rei 601.1.B.C.per totam, illudq; practicum, ibid.2.C.& 602.1.B.
176 Causa finalis per cognitionem applicat a effectiuè non influit,602.1.C.
177 Causa finalis vt actum aliquem causare dicatur, quid requirat,587.1.B.
178 Causa finalis secundum esse reale causat: est autem conditio ad causandum quod apprehendatur,à 602.2.B.ad 604. per totum.
179 Finalizandi ratio ex diuersitate apprehensionis variari potest,604.1.B.

Causæ finalis causalitas.

180 Causalitas finis cur metaphorica dicatur, 580.2.C.
181 In fine esse id cuius gratia, est merè extrinseca denominatio, in qua eius causalitatem ostenditur non posse consistere, 589.B.
182 Causalitatem finis in metaphorica motione antecedente omnem voluntatis actum, non posse consistere, ostenditur, à 590.1.A. per totam.
183 Causalitatem finis aliquid ab ipso distinctum importare necesse est.ibid.2.B.Et in re existere vt finis actu causet, & non tantum obiectiuè, 591.2.B.
184 Causalitas finis est ipsemet actus voluntatis, qui, sicut vt à voluntate est causalitas efficiens, ita vt à fine, est motio metaphorica eius,à 590.2.C.ad 592.
185 Eadem causalitate finis mouet ad actionem impetratam & imperantem per modum vnius, 592.2.C.

Causæ finalis qui effectus, & in quibus.

186 Causa finalis effectus est executio mediorum, imò & eorum

rum electio,585.1.B. Et actus omnes, qui circa finem versantur, siue eius consecutionem antecedant,à 585.2.A. ad 586.2.B.siue sequantur,ibid.2.B.
187 Causat finis actiones omnes ex imperio voluntatis manentes, & effectus earum, naturales verò actiones non ita. 587.2.B.per totam.
188 Causam finalem seipsam causare non inconuenit, semper tamen eius effectus, etiam vltimus ab adæquata causa finali distinguitur,588.1.C.& 2.A.
189 Finalis causæ effectus dici potest actio impetrata per modum actionis, & causalitas eiusdem respectu rei per imperatam actionem productæ, 592.2.C.
190 Finis, omnes, & singulos voluntatis actus causat, 599.1. B.C.
191 Fines plures extrinseci totales dari possunt respectu eiusdē actionis: secus si sint intrinseci, vel vltimi.647.2.A.
192 Causa finalis eadem potest plures effectus simul causare, imò & contrarios successiuè.648.2.C.
193 Causa finalis non datur circa actus immanentes, determinationesq; liberas Dei: secus respectu externarum actionū. 605.1.A.per totam,& 606.2.A.
194 Finalis causa in actionibus naturalium agentium inuenitur, non vt ab ipsis manant, sed vt superioris agentis directioni subsitant.608.1.B.& quàm hoc sit necessarium, ibid. 2.per totam.
195 Finis est prima radix diuersarum dispositionum in naturalibus rebus.608.1.C.& 2.A.
196 Finis rationem bruta formaliter non norunt: aliqualem autem eius causalitatem participant.609.2.B. per tot.

Causa finalis seu finis vltimus.

197 Finem aliquem vltimum tam positiuè, quam negatiuè in omni serie actionum constituere, ostenditur necessarium,à 610.1.C.ad 613.1.B.
198 Finem vltimum simpliciter dari respectu omnium rerum, & finium particularium coordinationumq; eorum, buncq; esse Deum ipsum, vt euidens ratione naturali demonstratur,à 611.2.A.ad 613.per totam.
199 Finis vltimus obiectiuus creaturarum est Deus, 612.2.C.
200 Finis Cui omnium suarum actionum dicendus est Deus ipse, Cuius autem, respectu creaturarum, 613.1.A
201 Deus vt vltimus finis omnes creaturarum, causat saltem prout ab ipso sunt efficienter, quod in peccaminosis qualiter verum.614.2.A.& 615.1.B.
202 Finis vltimus à creaturis non semper in propriis actionibus intenditur: potest tamen aliquando,615.1.C.
203 Finis vltimi intentio propria & elicita non antecedit intentiones particularium finium necessario,ibid.2.C.

Causa exemplaris, & exemplar.

204 Exemplaris significatio, variæ acceptiones propriaq; descriptio.516.1.C.& 2.A.B.
205 Exemplar semper est in intellectu, ibid.2.C.
206 Causæ exemplares rerum naturalium in sola diuina mente reperiuntur,517.1.A.B.
207 Exemplarem causam non esse rem obiectiuè cognitam, de diuinis exemplaribus, seu ideis ostenditur, à 618.2.A.ad 619.2.C.de creatis verò id ipsum demonstratur,à 619.2.C. ad 621.
208 Exemplar humanum non est rei in individuo faciendæ, 620.2.A.
209 Causa exemplaris non potest esse causa sui ipsius, sicut finalis,ibid.B.C.
210 Exemplar esse formalem conceptum mentis tam ex determinatione & directione actionis, quam ex ratione principij, cognitionis, mensuraq; rei factæ quæ sunt propria eius munera ostenditur,ibidem 2.per totam; & 622. 1.A.B.
211 Exemplar ex sua propria & intrinseca ratione non petit actu & directè cognosci vt obiectum quod, petit tamen aliqualem cognitionem,quæ quo perfectior fuerit perfectius ipsum causabit, ibid.1.B.C.
212 Exemplar formare & cognoscere duos actus dicit in nobis re distinctos, in Deo verò ratione solum,622.2.B.C.
213 Exemplaris reflexa cognitio, necessaria est artifici aliquando,non tamen toto tempore, quo actio durat, 623.1. C.2.A.
214 Causa exemplaris, & finalis, quoad cognitionis necessitatem in quo conueniant, & differant.ibid.2.B.
215 Exemplaris ad exemplatum similitudo formalis est non naturalis.ibid.2.C.
216 Exemplaria diuina subire possunt rationem exemplarium respectu alterius intellectus, à quo videantur, si cum ius detur ei vis operandi.623.2.C.
217 Causam exemplarem veram causam esse, 624.1.B.C.& à finali distingui, licet aliquando iungantur, 624.1.C.& 2. A.per totam.
218 Exemplar actionum & effectum Dei ad extrà, solus ipse Deus.625.1.B.
219 Causam exemplarem ad genus causæ formalis reduci non posse, inductione in Deo & creaturis ostenditur, à 625.1.C. 2.A. per totam. Quo ergo sensu dicitur forma ad quam, 627.1.C.
220 Causa exemplaris ad efficientem reducitur,626.2.B. per totam. ab ea tamen qui distinguatur, 627. 2.B.
221 Causa exemplaris genus in solis intellectualibus agentibus inuenitur, & perfectissimè in Deo respectum omnium effectuum, in agentibus verò creatis solum respectu artificialium,ibid.2.C.

Christus.

1 CHRISTVS an dicendus ens creatum, vel increatum.2.91.A.
2 Christi humanitas durationem habet creatam, non tamen sine creata existentia.2.630.2.C.

Cœlum.

1 COELVM ex materia & forma componitur, 301. 1.C.
2 Cœlum cuius mutationis sit capax, & quæ illi repugnet, 396.2.C.
3 Cœlum ab alio extrinseco motore moueri, qua ratione colligatur ab Aristotele,441.1.C. & vnumquodq; suum habere motorem probabiliter ostenditur, 2.300.1.C.& sequentibus.
4 Cœlum per creationem productum. Disputat.20.Sect.1. num 15.& sequent.
5 Cœlum in actionibus suis ab intelligentia mouente essentialiter non pendet.575.2.C. Nec est instrumentum eius, 2.326.2.C.
6 Cœlum vnum non pendet ab alio per se in actione sua. 575. 2.C.
7 Cœlorum influxus quibus ex his inferioribus necessarius, & cur,577.1.C.2.A.
8 Cœlum an animatum, & qua animatione aliqui crediderint.2.27.2.A. Non esse animatum ostenditur, 2.299. 1.A.
9 Cœlum non esse ens à se, sed factum, ab eodemq; principio, quo cætera sublunaria demonstratur.2.27.1.C.
10 Cœli materia. Vide infrà verb. Materia. 46.& sequent.
11 A cœlis an res omnes in sui conseruatione pendeant. Vide conseruatio.nu.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

11 Quomodo ex cœli motu colligatur dari substantias spirituales, 2.298.2.B.& seq.
13 Cœli motus maximè accommodatus ad mensurandum durationes aliorum motuum, 2.663.1.B.C.
14 Cœli motus notior est in se,& quoad nos. 2.664.1.B.C.
15 Cœlestes motus motu & duratione primi mobilis mensurantur, ibid.2.A.B.
16 Cœlum Empyreum qualiter sit in loco, 2.675.1.A.B.
17 Cœlestes orbes omnes sunt incorruptibiles. 305.2.C. 308.2.C.
18 Cœli si haberent materiam elementarem, & generabiles essent,& corruptibiles, à 306.1.B.& 2.per totam.
19 Cœlum & terram eiusdem materiæ esse, nequaquam colligi ex iis quæ de ordine creationis Moses Genes.1.narrat, latè demonstratur, à 308.2.C.ad 311. per totam.
20 Cœlestes orbes omnes simul cum Empyreo ex nihilo creati, 309.1.A.
21 Cœli non sunt procreati ex aqua qua inter Empyreum cœlum & terram præfuerit. 310.2.B. vel ex aliquo aqueo vapore, ibid.2.C.
22 Cœlum vnica & indiuisibili actione creatum, forma verò eius concreata tantùm, 313.1.C.& 2.A. ferè per totam. vide etiam, 353.2.A.

Cognitio.

1 COGNITIO quidditatiua, & quidditatis in quo differant. 2.111.1.A.
2 Cognitio actualis quomodo sit formalis representatio obiecti, 2.195.2.B.& seq.
3 Cognitio duplex definitiua & demonstratiua. 2.348.1.A.
4 Cognitio illa, qua est de re perfectiori, ex suo genere perfectior est, 2.347.2.B.

Compositio.

1 COMPOSITIO ex esse & essentia est compositio per se, 2.207.2.C.& seq.
2 Compositio omnis vera, est compositio cum his, vel huius ad hoc. & ex his, & secundum varias habitudines alterutro ex his nominibus appellatur, 2.208.1.A.
3 Compositio ex esse & essentia ab his, qui hæc in re distinguunt, qualis asseri debeat, 2.208.1.B.
4 Compositio ex esse & essentia rationis tantum est: & ideo analogicè cum vera compositione conuenit, ibid.2.A.
5 Compositionis ex esse & essentia fundamentum in omnibus creaturis reperitur, secus in Deo. 2.216. 2.209.1.A.B.& 2.212.1.C.
6 Varij modi compositionis rationis assignantur, 2.209.2.A.
7 Compositio rationis an requirat vtrumq; extremum existens, ibidem 2.B.
8 Aliqua compositio realis inuenitur in omnibus creaturis completis, 2.313.4.A. secus in partibus earum.
9 Omne ens creatum quantumuis simplex, dicit ordinem ad compositionem, ibidem.
10 Compositio ex genere & differentia, compositio rationis, 168.2.C.
11 Compositio ex materia & forma qualiter cum incorruptibilitate esse possit, 301.1.B.
12 Compositio metaphysica duplex, ex natura & substantia, ex genere item, & differentia: & quæ inter vtramq; diuersitas, 383.2.& seq.
13 Compositio metaphysica non necessariò supponit physicam, 2.312.2.A.
14 Compositio semper exigit aliquid quod se habeat vt materia, & aliquid quod se habeat per modum formæ, ibid.
15 Compositū substantiale perfectius esse sua forma ostenditur, sententiaq; Aristotelis de hoc latè tractatur, à 360.2.C.
16 Compositio qualiter repugnet Deo. Vide Dei simplicitas.

Comprehensio.

1 COmprehensionis nomen quid propriè significet, quid translatiuè. 2.110.2.B.C.
2 Comprehensibilis vel incomprehensibilis Deus quomodo. Vide verb. Deus.

Conceptus.

1 COnceptus formalis, & obiectiuus in quo consistant, 45.2.B.C.
2 Conceptus formalis vniuersaliter, & distinctè omnia representans alterius est ab intellectu humano, 51.1.B.C.
3 Conceptus obiectiuus præcisus secundum rationem, non requirit præcisionem rerum secundum se, sed præcisè sufficit denominatio à conceptu formali representante, 53.2.B.
4 Concipiendi modus qualiter sequatur modum essendi, 2.100.2.B.C.
5 Conceptus vniuersalior alio non solum dicit præcisionem ab illo, sed etiam aptitudinem essendi sine illo. 2.331.2.A.
6 Conceptus magis præcisus quot modis dicatur, 2.332.2.B.

Concretum.

1 CONCRETA de formali tantùm dicunt formam, 2.351.2.B.C.

Concursus diuinus. Vide, Causa efficiens, Prima.

Conseruatio.

1 COnseruatio rei, primáq; eius productio si vtraq; ab eodē agēte fit, sola ratione distinguuntur, 543.1.B.
2 Conseruatio, & prima productio ex temporis diuersitate distingui nequeunt, ibid.2.A.
3 Conseruatio quo sensu dicatur continuatio primæ actionis, ibid.2.B.C.
4 Conseruatio toto tempore post primum instans vnica tantùm actio est. 543.2.C.
5 Conseruatio, & prima productio rei interdum ex varietate efficientium & materialium causarum distinguuntur, quæ distinctio materialis est, non formalis, à 544.1.C. per totum.
6 Conseruatio, & creatio eiusdem rei nequeunt naturaliter distingui, ibid.2.B.
7 Cum conseruatur res, quo sensu dici possit esse in continuo fieri, 545.1.A.
8 Conseruatione diuina omnes res indigere, vt in esse permaneant, demonstratur, à 539.ad 542.per totum.
9 Conseruari vnam rem ab alia quibus modis contingat, 545.1.C.
10 Conseruatio propriè dicitur de illa quæ est per efficientiam, extendi tamen potest ad alias causas, maximè ad materialem, & formalem. ibid.2.B.
11 Conseruatio substantiæ à nulla causa creata pendere potest, ibid.2.C.per tot.
12 Conseruatio, actio est ita efficax, vt posset per ipsam res primò poni si non præexisteret. 548.2.B.
13 In conseruari non omnia accidentia pendent à suis causis etiam aquiuocis, pendent tamen aliqua, quæq; ipsa sint exponitur, ratioq; differentiæ perpenditur, à 546. ad 548.1.B.
14 In conseruatione aliquorum accidentium cur Deus suppleat concursum causæ proximæ, ipsa deficiente, in aliis vero non ita, 548.2.C.per tot.
15 Conseruatio rei creatæ propriam habet modalem durationem distinctam à duratione termini. 2.644.1.C.

Conti-

Continentia.

1 CONTINENTIA eminentialis effectuum in causa in quo consistat, 2.43.2.C.
2 Deus qualiter contineat perfectiones creaturarum in se. Vide verb. Deus. 3. Dei perfectio.

Contingentia.

1 CONTINGENTIVM futurorum veritas quo sensu determinata, 506.2.B.
2 Contingentiæ radix quonam ex agente sumenda, 507.1.B.
3 Contingentia effectus. Vide Effectus contingens.
4 Contingētia futura quomodo Deus cognoscat, 2.124.1.C.

Continuum.

1 CONTINVI partes etiam actu vnita, actu & realiter distinguuntur. 179.1.B.C.
2 Continuum perfectè planum qualiter in omnē suam partem non diuideretur, etiam ab alio perfectè plano æqualiter concussum, 474.1.C.
3 Continuo infinitas relationes concedere eodem modo quo infinitas partes, non inconuenit. 2.506.2.B.

Contradictoria.

1 CONTRADICTORIA non admittere medium, & eorum maxima repugnantia duo sunt in illis diuersa, & in duobus diuersis principiis fundantur, 78.1.B.

Contraria, Contrarietas.

1 Contrariorum definitio 2.512.2.C.
2 Contraria esse sub eodem genere quomodo verum, 2.513.1.B.
3 Contraria quomodo habeant maximam distantiam, 2.514.1.B.
4 Medium resultans ex participatione extremorum quomodo eis opponatur, ibid.2.C.
5 Vnum vni tantum contrarium esse quomodo intelligendum. 2.514.2.C.
6 Contraria vt se mutuò expellant, quas conditiones requirant, 2.515.1.A.B.
7 Contraria non effectiuè, sed formaliter ab eodem subiecto se expellant per se loquendo 2.515.2.B.C.
8 Contraria in quibus differant ab aliis oppositis. 2.516.1.A.
9 Contrarietas non est adæquata passio qualitatis vt sic, 2.516.1.C.& sequent.
10 Cōtrarietas duplex inter mutationū terminos, 2.517.2.A.
11 Oppositio contraria quomodo in solis qualitatibus inueniatur ibid 2.B.
12 Cur inter substantiales formas hæc oppositio non intercedat, ibid.2.C.
13 Contraria possunt esse simul in gradibus remissis in eodem subiecto, 2.518.1.C. & quomodo tunc denominent, 2.519 2.A.
14 Contraria in gradibus intensis possunt esse simul in eodem subiecto de potentia absoluta 2.520.2.C.

Conuenientia.

1 CONVENIRE aliqua secundum rationem, realiter verò differre, per eandem simplicem formalitatem non repugnat. 60.2.A.

Cor.

1 CORDIS motus à naturali causa in insecta est, 440.2.A.
2 Cordis motus vitalis esse probatur, ibid.B.C.
3 Cordis motus an generanti tribuendus, vel ipsimet animali. 441.1.A.

Corruptibile.

1 AXIOMA illud, Corruptibile, & incorruptibile differunt genere, exponitur, 312.2.B.& sequentibus.
2 Nulla substantia simplex potest esse corruptibilis propriè, 306.1.C.
3 Corruptibilium rerum esse, non semper influxu consistit, 2.653.2.B.

Corruptio,& desitio rei.

1 CORRVPTIO, aut desitio rei nunquam per actionem positiuam directè fit. 470.1.C. directè intenta per carentiam efficientiæ fit ibid.2.C.
2 Corruptio, aut desitio rei necessariò includit mutationem, actionem verò non ita, 471.1.B.C.
3 Corruptio ex positiuo esse producto secuta, necessariò fit per actionem à subiecto pendentem, ibid.2.A.
4 Corruptio secuta ex positiua actione duas particulas mutationes positiuam vnam, priuatiuam alteram includit, & vnam simplicem actionem, 471.2.A.
5 Corruptio hæc fit per eadem principia, eademq; conditiones exigentia, per quæ vera & propria efficientia, 472.1.B.
6 Corruptio ab alteratione in rebus inanimatis qualiter distincta. Vide, Alteratio.

Creatio, Concreatio.

CREATIO quid significet, Disput. 20. Sectione 1. numero 1.
2 Creatio demonstratur possibilis ibid.num.9.imò & de facto exercita ibid.num.15.
3 Creationis quid antiqui Philosophi, ipseq; Aristoteles nouerit 516.1.B.per tot.
4 Creationem attingere ens in quantum ens, quo sensu verum, 517.1.C.
5 Creare ita esse proprium Dei, vt nulli creaturæ communicatum sit, aut communicabile, variaq; rationes ad demonstrandum perpenduntur, à 517.2.C. ad 526. Vide etiam, 2.70.1.C.
6 Creare cur repugnet materiali substantiæ, quantumuis perfectæ. 520.1.A.B. cur verò spirituali, ibidem 2.A.B.
7 Creationis connaturale instrumentum omnino repugnat, à 526.1.C. Supernaturale autem per eleuationem mediæ obedientialis potentiæ non ita, 527.2.B.C. fere per totam.
8 Creatio rei corruptibilis duas totales actiones includit, alteram ad materiam terminatam, alteram ad formam, 353.1.B.C.& 354.1.C. quarum secunda creatio formæ nequaquam dici debet, 354.1.C.2.A.B.
9 Creatio nullum concursum materialis causæ, etiam per obedientialem potentiam concurrentis admittit, 397.2.A.
10 Creatio à motu licet mutationem non includat, 553.1. per totum.
11 Creatio à motu præcisa cur non tantum sit relatio, ibid.
12 Creatio actiua substantiæ non est actio accidentalis nec de prædicamento actionis, sed ad prædicamentum substantiæ reducitur. 533.2.A.
13 Creatio passiua substantiæ ad prædicamentum substantiæ reducitur, neq; est in termino per inhæsionem, sed per identificationem vt potè substantialis modus eius. ibid.2.B.C.
14 Creationis terminus nequaquam potest esse eius subiectū, nec ad eam vt est via ad ipsam in aliquo priori supponi, ibid.1.C.
15 Creationem ex nihilo esse, quo pacto intelligendum, 537.1.A.
16 Creationi ab intrinseco repugnat quòd sit æterna. 536.1.A.
17 Creatio in tempore exercita mutationem in Deo creante, aut volente creare cur non inferat. ibid.2.B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

18 Creatio à conseruatione etiam in rebus quæ ab æterno essent distingueretur, & qualiter, 538.2.B.C.
19 Creatiuam potentiam aliquorum, saltem particularium entium creaturæ repugnare, an demonstretur, à 521.2. B. ad 524.1.C.
20 Creatiua potentia, vel congenita, vel superaddita nequaquam admittenda, 526.1.B.

Creatura.

1 CREATVRÆ dependentia à Deo aliquid reale est, in ea intrinsecè existens. 530. 1.A. Ab ipsaq; creatura distinctum in re, ibid. 1.B. Non vt relatio, nec vt entitas realis, sed vt modus eius, 531.1.A.
2 Creaturæ dependentia à Deo non est mutatio, sed vt ad creaturam comparatur, verum eius fieri, creatioq; passiua: respectu verò Dei est formaliter actio transiens eius, veraq; creatio actiua, ibid. 2. per totum.
3 Creaturæ dependentia à Deo non est de essentia eius, sed via ad essentiam, 530. 2. C. & 534. 2.B.
4 Creatura cùm creatur, quo sensu mutari dicatur, 531.1.B.
5 Creatura alia dependentia pendet à Deo, si ab eo solo creetur, alia si in eius creatione instrumento vtatur. 530. 2.B.
6 Creatura permanens ex liberâ Dei voluntate potest esse ab æterno, siue corruptibilis, siue incorruptibilis, à 536. ad 539. per totam.
7 Creaturæ æternæ conseruatio non esset successiua, nec ex hoc infinitam aliquam perfectionem adquireret. 537.1.C.
8 Creatura corruptibilis æterna necessariò duraret per infinitum tempus imaginarium. Suæ naturæ relicta, à 537. 2. B. ad 538. 1. C.
9 Creaturæ quo sensu dici possint esse conuenientes Deo. 241. 1. C.
10 Creaturæ relatio ad Deum quæ, & qualis, vide Relatio, nu. 69. & 70.
11 Nullam creaturam Dei virtutem adæquare posse demonstratur. 2. 11. 1.B.

Custodia angelorum. Vide verbo, Angelus.

Dæmonium.

Vide, verbo, Angelus.

Definitio.

1 DEFINITIONEM, & eius partes non tam significare rem, & partes eius, quam eis commensurari dicendum, 168.1.C.
2 Definitionis partibus qualiter definiti partes respondeant, 370.1.C.

Delectatio, & Delectabile.

DELECTABILE *bonum. Vide Bonitas, Bonum.*
1 Delectatio in idem bonum conueniens tendit, in quod amor, & desiderium, 236.1.B.

Demonstratio.

1 ¶ Demonstrationis duplex genus, 78.1.C.

Denominatio.

1 ¶ Denominationes extrinsecæ non educuntur de potentia subiecti quod sic denominant, 395.2.B.
2 Quando contraria simul insunt eidem subiecto, denominatio simpliciter prouenit à forma prædominante, 2. 519. 2. A. Licet quoad nos interdum sumatur à forma minus intensa secundum se, ibidem.
3 Denominatio extrinseca non omnis est ens rationis, 2. 704. 2.B.C. Imò nec quæ ab actu intellectus sumitur, 2. 705. 1. per totam.

Desitio.

¶ Desitio accidentium. Vide Accidens. nu. 7.
¶ Desitio, vide Corruptio.

DEVS.

1 DEI nomine quid ab omnibus concipiatur. 2. 25. 1. A. Deum esse, ratione naturali euidenter demonstratur, 2. 24. 2. C.
2 Deum esse, ex fabrica & constitutione huius vniuersi, colligatione, & subordinatione partium eius demonstratur, 2. à 25. ad 28. 2. C.
3 Dei cognitio notior est per effectus, quàm intelligẽtiarum, 2. 305. 1. C.
4 Deum esse à priori demonstrari potest, demonstrato à posteriori esse ens necessarium. 2. 33. 1.B. C. quòd demonstrabile est, 2. 15. 2. C. non quidem per medium Physicum, 2. à 18. 1. C. ad 19. 1. C. bene tamen per metaphysicum, quodq; illud sit. 2. 23. 2. C.
5 Deum esse, ex Aristotelis sententia probatur. 2. 38. 1.B. per totam. Et ex causalitate efficienti, quam habet primum ens respectu omnium aliorum, ibid. 2.B. per totam.
6 Deum esse, per se notum est in se, non verò quo ad nos. 2. 40. 2. B.
7 Deum esse, aliquali cognitione ab omnibus percipitur, & quæ sit hæc, 41. 1. B. C.
8 Deus quo sensu sibi causa sui esse. 2. 2. 1.B. (2.B.
9 Deus nec est, nec potest intelligi esse in potentia ad esse, 2. 51.
10 Deus solus est substantia completa sine compositione, 2. 230. 2. B.
11 Hic Deus vt abstrahit à tribus personis est substantia completa in ratione substantiæ, ibi. Est q; prima substantia, non secunda. 2. 238. 2. C. & 2. 242. 1. A.
12 In Deo non est vnum suppositum commune tribus personis. Licet in eo sit vna subsistentia absoluta. Sumpta voce subsistentia pro re subsistente, non pro supposito, ibid. vide Disput. 30. Sect. 4.
13 Deus nullius scientia naturalis potest esse adæquatum obiectum, & cur, 4. 2. B. Conuenire tamen potest cum creaturis in vna ratione obiecti scibilis, ibidem, C.
14 Deus quo sensu sibi ipsi conueniens, qualiter etiam creaturis, 241. 1. A. B.
15 Deum esse vndequaq; perfectum, naturali lumine euidenter cognoscitur, 2. 42. 1. A.

Dei perfectio.

16 Deus nulla perfectione priuatiuè potest carere, ibid. 1. B. Deum ea ratione qua prima causa est, omnem perfectionem possibilem in se continere, ibid. C. & 2. A.
17 Deus ratione suæ perfectionis non debet formaliter, sed eminenter continere perfectiones creaturarum, 2. 42. 2. B. & 60. 1. A.
18 Deus formaliter in se continet omnes perfectiones simpliciter simplices, 2. 43. 2. B.
19 Deum esse æternum, euidens naturali ratione. 2. 44. 1. C.

Dei infinitas, & immensitas.

20 In Deo infinitas, negatio est, non priuatio. 2. 5. 2. C.
21 Dei infinitatem ex motu colligi non posse, vt ab Aristotele intenditur, eius discursum latè perpendendo demonstratur, 2. 44. 2. C. ad 47. 2. C
22 Deum esse infinitum quomodo ex creatione probetur, 2. 47. 2. C. Idem ostenditur à priori, ex eo quòd Deus est. 2. 48. 1. C. & sequentib.
23 Deũ esse immensum, ratione naturali ostenditur. 2. 66. 2. A.
24 Deum esse immensum, demonstratur à priori ex influxu, & actione vniuersali, non actuali, sed possibili. 2. 66. 2. B. Et latè defenditur illa ratio vsq; ad 70.

25 Dei

25 Dei immensitas vt est attributum peculiare, dicit habitudinem ad vbi seu præsentiam Dei in rebus omnibus. 2. 66. 1.B.
26 Ad Dei immensitatem non pertinet esse in loco infinito cũ habitudine reali ad rem, quam contingit. 2. 74. 1. A.
27 Deus vbi semel est, perpetuò necessariò manet. 2. 71. 1. A.
28 Deus per creationem necessariò est per substantiam & virtutem suam in rebus omnibus, 2. 70. 1. C.
29 Deus non diffundit actionem creatiuam, vel conseruatiuam, sed intimè est in vnaquaque re, conseruando illam. 2. 70. 2. C.
30 Deus est extra mundum, aut in spatiis imaginariis solùm per realem præsentiam suam, sine actuali habitudine reali ad aliquam rem extra ipsum, 2. 74. 1. A.
31 Deus non esset immensus, si concluderetur in hoc mundo, 2. 72. 1. B.
32 Deus vbicunque est, habet totam suam præsentiam. 2. 77. 1. C.
33 Deus non est capax, vbi prædicamentalis, 2. 678. 1. B.
34 Deus nec definitiuè, nec circumscriptiuè est in loco, 2. 693. 2. B.

Dei simplicitas, Vnitas, & immutabilitas.

35 Dei simplicitas ostenditur, 2. 50. per tot. Simplicitas attributum positiuum sit, an negatiuum, ibid. 2. A.
36 Deo repugnat compositio ex natura & supposito, 2. 52. 2. A. sicut & ex materia & forma, quinimò & ex partibus integralibus, 54. 2. A. & ex esse & essentia, 2. 51. 2. B. Deus compositionem ex genere & differentia non admittit. 2. 58. 1. B. Non tamen ei propter solam simplicitatem repugnat, 168. 1. C.
37 In Deo non potest concipi differentia propriè dicta, 2. 58. 2. C.
38 Deum esse immutabilem demonstratur ex eius simplicitate, & ex necessitate essendi. 2. 78. 2. B. & sequentib.
39 Ratio qua Aristoteles probat primum motorem immobilem, ostenditur, 2. 78. 2. C.
40 Deum esse tantum vnum licet per effectus non demonstretur, bene tamen ex eo quòd est ens necessarium, 2. à 95. 2. B. & sequentib.
41 Dy plures neq; æquales, neq; inæquales in essentiali perfectione esse possent. 2. 96. 1. C.
42 Dei vnitas cùm demonstratur, qualiter personarum Trinitatis pluralitati non præiudicet. 2. 97. 1. A. B. C.
43 Deum esse vnum omnes ferè eruditi Philosophi agnouerunt, ibidem, 2. A. B.

Dei cognoscibilitas, & ineffabilitas.

44 Deus cùm inuisibilis dicitur, licet respectu oculi corporei, & intuitiuæ cognitionis intellectus creati, & animæ separatæ id habeat, omnem cognitionem sui etiam euidentem non excludit. 2. 98. 1. B. C. & 2. A. B.
45 Deum naturaliter esse inuisibilem ab intellectu creato efficaciter probatur, 2. 100. 1. C.
46 Deus per nullum suum effectum, etiam supernaturalem potest naturaliter cognosci prout in se est. 2. 99. 2. A.
47 Dei inuisibilitas ex eius purissima actualitate discursu D. Thomæ colligitur. 2. 100. 1. C.
48 Deus per speciem naturalem ipsum distinctè, abstractiuè tamen repræsentantem videri non potest, 2. 102. 1. C. 2. A. Dei species impressa an detur, & an sit possibilis. Vide, Species. à nu. 4.
49 Deum supernaturali virtute visibilem esse non demonstratur. sed fide tenetur, 2. 109. 2. C.
50 Deus est incomprehensibilis ab intellectu creato quantumuis supernaturaliter eleuato. 2. 110. 2. A. Dei quidditatem naturaliter possumus cognoscere, nõ tamen quidditatiuè, 2. 111. 1. B. Vide item. 2. 305. 1. B.
51 Dei verum conceptum formamus, licet non distinctum, 2. 112. 1. C.
52 Deus naturaliter est ineffabilis angelis, & hominibus, imò & supernaturaliter, 2. 113. 1. A.
53 Deus etiam à se ipso est ineffabilis creato sermone, ibidem, 1. C.
54 Dei nomina cùm ad ipsum significandum imponantur, prout à nobis concipitur ipsum etiam confuse significant, ibid. 2. per totam.
55 Voci Deus, vnus simplex in mente respondet conceptus, 2. 114. 1. C. 2. A.

Dei Vita.

56 Deum esse substantiam viuentem demonstratur, 2. 114. 2. C. & 115. 1. A. B.
57 Deus qualiter participat rationem vitæ seclusis quibuslibet imperfectionibus. 2. 115. 2. C.
58 Deum esse viuens intellectuale per essentiam & à priori, & à posteriori monstratur. 2. 116. 1. C. per totam.
59 Deus cum viuens analogicè nobiscum dicitur, qualiter prædicatum illud sumendum sit exponitur. 2. 117. 1. B. C.
60 Deus vitam agit intellectualem sibi sufficientem, felicissimamq;, quod est eius proprium, ibid. 2. A. per tot.

Dei scientia.

61 Deum habere scientiam, euidens est ratione naturali, 2. 118. 2. A.
62 In Deo non est scientia in actu primò proprio sed semper in actu secundo vltimo, & simplicissimo, respectu cuiuslibet obiecti in particulari, ibidem 2. B. per tot.
63 Deus omnia cognoscit, non quia iis vt beatificetur indiget, sed quia ad suam naturalem perfectionem id sequitur, 2. 119. 1. A.
64 In Deo non est propriè loquendo potentia intellectiua, ibid. 2. A.
65 In Deo potentia proxima ad generandum, etiam secundum rationem conceptæ differt ab intellectu, & quomodo, 2. 119. 2. B.
66 Dei scientia nec est habitus facilitans, neq; intelligibilis species, ibid. 2. C.
67 Deus an habeat scientiam per modum actus primi, saltem secundum nostrum modum concipiendi, 2. 120. 1. A per tot.
68 Scientiam Dei esse de eius essentia ostenditur, ibid. 2. per totam.
69 Dei scientiam perfectissimam esse essentialiter, intensiuè, & extensiuè, ratione naturali constat. 2. 121. 1. B.
70 Dei scientia nec secundum rationem, nedum in re, minuitur aut variatur propter contingentium propositionum falsitatem aut veritatem, ibidem 2. B. C.
71 Scientia Dei qualiter sumat perfectam extensionem ex parte obiecti, ibid. 2. C.
72 Scientia Dei eminentissimo modo simul est directa, & reflexa, 2. 122. 1. C.
73 Deus scientia sua creaturas omnes possibiles cognoscit, non solum vt in se ipso eminenter contentas, sed formaliter, & in se ipsis, ibid. 2. per totam. Non tamen ab eis scientiam suam desumit, sed eas vt secundarium obiectum respicit. 2. 123. 1. A. B.
74 Dei scientiam sic ad creaturas terminari, qualiter nullam imperfectionem importet. ibid. 1. C. & 2. A.
75 Diuina scientia ponatne, aut supponat aliquid in creaturis possibilibus, vt sint ab ipso cognoscibiles, ibid. 2. A. B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

76 Deus scientia suâ, futura omnia, etiam contingentia cognoscit ex æternitate, quin ideo illis necessitatem aliquam imponat, 2.124. per totam.

77 Dei scientia & si vna & simplicissima, vniuersalissima tamen, 2.124.2.C. & 125. per totam.

78 Scientia Dei omnes perfectiones intellectualium virtutũ continet, alias formaliter, alias eminenter, 2.125.1.C.2.A.

79 Scientia quia, non est in Deo, est tamen scientia propter quid, respectu verò sui, propriùs dicitur scientiam quid habere, 2.125.2.C.

80 Deus priùs secundum rationem cognoscit, quod est in actu, quam quod est in potentia, 2.454.1.C.

81 De scientia Dei rectè sensisse Aristotelem asseritur, quæ, fuerit Auerrois, & Platonis sententia in hac parte aperitur, 2.126.2.C. & 127.1.A.B.

82 In diuino intellectu nequit esse iudicium formaliter liberum, vel ex se, vel ex applicatione voluntatis. 2.139.1.B.

Dei voluntas, & libertas.

83 Deus habet appetitum naturalem innatum, non per mõdum desiderij, sed quietis in propria perfectione, 2.127.2.C. qui ad intrinseca bona terminatur, 2.128.1.C. imò & ad extrinseca. ibid. 2.C.

84 In Deo non esse voluntatem per modum actus primi, sed vltimi & puri, inductione in actib. necessarijs, liberis, & notionalibus ostenditur, ibid. 2.129.1.B. per totam.

85 Dei voluntas, etsi de eius essentia sit, sicut & scientia, aliquale tamen discrimen in hoc inuenit nostra ratio, 2.129.2.C. per totam.

86 Dei voluntas circa seipsum vt circa perfectissimum obiectum versatur, ibidem, 2.130.2.B.C.

87 Deus voluntate suâ necessariò se amat, quod in eo maximã perfectionem dicit, 2.131.1.A.B.

88 Diuina voluntas circa res alias extra se versatur, eas non solùm vt in ipso cõtinentur attingens sed vt in se ipsis sunt. ibid. 2.A.B.

89 Diuinam voluntatem liberam esse ad volendum quodlibet obiectum extra se, & quoad exercitium, & quoad specificationem ostenditur, 2.à 131.2.C. ad 134.2.A. & Diuina libertas qualis. 481.1.B.

90 Diuinæ voluntati conuenit necessitas immutabilitatis, quæ perfectioni suæ libertatis nequaquam obstat, 2.134.1.A. Dei libertas in actu ipso secundo volũtatis consistit. ibi. 2.D.

91 Deus liber est non solum ad quamcunq; creaturam in particulari volendam, sed & ad omnem earum collectionem, 2.à 134.2.B. fere per totam.

92 Deus verè & propriè, & sine metaphora vult & amat, quæ liberè vult, & amat. 2.88.2.B.

93 Deum velle se communicare creaturis, dicatne in ipso aliquam perfectionem, 2.35.1.A.B.

94 Deus cur non diligat necessariò omne obiectum, sicut necessariò quodlibet cognoscit, 2.135.2. per totam.

95 Deus non habet amorem necessarium etiam simplicis complacentiæ erga creaturas possibiles, ibid. 2.C. & 136.A. Nec hunc esse possibilem, nisi ordinando illas ad esse, 2.136.1.C.

96 Deus, effectus quos vult liberè, an dicendus sit contingenter velle. 2.137.1.C.

97 Deus eodem actu indiuisibili absq; aliquo reali augmento, vel diminutione vult ea quæ vult, siue necessariò, siue liberè, 2.88.1.C. & 2.C.

98 Denominatio libera in Deo est realis à forma necessaria quoad esse, libera tamen quoad terminari, 2.90.2.B. In Deo, libera determinatio non est res noua, concipitur tamen à nobis ad fundandum respectum rationis, ibid. 2.C.

99 Deus non constituitur volens creaturas per respectum rationis, sed est quid consequens talem volitionem, 2.90.2.B.

100 Deum posse velle, & non velle, non dicit potentiam actiuã, vel passiuam, sed solam indifferentiam eiusdem actus, vt ad hoc obiectũ, potiùs quàm ad aliud terminetur, 2.89.2.B.

101 Diuina voluntas non determinatur ab intellectu ad creata obiecta volẽda determinatione efficaci, 2.à 137.2.B. ad 139. per totam.

102 Dei voluntas vt in actu secundo omnes perfectiones possibiles in ratione volendi includit, alias formaliter, alias eminenter. 2.141.1.B.

103 Deum, & rationales creaturas mutuò se diligere, naturali lumine certum. An autem hic amor sit amicitia non ita, ibid. 2.B.C.

104 Diuinæ voluntatis actus omnem perfectionem actus volendi creati qualiter contineat. 2.143.2.A.

105 De diuina voluntate quid Aristotelis senserit examinatur. 2.à 139.2.C. ad 141.2.B.

106 Deus formaliter habet in se libertatem, magnificentiam 2.142.1.A.B. misericordiam, veritatem, & fidelitatem, ibid. C. & 2.A.B. Aliæ verò virtute, quæ imperfectionem dicunt solum illi quasi per metaphoram tribuuntur. ibid. 2.C. & 143.1.A.

107 In Deo huiusmodi virtutes non sunt cogitandæ per modum actus primi, sed secundi quantum est ex parte rei conceptæ. 2.143.1.B.

108 Deus qualiter omnes has perfectiones in vna sua, eaq; simplicissima perfectione vniat. ibid. 1.C. & 2.A.B.

Dei Potentia, & actio.

109 Deus veram potentiam habet actiuam ad effectus ad extra producendos, 2.144.1.A.

110 Dei potentia actiua infinita est, veraq; omnipotentia. ibid. B. & 2.A.B.

111 Diuinæ omnipotentiæ obiectum, qualiter sit omne possibile, oprimè explicatur, 2.à 145.1.C. ad 146.2.B.

112 Dei omnipotentia omne possibile diuisim, non verò collectiuè potest in re simul ponere. ibid. 2.C. per tot.

113 Deus infinita sua potentia non potest infinitum in essentia producere, 2.147.1.B.

114 Deus nullam speciem substantialem potest creare, aut cognoscere, quin aliam possit cognoscere creabilem, vsq; in infinitum, fortè tamen posset accidentalem, 2. à 147. 2. Ad 148. per totam.

115 Deus supremum gradum rerum, & videre, & creare potest in aliquo genere vel specie ipsum participante. ibid. 1.B.

116 Deum posse in omnem effectum possibilem lumen naturale cognoscit: qui tamen sint hi effectus in particulari non de omnibus percipit, 2.148.2.B. & 149.1. per totam.

117 Deum posse attingere effectus supernaturales quoad substantiam vel modum, naturali lumine non cognoscitur, ibidem. 2.B.C. Bene tamen se solo posse omnes, quos per secundas causas operatur per meram efficientiam. 2.150.2.C. etsi in indiuiduo in eo statu sint, in quo à secundis causis nequeunt attingi, 2.151.B.C.

118 Dei absoluta, & ordinaria potẽtia quæ dicantur, 2.150.1.C.

119 Diuina potentia licet in re sit omnino idem cum intellectu, & voluntate Dei, ratione tamen ab vtroq; distinguitur, 2.à 151.2.B. ad 155.1.A.

120 Dei potentia executiua est suamet essentia, vt in se continet omnes perfectiones creatas eminenter, 2.153.2.B.C. & sequentibus.

121 In Deo, omnino idem est radicale, & proximum principiũ operationis ad extra. 2.154.2.A.

122 Diuinam potentiam executiuam per priùs respicit actio ad extrà quàm intellectum, aut voluntatem: ex his verò quidnam immediatius, ibid. 2.B.

123 Diuina potentia in aliquo actu imperij practico non solum non consistit, sed nec hic actus est in se possibilis. 2.à 152.1.A.

124 Diuina potentia, etsi vna & simplicissima sit, potest tamen à nobis propter suam perfectionem in ordine ad varias actiones per inadæquatos conceptus distingui, 2.155.1.A.B.

125 Deus in nulla opinione dici potest per voluntatem vt per actionem ad extra operari. 532.2.B.C.

126 Deus in omni actione ad extra per actionem formaliter transeuntem agit, etiam cum ad nostras immanentes concurrit, 534.1.B.

127 In Deo quidquid per modum actus ab æterno intelligitur, rationem actionis vt dicit, viam habere non potest, sed principij tantum, 536.2.A.

128 Dei productiua potentia vel vniuocè dicitur de potentia generandi, spirandi, & creandi, vel si analogicè, per prius de ista, quam de illis. 263.1.C.

129 Dei potentia exactè cognosci non potest, nisi cognita eius actione saltem in esse possibili. 2.456.1.B.

Diuina essentia.

130 DIVINA essentia singularis est, & indiuidua. 102.1.B. In ea tamen indiuiduatio nihil addit nec ratione distinctum ab ipsa deitate. 107.1.C.

131 Diuina essentia nullatenus est dicenda separabilis à paternitate, quæ, ratione communicabilis sit multis inter se distinctis, 181.2.C.

132 Diuina essentia non potest præscindi ab attributis, 2.65.1.B.C.

133 Diuina essentia est de essentia personarum. 2.52.1.C.2.A.

Differentia.

1 DIFFERENTIÆ vltimæ, & non vltimæ Scotica expositio reiicitur, à 65.1.B.

2 Nulla differentia potest sumi a tota forma. ibid.

3 Differentia quantumuis vltima potest esse diuersa ab alia, etsi cum illa in ratione entis conueniat. 68.1.C.

4 Differentia vna vltima in vnaquaq; re necessariò ponenda. 388.2.B.

5 Differentiæ intermediæ finito numero necessariò claudũtur, ibid. 2.C.

6 Differentias omnes, quæ ad vnius rei constitutionem concurrũt, esse inter se subordinatas, probabilius, 389.1.C.2.A.

7 Differentia concipitur, & prædicatur per modum formæ alteri adiacentis, 2.233.2.A.

8 Differentia substantialis reductiuè tantùm ponitur in prædicamento, 2.294.1.B.C.

9 Differentia quatenus forma metaphysica dicitur, non habet causalitatem realem. 386.2.C.

Differentiæ distinctio à genere & specie, vide, prædicata essentialia.

Differentiæ abstractæ qualiter prædicentur inter se. Vide abstractio. nu. 6. Vide etiam num. 7.

Dispositio.

1 DISPOSITIO secundum Aristotelem est ordo habẽtis partes, Quod exponitur, 2.423.1.C. Simul cum diuisione ab Arist. addita, scilicet aut secundum locum, aut secundum virtutem seu potestatem, aut secundum formam, ibid.

2 Dispositio quæ est species qualitatis, non dicit solam positionem partium in loco sed affectionem corporis, vel animi ordinantis illas secundum formam aut virtutem. 2.423.1.C. & seq.

3 Dispositio vera priùs ad formalem causam reducenda, quam ad materialem. 271.1.A.

4 Dispositiones ad formam nequaquam ab ea effectiuè procedere possunt, à 331.1.C.2.A.B.

5 Dispositio, quæ immediatè ante præcessit, non potest instrumentaliter attingere eductionem formæ. 332.1.A.

6 Dispositiones requiruntur in materia non solum ad expellendam formam, & contrarias dispositiones, sed ad determinandam illam ad hanc formam. 332.1.C.2.A.

7 Dispositiones ad formam non possunt in instanti generationis ab ea per naturalem resultantiam emanare, licet posteà probabile sit hoc efficientiæ modo conseruari, 425.2.A.B. per totam.

8 Dispositio passiua non est idem quod potentia passiua, 2.442.2.B.C. Vide accidens num. 17.

Distantia.

DISTANTIA agentis à passo, & an possit agi in distans, Vide, Agens.

Distinctio.

1 DISTINCTIONEM realem dari, diuidiq; in positiuã, & negatiuã, & quid vtraq; sit, 173.1.B.C.

2 Ad distinctionem realem nihil referre prædicamentalem relationem, quæ ex ipsa consequitur, ibid. 2.A.

3 Distinctionem rationis dari, vt certum statuitur. 173.2.B. Eiusq; diuisio in distinctionem rationis ratiocinantis & ratiocinatæ exponitur, ibid. 2.C.

4 Distinctio rationis non requirit entia rationis vt extrema, nec ab illis denominatur: potest tamen circa illa versari, 174.1.B.C. (& 2.A.

5 Distinctio rationis alia intrinseca, alia extrinseca, ibid. C.

6 Distinctionis rationis, quæcũq; sit, quenã origo, ibid. 2.A.B.

7 Distinctio media inter realem rei are, & rationis necessariò admittenda, quæ formalis ex natura rei, & melius modalis appellatur, à 176.2.B. (1.C.

8 Distinctio omnis, vel modalis, vel realis, vel rationis est, 178.

9 Distinctio essentialis propriissimè sumpta includitur in reali, cum illa tamen non conuertitur, ibid. 2.C.

10 Distinctio realis interuenit inter res inter se vnitas, vel alicui tertio, siue entia completa, siue incompleta sint, partes heterogeneæ, vel homogeneæ. 179.1.A.

11 Distinctio potentialis, quam partes homogeneæ habent, quatenus sunt separabiles, & distinguibiles vt completa entia, realis distinctio est, ibid. A.B.

12 Distinctio includentis ab incluso realis, & modalis esse potest, imò & rationis. ibid. 1.C.

13 Distingui plusquàm ratione ratiocinata necesse est, quæ à parte rei separari possunt, & aliquod sine alio manere, 181.1.A.B.

14 Distinctione tantùm modali distinguuntur, quæ nec de potentia absoluta possunt à parte rei separata manere, licet vnum ex extremis, altero desinente permanere possit, 182.1.B. per totam.

15 Distinctionis realis extremorum, euidens signum est mutua eorum separatio, vel quoad vnionem, vel quoad existentiã: non tamen est adæquatum, 183.1.A.B.C.

16 Distinctio rerum per distinctiones existentiarum non colligitur. 184.1.A.B. nec ex diuersitate actionum, ibid. C. & 2.A. per totam.

17 Distingui realiter ea, quorum alterũ se habet vt producens, alterum vt productum, quo sensu verum, 185.2.A. per tot.

18 Distinctio realis qualiter inuestiganda in iis quæ nondum fuerunt diuinitus separata, 186.1.A.

19 Distincta realiter mutuò separari possunt, si esse seruentur, ibid. 2.A. Imo destrui vnum potest alio manente, nisi inter ea essentialis habitudo aut dependentia versetur, ibid. 2.C. & 187.1. per totam.

20 Distinctionem ex natura rei nõ rectè ex conceptuũ nostrorũ diuersitate inferri, in Deo, & creaturis ostẽditur, 59.1.B.

21 Distinctionis rationis ratiocinantis, & ratiocinatæ, quæ signa. 187.2. per totam.

22 Distingui, differre, & esse diuersum, quid sint, & qualiter inter se comparentur, 198.1.A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diuisio.

1 DIVISIO dupliciter dicitur immediata. 350.2.C. Diuisiones entis, accidentis, & similes. Vide in propriis locis.

Duratio.

1 DVRATIO licet perfectio sit, non semper maior duratio maioris perfectionis indicium. 2.46.1.C.
2 Duratio (quæ permanentiam in esse significat) aliquid reale est, & solum existentibus rebus conueniens, 2.630.1.C.
3 Duratio non est denominatio extrinseca, sed intrinseca, à duratione qua res vnaquæq; intrinsecè durat. 2.631.2.B.
4 Duratio sola ratione distinguitur ab existentia rei durantis. 2.632.1.C.2.A.
5 Duratio non distinguitur ab existentia per connotationem successionis in se. 2.632.2.B.C.& seq.
6 Durationem in ratione mensuræ actiuæ, aut passiuæ non consistere, nec in eo ab existentia differre. 2.634.1.A.& seq. licet mensurabilitas passiua proprietas declarans durationis rationem. 2.636.2.A.
7 Durare non dicitur res in primo instanti sui esse, 634.2.B. & 635.2.A.B. non tamen repugnat rem quæ fit pro vnico tantum instante durare. 504.2.B.C.
8 Duratio propriè sumpta dicit de formali positiuam permanentiam in existendo, quæ ratione tantum, & connotatione aliqua extrinseca ab existentia differt. 2. à 634.2.B.C.& seq. per totam.
9 Durationis, & existentiæ, & vtriusq; cum prima productione, & rei conseruatione elegans collatio. 2.635.1.B.
10 Duratio rei permanentis incipit per vltimum non esse, licet res permanens per primum sui esse incipiat. ibid. 2.B.
11 Duratio, & Vbi comparantur, & quare hoc à subiecto distinguatur, non verò illa, exponitur, 2.636.2 fere per tot.
12 Duratio aliqua, etiam creata, potest omni successione carere, 2.645.2.C.
13 Duratio non potest variationem seu successionem admittere, existentia rei durantis inuariata. 2.644.2.B.& 645.1.B.C.
14 Duratio quælibet creata capax est successionis priuatiuæ, quæ in transitu de non esse ad esse, vel è contra consistit. 2.647.1.A.B.
15 Durationes permanentes, & indiuisibiles, cùm tales sint, quo sensu vna maior vel minor alia dicatur, ibid.C.& 2.A.
16 Durationem creatam indiuisibilem simul habere futurum & præteritum, intelligendum est priuatiuè, non positiuè. 2.648.1.B.
17 Duratio permanens, etsi simul data, cur non necessariò duratura. ibid.1.C.2.A.
18 Duratio permanens de se apta est vsq; in infinitum seruari, & sic habet infinitatem quandam quasi secùndum quid. ibid.B.
19 Durationes in eadem re variari repugnat, etiamsi ipsa annihilata iterum reproducatur. 2.649.1.A.
20 Durationem propriam & extrinsecam sibi vendicant res permanentes. 2.653.1.A.B. & 2.B. diuersa rationis ab aliis. ibid.C.
21 Duratio hæc rationem mensuræ extrinsecæ fortiri nequit. 2.654.1.B.
22 Duratio hæc multiplicatur in singulis reb. durantibus iuxta earum diuersitatem, & multiplicationem, 2.654.1.C.2.A. potestq; & substantialis esse, & accidentalis, semper tamen materialis ibidem.
23 Duratio permanès non potest esse mensura durationis successiuæ. 2.662.2.A.
24 Duratio licet metaphysicè & realiter non sit verum accidens, habet tamen sufficiens fundamẽtum ad modum prædicationis accidentalis, 2.669.2.A.
25 Durationes diuisibiles, & indiuisibiles, substantiales & accidentales vniuocè conueniunt. 2.670.2.C. Vide Quando, Tempus, Motus, Æternitas, Æuum.

Eductio.

1 EDVCTIO accidentium de potentia subiecti in quo consistat, & an omni accidenti conueniat, & similia, Vide, Accidens. n.1.18. & 19. Eductio formæ de potentia materiæ. Vide forma, à num. 19. ad 25. E. educaturne vnum accidens de potentia alterius & similia vide accidens. n.9.11. & 13.

Effectus.

1 EFFECTVM in causa contineri, an sit in ipso aliquid reale, 152.1.B.
2 Effectum vniuersaliorem in causam etiã vniuersaliorẽ reducẽdum, quos sensus habeat, & quis eorũ verus. 522.1.A.B.
3 Qui effectus dicantur pendere à causa in fieri, qui verò in fieri, & esse, 540.2.B.C.
4 Positne effectus paulatim amitti per solã absentiam causæ. 549.1.C.& 2. per totam.
5 Effectus non potest excedere in perfectione omnes suas causas simul sumptas: imò nec intrinsecas vt actu causantes, bene tamen quamlibet earum ratione alterius. 628.1.B.C. efficientes autem omnes nequaquam imò nec vllam quæ se habeat vt principalis causa illius, etsi partialis sit, ibid.2.C.& 629.1.A.
6 Effectus dari non potest, qui ab vnica tantum causa pendeat. 635.1.A.
7 Effectus qui materialem causam habet, omnes alias exigit necessario. ibid.1.C.
8 Effectus à duplici totali causa simul productus, ab vtraq; simul, & à qualibet seorsum pendet. 640.1.A.
9 Effectum vnum numero vnam tãtùm determinatam causam à qua fiat non exigere ostenditur, à 644.2.B.
10 Effectus vnus numero à pluribus causis vniuocis disiunctim causari potest naturaliter. 645.2.C.& sequentib. de facto autem qualiter loquendum, 646.1.C.
11 Effectus contingentia ab intrinseca virtute necessariæ causæ pendentis, per ordinem ad illam sumi nequit, nisi quatenus ob suam imperfectionẽ impediri potest ne agat. 505.1.C.
12 Effectus cõtingẽs intrinsecè, & extrinsecè dicitur. ibid.2.B.
13 Effectus contingens in tota serie causarum naturalium, seclusis liberis reperiri non potest, ibid.2.C.
14 Effectus contingens redditur, si in tota causarũ eius serie, aliqua libera intercedat, quouis modo cõcurrens, 506.1.C.
15 Effectus contingentes non liberi qua differant à merè naturalibus, ibid.1.C.& 2.A. Vide, Causa efficiens.
16 Effectus perfectio similitudinem ad causam requirit, 627.1.A.
17 Effectus per accidens quid. 87.1.C.
18 Effectus fortuiti non omnes sunt quorum secretam causam ignoramus. 511.2.C.
19 Effectus non adæquans virtutem causæ in eo gradu quo ab illa procedit, non conuenit cum illa vniuocè. 2.10.2.C.

Elementum.

1 ELEMENTA non possunt esse primæ materialis causæ mistorũ, 277.1.A.B. Nec aliquod ex illis. 278.2.B.
2 Elementa nullas qualitates virtualiter primas continent. 345.1.C.
3 Elementa in prima sua productione non fuisse propriè creata, sed eorum formas ex materiæ potẽtia eductas, post dilucidam disputationem resoluitur, à 352.2.C. ad 355.2.C.
4 Elementi descriptio, & quibus propriè conueniat explicatur. 380.1.B.C.
5 Elementi nomen propriè materiæ conuenit, nonnunquam formæ ibid.2.A.
6 Elementum non essentialiter exigit quòd mistum in ipsum resoluatur. ibid.2.B.
7 Elementa non constant vnum ex alio, nec vnum in aliud resoluitur. 380.2.C.
8 Elementorum formæ qualiter in misto maneant. Vide Forma. n.31.& 32.

Emanatio.

1 EMANATIO naturalis, qua proprietates ab essentia emanant, vera efficientia est à 424.1.B.C.
2 Emanationis naturalis duplex modus, & inter eos discrimen. ibidem. 2.B.
3 Emanatio naturalis non propriè inuenitur nisi inter ea quæ in re distinguuntur. 425.1.C.
4 Emanatio naturalis aliquid est in re distinctum, & à forma resultante, & ab illa à qua resultat, & ab ipsa, etiam informatione. 426.1.A.B.
5 Emanatio naturalis ab actione necessaria qua differat, & cur generanti tribuatur. ibid.1.C.
6 Emanatio naturalis simpliciter exigit efficientem causam distinctam à passo, licet aliquando principium proximum emanationis à recipiente non distinguatur. 2.1.C.& 2.A.B.
7 Emanatio naturalis, vt causa per se tribuitur generanti. ibid. 2.A.
8 Emanatio à substantia quibus accidentibus conueniat, & à quibus causis. Vide Accidens, à n.27. ad 30.

Ens.

1 HÆC vox ens conceptum obiectiuum entis, & ratione illius, inferiora in quibus reperitur mediatè significat. 54.2.A.B.
2 Ens interdum vt participium verbi sui, interdum vt nomẽ sumitur: & quid vtroque modo significet. 61.A.B.C.
3 Ens secundum hanc duplicem acceptionem non significat aliquas duas rationes aliquem communem conceptum diuidentes, sed eundem conceptum entis magis vel minus abstractum. 62.2.C.& seq.
4 Ens vt nomen non significat idem quod ens in potentia. 63.1.B. significat tamen omnino idem quod res, solumque in etymologia differunt. 64.1.A.
5 Quidquid simpliciter tribuitur rebus, quamuis in eis nullã entitatem ponat, dici solet ens. 72.2.B.C.

Entis conceptus.

6 Ens vnum conceptum formalem à reliquis præcisum vnum re & ratione formali sortitur. 47.2.B. qui non tantùm nominis, sed rei significatæ dicendus. 49.1.A.
7 Conceptus formalis entis respectiuus ipsius distinctus, respectu autem entium in particulari ommno confusus. 46.2.A.
8 Ens, vnum habet conceptum obiectiuum adæquatum, qui omnia entia per modum vnius, nullum tamen in particulari significat. 50.2.A.
9 In entis obiectiuo conceptu substantia & accidens copulatiuè, disiunctiuè, aut simpliciter nequaquam includi ostenditur. ibid.2.C.& seq. Nec prima genera rerum. 51.2.A. Nec aliquod ex illis determinatè, & reliqua confusè. 52.1.A.B.
10 Entis obiectiuus conceptus vnus, & secundum rationem
11 præcisus ab omnibus inferioribus, etiam vt comparatur ad illa, & vt in se existens. ibid.2.B.& 53.2.C.
12 Conceptus obiectiuus entis non est ex natura rei distinctus ab inferioribus in quibus existit. 57.1.A.
13 Entia omnia realia aliquam intrinsecam conuenientiam habere necesse est. 52.1.B.

Entis ratio.

13 Ratio entis, participaliter sumendo ens, in eo quod sit actu existens consistit. 61.2.C. si verò vt nomen, in eo quòd sit habens essentiam realem, abstrahendo ab existẽtia abstractione præcisiua. 62.1.A.
14 Hæc ratio essentialis est omnibus inferioribus, quæ verò per participium importatur, soli Deo. 63.2.A. per tot.
15 Entis ratio in omni ente, & differentia, vel modo eius imbibitur. à 64.1.C. ad 68.1.A.
16 Entis ratio quæ est in substantia non est eadem secundum rem quæ in accidenti. 60.1.C.
17 Ens omne alicui esse conueniens, inductione ostenditur. à 240.2.C.

Entis passiones.

18 Ens non potest habere veras & reales passiones ex naturâ rei ab ipso distinctas. 72.2.C. habet tamen aliquas proprietates, quæ non sunt per rationem conflictæ, sed re ipsa de illo prædicantur. 73.1.C.
19 Entis proprietates de formali addunt vel negationem, vel denominationem extrinsecam, per quam realis & positiua perfectio entis importatur. ibid.2.B.
20 Entis proprietates qualiter inter se distinguantur. 74.1.C. Entis proprietates tres tantùm, vnum scilicet, verum, & bonum. ibid.2.A. Cur autem variæ negationes quæ fingi possent identitas item, & diuersitas inter has proprietates non numerentur. 76.2.A.
21 Entis proprietates qualiter in perfectione comparabiles. ibid.1.A.
22 Ens non dicitur essentialiter de suis proprietatibus. 74.1.B.
23 Entis passiones in demonstratione ostensiua per ipsam rationem entis, vel primam eius passionem demonstrantur, in demonstratione verò per deductionem ad impossibile primum principium est. Impossibile est idem simul esse, & non esse. à 77.1.A. ad 79.2.B.
24 Ens omne qualiter sit idem, vel diuersum ab alio. 189.1.B.C.

Entis diuisiones variæ.

25 Ens per se, & per accidens in ratione entis, ex vnitate per se, aut per accidens sumitur. 87.1.C. In quo eorum ratio posita. 88.1.B.& 89.2.B.
26 Entis diuisio in vnum & multa, intellecta de multitudine actuali, analoga. 91.2.A.& sequentibus, sicut & de multitudine in potentia intellecta: aliud tamen vtriusque diuisum. 91.2.B.& 92.2.C.
27 Entis diuisio in infinitum, & finitum exponitur & probatur. tom.2.1.2.A.B.
28 Ens per prius diuiditur in infinitum, & finitum, quàm in absolutum, & respectiuum. 96.1.C.
29 Finitum, & infinitum non contrahunt ens in quantum bonum, vt bonum dicit passionem. 97.1.A.B.
30 Entis finiti, & infiniti rationes per analogiam ad quantitatem explicantur. 2.5.1.C. per tot.
31 Entis diuisiones in infinitum & finitum, & in vnum & multa æquè vniuersales sunt: illa tamen prior illa, tam in distantia membrorum, quàm in formali contractione diuisi. 96.1.A.B. per tot.
32 Entis diuisio in ens à se, & ab alio in se sufficiens & proximè præcedenti æquipollens ostenditur. 2.2.1.C.
33 De diuisione entis in necessarium, & contingens, terminis in sua proprietate explicatis idem iudicium fertur. 2.2.2.C.& 3. per tot.
34 Entis diuisiones in ens per essentiam, & participationem, in increatum, & creatum præcedentibus æquipollere, ex earum explicatione colligitur. 2.3.2.C.& seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

35 Entis diuisio in purum actum, & potentiale, terminis vel in ordine ad esse existentia actualis, vel potentia alicuius passiuæ intellectus æquè vniuersalis, eademque cum præcedentibus ostenditur. 2.4.2.A.B.
36 Ens optimè diuiditur in substantiam & accidens. 2.217.1.A.
37 Ens cum diuiditur in absolutum, & respectiuum, respectiui nomine prædicamentale intelligendum est. 2.227.2.C.
38 Diuisio entis in increatum & creatum cur prior quam in substantiam & accidens. 2.218.1.A.
39 Diuisio entis in substantiam & accidens cur prius tradēda quam in absolutum & respectiuum. 1.C. & quam diuisio entis in actum, & potentiam. ibid. 2.A. Rursus quam diuisio entis in incompletum, & completum. ibid. 2.B.

Ens increatum, necessarium & à se.

40 Ens aliquod increatum in rerum natura esse ratione naturali demonstratur. 2.15.2.B. nō tamen ex motu cœli, neque ex anima rationali, aliaue physico medio. à 16.1.C. ad 19.1.C. Secus per medium metaphysicum, quodq; illud sit, qualiterque ad ipsum via physica paret. 2.19.1.C. & sequentib.
41 Entia necessaria non repugnat multiplicari ex compositione, quam habeant, rationum in quibus conuenirent & differrent. 2.35.1.A.
42 Entia necessaria, si semel multiplicarentur, vsq; ad infinitum numerum necessariò procederent. 236.2. per tot. & sequentib.
43 Ens increatum, & summè perfectum causam esse cæterorum vnde inferatur. 2.à 38.2.B.
44 Ens à se solam negationem addit enti, licet positiuum esse videatur. 2.2.2.B.
45 Ens necessarium quod sit, & quotuplex. 2.316.2.B.

Ens creatum.

46 Ens creatum, essentialiter includit dependentiam ab increato. 2.213.2.A. est q; quantum ad suum esse sub Dei dominio. ibid. 2.C.
47 Ens creatum in omni sua efficientia & causalitate pendet à Deo. 2.214.1.C.
48 Entis creati ab increato subordinatio sitne illi essentialis, an eius proprietas. ibi. 2.B.
49 Ens creatum subordinatur Deo in agendo, & patiendo quidquid ipse voluerit. 2.215.1.A.
50 Ens creatum vt sic nullam aliam causam requirit nisi Deū, nec sibi speciale genus causalitatis determinat. 2.216.1.A.
51 Entia omnia creata quo sensu dicantur esse eiusdem ordinis. 2.584.1.C.2.A.

Entis analogia, & descensus ad inferiora.

52 Entis contractio ad sua inferiora non per modum compositionis intelligenda, sed expressioris conceptionis alicuius entis contenti sub ente. à 69.1.C. ad 70 per tot.
53 Ens quare in definitionibus non ponatur. 2.223.1.C. Ens licet vniuocum esset, non esset necessariò genus. ibid. 2.A.
54 Ens de substantia & accidenti, non æquiuocè, sed analogicè dicitur. 2.221.2.B. non analogia proportionalitatis, sed attributionis. 2.223.2.C. & quali. 224.1.B.
55 Ens respectu eorum quæ in eodem genere sunt, vniuocum est. 2.225.2.A.
Imò & respectu aliquorum summo genere differentium. ibidem. 2.B.
56 Ens ad substantiam completam, & incompletam analogum. 2.226.2.A.
57 Ens analogicè dicitur de substantiis incompletis, & accidentibus, de illis q; per prius. 2.227.1.A.
58 Entis diuisio in absolutum & respectiuum, analoga est: sicut in incompletum & completum. ibid. 2.C. & sequentibus.

Ens per se, & per accidens.

59 Ens per se, & per accidens in ratione effectus quid. 87.1.C.
60 Ens per se, & per accidens in ratione entis ex vnitate per se aut per accidens sumitur. ibid. & in quo vtriusque ratio. 89.2.C. & seq.
61 Ens per accidens vt tale est non constituitur in prædicamento. 2.351.2.B.
62 Ens per accidens quot modis dicatur. 89.2.B. per totam.
63 Ex duobus entibus in actu non fit vnum ens per se, quo pacto intelligendum. 2.192.1.C. & 1.tom.87.2.C.

Ens rationis.

64 Ens rationis ad nullam scientiam per se & directè pertinet. 3.2.A.B. Quomodo tamen eius tractatio propria Metaphysicæ. 2.700.2.B.C.
65 Entia aliqua rationis dari oportet. 2.701.1.A.
66 Entis rationis essentia, huius vocis multiplici significatione explicata, ostenditur. ibid. B. & seq.
67 Entia rationis fingendi varia causa. 2.702.1.C.
68 Ens rationis non merè æquiuocè nomen entis participat. ibid. 2.B.
69 Enti rationis, & reali nullus conceptus communis. ibidem. 2.C.
70 Entis rationis in hoc ab accidente differentia ibid.
71 Ens rationis præter efficientem, causam aliam non habet. 2.703.1.B. habet tamen hanc, est q; intellectus. ibid. 1.C. & 2. per totam.
72 Ens rationis, resultat per actum intellectus concipientis ac si esset, quod in re non est. ibidem. 2.B.C. Qui actus latè reflexiuus, proprius tamen comparatiuus dicendus est. 2.706.1.A. & seq.
73 Entia rationis fingere soli intellectui conuenit, licet imaginatio humana nonnihil de hoc participet. ibid. 2.A.
74 Entia rationis Deus non format, cognoscit tamen ea perfectissimè. 2.à 707.1.A. ad 708.2.B. per tot. De angelo & beatis idem dicendum. ibi. 2.A.
75 Entis rationis diuisio in priuationem, negationem, & relationem traditur, & diuidentium membrorum distinctio ostenditur. 2.à 708.2.B. Esseque vniuocam, generisque in species statuitur. 2.710.1.B.
76 Entis rationis prædicta diuisio vt sufficiens, & adæquata admittitur. ibid. 1.C. per totam sect.
77 Ens rationis cur in solo prædicamento relationis fingatur. 2.711.1.A.B. Et per singula prædicamenta discurrendo mōstratur. 2.à 711.1.A. ad 712.1.C.
78 Entis rationis prædicta diuisio aliter declaratur sufficiens, & omnia entia rationis quæ fingi possent in aliis prædicamentis, continens. 2.712.1.A.B.
79 Ens fictum de formali negationem importat. 76.2.B.
80 Entia rationis ad inuicem distingui posse, & qua distinctione. 174.2.A.

Esse

Esse essentiæ, seu essentia.

1 ESSENTIAE & essentiæ realis ratio in quo consistat. 62.1.A.
2 Esse essentiæ solum differt ab essentia in modo concipiendi. 2.156.1.A.
3 Essentia creaturæ vt sic non dicit quod sit aliquid extra causas ibid.
4 Prius quam à Deo creetur nullum habet in se verum esse reale. 2.158.2.B.
5 Sine esse existentiæ, essentia est nihil. ibid. Vide etiam. 2.161.2.A.
6 Esse obiectiuum, seu in esse cognito creaturarum, quale asseruerit Scotus. 2.158.2.C.
7 Creaturæ qualiter dici soleant habere ante sui creationem verum esse essentiæ & reale. 2.159.1.B.
8 Essentias ab æterno non creauit Deus. ibid. 2.B.C. Essentia creaturæ vt terminet diuinam cognitionem quod esse requirat. 2.160.1.C.
9 Essentia possibilis, & facta, an sit eadem numero. ibidem. 2.B.
Essentia in actu quid addat essentiæ in potentia. 2.162.1.C.
10 Essentiæ creatæ non existentes, sicut in potentia tantùm entia sunt, ita & bona. 245.1.A.
11 Essentia actualis pendet à propriis causis, & terminis, vt existere possit. 2.165.1.A.
12 Essentia realis & actualis, subsistentiam, vel inhærentiam à se distinctam postulat vt sit, non tanquam rationem qua existat. 2.165.2.A.
13 Essentiæ creaturarum actuales, ad Deum vt ad causam efficientem finalem, & exemplarem, ordinem dicunt. 2.171.2.C.
14 Essentiæ sumptæ vt possibiles, non respiciunt Deum vt causam actualem, bene vt virtualem causam exemplarē, efficientem, & finalem. ibid.
15 Essentia vox in rebus creatis significat rem solum vt ad certum genus & speciem pertinentem. 2.173.1.C.
16 Essentiæ creatæ non æquè possunt priuari existentia, sed ab extrinseco tantum aliquæ, aliæ etiam ab intrinseco. 2.204.1.A.B.
17 Esse idem in re cum essentia, & esse de essentia non conuertuntur. 2.63.2.C.
18 Essentia creata potest esse limitata etiamsi non comparetur ad esse vt potentia receptiua. 2.48.2.B.
De comparatione, & distinctione essentiæ creatæ ab existentia vide verbo existentia. n. 8. & seq.

Existentia, seu esse existentiæ.

1 EXISTENTIA est quid reale, rei existenti intrinsecum. 2.156.1.B.
2 Existentia est actus constituens essentiam in ratione actualis entis à sua causa actualiter distincti. 2.163.1.C. & seq.
3 Existentia constituit vnum cum essentia per identitatem secūdum rem. 2.163.1.C. Existentia cur non constituat speciale prædicamentum, sicut & duratio. 2.669.1.B.
4 Existentia constituit essentiam in actualitate entis. 2.163.2.A.B.
5 Existentia non est propriè causa formalis. 2.164.2.B.C. Latius. 2.185.1. per tot.
6 Existentia creata, & à causa efficiente pendet, & ab aliis causis, ac terminis pendere potest. 2.165.1.B.
7 Existentia substantialis naturæ, distinctum quid est à subsistentia. ibi. 2.B.
8 Existentiæ quæ sit res ab essentia distincta nulla necessitas ad vllum munus causæ obeundum. 2.168.1.C. & seq.
9 Existentia non est modus in re distinctus ab essentia. 2.169.2.A.
10 Existentia vere existit: nec tamen per rem, vel modum distinctum. 2.170.1.B.
11 Existentia & essentia absolutè sumptæ distinguuntur vt ens in actu, & in potentia. 2.170.2.B.
12 Existentia ab essentia actuali sola ratione cum fundamēto in re distinguitur. ibid.
13 Existentia est de essentia solius Dei, cæterorum verò entium extra essentiam: licet in re nulla sit distinctio inter eorum essentias, & existentias. 2.171.1.A.B.
14 Existentia creaturæ habet connexum respectum ad Deum vt causam. ibid. 2.C.
15 Existentiæ vox existentiam exercitam in rigore significat. 2.172.2.A.
16 Existentia significat rem vt extrà causas. 2.173.1.C.
17 In quo fundetur distinctio rationis existentiæ ab essentia. ibid 2.A.
18 Existentia est de essentia creaturæ vt extra causas, non quòd à se ipsa illam habeat, sed quod illa ab extrinseco recepta, essentialiter cōstituatur extra causas. 2.173.2.B.C.
19 Existentia in re loquendo, est id quo forma, & materia causant: at non concipitur nisi vt conditio & modus constituens essentiam in statu sufficiente ad causandū. 2.186.2.B. & 187.1.A.
20 Subiectum existens vt sic recipit substantialem formam, & accidentia. ibi. 1.C.
21 Existentia realiter loquendo est ratio agēdi. 2.188.1.B. Licet nostro modo solum concipiatur vt conditio. ibid. 1.C.
22 Existentia creata cuiuslibet causæ munus obire potest. ibid. 2.A.
23 Naturæ communes non habent in individuis peculiares existentias, sed existunt existentiis individuorum: nec per rationem distincta existentia illis potest attribui. 2.188.2.B.
24 Naturæ à supposito distinctæ distincta respondet existentia. 2.189.2.B.C. Est tamen incompleta existentia. ibid.
25 Existentia completa supposito in natura subsistente respōdet. ibid. 2.C.
26 Existentia composita compositæ naturæ: simplex verò vnicuiq; eius parti simplici tribuenda. 2.190.1.B.
27 Materia prima habet suam propriam existentiam, forma etiam suam. ibid. 1.C.
28 Existentia materiæ primæ ab existentia formæ dependet. ibid 2.A.
29 Existentia hominis non est existentia solius animæ rationalis, sed alia, ex ista, & existentia materiæ composita, & quid D. Tho in hoc senserit. 2.191.1.C.
30 Explicatur modus quo forma est formalis causa omnis existentia à sua distinctæ. 2.178.1.C.
31 Materia est causa omnis existētiæ materialis, à sua distinctæ. ibid. 1.C. & 2.A.
32 Cur formæ specialiter tribuatur esse causam existentiæ. ibidem.
33 Existentiæ, si ab essentia distingueretur, essentia esset causa materialis, & finalis. 2.178.2.B.C.
34 Causæ secundæ verè efficiunt existentiam suorum effectuū. 2.179.2.C. Nec potest sēper soli Deo tribui. 2.182.2.B.
35 Omnis actio est formalissimè communicatio alicuius esse existentiæ. ibid. 1.C.
36 Vnica & eadem actione fit res existens, & existentia eius. 2.183.1.A.
37 Existentiæ rerum corruptibilium à creaturis fiunt vt à causis principalibus. ibid. 1.B.
38 Eo modo fit à creatura existentia, quo essentia quam actuat. ibid.
39 In efficienda existentia, sicut & essentia actuali, aliquid proprium sibi Deus ascribit. 2.183.2.C. & seq.
40 Existentia apprehensa non vt exercita, finis munus obire potest. 2.185.2.A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

41 Existentia exercita, necessaria est ad causalitatem materialem, & simul duratione, & prius natura. 2. 186. 1. B. C.
42 Existentia vniuersaliter loquendo non est accidens, sed omnia genera aquè transcendit ac ens. 2. 173. 2. C.
43 Existentia est actus vltimus essentiæ, siue accidentalis siue substantialis, ad idem prædicamentum pertinens reductiuè. 2. 174. 1. C.
44 Existentia absolutè sumpta in re non est incompletum ens, licet Metaphysicè & præcisiuè loquendo sic appelletur, eo modo quo differentia. 2. 175. 1. A.
45 Existere verè dicitur accidentaliter & contingenter de essentia possibili, seu præcisè sumpta: at de essentia actuali solum in figura prædicationis. ibid. 1. C.
46 Quæstio de creatura an est, sitne distincta à quæstione quid est. ibid. 2. A. Et vnde colligi possit.
47 Cuiusuis existentiæ creatæ efficiens, & finis Deus est. 2. 176. 1. A.
48 Existentia, vniuersaliter loquendo, nequit habere materialem causam. ibid. 1. C. & 2. A.
49 Eam causam materialem habere potest existentia, quam essentia, quam actuat, postulauerit. ibid.
50 Existentia omnis vel est formæ, vel abilla in genere causæ formalis. 2. 177. 1. A. & seq.
51 Existentia non est effectus primarius formæ. 2. 177. 1. B.
52 Existentia hominis non est omninò immaterialis. 2. 191. 2. B. & 264. 2. C.
53 Partes an existant esse totius. 2. 192. 1. A.
54 Ex duobus entibus in actu existentia non fieri vnum per se, qualiter intelligendum. ibid. 1. C.
55 Existentiam propriam licet habeat materia, & quæuis forma cur nulla materia, & non omnis forma possit existere separata. ibid. 2. A B.
56 Existentia vna partialis potest ad aliam comparari vt potentia receptiua ad actum. 2. 193. 1. A.
57 Existentia quo modo sit vltima actualitas. ibid. 1. B. C.
58 Forma accidentalis proprium habet esse existentiæ, quod tribuit informatiue supposito. 2. 193. 1. C. & 2. A.
59 Existentia accidentis non est inhærentia eius. 2. 194. 1. B.
60 Modis respondent propriæ existentiæ proportionatæ. ibid. 2. C. & seq.
61 Relatio suam habet existentiam. 2. 195. 2. A. Eamq; respectiuam. ibid. 2. C.
62 Vnius rei quomodo dicatur esse vna existentia. 2. 196. 1. B.
63 Existentia nequit manere in rerum natura non conseruata essentia. ibid. 2. C.
64 Existentia & essentia non possunt de potentia absoluta conseruari distinctæ. 2. 198. 1. B.
65 Existētia altena nō potest aliquas res existere. ibi. 2. B. & ct.
66 Existentia cur non possit à natura separari, cum possit subsistentia. 2. 199. 1. C.
67 Existentia actualis simul pereunte actuali essentia deficere potest 2. 203. 1. C.
68 Existentia non æquè possunt creatæ essentiæ priuari. 2. 204. 1. A.
69 Enunciationes in quibus existentia prædicari videtur, vt Homo est, seu existit, an sint eternæ veritatis. 2. 207. 1. A.
70 Compositio ex essentia & esse est compositio per se. 2. 208. 1. A. & quæ compositio sit de ratione entis creati. Vide Ver. Compositio.
71 Existentia formæ substantialis & accidentalis est recepta, & per materiam potest limitari. 2. 209. 2. C.
72 Existētia materiæ per formā limitari potest, & existētia totius limitata est. quia coalescit ex limitatis existētiis. ibi.
73 Esse cuiuslibet creaturæ receptum est ab aliquo, licet non in aliquo. 2. 210. 1. C. & 2. A.
74 Esse cuiuslibet creaturæ intrinsecè se ipso limitari, à Deo autem extrinsecè concedi potest. ibid. 2. B.
75 Existentiæ specie diuersæ diuersis specie essentiis respondent. 2. 211. 1. A.
76 Existentiane an essentia perfectior. ibid. 2. B.
77 Existentia naturæ substantialis non terminatur cōpletè, nisi afficiatur modo existendi per se. 2. 259. 2. C.
78 Existentia substantialis est obedientialiter indifferens ad modum essendi per se, & in alio. 2. 260. 2. C.
79 Existentia intimè est in toto, & in singulis eius partibus. 2. 261. 1 B. C.

Experientia.

1 EXPERIENTIA ex pluribus singularibus expertis, & inter se collatis generatur. 43. 1 B.
2 Experientia proprie sumpta solius hominis. ibid. 2. B.
3 Per experientiam optimè generatur scientia quia: scientiæ autem à priori nullatenus est causa, sed occasio, aut conditio necessaria. ibid. 2. B. C. & 43. per tot.
4 In habitu iudicatiuo, non in pura apprehensione consistit. 42 1. B. & 43. 2. A.
5 Experientia non est necessaria ad scientiam vel artem ex parte principiorum, quæ vniuersalissima sunt: secus ad alia magis limitata, si inuentione eorum scientia sit adquirenda. si tamen disciplina non ita. à 43. 1. C. ad 44.
6 Experientia ad scientiam principiorum particularium scientiarum quomodolibet hæ habeatur, necessaria est 44. 1. A.

Falsitas, & falsum.

1 FALSITAS in simplici apprehensione non reperitur. 200. 1. A.
2 Falsitatem in rebus extra intellectum non reperiri discursu ex intellectu diuino, creatoque petito tam in speculatiua quam practica cognitione ostenditur. à 216 2. C.
3 Falsitas in rebus naturalibus per ordinem ad humanam praxim reperiri nequit: imò neque in artificialibus propriè. 217. 2. C. per totam. Neque etiam in moralibus ipsis. 218. 1. B.
4 Falsitatis vox quot, & quæ significet, & sub qua analogia. ibid. 2. C.
5 Falsitas in simplicibus conceptibus metaphoricè tantùm reperitur. 219. 1. B. & seq.
6 Falsitas propriè in compositione, & diuisione intellectus est. 220. 1. A.
7 Falsitas quo sensu dicatur esse in intellectu tanquam in cognoscente. ibid. 1. C.
8 Falsitas strictè sumpta, quid: quid etiam impropriè dicta. 220. 2. A. B.
9 Falsitas, & falsum analogicè de falsitate compositionis, & simplicium conceptuum dicitur. 221. 1. A.
10 Falsitas veritati contrariè opponitur. ibid. 1. B. C.
11 Falsitatis quæ origo in rebus, simplicibusq; cōceptibus. 221. 2. C. & seq.
12 Falsitas propriè in sola iudicatiua compositione inuenitur: in conceptione enim præscindēte à iudicio tantum est materialis, & in signo. 222. 2. B. C.
13 Falsitatis origo in iisquæ per disciplinam acquiruntur, dicentis authoritas, in iis verò quæ inuentione, res ipsæ, & voluntas iudicantis. ibid. 2. C. & 223. per tot.

Fascinatio.

1 FASCINATIO quid, & quotuplex, quasq; causas materiales habeat. 454. 1. A. & seq.

Fatum.

1 FATVM quo sensu ab aliquibus Philosophis, & hæreticis assertum. 507. 1. C.

2 Fatum sic sumptum, rationi, & Fidei demonstratur obstare. ibid. 2. C.
3 Fatum quo sensu posset quoad rem ipsam admitti. 508. 2. A.
4 Fatum non est aliqua specialis causa, sed omnium collectio: reducitur autem ad efficientem, & cur. 508. 2. B. C.
5 Fati nomine quo sensu vti liceat. 509. 1. A. & seq.

Ferrum.

1 FERRVM candens qualiter ignem generet. 465. 2. C.

Figura.

1 FIGVRA propriè sumpta est modus resultans in corpore ex magnitudinis terminatione. 2. 425. 2. A. sicq; inter species qualitatis numeratur. ibid.
2 Figura & forma prout inter qualitates numerantur, solum accidentaliter differunt. 2. 434. 2. C.
3 Figura non potest intendi, & remitti: imitatur enim quātitatem. 2. 531. 2. C.
4 Figura per se non est principium alicuius actionis. 431. 1. A. per totam.

Finis, Vide, Causa Finalis.

Finitum, & infinitum.

Vide Deus & Ens, & entis diuisiones.

Forma substantialis.

1 FORMA semel facta in hac, & ex hac materia licet non possit naturaliter conseruari sine illa, non tamen est ab intrinseco inepta ad naturaliter informandam aliam. 127. 2. B.
2 Forma aliter generationis principium est, quàm rei genitæ. 258. 2. C.
3 Forma prior generatione, & qua prioritate. 259. 2. A.
4 Formas duas eiusdem speciei eandem potentiam simul actuare, naturaliter impossibile. 279. 2. C.
5 Forma corporeitatis præcisa, nequaquam ponenda. à 280. 1. C. ad 282.
6 Forma corporeitatis etiam in solis viuentibus, vt ab Scoto asseritur, latè impugnatur, à 370. 2. B.
7 Forma substantialis communicare non potest gradum genericum ab alia præcisum. 281. 1. B.
8 Forma qualibet in aliqua vltima specie essentialiter constituta esse debet. ibid. C.
9 Formarum pluralitatem in eodem composito ex graduum diuersitate inferre, quam absurdum. 370. 1. A. per totam.
10 Forma substantialis quacunque sit nequit specificum effectum tribuere, quin prius det illi esse corporeū. 182. 2. A.
11 Formam esse quæ dat speciem rei, qualiter intelligendum. 284. 2. B.
12 Informis materialibus non distinguitur vnio ad materiam, à dependentia formæ ab illa. 298. 1. B. C.
13 Formæ substantialis & quantitatis mutua dependentia, & prioritas duplici via explicatur. 334. 2. C. & sequentibus.
14 Forma materialis, vt suo modo extensa, & quanta sit, non exigit subiici quantitati. 337. 1. B.
16 Forma Physica cur ita nominetur, quaque ratione ad metaphysicam considerationem pertineat 343. 1. B.
17 Formas substantiales esse, & in omnibus naturalibus rebus, materia excepta reperiri, easque intrinsecè componere ostenditur. à 343. 2. B. C. argumento ex anima rationali desumpto 344. 1. A. nec non ex variis indiciis. à 334. 2. B. ad 346. 2. A. Propriisq; eius causis, maximeque ex finali. à 347. & seq.
18 Formæ substantiali, Endelechiæ nomen quasi per antonomasiam conuenit. 343. 2. C.
19 Formæ substantiales non omnes creantur. 350. 1. C.
20 Formæ quæ ex materiæ potentia educitur, nihil præ est in materia, varijque modi contrarium asserendi impugnantur. à 349. 1. B.
21 Formæ substantiales omnes, rationali excepta, ex praiacente subiecto fiunt. 351. 2. A.
22 Formam de potentia materiæ educi quid sit, variis modis explicatur. 352. 1. A.
23 Formæ cœlestes non educuntur ex potentia materiæ: imò etsi prius tempore materia crearetur, idem iudicium esset. 353. 2. A.
24 Formæ eductio non necessariò supponit præexistentiam materiæ, aut dispositionum in aliqua duratione reali. ibidem. 2. C.
25 Formæ eductæ non propriè dicuntur per se fieri, sed confieri ad effectionem compositi. 356. 1. B.
26 Formæ substantialis descriptio traditur, & exponitur. ibid. 2. C.
27 Forma actus corporis Physici dicitur, & quomodo. 357. 1. A.
28 Formam esse actum materiæ, & partem compositi non dicit in illa duas, sed vnicam tantùm rationem. 360. 2. B.
29 Formæ materiales existere possunt sine materia solum ex diuina virtute: immateriales verò id naturaliter habent. 366. 2. C.
30 Formæ plures homogeneæ partiales in eodem composito reperiuntur. 369. 2. B.
31 Forma cadaueris quam causam habeat suæ introductionis in materia quæ præfuit viuenti. 372. 2. A.
32 Formæ elementorum non manent formaliter in misto, nec secundum diuersas partes materiæ, nec in eadem, manent tamen virtualiter, & secundum accidentales proprietates formaliter latè. à 377. 1. C. ad 381.
33 Formæ elementorum perfectissimè substantiales. 378. 1. B.
34 Formis substantialibus repugnat intensio. ibidem. 2. per totam.
35 Formæ misti ab elementorum formis distinctæ. 379. 1. A. B.
36 Formas plures non subordinatas, licet eandem materiam actuare, supernaturaliter non repugnet, implicat tamen naturaliter. 381. 1. B. C.
37 Formarum pluralitatem in eodem composito repugnare post longam discussionem concluditur. ad 381. 2. B.
38 Forma substantialis propriam & principalem habet efficientiam ad eductionem similis formæ de potentia materiæ. 417. 1. A. quæ tamen accidentis efficientiam non excludit. & cur. 418. 1. B. C.
39 Forma substantialis materialis constituit suppositum potens efficere. 417. 2. A.
40 Formæ multitudo vim agendi auget licet ad intensionem effectuum non conferat. 465. 1. A.
41 Formæ quæ multitudo ad hoc conferat, quæ verò non. ibidem. B. de quo etiam vide dicta in verbo, Agens. numero 15.
42 Formæ diuisio in à qua, ex qua, & ad quam traditur, & exponitur. 672. 1. C. à forma substantiali quomodo pendeant accidentia compositi vide accidens. n. 7. & sequenti. Forma substantialis an effectiue producatur ab accidente vide accidens. n. 23.

Forma accidentalis.

43 FORMAE inhærentes subiecto quanto qualiter coextendantur. 337. 1. C.
44 Formæ artificiales à naturalibus, & supernaturalibus distinctæ non dantur. 395. 2. C.
45 Formæ artificiales de potentia subiecti educuntur. 399. 1. B. C.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Forma Metaphysica.

46 FORMA Metaphysica dicitur tota rei essentia, & cur. 384.1.C.
47 Forma Metaphysica naturæ nomine appellatur. ibidem. 2.B.
48 Forma Metaphysica nullam causalitatem exercet, nec circa compositum, nec circa subsistentiam. 385. 1. C. & sequentib.
49 Formæ Metaphysicæ nulla materia propriè respondet. ibid. 2.B.
50 Forma Metaphysica vnica tantum est in vno composito. ibid. C.
51 Forma Metaphysica speciei non includit individualia principia: secus Metaphysica forma individui. ibidem & 386.1.A.
52 Forma Metaphysica secundum rationem (quæ Logica appellatur) proprius de differentia, quandoque etiam de genere dicitur. ibid. 1.B.C.
53 Formæ Metaphysicæ in eodem subiecto multiplicantur. 387.1.C.2.A.
54 Quæ formæ habeant contrarium, vel illo careant. 2.516.2. C. & seq. Vide verb. Contrarietas.
55 Quæ formæ intendi non possint, & cur. 2.530.1. C. & seq. Vide verb. Intensio.
56 Quando, & quomodo forma denominet 2. 519.2. A. Vide verb. Denominatio.
Formæ individuatio vnde sumenda. Vide, Principium individuationis.
Formæ substantiales qualiter accidentia compositi causent. Vide, Accidens.

Fortuna.

1 DE fortuna, effectuque fortuito eadem ac de casu, & casuali effectu ratio. 2. 311. 2. A. per tot.
2 Fortuna, & casus qua differant ibid. 2.B.
3 Fortuna effectus diuinæ subiacent voluntati. ibidem 2.B.

Futura contingentia.

1 FVTVRA contingentia non possunt naturaliter certò cognosci à creaturis. 2. 319. 2. A. quomodo cognoscantur à Deo. Vide Deus. n. 76.

Generatio.

1 GENERATIO nequit etiam de potentia absoluta extra subiectum conseruari. 297.1.A.
2 Generatio solum dici potest terminus alterationis extrinsecus, propter immediatam consecutionem & concomitantiam. 417.2.A. & seq.
3 Generatio, & alteratio duæ actiones diuersæ sunt. ibidem 2. C.
4 Generationes imperfectorum mistorum, & aliarum substantiarum quæ in absentia propriæ substantialis causæ fieri videntur, quam causam habeant. Vide, Accidens. num. 26.

Genus.

1 GENVS & differentia dicunt rationes limitatas, quarum vna esse debet extra rationem alterius, & ideo in re simpliciter infinita, inueniri non possunt. 2. 58. 2. C. sequentib.
2 Genera generalissima dicunt conceptus simplices, & nihilominus ab eis communis ratio entis abstrahi potest. 69. 2. C. & sequent.
3 Generis immediata individua vt ratione distincta concipiantur, fundamentum est in relus, secus vt ex natura rei. 167.2.B.
4 Generis individuum, siue materiale, siue spirituale nequit in re conseruari sine propria, & specifica differentia. 281. 2. C.
5 Genus & differentia, essentias dicunt secundum rationem diuersas, non ex natura rei. 168.2.A. quod sufficit, vt vnum sit extra rationem alterius. ibid. B.C.
6 Genus prout est in vna specie esse separabile in re à differentia alterius speciei, nihil obstat eius identificationi cum propria differentia in vnaquaque specie. 169.1 A.
7 Genus quo sensu verum sit à materia sumi. 171. 2. C. & sequentib.
8 Generis, & differentiæ, compositionisque ex eis resultantis cum materia & forma, earumque compositione elegans comparatio. 386.2. per tot.
9 Genus qualiter de tota prædicetur specie. 387.1.A.
10 Generis maior perfectio, & nobilitas vnde sumenda. 305. 1. C.
11 Generis ab specie & differentia distinctio, Vide prædicata essentialia.
Generis abstracta, eorumque prædicatio. Vide Abstractio. nu. 6. Vide etiam. n. 7.

Grauia.

1 GRAVIA & leuia in naturalem locum mouentur à generante, vt à principali causa: à propria autem grauitate vel leuitate, vt à principio proximo sine aliquo immediato influxu substantialis formæ. 437.2.B. ad 439.2.A.
2 Grauium & leuium motus alij cur generanti non tribuantur. 439.1.B.
3 Grauia & leuia cùm semel proiecta cessant à motu quam ne habeant causam corruptionis impetus sibi impressi. 550. 1.A.

Habitus, species qualitatis.

1 MVLTIPLEX vocis habitus, significatio 2. 422.2.A. & in qua earum sit species qualitatis, vel supremum quoddam genus, vel extra omne genus. ibid. per totam.
2 Habitus dari, esseque vtiles, etsi non sint simpliciter necessarij, ostenditur. 2. 458.2.C. & seq.
3 Habitus essentialiter distinguitur à potentia & quomodo. 2 427.2 A.B.
4 Habitus est dispositio potentiæ, adiuuans illam & promptitudinem præbens ad operandum 2 423.1.B.4 9.1 A.
5 Habitus quo sensu bene, vel male dispositi dicantur ibidem. B.
6 Habitus & dispositio quando essentialiter, quando verò accidentaliter differant. 2 436.1. A.
7 Sub propria specie habitus continentur vitia tum voluntatis tum etiam intellectus, vt error, vel habitus imperfecti, vt opinio. 2. 437.1.B.
8 Species intentionales quomodo habitus dicantur. 2. 423. 2. B.
9 Habitus non semper habent contrarium, & quando illud habeant. 2.433 2.C.
10 Habitus possunt successiuè augeri, & minui. 536.2. C.
11 Habitus specie differt ab actu 2.473.2. C.
12 Habitus speciem sumit ab actibus. 2.495.2.A.B.

Habitus subiectum.

13 HABITVVM subiectum proximum est sola potentia elicitiua actuum immanentium. 2.460.1.C.
14 Hominis intellectus, voluntas, appetitus sensitiuus, & phantasia sunt potentiæ habituum capaces. ibid. 2. A. B.
In brutis non dantur habitus. 463.1.B. C. Nec in potentia loco motiua, aut membris exterioribus. 2.462.1.B.

Habitus

Habitus finis, & effectus.

15 HABITVS effectiuè concurrunt ad actus. 2. 466. 2. B.
16 Habitus non efficit actus sine concursu potentiæ. 2. 475. 1. A.
17 Habitus non confert per se ad maiorem intensionem actus. 2. 468. 1. A.
18 Habitus remissus non potest efficere actum intensum vt sic. ibid. B.
19 Habitus concurrit, aut efficit totam intensionem actus nõ excedentem totam intensionem illius. vnde si actus sit intensior, illa maior intensio solum est à potentia. ibid. 2. C. & 469. 1. A.B.
20 Habitus concurrit ad substantiam actus. ibid.
21 Habitus non potest per se efficere nisi actus potentiæ quam informat. 2. 470. 1. C. Nec etiam efficit omnes actus illius potentiæ. 2. 471. 1. A.B.

Habitus acquisitus, & causa efficiens eius.

22 Habitus ordinis naturalis non est cum natura congenitus. 2. 501. 1. C. sed per actus comparatur, vnde dicitur acquisitus. ibid. 1. A.
23 Habitus acquisitus minus perfectus est suo actu. 2. 474. 2. C.
24 Hic habitus efficitur per actus vt principium proximum sufficiens. 2. 475. 1. A.
25 Habitus vt dicit qualitatem difficile mobilem non generatur nisi ex pluribus actibus. 2. 476. 2. C.
26 Habitus tam quoad augmentum intensiuum, quàm extensiuum perficitur per actus. 2. 477. 2. C.
27 Non intenditur habitus nisi per actus eiusdem rationis & eodem modo tendentis ad idem obiectum. 2. 478. 1. B.
28 Nec etiam intenditur per huiusmodi actus, nisi sint ipso intensiores. ibid. C. & seq.
29 Habitui non tribuit actus totam suam intensionem. 2. 479. A.

Habitus diuisio.

30 Habitus diuiditur in moralem, qui est ad actus voluntatis, vel intellectiuum, qui est ad operationes intellectus. 2. 502. 1. A.B.
31 Habitus intellectualis non est specierum ordinatio. 2. 465. 1. B. C.
32 Diuiditur etiam in virtutem, & non virtutem. illa disponit potentiam ad perfectam operationem naturæ consentaneam, illa verò quæ non inclinat ad operationem perfectam. 2. 502. 2. A. & seq.

Habitus infusus.

33 Habitus infusus dicitur, qui per influxum solius Dei obtinetur. 2. 501. 1. A.
34 Habitus, quidam infusi per se, & alius per accidens, ille natura sua non est nisi à Deo producibilis: hic verò licet à Deo producatur, id non petit ex natura sua. ibid. B.

Habitus extensio, simplicitas, vel compositio.

36 Augmentum extensiuum habitus necessariò fit per additionem alicuius entitatis realis, quæ efficitur per actus specie distinctos eiusdem potentiæ. 2. 481. 1. C. & 495. 1. C.
37 Nulla vera realis compositio extensiua in habitibus spiritualibus reperiri potest. 2. 484. 2. C.
Simplices aliqui habitus necessariò asserendi. 2. 485. 2. A.
38 Qui extèdi possunt indiuisibiliter ad plura obiecta partialia, & elicere actus distinctos inter se connexos. 2. 486. 1. B.
39 Habitus simplex per quemcunque actum generetur, facilitat potentiam in ordine ad omnia obiecta sua, vnde non est capax augmenti extensiui. 2. 487. 1. C. & seq.
40 Habitus simplex non potest respectu vnius obiectiue intensius, remissus verò respectu alterius. 2. 488. 1. C.
41 Habitus intellectus euidens & simplex non potest extendi ad diuersas veritates: secus verò est de habitu ineuidente. 2. 490. 1. C. & seq.
42 In intellectu distinctus habitus est ad principia per se nota, & conclusiones, non verò in voluntate ad finem & media. ibid. 2. A.
43 Habitus principiorum ab habitu Metaphysicæ & à potentia intellectiua distinguitur, proprius, actibus comparatur. 22. 1. B. C. & seq.
Vnus habitus componitur ex pluribus simplicibus non per cõpositionem per se, aut extensionem, sed per collectionem, aut subordinationem plurium. 2. 492. 1. B. & seq.

Habitus diminutio, & corruptio.

44 Habitus acquisiti diminuuntur, & corrumpuntur. 2. 495. 2. C.
45 Habitus non corrumpitur per absentiam causæ conseruatiuæ. 2. 496. 1. A.B.
Nec per solam cessationem actus, quamuis illa posit esse occasio diminutionis aut corruptionis. ibid. C. & seq.
46 Nec etiam habitus corrumpitur per multiplicationem actuum aut habituum, nisi sint repugnantes. 2. 497. 2. B. Quamuis impediatur facilis illius vsus, & quasi obruatur. ibidem. C.
47 Habitus existentes in potentiis corporalibus corrumpuntur ad illarum corruptionem. 2. 498. 1. B.
48 Ad alterationem phantasiæ minuuntur, & immutantur phantasmata in illa existentia, non autem habitus virtutum, & vitiorum in appetitu sensitiuo existentes multoq; minus illi, qui in intellectu & voluntate existunt. ibi. C. & seq.
49 Non expelluntur formaliter habitus ab actibus oppositis, sed effectiue. 2. A99. 1. B.
50 In genere causæ formalis habitus immediatè expellit habitum oppositum in gradu intenso, nam in gradu remisso compossibiles sunt in eodem subiecto. ibid. C.

Habitus practicus, & speculatiuus.

51 Adæquatè diuiditur habitus in practicum & speculatiuum. 2. 505. 2. C.
52 Habitus practicus circa praxim versatur, vel eliciendo vel dirigendo illam. ibid.
53 Habitus practicus non potest in nobis esse de re non operabili à nobis: speculatiuus verò esse potest de re operabili. 2. 506. 1. C.
54 Habitus practicus intellectualis ad veritatis cognitionem ordinatur, licet in eo non fistat. ibid.
55 Habitus practicus & speculatiuus definiri & distingui possunt vt perficiunt intellectum practicum vel speculatiuum. 2. 507. 1. A.
56 Habitus practicus diuiditur in actiuum, & factiuum. ibi. 1. B. & vide verb. Praxis.
57 Habitus erit practicus, si ex se ordinetur aut inclinet ad opus, licet desit intentio, aut finis operantis. 2. 507. 1. C.
58 Habitus practicus realiter & essentialiter differt à pure speculatiuo. ibid. 2. C.
59 In eodem habitu ratio practici & speculatiui viriq; possunt: qui essentialiter differt ab habitu adæquatè practico, vel speculatiuo. ibid. 26. 2. C.

Habitus productio & augmentum.

60 Vide infrà verb. Intensio & supra in habitu acquisito, & causa efficiente illius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Habitus pro veste.

61 HABITVS vt prædicamentum constituit, propria forma extrinseca est. 2.698.2.B.
62 Habitus est ipsa vestis, habitio verò vnio vestis & rei vestitæ, & qualis hæc sit. ibid. 2.C. & 699.1. per totam.
63 Habitus vox valde aquiuoca. 2.699.1.C.
64 Habitus denominatio per se primò hominibus conuenit, præterea etiam rebus aliis quæ hominum industria habitu induuntur. ibid. 2.B.C.
65 Ad Habitus prædicamentum expectant denominationes deaurati dealbati & similes. ibid. 2.C.
66 Habitus quæ & quot species. 2.700.1.A.
67 Habitui peculiare est vnam eius formam alteri posse supponi. ibid. 1.C. & 2.A. Imò & eius formas secundum organicas partes hominis inter se distingui. ibi.

Idea.

1 IDEÆ diuinæ videri non possunt, nisi Deus ipse intuitiuè videatur. 34.2.C. Vide causa à n. 204.

Idem, & identitas.

1 IDEM & negatiuè & relatiuè potest dici, & quomodo. 188.1.A.
2 Identitas rei in se ipsa secundum fundamentum considerata, est identitas simpliciter: secundum relationem verò, secundum quid tantum: è contrario autem identitas rerũ distinctarum in ratione communi. ibid. 1.C.
3 Identitas tot genera, quot distinctionis. ibid. 2.B.

Ignis.

1 IGNIS circularis in centro terræ existens, quorsum tenderet. 474.1.C.

Imaginatio.

1 IMAGINATIO medio appetitu sensitiuo mouet proprium corpus, non quidem illud alterando, sed quodammodo vitaliter afficiendo. 457.1.C.2.A.

Imperium.

2 IMPERIVM quod D. Thom. in intellectu constituit, in quo situm. 499.1.C.

Impossibile.

1 IMPOSSIBILE esse idem simul esse & nõ esse, sitne primum principium omnium in demõstratione per deductionem ad impossibile. 77.1.A. ad 79.2.B.

Impotentia.

1 IMPOTENTIA negationem, vel priuationem, secundum varias acceptiones importat. 2.424.2.C.
2 Impotentia secundum aliquam considerationem ad qualitatis prædicamentum spectat. 2.425.1.A.B.

Impulsus.

1 IMPVLSVM non imprimunt angeli, cùm corpus localiter mouent. 2.329.2.A.
2 Impulsum instrumentũ est motũ à mobili separati. ibid.

Incorruptibilitas, & incorruptibile.

1 CORRVPTIBILE, & incorruptibile non potest idem esse, nec successiuè, nec simul. 2.à 316.1.C.

Indiuiduum.

1 INDIVIDVVM formaliter loquendo non solùm addit negationem supra naturam abstractè conceptam, sed supra omnem positiuam entitatem rei singularis. 103.2.C.
2 Indiuiduum aliquid reale addit suprà specificam naturã, quo prædictam fundat negationem. 104.1.A. sola tamen ratione distinctum, eiusdemq; prædicamenti. 106.1.C. quod & in spiritualibus substantiis finitis verum est. 107.1.C.
3 In indiuidui constitutione vera contractio intercedit, quin in ipsis differentiis indiuidualibus in infinitum procedatur, ne in conceptibus quidem obiectiuis. à 106.2.B. & sequentib.
4 Indiuiduum hominis eodem constituitur in esse hominis, & Petri secundum rem, nõ secundum rationem. 110.1.B.C.
5 Indiuiduorum multiplicatio cur vni speciei repugnet, magis quàm alij. 153.1.A.
6 Indiuidui ratio ab omnibus indiuiduis abstrahibilis cur non dicenda vniuersalis. 163.1.B. & sequentibus.
7 In vno indiuiduo vna tantum, eademq; simplicissima indiuidualis differentia reperitur, speciem immediatè contrahens, & consequenter omnes superiores gradus indiuiduans. 166.1.C.
8 In vno indiuiduo ab eodem Physico principio prouenit esse hoc animal, & esse hunc hominem. 167.1.A.
9 Indiuiduales differentiæ duorum hominum, licèt inuicem comparatæ sint entia vt quod, tamen in eis non distinguitur natura rei ratio in qua conueniunt, à ratione in qua differunt. 105.2.B. & sequentibus.
10 Indiuiduatio non est extra essentiam quam indiuiduat secundum rem, bene tamen secundum præcisionem rationis. 109.2.C. & sequentibus.
11 Indiuidualis differentia non est dicenda essentialis, sed intrinseca, entitatiua, & quasi materialis, & cur 110.2.C.
12 Indiuidua immediata generis. Vide, Genus.

Indiuiduationis principium.

1 Indiuiduationis principium substantiarum materialium non posse esse materiam signatam, seu quantitate affectam. à 114.1.C. ad 116.2.B. vel aliis dispositionibus præcedentibus. à 116.2.B ad 119.1.C.
2 Indiuiduorum multiplicationis, & productionis huius, magis quàm illius, etsi materia principium ponatur, adhuc indiuiduationis principium non est, imo & licet per eam indiuiduorum distinctionẽ cognoscamus. à 119.1.C. ad 121.1. per totam.
3 Indiuiduationis principium in his substantiis est forma, nõ quidem adæquatum, sed partiale principuum. à 121.2.A. per totam.
4 Indiuiduatio nec ab existentia, nec à subsistentia prouenit, licet illa rem existentem vt talem, hæc verò suppositum indiuiduet. à 123.1.A. per tot.
5 Indiuiduationis principium in omni substantia sua propria entitas, intrinsecaque principia, quibus constat. 124.2.C.
Quod in materia, eiusque indiuiduato ordine ad formam declaratur. à 125.1.B. ad 126.1.A. & de forma, proportione eadem. à 126.1.A. ad 128.1.C.
6 Indiuiduari materiam ab agente quo sensu verum. 125.2.A.
7 Indiuiduationis principium in substantiis compositis, materia, & forma vnitæ, quoque ordine inter se. à 128.2.C. & sequentibus.
8 Indiuiduationis principium in substantiis spiritualibus completis. 130.1.A.
9 Indiuiduantur modi substantiales sua intrinseca entitate, per quam hanc numero materiam & formam respiciunt. 128.1.A.B.
10 Indiuiduationis principium in accidentibus formaliter in ordine ad esse loquendo propria cuiusque entitas, licet quoad productionem, nostramque cognitionem dici possint ex subiecto indiuiduari. 131.1.B.

Indiui-

Indiuisibile.

Vide, Quantitas. à n. 18.

Infinitum.

1 INFINITVM simpliciter in genere entis nec à Deo produci, nec ab ipso pendere potest. 2.309.2.B. imò & secundũ aliquem gradum. 2.310.1.C.
2 Infinitum virtuale datur, licet impropriè infinitum nominetur. 2.311.1.A. & seq.

Inhærentia.

Vide verbo, Accidens. n. 58.

Instrumentum.

Instrumenti acceptiones varię. 406.1.B.
Instrumentum creationis an possit dari. Vide Creatio. n. 7. & 8. Vide etiam, Causa instrumentalis.

Intellectus, Intellectio, Intelligere, & Intellectualis gradus.

1 INTELLECTVS agens nunquam imprimit speciem repræsentantem solam differentiam, sed totam specificam naturam indiuidui. 156.2.A.
2 Intellectus agens producit speciem immediatè repræsentãtem singularia. ibid. 2.C.
3 Intellectus agens imprimit impossibili speciem proportionatam speciei sensus, & phantasiæ. 2.427.2.C.
4 Intellectus agens vt pote per se primò ordinatus ad efficiendum, ad secundam qualitatis speciem pertinet. ibid.
5 Intellectus quilibet suum proprium obiectum sibi proportionatum vendicat. 2.101.1.A.B.
6 Intellectus nec quoad specificationem suorum actuum, neque quoad exercitium est formaliter liber. 492.2.C. & sequentibus.
7 Intellectus circa obiecta probabiliter proposita manet indeterminatus, non ex indifferentia obiecti, sed ex defectu sufficientis applicationis. ibid. 1.B.
8 Intellectus non aliter imperat sibi, vel suæ voluntati, nisi medio iudicio practico, nec alium actum habet voluntatis impulsiuum, nisi hunc. 496.1.B.
9 Intellectus ad veritatem necessitari potest, ad falsitatẽ verò nec ab ipso Deo. à 223.1.C.
10 Intellectus noster qualiter in naturali rerum cognitione fidei illustratione iuuetur. 2.149.1.B.C.
11 Intelligere rem aliter, quàm est, dupliciter contingere potest, & positiuè & negatiuè, & quid vtrumque. 220.2.C.
12 Intellectio forma est perfecta, & non tantùm modus. 394.2.C.
13 Intellectualis gradus est perfectissimus omnium possibilium inter substantiales. 2.296.2.C. & seq.
14 Intellectualis gradus in homine est tantum inchoatus seu imperfectus. 2.297.1.C.
15 Intellectualis gradus etiam perfectus distingui potest in varias species. 2.314.1.A.B.
16 Intellectus qualiter abstrahat & præcisiuè & negatiuè & quid ad hoc necessarium. Vide, Abstractio. n. 3.

Intensio.

1 INTENSIONIS nomen quid significet. 2.521.1.B.
2 Intensio an solum fiat per maiorem radicationem in eadem parte subiecti, vel in eodem indiuisibili. 2.521.2.B.C.
3 Intensionem fieri per additionem gradus ad gradum, & per maiorem radicationem, qualiter cohæreant veraq; de intensione sententia. 2.528.2.C. & 2.533.1.A. & quid sit hæc maior radicatio in subiecto. ibid. 1.C.
4 Intensio non fit per gradus qualitatis intra eandem speciem æquè perfectos. 2.527.2.C. Videatur 1.136.1.B.
5 Intensio formæ per veram actionem semper acquiritur. 2.532.2.C.
6 Intensiua latitudo semper educitur de nouo de potentia subiecti. 2.533.1.A.B. potestque & continua & successiua mutatione adquiri. ibid. 2.A.B. etiam in habitibus. 2.536.2.C.
7 Intensio & remissio quoad maximum terminantur, quoad minimum verò non. 2.537.2.C. & seq.

Intensio quibus conueniat.

8 Intensio proprietas est qualitatis. 2.530.1.C.
9 Intẽsibiles esse qualitates aliquas quàm certum. 2.521.1.A. à 531.2.C. quæ verò hæ sint. ad 532.2.B.
10 Qualitates non intenduntur per hoc quòd deperdita minus perfecta, alia perfectior intra eandem speciem ei succedat. 2.521.2.B.
11 Intensibilis qualitas diuisibilis est, & composita. 2.526.2.C. & 528.2.C.
12 Intendi nequaquam conuenit quantitati, siue continuæ, siue discretæ. 2.531.1.C. & 2.A.

Iudicium.

1 Iudicium practicum actum liberum voluntatis semper subsequitur. 499.1.B.
2 Iudicium intellectus quare, & quando requiratur ad operandum libere: omniaq; huc spectantia. Vide, Libertas, & Libera potentia, & Causa secunda libera.

Liberum, Libertas, & Liberum arbitrium.

1 LIBERVM multipliciter dicitur. 477.2.C.
2 Liberum arbitrium creatum non consistere in aliquo actu vel habitu, neq; in potentia vt his affecta probatur. 489.2.A. & seq.
3 Liberum arbitrium non est potentia ab intellectu & voluntate distincta. 490.2.C. & seq. nec vtriusq; collectio. 493.1.B.
4 Libertas ab intelligentia oritur. 480.1.B.C.
5 Libertas hominis ratione naturali, authoritate, & experientia demonstratur: illiq; potentiam aliquam liberam inesse. à 478.2.B. ad 580. per tot.
6 Libertas non potest in sola potentia passiua reperiri: sed actuum necessario requirit. ibidem. 2.B. & sequentibus.
7 Libertas ex propria ratione indifferentiam ad diuersos actus non includit, sed ad diuersa obiecta tantùm. 482.2.A.
8 Libertas creata in quo sita. 481.1.C.
9 Libertatem formalem in iudicio non consistere contra modernos quosdam statuitur. à 485.2.B.C. ad 486.2.C.
10 Libertas in indifferentia quoad exercitium satis saluatur, licet hæc sine aliqua quoad specificationem no reperiatur. 487.1.B.C.
11 Libertati nostræ non obstat duplex motio, præuia scilicet, & concomitans, qua Deus potest mouere voluntatem. à 487.2.C. per tot.
12 Libertas in omnibus soliq; rationalibus agentibus reperitur. 488.2.C.
13 Libertatis radicale principium semper est natura spiritualis, proximum verò, aliqua spiritualis potentia illius. 489.1. per tot.
14 Libertas in sola voluntate formaliter residet, in intellectu verò radicaliter tantum. à 491.2.C. ad 594.1.C.

Liber actus.

1 LIBERA potest esse eadem actio respectu vnius causæ, & necessaria respectu alterius. 485.1.B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

2 Liber actus vel elicitus, vel imperatus esse potest. 489. 1. C.
3 Primum actum liberum voluntatis semper procedit necessarius ex parte intellectus, ex parte verò voluntatis id non requiritur. 489. 2. B.
4 Libertatem actus in libera facultate cum indifferentia obiecti seu iudicij constituentes, redarguuntur. 482. 2. C. & sequent.
5 Libertati actus non obstat quod ad illum necessaria causa concurrat, dummodo aliqua ex proximis libera sit. 485. 1. A. B.

Locus.

1 Loci nomen, extrinsecum proprius locum, quam intrinsecum vbi significat. 2. 676. 2. C.
2 Locus in Mathematicum, & Physicum qualiter diuidatur. 2. 677. 1. B.
3 Locus extrinsecus ad prædicamentum Vbi nullatenus pertinet. ibid. 2. B. In quo ergo prædicamento ponendus. ibi. 2. C. Vide, Vbi.

Logica.

1 Logicae proprium munus est scienti modum tradere, qualiterque hoc præstet, & in eo à Metaphysica iuuetur. 25. 1. per tot.
2 Logica est ars dirigens operationes intellectus. 2. 349. 1. C. & de rebus secundum hanc rationem tantùm agit. ibidem.
3 Logica quà ratione aptior cæteris ad docendum. 34. 1. A.
4 Logica an speculatiua & practica. 2. 510. 1. B C.

Lumen.

1 Lvmen gloriæ non potest esse connaturale alicui substantiæ creatæ, aut creabili, nec intellectus eius. 2. 108. per totam.
2 Lumen gloriæ, & lumen connaturale creaturæ qua differant. 1. 109. 1. A.
3 Lumen gloriæ ad visionem vt instrumentum coniunctum Dei concurrit. ibi. B. C.

Magnes.

1 Magnes cum ferrum attrahit, qualitatem motiuam illi imprimit. 456. 2. A.
2 Magnes hanc qualitatem non imprimit ferro, nisi prius eam imprimat medio. ibid. B.
3 Magnes talem qualitatem imprimit ferro, quæ sit productiua alterius similis in alio ibid.

Malum.

1 Malvm esse, & in priuatione boni consistere probatur. 245. 2. B. C. & seq.
2 Malum morale, & naturale non in positiuo, sed in priuatione consistere, Patrum doctrina, ratione q; conuincitur. 246. 2. B. C. per tot.
3 Malum in se, & alteri malum, quid sint exponitur; & concluditur vtrumque priuatione constitui, licet non eodem modo. à 247. 1. C. ad 249. 1. A. Vide item. 250. 1. A.
4 Malum in se nullum ens dici potest ratione alicuius positiui, bene tamen malum alteri, non tamen à priuatione præscindendo. 248. 1. A. & seq.
5 Malum culpæ, & pœnæ vtrumque est malum hominis: & licet aliquid positiuum includat, non per ipsum, sed per priuationem rectitudinis, vel debitæ perfectionis constituitur. 249. 1. A. & seq.
6 Mali diuisio in simpliciter, & moris reprobatur. 247. 1. A.
7 Mala, & bona potest esse eadem res secundum diuersas rationes. 249. 1. C.
8 Malum & bonum in suis formalibus rationibus priuatiuè opponuntur: res verò quæ tales dicuntur, contrariè. ibid. 2. A. B.
9 Malum culpæ, & pœnæ, quod rationali creaturæ vt libera est proprius conuenit, in quo differant. 250. 1. B. C.
10 Mali culpæ, & pœnæ essentia. 250. 2. B. C.
11 Malum culpæ origo est mali pœnæ, estque maius illo. 251. 1. A.
12 Mali diuisio in turpe, contristans, & inutile, eiusq; explicatio. ibid. B. C.
13 Malum, & ens non conuertuntur, sed mutuò se excedunt. 256. 2. A. B. cur ergo inter entis proprietates non numeretur. ibid. per tot.

Mali quæ causæ.

14 Malum causam aliquam habere necesse est, imò & eam esse aliquod bonum. 251. 2. B.
15 Malum finalem causam non requirit. potest tamen ex extrinseca intentione operantis, habere vt finem verum aliquod bonum. ibid. 2. C. & seq.
16 Malum medicinale intendi directè potest vt medium, non vt finis. 252. 1. B.
17 Malum semper habet pro materiali causa aliquod bonum. ibid. 1. B. C. in quo non est vt aliquid in ipso ponens, sed potius vt removens. 252. 2. B.
18 Malum quoduis non semper quodlibet bonum destruit, imò nec totum quod est in subiecto, nisi & seipsum per accidens destruat. ibid. 2. C. & seq.
19 Malum non habet causam formalem à seipso distinctam, nisi extrinsecam tantum, & remotam. 253. 1. C.
20 Malum semper causatur ab aliquo efficiente, sæpè tamen præter intentionem. ibid. 2. B. sæpè ex perfecta, sæpè ex imperfecta causalitate, non tamen semper. 253. 2. B. C. & seq.
21 Malitia effectuum naturalium ex imperfectione naturalis causæ semper prouenit. 254. 1. C. In actione verò libera ex mera libertate causæ. ibid. 2. C.
22 Malum in effectu quandoq; ex sola carentia influxus consequitur. 255. 1. A. B.
23 Malum ex perfecta causalitate secutum, mediatè & immediatè à Deo causatur: quod verò ex defectu vel carentia actionis prouenit, in naturalibus remotè, in moralibus verò ne quaquam est à Deo. 255. 2. per tot.
24 Malum culpæ non potest à Deo intendi, secus cætera naturalia. 256. 1. A.

Materia.

1 Materia prima, & per negationem prioris, & per respectum ad secundam talis dicitur: & quæ hæc. 273. 1. C.
2 Materiam primam necessariò ponendam ex necessitate primi subiecti, rerum continuata vicissitudine, specialibusque mutationibus, & ex necessaria resolutione ad vnum primum subiectum latè ostenditur. à 273. 2. B. ad 275. 2. B.
3 Materiam primam omnium sublunarium esse vnam variis antiquorum Philosophorum deliramentis impugnatis ostenditur. à 275. 2. C. ad 277. 2. per tot.
4 Materia non est aliquod ex elementis. à 278. 2. B. nec corpus, aut substantia completa simplex, aut quoquomodo cõposita. ibid. 279. 1. B. & à 280. 1. C.
5 Materia prima generabilium stabilem, atomamq; speciem sibi vendicat. 281. 2. A. quam siue vnita forma, siue separata semper retinet. 369. 1. B. C.
6 Materia non habet à se actualem entitatem sine causa efficiente. 285. 1. C. Non tamen potuit nisi per creationem produci. 285. 2. B. ficq; productam fuisse. Disp. 20. Sect. 1. n. 17. nec potest nisi per annihilationem, vtpote incorruptibilis definere. 285. 2. C.

7 Materia prima cum omni proprietate dici potest habere actum entitatiuum. à 286. 1. B.
8 Materia etsi pura potentia, metaphysicum actum non excludit: imò & ipsa quodammodo entitatiuus actus dici potest. 287. 1. C. & 2. B. & 288. 2. A. B.
9 Materia solum est pura potentia respectu actus informantis propriè & simpliciter dicti. ibid. 1. B.
10 Materiam esse puram potentiam, & esse in pura potentia diuersa sunt sicut & materiam esse actum, vel esse in actu. 288. 1. A. B.
11 Materia metaphysicè composita ex actu & potentia, non physicè. ibid. 2. A.
12 Materia vt pura potentia qualiter æquiparetur actui puro. 289. 2. A.
13 Materia non est potentia ad omnem latitudinem substantiæ, sed solum ad formam, & ad esse compositi. ibidem. C.
14 Materiæ diuisio in ex qua, in qua, & circa quam exponitur. 273. 1. A. B.
15 Materia transiens, & immanens quæ ibid. C.
16 Materia non est prima radix distinctionis indiuiduorum. 113. 1. A.
17 Materia quo sensu incommunicabilis. ibid. 1. C.
18 Materiam in instanti generationis non posse intelligi sigillatam per aliquem modum substantialem, & accidentalem ad hanc vel illam quantitatem, vel ad has dispositiones priùs naturâ quam recipiant formam, supposito quòd accidentia in toto composito recipiantur, latè ostenditur. à 117. 2. C de quo etiam vide. 294. 2. C.
19 Materia non sigillatur, ex aliquo, quod agens in ipsam, agat, vel ex vi præcedentium dispositionum, nisi vt plurimum negatiuè & extrinsecè. 118. 2. B. & sequentibus.
20 Materia eadem numero quæ fuit in corrupto, manet in genito. 121. 2. C.
21 Materia respectu generationis & rei genitæ principium est per verum influxum, diuersum tamen. 259. 1. A.
22 Materia secundum se directa cognitione est cognoscibilis à Deo, & angelis: semper tamen cum ordine ad formam. 290. 1. A.
23 Materiæ primæ idea in Deo necessariò ponenda. ibidem. 1. B.
24 Materiæ cognitio in nobis, licet per proportionem ad artificialium materiam inquiratur, pertinet tamen ad proprium conceptum eius, licet non omnino distinctum. 290. 2. A.
25 Materia suam perfectionem & bonitatem habet, quo autem sensu dicatur non bona simpliciter. 254. 1. C. 2. A.
26 Materia sitne omnium entium imperfectissima. 305. 1. A. per totam.
27 Materia omnium generabilium vna est specie, & intra eam numericam habet diuersitatem. 304. 2. B. estque vna positiuè. ibid. C.
28 Materiæ naturæ non repugnat in diuersas specie materias multiplicari. à 304. 1. A. ad 305.
29 Materia inuisa, ex qua Deus dicitur Sapient. 11. mundum creasse, qua sit, cum eius loci optima explicatione. 310. 1. B.
30 Materia hæc an ita infima vt nequeat vlla inferior esse. 312. 1. C. & seq.
31 Materia prima quomodo sit principium substantialis mutationis declaratur. 2. 316. 2. B. & seq.
32 A materia etiam prouenium proprietates substantiæ materialis. 2. 335. 2. C. & seq.
33 Materia, & quantitas mutuò se in quocunq; composito inferunt. 316. 2. C.

Materia ad formam, & quantitatem comparata.

34 Materia prima propriam habet entitatem ab entitate formæ distinctam. 282. 2. C. quam à se habet, & non à forma non tamen sine transcendentali ordine ad illam. 284. 1. B. & 2. A.
35 Materia prima propriam habet existentiam, nõ sibi communicatam à forma, habet tamè dependenter ab illa. 285. 1. A. & 363. 1. C. Vide etiam verb. Existentia.
36 Materia non potest naturaliter existere sine forma à. 363. 2. C. ad 365. 2. secus de potentia absoluta. à 366. 2. C. ad 369.
37 Materia vt sine forma seruetur, quid ex parte Dei de nouo præstandum. 368. 2. A.
38 Materiam solum pendere à forma vt à conditione necessaria, non vt à vera causa à priori vt probabilius resoluitur. à 365. 2. B. ad 366. 2. Vide etiam. 294. 2. A.
39 Materiæ dependentia à forma, non tollit quin immediatè suscipiat accidentia. 327. 1. C.
40 Materiam non esse modum formæ, nec è contra, etiamsi de potentia absoluta non essent inuicem separabiles ostenditur. 282. 2. B.
41 Quælibet materia est capax cuiuslibet indiuiduæ formæ etiam eius, quæ aliam materiam numero diuersam informat. 127. 2. C.
42 Materiam simul posse esse causam materialem formæ substantialis, & quantitatis ostenditur. 327. 2. B. C. Materia priùs ordine intentionis respicit formam, quam quantitatem: executionis verò non ita. 328. 1. A.
43 Materia prius vnitur quantitati, quàm substantiali formæ. à 328. 2. B.
44 Materiam esse immediatum susceptiuum accidentium materialium, nõ verò totum compositum, ex professo traditur. 325. & seq.
45 Materiæ inhærere posse quantitatem, & aliquando ei soli inesse. 333. 1. C.
46 Materia semper est immediatum subiectum quantitatis, licet in substantiis omnino materialibus oppositum sit probabile. 335. 2. C.
47 Materiam media quantitate formam substantialem recipere quo sensu verum. 339. 2. C.
48 Materia prima naturalis potentia est ad animam rationalem. 351. 1. B. C.

Materia cœli in se & ad nostram comparata.

49 Materiam cœli specie differre à nostra probabilius. à 305. 2. B. C.
50 Materiæ cœlestium orbium inter se specie diuersæ. à 308. 1. A. B.
51 Materia cœli cur respiciat formam inseparabilem, corruptibilis verò non ita. 308. 2. A.
Materia cœli longè perfectior nostra. 312. 1. B. C. & sequentibus.

Mathematicæ disciplinæ.

1 Mathematicae & Metaphysicæ in certitudine comparatio. 30. 2. B. per tot.
2 Mathematicæ res perfectionem habent. 243. 2. B. C. per totam.
3 Mathematicæ quam abstractionem à materia respiciant. Vide, Abstractionum. 2.

Maximum.

1 Maximi & minimi termini qualitatum explicantur. 2. 537. 1. C.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Medium.

1 MEDIVM primum, & vltimum, inter media ad eundem finem subordinata necesse est dari: & quæ hæc sint & quoad intentionem, & quoad executionem. 584. à 2. C. Inter hæc media quanam rationem finis proximi, & remoti participent. 585. 1. A. B.

Memoria.

1 MEMORIA quid supra sensum addat. 41. 1. A. An & in quibus animalibus reperiatur. Vide, Animal.

Mensura.

1 MENSVRA quædam actiua, passiua alia: illa est apta mensurare, hæc verò mensurari ab alio. 2. 373. 1. C.
2 Mensura debet esse certa parua, & homogenea. 2. 375. 1. C.
3 Mensura sui ipsius nihil esse potest. 2. 405. 1. A. B.
4 Mensura in actu vltra aptitudinem solum addit vsum mentis applicantis vnam quantitatem alteri vt per eam cognoscatur: vnde nullius rei essentia in huiusmodi ratione mensuræ consistere potest. 2. 373. 1. C. & seq.
5 Mensuram & mensuratum debere esse eiusdem generis quo sensu verum. 2. 662. 2. B.

Metaphysicæ nomen, obiectum, & essentia.

1 METAPHYSICAE nomina, & etymologia. 2. per tot.
2 Metaphysicæ obiectum non sunt entia per accidens, nec rationis. 3. 2. A.
3 Metaphysicæ adæquatum obiectum non est Deus, est tamen principalius. 4. 2. A. B. & seq.
4 Ad Metaphysicæ obiectum necesse est naturales substantias pertinere. 5. 2. per totam. Imò & accidentia directè, & non tantum, vt substantiæ proprietates. 8. 1. B.
5 Metaphysicæ proprium obiectum ens reale in quantum tale. ibidem. 2. per totam. & qualiter vt sic proprietates demonstrabiles, principia, & causas per quæ demonstretur habeat ibid. & 34. 2. A. & seq.
6 Metaphysica omnia entia in particulari non cognoscit. 10. 2. cognoscit tamen aliqua, & quæ, ab 10. ad 16. per totam.
7 Metaphysicæ materiales rationes in particulari non attingit, nisi quatenus ad immaterialium cognitionem necessaria sunt. 15. 2. A. B.
8 Metaphysica vera ac speculatiua scientia est. 26. 2. B. neque in nobis aliquid habet practicæ. 27. 1. A. B. C.
9 Metaphysica, vna est specie atoma & infima, partiales tamen qualitates, seu habitus includit, qui vnam scientiam specie componere dicuntur, & quæ ratione. 18. 2. B.

Metaphysicæ quæ causæ, quiq; finis.

10 Metaphysica materialem, formalem, efficientem causam qualiter habeat. 18. 2. C.
11 Metaphysicæ finis, veritatis contemplatio propter se ipsam. ibid. 19. 1. B.
12 Metaphysica ad alias scientias acquirendas valde vtilis. 19. 2. per totam. qualiterque circa earum obiecta versetur. 20. 1. per tot.
23 Metaphysica sola suum obiectum esse inter omnes scientias demonstrat. 21. 1. B.
14 Metaphysica secundum se prior est ordine doctrinæ, omnibus scientiis, respectu verò nostri non ita. 20. 2. C.
15 Metaphysica longe aliter versatur circa prima principia, quàm habitus principiorum. 22. 2. B. nouam illis certitudinem, & euidentiam extensiuam tribuit. ibid.
16 Metaphysica distinctus habitus est ab habitu principiorum, siue hic ab intellectu distinguatur, siue non. 21. 2. per totam.
17 Metaphysica qualiter iuuet intellectum, ad principiorum cognitionem, rationes terminorum ex quibus constat declarando, & certitudinem eorum variis modis demonstrãdo, & qui sint. 23. 1. A. & seq.
18 Metaphysica non solum prima principia. sed & alia particularium scientiarum contemplatur. 24. 2. A. B.
19 Metaphysica non est proprium instrumenta sciendi tradere, licet in hoc valde iuuet Dialecticam. à 24. 2. C. ad 26. 2. B.
20 Metaphysica non solum scientia, sed naturalis sapientia est. 28. 2. C. atque vt talis qualiter de omnibus agat. 28. 1. B. C. qualiter de difficilioribus. 29. 1. C.
21 Metaphysica qualiter in certitudine ceteras scientias superet, & in se, & quoad nos. à 30. 2. B. & seq.
22 Metaphysica certior est aliis scientiis non solum quoad earum principia, sed etiam quoad conclusiones. 31. 2. B. C.
23 Metaphysica perfectior est habitu principiorum, vt versatur circa principia aliarum scientiarum non vt circa principia ipsius Metaphysica. 32. 2. per tot.
24 Metaphysica qualiter aptior sit ad docendum cæteris scientiis. à 33. 1. C. ad 34. 2.
25 Metaphysica suas conclusiones demonstrat per finalem, efficientem, & exemplarem causam, & aliquãdo per materialem. à 34. 2. A. ad 35. 1. C.
26 Metaphysica omnium scientiarum princeps, eas in veritatis cognitione dirigens, eisque imperans. 35. 1. C. 2. A.
27 Ad Metaphysicam scientiæ omnes, & virtutes naturales vt in finem ordinantur. ibid. 2. C. & 36. 1. A.
28 Metaphysica non est scientia subalternans respectu aliarũ scientiarum. 37. 1. B.
29 Metaphysica est omnium scientiarum naturalium maximè appetibilis. 45. 1. A.
30 Metaphysica simpliciter est nobilior habitu principiorum vtcumque sumpto. 32. 2. C. & seq. non verò certior aut euidentior. ibid.
31 Metaphysicæ abstractio à materia qualiter ab abstractione aliarum scientiarum differat. Vide, Abstractio numer. 2.

Mistio, & Mistum.

1 MISTIONIS definitio elucidatur. 380. 1. A.
2 Mista corpora sæpè habent in se imbibita minora corpuscula. ibid. 2. C.
3 Mistum ab elemento prædominãte quo sensu moueri dicatur. 381. 1. A.

Modus.

1 MODVS variè à Philosophis sumitur. 176. 2. C. & sequentib.
2 Modos reales positiuos superadditos toti essentiæ necessariò admittendos. ibi. per tot.
3 Modi isti non sunt dicendi res seu entitates, nisi latè & generalissimè sumendo ens. 178. 1. A. B.
4 Modi eiusdem rei non distinguuntur inter se, nisi tantùm modaliter seu ex natura rei: modi verò diuersarum rerum tanquam res à re. 179. 2. B. C.
5 Modos substantiales & accidentales cur in eadem re multiplicari non implicet. 180. 1. C.
6 Modus, & res, quo sensu distincta habeant essentias. ibid. 2. B.
7 Modus substantialis ille est, qui ad constitutionem substantiæ pertinet: accidentalis verò qui hanc completam & constitutam supponit. 2. 219. 1. C. & seq.

8 Modi terminantes respectu verum, quas terminant, quod genus causalitatis exerceant. 267. 2. A.
9 Modi substantiales de potentia materiæ quodammodo educuntur. 355. 1. C.
10 Modi accidentales non omnes dici propriè possunt formæ: qui tamen ex illis id habeant. 394. 2. C.
11 Modi accidentales tam naturales, quam supernaturales non possunt nec de potentia absoluta nisi per eductionem fieri. 398. 2. B. C.
12 Modi entium sub diuisione adæquata entis comprehenduntur. 2. 218. 2. C.
13 Non omnes modi reuocantur ad prædicamenta entium quorum sunt modi. 2. 219. 1. B.
14 Modus accidentalis, qui ad constitutionem alicuius entis pertinet, ad ipsius genus reuocatur: qui verò illud supponit constitutum, proprium genus ab illo distinctum postulat, 2. 220. 1. B. C.
15 Modus rei compositæ, ipse etiam compositus est, 265. 2. A. B. & 2. 270. 1. B.
16 Modus rei quod propriam realitatem non habet, nunquam est principium per se ac proprium agendi, 2. 287. 2. A.
17 Modi per veram & propriam efficientiam fiunt. 2. 277. 2. B.

Motus, mutatio, & motor.

1 MOtum infinitum in duratione, virtutem infinitam in mouente non indicare. 2. à 44. 2. C. ad 47.
2 Motus in infinitum velox, infinitatem in mouente non infert, nisi vt plurimum secũdum quid. 2. 47. 2. B. & 55. 2. B.
3 Motus non fieret in instanti & si daretur potentia motiua infinita. 2. 56. 1. A. & seq.
4 Motus à termino modaliter saltem distinguitur, 2. 622. 1. C. 2. A.
5 Motus idem subiectum, & sub eadem ratione respicit, quòd passio, ibid. 2. C.
6 In motus definitione illam particulam, prout in potentia, duobus modis posse intelligi probatur, 2. 623. 1. B. C. & sequent.
7 Motus & passionis exacta æquiparatio, 2. à 621. 2. B. per totam.
8 Motus vt actum mobilis significat, ad prædicamentum passionis pertinet, vt verò fluxum ad terminum præcisè, eiusdem est prædicamenti cum illo, 2. 624. 2. B.
9 Motus pro reali & accidentali actu mobilis strictè sumptus non minùs vniuocum prædicatum importat, quàm passio, 2. 625. 1. B.
10 Motus ea ratione quæ à passione distinguitur, cur prædicamentum speciale non constituat. ibid. C.
11 Motus solus habet per se primò intrinsecam successionem, 2. 656. 1. A.
12 Motus tardus, & velox per idem spatium, sintne æquales, & quam distinctionem sortiantur. 2. 657. 2. C. & sequentibus.
13 Motus idem numero qui præcessit, potest à Deo reproduci, 2. 658. 2. C. & 659.
14 Motus velocitatẽ nullum agens efficit, quin & motus substantiam attingat, 2. 469. 1. C. 2. A.
15 Alterationes fieri in instanti non repugnat: est enim successiua ex resistentia passi. 2. 57. 2. B.
16 Inter meram mutationem, & immutabilitatem, seclusa metaphora non datur medium. 2. 91. 2. A. B.
17 Motus contrarij aliquando possunt esse simul, aliquando verò non. 2. 519. 2. C. & seq.
18 Motus duplex extensio, alia à subiecto, alia à termino desumpta, 2. 400. 2. A.
19 Motus continuitas ab ipsius successione distinguitur, & est separabilis, 2. 401. 1. A. B.
20 Augmentationem, aut aggenerationem in instanti fieri non implicat, 2. 402. 1. B.
21 In motu locali qualiter aliquid adquiratur, vel deperdatur, 2. 676. 1. A. B.
22 Motus per accidens non tollit quin res mutetur motu in se recepto. 2. 692. 1. A.
23 Non implicat fieri mutationem corporis quoad totum locum in instanti. 2. 57. 2. C.
24 Motus localis corporum habet suam continuationẽ & successionem à mobili, & termino; spirituum verò solum à termino, 2. 402. C. & seq.
25 Motum non solum non fuisse ab æterno, sed nec esse potuisse ostenditur. 2. 16. 2. B. & seq.
26 Mouens se per se primò an quiescere valeat, ad quietem alterius, 442. 1. C. 2. A.
27 Motus localis perfectior est aliis motibus, 2. 327. 2. A. B.
28 Motus qui non procedit ex cognitione, & appetitione non est vitalis. 2. 299. 1. B.
29 Motus à passione distinctio. Vide, Passio.
30 Motus quam & qualem durationem habeat. Vide, Tempus.
31 Mouens, & motum quam distinctionem in omni actionũ genere habere debeant, quaq; verum sit omne quod mouetur ab alio moueri. vide Agens.

Mors.

1 MORS in fieri malum est subiecto ad cuius destructionem disponit: secus in facto esse, seu in instanti in quo res destruitur. 253. 1. C.

Mundus.

1 MVNDVM non fuisse ab æterno ex essentia creationis qua demonstretur. 536. 1. A. B.
2 Mundi procreatorem, & gubernatorem non posse nisi vnum tantùm esse. 2. à 28. 2. C. ad 31.
3 Præter hunc mundum alium esse creabilem omnino certum, affirmare autem fuisse creatum, temerarium. 2. 32. 2. B. C.

Natura.

1 NATVRÆ nomen quam etymologiam habeat, quæq; significationes. 384. 2. & seq.
2 Natura & essentia in quo differant, 385. 1. B.
3 Natura substantialis creata in abstracto significata non est prima substantia, sed ab ea non minùs quam à supposito distinguitur. 2. 243. 1. A. B. C.
4 Natura creata non potest assumi cum subsistentia propria, ibid. 1. C.
5 Natura creata non est per se ac essentialiter subsistens, 2. 246. 2. C.
6 Naturæ humanæ si à verbo relinqueretur, aliquid esset addendum, vt connaturaliter subsisteret, 2. 249. 1. A.
7 Natura creata potest sine propria subsistentia conseruari: non tamen sine vlla. 2. 283. 2. A. & seq.
8 Natura creata, quæcunq; sit, à Deo vt à supposito potest sustentari. 2. 252. 2. C.
9 Natura secundum D. Thomam non est proximum susceptiuum existentiæ. 2. 256. 2. A.
10 Natura si existeret sine vlla subsistentia, nec suppositum esset nec persona, 2. 261. 1. C. 2. A.
11 Natura substantialis est perfectior, quàm subsistentia, 2. 263. 1. B.
12 Natura materialis diuisibilis est in partes essentiales, & integrales, 2. 263. 2. B. C.
13 Natura si conseruaretur sine vlla subsistentia, posset absq; illa operari sine nouo miraculo. 2. 289. 1. B. C.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Naturalis & necessaria causa.

Vide, Causa efficiens naturalis & necessaria.

Necessitas.

1 Necessitas quoad specificationem in actibus in quo sita 38.2.A.
2 Necessarium multipliciter dicitur.477.2.A.B.
3 Necessitatis varij modi occasione diuinæ libertatis explicantur.2.à 131.2.C. & seq.
4 Necessitas ex suppositione antecedente tollit libertatem, ex consequenti verò non ita.488.2.A.B.

Negatio.

1 Negatio, & priuatio in quo differant, 2.710.1.A.
2 Negatio & priuatio prout in rebus non sunt entia rationis. 2.712.1. C.
3 Negatio, & priuatio secundum se considerata in quo conueniant,2.à 712.2.B.ad 715. 1. C. in quibus verò differant, 2.713.1.C.2 A.
4 Negatio potest esse necessaria subiecto priuatio verò non, 2. 714.1.C.
5 Negatio cur non possit esse generationis principium, eo saltem modo quo priuatio,2.715.1.C.2.A.
6 Negationis & priuationis vt entia rationis sunt quanta diuersitas.2.716.2.C.& sequent.

Numerus.

Vide, Quantitas discreta.

Obiectum.

1 Obiectum scientiæ non debet necessariò poni in prædicamento,7.1.B.C.
2 Obiectum scientiæ necessariò habere proprietates demonstrabiles,causas etiam,& principia per quæ demonstretur. 8.2.C. & seq.
3 Obiectum quam exerceat causalitatem tam respectu potentiæ,quam actus eius, 271.2.B.
4 Obiecti cognitio non influit effectiuè in actum volitionis, 444.2.B.
5 Obiectum Metaphysicæ. Vide, Metaphysica.

Oppositio.

1 Oppositio quid latè sumpta comprehendat, quid prò priè, 2 510 2.A.
2 Oppositio inter quæ extrema intercedere possit. ibidem 2. B.C.
3 Oppositio solum addit super ea quæ opponuntur,respectum realem,vel rationis, ibid. Hunc ergo quæ oppositiones important,ibid.& 511.1.A.
4 Oppositio inter vnum extremum reale, & aliud rationis magis est rationis quàm realis.2.511.1.A.B.
5 Oppositionis negatiuæ & passiuæ variæ diuisiones, 2.511.1. B.C.& seq.
6 Oppositio per se primò conuenit negatiuæ oppositioni. 2. 512.1.C.
7 Opposita contradictoriè, & priuatiuè quomodo differant à contrariis absolutis 2.516.1.B.C.
8 In iis quæ positiuè opponuntur. semper vnum aliquo modò includit negationem alterius. 2.512.1.C.
9 Oppositio relativa quæ & qualis.2.593.1.A.B.C.
10 Oppositio contraria. Vide Contrarietas.
11 Oppositio contradictoria.Vide,Contradictoria.

Organa.

1 Organa requirunt corpus mistum ex qualitatibus primis.2.307.2.B.

Pars.

1 Pars integralis quando non est vnita, completa substantia est,2.231.1.C.

Passio.

1 Passionis acceptiones variæ, 2. 425.1. C.
2 Passio quæ est species qualitatis tantum accidentaliter differt à qualitate passibili per breuem, aut diuturnam durationem.2.435.1.A.B.
3 Passionem esse prædicatum aliquod, aliud est, ac per modum passionis concipi & prædicari,72.1.C.
4 Ad rationem passionis quæ conditiones requirantur, ibid. & 71.1.C.

Passio prædicamentum.

1 Passionem & actionem sola ratione ratiocinata distingui, 2.à 619.2.B.C.ad 621.
2 Passio à termino vt modus à re distinguitur, 2. 622.1.C. 2.A.
3 Passionis, & motus elegans æquiparatio, tam in respectu ad terminum,quàm ad subiectum,2.à 622.1.B.ad 623.
4 Passio & motus non distinguuntur reali,aut modali distinctione,2.624.1.A. Qui immò propriè & completè æquiparata nec ratione ratiocinata. sed appellatione tantum ibidem & seq.
5 Passio sub aliqua præcisione potest ratione distingui à motu ibidem.
6 Passio communis est tam substantiali, quam accidentali passioni,quid analogum, nec vt sic constituet prædicamentum,2.624.2.C.& seq.
7 Passionis nomen actualem inhærentiam importat, 2.625. 2.C.
8 Passionem vt sic essentialiter dicere actualem vnionem ad subiectum,& terminum cuius est passio, inductione ostenditur,2.à 626.1.C.ad 627.2.B.
9 Passio in successiuam, & instantaneam rectè & adæquatè diuiditur, 2. 627. 2.B.C.
10 Passiones instantaneæ transiens, & permanens, accidentaliter tantum diuersæ.2.628.1.B.
11 Passio instantanea potest fieri coexistendo tempori nostro, ibidem.1.C.
12 Passio successiua duplex, vel continuata, vel discreta, quæ tamen essentialiter non distinguuntur,2.628.1.C.2.A. sicut nec successiua, & instantanea, ex eo præcisè, nisi ratione terminorum id habeant,2.à 628.2. B.ad 630.

Pater.

1 Pater in diuinis quo sensu à Sanctis principium, & finis totius deitatis nominetur.259.1.C.

Perfectum, & perfectio.

1 Perfectio simpliciter, & secundum quid in quo cõsistant,239.1.B.& 243.1.C.2.A.

Persona.

1 Personæ ratio ab omnibus personis abstrahibilis, ad prædicabile proprij reducenda,163.1.C.
2 Persona idem est quod suppositum in natura intellectuali, 2.244.1.A.
3 Persona dicitur aliquando conuertibiliter cum hypostasi, ibid.2.A.
4 Personæ diuinæ licet realiter distinctæ,cur vna sine alia existere nequeant,187.1.B.C.
5 In personis diuinis qualiter vna dici possit prior alia, 259.2. B.& seq.
6 Personæ diuinæ productæ quare à producente non pendeant.266.1.C.2.A.

7 Personæ diuinæ simpliciter loquendo, non sunt essentialiter diuersæ etiam in quantum personæ sunt,2.97.1.C.

Phantasia.

1 Phantasiæ notitia ad actum appetitus non concurrit effectiuè sed tantum vt conditio, 457.2.B.C.

Physica.

1 Physica quam abstractionem à materia respiciat,vide Abstractio.nu.2.

Possibile & possibilitas.

1 Possibilium inter se eadem est in distinctione vel identitate proportio,quæ & existentium, 148.2.C.
2 Possibile positiuè denominationem dicit à potentia productiua,2.145.1.C.
3 Possibile negatiuè est quidquid non inuoluit contradictionem;impossibile verò quidquid illam importat: nec sufficit oppositio alia,aut contrarietas,ibid.2.B.C.
4 Possibile vel impossibile quid sit,naturale lumen intellectus nostri non semper percipit,2.146.1.A.& seq.
5 Possibile quo sensu obiectum omnipotentiæ diuinæ, vide Deus.nu.109.
6 Possibile vt dicit non repugnantiam fundat potentiam Logicam: vt verò positiuam denominationem à potentia desumptam,potentiam ipsam,2.424.1.C.& seq.

Potentia.

1 Potentia multipliciter sumi potest, 2. 424. 1. C. & 2. 438. 1. C.
2 Potentia realis physica tam substantiam, quàm accidens comprehendit,2.424.2.A.B.
3 Potentia duplex, & quæ per se primò ad actum ordinatur, & quæ concomitanter tantum ad aliam absolutam entitatem id sortitur,323.2.C.
4 Potentiam actiuam creatam à propria substantia realiter condistingui latè tractatur, & cum D.Thom.a resoluitur, à 427.1.A. per totam.
5 Potentia à substantia realiter distinctæ necessitas: ex imporportione substantiæ ad omnes suas accidentales actiones eleganti inductione ostenditur,à 427.1.C.ad 428.2.A.

Potentia species qualitatis.

6 Potentia species qualitatis per quid essentialiter constituatur,2.427.1.C.
7 Potentiæ in communi definitio traditur, & explicatur, 2. 445.2.B. C.& seq.
8 Potentia, & impotentia ad eandem speciem pertinent. 2. 435.2.B.
9 Potentia alia actiua,alia passiua. 2.439.1.C. licet ex his nulla sit purè passiua, ex illis verò purè actiuæ complures: quæ quidem re & essentia inuicem differunt,2.441.1.B.C. & seq.
10 Potentiæ omni actiuæ passiuam correspondere qualiter verum habeat exponitur,2.à 443.1.B.C.& sequent.
11 Potentiæ actiuæ,& passiuæ definitiones ab Aristotele traditæ explicantur,2.445.1.B.C.
12 Potentia actiua & passiua eadem qualitas esse potest etiam respectu sui ipsius,2.444.1.B. quæ vt sic adæquatè cõcepta vnicam constituit speciem:inadæquatè verò duas ratione distinctas, ibid. 2. A.
13 Potentiæ rationem ab aliqua qualitate participari vnde dignoscatur,2.446.1.C.2.A.
14 Potentiæ actiuæ cur ab actuali operatione cessent aliquando, 456.2.C.
15 Potentia productiua quãtumuis finita, potest in infinitum attingere successiuè effectus numero diuersos, & cur,138. 2.B.C.
16 Potentiæ animæ duobus modis ad agendum excitantur, 560.2.C.
17 Potentiæ eiusdem suppositi qualiter ad agendum subordinentur inter se, 578.2.A.B.
18 Potentiæ immanentes cur sibi determinent tales numero actus,ita vt alios attingere nequeant: reliquæ verò potentiæ non ita,644.2.A.
19 Potentia loco motiuæ à substantiis realiter distinctæ, 428. 2.A.
20 Potentia loco motiuæ animales quæ, 439. 2. C. per totum. Potentiæ vitalis qualis concursus ad suos actus, vide, Actus. num.6.

Potentia naturalis,supernaturalis,obedientialis, & neutra.

21 Potentia naturalis multipliciter dicitur, 2.447.1.A.B.
22 Potentia actiua transcendentaliter sumpta, est secundum omnem respectum naturalis: semper tamen aliquem naturalitatis respectum habet.ibid.1.B.C.
23 Potentia actiua supernaturalis & obedientialis esse potest: violenta nequaquam, ibid. 2.B.C.
24 Potentia passiua transcendentaliter sumpta, naturalis, obedientialis, & neutra esse potest,2.448.1.B.C.
25 Potentia passiua qualiter violenta dici possit, 2.450.1.C. 2.A.
26 Potentia prædicamentalis semper est naturalis comparatione actus:subiecti verò non ita.ibid.B.
27 Potentia prædicamentalis potentiam obedientialem quatenus talem non admittit,sicut nec neutram,aut violentam respectu actus.2.450.2.C. & seq.
28 Potentia ad suum actum comparata.vide Actus,num.17.
29 Potentia neutra an, & quomodo admittenda, 2.448.2. B.C.
30 Potentia neutra dupliciter dicitur,ibid.
31 Potentia passiua quæ est in rebus ad formas artificiales, neutra dici potest,2.449.2.B.C.

Potentia Logica,& obiectiua.

32 Potentia Logica in sola non repugnantia extremorum consistit, 2. 424. 2.A. nec ad constitutionem prædicamenti pertinet, ibid.
33 Potentia Logica nec naturalis est, nec violenta, 2. 447. 1.A.
34 Potentia obiectiua quid apud Scotum 2.161.1.B.
35 Potentia obiectiua non est determinata species qualitatis, 2.438.2.C. Nec res aliqua positiua, 2.161.2.C. Quid ergo vere sit,2.162.1.A.B.

Praxis.

1 Praxis quid sit. 2.503.2.B.C.
2 Praxis dicitur etiam actus extra intellectum, licet sit immanens,2.504.1.B. imò & ipse actus intellectus ab alio directus,ibid.1.C.& 2.per tot.
3 Ad praxim non requiritur vt sit conformis rectæ rationi, 2.505.1.A.
4 Praxis moralis, & artificiosa in conformitate consistunt, illa ad rationis hæc ad artis regulas,ibidem.
5 Praxis ab Aristotele diuiditur in actionem, & factionem; & quid vtrag,2.505.1.C.2.

Prædeterminatio.

1 Prædeterminatio causæ secundæ à prima non est necessaria in naturalibus,nec in liberis causis,à 561.2.B.& seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

2 Prædeterminatio physica causam liberam necessitaret, & quoad exercitium, & quoad specificationem 562.1.A.
5 Prædeterminatione physica semel in voluntate posita non potest voluntas non operari actum, ad quem prædeterminatur 563.1.A.B.
4 Prædeterminatio physica ad subordinationem causæ secundæ ad primam non est necessaria, ibidem 2.C.

Prædicabile.

1 Quinque prædicabilium sufficientia declaratur, 162.1.A.

Prædicamentum.

1 Prædicamenta accidentium aliquam conuenientiam habent transcendentalem, 2.350.2.A.B.
2 In nouem prædicamenta diuiditur accidens immediatè, ibidem.2.C.& sequentibus.

Prædicatum.

1 Prædicatum, nullum potest conuenire naturæ secundum se, nisi ei per se posterioristicè, aut prout in indiuiduis, 147.1.C.2.A.
2 Quæ prædicata dici possint conuenire naturæ secundum se, 148.1.B.
3 Prædicata essentialia, vt genus, differentia, & species in eodem indiuiduo neq; vt vniuersalem à particulari, neq; vt vnum indiuiduum incompletum ab alio ex natura rei distinguuntur, sed sola ratione cum fundamento in re latè probatur, à 164.1.A. per totam sect.
4 Prædicata essentialia, & forma substantialis quem ordinem illationis inter se seruent, 370.1.C.2.A.
5 Prædicata essentialia in eadem re processum in infinitum non admittunt, 387.& seq.
6 Prædicata abstracta generum & specierum, vide Abstractio. nu.607.

Principium rei.

1 Principium rei latè sumptum quid significet, 258.1.C. quid strictius acceptum, ibid.2.A.
2 Principium necessario esse aliquo modo prius principiato, & in creatis, & in diuinis ostenditur, à 259.1. B. & sequentibus.
3 Principium, & principiatum aliquam habere connexionem & consecutionem vnius ab alio necesse est, 260 2. A.B.
4 Principij descriptio ex Aristotele & D. Thom. ibid.C.
5 Principij duplex generalis diuisio exponitur, 261.1.B.
6 Principium analogicè dicitur de omnibus membris sub illo contentis, ibid.1.C.
7 Principij vox ad quid significandum primò imposita, ibid. 2.C.
8 Principium de Deo, & creaturis analogia attributionis dicitur, 263.1.A.
9 Principium de Deo, vt Dei & vt creaturarum principium analogicè dicitur, & ex parte relationis inter principium, & principiatum, & ipsarũ etiam emanationum, ibi.1.A.B. ex parte verò eius quod principium denominatur, etiam formaliter sumptum, vniuocè, ibid. C. & 2. per tot.
10 Principium generatiuum, & spiratiuum in Deo vniuocè dicuntur, 263.2.B. sicut & de Deo creante, & operante ex subiecto. ibid.
11 Principium latius patet quam, ibid.2.C.
12 Principium, & principiatum cur à Theologis correlatiua negentur, 264.2.C.

Principium cognitionis.

1 Principium cognitionis seu complexum quid, 258.1.B.
2 Prima principia non possunt à priori per vllam causam demonstrari, nisi forte interuentu supernaturalis Metaphysicæ, 23.1.C. 24.1.A.
3 Duo prima principia, seu propositiones immediatæ sunt necessariæ in omni scientia, ad quæ vltima resolutio fiat. 77.2.A.B.
4 Principium illud impossibile est idem simul esse. & nõ esse, quo sensu sit simpliciter primum, 78.2.C. Eius veritas in entitate rei, non in vnitate fundatur, 79.1.B.

Prius, & posterius.

1 Prius natura potest esse aliquid eo, quo secundum aliam rationem posterius est tempore, 335.1.B.
2 Prioritatem naturæ an nouerit Aristoteles, 634.1.B.
3 Multipliciter potest dici vnum prius alio cognitione, 2.347.2. A.
4 Prioritas independentiæ coincidit cum prioritate definitionis, ibidem.B.

Priuatio.

1 Priuatio qualiter rei naturalis principium. 258.2.B.
2 Priuationis variæ diuisiones. 2.713.2.B.
3 Priuatio magis & minus qualiter suscipiat, 2.714.1.A.B.
4 Inter priuationem & habitum non datur medium respectu proprij subiecti: inter negationem verò & formam respectu nullius. ibid.1. C.2.A.
5 Priuatio solis veris entibus conuenit, negatio autem etiam fictis, 2.715.1.A.B.
6 Priuationem vt ens rationis non concipi per modum formæ qua priuat, sed cuiusdam qualitatis, inductione ostenditur, 2.à 716.1.A.ad 2.C.
7 Priuatio semper concipitur vt inexistens secus negatio, ibidem.2.C.

Propositio.

1 Propositio eadem tam vocalis, quàm mentalis, etiam vltimata, dummodo abstractiua sit, mutari potest de vera in falsam, & è contra. sine sui mutatione. 193.2. per totum.

Proprium, & proprietas.

1 Proprium, & accidens, vt vera vniuersalia constituant, in concreto sumenda. 162.1.C.
2 Proprietates rei, maximè quæ illi ratione propriæ formæ debentur, ab eius essentia per naturalem emanationem effectiuè procedunt, 493.à 2.B.
3 Proprietates quæ & qualiter à substantia emanent, vide accidens a nu.27.ad 30. vide etiam emanatio.

Qualitas.

1 Qvalitas per se primò instituta ad ornandam substantiam, qualiterq; id præstet. 2.420.1.B. per totam.
2 Qualitas cur dicatur consequi formam, ibid.1. C.
3 Qualitas in quatuor bimembres species ab Aristotele diuiditur, 2.420.2.C. explicantur singula membra, 2.à 422.1. C. ad 426. de quo verb. Habitus. Dispositio, Potentia, Figura.
4 Qualitatis hæ species essentialiter, & realiter distinctæ, 2. 426.2.C.& seq.
5 Qualitatis prædictæ diuisionis sufficientia & ordo exponitur 2.430.1.B.& 432.2. per totam.
6 Qualitates primæ essentialiter distinguuntur à potentia, 2.427.2.B. nec sunt nisi concomitanter principia actiua, ibidem.
7 Qualitates tertiæ, & quartæ speciei naturaliter solum in corporibus reperiuntur supernaturaliter etiam in Angelis, quibus primæ, & secundæ ex natura rei conueniunt, 2.432. 2.C.
8 Qualitates primæ in ea temperie qua temperamentum consti-

tuunt, non indigent vt conseruentur, nisi sola remotione extrinseci agentis, 346.1.C.
9 Qualitates intentionales de potentia subiecti verè educuntur. 396.1.B. per tot. sicut & spirituales, quæ naturali modo, propriaq; actione fiunt. ibid.2.C.
10 Qualitates spirituales quo sensu dicantur fieri in subiecto sine transmutatione. 396.2.A.B.
11 Qualitates supernaturales nec creantur, nec concreantur, sed ex obedientiali potentia animæ educuntur, à 396. 1.A.
12 Soli, sed non omni qualitati conuenit esse principium proximum efficiendi, à 429.2.B. cui ergo? à 431.2.A.
13 Qualitas virtualis cur subiectum suum alterare non possit, 436.2.C.
14 An qualitatibus termini magnitudine paruitatis, 2.à 337. 1.C.

Quando.

1 Constitutiuum prædicamenti quando variis modis ab aliquibus assignatur: sed impugnantur omnes, 2.à 667.1.B. per totum.
2 Quando per durationem tanquam per formam constituitur, cuius subiectum res durans, concretum autem eadem ipsa sub denominatione durantis, 2.668.1.B.C.
3 Quando cur speciale prædicamentum constituat, omnes motus verò non ita. 2.669.1.C.
4 Ad prædicamentum quando omnes creatæ durationes spectant. 2 670.2.A.B.C.

Quantitas.

1 Quantum quid sit: vbi singulæ partes Aristotelicæ descriptionis explicantur. 2.367.1.A.
2 Quantum est diuisibile naturaliter, & vnde id habeat, ibid.2.B.C.
3 Quantitas distinguitur realiter à substantia, 2.369.& 379.1. per totum.
4 Quantitas non habet in suo effectu formali vnam partem materiæ entitatiuè distinguere ab alia, 115.2.B.C. quid tamen ei præstet. 116.1. per tot. vide etiam, 2.376. à 1.B. per totam sect.
5 Quantitas non habet occupare determinatum spatium, nisi vt substat tali modo condensationis, aut rarefactionis, 2.406.1.C.
6 Partes quanti secundum suasmet entitates partiales illi formaliter insunt, 2.367.1.A.
7 Quantificatio formarum materialium, vel qualitatum, nõ est effectus formalis quantitatis, 337.2.B.
8 Quantitas in spirituali subiecto nequaquam recipi potest, 329.1.C.
9 Quantitas si toti ineesset composito, non simplici vnione ei necteretur, à 336.1.B. ad 337.1.B.
10 Quantitas proprietas est consequens materiam, 339. 1.C. Nec solum in ea recepta. sed & ab ipsa effectiuè dimanans, ibid.2.A.B.
11 Quantitas etsi non sit actiua, qualiter ad actionem naturalis agentis conferat, 411.1.A.B. 429. 2.B.
12 Quantitas eadem specie, diuersas species materias consequitur, 317.1.B.
13 Ad quantitatem non est per se motus, sed accretio tantùm, 339.2. C.
14 Quantitas non habet contrarium. 2.415.2.C.
15 Quantitas non recipit magis & minus. 2.416.2.A.B.
16 Æqualitas, vel inæqualitas aptitudinalis in rigore sumpta, est quædam quantitatis proprietas, licet ei non addat aliquid ex natura rei distinctum, 2. 417.1.A.B.& sequent.
17 Quantitas qualiter subiectiũ accidentium naturaliter & supernaturaliter, vide accidens, nu.8.& sequentibus. Quantitas cum conseruatur in Eucharistia sine subiecto quo indigeat, vide accidens, nu. 32. qualiterq; tunc operetur, ibid. nu.61.

Quantitas continua.

18 Quantitas continua, in corpus, superficiem, & lineam, vt in species vltimas adæquatè diuiditur, 2.395.2. C. & sequentibus.
19 Nec locus, motus, aut tempus sunt species quantitatis, 2. 397.1.A. per tot. & 400.1. per totum, & 404.1. A. & seq. ad 406.
20 Quantitatis continuæ ratio nequit nisi in re permanente inueniri. 2.406.2.A.
21 Quantitatis hæ omnes species realiter inter se distinguuntur, 2.388.2.B.
22 Quantitas indiuisibilia habet tam terminantia, quam continuantia. 2.387.1.B.C.
23 Nullum punctum, aut linea, est terminatiuum tantum, sed sola superficies vltima id habet, 2.389.1.C.2.A.
24 Quantitatis indiuisibilia sunt in potentia respectu realis diuisionis, in actu verò respectu existentiæ realis, 2.387. 2. C.& seq.
25 Quantitas continua infinita puncta habet. 2.390.1.A.
26 Punctum vnitur lineæ media aliqua vnione ex natura rei ab illo distincta, ibidem.2.B.C.
27 Punctum, lineam, aut superficiem non implicat à Deo separatim conseruari, secus de tota indiuisibilium collectione, 2.390.1. C.& seq.
28 Indiuisibilia quantitatiua subiectantur in indiuisibilibus substantialibus illis correspondentibus, 2.391.1.C.2.A.& sequent.
29 Punctum non est species quantitatis 2.395.1.B.
30 Quantitatis continuæ proprietas est esse diuisibilem in infinitum, 2.418.1.B. non verò esse infinitam actu, ibidem 2. A.B.

Quantitas discreta.

31 Quantitatis discretæ principium, vnitas quantitatiua, 2. 408.1.B.C. Quæ vt sic non addit quantitati continuæ nisi præcisam negationem vnionis, ibidem, C.
32 Quantitas discreta realiter est in rebus: nil tamen super res naturales addens, ibid.2.A.B.C.
33 Quantitas discreta an in collectione vnitatum consistat: sitq; vera species quantitatis, 2. 409.1.C. & 2. per totam.
34 Quantitas discreta multitudo rerum spiritualium non est, 2.411.1.A. sicut nec oratio, 2.412.1.C per totum
35 Quantitas discreta diuiditur tanquam genus subalternum in sua inferiora. 2.414.2.B.C.
36 Numeri inæquales, specie distinguuntur, ibid.2.C.
37 Quomodo dicatur vltima vnitas formalis numeri, 2.415. 1.B.C.
38 Quantitas discreta est diuisibilis in vnitates, 2.418.1.B.
39 Quantitatis discretæ proprietas est esse parem vel imparem, ibid.2.C.

Raritas & densitas.

1 Raritas & densitas an sint qualitates, 2.434.1.A.B.
2 In qua specie qualitatis, 2.435.1.A.
3 A modis rarefactionis & condensationis quantitas habet occupare determinatum spatium. 2.406.1.C.

Relatio.

1 Relationes reales dantur proprium & speciale prædicamentum constituentes, 2.542.1.C.& 2.243.1.B.
2 Relationis definitio ex Aristotele traditur, exponitur, & relationibus rationis nequaquam conuenire ostenditur, 2. 556.1. per totum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

3 Relationis definitio, per quam particulam transcendentales excludat, ibid. 2.A.B.
4 Relatio etsi importet in, qualiter totum suum esse sit ad aliud, ibid.C.& 2.per tot.
5 Relationem realem, perfectionem dicere ex professo tractatur, & probatur, ibid.C.& seq.
6 Relatio creata non potest dici ens imperfectionem includens sine perfectione vlla, 2.6.2.A. & seq.
7 Relatio realis sola est quæ constituit prædicamentum Ad aliquid, 2.549.2.A.& seq.
8 Relationis non datur vnicus conceptus communis relationi reali, & rationi: & mens D.Thom. de hoc exponitur, 2.550.1.B.C.
9 Relationis effectus formalis non est aptitudine, sed actu referre, 2.558.2.B.
10 Relatio bene potest concipi vt actu afficiens, quin intelligatur vt actu referens, 2.559.1.A.
11 Relationis differentia essentialis principaliter ex termino, quodammodo etiam ex fundamento desumitur, 2.596.1.A.
12 Vna relatio non pendet formaliter ab alia, 2.591.1.A.
13 Relatio non est actionis effectuum principium, 429.2.C.
14 Relationes prædicamentales esse, vt aliquid à transcendentalibus condistinctum, 2.556.B.
15 Relatio non habet finalem causam, nec propriè efficientem, 2.559.1.B.
16 Relatio reale subiectum requirit, ibid. 1.C.
17 Relatio vna etiam secundum esse ad, in vno tantum subiecto esse potest, ibid.2.B.per tot. nisi proximè in aliquo accidentali sit, remotè verò in alio, 2.560.B.
18 Relationes aliquando vtrumq; subiectum, aliquando proximum tantum denominant, ibid.B.C.
19 Relatio qualiter magis & minus suscipiat, 2.598.2.C.

Relationis diuisiones.

20 Relationis diuisionum mutuus ordo exponitur, 2.595.1.C. & sequentib.
21 Relationis diuisio in tria genera iuxta triplex fundamentum, vnitatis scilicet, actionis, & mensuræ traditur ex Aristotele, 2.567.1.B. defenditurq; ostendendo hæc tria membra realia esse, & inter se distincta 2.569.2.C. & sufficientiæ eius rationes expenduntur, 2.570.B.C.
22 Relationis diuisio in æquiparantiæ, & disquiparantiæ, qualis, 2.595.2.B. de qua vide etiam, 2.580.1.B.C.
23 Relatio intrinsecus, & extrinsecus aduenions quid secundum Scotum, 2.599.2.C. impugnaturq; prædicta diuisio, 2.600.1.C.& sequent.

Relatio ad fundamentum, & fundandi rationem comparata.

24 Relationes prædicamentales à fundamentis non distinguuntur distinctione reali, 2.543.1.C. In quo quædam Durandi limitationes examinantur, & reiiciuntur, ibidem 2.C.& seq. Nec distinctione media inter hanc, & modalem, 2.545.1. per tot. Relatio, si à fundamento in re distinguitur, modalem distinctionem habebit omni relationi cõmunem, ibidem 2. per totam. Ex qua suppositione non potest eius aduentu fundamentum non mutari, 2.546.2.B.C.
25 Per relationem mutari fundamentum, quas difficultates patiatur, ibid. & seq.
26 Relatio eodem modo à fundamento distinguitur vt dicit Ad, & vt dicit In, 2.547.1.C.& seq.
27 Relatio prædicamentalis licet aliquid reale sit, sola tamen ratione cum fundamento in re a proprio fundamento distinguatur, 2.548.1.B.& 2.545.2.C.
28 Relatio semper exigit reale fundamentum, quod à proximo subiecto relationes non est necesse distingui, 2.560.2.A.B.
29 Relationes aliquæ immediatè fundantur in substantia vt identitatis specificæ, creaturæ, & similes, 2.561.1.B.& sequentibus.
30 Relationis fundamentum semper in se includit rationem fundandi, nec hæc duo Physicè, sed Metaphysicè tantũ sunt distincta, 2.562.1.B.& seq.
31 Relationes aliquæ præter fundamentum, eiusq; intrinsecã rationem fundandi aliquam actionem vel passionem, vt conditionem requirunt, ibid.2.A.
32 Relatio vna fundari potest in alia, referriq; per illam ad aliquid sibi accidentarium: ad id enim quod intrinsecè respicit se ipsa sine noua relatione refertur, 2.571.2.A.& sequentibus.
33 Vnam relationem fundari in alia processum in infinitum non infert, 2.572.2.C.

Relatio ad terminum, & ad rationem terminandi comparata.

34 Relatio semper exigit terminum realem actu existentem, & cur, 2.563.2.B.& 564.1.C. Nec de potentia absoluta, aliter potest conseruari, 2.565.2.A.& 1.187.1.B.
35 Relationis essentiam, qualiter terminus intret, 2.565.1.A.
36 Relatio, essentialiter exigit, fundamentum & terminum eius, re ipsa distingui, 2.566.1.A.
37 Non tamen semper æqualem exigit distinctionem, ibidem 2.A.& c.
38 Relationis terminus in commum, cur speciale prædicamẽtum non constituat, 2.594.2.C.
39 In relationis termino, actu terminare est mera denominatio extrinseca: secus esse terminatiuum, 2.585.2.B.
40 In relationibus non mutuis, ratio terminandi, necessario est aliquid absolutum, 2.586.2.A.& seq.
41 Relationes mutuæ, ad absolutum terminantur, 2.588.1.B.C.
42 Quod in vnoquoq; extremo est ratio fundandi, propriam relationem, est ratio terminandi, alteram relationem, 2.589.1.B. quod & in relatiuis non mutuis, verum ostenditur, ibidem 2.B.
43 Relationis terminus aliquid esse potest, cui relationem fundare repugnet, ibid.C.
44 Relationes oppositæ simul natura sunt inter se, & cum termino actu terminante, secus vt ob potentia. 2.590.A.& sequent.
45 Relatio, cum dicitur posito fundamento, & termino, resultare, qualiter intelligendum, 2.588.1.C.& 589.1.A.

Relatio, in vnitate fundata.

46 Relatio similitudinis in vnoquoq; extremo, in reali qualitate fundatur, vt vna est formaliter: in vtroq; verò, inconuenientia eiusdem rationis quam in se habent, 2.570.2.C.
47 Relatio vnitatis in rebus omnium prædicamentorum fundari potest, 2.571.1.C.
48 Relationes identitatis, similitudinis, & æqualitatis, eidem rei, secundum diuersas rationes, conuenire posse, 2.573.1.B.C.
49 Relatio similitudinis, & æqualitatis, in numeris non sunt diuersæ, ibid.1.C.
50 Relatio similitudinis, non solum in vnitate specifica, sed etiam in generica, & in analoga vnum conceptum, importante, fundatur, ibid.2.
51 Relatio veritatis inchoatiuè supponitur in fundamento, completur tamen extrinsecè ex coexistentia termini, 2.574.1.C.

52 Relatio identitatis, rationis est, 2.566.2.C.
53 Relatio similitudinis, inter duo alba, per eandem numero albedinem, nequaquam realis, ibidem.

Relatio fundata in actione, & passione.

54 Relatio ad futurum effectum non est realis, 2.574.2.B.C.
55 Relatio patris in præterita actione non fundatur, sed ab ea pendet vt à conditione sine qua non, ibid.C.
56 Relatio paternitatis, proximè inest substantiæ, medio principio proximo principali, in eoq; fundatur, 2.575.1.A.B.&c.
57 Relatio filij ad patrem & matrem, vnicane, an plures, 2.597.C.& seq.
58 Relatio agentis ab eo instanti quo generat, illi inest, non actioni, 2.575.2.A.
59 Relatio agentis, eadem numero, quæ in primo instanti, resultauit, toto tempore permanet, quo terminus ipse, 2.575.2.B.C.
60 Relatio agentis in potentia, in ordine ad aliquam potentiam passiuam, & actu existentem, realis est, & secundi generis, quæq; inter omnes, creatas potentias, re distinctas intercedit, 2.576.1.A.& seq.
61 Relatio vnionis, & ad primum, & secundum genus relationis reduci potest, 2.579.2.B.C.

Relatio fundata in mensura, & non mutua.

62 Circa tertium genus relationum, Aristotelis mens expenditur, 2.576.2.C.
63 Relationes fundatas in mensura, reales esse, & tertium genus constituere defenditur, 2.578.1.A.
64 Relationum tertij generis, quo sensu mensura sit fundamentum, ibidem 1.C.
65 Relationes pertinentes ad actus, habitus, & potentias appetendi, tertij generis sunt, 2.579.1.C.
66 Relatio non mutua, dupliciter accipitur, 2.580.1.A.
67 Relationes aliquas non mutuas dari, & ex propria ratione ita esse tertij generis ostenditur, vt in alio, non nisi materialiter inueniantur, 2.581.1.B.
68 In relatiuis non mutuis, alterum extremum non refertur realiter ad aliud, ibid.2.per totam.
69 Relationes quæ conueniunt Deo, ab æterno in ordine ad creaturas, siue respectum liberum, siue necessarium supponant, solum sunt secundum dici, vel rationis, 2.582.2.C.
70 Relationes, quæ in Deo sunt ex tempore, vt esse Creatorem Dominum, & similes, rationis sunt, 2.583.1.B.& seq.
71 Relatio dextri & sinistri, inter hominem & columnam, sit ne realis? 2.585.1.B.

Relatio transcendentalis & secundum dici.

72 Relationis secundum dici, vera ratio inquiritur, 2.550.2.A.
73 Relatio secundum dici, à relatione prædicamentali & trãscendentali distinguitur, 2.551.1.B.
74 Relationes transcendentales, à prædicamentalibus & secundum dici distinctas esse, ostenditur, ibidem 2.per totam.
75 Relatio transcendentalis in omni ente creato incompleto, imbibitur, 2.552.1.B.
76 Relationis transcendentalis & prædicamentalis, quatuor differentiæ expenduntur, ibid.2.& seq.
77 Relatio transcendentalis, nunquam respicit terminum, vt purè terminum, & in eo à prædicamentali distinguitur, & quid hoc sit? 2.554.1.C.
78 Relatio transcendentalis, & per se potest intendi à natura & esse principium actionis: prædicamentalis verò non ita, ibid.2.C.
79 Relationes transcendentales, ad prædicamentum ad aliquid cur non pertineant, 2.555.1.B.C.
80 Relationes transcendentales, suum terminum æqualiter respiciunt, 2.565.1.C.
81 Relationes transcendentales, terminari possunt ad terminum, non actu existentem, 2.563.1.C.& seq.

Relationes diuinæ.

82 Relationes diuinæ ab essentia, nullo modo in re distinctæ, 181.2.C.
83 Relationes diuinæ ex proprio conceptu, perfectionem dicunt, 243.1.A.
84 Relationes diuinæ, licet dicant perfectionem, sine imperfectione cur non sint perfectiones simpliciter simplices, 2.63.2.C.2.82.1.C. Vbi discrimen quo adhoc ponitur inter absolutas & relatiuas perfectiones.
85 Relatio diuina infinita est simpliciter vt essentiam includit. 2.7.2.B.C. At secundum illud, quod addit essentiæ, est infinita in suo genere 2.8.1.C.
86 Relatio diuina ex parte conceptus obiectiui, necessario includit essentiam diuinam. ibid.1.A.
87 Tres relationes diuinæ, vt includunt essentiam sunt vnum tantum, infinitum simpliciter. ibid.1.B.C.
88 Relatio diuina quouis modo concepta est ens increatum ibid.2.C.
89 Relationes diuinæ sunt altioris ordinis, includuntq; in se omnem perfectionem, cuiusuis respectus realis, tam transcendentalis, quàm prædicamentalis, seclusis imperfectionibus. 2.556.2.B.
90 Relationes diuinæ in essentia eminenter continentur, prius secundum rationem, quàm ei formaliter adiungantur. 2.63.2.C.
91 Relationes diuinæ, non pertinent ad constitutionem diuinæ essentiæ vt sic sed ad personalem. 2.64.2.A.
92 Relationes diuinæ vna ad aliam, in eadem terminantur. 2.592.2.A.

Relatio rationis.

93 Relationis rationis descriptio, & conditiones ad eam necessariæ. 2.717.2.A. Et ibi consequenter traduntur diuisiones, & alia, quæ ad relationes rationis spectant.

Relatiuum.

1 VNVM relatiuum etiam creatum, ab alio propriè non pendet. 266.2.A.
2 Relatiua qualiter sint simul cognitione declaratur in non mutuis. 2.591.1.B. & sequentibus. In mutuis verò: ibidem. B.C.
3 Correlatiua esse simul definitione qualiter verum. ibid. 2.592.1.B.
4 Relatiuorum omnium, vnum supremum genus dari probatur. 2.593.2.A.
5 Vnum relatiuum in communi, non potest alteri correlatiuo in communi correspondere, nisi in relationibus dissimilium rationum. 2.594.2.B.

Remora.

1 REMORA qua virtute nauim retardet. 457.1.A.

Reproductio.

1 REPRODVCTIO eiusdem effectus, cur naturaliter repugnat causis secundis. 137.138. per tot.

An tempus & motus reproduci possint, vide tempus num. 7. & motus num.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Index rerum

Res.

1 RES & ens synonima, nullatenus tamen vnum passio alterius.75.1.A.

Resistentia.

1 RESISTENTIA passi ad actionem non est necessaria, imò illam impedit, si agentis superat actiuitatem. 462. 1. C.
2 Resistere formaliter non est agere. 467.2.A.
3 Resistentia actualis vno modo in actione consistit, alio vero in sola non repugnantia formali. 2.440.1.B.& seq.
4 Ablata resistentia, potest actio esse & simul tempore cum potentia, si intrinsecè successionem non includat. 2. 456. 2. A.

Sapientia.

1 SAPIENTIAE, variæ acceptiones.27.2.C.
2 Conditiones sapientiæ, ex Aristotele traduntur, & explicantur.28.1. per tot.
3 Sapientia, & scientia, qualiter distinguantur.37.2.A.B.

Scientia & scire.

1 NON potest dari scientia humana, quæ scibilia omnia, in particulari attingat.14.2.C.
2 Scientia ob' duas rationes alterius, directioni & imperio subesse potest.35.2.B.C.
3 Scientia, quo modo supponat suum obiectum esse. 21. 1. B. C.
4 Scientia vt ad creatam & increatam superior est quid importet. 2. 118. 1. B. C.
5 Scientiæ ad scibilia non important relationem prædicamentalem, sed transcendentalem tantum. 2. 556. 1. A.
6 Vnam scientiam simpliciter componunt plures habitus simplices. 2. 492. 1. B. & seq.
7 Scientiæ vnitas quomodo sumatur ab obiecto. 2. 494. 1. A. per tot.
8 Subalternatio scientiarum. 36.

Semen.

1 SEMEN qualiter fatus formationem attingat. à 420. 1. C. Esseque eius actionem circa hoc vitalem, probabile. 433. 1. A. B.
2 Semen à viuente decisum, instrumentum est separatum ipsius, re, & causalitate. 420. 1. B.
Semen quomodo possit introducere formam viuentis. ibi. & 2. per tot. & seq.

Simplicitas.

1 SIMPLICITAS, supra rem quæ denominatur simplex, tantum addit negationem compositionis. 2. 50. 2. A.

Singulare.

Vide, Vnum.

Situs.

1 SITVS, variæ acceptiones. 2. 694. 2. C.
2 Situs est modus realis & absolutus, & corporis situati, à quo sic denominatur. 2. 696. 1. per tot.
3 Situs non distinguitur ex natura rei ab vbi, distinguitur tamen ratione & quo modo. ibidem. 1. C. & 2. per tot.

Spatium.

1 SPATIVM imaginarium quid sit. 2. 672. 2. B. C. & sequentibus.

Species.

1 SPECIES, & specifica natura, ex se neq; ab individuis, præscindit, neq; est prior natura illis. 148. 2. C.
2 Specifica distinctio, inæqualitatem, in perfectione infert, maximè inter absoluta. 2. 36. 2. B. C.
3 Species & genera substantiarum, completæ substantiæ sunt. 2. 233. 1. A. nisi concipiantur per modum partis, tunc enim, incompletæ sunt Metaphysicè. 2. 233. 2. C.

Species intentionales.

1 SPECIES intentionales non habent contrarium. 2. 516. 2. C.
2 Species impressa ad primam speciem qualitatis, sub nomine habitus, spectat. 2. 433. 2. C.
3 Species impressa non est formalis repræsentatio obiecti, sed effectiua tantum. 156. 2. C. & 2. 105. 1. A. B.
4 Species impressa Dei, ipsum distinctè, & abstractiuè repræsentans non potest dari. 2. à 102. 1. A. & sequentibus.
5 Speciem Dei dari, absolutè non implicare ostenditur. 2. à 103. 2. B. & seq.
6 Species impressa Dei, nec de facto datur, neq; est naturaliter possibilis. 2. 106. 1. B. C.

Speculatio.

1 SPECVLATIO est operatio, in sola contemplatione veritatis sistens. 2. 506. 1. C. & seq.

Subalternatio.

1 SVBALTERNATIO in scientiis, in quo consistat, breuiter exponitur. 36. per tot.

Subiectum.

1 SVBIECTVM primum inhæsionis, & subiectum primum prædicationis qualiter proportionentur. 113. 2. C. & seq.

Subsistentia in communi, & subsistere.

1 SVBSISTENTIA in communi, ita potest abstrahi, sicut natura. 2. Disp. 34. Sect. 8. n. 7.
2 Subsistentia, proprie significat, actualem modum per se existendi. seu vltimum terminum naturæ substantialis. 232. 239. 2. B. Vnde subsistere dicit modum per se existendi sine dependentia à sustentante, 2. 250. 2. C.
3 Subsistentia si sumatur, in vi abstracti significat rationem subsistendi, si autem in vi concreti rem ipsam subsistentem. 2. 244. 2. B. C.
4 Subsistentia est de ratione suppositi in quantum suppositum est, non vero in quantum individuum naturæ. 2. 257. 1. A. B. & 263. 1. B. C.
5 An subsistentia. sit ipsa existentia substantialis. 2. 254. 2. B. & concluditur non esse. 2. 257. 2. C.
6 Subsistentia, non supponitur in natura ante existentiam. 2. 250. 1. A. nec constituit subiectum proximum existentiæ. ibid. B. datur tamen natura, vt compleat illam, in ratione existendi. 2. 250. 2. C.
7 Subsistentia non potest consistere in sola negatione. 2. 261. 1. C.
8 Subsistentia, omnino est incompossibilis cum modo essendi in alio, 2. 262. 2. A. & 271. 2. A. B.
9 Cur nõ possit conseruari separata à natura. 2. 262. 2. C.
10 Subsistentia est imperfectior quam natura. 2. 263. 1. B. debet tamen esse proportionata. 2. 258. 1. C.
11 Subsistentia quo modo influat in actionem. 2. 286. 1. B. C. Et quod ad illam non tantùm concomitanter, sed antecedenter comparetur. 2. 287. 2. C.
12 Subsistentia intimior est naturæ, quàm qualibet alia proprietas. 2. Disp. 34. sect. 7. n. 17.

13 Subsi-

13 Subsistentia est per se necessaria, ad causalitatem materialem, non vt ratio recipiendi, sed vt conditio. ibidem. numer. 18.

Subsistentia creata.

14 Subsistentia creata cum natura, verè componit suppositum creatum. 2. 249. 1. B. & 2. 258. 2. B.
15 Subsistentia creata, habet suam propriam existentiam ex natura rei distinctam, ab existentia naturæ. 2. 258. 1. A. 260. 2. C.
16 Subsistentia creata modaliter tantum. ab essentia, & ab existentia distinguitur, est q; modus substantialis eius. 2. 261. 2. B. C. & seq.
17 Subsistentia non habet propriam causalitatem circa naturam, sed est purus & vltimus terminus eius, reducitur q; ad causam formalem. 2. 262. 1. C.
18 Subsistentia creata non potest alienam naturam terminare. ibi. 2. B. C. Nec plures naturas. 275. 2. C.
19 Subsistentia creata respectu naturæ, est actus intrinsecus licet nõ essentialis. 2. 263. 1. C. secus in Deo, quoad subsistẽtiam absolutam. 2. 52. 1. A.
20 Subsistentia creata est incommunicabilis, ideoq; suppositalitas. 2. 263. 2. A. & 275. 1. B. quomodo vero id sit intelligendũ & an aliquo modo cõmunicari possit. 3. 276. per tot.
21 Subsistentiam creatam, reddere incommunicabilem, etiam supernaturaliter naturam quam terminat probabile est. 2. 277. 1. B. C.
22 Subsistentia creata aliquam causam efficientem requirit. 2. 277. 2. B. & quæ illa sit, in sequentibus, vsq; ad. 282. 2. B.
23 Subsistentia creata, propriè non pendet à natura, tanquã à subiecto sustentante, sed tanquam terminus à terminabili. 2. 282. 2. B. C.

Subsistentia materialis & spiritualis.

24 Subsistentia rerum spiritualium, omnino, est indiuisibilis. 2. 263. 2. B. & 264. 2. B.
25 Subsistentia animæ rationalis, comparari potest ad subsistentiam corporis per modum formæ. 2. 285. 2. B.
26 Nec habet incompossibilitatem, cum vnione ad corpus. 2. 269. 1. C.
Subsistentia rerum materialium, non est entitas realiter distincta à materia & forma. 2. 263. 2. C.
Est tamen diuisibilis & composita. 2. 265. 2. A. B. & 267. 2. B.
27 Subsistentia materialis non potest esse tota in toto & tota in qualibet parte. 2. 265. 1. C.
28 Subsistentia completa rerum materialium, includit partiales modos ipsarum partium, & vnionem eorum inter se. 2. 267. 2. B. C.
29 Subsistentia materiæ, partialis est & incompleta. 2. 266. 2. C. Et ex natura rei distinguitur ab vnione ad formam. 2. 270. 2. B. C. & manet eadem posit separationem formæ, imò sine vlla forma potest conseruari. ibid. Non potest tamen intrinsecè terminare existentiam formæ. 2. 267. 1. B. C. & 273. 1. C.

Substantia.

1 SVBSTANTIAM aliquam esse in rerum natura, vnde colligatur. 2. 217. 1. B.
2 Substantia vt dicit essentiam rei, etiam comprehendit analogicè accidentia. 2. 228. 2. B.
3 Substantia dicitur à substãdo vel à subsistendo, & prius est impositum nomen à substando, licet ratio subsistendi sit prior. 2. 263. 1. B. C. & 229. per tot.
4 Substantiæ ratio essentialis, non potest quidditatiuè cognosci, à nobis, neq; in communi, nec in materiali substantia. 2. 305. 2. A.
5 Substantia potest esse sine ratione substandi non tamen sine ratione subsistendi. 2. 229. 1. B.
6 Substantia, ex eodem est ens, ex quo substantia, secundum rem, secus secundum rationem. 60. 1. A. B.
7 Substantia, non includit in sua constitutione negationem, licet per eam explicetur. 68. 2. B. C.
8 Conceptus substantiæ & modi per se non distinguuntur obiectiuè, sed ex modo concipiendi, vt quod vel vt quo. 70. 2. C.
9 Substantia non est prior duratione accidente sibi necessariò connexo, secus alias. 2. 346. 2. B. C. semper tamen est prior, independentia & perfectione. 2. 347. 2. B. C.
10 Substantia est posterior cognitione quàm accidens quoad nos. 2. 348. 1. C. 2. A. B.
11 Ad quidditatiuam cognitionem substantiæ, non requiritur cognitio accidentium. 2. 348. 1. A.
12 Substantia an & quando immediatè suscipiat accidentia, vide Accidens, nu. 5. Qualiter q; ab accidentibus respiciatur ibi à n. 41. ad 47.

Substantia completa, & incompleta.

13 Substantia completa intelligitur per modum integræ substantiæ, incompleta verò per modum partis. 2. 229. 2. C. & quid vtraq;. 2. 230. 1. A.
14 Substantia creata, vt sit completa, nec accidentibus nec partibus integralibus indiget. 2. 231. 1. A. B.
15 Substantia completa, non est necessariò composita, nisi creata sit. 2. 230. 2. A. & 2. 332. 1. B.
16 Substantia materialis heterogenea debita magnitudine carens metaphysicè est completa, & physicè incompleta. 2. 231. 2. B.
17 Substantia metaphysicè completa, vt talis denominetur quid requirat. 2. 232. 1. A. & seq.
18 Diuisio substantiæ in completam, & incompletam, metaphysicè, est subiecti in accidentia rationis, physicè verò analogi in analogata. 2. 234. 1. B.
19 Substantia incompleta, capax est accidentium. 2. 227. 1. B.
20 Dari substantiam completam, simplicem quantitatis capacem non est euidens implicare. 301. 1. C.
21 Substantiam creatam completam, sine vllo prorsus accidente, conseruari non implicat. 358. 1. C.
22 Substantia completa perfectior est omni accidenti, etiamsi sit supernaturale, licet eam hoc, secundum quid excedere possit. 2. 227. 2. B.

Substantiæ in primam, & secundam diuisio.

23 Prima substantia per se primò habet rationem substandi, & subsistendi secundariò, mediante prima. Vnde prima substantia. prius est substantia quam secunda. 2. 237. 1. A. & sequentibus.
24 Substantia, vt diuiditur in primam, & secundam dicit conceptum obiectiuum realem, vniuocum, non verò gradũ essentialem, licet hoc sit probabile. ibid. 1. B. C.
25 Prima substantiæ ratio, aliquo modo est communis omnibus primis substantiis. 2. 237. 2. A. B.
26 Substantia incompleta nec propriè est prima nec secunda substantia. 2. 240. 2. C. & seq.
27 Prima substantia, solum dicitur de subiectiua singulari & per se subsistente. 2. 242. 2. B. C.
28 Prima substantia, & suppositum in creaturis, idem formaliter sunt. 2. 243. 1. A.
29 In secundis substantiis abstractum, differt ex natura rei à concreto. Disp. 34. sect. 8. n. 3.

Substantia immaterialis & intellectualis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vide Angelus.

30 Substantiam immaterialem, esse possibilem, demonstrari potest naturaliter. à 315.1.B. ad 316.2.A. Imò & de facto dari. 316.2.A. & 2.295.1.B.C. & quo medio. 2.298.2.A.
31 Substantia immaterialis, quid sit. 2.294.2.B.
32 Impossibile est substantiam esse immaterialem, & non esse cognoscentẽ. 2.308.2.A. & intelligẽtẽ. 2.309.1.B. & seq.
33 Substantiæ incorporeæ, quænis materiæ compositio, aut causalitas repugnat. 316.2.A.

Substantia materialis & corporea.

34 Substantia materialis & corporea, an sint omnino idem re, vel ratione, latè. 2.331.2.A. & seq fere per tot.
35 Omnis substantia, quæ materia & forma constat, materialis est, etiamsi forma spiritualis sit. 2.330.2.C. & seq.
36 Substantia materialis habet vnam quidditatem & essentiam in qua materia essentialiter includitur. 2.334.1.C. & 335.2.C.
37 Substantia materialis, distinguitur realiter à singulis partibus componentibus, per inclusionem alterius. 2.337.2.C. & à materia & forma simul sumptis, per vnionem earundem partium. 2.338.1.A. non verò à partibus addita vnione nisi ratione tantùm. ibid.1.C. & seq.
38 Substantia materialis, vt sit eadem numero, non solùm requirit eandem numero formam. sed etiam materiam, & vt ab alia differat specie sufficit diuersitas in forma. 2.363.1.C.2.B.
39 Substantiæ materiales, & immateriales, vniuocè conueniunt, similiter cœlestia, & terrestria corpora. 172.2.B.
40 Substantia corporea secundum se totam, non est in infimo ordine nec sumè distans à Deo. 411.1.B.
41 Substantiæ diuisio in corpoream & incorpoream prior est diuisione substantiæ in viuentem, & non viuentẽ. 389.2.A.
42 Substantia corporea qualiter dicatur esse in loco media quantitate. 2.691.1.A.B.C.
43 Substantia materialis per potentiam Dei conseruari potest sine quantitate. 2 372.1.C.
44 De connexione substantiæ materialis cum quantitate, & quid ab ea habeat. vid. verb. Quantitas.
45 Substantiæ qualiter accidentia causet, vide causa materialis. Substantiæ productio, qualiter ab accidente attingatur. vide Accidens, à n.21. ad 26.

Substantia supernaturalis.

46 Talis substantia non potest à Deo fieri. 2.268.1.A. Neque substantia omnino simplex. ibid. 1.C.

Substantia prædicamentalis.

47 Substantia quæ est genus generalissimum, distinguitur ex natura rei, à substantiali natura 2. Disp. 34. sect. 8. n. 9.
48 Substantia quæ est genus prædicamenti est ens completũ, quod per se subsistere potest. ibid. n. 11.
49 Substantiæ incompletæ, non possunt in recta linea prædicamentali constitui. ibid. 12. & 13.

Substare.

1 SVBSTARE idem est quod aliis subesse. 2.228.2.C.
2 Substare accidentibus proprietas realis est. 2.236.1.C.2.A.
3 Substare secundæ intentionaliter sumptum, est subiici in propositione. ibid.

Successio & successiua entia.

1 SVCCESSIO sine reali variatione in esse reperiri non potest. 2.644.2.B.C.
2 Successiua entia reproduci possunt, secundum positiuum quod dicunt, secus secundum negationem in eis inclusam. 138.1.A.

Superficies.

Vide, Quantitas. à n. 18.

Suppositum.

1 SVPPOSITVM & subsistens non sunt idem secundum rationem in Deo, secus autem in creaturis. 2.241.2.A.
2 Suppositum in diuinis, distinguitur ratione, ex parte rei conceptæ, à prima substantia absoluta. 2.444.1.A.
3 Nullum suppositum potest terminare alienam naturam per solam negationem. 2.247.1.A.
4 Suppositum creatum, aliquid reale positiuum addit naturæ distinctum ab illa, & de complemento illius. 2.249.1.B. & 2.250.1.B.
5 Suppositum etiam in Angelis addit aliquid ex natura rei distinctum super naturam. 2.251.1.A.B.
6 Suppositum distingui à natura, solum per aliquid extrinsecum impossibile est. 2.255.1.B. & seq.
7 Suppositum creatum, non minus abstrahit ab actuali existentia quam natura. 2.257.1.C.
8 Suppositum, est incommunicabile pluribus inferioribus. 2.275.1.C.
9 Supposito creato naturaliter repugnat, pluribus per vnionem realem communicari. ibid. 2.A.B.
10 Vnum suppositum, non est terminabile ab alio. 2. 276.1. C.2.A.
11 Suppositi denominatio soli substantiæ completæ conuenit. ibid. 2.B.
12 Actiones & passiones esse suppositorum quomodo sit intelligendum. Disp. 34. sect. 7. à n. 10. ad 18.
13 Suppositum est id quod recipit accidentia. ibid. 18.
14 Suppositum non est subiectum generationis substantialis. ibid. 19.

Tactus.

1 TACTVS, auditus & visus comparantur, quoad vtilitatem in adquirendis scientiis. à 39.1.C. ad 40.1.C.

Tempus.

1 TEMPVS discretum quod sit. 2.654.2.C.
2 Tempus continuum dari ostenditur. 2.655.1.A.B.
3 Tempus, in solo motu reperitur, & pro diuersitate motuũ multiplicatur. ibid. 2.C. & 656.2.A.
4 Tempus & motus sola ratione distinguuntur. 2. 656. 2. C. & seq.
5 Tempus continuum in corporeum, & spirituale diuiditur, & quid vtrumq; ibid. 1.C.
6 Tempus in æquali motu semper est æquale, vbi difficultas de motu tardo & veloci latè tractatur. 2.à 657.1.C. ad 658.2. B. & 2.406.1.B.
7 Tempus idem numero reproduci non implicat, si secundum se ac realiter consideretur. 2.à 658.2.B. & seq.
8 Tempus quo vero sensu per instãs existere dicatur. 2.B.660. 2. C.
9 Temporis partes licet successiuè fiant, qualiter veram existentiam habeant, verumque ens reale constituant. 2. à. 660.2.A. ad 661.2.C.
10 Temporis fluxus per præsens, & præteritum, qualiter fiat. 2.661.2.B.C.

Tempus vt mensura.

11 Tempus mensura passiua capax est. 2.662.1.A.
12 Tempus non potest esse mensura motus cuius est duratio. ibid. 1.B.
13 Nullum tempus ex natura sua est cæterorum mensura, licet aliquod sit magis aptum, vt ex hominum placito ad id sumatur. 2.663.1.A.
14 Tempus esse numerum motus secundum prius & posterius ex Aristotele exponitur. ibid. 1.C.2.A.

15 Tempus extrinsecum mensura cæterorum vnum tantum, intrinseca verò tot quot motus, 2.663.2.B.
16 Tempus non est mensura successionis discretæ. 2.665.1.B.C.
17 Tempus non est mensura durationis rei permanentis nisi quasi per accidens. ibid. 2.C.
18 Tempus nostrum æuiterna non mensurat, ibid. 2.666.1. per totam.
19 Tempus, ad prædicamentum quantitatis non pertinet. 2. 404.1.A. per totam.

Terminus.

1 TERMINI mutationum, duplicem contrarietatem habent, 2.517.2.A.B.

Theologia.

1 Cur sit simul scientia practica & speculatiua, 27.1.B.C.

Totum.

1 TOTVM à partibus qualiter distinguatur, 2. à 336. 20. C. & sequent. per tot.

Transcendens.

1 CVR sex transcendentia numerentur, 75.2.B.
2 Transcendentia non propriè dici vniuersalia, & cur? 162. 2.C.

Transmutatio.

1 TRANSMVTATIO naturalis fieri non potest, nisi manente communi subiecto sub vtroq; termino. 274.1.A.
2 Transmutationem substantialem dari in rebus. 275.1. C.2.A.

Vacuum.

1 VACVVM cur omnia corpora abhorreant. 450.2.B.
2 Per vacuum an detur actio. Vide Agens, n. 6.7.

Vbi.

1 VBI modus est realis intrinsecè inhærens rei, quæ in loco esse dicitur, & ab ea ex natura rei distinctus, 2.673.2.B. & 675.2.A.
2 Formalis effectus ipsius vbi est, hic, vel illic constituere subiectum. 2.674.1.B.
3 Vbi, non prouenit formaliter à superficie ambiente, aut extrinseco corpore, nec ab eo resultat, aut pendet. ibid. 1.C. & sequent.
4 Hoc vbi est forma constituens prædicamentum, vbi, 2.675. 1.C. 677.1. per totam.
5 Vbi intrinsecum non verò extrinsecus locus, est terminus motus localis. 2.677.1.C.
6 Vbi non fundatur necessario in quantitate molis, 2.678. 1.B.C.
7 Vbi proprium habet quantitas, ab vbi suæ substantiæ realiter distinctum. 2.690.1.B.C. & seq.
8 Vbi in omnibus substantiis, & earum accidentibus reperitur. 2.691.2.A.B.C.
9 Vbi se ipso & non per aliud vbi præsens est loco, 2.692. 1.B.
10 Vbi non posse esse principium per se alicuius actionis ostenditur. 420.2.A.B.C.
11 Vbi diuisio in circumscriptiuum, & definitiuum traditur, & verusq; ratio exponitur. 2. 692.2.A. & sequentibus. Vsq; ad, diuisionem vniuocam traditur. 2. 693.2.C.
12 Vbi substantiæ materialis vt à quantitate distinctæ, sit ne circumscriptiuum. 2.692.2.C. & 693.1.A.
13 Vbi quod Christus habet in Eucharistia, definitiuum ne, an circumscriptiuum. 2.693.1.C. Vbi nec moueri nec intendi potest, omnique contrario caret, 2.694.1.B.C.2.A.

Verbum diuinum.

1 VERBVM diuinum, cum humanitate, qualiter ad Christi constitutionem concurrat, & an aliquam in hoc causalitatem exerceat, 267.1.C.

Verbum mentis.

1 VERBVM mentis (quod ab actu intelligendi non distinguitur) non prius natura est quam insit intellectui, 200.2. C. & 2.605.2.C.

Veritas, & verum.

1 VERITAS prius quam bonitas competit enti. 198.2. B.C.
2 Veritatis definitio proponitur, 190.1.B.C.
3 Verum non formaliter sed fundamentaliter esse obiectum iudicij ex D. Thom. docetur, 191.2.B. Qualiter autem verum obiectum sit intellectus. 215.2.C.
4 Veritas in communi, conformitatem cognoscentis & cogniti importat. 211.1.A.B.
5 Veritas & falsitas in eodem iudicio, etiam respectu diuersorum simul reperiri non potest, 221.2.B.
6 Veritas, de veritate compositionis & rei, analogia proportionalitatis dicitur, 215.1.C.

Veritatis diuisiones variæ.

7 Veritas triplex, in significando, in cognoscendo, & in essendo. 190.1.A.B.
8 Veritatis contemplatio, duplex, scilicet in actu exercito, & signato. 198.2.C.
9 Veritas complexa, in conformitate iudicij posita, & quid hæc conformitas. 190.2.C. 191.2.A.
10 Verum formale & radicale quid, 194.1.C. quam perfectionem respectu actus importet vtrumq;. ibid. 2.A.B.
11 Veritas in Deo, quot modis contingat, & an sit perfectio simpliciter, 195.1.A.
12 Veritas in significando, eadem proportione in vocibus ac in conceptibus reperitur, & in conformitate vocis significantis, ad rem significatam consistit. 200.2.C.
13 Veritas, non est de essentia alicuius actus cognitionis, formalis, sed aliquorum accidens quintum prædicabile, aliorum verò, inseparabilis proprietas, 194.2.A.B. 195.2.A.

Veritas cognitionis.

14 Veritatem specialiori modo in iudicio inueniri, quàm in simplici conceptione mentis, aut sensuum ostenditur, 197. 1.C. & quis sit talis modus, ex D. Thomæ mente latè expenditur & declaratur, 197.2.B. ad 200.
15 Veritas cognitionis, & in actu intelligendi, & in singulis eius principiis inuenitur, diuersimodè tamen. 200.1.B.C.
16 Veritas cognitionis non prius natura est in intellectu aut verbo, quam ipse actu intelligat. ibid. 2.C.
17 Veritas cognitionis, in simplici & composita apprehensione, quodammodo reperitur, 201.1.B.C. & seq.
18 Veritas cognitionis, tam in intellectu speculatiuo, quam practico inuenitur, 202.1.C. Nec minus propriè in diuisione quam in compositione, 203.2.B.
19 Veritas compositionis, distincta est à transcendentali, semper tamen eam includit, 214.1.B. Veritatem assequendi difficultas, oritur ex improportione intellectus ad obiecta, quæ in vtroq; extremo fundatur, sed non eodem modo, à 224.1.B. ad 226.2.C.
20 Veritas compositionis, est id ad si quod significandum, primò est imposita hæc vox. 214.2.A.B.

Veritas æterna propositionum.

21 Veritas æterna propositionum qualis sit. 2.160.2.A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

22 Veritas æterna est in propositionibus in quibus essentialia prædicata de re asseruntur, 2.204.1.C.& seq.
23 In his propositionibus non asseritur existentia subiecti, prædicati, aut vnionis, 2.206.1.B.
24 Nulla efficiente causa eget veritas harum propositionum, ibidem.
25 Veritas harum propositionum vt realis est, & actu in solo intellectu diuino inuenitur, ibid.2.B.
26 Radix talis veritatis est vnitas vel vnio necessaria extremorum in propositionibus affirmatiuis: in negatiuis verò est necessaria incompossibilitas, ibid.2.C.
27 Hæc complexio, Homo est, seu existit, an æterna veritatis, 2.207.1.A.
28 Veritas & falsitas propositionum magis & minus qualiter recipiat, 221.2.B.C.

Veritas transcendentalis.

29 Veritatem transcendentalem dari, & non addere supra ens perfectionem absolutam ratione ratiocinata distinctam, 204.2.C.& seq.
30 Veritas transcendentalis propriam relationem rationis, aut rei non requirit, à 206.2.B.& 207.2.A.
31 Veritas transcendentalis non consistit in sola negatione, aut extrinseca denominatione, 208.1.per tot.
32 Veritas transcendentalis quid tandem sit, 209.2.B.& sequentibus.
33 Veritas transcendentalis qualiter omni enti conueniat eiusq; passio dicatur, 212.1.C.

Visus.

1 Visvs, cur præ cæteris sensibus ametur, 39.2.per tot.& 40.1.

Visio beatifica.

1 Visio beatifica licet in se videatur, non potest per illam Deus vt in se est cognosci, 2.99.2.A.
2 Visionis beatificæ principalis causa Deus, instrumentalis verò intellectus noster, 2.109.1.B.C.
3 Visio beatifica, quamuis inferioris ordinis sit, est tamen singularis Dei participatio, eiq; in ratione actus proportionata, 2.109.2.A.B.
4 Visio beatifica æuo nec an participata æternitate mensuretur, 2.652.2.A.

Viuens, & vita.

1 Vivens quo sensu dicatur corpore & anima constitui, 372.1.C.
2 Cum viuens moritur, forma cadaueris in materia succedit, ibid.2.A. Viuentia omnia, indigèt speciali concursu superioris causæ ad sibi similia generanda quo instrumentaria actiuitas seminis ab ipsis decisi.iuuetur, à 420.2.C.per totam sect.
Vita intellectus cum vegetatiua & sensitiua, quam connexionem habeat. 2.117.1.A.

Vnio.

1 Vnionis variæ acceptiones, 359.2.B.
2 Vnio quæcunq; sit ex intrinseca ratione habet pendere ab altero extremo, 292.2.B.& 297.2.B.
3 Vnio partium compositi substantialis, & à materia & à forma secundum diuersa genera causatur, 359.1.C.2.A.
4 Vnionem compositi materialis esse tantum vnam, eamq; tenere se ex parte formæ probabilius, 298.1.C.& seq.
5 Vnio animæ rationalis cum materia diuersa est essentialiter ab omni vnione formæ materialis, 297.2.C. Ex potentia tamen materiæ, & ipsius animæ educitur, 355.2.A.B. An autem ab ipsa anima effectiuè dimanet incertum est, à quo sit effectiue, 359.1.B.C.

Vniuersale.

1 Vniversalia non possunt existere à singularibus separata, & quæ in hoc mens Platonis. 101.2.C.143.1.B.& seq. sunt vero in rebus ipsis singularibus, 142.2.C.
2 Vniuersalis natura qualiter vna numero in ratione vniuersalis, à 149.1.A.
3 Vniuersali naturæ non competit aptitudo essendi in multis prout à parte rei existit, à 149.2.C.& seq. Imò nec secundum se ante intellectus operationem, 151.1.C. sed per intellectum cum fundamento in natura secundum se, & quid hæc aptitudo, 152.1.C.& quale hoc fundamentum, 153.1.A.B.
4 Vniuersale fit per intellectum cum fundamento in re, à 153.2.B. Non per operationem intellectus agentis, 156.2.A. sed possibilis, & quæ sit hæc, 157.1.B.& 158.1.A.
5 Vniuersale vt constituatur, à quo præscindi aut inter quæ debeat aut sufficiat comparari, ibid.B.1.
6 Vniuersale pro re denominata sumptum, eandem quam ipsa realitatem habebit, 158.2.A. Vniuersalitas verò semper est ens rationis, ibid.2.B.C.
7 Vniuersale per solam aptitudinalem relationem ad multa sufficienter completur, 159.1.B.
8 Vniuersale & à corporeo & incorporeo abstrahit sicut à substantia & accidente, ibid.1.C.2.A.
9 Vniuersalia non dicuntur æterna, nisi secundum esse essentiæ, ibid.2.B.
10 Vniuersalis & ipsius vniuersalitatis, quæ causa, 160.1.B.C.
11 Vniuersale, cur semper per modum totius prædicari dicatur, 162.1.C.2.A.
12 Vniuersalis consideratio, ad Metaphysicam, & ad Logicam pertinet & sub qua ratione. 161.1.A.B.

Vniuersalis diuisiones.

13 Vniuersale in causando & repræsentando licet ex parte obiecti vniuersalia dicantur, in re tamen individuum quid sunt, 160.2.A.B.
14 Vniuersale in essendo vel nullum est, vel ab vniuersale in in prædicando non differt, ibid.
15 Vniuersale Metaphysicum, Physicum & Logicum quid. ibid.2.C.& 161.1.
16 Vniuersalis diuisio in quinq; prædicabilia examinatur, à 161.2.C. ad 164. Omnia eius membra esse species vltimas qualiter stare possit, 162.2.B.
17 Vniuersale vt ex abstractione consurgit, quinq; prædicabilia sub se continet: licet de eis non vniuoce dici. sit probabile, 163.2.B.C.
18 Vniuersalis vnitas. vide Vnum, nu.22.

Vniuersum.

1 Ad vniuersi perfectionem spectat dari in eo spirituales substantias. Disput. sect.1.nu.5.& 9.
2 Vniuersi perfectio vnde consurgat, qualiterq; rerum diuersitatem & distinctionem exigat. 2.296.1.C.& seq.

Vnitas, & vnum.

1 Vnvm nihil positiuum supra ens addit, re aut ratione distinctum, sed negationem per modum priuationis, diuisionis entis in se ipso, à 80.2.C. ad 85.
2 Esse diuisum ab alio, non est de essentia vnius, sed illud consequitur, 82.1.C.& seq.
3 Vnum non importat essentialiter negationem multitudinis in rerum natura, 82.2.B. 84.1.B.C.
4 Vnum qualiter dicat perfectionem, sitq; vnum ens magis vnum quam aliud. 84.2.A.

5 Vnum de formali non dicit solam negationem, sed ens sub negatione, & eodem modo de vnitate, & entitate, abstractè sumptis loquendum, 86.1.A.2.A.B.
6 Vnum potest habere vnitatem, & ex propria entitate, & ex alia adiuncta, quæq; sint, & qualiter appellandæ, 90.2.C.
7 Vnum adæquata passio entis, 91.1.B. Vnitas secundum positiuum, & negatiuum multitudinem componit, 93.2.B.C.
8 In vno, prior est indiuisio, qualibet diuisione in eo inclusa, 94.2.A.
9 Vnum de Deo & creatura analogicè dicitur, 93.1.B.

Vnum per se, & per accidens.

10 Vnum per se quid sit, inductione ostenditur per singula rerum genera, à 688.1.B. ad 89.2.B.
11 Vnum per accidens, qualiter ex duobus entibus in actu consurgat, ens vero per se ex vno in actu, & alio in potentia, 87.2.C.
12 Ratio vnius per accidens in quo posita sit, qualiter vnum ens magis per accidens sit quam aliud, 89.2.B.C.
13 Ex accidenti & subiecto cur resultet vnum per accidens, 392.1.B.
14 Vnitates hæ de entе rationis qualiter dicantur. 90.2.B.

Vnum, & multa.

15 Vnum & multa quomodo distinguantur, & opponantur, 93.1.C.& seq.
16 Vnum prius est secundum se, quam multa, licet quoad nos multitudo sit aliquomodo prior, 94.1.B.& 2.C. Vnum & multa formalius diuidunt vnum vt sic, quam ens, 97.1.B.

Vnitas transcendentalis, & numerica.

17 Vnitas transcendentalis & quantitatiua, quomodo distinguantur, 98.2.C.& seq.
18 Vnitas transcendentalis, & quantitatiua, in nullo sensu sunt idem conuertibiliter. 99.2.A.
19 Vnitas transcendentalis quid in se & qualiter abstrahat ab vniuersali formali & numerali, 100.1.C.& sequent.
20 Vnum numero dicitur, quòd secundum eam rationem qua vnum est, non est multiplicabile in plura inferiora. 101.per totam.
21 Implicat dari ens à parte rei quod non sit vnum numero, 101.2.B.C.& 105.1.B.

Vnitas formalis, & vniuersalis.

22 Vnitas formalis in rebus necessario admittenda, ab individuali, & sola ratione distincta, 140.2.C.& sequentibus.
23 Vnitas formalis prout in re existit incommunicabilis est, 141.1.C.& 2.A.
24 Vnitas formalis non sufficit ad rationem vniuersalis, 144.2.C.
25 Vnitatis formalis principium tota rei essentia, & quomodo, 171.2.C.& seq.
26 Vnitatis vniuersalis ratio in quo formaliter consistat, 145.1.C.
27 Vnitas vniuersalis quo sensu ad numeralem reuocari possit. ibid.2.A.B.
28 Vnitatem præcisionis, quæ naturæ communi extra individua, & ante operationem intellectus conueniat, non dari, 146.1.C.& seq.

Voluntas, & voluntarium.

1 Volvntas, & liberè, & necessariò, moueri potest: semper tamen agit voluntariè, 499.2.C.& seq.
2 Voluntas in hac vita nullum habet actum humanum simpliciter necessarium quoad exercitium, à 501.1.A.
3 Voluntatis primus actus, in homine vtente ratione non est necessarius. 501.2.A.
4 Voluntas, necessario quoad specificationem fertur in finem, sub ratione vniuersalis boni propositum, secus in particulares fines, 502.1.B.C.
5 Voluntas suam libertatem, magis in electione mediorum, quam in finis intentione demonstrat. 502.2.C.& sequentibus.
6 Voluntatis electio vnius boni præ alio qualiter fiat, 503.1.B.
7 Voluntas in incognitum, etiam de potentia absoluta ferri nequit. 620.2.C.& seq.
8 Voluntatis actus an necessariò per aliquod tempus duret, 504.2.B.C.
9 Aliquis actus est intrinsecè voluntarius, alius, per extrinsecam denominationem, & ille, solum est volitus per modum actus hic per modum obiecti, 492.1.C.& 2.A.
10 Voluntarius actus intrinsecè, non potest nisi ab appetitiua potentia elici. 492.2.B.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX PHILOSOPHICVS.

AD PROOEMIALES LOGICÆ.

VTRVM Logicæ obiectum sit ens rationis, vel modus sciendi. 25.
An Logica dirigat opera rationis. 2. 349. 1. C.
Vtrum. Ex directione actuum intellectus Logica sit scientia practica. 2. 503. & seq.
Vtrum. Logica sit aptior cæteris ad docendum. 34. 1. A.

Liber prædicabilium.

HIc aliqui disputant de entibus rationis, sed propria eorum tractatio Metaphysici est, & habetur latè in vltima disp. huius operis, vbi natura entis rationis in communi, modus quo fit, variæ eius diuisiones, & subdiuisiones traduntur vt videre est in indice rerum, ver. Ens rationis, Relatio rationis, Priuatio, Negatio, & Denominatio. Alij etiam hic licet extra rem, de vniuersalibus agunt, de quibus Disp. 6. latè tractatur, vbi an sint in rebus, qualiter ab inferioribus distinguantur, per quam intellectus operationem fiant, à quibus abstrahi debeant, varijque modi vniuersalium in essendo, repræsentando, prædicando, & similia ex professo explicantur, & an in rebus detur vnitas formalis distincta à numerali, & minor illa sibi vide.
Vtrum. Abstracta substantiarum, & accidentium de inferioribus prædicentur. 169. 2. C.
Vtrum. Compositio ex genere & differentia sit rationis, & de aliis similibus compositionibus. 108. 2. C. 383. & 2. 212. & 2. 312.
Vtrum. Detur forma Metaphysica & quid sit. à 384. ad 388.
Vtrum. Vniuersale in quinque prædicabilia sufficienter diuidatur. 161.
Vtrum. Prædicata superiora distinguuntur ab inferioribus ex natura rei. à 164. ad 169.

Ad Caput de genere.

AN genus habeat immediata indiuidua. 167. & seq.
An genus cum sit pars quo modo de tota specie prædicetur. 386.
Genus qualiter à materia sumatur. 171. & 172.
An generis & differentiæ compositio assimiletur compositionis materiæ & formæ. 386.
Genus quomodo se habeat ad differentias. 168. & 169.
Generis perfectio vnde sumenda. 305. 1. C.

Ad Caput de Specie.

AN in natura angelica sit species prædicabilis. 109.
An species præscindat ab indiuiduis, aut sit prior natura illis. à 148. 2. C.
Vtrum. Species & genera substantiarum sint entia completa. 2. 233. 1. A.
An sit abstrahibilis vna ratio communis indiuiduis suppositi & personæ, & an hæc sit vniuersalis & in qua specie. 163. 1. B. & sequent.

Ad Cap. de Differentia.

VTRVM. Differentia sumitur à tota forma. à 65. 1. B.
Vtrum. In differentijs essentialibus possit dari processus in infinitum. 388. 2. C.
Qualis sit modus prædicandi differentiæ. 2. 233. 2. A.

Ad Cap. de Proprio, & Accidente.

Vtrum. Proprium & accidens in concreto, vel in abstracto constituant vniuersale. 162. 1. C. & 150. 2. C.
Proprium & accidens qua ratione sint vniuersalia. ibid.
Vtrum. Logicum, & Physicum accidens distinguantur. 2. 221. 1. C. 2. A.

Liber Prædicamentorum.

VTrum. Sit immediata, & sufficiens diuisio entis in substantiam & accidens disp 32.
An hæc diuisio sit analoga. 2. à 221. 2. B.
Idem quæritur de diuisione accidentis in nouem genera. 2. à 350. 2. C.
Vtrum. Analoga habeant vnum conceptum communem, & quæ. 45. à 2. B. & seq.
Vtrum. Conceptus primi analogati sit conceptus confusus aliorum. ibid.
Vtrum. Analogia proportionis, & proportionalitatis distinguantur. 54. & 2. 10. 1. A.
Analogia attributionis, quæ, & quotuplex. 2. 12. 2. B. 2. 223. 2. B. C. & seq.
Vox analogum significans vtrum ad id primò imposita. ibidem.

Ad Cap. de substantia.

DE substantia latè disseritur à Disp. 33. ad Disputat. 38. non omnia tamen ad Logicum spectant, sed quæ Disput. 33. tractantur de constitutiuo huius prædicamenti, & eius diuisione in primam, & secundam substantiam completam, & incompletam, & similia.

Ad Cap. de Quantitate.

LAtè de quantitate agitur à Disp. 39. ad 41. aliqua autem, quæ non tam ad Logicum, quam ad Physicum spectãt ad 6. Physic. remissa sunt.

Ad Cap. de Qualitate.

DE qualitate fusè disputatur à Disp. 42. ad Disp. 46. sed quæ habentur in Disp. 42. vbi qualitatis ratio, eius species, & singularum ab aliis distinctio, & similia fusè declarantur, proprie sunt Logici instituti.

Ad Cap. de Relatione.

AGitur de relatione ex professo Disp. 47. vbi omnia quæ huic prædicamento sunt propria, latè explicantur, quæ sigillatim repetere, esset inutile.

Ad sex vltima prædicamenta.

DE his agitur à Disp. 48. ad 53. inter quas vnicuique propria respondet disputatio. Et quamuis aliqua attingãtur, quæ ad libros Physicorũ remissa sunt, in vnoquoq; tamẽ propria ratio constitutiua prædicamenti, eiusque coordinatione & res quæ ad ipsum pertinent vel reducũtur, prout proprium est Logici professoris, explicantur, vt in singulis videre est.

Ad Cap. de Oppositis.

VTRVM. Oppositio aliquid addat supra opposita. 2. 310. 2. A.

Quæ

Quæ sit maxima omnium oppositio. 2. 511.
Vtrum. Contradictoria admittant medium. 78. 1. B.
Vtrum. Contraria maximè distent, & an sint sub eodem genere. 2. à 513.
Vtrum. Mutuò se expellant. 2. 515.
Vtrum. Contraria possint supernaturaliter esse simul. 2. à 518. 1. A.
Vtrum. Contrarietas in solis & omnibus qualitatibus reperiatur. 2. à 516. 2. B.
An & qualis sit oppositio relatiua. 2. 593. 1. A.

Ad libros Posteriorum.

DE habitibus fusa tractatio habetur à Disp. 54. Et quæ ibi continentur, in Indice Theologico remissa sunt, ad 1. 2. q. 49. vbi vide, ne eadem bis dicantur.
Vtrum. Habitus intellectuales sit coordinatio specierum. 2. à 464. 1. A.
Vtrum. Habitus principiorum distinguatur ab intellectu, & ab habitu Metaphysicæ. 22. 1. B. C.
Vtrum. Metaphysica sit prior habitu principiorum. 2. 32. 2. C.
Vtrum. Prima principia possint cognosci à priori. 2. 23. 1. C. 24. 1. A.
Quæ principia immediata supponat quæcunque scientia. 77. 2. A. B.
Sapientiæ cõditiones, & an à scientia distinguatur. 28. 1. per tot.
An vnitas scientiæ sumatur ex obiecto. 2. à 494.
De scientiarum subalternatione. 36. 1. B.
Vtrum. Habitus practici & speculatiui distinguantur, & in quo, vbi ratio praxis latè declaratur. 2. à 503. 2. B.

Ad primum librum Physicor.

AN materia sit principium formæ. 292. 2. A.
An. & quid sit materia prima. à 273. 1. A. ad 282.
An propriam actualitatem habeat. à 282. 2. C.
Vtrum. Sit pura potentia, & respectu quorum. à 280. 1. A.
Vtrum. Sit vna in specie. à 302. 1. C.
Vtrum. Aliquam perfectionem habeat, & quam. 244. 1. C. & 305. 1. A.
Vtrum. Habeat propriam existentiam. 284. 2. C. & sequent. & 367. 1. C.
Vtrum. Sine forma possit existere. à 363. 2. C.
Vtrum. Materia pendeat à forma, & qua dependentia à 364. & 294. 2. A.
Vtrum. Sit principium substantialis mutationis. à 274. & seq.
Vtrum. Prius respiciat formã, quam quantitatẽ. 327. 2. B. C.
Vtrum. Dentur formæ substantiales. à 343. 1. B.
Vtrum. Educantur ex potentia materiæ, & quid hoc sit, & quibus formis proprium. à 348. 1. C.
Vtrum. Formæ accidentales educantur de potentia materiæ. à 395.
Quid sit forma substantialis. 356. 2. C.
Vtrum. Possit forma sine materia existere. à 366. 2. C.
Vtrum. Forma efficienter concurrat ad eductionem similis. 417. & 418.
Vtrum. Detur forma corporeitatis. à 280. 1. C. & 282. 1. B. & 370. 2. B.
Vtrum. Quomodo forma sit principium generationis, & rei genitæ. 258. 2. C.
Vtrum. Priuatio sit principium rei naturalis. 2. 258. 2. B.
Vtrum. Negatio id ipsum habeat. 2. 715. 1. C. 2. A.
Vtrum. Compositum sit perfectius forma. à 360. 2. C.
Vtrum. Totum distinguatur à partibus. 2. à 336. 2. C.
Vtrum. Qualitates habeant terminum magnitudinis, vel paruitatis. 2 à 337. 1. C.

Ad secundum lib. Physicor.

VTrum. Natura agat propter finem. à 608. 1. B.
Vtrum. Natura ab essentia distinguatur. 385. 1. B.
In capite secundo huius libri de causis disputat Philosophus, de quibus & in hoc opere latè tractatur à disp. 12. vsque ad 27. vbi primum ratio causæ in communi exponitur.
In 13. & 14. materialis causæ concursus, tam substantialis, quàm accidentalis.
Atque id ipsum de formali causa præstatur in 15. & 16. Ab hac autem ad 23. de efficiente disputatur: latius tamen quàm sit Physici munus, is de causa enim secunda non solum propria ratio, diuisiones variæ, propria causalitas principia & conditiones causandi, quod proprium est Physici, præstatur q. 17. & 18. disput. sed etiam agitur de modo eius agendi necessario & libere de subordinatione eius ad primam in præmotione & concursu vt videre est in disputatione 19. & 22.
De prima verò causa disp. 20. & 21. Qualiter effectus ad extra per creationem producat, omnesq; perpetuò cõseruet. Quæ omnia ad Met. spectãt. De causa verò finali 23. & 24. disp. tractatur: de exemplari autem in 25. omnesq; causæ inter se comparantur in 26. ad effectus verò in 27. vbi aliqua puræ Physica, vt prioritas causæ, & effectus, an sit vnus effectus à pluribus causis totalibus, & similia exactè explicantur.
De casu & fortuna. à 509. 2. C.

Ad tertium libr. Physicor.

VTrum. Motus distinguatur à termino. 2. 622. 1. C.
Vtrum. Motus & passio sint idem. 2. à 621. 2. B.
Vtrum. Motus tardus, & velox per idem spatium habeant æquales partes. 2. 657. 2. C.
Vtrum. Per motum per accidens mutetur res intrinsecè. 2. 692. 1. A.
Vtrum. Actio consistat in respectiuo, vel in absoluto. 2. à 599. 2. C.
Vtrum. Includat motum, & an semper passionem inferat, & Vtrum ab ea distinguatur. 608. 1. B. & 2. 617. 1. C. & 2. 619. 2. C. & 1. 532. 2. C.
Vtrum. Possit dari actio sine termino. 2. 606. 2. A. & 470. 1. A.
Vtrum. Actio specificetur ab agente, vel à termino. 2. A. 608. 2. B.
Vtrũ. Actio sit in agẽte, vel in passo. 2. à 613. 2. B. & 2. 618. 2. C.
Actiones vnde induiduentur. 137. 2. C. 148. 2. B. & 642. 2. B.
Vtrum. Actio immanens necessariò pendeat à potentia vitali. 2. 433. 1. B. & 2. 605. 2. C.
Vtrum. Actiones & passiones sint suppositorum. Disput. 34. Sect. 7.
Vtrum. Possit Deus producere infinitum in essentia. 2. 147. 1. B. C. & 2. 310. 1. A.
Vtrum. Qualibet specie producta aut visa videat, & possit producere Deus perfectionem vsque in infinitum. 2. 147. & sequentibus.
An detur infinitum virtuale. 2. à 310. 2. B. C.

Ad quartum lib. Physicor.

AN locus sit superficies continentis, & an sit species quantitatis. 2. A. 676. ad 678.
An, & quid sit spatium imaginarium, quod corpus replet. 2. 672. 2. B. C. & seq.
Vtrum. Quantitas sit ratio existendi in loco substantiæ corpoream. 2. à 690. 1. C.
Vtrum. Vbi distinguatur ab extrinseco loco. 2. 673. 2. B. & 675. 2. A.
Vtrum. Vbi pendeat ab extrinseco corpore, vel superficie. 2. 674. 1. B. C.
Qui locus sit terminus motus localis. 2. 677. 1.
De diuisione loci in circumscriptiuum, & definitiuum. 2. 692. 2. A. & seq.
An detur actio per vacuum. 450. 2. B. C.
Vtrum. Corpus in vacuo haberet situm. 2. 696.

De du-

Universidad de Deusto
Biblioteca

De duratione in genere, vide in Indice Theologico ad quæstio. 10. 1. part. an verò detur aliqua duratio successiua, quæ sit tempus. 2. 655. 1. A. B.
Vtrum. Tempus multiplicetur ad multiplicationem motuum. ibid. 2. C. & 656. 1. A.
Vtrum. Temporis partes vniantur ad constitutionem entis realis, & quomodo. 2. à 660. 2. A.
Vtrum. Tempus in solis materialibus rebus inueniatur. 2. 656. 1. A.
Vtrum. Tempus sit numerus motus secundum prius & posterius. 2. 663. 1. A. & seq.
Vtrum. Tempori competat esse mensuram, & cui, & respectu quarum rerum. 662. 1. B. 2. à 666.

Ad lib. quintum Physicor.

Ad habitum an sit per se motus & mutatio. 2. à 471. 2. B. & sequent.
Ad relationem an sit per se motus. 2. 554. 2. C. & seq.
Ad actionem an detur actio vel motus. 469. 1. per tot.

Ad sextum Physicorum.

Res permanens an possit successiuè conseruari. 2. à 646. 1. B.
Duratio rei permanentis, & quæ incipit per primum sui esse, an incipiat per vltimum non esse. 2. 635. 2. B.
An in continuo dentur indiuisibilia, quid sint, & an infinita. 2. à 381. 2. B.
Vtrum. Continuum possit esse diuisum in omnia indiuisibilia. 2. 390. 1. C.
Vtrum. Continuum habeat actu partes, & indiuisibilia. 2. 288. 1. C.
In quo subiecto indiuisibilia quantitatiua recipiantur. 2. à 391. 1. C.

Ad septimum Physicorum.

Vtrum. Omne quod mouetur, ab alio moueatur. à 434. 1. C. per tot.
Aquæ reductio ad pristinam frigiditatem vtrùm sit à generante. 344. 2. B.
Vtrum. Agens & patiens debeant esse simul. 447. à 1. B.
Quæ causa motus in proiectis. 2. 329. 1. C. 2. A.
Diminutionis impetus in proiectis vtrùm detur positiua causa. 550. 1. A.
Vtrum. Fascinatio sit realis actio, & à qua causa. 454. 1. A.
De actione magnetis in ferrum. 456. 1. C.

Ad octauum lib. Physicor.

Vtrum. In causis detur processus in infinitum. 382. 1. A. ad 383. 2. C. 2. 20. 1. A.
Vtrum. Primum motorem esse rectè probetur ab Aristotele. 2. 38. 1. A. B.
Vtrum. Rectè demonstret esse æternum. 2. à 44. 1. C.
Vtrum. Primi motoris infinitas bene ex motu colligatur. 2. ibi. ad 50.
Vtrum. Rectè probet primum motorem esse immobilem. 2. à 78. 1. A.
Vtrum. Primus motor sit vnus tantùm. 2. à 94. 2. B. ad 97. & 2. 29. & seq.
Quid Aristoteles nouerit de scientia primi motoris. 2. 126. 2. A.
Quid de voluntate. 2. 139. 2. C.
Vtrum. Vniuersum sit vndequaque perfectum. 2. 296. 1. C.
De æternitate mundi, vide. 1. de cælo.
An motus fuerit, vel potuerit esse ab æterno. 2. à 16. 1. C. & seq.
An creatura permanens possit esse ab æterno. à 536. ad 539.

Ad libros de cælo.

Vtrum. Materia cælorum sit specie diuersa à nostra: & materia ipsorum cælorum inter se. à 305. 2. C.
Vtrum. Materia cœli sit perfectior nostra. 311. 2. B.
Vtrum. In cœlis detur vera causa materialis, & qua sit eius causalitas. à 299. 1. C.
Vtrum. Eadem sit causa efficiens cœlorum, & sublunarium rerum. 2. 27. 1. C. & seq.
Vtrum. Cœli producti fuerint per creationem: vbi de eorum forma idem disputatur. 313. 1. B. & 353. 2. A.
Vtrum. Cœli procreati fuerint ex aqua. à 308. 2. B. C. & sequentibus.
Vtrum. Omnes cœli sint incorruptibiles. 305. 2. C. & 508. 2. C.
Vtrum. Empyreum cœlum sit in loco. 2. 675. 1. A. B.
Vtrum. Cœli influant in inferiora, & quomodo. à 576. 2. B. & seq. & 546. 1. A.
Vtrum. Motus cœlorum sit ab aliquo extrinseco agente. 441. 1. C. & 2. 298. 2. C. & seq.
Vtrum. Cœli pendeant in actionibus ab intelligentia motrice, vel aliis causis. 575. 2. B. C. & 2. 327. 1. C.
Vtrum. Cœli motus sit caterorum mensura. 2. à 663. 1. A. & sequentib.
Vtrum. Aquæ elementares sint supra cœlos. 311. 1. B.

Ad libros de Generatione.

Vtrum. Accidentia subiectentur in materia prima, an in toto composito. à 325. 1. A. & seq.
Vtrum. Eadem numero accidentia maneant in genito & corrupto. 329. 1. B. C.
Vtrum. Accidentia possint immediatè recipi in substatia. 320. 2. A. & sequentib.
Vtrum. In materia detur figillatio ad formam in instanti generationis. 117. 2. C. & seq. & 295. 1. A.
Vtrum. Generatio possit fieri aut conseruari extra subiectum. 297. 1. A.
Vtrum. Omnis substantialis transmutatio petat commune subiectum. 274. 2. C. & seq.
Vtrum. Generatio sit terminus alterationis. 415. 2. A. & sequentibus.
Vtrum. Repugnet dari alterationem in instanti. 2. 57. 2. B.
Vtrum. Plures formæ possint simul actuare eandem materiam. à 369. 2. B. per tot. sect.
Vtrum. Vnio substantialis cõpositi sit vna, vel plures. 298. 1. C.
Vtrum. Vnio animæ rationalis educatur de potentia materiæ, & à quo principio. 297. 2. C. & 359. 1. B.
Vtrum. Semen possit introducere effectiuè formam viuentis. à 420. 1. C. & 2.
Vtrum. Forma vniatur prius materiæ, quàm quantitati. 335. 1. A.
Vtrum. Formæ materiales se ipsis, vel quantitate extendantur. 337. 1. C.
Vtrum. Generatio sit effectus materiæ. 291. 2. A.
Vtrum. Resistẽtia cõsistat in actione. 467. 2. C. & 2. 440. 1. B.
Vtrum. Corruptio, & alteratio distinguantur. 345. 2. B.
Vtrum. Corruptio possit directè intendi, vel fieri positiua actione. & an vnam vel plures mutationes includat. à 470. 1. B. & seq.
De vnitate & introductione formæ cadaueris. 372. 2. A.
Vtrum. Detur actio per antiperistasim. à 462. 2. A.
Vtrum. Dispositiones pendeant affectiuè, à forma. 334. 2. A.
Vtrum dispositiones ad genus causæ materialis, vel formalis sint reuocandæ. 271. 2. A.
Vtrum. Dispositiones à forma emanent. 333. 1. A. & 425. 2. A.
Vtrum. Dispositio quæ immmediatè præcessit, possit effectiuè attingere introductionem formæ. 332. 1. A.
Quid sit intensio. 2. 521. 1. B. C.
Vtrum. Fiat per additionem gradus ad gradum. 2. à 521. 1. C. per totam.
Vtrum. Omnes gradus intensionis sint eiusdem rationis. 2. 527. 1. C. & seq. & 1. 136. 1. A.

Vtrum.

Vtrum. Intensio fiat positiua actione, & quali. 2. à 532. 2. C. & sequentibus.
Vtrum. Intensio ad maximum vel minimum terminetur. 2. à 537. 1. C.
Vtrum. Intensio sit proprietas omnis, & solius qualitatis. 2. à 530. 1. C.
Vtrum. Formis substantialibus repugnet intensio 2. 530. 2. C. & 378. 1. C.
Mistionis definitio. 380. 1. A.
Vtrum. Elementa sint causa materiales mistorum. 276. 2. C. & 278. 2. B.
Vtrum. Formæ elementi & misti diuersæ sint. 339. 1. A. B.
Vtrum. Elementa fuerint creata. à 352. 2. C. ad 355.
Vtrum. Elementa mutuò inter se pendeant. 380.
Elementi descriptio. ibid. 1. A. B.
Vtrum. Elementa habeãt qualitates virtualiter primas. 345. 1. C.
Vtrum. Formæ elementorum maneant in misto. à 577. 1. C. & sequentibus.

Ad libros de Anima.

Animæ definitio. 372. 1. C.
Vtrum. Anima rationalis fiat per creationem. à 350. 2. C.
Vtrum. In anima rationali tres gradus ex natura rei distinguantur. 167. 1. B.
Vtrum. Anima rationalis sit omnino immaterialis. 315.
Quem cognoscendi modum habeat anima & coniuncta, & separata. 2. 303. 2. C. & seq. & 2. 100. 2. C.
Vtrum. Agere de anima separata ad Physicum spectet. 13. 2. C.
Vtrũ. Potentia animæ realiter ab ea distinguatur. à 417. 1. A.
Vtrum. Potentia loco motiua à voluntate realiter distinguatur. 443. 1. B. C. & 439. 2. C.
Potentiæ & passiones quomodo emanent à suis subiectis. à 424. 1. B. ad 426. & 435. 1. C.
Vtrum. Potentiæ animæ inuicem excitentur ad agendum. 560. 2. C.
Vtrum. Omnes potentiæ eiusdem suppositi inuicem subordinentur. 578. 2. A. B.
Vtrum. Potentiæ distinguantur per actus, & obiecta. 2. à 453. 2. C.
Vtrum. Obiectum exerceat aliquam causalitatem in potentiam, vel actum. 271. 2. B.
Vtrum. Anima habeat specialem concursum ad actus vitales. 432. 1. A. & seq.
Vtrum. Memoria aliquid supra sensum addat. 41. 1. B.
Vtrum. Visus vtilior cæteris sensibus sit ad scientiam, & ob eam causam præ cæteris diligatur. 39. 1. C. & seq.
Quæ animalia bruta solum sensum, quæ verò memoriam, quæ item experientiam vel prudentiam participent, & quomodo. 41. per tot.
Vtrum. Species solo numero distinctæ possint esse in eodem subiecto. à 134. & seq.
Vtrum. Species intentionales, & actus vitales pendeant in fieri & conseruari à sua causa efficiente. 546. 2. C. & seq.
Vtrum. Species impressa sit formalis representatio obiecti, an effectiua tantum. 156. 2. C. & 2. 105. 1. A.
Vtrum. Species impressa, & expressa eadem proportione repræsentent obiectum. 2. 105. 1.
Vtrum. Apprehensio in simplicem, & compositam rectè diuidatur. 201. per tot.
Vtrum. Actus cognoscẽdi sit formalis similitudo obiecti. 2. 105. 1. C. & seq.
Vtrum. Intellectus agens possit producere speciem repræsentantem vnum gradum sine alio, & vtrum possit producere speciem rei singularis. 156. 2. A. & seq.
Vtrum. Quilibet intellectus suum proportionatum obiectum sibi determinet. 2. 101. 1. A. B.
Vtrum. Verum sit obiectum intellectus. 191. 2. B.
Vtrum. Intellectus possibilis sit formaliter liber. à 491. 2. C.
Vtrum. Possit necessitari ad assentiendum falso. 223. 1. B.
De appetitu innato, & elicito, & variis eorum diuisionibus. à 37. 2. C. & seq.
Vtrum. Finis sit obiectum voluntatis. 599. 1. A.

INDEX THEOLOGICVS.

AD PRIMAM D. THOMÆ PARTEM.

VTRVM. Deus possit esse adæquatum obiectum scientiæ naturalis. 5. 1. A.
Ad q. 1. *Vtrum. Theologia demonstret obiectum suum. 21. 1. B.*
Vtrum. Demonstret attributa de Deo. 34. 2. B. C.
Vtrum. Sit simul practica & speculatiua. 17. 1. B. C.
Ad q. 2. An Deus sit, & an esse sit per se notum. Disp. 29. per tot.
Ad q. 3. *Vtrum. In Deo sit simplicitas, & in quo hoc attributum consistat. 50. 1. B.*
Vtrũ. Attributa sint de essentia essentiæ Dei. 2. 65. 1. C.
Vtrum. Deus sit expers omnis compositionis Physicæ, & Metaphysicæ. à 51. 1. C. per tot. & 1. 168. 1. C.
Vtrum. Dari possit aliqua substantia completa eiusdem simplicitatis cum Deo. 2. 230. 2. B.
Adq. 4. Quæ sit Dei perfectio, & qualiter omnes contineat formaliter, vel eminenter. 2. à 42. 1. A. per tot.
Adq. 5. & 6. De bonitate ex professo tractatur disp. 10. De bonitate aũt diuina, & in se, & in ordine ad creaturas, vide. 241. 1. A. & sequentibus.
Adq. 7. *Vtrum. Deum esse infinitum demonstretur, & quo medio. 2. à 44. 2. A. & seq.*
Sitne infinitas in Deo priuatio, aut negatio. 2. 5. 2. C.
De existentia Dei in rebus agitur disp. 30. sect. 7. vbi de attributo immensitatis tractatur. Adq. 2.
Vtrũ. De⁹ sit extra mũdũ in spatiis imaginariis. 2. à 72. & seq.
Vtrum. Deus sit capax Vbi prædicamentalis. 2. 689. 2. C.
Vtrũ. Deus sit in loco circũscriptiuè, aut definitiuè. 2. 693. 2. B.
Latè de Dei immutabilitate disp. 30. sect. 8. vbi qualiter cum diuina libertate cohæreat, disputatur. Adq. 9.
Vtrũ. Deum esse æternum sit euidens naturaliter. 2. 44. 1. C. Adq. 10.
De duratione autẽ in cõmuni latè tractatur disp. 50. in cuius prima & secunda sectione propria eius ratio, & ab existẽtia distinctio traditur: in cæteris de variis durationis speciebus ex professo agitur, veraq; ratio æternitatis, æui, temporis discreti, & continui elucidatur.
De vnitate in communi propria habetur disputatio inter passiones entis, quæ est quarta huius operis. Adq. 11.
De vnitate verò Dei in disp. 30. sect. 10. vbi qualiter id demonstretur, & Philosophorũ mens de Dei vnitate perpẽditur.
Vtrum. Deus sit inuisibilis, & quomodo. Latè in disp. 30. sect. 11. per totam. Adq. 12.

Vbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vbi hoc attributum ex professo explicatur.
An possit dari species Dei, ipsum distinctè, & abstractiuè repræsentans. 2. à 102. 1. A.
Vtrum. Dari possit species impressa Dei. 2. à 103. 2. B. & sequentibus.
Vtrum. Ad visionem beatificam concurrat instrumentaliter intellectus. 2. 109. 1. B.
Vtrum. Lumen gloriæ possit esse connaturale alicui creaturæ & de modo quo concurrit ad visionem. 2. à 107. 2. B.
Vtrum. Anima habeat immediatum concursum ad actum visionis. 432. 1. A.
Adq. 13. *Vtrum. Visio beatifica mensuretur ano. 2. 652. 2. A.*
An Deus sit ineffabilis, & innominabilis. Disput. 30. sect. 13. ex professo tractatur.
Nomina quæ Deo conueniunt ex tempore per ordinem ad creaturas an importent relationem realem, vel rationis. 2. 583. 1. B. & seq.
Vtrum. Nomina communia Deo & creaturis sint analoga. disput. 28. sect. 3.
Adq. 14. *De diuina scientia latè disseritur disputatione 30. sectione 15. vbi eius essentia, obiectum, & proprietates declarantur.*
An autem sit scientia in Deo per modum actus primi. 2. à 118. 2. B.
Vtrum. Scientia Dei sit de eius essentia. 2. 120. 2. A.
Vtrum. In diuino intellectu detur iudicium formaliter liberum, vel in se, vel ex applicatione voluntatis. 2. 139. 1. B. C.
An gradus intellectualis rectè ex immaterialitate inferatur à D. Tho. 2. 308. 2. B. & seq.
An futura contingentia determinatam habeant veritatem. 506. 2. B. C.
Hic disputari solet de diuinis prædeterminationibus, & qualiter cum nostra libertate cohæreant, de quo dicetur infra quæst. 83.
Adq. 15. *De Ideis diuinis, occasione creati exemplaris ex professo agitur in disput. 25. vbi an sint, quid sint, quarum rerum, & an eas formare, & cognoscere sint duo actus distincti, tractatur.*
Vtrum. Ideæ diuinæ videri possint non viso Deo. 34. 2. C.
Adq. 16. *De materia huius quæstionis agitur fusè in disput. 8. de veritate in communi. An autem in Deo sit veritas, & an sit perfectio simpliciter. 195. 1. A.*
Adq. 17. *De falsitate habetur etiam specialis tractatio in disputatione nona.*
Adq. 18. *De vita Dei, & qualiter in ea nobiscum conueniat, disput. 30. sect. 14.*
Adq. 19. *De diuina voluntate ex professo disputatur in sect. 16. disputationis 30.*
Vtrum. In Deo sit voluntas per modum actus primi. 2. 129. 1. C.
Vtrum. Voluntas sit ita essentia Dei, sicut scientia. 2. 129. 2. C.
Vtrum. In Deo sit amor necessarius, saltem simplicis complacentiæ ad creaturas. 2. 135. 2. C.
Vtrum. Voluntas diuina determinetur ab intellectu ad creata obiecta volenda. 2. 137. 2. B. & seq.
Vtrum. Actus liber in Deo addat aliquid reale. 2. 80. 2. A. & sequentibus.
Adq. 22. *Vtrum. Deus prouideat de omnibus in particulari, & quomodo. 574. 1. B.*
Adq. 23. *Disputatur de diuina potentia an sit, quid sit, & quod habeat obiectum, & similia latè disputatione 30. sectione 17.*
Vtrum. In Deo potentia executiua ab intellectu, & voluntate distinguatur: & quid tandem sit. 2 à 151. 2. B.
Vtrum. Deus operetur ad extra per actionem transeuntem, vel immanentem. à 533. 1. C.
Vtrum. Potentia productiua Dei dicatur vniuocè de potentia generandi, spirandi, & creandi. 263. 1. C.
Vtrum. Deus sit beatus, & quomodo. 2. 117. 2. A. Adq. 26.
Essentia Dei, et si non sit separabilis à personis, qualiter pluribus inter se distinctis communicabilis. 181. 2. C. Adq. 27.
Vtrum. Verbum mentis distinguatur ab actu intelligendi, & an aliqua actio immanens possit esse sine termino. 2. 605. 2. C. & seq. & 200. 2. C.
Vtrum. Relatio ex genere, & vtrùm diuinæ relationes dicant Adq. 28. *perfectionem. à 242. & seq.*
Vtrum. Relationes distinguantur ab essentia. 181. 2. C.
Vtrum. Sint perfectiones simpliciter simplices. 2. 63. 2. C. & 2. 82. 1. C.
Vtrum. Includant in suo conceptu essentiam diuinam. 2. 7. 2. B. C.
An contineantur in essentia eminenter. 2. 63. 2. C.
Vtrum. Diuinæ relationes ad inuicem terminentur. 2. 592. 2. A.
De supposito, & personalitate creata fusè agitur disputatione 34. Adq. 29.
An persona conuertatur cum hypostasi. 2. 244. 1. A.
An diuinæ personæ pendeant ad inuicem, & an vna sit prior alia. à 259. 3. B. & seq.
Vtrum diuinæ personæ sint essentialiter diuersæ in ratione personæ. 2. 97. 1. C.
Vtrum. Detur vna ratio indiuidui aut personæ omnibus communis. 163. 1. C.
In quo consistat ratio principij, qualiterque in diuinis reperiatur, & an analogicè de Deo, & creaturis dicatur. à Adq. 33. *259. 1. B. ad 264.*
Vtrum. In Deo potentia ad generandum differat ab intellectu. Adq. 42. *2. 119. 2. A. B.*
Tota materia de creatione, & singulæ eius difficultates ex- Adq. 44. & 45. *actè tractantur in disput. 20. quæ ad id specialiter instituitur.*
De malo ex professo tractatur in disput. 11. vbi eius diuisiones, Adq. 48. & 49. *& causæ, & an in positiuo, vel priuatiuo consistat, latè explicatur.*
Substantias spirituales esse latè demonstratur. 2. 276. disp. 35. Adq. 50. *sectio. 1.*
Vtrum. Angeli careant omni materia. 2. 305. 2. C. & sequentibus.
Vtrum. In angelis detur vel dari possit vera materialis causa. à 315. 1. B. & seq.
Vtrum. Angeli sint multiplicabiles intra eandem speciem. 307. Adq. 52. *2. B. & seq. & 302. 1. C.*
Vtrum. In angelis detur compositio ex genere & differentia: & an inter se differant specie. 2. 311. 2. C. & sequentibus.
Vtrum. Angeli sint incorruptibiles. 2. 316. 1. C.
Vtrum. Sint entia necessaria, & æterna finitaq; perfectionis. 2. 316. 1. A. B. & seq. & 2. 309. 2. C.
Vtrum. Angeli definitum locum habeant. 2. 315. 1. A. C. & 679. 2. B.
Vtrum. Substantiæ spirituales habeant proprium & intrinsecum vbi. 2. à 678. 1. B.
Vtrum. Intelligentiæ possint loco moueri. 442. 2. C. & se- Adq. 53. *quentibus.*
Vtrum. Earum potentia loco motiua realiter distinguatur ab intellectu & voluntate. 443. 1. B.
Angeli qualiter alia à se moueant, per quam, & per quantam virtutem, & an possint substantiam aliquam vel qualitatem producere disputatione 35. per totam sectionem sextam.

Vtrum.

Vtrum. Angelus vt moueat corpus, vel alium spiritum intimam cum eo propinquitatem requirat. 458. 1. A. B.
Adq. 54. & quatuor sequentes. *De intellectu & scientia intelligentiarum ex professo tractatur disp. 35. sect. 4.*
Adq. 59. *De voluntate intelligentiarum, earumq; libertate sect. 5. eiusdem disputationis.*
Adq. 59. *Vtrum. Cæli creati fuerint. 353. 2. A. & an ex aqua.*
Vtrum. Sit vna materia omnium generabilium. disp. 13. sect. 10. & 11.
Vtrum. In homine sit libertas. à 476. 2. A. & sequentib.
Vtrum. Deo agente ex necessitate naturæ tolleretur libertas à creatura. 481. 2. C. & seq.
Adq. 82. & 83. *Vtrum. In homine sit liberum arbitrium, & in quo actu vel habitu consistat. à 477. 2. A.*
Vtrum. Libertas possit saluari in sola potentia passiua. 480. 2. B. & seq.
Vtrum. Formalis libertas in iudicio consistat. 486. 1. A. & seq. & 483. 2. B.
An in sola voluntate. à 491. 1. C. & seq.
An aliqua suppositio tollat libertatem. 488. 1. A. B.
Vtrum. Causa libera vt determinetur, iudicium practicum exigat. à 494. 1. C.
Vtrum. Causa libera pro instanti quo operatur libera sit. à 503. 2. B. & seq.
Vtrum. Causa libera sit, quæ positis omnibus requisitis possit agere, & non agere. 486. 2. B. & 650. 1. C. & sequentibus.
Vtrum. Libera causa se ipsam determinet ad suum actum. 574 1. C. & vtrum post oblatum concursum possit non operari. ibid. 2. B.
Vtrum. Concursus causæ primæ obstet secundarum libertati. à 569. per tot sect. & 488. 1. per tot.
Vtrum. Voluntatis electio solum circa media versetur. 502. 2. C.
Voluntatis electio vnius boni præ alio quomodo fiat. 503. 1. B.
Vtrum. Voluntas possit libere, & necessariò moueri, & ad quos actus, & ad quæ obiecta. à 499. 2. & seq.
Vtrum. Voluntas possit ferri in incognitum. 690. 1.
Adq. 104. *De conseruatione ex professo tractatur disp. 21.*
Adq. 105. *De concursu causæ primæ cum secunda, an sit necessarius ad omnem effectum, & actionem causæ secundæ, qualisque hic sit, & qualiter in distinctione, prioritate, & efficacitate. Si concursus inter se comparentur, disp. 22. ad hoc specialiter instituta agitur ex professo.*
Vtrum. Causa prima cum concurrit plus faciat, quam si sola produceret. 410. 1. A.
Vtrum. Hic modus concurrendi possit communicari à Deo alicui creaturæ. 528. 1. C.
Adq. 107. *An angeli mutuò colloquantur. 458. 2. B.*
Adq. 108. *De fato agitur disp. 19. sect. 11. per totam.*

Ad Primam secundæ.

Adq. 1. *De materia huius quæstionis duæ speciales disputationes instituuntur, nempe vigesima secunda, & 23. in quarum prima de causa finalis in communi, eius rationem, causalitatem, conditiones causandi, varios que effectus per singulas sectiones explicando tractatur. In 23. vero de vltimo fine, an detur, & quis sit, & respectu quarum actionum.*
Vtrum. Detur appetitus innatus ad visionem Dei. 106. 2. C. Adq. 5.
In his agi solet de libertate voluntatis, eiusq; motione & electione de quo diximus ad q. 82. & 83. 1. p. Adq. 9. 10. & 13.
Imperium intellectus in quo situm sit. 496. 1. & seq. Adq. 17.
In his quæstionibus agit D. Tho. de habitibus. Et tota hæc materia exactè in hoc opere tractatur eo ordine, quo à D. Tho. in disput. 44. ad id specialiter institutus per tredecim sectiones. Adq. 49. vsque ad 53.
Vtrum. Omnis peccans sit necessario ignorans. 498. 2. B. Adq. 75.
Vtrum. Gratia creetur, vel de potentia animæ educatur. 387. 1. A. & seq. Adq. 110.
An possit dari substantia supernaturalis. 229. 1. A.

Ad tertiam Partem.

De existentia creata, quid sit, & an distinguatur ab essentia, & quomodo, habetur fusa tractatio in disp. 31 per. 14. sect. Adq. 3. 4. & 77.
De subsistentia verò creata an sit aliquid reale, & quid suppositum supra naturam addat, & alia, quæ pro complemento materiæ huius quæstionis solent hic à D. Tho. Commentatoribus tractari, fusè habentur in disp. 34.
Vtrum. Natura possit assumi cum propria subsistentia. 2. 243. 1. C.
Vtrum. Sine propria subsistentia conseruari possit. 2. 283. 2. B. C.
Vtrum. Possit natura sine vlla subsistentia seruari, & qualiter tunc operaretur. 2. 260. 1. & seq.
Vtrum. Subsistentia creata possit alienam naturam vnam, vel plures terminare. 2. 262. 2. B. & 275. 2. C.
Vtrum. Verbum diuinum, terminando naturam aliquam circa illam causalitatem exerceat 2. 273. per tot.
Vtrum. In diuinis suppositum à prima substantia distinguatur. 2. 245. 1. C.
Vtrum. Hic Deus sit substantia completa. 2. 241. 2. & seq.
Vtrum. Humanitas Christi assumpta fuerit cum propria existentia. 2. 199. 2. & seq.
Vtrum. Relatio Filij ad Patrem, & Matrẽ sit vna an plures. Adq. 35. *2. 597. C. & seq.*
An quantitas Eucharistiæ proprium Vbi habeat distinctum ab Adq. 75. *Vbi substantiæ. 2. 690. 1. B. C. & seq.*
Vtrum transubstantiatio sit actio sine subiecto. 2. 615. 1. C.
An Vbi quod Christus habet in Eucharistia sit definitiuum, aut circumscriptiuum. 2. 692. 2. C. & seq.
Vtrum. Quantitas Eucharistiæ possit esse vltimum subiectum Adq. 77. *accidentium. 340. 1. B. C.*
Vtrum. Habeat aliquem concursum, & quem ad accidentia quæ de eius potentia, quando est separata, educuntur. 341. 2. & seq.
Vtrum. Quantitas Eucharistiæ conseruetur à Deo sine subiecto per nouam efficientiam, 554. 2. B.
Vtrum. Cum Deus sustentando accidentia supplet vicem causæ materialis, id per efficientiam præstet. 554. 1. C. & sequentibus.

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ERRATA SIC CORRIGE.

19.1.c.1.quod fit,ab alio fit.27.2.c.12. potentialitatis. 28. 2. c. 3. tempora. 31. 2. c. 13. interiores. 73. 2. c..17. adſentia. 80. 2. c. 2. inintell. 89.2.a.6.imperfectione. 101.1.b. 19. cognoſcant. 116. 2. a. 10 . ſumptam.171.1.c.9.aiunt.237.1.c.16. rationem. 247.1. b. 15. inintelligib. 254.2.b.19. ſubſtantiam.259.2. b.exiſtentiæ. 269. 2. c. 20. rationalis. 274.2.a.16.quem.278.1.b.13.qua. 298. 1. a. 14. ſupernaturali. 310. 2. c. 16. infinita. 447. 1. c. 21. illimitationem. 482. 1. c. 17. extenſiuè. 483. 1.b.19.comprehendens.485.2.b.9.vnaquæq; 493. 2. b. 14. incurrere. 509.2.c.4.quia.510.2.c.20. oppoſitio.512. 1.c.14. oppoſita. 515. 1. c. 6. eius.520.1.a.1. ſimili.526.1.a.13.ad ſe. 527. 1. b. 1. diſpoſito. 533. 2. a. 24. motum.537.1. a.1. tendat idem. 619.1.b. 18. niſi ratione ſui.581. 1. c. 7. Hac. 587. 1. c. 17.qua. 588. 2. a. 2. creaturæ. 620. 1. b. 12. eſt res prop. 623.2.b.20. actuat. 625.1. c.19. eum. 627.2. b. 15. momentaneam.628. 1.b.21.coextenſionem.631.2.b.11.extrinſeca.632.1.a.20. autem. 649.1. c. 6. ſua. 654. 2. c. 6. operationum. 656. 1. b. 2. motu. 661. 2. b. 18. dicitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca